52/102

R 12
7/3

Est 84
Nº 102

DIVI AMBROSII

MILLELOQVIVM

SVMMAM TOTIVS DOCTRINÆ ILLIVS AMBROSII SVB MILLE TITVLIS, SEV GENERALIBVS CAPITIBVS ORDINE ALPHABETICO DIGESTIS, COMPLECTENS,

AVTHORE

Fratre Bartholomæo Vrbinate episcopo.

Adiectus est singulorum titulorum index.

LVGDVNI,

Ad Salamandræ, Apud Senetonios Fratres.

M. D. LVI.

CVM PRIVILEGIO REGIO.

Priuilege.

HENRY Par la grace de Dieu Roy de France au Preuost de Paris, Bailly de Rouen, Seneschal de Lyon, Grenoble, Toulouze, Bourdeaux, Poictou, Berry, Dijon, Chãpagne, iuges d'Aniou & du Maine, & à tous noz aultres iusticiers & officiers ou leurs lieutenãs, salut & dilectiõ. Noz chers & bien aymez Iehan & Claude Senetons marchans, libraires demourans en nostre ville de Lyon, nous ont faict remonstrer que auec grandz fraiz, labeurs, diligences, & longues vacations ilz ont recouuert les coppies & originaux d'vn liure intitulé, MILLELOQVIVM AMBROSII, extraictz des œuures & sentences du dict docteur, abregées & reduictes par ordre alphabetique par vn ancien & fameux docteur frere Berthelemy de Vrbino de l'ordre sainct Augustin. Le quel liure ilz ont faict reuoir, corriger, prelire, annoter & cotter de diphtongues, & accentuer pour le rendre plus facile au soulagement des estudians en Theologie: & iceux faict reuoir & diligemment examiner. Apres quoy ha esté approué par les docteurs de la faculté de Theologie en noz villes de Paris & d'Auignon comme apert par les attestatoires cy attachez soubz le contreséel de nostre chancellerie, lequel liure lesdictz suppliãs desireroiẽt volentiers faire imprimer, & mettre en lumiere: mais ilz doubtent que aultres qu'eux, ou ceux aus quelz lesdictz supplians auroient donné charge se vousissent ingerer de les imprimer, & que par ce ilz fussent frustrez du merite de leurs labeurs, recouurement des grandz fraiz & mises qu'ilz y ont employé, si par nous ne leur estoit sur ce pourueu de nostre grace & letres à ce requises & necessaires, humblement requerans icelles. POVRCE est il que nous ces choses considerées desirans lesdictz supplians estre recõpensés de leurs labeurs, fraiz & mises: en ce regard auons ausdictz supplians permis & octroyé, & de noz certaine science, plaine puissance permettons & octroyons par ces presentes d'imprimer, ou faire imprimer le dict liure, & icelluy vendre & distribuer en noz pais, terres, & signeuries sans qu'autres que lesdictz suppliãs, ou ayans pouuoir d'eux, le puissẽt imprimer ou faire imprimer, vendre, distribuer ne debiter autres que ceux qui seront imprimes par lesdictz supplians, ou celuy qui aura charge d'eux, en quelque maniere que ce soit, iusques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & datte de l'impresion dudict liure, & ce sur peine de confiscation desdictz liures, & autres amandes arbitraires enuers lesdictz supplians. Si vous mandons, & à chacun de vous commettons en droit soy & si comme à luy appartiẽdra que de noz presentz priuilege, permisssion & octroy, & de tout le contenu en ces presentes, vous faictes, souffrez & laissez iceux suppliantz & ceux qui auront charge pour eux, iouir & vser plainemẽt & paisiblemẽt sans leur faire, ou donner, ne souffrir estre faict, mis, ou dõné aulcun empeschemẽt au contraire: lesquelz si faictz, mis, ou donnes leur estoiẽt, reparez & remetez, ou faittes reparer et remettre incõtinẽt & sans delay, au premir estat & deu, & à ce faire souffrir & obeir, contraignez ou faictes contraindre tous ceux qu'il appartiendra, & qui pour ce feront à contraindre par toutes voyes deües & raisonnables, car tel est nostre palisir nonobstant quelconques edictz, ordonnances, mandementz, deffenses & letres à ce contraires. Donne à Villiers Costeretz, le xiiij iour de Nouembre, l'an mil cinq cens cinquante cinq, & de nostre regne le neufiesme.

Par le Roy, maistre Pierre des Martin, maistre des requestes ordinaires de l'hostel present. Coingnet.

ANNO Domini millesimo quingentesimo quinto, die quinta mensis Nouembris, fuit sacratissimæ theologiæ Parisiensis facultas congregata apud collegium Sorbonæ post missam de Spiritu sancto celebratam, super suis agendis, & ibi audita palam relatione magistri nostri hîc subsignati, qui visitauit librum inscriptũ, MILLELOQVIVM AMBROSII, *& eum non modò vtilem sed & catholicum censuit, non impedit dicta facultas, quo minùs dictus liber imprimatur. In cuius rei fidem iussit Bidellum suum secretarium seu scribam conclusionem obsignare, & hîc sigillum dictæ facultatis apponi.*

De mandato dominorum Decani & magistrorum nostrorum sacræ facultatis theologiæ Parisiensis.

Chriſtiano Lectori S.

BEne cum rebus humanis ageretur, Chriſtiane lector, ſi graues, iíque ſynceræ & probæ notæ ac doctrinæ autores præcipuè in lucem exirent, & tractarentur: Hinc enim fieret vt magis moribus & vita docti (quæ potior cura eſſe debet) quàm lingua diſerti ac eloquentes homines noſtri euaderent. Ac ſi quiſquam ad hanc rem conferat, Diuus ſanè Ambroſius in primis iure meritóque numerandus videbitur. Is enim ea puritate & ſynceritate, pari etiam facilitate ſcripturas tractat & interpretatur, vt haud ſciã an alius hac in re ſit cum eo conferendus. Sit (inquit ille in cenſendo vir acerrimi iudicij) linguarum peritior Hieronymus, ſit elaboratioris phraſeos Hilarius, ſit in quæſtionum nodis explicandis argutior Auguſtinus, aliis item dotibus excelluerint alij: ſed quem mihi dabis qui pari ſynceritate tractet ſacras literas, qui cautius vitârit ſuſpecta dogmata, qui ſic vbique gerat Chriſtianum epiſcopum, qui ſic ſpiret paterna viſcera, qui ſummam præſulis autoritatem, cum ſumma manſuetudine coniunxerit? Hæc ille. Nam quod ad ſtilum attinet, tametſi in ea inciderit tempora, quibus lingua Latina propter aſsidua bella, ciuilia diſsidia, barbarorúmque grauiſsimas incurſiones ornatum illum ſuum, & nitorem priſtinum penè amiſerat: eſt tamen eius ſermo tanta puritatis elegantiæque venuſtate refertus, vt ſine vllis ſalebris quaſi ſedatus amnis fluere videatur: atq; quod illi de ſuo Pericle dixere gẽtiles, de noſtro hoc inter doctores eccleſiaſticos videatur dicẽdum, Suadam illam in eius labris ſeſsitaſſe: ac non ſine ratione quod ille de Xenophonte dixit, de Ambroſio dixerimus ſermonem eius melle dulciorem videri. Denique ambroſiam, id eſt omnis generis ſuauitatem verè ſpirat Ambroſius. Ita enim docet apertè, inſtituit amanter, mores format prudenter, vt ſingulæ ſententiæ ſingula moralia documenta contineant. Hæreſum exagitator fuit, & quidem vehemens. Quæ omnia non eò dicta velimus, quò virum ſatis apud omnes pios commendatiſsimum amplius collaudaremus: cui rei nos nec ſatis pares, nec id locum pati facilè cognoſcimus: ſed vt putiduli & delicatuli quidam ſibi ſciant eſſe reſponſum, qui nihil niſi quod ſuo palato ſapiat, aut lenocinium verborum redoleat, probant: quin potius abiiciunt, proterunt, faſtidiunt, eáque re cùm à lectione ſacrarum literarum, tum etiam eccleſiaſticorum doctorum ſe auerti, profiteri audent. Sed quàm errent, ex iis quæ dicta ſunt ſatis liquere arbitrámur. Caruerint ſanè noſtri pigmentis, & fucis illis forenſibus, quæ nec ipſi vnquam concupiuerunt, imò longe ab huiuſmodi deliciis aut potius ineptiis ſemper abfuerunt (quæ veritati tenebras afferunt potius quàm lucem) non tamen puritatis ſermonis & ornatus, aut rerum & ſcientiarum expertes fuerunt: quod facilè qui legerint iudicabunt: ſed noluerunt hos lepores aut potius fucos conſectari (quos facilè aſſequuti fuiſſent ſi voluiſſent) ne potius ſuauitate & pompis verborum allici homines quàm doctrinæ veritate duci & perſuaderi viderentur. Simplicitate ſua contenta veritas, ornari ſermonis faſtu non ambit. Quid? Etiamſi fuerint ſermonis omnino imperiti & rudes, quod tamen nequaquam verum eſt, proptereáne negligendi & abiiciendi forent? Non videtur. Veritatem enim ipſi & veram ſapientiam docuerunt: quæ res ſatis eos commendatos nobis facere debet, & ad eorum lectionem allicere, vel eloquentiſsimi teſtimonio. Ait enim, ſi alterum ſibi ſit optandum, malle ſe indiſertam prudentiam, quàm ſtultitiam loquacem. Hos ergo amemus, legamus, verſemus diurna nocturnáque manu: his incumbamus, qui nobis veram viam & doctrinam ac pietatem ſuis ſcriptis ſumma cum totius Eccleſiæ aſſenſione reliquerunt: delicatos iſtos ſuis phaleris & lenociniis verborum vti frui ſinamus. Sed ad rem. Cùm itaque Diui Ambroſij quondam Mediolanenſis epiſcopi ſcripta maximè ad pietatem & ſynceram doctrinam cõferre certum ſit omnium orthodoxorum iudicio, atque hoc opus valde ſanè elegans & vtile in tenebris iacere magna reipub. Chriſtianæ iactura certiores facti eſſemus, dedimus operam nulla ratione impenſarum aut ſumptuum habita, vt illud quàm fieri potuit emendatiſsimum tibi excuderetur: quod etiam in edendo Milleloquio Auguſtiniano nuper promiſeramus. Quàm autem tibi futurum ſit vtile, vel nobis tacentibus, tum ex iis quæ dicta ſunt, tum ex eo ordine per quàm concinno quem in eo digerendo obſeruauit frater Bartholomæus tunc Vrbinas epiſcopus, non minore diligentia ac ſtudio, quàm præſtiterat in illo Auguſtiniano, comperies. Nulli enim dubium eſſe certo certius eſt quantum in ſtudiis conferat ordo per locos communes vt hîc obſeruatus, cum ad ea de quibus aut dicere aut ſcribere velis facilius inuenienda, tum etiam ad memoriæ ſubſidium, quemadmodum tradunt qui de arte memoriæ ſcripſerunt, adeò vt qui nullam ordinis rationem habeat, in literis infelicisſimè verſari haud dubiè affirmare liceat. Mille porrò locos communes delegit hic noſter Vrbinas, vnde hoc opus Milleloquium inſcripſit, ſub quibus tanquam generalibus capitibus præcipuas ſententias, imò doctrinam omnem Ambroſij congeſsit. Quo fiet vt reliquos libros non multum deſideret qui hunc ſibi comparauerit. Ne tamen quid eos qui cum libris aliis D. Ambroſij locos hos conferre voluerint, remoraretur, ſingulis ſententiis huc ab Vrbinate adductis numeros curauimus apponi, Tomum, librũ, necnon & caput indicantes: quæ ferè omnes in exemplari noſtro ex aliis libris, & capitibus falsò citabantur, vt & multis locis mendoſum deprehenſum eſt, ſed ſummo ſtudio ſummáque diligentia collatis multis exemplaribus emendatum. In capitibus etiam ordinem alphabeticum quoad fieri licuit obſeruauimus, qui valde confuſus erat. Ne autem mireris opus hoc in eam quam vides magnitudinem excreuiſſe, admonitum te velimus multa huc afferri ab Vrbinate ex Ambroſianis ſcriptis, quæ hodie in iis quæ vulgò circunferuntur non reperias: vnde conſtat plura hunc noſtrum habuiſſe Ambroſij opera, quæ vel temporis iniuria, vel hominum incuria perierunt: ex quibus non mediocrem te fructum percepturum confidimus. Hoc itaque tanto fruere munere, Chriſtiane lector, & Deo Opt. Max. gratias age. Quod tibi ſi gratum fuerit, multa à nobis hactenus non impreſſa, & vtiliſsima futura te habiturum, idq; breui, ſpondemus. Vale.

Lugd. Pridie Cal. Nouemb. 1555

EPISTOLA F. BARTHOLOMÆI AB VRBINO, VRBINATIS Episcopi, ad sanctissimum patrem dominum, dominum Clementem Papam vj.

SANCTISSIMO patri & domino, domino Clementi diuina pro-
uidente clementia, sacrosanctæ Romanæ ac vniuersalis Ecclesiæ
summo pontifici, humillima eius creatura frater Bartholomæus
de Vrbino ordinis fratrum eremitarum sancti Augustini, ipsius me
ra gratia, quanquam immeritus, Episcopus Vrbinas, pedum oscula
beatorum. Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, almæ matri
Ecclesiæ doctores eximios velut flumina terris & sidera cælis ra-
diantia dedit. Quorum vita viget post obitum, & modernis mili-
tant eorum studia literarum. Iam noua progenies alieno labore ad
res pulcherrimas ex tenebris ad lucem eruptas deducitur, vita com
ponitur, cui nati clarissimi viri veritatis, radium & morum lilium
præparârunt, & semper prouocant ad brauium meritorum. Sed mi
nus prudens in nonnullis noua soboles veras sententias verborum
inuoluit volucris, & per occulta disputat de apertis, opinionum nubes obiicit, non granis, sed paleis, ac
velut pictis epulis animum pascit, reputant inutilem seu vilem locum ab autoritate, cùm sanctorum
autoritas vires habeat à ratione. Propter quod inoleuit ignorãtia veritatis, & orthodoxi qui igno-
ti sunt facie, sententiis ignorantur. Sed non sic in bonis cunctis præpollens à Christo sanctissima digni-
tas vestra, cui ante potestatis iurisdictionem contulit scientiæ clauem, & tot virtutum concessit insi-
gnia. Quæ si quis trutinet propēsiore iudicio, nesciat vtrum talis pontificis gratiarū dona, an donorum
merita præexcellant. Nam tot plenus dotibus ad ecclesiæ fastigia creuit (quem debuerūt facere singu
la quæque talē) vt non tam dono, quàm præmio ei dignitas euenisse probetur. Superflui tamen est la-
boris commendare, & velut solem facibus adiuuare, cuius felicitas orbis ore vbilibet celebratur. Sed
vnum non cesso mirari, quòd nulla sic cura restringitur, vt tamē veluti summam perfectionis adeptus,
tanquam locuples possessor ad singula totus† semper prospiciat, & propter totius mundi, ac illorum

† Fortè legendum solus.

qui portant orbe pondera & negotia grauia, minimorum necessaria non omittat. Videtur nihil ar-
duum magna & cuncta curāti, sed nimirum lingua diues & dicendi peritia incitat, quos replet animos
auditorum, vt totum quod est clausisse ingenio videatur: & hoc solum nesciat, quod natura vnquam
hominum nesciuisse probetur. Nec agit hæc magistra laboris, videlicet laudis ambitio, cum generalis-
simum honoris possideat euidenter titulum: sed amor sapientiæ & exercitium virtuosum, procul pel-
lit otium, bonis artibus inimicum. Quicquid arcani cecinere vates priscum & nouellum, corde & co-
dice vltro præ manibus habens, reddit vetustis nouitatem, & iam fere abolitis nitorem: Obscurísque lu
cem dare volentes, mihi iniunxistis, pater beatissime, vt sanctissimi doctoris Ambrosij libros quos edi
dit, alto quidem stilo, sed nimium quidem ab aliis peregrino, magis vetustissimorum autorum seruans
modum quàm nostrorum, qui etiam rarius cæterorum doctorum scripturis habentur in vsu, reuolue-
rem, & notabilia dicta in ordinem per literas alphabeti more communis tabulæ redigerem, serua-
rémque seriē, quam in Milleloquio veritatis Augustini tenui: vt quàm foret vtilis facundia antiqui do-
ctoris, moderna posteritas possit aduertere. Quod & feci. Vbi si nō sic perfectè peregi, minus immunis
à culpa debeo iudicari. Cum sit præsens librorum copia, mentis & corporis donata quies, & vltra con-
decentiam mei status mihi prouideat in cunctis summi pontificis larga manus: Et, quod cæteris est am
plius, de puluere, & quasi de nihilo me erexit, ac in loco propriæ originis nuper in Episcopali sede lo-
cauit. Sed obedientiæ meritum magis debuit facere intentum, cuius apex caret superiore: & cui pla-
cuisse, pars non parua felicitatis est. Erubuere sanè secularium literarum doctores antiqui, aliorū com-
pilatores reputari. Vnde pro defensione sui Terentius scenis comœdiarum prologos dabat: prouoca-
tus ab æmulo, qui ipsum poëtam publici ærarij fore furem conuitiabatur. Sic Mantuanus vates propter
quosdam versus Homeri quos transtulerat, compilator veterum ab inuidis dici cœpit: Quibus ipse re-
spondit: Magnarum esse virium clauam Herculi extorquere de manu. Similiter Tullius qui in arte Ro
manæ eloquentiæ rex quasi extitit oratorum, & illustratōr linguæ Latinæ, repetundarum infamiæ lo-
co incusatur à Græcis. Mihi verò ad gloriam reputo pater sanctissime, compilasse subscripta. Vnde lo-
co prologi laudes depromam ipsius doctoris egregij, ex dictis tamen aliorum doctorum laudantium
eundem: vt nihil hîc appareat meum, nisi compilatio solùm: Quam spero perficere fauentibus meritis
sancti eiusdem, meritóque parēdi u sioni vestræ, cuius facies plena gratiarum, singulis subiectis in-
fluit laborum profectum. Quo orando dicere teneantur, Fiant dies eius dies felices, & diurni sicut dies
cæli, ad eius laudem cuius vicem gerit, & statum incolumem Ecclesiæ sanctæ suæ.

Laudes

LAVDES EXIMII DOCTORIS AMBROSII de Tignosiis filij Ambrosij pręfecti vrbis Romę, Ex variis authoribus depromptæ, loco prologi.

DOCTORIS optimi sancti Ambrosij doctrinam describere pturus, inhabitatorē eius ac magistrum inuoco Spiritū sanctū, vt qui illi virtutes scientiámque donauit, mecum sit in compilādo vtiliter, quę manu atq; lingua ille composuit: cuius vocationem in prodigio diuinæ voluntatis, prælationem in solio Ecclesiasticæ dignitatis, prædicationem in radio catholicæ veritatis, & expugnationē in gladio canonicæ æquitatis, ipse Spiritus sanctus describit secūdo Regū, cap. xxiij. cū dicit David sedens in cathedra sapiētissimus princeps inter tres. Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingētos interfecit impetu vno. Nam in Dauid, describitur gratia suæ promotionis: In sedente, intelligitur eminentia prælationis: In sapiente, colligitur eloquentia eruditionis: In occidente concluditur præualentia defensionis.

Dauid, vt dicit ipse Ambrosius libro secundo de officijs, capite septimo.

Electus Dauid, ex omnibus ad plebem regendam, quàm mitis & blandus, humilis spiritu, sedulus corde, & facilis affatu? Sic electus est Ambrosius diuinitus dum esset catechumenus.

Ideo Polycratus libro septimo.

Dum catechumenus esset beatus Ambrosius, fuit, vt creditur, eius electio celebrata.

Lib.10.epist epist.82. *Vnde de se ipso scribit in epistola ad Vercellensem Ecclesiam.*

Quàm resistebam ne ordinarer, postremò cum cogerer, saltem ordinatio protelaretur. Sed non valuit præscriptio, præualuit impressio. Tamen ordinationem meam occidentales Episcopi iudicio, orientales etiam exemplo probauerunt. Et tamen neophytus prohibetur ordinari, ne extollatur superbia. Sed dilatio ordinationi defuit, vis cogentis est. Si non deest humilitas com- D petens sacerdotio, vbi causa non hæret, vitium non imputatur.

Et quia natura mitis erat, vt promotionē deuitaret, durum se ostendebat. Ideo Paulinus Nolanus Episcopus eius compilator historiæ de ipso scribit.

Egressus Ecclesiam, tribunal sibi parari fecit: Quippe mox futurus Episcopus altiora conscendit. Eadem de causa non catholicum, sed philosophum esse velle prætendit: quia qui talis erat, cōmuni typho Christum deridebat.

Vnde idem Paulinus vbi suprà, dicit.

Philosophū profiteri voluit, futurus sanè verus philosophus Christi, qui contemptis secularibus pompis, piscatorum sequuturus esset vestigia: qui Christo populos congregarunt, non fucis verborum, sed simplici

A sermone, missi sine pera, sine virga, etiam ipsos Philosophos conuerterunt.

Similiter quàm blandus fuerit, Beatus Augustinus ostendit lib. confessionum, dicens sic. Lib.5.cap.13.

Veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopū in optimis viris notum orbi terræ, pium cultorem tuum, cuius tunc eloquia strenuè ministrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei tui, & sobriam vini tui ebrietatem populo tuo. Ad eum autem ducebar abs te nesciens, vt per eum ad te sciens ducerer. Suscepit me paternè ille homo Dei, & peregrinationem meam satis episcopaliter dilexit, & eum amare cœpi.

Subdit causam,

Tanquam hominem benignum in me.

Et infrà.

Et delectabar in suauitate sermonis eius, quanquam eruditioris, minus tamen hilarescentis atque mulcentis B quàm Fausti erat, quod attinet ad dicendi modum. Cæterùm rerum ipsarum nulla comparatio. Nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iste autem saluberrimè docebat salutem.

Quàm fuerit humilis spiritu patet ex eo quòd dignitatē fugere volens de ciuitate fugit. Sed vt Paulinus vbi suprà, dicit.

Dominus qui Ecclesiæ suæ catholicæ murum parabat aduersus inimicos suos: & turrem erigebat Dauid contra faciem Damasci, hoc est perfidiā hæreticorum, fugam illius impediuit.

Quàm fuerit corde sedulus. Augustinus breuiter lib. secundo contra Iulianum dicit.

Strenuus Christi miles: & Ecclesiæ fidelis doctor beatus Ambrosius.

Quàm etiam facilis affatu extiterit, ex eo patet quòd martyr pro Christo esse cupiebat. Vnde dicebat libro su- C per Beati immaculati, litera xxj. versu primo.

Vtinam ego talis merear esse, vt si fortè persequutor ingruerit, non considerem suppliciorum meorum acerbitates, non metiar tormenta, non pœnas, non cogitem vllius atrocitatem doloris, sed hæc omnia leuia ducam, trepidem autem ne Christus me neget, ne Christus excludat, ne me repellat.

In sedente intelligitur eminentia prælationis. Vnde Augustinus super psalmum cxxvj.

Altior locus positus est Episcopis, vt ipsi superintendant, tanquàm custodiant populum.

Qualis autem esse debeat, dicit Gregorius in Pastorali.

Necesse est vt cogitatione sit mundus, actione præcipuus, discretus in silentio, vtilis in verbo, singulis per cōpassionem proximus, præ cunctis cōtemplatione suspēsus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiæ erectus, internorum curam exteriorum occupatione non minuens, exteriorum prouidentiam internorum solitudine non relinquens.

Fuit Ambrosius Episcopus. Polycratus lib. ij.

Magnum Episcopum Ambrosium Mediolanensem attende.

Fuit autem Episcopus cogitatione mundus. Quod probare videtur Augustinus libro primo, cap. contra Iulianum. Et similiter libro primo, cap. xliij. de gratia Christi & peccato originali contra Pellagium & Celestinum ad Albinam &c. in hæc verba.

Hic est Mediolanensis Episcopus Ambrosius: quem Pellagius tanta prædicatione laudauit, vt diceret in libris eius præcipuè fidem elucere Romanā, qui scriptores inter Latinos flos quidam speciosus enituit: ita, vt eius fidem & purissimum in scripturis sensum, reprehēdere ne inimicus quidem auderet.

Fuit Ambrosius actione præcipuus. Quod probat Cassiodorus lib. j. de institutione diuinarum lectionum, cap. xj.

Sanctus quoque Ambrosius lactei sermonis emanator, cum grauitate acutus, in violenta persuasione dulcissimus, cui fuit æqualis doctrina cum vita, quando ei non paruis miraculis gratia Diuinitatis arrisit.

Fuit discretus in silentio & vtilis in verbo. Quod probat Augustinus libro sexto confessionum, dicens sic: cap. 3.

Ipsum Ambrosium felicem quendam hominem opinabar, quem sic tantæ potestates honorarent, cœlibatus tamen eius laboriosus mihi videbatur. Quid autem ille spei gereret, & aduersus ipsius excellentiæ tentamenta, quid luctaminis haberet, quidve solaminis in aduersis, & occultum os eius quod erat in corde eius, quàm sapida gaudia de pane tuo ruminaret, nec coniicere noueram, nec expertus eram, nec ille sciebat æstus meos, nec foueam periculi mei. Non enim quærere ab eo poteram quæ volebam & sicut volebam, secludentibus me ab eius auribus atque ore cateruis negotiosorum hominum, quorum infirmitatibus seruiebat. Cum quibus quando non erat, quod perexiguum temporis erat, aut corpus reficiebat necessariis sustentaculis, aut lectione animum. Sed cum legebat, oculi ducebantur per paginas, & cor intellectum rimabatur, vox autem & lingua quiescebant. Sæpe cum adessemus, non enim vetabatur quisquam ingredi, aut ei venientem nuntiari mos erat, sic eum legentem vidimus tacitè, & aliter nunquam: sedentésque in diuturno silentio: (Quis enim tam intẽto oneri esse auderet?) discedebamus, & coniectabamus eum paruo ipso tempore, quod reparandæ menti suę nãciscebatur feriatum ab strepitu causarum alienarum, nolle in aliud auocari.

Et quam fuerit vtilis in verbo. Idem Augustinus ibidem infrà demonstrat, dicens sic:

Et cum quidem in populo verbum veritatis rectè tractantem omni die Dominico audiebam, magis magísque mihi firmabatur cor aduersus omnes versutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores mei aduersus Diuinos libros innectebant, posse dissolui.

Fuit singulis per compassionem proximus. Vnde Paulinus vbi supra.

Solicitus erat pro pauperibus & captiuis nimium. Nam in tempore, quo episcopus ordinatus est, aurum omne & argentum quod habere poterat, Ecclesiæ vel pauperibus contulit. Prædia etiam quæ habebat, reseruato vsufructu, suæ germanæ donauit Ecclesiæ. Nihil sibi quod hîc suum diceret relinquens, vt nudus atque expeditus miles Christum Dominum sequeretur, qui cum diues esset, propter nos pauper factus est, vt nos eius inopia ditaremur. Erat etiam gaudens cum gaudentibus, & flens cum flentibus. Si quis lapsus suos ei confessus esset, ita flebat, vt etiam illum flere compelleret. Videbatur enim sibi cum iacente iacere.

Fuit præ cunctis contemplatione suspensus. Quod innuit Paulinus vbi suprà dicens de prodigio apum.

Illud examen apum, scriptorum ipsius nobis generabat fauos, qui cælestia dona annuntiarent, & mentes hominum de terris ad cælum erigerent.

Fuit bene agentibus socius. Vnde idem Paulinus.

Ipse autem vir venerabilis Episcopus erat multæ abstinentiæ, & multarum vigiliarum, quotidiano ieiunio macerans corpus: cui prandendi nunquam consuetudo fuit, nisi in die sabbati & Dominico, vel cum natalitia celeberrimorum martyrum essent. Orãdi etiam assiduitas magna die ac nocte. Nec opera declinabat scribendi propria manu libros, nisi cum aliqua infirmitate corpus eius detineretur.

Et idem Paulinus ibidem subiungit.

Flebat etiam amarissimè quotiescunque fortè illi nuntiatum fuerat de cuiusquam sancti obitu sacerdotis. In tantum vt nos illum consolari niteremur ignorantes pium affectum viri, nec qua ratione ita fleret intelligentes. Quibus ille huiuscemodi responsum dabat: Non se flere quia recessisset, qui fuerat mortuus initiatus, sed quia se præcessisset, vel quia difficile esset inueniri virum qui summo sacerdotio dignus habeatur.

Fuit contra delinquentium vitia per zelum iustitiæ erectus. Vnde Augustinus lib. contra Iulianum allegans Ambrosium in libro de Philosophia, seu de regenerationis sacramento, in ea parte vbi agit de pugna & victoria animæ contra carnem, dicit sic. Lib. 2.

Nunquid sanctus Ambrosius quando ista dicebat, non cum vitiis confligebat? non vitia vincebat? non exercitum quendam variarum cupiditatum intra semetipsum tanquam miles Christi egregius debellabat? non corpus proprium castigabat? Nunquid non superatis & expugnatis diaboli operibus, opus Dei cum opere Dei, hoc est anima cum carne pacem iustitiæ requirebat, vt non in sua virtute confidens, sed sicut ait, Spiritus sancti fulta præsidio diceret, Non timebo quid faciat mihi caro?

Erat similiter ipse zelus aduersus alios. Nam vt suprà dicit Paulinus.

Ingemiscebat vehementer cum videret radicem omnium malorum auaritiam neque copia, neque inopia minui posse: sed magis magísque increscere in hominibus, & maximè in iis qui in potestate erant cõstituti: ita vt interueniendi illi apud illos grauissimus labor esset, qui omnia pretio distribuebant.

Vnde ipse Ambrosius in sermone quodam de Apostolis Petro & Paulo, qui incipit, Satis ad correctionem vestram arbitror posse sufficere: Sic alloquitur increpatoriè suam plebem. Non extat.

Nolui vobis pandere Euangelicæ refectionis eloquia, sed magis ingerere animosæ indignationis iniuriam, & prius vos verberibus spiritalibus emendare, ac sic margaritæ ditare muneribus. Malui, inquam, peccatum vestrum incusando acriter increpare, quàm leniter dissimulando nutrire. Quisquis enim fratrem non arguit peccantem, quodammodo hortatur vt peccet. Nolo autem putetis, quòd non de amore faciam vos sæpius verberando. Filius enim qui castigatione dignus est, plus amatur, si castigetur, sicut ait scriptura sancta: Quem enim diligit Dominus corripit, & flagellat omnem filium quem recipit.

Fuit vltimò Ambrosius internorum curam exteriorum occupatione non minuens, & exteriorum prouidentiam internorum solicitudine non relinquens. Nam vt dicit Paulinus.

Erat in illo solicitudo omnium Ecclesiarum, interueniendi etiam magna assiduitas & constantia, in rebus etiam diuinis implendis fortissimus, intantum vt quod solus implere solitus erat circa baptizatos, quinq; postea Episcopi tempore quo decessit, implerent.

Sanctus Dacius quartus post eum Mediolanensis Episcopus, in chronica quam de gestis ipsius Ambrosij compilauit, inter cætera hæc dicit in primo capite.

Ordinationes presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum, clericorum, laicorum, senum, iuuenum, mulierum, pupillorum, virginum sacrarum, maritatarum, viduarum, orphanorum, peregrinorum, & hospitum lucidissimè præordinauit.

Cuius solicitudinem quoad vtrunque Augustinus videtur probare libro primo contra Iulianum per hæc verba.

Audi adhuc alium excellentem Dei dispensatorem, quem vereor vt patrem: in Christo enim Iesu per Euangelium ipse me genuit, & ego, ipso ministro, lauacrum regenerationis accepi: Beatum loquor Ambrosium, cuius pro fide catholica gratiam, constantiam, labores & pericula, siue in operibus, siue in sermonibus, & ipse sum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus.

In sua

In sua solicitudine Diuinas laudes instituit decantari. Vnde Paulinus vt suprà.

Hoc in tempore primùm antiphonę, hymni & vigilię in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Cuius celebritatis deuotio vsque ad hodiernum diem non solùm in eadem Ecclesia, verùm etiam per omnes penè prouincias Occidentis manet.

Cap. 6. & 7. *Huius rei causam Augustinus assignare videtur, libro ix. confessionum, per hæc verba:*

Quantùm fleui in hymnis & canticis tuis suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquebatur veritas in cor meũ, & æstuabat mihi affectus pietatis, & currebãt mihi lacrymæ, & bene mihi erat cum eis. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat aut non multò amplius, cum Iustina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persequeretur hęresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo. Ibi mea mater ancilla tua solicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, in orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore Spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita atque turbata. Tunc hymni & psalmi vt canerentur secundum morem Orientalium partiũ, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutũ est, & ex illo in hodiernum diem retentum est, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis per cæteras orbis partes imitantibus.

Meriti causa meruit de suo obitu certificari. Vnde Paulinus vt suprà.

Ipse autem de sua morte antè prædixit, quòd vsque ad pascha nobiscũ futurus esset. Quod quidem meruit Dominum obsecrando, quò maturius liberaretur.

Et infrà subdit quàm deuotè migrauit:

Accepto Dominico sancto corpore, vbi glutiuit, emisit spiritum, bonum viaticum secum ferẽs. Angelorum nunc fruitur consortio, quorum vita vixit in terris: & Heliæ societate lætatur, quia vt Helias nunquã regibus vel potestatibus: ita & iste pro Dei timore loqui nunquam veritus est.

In sapiente colligitur eloquentia eruditionis, quæ qualis esse debeat in theologo doctore, Augustinus dicit libro iiij. de doctrina Christiana, cap. xj.

Debet Diuinarum scripturarum tractator & doctor esse defensor rectæ fidei, ac debellator erroris: bonum docere, ac mala dedocere: atque in hoc opere sermonis conciliare aduersos, remissos erigere, expectantibus quod agitur, quidue expectari debeat, intimare.

Doctor Ambrosius fuit defensor fidei. Vnde Augustinus libro ij. contra Iulianum:

Homo Dei catholicus sanctus Ambrosius & catholicæ veritatis aduersus hæreticos vsque ad periculum sanguinis defensor acerrimus.

Propterea Gratianus imperator ab ipso petebat doceri, vt patet in epistola quam sibi scribit, quæ ponitur ante librum Ambrosij de Spiritu sancto loco prologi in hæc verba: *In nostris exemplaribus ponitur hæc epistola Gratiani libro 5. epistol. epist. 25.*

Ambrosio religioso sacerdoti omnipotentis Dei Gratianus Augustus. Cupio valde vt quem recordor absentem, & cum quo mente sum, cum eo & cum corpore sim præsenti. Festina igitur ad me religiose Dei sacerdos, vt doceas doctrinam verè credentem, non quò contentioni studeam, aut velim magis Deum verbis quàm mente complecti, sed vt magis aperto pectori reuelatio Diuinitatis insideat. Docebit enim me ille quem nõ nego, quem fateor Deum ac Dominum esse meum, non ei obiiciens quam in me video creaturam, qui Christo nihil me addere posse confiteor. Veruntamen vt etiam Patri me commendem Filium prædicando, non ego in Deum verebor inuidiam, non me talem laudatorem putabo, qui verbis augeam Diuinitatem. Ego infirmus & fragilis, quantum possum prædico, non quantum est ipsa Diuinitas. Rogo te vt mihi de ipso tractatu quem dederas, augendo illic de Spiritu sancto fidelem disputationem, scripturis atque argumentis Deum esse conuincas. Diuinitas te seruet per multos annos, cultor Dei æterni (quem colimus) Iesu Christi.

Fuit debellator erroris, quod Augustinus innuere videtur in libro de videndo Deum ad Paulinam, suam sententiam sic concludens: *August. libro epist. epist. 112.*

Quæ si approbas, tene mecum sancti viri Ambrosij sententiam, iam non eius autoritate, sed ipsa veritate firmatam. Neque enim & mihi propterea placet, quia per illius os potissimùm me Dominus liberauit ab errore, & per illius ministerium gratiam mihi baptismi salutaris indulsit, ne tanquam plantatori & rigatori meo nimium faueã: sed quia de hac re & ipse hoc dixit, quod piè cogitanti & rectè intelligẽti loquitur etiam ille qui incrementum dat Deus.

Quòd Deo reuelante contra hæreticos dixerit, Paulinus vt suprà ostendit exemplo, probans sic:

Quidam vir de hęresi Arrianorum acerrimus disputator, & durus atque inconuertibilis ad fidem catholicam, is constitutus in Ecclesia sacra verba tractãte Episcopo, vidit, vt ipse postmodum loquebatur, Angelum ad aures episcopi tractantis loquentem, vt verba Angeli populo Episcopus renuntiare videretur. Quo miraculo conuersus, ille fidem quam impugnabat, cœpit defendere. *Lib. de præcipuis ecclesiasticis scriptoribus*

Quòd doctor Ambrosius bona docuerit, Hieronymus libro duodecimo de lectoribus, ostendere nititur per hæc verba:

Ambrosius frater profundorum penna raptus, & aëris volucer, quandiu in profundum ingreditur, fructum de alto capere videtur: & omnes eius sententiæ, fidei Ecclesiæ, & omnium virtutum firmæ sunt columnæ.

Ipse autem Hieronymus libro de viris illustribus, de sancto Ambrosio solùm hoc dicit:

Ambrosius Mediolanensis Episcopus vsque in præsentem diem scribit. De quo, quia superest, meum iudicium subtraham, ne in alterutram partem aut adulatio in me reprehendatur, aut veritas.

Quòd mala dedocuit, colligitur ex gestis concilij Aquilegiensis, vbi legitur quòd ipse Ambrosius disputans cum Palladio Arriano, qui Palladius Ambrosio dixit:

Cum impietatis te arguam, te iudice non vtor, transgressor es. Cui Sabinus Episcopus Placentiæ respondit: Quas impietates obiicis fratri nostro & sacerdoti Ambrosio, dicito. Palladius dixit, Vobis in pleno concilio respondebo, & pręsentibus autoribus. Ambrosius Episcopus Mediolanensis dixit, In consessu fratrum meorum cupio confutari & redargui. Quæ igitur impiè dixerim, dicito. Sed impius tibi videor, qui pietatem astruo. Sabinus Episcopus dixit, Ergo tibi impius videtur, qui Arrij blasphemias arguit?

Ambrosius conciliauit aduersarios. Nam imperatoris milites Paganos & hæreticos contra ipsum missos vt basilicam occuparent, conuertit ad Christum. Vnde in tertia epistola de tradendis basilicis, hac de causa inter cætera sic scribit: *Lib. 5. Epist. Epist. 33. Tom. III.*

Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam. Et re vera venerunt gentes. Venerunt enim Gothi & diuersarum nationum viri. Venerunt cum armis, & circunfusi occupauerunt basilicam. Hoc nos ignari altitudinis tuę dolebamus. Venerunt, sed venerunt verè in hęreditatem tuam. Qui enim gentes venerunt, facti sunt Christiani. Qui ad inuadendam hæreditatem tuam venerunt, facti sunt cohæredes Christi. Defensores habeo, quos hostes putabam: Socios habeo, quos aduersarios existimabam. Completum est illud, quod de Domino Iesu Propheta *Psalm 78.*

cecinit: Quia factus est in pace locus eius, & confregit cornua, arcum, scutum, gladium & bellũ. Cuius enim hoc munus, cuius opus, nisi tui Domine Iesu?

Ambrosius suo eloquio remissos erigebat, ignorantesq; docebat. Vnde Augustinus lib. ij. contra Iulianum:

Fundit eloquentiæ lucidum ac perspicuum flumen beatus Ambrosius. Non est vbi erret lector, vbi caliget auditor.

Beatus etiam Gregorius in epistola ad Marianum Episcopum: quæ ponitur loco prologi super Ezechielem, dicit:

Tua dilectio has sibi ad legendum mitti poposcerat: sed valde incongruum credidi, vt aquam despicabilem haurias, quem constat de beatorum patrum Ambrosij atque Augustini torrentibus profunda ac perspicua flu enta assiduè bibere.

Ambrosius quid agendum erat petentibus intimabat.

Vnde Augustinus libro de ieiunio diei sabbati ad Casulanum: & libro ij. de inquisitionibus ad Ianuarium ait, quòd consulens eum, eius responsum tãquam ab oraculo accipiebat, & pro lege seruabat. Cassiodorus commendans hunc doctorem sic scribit super psalmum lxxvj super illud: Descendet sicut pluuia in vellus.

Illud ingens miraculum, vt sine aliqua dubitatione credi possit, exemplo duplici cõprobat. Hinc Ambrosius ille quasi quædam Ecclesiæ candela mirabili fulgore lampauit dicens: Veni redemptor gentium, ostende partum virginis, miretur omne seculũ, talis decet partus Deum.

Vnde & beatissimi Papæ Leonis similis sermo resplenduit, ait enim:

Conceptus est quidem de Spiritu sancto intra vterũ virginis matris, quæ illum ita salua virginitate concepit, id est, edidit, quemadmodum salua virginitate concepit dignos patres & pontificatus arce pollentes, quorum suauissima doctrina sermonum tantum valuit declarare miraculum.

Concluditur de Ambrosio, præualentia defensionis: quæ etiam patuit post obitum eius. Narrat enim Paulinus vbi suprà, & similiter scribit Eutropius in chronica sua.

Mascizeli desperati de salute sua, vel exercitus quem ducebat contra Gildonem, baculum tenens manu, in vi

A su noctis apparuit, atque cum prouolueretur ad pedes sancti viri Mascizel, percutiens in terra senex baculo quo regebatur, tertiò (in hac enim illi spiritus apparuerat) ait: Hîc, hîc, hîc, signans locum, deditque intellectũ viro, quem visitatione dignum fuerat arbitratus, vt agnosceret se ipso loco, in quo sanctum Domini viderat sacerdotem, die tertia victoriam adepturum: atque ita securus bellum inchoauit, & consummauit.

De suprascripto autem Paulino Isidorus in libro suo virorum illustrium, cap. ix. sic inquit:

Paulinus presbyter petente Augustino conscripsit Ambrosij vitam signis florentem atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem.

Sanctus autem Dacius in chronica sua hoc asserit, capite primo de Ambrosio, sic dicens:

Igitur Ambrosius doctor, vt egregius pastor infulis præfulgens episcopalibus, Dei Ecclesiam mirificè decorauit: & vt nobilis pastor lorica spiritualium virtutũ B adornauit, & sibi desponsatam sociauit.

Et infrà de ipso.

Erat enim sapientissimus in prædicatione, discretus in iudicio, cunctis fidelibus omnibúsque infidelibus mitis, placidus, humilis atque serenus: prouidus dispensator, dans pabula fortibus, cibaria iuuenibus, alimẽta senibus, nutrimenta adolescentibus, memor Apostoli dicentis, Omnibus omnia factus sum.

Concludi ergo potest cum Petro Damiano:

Si laudatur castitas, quis illo mundior? Si sermonis veritas, quis in eloquendo cautior? Si Dei charitas, quis feruentior? Si proximi, quis benignior? Si humilitas, quis deiectior? Si temperantia, quis moderatior? Si prudentia, quis circunspectior? Si oratio, quis deuotior? Si lacrymarum flumina, quis effusior? Si contemplatio, quis sublimior? Si iustitia, quis discretior? Si tolerantia, quis in tribulatione fortior? Sic ergo non est inuentus C similis illi, qui seruaret legem excelsi.

Cuius meritis & precibus perficere possim opus incœptũ, ad temporalis vitæ summi pontificis sanctissimi domini Clementis sexti spirituale gaudium, & æternæ felicitatis augmentum.

Mill

MILLELOQVIVM

AMBROSIANVM,

A F. BARTHOLOMAEO DE VRBINO, IN GRATIAM ET EX MANDATO SANCTISSIMI patris Clementis papæ VI. compoſitum.

Lib. 10. Epiſt. Epiſt. 82. Tom. III.

AARON in ſacerdotem à Deo eligitur: cuius rei rationem, & quare non ab homine: ponit in Epiſtola ad Vercellenſem Eccleſiam.

AARON ideo ſacerdotẽ ipſe Deus elegit, vt non humana cupiditas in eligendo ſacerdote præpõderaret ſed gratia Dei: nõ voluntaria oblatio, nec ꝓpria aſſumptio, ſed cæleſtis vocatio: vt is offerat munera pro peccatis: qui poſsit affici pro peccantibus, quia & ipſe, inquit Apoſtolus, geſtat infirmitatem. Non ſibi quis honorem debet ſumere, ſed vocari à Deo ſicut Aaron.

Lib. 1. Epiſto. Epiſt. 2. Tom. eodem.

Aaron in ſacerdotio cauſa pontificalis dignitatis præfertur Moſi, qui Propheta & princeps erat populi. In Epiſtola ſecunda ad Symplicianum, in principio.

Moſes ille, quo nemo prẹſentius Deum vidit, neque ſurrexit in Iſraël propheta qui Deum facie ad faciem ſicut Moſes videret, ille qui quadraginta diebus cum Deo iugiter & noctibus fuit, cum legem acciperet in monte, ille, inquã, cui Deus dabat quos loqueretur ſermones, inuenitur magis Aaron fratris cõſilium, quam ſuũ probaſſe. Fuit ergo quiſquã hominũ Moſe prudentior & inſtructior? At ipſum Aaron circa Æthiopiſſæ perſonam erraſſe legimus. Sed hoc ipſum diligentius diſcute, vbi Moſes ſcientia præpõderet, vbi Aaron conſilio. Moſes magnus Propheta qui de Chriſto dixit, Sicut meipſum audietis: & de quo ipſe Dominus ait, Si Moſen & Prophetas non audiunt, nec ſi quis ex mortuis ad illos abierit credent. Ergo in cauſa Prophetiæ, præfertur Moſes ſicut Propheta: Vbi autem cauſa & munus & officium ſacerdotij eſt, præfertur Aaron ſicut ſacerdos.

Aaronis & Moſis collatio.

Lib. 10. Epiſt. Epiſt. 82.

Aaron ſacerdotibus & prælatis ſcribitur imitandus. In Epiſt. prædicta ad Vercellenſem Eccleſiam.

Imitatores nos ſancti Aaron Dauid Propheta debe-
A re eſſe admonet, qui cum inter ſacerdotes Domini ad imitandum nobis conſtituit dicens, Moſes & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter inuocantes nomen eius. Dignus planè vir, qui ſequendus proponitur omnibus. Nam & cum dira mors propter contumaces in plebem ſerperet, ſeſe medium inter moriẽtes viuentéſque obiecit, vt mortem ſtatueret, ne plures perirent. Verè vir mentis & animi ſacerdotalis, qui ſe pro Domini grege quaſi paſtor bonus pio obiiceret affectu. Itaque infregit aculeum mortis, impetũ tenuit, tranſitum negauit. Pietatis meritũ adiuuit, quia pro ipſis ſe obtulit qui reſiſtebant. Diſcant ergo diſsidentes timere Domini commotionem, ſacerdotes placare.

Pſalm. 89.

Sacerdotis officium.

Aaron virga ſacerdotalem gratiam præfigurauit. ibid.

Et vt aduertamus quia in ſacerdotibus diuina magis quàm humana operatur gratia, vna ex multis quas Moſes per tribus acceperat & recondiderat, virga Aaron floruit: atq; ita diuini iudicij munus ſpectandum
B in ſacerdote populus aduertit, ac deſtitit parem humano iudicio ſibi vendicare gratiam, qui ante parẽ prærogatiuam competere arbitrabatur. Virga autem illa quid aliud oſtendit, niſi quod nunquam ſacerdotalis marceſcat gratia, & ſumma humilitate habeat in ſuo munere commiſſæ ſibi florem poteſtatis: vel quia id quoque ad miniſterium refertur? Nec otioſè prope exitum vitæ Aaron ſacerdotis factũ putemus. Declarari videtur populus ſenior, ſacerdotalis longæuæ infidelitatis vetuſtate carioſus, quod vltimis temporibus imitatione Eccleſiæ reformatus in ſtudia fidei deuotionis emortuũ iã tot ſeculis rediuiua gratia florẽ remittat.

Virga Aaronis typus gratiæ per Chriſtum.

Aaron peccatum, figuraſſe videtur auaritiam ſacerdotum: & eius murmuratio contra Moſen, perfidiam Iudæorum. Lib. primo de Apologia Dauid. c. x. verſus finem.

Aaron ipſe ſummus ſacerdos, quo duce pariter ac Moſe rubrum mare pede tranſiuit populus Hebræorum, rogatus à plebe vt deos ſibi faceret quos adora-
C rent aurum popoſcit, & in ignem miſit, & caput vituli figuratum eſt, cui ſunt oblata ſacrificia. Quo iudicio claruit auri cupiditatem materiam eſſe perfidię, & auaritiæ ſtudio ſacrilegia ſolere generari. Iterum tantus ſacerdos locum incidit offenſionis cum ſorore ſua Maria. Nam dum facti vterque obtrectat quod alienigenam accepiſſet vxorem: ilico Maria contagio maculoſæ carnis effloruit. Quo loci euidentis fuit figura myſterij, quod ſacerdotalis ille populus patrum fraterno populo poſterioribus temporibus derogaret AEthiopiſſæ illius neſciens ſacramentum. Nam ſi cognouiſſet

Aaronis peccata.

non reprehendisset, quod cum veteri ministerio conueniret. Itaque cum Iudæus, eum qui ex gentibus credidit, dicit esse communem, & vult à lege secernere, lepram habet: quam non poterit euadere, nisi spiritualis ei legis agnitio ad veniam fuerit suffragata.

Lib. 10. epist. Epist 82. Tom. III. *Aaron morientis filium Moses induit & instituit sacerdotem. In quo præfigurauit sacerdotes à sacerdotibus debere doceri, & examinari, & consecrari. In prædicta epistola ad Vercellensem Ecclesiam, versus medium.*

Quid autē significat illud, quod post defunctū Aarō, nō vniuerso populo, sed soli Mosi qui erat in sacerdotibus Domini, imperauit Deus, vt exuuiis Aarō sacerdotis filiū eius indueret Eleazarū, nisi vt cognosceremus quod sacerdos sacerdotem consecrare debeat, & ipse eum induere vestimentis, hoc est virtutibus sacerdotalibus, ac tunc si nihil ei deesse aduerterit indumentorum sacerdotalium, & aptè quadrare omnia sacris adhibeat altaribus? Supplicaturus enim pro populo, eligi Domino probari debet à sacerdotibus, ne quid sit quod in eo grauiter offendat, cuius officium est pro aliorum offensa interuenire.

Sacerdotem à Deo eligi: à sacerdotibus consecrari.

Suprà. *Aaron sacerdotium, quia per successionem, ideo moderni sacerdotij non in omnibus typum tenuit. In eadem.*

Denique cum ab Aaron per genus ducta successio generis magis teneret hæredes quam iustitiæ consortes, ꝓpterea ad typū illius Melchisedech, verus Melchisedech, verus rex pacis venit, verus iustitiæ rex aduenit.

Aaron quomodo figuret Christum, require infra cap. Aduentus in carnem.

Cap. I. Tom. IIII. ABEL. *De Abel origine atque nominis interpretatione. Tractatu primo de Cain & Abel secundum aliam literam dicit sic.*

Et adiecit Eua parere Abel. Cum additur aliquid, quod prius erat, tollitur: Idque colligitur ex arithmeticæ proportionibus, aut animæ cogitationibus: addito enim numero, fit alius numerus, & aboletur superior: & cogitatio accedens noua, excludit superiorem. Ergo cum adiicitur Abel, aufertut Cain. Quod nominis interpretatione plenius deprehenditur. Cain enim dictus est acquisitio, quod omnia sibi acquireret: Abel, qui omnia referret ad Deū, pia deuotus mentis intentione, nihil sibi arrogans, vt superior frater, sed totum tribuens conditori quod accepisset ab eo.

Cap. 3. *Abel nascitur post Cain. Eodem tracta. cap. iij. in fine.*

Ante Cain in nobis nascitur, seipsum præferens: postea Abel generatur, in quo fit reuerētia diuinitatis: Prius ergo incipit quod malum est, postea agnoscitur quod bonum. Vbi autem bonum, ibi iustum: vbi iustitia, ibi sanctitas: Hoc est Abel qui adhæret Deo.

Cap. eod. infr. *Abel quare postea nasci debuit, moralis ratio adsignatur ibidem.*

Allegoria Cain & Abel.

Rectè vbi nascuntur hi duo fratres, seruatur etiam in prædicando ordo naturæ: vbi verò exprimitur disciplina viuendi seniori iunior antefertur: qua etsi tempore iunior, virtute præstantior est. Innocentia enim tēpore posterior est quā malitia, & quadā suppar ætate: sed meritorū nobilitate antiquior. Senectus enim venerabilis est, non annis cana, sed moribus, Et ætas, inquit, senectutis vita immaculata. Vbi generatio exprimitur, præueniat Cain: vbi disciplinarum fit prædicatio, præcurrat Abel. Adolescentiam igitur, & ipsam in exordiis iuuentutem, variarum illecebris passionum feruere quis abnuat? Sed vbi maturior ætas successerit, tanquam pubescentis lasciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in quosdam portus quietos lassæ nauigium animæ subducere. Itaque graues motus nostræ adolescentiæ fida senectutis statione placidantur.

Sapien. 4.

Cap. I. Rursus allegoria. *Abel & Cain origo allegoricè pertractatur. Eod. tract.*

Duę sectæ sunt sub duorum fratrum nomine compugnantes inuicem, & contrariæ sibi. Vna quæ totum menti suæ deputat tanquam principali & quasi cuidam cogitationis & sensus & omnis motus authori, hoc est quæ omnes inuentiones humano ascribit ingenio: Altera, quę tanquam operatori & creatori omniū Deo defert & eius tanquam parentis atque rectoris subdit omnia gubernaculo. Illa prior per Cain significatur, hæc posterior Abel dicitur. Has duas sectas anima vna parturit: & ideo germanæ habentur, quòd vno fundantur vtero. Sed contrariæ sunt: quia oportet eas, cùm quodam animæ partu editæ fuerint, diuidi ac separari. Compugnantibus enim hospitium vnum perpetuò esse non potest.

Abel & Cain origo, allegoricè etiam in duobus populis, vel in synagoga & Ecclesia exponitur. Ibidem. Cap. 2.

Per Cain parricidalis populus intelligitur Iudæorum, qui Domini & authoris sui, & secundum Mariæ virginis partum fratris, vt ita dicam, sanguinem persequutus est. Per Abel autem intelligitur populus Christianus adhærens Deo, sicut & Dauid ait, Mihi autem adhærere Deo bonum est. Et vt cælestibus se attexeret, & à terris separaret: Et alibi: Defecit, inqt, anima mea in verbum tuum, eò quòd ordinem viuendi non in terrenis voluptatibus, sed in verbi cognitione posuisset. Ex quo cognoscitur, nec illud otiosè scriptum esse, sed perpensè & examinatè, quod legimus in Regnorum libris: Appositus est ad patres suos: Intelligi enim datur quod patrum similis fuerit fide. Vnde daret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum.

Rursus alia. Psal. 27. Psal. 118.

Abel & Cain tam originis ordo, quàm exercitij diuersitas moraliter exponitur. Cap. 3.

Et factus est Abel pastor ouium, Cain autem operabatur terram. Non est otiosum, quòd cùm antè generatus sit Cain, vt lectio docet, prælatus sit hoc loco Abel: nec idem sit ordo nomini, qui est ordo naturæ. Quid sibi vult mutatio ordinis, vt prius iunioris meminerit vbi describitur vitę status, operisque vsus? Interrogemus officiorum distantiam, vt colligamus causam prælationis. Operari terram, prius vsu est: sed gratia inferius quam oues pascere. Hoc enim instar cuiusdam doctoris est & principis. Meritóque senior à vetustioribus inchoauit, iunior recentiora prætulit, quæ nullas spinas, nullos tribulos germinarent, nulli sententiæ essent obnoxia.

Quare posterior natu prior exprimatur.

Aliter tamen dicit libro de viduis.

Tales estote quales Adam & Eua in paradiso fuerunt: De quibus scriptum est, quòd postquam de Paradiso eiectus est Adam, cognouit Euam vxorem suam: & illa concepit & peperit filium, quem vocauit Cain: & iterum concepit, & peperit filium, cui nomen Abel. Melior secundus quam prior, quia adhærēs Deo, & totus à Domino: ille mundana & terrena possessio. Denique in isto mundi redemptio annuntiatur, ab illo mundi ruina: In hoc Christi sacrificiū, in illo diaboli parricidium. Nihil ergo nobis sit cum possessione seculi.

Abel pastor ouium, pastoribus ponitur in exemplum. Tractatu primo de Cain & Abel. Cap. 6.

Pastor ouium inducitur, eo quod imperitare corpori & sensibus eius & voluptatibus, carnis †modum tenere, ne velut ouis vagetur incerta, pręstatius æstimatur quam regere populos, vel præesse vrbibus. Dificilius enim se quispiam quam alterum regit. Animum vincere, iracundiam cohibere, compugnantesque leges carnis & mentis in vnum cogere, immortalis cuiusdam viri est quem inferni porta non ceperit. Denique ipse sibi legislator vendicauit hoc munus, vt oues pasceret Iethro cognati sui, qui dicitur superfluus, & ageret in desertum: eo quòd irrationabilem & superflui vulgarísque sermonis loquacitatem, in secreta quædam sobriæ doctrinæ coegit mysteria. Ideoq; Ægyptiis abominationi erant pastores ouium.

† Aliàs, votis.

Pastoritium munus quàm præstans.

Omnes

Omnes enim qui corporis dediti pasſionibus huiuſmodi & voluptatibus indulgent ſuis, diſceptatorem verbi doctorémq; virtutis quadam execratione declināt. Et ideo per ænigmata hoc docuit Moſes apta Deo ſacrificia quæ refugit omnis inſipiens, hoc eſt, opera & præcepta virtutis. Ideóque paſtor Abel, Cain autem terræ operator legitur, qui in fratre ſuo vir inſipiens formam ſpeciémque virtutis expreſſam ferre non potuit.

Cap. 10. *Abel in offerendo diſsimilis à Cain fuit. Quod moraliter ponitur, eodem tractatu.*

Obtulit Cain de fructibus terræ, ſed non de primis fructibus primitias Deo. Ideo ingrata Deo eius oblatio, quia primitias maluit ſibi vendicare, Deo autem ſequentia offerre. Itaque cum anima corpori tanquam ſeruo domina præferenda ſit, ſi rectè offerre volumus, vtique primitias eius, hoc eſt animæ prius quàm corporis offerre debemus. Primitiæ verò animæ, primatus ſunt bonarum diſciplinarum. Qui licet tempore poſteriores ſint, quàm corporis primitiæ, quæ ſunt eſca, incrementum, viſus, auditus, tactus, odor, vox: mens autem & ſenſus pars animæ, non pars corporis eſt: tamen priores ſunt diſciplinis. Quarum primitiua, eſt puro corde & ſimplici ſermone oblata Deo gratiarum actio. Hæc munera obtulit Abel, & ideo reſpexit Deus ad munera eius, quoniam de primitiuis obtulit. *Quid obtulerit Abel.* Huc etiam accedit quia de primitiuis ouium, & adipibus earum obtulit Abel, ſimúlque conſidera, quia non de inſenſibilibus, ſed de animantibus obtulit: plus eſt enim animalis quam terrenus, ſiquidem animalis proximus eſt ſpirituali. Non enim prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpirituale. Quod animale eſt ſpirat, habet enim vitalem ſpiritum, non idem quod de terrarum eſt fructibus. Deinde obtulit non ſecunda, ſed prima: non exigua, ſed pinguia: talia enim etiam lex probauit & iuſsit offerri.

Cap. 1. Tom. II. *Aliter tamen dicit libro de incarnatione Domini, in principio.*

Cain de fructibus terræ, Abel ex primitiuis ouium ſuarum hoſtiam Domino obtulit. Nihil inuenio quod in ſpecie munerum reprehēdam, niſi quòd & Cain munera ſua diſplicuiſſe cognouit, & Dominus dixit: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccaſti. *Deus animū metitur.* Vbi igitur eſt crimen, vbi culpa? Non in oblatione muneris, ſed in oblationis affectu. Sunt quidam qui rectè arbitrentur, quia alius quæ offerret elegerat, alius quæ viliora habuit offerebat. Sed non eſt ita inops ſpiritualium ſenſus in nobis, vt putemus quia Dominus corporale ſacrificium, non ſpirituale quærebat. Et ideo addidit: Quieſce: tolerabilius ſignificans abſtinere à muneribus deferēdis, quàm infideli ſtudio munus offerre. Qui enim neſcit diuidere, neſcit diiudicare. Spiritualis autem diiudicat omnia. Et ideo Abrahā ſacrificium quod offerebat diuiſit. Sciebat etiā Abel diuidere, qui ex primitiuis ouium obtulit ſacrificiū, docens non terræ munera placita Deo, quæ degenerauerant in peccatores, ſed ea in quibus diuini gratia myſterij refulgeret. Prophetauit itaque nos per paſsionem Domini à culpa eſſe redimendos, de quo ſcriptum eſt, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Vnde & de primitiuis obtulit, vt primogenitum deſignaret. Oſtendit ergo verum Dei ſacrificium nos futuros, de quibus Propheta ait: Afferte Domino filios arietum. Meritóque Dei iudicio comprobatur: Illi autem reprobato dicitur, Quieſce: quem puto generalem in omnes extra Eccleſiam conſtitutos latam eſſe ſententiam. Multorum enim hîc figuram cerno populorum: quos diuina ſententia comprehendit: quorum in illo Cain iam tunc munera refutauit. Cap. 2. Generalis enim hæc in impios omnes ſententia eſt. Itaque ſi Arrianus offerat: qui filium

A virginis Mariæ à patre ſeparat: dicitur ei, Si rectè offeras, rectè autem nō diuidas, peccaſti: quieſce. Si offerat Eunomianus, qui ex impietatis Arrianę fonte progrediens, redundanti perfidiæ ſuæ labitur cœno, generationem Chriſti quæ ſuper omnia eſt aſſerens ex Philoſophiæ traditionibus colligendā: cum vtique alia creaturarum ſit ratio, alia ſecretorum potentia diuinorum: *Hæreticè ſentientes de Chriſto.* & ipſi dicitur, Si rectè offeras, rectè autem nō diuidas, peccaſti: quieſce. Dicitur hoc Sabelliano, qui Patrem Filiúmque confundit. Dicitur hoc Marcionitæ, qui alium putat Deum noui, alium veteris teſtamenti. Dicitur hoc Manichæo, & Valentino, qui non putauerunt veritatem carnis humanæ à Chriſto eſſe ſuſceptam. Paulus quoque Samoſathenus & Baſilides in eadē ſententiæ ſorte numerantur. Similiter quoque eiuſdē ſententiæ authoritate damnantur, qui diuinitatem Spiritus ſancti negauerunt. Alij enim quidam vel Arrianorum Iudæi, vel Arriani ſunt Iudæorum, quia ſicut illi Filium à Patre, ita & iſti Spiritum ſanctum à Deo Patre & Filio Dei ſeparāt. Nouato quoque & Donato, & B omnibus qui ſcindere corpus Eccleſiæ geſtierunt viciſſim dicitur: ſi rectè offeras, rectè autē non diuidas, peccaſti: quieſce. Eccleſiæ enim ſacrificium eſt, quod offertur Deo, ad quam Paulus dixit, Obſecro autem vos fratres per miſericordiā Dei, exhibete corpora veſtra hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem. Malè ergo ſacrificium diuiſerunt, Eccleſię mēbra lacerando. Illos quoque percellit iſta ſentētia, qui animā rationabilē ab incarnationis Dominicę ſegregant ſacramento, naturam hominis ab homine ſeparare cupientes. Et iſti fortaſſe rectè offerunt Trinitati, ſed rationē neſciunt naturę humanæ diuinæque diſtinguere. Dei enim ſimplex natura eſt: homo ex anima rationabili conſtat & corpore. Si alterum tollas, totam naturam hominis ſuſtuliſti. Aduerſus igitur omnes hæreſes iſta ſententia eſt, quæ fraterno nomine, nō fraternè Eccleſiam perſequuntur. Siquidem ſub optione nominis Chriſtiani, & quadam nūcupatiua fidei germanitate, parricidalibus nos odiis cupiunt vulnerare.

Abel quia iuſtus, propterea ab impio fratre eſt occiſus. In tractatu ſuper Pſalmum xxxv. verſu primo. Tom. IIII.

C Iuſtus Abel, qui de ouibus ſuis quas ei Dominus dederat, primitias ipſi Domino putauit offerendas: & ideo plus placuit Deo, quia moram non fecit, deuotionem probauit. Sed hoc impius ferre non potuit, iuſtitiæ præuaricator, radix iniquitatis: & ideo fratrem occidit, quia hoſtia eius Deo magis quàm oblatio ſua fuerat comprobata. Sed ille occiſus Deo loquebatur in voce ſanguinis ſui, hic viuus à facie Domini repellebatur: & cū adhuc à Domino pœnæ ceſſarent, torquebat eum conſcientia peccatorum. *Anguſtia Cain.* Latebat miſer tremens & timens, & cum adhuc percuſſor deeſſet, ipſa ſeſe iniuſti vita cruciabat. Acceperat ſignū, ne eum aliquis occideret: non vt vitæ ſuauitate frueretur, ſed ne mors auferret ærumnam, vt percuſſorem ſuum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem vt percuſſor inhiberetur: ſed ſine vlla intermiſsione ipſe ſibi ſuus carnifex erat, ipſe percuſſor. Quæ pœna maior, quā timere quod vitare non poſsis, nec quod timueris euadere?

D *Abel ſanguis, vt præſcribitur, clamat: ſed quomodo, explicat in ſermone de ſanctis Alexandro, & Euentio & Theodelo.* *Huic titulus eſt, De natali ſanctorū martyrum: & eſt ord. ſer. 76. Tom. III. Effuſi ſanguinis piorum clamor.*

Legimus animas ſanctorum ſub ara Dei clamare vel dicere: Quouſque ſanctus & verus non vindicas ſanguinem noſtrum? Nam & Deus dicit de ſanguine Abel ad Cain: vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. Clamare igitur dicitur ſanguis, qui innocens effuſus eſt: non tam voce quam cauſa. Sic & ſanctorum animæ clamant, dum fidem atque innocentiam ſuam ſenſibus noſtris ipſa paſsione commendant.

Aliter dicit lib. de Apolog. Dauid. A

Merito vox sanguinis Abel iusti clamat ad Dominum: quia nullis Cain impius bonis operibus tegebatur, quia parricida erat, quia non confitebatur flagitium, sed negabat.

Cap. 9. *Diffusè tamen hanc materiam pertractat, tractatu secundo de Cain & Abel, præsupponens illud Cain, Nunquid custos fratris mei sum?*

Etsi contumaciam probat hic sermo, sonat tamen quia si bonum fratrem considerasset, custos debuit esse pietatis. Quem enim magis quam fratrem seruare debuerat? Sed quomodo germanitatis seruaret officium, qui necessitudinis non cognouisset affectum? Aut quomodo fieri posset vt naturæ obedientiam deferret, qui Deo reuerentiam non exhiberet? Negat primum quasi apud ignorantem. Recusat fraternæ munus custodiæ, quasi exors naturæ. Declinat iudicem quasi liber arbitrij. Quid miraris si pietatem non agnouit, qui non agnouit authorem? Et ideo doceris hac serie scripturarum, fidem esse radicem omnium virtutum. B

Cain sua responsione se prodit.

Et subdit quod terra accusat, quia tunc alius homo accusari non potuit.

Congruè igitur respondit Dominus tam impudenter neganti dicens, Vox sanguinis fratris tui ad me clamat: Hoc est, cur nescis vbi est frater tuus? Soli eratis cum duobus parentibus: inter paucos frater te latere non debuit. An quia tui parentes accusatores tui esse non possunt? Nolo enim vt ea necessitudo, quæ est author salutis, fiat author periculi. In te solo leges suas natura amisit. Iam ergo putas crimen latere, quia parentes accusare non debent? Sed ea maior est condemnatio tua. Nam si chara necessitudinis nomina accusare non debent, multomagis non debent occidere. Sed si me testem abnuis & refugis arbitrum, Vox sanguinis fratris tui testis est, quæ ad me clamat. Illa te maiore authoritate arguit, quam si frater viueret. Soli eratis, quis alter potuit eum occidere? Si accusas parentes, parricidam probas. Potuit fratrem occidere, qui non parcit parentibus. Potuit parricida esse, qui de parricidis se ortum probare desiderat. C

Cap. eod. infra. *Et addit quare clamat sanguis, & non frater.*

Et bene ait, Vox sanguinis clamat, non, frater clamat. Hoc innocentia & gratia germanitatis etiam in ipsa morte seruat. Non accusat frater, ne videatur parricida. Non accusat vox ipsius, non anima eius: sed accusat vox sanguinis quem ipse fudisti. Tuum te ergo facinus, non frater accusat. Simul querela criminosa adiungitur Non potest de alieno testimonio queri, qui crimen proprio facinore confitetur. Minor est sermo quam factum. Est tamen etiam terra testis, quæ cepit sanguinem.

Non Abelē, sed vocem sanguinis eius Cain accusare.

Cap. eod. infra. *Adiungit quare sanguis clamat de terra.*

Et bene ait, Vox sanguinis fratris tui clamat de terra. Non dixit, de fratris clamat corpore: sed de terra clamat: Etsi frater parcit, terra non parcit. Si frater tacet, terra condemnat. Ipsa est in te testis & iudex. Testis acrior, quæ adhuc parricidij tui sanguine madet. Iudex asperior, quæ tanto scelere coinquinata est, vt aperiret os suum, & exciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Et illa quidem aperuit os suum, quasi exceptura de fratribus verba pietatis, nihil timens cum fratres videret, quæ sciret ius germanitatis amoris incentiuum esse non odij. Nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium? Sed tu effudisti sanguinem, cuius dolens illa contagium, Non augebit, inquit, virtutem suam dare tibi. Quam innocens vltio, vt quæ tam grauiter violata fuerit, satis habeat non prodesse, non quærat nocere? D

Clemens vltio.

Cap. eod. infra. *Concludit ibidem quo ad sanguinis vocem.*

Non mediocre etiam dogma quod ait, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me: quia Deus iustos suos audit etiam mortuos, quoniam Deo viuunt. Et meritò pro viuentibus habentur, quia etiam si corporis gustauerunt mortem, vitam tamen incorpoream carpunt, & illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur æterna. Iustorum ergo audit & sanguinem, auertit se autem à precibus impiorum: quoniam etiam si videantur viuere, miseriores sunt tamen omnibus mortuis, carnem sicut tumulum circunferentes, cui infelicem infoderunt animam suam. Quid enim aliud quam sepulta est, quæ intra humum voluitur, & terrenæ auaritiæ cupiditatibus cæterísque vitiis includitur, vt gratiæ cælestis auram spirare non pòsit?

Mortuos pios Deo viuere.

Abel Christum figurauit. In tractatu de prima interpellatione Dauid, versus finem. Tom. IIII.

Auersus erat Deus à muneribus nostris, quando Cain parricidæ illius munera non probauit. Latebat Cain alienus à Domini conspectu, furens effera vi animi, quòd in fratris sui Dominus respexerat munera, in sua autem non respexerat. Sub offensione proprios reliquit hæredes. Occiderat Abel, non sibi, cuius & sanguis clamabat ad Dominum: sed occiderat omnibus nobis. Nullius prope iam sacrificium probabatur, quia non erat qui faceret bonitatem, non erat vsque ad vnum, quando nec Deo fides, nec fratri germanitatis pietas reseruata est. Venit Dominus vt resuscitaret Adam, Resuscitatus est & Abel cuius munera placuerunt Deo. Obtulit semetipsum Dominus Iesus, id est, primitias sui corporis, in sanguinis aspersione, melius loquente, quàm sanguis Abel loquutus in terra est. Respexit Deus in eius munera, ex quo ipse reconciliationis diuinæ gratiam, bonis reliquit hæredibus.

ABIES. *De abietis arbore loquitur. Lib. iij. Hexameron, cap. xj. post principium.* Tom. IIII.

Abies quoque non contenta terrenis radicibus atque aëreo vertice, etiam casus marinos tuto subitura remigio, nec solùm ventis, sed etiam fluctibus certatura processit.

Nominatur etiam infra. cap. Arbor.

ABYSSVS. *Quid sit abyssus. Loquitur lib. primo Hexameron.* Cap. 8.

Abyssum multitudinem & profundum aquarum dici, lectio Euangelij docet: vbi rogabant Saluatorem dæmonia, ne iuberet illis vt in abyssum irent. Sed qui docebat voluntates dæmoniorum non esse faciendas, præcepit illis vt irent in porcos: porci autem se in stagnum aquarum præcipitauerunt: vt quod recusabant dæmonia, non euaderent: sed digno præcipitio mergerentur.

Eandem sententiam ponit in tractatu, super Psalmum xxxvj. versu decimo.

Ego arbitror, quòd ideo firmamentum inter aquam & aquam Deus esse præceperit, vt à virtutibus peccata discerneret: & superior aqua, quæ laudat Dominum vacua esset erroris: inferior peccato esset obnoxia. Denique illa Deum videt: Hæc non videt. Quæ super cælos est, videt: quæ in abysso est, non videt. Vnde etiam dictum est: viderunt te aquæ Deus & timuerunt: turbatæ sunt abyssi multitudo sonitus aquarum. Meritò turbantur abyssi, super aquas tenebræ sunt deformes, & ideo pacem habere non possunt. Vnde rogauit legio dæmoniorum, vt non in abysso mitteretur: & se cum magno tumultu præcipitauit in fluctus, vt porcorum gregem quem repererat strangularet. Peccator itaque abyssum petit, vbi caligo tenebrarum.

Propterea in tractatu super Psalm. xlv. versu ij.

De malis virtutibus dicit, Conturbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum. Abyssi Deum non vident: & inde turbationibus semper obnoxiæ. Et exponit quid

quid essent abyssi: Multitudo, inquit, sonitus aquarum. Nam & bestia illa Antichristus, ex abysso ascendit, vt aduersus Heliam atque Enoch, qui propter testimonium Domini Iesu terris sunt redditi, præliaretur, vt legimus in Ioannis Apocal. cui datum est os loquendi magna, vt aduersus Deum plena furoris conuitia & sacrilegij personaret. Sonuerunt ergo aquæ, id est, immundi spiritus cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini Saluatoris aduentu appropinquare sibi iudicium timescentes. *Apocal.13.*

Abyssus intelligitur pro sacra scriptura. In tract. super Psalm. xxxv. versu vj.

Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarũ tuarum, id est, scriptura veteris testamenti aduocat seriem noui testamenti, ad consummationem sanctificationis, & plenitudinem gratiæ, sonitu quodam atque profluuio redundantiæ spiritalis.

Eandem sententiam ponit in tract. de prima interpellatione Dauid.

Tom.IIII. Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarũ tuarum: quia non præualebat vetus testamentum, ad istius mundi redemptionem: ideo inuocabat, & quasi ad auxilium arcessiebat nouum testamentum. Clamabat lex annuntians Euangelium. Erat enim semiplena, & ideo erat necessarius, vt veniret qui legem impleret. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti: qui venit legem implere, non soluere. Quomodo abyssus lex, audi Dauid dicentem: Iudicia tua abyssus multa. Simul hinc intellige, vtrunque esse vnius sapientiæ testamentum, quod quasi suum venit implere. Cataractas autẽ intelligimus profunda verborum, & vim cælestis eloquij: quæ fluxere nobis sicut imber de cælo. Ergo remedium tædiorum omnium Christus, & scriptura diuina: atque in tentationibus vnum profugium.

ABOMINATIO. *De ipsa abominatione quomodo sit intelligenda, quia antichristus erit: ponit in commentario super Lucam, lib. x. pertractans illud Matthæi xxiiij. Cum videritis abominationem &c.* *Cap. 4. Tom.V.*

Iudæi putauerunt tunc factam abominationem desolationis, quando caput porci Romani in templo fecerunt, illudentes Iudaicæ ritum obseruantiæ. Quod ego nec furens dixerim. Abominatio enim desolationis, execrabilis aduentus antichristi est: eò q̃ sacrilegiis infaustis mẽtiũ interiora cõtaminet: sedens iuxta historiam in tẽplo, vt sibi diuinę vendicet solium potestatis.

Abominatio, est diabolus. Ibidem infra, ante finem cap.

Est & alius antichristus author huius, diabolus scilicet, qui meam Hierusalem, meam animam, certè animam Dei, animam pacificam, obsidere nititur suæ legionis exercitu. Non est enim colluctatio nobis aduersus carnem & sanguinem. *Ephesi. 6.*

Et infra subdit post pauca.

Ergo quando in medio est diabolus, desolatio abominationis est secundum Danielem Prophetam.

Abominatio sunt homines iusti peccatoribus. Lib. vel tractatu de Cain & Abel, cap. ij. quod inseritur supra cap. de Abel.

ABLACTATIO. *Ablactatus quomodo intelligi debeat, ponit in commentario super Lucam, lib. x. ca. iij. Quod tamen require infra ca. Nutritio, siue Nutrire.*

ABORTIVVS. *De abortiuo agit in tractatu de secunda interpellatione Iob, adducens illud Iob xxj. Bos eorum concepit, & non abortiuit: & vacca peperit, & non priuata fœtu suo. Litera autem Ambrosij habet: Ideo bucula eorum non abortiuit.* *Lib.3. Capi. 4. Tom. IIII.*

Iustus optat flagellari, vt recipiatur à Domino: & vult timere Deum, quia timor Domini initium sapientiæ est. Nec beatitudinem putat, si non abortit bucula sua, sicut putant stulti. Per bouem enim quid significatur nisi durabilis culturæ labor, qui semper in orbem redit, & nunquam desinit, sed cum expleri videtur, reuocatur in exordium? Isti sunt qui colunt Sodomã & Gomorram. Ergo qui colunt Ægyptum glebásque terrarum aratro quodam solidæ mentis inuertunt, laborem sibi pariunt, & dolorem metunt. Ideo bucula eorũ non abortit, sed parit vt augeatur labor eorum, & quæ conceperint omnia generant sine timore Dei. Iusti autem longè gloriantur aliter. Nõ enim in abundantia diuitiarum, nec in partu pecorum, sed in Domino gloriantur dicentes: De timore tuo in vtero accepimus, & parturiuimus spiritum salutis. De iustis ergo dicitur, quia salutis spiritum generauerunt, quem acceperunt de timore Domini, non de malitia istius seculi, de qua legimus: Ecce parturiuit iniustitiam, & concepit dolorem, & peperit iniquitatẽ. Melior ergo abortus quam partus secularium. Denique de homine qui in hoc seculum venit, & vanitatem huius mundi tenebrásque pertulit longæuitate diuturna, Ecclesiastes pronuntiauit, quia melior est illo abortiuus. Huic enim requies magis quàm illi, quia non expertus est varietatem huius seculi, in qua etsi mille annos quis vixerit, quod bonũ est videre non poterit. Fugisse ergo hoc magis est gratiæ quàm subiisse. *Isai.26. Psalm. 7. Ecclesiast. 6.*

ABRAHAM. *De Abrahæ nomine. Lib. de ipso Abraham, & tractatu primo.* *Cap. 4. Tom. IIII.*

Mutat Deus Abrahæ nomen litera addita, vt de Abram vocetur Abraham, hoc est, de patre vano, sicut habet Latina interpretatio, vocetur pater sublimis, pater electus: vel de patre fieret, & pater filij. Vanus erat, cum Deum nesciret: electus factus est, posteaquam agnouit. Pater erat, cum de ancilla prolem haberet: sed pater filij non erat, quia non erat ei filius, qui non erat legitimo susceptus coniugio.

Abraham significat profectum virtutis, & mentis dominium. Eodem libro, tract. ij. cap. j. & ij.

In Adam intellectus de summa beatitudine, & quadam naturali virtutum amœnitate, per circunscriptionem sensus & delectationis illecebram deflexus ad culpam est. In Abraham autem profectum mentis speculari datur. Hoc enim legislator prouidè egit, vt quemadmodum lapsum mentis demonstrat, vt illas erroris caueremus semitas: ita etiã processum mentis & quendam superiorem redditum significaret, vt quemadmodum infracta mẽs reformare se possit cognosceremus. Purgauerat enim terram Dominus diluuij infusione, lauerat humanæ colluuionem fragilitatis: sed non satis erat ad virtutis profectum, nisi vt instrueretur homo quemadmodum se regeret & gubernaret. Abrahã mentis loco inducitur. Denique Abraham transitus dicitur. Ergo vt mens, quæ in Adam totã se delectationi & illecebris corporalibus dederat, in formam virtutis speciémque transiret, vir sapiens nobis ad imitãdum propositus est. Denique Abraham secundum Latinos, pater dictus: eo quod mens paterna quadam authoritate, censione & solicitudine totum gubernet hominẽ. Hęc ergo mens erat in Charra, hoc est, in cauernis, obnoxia variis passionibus. Ideóque dicitur ei: Exi de terra tua, hoc est, de corpore tuo. Exiuit de terra hac ille, cuius conuersatio in cælis est. *Adæ & Abrahæ allegoria.*

Abraham propterea imitationis causa inducitur. Eodem lib. tract. j. in princip. *Cap.2.*

Cum Dominus Deus noster hunc locupleti benedictionis suæ dote donauerit, vt eius gratia prouocaret cæteros, institutione corrigeret: Moises quoque imitandum nobis descripsit, vt corda hominum in vitium labentia, huius viri contuitu, velut quodam terreno busto resuscitaret.

Abraham ponitur in exemplum pro repub. Ibidem. *Cap. eodem.*

Si sapientes mundi huius, & Plato ipse princeps Philosophorum, non veram aliquam sed fictam & adum-

bratam sibi eam quam legimus πόλιν proposuit ædificandam, vt doceret qualem rempub. esse oporteret: atque ita quam nec audierat nec viderat in aliqua vrbe describendam putauit, vt ij quibus hoc munus est, quemadmodum rempub. regerent, institui possent: Et si condiscipulus Platonis Xenophon ille Socraticus, fictis & ipse rebus personam voluit informare sapientis, in eo libro quem inscribit κύρε παιδείαν, vt ex intimo Philosophiæ sinu regis iusti & sapientis disciplina procederet: quanto magis nos non compositam figuram sapientis viri, sed expressam virtutem, & diuino institutam magisterio recensere intentius, & vias eius debemus prosequi, quem Moses ita descripsit, vt retro quodammodo se ipse respiceret? Magnus planè vir, & multarum virtutum clarus insignibus, quem votis suis Philosophia non potuerit æquare. Denique minus est quod illa finxit, quam quod iste gessit: maior ambitioso eloquentiæ mendacio, simplex veritatis fides.

Ficta à Philosophis proposita.

Cap. 2.

Lib. eod. Cap. 2.

Abrahæ deuotio probatur ibidem.

Cuiusmodi fuerit in eo viro deuotio, consideremus. Ea enim virtus ordine prima est, quæ est fundamentum cæterarum, meritóque hanc ab eo primam exegit Deus dicens, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Satis fuerat dixisse, de terra tua: sed ideo singula addidit, vt eius affectum probaret, ne fortè aut imprudenter cœpisse videretur, aut fraus aliqua mandatis pararetur cælestibus. Sed sicut coaceruanda fuerunt præcepta, ne quid lateret: ita etiam proponenda præmia, ne forte desperaret. Tentatur vt fortis, incitatur vt fidelis, prouocatur vt iustus.

Tom. III.

In hoc, ipsum imitari debemus. Libro de fide resurrectionis.

Miramur Patriarcharum præmia, imitemur obsequia: prædicamus gratiam, sequamur obedientiam. Exierunt de terra sua Patriarchæ, & nos exeamus, proposito de corporis potestate nos exeamus. Illi exilio: sed exilium non putauerunt, quo deuotio obiret non necessitas imperaret. Illi terram solo mutauerunt, nos cælo terram mutemus. Illi habitatione, nos spiritu. Illis illuminatum stellis cælum ostenderit, sapientia nostri oculos cordis illuminet. Sic typus veritati, & veritas concurrit typo.

Abrahæ deuotio patuit opere in filij oblatione. Ibidem infra.

Generare se posse filium senex credidit, immolare se posse filium pater iudicauit: nec patrius trepidauit affectus, cum senis dextram pietas adiuuaret. Sciebat enim acceptiorem Deo filium immolatum esse quam sanum. Ergo adducit ad sacrificium filium dilectissimum, & quem sero susceperat citò obtulit, nec paterni nominis appellatio reuocauit, cum ille patrem vocaret, hic filium. Chara quidem nominum pignora, sed amabiliora præcepta: Itaque licet compaterentur corda, durabant vota. Distrinxit super filium gladium paterna manu, & patrio percussit affectu: Ne periret pœna trepidauit, ne ictus erraret, dextera deficeret, sensit pietatis affectum, sed non omisit deuotionis negotiū, & properabat obsequium etiam cum audiret oraculum. Vnde nos quoque Deum omnibus quos diligimus præferamus, patri, fratribus, matri, vt possit nobis seruari dilectos, sicut Abraham vberiorem remunerationem quàm ministrum videmus. Obtulit quidem filium pater, sed Deus non sanguine sed pietate placatur. Ouem pro homine demonstrauit in ligno, vt & filium patri redderet, nec periret hostia sacerdoti. Itaque nec Abraham parricidio cruentatus, nec Deus sacrificio defraudatus est. Vidit Propheta, nec affectauit iactantiam, nec tenuit pertinaciam: ouem pro homine mutauit, quo magis ostenditur quàm religiosè obtulerit, quem tam libenter receperit. Et tu si Deo munus tuum

Ingens Abrahæ obedientia.

A offeras, non amittes. Sed auari sumus: Deus vnicum filium pro nobis morti obtulit, nos nostros negamus. Vidit hoc Abraham, & agnouit mysterium, salutem nobis in ligno futuram: nec latuit in vno eodem sacrificio aliud esse quod videretur offerri, aliud quod possit occidi. Imitemur ergo Abrahæ deuotionem.

Prædictæ autem rei historiam diffusè prosequitur in præallegato supra libro de Abraham, præmittens eius probationem.

Lib. 1. Cap. 8. Tom. IIII.

Sanctum Abraham Deus ante probauit, & sic ante tentauit, ne si ante tentaret quàm probaret, grauaret. Probauit eum cum exire de Charra iussit, & obedientem reperit. Probauit eum fidei titulo fretus, liberauit nepotem, cum de præda nihil attigit, cum promisit seni filium: & cum esset centum annorum, quamuis Sarræ genitalia consideraret emortua, tamen credidit, nec hæsitauit in fide: qui posset hæsitare ratione sterilitatis aut senectutis, probauit eum hospitij sedulitate. Probatum igitur quasi fortiorem, tentandum putauit maioribus, & quibusdam imperiis durioribus. Et hic quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compositis & fictis. Non enim volebat Deus immolari à patre filium, nec impleri hoc munus volebat, qui ouem pro filio immolandam obtulit: sed tentabat affectum patris, si Dei præcepta præferret filio, ne paternæ pietatis contemplatione vim deuotionis inflecteret.

Gradatim ad tentādum procedit Deus.

B

Et continuat ibidem subdens.

Et dixit ad eum, Abraham Abraham: repetitio nominis mentem excitat, vt paratior esset. Denique respondit ille, Ecce ego. Et dixit: Accipe filium tuum &c. Non sinit otiosum esse affectum patris. A principio eum stimulat, & pungit pietatis aculeis: & filij nomen addit ad nomen necessitudinis & vim amoris. Non satis putauit dixisse filium, adiunxit, amantissimum quē dilexisti Isaac. Hoc dicit secundum suam literam: nostra dicit, quem diligis.

Auxesis tentationis.

Et infra subdit.

C Possumus & amantissimum, ad præsens accipere: & quem dilexisti, ad id, vt non recenti quodam impulsu amoris, sed inolito diu & probato amore significaret dilectum. Quod enim ad tempus augetur, ad tempus resoluitur: quod autem diu aut semper placuit, citò aboleri non potest. Potest & illud non absurdum videri, quia morituros plus diligimus. Hoc est, quem ante dilexisti, quasi iam non diligat immolādum. Nec otiose addit nomen sancti Isaac, hoc est, eum quem suscepisti in senectute tanquam fidei tuæ præmium, remunerationem operum tuorum, suscepisti ex promissione Dei, non coniugis fœcunditate, ex qua alium sperare non posis, offeres mihi in holocaustum: sed prius vade in terram excelsam. Interponitur spatium, ne præcipitari subito videatur affectus, vt illa dilatione obrepat pietatis gratia desiderium patris. Adiecit, In vno montium, quem tibi dixero. Et hic similiter, vt dum ascenderet senex, infringeretur impetus, laxaretur dextra, deficeret intentio: dum quæreret montem discere, dedisceret apparatum. Exurgens autem, non solùm sequenti die, sed etiam diluculo, ne attulisse nox moras studio festinantis patris videretur, strauit asinā &c. Docemur parata omnia ad sacrificium Dei ferre: discimus etiam apparatum sacrificij, & ministerij munus ipsi nobis vendicare, non delegare aliis. Senex Abraham & diues pecoris, atque abundans seruorum, non quæsiuit comitatus sui agmina, ipse quoque ligna concidit, & obsequia maiora viribus suis non intermisit.

D

Auxesis obedientiæ Abrahæ.

Et infra subdit.

Cap. eod.

Et respiciens Abraham oculis suis, vidit locum à longe. Solicitè explorat, qui properat implere. Quamuis senilem acceleraret studio gradum, tamen serum

hoc

hoc putans, procedebat oculis: vigebant singulorum officia membrorum, licet senilia membra non possent vigere. Solet hebetari visus senum, vt etiam propinqua non facilè conspiciant: hic non solùm vidit locum, sed etiam longè positus aspexit: nec dubitauit vidisse, sed ait pueris, Sedete hìc &c.

Et pertractando verba atque gesta, infra subdit.

Cap. eod. Quòd autem ait, Ego & puer pertrāsibimus viam: Demonstrat quod non deficeret in tanto apparatu pater, non cederet filius: aut quia pertransirent pietatis remedio tanti facinoris austeritatem. Addit, Ad vos reuertemur. Prophetauit quod ignorabat. Ipse solus disponebat redire immolato filio, sed Dominus per os eius loquutus est quod præparabat. Captiosè autem loquebatur cum seruulis, ne cognito negotio, aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet & fletu.

Et infra subdit.

Cap. eod. Pulsatur pietatis vocabulis patrius affectus, & fluctibus quibusdam hinc atque inde tunditur. Filius vocat patrem, Pater dicit Fili, vt ipso verborum sono se cognoscat pater, quam impossibile est vt ferire possit, cuius se vulneri subiicere optaret. Hæc nomina vitæ solent operari gratiam, non ministerium necis: hæc vocabula incitare ad pietatem, non ad mortem solent. Addit Isaac dicens, Ecce ligna, vbi est ouis in holocaustum? Et hìc prophetat in sermone, non in scientia: Ouis enim à Deo in sacrificium parabatur. Respōdit denique similiter Abraham: Deus prouidebit sibi ouem in holocaustum fili. Inflexibilis à studio deuotionis minister vocare filium frequenter non timet, ita erat intentionis soliditate fundatus: & hoc se meliorem patrem putabat, hoc sibi in perenne mansurum iudicabat filium, si eum immolaret Deo. Non solùm autem hìc prophetauit quod statim accidit, quia Deus prouidit sibi hostiam pro Isaac, & reddidit patri filium: verū illud magis quod nō hæc hostia diuinæ esset dispositionis, sed alia esset hostia, quam Deus sibi pararet, vt mundaret orbem terrarum: illa omnibus esset acceptatior, propter quam multi patres offerrent filios suos, & separari in hoc seculo à filiis non timerēt. Quotidie offerunt patres filios suos vt moriantur in Christo, & consepeliantur in Domino. Quanti patres occisis martyribus filiis, lætiores ab eorum tumulo reuertuntur?

Auxesis fidei.

Et subiungit infra.

Cap. eod. Nectit filio manibus suis vincula pater, ne refugiendo filius, & vi ignis exustus peccatum incurreret. Et dixit Angelus, Abraham Abraham. Tenuit quodammodo manum eius diuina vox, & ictum vibrantis occupauit dextræ. Non semel vocauit, ne aut non plenè audiret, aut fortè fictam vocem putaret: sed reuocauit, quemadmodum imperauit, repetiuit vocem tanquam veritus ne præueniretur studio deuotionis, & vna vox impetum ferientis reuocare non posset. Non iniicias, inquit, manum in puerū, neque feceris illi quicquam. Nunc enim cognoui, &c. Hoc est dicere. Affectum tuum ego quęsiui, non factum exegi. Tentaui mentem tuam, si etiam filio tuo dilectissimo non parceres propter me. Non aufero quod ipse donaui, nec hæredem inuideo, quem largitus sum non habenti.

Cap. eod. *Et infra exponendo dicit per arietem Christum passurum agnouisse.*

Aries hærens in virgulto. Et respiciens Abraham, vidit, & ecce aries vnus hærens in virgulto. Qua ratione arietem? Quasi præstantem vtique gregi. Qua ratione suspensum? Vt aduerteres hostiam illam non esse terrenam. Qua causa cornibus suspensum, nisi quod carnem suam virtute superiore à terris leuaret? Iuxta quod scriptum est, Cuius principatus super humeros eius. Quis vtique significatur, nisi ille de quo dictum est, Exaltauit cornu populi sui? Cornu nostrum Christus est, qui præstitit omnibus, sicut legimus: Speciosus forma præ filiis hominum. Solus eleuatus & exaltatus à terris, quemadmodum ipse nos docet cum loquitur: Ego non sum de hoc mundo, ego de supernis sum. Hunc vidit Abraham in isto sacrificio, huius passionē aspexit. Et ideo ipse Dominus ait, Abraham diem meum vidit, & gauisus est.

Isai. 9. Psal. 148. Psal. 44. Ioann. 8. Ioann. 8.

Et subnectit.

Cap. eod. Abrahæ reuelauit futurā sui passionē corporis, qua mundum redemit: demonstrans etiam genus passionis, cū suspensum ostendit. Virgultū illud, patibulū crucis est. In hoc ligno præstantissimus doctor gregis exaltatus, omnia traxit ad se, vt ab omnibus cognosceretur.

Abraham etiam Trinitatem vidit & agnouit. Libr. & capite suprà allegato de fide resurrectionis. Tom. III.

Abraham paratus excipiendis hospitibus, fidelis Deo, impiger ministerio, promptus officio, Trinitatem vidit in typō, hospitalitatem religione cumulauit, tres suscipiens, vnum adorans, & personarum distinctione seruata, vnum tamen Dominum nominabat, tribus honorificentiam muneris deferens, & vnam significans potestatem. Loquebatur enim in eo non doctrina, sed gratia: & melius credebat ille quod non didicerat, quàm nos qui credimus. Nemo enim typum falsauerat veritatis, & ideo tres vidit, sed vnitatem veneratur. Tres mensuras similaginis promit, vnum immolat vitulum, satis credens vnum esse sacrificium, trinum munus: vnam hostiam, trium gratia. Nam in quatuor regibus, quis non intelligat quod materialis elementa naturæ præfigurata dominicæ passionis indicio, & omnia sibi mundana subiecerit, fidelis in bello, abstinens in triumpho, qui non donis hominum ditescere mallet, sed Dei?

Abraham habuit etiam alias virtutes cardinales. Libro primo de officiis.

Cap. 25. Tom. I. Fuit in sancto Abraham primo loco prudentia, de quo dicit scriptura: credidit Abrahā Deo. Nemo enim prudens est qui Deum nescit.

Et infra.

Simul quoque dicente scriptura, Reputatum est ei ad iustitiam: alterius virtutis Dei gratiam detulit. Primùm igitur nostri definierunt prudentiam in veri consistere cognitione. Quis enim illorum ante Abraham, Dauid, Salomonem? Deinde iustitiam spectare ad societatem generis humani. Denique Dauid ait, Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Iustus miseretur, iustus commodat. Sapienti & iusto totus mundus diuitiarum est. Iustus cōmunia pro suis habet, sua pro cōmunibus. Iustus seipsum prior quàm alios accusat. Ille enim iustus, qui nec sibi parcit, & occulta sua latere non patitur. Vide quàm iustus Abrahā. Susceperat in senectute filium per repromissionem, poscenti Domino negandum ad sacrificium, quāuis vnicum, nō putauit. Aduerte hìc omnes virtutes quatuor in vno facto. Fuit sapientiæ Deo credere, ne filij gratiā anteferret authoris præcepto. Fuit iustitiæ, acceptum reddere. Fuit fortitudinis, appetitū ratione cohibere. Ducebat hostiā pater, interrogabat filius, tētabatur affectus patrius, sed non vincebatur. Repetebat filius appellationem paternā, compūgebat paterna viscera, sed non minuebat deuotionem. Et accedat quarta virtus temperantia. Tenebat iustus & pietatis modum, & executionis ordinē. Denique dum sacrificio necessaria vehit, dum ignem adolet, dum filium ligat, dū gladiū educit, hoc immolandi ordine meruit vt filium reseruaret.

Psal. 111. Virtutes Abrahæ.

Et in eodem libro, capit. præcedenti probat eum in vita perfectum, quia rationi subiecit appetitum.

Cap. 24. Ipse pater Abrahā, qui ad magisteriū futuræ successionis informatus & instructus est, iussus exire de terra & de cognatione sua, & de domo patris sui, nónne

multiplicatæ necessitudinis perstrictus affectu, tamen appetitum rationi obedientem præbuit? Quem enim terræ suæ, cognationis, domus quoque propriæ gratia nõ delectaret? Et hunc ergo mulcebat suorũ suauitas, sed imperij cælestis & remunerationis æternę cõsideratio mouebat amplius. Nonne considerabat vxorẽ imbecillem ad labores, teneram ad iniurias, decorã ad incentiua insolentiũ sine summo non posse duci periculo? & tamen subire omnia quàm excusare consultius diiudicauit. Deinde cum descẽderet in Ægyptum, monuit vt diceret se sororẽ esse, non vxorẽ ipsius. Aduerte quanti appetitus. Timebat vxoris pudori, timebat propriæ saluti, suspectas habebat Ægyptiorum libidines, & tamen præualuit apud eum ratio exequendæ deuotionis. Considerauit enim quod Dei fauore vbique tutus esse posset: offenso autẽ Domino, etiam domi non posset illæsus manere. Vicit igitur appetitum ratio, & obedientem sibi præstitit. Capto nepote, non perterritus, neque tot regũ turbatus populis, bellum repetiit: victoria potitus, prædę partẽ, cuius ipse fuit author, recusauit. Promisso quoque sibi filio, cum consideraret emortui corporis sui vires depositas, sterilitatem coniugis & supremam senectutem, etiam contra vsum naturæ Deo credidit. Aduerte conuenire omnia. Appetitus non defuit, sed repressus est animus: animus æqualis gerendis, qui nec magna pro vilibus, nec minora pro magnis duceret. Moderatio pro negotiis, ordo rerum, opportunitas temporum, mensura verborum. Fide primus, iustitia præcipuus, in prælio strenuus.

Succincta virtutum Abrahæ descriptio.

A

B

Abraham filium habuit ex ancilla: sed excusatur: Libro siue tractatu primo de ipso & prima ratio eius apologiæ est, vt sit in exemplum humanæ fragilitatis, vt nemo desperet de Dei misericordia.

Cap. 4. Tom. I.

Sed fortasse dicat aliquis. Quo modo Abraham nobis imitandum proponis, cum de ancilla susceperit filium? Aut quid sibi hoc vult esse, vt tantus vir huic errori fuerit obnoxius, cuius tanta opera miramur? Et ideo ne quodam more nauigantium locũ hunc, quem plerique vadosum putant, declinasse videamur, rationem eius explanare cordi est. Non abnuo quod Abraham de ancilla susceperit filium, vt agnoscas quoniam non superioris cuiusdam naturæ ac substantiæ fuit Abraham, sed vnus è numero & fragilitate vniuersorum hominum. Denique & de regione Chaldæorum vocatus est, quos superstitioni vanæ intentos magis quam cæteros esse accepimus: & ideo maiorem inuenit gratiam apud Deum, quoniam superioribus renuntiauit, ad priora se extẽdit, vt sequeretur Deum. Propositus est enim ad imitandum tibi, vt & tu aduertas quòd si peccatis renunties possis mereri Domini misericordiam. Mouere autem aliquos potest quod iam cum Deo loquebatur, & ad ancillam introiuit.

Abrahæ ad ancillam ingressus.

C

Ideo sequitur secunda ratio, quia fuit ante legem, quãdo necdum erant inhibita adulteria.

Cap. eod.

Si cõsideremus primùm, quia Abraham ante legem Mosis & ante Euangelium fuit, necdum interdictum adulterium videbatur. Pœna criminis ex tempore legis est, quæ crimen inhibuit. Nec ante legem vlla est rei damnatio, sed ex lege. Ergo non in legem commisit Abraham, sed legem præuenit Deus in paradiso, licet coniugium laudauerit, non adulterium damnauerat. Non vult enim mortem peccatoris: & ideo quod præmij est pollicetur, quod pœnæ nõ exigit. Mauult enim mitibus prouocare, quàm terrere seuerioribus. Et tu peccasti cùm gentilis esses, habes excusationem: venisti ad Ecclesiam, audisti legem: Non adulterabis: iam excusationem delicti non habes. Tamen quoniam cum iis mihi sermo est, qui ad gratiam baptismatis nomẽ dederunt, si quis tantum crimen fecit, sciat sibi veniã tribuendam, sed quasi ei qui crimen commiserit, in reliquum tamen abstinendum nouerit. Nam & illi adulteræ quam in Euangelio obtulerunt Scribæ & Pharisæi, ignouit quidem Dominus superiora, sed ait: Vade, & amodo vide ne pecces. Quod cũ illi dicit, tibi dicit. Fecisti gentilis adulterium, fecisti catechumenus, ignoscitur tibi, tibi remittitur per baptismum. Vade, & post hoc vide ne pecces.

Ioan. 8.

Tertia ratio, quia habendæ prolis causa.

Cap. eodem.

Non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio cõiugalem posthabuit thorum, sed studio quærendæ posteritatis, & propagandæ sobolis.

Quarta ratio, quia tunc raritas humani generis.

Cap. eodem.

Adhuc post diluuium raritas erat generis humani: Erat etiam religionis, ne quis non reddidisse debitum videretur naturæ. Denique & Loth sancti filiæ hãc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum: & ideo publici muneris gratia, priuatam culpam prætexuit.

Quinta ratio, quia hoc fecit mandato vxoris.

Cap. eodem.

Nec otiosum est, quod vxor autrix facti inducitur, vt excusetur maritus, ne vago raptus errore credatur.

Sexta ratio, vt vxor tali exemplo filios diligat coniugis.

Cap. eodem.

Simul vt discant mulieres diligere viros, nec agitari vana suspicione pellicatus, aut inuidere priuignis, si ipsæ liberos non susceperint. Vxori bonę cordi erat excusare apud virum sterilitatem suam: & ne causa esset marito quod liberos non haberet, suasit vt intraret ad ancillam. Hoc fecit Lia, hoc Rachel postea. Disce mulier zelum deponere, qui sæpe mulieres in furorem incitat.

Cap. 8.

De Abrahæ benedictionibus. Eodem libro.

Tres plenarias accepit Abraham benedictiones. Vnam post victoriam, quę liberauit nepotem, quando occurrit illi Melchisedech, quando dixit Deus, Respice in cælum & enumera stellas si poteris, sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Aliam quando Abraham iussus est nominari, & signaculum accepit circuncisionis. Tertiam quando dilectissimum filium suum in holocaustũ Deo non dubitauit offerre. Hæc iterum benedictio præstitit superioribus. In illis enim propagationem seminis Abrahæ promisit futuram: in hac autem ait, Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quoniam audisti vocem meam. Et nos ergo audiamus vocem Dei nostri, & obediamus præceptis eius si volumus apud eum inuenire gratiam.

Tres Abrahæ benedictiones.

Ideo quasi concludit in superius allegato libro de fide resurrectionis agens de Abrahæ sinu.

Tom. III.

Sequamur Abraham moribus, vt nos recipiat in gremium suum, & tanquam Lazarum suæ humilitatis hæredem propriis circunfusum virtutibus pio foueat amplexu. Non enim nos in gremio corporali, sed in quodam factorum amictu bonorum sancti patriarchę probata Deo successio fouet.

Abraham pater gentium dicitur. In commentario super Epistolam ad Romanos cap. iiij.

Tom. V.

D

Abraham primus factus est pater circuncisionis, sed cordis: non tantum eorum qui sunt ex eius origine, sed eorum qui similiter credunt ex gentibus. Secundum carnem enim, Iudæorum pater est: secundum fidem verò, omnium credentium.

Abrahæ filij dicuntur, qui eius fidem imitantur. In eodem commentario, cap. v.

Hic secundum meritum filius est Abrahæ, qui fidem sequitur per quem Deo dignus extitit Abraham.

Similiter

Similiter in commentario super Epistolam ad Hebræos, capite sexto, super illud, Abrahæ nanque promittens Deus, &c.

Cur exemplũ Abrahæ Apostolus elegerit.

Dum Apostolo multa suppeterent exempla sanctorum, qui per patientiam hæreditauerunt promissiones Dei: præcipuè elegit fidem fidelis Abrahæ, & propter dignitatem personæ illius, & propter quod maximè in eo istud contigerat, quia longanimitate ferens adeptus est in filiis suis promissiones non modo præteriti temporis, quæ in populo Dei impletæ sunt, sed magis etiam in futurum pronuntians in filios fidei Abrahæ, cuius filij sunt, quos bonitas Dei de lapidibus gentium suscitauit, & fecit eos in fide esse filios Abrahæ.

Tom. V.

ABSCINDERE. *Abscindere est excommunicare. In commentario super Epistolam ad Galatas, cap. v. exponẽs illud: Vtinam abscindantur ij qui vos subuertunt: dicit sic.*

1. Corinth. Cap. 16.

Tale est hoc, quale est illud ad Corinthios in prima, Qui, inquit, non amat Dominum Iesum, sit anathema. Ex ipso grege morbido sunt ij quos sociat sententiæ eorum, vt abscindantur à misericordia Dei, qui Galatas Dei gratia exuerunt: & non solùm spiritualiter, sed & carnaliter hos maledicit: vt quia circuncidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur, vt multiplicaretur iis dolor corporis.

Tom. IIII.

ABSCONSIO VEL ABSCONDERE. *Abscondit Deus sapientiam seu mysteria scripturarum: In tractatu super Psal. xlvj. versu vltimo, versus finem.*

Ideo sapientiam Christus abscondit, vt eam stulti non intelligant, prudentes studiosius quærant.

Absconditus fuit Christus in scriptura, & est adhuc malis: sed bonis manifestus. In cõmẽtario super Lucam, lib. vij. super cap. xiij. Lucæ.

Cap. 25. Tom. V.

Congruere visum est, vt Dei Filium crederemus absc̃oditum in lege, adopertum in prophetis, Euangelicis prædicationibus adimpletum, vt perfectam fidem nobis acquirat ex omnibus, & scriptorum collatione formatus, in nobis, qui sumus corpus ipsius & omnia, & in omnibus impleatur. Ipse enim erat verbum Dei atque mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, quo nihil potest ad expressionẽ perennitatis eius attestatius dici. Erat enim profectò: Nã ita erat vt absconditus sacrilegis, manifestatus in sanctis, prædestinatus ante secula, seruaretur ad gloriam. Hæc est autem gloria, vt possimus, fratres, inuestigare mysterium absconditum à seculis in Deo. Quod in Deo, vtique & ex Deo.

Absconditum fuit ipsum mysterium à seculis, sed tempore Apostolorum reuelatum. In commentario super Epistolam ad Coloss. capite primo, versu penultimo.

Quod ignotum fuit à seculis, nunc verò declaratum est sanctis eius, quibus voluit Deus demonstrare quæ sint diuitiæ maiestatis mysterij Dei in nationibus, quod est Christus in nobis spes gloriæ quem nos annuntiamus. Mysterium quod latuit à seculis modo reuelatum est, id est tempore Apostolorum ostensum.

Abscondita mysteria non sunt passim publicanda exẽplo Apostolorum. Super Psalm.

Sunt sublimia & alta præcepta, in quibus sunt occulta pietatis mysteria, & theoremata sermonum cælestium. Hoc distribuite pro captu vniuscuiusque Diuidite, quantum possit vniusquisque ingenio proprio comprehendere. Neque enim cum omnibus Paulus disputabat: aliis nihil prędicabat nisi Christum Iesum & hunc crucifixum: non in persuasione sapientiæ verbi, sed in ostensione spiritus virtutis. Inter perfectos autem sapientiam loquebatur: quia non capiebat vniuersus populus, nec poterat percipere sapientiam in ministerio quæ abscondita est.

A *Quod abscondita non sunt passim publicanda, Christus exemplo monstrauit. In tractatu super Psal. xlv. exponendo titulum Psal. in principio.* *Tom. IIII.*

Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Quæ autem illa sint occulta, in Euangelio sancto docemur, dicente Dei filio, quod mysteria Dei sapientiæ abscondita sint sapientibus, & paruulis reuelata. Hæc sunt illa, nisi fallor, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus eum. Ergo in occulto cordis nostri occulta sapientiæ recondamus, non temerè aliquibus diuulgemus, nisi sacrorum consortibus, quos Dominus vocauit ad gratiam suam, qui se in abscondito vult rogari, quoniam solus est qui abscondita & occulta cognoscit. Denique ipse Dominus Iesus ad percipiendam legem solum Mosen, non absque Iesu tamen in monte voluit ascendere. In Euangelio quoque Petro & Ioanne & Iacobo solis ex omni numero discipulorum, resurrectionis suæ gloriam reuelauit. Ita occultum suum voluit esse mysterium: & admonebat frequenter,
B ne cui facilè quæ viderant annuntiarent, ne offendiculum quisquam subiret infirmior, qui vim sacramentorum fluctuanti ingenio haurire non posset.

Abscondita indignis non sunt reuelanda. Libro super Beati immaculati, litera & versu tertio. In corde meo abscondi eloquia tua. *Tom. IIII.*

Propterea ergo mysterium regis bonum est abscondere. Peccat enim Deo, qui commissa sibi secreta mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaque, non solùm falsa dicere, sed etiam vera, si quis ea insinuet quibus non oportet.

Distinguit ibidem de contra facientibus.

Quod vitium quadripartitum est, vel adulationis, vel auaritiæ, vel iactantiæ, vel loquacitatis incautæ: Quia dum adulari vult aliquis, ei cui loquitur effundit mysterium. Nonnulli etiam studio lucri mercedem proditionis sequuntur, vt tegenda silentio, vendant loquendo. Alij vt plura nosse videantur, & scientiã suam iactitent, aperiunt quod celare deberent. Plerique dum sine iudicio loquuntur, verbum emittunt, quod
C reuocare non possunt. Ideo vir laudatur serius, & non otiosus. Erat homo abscondens sermones suos, vt Apostolus Paulus, qui nouit quid loquatur singulis, & quando quid loqui debeat. Vnde & Corinthiis dicit, Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis. Ideo hos in transitu videt, manet autem apud Ephesios, quod ostium sibi magnum apertum esset, notum facere gentibus mysterium Christi. Ideo & Salomon tempus esse tacendi, & tempus esse loquendi docet. Præ cæteris autem Dominus Iesus in Euangelio suo declarat dicens: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: vtique non aurum, non argentum, non pecunia, comparari potest regno cælorum, sed eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, quibus ipsum regnum acquiritur. Hunc ergo thesaurum sapientiæ & cognitionis absconditum in agro, in quo plãtata sunt verba scripturarum cælestium, cum inuenerit homo, abscondit illud in corde suo, nec diuulgat eum, sciens
D quia si diuulgauerit Babyloniis thesaurum Dei, magnam offensam contrahet, vt dicatur ei sermone prophetico: De semine tuo accipient, & facient spadones in domo regis. Per quæ significatur, quia is qui prodiderit diuina mysteria, posteritatẽ animæ suæ, seminariúmque meritorum habere nõ possit. Caue ergo ne diuitias tuas perfidis prodas, & si amicitiã simulent, non illis aperias interiora domus tuæ, nõ referes thesauros regios, quos Babylonij scire non debent, ne veniant & capiant posteros tuos, & seminarium virtutis abscindant.

1. Corinth. 3. Vera nonnunquam occultanda.

Isai. 39.

dant. Hoc est quod etiam in Euangelio dicit Dominus, Nolite mittere margaritas vestras ante porcos. Ideo bene facit qui abscondit eloquia Domini in corde suo, sicut abscondebat Dauid propheta: sicut Maria, quæ conseruabat omnia verba Domini Iesu in corde suo. Etenim si bonum est viro sermones suos abscondere, quantò magis sermonem Dei cordis nostri gremio debemus operire?

Matt.7. Luc.2.

Abscondere quæ sunt turpia inducimur à natura. Libr. primo de officijs. Cap. 18. Tom. I.

Quod in aliis displicet, nunquid potest in seipso placere? Hæc ipsa natura nos docet quæ perfectè quidem omnes partes nostri corporis explicauit, vt & necessitati consuleret, & gratiam venustaret. Sed tamen eas quæ decoræ ad aspectum forent, in quibus formæ apex quasi in arce quadam locatus, & figuræ suauitas, & vultus species emineret, operandíque vsus esset paratior, obuias atque apertas reliquit. Eas verò in quibus esset naturalis obsequium necessitatis, ne deforme sui præberent spectaculum, partim tanquam in ipso commendauit atque abscondit corpore, partim docuit atque suasit tegendas. Nonne igitur ipsa natura est magistra verecundiæ? Cuius exemplo modestia hominum (quam à modo scientiæ quid deceret appellatam arbitror) id quod in hac nostri corporis fabrica abditum reperit, operuit & texit, vt ostiū illud tegebatur quod ex transuerso faciendum in arca illa Noë iusto dictum est, in qua vel Ecclesiæ, vel nostri figura est corporis, per quod ostium egeruntur reliquiæ ciborum. Ergo naturæ opifex, sic nostræ studuit verecundiæ, sic decorum illud & honestum in nostro custodiuit corpore, vt velut ductus quosdam aquæ exitus cuniculorum nostrorum post tergum relegaret, atque ab aspectu nostro auerteret, ne purgatio ventris visum oculorum offenderet. De quo pulchrè Apostolus ait, Quæ videntur, inquit, membra corporis nostri infirmiora, necessariora sunt: & quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, iis abundantiorem honorem circundamus: & quę inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem habent. Etenim imitatione naturæ industria auxit gratiam. Quod loco alio etiam altius interpretati sumus, vt non solùm abscondamus ab oculis, verumetiam quæ abscondenda accepimus, eorum iudicia vsúsque membrorum suis appellationibus nuncupare indecorum putemus. Denique si casu aperiantur hæ partes, confunditur verecundia: si studio, imprudentia æstimatur. Vnde & filius Noë, Cham offensam retulit, quia nudatum videns patrem risit. Qui autem operuerunt patrem, acceperunt benedictionis gratiam. Ex quo mos vetus, & in vrbe Romana, & in plerisque ciuitatibus fuit, vt filij cum parentibus puberes, vel generi non lauarent, ne paternæ reuerentiæ authoritas minueretur. Licet pleriq; se in lauacro quantum possunt tegant, ne vel illic vbi nudum totum est corpus, huiusmodi intecta portio sit.

Natura verecundiæ magistra. 1. Cor.12. Gen.9.

Abscondit se peccator sed Deo abscondi non potest. Libro secundo de pœnitentia, post medium. Cap.11. Tom.I.

Habes Adam abscondentem se vbi Deum cognouit esse præsentem, & quæsitum latere voluisse, & vocatum à Domino ea voce, quæ latentis morderet affectum. Hoc est, Adam vbi es? Hoc est, Cur te abscondis? Cur lates? Cur fugis eum quem videre desiderabas? Ita grauis culpa est conscientiæ, vt sine iudice ipsa se puniat, & velare se cupiat, & tamen apud Deum nuda sit. Et ideo nemo in peccato positus arrogare sibi debet authoritatem, aut vsurpationem sacramentorum: quia scriptum est, Peccasti, quiesce.

Libro de Paradiso. Cap.14. Tom. IIII.

Fugerat peccator, non quo Dei posset latere conspectum, sed intra conscientiam suam latere cupiebat, opera sua lucere nolebat. Iusti enim facie ad faciem videre est, quia iusti mens non solùm Deo præsens est, sed etiam cum Deo disputat, sicut scriptum est, Iudicate pupillo, iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus.

Isa.1.

Et infra subdit.

Cum in animæ sensum redierit potestatis formido diuinæ, tunc erubescimus, tunc nos gestimus abscondere, tunc in peccatorum nostrorum positi cogitationibus, in medio ligni Paradisi vbi peccauimus, deprehendimur, latere cupientes & arbitrantes quod Deus non requirat occulta. Sed scrutator animorum atque cogitationum vsque ad diuisionem animæ penetrans dicit, Adam vbi es?

Lib. de Cain & Abel, tract. ij. Cap.9. Tom.IIII.

Abscondit se qui velare vult culpam, & tegere peccatum: Qui enim malè agit, odit lucem, & tenebras suorum quærit latibula delictorum. Iustus autem non abscondere se à Domino Deo suo, sed magis offerre se consueuit dicens: Ecce adsum ego. Qui verò habet criminosam conscientiam, quam timeat deprehendi, meritò se abscondit mali conscius.

Ioan.3.

In tractatu de prima interpellatione Iob. Cap.3. Tom.IIII.

Qui se existimat ab eo, quia omnia videt non videri, & tenebris putat commissa sua posse celari, vmbram prætendit, sed frustra latere se credit, cum oculus Domini lucidior sole, occulta omnia deprehendat, tenebrosa illuminet, & intimi cordis penetret conscientiam, atque in alta & profunda descendat. Vanus ergo qui putat in tenebris esse se totum, cum lucem vitare non possit quæ lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Quasi fugitiuus itaque & malus mercenarius deprehenditur, & antequam se occultet agnoscitur, quia Domino omnia ante quam quærat cognita sunt, non solùm quæ facta: sed etiam quæ futura. Perit igitur in vana spe, qui putat quod suum crimen abscondat. Fabula est istud, non veritas. Denique fabula peccantium otiosa, non habens fructum sed gemitum.

Absconditur nullum malum, nec etiam bonum erit in die iudicij. In commentario, super primam Epistolam ad Timotheum, cap. v. in fine. Tom.V.

Nullam excusationem vult Apostolus intelligi fore eorum qui iis adhærent quorum peccata propalàm sunt, vt cum euitandi sint, magis honori sint. Ideo homo Dei ab his secernatur, maximè dispensator Christi, qui etiam corrigendi eos habet authoritatem. Qui si se emendare promittunt, retinendi sunt. Alios verò subsequi mala opera illorum ostendit, quia cum viuentes æstimantur boni, mortui deteguntur, vt qui prius ostendebant se idoneos, postmodum declarentur impostores. Superiore autem ratione sicut mala, ita & facta bona manifesta sunt. Bonæ enim vitæ actus modesti non possunt abscondi. Sed sicut quædam mala occulta ad præsens sunt, ita & bona. Nemo enim omnia in omnibus potest scire, sed ex iis quæ videt & audit, probat & iudicat. Perpendit enim an ea quæ dicuntur conueniant ei de quo dicuntur, siue bona, siue mala. Quæ autem occulta fuerint hominibus, in die iudicij palàm fient. Propterea hæc dicta sunt, vt sciant huiusmodi grauiorem causam se habere præ cæteris. Peior est enim qui secum sit malus bonum ostendat, quàm ille qui apertè est malus.

Qui fugiendi.

Vnde consulit. In tractatu super Psal. xxxvj. versu vj. Qui est, Reuela domino viam tuam. Tom. IIII.

Reuela Domino viam tuam. Hoc solo versiculo qualis esse debeas declarauit. Quis enim reuelat viam suam, nisi qui Deo occultorum suorum arbitro, interna sui

na sui pectoris confitetur? Bene ait, Reuela, hoc est, aperi conscientiam tuam: ne eam seculi istius grauet vmbra, vel carnis prudentia. Semina prorumpentia si fuerint obumbrata, tenuantur: soli obiecta, pinguescunt. Quid de seminibus loquor? Ipsas arbusculas, quominus se in altum subleuent, vmbra syluestris interneeat, & prohibet brachia ramosa diffundere. Pulchrè autem dixit, Reuela Domino viam tuam: quia natura homini prona peccato, velut quoddā mēti nostræ velamen obducit, ne nostra Domino peccata fateamur, qui potest vulnera nostra sanare: vt erubescat quis ore proprio postulare medicinam, ne coram hominibus sua prodantur opprobria. Premit igitur se intra hominem conscientia, cum latere non possit: & tan diu differt, quoad vulnus efferuescat: vt iam non fidei salubritate, sed immedicabili atrocitate vulneris detegatur. Reuela ergo Domino viā tuā, hoc est, aperi viam tuam: noli abscondere, sicut abscondebat Cain, qui latere cupiebat. Omnis enim qui malè agit, odit lucem. Reuelabat Dauid viam suam qui ait, Dico ego opera mea regi. Aperi sensum tuum, vt nihil sit quod timeas reprehendi. Reuelauit & Paulus, qui præsumpsit dicere: Nihil mihi conscius sum. Sic via tua coram patre tuo luceat qui in cælis est. Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana conditio est, & non est nostræ potestatis iter nostrum ex voluntate dirigere, ideo tibi dicit, Spera in Domino, & ipse faciet. Hoc est, vt aperiat viam tuam, nec talem te esse permittat, vt fugias lucem dum times prodi: & diligas tenebras, vt tua possis occultare flagitia, dicens, Tenebræ operiunt me: quis scit si videt altissimus? Quomodo enim potest qui adulterium molitur, non noctem suis accommodādam non quærere tentamentis? Qui falsum cogitat testem suæ fraudis adhibere, qui corruptelam iudicis captat, vt opprimat innocentem, iniquitatis non explorare secretum? Latro solitudines obsidet, noctis tenebris operitur, vt sceleri cedat affectus. Iniquitas ergo tenebræ sunt: Deus lux est. Et si tu velis tuam occultare iustitiam, Deus eam educit in lucem: nec patitur latere iudicium, quo ea quæ bona sunt elegisti: & quæ improba refutasti.

Tegmen noxium.

Eccle.23.

Tom.IIII.

Item super Beati immaculati, litera xxj. versu octauo.

Beatus qui potest dicere: Omnes viæ meæ ante te: qui nolit abscondere omnes cogitationes suas, omnes actus suos. Abscondebat Adam viam suam, abscondebat Eua culpam, abscondebat Cain necem fratris. In affectu habemus abscondere, non in effectu. Plena abscondentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra. Ideo Ecclesia in Canticis sua ei secreta monstrabat dicens, Assumam te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Nam etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum est tamen vt vnusquisque animam suam ei aperiat & expandat, & tanquam lumini vel calori eius occurrat.

Cap.19. Tom.I.

Tales in abscondito esse debemus, quales in aperto haberi volumus. Libro secundo de officiis.

Quales haberi volumus, tales simus: & qualem affectum habemus, talem aperiamus. Neque dicamus in corde nostro verbum iniquum, quod abscondi putemus silentio: quia audit in occulto dicta, qui occul-
D ta facit: & cognouit secreta viscerum, qui sensum visceribus infundit. Ergo tanquam sub oculis constituti iudicis, quicquam gerimus, in luce positum putemus, vt omnibus manifestetur.

Cap.5.

Abscondité si possit vir bonus facere malum, non facit: quod probat per exemplum, libro tertio de officiis.

Nihil agit sapiens nisi quod cum synceritate & sine fraude est: neque quicquam facit, in quo se crimine quoquam obliget, etiamsi latere possit. Sibi enim est reus prius quam ceteris, nec tam pudenda apud eum publicatio flagitij, quàm conscientia est. Quod non

A fictis fabulis vt Philosophi disputant, sed verissimis virorum iustorum exemplis docere possumus. Non igitur ego simulabo terræ hiatum, quæ magnis quibusdam dissiluerit soluta imbribus, in quem descendisse Gyges, atque ibi fabularium illum equum æneum offendisse à Platone inducitur qui in lateribus suis fores haberet: quas vbi aperuit, animaduertisse annulum aureum in digito mortui hominis, cuius illic exanime corpus iaceret, aurísque auarum sustulisse annulum. Sed cum se ad pastores recepisset regios, de quorum ipse numero foret, casu quodam quod palàm eius annuli ad palmam conuerterat, ipse omnes videbat, & à nullo videbatur: deinde cum in locum suum reuocasset annulum, videbatur ab omnibus. Cuius solers factus miraculi, per annuli opportunitatem reginæ stupro potitus, necem regi intulit, cæterísque interemptis, quos necandos putauerat, ne sibi impedimento forent, Lydiæ regnum adeptus est. Da, inquit, hunc annulum sapienti, vt beneficio eius possit latere cum deliquerit. Non enim minus fugiet peccatorum contagium, quàm si non posset latere. Non enim late-
B bra sapienti spes impunitatis, sed innocentia est. Denique lex non iusto, sed iniusto posita est: quia iustus legem habet mentis suæ, & æquitatis ac iustitiæ suæ normam. Ideóque non terrore pœnæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ergo vt ad propositum redeamus, nō fabulosa pro veris, sed vera pro fabulosis exēpla proferam. Quid mihi opus est fingere hiatum terræ, equum æneum, annulúmque aureum in digito defuncti repertum, cuius annuli tanta sit vis, vt pro arbitrio suo qui eum sit indutus annulum, appareat cum velit, cum autem nolit, è conspectu se præsentium subtrahat, vt præsens non possit videri?

Fabula de annulo Gygeo.

Et addit.

Cap.eod.

Nempè eò tendit istud, vtrum sapiens etiamsi isto vtatur annulo, quo possit propria flagitia celare & regnum assequi, nolítne peccare, & grauius ducat sceleris contagium pœnarum doloribus: an verò spe impunitatis, vtatur ad perpetrandū scelus. Quid, inquā, mihi opus est figmento annuli, cùm possim docere ex rebus gestis, quod vir sapiens cum sibi in peccato non solùm latendum, sed etiam regnandum videret si peccatum admitteret, contra autem salutis periculum cer-
C neret si declinaret flagitium, elegerit tamen magis salutis periculum, vt vacaret flagitio, quàm flagitium, quo sibi regnum pararet.

Et seriose narrat ibidem quomodo Dauid nec spe impunitatis, nec concupiscentia regiæ dignitatis, nec appetitu sumendæ vltionis ab hoste, nec timore, nec omissa opportunitate ne ipse in manus persequentis incideret occidendus, voluerit occidere Saul: vt habetur primo Regum, ca. xxvj. adiungit.

Cap.eod.

Quia timebat insidias, fugit, sedem exilio mutans: nec tamen salutem prætulit innocentiæ, cum iam secundo facultate sibi tributa regis necandi, potuisset vti occasionis beneficio, quæ & securitatem salutis metuenti, & regnum offerebat exuli.

Et addit de Ioanne Baptista.

Cap.eod.

Vbi opus fuit Iohanni Gygeo annulo, qui si tacuisset, non esset occisus ab Herode? Præstare hoc illi potuit silentium suum: vt & videretur, & non occideretur. Sed quia non solùm peccare se propter salutis defensionem passus non est, sed nec alienum quidem peccatum ferre ac perpeti potuit, ideo in se causam necis excitauit. Certè hoc negare non possunt potuisse fieri vt taceret, qui de illo Gyge negant potuisse fieri, vt annuli beneficio absconderetur. Sed fabula, etsi vim non habet veritatis, hanc tamen rationem habet: vt si possit celare se vir iustus, tamē ita peccatum declinet, quasi celare non possit. Nec personam suam indutus annulum, sed vitam suam indutus Christo abscondat,

sicut

Coloss.3. ſicut Apoſtolus ait: Quia vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.

Cap.eod. *Abſcondere debemus quæ agimus bona: & quid ſit abſcondere vitam. Ibidem ſtatim.*

Nemo ergo hîc fulgere quærat, nemo ſibi arroget, nemo ſe iactet. Nolebat ſe Chriſtus hîc cognoſci, nolebat prædicari in Euangelio nomen ſuum, cum in terris verſaretur, venit vt lateret ſeculum hoc. Et nos ergo ſimili modo abſcondamus vitam noſtram Chriſti exemplo. Fugiamus iactantiam, prædicari non expetamus. Melius eſt hîc eſſe in humilitate, ibi in gloria. Cũ Chriſtus, inquit, apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.

Cap.6. Tom.IIII. *Abſcondita bona opera eſſe non poſſunt. Lib primo de Apologia Dauid.*

Facta bona manifeſta ſunt: lucent enim opere virtutum, & ſplendore meritorum, & quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt. Ergo talia non teguntur, non obumbrat ea charitas quæ operit multitudinem peccatorum, non operitur operum bonorum gratia, non abſcondit multitudo virtutum, ſed quaſi nuda & intecta produntur. Non eſt in iis qui dicat, Sub vmbra alarum tuarum protege me. Crux enim Domini omnes abolet atque abſcondit errores.

ABSENTIA. *Abſentes Deo noſipſos facimus.*

Fides, eſt quæ nos repræſentat Deo: perfidia, quæ facit impium exulare. Nullus itaque eſt Deo abſens, niſi qui ſe abſentem fecerit.

Tom.IIII. *Abſens cõtemnitur. In cõmentario ſuper Epiſt. ad Philemonẽ, ſuper illud. Similiter autẽ & para mihi hoſpitium.*

Vt ſolicitiorem illum faciat, & magis obediat, venturum ſe eſſe ſignificat. Solent enim abſentes contẽni.

Lib.5.Epiſt. Epiſt.31. Tom.III. *Abſentia corporis non impedit præſentiam mentis. In libello contra relationem Symmachi, poſt medium.*

Nemo ſibi de abſentia corporis blandiatur. Præſentior eſt qui ſe animo inſerit, quam qui oculis proteſtatur. Plus enim eſt mẽte cõnecti, quã corpore copulari.

Cap.8. Tom.IIII. ABSYNTHIVM. *De Abſynthio mentionem facit libro tertio Hexameron.*

Abſynthij vis. Culices non tangent te, ſi abſynthij herbam cum oleo coquas, & eo te perunxeris.

Tom.IIII. ABSOLVTIO. *In abſolutione peccatorum munit noſtram ſpem. Super Beati immaculati, litera xxj. verſu iij.*

Quæ ſpes alia generi humano, niſi omnium viuentium delicta donentur?

Cap.7. Tom.I. *Eſt autem vel datur à Chriſto mediante homine. Libro ſecundo de pœnitentia pertractans hiſtoriam de reſurrectione Lazari.*

Iubebit leuari lapidem, quem ceruicibus peccatoris lapſus impoſuit. Potuit remouere lapidem imperio ſermonis: iubenti enim Chriſto etiam inſenſibilibus ſolet natura obedire. Poterat tacita vi operationis occultè transferre ſaxum ſepulchri, in cuius paſsione remotis lapidibus pluri ma defunctorũ ſepulchra patuerũt: ſed hominibus iuſsit vt remouerẽt lapidẽ: in veritate quidem, vt increduli crederent quod videbant, & aſpicerent reſurgentem mortuum: in typo autem quod nobis donaret vt leuaremus delictorũ onera, moles quaſdam reorum noſtrum eſt onera remouere, illius eſt reſuſcitare, illius educere de ſepulchro exutos vinculis.

Et infra ſubdit.

Surgit defunctus, & ſolui iubetur eius vincula quæ adhuc in peccato ſunt, tollere velamen de facie eius: quod veritatem gratiæ quam acceperat obumbrabat. Sed quia venia donatus eſt, reuelare faciem, aperire vultum iubetur. Non habet enim quod erubeſcat, cui peccatum remiſſum eſt.

Cap.9. Tom.IIII. *Abſolutio fit in terra, & etiam ligatio. Libr.ij. de Cain & Abel. Super illud, Maledictus eris in terra.*

Huiuſmodi peccator à terra maledictus eſt, quæ eſt A infima: & poſtrema pars mundi. Superius vtique cælũ, & quæ in cælo ſunt, ſol, luna, ſtellæ, throni, Dominationes, Principatus, poteſtates, Cherubin & Seraphin. Nõ ergo dubium quod eum & ſuperiora damnauerunt, quem inferiora damnauerunt. Nam quomodo abſoluitur: puræ illic cæleſtíque ſententiæ, quem nec terræ potuerunt abſoluere? Et ideo gemens & tremens iubetur eſſe ſuper terram. Euidens generaliſque ratio, quia omni improbo mala aſſunt, & affutura ſunt. Quæ adſunt, triſtitiam operantur: quæ futura ſunt, formidinẽ. Sed improbum plus præſentia quam futura ſollicitant. Vnde & Cain dixit ad Deũ, Maior eſt iniqtas mea &c.

Lib.9.Epiſtol. Epiſt.76. *Abſolui vult Chriſtus omnes. in Epiſtola ad Studium, verſus finem.*

Ait ad adulterã Chriſtus, Nec ego te dãnabo: vade, & amodo vide ne pecces. Vide lector diuina myſteria & clementiam Chriſti: Cum accuſatur mulier, caput Chriſtus inclinat: eleuat autem, vbi deficit accuſator. Ita nullum damnari vult, abſolui omnes.

Et infra ſubdit in fine Epiſtolæ, ſuper illud, Vbi ſunt qui te accuſant.

B Nemo Domine. Hoc eſt dicere, Quis poteſt lapidare, quam ipſe non damnas? Quis poteſt alium ſub talis ſententię conditione punire? Nec ego te condemnabo. Aduerte quomodo propriam ſententiam temperauit, vt Iudæi de abſolutione mulieris calumniari nihil poſſent, ſed in ſe magis calumniam retorquerent ſi queri vellent. Dimittitur enim mulier non abſoluitur, quia deerat accuſator: non quia innocẽs approbatur. Quid ergo quererentur qui priores à perſequutione criminis, & ab eius executione ſupplicij deſtiterunt? Addit autem deinde: Vade, & amodo vide ne pecces. Emendauit ream, non crimen abſoluit. Etenim ſeueriore ſententia culpa damnatur, ſi vnuſquiſque crimẽ ſuum oderit, & in ſe incipiat condemnare delictum. Et cum reus occiditur, perſona magis quam culpa punitur: Vbi verò culpa deponitur, abſolutio perſonæ eſt pœna peccati. Quid eſt ergo, vade & amodo vide ne pecces? Hoc eſt, ex quo te Chriſtus redemit, corrigat gratia quam pœna non emendaret, ſed plecteret.

Cap.7. Tom.I. *Abſolutio quibuſdam plus nocet. Lib. de bono mortis.*

C Plerique criminum ſuorum abſolutione lætantur: ſi emendati, rectè: ſi perſeueraturi in eis, ſtultè. Quia longe illis plus damnatio profuiſſet, ne incrementa facerent peccatorum.

Tom.V. ABSTINENTIA. *Abſtinentiæ virtus commendatur in cõmentario, ſuper ſecundam Epiſtolam ad Corint. cap. xj.*

Gloria eſt à licitis abſtinere, maximè ad aliorum ſalutem.

Tom.eod. *Item in commentario ſuper Epiſt. ad Coloſſ. cap. ij.*

Qui ab illicitis ſe abſtinet, habet laudem qui vero à licitis ſe temperat & laudem habet & præmium.

Abſtinentia eſſe debet ab omni re prohibita. Lib. ſuper Beati immaculati, litera prima, ver. vj.

Ne confundamur, cuſtodiamus mãdata Domini, & cuſtodiamus omnia. Nam ſi quis vnum mandatum cuſtodiat, aliud præuaricetur, nihil ei prodeſt. Cuſtodiuit ſe aliquis à ſanguine, non cuſtodiuit ab adulterio: vtique in vno conuictus punitur, etiam legibus ſecularibus. Nec prodeſt ei alterius criminis abſtinentia, ſi in altero fuerit deprehenſus. Abſtinẽdum ab omni crimine.

Super Pſal.1. Tom.I. *Abſtinentia debet eſſe voluntaria in tractatu Pſalm. verſu decimo.*

D Quanta dixit à quibus beatus vir debeat abſtinere? Et adhuc adiicit alia. Si in lege Domini fuerit voluntas eius. Hoc eſt, Beatus eſt ille, qui hoc facit cõſilio & ratione prudentiæ. Poteſt enim & paruulus, non per virtutem: ſed per impoſsibilitatem & in ſcientiã delinquẽdi ab iis quæ dicta ſunt abſtinere. Poteſt & irrationabili pecudi conuenire, cui nulla vis conſilij, nullus ſenſus

sensus erroris est. Hoc est ergo in quo definitio beati viri à pecude decernitur, quia vir sapiens subditus legi est, voluntate, non necessitate. Plurimum enim refert: quia in voluntate, mercedis est fructus: in necessitate, dispensationis obsequium. Ita enim docuit nos Apostolus dicens, Si volens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus, dispensatio mihi credita est.

1. Cor. 9.

Tom. V.

Abstinentia debet esse discreta. In commentario super primam ad Timotheum, cap. v. super illud, Noli adhuc aquam bibere &c.

Nunc speciale consilium dat, vt seipsum salubri regat doctrina. Prudenter enim Deus sibi seruiri vult, nō vt nimietate sua debiles fiant, & postea medicorum suffragia requirant. Temperandum est enim, vt si fieri potest cœptum obsequiū gradatim prouehatur, quàm per inconsiderantiam minuatur. Intemperantia enim ipsam animam inquietam facit: vt cum de infirmitate sollicita est, non tantū dedita sit diuinis seruitiis. Damnum ergo affert improuidentia. Anima enim in tranquillitate posita, totum cor extollit ad Deum, integro consilio obsecrat quæ petenda sunt.

Improuidentia abstinentiæ.

Abstinentia debet pietatis seu misericordiæ esse socia. In eodem commentario, cap. iiij.

Exercitium corporale ad modicum vtile dicit. Ieiunare enim & abstinere à cibis manēte authoritate creatoris non multum prodest: nisi addatur huic pietas, cuius opera multorum precibus adiuuatur ad Dominum promerendum. Denique illos qui fratribus largi sunt & variis titulis obsequentes, in vitam æternam proficere Euangelicus sermo testatur, dissentientes ab hoc opere in æternum ignem. Corporis autem exercitium nihil aliud quam carnis fræna sunt. Si quis ergo, quia misericordia magna res est, lubricum tamen carnis patiatur, huiusmodi quid fiet? Sine dubio vapulabit: quia illud oportuit fieri, & hoc minimè prætermitti. Si autem solùm corporis habuerit exercitium, perennes pœnas patietur, sicut in Euangelio Dominus repromisit. Omnis enim summa disciplinæ nostræ, in misericordia & pietate est.

Corporale exercitium & misericordia.

Et addit distinguendo de corporis exercitio.

Aliud tamen corporis exercitium habent carnales, & aliud spirituales. Carnales enim sagina & dapibus nutriunt corpora sua, vt celeri motu proficiant ad perditionem: spirituales ieiuniis & abstinentia temperant corpora sua, vt pigra facta circa desideria, possint digna esse futura resurrectione. Hîc enim propter spem futuram castigat corpus, ille verò propter futuri desperationem fouet curam eius agens ad tempus, vt moueatur citius ad peccandum.

Cap. 10.

Abstinentia est virtutibus ornata. Libro ij. de Iacob & vita beata.

Abstinentia nostra disciplina est castimoniæ. Discimus enim resecare luxuriam, cupiditates nutrire, excludere concupiscentias, delectationibus corporis obuiare. Fortitudinis quoque exercitium est, pœnis pro lege non cedere. Iustitiæ quoque insigne atque prudentię, vt quod sequendum elegimus timore Dei, morte proposita reseruemus.

Cap. 4.
Tom. IIII.

Abstinentia est animæ ornatiua. In tractatu de Helia & ieiunio, versus finem.

Gula nudos facit, ieiunia operiunt exutos. Vnde Dominus ait, Operui in ieiunio animā meā. Bonū operimētū quod animā tegit, ne à tētatore deprehēdatur, ne à tētatore videatur†. Bonū velamē quod tegit culpā, tegit abstinentia, tegit gratia. Beati enim quorū remissæ sunt iniquitates: & quorū tecta sunt peccata. Tegit gratia, dum remittit, & omnem abolet errorem. Tegit abstinentia, dum abluit vitium, & mœsto abscondit affectu, atque extenuat pœnitendo. Etenim ieiunium & eleemosyna à peccato liberant. Opertus erat Adam vir-

Psal. 68.
† Aliàs, nudetur.

A tutum velamine priusquam præuaricaretur, sed tanquam exutus præuaricatione, vidit se nudum: quia indumentum quod habebat amiserat. In diebus enim ieiuniorum nostrorum orietur, inquit, matutinum tibi lumen tuum, & sanitas tua matura orietúr, & procedet ante te iustitia tua, & circundabit te maiestas Domini. Bonum vestimentum lux. Scriptum est enim. Circundatus luce sicut vestimento. Bonum vestimentum, quando circundat Dominus, & operit ieiunantes.

Isai. 58.
Psal. 103.

Abstinentia est voluptatis expulsiua. In tractatu super Psalmum xlvj. versu vj. super illud, In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.

Tom. IIII.

Qui ad perfectionem fidei desiderant de facili peruenire, commacerant corpus suum castigando seuerius, & redigendo in ministerium seruitutis, ne reprobentur qui fuerant iam probati. Hoc autem faciunt in spiritu sancto valido atque vehementi. Est enim spiritus consilij atque virtutis, vt abstinentia dissoluant corpus suum, quo omnes eius euacuent voluptates, vt dicatur illis: Conualescite manus remissæ, & genua dis-
B soluta. Cum enim solutus quis fuerit ab ista compage terrena, tunc fortior ad vitam resurgit æternam. Mentior, nisi astipulatur scriptura, quæ dicit, Dissolui & cum Christo esse, multò melius. Qui dissoluitur, incipit esse cum Christo. Et alibi, Tempus meæ resolutionis instat. Cum ergo quis meditatus fuerit seipsum dissoluere per abstinentiam, diem passionis suæ timere non poterit.

Heb. 12.

Abstinentia est mentis alleuatiua. Libro tertio de virginitate. parte prima.

Tom. I.

Escis omnibus: quæ gignant membris calorem, parcè vtendum puto. Carnes enim etiam aquilas volantes deponunt. In nobis quoque ales interior illa, de qua legimus, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua: sublime nitens virgineo præpes † volatu, superfluæ carnis nesciat appetentiam.

† Aliàs prope.

Abstinentia est voluptatum infrænatiua. Eodem libro & particula, sed versus principium.

Infrænent teneram ætatem ieiunia, & parsimonia cibi retinaculis quibusdam indomitas cohibeat cupi-
C ditates. Ratio reuocet, mitiget spes, restringat metus. Nam qui moderari nescit cupiditatibus, sicut equis indomitis raptus voluitur, obteritur, laniatur, affligitur.

Abstinentia est in mulieribus pudicitiæ custoditiua, exemplo Iudith. lib. j. de viduis parte secunda.

Tom. I.

Quid eius sapientiam prædicemus Iudith, quod huiusmodi est commenta consilium, vt dum potentem elicit intemperantia, à se inferiores arceret, occasionem pararet victoriæ, abstinentiæ meritum, pudicitiæ gratiam reseruaret. Nec cibo enim, vt legimus, maculatam, nec adulterio, non minus seruatæ castitatis ex hostibus reuexit tropheum, quàm patriæ liberatæ. Temperantia enim virtus fœminarum.

Abstinentia est maturorum morum inductiua. In Epistola ad Vercelensem Ecclesiam.

Lib. 10. Epist.
Epist. 82
Tom. III.

Quid pulchrius abstinentia: quæ facit etiam iuuentutis annos senescere, vt fiat morum senectus? Nanque vt redundantia ciborum, ac temulentia etiam maturior ætas calescit, ita mitigatur iuuentutis ferocitas
D epularum parsimonia: irriguóque fontis & exterior ignis aquæ infusione extinguitur, non mirum si & interior æstus corporis fluuiali potu refrigeratur. Cibo enim flamma alitur ac deficit. Siquidem fœnum, stipula, lignum, oleum, cæteráque huiusmodi alimenta ignis sunt, quibus alitur: ea si detrahas, vel non suggeras, etiam ignis sopitur. Similiter ergo etiam vapor corporis cibo alitur aut minuitur: cibo excitatur, cibo soluitur. luxuria igitur mater libidinis est. Quid quod naturæ conueniens temperantia est, atque illi di-

uinæ legi, quæ in ipso rerum ortu omnes fontes potui, A
fructus arborum esui dedit?

Abstinentia est ad paradisum reductiua. Vbi supra, in tractatu de Helia.

Tom. IIII.

Gula de paradiso regnantem expulit: abstinentia ad paradisum reuocauit errantem.

Abstinentia est prædicatoribus optima. In epist. prædicta ad Vercelensem.

Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III. 1. Cor. 9.

Gloriatur Paulus Apostolus dicens, Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne aliis prædicans ipse reprobus inueniar. Ergo qui non castigant corpus suum, & volunt prædicare aliis, ipsi reprobi habentur. An quicquam tam reprobum, quàm quod ad luxuriã, ad corruptelam, ad lasciuiam prouocat, quàm incitamentum libidinis, illecebra voluptatis, incontinentiæ fomes, incendium cupiditatis?

Abstinentia conuenit naturæ humanæ, cum gula de homine faciat bestiam, & bestiæ seruent abstinentiam. In eadem epist. disputans contra negantes abstinentiæ & continentiæ meritum, dicit. B

Quid ergo? Placet vt hominem exuentes induamus pecudem: & expoliantes Christum, vestiamur aut superuestiamur amictus diaboli? Sed nec ipsi doctores gentium honestatem quidem cum voluptate copulãdam putauerunt, eo quod pecudem viderentur cum homine induere: nos vt belluinos vsus humano infundamus pectori, & rationabili menti inscribamus irrationabiles ritus ferarum? Et quanquam multa genera sint animantium, quæ amisso pari, concubitui indulgere nesciant, & tanquam solitariæ vitæ æuum exigant, plurima quoque herbis vescantur simplicibus: nec aliàs nisi puro fonte restinguere sitim nouerint: canes quoque videamus frequenter interdicto cibo temperare solitos, vt ieiunia fame ora suspendant si imperetur abstinentia. Ad hoc igitur reuocantur homines, quod didicerunt per hominem etiam mutæ non præuaricari bestiæ?

Abstinentia nobis indicitur exemplo Christi. In sermone quodam de quadragesima: qui incipit: Si bene retinet sanctitas vestra, qui etiam ascribitur Augustino. C

Serm. ord. 37. Tom. III.

Videamus quę causa extiterit, vt ieiunia Saluator indiceret, & ipse sibi primum vt bonus humani generis medicus ieiunaret. Bonus enim medicus poculũ quod ægro daturus est, prior gustat, vt peritiam artis suæ ante in se ipse demonstret, & experimentum æger accipiens, securus sit de poculo, securior de salute.

Et subdit.

Dicit enim Euangelista abstinuisse Dominum quadraginta diebus & noctibus in deserto. Arbitror itaq; causam hanc esse ieiunii, vt quia primus Adam in Paradiso constitutus, per intemperantiam gulæ gloriam immortalitatis amiserat, eandem immortalitatem secundus Adam per abstinentiam repararet. Et quia cõtra mandatum Dei gustans de interdicta arbore peccatum mortis inciderat, nunc secundum mandatum ieiunans Domini, vitæ iustitiam mereretur. Hoc enim agit Saluator, vt iisdem vestigiis, quibus admissa fuerãt delicta purgentur: Hoc est, vt quia homo manducan- D
do deliquerat, corrigat abstinendo: vel quia epulando mulierem cognouerat, nunc eandem ieiunando despiciat. Adam enim Euam non nisi intemperantia prouocante cognouit. Quandiu enim mansit in illis intemerata parcitas, mansit & impolluta virginitas: Et quãdiu ieiunauerunt ab interdictis epulis, tandiu & à pudendis ieiunauere peccatis. Fames enim amica virginitatis est, inimica lasciuiæ. Saturitas verò castitatem prodit, nutrit illecebram. Hoc igitur Dominus egit, vt in iisdem vestigiis quibus homo obnoxius peccato fuerat, liberetur.

Abstinentia similiter persuadetur exemplis sanctorum. In supradicta epist.

Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.

Vtamur temperantię naturali cibo, vtinámque possimus. Sed quia non omnes fortes, Ideo Apostolus ait, Vino modicè vtere propter frequentes tuas infirmitates. Non ergo propter voluptatem bibendum est, sed propter infirmitatem. Pro remedio igitur parcius, non pro deliciis redundantius. Denique Helias, quem Dominus ad virtutis erudiebat perfectionẽ, ad caput suum collyridam & vas aquæ reperit, & ideo in virtute escæ illius quadraginta diebus ieiunauit. Patres nostri cũ mare transierunt pedibus, aquam nõ vinum bibebant. Daniel & Hebręi pueri patrio cibo & aquæ potu, ille furorem leonum repressit, illi ardentem ignem innoxio videre tactu circa membra sua pasci. Et quid de viris loquamur? Iudith luxurioso holopherni haudquaquam inflexa conuiuio, solo titulo sobrietatis desperatum lacertis virilibus reportauit triumphum, patriam obsidione exuit, ducem militiæ suis manibus occidit. Exemplum euidens quod & illum terribilem populis bellatorem virum luxuria sua emolliuit, & hanc fœminam cibi parcitas fortiorem viris fecit. Non hîc in sexu suo victa est natura, sed in cibo suo victa est, & regem superbum suis inclinauit ieiuniis. Hester regem superbum suis inclinauit ieiuniis. Anna octoginta quatuor annos in viduitate sua, ieiuniis & obsecrationibus in templo die ac nocte seruiens Christum agnouit. Quem Ioannes Baptista abstinentiæ magister quidam nouus terrarum angelus annuntiauit. O stultum Helisæũ, qui syluestribus & amaris pascebat Prophetas: Immemorem scripturarum Esdram, qui memoria scripturas reddidit: Insipientem Paulum, qui gloriatur in ieiuniis, si nihil prosunt ieiunia. Sed quomodo non prosunt, quibus vitia purgantur?

Vino modicè vtendum. 1. Tim. 5.
3. Reg. 19.
Dan. 1.
Iudith. 12.

Abstinentiæ exempla atque merita ponit in tractatu superius allegato de Helia & ieiunio.

Cap. 6. Tom. III.

Nônne sterilitatem matris Samson vini abstinentia fœcundauit, & parientem fecit ex sterili, quoniam iuxta præceptum Domini vinum nõ bibit? Nônne Annam non manducãtem exaudiuit Dominus, & infœcunditatem eius soluêre ieiunia? Ex quibus duo generati sunt, vnus fortissimus, alius obseruantissimus, dignos se præbuerunt, qui ieiunio gremio diu foti, & quodam abstinenti effusi vtero viderentur. Idem itaque Samson, qui matris sobrietate generatus est, Allophylorum insultantium sibi ebrietatem est vindicatus. Helisæus vates, qui de magistro didicerat parsimoniam, cum filios aleret Prophetarum, vitis agrestis grumulis mensas onerabat, & inemptis syluestribus oleribus, hospitalitatis humanitate implebat officium. Quorum offensi amaritudine, cùm edere non possent, leuis farinæ aspersione omnem illam amaritudinem temperauit, propheticæ munere abstinentiæ veneni vires euacuans. Est quedam creaturæ natura, quam Adamantium vocant, nullo facilis igni consumi: quæ imposita focis, ignescit: & illicò sublata de flamma, tanquam aquarum infusione munda resplendet. Talia erant Hebręorum puerorum corpora, quæ de ieiunio Adamanti trãsformata natura vapore ignis, non ad dispendium sui, sed ad gratiam mutabantur. Denique cum furerent fornacis incendia, & vltra quadraginta cubitos flamma per circuitum funderetur, consumens plurimos quos reperierat Chaldæorum, qui naphtha, pice & stupa atque sarmento, alimenta ignibus ministrabãt, vbi cum ieiunio ingressi sunt, discusso ardore flammarum in medio fornacis tepore, statim roris spiritu refrigerantis humescere ita vt eorum nullus capillus capitis exureretur, quia illa quoque ieiunia comam pauerant. Daniel trium hebdomadum ieiunio vir desideriorum, leones que-

Adamantius.

que

que docuit ieiunare. Missus in lacum, in Adamantis rigorem abstinentiæ soliditate membra durata, non patuerunt vulneri. Sic eum constrinxerant ieiunia, vt in eius corpore ferarum morsibus locus esse non posset. Clausa tenebant leones ora, quæ abstinentiæ Propheticæ sanctitas comprimebat, vt ea feræ aperire nō possent, meriti quibusdam vinculis alligata. Ieiunium itaque virtutem ignis extinxit, ieiunium ora obstruxit leonum, ieiunium maris fluenta solidauit, ieiunium petram soluit in fontes aquarum. Virtute ieiunij contra suam mutata naturam & fluctus obriguit, & petra inundauit.

De abstinentia infra cap. Ieiunium.

Sup. Psal. 36. Tom. IIII.

ABVNDANTIA. *Accipitur in bono. Super illud mutabitur peccator & non soluet.*

Peccator eget semper: iustus autem abundans est & tribuit, cuius diues est conscientia.

Cap. 12. Tom. I.

Probat malos nunquam abundare, sed bonos. Libro primo de officijs.

Statim quæstionem enodem reddidit, subiiciens, quod extinguatur lucerna impiorum, & futura sit eorum euersio. Non falli Deum doctorem sapientiæ & disciplinæ, sed esse veritatis iudicem. Et ideo non secundum abundantiam forensem æstimandam beatitudinem singulorum, sed secundum interiorem conscientiam, quæ innocentium, & flagitiosorum merita discernit, vera atque incorrupta, pœnarum præmiorúmque arbitra. Moritur innocēs in potestate simplicitatis suę, in abundantia propriæ voluntatis sicut adipe repletam animam gerens. At verò peccator, quamuis foris abundet, & deliciis diffluat, odoribus flagret, in amaritudinem animæ vitam exigit, & vltimum diem claudit, nihil eorum quæ epulatus fuerat referens, bonorum nihil secum auferens, nisi pretia scelerum suorum. Hoc cogitans, nega si potes, diuini esse iudicij remunerationem. Ille suo affectu beatus, hic miser: ille suo iudicio absolutus, hic reus: ille in exitu lætus, hic mœrēs. Cui absolui potest, qui nec sibi innocens est? Dicite, inquit, mihi vbi protectio tabernaculorū eius? Signum enim eius nō inuenitur. Vita etenim facinorosi, vt somnium. Aperuit oculos, transiuit gloria eius, euanuit delectatio, licet ipsa quæ videtur, etiam dum viuunt, impiorum requies in inferno sit. Viuentes enim in inferna descendunt. Vides conuiuium peccatoris, interroga eius conscientiam. Nónne grauius fœtet omnibus sepulchris? Intuens lætitiam eius & salubritatem mirans corporis, filiorum atque opum abundantiam, introspice vlcera & vibices animæ eius & cordis mœstitudinem. Nam de opibus quid loquar, cum legeris: Quoniam in abundantia est vita eius, cum scias quia etsi sibi videatur diues, sibi pauper sit, & tuum iudicium suo refellat? De multitudine quoque filiorum, & de indolentia quid loquar, cum se ipse lugeat, & sine hærede futurum iudicet, cū imitatores sui successores suos esse nolit? Nulla enim hæreditas peccatoris. Ergo impius ipse sibi pœna est: Iustus autem ipse sibi gloria. Et vtrique aut bonorum aut malorum operum merces ex se ipso soluitur.

Cap. 6. Tom. IIII.

Vnde contra malos diuites, quos abundantia facit deteriores, dicit in tractatu de Naboth paupere.

Beatus qui de abundātia periclitatur, imò miserior iste fœcunditatibus suis, quam pauper, cui periculum de egestate est. Habet ille vnde excuset ærumnam, habet certè iniuriam, non habet culpam, iste non habet quem præter se arguat.

Cap. 7.

Et infra in fine capitis inuehit.

Fœcunditas diuitis, totius orbis abundantia, omnium debet esse fertilitas. Tu verò non hoc dicis, sed ais, Destruam horrea mea, & maiora faciam. Rectè destrues ea à quibus nullus paup℞ onustus reuertitur. Horrea iniquitatis sunt receptacula, non pietatis subsidia. Rectè destruet, quia sapienter ædificare nō nouit. Destruit sua diues, qui nescit æterna. Destruet horrea, qui non nouit sua frumenta diuidere, sed claudere.

Et addit capite sequenti.

Et maiora, inquit faciam. Infelix vel id dispensato pauperibus, quod pro sumptu ædificationis impendis. Dum liberalitatis gratiam refugis, damna ædificationis exoluis. Et addit: Et illò congregabo omnia mea quæ nata sunt mihi, & dicam animæ meæ, habes multa bona &c. Conficitur auarus semper vbertate prouentuum, † dum vilitatem alimoniæ calculat. Fœcunditas enim vniuersorum est, sterilitas soli auaro est quæstuosa. Delectatur magis enormitate pretiorum, quā abundantia copiarum: & magis vult habere quod solus, quam quod cum omnibus vendat. Vide timentem, ne superfluat cumulus frumentorum, ne supra horrea redundans transfundatur in pauperes, & boni alicuius occasio indigentibus acquiratur. Soli sibi partus terrarum vendicat diues, non quo ipse vti velit, sed aliis denegare.

Aliàs, confitetur auarus semper vbertatem prouentuū.

B *Iusti verò vti sciunt abundantia. In commentario super Epistolam ad Philippenses, cap. iiij. super illud, Scio abundare & penuriam pati.*

Tom. V.

Non sē sui causa Apostolus in hoc eorum opere gaudere, sed in profectu omnium ipsorum se ante omnia contentum Deo adiuuante testatur, vt neque de penuria contristaretur, neque de abundantia exultaret, sciēs quia & abundantia frequenter extollit, & tolerata penuria diuitias cælestes acquirit.

Exemplo Apostoli Pauli oportet scire abundare & penuriam pati. Libro secundo de officijs.

Cap. 17. Tom. I.

Sciebat & abundare Paulus, qui animum habuit diuitem, etsi thesaurū diuitis non habebat. Sciebat abundare, quia non quærebat datum in pecunia, sed requirebat fructum in gratia. Possumus & sic intelligere, quia sciebat abundare, qui poterat dicere, Os nostrum patet ad vos, ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. In omnibus erat imbutus, & saturari & esurire. Beatus qui sciebat saturari in Christo. Non ergo illa corporalis, sed spiritalis est satietas, quam operatur scientia. Et merito sciētia est opus, quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Ergo qui sic sciebat saturari & sic esurire sciebat vt semper noua quæreret, esurire & sitire Dominum. Sciebat esurire, qui sciebat, quia esurientes manducabunt. Sciebat & poterat abundare, qui nihil habebat, & possidebat omnia.

2. Cor. 6.

C

Deut. 8.

Dicit tamen libro super Beati immaculati, litera vndecima: versu septimo.

Non diuitiarum abundantia, sed virtutum gratia vitæ probabilis merita pensantur.

Tom. XII.

ACCEDERE. *Debemus ad Christum accedere: quia vt dicit Libro super Beati immaculati.*

Accedite ad Christum, & satiamini: quia panis est. Accedite ad eum, & potate: quia fons est. Accedite ad eum, & illuminamini: quia lux est. Accedite ad eum, & liberamini: quia vbi spiritus Domini, ibi libertas. Accedite ad eum, & absoluemini: quia remissio peccatorum est.

Tom. IIII.

Item libro tertio de virginitate, parte tertia.

D Omnia habemus in Christo: omnis anima accedat ad eum, siue corporalibus ægra peccatis, siue clauis quibusdam secularis cupiditatis infixa, siue imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiēs, siue multis aliqua sit iam perfecta virtutibus, omnis in Dei potestate est, & omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desideras, medicus est. Si febribus æstuas, fons est. Si grauaris iniquitate, iustitia est. Si auxilio indiges, virtus est. Si mortem times, vita est. Si cælum desideras via est. Si tenebras fugis, lux est. Si cibum

Lib. 3. Tom. I.

quæris,alimentum est. Gustate igitur & videte quam A
suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo.

Et quia fide acceditur, Ideo addit ibidem interserens de hæmorrhoissa.

Sperauit in eo illa,quę fluxu sanguinis laborauerat, & continuò sanata est. Sed quia fidelis accessit, & tu cum fide vel fimbriam vestimenti eius attinge. Iam secularium fluxus voluptatum, modo torrentis exundans, verbi salutaris calore siccabitur,si cum fide accedas tamen, si pari deuotione diuini sermonis extremam saltem fimbriam comprehendas, si tremens procidas ante Domini pedes. Vbi sunt pedes verbi,nisi vbi corpus est Christi? O thesauris opulentior fides. O virtutibus corporis omnibus fides fortior. O medicus omnibus salutarior. Simul vt accessit mulier,virtutẽ sensit, medicinam impetrauit. Et si oculum lumini admoueas,illuminatur antequam sentias, & operatio lucis præuenit apparatum. Passio inueterata, passio immedicabilis, quæ & artis omnem vicerat excogitationem & pecuniarum subministrationem solo fimbriæ tactu curatur. B

Tom.V. *Qualiter accedendum sit, dicit super Epistolam ad Hebræos, cap.v.*

Qui ad virtutem iturus est, primum malitiam debet culpare & abiicere, & opera mortis per pœnitentiam purgare,& sic accedere ad Dominum.

Tom.V. ACCEPTIO PERSONARVM. *Non est apud Deum. In commentario super Epistolam ad Romanos, cap.ij.*

Docet personarum acceptorem Deum non esse. Non enim prærogatiuam generis sequitur vt suscipiat causa patrum diffidentem, & abiiciat à se propter indignitatem parentum credentem: sed vnumquemque in proprio merito,aut remunerat,aut condemnat.

Libro quarto de virginitate, parte prima.

Acceptor personarum Deus nõ est: sed meritorum atque virtutum.

Tom.IIII. *Lib. super Beati immaculati, litera secunda, versu primo, pertractans illud Cant. primo. Si ignoras ò pulchra: loquens in persona alloquentis sponsam dicit.*

Nisi scias te,nihil tibi ꝓderit: Et si dicas, Abrahę sum filia: quæ non credis,quæ errorẽ non corrigis. Abrahã quidem saluatur, sed te nobilitas generis non iuuabit, nisi fides seruauerit. Non te decipiat data patribus repromissio. Non suscipio personam hominis, non suscipio prærogatiuam generis, nisi videro congruentem generi morum nobilitatẽ, vt fiat iusti generis electio.

Prædecessorum probitas si posteris prosit.

Tom.V. *Ideo dicit super Epistolam ad Galatas, cap.iij. in fin.*

Apud Deum nulla discretio personarum est, nisi morum & vitæ: vt homines vnius fidei meritis distinguantur,non personis.

Cap.24. Tom.I. *Acceptio personarum non debet esse in Ecclesia. Libro ij. de officijs.*

Cum in omnibus iniustitia cito offendat,tamen maximè in Ecclesia, vbi æqualitatem esse oportet, & vbi æqualitatem haberi decet, vt nihil sibi potentior plus vindicet,nihil plus vsurpet ditior,siue enim pauper,siue diues,in Christo vnum. Nihil sanctior plus sibi arroget. Ipsum enim par est esse humiliorem.

Cap.12. Tom.IIII. *Similiter libro iij. Hexameron, vbi de Ecclesia sub similitudine vineæ loquitur in hunc modum.*

Quid adminiculorum ordines,iugationisque describam gratiam, quæ verè atque manifestè æqualitatẽ docent in Ecclesia esse seruandam, vt nemo se diues & honoratus extollat, nemo pauper deiiciatur, ignobilisque desperet? Omnibus sit in Ecclesia par atque vna libertas. Omnibus impertiatur iustitia communis, & gratia. Et ideo turris in medio est, quæ exemplum de illis rusticanis,de illis circumferat piscatoribus, qui virtutum arcem tenere meruerunt. Quorum exemplis noster erigatur affectus,neque humilis & despicabilis iaceat, sed vniuscuiusque mens se ad superiora surrigat, & audeat dicere: Nostra autem cõuersatio in cælis est.

Acceptio personarum in iudicio caueri debet. Libro ij. de officijs, cap.xxiiij. Tom.I.

Sed nec personam alterius accipiamus in iudicio, gratia absit,causam merita decernãt. Nihil sic opinionem,imò fidem grauat, quàm si in iudicando potẽtiori dones causam inferioris, vel pauperem innocentem arguas, diuitem excuses reum culpæ. Pronũ quippe est genus hominum fauere honoratioribus, ne læsos se putent,ne victi doleant. Sed primum si offensam vereris, non recipias iudicium.

ACETVM. *In commentario super Lucam, libro x. cap.vj. Lucæ vero, cap. xxiij.* Tom.V.

Acetũ offerebant Iudæi. Bene ad consummanda omnia, & corruptio synceritatis hauritur, vt omnia cruci quę vitiata fuerant figerẽtur. Acetũ itaque bibitur, vinum cum felle non bibitur: non quia fel, sed quia admixtæ vino amaritudines recusantur. Nã vtique amaritudines vitæ nostræ pro corporis conditione suscepit. Denique ipse ait: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerũt me aceto. Sed synceritati nõ debuit amaritudo misceri, vt ostenderetur sine amaritudine futura immortalitas resurgentium. Quæ quoniã immortalitas in vase coacuerat humano, reparatur in Christo. Ergo acetum bibitur, hoc est, vitium corruptæ per Adam immortalitatis aboletur in calamo, vt de corpore absorberetur humano. Nos quoque vitia per incuriam mentis corporísque concreta transfundamus in Christum, transfundamus per baptismum, vt crucifigamur in Christo: transfundamus per pœnitentiam, vt ab illo nobis vini sanguinísque cælestis incorrupta synceritas refundatur. Denique vbi acetum bibitur, Consummata sunt, inquit, omnia: Eo quod assumptę mortalitatis impletum esset omne mysterium, & exhaustis omnibus vitiis immortalitatis sola lætitia remaneret: & ideo ait, In manus tuas Domine commendo spiritum meum.

Psal.68.

Alias, absolueretur.

In Epist. ad Romulum. Require infra, cap. Caro.

C ACCIDENS. *Libro ij. de Abraham.*

Sunt corporis accidẽtia, salubritas & commoditas valetudinis, decus, fortitudo, quæ ex tempore accidunt, & cum ætate mutantur.

ACCOLA. *Require vbi Aduena*

ACCOMMODARE. *Accommodare quilibet debet gratis. In tract. de Tobia, cap.ij.* Tom.IIII.

Multis commẽdare pecuniam negotio fuit. Et quidem eam prohibuere sancti. Quò grauius malum fœnus est, eò laudabilior qui illud refugit. Da pecuniam si habes, prosit alij quæ est tibi otiosa. Da quasi non recepturus, vt lucro cedat si reddita fuerit. Qui non reddit pecuniam, reddet gratiam. Si fraudaris pecunia, acquiris iustitiam. Iustus est enim qui miseretur & commodat. Si amittitur pecunia, comparatur misericordia. Eccl.29.
Scriptum est enim: Qui facit misericordiam, fœnerat Cap.3.
proximo. Multi dispendij metu non fœnerant, dum fraudem verentur. Et hoc est quod petentibus consueuerunt referre. Horum vnicuique dicitur, Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas illam sub lapidem in perditionem. Sed obsurduerunt au-
D res hominum ad tam salutaria præcepta: & maximè diuites ære illo pecuniæ suæ, aures clausas habent. Dum pecuniam numerant, responsa non audiunt. Simul vt aliquis necessitate constrictus, aut pro suorum redemptione solicitus, quos captiuos barbarus vendit, rogare cœperit, statim diues vultum auertit, naturam non recognoscit, humilitatem supplicis non miseretur, necessitatem non subleuat, fragilitatem communem non considerat, stat inflexibilis, resupinus, non precibus inclinatur,

Ingenium auarorum.

clinatur, non lachrymis mouetur, non eiulatibus frangitur, iurans quod non habeat, imò & ipse fœneratorem requirat, vt necessitatibus subueniat suis. Quid addis duritiæ & auaritiæ tuæ sacramentum? Non absolueris periurio, sed ligaris.

Cap. eod. *Et addit de fœneratoribus.*

At vbi vsurarum mentio facta fuerit aut pignoris, tunc deiecto supercilio fœnerator arridet, & quem ante sibi cognitum denegabat, eundem tanquam paternam amicitiam recordatus osculo excipit, hæreditariæ pignus charitatis appellat, flere prohibet. Quæremus, inquit, domi, si quid pecuniæ est, frangam propter te argentum paternum quod fabrefacti est, plurimum damni erit, quæ vsuræ compensabunt pretia emblematum? Sed pro amico dispendium non reformidabo, cum reddideris reficiã. Itaque ante quam det, recipere festinat: & qui in summa subuenire se dicit, vsuras exigit. Calendis, inquit, vsuras dabis, fœnus interim, si non habueris vnde restituas, non requiro. Ita vt semel det, frequenter exagitat, & sibi semper debere efficit. Hac arte tractat virum. Itaque prius eum ligat chirographis, & astringit vocis suæ nexibus. Numeratur pecunia, addicitur libertas, absoluitur miser minore debito, maiori alligatur.

Cap. I. Tom. IIII. ACQVISITIO. *Libro primo de Cain & Abel. in principio.*

Acquisiui, inquit, hominem per Deum. Quæ acquirimus, ex quo, & à quo, & per quid acquiramus considerari solet. Ex quo, tãquam ex materia: à quo, quis author: per quid, tanquam per aliquod instrumentum. Acquisiui, inquit, hominem per Deum, vt Deum intelligas instrumentum? Non vtique: sed vt intelligas authorem & operatorem Deum. Ita & nos cum aliquid acquirimus, vel omnes euentus secundos Deo magis deferre, quàm nobis arrogare debemus.

Require de Abel.

Sup. Psal. 61. Tom. IIII. ACCVSATIO. *Malus est accusator sui ipsius. Libro siue tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

Vnusquisque grauior accusator est sui, & inexcusabilem in se infert ipse sententiam.

Ibidem.

Iustos non aliena absoluit sententia, sed sua vita. Iniusti se ipsos vehementius suis vocibus alligãt, qui alios alligare non possunt.

Libro de Cain & Abel, tractatu ij.

Non potest de alieno testimonio queri, qui proprio facinore confitetur: Minor est sermo quàm factum.

In tractatu super primum Psal. versu primo.

Tom. IIII. Possumus dicere beatum eum significari, qui nõ cogitauerit quod malum est. Nam quo modo potest beatus esse, qui suis cogitationibus accusantibus in die iudicij reuincendus est? Etiam si hominem fefellit, testem refugit, accusatorem euasit, se tamen accusatorem vitare non poterit, quem maxime debet timere: quia & accusatorem habebit, & confitentem reum. Beatus ergo est, qui & non cogitauerit quod malum est, & non operatus fuerit peccatum.

Propterea consulit, vt in confessione se ipsum peccator accusare velit, ne coram Deo accusari possit. Libro ij. de pœnitentia.

Tom. I. Nouit omnia Dominus, sed expectat vocẽ tuam: nõ vt puniat, sed vt ignoscat. Nõ vult vt insultet tibi diabolus, & celantem peccata tua arguat. Præueni accusatorem tuum. Si te ipse accusaueris, accusatorem nullum timebis. Si te detuleris, ipse etiam si mortuus fueris, reuiuisces.

Libro super Beati immaculati, litera iiij. versu ij. dicens de Dauid.

Tom. IIII. Si se accusauerit iustus, vocem parati accusatoris exclusit, qui solet aceruare peccata, & vniuscuiusque exaggerare flagitia. Obstruit ergo os eius, qui ipse de se fuerit ante confessus: & præstruit veniam confitentis. Verecundia excusat reum, pudor accusat authorem. Qui sua delicta non tacuit, videtur in se doluisse quod fecit, in diabolo prodidisse quod suasit. Ideóq; ait scriptura: Iustus exordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, etsi peccator est, iustus esse incipit: quia nec sibi parcit, & Dei iustitias confitetur, quem putat latere nihil posse. Vtinam Adam se prius accusare quam celare voluisset. Sed non satis est vt confiteamur errorem, verum etiam si corrigi volumus, à Domino postulemus vt doceat nos iustificationes, ne postea errare possimus. *Iustus se ipse accusat.*

Et quia iusti est se ipsum accusare, propterea dicit eodem libr. litera vij. versu v.

Cum vnum membrum patitur, & cætera membra compatiuntur. Ideo fortè & illud positum est, iustus in exordio sermonis accusator est sui. Nam etsi possit iustus habere quod in se accuset, & iustus esse (quia nemo sine peccato preter vnum Deum) & possit etiam peccator hoc ipso iustus esse, quia accusator est sui, secundum illud: Dic iniquitates tuas vt iustificeris: tamen forsitan etiam aliquibus non videtur absurdum, vt etiam de illo dictum sit, quod iustus sit qui se accusat pro alio, etiamsi in se nihil habeat quod accuset.

Etsi iustus se ipsum accusat, non tamen alium accusat. Ibidem infra.

Liquet magistris doctrinæ cælestis quod iustus se accusare malit, quàm alium deformare. Denique de Ioseph, cui desponsata erat Maria mater Domini, scriptum est, quòd cum eam grauem vtero vidisset, cum esset iustus, noluit eam traducere: & vtique nullum adhuc audierat oraculum. Ita non solùm ab vltionis atrocitate, sed etiam ab accusationis seueritate, iusti aliena persona est: potiúsque ducit suam remissionem accusari, quòd non indicauerit, quam alienum crimen vrgere †. Sed dices, Quomodo dicit ipse Dauid, Lætabitur iustus cùm viderit vindictam impiorum? Mihi videtur quia lætetur quòd ipse euaserit, nõ quia impij puniantur. † *Aliàs, arguere.*

De accusatione, require supra, capite Absolutio. Accusare non debet pater. Ibidem. Require supra, cap. Abel. Accusatio aduersus prælatum non debet faciliter admitti. In commentario super primam Epistolam ad Timotheum, cap. v. Cap. 5. Tom. V.

Aduersus, inquit, presbyterum accusationem non receperis: quoniam huius ordinis sublimis honor est. Huiusmodi enim vicarij Christi sunt, idcirco non facilè de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri istum qui Dei antistes est, criminosè versatum, sicut credibile est scenicum esse turpissimum.

Accusare non vult iustus. Libro de Ioseph, vbi mulier accusauit Ioseph, dicit sic.

Ipsa quæ debuerat celare, prodebat, vt composito crimine deleret innocentem. Iustus autem accusare non nouit, & ideo impunè hoc impudica faciebat. Illam verè igitur exutam dixerim, aliena vestimenta seruantem, quæ omnia amiserat velamina castitatis: illum satis ornatum, satis defensum, cuius vox non audiebatur, & innocentia loquebatur. Sic Susanna postea dum tacet in iudicio, melius loquuta est oraculo: & ideo prophetæ meruit defensionem, quæ propriæ vocis non quæsiuit auxilium. Cap. 5. Tom. IIII.

Simile de Christo. In commentario super Lucam, lib. x. in Luc. verò cap. 23.

Sequitur admirabilis locus, quo subeundæ æquanimiter iniuriæ moralis infunditur patientia pecto- Cap. 23. Tom. V.

ribus humanis. Accusatur Dominus, & tacet: & bene tacet, qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Quid enim timeret, qui non ambiret salutem? Salus omnium, suam prodit, vt acquirat omnium. Sed quid de Deo loquar? Susanna tacuit, & vicit. Melior enim causa, quæ non defenditur & probatur.

Non qui tacet te...

Lib. I. Cap. 24. Tom. I.

ACTIO. *Ad actionem quæ requirantur, lib de officiis.*

Tria in actionis genere spectanda cernimus: vnum vt rationi appetitus non reluctetur. Hoc enim solummodo possunt officia nostra illi decoro conuenire. Si enim appetitus rationi obediat, facile id quod deceat in id omnibus officiis cõseruari potest. Deinde, ne maiore studio quam res ipsa est, quæ suscipitur, vel minore, aut paruã magno ambitu suscepisse, aut magnã inferiore destituisse videamur. Tertium de moderatione studiorum operúmque nostrorum. De ordine quoque rerum & de opportunitate temporum, non dissimulandum puto.

Addidit aliud libro tertio de fide sanctæ Trinitatis, de actione causatoria siue litis.

Quàm malè confunditur actio, quæ non tenet veritatem, & præpostero ordine assertionis inuoluitur.

Lib. I. Cap. I. Tom. V.

Actionem præcedit intentio, Ideo in commentario super Lucam.

Gemina virtus est in homine perfecto, vt & intentio sit & actio.

Et subdit.

Cap. eod.

Finis autem intentionis est actio: principium actionis intentio. Atque vt proprio Apostolorum vtamur exemplo, intentio est, quod Petrus & Andreas audita Domini voce dicentis, Faciam vos piscatores hominũ: sine vlla comperendinatione reliquerunt scalmum, verbum sequuti sunt. Sed non statim in intentione actio. Ibi quidem adhuc non actio, sed intentio, vbi dicit Petrus: Domine, quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. Erat enim intentio passionis, sed nondum erat actio: licet iam esset actio in ieiuniis, esset in vigiliis, esset in contemptu corporalium voluptatum. Hæc est enim actio Christiana. Neque enim in omnibus rebus simul & intentio & actio est: sed cum sit rei alterius actio, alterius adhuc intentio est. Nam & ipse Petrus cum multa Apostolica virtute peregisset, postea tamen quando dixit ei Dominus: Tu me sequere: tulit crucem suam, & sequutus est verbum, atque actionem subiit passionis. Sed fuerat in Petro, Andrea, Ioanne & cæteris Apostolis intentionis & actionis æqualitas.

Actio. Intentio.

Et adiungit differentias intentionis & actionis, dicens.

Cap. eod.

Est autem nonnunquam plus in intentione quàm in actione, aut plus in actione quàm in intentione: vt in Euangelio cernimus inter sanctam Mariam & Martham fuisse distantiam. Alia enim verbum audiebat, alia festinabat circa ministerium. In altera intẽtionis studium, in altera actionis ministerium redundabat: vtrique tamen vtriusque virtutis studium suppetebat. Siquidem & Martha nisi audisset verbum, ministerium non subiisset, cuius actio intentionis indicium est. Et Maria tantum gratiæ de vtriusque retulit perfectione virtutis, vt vngeret pedes Iesu & tergeret capillis, & totã domũ suę fidei odore cõpleret. Est etiã nõnũquã maxima intẽtio, actio cassa: vt si medicinæ animum aliquis intendat, & cum omnia medendi præcepta cognouerit, non exequatur officia: atque ita fit, vt quia cassa actio, cassa etiam intentio sit. Est etiam in nonnullis vberior aliquando actio, exilior intentio. Vt si aliquis baptismi salutaris sacramenta percipiat, & cognoscendis variarum virtutum præceptis animum nolit intendere, fit plerunque vt per intentionis incuriam, fructum actionis amittat. Ideo vtriusque virtutis quærenda est plenitudo.

Intentionem & actionẽ non pari passu incedere.

Actionum nostrarum examinator est Deus. In tractatu super Psalm. 26.

Tom. IIII.

Deus arbiter cogitationum & operationum nostrarum est, spectans merita singulorum, quia nihil sine iudicio agit, sed malos & bonos actus iudicio discernit.

Actio debet correspondere nomini siue statui. In pastorali versus principium.

Non extat.

Noscamus quid sumus: & quod sumus professione, actione potius quàm nomine demonstremus, vt nomẽ cõgruat actioni, & actio respondeat nomini, ne sit nomẽ inane, & crimẽ immane: ne sit honor sublimis, & vita procliuis: ne sit deifica professio, & illicita actio: ne sit religiosus amictus, & irreligiosus profectus: ne sit gradus excelsus, & deformis excessus.

De ipsa actione, require infra, capite Agere.

ACTVS. *Actus quilibet requirit debitas circunstantias. Libro primo de officiis*

Cap. 43. Tom. I.

Quærendum est in omini actu quid personis, quid temporibus conueniat atque ætatibus, quid etiam singulorum ingeniis sit accommodandum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud iuueni aptum, aliud seni, aliud in periculis, aliud in rebus secundis. Saltauit ante arcam Domini Dauid, non saltauit Samuel: nec ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. Mutauit vultum coram rege, cui nomen Achis. At hoc si remota fecisset formidine quo minus cognosceretur, nequaquam leuitatis reprehensione carere potuisset. Saül quoque vallatus choro Prophetarum, etiam ipse prophetauit, & de solo quasi indigno memoratum est: Et Saül inter prophetas. Vnus igitur quisque suum ingenium nouerit, & ad se applicet quod sibi aptum elegerit.

Non omnes omnia decent.

Secundum actus nostros remunerat nos Deus. In commentario super Lucam, libro octauo.

Cap. 6. Tom. V.

Quid sibi vult quod ait: Duo in lecto vno, & duæ molentes, & duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur? Nunquid iniquus Deus, vt pares studiis & societate viuendi atque indiscreta actuum qualitate meritorum, remuneratione discernat? Non ita est: sed pro actibus hominis remunerationis est æqualitas. Non ergo merita hominum copulæ vsus exæquat.

ADAM. *Positus fuit Adam in Paradiso corporali. Libro de Paradiso, capite primo in fine.*

Tom. IIII.

In Paradiso hominem Deus posuit quem plasmauit. Intellige etiam quod non eum hominem, qui secundum imaginem Dei est posuit, sed eum qui secundum corpus: Incorporalis enim in loco non est. Posuit autem eum in Paradiso sicut solem in cælo, expectantem regnum, quemadmodum creatura expectat reuelationem filiorum Dei.

Adam non fuit in Paradiso creatus, sed extra Paradisum, & in eum translatus. Eodem libro.

Cap. 4.

Et apprehẽdit Deus hominem quem fecit, & posuit eum in Paradiso. Vides quoniam qui erat, apprehenditur. Erat autem in terra plasmationis suæ. Apprehendit ergo eum virtus Dei, inspirans processus, & incrementa virtutis. Denique in Paradiso eum collocauit, vt scias apprehensum quasi afflatum esse diuina virtute. Quo loci illud aduerte, quia extra Paradisum vir factus est, & mulier intra Paradisum: vt aduertas quòd non loci, non generis nobilitate, sed virtute, vnusquisque gratiam sibi comparat. Denique extra Paradisum factus, hoc est inferiore loco, vir melior

melior inuenitur: & illa quæ in meliori loco, hoc est in Paradiso facta est, inferior reperitur. Mulier enim prior decepta est: & virum ipsa decepit.

Cap. eod. *In Paradiso ad quid positus fuit. In eodem capite.*

De viro tamen scriptura dicit, Quia posuit eum in Paradiso operari & custodire. In opere enim, quidam processus est: in custodia, quædam consummatio operis deprehenditur, eò quòd quasi consummata custodiat. Hæc duo ab homine requiruntur, vt & operibus noua quærat, & parta custodiat. Philon autem quoniam spiritalia Iudaico non capiebat affectu, infra moralia se tenuit, vt diceret hæc duo quæri, opera in agro, custodia in domo †. Et quamuis Paradisus operibus ruralibus non egeret, tamen quia primus homo lex posteritatis futurus erat, ideo legitimi etiam in Paradiso speciem laboris suscepit, vt nos ad operationem & custodiam debiti officij, & hæreditariæ successionis munus astringeret. Hæc duo ergo à te exiguntur, siue moraliter, siue spiritualiter. Quod etiam Psalmus te propheticus docet, quia scriptum est: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam: nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum laborant, qui custodiunt eam. Vides illos laborare, qui in operis sunt ædificationísque processu: istos verò vigilare, qui iam custodiam perfecti operis receperunt.

Custodire & operari.

† Aliàs, custodiā domus.

Cap. 10. *Quare Adam non debuit esse solus sine muliere. Eodem libro.*

Non videtur otiosum, qua ratione vbi solus factus est Adam, non solùm nequaquam prædicatio boni complacito operi adiecta sit, sed etiam dictum sit non esse bonum solum hominem: cum sciamus quod antè quàm fieret mulier, non errauit Adam, postea verò quàm mulier facta est, prior diuinum præuaricata mandatum, etiam virum suum traxerit in errorem, & incentiuum eius extiterit. Si igitur viro culpæ author est mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta? Verum si consideres quia Deo vniuersitatis est cura, inuenies plus placere debuisse id, in quo esset causa vniuersatatis, quàm condemnandum fuisse illud, in quo fuisset causa peccati. Et ideo quia ex viro solo non poterat humani generis esse propagatio, pronuntiauit Dominus non esse bonum solum hominem. Maluit enim Deus plures esse quos saluos facere posset, & quibus donaret peccatum, quàm vnum solum Adam qui liber esset à culpa. Denique quia idem vtriusque author est operis, venit in hunc mundum vt saluos faceret peccatores. Postremo nec Cain parricidij reum priusquam generaret filios passus est interire. Ergo propter generationem successionis humanæ debuit mulier adiici viro. Denique hoc ipsa verba declarant dicentis Dei: Non bonum solum esse hominem. Nam etsi mulier prior peccatura erat, tamen redemptionem sibi peritura, non debuit ab vsu diuinæ operationis excludi. Quamuis enim Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuerit: salua tamen erit per filiorum generationem, inter quos generauit & Christum.

Non bonum Adæ esse solum, quomodo.

Causa generationis peccatores tolerari.

Cap. 11. *Adæ animalia sunt adducta, eodem libro.*

Accipe, qua causa omnia animalia deducta sunt ad Adam: vt in omnibus videret ex vtroque sexu substantiam constare naturæ, id est ex masculo & fœmina: & ipso vsu exemplóque cognosceret necessarium sibi consortium mulieris adiectum.

Cap. 8. *Adam accepit mandatum non seruaturus. Eodem libro.*

Obiectio.

Fit quæstio. Sciebat præuaricaturum Deus Adam mandata sua, an nesciebat? Si nesciebat, non est ista diuinæ potestatis assertio: Si autem sciebat, & nihilominus sciens negligenda mandauit, non est Dei

A aliquid superfluum præcipere. Superfluo autem præcepit primoplasto Adæ, quod eum nouerat minimè seruaturum.

Cap. eod. *Soluit ibidem infra.*

Solutio.

Discant non superfluum, non iniustum etiam præuaricaturo præceptum esse mandatum. Nam & ipse Dominus Iesus elegit Iudam, quem præuaricatorem sciebat & proditorem. Quem si per imprudentiam electum putant, diuinæ derogant voluntati. Sed hoc æstimare non possunt, cum scriptura dicat, Quia sciebat Iesus qui eum proditurus esset.

Cap. eod. *Et infra subdit ibidem.*

Accipiant etiam qua ratione Dei filius vel præuaricaturo mandauerit, vel elegerit proditurum. Venerat Dominus Iesus omnes saluos facere peccatores, etiam circa impios ostendere debuit suam voluntatem. Et ideo nec proditurum debuit præterire, vt aduerterent omnes quod in electione etiam proditoris sui seruandorum omnium insigne prætendit: nec in eo læsus est, vel Adam quia mandatum accepit, vel Iudas quia electus est. B Non enim necessitatem Deus, vel præuaricationis illi, vel proditionis huic imposuit: quia vterque si quod acceperat custodisset, à peccato potuit abstinere. Denique nec Iudæos omnes credituros esse sciebat, & tamen ait: Non veni nisi ad oues perditas domus Israel. Ergo non in mandante culpa est, sed in præuaricante peccatum est. Et quod in Deo fuit, ostendit omnibus quòd omnes voluit liberare. Nec tamen dico, quia præuaricationem nesciebat futuram, imò quia sciebat assero: sed non ideo pereuntis proditoris inuidiam in se debuit deriuare, vt ascriberetur Deo, quòd vterque sit lapsus. Nunc autem vterque redarguitur atque conuincitur: quia & ille mandatum ne laberetur accepit, & hic inter Apostolatus munus ascitus est, vt vel beneficio Dei reuocaretur à proditionis affectu, simul vt dum alij reuincuntur prodesset omnibus. Non enim consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solùm malitia, sed etiam virtus fortasse non esset: quæ nisi aliqua fuissent malitiæ semina, vel subsistere, vel eminere non posset.

Quid discendū in electione Iudæ proditoris.

C Cap. 9. *Quare præcepit Deus Adæ ne manducaret de illa arbore. Eodem libro.*

Consideremus quid sit istud, quod cum Deus mandatum daret homini de illa admirabili beatáque vita præscribens, ne contrafaciens morte moreretur, de manducando & non manducando putauerit esse mandandum. Sunt enim qui putant nequaquam mandatum istud conuenire cæli & terræ atque omnium creatori, nequaquam dignum incolis Paradisi, eò quòd illa vita similis Angelorum sit. Et ideo non terrenum & corruptibilem hunc cibum esui fuisse possumus æstimare: quia qui non bibunt neque manducant erunt sicut Angeli in cælo. Cùm igitur in cibo neque præmium sit, quia esca nos non commendat Deo: neque magnum periculum sit, quia quod intrat in os non coinquinat hominem, sed quod exit de ore: videtur sine dubio indignum tanto authore præceptum, nisi hunc cibum ad illum Propheticū referas, quem pro magno præmio Dominus sanctis pollicetur suis: Ecce, inquit, qui seruiunt mihi manducabunt, vos autem esurietis. (Esai. 65.) D Hic est enim cibus in quo vita definitur æterna: quo quisquis fuerit defraudatus, morte morietur. Quandoquidem panis viuus atque cælestis ipse Dominus est, qui vitam dat huic mundo. Vnde & ipse ait, Nisi manducaueritis carnē meam, & biberitis sanguinem meū, non habebitis vitam æternam. (Ioann. 6.) Erat ergo panis aliquis de quo præscripserat edendum Paradisi incolis. Quis ille? Accipere quem dicat. Panem, inquit, Angelorum manducauit homo. (Psal. 77.) Est enim bonus

ribus humanis. Accusatur Dominus, & tacet: & bene tacet, qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Quid enim timeret, qui non ambiret salutem? Salus omnium, suam prodit, vt acquirat omnium. Sed quid de Deo loquar? Susanna tacuit, & vicit. Melior enim causa, quæ non defenditur & probatur.

Non qui tacet consentit.

Lib. I. Cap. 24. Tom. I.

ACTIO. *Ad actionem quæ requirantur, lib de officiis.*

Tria in actionis genere spectanda cernimus: vnum vt rationi appetitus non reluctetur. Hoc enim solummodo possunt officia nostra illi decoro conuenire. Si enim appetitus rationi obediat, facile id quod deceat in id omnibus officiis cōseruari potest. Deinde, ne maiore studio quam res ipsa est, quæ suscipitur, vel minore, aut paruā magno ambitu suscepisse, aut magnā inferiore destituisse videamur. Tertium de moderatione studiorum operúmque nostrorum. De ordine quoque rerum & de opportunitate temporum, non dissimulandum puto.

Addidit aliud libro tertio de fide sanctæ Trinitatis, de actione causatoria siue litis.

Quàm malè confunditur actio, quæ non tenet veritatem, & præpostero ordine assertionis inuoluitur.

Lib. I. Cap. I. Tom. V.

Actionem præcedit intentio, Ideo in commentario super Lucam.

Gemina virtus est in homine perfecto, vt & intentio sit & actio.

Et subdit.

Cap. eod.

Finis autem intentionis est actio: principium actionis intentio. Atque vt proprio Apostolorum vtamur exemplo, intentio est, quod Petrus & Andreas audita Domini voce dicentis, Faciam vos piscatores hominū: sine vlla comperendinatione reliquerunt scalmum, verbum sequuti sunt. Sed non statim in intentione actio. Ibi quidem adhuc non actio, sed intentio, vbi dicit Petrus: Domine, quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. Erat enim intentio passionis, sed nondum erat actio: licet iam esset actio in ieiuniis, esset in vigiliis, esset in contemptu corporalium voluptatum. Hæc est enim actio Christiana. Neque enim in omnibus rebus simul & intentio & actio est: sed cum sit rei alterius actio, alterius adhuc intentio est. Nam & ipse Petrus cum multa Apostolica virtute peregisset, postea tamen quando dixit ei Dominus: Tu me sequere: tulit crucem suam, & sequutus est verbum, atque actionem subiit passionis. Sed fuerat in Petro, Andrea, Ioanne & cæteris Apostolis intentionis & actionis æqualitas.

Actio, Intentio.

Et adiungit differentias intentionis & actionis, dicens.

Cap. eod.

Est autem nonnunquam plus in intentione quàm in actione, aut plus in actione quàm in intentione: vt in Euangelio cernimus inter sanctam Mariam & Martham fuisse distantiam. Alia enim verbum audiebat, alia festinabat circa ministerium. In altera intētionis studium, in altera actionis ministerium redundabat: vtrique tamen vtriusque virtutis studium suppetebat. Siquidem & Martha nisi audisset verbum, ministerium non subiisset, cuius actio intentionis indicium est. Et Maria tantum gratiæ de vtriusque retulit perfectione virtutis, vt vngeret pedes Iesu & tergeret capillis, & totā domū suę fidei odore cōpleret. Est etiā nōnūquā maxima intētio, actio cassa: vt si medicinæ animum aliquis intendat, & cum omnia medendi præcepta cognouerit, non exequatur officia: atque ita fit, vt quia cassa actio, cassa etiam intentio sit. Est etiam in nonnullis vberior aliquando actio, exilior intentio. Vt si aliquis baptismi salutaris sacramenta percipiat, & cognoscendis variarum virtutum præceptis animum nolit intendere, fit plerunque vt per intentionis incuriam, fructum actionis amittat. Ideo vtriusque virtutis quærenda est plenitudo.

Intentionem & actionē non pari passu incedere.

Actionum nostrarum examinator est Deus. In tractatu super Psalm. 26.

Tom. IIII.

Deus arbiter cogitationum & operationum nostrarum est, spectans merita singulorum, quia nihil sine iudicio agit, sed malos & bonos actus iudicio discernit.

Actio debet correspondere nomini siue statui. In pastorali aduersus principium.

Non extat.

Noscamus quid sumus: & quod sumus professione, actione potius quàm nomine demonstremus, vt nomē cōgruat actioni, & actio respondeat nomini, ne sit nomē inane, & crimē immane: ne sit honor sublimis, & vita procliuis: ne sit deifica professio, & illicita actio: ne sit religiosus amictus, & irreligiosus profectus: ne sit gradus excelsus, & deformis excessus.

De ipsa actione, require infra, capite Agere.

ACTVS. *Actus quilibet requirit debitas circunstantias. Libro primo de officiis*

Cap. 43. Tom. I.

Quærendum est in omini actu quid personis, quid temporibus conueniat atque ætatibus, quid etiam singulorum ingeniis sit accommodandum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud iuueni aptum, aliud seni, aliud in periculis, aliud in rebus secundis. Saltauit ante arcam Domini Dauid, non saltauit Samuel: nec ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. Mutauit vultum coram rege, cui nomen Achis. At hoc si remota fecisset formidine quo minus cognosceretur, nequaquam leuitatis reprehensione carere potuisset. Saül quoque vallatus choro Prophetarum, etiam ipse prophetauit, & de solo quasi indigno memoratum est: Et Saül inter prophetas. Vnusigitur quisque suum ingenium nouerit, & ad se applicet quod sibi aptum elegerit.

Non omnes omnia decent.

Secundum actus nostros remunerat nos Deus. In commentario super Lucam, libro octauo.

Cap. 6. Tom. V.

Quid sibi vult quod ait: Duo in lecto vno, & duæ molentes, & duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur? Nunquid iniquus Deus, vt pares studiis & societate viuendi atque indiscreta actuum qualitate meritorum, remuneratione discernat? Non ita est: sed pro actibus hominis remunerationis est æqualitas. Non ergo merita hominum copulæ vsus exæquat.

ADAM. *Positus fuit Adam in Paradiso corporali. Libro de Paradiso, capite primo in fine.*

Tom. IIII.

In Paradiso hominem Deus posuit quem plasmauit. Intellige etiam quod non eum hominem, qui secundum imaginem Dei est posuit, sed eum qui secundum corpus: Incorporalis enim in loco non est. Posuit autem eum in Paradiso sicut solem in cælo, expectantem regnum, quemadmodum creatura expectat reuelationem filiorum Dei.

Adam non fuit in Paradiso creatus, sed extra Paradisum, & in eum translatus. Eodem libro.

Cap. 4.

Et apprehēdit Deus hominem quem fecit, & posuit eum in Paradiso. Vides quoniam qui erat, apprehenditur. Erat autem in terra plasmationis suæ. Apprehendit ergo eum virtus Dei, inspirans processus, & incrementa virtutis. Denique in Paradiso eum collocauit, vt scias apprehensum quasi afflatum esse diuina virtute. Quo loci illud aduerte, quia extra Paradisum vir factus est, & mulier intra Paradisum: vt aduertas quòd non loci, non generis nobilitate, sed virtute, vnusquisque gratiam sibi comparat. Denique extra Paradisum factus, hoc est inferiore loco, vir melior

melior inuenitur: & illa quæ in meliori loco, hoc est in Paradiso facta est, inferior reperitur. Mulier enim prior decepta est: & virum ipsa decepit.

Cap. eod.

In Paradiso ad quid positus fuit. In eodem capite.

De viro tamen scriptura dicit, Quia posuit eum in Paradiso operari & custodire. In opere enim, quidam processus est: in custodia, quædam consummatio operis deprehenditur, eò quòd quasi consummata custodiat. Hæc duo ab homine requiruntur, vt & operibus noua quærat, & parta custodiat. Philon autem quoniam spiritalia Iudaico non capiebat affectu, infra moralia se tenuit, vt diceret hæc duo quæri, opera in agro, custodia in domo†. Et quamuis Paradisus operibus ruralibus non egeret, tamen quia primus homo lex posteritatis futurus erat, ideo legitimi etiam in Paradiso speciem laboris suscepit, vt nos ad operationem & custodiam debiti officij, & hæreditariæ successionis munus astringeret. Hæc duo ergo à te exiguntur, siue moraliter, siue spiritualiter. Quod etiam Psalmus te propheticus docet, quia scriptum est: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam: nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum laborant, qui custodiunt eam. Vides illos laborare, qui in operis sunt ædificationísque processu: istos verò vigilare, qui iam custodiam perfecti operis receperunt.

Custodire & operari.

† Aliàs, custodiã domus.

Cap. 10.

Quare Adam non debuit esse solus sine muliere. Eodem libro.

Non videtur otiosum, qua ratione vbi solus factus est Adam, non solùm nequaquam prædicatio boni complacito operi adiecta sit, sed etiam dictum sit non esse bonum solum hominem: cum sciamus quod antè quàm fieret mulier, non errauit Adam, postea verò quàm mulier facta est, prior diuinum præuaricata mandatum, etiam virum suum traxerit in errorem, & incentiuum eius extiterit. Si igitur viro culpæ author est mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta? Verum si consideres quia Deo vniuersitatis est cura, inuenies plus placere debuisse id, in quo esset causa vniuersatatis, quàm condemnandum fuisse illud, in quo fuisset causa peccati. Et ideo quia ex viro solo non poterat humani generis esse propagatio, pronuntiauit Dominus non esse bonum solum hominem. Maluit enim Deus plures esse quos saluos facere posset, & quibus donaret peccatum, quàm vnum solum Adam qui liber esset à culpa. Denique quia idem vtriusque author est operis, venit in hunc mundum vt saluos faceret peccatores. Postremo nec Cain parricidij reum priusquam generaret filios passus est interire. Ergo propter generationem successionis humanæ debuit mulier adiici viro. Denique hoc ipsa verba declarant dicentis Dei: Non bonum solum esse hominem. Nam etsi mulier prior peccatura erat, tamen redemptionem sibi peritura, non debuit ab vsu diuinæ operationis excludi. Quamuis enim Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuerit: salua tamen erit per filiorum generationem, inter quos generauit & Christum.

Non bonum Adæ esse solum, quomodo.

Causa generationis peccatores tolerari.

Cap. 11.

Adæ animalia sunt adducta, eodem libro.

Accipe, qua causa omnia animalia deducta sunt ad Adam: vt in omnibus videret ex vtroque sexu substantiam constare naturæ, id est ex masculo & fœmina: & ipso vsu exemplóque cognosceret necessarium sibi consortium mulieris adiectum.

Cap. 8.

Adam accepit mandatum non seruaturus. Eodem libro.

Obiectio.

Fit quæstio. Sciebat præuaricaturum Deus Adam mandata sua, an nesciebat? Si nesciebat, non est ista diuinæ potestatis assertio: Si autem sciebat, & nihilominus sciens negligenda mandauit, non est Dei A aliquid superfluum præcipere. Superfluo autem præcepit primoplasto Adæ, quod eum nouerat minimè seruaturum.

Cap. eod.

Soluit ibidem infra.

Solutio.

Discant non superfluum, non iniustum etiam præuaricaturo præceptum esse mandatum. Nam & ipse Dominus Iesus elegit Iudam, quem præuaricatorem sciebat & proditorem. Quem si per imprudentiam electum putant, diuinæ derogant voluntati. Sed hoc æstimare non possunt, cum scriptura dicat, Quia sciebat Iesus qui eum proditurus esset.

Cap. eod.

Et infra subdit ibidem.

Accipiant etiam qua ratione Dei filius vel præuaricaturo mandauerit, vel elegerit proditurum. Venerat Dominus Iesus omnes saluos facere peccatores, etiam circa impios ostendere debuit suam voluntatem. Et ideo nec proditurum debuit præterire, vt aduerterent omnes quod in electione etiam proditoris sui seruandorum omnium insigne prætendit: nec in eo læsus est, vel Adam quia mandatum accepit, vel Iu- B das quia electus est. Non enim necessitatem Deus, vel præuaricationis illi, vel proditionis huic imposuit: quia vterque si quod acceperat custodisset, à peccato potuit abstinere. Denique nec Iudæos omnes credituros esse sciebat, & tamen ait: Non veni nisi ad oues perditas domus Israel. Ergo non in mandante culpa est, sed in præuaricante peccatum est. Et quod in Deo fuit, ostendit omnibus quòd omnes voluit liberare. Nec tamen dico, quia præuaricationem nesciebat futuram, imò quia sciebat assero: sed non ideo pereuntis proditoris inuidiam in se debuit deriuare, vt ascriberetur Deo, quòd vterque sit lapsus. Nunc autem vterque redarguitur atque conuincitur: quia & ille mandatum ne laberetur accepit, & hic inter Apostolatus munus ascitus est, vt vel beneficio Dei reuocaretur à proditionis affectu, simul vt dum alij reuincuntur prodesset omnibus. Non enim consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solùm malitia, sed etiam virtus fortasse non esset: quæ nisi aliqua fuissent malitiæ semina, vel subsistere, vel eminere non posset.

Quid discendũ in electione Iudæ proditoris.

Cap. 9.

C *Quare præcepit Deus Adæ ne manducaret de illa arbore. Eodem libro.*

Consideremus quid sit istud, quod cum Deus mandatum daret homini de illa admirabili beatáque vita præscribens, ne contrafaciens morte moreretur, de manducando & non manducando putauerit esse mandandum. Sunt enim qui putant nequaquam mandatum istud conuenire cæli & terræ atque omnium creatori, nequaquam dignum incolis Paradisi, eò quòd illa vita similis Angelorum sit. Et ideo non terrenum & corruptibilem hunc cibum esui fuisse possumus æstimare: quia qui non bibunt neque manducant erunt sicut Angeli in cælo. Cùm igitur in cibo neque præmium sit, quia esca nos non commendat Deo: neque magnum periculum sit, quia quod intrat in os non coinquinat hominem, sed quod exit de ore: videtur sine dubio indignum tanto authore præceptum, nisi hunc cibum ad illum Propheticũ referas, quem pro magno præmio Dominus sanctis pollicetur suis: Ecce, inquit, qui seruiunt mihi manducabunt, vos autem esurie- D tis. Hic est enim cibus in quo vita definitur ęterna: quo quisquis fuerit defraudatus, morte morietur. Quandoquidem panis viuus atque cælestis ipse Dominus est, qui vitam dat huic mundo. Vnde & ipse ait, Nisi manducaueritis carnẽ meam, & biberitis sanguinem meũ, non habebitis vitam æternam. Erat ergo panis aliquis de quo præscripserat edendum Paradisi incolis. Quis ille? Accipere quem dicat. Panem, inquit, Angelorum manducauit homo. Est enim bonus

Esai. 65.

Ioann. 6.

Psal. 77.

panis, si facias voluntatem Dei. Vis scire quàm bonus panis? Ipse filius manducat hunc panem: de quo ait, Meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei qui est in cælis.

Cap. eod. *Quare dixit Deus Adæ, Morte morieris. Ibidem.*

Item videamus qua ratione Dominus Deus Adæ dixerit, Morte moriemini: quid intersit vtrum aliquis dicat moriemini: an addat, morte moriemini. Ostendere enim debemus nihil esse superfluum in Dei mandato. Itaque hoc arbitror, cum duo sibi sunt contraria, mors & vita, secundum simplicem sermonem, à vita viuere dicimus, à morte mori. Si autem geminare velis vtrunque, quia vitam vita facit, dicitur vita viuit: sicut habes in lege. Et quia mors mortem facit, dicitur, Morte morietur. Non est autem superflua ista geminatio: Est enim vita ad mortem, & est mors ad vitam: quia quis & dum viuit moritur, & dum moritur viuit. Fiunt ergo quatuor distinctiones, vita viuere, & morte mori, morte viuere, & vita mori. Cum igitur hæc se ita habeant, vsus & consuetudinis præiudicium debemus excludere: quia vsus hoc habet, vt communiter dicatur viuere, & qui vitæ viuit, & qui morti viuit: & communiter dicatur mori, vel ille qui morti moritur, vel ille qui moritur vitæ. Itaque ex quatuor illis duo significat, vt dicat viuentem viuere, nec melius deteriúsque distinguat: vt dicat morientem mori, nec inter malam & bonam mortem videatur esse discretio. Nam & indiscreta quædam vita significatur, qualis irrationabilium, aut etiam paruulorum, & indiscreta mors.

Cap. 12. *Adæ casus & lapsus à diabolo incœpit, & quare, & quo modo, Eodem libro.*

Diabolus verus est inimicus humani generis. Quæ autem causa inimicitiarum nisi inuidia? Sicut Salomon ait: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. (Sap. 2.) Inuidiæ autem causa fuit beatitudo hominis in Paradiso positi. Et ideo quoniam ipse diabolus acceptam gratiam tenere non potuit, inuidit homini, eò quòd figuratus è limo, vt incola Paradisi esset, electus est. Considerabat enim diabolus quòd ipse qui fuisset superioris naturæ in hæc secularia & mundana deciderat, homo autem inferior creatura sperabat æterna. (Inuidia diaboli.) Hoc est ergo quod inuidet dicens, Iste inferior adipiscitur quod ego seruare non potui. Iste de terris migrabit ad cælum, cùm ego de cælo in terram delapsus sim. Multas vias habeo quibus hominem decipere possim. De limo factus est, terra ei mater est, corruptibilibus inuolutus est. Etsi anima superioris naturæ, tamen & ipsa lapsui potest esse obnoxia in corporis carcere constituta, quando ego lapsum vitare non potui. Est igitur via prima vt decipiatur, dum conditione sua maiora desiderat. Hic enim quidam est conatus industriæ. Deinde carnis est, quod non habeat desiderare. Postremo in quo videor ego omnibus esse sapientior, nisi circumscribam hominem versutia, & fraude contendam? Itaque machinatus est vt non primò Adam adoriretur, sed Adam per mulierem circumscribere conaretur. Non adorsus est eum qui coram acceperat cæleste mandatum, sed eam adorsus est quæ à viro didicerat, non à Deo quid obseruaret, acceperat. (Euam mandatum accepisse per virum.) Neque enim habes, quia mulieri dixit Deus: sed quia Adæ dixit. Et ideo per Adam cognouisse mulier æstimanda est. Cognoscens igitur hoc loco tentamenti genus.

Cap. 4. *Sed quare per vxorem lapsus est. Eodem libro.*

Contuendum est, quia nemo debet facilè sibi præsumere. Nam ecce illa quæ adiumentum facta est viro, præsidio virili indiget: quia vir caput est mulieris. Ille autem adiumentum vxoris habiturum se esse credebat, lapsus est per vxorem. Vnde nemo facilè debet alteri se credere, nisi cuius virtutem probauerit. Nec arrogare sibi, qui se pro auxilio putauerit ascitum, sed magis si inuenerit fortiorem, cui se putabat præsidio esse, ab ipso gratiam mutuetur: Sicut & viros mulieribus honorem impartiri Apostolus Petrus præcepit. (1. Pet 3.)

Adam vxoris amore decipitur. Libro super Beati immaculati, litera xv. versu primo. Tom. IIII.

Serpens callidus & astutus ad conscribendas nequitiæ suæ artes, quo incorruptæ ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adam labefactaret affectum, fœmineis magis illecebris, quàm suis commisit venenis. Itaque fœmina virum, quem serpens tentare non ausus est, cibo oris, & vi amoris inflexum, molli quadam & conciliatricula vxoriæ sedulitatis affectione traduxit. Et adhuc Eua liberos non habebat, quorum gratia vti dulcis admonere, ita facilis ad lapsum. Quàm plurimos à martyrij consummatione sæpe reuocauit? Denique sæpe cognouimus quoniam quem formidolosa carnificum pompa non terruit, nec diuisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis abducere rigore potuerunt, eum inter sacra iam præmia constitutum, vxor teneræ sobolis oblatione miserabilis vnius lachrymæ miseratione decepit. Samson captus est per vxorem: Nunquid tu fortior? Salomon captus est in vxore: nunquid tu sapientior? Ille igitur cuius sapientia totis celebratur seculis, factus est insipiens: quia nimium amauit vxorem.

Adam delectatione capitur. In principio Prologi, super Psalterium. Tom. IIII.

Summum incentiuum virtuti proposuit Deus futuræ beatitudinis delectationem: vehemens quoque erroris calcar delectationem esse diabolus cogitauit. Vtriusque enim sententiæ præstat indicium. Primus humani generis Adam à Domino Deo in Paradiso positus voluptatis, vt æterna delectatione frueretur ad virtutem futuræ sobolis prouocandam. (Delectationis incentiuum.) Neque enim erat incognitum Deo, locum ei errori daturum, & cæteris propositam spem salutis esse debere, qua in præreptam humano sedem generi contenderent reformari. Et idem per speciem serpentis præfigurauit delectationis illecebram vxoria persuasione deceptus. Occasione igitur accepta aduersarius per delectationem mihi operatus est mortem. Itaque quod diuina gratia tributum erat ad vitam, factum est mihi in mortem: Eóque faciliorem inimicus assensum hominis habuit ad lapsum, quo speciem prætendit naturæ.

Adæ causa ruinæ superbia fuit. Libro super Beati immaculati, litera septima, versu tertio, in principio. Tom. IIII.

Maximum peccatum in homine superbia est, quandoquidem inde manauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulnerauit & perculit. Nam nisi homo persuasione deceptus, sicut Deus esse voluisset, & verum falsúmque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitate non poterat, ideóque quid sequeretur, acceperat, ne temeraria vsurpatione de illa Paradisi felicitate decideret: nisi, inquam, homo suis non contentus finibus, interdicta non temerasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. (Grauitas peccati superbiæ.) Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam. Denique dum dicit: Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo: (Isai. 14.) consortiis excidit Angelorum, cuius criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisiuit, in quem consortium suæ offensæ transfunderet. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod à Dei cœpit iniuria? Ideóque scriptura dicit, Dominus superbis resistit: tanquam suæ iniuriæ propulsator, veluti quoddam suscepit aduersus superbiam speciale certamen. Tanquam dicat, Meus iste aduersarius est qui me lacessit: mihi debetur ista congressio.

Et quia à superbia procedit inobedientia, Adam ex inobe

inobedientia lapsus est. Eodem libro, litera octaua, versu secundo post medium.

At ne dicat fortè aliquis, cur Adam maledicto sententiæque subiacuit? Nunquid iniustus Deus? Non vtique, sed quia quasi fragili atque infirmo quid caueret ante præscripsit. Infirmus enim non vsurpare debet, sed obedire mandatis, ideo præuaricationis quę reum tenuit, prolapsioni addixit. In illum ergo iusta seueritatis processit sententia, quia scire voluit quod scire non profuit. Nobis autem qui hæreditario vinculo tenemur astricti, qui in hac carne sumus, qui priorum præiudicio detrita iam assuefacta peccatis non poterat emergere, quasi iustus indulsit. Iustè enim ignouit hæredi, qui præiudicio laborabat authoris.

Cap. 2. Tom. IIII.

Recitat alterius opinionem de casu eius. Libro de Paradiso.

Plerique volunt diabolum in Paradiso non fuisse, licet astantem in cælo cum Angelis legerimus, ne in isto sermone videantur offendi, secundum suam accipiunt voluntatem interpretationem istius lectionis. Nanque ante nos fuit qui per voluntatem & sensum præuaricationem ab homine memorauerit esse commissam, in specie serpentis figuram accipiens delectationis, in figura mulieris sensum, in homine vim mentis constituens†, quam αἴσθησιν vocant Græci. Deceptam autē per sensum præuaricatricem secundum historiam mentem asseruit, quam Græci νοῦν vocant. Recte igitur in Græco νοῦς viri figuram accepit, αἴσθησις mulieris. Vnde & quidam Adam νοῦν terrenum interpretati sunt. Dominus autem virgines illas in Euangelio accensis facibus, vel extinctis expectantes sponsi aduentum pro sensibus vel integris sapientium, vel corruptis insipientium posuit. Nam si Eua, hoc est sensus primæ mulieris, accensas habuisset faces, nunquam præuaricationis suæ nos criniculis implicasset, neque ex illa virtutis immortalitate cecidisset. Est ergo Paradisus terra quædam fertilis, hoc est anima fœcunda in Eden plantata, hoc est in voluptate quadam, vel exercitata terra in qua sit animæ delectatio. Est etiam νοῦς tanquam Adam, & sensus tanquam Eua. Ac ne haberes quod ad infirmum retorqueres naturæ, vel ad obnoxiam in tolerandis periculis conditionem, considera quæ habeat anima ista subsidia. Erat fons qui irrigaret Paradisum: Qui fons, nisi Dominus Iesus Christus, fons vitæ æternæ, sicut Pater? Quia scriptum est: Quoniam apud te est fons vitæ. Denique flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.

† Aliàs tamē & ferè ab omnibus sic legitur: in figura mulieris sensum animi mentisq; constituens.

Cap. 3.

Psal. 35. Ioann. 7.

Cap. 13.

Adæ lapsus: historiam pertractat in supradicto libro de Paradiso.

Discamus tentamenta diaboli plena esse mendacij. Vix enim vnum verum videtur ex iis quæ est pollicitus, reliqua falsa composuit. Sic enim habes. Et dicit serpens mulieri, Non morte moriemini: Ecce vnum falsum: nam mortuus morte est homo, qui sequutus est promissa serpentis. Deinde addidit: Scit, inquit, Deus quia quacunque hora manducabitis ex eo, aperientur oculi vestri. Hoc solum verum, quia infra habes, quia manducauerunt ambo, & aperti sunt oculi eorum. Sed hoc verum quod noceret. Denique non omnibus aperire oculos est vtile: quia scriptum est, Videbunt & non videbunt. Sed statim agglutinatum est mendacium, quia adiunxit: Et eritis sicut dij scientes bonum & malum. In quo licet aduertere idololatriæ esse authorem serpentem, eò quòd plures deos induxisse in hominum videatur errorem, quadam serpentis astutia. Et hoc fefellit, quia homo sicut dij. Non solum enim sicut dij esse homines desierunt, sed qui quasi dij erant, quibus dictum est: Ego dixi dij estis: sui gratiam perdiderunt.

Et subdit ibidem ordinem rei gestæ.

Et vidit mulier quòd bonum est lignum &c. Infirma author iudicij, quæ de eo quod non gustauerat, iudicabat. Et ideo non facilè, nisi quod diligentius pertractauerimus, quod in interiore probauerimus affectu, videtur ad opus aliquod esse sumendum. Accipiens, inquit, de fructu eius manducauit, & dedit viro suo. Bene prætermissum est, vbi decipitur Adam: quia non sua culpa, sed vitio lapsus est vxoris. Et aperti sunt, inquit, oculi eorum, & cognouerunt quod nudi essent. Et antè quidem nudi erant, sed non sine virtutum tegumentis. Nudi erant propter morum simplicitatem, & quòd amictum fraudis natura nesciret. Nunc autem multis simulationum inuolucris, mens humana velatur. Ergo posteaquam spoliatos se illa synceritate & simplicitate viderunt integræ incorruptæque naturæ, quęrere mundana & manu facta cœperunt, quibus nuda suæ mentis operirent: delectationes delectationibus, & mundi huius vmbratiles voluptates velut foliis folia assuentes, qui vmbrarent genitale secretum. Nam quomodo clausos oculos corporis habebat Adam, qui omnia animantia ita vidit, vt & iis nomen imponeret? Quomodo cognouerunt? Id est interiore & altiore sententia, non tunicam sibi, sed virtutum deesse velamina.

Apertio oculorum.

Addit quare folia ficus.

Et assuerunt, inquit, folia ficus, & fecerunt sibi succinctoria. Ficum hoc loco pro qua specie debeamus accipere, diuinarum nos docet series lectionum. Quandoquidem sanctos esse, qui sub vite & ficu requiescūt, scriptura memorauerit, & Salomon dixerit: Quis plantat ficum, & de fructu eius non manducat? Et Dominus ad ficum venerit, sed ideo sit offensus, quia non inuenerit fructum, sed folia tantum. Docet ergo me Adam quid sint folia, qui postquam peccauit, de foliis ficus fecerit sibi succinctorium, qui de fructibus eius magis gustare debuerat. Iustus fructum eligit, folia peccator. Quis est fructus? Fructus, inquit, spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, modestia, cōtinētia, dilectio. Non habebat fructū, qui gaudiū nō habebat: Nō habebat fidē, qui præuaricatus erat mandatum Dei: Non habebat continentiam, qui de interdicto sibi ligno gustauerat. Ergo quicunque præuaricatur mandatum Dei, spoliatur atque nudatur, & fit ipse sibi turpis, vnde vult se operire quibusdam foliis ficus, quibusdam fortasse inanibus vel vmbratilibus sermonibus, quos compositis mendaciis assuens, & verbum de verbo struens, ad operiendum conscientiam suæ mentis, factique velamen peccator intexit, vt pudenda sua contegat. Iacit enim supra se folia, qui culpam velare desiderans, aut diabolum delicti memorat authorem, aut carnis prætendit illecebras, aut alium quempiam persuasorem prodit erroris. Et de scripturis diuinis frequenter promit exempla, quibus iustos, in culpam perhibet incidisse, dicens, Si fortè in stupris fuerit deprehensus. Et Abraham cum ancilla concubuit, & Dauid alienam adamauit, & sibi asciuit vxorem. Assuit enim quædam sibi exempla de propheticarum serie scripturarum, fructum earum non putat requirendum. Nonne tibi videntur etiam Iudæi folia assuere, dum legis spiritalis verba corporaliter interpretantur? Quorum interpretatio omnem fructū viriditatis amittit, damna maledicto ariditatis æternæ. Bona igitur interpretatio, hoc est spiritualis, ficus est fructuosa, sub qua iusti sanctique requiescunt. Quam qui plantauerit in animis singulorum, sicut Paulus ait, Ego plantaui, Apollo rigauit: manducauit ex ea fructum. Mala autem interpretatio fructum ferre, viriditatem seruare non poterit. Quod igitur grauius est, hac se Adam interpretatione succinxit, eo loco, vbi fructum magis castitatis se succingere debuisset. In lumbis enim, quibus præcingimur, quædam semina generationis esse dicuntur. Et ibi ideo malè succinctus est Adā foliis inutilibus, vbi futuræ generationis nō fructum futurum, sed quędam peccata signaret, quæ manserunt

Ficus quid.

Gal. 5.

Nuditas.

Assuere folia ficus.

1. Cor. 3.

serunt vsque in aduentum Domini saluatoris. Cæterum postquam Dominus aduenit, ficum inuenit incultam: rogatus ne eam iuberet excidi, vt coleretur permisit. Et ideo iam non in foliis, sed diuino sermone succingimur, quia ipse Dominus ait, Sint lumbi vestri succincti & lucernæ ardentes. Vnde etiam pecuniam in zonis nostris portari prohibet. Non enim secularia, sed æterna debet zona nostra seruare.

Luc. 12. Mat. 10.

Et in eodem libro pertractans illud, Adam vbi es?

Cap. 14. Quid Deus loquatur consideremus. Adam vbi es? Adhuc in his remedium sanitatis est, quia audiuit Dei verbum. Denique Iudęi, qui sibi clauserunt aures ne audirent, hodiéque non merentur audire. Deinde habent remedium qui se absconderunt. Nam qui absconditur, erubescit: qui erubescit, conuertitur, sicut scriptum est: Confundantur & conuertantur omnes valde velociter. Deinde hoc ipsum quod vocat, indicium est sanaturi, quia Dominus quorum miseretur, & vocat. Dicendo autem, Vbi es? Non locum quærit, qui nouit arcanum: neque enim Deus clausos oculos habebat, vt non videret latentem. Denique ideo dixit, Factus est Adam tanquam vnus ex nobis, quia aperuit oculos. Et hic quidem aperuit oculos, vt culpam suam videret, quam vitare non potuit.

Psal. 6.

Et infra.

Cap. eod. Quid est ergo, Adam vbi es? Id est, non in quo, sed in quibus es. Non enim interrogatio est, sed increpatio. De quibus, inquit, bonis, de quanta beatitudine, de qua gratia, in quam miseriam recidisti? Dereliquisti vitam æternam, & attumulatus es morti, consepultus errori. Vbi est illa tua bene sibi conscia confidentia? Timor iste culpam fatetur, latebra præuaricationem. Vbi ergo es? Hoc est, Non in quo loco quæro, sed in quo statu. Quò te perduxerũt peccata tua, vt fugias Deum tuum quem ante quærebas?

Cap. eod. *De interrogatione verò Dei subditur ibidem, quare interrogatur primo.*

Fortasse moueat: Cur ante increpatur Adam, cum mulier ante gustauerit? Sed à præuaricatione sexus infirmior cœperit, à verecundia & excusatione fortior: vt fœmina erroris causa fuerit, vir pudoris. Et dixit mulier: Serpens decepit me, & manducaui. Veniabilis culpa, quam consequitur professio delictorum. Ideo non desperata mulier, quæ non reticuit Deo, sed magis confessa peccatum est, quam medicinalis sequuta sententia est. Bonum est condemnari in peccato, & flagellari in delicto, vt cum hominibus flagellemur.

Et infra subdit ibidem.

Cap. eod. Alia ergo est ratio mulieris, quæ licet culpam præuaricationis inciderat, tamen de Paradisi lignis habebat adhuc virtutis escam: & ideo dixit peccatum suũ, & reputatum est ei ad veniam. Iustus enim accusator est sui in principio sermonis. Neque enim potest quisquam iustificari à peccato, nisi fuerit peccatum ante confessus. Vnde Dominus ait: Dic iniquitates tuas vt iustificeris. Ergo quia Eua ipsa confessa est delictum, mitior sequitur & profutura sententia, quæ condemnaret errorem, & veniam non negaret, vt ad virum suum conuersa seruiret. Primum, ne eam facilis venia delectaret errare: deinde vt sub fortiore vase locata non traduceret virum, sed magis viri consilio & ipsa regeretur. In quo quidem mysterium Christi & Ecclesiæ euidenter agnosco. Designatur enim Ecclesiæ ad Christum futura conuersio, & religiosa seruitus subdita Dei verbo, quæ multo fit melior, quam seculi huius libertas. Denique scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Hæc igitur seruitus, Dei donum est.

Prouerb. 18. Damnatio mulieris. Isai. 43.

Cap. 15. *Continuat autem historiam: ibidem infra.*

Serpens, inquit, suasit. Et hoc veniabile Deo visum est, eò quòd nosset multas ad decipiendum vias esse serpentis: quia transfiguratur in Angelum lucis, & ministri eius sicut ministri iustitiæ sunt falsa imponentis rebus singulis nomina, vt temeritatem dicat esse virtutẽ, & auaritiæ nomen imponat industriæ. Serpens enim mulierem decepit, virum mulier ad præuaricationem de veritate deduxit. Serpens typum accepit delectationis corporalis: mulier symbolum sensus est nostri: Vir mentis delectatio. Itaque sensum mouet, sensus menti transfundit, quam acceperit passionem. Delectatio igitur prima est origo peccati. Ideóque non mireris cur ante serpens damnetur iudicio Dei, secundò mulier, tertiò vir. Secundum erroris ordinem, damnationis quoque ordo seruatus est. Delectatio enim sensum, sensus autem mentem captiuam facere consueuit. Vt scias autem quia serpẽs typus est delectationis, damnationem eius aduerte. Supra pectus, inquit, tuum & vtero tuo ambulabis. Qui sunt qui in vtero suo ambulant, nisi qui ventri & gulæ viuunt, quorum Deus venter est: & gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiunt, & cibo onerati ad terrena curuantur? Bene ergo delectationi ait, quæ cibis intenta terram videtur manducare. Supra pectus tuum & in vtero tuo ambulabis, & terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ. Tollenda est enim omnis excusatio diaboli, ne fortè malitiæ suæ aliquid possit obtendere, vt dicat iniquitatem suam ex damnatione venisse. Et ideo ad nocendum hominibus pertinaciter obniti, quia ideo damnatus est vt noceret. Quod videtur proximum esse opinioni, si tanquam damnationis accipimus istam sententiam. Non enim Deus ad hoc serpẽtem damnauerat vt noceat, sed quid facturus † esset, ostendit. Et quidem tentatio illa quod amplius hominibus prosit, superius demonstrauimus.

† Aliàs futurus. Tom. IIII.

Recapitulatio prædictorum. Libro ij. de Abraham, capite primo.

Non absurdum reor referre ad altiora sensum, & per historiam diuersarum personarũ virtutis formæ quendam processum explicare, maximè cum in Adam intellectus profundioris exordia degustaremus. Adam enim mentem diximus, Euam sensum esse significauimus, serpentis specie delectationem expressimus: sed ibi de summa beatitudine, & quadam naturali virtutum amœnitate per circunscriptionem sensus & delectationis illecebram deflexus ad culpam est.

Tom. V. *Adæ peccato nos tenemur peccatores, & de pœna sequuta, à qua per Christi gratiam liberati sumus. In commentario super Epistolam ad Romanos, capite quinto, super illud, Sicut per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum.*

Cum dicit, In Adam omnes peccauerunt: ideo dicit, in quo, cum de muliere loquitur, quia non ad speciem retulit sed ad genus. Manifestum est itaque omnes in Adam peccasse quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur cuncti peccatores, quia ex ipso sumus omnes. Hic enim beneficium Dei perdidit, dum præuaricauit, indignus factus edere de arbore vitæ vt moreretur: Mors autem separatio animæ à corpore est. Est & alia mors quæ secunda dicitur, in gehenna, quam nõ peccato Adæ patimur, sed eius occasione propriis peccatis acquiritur, à qua boni immunes sunt, tantum quod in inferno erant, sed superiori quasi in libera, quia ad cælos ascendere non poterant. Sententia enim tenebantur data in Adam, quod chirographum in decretis morte Christi deletum est: sententia autem decreti fuit, vt vnius hominis corpus solueretur super terram, anima verò vinculis inferni detenta exitia pateretur.

Et in eodem libro, cap. vij. super illud, Infelix ego homo &c.

Infelicem hominem dicit, quia nascitur sub peccato. Nun

to. Nunquid non verè infelix est homo, qui in hanc hæreditatem præuaricationis successit, hospitem secum habens peccatum, per quod aditum ad illum habet satanas? Gradus enim fabricauit Adam, per quos ad filios eius expoliator ascendit, nisi clementissimus Dominus motus misericordia gratiam suam per Christum dedisset, vt releuatum genus humanum, remissione peccatorum accepta, de cætero posit respicere represso & damnato peccato. Potest enim exoneratus malis & purgatus resistere aduersario potestate recepta contra illum dum adiuuatur à Deo.

Cap.4. Tom.IIII. *In tractatu de Helia & ieiunio.*

Et dixit Deus, Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis. Irridens vtique Deus, non approbans dixit: Hoc est, Putabas te similem fore nostri, quia voluisti esse quod non eras, destitisti esse quod eras. Itaque dum supra te esse affectas, infra te esse cœpisti. Denique vestiuit eum tunica pellicea prius, & sic ait: Ecce Adam, quasi dicat: Ecce amictus tuus, ecce dignum indumentum tuum, hic te vestitus decet. Qui diuina affectant, tali digni habentur ornatu. Ecce quò te tua culpa deduxit: Ecce nunc in hac tunica pellicea tanquam vnus ex nobis aperuisti oculos. Circunspice diligenter, nudum te aspicis quem vestitum putabas. Gula ergo nudos facit, ieiunia operiunt exutos.

Lib.6.Epist. Epist.42. Tom.III. *Et quoad omnia correlarium est in Epistola ad Sabinum, in fine.*

Liquet, & quia author hominis Deus, & quod Deus vnus non multi dij, sed vnus qui mundum operatus est, & vnum non multos mundos, vt dicunt Philosophi. Primum igitur mundum creauit, deinde habitatorem mundi: cuius totus mundus patria foret. Nam si hodie quocunque accesserit sapiens, vbique ciuis est, vbique sua intelligit, nunquam se peregrinum iudicat, quantò magis ille primus homo erat totius mundi incola, & vt Græci dicunt κοσμοπολίτης, opus Dei recens, confabulator assiduus, ciuis sanctorum, complantatus virtutibus, præpositus omnibus terrenis animantibus, marinis, volatilibus, totum mundum suam possessionem putabat, quem Dominus tuebatur vt opus suum, neque vt bonus parens atque author deserebat? Denique eousque creatum fouet, vt abdicatum redimeret, eliminatum reciperet, mortuum passione filij sui vnigeniti resuscitaret. Est ergo hominis author Deus, & diligit opus suum operator bonus, nec derelinquit pater bonus, quem etiam sicut diues paterfamiliâs censu propriæ hæreditatis redemit. Caueamus ergo ne hominem istum, id est, νοῦν mulier illa, id est, passio sensuum nostrorum delectatione & ipsa decepta atque illusa effœminet, & circunscriptum in leges suas & sententiam trahat. Fugiamus delectationem sicut serpentem, multas artes habet, & maximè in hominem. Nam alia animantia cibi auiditate capiuntur, homo quanto plures sensus oculorum auriúmque habet, tanto maiora pericula.

Tom.IIII. *Adam de Paradiso propter peccatum eiectus est in mundum: in tractatu super Psalmum xxxix. versu nono.*

In terra Paradisi locatus est Adam, vt fructum æternæ caperet vitæ: sed quia verbum Domini seruare non voluit, ideo in possessione quam acceperat manere non meruit. Qui autem verba Domini custodit, confidenter dicit, Expectans expectaui Dominum & respexit me. Adam autem, quia nô expectauit Dominum (quomodo enim expectauit, qui refugit, & offerre se timuit?) ideo nec videtur à Domino. Oculi enim Domini super iustos. Hûc autem vsqueadeo videre volebat, vt quæreret dicens, Adam vbi es? Qui quæritur, pro absente habetur.

In nostris exemplaribus non omnia ad verbum.

Et infra subdit.

Adam ergo quasi peccator locum suum seruare non potuit, de Paradiso eiectus & quasi in castellum est re-

A legatus. Vt ageret pœnitentiam, accepit dilationem, ne continuò penitus interiret, vt salua fieret Eua per generationem filiorum, fidem sancti Abel, prophetarum gratiam, Ecclesiæ posteritatem.

Tom.IIII. *In Adam nos deiecti sumus. Lib. super Beati immaculati, litera quarta, versu primo.*

Adhæsit pauimento anima mea. Per pauimentum terram intelligimus, per terram materialia. Peccatori autem dictum est, Terra es, & in terram ibis: eò quòd diuinis mandatis inhærendum non putauerit, sed in materialia & corporalia deflexerit, cui impressa fuerit vitæ huius secularis delectatio. Denique eiectus è Paradiso, hoc est ex illo sublimi & cælesti loco ad quem raptus est Paulus, siue in corpore, siue extra corpus nesciens. Ex illo ergo eminenti loco deiectus in terram, deplorat Adam dicens: Adhæsit pauimēto anima mea. Pœnitentiam gerentis hæc vox est, qui meminisset adhærētem se Deo nescisse nec potuisse discernere: quod non discreuit & Paulus vtrum in corpore esset, an extra corpus: ita infirmitatem pigritiámque corporis mi B nimè sentiebat, cui Domini adherebat præsentia. Spiritus ergo Propheticus dolorem expressit, vel Dominus qui suscepit eius infirmitatem, personam repræsentat Adæ, & assumit affectum. Loquatur ergo Adā: Adhæsit pauimento anima mea, qui ante beatissimus auram carpebat æthereã, curas vitæ huius & tædia nesciebat, is nunc solicitudine mundi huius, luxuriæ studio, pecuniæ cupiditate curuatus vulpium foueis se inserit, latibulísque terrestribus. Meritò adhærebat pulueri, qui se leuare non poterat, nisi eum supra crucem suam Christus leuasset.

Vnde vt Adam confundimur. Eodem lib. litera prima.

Non confunderis cum respexeris in omnia mandata eius. Antè enim grauiter confusus es in Adam & Eua. Denique nudus factus es, operuisti te foliis, quia confundebaris, abscondisti te à cõspectu Dei, quia eru bescebas ita vt diceret tibi Deus: Adam vbi es? Cum illi dicit, tibi dicit. Adam enim interpretatione Latina homo dicitur. Hoc est: Homo vbi es? Et Adam respondit. Timens quia nudus eram, & tota mente confusus ante conspectum tuum venire non ausus sum. Ergo ne C confundamur, custodiamus mandata Domini.

Tom.IIII. *Adæ deteriores sumus. Libro primo de Cain & Abel, in principio.*

Illa penes authores non stetit culpa, sed, quod peius est, deteriorem inuenit hęredem.

Lib.6.Epist. Epist.42. Tom.III. *Causam seu rationem huius dicti ponit, In Epistola quarta ad Sabinum, post medium.*

Si primus ille homo qui cum Deo loquebatur in Paradiso positus, labi tam facilè potuit, ex terra creatus virgine, quæ ad verbum Dei formata & creata recenti fuerat exortu, nondum ea parricidali cædiúmque concreta sanguine, flagitiis & dedecore polluta, nondū carne nostra damnata maledicto obnoxiæ hæreditatis: quantò facilius postea lubrica ad peccandum via maius aduexit humano generi præcipitium, cum deterior tolerabiliori per vices generationi successerit? Etenim si magnetis lapis tantam naturæ vim habet vt ferrum ad se trahat, & transfundat se in illius speciem, ita vt plerisque experiri volentibus cum plures annulos ferreos ad eum lapidem admouerint, omnes pari te D neat modo: deinde si ei annulo cui adhæserit lapis, aliū admoueas annulum, & rursum per ordinem singulis substituas, licet in omnes penetret per ordinem ex illo lapide vis naturæ, tamen priores nexu vehementiore constringit, posteriores remissiore: quantò magis humani generis conditio atque natura ex puriore statu in deteriorem lapsa est, quantò nequiorē attigit? Nam si per eas species minuitur natura, quæ non sunt culpæ capaces, quantò magis per animos atq; artus labe pollutos scelerum virtus eius hebetatur?

Magnes Lapis.

De Adam

De Adam quo ad significatum atque casum, require supra, cap. Abraham. De interrogatione quam fecit, require supra, cap. Absconsio. A

Tom.IIII. ADHAERERE. *Lib. super Beati immaculati, litera quarta, versu primo.*

Quomodo pauimento vnusquisque adhereat, quomodo Deo, audi dicentem. Qui adhæret meretrici, vnum corpus est: qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est. Terra ista quam gerimus, meretriciis quibusdam nos illecebris capit, & quasi vultus quosdam corporalium voluptatum delectationum fucis illinit, vt lateat in his veritas, & forensi quadam specie decipiat appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus obduxerint, postea tamen discusso, velut quodã puluere, voluptatum huiusmodi decore, quàm sit inanis gloria seculi huius aut corporis, facilè deprehenditur. Bonum est igitur adhærere Domino, nec inflexam ceruicem habere ad iugum mundi. (1.Cor.6.)

Clarius quid sit adhærere Domino asserit eodem libro, & litera, versu septimo.

Adhæret testimoniis Domini, qui eius mãdata non respuit, iudicia non obliuiscitur, nec voluptatibus indulget suis. Qui adhæret Domini testimoniis, renuntiat mundo, superiora obliuiscitur, ad priora contendit, vt perueniat ad brauium, quod est insigne victoriæ. B

Ideo consulit: eodem libro, litera xv, versu vij.

Adhæreto Domino Deo indiuiduo semper affectu, ne te ab eo vis vlla possit auellere. Si quid rarum, si quid intermissum, aduersarius viderit, statim se immittit in pectus & cor tuum, vt te laqueo teneat suæ fraudis; & hostilis vinculo potestatis innexus à deuotione retraharis.

Require supra vbi Adam.

Tom.I. ADESSE. *Adest Christus inuocanti. Lib. j. de virginitate, parte tertia, circa medium, pertractans illud Cant. Descendat dilectus meus in hortum suum.*

Hortus verbi, est animæ vernantis affectus: & in pomiferis virtutis est fructus. Venit ergo, & siue manduces, siue bibas, si Christum inuocas, adest.

Cap.5. Tom.IIII. *Quid sit adesse Christo. Libro de Isaac & anima, pertractans illud Cant. vj.* C

Veni de libano sponsa: secundum literam Ambrosij, Ades huc à libano. Christus animam aduocat dicẽs: Ades huc à libano, transibis & pertransibis à principio fidei à capite Sanir & Hermoniim, à spelũcis leonum, à montibus pardorum: hoc est, egredere de corpore, & totam te exuam. Non potes enim mihi adesse, nisi ante peregrineris à corpore: quoniam qui in carne sunt, peregrinantur à Dei regno. Ades, inquit, ades, bene repetiuit, quia siue presens, siue absens, adesse & placere Domino Deo tuo debes. Adesto presens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est. Adest, inquit, mihi qui exit de seculo: adest mihi qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi qui affuerit sibi, adest mihi qui se negauerit. Ille mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non in spiritu est: Ille mecũ est, qui ex seipso egreditur. Ille iuxta me est, qui extra se fuerit: ille mihi integer, qui perdiderit propter me animam suam.

Tom.I. ADDISCERE. *Addiscitur à Christo. Libro primo de officijs, cap. primo.* D

Vnus est magister verus, qui solus non didicit, quod omnes doceret. Homines autem discunt priusquã doceant, & ab illo accipiunt quod aliis tradant.

Cap.12. Tom.IIII. *Addiscendum est cautè, & à bono doctore. Libro de Paradiso.*

Sunt multa quæ noceant, si ante voluerimus haurire, quàm quæ sunt illa cognoscere. Nam & de cibis & de potu plerunque vsu venit. Quippe si id, quod amarum est, ante cognoscas, indues patientiam. Et si intelligas illa quæ sunt amara prodesse, & indues tolerãtiam ne offendat te amaritudo repentina, nec incipies reiicere profutura. Prodest ergo ante cognoscere, vt ex eo quod cognoueris profuturũ, nec amara fastidias. Sed hæc minus nocere possunt, illud quod magis, nisi prouideatur, nocere possit, aduerte. Gentilis quidam est, ad fidem tẽdit: Catechumenus est, vult maiorem accipere doctrinæ plenitudinem: caueat ne dum vult discere, malè discat, & discat à Fotino, discat ab Arrio, discat à Sabellio: tradat se huiusmodi magistris, quorum quædam eum teneat authoritas: & inductus quadam magistrorum præsumptione, teneris sensibus impressa, diiudicare non nouerit. Prius igitur oculis mentis perspiciat quid sequatur, videat vbi vita sit. Tangat denique diuinarum vita lectionum, vt nullo prauo offendatur interprete. Legit illi Sabellius: Ego in Patre & Pater in me, & dicit vnam esse personam. Legit Fotinus, Quia mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus: Et alibi, Quid me vultis occidere hominem? Legit etiam Arrius, quia dixit, Quoniam pater maior me est. Legitur quidem manifestè, sed qua rationẽ dictum sit, debet ante pertractare secum, vt rationẽ dictorum posit aduertere. Ducitur quadam authoritate magistrorum, & profuisset ei non quæsisse, quàm talem inuenisse doctorem. Sed etiam gentilis si quis scripturas accipiat, legit, Oculum pro oculo, dentem pro dente: Legit etiam: Si scandalizauerit te dextera tua, abscinde illam: non intelligit sensum, non aduertit diuini arcana sermonis, peius labitur quàm si non legisset. Et ideo Ioannes docuit quemadmodum Dei verbum inuestigare deberetur, non perfunctoriè, non improuidè, sed diligenter atque solicitè. Quod erat, inquit, ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus, oculis nostris perspeximus, & manus nostræ perscrutatæ sunt de verbo vitæ: & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis. Vides quod ante velut manibus quibusdam perscrutatus sit Dei verbum, & postea annuntiauerit: & ideo nihil Adæ & Euæ fortasse nocuisset verbum, si pertractantibus diligenter mentis quibusdam manibus ante tetigisset. Infirmi enim pertractando, & diligentius requirendo, vniuscuiusque quam non intelligunt, possunt inuestigare naturam. Certè illi infirmi id lignum, in quo scientiam mali esse cognouerunt, antequam admodum tangerent, debuerant perscrutari. Nam & mali sæpe nobis potest prodesse cognitio. (Refert à quo quis discat. — Ioann.14. — 1.Tim.2. — Ioann.7. — Ioann.14. — Leuit.24. — Mat.5. — 1.Ioann.1.)

Lib.5.Epist. Epist.31. Tom.III. *Semper in qualibet ætate est addiscendum. In libello contra relationem Symmachi, post principium.*

Nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus quæ emendare se non potest. Non annorum canicies est laudanda sed morum. Nullus pudor est, ad meliora transire.

Cap.1. Tom.IIII. ADDITIO. *Libro primo de Cain & Abel.*

Cum additur aliquid, quod prius erat tollitur: idque colligitur ex arithmeticæ proportionibus, aut animæ cogitationibus: addito enim numero, fit alius numerus, aboletur superior: & cogitatio accedens noua, excludit superiorem.

Tom.IIII. *Deo nihil potest addi, sed homini. In tract. super Psalm. xl. versu ix. super illud, Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat?*

Quæ sit adiectio consideremus. Naturale est omnibus terrenis animãtibus, & volatilibus cęli, & piscibus maris, nasci & mori. Homini verò, quem pretiosiorem cæteris terræ animantibus Deus fecerat, hanc precipuè contulit gratiam, vt mortuus reuiuiscat. Hæc dicitur ad reuocationem vitæ superioris adiectio. Denique & Ezechiæ regi, cũ præscripsisset Dominus quod vitæ suæ tempus impleßet, & per Isaiam mandasset vt ordinaret domum suam, quia moriturus esset, atque ille orasset ad Dominũ, & fleuisset fletu magno, miseratus

Isai 38. tus Dominus mādauit ei: Ecce adiicio ad tempus tuum annos quindecim. Et alibi Dauid sanctus ait, Psal.60. Dies super dies regis adiicies annos eius. Inuentum est ergo homini quod addatur, Deo autē addi nihil potest: qa scri- Eccl.18. ptum est, Non est adiicere, neque minuere, in quo perfecta & plena sunt omnia. Et si Christus resurrexit, vtique in eo quod assumpserat resurrexit: in quo plenitudini diuinitatis eius nihil vel decedere potuit vel accedere. Deus enim incorporeus & immortalis est, cuius summa natura & plenitudo virtutum sine vlla carnis accessione signatur. Caro autem dispensationis in Christo est, quam miserationis titulo, & pietatis iure suscepit, vt captiuam redimeret, ablueret contaminatam, mortuam resuscitaret.

Lib 9.Epist. Epist.70. Tom.III. *Adiutorium Dei est necessarium. In Epi. ad Vigilium.*

Nihil tam facilè humanæ est opis quod sine diuino adiutorio non difficile sit.

Tom.IIII. ADIVTORIVM. *Libro super Beati immaculati, litera xv. versu iiij.*

Vbi adiutoriū est Dei, ibi certū est salutis auxilium.

Tom.IIII. *In tractatu Psalm. xliij. versu xj. super illud, Nunc autem repulisti & confudisti nos.*

Deus quando non adiuuat, repellere videtur. Vnusquisque enim qui adiumenta non sentit diuinitatis sibi opitulatione cōferri, repulsum se putat atq; desertū.

Vnde sancti eius petunt adiutorium. Ibidem versu xxv. Exurge quare obdormis Domine.

Hoc iustorum est vt cum se tentari viderint, adiumentum deposcant, sicut Apostoli in Euangelio, cum Mat.8. Christus dormiret in naui, tempestatem fluctuum formidantes, excitauerunt Dominum Iesum, vt ab eis formidinem propulsaret. Nonne tibi videntur sancti Apostoli istos dixisse versiculos: Exurge quare obdormis Domine, Exurge & ne repellas nos vsque in finem? Certè etsi litera distare videatur, concordat sententia.

Quia vt dicit in tractatu super Psalm. xlv. versu primo. super illud, Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.

Bene dicit in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis: vt & adiutor nimis possit intelligi. Quanto enim maiores tribulationes fuerint, tanto maiora nobis & vehemētiora adiumenta sunt necessaria. Et ideo plerunque fit vt in grauioribus & asperioribus certaminibus coronemur, quia lachrymis & gemitibus & orationibus frequentioribus æternæ nobis opem diuinitatis asciscimus: quo fit vt non timeamus cum terra nostra turbatur, & transferuntur montes: quia si tu pro nobis, quis contra nos? Ideo timere non possumus fragilitatem huius carnis, quæ timore ac metu frangitur, inflammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis eneruatur, vaporatur febribus, dolore vexatur, exanimatur Angustiis.

In oratione de fide resurrect. Tom.IIII. *Solus Christus adiutorio non eguit. In tractatu de flebili querimonia, & de excessu fratris sui Satyri in fine.*

Christus adiutore non eguit. Neque enim non eguit cum faceret mundum, vt egeret cum redimeret: non legatus, nō nuntius, sed ipse Dominus saluum fecit eum, & ipse dixit & facta sunt, vbique ipse, quia per ipsum omnia. Quis autem adiuuaret eum in quo omnia creata sunt, & omnia in ipso constant? Quis adiuuaret eum qui omnia in momēto fecit, & in nouissima tuba mortuos suscitabit? Non quia prima aut secunda non possit aut tertia, sed ordo seruatur, non quo difficultas sero vincenda, sed legitimus numerus explicatur.

Tom.V. ADMONITIO. *Admonitio nunquam superflua, quia ingerit diligentiam. In commentario super secundam Epistolam ad Corinthios, cap. ix. in principio.*

Superfluum est si commoneas eum quem scias facturum, sed vt diligentiam ostendas, necessarium est: facit enim promptiorem. Nam superflua solent maiorem parere solicitudinem. Nam & Dominus non dubitans

A erga se de maiore Petri Apostoli dilectione, tertiò dixit ei, Simon Ioannis amas me? Quæ trina petitio, quasi superflua videtur: sed prodest ad perfectionem monitionis, vt sciat magna se cum diligentia debere curare, quod frequenter mandatur.

Admonendi sunt homines prout decet ipsorum ætates. In commentario super primam Epistolam ad Timotheum, cap. quinto, super illud, Seniorem ne increpaueris &c.

Propter honorificentiam ętatis, maiorem natu cum mansuetudine ad bonum opus dicit prouocandum, vt facilius suscipiat admonitionem. Potest enim vereri commonitus, ne postea corripiatur, quod turpe est seniori. Nam apud omnes vtique gentes honorabilis est senectus. Vnde & synagoga, & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur in Ecclesia. Quod qua negligentia absoluerit, nescio, nisi fortè doctorum desidia, aut magis superbia, dum soli volunt aliquid videri. Pro diuersitate personarum correptio temperanda. Iuniores autem censet admonendos cum affectu dilectionis, vt videntes amoris causa se B commoneri, faciliùs se corrigant, quippe cum videant non discrepare opera eius à prædicatione. Anus verò quasi matres: vt cum miti sermone doceri se vident, non asperè accipiant, quia honorificè proficiunt. Asperum est enim senibus cum corripiuntur à iunioribus. Quod temperamento quodam leniri vult, vt profectus sit & dicenti & audienti. Adolescentulas vt sorores admonet edocendas, vt promptè possint bonæ conuersationis suscipere disciplinam. Quando enim non cum imperio insinuari sibi videt quæ ad bonam pertinent vitam, consentit & humilem se præbet admonenti. Blanditiis enim solent obtineri quæ authoritate non possunt. Nam animalia quando membra sua zelantur, blanditiis tamen cedunt.

ADOLESCENTIA. *Quam sit ætas ad vitia prona. Libro primo de viduis, parte prima.* Tom.I.

Vicina est lapsibus adolescentia: quia variarum æstus cupiditatum, feruorem calentis inflammat ætatis.

Diffusius libro de prima interpellatioue Iob, capite septimo, in principio. Cap.7. Tom.IIII.

C Adolescentia magis ad vitium lubrica esse consueuit. Habet enim pueritia innocentiam, senectus prudentiam. Ipsa vicina adolescentiæ iuuentus bonæ existimationis intuitum, & verecundiam delinquendi. Adolescentia sola est inualida viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis.

Mutatur tamen, vt dicit libro primo de Cain & Abel. Cap.3. Tom.IIII.

Adolescentiam, & ipsam in exordiis iuuentutem, variarum illecebris passionum feruere quis abnuat? Sed vbi maturior ætas successerit, tanquam pubescentis lasciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in quosdam portus quietos lassę nauigium animę subducere. Itaque graues motus nostræ adolescentiæ fida senectutis statione placidantur.

Adolescentiæ doctrina traditur libro primo de officiis. Cap.17. Tom.I.

Aggrediamur dicere quæ nobis ab adolescentia spectanda sunt, vt cum ętate accrescant simul studia bonorum actuum. Est igitur bonorum adolescentium timorem Dei habere, deferre parentibus honorem, habere D senioribus reuerentiam, castitatem tueri, non aspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamento sunt minori ætati. Vt enim in senibus Adolescentiæ officia. grauitas, in iuuenibus alacritas, ita in adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur naturæ. Erat Isaac Deum timens, vtputa Abrahæ indoles, deferens patri vsque eò, vt aduersus paternam voluntatem nec mortem recusaret. Ioseph quoque cum somniasset quod sol & luna & stellæ adorarent eum, sedulum tamen obsequium deferebat patri. Castus ita, vt nec sermonem quidem audire vellet nisi pudicum, humilis

vsque ad seruitutem, verecundus vsque ad fugam, patiens vsque ad carcerem, remissor iniuriæ vsque ad remunerationem. Cuius tanta verecundia fuit, vt comprehensus à muliere, vestem in manibus eius fugiens mallet relinquere, quam verecundiam deponere.

Cap. 45. *Alia doctrina adolescentium est, vt cum senioribus conuersentur, eò quòd eorum consilio dirigantur. Eodem libro.*

Sequatur cõuersationis electio, vt adiungamur probatissimis quibusque senioribus. Nanque vt æqualium vsus dulcior, ita senum tutior est: qui magisterio quodam & ductu vitæ colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. Nam si ij qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt, quantò magis adolescẽtes cum senibus debent nouum sibi iter vitæ aggredi, quo minus errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere. Nihil enim pulchrius, quam eosdem & magistros vitæ habere & testes.

Cap. 20. *Sed conuersari debent cum senioribus prudentioribus. Libro ij. de officiis.*

Plurimum itaque prodest vnicuique bonis iungi. Adolescentibus quoque vtile vt claros & sapientes viros sequantur: quoniam qui congreditur sapientibus, sapiens est: qui autem cohæret imprudentibus, imprudens agnoscitur. Et ad instructionem itaque bonis iungi plurimum proficit: & ad probitatis testimonium. Ostendunt enim adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhæserint: & ea conualescit opinio, quod ab iisdem viuendi acceperint similitudinẽ, cũ quibus conuersandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Iesus Naue, quod eum non solùm erudiuit ad legis scientiam Mosis copula, verumetiam sanctificauit ad gratiam. Denique cum in eius tabernaculo diuina refulgeret præsentia, & videretur maiestas Domini, solus erat in tabernaculo Iesus Naue. Moses cum Domino loquebatur: Iesus pariter nube sacra tegebatur. Presbyteri & populus deorsum stabant, Iesus cum Mose ad accipiendam legẽ ascendebat. Omnis populus intra castra erat, Iesus extra in tabernaculo testimonij. Cum columna nubis descenderet, & loqueretur cum Mose, quasi fidus astabat minister. Nec exibat de tabernaculo iuuenis, cum seniores longè positi diuina trepidarent miracula. Vbique igitur inter admiranda opera, & reuerenda secreta sancto Mosi indiuiduus adhærebat. Vnde factum est, vt qui fuerat socius conuersationis, fieret successor potestatis. Meritò vir huiusmodi euasit, vt sisteret fluminum cursus, diceret: Stet sol, & staret: Sol quasi eius spectator victoriæ, noctem differret, diem produceret. Quod quidem Mosi negatum est, solus eligeretur, vt populum introduceret in terram repromissionis. Magnus vir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora opera, huius prosperiora. Vterque igitur diuina subnixus gratia, vltra humanam processit conditionem. Ille mari, hic cælo imperauit. Pulchra itaque copula seniorum atque adolescentium. Alij testimonio: alij solatio sunt: alij magisterio: alij delectationi. Omitto quod Abrahæ adsit Loth adolescentulus etiam proficiscenti, ne forte hæc propinquitatis magis æstimetur fuisse, & necessariæ potius, quàm voluntariæ adiunctionis. Quid de Helia atque Helisæo loquamur? Licet non expressè Helisæum iuuenem scriptura significauerit, aduertimus tamen & colligimus iuniorem fuisse. In Actibus Apostolorum Barnabas Marcum assumpsit, Paulus Silam, Paulus Timotheum, Paulus Titum. Sed illis superioribus videmus diuisa officia, vt seniores consilio præualerent, iuniores ministerio. Plerunque etiam virtutibus pares, dispares ætatibus, sui delectantur copula, sicut delectabantur Petrus & Ioannes. Nam adolescentem legimus in Euangelio Ioannem & sua voce, licet meritis & sapientia nulli fuerit seniorum secundus. Erat enim in eo senectus venerabilis morum, & cana prudentia. Vita enim immaculata bonæ senectutis stipendium est.

Quàm vtile probatis adhærere.

Exemplificat etiam de bonis adolescentibus. In tractatu super Psalmum xxvj. versu xxv. Tom. IIII.

Ephebi, spirituales sunt. Nouit enim scriptura adolescentem Paulum iam proximum conuersioni. Nouit & Eutychum adolescentem, qui cum sermonibus Pauli intentus hæreret, somno victus, de tritecto cecidit & resurrexit. Nouit & Ioannẽ adolescentẽ in Christi pectore recumbentem, qui tam fortis fuit, vt persequutionem non timeret, malum vinceret. Hic est puer qui patrem genitalem reliquit sequutus eum patrem quem cognouit æternum. Adolescens amictus sindone Dominum sequebatur tempore passionis, qui omnia sua dereliquerat. Maturior, Domini verbum in principio ipse semper esse atque fuisse cognouit, & manere in se probauit. Vnosquoque nos docuit scriptura spirituales, Agabo Propheta dicente: Virum hunc, cuius est hæc zona, sic alligabunt Iudæi in Hierusalem. Et Festus ait: Vir quidam est relictus à Felice in custodia. Ante passionem suam Paulus adolescẽs dicitur, & in passione sua vir significatur, qui cursu consummato, esset iam proximus ad coronam.

Act. 7. Act. 20. Marc. 14. Act. 21.

Adolescentium bonorum gratiam singularem declarat, libro de sancta virginitate, parte secunda. Lib. 3. Tom. I.

Non ætas reiicitur florentior, sed animus examinatur. At certè Theclam non senectus, sed virtus probauit. Omnis enim ætas habilis est Deo, perfecta Christo. Denique nõ virtutem ætatis appendicem dicimus, sed virtutis ætatem. Nec mireris in adolescentulis professionem, cum legeris in paruulis passionem. Scriptum est enim, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Psal. 8. An dubitamus, si eum vsque ad continentiam sequatur adolescentia, quem vsque ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nubiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequuti sunt in deserto? Sicut legimus, quia saturati sunt de quinque panibus, quatuor millia hominũ, Mat. 14. exceptis, inquit, paruis & mulieribus. Nolite ergo à Christo arcere infantes, quia & ipsi pro Christi nomine subiere martyrium. Talium enim est regnum cælorum. Nolite adolescentulas arcere: de quibus scriptum est, Propterea adulescentulæ dilexerunt te.

Propterea concludit libro ij. de viduis, parte quarta.

Attende tibi vt læteris in iuuentute tua, cui dicit scriptura. Lætare adolescens in iuuentute tua. Nouum tibi tempus ætatis est quasi quidam flos vitæ, bonorúmque ætas operum, de qua scriptura dicit, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Et oblectet, inquit, cor tuum in diebus adolescentiæ tuæ & ambula in viis cordis tui sine macula, & in aspectu oculorum tuorum: In aspectu vtique spirituali, non in audacia seculari. Et scito quia super hæc adducet te Deus in iudicium. Repelle iram à corde tuo, & amoue nequitiã à carne tua.

Require supra, cap. Abel.

ADORATIO. *Adorandus est vnus Deus. Et si adoratur Christus, hoc est quia non est cum patre nisi vnus Deus. In commentario super Epistolam ad Romanos, capite ix. pertractans illud, Ex quibus Christus secundum carnem &c.* Tom. V.

In nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. Hæc sunt omnia, super quæ Deus Christus est: Neque enim, exceptis his, sunt aliqua, vt non super omnia Deus Christus sit: nec potest genu flecti omnis creatura, nisi Deo. Denique Ioannes Apostolus, inscius cum Angelum vellet adorare, audit ab eo: Ne feceris, quoniam conseruus tuus sum, Deum, inquit adora. Nec Dominus vtique se adorari permisisset, nisi quia Deus est. Si quominus, vsurpasse dicendus est, & peccasse, quod absit, cum ipse diabolũ increpans, Dominum Deum amandum & ipsi soli seruiendum ostendat. Nihil ergo præiudicatur Deo Patri cum adoratur

adoratur Christus vt Deus, quia & cum soli Deo seruiendum dicatur, seruitur & Christo. Dicit enim Apostolus in alio loco, Qui in his seruit Christo, placet Deo. Quid ergo superest, nisi vt Pater Deus, & Filius Deus, & nihilominus vnus Deus credatur vterque? siue enim Patrem quis amet, siue Filium, siue Spiritum sanctum, vnum Deum dicitur amare: & seruire Patri, aut Filio, aut Spiritui sancto, vni Deo seruitium exhibetur. Nulla igitur discretio est, quia qui adorat filium, adorat & Patrem: & qui seruit Patri, seruit Filio & Spiritui sancto.

Cap.2. Tom.IIII. *Similem sententiam de adorando Christo ponit libro de Ioseph, vbi exponens primum somnium de adoratione manipulorum, narrato somnio, dicit.*

In quo futura Domini Iesu Christi resurrectio reuelata est, quem & Hierosolymis cum vidissent, vndecim adorauere discipuli, & omnes sancti cum surrexerint adorabunt, fructum bonorum operum proferentes, sicut scriptum est: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Et infra.

Regem venturum visio illa significabat, quem omnis caro generis humani inflexo adoraret genu.

Et ibidem subdit de secundo somnio, scilicet, de ordine stellarum.

Quis est ille quem parentes & fratres adorauerunt super terram, nisi Iesus Christus, quando eum Ioseph & mater cum discipulis adorabant Deum verum in illo corpore confitentes, de quo solo dictum est: Laudate Psal.148. eum sol & luna, laudate eum stellæ & lumen. Obiurgatio autem Patris quid significat, nisi duritiam populi Israël, ex quibus est Christus secundum carnem, quem hodie Deum esse non credunt, nec volunt adorare quasi Dominum, quia ex se natum esse cognoscunt? Audiũt itaque responsa eius, sed non intelligunt: Legunt ipsi eum sol & luna laudant, sed nolunt credere dictum esse de Christo. Itaque Iacob typo fallitur alieno, sed suo amore non fallitur. Pietas in eo paterna non errat: sed erraturæ plebis affectus exprimitur.

Tom.V. *Quid sit Deum in spiritu adorare. In commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. vj. in fine.*

Rationabile obsequium, est quod per spiritum offertur Deo. Spiritus est, inquit, Deus, & eos qui ado- Ioan.4. rant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Quid est Deũ in spiritu adorare nisi in charitate & fide perfecta & spe indubitata & sanctis animæ virtutibus, quas Apostolus alio loco abundanter enumerat?.

Tom IIII. *Ideo contra diabolum qui vult adorari pro Deo, dicit in tract. super Psalm. xxxvj. versu xxv.*

Tibi, inquit, diabolus dabo potestatem hanc, vniuersa hęc regna & gloriam illorum, quæ mihi tradita sunt, & cui volo do illa, si procedens adoraueris me. Nequissime, accepisti ad tentationem, non ad mortem. Hoc est, accepisti vt probarentur Dei seruuli, non vt extinguerentur. Accepisti vt Deus adoraretur, non vt negaretur. Accepisti secularia, cur eripis quæ æterna sunt? Accepisti quæ mundi sunt, cur vis auferre quæ Christi sunt? Da illa cui vis, non inuidemus. Cur nobis à te quæ nos volumus inuidentur? Tu adorari vis, qui omnibus nequior, ipsa quoque indignus es seruitute?

Tom.eod. ADVENA. *In tractatu super Psalmum xxxviij. versu decimo sexto.*

Alius est incola, alius aduena, alius accola. Incola, qui de loco est, & genitale locum incolit. Aduena, qui aliunde venit. Accola, qui ad tempus colit: & mutatur annorum vicibus.

Et infra subdit.

Fundit igitur lachrymas, quoniam aduena in terram venerit, demoretur, & separetur à patria longo detentus exilio. Considera nunc in illum Adam de Paradi-

A so eiectum in castellum relegatum, expectantem vnde deiectus sit, flentem vbertim, quia reminiscitur quem amiserit, quóue deciderit. Et ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exilio liberauit, aperiens ianuam qua reuertamur ad patriam. Vnde Paulus iam præsumit dicere, Iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei.

Aliter dicit super librum Beati immaculati, litera iij. versu tertio. Tom.eod.

Ille est in hac terra aduena, qui potest dicere, Nostra autem conuersatio in cælis est: qui suam habet in domo portionem, qui potest dolere quod diutius viuat in terris, qui vitæ huius longæuitate lassatur, cui prolixitas habitationis huius fastidio sit, quam sanctus auersatur & dicit, Væ iis qui habitant in terra: qui dissolui non timet: & si soluatur, præsumat se cum Christo futurum.

B ADVENTVS CHRISTI IN CARNEM. *Desiderabatur à sanctis patribus. Libro de prima interpellatione Dauid, cap. vij. circa principium, pertractans illud, Quare tristis incedo dum affligit inimicus?* Tom.IIII.

Interpellatio secunda, quod expectans prudentibus Christi differebatur aduentus, quem lex annuntiauerat, quem Prophetæ pollicebantur: & eò impatientius æstuabant corda iustorum: quoniam ad omnem redemptionem cognouerant esse venturum vniuersorum, quibus Euangelico tramite viam virtutis aperiret, bonorúmque operum semitas demonstraret: sicut ipse dixit in Prouerbiis, Dominus creauit me principiũ viarum suarum. Ideo ergo dicebatur ei: Vbi est Deus tuus, quia adhuc non venerat Christus, sed sperabatur. Sæuiebat ergo diabolus, vt obterreret quos sciebat in aduentum Domini crediturus: & diuersis affligebat exitiis. Interpellabat ergo Dauid, vt morantem excitet, &
C questu Prophetico festinare vrgeat, admoneat subuenire.

Et infra subdit in medio.

Festinat Propheta, & toto precatur affectu, vt Christus adueniat fortitudo vniuersorum, qui suscipiat omnes infirmitates, & faciat vtraque vnum, cum compugnantes sibi mentis & carnis inimicitias sublato soluerit pariete, qui internum (quò minus in concordiam conueniret) diuidebat affectum. Ergo quia in seipso sibi erat pugna, erat & à proximis, qui legis & æquitatis immemores, laqueos fraudis & insidias præparabant, speratúmque differebatur remedium, repulsum se arbitrabatur, quasi recusaret venire qui promiserat remedio se futurum. Et tanquam ab spe lucescentis diei in tenebrarum profunda reuocatus, orabat vt squalorem huius seculi repulsura lux irradiaret, æterna adesset veritas, quæ fallacem imaginem mundi huius aboleret. Affuit Deus votis, qui solet & improuisus assistere, &
D non rogantibus se manifestare, sicut ipse ait: Palam factus sum non quærentibus me. Et piis oratis adstipulatus votorum seriem celeri præuenit effectu.

Et meritò, quia solus expectatus tanquam Saluator vniuersorum. In tractatu super Psalmum xxix. versu primo qui est, Expectans expectaui Dominum &c. Tom.IIII.

Expectauit Christum Adam de Paradiso eiectus, vt longo liberaretur exilio. Expectatus in Noë iusto, qui ad semen futurorum est reseruatus, vt ex eo iustitiæ semina in hominibus pullularent. Ipsum putabat genus humanum publicæ salutis authorem, qui diluuio superstes esse meruisset. Ipsum sapientiæ principem, qui excoluisset vitem, & eius fructu inebriatus foret. Quid enim est vitis, nisi sapientia? Sicut aperuit nobis Dauid cælestis interpres oraculi, dicens: Vxor tua Psal.127. sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Eò quòd in ipso esset sapientiæ plenitudo, quæ expectabatur in Christo, qui nouo repletus sapientiæ sacramento,

quod oculus non vidit, nec auris audiuit, inusitatum nobis deferre mysterium properauit, vt nudus iaceret & exuberantis sapientiæ pocula inaudita proflueret: vt obliti superiorum, in nouos mores & nouā sobrietatē vitæ resurgeremus ęternæ, quo per stultitiam prædicationis Deus agnosceretur: quem per sapientiam non cognouit hic mundus. Denique in figura illa dormientis & nudati patris, qui stultitiam risit, maledictus est: qui venerati sunt, benedictionis gratiam sunt adepti. Ideóque qui mortem vnigeniti filij Dei Patris & creatoris omnium ad offendiculum aut opprobrium nostræ fidei obiiciendam esse crediderint, peccatorum suorum nexibus ad perpetuæ maledictionis ærumnam tenentur astricti. Qui verò eam pro totius humani generis absolutione suspiciunt, virtutis æternę præsidio fulciuntur. Crux igitur Christi Iudæis offendiculum, Græcis stultitia, vt Apostolus dicit: nobis autē qui credimus in Dominū Iesum virtus Dei atque sapientia est. Expectatus est in Mose, cum siccasset & pertransisset vndas maris, & impossibile viribus humanis pedestris viæ aperiret in fluctibus iter: sequeretur petra, & vomeret aquas, vt sitientium patrum in medio deserti viscera interna satiaret. Expectatus est & in Aaron principe sacerdotum, qui inter viuos & mortuos medius stetit, & per serpentem statuit luem mortis ne à cadaueribus mortuorum ad viuentium pertransiret interitum. Quid enim tam proprium Christo quàm aduocatum apud Patrem Deum astare populorum, mortem suam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris? Expectatus est in Iesu Naue, & certe venit: qui & potestatem suā & nomen accepit, vt & populum in terram repromissionis induceret, & verè nomine Iesu vocaretur. Siccauit fluenta, conuertit vndas in suum fontem, solem statuit donec consummaret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erant illa non veritas. Denique verus ei dux militiæ cælestis effulsit, & adorauit eum Iesus Naue, quamuis adhuc nondum in corpore verus astiterat, sed ahuc venerat in figura.

1. Cor. 1.

Num. 21.

Tom. IIII.

Alia ratio, quia desideratior adimpletio. Libro super Beati immaculati, litera xvj. versu v. super illud, Tempus faciendi Domine dissipauerunt &c.

Vnde ait tempus faciendi esse. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi. Sed loquendi tempus aduenit, ac per hoc dominici aduentus tempus iam esse commemorat: vt quia legis facta est præuaricatio, veniat legis finis, & consummatio: etenim plenitudo Dominus Iesus, qui donet hominibus vniuersa delicta, & abolito chirographo delictorum, absoluat omnes & liberet peccatores. Tempus est faciendi, vt si ingrauescente ægritudine alicuius incommodi, curras ad medicum, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus tunc amplius desideratur, cum grauis incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videat in spiritu sancto Propheta præuaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, auaritiam, temulentiam, quasi pro nobis interueniat, currit ad Christum, quem solum tantis sciebat subuenire posse peccatis, vrget vt veniat, nec patitur fieri moras. Tempus faciendi, inquit, Domine, hoc est, vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas. Totus in periculum vltimum mundus vrgetur, veni vt tollas peccata mundi. veniat vita morientibus, veniat resurrectio iam sepultis. Factum tuum subueniat, quoniam nec præcepta tua prodesse potuerunt. In lege præceptum est, in Euangelio mysterium. Cæcus omnis populus, proprium non videbat authorem. Claudus erat mundus & titubāte vestigio fidei fluctuabat. Non erat qui malagma imponeret, neque oleum, neque alligaturam. Omne patrimonium suum in medicis erogauerat mulier illa Euangelica, speciem habens congregationis humanæ, quæ coibat ex gentibus, cui nec fluentem sanguinem & inueteratę passionis lethale profluuium poterant seculi huius medici restringere. Principis populi posteritas interierat, & omnes occiderat huius hæredes. Videns hæc Propheta, dicit ad Christum, Tempus faciendi Domine. Non iubendi, inquit, sed faciendi: quia non legatus, neque nuntius, sed Dominus saluaturus erat populum suum. Et ille quidem tempus sciebat, & non differebat, sed nos nesciebamus, quo melius tempore subueniret. Aut fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari, imò rogatus cum fuerit & ante tempus venit.

Alia ratio, quia fuit Angelicæ ruinæ reparatio. In sermone de dominica palmarum qui incipit, Veniente Domino nostro Iesu Christo ad vrbem Hierusalem. Tom. III.

Aduentus incarnationis dominicæ, non solùm hominum salus fuit in terra, sed etiam Angelorum in cælo: quia dum homines in terra saluantur, Angelorum numerus, qui diabolo cadente minoratus in cælo fuerat, integratur.

In tractatu super Psalm. Sup. Psal. 45. Tom. IIII.

Videns propheta ex graui perturbatione bellorum pacem toto orbe diffusam in aduentu Domini saluatoris, clamat ad vniuersos dicens: venite & videte opera Domini &c.

Alia ratio, quia captiuorum redemptio. Libro eodem exponendo literam. xvij. in principio. Tom. IIII.

Faciem tuam, inquit Psalm. illumina super seruum tuum, vt ei qui erat in vmbra mortis populo, cælestis misericordiæ lumen oriretur, adueniret Christus remissio peccatorum, captiuorum redemptio, subsidium laborantium. Sed quia venire tardius desiderantibus videbatur, exitus, inquit, aquarum deduxerunt oculi mei. In Hieremię quoque Threnis lachrymabiliter expandit Sion manus suas, & non est qui consoletur eam.

Et infra subdit.

Nam etsi ante aduentum Domini Hieremias captiuitatem Iudæorum illatam à Babyloniis deflere videatur: tamen Prophetico spiritu istam magis captiuitatem præuidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vnda subiecit, & domesticæ virtutis extorres de statu paternæ deuotionis eliminans, longæque afficiens peregrinationis exilio, miserabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior, quàm fides, quæ eos qui longe erant, prope esse fecit: & aduenas & peregrinos ciuitatis supernæ iure cōnexuit, sicut scriptum est: Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed domestici Dei. Eph. 2.

Alia ratio, quia cæcorum illuminatio. Eodem libro & litera, versu septimo.

Dominus illuminauit cor populi nationum in facie Christi Iesu per eius aduentum: quod euidenter Apostolico declaratur exemplo, sicut scriptum est, quoniam Deus qui dixit lumen de tenebris splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu. Ideo ergo dicit Dauid ad Dominum Iesum vultum tuum illumina super seruū tuum. Faciem Christi videre cupiebat, vt mens eius illuminari posset. Et secundum incarnationem potest accipi. Multi enim Prophetæ & iusti videre cupierunt, vt ipse Dominus declarauit. Quod autem negatum Mosi fuerat, non quærebant vt corporaliter Dei vultum in corpore viderent, si tamen & Moses tam sapiens & eruditus hoc potuerit simpliciter magis quod mysterio postulare, humanum tamen est desideria supra nos extendere. Nec immeritò faciem eius aduenientis ex virgine quærebat videre, vt illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam

Luc.24. etiam illi qui dicebant: Nonne cor nostrum ardebat in nobis cum aperiret nobis scripturas?

Alia ratio, quia morum informatio. Eodem libro secundo, versu octauo.

Cognosce quia ideo venit, vt virtutis semitis, noster informaretur affectus, vt mox mansuetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiam.

Tom.V. *Alia ratio, quia morborum curatio. In commentario super Epistolam ad Hebræos, capite secundo, super illud, Quid est homo quod memor es eius &c.*

Quid est homo? cum despectu pronuntiandum est: id est fragilis & caducus Adæ sequax, qui in veteri sit peccato generali prauitate deuinctus. Huius est memor Deus, quando ei peccata dimittit, & misericordiæ suæ dona largitur: Aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Huic iam voci assurgendum est, quòd Dominum significat Saluatorem: quia non vt cæteri mortales, ex duobus hominibus natus est, sed ex Spiritu sancto, & beatæ Mariæ semper virginis vtero, tanquam sponsus de glorioso thalamo processit. Et considera quòd superius dixit, Memor es eius: subiecit autem, visitas. Memor fuit, cum Patriarchis de cælo misertus est. Visitauit, cum verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nam visitare dicitur, quando medicus ad infirmos ingreditur, quod in aduentu Domini reuera constat impletum. *À simili Domini visitatio.*

Alia ratio, quia gratiarum condonatio. In Epistola quarta ad Sabinum, post medium.

Quia excreuerat malitia, abolita innocentia fuerat, non erat qui faceret bonitatem, non erat vsque ad vnũ, venit Dominus qui reformaret naturæ gratiam, imò augeret, vt vbi abundauit peccatum, superabundaret & gratia.

Alia ratio, quia sicut vitiorum purgatio, ita est virtutum omnium condonatio. In sermone primo de aduentu in carnem, qui incipit, Hoc tempus, charissimi fratres, non sine causa Domini aduentus vocatur.

Iste iustus venit ad nos peccatores, vt ex peccatoribus faceret iustos. Pius venit ad impios, vt nos faceret pios. Humilis venit ad superbos, vt ex superbis faceret humiles. Ille natura bonus venit ad homines, qui erant pleni omnibus malis.

Tom.V. *Alia ratio, quia seruorum liberatio. In commentario super Epistolam ad Galatas, capite iiij. super illud, Cum venit plenitudo temporis &c.*

Plenitudo temporis est completum tempus, quod finitum fuerat à Deo Patre, quando mitteret filium suũ, vt ex virgine factus, quasi homo nasceretur, subiiciens se legi vsque ad tempus baptismi, vt formam daret quomodo peccatores abluti, & à iugo legis erepti, dignatione Dei Filij ei adoptarentur, sicut promiserat redempti sanguine filij eius.

Tom. IIII. *Sed quomodo venit. Libro super Beati immaculati, litera v. versu primo.*

Columna nubis quæ specie quidem præcedebat filios Israël, mysterio significabat Dominum Iesum in nube venturum leui, hoc est in virgine Maria, sicut dixit Isaias, quæ nubes erat secundum hæreditatem Euæ. Leuis erat, secundum virginis integritatem. Leuis erat, quæ non homini quærebat placere, sed Domino. Leuis erat, quæ non iniquitate conceperat, sed Spiritu superueniente generabat, nec in delicto, sed cum gratia parturiebat. Aliter quoque hanc interpretationem sumere licet. Venit in nube leui Christus in Ægyptum, hoc est venit in susceptione corporis in hoc seculum. In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat. Sed leuis erat caro, quam nulla sua grauabant delicta. Quomodo enim peccatis grauaretur suis, qui auferebat omnium peccata populorum? Ecce, inquit, agnus Dei, ecce qui *Nubes leuis.*

A tollit peccata mundi. Et in Zacharia lectum est, quia stabat & habebat vestimenta sordida: mea enim peccata portabat. Sumpsit vestimenta nostra, vt nos splendore immortalitatis indueret. Venit in nube leui quasi iustitia, iniquitas enim in talento plumbi sedet, Christus in corde iustorum, quos peccata non onerant. Et ideo bene dictum est: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Pro nobis verbum suscepit carnis infirmitatem, pro nobis esuriuit, vapulauit, crucifixus & mortuus est, vt nobis in quibus ante vita degener & ignobilis habebatur, inciperet mors esse pretiosa.

Alia ratio, quia omnium sacrificiorum veteris legis abolitio, & populorum salus. In tractatu super Psalmum trigesimum nonum, versu duodecimo. Super illud, Annuntiaui & loquutus sum: multiplicati sunt super numerum &c. Tom.IIII.

B Quid euidentius, quàm quòd cum Euangelij sui munere nobis Christus aduenit? Ipse loquutus est, & innumeri credentium populi congregati sunt, qui vix singuli ante credebant. Ipse venit in carnem, & cessauit sacrificium Iudæorum, cessauit oblatio pro peccato: quia peccatorum remissor aduenerat. Non erat remedium necessarium legis, vbi legis author astabat.

Quoad omnia prædicta conclusio super Psalmum xlv. versu sexto. Tom.IIII.

Conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt regna, dedit vocem suam altissimus, & mota est terra. Aduentu Domini Saluatoris aduersariæ potestates cum sua legione turbatæ sunt iussæ ab humanis exire corporibus, & precatæ vt mitterentur in porcos. Turbatis nequissimis potestatibus, necesse fuit turbari cultores idolorum & simulachrorum, inclinari quoque regna peccati. Erat enim graue regnum, quod sibi in graue seruitium subiugauerat omnium animos peccatorum. Qui C enim peccatum facit, seruus est peccati. Regnum enim peccati, mortis est regnum: quod diu toto orbe præualuit. Vnde & Apostolus ait, Regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Venit veritas, figura cessauit. Venit vita, regnum mortis euanuit. Venit remissio peccatorum, & peccati vincula resoluta sunt. Ante etiam leuiora delicta mortis nexibus stringebantur, post aduentum autem Domini Saluatoris etiam grauiora flagitia sunt remissa. Inclinata ergo sunt regna spiritalium nequitiarum quę sunt in cælestibus, quia cultus simulachrorum & illecebra peccati cœpit imminui Euangelicæ prædicatione doctrinæ. Inclinata est perfidia, postquã fides cœpit in nationum regnare pectoribus. Inclinantur regna peccati, cum legitur: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Inclinauit omnia regna perfidiæ voce sua Dominus dicens, Venite ad me omnes qui laboratis & D onerati estis, & ego reficiam vos. Hanc vocem dedit altissimus, & omnes sequuti sunt populi nationum dura peccati regna fugientes, & perpetuæ mortis atrocitatem, atque intolerabilem flagitiorum omnium seruitutem, cum polliceretur fessis requiem, captiuis remissionem, seruientibus libertatem, & decusso iugo ferreo Babylonij regis, iugum suum suaue ceruicibus fidelium subrogaret, ne vacua colla fidelium gentilium reuersus † inimicus catenis suæ iniquitatis astringeret. Christus enim quos alligat, liberat: & quos astringit, absoluit. Denique qui seruus à Domino vocatus est, libertus est Domini: Et qui liber vocatus est, seruus est Christi. Ideóque Paulus in suis vinculis gloriatur dicens, Paulus vinctus Iesu: qui sub aliis contumelia, sub Christo gloria est. Mat.11. † Aliàs, rursus. 1.Cor.7.

Et infra subdit ibidem.

Non poterant dicere Deus virtutum nobiscum: qui-

bus non erat nisi prolapsionis incentor, & author erroris. Sed postquam vox Domini in Euangelio resultauit, audet Propheta dicere: Deus virtutum nobiscum. Bene dicit Deus virtutum nobiscum: qui credit quod virgo concepit in vtero, & peperit. Audemus & nos dicere, Deus virtutum nobiscum: postquā Emanuel, hoc est Deus cœpit esse nobiscum. A

Tom.V. *Eius aduentus per sanctos Prophetas annuntiatus fuit. Vt docuit in commentario super Epistolam ad Romanos, capite primo, super illud: Quod ante promiserat per Prophetas suos &c.*

Vt manifestius salutarem esse aduentum Christi significaret, etiam personas per quas promissionem signauerit, demonstrauit: vt quàm vera & magnifica sit promissio, ex his videretur. Nemo enim rem vilem magnis præcursoribus nuntiat. In scripturis sanctis: Hoc ad cumulum veræ protestationis adiecit, vt maiorem fidentiam credentibus faceret, & legem commendaret. Sanctæ enim scripturæ sunt, quæ vitia damnant, & sacramentum illic vnius Dei, & incarnationis continetur Filij Dei pro salute humana, testibus signorum prodigiis. De Filio suo. Dignum fuit, vt quia proprium Deus Filium mundo promittebat, per claros viros illum promitteret, vt ex his quàm potentissimus esset qui prædicabatur, possit sciri, vt in scripturis sanctis aduentum eius futurum insereret: & vt falsum videri non possit, quod à sanctis prædictum est scripturis. B

Tom.IIII. *Propterea non in lege, vel scriptura, nec in alicuius aduentu Prophetæ, sed tantum in Christi aduentu spes fuit ponenda. Libro super Beati immaculati, litera xv. versu xxj. super illud, Et in verbum tuum speraui.*

Pulchrè autem ait: Et in verbum tuum speraui: Hoc est, non in Prophetas speraui, non in legem, sed in verbum tuum, hoc est in aduentum tuum, vt venias & suscipias peccatores, delicta condones, ouem lassam tuis in cruce humeris bonus pastor imponas.

Non extat. *De modo recipiendi Christum aduenientem, & de modo aduentum celebrandi, agit in sermone eiusdem temporis, qui incipit, vt sequitur.*

Hoc tempus, fratres charissimi in Christo, non sine causa Domini aduentus vocatur. Ideo nanque sancti patres Dei celebrare cœperunt aduentum, & sermones de his diebus ad populum fecerunt, vt se vnusquisque fidelis præparet & emundet, vt dignè Dei ac Domini sui natiuitatem valeat celebrare. Ecce si aliquis vestrum seniorem suum in domum suam suscipere debuisset, ab omnibus sordibus & immundis rebus ipsam domum mundasset, & quæcunque honesta & necessaria essent secundum suam possibilitatem præparasset: Et si hoc facit mortalis suscepturus mortalem, quantò magis se mundare debet creatura, vt suo creatori apparenti in carne non displiceat?

Et infra subdit.

Quapropter hortamur vt his diebus abundantius eleemosynas faciatis, ad Ecclesiam conueniatis, confessionem peccatorum vestrorum purissimè faciatis, & non solùm ab omni immunditia, sed etiam ab vxoribus propriis studiosissimè vos contineatis: Odium nihilominus, iram & indignationem, clamorem & blasphemiam, superbiam atque iactantiam cum omni carnali delectatione procul à vobis repellatis, vt cùm dies dominicæ natiuitatis aduenerit, salubriter ipsam celebrare possitis. Et sicut multi sunt solliciti de carnalibus diuitiis, & de pretiosis vestimentis, vt honorabiliores cæteris habeantur in illa: ita vos sollicitiores estote de spiritualibus diuitiis & vestimentis: quia sicut anima melior est carne, ita diuitiæ spirituales meliores sunt quàm carnales: & multò melius est animam ornare virtutibus, quàm corpus induere pretiosis vestibus. Hæc admonitio, fratres, idcirco facta est, vt qui boni sunt, per hanc sint meliores: & qui malos se esse recolunt, citissimè conuertantur, vt pariter die natiuitatis dominicæ lætari spiritualiter mereamur.

Item in alio sermone eiusdem temporis, qui incipit, Satis abundè dixisse me credo superiore dominica. Serm. ord. 15. Tom. III.

Hæc est gratia natalis Domini Saluatoris, vt in futurum ad prædestinatos transeat, in preteritum remaneat ad deuotos. Oportet ergo nos esse sanctitate puros, mundos pudicitia, nitidos honestate, vt quo diem festum aduenire propinquius cernimus, hoc accuratius incedamus. Si enim mulierculę solent aliquas suscepturæ, maculas vestium suarum aqua diluere: cur non magis excepturi natalem Domini, maculas animarum nostrarum fletibus abluamus? Et illæ quidem si adeò infectæ sordibus fuerint, vt maculam sola aqua non purget, addunt mollitiem olei, saponis etiam acrimoniam. Nos quoque si tam graue peccatum fuerit, vt illud minimè solis fletibus abluatur: addamus misericordiæ oleum, acrimoniámque ieiunij. Nullum enim tam graue delictum est, quod non purgetur abstinentia, eleemosynis extinguatur. Ait enim sanctus Propheta, Sicut aqua extinguit ignē, ita eleemosyna extinguit peccatū. Eccl. 3.

Et in eodem sermone, in fine. Deest.

Ergo, fratres charissimi, natalem Domini suscepturi, ab omni conscientias nostras fece emundemus, ac curemus nos, non sericis vestibus, sed operimentis pretiosis. Vestimenta enim nitida membra operire possunt, conscientiam ornare non possunt: nisi quòd maioris est verecundiæ nitidis membris incedere, & pollutum sensibus ambulare. Interioris igitur hominis prius ornemus affectum, vt exterioris quoque sit amictus ornatus. Spirituales maculas abluamus, vt carnalia fugiant vestimenta. Nihil autem prodest fulgere vestibus & sordere flagitiis. Vbi enim conscientia tenebrosa, totum corpus obscurum est. Habemus autem quomodo conscientiæ maculas abluamus. Scriptum est enim: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Bonum est eleemosynæ mandatum, per quod manibus operamur, corde mundamur. C

De hoc infra capite sequenti.

ADVENTVS IN MENTEM. *In Epistola prima ad Horontianum, circa medium, pertractans illud Michææ, Et tu Bethleem effrata. Et infra, Egressus eius ab initio, & à diebus æternitatis. Alia litera, A diebus seculi. Propter hoc dabit eos vsque ad tempus in quo parturiens pariet &c.* Lib. 5. Epist. Epist. 18. Tom. III.

Egressus itaque Christus à diebus seculi (tunc enim nobis incipit seculum, quando dies salutis) & egressus ad currēdam viam, dedit Israël vsq; ad tēpus parientis, cui aduenit Christus, aduenit fœcunditas, aduenit partus, sicut euenit Ecclesiæ, quæ peperit plures quàm quę filios habebat, & peperit septem legitimos, tranquillos, pacificos. Incipit ergo concipere anima, & formari in ea Christus, quæ receperit aduentum eius, & pascitur in diuitiis eius vt nihil ei desit, vt videntes etiā eam aliæ animæ reuertantur ad viam salutis, & erit pax, sed non potest probari nisi tentationibus. Tunc enim pax eius existimabitur & tranquillitas, cum excluserit varias cogitationes vel compresserit, cum motus omnes edomuerit passionum insurgentium, cum increbuerint angustiæ, persequutio, periculum, gladius. Tunc erit, inquit, pax, quia in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos, quoniam confidimus in eo, quia neque mors, neq; quiduis tentationū nos ab eius diuellat charitate & separet. Tunc ergo dabit tentationes eius vt iusti probentur. Et Dominus quidem dat tentationes ea voluntate, vt neminem decipi velit. D

Iuxta illud. Lib. super Beati immaculati, lit. viij. ver. iiij. Tom. IIII.

De Salomone dicitur, Latitudo cordis eius sicut arena maris. Vide distantiam, via sit angustior, cor latius,

vt Patris

vt Patris & Filij & Spiritus sancti, sustineat mansionem, ne veniat verbum Dei & pulset, & videns cordis eius angustias, dedignetur habitare. Denique sapientia in exitu canit, in plateis autem cum fiducia agit, plateę latæ sunt, non igitur in viis, sed cordis latitudine sapientia decantat. In hoc igitur campo interioris hominis, non in angustiis mentis currendum nobis est. Scriptum est enim, Sic currite vt omnes cōprehēdatis. 1. Cor. 9.

Cap. 4. Tom. IIII. *Libro de Isaac & anima. Pertractans illud Canticorum, Iam hyems abijt, &c.*

Ante aduentum Christi hyems est: post aduentum eius flores sunt. Vnde ait: Flores visi sunt in terra. Vbi ante spinæ, ibi nunc flores: vbi ante defectum, ibi messis est: vbi ante impudicitia, ibi castitas est.

Cap. 2. Tom. V. *In commentario super Lucam, libro x.*

Quid mihi prodest diem scire iudicij? Quid mihi prodest tantorum conscio peccatorum, si Dominus veniat, nisi veniat in meum animum, redeat in meā mentem: nisi veniat in me Christus, in me Christus loquatur? Ergo mihi Christus debet venire, mihi debet aduentus eius fieri. Fit autem Domini secundus aduentus in defectione mundi, quando possumus dicere: Mihi autem mundus crucifixus est & ego mundo. Sed hunc virum talis mundi defectus, si in superioribus domus inueniat, vt conuersatio huius in cælis sit, tunc destruetur templum corporale atque visibile: quia in eo cui mundus deficit, Christus æternus est: huic spiritale templum est. Gal. 6.

Tom. eod. ADVENTVS AD IVDICIVM. *Erit subitò. In commentario super primam Epistolam ad Thessalonicenses, cap. v. in princ.*

Subito & ex insperato apparebit Christus, sicut coruscatio apparet ab oriente in occidentem, habens secum militiam Dei Patris ad perditionem antichristi & satellitum eius. Cum enim securi fuerint perfidi de regno diaboli, interfectis sanctis, id est, Enoch & Helia, & læti de victoria inuicem sibi mittentes munera, sicut dicit Apocalypsis: Tunc & subitò veniet repentinus interitus. In aduentu enim suo Christus hos omnes disperdet, vt videntes sancti qui euaserunt, glorientur.

Lib. 2. Cap. 11. Tom. IIII. *Erit timorosus. Libro de Abraham, versus finem.*

Tunc erit pauor magnus, etiam iustorum: Nemo enim sine peccato. Omnes habebūt quod timeāt, quia impleta peccata erunt. Et cum superabundauerit peccatum, superabundabit & gratia.

Tom. IIII. *In tract. super Psalm. xliij. versu ij.*

Cum viderimus facta quæ Christus in Euangelio ante prædixit, tunc credamus eius aduentum, ne dum verum quærimus lumen, in infidelitatis tenebras incidamus. Cauenda sunt ergo signa perfidiæ, quibus breuiantur dies illi atque minuuntur. Sol enim obscurabitur, stellæ cadēt, hoc est, iusti Dei qui fulgeant sicut stellæ in cælo. Cum hæc videris, crede adhuc tardare Christum. Vbi enim Christus, ibi fides clarior.

Non extat. *Sed de iudicij tempore, etiam dicit in sermone de aduentu ad iudicium, qui incipit, Paucorum admodum dierum occupatione detentus.*

Mouet fortasse vos fratres, cur Dominus aduentum suum indicans, noctis tempore ostenderit se venturum. Vtique eius aduētus magna cum claritate diei, magno cum timore & tremore suscipi deberet à cunctis. Frequenter audiuimus sacris literis prædicatū, priusquam Dominus Iesus Christus veniat, antichristum regnaturum. Qui ita tenebras humano generi suæ prauitatis infunderet, vt lucem veritatis nemo penè respiciat, & caligine propria operiens mētes hominum, cæcitatem quandam spiritalibus oculis exhibebit. Nec mirum si diabolus emittat iniquitatis tenebras, cum ipse nox sit omnium peccatorum. Ad huius tetram caliginem depellendam, velut fulgur quoddam Christus adueniet.

A Quia sicut lucescente die, nox subuertitur: ita coruscante Christo, antichristus fugabitur: nec vlterius disseminare poterit iniquitatis suæ tenebras, cum lumen veritatis effulserit.

ADVERSITAS. *Aduersaria est nobis culpa nostra. In tractatu super Psal. xxxvij. versu tertio.* Tom. IIII.

Grauior aduersarius nobis culpa nostra est, quæ solicitat otiosos, affligit sanos, contristat lætos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormientes. Rei sumus sine accusante, sine torquente cruciamur, sine vinculis astringimur, sine venditore serui. Vnde scriptura dicit, Peccatis vestris venditi estis. Hæc igitur peccata sunt quæ contra nos semper sunt, vt dixit Propheta, Vendiderunt nos, & dominantur nobis. Isai. 50.

Aduersa sunt vtiliora. In Epistola ad Vigilium. Lib. 9. Epist. Epist. 70. Tom. III.

Tunc Deo subditi sumus, cùm aduersis aliquibus vrgemur. Secundæ enim res mentem extollunt.

B *Libro super Beati immaculati, super illud, Bonum mihi quia humiliasti me.* Litera 9. Tom. IIII.

Hoc sequutus Apostolus, ait: Placeo mihi in infirmitatibus, in iniuriis, in necessitatibus, in persequutionibus, in angustiis. Cum enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit iniuriæ, discere iustificationes Dei & meruit impleuit. Ergo hic humiliasti me, hoc est, aduersis tentationibus & incommodis exercuisti. 2. Cor. 12.

Eodem libro exponendo literam decimam.

Magis enim secundis rebus animus extolli solet. Cū autem vrgetur aduersis, tunc diuinum implorat auxilium. Nam & in iis quæ humana sunt, hunc vsum esse cognoscimus, vt cui succedunt prospera, animus elatior sit: cui mundi huius infesta sunt ex potentia alicuius aduersa, tunc confugiat, tunc opem quærat, vt vel rogando superioris mitiget potestatem, vel se viribus armet adiunctis, ne quasi inferior potentioris viribus opprimatur.

C *Propterea eodem libro, litera xviij. versu primo. Iustus es Domine & rectum iudicium tuum.*

Verè iustus vir qui lachrymis profluens, inuolutus ærumnis, graui supplicio delicta persoluens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore lassatur, non ingratus aut tristis est. Plerunque enim vulgus hominum sua delicta non repetens, iniustè se putat tolerare quæ patitur. At verò vir iustus, qui se ipsum statim in exordio sermonis accusat, iustitiam Domini prædicat, quod meritis suis digna patiatur. Dicendo autem iustum Deum, de sua quidem iniustitia ante pronuntiat, sed de iustitia Domini sperat & veniam. Iustus enim non semper irascitur: sicut vltor culpæ, ita moderator est pœnę: sicut vindex peccatorum, ita remunerator est virtutum optimorúmque meritorum. Qui vult dare præmium, debet spectare certamen: quia nemo sine certamine coronatur. Sinit ergo nos sæpe tentari, volens iusta præmia dare, luctanti vtique non dormienti. Non decet redimitos floribus corona, sed puluerulētos: nec molles deliciis, sed labore exercitatos ornat victoria. Iustus ergo in aduersis suis iustitiam Dei laudat. Sed non hoc sentit amissis teneris parens liberis, non immaturo nuptæ viduatus consortio, non æger in dolore, nō naufragus in periculo, non reus in iudicio, nō captus in laqueo. Clamat tamen Hieremias cum futuræ annuntiās populo captiuitatis ærumnam, in luti voragine turpi necandus illuuie mergeretur, Iustus es Domine. Clamabat iterum cum victæ plebis miserandis seruitiis angeretur, iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiā irritaui. Et sub alia litera: ita foris sine filiis fecit, & ab intus mors. Clamabant Hebræi cum propter virtutem deuotionis & fidei gratiam fornacis ardentis ambirentur incendiis: iustus es Domine in omnibus quæ fecisti; & ideo meruerunt vt illæsi ignibus, Domini iustitias prædicarent. Daniel quoque Propheta secundò in

Iustus quomodo se gerat in aduersis. Iusti in angustiis iustitiā Dei celebrant, idq; probat exemplis. Hieremias. Tres pueri. Daniel.

D

lacum missus leonum, & immanium ferarum sæuitia atque horrore circundatus, recta omnia in conspectu Domini esse imperterrito clamore iactabat. Ionas inclusus vtero bestiali, anhelandi spiritus vix habens commeatum, iustus iniustorũ sorte damnatus, clamabat de ventre ceti in mari cum voce laudis & confessionis, supplico tibi. Dauid cùm fugeret à facie Absalon parricidalibus armis & terris pulsus & regno egressus, cũ pro totius populi offerret se excidio, dicebat: Iustus es Domine, & rectum iudicium tuũ: Grex innocens iste quid fecit? Ego pastor feci malum apud iustum Deũ, pœna de culpæ authore sumatur. Ipse pater fidei Abraham cum ad immolãdum vnicus à sene filius posceretur, paternæ pietatis affectum diuinæ confessione iustitiæ tẽperabat dicens, Iustus es Domine: Non enim poscis alienum, sed tuum reposcis. Ipsum tibi restituo quem dedisti. Hunc imitatus Iob extinctis liberis, patrimonióque nudatus amisso, amictum sui corporis scindens ait, Nudus sum natus, nudus, iquit, & moriar: Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomẽ Domini benedictum. Omnes ergo iustum Deum prædicemus, & qui moribunda sepulchro sua membra componit, & qui damno feritur, aut funere filiorum, dicat: Iustus es Domine. Quid enim nostrum amittimus? Clamat Apostolus: Quid habes quod non accepisti? Quod igitur amittimus, reddimus, nõ amittimus. Iustus Dominus in periculis, iustus in damnis, iustus in vltionibus est: nõ solùm quia vnusquisque iustè culpæ suæ pœnas luit, verum etiam quia dum vnus punitur, plurimi corriguntur. Ananias in Actibus Apostolorum, fraudati pretij quod de agri sui venditione perceperat, crimen admisit: qui poterat nihil conferre, & crimen euadere. Verum ne quis impunè circunscribẽdos Apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suæ munus fraude contaminare perfidię, morti addictos ęternę perfidos, vniuersos ad fidei studium iusto terrore composuit. Pharao cum populo fluctibus mersus, mundanæ cõuersationis exemplum est, ne quis Dei populum persequatur. Denique potuit eum Deus voluntati suæ facere obediẽtem, sed eius pœna voluit omnes emendari. Ideóque dicit ad eum Dominus: Quoniã ad hoc ipsum te suscitaui, vt ostendam in te virtutem meam, & annuntietur nomen meum in vniuersa terra. Non vtique Dominus suæ laudis, sed nostræ correptionis incrementa quærebat. Omnes ergo sapientes dicunt, Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Neque enim tradimur aduersariis sine iudicio ipsius, neq; sine ipsius iudicio in tribulatione venimus. Hæc iustorum est cõsolatio, hoc est Domini iudicium. Deniq; vt supra habes: Memor fui iudiciorum tuorum quæ à seculo sunt, & me cõsolatus sum. Aduertis ergo quia Domini iudicia consolationes sunt. Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis. Vtrum nimis mandasti, an nimiam veritatem? Sed & nimia veritas plena laudis, & nimium mandare prouidentiæ atq; cautelæ est. Etenim infirmos nouerat, & ideo sæpius admonebat vt non obliuiscerentur.

Ionas. Dauid. Abraham. Iob.

Agendum est ne nobis ex culpa ipsa proueniant aduersa. In Epistola ad Vercellensem Ecclesiam. Lib. Epist. 10. Epist. 82. Tom. III.

Et quoniam nemo potest esse sine aliquibus aduersis, id agamus, ne nobis nostro vitio aduersa accedant. Nemo enim grauius alieno cõdemnari potest iudicio, quàm insipiens suo, qui sibi author est malorũ. Vnde molesta & plena contentionis declinemus negotia, quę neque fructum habent, & impedimentum afferunt. Quãquam id agere debemus, ne nos arbitrij nostri pœniteat, aut facti. Prudentis enim est prospicere ne frequenter eum pœniteat sui. Nunquam autem pœnitere solius est Dei. Quis verò iustitiæ fructus, nisi mentis tranquillitas? Aut quid est iustè viuere, nisi cum tranquillitate viuere? Qualis forma fuerit domini, talis totius domus est status. Quod si domi quæruntur ista, quantò magis in Ecclesia vbi & diues & pauper, seruus & liber, Græcus & Scytha, honoratus & plebeius omnes in Christo vnum sumus?

Nec est murmurãdum in tribulationibus cõtra Deum. In commentario super Epistolam ad Romanos, capit. 9. O homo quis es qui respondeas Deo? Tom. V.

Magna est, inquit, indignitas & præsumptio hominum, respondere in aduersis Deo, iniquum iusto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortissimo, corruptibilem incorrupto, mortẽ immortali, seruum domino, creaturam conditori.

Ad aduersa sustinenda præparare nos debemus. Libro primo de officijs. Cap 34. Tom. I.

Quia in omnibus quæ agimus, non solùm quid honestum, sed etiam quid possibile sit quærimus, ne fortè aggrediamur aliquid quod non possumus exequi, vnde nos tempore persequutionis de ciuitate in ciuitatem cedere, imò, vt ipsius verbo vtar, fugere vult Dominus: ne temerè aliquis dum martyrij desiderat gloriam, offerat se periculis, quæ fortasse caro infirmior aut remissior animus ferre ac tolerare non queat. Nec rursus propter ignauiam cedere quis ac deserere fidem debet, metu periculi. Qua gratia præparandus est animus, exercenda mens, stabilienda ad constantiam, vt nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frãgi molestiis, nullis suppliciis cedere. Quæ difficilè quidem sustinentur. Sed quia omnia supplicia grauiorum suppliciorum vincuntur formidine, ideo si consilio firmes animum tuum, nec à ratione discedẽdum putes, & proponas diuini iudicij metum, perpetui supplicij tormẽta, potes animi subire tolerantiam. Hoc igitur diligentiæ est, vt quis ita se comparet. Cap. 38. Fortitudinis fulcimentum.

Et adiungit cap. xxxviij.

Illud ingenij, si quis potest vigore mentis præuidere quæ futura sunt, & tãquam ante oculos locare, quid possit accidere: & quid agere debeat, si ita acciderit, definire: interdum duo & tria simul voluere animo, quæ coniiciat, aut singula, aut coniuncta accidere posse: & aut singulis aut coniunctis disponere actus quos intelligat profuturos. Fortis est ergo viri non dissimulare cum aliquid immineat, sed prætendere & tanquam explorare de specula quadam mentis, & obuiare cogitatione prouida rebus futuris, ne fortè dicat postea. Ideo ista incidi, quia non arbitrabar posse euenire. Denique nisi explorentur aduersa, citò occupant: Vt in bello improuisus hostis vix sustinetur, & si imparatos inuenerit facilè opprimit, ita animum mala inexplorata frangunt. In his igitur duobus illa est animi excellentia, vt primùm animus tuus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde quod verum & honestum est videat. Beati enim mũdo corde, quia ipsi etiam Deum videbunt; atque id quod honestum est solùm bonum iudicet. Deinde nullis perturbetur occupationibus, nullis cupiditatibus fluctuet. Neque verò id quisquam facilè facit. Quid enim tam difficile, quàm despicere tanquam ex arce aliqua sapientię, opes aliáque omnia quę plerisque videntur magna & præexcelsa? Deinde vt iudicium tuum stabili ratione confirmes, & quæ iudicaueris leuia tanquam nihil profutura contemnas. Deinde, vt si quid aduersi acciderit, idque graue & acerbum putetur, ita feras, vt nihil præter naturam accidisse putes, cum legeris: Nudus sum natus, nudus exibo: quæ Dominus dedit, Dominus abstulit: & vtique & filios amiserat, & facultates: seruésque in omnibus personam sapientis & iusti, sicut ille seruauit qui ait: Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Et infra: Sicut vna insipientium mulierum loquuta es. Si bona suscepimus de manu Domini, quæ mala sunt, non sustinebimus? Munimenta fortitudinis. Mat. 5. Iob 1. Iob 2.

Hoc idem aliter dicit. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu quarto.

Quanto

Quando in afflictionis tempore sumus, & quatimur aduersis, meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta, nisi exercitio palęstrę prius fuerit assuefactus, non audet subire certamen. Vngamus ergo oleo lectionis nostræ mentis lacertos, sit nobis tota die ac nocte exercitij vsus in quadam cælestium palæstra scripturarum, artúsque animorum nostrorum salubris spiritualium ferculorum esca confirmet, & cum aduersarius assistere cœperit, & puluere nos suæ tentationis asperserit, stemus intrepidi: nitamur non vt in incertum, nec vt aëra cædentes. Melius percutimus verberati, si percutienti maxillam alteram præbeamus, si vindictam non requiramus, sed ei qui dixit: Mihi vindictã, & ego retribuã: causam vindictæ integram reseruemus. Cædimus aëreas potestates, si nosipsos castigare nouerimus. Castigabat carnem suam Paulus, vt aduersarios verberaret: & in seruitium redigebat corpus suum, vt dominaretur inimicis. Exerceamur igitur indefesso meditationis vsu. Exerceamur ante certamen, vt simus certamini semper parati: & cum frequentior aduersarij ictus ingruerit, nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nunc corporis ægritudine, nunc mœrore animi, nunc terrore mortis & acerbitate pœnarum, dicat vnusquisque nostrum qui potuerit sustinere ac perpeti: Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea.

De Iob exemplificando adiungit.

Quanta simul coaceruata sunt, vt in illa afflictione Iob sanctus periret? Sed quia Patriarcharum moribus informatus, oraculorúmque cælestium, & naturalis legis erat institutione formatus, ideo tentationibus tantis perire non potuit. Denique cum amisisset tam amplas subito facultates, charissimos filios, quasi is cui meditatio quotidiana esset in lege diuina, ait: Nudus exiui de ventre matris meæ, nudus ibo: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Perfusus etiam totius corporis vlceribus, cum tentaretur vxoris alloquiis, qui meminisset Adam sic esse deiectum dum propriæ credit vxori, respondit: Sicut vna ex insipientibus mulieribus loquuta es: Quòd si illam quasi sapientem voluisset audire, ipse sapiens non fuisset. Tentatus etiam diuersis alloquiis amicorum, cum fidei stabilis immobilísque patientiæ præmia meruisset à Domino, nónne dicebat: Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc fortè perissem in humilitate mea? Quam gratè hoc dicit hodie, qui in martyrio plurima flagella sustinuit, eculeo & vngulis, plũbo, laminis ardentibus, gladio cõprobatus? Potuit enim perire, nisi meditatus in lege, grauiora pręsentibus futura supplicia credidisset.

Iob. 1. *Patiẽtia Iobis.* *Iob 2.*

De Ioseph Patriarcha scribendo subiunxit.

Ioseph patientia & tentatio.

Quãta sanctus Ioseph pertulit, quàm acerba, quàm dura? Primùm fratrũ odia, degeneris seruitutis ærumnas, parentibus defraudatus, ablegatus exilio, negotiatorum vernula, & Ægyptij ignobilis vile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero grauior esse tentatio, quàm vt tanto familiæ splendore deiectus, seruiret apud Ægyptios? Est consolabilis seruitus seruire vel iustis. Æquitate domini leuatur iniuria seruitutis. Tanto igitur genere deiectus, satis gratum habebat, si ministro regio suum obsequium probaretur. Nec hoc quidem satis fuit ad tentationis acerbitatem, redit aduersarius ad suas artes, totásque vires suas omni fraude commouit, vt per mulierem laqueos innoxiæ necteret conscientiæ. Concitauit in eum libidinis stimulis vxorem domini sui, quæ adulterinos à seruulo concubitus flagitaret, vt si acquiesceret, crimẽ impleret: si recusaret, incideret offensam, nexũ calũniæ non euaderet. Deniq; trusus in carcerẽ, & innocens inter noxios æstimatus ab eo amplius cœpit vrgeri, cui fidẽ suã cum periculis præstitisset. Sed quia contumeliæ virum frangere nequiuerunt, mutata est tentatio, lõgè asperior speciẽ prosperorum. Plurimos enim supplantauerunt secundæ res, quos supplicia acerba non fregerant. Producitur è carcere nutu regio, interpretatur somnium, erigitur† vt honore præstantior esset omnibus Ægyptiis, regi secundus: esurientibus populis alimenta diuideret: Obiiciuntur ei fratres, qui eum ad seruitutis iniuriam non fraterno amore vendiderant, vt vel contumeliæ, & appetitæ salutis dolore tentatus excuteret germanitatis affectum. Sed vir iustus oblitus est contumeliam, cumulauit gratiam, eò se magis fratrem voluit exhibere, quò fratres ipse non fuisset expertus. Denique hoc munere & patrem recipit, & fratrem pia fraude quæsiuit. Quid igitur aliud melius diceret sanctus Ioseph, quàm istud ad Dominum?

† Aliàs, eligitur.

De Isaia propheta mirabile referendo concludit.

Fertur prophetæ cuidam, & plerique ferunt, quod Isaiæ in carcere posito, cum mole imminentis vrgeretur exitij, dixisse diabolum: Dic quia non à Domino loquutus es quæ dixisti, & omnium in te mentes affectúmque mutabo, vt qui indignantur iniuriam, absolutionem conferant. Sed ille gratius iudicauit pro veritate supplicium, quàm pro adulatione beneficium. Quod vtique non fecisset, nisi meditatione legis fuisset exercitus. Sit ergo nobis quotidiana lectio pro exercitio, vt quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra, vt cum increbuerint† tentamenta, non tanquam inexercitatos, non tanquam expertes ciborum spiritualium, & attenuatos ieiunio lectionis tentationum tempus inueniat. Quòd si athleticis epulis pastam animam nostram potuerit inuenire, si sit Euangelicus succus in nobis, si Apostolicis escis maturitas nostros mentis thoros, animęque robusta solidauerit: si frequenti meditatione memoria tenax pręceptorum cælestium parata ad tempus exempla deprompserit, nulla tentationum nos poterit perturbare congressio.

† Aliàs, increpuerint.

Aduersis probatur Christi miles. Libro secundo de Abraham.

Tom. IIII.

Exercetur athleta Domini, probatur aduersis.

A Christo non debent nos separare aduersa, ideo sunt toleranda. Libro primo de Iacob & vita beata.

Cap. 7. Tom. IIII.

Sed etsi qua imminerent grauia, nequaquam nos à Christo separare deberent. Cur nos pro illo non etiam dura & acerba toleremus, qui pro nobis tam indigna suscepit? Ideóque debet inesse nobis charitas, vt nullis periculis reuocemur à Christo. Scriptum est enim, Aqua multa excludere non poterit charitatem, & flumina non concludent eam, quia torrentem transiuit anima diligentis. Nulla tempestas, nullum profundum periculi, nullus terror mortis aut pœnæ vim charitatis minuit. In his enim probatur, in his beatavita est, etiãsi multis periculis mundetur. Non enim frangitur sapiẽs doloribus corporis, nec vexatur incõmodis, sed etiam in ærumnis beatus manet. Neque enim aduersa corporis vitæ beatæ munus imminuunt, neq; de eius aliquid suauitate delibant, quia non in delectatione corporis vitæ beatitudo est, sed in conscientia pura ab omni labe peccati, & in eius mente qui cognoscit, quia quod bonum est hoc delectat, etiamsi asperum sit, quod autem indecorum, etiamsi suaue, non mulcet. Ergo causa bene viuendi non delectatio corporalis, sed mentis prudentia est: Non caro quæ est subiecta passioni, sed mẽs quæ iudicat, quia nihil melius delectat quàm consiliorũ honestas, & operũ pulchritudo: Ea igitur beatæ interpres est vitæ. Melior est enim prudẽtia vel ratio arbitra passionũ quàm passio, pręstantiúsq; quod iudicat quàm quod iudicio subiectũ est. Neq; enim fieri potest vt ratione sit melius quod est irrationabile. Habet ergo in se remuneratione suã qui sequtur Iesum, & in suo affectu præmiũ, etiãsi dura sustineat, beatus est tamen suis moribus,

Cant. 8. *Qualis debeat esse Christiana charitas.*

moribus, beatus ipsis periculis, sicut Dominus definiuit dicens: Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam.

Quomodo sapiens se habet in cunctis aduersis, maximè quo ad corpus proprium & filios, Eodem libro.

Cap. 8. Quæro nunc, vtrum sapiens delectetur sanitate corporis. Negare non possumus, quod delectetur secundum naturam, & libenter accipiat non dolere aliquid quàm dolere, nisi forte pro Christo, pro quo si causa poscat, & debilitatem corporis promptè accipiat, & totum corpus suum morti offerat. Idem tamen etiam propter causam fidei atque iustitiæ, si desit sanitas non afficiatur animo, neque frangatur dolore corporis, qui se potest virtutum perfectione solari. Quæro etiam, vtrum delectetur liberis. Quis istud abnuat? Neque enim durus & ferreus, sed perfectus quæritur. Tamen & si amittat liberos, non ideo minus beatus, qui ideo non minus perfectus. Quod enim perfectum, beatum: Quinetiam si aduersa tolerat, quàm si secundis affluat, magis solet huiusmodi videri perfectus: quamuis neque si desint, neque si assint externa commoda, aut corporis læta, decedere quicquam virtuti soleat, vel accedere. Sed plerisque tam laudi fuit tolerasse aduersa fortiter, quàm non incidisse. Verùm hoc specie æstimatur non pondere. Illud profundum, virum iustum nihil velle nisi illud solum & præclarum bonum, huic soli intendere, hoc vnum in bonis ducere, non aliud cum illo, sed solum ipsum semper desiderare, hoc delectari: cui si aliud adiungatur quod delectet eum, vt est filiorum suauitas, non illud amittitur, sed istud adiungitur. Non enim minuunt accedentia beatitudinem quæ augere non possunt: quia plenum illud & inuiolabile manet, in quod anima sese inducit, & cui se inseruit & infudit. Manet semper inter aduersa & delectabilia perfecta virtus, neq; aduersa de perfectione eius quicquam minuunt: neque delectabilia adiungunt perfectioni. Quid enim est quod is qui ad summum ascendit, aut dani de caducis sentiat, aut commoditatis?

Sapientem etiã corporalibus delectari.

Et infra subdit de aduersis persequutionum damni & carceris vel exilij.

Cap. eod. inf. Perfecti est enim viri communitatem naturæ sustentare virtute animi, & ad meliora adducere, nec succumbere iis quæ plerisque terribilia & formidolosa videntur, sed quasi fortem militem grauissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, & quasi prouidum gubernatorem nauem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium sulcando vndas quàm declinando. Non iste in persequutione pauidus, nec in tormentis mollior, ne torquentem exasperet: sed quasi athleta fortis qui repercutiat verberantem, si non cædis, certè sermonis flagello, qui multis metuenda flagella & tormenta despiciat dicens: Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum: qui cum grauissimo licet dolore luctetur, nec se miserabilem præbeat, sed ostendat tanquam in laterna lumen, etiam inter asperas procellas, & grauissimos flatus suam lucere, extingui nec posse animi virtutem. Non iste in suorum iniuriis mollis, nec de sepulchro solicitus sui corporis, cui sciat cælum deberi: non in captiuitate ciuicæ plebis abiector, sed sicut iudex seuerus, infidelium perfidiam erroresque cõdemnans, vt Daniel qui sacerdotum furta prodebat & superstitiones eorum redarguebat, ostendens nulla veritate subnixas sed fraudibus adumbratas. Talis postremò est vir perfectus, qui omnes velit bene agere, nihilque cuiquam accidere mali, & si præter voluntatem eius acciderit, ipse tamen de propria beatitudine † nihil amittit.

Sapiens qualis in persequutione.

† Alias, voluntate.

Tom. IIII. *Item quod in aduersis diligendus est Deus, & constantia retinenda. In tractatu super primum Psalm. versu secundo.*

Qui diligit, in omni statu suo debet seruare diuturnè charitatis affectum. Pater diligit filiũ, diligit etiam cum arguit, diligit etiam cum verberat baculo. Qui enim parcit baculo suo, odit filium suum. Nos quoque Dominus castigat & diligit. Itaque etiam cum digna coërctione committimus, ille tamen diligit, qui etiam recipit offensum. Castigat autem Dominus omnem filium quem recipit. Et tu cum castigaris dilige, quia ideo castigaris, vt recipiaris. Nam quid grande est, si tunc diligas Dominum Deum tuum cum tibi abundant omnia, cum frueris optatis, cum honoribus, cum facultatibus, cum liberis gaudes? Et homini à quo accepimus beneficium, gratiam referre consueuimus. Denique cum laudaretur Iob iudicio cælesti, hoc retulit diabolus, minimè mirum si gratus esset Deo, cui tanta suppeteret affluentia prosperorum: Sed tunc probandum, si illa amittat vniuersa, & pij cultoris præstet officium. Hæc igitur prima virtus, vt non frangaris aduersis, non extollaris secundis. Id te lex docet, vt afflictione non relaxes intentionem. Victor non desperationem induas: nec dicas, Virtus mea & fortitudo mea hæc tribuit mihi: sed omnia noueris diuinæ misericordiæ deputanda.

Prouerb. 3. Heb. 12.

Tom. IIII. *Quare Deus permittit aduersa bonis euenire. In tractatu super Psal. xliij. versu xj.*

Interdum quos vult in certamine coronari Dominus, veluti derelinquit ad tempus, vt fide vincat: nec rebus secundis & prosperis deuotio remittatur. Denique sæpe qui prosperorum cursu & secundorum vsurpatione ciderunt, corriguntur aduersis. Ideo frequenter inuenimus Iudæos post victoriam lapsos: post seruitium, correctos: quia precibus & deplorationibus Deum ad se redire fecerunt.

Aduersa sunt toleranda, quia redemptio peccatorum. Libro secundo de Apologia Dauid.

Quia Deus pius & misericors est, quæ nobis aduersa contingunt, pro pretio nostri erroris excepimus. Didicimus captiuitatem pretium esse peccati: hæc enim decernitur pro crimine.

Tom. IIII. *Aduersa sunt toleranda spe cælestium præmiorum. Libro super Beati immaculati, litera septima, versu secundo, super illud: Hæc me consolata est.*

Hæc est spes, hæc quæ verbo tuo obuenit mihi, consolata est me, vt tolerarem acerba præsentium. Dum facit Paulus contra nomen, non habet spei consolationẽ: dum patitur pro nomine, haurit spem de consolatione, & fidelis futuros quomodo nos consoletur accipe. Quis nos, inquit, separabit à dilectione Christi? Tribulatio, an angustia, an persequutio, an fames, an periculum, an gladius? sicut scriptũ est: Quia propter te morti tradimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis. Et qua ratione illa patienter tolerari possunt, addidit: Sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit. Ergo si quis vult aduersa superare, si est persequutio, si est periculum, si mors, si ægritudo grauis, si incursus latronum, si facultatum præscriptio, si quicquid eorum quæ putantur in isto aduersa seculo, facile superantur, si sit spes quæ consoletur. Nam etsi illa acciderint, tamen grauia esse non possunt dicenti: Æstimo enim quod indignæ sunt passiones huius temporis, ad futuram gloriam. Quisquis enim meliora sperat, nunquam leuioribus frangitur. In tempore igitur humilitatis nostræ spes consolatoria est, quæ non confundit. Tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ nostræ arbitror. Humiliatur enim anima nostra, dũ traditur tentatori duris examinanda laboribus, vt luctetur & certet, congressum contrariæ experiens potestatis: sed in his tentationibus viuificatur alloquio Dei.

Spei vires in afflictionibus.

Item litera xv. versu iiij. quod aduersa spem cælestium non tollunt sed prouocant.

Expectatio nostra vita æterna est. Expectatio nostra

stra regnum Dei est, Angelorum consortium, benedictiones sunt spiritales. Spera quotidie, finem ista res nō habet, nescit inducias. Spera tamen positus in aduersis. Si quis tibi dicat aliqua fortè necessitudinum amissione percusso, quid tibi prodest iustitia tua? tu tamē spera, nō deficiat fides tua. Si quis tibi dicat, quid tibi profuere quotidiana ieiunia? quid castitas corporis, pudor mentis? Ecce sicut iniustus & impius vulneratus es: non deficiat fides tua. Nam etiamsi infirmus es, fidelis tamē, solicitus est pro te Christus.

In aduersis Deo gratias agere debemus. Eodem libro litera septima, versu septimo.

Non magnum est si tunc Domino gratias agas, quando in prosperis & secundis es: sed si tunc adhæreas Christo quādo te persequutor exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium, in illo dolore, in illa nocte, in illa destitutione, memento Domini Dei tui, ne quasi non exauditus ingratus sis, & in tua præuariceris ærumna. Pulsus es in exilium, memento Domini Dei tui, ne patriæ interdictæ tibi charitatem Deo præferas. Alicuius diuitis oppressus potentia amisisti proprias facultates, indiges sumptu, memento Domini Dei tui, ne nox te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoc enim est mandatum legis, vt in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris à Domino & possis dicere: In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.

Item litera decima, versu tertio, quod etiam in aduersis Deum laudare debemus.

Siue ergo in aduersis positus agnouit probationis gratiam, ea quæ laboriosa & aduersa sunt sustinenda, iustum autem Dei est iudicium, & ideo bene certantes nunquam deseri vel relinqui, & coronam his post labores posse deferri: siue in secundis & prosperis positus cognouit etiam diuitias rerum, diuersósque successus tentationis causas solere suppetere, vt is qui his vtitur, rerū prosperitate tentetur. In eo igitur laudandus propheta Dauid, quia cum ista agnosceret, humiliabatur: vt humilitate sua vel prosperorū excluderet tentamenta, vel aduersorum subiret constantiam æquanimitate tolerantiæ. Non ergo magnopere laudabilis esset Propheta, si laudaret iudicia Dei vsus affluentia rerum secundarum. Quid enim magnum facimus, si quando in secundis sumus, laudamus Deum, quando in diuitiis sumus, quando nullis vexamur iniuriis? Illud est magnificum, si subiectus iniuriis, contumeliis, iudicium Dei laudes: si vexatus ægritudine, iudicia Dei prædices: si te inopia non reuocet, quominus laudes iustitiam Dei. Ergo semper laudāda sunt iudicia Dei, sicut scriptum est: Exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua. Quæ sunt filiæ Iudæ, nisi animæ religiosæ, animæ Ecclesiæ, quę Iesum Dominum confitentur, quæ videntes rationem iudiciorum suorum semper exultant? Qui enim non ex aliquo secundo prouentu, sed ex cognitione rationis induit lætitiam, non nisi in exultatione perpetua constitutus est. *Psal.47.*

Aduersa bene tolerantes sunt nobis ad magisterium. In tractatu de secunda interpellatione Iob.

Digni sunt vt nobis magisterirum viuendi afferant, qui in aduersis positi, plus Deo placere meruerunt.

ADVERSARIVS. *In commentario super Lucam, de quadruplici aduersario nostro, videlicet diabolo, sacra scriptura, quolibet vitio, & propria conscientia.* *Lib.7. Cap.21. Tom.V.*

Aduersarius noster est ille præcipuè qui serit illecebras delictorū, vt habeat in supplicio participes, quos habuit in errore consortes, atque ideo socios quærit ad culpam, vt obnoxios prodat ad pœnam. Quem nobis cauendum Petrus Apostolus monet dicens: Aduersarius noster diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, &c. Est & aduersarius noster iuxta Matthęum omnis virtutis vsus, & Apostolicus & Propheticus sermo, qui nos ad asperiora præcepta, & durioris vitæ documenta constringit. Cui consentire nos conuenit, vt eum operibus æmulemur, ne aliqua nostri contumacia ab eo desciuisse prodamur. Iuxta Lucam autem nemo nobis magis aduersarius quàm noster est lapsus, qui nos vitæ nostræ accusat indiciis. Non quod accusationis illius iudex futurus quærat officium, sed quod apud omnium cognitorem noster nos actus accusat, dum ab vsu virtutis Apostolicísque præceptis inuenitur alienus. Itaque aduersarius nobis omnis vitiorum vsus. Aduersaria nobis libido, aduersaria auaritia, aduersaria omnis improbitas, aduersaria omnis iniqua cogitatio, aduersaria denique omnis mala conscientia, quæ nos & hîc afficit, & in futurum accusabit & prodet, sicut testatur Apostolus dicens, Testimonium reddente illis conscientia illorum, & inuicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus. Quòd si conscientia vnumquenque prodit, quantò magis gestorum nostrorum opus ante Deum præsto est, quod expressum in nostro corpore vltimo tempore censebitur, & secretum cogitationis scriptum in cordibus nostris legetur? Demus igitur operam vt dum in hoc sumus vitæ curriculo constituti, tanquam à malo aduersario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cum aduersario ad magistratum in via, nostrum cōdemnet errorem. Ideo secundum Matthæum ait, esto consentiens aduersario tuo dum es in via cum illo, &c. *1.Pet.5.* *Rom 2.* *Mat.5.*

In tractatu super Psalmum xliij. exponendo Psalmi titulum, quod cum diabolo nostra caro nobis efficitur aduersaria. *Tom.IIII.*

Multa nobis grauia certamina sunt proposita, vt nemo nisi qui legitimè certauerit coronetur. Luctandum est nobis aduersus carnis huius illecebras & feruorem sanguinis. Luctādum est aduersus nequitias spiritales. Nemo grauior domestico aduersario. Nemo nocentior hoste eo, qui cælestis substantiæ potentia suffragatur.

Contra aduersarium cautè est loquendum. In tractatu super Psalmum xxxviij. versu secundo. *Tom.IIII.*

Commouetur animus & exagitatur stimulantibus aduersariis, & obstrepentibus, illudentibus, criminantibus: excidit verbum commotionis. Ideo silentium est tutum & decorum, quod seruat cum grauitate cautelam. Quid enim labia nostra nisi quædam vincula sunt? Denique vinculis labiorum suorum vnusquisque constringitur. Ideo sapiens in tempore tacet, & secum considerat quo tempore loqui debeat. De quo præclarè ipse Salomon: Labia, inquit, sapientis alligata sunt intellectu. Quando ergo vides illudētibus proteruis, sapientem tacere, dic: Ligauit iste intellectu labia sua: hoc est, prudenter tacet, ne labiorum suorum vinculis alligetur. Posuit ori suo custodiam, sepiuit aures suas spinis, vectem adhibuit foribus sui oris, seruat thesaurum cordis sui, & argentum eloquij sui, vt examinatum & purgatum quando oportet proferat: ne quisquam prius fur in cor eius aut perturbator irrumpat, & ad eos captiuum trahat, quibus flagitia sua vendat. *Labia vincula.* *Prouerb.5.*

Propterea libro primo de officiis. *Cap.4. Tom.I.*

Tunc maximè insidiatur aduersarius, quando videt in nobis passiones aliquas generari, tunc fomites mouet, laqueos parat. Vnde non immerito (sicut audistis legi) propheta dicit, Quia liberauit me de laqueo venantiū, & à verbo aspero. Symmachus verbū irritationis dicit. Alij perturbationis. Laqueus aduersarij est sermo noster, sed etiam ipse non minus aduersarius est nobis. Loquimur plerunq; quod excipiat inimicus & quasi nostro nos gladio vulnerati. Quanto tolerabilius est alieno gladio, quam nostro perire? Explorat ergo

A ergo aduersarius nostra arma, & concutit sua tela. Si viderit moueri me, inserit aculeos suos, vt seminaria iurgiorum excitet. Si emisero verbum indecorum, laqueum stringit suum. Interdum mihi quasi escam proponit vindictæ possibilitatem, vt dum vindicari cupio, ipse me inseram laqueo, & nodum mortis astringam mihi. Si quis ergo aduersarium sentit præsentem esse, tunc custodiam magis adhibere debet ori suo, ne det locum aduersario.

ADVLATIO. *Libro primo de officijs.*

Accedat suauis sermo, vt conciliet sibi affectum audientium, gratúmque se vel familiaribus, vel ciuibus, vel, si fieri potest, omnibus prębeat: neque adulantem se, neque adulandum cuiquam exhibeat: alterum enim calliditatis est, vanitatis alterum.

In Epistola secunda ad Gratianum Valentinianum & Theodosium de consilio Aquilegiæ.

Ne sancta mens vestra animíque calliditas, quæ omnibus consulere gestit, in portũ hominis simulata adulatio deflectat deprecandos vos & obsecrandos, si dignanter ducitis, æstimamus.

B ADVLTERIVM. *Quæ sit adultera. In Epistola tertia contra Auxentium ad Valentinianum.*

Est lib. 5. Epist. Epist. 33. quæ est ad Marcellinam sororẽ.

Adultera est, quæ non est legitimo Christi coniugio copulata.

Adulterij tela. Libro de Ioseph, pertractans illud Genesis xxxix. Iniecit domina oculos in Ioseph, &c.

Cap. 5. Tom. IIII.

Prima adulteræ oculorum tela sunt: secunda, verborum: sed qui non capitur oculis, potest verbo resistere.

Adultera mulier est audax. Ibidem infra.

Tertium spiculum adultera interpellandi assiduitate vibrat: sed Ioseph non audiebat eam. Habes post prima verba quid caueas. Non solùm lubrica, sed etiã procax, importuna & petulans est libido, nec habet quod vereatur adultera. Quæ dispendia prima nõ doluit, insidiatur vt capiat.

Quid maritus debet facere de vxore adultera. In commentario super Lucam, libro secundo, cap. primo.

Tom. III.

Pulchrè autem docuit sanctus Matthæus quid facere debeat iustus qui probrum coniugis deprehendit, vt incrementum ab homicidio, castum ab adulterio, præstare se debeat. Qui enim coniungitur meretrici, vnum corpus est.

C *Contra viros adulterantes. Libro j. de Abraham, ca. ij.*

Tom. IIII.

Afflixit autem Dominus Pharaonem afflictionibus magnis & sæuissimis, & domũ eius propter Sarã vxorẽ Abrahæ. Magnum est testimonium documentúmque castitatis. Intuendus locus ita hortatorius, vt vnusquisque castum se præbeat, alienum non affectet thorum, nec latendi spe aut faciendi impunitate alienam vxorem incestet, non incuria aut stultitia prouocetur mariti, aut longiore absentia. Adest præsul coniugij Deus, quem nihil lateat, nullus euadat, nemo irrideat, vicem absentis mariti tuetur, seruat excubias, imò sine excubiis deprehendit reum antequam faciat quod parauerit, in animis singulorum, in mentibus vniuersorum, crimen agnoscit. Et si maritum adulter fefelleris, non falles Deum: & si maritum euaseris, & si iudicem fori luseris, non euadis iudicem totius mundi. Ille grauius vlciscitur iniuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti. Maior enim iniuria est, authorem custodẽ thalami spretum & non consideratum. Ipse quoque Pharao licet rex Ægyptiorum, quem & insolentia regalis potentiæ supinaret & Ægypti lasciuia atque luxuries à studio castitatis abduceret: Vocauit Abraham, & redarguit eum dicens: Quid hoc fecisti mihi? Quare non dixisti quia vxor tua est? Sed dixisti mihi quia soror tua est, vt sumerem eam mihi vxorem: & nunc ecce mulier tua ante te. Etsi natura ferus ac barbarus, tamen significat etiã exteris ac barbaris moribus esse curam pudoris, & adulterij etiã sibi crimẽ cauendũ. Qui pretendit ignorantiam, condemnat intemperantiam. Nec mirum si barbarus nouit ius naturæ, muta animantia, quæ nullis tenentur legibus, sunt tamẽ aliqua quæ non solùm paribus suis copulæ seruent fidem, verumetiam coitus vnius castitatem custodiant. Ita maior lex naturæ quàm legum præscriptio est. Nõ mirum ergo si iste Ægyptius rex Deum timuit, qui hominem non timebat & pœnã soluit adulterij, qui nullis tenebatur reus legibus: statímque vt alienam esse agnouit vxorẽ, non solùm marito reddidit, verumetiã prosequutores dedit qui deducerent: ne quis de populo barbaro irrogaret violentiam, vel peculio viri, vel vxoris pudori.

Adulterium plus grauatur in Christiano. In eodem libro.

Cap. 7.

Ecce tu morieris propter mulierem, dixit Deus Abimelech in nocte. Aduertimus adulterium diuino iudicio morte puniri. Ideóque addidit: Hæc autem commoratur cum viro. Habent quidem omnes viri mulieríque concubitus, nulla legitimi matrimonij sorte celebrati suam culpam. Discite etiam, qui ad gratiam baptismatis tenditis, velut quidam fidei candidati continentiæ disciplinam sobriam. Nulli licet scire mulierem præter vxorem. Ideo coniugij tibi ius datum est, ne in laqueum incidas & cum aliena muliere delinquas. Vinctus es vxori, noli quærere solutionem: quia non licet tibi vxore viuente vxorem ducere. Nam & aliam quęrere cum habeas tuam, crimen est adulterij: hoc grauius, quod putas peccato tuo authoritatem lege quærendam. Tolerabilior est si lateat culpa, quàm si culpæ vsurpetur authoritas. Nec hoc solùm est adulterium cum aliena peccare coniuge, sed omne quod non habet potestatem coniugij.

Exemplo piscium vituperatur adulterium & ex adulterio nati. Libro quinto Hexameron.

Cap. 3. Tom. IIII.

Tum deinde quàm pura & inuiolata successio, nullus alteri, sed generi suo miscetur: Tymallus Tymallo: lupus lupo. Scorpena quoque castitatem immaculati connubij generi suo seruat. Itaque habet pudicitiam generis sui, sed venenum generis sui non habet: non enim percutit scorpena, sed reficit. Nesciunt igitur alienigenarum genera piscium adulterina contagia, sicut sunt ea, quę coëunt asinorum equarúmque, quę inter se genera magna cura hominum perpetrantur: vel rursus cum equus asinæ miscetur, quæ sunt vera adulteria naturæ.

Scorpena.

Virgo Deo dicata, si stuprari se permittit, peior est quã adultera. In tractatu eodem, Epistola de lapsu Susannæ.

Apud Hiero. Lib. Epist. tract. 14. Epist. 74.

Si tredecim testibus sponsalibus consummatis quęuis fœmina viro coniuncta mortali, non sine magno periculo perpetrat adulterium: quid putas fore cum inter innumerabiles testes Ecclesiæ coram Angelicis exercitibus cæli facta copula spiritalis per adulterium soluitur? Nescio an possit condigna mors ac pœna cogitari. Dicit verò aliquis, Melius est nubere quàm vri: Hoc dictum ad non pollicitam pertinet, ad nondum velatam: cæterum tamen quæ spopondit se Christo, & sanctum velamen accipit, iam nupsit. Nam immortali iuncta est viro: & iã si voluerit nubere, communi lege coniugij adulterium perpetrat, & ancilla mortis efficitur. Si hoc ita est, quid de illa dicendum est, quæ occulta furtiuáque turpitudine constupratur, & fingit se D esse quod non est, habitu virgo, facto non virgo, bis adultera in facto & in aspectu?

De adulterio spirituali. In commentario super Lucam.

Lib. 8. cap. 2. Tom. V.

Vir Christus, vxor Ecclesia est: charitate vxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad filium, non separet persequutio, non auertat luxuria, non philosophia deprędetur, non Manichæus contaminet, non Arrianus auertat, non Sabellianus inficiat. Deus iunxit, non separet Iudæus. Adulteri sunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei & sapientiæ veritatem.

Adultera

Tom.IIII. *Adultera dicitur synagoga respectu ecclesiæ. In tracta. super Psalm. xliij. versu xvj.*

Nupsit synagoga ritui corporali, obseruationíque perfidiæ. Sed non fuit illa sobrietas spiritalium nuptiarum, sed adulterium castitatis. Ideo synagoga libera esse non potuit, quæ malè nupserat, & nō crediderat resurrectionem Christi futuram. Vnde bene ei nupsit Ecclesia, cui secundum sacram dispensationem secūdum carnem mortuus est Christus, vt illa Iudæa anima quæ ante fuerat ligata peccato, per mortem Christi absolueretur vinculo peccatorum.

Tom.V. *De iis qui adulterant verbum Dei. In commentario super secundam Epistolam ad Corinthios, cap. quarto, super illud, Non ambulantes astutia.*

Ad dedecus enim & deformationem eius proficit qui subdola mente confingit doctrinam ad decipienda corda simplicium. Turpis enim inuenietur in die iudicij. Astutia enim est malæ mentis, vt id quod sibi libitum est expleat, verba Dei adulterat, vt sensum inuertat. Adulterare autem, est verum sensum per falsum velle excludere.

Contra adulteros. Require supra, cap. Abraham.

Tom.V. ADVOCATVS. *Noster est Christus. In commentario super Epistolam ad Romanos, capit. viij. super illud, Qui est in dextera Dei interpellat pro nobis.*

Deum, quia nos iustificat, accusare nos negat: Christum autem, damnare non posse: quia eo affectu diligit nos vt moreretur pro nobis: & resurgens semper causas nostras agit apud patrem. Cuius postulatio contemni non potest, quia in dextra Dei est, hoc est in honore quod Deus est, vt de Deo patre securi, & Christo filio eius, qui iudicaturus est, in fide eorum lætemur. Hinc illud est quod dicitur Petro Apostolo. Ecce expostulauit satanas, vt vos vētilet velut triticum: ego autem rogaui pro te ne deficiat fides tua. Hoc ergo modo interpellat pro nobis Saluator. Sciens autem potentiam & altitudinem aduersarij nostri, cum se commouet aduersum nos, si nō assentiamus, Saluator interpellat pro nobis, ne aliquid violenter præsumat circa nos vt arceatur insolentia eius. Hac causa tamen dicitur filius interpellare, cum ipse agat totum, & æqualis sit Deo patri. Et quia vnus dicitur Deus, ne Pater & Filius singularis vel vnio putaretur, ad personarum distinctionem sic loquitur scriptura, vt Filium non disparem tradat: & Patrem quia pater est, & quia ab ipso sunt omnia præferat.

Tom.V. *In commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. vij.*

Intueris quia de ea quę secundum carnem est, ista dicit. Quando enim sicut pontifex est, tunc etiam interpellat: quia ex ea natura qua pontifex est, interpellat pro eis. Quis est qui interpellat pro eis nisi humanæ naturæ diuinitati illius coniunctio, quam paterno solio aduexit? Semper viuus, ad saluandum idoneus. Alij verò pontifices, quia semper non erant, semper nō interpellabant. Hic verò non solùm in hac vita saluat per interpellationem humanitatis, sed etiam in futurum glorificat, dum tradet regnum Deo Patri, & perducet sanctos ad visionem paternæ maiestatis.

Tom.IIII. *Libro super Beati immaculati, litera xx. versu iiij.*

Suscepit aduocati personam: ipsum enim aduocatum habemus apud Patrem. Pernoctabat in oratione pro nobis, vt nos suo informaret exemplo, quemadmodum veniam nostris debeamus exorare peccatis. Non enim ideo pernoctarat, quasi qui aliter Patrē nobis recōciliare non posset, sed vt qualis aduocatus esse debeat demonstraret, qualis sacerdos, vt non solùm diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat peccator assistere. An impetrandi egebat auxilio, qui facere ipse poterat quod rogabat, quemadmodum ipse dicebat: Ego ad Patrem vado: &, Quodcunque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam? Denique alibi ait cum Lazarum suscitaret, Sciebam quòd semper me audis: hic quasi infirmus pernoctabat, qui sciebat quod semper auditur, & clamauit: Lazare veni foras. Loquuta est resurrectio, mors recessit.

De aduocatis. Libro tertio de officijs. Cap.9. Tom.I.

Cum sacerdotis vel ministri sit prodesse, si fieri potest, omnibus, obesse nemini. Denique si non potest alteri subueniri nisi alter lædatur, commodius est neutrum iuuari quam alterum grauari. Ideóque in causis pecuniariis interuenire non est sacerdotis, in quibus non potest fieri, quin frequenter lædatur alter qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se victum arbitratur. Sacerdotis igitur est nulli nocere, prodesse velle omnibus: posse autem, solius est Dei. Nam in causa capitis nocere ei quem iuuare debeas periclitantem, non sine peccato est graui. In causa autem pecunię odia quęrere insipientiæ est, cum pro salute hominis frequenter graues fiant molestiæ, in quo etiam gloriosum est.

ÆDIFICIVM. *De ædificiorum sumptu. Libr. de Naboth paupere. Require in cap. Diues malus.*

Deus propriè dicitur ædificare. Libro secundo super Lucam. Cap.31. Tom.V.

Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, &c. Nec mirum si homo ædificare non potest, si non potest custodire.

Et infra subdit. Cap.eod.

Vides vbiq; quia vbique Domini virtus studiis cooperatur humanis, vt nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quicquam incipere sine Domino. Et ideo iuxta Apostolum, Siue manducatis, siue bibitis, omnia in gloriā Dei facite, & in nomine Domini nostri Iesu Christi, &c. 1.Cor.19.

ÆGER ET AEGRITVDO. *Aeger erat mundus ante aduentum Christi, propterea eius, velut medici, desiderabat aduentum. Require supra, in cap. Aduentus in carnem.*

Aeger animus rogatores sanctos interponere debet ad Christum. Libro primo de viduis, parte tertia, loquens de socru Petri, sic ait. Tom.I.

Denique cum socrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus & Andreas rogauerūt illum pro ea. Et tu habes proximos qui pro te Deo supplicent. Habes Apostolos proximos, habes martyres proximos, si ipsa martyribus deuotionis societate, misericordiæ quoq; muneribus appropinques. Proximus est enim qui misericordiam facit. Fac & tu misericordiā, & eris Petro proxima. Non sanguinis necessitudo, sed virtutis cognatio proximos facit: quia non in carne ambulamus, sed in spiritu. Ama ergo propinquitatem Petri, affinitatem Andreæ, vt pro te rogēt, & recedant cupiditates tuæ verbo Dei pulsæ. Surges illico, quæ in terris iacebas, vt Christo ministres. Nostra enim conuersatio in cælis est: vnde & Saluatorem expectamus Dominū Iesum. Nemo enim iacens Christo ministrat. Ministra pauperi, & ministrasti Christo. Quod enim vni eorum fecistis, mihi, inquit, fecistis. Habetis ergo viduæ auxilium, si tales vobis generos posteritati vestræ patronos, tales proximos eligatis. Ergo rogauerunt pro vidua Petrus & Andreas. Vtinam existat aliquis, qui tam citò possit rogare pro nobis, vel certè isti qui pro socru rogant, Petrus & Andreas frater eius. Tūc enim pro affinitate poterant, nunc iam possunt pro nobis, & pro omnibus impetrare. Videtis enim quod magno peccato obnoxia, minus idonea sit quæ pro se precetur, certè quæ pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicum alios peccatores. Ægri enim nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit inuitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mēs ægra est, & peccatorum vinculis impedita. Ad medici illius sedem debile nō potest explicare vestigium, obsecrandi sunt Angeli pro nobis, qui ad præsidium dati sunt: martyres obsecrandi

di,quorum videmus bonis quoddam corporis pignore patrimonium vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris,qui proprio sanguine etiamsi qua habuerũt peccata, lauerunt. Isti enim sunt Dei martyres nostri præsules,speculatores vitæ, actuúmque nostrorum.Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiã cum vincerent cognouerunt.Inuenit ergo Petri socrus qui pro se rogarent.Et tu vidua inuenis qui pro te supplicent,si quasi vera vidua & desolata in Deum speres,instes obsecrationibus, insistas orationibus,afficias corpus tuum quasi quotidie moriẽs, vt moriendo reuiuiscas. Fugias delicias, vt etiam ægra saneris. Nã vidua quę in deliciis est,viuens mortua est.Sublata est tibi causa nubendi,habes qui pro te intercedant ne dixeris,destituta sum.Querela nupturæ est.Ne dixeris, Sola sum. Castitas solitudinem quærit: pudica secretum, impudica conuentum. Sed negotium habes, & B intercessorem aduersarij vereris,apud iudicem pro te Dominus interuenit.

Cap.8. Tom.IIII. *De ægritudine corporis,loquitur libro primo de Iacob & vita beata,vbi ostendit quod propter damna rerum,ac etiam corporis, vir perfectus in hac vita de perfectione non minuit.*

Sed fortè aliquis putet ægritudinem atque imbecillicitatẽ corporis impedimẽto esse,ad pfectionis munus implendum, eò quòd non possunt opera manuum vlla factáque prodere. Verùm ea sibi iustus impedimẽto esse non sentiet,imò etiam eum qui illa miserabiliter defleat corripiet, & quasi ignauum arguet, quòd plus in corporis vsu,quàm in animæ virtute constituat, quòd ea quibus seruiat desideret, cum habeat quod aliis magis possit iubere,quod in paupertate ingemiscat,qui possit supra mundi opes esse(Fideli enim totus mundus diuitiarũ est) quòd ignobilitatem defleat,qui debeat despicere regias potestates, diuitibus C & potentibus imperare.Hęc vita iusti, qui etiam quas habeat facultates,communes æstimare debeat,imò etiam in operibus diuidere, dispensare pauperibus, recidere voluntates proprias,tenuare sumptum,adhibere parsimoniam temperantiæ, sobrietatem tenere in prosperis,patientiam in aduersis, in dolore tolerantiam,magnanimitatem in periculis,sanitatis perpetuæ vota nescire,mortis imminentis terrore non concuti, neque eũ præstantiorẽ putare, cui secundũ naturã liberi,propinqui,salubritas,lætitia,affluentia redundauerint ,quàm cui illa defuerint, neque exterius seculi, sed virtutis domesticæ merito pensare. Illam quoque formam iusti esse quis abnuat, vt nihil metuat, nihil reformidet, nisi virtutis dispendia, aliorúmque vanas formidines comprimat, quas habeat de periculorũ solicitudine, mortis timore, corporis infirmitate, vt doceat dissolui corpore,& cum Christo esse multo melius,vt ostendat quia operationes non impediuntur D debilitatibus corporis,sed augẽtur?

Cap.1. Tom.IIII. *Aegritudinem corporis permittit Deus causa probationis. Vnde vir iustus prudentior est æger, quam quilibet alius sanus. In tractatu de secunda interpellatione Iob.*

Psal.50. Denique turbatus est & ipse Dauid qui in superioribus dixerat,Occulta sapientiæ tuæ manifestati mihi. veruntamen confirmauit se ipse posteà & perfectæ rationis vitam inuestigauit. Iob quoque sanctus, cum tribus illis veteribus amicis, qui ad cõsolandum venerant de ea opinione in sermone luctatus est. Vtriusque igitur disputationes in medium proferamus. Digni enim sunt qui nobis magisterium viuẽdi afferant, quãdoquidem in aduersis positi plus Deo placere meruerunt. Audiamus igitur vtrunque suo ordine. Increpauerant vehementer sanctum Iob Eliphaz Themaneorum rex, & Baldach Suitheorum tyrannus, &

A Sophar Mineorum rex, eò quòd propter peccata sua tantum supplicij sustineret. Infirmo etenim ingenio non aduertebant,quod Dominus eum tentandum dedisset, vt athleta Christi tentationibus eruditus,maiore ad coronam gloria perueniret. Non videntes itaque tantum sapientię sacramentum angusti cordis timore, ne viderentur iniustitiæ Deum arguere, qui pœnis affici innoxium perpeteretur,in sanctum Iob pœnarum merita retorquebant, dicentes, Quia omnis vita impij in solicitudine,& diuitiæ iniustæ congregatæ euomentur:omnia quæ patitur homo grauia in terra propter peccata sua eũ perpeti.Qui etiamsi in rebus prosperis sit, perpetuari ei secunda non posse,& tanquam somnium citò euanescere,vt non inueniatur locus eius:lætitiam autem impiorum esse grauiorem ruinam. Ideóque etiam sanctum Iob à prosperis in aduersa mutatum,& delictorum suorum pretio ex summis in vltima corruisse:labi eum qui se assereret innocentem cum portio impij huiusmodi sit, vt superueniens in eum à Domino indignatio iungat ei dolores, & interitus domum eius inuoluat. Audiebat hoc sanctus Iob,& quasi athleta fortis in stercore sedens,in tantis vibicibus & sæuis doloribus vulneris, totum corpus diris perfusus vlceribus,mysteria loquebatur, nec acquirendis propriæ remediis ægritudinis,sed sacris vacabat sermonibus. Fortiores itaque sermones ægri hominis,quàm illorũ qui nõ ægrotabãt.Illi enim loquebãtur iustitias,sed nõ secũdũ sciẽtiã:prędicabãt diuina iudicia, pœnas reorum, sanctorũ præmia,sed reum à iusto discernere nesciebant:de quoque Dominus Deus iustum pronuntiauit, cum condemnabant iniustitiæ, arcessebant iniquitatis.Ignorabant ergo quid cuique cõueniret.At vir sanctus Iob disernebat spiritu,quomodo cuique oporteret loqui, fortior quàm illi, qui sani & incolumes videbantur.Et quid dicam fortiorem inuentum cæteris?Fortior æger quàm cum sanus fuerat se ipso inuentus est. Fortior enim æger Iob, quàm cum sanus fuerat, secundũ quod scriptum est, virtus in infirmitate cõsũmatur. Ergo & Iob cũ infirmabatur,tunc validior erat.Non enim ægrotabat animo,etsi doleret in corpore:quia non erat in carne anima eius,cuius passionibus non adhærebat:sed in spiritu, cuius virtute se texerat. Ideo ergo non carnis gemitus & corporis infirmitates,sed voces spiritus loquebãtur,quibus vrgeret, non quibus cederet. Et primo quidem leuius, vt illis pudorem incuteret, quia vrgebant iustum iniustè,dicentes quod minora peccatis suis supplicia sustineret :& non erubescebant ipsi peccatores accusare falsis innocentem.Esto,inquit errauerim,& apud me deuius ille inhabitet, qui mẽtibus hominum offundit errores,vt loquar sermones quos nõ oportet,sicut vos dicitis,&errẽt verba mea,nec opportunè meus sermo pmatur,cur vos in me insilitis& cõuitiamini,non considerantes quia à Domino mihi venit ista tentatio,qui me vallo quodam perturbationũ arbitratus est sepiendum?Exerceor aduersis circunuallatus vndique laboribus & periculis, & insultatis adhuc volentes opprimere quem deberetis iuuare. Ecce rideo,nec respondebo conuitiis vestris.Non enim vos estis qui iudicatis, sed qui iudicat me Dominus est, & ipsius tamen iudicij tempus nondum aduenit. Quid opus est,clamare ante iudicium?

Cap.2.

Lib.2. Cap.10. Tom.IIII. ÆGYPTVS. *Libro de Abraham.*

Post hæc loquutũ est oraculum Dei dicentis, Semini tuo dabo terram hanc à flumine Ægypti vsq; ad flumen magnum Eufraten. Qui futuram gloriam demõstrauerat, debuit etiam conferenda virtutum merita polliceri.Ipse enim & adiutor laborantium,& remunerator est innocentium.Ægyptus hîc, non regionis nomen,sed fluminis est.Sic enim veteres Nilum vocabant,siue quod ipse regioni nomen dedisset, siue quòd

Aegyptus pro Nilo flumine.

quòd regionis vocabulum accepisset.

Item require supr. in c. Caro. Vbi dicitur quid significat.

Tom. IIII. ÆMVLATIO. *De ea distinguitur in tractatu super Psalmum xxxvj. versu primo.*

Noli, inquit, malignari inter malignantes, neq; ęmulatus fueris facientes iniquitatem. Primùm discamus quid sit æmulari: licet minor vis sermonis huius sit in Latino quàm in Gręco. Nam & in bono ęmulationem legimus & in malo. Denique Apostolus dixit, Bonum est æmulari in bono semper. Et supra ipse dixit, Æmulantur vos, non bene: sed excludere vos volunt, vt illos æmulemini. Et iterũ ipse ait, Æmulamini meliora charismata. Et ad Romanos habes, dico ergo, nunqui[d] sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed illorum delicto salus est gẽtibus, vt illos ęmulentur. Et infra, Vobis enim dico gentibus: Quandiu ego sum gentium Apostolus, ministerium meum illustrabo, si quo modo æmuler carnem meam.

Gal. 4. Ibidem. 1. Cor. 12. Rom. 11.

Et infra subdit.

Denique Latinus interpres volens distinctionem facere inter æmulationem virtutis, & æmulationẽ offensionis, ait, Nunquid æmulamur à Domino? Hoc est, Nunquid Domino offensionem æmulationis inferimus, vt de iis edamus quæ immolata simulachris sunt: sicut Iudæi eum sacrificando simulachris exasperauerunt? Quod si inter homines excitandæ æmulationis offendit intentio, & frequenter si persona exasperanti superior inuenitur, incentoria æmulationis fraudi esse consueuit: cuius stultitiæ est maiestatem irritare diuinam, & offendiculo æmulationis incessere, vbi nulla vltionis est difficultas? Non debemus igitur malignis æmulandi aduersum nos aculeos ministrare, qui etiam non lacessiti inuidiæ stimulis excitantur vt noceant: sicut Cain fratrẽ occidit, q̃a magis illius sacrificiũ accep tũ esset, quàm quod ipse putauerat offerendũ. In quo non æmulatus Abel, sed inuidus Cain prælationis gratiam scelesto parricidio persequutus est. Non enim ille fratris voluit obũbrare sacrificiũ, sed seruare sacrificij disciplinã, vt primitias nulla desidia moraretur, nec ali qua in vsus ꝓprios deriuata vsurpatione violaret. Saül quoque triumphatorem Palæstinorum Dauid Prophetam, & propriæ conseruatorem salutis, iuuencularum sibi sermone prælatum tentauit insidiis, teli iaculo parauit occidere. Ac penè sanguinem generi fuderat innocentis, nisi vulnus ille sinuati corporis inflexione lusisset. Quæ ibi malitia, si iuuenculæ dixerunt, Saul in millibus, Dauid in decem millibus? Quàm atrox autẽ inuidia regis Saül, qui sermonis errorem in innocentis exitium deriuauit? Neque æmulatus, inquit, fueris facientes iniquitatem. Non repetiuit quod dixerat, sed mutauit. Aliud enim est subæmulari, aliud æmulari. Subęmulatio astutiam habet: æmulatio simplicitatẽ. Sed tamen etiã ipsa cauta debet esse simplicitas & prouida, vt nouerit quid cauendum sit. Neque enim otiosè dictũ est, Estote astuti sicut serpentes, & simplices sicut colũbæ. Spiritalis ergo debet esse astutia, quæ seruet salutẽ, dolũ nesciat. Spiritalis debet esse simplicitas. Videtur etiã alio loco distinctionem subæmulationis fecisse scriptura, cum dicit. Auferetur Zelus Ephrem & inimici Iudę peribunt. Non erit æmulus Ephrem Iudæ, & Iuda non vexabit Ephrem. Alibi autem habes. Sic & vos quoniã ęmulatores estis spiritalium ad ædificationẽ Ecclesiæ, quærite vt abundetis. Æmulatores pro bonis & bonæ rei imitatoribus posuit: æmulum pro obliquo & inuido. Primum est ergo, ne malignos ad æmulationis malignitatem lacessas: secundum, vt non æmuleris iniquitatem facientes. Plerunq; enim videntes pij fraude aliquos & astutia quæsisse diuitias, & peruenisse ad honores æmulatione deformi vias eorũ sequi gestiunt, vt ad diuitias & honores simili arte perueniant, & in contrahendo cõiugio circũscribãt adolescẽtulas. Quid enim prodest, cum ipsæ diuitiæ & omnis gloria secularis tanquam fœnum citò arescat, & tanquam olera herbarum in ipsa specie sui floris intercidãt? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis vt flos fœni. Noli ergo magnopere affectare quod perpetuum esse non possit. Noli esse æmulus & obliquus. Noli esse cõtentiosus & decertator in Zelo. Vnde & Aquila dixit, Noli concertare in malignantibus. Symmachus verò, Noli contendere. Noli etiam esse imitator iniquitatis & fraudis, sed esto Apostolicæ doctrinæ, propheticæ gratiæ, sanctorúmq; virtutis imitator, vt fructum feras, & messem bonitatis recondas, sicut Ioseph, qui multitudine frumenti famen diuturnæ sterilitatis exclusit: vt Abachuc, qui prãdium messoribus deferendo ab Angelo eleuatus, aërei tramitis iter carpsit, & redditus terris inter sæuos leonũ strepitus pio prophetæ dulce conuiuiũ ministrauit.

Aemulari ergo bona debemus. Libro de secunda interpellatione Dauid. Tom. IIII.

Æmulari autem debemus quæ bona sunt, ea quæ plena decoris, sicut & Apostolus Paulus expressit dicens, Bonum autem æmulamini in bono semper.

AER. *Aër dicitur esse cælum. Lib. Hexameron.* Lib. 5. Cap. 22. Tom. IIII.

Aërem cęlum appellamus, eò quòd perspicuus sit, & ad videndum purior. Firmamentum etiã dici potest, sed abusiuè, eò ꝙ cõparatione ætherei illius corporis etiam iste aër, quem possumus oculis cõprehendere, quasi grossus & densior vicem habeat firmamenti.

Aëris mutatio non est à luna. Lib. iiij. eiusdem. Cap. 7.

Aërem nonnulli etiam docti & Christiani allegauerunt lunæ exortu solere mutari: sed si id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes eius ortus intexeretur nubibus cælum, pluuiæ funderentur. Denique cũ ante dies paucos esset sermo de pluuia, quæ fore vtilis diceretur, ait quidam: Ecce neomenia dabit eam. Et quãuis cupidi essemus imbrium, tamen eiusmodi assertiones veras esse nolebã. Deniq; delectatus sum quod nullus imber effusus est, donec precibus Ecclesię datus, manifestaret non de initiis lunæ eum sperandum esse, sed de prouidentia & misericordia Saluatoris.

Aër per tempora mutatur. Lib. ij. de Abraham. Tom. IIII.

Aër quoque habet diuisiones temporum, veris, ęstatis, autumni & hiberni. Et hæc mũdana diuisio est, quæ in hoc proficit, vt agnoscamus Deum horum esse authorem moderatorémque omnium, quoniam omnibus ordinem rebus dederit, & ea diuisione distinxerit, vt his colligas posse tibi Deum conferre quæ postulas, & ea quæ spondet implere.

ÆSTAS. *Sol facit æstatem: & quid sit propriè. Libro quarto Hexameron.* Cap. 5. Tom. IIII.

Et vbi ad æstiuas conuersiones in Septentrionem se subrigit, spatia diuturna producit, noctes verò artat & astringit. Itaque quò magis vsu assiduo aëri huic copulatur atque miscetur, eò amplius & aërem ipsum vaporat, & terrarum exsiccat humorem, adolescere facit semina, & tãquam in succos viriles maturescere poma syluarũ. Tunc quia fragrãtior est, minores vmbras facit in meridiano, quoniã ex alto hunc illuminat locũ. Vnde & synagoga dicit in Canticis Canticorum, Annũtia mihi quem dilexit anima mea, vbi pascis, vbi manes in meridiano, ne fortè fiam circũamicta super greges sodalium tuorum. Hoc est, Annũtia mihi Christe quem dilexit anima mea. Cur nõ potius quem diligit? Sed synagoga dilexit, Ecclesia diligit: nec vnquam circa Christum suum mutat affectum. Vbi, inquit, pascis, vbi manes in meridiano? Sequi te cupio quasi alumna, quæ quasi copulata ante retinebar: & greges tuos quærere, quæ amisi meos. In meridiano pascis. Cant. 1.

Et subdit quomodo figurat Ecclesiam. Quod require infra, in cap. Ecclesia.

ÆTAS. *Aetas non facit ad virtutem. Vnde in Epistola ad virgines, de passione sanctæ Agnetis, re-* Tom. I.

fert ipsam sanctam præsidi inter cætera talia respondisse. A

Tom.I. Fides non in annis, sed in sensibus geritur: & Deus omnipotens mentes magis probat quàm ætates.

Item in tractatu de obitu Theodosij imperatoris.

Est perfecta ætas, vbi perfecta est virtus.

Vnde ætas nõ excusat errorem. Lib. cõtra Symmachum.

Omnis ætas perfecta in Christo est: & omnis ætas Deo, plena pueritia fidei, non comprobatur. Paruuli etiam Christum intrepido aduersus persequutores ore confessi sunt.

In ætate qualibet necessaria est tutela. Libro secundo de Abraham, require infra, in cap. Circuncisio.

Vnde in ætate qualibet est discendum. Lib. contra relationem Symmachi, supradicti. quod require infra in capite Discere.

Aetate crescente crescit & culpa. Libro de Noë & arca, quod require infra, in cap. Iuuenis.

Est tamen ætas prona & prompta ad peccandum. Lib. secundo de Abraham, vt supra. Require infra in capite Circuncisio. B

In ætate qualibet conuersio valet: sed in iuuene laudabilior est. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris. Require infra, in cap. Iuuenis.

In ætate omnia proficiunt & mutantur. Libro contra relationẽ Symmachi. Quod require infra, in cap. Ecclesia.

In ætate qualibet sunt agenda quæ decent. Lib. j. de offi.

In Omni seruandum ætate puto vt deceat quod agas, & conueniat & quadret sibi ordo vitæ tuæ.

Et ideo tale quid decet in vna ætate, quod non decet in alia. Libro primo, super Lucam, cap. vltimo, quod require infra in cap. Coniugium.

Tom.IIII. *Mysticè intelliguntur ætates tam pro anima, quàm pro corpore. In tractatu super Psalmum xxxvj.*

In omnibus superamus propter eum qui nos dilexit. Quid est in omnibus? Sunt athletæ qui vocentur pueri, ephebi, viri. Hoc est παῖδες, ἔφηβοι, ἄνδρες. Et scriptura has in luctatoribus nouit ætates, dicente Dauid, C

Psal 68. Ne auertas faciem tuam à puero tuo: Et, Iuuenis fui &

1.Ioann 2. senui. Vnde & Ioannes ait, Scribo vobis pueri, quia cognouistis patrem. Scribo vobis iuuenes, quia vidistis eum. Scribo vobis patres, quia cognouistis eum qui est ab initio. Maturior itaque ad patres scribens, maturos designat fidei deuotionísque processus. Virtutum ergo istæ, non infirmitatis ætates sunt. Neque enim sine virtute est puer, qui cognouit patrem Deum virtutum. Ex illo puero isti sunt pueri, qui priusquam sciret vocare patrem aut matrem, accepit virtutem Damasci, & spo-

Esai.8. lia Samariæ. Ipse est puer qui natus est nobis, filius datus est nobis: cuius principatus super humeros eius. Ipse nos docuit pueritiam esse virtutem, dicens, Sinite

Luc.18. eos, & nolite prohibere pueros ad me venire. Et alibi,

Mat.18. Amen, amen dico vobis, nisi cõuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, nõ intrabitis in regnum cælorum. Ipsa quoq; corporis fortitudine pueri plerunque viros vincunt. Et vtique si ętatem pueritiæ consideremus, nõ potest puer aut vsum omnẽ scirẽ, aut vim subire luctandi. Nouimus tamen quòd frequenter pueri quos non poterant portare, vicerunt: adeò vigor animi infirmitatem excludit ætatis. Quales autem pueri, tales & ephebi, hoc est spirituales. Nouit scriptura adolescentẽ Paulum, iam proximum conuersioni. Nouit & Eutychum adolescentem, qui cum sermonibus Pauli intentus esset, somno victus, de tecto cecidit, & resurrexit. Nouit & Ioannem adolescentẽ in Christi pectore recumbentem, qui tam fortis fuit, vt persequutionẽ non timeret, malũ vinceret. Hic est puer qui patrẽ genitalem reliquit, sequutus eum patrẽ quem cognouit æternũ. Adolescens amictus sindone Dominũ sequebatur tempore passionis, qui omnia sua dereliquerat. Maturior Deum verbũ in principio ipso semper fuisse, atque esse cognouit, & manere in se ꝓbauit. Viros quoq; docuit nos scriptura spiritales, Agabo Propheta dicente, Virũ hunc cuius est hæc zona, sic alligabunt Iudæi in Hierusalem, & Festus ait, Vir quidã est relictus à Felice in custodia. Ante passionem suam Paulus adolescens dicitur, in passione sua vir significatur, quia cursu consummato esset iam proximus ad coronam.

Item lib. super Beati immaculati, litera sexta, versu iij. Tom.IIII.

Similiter animæ nostræ quædam esse videntur ætates, ꝑ quas percurrit & trãsit, vt possit dicere, Cursum consummaui. Denique animæ ætas est illa, de qua dicitur. Et ætas senectutis vita immaculata.

Conclusio est libro vij. super Lucam.

Nulla Dei regno infirma ætas, nec fides grauatur.

Simile lib. viij. eiusdem: quod require infra, in ca. Puer, &, Puella.

AETERNITAS. *Propriè in virtute est, causa præmij, vnde vitia non sunt æterna, neque diabolus & damnati. In tractatu de secunda interpellatione Iob. pertractans illud Iob xxj. secundum suam translationem.* Cap. 4. Tom.IIII.

Pueri autem eorum ludunt accipientes psalterium & citharam & delectantur voce psalmi. Consummarũt autem in bonis vitam suam, in requie autẽ inferni dormierunt. Distingue hæc, & quia spiritualis es, diiudica. Impij sicut æterni sunt nõ æterni, quia nõ possunt æternitatem accipere ab eo qui non sit æternus. Non ergo potest dare quod non habet, nec potest illuminare qui nõ possidet lucẽ: sed trãsfigurat se in Angelum lucis vt decipiat in credulos. Transfigurat autem se simulatione falsæ lucis, non splendore perpetuæ claritatis. Vnde & saluator ait, Videbam satanam sicut fulgur cadẽtem de cælo. Nec fulgur est, sed sicut fulgur. Considera hęreticum aliquẽ intentum abstinentiæ corporis & cognitioni cælestium sacramentorum, sicut æternus putatur, non habet æternæ vitæ stipendium, quia falsam habet imitationem, qui fidei non habet veritatem. Huius paruuli ludunt sicut illa quæ cum luxuriata fuerit, nubere vult. Luxuriata est in psalterio & cithara, id est, in sono vocis, non in sacramentorum profundo, vt labiis resultaret, non in corde conferret. Huiusmodi itaque in bonis seculi consummauerunt vitam suam, hanc vtiq; qua viuebant, nõ illam cuius mercedem sperabant, & ideo in requie inferni dormierunt, nõ in requie cælesti. Nos autem oremus hîc potius laborem subire, vt in regno cælorũ cõsolationẽ quietis æternæ mereamur adipisci. Cap.5.

AETHER. *Libro quinto Hexameron in principio.* Cap.1. Tom.IIII.

Æthereo spiritu omnes terrarũ fœtus alũtur.

Require infra de hac materia, in cap. Cælum.

AETHIOPIA. *Aethiopia significat corpus nostrum. Libro de Paradiso.* Cap.4. Tom.IIII.

Bene ergo Geon, in quo figura est castitatis, circuire terram Æthiopiã dicitur, vt abluat corpus abiectum, & carnis vilissimæ restringat incendiũ. Æthiopia enim abiecta & vilis Latina ĩterpretatione signatur. Quid autem abiectius nostro corpore? Quid tam Æthiopiæ simile, quod etiã nigrũ est quibusdã tenebris peccatorũ? D

Significat etiam animam peccatricem. Libro de Noë & arca, versus finem. Cap.34. Tom.IIII.

Color Æthiopis tenebras animę squaloremq; significat, qui aduersus lumen est, claritatis exors, tenebris inuolutus, nocti similior quàm diei.

AFFABILITAS. *Libro secundo de officiis, capite septimo.* Tom.I.

Nihil tam inutile quàm nõ amari: nihil tã vtile q̃ diligi. Nã odio haberi, exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaque id agamus, vt omni sedulitate cõmendemus existimationem opinionémque nostrã, ac primùm placiditate mẽtis & animi benignitate influamus in affectum hominũ. Popularis enim & grata est omnibus bonitas, nihílque quod tã facile humanis illabatur sensibus. E a si mãsuetudine morũ ac facilitate animi, moderatione præcepti & affabilitate sermonis, verborum honore patienti Affabilitas vtilis.

tienti quoque sermonũ vice, modestiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Legimus enim non solùm in priuatis, sed etiã in ipsis regibus quantùm facilitas blandæ affabilitatis profecerit, aut superbia verborúmq; obfuerit tumor, vt regna ipsa labefactaret, & potestatem solueret.

Cap.19. *In eodem infra.*

Summa benignitate opus est, vt non solùm publica gubernacula, sed etiam priuata iura tueamur. Plurimum iuuat beneuolentia, quæ omnes studet beneficiis amplecti, deuincere officiis, oppignorare gratia. Affabilitatem quoq; sermonis diximus ad cõciliandam gratiã valere plurimum. Sed hanc volumus esse syncerã ac sobriam sine vlla adulatione, ne simplicitatem ac puritatem alloquij dedeceat sermonis adulatio. Forma enim esse debemus cæteris, non solùm in sermone, sed etiam in opere, in castitate ac fide.

Cap.30. AFFECTVS ET AFFECTIO. *Affectus pro intentione facit opus meritorium & econuerso. Lib.j. de officiis.*

Affectus tuus nomen ponit operi tuo. Quomodo à te proficiscitur, sic æstimatur: Vides quàm moralem iudicẽ habeas? Te consulit, quomodo opus suscipiat tuũ, mentem tuam prius interrogat. Nesciat, inquit, sinistra

Mat.6. tua quid faciat dextra. Non de corpore loquitur, sed etiam vnanimus tuus, frater tuus, quod facis nesciat, ne dum hîc mercedem quæris iactantiæ, illic remunerationis fructum amittas.

Cap.eod.inf. *Ibidem infra.*

Affectus diuitem collationem aut pauperem facit, & pretium rebus imponit.

Cap.24. Tom.IIII. *Distinguitur de affectu. Lib. de Noë.*

Omnis affectus qui est præter deformis delectationis illecebrã, passio quidem est, sed bona passio. Cupiditas mollior est, & ira ac timor, hæ noxiæ animæ passiones sunt. Affectus autẽ innoxij passiones bonæ sunt. Et his viuendi quidam nobis vsus ministratur & causa, harũ cibo vtimur ad vitæ gratiã, harũ epulis delectamur.

Tom.IIII. *Affectus non caro culpatur. Lib.j. de Iacob.*

Affectus non caro author est culpæ. Caro autem voluntatis est ministra.

Cap.8. *Affectu bono tantum, pensatur meritũ. Eodem lib. in fi.*

Non splendore generis, aut propinquorũ subsidiis, aut opibus, sed bono quisque cõmendatur affectu. Ne-

Heliæ & Mosis collatio. que enim minùs beatus Helias quàm Moses, cum alter cibi indigus, melotide indutus vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite: alter populorum ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diuerso genere meritũ æquale fundauerint, sicut in Euangelio declaratum est, quando cũ Domino Iesu in resurrectionis gloria refulserũt. Vide-

Dauidis & Helisæi collatio. tur enim parem his, quasi paribus gloriæ suæ testibus, dedisse mercedem. Nec minùs beatus Helisæus quàm Dauid, cum alter regibus subditus, alter regali potestate præditus, Propheticæ sanctificationis haud disparẽ sint adepti gratiam. Quid enim deest ei, qui illud bonũ possidet, & habet sibi semper comitem, sociámque virtutem? In quo statu non potentissimus? In qua paupertate non diues? In qua generis nobilitate non clarus? In quo otio non laboriosus? In qua debilitate nõ vegetus? In qua infirmitate non fortis? In qua somni quiete non feriatus, quem etiam quiescentem virtus propria non reliquit? In qua solitudine non stipatus, quem vita beata circundat, quem vestit gratia, quem gloriæ amictus illustrat? Non minus enim otiosus quàm cum operatur beatus, nec minus dormiens quàm vigilans gloriosus: quia non minus dormiens quam cũ vigilat, incolumis & sanus est. Quando autem feriatus videri potest, cuius mens semper operatur? Quando autem solus, qui cum illo bono semper est, de quo ait Propheta: Replebimur in bonis domus tuæ? Quando abiectus, cuius conuersatio in cælo? Quando non decorus, qui ad illius deco-

A ris & solius boni se cõformat similitudinem, qui etiã si membris solutus sit, tamen mente se erigat? Et tãquam ille qui cithara canere solitus, si etiam dissipatam resolutis neruis & cõfractã viderit, & vsum eius interruptũ, adiiciat eam, atque eius numeros non requirat, sed voce ipse se mulceat: ita & iste citharã corporis sui otiosam iacere patietur, corde se oblectabit, bonæ conscientiæ recordatione mulcebit, diuinis oraculis & scriptis Propheticis alleuiabit. Suaue illud & iucundum animo tenens, mente complectens, cui nihil possit triste accidere, cũ semper ei diuinæ præsentiæ aspiret gratia, & ipse sibi adsit summa animi tranquillitate perfusus.

In tractatu de Naboth paupere. Tom.IIII.

Vbi quietus affectus, nullis diuersarum cupiditatum exagitatur fluctibus, nullis auaritiæ turbatur procellis, nullis diuitiarum quærendarum ignescit incendiis.

De affectu vero contrario. Libro de bono mortis. Tom.V.

B Errat oculus, vbi errat affectus. Affectus ergo deceptio, est deceptio visus. Ideo tibi dicitur ne capiaris oculis, vt non capiatur anima tua.

Affectus debet pompa demonstrari. In commentario super primam Epistolam ad Thessalonicenses, capi. secundo, pertractans illud, facti sumus paruuli in medio vestrum &c. Tom.V.

Tantum affectum habere se circa illos ostendit, quẽ quia verus est, nõ verbis magis quàm rebus probatum vult videri: potest enim in verbis latere fallacia.

Affectus boni viri semper est in bono. In commentario super secundam Epistolam ad Corinthios, cap. vij. in fine. Tom.eod.

Animum & affectũ Titi dicit Apostolus esse in eis, quia vidit profectum illorum. Sancti enim animus in omni bono est.

Et merito, quia dicit in tract. de obitu Gratiani, cap. ij.

Caro sine affectu & præmij immunis est, & culpæ.

De affectu Dei Patris circa nos. Lib.1. de Iacob & vita beata, cap.6. Tom.IIII.

C Pulchro verbo vsa est scriptura, vt Dei Patris erga te pium propositum declararet, qui morti pro te totum obtulit quod in plenitudine diuinitatis nihil ipse amisit, & te redemit. Considera affectum patrium. Quod pietatis est, quasi morituri filij suscepit periculũ, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis, vt propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur. Ille propter te dispendia nostra suscepit, vt te diuinis insereret, cælestibus cõsecraret. Mire etiam addidit, Pro nobis omnibus tradidit illum: vt ostenderet quòd ita omnes diligat, vt dilectissimum sibi filium pro singulis traderet: Pro quibus igitur quod super omnia est dedit, potest fieri, vt in illo non omnia donauerit? Nihil enim excepit, qui omnium cessit authorem. Nihil est igitur quod negari nobis posse vereamur, nihil est in quo de munificẽtiæ diuinæ diffidere pseuerãtia debeamus. Cu-

D ius fuit tã diuturna & iugis vbertas, vt primo prędestinaret, deinde vocaret, & quos vocaret, hos & iustificaret, & quos iustificaret, hos & clarificaret. Poterit deserere, quos tantis beneficiis suis vsque ad præmia prosequutus est?

Affectus humani fuerunt in Christo. In tractatu de obitu Gratiani &c. Sup. Psal.61. Tom.IIII.

Valde errare eos res indicat qui carnem hominis aiunt à Christo esse susceptam, affectum negant: & contra ipsius Domini Iesu venire consilium, qui hominem ex homine tollunt, cum homo sine affectu hominis esse non possit. Nam caro sine affectu, & præmij immunis & culpæ est. Illud igitur suscipere debuit & sanare, vnde culpa manauerat, vt originem erroris, & quasdam prorumpentis delicti fores clauderet. Vnde ego hodie hominem agnoscerem Dominum Iesum, cuius carnem non video, affectum lego? Vnde, inquam hominem eum cognoscerem, nisi esuriisset, nisi sitisset, nisi fleuisset, nisi dixisset, Tristis est anima mea vsque ad

mortem? Denique scriptum est: Et homo est, & quis cognoscit eum? Sed per ista homo cognoscitur, qui per opera diuina supra homines æstimatur. Itaque ipse eousque se hominem credi volebat, cùm Deus esset, vt se appellaret hominem, dicens: Quid me quæritis interficere, hominem, qui veritatem loquutus sum vobis? Non solùm hominem, sed etiam filium hominis. Vnde ille tenere summam fidei pronuntiatus est, qui & Dei filium cognouit, & hominem non negauit. Ipse igitur vterque vnus, inseparabilis numero, & agnoscendus operis distinctione, non varietate personæ. Non enim alter ex Patre, alter ex Maria: sed qui erat ex Patre, carnem sumpsit ex virgine. Affectum sumpsit ex matre, vt infirmitates nostras ipse susciperet. Vnde ait propheta, & pro nobis dolet. (Isai. 53.) Quomodo dolebat meo dolore, si meum non gerebat affectum? Homo, inquit, in plaga, & sciens ferre infirmitatem. Itaque quasi homo infirmatus est, quasi homo doluit, & nos quasi hominem æstimauimus eum esse in doloribus: sed quasi victor infirmitatum, non infirmitatibus victus, pro nobis non pro se dolebat: & infirmatus est non propter sua, sed propter nostra peccata, vt nos suo liuore sanaret. Quid vtique est homo in plaga, & sciens ferre infirmitatem, nisi quia plagæ habebat compasionem? Aut quomodo sciebat ferre infirmitatem, si sensum infirmitatis excluserat? Quod enim portamus, hoc pro onere sustinemus. Suscepit ergo peccata nostra, vt portaret: suscepit etiam vt purgaret. Denique scriptum est, Et peccata eorum ipse purgauit. (Isai. 53.) Ideo ipse hæreditate possidebit multos, & fortium partietur spolia. Ibi enim maior triumphus, vbi mens interna mundatur. Quod portat igitur, ad remissionem pertinet: quod purgat, ad correctionem. Suscepit itaque compasionem nostram: suscepit & subiectionem. Quod enim subiecit sibi omnia: suum est.

Probat per rationem. Libro de incarnatione Domini. capite septimo. (Tom. II.)

Suscepit itaque carnem, vt resuscitaret. Assumpsit animam, sed animam perfectam, rationabilem, humanam assumpsit atque suscepit. Nam quis potest negare quod susceperit animam, cum ipse dicat: Animã meam pono pro ouibus meis?

Et infra. (Cap. eod.)

Sicut carnem nostram, ita & animam nostram perfectam naturæ humanæ assumptione suscepit. Assumpsit, inquam, animam, vt incarnationis suæ benediceret sacramento, suscepit affectum meum, vt emendaret. Quid autem opus fuit carnem suscipere sine anima, cùm vtique insensibilis caro & anima irrationabilis nec peccato sit obnoxia, nec digna præmio? Illud ergo pro nobis suscepit, quod in nobis amplius periclitabatur. Quid autem prodest mihi, si totum me non redemit? Sed totum me redemit, qui ait: Mihi indignamini quia feci totum hominem saluum sabbato. Totum redemit, quia in virum perfectum fidelis non ex parte, sed totus resurgit. Desinant ergo isti misericordes timere, ne Christus carnem suam vel animam perfectam sensúmque hominis non potuerit gubernare, qui etiam illum asinæ pullum quem nemo ante sederat, gubernauit. Qui plantauit aurem, non audiet? Qui alios regebat, se regere ipse non poterat? Qui peccata donabat, peccatum ipse faciebat? Desinant nimium soliciti isti, tanquam pædagogi Christi vereri, ne etiam in ipso concupiscentia carnis legem mentis oppresserit, quæ non oppresit in Paulo, sed tantummodo repugnauit. Athleta Christi victorias mentis numerat suæ. Hi trepidant, ne caro titubauerit in Domino, quæ vicit in seruulo. Non vult pro se timere nos Christus, non vult pro se flere nos Dominus. Denique nobis dixit, Filiæ Hierusalẽ nolite me flere, vos ipsas flete. Et istis dicit, Nolite mihi timere, vobis timete.

Et infra ibidem statim. (Cap. eod.)

Ego, inquit Deus, lapsum humanæ naturæ timere potui, quem homo ipse non timuit? Deus igitur ante carnem, Deus in carne, perfectionem naturæ assumpsi humanæ, suscepi sensum hominis, sed non sensum carnis inflatum. Sensu hominis, animam meam dixi esse turbatam, sensu hominis esuriui, sensu hominis rogaui, qui rogantes audire consueui. Sensu hominis profeci, sicut scriptum est: Iesus proficiebat ætate & sapientia & gratia apud Deum & homines.

In commentario super Lucam, libro x. exponens illud, Si possibile est, transfer calicem à me. (Cap. 11. Tom. V.)

Pater, si posibile est, transfer à me calicem. Hærent plerique hoc loco qui tristitiam Saluatoris ad argumentum inolitæ potius à principio, quam susceptæ ad tempus infirmitatis inclinant, & naturalis sensum cupiunt detorquere sententiæ. Ego autem non solùm excusandum non puto, sed etiam nusquam magis pietatem eius maiestatẽmque demiror. (Tristitia Christi.) Minùs enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret: & sequestrata delectatione diuinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur. Suscepit enim tristitiam meam, vt mihi suam lætitiam largiretur: & vestigiis nostris descendit vsque ad mortis ærumnam, vt nos suis vestigiis reuocaret ad vitam. Confidenter ergo tristitiam nomino, quia crucem prædico. Neque enim speciem incarnationis suscepit, sed veritatem. Debuit ergo & dolorem suscipere, vt vinceret tristitiam, non excluderet. Neque enim habent fortitudinis laudem, qui stuporem magis vulnerum tulerunt quàm dolorem. Homo enim in plaga, & sciens, inquit, ferre infirmitates, nos voluit erudire, vt quia in Ioseph didiceramus carcerem timere, mortem vincere disceremus in Christo, & quod est amplius quemadmodum futuræ mortis mœstitiam vinceremus. Quomodo enim te imitaremur Domine Iesu, nisi sequeremur vt hominem, nisi mortuum crederemus, nisi vidissemus vulnera? Quemadmodum discipuli crederent fuisse moriturum, nisi morituri tristitiam vidissent? Sic adhuc dormiunt, & nesciunt dolere pro quibus Christus dolebat. Ita enim legimus: Qui peccata nostra portat, & pro nobis dolet. (Isai. 53.) Doles ergo Domine non tua, sed vulnera mea: non tuam mortem, sed nostram infirmitatem: & nos æstimauimus te esse in doloribus, cùm tu non pro te, sed pro me doleres. Infirmatus enim es, sed propter delicta nostra: non quia tibi illa infirmitas erat ex Patre assumpta, sed pro me suscepta: quia mihi proderat vt eruditio pacis nostræ esset in te, & liuore tuo vulnera nostra sanares. Sed quid mirum si pro omnibus doluit, qui pro vno fleuit? Quid mirum si moriturus pro omnibus tædiat, qui Lazarum suscitaurus illachrymat? Sed & ibi piæ sororis lachrymis commouetur, quia mentem humanam tangebant: & hîc alto operatur affectu, vt quia in carne sua peccata nostra perimebat, mœrorem quoque animæ nostræ suæ animæ mœrore aboleret. Et fortassis ideo tristis est, quia post Adæ lapsum tali transitu nobis erat ex hoc seculo recedendum, vt mori esset necesse. Deus enim mortem non fecit, nec lætatur perditione viuorum: & ideo fastidit quod ipse non fecit. Denique ait, Transfer à me calicem istum: quasi homo, mortem recusans: quasi Deus, sententiam suam seruans. Oportet enim nos mori seculo vt resurgamus Deo, vt iuxta diuinam sentẽtiam, lex maledictionis resoluta, in terrę limum naturę fine soluatur. Quòd autẽ ait: Non mea voluntas, sed tua fiat: suam ad hominẽ retulit, Patris ad diuinitatem. Voluntas enim hominis tẽporalis, voluntas diuinitatis ęterna. Non alia voluntas Patris, alia Filij: Vna enim volũtas, vbi vna diuinitas. Disce tamẽ Deo esse subiectus, vt quod ipse vis nõ eligas, sed quod Deo scias esse placiturũ. Deniq; verborũ ipsorum pro

rum proprietatẽ cõsideremus. Tristis est, inquit, anima mea. Et alibi: Nunc anima mea turbata est. Non ergo suscipiens, sed suscepta turbatur. Anima enim obnoxia passionibus: diuinitas libera. Denique: Spiritus promptus, caro autem infirma. Tristis autem est non ipse, sed anima. Non est tristis sapientia, non diuina substantia, sed anima. Suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum. Non me fefellit vt aliud esset, & aliud videretur. Tristis videbatur, & tristis erat: nõ pro sua passione, sed pro nostra dispersione. Deniq; ait: Percutiam pastorem, & dispergētur oues gregis. Tristis erat, quia paruulos nos relinquebat. Cæterùm quàm constanter se morti obtulerit, scriptura declarat. Quandoquidem quærentibus occurrit, turbatos confirmauit, trepidos prouocauit, proditorem osculi dignatione suscepit. Nec illud distat à vero, si tristis erat pro persequutoribus suis, quos sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos: Et ideo dixit: Transfer hunc calicem à me. Non quia Dei Filius mortem timebat, sed quia vel malos perire nolebat. Denique ait: Pater, ne statuas illis hoc peccatum: vt passio sua esset omnibus salutaris.

Tom. IIII. *In tractatu de prima interpellatione Dauid.*

Nolo enim mireris si Propheta dicit animam suam esse exagitatam, cum dixerit ipse Dominus Iesus: Nunc anima mea turbata est. Qui enim suscepit nostras infirmitates, nostrum quoque suscepit affectum, in quo & tristis erat vsque ad mortem, non propter mortem. Mors enim voluntaria mœstitiam habere non poterat, in qua futura erat vniuersorum lætitia, vniuersorum refectio. De qua & alibi dixit: Et surrexi, & vidi, & somnus dulcis mihi factus est. Bonus somnus, qui fecit non esurire esurientes, nec sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem præparauit. Quomodo ergo anima eius timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? Tristis ergo vsque ad mortem, donec consummaretur gratia, quod probatur ipsius testimonio dicentis de morte sua, Baptismate habeo baptizari, & quomodo angor, dum perficiatur?

Affectus humani in Christo.

Libro 2. de fide ad Gratianum cap. 3. *Recapitulat lib. ij. de fide sanctæ Trinitatis.*

Denique vt scias vitam in voluntate esse hominis, quia mortem timemus: passio autem Christi in voluntate diuina vt pateretur pro nobis, cùm Petrus Dominum vellet à passione reuocare, Dominus ait: Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Suscepit ergo volũtatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiam nomino, qui crucem prędico. Mea est voluntas, quam suam dixit: quia vt homo suscepit tristitiam meam, vt homo loquutus est, & ideo ait: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Mea est tristitia, quam meo suscepit affectu. Nemo enim moriturus exultat. Mihi compatitur, mihi tristis est, mihi dolet. Ergo pro me etiam in me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret. Doles igitur Domine Iesu, non tua, sed mea vulnera: non tuam mortem, sed nostram infirmitatem, sicut ait Propheta: Quia pro nobis dolet. Et nos Domine æstimauimus te esse in doloribus, cum tu non pro te, sed pro me doleres. Et quid mirũ, si pro omnibus doluit, qui pro vno fleuit? Quid mirum si moriturus pro nobis tædiat, qui Lazarum resuscitaturus illachrymauit? Verum & ibi piæ sororis lachrymis commouetur, quia mentem humanam tangebat: & hìc alto operatur affectu, vt sicut mors eius mortem abstulit, liuor eius vlcera nostra curauit, ita etiam mœrorem nostrũ mœror eius aboleret. Vt homo ergo dubitat, vt homo turbatur. Non turbatur eius virtus, non turbatur eius diuinitas, sed turbatur anima. Turbatur secundum humanę fragilitatis assumptionem. Et ideo quia suscepit animam, suscepit & animæ passiones. Non enim eò quòd Deus erat, aut turbari, aut mori posset. Denique Deus, inquit, Deus meus, quare me dereliquisti? Vt homo ergo loquitur, meos circunferens metus, quòd in periculis positi à Domino deseri nos putamus. Vt homo turbatur, vt homo flet, vt homo crucifigitur. Sic enim & Apostolus Paulus dixit: Quia Christi carnem crucifixerunt. Et alibi Apostolus Petrus ait: Christo passo secundum carnem. Caro igitur est passa, diuinitas autem mortis libera: passioni corpus, naturæ humanæ lege concessit. An verò mori diuinitas potest, cùm anima non possit? Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt. Si ergo anima occidi nõ potest, quomodo diuinitas potest?

Mat. 16. Mat. 26. Psalm. 21. 1. Pet. 4. Mat. 10.

Affectum probat Deus magis quàm opus. Require supra, cap. Abraham. Affectum qualem habemus, tales nos ostendere debemus. Require supra, cap. Absconsio.

AFFINITAS. *Affinibus in paupertate constitutis prius subuenire debemus. libro primo de officiis.* Cap. 30. Tom. 1.

Est etiam illa probanda liberalitas, vt proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas. Melius est enim vt ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium necessitati, non tamen vt illi ditiores eo fieri velint, quod tu posses conferre inopibus. Causa enim præstat, non gratia. Neq; enim propterea te Domino dicasti, vt tuos diuites facias, sed vt vitam æternam fructu boni operis acquiras, & pretio miserationis peccata tua redimas. Putant se parum poscere, pretium tuum quærunt, vitæ tuæ fructum adimere cõtendunt. Et accusat quòd eum diuitem non feceris, cùm te ille velit æternæ vitæ fraudari mercede.

AFFLICTIO. *Locus afflictionis est, dum anima hîc in corpore viuit. In tractatu super Psalmum quadragesimumtertium.* Tom. IIII.

Si consideres quia iustus vix saluus fit, intelligis profecto & ipsius nonnunquam titubare vestigia, & authorem declinationis eorum Deum videri: quia ipse quoque patitur iustos sæpe tentari, quò magis probentur tentationibus eruditi. Quis autem est tam fortis, vt nequaquam in tentatione moueatur, nisi Dominus ei adiutor assistat? Denique conturbatus est & ipse Propheta Dauid, quia dixit in sua abundantia, Non mouebor in æternum. Aut quis est ille, quem locus afflictionis, & terræ corruptela non moueat, cùm diuina sententia neminem exceperit, qui sit ab exercitio & à fatigatione terræ huius immunis, cui dictum est: Maledicta terra in omnibus operibus tuis, spinas, inquit, & tribulos germinabit? Denique ipse Paulus dominicę vas electionis, à maledictione veteris sententiæ absolutus Iesu Domini passione, tamen captiuum se duci in legem peccati vehementissimè deplorauit: Nec quenquam nisi Christum, à quo liberaretur inuenit, cùm eum lex sui corporis & vmbra mortis vrgeret. Diximus sensum, sed expressius qui locus sit afflictionis, considerare nos conuenit. Vtrum hic mundus, qui in maligno positus est: an verò caro nostra, in qua anima nostra humiliatur, dum in istius carnis descendit societatem: an aduersa, quibus exercemur in hoc corpore constituti, in quo ingemiscimus grauati, quod nolumus spoliari, sed superuestiri? Grauis enim labor est dum expectamus vt absorbeatur mortale hoc à vita, quo nos expoliare debemus. Minore enim labore expoliatur quàm absorbetur. Et vide ne ea diuersitas sit expoliantis se, & expectantis vt absorbeatur à vita. Expoliat gratia, absorbet pœnitentia. Expoliat sublimitas mentis, absorbet diligentia. Quomodo autem dubites quòd afflictationis hic locus sit, quando corpus est mortis, in quo operit nos etiam vmbra mortis? Et ideo ad lucernam illam semper debemus intendere, quæ est verbum Dei, vt sciamus quemadmodum nostri animi semitas dirigamus, & vestigia mentis internæ, vt lux animorum soluat tenebras corporales.

1. Pet. 4.

Et infra subdit.

Nec illud prætereamus quod Symmachus ait, Affli-

A xisti nos in loco deserto. Ideo affligimur, quia interdum destituimur protectione cælesti: & regio ista sub maledicto est, vel in lubrico seculari.

Tom.V. *Item quare permittit Deus affligi suos. In commentario super secundam Epistolam ad Timotheum, ca.primo.*

Idcirco Deus seruos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniustè præmia dare videatur.

Afflictio prouenit à carne. Libro secundo de Abraham super illud, Descendit Abraham in Aegyptum.

Cap.4. Tom.IIII. Tunc probatur mens, quando in aliquo deserto est, vbi nulla cupiditatum lasciuia, nulla abundantia pecuniæ, nullus sumptus luxuriæ. Vtinam in hoc deserto esse posim, destitutus ab omni incentiuo cupiditatũ, derelictus ab omni delinquendi studio, expoliatus iactantia & tumore. Sed quia vel Deus nos tẽtari patitur, vel tentator incursat, cum sibi videtur in deserto mens esse quieta ab omni terrenarum voluptatum appetentia in Ægyptum impellitur, vbi compungi posit. Stimulus enim mentis caro nostra est, & pasiones eius compunctiones sunt nostræ. Ipsa est Ægyptus nostra, hoc est, caro nostra, ipsa est afflictio. In hanc descendit mẽs nostra quando cogitat quæ carnalia sunt. Tunc autẽ ascendit, quando inuisibilia desiderat. Ideo & Abraham dicitur descendisse in Ægyptum, vt affligeretur. Patitur hoc mẽs nostra, interdum separat se à corpore nostro, secernit vt singulariter agat, incorporalibus intendere atque adhærere cupiens. Interdum propter colligationem animæ & corporis inclinatur ad carnales voluptates, quibus infirma subiicitur, fortior non tenetur. Afflictiones igitur forti viro coronæ sunt, inualido infirmitates: Vnde & ille non timebat afflictiones, quibus probaretur merito, qui dicit: Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiẽ habuit caro nostra, sed in omnibus sumus afflicti, foris pugnæ, intus timores.

B — Descensus Abrahæ in Aegyptum allegoria.

Et adiungit ibi.

C Sed vt descenderet in Ægyptum, fames coëgit. Exoritur enim sæua mentis fames, quando appetentia carnis huius exundat, & expectatæ aquæ saluti aduersæ sunt. Redigunt nos in angustias corporis, cum habendi cupiditas irrepit, luxuriæ suauitate & cordis iactantia tentantur omnes. Inflectitur etiam sobrius animus, descendit in Ægyptum, hoc est in afflictionem corporis. Sic tamen descendit, vt quasi aduena ad tempus incolere, non quasi ciuis posidere videatur. Iustus enim dixit, Aduena sum in terra hac. Et alibi, Heu me quòd incolatus meus prolongatus est.

Psal.118. Psal.119.

Afflictio prouenit à cognitione & sapientia, siue illuminata conscientia. Ibidem infra.

Descendens autem Abraham in Ægyptum, hoc est ad feros & barbaros mores, qui virtuti deferre nescirent ne nocerent propter inuidiam, dixit Saræ, ne se vxorem eius diceret, sed sororẽ eius appellaret. Et hinc grande virtutis mysterium, cui citò inuidetur. Et ideo vt inuidiam reprimat, humiliorem se præstare debet. D Non sibi principatum super omnes vendicet, non sibi soli sapientiam præcipuam arroget. Hæc est quam sibi Salomon vxorem acquisiuit. Vxor enim præcipuè est vni debita. Itaque omnes cupiunt tali se copula dignos videri, vt doleant sibi aliquem præferri. Quis tanta solus potiatur pulchritudine? Soror autem quodam vel iure germanitatis, vel nomine plerisq; sociatur. Et ideo verum amatorem suum integrum ab iniuria reseruat. Vnde videntes eam Ægyptij, qui non possent discernere, nec virtutis formam cognoscere, vulgari æstimãtes iudicio, induxerunt ad tyrannum, hoc est, ad mentẽ superbam, quæ pondus sapientiæ non sustinuit, & ideo afflicta est. Etenim cum animam improbam virtutis intrauerit sermo, redarguit eam culpæ, errorisque pudore afficit, & prolapsionis torquet dolore. Nam dum in quadam sumus delinquendi libidine, nebulis quibusdã insipiẽtiæ mens obducitur, & fumo quodam iniquitatis oculi eius caligantur, ne videat eorum quæ concupiscit deformitatem. Sed cum omnis nebula transierit, & sapientiæ fulgor fulserit, grauia tormenta exercẽtur in quodam malè cõscij secretario. Itaque grauior nostra mens iudex est cõscientiæ reatu & iudicio pœnitentię. Quòd si vel ægra per culpam, vel inualida per infirmitatem, nõ potuerit ferre ac perpeti virtutis præsentiam dimittit eam, atque à se relegat, nec patitur eam volui in se, & adhærere cogitationibus suis. Et vt infirmiores oculi lucem refugiunt, ita mens inualida sapientiæ fulgorem non sustinet. Tales erant Gerazeni, qui rogabãt vt transiret de finibus eorum Dominus Iesus.

Quare mali non affligantur in hac vita sicut boni. Libro primo de officiis. Cap.16. Tom.I.

Fortè dicis: Cur impij lætãtur? Cur luxuriantur? Cur etiam ipsi mecum non laborant? Quoniam qui non subscripserunt se ad coronam, nõ tenentur ad laborem certaminis. Qui in stadium non descenderint, non se perfundunt oleo, non obliniunt puluere. Quos manet gloria, expectat iniuria. Vnguentati spectare solent, nõ decertare, non solem, æstus, puluerem, imbrésque perpeti. Dicant ergo & ipsis athletæ, Venite, nobiscum laborate. Sed respondebunt spectatores: Nos hic interim de vobis iudicamus: vos autem sine nobis coronæ (si viceritis) gloriam vendicabitis. Isti igitur qui in deliciis, qui in luxuria, rapinis, quæstibus & honoribus studia posuerunt sua, spectatores magis sunt quàm præliatores. Habent lucrum laboris, fructum virtutis non habent. Fouent otium, astutia & improbitate aggerãt diuitiarum aceruos, sed exoluent, seram licet, nequitiæ suæ pœnam. Horum requies in inferno, tua verò in cælo. Horum domus in sepulchro, tua in Paradiso. Vnde pulchrè vigilare eos in tumulo Iob dicit, quia soporem quietis habere nõ possunt, quem ille dormiuit, qui resurrexit. Noli igitur vt paruulus sapere, vt paruulus loqui, vt paruulus cogitare, vt paruulus vendicare ea quę sunt posterioris ætatis. Perfectorum enim est corona. Iob 21.

Afflicti iusti sunt deuotiores coram Deo. In tractat. de secunda interpellatione Dauid. Libro 4. de interpellatione, Cap.2. Tom.IIII.

Nemo potest Deum bonum fateri, nisi is qui nõ ex successibus bonorum commodorum suorum, sed ex cælestium mysteriorum profundo, & diuinæ dispensationis altitudine, bonitatem eius cognoscit, quæ non specie præsentium, sed futurorum vtilitate pensanda est. Iusto itaque semper bonus est Deus, & cum torquetur doloribus corporis, & cũ affligitur acerbitate pœnarum, semper dicit: si bona accepimus de manu Domini, quæ mala sunt, cur non sustineamus? Gratulatur hic se conteri, vt in futuro absolutionem inuenire posit, sciens quoniam qui bona receperint in hac vita, habẽt mercedem suam: & futura præmia sperare nõ possunt, qui non luctati, non exercitati sunt diuersorum certamine præliorum. Qui verò siue iustè, siue iniustè afficitur in hoc seculo, gratulatur: vel quod hic soluat pretia delictorum suorum, vel quia nouit eam esse apud Dominum vberiorem gratiam, si iniustè pro eius nomine, aut pro bono aliquo opere acerba patiatur, secundum quod scriptum est. Quia nulla gloria, si peccantes punimini & suffertis: sed si bene facientes, & patientes, hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis, quia & Christus pro vobis mortuus est, relinquens vobis exẽplum, vt sequamini vestigia eius. Qui cum malediceretur: non maledixit: cum pateretur, non comminabatur. Ergo iustus etiã si in eculeo sit, semper iustus est: quia iustificat Deum, & minora se peccatis suis dicit sustinere. Semper sapiens est: non enim aufertur eculei tormentis vera & perfecta sapientia: non amittit quod est, quia timorem excludit foras studio & proposito charitatis: nouit vt sapiens dicere, quia indigna sunt quę in hoc corpore sustinemus, remuneratione futuræ gloriæ: Et omnes huius temporis pasiones super

Iob 2. 1.Petr.2.

super venturam mercedem æquare non possunt. Bonus igitur huic semper est Deus, qui nouit quo tempore metat. Et ideo quasi bonus agricola hîc arat agrum suum, quodam abstinentiæ rigidioris vomere: hîc stirpat quadam falce virtutum amputatrice vitiorum: hîc stercorat humiliando se vsque ad terram, sciens quia Deus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. Denique Apostolus Paulus nisi æstimatus esset vt stercora, nunquam Christum sibi potuisset acquirere. Hîc custodit fructus suos, vt illic securius recondat. Semper itaque ei bonus est Deus, quia semper quæ bona sunt de Deo sperat.

Tom. IIII. *In afflictione ad Christum est recurrendum, nec ab eo recedendum. In tractatu super psalmum. xlij.*

Siue afflictio sit, siue tribulatio, opus est vt nos maneamus in Domino, nec ab eodem recedamus: Quoniam præsule Domino & assistente nobis, omne certamen fortiter possumus sustinere. Si autem Deum negligamus, & longe nos faciamus à Domino, facimus nobis aduersarium fortiorem.

B

Tom. V. *Christus quia afflictus, compati nouit afflictis. In commentario super epistolam ad Hebræos, cap. iiij. Non enim habemus pontificem. &c.*

Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. Qualem confessionem dicit? Quoniam filius Dei est, quoniam Christus Deus est, quoniam passus est, sepultus est, resurrexit tertia die, ascendit ad cælum, sedet ad dextram Dei patris, inde venturus iudicare viuos & mortuos, per quem omnia bona habemus, redemptionem, resurrectionem, hæreditatem cum eo sempiternam, hæc confiteamur. Quia verò hæc vera sunt, manifestū est ex eo, quòd pōtifex in interiora velaminis, intrat in sancta sanguine proprio aspersus, non alieno, sicut pontifices priores, qui sanguine vaccæ rubræ aspergebantur. Nō enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. Non enim, inquit, ignorat quæ nostra sunt. Per viam enim venit humanæ conditionis, per omnia sine peccato, nihil secum afferens, vnde morti debitor esset, sicut ipse in Euangelio testatur dicens: venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Multi pontifices ignorant eos qui in tribulationibus constituti sunt, neque quæ sit tribulatio, in quolibet scientes. Impossibile est quippe scire afflictiones afflictorum ei qui experimentum afflictionis non habuit, & sensibiliter omnia sustinuit. Pontifex ergo noster potenter omnia sustinuit quæ fuerunt humanæ miseriæ illata post peccatum primi hominis, & tunc in interiora velaminis ad thronum paternæ maiestatis ascendit.

Nume. 19.

Ioan. 14.

C

Super cap. 2. Tom. V. AGERE. *Agere quis non debet. Super epistolam ad Philippenses, super illud, Omnia facite sine murmurationibus. &c.*

Vt fidei & operum suorum fructus possint habere, commonet vt omnia quæ ad disciplinam pertinent Christianam, sine hæsitationibus faciant & murmurationibus: quia si negligenter & indeuotè aliquid agitur, ad effectum non peruenit, quia in reprehensionem cadit: sed vt omni simplicitate operētur quasi filij Dei immaculati, vt memores professionis suæ respondeāt, inter diffidentes tam clari appareant, vita, conuersatione, moribus, quemadmodum sol & luna inter stellas splendore sublimes sunt. Sicut enim stellæ apparēte sole obscurantur, ita & iniusti & infidi præsentibus fidelibus aut iustis turpes & deformati videntur, vt gloria sit Apostoli in aduentu filij Dei, cuius plantatio tales edidit fructus. Labor enim & efficacia eius tunc probabitur non esse inanis.

D

Cap. Tom. IIII. *Agere debemus cum prudentia. Libro ij. de Iacob.*

Ille qui voluntatis suæ arbiter est, iudex consilij, interpres arbitrij, qui coercet corporeæ appetentiā passionis, qui ea quæ agit, bene agit: bene autem agens rectè agit, & qui rectè agit, inculpatè & irreprehensibiliter agit: habens actuum suorum potestatē, is profecto liber est. Nam qui omnia prudenter agit, & ita viuit vt vult, is solus est liber. Non conditio fortuita seruum facit, sed probrosa insipientia. Denique famulus prudens regit dominos stultos.

Quia vt dicit in tractatu xxxvj. super Beati immaculati, in principio.

Nihil prodest agere, nisi ita agatur vt oportet.

Sic agimus Deum sicut operamur. In sermone ij. de aduentu, qui incipit, Abundè satis dixisse me credo. Serm. ord. 15. Tom. III.

Cogitur à nobis quodammodo Deus, dum compellitur pro actibus nostris mutare sententiam, & in vno eodémque homine nunc seueritate iudicis commoueri, nunc pietate patris blandiri. Pater enim noster Deus est cū bene agimus, iudex noster cū peccamus.

Præcogitandum est quid agendum. In epistola ad Paternum, versus principium. Lib. 8. Epist. Epist. 66. Tom. III.

Omne quod agere volumus, prius nomen facti eius interrogemus: & tunc vtrum laude an vituperatione dignum sit, æstimabimus. Verbi gratia, Misceri mulieri quibusdam voluptas est, medicorū etiam pueri corporibus vtile ferunt. Sed considerandum vtrum coniugi, an extraneæ: deinde nuptæ, an innuptæ. Si quis desponsata sibi & tradita vtatur, cōiugium vocatur. Qui alienæ expugnat pudorē, adulteriū facit: cuius vel solo nomine reprimitur plerūq; tētādi audacia. hostē ferire audacia, victoria est: reū, æquitas: innocētē, homicidiū. Quod si quis percipiat animo, reuocat manum. Ergo etiam tu quid consulas, quæso tecum retractes.

AGER. *De agri materialis commendatione. Libro ij. Hexameron.* Tom. IIII. Cap. 8.

Quę verò species pleni agri? Quę suauitas? Quis odor? Quæ voluptas agricolarū? Quid dignè explicare possumus, si nostro vtamur alloquio? Sed habemus scripturę testimonia, quibus suauitatē & benedictionis & gratię sanctorū aduertimus comparatā, dicēte sancto Isaac: Odor filij mei, odor agri pleni. Quid igitur describam purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas, depicta rura, nunc variis, nunc aureis, nunc luteis floribus, in quibus nescias vtrum species amplius florum, an amplius odor illectet? pascuntur oculi grato spectaculo, longè latéque odor spargitur, cuius suauitate complemur. Vnde digne Dominus ait, Et species agri mecum est. Cum ipso est enim quā ipse formauit. Quis enim alius artifex possit tantā rerum singulariū exprimere venustatem? Considerate lilia agri, quantus sit candor in foliis, quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, vt scyphi exprimant formā, vt auri quædā species intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta nulli pateat iniuriæ. Si quis hunc florem decerpat, & sua soluat in folia, quæ tanta est manus artificis, quæ possit lilij speciem reformare? Quis tantum imitator naturæ, vt florem huic redintegrare præsumat, cui Dominus tātum testimoniū dedit, vt diceret: Nec Salomō in omni gloria sua sic vestiebatur sicut vnum ex istis. Rex opulentissimus & sapientissimus inferior iudicatur, quàm huius floris pulchritudo est.

Gen. 27.

Mat. 6.

Lilij descriptio.

Agri fructus moraliter describitur. Libro de Isaac. pertractans illud Canticorum, Cap. 7. Tom. IIII.

Veni frater meus, exeamus in agrū, requiescamus in castellis. Supra ad hortū inuitabat, hîc ad agrū habentē non solū florū gratiā, sed etiā triticū & hordeū, hoc est solidarum firmamenta virtutū, vt fructus eius aspiciat. Requiescamus, inquit, in castellis. Ad quæ Adā cum de Paradiso eiectus esset, fuerat relegatus, in his nō requiescebat, sed terrā operabatur. Qua autē ratione exire eū in agrū vellet, intellectus manifestus est, vt quasi bonus pastor pascat gregē suū, lapsos alleuet, reuocet errātes.

Agri

Agri bonitas describitur, in quo anima virtuosa figuratur. Lib. ij. de Iacob. A

Cap.1. Tom.IIII.

Ecce odor filij mei tanquam odor agri pleni. Erat enim perfectus in omni flore virtutum, & sacræ benedictionis atque cælestis beatitudinis redolebat gratiã. Ipse enim est ager quem benedixit Dominus. Non iste terrenus aut horridus syluis, aut fragrosus torrentibus, aut palustris pigrioribus aquis, aut ieiunus frumentis, aut inutilis vitibus, aut infœcunda glarea saxosus, aut hiulcus & aridus siccitate, aut sanguine madidus, aut sentibus incultus & spinis: Sed ille ager de quo dicit Salomon† in Canticis: Adiuraui vos filiæ Hierusalem, in virtutibus & fortitudinibus agri. Hic nanque est ager, de quo & Dominus ait: Et species agri mecum est. In hoc agro vua illa reperitur, quæ expressa sanguinem fudit, & mundum diluit. In hoc agro est ficus illa, sub qua sancti requiescent spiritalis gratiæ suauitate recreati. In hoc agro est oliua illa fructifera, dominicæ fluens pacis vnguentum. In hoc agro florent malogranata, quæ plurimos fructus vno fidei munimine tegunt, & quodam fouent charitatis amplexu. Hos igitur fructus redolebat Iacob, qui Deum per pericula sequebatur, & totum se vbique eius deductione credebat.

† Aliàs, Ecclesia. Cantic 2.

Tom.IIII.

Ager est anima nostra, & ad modum agri est colenda. In tract. super Psalm. xxxvj. versu ij.

Rectè dicit Propheta: Spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius. Quæ est terra quam suadet inhabitandam, nisi anima tua, quam debes bene excolere, frequenter spiritalibus inarare vomeribus, ne longo inhorrescat situ? Bonus enim agricola quotidiana operatione & peruigili solicitudine exercet agrum suum, & propria rura custodit, ne deuastet ea aper de sylua, & fructus maturos raptor eripiat. Ara ergo terram tuam, vt cum venerit qui seminat verbum, animam tuam inueniat præparatam, ne supra inculta cordis tui decidat semen, & veniant aues cæli, & diripiant quod fuerit seminatum. Quæ sit ergo terra, audi dicentem: Ecce exiit qui seminat agrum suũ: & dum seminat, aliud cecidit secus viam, aliud supra petram, aliud supra terram bonam. Quod autem supra terram bonam, sunt qui in corde bono audientes verbum retinent & fructum afferunt per patiẽtiam. Mundum sit ergo cor tuum, munda sit anima tua, vt fructum bonitatis possit afferre, hoc est gratiæ spiritalis. Bonitas enim fructus est Spiritus sancti, sicut scriptum est: Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia. Hi sunt fructus, quorum diuitiis pascimur, & vbertate satiamur. In hac terra vitem illam fructiferam iustus Noë plantauit, & de fructu eius bibit, atque intimo corde soporatus† est, quando eum laudabili pietatis amictu induit virtutũ suarum geminata posteritas.

Mat.13.

Gal.5.

† Aliàs, solutus.

Cap.8. Tom.I.

Ager dicitur nostrum ingenium. Libro de fuga seculi.

Ecce, inquit Isaac, odor filij mei est &c. Ager enim & naturale habet fertilitatis ingenium, & culturæ diligentiam corporalem†: meritóque in eo est plenitudo, cui vtrunque non deest simul. Cum addiderit, quem benedixit Dominus: Videtur naturæ gratiam prætulisse inuentionis labori.

† Aliàs, temporalem.

Lib.3. Tom.I.

Ager dicitur Ecclesia. Libro de sancta virginitate, parte prima.

Multos fructus habet ager, & ille melior est, qui & frugibus abundat & floribus. Est ergo Ecclesię ager diuersis fœcundus copiis. Hîc cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tanquam in campis syluę viduitatem grauitate pollentem, alibi tanquam vberisugæ coniugij Ecclesiæ segetem replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fœtibus torcularia Iesu Domini redũdantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat.

Tom.I.

Item libro primo de viduis, versus finem.

Vt commissi mihi ruris operarius agrum hunc Ecclesiæ fertilem cerno, nunc integratis flore vernantem, nunc viduitatis grauitate pollentem, nunc etiam coniugij fructibus redundantem. Nam etsi diuersi, vnius tamen agri fructus sunt: nec tanta hortorum lilia, quantæ aristæ segetum messium spicæ compluriúmque spatia camporum recipiendis aptantur seminibus, quàm redditis nouales fructibus feriantur.

Ager est mundus. Lib. super Beati immaculati, pertractãs illud Cãticorũ, Veni frater meus, exeamus in agrũ &c. Litera 19. Tom.IIII.

Aduertis quemadmodum sponsa verbum inuitet Dei, vt veniat in terras, & tollat peccata mundi? Ager hic erat ante desertus, sentibus nostrorum squalidus delictorum, horridus spinis. Castellum erat in quo relegatus Adam, perpetuo suæ posteritatis hæredes stringebat exilio. Illò ergo ducit Christum Ecclesia, vt Adam liberet. Deinde exulibus absolutis, cœpit mundi istius ager idoneos habere cultores: & qui erat ante ieiunus, factus est vitis æternæ plantatione fœcundus. B

Item alio modo in commentario super Lucam. Libro quinto, super illud, Lucæ vj. Cap.9. Tom.V.

Cum transiret Iesus per sata, vellebant discipuli eius spicas. Ager, est omnis hic mundus: agri seges, in satione humani generis fœcunditas numerosa sanctorum: spicæ agri, fructus Ecclesiæ sunt, quos operibus discutientes suis Apostoli pascebantur, nostro se alentes profectu. Stabat igitur seges fœcunda virtutum, pullulantibus spicis, quibus nostri fructus meritò comparantur. Æquè enim aut imbre marcescunt, aut sole torrentur, aut pluuiis humescunt, aut tempestatibus eliduntur, aut à messoribus intra horreum felicium receptacula reconduntur. Receperat ergo terra iam Dei verbum, & cælesti semine satus diuites fœtus ager almus effuderat. Esuriebant discipuli salutem hominum, & tanquam folliculis corporum mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. C

Libro eodem, pertractans illud Matthæi xxvij. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis &c. Exponens quomodo per agrum intelligitur mundus: de quo velut à figulo factum est nostrum corpus, quod ager est Christi sanguine emptus. Lib.10. Ca.14. sup. Luc. cap.22. Tom.V.

Hi pretium recipiunt, & sacrilegium persequuntur, ac pertinacibus studiis funestam sibi vendicant sanguinis auctionem, cum refunderet venditor sacrilegij mercedem. Euidenter itaque dum pretium sanguinis à Iudæorum gazophylaciis separatur, & ager figuli ea qua venditur Christus, pecunia comparatur, dum is locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur, & Prophetiæ impletur oraculum, & surgentis Ecclesiæ mysterium reuelatur. Ager enim secundum diuina præcepta mundus hic omnis. Figulus autem ille qui nos formauit è limo. De quo habes in veteri testamento: Quia finxit Deus hominem de limo terræ, formandi per naturam, reformandi per gratiam, habens pro suo arbitrio potestatem. Nam etsi propriis vitiis corruamus, per illius tamen misericordiam resumpto mentis spiritu secundum Hieremiæ oracula reformamur. Pretium quoque sanguinis est pretium dominicæ passionis. Ergo pretio sanguinis emitur mundus à Christo. Venit enim vt saluetur mundus per ipsum, in quo iuxta vt opus authoris & ius est. Venit ergo vt consepultos per baptismum & commortuos Christo, ad perpetuitatis gratiam reseruaret. Sed non passim omnibus ad sepeliendũ est locus. Nam etsi omnes includat mundus, non omnes reseruat. Est cõmunis habitatio, tamen legitima sepultura est eorũ, scilicet qui nunc sunt per fidẽ domestici Dei, sed fuerũt in lege peregrini. Qui sunt isti, nisi de quibus dicitur? Memores estote quòd aliquãdo vos gentes qui eratis in carne, alienati à cõuersatione Israël & peregrini testamentorum promissionis? Sed nunc iam non sunt aduenæ atque peregrini, quoniam ciues esse sanctorum fidei iure esse meruerunt. D

Item

Sermo.ord.51. Tom.III. *Item in sermone de passione, qui incipit: Retinet dilectio vestra nos in prima dominica prædicasse quod Iudas Scarioth propria sententia condemnatus &c.*

Videte quanta vis sit dominicæ pecuniæ, quam inde Iudas reiicit, hinc Pharisæi in loculos non recludunt. Iusti enim sanguinis pretium pertimescit iniquitas possidere, consilium tamen ineunt Pharisæi vt ex ea ager figuli comparetur, in quo peregrinorum corpora collocentur. Quod quidem prouidentia Dei factum puto, vt pretium Saluatoris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem subministret: non sacrilegis sit ad luxum †, sed defunctis sit ad sepulchrum: vt iam exinde Christus & viuos sanguinis sui passione redimat, & mortuos pretiosa passione suscipiat. Pretio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis, quòd totius humani generis salus redempta sit sanguine Saluatoris, sicut ait Apostolus Petrus. Non enim, inquit, corruptibilibus auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. Igitur si pretium vitæ nostræ sanguis est Domini, vide ergo quia illo non tam redempta sit agri terreni fragilitas, quàm totius mundi incolumitas sempiterna. Ait enim Euangelista: Non enim venit Christus vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Vide, inquam, ne pecunia illa non tam comparati sit agri parua portio, quàm totius mundi copiosa possessio, sicut ait Propheta Dauid, Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ager ergo iste mundus hic totus est, in quo nos dispersi, & disseminati, Domino fructum boni operis germinamus. Sed fortè perquiras à me, si ager mundus est, quisnam sit figulus qui mundi possit habere dominatum? Nisi fallor iste est figulus qui vascula corporis nostri fecit è limo, de quo dicit scriptura: Fecit Deus hominem de limo terræ. Ipse est figulus, qui carnium nostrarum cœnosum lutum vapore sui spiritus animauit, & materiem fluidam atque terrenam ignito calore decoxit. Ipse, inquam, est figulus, qui nos per manus suas formauit ad vitam, per Christum suum reformauit ad gloriam, sicut ait Apostolus: Ad eandem imaginem reformamur de gloria in gloriam: scilicet vt qui à priore factura propriis vitiis corruimus, in secunda natiuitate figuli huius misericordia reparemur: hoc est, qui per Adæ transgressionem mortem concidimus, per Saluatoris gratiam denuò resurgamus. Ipse planè est figulus, de quo dicit Beatus Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare fecisti me sic? Et iterum: Nunquid non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Ex eodem enim luto corporis nostri Deus pro meritis singulorum alios custodit ad regnum, alios reseruat ad pœnam. Istius itaque figuli ager Christi sanguine emptus est peregrinis, peregrinis, inquam, qui erant sine domo, sine patria, & ex toto orbe exules iactabantu,r requies Christi sanguine prouidetur, vt quibus non est in mundo possessio, iis in Christo sit sepultura.

[Margin notes: † Aliàs, lusum. — Ager figuli pretio venditi Christi emptus. — 1.Pet.1. — Ioann.3. — Psal.2. — 2.Cor.3. — Isai. 45. — Rom 9.]

Cap.29. Tom.IIII. AGRICVLTVRA. *Agricultura primò incipit ab Adam, postea à Noë, & suo modo moraliter debet in nobis reperiri. Lib. de Noë.*

Et cœpit homo Noe agricola esse terræ. Videtur quidem prima specie Adæ illi qui de terra factus est, comparari Noë vir iustus, quia & de illo scriptum est, quod de Paradiso eiectus, cœpit operari terram: de isto quoque, quoniam egressus ex arca sit agricola. Et propemodum in vtroque præcesserat quædam forma diluuij: quia & Noë post diluuium, & Adam post mundi constitutionem secundum figmentum corporis. Nam vt mundus fieret, congregata est aqua in imam congregationem, vt videretur terra, quæ ante nõ poterat propter aquarum confusionem videri. Ergo sicut ille primigenes magister terrã videtur operatus, ita etiã egressus ex arca Noë, seminationis & culturæ author factus est. Hæc putãtur similia. Sed si verba consideres, quæ iã vim sensus altioris exprimunt, aliud est operatorẽ terræ esse, aliud agricolam. Alius enim tanquam mercenarij, alius tãquam paterfamiliâs loco fungitur. Denique Cain qui fratrẽ occidit, erat operarius terræ. Et vt scias quòd operari terram magis seruile quam liberũ sit, maledicto parricidialis eius operatio comprehẽditur. Denique scriptum est, Quoniam operaberis terram, & nõ augebit virtutem suam dare tibi, gemens & tremẽs eris super terram. Terra autem caro nostra est, quã improbus operatur, bonus autẽ excolit. Ille quasi mercedem quærit è terra, iste quasi boni fructus capit gratiã disciplinæ, vt magis fructiferum agrum faciat suum, & qui Domini possit respondere culturis, & indulgentiã cultoris ostendat. Operator autẽ quid aliud, nisi escam tantummodo corporis sui quærit, ventris magis vsui studens, atque id solùm explicare cõtentus, quod sibi prodesse possit ad victum? Ille verò alius fructuum vtilitate pascitur. Quos fructus habeat iustus, agnoscis. Fructus autem spiritus, charitas, gaudium, patientia, bonitis. Bonus ergo agricola habet continentiam, castitatem, vt si quæ arbores citò curuantur in terram, & effusius germinant, eas velut quadam temperantiæ suæ falce succidat, vt abiiciant quod infirmum est, germinent quod decorum.

[Margin notes: Agricolæ & operatoris terræ discrimen. — Gal.5.]

Agricolæ exemplo solicitè nos colere debemus. In commentario super Lucam.

Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retrò aptus est regno cælorũ. Otiosus in villa sedet, laboriosus in agro seminat: debilis ad focum, fortis ad aratrũ. Bonus odor agri: odor enim Iacob, odor agri pleni. Ager plenus est florum, plenus est fructuũ diuersorũ. Ara igitur agrum tuum, si vis dirigi ad regnum Dei. Floreat tibi bonorum seges fœcunda meritorum. Sit vitis abũdans in lateribus domus tuæ, & nouellæ oliuarũ in circuitu mensæ tuæ. Dicat anima tua Christo fertilitatas suæ iam conscia, & seminata Dei verbo, spiritualibus quoque inarata culturis, Veni frater meus exeamus in agrum.

[Margin notes: Lib.8. Cap.6. Super Lucam cap.17. Tom.V.]

Ideo dicit eodem libro infra.

Ergo ita exerceamus vt colamus agrum nostrum in istius culturæ munere cõstituti, vt in illa superiore Hierusalem, vbi legis custodia vera celebratur, habeamus similaginem de manipulis nostris, quos beati qui poterunt congregare, vt venientes veniant in exultatione, tollentes manipulos suos. Sic igitur isti fructus sunt spirituales, & fœlices veri prouentus laboris, qui nullo inutili imbre madefiant. Fructus autem carnis corruptelæ obnoxius, & ideo qui carnalia seminauerit, carnalia metet. De agro verò quid dicam, cum manifestum sit in opere cultoris vel laudem esse vel culpam?

[Margin note: Cap.7.]

Agricolas maximè in opere pœnitentiæ debemus imitari. Libro secundo de pœnitentia, versus principium.

Agenda est enim pœnitentia, non solùm solicitè, sed etiam maturè, ne fortè Euangelicus ille paterfamiliâs, qui arborem ficum plantauit in vinea sua veniat, & quærens fructum in ea si non inuenerit, dicat cultori vineæ, Succide illam: Vt quid etiam terram occupat? Et nisi cultor vineæ interueniat dicens: Domine dimitte illam & hoc anno vsquedum fodiam circa illam & mittam cophinum stercoris, si quominus, excideretur ficulnea. Stercoremus ergo nos agrum hunc quem possidemus, & imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terram, & immundo cinere agrum aspergere, vt fructus vberiores colligant. Et quemadmodum stercoremus, docet Apostolus dicens: Existimo omnia vt stercora, vt Christum lucrifaciam: qui per infamiam

[Margin notes: Cap.1. Tom.I. — Phil 3.]

famam & bonam famam meruit Christo placere. Legerat enim quòd Abraham dum se stercus & cinerem fatetur, summa humilitate inuenit Dei gratiam. Legerat quod Iob in stercore residens, omnia quæ amiserat recuperauit. Legerat prophetante Dauid, quoniã Deus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. Et nos ergo non erubescamus fateri Domino peccata nostra. Pudor est vt vnusquisque crimina sua prodat: sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas, sentes amputat, fructus adolet, quos in te mortuos esse credebas. Sequere illum qui bene arando agrum suum fructus quæsiuit æternos. Maledicimur, inquit, & benedicimus: persequutionẽ patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus. Si & tu sic araueris, seminabis spiritualia. Ara vt peccatum auferas, fructũ acquiras. Ille arauit, vt persequutoris in se eradicaret affectum. Quid plus potuit afferre Christus ad studium correctionis, quàm vt conuerteret & daret nobis ex persequutore doctorem?

Cap. 6. Tom. I.

Agricolarum astutia & cupiditas inculpanda. Libro tertio de officiis.

Quale controuersiarum genus solet dicẽdi esse, cum alius alleget agriculturam laudabilem apud omnes haberi, fructus terræ simplices esse triplos, plus qui seminauerit eum probatiorem fore, vberiores reditus industriæ non fraudari, negligentiam magis & incuriam ruris inculti reprehendi solere. Araui, inquit, studiosius, vberius seminaui, diligẽtius excolui, bono collegi prouentu, solicitius recondidi, seruaui fideliter, prouidè cu stodiui. Nunc in tempore famis vendo, subuenio esurientibus, vendo frumentum non alienum, sed meum: non plus quàm cæteri, imò etiam minore pretio. Quid hîc fraudis est, cum multi possent periclitari si non haberent quod emerent? Num industria in crimen vocatur? Num diligentia reprehenditur? Num prouidentia vituperatur? Fortasse dicat: Et Ioseph frumenta in abun dantia collegit, in caritate vendidit. Num carius aliquis emere compellitur? Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur iniuria. His igitur quantumcuiusque fert ingenium, disputatis: exurgit alius dicens: Bona est quidem agricultura, quæ fructus ministrat omnibus, quæ simplici industria accumulat terrarum fœcunditatẽ, nihil doli, nihil fraudis interserens. Denique si quid vitij fuerit, plus dispen dij est: quia si bene aliquis seuerit, melius metet. Si syncerum tritici granum seuerit, puriorem ac synceram messem colliget. Fœcunda terra, multiplicatum reddit quod acceperit: Fidelis ager fœneratos solet restituere prouentus. De reditibus igitur vberis glebæ expectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli iusta sperare compendia. Cur ad fraudem conuertis naturæ industriam & indulgentiã? Cur inuides vsibus hominum publicos partus? Cur populis minuis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus sterilitatem? Cum enim non sentiant beneficia fœcunditatis, te auctionante pretium, te condente frumẽtum, optant potius nihil nasci, quàm te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, vberes soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando sterilior prouentus sit, quando exilior partus, votis tuis gaudes arrisisse maledictum, vt nihil vsquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse lætaris, tunc tibi de omnium miseria congeris opes, & hanc tu industriam vocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis versutia, quæ astutia fraudis est: & hoc tu remedium vocas, quod est commentum nequitiæ. Latrocinium hoc an fœnus appellem? Captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas. Augetur pretium tanquam sorte cumulatum fœnoris, quo periculum capitis aceruatur. Tibi conditæ frugis multiplicatur vsura. Tu frumentum quasi fœnerator occultas, quasi venditor auctionaris. Quid imprecaris malè omnibus, quia maior futura sit fames, quasi nihil frugum supersit, quasi infœcundior annus sequatur? Lucrum tuum damnum publicum est. Ioseph sanctus omnibus aperuit horrea, nõ clausit: nec pretia captauit annonæ, sed perenne subsidium collocauit: nihil sibi acquisiuit, sed quemadmodum fames etiam in posterum vinceretur, prouida ordinatione disposuit. Legisti quemadmodum hunc frumentarij pretij captatorem exponat Dominus Iesus in Euangelio, cuius possessio diuites fructus attulit, & ille quasi egens dicebat, Quid faciam? Non habeo quò con gregem. Destruam horrea mea, & maiora faciam: cum scire non posset, vtrum sequenti nocte anima sua ab eodem reposceretur. Nesciebat quid faceret, quasi ei alimenta deessent, hærebat ambiguo. Non capiebant annonam horrea, & ille se egere credebat. Recte igitur Salomon: Qui continet, inquit, frumentum, relinquet illud nationibus non hæredibus, quoniam ad auaritiæ emolumentum ad successorũ iura non peruenit. Quod non legitimè acquiritur, quasi ventis quibusdam ita extraneis diripientibus dissipatur. Et addidit: Captans annonam maledictus in plebe est, benedictio autem in capite eius qui participat. Vides ergo quòd largitorem frumenti esse deceat, non pretij captatorem. Non est igitur ista vtilitas, in qua plus honesti detrahitur, quam vtilitati adiungitur.

Ingenium auarorum.

Require supra cap. Abel.

De sancto Agricola.

In exhortat. ad virgines. Tom. I.

AGRICOLA SANCTVS. *Libro iij. de viduis, versus principium.*

Sanctus Agricola mitior habebatur moribus, vt ab ipsis etiam inimicis diligeretur. Ideóque differebant eius passionem. Sed hæc persequutorum honorificentia, omni erat immanitate acerbior, quæ inuidebat mar tyrium. Denique vbi non acquieuit sanctus Agricola, crucifixus est, vt aduertamus illas blanditias eorum nõ sedulitatis fuisse, sed fraudis. Supplicio serui, Dominũ terrere voluerunt. Vertit hoc Christus in gratiam, vt martyrio serui, dominus inuitaretur.

Et infra subdit.

Agricola dictus est, qui bonos fructus spiritalis gratiæ seminaret, & sacri sanguinis effusione, meritorum suorum omniúmque virtutum rigaret plantaria.

AGNVS. *Agnus naturalis habet optimam æstimatiuam. Libro vj. Hexameron.* Cap. 4. Tom. IIII.

Quid agniculis simplicius, quos minusculę paruulorum comparamus infantiæ? Sæpe ex iis in magno grege agniculus per ouilia tota vagatus, errat à matre, & cum eam reperire non posit, balatu frequenti absentem incitat, vt responsuræ vocem excitet, quò ab eius sono errabunda replicet vestigia. Multis licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parẽtis, festinat ad matrem, lactis quoque materni notos sibi fontes requirit: quãuis cibi desiderio detineatur & potus, transcurrit tamen aliena vbera grauida, licet humore lactis exundent: solam matrem requirit, solius sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum millia solum filium nouit, vnus quamuis plurimorum balatus, eadem species, sed tamen illa fœtum suum discernit à cæteris, & solum filium tacito pietatis testimonio recognoscit. Pastor errat in discretione ouiũ, agniculus in agnitione matris nescit errare. Pastor fallitur specie, sed ouis pietate non fallitur. Vnus odor omnibus, sed tamen habet natura odorem suum domesticum, quem soboles chara speciali quadam videtur pietate redolere.

Agnorum notandum ingenium.

De agno Paschali, libro super Beati immaculati, litera duodecima, versu quinto. Tom. IIII.

Mouet

Mouet siquidem etiã ipsa lex, vt iis qui nobis aliquando profuerint, nequaquã debeamus esse ingrati. Nam sicut habemus in veteri testamẽto, Pascha celebratum est in Egypti finibus, cum adhuc sub rege Pharaone positi patres, deplorarent miseræ seruitutis iniuriam, & postea liberati, rursus in terra resurrectionis Pascha celebrarunt, superius ad commonitionem, posterius ad recordationem. Si quis ergo interroget Hebræum, qua ratione in Ægypto pascha celebratum est, respondebit: Quia regi Pharaoni adhuc seruitutis vinculo obnoxij tenebamur. Ille agnus populum patrum liberauit. Ille agnus vocauit ad libertatem, ille agnus maris profunda solidauit, vt Ægyptum transire possemus. Quoties ergo Pascha celebramus, meminisse debemus veteris seruitutis, & nouæ libertatis: quid fuerimus, & quid acceperimus. Non enim potest plenè quis intelligere quod acceperit, nisi meminerit antè quid fuerit. Non ergo obliuiscamur, quia Dominus Iesus agnus Dei, mundi hostia, soluit nos grauium nexibus delictorum, quibus Pharao ille teterrimus, nõ vnius Ægypti, sed seculi istius princeps, vinculo seruitij grauis nos tenebat astrictos. Non obliuiscamur in æternum, vt cum venerimus in illam terram veram repromissionis, vbi est regio viuorũ, meminerimus quãta hîc nobis Pharao dirus intulerit, quid perpessi in hoc simus seculo, quibus tandẽ erepti malis: & agamus gratias eripiẽti nos Domino Iesu, qui perturbatorem omnium fecit esse captiuum.

Agnus est Christus. Libro de Ioseph. Cap. 3. Tom. IIII.

Ideo quoque quod hœdi sanguine resperserunt tunicam eius, videtur significare, quoniam falsis testimoniis appetentes, inuidiam deduxere peccati in omniũ peccata donantem. Nobis agnus est, illis hœdus. Nobis agnus Dei occisus est, quibus abstulit peccata mundi: Illis hœdus, quorum acerbauit errores, delicta cumulauit. Ideóque ait, Implete mẽsuram patrum vestrorũ.

In tractatu super Psalm. Sup. Psalm. 39. Tom. IIII. Exod. 12.

Scriptum est in capite libri, Agnus sine macula, mundus, maturus, masculus, agniculus erit vobis, & occidet eum omnis synagoga. Quis iste sit agnus, audistis dicentem: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. (Ioann. 1.) Hic est qui occisus est ab omni populo Iudæorum, quem adhuc hostili odio persequuntur. Et illum quidem oportebat pro omnibus mori, vt in eius cruce fieret remissio peccatorum, & sanguis ipsius mũdi inquinamenta lauaret. Sed væ illis, qui authorem propriæ salutis negauerunt.

Agnus significat catholicum, & lupus hæreticum. In commentario super Lucam, libro vij. Cap. 4. Tom. V.

Ecce mitto vos ego sicut agnos inter lupos. Côtraria sunt ista sibi animalia, vt alia ab aliis deuorentur. Sed bonus pastor lupos gregi suo timere non nouit, ideóque isti discipuli nõ in prędam, sed ad gratiam diriguntur. Solicitudo enim pastoris boni efficit, vt lupi in agnos audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter lupos, vt compleretur illud, Tunc lupi & agni simul pascentur. Et quoniam proximè de vulpe nobis non ingratus tractatus euasit, si iudiciũ vestrũ fidele in figura minusculi animantis expertus sum, præsumo quòd profunda mysteria, quæ luporum specie velantur, studiorum vestrorum possim aperire suffagio. In specie vulpium hæreticos signari supra expressimus, qui promittunt nomine quòd Christum sequantur, sed studio fraudis abiurant. Hos non suscipit Dominus, sed à suo nido arcet & prohibet. (Lupi natura.) Lupi quid significare videantur, debemus aduertere. Bestiæ nempe sunt, quæ insidiantur ouilibus, circa pastorales versantur casas: habitacula domorum intrare non audent, somnum canum, absentiã aut desidiã pastorum explorant, ouium guttur inuadunt, vt citò strangulent, feri, rapaces iisdémque natura corporis rigidiores vt

A se facilè non possint inflectere, impetu quodam suo feruntur, & ideo sæpe ludũtur. Tum præterea, si quem priores homines viderint, vocem eius quadã naturæ vi feruntur eripere: si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Et ideo cauẽdũ mihi est, ne si in hodierno tractatu spiritualiũ mysteriorũ gratia non potuerit refulgere, lupi me prius vidisse credantur, & solenne vocis extorsisse suffragium. Nónne lupis istis hæretici comparandi sunt, qui ouilibus insidiantur Christi, fremunt circa caulas, nocturno magis tempore quàm diurno? Semper enim perfidis nox est qui lucem Christi sæuæ nebulis interpretationis obducere, & quantum in ipsis est fuscare conantur. Versantur ergo circa caulas, stabula Christi tamen intrare nõ audent. Et ideo nõ sanãtur, quia in stabulum suum nõ vult eos Christus inducere, in quo curatus est ille, qui de Hierusalẽ descendens, incidit in latrones: quem vul

B neribus alligatis, infuso oleo & vino, imponens in iumentũ suũ Samaritanus ille duxit in stabulum, & sanãdũ stabulario dereliquit. Nõ ergo accipiũt medicinã, quia medicũ nõ requirunt. Si enim requirerẽt, nõ derogarẽt. Explorant pastoris absentiã, & ideo pastores Ecclesiarum vel necare, vel in exilium agere contendũt quia præsentibus pastoribus, oues Christi incursare nõ possũt. Spoliare ergo gregẽ Domini raptores conãtur: qui corporea quadã mẽtis intẽtione duri ac rigidi, nequaquam solẽt à suo errore deflectere. Ideo Apostolus Tit. 3.
ait: Hęreticũ hominẽ post vnã correptionem deuita, sciẽs quia subuersus est qui eiusmodi est. Hos scripturæ verus interpres Christus illudit, vt inanes suos in vanum infundant impetus, & nocere nõ possint. Qui si quem versuta disputationis suæ circũscriptione præuenerint, faciũt obmutescere. Mutus est enim, q̃ verbũ Dei nõ eadẽ qua est gloria cõfitetur. Caue ergo ne ti

C bi vocẽ tollat hæreticus, si prior eum nõ ipse deprehenderis: serpit enim dũ latet eius perfidia. Si autẽ cõmenta impietatis eius agnoueris, iacturã piæ vocis timere non poteris. Caue igitur versutę disputationis venena, animã petũt, guttur inuadũt, vitalibus vulnus affigũt. Graues sunt morsus hæreticorũ, qui ipsis grauiores & rapaciores bestiis, nullum auaritiæ finẽ impietatísque nouerũt. Nec vos moueat quòd formã prætendere humanã videtur: Et foris homo cernitur, intus bestia fremit. Et ideo lupos esse non dubium est, iuxta Domini Iesu Christi diuinã sententiã, qui ait: Attendite à falsis Prophetis qui veniũt ad vos in vestimẽtis ouium, intus autem sunt lupi rapaces. Ex fructibus eorũ cognoscetis Matt. 7.
eos. Si quis ergo specie mouetur, fructum interroget. Audis aliquẽ sacerdotẽ dici, rapinas eius nõ cognoscis, vestitũ ouis habet, facta prędonis. Foris ouis, intus lupus est, qui modũ nõ habet rapinarũ, qui tãquã in no

D cte Sythico mẽbra duratus gelu, cruẽtus ora circũuolat, quærens quẽ deuoret. Nonne vobis videtur esse lupus qui humanæ necis insaturabili crudelitate, fideliũ morte populorũ, rabiẽ suã desiderauit explere? vlulat iste, nõ tractat, qui negat vocis authorẽ & sacrilego sermone bestiale murmur interstrepit, q̃ nõ cõfitetur Dominũ Iesum æterne præsulẽ vitæ. Audiuimus eius vlulatus, cũ in orbẽ gladius mitteretur. Dẽtes asperos, ora tumida præferebat, & putabat quòd vocẽ omnibus abstulisset, quã solus amiserat. Et ideo vt hos lupos effugere possimus docet Dominus quid sequamur.

De agno qui aperuit librum, vt legitur in Apocalypsi. Libro super Beati immaculati, litera vij. Versu 8. Tom. IIII.

Legimus in Apocalypsi, quod agnus librum signatum aperuit, quẽ nullus ante aperire poterat, quia solus Dominus Iesus in Euangelio suo Prophetarũ ænigmata & legis mysteria reuelauit, solus scientiæ clauem detulit, & dedit aperire nobis. Dicũt se Iudęi habere clauẽ sciẽtiæ, sed nõ habẽt. Nã si haberent, ipsi ingrederẽtur, ipsi agnoscerent penetralia scripturarũ. Nũc autẽ, vę vobis

Scribæ & Pharisæi, qui abstulistis clauem sciétiæ & ipsi nó introistis, & introeuntes prohibuistis. Quomodo enim clauem potestis habere scientiæ, qui scientiæ negatis authorem? Et ideo ad ipsum conuersus Dauid ait: Tu me, inquit, doce iustificationes tuas, quia tu es vera iustitia. Tu doce quàm sapienter dicta sunt, quia tu es sapientia. Tu aperi cor meum, qui aperuisti librum. Tu aperi illud ostium quod in cælo est, quia ipse es ianua. Per te si quis introierit, non decipietur: quia falli nó potest, quicunque domicilium fuerit veritatis ingressus.

De sancta Agnete.

Tom I. AGNES SANCTA *Quam sit laudabilis. Libro primo de sancta virginitate, versus principium.*

Quoniam hodie est natalis virginis, de virginibus sit loquendum, & ex prædicatione liber sumat exordium. Natalis est virginis, integritatem sequamur. Natalis est martyris, hostias immolemus. Natalis est sanctæ Agnetis, mirentur viri, nó desperent paruuli, stupeant nuptæ, imitentur innuptæ. Sed quid dignum de ea loqui possumus, cuius nec nomen quidem vacuum est luce laudis? fuit deuotio supra ætatem, virtus supra naturam, vt mihi videatur non hominis habuisse nomen, sed oraculum martyris, quæ iudicauit quid esset futura. Habeo tamen vnde mihi subsidium comparetur. Nomen virginis, titulus est pudoris. Appellabo martyrem. Prædicaui satis, prolixa laudatio est quæ non quæritur, sed tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia conticescat. Vox vna præconium est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant. Nemo est laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari potest. Quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant dum loquuntur.

Quòd fuerit cõstãs & in pœna durabilis. Ibidẽ adiungit.

Hæc duodecim annorum martyriũ fecisse traditur. Quo destabilior crudelitas, quę nec minusculæ pepercit ætati: Imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuítne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ nó habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. At istius ætatis puellæ etiam toruos vultus parentum ferre non possunt, & acu districta solent puncta flere quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum: Nũc furentis mucroni militis totum offerre corpus, mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoris: nunc ferratis colla manúsque ambas inserere nexibus. Sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouum martyrij genus. Nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ: certare difficilis, facilis coronari: Magisterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis. Non sic ad thalamum nupta properaret, vt ad supplicij locum læta successu, gradu festina virgo processit: Non intorto crine caput compta, sed Christo: nó flosculis redimita, sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. Mirari plerique quod tam facile vitæ suæ prodiga, quam nódum hauserat, iam quasi perfuncta donaret. Stupere vniuersi, quòd iam diuinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per ætatem esse non posset. Effecit denique vt ei de Deo crederetur, cui de homine adhuc non crederetur: quia quod vltra naturam est, de authore naturæ est. Quanto terrore egit carnifex vt timeretur, quantis blanditiis vt suaderet, quantorum vota vt sibi ad nuptias prouenire? At illa: Et hæc sponsi iniuria est inquit, expectare placiturũ: Qui me sibi prior elegit, accipiet. Quid percussor moraris? Pereat corpus, quod amari potest oculis quibus nolo.

Agnes puella & martyr.

Quòd fuerit prudens & affabilis & eloquens. Ibidem infra.

Videamus ne fortè aliquam vel Philosophiæ præcepta formauerint, quæ magisterium sibi omnium solent vendicare virtutum. Pythagorea quædam vna ex virginibus celebratur fabulis: cum à tyranno cogeretur secretum prodere, ne quid in se ad extorquendam confessionem vel tormentis liceret, morsu abscidisse linguam fertur, atque in tyranni faciem despuisse: vt qui interrogandi finem non faciebat, non haberet quam interrogaret. Eadem tamen forti animo sed tumenti vtero, exemplũ taciturnitatis & proluuium castitatis, victa est cupiditatibus, quæ tormentis vinci nequiuit. Igitur quæ mentis potuit tegere secretum, corporis non texit opprobriũ. Vicit naturam, sed non tenuit disciplinam. Quam vellet in voce munimentũ sui pudoris existere eò fortasse erudierat illã pœnitentia, vt culpam negaret. Nó igitur inuicta vndique. Nam & tyrannus licet non potuerit inuenire quod interrogabat, tamen quod non interrogabat inuenit. Quanto nostræ virgines fortiores, quæ vincunt etiam quas non vident potestates: quibus non tantum de carne & sanguine, sed etiam de ipso mundi principe seculíque rectore victoria est? Aetate vtique Agnes minor, sed virtute maior, triumpho numerosior, constãtia cõfidentior, non sibi linguam propter metum abstulit, sed propter trophæum reseruauit. Nihil enim habuit quod prodi timeret, cuius non erat criminosa, sed religiosa confesio. Itaque illa secretum tantummodo celauit, hæc probauit Dominum: quem quia ætas nondum poterat confiteri, natura confessa est.

Quod fuerit deuotè orans, in fine commendabilis. Ibidem supra.

Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset, tremere percussoris dextram, pallere ora alieno timentis periculo, dum puella non timeret suo. Habetis igitur in vna hostia duplex martyrium, pudoris & religionis. Et virgo permansit & martyrium obtinuit.

Quòd fuerit in triumpho duplici mirabilis. Libro primo de officijs. Cap. 41. Tom. I.

Quid de sancta Agnete loquar, quæ in duarum maximarum rerum posita periculo, castitatis & salutis, castitatem protexit, salutẽ cum immortalitate cõmutauit?

AGON *De agone atque athletis in eo decertantibus. Tractatu de Helia & ieiunio.* Cap 21. Tom. IIII.

Si altius spectes, inuenies hoc esse pro nobis quod putas esse contra nos: iudicabis hoc esse pro mundo quod aduersus mundum arbitraris. Non semper stadium refertum est spectatoribus, non semper certaminibus inquietum, non semper concretum puluere, sed quando certamina, tunc populus in spectaculo, luctator in scammate, puluis in stadio. Vbi decursa certamina, cõuentus soluitur, discedit vnusquisque, aut victor ad gratiam, aut victus ad opprobrium, euehit corona victorem, victum premit verecundia, angit iniuria. Si quis ergo postea ingrediatur stadium, videat vacuum celebritatis, dicat agonothetæ, cur vacat stadium? cur silent certamina? cur solennia feriantur? Respondebit qui agoni præest, oportet requiescere atheletas, oportet requiescere spectatores. Quis enim laboris est fructus, nisi requies post laborem? similiter & orbis terrarum aliquando soluendus est, vt sit requies fatigatis. Athletæ sumus, in quodã stadio decertamus spirituali. Denique bonus athleta dicebat: Facti sumus spectaculum huius mundi. Et alibi: 1. Cor. 4.
Sic curro, non vt in incertum: sic enitor, nó vt aërem cædens, sed castigo corpus meum. Et alibi: Superiora obliuiscens, & ea quę sunt priora appetens, ad destinatum sequor brauium. Athletę ergo sumus, legitimè certãdum est. Multa luctamina sunt. Et qui hodie victus est, cras se reparet. Ante brauium cõtenditur ad coronam. Posteà nunquid athleta otio vacat, cùm semel dederit certamini nomen suum? Exercetur quotidie, vngitur quotidie: Ipse cibus ei agonisticus datur, disciplina exigitur, castimonia custoditur. Et tu dedisti nomen tuũ ad agonem Christi, subscripsisti ad competitionem coronæ, meditare, exercere, vngere oleo lætitiæ, vnguento exinanito 1. Cor. 9. Phil. 3.

nito. Cibus tuus, cibus sobrietatis sit: nihil habeat intemperantię, nihil luxuriæ. Potus tuus parcior, ne quid ebrietatis obrepat. Custodi corpus castimonia, vt possis esse habilis ad coronam. Nec existimatio tua offendat spectatoris affectum, ne te fautores tui negligēter videant, & deserant. Spectant te Archangeli, & Potestates, & Dominationes, & illa Angelorum decem millia decem millium. Sub tantis erubescere, considera quàm dedecorosum sit. Ingressus stadium, puluere rigorem animæ tuæ excita, lacertos excute. Progressus in scamma, necesse est excipias puluerem, subeas æstiui solis flagrantiam. Grauis æstus, sed dulcis victoria. Molesta caligo pulueris, sed speciosa tolerantia. Nemo stadium puluerulentus ingreditur, sed puluerulentum reddunt certamina. Vbi colligitur puluis, ibi palma proponitur. Nemo iterum nitidus coronatur, puluerulentum decet victoria.

Et addit ad Christum orans.

Veni ergo Domine Iesu, exeat corona tua, dimitte victores in requiem, victos ad compunctionem. Etsi disperdideris orbem terrarum, plura sunt inuisibilia opera tua quàm quæ videmus. Qui angusti oris est animi, illa non cernit, & dolet quòd disperdas orbem terrarū. Sed qui nouit spectare quæ inuisibilia sunt, gaudet vt venias, & omnes liberes. Gaudent athletæ qui possunt dicere, veniat regnum tuum.

Litera 19. Tom. IIII. ALA. *De alis fit quædam distinctio libro super Beati immaculati, pertractans illud Cant. viij. Lampades eius lampades ignis.*

Zelus durus est charitatis, & alæ eius alæ ignis. Habet alas sicut columba, sunt enim pennæ columbæ deargentatæ, quibus euolat qui diligit dicens: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Sed alæ charitatis, Psal. 54. alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore feruentes fecit Dominus angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem, sed non exurentem. Legimus & alam templi supra quam diabolus tentās fecit ascendere Saluatorē, quæ erat in templi culmine. Sunt ergo fastigia pietatis, sunt culmina charitatis, quę vaporē gratiæ pectoribus humanis adolere consueuerūt, vt multa aqua extinguere atq; cōcludere nequeat charitatem, & flumina eam secularium tempestatum nulla concludant. Cū ergo tanta Ecclesiæ gratia, tanta nos præmia deuotionis inuitent, præueniamus orientem solem, occurramus ad eius ortus, antequam dicat: Ecce assum.

De alis charitatis diffusè loquitur, libro de Isaac & anima.

Cap. 8. Tom. IIII. Zelus quoque vt inferi, quoniam qui cælum Dei habet, pro Christo nec suis parcit. Itaque & mortem habet charitas: & zelum habet charitas. Denique Christus diligens Mosen, in igne ei apparuit. Et Hieremias Exod. 1. habēs in se donum diuinæ charitatis, dicebat: Et erat ignis inflāmans in ossibus meis, & dissolutus sum vndique & ferre nō possum. Bona igitur charitas habēs alas Hiere. 20. ignis ardētes, volitat per pectora & corda sanctorum, & exurit quicquid materiale atq; terrenum est: quicquid verò syncerum est, probat: & quod cōtigerit suo igne, meliorat. Hunc ignē misit in terras Dominus Iesus, & refulsit fides, accensa deuotio, illuminata est charitas, iustitia resplenduit. Hoc igne inflammauit Apostolorum cor suorum, sicut testatur Cleophas dicens. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis cum aperiret Luc. 24. scripturas? Alæ igitur ignis in flamma scripturæ diuinæ sunt Denique aperiebat scripturas, & ignis exiebat, atque audientium corda penetrabat. Et verè alæ Psalm. 11. ignis, quia eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Cum Paulus quoque assumeretur à Act. 9. Christo, vidit circunfulsisse supra se lumē & supra eos qui simul erant: Cecidit à pauore, & probatior resurrexit. Denique Apostolus factus est, qui persequutor

A aduenerat. Spiritus quoque sanctus descendit, & repleuit totam domum in qua erant plurimi sedentes, & visæ sunt dispersæ linguæ tanquam ignis. Bonæ alæ charitatis, veræ alæ quæ volitant per ora Apostolorum, & alæ ignis quæ purgatum sermonem loquebantur. His alis euolauit Enoch raptus ad cælum. His alis euolauit Helias curru igneo, & equis igneis ad superna trans- 4. Reg. 2. latus. His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat patrum plebem. Has alas habuit Seraphin, Exod. 13. Isai. 6. quando sumpsit carbonem ignis de altari, & tetigit os prophetæ, & iniquitates eius abstulit, & peccata purgauit. Harum alarum purgati sunt igne filij Leui, & baptizabantur filij nationum, sicut testificatur Ioannes dicēs de Domino Iesu: Ipse vos baptizabit in spiritu & Mat 3. igne. Meritò vri renes suos volebat & cor suum Dauid, quia alas igneas charitatis sciebat non esse metuendas. Meritò pueri Hebræi in fornace ardenti non B sentiebant ignis incendia, quia charitatis eos flamma refrigerabat. Et vt plenius cognoscamus, quia alas habeat perfecta charitas, audisti dudum dicentem: Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum con- Mat. 23. gregat gallina pullos suos sub alas suas? Sumamus ergo has alas, quæ sicut flamma ad superiora dirigunt.

Alas habet anima. Libro de sancta virginitate, parte iij. Lib. 3. de virginit. Tom. I.

Et tu caue virgo illius apiculæ modo ne alarum tuarum volatum aura mundi huius extollat. Habet enim anima volatus suos, & ideo dictum est, Qui sunt Isai. 60. isti qui sicut nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis? Habet ergo anima spiritalis volatus, quæ breui momēto totum percurrit orbem. Liberæ enim sunt cogitationes prudentium. Quantò ad altiora & diuiniora se subrigunt, tantò magis sine vllo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaque adhærens Deo, & C imaginis in se referēs cælestis effigiem, vbi cursus suos ab equorum perturbatione placidauerit, in illum æthereum purúmque locum plausu spiritalium euecta pennarum despicit omnia quæ in hoc mundo sunt, & æternis intenta virtutibus supra mundum labitur. Supra mundum enim iustitia est, supra mundum castitas, supra mundum bonitas, supra mundum est sapientia: etsi in hoc mundo sit, supra mundum tamen est. Supra mundum erat iustitia, cum omnia regna mundi & vni- Mat 4. uersam eius gloriam diabolus offerret. Supra mundum fuit, qui de mundo nihil attigit. Denique ait: venit huius mundi princeps, & in me inquit, inueniet ni- Ioann. 14. hil. Discite ergo in hoc mundo supra mundum esse, etsi corpus geritis, volitet in vobis ales interior. Supra mundum est ille qui tollit Dominum in corpore suo. Si Dominum imitari non possimus, imitemur Apostolos quos mundus odio habuit.

Alas animæ diffusius declarat ibidem infra. Eod. lib. | inf.

D Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Est ergo iuxta Dauid alis spiritalibus fulta, quam eousque volucrem nobis voluit declarare, vt alibi quoque diceret: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venan- Psal. 123. tium. Et alibi, In Domino cōfido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer? Habet Psal. 10. igitur alas animas suas, quibus se possit leuare de terris. Alarum autem remigium non materialis compago pennarum, sed continuus bonorum ordo factorū est. Qualis ille dominicus, cui benedicitur: In vmbra alarum tuarum sperabo. Non solùm enim manus illæ Domini affixæ cruci in modū volantis extentæ, sed etiā facta cælestia, sicut vmbra refrigerāte salutis æternæ, mūdi feruentis incendia temperarunt. Ergo quia volandi nobis data est copia, excitet vnusquisque in se Dei gratiam, ac posteriora obliuiscens, priora appetens, ad destinata contendat. Procul à militiæ honoribus, procul ab æstibus mundi, ne quod fabulæ ferunt, æstu solis cera resoluta, Icareos volatus penna relabente de-

stituat. Nam licet grauitas dictorum absit, poetico tamen sale declarare voluerunt, prudētiū maturitati tutos volatus esse per cælum, iuuenilem verò leuitatem obnoxia cupiditatibus mundi, reuehentibus † pennis, & per obliuia veritatis meritorum compage resoluta maiore pernicie in terram relabi. Haud facilis volatus omnibus, difficilis etiam discordantibus in terris animalibus vitæ cursus humanæ est. At si igitur actus nostri ordo conueniat, videbit & in nobis Propheta rotam illam vnam supra terram coniunctam animalibus quatuor. Videbit ergo rursus & Ezechiel, videt enim adhuc, & viget, & vigebit. Videbit, inquam rotam in medio rotæ super terram sine offensione labētem. Rota enim super terram, vita est corporis ad animæ aptata virtutem, & ad Euangelicum cohærenti cursu formata præceptum. Rota autem in medio rotæ, veluti vita intra vitam. Quod sanctorum sibi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, talis sit & sequentis: vel quod in hac vita corporis, vitæ voluatur vsus æternæ. Deniq; se vocem alarum audisse Propheta inquit. Istæ alæ, virtutes sunt: quæ maximo & duplici plausu prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, iustitiæ, suauem & decoram vitæ cantilenam resonant.

† Alias, refluentibus.

Cap.11. Tom.IIII.

ALEA. *De aleatoribus agit, In tractatu de Tobia. Vbi loquens contra fœneratores dicit.*

Obseruant isti aleatorum conuenticula, & perdentis ærumnam commoditatem suam iudicant: spondent pro singulis, varios prima sors ludit euentus, ad diuersos sæpe transfertur victoria, stipendiáque eius vicissim, atque ærumna mutantur. Omnes vincūtur & vincunt, fœnerator solus acquirit. Penes alios manet nomē quod vicerint, penes solum fœneratorem fructus est, nō annuus, sed momentaneus. Illi soli lucrum faciūt in omnium detrimento, illis solis est vsuræ victoria. Videas reliquos subito egentes, repente diuites, deinde nudos, singulis iactibus statum mutantes. Versatur enim eorum vita vt tessera. Voluitur census in tabula, fit ludus de periculo, & de ludo periculum, quot propositiones, tot proscriptiones. Clamor plaudentium, fletus despoliatorum, gemitus deplorantium: Sed & hos creditor vt tyrannus damnans, vnumquenque sorte capitali, agitat hastas, feralem instituit de singulorum exuuiis auctionem. Alios proscriptioni addicit, alios seruituti. Non tanti occisi sub tyrannis sunt. Vitæ igitur hanc aleam, rectius dixerim quàm pecuniæ, sub momēto fertur, quod valeat in æternum. Ebrietas iudicat & nullus appellat. Habet alea suas leges, quas fori iura non soluant. Notatur (si credi potest) infamia, qui putauerit renitendum, & infamiū sentētia grauius, quàm censura iudicialis, inurit opprobrium, quoniam qui apud iudicē damnantur, apud illos gloriosi sunt: qui apud illos damnantur, & apud iudicem criminosi sunt. Nobile Moses constituit seniorum iudicium, hi tamen de leuioribus iudicabant: verum grauia, hoc est de potioribus negotiis, Mosis iudicio reseruare cōsueuerāt. Hîc dicitur, Aleonum concilium iudicauit: & plus eorum timetur potentia quàm demonum. Inter has feras viuis fœnerator atq; versaris. His bestiis cibum eripis, his tetrior æstimaris, his crudelior plus timeris.

Describit aleatores.

Leges seu iura aleatorum.

Et adiungit exemplum.

Ferunt Hunorum populos omnibus bellum inferre nationibus, fœneratoribus tamē esse subiectos. Et cum sine legibus viuant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul & arma portare, & plures suis quàm hostium ictibus interire. In victoria sua captiuos fieri, & spolia suorum perpeti, quę pati ab hoste non nouerint. Ideo belli studia nunquā deponere, quod victi aleæ ludo, cum totius prædæ munus amiserint, ludendi subsidia requirunt bellandi periculo. Frequenter autem tanto ardore rapi, vt cum ea quæ sola magni æstimant, victus arma tradiderit, ad vnum aleæ iactum

Fœneratorum dominatus.

Hunorum gentis mores egregij.

A vitam suam potestati, vel victoris, vel fœneratoris addicat. Deniq; cōstitit quòd quidam eorū & imperatori Romano cognitus in fide, pretiū seruitutis quam sibi tali sorte superatus intulerat, suppliciis imperatæ mortis exoluerit. Premit ergo fœnerator etiā colla Hunorū & eos vrget in ferrum, premit barbaros suæ terrore seruitiæ. Quid enim tetrius eo qui hodie fœnerat, & cras exigit? Et odibilis, inquam, homo huiusmodi. Oblatio quidem blanda, sed immanis exactio.

Cap.12.

Cap.4. Tom.IIII.

ALLEGORIA. *Libro primo de Abraham.*

Allegoria est, cum aliud geritur, & aliud figuratur, sicut etiam ipse Apostolus docet dicens, Sub lege volentes esse, legem non legistis? Scriptum est enim: Quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem: Quæ sunt per allegoriam dicta. Nam hęc sunt duo
B testamenta.

Et infra subdit.

Vnum quidem à monte Sina in seruitute generans, quæ est Agar. Duos populos ostendens de Abrahæ generatione manare. Vnum Iudæorum, qui legis syllabis seruiat, eò quòd de ancilla in seruitututem videatur esse generatus; alterum Christianum, qui ad remissionem peccatorum cælestis gratiæ libertatem acceperit. Quod ergo putas esse peccatum, aduertis esse mysteriū, quò ea, quæ posterioribus erāt futura temporibus reuelabantur. Denique addidit: Vos autē fratres, secundum Isaac filij estis. Ideo inquit: Nolite quærere opera legis, quoniam non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidē Iesu Christi. Et vt scias quia Christianis dixit: Et nos, inquit, in Iesum Christum credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis. Agnoscamus ergo quoniam hæc quæ in figurā cōtingebant: illis crimini non erant: nobis autem erunt, si
C ad correptionem nostram scripta cauere nolimus, sed magis id agamus, vt cum simus liberæ filij, quæ est Sara, legis laqueis seruiamus, cum Abraham tenuerit vxorem, ancillam eiecerit.

Tom.IIII.

ALLELV-IA. *Libro super Beati immaculati, versus principium, exponendo titulum Psal.*

Titulus psalmi est, Allelu-ia: hoc est, laus Dei. In iis enim verè Deus laudatur in quibus est peccatorum remissio.

Cap.11. Tom.V.

ALIMEMTVM. *Alimenta Christi non dantur nisi iam sanatis. In commentario super Lucam, lib. vj.*

Posteaquam Apostoli ad euangelizandum regnum Dei sunt destinati, gratiæ cælestis impartitur alimentū. Sed quibus impartiatur, aduertite. Non otiosis, non in ciuitate quasi in synagoga, vel singulari indignitate residentibus, sed inter deserta quærētibus Christum. Qui enim non fastidiunt, ipsi excipiuntur à Christo: & cùm ipsis loquitur Dei verbum, non de secularibus, sed de
D regno. Et si qui corporalis gerunt vlcera passionis, his medicinā suā libenter indulget. Consequēs igitur erat, vt quos vulnerū dolore sanauerat, eos alimoniis spiritualibus à ieiunio liberaret. Itaque nemo cibum accipit Christi, nisi fuerit ante sanatus. Et illi qui vocantur ad cœnam, prius vocando sanantur. Si claudus fuerit, gradiendi facultatem vt veniret accepit. Si lumine priuatus oculorum, domum vtique Domini, nisi refusa luce intrare non potuit. Vbique igitur mysterij ordo seruatur, vt prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, posteà alimonia cælestis mensæ exuberet, quanquam non validioribus hæc turba reficiatur alimentis, neque Christi corpore & sanguine ieiunia solidioris corda fidei pascātur. Lacte, inquit, vos potaui, non esca. Nondum enim poteratis, sed nec quidem adhuc potestis. In modum lactis quinque sunt panes: Esca autem solidior corpus est Christi: potus verò vehementior sanguis est Domini nostri.

1.Cor.3.

Non statim & primo epulamur omnia neq; potamus omnia. Hoc inquit primum bibe. Est ergo primum, est etiam secundum quod bibas: Est primum quod manducas, est etiam secundum, est tertium. Primum, quinque panes sunt: secundum, septem: tertium, ipsum corpus est Christi. Nequaquam igitur talem dominũ deseramus, qui pro vniuscuiusque viribus impartire nobis alimẽta dignatur, ne aut infirmum validior cibus opprimat, aut validum exilia alimenta non satient. Qui enim infirmus est, olera manducet. Est ille qui iam laqueos infirmitatis videtur euadere, de quinque istis panibus manducet & duobus piscibus. Certè si petere cibum validiorem veretur, ipse relictis suis omnibus festinet ad Dei verbum: dum audire incipit, esurire incipit. Incipiunt Apostoli esurientes videre. Et si illi adhuc non intelligunt quid esuriant, intelligit Christus. Scit quòd secularem cibum non esuriant, sed cibum Christi. Dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Bonus Dominus studia exigit, vires ministrat.

Cap. eod. *Et infra subdit.*

Vtinam Domine Iesu nolis mecum istos ieiunos dimittere, sed impartitis à te epulis reficias nos, vt possimus tuis alimoniis fortiores infirmitatem ieiunij non timere. Dicas vtinam de nobis, Nolo eos ieiunos dimittere. Causam mihi dicito, quare nolis dimittere ieiunos? Imo iam dixisti: Quia si quem dimittis ieiunum, deficit in via: hoc est, deficit vel in istius cursu vitæ, vel antè quàm ad caput perueniat viæ, antè quàm perueniat ad terminum viæ, antè quàm perueniat ad patrem, & intelligat quòd ex patre Christus est, & intelligat quòd Christus è cælo, & intelligat quod Christus qui descendit, ipse est qui ascendit: ne fortè cum acceperit quod natus ex virgine est, incipiat non Dei virtutem, sed hominis æstimare. Ergo ne deficiant, inquit, in via, date illis vos manducare.

Cap. eod. *Et infra subdit.*

At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes & duo pisces, nisi eamus & emamus nobis in omnem hanc turbam escas. Nondum intellexerant Apostoli cibum populi credentis non esse venalem: nouerat Christus, nouerat ipse nos potius esse redimendos, suas verò epulas gratuitas donat. Nondum ergo habebant discipuli cibum, qui nos redimere posset. Habebant cibum qui nos confirmare posset: panis enim confirmat cor hominis.

Cap. eod. *Et infra subdit.*

Miseretur ergo Dominus ne quis deficiat in via. Si quis ergo defecerit, non per Dominum Iesum, sed per se deficit: nec habes quod ascribas Domino, qui vincit cum iudicatur. Quid enim dicas ei, qui in te contulit omnia firmamenta virtutum? Nónne ipse te genuit? Nónne ipse te pauit? Cibus eius virtus est, cibus eius fortitudo est. Sed si tu negligentia tua virtutem quam acceperas perdidisti non alimentorum cælestium, sed tuæ mentis tibi præsidia defuerunt. Denique Dominus sicut super iustos & iniustos pluit, ita etiam iniustos pascit & iustos. Nónne in escę virtute cum deficeret in via sanctus Helias quadraginta ambulabat diebus, & illam escam Angelus dedit? Si autem te pauerit Iesus, & acceptam escam seruaueris, ambulabis non quadraginta diebus & quadraginta noctibus, sed audeo dicere fretus scripturæ exemplis, quadraginta annis egrediens ab Aegypti finu, donec peruenias in terram multam, in terram fluentem lac & mel, quam iurauit se Dominus daturum patribus nostris. Non istam terram dico, quæ arida est, sed illam quæ Christi confirmatur alimentis, quæ sub imperio constituta regis æterni, sanctorum incolatibus frequentatur. Diuidit ergo escas Dominus Iesus: & ille quidem vult dare omnibus, negat nemini: dispensator enim est omnium. Sed cum ille panes frangat, & det discipulis suis, si tu manus non extendas tuas vt accipias tibi escas, deficies in via: nec poteris in eum culpam tuã deferre, qui miseretur & diuidit: sed iis diuidit, qui cum eo etiam in deserto permanent, qui primo die & secundo & tertio non recedunt. Sic enim habes alibi: Misereor huius turbæ, quia triduum est iam quod perseuerant mecum. Quanta dignatio, quanta in eo hominibus inspiratur humanitas. Non vult ieiunos dimittere, non vult deficiant in via. Noli ergo deficere à disciplina Dei, neque fatigeris cum ab eo increparis. Non fatigeris nunc, ne postea fatigeris. Quid enim respondebis ei? Aut quomodo te excusabis, si escæ virtutem quam ipse ministrat amiseris? Non potes dicere quia escam non dedit, qui dat omnibus. Non potes dicere quia voluit te facere bonum, ante quem posuit bonum & malum, vt non ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Multum enim refert inter eum qui ex necessitate inuitus aliquid agit, & inter eum qui ex voluntate quod bonum est eligit. Si enim inuitus hoc ago, dispensatio mihi credita est: si volens, mercedem habeo. Consideremus ergo quia stabimus ante tribunal Christi, & si opus nostrum arserit, non habebimus quod excusare possimus. Dicet etenim quod iam per Prophetam loquutus est: Populus meus quid feci tibi, aut in quibus molestus fui tibi? responde mihi. Dicet ei qui in via defecerit: Qua ratione defecisti in via? Nónne panes fregi? Nónne benedixi? Nónne iussi dari? Sed tu cur accipere noluisti? Quanti etiam præsentium deficient in via, & post hos sermones, qui licet nostri sint, tamen quia nemo dicit Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto, panes æstimandi sunt. Quanti inquam deficient, & in vias gentium transuersariis itineribus fornicantes abibunt? Atque vtinam vnus & non plurimi. Sed non Iesus author defectus etiam si quis defecerit, omnibus enim distribuit qui sequuntur.

Mat. 15. 1. Cor. 9.

ALLIVM. *De allio scribit hoc, Libro sexto Hexameron.* Cap 4. Tom. IIII.

Quid dicam allio homines delectari, & illud ad escam sumere quod & leopardus fugit? Denique sicubi allium aliquis confricandum putauerit, leopardus inde exilit nec resistit. Cuius venenata fera odorem non potest sustinere, id tu pro cibo sumis, & visceribus infundis internis? Sed medicatur interdũ doloribus. Sumatur pro medicamento, non pro cibo. Sumatur ab ægrotantibus, non ab epulantibus.

Alliũ leopardum fugat.

ALTARE *In altari sunt sacramenta dominici corporis & sanguinis. In sermone quinto de sacramentis ad neophytos.* Lib. 5. de sacramentis, cap. 1. Tom. IIII.

Diximus quod in altari constituatur calix & panis. In calice, inquit, mittitur vinum. Et quid aliud? Aqua. Si tu mihi dicis: Quomodo ergo Melchisedech panem & vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquæ? Rationem accipe. Primo omnium, figura quæ ante præcessit tempore Mosis quid habet? Quia cum sitiret populus Iudæorum, & murmuraret quod aquam inuenire non posset, iussit Deus Mosi vt tangeret petram de virga. Tetigit petram, & petra vndam maximam fudit, sicut Apostolus ait: Bibebant autem de consequenti petra, petra autem erat Christus: Non immobilis petra, quæ populum sequebatur. Et tu bibe, vt te Christus sequatur. Vide mysteriũ. Moses, hoc est Propheta. Virga, hoc est verbum Dei. Sacerdos verbo Dei tangit petram, & fluit aqua & bibit populus Dei. Tangit ergo sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitam æternam, & bibit populus Dei, qui Dei gratiam consequutus est. Didicisti hoc ergo, Accipe & aliud. In tempore dominicæ passionis cum sabbatum magnum instaret, quia viuebat Dominus noster Iesus Christus, vel latrones, missi sunt qui percuterent eos. Venientes inuenerunt defunctum Dominum nostrum Iesum Christum. Tunc vnus de militibus lancea tetigit latus eius, & de latere eius aqua fluxit & sanguis. Quare aqua?

1. Cor. 10.

quare sanguis? Aqua vt emundaret, sanguis vt redimeret. Quare de latere? Quia vnde culpa, inde gratia.

Cap. 2. *Ad altare quomodo est accedendum, & qua gratia dignè accedenti conferatur à Christo. Ibidem.*

Culpa per fœminam, gratia per Iesum Christum. Venisti ad altare, vocat te Dominus Iesus, vel animam tuam, vel Ecclesiam, & ait: osculetur me osculo oris sui. Vis ad Christum aptare? Nihil gratius. Vis ad animam tuam? nihil iucundius. Osculetur me. Vides te mundum esse ab omni peccato, quia delicta de terra sunt, ideo te sacramentis cælestibus dignum iudicat, & ideo ad cæleste inuitat conuiuium. Osculetur me ab osculis oris sui. Tamen propter sequentia anima tua, vel humana conditio, vel Ecclesia, videt se ab omnibus mundatam esse peccatis, & dignam quæ ad altare Christi possit accedere. Quid enim altare, nisi forma corporis Christi? Vidit sacramenta mirabilia, & ait: osculetur me ab osculis oris sui, hoc est, osculum mihi Christus infigat. Quare? Quia meliora vbera tua super vinum, hoc est, meliores sensus, meliora sacramenta super vinum. Super illud vinum, quod etsi suauitatem habet, lætitiam habet, gratiam habet, tamen in illo lætitia secularis, in te autem iucunditas est spiritualis. Iam tunc ergo Salomon inducit nuptias vel Christi & Ecclesiæ, vel spiritus & carnis & animæ, & addidit: Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te. Quæ sunt istæ adolescentulæ, nisi animæ iustorum singulorum, quæ deposuerunt istius corporis senectutem, renouatæ per Spiritum sanctum? Attrahe nos, post odorem vnguentorum tuorum currimus. Vide quid dicat. Non potes sequi Christum nisi ipse attrahat. Denique vt scias: Cum exaltatus, inquit, fuero, omnia traham ad me ipsum. Induxit me rex in cubiculum suum. Græcus, in promptuarium suum & cellarium suum habet: vbi bona libamina, vbi boni odores, mella suauia, vbi fructus diuersi, vbi epulæ variæ, vbi plurimis epulis tuum prandium condiatur. Ergo venisti ad altare, accepisti corpus Christi.

Cap. 3. *Et infra subdit ibidem.*

Venisti ad altare, accepisti gratiam Christi, sacramenta es cælestia consequutus. Gaudet Ecclesia redemptione multorum, & astare sibi familiam candidatam spirituali exultatione lætatur. Habes hoc in Canticis canticorum: Lætata inuocat Christum, paratum habens conuiuium, quod dignum cælesti epulatione videatur. Ideoque ait: Descendat frater meus in hortum suum, & capiat fructum pomiferarum suarum. Quæ istæ sunt pomiferæ? Lignum aridū factus eras in Adam, sed nunc per Christi gratiam pomifera arbor pullulasti. Libenter accipit Dominus Iesus, & dignatione cælesti respondit Ecclesiæ suæ: Descendi, inquit, in hortum meum, vindemiaui myrrham cum vnguentis meis. Manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum meū cū lacte meo. Edite, inquit, fratres mei, & inebriamini. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis. Quæ est ista vindemia? Cognoscite vineam, & agnoscetis vindemiam. Vineam, inquit, ex Aegypto transtulisti: hoc est, populum Dei. Vos estis vinea, vos estis vindemia, quasi vinea plantati, quasi vindemia fructum dedistis. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, hoc est in odorem quem accepistis. Manducaui panem meum cum melle meo. Vides quod in pane nulla sit amaritudo, sed omnis suauitas sit? Bibi vinum cum lacte meo. Vides huiusmodi esse lætitiam, quæ nullius peccati sordibus polluatur? Quotiescunque enim bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris in spiritu. Vnde & Apostolus ait, Nolite inebriari vino, sed implemini Spiritu sancto. Vino enim qui inebriatur, vacillat & titubat: spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et ideo præclara ebrietas, quæ sobrietatem mentis operatur.

Cantic. 5.

Altari hora immolationis assistunt Angeli. In commentario super Lucam, libro primo. Cap. 5. Tom. V.

Apparuit Zachariæ Angelus à dextris altaris incensi: quia apparuit cum voluit, non apparuit quandiu voluit. Apparuit autem à dextris altaris incensi, quia diuinæ insigne misericordiæ deferebat. Dominus enim à dextris est mihi, ne cōmouear. Et alibi. Dominus enim protectio tua super manum dexteræ tuæ. Atq; vtinam nobis quoq; adolentibus altaria, sacrificiū deferētibus, assistat Angelus, imò præbeat se videndū. Non enim dubites assistere Angelū, quādo Christus assistit, Christus immolatur. Et enim Pascha nostrū immolatus est Christus. Nec verearis ne turbetur cor tuum Angeli visione. Perturbamur enim, & à nostro alienamur affectu, quādo perstringimur alicuius superioris potestatis occursu. Idem enim Angelus, qui occurrerit nobis, confirmare nos poterit, sicut turbatum ante Zachariā firmauit animo dicens: Ne timeas Zacharia, quoniam ecce orati o tua exaudita est. Psal. 15. Psal. 120.

Altare est Christus. Libro super Beati immaculati, litera iij. versu ij.

Mirabile illud altare, in quo vnius agni sacrificium tulit peccata mundi.

Propterea in tractatu de prima interpellatione Dauid, cap. vij.

Affuit Deus votis Dauid qui solet & improuisus assistere, & non rogantibus se manifestare, sicut ipse ait, Palam factus sum non quærentibus me. Et piis adstipulatus oratis, votorum seriem celeri præuenit effectu: subitóque in Ecclesia & in tabernacula sua sanctum Prophetam deduxit in spiritu, atque ante oculos eius sanctum altare constituit, in quo futura esset totius mundi redemptio, & vniuersorum toto orbe remissio peccatorum. Videns ergo in spiritu illam dulcedinem sacramentorum cælestium, illam mensam quæ repulit insidias atterentium, sicut ipse in superioribus dixit: Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui conterunt me, ait, Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Pulchre dixit quasi Adam, & introibo. Eiecti enim eramus de Paradiso Domini, ex quo Adam peccati sui conscius vultum Domini declinauit. Decorè quoq; addidit: Et introibo ad altare Dei, quasi in cōspectu Dei rediret. Auersus enim erat à muneribus nostris, quando Cain parricidæ illius munera non probauit. Latebat Cain alienus à Domini conspectu, furens effera vi animi, quod in fratris sui respexerat munera, in sua autem non respexerat: sub offensione proprios reliquit hæredes. Occiderat Abel, non sibi, cuius & sanguis clamabat ad Dominum: sed occiderat omnibus nobis. Nullius prope iam sacrificium probabatur, quia non erat qui faceret bonitatem, non erat vsq; ad vnum: quādo nec Deo fides, nec fratris germanitati pietas reseruata est. Venit Dominus Iesus, vt resuscitaret Adam. Resuscitatus est & Abel, cuius munera placuerūt Deo. Obtulit semetipsum Dominus Iesus, id est primitias sui corporis, in sanguinis aspersione, melius loquentem quàm sanguis Abel loquutus est in terra. Respexit Deus in eius munera, ex quo ipse reconciliationis diuinę gratiam, bonis reliquit hęredibus. Rectè igitur sanctus Dauid, quasi ex persona reconciliati hominis, ait: Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.

Altare dicitur fides. In commentario super epistolam ad Hebræos, capite viij. Tom. IIII.

Altare cæleste est fides nostra: in quo offerimus quotidie orationes nostras: Nihil habens carnalis sacrificij, quod in cineres resoluatur, nec in fumo extenuetur, nec in vaporationes diffundatur.

Altare dicitur qualibet anima sancta, libro secundo de sancta virginitate, parte prima. Tom IIII. Tom. I.

Vos altaria Dei confidenter dixerim, in quibus quotidie

tidie pro redemptione corporis Christus immolatur. Nã si corpus virginis Dei tẽplũ est, animus quid est, qui tanquã cineribus membrorũ excitatis, sacerdotis æterni redopertus manu, vaporem diuini ignis exhalat? Beatæ virgines, quæ tam immortali spiratis gratia, vt horti floribus, vt templa religione, vt altaria sacerdote.

Tom.IIII. ALTITVDO *Altitudo malorum, citò patitur ruinam. In tractatu super Psalmum trigesimum sextum, versus finem, pertractãs illud, vidi impium superexaltatum, releuatum &c.*

Vidi eum in seculo hoc, vidi oculis corporis. Vidi etiam iactantem † se, & superexaltantem sermonibus suis, æstimantem se aliquid esse, qui nihil est. Quomodo superexaltat se? Ponam, inquit, thronum meum super nubes, & ero similis altissimo. Exaltat se, vt videas eum sicut cedros Libani superexaltatas, & ipse altæ sunt, & in monte sunt altissimo. Merito ergo super exaltatæ sunt, & super exaltatus videtur impius, qui se in illo monte constituit.

† *Alias, eleuantem.*

Isai.14.

Et infra subdit.

Vides cedrum in mõte altissimo super exaltatam, sed vento frangitur, sed igne exuritur, sed vetustate dissoluitur. Ita est diues in seculo. Fulget quidem splẽdore quodam gratiæ singularis vt Libanus. Nixus est potentia mundi, opibus & diuitiis exultat. Videtur tibi aliquid esse antè quàm dicas, Transiens videbo. Sicut enim Moses animo & mente transiuit materialia, & Deum vidit: ita & tu si transeas hinc, ad Dei gratiam vestigium tuæ mentis attollens: videbis eum nihil esse, qui in hac terra sibi potentissimus videbatur.

Et infra.

Transiui, & ecce non erat. Hoc est, Vidi eum superexaltatum in seculo antè quam considerarem quia nihil est seculum. Vbi autem transiui mente super mundum, vidi quia iam non erat, qui ante erat superexaltatus in hoc mundo. Et tu si iustus es, transi à præsentibus ad ea quæ futura sunt: & transibunt tibi præsentia. Cælum enim & terra transibunt. Iusto ergo omnia transeunt. Transit & impius, & similis est vanitati, & dies eius sicut vmbra prætereunt.

Tom.V. *Alta sapere non debemus, id est, superbia proximum despicere. In commentario super epistolam ad Romanos, ca.xij.*

Non alta, inquit, sapientes. Alta sapere superbia est. Nam & diabolus cum alta sapuit, apostatauit. Ne elatio sit in animo, & præsumens forte de incolumitate actus sui, non condoleat fratri suo, sed exprobret quasi peccatori, hæc superbia est quæ cum se præponit offendit. Quod & Dominus denotat dicens: Eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Ipsa enim elatio peccatum est, ac si non sit peccator, quod impossibile est, fit peccator dum superbit. Denique & Salomon dicit: Superbis Deus resistit, sed humilibus consentiens est. Hoc est, vt deposita superbia alienam causam faciant suam, & suam quasi alienam, vt habeât gratiam apud Deum: quia qui se humiliauerit, exaltabitur.

Mat.7.

De altitudine allegoricè & moraliter. Libro de sancta virginitate, versus finem.

Lib.3. de virginib. Tom.I.

Audistis dicentem Dominum Iesum Simoni: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam: Ante non ducebat in altum Petrus, quando piscabatur in stagno. Etsi mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe. Aqua alta consilium in corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideique remigium, duc in cor viri. Hîc per parabolã vocat ad Ecclesiam Petrum, quem secundum Matthæum simplici vocauit sermone dicens, Venite & faciam vos piscatores hominum. Est & aliud mysteriũ. Duc in altum, quia ante in arena erat quando in synogoga erat, alta non erat aqua Iudeæ.

Mat.4.

A Denique Samaritana & puteum altum putabat dicens: Et puteus altus est: vnde habes mihi aquam viuam dare? Non ergo ducere in altum poterat, quando cum Iudæis credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non poterant. Ideo dicitur Petro: Duc in altum, hoc est, duc ad Christum. Altus enim Christus, de quo dicitur ad Ioannem à patre: Et tu puer Propheta altissimi vocaberis. Duc ergo ad Christum. Et bene altum, in quo est altitudo scientiarum scientiæ & sapientiæ Dei. Duc in altum: quia altus super altum custodit & exaltabit. Ibi ergo altæ aquæ vbi Christus est, hoc est fides altæ aquæ, quæ timent Dominũ, quales illę: Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ & timuerunt. Apud Iudeos aqua alta non erat in corde viri. Ideóque Dominus ait: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. In corde amat esse Christus. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius
B hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Denique vt scias quia de fide dicit, Duc in altum: ait Petrus: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, sed in verbo tuo laxabo retia. Noctem habebat Petrus antè quàm Christum haberet & videret. Nondum enim venerat dies, quia veram non viderat lucem. Synagoga nox est, dies Ecclesia est. Vnde & Paulus ait, Nox præcessit, dies appropinquauit. Bona lux, quæ perfidiæ discussit caliginem, fidei diem fecit.

AMARITVDO. *Creatura est amara, sed dulcescit merito crucis Christi. In sermone secundo de sacris ad neophytos.* Cap.5. Tom.IIII.

Moses cum venisset in desertum & sitisset populus, & venisset ad Marah fontem, & bibere vellet aquam, vbi primum hausit amaritudinem sensit, & cœpit bibere nõ posse. Ideo Moses misit lignum in fontem, & cœpit a-
C qua quæ antè erat amara, dulcescere. Quid significat, nisi quia omnis creatura corruptelæ obnoxia, aqua amara est omnibus? Et si ad tempus suauis est, ad tempus iucunda, amara tamen est quæ non potest auferre peccatum. Vbi biberis sities, Vbi potus ceperis suauitatem, iterum amaritudinem senties. Amara ergo aqua, sed vbi crucem Christi, vbi accepit cæleste sacramentum, incipit esse dulcis & suauis. Et meritò dulcis. In aqua culpa reuocatur. Ergo si in figura tantum valuerunt baptismata, quantò amplius valet baptisma in veritate?

Amara est conditio nostræ mortalitatis. In tractatu de prima interpellatione Iob capit. vij. Tom.IIII.

Quis mundus est à sorde? Sed nemo etiam si vnius diei sit vita eius super terram. Verè miserabilis conditio, vt peccati sui quod vitare non possit, rationem reddere cogatur, iudicium intrare, in conspectum subire omnipotentis Domini, compellitur edere causam gestorum suorum, quæ tot vitæ suæ ætatibus præcurrerit, cum mundus à peccato quiuis esse non possit, vt ab ipsis
D incunabulis prius obrepat infantiæ culpa, quàm sit vllus sensus erroris. Quámque illud miserabile, vt breuis sit vita, cuius dulcis illecebra, multiplex ærumna, iracundia quotidiana. Itaque in exigua delectatione, amaritudo perpetua est.

Amaritudo tamen potest vtilis esse. In tractatu de Helia & ieiunio Cap.11. Tom.IIII.

Nemo in ieiunio culpam includat, præferat innocentiam, ieiunium etenim culpæ interfector est. Nemo amarioribus præoptet dulcia. Dulcis voluptas videtur, amarum ieiunium. Hoc amaro illud dulce tollatur. Solent amara etiam ipsis plus prodesse corporibus. Sicut enim cum in intimis puerorum corporibus vermes ex cibi indigestione nascuntur, extingui non queunt, nisi cũ amarior potus infunditur, aut medicamẽtorũ vis inolescit asperior, quorum odore moriantur: ita profundum animæ virtus ingressa ieiunij, culpam latentem interficit.

Quid Esau seruum fratri suo fecit? Nónne esca ad horam dulcis, amara in posterum? Quid Iacob dominum fratri dedit? Nónne contemptus cibi ad tempus amarior, sed salubris in reliquum? Ipsa corpora dulcibus frequenter inflantur, & melle iecur tenditur. Idem tamen escæ amaritudine temperatur. Ideo non mediocris, sed laudata quæstio, De manducante exiuit esca, & de forti dulce. Alij habent, de tristi dulce: Græci codices maxime, sed fortè laboriosum est. Exiit enim dulce de tristitia vel labore. Noli ergo te iactare cum ieiunas, noli gloriari, ne nihil tibi prosit ieiunium.

Dulcia iecinori abesse.

De amaritudine, require supra, cap. Acetum.

AMBITIO. *De ambitionis malo, & quo modo suggeritur à diabolo, & qualiter & quo modo sit fugiendum. In commentario super Lucam, libro quarto, capit. quinto. pertractans illud Lucæ quarto, Duxit eum diabolus in montem excelsum, & ostendit ei omnia regna mundi.*

Tom.V.

Et duxit illum diabolus iterum in montem altissimum, & ostendit illi omnia regna terræ in momento temporis. Bene in momento temporis secularia & terrena monstrantur. Non enim tam conspectus celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitatis potestas exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & sæpe honor sæculi abiit antè quàm venerit. Quid enim seculi potest esse diuturnum, cum ipsa diuturna non sunt secula? Docemur hîc inanis ambitionis flabra despicere, quòd omnis dignitas secularis diabolicæ subiaceat potestati, ad vsum fragilis, & inanis ad fructum. Sed quomodo hîc dat diabolus potestatem, & alibi legis: Quia omnis potestas à Deo est. Nunquid potest quis duobus dominis seruire, aut à duobus accipere potestatem? Num ergo contrarium est? Minimè. Sed vide quia omnia à Deo. Neque enim sine Deo mundus, quia mundus per ipsum factus est. Sed licet à Deo factus sit, tamen opera eius mala, quia seculum in maligno positum est: & ordinatio mundi, à Deo: opera mundi, à malo. Ita etiam à Deo potestatum ordinatio, à malo ambitio potestatis. Denique inquit, Non est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt à Deo, ordinatæ sunt, non datæ sed ordinatæ: & qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Hîc quoque licet dare se diabolus potestatem dicat, omnia tamen illa ad tempus sibi permissa esse non abnuit. Itaque qui permisit, ordinauit: nec potestas mala, sed is qui malè vtitur potestate. Denique, vis non timere potestatem? bonum fac & habebis laudem ex illa. Non ergo potestas mala, sed ambitio. Denique eousque à Deo est ordinatio potestatis, vt Dei minister sit qui bene potestate vtitur. Dei, inquit, minister est tibi in bonum. Non ergo muneratoris aliqua culpa est, sed ministri. Nec Dei potest ordinatio displicere, sed administrantis actio. Nam vt de cælestibus ad terrena deriuemus exempla, dat honorem imperator, & habet laudem. Quòd si quis malè vsus honore fuerit, non imperatoris culpa, sed iudicis. Habent reum suum crimina, non quia potestas vnumquenque, sed malitia sua implicat. Quid ergo? Bonum est vti potestate, studere honori. Bonum est si deferatur, non eripiatur: distingue tamen hoc ipsum bonum. Alius enim bonus in seculo, alius perfectæ vsus virtutis. Bonum est enim cognoscendæ diuinitatis studium, nullis occupationibus impediri. Nam etsi multa bona, vna tamen est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Et ideo vitæ æternæ maximus fructus est, & solus Deus vitæ æternæ remunerator est. Solum Deum & Dominum adoremus, & ipsi soli seruiamus, vt solus ipse fructu remuneret amplissimo. Fugiamus omnia quæ diabolicæ subiacent potestati, ne tanquam malus tyrannus in eos quos intra suum regnum inuenerit, acceptæ sæuitia potestatis vtatur. Non ergo à diabolo potestas est, sed obnoxia tamen insidiis diaboli. Nec tamen ideo mala ordinatio potestatum, quia malo obnoxiæ potestates. Bonum enim est & Deum quærere, sed quidam ipsius inquisitionis anfractus & error obrepit. Nam si inquisitor in sacrilegium sæua interpretatione vertatur, in deterius vertitur quærentis offensa quàm si non quæsisset: nec tamen inquisitionis, sed quærentis culpa est. Nec inquisitio obnoxia malo, sed inquirentis affectus. Quòd si is qui Deum quærit, propter fragilitatem carnis & mentis angustias sæpe tentatur, quantò magis qui seculum quærit obnoxius est? Atque hoc ipso perniciosior ambitio, quòd blanda quædam est conciliatricula dignitatum: & sæpe quos nulla vitia delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla auaritia subruere, facit ambitio criminosos. Habet enim forensem gratiam, domesticum periculum, & vt dominetur aliis, prius seruit. Curuatur obsequio, vt honore donetur: & dum esse sublimior quærit, fit remissior, cum in ipsa potestate quod præcellit alienum sit. Legibus enim imperat, sibi seruit. Dicit fortasse aliquis: Quia solus qui malum fecerit, timet: tamen qui mare nauigat, plus timet: econtra immobili terrarum statione consistens, non solet timere naufragium: at si mobile conscendat elementum, frequentioribus obnoxius fit periculis. Fuge ergo seculi mare, naufragium non timebis. Et si frequenter spirantium verberetur fragra ventorum, solidatis tamen radicibus nullus occasus est. At in mari furentibus ventis, etsi non omnium naufragium, tamen omnium periculum est. Ita etiam aduersis flatibus nequitiæ spiritalis, nullus in arena vel in salo tutus est. Et naues Tharsis vehementi sæpe spiritu conteruntur. Hæc moraliter. Cæterum, quod mysticum ad ordinem spectat, cernis vetusti erroris vincula suis resoluta vestigiis, vt primò gulæ, secundò facilitatis, tertiò ambitionis laqueus solueretur. Caue insidias, caue fraudes. Et hoc ipso quod ad subruendum hominem totum versuta diabolus mundum fraude concutiat, totius seculi pugnet illecebris, eius tibi blanditiæ plus cauendæ. Non Euam cibus flexerat, non mandatorum destituerat obliuio, sed promissi honoris ambitio illecebrosa decepit: Quæ si Dominum solum adorare voluisset, indebita non quæsisset. Et ideo remedium datur, quo telum ambitionis obtundas, vt soli Deo seruiamus. Caret enim ambitione religiosa deuotio.

Rom.13.

Item libro primo de Cain & Abel.

Cap.5. Tom.IIII.

Ostendit in monte posito omnia regna orbis terræ in momento temporis. Bene in momento, quia diuturna esse non possunt. Paululum expecta, & citò transeunt. Itaque qui sequuntur ea, in monte sibi esse videntur, sed non sunt perpetui sicut habes scriptum: vidi impium super exaltatum & eleuatum super cedros Libani, & transiui & ecce non erat. Sed qui maximè ea facit, videtur adorare diabolum, cuius Deus venter est, & in pudendis gloria. Tu autem in Deo gloriam quære, qui tibi ait: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: à quo æterna accipias, non temporalia. Tum siquidem etiam ista delectant, ab eo moderatius petuntur, qui verus omnium fons est.

AMBROSIVS. *Fuit Ambrosius aduocatus & iudex. Vnde libro secundo de pœnitentia, capite octauo. pertractans illud Euangelij de conuersione Magdalenæ, dicebat.*

Tom.I.

Vtinam quoque mihi pedum tuorum lutum Iesu reserues, quos dum in me deambulas inquinasti. Vtinam fordes vestigiorũ tuorũ detergendas mihi offeras, quas ego actu meo tuis affixi gressibus. Sed vnde mihi aquã viuã, qua pedes tuos possim lauare? Si aquam non habeo, habeo lachrymas quibus dum pedes tuos lauo

vtinam me ipsum diluam. Vnde mihi vt de me dicas: Remissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum? Plus debuisse me fateor & plus dimissum mihi, qui de forensium strepitu iurgiorum, & à publicæ terrenæ administrationis ad sacerdotium vocatus sum: Et ideo vereor ne ingratus inueniar si minus diligam, cui plus dimissum est.

Et infra subdit ibidem.

Cap. eod. Tamen si hanc æquare non possumus, scit Dominus Iesus & infirmis subuenire vbi non est quæ possit parare conuiuium, quæ deferre vnguentum, quæ fontem aquæ viuæ secum portare. Venit ipse ad sepulchrũ. Vtinam ad hoc monumentum meum digneris accedere Domine Iesu, tuis me lachrymis laues, quoniam durioribus oculis non habeo tantas lachrymas, vt possim mea lauare delicta. Si lachrymaueris pro me, saluus ero: si dignus fuero lachrymis tuis, fœtorem abstergo omnium delictorum: si fuero dignus vt paulisper illachrymes, vocabis me de monumẽto corporis huius: Exi foras: vt non intra corporis huius angustias inclusæ teneantur cogitationes meæ, sed egrediantur ad Christum, in lumine versentur, vt non cogitem opera tenebrarum, sed opera lucis. Qui enim peccatum cogitat, intra suam conscientiam studet se ipsum includere. Voca ergo foras seruũ tuum. Quamuis ligatus vinculis peccatorum meorum vinctos habeam pedes, innexas manus, & cogitationibus & operibus mortuis iam sepultus, te vocante liber egrediar, & inueniar vnus de discumbentibus in conuiuio tuo, & domus tua pretioso replebitur vnguento, si quem redimere dignatus es, custodieris. Dicetur enim: Ecce ille non in Ecclesia enutritus, non edomatus à puero, sed acceptus de tribunalibus, abductus vanitatibus seculi huius, à præconis voce ad psalmistæ assuefactus canticum, in sacerdotio manet, non virtute sua, sed Christi gratia, & inter conuiuas mensæ cælestis recumbit. Serua Domine munus tuum, custodi donum tuum, quod contulisti etiam refugienti. Ego enim sciebam quòd non eram dignus vocari Episcopus, quoniam dederam me seculo huic, sed gratia tua sum quod sum: & sum quidem minimus omnium Episcoporum, & infimus merito: tamen quia & ego laborem aliquem pro sancta Ecclesia tua suscepi, hunc fructum tuere, ne quem perditum vocasti ad sacerdotium, eum sacerdotem perire patiaris: ac primùm vt condoleamus in peccatoribus affectu intimo. Hæc enim summa virtus, quia scriptum est: Et non gaudebis super filiis Iuda in die perditionis eorum, & ne magna loquaris in die tribulationis eorũ: sed quotiescunque peccatum alicuius lapsi exponitur, compatiar, nec superbè increpem, sed lugeam & defleam, vt dum alium fleo, me ipsum defleam dicẽs. Iustificata est magis Thamar quàm ego: Fortasse adolescentula lapsa sit, occasionibus quę delictorũ fomites sunt decepta ac præcipitata sit, peccamus seniores. Repugnat in nobis lex huius carnis, legi mentis nostræ, & captiuos nos in peccatum trahit, vt faciamus quod nolumus. Illi de ætate suppetit excusatio, mihi iam nulla. Illa enim debet discere, nos docere. Ergo iustificata est magis Thamar quàm ego.

Lib. I. Cap. I. Tom. I. *Vnde ex hoc humilior erat, vt patet in principio libri de officiis, per hæc verba.*

Non arrogans videri arbitror, sed inter filios suscipiam affectum docendi, cum ipse magister humilitatis dixerit: venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. In quo licet & humilitatem eius spectare, & gratiam. Docendo enim timorem Domini, qui communis videtur esse omnibus, expressit insigne documentum verecundiæ. Et tamen cum ipse timor initiũ sapientiæ sit, & effector beatitudinis (quoniam timentes Dominũ beati sunt) præceptorẽ se sapientiæ edocendæ, & demonstratorem beatitudinis adipiscendæ euidenter figurauit. Et nos ergo ad imitandã verecundiam seduli, ad conferendam gratiam non vsurpatores, quæ illi spiritus infundit sapientiæ, ea per illum nobis manifestata & vsu comperta atque exemplo, vobis quasi liberis tradimus, cum iam effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit sacerdotij necessitudo. Dedit enim Deus quosdam quidem Apostolos, quosdam verò Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores. Non igitur mihi Apostolorum gratiam vendico. Quis enim hoc audeat, nisi quos ipse filius elegit Dei? Non Prophetarum gratiam, non virtutem Euangelistarum, non pastorum circunspectionem, sed tantummodo intentionem & diligentiam circa scripturas diuinas opto assequi, quam vltimam posuit Apostolus inter officia sanctorum: & hanc ipsam, vt docendi studio possim discere. Vnus enim magister verus est, qui solus non didicit, quod omnes nos doceret. Homines autem discunt prius quod doceant, & ab illo accipiunt quod aliis tradant: Quod ne ipsum quidẽ mihi accidit. Ego enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere vos cœpi, quod ipse nõ didici. Itaq; factum est, vt prius docere inciperem, quàm discere. Dicendum igitur mihi simul & docendum est, quoniam non vacauit antè discere.

Ambrosius quàm se humiliauerit respectu cæterorum patet in epistola prima ad Simplicianum, in principio vbi sic dicit. *Lib. I. Epistol. Epistol. 2. Tom. III.*

Quid est quod ipse dubites, & à nobis requiras cum fidei & acquirendæ diuinæ cognitionis gratia totum orbem peragraueris, & quotidianę lectioni nocturnis ac diurnis vicibus omne vitæ huius tempus deputaueris, acri præsertim ingenio etiam intelligibilia complectens? vtpote qui etiam Philosophiæ libros quàm à vero sint deuij demonstrare soleas, & plerosque tam inanes esse, vt prius scribentium in suis scriptis sermo, quã vita eorum defecerit. Tamen quia collatio sermonis vt pecuniæ, magno est vsui, atque ea maximus emolumentum in commune negotiationis profectus paratur, reticere non queo.

Et in tertia epistola ad eundem, versus principium. *Lib. 2. Epistol. Epist. 7.*

Parebo voluntati tuæ: admonitus pręsertim & prouocatus exemplo meo, quod mihi non difficillimum, quia non magnum aliquem, sed me ipsum imitabor, cũ in meos non aliquos magnos vsus reuertor.

Et in sermone quodam de sepultura Christi qui incipit vt sequitur.

Ser. ord. 48. Tom. III. Hesterna die satis accepisse vos credo, fratres dilectissimi, tractatibus domini & fratris nostri præsentis Episcopi, quæ tanta facundia res diuinas disseruit, vt prædicatio eius plena fuerit sacerdotij gratia, oratoris eloquentia, institutione doctoris. Nec mirum si is qui in pontificio primatus honorem obtinet, obtineat etiã in prædicãdo primatus eloquium, & virtutes Dei quas sancti pectoris arcano depromit, facundiæ sermonis oratione commendet, atque ideo paruitatem meam scio auribus vestris minus placituram solito. Quis enim cõtẽtus sit potare de riuulo, cum possit haurire de fonte? Terra enim aquarum tenuem rorem omnino non suscipit, postquam largus pluuiarum imber infuderit. Sic ergo vestra dilectio mũdata sancti sacerdotis eloquiis, sermonis mei patietur vile fastidium: quamuis enim doctus vir, quamuis disertus orator elinguis videbitur, si cœperit loqui præsente meliore: sed tamen habet solatium suum ista confusio. Nihil enim ruboris est comparatione summi sacerdotis displicere minimum sacerdotem, præsertim cum iuuare me possit beatorũ in

signe

signe consortium. Si enim Dauid vnius societate sancti, alterum sanctum fieri posse depromat dicens, Cum sancto sanctus eris: curergo me quamuis imperitum quamuis peccatorem, non putem fieri posse prædicatorem virtutum Domini tantorum consortio magistrorum?

Lib 1. de fide ad Grat. cap. 9. Tom. II.

Ambrosius in fide fuit catholicus. Vnde de fide scripturus humiliter Christi gratiam implorauit. Libro primo de Trinitate.

Verè nunc mihi Propheticum illud cõfitendum est, quod prophetatum de Domino præmittit Isaias dicẽs: O miser ego & compuncto corde, qui cum immunda labia habeam, in medio quoq; populi polluta labia habentis inhabitem, vidi Dominum sabaoth. Quid ergo de me dicam? Qui cum immunda labia habeam, cogor de Dei generatione tractare. Quid ergo de iis quæ metuo loquuturus erumpo, cum Dauid de iis quæ sciat ori suo custodiam petat? O si mihi quoq; vnum de Seraphin candentem illum carbonem quem de altari diuino sumpsit, vtriusque forcipe testamenti deferens, immũda adiuuat labia. Aut quia tunc Seraphin descendit in figura ad Prophetam, tu autem Domine reuelato mysterio ad nos in carne venisti: non per legatum, neque per meritũ, sed ipse per te, ab occultis meis conscientiam meam mundes, vt ego quoque dudum immundus, sed iam per tuam misericordiam fide mundus, illud Dauiticum canam dicens, Psallam tibi in cithara Deus Israël: gaudebunt labia mea dum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.

Isai. 6.

Orabat etiam vt imperatori Gratiano qui tunc erat, fidei scientiam largiretur. Ibidem subdens.

Cap. eod.

Itaque Domine calumniatores tuos & hostes relinquẽs, confer te ad nos, & sanctifica aures principis Gratiani, omniumq; præterea quorũ in manibus hic libellus venerit, vacuas mihi præsta necubi auditæ perfidię sordes resideant. Emunda ergo, emunda aurẽ, non fontaneis poculis, nec fluuiali haustu, nec susurro prætermeantis riuuli, sed sermonibus ad vicem aquarũ operantibus, supra nitorem aquarum perspicuis, & omni purioribus niue. Illis vtique sermonibus quibus dixisti per Isai. Si fuerint peccata vt phœnicium, vt niuem dealbabo. Est etiam poculum, quo secreta mentis mundare consueuisti. Poculum non naturæ veteris, nec ex vite solẽni, sed poculum nouum de cælo delatum, in terra expressum ex illo botrione peregrino, qui sicut vua de vite, ita ille in carne, crucis pependit è ligno. Si positi in altari potestate sic præcauebant, quid te oportuerit facere imperator? Dubitari non potest te vtique, quem nemo cogebat, nemo habebat in potestate debuisse à sacerdote consulere. Ego certè tunc quando restiti, etsi solus restiti, tamen non solus volui, nec solus id suasi. Cum igitur meis vocibus apud omnes homines teneor, aliud mihi non licere intellexi, aliud non oportere: quia non potui excedere modestè. Certè depressi diu texique dolorem, nulli intimandum putaui, dissimulare nunc mihi non licet. Tacere liberum non fuit: ideo etiam in primordiis imperii tui scribenti non rescripsi, quia præuidebam futurum. Denique reposcenti literas cum ipse non rescriberem dixi, hæc causa est, quod extorquendum mihi arbitror. Tamen vbi causa emersit officium meum non oblitus, pro iis qui solicitudinem sui gerebant, & scripsi, & rogaui, vt ostenderem in causis Dei timorem mihi iustum inesse. In iis verò in quibus nos rogari decet, etiam & me exhibere sedulitatem potestati debitam, sicut & scriptum est: cui honorẽ, honorem, cui tributũ tributum. Nam cui priuato detuli, corde intimo, quomodo ei non deferrem imperatori? Sed quæ nobis deferri vultis patimini vt deferamus ei quẽ imperij vestri authorem vultis probari.

Isai. 1.

Quorsum ista reperire non valui apud Ambr. forsitã ex iis libr. & Epistolis quæ non extant.

Rom. 13.

Patet etiam eius prudens audacia contra imperatorẽ pro Christiana religione. In libello quem fecit ad Valentinianũ imperatorem cõtra Symmachum præfectum vrbis, aram victoriæ reposcentem ex parte senatus.

Lib. 5. Epist. Epist. 30. Tom. III.

Conuenio fidem tuam Christi sacerdos. Omnes conueniremus episcopi, nisi incredibile hoc & repentinum ad aures peruenisset hominum, quòd tale aliquid esset vel suggestum in consistorio tuo, vel à senatu petitum. Sed absit vt hoc senatus petisse dicatur. Pauci gentiles communi vtuntur nomine. Nam & ante biennium fermè, cum hoc petere tentarent, misit ad me sanctus Damasius Ecclesiæ Romanæ sacerdos iudicio Dei electus, libellum quem Christiani senatores dederunt, & quidem innumeri, postulantes nihil se tale mandasse, non congruere gentilium istiusmodi petitionibus, non præbere consensum. Questi etiam publicè priuatimque, se non conuenturos ad curiam, si tale aliquid decerneretur. Dignum est temporibus vestris, hoc est temporibus Christianis, vt dignitas senatoribus Christianis abrogetur, quo gentilibus senatoribus prophanæ deferatur voluntatis effectus?

Et ibidem infra.

Conuenio fidem tuam, conuenio mentem tuam, ne vel respondendum secundum huiusmodi petitionem gentilium censeas, vel in huiusmodi responsa sacrilegium subscriptionis adiungas. Certè refer ad parentem pietatis tuæ principem Theodosium, quem super omnibus ferè maioribus causis consulere consueuisti. Nihil maius est religione, nihil sublimius fide. Si ciuilis causa esset, diuersæ parti responsio seruaretur. Causa religionis est, episcopus conuenio. Detur mihi exemplum missæ relationis, vt & ego plenius respondeam, & sic de omnibus consultus clementiæ tuæ parens respondere dignetur. Certè si aliquid statuitur, Episcopi hoc æquo animo pati & dissimulare nõ possumus. Licebit tibi ad Ecclesiam conuenire, sed illic non inuenies sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis sacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quærit Ecclesia, quia templa gentilium muneribus adornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulachris fecisti. Vox enim tua, manus tua, & subscriptio tua, opus est tuum: obsequium tuum Dominus Iesus recusat & respuit, quoniam idolis obsequutus es. Dixit enim tibi, Nõ potestis duobus dominis seruire. Priuilegia tua sacratæ Deo virgines nõ habent, & vendicãt virgines Vestæ? Cur sacerdotes requiris Dei, quibus petitiones gentilium prætulisti? Alieni erroris societatem suscipere non possumus. Quid respondebis his verbis, puerum te esse lapsum? Omnis ætas perfecta Christo est. Omnis Deo plena pueritia fidei comprobatur. Paruuli etiam Christum intrepido aduersus persequutores ore confessi sunt.

Constantia Ambrosij.

Causa simili contra legem ab imperatore latam audacter loquitur. In secunda epistola siue tractatu de tradendis basilicis superius allegato, post medium ita dicens de Auxentio.

In oratione contra Auxentium. Habetur lib. 5. Epist. Tom. III.

Is etiam mihi audet facere mentionem retractandi, plenus sanguinis, plenus cruoris? Qui quos non potuerit sermone decipere, eos putat gladio esse feriendos: cruentas leges ore dictans, manu scribens, & putans quod lex fidem possit hominibus imperare. Non audiuit & id quod hodie dictum est, Quoniam non iustificatur homo ex operibus legis? Aut per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam? Id est per legem spiritualem interpretationem legis mortuus est corporali. Et nos per legem Domini nostri Iesu Christi moriamur huic legi, quæ sancit decreta perfidiæ. Non lex Ecclesiam congregauit, sed fides christi. Lex enim non est ex fide: iustus autem ex fide

fide viuit. Qui autem fidem repudiat, & legis iura præscribit, ipse se testatur iniustum, quia iustus ex fide viuit. Hãc ergo legem quisquam sequatur qua firmatur Ariminense concilium, in quo creatura dictus est Christus?

Et quàm constanter cõtra imperatorem astiterit pro catholica fide & statu Ecclesiæ, contra hæreticam prauitatem, patet ibidem infra, vbi sic recitat de se ipso.

Conclusus vndique Auxentius, ad versutiam patrum suorum confugit: de imperatore vult inuidiam commouere, dicens iudicare debere adolescentem catechumenum, sacræ lectionis ignarum, & in consistorio iudicare. Quasi verò superiori anno quando ad palatium sum petitus, cum præsentibus primatibus ante consistorium tractaretur, cum imperator vellet basilicam eripere, ego tunc aulæ contemplatione regalis infractus sim, constantiam non tenuerim sacerdotis, aut imminuto iure discesserim. Nónne meminerunt quòd vbi cognouit populus palatium petisse, ita irruit, vt vim eius ferre non possent, quando comiti militari cum expeditis ad fugandam multitudinem egresso, obtulerunt omnes se neci pro fide Christi? Non tunc rogatus sum vt populum multo sermone mulcerem? Sponderem fidem quòd basilicam Ecclesiæ nullus inuaderet? Et cum pro beneficio meum sit officium postulatum, tamẽ quod populus ad palatium venisset, mihi inuidia commota est. In hanc igitur inuidiam me redire desiderauit. Reuocaui populum, & tamen inuidiam non euasi: quam quidem inuidiam ego temperandam arbitror, non timendam. Quid enim timeamus pro Christi nomine, nisi forte illud me mouere debet quod aiunt: Ergo non debet imperator vnam basilicam accipere ad quam procedat: & plus vult Ambrosius posse quàm imperator, vt imperatori prodeunti facultatem neget? Quod cum dicunt, apprehendere sermones meos gestiunt, sicuti Iudæi, qui versuto sermone Christum tentabant dicentes: Magister, licet tributum dare Cæsari an non? Sempérne de Cæsare seruulis Dei inuidia commouetur? Et hoc ad calumniam sibi arcesit impietas, vt imperiale nomen obtendat? Et isti possunt dicere quòd eorum non habeant sacrilegium, quorum imitantur magisterium?

Eleganter etiam contra ipsum Auxentium disputare paratus erat. Vnde ibi eadem epistola siue tractatu & supra hoc modo scriptum.

Hæc ergo fratres coram ipso apud vos plenius disputarem, sed certus non ignaros vos fidei esse, vestrum refugit examen, & gentiles quosdam quatuor aut quinque fermè homines eligit cognitores sibi, si tamen aliquos elegit, quos vellem adesse in cœtu omnium, non vt de Christo iudicent, sed vt maiestatem audiant Christi. Tamen illi iam de Auxentio pronuntiauerunt, cui tractanti quotidie non crediderunt. Quæ maior eius condemnatio, quàm quòd sine aduersario apud iudices suos victus est? Ergo & ipsorum sententiam contra Auxentium iam tenemus, & quod gentes elegit, iure damnandus est, quia Apostoli præcepta dimisit, cum Apostolus dicat: Audet aliquis vestrum aduersus alterum habens negotium, iudicari apud iniquos & non apud sanctos? Aut nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? 1. Cor. 6.

Et infra ait.

Sic non est inter nos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratres, sed frater cum fratre iudicio contendit & hoc apud infideles? Vides quia quod ille obtulit, contra authoritatem Apostoli sit? Vos eligite, vtrum Auxentium an Paulum sequi debeamus magistrum. Sed quid dicam de Apostolo, cum ipse Dominus clamet per Prophetam: Audite me populus meus qui scitis iudicium, quorum in corde lex mea Isa. 51.

A est. Deus dicit: Audite me populus meus, quoniam scitis iudicium: dicit Auxentius, Nescitis iudicium. Videtis quia iam Deum contemnit in vobis, qui sententiam salutis refutat oraculi. Audite me, inquit, popule meus dicit Dominus. Non dicit, Audite gentes: non dicit, Audite Iudæi. Iam enim nunc populus Dei qui fuerat, populus erroris est factus. Et qui populus erroris erat, populus Dei esse cœpit, quia in Christum credidit. Iste ergo populus iudicat, cuius in corde lex diuina est, non humana: lex non atramento scripta, sed spiritu Dei viui: non in charta exarata, sed in corde signata: lex gratiæ, non cruoris. Quis igitur vobis iniuriam facit, qui recusat vestram, an qui eligit audientiam?

Nuntiis imperatoris audacissimè semper, cum prudentia tamen & iustitia respondebat. Vnde in epistola siue tractatu de eadem supradicta re. Epist. 33. Lib. eod.

Interea nuntiatur mihi missum notarium qui mandata deferret. Concessi paululum, mandatum intimat. B Quid tibi visum est, inquit, vt contra placitum faceres? Respondeo: Quod placitum sit ignoro, quódue temerè factum dicatur, incertum habeo. Ait: Cur presbyteros ad basilicam destinasti? Si tyrannus es, scire volo, vt sciam quemadmodum aduersum te me præpararem. Retuli dicens, me nihil in præiudicium fecisse Ecclesiæ, eo tempore quo audieram occupatam esse à militibus Ecclesiam gemitum tantummodo liberiorem habuisse: Multísque adhortantibus vt eò pergerem, dixisse, Tradere basilicam non possum, sed pugnare non debeo. Postea verò quàm cognouerim cortinas regias inde esse sublatas, cum me populus eò ire deposceret, direxisse presbyteros, me tamen noluisse ire, sed dixisse, credo in Christo, quod ipse nobiscum faciet imperator. Si hæc tyrannis videtur, habeo arma: sed in Christi nomine, habeo offerendi corporis mei potestatem. Quid moraretur ferire, si tyrannũ putaret: veteri iure à sacerdotibus donata imperia, non vsurpata. C Et vulgo dici, quod imperatores sacerdotium magis optauerunt, quàm imperium sacerdotes. Christus fugit ne rex fieret. Habemus tyrannidem nostram. Tyrannis nostra, sacerdotis infirmitas est. Cum infirmor, inquit, tunc potens sum. Caueret tamen ne ipse sibi tyrannum faceret, cui Deus aduersarium non excitauit. Non hoc Maximum dicere, quod tyrannus ego sim Valentiniani, qui si legationis meæ obiectum queritur ad Italiam non potuisse transire. Addidi, quia nunquam sacerdotes tyranni fuerunt, sed tyrannos sæpe sunt passi. Exactus est ille totus dies in mœrore populi, scissæ tamen ab illudentibus pueris cortinæ regiæ, ego domum redire non potui, quia circunfusi erant milites qui basilicam custodiebant.

Propterea eum timuisse videtur imperator ipse.

Deum nostrum induerat, atque tanto in me incubuerat affectu, vt quem ante persequabatur, nunc diligeret: quem ante aduersarium repellebat, nunc vt D parentem putaret. Quod ego non pro recordatione iniuriæ veteris exprompsi, sed pro testimonio conuersionis. Illud enim alienum, hoc suum, quod à te infusum sibi ita tenuit, vt matris persuasionem excluderet. Ille se à me nutritum præ se ferebat, ille vt sedulum patrem desiderabat, ille simulato à quibusdam mei aduentus nuntio impatientẽ præstolabatur. Quin etiam illis ipsis publici doloris diebus, cum sanctos & summos sacerdotes Domini intra Gallias haberet, vt à me tamen sacramentis baptismatis initiaretur, scribendum arbitratus est. Quod etsi non rationabiliter, amabiliter tamen erga me suum studium testificatus est. Hunc ergo non intimo anhelẽ spiritu, secretisq́; mẽtis atque animi visceribus amplectar? Hunc mihi mortuum Epist. 34. Lib. eod.

tuum putē? Imò mihi magis viuum. Quas ego Domino ferebam gratias, quòd ita in me conuersus esset, quòd ita emendatus, quasi senioris cuiusdam ætatis morem induisset: quas clementiæ tuæ quod eum nō solum regno reddidisses, sed etiam, quod est amplius, instituisses fidei & pietatis tuæ disciplinis. Hunc ergo non doleam æui integrum, antè quàm sacramentorum quæ desiderauit adipisceretur gratiam, repentina obisse morte? Refrigerasti animum quòd etiā ipse dignatus es ferre testimonium dolori. Te imperator arbitrum teneo affectus mei, te meæ mentis interpretem, sed flendi tempora aliàs non deerunt.

Lib. 5. Epist. Epist. 29. *Ad eundem etiam imperatorem in secunda Epistola, in qua post persuasionem quam fecerat de materia superius allegata, in Epistola secunda ad sororem suam, ita concludit.*

Hæc ergo imperator & amore & studio tui in hunc sermonem contuli. Debeo enim beneficiis tuis quibus me petente liberasti plurimos de exiliis, de carceribus, de vltimæ necis pœnis, vt male debeam pro salute tua etiam offensionem tui animi non timere (Nemo maiore fiducia vtitur quàm qui ex affectu diligit. Nemo certè debet lædere, qui sibi consulit) ne tot annorum conceptam cuiuscunque sacerdotij gratiam vno momento amittam. Et tamen non damnum gratiæ deprecor sed salutis periculum.

Ambrosij eloquentia cum audacia pro veritate fidei atque iustitia, patet in eadem Epistola, in principio.

Exercitus semper iugibus ferè curis sum, imperator beatissime, sed nunquam tanto in æstu fui quanto nunc, cum video mihi cauendū ne quidem sit quod ascribatur mihi etiā de sacrilegij periculo. Itaque peto vt patienter sermonem meum audias. Nam si indignus sum qui à te audiar, indignus sum qui pro te offeram, cui tua vota, cui tuas committas preces. Ipse ergo non audies pro se agentem, quem pro aliis audisti? Nec vereris iudicium tuum, ne cum indignum putaris quem audias, indignū feceris qui pro te audiatur. Sed neque imperiale est libertatem dicendi negare, neque sacerdotale quod sentiat non dicere. Nihil enim in vobis imperatoribus tam populare & tam amabile est, quam libertatem in iis etiam diligere, qui obsequio militiæ vobis subditi sunt. Siquidem hoc interest inter bonos & malos principes, quòd boni libertatem amant, seruitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quàm quod sentiat non liberè

Psal. 118. denuntiare. Siquidem scriptum est: & loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non cōfundebar. Et

Ezech. 3. alibi: Fili hominis, speculatorem te posui domui Israël in eo inquit, vt si auertatur iustus à iustitiis suis, & fecerit delictum quia non distinxisti ei, hoc est nō dixisti quid sit cauendum, non retinebatur memoria iustitiæ eius, & sanguinem eius de manu tua requiram. Tu autē si distinxeris iusto vt non peccet, & ipse non peccauerit, iustus vita viuet, quia dixisti ei, & tu animam tuam liberabis. Malo igitur imperator bonorum mihi esse tecū quam malorum consortium: & ideo clementiæ tuæ displicere debet silentium, sacerdotis libertas placere. Nam si silentij mei periculo inuolueris, libertatis bono iuuaris. Non ergo importunus indebitis me intersero, alienis ingero sed debitis obtempero, mandatis Dei nostri obedio. Quod facio primum tui amore, tui gratia, tuæ studio cōseruandæ salutis. Si id mihi vel nō creditur, vel interdicitur, dico sanè diuinæ offensæ memor. Nam si meum periculum te exueret patienter me pro te offerrē, sed non libenter. Malo enim sine meo te acceptum Deo esse & gloriosum periculo. Sin autem silentij mei dissimulationísque culpa & me ingrauat, nec te liberat, malo importuniorem me quàm inutiliorem aut turpiorem iudices. Siquidem scriptum est dicente Apostolo

2. Tim. 4. sancto Paulo cuius non potes doctrinam refellere: Insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa, in omni

A patientia & doctrina. Habemus ergo & nos cui displicere plus periculi sit, præsertim cum etiam imperatoribus non displiceat suo quenque fungi munere, & patienter audiatis vnumquenque pro suo suggerentem officio, imò corripiatis si non vtatur militiæ suæ ordine. Quod ergo in iis libenter accipitis qui vobis militant, num hoc in sacerdotibus potest molestum videri, cum id loquamur non quod volumus sed quod iubemur? Scis enim lectum: Cum stabitis ante reges & præsides, Mat. 10. nolite cogitare quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus vestri patris loquitur in vobis. Et tamen si in causis reipub. loquar, quamuis etiam illic iustitia seruanda sit, non tanto astringar metu si nō audiar: in causa verò Dei quem audies, si sacerdotem nō audies, cuius maiore peccatur periculo? Quis tibi verum audebit dicere, si sacerdos non audeat? Noui te pium, clementem, mitem atque tranquillum. Fidem ac

B timorem Domini cordi habentem, sed plerunque aliqua nos fallunt. Habent aliqui Zelum Dei, sed non secundum scientiam. Ne ergo hoc etiam fidelibus animis obrepat, cauendum arbitror. Noui pietatem tuam erga Deum, lenitatem in homines, obligatus sum beneficiis tuarum indulgentiarum. Et ideo plus metuo, amplius solicitor, ne etiam ipse tuo postea iudicio me condemnes, quòd mea aut dissimulatione, aut adulatione, prolapsionem non euitaueris. Si in me peccari viderem, non deberem tacere. Scriptum est enim: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum &c. vsque, quod si Mat. 18. non audierit eos, dic Ecclesiæ. Aduertis ergo imperator quòd causam Dei dissimulare non queam.

Eod. lib. Epist. Epist. 33. *Eadem audacia loquebatur ad Valentinianum imperatorem, in Epistola siue tractatu contra Auxentium de non tradendis basilicis.*

Asperiores tentationes esse cognouimus per mulieres. Denique per Euam etiam Adam supplantatus est:

C eóque factum, vt à mandatis cælestibus deuiaret. Quo errore cognito, preuaricatione cōsciētiæ reus latere cupiebat, sed latere non poterat. Et ideo ait ei Deus: Adam vbi es? hoc est, quid eras antè? vbi nunc esse cœpisti? vbi te constitueram? quò ipse transgressus es? Agnoscis te nudum esse, quia bonæ indumenta fidei perdidisti. Folia sunt ista quibus nunc velare te quæris. Repudiasti fructum, sub folia legis latere cupis, sed proderis. Recedere à Domino Deo tuo propter vnam mulierem desiderasti, propterea fugis quem videre quærebas. Cum vna muliere te abscondere maluisti, relinquere speculum mundi, incolatum Paradisi, gratiam Christi. Quid dicam quòd etiam Heliam Iezabel cruenta persequuta est? quòd etiam Ioannem baptistam Herodias fecit occidi? Singulæ tamen singulos. Mihi quoque minora longè merita, eò tentamenta grauiora. Virtus infirmior, sed plus periculi. Succedunt sibi mulierum vices, alternantur odia, commenta variantur, seniores conueniuntur,

D prætexitur regis iniuria. Que ratio igitur est aduersus hunc vermiculum grauiores moliri tētationes, nisi quia non me, sed Ecclesiam persequuntur? Mandatur deniq;: Trade basilicam. Respondeo. Nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere imperator expedit. Domum priuati nulllus potest iure temerare, domum Dei existimas auferendam? Allegatur, imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa. Respondeo, Noli te grauare imperator: vt putes te in ea quæ diuina sunt imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere: sed si vis diutius imperator esse, esto Deo subditus. Scriptum est, Quæ sunt Dei Deo: quæ sunt Cæsaris Cæsari. Ad imperatorem palatium pertinet, ad sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum. Iterum dicitur mandasse imperatorem, Debeo & ego vnam basilicam habere. Respondeo, Non licet tibi vllam habere. Quid tibi cum adultera? Adultera est enim quæ non est legitimo Christi coniugio copulata.

Etiam

Non extat.

Etiam causa fidei non verebatur ipsis imperatoribus indignari: quod patet in Epistola ad Eugenium imperatorem qui sublata per imperatores, idolorum templis reddiderat. Vnde in principio ipsius Epistolæ.

A

Successionis causa mihi timor Domini, ad quem omnes sensus meos quantum queo dirigere cõsueui, nec vnquam ab eo mentem deflectere, nec pluris facere cuiusuis hominis quàm Christi gratiã. Nemini facio iniuriam, sed omnibus Deum præfero, & in ipso confidẽs, non vereor vobis imperatoribus dicere, quæ pro meo captu sentio. Itaque quod apud alios imperatores non tacui, nec apud te clemẽtissime imperator tacebo. Atque vt ordinem rerum custodiam, sententias recensebo, quæ ad hoc spectant negotium. Retulerat vir amplissimus Symmachus cum esset præfectus vrbi, ad Valentinianum augustæ memoriæ minorem, vt templa quæ sublata fuerant, reddi iuberet. Functus est ille partibus suis pro studio & cultu suo: vtique etiam ego Episcopus partes meas debebo recognoscere. Dedi libellos imperatoribus duos, quibus significarem sumptus sacrificiorum Christianum virum non posse reddere. Non fuisse quidem me authorem cum tollerentur, authorem tamen fieri, quominus decernerentur non reddere. Quod enim ipse non abstulerat, non quasi ipse reddebat, sed arbitratu proprio largiebatur ad superstitionis impensas. Postremò si fecisset, aut non veniret ad Ecclesiam, aut si veniret, futurum vt aut sacerdotem non inueniret, aut inueniret sibi in Ecclesia resistẽtem: nec ad excusationem obtendi posse quòd esset catechumenus, cum etiam non liceat catechumenis sumptus idolis subministrare. Retracti sunt libelli mei in consistorio. Aderat amplissimus honore magisterij militaris Bauto comes & Ruinoridus ipse eiusdem dignitatis, gentilium nationũ cultui inseruiens in primis pueritiæ suæ annis. Valentinianus tunc temporis audiuit suggestionem meam, nec fecit aliud, nisi quod fidei nostræ ratio poscebat: Acquieuerunt etiam comites sui. Postea etiam clemẽtissimo imperatori Theodosio coram intimaui atque in os dicere non dubitaui. Cui intimata senatus legatione huiusmodi, licet non totus senatus poposcerit, insinuationi meæ assensionem detulit. Et sic aliquibus ad ipsum non accessi diebus: nec molestè tulit, quia non pro meis commodis faciebam, sed quòd & ipsi & animæ meæ proderat, in conspectu regum loqui, non confundebar.

Ead. lib. 1. de fide ad Gratian. cap. 9.

Et infra subdit in eadem Epistola, versus finem, inducens illud secundi Machabæorum quarto: quòd rex Antiochus misit Iudæis vt soluerent argenti dragmas trecentas.

In carne crucis pependit de ligno. Ex hoc ergo botrione est vinum quod lætificat cor hominis, sobrietatem inebriat, crapulam fidei & veræ religionis exhalat, crapulam castitatis infundit. Hoc igitur vino Domine Deus meus, domini aures Augusti mentis emunda: vt sicut vino naturali homines inebriati quietem diligunt, timorem mortis expellunt, iniurias nõ sentiunt, aliena non querunt, suorum obliuiscuntur: ita etiam vino tuo crapulatus pacem diligat, & fidei exultatione securus, mortem infidelitatis ignoret, patientiam charitatis exhibeat: Sacrilegia aliena nõ teneat: Fidẽ etiam pignoribus suis præferat, secũdum quod scriptum est. Relinque omnia tua, & veni sequere me. Hoc vino Domine Iesu, sensus etiam nostros dilue, vt te adoremus, te colamus visibilium & inuisibilium creatorem. Non potes igitur inuisibilis aut bonus non esse, qui id etiam tuis operibus contulisti.

D

Lib. 5. Epistol. Epist. 32.

Fidem autem catholicam tenebat à patribus in cõcilio Niceno approbatam. Vnde in Epistola prima siue tractatu primo de tradendis basilicis ad Valentinianum imperatorem dicebat contra Auxentium Arrianum.

Cum iis planè bene cõuenit Arriano qui creaturam Christum dicit, quod etiam gentiles ac Iudæi promptissimè confitentur. Hoc scriptum est in Ariminensi synodo: meritóque concilium illud exhorreo, sequens tractatum concilij Niceni, à quo me nec mors, nec gladius poterit separare. Quam fidem etiam parens clementiæ tuæ Theodosius beatissimus imperator & sequitur & probauit. Hanc fidem Galliæ tenent, hanc Hispaniæ, & cum pia spiritus diuini confessione custodiunt.

Lapsus concilij Ariminen.

Cap. 1. Tom. IIII.

Fidei causa Romanam Ecclesiam imitabatur. In sermone tertio de sacramentis ad neophytos circa medium.

Hoc ideo dico, non quòd alios reprehẽdam, sed mea officia ipse commendem. In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam, sed tamen & nos homines sensum habemus. Ideo quod alibi rectius seruatur, & nos rectius custodimus. Ipsum sequemur Apostolum Petrũ, ipsius inhæremus deuotioni. Ad hoc Ecclesia Romana quid respondet? Vtique ipse author est nobis huius assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ Romanæ.

Ambrosium Romanæ ecclesiæ adhærere.

B

Non extat.

Fidei etiam causa pro sacerdotibus exorabat. In fine libri Pastoralis.

Sufficiat hucusque nunc inter cõsacerdotes paululũ dilatasse sermonem, in quo eorum excellentiam simul & casum monstrauimus, ne sacerdotes in sublimitate honorum minimè requirerent perfectionem morum, & in solo se crederent sacerdotes nomine, plusquam opere gloriari. Et quanquam sciam, & pro hoc libello plurimos mihi sacerdotes, qui hęc quę loquimur habere nolũt, infideliter esse detractaturos: credo tamen plures qui hæc agunt vel agere conantur fideliter pro nobis oraturos. Sed sicut lacerationibus obcæcatorum minimè prægrauamur, sic probatorum & sanctorum virorum orationibus adiuuamur. Age iam nunc sanctissime spiritus, qui nos in hoc opere diuinis inspirationibus adiuuasti, cunctos sacerdotes adiuua: & præsta vt faciant quæ in hoc opusculo ipse eloqui inspirasti, vt eis vnà mecum tribuas cælorum regna, quæ sanctis in fine seculorum dare promisisti. Amen.

C

Non extat.

Huius rei causa pro catholici imperatoris vita sacrificium offerebat. Vnde in Epistola 7. ad sororem suam, in qua inserit quædam gesta inter se & imperatorem Theodosium, qui contra catholicos indignabatur causa synagogæ combustæ Iudæorum. Sic scribit in fine.

Deinde cum aliquandiu starem, dico imperatori: Fac me securum pro te offerre, absoluere animum meum: cum assideret, non tamen apertè polliceretur, atque ego starem, dixit se emendaturum. Statim dicere cœpi, vt omnem cognationem tolleret, ne occasione cognationis, comites aliqua Christianos attererent iniuria: promisit facturum. Aio illi: Ago fide tua: & repetens, ago fide tua: Age, inquit. Ita ad altare accessi, non aliter accessurus, nisi plenè promisisset mihi. Verè tanta oblationis fuit gratia, vt sentirem etiam ipse eam Deo nostr commendationem gratam fuisse, & diuinam præsentiam non defuisse. Omnia itaque gesta sunt ex sententia.

Neque hæc extat.

Propterea pro ipsius imperatoris victoria exorauit, ac pro ea gratias Deo egit. Vnde in Epistola quarta ad eundem imperatorem sic scribit.

Gratias Domino Deo nostro, qui fidei tuæ potestatíque respondit, & formam veteris restituit sanctitatis, vt videremus nostro tempore quod in scripturarum lectione miramur, tantam in præliis diuini auxilij fuisse præsentiam, vt nulli vertices montium aduẽtus tui cursum retardarent, non hostilia arma impedimentum aliquod afferrent. Pro his gratias me censes agere oportere Domino Deo nostro: faciam libenter conscius meriti tui. Certum est placitam Deo hostiã esse, quæ vestro offertur nomine: Et hoc quantæ deuotionis & fidei est? Alij imperatores in commemorationem victorię arcus triumphales parari iubent, aut alia insignia triumpho-

rum: Clemētia tua hostiam Domino parat, oblationem & gratiarum actionem per sacerdotes celebrari Domino desiderat. Etsi ego indignus atque impar tanto muneri, & tantorum votorum celebritati, tamen quid fecerim scribo. Epistolam pietatis tuæ mecum ad altare detuli, ipsam altari imposui, ipsam gestaui manu cum offerrem sacrificium, vt fides tua in mea voce loqueretur, & apices Augusti sacerdotalis oblationis munere fungerentur. Vere Dominus propitius est imperio Romano, cum quidem talem principem & parentem præcipuum elegit, cuius virtus & potestas imperij triumphalis constituta culmine, tanta sit humilitate subnixa, vt virtute imperatores, humilitate sacerdotes vicerit. Quod exoptemus, quódue desideremus omnia habes. Et vt summam votorum capessam, pius es imperator, clementiam habes maximam: Opto tamen tibi etiā atque etiam incrementa pietatis, qua nihil Dominus præstantius dedit, vt per tuam clementiam Ecclesia Domini sicut innocentium pace & tranquillitate gratulatur, ita etiam reorum absolutione lætetur. Ignosce, maximè iis, qui non antè peccauerunt.

In oratione de obitu Theodosij. Tom. I.

Ideo eundem diligebat imperatorem. In tractatu de eius obitu, cap. septimo.

Dilexi virum, qui magis arguentem quàm adulantē probaret. Strauit omne quo vtebatur insigne regiū, defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod ei aliorum fraude obrepserat. Gemitu & lachrymis orauit veniam. Quod priuati erubescunt, non erubuit imperator publicam agere pœnitentiam. Neque vllus postea dies fuit, quo non illum postea doleret errorem. Quid quod præclaram adeptus victoriam, tamen quia hostes in acie strati sunt, abstinuit à consortio sacramentorum, donec Domini circa se gratiam filiorum experiretur aduentu †? Dilexi virum qui me in suspiriis † vltimo spiritu requirebat. Dilexi virum, qui cum iam corpore solueretur, magis de sancta Ecclesia quàm de suis periculis angebatur. Dilexi fateor, & ideo dolorem meū intimo viscere dolui, & prolixiore sermonis prosequutione solandum putaui.

Pœnitentiā publicā egit in ecclesia Theodosius imperator.

† Aliàs, donec Domini circa se gratia filiorum exprimeretur aduētu.

† Aliàs, supernis suis.

Et subdit quomodo pro eius anima & statu felici filiorum eius orabat.

Dilexi, & præsumo de Domino, quòd suscipiat vocem orationis meæ qua prosequor animam piam. Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Multorum enim pericula sunt, sed remedia paucorum. In omnibus sacerdos periclitatur, in omnibus reis angitur. Quod enim alij patiuntur, ipse sustinet: & iterum liberatur ipse, cum alij qui tenētur periculis liberantur. Conteror corde, quia ereptus est vir, quem vix possumus inuenire. Sed tamen tu solus Dominus inuocandus es, tu rogandus, vt eum in filijs repræsentes. Tu Domine custodiens etiā paruulos, in hac humilitate saluos fac sperantes in te. Da requiem perfectam seruo tuo Theodosio, requiem illam quam præparasti sanctis tuis. Illo conuertatur anima vnde descendit, vbi mortis aculeum sentire nō possit, vt cognoscat mortem hanc non hominis finem esse sed culpæ. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est, vt peccato iam locus esse non possit. Resurget autem, vt perfectior renouato munere vita reparetur. Dilexi, ideo prosequor eum vsque ad regionem viuorum: & non deseram, donec fletu precibúsque inducam virum quo sua merita vocant, in montem Domini sanctum, vbi perennis vita, vbi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus, nullus dolor, nulla consortia mortuorū, vera regio viuentium: vbi mortale hoc induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem: Magna requies quæ votum impleat diligētis pulcherrima promissio.

De eius gloria & eius inimicorū pœna. Inf. subdit ibid.

Manet ergo in lumine Theodosius, & sanctorum cœtibus gloriatur. Illic nunc complectitur Gratianum, iam sua vulnera non mœrentem, quia inuenit vltorem. Qui licet indigna morte præuentus ac præceptus sit, requiem animæ suæ possidet. Ille bonus vterque & pietatis interpres, largius misericordiæ suæ consortio delectatur. De quibus bene dicitur: Dies diei eructat verbum. Contra autem Maximus & Eugenius in inferno quasi nox nocti indicat scientiam. *Psal. 18.* Docentes exemplo miserabili quàm durum sit arma suis principibus irrogare. De quibus pulchrè dicitur. Vidi impiū superexaltatum & eleuatum vltra cedros Libani, & transiui & ecce non erat. *Psal. 36.* Transiuit enim pius de caligine seculari ad lumen æternum, & non erat impius, qui esse desiuit iniquus. Nunc se augustæ memoriæ Theodosius regnare cognoscit, quando in regno est Domini Iesu, & considerat templum eius. Nunc sibi rex est, quādo recipit etiam filium Gratianum, & pulchra iam dulcissima pignora sibi quæ hîc amiserat, quando eius flaccilla adhæret fidelis anima Deo, quādo sibi patrem redditum gratulatur, quando Cōstantino adhæret. Cui licet baptismatis gratia in vltimis cōstituto omnia peccata dimiserit, tamen quia primus imperatorum credidit, & post se hæreditatem fidei principibus dereliquit, magni meriti locum reperit.

Simili de causa deplorabat obitum valentiniani imperatoris. In tractatu de eius obitu, vbi post eius commendationem, affectum quem ad ipsum habebat describit in hunc modum. *Tom. III.*

Hæc mihi cum aliis communia, illa priuata quòd sæpe me appellabat absentem, & à me initiādum se sacris mysteriis præferebat. Quinetiam cum rumor quidam ad Viennensem pertulisset vrbē, quod inuitandi eius ad Italiam gratia eò pergerem, quàm gaudebat, quàm gratulabatur me sibi optatò affore, mora ei aduentus mei prolixior videbatur, atque vtinam aduentum ipsius nullus præuenisset nuntius. Iam promiseram me profecturum, respondens vel honoratis petentibus vel profecto vt tranquillitati Italiæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem propter verecundiam, ita necessitatibus non defuturum. Consummatū hoc erat. Ecce postridie literæ de instruendis mansionibus, inuectio ornamentorum regalium, aliáque huiusmodi quæ ingressurum iter imperatorem significarent. Quibus rebus ab ipsis quibus fuerat postulata, intermissa legatio est. Reus mihi videbar speratæ meæ præsentiæ nec impletæ. Sed vtinam tibi viuenti hunc deberē reatum, excusarem, quòd nulla tua audissem pericula, nullas tuas accepissem literas, quod nō potuissem propriis animalibus occurrere, etiamsi iter ingressus essem. Itaque securus veniæ, dum dies subduco, aduentum tuum intelligo. Ecce rescriptum accipio, vt sine mora pergendum putarem, eò quòd vadem fidei tuæ haberem caput, comitem tuum velles. Num restiti? Num moratus sum? Additur eò vt properarem ocyus, nec arbitrarer causam itineris mei synodum Gallorum esse episcoporum, propter quorū frequētes dissensiones crebro me excusaueram, sed vt ipse baptizaretur in ipso egressu. Gestarum iam rerum indicia potui cognoscere, sed præparandi studio nihil aduertere poteram. Iam superabam alpium iuga, & ecce nuntius amarus mihi, & omnibus de tanti morte imperatoris. Reflexi, iter fletibus meis laui. Quibus ego votis omnium proficiscebar? Quo gemitu omnium reuertebar? Non enim imperatorem sibi, sed salutem ereptam putabant. Quanto ipse angebar dolore? Primùm quòd tantus princeps, quòd dulce pignus meum, quòd ita mei cupidissimus occidisset. Quos ego æstus eius filio biduo fuisse cōperi, quo literis quas ad me miserat superuixit? Vesperi profectus est, Silētiarius tertio die mane quærebat, iám ne remeasset, iámne venirem? Ita sibi salutem quandam venturā arbitrabatur. O iuuenis optime, vtinam te viuētem inuenire potuissem, vtinā te dilatio aliqua meo reseruasset

reseruasset aduentui. Nihil de aliqua virtute mei polliceor, nihil de ingenio atq; prudẽtia. Sed quanta ego cura inter te & comitem tuum, quanta sedulitate concordiam & gratiã refudissem? Quàm meipsum obtulissem pro tua fide, quàm in meipsum eos recepissem, quibus ille se timere dicebat? Certè si comes nõ esset inflexus, tecum remansissem. Præsumebam de te quòd ipse me audires, si pro te non esse auditũ videres. Multa habueram quæ tenerem. Nunc nihil habeo præter lachrymas & fletus. Quotidie mihi maior ad dolorẽ es, crescis ad gemitum. Omnes quanti me feceris protestantur, omnes absentiam meam causam tuæ mortis appellant. Sed non sum Helias, nõ sum Propheta vt possim futura cognoscere: sed sum vox clamãtis in gemitu, quo possim deflere præterita. Quid enim habeo quod melius faciã, quàm vt tibi lachrymas pro tãto tuo in me affectu rependam? Ego te suscepi paruulum, cum legatus ad hostem tuum pergerem. Ego Iustinæ maternis traditum manibus amplexus sum. Ego tuus iterũ legatus repetiui Gallias, & mihi dulce illud officiũ fuit pro salute tua primò, deinde pro pace atque pietate qua fraternas reliquias postulabas. Nondum pro te securus, & iam pro fraternę sepulturę honore solicitus. Sed reuertamur ad threnos, & ipsa doloris ingrediamur viscera. Quis autem me consolabitur, à quo alij petũt consolationis officium? Impleuit me amaritudine, inebriauit me felle.

In oratione de obitu Valentiniani. Tom. III.

Eundem imperatorem plorando describit: & licet catechumenus decesserit, ipsum tamen dicit saluandum, tanquam singulari gratia de hoc certificans. Ibidem infra.

Sed iam mihi chara cõplectar viscera, & debita quòdam sepulchro, prius tamẽ singula membra perspiciã. Valentinianus meus, iuuenis meus candidus & ruber, habens in se imaginem Christi. Talibus enim prosequitur Ecclesia in Cãticis Christum. Nec iniuriam putes, charactere Domini inscribuntur & seruuli, & nomine imperatoris signantur milites. Denique & ipse Dominus dixit: Nolite tãgere Christos meos. Et, Vos estis lux mundi. Et Iacob dixit. Iuda, te laudabunt fratres tui. Ad filium loquebatur, & Dominũ reuelabat: & de Ioseph dixit: Filius meus ampliatus, filius meus ampliatus Ioseph; & Christum significabat. Licet ergo & mihi charactere Domini schema: iuuenis meus cãdidus & ruber decem millibus. Electus est filius meus, cum post mortem patris paruulus adsisceretur imperio. Caput eius aurum cephas, oculi eius sicut columbæ super abundãtiam aquarum. Ibi enim sedimus & fleuimus dixerunt qui inde venerunt. venter eius pyxis eburnea, qui reciperet oracula scripturarum, vt posset dicere, Ventrem meum doleo: sicut dixit propheta. Dixit enim hoc qui imitator est Christi. Genæ eius phialæ aromatis, quibus Christus influebat vnguentum. Labia eius lilia distillantia myrrha plena. Manus eius tornatæ aureæ, plenæ tarsis, eò quòd in verbis eius iustitia refulgeret, in factis & operibus reniteret gratia, in quo & plenum virtutis authoritatísque regalis esset alloquium, nec inflexa aliquo mortis terrore constantia, & factorum pretiosa emendata correctio. Omnis enim bonus operarius, manus Christi est. Fauces eius dulcedines, & totum desiderium. Quàm dulcia enim omnia iudicia eius, vniuersorum faucibus adhæserunt? Quanta gratia sermones ipsius singuli recensentur? Quemadmodum fili desideraris à populis, mihi certè impressisti quæ pectore teneo, verba illa postrema, quibus me vadem tuum fieri postulabas. Reliquisti ipse de me testimonium iudicij gloriosi. Ego tibi fidem meam exhibere non potui quam parabam. Dixi tamen absens, & dicentem me fidem pro te Christus audiuit. Tenetur in cælo sponsio mea etsi non tenetur in terris. Obligatus sum Deo, & si non potui hominibus obligari.

Psal. 104. Mat. 5. Gene. 49. Ibid. Cantic. 5.

Vnde deuotè pro eius anima, & anima fratris eius Gratiani ante defuncti se obligat oraturum: & rememorando ipsius imperatoris circa se affectum supplicat Deo. In eodem tractatu in fine.

Nec nos quidem dubitamus de meritis Valentiniani, sed iam credimus vel testimoniis Angelorum, quod detersa labe peccati ablutus ascendit, quem sua fides lauit, & petitio consecrauit. Credamus quia ascendit à deserto, hoc est ex hoc arido & inculto loco ad illas florulentas delectationes, vbi cum fratre coniunctus ęternæ vitæ fruitur voluptate Beati ambo, si quid meæ orationes valebunt. Nulla dies vos silentio præteribit. Nulla inhonoratos vos mea transibit oratio. Nulla vox non donatos aliqua precum mearum contextione transcurret. Omnibus vos oblationibus frequẽtabo. Quis prohibebit innoxios nominare? Quis vetabit commendationis prosequutionem complecti? Si oblitus fuero te sancta Hierusalem, hoc est sancta anima, pia & pacifica germanitas, obliuiscatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui: si non meminero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Ipse me citius quàm vos obliuiscar. Et si vnquã sermo tacebit, loquetur affectus. Et si vox deficiet, non deficiet gratia, quæ meis est infixa præcordiis. Quomodo ceciderunt potentes? Quomodo vterque super illa Babylonis ceciderunt flumina? Quo modo rapidiora vtriusque vitæ fuere curricula, quàm ipsius Rhodani sunt fluenta? O mihi Gratiane & Valentiniane speciosi & charissimi, inseparabiles in vita, & in morte non estis separati. Non vos discreuit tumulus, quos non discernebat affectus. Non causa mortis separauit, quos pietas vna iungebat. Non virtutum distantia dispares fecit, super columbas simpliciores, super aquilas leuiores, super agnos clementiores, super vitulos innocentiores. Gratiani sagitta nõ est reuersa retrò, & Valentiniani iustitia non fuit vacua, nec inanis authoritas. Quo modo sine pugna ceciderũt potentes? Doleo in te fili Gratiane, suauis mihi valde. Plurima dedisti pietatis tuæ insignia. Tu me inter tua pericula requirebas, tu in tuis extremis me appellabas, meum de te plus dolebas dolorem. Doleo etiam in te fili Valentiniane, speciosus mihi valde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor pignoris. Tu per me sperabas eripere te periculis, tu me nõ solum vt parentẽ diligebas, sed vt redemptorem tui & liberatorem sperabas. Tu dicebas, Putásne videbo patrem meum? Speciosa de me voluntate tua, sed non efficax præsumptio. Hei mihi vana spes in homine, sed tu in sacerdote. Hei mihi quòd voluntatem tuam ante non cognoui. Hei mihi quòd nõ clãculo ante misisti. Hei mihi qualia amisisti. Hei mihi qualia amisi pignora. Quo modo ceciderunt potentes, & perierunt arma cõcupiscentia Deũ? Et quia nemo habet quod alij plus deferat, quàm quod sibi optat, non me ab illis post mortem separes, quos in hac vita charissimos sensi Domine. Peto, vt vbi ego fuero, & illi sint mecum, vel illic ęorum perpetua copula fruar, quia hîc vti eorum diuturniore coniunctione nõ potui. Te quęso summe Deus, vt charissimos iuuenes matura resurrectione suscites & resuscites, vt immaturum istius vitæ cursum matura resuscitatione compenses.

Paucula hic omissa.

Item in sermone habito ad populum ad vincula sancti Petri, qui incipit vt sequitur.

Ser. ord. 84. Tom. III.

Amarior fuit fortasse prædicatio mea superiore dominica, quòd plerosque de vobis acrius magisterij seueritate conuenerimus, & sim prosequutus quæ aliquot non blandimenta deferrent, sed tristitiam irrogarent. Verùm nihil mea interest: Ego enim gaudeo, sciens discipuli tristitiam, magistri esse lætitiã. Tunc enim auditor proficit, quando austeriora annuntiat prædica-

tor. Tunc ei salus gignitur, quando tristitia emēdationis ingeritur. Dicit enim beatus Apostolus: Nam quę secundum Deum est tristitia, salutem stabilem operatur. Rectè ergo lætor, quia salutem operor, cùm obiurgo: mœreat licet filius mei asperitate sermonis, me tamen delectat, qui proficere illum intelligo per mœrorem. Ait sanctus Apostolus: Quis est enim filius, quem non verberat pater? Non enim osculatur semper pater filiū, sed aliquando castigat. Ergo quando castigatur qui diligitur, tunc circa eum pietas exercetur. Habet enim & amor plagas suas, quæ dulciores sunt, cùm amariùs inferuntur. Dulcior enim est religiosa castigatio, quàm blanda remissio. Vnde Propheta: Dulciora sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Igitur, fratres, quia post tot increpationis meæ vtilia verba, credo vos benignitate sensuum profecisse, de sacris literis aliqua conferamus. Sicut enim fons, qui non solito humore destillat, exagitatur surculis, & ita largior inuenitur, ac primùm ex eo turbida aqua producitur, vt vnda purior subsequatur: Si ergo & sanctitas vestra exasperata quidem fuerat austeritate sermonis, sed deuotior facta est dulcedine pietatis. Turbulentum enim quiddam vestri animi forsitan retinebant, sed iam ex nostris monitionibus profluit quod purum est.

Ser. ord. I. Tom. III. *Et in sermone de grano sinapis habito ad populum in die sancti Laurentij, qui incipit vt sequitur.*

Libenter nos prædicare, & gratanter opus Dei facere manifestum est: Sed cùm videmus plures è fratribus nostris pigriùs ad Ecclesiam conuenire, & Dominicis præcipuè diebus minimè cælestibus mysteriis interesse, prædicamus inuiti. Non quòd nos pigeat loqui, sed quia negligentiores prædicatio mea grauet potiùs, quàm emendet. Ideo inuiti loquimur, & tacere nō possumus. Prædicatio enim nostra in plebe aut regnum operatur, aut pœnam: regnum credulis, perfidis pœnam. Quisquis enim frater Dominicis non interest sacramentis, necessariò apud Deum castrorum desertor est diuinorum. Nam quem excusare potest, qui sacramentorum die prandium sibi domi præparans, prandium cęleste contemnit: & carnis curam faciens animæ suæ negligit medicinam?

Tom. I. *Ambrosij doctrina à charitate inchoabat & humilitate. In principio primi libri de sancta virginitate.*

Si iuxta cælestis sententiam veritatis, verbi totius quodcunque otiosum fuerimus loquuti, habemus pręstare rationem: vel si vnusquisque seruus credita sibi talenta gratiæ spiritalis, quæ nummulariis diuidenda forent, vt crescentibus multiplicarentur vsuris, intra terram suam vel quasi timidus fœnerator, vel quasi auarus possessor absconderit, non mediocrem domino reuertente offensam incidet: iure nobis verendum est: quibus licet ingenium tenue, necessitas tamen maxima, eloquia Dei credita populi fœnerare mentibus, ne vocis quoque nostræ poscat vsuram, præsertim cùm studium à nobis Dominus non profectum inquirat. Vnde scribendi aliquid sententia fuit. Maiore siquidem pudoris periculo auditur vox nostra quàm legitur. Liber enim non erubescit. Equidē ingenio diffisus, sed diuinæ misericordiæ prouocatus exemplis, sermonē meditari audeo. Nam volēte Deo etiam asina loquuta est. Quòd si mihi sub istius seculi oneribus constituto assistat Angelus, ego quoque muta diu ora laxabo. Potest enim soluere impedimenta imperitiæ, qui in illa asina soluit naturæ. In arca veteris testamenti virga floruit sacerdotis: Facile Deo est, vt in sancta Ecclesia de nostris quoque nodis flos germinet. Cur autem desperandum quòd Dominus loquatur in hominibus, qui est loquutus in sentibus, nec rubum est dedignatus? Atque vtinam meas quoque illuminet spinas. Erunt fortasse qui etiam in nostris sentibus aliquem mirentur lucere

A fulgorem, erunt quos spina nostra non vrat, erunt quibus de rubo audita vox nostra soluat de pedibus calceamentum, vt impedimentis corporalibus exuatur mentis incessus. Sed hæc sanctorum merita virorum. Vtinā me sub illa infructuosa adhuc ficu iacentem ex aliqua Iesus parte respiceret, ferret post triennium fructus & nostra ficus. Sed vnde tantum peccatoribus spei? Vtinam saltem ille Euangelicus dominicæ cultor vineæ ficum nostram fortasse iam iussus excidere, remittat illam & hoc anno vsque dum fodiat, & mittat cophinum stercoris: nam forte de terra suscitet inopem, & de stercore erigat pauperem. Beati qui sub vite & olea equos suos alligant, laborem cursuum suorum paci & lætitiæ consecrantes, ne ficus adhuc id est illecebrosa deliciarum obumbret prurigo mundi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad vsum, sterilis ad fructum. Ac fortasse miretur aliquis, cur scribere audeo

B quę loqui nequeo. Attamen si repetamus quæ legimus in Euangelicis scriptis, & sacerdotalibus factis, ac nobis sanctus Zacharias Propheta documento sit, inuenies esse quòd vox non explicet, stilus signet. Quòd si nomen Ioannis reddidit patri vocem, ego quoque desperare non debeo, quin vocem licet mutus accipiam, si loquar Christum: cuius quidem generationem, iuxta Propheticum scriptum, quis enarrabit? Et ideo quasi seruus Domini familiam prædicabo.

Vnde versus finem secundi libri de ipsa re.

Hæc ego vobis sanctæ virgines nondum triennalis sacerdos munuscula paraui, licet vsu indoctus, sed vestris edoctus moribus. Quantus etenim adolescere vsus potuit, in tam parua initiatæ religionis ætate? Si quos hìc flores cernitis, de vestræ vitæ collectos legite sinu. Non sunt hæc præcepta virginibus, sed de virginibus exempla. Vestræ virginitatis effigiem nostra depinxit oratio, vestræ grauitatis imaginem quasi in speculo

C quodam sermonis istius cernitis refulgere. Vos si quam nostro gratiam inhalastis ingenio, vestrum est quicquid iste redolet liber. Et quoniam quot homines tot sententiæ, si quid defecatum est in sermone nostro omnes legant: si quid decoctum maturiores probent, si quid modestū pectoribus inhæreat, genas pingat, si quid florulentum, ætas florulenta non improbet. Debuimus sponsæ citare amorem. Scriptum est enim: Diliges Dominum Deum tuū. Debuimus in nuptiis calamistris quibusdam crines saltem orationis ornare. Scriptum est enim: Plaude manu, percute pede. Debuimus perpetuos spargere thalamos rosis. Etiam & in his coniugiis temporalibus nubenti prius plauditur, quàm imperatur: ne ante dura offendant imperia, quàm blanditiis amor fotus inolescat. Deu. 6. Ezec. 25.

Quòd etiam ex amore prouocatus fuerit ad scribendū, patet libro primo de officiis. Cap. 7. Tom. I.

Neque improuidè ad vos filios meos scribens, huius

D psalmi prooemio vsus sum, quem psalmū Propheta Dauid sancto Idithum canendum dedit. Ego vobis tenēdū suadeo, delectatus eius sensu profundo & virtute sententiarum. Aduertimus enim ex iis quæ breuiter libauimus, & silendi patientiam, & opportunitatem loquēdi, & in posterioribus cōtemptum diuitiarū, quæ maxima virtutum fundamenta sunt, hoc psalmo doceri. Dū igitur hunc psalmum considero, successit animo de officiis scribere. De quibus etiamsi quidā Philosophiæ studentes scripserint, vt Panætius & filius eius apud Græcos, Tullius apud Latinos, non alienum duxi à nostro munere, vt & ipse scriberem. Et sicut Tullius ad erudiēdum filium, ita ego quoque ad vos informandos filios meos. Neque enim minus vos diligo quos in Euangelio genui, quàm si coniugio suscepissem. Non enim vehementior est natura ad diligendum quàm gratia. Plus certè diligere debemus, quos perpetuò nobiscum putamus

mus futuros, quàm quos tantùm in hoc seculo. Illi degeneres nascuntur frequenter, qui dedeceant patrē, vos autem elegimus vt diligamus. Itaque illi necessitate diliguntur, quæ non satis idonea atq; diuturna est ad perpetuitatem diligendi magistra: nos iudicio, quo magnū charitati pondus ad vim diligendi adiungitur, probare quos diligas, & diligere quos elegeris.

In fine lib. 3. *Propterea ipsum librum de officiis sic finiēdo cōcludit.*

Hæc apud vos disposui filij, quæ custodiatis in animis vestris: quę vtrū profectus aliquid habeāt, vos probabitis. Interim multā copiam exemplorum afferunt. Nam prope omnia maiorum exempla plurima quoq; dicta, his tribus inclusa libris tenentur, etsi sermo nihil deferat gratię, series tamen vetustatis quodam compendio expressa, plurimum instructionis conferat.

Tom. IIII. *Sequebatur autem in textu scripturæ translationem septuaginta, vt apparet in libro super Beati immaculati, litera nona, in hæc verba.*

Quia septuaginta virorum sententiam magis sequitur Ecclesia, & hic sensus est planior, nihil offensionis admittit, quod possit aliquibus scrupulum commouere. Ideo ita accipiamus, &c.

Græcum codicem videtur habuisse, quia vt dicit eodem libro, litera xvij. versu octauo.

Lib. 6. Epist. Epist. 40. Tom. III. Ego in Græco codice meo sic legi.

Suam scripturam volebat per alios corrigi & emēdari, si oportebat. Vnde in epist. ij. ad Sabinum, in principio.

Remisisti mihi libellos, quos tuo iudicio probatiores habebo. Ideo misi alios, non iudicij fauore delectatus, sed promissa à te, & petita à me veritate illectus. Malo enim tuo corrigatur iudicio, si quid mouet, priùs quàm foras prodeat, vnde iam reuocādi nulla facultas sit, quàm laudari à te quod ab aliis reprehendatur. Itaq; arbitrum te eorum quæ postulas rogaui. Neq; enim legi à te mea quæ nonnunquam tribuo in vulgus, sed in tuæ calculū venire sententiæ desideraui. Non erit longi subsellij ista iudicatio & mora, vt dictū est antiquitus. Facile est tibi de nostris iudicare. Ego certè huc inuitatu tuo prodeūdum putaui, tuum est liquidò decernere, & scrutanter discutere quæ corrigas, ne tibi vitio vertant ea quę nobis potuerūt obrepere. Nescio quo enim modo pręter imprudētiæ caliginem, quę me circūfundit, vnūquenq; fallunt sua scripta, & aurē prętereūt: atq; vt filij etiā deformes delectāt, sic etiā scriptorem indecores sermones sui palpant. Incautius plerunq; aliquid promitur, aliquod accipitur maleuolētius, aliquod exit ambiguū, tum quia alieno examinanda iudicio, nō pro nostra debemus magis quàm pro aliena opinione trutinare, & discutere oēs scrupulos maleuolētiæ. Assume igitur beneuolo animo aurem versutiæ, & pertracta omnia, sermones ventila, si in his non forenses blāditiæ & suasoria verba, sed fidei synceritas est & confessionis sobrietas. Notam appone ad verbū dubij ponderis & fallacis stateræ, ne quid pro se esse aduersarius interpretetur. Esto vt reuincat si congredi cœperit; malè se habet liber, qui sine assertore nō defenditur. Ipse igitur pro se loquatur, qui processit sine interprete. Habetur hìc tamē, non egredietur à nobis, nisi à te acceperit authoritatē. Itaq; cū eū fide tua prodire iusseris, cōmittetur sibi. Tamen quoniā nō in sermone est regnū Dei: sed in virtute, verbū si offenderit, virtute professionis interrogato.

Lib. 7. Epistol. Episto. ord. 45. Tom. III. *Et in epistola quinta ad eundem, in principio.*

Non dictamus omnia & maximè noctibus, quibus nolumus aliis graues esse ac molesti: tum quia ea quę dictantur, impetu quodam profluo proruunt, & profluo cursu feruntur. Nobis autē quibus cura est senilem sermonē familiari vsu ad vnguē distinguere, & lento quodam figere gradu. Aptius videtur propriā manū nostro affigere stilo: vt tam deflare aliquid videamur, quàm abscondere: neq; alterū scribētem erubescamus, sed ipsi nobis conscij sine vllo arbitro, non solùm auribus, sed

A etiā oculis ea ponderemus quæ scribimus. Velocior enim est lingua quàm manus, dicente scriptura: Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Sed fortè dicas, quia velocitatem ad scribentem retulit. Non te fallit tamen id significari, quod scribæ velociter scribentis celeritas sola possit linguæ propheticæ sermones excipere. Apostolus quoque Paulus sua scribebat manu, sicut ipse ait: Manu mea scripsi vobis: ille propter honorificentiam, nos propter verecundiam. Tamen dum adhuc habes de libris iudicium, intercludamus epistolis: quorum eiusmodi vsus est, vt disiuncti locorum interuallis, affectu adhæreamus: in quibus inter absentes imago refulget præsentiæ, & colloqutio scripta separatos copulat: in quibus etiam cum amico miscemus animū, & mentem ei nostram infundimus. Iam si vt hortaris aliquid & de veteribus scriptis redoleat in epistolis, non solùm animi conglutinari videntur per veræ doctrinæ B profectum, sed etiam plenioris colloquij species & forma exprimi, vt inter quærendi & respondendi mutuas vices asserta concertatio, in vnum conducere, & coram videatur amicos locare, qui tali se lacessunt & complectuntur munere.

Vnde quàm cautus fuerit in proprio sensu, patere potest in epistola sexta ad eundem post principium. Hæc scribitur ad Irenæū lib. 7. epist. epi. 47. Tom. III.

Ego beneficio annumero si quis mea legens scripta dicat mihi quo videatur moueri: Primùm, quia in iis quæ scio, falli possim. Multa autem prætereunt, multa quibusdam aliter sonant, pulchrum est si fieri potest, cauere omnia. Deinde quia non debeo moleste ferre, si cū de Apostolicis & ipsis Euangelicis Dominicisque verbis plerique multas quæstiones serant, etiam in meis scriptis reperiant de quo disputandum putent.

Causam suæ sanctæ meditationis in sanctorum vita infra subdit ibidem. In Epist. ad plebem & sacerdotes Thessalonicen. Li. 7. Epist. 59. Tom. III.

C Sed quid est hoc? Dum merita viri cōsidero, & quasi discedentem spiritu sequor, & sanctorum choris deducentibus intermisceor, non merito vllo sed affectu, penè sum oblitus mei.

Et infra ibidem describit in se reciprocam dilectionem.

Hæc mihi de sancto Acholio vobiscū communia. Illud tamen speciale, quo deuinctus sum beatæ memoriæ viro, quia tribuit mihi vt eum non ignorarem. Nam cum eo viuente ad Italiam ægritudine confectus tenerer, vt non possem occurrere, ipse ad me & ego in eum irruimus. Quo studio, quo affectu irruimus? Quo gemitu mala huius seculi & ea quæ hìc acciderēt deplorauimus, ita vt lachrymarum profluuio vestem infunderemus, dum salutatione exoptatissima mutuo desiderio & expetito diu fruimur, adhæremus amplexu. Itaque quod voti mei erat, beneficij illius fuit, quia potui illū videre. Nam etsi maior portio & plenior cognitio sit in spiritu videre quos diligimus, tamen etiam in figura D corporis videre desideramus. Sic aliquando reges terræ quærebant faciē Salomonis videre & audire eius sapiētiā. Discessit igitur à nobis, & nos in hoc reliquit salo. Sed quod illi vtile, id multis ipso barbarico furore grauius est, quia illum iste depellebat. Tom. IIII.

Ambrosius se inter peccatores sancta humilitate cōnumerat. Libro super Beati immaculati, litera xxij. versu vij.

Ego infirmus, ego peccator timeo iudicia Dei propter conscientiam delictorū, mihi terrorem afferūt, me exagitant, sanctos iuuant: sed tamen iuuabunt etiam peccatorem, licet diuerso modo. Sanctius adiuuabitur dum probatur. Peccator adiuuabitur, dum humiliatur, dum castigatur vt peccata soluat duplicia, dum opus eius exuritur, vt ipse saluus fiat, sic tamen quasi per ignē. Fortassis etiā sic conuenit sensus. Si dignus fuero iudicio, dignus ero vt exuar consortio impiorum, quoniam non resurgunt impij in iudicio. Et adiuuabunt me iudicia: quoniam qui credidit in Dominum, non iudicatur. Cap. 28.

Ambrosij charitas quam habebat ad proximum, patet Tom. I.

libro secundo de officiis.

Vasa mystica templi fregit in redemptionem captiuoru Ambrosius.

Confregimus vasa mystica, vt captiuos redimeremus: quod Arrianis displicere poterat. nec tam factum displicere, quàm vt esset quod inde nobis reprehēderetur. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat ꝙ homo redimitur à morte, fœmina ab impuritatibus barbarorū, quæ grauiores morte sunt: adolescētulæ vel pueri vel infantes ab idolorum contagiis, quibus mortis metu inquinabantur? Quam causam nos & si non sine ratione aliqua gesimus, tamen ita in populo prosequuti sumus, vt confiteremur, multóque commodius fuisse astrueremus, vt animæ Domino quàm aurum seruarētur. Qui enim sine auro misit Apostolos & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum Ecclesia habet, nō vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri & argenti de templo Domini Assyrij sustulerūt? Nónne melius conflat sacerdos propter alimoniam pauperū, si alia subsidia desint, quàm sacrilegiis cōtaminet, & asportet hostis? Nónne dicturus est Dominus: cur passus es tot inopes fame emori? Et certè habebas aurū, ministrasses alimoniā. Cur tot captiui deducti in cōmercium sunt, nec redēpti? Cur tot ab hoste occisi sunt? melius fuerat vt vasa viuentiū seruares, quàm metallorum. His nō posset responsum referri. Quid enim diceres? timui ne templo Dei ornatus deesset. Respondet: Aurū sacramenta non quærunt, neq; auro placēt, quæ auro non emūtur. Ornatus sacramentorū redemptio captiuorū est: & verè illa sunt vasa pretiosa, quę redimūt animas à morte. Ille verus thesaurus est Domini, qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis cognosco, cum in vtroq; videro redemptionē: vt calix ab hoste redimat, quod sanguis à peccato redemit. Quàm pulchrū, vt cū agmina captiuorū ab Ecclesia redimūtur, dicatur: Hos Christus redemit: Ecce aurū quod probari potest: Ecce aurum Christi quod à morte liberat: Ecce aurum, quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hos igitur malui vobis liberos tradere, quàm aurū reseruare. Hic numerus captiuorum, hic ordo pręstantior est, ꝙ̄ species vasculorū. Huic muneri proficere debuit aurū redemptoris, vt redimeret periclitantes. Agnosco infusum auro sanguinē Christi, non solū irrutilasse, verū etiā diuinę operationis impressisse virtutē redēptionis munere.

In inuectiua in Auxentium. Lib. 5. Epist. Tom. III.

Vnde in epistola siue tractatu secundo de tradendis basilicis contra Auxentium Arrianum, versus finem.

Sed inuidiam faciunt, quia aurū erogatur: nec ergo hanc inuidiam perhorresco. Habeo ærarios: ærarij mei pauperes Christi sunt: hunc noui congregare thesaurū. Vtinam hoc mihi semper crimē ascribant: quia aurum pauperibus erogatur. Quòd si obiiciunt quòd defensionem ab his requirā, non nego, sed etiam ambio. Habeo defensionem, sed in orationibus pauperū. Cæci illi & claudi, debiles & senes, robustis bellatoribus fortiores sunt. Deniq; munera pauperum Deū obligant, quia scriptū est: Qui largitur pauperi, Deo fœneratur. Pręsidia bellatorum diuinam sæpe gratiam non merentur.

Prouerb. 19.

Ser. ord. 28. Tom. III.

Eius autem amor ad suam plebem patet in sermone, qui incipit vt sequitur.

Paucorum admodum dierum occupatione detentus, cœtui vestro videor defuisse, & alterius Ecclesiæ necessitatibus euocatus, minimè vobis studium solitū dependisse. Sed quāuis vobis non affuerim corpore, tamen à vobis amore non defui: & peregrinatus sum, licet cōuersatione membrorum, vnanimitate tamen vestri spiritus non fui peregrinus, nisi quòd maiore intra me vos tenebam, vt quos aspectus mihi subtraheret, dilectio præsentaret: vel quos obtutibus non videbam, corde complecterer. Eram etenim solicitus in dies singulos, quemadmodum festinanter quotidie ad Ecclesiam veniretis, & quanquam essem de vestra deuo-

A tione securus, trepidabam tamen, quia hoc ipsum quod in vobis noueram, non videbam. Hic enim affectus paternæ pietatis est, vt de absentibus liberis non tam certa spe gaudeat, quam solicita cogitatione desperet, & simul ac eos videre desierit, amare plus nouerit: ac per hoc intelligimus quod amor inter præsentes gratus sit, inter absentes molestus. Eram ego de vobis anxius, mœstus & trepidus, ne quis absente me per negligentiam caderet: ne quis diaboli insidiis laberetur. Memineram enim luporum rabiem absentibus plus præualere pastoribus. Sed Domino gratias, quòd & vos custodiuit illęsos, & paruitatem meam reuocauit incolumem.

Similiter in sermone quodam quem fecit quadragesimali tempore, qui incipit vt sequitur. *Ser. ord. 39.*

Non dubito fratres contristari vos quotiescunque absentem me à vobis necessitas facit. Dum enim quem diligitis non videtis, tanquam boni filij pietatis stimulis laboratis. Sed ego B quamuis corpore vos interdum deseram, tamen vos spiritu non derelinquo. Quotiescūque enim iero, dilectio vestra me sequitur: vbicunque fuero, ibi mecum fraternitas vestra commoratur. Quisquis enim in Christi mandatis permanet, necesse est vt Christi adhæreat sacerdoti: & licet longe positus videatur, fit tamen proximus, dum illum vnius fidei gratia repræsentat. Ille sanè se separatum à sacerdotibus putet, qui actibus malis separatus à Christo est. Atque ideo fratres vos, qui mandatum Saluatoris facitis, quamuis absentes à me fueritis corpore, dilectione mihi tamen minimè defuistis. Ita quos separabat longitudo terrarum, Christi gratia connectebat.

Patet quod reciprocè amabat & amabatur à sua plebe. Vnde amoris affectum quem habebat ad Ecclesiam sibi traditā ostēdit, in supradicto tractatu de basilicis in principio *In oratione in Auxentium. Lib. 5. Epist. Tom. III.*

Video vos præter solitum esse turbatos subitò, atque asseruantes mei. Miror quod hoc sit, nisi fortè quia per C tribunos me vidistis, aut audistis imperiali mandato esse conuentum, vt quò vellem abirem hinc, & si qui vellent, sequendi potestatē haberēt. Metuistis ergo ne Ecclesiam desererem: & dum saluti meæ timeo, vos relinquerem? Sed quid & ipse mandauerim potuistis aduertere, deserendæ Ecclesiæ mihi voluntatem subesse non posse, quia plus Dominū mundi quàm seculi huius imperatorē timerē. Sanè si me vis aliqua abduceret ab Ecclesia, carnē meā exturbare posset nō mentē. Paratū me esse vt si ille faceret quod solet esse regiæ potestatis, ego subirem quod sacerdotis esse consueuit. Quid ergo turbamini? Volens nunquam vos deseram, coactus repugnare non noui. Dolere potero, potero flere, potero gemere: aduersus arma, milites, Gothos quoque, arma mea lachrymæ meæ sunt. Talia enim munimenta sunt sacerdotis. Aliter nec debeo, nec possum resistere. Fugere autē & relinquere Ecclesiā nō soleo, ne quis grauioris pœnæ metu factum interpretetur. Scitis & vos D ipsi, quòd imperatoribus soleam deferre, nō cedere, suppliciis me libēter offerre, nec metuere quæ parātur. Vtinam essem securus, quod Ecclesia hæreticis minimè traderetur. Ad palatiū imperatoris irē libēter, si hoc congrueret sacerdotis officio, vt in palatio magis certarem quàm in Ecclesia. Sed in cōsistorio non reus solet Christus esse, sed iudex. Causam fidei in Ecclesia agendam quis abnuat? Si quis confidit, huc veniat.

Periphrasis martyrium & tyrannidem exprimit.

Ad suos etiam inimicos charitatem habebat. In epist. 9. seu tractatu de eadem re, post principium. *Lib. 5. Epist. Epist. 33.*

Sequenti die, erat autem dominica, post lectiones atque tractatum dimissis catechumenis symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam basilicæ. Illic nuntiatum est mihi comperto, quòd ad portianam basilicam de palatio decanos misissent, & vela suspēderēt, populi partē eò pergere. Ego tamē mansi in munere, missam facere cœpi. Dum offero, raptum cognoui à populo Castulū quendā, quem presbyterum dicerent

dicerent Arriani. Nunc autem in platea offenderant transeuntes. Amarissimè flere & rogare in ipsa oblatione Deum cœpi, vt subueniret, ne huius sanguis in causa Ecclesiæ fieret, certè vt meus sanguis pro salute non solùm populi, sed etiā pro ipsis impiis effunderetur. Quid multa? Missis presbyteris & diaconibus eripui iniuriæ virum.

Lib. 5. Epist. Epist. 34. *Erat gratiosus suo populo, vt supra patet, in conspectu imperatorum. Vnde de Valentiniano imperatore defuncto, qui fuerat ei publicus aduersarius, & reconciliatus ipsi Ambrosio, erat reuersus vt filius, scribit in Epistola prima ad Theodosium iuniorem.*

Doleo enim fateor dolore acerbo, non solùm quòd immatura ætate Valentinianus Augustus decesserit, sed etiam quòd informatus fide, ac tuis institutis tantā deuotionem erga Deum induerat, atq; tanto in me incubuerat affectu, vt quem ante persequebatur, nunc diligeret: quem antè vt aduersarium repellebat, nunc vt parentem putaret &c. B

Tom. IIII. *Ambrosij doctrina erat syncera. Libro secundo de Abraham, capite xj.*

Hæc igitur simplici expositione abundare ad intellectum opinantur. Ideóque nec cubos geometriæ, nec tetragonum numerum Philosophiæ, nec quaternionē, vt aiunt, Pythagoricum, nec semper virgines, vt appellant, hebdomadis numeros cura discutimus inani, nec solis radios formamus, nec cælū in puluere quærimus, nec intra angustos abacos orbē cōcludimus, sed vera aperimus mysteria vnā esse salutē Christi resurrectionē.

Item in eodem libro.

Quod eò scripsi, vt & aruspicinę & Philosophiæ traditionē sacrificij istius interpretatione sternerē. Velint enim alij doctrinam probare suam, ego iuxta Apostolum timidus malo quàm doctus videri, qui ait, Videte ne quis vos deprædetur per Philosophiam & inanem seductionem hominum, secundum elemēta huius mundi, & non secundum Christum. C

Tom. IIII. *Vnde libro super Beati immaculati, litera xxij. versu j.*

Vtinam possim imitari illam stultitiam qua sim sapiens, illum virum habentem amplas possessiones, sed non negligentem fructum, intentum Deo, illum virum qui honores etiam sibi delatos respuat, doctrinam Philosophiæ non requirat, etiamsi antè cognouerit, tamen scire dissimulet, & non requirendo dediscat. Non quærat quæ sua sunt, sed & aliis sua conferat, & sic acquirat æterna. Hic potest dicere, secundum verbum tuum intellectum tribue mihi, id est non secundū Philosophos, non secundum causidicos, non secundū mercatores huius seculi, non secundum architectos domorum, sed secundum verbum, quod est veræ sapientiæ bonorúmq; operum fundamentum, vt super istud constituat Propheta aurum cordis sui, argentum sermonis sui, lapides pretiosos operationum suarum, vt opus suum labi ac perire non possit. D

Tom. IIII. *Doctrinaliter autem dicebat Dauid, cap. x. in principio, libro xj. de Apologia.*

Sed iam redargutis scæuorum interpretationibus, ad Ecclesiam sermo vertendus est. Verùm quòd sæpe titulum quinquagesimi Psalmi repetimus, nō præsumptionis, sed infirmitatis exemplum est. Vno enim die, vel per angustias ingenij, vel per fragilitatem vocis, omnem seriem non possum explere tractatus.

Cap. 2. Tom. IIII. *Propterea lib. vj. Hexameron.*

Illud dicatur qđ mihi ꝓsit, vnde meipsum nouerim.

Docebat autem humiliter mera charitate. Vnde in Prologo sui pastoralis.

Nos quibus in verbis diuinis credita est dispensatio, & qui gregem Christi nutriendum suscepimus non sine ingentis periculi noxa nos credimus euasuros, si non secundum hunc mūdū viuamus, aut etiam si minimè prædicemus. Et licet ad hæc prędicāda nos retardet vitæ huius improbitas, inuitat nos tamen præcepti necessitas. Et væ mihi si minimè prædicauero, & susceptum thesaurum in terra defossum, id est, in meo corde diu occultauero, & lucernam diuini verbi comprehensam sub modio retentauero, & non super candelabrum positā ante eorum oculos manifestauero, & claustra humanæ imperitiæ per claues illas regni cælorum, quas in beato Petro Apostolo cuncti recepimus sacerdotes, minimè obseruauero, vt audire per hoc merear: Euge serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te cōstituam: Intra in gaudium Domini tui. Vnde metuens à diuinis increpationibus & suppliciis, sub fidei timore positus & amore fraterno inuitatus, non iam ad subditum loquor vulgus, quod iugiter monere consueuimus: sed ad ipsos iam prædicatores vulgi mea verba conuerto, & meis conseruis velut obediens seruus, id est, Episcopus sacerdotibus, antistes pontificibus audacter prædicare salutem, commonitoria oratione non tardabo. Nec vt ideo mihi prærogatiuā sciētiæ, si hæc meis sacerdotibus charitatis intuitu prærogem, vēdicem: aut perfectæ vitæ me esse fatear, cum de perfecta vita alios moneo: sed vt potius, cum hæc ad illos loqui audeo, simul cum illis quæ loquor audiā. Aggrediar iam diuina ope suffultus, facultate qua valeo, & eorum precibus adiutus, quos noster inspicit sermo, intenti operis narrationem, vt desideratum habeat iter, & in gremio quasi consacerdotum positus, ipsos alloquar sacerdotes.

Erat autem eius doctrina vtilis, quia vitia reprehendebat. Lib. ij. de sancta virginitate parte prima. Lib. 3. de Virginibus.

Quo in negotio etiam nos vocamur in culpam. Quam tandem? Quia nuptias prohibuimus illicitas. Vocent ergo in eandem culpam etiam Ioannem Baptistam. Et cum aliud nihil fortè habeamus quod probetur in nobis, hoc solum condemnetur in nobis quod probatum est in Propheta. An erubescendum protulimus errorem? Quam verò causam aliam habuit ille martyrij, repetite animo. Causa illius passionis certè hæc fuit. Non licet, inquit, tibi eam vxorem habere. Si hoc de vxore hominis, quantò magis de virgine consecrata? Si hoc dictum est regi, quantò magis dicendum priuatis? Gratias itaque diuinitati, quòd hîc nullus Herodes, atque vtinam nulla Herodias. Non licuit ergo pro virginitate sermonem dicere? Et cur scriptum est, Iudicate pupillo: &, Iustificate viduā? Et cur scriptum est, Patris orphanorum & iudicis viduarum? Ergo castimoniæ & integritati deditas deseremus, aut etiam condemnabimus?

Etiam virtutes persuadebat. Eodem libro infra.

Nec quenquam publicè arguo, sed me ipsum defensatum venio. Accusati enim sumus, & nisi fallor accusatores nostri plerique de vobis sunt. Horum ego affectus redarguere malo, quàm personas prodere. Criminis autem inuidia hæc est, quia suadeo castitatem. Qui hoc non libenter accipit, ipse se prodit. Virginitatē inquit, doces, & persuades plurimis. Vtinam cōuincerer, vtinam tanti criminis probaretur effectus. Non vererer inuidiam, si efficaciam recognoscerem. Atque vtinam me exemplis potius argueretis, quàm sermonibus cæderetis. Sed vereor ne præuaricatores mihi apposuisse videar, qui me alienis cōmendēt laudibus. Initiatas, inquit, sacris mysteriis, & consecratas integritati puellas nubere prohibes. Vtinam possem reuocare nupturas: vtinam possem flammeum nuptiale pio integritatis mutare velamine. An indignum videtur, vt consecratæ virgines à sacrosanctis altaribus non abducantur ad nuptias? Et quibus licet sponsum eligere, non licet Deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, vt pro opprobrio mihi cedat quod semper spectauit ad gratiam sacerdotum, iacere semina integritatis, & virginitatis studia prouocare.

Erat eius doctrina solida ad salutem audientium. Vnde libro secundo de Cain & Abel. Cap. 6. Tom. IIII.

Hunc cibum menti nostræ deferamus, qui multa attritus meditatione ac politus, cor hominis sicut illud cæleste manna confirmet. Quod non otiosè tritum ac politum accepimus, eò quòd cælestium scripturarum alloquia diu terere ac polire debemus, toto animo & corde versantes, vt succus ille spiritualis cibi in omnes se venas animæ diffundat. Ergo si tanquam pubescens adolescat fides quæ defectũ senescentis deuotionis ableget, & spiritu ferueat, & congrua distinctione teneatur mensura legitimæ diuisionis, & assiduitas cõmendet gratiam: tunc fit illud pingue & tanquam adipale precationis genus, de quo dicit Propheta: Impinguasti in oleo caput meum. Sicut enim agni multo lacte pinguescunt, & sicut oues bene pastæ adipe nitent, ita Apostolico succo pasta fidelium pinguescit oratio.

Sic eius prædicatio. Et ideo dicebat in sermone quodam habito ad populum quadragesimali tempore, qui incipit vt sequitur. Ser. ord. 5. Tom. III.

Et ipsi scitis fratres, quòd ex qua die vobiscum esse cœpi, non cessaui omnibus vos diuinis admonere mandatis: & partim hortando, partim increpando, præcepta vobis ingerere: vt plerisque pius pater fuerim, nonnullis autem durus magister extiterim. Patrem enim me sibi gratulatus est, quisquis sermonem meum libenter amplexus est: durum autem magistrum sensit, qui conscientiam suam prædicatione mea percussam esse condoluit. Sed nihil mea interest, dummodo sine pietate, sine censura Christus annuntietur in nobis: quamuis & ipsa censura sit pietas, quæ ideo circa negligentiores filios adhibetur, vt timore discant quod amore neglexerant. Non quòd omnes filios non æqualiter diligat pater, sed quod indulgentia patris sit, pro diuersitate morum exhibere pietatis affectum: vt blandum filium exhortatione prouocet, contumacem verò austeritate, de vtriusque tamen correctione securus: quoniam hunc amore verberat, illum seueritate castigat.

Quam humiliter prædicauerit, patet in sermone quem fecit in die sanctorum Alexandri, Euentij & Theodeli, in principio. Ser. ord. 76. Tom. III.

Si quantùm me necesse est dicere, & vos etiam audire oportet, tãtùm prosequi corporis infirmitas posset, profecto omnes excusati essemus: sed ego insinuando præceptum, vos exequendo mandatum. Sed quoniam imbecillitate percellimur, quominus quàm oportet dicere valeamus, excuset nos mentis deuotio, quos nõ excusat prædicationis oratio: Hoc est, etsi à laudibus Domini lingua cessamus, mirabilius tamen eius operibus fidei approbemus: Si non loquimur verbis eius gloriã, factis exequamur eius gloriã: quoniã dictis facta priora sunt. Nam Dominus in Euangelio ita dicit: Qui fecit sic, & docuit sic, magnus vocabitur in regno cælorum. Mat. 13. Videtis ergo quoniam præcedit factum, subsequitur doctrina. Siquidem bene facere prima doctrina est. Cessantibus enim verbis hoc ipsum docet hominem opus optimum, dum videtur: quod etsi voce aures non excitet, virtute tamen corda compungat. Quis enim bonum factum videns non gaudeat, miretur, imitetur, ac veluti tacito magistro vtens eius exemplo doceatur? Dictis ergo facta præcedunt. Imò sine factis, dicta nihil possunt. Nam & ideo Dominus fieri voluit & sic doceri, ne sine bono opere, verborum inutilis esset & superstitiosa iactatio. Melius ergo docemur facto, quàm voce.

Etiam reprehendebat acriter. Vnde in sermone quodam de Apostolis Petro & Paulo, qui incipit vt sequitur. In ser. de Margarita. ord. 6. Tom. III.

Satis ad correptionem vestram arbitror posse sufficere fratres dilecti, quòd anteriore dominica profecturus nulla vobis sacrarum literarum spiritalia dona largitus sum, sed tantum vos increpans & arguens pro peccato, sine aliqua prædicationis consolatione dimiserim. Volui enim vos hoc ipsum intelligere, quàm grauiter peccaueritis qui diuina eloquia audire minimè meruistis. Huius enim sacerdotum vehemens & copiosa vindicta est, indignus quibusque scripturarum cælestium sacramenta nõ credere, nec sicut ait Dominus: sanctum dare canibus, neque margaritas proiicere porcorũ pedibus conculcandas. Perdit enim cælestis margaritæ gratiam quisquis eam fœdissimo peccatori circundare conatur. Gemma enim, sicut scitis, nõ nisi auro conuenit. Margarita, nisi pretiosis monilibus non applicatur vel aptatur. Estote ergo aurum optimũ, estote monile pretiosum, vt possit in vobis margarita spiritualis includi. Margarita enim Christus est Dominus: quã negotiator ille diues in Euãgelio, venditis omnibus rebus suis emere festinauit, & maluit omnes quas habebat gemmas amittere, tantum vt vnam Christi emeret margaritam. Mat. 13. Vnde & ego, fratres, pro magnitudine quod admiseratis delicti, nolui vobis administrare Euãgelicæ refectionis eloquia, sed magis ingerere animosę indignationis iniuriã, & priùs vos verberibus spiritalibus emendare, ac sic margaritę ditare muneribus. Malui, inquam, peccatum vestrũ accusando acriter increpare, quàm leuiter dissimulando nutrire. Quisquis enim fratrem non arguit peccãtem, quodammodo hortatur vt peccet. Nolo autem putetis quod non de amore faciam, vos sæpius verberando. Filius enim qui castigatione dignus est, plus amatur, sicut ait scriptura sancta. Quem enim diligit Dominus corripit: castigat autem omnem filium quem recipit.

Deuotionis causa hymnos composuit, propter quod culpatur ab hæreticis Arrianis. Vnde in secunda Epistola siue tractatu de tradendis basilicis, versus finem. Orat. in Auxentium. Lib. 5. Epistol. Tom. III.

Hymnorum quoque meorũ carminibus deceptum populum ferunt. Planè ne hoc abnuo. Grande crimen istud est, quo nihil potentius. Quid enim potentius quàm confessio Trinitatis, quæ quotidie totius populi ore celebratur? Certatim omnes student fidem, fateri Patrem & Filium & Spiritum sanctum norũt versibus prędicare. Facti sunt igitur omnes magistri, qui vix poterant esse discipuli.

Ambrosius sanctorum virorũ amator ac tumulator sanctus: & dum eorum obitum Deo reuelante sciebat, piè deflebat. vnde in Epistola ad Thessalonicensem Ecclesiam in principio, loquens de sancto Acholio illius Ecclesiæ Episcopo etiam defuncto. Lib. Epistol. 7. Epist. 59. Tom. III.

Dum semper affixũ tenere animo desidero sanctum virum, atque omnes actus eius quasi in specula positus exploro, hausi nimia indagine solicitudinis amaritudinem nuntij celerioris, & quod adhuc mallẽ nescire, cognoui in cælestibus iam requiescere virum, quẽ in terris requirebamus. Quæritis quis hoc annũtiauerit, cum vestræ sanctitatis nondum venissent literæ? Non teneo authorem nuntij, & vsu quidem venit vt non libenter teneamus nuntium mœstitudinis, sed tamen clauso mari, occupatis terrarum barbarica infestatione regionibus, cum deesset qui aduenire potuerit, non defuit qui nuntiaret: vt mihi videatur ipse sanctus annũtiare se nobis, eò quòd iam perpetuo laboris sui potiretur stipendio, & solutis vinculis corporis inter Angelorum ministeria Christo adhæreret, cupiens amantis sui mœrorem †absoluere: ne illi longæuitatem vitæ huius deprecaremur, cui vitæ æternæ præmia deferebantur. † Aliàs terrem.

Pro alio eligebat pati: vt patet in Epistola secunda ad Theodosium imperatorem, in qua scribit in se vindicari supplicans, quod ipse imperator in quendam episcopum fuerat minatus, pro eo quod audierat eius opere atque causa Iudæorum synagogam incensam, per hæc verba. Lib. 5. Epist. 10. Epist. 29. Tom. III.

Quid igitur sit quod metuam consideremus. Relatum est à comite orientis militarium partium incensam

sam esse synagogam, idque authore factum Episcopo. Iussisti vindicari in cæteros, synagogam ab ipso ædificari episcopo. Non astruo expectandam fuisse assertionem episcopi. Sacerdotes enim turbarum moderatores sunt, studio pacis, nisi cum & ipsi mouentur iniuria Dei aut Ecclesiæ contumelia. Sit aliquis iste episcopus feruentior in exustione synagogæ, timidior in iudicio. Non vereris imperator, ne acquiescat tuæ sententiæ, ne præuaricetur non times? Non etiam vereris, quod futurum est, ne verbis resistat comiti tuo? Necesse erit igitur vt aut præuaricatorem, aut martyrem faciat. Vtrunque alienum temporibus tuis, vtrunque persequutionis instar, si aut præuaricari cogatur, aut martyrium subire. Vides quò inclinet causæ exitus. Si fortem episcopum putas, caueto martyrium fortioris: si inconstátem, declina lapsum fragilioris. Plus enim astringitur qui labi infirmum coëgerit. Hac proposita conditione puto dicturum episcopum, quod ipse ignes sparserit, turbas compulerit, populos conduxerit, ne amittat occasionem martyrij, & pro inualidis subiiciat validiorē. O beatum mēdacium quo acquiritur sibi aliorum absolutio sui gratia. Hoc est imperator quod poposci & ego, vt in me magis vindicares, & hoc si crimen putares, mihi ascriberes. Quid mandas in absentes iudiciū? Habes præsentem, habes confitentem reum. Proclamo quod ego synagogam incenderim, certè quòd ego illis mandauerim, ne esset locus in quo Christus negaretur.

Orat. in Auxentium. Lib.5. Epist. Tom. III. *Ambrosij sanctitas etiam miraculo patuit: quia eius meritis Ecclesia custodita fuit. In secunda Epistola siue tractatu de tradendis basilicis, ante medium.*

Turbati estis quia apertas respicitis geminas fores, quas captus oculis quidam dum hospitium proprium repetit patefecisse memoratur. In quo cognoscite quod nihil suffragetur humana custodia. Ecce vnus qui videndi munus amisit, soluit vestra vniuersa munimina, & custodias lusit. Dominus autem suæ misericordiæ custodiam non amisit. Nónne ante biduum, vt meministis, etiam illud repertum est, quod à parte læua basilicę ingressus quidam peruius fuit: quem putabatur clausum esse atque munitum? Sepserunt nempe armati basilicam, explorabant hos atque illos aditus, cæcitate perfusi sunt, vt quod apertum erat, videre non possent. Itaque per plurimas noctes quod apertum fuerit, non ignoratis. Desinite ergo solicitari, quia hoc erit quod Christus iubet: & hoc esse expedit. Denique exempla
4. Reg. 6. vobis legis perferam. Helisæus quærebatur à rege Syriæ: missus erat exercitus qui eum caperet, circumuallatus erat vndiq;, cœpit timere eius seruulus, quia seruulus erat, hoc est non erat liberæ mentis & liberæ potestatis. Petiit aperiri oculos eius sanctus Propheta, & ait: Respice & vide quantò plures sint pro nobis quàm contra nos. Et respexit, & vidit Angelorum millia. Aduertitis igitur quod seruulos Christi ij magis custodiant qui non videntur, quàm qui videntur. Sed & illi si custodiunt, vestris custodiunt orationibus aduocati. Legistis nēpe eosipsos qui Helisæum quærebant ingressos esse Samariam ad eum ipsum quem capere gestiebant, cui non solùm non potuerunt nocere, sed & ipsius aduersus quem venerant, intercesione seruati sunt.

Lib. 5. Epistol. Epist. 33. Tom. III. *Item diuino miraculo qui contra ipsum missi fuerant conuertuntur ad ipsum. In tertia Epistola siue tractatu de eadem re. Quod require supra in Prologo. Item ibidem, sic dicens.*

Ante lucem vbi pedem limine extuli, circunfuso milite occupatur basilica. Idque à militibus imperatori mandatum dicitur, vt si prodire vellet, haberet copiā, se tamen præsto futuros si videret eū cum catholicis conuenire. Alioquin se ad eū cœtum quē Ambrosius cogeret, transituros. Prodire de Arrianis nullus audebat, quia nec quisquam de ciuibus erat, pauci de familia regia, nónulli etiam Gothi. Quibus vt olim plaustro sedes erat, ita nunc plaustrum Ecclesia est. Quocunq; fœmina ista processerit, secum suos omnes cœtus vehit. Circunfusam esse basilicam gemitu populi cognoui, sed dum leguntur lectiones, intimatur mihi plenam esse populi basilicam, etiam nouam, maiorem videri plebem quàm cum essent omnes liberi, lectorem efflagitari. Quid plura? Milites ipsi qui videbātur occupasse basilicam, cognito quòd præcepissem vt abstinerent à communionis consortio, ad cōuentum hunc nostrum venire cœperunt. Quibus visis, turbantur mulierū animi, prorupit feuna. Ipsi tamen milites se ad orationem venisse, non ad prælium loquebantur.

Et subditur.

Ead. epist. Sed grauiores motus futuros plena cōmotionis imperialia verba indicant. Ego tyrannus appellor, & plus etiam quàm tyrannus. Nam cum imperatorem comites obsecrarent vt prodiret ad Ecclesiam, idque petitu militum facere se dicerent, respondit, Si vobis iusserit Ambrosius, vinctum me tradetis. Quid post hanc vocem supersit considera. Quam vocem omnes cohorruerunt, sed habet à quibus exasperetur. Denique etiam speciali expresione Calligonus præpositus cubiculi mihi mandare ausus est: Me viuo, tu contemnis Valentinianum? Caput tibi tollo. Respondi: Deus permittat tibi vt impleas quod minaris. Ego enim patiar quod episcopi, tu facias quod spadones. Atque vtinam Dominus arceat eos ab Ecclesia, & in me omnia tela sua conuertant, meo sanguine sitim suam expleant.

Ambrosij constantia contra hæreticos, principaliter pro tunc Arrianos, sicut ipse meminit in tractatu super Psal. xxxvij. versu septimo. *Tom. IIII.*

Ideo Naboth inter sanctos habetur, quia maiorum suorum hæreditatem, ne regi quidem putauit esse cedendam: & lapidari maluit, vt vineam suam non daret. Hæreditas maiorum, fides vera est. Extiterunt Arriani regali subnixi potestate, qui templum Domini putauerunt esse tradendum, supplicia acerba minitantes, sed absit, vt apud mentem Domino seruientem præponderaret magis pœnæ formido, quàm pœna impietatis. Non præualuit perfidia, quia fides restitit.

Propterea ipsum despiciebat Auxentium quia hæreticus, quanquam imperiali fauore suffultus. Vnde in prima Epistola siue tractatu de basilicis tradendis sic dicit. *Lib. 5. Epistol. Epist. 32. Tom. III.*

Eligat quem sequatur. Agitur de istius Ecclesiæ sacerdote. Si audierit illum populus, & putauerit melius disputare, sequatur eius fidem, non inuidebo. Omitto quia iam ipse populus iudicauit, taceo quia eum quem habet, de patre tuæ clementiæ postulauit, taceo quia pater pietatis tuæ quietem futuram spopondit, si electus susciperet sacerdotium. Hanc fidem sequutus sum promissorum. Quod si de aliquorum peregrinorum assentatione se iactat, ibi sit episcopus, vnde sunt ij qui eum putant episcopatus nomine esse donādum. Nam ego nec episcopum noui, nec vnde sit scio.

Constantem se demonstrat contra eundem causa catholicorum eandem veritatem tenentium. Ibidem.

Non tanti est Ambrosius, vt propter se deiiciat sacerdotium. Non tanti est vnius vita, quanti est dignitas omnium sacerdotum, quorum de consilio ista dictaui, intimantibus ne fortè etiam gentilis esset, aut Iudæus aliquis, qui ab Auxentio esset electus, quibus traderemus de Christo triumphum, si de Christo iudiciū committeremus. Quid illis aliud, nisi Christi iniuriam audire? Quid illis aliud potest placere, nisi quod absit, vt Christi diuinitas denegetur?

Quam constantiam tam in disputando, quàm corporaliter resistendo habuerit ipsi imperatori demonstrat. Ibidem infra in fine.

Licet non sit propter vnum necesse tot episcopos fatigari, qui etiam si Angelus de cælo esset, paci Ecclesiarum non debet præferri, cum audiero synodum

congregari

congregari,& ipse non deero. Tolle igitur legem, si vis esse certamen. Venissem, Imperator, ad consistorium clementię tuæ, vt hæc coràm suggererem, si me vel episcopi, vel populus permisissent, dicentes de fide in Ecclesia debere tractari coram populo. Atq; vtinam, Imperator, non denūtiasses, vt quò vellem pergerem, quotidie prodibam, nemo me asseruabat. Debuisti me quò volueras destinare, quē ipse omnibus offerebam. Nunc mihi à sacerdotibus dicitur, nō multum interest vtrum volens relinquas an tradas altare Christi. Cùm enim reliqueris, trades. Atque vtinam liquidò mihi pateret ꝙ Arrianis Ecclesia minimè traderetur, sponte me offerrem tuæ pietatis arbitrio. Sed si ego solus interstrepo, etiam de aliis omnibus inuadendis Ecclesiis est præceptum. Vtinam confirmetur vt Ecclesiæ nullus molestus sit. Opto vt de me qualis videtur sententia proferatur. Dignāter igitur imperator accipe quod ad consistoriū venire non potui. Ego in consistorio nisi pro te stare non didici, & intra palatium certare non possum, quia palatij secreta nec quæro, nec noui.

Orat. in Aux. Lib. 5. Epistol.

Pro ipsa Ecclesia & Ecclesiæ rebus sic resistebat Ambrosius imperatori. In ij. epist. siue tractatu de prædicta re.

Cùm esset propositum vt Ecclesiæ iam vasa traderemus, hoc responsi reddidi. Me si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argētum, id quod mei iuris esset, libēter offerre, templo Dei nihil posse decerpere: nec tradere illud quod custodiendum non tradendum acceperim. Deinde consulere me etiam imperatoris saluti, quia nec mihi expediret tradere, nec illi accipere. Accipiant enim vocem liberi sacerdotis, si vult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria. Hæc plena humilitatis sunt, & vt arbitror, plena affectus eius quem imperatori debet sacerdos. Sed quia lucta nobis est, non solùm aduersus carnem & sanguinem, sed etiam (quod grauius est) aduersus spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cælestibus, tentator ille diabolus per ministros suos certamen auget, vulneribus corporis mei experiendum arbitratur.

Sic facere se debere probat exemplo scripturæ, & ratione. Ibidem infra.

Meministis etiam quod lectum sit hodie, Nabuthe sanctum virum possessorem vineæ suæ interpellatū petitione regia, vt vineā suam daret, vbi rex succisis vitibus olus vile sereret: eumq; respondisse: Absit vt ego tradam patrū meorum hęreditatem. Regemq; contristatū esse ꝙ sibi esset alienum ius relatione iusta negatum, sed muliebri consilio deceptū. Nabuthe vites suas vel proprio cruore defendit. Si ille vineā nō tradidit suam, nos trademus Ecclesiam Christi? Quid à me responsum est contumaciter? Dixi enim conuentus, Absit à me vt tradam Christi hæreditatē. Sed & hoc addidi: Absit vt tradam hæreditatem patrū, hoc est, hęreditatem Dionysij qui in exilio in causa fidei defunctus est: hæreditatē Eustorgij confessoris, hæreditatem Myroclis, atq; omniū retro fidelium episcoporum. Respondi ego quod sacerdotis est, quod imperatoris est faciat imperator.

Alia ratione per scripturam noui testamenti probat idem, ibidem infra versus finem.

Et tamen videte quantò peiores Arriani sunt quàm Iudæi. Illi quærebant vtrū soluendum putarent Cæsari ius tributi, isti imperatori volunt ius dare Ecclesiæ. Sed vt perfidi suū sequuntur authorem, ita & nos quæ nos Dominus & author noster docuit respondeamus. Considerans enim Iesus dolum Iudæorū dixit ad eos: Quid me tentatis hypocritæ? ostendite mihi denariū. Et cùm dedissent, dixit: Cuius imaginem & superscriptionē habet? respōdentes dixerunt, Cęsaris. Et ait illis Iesus, Reddite quæ sunt Cæsaris Cęsari, & quæ sunt Dei Deo. Ergo & ego dico illis qui mihi obiiciunt, ostendite mihi denarium. Iesus Cæsaris denarium vidit, & ait: Reddite quæ Cæsaris sunt Cæsari, & quæ Dei sunt Deo. Nunquid de Ecclesiæ basilicis occupandis possunt denariū offerre Cæsari? Sed in Ecclesia vnam imaginem noui, hoc est imaginem Dei inuisibilis, de qua dixit Deus, Faciamus hominem &c.

Lib. 5. Epistol. Epist. 33. Tom. III.

Nō tēporalia aut sua propria, sed Ecclesiæ iura defendebat constāter & iustè. In epist. siue tractatu de ipsa re dicit.

Cōuenior ipse à comitibus & tribunis, vt basilicę fieret matura traditio, dicētibus imperatorē iure suo vti, eò quòd in potestate sua essent omnia. Respōdi: Si à me peteret quod meū esset, i. fundū meū, argētū meū, ius huiusmodi meū, me nō refragaturū, quāquā oīa quæ mea sunt, essent pauperū. Verùm ea quæ diuina sunt, imperatoriæ maiestati nō esse subiecta. Si patrimoniū petitur, inuadat. Si corpus, occurrā. Vultis invincula rapere? vultis in mortē? volūtati mihi est. Nō ego vallabo me circūfusione populorū, nec altaria tenebo vitā obsecrās, sed pro altaribus gratius immolabor. Horrebā quippe animo, cū armatos ad basilicā Ecclesiæ occupādā missos cognoscerē, ne dū basilicā vendicāt, aliqua strages fieret, quæ in perniciē vergeret totius ciuitatis. Orabā ne tantæ vrbis vel totius Italiæ busto superuiuerē. Detestabar inuidiā fundendi cruoris, offerebā iugulū meū. Aderāt Gotthi tribuni, adoriebar eos dicens: Propterea vos possessio Romana suscepit, vt perturbationis publicæ vos præbeatis ministros? Quò transibitis, si hæc deleta fuerint? Exigebatur à me, vt cōpescerē populū. Referebam in meo iure esse vt nō excitarem, in Dei manu vt mitigaret. Postremò si me incentorem putarēt, iā in me vindicari oportere, vel abduci me in quas vellēt terrarū solitudines. His dictis, illi abierunt. Ego in basilica veteri totum exegi diem, inde domum me recepi cubitum, vt si quis abducere vellet inueniret paratum.

Inuectiua in Auxentium. Lib. 5. Epist.

Ambrosius propterea non timebat mortem. In secunda epistola siue tractatu de eadem re.

Tentator ille diabolus per ministros suos certamen auget, vulneribus corporis mei experiendum arbitratur. Scio fratres vulnera hæc quæ pro Christo suscepimus, non esse vulnera quibus vita amittitur, sed propagatur. Sinite quæso esse certamen, spectatores vos esse decet. Considerate quia si quem habet ciuitas vel athletā vel alterius nobilis artis peritum, optat offerre certamini. Cur in maioribus repudiatis, quod vel in minoribus velle consuestis? Non metuit arma, non barbaros, qui mortem non timet, qui nulla carnis voluntate retinetur. Certè si Dominus huic certamini nos deputauit, frustra peruigiles tot diebus & noctibus custodias exhibetis. Implebitur Christi voluntas. Omnipotens est enim Dominus noster Iesus, hęc est fides nostra. Et ideo quod fieri mandat, implebitur. Nec conuenit diuinæ obuiare sententiæ. Audistis hodie quòd lectū sit: pullū sibi asinæ Saluator per Apostolos iussit adduci, mandauítque vt si quis resisteret, diceretur, Dominus operam eius desiderat. Quid & si nunc pullum istum asinæ, hoc est eius animalis quod grauem sarcinam portare consueuit, sicut est humana conditio cui dicitur, venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos: Tollite iugum meū super vos, quia leue est? Quid si inquam, pullum istum ad se modo iussit adduci, missis Apostolis suis, qui iam exuti corpore in comprehensibilem oculis nostris Angelorum speciem gerunt? Nónne si ab aliquo resistatur, dicent: Dominus operā eius desiderat? Si resistat conuersatio corporalis, quia aliquibus forsitan grati videmur: sed qui nos hîc diligit, multò amplius diliget si finat fieri hostiam Christi: quia dissolui & esse cum Christo multo melius, etsi manere in carne magis necessarium propter vos. Nihil est ergo quod vereamur, fratres dilectissimi. Scio enim quia quicquid passus fuero, pro Christo patiar: & legi quod eos timere nō debeā qui possūt carnē occidere. Et audiui dicētē, qui perdiderit animā suam propter me, inueniet eam. Ergo si vult Dominus, certum

certum est quòd nullus obsistat. Quòd si adhuc nostra differt certamina, quid veremini? Seruum Christi non custodia corporalis, sed Domini prouidentia sepire consueuit.

Ibidem infra hoc ipsum declarat.

Vt de ipso Domino sumamus exemplum, quando voluit, passus est: & cùm quæreretur, inuentus est. Quãdo autem nõ hora venerat passionis, per medium quærentium transibat, & volentes eum tenere non poterant. Quo vtique euidenter ostendit: quia quando Dominus vult, vnusquisque inuenitur & capitur: quando autem differt, etiamsi quæratur, quærẽtium oculis non cernitur. Ego ipse non quotidie vel visitandi gratia prodibam, vel pergebam ad martyres? Non regiam palatij prætexebam eundo & redeundo? Et tamen nemo me tenuit, cùm exturbandi me haberent, vt prodiderunt postea, voluntatem, dicentes: Exi de ciuitate, & vade quò vis. Expectabam, fateor, magnum aliquid, aut gladium pro Christi nomine, aut incendium. At illi delicias mihi pro passionibus obtulerũt, sed athleta Christi non delicias, sed passiones suas exigit. Nemo igitur nos turbet, quòd aut carrum præparauerunt, aut dura, vt sibi videbantur, Auxentij ipsius qui se dicit episcopum ore iactata. Plerique narrabant percussores præmissos, pœnam mortis esse decretam: nec illa credo, nec ista desero. Quò enim abibo, vbi non omnia plena gemitus sint & lachrymarum, quando per Ecclesias iubentur eiici catholici sacerdotes, resistentes gladio feriri, curiales proscribi omnes, nisi mandata impleuerint? Et hæc episcopi manu scripta & ore dictata, qui se vt probaret doctissimum, vetus non amisit exemplum. Legimus enim in Propheta quòd viderit falcem volantem. Hanc imitatus Auxentius gladium volantem per omnes vrbes direxit. Et satanas transfigurat se in Angelum lucis, & in malum imitatur eius potentiam. Tu Domine Iesu vno momento mundum redemisti: Auxentius vno momento tot populos quod in ipso est, trucidabit, alios gladio, alios sacrilegio. Meam basilicam petit cruento ore, sanguinolentis manibus. Cui bene præsens lectio respondit: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Id est, non conuenit paci & furori, non conuenit Christo & Belial.

2. Cor. 11.

In ead. oratio.

Nihil timere se dicit. In epistola eadem siue tractatu, circa finem.

Hæc vt humiliter dicimus, ita constanter exponimus. Sed incendia aliqui, gladium, deportationem minantur. Didicimus Christi seruuli non timere, non timentibus nũquam est grauis terror. Denique scriptum est: Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum.

Epist. ad Soro. Lib. 5. Epistol. Episto. 33. Tom. III.

Patiens ad omnia toleranda. Epistola iij. siue tractatu de ipsa re.

In illa quoque basilica fertur quòd populus præsentiam flagitabat meam. Tunc ego hũc adorsus sermonẽ sum: Audistis filij librum legi Iob, qui solenni & munere est decursus & tempore. Sciuit & vsu hunc librum etiam diabolus intimandũ, quo virtus omnis suæ tentationis aperitur & proditur. Et ideo se hodie motu maiore cõcussit. Sed gratias Deo nostro, qui vos ita firmauit fide & patientia. Vnum Iob miraturus ascenderam, omnes Iob quos mirarer inueni. In singulis vobis Iob reuixit, in singulis sancti illius patientia & virtus refulsit. Quid enim præsentius dici potuit à Christianis viris, quàm id quod hodie in vobis Spiritus sanctus est loquutus? Rogamus Auguste, non pugnamus. Non timemus, sed rogamus. Hoc Christianos decet, vt & trãquillitas pacis optetur & fidei, veritatisq; cõstãtia nec mortis reuocetur periculo. Est enim Dominus præsul, qui saluos faciet sperãtes in se. Sed veniamus ad propositas lectiones. Videtis diabolo tẽtandi licentiã dari, vt boni probẽtur. Inuidet iniquus bonis profectibus, tentat diuersis modis. Tentauit sanctũ Iob in patrimonio, tentauit in filiis, tentauit in dolore corporis. Fortior in suo corpore tẽtatur infirmior in alieno. Et mihi meas diuitias quas in vobis habeo, volebat auferre, & hoc trãquillitatis vestræ patrimoniũ dissipare cupiebat. Vos quoque ipsos mihi bonos filios eripere gestiebat, pro quibus ego quotidie instauro sacrificium. Vos ruinis quibusdam publicæ perturbationis conabatur inuoluere. Duo igitur iam genera tentationis excepi. Et fortasse quia infirmiorem me Dominus Deus nouit, adhuc in corpus meum non dedit potestatem. Etsi ipse cupiam etsi offeram, adhuc me fortasse huic certamini imparẽ iudicat, & diuersis exercet laboribus. Nec Iob ab isto cœpit certamine, sed in hoc consummauit. Tentatus est Iob nuntiis coaceruatis malorum, tentatus est etiã per mulierem quæ ait: Dic aliquod verbum in Deũ & morere. Videtis quanta subito moueantur. Gotthi, arma, gentiles, mulcta mercatorum, pœna sanctorum. Aduertitis quid iubeatur cum mandatur. Trade basilicã, hoc est, dic aliquod verbum in Deum & morere. Nec solum dic aduersum Deum, sed etiam fac aduersum Deũ. Mandatur, Trade altaria Dei. Vrgemur igitur præceptis regalibus, sed confirmamur scripturæ sermonibus, quæ respondit. Tanquam vna ex insipientibus loquuta es. Non mediocris ista tentatio est igitur. Nanque asperiores tentationes has esse cognouimus, quæ fiunt per mulieres.

Cap. 14. Tom. IIII.

AMBVLATIO. *Ambulare Dei. Libro de Paradiso.* Et audierunt, inquit, vocem Domini deambulantis ad vesperam. Quæ est ambulatio Dei, qui vbique semper est? Sed puto deambulationem quandam esse Dei per diuinarum seriem scripturarũ, in quibus quædam Dei versatur præsentia, cum audimus, quia ipse aspicit omnia, & oculi Domini super iustos: cum legimus, quia Iesus sciebat cogitationes eorum: cum legimus, quid cogitatis mala in cordibus vestris?

Tom. IIII.

In tractatu super Psal. xlv. versu iiij.

Ab eo vtique non egrediebatur, cui dixit postea: Exurrexi & adhuc tecum sum. Vbi autem aliquis grauius peccat, commouetur in eo Deus, vt ab eo transeat. Vnde & Adæ peccanti deambulare visus est, & Stephano stare: quia ille in præuaricatione lapsus est, hic in martyrio coronatus. Et in Zachariæ libro ita scriptum est. Ambulauit in commotione iræ Dominus.

Tom. V.

Ambulare hominis in spiritu. In commentario super epistolam ad Galatas, capite quinto.

Spiritu ambulat, qui fugit peccata.

Cap. 18. Tom. I.

Ambulare virtuosè. Libro primo de officiis.

Cicero lib. 1. de Offic.

Est etiam in ipso motu, gestu, incessu, tenenda verecundia. Habitus enim mentis, in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis nostri absconditus aut leuior, aut iactantior, aut turbidior, aut contrà grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaq; vox quædã est animi, corporis motus. Meministis filij quendã amicũ cum sedulis se videretur commendare officiis, hoc solo tamẽ in clerũ à me nõ receptũ, quòd gestus eius plurimũ dedeceret. Alterũ quoq; cũ in clero reperissẽ, iussisse me ne vnquã præiret mihi quia velut quodã insolẽtis incessus verbere oculos feriret meos. Idq; dixi, cũ redderetur post offensam muneri: hoc solum excepi, nec fefellit sentẽtia. Vterque enim ab Ecclesia recessit, vt qualis incessus prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur. Nanque alter Arrianæ infestationis tẽpore fidem deseruit: alter pecuniæ studio ne iudicium subiret, sacerdotem se nostrum negauit. Lucebat in illorum incessũ imago leuitatis, species quædã scurrarum percursantiũ. Sunt etiam qui sensim ambulando imitantur histrionicos gestus, & quasi quædam fercula pomparum, & statuarum motus nutantium, vt quotiescunque gradum transferunt, modulos quosdã seruare videãtur. Nec cursim ambulare honestum arbitror, nisi cum causa exigit alicuius periculi, vel iusta necessitas. Nam plerunque

Prognosticon ex motu corporis.

que festinantes anhelos videmus torquere ora,quibus si causa desit festinationis necessariæ næuus,iustæ offēsionis est.Sed nō de iis dico,quibus rara ꝓperatio ex causa nascitur,sed quibus iugis & continua in naturam vertitur:Nec in illis ergo tanquam simulachrorum effigies probo,nec in istis tanquam excussorum ruinas.Est etiā gressus probabilis,in quo sit species authoritatis grauitatísque pondus,tranquillitatis vestigium, ita tamen vt studium desit atque affectatio : sed motus sit purus ac simplex(nihil enim fucatum placet)motum natura informet.Si quid sanè in natura vitij est, industria emendet,vt ars desit,non desit correctio.

Ambulandum est in via morum secundum virtutes non secundum vitia:& de differentia vtriusque diffusè agit in Tom.IIII. *tractatu super primum psalmum,versu primo.*

Beatus vir qui in via peccatorum non stetit,& in cathedra pestilentiæ quoque non sedit.Viam dici vitæ huius cursum,in dubium non venit:cùm ipsa scriptura dicat,In via hac qua ambulabam,absconderunt laqueum mihi:&,Esto consentiens aduersario tuo cito dum es cum illo in via Etenim quoniam cursum vitæ huius currimus,habemus semitam per quam ambulamus quotidie,donec perueniamus ad finem.Et si non videmur corporaliter ire,progredimur.Nam sicut in nauibus dormientes ventis aguntur in portus,etsi nullus quiescentibus sensus est nauigandi,tamen cursus eos vrget ad finem,& impellit ignaros : sic vitæ nostræ spatio defluente,ad proprium vnusquisque finem cursu latente deducitur.Vnde dicitur:Surge qui dormis.Tu enim dormis, & tempus tuum ambulat.Et vide ne dum diu dormis, tempus prætereat.Ideo etsi dormis,cor tuū vigilet : cor tuum non ferietur.Si cor otiosum non sit,non sunt otiosa tempora tua.In via es ò homo, ambula vt peruenias: ne & nox te in via occupet,ne consumatur dies vitæ antè quam progressum virtutis acceleres. Viator es vitæ huius,omnia transeunt,omnia post te fiunt. Omnia in hac vita cernis,& transis. Vidisti amœnitatem arborū, viriditatem herbarum,puritatem fontium,& quodcūque huiusmodi quo delectantur oculi. Iuuit spectare, delectauit parumper attendere.Dum attendis, pertransisti.Iterum dum ambulas,incidisti scopulosum & confragosum iter,concaua rupium, prærupta montium, densa syluarum.Tædiasti parum,iterum transisti. Talis hæc vita est,cuius nec prospera permanent, nec aduersa diuturna sunt.Ergo quasi in via locatum neque secunda extollant,neque aduersa te frangant,nec plausibilia remorentur,nec mœsta detineant. Festina semper ad finem,festina vt peruenias.Elige tamen viam antè quàm curras.Duæ viæ sunt,vna iustorum,altera peccatorum. Psal.138. vna iniquitatis,de qua dixit Propheta: Et vide si est via iniquitatis in me.Non solùm autem vita nostra via est, sed etiam ipsa vita nostra aut virtutis via est,aut iniquitatis.Caue igitur ne in te gressus suos collocet auaritia, & sis via criminis:ne improbitas , ne libido , & sis via iniquitatis itinerantibus detrita flagitiis. Licet tibi eligere quos sequaris,aut iustos,aut iniustos. Iustorū via angustior est,iniustorum latior. Illa sobrietatis angustior,hæc ebrietatis latior,vt possit capere fluctuantes. Hæc habet seculi huius illecebras , illa habet futurorum præmia.In istis fructus præsentior,in illis spes tardior. Quæ enim suauia sunt,non deferunt diuturnam expectationem,sed præsentem habent perfunctionē. Quod autem serum est,labore quæritur,eò quòd à beata cogitatione vix capitur,quod oculus non vidit,nec auris audiuit,quæ præparauit Deus diligentibus se.Difficile solemus credere quæ non videmus:& ideo anima æstuat, & huc atque illuc,velut oculos quosdam circumfert cogitationes suas.Tunc illi occurrunt diuersæ rerum species,séque offundunt.Si ad sempiterna intendat , virtutem eligit:si ad præsentia voluptatem proponit. Graue & iniquum certamen aduersus delectationes præsen-

A tium.Hìc libertas est cupiditatum,illic seruitus iniuria facere quæ non vis,& ab iis quæ desideraueris abstinere.Hìc conuiuium,illic ieiunium:hìc intemperātia gaudiorum,illic perseuerantia lachrymarum : hìc saltatio, illic ploratio,hìc cātus dulces,illic gemitus graues. Scriptum est quidem: cor sapientium in domo luctus, & Eccle.7. cor stultorum in domo epularum.Melius est audire increpationem sapientis magis quàm virum audientem canticum stultorum.Sed pauci hoc audiunt, pauciores sequuntur. Allicit homines magis dulce peccati, quod ad præsens influit & impinguat audientis affectū:quàm triste virtutis,quæ fidei spem velut quodam cortice amari laboris inuoluit.Beatus ergo atq; mirabilis,qui tali viarū positus in electione, nō fuit illecebris voluptatis inflexus,vt gradū suū super vadosa & praua constituat.

Item in tractatu super xxxviij.versu x. Tom.IIII.

Quanquam in imagine Dei ambulet homo, tamen B vanè conturbabitur:Thesaurizat,& ignorat cui congregat ea.Vide quo modo ante asperitatē suæ sententiæ tēperauit,postea rationem suæ vocis absoluit. Temperauit dicendo,Quia in imagine Dei ambulat homo. Beatus homo qui ad similitudinem Dei per fidem ambulas. Beatus qui in te fidem habes : beatior si auaritiam non haberes.Aliud bonum mentis æternum : aliud vanum carnalis cupiditatis incendium. Fides enim Deo militat,auaritia tentatori.Ista congerit quod sibi prosit:illa quod proficiat alienis. Quid igitur tam vanum quàm nescire cui laboret hæredi ? Quis enim scit si sibi filius aut nepos proprius superuiuat? Sæpe conditis tabulis , testamentis scriptus hæres funesto habitu testatorem præcedit ad tumulum,aut hæreditatem superstes absorbet,aut luxuriosus dissipat,aut stultissimus non tuetur, aut proscriptus amittit.Si quem ergo videris studiosè diuitias congregantem,dic & tu:Vanè cōturbatur: Thesaurizat,& ignorat cui congregat ea:Neque enim secū C potest auferre quæ possidet : & cū morietur, relinquet alienis diuitias suas.Succedit frequenter inimicus & ingratus , & decessori successor insultat. Quos ille dilexit,iste persequitur:quos ille nutriuit,hic vendit. Græcus tamen non habet,In imagine Dei:sed tantummodo, In imagine.In qua ergo imagine ambulat homo ? In ea vtique ambulat,ad cuius similitudinem factus est,idest, ad imaginem Dei.Imago autem Dei Christus : qui est splendor gloriæ, & imago substantiæ eius.Christus ergo imago sancti.Ad imaginem hæc imago venit ad terras,vt iam non in vmbra ambularemus,sed in imagine. In Christo enim ambulat, qui sequitur Euangelium. Ideo discipulo suo dicit,vade retrò post me, vt sequaris me.Ideo errauit populus Iudæorum,quia in vmbra ambulauit.Ideo non errauit populus Christianus , quia in imagine ambulat,habens solem sibi iustitiæ refulgentē. Bona imago,non ceris picturæ fucata radiantis,sed plenitudine diuinitatis expressa. In qua imagine & Pater D simul videtur & Filius:quia per vtrunque eorum veritas operationis effulget. Etsi iam resurrexit Christus,tamen in Euangelio nobis adhuc eius imago monstratur. Lego quod Lazarum resuscitauerit, & Patris opus & Filij credo.Filius vocauit,Pater audiuit,Lazarus ambulauit.Lego quia eum dæmones fatebantur , fatebantur & Patrem. Tom.IIII.

Ambulandum est per viam virtutis arctam. In tractatu super Psal.xl.versu primo.

Via enim angusta virtutis est,lata delicti.Ideo rariores in virtute ambulant, plures in flagitio versantur. Quo fit vt inferior eorum sit numerus,qui præmia remunerationis accipient,quàm qui ob pretium grauiū peccatorum sortem aduersam iudicij reportabunt. Tom.IIII.

Ambulandum est per viam veritatis. Libro super Beati immaculati,litera iiij.versu vj.

Non potest hoc dicere qui errat in dogmate.Non potest Arrianus dicere,non potest Sabellianus,non Manichæus,

chaeus: Non potest dicere auarus, qui secularia & materialia concupiscit: non potest dicere qui negotiatur. Non est enim via veritatis habendi studium, cupiditas possidendi. Quomodo via veritatis, cum ille diues in seculo nequeat secum suas transferre diuitias: & incipiat mendico illo Lazaro egentior esse post mortem? Non est honor seculi via veritatis, solicitudo mundi. Denique qui viam veritatis elegit, paulò post dicit: Auerte oculos meos ne videant vanitates. Vanitas temporalium est, veritas aeternorum. Si volumus igitur viam ambulare veritatis, peregrinemur seculo magis quàm Deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo praesens est: qui autem ambulat per speciem, adest seculo, peregrinatur à Domino: sed hic cito confunditur.

Ambulandum per vias prudentiae & aequitatis. Eodem libro, litera octaua, versu tertio.

Diuiduus sensus, aut quia vias meas superiores cogitaui plenas lapsus atque peccati: & ideo vt remissionem peccatorum possim mereri morum conuersione studióque virtutum, auerti pedes meos in testimonia tua: vt non iam meis gressibus quibus ante sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quò tuorum semitae mandatorum me errare non sinerent, nec vestigium in deuia & tortuosa deflecterem. Frequenter enim ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quò desiderant peruenire, & carent erroris anfractu. Sin autem vsurpent scire quod nesciunt, & putent aliqua sequenda compendia, à publici tractu itineris recedentes, erroris labyrinthos frequenter incurrunt, vt eos de itinere deflexisse poeniteat: & ideo post multa laborum dispendia, ad iter quod reliquerunt, redire contendunt. Hic ergo sensus vnus est. Alius autem ita. Cogitaui vias meas: non superiores, sed futuras: vt ante meos actus cogitationibus praeuenirem, ne inconsulta operatione progressus, aliquid in ipsis actionibus offensionis inciderem. Vt si agere aliquid velim, ante cogitem vtrum agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum modo: similiter si loquendum, id vtrum loqui debeam: deinde publicè, an secretò: loqui praesentibus aliquibus, aut nullis. Sicut illud est, vt si velis fratrem corripere, primò solus corripias: secundò, praesentibus duobus aut tribus testibus: tertiò si non audierit, coram Ecclesia. Itaque si praetermisso ordine velis coram Ecclesia fratrem increpare, quem ante monere debueras, erratum ipse cognoscis. Omnia igitur cum cogitatione facito, vt non te poeniteat operis tui. An verò si viam ingressus cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concursus viarum) si nescias quod iter ingredi debeas, stas tamen & cogitas ipse tecum, vtrum primam, an secundam, an tertiam, an quartam vel certe quintam, si ita est, viam eligas quam sequaris: nec putas prius adoriendum iter quàm animo definieris, & pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quae sit via quae in ciuitatem ducat, ad quam tibi putas esse pergendum. Quantò igitur magis animo debes ac mente consistere, qui ad regnum caeleste contendis: & cogitare tecum, quia non omnis via illò ducit: non omnis via illò dirigit, ad Hierusalem illam, quae in caelo est. Sunt viae quae malos exitus habent, quas diaboli tentamenta terruerunt: & ideo
Prouerb.14. exitus earum, exitus mortis. Hae nempe sunt viae de quibus legisti in Prouerbiis: Quia sunt viae quae videntur viro rectae esse, vltima autem earum aspiciunt in profundum inferni. Est autem angustior illa quae ducit ad Dei regnum. Volens igitur eam ingredi viam quae ad Deum ducit, non circunspicies, non tecum ipse tractabis, non considerabis ne facili capiaris affectu, si viae latitudine prouocatus, ingrediaris iter quod

A ad inferna deducat? Cogita ergo ante, atque perpende quod facias.

Ideo dicit lib. eod. litera j. versu vj.

Cum ad Ecclesiam venis, & Christianum te asseris, sanus videris: aperis oculos, quibus possis videre: sed dum audire dissimulas quae leguntur, claudis tibi ne videas, & si aliis videre videris: iniicis etiam quasdã perfidiae & intemperantiae manus oculis animae tuae, & caecitatem infers cordi tuo, quod est grauius, voluntariam, vt videns non videas, audiens non audias. Putas te solum esse cum fornicaris, & non recordaris quia oculi Domini vident orbem terrarum? Non audis dicentem: Ecce venit hora vt dispergamini vnusquisque Ioan.6.
in sua, & me solum relinquatis: sed non sum solus, quia Pater mecum est. Adest ergo Pater, adest & Filius Dei, adsunt ministri, adsunt Cherubin & Seraphin, qui dicunt, sanctus, sanctus, sanctus Dominus, plena est terra Isai.6.
B maiestatis tuae. Plenus est mundus sanctarum virtutũ, quia plenus est nequitiarũ. Plenus est orbis terrarũ remediis, quia plenus est laqueis. Putas quod in lupanari Christus te non videat, quem videt lupanar intrare? Putas quòd in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem? Num parietes refugit, qui spectat errores: & secretum criminis aduersatur, qui scenam criminis intuetur? An putas tunc primum te intrare meritorium, cum fornicem meretricis ingrederis? Intrasti iam, quando cogitationes tuas meretrix introiuit. Intrasti iam, quando ad potiendam prostibuli cupiditatem gressu mentis intrasti. Pulsasti lupanaris fores, quando ad mulieris concupiscẽdae decorem oculos mentis aperuisti. Et si verum audire vis, quomodo te in lupanari non videt Christus, quando te vidit, qui adulterando in corde tuo, te ipsum lupanar esse fecisti? Deinde dicit ipse Dominus Iesus. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adultera- Mat.5.
C uit eam in corde suo. Vnde tamen tam religiosus in opinione, qui tam probrosus in crimine? Sed acquiesco tibi quòd Iesus te nolit videre, nolit reuincere qui nolit accusare: nolint videre & Angeli: sed videt diabolus, qui tecum introiuit, imò qui te introduxit. Vident ministri eius, qui te circũdederũt ne videres Angelos Dei. Vidit Belial, vidit legio qui te impulerunt ne quis reuocaret, ne quis teneret. Noli putare quod colludium tibi praestet silentij, qui volet tecum supplicij habere consortium. Studet plures similes sui videre, & in eo habet gloriam, quòd plures perditos fecerit. Ipse est incentor, ipse est accusator, ipse in Iudam introiuit, ipse eum ad perditionem impulit, ipse misit ad laqueum. Quanti dicturi sunt illo die aduersus eum, tu nos circunuenisti, tu impulisti? Exemplum quaeris: Accipe dicentem Euam, praeuaricationis suae authorem fuisse serpentem. Sed illum implicauit, non se absoluit. Cui respondit Dominus: Non praeceperam ne gustaretis de li-
D gno solo quod est in medio Paradisi? Respondit ergo veritas & pluribus: Diabolum audistis suadentem noxia, me non potuistis audire vtilia mandantem? Et ideo operemur iustitias. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

Ambulandum est per viam Dei & non hominis. Eodem libro, litera quarta, versu secundo.

Pulchro ordine ad iustificationes Dei perueniendum putat, vt primùm sua peccata fateatur. Sic enim docemur & alibi: Dic iniquitates tuas vt iustificeris. Itaque scire debemus quid sit vias suas ambulare hominem, & vias Dei. Qui facit voluntates carnis, & viuit secundum concupiscentiam mundi huius, vias suas ambulat: quibus delectatur & gaudet. Qui autem venit facere voluntatem Patris sui qui in caelis est, cui cibus est vt mandatum Dei compleat, qui non quae-

rit quod sibi voluptatis sit, sed quod placeat Deo: ille A viam Domini pergit: illam viam, quæ ait: Ego sum via, veritas & vita. Vides ergo quia ille viuit secundum verbum Dei, qui viam ambulat Christi. Ipse etiam Dominus Deus in Deuteronomio docet quomodo in viis suis ambules, dicens: & nũc Israël quid Dominus Deus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, & seruias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua custodias mandata & iustitias eius? Liquet igitur alias vias esse carnis, alias Dei: & si quis velit ambulare vias Dei, ei prius vias esse carnis & corporis & secularis sapientiæ deserendas.

Ioan 14. Deuter. 10.

Ambulandum est per viam spiritus & non carnis. In tractatu super Psalmum xxxvij. exponendo titulum dicti Psalmi. Tom. IIII.

In carne positi, non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum. Peccatum est quippe secundum carnem ambulare: quia luxui, & voluptatibus, & B lasciuiis, & carnis cupiditatibus viuit, qui secundum carnis concupiscentiam conuersatur. Sapientia enim carnis inimica est Deo. Vnde qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Ideoque peccatum damnat de peccato, qui se à carnis vitiis abluendo, secundum spiritum viuit, totus Deo deditus, & cælestibus intentus oraculis, propter quod Christus aduenit, vt non suam, id est, carnis, sed Dei faceret voluntatem. Si quis ergo illum sequatur vt faciat quæ placent Deo, & carnis suæ comprimat appetentiam, imitator est Christi.

Cap. 12.

Ambulandum est vt Christus ambulauit. In commentario super Luc. lib. vj. Tom. V.

Christus noluit gloriari, sed maluit ignobilis videri, vt passionem subiret: Et tu qui ignobilis natus es, gloriaris? Eadem tibi qua Christus ambulauit, gradiendum est via. Hæc eius agnitio, hæc eius imitatio, per ignobilitatem & bonam famam, vt glorieris in cruce, C sicut est gloriatus. Sic ambulauit Paulus, & ideo gloriatur dicens: Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

Gal. 6.

Item libro super Beati immaculati, litera prima, versu primo & secundo. Tom. IIII.

Beati immaculati in via. Hoc est: Ecce maledicta terra in Adam cœpit habere beatitudinem, si tamen legem Domini non derelinquat. Ecce immaculatus est homo, qui erat ante pollutus. Quàm pretiosum est custodire præceptum Domini, quàm pretiosum etiam præcepti vnius scire mysterium? Sed quis est immaculatus? Non vtique qui in quacunque via ambulat, sed qui in Christo ambulat. Ipse enim dixit: Ego sum via. In hac via qui ambulat, errare non nouit: si tamen ab hac via nunquam recedat. Est & via lex: & ideo dum immaculatus est, in lege Domini ambulat. Nec ambulare in hac via desinat, ne immaculatus esse desistat. Nõ declinet in dextrã aut leuã, nõ titubet, nõ resistat, nõ expectet, sed ambulet, superiora obliuiscẽs, & ea quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequatur brauium, festinet, contendat vsque in finem. Finis legis enim est Christus. Multi enim volunt ambulare in via, sed non vsque in finem. Non ambulant Iudæi vsque ad finem, qui non vsque ad Christum ambulant. Non ambulat Manichæus in via, qui legem refutat. sed ambulat vera fides, quæ & legem suscipit, & plenitudinem legis agnoscit. Si quis ergo in via ambulat, scrutetur testimonia Domini.

Ioan. 14.

Figura de tali ambulatione. In sermone de quadragesima qui incipit, Retinent adhuc sensus vestri fratres, nos hoc superiore dominica prædicasse: veruntamen iste sermo attribuitur Augustino. Serm. ord. 24. Tom. III.

Non enim tantum filij Israël in itinere deserti corporeis gressibus ambulauerunt, quantum in via Domini religiosis actibus profecerunt. In via planè ambulauerunt Domini, quæ illos & potauit in fluctibus, & patuit è cælo. Esurientibus enim in eremo manna non defuit, periclitantibus in mari, terra non fugit. Ibi mare in semita sternitur, ibi cælum ad pabulum reseratur. Propter gratiam famulorum Dei, Iordanis fluenta sua retinet, aquam suam myrrha commutat. Illic retrorsum conuersa, quæ sequebatur vnda præcedit: hîc in melius temperata, quæ amarum stillabat, vena dulcescit. Et mirum in modum fluuius cursum perdidit, fons saporem. Tom. IIII.

Non est ambulandum erecta ceruice. Libro super Beati immaculati.

Noli alta ambulare ceruice, sicut filiæ Iudæ. Altis enim ceruicibus citò laqueus innodatur. Noli ad secularia animum mentémque defigere, sed circunspice oculis animæ diligenter: quia pluet laqueos Deus super peccatores, ne cadentes illigare te possint: quos poteris euitare, si legem Domini non obliuiscaris. Ead. lib. de Paradiso, cap. 14.

Ambulant malè mali. In tractatu super Psalm. xliij. versu xvj.

Et audierunt, inquit, vocem Domini deambulantis ad vesperam. Quæ est ambulatio Dei, qui vbique semper est? Sed puto deambulationem quandam esse Dei per diuinarum seriem scripturarum, in quibus quędam Dei versatur præsentia. Cum audimus, quia ipse aspicit omnia: &, Oculi Domini super iustos: cũ legimus, quia Iesus sciebat cogitationes eorum: cum legimus, quid cogitatis mala in cordibus vestris?

Ambulare ventre vel pectore, Libro de Paradiso capite decimoquinto. Tom. IIII.

Vt scias quia serpens typus est delectationis, eius damnationem aduerte. Supra pectus, inquit, tuum, & in vtero tuo ambulabis. Qui sunt qui in vtero suo ambulant, nisi qui ventri & gulæ viuunt, quorum Deus venter est, & gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiunt, & cibo onerati, ad terrena curuantur? Bene ergo delectationi ait, quæ cibis intenta terram videtur manducare: Supra pectus tuum, & in vtero tuo ambulabis: & terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ. Tom. IIII.

AMEN. *In tractatu super Psalmum quadragesimum exponens vltimum versum, scilicet, Benedictus Dominus Deus Israel à seculo & vsque in seculum: fiat, fiat: dicit sic.*

Hoc quod dicit, Fiat fiat: in Hebræo habet, Amen amen: vt asserunt qui librum legerunt in Hebraicis literis scriptum. Gręcus hoc loco γένοιτο γένοιτο dixit: quod est, Fiat fiat. Quod verbum diuersas significationes habet, vt sit interdum imperantis, interdum precantis, interdum confirmantis aliquid. Imperantis est, cum superior inferiori statuit quid faciendum sit vel sequendũ. Precantis est, sicut illud, Fiat voluntas tua: nõ enim Deo quis imperat, sed precem fundit. Cõfirmantis est, cum D benedicit Propheta, vel sacerdos, vel sanctus aliquis, & populus respondet, Fiat fiat. Hîc ergo magis confirmatio mihi videtur benedictionis, quàm oratio vel deprecatio, maximè quia repetitio ipsius facta sermonis est. Et videtur Hebræus quidem sermo mutatus, sed idem sensus expressus est. Sicut enim cum sacerdos benedicit, & populus respondet, Amen: confirmans benedictionem sibi, quam plebi sacerdos à Domino deprecatur: ita in psalmo responsum est, Fiat fiat: quasi, Amen amen. Amen autem, quasi confirmationis verbum euidenter ostenditur in Euangelio, vbi Dominus confirmans sermonem suum, Amen, inquit, dico vobis. Maior est autem vis vbi repetitus est sermo: quod in libro Euangelij secundum Ioannem frequentius inuenimus: quia ipse maximè de cælestibus & profundis mysteriis est loquutus: sicut scriptum est, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non

Mat. 6. Ioan. 3. Ioan. 3.

cto, non potest introire regnum Dei. Et alibi: Amen amen dico vobis, si quid petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis.

Tom. I.

AMICITIA ET AMICVS. *Amicitia bona quæ sit. Libro tertio de officiis, capite decimo quinto.*

Ea amicitia probabilis quæ honestatem tuetur, præferenda sanè opibus, honoribus, potestatibus: honestati verò non solet præferri, sed honestatem sequi. Qualis fuit Ionathæ: qui pro pietate nec offensam, nec salutis periculum refugiebat. Qualis fuit Abimelech, qui pro hospitalis gratiæ officiis, necem potius sui quàm proditionem fugientis amici, subeundam arbitrabatur. Nihil igitur præferendum honestati: quæ tamen ne amicitiæ studio prætereatur, etiam hoc scriptura admonet. (Cap. 16.)

Cap. 16. *Amicitiæ priuatæ debet præferri amor reipub. & veritatis. Ibidem.*

Sunt enim pleræque philosophorum quæstiones, vtrum amici causa quisquam contra patriam sentire nec ne debeat, vt amico obediat: vtrum oporteat vt fidem deserat, dum indulget atque intendit amici commoditatibus. Et scriptura quidē ait: Claua & gladius & sagitta ferrata, sic homo est testimonium dans falsum contra amicum suum. (Prouerb. 25.) Sed considera quid astruat. Non testimonium reprehendit dictum in amicum, sed falsum testimonium. Quid enim si Dei causa, quid si patriæ cogatur aliquis dicere testimonium? Nunquid præponderare debet amicitia religioni, præponderare charitati ciuium? In his tamen ipsis requirenda est veritas testimonij, ne amicus appetatur amici perfidia, cuius fide absolui debeat. Amicus itaque neque noxio gratificari debet, neque innocenti insidiari.

Cap. eod. *Amicus propterea debet reprehendi & corrigi vbi peccat. Ibidem.*

Sanè si necesse sit dicere testimonium, si quid in amico vitij cognoueris, corripe occultè: si non audierit, corripe palam. Sunt enim bonæ correctiones, & plerunque meliores quàm tacita amicitia: Etsi lædi se putet amicus, tu tamen corripe: etsi amaritudo correptionis animum eius vulneret, tu tamen corripere ne verearis. Tolerabiliora enim sunt amici vulnera, quàm adulantium oscula. (Prouerb. 27.) Errantem igitur amicum corripe: innocentem amicum non deseras.

Cap. eod. *Amicitia debet esse constans & modesta. Ibidem.*

Constans enim debet esse amicitia, perseuerare in affectu, non puerili modo amicos mutare vaga quadam debemus sentētia. Aperi pectus tuū amico, vt fidelis sit tibi, & capias ex eo vitæ tuæ iucunditatem. Fidelis enim amicus medicamentum est vitæ & immortalitatis gratia. Defer amico vt æquali, nec te pudeat vt præuenias amicum officio. Amicitia enim nescit superbiam. Ideo sapiens dicit: Amicum salutare non erubescas. (Eccle. 22.) Nec deseras amicum in necessitate, nec derelinquas eum, neque destituas: quoniam amicitia vitæ adiuuamentum est. Ideo in ea onera nostra portemus, sicut Apostolus docuit. Dicit enim is quos eadem complexa est charitas. Etenim si amici secundæ res amicos adiuuant, cur non & in aduersis amici rebus amicorum adiumenta suppetant? Iuuemus consilio, conferamus studia, compatiamur affectu. Si necesse est, toleremus propter amicum etiam aspera. Plerunque inimicitiæ subeundæ sunt propter amici innocentiam, sæpe obtrectationes, si restiteris vel responderis cum amicus arguitur & accusatur: nec te pœniteant eiusmodi offensiones. Iusti enim vox est: Et si mala mihi euenerint propter amicum sustineo. In aduersis enim amicus probatur: Nam in prosperis, omnes amici videntur. Sed vt in aduersis amici patientia & tolerantia necessaria, sic in prosperis authoritas congrua est, vt insolentiam extollentis se amici reprimat & redarguat. Quam pulchrè in aduersis positus Iob dicit: Miseremini mei amici, miseremini. (Iob 19.) Non quasi abiecta vox ista est: sed quasi censoria. Nam cum iniustè argueretur ab amicis, respondit: Miseremini mei amici, mei miseremini: hoc est misericordiam debetis facere, opprimitis autem vos & impugnatis hominem, cuius ærumnis compati pro amicitia vos oportet.

Amicitia quàm sit vtilis, & quod non præfertur fidei. Ibidem. Cap. eod.

Seruate igitur filij initam cum fratribus amicitiam, quia nihil est in rebus humanis pulchrius. Solatium quippe vitæ huius est, vt habeas cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, cui committas secreta pectoris, vt colloces tibi fidelem virum, qui in prosperis congratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persequutionibus adhortetur. Quam boni amici Hebræi pueri, quos à sui amore nec fornacis ardentis flamma diuisit. De quo loco, vt supra diximus. Bene ait sanctus Dauid, Saul & Ionathas speciosi & charissimi inseparabiles in vita sua, in morte quoque non sunt separati. (2. Reg. 1.) Hic est amicitiæ fructus, non vt fides propter amicitiam deseratur. Non potest enim hominis amicus esse qui Deo fuerit infidus.

Amicitia vera inter æquales est, nec debet esse adulatoria, nec temporalis commodi causa. Ibidem. Cap. eod.

Pietatis custos amicitia est, & æqualitatis magistra, vt superior inferiori se exhibeat æqualem, inferior superiori. Inter dispares enim mores non potest esse amicitia. Et ideo conuenire sibi vtriusque debet gratia. Nec authoritas desit inferiori, si res posceret: nec humilitas superiori. Audiat quasi parem, quasi æqualem: & ille quasi amicus moneat, obiurget: non iactantiæ studio, sed affectu charitatis. Neque monitio aspera sit, neque obiurgatio contumeliosa. Sicut enim adulationis fugitans amicitia debet esse, ita etiam aliena insolentia. Quid est enim amicus, nisi consors amoris ad quem animum tuum adiungas atque applices, & ita misceas, vt vnum velis fieri ex duobus, cui te tanquam alteri tibi cōmittas, à quo nihil timeas, nihil ipse commodi tui causa inhonestum petas? Non enim vectigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est enim amicitia, non quæstus: quia non pecunia paritur, sed gratia: nec licitatione pretiorum, sed concertatione beneuolentiæ. Denique meliores amicitiæ sunt inopum plerunque quàm diuitum: & frequenter diuites sine amicis sunt, quibus abundant pauperes. Non est enim vera amicitia, vbi est fallax adulatio. Diuitibus itaque plerique assentatoriè gratificantur: Erga pauperem nemo simulator est. Verum est quicquid defertur pauperi: huius amicitia inuidia vacat.

Amicitia est nobis cum Angelis, & etiam cum Christo. Vnde non debet in ea esse proditio. Ibidem. Cap. eod.

Quid amicitia pretiosius, quæ Angelis communis & hominibus est? Vnde Dominus Iesus dicit: Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui recipiant vos in æterna tabernacula sua. (Luc. 16.) Ipse noster Deus amicos ex seruulis facit, sicut ipse ait: vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. (Ioan. 15.) Dedit formam amicitiæ quam sequamur, vt faciamus amici voluntatem, vt aperiamus secreta nostra amico quæcunque in pectore habemus, & illius arcana non ignoremus: ostendamus illi nos pectus nostrum, & ille nobis aperiat suum. Ideo, inquit, vos dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis. Nihil ergo occultat amicus si verus est: Effundit animū suū, sicut effundebat mysteria Patris Dominus Iesus. Ergo qui facit mandata Dei amicus est, & hoc honoratur nomine. Qui est vnanimis ipse amicus est, quòd vnitas animorū in amicis sit, neque quisquā destabilior quàm qui amicitiam læserit.

Vnde in proditore Dominus hoc grauissimum inuenit A quo eius condemnaret perfidiam, quòd gratiæ vicem non præsentauerit & conuiuiis amicitiæ venenum malitiæ miscuerit, itaque sic ait: Tu verò homo vnanimis, (Psal. 54) dux meus & notus meus, qui semper mecum dulces capiebas cibos. Hoc est, Non potest sustineri istud, quia vnanimis appetisti eum, qui tibi donauerat gratiam. Nã si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: & ab eo qui me oderat, absconderem me. inimicus vitari potest, amicus non potest, si insidiari velit. Illum cauemus, cui non committimus consilia nostra: hunc cauere non possumus, cui commisimus. Itaque ad aceruandam peccati inuidiam non dixit, Tu verò seruus meus, Apostolus meus, sed vnanimis meus, hoc est, non meus, sed etiã tuus proditor es, qui vnanimum prodidisti. Dominus ipse cum à tribus regibus esset offensus, qui sancto Iob honorem non detulissent, ignoscere iis per amicum maluit, vt amicitiæ suffragium remissio fieret peccatorum. B Itaque rogauit Iob & Dominus ignouit, profuit illis amicitia, quibus obfuerat insolentia.

(Cap. 7. Tom. IIII.) *Amicitia viri virtuosi est procuranda. Libr. j. de Iacob.*

Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur tibi. Amicitia autem præcedat te, & vna sit tecum in omni tempore. Bona enim virtutum amicitia, & summi boni charitas. Nihil itaque aliud quærit perfectus ille, nisi solum & præclarum bonum. Vnde & dicit: Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, & videam delectationem Domini. Neque verò eum tanquam angustum & inopem fastidias, quia vnius hominis velut solitaria societate contentus sit. Huius enim amicitia circundatus plurimus erit. Abundat enim huiusmodi viro ad beatitudinem & ad possessionem boni, & ideo nihil aliud desiderat. Nihil enim quasi nouum expetit, qui omnia habet. Nihil est enim boni quod non habeat, nec superfluis C delectatur, sed necessariis: & eo ipso necessario, quod nõ sibi, sed carni adhærenti sibi necessarium sit. Idque indulget quod ab interioris hominis proposito non distrepet, quod faciat vtrunque vnum, & reconciliet exteriorem hominem iuxta atque interiorem Deo, vt fiat in vtroque vnus spiritus. Huius igitur propositi vir, nec dispendio minuitur, nec aduersis frangitur, nec repagulis inhibetur, nec suorum amissionibus mœstificatur. Ad cuius informationem dicit Apostolus: Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non tristes sitis sicut & cæteri qui spem non habent. Solatur enim resurrectionis fide, & remunerationis futuræ gratia: nec recipit ea mente mœstitiam qua adhæret Deo, & diuinæ præsentiæ voluptate lætatur.

(Lib. 7. Epistol. Epist. 57. Tom. III.) *Et quia amicitia fide, non munere conseruatur, Ideo in epistola secunda ad Felicem in fine. Qui Felix miserat quædam munera Ambrosio, Ambrosius eius quærebat præsentiam.* D

Quamuis tua hæc vectigalis sit excusatio, malè de te iudicat, nec de me melius, si aut tuam absentiam muneribus compensandam, aut me muneribus redimendum putes.

(Eod. lib. epi. 69.) *Ac in epistola ad Alipium in fine.*

Non tam remetienda amicitiæ munia quàm contumeliam non cumulandam arbitror. Vale & diligentes te dilige.

(Li. eo. epist. 68.) *Et quia amicus semper de amico meditatur, propterea in epistola ad Antonium.*

Ego ex meo animo tuam vicem æstimo, vt nonnunquam me tibi, & te mihi absentem putem, quoniã semper animis hæremus. Nunquam tuas literas mihi deesse opinor, aut meas tibi, cum te quotidie coram alloquar, in te oculos, studia atque omnia officia mea dirigam. His tecum delectat congredi.

(Cap. 6. Tom. IIII.) *Amicos omnes debemus acquirere: quod si non possumus, non debemus aliquem odire. Libro secundo de Abraham.*

Dixit ante nos vir ex Philosophiæ perfectus disciplina, quatuor hæc bono viro inesse. Vt elaboret primum, vt omnes sibi amicos faciat. Secundum, vt si non potest amicos facere, certè nec inimicos: Tertium, vt si nec istud suppetit ex sententia discedat: Quartum, si quis cedentem persequitur, vindicet se vt potest. Sed illa tria superiora in Abrahæ non sermonibus nudis, sed veris operibus agnoscimus. Quartum autem non ita est, quando etiam circa cedentem seruauit affectum parẽtis, vt eum non solùm non persequeretur, sed etiam captum erueret ac liberaret. Denique Apostolus cum illa tria doceat, quartum præceptis suis soluit, quod addiderat Philosophia. Ait enim cum pacificum Dei populũ informare vellet: Si fieri potest quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes. (Rom. 12.) Deinde si hoc non potest, certè nec discordias, nec inimicitias moueat. Ideo addidit. non vos vindicantes charissimi. In quo & tertium illud excluditur, vt vindicare nos nequaquam velimus: Sed date, inquit, locum iræ. Habes & quartum, vt discedas magis, & vindictam Deo committas quàm tibi exigas, quanquam & hoc secundum legem magis dictum videri voluit. Nam secundum Euangelium, supra habes: Benedicite eos qui vos persequuntur. (2. Tim. 1.) Habemus hæc præcepta ad Timotheum secunda epistola. Propter quam causam, inquit, admoneo te, vt resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum. Nõ enim Deus dedit nobis spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis. Et iterum, tu autem fili charissime fortitudinem cape in gratia. Habes ergo primæ præceptum sententiæ, vt erga omnes gratiam locet: deinde si nõ potest præceptis suis omnes acquirere, caueat ne verbis aliquos exasperet: hoc est, ne inimicos faciat. Vnde ait infra: Hoc commoneo testificans coram Deo. Noli verbis contendere, ad nihil vtile nisi ad subuersionem audientium. Seruum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Pulchrè post pauca subiecit, & causam præstitit, quam Philosophia nõ vidit. Cũ modestia, inquit, docentem eos qui resistunt, si quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscẽdam veritatem. Ad tertium quoque illud vt discedamus ab eis cum quibus nobis conuenire non potest, habes additum, cũ præcepit vt loquatur quæ decent sanam doctrinam, deinde pugnas legis declinet: hoc est, primum gratiam seminet, deinde nullum litigando auertat. Tertium est vt hæreticum post vnam correctionem deuitet, quia subuersus qui eiusmodi est, & deliquit, cum sit à semetipso damnatus. Quam argutè suo iudicio damnatum nostræ vltioni substrahit, quasi indignum in quem vindicetur. Dauid autem euidenter studium vindictæ amouet dicens: Si reddidi retribuentibus mihi mala &c.

(Cap. 12. Tom. II.) *In amicitia debet esse vnitas voluntatis: propterea in Trinitate est vnitas summa. Libro secundo de Spiritusancto, versus finem.*

Hæc inter ipsos homines angusta sunt & minuta qui plerunque tamen etiam si operatione non congruunt, tamẽ congruunt voluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus esset, Alter, inquit, ego. Si ergo homo amicũ ita definiuit, vt alterum se esse diceret, per vnitatẽ videlicet amoris & gratiæ: quantò magis in Patre & Filio & Spiritu sancto vnitatẽ maiestatis æstimare debemus, cum per eandem operationem ac diuinitatem vel vnitas, vel certe id quod amplius est ταυτότης, sicut Græcè dicitur, exprimatur?

Amicus voluntariè debet diligere. Libro super Beati immaculati, litera vj. versu viij. Require infra. capite Mandatum. Amicus contra Deum non debet diligi. Eodem libro, litera xv. versu j. Require infra, Capite Dilectio.

(Lib. 2. de Abraham, cap. 2. Tom. IIII.) Exiit Abraham quemadmodum loquutus est ei Dominus. Hinc ferunt gentiles septem sapientum sententiam: Sequere Deum, quasi inuentum suum cum longè anterior

anterior, non dico Abraham, sed Moses fuerit, per quem lex data est, dicens: Post Dominum Deum tuum ambulabis. Exiuit ergo Abraham: In quo non tam profectio eius, quàm animæ eius deuotio & mentis libertas exiuit de corporis vinculis, de illecebris delectationis. Denique sic habes: Exiuit Abraham quemadmodũ loquutus est illi Dominus Deus. Supra habes, Exi, dixisse Deũ: in quo apertum imperium iubentis expressum: hîc habes quemadmodum loquutus est illi Deus, quasi consabulationis quidam effectus comprehenditur. Omnia enim fecit quæ statuta sunt. Ante factum igitur Deus dicit quasi obnoxio, post factum loquitur quasi amico. Amicus enim Deo qui facit quæ imperata sunt. Vnde & in Euangelio suo dicit Dominus Iesus: vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Iam non dico vos seruos. Sed, vt dixi, processus viri sapientis propositus est vobis ad imitandum, scriptus ad exprimendum, nec perfectio.

Ioan.15.

Item in commentario super Lucam, super illud Lucæ xv. Fac me sicut vnum de mercenarijs tuis.

Cap.29. Tom.V.

Nouit esse distantiam inter filium, amicos, mercenarios, & seruos. Filius per lauacrum, amicus per virtutem, mercenarius per laborem, seruus est per timorem. Sed etiam ex seruis & mercenariis fiunt amici, iuxta id quod scriptum est: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos.

Exemplum pulchrum amicitiæ cum Deo & amicis Dei. Libro secundo de sancta virginitate, in medio.

Tom.I.

Antiochiæ nuper virgo quædam fuit fugitans publici visus: Sed quò magis virorum euitabat aspectum, eò magis incendebat. Pulchritudo enim audita nec visa plus desideratur, duobus stimulis cupiditatum amoris & cogitationis, dum & nihil occurrit quod non minus placeat, & plus putatur esse quod placeat, quod non iudex oculus explorat, sed animus amator exoptat. Itaque sancta virgo ne diutius alerentur potiundę spei cupiditatis, integritatem pudoris professa sic restinxit improborum faces, vt iam non amaretur, sed produceretur. Ecce persequutio. Puella fugere nescia, sed pauida ne incideret in insidiatores pudoris, animum ad virtutem parauit, tam religiosa, vt mortem non timeret: tam pudica, vt expectaret, venit coronæ dies maxima omnium expectatio, producitur puella, duplex professa certamen & castitatis & religionis. Sed vbi viderunt constantiam professionis, metum pudoris, paratam ad cruciatus, erubescentem ad aspectus, excogitare cœperunt, quemadmodum specie castitatis religionem tollerent, vt cum id abstulissent quod erat amplius, etiã id eriperent quod reliquerant: Aut sacrificare virginem, aut lupanari prostitui iubent. Quomodo colunt deos suos qui sic vindicant, aut quemadmodum ipsi viuunt qui ita iudicant? Hîc puella non quod de religione ambigeret, sed de pudore trepidaret, ipsa secum: Quid agimus hodie? Aut martyr, aut virgo, altera in nobis inuidetur corona. Sed nec virginis nomen agnoscitur, vbi virginitatis author negatur. Nam quemadmodum virgo si meretricem colas, quemadmodum virgo si adulteros diligas, quemadmodum virgo si amorem petas? Tolerabilius est mentem virginem quam carnem habere. Vtrunq; bonum si liceat, si nõ liceat saltem nõ homini castę sed Deo simus. Et Raab meretrix fuit, sed postquam Deo credidit, salutem inuenit. Et Iudith se vt adultero placeret, ornauit: & tamen quia hoc religione nõ amore faciebat, nemo eam adulteram iudicauit. Bene successit exemplum. Nam si illa quę se commisit religioni & pudorem seruauit & patriam, fortassis & nos seruando religionem seruabimus etiam castitatem. Quòd si Iudith pudicitiam religioni præferre voluisset, perdita patria etiam pudicitiam perdidisset. Itaque talibus informata exemplis, simul animo tenens verba Domini, quibus ait: Quicunque perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Fleuit, tacuit, ne eam vel loquentem adulter audiret: nec pudoris elegit iniuriam, sed Christi recusauit. Aestimate vtrum adulterare potuerit corpus, quæ nec vocem adulterauit? Iamdudum verecundatur oratio mea, & quasi audire gestorum seriem criminosam, atque explanare formidat. Claudite aurem virgines Dei: ducitur puella Dei ad lupanar. Sed aperite aurem virgines Dei: virgo prostitui potest, adulterari non potest. Vbicunque virgo Dei est, templum Dei est. Nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam: fit ingens petulantium concursus ad fornicem. Discite martyrum miracula sanctæ virgines, dediscite locorum vocabula. Clauditur intus columba, strepunt accipitres foris, certant singuli qui prædam primus inuadat. At illa manibus ad cælum leuatis, quasi ad domum venisset orationis, non ad libidinis diuersorium, Christe, inquit, domuisti virgini feros leones, potes etiam domare hominum feras mentes. Chaldæis rotauit ignis, Iudæis se vnda suspendit misericordia tua non natura sua. Susanna suppliciis genu flexit, & de adulteris triumphauit. Aruit dextra quæ templi tui dona violauit: nunc templum ipsum attrectatur tuum: ne patiaris incestum sacrilegij, qui non passus es furtum. Benedicatur & nunc nomen tuum, vt quæ ad adulterium veni, virgo discedam. Vix compleuerat precem, & ecce vir miles specie terribilis irrupit: quemadmodum eum virgo vt vidit, tremuit, cui populus tremens cessit? Sed non illa immemor lectionis: Et Daniel, inquit, supplicium Susannæ spectaturus aduenerat, & quam populus dãnauit, ipse vnus absoluit. Potest & in hoc lupi habitu ouis latere. Habet & Christus milites suos, qui etiam legiones habet. Aut fortasse percussor intrauit, ne vereare anima, talis solet martyres facere. O virgo fides tua te saluam fecit. Cui miles. Ne quæso paueas soror. Frater huc veni saluare animam non perdere. Serua me, vt ipsa serueris. Quasi adulter ingressus, si vis, martyr egrediar. Vestimenta mutemus, conueniunt tua mihi, & mea tibi, sed vtraque Christo. Tua vestis me verum faciet militem, mea te virginem. Bene tu vestieris, ego melius exuar, vt me persequutor agnoscat. Sume habitum qui abscondat fœminam, trade qui consecret martyrem. Induere chlamydem quæ occultet membra virginis, seruétque pudorem. Sume pileum qui tegat crines, abscondat ora. Solent erubescere qui lupanar intrauerint. Sanè cum egressa fueris, ne respicias retrò, memor vxoris Loth, quæ naturam suam quia impudicos licet castis oculis respexit, amisit. Nec vereare ne quid pereat sacrificio. Ego pro te hostiam Deo reddo, tu pro me militem Christo: habes bonam militiam castitatis, quæ stipendiis militas sempiternis: loricam iustitiæ, quæ spiritali munimine corpus includat: Scutum fidei, quo vulnus repellas: galeam salutis. Ibi enim est præsidium nostræ salutis, vbi Christus est. Et intra hæc verba chlamydem exuit, suspectus tamen adhuc habitus, & persequutoris & adulteri virgo ceruicem, chlamidem cœpit miles offerre. Quæ pompa illa, quæ gratia, cum in lupanari de martyrio certarent? Addantur personæ, miles & virgo, hoc est, dissimiles inter se natura, sed Dei miseratione consimiles: vt compleatur oraculum, Tunc lupi & agni simul pascētur. Et ecce agna & lupus non solùm pascuntur simul, sed etiam immolantur. Quid plura? Mutato habitu euolat puella de laqueo, iam non suis alis, vtpote quæ spiritalibus ferebatur: & quod nulla vnquam viderũt secula, egreditur de lupanari vir-

Matt.10.

Historia.

go. At illi qui videbant oculis, & non videbant ceu raptores ad agnam lupi fremere ad prædam. Vnus qui erat immodicè districtior introiuit. Sed vbi hausit oculis rei textum. Quid hoc, inquit, est? Puella ingressa est, vir videtur. Ecce non fabulosum illud, cerua pro virgine, sed quod verum est, miles ex virgine. At etiam audieram & non credideram, quod aquas Christus in vinum conuertit: iam mutare cœpit & sexus. Recedamus hinc, dum adhuc qui fuimus sumus. Nunquid & ipse mutatus sum, qui aliud cerno quàm credo? Ad lupanar veni, cerno vadimonium: & tamen mutatus egrediar, pudicus exibo, qui adulter intraui. Indicio rei quia debebatur tanta corona victori, pro virgine damnatus est, qui pro virgine comprehensus est. Ita de lupanari non solùm virgo, sed etiam martyres exierunt. Fertur puella ad locum supplicij cucurrisse, certasse ambo de nece, cum ille diceret: Ego sum iussus occidi, te absoluit sententia quando me tenuit. At illa clamare cœpit, Non ego te mortis vadem elegi, sed prædem pudoris optaui. Si pudor quæritur, manet nexus: si sanguis exposcitur, fideiussorem non desidero, habeo vnde soluam. In me lata est ista sententia, quia pro me lata est. Certè si pecuniæ te fideiussorem dedissem, & absente me iudex tuum censum fœneratori adiudicasset, eadem me sententia conuenires, meo patrimonio soluerem tuos nexus. Si recusarem, quis me indignam morte censeret? Quantò maior est capitis huius vsura? Moriar innocens, ne moriar nocens. Nihil hìc medium est. Hodie aut rea ero tui sanguinis, aut martyr mei. Si cito redij, quis me audet excludere? Si moram feci, quis me audet absoluere? Plus legibus debeo, rea non solum fugæ meæ, sed etiam cædis alienæ. Sufficiunt membra morti, quæ non sufficiebant iniuriæ, est in virgine vulneri locus, quoniam non erat contumeliæ. Ego opprobrium declinaui, non martyrium. Tibi cessi vestem, non professionem mutaui. Quòd si mihi præripis mortem, non redemisti me, sed circunuenisti. Caue ne quæso contendas, caue ne contradicere audiaris. Noli eripere beneficium quod dedisti. Dum mihi hanc sententiam negas, illam restituis superiorem. Sententia enim, sententia superiore mutatur. Si posterior me non tenet, superior tenet. Possumus vterque satisfacere sententiæ, si me prius patiaris occidi. In te non habent aliam quam exerceant pœnam, in virgine obnoxius pudor est. Itaque gloriosior eris, si videaris de adultera martyrem fecisse, quàm de martyre adulteram reddidisse. Quid expectatis? Duo contenderunt, & ambo vicerunt, nec diuisa est corona, sed addita. Ita sancti martyres inuicem sibi beneficia cõferentes, altera principium martyrio dedit, alter dedit effectum.

Adiungit comparando exemplum duorum philosophorum amicorum cum isto.

At etiam philosophorum gymnasia Damonẽ & Pythiam Pythagoreos in cælum ferunt, quorum vnus cum esset morti adiudicatus, commendandorum suorum tempus poposcit. Tyrannus autem astutissimus quòd reperire non posse existimaret, petiuit vt sponsorem daret qui pro se feriretur, si ipse faceret moram. Quod de duobus præclarius nescio, vtrunque præclarum: Alter vadem mortis inuenit, alter se obtulit. Itaque cum reus moram supplicio faceret, fideiussor vultu sereno mortem non recusauit. Cum duceretur, amicus reuertitur, ceruicem substituit, colla subiecit. Tunc admiratus tyrannus chariorem philosophis amicitiam quàm vitam fuisse, petiuit vt ipse ab iis quos damnauerat in amicitiam reciperetur. Tanta est virtutis gratia, vt etiam tyrannum inclinaret: digna laude, sed minora nostris. Nam illic ambo viri: hìc vna virgo, quæ primo etiam sexum vinceret. Illi amici: isti incogniti: Illi tyranno vni se obtulerunt, isti tyrannis pluribus, & etiam crudelioribus: quia ille pepercit, isti cæciderunt. Inter illos in vno obnoxia necessitas, in his amborum voluntas libera. Hoc quoq; isti prudẽtiores, quòd illis studij sui finis amicitię gratia, istis corona martyrij. Illi enim certarunt hominibus, isti Deo.

Damonis & Pythiæ amicicia.

AMICTVS. *Libro super Beati immaculati, litera decimaquarta, versu v.* Tom. IIII.

Bonus amictus æternitatis vitæ. Hoc pallium sponsæ custodes murorum voluerunt auferre, quo primus homo fuerat exutus: sed anima Deo deuota quantum diu tenendo & non dimittendo dilectum, pretio charitatis diuinæ se vestiuit inuolucro. Beati igitur qui tali pallio vestiuntur, & amictum huius legis obseruatione meruerunt, quia non sunt legis obliti, sed quæ erant legis operati sunt. Nam qui præter legem agit, legis oblitus est. Et ideo hæc anima candida ascendit è terris, quia fulget amicta veste sapientiæ, & dicũnt de ea virtutes illæ quæ portas custodiunt cæli: Quæ est quæ ascendit candida innitens super fratrem suum? Quomodo ea quæ posuit caput suum super læuam sapientiæ, vt aperiret manus pauperi ad subueniendum inopi, partitis autem derelictis sibi, non in vasis atque direptis diuitiis vteretur, quæ gloriæ cupida bonis eam operibus acquisiuit, non inanis singularis iactantia ambiuit dignitatis. Hoc est enim caput suum, & quoddam sensuum principale supra manum sapientiæ constituere. Ea, inquam, anima meritis ascendit albentibus, ex isto vitæ huius, vt habent plerique, deserto, ad illum florentem semper locum iucunditatis æternæ. Istæ sunt virtutes, quæ in Isaiæ libro dicunt: Quis est iste, qui aduenit ex Edom, rubor vestimentorum ex Bosor, sic speciosus in stola? Istæ, inquam, sunt quæ mirantur ex isto confragoso scopulosoque deserto, aliquam posse ascendere animam sine magnorum labe vitiorum: & ideo gratulantur repertam, quæ vestimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento insipientiæ secularis, sed magis sapientiæ spiritualis & gratiæ candore mundaret.

De amictu, require infra, cap. Ioseph, & capit. Nuditas, & cap. Pallium, & cap. Vestis.

AMOENITAS. *Amœna vtilibus præeligere vanum est & periculosum, vt exemplo patet, primo libro de Abraham, cap. tertio, vbi agit de separatione Loth ab Abraham.* Tom. IIII.

Et leuauit oculos Loth, & elegit irriguã, regionem, inquit, Iordanis, quia tota irrigabatur, & erat sicut paradisus Dei. Plerunque possessiones obueniunt hæreditariæ, aliæ vtiliores, aliæ amœniores. Non vtique in portione secundæ sunt. Nam incipit minui singularum meritum. Sed si non queunt partes de vtilioribus conuenire, conferantur amœnæ vtilioribus. Diuersa hominum ingenia sunt: alios vtilia, alios amœna delectant. Infirmior, amœniora eligit, vtiliora fastidit. Villicus nonnunquam vtilis est, vel actor agri confertur vrbano. Si insipiens sit elector, aut cocum eligit, aut vocalem quem venustioris gratiæ putat, refutat vtiliorem. Plerunque etiam vbi fructus non impares sunt, prudentior amœniora declinat. Citò inuidiam mouent, citò in se excitant mentem auari. Hìc tamen nihil dicit scriptura de eo quod alia pars vtilior, alia amœnior fuerit, ne studio Abraham cepisse oculos adolescentis videretur, amœnam partem descripsit, non addidit vtiliorẽ. Necesse erat vt de tota regione duas partes faceret, deinde præsentia non absentia diuidebat. Vna regio vtrunque capere non poterat. Quod potuit summæ esse iustitiæ, electionem obtulit. Loth amœnam elegit, quæ cito prædonũ oculos incurrit. Hinc bellum inter reges, aduersariorum victoria, incolarum captiuitas. Itaque etiam Loth infirmioris

ris consilij pretium luit:non terrarum infœcunditate, sed amœnitatis inuidia deceptus, vt etiam ipse captiuus abduceretur, quoniam vitio seruilis nequitiæ à prudentiore deflexerat, & partem flagitiosorum elegerat. Sodoma enim luxuria atque lasciuia est. Ideóque declinatio Latina interpretatione dicitur Loth, quòd is vitia eligit qui à virtute declinat, & ab æquitate deflectit.

AMOR. *Amat Christus. Libro xj. de Apologia Dauid. Christus familiam suam nudam vidit & amauit.*

Amat enim sanctam Christus animam. Denique amabat Christus Iesus Lazarū & Mariam & Martham: Amat Christus Ecclesiam suam, quamuis nudam, quāuis adhuc nullo virtutum decore vestitam.

Tom.IIII. *Et quia amat, vult redamari: & quo modo debet amari. Libro super Beati immaculati, litera v. versu. viij*

Bona iudicia authoritate ait. Ecce amat libertatem fidei, qui libertatem dedit. Diligi se gaudet, qui ideo venit in hunc mundum, quia hunc mundum dilexit. Amari exigit, qui omnes amat: quia charitas est. Concupiuit mandata Dei vt bonus seruus, vt cultor sedulus. Concupiuit, non vt amator meretriciam copulam, non vt auarus pecuniam, non vt luxuriosus lasciuiam: de illis enim lex dicit: Non cōcupisces: Dominum autem Deum præcepit diligendum, & tenero, id est tenaci quodam atque interno amandum cupiditatis affectu. Et quia amicus est qui diligit, seruus est qui timet, quasi amicus qui omnia fecerit quæ præcepit ei Dominus. Vos, inquit, amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. In tua iustitia viuifica me, audiet & dicit, eò quòd illa vera sit vita, quæ viuit secundum Dei iustitiam, quā viuebant Apostoli, imò quam viuunt. Sunt enim qui viuentes mortui sunt, & qui mortui viuunt. Denique alij descendunt in infernum viuentes, alij cum sint corpore mortui, meritis suis viuunt. Sunt enim qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis in die iudicij reuertentem, quando cum gloria sancti resurgent.

Et quomodo Ecclesia siue sancti dicuntur amore vulnerari. Eodem lib. & litera, versu. j.

Pulchrè ergo dicit Ecclesia, quia vulnerata charitatis ego sum. Nudemus membra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagitta hæc Christus est qui dicit, Posuit me sicut sagittam electam. Bonum ergo hac vulnerari sagitta. Non medio mansionis iste processus, non omnes possunt dicere: Quia vulneratæ dilectiones sunt. Dicebant Apostoli cum pro Christo lapidarentur & Christum prædicarent. Dicebat Paulus cū ter virgis cæderetur, & die ac nocte Christum adorandum gentibus disputaret. Dicunt hoc martyres qui vulnerantur pro Christo, & quia vulnerari pro eius meruerunt nomine plus diligunt.

Talis amor excludit timorem omnis populi atque pœnæ. Eodem libro in expositione literæ nonæ.

Perfecta charitas timorem excludit foras. Et generaliter quidem charitas excludit timorem. Vt miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta non metuit: vt seruus amans dominum, quamuis per dubia & per prærupta mittatur, tamen omnia pericula domini amore contemnit: ac si quis dominum petat, seipsum offerre non trepidat: vt si quis trans mare positos filios videre desiderat, non metuit naufragia: liberorum charitate ingreditur maris fluctus, subit incerta nauigij, & metum discriminis leuant desideria filiorum. Quàm pulchrè etiam de martyribus dicitur, qui verè militant Christo, qui prosequutiones, vngulas, gladios, incendia non timentes, infestis se regibus obtulerunt? Timorem etenim quem poterant habere pœnarum, excluserunt amore martyrij.

Actus huius amoris describitur eodem libro, litera xj. versu primo.

Non vsitatus sermo nos capiat, vt tanquam corporeas fatigationes defectionem huiusmodi iudicemus. Neque enim hoc solum dixit, Defecit anima mea: sed, defecit in salutare tuum. Itaque vt de vsu capiamus exemplum, si dicamus verbi gratia, Defecit ille in illam: videtur exprimi hoc verbo, quod totus in mulieris desiderium cupiditate transierit: Et quicquid est quod vehementer expetimus, nisi eius maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intentione lassare. Amor impatiens die noctúque meretricis fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur, ipsa defecit expectatione dum sperat. in quo vtique non finis amoris sed incrementum est. Et quicquid est desiderabile, si non contingat desideranti, deficit in illud, & quasi ipsam deponit animam qui desiderat: si tamen spes propior assurgat, dat vires spes proxima. Si autem absentia sit dilecti, eo ipso quod absentem desiderat, quæ concupiuit animæ suæ patitur defectionem. Itaque quantò longius est illud quod desideratur, tantò magis deficit qui desiderat. Idem ergo deficere, in id vnumquemque totis studiis migrare quod diligat, illud cogitat, illi adhæret, illud personat quod conceperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur: vt si mater filij expectet præsentiam, quemadmodum expectabat Tobiæ vxor filium peregrinantem, deficiens à desiderio & in angustiis constituta, & tanquam resoluta viribus. Quid enim aliud nisi defectum quendam eius verba significant? Sed quò magis lassatur affectus, eò amplius amor crescit: & quò diutius abest qui desideratur, eò amplius expectantis desideria maiore quadam vi amoris ignescunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur & augetur. Hinc ergo colligere possumus quid sit: Defecit in salutare tuum anima mea. Etenim spiritui adhærēs anima defecit ab eo quod est anima, & fit vnus spiritus, quoniam qui adhæret Domino vnus est spiritus. Itaque sanctus & timens Dominum nescit aliud desiderare nisi salutare Dei quod est Christus Iesus. Illum concipit, illum desiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effunditur, & hoc solum veretur, ne illum posit amittere. Itaque quanto maiore desiderio excitata fuerit anima cupiens adhærere salutari suo, tanto magis deficit. Ergo ista defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed assumptionem virtutis operatur. Denique ipse alibi dicens: Sitiuit in te anima mea: Subiecit infra: Adhæsit post te anima mea: me suscepit dextera tua. Qui enim sitit, cupit semper adhærere fonti, nec aliud nisi aquam sibi expetere & contingere videtur vt ipso pascatur affectu. Suscipiens ergo me Dei dextera animæ meæ inhians & de sua virtute impartiens, facit eam esse quod non erat, vt dicat: Viuo ego iam non ego, viuit autem in me Christus. Disce autem etiam exemplo defectionem istam nimiæ esse cupiditatis. Concupiscit, inquit, & defecit anima mea in atria Domini: Ante concupiscens, inquit, & quasi totam se effundens in concupiscentiam, longo fine suspensa defectione dissoluitur.

Item aliter dicit ibidem versu ij. super illud: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum.

Quid est oculos deficere? De corporalibus dicamus, vt intelligamus de spiritualibus. Nónne quando aliquē desideramus & speramus adfore, eò dirigimus oculos, vnde speramus esse venturum? Itaq; contenti diu quotidiana expectatione deficimus. Sic Anna circūspiciēs in viam, solicitis aduentum filij explorabat excubiis. Sic Dauid propheta currentem de prælio altero post alterū qui nūtiaret, positis in turre exploratoribus, interrogare de salute filij pater sedulus gestiebat. Sic teneræ vxor ætatis de specula litorali indefessa expectatione

[Margin notes: 1.Corinth.6. — Psalm.62. — Gal.2. — Psal 83.]

præstolatur aduentum, vt quamcunque nauem viderit, illic putet coniugẽ nauigare, metuátque ne videndi gratia dilecti alius anteuertat, nec ipsa possit prima dicere: Video te marite: sicut Anna dicebat ad filium: Video te fili: modo libenter moriar, mortis videlicet dolorem exoptati conspectus suauitate non sentiens. Ergo vt illa quæ aduenienti viro se optat offerre, abdicatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedum vestigia legit: sic propheta curis exutus secularibus, interiorum oculorum in verbum Dei peruigil custos vsque ad defectionem sui intendebat obtutus, corpus suum redigens seruituti, & animam suam ad humilitatis patientiam araneæ modo tabescentis erudiens. Desiderabat enim sicut ceruus fontes aquarum, & sitiebat in Dominum Deum suum, cupiens eius videre præsentiam, & apparere ante faciem Dei. Nimióque desiderio & vehementi cupiditate deficiens tunc se habiliorem iis quæ de Domino posceret impetrandis prophetica gratia præsumebat. Et nos igitur intendamus cor nostrum vt possimus intelligere series scripturarum, B & verbum vitæ nobis venire à Domino postulemus, atque intellectum dari.

Lib. 6. Epistol. Epistol. 40. Tom. III. *Requirit etiam talis amor constantiam: quia vt dicit in epistola secunda ad Sabinum versus finem.*

Amor verus constantia probatur.

De amore ad alios. Quod procurandum amari, quia vt dicit libro secundo de officiys. cap. vij.

Tom I. Nihil tam inutile quàm non amari: nihil tam vtile quàm diligi. Nam odio haberi, exitiale ac nimis capitale arbitror.

Cap. eod. *Et addidit quòd placida mentis benignitas & verborum affabilitas captant amorem. Require supra, capite Affabilitas. Subiungit quòd exponere se periculo pro Christo, vel magna facere, captat amorem.*

Iam si quis consilio, vsu, ministerio, officiis, popularem comprehẽdat gratiam, aut si quis periculum suum pro vniuersa plebe offerat, non est dubium quòd tantum charitatis à plebe in eũ refundatur, vt populus C salutem eius & gratiam sibi præferat. Quantas à populo illatas Moses absorbebat contumelias? & cum Dominus in insolentes vindicare vellet, se tamen pro populo offerebat frequenter, vt indignationi diuinæ plebem subduceret. Quàm miti sermone post iniurias appellabat populum, consolabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fouebat operibus? Et dum cum Deo constanter loqueretur, homines tamen humili & grata appellatione affari solebat. Merito æstimatus est supra homines, vt & vultui eius non possent intendere, & sepulturam eius non repertam crederent: quia sic sibi totius mentes plebis deuinxerat, vt plus eum pro mansuetudine diligerent, quàm pro factis admirarentur. Quid eius imitator sanctus Dauid, ex omnibus electus ad plebem regendam? Quam mitis, blandus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis affatu? Ante regnum se pro omnibus offerebat: rex cum omnibus æquabat suam militiam, & partiebatur laborem, fortis in prælio, mansuetus in imperio, patiens in con- D uitio, ferre magis promptus quàm referre iniurias: Ideo tam charus erat omnibus, vt iuuenis ad regnum etiam inuitus peteretur, & resistens cogeretur, senex ne prælio interesset à suis rogaretur, quòd mallent omnes pro ipso periclitari, quàm illum pro omnibus. Ita sibi gratis officiis plebem obligauerat. Primum vt in discordiis populi exulare in Ebron mallet, quam regnare in Hierusalem. Deinde vt etiam in hoste positam virtutem diligeret, iustitiam etiam iis qui arma cõtra se tulerant, æque ac suis præstandam putaret. Deniq; fortissimum aduersæ partis propugnatorem Abner ducem, & inferentem prælia miratus est, & orantem pacis gratiam, non aspernatus honorauit

Magnanimi simul & piissimi regis descriptio.

A conuiuio: interemptum insidiis, doluit & fleuit, prosequutus exequias, honestauit mortem vltus, conscientiæ fidem præstitit, quam filio inter hæreditaria iura transcripsit, magis solicitus ne innocentis mortem inultam relinqueret, quàm quòd suam mortem doleret. Non mediocre istud præsertim in rege, sic obire humilitatis munia vt communem se exhiberet etiam infimis, alieno periculo cibum non quæreret, potum recusare, peccatum fateri, séque ipsum pro populo offerre morti, vt in se diuina indignatio conuerteretur, cum ferienti angelo offerens se diceret: Ecce sum ego qui peccaui, & ego pastor feci malum, & iste grex quid fecit? Fiat manus tua in me. Nam quid alia dicam, quòd dolum meditantibus non aperiebat os suum, & tanquam nõn audiens nullum sermonem referendum putabat? Non respondebat conuitiis, cum sibi derogaretur orabat, cum malediceretur benedicebat. Ambulans in simplicitate, superborum conuenticula fugitans, sectator immaculatorum, qui cinerem miscebat alimentis suis, cum peccata propria deploraret: & potum suum temperabat fletibus. Meritò sic expetitus est ab vniuerso populo, vt venirent ad eum omnes tribus Israël dicentes: Ecce nos ossa tua & caro tua sumus: & heri & nudiustertius cum esset Saül & regnaret super nos, tu eras qui producebas & inducebas Israël. Et dixit tibi Dominus: Tu pasces populum meum. Et quid plura de eo dicam, de quo eius Dei processit sententia vt de eo diceret: Inueni Dauid seruum meum secundum cor meum? Quis enim in sanctitate cordis & iustitia sicut iste ambulauit, vt impleret voluntatem Dei? Propter quem & delinquentibus posteris eius venia data, & prærogatiua est reseruata hæredibus. Quis igitur non diligeret eum, quem videbat ita carum amicis, vt quia ipse syncerè amicos diligebat, æquè diligi se à suis amicis arbitraretur? Denique parentes eum filiis suis, filij præferebant parẽtibus. Vnde grauiter indignatus Saul, percutere Ionatan filium hasta voluit: quia pluris apud eum valere Dauid amicitiam iudicabat, quàm vel pietatem vel authoritatem paternam.

2. Reg. 24.

Et ibidem cap. sequenti, quod redamare amantes facit idem. *Cap. eod.*

Etenim ad incentiuum charitatis communis plurimum proficit, si quis vicem amantibus reddat, nec minus redamare se probet, quàm ipse amatur: idque amicitiæ fidelis pateat exemplis. Quid enim tam populare quàm gratia? Quid tam insitum naturæ, quàm vt diligentem diligas? Quid tam insitum atque impressum affectibus humanis, quàm vt cum amorem inducas in animum, à quo te amari velis? Meritò sapiens dicit, Perde pecuniam tuam propter fratrem & amicum. *Eccl. 29.* Et alibi. Amicum salutare non erubescam, & à facie illius non abscondam me. *Eccl. 22.* Siquidem vitæ & immortalitatis medicamentum esse in amico, Ecclesiasticus sermo testatur: & summum in charitate præsidium nemo dubitauerit, cum Apostolus dicat. Omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet, charitas nunquam cadit. *1. Cor. 13.* Ideo Dauid non cecidit, quia carus fuit omnibus, & diligi à subiectis quàm timeri maluit. Timor enim temporalis tutaminis seruat excubias, nescit diuturnitatis custodiam. Itaq; vbi timor decesserit, audacia obrepit: quoniã fidẽ non timor cogit, sed affectus exhibet. Prima ergo ad commendationem nostri est charitas. Bonũ est ergo testimoniũ habere de plurimorũ dilectione.

Annectit ibidem cap. sequenti, quod habere fidelitatem captat amorem. *Cap. eod.*

Hinc nascitur fides, vt cõmittere se tuo affectui nõ vereantur, etiã alieni quẽ pluribus carũ aduerterint. Similiter etiã per fidem ad charitatem peruenitur, vt qui vni aut duobus præstiterit fidem, tanquam influat in animos vniuersorum, & omnium acquirat gratiam. Duo *Cap. 8.*

igitur

igitur hæc ad commendationem nostri plurimum operantur, charitas & fides, & tertium hoc si habeas quod in te admiratione dignum plerique existiment, & honorandum putent.

Cap.8. *Concludit ibidem quod prudentia & iustitia faciunt ad idem.*

Et quia consiliorum vsus maximè cōciliat homines, ideo prudentia & iustitia in vnoquoque desiderantur, & ea ex spectatur à pluribus, vt in quo ea sint, illi deferatur fides, quo possit vtile consilium vel fidele desideranti dare.

De amore parentum, quòd talis amor non debet impedire amorem ad Deum. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris, cum senatus peteret ab ipso imperatore restitui cultum idolorum, respondit.

Verbum augustè pium. Postulet Roma parēs alia quæcunque desiderat, debeo affectum parenti: sed magis obsequium debeo salutis authori.

Cap.2. Tom.I. *Quia vt dicit libro de fuga seculi.*

Etenim si parentes quia nos genuerūt amamus, quantò magis diligere debemus creatorem parentum authoremque nostrum?

Cap.10. Tom.IIII. *De amore fraterno, libro de Ioseph.*

Respiciens oculis Ioseph, vidit Ben-iamin fratrē suū. Morale est, vt quos diligimus, eos videamus præ cæteris: & quos animi intentio habet priores, eos obtutus ostendat oculorum. Siquidem plerunque circa alia mentis occupatione districti, quos habemus ante oculos non videmus: ita duce animo noster dirigitur aspectus. Vidit igitur Ben-iamin fratrem suum sanctus Ioseph, quem tenebat animo, quē oculis requirebat. Quo absente fratres penè non viderat, nec solùm vidisse contentus, quasi nesciret interrogauit. Hic frater vester est adolescentior? Consuetudo & gratia charitatis est, vt dilectos nobis non solùm oculis, sed etiam sermone teneamus. Agnouerat Ioseph dilectum suum, sed ideo interrogabat, vt quem tenebat animus, vox sonaret. Denique non expectabat vt responderetur, sed cōtinuò benedixit eum, & turbatus est desiderij sui fructu. Torquebantur autem viscera eius, quia complectendi eum quem desiderauerat libertas deferebatur. Denique ingressus in promptuarium plorauit, & lauit faciē suam & continuit se. Grandis amoris aculei cito corda compungunt, nisi desiderij fræna laxentur. Vincebatur affectu Ioseph, differebatur consilio, ratio cum amore certabat. Fleuit vt amoris pij æstus lachrymis temperaret.

Cap.14. *Dicitur etiam eodem libro.*

Si eos quos diligimus cupimus diligenter amplecti, quātò magis recessuri ex hoc corpore, ipso charorū pignorum tactu delectamur extremo, & hoc mulcemur viatico?

Tom.IIII. *Sed nullius necessitudinis amor, Dei amori debet præponi. Libro super Beati immaculati, litera xv. versu primo.*

Dominus Iesus & nostrorum inimicorum dilectionem nobis expetēdam esse præcepit, & Dei hostes etiāsi nobis, aut parentum, aut filiorum, aut coniugij germanitatísque necessitudine copulentur, odio persequendos. Sic enim scriptum est, Si quis venerit ad me & non oderit patrem, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & etiam animam suam, non est me dignus. Quòd si quis otiosis accipiat auribus, fortasse dicat: Tu Domine Iesu legem dedisti dicens: Dilige Dominum Deum tuum: dilige proximum tuum. Et vt impleres hanc legem venisti, & dixisti per legem: Honora patrem & matrem: Et in Euangelio iubes vt parentes oderimus? Quomodo sibi conueniunt ista præcepta? Sic mitis & humilis corde venisti, & nobis hæc præcipis? Non possum saluo iure pietatis odisse patrem, cui debeo quod creatus sum: nec odisse matrem longo decem mensium fastidio pij fœtus onera portantem, (Luc.14.)

A cui in absolutione plus periculi, in delatione plus tædij est. Quid dulcissimi merentur filij vt paterno excludantur amore, cum sit impiū mori nolle pro liberis? Quid vxor charissima quædam vitæ cohæres, & consortium communis naturæ? Quid fratres iisdem concreti visceribus atque formati, eodem naturæ hospitio in hunc vsum lucis emissi? Oderim ergo pignora charitatis? Ita Euangelij leuitate rigorem prædurae legis inflectis, vt quorum lex condemnat iniurias, eorum tu Euangelio tuo cōdemnes gratiam? Video istiusmodi assertioni me respondere non posse, sed tu Domine responde. Nec enim indiges vt excuseris, qui non eguisti vt vinceres. Respondebit igitur: Ego non condemno pietatem, qui odi iniquitatem. Ego parentes non præcipio non amādos, qui inimicos suadeo diligendos. Sed non legisti, Tempus amandi, & tempus odiendi: tempus belli, & tempus pacis? De quo hoc dicit Ecclesiastes? Nónne de eo quod ratione temporis fiat, vt alios piè & amare &

B odisse possimus, vt quos dilexeris odisse, & quos oderis amare conueniat? Non ergo parentum infudi odia pectoribus filiorum: nec coniugium suasi fastidia mentibus maritorum. Naturam interroga quid exegerim, quæ vtique authoris arbitrium genitali singularum necessitudinum testatur affectu. Amare parentibus filios lex naturæ est, maritis coniuges lex diuina est, quæ coniugij charitatem in naturam vertit, vt fiat vna caro & vnus spiritus. Diligere fratribus fratres naturæ prærogatiua est, quæ eodem domicilio diu fotos assuefecit ad gratiam charitatis. Non ergo necessitudinum intestina bella mandaui, sed illecebram suspectam habui. An non iure suspectam, cum serpens ipse callidus & astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, quo incorruptę atque rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adam labefactaret affectum, fœmineis magis illecebris, quā suis commisit venenis? itaque fœmina virum quem serpens tentare non ausus est, cibo oris & vi amoris inflexū mol

C li quadam & conciliatricula vxoriæ sedulitatis affectione transduxit. Et adhuc Eua liberos non habebat, quorū gratia vti dulcis ad amorem, ita facilis ad lapsum. Plurimos à martyrij consummatione vxoris amor sepe reuocauit. Denique sæpe cognouimus, quoniam quem formidolosa carnificum pompa non terruit, nec diuisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis abducere rigore potuerunt, eum inter sacra iam præmia constitutum, vxor tenerę sobolis oblatione miserabilis vnius lachrymę miseratione decepit. Samson captus est per vxorem: Nunquid tu fortior? Salomon captus est in vxore: Nunquid tu sapientior? Ille igitur cuius sapientia totis celebratur seculis, factus est insipiens, quia nimium amauit vxorem. Quid de fratribus dicā? Experta est in liberis regis & prophetæ domus, detestabiliora inimici oscula quàm odia esse fraterna. Itaque parricidium pater quidem fleuit, sed magis indignatus est incestum. Denique licet parricidam, percussorem

D tamen reuocabat incesti. Tempus igitur amandi, tempus odio habendi, hoc est, tempus martyrij, quando ea quæ diuina sunt, omni charitati necessitudinum præferenda sunt. Tempus belli, quo etiam bellum pro Christi nomine perfidis pignoribus inferamus. Tempus pacis, quia in pace locus eius. Denique ipse in Euangelio euidenter exposuit qua ratione nostros debeamus odisse dicens: Qui diligit patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Non dixit indignos se esse qui parentes suo diligunt: sed eos indignos ait, qui plus parentes quàm Christum diligunt. Si enim ideo deferimus parentibus, quia nostræ generationis authores sunt: quantò magis Christum amare debemus, qui ipsorum est author parentum? Isti dederunt quod nō suæ potestatis est sed ministerii sui, Christus donat salutē qui parētū beneficia cōseruat. Pulchrè autē dixit Dauid: Iniquos odio habui, legē autē tuā dilexi: quia si legē amamus: odisse

debemus

debemus aduersarios legis, qui operibus suis præcepta legis impugnant. Hos ergo odit qui in lege Christi est, quia mandata legis non seruant. Non solùm enim qui legem nescit, sed etiam ille qui non agit secundum legem exors legis est: quia non auditores legis tantum, sed factores legis iustificabuntur. Redarguet me ipse Dauid si aliter intelligam. Quomodo iniquos homines oderat, qui parricidam filium commendabat præliatoribus, ne eum aliquis occideret: qui Saül regis mortem etiam vindicauit in eum qui à se nuntiauit occisum? Ergo iniquos sermones, non iniquos homines oderat. Denique iniquos hos dixit odio habui, non addidit viros. Deinde cum dicat Iesus in Euangelio: Diligite inimicos vestros: dicat Apostolus: Benedicite eos qui persequuntur vos, & nolite maledicere: quomodo excusaretur iste vir Euangelicam diligens disciplinam, si iniquos homines odisset, nisi intelligas quòd iniquitatem odio habuit, non eos qui etsi operantur iniquitatem, possent tamen Euangelica prædicatione conuerti? Aut certè nisi ita accipiamus, quia sicut ille qui non honorat patrem iniquus est, idem tamen exosus patrem, secundum illud quod scriptum est: Qui non odit patrem aut matrem aut fratres aut sorores aut animam suam, non potest meus esse discipulus, etiam laudabilis habetur: sic & iste iniquos odio habuit. Eodem modo & eos oderat, quo patrem præuaricantē, aut animam suam, præferens videlicet vitæ huius suauitati gratiam Christi.

Cap.14. Tom.V. *De amore ad inimicos: in commentario super Lucam libro quinto.*

Ecclesia fundatior non lacte imbuitur, sed cibo vescitur. Cibus autem validior est charitas. Denique inter tria maxima spem, fidem, charitatem, maior est charitas. Ordinatur autem charitas cum dicitur: Diligite inimicos vestros: vt compleatur illud Ecclesiæ, quod ante iam dictum est: Ordinate in me charitatem. Ordinatur enim charitas, cum charitatis præcepta formantur. Vide quàm ab altioribus cœperit, & legem post benedictionis Euangelicæ terga reiecerit. Lex vicissitudinem imperat vltionis: Euangelium inimicitiis charitatem, benignitatem odiis, vota maledicentibus, subsidia persequentibus, patientiam esurientibus, & gratiam remunerationis impartitur. Quantò athleta perfectior, qui non sentit iniuriam? Et ne videretur Dominus legem dissoluere, in beneficiis vicem seruat, quam negligit in iniuriis. Sed tamen dicendo: Prout vultis vt faciant vobis homines, facite illis similiter: Vicissitudo ipsa cumulatior est, quādo votis actus æquatur. Nescit enim virtus mensuram gratiæ, nec contenta referre quod acceperit. Vult cumulare quod assumpserit, ne inferior sit beneficio, licet æquetur officio. Non enim cumulo tantum, sed ordine & tempore beneficia pensantur, cum in beneficio pari prior sit qui prior cepit. Beneficus enim est, qui gratiā ceperit, debitor qui retulerit. Aliud itaq; beneficiū est beneficij principatus: Nam si qui pecuniam reddidit, non soluit gratiam, manétque gratiæ debitor, etsi iam non sit pecuniæ: cur gratiam referendo putemus posse vacuari, cuius relatio acceptæ magis est testimonium quàm solutæ? Bono itaque exemplo imbuitur Christianus, vt non contentus iure naturæ, gratiam eius requirat. Si enim commune est omnibus etiam peccatoribus redamare, cui genus professionis excelsius, studium quoque debet esse virtutis vberius, vt diligat etiam non amātes. Nam etsi nulla merita diligendi, vsum amoris excludant, non tamen virtutis excluserunt. Sicut enim in eo qui te diligit, pudet gratiam non referre, & gratiæ amore referendæ, amor tibi eius inolescit, quem antè non amabas: ita etiam in eo qui nō amat, debes amare virtutem: vt dum virtutem amas, incipias eum amare, quem non amabas,

(Mat.5. beside "ritas. Ordinatur autem charitas"; Cap.15. beside "ta referre quod acceperit"; Cap.16. beside "tæ? Bono itaque exemplo")

A cum rara & caduca remuneratio sit amantis, sempiterna virtutis. Quid autem tam mirum quàm percutienti maxillam præbere alteram? Nónne omnis indignantis frangitur impetus, ira sedatur? Nónne fit per patiētiam, vt sua amplius pœnitentia reuerberes verberantem? Ita erit vt & iniuriam repellas & gratiam quæras: & sæpe maximæ causæ amoris existunt, cum patientia insolentiæ gratia refertur iniuriæ. Et quidem vt audire me memini, vel hoc solo pressum philosophię superciliū putamus, quòd in tres partes illa sibi videtur diuisisse iustitiā. Vnam in Deum, quæ pietas vocatur: Alteram in parentes, vel reliquum humanum genus: Tertiam in mortuos, vt iis exequiarum iusta soluantur. At verò Dominus Iesus legis oraculū ad philosophiæ fastigiū supergressus, in eos quoque qui læserint pietatis porrexit officium. Etenim si hostis, qui tecū bello armísque certauerit, depositis armis misericordiam suæ salutis adipiscitur: idq;
B plerunq;, vel contemplatione naturæ, vel ipsius belli iure defertur, vt subiectis vita tribuatur: quantò amplius meliore religionis contuitu deferendum est? Nam cum præliatorē appetitæ salutis causa non moueat, nunquid mouere debet militem pacis? Itaque illud Apostolicum: Quia charitas patiens est, benigna est, nō æmulatur, non inflatur: in his præceptis consummatum videmus. Si patiens est, debet patientiam verberāti: Si non quærit quæ sua sunt, non debet resistere diripiēti: Si non æmulatur, odisse non debet inimicum. Et tamen Apostolicis diuinæ superfluunt præcepta pietatis. Plus enim est donare, quàm cedere: plus est amare inimicos, quàm nō æmulari: Quæ omnia Dominus dixit & fecit, Qui cum malediceretur, non maledixit: cum percuteretur, nō repercussit: cum spoliaretur, non restitit: cū crucifigeretur, ipsis persequutoribus veniam postulauit, dicēs: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Criminatores suos excusabat à crimine Illi crucem parabant, hic salutem
C & gratiam rependebat. Et tamen quoniam studia ipsa virtutum sine remuneratione torpescunt: & exemplum nobis attulit, & mercedem spopondit è cælo, filios Dei futuros pollicens, qui fuerint imitatores eius. Qui enim festinat ad præmium, fastidire non debet exemplum: Quia quantò præcellentius præmium, tantò impensius officium. Quanta autem misericordiæ merces, quæ in ius diuinæ adoptionis asciscitur? Sequere igitur misericordiam, vt merearis gratiā. Latè patet benignitas Dei: Super ingratos pluit, malis fœcūda nō negat terra prouentus. Idem mundi sol sacrilegos religiosósque pariter illuminat.

De amore carnali, quòd eius auferenda & vitanda est occasio. Libro secundo de Apologia Dauid. Tom.IIII.

Et secundum historiæ seriem prosequamur. Non adulterasset Dauid alieni ius thori & fœderati pacta coniugij, nisi nudam & lauantem mulierem de domus suæ interioribus vidisset. Et ideo bene scriptum est,
D Non incidas in mulieris speciem, & non concupiscas mulierem. Ait alibi. Ab omni irreuerenti oculo caue: Nihil de contumacia tua & virtute præsumas. Etenim fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur: & ideo causam primo peccati fuge. Nemo enim diu fortis est. Neque fragili tantùm, sed omni homini dicitur: Non te vincat concupiscentia formæ: si non vis vinci, non congrediare peccatis, nec de te vitia coronētur, neq; capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Vilis tibi mulier videtur ad pretium, sed ad vitium appetibilis est: quia mulier virorum pretiosas animas capit. Difficile itaque est vt quisquam libidinis irretitus illecebris, immunis euadat. Nec mea tantū hæc sententia difficile iudicatur, sed etiā sancti Salomonis prouerbiis impossibile iudicatū est, qui suo ductus exemplo ait: Ligauit quis ignem in sinu, vestimēta autem non cōburēt? Caue ergo & tu, ne intra sinum

sinum tuæ mentis ignem libidinis & amoris accendas: ne corporeum vestimentum illo animi consumatur incendio, ac perpetuitatem resurrectionis amittas: vel certè vestigium tuæ mentis vratur, si per libidinum faces tibi putaueris esse gradiendum. Nam qui vritur corde, comburitur corpore. Omnibus igitur modis lasciuæ mulieris vitandus est occursus. Et ideo prudentiam discipulam acquire tibi, inquit, vt te custodiat ab vxore aliena & fornicaria: ne te laqueis labiorum suorũ teneat obligatum, & criniculis errorum inuoluat. Itaque vnde debeas cauere meretricem, Propheta docuit: vt à fenestra caueas eius ingressus. A fenestra enim domus suæ intrat. Fenestra eius est oculus: & ideo ab omni irreuerenti oculo caue, ne per fenestram introeat amor, libido penetret. Etenim mulier fornicaria illicit visu amatorem: & nisi petulantem obtutum mentis animíque compescas, mors ingreditur per fenestram. Non est desidiosa petulantia meretricis, & non otiosa lasciuia: quæ facit iuuenum volare corda, vt propriæ mentis nequeant tenere constantiam: & huc atque illuc feruido amore rapiantur. Caue ergo huiuscemodi mulierem quæ pedibus non quiescit, errat foris, insidiatur per angulos, oculis litigat, verbis illicit, institis lectum intexit suum, & tapetis ab Ægypto stratis. Neque enim de cognitione diuina, sed de seculari illecebra assumit ornatum, quæ merito virum suum dicit absentem, quoniam non potest adulter omnis Christum habere præsentem. Vides igitur quantis retibus etiam sanctorum corda capiantur: & ideo ne mireris si etiam sanctus Dauid captus est, vir quidem magnus, & qui Allophylum immanem corpore, armis quoque bellicis inhorrentem, fide vicerit.

A muliere periculum.

Artes mulieris fornicariæ.

Et subdit de aliis exemplificando.

Sed vtinam seipse vicisset. Vtinam sicut illum aduersarium strauit, sic interiorem aduersarium suum sternere ac superare potuisset. Grauior est pugna eius qui intus, quàm illius qui foris dimicat. Sed quid de solo Dauid loquor? Accersamus etiam alios ad tractatum huiusmodi, ne imbecillitatem Dauid magis, vnius scilicet hominis, putemus, quàm corporeæ conditionis fuisse infirmitatem. Samson validus & fortis, leonem suffocauit: sed amorem suum suffocare non potuit. Vincula soluit hostium: sed suarum non soluit nexus cupiditatum. Messes incendit alienas: & vnius ipse mulieris accensus igniculo messem suæ virtutis amisit. Salomon Deo templum condidit: sed vtinam corporis sui templum ipse seruasset. Verum ad ipsum à quo discessit reuertatur oratio. Triumphauit Dauid in decem millibus, sed errauit in viginti & amplius millibus: & quia errauit, hominem se esse cognouit, confessus est culpam, veniam deprecatus est ad Dominum. Domine, inquit, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Miserere mei Domine quoniam infirmus sum. Si Dauid infirmus, & tu fortis es? Si Salomon lapsus, & tu immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum? Ergo si errauerunt iusti, errauerunt tanquam homines: sed peccatum suum tanquam iusti agnouerunt. Si iusti pœnæ atrocioris exceperunt sententiam, tu quemadmodum tibi spem impunitatis proponis: cum scriptura dicat: Si iustus vix saluus fit, peccator & impius vbi parebunt?

Lapsus Samsonis.

Concludit ibidem.

Aduertis igitur fili, quàm plerunque etiam bonum propositum subruat causa mœchandi: & ideo causas ipsas primo fugere & vitare debes. Non vis amore capi, noli in speciem mulieris intendere: quia cum oculi tui viderint alienam, os tuum loquitur peruersa, & iaces tanquam in corde maris, & sicut gubernator in magno turbine. Magnã enim faciunt tẽpestatẽ multitudines cupiditatum: quæ velut in quodã freto corporis nauigãtẽ hinc atq; inde perturbãt, vt gubernator sui, animus esse

A non possit, die ac nocte caligine amoris ignorãs. Oculis excæcatur libido, si ebrietate succendatur. Omnis enim ebriosus & fornicator pauper fiet. Nec tibi de potentia blandiaris potãdi. Noe inebriatus est: & qui non inebriatus est diluuio, inebriatus est vino. Sed ille naturam vini ignorabat. (Non enim ante potauerat.) Tu in illo didicisti cauere quid debeas. Loth per somnũ deceptus est: & tu si decipi non vis somnum mentis tuæ discute, ne ebrio illudat filius, aut filia dormienti. Non pietas illic, sed ebrietas ridetur: nec pater illic, sed dormiens circunscribitur. Vis non aduri? Noli accedere ad ignem. Vis non præcipitari: Nutantia fuge, prærupta caue, caduca declina & labentia. Vides igitur in illis qui iusti esse meruerunt, non alteram fuisse naturam: sed alteram disciplinã. Post primi hominis lapsum iustámq; sententiam, cum in vno carnis damnatus sit appetitus, vitium traxit conditio, infecit culpa naturam: sed naturæ ipsius vitium fides temperauit, & deuotionis intentio mitigauit offensam. Conuertimini igitur ad Dominum gentes. Scitote quoniam Deus est qui fecit nos, & nõ ipsi nos. Scitote quoniam caro & puluis sumus. Relinquamus ergo quæ fecimus, & ipsum nostri veneremur authorem, qui vitam dedit, peccata donauit, qui solus potest dicere: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates vestras, & memor non ero.

A multo vino temperandum.

B

Item dat doctrinam eandem per exemplum probans Ioseph. Libro primo de pœnitentia. *Cap. 13. Tom. I.*

Bonum est nubere magis quàm vri. Est enim flamma quæ interna vrit. Vnde hunc ignem non alligemus in sinu mentis & recessu pectoris, nec interioris nostri vramus exuuias, & forense hoc nostrę animæ vestimentum velaménque carnale, edax libidinis flamma consumat, sed transeamus per ignẽ. Et si quis incidit amoris incendium, transiliat, & non alliget adulterinam cupiditatem vinculis cogitationum, nullos sibi nodos assiduæ nexu meditationis astringat. Non intendat sæpius in formam mulieris meretricis, nec adolescentula ad vultum iuuenis oculos leuet. Et si fortuitu aspexit, & capta est: quantò magis capietur si curiosa aspexerit? Vel consuetudo nos doceat. Ideo velamine obnubit caput suum mulier, vt etiam in publico tuta verecundia sit, non facilè vultus eius in adolescentis oculos occurrat, nuptiali velamine tecta sit, ne vel fortuitis occursibus pateat ad vulnus vel alienum vel suũ. Quod si tegmine caput velat, ne temere, aut videatur aut videat (dũ enim caput velatur, vultus absconditur) quantò magis velare se debet pudoris tegmine, vt etiã in publico habeat suum ipsa secretum? Verum esto inciderit oculus, sed non intendat affectus. Non enim vidisse crimen est, sed cauendũ ne origo criminis sit. Videat carnalis oculus, sed premat cordis oculos: mentis maneat verecundia. Habemus immortalem & indulgentem Deum. Dixit quidem Propheta: Nolo intendas in formam mulieris fornicariæ. Sed tamen Dominus dixit: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo. Non dixit: Si quis viderit, adulterauit: Sed, Si quis ad concupiscendum viderit: non aspectum, sed affectum quæsiuit. Bonus autem pudor, qui ipsos corporis oculos sic premere consueuit, vt sępe non videamus quod etiam videmus. Etenim specie aspicere videmur quicquid occurrit, sed si nõ misceatur intẽtio animi, hoc quoq; secundũ carnis officiũ noster aspectus vanescit, ita plus videmus animo quàm corpore. Et si viderit caro ignem, nõ alligemus ignem in sinu: hoc est, secreto mentis animíque arcano. Non implicemus ignem hunc ossibus, non ipsi nobis nodos iniiciamus, non misceamus sermonem aliquem cum huiusmodi vnde exæstuet ignis. Adulterinus sermo iuuenculę, nodus adolescentium est. Verba adolescentis vincula sunt amoris. Vidit hunc ignem Ioseph, quando eum adulterij cupida mulier alloquuta est. Voluit

C

Velamen mulieri quare.

Prouerb. 5.

D

A luit eum capere sermone, emisit laqueos labiorum suorum, sed pudicum virum ligare non potuit. Soluit enim vincula mulieris vox pudoris, sermo grauitatis, habena cautelæ, fidei custodia, castimoniæ disciplina. Capere eum igitur impudica non potuit retibus suis, misit manum, & apprehendit vestem eius vt nodum stringeret. Verba petulātis mulieris cupiditatum retia sunt, manus eius amoris nodus est. Sed nec retibus capi potest mens pudica, nec nodo: excussa vestis, solutus est nodus. Et ideo quia non alligauit ignem in sinu mētis suæ, nō combussit suum corpus. Vides ergo, quia animus noster culpæ author est. Itaque innocens caro, sed plerunque peccati ministra. Ergo non te vincat formæ concupiscentia. Multa retia tenduntur à diabolo, multi laquei. Oculus meretricis laqueus amoris est. Ipsi nobis oculi nostri retia sunt. Et ideo scriptum est. Neque capiaris oculis tuis. Ipsi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur. Ipsi nobis vincula nectimus, sicut legimus, quia vinculis peccatorum suorū vnusquisque constringitur.

Cap.14.

B

Cap.5. Tom.IIII.

Ipsam tamen historiam Ioseph, clarius prosequitur, libro de ipso Ioseph.

Denique officij sui & commissi muneris ingressum gratia, remotis arbitris ac domesticis apprehendit eum dicens: Dormi mecum. Excusatur Ioseph scripturæ testimonio: quia commissum à domino deserere nequibat obsequium. Non enim satis est, quod securus sui domus interiora, quasi qui capi non posset, ingressus est: iustus debuit prȩuidere ne furenti copiam daret, & eius illa peccato periret. Sed qui aduersari sibi domini sui videbat vxorem, neglecti officij etiam à domino cauere debebat offensam, simul adhuc sermonis non reprehensionis putabat audaciam. Excusatur quòd ingressus est, prædicatur quòd elapsus est. Nec pluris fecit vestimenta corporis, quàm animi castimoniam. Reliquit tanquā non sua, quæ adultera suis manibus detinebat: & aliena iudicauit, quæ tactu impudicæ potuerant comprehendi. Magnus quippe vir, qui venditus, seruile nesciuit ingenium. Adamatus non redamauit, rogatus non acquieuit, comprehensus aufugit. Qui cum ab vxore domini cōueniretur, teneri veste potuit, nō potuit animo capi: ac ne ipsa verba diu quidem passus est. Contagiū enim iudicauit, si diutius moraretur, ne per manus adulteræ libidinis incentiua transirent. Itaque vestem exuit, crimen excussit, & relictis quibus tenebatur exuuiis, spoliatus quidem, sed non nudus aufugit, qui erat tectior indumento pudoris. Non est enim nudus, nisi quem culpa nudauerit.

C

Amor verus est perpetuus. Require supra, cap. Abrahā.

Cap.8. Tom.V.

AMPHORA. *Libro x. super Lucam pertractans illud Luc. xxij. Occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans.*

Hic Apostolis mandatur sequendus. Sed quomodo paterfamiliâs? Vt agnoscas sanctitatis definitionem esse non census. Quomodo in superioribus habens stratum magnum? Vt meritum eius aduertas, in quo Dominus cum discipulis sublimium virtutū eius delectatione requiesceret. Vtinam ergo mihi contingat amphoram aquæ portare, quam paterfamiliâs portat, habens in superioribus magnum stratum. Quid est enim amphora, nisi mensura perfectior? Non mediocres qui mensuram habent. Denique Dominus, Mensuram, inquit, bonam, cumulatam, supereffluentem dabunt in sinum vestrū.

D

Lib.3. Hexameron, cap.13. Tom.IIII.

AMYGDALA. *Amygdalarum fructus si sunt amari, possunt per artem dulces fieri. Ita homines per disciplinam mutantur.*

Amygdalis hoc genere medicari feruntur agricolæ, vt ex amaris dulces fructus fiant, vt terebrent eius radicem arboris, & in medium inserant surculum eius arboris quam Græci πεύκην, nos piceam dicimus. Quo facto succi amaritudo deponitur. Ergo si agricultura conuertit stirpium qualitates, nónne studium doctrinæ & disciplinæ attentio mitigare possunt quaslibet ægritudines passionum? Nemo ergo positus vel in adolescentiæ vel intemperantiæ lubrico de sui conuersione desperet. Ligna plerunque in meliores vertuntur vsus, & non possunt hominum corda mutari?

Cap.4. Tom.IIII.

ANCILLA. *Libro primo de Abraham.*

Intemperantia coitus cum ancillis, soluit charitatem coniugij, superbas ancillas facit, iracundas matronas, discordes coniuges, concubinas procaces, inuerecundos maritos. Simul vt de domino concepit ancilla, spernit dominam suam tanquam ditior partu, domina se despici dolet, maritum authorem iniuriarum suarum arguit. Denique Sara ipsa marito ancillæ suæ potestatem dedit, & postea dicit ad eum: Iniuriam accipio ex te. Dedi iam ancillam meam in sinum tuum. Vbi autem vidit esse conceptum, Spreta sum, inquit, coram ab ea: Iudicet Deus inter me & te. Quātus dolor, quàm grauis querela sit fœminarum, lectione exponitur. Da improuidum & leuem maritum, qui morigerari nesciat, & diuortij causas exhibet. Sed Abraham vir moderatus & prudens: Ecce, inquit, ancilla tua in manibus tuis, vtere ea sicut tibi placuerit. Maluit enim vxorem tenere, quàm famulam. Nec hoc tamen plenum remedium. Accepit potestatem irata vxor, & immoderatius vltione permissa vtitur. Quod si Sara moderationem non tenuit, quæ tenebit? Ideóque scriptum est: Et afflixit eam Sara, & fugit à facie eius. Duo sunt quæ comprehendit scriptura, vt & dominæ grauem indignationem exprimeret, & ancillæ tumorem ac superbiam. Quod afflixit eam Sara, ad iracundiam affligentis refertur: Quòd Agar fugit, contumeliam seruili patientia non ferebat, quæ sibi herilis contubernij vendicabat fastigium: Indignata est iniuriam, quæ induerat insoletiam. Denique interroganti Angelo quo iret, respondit: A facie Saræ dominæ meæ fugio. Et hoc tumoris immodici, vt prius nomen Saræ diceret, postea dominam significaret. Illud ad iniuriam præmissum, hoc ad expresśionem personæ additum. Non placuit Angelo ancillæ insolentia. Et ideo dixit illi Angelus: Reuertere ad dominam tuam. Vtique non latuisset Angelum, si vi suppliciorum victa fugisset: & magis reprehendisset verberantis sæuitiam, quàm fugientis discessionem. Sed vt ostenderet quia tanquam superba fugiebat, ne superba esset dominæ addidit: Et humilia te sub manibus eius. Opto igitur vt in hoc vitium nullus incidat: sed si quis inciderit, discat ancillam suam humiliari vxori suæ: ne dum vult ancillam suam vindicare, excludat vxorem. Ergo & Abraham vnus de populo gentili erat, & causa posteritatis introierat ad ancillam, quòd vxor eius sterilitatem suam obumbrare cupiens, author eius facti fuerit viro.

Superbia Agar.

Cap.7.

Et infra ibidem.

Noli misceri te ancillæ, ne suscipias ex ea filium, & vxor tua non patiatur cohæredem illum fieri filio suo. Vides enim solui hinc gratiam matrimonij. Certe si incidisti, & habes filium, eiice ancillam & filium eius. Melius est enim vt ancilla, quàm vxor recedat: & filius ancillæ, quàm legitimus eiiciatur. Quòd si dubitaueris, si contempseris vxoris tuæ sententiam, & durum tibi visum fuerit. Dicit tibi Deus quod dicit Abrahæ. Quod illi dixit, tibi dixit, & omnibus dixit. Non sit durum ante te de puero & de ancilla: Omnia quæcunque tibi dixit Sara audi vocem eius: quoniam in Isaac vocabitur tibi semen. Nusquam alibi dixit: Audi vocem vxoris tuæ, nisi hîc: Id est, fecisti vxori tuæ iniuriam, & non mitigasti affectum eius: suscepisti ex ancilla filium, & non honorasti vxoris filium. Nunquid potest in ancillæ filio semen tuum vocari? Non vtique: in legitimo filio vera successio est. Sed vereris quia filius tuus est, ne forte eiectus intereat atque occidat. Non ei deerit mea gratia.

gratia. Omnes alit Deus. Nam suffulcit vniuersos, & iustos & iniustos. Deniq; & pluit super iustos & iniustos. Sicut fecit Abraham, & tu facito. Eiice ancillam, & secura vxor & inoffensa maneat domi. Eiice ancillæ filium, vt non habeat hæreditatis consortium, qui non habet priuilegium originis.

Cap. 18. Tom. IIII. ACCIPITER. *Libro quinto Hexameron.*

Accipitres ferũtur duram in eo aduersum proprios fœtus habere inclementiam, quòd vbi eos aduerterint tentare volatus primordia, nidis eiiciunt suis, cõtinuóque eliminant, ac si morentur, propulsant pennis, atque præcipitant, verberant alis, cogúntque audere quod trepidant, nec vllum postea deferunt iis munus alimoniæ. Quid mirum tamen, si rapere assueti, nutrire fastidiũt? Consideremus ad hoc esse generatos, vt etiam aues ad cauendum formido exerceat, ne passim curas relaxent, sed pericula prædonibus declinanda prospiciant. Deinde cùm his natura quoddam prædandi munus inoluerit, magis à tenero pullos suos instituere videntur ad prædam, quàm pastus abdicare compendiis. Cauent ne in tenera ætate pigrescant, ne soluantur deliciis, ne marcescant otio, ne discant cibum magis expectare quàm quærere, ne naturæ suę deponant vigorem. Intermittuntur studia nutriendi, vt in vsus rapiendi audere compellant. *Accipitrũ inclemẽs natura.*

Tom. V. ANGELVS. *De Angelorum nomine. In commentario super epistolam ad Hebræos, cap. primo.*

Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Non enim solos Angelos hoc sermone significat, sed omnes virtutes ministeriis supernis fungentes. Sciendum verò est quòd angelus, nomen est officij, non naturæ. Qui etiã semper sunt spiritus, sed non semper angeli vocari possunt. Quæris huius naturę nomen? spiritus est. Quæris officij? Angelus. Ex eo quod est, est spiritus: ex eo quod agit, angelus: quia angelus Græcè, Latinè nuntius dicitur. Sicut & homo, nomen est naturæ. Miles verò, nomen officij: sic enim qui erant iam spiritus conditi à creatore Deo, facit eos angelos mittendo eos nuntiare quod iusserit. Et ministros suos flammam ignis. Legimus apparuisse ignem in rubo: Legimus etiam missum ignem desuper Apostolos & implesse quod præceptum erat illis. Potest dici, quando leuia nuntiare mittuntur, angelos esse: quando ad vindictam mittuntur, ministros esse, idest ignem ardentẽ. Sunt etiam hæc officia in Ecclesia præsenti. Nam prædicatores sancti, quãdo spiritalia prædicãt, & gaudia regni Dei annuntiant, angeli dicuntur: Quando verò terrorem gehennæ ignis prædicant, ministri sunt: vt terreant peccatores comminatione ignis illius, qui nunquam extinguetur.

Cap. 5. Tom. IIII. *Angeli ante omnem aliam creaturam fuerunt creati. Libro primo Hexameron.*

In principio, inquit, fecit Deus cælum & terram. Et factus est ergo mundus: & cœpit esse qui non erat. verbum autem Dei in principio erat, & erat semper. Sed etiam Angeli, Dominationes & Potestates, etsi aliquando cœperunt, erant tamen iam quando hic mundus est factus. Omnia enim creata & condita sunt: visibilia & inuisibilia, siue Sedes, siue Dominationes, siue Potestates, siue Principatus. Omnia, inquit per ipsum, & in ipso creata sunt.

Tom. V. *Angelos bonos à malis videtur distinguere. In cõmentario super primam epistolam ad Timotheum. cap. v.*

Contestationem deponit apud Deum Patrẽ & Christum Filium eius & electos Angelos, quos Dominus in Euãgelio sanctos appellat. Hi ergo electi sunt: quia sunt alij reprobi, qui non sunt Dei angeli, sed diaboli, assentientes apostasiæ eius.

Lib. 5. Epistol. Epist. 1. Tom. III. *Bonorum Angelorum circa nos dilectionis affectum videtur describere in epistola ad Horontianum, versus finẽ.*

An ipsos quoque Angelos qui in istius mundi laboribus diuersa sustinent ministeria, sicut in Apocalypsi legimus Ioannis, non ingemiscere credimus cum adhibentur, pœnarum & excidiorum ministri? Qui habentes beatam vitam mallent vtique eam in illo superiore tranquillitatis suæ statu currere, quàm nostrorum peccatorum pœnis vltricibus interpolari. Etenim qui gaudent vnius peccatoris redemptione, vtique tantorum peccatorum ærumnis ingemiscunt. Si igitur etiam cælestes creaturæ & potestates seruitutem corruptionis sustinent, sed in spe, vt pro nobis postea & nobiscum lætentur, etiam nos passiones huius temporis futuræ spe & expectatione solemur gloriari.

Causa gaudij Angelorum ponitur libro super Beati immaculati, exponendo literam xxij. inducendo illud. Gaudium est Angelis super vno peccatore.

Meritò gaudent Angeli, quia is qui errauit iam non errat, iam suum oblitus est errorem.

Angeli nobis sunt ministri. In commentario super epistolam ad Hebræos, cap. j. in fine. Tom. V.

Nónne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? Quid miraris si filio ministerium exhibent Angeli, cum etiam nostræ salutis ministros eos cõstet effectos? Mentes eorum ad quos loquitur, subleuare volens, dicit Angelorum functiones humanæ salutis causa à Domino directas esse. Filius verò sicut Dominus saluat: isti verò sicut serui saluti prædestinatorum deseruiunt. Cuius rei pleni sunt veteris testamenti vel noui vbique libri. Nam & pastoribus angeli euangelizauerunt, & angelum legimus ad virginem Mariam missum, & in resurrectione Domini angeli mulieribus apparuerunt, & alia multa in diuinis leguntur scripturis. Intelligite nũc, quantus honor nobis existit, ad quos sicut ad amicos, ita ministros angelos suos destinat Deus.

Angeli quomodo dicantur nostra purgare. Libro j. de Spiritu sancto. Cap. 9. Tom. II.

Nullus peccata donat nisi solus Deus. Spiritus sanctus obnoxius non potuit esse peccato, qui magis peccata donat? Nunquid angelus donat? Nunquid archangelus? Non vtique, sed donat solus Pater, solus Filius, solus Spiritus sanctus. Nemo autem quod potest donare, non potest vitare. Sed fortasse dicit aliquis: quia & Seraphin dixit Isaiæ: Ecce tetigit hoc labia tua, & abstulit iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgauit. Abstulit, inquit, & circumpurgauit. Non ego abstuli, sed ignis ille altari Dei, hoc est gratia spiritalis. Quid enim aliud piè intelligere possumus in altari Dei esse, nisi spiritus gratiam? Nõ vtique lignum syluarum, neque fuliginem atque carbonem. Aut quid tam pium quàm vt secundũ mysterium intelligamus, quia reuelabatur in ore Isaiæ, omnes homines per passionem Christi esse purgãdos? Qui velut carbo secundum carnem exussit nostra peccata, sicut in Zacharia habes. Nónne hîc titio eiectus ab igne? Et ille erat Iesus indutus vestimenta sordida. Denique vt sciamus communis hoc redemptionis mysterium per Prophetas euidentissimè reuelatum, etiam hoc loco habes ab illo dictum: Ecce abstuli peccata tua: non quò Christus sua peccata deponeret qui peccatum non fecit: sed quò in carne Christi omne à peccatis suis genus absolueretur humanũ. Sed etiamsi Seraphin abstulisset peccatum, quasi vnum vtique de ministris Dei, ad hoc esset ministerium destinatum. Sicut enim dixit Isaias: Quia missum est ad me vnum de Seraphin. Et spiritus quidem missus dicitur, sed Seraphin ad vnum, spiritus ad omnes. Seraphin mittitur in ministerium: Spiritus operatur mysterium. Seraphin quod iubetur exequitur: Spiritus quod vult diuidit. Seraphin de loco ad locum transit: At verò de Spiritu sancto hoc non possumus æstimare. Isai. 6. Zach. 3. Cap. 10.

Angeli hominibus natura sunt inuisibiles: apparent autem secundum Dei voluntatem. In tractatu super Psalmum

Tom.IIII. *trigesimum septimum, versu primo, inducens illud secundi Regum vltimo: Cunque extendisset manum suam Angelus desuper Hierusalem &c.*

4.Reg.6. Non vidisset homo ferientem Angelum, nisi Dominus eius oculis Angelum reuelasset. Vnde & Heliseus dixit: Domine, aperi nunc oculos pueri huius vt videat. Et aperti sunt oculi pueri eius, & vidit montem equis repletum & curribus in circuitu Prophetæ. Nec te moueat quòd persona vilior seruuli quàm Prophetæ vel regis, quia vilior & equorum & curruũ species quàm sanctitas Angelorum.

Ser.2 de barbaris non timendis, ord 86, Tom.III. *Sunt Angeli nostri defensores. In sermone de tumultu belli, qui incipit: Sæpe dixisse me memini, quod tumultus bellicos timere minime debeamus.*

Sæpe dixisse me memini, quod hostium tumultus bellicos timere minimè debeamus, nec quamlibet copiosam hostium multitudinem formidare: quoniam sicut ait Dominus, Maior est qui in vobis est quàm qui in hoc mundo: hoc est potentior est ad protegendos famulos suos Christus, quàm diabolus ad instigandos inimicos. Quamuis enim diabolus idem colligat sibi turbas, & crudeli eas armet insania, tamen facilè destruitur, quia melioribus populum suum saluator circundat auxiliis. Ait enim Propheta. Immittet Angelum Dominus in circuitu timentium eum & eripiet eos. Quòd Psal.33. si Angelus Domini timentes eum de periculis eripit, non potest timere barbarum, qui timuerit saluatorem: Non potest timere hostis impetum, qui Christi præcepta seruauerit. Præcepta enim Christi, arma sunt Christianis: & diuinus timor terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos Saluator instruxit: Oratio, misericordia atque ieiunium. Ieiunium enim melius quàm murus tuetur: Misericordia facilius liberat quàm rapina: Oratio longius vulnerat quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proxime conspectum percutit aduersarium: oratio autem etiam longe positum vulnerat aduersarium. Sic nanque Helisæus 4.Reg.6. Propheta, cum eum vellet rex Syriæ captiuare, ac suæ subdere ditioni, multisque eum armatorum cinxisset agminibus, non est turbatus, non territus, sed annuntianti puero ait: Noli timere: plures enim nobiscum sunt quàm cum illis. O fides sancti Prophetæ. Non timet aduersarios quos prospicit, quoniam scit Angelos secum esse quos credit: Non metuit terrenas insidias, quia cælestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt quàm cum illis. Mira res, plures è cælo defensores meretur sanctitas, quàm in terris oppugnatores adduxit improbitas. Plures nobiscum sunt quàm cum illis. Videte beatitudinis meritum, Propheta nuntiat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quantò plus cernunt? Hic prospicit armatorum numerum, & ille non cernit defensionis indicium. Quanta est diuina misericordia: defertur hominibus beneficium, nec videtur auxilium: periclitantes consequuntur, & nesciunt. Hæc est enim pietas Saluatoris, vt interueniat saluti, nec se prodat aspectui: sentiatur beneficiis, & non cernatur obtutibus. Vnde errat qui putat cum prospere aliquid gesserit, propria se fortitudine superasse. Scire enim debet quòd aduersarij meritis magis quàm virtute vincuntur, & non tam virtute quàm sanctitate superantur. Sicut sanctus Helisæus hostes suos non armis superabat, sed oratione vincebat. Nam cum idem ministro suo ad depellendum eius timorem plures adesse diceret defensores, nec metus ab illo posset auferri, tunc orauit ad Dominum dicens: Domine aperi oculos eius vt videat: & aperti sunt oculi eius, & vidit: & ecce mons totus plenus equitatu, & reliqua. Oratio autẽ Prophetę aperuit oculos pueri. Non mirũ si aperuit oculos pueri vt videret exercitus. Non mirũ, inquam, si nouos inserit oculos qui noua promeretur auxilia. Aut cur non

A aciei producat obtuitum, qui acies instruxerat angelorum?

Sunt autem Angeli nobiscum præsentes & absentes secundum Domini præceptum. In tractatu super Psalmum trigesimum septimum, super illud, Amici mei & proximi mei. Tom IIII.

Ne mysticus quidem abhorreat pietatis affectus, vt pro angelis dixerit, qui prætendunt timentibus Dominum, vt eripiant eos de tentationibus quas ferre non possunt. Quomodo ergo longè stant, qui ad adiumentum sunt attributi? Sed non illi se separant, sed qui vrgetur tentationibus, putat eos longe abesse, quos propius sibi adesse desiderat: & arbitratur dissimulare, cum illi iuuandi tempus nutu sui imperatoris expectent, qui athletam suum quò gloriosius vinceret, diutius certare præcepit. Et videtur hoc magis sequentibus conuenire, quia angelis protectionis excubias rela-

B xantibus, insidiantur inimici quærentes in anima eius inuenire quod noceat. Tunc enim potestas illis grauioris tentationis permittitur, cum culpa animæ grauior reperitur. Vnde habes illud in libro Regnorum regis Achab ad Heliam dictum, quando eum propheta vehementer increpauit, & mortem ei denũtiauit: Inuenisti quid in me? Et respondit Helias: Inueni: quia fecisti malignum in conspectu Domini. Vides ergo, quia regibus non temerè, vel à prophetis Dei, vel à sacerdotibus facienda iniuria sit, si nulla sint grauiora peccata, in quibus debeant argui. 3.Reg.21.

In tractatu super Psalmum trigesimum tertium, versu vndecimo. Non extat.

Angelus est in circuitu hominis, quia protegit ne quis noceat ei. Non descẽdit autem Angelus nisi iussus à Domino: & vt suus athleta decertat.

Licet Angelus hominem adiuuet, superior tamen est homine. Libro de Spiritu sancto, cap. vij. Tom.II.

C Intelligendum est quod creatura quidem superior Angelorum sit, quæ plus recipit gratiæ spiritalis: eiusdem tamen & erga nos & illos munus authoris sit. Quanta autem gratia quæ præmiis Angelorum etiam inferiorem creaturam humanæ conditionis exæquet? Sicut Dominus ipse promisit dicens: Eritis sicut Angeli in cælo. Nec difficile. Qui enim illos Angelos fecit in spiritu, homines quoque per eandem gratiàm similes faciet angelorum.

Libro primo de sancta virginitate, parte vltima. Tom.I.

Quò sanctior quisque eò communitior. Sic Helisæus propheta exercitus Angelorum præsidia sibi adesse monstrauit. Sic Iesus Naue ducem militiæ cælestis agnouit. Possunt igitur fructum in nobis custodire, qui etiam possunt militare pro nobis.

Debet homo Angelis assimilari. Libro super Beati immaculati, litera octaua: versu secundo. Tom.IIII.

D Esto Angelus, hoc est diuini minister imperij. Obsequere mandatis Domini. Cum fueris Angelus, videbis faciem Dei.

Angeli dicuntur sancti prophetæ. In commentario super Epistolam ad Galatas, capit. iij. super illud, Disposita per Angelos in manu mediatoris, &c. Tom.V.

Angelos dicit Dei nuntios, id est, Mosen, Iesum filium Naue, & cæteros prophetas vsque ad Ioannem Baptistam, de quo dicit Deus: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam. Per hos ergo lex ordinata, disposita est à Deo in manu, id est, potestate Saluatoris. Ipse est mediator, vel reconciliator Dei & hominum, vt saluet quos vult ex iis, qui legem per suprà memoratos Angelos accipiunt. Cap.2.

Angeli dicuntur singulariter clerici. In sermone siue tractatu de iis qui mysterijs initiantur, versus princi. Tom.IIII.

Vidisti illic Leuitam, vidisti sacerdotem, vidisti summum sacerdotem. Noli cõsiderare corporum figuras, sed mysteriorũ gratiam. Præsentibus Angelis loquutus est, sicut

Malach.2. est, sicut scriptum est: Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quoniam angelus Domini est omnipotentis. Non est fallere, non est negare. Angelus est qui regnum Christi & vitam æternam annuntiat. Non specie tibi æstimandus est sed munere. Quid tradiderit considera, vsum eius expende, & statum eius agnosce.

Cap.2. Tom.IIII. *In sermone primo de sacramentis.*

Homines dicuntur Angeli: quia quicunque annuntiant Christum, in Angelorum asciscі numero videntur. Quomodo? Accipe Baptistæ rationem. Ioannes natus ex viro & muliere. Attamen audi, quia Angelus est & ipse. Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, & præparabit viam tuam ante te. Accipe aliud. Malachias ait propheta. Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirũt ex ore ipsius. Angelus est enim Dei omnipotentis. Hæc ideo dicuntur, vt sacerdotij gratiam & gloriam prædicemus, non vt aliquid personalibus meritis arrogetur.

Satanas sæpe se in Angelum lucis transfigurat.

Manifestum est quia frequẽter multos fallit satanas, ostendens se illis quasi Angelũ Dei, vt decipiat eos. Vnde Iesus Naue solicitus quæsiuit quis esset qui ei apparuerat. Et Apostoli in naui perterriti, putabant phantasma esse. Vnde Apostolis dicente Domino: Nolite timere: Ego sum: Petrus non facilè credens, ait. Si tu es, iube me venire ad te super aquas: vt si firmiter posuisset pedem super aquas, sciret verũ esse, quia non erat phantasma quod apparebat.

Tom.V. *Angelorum officium est animas ducere ad cælum. In commentario super Epistolam ad Coloss. cap. j.*

Omnes credentes qui fixa mente deuoti sunt, exeuntes de seculo duce dextræ partis Angelo inducuntur in cælum: quod ante deuictam mortem per Christum non erat concessum.

Tom.V. *Hoc autem quod de Christo posuit, ideo adiunxit, quia vt dicit in commentario super Epistolam ad Hebr. cap. ij.*

Non Angelis subiecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Non enim salutem nostram, quæ in nouissimo tempore facta est in orbe, angelis subiecit, quæ à prophetis futura olim esse prædicata est: sed filio suo, ad quem vox paterna sonuit: Filius meus es tu, &c.

Lib.3. de virgi. Tom.I. *Gerunt Angeli personam Domini. Libro iij. de sancta virginitate, parte prima.*

Dicunt Angeli Mariæ: Mulier quid ploras? quẽ quæris? Hoc Angeli dicunt, & Dominus postea iisdem verbis repetiuit, vt sciatis quia Angelorum verba mandata sunt Domini.

De Angelorum scientia, dicit lib. ij. Hexameron.

Cap.4. Tom. IIII. Dicuntur volatilia cæli, qui semper vident faciẽ patris qui in cælis est. Et volantia circa firmamentum cæli, eò quòd potestates quæ sunt in illo visibili loco spectent hæc omnia, & subiecta suis habeant cõspectibus.

Tom.IIII. *De Angelorum zelo. Libro super Beati immaculati, litera xviij. versu iij. Require infra, in cap. Zelus. De Angelorum confirmatione in gratia. Eodem lib. litera xij. vers. j. addens quod simile in nobis esse debet.*

In cælo permanet verbum tuum: quia Satanas de cęlo cecidit. Quò cecidit nisi in terras? Ideo hîc adulteria, homicidia, ebrietates abundare cœperunt. Inde exclusus, acrior ad nos venit, & tentationes solito asperiores tanquam iratus exercet. In cælo igitur permanet verbum tuum, quia inde deiectus est diabolus. In terra nõ permanet: quia huc totus aduenit. Et vide vtrum hîc permanere verbum posit in nobis, vbi tantos laqueos diabolus sparsit: qui cum esset in cælo: nec ibi verbum poterat permanere. Denique quia & ipse verbum non tenuit, cecidit è cælo. In cælo ergo verbum permanet, & quod secundum verbi dispositionem regitur & gubernatur. Sed quia ipsum cælum præterit, ideo non dixit in secula permanere, sed in seculum:

A quanquam propterea prætereat, vt fiat nouum cælum & noua terra, nouum testamentum, vt facie ad faciem gloriam Dei videre possimus. Veruntamen quia & in cælo fuit vitiis locus, nam vtique non cecidisset inde aduersarius, nisi criminibus deprehensus: nam & stultus sicut luna mutatur, & cælum ipsum tenebris obducitur, videtur vtique non de elemento dictum, sed de virtutibus potestatibúsque cælestibus. Sunt enim sanctæ virtutes in cælo, in quibus nihil lubricum atque terrenum sit. Sunt etiam in terris cæli, qui cantant gloriam Dei. Qui sunt isti cæli? Audi dicentem: Sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus imaginem huius cælestis. Isti igitur cæli sunt, qui etiam in terris positi audent dicere: Nostra conuersatio est in cęlis. Isti sunt cæli, in quibus fides, grauitas, continentia, doctrina vitæ cælestis est. Nam quemadmodum terra dictus est, qui lapsus ex illa præuaricatione cælestis gratiæ, & in hæc vitia terrena deiectus, præuaricationis suæ vinculis se religauit: ita econtrariò cælum dicitur, qui vitam Angelorum custodia integritatis exercet, & corpus suum continenti sobrietate moderatur, mentem quoq; suam miti tranquillitate componit, pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo & in terris cælum, in quo positæ sunt virtutes cælestes. Cælum mihi thronus: ego magis iusti affectũ, quàm elemẽtum intelligo. Illum puto cælum, ad cuius animam venit Christus, & pulsat ianuã, & si aperueris ingreditur. Nec solus ingreditur, sed etiam cum Patre, sicut ipse ait. Eccl.27. 1.Cor.15. B

Angelus potest homo esse. Eodem libro viij. versu ij.

Quia homo sine peccato esse non potest, vt in Dei appellationem possit excrescere commonetur. Et quid de Dei appellatione dicamus? Esto Angelus, hoc est, diuini minister imperij, obsequere mandatis Domini. Cum fueris Angelus, videbis faciem Dei.

C ANGVSTIA ET ANGVSTIARI. *In angusto est peccator, iustus in latitudine. Lib. super Beati immaculati, litera sexta, versu quinto.* Tom.IIII.

Qui secundum mandata angustam & arctam graditur viam, ambulat in latitudine. Vnde legimus: In tribulatione dilatasti mihi. Et alibi: In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine. Sapiens enim in cordis sui deambulat innocentia, & de eius fonte superfluunt aquæ super eius plateas, qui mentem suã non intra corporalia & terrena concludit, sed dirigit ad cælestia, vt conuersatio eius in cælo sit. Audi nullas angustias sentientem. Pressuram, inquit, patimur, sed non angustiamur. Et quomodo coangustari poterat, cuius os semper patebat, ne credentes coarctarentur? Ipse exponat quid sit ingredi in latitudine. Dicit enim: Quia etsi corpus angustum est, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, coarctamini autem in visceribus vestris. Coangustari in Paulo non poterant, in quo erat latitudo sapientiæ, & fidei altitudo. Quomodo poterant enim coarctari in eo, qui erat vas electionis æternæ? Sed coarctabantur in semetipsis: quia improbus in seipso coarctatur, malitiæ suæ laqueis strãgulatus. Constitue mihi auarum villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos: Vtrum is tibi dilatari, an coangustari videtur, quem terra ipsa non capit? Quantacunque spatia domus suæ porrexit, clauditur angustis opinionis suæ finibus, cui quod habet non est satis. Sed non est talis, qui potest dicere: Et ingrediebar in latitudine. Addidit etiam causam, Quia, inquit, testimonia tua exquisiui. 2.Cor.6. D

Angustiari tribulationibus in corpore, & remorsu conscientiæ in mente. Eodem libro exponendo literam decimam nonam.

Cuius interpretatio est conclusio: & sicut alibi inuenimus, aspice. Distat litera, congruit sensus. Nã qui concluditur, circunspicere debet se, & causam periculi non dissimulare, maximè cum lethale discrimen sit. Conclu-

ditur vnusquisque tumescentibus visceribus internísve faucibus, cum intercluso spiritus commeatu, spirandi ac respirandi commeatu coarctantur. Concluditur fœmina cum fit periculū matricis, qua pectoris ipsius premitur principale, vnde graues oriuntur angustiæ: & nisi in locum suum illa recipiendorum seminum aula reuocetur, vitam cōsueuit excludere. Ita etiam qui animo angitur, & quibusdam aduersis imminētibus perurgetur, concludi dicitur non minoribus angustiis mētis quàm corporis. Maiores enim animæ æstus febrésque sunt animorum quàm corporum. Cōclusus igitur viscerum tumore, medicum quærit vt possit propulsare periculum & constricta relaxare. Veniens medicus, tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo cōclusus animi feruore, aspice temetipsum interiore oculo. Morbi vis vrget, feruet noxia consc entia, moles peccatorum premit, intercipiunt sensum mentis angustiæ.

Suffocatio.

Propterea in commentario super secundam Epistolam ad Corinth. c. vj. super illud, Non angustiamini in vobis.

Tom. V.

Qui laborat, & futura non credit, angustiatus animus eius desperatione est.

ANIMA HVMANA. *Opiniones diuersæ quid sit anima. Libro de Noë.*

Cap. 25. Tom. IIII.

Ideo in principio sanctus Moses informauit nos atque instruxit de insufflatione animæ, vt non laberemur opinionibus diuersis philosophorum, qui sibi ipsi constare non possunt. Pleriq; enim varia senserunt, vti Tricias & eius discipuli, sanguinem esse animam dicentes: istam vtique animam, qua viuimus, quæ est sensibilis, non illam animam quæ rationabilis & intelligibilis interioris hominis æstimatur. Hippocrates autem etsi Triciæ nō improbauit ingenium, nec disputationem eius redarguit, tamen sentētiæ eius non acquieuit. Aristoteles entelechiam dixit. Ignem alij esse voluerunt. Non igitur huiusmodi diuisionem teneamus, vt separemus quod est rationabile animæ, cuius substātia diuinus est spiritus, sicut ait scriptura: quia insufflauit in faciem eius spiritum vitæ. Esse autem in ea nutrimētum quoddam vitale, quo hoc corpus animatur, esse etiam delectabile. Illarum igitur & vitalis & delectabilis animæ partium substantia, sanguis appellatur in quibusdam: licet etiam scriptura dixerit: anima totius carnis sanguis est.

Tricias de anima quid sentiat.

Leuit. 17.

Natura animæ nobilis est. In tractatu super primum Psalmum, versu quinto.

Tom. IIII.

Certum est autem animę naturā esse pretiosam, quę ad similitudinem Dei facta, receptionem omnis virtutis admittit: vtpote quæ cognitionis supernæ non sit fraudata consortio.

Et quia pretiosa: ideo dicit in tractatu super Psalm.

Tom. IIII. Sup. Psalm. 37.

Abundant nobis diuinarum testimonia scripturarū, quibus instruimur nihil esse in homine pretiosius fide: nullum tantum esse patrimonium, quod salutis nostræ atque animę pretio conferatur. Fide Abraham patriam suam reliquit & terram, & proximos etiam quos videbat, & eum quem non videbat, tanquam aspiciēs sequebatur. Moses quoque pretium animæ suę maius omnibus Ægypti diuitiis æstimauit. Quid de viris sublimibus loquar? Raab meretrix alienigena illa de seculo, tamen animam suam non solùm contēptu omnium quæ habebat, sed etiam vitæ periculis putauit esse redimendam: quæ exploratores Iesu Naue ciuibus suis quærentibus denegauit, & hostes patriæ, legatos tamē fidei, maluit occultare quàm prodere. Non eā minæ ciuium, nō bellorū pericula, non incēdia patriæ, non suorum discrimina terruere. Disce vir, disce Christiane quomodo verum Iesum sequi debeas, quādo fœmina contēpsit omnia sua, & Iesum in figura propter similitudinē nominis est sequuta. Vnde præclarè Salomon dicit: Diuitiæ viri redēptio animæ eius. Redime ergo animā tuā. Vilis est pecunia, sed fit pretiosa per fidē. Vilis est cū códitur, pretiosa cū dispergitur. Sic enim scriptum est: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Si igitur talis fueris vt posis contēnere non solum omnia tua, sed etiā ipsam carnē tuā pro iustitia, qua nulla potest esse locupletior possesio (possesio enim pretiosa, homo mundus) etsi flumina te superiora concluserint, transibis. Nam etsi dederit tentandi tui Dominus potestatem, mandat tamen diabolo vt animā ipse custodiat: secūdum quod scriptum est. Vt destruas inimicum & defensorem. Tentat enim vt aduersarius, defendit vt seruus.

Prouerb. 13.

Psal. 111.

Animæ enim humanæ dignitas est, quia ad imaginem Dei formata est. Libro sexto Hexameron.

Cap. 7. Tom. IIII.

Attende, inquit, tibi soli. Aliud enim sumus nos, alia nostra, alia quæ circa nos sunt. Nos sumus, hoc est, anima & mens. Nostra sunt, corporis membra & sensus eius. Circa nos autem, pecunia est, serui sunt, & vitę huius apparatus. Tibi igitur attēde, & teipsum scito. Hoc est, non quales lacertos habeas, non quantam corporis fortitudinem, non quantas possesiones, quantam potentiam: sed qualem animum & mentem, vnde omnia consilia proficiscuntur, ad quam operum tuorum fructus refertur. Illa enim plena sapientiæ, plena pietatis atque iustitiæ, quoniam omnis virtus à Deo est: Cui dicit Deus: Ecce Hierusalem pinxi muros tuos. Illa anima à Deo pingitur, quę habet in se virtutem gratiarum renitentem, splendorémque pietatis. Illa anima bene picta est, in qua elucet diuinæ operationis effigies. Illa anima bene picta est, in qua est splendor gloriæ, & paternæ imago substantiæ. Secundum hanc imaginem quæ refulget, pictura pretiosa est. Secundum hanc imaginē Adam ante peccatum, sed vbi lapsus est, deposuit imaginem cælestis, sumpsit terrestris effigiem. Sed fugiamus hanc imaginem quæ intrare ciuitatem Dei non potest. Quia scriptum est: Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges. Et non intrat indigna imago, & quæ intrauerit excluditur: quia non intrabit in eam, inquit, omne commune, & qui facit execrationē & mendacium: sed ille intrabit in eam, cuius in fronte agni nomen scriptum est. Anima igitur nostra ad imaginem Dei est. In hac totus es homo, quia sine hac nihil es, sed es terra, & in terram resolueris. Denique vt scias quia sine anima caro nihil est: Nolite, inquit, timere eos qui possunt corpus occidere, animam autem non possunt. Quid igitur in carne præsumis, qui nihil amittis si carnem amiseris? Sed illud time, ne animæ tuæ defraudaris auxilio. Quam enim dabit homo commutationem pro anima sua, in qua non exigua sibi portio, sed totius humanæ vniuersitatis substantia est? Hæc est per quam cæteris ferarum auiúmque dominaris animantibus. Hæc est ad imaginem Dei, corpus autem ad speciem bestiarum. In hac pium diuinæ imitationis insigne, in illo cum feris ac beluis vile consortium.

Psal. 72.

Matth. 10

Et subdit ibidem, capite sequenti, quod animæ causa nobilitatur homo, & est melior cæteris, quia habet animam quæ est ad imaginem Dei.

Cap. 8.

Sed tractemus elimatiùs quid sit ad imaginem Dei esse. Caro nunquid ad imaginem Dei est? Ergo in Deo terra est, quia caro terra est? Ergo corporeus Deus? Ergo infirmus vt caro, pasionibúsque subiectus? Forte caput tibi videatur ad similitudinem Dei, quia eminet: aut oculi, quia intuentur: vel aures, quia audiunt. Si altitudinem spectes, num proceri videmur, quia paululum vertice eminemus à terris? Sed id nō pudet, eo nos similes Deo dici, quia serpentibus cæterísque reptantibus, aut quia damulis atque ouibus, aut lupis celsiores sumus? Et quantum in ea parte cameli nobis atque elephanti proceriores sunt? Obtutus est quidem præstans spectare elementa mundi, cognoscere quæ nullus annuntiet, sed tuus deprehēdat aspectus. Verū hoc ipsum quantum est quod videmus, vt eo ad similitudinē Dei nos esse

nos esse dicamus, qui omnia videt, spectat omnia, latentes deprehendit affectus, scrutatur cordis occulta? Non pudet hoc dicere, cum ipse me totũ videre non possim? Quod ante pedes est, video: quod à tergo est, videre non possum. Similiter quantum est quod audimus, cum id quod paululum distet videre aut audire non possim? Si interiecti parietes sint, impeditur aspectus, impeditur auditus. Deinde corpus nostrum vno in loco hæret, angusto includitur spatio. Omnes feræ latiores sunt homine, omnes etiam velociores. Non ergo caro potest esse ad imaginem Dei, sed anima nostra quæ libera est, & diffusis cogitationibus atque consiliis huc atque illuc vagatur, quæ considerando spectat omnia. Ecce nunc sumus in Italia, & cogitamus quæ ad Orientales aut ad Occidentales spectare partes videntur: & cum illis versari videmur qui in Persida sunt constituti, & illos videmus qui degunt in Africa: si quos cognitos nobis ea terra suscepit. Sequimur proficiscentes, inhæremus peregrinãtibus, copulamur absentibus, alloquimur separatos, defunctos quoque ad colloquendum resuscitamus, eósq; vt viuentes complectimur & tenemus, & vitæ officia his vsúmque deferimus. Ea igitur est ad imaginẽ Dei, quæ nõ corporeo æstimatur, sed vigore mentis, quę absentes videt, transmarina visu nouit, percurrit aspectu, scrutatur abdita, huc atque illuc vno momento sensus suos per totius orbis fines & mundi secreta circunfert, quæ Deo iungitur, Christo adhæret, descendit in infernum atque ascendit, libera versatur in cælo. Denique audi dicentem: Nostra autem conuersatio in cælis est. Nõ est ergo ad imaginem Dei in qua Deus semper est. Sed audi quia ad imaginem Dei. Dicit enim Apostolus: 2.Cor.3. Nos itaque omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, ad eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam, sicut à Domini spiritu.

Cap.eod. *Propterea annectit quod homo dicitur anima, quæ causa imaginis est picta.*

Quia igitur cognouimus animam esse ad imaginem Dei: Nunc consideremus vtrum de anima potuerit dici, Faciamus hominem. Sed audi & istud, quia anima nomine hominis nuncupatur. Scriptum est enim in Genesi: Filij autem Ioseph, qui facti sunt illi in Ægypto: animæ nouem. Omnes ergo animæ, quę intrauerunt in Ægyptum, animæ septuaginta quinque. Et multò aptiùs anima vel homo Latinè, vel Græcè ἄνθρωπος dicitur, alterum ab humanitate, alterum ab intuendi habens viuacitate, quæ magis animæ quàm corpori conuenire non dubium est: Cui rei etiam illud concurrit dictũ in Threno.3. Threnis Hieremiæ: Bonus est Dominus sustinentibus eum, animæ quæ quærit eum. De hominibus dixit, & animam adiiciendã putauit. Melius enim quærit ista, si sola sit abducens se à corporis cœno, & à cupiditate carnali. Ipsa est ad imaginem Dei, conformis Domini Iesu. Qui autem conformes filij Dei, sancti sunt. Sicut enim Roman.8. legimus, dicente Paulo: Scimus autẽ quod diligentibus Deum omnia cõcurrũt in bonum, iis qui secundũ propositum vocati sunt sancti: quos præsciuit & prædestinauit cõformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prędestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & clarificauit. Vtrum igitur & secundum corpus, an secundum animam iustificatio tibi conferri videatur, quæso respondeas. Sed dubitare non potes, cum iustitia vnde iustificatio deriuata est, mentis tuę vtique non corporis sit. Pictus es ergo ô homo, & pictus es à Domino Deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonam delere picturã, non fuco, sed veritate fulgentem, non cera expressam, sed gratia. Deles picturam mulier, si vultum tuum materiali candore oblinas, si acquisito rubore perfundas: Illa pictura vitij est, non decoris.

A *Et ideo homo debet hanc animã quæ est in imagine cognoscere, & eam non in aliam imaginem peccando conuertere. Libro super Beati immaculati, litera decima, versu primo.* Tom.IIII.

Nosce teipsum homo, tuæ animæ dicitur in Canticis Canticorum: Nisi cognoueris te formosam in mulieribus. Cognosce te anima, quia non de terra, non de Canticor.1. luto es, quia insufflauit in te Deus, & fecit in animam viuentem. Opus es magnificum Dei inspiratione generatum. Attende tibi, vt lex dicit: hoc est tibi, id est, animæ tuæ. Secularia te & mundana ne teneant, terrestria non morentur. Ad illum tota intentione festina, ex cuius inspiratione consistis. Grande, inquit, homo, & pretiosum vir misericors, virum fidelem opus est inuenire. Disce homo vbi grandis & pretiosus sis. Vilem te terra demonstrat, sed gloriosum virtus facit, fides rarum, imago pretiosum. An quicquam tam pretiosum quàm B imago Dei, quæ primùm tibi fidem debet infundere: vt in corde tuo refulgeat quædam authoris effigies, ne qui mentem tuam interrogat non agnoscat authores? An quicquam tam pretiosum quàm humilitas, vt naturam corporis animæque perspiciens, altero te perspiciens, altero subiicias, altero recognoscas? Prona in vitium carnis illecebra, misericordia suadet: quia quod alteri contuleris, tibi soluis. Quicquid à te procedit, in te recurrit: & quicquid profueris alij, tibi proficit. Viuacis animæ vigor sensus rationis & intellectus capax atque iudicij, vt digna domus tanto habitatore videatur, non amittet suæ prærogatiuam naturæ, vt hominis nomen amittat. Scriptura enim eum hominem dicit, qui est ad imaginem & similitudinem Dei: peccantem autem non hominem, sed aut serpentem, aut equum hinnientem fœminis, aut vulpeculam, aut iumentum vocare consueuit. Nolite, inquit, fieri sicut Psal.31. equus & mulus, quibus non est intellectus. Et dicite huic vulpi, de Herode ait. Generatio viperarum voca- Luc.13. C tur à Ioanne plebs hominum. Magnum ergo opus Dei Luc.3. est. Magnum est quod dedit tibi Deus. Vide ne quod Deus tribuit, amittas. Magnum illud munus quod es ad imaginẽ Dei, & hoc in te punitur magis. Deus enim non punit similitudinem suam, sed eum punit, qui ad similitudinem Dei factus, hoc quod accepit, seruare non potuit. Punitur ergo illud, quod ad similitudinem Dei esse desinit, hoc est peccatum tuum. Nam suã Deus non damnat imaginem, nec in illud incendium mittit æternum, sed magis vindicat imaginem suam de eo qui imagini illi fecit iniuriam, vt per malitiam ô homo quod eras esse desineres, & fieres mulus ex homine. Vindicatur ergo imago, non condemnatur. Vindicatur quasi expulsa, non condemnatur quasi rea. Postquam enim peccasti, aliud esse cœpisti, illud quod eras esse desisti. Quomodo ergo punitur in te quod in te non inuenitur? Nam si inueniatur in te imago Dei & similitu- D do, non supplicio incipis dignus esse, sed præmio. Ita imago illa qua ad imaginem & similitudinem Dei factus es, non condemnatur sed coronatur. Condemnaris autem in eo quod ipse mutatus es, vt fieres ex homine serpẽs, mulus, equus, vulpecula. His enim nos nominibus iam scriptura damnauit, quia exuti cælestis imaginis ornamento, etiam nomẽ hominis amittimus qui gratiam hominis non tenemus.

Quomodo intelligitur facta ad imaginem Dei. Eodem libro, litera octaua, versu secundo.

Propterea Dominus qui secundum animam te ad imaginem & similitudinem Dei fecit, hoc est rationalem, iustum, pudicum: in eo enim ad imaginem Dei es, si sis iustus, vt sis imago iustitiæ: si sis castus, vt immaculata in te figura præfulgeat.

Anima suæ dignitatis causa nemini est subdita. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. In Psalm. 61. Tom IIII.

Anima quæ Deo subdita est, nõ est humanæ subdita potestati. Ab ipso enim vitæ fructum sperat æternæ, & perpetuæ salutis auxilium.

Ideo cõcludit quò ad hæc, libro sexto Hexameron.

Cap.8. Tom.IIII.

Cognosce te decora anima, quia imago es Dei. Audi quomodo gloriam propheta dicit: Mirabilis facta est cognitio tua ex me, hoc est, in meo opere tua mirabilis facta est maiestas. In consilio hominis tua sapientia prædicatur, dum me intueor, quem tu in ipsis cogitationibus occultis, & internis affectibus deprehendis, scientiæ tuæ agnosco mysteria. Cognosce te ergo ô homo quantus sis, & attende tibi, ne quando laqueis implicatus diaboli fias præda venantis, ne fortè in fauces tetri illius leonis incurras, qui rugit & circuit quærens quem deuoret.

Anima nostra bipartita dicitur. Libro primo de Abraham.

Cap.2. Tom.IIII.

Anima nostra dimeris est, hoc est, bipartita, & rationabile habens & irrationabile, quod diuiditur per carnem, & corporalis delectationis illecebras, cæterásque passiones corporis: qui iustus est vir rationabile animæ suæ ab irrationabili disiungere debet ac segregare.

Item libro eodem.

Cap.1. Tom eod.

Cognati sunt animæ nostræ corporis sensus. Diuiditur in duo anima nostra, in id quod rationabile est, & in id quod est irrationabile. In eo autem quod est irrationabile, sensus sunt. Ergo cognati sunt partis rationabilis, hoc est mentis.

Anima est subiectum vitij & virtutis. Eodem libro, capite septimo.

Et ideo cum simus rationalis animæ soboles, tanquam vterini nos diligere debemus amore mutuo, non impugnare ac persequi. Multò autem verius ad vnam animam refertur, cuius rationabile cognatos habet, vt supra diximus, sensus irrationabiles: quod autem rationabile, virtutum habet copulam. Vnde fraterna quadam sibi copulantur necessitudine vitia virtutésque hominis: quia illa carnalis, ista rationabilis animæ sunt. Caro autem atque anima velut quadam lege sociantur coniugij, ex quibus homo constat. Homo igitur velut portiones suas fœderare debet atque ad pacem cogere.

Libro primo de Cain & Abel, loquens de conceptu Rebecæ.

Cap.1. Tom.IIII.

Ita precanti responsum est editum. Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de vtero tuo exibũt. Quòd si ad animam referas, eandem genitricem boni & mali intelliges: quia ex eodem fonte animæ vtrunque demanat. Sed hoc sobrij solet esse veríque iudicij, vt repudiato malo, enutriat quod bonum est atq; confirmet.

Anima nostra non debet esse virtutibus sterilis, sed vitiis, & quo modo esse debeat siue possit, dicit libro de Isaac & anima.

Cap.7. Tom.IIII.

Similis est causa animæ soli, quia ea decora anima, quæ fœcunda sit meritis, fœcunda consiliis: ea indecora, quæ sterilis infirmitate. Sed enim animæ sunt, sterilitas & materia. Nanque eam sterilitas fructu defraudat suo, inopiam infert, timorem incutit, adolet cupiditates & vanas opiniones. Sic anima cadit. Quid ergo est malitia, nisi boni indigentia? Suo enim defraudatur, atque alieni indiget, exinanitur atque repletur sine vlla mensura & modo. Materialia autẽ vitia animæ obumbrant gratiam. Ignorantia & concupiscẽtia animę sunt ægritudines, sed ad speciem magis quàm ad materiam referuntur. Materia est caro, species ignorantia & concupiscentia. Cur igitur caro accusatur, cum tantæ sint in specie labes? quia nihil species potest sine materia. Denique nihil species securis sine materia facit. Quid enim esset concupiscentia, nisi eam caro inflammaret? Friget in senibus, in pueris quoque, quia his corpus infirmum est, ardet: in adolescentibus vis corporis feruet. Ex bonis igitur mala orta sunt. Non enim sunt mala, nisi quæ priuantur bonis. Per mala tamen factum est vt bona eminerent. Ergo indigẽtia boni radix malitiæ est. Definitione boni malitia deprehenditur, quoniam per disciplinam boni malum reperitur. Bonum autem nullius eget, sibi abundat, mensuram & perfectionem, finem quoque tribuit omnibus, in quo vniuersa constãt, & de quo omnia pendent. Hæc boni natura est, quæ mentem replet. Circa hoc versatur anima pura, hoc introspicit, & in hoc Deum cernit, bonis omnibus abundat. Vnde & ait: Fauces eius dulcedines, & totus desiderium. (Cant.5.) Omnium enim bonorum author est Deus, & quę sunt, eius profecto omnia sunt, & nusquam illic malũ, etsi in illo nostra mens maneat, malum nescit. Anima igitur quæ in Deo non manet, ipsa sibi author malorũ est, itaque peccat. Anima autem quæ peccat, ipsa morietur. Aureis eñim vinculis soluta virtutum, prona fertur præcipitio, & labitur ad inferiora. Anima autem beata est, quam nulla aduersa corporis prælia expugnant. Hæc anima sicut passer laqueo contrito euolat.

Postea subdit ibidem infra.

Cap.8.

Rector ergo noster est Christus. Ideóque ait anima: Posuit me currus Aminadab. (Cantic.6.) Anima ergo currus, qui bonum rectorem sustinet. Si currus est anima, habet equos bonos vel malos. Boni equi, virtutes sunt animæ. Mali equi, passiones corporis sunt. Bonus ergo rector malos equos restringit & reuocat, bonos incitat. Boni equi sunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. (Currus virtutum.) Mali equi, iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas. Interdum ipsi equi inter se dissident, & aut iracundia protendit, aut timor & se inuicem impediunt, & cursum retardant. At vero boni equi volant, & à terris ad superiora se subrigunt, animámque eleuant, maximè si iugum habeant suaue, & onus leue dicentis. Tollite iugum meum super vos: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. (Matt.11.) Ipse rector est qui nouit equos proprios gubernare, vt æqualis omniũ cursus sit. Si velocior est prudentia, tardior iustitia, admonet flagello proprio segniorem. Si temperantia mansuetior, fortitudo durior, nouit copulare discordes, ne forte cursum suum dissipent. Itaque licet intelligibili spectaculo videre vnamquamque animam cum summo certamine ad cælum rapi, festinantes equos qui priores perueniant ad brauium Christi, quo prius imponatur palma ceruicibus. Isti equi sunt subiecti fidei iugo, astricti vinculo charitatis, iustitię frænis, retinaculis sobrietatis. Pulchrè ergo ait: Posuit me currus Aminadab, hoc est, pater populi. Ipse autem qui pater populi, idem pater Naason, hoc est, serpentum. Iam tu recole quis sicut serpens in cruce pependerit pro salute vniuersorum, & intelligis illam animam esse pacificam, cui Pater Deus præsul sit, Christus agitator. Quia scriptum est & hoc nomen in nostris: Pater pater agitator Israël. Hic ergo agitator dicit: Conuertere Salamitis conuertere. (Cantic.6.) Bene & quasi agitator ad cursum dicit: Conuertere Salamitis, hoc est, pacifica. Quæ enim pacifica est anima, citò se conuertit & corrigit, etiam si ante peccauit, & magis eam Christus ascendit, & regere dignatur, cui dicitur: Ascende in equos tuos, & equitatus tuus sanitas. Et alibi: Misi equos tuos Tharsis. Hi sunt equi Christi. Ascendit ergo Christus equos tuos, ascendit verbum Christi animas pias. Vnde cognosce quia & istam ascendit & perduxit eam ad locum palmæ, quando & dicit ad eam. Quàm pulchra & suauis facta es charitas in deliciis tuis. (Cantic.7.) Statura tua similis facta est palmæ.

Animæ

Animæ cibus est verbum Dei. Libro super Beati immaculati, litera septima, versu secundo.

A Hæc spes, hæc quæ verbo tuo obuenit mihi, consolata est me, vt tolerarem acerba præsentium. Dum facit contra nomen Paulus, non habet spei consolationem: dum patitur pro nomine, haurit spem de consolatione & fidelis futuros, quomodo nos cõsoletur accipe. Quis nos, inquit, separabit à dilectione Christi? Tribulatio, an angustia, an persequutio, an fames, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te morti tradimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis. Et qua ratione illa tolerari possint addidit: Sed in his omnibus, superamus propter eum qui nos dilexit. Ergo si quis vult aduersa superare, si est persequutio, si est periculum, si mors, si ægritudo grauis, si incursus latronũ, si facultatum proscriptio, si quicquid eorum quæ putantur in isto aduersa seculo, facilè superatur, si sit spes quæ consoletur. Nam etsi illa acciderint, tamen grauia

Rom. 8.

B esse non possunt dicenti: Existimo enim quod indignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam. Quisquis enim meliora sperat, nunquã leuioribus frangitur. In tempore igitur humilitatis nostræ spes consolatoria est, quæ non confundit. Tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ nostræ arbitror. Humiliatur enim nostra anima dum traditur tentatori duris examinanda laboribus, vt certet & luctetur, cõgressum contrariæ experiens potestatis: sed in his tentationibus viuificatur alloquio Dei. Hæc est enim animæ nostræ vtilis substantia, qua alitur, & pascitur, & gubernatur. Nec quicquam est aliud, quod viuere faciat rationabilem animã, quàm alloquium Dei. Vnde omni genere studere debemus, vt reliqua omnia posthabentes, congregemus nobis alloquia Dei, & congeramus in principale nostrum, in sensus, in solicitudines, considerationes, actúsque nostros: vt alloquiis scripturarum facta nostra conueniant, nec à serie præceptorum cælestium actus noster discordare videatur, quo possimus & nos dicere. Quoniam eloquium tuum viuificauit nos.

Rom. 8.

C *Anima videtur more corporis sui suas habere ætates. Eodem libro, litera sexta, versu quarto.*

Similiter etiam animæ nostræ quædam esse videtur ætates, per quas percurrit, vt possit dicere: Cursum cõsummaui. Denique animæ ætas est illa de qua dicitur: Et ætas senectutis vita immaculata.

Anima habet suos oculos atque nares, Eodem libro, litera quinta. Require infra capi. Auertere, & capit. Oculus. Habet etiam os suum. Require infra cap. Os. Dicitur anima Paradisus, Libro de Paradiso.

Cap. 11. Tom. IIII.

Vnde plerique Paradisum animam hominis esse voluerunt, in qua virtutum quædam germina pullulauerint. Hominem autem & ad operandum, & ad custodiendum Paradisum esse positum, hoc est, mentem hominis, cuius virtus animam videtur excolere, nec solum excolere, sed etiam cum excoluerit custodire. Bestiæ autem agri & volatilia cæli, quæ adducuntur ad Adam, nostri irrationabiles motus sunt: eò quòd bestiæ vel pecora quædam diuersæ sunt corporis passiones, vel turbulentiores, vel etiam languidiores. Volatilia autem cæli quid aliud æstimamus, nisi inanes cogitationes, quæ velut volatilium more nostram circumuolant animam, & huc atque illuc vario motu sæpe traducant? propterea nullus inuentus est menti nostræ similis adiutor, nisi sensus, hoc est, αἴσθησις. Similem sibi sola νοῦς noster potuit inuenire.

D *Dicitur anima esse mare. In tractatu super Psalm. xlv. versu secundo.*

Tom. IIII.

Sicut enim terrarum fertilitati fœcunda bonis operibus & deuotionis ac fidei fructibus anima comparatur, vt odor Iacob, sicut odor agri pleni: ita etiã procellosi maris inquietudine figuratur anima† eius qui quietus esse non nouit, & amaris cogitationibus excitat graues fluctus. Denique nec osculo suo Dominus Iesus Iudæ proditoris amaritudinem temperauit. Suscepit osculum proditor, infudit venenum, mortem irrogauit: cuius aculeum quidem Christus obtudit, sed solus proditor non euasit.

† Aliàs, animus.

Sed de anima virtuosa. Libro de Isaac & anima.

Cap. 7. Tom. IIII.

Anima autem benedicta omnis simplex, quæ imitatur dicentem: Vt omnes vnũ sint sicut tu Pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ sint. Hęc enim est cõsummatio atq; perfectio. Vnde & addidit, vt sint vnũ sicut & vnũ nos sumus, ego in his, & tu in me, vt sint cõsummati in vnum. Hæc est ergo anima columba atque perfecta, quæ simplex & spiritalis, neque huius turbatur passionibus corporis, in quo foris pugnæ, intus timores sunt. Denique hoc verbo vnitatis concordiam & pacem significari scriptura nos docet, dicens: Multitudo autem credentium habebant animam vnam & cor vnum, & non erat separatio in eis vlla. Nec otiosæ fœcunditatis laudatur anima, non solùm quod sit fœcunda virtutibus, sed etiam quòd nihil habeat in se mali. Illud enim decorum & speciosum est, in quo nihil sit mali. Decorum enim, quod bonum: quod autem indecorum, hoc malum. Speciosa fœcunditas est bonorũ operũ. Cõtraria ergo speciositati sterilitas, quoniã qui priuatur specie vel decore, in eo est malũ: quod autẽ malũ, hoc est sterile & infœcundũ. Cuius rei quod euidẽtius indiciũ quàm natura est? Terra enim quæ bona est, fertilis atque fœcunda: quæ autem mala, ea ieiuna atq; sterilis: quæ verò fertilis, hæc decora. Quid enim pleno agro pulchrius, cum seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum vuarum serta dependent, aut baccis onustæ oleæ curuescunt, vel viridanti gramine, montium vertices, vallium humilia vestiuntur? Et vt scripturæ vtamur testimonio, Iacob decorus erat, & ideo erat odor agri pleni: hispidus Esaü erat & indecorus, & ideo agrestis erat, qui fructus illos habere nõ posset. De ipso quoque Domino posteaquam Ecclesiæ fœcunditatem fecit assurgere, pulchrè dictum: Dominus regnauit decorem induit. Et alibi: Confessionem & speciem induisti. Liquet igitur decorum id esse quod fœcundum.

Ioan. 17.

Act. 4.

Psal. 92. Psal. 103.

Et in eodem libro, infra.

Cap. 8.

Pulchritudo animæ syncera virtus & decor, verior cognitio superiorum, vt videat illud bonũ ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo. Eo igitur viuit, atque intellectum accipit. Vitæ enim fons est summum illud bonum, cuius nobis accenditur charitas & desiderium, cui appropinquare & misceri voluptas est, quod ei qui non viuit desiderio est, & qui videt inest, ideóque alia vniuersa despicit, hoc vno mulcetur & delectatur: hoc est, quod subministrat vniuersam substantiam, ipsum autem manens in semetipso dat aliis: nihil autem in se ex aliis suscipit. De quo Propheta ait: Dixit Domino Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Hoc solùm videre desiderauit.

Vnde in Epistola vndecima ad Constantium.

Lib. 9. Epistol. Episto. 77. Tom. III.

Nihil incongruum in hominibus Dei, si fiant aliqua contra naturam corporis, quæ sunt secundum animæ naturam.

Declarat autem quomodo anima in corpore fiat virtuosa. In Epistola tertia ad Irenæum circa medium.

Lib. 3. Epistol. Episto. 11.

Anima nostra quæ Deo vult appropinquare, eleuet se à corpore semper, illi summo bono adhæreat: bono, inquam, quod est diuinum, & quod est semper, & quod erat ab initio, & quod erat apud Deum, hoc est Dei verbum. Ipsum est illud diuinum, in quo viuimus, & sumus, & mouemur, ipsum est quod erat

in principio, ipsum est quod est. Dei enim filius Christus in nobis inquit est, in quo non fuit est & non, sed est in illo, fuit. Ipse dixit Mosi vt diceret. Qui est misit me. Cum hoc igitur anima nostra sit, & sit (si fieri potest) semper, vt & nostrum possit quis dicere: Anima mea in manibus tuis semper. Erit autem, si non in carne sit, sed in spiritu. Erit, si se terrenis non misceat. Cum enim ad carnalia reflectitur, tunc ei illecebra obrepit corporis, tunc ira & indignatione exęstuat tunc mœstitia afficitur, tunc supinatur per arrogantiam, tunc dolore affligitur. Hæ sunt ægritudines animæ graues, quibus plerunque ad mortem cogitur, dum oculi eius cæcantur, vt non videant veræ lumen gloriæ, & diuitias æternæ hæreditatis: Quòd si eos ad Deum semper intendat, accipiet à Christo fulgorem sapientiæ, vt illuminatum in agnitione Dei habeat obtutum, vt videat illam spem nostræ vocationis, aspiciat illud quod est bonum, & placitum, & perfectum Sicut habes in Euangelio vbi Dominus ait: Diligite inimicos vestros, vt imitemini patrem, qui pluit super iustos & iniustos, quod est vtique bonitatis. Et postea concludit dicens: Estote perfecti sicut & pater vester qui in cælis est, perfectus est. Charitas enim perfecta est. Denique plenitudo legis est. Quid enim tã bonum quam charitas, quæ malum nõ cogitat? Et ideo terras fugito, in quibus inuidia est, vbi ambitio, vbi contentio. Boni ergo illius capacem se anima tua præbeat, vt supra nubes volet, renouetur sicut aquila, sicut aquila pennas emittat, vt renouatis alarum remigiis, alta petere non reformidet, hanc habitationem relinquat. Terrenum enim habitaculum grauat animam: exuat vetera, abiiciat erroris desideria, abluat oculos, vt videat illum fontem veræ sapientiæ, illum fontem vitæ æternæ, qui affluit atque exundat omnibus, nullius indigens. Quis enim dedit illi, cum ex ipso, & in ipso, & per ipsum omnia sint?

Luc.6. *Tom.I.*

De anima cum carne coniuncta quo modo debeat corpus regere. Libro tertio de sancta virginitate. Vbi etiam dicit quare anima est generis fœminini.

Anima enim sexum non habet: sed ideo fortasse nomen fœminæ accepit, quod eam violentior æstus corporis angit. Ipsa autem impetus carnis amore sui molli quadam & blanda ratione demulcet. Ergo orationibus & obsecrationibus Dominum imitari debemus, vt quasi bonus Auster afflare dignetur, verbíque nobis auram cælestis aspiret, quæ fructiferas arbores non turbare vento graui, sed leui spiramine flatúque molli consueuit agitare. Vnde scriptum est: Posuit me currus Aminadab: eò quòd anima nostra coniungitur corpori: velut quidam equorum frementium currus rectorem sui quærat aurigam. Aminadab enim pater Naazon fuit, sicut in Numeris legimus: qui erat princeps populi Iudæ. Cuius figura refertur ad Christũ, qui verus populi princeps, animam iusti velut currum agitator ascẽdens, verbi habenis gubernat, ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur. Sunt enim quatuor equi, quatuor affectiones: amor, ira, cupiditas, timor: quibus furentibus cum cœperit agi, nequaquam seipsa cognoscit. Corruptibile enim corpus animam grauat, & tanquam irrationabilium animalium cursus inuitam rapit, voluentibus curis velut quodam impetu prouentẽ, donec memoratæ corporis passiones verbi virtute mitescãt. Hæc verbi tanquã boni agitatoris est prouidẽtia, ne illi animæ quæ in se non est morti obnoxia, corpus mortale cõiunctũ agitationẽ sui faciat esse difficilẽ. Primò igitur hos veloces corporis motus domitet, & nexu rationis infręnet: Deinde caueat ne dispari motu se velut equi implicent, vt bonũ aut improbus decoloret, aut tardus impediat, aut turbidus inquietet. Fremit enim equus malitiæ, seséque iactando currum lædit, grauat iugalem. Hunc bonus auriga demulcet, & in campum veritatis immittit, & fraudis declinat anfractum. Tutus ad superiora cursus est: periculosus ad inferiora descensus. Inde quasi emeriti qui bene portauerint iugum verbi vsque ad Domini præsepe ducuntur, in quo non est fœnum esca, sed panis qui de cælo descendit. Huius currus rotæ sunt, de quibus dixit Propheta: Et spiritus vitæ erat in rotis: eò quòd currus animæ teres atque rotundus, sine vlla offensione voluatur. *Ezech.1.*

Sed satis diffusè de anima cum carne, quomodo debeat dominium tenere, agit in commentario super Lucam libro vij. *Cap.20. Tom.V.*

Domus spiritalis homo est, sicut habemus in epistola beati Petri: Et vos tanquam lapides viui ædificamini in domos spiritales, in sacerdotium sanctum. In hac ergo domo duo in tres, & tres in duo diuiduntur. Duos legimus frequenter, animam & corpus. Quòd si duobus in terra conuenerit efficiuntur vtraque vnũ. Et alibi: Castigo corpus meum, & in seruitutẽ redigo. Aliud est quod seruit, aliud quod subiicitur. Si duos agnouimus, etiam tres agnoscamus, quod procliue ex illis duobus intelligitur. Tres enim animæ in corpore affectiones sunt. Vna rationalis, alia concupiscibilis, tertia irritabilis. Non ergo duo in duo, sed duo in tres, & tres in duo diuiduntur. Duos legimus animam & corpus. Etenim per aduentum Christi homo qui erat irrationabilis, rationabilis factus est. Ante eramus similes bestiarum, quæ rationem nesciunt. Eramus carnales, eramus terreni, iuxta Domini sententiam. Terra es, & in terram ibis. Venit Dei filius, misit spiritum suum in corda nostra, facti sumus spiritales filij. Possumus dicere, quia in hac domo sunt alij quinque, id est, odor, tactus, gustus, visus, auditus. Ergo si secundum ea quæ audiuimus aut legimus, separato sensu, visus atque auditus, excludamus superfluas corporis voluptates, quæ gustu, tactúque & odore pariuntur, duo in tres diuidemus: eò quòd mentis habitus vitiorum non capiatur illecebris, sed æmulatione virtutis à lenociniis se voluptatis abducat, ne fiat omnium vna cõsensio quæ præcipitet in errorem, sed diuidendo sese parent desideria cordis & officia virtutis. Aut si quinque sensus accipimus corporales, vitia iam corporis & peccata se separent. Et fortasse quinque sunt quos fratres suos in Euangelio diues luxuriosus appellat, q̃ cruciari describitur apud iferos: quibus mandari rogat, vt nouerint in hoc seculo diuitias abdicandas, vt possint requiem habere post seculum. Studia virtutis possunt etiam caro videri atque anima, ab odore, tactu, gustúque luxuriæ separata, in vna domo se aduersus incursantia vitia diuidentes: Caro & anima subiicientes se legi Dei, remouentes se à lege peccati: quorum licet dissensio per præuaricationem primi hominis in naturam verterit, vt nequaquam sibi paribus ad virtutem studiis conuenirent, tamen per crucem Domini Saluatoris tam inimicitiis, quàm etiam mandatorum lege vacuatis, in societatis concordiam congruerunt: posteaquam Christus è cælo pax nostra descendens fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, lege mandatorum in decretis euacuans, vt duos conderet in vno homine faciens pacem, & reconciliaret vtrosque in vno corpore, Deo. Quis est vterque, nisi vnus interior, alter exterior? Alterum ad animæ spectat vigorem, alterum refertur ad corporis sensum: quanquam inseparabilis affectus conspiratione cõcordetur, cum caro subiecta meliori salutaribus obedit imperiis: non quò in naturã animæ subtilitate materiæ trãsfusa demigret, sed quia deliciis abdicatis ab omni defecata labe vitiorum, cælestis cõuersationis tramitẽ obediẽtię affectione gradiatur, iam non vt antea legi mentis repugnans, sed per legem

1.Pet.2. *1.Cor.9.*

legem mentis & spiritum vitæ liberata à lege peccati, vt animæ caro fiat appendix, non iam læna vitiorũ, sed æmula quædam & quasi pedisequa virtutis. Et rursus quando anima corporis non cõniuet illecebris, nec carnalium voluptatũ delectatione vincitur, sed mens pura mundiq; huius exuta famulatu, sensus corporis in suas illicit & attrahit voluntates, vt audiendi legendiq; vsu incrementa virtutis epuletur, atque interioris succi spiritualibus nescitura famem satietur alimentis. Etenim ratio cibus mẽtis est, præclaræ alimonia suauitatis, quæ membra non oneret, neq; in naturæ pudenda, sed in ornamenta conuertat, cum libidinum volutabrum cõmutatur in templũ Dei, diuersorúmque vitiorum sacrariũ incipit esse virtutum. Quod vtique tunc fit, cum caro in naturam regressa vigoris sui agnoscit altricem, atq; ausu deposito contumaciæ moderantis animæ coniugatur arbitrio. Qualis fuit cum inhabitanda Paradisi secreta suscepit, antequam veneno pestiferi serpẽtis infecta, sacrilegam famem sciret; diuinorúmque memoriam præceptorum animæ sensibus inhærentem, edacitatis studio præteriret. Hinc peccatum manasse proditur, tanquam corpore animáq; genitoribus, dum corporis natura tentatur, anima malè sana cõpatitur: Quæ si appetẽtiam corporis refrænasset, in suo ortu esset extincta origo peccati, quem velut virili infusam corporis motui male fœta anima etiam sui vigore corrupto alienis malis oneribus parturiuit. Etenim ille violẽtior & fortior sexus, quodã valido impetu velut virilis fertur affectus, hæc molliorem quàm vehementiorem studet tenere rationem. Ex his itaque diuersarum cupiditatum motus adoleuit. Sed vbi in se anima redit, deformis partus pudore conuenta, degeneres abiurat hæredes, abdicans motus, exosa peccatum. Caro quoque grauium laborum de fœnerata sorte, & vsura iniuriæ miserabilis fatigata, vbi se cupiditatibus suis, quas sibi ipsa generauit, tanquam sentibus mundi doluit esse cõfixam, veterem hominem festinat exuere, vt se sibi auferat, ne improuidam parentem successio peritura destituat. Rursus cupiditatũ irrationabiles motus, quasi cuiusdam formæ decore fuscato, lenociniis voluptatis illectans, eam sibi tanquam in vsum societatis asciuit: ita velut quædam corporis atque animæ nurus voluptas, motui prauæ cupiditatis innubit. Ergo quandiu mansit in vna domo cõspirantibus vitiis indiuidua inseparabilísq; cõsensio, nulla videbatur esse diuisio. Vbi vero Christus ignem, quo delicta cordis exureret, vel gladium qui significat exertæ aciem potestatis, quo spiritus medullarúmque secreta penetrantur, misit in terras, tũc caro atque anima regenerationis innouata mysteriis, oblita quod erat, incipit esse quod non erat. Ac se à veteris vitij quamuis sibi ante dilecti societate secernit: & quasi prodigæ copulam posteritatis eliminat vt diuidantur parentes in filios, dum intemperans motus temperantia corporis abdicatur, & anima declinat consortium culpæ, nec extrariæ illi & foris sumptæ locus remanet voluptati. Filij quoque in parentes diuiduntur, dum renouati hominis censuram senilem vitia vetusta declinant, pietatísque normam voluptas adolescentior tanquam seriam domus refugit disciplinam.

Sed si labitur anima causa carnis resurgere potest. In Epistola prima ad Horontianum versus finem, pertractans illud Micheæ sexto. Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustrum oris tui. Et infra, Inimici hominis domestici eius. Et infra, Ne læteris inimica mea super me quia cecidi, consurgam cum sedero in tenebris: Dominus lux mea est. Iram Domini portabo quoniam peccaui ei, donec iudicet causam, & faciat iudicium meum: & ducet me in lucem, & videbo iustitiam eius, & aspiciet inimica mea & operietur confusione quæ dixit ad me: Vbi est Deus tuus &c.

Lib. 5. Epistol. Episto. 18. Tom. III.

Cognoscens anima in operibus carnis omnia plena esse sanguinis, plena circũscriptionis, fraudum, fallaciæ, ficta officia pietatis, compositas simulationes, & inimicos sibi omnes qui in domo sunt, ideóque proximi sibi corporis motus cauendos, qui sunt graues animæ nostræ aduersarij: conuertitur, & de Deo sperare incipit, & intelligens verè inimicam sibi carnem existere, ait ad eam: Noli supergaudere mihi inimica mea, quia cecidi, sed resurgam: quia si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me. Considerans etiam insultare sibi aliquã potestatem, quæ resistebat sibi ne meliorem sequeretur viam, & inequitare quod tradita esset in interitum carnis, vt diuersis attereretur malis, quæ vel à Domino propter peccatorum solutionem decerneretur, vel ab iniquo propter inuidiam conuersionis, vt ad se reuocaret afflictam, dicit: Adhuc iram Domini sustinebo, qui vel lapsam castigat, vel tibi potestatem affligendi dedit, quia peccaui, sustinebo tamen donec iustificet† causam meam. Nisi enim confessa fuero, & exoluero pretia iniquitatum mearum, non potero iustificari. Cum autem fuero iustificata, soluens duplicia peccata, educet iudicium meum, deponens indignationem quia satisfactũ sententiæ est. Educet me ad lumen vt videam iustitiam eius, & aspiciam delectationes eius. Videbit hoc lumen reconciliationis meæ inimica mea, id est, diaboli nequitia, & operietur confusione, quæ nunc dicit: Vbi est Deus tuus? Videbit in me misericordiam eius, videbit pietatem eius. Et ideo non audiamus eum quandoque in aduersis aliquibus seculi cum aut dolor corporis est, aut filiorum amisio, vel cæterarum necessitudinum: non audiamus, inquam, dicentem: Vbi est Deus tuus? Tunc eius tentationes cauendæ sunt, cum grauis vrget dolor, tunc animam ægram auertere studet. Ergo anima quæ illum non audierit insidiantem sibi, videns postea mirabilia Dei, videns se in cęlo, diabolum autem sicut colubrum reptantem in terrestribus, gratulabitur dicens: Quis Deus sicut tu, auferens peccata, & transferens iniquitates? Qui non fuisti memor indignationis tuæ. Sed sicut in mari mersisti iniquitates nostras sicut Ægyptium plumbum, & redisti ad misericordiam voluntarius, quam gemino contulisti munere dimittens peccata atque abscondens secundum quod scriptũ est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Alia enim sanguine filij tui abluis, alia donas nobis, vt bonis operibus, & confessionibus nostros errores tegamus. Quod ergo ait: Auferens peccata, ad remissionem pertinet: quia penitus ea tollit, ita vt non sint, quorum memor non erit. Quod vero ait, Transferes iniquitates, eò quòd confitentibus nobis lapsus nostros, & obumbrantibus eos bonæ operationis fructu, referantur in authorem culpæ, & peccati incentorem. Quid enim aliud agit qui culpã fatetur, nisi vt aduersantis nequitiæ spiritalis, dolo se & malitia trãsductũ ꝓbet? In eo itaq; gratias agit anima ista, quia & aufert Dominus peccata, & transfert iniquitates, & demergit in profundum maris. Quod potest & ad baptismum referri, quo Ægyptius mergitur, & Hebræus resurgit.

† Aliàs, iudicet.

Grauatur autem anima ex ipsa habitatione cum carne. In epistola quarta ad eundem.

Eo. lib. epist. 21.

Apostolus etsi non expressit, tamen intelligendum nobis reliquit quasi bonus magister & spiritalis agricola, occultis doctrinæ seminibus excitans discipulorum ingenia: quod animæ nostræ potioris creaturæ sint, & cuiusdam præstantissimæ naturæ. Cum enim dicit: quia vanitati creatura subiecta est, non sponte, sed propter eum qui subiecit eã in spe, quoniã & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei: ostẽdit nõ mediocrem animarum esse gratiam, quarum vigore & virtute in adoptione filiorum Dei assurgit humanum genus,

genus,habens in se quod ad similitudinem & imaginem Dei tributum est sibi. Animæ enim neq; tactu comprehenduntur,neque visu corporeo videntur,& ideo præferunt illius incorporeæ & inuisibilis naturæ similitudinem,& supergrediuntur substantia sua corpoream & sensibilem qualitatem. Quæ enim videntur,temporalia sunt,temporalia significant, temporalibus agglutinantur. Illa autem quæ non videntur, æterno illi & summo adhærent bono,atque in ipso viuunt, & sunt, & mouētur, nec ab eo,si boni consulunt, patiūtur se separari ac diuidi. Vnaquæque ergo anima videns se corporeo isto clusam gurgustio, quæ tamen terrenæ huius habitationis consortio non degenerauerit, ingemiscit grauata corporis huius coniunctione. Quia corruptibile corpus grauat animam, & inclinat terrenum habitaculum mentem multarum cogitationum, simulq; cognoscens quia per fidem ambulat non per speciem, peregrinari vult de corpore, & adesse ad Dominum. Aduertamus igitur quomodo vanitati creatura subiecta sit, non ex voluntate sua, sed ex diuino arbitrio, quo dispositum est animas corporibus cōiungi oportere propter spem earum,vt dum sperant bona, dignas se præstent cælesti remuneratione. Omnes enim nos oportet adesse ad tribunal Christi. Ideo vniuscuiusque anima præuideat rependenda sibi merita conuersationis suæ.

Sapien.9.

Compatitur autem anima ipsi carni, & econuerso. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.& infra, de carne Christi.

Cap.17. Tom.I.

Anima sine carne non recipit æternum vel bonum vel malum. Lib. primo de pœnitentia,circa finem.

Quia scriptum est: Tradidi huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, & dicat: Quomodo potuit ad veniam pertinere,cuius omnis interierit caro,cùm manifestum sit in vtroq; redemptum hominem, in vtroq; saluari: neque animā sine carne, neq; carnē sine anima, cùm sibi sint gestorū operumq; cōsortiis copulatæ, sine consortio vel pœnæ esse vel præmij? Is sibi hoc respōsum habeat, quòd interitus non consummatam absumptionem carnis significet,sed castigationem. Sicut mortuus peccato, Deo viuit: ita illecebræ carnis intereunt, & cupiditatibus suis moritur caro, vt castitati cæterísque bonis operibus reuiuiscat. Et quod aptius exemplum, quàm de matre sumamus? Nanque ipsa de qua assumpti sumus terra, intermisso exercitio cultúque videtur deserta, & aut vinetis, quibus consitus est ager, aut oleis moritur, succum tamen proprium velut quādam sui animam non amittit. Denique repetitur à cultione, & creditis seminibus quibus habilis æstimatur, feracior assurgit fructibus. Non ergo alienum si nostra caro interire sic dicitur, vt repressa magis, quàm assumpta credatur.

Cap.6. Tom.I.

Anima vtitur corpore sicut organo. Libro de bono mortis.

Subiiciamus animam nostram soli Deo, vt dicat vnusquisque. Nónne Deo subiecta erit anima mea? Non seculo subdita, non mundo, inquit, subdita. Non potest hoc pecuniosus, non potest auarus dicere: sed dicit iustus & continens. Auarus autem dicit: Anima habes multa bona in annos multos posita, requiesce, manduca, bibe & epulare: quia auari anima subdita est luxuriæ corporali. Iusti autem anima vtitur corpore vt instrumento aut organo, quæ velut præclara artifex, quò vult obsequium corporis ducit, & effingit de eo speciem quam elegerit, & eas quas voluerit facit in eo resonare virtutes, pangens nunc modulos castitatis, nunc modulos temperantiæ, sobrietatis carmen, integritatis dulcedinem, virginitatis suauitatem, grauitatem viduitatis. Interdum tamen modulator compatitur organo suo. Et ideo honesta modulare, vt sit honesta compassio. Nam & ille qui videt videndo plerunque & audiens audiendo afficitur. Et ideo dicit scriptura: Oculi tui recta videant.

Luc.12.

Prouerb.4.

Et infra subdit ibidem quomodo impeditur ab eo.

Cap eodem.

Ne multus fueris ad alienam: Noli intendere in oculis iuuenculæ: Noli intendere in verba meretricis. Et quid de extraneis laqueis loquor? Nostri nobis cauendi sunt laquei: nobis circunfusi sunt, quos debemus vitare. Non credamus nos huic corpori: non misceamus cū eo animam nostram.

Et infra ibidem quomodo debet esse in eo.

Cap.eodem.

Cum amico, inquit, misce animum, non cum inimico. Inimicum tibi corpus tuum est, quod repugnat menti tuæ: cuius opera, dissensiones, lites, perturbationésque sunt. Noli cum eo miscere animam tuam, ne vtrunque confundas. Nam si miscetur, ergo melior fit caro quæ inferior est quàm anima, quæ superior: quia anima vitam corpori tradit, caro autem mortem animæ transfundit. Confunditur ergo vtriusque operatio, cōfunditur prope ipsa vtriusque substantia. Igitur suscipit in se anima insensibilitatem defuncti corporis, & corpus omnibus animæ virtutibus fungitur.

Et infra ibidem quomodo debet esse in eo.

Cap.eodem.

Ac ne forte quia infunditur anima corpori, etiā confundi putetur, exemplum nobis sit huius luminis gratia. Siquidem & lumen terreno loco infunditur, nec tamen confunditur. Non sit ergo operatio confusa quorū dispar substantia est, sed sit anima in corpore vt viuificet corpus, vt gubernet, vt illuminet. Negare tamen nō possumus quod compatiatur corpori suo: Nam & contristatur: Siquidem Iesus ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem: affectum hominis in se exprimens. Et alibi. Anima mea turbata est. Siquidem & modulator modulis suis, aut tibiæ, aut citharæ, aut organi voce, gestu, affectúque compatitur. In tristibus sonus tristior, in lætis lętior, in acutioribus excitatior, in ipsis minoribus mitior atque mansuetior, vt sonos cantuum ipse commendet, & quodammodo moduletur affectus. Anima quoque in hoc corpore tanquam in fidibus musicis quæ sobria est, tamen summis, vt ita dicā, digitis, velut neruorum sonos, ita pulsat carnis istius passiones, vt consonum reddat, morum atque virtutum, consentientémque concentum, vt in omnibus cogitationibus suis, in omnibus operibus id custodiat, vt omnia consilia & facta sibi concinant. Anima est ergo quæ vtitur, corpus quod vsui est, ac per hoc aliud quod in imperio, aliud quod in ministerio, aliud quod nostrum est. Si quis animæ pulchritudinem diligit, nos diligit: Si quis corporis decorem diligit, non ipsum hominem, sed carnis diligit pulchritudinem, quæ tamen citò marcescit & defluit. Vnde illi intende, de quo dicit propheta: Qui non accipit animam suam in vanum.

Mat.26.

Debet anima corpus possidere suum. Eodem libro, capite nono.

Cap.9.

Non mori animam cum corpore manifestū est. De corpore eam non esse, scriptura multis modis docet. Nā & Adam à Domino Deo nostro accipit spiritum vitæ, & factus est in animam viuentem. Et Dauid ait: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Et in quo benefecit audi. Quia liberauit pedes meos à lapsu. Vides gratulari eum mortis huius remedio, quia finis factus est erroris, quia culpa non natura deficit. Deniq; quasi exutus & liber dicit: Placebo Domino in regione viuorū. Deniq; illā animarū requiē, terrā dicit & regionē esse viuentiū, quo peccatū nō penetret, vbi virtutū viuit gloria. Ista autem regio plena est mortuorum, meritóque dictum est: Relinque mortuos sepelire mortuos suos. Sed & supra similiter ait, Anima eius in bonis demorabitur & semen eius hæreditabit terram. Hoc est, Anima timentis Deum habitabit in bonis vt semper in eis sit & secundum ea. Quod potest etiam de eo accipi qui sit in corpore, vt & ipse si timeat

Psal.114.

Mat.8.

timeat Deum, in bonis habitet, & in cælestibus sit,& possideat corpus suum, & dominetur ei quasi in seruitutem redacto, & possideat hæreditatem gloriæ & cælestium promissorum. Vnde & nos si volumus post mortem corporis huius in bonis esse, caueamus ne agglutinetur anima nostra huic corpori, ne commisceatur, ne inhæreat, ne trahatur à corpore, & tanquam ebria perturbationibus eius vacillet & fluitet, nec se ei credat atque eius delectationibus, non committat se eius sensibus. Nam & oculus eius error & fraus est, quia fallitur visus; & auris eius deceptio est. Denique non otiosè dictum est: Oculi tui recta videant, & lingua tua non loquatur peruersa. Quod non esset dictũ, nisi frequenter errarent.

Prouer. 4.

Ideo debet anima non à corpore vel sensibus abduci, sed à se ipsa, ne à corpore seducatur. ibidem subdit.

Cap. eod.

Vidisti meretricem, captus es vultu eius, & formam decoram putasti. Errauerunt oculi tui, peruersa viderunt, alia nuntiauerunt. Nam si vera vidissent, vidissent deformis meretricis affectum, inhærentem procaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, tetram colluuionem, animæ vulnera, conscientiæ cicatrices. Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam. Vides quòd iste falsum quæsiuit, qui non veritatem, sed adulterium requisiuit. Videre enim quæsiuit vt concupisceret, non vt verum cognosceret. Errat igitur oculus vbi errat affectus. Affectus ergo deceptio, est deceptio visus. Et ideo tibi dicitur: Neque capiaris oculis, idest, non capiatur anima tua. Mulier enim virorum pretiosas animas capit. Deceptio auditus. Denique multo blandimento sermonis, mulier fornicaria sæpe iuuenis cor seduxit, decepit, illusit. Non ergo laqueis nos credamus & retibus iis quæ decipiunt & illudunt, quia corda tentantur, impediuntur cogitationes: quæ impediuntur visu, impediuntur auditu, odore, tactu, & sapore.

Mat. 5.

Vnde debet adhærere Deo, Ibidem.

Cap. eod.

Non sequamur illecebrosa & seductoria, sed sequamur illud quod bonum est, illi adhæreamus, illud imitemur, illius præsentia, illius communicatio nos meliores faciat, mores nostros color & illius quædam nos societas informet. Qui enim bono adhæret, assumit inde quod bonum est, quia scriptum est: Cum sancto sanctus eris, & cum electo electus eris, & cum peruerso peruersus eris. Assiduitate enim atque imitatione quędã similitudinis imago formatur. Ideo addidit: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Etenim qui appropinquat lumini, citius illuminatur, & plus in eo splendor æterni luminis refulget è proximo. Ergo anima quæ adhæret illi inuisibili bono Deo atque immortali, & ipsa corporea hæc fugit, & terrena & mortalia derelinquit, fitque illius similis quod desiderat, & in quo viuit & pascitur.

Psalm. 17.

Vnde concludit ibidem eam immortalem.

Cap. eod.

Et quia immortali intendit, non est ipsa mortalis. Quæ enim peccat, moritur: non vtique aliqua sui dissolutione, sed merito moritur Deo, quia viuit peccato. Ergo quæ non peccat, non moritur: quia manet in substantia sui, manet in virtute & gloria Nam quomodo substantia eius interire potest, cum vtique anima sit quæ vitam infundit? Et cui anima infunditur, vita infunditur: à quo anima discedit, vita discedit. Anima ergo vita est. Quomodo ergo potest mortem recipere, cum sit contraria? Sicut enim calorem nix non recipit, nam statim soluitur: & lux non recipit tenebras, nam statim discutit: Infuso enim lumine, tenebrarum horror aufertur, sicut admoto igne niuium rigor desinit. Ita & anima quæ vitam creat mortem non recipit. Anima ergo non moritur.

Anima ergo debet vti suo corpore, & stare supra ipsum per virtutem. libro super Beati immaculati, litera decima septima, versu quinto.

Tom. IIII.

Legimus itaque dictum ad Mosem: Solue calciamẽtum pedum tuorum, quo videtur admonitus ne corporalibus vinculis teneretur astrictus. Igitur speciosam significat in Canticis, animæ pulchritudinem, quæ carne tanquam calciamento vtitur, & in ipso calciamento impedimentum non patitur, sed incessus decore præcellit. Calciat ergo carnalis anima ecclesiasticam gratiam, vt cursum vitæ huius & transitum cum decore prætereat. Quod fit si calciamentum suum luto non inquinet corporali, nec in vitiorum merserit voragine, si castiget carnem suam ne moretur ad cursum, & aruinę pinguis pondere prægrauetur. Bonum calciamentum animæ, pudicitia est. Bonus gressus est vestigium castitatis. Sapientia autem amictus est animæ. Vnde scriptum est: Honora eam & amplectetur te. Vtamur igitur corpore tanquam calciamento ad inferioris opera virtutis, ad ministerium non ad præcipitium, ad obsequium non ad delectationem, ad obedientiam non ad dissensionem, & in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros vis torrentis aliqua concludat. Ideo ad Mosem dictum est: Solue calciamentũ: Dictum est ad Iesum Naue: ad Christum autem non est dictum, sed magis scriptum est, dicente Baptista: Post me venit vir, cuius non sum dignus portare calciamenta: quia illi bene admonentur vt soluant calciamẽtum suum, qui sine peccato esse non poterant. Hic autem non solùm calciamentum non soluit, sed etiam calciamenta aliorum absoluit: quia non solùm corpus suum immune à peccatis seruauit, sed etiam omnibus dedit indulgentiam peccatorum.

Prouerb. 4.

Aliter eandem ponit sententiam, & addit quod homo principaliter dicitur esse anima. Libro sexto Hexameron. capite sexto.

Cap. 6. Tom. IIII.

Quæ est pulchra in mulieribus nisi anima, quæ in vtroque sexu præstãtiã possidet pulchritudinis? Et merito decora est, quæ non terrena, sed cælestia: non corruptibilia, sed incorruptibilia desiderat: in quibus decus perire non soleat. Corruptibilia enim omnia processu ætatis aut ægritudinis inæqualitate marcescunt. Huic attende dicit Moses in qua tu totus es, in qua melior tui portio est. Denique interpretatus est Dominus quid sis tu, dicens: Attendite vobis à falsis prophetis. Isti enim debilitant animam, mentem subruunt. Non igitur caro es tu. Quid enim est caro, sine animæ gubernaculo, mentis vigore? Caro hodie sumitur, cras deponitur: Caro temporalis, anima diuturna: Caro amictus est animæ, quæ se induit quodam corporis vestimento. Non igitur tu vestimentum es, sed qui vestimento vteris. Ideo tibi dicitur, vt expolians veterem hominem cum actibus eius nouum induas: qui non in corporis qualitate, sed in spiritu mentis & agnitione renouatur. Non, inquam, caro es tu. Neque enim carni dicitur: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Et alibi: Templum Dei vos estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis. Sed renouatis dicitur & fidelibus in quibus permanet Spiritus Dei. In carnalibus autem non permanet, quia scriptum est: Non permanebit Spiritus meus in istis, quoniam caro sunt.

Mat. 7.

1. Cor. 3.

Propterea dicit in tractatu super Psalmum xl. versu ij.

Tom. IIII.

Domini manus est necessaria, quæ fecit de terra corpus, vt ipsa mundare dignetur. Et non tradet eum in manus inimici eius. Quis est inimicus nisi leo iste rugiens, qui circuit quærens quem deuoret? Alij habent Græci, Et non tradat eum in animas inimicorum eius. Animas pro manibus posuit, eò quòd inimicorum animæ bonis insidientur, & cogitationibus suis iustum conentur euertere. Dicuntur & animæ pro hominibus. Omnes animæ septuaginta quæ descendunt in Ægyptum.

1. Pet. 5.

Gen. 4.

Vnde conandum est vt caro sit in concordia cum anima. Li

Lib de institutione virginis. Cap. 2. Tom. I. ma. Libro de laude Mariæ virginis perpetuæ, parte prima, pertractans illud, Si duobus ex vobis conuenerit super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet à patre meo qui in cælis est.

Mat. 18. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum: Qui sunt isti duo nisi anima & corpus? Vnde & Paulus castigabat carnem suam & seruituti redigebat: vt esset animæ tanquam imperatrici suæ caro subdita, & mentis imperiis obtemperaret, ne esset in vno homine dissidium, ac bellum intra se gereret, & legi mentis repugnaret lex corporis. Duo igitur ista diuersa ratione quadam & pace iungebat, secundum quod ipse asseruit dicens: Quia Christus est pax nostra qui fecit vtraque vnum, & medium parietem sepis, soluit inimicitias in carne sua, ne id ageret quod nollet: atque id faceret quod odisset. Isti ergo sunt duo anima & caro. Vnde & Dauid ait. Non timebo quid faciat mihi homo caro, quam aduersariam animæ suæ nosset. Quæ tamen duo vt euidentius exprimamus, non solùm duo sunt, sed etiam duo homines, vnus interior, alter exterior. Isti duo si sibi propositi inæqualitatem concurrant, vt cogitationes factis & cogitationibus facta cõueniant, vitæ nostræ rota sine vlla offensione voluetur, vt quẽadmodum scriptum est: Fiat vox tonitrui in rota. Isti igitur duo vnum sunt, nec solùm vnum, sed vnus homo. Vnde & Apostolus ait: Vt duos conderet in vno homine, faciens pacem, & reconciliaret vtrosque in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso, vt vtrisque accessum habeamus in vno spiritu ad Patrem.

(Psal. 55. — Psal. 76.)

Tom. I. *Recedit anima de corpore velut de carcere. Libro de bono mortis, capite secundo.*

Sunt enim velut vincula quædam corporis huius, & quod est grauius, vincula tentationum, quæ nos alligant, & ad iniuriam captiuitatis astringunt quadam lege peccati. Denique in exitu ipso videmus, quemadmodum anima decedentis paulatim se soluat vinculis carnis, & ore emissa euolet tanquam carcereo corporis huius exuta gurgustio. Denique hinc iam festinabat sanctus Dauid de loco peregrinationis exire dicens: Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Et ideo tanquam peregrinus ad illam sanctorum omnium communem patriam festinabat, petens pro huius commorationis inquinamento remitti sibi peccata priùs quàm discederet de vita.

Cap. 4. *Et merito, quia extra corpus melius viuit. Eodem libro.*

Sed dicet aliquis. Scriptum est: Quia Deus mortem non fecit. Vita erat in Paradiso vbi lignum vitæ, & vita erat lux hominum. Mors igitur mala, quæ accessit & subintrauit. Sed quomodo mors mala, si aut secundum gentiles sensu caret, aut secundum Apostolum lucrum Christus est, cum quo esse multo melius? Quomodo igitur nobis mors malum, si nullus post mortem sensus est? Vtique est vita post mortem, & superstes mortis est anima, quæ sensu vtitur, & vita fungitur. Cum autem manet post mortem vita atque anima, manet bonum, nec morte amittitur, sed augetur, nec vllo impedimento mortis retardatur anima, sed operatur magis: quia operatur quæ sua sunt sine corporis societate, quod animæ maiori oneri quàm vsui est. Quid igitur est mali animæ, quæ puritatem suam custodierit, & virtutum disciplinam seruauerit? Aut si non seruauerit, non mors malum, sed vita, quia vita non fuit. Quæ est enim vita, vitiis peccatisque obsita? Quid igitur accusamus mortem, quæ aut vitæ pretium luit, aut abolet eius dolorem atque cruciatum? Itaque mors, aut suæ quietis bono vtitur, aut malo alieno laborat. Nunc illud specta, Si vita oneri, mors absolutioni: si vita supplicio, mors remedio: aut si iudicium post mortem, etiam vita post mortem. Mors igitur ea non est bona? Aut si hîc bona vita, quomodo illic mors bona non est, cum illic nullus supersit terribilis iudicij metus? Sed ipsa hæc vita si bona est, quibus rebus bona est? Virtute vtique & bonis moribus. Non ergo secundum animæ & corporis copulam bona est, sed quia per virtutem quod malum est suum repellit. Quod autem bonum est mortis adipiscitur, vt quod animæ est magis quàm id quod contubernij & coniunctionis operetur. Quòd si vita bona quæ animæ se à corpore separantis est speculum, & si anima bona quæ se eleuat: atque abducit à corporis contubernio, & mors vtique est bonum, quæ animam à societate carnis absoluit. Omnifariam igitur mors est bonum. Et quia compugnantia diuidit, ne se inuicem impugnent, & quia portus est quidam eorum qui vitæ istius magno iactati salo, fide quietis stationem requirunt. Et quia deteriorem statum non efficit, sed qualem inuenerit in singulis, talem in iudicio futuro reseruat, & quiete ipsa fouet, & præsentium inuidiæ subducit, & futurorum expectatione componit. Accedit eò, quòd frustra homines mortem timent, quasi finem naturæ. Nam si recolamus quod Deus mortem non fecerit, sed postquam homo lapsus est in flagitium, præuaricationis & fraudis sententia comprehenderit, vt in terram suam terra remearet, inueniemus mortem finem esse peccati, ne quò esset vita diuturnior, eò fieret culpa numerosior. Passus est igitur Dominus subintrare mortem, vt culpa cessaret. Sed ne iterum naturæ finis esset in morte, data est resurrectio mortuorum, vt per mortem culpa deficeret, per resurrectionem autem perpetuaretur natura. Itaque mors hæc transitus vniuersorum est. Opus est, vt constanter transeas. Transitus autem à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbatione ad tranquillitatem. Non igitur te nomen mortis offendat, sed boni transitus beneficia delectent. Quid est enim mors nisi sepultura vitiorum, virtutum suscitatio? Vnde & ille ait: Moriatur anima mea animis iustorum, id est, cõsepeliatur, vt sua vitia deponat, iustorum assumat gratiam: qui mortificationem Christi in corpore suo atque anima circunferunt. Mortificatio autem Christi, remissio peccatorum, abolitio criminum, erroris obliuio, assumptio gratiarum est.

(Si bona mors. — Quare permissa sit. — Num. 23. — Cap. 5.)

Et infra subdit ibidem.

Quid autẽ de bono mortis plenius possumus dicere, quàm quòd mors est quæ mundum redemit? Sed de cõmuni omnium morte dicamus. Quid eam timeamus, quæ animæ nocere non soleat? Scriptum est enim: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autẽ non possunt occidere. Per mortem autem istam anima liberatur, dum à corporis contubernio secernitur, & inuolucris perturbationis exuitur. Vnde & nos dum in corpore sumus, vsum mortis imitantes, ableuemus animam nostram ex istius carnis cubili, & tãquam de isto exurgamus sepulchro. Abducamus nos à corporis nexu: Relinquamus autẽ omnia quęcunque terrena sunt, vt cum venerit aduersarius, nihil in nobis inueniat suũ. Contendamus ad illud æternum, ad illud diuinum euolemus pennis dilectionis, & remigio charitatis. Surgamus hinc, hoc est de secularibus atque mundanis. Dixit enim Dominus: Surgite eamus hinc: Præcipiens, vt vnusquisque surgat de terrenis, erigat animam suam humi iacẽtem, ad superna attollat, excitet aquilam suam, illam de qua dictum est: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Anima ergo nostra sicut aquila alta petat, super nubes volet, renouatis splendescat exuuiis, cælo volatus suos inferat, vbi laqueos incidere non possit. Auis enim quæ descendit ex alto, vel quæ se in altum extollere non potest, frequẽter aut laqueis capitur, aut visco fallitur, aut quibuscunque irretitur insidiis. Sic quoque & anima nostra caueat ad hæc mundana descende

(Mat. 10. — Ioan. 14.)

ſcendere. Laqueus in auro, viſcum in argento, nexus in prædio, clauus in amorem. Dum aurum petimus, ſtrangulamur: Dum argentũ quærimus, in viſco eius hæremus: Dum prædium inuadimus, alligamur. Quid in vanum quærimus lucrum, pretioſæ animæ detrimento? Exiguus eſt tibi totus mundus, pro animę vnius diſpendio. Quid enim prodeſt homini ſi hunc mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam commutationem dabis pro anima tua? Non auro redimitur, non argento, imo auro amittitur. Quinetiam mulieris decus dum tentat, aſtringit. Clauus eſt libido, clauus triſtitia. Clauus iracundia, claui ſunt omnes paſsiones, quæ velut veru quodam animam noſtram penetrant, & infigunt corpori, viſceribúſque eius annectunt.

Luc.9.

Vnde in tractatu de obitu Valentiniani imperatoris. Tom.III.

Loquutus ſum de corpore tuo: Nunc alloquor animam tuam dignam propheticis ornamentis. Iiſdem igitur vtar exordiis. Quænam eſt hæc proſpiciens ſicut diluculum, ſpecioſa ſicut luna, electa vt ſol? Videor mihi te videre fulgentem. Videor audire dicentem: Diluculũ mihi pater eſt. Nox terrena præceſsit, dies cæleſtis appropinquauit. Proſpicis igitur nos ſancta anima, de loco ſuperiore tanquam inferiores reſpiciens. Exiſti de tenebris iſtius ſeculi, & vt luna reſplendes, vt ſol refulges. Bene vt luna, quia & ante in vmbra licet iſtius corporis refulgebas, & terrarum tenebras illuminabas, & nunc lumen à ſole iuſtitiæ mutuata clarum diem ducis. Videre igitur videor te tanquam de corpore recedentẽ, & repulſa noctis caligine ſurgentem diluculo ſicut ſolẽ, appropinquantem Deo, & rapido volatu ſicut aquilam, quæ terrena ſunt relinquentem. Conuertere Sunamitis conuertere. Conuertere & videbimus in te. Conuertere ad nos pacifica, vt gloriam tuam ſororibus tuis monſtres, & incipient ſe tuæ quietis & gratiæ ſecuritate ſolari. Semel tantum ad nos cõuertere, vt te videamus. Et rurſus conuertere, atque ad Hieruſalem illam ciuitatem ſanctorum tota intentione feſtina. Aut certè ad animam piam Chriſtus hoc dicit, iubet illã pauliſper conuerti, vt nobis gloria eius appareat, & requies futura cum ſanctis. Et poſtea præcipit eam ad illud ſupernum ſanctorum feſtinare conſortium. Quid videbitis, inquit, in Sunamite, quæ venit ſicut chori caſtrorũ? Hoc eſt in ea quæ multũ & aduerſus plurimos in corpore præliata eſt. Etenim pugnauit aduerſus extraneos hoſtes, pugnauit aduerſus lubricas ſeculi mutationes, pugnauit aduerſus corporis fragilitates, aduerſus multiplices paſsiones. Audiuit à Domino: Conuertere Sunamitis. Conuerſa eſt ad pacem ſemel in ſeculo: Conuerſa eſt iterata cõmunione ad gratiam Chriſti. Et ideo pulchra conuerſio eſt eius in ſeculo, pulcherrimus eius inceſſus, volatus in cælum. Vnde meretur audire: Specioſi facti ſunt greſſus tui in calciamentis filia Aminadab, hoc eſt, filia principis. Specioſa es enim proceſſu, habitaſti in corpore, tanquam calciamento eo vſa, non vt inuolucro, vt quia ſuperior & eminentior, eo velles tuũ circunferre ſine vlla offenſione veſtigium. Vel certè ſicut calciamentum illud exoluere, ſicut Moſes fecit, cui dictum eſt: Solue calciamentum pedum tuorum. Dicitur igitur nũc tibi pater Aminadab ille populi princeps. Audi filia & vide, quoniam concupiuit rex ſpeciem tuam. Specioſi ergo facti ſunt greſſus tui in calciamentis filia Aminadab. Moduli femorum tuorum ſimiles torquibus, hoc eſt, conſonans ſibi in omnibus factis tuis gratia & moderatio magnorum æquauit inſignia triumphorum. Denique moderatione tua & tranquillitate pacifica, nec Gallia hoſtem ſenſit, & Italia hoſtem repulit, qui eius finibus imminebat. Torques autem inſignia eſſe victoriæ dubitari non poteſt, cum ij qui in bello fortiter fecerint torquibus honorentur. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto. Venter tuus aceruus tritici muniti inter lilia. Ceruix tua ſicut turris eburnea. Oculi tui ſtagna in Eſebon. Bonus vmbilicus animæ virtutum omnium capax, ſicut crater ab ipſo fidei authore tornatus. Sapientia enim in cratere miſcuit vinum ſuum dicens: Venite edite panes meos, & bibite vinum, quod miſcui vobis. Ergo vmbilicus iſte tornatus omni decore virtutum non deficit mixto. Venter quoque eius non ſolùm iuſtitiæ velut frumentario cibi replebatur, ſed etiam gratiæ ſuauitate: quę florebat lilium. Ceruix quoque eius candida & pura iugo Chriſti ſpõnte ſubiecta, cogitationes rationabiles, fidei odor, circuncíſionis attentio, ornatus capitis glorioſus, quod non regalia diademata, ſed Domini ſanguinis inſignia coronarent. Meritò tanquam rex, peccati victor, & cæleſti corona redimitus aſcendit, cuius animæ dicit Deus verbum: Quàm pulchra & ſuauis facta eſt charitas in deliciis tuis? Pulchra per virtutis decorem, ſuauis per gratiam. Procera ſicut palma, quæ vincentis eſt præmium.

Exod.3.

Prouerb.9.

Libro ſecundo de Cain & Abel. Cap.10. Tom.IIII.

Inſeritur hoc loco de incorruptione animæ dogma, quòd ipſa vera & beata ſit vita, quam vnuſquiſque bene conſcius viuit multo purius ac beatius, cum huius carnis anima noſtra depoſuerit inuolucrum, & quodam carcere iſto fuerit abſoluta corporeo, in illum ſuperiorem reuolans locum, vnde noſtris infuſa viſceribus compaſsione corporis huius ingemuit, donec commiſsi gubernaculi munus impleret, vt carnis huius irrationabiles motus rationabili ductu regeret & coerceret. Inde eſt quod poſtea prophetæ in captiuitatem cum populo Iudæorum tranſierunt, ne reliqua plebs ſanctorum † deſtituta præſidio, conſilióque viduata, grauiorem ſubiret ærumnam: ſed magis frequentibus oraculis commonita prophetarum, ad Dominum Deum ſuum pio rediret affectu: ne aduerſis captiuitatis attrita, prorueret in perfidiæ peccatum, ſalutíſque perpetuæ remedium deſperaret.

† Aliàs, ſuorum.

De habitaculis animarum ſeparatarum, dicit libro de bono mortis. Cap.10. Tom.I.

Et ideo fruſtra homines pretioſa ſtruunt ſepulchra, quaſi ea animę & non ſolius corporis receptacula ſint. Animarum autem ſuperiora eſſe habitacula, ſcripturæ teſtimoniis valde probatur. Siquidem & in Eſdræ libris legimus: Quia cum venerit iudicij dies, reddet terra defunctorum corpora, & puluis reddet eas quę in tumulis requieſcũt, reliquias mortuorum. Et habitacula, inquit, reddent animas quæ his commendatæ ſunt, & reuelabitur altiſsimus ſuper ſedem iudicij. Hæ ſunt habitationes de quibus dicit Dominus, manſiones multas eſſe apud Patrem ſuum, quas ſuis pergens ad patrem diſcipulis præparauit.

4 Eſd.7.

Et quòd de hoc errauerunt Philoſophi. Ibidem ſubdit. Cap.eod.

Sed Eſdræ vſus ſum ſcripturis, vt cognoſcant gentiles ea quæ in Philoſophiæ libris mirantur, tranſlata de noſtris. Atque vtinam non ſuperflua iis & inutilia miſcuiſſent, vt dicerent animas hominum pariter ac beſtiarum eſſe communes, earúmque ſummum præmium, ſi magnorum Philoſophorum in apes aut luſcinias demigrarent, vt qui antè hominum genus ſermone pauiſſent, poſtea mellis dulcedine, aut cantus ſuauitate mulcerent. Satis fuerat dixiſſe illis, quod liberatæ animæ de corporibus ἀΐδην peterent, id eſt, locum qui non videtur. Quẽ locum Latinè infernum dicimus. Denique & ſcriptura habitacula illa animarum prõptuaria nuncupauit, quæ occurrens querelæ humanæ, eò quòd iuſti qui præceſſerunt videantur vſque ad diem iudicij per plurimum ſcilicet temporis debita ſibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait, coronæ eſſe ſimilem diem iudicij, in quo ſicut nouiſsimorum tarditas, ſic non priorum

velocitas. Coronæ enim dies expectatur ab omnibus, vt intra eum diem & victi erubescant, & victores palmam adipiscantur victoriæ. Illud quoque non reliquit occultum, eò quòd superiores videantur qui ante generati sunt, inferiores qui postea. Comparauit enim vtero mulieris partus huius seculi, quoniam fortiores sunt qui in iuuentutis virtute nati sunt, infirmiores qui tempore senectutis. Deficit enim multitudine generationis hoc seculum tanquam vulua generantis, & tanquã senescens creatura robur iuuentutis suæ velut marcentis iam virium suarum vigorem deponit.

Diuinum vel vltimum expectant iudicium: sed aliter stant animæ iustorum, aliter peccatorum. Ibidem subdit, capite eodem.

Dum expectatur plenitudo temporis, expectant animæ remunerationem debitam. Alias manet pœna, alias gloria: & tamen nec illæ interim sine iniuria, nec istæ sine fructu sunt. Nam & illæ videntes seruantibus legem Dei, repositam mercedem esse gloriæ, conseruari ab Angelis eorum habitacula, sibi autem dissimulationis & cõtumaciæ futura supplicia & pudorem & confusionem, vt intuentes gloriam altissimi, erubescant in eius conspectum venire, cuius mandatum temerauerunt. Sicut enim præuaricatio Adæ, ita & confusio: quoniam sicut ille per incuriam mandatorum cælestium lapsus est, & pudore se prolapsionis abscondit, fulgorem diuinæ præsentiæ verecundia peccatricis conscientiæ subire nõ ausus: ita & animæ peccatorum vibrantis luminis eius splẽdorem non sustinebunt, quo teste se reminiscentur errasse.

Cap. 12. *Iustorum animæ septem lætitias habent, vt adiungit ibidem.*

Iustarum animarum per ordines quosdam digesta lætitia. Primum quòd vicerunt carnem, nec illecebris eius inflexę sint: Deinde quòd pro peccato, sedulitatis & innocentiæ suę securitate potiantur, nec quibusdam sicut impiorum animæ erroribus & perturbationibus implicentur, atque vitiorum suorum memoria torqueantur, & exagitentur quibusdam curarum æstibus. Tertiò quod seruatæ à se legis diuino testimonio fulciuntur, vt factorum suorum incertum supremo iudicio non vereantur euentum. Quartò quia incipiunt intelligere requiem suam, & futuram sui gloriam præuidere, eáque se consolatione mulcentes in habitaculis suis cum magna tranquillitate requiescent, stipatæ præsidiis Angelorum. Quintus autem ordo exultationis vberrimæ habet suauitatem, quòd ex hoc corruptibilis corporis carcere in lucem libertatémque peruenerint, & repromissam sibi possideant hæreditatem. Est enim ordo quietis, quia est & resurrectionis. Sicut enim in
1. Cor. 15. Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine. Primitiæ Christus, deindè qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt, deinde finis. Erit igitur ordo diuersus claritatis & gloriæ, sicut erit ordo meritorũ. Processus quoque ordinum, processum exprimit claritatis. Deniq; sexto ordine demonstrabit iis, quòd vultus earum sicut sol incipiat refulgere, & stellarum luminibus comparari, qui tamen fulgor earum corruptelam iam sentire non possit. Septimus verò ordo is erit, vt exultent cum fiducia, & sine vlla cunctatione confidant, & sine trepidatione lætentur. Festinantes vultum eius videre, cui sedulæ seruitutis obsequia detulerunt, de quo innoxiæ conscientiæ recordatione præsumant gloriosam mercedem laboris exigui, quam incipientes recipere cognouerunt indignas esse huius temporis passiones, quibus remunerationis æternæ gloria refertur. Hic ordo, inquit, animarum quæ sunt iustorum, quos etiam immortales non dubitauit dicere in quinto ordine, eò quòd spatium, inquit, incipiunt recipere fruentes & immortales. Hæc est inquit, requies earum per septem ordines, & futuræ gloriæ prima perfunctio, prius quàm in suis habitationibus quietæ congregationis munere perfruantur. Vndè ait Propheta ad Angelum: Ergo dabitur tempus animabus postquam separatæ fuerint de corpore vt videant de quo modo dixisti? Et dixit Angelus: Septem dies erit libertas earum, vt videant in septẽ diebus qui prædicti sunt sermones, & postea congregabuntur in habitaculis suis. Hæc ideo plenius de iustorum ordine expressa sunt, quàm de passionibus impiorum: quia melius est cognoscere quomodo innocentes saluentur, quàm quomodo crucientur flagitiosi. Ergo quia iusti hanc remunerationem habent vt videant faciem Dei, & lumen illud quod illuminat omnem hominẽ, abhinc induamus huiusmodi studium, vt appropinquet anima nostra Deo, appropinquet oratio, adhæreat illi nostrum desiderium, non separemur ab eo. Et hìc quidem positi meditando, legendo, quærendo copulemur Deo, cognoscamus eum vt possumus. Ex parte hìc enim cognoscimus, quia hìc imperfecta, illic perfecta omnia: hìc paruuli, illic robusti.

Quò pergit anima post mortem. Ibidem. Cap. eod.

Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Tunc reuelata facie gloriam Dei speculari licebit, quam nunc animæ corporis huius concretis visceribus inuolutæ à quibusdam carnis huius maculis & colluuionibus obumbratæ syncerè videre non possunt. Quis enim, inquit, videbit vultum meum & viuet? Exod. 33. Et rectè. Nam si solis radios oculi nostri ferre non possunt, & si quis diutius è regione solem intenderit, cæcari solere perhibetur. Si creatura creaturam sine fraude & offensione sui non potest intueri, quomodo potest sine periculo sui vibrantem cernere vultum creatoris æterni, corporis huius opertus exuuiis? Quis enim iustificatur in conspectu Domini, cum vnius quoque diei infans mundus à peccato esse non possit, & nemo possit de sui cordis integritate & castimonia gloriari? Non timeamus igitur recipi ab hominibus, non veramur illum debitum omnibus finem, in quo Esdras remunerationem suæ deuotionis inuenit, dicente ei Domino: Tu enim recipieris ab hominibus, & conuersaberis residuum cum filio meo & cum similibus tuis. Quòd si illi gloriosum & iucundum erat cum similibus conuersari, quantò nobis gloriosius erat & iucundius ad meliores pergere, & conuersari cum iis quorum facta miramur? Quis vtique prior, Esdras an Plato? Nam Paulus Esdræ, non Platonis sequutus est dicta. Esdras reuelauit secundum collatam in se reuelationem, iustos cum Christo futuros, futuros & cum sanctis. Hinc & Socrates ille festinare se dicit ad illos suos deos, ad illos optimos viros. Nostra sunt vtique quæ in Philosophorum literis præstant. Et ille posuit ea quorum proprium testimonium non habebat, nos diuini præcepti habemus authoritatem. Moses & Helias cum Christo apparuerunt. Abraham alios duos cum Deo suscepit hospitio, Iacob Dei castra conspexit, Daniel iustos sicut solem & stellas fulgere in cælo reuelante sibi Sancto spiritu declarauit. Cap. 12. His igitur freti, intrepidè pergamus ad redemptorem nostrum Iesum, intrepidè ad patriarcharum consilium, intrepidè ad Abraham patrem nostrum, cum dies aduenerit proficiscamur, intrepidè pergamus ad illum sanctorum cœtum, iustorum quoque conuentum. Ibimus enim ad patres nostros, ibimus ad illos nostræ fidei præceptores, vt etiamsi opera desint, fides opituletur, defendatur hæreditas. Ibimus eò vbi sinum suum Abraham sanctus expandit, vt suscipiat pauperes sicut suscepit & Lazarũ: in quo sinu requiescunt, qui in hoc seculo grauia atque aspera pertulerunt. Sed nunc pater etiam atque etiam extende ad

de ad suscipiendum hinc pauperē manus tuas, aperi gremium tuum, expāde sinus tuos vt plures suscipias, quia plurimi in Dominum crediderunt. Sed tamen quamuis creuerit fides, abundat iniquitas, refrigescit charitas. Ibimus ad eos qui recumbunt in regno Dei cum Abraham & Isaac & Iacob, quoniam rogati ad cœnam non excusauerunt. Ibimus eò vbi paradisus iucunditatis, vbi Adam qui incidit in latrones, nescit iam vulnera sua flere, vbi & latro ipse regni cælestis consortio gratulatur, vbi nullæ nubes, nulla tonitrua, nullæ coruscationes, nulla ventorum procella, neque tenebræ, neque vesper, neque æstas, neque hyems, vices variabunt temporum. Non frigus, non grando, non pluuiæ, non solis istius erit vsus aut lunæ, neque stellarum globi, sed sola Dei fulgebit claritas. Dominus enim erit lux omnium, & illud lumen verum quod illuminat omnem hominem fulgebit omnibus. Ibimus eò vbi seruulis suis Dominus Iesus mansiones parauit, vt vbi ille est & nos simus. B

Cap.12. *Ipsarum locus atque via. Ibidem.*

Sic enim voluit. Quæ sunt illæ mansiones, audi dicentem: In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Quę sit voluntas, iterum, inquit, Venio & arcersio vos ad me ipsum, vt vbi ego sum & vos sitis. Sed dicis, quia solis discipulis loquebatur, quod ipsis solis spoponderit: multas mansiones igitur, vndecim tantum discipulis præparabat? Et vbi est illud, quod ex omnibus partibus mūdi venient & recumbent in regno Dei? Vnde voluntatis diuinæ dubitamus effectus? Sed Christi velle fecisse est. Denique demonstrauit & viam, demonstrauit & locum, dicens: Et quò vado vos scitis, & viam scitis. Locus apud Patrem est: Via Christus est, sicut ipse ait. Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad patrem nisi per me. Ingrediamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quæ perducit, veritas quæ confirmat, vita quæ per se redditur. Et vt sciamus veram voluntatem addidit in posterioribus: Pater quos dedisti mihi, volō vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam. C

Ioan.14.

Ioan.17.

Tom.III. *Vnde inuehit contra eos qui opinantur animas separatas peias esse. Libro de fide resurrectionis capi. sexto.*

Quid autem de iis loquar, qui defunctos putant vitæ suauitate priuari? Nulla potest esse iucunditas inter has vitæ nostræ amaritudines aut dolores, quæ vel ex corporis ipsius infirmitate, vel extrinsecus accidentium incommoditate generantur. Anxij enim semper & ad ipsa lætitiæ vota suspensi quodam fluctuamus incerto, sperantes dubia pro certis, incommoda pro secundis, caduca pro solidis, nihil habentes potestatis in arbitrio, nihil firmitatis in voto. At si aliquid contra voluntatem acciderit, perditos nos putamus, plúsque aduersorum frangimur, quàm secundorum fructu potimur. Quibus igitur carent bonis, qui maioribus eripiuntur incommodis? Valetudo credo bona, plus adiuuat quam affligat mala, aut opulentia plus delectat, quàm egestas afficit, aut filiorum magis amabilis gratia quàm lugubris amissio, aut adolescentia iucundior quàm senectus tristior, quā plerūq; suorum tædet votorum, & optati pœnitet, vt doleat impetratum, quod non impetrare metuebat. Exilia verò & cæterarum pœnarum acerbitates, quæ potest compensare patria, quæ voluptates, quæ etiam cum sint debilitantur tamen, aut nō intendēdi affectu, aut amittēdi metu? Esto tamen maneat inoffensus, immunis à doloribus, perpes in voluptatibus vitæ cursus humanæ. Quid tamen commodi consequi potest anima, in istiusmodi corporis inclusa cōpaginibus, & quibusdā membrorum angustiis coarctata? Si caro nostra carcerem fugit, si detestatur omne quicquid euagandi facultatem negat quæ vtique paruis vltra se audiendi videndíque excurrere videtur sensibus, quantò magis

A anima nostra corporeum istud euadere gestit ergastulum, quæ motu aëreo libera nescimus quò vadat, aut vnde veniat? Scimus tamen quòd corpori superuiuat, & ea iam depositis proprij sensus repagulis expedita libero cernat obtutu, quæ antè sita in corpore non videbat. Quod exemplo dormientium possumus æstimare, quorum animi velut sepulto quieti corpore, ad altiora se subrigūt & renuntiant corpori rerum absentium, vel etiam cælestium visiones. Ergo si mors carnis & seculi nos absoluat ærumnis, vtique malum esse quæ libertatem restituit, & excludit dolorem.

Propter animæ dignitatem, homo debet pro anima contra carnem agere, ne sit caro. sed potius anima ipse homo. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu primo, super illud: Adhæsit pauimento anima mea, &c. Tom.IIII.

Noli in puluerem mortis deducere animam tuam, cui Dominus etiam naturalem altitudinem tribuit & vigorem, quo se excitet & assurgat. Vnde etiam de hac coniunctione animæ & corporis dictum opportunè accipitur, eò quòd in naturali vitæ nostræ mysterio connexa anima corpori, velut humi reptet, & pauimento adhæreat, partim propter hoc terrenum habitaculum, partim quia corpus istud de terra est. Et regionis igitur diuersorium, & materia ipsa corporis nostri, huic occurrit sententiæ. Ideóque pulchrè Apostolus de mortis huius corpore liberari cupit, quia carcere quodam claudimur, & in quodam luxurię gurgustio siti, tenebris inuoluimur delictorū. Ergo secundū voluntatem Dei ambulemus, vt adhærere discamus Deo. Nam qui secundum corporis appetentiam viuit, caro est: qui secundum præcepta Dei spiritus est. Non ergo fiat anima nostra caro, hoc est, vt dicamur caro, sicut & illi qui in diluuio perierunt, de quibus dictum est, quia caro sunt: sed magis quia caro nostra obediens animæ gubernaculum fiat animæ & hoc mereatur nomine appellari: sicut appellata est familia patriarchæ Iacob, & generationis eius sancta posteritas. Sicut enim scriptum est: Hi filij Balæ: quam dedit Laban Rachel filiæ suæ, & peperit hæc Iacob omnes animas septem: Et alibi: Omnes autem animæ, quæ intrauerunt Ægyptum, quę exierunt de femoribus illius præter mulieres sexaginta, inquit, & sex. Et in principio Exodi legimus: Erant autem omnes animæ de Iacob quinque & septuaginta qui erant cum Iacob. Ergo illi qui habitāt cū Ioseph, & de Ægypto exierunt, animæ sunt: Qui autem cū essent Angeli Dei, hoc est vitæ probitate Angelorum imitantes gratiam (qui enim non ducunt vxores, & quæ nō nubunt, erūt sicut Angeli in cælo) qui ergo cùm Angeli viderentur, capti sunt decore fœmineo, hi caro sunt, sicut Dominus Deus dicit: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, propter quod sunt caro. Et meritò expertes libidinis Angelis comparātur, quia caro non sunt, quia non sunt in carne, sed in spiritu. Quales erant illi qui doctorem Apostolum sequebantur, quibus ait: Vos autem non estis in carne sed in spiritu. Qui autem corporea fœminarum capiuntur libidine, caro sunt, atque vtinam caro tantum, & non etiam equi adhinnientes, quia in vxorem, inquit, proximi sui adhinniebant. Rogat ergo qui deiectionem animæ suæ sentit ad pauimentum vsque curuatæ, vt viuificetur secundum verbum Dei, quod animas ad se trahit quascunque & miseratione sui liberare cupiens abducit à terris. Viuificatur autem anima quæ vias ambulat Christi, peccato mortua, Deo viuens, ita vt mors peccati dominatum in ea post hæc habere non posit, postea quam consepulta cum Christo iustificata est à peccato. Sed qui iustificari cupit, vias suas ante pronuntiet. D Hier.5. Tom.IIII.

Anima dicitur tabescere & pinguescere causa virtutis & vitij, ac præmij & supplicij. In tractatu super psalmum

trigesimum octauum, versu xiij.

Tabescit animal, quando peccatum minuitur: vel cum anima tabescit, culpa deponitur: incrassatur, cum culpa cumulatur. Vnde ait Dominus de peccatoribus: Non permanebit in his spiritus meus in æternum, quoniam carnes sunt. Et alibi scriptura dicit: Incrassatum est cor populi huius. Ideo & Hieremias primum baculum vidit nuceum, deinde ollam feruentem, vt tabesceret anima prophetæ insipientis, quo culpa discederet, vt accederet gratia. Sed cur prius baculum, postea ollam? Quoniam qui baculo non corrigitur, in ollam mittitur, vt ardeat & tabescat. Et ideo ad Prophetam Ezechielem dicitur: Accipe tibi sartaginem, & accipies iniquitates domus Israël, & consummabis, & tabescent, inquit, in suis iniquitatibus. Et alibi in eodem libro dicit Dominus. Sed ego magnum faciam titionem, & multiplicabo ligna, & succedã ignem, vt liquefiat caro, & minuatur ius. Quibus testimoniis significatur quod animæ perfidorum admoto igne tabescant, vt deponant crassitudinis quendam carnalis humorem. Mittuntur ergo in sartaginem & animæ peccatorum, vt defluat quædam peccati caro, quæ obduxerat animæ ac mentis vigorem, & velut iure quodam, ita quibusdam infuderat animum illecebris cupiditatum. Expectant igitur nos quædam sartagines, ideo hic conteramus cor nostrum, vt subtile fiat, & deponat omnem duritiem & pinguedinem quandam carnalis aruinæ, quod patientur qui luxuriati sunt in hac vita, & magis ludibria dedecorum, quàm opera vlla virtutum exercenda sibi more Iudaico crediderunt. Incrassatus est enim Iacob, & pinguis factus est, & surrexit ludere. Quem à fidei veritate lusus ille in perfidiæ traduxit errorem. Meritò ergo Paulus castigabat corpus suum, ne nutriret corpus peccati. Luxuriando enim facimus membra peccati, sobrietate autem membra iustitiæ. Non natura ergo, sed culpa delinquit.

Gen.6.
Mat.13.
Hiere.1.
Ezec.4.

Animæ redemptio. In tractatu super Psalmum xliiij. versu xiij.

Tom.IIII.

Non potest homo argento vel auro vel possessionibus redimere animam suam. Quam enim dabit commutationem animæ suæ, cum illa temporalia vel caduca sint, anima autem permaneat, vel ad præmium, vel ad pœnam?

Mat.16.

De Anima Christi, quòd Christus humanam animam perfectam suscepit, per opera & actus patuit. Libro de incarnatione Domini.

Cap.7. Tom.II.

Suscepit itaque carnem, vt resuscitaret. Assumpsit animam, sed animam perfectam, rationabilem, humanam assumpsit atque suscepit. Nam quis potest negare quod susceperit animam, cum ipse dicat: Animam meã pono pro ouibus meis?

Ioan.10.

Et quia perfectam habuit carnem & animam, Subdit ibidem.

Cap.eod.

Christus ait: Lapsum humanæ naturæ timere potui, quem homo ipse non timuit? Deus igitur ante carnem, Deus in carne, perfectionem naturæ assumpsi humanæ, suscepi sensum hominis, sed nõ sensum carnis inflatum. Sensu hominis animam meam dixi esse turbatam, sensu hominis esuriui, sensu hominis rogaui, qui rogantes exaudire consueui. Sensu hominis profeci sicut scriptũ est: Et Iesus proficiebat ętate & sapientia & gratia apud Deum & homines.

Anima Christi subiecta, non diuinitas. Infra in tractatu de obitu Gratiani imperatoris.

Sup.Psal.61. Tom.IIII.

Suscepit itaque compassionem nostram, suscepit & subiectionem. Quòd enim subiecit sibi omnia, suum est: quòd subiectus, nostrum est. Ideóque ait: Nónne Deo subdita erit anima mea? Anima, inquit, subdita nõ diuinitas. Anima subiecta, non Dei virtus. Virtus enim Dei non potestati subdita est, sed vnitati & consortio eius vtitur potestatis. Illa subiecta est, quæ humanæ conditionis fragilitate plerunque mutatur, non quæ mutari non potest. Anima carni compatitur, & animæ caro, quæ sibi quodam contubernio copulantur. Illa subiicitur, quæ tristis est, quia scriptum est: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Illa subiicitur, quæ suscepta, non ex Deo patre nata: quanquam ipsa subiectio non in specie quidẽ infirmitatis sit, sed in operatione virtutis: dispensationis magis temporariæ arbitra, quàm perpetuo seruitio mancipata. Vnde & ait. Nónne Deo subdita erit anima mea? Cur dixit, erit: si sempiterna subiectio erit? Sed quia Filius Dei qui loquebatur, æternus est: animam autem suscepit ex tempore: ideo futuram subiectionem animæ suæ dicit. Per ipsam ergo obedientia, per ipsam humilitas, quæ tamen non ad infirmitatem potentiæ suscepta sunt, sed ad magisterium disciplinæ. Ipse enim Dominus Iesus cum esset in Dei forma, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit serui formã accipiens, in similitudine hominum factus, & specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem: Sicut Apostolus dixit, non iugem & perpetuam, sed temporalem subiectionem cupiens declarare: qualis sit suscepta cum carne, & deposita cum ipsius corporis seruitute. Sic etiam ad Hebræos scriptum est. Nam cum proposuisset exemplum dicens: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Subiecit idem Paulus: Qui in diebus carnis preces & supplicationes adhibuit ei qui posset liberare eum de morte cum magna voce & lachrymis exauditus ab illo metu, quanquam esset filius, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam: & consummatus obtemperantibus sibi causa factus est salutis æternæ: vocatus à Deo sacerdos secũdum ordinem Melchisedech. Nónne igitur euidenter clamauit Apostolus dicens obedientiam illam & humilitatem non diuinitatis fuisse, sed carnis? Quod enim discitur, temporale est. Quasi homo ergo ex iis quæ passus est didicit obedientiam, vt consummaretur in carne, & per obediẽtiæ transfusam in nos successionem causa nobis fieret salutis æternæ, quibus ante per inobedientiæ hæreditatem primus ille Adam causa factus est mortis. Subiectio ergo magisterium virtutis humanæ, non diuinæ imminutio potestatis est. Nam si minorem filium & inæqualem patri dicunt, qui erat subditus Patri Deo: nunquid & matre ideo minor, quia erat subditus matri? Lectum est enim de Ioseph & Maria: Et erat subditus illis. Sed pietas omnibus nobis non dispendio sed incremento est, per quam omnibus nobis Dominus Iesus fidem infudit & gratiam, vt nos spiritu fideli subditos Patri faciat Deo: & ideo nouo & profundo consilio Apostolus ait, quod ipse Patri subiectus erit in nobis, cum fuerit in omnibus nobis fidei plenitudo, & quædam deuotionis vnitas. Nunc enim quandiu sententiis discrepamus, quodammodo regnum Christi minoramus: quia nondum ei subiecta sunt omnia, tunc & ipse subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia: vt sis Deus omnia in omnibus, sicut scriptum est: Nunc enim potestate supra omnes est, sed opus est vt sit in omnibus volũtate. Volet autẽ cũ omnia in nobis cognouerit sui plena, & vacua delictorum. Nondum igitur subiectus est Patri, quia nõdum omnia & in omnibus Christus. Cum autẽ fuerit omnia & in omnibus Christus, erit omnia, & in omnibus Deus. Vnde colligitur vnum esse regnũ Patris & Filij & etiam Spiritus sancti: quia qui Filium receperit, recipit & Patrem, recipit & Spiritum sanctum: quia vna potestas, vna gratia, vna operatio Trinitatis est. Meritóque addidit Dominus: Ab ipso enim salutare meum: quasi diceret: Nolite turbari quia dixi animam meam fore Deo subditam, anima erit subdita

Phil.2.
Hebre.5.

dita quæ vestri est portio.

Cap.12. Tom.IIII. ANIMAL. *Animalium genus triplex est. Libro v. Hexameron.*

Tria genera animantium sunt, terrenum, volatile, aquatile.

Tom.eod. *Animalia de nihilo Dei verbo creata sunt & tamen similia à similibus generantur. libro sexto eiusdem libri, capite tertio.*

Producat, inquit, terra animam viuentem pecorum, & bestiarum & reptilium. Quid argumenta moralia, vbi euidenter creaturarum terrestrium natura formatur? Currit enim in constructione mundi per omnem creaturam Dei verbum, vt subitò de terris omnia quæ statuit Deus animantium genera producantur, & in futurum lege præscripta, secundum genus sibi similitudinémque vniuersa succedant, vt leo leonem generet, tigris tigridem, bos bouem, cygnus cygnum, aquila aquilam. Semel præceptum in perpetuum inoleuit naturæ. Et ideo mysterij sui obsequiũ præbere terra non desinit, vt priscæ animantium species reparabilis generis successione in nouas reparentur ætates.

Cap.eod. *Homo differens est ab eis etiam specie corporali. Ibidem subdit.*

Sed vis ad vsum hominis deriuare quæ genita sunt noli veritatem vnicuique generi naturæ denegare propriæ, & multò magis ea ad gratiam aptabis humanam. Primùm quia omnia genera pecorum, bestiarum, ac piscium in aluum natura prostrauit, vt alia ventre repant, alia quæ pedibus sustinentur, dimersa magis quadrupedo corporis gressu, & velut affixa terris videas esse quàm libera. Siquidem erigendi se non habent facultatem, de terra victum requirunt, & ventris in quem deflectuntur solas sequuntur voluptates. Caue ò homo pecudum more curuari, caue ne in aluum te non tam corpore, quàm cupiditate deflectas. Respice corporis tui formam, & speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascuntur, cur te in edendo sternis ipse, quem natura non strauit? Cur eo delectaris in quo naturæ iniuria est? Cur noctes & dies cibo intentus, pecorum more depasceris terrena? Cur illecebris corporalibus deditus, te ipsum inhonoras, dum ventri atque eius passionibus seruis? Cur te iumentis comparas, à quibus te voluit Deus segregari, dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus? Aut si te edacitas equi intemperantiáque delectat, & adhinnire ad fœminas voluptati est, delectet in fræno maxillas tuas chamóque constringi. Si crudelitate pasceris ferarum hæc rabies est, quæ propter sæuitiam trucidantur. Vide ne quoque in te crudelitatis tuæ vertatur immanitas.

Cap.4. Tom.eod. *Animalia ad suos fœtus afficiuntur vt debent melius quàm homines. Eodem libro.*

Melior magistra veritatis natura est. Hæc commendat leænæ catulos suos, & immitem feram materno mollit affectu. Hæc tigridis interpellat ferocitatem, & imminentem eam prædæ reflectit. Nanque vbi vacuum raptæ sobolis cubile reperit, illico vestigiis raptoris insistit. At ille quamuis equo vectus fugaci, videns tamen velocitate feræ se posse præuerti, nec euadendi vllum suppetere sibi posse subsidium, technam huiusmodi fraude molitur, vbi se contiguum viderit, sphæram de vitro proiicit. At illa imagine sui deluditur, & sobolem putat, reuocat impetum, colligere fœtum desiderans. Rursus inani specie retenta, totis se ad comprehendendum equitem viribus fundit, & iracundiæ stimulo velocior fugienti imminet. Ille iterum sphæræ obiectu sequentem retardat, nec tamen sedulitatem matris, memoria fraudis excludit: cassam ver-

Tigridis in prolem pietas, & eius delusio.

A sat imaginem, & quasi lactatura fœtus residet. Sic pietatis suæ studio decepta, & vindictam amittit & prolem. Quod nobis scriptura affert, quæ dicit: Filij, diligite patres vestros: & parentes, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Natura hoc bestiis infundit, vt catulos suos ament, fœtus suos diligant. Nesciunt illæ odia nouercalia, nec mutato concubitu parentes à sobole deprauantur, neque nouerunt præferre filios posterioris copulæ, superioris, aut negligere. Nouerunt pignora sua, nesciunt charitatis differentiam, odiorum incentiua, offensionum discrimina. Simplex ferarum natura est, nescit veritatis calumnias. Sic enim omnia temperauit Deus, vt quibus minus rationis daret, plus indulgeret affectus. Quæ fera pro catulis non ipsa potissimùm se offerat morti? Quæ fera fœtus suos innumeris licet obsessa cuneis armatorum, non suis visceribus tegat? Ingruat licet telorum seges, illa tamen

B paruulos suos muro sui corporis septos, immunes præstat periculi. Quid dicit homo, qui mandatum negligit, naturam obliterat? Filius patrem despicit, pater abdicat filium, & hoc putant esse ius, vbi damnatur fœcunditas. Se potius pater damnat, qui facit irritum esse quod genuit. Et hoc putatur authoritatis esse vbi sterilitate natura mulctatur.

Animalia oriuntur armata. Ibidem. Cap.eod.

Habet suos vsus natura & sensus domesticos. Vix infantulo cœperant dentes prorumpere, & iam nouit sua arma tentare. Nondum catulo dentes, & tanquam habeat, ore proprio se quærit vlcisci. Nondum cornua ceruo, & tamen fronte præludit, atque ex ea quæ nondum expertus sit tela minitatur.

Animalia sua remedia naturaliter norunt. Ibidem. Cap.eod.

Lupus si prior hominem viderit, vocem eripit, & despicit eum tanquam victor vocis ablatæ. Idem si se præuisum senserit, deponit ferociam, non potest currere. Leo gallum & maximè album veretur. Caprea

C vulnerata dictamum petit, & de vulnere excludit sagittas. Norunt & bestiæ remedia sua. Leo æger, simiam quærit vt deuoret, quo possit sanari. Leopardus capreæ agrestis sanguinem bibit, & vim languoris euitat. Omnis fera ægra, canis hausto sanguine curatur. Vrsus æger, formicas deuorat. Ceruus oleæ ramusculos mandit. Ergo feræ norunt ea expetere quæ sibi prosunt, tu ignoras ò homo remedia tua. Tu nescis quo modo virtutem eripias aduersario, vt te tanquam præuentus lupus effugere non possit. Vt oculo tuæ mentis eius perfidiam deprehendas, & prior cursum verborum eius impedias, imprudentiam eius & acumen disputationis obtundas. Quòd si te ille præuenerit, vocem tibi aufert, & si obmutueris, solue amictum tuum vt sermonem resoluas. Et si in te insurrexerit lupus, petram cape, & fugit. Petra tua Christus est. Si ad Christum confugias, fugit lupus, nec

D terrere te poterit. Hanc petram quæsiuit Petrus cum titubaret in fluctibus, & inuenit quod quæsiuit quia gratiam amplexatus est Christi.

Ereptio vocis hominis à lupo. Leo gallum veretur. Caprea sibi dictamo medetur. Leo, Simia sanatur. Leopardus caprea cõualescit. Vis sanguinis canis. Vrsus formicæ iuuatur. Ceruus olea.

Animalia melius quàm homo proficuum à nociuo discernunt. Ibidem supra. Cap.4.

Dignam Domino laudem Propheta detulit dicens: Quam magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti. Omnia penetrat diuina sapientia, implet omnia: idque locupletius ex irrationabilium sensibus quàm ex rationabilium disputatione colligitur. Validius est enim naturæ testimoniũ, quàm doctrinæ documentum. Cui animanti incognitum est, quemadmodum suam tueatur salutem? Si virtus suppetit, resistendo: si velocitas, fugiendo: si astutia, præcauendo. Quis eas vsum medendi, herbarúmque docuit habere notitiam? Homines sumus, & specie sæpe herbarum fallimur, & plerunque quas salubres pu- Psal.103.

tamus, noxias reperimus. Quoties inter dulces epulas cibus letha is irrepsit, & inter ipsas aulicorum excubias ministrorum, vitalia regum feralis esca penetrauit? Feræ solo norunt odore noxia & profutura discernere, nullo præuio, nullo prægustatore carpitur herba, nec lædit. Melior enim magistra veritatis natura est. Hæc sine vllius magisterio suauitatem sanitatis nostris infundit sensibus, eadem doloris acerbitatem docet esse fugiendam.

Cap. 11. Tom. IIII. *Homo infelicior debet dici quàm aliquod animal, causa damnationis æternæ. In tractatu de lapsu virginis violatæ Susannæ: quod require infra in capite, Animal. Cum melior sit homo, ideo omnia præsentata sunt Adæ, ac etiam propter coniugij commendationem. Libro de Paradiso.*

Specta nunc, cur Deus adhuc finxerit de terra omnes agri bestias & omnia volatilia cæli, & adduxerit ea ad Adam vt videret quid vocaret ea. Qua ratione factum est hoc, cum tantummodo bestias agri & volatilia cæli ad Adam adduxerit Deus? Erant enim pecora secundum suum genus. Denique habes infra. Quia imposuit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus bestiis agri: Adæ autem non est inuentus similis ei adiutor. Quæ igitur absolutio est: nisi quia indomitæ bestiæ & volatilia cæli diuina potestate ad hominem deducantur? De pecoribus autem domitis congregandis, & homo habuit potestatem. Itaque illud diuinæ operationis fuerit, hoc humanæ diligentiæ. Simul accipe, qua causa omnia deducta sint ad Adam: Vt in omnibus videret ex vtroque sexu substantiam constare naturæ, id est, ex masculo & fœmina, & ipso vsu exemplóque cognosceret, necessarium sibi consortium mulieris adiectum.

Cap. 1. Tom. IIII. *Animalia hominis industria disciplinantur & mansuescunt. Libro secundo de Cain & Abel.*

Omne quod aperit vuluam masculinum Domino. Et quia addidit: omne quod aperit vuluam de armẽtis & de pecoribus quæ sunt tibi, masculinum sanctifica Domino: ne quid obscuritatis habeat, consideremus. Dixerat de principalibus generationibus, hoc est, plenis capacibúsque rationis: addidit & de gregalibus, hoc est reliquis velut plebeiis sensibus, qui irrationabilibus comparantur iumentis. Quæ tamen cum à rectore aliquo gubernantur, facilè mansuescunt, & imperata exequi, & iugum subire, & ad vocem magistri aut accelerare gradum, aut sistere, aut deflectere, aut aliqua munia sui operis quæ iubentur, humano quodam famulatu obedire consueuerunt. Tantum valet institutio, vt vincat naturam. Itaque illa quæ consortium nostræ substantiæ non habent: agnoscunt tamen nostræ vocis imperium: & cum suæ naturæ rationem nullam habeãt, nostræ rationem naturæ capessunt, & quodã modo transfusam acquirunt. Equos videmus popularibus incitari studiis, gaudere plausibus, blanditiis delectari magistri. Toruos leones cernimus naturalem feritatem imperata mutare mansuetudine, rabiem suam deponere, nostros mores sumere: & cum sint ipsi terribiles, discunt timere. Cæditur canis, vt pauescat leo: & qui sua iniuria exasperatur, coercetur aliena, alteriúsque exemplo frangitur. Quoties parata præda & cibo obuio famem perpeti malunt, dum offensam magistri verentur? Quoties repentino impulsi motu aperta ad morsus ora iussi resoluunt. Ita dum nostræ voluntati obsequuntur, suæ obliuiscuntur. Non ita illæ feræ, vel illa armenta equorum, vel genus omne pecudum, quæ sine rectore vagantur vllo, & omni domitoris gubernaculo destituta exasperantur. Et ideo appositi sunt armentarij, opiliones cæteríque pastores, quidam magistri gregum officia sua singulis animantium commissorum sibi conditione formantes. Videtur ergo & sensuum nostrorum quoddam genus, aliud domitum mansuetum: aliud indomitum,

Feras industria domari & mãsuefieri.

A quod armentario quodam mentis motu velut desidé atque resoluto proruat ad irrationabiles corporis delectationes. Mansuetum autem quod velut duci cuidam moderationi mentis se subiciat & subdat. Quæcunque ergo eius naturæ reguntur, ea sunt masculina atque perfecta. Quæcunque autem sine duce vllo plebeia quadam præsumptione dominantur, velut ciuitatis alicuius, quæ regis optimatúmque consilio priuata sit, ita corporis sui omnem statum & virilem vigorem muliebri quadam dissolutione effœminant. Ex his illa lex carnis est, quæ legem Apostolicæ mentis impugnans, captiuam trahebat eam quadam lege peccati. Et ideo vt de illo mortis corpore liberaretur, spem suam Paulus omnem non in sua virtute, sed in Christi gratia reponebat. Vnde liquet quod hæ commonitiones, quæ secundum legem mentis sunt, diuino fauore præcedunt.

B *Animalia munda, significant spiritualia: immunda verò, temporalia. Eodem libro.* Cap. 2.

Immunda animalia lex à sacrificio separauit, & pro his ad vicem munda iussit offerri. Iubetur ergo secundum literam, vt animal aliud pro immundo animali offeratur, aut pretium, ne inter decimas fructuum, vel minus aliquid, vel immundum videatur offerri. Intellectus autem profundior, liberãdam animam tuam docet, vt desistat ab iis quæ fructum non habent. Qui enim redimit se, liberat & quodam exuit debito. Relinquenda sunt opera quæ verum fructum bonósque processus habere non possunt: qualia sunt mundana ista, quorum vsus non potest esse diuturnus. In quibus ipse nudus & veri vacuus effectus est, & quamuis summo fuerit quæsitus labore, nihil animam iuuat. Ea enim quæ seruitutem animæ inferunt inutilia sunt omnia, etsi non desit effectus.

C *Animalia quatuor diuini throni, vel quæ vidit Ezechiel propheta, moralizat libro secundo de Abraham, capit. octauo.* Tom. IIII.

Animam describit propheta, cuius sunt motus quatuor velut equi λογιστικὸν, θυμικὸν, ἐπιθυμητικὸν, διορατικόν. hæc animalia quatuor, id est homo, leo, vitulus, & aquila. Ideo ratio præmissa est, vt reliqua rationem sequantur. Leo cum homine à dextris est, id est, cum ratione commotio. Ista animalia quando eleuantur, eleuantur etiam rotæ. Rota autem vita est super terram, qua viuimus. Si animæ nostræ motus quatuor eleuantur, eleuatur & vita nostra: ideo addidit: Quoniam spiritus vitæ, inquit, erat in rotis. Anima ergo magis currus est: quæ ait in Canticis canticorum: Posuisti me currus Aminadab, hoc est Dei nostri.

Clarius hoc ponit libro quarto de sancta virginitate, parte vltima. Lib. 3. de virg. Tom. I. Exec. 1.

D Vides animalia iam quatuor esse descripta. Cuiusmodi sint ista animalia debemus aduertere. Similitudo, inquit, vultus eorum facies hominis, & facies leonis à dextris illorum quatuor, & facies vituli à sinistris illorum quatuor, & facies aquilæ desuper illorum quatuor, & alæ eorum extensæ. Hîc quoque animam describi accepimus, cuius quatuor animalia quatuor affectiones sunt: sed non ita vt illæ quas supra descripsimus. Adhuc enim illæ erudiuntur animæ, processumq́; accipiunt, hæc iam perfecta describitur. Denique illæ inuitantur ad cælum, hæc in cælo est cum Dei verbo. Habet autem quatuor affectiones, id est, similitudini hominis, leonis, vituli, & aquilæ comparandas. Quas formas librorum Euangelicorum proprietate accepimus figuratas. Et ideo hoc quoque in homine rationabilis, in leone irascibilis, in vitulo impetibilis, in aquila visibilis, per figuras animalium species affectionis expressa est. Nam in omni sapiente viro prudentes Græci esse memorauerunt

runt λογιστικὸν, θυμικὸν, ἐπιθυμητικὸν, διορατικὸν. Latini verò dixerunt Prudentiam, Fortitudinem, Temperantiam atque Iustitiam. Prudentia enim rationis humanæ est. Fortitudo vim quandam ferocientis virtutis habet, mortísque contẽptum. Temperantia sacratæ vinculo charitatis mysteriorúmque contemplatione cælestium negligit corporis voluptates. Iustitia in alto quodam suggestu locata videt explorátque omnia, quæ aliis potius nata quàm sibi, non tam suas vtilitates quàm publica emolumenta rimatur. Meritóque anima operata iustitiam, formam aquilæ accipit, quod terrena defugiens, totáq; cęlesti sublimis & intenta mysterio, resurrectionis gloriam æquitatis pretio adipiscitur. Propter quod ad eam dictum est: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Est ergo & iuxta Dauid anima, alis spiritalibus fulta, quam eousque volucrem nobis voluit declarare, vt alibi quoque diceret: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. *Psal.102.* *Tom.V.* B

De Euangelistis verò prædicta exponit. Libro primo super Lucam, in prologo.

Ii qui quatuor animalium formas, quæ in Apoc. reuelantur, quatuor Euangelij libros intelligendos arbitrati sunt, hunc librum volunt vituli specie figurari. Vitulus enim, sacerdotalis est victima. Et bene congruit vitulo hic Euangelij liber, qui à sacerdotibus inchoauit, & consummauit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus. Sacerdotalis enim & ille vitulus. Idẽ quippe & vitulus est & sacerdos. Sacerdos quia propitiator est noster. Aduocatũ enim ipsum habemus apud patrẽ. Vitulus quia suo sanguine nos diluit & redemit. Et bene accidit, vt quoniã Euangelij librũ secundũ Matthæum diximus esse moralem, opinio huiuscemodi non prætermitteretur. Mores propriè dicuntur humani. Plerique tamen putant ipsum Dominum nostrum in quatuor Euãgelij libris quatuor formis animalium figurari, quod idem homo, idem leo, idem vitulus, idem aquila. Homo, quia natus est ex Maria: Vitulus, quia hostia est: Leo, quia fortior est: Aquila, quia resurrectio est. Atque ita in libris singulis forma animaliũ figuratur, vt vniuscuiusque libri series propositorum videatur animalium, aut naturæ, aut virtuti, aut gratiæ, aut miraculo conuenire. Quæ licet omnia in omnibus sint, tamẽ plenitudo quædã in singulis singularũ virtutum est. Ortum hominis alius descripsit vberius, mores quoque hominis præceptis vberioribus erudiuit. Alius à potentiæ cœpit expresione diuinæ, quod ex rege rex, fortis ex forti, verus, ex vero, viuida mortem virtute contempserit. Tertius sacrificium sacerdotale præmisit, & ipsam vituli immolationem stilo quodam pleniore diffudit. Quartus copiosius cæteris diuinæ miracula resurrectionis expressit. C

Cap.29. *Tom.V.* ANNVLVS *In cõmentario super Lucam, libro vij. pertractans illud Lucæ, capite decimo quinto de filio prodigo.* D

Annulus quid est aliud, nisi syncerae fidei signaculum, & expresio veritatis?

Tom.I. *Libro secundo de pœnitentia, cap. tertio*

Dat annulum in manu eius, quod est fidei pignus, & Sancti spiritus signaculum.

Cap.7. *Tom.IIII.* *Aliter dicit libro de Ioseph.*

Quid enim sibi vult annulus digito eius insertus, nisi vt intelligamus pontificatum ei fidei esse delatum, vt alios ipse signaret?

Cap.5. *Tom.IIII.* ANNVS. *Libro quarto Hexameron.*

In annos quoque ordinati sunt sol & luna. Luna per trecentos dies duodenis vicibus suum cursum conficiens, consummat annum secundum Hebræos, aliquibus diebus adiectis secundum Romanos: bissexto semel intra quinquennium vnius diei adiectione celebrato. Solstitialis quoque annus est, cum sol expleto per omnia signa circuitu, in id vnde principium cursus sui sumpsit, recurrit. Annua enim fertur ei totius spatij esse perfunctio.

Quando autem annus incipiat, dicit libro de Noe tractans de tempore diluuij. *Cap.17.* *Tom.IIII.*

Eodem mense atque eodem die restituitur æqualitas terræ post diluuium, quo corrupta est incipiente infusione diluuij. Veris enim tempore omnis ager viret, & terra parturit fructus. Tunc incipiunt gemmare arbores, germinare fructus. Diuitem ergo reformauit Dominus & restituit qualitatem. Mense igitur secundo, hoc est Aprili, primus enim mensis Martius est, quo habet iustus natalem, quando noctium dierúmque æqualitas æstimatur, hoc est, octauo, vt Romani putant, vel vt alij, quinto calendas Aprilis, mense, inquam, secundo, hoc est Aprili septima & vigesima mensis cœpit diluuium. Ver igitur initium anni æstimatur, nõ secundũ vsum tẽporis, sed secũdũ naturæ prærogatiuã: vt quia tunc species anni inchoat, & incipit se fructus ostẽdere, tũc videatur anni esse principiũ. Septimus autem mensis, secundum numerum is qui September dicitur computatur: quia etsi à Septembri mense annus videatur incipere, sicut indictionum præsentium vsus ostendit, tunc enim seminum iactus, vere tamen ex quo plenior gratia se incipit demonstrare, ex eo anni origo subducitur: & ideo qui alia ratione primus putatur, diuersa æstimatione septimus habetur.

De obseruatione verò temporum anni, Loquitur in cõmentario super epistolam ad Galatas, cap. quarto. *Tom.V.*

Dies obseruatis, & menses, & tẽpora, & annos. Quæ elementa dixerit, nũc declarauit. Diem sol facit: menses cursus lunæ: tempora verò sunt, ver, æstas, autumnus & hyems: Quatuor hæc completo numero proprio faciunt annum. Dies ergo obseruant, qui dicunt vtputa, crastino proficiscendum non est. Post crastinum enim non debet aliquid inchoari, & sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus lunæ perscrutantur dicentes, vt puta, septima luna strumenta non debent confici, nona iterum luna, emptum seruum, vtputa domum duci non oportet, & per hæc solent facilius aduersa peruenire. Tempora verò sic obseruant, cum dicunt: Hodie veris initium est, festiuitas est, post cras vulcanalia sunt, & talia. Iterum aiũt: Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt, cum dicunt: Calendis Ianuariis nouus est annus, quasi non quotidie anni impleantur. Sed vt Iani illius memoriam recolant bifrontis, hac superstitione vtuntur, quæ longe debet esse à seruis Dei. Si enim Deus ex toto corde diligatur, ipso propitio nulla debet esse formido, neque suspicio earum rerum. Prosperè enim potest cedere quicquid simpliciter sub Dei deuotione fit.

ANSER. *De anserum natura & quomodo ridet Romanos eorum excubiis fuisse custoditos, dicit libro quinto Hexameron.* *Cap.13.* *Tom.IIII.*

Nocturnas anserum quis non miretur excubias, qui vigilias suas etiam cantus assiduitate testantur? Denique eo etiam Romana Capitolia à Gallo hoste seruarunt. Merito illis debes Roma quod regnas. Dij tui dormiebant, & vigilabant anseres. Ideo illis diebus anseri sacrificas, non Ioui. Cedunt enim dij vestri anseribus, à quibus se sciunt esse defensos, ne & ipsi ab hoste caperentur.

ANTIQVITAS. *De antiquorum authoritate loquitur modicè. In commentario super secundam epistolam ad Timotheum, cap. iij. in fin. super illud, Ab infan-* *Tom V.*

tia sacras literas nosti, &c.

Multum prodesse significat veteris testamenti habere notitiam. Ipsas enim sacras literas dicit, quæ Christi personã insinuant, & incarnationem eius ad salutem hominũ redimendã declarant. Hortantur enim vt in his proficiat. Antiquitas enim hæc robur est nouitatis, sciens quia à quo didicit firma est authoritas.

Malitia antiquior est origine, sed non dignitate. Require supra, capi. Abel.

Cap. 4. Tom. V. ANTICHRISTVS. *Quod antichristus venturus sit, & quot modis hoc nomen intelligi & accipi possit, dicit in commentario super Lucam libro decimo, capi. secundo, in hæc verba.*

A Abominatio desolationis execrabilis aduentus antichristi est, eò quòd sacrilegiis infaustis mentium interiora contaminet, sedens iuxta historiam in templo, vt sibi diuinæ vendicet solium potestatis. Iuxta interpretationem autem spiritalem pulchrè inducitur stare, eò quòd in affectibus singulorum vestigium perfidiæ suæ confirmare desideret, ex scripturis disputans se esse Christum. Tunc appropinquabit desolatio: quoniam à vera religione plerique lapsi desistent. Tunc erit Domini dies, quod etiam Apostolus euidenter exposuit, dicens obseruandum esse nobis, quasi instet dies Domini, ne quis nos seducat vllo modo. Quoniam nisi venerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. (2. Thessa. 2.) Ergo sedebit in templo, & in templo interiore Iudæorum qui Christum negabunt: in templo non inuiolabili, sed corruptelæ obnoxio, quod aut perfidiæ inuoluat ruina, aut iracundiæ vis subruat, aut cupiditatum ignis exurat. Et bene veniet tunc dies Domini, & breuiabuntur dies propter electos. Quoniam sicut primus aduentus Domini, propter redimenda peccata: ita secundus propter redimenda delicta, ne plures perfidiæ errore labantur. Tunc pseudoprophetæ, tunc fames. Repete mihi Heliæ tempora, & inuenies tunc Prophetas confusionis, tunc Iezabel, tunc famem, tunc ariditatem terræ. Qua ratione? Quia abundauerat iniquitas, refrixerat charitas. Denique iustus in deserto, iniquus in regno est. Et alius antichristus author huius, diabolus scilicet, qui meam Hierusalem, meam animam, certè animam Dei, animam pacificam obsidere nititur suæ legis exercitu. Non enim colluctatio nobis aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi huius rectores tenebrarum harum. Tunc est discessio, cum anima à se ipsa desciscit. Et rursus, cum Dominum cogitat, tremit atque turbatur. Tunc eum iste antichristus tenet, donec de medio fiat, iustitia exulat, iniquitas regnat. Tunc fides rara, vt ipse quasi addubitans Dominus dixit: Tunc veniens filius hominis, nunquid inueniet fidem super terram? Vel in nostra vtique terra, vel in orbe terrarum. Sic & alibi Dominus respexit super filios hominum, si est intelligẽs, aut requirens Deum. Non quia dubitet Deus, sed quia ita erat rara in hominibus fides, vt secundum opinionem hominum videretur esse dubitandum. Ergo quando in medio templi est diabolus, desolatio abominationis est secundum Danielem prophetam. Cum autem vnicuique laboranti Christi præsentia spiritalis illuxerit, tollitur iniquus è medio, & incipit regnare iustitia, quæ omnium fidelium mentibus euacuat principatũ. Et etiam tertius antichristus, Arrius aut Sabellius: imò omnes sunt antichristi qui praua nos interpretatione seducunt. Et ideo qui legit, intelligat: qui intelligit, non seducitur, vt credat falsa pro veris, more vtique Iudæorum qui verum Christũ negauerũt. Vnde consequens erit, vt credant verum esse qui falsus est: Sic & Arriani quod negant Christo, antichristo non negabunt.

De Antichristo exponit figuram, Libro de benedictionibus patriarcharum. (Cap. 7. Tom. IIII.)

Dan iudicabit populum suum tanquam vna tribus Israël. Et factus est Dan ipse serpens in via sedens, & in semita mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorsum, salutem expectans à Domino. Simplex quidem intellectus hoc habet, quod etiam Dan tribus iudicem dederit in Israël. Etenim post Iesum Naue iudices fuerunt plebis de diuersis tribubus. Fuit autem & Samson de tribu Dan, & iudicauit Israël viginti annis. Sed non hunc prophetia significat, sed antichristum, qui futurus ex tribu Dan. Sæuus iudex & tyrannus immanis, iudicabit populum suum. Tanquam serpens in via sedens, deiicere tentabit eos qui viam ambulant veritatis, supplantare cupiens veritatem. Hoc est enim mordere equi calcaneum, vt veneni diffusione equus saucius & vulneratus dente serpentis, leuet calcaneum suum. Sicut Iudas proditor tentatus à diabolo, leuauit super Dominum Iesum calcaneum suum vt deiiceret equitem, qui se deiecit vt omnes leuaret. Cecidit igitur, non prostratus in faciem quasi dormitans, sed retrorsum, vt à superioribus ad priora se extendens, à Domino expectaret salutem. Sciebat enim se resuscitandum, & ideo iacentem Adam expectabat erigere. Vnde nos cum bene in viam currimus, caueamus necubi serpens lateat in semita, & subruat vestigium equi, hoc est corporis nostri, & deiiciat subitò equitem dormientem. Nam si vigilamus, cauere debemus aliquatenus, & morsus declinare serpentis. (Cap. eodem.)

Et infra subdit.

Dormiebat Iudas, equidem somno diuitiarum, qui mercedem de proditione quærebat. Vidit eum dormientem diabolus, & oppressum auaritiæ somno graui, misit se in cor eius, vulnerauerit equum, deiecit equitem quem separauit à Christo. Hanc tribum benedixit Moses dicens: Dan catulus leonis, & effugiet ex Basan, hoc est, ex confusione. Vnde secundum Græcum magis intelligere debemus, ex quo Latinus transtulit, quòd Dan ipse factus sit serpens in via sedens. Dan iudicium interpretatur. Et ideo graue iudicij periculum tribus ista subiit, cui serpens illapsus antichristus est, qui currentem suis sauciaret venenis. Sed tamen ipsa tribus liberabitur à confusione, cum fuerit confessa equitem resurgentem, qui ait. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in cælis est: qui autem me confusus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram Patre meo qui in cælis est. (Luc. 12.)

Iterum in tractatu super Psalmum quadragesimum, versu decimo. (Tom. IIII.)

Vide si piè potes illud aptare, quod in Genesi dixit sanctus patriarcha Iacob cum de filiis prophetaret. Dan iudicabit populum suum tanquam vnam tribum in Israël, &, Fiat Dan sicut serpens sedens in via, & in semita mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorsum salutem expectans à Domino. Legimus quidem quod Samson de tribu Dã iudex fuit in Israël. Sed alius hîc significabatur futurus, qui ex ea tribu progressus populum suppliciis sacrilegæ impietatis affliget, antichristus ille qui sedebit in templo tanquam sit Deus, vere iudicium quod habet interpretatio. Dan enim iudicium significat. Et pulchrè dixit, Quia populum suum iudicabit: qui perpetuæ pœnæ fiet obnoxius. Qui enim non credit, iam iudicatus est: qui autem credit, non iudicabitur quia credit in Dei (Genes. 49.) (Ioã 3.)

Dei filium, suæ animæ redemptorem. Et ideo tanquam iudicij liber dicit: Qui diiudicat me Dominus est. Iudicaturus est ergo populum impietatis, non plebem. Illi enim iudicantur, qui cadunt ruina perfidiæ, non qui resurgunt fidei libertate. Sedebit igitur in via, & insidiabitur in semita sicut serpens, vt vulneret transeuntes, & mordeat equi nostri calcaneum. Animam enim fidelium non potest vulnerare. In qua autem via sedebit, & in semita, nisi ex quibus Dominus Christus, vt legimus, nationum populum vocauit ad cœnam suam, dicens: Exi in vias & circa sepes, & compelle vt intrent, & impleatur domus mea.

Tom. V. *De antichristi tempore & modo. In commentario super secundam epistolam ad Thessalonissences, cap. secundo, pertractans illud Apostoli quod sequitur.*

Rogamus autem vos fratres per aduentum Domini nostri Iesu Christi & nostræ congregationis in ipsum, vt non facilè moueamini à sensu vestro, neque conturbemini, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam tanquam à nobis missam quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat vllo modo. Quia nisi venerit defectio primùm, & reuelatus fuerit ille homo peccati filius perditionis, qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat ostendens se ipsum quasi sit Deus.

Obsecrat eos ne leuiter & facile de aduentu quasi imminentis Domini opinionem reciperent: & talia dat mandata, vt etiam si per spiritum aliquis velut propheta fuerit loquutus, credi ei non debeat: neque sic per tractatum, aut per epistolam nomine forte Apostolorum scriptam assensum tribuendum. Solent enim tergiuersatores vt fallant, sub nomine clari alicuius viri epistolam fingere, vt authoritas nominis possit commendare, quod per ipsum recipi non possit. Hoc ideo ne ipsa perturbatione dum incauti inuenirentur possint seduci ad adorandum diabolum, qui idcirco hæc iactabit, vt sub Saluatoris nomine apparens ac fallens sanctos, velit se adorari, vt decipiat credentes in Christum. Sed vt locum aut occasionem fallendi quam se putat habere non habeat impudentissimus satanas, tempus & signa aduentus sui Dominus designauit: quia non prius veniet Dominus, quàm regni Romani defectio fiat, & appareat antichristus, qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate sub suo nomine. Sciens enim venturum Dominum ad se comprimendum, nomen eius sibi vsurpabit: & vt regnum eius verum videatur, attrahet secum qui simul cũ eo pereant ita, vt in domo Domini in sede sedeat Christi, & ipsum Deum se asserat non filium Dei. Vnde in Euangelio ad Iudæos Dominus ait: Ego veni in nomine Patris mei, & non me recepistis: si alius venerit in nomine suo illum accipietis. (Ioan. 5.) Quamobrem ex circumcisione, aut circumcisum venire illum sperandum est, vt sit Iudæis credendi illi fiducia. Itaque cum Thessalonicensibus scribit Apostolus, docet omnes iure huiuscemodi cautos esse debere. Non meministis, quid me adhuc apud vos sic agente, hæc dicebantur vobis? Et nunc quid detineat scitis, ad hoc vt reueletur ille in suo tempore. Hoc superesse dicit, vt reueletur qui ante Dominum véturus est vt iã speretur & Dominus venturus, quod supra quasi sub velamine factus est, dicens: Nisi prius venerit defectio: quam regni Romani abolitionem superius intelligendum memoraui: vt cum defecerit & venerit antichristus, tũc aduẽtus Christi imminere credatur. Nã mysteriũ iã operatur iniquitatis tãtũ vt qui nũc tenet teneat quousq; de medio fiat. Mysterium iniquitatis & à Nerone incœptum est, qui zelo idolorũ & Apostolos interfecit, instigante patre suo diabolo vsque ad Diocletianum, & nouissimè Iulianum, qui arte quadam & subtilitate cœptam persequutionẽ implere non potuit, quia desuper concessum non fuerat. His enim ministris vtitur satanas, vt interim sub turba deorum ad seducendos homines vnius veri Dei manifestatione illudat, quandiu steterit regnum Romanum, hoc est quod dixit: Donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illuminatione præsentiæ suæ. Cuius est aduentus secundum operationem satanæ, in omni potestate & signis & prodigiis mendacij. Post defectum regni Romani appariturum antichristum dicit, sicut memoratum est. Nouissimo autẽ tempore sciens diabolus imminere sibi interitum, deficiente autem regno Romano, & ille de cælis mittetur deorsum proiectus in terram, sicut dictum est in Apocalypsi Ioannis Apostoli: subornabit sibi in quo & per quem signa quædam virtutis permissu iusti Dei faciẽs, se commendet vt adoretur, quasi sit Deus. Imitabitur enim, vt sicut filius Dei diuinitatem suam homo natus, vel factus signis ac virtutibus demonstrauit, ita & satanas in homine apparebit vt virtutibus mẽdacij ostendat se Deum, sicut suprà dictum est. Relatio verò mysterij iniquitatis hæc est. Cum enim apparuerit antichristus, cognoscetur ipse quasi esse Deus eorum, quos prius nutu eius vt deos coluit vulgus, quorum sit ipse primus aut summus, quòd signorum virtutibus faciet credibile. Ideo mendacij portenta dixit, quia hæc vult credi per signa quod non est, vt decipiat quos circũuenturus est. Quod sanctis ideo prædictũ est, vt sciant quid caueant. In omni fallacia iniquitatis iis qui pereunt, pro eo quod dilectionem veritatis non receperũt ad hoc vt salui fierẽt. Iis dicit fallaciam iniquitatis prodigiorum eius proficere, qui perituri sunt. Quia enim veritatis charitatem spreuerant per quam saluari poterunt Apostolis prædicantibus, traditi sunt diabolo: nolentes enim saluari deseruntur à Deo. Et ideo mittet illis Deus operationem erroris in hoc vt mendacio credant, quatenus iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Operatio erroris est falsis fidem committere: vt qui claritatem luminis diem esse consentire noluerunt, putent tenebras diem dici debere: vt possint propensiori delicto rei facti sine contradictione damnari veritatis inimici, fautores iniquitatis.

Vnde in tractatu super psalmum vigesimum septimum super illud, Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Tom. IIII.

Non mediocrem vim habent istæ iniquitates, si consideres hominem illum iniquitatis qui venturus est secundum opera satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mẽdacibus, & omni seductione iniquitatis: quem cauendum nobis Apostolus demonstrauit, quia operationem erroris accipiet, vt probentur fideles, iudicentur infideles.

Et in tractatu super psalmum quadragesimum tertium, versu secundo. Tom. IIII.

Dicit Dominus: Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hîc est Christus: aut ecce illic: nolite credere. Surgent enim (Mat. 24.) pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Et ideo ne decipiantur electi, admonet Dominus quid sequendum sit, vt non falsorum prophetarum sermone capiamur, neque nos eorum aliqua prodigiosa facta decipiant: sed tunc credamus Christum esse venturum, cum dies pleni iustitiæ cœperint refulgere. Christus enim plenus maiestatis suæ lumine reuelabitur: & sicut fulgur exit ab Oriẽte: & toto lumen suũ vsq; in Occidentẽ orbe diffundit: sic & Filius hominis cum suis Angelis veniẽs illuminabit hunc mundũ, vt credat omnis homo, & salua fiat omnis caro. Non ergo credamus antichristo de quo dicent falsi prophetæ: Hîc est Christus. Dies enim perfidiæ, erunt

antichri

antichristi dies. Non credamus iis qui dicent: Christus in deserto: Christus in penetralibus. Iam enim omnia plena sunt Christi, vbi appropinquare cœperit Christus. Sed cum viderimus facta, quæ Christus in Euāgelio suo ante prædixit, tunc credamus eius aduentum: ne dum verum quærimus lumen, infidelitatis tenebras incidamus. Cauenda ergo sunt signa perfidiæ, quibus breuiantur dies atque minuuntur. Sol enim obscurabitur, stellę cadent. Hoc est, iusti Dei. Sunt enim qui fulgeant sicut stellæ in cælo. Cum hæc videris, crede adhuc tardare Christum. Vbi enim Christus, ibi fides clarior. Vbi antichristus, ibi dies dimidij.

Tom.IIII. *De antichristi superbia. Libro super Beati immaculati, litera tertia, versu quinto, super illud, Increpasti superbos.*

Cum Dominus Iesus per obedientiam genus humanum redemerit, iustitiam reformauerit, serpens autem per inobedientiam peccatū introduxerit, quid vitij habeat superbia, hinc æstimare possumus, cuius author diabolus est, quem inducit propheta dicentem: Isa.14. Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo. Itaque cum sit nequissimus, vt honorem nō dederit Domino Deo nostro, peiores tamē discipulos erudiuit. Ille enim se sic exaltauit, vt vellet æquari & similis esse altissimo: discipulus autem eius, vt significatur ab Apostolo, indignaturus æqualem se, similémque æstimari Deo. Scriptum est enim: Cum reuelatus fuerit homo iniquitatis, 2.Thessal.2. & filius interitus, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus. Magister igitur similem honorem præsumit, hic superiorem. Ideóque & Dominus ad discipulos suos dixit: Maiora his facietis: vt quibus serpens plus ademerat quàm ipse amiserat, maiora Christus facere donaret, quàm ipse in terris fecerat. Ipse enim voluit principem mundi fallere, in discipulis triumphare.

De hac materia, require supra, capit. Aduentus ad iudicium. & cap. Abyssus. & cap. Abominatio.

Cap.8. Tom.IIII. ANTRVM. *Libro primo Hexameron.*

Antrum locum vndique clausum vocauerunt, eò quòd atro inhorrescat situ atq; offusione tenebrarū.

Cap 17. Tom.IIII. APERIRE. *Christus os hominis atque labia ad doctrinam & laudem suam aperit. Libro primo de apologia Dauid.*

Labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Os peccatoris Deus claudit, ne loquatur iustitias Dei: iusti aperit, vt loquatur. Cuius ergo labia aperit, hunc peccati absoluit reatu. Illius autē aperit labia Dominus, Colloss.4. qui accipit verbū in apertione oris sui. Vnde & Apostolus petit se adiuuari orationibus plebis, vt aperiatur sibi ostium verbi ad loquendū mysteriū Christi.

Cap.12. Tom.V. *Similiter in cōmentario super Lucam libro quinto pertractans illud Lucæ sexto, Eleuatis oculis suis in Apostolos suos dicebat.*

Videns autem turbas, vt legisti, ascendit in montem: & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Euangelizaturus enim, & benedictionem de thesauris diuinitatis prompturus oracula, incipit esse sublimior. Hic autem, etsi in humili stabat, tamen oculos eleuauit. Sic etiam cum Lazarū suscitaret, infremuit spiritu. Sic etiā caput eleuauit, cum mulieri adulteræ peccata donaret. Quid est enim leuare oculos, nisi interius lumen aperire? Mat.5. Deniq; sanctus Matthæus, Aperuit, inquit, os suum. Thesauro scilicet sapientiæ & scientię Dei, reclusis adytis templi sui ora reserauit. Ergo & tu aperi os tuum: sed prius vt aperiatur implora. Si enim Paulus in adapertione oris sui implorat auxilium, multò magis implorare te conuenit. Ostendit enim tibi clauem sapientiæ, qua os tuum aperire debeas, dicens Propheta: Aperi os tuum verbo Dei. Verbum Dei clauis oris tui est. Clauis scientiæ oris tui clauis est, qua laxatis silentij catenis, imperitiæ claustra reserantur.

Aperire debemus Christo tantum. Libro de Isaac & anima. Cap.6. Tom.IIII.

Aperi, inquit, mihi, sed extraneis claude. Claude seculo, claude mundo, neque ipsa foras ad illa materialia prodeas, neque tuum relinquens lumen, alienum requiras: quia materiale lumen tenebrosam infundit caliginem, vt non videatur lumen veræ gloriæ. Aperi ergo mihi, noli aperire aduersario, neque des locum diabolo. Aperi ipsam te mihi, noli coarctari, sed dilatare, & adimplebo te. Et quia decurso orbe terrarum plus molestiarum & offensionis reperi, nec facile habui vnde requiescerem, ideo tu aperi, vt in te filius reclinet caput, cui non est requies, nisi supra humilem & mansuetum.

Item libr. iij. de sancta virginitate, circa medium. Lib.3. de virgi. Tom.I.

Surge aperi, ad ianuā Christus est. Vestibula domus tuę pulsat, si aperueris introibit, & introibit cum Patre. Nec solùm cum ingressus fuerit, mercedem relinquit, sed etiam priusquam ingrediatur, mercedē præmittit.

Et libro tertio, de viduis, parte tertia. In exhort. ad virgines. Tom.I.

Quoniam & nocte venit, & pulsat ad ianuam tuam. Vult enim te omnibus inuigilare momentis. Vult ianuam tuæ mentis patentem inuenire. Est & illa ianua quam vult patere vt aperiatur, vt resonet os tuum laudem Domini, gratiam sponsi, crucis confessionem, cum symbolum recenses, psalmos in cubiculo tuo concinis. Ergo cum venerit, vigilantem te inueniat, vt parata sis. Dormiat caro tua, vigilet fides. Dormiant illecebrę corporis, vigilet cordis prudentia. Membra tua redoleant crucem Christi & sepulturæ odorem, vt nihil iis somnus caloris infundat, nullus excitet motus. Ipsa est anima quæ se Christo aperit, quam nulli vapores carnis exagitant. Cum hæc inuenerit sponsus transibit: Anima tua illum sequatur, discedat à cubili suo, exeat in verbo eius, sicut scriptum est: Exiuit anima mea in verbo tuo: id est, peregrinetur à corpore, vt Deo adsit, quoniam cum est in corpore peregrinatur à Christo. Vnde & Apostolus ait: Audemus ergo & contendimus magis peregrinari de corpore, & adesse ad Dominum. Et ideo contendimus siue absentes, siue præsentes placere illi.

Diffusius hæc pertractat, Libro super Beati immaculati, litera xij. versu primo. Tom.IIII.

Ad cuius animā venit Christus, & pulsat ianuā, & si aperitur ingreditur. Nec solus ingreditur, sed etiā cum Patre sicut ipse ait: Ego & Pater veniemus, & mansionē Ioan 14. apud eum faciemus. Vides igitur quod verbū Deus & otiosum prouocat, & dormientē excitat. Qui enim venit & ianuā pulsat, vult semper intrare: sed in nobis est quod non semper ingreditur, non semper manet. Pateat aduenienti ianua tua. Aperi animam tuam. Expāde gremium tuæ mentis, vt videat diuitias simplicitatis, thesauros pacis, suauitatē gratiæ. Dilata cor tuum. Occurre soli lucis æternæ, quæ illuminat omnem hominem. Et illud quidem verum lumē omnibus lucet, sed si quis fenestras suas clauserit, æterno lumine se ipse fraudabit. Excluditur ergo & Christus si tu mentis tuæ ianuā claudas: etsi possit intrare, non vult tamē importunus irruere, non vult inuitos cogere. Ortus ex virgine, processit ex aluo, vniuersa totius orbis irradiās, vt luceret omnibus. Capiant qui desiderant fulgoris perpetui claritatē, quam nox nulla interpolat. Soli enim huic quem quotidie cernimus, nox tenebrosa succedit. Sol autem iustitiæ nunquam occidit, quia sapientiæ non succedit malitia. Beatus ergo ille, cuius pulsat ianuam Christus. Ianua nostra est fides, quæ totam domum, si fuerit robusta, communit. Per istam ianuam Christus ingreditur. Vnde Ecclesia dicit in Canticis: Vox fratris Canticor.5. mei pulsat ad ianuam. Audi pulsantem, audi cupientem introire: Aperi mihi soror mea, sponsa mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis. Considera quando maximè

maximè pulset ianuam tuam Deus: cum repletum est caput eius rore nocturno. In tribulatione enim & tentationibus positos visitare dignatur, ne quis forte succumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput eius rore vel guttis, quando corpus eius laborat. Tunc ergo vigilandum, ne cum venerit sponsus, recedat exclusus. Si enim dormias & cor tuum non vigilet, discedit antè quàm pulset. Si cor tuum vigilet, pulsat, & aperiri sibi ianuam poscit. Habemus ergo animæ nostræ ianuam, habemus & portas, de quibus dictum est.

Psal.25. Tollite portas principes vestras: & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Est ergo & cælum in iis in quibus portæ sunt æternales. Si has fidei tuæ portas velis attollere, intrabit ad te rex gloriæ, triumphum portans propriæ passionis. Habet etiam iustitia portas. Nam etiam de his legimus scriptum dicente

Psal.117. Domino Iesu per Prophetam suum: Aperite mihi portas iustitiæ. Et infra ait Propheta Dauid: Lauda Hieru-

Psal.147. salem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortauit seras portarum tuarum. Est ergo anima quæ habet ianuam: est quæ habet portas. Ad hanc ianuam venit Christus & pulsat, pulsat & portas. Aperi ergo illi, vult introire, vult sponsam inuenire vigilantem. Noli bono amatori facere moras, citò recedit, & tu somno torporis tui videris exclusisse pulsantem. Excludis enim, cum desidiosus es, cum piger, cum somnolentus. His repagulis Christus excluditur, & si castus, & si sobrius sis, caue ne sis negligens. Maiorem Christo facit iniuriam, qui venientem repellit.

Canticor.5. Nonnunquam etiam si moraris, mittit manum suam per fenestram, sicut ait sponsa: Frater meus misit manum suam de prospectu, & venter meus conturbatus est super eum: Exsurrexi ergo aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham: digiti mei myrrha pleni. Primum ergo tanquam à prospectu mittit manum suam, quando Deus esse operibus æstimatur. Vnde ait: Si mihi non creditis, vel operibus credite. Deinde augetur amor, & intimis visceribus conceptus, inolescit. Inde intelligibili vtero, in quo est receptaculum verbi, seminibus infusis plenitudinem eius corporaliter inhabitantem haurire anima nostra desiderat. Non enim turbatur vterus fœminarum, nisi quæ fuerint aluo graues. Surgit igitur anima vt aperiat Dei verbo: sed dum se expandit atque aperit, vt opera mundi huius verbi receptione mortificet, sicut ille qui ait, Mortificationem Domini Iesu in corpore nostro circunferimus: dum ergo aperit, transit sponsus. Vult enim semper quæri, frequentius inueniri. Et si clausam ianuam inuenerit, pulsat: & si per moram fuerit exclusus, recedit: sed citò redit & iterum pulsat, vt vel postea sponsam inueniat præparatam. Potest quidem & sic accipi. Frater meus transiuit, si-

Luc.2. cut legimus quod penetrauit dilectæ intima medullarum: & quemadmodum ad Mariam dictum est: Et tuam ipsius animam pertransiuit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Denique addidit sponsa animam suam exisse in verbo eius: quod fit quando anima peregrinatur à corpore, & Deo præsens est.

Propterea eodem libro, litera decimanona, versu septimo.

Pulsat ianuam tuam Dei verbum. Si quis mihi aperuerit, inquit, intrabo. Si quis ergo non aperuerit, nunquid non ingredientis & non magis non aperientis est culpa? Nihil quidem Deo est obseratum, nihil clausum æterno lumini, sed portas malitiæ dedignatur aperire, conclauia non vult penetrare nequitiæ.

Tom.IIII. APES. *In apibus videtur per exemplum qualis esse debeat respublica. Libro quinto Hexameron. capite vigesimo primo.*

Quæ aues velut quandam rempublicam curare videantur, expediam, atque vitæ huius ætates agere sub legibus. Hic enim reipublicæ, vsus est, leges omnibus esse communes, atque obseruari eas deuotione communi. Vno omnes teneri vinculo, non alterius esse quod alius sibi intelligat non licere, sed quod liceat licere omnibus, & quod non liceat, omnibus non licere. Esse etiam communem reuerentiam senatorum, quorum consilio Respublica gubernetur, commune omnibus vrbis domicilium, commune conuersationis officium, vnum præscriptum, omnibus vnum esse consilium. Magna hæc, sed quantò in apibus præstantiora quæ solæ in omni genere animantium communem omnibus sobolem habent, vnam omnes incolunt mansionem, vnius patriæ clauduntur limine, in commune omnibus labor, communis cibus, communis omnibus operatio, communis vsus & fructus est, communis volatus? Quid plura? Communis omnibus generatio. Integritas quoque virginalis omnibus communis & partus, quoniam neque vllo concubitu miscentur, neque libidine resoluuntur, neq; partus quatiuntur doloribus, & subito maximum filiorum examen emittunt, è foliis & herbis ore suo prolem legentes.

(Respublica. — Omnia communia apibus.)

Et subdit ibidem de rege apum. Cap.eod.

Ipsæ sibi regem ordinant, ipsæ sibi populos creant: & licet positæ sub rege, sunt tamen liberæ. Nā & prærogatiuam iudicij tenent, & fide deuotionis affectum: quia & tanquam à se substitutum diligunt, & tanto honorant examine. Rex autem non sorte ducitur, quia in sorte euentus est, non iudicium, & sæpe irrationabili casu sorte melioribus vltimus quisque præfertur: neque imperitæ multitudinis vulgari clamore signatur: quæ non merita virtutis expendit, nec publicæ vtilitatis emolumēta rimatur, sed mobilitatis nutat incerto: neque priuilegio successionis & generis regalibus thronis insidet, siquidem publicæ ignarus conuersationis aptus atque eruditus esse non poterit. Adde adulationes & delicias, quæ teneris inolitæ ætatibus vel acre ingenium eneruare consueuerunt, tum institutiones spadonum, quorum plerique suo magis quæstui, quam vsui publico animum regis inclināt. Apibus autem rex naturæ claris formatur insignibus, vt magnitudine corporis præstet & specie, tum quod in rege præcipuum est, morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim leges naturæ, non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur. Sed apes illæ quæ non obtemperauerunt legibus regis, competenti † condemnatione se mulctant, vt immoriantur aculei sui vulneri. Quod Persarum populi hodiéque seruare dicuntur, vt pro commissi pretio ipsi in se propriæ mortis exequantur sententiam. Itaque nulli sicut reges Persarum, tam grauissimas in subditos habent leges. Non Indi, non populi Sarmatarum tantam quantam apes reuerentiam deuotionis obseruant: Vt nullæ è domibus exire audeant, non in aliquos prodire pastus, nisi rex fuerit egressus, & volatus sibi vendicauerit principatum.

(† Aliàs, pœnitenti.)

Et adiungit de apum exercitio atque cellis. Cap.eod.

Processus autem est per rura redolentia, vbi inhalantes horti floribus, vbi fluens riuus per gramina, vbi amœna riparum, illic ludus alacris iuuentutis, illic campestre exercitium, illic curarum remissio. Opus ipsum suaue floribus, de herbis dulcibus fundamenta castrorum prima ponuntur. Quid enim aliud est fauus, nisi quædam castrorum species? Denique ab his præsepibus apum fucus arcetur. Quæ castra quadrata tantum possunt habere artis & gratiæ, quantum crates habent

fauo

fauorum, in quibus minutæ ac rotundæ, cellulæ connexione sui inuicem fulciuntur? Quis architectus eas docuit hexagonia illa cellarum indiscreta laterum æqualitate componere, ac tenues inter domorum septa ceras suspendere, stipare mella, & intexta floribus horrea, nectare quodam distendere?

Cap. eod. *Addit de apum victu.*

Cernas omnes certare de munere, alias inuigilare quærendo victum, alias solicitam castris adhibere custodiam, alias futuros explorare imbres, & speculari concursus nubium, alias de floribus ceras fingere: alias rorē infusum floribus ore colligere. Nullam tamē alienis insidiari laboribus, & raptu vitam quærere, atque vtinam raptorum insidias non timerent. Habent tamen spicula sua, & inter mella fundunt venenum, si fuerint lacessitę, animásq; ponunt in vulnere ardore vindictæ. Ergo mediis castrorum vallibus humor ille roris infunditur, paulatímque processu temporis in mella cogitur, cum fuerit liquidus ab exordio, & coalitu ceræ florúmq; odore fragare mellis incipit suauitatem. Merito quasi bonam operariam scriptura apem prædicat dicens: Vade ad apem, & vide quomodo operaria est.

Cap. eod. *Et subinfert de melle & aliȷs proprietatibus apum.*

Reges & mediocres operationis laborem ad salutem sumunt. Appetibilis enim est omnibus & chara †. Audi quid dicat Propheta: Mittit vtique te, vt apiculæ illius sequaris exemplum, imiteris operationem. Vides quàm laboriosa, quàm grata sit. Fructus eius ab omnibus desideratur & quæritur: nec personarum diuersitate discernitur, sed indiscreta sui gratia regibus pariter atq; mediocribus æquali suauitate dulcescit. Nec regibus solùm voluptati, sed etiam saluti est: fauces obdulcat & curat vulnera, internis quoque medicamentum infundit vlceribus. Itaque cum sit infirma robore apis, valida est vigore sapientiæ & amore virtutis. Denique regē suum summa protectione defendūt, & perire pro eo pulchrū putant. Incolumi regē nesciunt mutare iudicium, mentem flectere: amisso fidē seruādi muneris derelinquunt, atque ipsæ sua mella diripiūt, quod is qui principatum habuit muneris interemptus est. Itaque cum aues aliæ vix in anno edāt fœtus singulos, apes geminos creant, & duplici cæteris fœcunditate præponderant.

† Aliàs, clara.

Iuuamēta mellis.

Lib. 1. de virg. Tom. I. *Apibus virginitas comparatur. Libro primo de sancta virginitate, parte tertia.*

Fauus itaque mellis tua opera cōponat. Digna enim virginitas quæ apibus comparetur. Sic laboriosa, sic pudica, sic continēs. Rore pascitur apes, nescit cōcubitus, mella componit. Ros quoque virgineus est sermo diuinus: quia sicut ros verba Dei descēdunt. Pudor virginis est intemerata natura. Partus virginis fœtus labiorum, expers amaritudinis, fertilis suauitatis, in commune labor, cōmunis est fructus. Quàm te velim filia imitatricem esse huius apiculæ, cui cibus flos est, ore soboles legitur, ore componitur? Hanc imitare tu filia, verba tua nullum doli velamen obtendant, nullum habeant fraudis inuolucrum: vt & puritatem habeāt, & plena grauitatis sint. Meritorum quoque tuorum tibi æterna posteritas tuo ore pariatur, nec soli tibi, sed pluribus congreges. Quî scis enim quādo à te tua anima reposcatur? Nec receptacula horreorū frumentis coaceruata dimittas, nec vitæ tuæ vsui profutura, nec meritis, rapiaris eò quò thesaurum tuum ferre non possis. Diues igitur esto sed pauperibus, vt naturæ participes tuę, participes sint etiam facultatum. Florem quoque tibi demonstro carpendum, illum vtique qui dixit: Ego flos campi & lilium conuallium, tanquam lilium in medio spinarum: quod est euidentis iudicij spiritualium nequitiarum sentibus virtutes obsideri: vnde nemo fructum referat, nisi qui cautus accedat. Sume igitur alas virgo, sed spiritus, vt superuoles vitia si contingere cupis Christum. In altis habitat & humilia respicit. Et species eius sicut cedrus Libani, quæ comam nubibus, radicem in terris inserit. Principium enim eius in cælo, posteriora eius in terris, fructus cælo proximos ediderunt. Scrutare diligentius tam bonum florem, nec vbique eum in pectoris tui conualle reperies, humilibus enim frequenter inhalatur. Amat generari in hortis in quibus eum Susanna dum deambularet inuenit, mori prius quàm violari parata.

Lib. 3 de virg. Tom. I. *Similiter libro iiȷ. de eadem re, parte iiȷ.*

Tu si munera diuina superfluere in te & redundare cognoueris, tuam metire virtutem, gratiam Deo redde contemplationémque corporis, velut nauis saburram suscipe, ne in tantis te mūdi fluctibus iactantiæ alicuius aura circunferat. Apes illa sapiens cum aëris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis per inania se liberat nubila, ne leue alarum regium præcipitent flabra ventorum. Paulus & Barnabas putauerunt se grauari, cum cernerent se adorari. Et tu caue virgo illius apiculę modo ne alarum tuarum volatum aura mundi huius extollat. Habet enim anima volatus suos, & ideo dictum est: Qui sunt isti qui sicut nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis? Habet ergo anima spiritales volatus, quæ breui momento totum percurrit orbem. Liberæ enim sunt cogitationes prudentium. Quantò ad altiora & diuiniora se subrigunt, tantò magis sine vllo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaque adhærens Deo, & imaginis in se referens cælestis effigiem, vbi cursus suos ab equorum perturbatione placidauerit, in illum æthereum purúmque locum plausu spiritualium euecta pennarum despicit omnia quæ in hoc mundo sunt, & æternis intenta virtutibus, supra mundum labitur

Isa. 60.

Apibus quodammodo Ecclesia comparatur. Ibidem, ante tamen prædicta.

Manducaui panem meum cum melle meo. Quod diuersarum virtutum concretum floribus, illarum apum, quæ sapientiam prædicant, consono opere cōgregatum sancta Ecclesia in fauis condit vt cibus Christi sit.

Tom. IIII. *Etiam iustus apes dicitur. Libro super literā xiiȷ. versu tertio.*

Rectè ergo Dauid ait propheta: Voluntaria oris mei comproba Domine. Oris sui Domino conferens sacrificium voluntarium, eò quòd vt apes illa prophetica bonos flores colligere ore consueuerit, fauos ore cōfingere, mella ore componere, & ex herbis suauibus ore filios legere: quæ cum sit, inquit, robore infirma, sapientiæ prædicatione substantiæ suæ producit ætatem.

Veruntamen sapientia est melior apum melle. Eodem libro, litera xiiȷ. versu viȷ.

Fauum distillant labia tua sponsa mel & lac sub lingua tua. Os enim iusti distillat sapientiam, de ore iusti suauitatis & misericordiæ mella procedunt. In ore iusti nullus dolus, nulla fallacia, nulla est amaritudo peccati. Audit Ecclesia verba Christi, audit plebs Dei præcepta sapientis, delectatur alloquij suauitate, moralis disputationis iucunditate mulcetur dicens: Quàm dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo: quia mel apum ad horam delectat, sed citò sapor eius vanescit, & plerunque viscera vitiosa læduntur, verborum autem moralium etsi pungunt mella, non lædunt. Cognosce tamen cui illa credantur. Scriptum est enim: In aurem insipientis nihil dicas, ne quando irrideat prudentes sermones tuos. Euomet enim & reiiciet sermonem tuum stultus, qui eius sentire non potest suauitatē.

Prouerb. 23.

Cap. 9. Tom. IIII. Hic vitiȷ vertrat opiȷ, nonapiȷ, proinde lege non apium, sed opium. Tom. IIII.

APIVM. *De Apio dicit libro iiȷ. Hexameron.*

Nam quid de apio loquar, quod etiam nobis quotidiano prope vsu innotuit, quoniam dolores eo grauissimi internorum sæpe viscerum sopiuntur?

APOSTATA. *Quid sit Apostata. Libro super Beati immaculati, litera xv. versu septimo, in principio.*

Rectè præuaricator dicitur, qui discedit à Domino. Deni

Denique Græcè à discedendo apostata nominatur. Vnde & ille: Vinum & mulieres faciunt apostatare. Cauenda ergo incentiua & lenocinia delictorum, ne in deterius vergant. Præuaricator autem Latinè & transgressor vocatur, eo quod à Domini lege transeat ad errorem, & transgrediatur mandata cælestia, cui dictum est vt adhæreat Domino suo.

Super Psal. 36. Tom. IIII. *Apostata quàm sit detestandus. In tractatu super Psal.*

Parate viam Domino, rectas facite semitas eius. Paremus ergo viam domino Deo nostro in mentibus nostris, rectas faciamus semitas eius. Rectas faciamus animorum semitas, ne labamur. Non effundantur gressus nostri sicut vxoris Loth, quæ post se respexit, & gressus tenere non potuit, sed effusi sunt cum in salē esset repente conuersa. Non effundantur sicut Ægyptiorum, quorum gressum maris fluctus effudit Ipsis Hebræis qui cū Mose erāt, qui peccauerūt in deserto, ceciderunt vestigia pedū, ne in terram resurrectionis intrarent. Nónne etiam de his pulchrè dicitur, quia effusi sunt processus eorum, quorum spes lapsę, in vanum effusus labor, vota sunt destituta? Considera enim aliquem per aliquot annos habuisse studium probitatis, castitatis custodiam, vitæ attentioris affectum, piæ propositum seruitutis, sedulæ obseruationis officium: subitóque eum esse mutatum, discessisse de monasterio, vale dixisse ieiuniis, continentiæ renuntiasse, indulgere deliciis, studere luxuriæ. Dudum de monasteriis exierunt, & nunc luxuriæ sunt magistri, disseminatores incontinentiæ, incentores petulantiæ, obtrectatores pudoris. Nónne de his pulchrè dixeris, Effusi sunt gressus eorum: quos benedixisse pœnituit? Egerunt itaque noui generis pœnitentiam pro virtutibus: & non agunt pro delictis. Sed hi ex nobis exierunt, dicit Ioannes, sed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuissent, nobiscum perseuerassent. (1. Ioan. 2.) Hi ergo viam suam condemnarunt, quibus conuenit dici: O qui reliquistis semitas rectas, abeundo in vias tenebrarum, & qui lætamini in malis, & gaudetis in euersione mala, quorū semitæ prauæ, & flexuosi cursus eorum, sicut lubricus & flexuosus author ipsorum: cur odisse cœpistis rectam viam, & iustum consilium deseruistis? Non vos direxit Dominus. Quem autem dirigit dominus, viam eius cupiet, sicut scriptum est: & ipsius semitis delectabitur.

APOSTOLVS. *Apostolos Christus elegit. Libro primo de officiis, capite primo.*

Non mihi apostolorum gloriam vendico. Quis enim hoc, nisi quos ipse filius elegit Dei.?

Cap. 11. Tom. V. *Apostolos quales Christus elegit. In commentario super Lucam, libro quinto.*

Vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis: Quos ad propagandum auxilium salutis humanæ per terrarum orbem fidei satores destinaret. Simul aduerte cæleste consilium. Non sapientes reliquos, non diuites, non nobiles, sed piscatores & publicanos quos dirigeret elegit, ne traduxisse prudentia, ne redimisse diuitiis, ne potentiæ nobilitatísque authoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur, vt veritatis ratio non disputationis gratia præualeret. Eligitur & Iudas non per imprudentiam, sed per prudentiam. Quanta est veritas, quam nec aduersarius minister infirmat? Quanta moralitas Domini, qui periclitari magis apud nos iudicium suum, quàm affectum maluit? Susceperat enim hominis fragilitatem, & ideo nec has partes recusauit infirmitatis humanę. Voluit deseri, voluit prodi, voluit ab Apostolo suo tradi, vt tu à socio desertus, à socio proditus, moderatè feras tuum errasse iudicium, perisse beneficium.

In Psalm. 47. Tom. IIII. *Apostoli de Iudæa sunt electi: & excelsi facti. In tractatu super psal.*

Quia Dominus secundum cæli tractum in Venerario passus est, qui erat locus in latere Aquilonis. (Per Venerariū intellige locum in quo Venus sit culta. Huius rationem vide apud Hieronymum ad Paulinum de institutione monachi.) Ibi autem mons Sion, ibi Hierusalem quæ in terris. Vide ne id quoque videatur expressum, quia congregatio plebis dei, quæ erat Aquiloni coniuncta per culpam, Ecclesia Christi est facta per gratiam, vt iam non synagoga, sed Christi ecclesia nuncupetur. Et quia reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt in ipsis cognoscitur Deus in Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, qui graues & excelsi viri velut fundamenta & culmina sunt Ecclesiæ: quasi fundamenta graues, quos nulla grauis Aquilonis flabra concusserunt, sed immobiles fidei seruauerunt fundamentum, ne Ecclesia tota nutaret. Præcelsi quasi culmina, qui verticē eius turribus suæ veritatis† erexerint. († Aliàs, virtutis.) Etenim sicut in operibus suis conditor, & in ædificationibus suis ædificator agnoscitur, vt etiam si nomen nō audiatur, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas. (Et quid mirum de humanis, cum ipsius creatoris æterni, qui non videtur à nobis, inuisibilia tamen eius per ea quæ facta sunt intelligamus) ita in excelsis & magnis domibus (quæ domus nos sumus, si libertatis & gloriæ fundamentum vsque ad finem firmū tenuerimus) Deus habitator agnoscitur, vt deus Abrahā, deus Isaac, deus Iacob. Ipse enim verus deus, qui tales viros præceptorum institutione fundauit.

Apostoli sic electi de Iudæa, vt nullus ex gentibus. In commentario super epistolam ad Ephesios, capite primo: pertractans illud: In quo etiam nos sorte vocati sumus. Tom. V.

Dispensatio prædicationis his decreta est, qui ex Iudæis crediderunt in Christum. Vnde nullus ex gentibus ad apostolatum est electus. Dignum enim erat ex his eligi prædicatores, qui ante spreuerunt salutem, que illis promissa erat in Christo.

Fuerunt autem contra matrem synagogam. Libro super Beati immaculati. litera secunda, versu primo. Tom. IIII.

Filij matris meæ pugnauerunt aduersus me. (Canticor. 1.) Putant alij hoc de illis dici, qui synagogam ad legis præcepta constringunt, vt legem custodiat, vineam suam tueatur, quam custodire non potuit. Denique custodiebatur vt faceret vuas, fecit autem spinas. Quæ sit igitur vinea, venit Dauid testificare nobis dicens: Vineā ex Ægypto trāstulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. Possunt & apostoli filij esse matris eius, qui verè impugnauerunt synagogam dicentes: Ecce conuertimur ad gentes: & nationibus verbum Dei seminare cœperunt.

Apostoli fuerunt sapientiores prophetis. In commentario super epistolam ad Colossenses, capite secundo, pertractās illud: Hoc antem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonis. Tom. V.

Commonet ne in malorum colloquiis & astutia iniquitatis sensus eorum transducerentur, quia sapientes mundi arte quadam & minutiis disputationum irretire gestiunt simplicium animas, vt ratione mundanarum rerū abstrahant eos à spe quæ est in Christo. Vnde Apostolus spiritu illic se adesse dicit, vt reuerentiam eius ante oculos habentes, abstinerent se ab huiusmodi hominibus. Si enim spiritus Helisæi prophetæ vidit fraudem Giezi euntis ad Naamam Syrum, vt acciperet sub nomine eius quæ illi mandata non fuerant, & descendentem prōpto animo Naamā ei plus dedisse quàm fuerat postulatus: quanto magis apostolus ea quæ dixit poterat in spiritu videre? Maior enim gratia fuit in apostolis quam in prophetis. Et vt promptiores illos faceret circa traditionem Euangelij, gaudere se dicit in depositione conuersationis illorum, vt scientes vnde Deo placeatur, in eo fierent firmiores, per quod digni effecti ad vtilitatis profectum, fidei suæ addiscerent sensum.

Apostoli dicti sunt discipuli. Libro primo de Iacob & vita beata. Cap. 3. Tom. IIII.

Et alibi ad discipulos ait: Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus

sancti. Vnde autem discipuli dicti? Aut quid aliud à Christo nisi virtutum operari præcepta discebant? Denique Dauid ait: Venite filij, audite me, timorē Domini docebo vos. Vtiq; timor Dei de numero virtutum est: quia initiū sapientiæ est timor Domini: per quem asciscitur piæ forma doctrinæ. De qua Paulus ait: Gratias autem Deo, quòd fuistis serui peccati, sed obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.

Psalm. 33. Eccl. 1. Rom. 6.

Tom. V.

Apostoli missi sunt ad salutem recipientium. In cōmentario super Lucam, lib. ix. cap. primo, pertractans illud: Ite in castellum, quod contra vos est.

Nec illud otiosum quòd duo discipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos. Et ideo non personas destinauit, sed numerum definiuit. Tamen si quis est qui personas exigat, potest æstimare de Philippo, quem Spiritus misit in Gazam: quando Candacis reginæ baptizauit Eunuchū, & ab Azoto in Cæsaream per omnes ciuitates verbum Domini seminauit. Nec illud prætereundum, quòd mox remittendos asserit, qui dirigendi erant, qui Dominum Iesum in finibus gentium prædicarent. Illi ergo directi cum soluerent pullum, nunquid suis verbis vsi sunt? Minimè. Sed dixerūt sicut dixerat illis Iesus, vt agnoscas quòd non suo sermone sed verbo Dei, nec proprio sed Christi nomine fidem populis infudere gentilibus, atque aduersariæ potestates, quæ sibi nationum obsequia vendicabāt, mandato cessere diuino. Vnde & Apostoli propria Christo vestimenta substernunt, quo facti gloriam Euangelica prædicatione præferrent. In scripturis diuinis plerunque vestimenta virtutes sunt, quæ gentium duritiam in aliquantulum propria quoque virtute mollirent, vt inoffensa vecturæ felicis obsequia, sedulis affectibus exhiberent. Non enim mundi Dominum forensi specie gestari dorso asinæ delectauit, sed vt latente mysterio penetralia nostræ mentis insterneret, & in secretis animorum interiore consessu mysticus vector insideret, quasi quodam corpore diuinitatis infusus, regens mentis vestigia, lasciuiam carnis infrænans, vt ductu pietatis assuetum populi gentilis edomaret affectum. Felices illos qui talem internis renibus recipere vectorem. Felices planè illos, quorum ora, ne multiloquio soluerentur, verbi cælestis habena restrinxit. Quæ est ista habena fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hominum aut restringat, aut soluat? Monstrauit mihi habenam ille qui dixit: Vt detur mihi sermo in apertione oris mei. Sermo ergo habena est, sermo stimulus est & ideo tibi durum est aduersum stimulum calcitrare. Docuit igitur nos aperire cor, stimulum perpeti, iugum ducere.

Ephe. 6.

Tom. IIII.

Apostoli missi sunt ad pacem. In tractatu super Psalmū xlv. versu octauo, exponens illud: Auferens bella vsque ad fines terræ: arcum conteret &c.

Vere antequam Romanum diffunderetur imperiū, non solùm singularum vrbium reges aduersum se præliabantur, sed etiam ipsi Romani bellis frequenter ciuilibus atterebantur. Pugnauit Marius aduersus Cinnā. In vtraque parte Romanus fusus est sanguis. Sylla surrexit, & Mario victori rursus ciuilia bella commouit. Lepidus Sertoriúsque rebelles se Romano imperio præbuerunt. Cæsar Pompeium est persequutus, & Galliarum furorem excitauit aduersus arma Romana. Deuicto seniore Pompeio, iuniorem in Hispaniarum partibus debellauit. Quid Triumviros loquar, ex hostibus amicos, ex amicis rursus in hostiles tumultus esse progressos? Maria quoque Actiaco bello infecta sanguine Romanorum? Vnde factum est, vt tædio bellorum ciuilium, Iulio Augusto Romanū deferretur imperium & ita prælia intestina sedata sunt. Hoc autem eò profecit, vt rectè per totum orbem Apostoli mitterentur, dicente Domino Iesu: Euntes docete omnes gentes. Illis quidē etiā interclusa barbaricis motibus regna patuerunt, vt Thomæ India, Matthæo Persia. Sed tamen quo plura obirent spatia terrarum, in exortu Ecclesiæ potestatem Romani imperij toto orbe diffudit, & dissidentium mentes, terrarúmque diuortia donata pace composuit. Didicerunt omnes homines sub vnico terrarum imperio viuentes vnius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio confiteri. Abstulit ergo bella vsque ad fines terræ: quod factum esse non dubium est. Sed vide ne bella infirmitatis abstulerit quæ sunt in corde titubantium. Qui enim terrena transierit, iam non dicit, foris pugnæ, intus timores.

Bella ciuilia.

Tom. V.

Apostolorum vita, dignitas & doctrina. In cōmentario super primam epistolam ad Corinthios, capite iiij.

Quicquid ab Apostolis non traditum est, sceleribus plenum est. Apostoli spectaculum facti sunt, qui publicè videbantur positi ad iniurias & mortem quam passi sunt. Mundum autem & Angelos & homines dixit, quia & angeli mali sunt, dicente Dauid in psalmo lxxvij. Vexabant illos per angelos malos. Et homines mali & increduli, his Apostolorum iniuriæ oblectamento sunt: Mundus idcirco infidelitas dicitur, quia visibilia sequitur. Nos stulti propter Christum. Verum est: quia amantes Christum, stulti sunt mundo. Vos autem prudentes in Christo. Qui prudens in Christo iudicatur à perfidis, non rectè asserit Christum. Denique Marcion, qui negat filium Dei, & incarnari Deum potuisse, prudens est mundo. Et Fotinus, quia non fatetur Christum per id quod natus est Deum, sapiens videtur mundanis. Nos infirmi, vos fortes. Infirmi Deo, quia sine adulatione & cum stultitia, sicut videtur mūdanis, prædicantes Christum iniuriis subiiciebantur. Vos autem fortes. Ideo fortes, quia sic profitebantur Christum, ne offenderent homines vt essent securi. Vos nobiles. Qui enim Christum non fatetur, quia Abrahæ promissus est, & ab initio prædicatus, hic nobilis contra Christum est, quia antiquitatem promissi Christi aliis deputat. Nos autem ignobiles. Ignobilis mundo est, qui Christum, quem mundus denegat, ab initio profitetur. Hæc igitur omnia supradicta, quæ negare videtur, confirmat: & quæ quasi confirmare videtur, negat. Irascentis enim verba sunt, quæ negando confitetur, & confitendo negat. Vsque in hanc horam & esurimus & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Liberè enim & iuxta veram fidem sine aliqua adulatione Christum prædicantes, & gesta prauæ vitæ arguentes, gratiam apud homines non habebant, & colaphizabantur, id est, iniuriis agebantur, & instabiles erant, quia fugabantur, ne in loco diu manentes plures docerent. Ideo & manibus operabantur, quia non solùm gratiam apud homines non habebant, verum etiam ab iis accipere indignum erat, qui errori studebant. Sicut in psalmo cxl. dicit: Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Qui autem libertatem arguendi amittit, & peccat qui ab eo accipit, qui ideo dat ne corripiatur. Maledicimur, & benedicimus. Malè tractantes enim se hortabantur ad bonum. Persequutionem patimur, & sustinemus. Quia persequentibus non resistebant. Blasphemati deprecamur. Blasphemantes rogabant enim, vt permitterent sibi reddi rationem. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. Non resistendo vlli, neque vicem in malis reddendo, sed semper se subiiciendo, vt per patientiā prouocaret ad bonum, contemptibilis & despectus fiebat. Vsque modo, id est, vsque nunc etiam apud Corinthios, pro quibus hæc quæ supra memorat, mala passus est. Et quoniam humilitatem suam nihil proficere in his videbat, queritur dolore commotus, tantam subiectionem & iniurias nullum fructum habere potuisse

potuisse, sed & quod deterius est, in peius profecisse.

Tom.V. *Apostoli aliqui fuerunt clariores. In commentario super epistolam ad Galatas, cap.ij.*

Pauli & Petri collatio. Quomodo ergo fieri poterat, vt hic ab his disceret, quando peritum inueniens, peritiorem fecit gratia Christi? Sed contrà, cum vidissent quia creditum est mihi Euangelium præputij, sicut Petro Euangelium circuncisionis. Qui enim operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & in me ad gentes. Petrum solum nominat, & sibi comparat, quia primatum accepit ipse ad fundandam Ecclesiam, se quoque pari modo electum, vt primatum habeat in fundandis Ecclesijs gentium: ita tamen vt & Petrus gentibus prædicaret, si causa fuisset: & Paulus Iudæis. Nam vterque inuentus est vtrunque fecisse. Sed tamen plena authoritas Petro in Iudaismi prædicatione data dignoscitur: & Pauli perfecta authoritas in prædicatione inuenitur gentium. Vnde & magistrum se gentium vocat in fide & veritate. Vnusquisque enim pro viribus suis & dispensatione sortitus est. Difficilius enim fuit eos qui longè erant à Deo, ad fidem suam attrahere quàm proximos. Et scientes gratiam Dei, quæ data est mihi, Petrus & Iacobus & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos ad gentes, ipsi verò in circuncisionem, tantùm vt inopiis memores essemus pauperum, quod & solicitè curaui hoc ipsum facere. Ab Apostolis, qui clariores inter cæteros erant, quos & firmitatis causa columnas appellat, quiq; semper cum Domino in secretis fuerant, gloriam eius digni in mõte respicere. Ab his itaque probatum dicit donum, quod accepit à Deo, vt dignus esset habere primatum in prædicatione gentium, sicut & habebat Petrus in prædicatione circuncisionis. Et sicut dat Petro socios viros egregios inter Apostolos, ita & sibi iungit Barnabam, qui diuino iudicio ei adiunctus est: gratiam tamen primatus sibi soli vendicat concessam à Deo, sicut & soli Petro concessa est inter Apostolos, ita vt Apostoli circuncisionis dextras porrigerent Apostolis gentium, ad concordiam societatis demonstrandam, vt vtrique scientes perfectionis spiritum in dispensatione Euãgelij se à Domino consequutos, in nullo se inuicem egere ostenderent.

Tom.V. *Apostoli omnes fuerunt episcopi. In commentario super primam epistolam ad Corinthios, cap.xij.*

Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primũ Apostolos. Caput itaque in Ecclesia Apostolos posuit, qui legati Christi sunt, sicut dicit idem Apostolus: Pro quo legatione fungimur. Ipsi sunt episcopi, cõfirmante hoc Petro Apostolo & dicente inter cætera de Iuda: Et episcopatum eius accipiat alter.

Tom.IIII. *Vnde in tractatu super psalmum xliij. versu xiij.*

Puto quia nos Deus Apostolos nouissimos ostendit, sic morti destinatos, vt spectaculum simus huic mundo, & Angelis, & hominibus.

Tom.V. *Apostoli fuerunt legati. Super epistolam ad Romanos, capite primo.*

Apostoli à Patre ergo Deo per Christum Dominum hanc acceperunt potestatem, vt vice Domini signis virtutum doctrinam dominicam acceptabilẽ facerent, vt virtutem quam in Saluatore zelarentur perfidi Iudæi, hanc in seruis eius à turbis admirari videntes, vehementius torquerẽtur. Testis enim doctrinę virtus est, vt quia quod prædicatur incredibile est mundo, gestis fieret credibile. Missos igitur Apostolos vocat, vt prædicarẽt fidẽ omnibus gẽtibus, vt obedirẽt & saluarẽtur: vt donũ Dei non iam solis Iudæis, verum etiã omnibus gentibus concessum videretur: & hanc esse Dei voluntatem, vt in Christo, & per Christum omnibus misereatur, vicariis eius prædicantibus: hoc est, pro nomine eius. Sicut alibi dicit: Pro quo legatione fungimur. In quibus estis & vos vocati Iesu Christi. Hoc est legatione nobis fungentibus in omnibus gentibus pro nomine Iesu Christi, inter quos & vos estis vocati.

In Psalm.38. Tom.IIII. *Apostolis omnibus eadem data est potestas. Super psalmos.*

Dominus quod ante erat iudicij sui, dedit Apostolis, peccata remittendi æquitatem: ne citò soluenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcũque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Tibi, inquit, dabo claues regni cælorum: vt & soluas, & liges. Hoc Nouatianus non audiuit, audiuit Ecclesia Dei. Ideo ille in lapsu, nos in remissione. Ille in pœnitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, Apostolis dicitur. Non potestatem vsurpamus, sed seruimus imperio: ne postea cum venerit Dominus, & ligatos inuenerit quos oportuit solui, commoueatur aduersus dispensatorem qui ligatos seruauerit seruos quos Dominus iusserat solui, dicens, quoniam qui cognouerit voluntatem Domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulauit multum: qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulauit minus. (Mat.16. Luc.12.)

Tom.V. *Apostoli fundauerunt Ecclesiam. In commentario super epistolam ad Ephesios capite secundo, pertractans illud, superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.*

Hoc est supra vetus & nouum testamentum collocati. Quod enim Apostoli prædicauerunt, Prophetæ futurum prædixerunt: quamuis dicat ad Corinthios: Deus inquit primùm posuit in Ecclesia Apostolos, secundò Prophetas: sed hi alij prophetæ sunt. Illo enim loco de ordinatione Ecclesiæ disputat: hîc verò de fundamento Ecclesiæ dicit. Prophetæ enim disposuerunt, nam Apostoli fundamenta iecerunt. Vnde dicit Dominus ad Petrum: Super istam petram ædificabo Ecclesiam meam. Hoc est in hac catholicæ fidei confessione statuo fideles ad vitam. Nam & Dauid disposuit domum Dei, & signauit locum vbi fieret, Salomon verò fundauit eam. (Mat.16.)

Tom.IIII. *Ideo dicuntur columnæ. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu sexto.*

Crura eius columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas: Significans columnas esse Ecclesiæ Apostolos, qui fundati sunt in timore sancto. Nam sicut Petrus, Iacobus & Ioannes columnæ esse videbantur Ecclesiæ, sic & quicunque vicerit hoc seculum, fit columna Dei, quam confirmat qui dicit: Confirmaui columnas eius: ita & basis aurea timor plenus disciplinæ, quia initium sapientiæ est. In timore ergo sapientium Apostolica prædicatio, tanquam super basem auream columna confirmatur. Christi igitur eloquio & Apostolico sermoni tribunal est timor iusti, & basis aurea plena prudentiæ, simulacrum autem bonum tanquam effigies veritatis sermo sanctorum.

Tom.IIII. *In tractatu de prima interpellatione Iob.*

Ego confirmaui columnas eius. Audi quas columnas confirmauerit. Petrus & Iacobus & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis. (Gal.2.)

Cap.1. Tom.V. *Apostoli dicuntur flores. In commentario super Lucam, libro tertio.*

Flores visi sunt in terra. Tempus secandi aduenit, vox turturis audita est in terra nostra. Flores, Apostoli: tẽpus messis, fructus est Christus: vox turturis, vox est Ecclesiæ.

Lib. de benedi. Patriarch. c.4. Tom. IIII. *Apostoli dicuntur dentes lactei. Libro de patriarchis.*

Et ideo ait Propheta: Hilares oculi eius vino, & dentes candidiores quàm lac: significans Prophetas & Apostolos. Alij enim sicut oculi Christi præuiderunt & an-

nuntiauerunt eius aduentum, de quibus ipse dicit: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Et vnus de Prophetis dicit: Vidi Dominum sabaoth, quem videntes spiritali lætitia complebantur. Alij verò, hoc est Apostoli, quos Dominus ab omni peccatorum labe mundauit super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscauit. Etenim lac temporale est, gratia autem Apostolorum perpetua manet, qui nobis spiritalia illa atque cælestia conficientes alimenta, mentis internæ viscera saginauerunt. Sunt etiam qui mandata Domini lucida, quæ diuino ore deprōpta sunt, sicut lac nobis facta arbitrentur: quibus nutriti ad panis cælestis peruenimus alimoniam. Vnde & Paulus ait: Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis. Corinthios in principio fidei potu lactis imbuit. Sancti illi quorum fides annuntiatur in vniuerso mundo, tāquam ablactati esca solidiore firmantur.

Ioan. 8.

1. Cor. 3.

Apostoli dicuntur equi. Libro de Naboth paupere.

Cap. 15. Tom. IIII.

Attendens super equos tuos, & equitatus tuos salus. Agitauit Christus Apostolos suos, quos per diuersa mūdi direxit, vt toti orbi Euangelium prædicarent.

De Apostolorum fide, & quomodo nostra defecit ab eorum fide in perfectione. Sermone tertio de Epiphania, qui incipit: Meminit sanctitas vestra fratres.

Serm. ordi. 20. Tom. III.

Manifestauit quoque gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Quàm bene potentiam Domini subsequitur deuotio seruulorum, & quod magister docet opere, discipuli in corde describunt. Ecce cui virtus operantis manifestatur, & fides credentium Apostolorum manifesta prædicatur. Prædicanda planè Apostolorum fides, quę vnico viso signo credidit in omnipotentiam Saluatoris: & Apostoli dū mirātur aquā in vinū versam, ipsi ex omni fece peccatorū similiter sunt cōuersi, & instar facti miraculi ex vili superstitione gentilium in pretiosā deuotionē credentiū sunt translati. Et vt aqua in vinū versa, sapore, rubore, colore, odore conditur: ita scientiæ quod erat in his insulium accepit saporem, quod pallens gratiæ sumpsit colorem, quod frigidum incaluit immortalitatis ardore. Magnificanda Apostolorum fides, quæ ideo Euangelico sermone descripta est, vt & illis esset ad laudem, & nobis proficeret ad exemplum. Sed quod peius est his laus sua permanet, nos exempla non permouent. Nam quantò posteriores sumus tempore, tantò inferiores merito. Illi enim viso vno signo statim Domino crediderunt, nos acceptis adhuc tot beneficiorum mirabilibus dubitamus. Dubitamus, inquam, quia præsentia nimis diligimus, dum futura non credimus: diuitias amamus in seculo, dum eas accipere cunctamur à Christo. Iracundia immoderatè extollimur, dum retributionis iudicium non timemus.

In epistola xiiij. ad Irenæum, post medium.

Videtur in quod Apostolis sanctis scripturæ diuinæ interpretationes sermone secum vario conferentibus, pleni luminis refulserit claritudo, ignorantiæ vmbra decesserit.

Apostoli sunt imitandi. Libro tertio de sancta virginitate, parte quarta.

Lib. 3. de virgi. Tom. I.

Si Dominum imitari non possumus, imitemur Apostolos quos mundus odio habuit, quia non erāt de hoc mundo. Hos imitare, hos sequere. Sed arduum putas humana virtute supra mundum ascendere. Bene asseris. Nam & Apostoli non quasi consortes, sed quasi discipuli sequendo Dominum supra mundum esse meruerunt. Et tu esto Christi discipula, Christi æmula, & pro te rogat, qui pro illis rogauit. Non enim pro Apostolis tantum, inquit, rogo, sed pro iis qui credent per sermonem eorum in me. Vnum igitur nos esse vult Dominus, vt supra mundum simus omnes, vt vna sit castitas, vna voluntas, vna gratia, vna bonitas.

A His enim alitur & augetur animæ volatus.

Apostoli sparsi & dispersi sunt pro salute credentium. In tractatu super psalmum xliij. versu xiij.

Tom. III.

Non timeamus quia facti sumus oues escarum. Sicut enim Domini caro & sanguis ipsius nos redemit, ita etiam Petrus pro Ecclesia multa tolerauit. Multa etiam sanctus Apostolus Paulus, & cæteri Apostoli pertulerunt, cum cæderentur virgis, cum lapidarentur. Illa enim tolerantia iniuriarum, & vi periculorum, Domini fundatus est populus, & Ecclesia incrementum est consequuta, cum cæteri ad martyrium festinarent videntes per illas passiones nihil Apostolorum decessisse virtutibus, sed etiam propter hanc breuem vitam immortalitatem illis quæsitam. Quod ostendit etiam qui sequitur versiculus, quia dixerunt: Inter gentes dispersisti nos. Similiter Theodotion dixit. Aquila autem & Symmachus, In gentibus, aut inter gentes ventilasti nos. Missi sunt enim Apostoli sancti ad gentes, & dispersi sunt inter gentes: sicut & Prophetæ sancti de quibus supra diximus, vt illa dispersione fructus plurimi B nascerentur. Vt enim Dominus noster Iesus Christus sicut granum cecidit in terram, & mortuus est, vt multum fructum afferret: ita etiam dispersi sunt Apostoli sancti, de quibus suprà diximus, vt bonum inter gentes semen afferent, quo ad eorum similitudinem fructus gentium pullularet. Denique scriptura hoc dicit dixisse Dominum: Quia propterea vos misi, vt vos eatis, & fructum plurimum afferatis, & fructus vester maneat. Factus est ergo Dominus noster Iesus Christus semen, secundum quod dictum est ad Abraham: Et semini tuo quod est Christus. Semen ergo omnium Christus. Et ideo cadere se passus est & spargi, vt conforme corpori suo transfiguraret corpus humilitatis nostræ. Hoc ergo semen salutare omnibus hominibus pullulauit, & ex illo ad eius imaginem figurati, quasi semina Apostoli sancti missi sunt per diuersa atque dis- C persi, vt in agrum Ecclesiæ gentes congregatæ, diuersis fructibus refulgerent toto orbe terrarum.

In commentario super secundam epistolam ad Corinthios pertractans illud: Vt seductores & veraces

Super cap. 6. Tom. III.

Increduli seductores eos vocabant, fideles contra veraces eos & simplices pronuntiabant. Nec hoc odio cedit, vt superducat fucum veritati. Vt ignoti & cogniti. Malis ignoti erant, bonis noti. Agnoscebant enim in his veritatem. Vt morientes, & ecce viuimus. Odio illos habentes, quotidie putabant non euadere minas iniquitatis. Isti autem quia Deo propitio docebant, auxilio Christi tuti præstabantur à morte præsenti & futura. Quasi tētati, & morti non traditi. Tentati videbantur, quando sic tractabantur vt cedere putarentur, & quia non vincebantur, morti addicebantur. Hic enim addicitur morti, qui non in fide permanet, sed morti non huic sed futuræ. Vt tristes, semper autem D gaudentes. Verum est, quia tristitia hæc gaudium operatur: & qui eos iniuriis contristabant, gaudium eorum aggregabant. Vt egentes, multos autem ditantes. Quantum ad præsentem vitam pertinet, pauperes videbantur, sed spiritales diuitias credentibus largiebantur: egeni in terris, diuites in cælis. Vt nihil habentes, & omnia posidentes. Hoc fuit in Apostolis gloriosum, vt sine solicitudine & nomine posidendi, non solùm ea quæ in possessionibus erant, sed & ipsos eorum dominos posiderent. Omnia enim necesse ante pedes eorum poni causa virtutum, sicut legimus in Actibus Apostolorum.

Apostoli patiebantur pro aliorum salute. Eodem libro, capit. primo.

Siue autem pressuram patimur, pro nostra exhortatione & salute. siue exhortationem consequimur, pro vestra exhortatione, quæ operatur per patientiam earun

earundem passionum quas & nos ipsi patimur. Et spes nostra certa est pro vobis, quia scimus quòd si socij estis passionum, sic & consolationis eritis. Generaliter loquitur, vt quia credentium causa persequutiones patiebantur à perfidis subiecti iniuriis & cædibus, sic iterum auxilio Dei liberabantur ad consolationem credẽtium, ne scandalum passi à fide exciderent, quia iniuriæ Apostolorum tentationes erant credentium, sicut scriptum est in Propheta Zacharia: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Quamuis futura credant fideles, tamẽ inter ipsa primordia pressuræ nouellis faciunt scãdalum. Putant enim inanem esse promissionẽ, si oppressum viderint prædicantem. Sed si iam firmus est credẽs, compatitur cum suo magistro fidens de spe futura, vt simul cõsoletur cum quo & compatitur. Non enim volumus ignorare vos fratres de pressura nostra, quæ facta est in Asia, quia supra modum grauati sumus supra vires, ita vt desperaremus nos etiã viuere. Ideo passiones pressurarum indicat prope vsque ad mortem illatas, vt ostendat quæ mala salutis illorum causa patiebatur: vt non grauius ferrent si corriperentur errores illorum ab iis qui hæc tam aspera tolerabant pro illis. Quis enim medicum non arguat susceptum suum negligentius se tractantem, ne cura medicinæ eius sine effectu remaneat? Sed ipsi in nobis responsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prædicatores, vt mortem ante oculos haberẽt. Denique erepti de ipsa pressura, resuscitatos se dicunt. Sic enim afflicti fuerant, vt desperarent de præsenti vita. Sed quia Deus præsidia sua non negat in necessitate positis, maximè suis, eripuit illos desperantes de semetipsis, fidentes autem de Deo. Qui de tantis mortibus liberauit nos, in quo speramus, quia & liberabit accedente pro nobis etiam vestra oratione, vt in multorum facie donum quod in vos collatum est, per multos in gratiarum actione celebretur pro nobis. Hoc dicit, quia gratia Dei multorum causa consolata est Apostolos, id est omnium credẽtium quorum causa & pressuræ eis ingerebantur, & per hoc quia omnium causa est, cuncti Deo gratias referant cum cessat tentatio, aut cum oritur simul obsecrent.

Apostoli fuerunt in passionibus victores, & hoc ad salutem fidelium. Ibidem cap. secundo, vbi etiam de eorum doctrina loquitur.

Deo autem gratias, qui semper triũphat nos in Christo. Hoc est, Deum Apostolos triumphare in Christo, victores illos facere in fide Christi: vt calcata perfidia, trophæum habeat fides, dum ex perfidis fideles fiunt, & maleuoli non proficiunt in persequendo fideles. Et odore notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salui fiũt, & in iis qui pereunt. Odor notitiæ Dei in Christo, & per Christum est. Odorem idcirco dixit, quia sicut quędam res quæ cum non videantur, per odorem tamen cognoscuntur, & intelligis in aliquo loco esse quod non vides: ita & Deus qui inuisibilis est per Christum se voluit intelligi, vt prædicatio Christi quæ mirabiliter vtique inuisibiliter sicut ad nares odor, ita ad aures peruenit: Deum Patrem insinuaret creaturę & Filium eius vnigenitum. Cuius rei legatione fungentes Apostoli sicut dicit Dominus ad Deum, filius ad patrem: Sicut me misisti in hunc mundum ita & ego eos mitto in hunc mũdum: odorem notitiæ Dei Christi per signa & prodigia manifestarẽt. Vera enim esse de Deo & Christo prædicatio virtutis testimonio probatur. Quæ ideo in odore significata est, quia cum Deus non videatur per hæc quæ inuisibiliter operatur, in Apostolis esse intelligitur, vt veritas doctrinæ manifestetur. Qui ergo rectè asserit Christum, bonus odor est Deo, laude dignus in eo qui credit: nec vituperabilis in eo qui credit, nec vituperabilis in eo qui non credit. Qui verò non rectè asserit Christum, malus odor est Deo, tam in iis qui fidi sunt, quàm in iis qui diffidunt, pro vtrisque enim reus erit. Qui enim diffidit, idcirco videtur non credere, quia peruersum est quod audit, & qui credit malè credit. Apostolus ergo ratione legis loquutus est, vt sicut in lege qui hostias bono corde offerebat, bonus odor erat Deo & acceptabilis: ita & nunc prædicationis virtus doctrinæ odorem præstaret fragrantẽ Deo. Quam ob causam auxiliis suis tutos præstat Deus Apostolos, vt verba cognitionis eius infunderet patentibus auribus, siue Iudæis, siue gentilibus, addito his sacramento natiuitatis Domini Iesu secundum voluntatem Dei & Patris eius in vnitate fidei salutaris, ad salutem credentium, & perditionem diffidentium. Aliis quidem odor sumus mortis in mortem. Hoc dicit quia incredulis prædicatio crucis Christi odor est mortis. Audientes enim verbum Dei, sic accipiunt quasi pestem ex qua oritur mors, & necesse est vt iuxta fidem illorum fiat eis. Aliis autẽ odor vitę ad vitam. Verum est, quia fidelis sermo auditus Dei nuntius est salutis æternæ, & secundum fidem eorum continget eis. Siue ergo in iis qui pereunt, siue in iis qui salui fiunt, Christi bonus odor Deo erant Apostoli, quia synceriter prædicabant. Qui enim non credebant, ipsi sibi laqueũ circundederant, his liberis, sicut dicit Dominus ad Ezechielem prophetam, tu prædica: si te audierint, lucraberis animas eorum: Si quominus, ipsi sibi viderint: tu tamen liberaberis à perditione eorum.

Apostolos permisit errare Christus, ne nos postea erraremus. Libro de incarnatione verbi. *Lib. de incarnat. Domini, c. 6. Tom. II.*

Discipuli quidem aliquando errauerunt, ne nos postea errare possemus. Ergo illorum error nobis proficit. Quasi homines errauerunt, quasi discipuli crediderunt.

De Apostolorum innocentia, dicit in commentario super epistolam ad Hebræos, capite secundo, super hoc quod sequitur. *Tom. V.*

Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Hoc testimonium protulit Apostolus, ad Christum & ad Apostolos referens, quos propter innocentiam pueros nominauit. De quibus Dominus ait: Sinite paruulos ad me venire, talium est enim regnum cælorum. Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem. Hic astruit fraternitatem veram, & humanitatem in Christo non fictam. Sicut pueri carne & sanguine constant, & ille participauit carni & sanguini: vt haberet vnde gustaret mortem pro puerorum salute.

Apostolorum tempore reuelata sunt abscondita. Require supra cap. Absconsio. De Apostolis, require infra cap. Calciamentum.

APPARITIO. *Quid sit propriè apparere Dei, & cælestium spirituum. In commentario super Lucam, libro primo, super illud Lucæ primo, Apparuit illi Angelus Domini.* *Cap. 3. Tom. V.*

Bene apparuisse dicitur ei, cum repentè eum conspexit. Et hoc specialiter aut de Angelis, aut de Deo scriptura diuina tenere consueuit: vt quod non potest præuideri, apparere dicatur. Sic enim habes, Apparuit Deus Abrahæ ad ilicem Mambre. Nam qui antè non præsentitur, sed repentino videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur, & is, cuius in voluntate situm est videri, & cuius naturæ est non videri, voluntatis videri. Nam si vult, non videtur: si vult, videtur. Apparuit Deus Abrahæ, quia voluit: alij quia noluit, non apparuit. Visum est etiam à Stephano, cum lapidaretur à populo, *Gen. 18.* *Act. 7.*

aperiri cęlum: visus est & Iesus stans ad dexteram Dei, & non est visus à populo. Vidit Isaias Dominum sabaoth: sed alius videre nō potuit, quia cui placuit, apparuit. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam de ipsis cælestibus virtutibus & potestatibus legerimus: Quia Deum nemo vidit vnquam? Et addidit quod vltra cęlestes est potestates: nisi vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris: ipse enarrauit. Aut acquiescatur igitur necesse est, si Deum Patrem nemo vidit vnquam, Filium visum esse in veteri testamento, & desinant hæretici ex virgine ei principium dare, qui antè quàm nasceretur ex virgine, videbatur: Aut certè refelli non potest, vel Patrem, vel Filium, vel certè Spiritum sanctum, si tamen Sancti spiritus visio, ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formauerit: quoniam spiritum quoque visum accepimus in columba. Et ideo Deum nemo videt vnquam: quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem diuinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. Vidit enim, ad vtrunque referendum est. Denique cum additur: Vnigenitus Filius ipse enarrauit, mentium magis quàm oculorum visio declaratur. Species enim videtur: virtus verò narratur. Illa oculis, hæc mente comprehenditur. Sed quid de Trinitate dicam? Seraphin quando voluit, apparuit: & vocem eius solus Isaias audiuit. Apparuit Angelus, & nunc præsto est, sed non videtur. Neque enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam meruit copiam: Nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in pręsenti seculo, nisi quando vult Dominus, non videtur? In ipsa quoque ratione non facile est Deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo, Beati mundo corde, ipsi Deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi his Deum non promiserat facultatem? Si ergo ij qui mundo sunt corde Deum videbunt, vtique alij non videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt, neque is qui videre Deum noluerit, potest Deum videre. Nec corporalibus oculis, nec in loco Deus videtur, sed mundo corde. Nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cū absens putatur, videtur: & cū præsens est, non videtur. Denique neque Apostoli omnes Christum videbant. Et ideo ait: Tanto tempore vobiscum sum, & adhuc non cognouistis me? Qui enim cognouit quæ sit altitudo, & longitudo, & latitudo, & profundum, & supereminens scientia charitatis Christi vidit & Christum, vidit & Patrem. Nos enim iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignatur, vt possit videri à nobis. Ideo ergo apparuit Zachariæ Angelus à dextris altaris incensi, quia apparuit cum voluit, non apparuit quamdiu noluit. Apparuit autem à dextris altaris incensi, quia diuinæ insigne misericordiæ deferebat. Dominus enim à dextris est mihi, ne commouear. Et alibi: Dominus enim protectio tua super manum dexteræ tuæ. Atque vtinam nobis quoque adolentibus altaria sacrificium deferentibus, assistat Angelus, imò prębeat se videndum.

Ioan.14. *Psalm.15.*

Tom.V. *Apparet & apparuit Deus in subiectæ figura creaturæ: sed apparere & videri propriè ad Filium pertinet. In commentario super epistolam ad Colossenses pertractans illud, Qui est imago Dei inuisibilis.*

Qui est imago Dei inuisibilis. Inuisibilis Dei imago visibilis esse non potest, alioquin nec imago. Quod enim inuisibile est, pingi non potest: nec enim visibilis potest inuisibilem videre. Aut enim corpus est quod videtur, aut figura, aut aliqua informata substantia, quam fert acies oculorum, totum tamen corpus est. Deus autem, qui ab his omnibus alienus est, quomodo potest imaginem habere visibilem? Sed ideo sic dicitur, vt talis Filius intelligatur qualis est Pater: vt quia de ipso est, & nihil distat ab eo in diuinitate naturæ, imago eius dicatur & forma, ne alius Deus à perfidis crederetur, quamuis nomine ipso hoc contineatur. Ideo enim verus Filius dicitur, vt de seipso esse credatur. Sed propter malam intelligentiam etiam hoc additum est, vt imago eius dicatur: vt cum apparet, licet in figura humana, aut certè in igne, vt ad Mosen, nō ipse Pater intelligatur esse, sed Filius: & per id quod imago eius dicitur, nihil ab eo distare credatur. Vnde dicit ad Philippum: Philippe, qui me videt, videt & Patrem meū. Quomodo tu dicis, ostende nobis Patrem? *Ioan.14.* Non credis q̄ ego in Patre, & Pater in me est? Hæc est vnitas & substātialitas Patris & Filij, vt inuicem sint, vt qui videt Filium, videat & Patrem. Nunc videamus quomodo visus est Filius, vt perinde intelligamus qua ratione Philippus videndo Filium, videat & Patrem. Intellectu certè operum diuinorum viderunt Filium, non carnalibus oculis. Quæ operatus est Filius, dixit esse Patris, vt vnitatem virtutis ostenderet. Eodem genere visus est & à Iacob, vnde nomen accepit Israël, id est homo videns Deum. Propter hoc ergo imago dictus est inuisibilis Dei, vt ipse esse intelligeretur, qui per intellectum visus est Deus: Patrem autem nūquam vllo modo apparuisse, sicut dictum est in Euangelio: Deum nemo vidit vnquam.

Similiter lib.j. de fide orthodoxa ad imperatorem. Require infra, capite Filius Dei. De apparitione, qua apparuit Mosi in rubo. In tractatu super Psal.xliij. versu septimo. *Tom.IIII.*

Quis est in rubo visus Mosi, nisi primogenitus Dei Filius, qui ait: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob? Ideo se demonstrauit humanis aspectibus, quia venturus erat, vt ab omnibus videretur. Ideo rubus vrebatur, & non exurebatur, quia terram istam, quæ nobis spinas germinat & sentes, disponebat vrere per continentiæ disciplinā, q̄ consumere per mortis ærumnā. Vnde dicit Propheta: Vre renes meos & cor meum. Reuelauit ergo futurū quoddam corporei splendoris indiciū, quo per resurrectionem caro ista fulgeret. Quid enim figurabat ignis innoxius, nisi lumina resurgentium? Vnde præsumpsit Apostolus dicere. Quia sicut stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Hic ergo inquit: Veniat super caput tribus Ioseph, vt exaltet caput populi sui. Veniat etiam super verticem, vt verticem capilli perambulet, amputaturus superflua delictorum, sanctificaturus ornamenta virtutum. Hic est glorificatus inter fratres suos, sicut ipse dixit: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Quæ maior gloria quàm pectoribus nationum cognitionem diuinitatis infundere? Quem in visione vidit Ioseph, cum manipulū eius adorarent fratrū manipuli: adoraret eū sol & luna cū stellis. Manipulus iste in figura carnis accipitur. Omnis enim caro fœnum. Fœnum suscepit hoc nostrum, vt suū triticum germinaret, & fructum resurrectionis afferret. Quæris testimonium? Audi de se dicentem: Nisi granum tritici cadens in terra moriatur, ipsum solum manet: Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.

Psal.25. *I.Cor.15.* *Psal.21.* *Gene.37.* *Isa.40.* *Ioan.12.* *Cap.26.*

APPETITVS. *Appetitus debet subiici rationi. Libro primo de officiis.*

Primum illud quasi fundamentum est omnium, vt appe

appetitus rationi pareat.

Probat ibi per exemplum in Abraham. Require supra cap. Abraham. De hoc ipso appetitu rationi subijciendo loquitur eodem libro. Cap.47.

Sunt motus animi, in quibus est appetitus ille, qui quasi quodam prorumpit impetu. Vnde Græcè ὁρμὴ dicitur, quod vi quadam se repente proripiat. Nō mediocris in his vis quædam animi atque naturæ est, quæ tamen vis gemina est. Vna in appetitu, altera in ratione posita, quæ appetitum refrænet, & sibi obedientem præstet, & ducat quò velit, & tanquam sedulo magisterio edoceat quid fieri, quid euitari oporteat, vt bonæ domi natrici obtemperet. Soliciti enim debemus esse, ne quid temerè aut incuriosè geramus, aut quicquam omnino cuius probabilem non posimus rationem reddere. Actus enim nostri causa, etsi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur. Nec verò habemus, in quo posimus nos excusare. Nam etsi vis quædam naturæ in omni appetitu sit, tamen idem appetitus rationi subiectus est lege naturæ ipsius, & obedit ei. Vnde boni speculatoris est, ita prętendere animo, vt appetitus neque præcurrat rationem, neque deserat: ne præcurrēdo perturbet atque excludat, eámque deserendo destituat. Perturbatio tollit constantiam, destitutio prodit ignauiam, accusat pigritiam. Perturbata enim mente, latius se ac longius fundit appetitus, & tanquam efferato impetu fręnos rationis non suscipit, nec vlla sentit aurigæ moderamina qnibus posit reflecti. Vnde plerunque non solùm dum animus exagitatur amittitur ratio, sed etiam inflammatur vultus, vel iracundia, vel libidine, pallescit timore, voluptate se nō capit, & nimia gestit lætitia. Hæc cum fiunt abiicitur illa naturalis quædam censura grauitásque morum, nec teneri potest illa quæ in rebus gerendis atque consiliis sola potest authoritatem suam, atque illud quod deceat tenere constantia.

Appetitus inordinatus conuerti potest ad bonum. In commentario super Lucam, libro vij. Cap 28. Tom.V.

Concupiscentia quoque rerum malarum & quidam motus feruidior cupiditatis, Dei verbo in appetitum transfunditur diuinæ charitatis & amoris, atque in eadem natura fit varia disciplina, multóque meliorē quàm antea voluptatem sibi mysteriorum cælestium ille corporis atque animę appetitus acquirit. Alitur enim animus cognitione rerum, & comperta futurorum repromisione sublimior, anima opera vetusta fastidit. Animalis enim homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim illi est. Spiritualis autem diiudicat omnia: ipse autem à nemine diiudicatur. 1.Corinth.2.

APPROPINQVATIO *Appropinquauit nobis Deus per incarnationem. Libro de Ioseph.*

Accedite inquit Christus, ad me, quia ego ad vos appropinquaui: & eousque, vt per carnis susceptionem facerem me consortem vestræ naturæ. Nolite vel participem fugere vestrę societatis, si non agnoscitis authorem salutis.

Appropinquauit homo Deo per virtutis perfectionem. Libro super Beati immaculati, litera xxij. versu primo super illud, Appropinquet oratio mea in conspectu tuo Domine. Tom.IIII.

Nemo putet Deum certo aliquo loco ac sede concludi, cum inuisibilis, ineffabilis & in comprehensibilis impleat omnia, vt diuinitatis in eo habitet plenitudo. Legi Mosen appropinquasse Deo cum legem acceperit, sed solita Dauid verecundia non semetipsum, sed orationem suam Deo appropinquare postulat, vt videatur ordo quidam esse distinctus, quod ij qui perfectiores sunt ipsi appropinquent Deo, sequentis autem ordinis iusti viri satis habeant, si eorum appropinquet oratio. Ex

A vsu autem sermonis nostri consideremus quid sit appropinquare. Constitue magistrum atque discipulum, si discipulus studiosus magistri vel hausit ingenium, vel pręcepto intendit: ita vt ad similitudinem operis eius atque doctrinæ proximè videatur accedere, nónne dicere solemus quòd appropinquauit magistro? Ergo & tu si imitatorem te præbeas Christi, sicut ille ait: Imitatores mei estote sicut & ego Christi, si dolum nescias, mendacium oderis, veritatem sequaris, iustitiam non refugias, diligas castimoniam: appropinquasti Christo, & per Christum Deo. Ipse est enim via qua peruenitur ad Patrem, qui apud Patrem semper est. Didicimus quid sit appropinquare orationem, hoc est eleuetur actibus nostris.

APTITVDO *Attendenda est aptitudo in officijs distribuendis. Libro primo de officijs.*

B Quærendum est in omni actu, quid personis, quid temporibus conueniat atque ætatibus, quid etiam singulorum ingeniis sit accommodum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet: aliud iuueni aptum, aliud seni: aliud in periculis, aliud in rebus secundis. Cap.43. Tom.I.

Et infra subdit ibidem: adiungens quòd in officijs ecclesiasticis, circa hoc debet esse maior attentio. Cap.44.

Vnusquisque igitur suum ingenium nouerit, & ad id se applicet, quod sibi aptum elegerit. Itaque quid sequatur prius consideret. Non solùm nouerit bona sua, sed etiam vitia cognoscat: æqualémque se iudicem sui præbeat, vt bonis intendat, vitia declinet. Alius distinguendę lectioni aptior, alius psalmo gratior. Alius exorcizandis qui malo laborant spiritu solicitior, alius sacrario opportunior habetur. Hæc omnia spectet sacerdos, & quid cuique congruat, id officij deputet. Quò etenim vnunquemque suum ducit ingenium, aut quod officiū decet, id maiore implet gratia. Sed id cum in omni vita difficile sit, tum nostro actu difficillimum est. Amat

C enim vnusquisque sequi vitam parentum. Denique plerique ad militiam feruntur, quorum militauerunt parentes: alij ad actiones diuersas. In ecclesiastico verò officio nihil rarius inuenies, quàm eum qui sequatur institutum patris: vel quia graues deterrent actus, vel quia in lubrica ætate difficilior abstinentia: vel quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior, & ideo ad ea conuertuntur studia, quæ plausibiliora arbitrantur. Præsentia quippe plures quàm futura pręferunt. Illi autem pręsentibus, nos futuris militamus. Vnde quò præstantior causa, eò debet esse cura attentior.

AQVA. *De aqua elementali, qua congregata in vnū apparuit arida. Libro secundo Hexameron.*

Desinant ergo nobis, qui dialecticis disputationibus mouere negotia solent, dicentes: Quomodo terra inuisibilis, cum omni corpori species naturaliter & color insit: omnis autem color sit subiectus aspectui? Clamat Dei vox: Congregetur aqua, & Cap.2. Tom.IIII.

D appareat arida. Et iterum scriptura dicit: Congregata est aqua in congregationem vnam, & apparuit arida. Quid opus fuit iterare nisi occurrendum quæstionibus iudicasset Propheta? Nónne videtur dicere: Non dixi inuisibilem secundum naturam sed secundum superfusionem aquarum? Deinde addidit sublato velamine apparuisse aridam, quæ antè non videbatur.

Aqua à principio non fluebat, etiam ad inferiora donec ei fluxum imperauit Deus: ibidem, capite quarto. Cap.eod.

Iterū quæstiones alias serūt dicētes: Si in cōgregationibus diuersis aqua erat, quomodo, si illę cōgregationes in superioribus erāt, non defluebat aqua in eū locū, ad quē postea Domini imperio deriuata est? Natura enim

aquarum sponte in inferiora prolabitur. Sin verò in inferioribus erãt illæ cõgregationes, quomodo cõtra naturã suam aqua ad superiora conscendit? Itaque aut secundum naturales cursus imperio non eguit: aut contra naturam imperio proficere non potuit: Cui quæstioni facile respõdebo, si mihi ipsi ante respondeant, ante præceptum Domini hanc aquarum fuisse naturam, vt laberetur & flueret. Non enim hoc habet ex vsu cæterorum elementorum, sed speciale & proprium: non ex quodam ordine, sed magis ex voluntate & operatione Dei summi. Quid iusserit Deus, audiunt. Vox enim Dei efficiens natura est. Eam vocem effectus operationis impleuit. Cœpit labi aqua & in vnam confluere congregationem, quæ ante erat diffusa per terras, & plurimis receptaculis inhærebat. Cursum eius ante non legi, motum eius ante non didici: nec oculus meus vidit, nec auris audiuit. Stabat aqua diuersis locis, ad vocem Dei mota est. Nónne videtur, quia naturam ei huiusmodi vox Dei fecit, & sequuta est creatura præceptum, & vsum fecit ex lege? Primæ enim cõstitutionis lex formã in posteros dereliquit. Deniq; diẽ semel fecit & noctẽ. Ex illo manet vtriusq; succesio, & diuturna reparatio. Iussa est etiã aqua currere in congregationem. Ex illo currit, fontes labuntur in fluuios, in freta currunt flumina, lacus deriuantur in maria: ipsa se aqua præcedit, vrget, & sequitur. Vnus est ductus, vnum corpus. Et cum sit altitudo diuersa, indiscreta tamen dorsi eius æqualitas. Vnde & æquor appellatum arbitror, quod in superficiem eius æqualitas sit.

Cap. eod. *Aqua non solùm ad inferiora, sed etiam in superiora fluit. Ibidem.*

Respondi secundum illorum propositum, illi nunc respõdeant mihi, si vnquam viderint fontes ex inferioribus scaturire, de pauimento aquam surgere. Quis eã cogit? Vnde prorumpit? Quemadmodum non deficit? Quo modo fiat vt ima solidiora vndam vomant? Hæc secundum occultæ secreta naturæ. Cæterum quis ignorat, quòd rapido plerunque impetu in ima descendens, in superiora se subrigat, atque in superciliũ montis attollat: plerunque etiam canalibus manu artificis deriuata, quantum descenderit, tantum rursus ascendat? Itaque si vel impetu suo fertur, vel artificis deriuata ingenio, cõtra naturam ducitur & eleuatur: miramini si diuini operatione præcepti aliquid ad vsum naturæ eius accesit, quod in vsu ante non fuerit?

Cap. eod. *Aquam Deus potuit congregare, cui semper obedit.*

Dicant mihi nunc, quomodo tanquam in vtrem congregauerit aquas maris. vt scriptum est, quomodo eduxerit de petra aquam. Qui potuit de petra educere aquam quæ nõ erat, non potuit aquam educere quę erat?

Psal. 77. Percussit petram, & fluxerunt aquæ, clamat Dauid, &

Psal. 103. torrentes inundauerunt. Et alibi. Super montes stabunt aquæ. Habes in Euangelio, quod cum grauis esset procella, & magnus in mari motus, ita vt trepidarent Apostoli naufragij periculo, excitauerunt dormientem in puppe Dominum Iesum: qui exurgens, imperauit vento & mari, sedata tempestas est, refusa tranquillitas. Qui potuit imperio mare totum sedare, non potuit aquas imperio mouere? Atqui in diluuio sic accepimus, quod eruperit fontes abyssi, & quod induxerit postea spiritum & siccauerit aquam.

Cap. eodem. *Item alia ratione probat aquam potuisse congregari. Ibidem.*

Si nolunt obedisse naturam, vsúmque elementi imperio Dei esse conuersum, vel hoc concedant potuisse immisso vento aquas currere, quod quotidie videmus in mari, vt inde aquæ currant, vnde flauerit ventus. Si tempore Mosis excitato Austro valido siccatum est mare, eodem modo siccari non potuit congregatio aquarum, & in mare profluere aqua, quæ postea diuisa est in pro-

A fundo? Sed discant naturam posse conuerti, quando petra aquas fluxit, & ferrum aquæ supernatauit, quod vtique Heliseus orando facere meruit, non imperando. Si igitur Helisæus ferrum leuauit contra naturam, Christus aquas mouere non potuit? Sed mouit, qui potuit dicere: Lazare veni foras, & Lazarum mortuum suscitauit. Deus enim quod iubet facit. Itaque pari exemplo dictum accipe, Congregetur aqua, & congregata est. Dicendo autem congregetur, non solũ mouit eam de loco, sed etiam statuit eam in loco vt non præterflueret sed maneret. Hoc vtique maioris est miraculi, quomodo omnes congregationes in vnam congregationẽ defluxerint, & vna congregatio non adimpleta sit. Nam & scriptura hoc inter mirabilia constituit dicendo: Omnes torrentes eunt in mare, & mare non adimpletur. Vtrunque igitur ex præcepto Dei, vt & fluat aqua, & non superfluat. Circunscripta igitur imposito Ecclesiast. 1.

B fine maria clauduntur, ne superfusa terris inundent omnia, & destituto aruorum cultu, munus terrenæ fœcunditatis impediant.

Probat prædicta exemplo maris: ibidem. Cap. eodem.

Cognoscãt igitur diuini esse præcepti, operationísq; cælestis. Ait enim Dominus per nubem ad Iob inter alia etiam de maris claustro. Posui ei fines, apponens claustra & portas. Dixit autem ei: vsque huc venies, nec trãsgredieris, sed in te ipso conterentur fluctus tui. Nónne ipsi videmus mare frequenter vndosum, ita vt in altum fluctus eius tanquam mons aquæ præruptus insurgant, vbi impetum suum ad litus illiserit in spumas resolui, repagulis quibusdam arenæ humilis repercussum, secundum quod scriptum est: Aut non timebitis me dicit Dominus, qui posui arenam fines mari? Infirmissimo itaque omnium vilis sabuli puluere vis maris in tempestate cohibetur, & velut habenis quibusdam cælestis imperij à præscripto sibi fine reuocatur, violentíque æquo Iob 38.

C ris motus in se se frangitur, atque in reductos sinus suos scinditur. Cæterum nisi vis statuti cælestis inhiberet quid obstaret quin per plana Ægypti quæ maximè in humilioribus iacens vallibus campestris asseritur, mare rubrum Ægyptio pelago misceretur? Denique docent hoc qui voluerunt hæc duo sibi maria connectere, atq; in se trans fundere: Sesostris sanè Ægyptius, qui antiquior fuit, & Darius Medus, qui maioris contuitu potentiæ in effectum voluit adducere, quod ab indigena fuerat ante tentatum. Quę res indicio est, quod superius est mare Indicum, in quo mare rubrum, quam æquor Aegyptium, quod inferius alluit. Et fortasse ne latius mare se effunderet, de superioribus ad inferiora præcipitans, ideo molimina sua rex vterque reuocauit. Conatus Sesostris & Darij.

Declarat autem quomodo omnes aquæ in vnam congregationem dictæ sunt cõgregari. Ibidem capite viij. Require infra cap. Mare. Adhuc enodatius declarat quomodo cum tota terra fuerit operata, potuerint omnes aquæ in vnũ Cap. 5.

D *congregari. Ibidem.*

Nunc quia de vna collectione diximus, illud occurrit, vtrum cum per omnem ferè terram & super terram fuerunt diffusæ aquæ, per vallestria agrorum, concaua montiũ planiciémque camporũ, in modum æquoris fusa congregatio vna potuerit omnes aquas illas recipere atque exinanire terras, quæ ante fuso per vniuersum flumine stagnabantur. Nam si tunc operta erant omnia, non diceret, visa est terra, nisi tectam vellet locis omnibus demonstrare. Si diluuium tempore Noë abscondit & montes, quando aquarum iam & super cælos & infra firmamentum fuerat facta discretio, quantò magis dubitari non potest, etiã montiũ vertices illa superfusione latuisse? Quò igitur illa omnis aquarũ redũdãtia deriuata est? Quæ receptacula eã tam continua atque connexa absorbere potuerũt? De quo nobis multus potest sermo suppetere. Primùm quia potuit creator omnium

omnium & ipsarum terrarum spatia diffundere: Quod aliqui ante nos confirmantes, propria posuerunt sententia. Ego quid facere potuerit nō prætermitto, quid fecerit quod apertè scripturarum authoritate non didici: quasi secretum prætereo, ne fortè etiam hinc alias sibi quæstiones requirant. Assero tamen secundum scripturas, quia potuit locorum humilia & camporum aperta diffundere, sicut ipse ait: Ego ante te ambulabo, & montes planos faciam. Potuit etiam ipsa aquarum vis profundiora ea facere quæ insederat, tāto fluctuum motu, tantóque æstu concitatioris elementi, qui quotidie ima pelagi torquere, & arenas verrere soleat de profundo. Quis deinde sciat inquantum se illud magnum & inausum nauigantibus atque intentatū nautis fundat mare, quod Britannias frementi includit æquore, atque in vlteriora & ipsis fabulis inaccessa secreta se porrigit? Quis deinde colligat quantum Lucrino & Auerno in Italia, Tyberiadi quoque in Palęstina, & ei lacui qui inter Palæstinam & Ægyptum Arabiæ deserta prætendit, portubúsque diuerrsis Augusti atque Traiani, cæterísque per vniuersum orbem infusum addiderit mare? Si sunt etiam non confusi lacus & stagna, quæ non miscentur fluctibus, vt Larius & Benacus, Albanus quoque & alij plures, quomodo vna congregatio aquarum? Sed quemadmodum dicitur, quia fecit Deus duo luminaria, id est, solem & lunam, cum sint vtique & stellarum lumina: ita & vna congregatio dicitur, cum sint plurimæ. Neque enim annumerantur, quæ non conferuntur.

Cap. 4. *Exponit quare congregatis aquis non dictum sit, Appareat terra: sed, Appareat arida. Ibidem.*

Consideremus quid sit quod ait Dominus: Congregetur aqua in vnam congregationem, & appareat arida: Et non dixerit, Terra. Quod pręclarè positum, quis non aduertat? Terra enim potest & luto esse permixta, aquis madida, cuius species superfusis aquis non appareat. Arida autem non solùm ad genus, sed etiam ad speciem terrarum refertur, vt sit vtilis, sulcabilis & apta culturis. Simul prospectum est ne videatur sole magis quā Dei pręcepto esse siccata, quia arida facta est, antè quàm sol crearetur. Vnde & Dauid discernēs mare & terrā, ait de Domino Deo: Quoniā ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam manus eius fundauerunt. Arida enim expressio naturæ est, terra appellatio quædam simplex negotij, quæ in se habeat proprietatem. Sicut enim animal, generis significatio est, cui inest proprium aliquid & excellens, rationale autem, proprium est hominis. ita & terra potest cōmuniter dici, vel scatēs aquis, vel deserta & inuia & sine aqua. Ergo & illi quæ scatet aquis, inest vt habeat ariditatem. Remota enim aqua incipit esse arida. Sicut habes scriptum: Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim, hoc est, de terra aquosa, aridam fecit.

Lib. 2. Cap. 3. *Quia aquæ super cælos sunt, ideo contra illos qui hoc negant loquitur. Eodem libro.*

Scriptum est: Et discreuit Deus inter medium aquæ quæ erat sub firmamento, & inter medium aquæ quæ erat super firmamentum. Aliqui volunt id destruere quod frequenti scripturarum lectione inolitum nostris & impressum est mentibus, quia aquæ super cælos esse non possint: dicentes rotundum esse orbem illum cæli, cuius in medio terra sit, & in illo circuitu aquam stare non posse, quod necesse est defluat & labatur, cui de superioribus ad inferiora decursus est. Quomodo enim aqua super orbem stare vt aiunt, potest, cū orbis ipse voluatur? Hæc est illa versutia dialecticæ. Da mihi vnde tibi respondeam. Quod si non videtur, nullum verbum refertur. Petunt sibi concedi, axem cæli torqueri motu concito: orbem autem terræ esse immobilem, vt astruāt aquas super cælos esse non posse, quod omnes eas voluendo se axis effunderet: quasi verò vt concedam illis quod postulant, & secundum eorum opiniones illis respondeam, negare non possint in illa altitudine & profundo longitudinem esse & latitudinem, quam nemo potest comprehendere, nisi is qui impletur in omnem plenitudinem Dei, vt Apostolus ait. Quis enim facile esse potest diuini operis æstimator? Est ergo latitudo in ipsa cæli altitudine. Sunt etiam, vt de iis dicamus quæ scire possumus, pleraque ædificia foris rotunda, intus quadrata: & foris quadrata, intus rotunda: quibus superiora plana sint, in quibus aqua habere soleat. Quæ tamen ideo dicimus, vt aduertant opiniones suas opinionibus verisimilioribus reuinci posse, & desinant tantum opus Dei, operationis humanæ & nostræ possibilitatis contemplatione metiri. Nos autem scripturarum ordinem atque seriem sequimur, & opus contemplatione æstimamus authoris, quid dictum sit, quis dixerit, & cui dixerit, Fiat, inquit, firmamentum in medio aquæ, & sit discernens inter aquas. Audio firmamentum fieri per præceptum quò diuideretur aqua, & ab inferiori superior discerneretur. Quid hoc manifestius? Qui iussit discerni aquam interiecto & medio firmamento, præuidit quemadmodum diuisa atque discreta manere possit. Sermo Dei virtus naturæ est, & diuturnitatis substantia, quo ad vsque velit eam manere qui statuit, sicut scriptum est statuit ea in seculum seculi: præceptum posuit, & non pręteribit. Et vt scias quia de istis aquis hoc dixit, quas tu negas in superioribus cęlis esse posse: audi superiora. Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini. Nonne quasi aduersanti tibi dixit: Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt: Statuit ea in seculum seculi, præceptum posuit, & non præteribit? An non videtur tibi author idoneus, qui legem operi suo daret? Deus est qui dicit, venerabilis natura, inæstimabilis magnitudine, immensus in remunerationibus, incomprehensibilis in operibus. Cuius altitudinem sapientiæ quis inuestigare facilis? Iste dicit Filio, id est, dicit brachio suo, dicit virtuti suæ, dicit sapientiæ suæ, dicit iustitiæ. Et fecit Filius quasi potens, fecit quasi virtus Dei, fecit quasi sapientia Dei, fecit quasi iustitia. Cum hæc audis, quid miraris si supra firmamentum cæli potuit tantæ maiestatis operatione vnda suspendi? Psal. 148.

Iterum alia ratione hoc idem declarat ibidem. Cap. eod.

De aliis hæc collige, de iis quæ videntur oculis hominum, quomodo ad Iudæorum transitum, si rationem quæris, se vnda diuiserit. Non solet hoc esse naturæ, vt aqua se discernat ab aqua, & in profundo inter fusiones aquarum terræ medio separentur. Gelauerunt, inquit, fluctus in medio mari, & firmamenti specie cursum suum insolito fine frænarunt. Nonne potuit etiam aliter Hebræum populum liberare? Sed tibi voluit ostendere, vt eo spectaculo etiam illa quæ non vidisti æstimares esse credenda. Iordanis quoque reflexo amne in suum fontem reuertitur. Hærere aquam cum labitur, & ita sursum redire in superiora sine vllo repagulo impossibile habetur. Sed quid impossibile ei cui dedit posse quibus voluit? Dedit posse infirmantibus, vt infirmus dicat: Omnia possum in eo qui me confirmat. Dicant certè queadmodum aër cogatur in nubem, vtrum pluuia nubibus generetur, an sinu nubium colligatur. Videmus plerunq; exire nubes de montibus: Quæro vtrum de terra ascendat aqua, an ea quę super cęlos est largo imbre descēdat? Si ascendit, vtique contra naturam est vt ascendat in superiora quæ grauior est & portetur aëre, cum aër subtilior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur aqua sicut imo orbe rapitur, ita sūmo orbe diffūditur. Si fundi, vt volūt, nō desinit, vtiq; nō desinit rapi. Quia sicut axis cæli semp mouetur, & aqua mouetur, & aqua semp hauritur. Si descēdit, manet ergo iugiter supra cælos, q habet Philip. 4.

habet vnde descendat. Deinde quid obstat si confiteantur quia aqua supra cælos suspensa sit? Nam quo verbo dicunt terram in medio esse suspensam & immobilem manere, cum vtique grauior sit quàm aqua: ea ratione possunt dicere non præcipitari aquam orbis illis cælestis conuersatione, quæ super cælos est. Sicut enim terra inanis suspenditur, vel pondere librato vndique immobilis pseuerat: ita & aqua aut grauioribus, aut æquis cũ terra ponderibus examinatur. Ideóque nõ facilè superfunditur mare terris, nisi cum iubetur exire. Deinde cũ ipsi dicant, volui orbem cæli, stellis ardentibus resurgẽtem, non ne diuina prouidentia necessario prospexit, vt intra orbem cæli, & supra orbem redundaret aqua, quæ illa feruentis axis incendia temperaret? Propterea quia exundat ignis & feruet, etiam aqua exundauit in terris, ne eas surgentis solis & stellarum micantium ardor exureret, & tenera rerum exordia insolitus vapor læderet.

Cap. eod. *Quomodo propter ignem sit necessaria aquarum temperies. Ibidem.*

Quanti fontes, fluuij, lacus, irrigant terras, quia eas internus quidam ignis vaporat. Vnde enim aut arbores germinarent, aut frumenta vel sata prorumperent, vel orta coquerentur, nisi ea interior quoque ignis animaret? Qui etiam de saxis frequenter excutitur, & de ipso sæpe dum cæditur exilit ligno. Ergo sicut necessaria ignis creatura, vt ordinata & disposita permaneat, cælique clementia temperet aquarum rigorem: ita etiam aquarum redundantia non superflua, ne alterum altero cõsummaretur: quia nisi conueniens vtriusque mensura sit, sicut ignis aquã exiccat, ita & aqua restinguit ignẽ. Ideóque pondere & mensura examinauit vniuersa. Numerata enim sunt ei & stillicidia pluuiarum, sicut in libro Iob legimus. Sciens vel rerum facilem defectum fore, vel solutionem vniuersitatis, si alterum exuperaretur ab altero, ita vtriusque temperauit dispendia, vt neque plus ignis excoqueret, neque exuberaret aqua, quàm im minutio fieret vtriusque moderata, quæ & superfluum detraheret, & necessarium reseruaret.

Cap. eod. *Iterum de aquarum multitudine necessaria. Ibidem.*

Cum tanta igitur vbertas aquarum sit, tamen plerũque terra meridianæ plagæ torretur ardoribus, atque æstu soluta, fatiscit in puluerem, miserandi agricolæ labore consumpto, vt frequenter ad potum siccatis puteis, arido gurgite subsidium vitale deficiat. Et erit quidem quando dicat abysso, deserta eris, & omnes fluuios siccabo: sicut per Isaiam futurum annuntiauit. Sed etiã antè quàm ille dies adueniat, diuino præstitus arbitrio, non minimum inter se ipsa elementorum natura decernit. Crebro itaque aut inundationibus mũdus hic quatitur, aut nimio æstu & ariditate vexatur. Noli igitur opinari incredibilẽ aquarum multitudinem, sed respice ad vim caloris, & incredulus non eris. Multum est quod ignis absorbet, quod vel ex illo nobis debet esse manifestum, cum medici vasa quædã angusta ore, pleniora desuper, intus concaua, leui lucernæ concepto lumine affigunt corpori, quemadmodum calor ille omnem in se rapiat humorem. Quis igitur dubitet quod ignitus æther & magno feruens vapore inflammaret atque exureret omnia, nisi lege quadã sui cohiberetur authoris, vt nec flumina, nec lacus, nec ipsa maria vim eius possent restinguere? Et ideo de super quodã aquarũ impetu descendens, in tantos plerunque imbres rumpitur, vt flumina, lacus repente repleantur, ipsa maria exundent. Vnde frequenter & solem videmus madidum & rorantem. In quo euidens dat indicium, quòd alimentum sibi aquarum ad temperiem sui sumpserit.

Cap. 4. *Concludit quod aquæ cælestes sumuntur propriè. Ibidem.*

Nobis tamen non alienum videtur atque absurdum, si aquas veras, propter illam causam quam diximus, intelligamus. Nam & ros, & gelu, & frigus, & æstus secundum hymnum propheticum benedicunt Dominũ: benedicit & terra, & illa non ad intelligibiles naturas referimus, sed ad veritatem. Laudant etiam dracones Dominum, quia natura eorum & species cum videtur, non minimum vel decoris offundit, vel inesse rationis ostendit.

Aquarum omnium congregatio figurat populorum diuersorum conuentum in vna Ecclesia. Eodem lib. Lib. 3. Cap. 1.

Dies tertius nobis hodie in sermone nascatur, qui ortus est in lectione præclarus, dies qui terram à naufragio liberauit, dicente Domino: Congregetur aqua. Dictum est, & congregata est: Et frequenter dicitur, congregetur populus: & non congregatur. Non mediocris pudor est imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus sensus ab ipso tributus authore est. Et fortasse hìc pudor fecerit vt hodie plures conueniretis, ne quo die congregata est aqua in congregationem vnam, eo die populus nequaquam congregatus in Ecclesiam Domini videretur. Nec hoc solùm obedientis aquæ exemplum habemus, nam & alibi scriptum est: Viderunt te aquæ Deus: viderunt te aquæ & timuerunt. Neque enim verisimile non videtur de aquis dictum, quando alibi quoque idem Propheta ait: Mare vidit & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum. Hoc enim vere factum quis ignorat, quod ad Hebræorum transitum mare fugerit? Quando se vnda diuisit, transiuit populus puluerulento vestigio, perisse mare credens, fugisse fluctus. Denique credidit hoc Ægyptius & ingressus est: sed illi rediit vnda quæ fugerat. Nouit ergo aqua, & congregari, & timere, & fugere, quando Deus præcipit.

(Psal. 76. — Psal. 113.)

Et infra. Cap. eod.

Congregata est aqua ex omni lacu, & ex omni fouea, vt nemo foueam fodiat fratri suo, in quam ipse incidat: sed omnes se inuicem diligant, omnes se inuicem foueant, & quasi vnum corpus diuersa se membra sustentent: quos non mortiferi cantus, & acroamata scenicorum quæ mentem emolliant ad amores, sed concentus Ecclesiæ, sed consona circa Dei laudes populi vox & pia vita delectent: quibus non purpurea peripetasmata, non aulæa pretiosa spectare voluptatis sit, sed hanc pulcherrimam mundi fabricam, hanc distantem inter se elementorum copulam: cælum sicut cameram extensum, vt inhabitantes in hoc mundo tegat, terram ad operandum datam, diffusum aërem, clausa maria, populum hunc diuinæ operationis organum, in quo diuini modulamen resultet oraculi, & Dei spiritus intus operetur, templum istud sacrarium Trinitatis, sanctitatis domicilium, Ecclesiam sanctam, in qua refulgent aulæa cælestia, de quibus dictum est: Dilata locum tabernaculorum tuorum, & aulæorum tuorum: fige, ne parcas, longiores fac funiculos tuos, & palos tuos confirma: Adhuc in dexteram & sinistram extende, & semen tuum gentes hæreditate possidebit, & ciuitates desertas inhabitabis. Habet ergo aulæa, quibus attollit bonam vitam, peccata tegit, culpam obumbrat. Hæc est Ecclesia, quæ super maria fundata est, & super flumina præparata. Supra vos enim confirmata est & præparata, qui sicut flumina pura in eo mundi fonte decurritis: de quibus dictum est: Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem suam, à vocibus aquarum multarum. Et addidit. Mirabiles eleuationes maris, mirabilis in altis Dominus. Bona flumina. Hausistis enim ex illo perenni & pleno fonte à quo fluitis quod fluitis, qui ait vobis: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu, quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum.

(Isa. 54. — Psal. 92. — Ioan. 7.)

Diffusim

Cap. eod. *Diffusius aquarum congregationem ex omni loco ad idem propositum declarat. Ibidem.*

Hanc imitemur aquam, & vnam congregationem Domini, vnam Ecclesiam nouerimus. Congregata est quondam aqua ex omni valle, ex omni palude, ex omni lacu. Vallis est hæresis, vallis est gentilitas: quia Deus montium est, non vallium. Denique in Ecclesia exultatio est, in hæresi & gentilitate fletus & mœror. Disposuit in conualle fletus. Ex omni igitur valle congregatus est populus catholicus. Iam non multæ congregationes sunt, sed vna est congregatio, vna Ecclesia. Dictum est & hic: Congregetur aqua ex omni valle, & facta est congregatio spiritalis, factus est vnus populus, ex hæreticis & gentilibus impleta est Ecclesia.

Cap. 15. *Eadem aqua diuersificatur in colore, sapore, virtute & omni qualitate pro diuersitate locorum per quæ habet transitum. Libro tertio eiusdem Hexameron.*

Vna nempe atque eadem est aqua, & in diuersas plerunque sese mutat species, aut inter arenas flaua, aut inter florulenta discolor, aut inter lilia fulgentior, aut inter roseta rutilantior, aut in gramine liquidior, aut in palude turbidior, aut in fonte perspicacior, aut in mari obscurior, assumpto locorum quibus influit colore decurrit. Rigorem quoque pari ratione commutat, vt inter vaporantia ferueat, inter vmbrosa frigescat, sole repercussa exæstuet, niuibus irrigata glaciali humore canescat. Quemadmodum autem sapor eius ipse conuertitur, vt nunc asperior, nunc amarior, nunc vehementior, nunc austerior, nunc dulcior, pro specierum, quibus infusa fuerit, qualitate, varietur. Asperatur immaturioribus succis, tonso cortice nucis foliísque cõtritis, amarior fit absinthio, vino vehemẽtior, austerior allio: grauescit veneno, melle dulcescit. Si verò ei lentiscum, terebinthi quoque fructus vel nucis interior pars misceatur, in olei mollem naturam facile transfunditur. Cum sit autem omnium virgultorum nutrix diuersos singulis vsus ministrat. Si radices alat, vel nubibus fusa descendat, discretas dat omnibus vires, radicem impinguat, caudicem prouehit, ramos diffundit, folia virescere facit, fructuum alit semina, pomum augere consueuit. Ergo cum eadem sit omnium nutrix, alia arborum genera tristiores ferunt succos, alia dulciores, alia tardos, alia præmaturos. Ipsæ quoque inter se discrepant suauitates. Alia suauitas in vinea, alia in olea, alia in cerasis, alia in ficu, discreta in malo, dispar in dactylo. Tactus ipse quę, alibi suauis alibi asperior, plerũq; pinguior est. Pondere quoque distat frequenter vt specie. Nam plerisq; locis grauior, plerisq; leuior ęstimatur.

Quo pacto asperetur aqua.

Alteratio aquæ. Effecta aquæ varia.

Cap. 7. *Aquarum copia vel raritas, non propriè à luna, sed à diuina prouidentia procedit. Libro iiij. eiusdem.*

Aërem quoque nonnulli etiam docti & Christiani allegauerunt lunæ exortu solere mutari. Sed si id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes eius ortus intexeretur nubibus cælum, pluuiæ funderentur. Denique cum ante dies paucos esset sermo de pluuia, quæ fore vtilis diceretur, ait quidam: Ecce neomenia dabit eã. Et quãuis cupidi ęssemus imbrium, tamen eiusmodi assertiones veras esse nolebamus. Denique delectati sumus quòd nullus imber effusus est, donec precibus Ecclesiæ datis, manifestaret non de vitiis lunæ eum sperandum esse, sed de prouidentia & misericordia Saluatoris.

Tom. IIII.

De aqua distinguitur libro secundo de Abraham.

Aqua ipsa in tria diuiditur: quia aut mare est, aut fluuius, aut lacus. Nam fontes & putei priuata sunt negotia, nequaquam digna diuisione generali & publica. Putei latent: fontes aliis originem præstant.

Cap. 11. Tom. IIII. *De aqua baptismali loquitur libro quinto Hexameron, capite xj.*

Plus nobis quam Niniuitis data est in aqua remissio peccatorum.

Lib. de benedi. Patriarc. ca. 2. Tom. IIII. *Libro de patriarchis, capite quarto.*

A Ad primogenitum Ruben dicendo: Non efferuescas vt aqua peccatum aguit. Et quia aqua mundare solet, Dei gratiam significat quæ cor mundat, mentésque nostras ab omni solet vitiorum feruore reuocare.

In sermone tertio de sacramentis ad neophytos. Lib. 3. de sacramentis, cap. 1. Tom. IIII.

De aquis legisti, Producant aquæ animantia: & nata sunt animantia: illa quidem in principio creaturæ. Sed tibi reseruatum est, vt aqua te regeneraret ad gratiam, sicut illa generauit ad vitam. Imitare illum piscem, qui minorem quidem adeptus gratiam, tamen tibi debet esse miraculum. In mari est, & super vndas est. In mari est, & super fluctus natat. In mari tempestas furit, stridunt procellæ, sed piscis natans non demergitur, quia natare consueuit. Ergo tibi seculum hoc mare est. Habet diuersos fluctus, vndas graues, sæuas tempestates. Et tu esto piscis, vt seculi te vnda non demergat.

In commentario super Lucam, libro x. Cap. 8. Tom. V.

B De aqua quid loquar? Super aquam ante ipsos mundi natales sanctus, vt legis, spiritus ferebatur. O aqua quæ humano aspersum sanguine, vt præsentium lauacrorum figura præcederet, orbem terrarum lauisti. O aqua, quæ sacramentum Christi esse meruisti, quæ lauas omnia, nec lauaris. Tu incipis prima, tu comples perfecta mysteria. A te principium, in te finis: vel potius tu facis vt finem nesciamus. Per te fœtor tabidæ carnis aboletur, & pereuntia situ viscera, asperso sale in multam seruantur ætatem. Per te arentibus æstu corporibus, dulcis ad gratiam, salutaris ad vitam, suauis ad voluptatem potus infunditur. Tu nomen Prophetis & Apostolis, tu nomen Saluatori dedisti. Illi nubes cęli, illi sal mundi, ille fons vitæ est. Quæ montibus pressa, non clauderis: quæ scopulis illisa, non frangeris: quæ terris infusa, non deficis: sed intimis scaturiens venis, aut spiritum infusa vitalem inhalas, aut succum fertilem præstas, aut rigatum superfusa ad commodum subministras, ne siccatis exanimata vitalibus solennes neget terra prouentus. Omnium elementorum substentantia, cælum, aër, mare, terra, te reddunt. Te Prophetico percussa tactu, vt sitientium rigares corda populorum, vomuit petra: te, cũ de latere Saluatoris erumperes, percussores viderunt & crediderunt: & ideo regenerationis nostræ de tribus es vna ex testibus. Tres enim testes sunt, aqua, sanguis, & spiritus. Aqua, ad lauacrum: Sanguis, ad pretium: Spiritus, ad resurrectionem.

C

In sermone qui intitulatur de eleemosyna & muliere Samaritana, qui incipit, Retinet vestra dilectio. Serm. ord. 31. Tom. III. Eccl. 3.

Ait Propheta: Sicut aqua extinguit ignem &c. Sæpe quidem videmus hoc fieri, vt aqua effusa flammarum extinguat incendia: sed & econtrario interdum videmus, quod immensi ignium globi aquarum fluenta consumant, & veluti ab aquis accepta esca vehementius rediuiuis ardoribus cõualescant, ita vt videatur aqua non extinxisse incendia, sed auxisse. Quænam est illa aqua quæ consumit flammas, nec ipsa consumitur à peccatoribus, sed gehennæ consumit incendia? Quæ dum per baptismum infunditur, & ipsa in hominibus & tartari restinguit ardorem. Viuit planè in hominibus, sicut ait Dominus: Aqua autem quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis, & reliqua. Mirum ergo in modum aqua Christus vna eademque operatione & viuificat & extinguit. Viuificat enim animas, delicta restinguit. Has lauacri sui refrigerio reparat, illas gurgitis sui vnda consumit. Et quod ad maiorem baptismatis pertinet gratiam, apud superos mysterium celebratur, & apud inferos gehenna restinguitur: hic fluunt aquæ, & illic tepescit incendium: hîc in fonte homo mergitur: & illic de tartaro liberatur.

D

Ioan. 4.

Serm. ord. 78. Tom. III.

Inducitur figura de hac aqua. In sermone secundo de sancto Helisæo, qui incipit: Mirum forsitan videtur.

Cum idem Helisęus post assensum sui magistri venisset Hiericho, & rogatus à ciuibus vt in eadem consisteret

steret ciuitate, dixerunt ad illum: Commoratio oppidi bona est, sed aquæ amaræ & steriles sunt. Tunc præcepit sibi dari vas fictile, & recondito in eo sale veniens ad exitus aquarum, proiecit in aquas dicens: Hæc dixit Dominus: Sanaui aquas istas: nõ erit ex eis moriens neque sterilis: & sanatæ sunt aquæ vsque in hunc diem. Videte ergo Helisæi quãta sint merita, cuius prima hospitalitas in ciuitate, filiorum est magna fœcunditas. Dum enim sterilitatem auertit aquarum, successionem largitur hæredum. Non enim hoc facto vnum Heliseus sanauit hominem, aut vni domui præstitit medicinam, sed totius ciuitatis populum reparauit. Si enim tardius hoc fecisset, interueniente sterilitate senescentibus cunctis, ciuitas sine habitatione remãserat. Igitur Helisæus dum curauit aquam, curauit & plebem: & dum fontem benedixit vndarum, fontem quendam induxit animarum. Nam sicut sanctificatione eius de occultis terræ venis aqua sana prodiuit: ita de occultis vuluæ visceribus soboles sana processit. Non enim sola tantùm fluẽta benedixit Helisæus, quæ fontiũ iam gremio tenebãtur, sed & illa quæ humido terræ solo adhuc indiscreta paulatim erãt in posterũ defluxura. Vnde ait scriptura: Ad exitus aquarum benedixisse Helisæum: vt stillãtem aquam prius sanctificatio susciperet, quàm sinus fontis includeret. Igitur quoniã dixit Apostolus Paulus, Hæc in figura contingebant illis. Videamus ergo, ipsa figura quam habebat veritatem, hoc est, requiramus quæ sit ista ciuitas, quæ sterilitate laborabat, vel quid sibi velit vas fictile, quid etiam vt aspersi sales afferant suauitatem. Legimus in eodem Apostolo dictum de Ecclesia:

Gal. 4. Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis. Ecclesia ergo est illa sterilis ciuitas, quæ ante aduentum Christi aquarum vitio, hoc est, sacrilegio Gentilium populorum sterilitatem sustinens, Deo filios procreare non potuit. At vbi venit Christus, velut vas fictile, assumens corpus humanum, sanauit aquarum vitia, hoc est, resecauit sacrilegia populorum, statim Ecclesia quæ erat sterilis, cœpit esse fœcunda. Vnde & Apostolus dicit: Lętare sterilis, &c. Plures enim filios Ecclesia, quæ erat sterilis, procreauit, quàm synagoga fœcunda susceperit. Aspersi autem sales qui sunt, qui attulerunt medicinam, facile cognoscemus. Dicit Dominus ad Apostolos suos: Vos estis sal terræ. Ergo si Apostoli salibus comparati sunt, rectè figura cõpletur. Sicut tunc effusi de vasculo sales condierunt aquas: ita & nunc missi à Saluatore Apostoli populos condiunt vniuersos, vt ablata sterilitate vitiorum, prolem incipiant germinare virtutum.

Causa huius aquæ soluit quæstionem de Spiritu sancto, libro primo de Spiritu sancto. Cap. 6. Tom. II.

Sunt plerique, qui in eo quod aqua baptizamur & spiritu, non putent aquæ & spiritus distare naturã. Nec aduertunt quia in illo aquarum sepelimur elemento, vt renouati per spiritũ resurgamus. In aqua enim imago mortis, in spiritu pignus est vitæ, vt per aquã moriatur corpus peccati, quę quasi quodã tumulo corpus includit, & per virtutẽ spiritus renouemur à morte peccati. Et ideo hi tres testes: vnũ sunt, sicut Ioannes dixit, aqua, sanguis & spiritus vnũ in mysterio, nõ in natura. Aqua igitur testis est sepulturæ, sanguis testis est mortis, spiritus testis est vitæ. Si qua ergo in aqua gratia, non ex natura aquæ, sed ex pręsentia est Spiritus sancti. Nunquid in aqua viuimus sicut in spiritu? In ipso viuimus, & ipse est pignus hęreditatis nostrę: quia in spiritu signamur, sicut & Apostolus scribẽs ad Ephesios ait: Sãcto igitur spiritu signati sumus, non natura, sed à Deo scriptum est. Qui vnxit nos Deus, & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Signati ergo spiritu à Deo sumus. Sicut enim in Christo morimur, vt renascamur, ita etiã spiritu signamur, vt splendorẽ & imaginem eius atq; gratiã tenere possimus, quod est vtiq; spiritale signaculum. Nam etsi spiritu signemur in corpore, veritate tamen in corde signamur, vt Spiritus sanctus exprimat in nobis imaginis cælestis effigiem.

De aqua verò baptismi quo baptizatus est Christus, dicit libro de patriarchis. Lib. de benedi. Patriarch. c. 4. Tom. IIII.

Lauabit, inquit, in vino stolã suam. Bona stola est caro Christi quæ omnium peccata operuit, omnium delicta suscepit, omnium texit errores. Bona stola est, quæ vniuersos induit veste iucunditatis. Lauit hanc stolam in vino, quando cum baptizaretur in Iordane, descendit Spiritus sanctus sicut columba, & mansit super eum. Quo significatur, quòd plenitudo Spiritus sancti indiuidua in eo fuerit, nec recesserit. Vnde & Euangelista ait: Quia plenus Spiritu sancto Dominus Iesus regressus est à Iordane. Lauit ergo Iesus stolam suam, non vt suam quæ nõ erat, sed vt nostram quæ erat sordem ablueret. Denique addidit: Et in sanguinem vuę anaboladiũ suum. Hoc est, in passione corporis sui, diluit gentes suo sanguine. Etenim verbi anaboladium gentes sunt sicut scriptum est: Viuo ego dicit Dominus, nisi omnes eos induam sicut vestimentum. Et alibi: Sicut amictum mutabis eos & mutabuntur. Psal. 113. Non ergo sanguine proprio sua peccata, quæ non erant: sed nostra, quæ fecimus delicta, mundauit. Et bene vuam dixit: quia sicut vua pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse vua. Vitis ligno adhærens. Vua, quia lancea militis apertum latus emisit aquam & sanguinem. Sic enim dixit Ioannes: quia exiuit de eo aqua & sanguis: aqua ad lauacrum, sanguis ad pretium: aqua nos abluit, sanguis nos redemit.

De aqua spiritali. In tractatu de Gedeon: capite quinto: pertractans illud Ioannis tertiodecimo. Misit aquam in peluim &c. In prologo libri primi de Spiritu sancto. Tom. II.

Hoc inquam diuinum mysterium est, quod etiam qui lauerunt requirunt. Non est ergo simplex aqua cælestis mysterij per quam consequimur vt partem cum Christo habere mereamur. Est & quædam aqua quam mittamus in peluim animæ nostræ, aqua de vellere in libro Iudicum, aqua de libro psalmorum. Aqua est ros cælestis oraculi. Veniat igitur Domine Iesu hæc aqua in meam animam, in meam carnem, vt huius humore pluuiæ nostrarum conualles mentium, atque intimi cordis arua virescant. Veniant in me stillicidia tua gratiam immortalitatémque rorantia. Dilue gressus mentis meę ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneum, vt possim abolere maledictum, ne morsum serpentis interiore pede sentiam, sed sicut ipse iussisti sequentibus te, vt serpentes & scorpiones illæso possim calcare vestigio. Redemisti mundum, redime vnius animam peccatoris. Hæc est specialis tuæ prærogatiua pietatis, qua totum mundum in singulis redemisti. Helias ad vnam missus viduam est, Helisæus mundauit vnum, tu nobis Domine Iesu hodie mille mundasti. Quantos in vrbe Roma, quantos Alexandriæ, quantos Antiochiæ, quantos Cõstantinopoli? Nam etiam Constantinopolis iam verbum Dei recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij. Etenim quamdiu venena Arrianorum suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circunsonabat hostilibus. Posteaquàm verò fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudicem regum, quem semper tremere consueuerat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet. Quantos ergo & Constantinopoli, quantos postremò toto hodie in orbe mundasti? Non mundauit Damasus, non mundauit Petrus, non mundauit Ambrosius, non mundauit Gregorius. Nostra enim seruitia, sed tua sunt sacramenta. Neque enim humanæ opis est diuina conferre, tuum Domine munus & Patris est, qui loquutus est per Prophetas dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij & filiæ eorum.

Libro secundo de Apologia Dauid. Tom. IIII.

Veni Domine Iesu, & aperi nobis fontes tuos, vt bibamus

bamus de aqua, quam qui bibit, non sitiet in æternum. Vel si de fonte adhuc tuo haurire non possimus, dignare concedere, vt de puteo saltem haurire possimus, vnde potum Samaritanę illi dubitanti adhuc mulieri pollliceris. Et tu quidem de fonte omnibus polliceris, sed dubitātibus, vt illi Samaritanæ, adhuc altus est puteus. Bibamus & nos aquam cælestium secretorum. Et quoniam ad fontem tuum meruimus peruenire, liceat nobis imaginem saltem mysteriorum videre cælestium.

Tom.IIII. *Libro super Beati immaculati, litera xvij. versu viij. super illud: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, vbi loquitur de aqua lachrymarum sic.*

Granditer affectum pœnitentiam gerentis expressit dicens, quòd aquarum decursus oculi sui descenderint, siue quia per eos tanquam meatus vndantium fluentorum ita exuberātium lachrymarum se quidam ductus effuderit, & fletus irrigui per continuum quoddam & iuge profluuium, siue quòd ipsi descenderint oculi. Habet enim hoc vis summi doloris, vt cum lachrymis oculi quodammodo ipsi videantur descendere, eò quòd tanta vis lachrymarum sit, vt putētur oculi in fletus resolui, & in lachrymas effundi. Oculi ergo Christi tanquam in decursus descenderunt aquarum, quo verbo impetus deplorantium vehemens expressiùs declaratur, secundum illud quod in Canticis scriptum est: Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetus descendens à Libano. Hoc impetu diluuntur peccata, hoc impetu puri fontis Spiritus sancti affluit à Libano sponsa, & à principio fidei transiuit seculum, & pertrāsiuit ad regnum. Aliis fons est, aliis puteus pro captu nostro gratia spiritalis, aliis hortus conclusus, fons signatus: Aliis hortorum fons, qui in Ecclesiæ dote numeratur, aliis impetus descendens à Libano, & magnus impetus qui nunquam deficit. Non enim deficiunt de petra vbera, neque nix à Libano, neque aqua quę fertur valido vento virgini Hierusalem. Descendit impetus à Libano, quando collectis in vnum Apostolis, & pluribus credentibus, factus est subitò de cælo sonus, tanquam vi magna spiritus ferretur, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, diuersitates donante linguarum. Bonus impetus, qui lædere nesciat, norit implere. Si quis igitur hoc impetu superuenientis gratiæ è cælo vult mereri, descēdat etiam ipse oculis in decursus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illum merebitur. Descendit oculis suis in hos ductus aquarum, quæ lachrymis irrigauit in Euangelio Domini pedes, & ideo fidei suæ pretio emit animæ suæ & corporis sanitatem, iam non sanguinis proflua, sed gratiæ spiritalis. Descendit ergo Dauid Propheta, ideo de peccato gratiam retulit. Descendit in aquarum ductus, hoc est, repleuit eos, & decurrētium aquarum lachrymis suis fluenta cumulauit. Aut inanes & vacuos ductus solis repleuit fletibus: an quod eloquutionis moralis quidam sensus ostendit, descendit in aquarum ductus, transiuit eos, & possumus dicere, transcendit eos & supergressus est: sed minuitur vis eloquij, quo vis maior affluentiæ descendentis quàm ascendentis exprimitur. Vide rogo quid de vsu verba habeant, impetum suum sermo Propheticus non amittat, licet vsus ipse scriptorum sensui seruire maiore decore consuerit. Diuersè hoc & sæpe significauit, & propemodum incrementa semper assumpsit. Dixit enim primo: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis stratum meum rigabo. Dixit iterum: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panis. Dixit etiam: Et potum meū cum fletu miscebam. Hîc addidit dicēs: Decursus aquarum descenderunt oculi mei. Hoc sequutus in Threnis Hieremias, affectum doloris expressit, vim oculi descēdentis imitatus. Sic enim habes: Defecerunt in lachrymis oculi mei, oculi mei caligauerunt. Tanquam descendunt oculi, qui deficiunt in lachrymis. Et alibi: Oculus meus absorptus est. Sed plus est aquas lachrymis vincere, quàm oculum absorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias exclamauit: Cor eorum ad Dominum: Muri filiæ Sion ducant torrentes, fluent lachrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non sileat pupilla oculi tui. Oculi igitur qui torrentes deducūt lachrymis suis, ipsi ductus aquarum descendunt, hoc est, cumulantur vt faciant eos suis augētes fletibus, impetu exundare torrentium.

(Marginal notes: Cantic.cap.4. Psal.6. Psalm.141. Psal.101. Threnor 2. Thre.3. Cap.25. Tom.V.)

De aqua sacramentali quæ miscetur in calice. In sermone quinto de sacramentis ad Neophytos. Require supra, in cap. Altare: & super Lucam libro decimo.

Aduertamus quod licet corporis eius fuerit natura mortalis, licet qualitas similis, dissimilis tamen gratia. Nā vtique post mortē sanguis in nostris corporibus cōgelascit. Ex illo autem incorrupto licet corpore, sed defuncto, omnium vita manabat. Aqua enim & sanguis exiuit, illa quæ diluat, iste qui redimat. Bibamus ergo pretium nostrum, vt bibendo redimamur.

Ser.ord.19. Tom.III. *De aqua miraculi quæ conuersa est in vinum in nuptiis. In sermone secundo de Epiphania, qui incipit: Exultandū nobis est.*

Requiramus ergo quod signum operatus sit, vt diuinitatem suam populis declararet. Dicitur hoc primum fecisse miraculum, vt aquam mutaret in vinum. Magnū planè signum, & ad Dei credendam sufficiens maiestatem. Quis enim non miretur in aliud quàm erant elemēta esse translata? Nemo enim potest mutare naturam, nisi qui Dominus est naturæ. Credēdum est iam ex hoc mortalem hominem in immortalitatem posse conuerti, quando vilis substantia in pretiosam est conuersa substantiam. Nolo enim auditor, nomina tantum prospicias vini & aquæ, sed si vis potentiam comprobare, virtutem rerum aspice. Facto enim hoc altius nescio quid demonstratur. Nam cum Dominus aquam vertit in vinum, non tam hoc operatur ne discumbētibus desit ebrietas, sed vt credentibus fiat æternitas. Siquidem propterea in mundum venerit Christus, non vt conuiuarum cellaria procuraret, sed vt saluti hominum prouideret: nec vt hydrias boni odoris impleret, sed vt animas gratia sancti Spiritus irrigaret. Ergo cum ex illa vili aqua vini optimi saporem voluit gustare conuiuas, magis voluit ex hac vili carne resurrectionis cælestis sapientiam gustare credentes. Nam hoc signum totum vtique resurrectionis mysterium continet. Aqua enim vilis, pallens & frigida, in vinum versa, scilicet, pretiosum rubrum vel ignitum, hoc significat: hominis substantiam mortalem conditione, vilem imbecillitate, pallentem morte, in resurrectione in gloriam commutandam quæ est æternitate pretiosa, gratia colorata, spiritu ignita. Hoc igitur dignum est credere Dominum operari voluisse, vt per hoc terrenum signum futurum iam tunc à sapientibus cæleste mysterium videretur. Nam si mirabile est vtique quæ defecerant conuiuiis vina supplesse, quantò mirabilius vitam quæ est exhausta hominibus reparasse? Et si gloriosum est aquam in vinum mutare, quantò est gloriosius peccata iniustitiā commutare, & mores potius temperare quàm pocula: Audeo dicere, illas hydrias nō solùm illi cōuiuio, sed vniuerso mūdo pretiosam illā ministrare substātiā, nisi quòd nobis melius administrāt. Cōstat enim ex ipsis vasculis illos hausisse ebrietatē, nos haurire iustitiā. Illos percepisse vini poculum, nos calicē salutaris accipere: & dici fas est, apud illos pertrāsisse quod biberant, apud nos verò permanere quod sumpsimus.

Ser.ord.20. *Itē in serm. iij. eiusdē diei, qui incipit: Meminit sanctitas vestra fratres superioris prædicationis nostræ.*

Meminit sanctitas fratres superioris prædicationis nostræ qua discipulos beatos descripsimus vnico viso miraculo, hoc est aqua in vinū à Saluatore conuersa, in cū protinus credidisse. Ita enim ait Euāgelista de Domino: Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eū

discipuli eius. Quod factum non ideo tantũ scriptũ est, vt illorum sub quibus factũ est fidei gloria monstraretur, sed & propter nos, qui eodem deuotionis exemplo credulitatis gloria prouocamur. Christus enim quod operatus est, nõ illis tantùm operatus est quos habebat præsentes, sed & nobis postea sequuturis: Vt licet maiores nostri tempore nos præcederent, tamen signorũ gratia non præirent. Quæ enim illis exhibita est præsentia rerũ in mirabilibus virtus, eadem virtus nobis literarũ thesauro conseruata: vt nobis præstaret pagina, quod illis gerebat historia: imò in nobis geritur, quicquid nobis ingeritur, quicquid nobis insinuatur, vti scripturarũ speculo dictaretur, & potentiã Domini, quã illi carnalibus oculis cernerẽt, nos spiritali lumine videremus.

Et in eodem infra.

Ergo fratres quia in sancta Epiphania exultauimus videntes miracula Saluatoris, debemus facere quod illius temporis discipuli tunc fecerunt. Quòd autem dixi vidisse nos modo quod olim gestum est, videmus planè videmúsque quotidie. Ea enim sunt Christi miracula, vt non antiquitate † prætereant, sed gratia conualescant: non obliuione sepeliantur, sed virtutibus innouentur. Apud omnipotentiam enim Dei nihil est abolitum, nihil præteritum, sed pro sui magnitudine omnia illi in præsenti sunt, totum illi tempus est hodie. Vnde & Sanctus Propheta dicit: Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies vna. Quòd si omne seculorum tempus est vna dies Domino, eadem die qua mirabilia Saluator patribus operatus est, operatus & nobis est. Vidimus igitur & nos sicut maiores nostri mirabilia Domini, cum pari ea cum illis stupore suspeximus. Gustamus & nos sicut & illi de ipsis hydriis: Siquidem illi de his poculum vini biberũt, nos calicem salutis sumpserimus. Debemus ergo viso signo Domini facere quod nostri fecere priores. Si enim eadem in nobis diuinitatis refulsit gratia, eadem & fidei apud nos esse debet deuotio. Dicit enim Euangelista de Domino hoc miraculo perpetrato. Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli. Credere ergo debemus, sicut tunc Apostoli crediderunt. Dicit autem & alius, & nos Christiani sumus, & credimus in Dominum Saluatorem: sed credere opus est opere, non sermone, nõ lingua, sed corde: Ne & nobis dicatur: Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.

† Aliàs, iniquitate.

Item idem aliter tractat in sermone eiusdem diei, qui incipit vt sequitur. Serm. ordi. 12.

Ad omnes vos prædicationem meam, fratres in die sancta Epiphaniæ peruenisse credo, & ad vos præcipuè catechumenos: in qua descripsimus tunc, nonnullis asserentibus, aquam in vinum fuisse conuersam: plerisque autem testantibus, illa die in Iordane Dominum baptizatum. Quod licet à diuersis alterutrũ factum esse credatur: ego tamen vtrunque factum esse confirmo, & aliud signum de alio contineri. Vtrunque enim factum est. Nam cum baptizatus est Dominus, & mysterium lauacri instituit, & humanum genus velut vilem aquã in æternam substantiam diuinitatis sapore conuertit. Similiter & cum hydrias plenas liquore fontium, conuertit in vinum, vtrunque operatus est: & speciem magis necessariam nuptiis præstituit, & demõstrauit corpora hominum per lauacrum Spiritus sancti replenda esse substantia. Quod alibi ipse Dominus manifestius declarauit dicens: In vtres nouos nouum vinum esse condendum. In nouitate enim vtrium lauacri puritas, Spiritus sancti gratia significatur in vino. Igitur vos catechumenos diligentius oportuit hoc audisse, quibus magis est necessarium, vt sensus vester, qui ignorãtia Trinitatis vt aqua nunc friget, agnitione mysterij incalescat vt vinum, & animarum vestrarũ liquor vilis & tenuis: in pretiosam & fortem gratiam trãsfundatur, vt vini vice sapiamus quod bonum est, redoleamus quod suaue est, & possimus dicere illud Apostoli: Quoniam Christi bonus odor sumus Deo. Catechumenus enim priusquam baptizetur, sicut aqua iacet, riget & pallet. Fidelis autem sicut vinum, fortis & ruber est. Catechumenus, inquam, sicut aqua nullius saporis, nullius odoris, nullius est pretij, nec sufficiens ad vsum, nec delectabilis ad reficiendum, nec tolerabilis ad seruandum. Nam sicut aqua cum seruatur diutius, in deterius versa intra semet putrescit & fœtet: ita & catechumenus, cũ diutius catechumenus permanet, in deterius cõuersus intra semet vilescit & deperit. Ait enim Dñs: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit regnũ cælorũ. Qui autẽ nõ intrat in regnm, necessario remanet in inferno. Rectè autem vino comparatur fidelis. Sicut enim ex cũctarum creaturarum substantia omnis res vetustate deperit, solum vinum proficit vetustate: ita & ex omni genere hominum, cunctis antiquitate pereuntibus, solus Christianus proficit vetustate. Et sicut vinum in dies singulos asperitatẽ suam decoquens, saporis dulcedinem, odoris suauitatem acquirit: ita & Christianus successu temporis delictorum suorum asperitatẽ decoquens, sapientiã sibi diuinitatis, beneuolentiã Trinitatis assumit. Ergo in hac sancta die baptizatus est Dominus. Videte q̃ bene ordinauerit: vt & in natali suo sit natus: & in epiphania renatus.

Vinum vetustate perficitur.

Per aquam intelligitur misericordia tam hominis quàm Dei. Vnde in sermone de eleemosynis & muliere Samaritana, qui incipit vt sequitur. Serm. ordi.

Dicit scriptura diuina: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Magna planè & cũctis ambienda sententia, quæ hominibus iam penè mortuis, & peccatorum suorum incendio arefactis rediuiuum quoddam beneficium pollicetur, vt interueniente eleemosyna sicut aqua, intermortuis succus, refrigeriũ arescentibus infundatur: hoc est, vt miseri homines qui in mortem peccatis aruerant, ad vitam eleemosynis reuiuiscant, sitque illis misericordia fons salutis, quibus auaritia fuerat mortis incendium: vt flammas quas sibi peccando incenderant, largiendo restinguant, atque vtiliore commercio, qui pecuniam quondam dederat, vt adulterium perpetraret, nunc pecuniam eroget, vt adulter esse iam desinat, & emat sibi quodammodo innocentiam, qui sibi emerat aliquando peccatum. Dicit enim Dominus ad discipulos suos: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Quamuis ergo pollutus, quamuis multis criminibus circunscriptus, si eleemosynam feceris, innocens esse cœpisti: Absterget enim eleemosyna, quod auaritia polluebat: & maculam quam res alienas diripiendo contraxeras, tuas erogando purificas. Vide ergo quæ sit misericordiæ gratia, quæ vna & sola virtus cunctorum est redemptio delictorum. Videamus nanque interpretationem ipsius diuinæ sententiæ, vt intelligamus cui rei eleemosyna comparetur. Ait enim: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Aqua ergo misericordiæ comparatur: sed aquam inuenio de fonte procedere, necesse mihi est misericordiæ fontem quærere. Inuenio planè fontem misericordiæ. Ipse est enim misericordiæ fons, de quo dicit Propheta: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Ipse, inquam, est fons qui in Euangelio à Samaritana muliere, sicut lectum nuper audiuimus, aquam postulat, sed peccata cõdonat. Aquam putei reprobat, sed fontem vitæ perennis indulget. Ait enim: Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam dabo ego illi, non sitiet in æternum. Aquam ergo Saluator à muliere postulat, & sitire se simulat, vt sitientibus æternam vitam largiatur. Neque enim poterat fons sitire, neque in quo est aqua viua poterat vndam terrenæ fecis haurire. Sitiebat ergo Christus? Sitiebat planè: non potum

Luc. 11. Psalmo 35.

tum hominum, sed salutem. Sitiebat, non aquam mundi, sed redemptionem generis humani. Mirum igitur in modum fons super puteum sedens, misericordię ibidem fluenta producit, & mulierem sexto iam non viro sed adultero fornicantem viui meatus vnda purificat: nouo etiam admirationis genere mulier quæ ad puteũ Samariæ meretrix aduenerat, à Christi fonte casta regreditur, & quæ aquam petere venerat, pudicitiam reportauit. Statim etiam indicante Domino sua peccata cognoscens, confitetur Christum, annuntiat Saluatorem: & relinquens vasculum aquę, ad ciuitatem non refert hydriam, sed refert gratiam. Vacua quidem videtur reuerti onere, sed plena reuertitur sanctitate. Plena, inquam, rediuit, quia quæ peccatrix aduenerat, reuertitur prædicatrix: & quæ hydriæ vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat, in nullo ciuitati suæ inferens detrimentum. Etsi enim aquam ciuibus non intulit, tamen fontem salutis inuexit. Sanctificata ergo per fidem Christi mulier domũ rediit. De hac igitur dixisse Prophetã puto: Eiusmodi est iniqua via mulieris meretricis, quæ cum se abluerit, nihil dicit se fecisse prauum. De hac planè dictum est: quæ posteaquam est fonte abluta Saluatoris, delictorum vitia non meminit, virtutem prædicationis assumit: & viua aqua abstergens maculas suas, ad euangelizandum non conscientia peccati retrahitur, sed fidei calore cõpellitur. Nihil enim quodammodo se dicit fecisse prauitatis, dum fit nuntia veritatis: & obliuione abnegat impudicitiam, dum deuotione prædicat castitatem. Hæc enim virtus Christi Domini est, vt quamuis peccator qui eius vnda se lauerit, denuo in virginem reparatus nõ meminerit antè quod fecerit, & rediuiua natiuitate infantiæ innocentiã præferat, iuuentutis scelera non agnoscat, sitque virgo fide Christi, qui fuerat adulter corruptione peccati.

Tom.IIII. *De aqua contradictionis quæ significat cogitationum compugnantiam. In tract. super Psalmum xlv. exponendo titulum Psalmi.*

Probaui te apud aquam contradictionis. Est enim quædam in tribulationibus interna peccatorum sæua tempestas, quando sunt foris pugnæ, intus timores. Est aqua contradictionis, quãdo velut quodã maritimi salis æstu fluctuãt nostræ cogitationes, nec vlla in profundo mentium definitionis stabilitate placidantur. Tunc tempestas in abscondito, tunc aqua cõtradictionis, quę solo potest Christi sermone sedari, quo peccata nobis nostra dimittit, secundum quod ipse dignatus est dicere: Iam vos mundi estis propter sermonẽ quem loquutus sum vobis. Loquere Domine Iesu: verbum tuũ medicina est, verbum tuum lumen est, verbum tuum fons est. Tu loqueris, & culpa lauatur. Verbum tuum nostræ colluuionis ablutio est. Et quia de abscondito tempestatis, & de aqua contradictionis ductus est sermo, omnia nobis factum est Dei verbum. Caro factum est, vt carnem seruaret. Aqua factum est, vt aquam contradictionis sua gratia temperaret, & amaritudinem impietatis auferret. Ideóque scriptum est: Aqua alta verbũ in corde viri. Alibi verbum, alibi iterum consilium. Ibi enim consistit consilium, vbi bonum est Dei verbum. Et ideo tibi lex dicit: Attende tibi ne fiat tibi verbum malum in corde tuo: & dicat Iesus: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Misit enim Deus verbum suum vt sanaret hominem.

Ioan.15.

Tom.IIII. *Et quia per aquam potest significari cor nostrum, ideo libro super Beati immaculati, litera x. versu vij.*

Si quod intus est mundaueris, & exteriora mundasti: vt si aqua turbida influat, frustra lacũ putas esse mundandũ. Si fons profluat cœnolentus, receptacula tersisse nihil proderit, cũ in fonte sit vitiũ. Ipse tibi antè purgãdus est, vt fluat omne quod purũ est. Cor tuũ cogitationum tuarũ est scaturigo. In illo fonte vel turbida aqua impuritatis euomitur, vel synceræ pietatis vnda prorumpit. Didicisti cor esse mundandum, disce quemadmodum mundes. Mundat hunc fontem iustificatio legitima, hoc est confessio peccatorũ. Denique publicanus ille qui peccata propria fatebatur, iustificatus magis de templo quàm pharisæus exiuit: quia ieiunia sua & munera pharisæus atque innocentiam præferebat. Mũda ergo aquam tuam, illam aquam de qua dictum est: Aqua alta consilium in corde viri. Bonam tibi aquã natura dedit, nisi eam cœno tuo polluas, ipsa te diluit, si pura, si simplex, si etiã naturalis sit, si nihil habeat sordidum atque terrenũ. Quid mali est, si ea polluat aqua quæ mundare debebat? Sed non est aqua tua quæ te polluit. Ista aqua aliena est. Denique tibi dictũ est: ab aqua aliena abstine te. Aqua aliena mentitur & fallit, & contrarium naturæ tuæ profluet. Ideo ait: Filij alieni mentiti sunt mihi. Nam si alieni non fuissent, vtique non fefellissent. Ne ergo glorietur castum se habere cor, quẽadmodum Salomon dixit: sed qui gloriantur, in Domino glorientur, qui sanctis suis cor mundum creare dignatus est, & immaculatum facere iustificationibus suis. Quæ sint iustificationes audisti dicentem: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Ergo qui iniquitates dicit, iustificatur: qui autem iustificatur: non cõfunditur: quia pudorem peccatorũ matura cõfessione præuenit.

Et quia per aquam potest significari cor nostrum, ideo super Psalmum. Super Psal.45. Tom.IIII.

Sonuerunt & turbatæ sunt aquę eius: cõturbati sunt montes in fortitudine eius. Non bonæ aquæ quæ sonant, atque turbantur, & potũ præbere nõ possunt. Meliores sunt quæ pertranseunt, sicut scriptũ est: Inter mõtes pertransibunt aquę, & potabunt omnes bestię agri: suscipient onagri in sitim suam. Denique vbi legio dæmoniorum petiit & accepit potestatem vt introiret in porcos, & magno impetu se pręcipitauit mare, & aquę illæ gregis sui præcipitatione turbatæ sunt. Alibi quoque idem Dauid propheta sic ponit: Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ & timuerũt. Hoc est, bonæ virtutes, quæ verbi cælestis cognitione sunt placidæ, nõ sonitu & fragore terribiles. De malis autem virtutibus quid dicit? Et conturbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarũ. Abyssi Deũ non vident: & ideo turbationibus semper obnoxiæ sunt. Et exponit quid essent abyssi. Multitudo, inquit, sonitus aquarũ. Nam & bestia illa antichristus ex abysso ascendit, vt aduersus Heliam atque Enoch, qui propter testimonium Domini Iesu terris sunt redditi, præliaretur, vt legimus in Ioannis Apocalypsi: cui datũ est os loquẽdi magna, vt aduersus Deũ plena furoris conuitia & sacrilegij personaret. Sonuerunt ergo aquæ, id est, immundi spiritus cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini salutaris aduẽtu appropinquare sibi iudiciũ pertimescentes. Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ in Domini passione. Vnde dictũ est: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Et alibi scriptura dicit: Periit memoria eorũ cum strepitu. Diabolus sonum quærit: Christus silentium.

Luc.8.

Aquæ altæ dicuntur fideles: vel aqua alta est Ecclesia. Libro quarto de sancta virginitate, versus finem. Tom.X.

Audistis hodie dicentem Dominum Iesum Simoni: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Antè non ducebat in altum Petrus, quoniam piscabatur in stagno. Et si mare erat, altũ non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe. Aqua alta, cõsilium in corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideíque remigium, duc in cor viri. Hic per parabolam vocat ad Ecclesiam Petrum, quem secundum Matthęum simplici vocauit sermone dicens: Venite, & faciam vos piscatores hominum. Est & aliud mysterium. Duc in altum: quia antè in arena erat quando in synagoga erat, alta non erat aqua Iudęę. Denique & puteum altũ Samaritana putabat dicẽs: Et puteus altus est. Vnde mihi dare

habes aquam viuam? Non ergo ducere in altum poterat, quando cum Iudæis credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non poterant. Ideo dicitur Petro. Duc in altum: hoc est, duc ad Christum. Altus enim Christus, de quo dicitur ad Ioannem à patre. Et tu puer Propheta altissimi vocaberis. Duc ergo ad Christum. Et bene altum in quo est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Duc in altum, quia altus super altum custodiet & exaltabit. Ibi ergo altæ aquæ vbi Christus est, hoc est, fides altæ aquæ quæ timent Dominum quales illæ. Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ & timuerunt. Apud Iudæos alta aqua non erat, quia non erat in corde viri. Ideòque Dominus ait: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. In corde amat esse Christus. Sicut enim fuit Ionas in vētre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

Psal. 67. Mat. 12.

Aquæ super firmamentum similiter dicuntur sancti: & aquæ abyssi peccatores. In tractatu super psalmum xxxvj. versu viij.

Tom. IIII.

Et ideo in hac terra locus est peccatorum. Præterit terra, quomodo locus peccatoris poterit inueniri? Ego arbitror quòd ideo firmamētum inter aquam & aquā Deus esse præcepit, vt à virtutibus peccata discerneret, & superior aqua quæ laudat Dominum, vacua esset erroris: inferior peccato esset obnoxia. Denique illa Deū videt, hæc non videt. Quæ super cælos est, videt: quæ in abysso, non videt. Vnde etiam dictum est: Viderunt te aquæ Deus, & timuerunt, turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum. Meritò turbantur abyssi, super quas tenebræ sunt deformes, & ideo pacem habere non possunt. Vnde rogauit legio dæmoniorum vt in abyssum mitteretur: & se cum magno tumultu præcipitauit in fluctus, vt porcorum gregem quem repererat strangularet. Peccatores itaque abyssum petunt vbi caligo tenebrarum.

Mat. 8.

AQVILA. *De aquila naturali quo ad eius proprietates. Libro quinto Hexameron.*

Cap. 18. Tom. IIII.

Aquila quoque plurimo sermone vsurpatur, quòd suos abdicet fœtus: sed non vtrunque, verum vnum ex pullis duobus. Quod aliqui fieri putauerunt geminandorum alimentorum fastidio. Sed id non arbitror facilè esse credendum, præsertim cum Moses tantum testimonium pietatis in pullos suos huic dederit aui, vt diceret. Sicut aquila protegit nidum suum, & super pullos suos confidit, & expādit alas suas, & assumpsit eos, & suscipit super scapulas suas, Dominus solus ducebat eos. Quomodo ergo expandit alas suas si occidit alterum? Vnde puto non auaritia nutriendi eum inclemētem fieri, sed examine iudicandi. Semper enim fertur probare quos genuit ne generis sui inter omnes aues quoddam regale fastigium degeneris partus deformitas decoloret. Itaque asseritur quòd pullos suos radiis solis obiiciat, atque in aëris medio pio paruulos vngue suspendat: ac si quis repercussus solis lumine intrepidā oculorum aciem in offenso intuendi vigore seruauerit, is probatur, quòd veritatem naturæ obtutus constantia demonstrauerit. Sin verò lumina sua præstrictus radio solis inflexerit, quasi degener, & tanto indignus parente reiicitur, nec æstimatur educatione dignus, qui fuit indignus susceptione. Non ergo eum acerbitate naturæ, sed iudicij integritate condemnat: nec quasi suum abdicat, sed quasi alienum recusat. Hanc tamen vt quibusdam videtur regalis auis inclementiam, plebeiæ auis excusat clementia. Auis enim cui fulica nomen est, que Grecè dicitur phene, susceptum illum siue abdicatum siue non agnitum aquilæ pullum cū sua prole cōnectit, atq; intermiscēs suis eodē quo proprios fœtus maternæ sedulitatis officio, & pari nutrimentorū subministratione pascit & nutrit. Ergo phene alienos nutrit, nos verò nostros immitti crudelitate proiicimus. Aquila verò si proiicit, non quasi suum proiicit, sed quasi degenerem non recognoscit: nos, quod peius est, quos nostros recognoscimus, abdicamus.

Deu. 32. Aquilæ iudiciū de suis pullis. Fulica.

Aquilæ comparatur Christus multiplici de causa. In sermone quodam super illud Prouerbiorum xxx. Tria sunt mihi & c. Qui incipit: Mirum satis est, dilectissimi fratres.

Libro de Salomone, cap. 2. Tom. IIII.

Aquilam in hoc loco Christum Dominum nostrum debemus accipere, qui post venerandam resurrectionē, qua docuit humanum genus in vitam redire posse post mortem, velut aquila reuolauit ad patrem, prædā secū referens, id est hominē quem rapuerat de faucibus inimici. Hæc est aquila, quā Ezechiel in illā quadriformē sedē & Cherubin se vidisse retulit inter animalia, quæ mysticum vehiculum rotis iuncta portabant. Vnū animal simile vituli, aliud leonis, tertiū hominis, quartum aquilæ, sicut in Apocalypsi Ioānes se vidisse cōscripsit. Primū, inquit, animal simile vituli, secundū leonis, tertium hominis, & quartū aquilæ. Sed de hac animalium æqualitate alter locus ad tractandum necessarius est. Nūc interim quod cœpimus, explicemus. Hæc est aquila de qua scriptū est: Sicut aquila tegit nidū suum, id est Christus Ecclesiā. Et iterum inquit: In vmbra alarum tuarū sperabo. Et iterū: Renouabitur sicut aquilę iuuētus tua. Nam vt aquila colona, & quasi mater nidi semper vnius est, nec ad procreandā sobolē aliud aliquādo cubile perquirit, & cum primùm calidis ouis maturo ortu fœtus eruperit interior, pullos educit implumes: hos cōtra faciē feruidi solis opponit, vt qui ægrā & inualidā corusco radiorū appulsu aciē submiserit oculorū, materno dānatus arbitrio, & fratrū cōsortio separetur & deiiciatur in terrā. Et sicut auis ista inimica serpentum est, quos cum in aëre alarum remigio subuectando supportat, hos obunco rostro, & armatis quasi quibusdam telis pedibus suis lacerat ac diuellit: quos cum deuorat, calore suo interno noxium illud virus extinguit: ita ergo Christus Dominus vnam diligit Ecclesiam, vt aquila nidum suum, quam ab æstu persequutionis alarum suarum defendit vmbraculo. Sic quoque extra Ecclesiam proiicit, in quibus fidei lumen infirmum est, qui igneam Euangeliorum lucem vitiis secularibus inquinati, ferre non possunt. Et vt aquila serpentes deuorat, & eorum venena calore coquit interno, ita & Christus Dominus noster percusso dracone, id est diabolo lacerato, dum humanū sibi corpus assumit, peccatum illud, quod hominem tenebat obnoxium, tanquam perniciosum virus extinxit, sicut Apostolus ait: Et de peccato dānauit peccatū. Et alibi: Qui cum peccator non esset, pro nobis peccatum fecit. Ad hoc quoque Moses serpentem æreum in eremo suspendit in ligno, qui proprius erat typus corporis Christi: vt quicunque in eo suspiceret, non periret. Corpus enim hominis per transgresionem vas fuerat serpentis effectum. Sic & alibi ipse Moses virgam proiicit in terram, quæ in similitudinem est corporata serpentis, quæ & ipsa imago erat corporis Domini: ideo omnium Ægyptiorum potestatem is, quia tantæ virtutis in se typum gerebat, absorbuit. Hoc est ergo quod ait: Vestigia aquilæ volantis, quia etsi post passionem & resurrectionem suam præsentibus Apostolis Dominus noster ascendit ad cælum, tamen cuius hominis tam altus sensus & tantus est, vt explicare posit quomodo illa tanta maiestas de cælo aut venire dignata fuerit, aut redire? Cum hoc solùm nobis scire liceat, quod aut venit, aut redit? Quis enim cognoscere poterit quemadmodum verbum in virginē venerit, vt repēte conceperit, vt tam felicem fœtum partus virginalis effunderet, vt hominem Deus indueret, quem totus mundus nō potest nec sufferre nec capere? Inde est quod ait: Vestigia aquilæ volantis, id est Christi aduenientis ad terram, ac redeuntis ad cælos vestigia comprehendi enarrariq; non posse. Et vias, inquit, serpentis super petram. Dixi iam charitati

Roman. 8. 2. Cor. 5. Numeri 21. Exod. 4. Cap. 3.

charitati vestræ, quòd in vos is labens membris nitidus & volubilis coluber tractibus suis vestigium aliquod in petra, quia res est dura, nō faciat: indiciū enim monstri huius non nisi molli scriptura significatur in puluere. Nunc ergo videamus quis sit iste serpens, aut quæ petra in qua serpentis vestigium non apparet. Hanc petram Christū Dominum nostrū ambigere esse non debemus. Sic enim ait Apost. Bibebant autem de spiritali consequente petra, petra autem erat Christus. Et Psalmographus, In petra, inquit, exaltasti me. Et Moses in Cātico Deuteronomij, Lactauit eos mel ex petra, & oleū de solida petra: id est quòd dulcē daturus is esset Euangelij suauitatem, aut Spiritum sanctū per chrismatis vnctionē. Et alibi ait. Beatus qui tenet, & allidet infantes tuos ad petram: quod vtique in religiosis parricidium erat, si petra ista figuram corporis Christi nō haberet. Nemo enim beatus in funere est, qui infantes suos allidit ad petram: sed ideo beatus est, quòd illos cōiungit ad petram. Dixi ergo petram Dominum & Saluatorem nostrum in scripturis omnibus inueniri. Serpens autem ex ipso nomine quòd sit diabolus apparet, sicut callidior omnium bestiarum quæ sunt super terram, id est diabolus qui ideo serpens dicitur, quia occultè serpat. Et quod sensus hominis tenuiter inlabēdo pertentat, quos si conuicerit medullis se hominum atque ossibus implicat & immergit. Qui in corpore hominis quod omnipotens Christus Deus induerat, nulla malitiæ suæ potuit imprimere vestigia, quamuis illud ausus fuerit sæpe tentare, sicut ipse Dominus in Euangelio ait: Ecce venit princeps mūdi & in me nihil inuenit. Et alibi: Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non nocebit ei. Hæc est ergo petra, id est caro Christi, nulla inimici iniquitate respersa, in qua serpentis, id est peccati alicuius vestigium non apparet, vt scriptum est: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

1. Corinth. 10. Psalmo 60. Deuteron. 32. Psalmo 136. Ioan. 14. Psalmo 88. 1. Pet. 2.

Aquilæ debet anima nostra assimilari. Libro de bono mortis. Require supra, cap. de Anima. Aquilæ comparantur sanctis. In commentario super Lucam, libro vij. *Cap. 7. Tom. V.*

Vbi fuerit corpus ibi congregabuntur aquilę. Itaq; prius quæ sint aquilæ coniiciamus, vt quod sit corpus definiatur. Iustorum enim animæ aquilis comparātur, quòd alta petant, humilia derelinquant, longæuam ducere referantur ætatem. Vnde & Dauid animæ suæ dicit: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Si igitur intelleximus aquilas, de corpore iam dubitare non possumus: maximè si meminerimus quod à Pilato Ioseph corpus acceperit. Nōnne tibi videntur aquilæ circa corpus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene, & Maria mater Domini, Apostolorúmque conuentus circa Domini sepulturam? Nōnne videntur aquilæ circa corpus quando veniet cum intelligibilibus nubibus Filius hominis, & videbit eum omnis oculus, & qui eum cōpunxerit? Est etiam corpus de quo dictum est: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Circa hoc corpus veræ aquilæ sunt, quæ alis circunuolant spiritalibus. Sunt & circa corpus aquilæ, quę credunt Iesum Christum in carne venisse: quia omnis spiritus qui cōfitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Vbi ergo fides, ibi sacramentum, ibi diuersorium sanctitatis est. Est etiam corpus Ecclesia, in qua per baptismatis gratiam renouamur spiritu, vt occidua senectutis in rediuiuas reparentur ætates.

Psalmo 102. Ioan. 6.

Aquilæ renouatæ comparantur renatis baptismate. In sermone quarto de sacramentis ad neophytos. *Lib. 4. de sacramentis, cap. 2. Tom. IIII.*

Deposuisti peccatorum senectutem, sumpsisti gratię iuuentutem. Hoc prestiterunt tibi sacramenta cælestia. Denique iterum audi dicentem Dauid: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Bona aquila esse cœpisti, quę cælum petis, terram fastidis. Bonę aquilę circa altare. Vbi enim corpus, ibi & aquilę. Forma corporis altare est, & corpus Christi est in altari. Aquilæ vos estis renouati ablutione peccati.

Item in sermone de feria tertia post Pascha, qui incipit: Retinet sanctitas vestra me nuperrimè prædicasse. *Sermo. ord. 54. Tom. III.*

Retinet sanctitas vestra me hoc nuper rimè prædicasse, quòd homo in iuniorem ętatem per iustitiā reformetur, & quāuis fessus senio, rursus in puerum innocentiæ moribus renascatur, ita vt interueniente mysterio ex vetulis iterū videamus infantes. Innouatio enim quædam est, desinere quod eras, assumere quod antè nō fueras. Innouatio inquam est, vnde & neophyti nuncupantur, quòd nouitate quadam vetustatis maculas abiecerint, gratiā simplicitatis assumpserint, dicēte Apostolo: deponentes veterem hominem cum actibus suis, induite nouum qui secundum Deum creatus est. Vnde & Dauid sanctus ait. Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua: intelligens per gratiam baptismi occidua vitæ nostræ posse reuiuiscere, & iuuentute quadam renouari posse id quod in nobis fuerat delictorum vetustate collapsum. Vt autem intelligas quia de gratia baptismatis Propheta loquitur, innouationem ipsam aquilæ cōparauit, quæ auis assidua commutatione habitus sui lōgam ducere fertur ætatem, & vetustis iam fatiscētibus plumis noua pennarum successione iuuenescere, ita vt depositis antiquitatis exuuiis, rediuiua indumētorum natiuitate se vestiat. Vnde intelligimus quòd senectutē aquilæ non sentiant membra, sed plumę. De nouo ergo se vestit, & pullulantibus pennis vetusta mater iterū renouatur in pullum. Pullis enim tunc comparanda est, quando radiantibus illis plumis necesse est illi rursum meditari rudes volatus, & alarum olim exercitata remigia, tanquam nouella volucris intra nidum pigra compescere, quanuis illi sit volandi notitia de consuetudine, deest tamen illi de pennarum raritate fiducia. De baptismatis igitur hic sanctus Psalmographus prophetauit. Nam vtique neophyti nostri nuper baptizati, tanquam aquilæ depositis vetustatis exuuiis, noua sanctitatis indumenta sumpserunt, & fatiscentibus antiquis maculis sicut plumis leuibus, rediuiua gratia immortalitatis ornantur: ita vt in his senectutis occidua peccata senuerint, vita non senuerit. Tanquā aquila in pullum, sicut illi in infantiam renouati. Est eis seculi de conuersatione notitia, sed adest illis iustitiæ de reparatione securitas. Quid ergo sanctus Dauid dicat, adhuc diligentius videamus. Non enim ait, Renouabitur sicut aquilarum: sed sicut aquilæ, iuuentus tua. Vnius ergo aquilæ renouandam nobis asserit iuuentutem: quam vnam & solam aquilam rectè Christum Dominum dixerim, cuius iuuentus renouata est tunc, cum à mortuis resurrexit. Depositis enim corporalibus exuuiis, rediuiua carnis assumptione refloruit. Sicut ipse ait per Prophetam: & refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi.

Colloss. 3. Psalmo 102.

AQVILO. *Significat diabolum. In tractatu super Psalmum.* *In Psalm. 47. Tom. IIII.*

Quia Dominus secundum cæli tractum in Venerario passus est, vbi erat locus in latere Aquilonis. Ibi autem & mons Sion, ibi Hierusalem quæ in terris. Vide ne id quoq; videatur expressum, quia congregatio plebis Dei quæ erat Aquiloni coniuncta per culpam, Ecclesia Christi est facta per gratiam, vt iam non synagoga, sed Christi Ecclesia nuncupetur: & quia reliquię Iudæorum per electionem gratiæ saluæ factæ sunt, in ipsis Deus cognoscitur, in Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, qui graues & excelsi viri, id est, velut fundamentum & culmina sunt Ecclesiæ: quasi fundamenta graues, quos nulla grauis Aquilonis flabra concusserint, sed immobiles fidei seruauerint fundamentum, ne Ecclesia tota nutaret. Præcelsi quasi culmina, qui verticem eius turribus suę virtutis erexerint. Etenim sic in operibus suis conditor, & in ædificationibus suis ædificator agno-

scitur, vt etiam si nomen non audias, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas. (Et quid mirũ de humanis, cum ipsius creatoris æterni, qui non videtur à nobis, inuisibilia tamen eius per ea quæ facta sunt intelligamus) ita in excelsis & magnis domibus (quę domus nos sumus si libertatis & gloriæ fundamentum vsque ad finem firmum tenuerimus) Deus habitator agnoscitur, vt Deus Abrahã, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse enim verus Deus, qui tales viros præceptorum suorum institutione fundauit.

Continuationem huius sententiæ, require capite Apostolus.

Cap.2. Tom.IIII. ARA. *Ara est vbi inuocatur Deus. Libro primo de Abraham.*

Sanctus Abraham ad quercum vsque peruenit: Quo loco apparuit ei Dominus & dixit: Semini tuo dabo terram hanc. Vide quomodo promisso frequenti tanquam inualidum adhuc informet atq; instituat, & ipse memor sui, totum Deo deputet, nihil sibi vendicet. Ideo & aram ædificauit Deo qui apparuit ei, & recessit inde in montem contra orientem Bethel, surgentem adhuc solem iustitiæ cupiens videre: ideóque non in vallibus, sed in mõte tabernaculum sibi locauit, quia Deus montium est & non vallium. Et inuocauit nomen Domini. Vbi Bethel, id est domus Dei, ibi ara. Vbi ara, ibi & inuocatio Dei. Non immerito quoque processus tantos habuit, quia Deum sperabat sibi auxilio fore. Exercetur athleta Domini, & probatur aduersis.

Tom.IIII. ARANEA. *Aranearum telæ dicuntur Astrologi. Require infra, cap. Astrologus. Aranearum telæ terrena omnia comparantur. In tractatu super Psalmum trigesimum octauum.*

Vana & inania nõ sequamur, ne telã araneę texere iudicemur, eò quòd peccata nullã perpetuitatis possunt habere substantiam. Vnde cum videris aliquos studere facultatibus amplificandis, cumulãdis potestatibus, affectando decori, dices illud Isaiæ: Telam araneæ texunt isti quæ diuturna esse non potest, sed citò scinditur atque opus eius omne dissoluitur. Non enim supra solidũ aliquod firmamentũ locatur, sed in vacuo suspenditur. Nihil laxum, nihil molle verum Christi militem decet. Ecce enim qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Arguti sibi & industrij omnes auari vidétur. Quid argutius, quid sollicitius aranea? quæ operi suo diebus atque noctibus intendit, nec vllo sumptu vlláque impensa conficit vestimentum: sed vanum est omne quod fecerit. Sic homo omnis est qui opus suum supra Christi non constituit fundamentum. Vanè diebus & noctibus & ipse turbatur: cum eum plerunque araneæ modo etiam in ipso suæ improbitatis molimine operis sui ruina conuoluat. Et ideo sapiens qui cognoscit huius seculi vanitatem, non diuturnam vitæ huius precatur vsuram: sed ad illa æterna festinat, & labore huius corporis & dolore gestit absolui.

(Isai.59. Matth.11.)

Tom.IIII. ARARE. *Arare agrum, moraliter accipitur pro animæ cultu. Libro secundo de pœnitentia, capite primo.*

Agenda est enim pœnitentia non solùm solicitè, sed etiam maturè: ne fortè Euangelicus ille paterfamiliâs, qui arborem ficum plantauit in vinea sua, veniat, & quærens fructus in ea, si non inuenerit, dicat cultori vineæ: Succide illam, vt quid etiam terram occupat? Et nisi cultor vineæ interueniat dicens: Domine dimitte illam & hoc anno vsque dum fodiam circa illam & mittam cophinum stercoris, excidatur ficulnea. Stercoremus ergo & nos agrum hunc quem possidemus, & imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terram, & immundo cinere agrum aspergere, vt fructus vberiores colligant. Et quemadmodum stercoremus, docet Apostolus dicens: Existimo omnia vt stercora, vt Christum lucrifaciam: qui per infamiam & bonam famam meruit Christo placere. Legerat enim quomodo Abrahã dũ se stercus & cinerem fatetur, summa humilitate, inuenit Dei gratiam. Legerat quòd Iob in stercore residens, omnia quę amiserat recuperauit. Legerat prophetantẽ Dauid: Quoniã Deus de terra suscitat inopẽ, & de stercore erigit pauperem. Et nos ergo non erubescamus fateri Domino peccata nostra. Pudor est vt vnusquisq; crimina sua prodat. Sed ille pudor agrũ suum arat, spinas tollit perpetuas, sẽtes amputat, fructus adolet, quos in te mortuos esse credebas. Sequere illum qui bene arando agrum suũ fructus quæsiuit æternos. Maledicimur, inquit, & benedicimus: persequutionẽ patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tanquã purgamenta huius mundi facti sumus. Si & tu sic araueris, seminabis spiritalia. Ara vt peccatum auferas, fructum acquiras. Ille arauit vt persequutoris in se eradicaret affectum. Quid plus potuit nobis Christus afferre ad studium correctionis, quàm vt conuerteret & daret nobis ex persequutore doctorem?

(Phil 3. Gen.18. 1. Cor.4.)

Cap.6. Tom.V. *Item in commentario super Lucam, libro octauo.*

Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retrò aptus est regno cælorum. Otiosus in valle sedet, laboriosus in agro seminat. Debilis ad forum, fortis ad aratrum. Bonus odor agri: odor enim Iacob, odor agri pleni. Ager plenus est florum, plenus est fructuum diuersorum. Ara igitur agrum tuum, si vis dirigi ad regnum Dei. Floreat tibi bonorum seges fœcunda meritorum, sit vitis abundans in lateribus domus tuæ, & nouella oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Dicat anima tua Christo fertilitatis iam suæ cõscia & seminata Dei verbo, spiritalibus quoque inarata culturis.

Cap.11. Tom.IIII. ARBOR. *Arbores subito Dei voce ornauerũt terram. Libro tertio Hexameron.*

Diximus de herba fœni, nunc dicamus de ligno fructuoso faciente fructum secundum genus, cuius semen eius in ipso sit. Dixit & facta sunt, & subito vt supra floribus herbarúmque viriditatibus, ita hîc nemoribus terra vestita est. Concurrerunt arbores, consurrexerũt syluæ, vertices repente montium fronduerunt. Hinc pinus, hinc cupressus in alta se extulerunt cacumina, cedri & piceæ conuenerunt.

Cap.8. *Arbores terra Dei præcepto produxit. Eodem libro.*

Sunt nascentia quæ radice germinãt, vt arbores quæ non sunt satæ, ex aliorum arborum radice nascuntur. In arundine videmus, quomodo in extremo eius velut quidam sit nodus è latere, & inde alia arundo germinat. Est ergo in radice vis quædam seminarij. Insitiua quoque in superioribus germinant. Aliis igitur à radice, aliis diuerso munere series successionis acquiritur. Inest enim nascentibus singulis, aut semẽ, aut virtus aliqua seminaria, & ea secundum genus, vt quod nascitur ex ea, simile eorum quæ sata sunt, vel quorum de radice sit, germinet. De tritico triticum, de milio milium, de piro pirus albo flore prorumpit, castanea quoq; surgit de radice castaneæ. Germinet, inquit, terra herbam fœni secundum genus. Et continuò parturiens terra nouos se fudit in partus, induit se amictum viriditatis, gratiam fœcunditatis assumpsit, diuersósque compta germinibus proprios suscepit ornatus.

Cap.16. *Ibidem infra.*

Quòd si irriguis aquarum plerunque & segetes lætiores sunt, & virides fabæ, & hortorũ multiplex suscitatur & resuscitatur gratia, si viridantibus thoris fluuiorum exundantium ripa decoratur: quemadmodum ad verbum Domini, quod omni aquarum cursu est redundantius, subitò creatura virgultorum omnis effloruit? Festinarunt campi non commissam sibi frugem edere, ignorata horti olerum genera, florum miracula germinare, ripæ fluminum se vestire myrtetis: præparauerunt arbores cito surgere, cito

citò flore se induere, victum hominibus, pecoribus pabulum ministrare. Fructus cõmunis est omnibus, vsus quoque datus est omnibus. Simul vtrunq; arbores germinauerunt, aliud quo vesceremur, aliud quo refrigerante vmbra defenderemur à sole. Cibus in fructu, amœnitas in foliis: tamen quia præscia erat prouidentia creatoris, quòd fructum sibi maximè hominum auiditas vendicaret, reliquis prouidit animantibus, vt specialem his donaret alimoniam. Itaque esca his non mediocris in foliis est, in corticibúsque syluestribus. Ea quoque quæ ad vsum medendi proficerent, id est, succi, lachrymæ, surculi, pariter ministrata sunt. Itaque illa, quæ post experimento, vsu, & exemplo vtilia cognouimus, ea à principio creaturæ vsui apta donauit præscientia diuinæ maiestatis, & de sinu terrarum iussit exire.

Cap.13. *Nulla arbor est infructifera. Eodem lib.*

Sed quid ego in sola vite immoror, cum omnia genera arborum vtilia sint, alia ad fructum nata, alia ad vsum data? Nam & quibus non est fructus vberior, tamen vsus pretiosior est. Cedrus suspendendis tectorum apta culminibus, eò quòd huius materies & procera sit spatiis, nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoque commendandísque fastigiis habilis est cupressus. (Canticor.7.) Vnde & Ecclesia dicit in Canticis: Trabes domorum nostrarum cedrinæ, lacunaria nostra cupressina: in his esse declarans decora sui ornamenta fastigij, qui quasi trabes verticē Ecclesię sua virtute sustineant, & fastigium eius exornent. Laurus & palma ad insignia victoriæ. Lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est. Vnde & Ecclesia ait: Dixi, ascendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ eminentiam videns verbi & sperans quòd ad eius altitudinem possit ascendere & scientię summitatem, dicit: Ascendam in palmam, vt omnia relinquat inferiora, & ad superiora contendat, ad brauium Christi, vt suaues eius fructus capiat & gustet. Suauis enim virtutis est fructus. Populus quoque coronis arbor vmbrosa victricibus, & salix lenta vitibus habilis vinciendis, quid aliud mysticè declarant, nisi bona esse vincula gratiæ, vincula charitatis, vt vnusquisque suis vinculis glorietur, sicut gloriabatur & Paulus dicēs: Paulus vinctus Iesu Christi. His ligatus vinculis dicebat: Quis nos separabit à charitate Christi Iesu? (Roman.8.) Vinculis abstinentiæ, vinculis charitatis. His ligatus vinculis etiā Dauid ait: (Psalmo 136.) In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Buxus quoque elementorum apicibus vtilis exprimendis, leui materia vsum manus puerilis informat. Vnde ait scriptura: Scribe in buxo. Simul vt admoneat te ipsa materia, quæ semper viret, nec vnquam foliis exuitur suis, ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis, sed tibi semper per fidem germinet spes salutis.

Cap.eod. *Arbores diuersificantur in frondibus, ætate & sexu. Ibidem.*

Quid ergo enumerem quanta varietas arborum, quàm diuersus in singulis & pulcher ornatus, quàm patulæ fagi, quàm proceræ abietes, quàm comātes pinus, quàm vmbrosę ilices, quàm populi bicolores, quam nemorosa & rediuiua castanea, quæ simul vt excisa fuerit, tanquam syluam ex se pullulare consueuit: quemadmodum in arboribus ipsis ætas aut senilis aut nouella deprehenditur. (Aetates arborum quomodo sciuntur.) Iunioribus enim exiliores rami, antiquioribus validiora & nodosa sunt brachia. Illis folia læuigata atque diffusa, istis contractiora & aspera. Sunt etiam arbores, quæ senili atque emortua radice successionem sui, si forte cædantur, reparare nō nouerint: aliæ quibus aut iuuentus viret, aut natura fœcūdior est quibus excisio lucro potius quàm detrimento sit, vt per plures sui rediuiua successione renouentur hęredes. Est etiam, (De palma mare & fœmina.) quod mireris, ipsis sexus in pomis, est discretio sexus in arboribus. Nam vides palmam quæ dactylos generat, plerunque inclinantem ramos suos, & subiacentem cōcupiscentiæ atque complexus speciem prætendentem ei arbori quam marem palmam appellant rusticorum pueri. Illa ergo palma fœminea est, & sexum suum subiectionis specie confitetur. Vnde cultores locorum eius præiaciunt ramis eius dactylorum vel palmarum semina masculorum, quibus illi fœmineæ arbori velut quidam sensus perfunctionis infunditur, & expetiti concubitus gratia repræsentatur. Quo munere donata rursus erigitur, & eleuat ramos suos, & in veterem statum comam suam rursus attollit.

Arborum fructus sunt diuersi. Eodem libro. Cap.eod.

Docuimus non solùm inter diuersi generis arbores esse fructuum diuersitates, sed plerunque in eadem specie arborum compugnare sibi fructus. Alia enim species masculorum, alia fœminarum fructuum, sicut de dactylis suprà diximus. Quis autem possit comprehendere varietatum speciem, gratiámque pomorum, singularum quoque vtilitatem arborum, fructuum succorúmque proprietatem, quæ cuique rei apta viderentur: quemadmodum ægris visceribus hominum amariora poma medicentur, (Iuuamenta pomorum.) & inflationem, asperitatémque interiorem temperent, quemadmodum rursus humorum aspera, pomorum dulcibus temperentur? Denique ea medicina antiquior, quæ herbis curare consueuit & succis: nec vlla firmior sanitas, quàm quæ salubribus reformatur alimentis. Vnde secundum naturam docemur, quia sola nobis esca medicina est. Herbis certè vlcera aperta clauduntur, herbis curantur interna. Ideóque medicorum est opus, herbarum potestates noscere. Hinc enim medendi vsus inoleuit. Sed (Cap.14.) vt ad simplicia poma reuocemus stilum, alia sunt quæ coquuntur sole, alia quæ testis aut corticibus clausa cōplentur. Mala & pira vuarum quoque genera omnia nuda obiecta sunt soli: nucis autem & node, nucleíque fructus, & testa opertus & cortice alitur, tamen & ipse calore solis nascitur atque nutritur: & quantum pinea dēsitate nucleus absconditur, tanta deinde Domini prouidentia, vt vbi mollior fructus, ibi folij crassitudo †validius tegumentum tuendo deferat pomo, († Aliàs, densitudo.) quod videmus in fructu ficulneæ. Delicatiora itaque validioribus munienda sunt, vt & ipse quoque Dominus per Hieremiam docet dicens: Sicut ficus istas bonas recognoscam translatos Iuda, quos emisi de loco isto in terram Chaldęorum in bona, & confirmabo oculos meos (Hiere.24.) super illos in bona. Tanquā delicatos enim velut quodā misericordiæ suæ validiori sepsit tegmine, ne tener fructus maturius interiret. Denique de ipsis etiā in posterioribus dicit: Delicati mei ambulauerunt vias asperas. Quibus infra ait: Constantes estote filij, & proclamate ad eum. Hoc enim solum aduersus omnes procellas atque iniurias inuiolabile tegmen, impenetrabile munimentum est. Vbi ergo teneri fructus, ibi crassiora tegmina & munimenta foliorum. Contra autem, vbi fructus validiores, ibi teneriora folia, vt malus arbor docet: fructus enim validus, non multo indiget protectionis auxilio: nam ipsa protectionis crassioris vmbra pomo plus nocere posset.

Arborum folia siue frondes similiter diuersificantur. Ibidem. Cap.14.

Denique doceat nos pampinus naturæ gratiam, & diuinæ sapientiæ interna mysteria. Videmus enim ita scissum atque diuisum, vt trium foliorum speciem videatur ostendere: ita pars media distincta est, vt nisi inferioribus hæreret, separata spectantibus viderentur. Ea autem ratio videtur seruata naturæ, vt solem facilius admittat, & vmbram obtexat. Denique procerius media pars eius extenditur, & in ipsa summitate tenuatur, vt plus pulchritudinis quàm tegumenti præferat. Etenim brauij specie videtur effingere significans quòd vna inter pendentes cæteros fructus

habeat principatum, cui tacito quodam iudicio naturæ, sed euidenti indicio innascitur species, & prærogatiua victoriæ. Secum igitur habet brauium suum, quo & munimen sibi præberetur aduersus iniurias, atque aëris imbriúmque violentiam: & impedimentum non affertur ad recipiendum solis calorem, quo tepefacta alitur, coloratur, augetur. Folium ficulneæ quoque æquè propè vt pampinus quadrifida interscinditur diuisione, quod eò clarius videtur, quò maius est folium: sanè non ita vt pampinus vel ora omni, vel summitate crispanti. Sicut enim in ficulneæ folio crassitudo validior, ita in pampino species elegantior. Crassitudo igitur folij proficit ad tempestatis iniuriam repellendam, intercisio ad fructus gratiam vaporandi. Denique hoc genus pomi grandinem non citò, maturitatem citò sentit: quia & latere videtur aduersus iniurias, & patere ad gratiam. Quid ergo foliorum describam diuersitates, quemadmodum alia rotunda, alia longiora, alia flexibilia, alia rigidiora, alia nullis facilè ventis labentia: alia, quæ leui motu discutiantur aurarum? Inexplicabile est singularum rerum exquirere proprietates, & vel diuersitates earum manifesta testificatione distinguere: vel latentes occultásque causas indeficientibus aperire documentis.

Cap.15.

Cap.15.

Arborum humor variatur, vt patet supra, cap. Aqua. Arborum lachrymæ etiam diuersæ, ibidem.

Non mirum igitur si cum ipsa à se discrepet, discrepent etiam inter se lachrymæ arborum, quæ eiusdem aquæ alluuione generantur. Et cum vna sit omniũ causa, diuersus singulorum vsus, diuersa natura est. Aliam vim habet cerasi arboris lachryma, aliam lentisci. Disparem quoque balsami gutta odorata. Orientis ligna sudare produntur, diuersum quoque lachrymarum genus virgulta ferularum in Ægypto, ac Libya quadam vi secretioris naturæ illachrymant. Quid autem tibi referam (clementem licet esse sermonem) quòd electrum lachryma virgulti sit, & in tantæ materiæ soliditatẽ lachryma durescat? Nec leuibus id astruitur testimoniis, quando folia aut surculorum minutissimæ portiones, aut exigua quædam animantium genera, in electro sæpe reperiantur, quæ videtur, cùm adhuc gutta esset mollior recepisse, & solidata tenuisse.

Electrum virgulti esse lachrymam.

Cap. eodem.

Arborum differentiæ omnes explicari nõ possunt. Ibid.

Sed quid ego vili sermone decerno, cum alta atque pretiosa ratione naturæ cum isto sermone humanum alatur ingenium, naturam autem omnium prouidentia diuina formauerit? Vnde & velut habenis quibusdam verborum cohibenda diffusio est, ne quod Salomoni specialiter sapiẽtiæ munere diuinitus videtur esse collatum, vsurpatoriè videamur exponere differentias arborum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt abscondita & improuisa, sicut scriptũ est: quæ nec ab ipso tamen manifestata produntur, vt mihi videatur potuisse disputare de virgultorum generibus, non potuisse tamen plenius omne secretũ creaturæ explicare ratione.

Cap.16.

Arborum qualibet habet suum semen, vel aliquid loco seminis. Ibidem.

Ne fortè quis dicat, in multis arboribus neque fructum neque semen videri, & putet diuinum in aliquo vacillare præceptum, vt à veritate sit dubium: illud aduertat, quia nequaquam fieri potest, vt non aut seminibus vtantur vniuersa gignentia, aut habeant aliqua, quæ videantur cum virtute seminum conuenire. Idque si quis diligenter intendat, manifesta testificatione poterit comprehendere. Nihil videntur seminis habere salices: habent tamen in foliis granum quoddam, quod habeat virtutem seminis, vt eo commisso terris, tanquam posito surgat arbor de surculo, & tanquam de semine se exuscitet grano. De grano itaq; illo radix primùm coalescit, de radice pullulat, nõ solùm salicis, sed etiam reliquarum ad similitudinem huiusmodi generis

arborum sylua. Habent autem & radices virtutem seminis, vnde plerique ea ratione incrementum sui nemoris propagauerunt. Magna Dei virtus in singulis. Nec miretur aliquis, si in virgultis magnam Dei dixi esse virtutem. Siquidem magnam virtutem in locustis esse dixit & brucho, eò quòd diuinæ maiestatis offensa magno moderamine sterilitatis Iudaicæ atque inopiæ soluere-tur. Magna enim virtus sapientia, magna virtus prouidentia. Indigni enim erant qui vterentur fœcunditate terrena, qui læserant creatorem terrarum. Et verè magnus, qui miserabili fame nephas tantæ impietatis vlciscitur. Itaque, si magna virtute Dei sterilem bruchum terra generauit, quantò magis virtute magna, quæ fœcunda sunt, procreat? Quis pineam videns, non stupeat tantam diuino præcepto artem inolitam impressamq; naturæ: quemadmodum ab ipso centro distantibus licet mensuris pari assurgat glutino, quo proprios fouet fructus? Itaque per circuitum eadem species & ordo seruatur, & quidam in singulis plagis nucleorum partus exuberat, atque in orbem redit fructus gratia. Itaque in pinea ista imaginem sui natura videtur exprimere, quæ à primo illo diuino cęlestíque mandato priuilegia accepta custodit, & partus suos quadam annorum vice & ordine reseruat, donec consummatio tẽporis impleatur. Sed vt in hoc fructu gratam speciem sui signat, ita etiam in myricis, id est, humilibus virgultis, figurã improbæ calliditatis expresit. Sicut enim duplici corde viri vbique præsto sunt, & gratiam simplicitatémque apud bonos prætendunt, & vitiosissimis glutinantur: ita etiam & in inaquosis & in desertis contrario quodã vsu hæc virgulta nascuntur. Vnde & Hieremias dubia morum atque insyncera myricis comparauit. Hierem.17.

Cap.17.

Arborum aliquæ semper habent folia, & quo modo: Ibidem.

Vide in paruis quæ prouidentia sit Dei: Et quia comprehẽdere non potes, mirare, quomodo alia semper florentia reseruauerit, alia mutationes habere voluerit expoliationis & amictus. Inter cana niuium pruinas frigorum, viriditatem suam arua conseruant: & cum ipsa tecta sint gelu, partus sui tamen haud exiguam viriditatis speciem obtexunt. In ipsis quoque generibus arborum, quæ diuturnis frondibus vestiuntur, non mediocris distantia est. Seruat indumentum suum semper olea vel pinus, sed tamen folia sua sæpe commutant: nec ea quasi diuturna, sed quasi succedanea prætendunt suę arboris pulchritudini, perpetui integritate vestitus vice muneris obumbrantes. Palma autem virens semper manet conseruatione & diuturnitate, non mutatione foliorum. Nam quæ primo germinauerit folia, ea sine vlla substitutionis successione conseruat. Imitare ergo eã ò homo, vt dicatur tibi: Statura tua similis facta est palmæ. Serua viriditatem pueritiæ tuæ, & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepisti, vt plantatus secus decursus aquarum, fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum, & folium tuum non defluat. Hanc viriditatem gratiæ semper florentis in Christo secura Ecclesia dicit: In vmbra eius confugi & sedi. Hanc prærogatiuam doni virentis acceperunt & Apostoli, quorum nec folium vnquam potuit elabi, vt eorum etiam vmbra curaret ægrotos. Obumbrabat enim infirmitati corporis fides mentis, & florentia merita virtutum. Mane ergo plantatus in domo Domini, vt in atriis eius sicut palma floreas, & ascendat in te gratia Ecclesiæ, & sit odor narium tuarũ sicut mala, & fauces tuæ sicut vinum optimum, vt inebrieris in Christo. Cantic.7. Cantic.2. Tom.IIII.

De arborum comis, Require infra, capite Caput. Arbor bona Deus est. Libro super Beati immaculati, litera viij. versu iiij.

Ergo si laudantur homines in quibus plerunque aliena laudantur, quantò magis vnusquisque Dei sibi cõciliare

ciliare gratiam debet, vt dicat, Bonus es Domine. Nam si hoc dicatur homini, vt esse admoneatur quod forsitã non sit, & bonitatis etiam ipse prædicatione mitescat, errorémque immitis deponit affectus: quantò magis Deo laus sua est differẽda, qui nisi bonus esset, super terram quis stare posset? Proprium autẽ est Dei vt bonus sit. Denique in Euãgelio habes, quia arbor bona bonos fructus facit. Fructus Angeli sunt, fructus eius homines sunt: hoc est rationabiles sancti si Dei præcepta custodiunt. Fructus eius sunt qui nascuntur in terris, fructus eius sunt virtutes hominum. Meritò ergo arbor bona bonos fructus facit. Prius igitur radix laudetur, vt fructus posit probari. Sed alibi ait idem Dominus Iesus: & pater vester, qui bonus est, dabit bona data petentibus se.

Cap.24. Tom.V. *Arbor etiam Christus dicitur. In commentario super Lucam, libro septimo.*

Nec solùm semen est Christus, sed etiam minimum omnibus seminibus, quia non venit in regno, non in diuitiis, non in istius mundi sapiẽtia. Subitò autem velut arbor sublimẽ suæ verticem potestatis effudit, vt dicamus. Sub vmbra eius concupiui & sedi. Et frequẽter simul (vt arbitror) videbatur & granũ & arbor. Granum igitur est cum dicitur: Nõne hic est filius Ioseph fabri? (Mat.13.) Sed inter hæc verba creuit subitò testãtibus Iudęis, qui quasi latæ arboris ramos non poterant comprehendere, dicentes: vnde huic ista sapientia? Granum igitur est figura, arbor sapiẽtia est. In cuius frondẽtibus ramis ille nycticorax in domicilio, ille passer singularis in ædificio, ille raptus in Paradisum, in aëra rapiẽdus, & nubis tuta iam sede requiescit. Requiescunt etiam Potestates & Angeli cælorum, & quicunq; spiritalibus factis euolare meruerunt. Requieuit sanctus Ioannes cũ recumberet supra pectus Domini Iesu, imò & ipse eius arboris succo velut ramus extenditur. Ramus est Petrus, ramus est Paulus posteriora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens. In quorum sinus & quosdam disputationum recessus qui eramus longe, nos scilicet ex nationibus cõgregati, quos diu per mare mundi procella, & turbo nequitiæ spiritalis agitabat, assumptis uirtutum remigiis aduolamus, vt nos vmbra sanctorum ab istius mundi ardore defendat, certæ stationis iam securitate vernantes, eò quòd anima nostra grauibus ante, sicut illa mulier inclinata peccatis, erepta vt passer de laqueo venantiũ, in ramos Domini montésque migrauit. Itaq; ante superfluis obseruationibus iam & inani vanitate volitantes nunc vani, & inani leuitate volitantes, nunc iam per fidem Christi soluti manus, & liberi à vinculis sabbatorum, bonis operibus intendimus, & in ipsis epulis libertatem habemus, intemperantiam excludimus, ne liberi à lege cupiditatibus seruiamus. Lex enim ligauit sibi, vt absolueret cupiditatibus. Gratia quæ minorem abstulit seruitutem, multò gratiora præcepit. Omnia nobis licent, sed non omnia expediunt. Graue est enim potestate vti, vt sub potestatem recidas. Desiste esse sub lege, vt virtute supra legem sis.

Tom.V. *Propterea libro quarto de sancta virginitate, parte secunda, inducens illud: Lætare sterilis, & exulta desertum.*

In hoc deserto filiæ, arbor illa bona fructifera, quæ bonos facit fructus, incipit brachia factorum suorum diffundere, verticem diuinitatis attollere. Iuxta aquam nostræ ligna syluæ frutescant, quia sicut arbor mali inter ligna syluæ, sic dilectus meus inter medium filiorum. Et videns hoc Ecclesia lætetur & gaudeat dicens: In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis.

Tom.IIII. *Arbor dicitur lignum crucis. Libro super Beati immaculati, litera tertia, versu primo.*

Nos secundum Euangelium nunc viuẽtes, vmbram sequamur verborum Dei. Nathanaël sub arbore fici videbatur: Dauid in vmbra alarum Domini Iesu sperare se dicit. Zachæus in arbore sycomori ascẽdit vt Christum videret: nobis quoque expandit manus suas Iesus, vt totum mundum obumbraret. Quomodo nõ sumus in vmbra, qui crucis eius protegimur velamẽto? Quomodo nõ sumus in vmbra, quos crucifixus à malignitate seculi & corporis ardore defendit? An nescimus, quoniam verbum Dei veniens in hunc mundum, non sicut verbum aduenit quale erat in principio, quale erat apud Deum, sed semetipsum exinaniuit formã serui accipiens? Venit in nube leui, & cum esset virtus altissimi obũbrauit Mariæ, vt transfiguraret corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ.

Sub arboris huius vmbra quisque quiescere debet. Libro de Isaac & anima. Cap.8. Tom.IIII.

Sub arbore mali eleuaui te, illic parturiuit te mater tua, illic parturiuit te quæ peperit te. Bona anima quæ requiescit sub arbore fructuosa & maximè boni odoris. Nã si Nathanaël bonus, in quo dolus vllus nõ erat, sub arbore fici visus est, vtrique bona anima quæ sub arbore mali eleuata est sponso suo. Plus est eleuari quàm videri: plus est etiam à sponso eleuari. Nam etsi Nathanaël videbatur sub arbore, tamen anima eius sponsa nõ erat, qui occultè veniebat ad Christum, quia verebatur Iudæos. Non erat sponsa speciosa sicut luna, electa vt sol, quæ erat in vmbra: quia sponsa per diem nubit, publicè confitetur. Ideo ista sub arbore mali, illa sub ficu: quia hæc confessionis suæ odorẽ diffundebat longius, illa habebat puritatis innocentiæ suauitatem, flagrantiam spiritus non habebat.

Arbor dici potest hominum congregatio. Libro primo de pœnitentia. Tom.I.

Arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit: Congregatio enim mala bonũ fructum facere non potest. Arbor itaque congregatio est: fructus boni arboris, filij Ecclesiæ sunt: & ideo reuertimini ad Ecclesiam, si qui vos separastis impiè.

Arbor dicitur homo iustus. Libro de Noë & arca. Cap.16. Tom.IIII.

Altior & interior significatio demõstrat virum iustum amatorémque sapientiæ tanquam arborem fructuosam, internecatis quæ escã eius solebant arrodere, comam obũbrare, coarctare processus ramorum, velut exortem irrationabilium passionum, solum permansisse cum suis. Sui autem sunt puri animi disceptationes, quæ virtuti adhæreant.

In sermone quinto de sacramentis ad neophytos, inducens illud Cant. Descendat dilectus meus in hortum suum, & capiat fructum pomiferarum suarum. Lib.5. de sacrament. cap.3.

Quæ sunt istę pomiferæ? Lignũ aridũ factus eras in Adã, nũc per Christi gratiã pomifera arbor pullulasti.

Arbor fructifera debet esse quilibet homo. In commentario super Lucam, libro vndecimo. Cap.27. Tom V.

Arboribus quoque homines comparauit, subiiciẽs Propheta: Quia iam securis ad radices arborum posita est. Exempli autẽ ideo facta est mutatio, vt illo cõparationis processu quidã intelligatur hominis clementior iam profectus. Nã illi ante deformes ad vsum, nudi ad ornatũ, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectũ, iam in arborũ specie figurantur, quæ rationabili quodam naturæ munere, decoræ ad vsum, ad aspectũ venustæ, ad fructũ opimæ, surgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replentur fructibus, frondibus vestiuntur. Atque vtinã nos fœcundarum vsum arborum possimus imitari, meritísque crescentibus longæuæ humilitatis radice fundati, sublimes ab humo, decori ad speciem, adultos fructuosorum operum vertices erigamus, ne Euangelici securis agricolæ trunci radicẽ syluestris excidat. Væ enim mihi est si non euangelizauero: Sed vox ista Apostolica est. Væ mihi est si non media nocte surrexero ad confitendum tibi. Væ mihi est, si non peccata defleuero. Væ mihi, si dolum proximo meo

meo fecero. Væ, si non loquutus fuero veritatem. Ad radicē securis est posita, faciat fructū qui potest gratiæ: qui debet, pœnitētiæ. Adest Dominus qui fructū requirat, fœcūdet, viuificet, steriles deprehēdat. Anni tres sunt ex quo venit, & in Iudæis fructū inuenire nō potuit: vtinā inueniat in nobis. Iussurus est succidi infructuosos, ne terram occupent. Sed qui adhuc nō habet fructū, conetur vt afferat in futurum. Bonus ille cultor agri interueniet pro nobis infœcundis, pro nobis infructuosis, vt detur spatium, patientia deferatur, ne fortè & nos aliquem fructum Deo ferre possimus.

Lib. 8. Cap. 5. Tom. V. *Arbor etiam dicitur diabolus cū iniquis omnibus. Eodem volumine.*

Si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare & iactare in mare, & obaudiet vobis. De grano sinapis suprà dictū est. Nunc de arbore moro est disputandum. Arborē lego, non tamen arborem credo. Nanque ratio, qui profectus hic noster, vt arbor quæ laborantibus agricolis ferat fructus, eradicetur, & mittatur in maria? Licet hoc pro virtute fidei possibile iudicemus, vt sensibilibus imperiis natura insensibilis obsequatur: quid sibi vult tamen etiam ipsa arboris species? Legi quidem: Pastor eram caprarū vellicans mora: & puto Prophetā significasse nobis, quòd ex peccatorum grege peccator ipse conuersus sit; licet conueniat vt futurus Propheta gentium fructum quæsisse videatur in sentibus, cibum ex lentibus eruisse, decoloros & fœtidos greges gētium populos nationum, in suorum scriptorum pascuis nutriturus, vt spirituali refectione pinguescerent, ipse autem de peccatore cōuerso lac spirituale mulgeret. Sed cum in alio Euangelij libro, de monte dictū sit, cuius species nuda gignentium, vitium olearúmque ieiuna, infœcunda messibus, apta latibulis bestiarum, ferarúmque cursibus inquieta, extollentem se ad altitudinem nequitiæ spiritalis videatur exprimere, sicut scriptū est: Ecce ego ad te mons (Hier. 51.) corrupte qui corrumpis omnem terram. Congruit vt hoc quoque loco opinemur id dictum, quoniam fides spiritum excludit immundū, maximè cum arboris natura huic concurrat opinioni. Nam fructus eius primo albet in flore, deinde iam formatus rutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoq; ex albenti angelicæ flore naturæ & potestate rutilanti, præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. En tibi erit illud arbori moro dicentem: Eradicare & iactare in mare: cum legionem eiecit ex homine, in porcos transire permittit, qui exagitati diabolico spiritu se in maria demerserūt. Hic igitur locus hortatorius ad fidem, docens moraliter etiam ea quæ solida sunt fide posse dissolui. Ex fide autem charitas, ex charitate spes, & rursus in se quodam sancto circuitu refunduntur.

Cap. 15. Tom. IIII. ARCA. *Arca Noë figurat corpus humanum. Libro de Noë & arca.*

Et clausit Deus à foris arcam. Sermo manifestus est secundum literam. Claudenda fuit arca, & tuto sepienda munimine, ne eam vaga diluuij fluenta penetrarent. Altioris quoque sensus non incongrua interpretatio, si corpus humanum (cui arca hæc quæ describitur figuratur) septum corio, indicemus à frigore æstúque defendi, quod artifex Deus ad omnium membrorum protectionem naturalibus vestiuit exuuiis, & quodam circunfuso induit operimento, vt neque frigore congelascat, neq; æstiuo calore soluatur. Exundauit igitur aqua, & leuauit arcam, & ferebatur super summum aquarum. Non immerito exundauit aqua, quando cæli cataractæ apertæ sunt: & de terra erupti sunt fontes aquarum & flumina. Quod magna emphasi dictum est. Vbi enim eruptio, ibi irreuocabilis effusio sit necesse est. Nec retineri facilis ingentium prolapsio fluentorum. Manifestum est igitur quod scriptum est. Verum si altius spectandum putes, caro nostra diuersis agitatur fluctibus, & freti modo fluctuat passionibus, quibus huc atque illuc tanquam super vndas molestiarum suarum, nunc fame, nunc siti, nunc cupiditate, nunc gaudio, nunc dolore iactatur. Illud quoque non prætereundum arbitror, quia scriptura non præteriit quantis numero cubitis aqua super terram fuit. Quindecim enim cubitis super excelsos montes aquam fuisse dixit. Simplex itaque intellectus patet. Allegoria autem quinque sensus complectitur, qui sunt in corpore nostro velut excelsi montes, qui hanc carnem passionum obumbrant, & plerunque incursantur bestiis, & exagitantur condensa & opaca eorum. Vnde & Dominus per nationum credentium fidem, veniens ad Ecclesiam suam, venit à Libano, sicut ait Abachuc propheta dicens: Dominus veniet à monte vmbroso & opaco. Ecclesia quoque venit à Libano, sicut habent Cantica canticorum. Ita enim legimus: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano. Transibis & pertransibis à principio fidei, à cubilibus leonum & montibus pardorum: quod gentiles populi qui velut bestialium passionum graues patiebantur incursus, nūc altitudine fidei & sublimitate deuotionis meant. Per hos igitur mōtes Christus aduenit, comprimens Euangelicis disputationibus feroces istius corporis motus, atque illam altitudinem cordis & se extollentem superbiam obedientia & humilitate sui destruens: meritóque fructus mansuetudinis ferre cœperunt, quos ante grauium passionum diluuia sustinebant. De numero autem cubitorum, sic quidam ante nos existimauerunt, quòd quinque sensus triplicem collectionem habeant, eò quòd visus visibile videt, & auditus audibile audit, & odoratus odorabile odoratur, & gustus gustabile gustat, & tactus quod tangendi substantiæ subiacet, tangit. Ideo quinque sensus tripliciter æstimati sunt, vel secundum illud: Scribe tibi tripliciter. (Prouer. 22.) Ego tamen illud commodius puto, vt sensus terreni hominis atque animalis & spiritalis accipiam, quos illa diluuij fluenta transcenderint. Meritò mortua est omnis caro quæ mouebatur. Quod & secundum literam liquet, & propriè ac naturaliter carnis corruptelam indicio procellosæ commotionis expressit. Commotio enim vitiosa non est, nisi per affectus corruptionum. Mouet enim voluptates caro, & ipsa voluptatibus commouetur. Talis enim commotio corruptelam creat. Causa autē corruptelæ, commotio istius mundi est per quam anima vniuscuiusque degeneratur. Cum enim vitiosæ passiones mentem mouent, corruptela generatur: cum excitant studia virtutum, disciplinæ perfectus est.

Arca illa etiam causa ostij & sentinæ, nostrum præfigurabat corpus humanum. Libro sexto Hexameron. Cap. 9. Tom. IIII.

Denique in Genesi arca Noë ad fabricā humani corporis accipitur, de qua dixit Deus: Fac tibi arcam ex lignis quadratis, nidos facies in arca, & bituminabis eam intus & foris bitumine, & sic facies arcam. Et infra: Ostium verò ex transuerso facies, inferiora autem arcæ bicamerata & tricamerata facies. Hoc ergo significat Dominus quòd ostiū ex posteriori sit parte, per quod egerantur ciborum superflua. Decorè enim creator noster ductus reliquiarum à vultu hominis auertit, ne dū aluum purgamus, inquinaremur aspectu. Simul illud considera, quod ea quæ pudoris plena sunt, eo loco constituta sunt, vbi operta vestibus elucere non possunt.

Item libro primo de officiis, quod require supra capit. Absconsio. Arca testamenti figurabat Christum. Libro de fuga seculi. Cap. 3. Tom. I.

Caput omnium est Christus, ex quo totum corpus producitur, & mutua sibi igitur connexione coniungitur, incrementum sui in ædificationem charitatis accipiens. Hoc est igitur verbum quod supereminet, quod Mosi in illius arcæ testamenti testimonij ædificatio-

ne ai

ne dicit: Immittes in arcam testimonij quodcunque dabo tibi, & facies impositionem propitiatorij. Et infra: Impones propitiatorium super arcam desuper, & immittes testimonia quæ dabo, & innotescam tibi inde, & loquar tibi desuper: hoc est, inde vbi super cælos est, vbi apud patrem est, inde tibi loquar.

ARCVS. *De arcu cæli naturali & mystico. Libro de Noë & arca.*

Cap. 27. Tom. IIII. Consideremus diligentius quid sit quod ait. Arcum meum ponam in nube, & erit signum testaméti æterni inter me & terrã, & erit cum in nubila venerit nubes super terrã, parebit arcus meus in nube, & memor ero testamenti mei. Non enim, sicut pleriq; arbitrantur, arcum istum dicit quem aiunt homines esse, quo pluuiarum signa aliqua declarentur, in quo colores diuersi tanquam radiorum solis nunc rutilantium, nunc lumine clariore lucentium figurantur. *Arcus in nubibus quid.* Vnde & pluuia futura significatur, eò quòd inconstantia quædam serenitatis versicolora specie demonstretur. Arcum hunc Irim quidam vocant. Sed absit vt hunc arcum Dei esse dicamus. Hic enim arcus qui Iris dicitur, per diem videri solet, per noctem non apparet. Etiam per ipsum diem, si obductus aër tetris nubibus fuerit, ne sic quidem videtur, ni forte cum grauiores nubes se cœperint relaxare. Ergo videamus, ne quia arcus quo sagittæ iaciuntur, nunc tenditur, nunc resoluitur, quandam extensionem: & remissionem videatur scriptura significare, per quam neque penitus per nimiam extensionem vniuersa rumpantur, sed sit quædam mensura, & quoddam diuinæ virtutis examen. Est ergo virtus inuisibilis Dei, quæ & specie istius arcus extendendi & remittendi moderatur pro diuina voluntate misericordia, potestate, quæ neque omnia confundi nimia solutione, neque disrumpi nimia irruptione patiatur. Quam ideo in nubibus dicit poni, quia tunc maximè opus est diuinæ auxilio prouidentiæ, quando agmina nubium in procellas tempestatésque coguntur. Ideóque dicit: Arcum meum ponam. Arcus enim instrumentum iaculandæ sagittæ est. Itaque non ipse arcus vulnerat, sed sagittæ. Et ideo Dominus in nubibus arcum magis quàm sagittã ponit, id est non illud quod vulnerat, sed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non soleat.

Arcum diaboli Christus confringit. In tractatu de Naboth paupere. Cap. 14. Tom. IIII.

Ipse est qui speculatur æterna, & habitat in Sion, cõfringens omnia spiritualium instrumenta bellorum, conterens arcus quibus diabolus ignita dirigens iacula, graues pectoribus hominum solet immittere passiones. Sed illa iacula iusto nocere nõ possunt, cui Deus lux est: tantúmque abest à caligantiũ horrore tenebrarum, vt aduersarius locum in eo habere non possit, qui etiam principibus consueuit se infundere, sicut infudit Iudæ proditori, concidens tanquam in lignorum sylua fidei ianuas, vt in cor eius haberet ingressum, & æterni nominis tabernaculum possideret. Ergo ille quasi improbus vsurpator cõcidit ianuas, vt violẽtus introeat: Dominus autẽ quasi pius illustrat seruulos, & eorũ fulgentibus meritis, & claritate virtutũ tenebras mũdi huius illuminat. Hanc pacifici atq; mansueti habent apud Deum gratiã, sobria mentis suæ tranquillitate fundati.

Item in tract. super Psal. xxxvj. Tom. IIII.

Arcus, inquit, peccatorum Dominus confringat. Arcum autem suum posuit in nube, quo diluuia cessarét, tranquillitas refunderetur. Vnde credendum quia aduersarius & malignus arcum extendit suum, vt animis quietis moueat tempestates, excitet flatus. Oremus ergo vt arcum malignitatis dissoluat Dominus Deus noster. Adsit pauperi suo & inopi, qui propter Dei timorem duxit non affectandas esse diuitias, non occupanda minorum prædia, non viduas relictis maiorum hæ-

A reditatibus exuendas.

Quòd etiam diabolus habet suum arcum. Ibidẽ supra.

Arcus quem extendunt peccatores, mens est eorum: & sagitta quã iaciunt, sermo est venenatus. Sicut enim sagitta Christus est, qui est verbum Dei, cui dicitur: Posui te sicut sagittam electam: quæ profertur ex pharetra Dei: ita sagittæ sunt perfidorum, quę arcu quodam iniquitatis emissæ, incautum vulnerant innocentem nisi ignita eorum iacula scuto fidei repellantur. Et ideo solicitus esse debes in prælio, quia pugna tibi non solùm aduersus carnem & sanguinem est, sed aduersus quoq; ipsas nequitias spirituales quæ non videntur. Abundet tibi arma fortia Deo, vt facile possis quæ volueris tela depromere: ne pauperem te & inermem hostis possit opprimere. Esto Deo fortis, Deo diues, vt dicatur de te: Prouerb. 13. Redemptio animæ viri diuitiæ eius. Abundato thesauro sapientiæ, esto diues in verbo & operibus bonis, vt possis esse munitus. B Fuge diuitias peccatoris, ne inueniat vbi vulnerare te possit. Esto misericors, vt inuulnerabilis maneas, vel curare te possis si fueris vulneratus. Est & pauper quem volunt aduersarij vulnerare, ex illo numero, de quo saluator dicit: Beati pauperes spiritu &c. Mat. 5.

Arcus Christi præualet. In tractatu super Psalm. xliij.

Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus nõ saluabit me. Sed si in arcu sperandum est, in Dei certè arcu sperandum est, quem posuit in nube, vt à diluuio genus humanum timere desineret. Isto arcu nos protegit, quo arcu & iaculatur sagittas, quibus percutiat inimicos aduersarios nostros. Vnde ait: Liberasti enim nos ex affligentibus nos, & eos qui oderunt nos confudisti. In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebuntur in secula. Audi quomodo nos liberet: quia sagittis, quas iaculatur è cælo, terræ interiora penetrantur, vt motus omnis terrenus intereat, & quiescat: sicut in posterioribus ait, De cælo iaculatus es iudicium, terra tremuit & quieuit. C Sic igitur liberamur dum confunduntur inimicæ & etiam aduersariæ potestates, vel sapientia carnis istius retusa cælestibus imperatis, in suis criminibus erubescit, & flagitiorum suorum pudore confunditur: adulter in libidinis suæ flammis, & vesani amoris incendio: auarus immoderatæ cupiditatis ardore (qui aliena rapiendo, quò plura inuaserit: eò maiora desiderat) ebriosus in temulentia: facinorosus in scelere: qui & hìc confunduntur grauissimè, sed multo amplius confundentur, cum viderint sanctos Domini resurgentes, & Euangelicum istud impleri: quod ait Dominus: Multi dormientium in terræ monumentis resurgent: isti in vitam æternam: & hi in opprobrium & perpetuam confusionem.

In tractatu super Psalmum xlv. versu octauo.

Abstulit Dominus bella quæ mouebat nobis nequitia spiritalis: & deuicto diabolo, pacem suam nobis reliquit. D Arcum confregit, de quo ignita aduersarij iacula spargebantur. Et scuta perfidiæ combussit igni: vt scutum fidei inuiolabile permaneret.

ARDEA. *Auis libro quinto Hexameron.*

Ipsa ardea quæ paludibus inhærere consueuit, notas deserit sedes imbrésque formidans, supra nubes volat, vt procellas nubium sentire non possit. Cap. 13. Tom. IIII. Consideremus diuersas volucres maris, quemadmodum imminente ventorum motu, ad tutiora & tunc temporis dulciora sibi stagna se conferant, atque in abscondito terrarum sinu incognita sibi alimenta rimentur. *Ardea.*

AREA. *Areæ primitiæ quæ esse dicantur. Libro secundo de Cain & Abel.* Cap. 1. Tom. IIII.

Illa quæ sancta sunt, primitiua sunt nostrorum sensuum. Ista velut de quodam grege sunt, & vilitate plebeia, quod variis videtur Moses nominibus significasse. Hoc enim declarat etiam illa area legis mystica, de qua ait: Initia areæ tuæ & lacus tui non nouissi

nouissima facies. Primitiua filiorum tuorum dabis mihi. Sanctæ commotiones sensuum nostrorum: quæ secundum virtutem sunt, ipsæ sunt primitiæ areæ spiritualis. Propterea etiam rurali areæ comparatur, in qua ventilantur frumenta. Sicut enim in hac rurali area excutitur triticum atque hordeum, & dum sæpius ventilatur, separatur à paleis, quia paleæ cæteráque purgamenta mesis in diuersum leuis auræ spiramine dissipantur, illa verò quæ solidiora sunt, in locum eundem excusso puluere relabuntur: Ita cogitationum nostrarum fruges, quæ sunt solidæ atque optimæ, puram atque synceram exhibent virtutis alimoniam, sicut scriptum est: Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. (Mat 4.) Quæ autem inutiles sunt ac vacuæ, dispergantur vt fumus ac nebulæ: Quia sicut fumus oculis, sic iniquitas vtentibus ea. Et rectè fumo iniquitas comparatur, quę velut quadam seculari caligine, aciem mentis obducit. Et ideo dicit Dominus: Cum intraueritis terram ad quam induco vos, & cum manducare cœperitis de panibus terræ illius, offeretis oblationem separatam Domino, primitias conspersionis vestræ panem, sicut oblationē de area, & sic offeretis primitiam confusionum vestrarum, & dabitis Domino.

(Tom.IIII.) ARENA. *In commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. sexto, pertractans illud, Abrahæ nanque promittens Deus &c.*

Benedicens, inquit Deus, benedicam te, hoc est in stellis cæli, per quas sancti designantur de eius semine futuri, intelligi potest dictum, Multiplicans multiplicabo te, & hoc in arena maris, per quam peccatores populi illius designari possunt. Vtraque enim Deum dixisse legitur, vbi ait: Et erit semen tuum sicut stellæ cæli, & sicut arena: quæ est in litore maris.

(Cap.11. Tom.IIII.) ARGENTVM. *De argento distinguitur. Libro de Ioseph.*

Ioseph quidem inebriauit vt falleret, scyphum misit, vt fratrem quem diligebat pia fraude reuocaret. Sed refulgent diuina mysteria. Hoc inuenit in nobis Christus argentum, quod ipse donauerat. Habemus naturæ argentum, habemus & gratiæ. Natura est opus creatoris: gratia munus est redemptoris. Etsi non possumus videre dona Christi, ille tamen donat & operatur occultè: & donat omnibus, sed seruare paucorum est, & non amittere. Non omnibus tamen donat omnia. Triticum multis datur, scyphus vni qui prophetico & sacerdotali donatur munere. Non enim omnes, sed Propheta dicit: Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. In corpore ergo Pauli iam doctrinæ cælestis eloquium refulgebat, cum esset eruditus in lege. Sed quia adhuc iustitiæ Dei subiectus non erat, intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modiū. Missus tamen Ananias qui benedictionem daret, manū imponeret, saccum solueret, sacco soluto reluxit argentum, & decidētibus squamis velut quibusdā sacci vinculis statim vidit. Vinculū eius perfidia erat: absolutio eius fides facta est. Et ideo tanquā soluto sacco, hoc est, deposito legis velamine, quod supra cor est positum Iudæorum, conuersus ad Dominum, liber à nexu, adeptus gratiam libertatis, ait: Nos itaque omnes reuelata facie gloriam Dei speculantes, ad eandem imaginem reformamur. Soluto enim calciamento legis, nudo vestigio liberi sermonis Euangelium prædicabat. Tenebant enim eum Iudæi, & impedire cupiebant, sed vbi in eius sacco argentum resplenduit, sciderunt vestimenta sua, & reuersi sunt retrò. Libera ergo pro Christo paupere prædicatio nudauit populum Iudæorum, & omnē eorum rescidit gratiam. Ideóque retrò regressi sunt, qui ante se videre non poterant. Retrò redeunt, qui Christum amittunt. Denique in Euangelio cum corriperent ad mortem Dominum Iesum, redeuntes retrò ceciderunt in terram. Merito retrò reuertebantur, qui in terrenam labem ab illa cælesti gratia recedebant.

Argentū etiam aliter dupliciter accipitur. Eodem lib. (Cap.9.)

Argentum quoque duplex non otiosa munera esse quis dubitat, cū & patriarchæ vita, & Apostoli sermo semper virescat in pectoribus singulorū, & eloquiū sanctorum sicut argentum igne examinatum, præcepti salubris fulgore resplendeat? Nec immerito duplex argētum referunt, in quibus Pauli præfigurabatur aduentus, qui laborantes presbyteros in verbo atque doctrina dupli honore donabat.

Non argento, sed fide emitur Christus. Ibidem supra. (Cap.8.)

Et illi quidem argentum detulerant, sed bonus Ioseph frumentum dedit, argentum reddidit. Non enim pecunia emitur Christus, sed gratia. Pretium tuum fides est. Hac emuntur diuina mysteria.

Argentum significat gratiam nostræ redemptionis: quæ quidem gratia gratis data est nobis. Eodem libro. (Cap.9.)

Maior domus respondit illis: Propitius sit vobis Deus, nolite timere. Deus enim vester, & Deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in sacculis vestris. Argentum vestrum probum acceptum habeo. Illi enim dixerant: argentum vniuscuiusque in sacculis nostris inuenimus: argentum nostrum ad pondus retulimus. O magna mysteria & euidenter expressa. Hoc est dicere: Cur inflamini habere argentum vestrum vos in sacculis? Sæpius vsurpatis. Quid enim habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini, quasi nō acceperitis? Iam saturati estis, diuites facti estis, quia argentum habere vos creditis, sed argentum vobis Deus patrum vestrorum dedit. Ille Deus vester, ille patrū vestrorum Deus est, quem negastis. Sed ignoscit, sed indulget, sed recipit, si reuertamini. Ipse est qui vestrum non quærit argentum, suum donat. Ipse vobis dedit argentum in sacculis vestris. Iam sacculi vestri argentum habent, qui lutum habebant & ideo vester est qui dicit: conscidisti saccum meum, & induisti me lætitia. (Psalmo 29.) Lætitiæ munus est Christus, ipse est argentum vestrum, ipse est pretium vestrum. Non exigit à vobis Dominus Iesus frumenti sui pretium, non quærit vestri pondus argenti. Argentum vestrum reprobum est, argentum seculi non est bonum. Argentum vestrum probum acceptum habeo. Hoc est, nō illud est materiale argentum, sed spirituale. Argentum vestrum habeo, hoc est probum, quod fida deuotione quasi Iacob filij detulistis, quod sine damno datur, & sine vllo dispendio numeratur, quandoquidem tali pretio detrimētum mortis excluditur, lucrum vitæ acquiritur.

Sed aliter moralizat argentum & etiam aurum. In Epistola ad Irenæum post medium. pertractans illud Apostoli primæ ad Corinth. iij. Si quis super ædificat supra fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, &c. (Lib.9. Epistol. Epist.72. Tom.IIII.)

Audisti aurum & argentum: putas hoc materiale, cōgregare desideras, sed ludis operā. Hoc aurum & argentum onus habet, fructum non habet: Onus quærentis est, sumptus hæredis. Hoc aurum sicut lignū exuritur, non perpetuatur. Hoc argentum in die illo detrimentum vitæ tuæ non lucrum affert. Aliud aurum, aliud argentum à te quæritur, hoc est, sensus bonus verbum optimum, de quibus dicit Deus, quia dat vasa aurea & argentea. Hæc sunt munera Dei, eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum septuplo: gratia sensus tui, nitor casti sermonis exigitur, splendor fidei non tinnitus argēti. Hoc manet, illud perit: hoc mercedem habet & migrat nobiscum, illud detrimentum habet quod hîc relinquitur. Si quis diuitum putat quod illud argentum repositum & reconditum ei suffragari possit ad vitam, onus inane portat quod iudicij ignis absumat. Hîc relinquite ligna vestra diuites, vt onus vestrum futuro incendio incrementum non addat. Si erogaueris, minuitur onus: & quod remanserit, onus non erit. Noli auare recondere,

condere, ne fias nudo quidem nomine Christianus, opere Iudæus, cum aduerteris onera tua tibi esse supplicio. Dictum est tibi non per vmbram, sed in sole: Si cuius opus manserit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur.

Tom.V. ARGVERE. *Non arguere peccatum, malum est. In commentario super primam epistolam ad Corinthios, cap. quinto.*

Peccatum vnius quod non arguitur cognitum, multos contaminat: imò omnes qui norunt, & non deuitant: aut cum posint arguere, dissimulãt. Non enim sibi videtur peccare, quãdo à nullo corripitur aut vitatur.

Tom. eod. *Argui debet à pluribus In commentario super primam epistolam ad Galatas, cap. primo pertractans illud: Et qui mecum sunt fratres.*

Postquam authoritatem suam commendauit, adhuc auget ad causam, vt cæteros qui secum erant, omnes commotos aduersus eos ostenderet. Quamuis sufficeret authoritas eius, nec posset refutari, tamen vt grauet factum illorum, quo à prima fide destiterant, multos accensos secum ad errorem illorum arguendum designat. Facile enim poterit quis intelligere errare se, si à multis se videat reprehensum.

Tom. eod. *Arguendum est cautè secundum tempus. In commentario super epistolam ad Ephesios, cap. v.*

Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Monet ne malorum actibus per consensum polluamur: qui sunt infructuosi erga bonum, & quæstuosi ad malum. Magis autem & obiurgate: nam quę in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam dicere. Non solum alienos vult eos esse à malis actibus, sed & arguere mala facta eorum qui in occulto turpiter operantur. Tunc enim probantur peccata si arguantur, vt admirentur filios lucis, à quibus cum iustè arguuntur, contradicere non poterunt, sed magis eos reuerebuntur. Omnia autem cum obiurgantur manifestantur. Verum est, quia tunc videntur peccata cum obiurgantur, quia qui peccat quandiu non corripitur, minimè sibi videtur peccare. Omne enim quod manifestatur lux est. In manifesto ambiguitas non est, nec excusari potest quod palam delictum est. Sicut enim apparente sole, dies esse negari iam non potest: ita & manifestato peccato, obiurgatio falsa videri.

Cap. eod. *Ibidem infra.*

Nolite effici imprudentes, sed intelligentes quæ est voluntas Domini. Dominus Iesus paci studendum monet. Et vas electionis, si potest fieri, inquit, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habentes. Et ad Timotheum ait, Seruum Domini non oportet litigare, sed manifestum esse ad omnes. Hæc est voluntas Domini, vt quæ agenda sunt à seruis eius cum modestia agantur. Perturbatio enim & strepitus siue contentio cum animositate inimicitiam generat. Hæc igitur propter superiora subdidit, in quibus vult Dei seruos corripere delicta hominum peccatorum, vt quia per hoc solet oriri dissensio & rixa, cum temperantia & mansuetudine arguant peccatores, ne ad iracundiam prouocati insiliant ad litem. Ideóque prudenter istud curandum monet, vt sit profectus.

Roman. 12.

1. Timot. 2.

Tom. IIII. *Argui quilibet debet velle. In tract. super Psal. xxxvij.*

Domine ne in ira tua arguas me, neque in ira corripias me. Qui pœnitẽtiã agit, paratus esse debet ad opprobria perferenda: iniuriásq; subeundas, nec commoueri si quis ei peccati sui crimen obiiciat. Cum enim accusare se debeat ipse, quemadmodum alium nõ sustinet arguentem? Quòd si ab homine argui timere non debet, quãtò magis à Domino Deo suo, cui omnes etiam in iis quæ sunt occulta peccamus? Cũ præsertim condemnatio præsentium, absolutio futurorum sit. Qui autem non condemnantur in seculo, cum hominibus non flagellabuntur. Væ mihi si de me dicatur: Habet merce-

A dem suam. Si bonum factum hac condemnatur sententia: quantò magis crimen grauatur. Nam si misericordia facili iactata sermone, fructu frandatur ęterno: quãtò magis iniquitatis pœna acerbi fœnoris accessione differtur? Ergo qui pœnitentiam agit, offerre se debet ad pœnam vt hîc puniatur à Domino, non ad supplicia futura seruetur: nec expectare tempus, sed occurrere diuinæ indignationi.

Quia vt dicit in eodem tractatu, versu xv.

Vbi autem peccata grauiora sunt ibi non videtur à sacerdote parcendum, vt iustis increpationibus corrigantur.

Arguẽs tamen debet se ipsum attendere. Ibidem infra. Tom. IIII.

Cum ipse accusator tuus esse debeas, & coaceruare flagitia, téque ipsum offerre supplicio: quomodo negare obiecta desideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo irasceris aliis tuæ ipse reus cõscientiæ? Quomodo cõmoueris cũ B debeas esse miserabilis? Qui arguitur &(quod amplius est) à semetipso, curare debet sua vulnera, non alterum vulnerare. Nemo alterum vulnerando se sanat. Medice, cura te ipsum. Si medicus, quantò magis reus prius se curare debet? Confiteris peccatum tuum, & medicum te profiteris in alienum? Et si veritatis est quod retorques, temporis nõ est. Peccatori enim dicit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Vsurpasti tibi vt de lege arguas, qui contra legem ipse fecisti? Quid lachrymarum tempus admittis, qui concertando vanos sermones aut audis, aut loqueris? cum tibi scriptum sit: Non accipias auditum vanum: cum legeris in Euangelio, Pro omni sermone otioso iudicium esse subeundum. Et si alius loquitur, tace: & si alius cõuitiatur, aurẽ tuam obstrue. Psal. 49.

Arguit Deus ad salutem. Lib. iij de viduis versus finẽ. In exhortat. ad virgines. Tom. I.

Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Bonus Dominus erudit & docet, populúmq; arguit: sed etiam quem arguit, beatũ facit. Beatus enim homo quẽ arguit Dominus. Et ideo C increpationes eius nõ refugias, quia charitatis & gratiæ sunt. Ipse enim percutit, & quasi bonus medicus manibus suis sanat.

Argui tamen nemo vult libenter. In commentario super epistolam ad Galatas, cap. iiij. Tom. V.

Ergo, inquit Apostolus, inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? Hoc dicit, quia non potest fieri vt inimicus, inquit sim vobis, quorum tãta sensi obsequia. Sed quia nemo se argui vult errantem, idcirco vobis inimicus videor iustè reprehendens vos.

ARIDITAS. *Significat defectum gratiæ. Libro de Noe & arca.* Cap. 15. Tom. IIII.

Si allegoriam quæras, non dubium est quia exemplũ ligni aridioris, quod simul vt lambere cœpit ignis exurit, ita anima nisi diuersarum humescat rore virtutum, poculo quodam irrigata sapientiæ, & fonte iustitiæ, atque irriguo castitatis, tanquam arefacta radice vitali, D cupiditatũ deflagrata incendio, vel profluuio carnis illisa procumbit. Vnde semper debet epulari animus bonorum operum cogitationes, vt prudentiæ succo mens inebriata pinguescat, quo non facile diluuij corporalis cedat iniuriæ, atque arida incurię siti euirata moriatur. Ideóque nos admonet Dominus à fonte sapientiæ non recedere, pocula virtutis haurire, ne quis sole iniquitatis arescat, & procellam persequutionis sustinere non posit. Scriptum est enim: Quòd si in humido hoc faciunt, in arido quid fiet? Luc. 23.

Propter ea in commentario super Lucam, libro x. Cap. 7. Tom. V.

Varij animorum ęstus ita graues erũt, vt delictorum multitudine malè conscijs, futuri iudicij metu, sacri in nobis ros fontis arescat. Aret enim perfidia, fides rorat.

ARIES. *Aries figurat Christum. Libro primo de Abraham pertractans illud, vidit arietem inter vepres hærentem cornibus.* Cap. 8. Tom. IIII.

Qua ratione arietem? Quasi præstantem vtique regi. Qua ratione suspensum? Vt aduerteres hostiam illam non esse terrenam. Qua causa cornibus suspensum, nisi quòd carnem suam virtute superiore à terris leuaret? Iuxta quod scriptum est: Cuius principium super humeros eius. Quis vtique significatur, nisi ille de quo dictum est, Exaltauit cornu populi sui? Cornu nostrum Christus est, qui præstitit omnibus, sicut legimus: Speciosus forma præ filiis hominum. Solus eleuatus & exaltatus à terris, quemadmodum ipse nos docet cum loquitur: Ego non sum de hoc mundo: Ego de supernis sum. Hunc vidit Abrahã in isto sacrificio: huius passionẽ aspexit. Et ideo ipse ait Dominus de eo, Abrahã diẽ meum vidit, & grauisus est. Vnde ait scriptura, vocauit Abraham nomen loci illius, Dominus videt, vt hodie dicant: In monte Dominus apparuit. Hoc est quod apparuerit Abrahæ reuelans futuram sui passionem corporis, qua mundum redemit: demonstrans etiam genus passionis, cum suspensum ostendit arietem. Virgultum illud, patibulum crucis est. In hoc ligno præstantissimus doctor gregis exaltatus omnia traxit ad se, vt ab omnibus cognosceretur. Vnde & ipse ait: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.

Isai. 9. *Ioan. 8.*

Cap. 8. *Sed etiam arieti comparatur aër. Libro v. eiusdem.*

Aëri autem comparatur aries, quia omnibus animãtibus vtilius hoc animal generi esse humano reperitur, quandoquidem & vestis vsum nobis exhibet, sicut aër huius spiritus vitalem nobis ministrat substantiam.

Similiter aries significat verbum nostrum, & verbum diuinum. Ibidem supra.

In Ariete verò verbi ac sermonis nostri habetur similitudo, quòd sit vehemens sicut & sermo noster efficax operationis, & quadam ornatus nostri & tegminis causa sit. Aries per vsum vestium ordine quodam gregem ducens, sicut ordo quidam vitæ vsúsque nostri verbo explicatur. Arbitror autem quod illud verbum magis intelligere debeamus, quod est verbum Dei, cum quo aries iste habere videatur non mediocrem cognationem: Quod verbũ nos vero tegmine sui vestiuit velleris, & in domo introducit æternæ salutis: qui se pro nobis immolandum obtulit, qui tanquam ouis ad victimam ductus est, & sicut aries coram tõdente se sine voce, sic non aperuit os suum. Ex quo ordinem quendam substantiæ habemus & sacræ redemptionis, quòd per ipsum conditi & redempti sumus. Duplex igitur causa per verbum, naturalis & moralis. Naturalis qua condidit, moralis qua redemit.

Non extat. *Aries non solum Christum, sed & sanctos repræsentat. In sermone vj. de Epiphania, qui incipit, Dies Epiphaniæ Græco nomine sic vocatur.*

Afferamus Domino Deo filios, afferamus ei filios arietum, Apostolorũ scilicet & sanctorũ, & imitemur Saluatorem nostrum, qui & ipse pastor, & agnus, & aries appellatur, qui pro nobis immolatur, qui pro Isaac cornibus tenetur in sentibus, & dicamus: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit: super aquam refectionis educauit me.

Cap. 8. Tom. IIII. ARISTA. *Quare sit necessaria spica. Libro tertio Hexameron.*

Ne frugis numerosioris pondere velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus induitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar oneri curuetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, vt quasi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morsibus spica lędatur, aut suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur.

ARISTOTELES PHILOSOPHVS. *Aristotelis opinio de mundi principiis siue causis. Libro primo Hexameron, capi. primo.*

Aristoteles cum suis disputando, putat duo principia ponenda materiam & speciem, & tertium cum his, quod operatorium dicitur, cui suppeteret competenter efficere quod adoriundum putasset. Quid igitur tam inconueniẽs, quàm vt æternitatem operis cum Dei omnipotentis coniungerent æternitate, vel ipsum opus Deum esse dicerent, vt cælum & terram & mare diuinis prosequerentur honoribus? Ex quo factum est vt partes mundi deos esse crederent.

Et infra subdit.

Mundum quoque semper fuisse & fore Aristoteles vsurpat dicere. Contrà autem Plato non semper fuisse, sed semper fore, præsumit astruere. Plurimi verò nec fuisse semper, nec semper fore scriptis suis testificantur.

Aristotelis opinio siue error circa diuinam prouidentiam. Libro primo de officiis. *Cap. 13. Tom. I.*

Procliue æstimo, vt refellam eorum assertionem, qui Deum putant curam mundi nequaquam habere, sicut Aristoteles asserit, vsque ad lunam descendere eius prouidentiam. Et quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat & destituat quod ipse condendum putauit? Si iniuria est regere, nónne est maior iniuria fecisse, cum aliquid non fecisse nulla iniustitia sit, non curare quod feceris, summa dementia? Quod si aut Deum creatorem suum abnegant, an ferarum & bestiarum se haberi numero censent, quid de illis dicamus, qui hac se condemnant iniuria? Per omnia ire Deum ipsi asserunt, & omnia in virtute eius consistere, vim & maiestatem eius per omnia elementa penetrare, terras, cælum, maria, & putant iniuriam eius si mentem hominis, qua nihil nobis ipse dedit præstantius, penetret, & diuinæ maiestatis ingrediatur scientia? Sed horum magistrum velut ebrium, & voluptatis patronum, ipsi qui putantur sobrii, irrident philosophi. Nam de Aristotelis opinione quid loquar? qui putat Deum suis contentum esse finibus, & præscripto regni modo degere, vt poëtarum loquuntur fabulæ, qui mundum ferunt in tres esse diuisum, vt alij cælum, alij mare, alij inferna coërcenda imperij sorte obuenerint, eósque cauere, ne vsurpata alienarum partium solicitudine inter se bellum excitent. Similiter ergo asserit, quòd terrarum curam non habeat, sicut maris & inferni curam non habet. Et quomodo ipsi excludunt, quos sequuntur poëtas? Sequitur illa responsio, vtrum Deum, si operis sui cura non præterierit, prætereat scientia. Ergo qui plantauit aurem, non audiet? qui finxit oculum, non videt, non considerat? Non præteriit hæc vana opinio sanctos Prophetas. Denique Dauid inducit eos loquentes quos superbia inflatos asserit. Quid enim tam superbum, quàm cum ipsi sub peccato sint, alios indignè ferant peccatores viuere, dicentes, Vsque quo peccatores Domine, vsque quo peccatores gloriabuntur? Et infra, Et dixerũt, Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Iacob. Quibus respondit Propheta dicens, Intelligite nunc insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audit? & qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Qui ea quæ vana sunt deprehendit, ea quæ facta sunt nescit, & ignorat quod ipse fecit? Potest opus suum ignorare artifex? Homo est, & in opere suo latentia deprehendit, & Deus opus suum nescit? Altius ergo profundum in opere quàm in authore? Et fecit aliquid quod supra se esset, cuius meritum ignoraret author, cuius affectum nesciret arbiter? Hæc illis. Cæterùm nobis satis est ipsius testimonium qui ait, Ego sum scrutans corda & renes. Et in Euangelio ait Dominus Iesus, Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sciebat enim quòd cogi

Cap. 14. *Psal. 93.* *Hier. 17. Luc. 9.*

cogitabant mala. Denique Euangelista testatur, Sciebat enim Iesus cogitationes eorum. Quorum non poterit satis mouere opinio, si facta eorum consideremus. Nolunt supra se esse iudicem, quem nihil fallat. Nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi. Sed etiam Dominus sciens opera eorum, tradidit eos in tenebras. In nocte, inquit, erit fur. Et oculus adulteri seruabit tenebras dicens, Non considerabit me oculus, & latibulum personæ opposuit suæ. Omnis enim qui lucem fugit, amat tenebras, studens latere, cum Deum latere non possit, qui intra profundum abyssi, & intra hominum mentes, non solùm tractata, sed etiam voluenda cognoscit. Denique ille qui dicit in Ecclesiastico, Quis me videt: & tenebræ operiunt me & parietes? quem vereor? quamuis in lecto suo positus hæc cogitet, vbi non putauerit, comprehenditur. Et erit, inquit, dedecus, quod non intellexerit timorem Domini. Quid enim tam stolidũ quàm putare quòd Deum quicquam prætereat, cum sol qui minister luminis est, etiam abdita penetret, & in fundamenta domus vel secreta conclauia vis caloris eius irrumpat? Quis neget verna temperie tepefieri interiora terrarum, quas glacies hyberna constrinxerit? Norunt igitur arborum occulta vim caloris vel frigoris, adeò vt radices arborum, aut vrantur frigore, aut fotu solis virescant. Denique vbi clementia cæli arriserit, varios se terra fundit in fructus. Si igitur radius solis fundit lumen suum super omnem terram, & in ea quæ clausa sunt inserit, nec vectibus ferreis, aut grauium valuarum obicibus, quo minus penetret impeditur: quomodo non potest intelligibilis Dei splendor in cogitationes hominum & corda semet quę ipse creauit inserere, sed ea quæ ipse fecit non videt, & fecit vt meliora sint quæ facta sunt, & potentiora quàm ipse est qui ea fecit, vt possint quando volunt cognitionem sui operatoris latere? Tantam igitur virtutem & potestatem inseruit mentibus nostris, vt eam comprehendere cum velit ipse non possit?

Iob 24.

Tom. V.

ARMA. *Arma spiritualia. In commentario super secũdam epistolam ad Corinthios, cap. x. super illud Apostoli, Arma militiæ nostræ.*

Arma enim militię nostræ non sunt carnalia, sed fortia Deo. Ideo fortia, quia incorrupta. Omnia enim carnalia corrupta sunt. Arma enim ideo fortia, quia repugnant vitiis, signum habentia imperatoris sui Christi, qui hostis est vitiorum. Sicut enim imperator per milites vindicat suum regnum, ita & Saluator per nos seruos suos defendit vnius Dei professionem & disciplinam. Ad destructionem munitionum, cogitationes destruentes & omnem altitudinem extollentem se aduersus cognitionem Dei. Arma spiritualia, fides incorruptæ prædicationis. Per hæc Deus vincit principes & potestates, quos constat vt sibi vsurpent imperium, extolli contra fidem Christi, cogitationibus se hominum inserentes, vt reuocent eos à Dei dominio, quas cogitationes destruit veritas fidei. Munitiores ergo principes dicit & potestates & spiritualia nequitiæ, qui se extollunt, & armant infidelium animos ad contradicendum Christo, contra quos pugnat Dei lex dissipans consilia eorum.

Tom. V.

Arma contra diabolum. In commentario super epistolam ad Ephesios, cap. vj. super illud Apostoli, Induite vos armaturam Dei.

Induimini, inquit Apostolus, vos armis Dei, vt possitis stare aduersum nationes. Arma Dei, fides est stabilis, per quam solam semper satanas victus est. Quoniam non est nobis collactatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates huius mundi, tenebrarum harum rectores, aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus. Certus Apostolus quia exitia quæ à perfidis Dei famulis irrogantur, au-

A thore diabolo ministrantur, cuius altitudo grandis & hominibus impossibilis est: monet aduersus hæc Dei arma sumenda, cuius solius virtute superantur & destruuntur omnia machinamenta eius. Ipse enim est, cuius satellites sunt, quos tenebrarum harum dicit rectores, spiritus nequissimi, qui degunt in cælestibus, in firmamento mundi. Hi sunt erroris duces, tenebrarum rectores, hoc est, ignorantiæ & perfidiæ præpositi. Rectores enim tenebrarum in peruersum intelligendi sunt gubernare quasi incredulitatis magistri. Ideo accipite vniuersitatem armorum, vt possitis resistere malo, & perfecti stare in omnibus, succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam fidei, & calciati pedes in præparatione Euangelij pacis: Super his omnibus assumentes scutum fidei in quo poteritis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Quoniam contra atrocissimos hostes & omni tergiuersatione cal-
B lidos bellum gerimus, idcirco omni cautela & solicitudine vigilare debemus, vt quacunque tentauerint, munitos nos & præparatos inueniant. Necesse est enim vt & Deus adiuuet quos viderit in precibus vigilare, & de armis eius expectare victoriam. In huius ergo bello sobria mente opus est, & pura conscientia: quia non contra carnalia nequitiæ, sed aduersus spiritalia dimicatur. Contra terrigenos enim hostes, corpus sagina roboratur, & poculis mens incenditur, vt repugnandi sumat audaciam: aduersus autem spiritalia nequitiæ, spiritaliter repugnandum est, & sobrietatis & abstinentiæ arma sumenda sunt, vt infusi sancto Spiritu immũdos & erraticos spiritus deuincamus. Sic itaque succingamus lumbos nostros in veritate, sic parati simus errori resistere. Omnis enim qui operari vult, succingit se, vt ablato impedimento diligentius operetur. Tom. V.

Arma iustitiæ. In commentario super epistolam ad Romanos, capi. sexto.

C Inquit Apostolus, Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Ostendit diabolum nostris nos iaculis expugnare. Occasio enim datur illi per nostra peccata, vt deserente nos Deo, accepta potestate, illudat & mortificet nos. Idcirco membra nostra ab omni opere iniquitatis continere debemus, vt inimicus noster inermis inuentus subiiciatur. Et non dixit, Exhibere corpora nostra, sed membra nostra: membris enim, prout peccata dictauerint, ministris erratur, nõ toto corpore. *Nostris nos telis vulnerari.*

Et infra subdit ibidem.

Quamobrem exhibete membra vestra arma iustitiæ Deo. Tanta nos modestia conuersationem nostram vult gubernare, vt actus nostri iustitiæ Dei proficientes, non mundanæ iustitiæ, quia mundi iustitia sine fide Christi est, sine qua non vita, sed mors est, arma præbeamus illi ad defendendos nos, cui cum arma per o-
D pera bona præbeamus, dignos facimus nos adiuuari ab ea, quia Dei iustitia indignos despicit. Vbi enim iustitia Dei fuerit, ibi habitat Spiritus sanctus, ad adiuuandam imbecillitatem nostram. Sicut enim peccato arma præbemus cum malè agimus, ita & iustitiæ cum rectè versamus membra nostra custodientes ab omni turpitudine. Tom. 3.

Arma iusti praualent contra diabolum. Require capi. Princeps. Libro primo de viduis in medio.

Ecclesia autem non armis secularibus vincit aduersarias potestates, sed armis spiritalibus quæ sunt fortia Deo ad destruendas munitiones, & altitudinem nequitiæ spiritalis. Et ideo Sisaræ sitis lactis poculo restinguitur, quia oratione superatur. Quod enim nobis est salutare ad escam, hoc aduersariæ potestati est lethale ad infirmitatem. Arma Ecclesiæ fides, arma Ecclesiæ oratio est qua aduersarium vincit. *In oratione cõtra Auxent. Lib. 5 Epistol. Tom. III.*

Arma sacerdotum. In epistola secunda contra Auxen-

tium de non tradendis basilicis, versus principium.

Aduersus arma, milites quoque Gotthos lachrymæ meæ sunt: talia munimenta sunt sacerdotis. Aliter nec debeo, nec possum resistere.

Tom.V. *Vnde in commentario super Lucam, libro vij.*

Religionis insignia, arma sunt sacerdotis.

Tom.I. *Arma fœminarum castitas est. Lib. j. de viduis, parte ij.*

Munimenta coniugij arma sunt castitatis.

Armauit natura animalia, require supra in c. Animal.

Cap.7. Tom.IIII. ARROGANTIA. *De hoc vitio require supra cap. Abel. & infra in cap. Humilitas. Contra ipsam arrogantiam. Libro primo, de Cain & Abel.*

Disce nunc quemadmodum vnusquisque moneatur, ne se ipse authorem suorum putet bonorum. Ne dicas, inquit, in corde tuo, virtus mea & potentia mea fecit mihi virtutẽ hanc magnam: sed in mente habebis Dominum Deum tuum, quoniam ipse dat vires vt facias virtutem. Vnde bene Apostolus quasi legis interpres non gloriabatur in virtute sua, sed minimum se Apostolorum esse dicebat: & quicquid esset, gratiæ diuinæ esse, non meriti sui, nihílque nos habere quod non accepimus. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? (1.Corinth.4.) Didicisti ergo humilitatem magis sequi quàm arrogantiam, sedulitatem affectare quàm potestatem. Accepisti salutaria præcepta, noli negligere vtilia instrumenta medicinæ, quibus fibra omnis lethalis vulneris exsecatur. Ille quoque qui se iustificat, ne infletur cordis sui tumore, & ipse accepit salubre mãdatum, in huiusmodi sententiam resultante oraculo. Ne dicas in corde tuo, cum consummare cœperit Dominus Deus tuus gentes illas à conspectu tuo, dicens, Propter iustitiam meam induxit me Dominus possidere terram istam. Sed propter iniquitatem gentium harum extirpauit illos Dominus à facie tua. Non propter iustitiam tuam, nec propter æquitatem cordis tui intrasti possidere terram istam: sed propter iniquitatem gentium disperdet eos Dominus à conspectu tuo, & restituit testamentum suum quod iurauit patribus nostris.

Cap.5. Tom.IIII. ARS. *Artium differentia. Lib. j. Hexameron.*

Istarum artium aliæ sunt actuosæ, quæ sunt in corporis motu aut in sono vocis: cessauit motus aut sonus, nihil superfuit nec remansit spectantibus vel audientibus: aliæ theoreticæ, quæ vigorem mentis exerceant: aliæ huiusmodi, vt cessante quoque operationis officio, operis munus appareat, vt ædificatio atque textura, quæ etiam tacente artifice, peritiam eius ostẽdant, vt operatori operis sui testimonium suffragetur. Similiter etiam hic mundus, diuinæ maiestatis insigne est, vt per ipsum Dei sapientia manifestetur. Quem vidẽs Propheta, simul & ad inuisibilia oculos mentis attollens, ait: Quàm magnificata opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti.

Artes sunt à Deo. Ibidem.

Cap.6. Prædicent omnes artificis diuini & operatoris æterni excellentiam. Quis enim artificium non ab illo accepit: aut quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, aut varietatis disciplinam? Ego tamen qui profundum maiestatis eius, & artis excellentiam non queo comprehendere, non disputatoriis me libramentis committo, atque mensuris: sed omnia reposita in eius existimo potestate, quòd voluntas eius fundamentum sit vniuersorum.

Tom.IIII. *Artes sunt à Spiritu sancto. In libro super Beati immaculati, litera tertia, versu primo: require in cap. Spiritus sanctus. Ars discitur ab vsu. In tractatu super Psalmum trigesimum septimum, exponendo titulum Psalmi.*

Medicina non nisi de vulnere sumpsit exordium. Dum prima ætas generis humani docet alios quod sibi profuit, & quemadmodum vulnus suum sanauerit, aliis ostendit, vsus artem fecit, & ægritudo magi- A sterium. Ipsa est enim prima & valida secta medicinæ quam experientia non coniectura formauit. Ideóque ab experientia ἐμπειρικοὶ primo medici sunt vocati, & ex ea secta cæteræ deriuatæ sunt, atque ab ea vsum quendam suæ sumpsere virtutis.

Artifex dicitur ipse Deus. In sermone primo de Epiphania, qui incipit, Intelligere possumus fratres charissimi. Non extat.

Ipse est enim artifex, qui huius mundi machinam non solùm mirabili, sed etiam ineffabili potentia fabricatus est: & tanquam sapiens architectus in ea subtilitate cælos suspendit, terram mole fundauit, maria calculis alligauit. Ipse est artifex, qui ad mensuram superbiæ fastigia depressit, humilitatis extrema sublimat. Ipse est artifex, qui in nostris moribus rescidit superflua, vtiliáque conseruat. Ipse est artifex, cuius securim ad radices arborum positam Ioannes Baptista commemorat, vt omnis arbor quæ normam iustitiæ B & discretionis excesserit, excisa radicitus tradatur incendio: quę autem mensuram habuerit veritatis cælesti fabricæ deputetur.

Differt ab aliis artificibus. Libro ij. Hexameron. sermone primo, versus finem. Cap.5. Tom.IIII.

Vidit, inquit, Deus quia bonum est. Solent artifices singula prius facere, & postea habili commissione connectere: & qui vultus hominũ vel corpora exsculpunt de marmore, vel ære fingunt, vel ceris exprimunt, non tamen sciunt quemadmodum possint sibi membra singula conuenire, & quid gratiæ afferat futura connexio: & ideo aut laudare non audent, aut pro parte laudant. Deus verò tanquam æstimator vniuersitatis præuidens quæ futura sunt, quasi perfecta iam laudat quæ adhuc in primo operis exordio sunt, finem operis cognitione præueniens. Nec mirum, si apud quem rerum perfectio, non in consummatione operis, sed in suæ prædestinatione est voluntatis, laudat singula quasi C conuenientia futuris, laudat plenitudinem singulorum venustate compositam. Illa est enim vera pulchritudo, & in singulis membris esse quod deceat & in toto, vt in singulis gratia, & in omnibus formæ conuenientis plenitudo laudetur.

ARVNDO. *Libro tertio Hexameron.* Cap.8. Tom.IIII.

In arundine videmus quomodo in extremo velut quidam nodus fit è latere, & inde alia arundo germinat. Est ergo in radice vis quædam seminarij. Insitiua quoque in superioribus germinant.

Quid significat Arundo. Libro x. super Lucam. Cap.18. Tom.V.

Arundo quoque vel secundum Matthæum comprehenditur manu eius, vt humana fragilitas iam non sicut arundo moueatur à vento, sed operibus Christi corroborata fundetur, & affixi cruci chirographo quod erat contrarium nobis, sententiæ vetustas cessaret. Vel secundum Marcum, caput eius percutitur, vt solidata diuinitatis attractu nostra conditio nutare non possit, sed iam trophæum suum victor attollat. D

ASCENSIO CHRISTI. *Ascendit cum triumpho. In commentario super epistolam ad Ephesios, capite quarto.* Tom.V.

Propter quod dicit, Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hoc scriptum est in Psalmo sexagesimo septimo. Dona tamen hæc post triumphos cœpit largiri. Vincens enim mortem exaltatus est in cruce, sicut ipse dixerat. Ait enim, Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me. Expoliauit inferos, cum captiuos quos ex præuaricatione Adæ, aut propriis captos peccatis in conditione tenebant, abstulit consentientes sibi, & ascendens inde in cælos induxit. Ex quibus aliquanti resurgentes in corporibus, multis apparuerunt in testimonium euictæ mortis, vt qui forte Christi resurrectionem credituri non essent, ex horum resurrectione quos mortuos scirent, certi fierent. Hos enim viderunt quos

cogno

cognoscerent dudum vixisse: quamuis captiui inuiti & alieni ducantur, Saluator tamen & suos duxit, & voluntarios. Apparentia enim sua dum lacessit desiderantes liberari, cepisse illos dicitur. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia etiam descendit in inferiora terræ? Verum est, quia ideo descendit vt ascenderet, & non sicut homines qui ad hoc descenderunt vt illic remanerent. Ex sententia enim tenebantur apud inferos, quæ sententia Saluatorem tenere non poterat, quia vicit peccatum. Triumphato ergo diabolo descendit in cor terræ, vt ostensio eius prædicatio esset mortuorum, & quotquot cupidi eius essent, liberarentur. Nec poterat nō ascendere qui ad hoc descenderat, vt vi potestatis suæ calcata morte, cum captiuis quorum causa pati se permisit, resurgeret. Qui descendit, ipse est qui ascēdit super omnes cælos vt adimpleret omnia. Hoc est quod dicit Dominus, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo. Quod quidem & in psalmo continetur. Ait enim, A summo cælo egressio eius, & regressus eius vsque ad summum eius. Hic ergo descendit de cælo in terram, homo natus est: pòst mortuus descendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgens, ante omnes mortales ascendit super cunctos cælos, vt illusam mortem ostenderet creaturæ.

Lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 7. Tom. IIII.

Ascendit mirabiliter. In tractatu de mysteriis circa medium.

Quæ hæc est quæ ascendit dealbata? Hæc erat nigra, vnde nunc subito dealbata? Dubitauerunt etiam Angeli cum resurgeret Christus, dubitauerunt Potestates cælorum videntes quòd caro in cælum ascenderet. Denique, dicebant, Quis est iste rex gloriæ? Et cum alij dicerent, Tollite portas principis vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ: alij dubitabant dicentes, Quis est iste rex gloriæ? In Isaia quoque habes dubitantes virtutes cælorum dixisse: Quis est iste qui ascendit ex Edon, rubor vestimentorum eius ex Bosor, speciosus in stola candida.

Psal. 23.

Isa. 63.

Tom. II.

Libro quarto de fide sanctæ Trinitatis, capite primo, describit Angelos fuisse miratos.

Vnde cum resurgeret Dominus, atque illum quem dudum secundum carnem angustus sepulchri locus texerat, resurgentem ab inferis, cæli alta sustinere non possent, hæserunt etiam cælestia opinionis incerto. Veniebat enim nobis victor redimitus exuuiis, Dominus in templo sancto suo, præibant Angeli & Archangeli, mirantes spolium ex morte quæsitum. Et quamuis scirent nihil Deo accedere ex carne potuisse quia infra Deum omnia sunt, tamen trophæa crucis, cuius principium super humeros eius, & triumphatoris æterni manubias intuentes, quasi eum quem emiserant, cæli portæ capere non possent, licet nunquam eius capiant maiestatem, maiorem viam quærebant aliquam reuertenti, adeò nihil exinanitus amiserat, debuit tamen nouo victori nouum iter parari. Semper enim victor & præcelsior æstimatur. Sed quia æternæ sunt iustitiæ portæ, eædémque noui & veteris testamenti quibus cælum aperitur, non mutantur vtique sed eleuantur, quia non vnus homo, sed totus in omnium redemptore mundus intrabat. Translatus erat Enoch, raptus Helias: sed non est seruus supra dominum. Nullus enim ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Nam & Mosen, licet corpus eius non apparuerit in terris, nusquam tamen in gloria cęlesti legimus, nisi postea quàm Dominus resurrectionis suæ pignore vincula soluit inferni, & piorum animas eleuauit. Translatus ergo Enoch; raptus Helias ambo famuli, ambo cum corpore, sed non post resurrectionem, non cum manubiis mortis & triumpho crucis, viderant illos Angeli. Et ideo Dominum omnium primum & solum de morte triumphantem venire cernentes, tolli portas prin-

A cipibus imperabant cum admiratione dicentes, Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Erant tamen & in cælestibus qui stuperent, qui admirarentur nouam pompam, nouam gloriam, & ideo requirebant. Quis est iste rex gloriæ? Sed quia & Angeli processus habent scientiæ, & capacitatem profectus habent, habent vtique discretionem virtutis, atque prudentiæ. Solus enim sine processu Deus, quia in omni perfectione semper æternus est. Dicebant alij illi vtique qui affuerant resurgenti, illi qui viderant vel iam cognouerant, Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Iterum multitudo Angelorum triumphali agmine præcinebant, Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Rursus alij stupebant dicentes, Quis est iste rex gloriæ? Respondetur à scientibus, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Ergo Dominus virtutum est Filius. Et quomodo infir-

B mum Arriani dicunt, quem Dominum virtutum sicut & Patrem credimus? Quomodo Arriani discretionem faciunt potestatis, cum Dominum sabaoth Filium legerimus? Nam & hoc sic positum plerique codices habent, quod Dominus sabaoth ipse sit rex gloriæ. Sabaoth autem interpretes alicubi Dominum virtutum, alicubi regem, alicubi omnipotentem interpretati sunt. Ergo quoniam qui ascendit Filius est, qui ascendit autem Dominus est sabaoth omnipotens, vtique Dei Filius est.

Propterea contra Paganorum opinionem. In commentario super primam epistolam ad Thessalonicenses, cap. j.

Tom. V.

Conuersi estis, inquit Apostolus, ad Deum ab idolis ad seruiendum Deo viuo & vero, & ad expectandum filium eius de cælis, quem suscitauit ex mortuis Iesum qui eripuit nos ab ira vehemente. Sic peragrasse dicunt famam introitus sui & conuersationis eorum cum prædicatione Euangelij, vt non esset necesse ea dicere.

C Superfluum est enim ea fari, quæ nota sunt. Ad omnes enim in circuitu peruenerat, ita vt annuntiarent cæteris, qua deuotione susceperat Apostolos. Et quia ad omnia quæ audierant ab eis, fuerant promptiores, relinquentes deos mortuos: expectarent autem Christum de cælis, quem humanæ salutis causa mortuum audierant, & resurrexisse deuicta morte, & cum carne assumptum in cælis, ministra nube ad confusionem prudentium mundi, qui consideratione habita mundanorum, carnis naturam, quia grauis est, putant non posse fieri vt sustollatur in cælos. Hoc effectu fit Spiritus sancti, vt erubescant terrigenæ prudentes.

Post ascensionem, Christo homini fit gloria maior. In commentario super epist. ad Hebræos. cap. j.

Tom. IIII.

Minuisti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum. Hinc iam Domini Saluatoris humilitas narratur & gloria. Minoratus est enim non necessitate ministratoria, sed pietatis suæ spontanea

D voluntate, sicut Apostolus ait, Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. Sequitur, Paulò minus ab angelis. Qui crucem pro salute omnium suscepit, ex ea siquidem parte creator Angelorum minor factus est Angelis. Bene autem dixit, Paulò minus, quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccatum non habuit. Gloria & honore coronasti eum: cum post resurrectionem nimis mirabilem, mundi credulitatem Deus in eo quod homo factus est, exaltatus accepit. Gloria coronatus est in resurrectione & ascensione, & honore in confessione paternæ maiestatis. Et constituisti eum super opera manū tuarū, omnia subiecisti sub pedibus eius. Superius de gloria eius & honore narratū est: nunc ponitur & potestas, vt cognoscatur Christi Domini maiestatis perfectissima plenitudo. Dicendo enim super opera manuum tuarum, omnis illi creatura subiecta monstratur: quia sicut à Domini opere nihil est exce-

Philippens. 2.

ptum, ita non à potestate Christi aliquid probatur esse diuisum In eo enim quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Dicendo enim, omnia, nec terrena videtur excepisse nec cęlestia. Quem prius propter humilitatem carnis paulò minus ab Angelis dixerat esse minoratum, post ascensionem dicit pedibus eius omnia fuisse subiecta, vt ista distinctio & dubietatem titubantibus auferat, & gloriam suæ incarnationis ostendat. Sub pedibus ait, vt omnis creatura merito ipsum colat, atque adorare videatur.

Quomodo post ascensionem sedet ad dexterã Dei. In eodem libro capi. primo.

Beatu s Paulus ad humanitatis Christi glorificationem sermonem direxit dicens, Ad quem enim Angelorum dixit aliquando, sede à dextris meis? Victori Filio & per incarnationem sanctam totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus paternæ maiestatis offertur: vt per hũc situm, susceptę humanitatis gloria declaretur: Quæ nemini Angelorum deferri debuit. Quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum Per pedes enim Domini, stabilitas æterna significatur: vbi ille tanquam vestigiis positus omnipotentiæ suæ virtute consistit. His pedibus constat esse subdendos, qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta reuertuntur ad Dominum, & tanquam scabellum pedibus, ita eius prædicationibus inclinantur. Sine dubio de illis inimicis dicitur, qui cõuersi ad dextram collocantur. Non enim hîc aduerbiũ quousque, alicuius temporis finem designat sed æternitatis potentiam demonstrat.

Cap.28. *In commentario super Lucam libro decimo.*

Tom. V. Vade autem ad fratres meos & dic eis, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Ioan.20. Deum vestrum. Quomodo non ascenderas Domine Iesu? Quemadmodum abieras, qui in manus Patris cõmendaueras spiritum? Aut quando abesse potes, qui cum Patre semper es? Denique ipse dixisti, Si descendero in infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me. Aut quomodo ascendis, qui vbique semper ades? Descendisti quidem Filius hominis, nec Patri cum descenderes absuisti, sed descendisti nobis, vt te oculis ac mentibus videremus, vt in te crederemus. Ergo & ascende nobis, vt te sequamur mentibus, quem oculis videre non possumus. Ascendisti Apostolus, quibus dixisti, Qui me videt, videt & Patrem. Denique Ioannes vbi te quæreret sciuit. Apud Patrẽ quæsiuit, & reperit. Et ideo ait, Et verbum erat apud Deũ. Ascendisti & Paulo, qui non contentus solus te sequi, nos quoque docuit quemadmodum te sequamur, & vbi te reperire possimus dicens, Si ergo consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite vbi Christus est ad dexteram Dei sedens. Et ne oculorum magis hoc quàm animorum putaremus officium, addidit: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Ergo non supra terram, neque in terra, neque secundum carnem te quærere debemus, si volumus inuenire. Nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum. Denique Stephanus non super terram quæsiuit, qui stantem te ad dexteram Dei vidit. Maria autem, quæ quærebat in terra, tangere non potuit. Stephanus tetigit, quia quæsiuit in cælo. Stephanus inter Iudæos vidit absentem, Maria inter Angelos non vidit præsentem.

Ioan.14. (margin)

2 Cor.5. Act.7. (margin)

Tom. V. *Ideo cõcludit vt supra super epistolam ad Hebr. c. x.*

Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam, & viuentem per leuamen, id est carnem suam & sacerdotem magnum super domum Dei. Hic ostendit distantiam pontificis & sacerdotis, & hostiarum, & tabernaculi, & testamenti, & repromissionis, & multam differentiam. Siquidem illa fuerunt temporalia, hæc autem æterna. Illa quidem ad horam parentia, hæc permanentia. Illa infirma, hæc perfecta. Illa formæ, hæc veritas. Hoc enim testamentum nouum habens remissionem peccatorum, illud autem nihil huiusmodi. Illud manufactum, hoc autem non manufactum. Illud quidem sanguinem hircorum habens, hoc autem Dominini. Illud quidem stantem sacerdotem habebat, hoc autem sedentem. Quoniam ergo illa cum minora sint, hæc autem maiora. Habentes igitur fratres, inquit fiduciam. Vnde? Sicut enim cõfusionẽ faciũt peccata, sic fiduciã remissio peccatorum, & quòd cohæredes effecti sumus: & quòd tanta dilectione fruimur. In introitu, inquit, sanctorum. Hîc cælum dixit, & accessum ad spiritalia. Quam dedicauit. Hoc est quam construxit & quam initiauit. Dedicatio quippe dicitur initium vtendi. Quam præparauit, inquit & per quam ipse perrexit viam nouam & viuam. Per velamen, inquit, carnis suæ. Hæc quippe caro primo penetrauit viam illam, & dedicauit illam hac ratione, quoniam ipse in ea perrexit. Velamen autem meritò vocamus. Cum enim eleuatus est in cælum, tunc apparuerunt cælestia.

Discriminat inter legem veterem et nouã. (margin)

Dedicatio q. (margin)

Tom. IIII. (margin)

ASCENSVS NOSTER. *Ascendendum est gradatim. In tractatu super Psalmum trigesimumoctauum, versu quarto.*

Tom. I. Paulatim per gradus singulos iustus ascendere docetur ad incrementa virtutum.

Diffusius in tractatu super Psal. j. versu primo.

Hic enim ordo est disciplinæ, vt ab inferioribus ad perfectiora conscendas, ne terrearis mole maiorum, qui leuiorum exordio debeas prouocari. Scalarum enim similem esse scriptura nos docet pietatis ascensum, per quas vidit Angelos Domini ascendentes & descendentes sanctus Iacob vir exercitationis, qui nobis propositus est, vt per illum cognosceremus gradus virtutis paulatim nos proferre debere, & ita posse ab imis ad summa conscendere, si per processus gradiamur exiguos ad ea quę videntur humanæ altiora naturæ. Has tibi scalas semper habeto propositas. Ne timeas, ô homo, gradus hos ascendere disciplinæ. Primus gradus vicinus est terræ: sequens similis est priori. Sic per æquales gradus ad summa conscenditur. Ne fastidias, ô homo, primum illum velut vilissimum gradum. Ille primus ascensus à terris te separat. Aerem calcas, vbi ab humo eleuas vestigium. In virtute positus, surgendo reliquisti terram. Terram relinquis, si culpam declinas. Exordium ergo processionis ad virtutem, est abstinere à peccato. Vt sciamus autem hanc disciplinam esse doctrinæ, audi legem dicentem, Non adulterabis, non homicidium facies. Imperfectis enim ista præcepta conuenientia videbantur. Denique ipse Dominus Iesus imperfectum sciens à quo interrogabatur quibus ad vitam æternam operibus perueniret, respondit ei. Non adulterabis: non homicidium facies: non furtum facies, &c. Denique dicenti quòd fecisset illa omnia, adiecit perfectiora dicens, Vende omnia quę habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo. Tantúmque abesse docuit inter malorum declinationem, & imitationem bonorum, vt hæc abnueret, qui illa sibi facilia iudicabat. Sed quia nec ascenderat illa, ideo ad hęc se aptare non potuit. Nam si dilexisset proximum, potuisset pauperibus subsidia sui patrimonij non negare. Ideóque gradum primum legis ascende, vt possis ad Euangelij cæleste fastigium peruenire. Tom. IIII.

Non ascendit sine gratia Dei. Libro de fuga seculi. capite primo.

Beatus vir cuius est auxilium abs te Domine ascensus in corde eius. Beatus planè, quem delectatio non reuocat, quem non inclinat voluptas, qui ad inferiora no

ra non respicit. Quod nec ipsius Loth vxor potuit euadere. Quo admonitus exemplo Apostolus posteriora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens, festinabat ad brauium & peruenire meruit, quia ante se Christum videbat, à quo ad iustitiæ vocabatur coronam Sed peruenit ille qui se ipsum sibi abnegauit vt Christũ lucraretur. Deniq; non ipse viuebat, sed viuebat in eo Christus. Nam quis inter tot passiones huius corporis, inter tantas illecebras huius seculi, tutum atque intemeratum vestigium seruare potest? Respexit oculus, & sensum mentis auertit: Audiuit auris, & intentionem inflexit: Inhalauit odor, & cogitationem impediuit: Os libauit, & crimen retulit: Tactus contigit, & ignem adoleuit. Intrauit mors per fenestram, dixit Propheta. Fenestra tua oculus est. Si videas mulierem ad concupiscendum, intrauit mors: Si audias sermones meretricios, intrauit mors: Si luxuria sensus tuos capiat, intrauit mors. Et ideo qui vult ascendere, non læta seculi, non amœna, non delectabilia, sed plena doloris & fletus sequitur. Melius est enim ire in domum luctus, quàm in domum conuiuii. Denique nec Adam de Paradiso descendisset, nisi delectatione deceptus esset. Pulchrè igitur Dauid qui homines periculosos etiam ipso aspectu fuerat expertus, beatum illum dicit, cui spes omnis in Dei nomine. Sic enim non respicit in vanitates & insanias falsas, si semper Christum intendat, semper Christum interioribus oculis aspiciat. Cap.8. Tom.IIII.

Aliter tamen dicit libro de Isaac & anima.

Dixi, ascendam in palmam. Sed etiam ipsa charitas palma est: ipsa est enim plenitudo victoriæ. Plenitudo enim legis charitas est. Curramus igitur vt comprehẽdamus, curramus vt vincamus. Qui vincit, ascendit in palmam, & manducat fructus eius. Qui vicit, iam non currit, sed sedet sicut scriptum est, Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in sede mea, sicut & ego vici, & sedeo cum Patre meo in sede ipsius. Apocal 3. Cap. eodem.

Ibidem.

Inueniens te foris osculabor te. Bona anima, quæ foris est, vt verbum intus sit, illa extra corpus, vt verbum habitet in nobis. Assumam, inquit, te, & inducam te. Rectè assumitur & inducitur verbum Dei, quia pulsat animam vt aperiatur sibi ostium. Et nisi apertum sibi ostium inuenerit, non intrat. Si quis autem aperuerit ianuam, intrat & cœnat. Sic sponsa verbum assumit, vt assumendo doceatur. Vnde non immerito ascendit ad hanc ad superiores mansiones, & semper processum accipit. Quod significant virtutes quæ dicunt, vel animæ, Quæ est hæc quæ ascendit candida innitens super fratrem suum? Superius dixerunt. Quænam est hæc, quæ prospiciens tanquam diluculum, speciosa sicut luna, electa vt sol? Hìc plus quod diceretur inuentum est, eò quòd verbo Dei innixa ascenderet. Perfectiores enim supra Christum recumbunt, sicut & Ioannes in Christi pectore recumbebat. Ita igitur & hæc vel incumbebat in Christum, vel supra ipsum se reclinat, aut certè quoniam de nuptiis loquimur, iam quasi tradita in Christi dextera, in thalamum ducebatur à sponso.

Non ascendit nisi qui sit singularis meriti. Libro de pœnitentia. Lib.1. Cap. 8. Tom.I. Psalmo 23.

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Id est, non quicunque de vulgo, nec plebeiæ vilitatis aliquis, sed vitæ egregiæ singularísque meriti. Et vt scias quia cum dicitur, quis, non intelligitur nullus, sed aliquis significatur. Cum dixisset, Quis ascendet in montem Domini: subiecit, Innocens manibus & mundo corde, qui non accipit in vano animam suam. Et alibi, Quis sapiens & intelliget hæc? Nunquid dicit, quia nullus intelligit? Et in Euangelio, Luc.12. Quis fidelis dispensator & prudens, quem constituet

A Dominus super familiam suam, vt det illi in tempore tritici mensuram? Et vt comprehendas quia de eo dixit, qui vtique est, non de eo qui non est, subiunxit, Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus inuenerit sic facientem. Et illud ita opinor dictum, Deus quis similis tibi: non vtique nullus, quia imago Patris Filius est. Psal.82.

Fide ascenditur. Libro de Tobia. Cap.19. Tom.IIII.

Tibi dicitur, aduena qui est in te, ascendet super te, tu autem descendes in imum. Nescit summum, qui Christum ignorat. In inferno semper est, qui non ascendit ad Christum. In summo autem populus qui verbum recipit, hic habet fidei omne patrimonium. De hoc dixit lex. Hic tibi fœnerabit, tu autem fœnerabis ei. Hic tibi erit caput, tu autem cauda. Hoc est, ille erit primus, tu vltimus & abiectus. Auferam à Iudæa caput & caudam, initium & finem. Initium Christum,
B qui interrogatus quis esset, respondit: Initium, quod & loquor vobis. Finem quoque Christum dixit. Ipse est enim finis legis ad iustitiam omni credẽti. Ergo qui non credit ad iustitiam, nec initium nec finem habet, sed ipse sui finis est.

Meritum hominis ascendit, & demeritum descendit. In tractatu super psalmum xlviij. versu xviij. Tom. IIII.

Gloria seculi non descendit cum peccatore, sed gloria virtutis ascendet cum innocente. Et vt compendiosius dicamus, gloria hominis cum ascendente ascendet, cum descendente non descendet. Quod gratiæ est & virtutis, ascendet. In Paradisum ascenditur, in infernum descenditur. Descendant, inquit, in infernum viuentes. Ideóque pauper Lazarus per Angelos in Abrahæ sinu est eleuatus. Diues luxuriosus eleuans in inferno oculos suos, rogat Abraham vt mittat pauperem, & digito contingat linguam eius, quo requiem aliquam in ardore maximo constitutus posset adipisci.
C Vide illum pauperem bonis omnibus abundantẽ, quem sancti patriarchæ requies beata circundabat. Vide hunc vacuum, qui sibi in hoc seculo abundare omnibus videbatur: cuius anima in vita ipsius benedicebatur: sed nunc iners morte cruciatur.

Ascendere cum Christo crucem. In commentario super Lucam, libro decimo. Cap.20. Tom.V.

Refert igitur considerare qualis ascendat. Nudum video. Talis ergo ascendat, qui seculum vincere parat, vt seculi adiumenta non quærat. Victus est Adam qui vestimenta quæsiuit, vicit ille qui tegumenta deposuit, & talis ascendit, quales nos authore Deo natura formauit. Talis in Paradiso primus homo habitauerat, talis ad Paradisum homo secũdus intrauit. Et vt non sibi soli sed omnibus vinceret, manus extendit, quo omnia traheret ad se, vt nodo mortis exuta, iugo fidei suspensa, cælestibus ea quæ prius erant terrena sociaret.

D *Ascendere montem quomodo intelligitur. Eodem volumine, Libro quinto.* Cap.11.

Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Non omnis qui orat, ascendit in montem: est enim oratio quæ peccatum facit: sed qui bene orat, à terrenis ad superiora progrediens, verticem curæ sublimis ascendit. At ille non ascendit in montem, qui seculi diuitiis aut de honore solicitus est. Non ascendit in montem, qui fundi ius optat alieni. Ascendit ille, qui Deũ quærit, qui cursus sui Dominica adiumenta deposcit. Omnes magni, omnes sublimes, montem ascendũt. Non enim cuicunque Propheta dicit, Ascende in montem excelsum qui euãgelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam qui euangelizas Hierusalẽ. Non vestigiis corporalibus, sed factis sublimioribus in hunc montem ascẽdas. Sequere Christũ, vt ipse esse mons possis. Mõtes enim in circuitu eius. Quære in Euãgelio, inuenies solos cũ Domino montẽ ascendisse discipulos. Orat ergo Dominus nõ vt

pro se obsecret, sed vt pro me impetret. Nam etsi omnia posuerit Pater in potestate Filij, Filius tamē vt formam hominis impleret, obsecrandum Patrem putat esse pro nobis.

Cap. 2. *Sed aliter libro septimo eiusdem.*

Is qui supra mundum ascenderit, & huius sęculi momenta transcenderit, velut in sublimi locatus, futurę resurrectionis fructus expectabit in ęternum. Transcendamus igitur opera mundi, vt possimus facie ad faciem Deum videre. Ascende in montem qui euangelizas Sion. Si in montem ascendit qui euangelizat Sion, quantò magis qui Christum euangelizat, & Christum in gloriam resurgentem?

Cap. eodem. *Iterum aliter ibidem infra.*

Ascendamus in montem, deprecemur Dei verbum, vt in specie & pulchritudine sua appareat nobis, & confortetur, & prosperè procedat & regnet. Et hęc enim mysteria sunt, & referuntur altius. Etenim pro tua possibilitate tibi verbum aut minuitur aut crescit, ac nisi altioris prudentię cacumen ascendas, non tibi appareat quanta sit gloria, quanta species in Dei verbo. Sed Dei verbum quasi quodam apparet in corpore, non habens suam speciem neque decorem, & apparet quasi homo in plaga qui ferre possit infirmitates nostras, apparet tibi quasi quidam sermo natus ex homine, literarū opertus inuolucris, virtute spiritus non refulgens: sed si dum hominē cōsideras de virgine credas esse generatum, & paulatim aspiret fides quod de spiritu Dei natus sit, incipis montem ascendere: Si in cruce positum triumphantem de morte videas, non peremptum, si videas quod terra tremuit, sol refugit, tenebrę offusę sunt, oculis perfidorum monumenta aperta sunt, mortui resurrexerunt: vt esset indicio quia gentilis populus, qui mortuus erat Deo, tanquam reseratis corporis sui tumulis infuso crucis lumine resurrexerit: si hoc videas mysterium, in excelsum ascendisti montem, alteram verbi gloriam cernis.

Tom. IIII. *Ascendere cælum. In tractatu super psalmum trigesimū septimum supra titulum.*

Quia qualis cęlestis, tales & cęlestes: ille ascendit in cęlum, qui terrena deponens consepelitur in Christo, vt cum Christo resurgat à morte peccati ad nouitatem vitę, hęreditatísque consortium, vt fiat sicut scriptum est, Dei hęres, Christi cohęres.

Lib. 3. de Virginibus. Tom. I. *Ascenditur autem mente. Libro quarto de sancta virginitate, parte tertia.*

Apocal. 21. Quomodo ascendamus ad cęlum docet Euangelista qui dicit, Et duxit me spiritus in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cęlo. Ascendamus ergo spiritu, quia caro ascendere ad eam non potest. Ascendamus interim ad cęlum, vt ad nos postea de cęlo illa descendat, in qua lumen est simile lapidis pretiosissimi, vt lapidis iaspidis & crystalli.

Conclusio libro super Beati immaculati, litera xv.

Ille vbi ascendit qui propria peccata deponit?

Cap. 3. Tom. IIII. ASINVS. *Asinus significat pigritiam. Libro sexto Hexameron.*

Piger asinus, & expositus ad prędam, sensúque tardior, quid aliud docet, nisi nos viuaciores esse debere, nec desidia corporis animíque pigrescere, confugere ad fidem, quę onera grauia alleuare consueuit?

Cap. 2. Tom. IIII. *Quid significat quod eius primogenitus non offerebatur, sed commutabatur. Lib. 2. de Cain & Abel.*

Immunda animalia lex à sacrificio separauit, & pro his ad vicem munda iussit offerri. Asinę igitur partum, hoc est immundū, iubet mutare oue, quę mūda & apta sacrificio est. Hoc est secundū literam. Cęterùm si quis sensum spiritualis legis altius prosequatur, considerabit quòd asina laboriosum animal sit, ouis fructuosum. Fructu ergo dicit mutandum laborem, vt finis operis

A sui fructus sit. Vel certe hoc modo. Omnem laborem tuum, omnem industriam puro & simplici commendabis affectu. Si autem non mutabis, redimes.

Infra subdit ibidem, capite sequenti quod significabat gentilem populum. Cap. 3.

Populus Hebręorum fructu mutauit laborē, vt qui in luto operabatur, spe regni operaretur ęterni. Ideo & Dominus in Euangelio inanem populorum gentilium miseratus laborem, qui lateres construerent lutulentę superstitioni, & voluptati corporis dediti, solidum fidei murum ędificare non possent, velut ad quosdā asinę fœtus loquutus ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugū meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Qua vocatione plenius mihi videor verba legis & mysteria recognoscere, quia asinam aut commutandā oue docuit, Matth. 11.

B aut redimendam pecunia: vt non solùm asinę partum oue, hoc est, mundis immunda mutemus, sed etiam redimamus. Quod videtur exprimi, si prius sacrificio purificationis & mysterio baptismatis delictorū nostrorum inquinamenta lauemus, crimina quóque nostra bonis operibus fideiq; pretio, & miseratione redimamus. pretium nostrum sanguis est Christi. Vnde & Apostolus Petrus ait: Non auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine. Et Paulus dicit, Pretio empti estis, nolite effici serui hominum. Vnde non otiose in sancto miramur Euangelio, quòd pullum asinę sederit Dominus Iesus, quia populus gentilis cœpit esse Christi hostia, qui secundū legem habebatur immundus. Vnde de Leuitis scriptum est, quòd sint redemptiones eorum, eò quòd & sanctitate vitę suę & oratione, peccata plebis leuarent. 1. Pet. 1. 1. Corinth. 7.

Libro primo de Abraham super illud, Sedete hîc cum asina, ego autem & puer transibimus vsque illuc, & cum Cap. 8. Tom. IIII.

C *adorauerimus ad vos reuertemur.*

Meritò typus in asina, quia & veritas in pullo asinę. In hoc enim animante figuratur populus gētilium, antè oneri subiectus, nunc Christo subditus. Isaac ergo Christi passuri est typus. Venit in asina, vt crediturum nationum populum significaret. Ideóque Dominus cum ad subeundam pro nobis passionem veniret, pullum asinę soluit, quem ipse conscientia mitem atque mansuetum iam Christo sua terga credentem, ascenderat.

In commentario super Lucam, libro octauo. Cap. 8. Tom. V.

Expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. In diuinis quidem scripturis, non verborum seriem, sed rerum pondus examinare debemus. Plus enim proficit ad reprimenda peccata, inauditi generis atque deformis beluina quędā pompa supplicij. Tamen ne cui hinc quoque scandalum generetur infirmo, non otiosè simul positam putamus molam asinariam, collum homi-

D nis, profundum maris. Etenim cum asini typum populus gentilis acceperit, nónne tibi videtur tanquam molam asinariam voluere, quandiu imperitię suę errore versatur? Naturę quidem vinculis alligatur vt verbum emolat, Deum quęrat: sed opertę mentis cęcitate suffusus est, vt vultum animi erigere ad Deum, & oculos cordis aperire non nouerit. Et ideo sine vlla cursus alacritate vestigiis in se sępe redeuntibus inuitus vsui laborat alieno. Tamen qui molam voluit, consummandi aliquando finem operis habet, & exuendę spem gerit cęcitatis. Cui verò mola ad collum suspenditur, portat lapidem qui portare iugum Domini recusauit. Asinus ergo ad molam, cęcus ad lapidem, gētilis ad saxum, qui adorat quem non videt, nec agnoscit. Deus enim nō in manufactis habitat: nec in saxo agnoscitur, sed in spiritu. Vterque populus igitur & gentilis & Iudęus, pompa quędam sermonis huius exponitur: sed vehementior in Iudęos pœna decernitur.

nitur. Gentilium enim memoria seculi huius fluctibus obruetur, & cœno mundi huius abolebitur, qui interea quæ non sunt esse voluerunt, & alienati à scientia Dei tanquam in profundum maris mersi sunt. At verò Iudæi per patriarchas assumpti, circuncisione signati, per legem eruditi, non tanquam ignoti peribunt, sed tanquam sacrilegi punientur. Etenim Atheniensibus ignotus Deus, in Iudæa notus, sed non receptus. Et ideo qui ignorat ignorabitur: qui præuaricatur, damnabitur. Nec ille exutus à culpa, qui suum nesciuit authorem: & ille exutus à venia, qui Dominum nõ recepit. Tolerabilius tamen est fidem non detulisse Christo, quam manus intulisse.

Libro nono eiusdem, capite primo.

In castello erat, & ligatus erat pullus cum asina, non poterat solui nisi iussu Domini. Soluit eum manus Apostolica. Talis actus, talis vita, talis gratia. Esto talis, vt tu possis ligatos soluere. Nunc consideremus qui fuerunt illi, qui errore detecto de Paradiso eiecti, in castellum sunt relegati. Et vides quemadmodum quos mors expulerat vita reuocauerit. Et ideo secundum Matthæum, & Asinam & pullum legimus, vt quia in duobus hominibus vterq; fuerat sexus pulsus, in duobus animalibus vterque reuocetur. Ergo illic in asina, matrem quasi Euam figurauit erroris, hîc autem in pullo, generalitatem populi gentilis expressit, & ideo pullo sedet asinæ. Bene in quo nemo sedit, quia nullus antequam Christus nationum populos vocauit ad Ecclesiam. Denique secundum Marcum sic habes: Quẽ nemo adhuc sedit hominum. Alligatus autem perfidiæ vinculis tenebatur iniquo addictus domino, errore famulatus, sed dominatum vendicare sibi non poterat, quem reum sibi fecerat non natura sed culpa. Et ideo cum Dominus dicitur, vnus agnoscitur. Nam & multi dij, & multi domini, sed generaliter vnus Deus &
1. Corinth. 8. vnus Dominus. Itaque si non exprimitur dominus, definitur non per adiunctionem personæ, sed per vniuersitatem naturæ. Marcus autem induxit ligatum ante ianuam, quia extra Christum quicunque est, foris est à via, qui autem in Christo est, foris non est. In transitu addidit, vbi nullius certa possessio, non præsepe, non alimenta, non stabulum. Misera seruitus, cui vagum ius est. Plures enim dominos habent, quæ vnum non habent. Alligant alieni vt possideant, iste soluit vt teneat. Vehementiora enim iura nouit esse quã vincula.

Ibidem infra, capite eodem.

Ne despicias asellum hunc: nam sicut in vestitu ouium sunt lupi rapaces, ita contrà inest homo cordis absconditus sub specie bestiali: quia sub exuuiis corporis, quod nobis est commune cum beluis, mens plena Deo vegetatur.

Et infra.

Ne despicias asinam istam, quæ quondam Angelum vidit, quem homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & loquuta est, vt agnosceres posterioribus temporibus sub aduentu magni Angeli Dei, gẽtiles illos antè asinos, loquuturos.

Cap. 13. Tom. IIII. ASPECTVS ET ASPICERE. *Aspicere Dei. Libro primo de Apologia Dauid.*

Moraliter rogat Dominum Propheta, vt auertat faciem suam à peccatis eius, & tanquam obliuionem peccatorum eius assumat. Sed quia omnia spectat, & nihil eum prætérit, obliuisci non potest: sicut nos, quos breui interuallo temporis eorum, quæ cognouerimus, memoria subterfugit. Ideo bene agit, vt faciem suam auertat, non ab ipso ne deficiat destitutus: sed à peccatis, vt vires non possint habere peccata ipsius. Quos enim aspicit Dominus, illuminat: & in vultu Domi-
Psal. 16. ni pietas atque indulgentia est. Ideóque hic ipse ait, De vultu tuo iudicium meum prodeat. De vultu enim
A Domini venia, non pœna procedit. Rogandus est ergo vt nos aspiciat, auertat autem faciem suam à peccatis nostris, vt deleat ea. Quæ enim non aspicit, delet: & quæ deleuerit, ea à memoria sepeliuntur. Sicut ipse Dominus ait, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur.

Aspicit aliter iustos, aliter peccatores. Libro super Beati immaculati, litera xvij. versu iiij. Tom. IIII.

Pulchrè dicit, Respice in me & miserere mei: quia respicit & iratus, vt respexit super castra Ægyptiorum, & ligatis axibus curruũ omnes eos deiecit in fluctus. Respexit super Sodomam & Gomorram, quarum vtraque peccatorum suorum luitura supplicium, diuinæ pretium soluit offensæ. Scriptum est enim, Aspicies super terram, & facies eam tremere. Et contra, respexit super munera Abel: super munera au-
B tem Cain non respexit: & ideo contristatus est Cain, quòd sacrificium suum Deo displicuisse cognouit. Quo exasperatus Cain, parricidali crimine cruorem fratris effudit. Quid autem sit respicere Deum euidentissimè eo testimonio declaratur: quia respexit super filios pauperum, & non spreuit preces eorum. Oculus enim Domini non aspernatur iustorum munera. Denique oculos nostros, cum in aliquẽ mouemur, auertimus: quasi indignum eum aspectu iudicemus, quem oderimus affectu.

In tractatu super psalmum quadragesimum quintũ, versu quinto. Tom. IIII.

Ostende faciem tuam, & salui erimus. Aspectus ergo Dei, salus nostra est: atque in eius vultu nostrum est adiumentum. In quo quanta vis sit, diuina scriptura declarat, quæ non otiosè attexuit quod respexit super munera Abel: super munera autem Cain non respexit. Et ideo contristatus est Cain, quod sacrifi-
C cium suum Deo displicuisse cognouit, placuisse germani. Vnde & istud, quod hodie in psalmi responso decantatum est, plurimum nostræ conducit assertioni: Expectans expectaui Dominum, & respexit me. Psalm. 39.
Quem Dominus respicit, saluat. Denique in Domini passione cum titubaret Petrus sermone, non mente (licet ipse Petri sermo titubantis fidelior sit, quàm doctrina multorum) respexit eum Christus, & Petrus fleuit amarè: quo proprium lauit errorem. Itaque quem voce visus est denegare, lachrymis fatebatur.

ASTROLOGIA, ET ASTROLOGVS. *Astrologiam sancti sciuerunt, sed eam non docuerunt, quia non debuerunt. Libro super Beati immaculati, litera xij.* Versu 2. Tom. IIII.

Quomodo fundauit Deus terram, scriptura nos docet, dicente propheta: Deus sapientia fundauit terram, parauit autem cælos in intellectu. Terra ergo tanquam fundamentum est, in qua cõsistimus, licet ipsam vel in hemicyclo cæli esse, & is qui foris est sermo con-
D celebret, & scriptura significare videatur, dicente Iob, Suspendens terram in nihilo. Includitur igitur orbe cęlesti, & ideo sol noctibus non videtur, quia gyrando in inferiore inuenitur orbis parte cælestis. Sed non est cura sanctis axem cæli & elementorũ spatia philosophico more numerósque describere. Quid enim hoc prodest saluti? Quia sancti spiritualibus semper intendũt, & vitæ æternæ profutura vel cognoscere gestiũt vel docere.

Prouerb. 3. Iob 26.

Astrologia est periculosa fidelibus. In commentario super epistolam ad Colossenses, cap. ij. Tom. V.

Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa huius mundi, & non secundũ Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Philosophiã dicit terrenã, per quam solẽt seduci, qui cupiunt prudentes iudicari in mundo. Hæc argumentis & subtilitate minutiarum quorundã componitur, quasi physicas inuestigauerit rationes, quædã habens

habens admixta, quæ hortamenta sunt bonæ vitæ vel documenta, aliquando de mensuris, necnon de numeris, aliquando de elementorum qualitatibus, & quantitatibus ordinata. In cuius disputationibus qui inciderit, vix & rarò euadit. Detinet enim verisimilibus causis, & commentitiis rebus, nihil tam verum existimans quàm conspicitur, & intelligitur in elementis. Et quia quæ ad præsens sunt, & cernuntur oculis suauia & oblectabilia videntur, aliquantos seducunt, qui spiritalem rationem despiciendam & ridendam putant desperatione futuri, omnem vim astris assignantes, carnali rationi obnoxij, ne grauia credenda sint sustolli posse in cælum, néve leuia venire ad terras, aut aliquid corporeum sine rerum admixtione generari, repugnantes potentiæ ac prouidentiæ Dei. Sciunt enim legi in diuinis veteribus Hebræorum voluminibus multa gesta per Mosen, quæ humana ratio non capit, simili modo & in nouis libris facta à Domino, aut per Apostolos, quæ tractatus carnalis prohibet credi. Hanc ergo traditionem vel philosophiam fallacem & inanem appellat, quia non à potentia Dei ordinata est, sed ab imbecillitate ratiocinationis humanæ, quæ potentiam Dei intra scientiam suam coarctat, ne aliter credatur facere quàm carnalis se continet ratio, qua singulis elementis diuinitatis diuersitatem deputant ad culturam, vt obligent animos imperitorum, ne se ad Deum verum extendant. Quamobrem cauendam monet traditionem istam, quia mundi cultrix est, non Dei, qui vnus est: nec ad Christum, sed à Christo abstrahit, in quo perfectio diuinitatis est. Omnia enim quæ Pater habet, dedit Filio, cum illum in plenitudinis genuit diuinitate corporaliter, vt quia ipse caput est, creatura autem eius corpus est, quicquid putatur posse cælestis creatura, hoc totum plenè in Christo esse credatur, vt nullus arbitretur quenquam colendum. Quicquid enim in aliquo magnum putauerit, plus in illo inueniet, quia omnes ex ipso habent, sicut ex capite membra, ipse autem plenus est semper. Denique nonnulli natiuitatum tentauerunt exprimere qualitates, qualis futurus sit vnusquisque qui natus sit: cum hoc non solùm vanum, sed etiam inutile quærentibus, impossibile pollicentibus. Quid enim tam inutile, quàm vt vnusquisq; persuadeat sibi hoc esse quod natus est? Nemo ergo debet vitam suam, studium, morésq; mutare, eniti quo melior fiat. Sed in ea persuasione neq; probum potes laudare, nec condemnare improbum, qui necessitati natiuitatis suę respõdere videtur. Et quomodo Dominus aut bonis præmia proposuit, aut improbis pœnas, si facit necessitas disciplinã, & conuersationem stellarũ cursus informat? Et quid est aliud quàm hominem de homine exuere, si nihil moribus, nihil institutioni, nihil studio relinquitur? Quàm multos videmus ereptos criminibus atque peccatis, in meliorem statum esse conuersos? Redempti sunt Apostoli, & congregati ex peccatoribus: non vtique natiuitatis suæ hora, sed Christi eos sanctificauit aduentus, & hora Dominicæ passionis redemit à morte. Latro ille damnatus capitis, ille cum Domino crucifixus, non beneficio natiuitatis suæ, sed fidei confessione ad Paradisi æterna transiuit. Ionam in mari non vis natiuitatis, sed dissimulatio Diuinæ præceptionis præcipitauit & offensa: eundémque cetus excipiens, ad indicium futuri mysterij post triduum reuomuit, & prophetiæ merito gratiæ reseruauit. Petrum de carcere imminenti morte perimendũ, Angelus Christi, non stellarum series liberauit. Paulum cæcitas conuertit ad gratiã, & percussum à vipera, turbatóque naufragio, non remedia natiuitatis, sed deuotionis merita seruauerunt. Quid de illis dicimus, qui eorum precibus cum fuissent mortui, resurrexerunt? Vtrum

Lib. 4. Hexameron, cap. 4. Tom. IIII.

In Mathematicos.

illos sua natiuitas, an Apostolica gratia resuscitauit? Quid opus fuit, vt se ieiuniis periculisque committerent, si ad quod volebant natiuitatis beneficio poterant peruenire? Quòd si credidissent, dum expectant fatorum necessitatem, nunquam peruenissent ad tantam gratiam.

Subdit aliam rationem ibidem, Astrologorum opinionem iterum improbando.

Inutilis igitur ista persuasio. Quid quod etiam impossibilis? Nam vt de eorum disputatione aliquid sumamus redarguendi gratia, non probandi: magnam vim dicunt esse natiuitatis, eámque minutis quibusdam & certis colligi oportere momentis: ac nisi verius colligatur, summam esse distantiam: Breui enim atomo exiguóque momento distare natiuitatem inopis & potentis, egentis & diuitis, innocentis & noxij, & plerunque eadem hora generari longæuitati debitum, & prima pueritiæ ætate moriturum, si reliqua disparia sint, & puncto aliquo discreta. Hoc quemadmodum possunt colligere, respondeant. Constitue partum fœminæ. Obstetrix vtique eum primò cognoscit, explorat vagitum quo natiuitas colligitur, attendit vtrum masculus sit an fœmina. Quot vis inter has moras præterire momenta? Pone Mathematicum præparatũ. Nunquid potest vir interesse puerperio? Dum mãdat obstetrix, audit Chaldæus, ponit horoscopum in alterius sortem. Iam nati fata migrarunt, de altero quæritur, & alterius genitura proponitur.

Et addit aliam rationem.

Pone veram eorum esse opinionem, de natiuitatum necessitatibus, non posse esse veram collectionem. Puncta transeunt, fugit tempus irreparabile. Non est dubium quod tempus in atomo, & in momento, in nictu oculi sit: adducor vt credam, quando omnes in atomo, in momento, in nictu oculi resuscitamur, vt Apostolus protestatur dicens, Ecce mysterium dico: omnes quidem resurgemus, non omnes autem immutabimur, in nictu oculi, in nouissima tuba. Inter effusionem & susceptionem depositionémque pignoris, inter fletum eius, & nuntium, quot atomi transierunt? Et hoc vt simpliciter ista texuerim. Nam & ipsi vitalem illum signorum duodecim circuitum in duodecim partes diuidunt: & quia triginta diebus sol duodecimam partem sphæræ eius, quæ inenarrabilis habetur, regreditur, quo gyrus solis anni circuitu compleatur, in triginta portiuneulas, quas μερίδας Græci vocant, vnamquanque duodecim illarum distribuunt portionem, ipsam quoque portiunculam in sexaginta vices conferunt. Rursum vnum quodque de illis sexaginta, sexagies secant. Quàm incomprehensibile est, in quo sexagesimo, tot sexagesimæ portiunculæ natiuitatis momenta constituant: & qui singulorum signorum sit aut motus, aut species in natiuitate nascentis. Vnde cum impossibile sit tam subtiles minutias temporis comprehendere, exigua autem minutia inuehat vniuersitatis errorem, totum negotium plenum est vanitatis. Disputatores eorum quæ sua sunt nesciunt, & quomodo aliena nouerunt? Quid sibi immineat ignorant, quomodo possint aliis quæ futura sunt denuntiare? Ridiculum est credere. Quia si possent, sibi potius prouiderent.

Et causa signorum Zodiaci addit.

Iam illud quàm ineptum, vt si quis signo Arietis ortum esse se dicat, ex vsu pecudis æstimetur præstantissimus consilio, quod in grege huiusmodi emineat pecus: aut locupletior, eò quòd vestitũ habeat aries naturalem: & quotannis lucrum capiat indumenti, eóque viro illi familiaria videantur quæstuum esse compendia. Similiter & de Tauri, & de Piscium signis argumentantur, vt ex natura vilium animantiũ cęli motus

Lib. 4. Hexa. cap.

De Horoscopo natiuitatum nugæ.

Cap. eodem.

Deliria Mathematicorum.

Lib. 4. Hexameron. cap. 4.

Fabula Mathematicorum de natis sub signo Arietis.

tus & signorum interpretandas existiment potestates. Cibus ergo noster viuendi nobis decreta constituit, & alimenta nostra nobis, id est, Aries, Taurus & Piscis, morum imprimunt disciplinam? Quomodo igitur de cælo nobis causas rerum, & substantiam vitæ huius accersunt, cum ipsis cælestibus signis causas motus sui ex qualitatibus escæ vilis impartiant? Liberalem aiunt signo ortum Arietis, eò quòd lanam suam aries non inuitus deponat: & huiusmodi virtutem malunt vilis animantis naturæ deputare, quàm cælo: vnde nobis & serenitas fulget, & sæpe pluuia descendit. Laboriosos & patientes seruitij, quos nascentes Taurus aspexerit, quia hoc animal laboriosum & assuetum iugo spontanea seruituti colla submittit. Percussorem quoque, cuius natiuitatem Scorpius in sua parte complexus sit, & malitiæ venena reuomentem, eò quòd animal venenatum sit. Quid igitur authoritatem viuendi daturum te signorum cælestium dignitate prætendis, & de nugis quibusdam argumentum assertionis assumis? Nam si de animalibus assumptę huiusmodi morum proprietates, cęli motibus imprimuntur, & ipsum videtur bestialis naturę potestati esse subiectum, ex quo causas vitalis substantię, quas hominibus impartiret, accepit. Quòd si hoc abhorret à vero, multò magis illud ridiculum, veri eo subsidio destitutos, hinc fidem suę disputationis accersire.

Nati sub Tauro somnia.

Nati sub Scorpio commenta.

Cap. eodem.

Et propter planetas subdit ibidem.

Deinde illud consideremus quòd planetas ea signa appellant, quorum motibus formari asserunt vitę nostrę necessitates. Siue igitur vt nomen sonat, semper vagentur: siue vt ipsi dicunt, quod concito motu ferantur, & decies millies in die, aut si hoc incredibile videtur, multiplicem speciem innumera sui conuersione commutent: fide caret, quod tam vago sui errore, & tam celeri motu fixam nobis atque immobilem viuendi substantiam sortémque decernant. Ferunt tamen non esse æquales omnium motus, sed aliorum celeriores, aliorum tardiores esse circuitus, vt in eadem hora & videant se frequenter, & frequenter abscondant, dum aliud ab alio præteritur. Aiunt autem plurimũ referre, vtrũ ortũ generati benefica signa videant, an malefica & noxia: & in eo natiuitatis esse distantiam, quòd benefici signi aspectus plurimum conferat, malefici & noxij plurimum noceat. Sic enim eadem signa, quæ venerantur, appellare consueuerunt. Necesse enim habeo eorum vti nominibus, quorum vtor assertionibus, ne ignorata magis quàm vacuefacta, atque destructa sua argumenta commemorent. Itaque cum illum vagum celerémque motum non queant comprehendere, sæpe fit vt per eam puncti atque momenti incomprehensibilis subtilitatem ponant benefici signi aspectum, vbi grauis atque nocitura incurrat offensio. Et quid mirum, si ibi homines luduntur, vbi signa innoxia blasphemantur? quæ si natura noxia esse creduntur, Deus ergo summus arguitur, si fecit quod malum est, & fuit improbitatis operator. Si verò ex sua voluntate putantur assumpsisse quod noceat insontibus, & nullius adhuc facinoris pessimi sibi conscijs, quibus pœna ascribitur antè quàm culpa: quid tam irrationabile, quod etiã irrationabilium bestiarum excedat immanitatem, vt vsus fraudis aut gratiæ non meritis hominum deputetur, sed signorum motibus deferatur? Nihil, inquit, ille deliquit, sed noxia eum stella conspexit, Saturni ei sidus occurrit, auertit se paululum, & ærumnam à se abstulit, & crimen absoluit. Sed hæc eorum sapientia telæ araneæ comparatur, in quam si culex aut musca inciderit, exuere se non potest: Si verò validiorum animantium vllum genus incurrisse visum est, pertransiuit, & casses rupit infirmos, atque inanes laqueos dissipauit. Talia sunt retia Chaldæorum, vt his infirmi hæreant, validiores sensu offensionem habere non pos-

A sint. Itaque vos, qui validiores estis, cum videritis Mathematicos, dicite, Telam araneæ texuerunt: quæ nec vsum aliquem potest habere, nec vincula, si tu non quasi culex aut musca lapsu tuæ infirmitatis incurras, sed quasi passer aut columba casses inualidos perpetis volatus celeritate dissoluas.

Vnde eis credi non debet. Ibidem. *Cap. eod.*

Etenim quis prudentium credat, quòd signorum motus, qui ad diem sæpe mutantur, & multipliciter in se recurrunt, insignia deferunt potestatum? Nam si ita esset, quantæ ad diem regalium vanitatum exprimerentur figuræ? Quotidie ergo reges nascerentur, nec regalis in filio transmitteretur successio, sed semper ex diuerso statu, qui ius imperialis acquirerent potestatis, orirentur. Quis igitur regum genituram filij sui colligit, si ei debeatur imperium, & non in proprio successionem regni transcribit arbitrio? Legimus B certè quòd Abia genuit Asa, & Asa genuit Iosaphat, & Iosaphat genuit Ioram, & Ioram genuit Oziam, & reliqua. Omnis vsque ad captiuitatem per reges generationis pariter & honoris ducta successio est. Nunquid quia reges fuerunt, signis cælestibus formandos motus suos imperare potuerunt? Quis enim hominum potest in his habere dominatum?

Aliam rationem subdit. *Cap. eadem.*

Deinde si ad necessitatem genitalem, non ad instituta morum actus nostri factáque referantur, cur leges propositæ sunt, iura etiam promulgata, quibus aut pœna improbis decernitur, aut securitas defertur innoxiis? Cur non venia datur eis, cum vtique, vt ipsi aiunt, non sua voluntate, sed ex necessitate deliquerint? Cur laborat agricola, & non magis expectat vt illaboratos fructus priuilegio suæ natiuitatis inuehat receptaculis horreorum? Si ita natus est, vt ei diuitiæ atque opes affluant, vt sibi spontaneos reditus sine C vllo semine & labore terra parturiat: non vomerem aruis imprimat, non curuæ manus falci admoueat, non legendæ vindemiæ subeat expensam: sed vltro ei in omnes ferias fluentia vina fundantur: spõte ei oleum nullis inserta caudicibus syluestris oleæ bacca desudet: nec diffusi æquoris transfretaturus periculum propriæ salutis solicitus mercator horrescat, cui otioso potest quadam, vt aiunt, sorte genitali diuitiarum thesaurus allabi. Sed non hæc est vniuersorum sententia. Denique impiger depresso aratro terram scindit agricola, nudus arat, nudus serit, nudus sole feruente tostas æstate colligit fruges: & negotiator impatiens flantibus Euris intuto plerunque nauigio sulcat mare. Vnde importunitatem eorum temeritatémque condemnans Propheta, ait, Erubesce Sidon dixit mare. Hoc est, *Isa. 23.* si pericula vos non mouent, vel pudor comprimat, verecundia confundat. Erubesce Sidon, in qua nullus virtuti locus, nulla salutis cura, nulla iuuentus pro D excubiis patriæ bello dedita, armísque exercitata, sed omnis solicitudo de quæstu, omne studium mercaturæ. Semen, inquit, mercatorum sicut messis. Quæ autem merces homini Christiano, si non ex voluntate, sed ex necessitate curas suas & opera componit? Vbi enim directa necessitas, ibi inhonorata industria. Multa diximus, plura nolumus, ne quis ea quæ à *Cap. 5.* nobis de eorum assertionibus vsurpantur ad refellendum, ad recognoscendum assumpta arbitretur. Nam quæ pueri risimus, ea senes commemorare quî possumus?

Prædictorum sententiam ponit libro de interpellatione Dauid, vbi agit contra negantem Diuinam prouidentiam. *Lib. 3. de interpellatione. c. 6 Tom. IIII.*

Posuerũt in cælũ os suũ, & lingua eorũ trãsiuit in terra. Ponere in cælo os suũ quid sit, docet nos ille ex fratribus adolescẽtior, qui regressus ad patrem dixit: Pater peccaui in cælum & coram te. Ponũt autẽ in cælum

os suum, qui sibi eriminum authores natiuitates putant quadam necessitate deferri. Hi nec cælo, nec terris parcere solent, vt cursu quodam stellarum arbitrentur vitam hominis gubernari. Nihil prouidentiæ, nihil bonis moribus derelinquunt. Atque vtinam & isti, sicut ille vnus de duobus adolescentibus reuerteretur, bonus Dominus remedium non negasset: & tamē etiamsi ipsi nolint sanari, reseruat Dominus regressionis gratiam, vt qui in Israël expulsi sunt per cordis proprij cæcitatem, per plenitudinem Ecclesiæ reuertantur, & non vacuos dies vitæ istius ducant, sed plenos habeant bonæ operationis & fidei, cum repleuerit eos Dominus gratia spiritali. Quomodo autem reuertātur, accipe. Quia cæcitas, inquit, ex parte in Israël contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Sed quia mysterium oportebat impleri, vt concluderet Deus omnia sub incredulitate, id est, vt redargueret atque conuinceret. Cum enim duo contendunt si vnus superior sit, dicitur, conclusit illum alterum. Ideóque per suam misericordiam vt subditus fieret Deo mundus, regressus est quidem populus in hæredibus, seu celeri errore traductus est, vt Deum nō crederet occultorum esse præscium. Sed Dominus illis, vt quandoque redimantur, futuræ salutis gratiam reseruauit dicens, Ideo reuertetur huc populus meus. Quid est huc? Id est, ad me, ad equitatem & iustitiam meam, ad cultum meum. Et impleuit vitæ suæ dies. Quod vtrunque sic accipies, vt populus quidem redimatur, qui crediderit in eo, & si non redimantur qui non crediderunt, tamen redempti populi Dei prærogatiua defertur. Isti ergo in errorē positi dixerunt, Quomodo sciuit Deus, etsi est scientia omnis in altissimo? Putant enim non esse in Deo scientiam, quia peccatores abundant prosperis secularibus. Et adhuc inducit loquētes. Ecce ipsi peccatores & abundātes in seculo, obtinuerūt diuitias. Habes hoc in Euangelio plenius expressum, vbi Simon ille Pharisæus videns quòd mulier peccatrix illa venit in domum eius, & super pedes Christi effudit vnguentum, dicebat intra se. Hic si esset propheta, sciret vtiq;, quę & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Sed patientia Dei nō præiudicat veritati, & præsentia eius ac prouidentia hoc ipso amplius probatur, quòd in peccato positus successu affluit secularium prosperitatū. Quod fortior videns, ridet: in cantus traducitur & mouetur.

Tom.V. ASTVTIA. *Definitur in commentario super secundam epistolam ad Corinthios, cap. iiij.*

Non ambulātes, inquit Apostolus, in astutia. Ad dedecus enim & deformationem eius proficit, qui subdola mente confingit doctrinam ad decipiendum corda simplicium, turpis enim inuenietur in die iudicij. Astutia enim malæ mentis, vt id quod sibi libitū est expleat, verba Dei adulterat, vt sensum inuertat. Adulterare est autem, verum sensum per falsum excludere velle.

Cap. 8. Tom. IIII. *De mala astutia, Libro quinto Hexameron.*

Et quia de astutia cœpimus sermonē subtexere, qua vnusquisque fratrem suum circūuenire & decipere nititur, & in nouas se fraudes componere: vt quem vi obtinere non potest, circūscribat dolo, & fuco quodam artis obducat, &c.

Super Psal. 61. Tom. IIII. *Quomodo contrariatur simplicitati. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

Quid enim simplicitate ditius? quæ sicut bonus paterfamiliâs satis sibi abundat, & sua puritate contenta, non quęrit alienū, nec obrodit: sed de se cæteros fingit. Innocens enim credit omni verbo, nec se in artes varias sæpe commutat: sicut astutia, quæ vt sit cauta, timet omnia: nec se consiliis suis credit, versat suas ipsa sententias. Simplicitas enim nihil timere nouit.

Lib. 9. Cap. 4. Tom. V. *Sed de bona astutia. Libro super Lucam.*

Estote astuti sicut serpentes. Quem locum plerique accipiunt, quia serpente suspenso Christi crux annuntiata est, quo serpentinum nequitiæ spiritalis virus aboleret, videatur astutus ita debere esse sicut Christus, simplex sicut spiritus. Imitare & tu serpentē illū qui caput semper custodiat, lethale vulnus excludat. Interrogatus enim à Iudæis vtrum de cælo accepisset potestatem, respondit, Baptisma Ioannis vnde est, de cælo, an ex hominibus? Vt dum de cælo esse negare non auderent, ipsi se amentiæ confutarent, qui eius authorem negarent esse de cælo. Postulatus didrachma, quærit de imagine. Alia enim imago Dei, alia imago mundi. Vnde & ille nos admonet, Sicut portauimus imaginem terreni illius, portemus & imaginem huius cælestis. 1. Cor. 15.

ATHANASIVS. *Sanctum Athanasium cum laude allegat simul cum episcopis Italiæ. In epistola v. ad Theodosium imperatorem per hæc verba.*

Neque planè nos tanquam ex forma aliquid innouamus, sed sanctæ memoriæ Athanasij, qui quasi culmen fidei fuit, & veteris sanctitatis patrum nostrorū in conciliis definita seruātes, non euellimus terminos quos posuerunt patres nostri: nec hæreditariæ vestræ dignitatis iura violamus, sed debitam vestro imperio honorificentiam reseruantes, vos pacis & quietis esse debere fautores ostendimus.

ATTENTIO, ET ATTENDERE. *Sibi debet homo attendere.* Lib. 6. Hexameron, cap. 5. Tom. IIII.

Nosce te ipsum ò homo: quod non, vt ferunt, Apollinis Pythij, sed Salomonis sancti est, qui ait, Nisi scias te formosam in mulieribus: quāquam multo antea Moses in Deuteronomio scripserit. Attende tibi ò homo: Tibi attende, ait lex. Et Propheta ait, Nisi scias te. Cui hoc dicit? Formosa, inquit, in mulieribus. Quæ est pulchra in mulieribus nisi anima, quæ in vtroque sexu pręstantiam possidet pulchritudinis? Et merito decora est quæ non terrena, sed cælestia: non corruptibilia, sed incorrupta desiderat, in quibus decus perire non soleat. Corporalia enim omnia processu ætatis, aut ægritudinis inæqualitate marcescunt. Huic attende dicit Moses in qua tu totus es, in qua tui melior portio est. Denique interpretatus est Dominus quis sis tu dicens, Attendite vobis à falsis prophetis. Isti enim animam debilitant, mentem subruunt. Non igitur caro tu es.

Et infra subdit ibidem. Cap. 7.

Attende, inquit, tibi soli. Aliud enim sumus nos, alia nostra, alia quæ circa nos sunt. Nos sumus, hoc est, anima & mens. Nostra sunt corporis membra & spiritus eius. Circa nos autē, pecunia est, serui sunt, & vitæ istius apparatus. Tibi igitur attende, & te ipsum scito. Hoc est, non quales lacertos habeas, non quantam corporis fortitudinem, non quantas possesiones, quantam potentiam, sed qualem animam & mentem, vnde omnia consilia proficiscuntur, ad quam operum tuorum seruitus refertur. Illa enim plena sapientiæ, plena pietatis atque iustitiæ, quoniam omnis virtus à Deo est.

Attendere debet quid intret, quid exeat. Ibidem infra. Cap. 8.

Attende tibi, vt consideres quid in te intret, quid ex te exeat. Non de cibo dico, qui absorbetur, & egeritur: sed de cogitatione dico, de sermone assero. Non in te intret alieni thori concupiscentia, non irrepat in tuam mentem, non rapiat oculus tuus transeuntis fœminæ pulchritudinem, animus non includat, non sermo tuus tentamentorum machinas nectat, non in dolo prodat, non maledico proximum aspergat opprobrio. Venatorem te fecit Deus, non expugnatorem, qui dicit, Ecce ego mitto venatores multos. Venatores non criminis, sed absolutionis. Venatores non culpæ vtique, sed gratiæ. Piscator Christi es, cui dicit, Amodo eris homines viuificans. Sic mitte retia tua, sic mitte oculos tuos, sic mitte sermones tuos, vt nullum opprimas, sed alleues fluctuantem.

Attendere quomodo statur. Ibidem. Cap. eodem.

Attende, iniquit, tibi. Sic sta ne cadas, sic curre vt ad brauium

brauium peruenias, sic certato vt sæpe decernas, quia legitimo debetur corona certamini. Miles es, hostem diligenter explora, ne tibi nocturnus irrepat. Athleta es, manibus aduersario propior esto quàm vultu, ne oculum feriat tuum. Liber obtutus sit, argutus incessus, vt irruentem effundas, cedentem occupes, vulnus vigilanti aspectu exeas, forti congressu repellas: Quòd si fueris vulneratus, attende tibi, curre ad medicum. Attende tibi, quia carnem habes, quæ citò labitur, veniat tibi bonus animarum medicus sermo diuinus, aspergat tibi oracula Domini tanquam medicamenta salubria.

Cap. eodem. *Attendendum corpus. Ibidem.*

Attende tibi ne fiat verbum absconditum in corde tuo iniquum. Serpit enim sicut venenum, quod & lethalia infert contagia. Attende tibi ne obliuiscaris Deum qui fecit te, ne nomen eius in vacuum accipias. Attende tibi lex dicit: ne cum manducaueris, & satiatus fueris, & domos ædificaueris, & omnibus quæcúque tibi fuerint in multitudine exaltes te corde tuo, & obliuiscaris Dominum Deum tuum. Quid enim habes homo quod non accepisti? Nónne hæc omnia sicut vmbra prætereunt? Nónne domus tua hæc puluis est & ruina? Nónne hæc omnia falsa? Nónne seculi thesaurus vanitas est? Nónne tuipse es cinis? Respice in sepulchra hominum, & vide, quid ex te nisi cinis & ossa remanebunt, hoc est ex corpore tuo. Respice, inquam, & dic mihi, quis ibi diues, quis pauper sit. Discerne inopes ac potentes. Nudi omnes nascimur, nudi morimur. Nulla discretio inter cadauera mortuorum, nisi forte quia grauius fœtet cadauera mortuorum diuitum distenta luxuriç. Quem audisti pauperem cruditate defunctũ? Prodest illi inopia sua, exercet corpus, non opprimit. Nec tamen audiuimus iustum derelictum, & semen eius quærens panem: quoniam qui bene operatur in terra sua abundat alimentis.

Cap. eodem. *Attendendus status fortunæ. Ibidem.*

Attende igitur tibi diues, quia & tu carnem portas sicut & pauper. Attende tibi pauper, quia anima tua pretiosa est: & si caro mortalis, diuturna anima: & si tibi deest pecunia, non deest gratia: & si non est domus ampla, non diffusa possessio, cælum patet, terra libera est. Omnibus in commune elementa donata sunt, patent æquè diuitibus atque pauperibus ornamenta mundi. Nunquid pulchriora pretiosissimarum domorum aurata laquearia, quàm cæli facies stellis insignita fulgentibus? Nunquid latiora diuitũ rura quàm spatia terrarum? Vnde ad eos qui domũ ad domũ & villã ad villã iungunt, dictum est, Nunquid soli habitabitis super terram? (Isai. 5.) Maiorem domum tu habes pauper, in qua clamas & exaudiris. O Israël, quàm magna est, inquit Propheta, Domus Dei, & ingẽs locus possessionis eius: magnus & non habet finem, altus & immensus. Domus Dei diuiti est communis & pauperi. Difficile tamen est intrare in regnum cælorum. Sed fortè doles, quòd nullum tibi auratorum lychnorum lumen refulgeat: Sed multò illustrior tibi lumine circunfuso resplendet luna. De hyeme forsitan quereris, quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus vaporentur: Sed habes solis calorem, qui tibi orbem terrarum temperet, & hyberno te defendat à frigore. An illos beatos putas qui seruorum sequentium stipantur cateruis? Sed qui alienos pedes requirunt, suis vti nesciunt. Denique à paucis præceduntur, à plurimis portantur. Nisi forte illud miraris, quòd abundant auro, argento, pecunia. Quantis abundant vides, quantis egeant non vides. Sed eburneis lectis accumbere pretiosum putas: & non consideras pretiosiorem esse terram, quæ pauperi thoros graminum sternit, in quibus dulcis est requies, suauis est somnus, quem ille aurea compositus sponda tota peruigil nocte quærit, & non capit. O quantò te ille beatiorem iudicat vigilans quiescentem. Illud præterea quod multò est præstantius, quoniam iustus vir qui hîc eguerit, abundabit illic: & qui hîc laborem tolerauerit, illic cõsolationem habebit: qui autem hîc receperit bona, illic mercedem eorum sperare non poterit. Paupertas enim mercedem suam reseruat, cẽsus absumit. Attende igitur tibi pauper, attende diues, quia & in paupertate, & in diuitiis tentamenta sunt. Ideóq; sapiens dicit, Diuitias & paupertatem mihi ne dederis. (Prouerb. 30.) Et qua ratione petierit hoc dicit, Satis est homini habere quod sibi sufficit. Quia diuitiæ vt epulis vẽtrem, ita animum curis solicitudinibúsque distendunt. (Periculũ abundantiæ & penuriæ.) Ideóque petit constitui sibi quę opus sunt & sufficientia. Ne repletus, inquit, mendax fiam, & dicam, Quis me videt: aut factus pauper, furtum faciam, & iurem in nomine Domini? Fugienda igitur & cauenda sunt tentamenta mundi, ne pauper desperet, ne diues opulens insolescat. Scriptum est enim, Cum expuleris gẽtes & cœperis vti terris earum, ne dicas, Virtus mea & manus mea hanc mihi possessionem parauit. Sic est qui opes suas merito ascribit suo. Et ideo quasi probatus proprium non agnoscit errorem, sed lõgo trahit fune peccatum. Nam si credat quod accessio pecuniæ, aut fortuiti euentus, aut turpis astutię sit, non habet locum insolẽtia, in quibus aut nulla laus, aut inanis labor, aut cupiditas inuerecunda sit, modum nesciens ponere voluptati.

ATTRACTIO. *Quomodo attrahitur Deus, & vt attrahat, est rogandus. Libro de Isaac & anima, capite tertio.* (Tom. IIII.)

Bona quidem prouidentia, sed dulcis misericordia. Illam enim pauci assequuntur, hæc ad omnes peruenit. Propter hanc, inquit, indulgentiam tuam, diligũt te animæ renouatæ spiritu. Vnde & ad animam dicitur, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. (Psalmo 120.) Ad animam enim loquebatur dicens, Benedic anima mea Dominum. Et ideo festinat ad verbum, & rogat vt attrahatur, ne fortè relinquatur: quia currit Dei verbum, & non est alligatum. Denique exultat tanquam gigas ad currendam viam. Et quia egressus eius à summo cælo, & occursus eius ad summum eius, videns se imparem tantæ velocitati, dicit, Attrahe nos. (Cant. 1.) Bona anima, quæ non pro se sola, sed pro omnibus rogat. Attrahe, inquit, nos. Habemus enim cupiditatẽ sequẽdi, quam vnguentorũ tuorũ inspirat gratia. Sed quia cursus tuos æquare nõ possumus, trahe nos, vt auxilio tuo fultæ, vestigiis tuis possimus insistere. Si enim tu attraxeris, curremus & nos, & spiritalia velocitatis flabra capiemus. Deponitur enim sarcina quibus manus tua fulcro est, & oleũ tuũ infunditur, quo curatus est ille, qui à latronibus vulneratus est. Ac ne impudens tibi videatur quod ait, Attrahe nos: Audi dicentem, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. (Matth. 11.) Vides quòd libenter nos attrahat, ne remaneamus sequentes. Sed qui vult attrahi, currat vt comprehendat: & currat superiora obliuiscens, & ea quę sunt priora appetens. Sic enim poterit Christum comprehendere. Vnde & Apostolus, Sic currite vt cõprehendatis omnes. (1. Corinth. 9.) Vult & ista ad brauium peruenire, quæ desiderat cõprehendere. Prudenter ergo rogat vt attrahatur, quia non omnes sequi possunt. Denique Petro dicenti, Quo vadis? Respõdit verbum Dei, Non potes me modo sequi, sequeris autem postea. Claues ei commiserat regni cælorum, & sequendo se imparem iudicauit. Hanc tamen animam non distulit, quia non præsumebat, sed rogabat. Denique introduxit me rex in cubiculum suum. Beata anima, quæ verbi ingreditur penetralia. Nam assurgens de corpore, ab omnibus fit remotior, atque intra semetipsam diuinum illud, si quomodo possit, scrutatur & quærit. Quod cum potuerit comprehendere, ea quæ sunt intelligibilia supergressa in illo confirmatur, atque eo pascitur. Talis erat Paulus, qui sciebat se raptum in Paradisum: sed siue extra corpus raptum, siue in corpore

nesciebat. Adsurrexerat enim anima eius de corpore, & se à visceribus & vinculis carnis abduxerat atque eleuauerat, factúsque a semetipso alienus, intra semetipsum tenuit verba ineffabilia, quæ audiuit & vulgare non potuit, quia aduertit ea loqui homini non licere.

Cap. 5. Tom. IIII. AVARITIA. *Insatiabilis est. Libro primo de Cain & Abel.*

Quid de auaritia dicam insatiabili pecuniæ cupiditate & quadam æris libidine, quæ quò plura abstulerit, eò magis inopē esse se credit? Omnibus inuida, sibi vilis, in summis diuitiis inops, affectu extenuat, quod censu abundat. Nullus rapiendi modus, vbi nulla mensura cupiendi. Sic inflammat animum, sic igne suo pascit animū, vt hoc solo distet quod illa formarū adultera sit, ista terrarum. Elementa concutit, mare sulcat, terram effodit, cælum votis fatigat, nec sereno grata nec nubilo, condemnat prouentus annuos, fœtúsq; terrarum arguit. Sed hæc ægritudo est animæ, nō sanitas. Denique Ecclesiastes ait, est languor malus quem vidi sub sole, diuitias custodiri in malum possidentis eas. Et supra, Qui diligit argentum, non satiabitur argēto, nec finis acquisitionis eorum. Si quæris thesauros, accipe inuisibiles & occultos, quos in cælis altissimis, non quos in terrarum venis acquiras. Esto pauper spiritu, & diues eris qualicunque censu: quia non in abundantia diuitiarum vita est hominis, sed in virtute ac fide.

Auaritia inquieta. *Eccl. 5.*

Tom. IIII. *Ad eandem sententiam exponit scripturam, siue figuram. In tractatu de Naboth paupere, cap. 9.*

Sed quid arbitraris quòd dum viuis abundas omnibus? O diues nescis quàm pauper sis, quàm inops tibi ipse videaris, qui te diuitem dicis? Quantò plus habueris, plus requiris: & quicquid acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro auaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdā cupiditas habet, quo plures ascenderit, eo ad altiora festinat, vnde sit grauis ruina lapsuro. Tolerabilius tamen iste cum minus haberet, cēsus cōtemplatione mediocria requirebat. Accessione patrimonij, accessit cupiditatis augmentum. Non vult esse degener votis, pauper in desideriis. Ita duo intolerabilia simul iungit, vt ambitiosam spem diuitis augeat, & non deponat mendicitatis affectū. Denique docet nos scriptura diuina quàm miserè egeat, mendicet abiectè. Rex Achab in Israël erat, & pauper Naboth. Ille regni affluebat opibus, iste angusti soli possidebat cespitem. Nihil pauper de possessionibus diuitis cōcupiuit, rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur, qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certè pauper censu videtur, alter pauper affectu est. Affectus diues egere non nouit, census abūdans nequit auari pectus explere. Ideóque diues cupidus, in inuidia possessionis & paupertatis querela est.

Auari, mendici.

Cap. 9. *Item ad idem. Ibidem infra.*

Non audias illam Iezabel, quæ est auaritia, quoddam profluuium vanitatis dicentem, Ego tibi dabo possessionem quam desideras. Tu tristis es, quia vis mensuram considerare iustitiæ, vt alienum non eripias: ego habeo mea iura, ego habeo meas leges, calumniabor vt spoliem, vt possessio pauperis eripiatur, vita pulsabitur. Quid enim aliud in illa historia, nisi diuitum auaritia describitur, quæ est vanum perfluuium, quod omnia fluuij modo rapiat, & nullo vsui profutura traducat? Hæc est Iezabel illa, non vna, sed multiplex: non vnius temporis, sed temporum plurimorum: Hæc omnibus dicit, sicut illa dixit viro suo Achab. Surge manduca panem, & redi ad te: Ego dabo tibi vineam Naboth Israëlitæ. Et scripsit librum nomine Achab, & signauit annulo illius, & misit librum ad seniores, & ad liberos, eos qui morabātur cum Naboth. Et erat scriptum in libro, Ieiunate ieiunium, & constituite Naboth in principem populi, & constituite duos viros filios iniquitatis ex aduerso eius, vt falsum testimonium perhibeant aduersus eum, dicentes, Benedixit Deum & regem: & producite illum, & lapidate.

Quàm euidenter expressa est diuitum consuetudo. Contristantur si aliena non rapiant, renuntiant cibo, ieiunant, non vt peccatum minuant, sed vt crimē admittant. Videas filios tunc conuenientes ad Ecclesiam, officiosos, humiles, assiduos, vt affectum sceleris impetrare mereantur. Cap. 10.

Tom. V. *Auaritia dicitur idolorum seruitus. In commentario super Epistolam ad Ephesios, cap. quinto.*

Vt auaritiam tamen rem periculosam esse doceret, idololatriam hanc nuncupat, qua nullum peccatum maius est. Videamus ergo cur auaritia idololatria dicatur. Idololatria Dei honorificentiam vsurpat & vendicat creaturæ, cum in nomine Deitatis, quod soli conditori competit, participem illi asserit eius facturam. Auaritia autem idcirco huic exæquata est, quia similiter ea quæ Dei sunt vsurpat & recondit auarus, vt quæ vsibus omnium communiter concessit, auaritia denegat, quando idcirco hoc congregat apud se, ne alij vtātur. Quæ res facit vt carè venundent, ne pauperes viuant. Si enim minimè reconderentur, abundantia omnium rerum faceret vilitatem. Denique apud veteres quia auaritia non erat, nec caritas. Rectè ergo idololatriæ comparata est, quia multos lædit, creatori similiter inimica. Vult enim Deus ac iubet de iis quæ creauit subueniri pauperibus, auaritia cōtradicit. Vide an sine diabolo esse possit.

Tom. V. *Item idem aliter dicit. In commentario super Epistolam ad Colossenses, cap. tertio.*

Auaritiæ tamen peccatum idololatriæ comparauit, vt nihil illa scelestius demonstraret. Sub vno nomine duo pessima & impia genera designauit, & quæ omni ratione monet fugienda. Primum enim & pergraue crimen est idololatria. Quid enim tam perniciosum, támque funestum, quàm ad iniuriam creatoris Dei, lignis & lapidibus vel aliis metallis honorificentiæ eius nomen tribuere, cum ipsi non patiantur, vt seruus nomine domini nuncupetur: quem non natura vtique, sed quædam conditio subiicit seruituti? Aliud contra crimen est auaritię, non dispar malitia, sed diuersum in nomine. Vnde ad Timotheum ait, Radix enim omnium malorum est auaritia. Omnium enim capax est delictorum, vt auiditatis suę, quod impossibile est, impleat desiderium, semper bibens & semper sitiēs. Non immerito ergo sub vno nomine vtrunque malū ostendit. Penè enim vno explentur opere: quia sicut idololatria vni Deo auferre nititur gloriam, ne quod eius peculiare est, solus audiat nomen diuinitatis sibi soli condignum: ita & auaritia in Dei se res extēdit, vt si posset fieri, vnus & solus creaturam eius sibi vsurpet, quam Deus omnibus fecit. Vnde dicit Deus per Prophetam, Meum est aurum & meum est argentum. vtraque igitur Deo inimica. Ambæ enim Deo abnegant quæ eius sunt. 1. Timot. 6. Aggæi 2.

Tom. V. *Et ideo auaritia est omnibus, maximè clericis, fugienda. In commentario super primam Epistolam ad Timotheum, cap. vltimo.*

Nihil enim intulimus in hunc mundū, verū quia nec auferre possumus quicquam. Habentes autem alimentum his contenti simus. Frustra mortales homines copiæ studere & locupletes fieri velle aperta voce declarat, cum sciant nihil se proprium habere in mundo. Cui enim rei proficit humana cupiditas, nisi quia ipsa sibi inimica existit? Nihil enim intulit mundo, nihil auferre poterit. Quid sibi incutit solicitudinem & quærit congregare, talis hinc exiet, qualis venit. Quod etiam scripsit Iob, & in sua passione fatetur dicēs, Nudus exiui de

ui de vtero matris meę, nudus reuertar in terram, sit nomen Domini benedictum. Quòd si auari retinerent, non in perniciem suam pauci conderent, quod pluribus posit proficere cum eorum ipsorum emolumento. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum & desideria multa & inutilia & nociua, quæ demergunt homines in exitium & interitum. Radix omnium malorum est auaritia: quam quidā appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Nihil tam asperum támque perniciosum est, quàm si Ecclesiasticus, maximè qui in sublimi loco est, diuitiis huius seculi studeat: quia nō solùm sibi ipsi, sed & cæteris obest. Contrariam enim formam dat hominibus: necesse est enim multos imitatores eius existere ad perditionem. Quantò enim honorificentior est ordine, tantò magis suadet imitandum se, maximè in hac re quæ in ista vita procliuis est. Auaritia enim omnia mala potest admittere, ideo radix omnium malorū est: quia vt desideria sua expleat, quod impossibile est, & maleficia, & homicidia, & obscœnitatem, & quicquid sceleris est perpetrat: nec ad præsens secura, quia semper cupida: & in futuro damnata. Tu autem homo Dei hæc fuge. Abscidere se hominem Dei ab hac hortatur & præcipit, vt & hìc securus sit, & in futuro præmiis remuneretur diuinis. Non enim immerito coronandus est, qui hanc spernit quæ multis suadet. Sequere autem iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, tranquillitatem animi. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam ęternam ad quam vocatus es, & confessus es bonam confessionem coram multis testibus. Quoniā auaritia res iniqua est, hominem Dei vt ab hac dissentiat, iustitiam sequi iubet atque pietatē, & alia quæ memorat. Non enim poterit hanc euitare, nisi his adhæserit, quæ auaritiæ aduersa sunt. Quomodo etiam fieri potest vt auarus fidelis sit, qui operibus negat quod verbis fateri videtur? Vnde autem amator fraternitatis, cuius manus sunt aridæ? Quomodo verò patiens, qui ad aliena se tendit semper? aut quatenus quietem animi posit habere, qui die noctéque auiditate cupiditatis incenditur?

1.Timoth.6.

Et quòd sit fugienda Christianis, probat in tractatu de obitu Gratiani imperatoris. cap. x. siue vlt.

In Psal. 61. Tom. IIII.

Inuenitur itaque in auaritia tanquam in radice omnium vitiorū quæ sit caput iniquitatis & fomes: quam homo renuntians mundo, & consepultus Christo per baptismi sacramentum, qui fit mortuus seculo, declinare debet atque defugere. Nolite, inquit, sperare iniquitatem, & rapinam nolite cōcupiscere, diuitiæ si affluāt, nolite cor apponere. Vides quia affluunt, nō vides quia pręterfluūt? Nudus es natus, nudus moriturus es. Quid excipere quæris quod tecum auferre non possis? Fluenta sunt quę miraris: quomodo veniunt, sic transeunt & recedunt. Solus Iordanis retrorsum conuersus est, in quem conscendisti: qui te admonet vt in ipsum naturæ fontem & originem reuertaris, quæ te nudum, non veste amictum edidit, vt discas superflua non requirere.

Fugienda est, quia illaqueat. Libro super Beati immaculati, litera quinta, & versu quinto.

Tom. IIII.

Inflammauit cor tuum, vt comprehendas quæ mandatorum cælestium ratio, quæ animæ substantia, quæ futuræ vitæ gratia, in quo statu post hæc erimus. Erige igitur mentem, vtere naturali ingenio: ad imaginem Dei factus es, vt superna aspicias, & terrena nō quæras. Noli curuare ceruicem tuam mundi premendam pondere, noli inhiare auro atque argento, ne te seculi vinculis alligandum præbeas. Ideo dixit Dominus, Nolite posidere aurum atque argentum, ne vos auri atque argenti cupiditas auara posideat. Noli ergo inserere collum tuum diaboli laqueis. Strangulat auaritia pauperem in hoc seculo, sed in perpetuo diues suis laqueis suffocatur. Cuius sensus in vanitate est, in tenebris ambu-

A lat qui in iis laborat, quæ sibi prodesse non possunt.

Imò ipsa est laqueus. Eodem libro, litera decima quarta, versu sexto.

Aperuit tibi Apostolus authorem omnium peccatorum, & demonstrauit dicens, Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. Aduertis laqueum diaboli esse diuitias, quem tetendit etiam Saluatori. Sed ille, qui nihil habuit, quod posit princeps istius mundi veniens suum dicere, laqueorum eius vincula dissoluit. Ac ne mediocrem hunc laqueum putes, hic laqueus Iudam Apostolum strangulauit. Qui miser cum esset illaqueatus vt proderet Dominum, vbi aduertit quantum sceleris esset admissum, laqueo se ipse suspendit. Sed & ipse laqueus diaboli fuit, vt non ageret pœnitentiam, sed laqueo se suffocaret.

Auaritia etiam nulla realitate animam dotat: & auarus assimilatur somnianti. In tractatu de prima interpel- *Cap. 3. Tom. IIII.*
B *latione Iob.*

Esto vt aliquando fessis somnus obrepat, terremur insomniis, exagitamur visionibus, vt iam non requies ista, sed pœna sit. Ita enim habentur diuitiæ seculi, velut somnium surgentis. Surrexit aliquis ex istius corporis somno, & nihil posidet: idque ipsum quod se credebat habere, amisit. Constituite mihi nunc diuitem illum, qui quotidiana lucra & quæstus varios congerebat, & exagitabatur cupiditatibus suis subito resipiscētem, considerantémque, quia cum morietur non accipiet omnia, neque cum eo descēdet gloria domus eius, & quòd ea quæ posidentur in hac vita habeāt aliquid voluptatis, non etiam in futurum aperientem oculos ad cælestia: nónne tibi videtur sicut qui in somnis epulabatur epulari, aperuisse oculos autem & cognouisse quod anima eius inane sperauit, & adhuc esuriat, & adhuc sitiat, quia modum non habet auaritia, nec rapiendo expletur sed incitatur, hoc egentior quò plura
C quæsierit? Et hic ergo surrexit, & vanum est somnium.

Iterum nulla posteritate certificatur, quia auarus in vanum laborat. In tractatu de secūda interpellatione eiusdem, versus finem. *Lib. 3. de interpellatione, c. 5. Tom. IIII.*

Illa enim vera posteritas, quæ non in terris sed in cælo est. Huiusmodi ergo viris hæreditas inopia est, & mors succesio. Cum diuitias coaceruabunt, mendicabunt: quia cum mortui fuerint indigebūt, qui requiem inuenire nō possunt. Viduas eorum nemo miserebitur, sed desertæ remanebunt, atque omnis copulæ solatio destitutæ. Et si congregetur pecunia sicut terra, atque vt lutum præparatum fuerit aurum, inanis erit sicut arena eorum substantia, & omne nominis eorum patrimonium tanquam tineis cōsumetur. Dormiens diues, nihil adiiciet: aperiet oculos suos, & iam non est, in doloribus permanet. Nihil ergo sunt omnia quæ in hoc mundo sunt. Aurum in metallis, argentum in metallis. De metallo eruitur, & in metallum reuertitur. Quid
D enim aliud est metallum, nisi mens auari? quę tanquam defossum tenet quicquid acceperit, & in venis terræ atque latibulis abscondit, eò quòd vti nesciat. De metallis quotidie aurum promitur, de auaro proferre quis potuit? Cum igitur nihil posit vana fames auri, quia quicquid congregauerit labitur: miserandi profectò qui deseruerunt viam iustā, & obliti sunt eam, cui pretiosi lapides haudquaquam sunt comparandi, difficilis inuestigatu, imperuia superbis, interclusa iactantibus, humilioribus plana, aperta sapientibus. Et ideo sapientiam debemus quęrere, vt ambulemus in via iusta.

Auaritia hominem vili seruitute religat. Libro de Ioseph. *Cap. 4. Tom. IIII.*

Seruile est omne peccatum, libera est innocētia. Vnde & Dominus ait, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Quomodo enim non seruus auarus omnis, qui pro exiguo pecuniæ lucello seipsum auctionatur? Ne congesta amittat timet omnia, qui non vtenda con *Ioan. 8.*

gessit, maiore periculo seruatur, quo maiora quæsiuit. Quomodo non mendicus, cui sunt pauca quæ possidet? Nam etsi diues mihi videatur, sibi eget. Nec testimoniis sua vota solatur, qui quod optat nescit credere. Quomodo autem non & ille seruus, qui subditus libidini est? Primùm suis ardet incendiis, & peccati sui facibus exuritur. Quibus rectè dicit Propheta, Ambulate in lumine ignis vestri, & in flamma quam accendistis. Suscipit omnes metus, insidiatur somnis singulorum: vt vnus cupiditate potiatur, fit seruus omnium. Seruit igitur ac miseram quidem seruitutem. Qui sibi ipse dominos facit, ipse vult habere quos timeat. Nihil enim tam speciale seruitutis est, quàm semper timere. Ille verò in quauis conditione seruitij semper liber, qui amore transeuntium non capitur, auaritiæ vinculis non tenetur, metu criminis non alligatur: qui securus spectat præsentia, quem futura non tenent. Nónne tibi videtur iste in seruitute dominari, ille autem in libertate seruire?

Auarus semper eget. *Isa. 5.*

A

Auaritia iustitiam ab homine alienat. Libro primo de officiis.

Cap. 28. Tom. I.

B

Quis non cuperet artem hanc virtutis arcem tenere, nisi prima auaritia infirmaret atque inflecteret tantæ virtutis vigorem? Etenim dum augere opes, aggregare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare diuitiis, iustitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amittimus. Quomodo enim iustus esse potest, qui studet eripere alteri, quod sibi quærat? Potentiæ quoque cupiditas formam iustitiæ virilem effœminat. Quomodo enim potest pro aliis interuenire, qui alios sibi subiicere conatur: & infirmo aduersus potentes opem ferre, qui ipse grauem libertati affectat potentiam?

Vnde auarus non ambulat in via legis. Lib. super Beati immaculati, litera nona, versu vij.

Tom. IIII.

Non quicunq; hoc dicit, imò rarus hoc dicit, id est, qui legem Dei auro atque argento præferat, qui potest propter legem Dei omnia sua relinquere. Sed nec Christus hunc reperit, nisi de iis, quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dixit, & probauit affectu: quia pluris legem quàm aurum habuit. Ideóque ait, Argentum & aurum non habeo. Non auarus hoc dixit, qui defosso auro incubat. Non dicit pecuniosus qui quotidiana emolumenta solicito rimatur affectu, qui quotidie opes aggerat, qui hæreditatum tendit aucupia, qui circa ægrotantis lectulum indefessas exercet excubias. Hîc aliqui legem oris Dei tanquam legem verbi accipiunt, vt si dicas, legem dexteræ Dei.

C

Nec auarus est Dei. Eodem libro, litera duodecima, versu sexto.

Rectè ergo propheta dixit Dauid, Tuús sum, qui semper in Deo mansit. Et qua ratione dixerit, Tuus sum: addidit, Iustificationes tuas exquisiui. Hoc est, nihil aliorum quæsiui, sed id solum quod tuum est desideraui. Alij quærunt monilia pretiosa, ego solas iustificationes tuas, quasi quædā serta iustitiæ. Alij domum ad domum, villam ad villam iungunt, quasi soli habitare possint in terra hac, & elementum volunt occupare commune, alij possessionem aëris ipsius vendicare: mihi in tuis iustificationibus omne patrimonium est. Nescio possidere nisi quod tui iuris est. In tuis eloquiis specialis mihi cura refulsit. Argenti mihi portio Deus est. Tuus sum ego, quia pars mihi hæreditatis nō in auro, non in argento est, sed in Christo.

D

Adeo concludit quod auaritia sit fidei contraria. In tractatu super Psalmum xxxvij. versu vij. quod require supra, cap. Ambulatio.

Propterea vere cæca est auaritia, quia fidei & iustitiæ est contraria. In sermone quodam habito ad plebem diebus Paschæ, qui incipit vt sequitur, vbi etiam agit principaliter quasi contra auaritiam prædonum.

Serm. ord. 59. Tom. III.

Retinet dilectio vestra fratres, ante dies cum plebis eius quæ sub beatis Apostolis fuit, vnanimitatem largitatémque prædicaremus, vsque ad Ananiæ nos auaritiam peruenisse, qui illo tempore in totius humani generis purissima vita tanquam ouis morbida inuentus est. Tanta enim infectus erat auaritiæ pestilentia, vt sanctus eum Petrus non tam emendare voluerit, quàm dānare. Legerat enim, Eiice de consilio pestilente, & exiet cum eo omnis cōtentio. Solus igitur in cœtu sancto pestilens fuit, qui cunctis contemptu pecuniæ lucrum vitæ requirentibus, ipse lucrum magis pecuniæ mercatus est quàm salutis: & dum pretij sperat compēdium, animæ reperit detrimentum. Ab Apostolis igitur Ananias auarus inuentus est, iam nostra excusatur humilitas. Minus enim mirandum est abūdare sub nobis hoc vitium, cum ab Apostolis cœperit pullulare: & si illorum authoritas hæc in Anania emendare nō potuit, nobis quid imputabitur, si eadē in plerisque fratribus corrigere non valemus? In Anania enim Petrus si potuisset auaritiam corrigere, nō punisset: sed dum illum punit, alios corrigit. Voluit enim vt pœna ad vnum, metus autem ad plurimos perueniret. Exēplum ergo auaris omnibus in auaritia propositum est, vt qui eiusdem criminis reus fuerit, eiusdem supplicij in die iudicij sentētia feriatur. Grande igitur malum est auaritia, imò malorum omniū est origo. Igitur ait Apostolus, Radix omnium malorum est cupiditas: quā quidā appetentes, errauerunt à fide. Vides igitur quia qui pecuniam appetit, fidem perdit: qui aurum redigit, gratiam prodigit. Auaritia enim cæcitas est, errorem religionis inducit. Cæca inquam est auaritia, sed diuersis fraudum oculata ingeniis: non videt quæ diuinitatis sunt, sed cogitat quæ cupiditatis sunt. Semper enim quamuis diues sit, cogitat vnde vel ex malo acquirere, totam vitam negotium putat, compendiorum etiam omnia supprimens inanis præstationis suæ fœnus imponit. Erubescit vsuræ nomen, & lucrum non erubescit vsuræ. Semper ergo auarus alieno vtitur, alieno se pascit damno, & illi præda egestas alterius est, illi lætitia fletus alienus, sicut nuper factum vidimus. Quot amissa deplorant, super quæ inuasa plerique gratulantur? Ecce senex pater captum deflet filium, & tu iam super eū velut seruulum gloriaris. Innocens rusticus perditū ingemiscit iumentum, tu eo rus tuum excolere disponis, & fructus te putas posse capere gemitibus alienis. Ecce religiosa vidua tota supellectile despoliatam domum suam dolet, & tu eadem supellectile domum tuam ornatam esse lætaris. Dic mihi ô Christiane non compungeris, non constringeris, cum vides in hospitio tuo lachrymas alienas? Dicit scriptura sancta ad filios Israel, A bestia captum ne tetigeritis: pollutum & contaminatum est quicquid fera cruenta tetigerit. Et per hoc deterior bestia est, quisquis sumit quod bestia superauit. Dic igitur mihi tu Christiane? Cur prædam relictā a prædonibus præsumpsisti? Cur laceratum & contaminatum, sicut ipse putas, tuis ædibus importasti? Cur quod hostilis superauit bestia, tu sæuior bestia deuorasti? Aiunt plerique lupos leonum subsequi solere vestigia, & nō longe ab eorum venationibus aberrare, scilicet vt rabiem suam rapina satient aliena: & quod leonum saturitati remanet, id luporum rapacitate consumatur. Sic & isti auaritiæ lupi prædonum vestigia subsequuti sunt, vt quod istorum rapacitati supererat, horū cederet feritati. Sed forsitan emisse te dicis, & ideo auaritiæ crimen euadis. Nō ita solet constare emptio atque venditio. Bonū est emere, sed in pace quod bona voluntate venditur, nō in deprędatione. Respice contractus originem, venditionis authorem, pretij quantitatem, & intelligis præde magis, non venditionis emptorē. Vnde enim barbaro auri gemmarúmque monilia? Vnde pellito serita vestimenta? Vnde rogo Romana mancipia sumis? Scimus ea cō- prouincialium

Prouer. 22. *1. Timoth. 6.* *Exod. 22.* *Luporum ingenium.*

prouincialium nostrorum esse vel ciuium. Facit ergo vt Christianus & ciuis, qui ideo emit vt reddat.

Contrariatur etiam auaritia fortitudinis virtuti. Libr. primo de officijs.

Cap.39. Tom.I. Fortis auaritiam fugiat tanquam labem quandam quæ virtutem effœminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quàm lucro vinci. Frequenter pulsis hostibus & inclinata in fugam aduersariorum acie, dũ exuuiis cæsorum capitur præliator, inter ipsos quos strauit miserandus occubuit: & triumphis suis deiectæ legiones, dum spoliis occupantur, hostem in se reuocarunt qui fugerat. Fortitudo igitur tam inanem pestem repellat, & proterat, nec tẽtetur cupiditatibus, nec frangatur metu: quia virtus sibi constat, vt fortiter omnia persequatur vitia, tanquam virtutis venena.

Cap.6. *Est auaritia vicina perfidiæ. Libro secundo eiusdem.*

Auaritia impiorum hominum perfidiæ vicina est, sicut in Iuda proditore legimus: qui auaritiæ studio & pecuniæ cupiditate, laqueum proditionis incurrit atque incidit.

Cap.26. *Auaritia quàm sit perfectioni contraria: patet eodem libro per hæc verba.*

Cæterum ita incubuerunt mores hominum ad admirationem diuitiarum, vt nemo nisi diues honore dignus putetur. Neque hic recẽs vsus, sed etiam dudum, quod peius est, inoleuit hoc vitium humanis mẽtibus. Siquidem cum Hiericho magna ciuitas tubarum sacerdotalium sono corruisset, & Iesus Naue potiretur victoria, cognouit infirmatam esse virtutem populi propter auaritiam atque auri cupiditatem. Nam cum de spoliis vrbis incensæ sustulisset Acham vestem auream, & ducenta argenti didrachma, & linguam auream, oblatus Domino negare non potuit, sed prodidit furtum. Vetus & antiqua auaritia est, quæ cum ipsius diuinæ legis cœpit oraculis, imò propter ipsam reprimendam lex Dei data est. Propter auaritiam Balac putauit Balaam præmiis posse tentari, vt malediceret populum patrum: & vicisset auaritia, nisi Deus à maledicto eum abstinere vetuisset. Propter auaritiam præcipitatus Acham in exitium deduxerat omnem plebẽ parentum. Itaque Iesus Naue qui potuit solem sistere ne procederet, auaritiam hominum non potuit sistere ne serperet. Ad vocem eius sol stetit, auaritia non stetit. Sole igitur stante confecit Iesus triumphum, auaritia autem procedente penè amisit victoriam. Quid fortissimum omnium Samson, nónne Dalilę mulieris auaritia decepit? Itaque ille qui rugientẽ leonẽ manibus discerpsit suis, qui vinctus & alienigenis traditus sine vllo adiutore solus dissolutis vinculis, mille ex his peremit, qui funes intextos neruis velut mollia sparti fila disrupit, is super genua mulieris inflexa ceruice truncatus inuicti crinis ornatum, prærogatiuam suæ virtutis amisit. Influxit pecunia in gremium mulieris, & à viro discessit gratia. Feralis igitur auaritia, illecebrosa pecunia, quæ habentes contaminat, non habentes non iuuat. Esto tamen vt aliquando adiuuet pecunia, inferiorem tamẽ & ipsum desiderantem. Quid ad eum qui non desiderat, qui non requirit, qui auxilio eius nõ indiget, studio nõ flectitur? Quid vt aliis sit ille copiosior qui habet? Nunquid idcirco honestior quia habet quo honestas plerũque amittitur, quia habet quod custodiat magis quàm quod possideat? Illud enim possidemus quo vtimur. Quod autem vltra vsum est, non vtique habet possessionis fructum, sed custodię periculum.

Cap.27. Ad summam nouimus quod pecuniæ cõtemptus iustitiæ forma sit, & ideo auaritiam declinare debemus, & omni studio intendere, ne quid faciamus vnquam aduersus iustitiã, sed in omnibus gestis & operibus custodiamus eam.

Tom.IIII. *Auaritia reddit orationem inanem. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu quarto.*

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Vtilitatem alij habent: & puto quod ideo mutatum sit, quia vtilitas bonæ rei videtur esse expetẽda potius quàm declinãda. Sed quia plerique lucrũ pecuniarum vtilitatẽ suam putãt esse, ideo si legimus vtilitatẽ, non animæ vtilitatẽ accipere debemus Prophetã declinare, sed vtilitatẽ pecuniæ. Sanctus enim lucra ista non nouit, sed omnia hæc detrimentum arbitratur, vt Christum lucretur. Et rectè. Quod enim putamus lucrũ esse pecuniæ, dãnum est animæ: quia virtutis est detrimentum. Ergo secundum eos qui ita acceperunt, vt optet Propheta inclinare cor suũ in testimonia & non in auaritiam, & nos congruimus assensu: atq; vtinã precẽ sancti sequẽtes, oremus quod ille orauit, & quod oramus, imitemur affectu. Quid enim mihi prodest si orem vt auertat cor meum Dominus ab auaritia, & ipse diebus ac noctibus pecuniæ quæram cõpendia? Si oramus sermone, compatiamur & mente. Audit sensum nostrum Iesus, & cognoscens duobus istis non conuenire, sermoni & cupiditati, non exaudit loquentem. Et ideo qui bene volebat orare, dicebat, Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. 1.Cor.6. Ita magis audit orantem si aspernetur auaritia.

Dicitur esse languor quidã. In tract. super j. Psal. versu j. Tom.IIII.

Est enim malus languor, erroris lãguor, auaritię languor, inexplebilis cupiditatis lãguor. Istæ diuitiæ sunt, vt dicit Ecclesiastes. Est languor malus quem vidi sub sole, diuitias custodiri in malũ possidentis eas. Dic mihi ò Ecclesiastes, qua causa malus hic lãguor sit. Respõdebit, Quia multos auara spes deuorat. Insatiabilis edacitas cupiditatis est. Nescit satiari argento, qui concupiscit argentum. Distendunt diuitiæ, sed non explent. Et si quis satiatus fuerit diuitiis, nõ est, inquit, qui sinat eũ dormire. Et quidẽ omnes dies eius in tenebris, & luctu, & iracundia multa, & lãguore & ira. Quomodo enim potest dormire, qui solicitam auri exercet custodiã, qui damna formidat, qui lucra cogitat, qui vsuras computat, qui apothecas numerat? Malus ergo lãguor, qui bonam aufert mẽtis quietem. Est languor malus luxuria, libido, cõcupiscentia, delectatio, secularis ambitio, qui citò corrumpit salutem sobrietatis. Omnis postremò mundi huius corruptela, pestilentia est. Ne ergo tetigeritis: nec attaminaueritis eam. Lues est, cõtaminat: Morbus est, polluit. Ne gustaueritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu, vt Apostolus dixit: qui & alibi clamat, Radix omnium malorũ est auaritia. Morbos excitat, dolores inserit. Deniq; qui eam appetierunt, inseruerunt se multis doloribus. Ista est pestilentia quæ plerunque neque calidos, neque frigidos habet, sed (quod calidis est deterius & frigidis) tepidos facit, vt euomantur ex ore Domini Iesu, quos propter grauia peccata reiecerit. Ista est quæ non paucorum, sed omnium excitat ægritudines. Omne caput in dolore, omne cor in mœstitia. A pedibus vsque ad caput peccatorum vlcera. Omne caput in dolore, quãdo qui sapientes æstimãtur, dolore cruciantur auaritiæ. Sensus enim sapiẽtis in capite eius: quod referri potest etiam ad Ecclesiæ præeminentes. Omne cor in mœstitia, quãdo sapimus quæ sunt carnalia, & corporalibus voluptatibus aciẽ nostri cordis infundimus. Vnde ait Dominus ad huiusmodi, quod dederit illis cor carneũ. A pedibus vsq; ad caput serpit lues dira morborũ, quando laborant contagio, quãdo cõpatiuntur alij, si quis effectu libidinis defraudetur, viduæ pudorẽ expugnare non potuit, agrum inuadere, & ægrè cuncti inuicem languores transferunt.

Auarus quæ habet non dicitur possidere. In tractatu super Psalmum xlviij. versu xj. Sup.Psal.48. Tom.IIII.

Insipientes ergo diuitias non habent, quia nec hæreditatem habent. Non habent diuitias infidi, non possessionem. Fideli enim totus mũdus possessio est. Non habent hæreditatẽ, quia sola est hæreditas credentibus in Domino. Suas autẽ diuitias habẽt. Ideóq; auarus dicit,

A Non habeo quo congregẽ fructus meos. Non enim verus fructus, sed auari fructus pecunia est. Et Dominus auaro dicit, Vade vende bona tua, & veni sequere me. Non enim perfectũ bonum est patrimonium, sed hæc sunt auari bona, quę in emolumento aliquo constituta sunt. Vẽde, inquit, quæ putas tua esse cum tua non sint, quia ad alios fluminis modo transeũt: & sequere me, vt bonum immortale cognoscas. Sapientes ergo in interitum deducũtur, quibus Deus abscondit, quæ paruulis reuelauit. Peribunt simul, & in vno eodémq; loco erũt insipiens & stultus, & alienis relinquent diuitias suas: quia non inuenit nequitia legitimum successorem.

Cap.17. Tom.V. *Auarus amplius apud inferos cruciatur. Lib.vij. super Lucam.*

Et ait quidã de turba, Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei, Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Totus hic locus ad subeundam pro confessione Domini passionem, aut contẽptu mortis, aut spe præmij, aut mansuri denũtiatione supplicij, cui nunquã venia laxetur, instruit. Et quoniam auaritia plerunq; solet tẽtare virtutem, etiam huius abolendæ & pręceptũ subiicitur & exemplũ, dicente Domino, Quis me constituit iudicem aut diuisorẽ super vos? Bene terrena declinat, quia propter diuina descenderat: nec iudex esse dignetur litium & arbiter facultatum, viuorum habens mortuorúmq; iudiciũ, arbitriúmque meritorum. Non ergo quid petas, sed à quo postulas intuendũ est, nec maioribus intento animo, putes minoribus obstrependũ. Vnde non immeritò refutatur hic frater, quia dispensatorem cælestium gestiebat corruptibilibus occupare, cum inter fratres patrimonium non iudex medius, sed pietas debeat sequestra diuidere, quanquam immortalitatis patrimonium non pecuniæ sit hominibus expetendũ. Frustra enim cõgregat opes, qui se his nescit vsurum. Sicut ille qui cum repleta horrea nouis messibus rũperentur, exuberantium sibi fructuum receptacula præparabat, cui cõgregaret ignarus. Etenim remanent in sęculo cũcta quæ seculi sunt, & pereunt nobis quæcunque congregantur hæredibus. Neque enim nostra sunt quæ nõ possumus auferre nobiscum. Sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ cælestium dux præuia mansionum, pecuniæ vilis vsura, tabernacula defunctis acquirit æterna, sicut Domini præcepta testantur dicentis ad nos, Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula. Bonum itaque atque salutare præceptũ & idoneum, quod vel auaros possit animare, quo studeãt corruptibilia perennibus, terrena mutare diuinis.

Cap.18. *Auaritia exemplo auium condemnatur. Ibidem infra.*

Videte inquit, volatilia cæli. Magnũ sanè & aptum quod fide sequamur exemplum. Nam si volatilia cæli, quibus nullum exercitiũ cultionis, nullus de messium fœcunditate prouentus est, indeficientem prouidentia tamẽ diuina largitur alimoniã, verũ est causam inopiæ nostræ auaritiã iudicare. Etenim illis idcirco sine labore pabuli vsus exuberat, quòd fructus sibi communes ad escam datos, speciali quodam nesciunt vẽdicare dominatu: nos communia amisimus, dum propria vendicamus. Nam nec proprium quicquam est, vbi perpetuum nihil est: nec certa copia, vbi incertus euentus. Cur enim diuitias tuas æstimes, cum tibi Deus etiam victum cum cęteris animantibus voluerit esse communẽ? Aues cæli speciale sibi nihil vẽdicãt, & ideo pabulis indigere nesciunt: quia non norunt aliis inuidere.

Cap.19. Tom.IIII. *De auaritia mercatorum. In tract. de Helia & ieiunio.*

O inexplebilis auaritia mercatorum, cede tu, vbi & pelagus & mare inquietudinẽ tuã non potest sustinere. Deniq; toties recurrentibus mercatoribus exaratum. Erubesce Sydon, dixit mare. Tanq̃ fatigati elemẽti vox ista dicentibus est: Erubesce Sydõ, hoc est meos fluctus negotiator arguis, cùm sis ipse fluctibus inquietior. Erubesce velut pudore, quoniam periculo nõ moueris. Verecũdiores vẽti sunt, q̃ vestræ cupiditates. Illi habẽt otia sua, nunquã vestra quærendi studia feriatur. Et cũ otiosa tẽpestas est, nũquam vestra nauigia sunt otiosa. Versatur vnda sub remige, quando quiescit à flamine.

Item libro primo de officijs. Cap.29. Tom.I.

Quid enim est cõgregare opes, nisi vanũ? qa caduca quærere, vanũ est satis. Cũ autẽ cõgregaueris, quid scis an possidere liceat tibi? Nónne vanũ est vt mercator noctibus ac dieb' cõficiat iter, quò aggregare posit thesauri aceruos, merces cõgerat, cõturbetur ad pretiũ, ne fortè minoris vendat q̃ emerit, aucupetur locorũ pretia, & subitò in se aut latrones inuidia famosæ negotiationis excitet, aut non expectatis serenioribus flatibus dũ lucrũ quærit, naufragiũ impatiẽs moræ incidat? An non conturbatur etiã ille vanè, qui summo labore coaceruat quod nesciat cui hæredi relinquat? B Sæpe quod auarus summa congesserit solicitudine, præcipiti effusione dilapidat hæres luxuriosus: & diu quæsita, turpis helluo, præsentiũ cæcus, futuri improuidus, quadã absorbet voragine? Sæpe etiã speratus successor inuidiam partę acquirit hęreditatis, & celeri obitu extraneis edi tę successionis trãscribit cõpẽdia. Quid igitur vanè aranea texis, quæ inanis & sine fructu est, & tanquã casses suspendis inutiles diuitiarũ copias, quæ etsi affluant nihil prosunt, imò exuũt te imaginẽ Dei, & induunt imaginem terreni? Si tyranni aliquis imaginẽ habeat, nónne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginẽ æterni imperatoris, & erigis in te imaginem mortis. Eiice magis de ciuitate animæ tuæ imaginem diaboli, & attolle animæ tuæ imaginem Christi.

De auaritia potentũ exẽplo pisciũ. Libr.v. Hexamerõ. Cap.5. Tom.IIII.

Sanè nec ipsi à suis potẽtiæ euasere violentiã, & auaritiæ potẽtiorũ subiecti vbiq; inferiores sunt. Quò quisque infirmior, eò prædæ patet. C Et pleriq; quidẽ herbis pascuntur, ac minutis vermibus. Sunt tamẽ qui inuicẽ se deuorẽt, & sua carne pascãtur. Minor apud illos esca maiori est. Rursus ipse maior à validiore inuaditur, & fit esca alterius prædator alieni. Itaq; vsu venit vt cũ ipse aliũ deuorauerit, ab alio deuoretur, & in vnũ ventrẽ vterq; cõueniãt cũ voratore proprio deuoratus: fitque simul in vno viscere prædæ, vindictæq; consortiũ. Et ipsis fortè postea sponte hæc accreuit iniuria, sicut in nobis non ex natura cœpit, sed ex auaritia: aut quia ad vsum hominũ dati sunt, in signũ quoque facti sunt, vt in his nostrorũ morũ vitia videremus, & caueremus exempla, ne quis potior inferiorẽ euaderet, daturus in se potentiori exemplũ iniuriæ. Itaque qui alterũ lædit, sibi laqueum parat, in quẽ ipse incidat. Et tu piscis es, qui in viscera vadis aliena, qui demergis infirmum, qui credentem persequeris vsque in profundũ. Caue ne dum illum sequeris, incidas ipse in validiorem, & deducat te D in alienas insidias, qui tuas vitat, priúsque tuã spectet ærumnam, qui te persequente propriam reformidabat. Quid interest inter diuitem improbæ cupiditatis ingluuie absorbentẽ infirmorũ patrimonia, & silurum de minorum pisciũ visceribus aluum replentẽ? Defunctus est diues, & nihil ei sua spolia profuerunt: imò magis eum rapinarum suarũ detestabiliorẽ fecit infamia. Silurus. Captus est silurus, & inutilis præda detecta est. Quanti in eo reperiuntur, qui alios deuorauerũt? & tu diues habes in sinu tuo alterius prædatorem. Ille habebat facultates pauperis, quas inuaserat: tu eum opprimens, duo patrimonia tuis facultatibus addidisti: & adhuc tanto non satiaris augmento: & dicis quòd alios vindicaueris, cum eadem committas quæ vlcisceris iniusto iniustior, & iniquo iniquior, & auaro auarior. Vide ne idem te, qui piscem illum finis inueniat: hamum caue, caue retia. Sed præsumis de potentia, quòd nemo tibi possit resistere. Præsumebat & silurus quòd nemo

mo sibi hamum iaceret, nemo tenderet retia: & si incidisset, vniuersa rumperet: & tamen fuscina non euasit, aut nexus vinculi validioris incurrit, quibus se non posset exuere. Sine dubio & hominum iniquitas, quò grauiora commiserit, eò magis scelere suo tuta esse non poterit, quin aliunde dissoluat, quod pro scelerum
Cap.6. pretio cóstat difficile posse vitari. Piscis ergo es, ô homo, audi quia piscis es. Simile est regnum cælorum reti misso in mare, & ex omni genere piscium cógreganti. Cum autem esset impletũ, duxerunt ad litus: & sedétes elegerunt optimos in vasis suis, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorũ, & mittent eos in caminum ignis. Sunt ergo boni & mali pisces. Boni seruantur ad pretium, mali statim ardent.

Cap.11. *Auarorum damnatio. In tractatu de Naboth.*

Tom.IIII. Produxerunt Naboth foras, & lapidauerunt eum. Vtinam vel in suis ei liceret mori. Pauperi ipsam diues inuidet sepulturam. Et factum est, inquit, cum audisset Achab quòd mortuus est Naboth, conscidit vestiméta sua, & cooperuit se cilicio. Et factũ est post hæc, & surrexit, & descendit Achab ad vineam Naboth Iezraëlitę possidere eam. Irascuntur diuites, & calumniantur vt noceant, si non obtineát quod desiderauerint. Cum autem calumniati nocuerint, dolere se simulant: tristes tamen, & tanquam mœsti non corde, sed vultu, in possessionis direptæ locũ prodeunt: & impressionis suæ iniquitate potiuntur. Hîc diuina mouetur iustitia, & auarum digna seueritate condemnat dicens, Occidisti, & possedisti hæreditaté. Propter hoc in loco in quo linxerunt canes sanguiné Naboth, in eo lugent canes sanguinem tuum, & meretrices lauabuntur in sanguine tuo. Quàm iusta, quàm seuera sententia, vt quam intulit alteri mortis acerbitatem, eã ipse mortis suæ dissoluere horrore perhiberetur. Inhumatũ pauperé Deus aspicit, & ideo insepultũ diuité iacere decernit, vt & mortuus luat suæ iniquitatis ęrumnam, qui nec mortuo putauit esse parcendũ. Itaque vulneris sui cruore perfusum cadauer, specie funeris vitæ suæ prodidit crudelitatem. Hæc cum pertulit pauper, diues arguebatur: cum diues excepit pœnam, pauper vindicabatur. Quid sibi autem vult, quòd meretrices lauerunt se in sanguine eius, nisi fortè vt meretricia quædam in illa feritate fuisse regis perfidia proderetur: vel cruenta luxuries, qui sic fuit luxuriosus, vt olus desideraret: sic cruentus, vt propter olus hominem occideret? Digna auarum, digna auaritiã pœna consumit. Denique & Iezabel ipsam comederunt canes, & volucres cæli: vt ostenderetur quòd spiritualis nequitiæ fiat præda diuitis sepultura. Fuge ergo diues huiusmodi exitum. Sed fugies huiusmodi exitum, si fugeris huiusmodi flagitium. Noli esse Achab, vt possessionem finitimam concupiscas. Non tibi cohabitet Iezabel illa feralis auaritia, quæ tibi cruéta persuadeat, quæ cupiditates tuas non reuocet, sed impellat: quæ te faciat tristiorem, etiam cum desiderata possederis: quæ
Cap.12. te faciat nudum, cum diues fueris. Pauperiorem se enim iudicat omnis abundans: quia sibi deesse arbitratur, quicquid ab aliis possidetur. Toto mũdo eget cuius cupiditates mundus non capit. Eius auté qui fidelis est, totus mundus diuitiarum est. Toto mũdo fugit, qui cósiderans conscientiam suam, metuit deprehendi.

Tom.V. *Auaritiam tamen deuincere est magnum. In commentario super primam Epistolam ad Corinthios, cap. xvj.*

Hoc enim in Christianis magnum est: qui calcata auaritia, de laboribus suis non habentibus largiuntur, imitatores facti Patris Dei, q in misericordia diues est.

Cap.14. Tom.IIII. AVCVPIVM. *Libro v. Hexameron, vbi agit de turdis, subdit infrascripta.*

Quibus nos inhospitali immanitate molimur insidias, & diuerso genere nunc infida sede decipere, nunc visco eos fallacię, nunc laqueis eos captare cótédimus.

A AVDACIA. *Non debet permitti malis. In Epistola ad Gratianum, Valentinianum & Theodosium imperatores: & fuit secunda Epistola concilij Aquilegiensis ad eosdem.*

Aliud est quo magis angimur, de quo quoniam conuenimus, fuit ritè tractandum, ne totum corpus posse Ecclesiæ toto orbe diffusum vniuersa tractare videretur. Nam licet frequenter conuenerimus Vrsinum non potuisse obrepere pietati vestræ, quamuis quietum nihil esse patiatur, & inter bellicas necessitates obreptio importuna tentetur, tamen ne sancta mens vestra animique tranquillitas, quæ omnibus consulere gestit, importuni hominis simulata adulatione flectatur, deprecandos vos & obsecrandos, si dignanter ducitis, æstimamus: non solũ præcauétes futura, sed etiã præterita, quę iam ipsius temeritate gesta sunt, perhorrescentes. Nam
B si aliquã viã nactus fuerit audaciæ, quid nó ille confundat? Sed si vnius miseratio inflectere potest, multò magis vos precatio omnium moueat sacerdotum.

AVDITVS ET AVDIRE. *De auditu personarum Trinitatis. Libro ij. de Spiritu sancto, capite duodecimo.* Tom.II.

Quod loquitur Filius, loquitur & Pater: & quod Pater loquitur, & Filius. Vnde & de Spiritu Filius Dei dixit, Non enim loquitur à se, hoc est non sine mea & Patris communione. Neque enim diuisus ac separtitus est spiritus, sed quæ audit loquitur, audit videlicet per vnitatem substantiæ & proprietatem scientiæ. Neque enim foraminibus aliquibus corporalibus recipit auditum, & quibusdam diuina modulis carnalibus vox resultat, vel audit quod ignorat, quoniam in rebus humanis scientiam plerunque auditus operatur, & tamen nec in ipsis hominibus semper alloquiũ corporale, aut carnalis auditus est. Qui enim loquitur linguis, non hominibus, inquit, loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, spiritu enim loquitur. Ergo si in hominibus nó semper au
C ditus est corporalis, in Deo infirmitatis humanæ sonitus: & quædam organa exigis carnalis auditus, cum ideo audire dicatur vt scire credatur? Nos enim id scimus quod audierimus, & ante audimus, vt scire possimus. In Deo auté qui nouit omnia anté quam fiát, sciétia præcedit auditum. Itaque vt quod velit Pater Filiũ nó ignorare dicamus, audisse memoramus. Sed in Deo non sonus neque syllaba quæ significare solent indiciũ voluntatum, sed voluntatis vnitas diuinis quidem intelligitur arcanis, nostris autem significatur indiciis.

Et infra subdit ibidem.

Similiter & Spiritus sancti operatio non secernitur. Cap.eodem.
Vnde etiam quæ loquitur, ea audire à Patre dicitur. Quid si doceo, quia & Pater audit Filium, sicut & Filius audit Patrem? Habes enim scriptum in Euangelio, Ioan.11.
quia dicit Filius, Pater gratias tibi ago quia audisti me. Quomodo audiuit Pater Filium, cum Filius nihil ad
D Patrem in superioribus de Lazaro sit loquutus? Ac ne putares quia semel à Patre auditus est Filius, addidit, Et ego sciebam quia semper me audis. Ergo non subiectæ obedientiæ, sed vnitatis auditus est sempiternæ. Similiter igitur & audire à Patre spiritus, & clarificare Filium dicitur. Clarificare ideo, quia docuit nos Spiritus sanctus Filium Dei imaginem esse inuisibilis Dei, & splendorem gloriæ, & characterem substantiæ eius.

Audit Deus sanctos. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris. Tom.III.

Dilexi, inquit confidens, quoniam audiet Dominus vocem orationis meæ. Dilexi, & ideo inclinat aurem suam mihi, vt iacentem erigeret, mortuum resuscitaret. Non enim Deus inclinat aurem suam vt audiat corporaliter, sed vt condescendat nobis quo nos audire dignetur, & infirmitates nostræ releuare substantiæ. Inclinat se nobis, vt nostra ad eum ascendat oratio. Voce non indiget, qui misericordiam defert. Neque enim

voce indiguit, qui Mosen tacentem audiuit & non loquentem, sed interpellantem gemitibus inenarrabilibus ad se clamare dicebat. Nouit Deus & sanguinē audire, cui nulla vox subest, lingua non suppetit, sed accepit vocem sacræ titulo passionis. Clamauit in martyrio, clamauit in parricidio: quod pertulit pro sacrificio.

Audit Deus sanctos martyres iam defunctos. Libro ij. de Cain & Abel, require in cap. Abel, supra. De auditu nostro, quia melior est noster quam animalium. Libro vj. Hexameron. Cap. 9. Tom. IIII.

Nam & ipsi sensus communes nobis sunt cum animantibus cæteris: sed tamen non eadem his cæteræ animantes industria vtuntur. Erigit bucula ad cælum oculos, sed quid spectet ignorat. Erigūt feræ, erigunt aues, omnibus est liber aspectus, sed soli inest homini eorum quę aspicit affectus interpres. Spectat oculis ortus obitúsque signorum, videt ornamentum cæli, miratur stellarum orbes, fulgores quoque diuersos intelligit signorum, quando hesperus surgat, quando lucifer, cur ille vespertinus, ille matutinus irradiet, quos motus Orion habeat, quos luna defectus, quemadmodum sol suos norit occasus, circuitus quoque cursus sui solennitate custodiat. Audiunt quoque animantes cæterę. Sed quis præter hominem audiendo cognoscit? Secreta sapientiæ solus homo ex omnibus generibus quæ in terris sunt, auditu & meditatione & prudentia colligit, qui potest dicere, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Hoc est pretiosissimum, quod homo diuinæ vocis sit organum, & corporalibus labiis exprimit cæleste oraculum, sicut illud est, Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum. Accipit quod diceret, & clamauit. (Isa. 40.) Sibi habeant prudentiam suam qui radio cæli spatia terrarúmque describunt. Sibi habeant intellectum suū, de quo dicit Dominus, Et intellectum prudentium reprobabo. Neque numeros, rationes, ac modos, & modulos musicæ, sapientiæ hoc constituam loco, sed eam sapientiam definio, de qua dicit Propheta, Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. (Psalmo 50.)

Auditus temperati causa est apto modo auris formata. Eodem libro. Cap. eod.

Prestantissimum quoque audiendi munus est, & visui suppar gratia. Ideo aures extentiores sunt, vt & ornatus decorem præferant, & excipiāt omne illud quicquid de vertice sordium humorísue defluxerit, simul vt in earum sinibus vox repercussa sine offensione interiores ingrediatur anfractus. Nam nisi ita esset, quis non ad omnem fortioris sonum vocis attonitus redderetur, cum inter ipsa subsidia frequenter improuiso ictus clamore nos obsurdescere sentiamus? Tum velut quædam propugnacula videas prætendere aduersus frigoris asperitatem, calorísque flagrantiam, vt neque frigus penetret ductus patentes, neque adurat æstus. Sinuatio autem interiorum aurium, modulandi quendam numerum præstat & disciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam rithmus efficitur, & modulis quibusdam ingressæ sonus vocis exprimitur. Tenaces præterea sermonis accepti ipsos esse anfractus aurium, vsus ipse docet nos. Siquidem vel in concauis montium, vel in recessu rupium, vel in anfractu fluminum, vox auditur dulcior, respōsa suauia referens echo resultat. Ipsę quoque sordes aurium non inutiles, quæ ligant vocem, vt tenacior eius in nobis & memoria sit, & gratia. (Aurium sordes viles.)

Auditum humanum corrumpit sonitus vehementior. Libro ij. eiusdem, vbi agit de concentu cæli, quare non auditur in terris. Cap. 2.

Sed facile his ipsa respondet veritas. Nam qui tonitrua audimus nubiū collisione generata, tantorum orbium conuersiones, qui maiore vtique sicut motu ferri æstimantur, ita vehementiores sonitus excitarent, non audiremus?

Audiēdū est antè quàm loquendū. Lib. de Noë & arca. Cap. 31. Tom. IIII.

Discendum enim tibi prius est quàm loquendū. Aures ergo paratas habe, vt aliquid de sapientiū consiliis cōsequaris. Lingua reprimenda est, auditio præparāda.

Audire Deum est iustorum. Libro de Paradiso. Cap. 14. Tom. IIII.

Quomodo loquitur Deus? Nunquid voce corporea? Non vtique, sed virtute quadā præstantiore quàm vox corporis potest esse, fundit oracula. Hanc vocem eius Prophetæ audierunt, hanc vocem fideles audiunt, impij non intelligunt. Denique in Euāgelio habes quia audiuit euangelista Patrem dicentem, Et clarificaui, & clarificabo: sed Iudæi non audierunt. Denique dicebāt, Tonitruum factum est. (Ioan. 12.)

Infra subdit ibidem.

Adhuc in his remedium sanctitatis est, quia audiunt Dei verbum. Denique Iudæi, qui sibi clauserunt aures ne audirent, hodiéque non merentur audire.

Audire diuina. Libro secundo de Abraham, cap. xj. Tom. IIII. Act. 9.

Saule, Saule quid me persequeris? Desinit enim videre secularia, qui incipit audire diuina.

Audire sic, est bonorum. In tractatu super Psalmū xliij. versu primo. Tom. IIII.

Quid est quod ait, Deus auribus nostris audiuimus? Quod si non satis esset audiuimus, certè si hoc placuerat, Auribus audiuimus: plenum erat. Cum ergo additum est, nostris: quid sibi vult hoc? Nisi vt intelligas illa esse nostra, quæ mentis sunt: & ea esse meliora, quàm quæ istius corporis. Et ideo quasi de alio dicit hic ipse Propheta, Non timebo quid faciat mihi caro. Et alibi, Voce mea ad Dominum clamaui, & vox mea ad Deū, & respexit me. Illa vox mea, quæ auditur à Christo, nō quæ resultat in publico. Non vult igitur suū esse: quod est corruptibile atque terreū, qui ad imaginem Dei & similitudinem meminit se creatum. Denique scriptura nos edocet prius hominem ad imaginem Dei esse formatum, postea de luto factum. Quasi superior ergo (superior enim qui antiquior) & gubernator, & rector huius corporis animæ vigor dicit, Auribus nostris audiuimus. Quis iste est, nisi cui dicitur, Qui habet aures audiendi audiat? Sunt enim qui aures habent, & mysteria audire non possunt. De quibus dicit Iesus in reuelatione Ioannis, Foris canes, & veneficos, & impudicos, quibus flagitiorum cupiditas, & ærugo pecuniæ aurem obstruit audiendi. (Psal. 55. Psal. 76.)

In tractatu super Psalmum xlvij. versu primo. Super Psal. 48. Tom. IIII.

Audite hoc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ. Possunt omnes audire, non omnes tamē auribus percipere, nisi electi Dei. Ideóque Saluator dixit, Qui habet aures audiendi audiat. Illas aures dicit interioris hominis spirituales, cuius & nares legimus, dicēte Iob, Spiritus diuinus qui est in naribus meis. Non omnes homines has aures & has nares habent. Alia est enim forma corporis, alia gratiæ spiritualis. Qui spiritualis est, audit omnia, diiudicat omnia. Animalis autē homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. (Iob 27. 1. Corinth. 2.)

Et hoc ideo, quia boni audiunt sapienter. Ibidē ver. iiij.

Inclinabo ad parabolā aurem meā, aperiā in psalterio propositionem meam. Sapiens auditor intēdit atq; inclinat aurem suā, vt intelligat parabolarum figuras. Ipsum aurem suā dicit Saluator, qui aurē habet audiendi. Aperit etiā Dominus clausam propositionem suam, cum aptū organū sibi & vas electionis inuenerit: quod psalterium vocat: cuius similis Paulus dulcis gratiæ cantilenam neruis omnibus sibi concinentibus resultauit, sancti Spiritus plectro interiorem chordam exteriorémque pulsando, vt & lingua oraret & mente.

Propterea in tractatu super Psalmum xl. versu primo.

Beatus qui intelligit sup egenū & pauperē. Aperi aures tuas q incipis sacramēta dominicę cognoscere passionis. Ideo tibi dicitur, Qui habet aures &c. Ideo surdo & muto aures & labia tetigit Domin⁹ in euāgelio, vt sciret quid

ret quid audiret in mysterio, quid etiam loqueretur, & quando loqueretur. Neque enim otiosè scriptum est, Dominus mihi dedit linguam eruditionis, vt scirem quando oporteat sermonem dicere. Scire ergo debes quid audias, scire quid loqui debeas, scire etiam quando debes loqui. Isa.50.

Non sic audiunt mali. In eodem tractatu, versu vij.

Non enim omnes audiunt verbum Dei, qui sibi videntur audire. Nam si omnes audirent, non diceret Iesus, Qui habet aures audiẽdi audiat. Et ideo quia nõ audiebat, neq; videre poterat, loquebatur vana pro veris.

Tom.V. *Audire solum non sufficit ad salutem. In commentario super epistolam ad Hebræos, versu tertio.*

Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione: vsque ex iis quæ audierũt. Hic verò Apostolus Propheticum testimoniũ intrat explanare, quod superius posuit. Dixit enim, Hodie, inquit, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in amaritudine. Quod obduratorum mentionem facit quorundam infidelium, nonne eorum quorum cadauera prostrata sunt in deserto? Quod enim dicit, quale est? Audierunt & illi, inquit, sicut & nos audiuimus. Sed quid profuit illis sermo auditus? Non ergo putetis quia ex auditu tantùm prædicationis introitus sit ad requiem Dei, quia & illi audierunt per Mosen, sed nihil vtilitatis ex auditu habuerunt: quoniam nec crediderunt, nec sermo auditus fide contemperatus est. Discreuit eos qui crediderunt prædicationis verbo ab illis qui non crediderunt.

Audiens doctrinam alios docere debet. In principio sui pastoralis.

Si quis frater oraculum reminiscatur, quo famulũ de pecunia sibi reseruata, quam ad erogandum susceperat, increpauit Dominus dicens: Tu dedisses pecuniã meam, & ego veniens cum vsuris exegissem eam: non iam otiosus auditor collatam sibi diuini muneris gratiam suis tantùm vsibus reseruabit, sed cunctis eam communicabilem faciens copiosius prerogando, securius posidebit: vt sibi per hoc & plurimis exhibeat ædificationis fructum, & velut decora arbor pomis referta, non infructuosè probetur occupare terram dum viuit, cum & in seipsa pomis ornatur, & omnis qui ex ea fructum perceperit, saginatur: beato nos etiam Apostolo ad hæc eadem inuitante: Nolite quærere quæ vestra sunt, sed quæ aliorum. Et alibi: Non quæro quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant.

Cap.12. Tom.V. *Sed vt bene audiatur Apostolus, est gratia Christi. Libro x. super Lucam.*

Denique Petrus eruditus in lege, promptus affectu, qui sciret Phineæ reputatum ad iustitiam, quod sacrilegos peremisset, percusit principis seruum. Sed Dominus vulnera cruenta detorsit, mysteria diuina subiecit, vt seruus principis mundi, hoc est non naturæ cõditione sed culpæ, secularium famulus potestatum, auris suæ vulnus exciperet, qui non audisset verba sapientiæ. Omnis denique qui facit peccatum, seruus est peccati. Peccatis, inquit, duris venditi estis. Venditio propter peccata nostra, propter bonitatem autem Dei redemptio peccatorum. Aut si Petrus volẽs percusit aurem, docuit quod aurem habere in specie non deberent, quã in mysterio non haberent. Sed bonus Dominus & ipsi refundit auditum, secundum Prophetica dicta demonstrans & ipsos, si conuertantur, posse sanari, qui in passione Domini vulnerati sunt, eò quòd omne peccatum fidei mysteriis abluatur. Tollit itaque Petrus aurem: Quare Petrus? Quia ipse est qui accepit claues regni cælorum. Ille condemnat qui & absoluit, quoniam ligandi & absoluendi adeptus est potestatem. Tollit aurem malè audientis, tollit aurem gladio spirituali, aurẽ interiorem malè intelligentis. Caueamus ne cui tollatur auricula. Legitur passio Domini. Si ad diuinitatem Ioan.8. Isa.50.

A eius referimus infirmitatem corporeæ passionis, exciditur auricula, & exciditur à Petro, qui non passus est Christum Prophetam æstimari, sed Dei filium docuit confessione fideli signari.

Audienda sunt diuina cum silentio. Quod probat exemplo gentilium, & miraculo sanctorum. Libro iij. de sancta virginitate, ante medium. Tom.I.

Conseruabat enim Maria, vt legimus, omnia in corde suo quæ de Filio Dei dicebantur. Et tu cum legitur aliquid, quo Christus aut venturus annuntiatur, aut venisse ostenditur, noli fabulando obstrepere, sed mentẽ admoue. An quicquam est indignius, quàm oracula diuina circumstrepi, ne audiantur, ne credantur, ne reuelentur: circunsonare sacra confusis vocibus, vt impediatur oratio pro salute deprompta omnium? Gentiles idolis suis reuerentiã tacendi deferũt. Vnde illud exemplum proditur, Alexandro sacrificante Macedonum re-
B ge, puerulum barbarum qui ei lumen accenderet, excepisse ignem brachio, atque adusto corpore mansisse immobilem, nec dolorem prodidisse gemitu, nec tacito pœnam indicasse fletu. Tanta in puero barbaro disciplina reuerentiæ, vt natura vinceretur. At ille non deos, qui nulli erant, sed regem timebat. Quid enim timeret eos, quos ignis idem si contigisset, arsisset? Quid quòd quidam in conuiuio patris adolescens iubetur, ne meretricios amores indiciis insolentibus prodat? Et tu in ministerio Dei virgo, gemitus, screatus, tusses, risus abstine. Quod ille in conuiuio potest, tu in ministerio nõ potes? Vocis virginitas primo signetur, claudat ora pudor, debilitatem excludat religio, instituat consuetudo naturam. Virginem mihi prius grauitas sua nuntiat, pudore obuio, gradu sobrio, vultu modesto, & prænuntia integritatis anteeant signa virtutis. Non satis probabilis virgo est quæ requiritur cum videtur. Frequens sermo est, cum plurima ranarum murmura religiosæ auribus plebis obstreperent, sacerdotem Dei præcepis-
C se vt conticescerent, ac reuerentiam sacræ deferrent orationi: tunc subito circunfusos strepitus quieuisse. Silent igitur paludes, homines non silebunt? Et irrationale animal per reuerentiam recognoscit, quod per naturam ignorat? Tanta est immodestia, vt plerique deferre nesciant religioni, quod deferunt aurium voluptati.

Audiendum vt quod dicitur intelligatur. Libro super Beati immaculati exponendo literam xv. Tom.IIII.

Vt noueris mysticum esse audire, vt audias & intelligas mysteria, de Iudæis scriptum est. Aure audietis, & non intelligetis: quia mysteria legis audierunt & non intellexerunt. Vnde ait Dominus, Audi populus meus & loquar. Lex vtique spiritualis est. Audi ergo spiritualiter. Denique qui se sciuit audire, ait, Audiam quid loquatur in me Deus: id est vt cognoscam quid loquutus in me fuerit Deus. Ideóque alibi ait, Quanta audiuimus Psalm.84. Psalm.77.
D & cognouimus ea? vt comprehenderet non solùm audisse se, sed etiam intellexisse. Nemo enim cognoscit, nisi prius intellexerit. Audi ergo, ne si te viderit negligentem veniat Petrus, arripiat gladium, abscidat auriculam tuam, quod superfluè habens aurem corporis sis, qui audire & examinare non noueris. Et fortasse virtutem animæ quæ examinat quæcunque audiuntur, habent amputatam, qui ea altitudine, qua scriptum est, audire non possunt.

Audienda est sacra scriptura, & non audienda superflua. Eodem libro, litera xxij. Versu 4.

Non enim mediocre periculum est, cum habeas tanta eloquia Dei & opera quę fecit in Genesi, fecit in Exodo, fecit in Leuitico, Numeris, Deuteronomio, Iesu Naue, Iudicum libro, Regnorum atque Esdræ libris, fecit in Euangelio, in Actibus Apostolorum, illis prætermissis quæ seculi sunt, sepi aures tuas spinis. Vtinam linguam tuam obsepias, ne loquaris. Sed quod peius est, circun

circundata est lingua tua spinis, quæ cópungunt & vulnerant loquentem quæ mundi sunt. Ideo aduersarius orantibus frequenter seculares offundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena vel superflua, quantò magis non debemus obloqui, cum dicat vnicuique nostrum scriptura venerabilis, Argẽtum & aurũ tuum alliga, & ori tuo fac iugum ac pondus? Alliga sensum tuum fide, taciturnitate alliga sermones tuos, & impone iugum ori tuo, ne indomita verborum ceruice se iactet. Impone pondus, vt cauto omnia quæ loquimur trutinemus examine, quibus tamen spinis vt sepias aures tuas, scriptura tibi dicit, nisi contrito corde & timore iudicij?

Cap. 18. Tom. I. *Audienda non sunt turpia. Libro primo de officiis.*

Non solùm nihil ipsi indecorum loqui, sed ne aurẽ quidẽ debemus huiusmodi præbere dictis, sicut Ioseph ne incongrua suæ audiret verecundiæ, veste fugit relicta: quoniã quem delectat audire, alterum loqui prouocat. Intelligere quoque quod turpe sit, pudori maximo est. Spectare verò si quid huiusmodi fortuitò accidat, quanti horroris est? Quod ergo in aliis displicet, nunquid potest in seipso placere?

Tom. IIII. *In tractatu super Psalmum xliij. versu xxj.*

Voluptas & delectatio mundi frequenter irrepit. Vnde non in vinculis primi hominis ligare nos atque vincire debemus, nec cera aures claudere, sed auertere aurem quotiescunque aliena à fide, & contraria vel aduersa vtilitati nostræ aliquis existimat obloquenda, ne in eo sermone operiat nos vmbra mortis, & si quid tale profertur, nos tamen Dei verbum debemus inserere, quod mentis nostræ oculos fulgore disputationis illuminet.

Cap. 3. Tom. II. *De peccato auditus. Libro de incarnatione Domini, vbi loquitur contra Arrianos.*

Sed audio, non ego effingo, sed lego quòd omnes legimus, sed non omnes intelligimus. Sed cum legitur audimus omnes, & non audiunt omnes. Incrassatum est enim cor quorundam, & aures eorum grauiter audierunt, aures scilicet interioris affectus. Non enim caro peccat quæ suum seruat officium & recipit auditum, sed animus puri auditus prauus interpres, qui recusat audire quæ dicuntur, intelligere quæ leguntur. Quid aures tanquam cera & plumbo clauditis, & tamen Dominica beneficia & officia naturæ non potestis excludere? Auditis inuiti, auditis fastidiẽtes, auditis ne quod non audieritis excusare possitis.

Cap. 9. Tom. I. *Libro de bono mortis.*

Deceptio auditus. Denique multo blandimento sermonis mulier fornicaria sæpe iuuenis cor seduxit, decepit, illusit. Ergo non laqueis nos credamus & retibus iis quæ decipiunt & illudunt, quia corda tentantur, impediuntur cogitationes: quæ impediũtur visu, impediuntur auditu, odore, tactu, sapore. Non sequamur illecebrosa & seductoria, sed sequamur illud quod bonum est, illi adhæreamus, illud imitemur, illius præsentia, illius communicatio nos meliores faciat.

Item in libro super Beati immaculati, litera v. versu v.

Aures spinis sunt sepiendæ vt illecebram meretricij sermonis excludas. Lib. 8. Epistol. Epist. 64. Tom. III. *De audiendo peccata aliorum. In Epistola prima ad Syagrium post principium, loquens de falsa informatione antè quàm in iudicio causa examinetur.*

Cum audita præueniunt, aurem obstruunt, animum occupant, ne probatio desideretur, vt rumor pro conuicto teneatur crimine.

Cap. 3. Tom. IIII. AVERSIO. *Auertunt se peccatores à Deo. Libro de Ioseph.*

Auertere se à facie Dei, propriè peccatoris est. Exiit enim Cain à facie Dei. Et Propheta dicit, Pones eos dorsum. Iustus autem non se auertit à Domino, sed occurrit, dicens, Ecce ego. Et Simeon expectauit Christum Dominum, & postquam vidit, quoniam remissionem peccatorum, & totius mũdi videbat redemptorẽ quasi leuatus à peccato, poposcit vsu carnis huius absolui dicens, Nunc dimitte seruum tuum Domine, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Et Zachæus hinc primum prærogatiuam suæ cõmendationis inuenit, quòd in arborem, vt ipsum videret, ascendit.

Tom. IIII. *Auertere debemus oculos à vanitatibus. Libro super Beati immaculati, litera v. versu v. in principio.*

Auerte oculos ne videant vanitatem. Etenim qui in via est Dei, vanitates non aspicit. Via perfecta Christus est. Qui igitur in Christo est, quomodo potest vanitates aspicere, cũ Christus in carne sua omnes mũdi huius crucifixerit vanitates? Auertamus igitur oculos nostros à vanitatibus, ne quod oculus viderit, animus concupiscat.

Et infra subdit ibidem.

Oculos tuos auerte ab spectaculis, auerte ab omni seculari pompa. Sic vbi populares cognoueris plausus, auerte ab iis oculos tuos, inflecte, deprime, & serua eos vt erigas melioribus. Erige ad cælũ, vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorum, vel die solẽ aspice. Specta mare, terram circunspice, vt opere facta diuino omnis creatura te pascat. Quæ formarum gratia in ipsis bestiis? Quantus decor in hominibus? Quanta in auibus pulchritudo? Hoc intuere, & non videbis iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Hoc vide, & non introibit mors per fenestras oculorum.

Et ibidem infra.

Auerte oculos tuos ne videant vanitatem. Sed non satis est vt tu auertas, ne fortè velis & non possis, effundat tibi diabolus vanitatum spectacula, incentiua inserat voluptatum. Pete vt Dominus auertat oculos tuos. Et hæc gratia Dei, & hoc munus est Domini, vt oculos animæ nostræ à negotiis mundi huius auertat. Beatitudo enim omnis à Domino est. Beatus autem vir cui nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas. Psalmo 39. Qui non respicit hæc, beatus est. Qui autem respicit, insanus atque furiosus est. Et ideo resipiscat vnusquisque à secularium cupiditatũ furore, quæ ita mentem animúmque perturbant, vt compos sui esse non possit. Si in nauigio fluctuante sis constitutus, auertis à sentina oculos, ne vomitum moueat tibi. Si in ciuitate ambulans aliquid fœtoris offendas, longe refugis atque declinas. Si quid occurrat quod horreat oculus tuus, clauditur aut auertitur. In salo seculi huius fluctuas, influit sentina vitiorum tuorum. In hoc nauigio tui corporis mouetur æstus cupiditatum, & non auertis oculos animæ tuæ ne videant sentinam libidinum, ne aspiciant mundi huius stercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus Spiritus sanctus esse consueuit, vt possis dicere, Spiritus diuinus qui est in auribus meis. Nares igitur animæ tuæ à fœtore auertantur criminum diuersorum.

Et infra subdit versus finem.

Cum Deus vt petis auertit oculos mentis tuæ à vanitate, cooperatur animæ tuæ, vt si specie aliqua capitur, aut duritia aut infirmitate nõ flectitur, flectat eam iugo verbi, & habenis suis regat, vt voluntate Dei abducatur à vitiis, & vitæ odorem capiat æternæ.

AVFERRE. *Lib. v. super Lucam.* Cap. 6. Tom. V.

Venient, inquit, dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Qui sunt illi dies quibus à nobis auferetur Christus, maximè cum ipse dixerit, Vobiscum ero vsque ad consummationem mundi? Mat. 28. Ioan. 14. Et ipse dixit, Non relinquam vos orphanos. Certum est enim quòd si nos relinquat, salui esse nequeamus. Nemo tibi Christum potest auferre, nisi te illi ipse auferas. Non te auferat iactantia tua, non te auferat arrogantia, nec tibi de lege præsumas.

Lib. de benedi. Patriarc. ca. Tom. IIII. AVGMENTVM. *Augmentum gratiæ Christus est. Libro de patriarchis exponens illud Genesis xlix.*

Filius

Filius accrescens Ioseph. Alia litera dicit, Filius ampliandus Ioseph.

Quis enim ampliandus nisi Christus, cuius gratia semper augetur, & finem processus sui non habet gloria? De quo Ioannes dixit, Illum oportet crescere, me autem minorari: quia per ipsius illud salutare perfectúmque nomen, cumulata est in hoc mundo, & abundauit gratia.

Tom.V. *Augeri semper oportet. In commentario super Epistolam ad Philippenses, cap. iij.*

In omni vita augmentum faciens meritorum, comprehendat destinatum præmium.

Tom.IIII. AVIDITAS. *Libro quinto Hexameron.*

Auiditas, immoderata sibi vendicat.

Tom.III. *In tractatu de flebili querimonia, & de excessu fratris sui Satyri.*

Scimus plerosque auiditate studij, prætermittere cautionem.

Cap.14. Tom.IIII. AVIS. *Aues cum piscibus habent conuenientiam originis & alicuius similitudinis. Lib. v. Hexameron.*

Pulchrè autem post descriptionem piscium, de iis auibus, quæ assuetæ sunt aquis, sermo successit: quia & ipsæ similiter vsu natandi & munere delectantur. Vnde prima cognatio videtur auibus istis esse cum piscibus, quoniam natandi communia quędam videntur vtriusque generis esse consortia. Secunda quoque cognatio omnibus auibus & piscibus est, eò quòd volandi vsus species sit natandi. Sicut enim in aqua natãdo piscis incedit, ita auis aërem volatu celeri secat. Atque vtique generi similiter cauda suppetit, alarúmque remigium: vt pisces ad priora se alis subrigant atque ad vlteriora procedant: caudæ quoque gubernaculo, vel quò velint se facilè conuertant, vel impetu quodam è regione iter suum dirigant. Aues quoque aëri volatibus suis velut aquis innatant, & quasi quædam extendunt brachia: cauda quoq; se vel ad superiora subrigunt, vel inferiora demergunt. Vnde quoniam nonnullis idem vsus & species est, ideo de aquis vtriusque natiuitas præceptione diuina processit.

(Inter aues & pisces cognatio.)

Cap. eod. *Auium genus vnum est, sed species diuersæ sunt: & differunt rostro, vngue & cibo. Ibidem infra.*

Nullum auium genus pedum officio caret, quia omnibus victus de terris est: & ideo pedum munere fulciuntur, quia huiusmodi ad escam quærendam indigẽt ministerio. Itaque aliæ volucres vnguibus armantur ad raptum, vt accipitres aut aquilæ, quę rapinam venationis exercent. Aliæ vel ad incedendum, vel ad cibum sibi parandum vsu ministerióque potiuntur accommodo. Vnum autem nomen auium, sed genera diuersa. Quæ quis possit memoria aut cogitatione comprehendere? Sunt itaque aues quæ carne vescuntur: Ideo his vngues asperi, curuatum atque acutum os, velox volatus, quoniam raptu viuunt, vt possint facilè corripere prædam quam assequũtur, propere vel ore vel vnguibus euiscerare. Sunt etiam aues quæ reperto pascuntur semine, aliæ diuerso & fortuito cibo.

Cap. eod. *Secunda differentia auium est causa conuictus.*

Est etiam diuersitas copularum: quarum gratia carent quæ intendunt rapinis. Nam propter auiditatem prædandi, aut propter insidias explorandi, nec ipsis inter se conuenit: & ideo declinant sui copulam. Refugit enim auaritia consortium plurimorum: Deinde coniunctio plurimorum facilè ipsa se proderet. His ergo auibus nihil est copulatorium, præter iugale consortiũ. Ergo aquilis, accipitribúsque hic vsus est vitæ. Contrà verò columbæ, grues, sturni, corui atque cornices, etiã turdi gaudent de plurimorum connexione.

Cap. eod. *Tertia differentia auium est causa mansionis & situs. Ibidem.*

Alia quoque auium genera enchoria, quæ manent in locis semper. Alia aduentitia, quæ obeũt regiones alias, & peracta hyeme reuertuntur. Sunt alia quæ hyeme redeunt, æstate peregrinãtur à nobis, siue quòd alia hyemis tempore ad calidiora se conferant, siue quòd pleraque rursus æstatem in iis locis exigant, quæ amœniora nouerunt. Turdi denique autumni fine hyemis confinio, quasi exacta æstate se referunt. Quibus nos inhospitali immanitate molimur insidias, & diuerso genere nunc infida decipula decipere, nunc visco eos fallere, nunc laqueis captare cõtendimus. Ciconiæ reditus veris vexillum attollit. Grues qui alta petunt, amant frequenter peregrinari.

Quarta differentia auium. Ibidem. Cap. eod.

Aliæ aues ad manum se subiiciunt, & mensæ herili assuescunt tactúque mulcentur. Aliæ reformidant. Alię eisdem quibus homines domiciliis delectãtur. Aliæ secretam in desertis vitam diligunt, quæ requirendi sibi victus difficultatem libertatis amore compensant.

Quinta differẽtia auiũ est causa vocis & garritus. Ibid. Cap. eod.

Aliæ aues vocibus tantùm strepunt. Aliæ canoro delectant suauíque modulamine. Quædam ex natura, aliæ ex institutione diuersarum vocum obloquuntur discrimine, vt hominem putes loquutũ, cum loquuta sit auis. Quàm dulcis merularũ, quàm expressa vox psitaci est?

Sexta differentia est causa æstimationis coloris & actus. Ibidem. Cap. eo.

Sunt etiam aliæ aues simplices vt colũbæ. Aliæ astutæ vt perdices. Gallus est iactantior, pauo speciosior.

Septima differentia est causa cuiusdam politiæ & principatus. Ibidem. Cap. eod.

Sunt etiam vitæ in auibus & operum diuersitates, vt aliæ ament in commune consulere, & collatis viribus velut quandam curare rempublicam, & tanquã sub rege viuere: Aliæ sibi quisque prospicere, imperiũ recusare: & si capiantur, indigno velint exire seruitio.

Auium cantus hominẽ excitat ad deuotionẽ. Eodẽ lib. Cap. 12.

Venit in mentem auium natura: quæ cum eunt cubitum quasi peracto lætæ munere, æthera cantu mulcere consuerunt: quod velut solenniter surgente & occidẽte die instaurare consuerunt, vt decursi vel adoriendi nocturni iuxta ac diurni tẽporis laudes suo referant creatori. Magnum igitur incentiuum excitãdę nobis deuotionis amiseram. Redeat igitur nobis volaticus sermo, qui penè fuerat elapsus ex oculis, & aquilæ modo alta petens, volatus suos subduxerat nubibus, nisi quia oculos abluti aqua dum de gurgite leuamus ad cælũ, speculati vacuum aëris volatibus ferri, ad necessitatẽ stili putauimus esse reuocandum. Eritis vos iudices, qui estis aucupes verbi, vtrum cõsultius euolasset, an vtiliter nostra in retia sit relapsus. Nec vereor ne fastidium nobis obrepat in volatibus requirendis, quod nõ obrepsit in gurgitibus perscrutandis, aut aliquis nobis in disputatione obdormiat, cum possit auium cantibus excitari. Sed profectò qui inter mutos pisces vigilauerat, non dubito quòd inter canoras aues somnum sentire non possit, quin tali ad vigilandum gratia prouocetur. Neque verò vtile putetur quòd potuit præterire, cum sit tertia pars in animantibus creaturæ.

Auium cantus est diuersus. Ibidem infra. Cap. eod.

Auius igitur atq; insuitatius in tali genere scriptionis sermo noster canoris auibus resonet ac resultet. Sed vnde mihi cygnea carmina, quæ etiã sub graui mortis imminẽtis terrore delectãt. Vñ mihi illos naturales modulos cãtilenæ, quibus etiã paludes sonoræ cantus edũt dulcissimi suauitatẽ? Vnde in voces psitaci, dulcedineq; merularũ? Vtinã saltẽ luscinia canat, excitetq; dormientem de somno. Ea enim auis significare solet diei surgẽtis exortũ, & effusiorẽ diluculo deferre lætitiã. Tamẽ si illorũ suauitas deest, sunt gementes turtures & raucæ columbæ, tum etiam cornix plena voce pluuiam vocat. Vnde rurale auiariũ sermone quo possumus, scientia quam nos rusticani docuerunt, persequamur.

De aui

Cap.13. *De auibus aquaticis. Ibidem infra.*

Et quoniam de aquatilibus reptilibus diximus, arduum est vt subitò ad aues cæli noster ascendat sermo. Et ideo de iis auibus prius dicamus, quæ circa aquas maris fluminúmque versantur, cum quibus possumus emergere.

Cap.22. *Auium volatus describitur. Eodem libro.*

Producant aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia super terram secundum genus suum, & secus firmamentum cæli. Cur super terram dixerit, certum est, quia victum de terra quærunt. Secus autem firmamentum cæli, quomodo cum aquilæ vltra cæteras aues volent, & tamen non ipsę secus firmamentum cæli? Sed quia Grecè οὐρανὸς dicitur, quod Latinè cęlum appellamus, οὐρανὸς autem ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id est, à videndo, ideo quòd aër perspicuus sit, & ad videndum purior, in aëre volitantia genera dixit animantium. Neque moueat quod ait, Secus firmamentum cæli: non propriè firmamentum hîc posuit, sed abusiuè: eò quòd comparatione ætherei illius corporis etiam iste aër, quem possumus oculis comprehendere, quasi crassior & densior vicem habeat firmamenti.

Cap.eodem. *Et subdit de pedibus auium. Ibidem.*

Nunc quia diximus, quæ volatilia, quam naturam habeant & gratiam, & ea pauca de multis (neque enim vacat vniuersa describere, cum sint similia atque eiusdem generis) tamen aues ipsæ quam inter se diuersitatem habeant consideremus. Inueniemus enim cornicis pedes velut quibusdam digitis distantibus separatos atque diuisos. Coruorum quoque atque pullorum aliter etiam formatos à natura pedes: Auium quæ carne vescuntur, quasi incuruos atque sinuatos, velut ad prędam paratos. Ea verò quæ natandi habent vsum & cõsuetudinem, latos habent pedes, & membrana quadam illos digitos pedum sibi copulatos atque coniunctos. In quo admirabilis patet ratio naturæ, vt & illa ad volandum vel rapiendum cibum vsu accõmodo fulciantur, & ista ad natandum adiumenta habeant competentia, quò melius aquis possint supernatare, & quasi remis quibusdam, ita pedibus suis membranæ illius extensione latioribus aquarum fluenta propulsent.

Cap.24. *De nocturnis auibus. Ibidem infra.*

Dum sermonem producimus, etiam & nocturnæ aues circumuolant, & in eo ipso in quo finiendum sermonem admonent, sui quoque assumendã commemoratione producunt. Repetunt diuersę aues auiaria sua, quas vesper nocte cogit decedere, & se in latibulis suis abdunt canoro occasum diei carmine prosequẽtes, ne immunes abeant gratiarum actionum, quibus creatorem suum omnis creatura collaudat. Habet etiam nox carmina sua, quibus & vigilias hominum mulcere consueuit, habet noctua suos cantus.

Cap.8. Tom.IIII. *Per aues intelliguntur Angeli. Lib.ij. de Abraham.*

Et hoc ipso quidem quòd aues posuit, intelligere possumus cælestium meritorum volatus. Sunt enim volucres cæli, quæ veniunt & habitant in ramis eius arboris, quæ de grano sinapis surrexit, cui regnum comparatur cælorum. Et Ezechiel apertos sibi cælos dicit, (Ezech.1.) & vidisse inter alia etiam rotam vnam super terrã coniunctam animalibus quatuor. Et infra. Audiebam, inquit, vocem alarum eorum sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem sublimis Dei. Et cum irent vt vox verbi sicut vocem castrorum. Vnde quidam ad libros philosophiæ deriuarunt, eò quòd ipsum cælũ volucri simile sit. Denique Plato currum volucrem dicit esse cælum, ex eo quod Propheta dixerat, Cum irent animalia, ibant & rotæ coniunctæ illis: & cum eleuarent se animalia à terra, eleuabantur rotę. Sed propheta non cælum ipsum auem dixit, sed aues esse in cęlo. Denique & Dauid dixit, Cęli enarrãt gloriam Dei, hoc est, potestates cęlestes, velut cum spectatur pulchrum elementum, prædicatur operator.

Capo.de. *Per aues etiam dæmones dantur intelligi. Eodem libro.*

Qua ratione autem dixerit, quòd aues descenderunt supra diuisa corpora vitulæ, capræ atque arietis, non facilè reperio, nisi quod omnia terrena maritima atque ipsa aërea plena sunt insidiarum ac perturbationum. Videntur enim aues istæ cibi causa descendisse supra corpora. Naturaliter autem violentiores potiorésque viribus supra infirmiores irruunt, & quasi mortuis corporibus incumbunt, ex improuiso frequentius irruentes. Vel quod verius puto, quia princeps mundi huius & volucres cæli spiritalium nequitiæ, quæ sunt in eo, eos qui mundana sollicitudine curáque diuisi sunt, graui motu incessant, & velut cadauera mortuorum dilacerant dente aspero. De his enim dictum est, Relinque (Mat.8.) mortuos sepelire mortuos suos: quia sunt de regno diaboli, qui in seipsum diuisus est. Qui autem sunt Dei, (Luc.17.) quibus dicit Iesus, Regnũ Dei intra vos est: hi non sunt diuisi, quia adhærent Deo, quoniam qui adhæret meretrici vnum corpus est. Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est. Isti (1.Cor.6.) ergo non sunt corpora mortua vt volucres cæli comedãt eos, sed sunt spiritus: facit enim Deus Angelos suos spiritus. Denique supra columbam & turturem non (Psal.103.) descenderunt, quia diuisæ istæ aues non erant. Nõ sunt enim diuisi iusti, quibus dicitur, vt sint simplices sicut (Matth.10.) columbæ. Ideóque Dauid dixit, Quia & passer inuenit sibi domũ, & turtur nidũ sibi vbi reponat pullos suos. (Psalm.83.)

Per aues homines intelliguntur: ideo Libro super Beati immaculati, litera xiiij. (Versu 6. Tom.IIII.)

Satis est tibi vt auem esse te noueris, assumptum in naturam volandi, dicente Domino per Prophetam. Liberate vos ex laqueo venatorum, & à verbo conturbationis. Non enim iniustè tenduntur retia auibus. Auis es ò homo, qui sicut auis in quandam aquilæ renouatus es iuuentutem. Quid enim te in terram deiicis, qui iam cælum petebas? Non iniustè renouato tenduntur retia, quia iam Christi esse cœpisti, venantium esse desisti. Ante te laqueo venatur, ante quasi prædam suã diabolus suo iure capiebat, nunc Dominicæ crucis mercẽ cur alienus incursat? Potes tamen & hos laqueos euitare, ne dicas, Venantes ceperunt me sicut passerem, si laqueum cordis euadas, quem misit diabolus in corde Iudæ, & ita eum in facinus proditionis armauit. Auertat à nobis Dominus hos laqueos, quos super peccatores pluit. Et ideo dicit Propheta, Dabis illis Domine laqueum cordis eorum, quem parasti illis. Nobis autem da Domine auxilium, vt post te sequamur, tuis alligati vinculis. Nulla enim vehementiora, nulla gratiora sunt, quàm vincula charitatis. Qui tibi ligatus est, solutus est mundo.

Sed aues melius iustitiam seruant quàm homines. Eodẽ libro, litera xix. versu j.

Sed non satis est clamare ad Dominum, sed etiam iustitias eius exquirere. Exquirit autẽ iustitias, qui quod in omnibus creaturis, & maximè in animãtibus rationabilibus vel etiam irrationabilibus iustum est, prouidentiæ ascribit diuinæ. Vnde turturi studium pudicitiæ, quæ compare amisso, concubitu indulgere non nouit, quos homines seruare non possunt. Vnde plerisque animantibus tam sobria partus cura seruandi, vt vbi conceptionis munus agnouerint, coitum non putent esse repetendum, ne receptorum seminum fiat adulterina permixtio. Phœnix coitus corporeos ignorat, libi (Phœnix.) dinis nescit illecebras, sed de suo surgit rogo sibi auis superstes ipsa, & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti librat (Aquila.) examine, & adhuc teneros fœtus pio vngue suspendit, solísque offert radiis: vt si fortè oculos suos vi fulgoris inflexerint, tanquam degeneres laxato in præceps vngue dimittat: sin verò naturæ vigore constanti aduersum

sum radios solis obtutu potuerint vendicare, dignæ indolē sobolis onere grato reportet. Volatilia cæli omnia non serunt neque metunt, & Deus pascit illa, quia iustitias Domini custodiunt nihil sibi proprium vendicando, sed ligno fructifero quod Domini iudicio commu-nem ad escam datum est famem leuare contenta. Ex his igitur nos cognoscimus quàm diuinæ subsidia prouidentiæ hominibus non deessent, si Dei iustitiam seruare vellemus. Qui alit aues, non aleret homines, quos ad imaginem & similitudinem sui fecit? Nónne plures sumus illis? Naturæ prærogatiua pluris sumus, sed inferiores deuotionis gratia, & præuaricationis iniustitia.

Mat. 6.

Per aues cantantes inducimur ad gratias referendum Deo. In sermone quodam ad populum tempore quadragesimali qui incipit, Satis abundè dixisse me credo superiore dominica ad correptionem eorum &c.

Sermo. ord. 43. Tom. III.

Sed & cum vespera diem claudit, ipsi debemus per psalterium laudem dicere, & gloriam eius modulata suauitate concinere, quo operum nostrorum consummato certamine veluti victores requiem mereamur, & laboris quædam palma sit soporis obliuio. Hoc autem vt faciamus fratres, non solùm docemur ratione, sed etiam admonemur exemplis. Nónne enim videmus minutissimas aues, cum illucescentem diem aurora producit, in quibusdam nidorum cubiculis varia dulcedine personare, & id studiosè agere prius quàm procedant, vt creatorem suum, quia loquela non possunt, suauitate demulceant: & quemadmodum vna quæque earum, quoniam confessione nequit, modulis prodat obsequiū ita vt videatur sibi deuotius gratias agere, quæ dulcius personauit: hoc etiam peracto diei cursu similiter facere? Quid ergo sibi vult ista certis temporibus disposita cantilena & iugis intentio, nisi gratiarum quædam sit immoderata confessio? Pastori enim suo auis innoxia, quia sermone non potest, suauitate blanditur. Habent enim & aues pastorem suum, sicut ait Dominus, Respice volatilia cæli, quoniam non seminant neque metunt, & pater vester qui in cælis est pascit illa. At quibus tandem cibis pascuntur aues? Vilissimis scilicet & terrenis. Aues ergo propter viles escas gratias agūt, tu pretiosissimis epulis pasceris & ingratus es? Quis igitur non erubescat sensum hominis habens, sine psalmorum celebritate diem claudere, cum ipsæ aues ad gratificandum psalterij suauitate persultent, & eius gloriam non versuum dulcedine personare, cuius laudem volucres modulata cantilena pronuntiant? Imitare ergo frater minutissimas aues, mane & vesperi creatori gratias referendo. Et si es deuotior, imitare lusciniam, cui quoniā ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia peruigili cantilena decurrit. Et tu igitur laudibus tuis diem vincens, operi tuo adde nocturna curricula, & insomnem suscepti laboris industriam serie psalterij consolare.

Matth. 6.

Et subdit ibidem de noctua, quæ auis est nocturna, & figurat hæreticos.

Et quia de iis auibus mentionem feci quæ noctibus vigilant, nolo te imitatorem esse noctuæ: quæ licet per noctem vigilet, per diem tamen pigra vel cæca est, quæ grandibus oculis tenebrarū caligines diligit, splendorem solis horrescit. Mirum enim in modum illuminatur obscuritate, cæcatur luce. Istud animal hæreticorū figura est atque gentiliū, qui tenebras amplectuntur diaboli, lucem Saluatoris horrescunt, & grandibus disputationum oculis cernunt vana, non respiciunt sempiterna. De iis ait Dominus, Oculos habent & non vident, in tenebris ambulant. Sunt enim acuti ad superstitiosa, hebetes ad diuina: qui dum se putant subtilibus euolare sermonibus, tanquam noctuæ veri luminis splēdore turbantur.

AVRIGA. *Auriga est Christus. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu octauo: require infra in capite Equus. Auriga est anima. Libro quarto de sancta virginitate: require supra capite, Anima.*

AVRIS. *De hac materia require supra, cap. Auditus. Aurem aperit Christus. In sermone primo de sacramentis ad neophytos, versus principium.*

Cap. 1. Tom. IIII.

Quod significat in Euangelio Dominus Iesus Christus cum ei oblatus esset surdus & mutus tetigit aures eius & os eius. Aures, quia surdus erat: os, quia mutus. Et ait, Effeta: quod hebraicum verbum est, & Latinè dicitur aperire. Ideo ergo tibi sacerdos aures tetigit, vt aperirentur aures tuæ ad sermonem & ad eloquium sacerdotis. Sed dicis mihi, Quare nares? Quia mutus erat, os tetigit: vt quia loqui non poterat sacramenta cælestia, vocē acciperet à Christo. Et ibi quia viri, hîc quia mulieres baptizantur, & non eadem puritas serui, quāta & Domini. Cum ille peccata concedat, huic peccata donentur, quæ potest esse comparatio? Ideo propter gratiam operis & muneris non os tangit episcopus sed nares. Quare nares? Vt bonum odorem accipias pietatis æternæ, vt dicas: Christi enim bonus odor sumus Deo, quemadmodum dixit Apostolus sanctus: Et sit in te fidei deuotionísque plena fragrantia.

In tractatu de obitu Gratiani imperatoris in fine.

Super Psal. 61. Tom. IIII.

Semel loquutus est Deus, & plura audita sunt: quia non per literas & syllabas est loquutus: loquutus est per ænigmata: loquutus est per visiones: loquutus est per diuisiones gratiarum: loquutus est per spiritum singulorum. Nos autem plura loquimur, & vix audimur. Semel loquutus in lege est: eadem iterum loquutus est in Euāgelio. Aut fortasse (vt ego puto) quia multifariā loquutus est in Prophetis: nouissimè autē loquutus est in Filio suo. Semel loquutus est quādo loquutus est, in filio & audita etiā sunt illa quæ ante audita nō erant ab iis quibus loquutus fuerat per Prophetas. Semel ergo loquutus est in nouo testamēto, & vetus auditus est testamentum, quod non audiebatur: quia ipse Dominus dixit de populo Iudæorum, Videbunt, & non videbūt: audient, & non audient. Hoc est, audient aure corporis, sed non audient mentis auditu. Nobis ergo, hoc est Ecclesię, semel loquutus est, & duo audita sunt: quia & illa audiuimus & intelleximus, quæ non intellexerant qui legerunt, non audierunt qui audierunt. Solus enim Christus aurem aperuit humanam ad cognoscenda mysteria. Solus libri signaculum soluit, & resoluit ænigmata Prophetarum. Ideóque ipse reddet vnicuique secundum opera sua: in quo & qualitatem operū comprehendit: vt aut complurium & meliorum restituat præmia pro meritis singulorum, aut contrà & numero grauemur & acerbitate meritorum.

AVRA. *Libro quarto Hexameron.*

Cap. 6. Tom. IIII.

Vt sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub vnius luminaris fulgore vanescunt, aperitur aër, cælíque facies purpurescenti rubore perfunditur. Adhuc sperans exordium, & iam momentanea celeritate pleni luminis micat splendor, & surgentis solis præuia aura dulcis aspirat.

AVRVM. *Per aurum intelligitur scientia diuinorum, sicut per lutum philosophorum. In tractatu super Psalmum xxxv. exponendo Psalmi titulum.*

Tom. IIII.

Si de contrariis sumenda sunt testimonia, ipsi doctores philosophię confessi sunt, dum sequuntur. Quis autem dubitet longè anteriorem Dauid Platonis fuisse temporibus: quem non solùm magister eius, sed nec aui quidem auorum eius videre potuerunt: cum ille in principio regni fuerit Iudæorum (quod per innumera annorum curricula propagatum est) iste post tempora captiuitatis, quibus regnum gentis Iudæorum iam fuerat dissolutum? Ergo ipse qui tenet in omnes seculares sapientię principatum, cum diceret non posse formam iustitiæ comprehendi, nisi ante discutiendam iniustitiæ seriem putauisset: exemplum attulit, quòd ij

qui velint aurum quærere, prius se luto obliniant. Aurum itaque iustitia, iniquitas lutum est. Quod à nostris quoque prius dictũ esse non dubium est, cum scriptum sit, Vt lutum platearum delebo eos. Et verè lutum, quia eos inquinat, qui sibi appropinquauerint. Fugiamus ergo iniustitiam, ne luteis sordibus inquinemur: atque in eius voraginem non pes noster exterior, sed (quod est grauius) mens nostra mergatur. Et philosophia quidem aurum quærere dicit, sed lutum versat, quæ diuinitatem quęrit in statuis, sed vasa figuli virga confringet. Nos aurum quærimus quo corpora nostra mũdemus, mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes: vt & vita Iesu Christi in corpore nostro manifestetur. Bonum aurum sanguis est Christi, diues ad pretium, profluus ad lauandum omne peccatum. Psal. 17

Cap. 5. Tom. IIII. *Per aurum intelligitur mens nostra, sicut per argentum sermo. Lib. ij de Abraham.*

Erat autem diues Abraham pecoribus argento & auro. Quid sibi hoc vult, Non mihi vidétur in homine isto seculares diuitiæ laudari. Vnde in pecoribus corporales intelligo sensus: quia & ipsi irrationabiles sunt: in argento sermonem, in auro mentem. Meritò diues Abraham, quia regebat sensus irrationabiles. Denique & domuit & mansuetos fecit, vt fierent rationabiles. Habebat sermonem fidei calore splendidum, purgatum spiritalis gratia disciplinæ, habebat mentem plenam prudentiæ. Et ideo auro comparatur mens bona, quia sicut aurũ cæteris præstat metallis, ita mens bona in homine cæteris potior est humanæ substantiæ portionibus. In tribus igitur census sapientis, in sensu, sermone, mente, gradus quidam per ordinem factus. Sicut etiam in Apostolo legimus, Manet autem fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem his est charitas. Et mens igitur maior est, quia ipsa est quæ molit spirituale frumentum, vt purgationem sensuum sermonúmque proferat. Seruatur vbique persona sapientis viri. 1. Cor. 13

Tom. I. *Quia per aurum intelligitur animæ perfectio, ideo lib. j. de sancta virginitate, parte iij. pertractans illud psalmi, Astitit regina à dextris tuis &c.*

Aduerte quantum tibi Spiritus sanctus scripturæ diuinæ testificatione detulerit. Regnũ, aurum, pulchritudinem. Regnum, vel quia sponsa es regis æterni, vel quia inuictum animum gerens, ab illecebris voluptatum non captiua haberis: sed quasi regina dominaris. Aurum, quia sicut illa materies examinata igne pretiosior est, ita corporis species virginalis spiritu consecrata diuino formæ suæ acquirit augmentum. Pulchritudinẽ verò quis pót maiorẽ ęstimare decore eius quę amatur à rege, probatur à iudice, dicatur Domino, consecratur Deo, semper sponsa, semper innupta, vt nec amor finem habeat, nec damnum pudor? Hæc profectò vera pulchritudo est, cui nihil deest.

Cap. 13. Tom. IIII. *De auro diuitiarum, require supra capite Argẽtum, & in cap. Auaritia & Auarus, & infra cap. Diuitiæ & Diues. De cuius auri abusu & vsu. In tractatu de Naboth paupere.*

Bene dicitur diues qui post aurum non abiit nec sperauit in pecuniæ thesauris: sed quasi is cognitus esse nõ possit, eum sibi desiderat demonstrari. Quis est, inquit, & laudabimus eum? Fecit enim quod mirari magis quasi nouum, quàm quòd quasi vsitatum recognoscere debeamus. Itaque qui in diuitiis potuerit comprobari, is verè perfectus & dignus est gloria. Qui potuit, inquit, transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit. Aurum ergo nobis, in quo tanta erroris illecebra est, non tam sua gratia, quàm hominum pœna commẽdat. An nos ampla extollunt atria? Quæ magis debent compungere: quia cum populos capiant, vocem excludunt pauperis: quanquam nihil prosit audiri eam, quæ etiam audita nihil proficit. Deinde non ipsa nos pudoris aula admonet: quia ædificando vestras vultis supe- Eccle. 31.

A rare diuitias, nec tamen vincitis. Parietes vestitis, nudatis homines. Exclamat ante domũ tuam nudus, & negligis: & tu solicitus es quibus marmoribus pauimenta tua vestias. Pecuniam pauper quærit, & non habet, panem postulat homo, & equus tuus aurum sub dentibus mandit.

Et infra subdit. Cap. eodem.

Quid de te futurum est, qui tuo nescis vti patrimonio? qui in summis diuitiis dies sustines mendicitatis, qui nulli largiris, nulli subuenis? Custos ergo es tuarum, non dominus facultatum, qui aurum terræ infodis, minister vtique eius non arbiter. Sed vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuũ. Ergo in illo auro terræ infodisti cor tuum. Vende potius aurum tuum, & eme salutẽ. Vende lapidem, eme regnum Dei. Vende agrum, & redime tibi vitam æternam. Cap. 14. Mat. 6.

B *Ideo sapientes & sancti non de auro terreno, sed de auro virtutis curam gerunt. Lib. ij. de Iacob & vita beata.* Cap. 5. Tom. IIII.

Noli igitur metuere eos qui possunt auri argentíq; copulare thesauros: isti nihil tibi auferunt. Hoc enim auferunt, quod possidere non poteras. Hoc auferunt, quod non ornabat animam tuam, sed onerabat. Hoc auferunt, quod non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Sicut audisti, legisti hodie. Multi seris portarum suarum includunt aurum suum, sed hi nec vectibus & claustris suis credunt †. Multi vigiles adhibent, sed ipsi quoque plus ipsos solent timere custodes. Multi defosso auro incubant, aurum eorum sub terra, & cor eorum sub terra. Caue ergo ne & tu cor tuum terræ viuus infodias. Non ergo auri istius metuendi fures. Ille tibi cauendus est fœnerator, qui substantiam animę tuę scrutatur, si qua peccati grauioris æra contraxeris, qui cor tuum includit solo, qui animam tuam eo cespite obruit quo aurum texeris, qui C mentem tuam centesimarum incuruat vsuris †, & graui condit sepulchro, de quo nullus resurgit. Sequere sanctum Iacob, qui neque de alienis vitijs quicquam habebat, neque suarum virtutũ erat inanis & vacuus, qui erat iustitiæ fructu repletus. † Aliás, ad hoc vectibus et claustris suis credunt. † Aliás, thesauris.

AVSTERITAS. *Require infra capite Rigor.*

AVTVMNVS. *Libro iij. Hexameron.* Cap. 5. Tom. IIII.

Autumnus nos excipiens infringit quidem æstuum magnitudinem, sed paulisper relaxato ac deposito calore per temperiem medij moderaminis, sine fraude nos atque vlla noxa flatibus tradit hyemalibus.

AVXILIVM. *In commentario super secundam epistolam ad Thessalonicenses, cap. iij.* Tom. V.

Deus fidelibus & bonæ vitæ hominibus auxiliũ suũ non defuturum in necessitate promisit.

Probat exemplariter: In tractatu de obitu Theodosij imperatoris. Tom. III.

D Iosias destitutus patre orsus imperium vsque ad tricesimum & primum annum regni sui perduxit ętatem, & placuit Domino, quoniã præ cæteris regibus Israel Domini Pascha celebrauit, & ceremoniarum aboleuit errores. Asa quoque adhuc erat inualidus corporis robore, cum regnandi curricula recepisset, quadraginta annis regnauit in Hierusalem. Quoniam cũ Æthiopũ infinita vrgeretur atque innumerabili multitudine, sperauit à Domino & in paucis se posse saluari. Vtinam tam fidelis processu quàm exordio. Nam seruatus in paucis & victor, postea à Syriis auxilia relicto Domino postulauit, & medicos adhibuit ad pedum dolorẽ. Accepto enim tanto indicio diuini fauoris, auxiliatorem suum nõ debuit relinquere, sed tenere. Ideo ei nec medici profuerunt, & quasi incredulus mortem impleuit. 4. Reg. 23. et 3. Reg. 15. 2. Paralip. 16.

In commentario super secundam epistolam ad Corinthios, cap. primo. Tom. V.

Inquit

Inquit Apostolus, Ipsi in nobis ipsis responsum mortis habuimus, vt nō simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prædicatores, vt mortē ante oculos haberet. Denique erepti de ipsa pressura, resuscitatos se dicunt. Sic enim afflicti fuerant, vt desperarent de præsenti vita. Sed quia Deus præsidia sua nō negat in necessitate positis, maximè suis, eripuit illos desperantes de semetipsis.

super 2. episto. ad Corinth. *Tamen vt dicit in eodem cōmētario cap. xj. super illud, A fratribus per murum submissus sum in sporta.*

Hoc quidam indignè factum dicunt, quia non Dei auxilio liberatus est: Sed quod ab hominibus fieri potuit, quid opus erat vt Dei suffragio liberaretur, cū Dei suffragium tunc sit necessarium, si humanum auxilium deficiat? Quo facto nō sibi dicit expedire gloriari, quia præsentis vitæ gaudium fragile est. Si enim non euasisset, martyriū fecerat. Sed quia fugiēdū in persequutione mādatum est, data opera effugit. Nec enim debet aliquis expectare, vt in semetipsum peccetur.

Non extat. AZYMA. *In sermone de die paschali, qui incipit: Audistis fratres quòd sanctæ mulieres quæ cum aromatibus &c.*

Sicut Iudæi quando pascha celebrabant, per septem dies azyma comedebant: ita omnis Christianus, qui veri agni, id est, Christi carnem comedit, per omne tēpus vitæ suæ, quæ per septē voluitur dies, simpliciter & innocenter debet conseruari. Videte fratres, videte ne fermentū vetus sit apud vos: sed sicut Apostolus dicit: Expurgate vetus fermentū, id est, veteris hominis conuersationem. Tunc enim eritis veri Christiani, si ab omni malo declinaueritis, quod designatur p vetus fermētū: & hoc quod in baptismo promisistis, custodieritis.

Cap. 6. Tom. IIII. BABYLON. *De Babylonia exire est vitia relinquere vel fugere. Libro de Isaac et anima.*

Isa. 48. Scriptū est, Exi de Babylone fugiēs à chaldæis. Nō vtiq; vt regionē Babylonis Hebræus fugiat, sed vt mores, prophetico admonetur alloquio. Siquidē sint, qui in Babylone sint hebræi, & de Babylone exisse moribus doceant. Nā & illi de quibus dicit Propheta, quod sedebāt super flumina Babylonis: sed in eius nō erant vitiis & cōfusione. Nam quomodo erāt in illa confusione vitiorū, qui flebant gerentes pœnitentiā, quod de arca deuotionis ac fidei, & virtutis paternæ meritis excidissent?

Tom. IIII. *Item in tractatu super psal. j. versu j.*

Habes hoc & in Isaia dictum à Domino, Exi a Babylone, fugiens a Chaldæis, hoc est: Et si intrasti in confusionem vitiorū, exi. Non oportuit intrare, sed ingressus es carnis lege cogēte, & captiuante te in legem peccati. Exi, egredere vel seruus, exue te seruitio graui. Non potuisti non introire in peccatū, per fragilitatē: datur tibi exire à peccato p sobrietatē. Exi ergo de Babylone fugiēsà Chaldæis. Babylō cōfusio est, quę virtutū ordinē nō tenet, confusa enim illecebris mente delinquimus.

Babylonis fornax exponitur libro super Beati immaculati, litera xx. versu j. Require infra, capi. Fornax. Babylonis calix exponitur eodem libro & eadem litera, uersu iiij. quod require infra cap. Calix.

Tom. IIII. BACVLVS. *in sermone v. de sacramentis ad neophytos, ante medium.*

Virga tua & baculus tuus ipsa me cōsolata sunt. Virga, imperiū: baculus passio est: hoc est æterna diuinitas Christi, & passio corporalis. Illa creauit: hæc redemit.

BALAENA. *lib. v. Hexameron.* *Cap. 11. Tom. IIII.*

Quàm ingentia illic & infinitæ magnitudinis cete, quæ si quādo supernatēt fluctibus, annatare insulas putes, montes altissimos summis ad cælum verticibus eminere. Quæ nō in acta, nec in litoribus, sed in Athlantici maris profundo feruntur videri, vt eorū conspectu nautę, à nauigandi in illis locis præsumptione reuocentur, nec secreta elementorum adire supremæ terrore mortis vsurpent.

Propterea dicit ibidem. *Cap. 10.*

Pisces naturalia captant secreta, & vltra terminos orbis terrarū mare norunt, quòd nullę interpolant insulæ, nec terra aliqua interiacet: vel vlterius vlla sit posita. Illic igitur, vbi diffusum latè mare omnē spectādi vsum vtilitatis gratia nauigandi intercludat audaciā, cōdere se feruntur cete illa immensa genera piscium æqualia montibus corpora, vt tradiderunt nobis qui videre potuerunt: illic quietū æuum exigunt, discreta ab insulis, & ab omnibus maritimarū vrbium contagiis separata. Habent regiones suas & habitacula distributa: manent in his inoffenso vicinorū limite, nec vago transitu mutationes quærunt locorū, sed tanquā patrium solum diligunt, & his immorari dulce arbitrātur. Quæ ideo elegerunt: vt solitariam vitam remota possint arbitrorum interpolatione transigere.

BALSAMVM. *Lib. super Beati immaculati, exponendo literam tertiam.*

Nardus Cypri consobrinus meus in vineis Engaddi. Si locū quærimus regionis cuiusdā quæ in Iudęa est, locus sic dicitur, in quo opobalsamū gignitur: si interpretationē tētatio Latinè significatur. In illis ergo vineis lignum est, quod si quis cōpungat vnguentū emittit: hic fructus est ligni. Si non incidatur lignū, non ita fragrat & redolet. Cum autē cōpunctum fuerit artificis manu, tunc lachrymā distillat. Sicut & Christus in illo tētationis ligno crucifixus, illachrymabat populū, vt peccata nostra dilueret, & de visceribus misericordiæ suæ fundebat vnguentū, dicens, Pater dimitte illis, quia nesciūt quid faciunt. *Luc. 23.* Tunc ergo in ligno cōpunctus est lancea, & exiuit de eo sanguis & aqua, omni vnguēto suauior, accepta Deo hostia, per totū mundū odorē sanctificationis effundens: & quasi balsamū ex arbore, sic virtus exibat de corpore. Vnde ait, Sentio virtutē exisse de me. Inde opobalsamū expressius dicitur, eò quòd cōpunctione ligni balsamū per cauernā cōpunctionis erūpit. Cōpunctus igitur Iesus, odorē remissionis peccatorū & redēptionis effudit. Nam & constrictus erat verbū, cum esset homo factus: & pauper factus est, cum diues esset, vt nos illius inopia ditaremur. Potens erat, & despiciendum se præbuit, ita vt Herodes sperneret eum & illuderet. Terram mouebat, & hærebat in ligno: cælum obducebat tenebris, mundū crucifigebat, & crucifixus erat: inclinabat caput, & exibat verbum: exinanitus erat, & replebat omnia. Descendit Deus, ascendit homo: Verbū caro factū est, vt caro sibi verbi soliū in Dei dextera vendicaret. Vulnus inflictū erat, & fluebat vnguentum: Scarabeus audiebatur, & Deus agnoscebatur.

Sup. Psal. 118. Lit. 3. versu 1. Tom. IIII. BAPTISMVS. Nō vnū est baptisma: vnū est quod hîc tradit Ecclesia, per aquam & Spiritū sanctum, quo necesse est baptizari catechumenos. Est aliud baptisma, de quo dixit Dominus Iesus, Baptisma habeo baptizari, quod vos nescitis. Et vtique iam baptizatus in Iordane fuerat, sicut superiora declarant, sed sit hoc baptismum passionis, quo etiam sanguine suo vnusquisq; mundatur. Est etiam baptismum in Paradisi vestibulo quod antea non erat, sed postea quàm peccator exclusus est, cœpit esse rhōphęa ignea, quā posuit Deus, quæ antè non erat. Culpa cœpit, & baptismum cœpit, quo *Hoc baptismū nouè dicit, sed & frequentissimè.*

purificentur qui in Paradisum redire cupiebant, vt regressi dicerent: Transiuimus per ignem & aquam. *Psalm. 65.* Hìc per aquam, illic per ignem: Per aquam, vt abluatur peccata: per ignem, vt exurantur. Sed quod grauius est, & hìc ignem & illic sustinemus. Quis est qui hoc igne baptizat? non presbyter, non episcopus, non Ioannes qui ait, Ego vos baptizo in pœnitentia: non Angelus, non Archangelus, non Dominationes, non Potestates, sed ille de quo Ioannes ait, Qui venit post me, fortior me est, cuius non sum dignus portare calciamenta: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Habet ventilabrũ in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Nõ de hoc baptismate, quod fit per sacerdotes Ecclesiæ, dictum ipse Dominus testificatur. Siquidem post consummationem seculi, missis Angelis qui segregent bonos & malos, hoc futurum est baptisma: quando per caminum ignis iniquitas exuretur, vt in regno Dei fulgeant iusti sicut sol in regno Patris sui. Et si aliquis vt Petrus sit, vt Ioãnes, baptizatur hoc igne. Veniet ergo baptista magnus (Sic eum enim nomino quomodo nominauit Gabriel dicens, Hic erit magnus) videbit multos ante Paradisi stantes vestibulũ, mouebit rhomphæã versatilem, dicet iis qui à dextris sunt, non habentibus grauia peccata: Intrate qui præsumitis, qui ignem non timetis. *Ezec. 66.* Prædixeram etiam vobis, Ecce venio sicut ignis. Et per Ezechielem dixeram, Ecce proficiscar in Hierusalem, & insufflabo vos in igne iræ meæ, vt tabescatis à ferro & plumbo. Veniat igitur ignis consumens, exurat in nobis plumbum iniquitatis, ferrum peccati, faciat nos aurum syncerum. Vrat renes meos & cor meum, vt bona cogitem: ea quæ castitatis sunt concupiscam. Sed quia qui hìc purgatur, iterum necesse habet illic purificari: illic quoque nos purificet, quando dicat Dominus: Intrate in requiem meã: vt vnusquisque nostrum vstus rhomphæa illa flãmea, non exustus, introgressus in illam Paradisi amœnitatẽ, gratias agat Deo suo dicẽs: Induxisti nos in refrigeriũ.

Cap. 6. Tom. V.

Est tamen vnus, licet multiplex dicatur, baptizatorum causa. In commentario super epistolam ad Hebræos.

Baptismatum doctrinam impositionis quoque manuum ac resurrectionis mortuorum & iudicij æterni, ait Apostolus. Non enim sufficit per pœnitentiam mũdos facere peccatores, nisi confestim baptizentur, sicut in Actibus Apostolorum beatum Petrum respondisse legitur, *Act. 2.* Pœnitentiam agite fratres, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu: quia impossibile est hominem operari per se hoc, quod per Dei gratiam in baptismate accipere potest. Quid est nãque baptismatum doctrina? Non tanquam multorum baptismatum debet intelligi, sed vnius: quia sicut vna fides est, ita & vnum baptisma est. Sed pro varietate causarum accipiẽtium baptismum dixit, Impositionis quoque manuũ, per quam Spiritus sanctus accipi posse creditur.

Cap. 2. Tom. IIII.

Clarius dicit in sermone secundo de sacramẽtis ad neophytos, post principium.

Multa genera baptismatum, sed vnum baptisma clamat Apostolus. Quare? Sunt baptisma gentium, sed nõ sunt baptismata: Lauacra sunt, baptismata esse non possunt. Caro lauatur, non culpa diluitur, imò in illo lauacro contrahitur. Erant autem baptismata Iudæorum, alia superflua, alia in figura. Et figura ipsa nobis proficit, quia veritatis est nuntia.

Lib. 2. cap. 11. Tom. IIII.

Sine baptismo decedens quilibet, non peruenit ad Dei regnum. Lib. de Abraham.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nõ potest introire in regnum Dei. Vtique nullum excepit: non infantem, non aliqua præuentum necessitate. Habeant tamen illi opertam pœnarum immunitatem, nescio an habeant regni honorem.

Non sola aqua sufficit ad baptismum, sed alia requiruntur. In tractatu de mysteriis, parte. ij.

Lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 4. Tom. IIII.

A

Hoc est illud magnum mysterium, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Aquas video quas videbam quotidie, istæ me habent mundare? In aquas sæpe descendi, & nunquam mundatus sum. Hinc cognosce quòd aqua nõ mundat sine spiritu. Ideóque legisti quòd tres testes in baptismate vnũ sunt, aqua, sanguis & spiritus: quia si vnum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid est enim aqua sine cruce Christi? Elementũ commune, sine vllo sacramenti effectu. Nec iterum sine aqua mysteriũ regenerationis. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire regnum Dei. Credit catechumenus in crucem domini Iesu Christi, quia & ipse signatur: sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiæ munus haurire. B Ergò ille Syrus septies mersit in lege, tu autẽ baptizatus es in nomine Trinitatis. Confessus es Patrem, recordare quid feceris, confessus es Filium, confessus es Spiritum sanctum. Tene ordinem rerũ in hac fide, mũdo mortuus es, & Deo resurrexisti. Et quasi in illo mũdi es consepultus elemento, peccato mortuus, ad vitam es resuscitatus æternam.

Datur in Trinitatis nomine. Libro de Spiritu sancto. *Lib. 1. cap. 3. Tom. II.*

Sicut Pater in Filio, & Filius in Patre: ita etiam diffusa est charitas Dei in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Et sicut qui benedicitur in Christo, benedicitur in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, quia vnum nomen est potestas vna: ita etiam vbi operatio aliqua diuina, aut Patris, aut Filij, aut Spiritus designatur, non solùm ad Spiritum sanctum, sed ad Patrem refertur & Filium, nec solum ad Patrẽ, sed etiam ad Filiũ refertur & Spiritũ. Denique & Æthiops eunuchus Candacis reginæ baptizatus in Christo, plenum mysterium consequutus est. C Et illi qui negauerũt se scire Spiritum sanctũ, quamuis baptizatos se dicerẽt in Ioannis baptismo baptizati sunt posteà, quia Ioãnes in remissionem peccatorũ, in aduenientis Iesu, non in suo baptizauit. Et ideo Spiritum nesciebant, quia nec baptismũ in Christi nomine, sicut Ioannes baptizare solebat acceperant. Ioannes enim licet non baptizaret in Spiritu, tamen & Christũ prædicabat in Spiritu. Denique cùm interrogaretur ne forte ipse esset Christus, respondit, Ego vos aqua baptizo, venit autẽ fortior me, *Mat. 3.* cuius non sum dignus calciamẽta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Ergo isti, quia nec in Christi nomine, nec cum fide Spiritus sancti baptizati fuerãt, non potuerant accipere baptismatis sacramẽtũ. Baptizati sunt itaque in nomine Iesu Christi, nec iteratũ est in iis baptisma, sed nouatũ. Vnũ enim baptisma. Vbi autẽ non est plenũ baptismatis sacramẽtũ, nec principiũ vel species baptismatis aliqua æstimatur. Plenum D autẽ est, si Patrem & Filium Spiritumq; fatearis. Si vnũ neges, totum subrues. Et quemadmodũ si vnũ in sermone cõprehendas, aut Patrẽ, aut Filium, aut Spiritũ sanctũ, fide autem nec Patrẽ nec Filiũ nec Spiritum sanctũ abneges, plenũ est sacramentum fidei: ita etiã quamuis & Patrem & Filiũ & Spiritũ sanctũ dicas, & aut Patris aut Filij aut Spiritus sancti minuas potestatẽ, vacuũ est omne mysteriũ. *Act. 19.* Denique & illi ipsi qui dixerãt, Nec si Spiritus sanctus sit audiuimus: baptizati sunt postea in nomine Domini nostri Iesu Christi. Et hoc abũdauit ad gratiã, quia iam Spiritũ sanctũ Paulo prædicãte cognouerant. Nec contrariũ debet videri, quia quamuis etiã postea tacitũ sit de spiritu, tamẽ creditũ est, & quod verbo tacitũ fuerat, expressum est fide. Cũ enim dicitur, In nomine Domini Iesu Christi: per vnitatem nominis impletũ est mysteriũ, nec à Christi baptismate spiritus separatur, quia Ioãnes in pœnitentiã baptizauit, Christus in spiritu. Nunc consideremus vtrũ quemadmodum in

Christi

Christi nomine plenum esse legimus baptismatis sacramentũ, ita etiam sancto tantũ Spiritu nuncupato, nihil desit ad plenitudinem mysterij: & rationem sequemur, quia qui vnum dixerit, Trinitatẽ signauit. Si Christum dicas, & Deum Patrẽ à quo vnctus est Filius, & ipsum qui vnctus est Filium & Spiritum, quo vnctus est, designasti. Scriptum est enim. Hunc Iesum à Nazareth, quem vnxit Deus Spiritu sancto. Et si Patrem dicas, & Filium & Spiritum oris eius pariter indicasti: si tamen etiam corde id comprehendas. Et si Spiritum dicas, & Deum Patrem à quo procedit Spiritus, & Filium quia Filij quoq; est Spiritus, nuncupasti. Vnde vt rationi copuletur authoritas, in Spiritu quoque rectè baptizari nos posse scriptura indicat, dicente Domino, Vos autem baptizamini in Spiritu sancto. Et alibi Apostolus ait, Omnes enim in ipso corpore in vno spiritu baptizati sumus. Vnum opus, quia vnum mysterium. Vnum baptisma, quia mors vna pro mundo. Vnitas ergo operationis, vnitas prædicationis, quæ non potest separari.

Act.1.

Breuius in sermone secũdo de sacramentis ad neophytos. Cap.5. Tom.IIII.

Venit sacerdos, precem dedit ad fontem, inuocat Patris nomen, præsentiã Filij & Spiritus sancti, vtitur verbis cælestibus. Cælestia verba quę sunt Christi, ꝙ baptizemus in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Si ergo ad hominis sermonẽ, ad inuocationem sancti aderat præsentia Trinitatis, quãtò magis ibi adest, vbi sermo operatur æternus? Vultis scire quia descendit Spiritus? Audite quia quasi colũba descendit. Quare quasi colũba? Vt increduli vocarentur ad fidem. In principio signum debuit esse, in posterioribus debet esse perfectio.

Figura de baptismo fuit in mundi principio. In tractatu de mysteriis, post principium. Lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap.3. Tom.4.

Quid vidisti? Aquas vtique, sed nõ solas. Leuitas illic ministrãtes. Summũ sacerdotem interrogantẽ & ministrantem. Primò omniũ docuit te Apostolus non ea cõtemplanda nobis quæ videntur, sed quæ non videntur: quoniã quæ videntur, tẽporalia sunt: quæ non vidẽtur, æterna. Nam & alibi habes, Quia inuisibilia Dei à creatura mũdi per ea quæ facta sunt, cõprehendũtur. Sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas operibus ęstimãtur. Vnde & ipse Dominus ait, Si mihi non creditis, vel operibus credite. Crede ergo diuinitatis illic esse pręsentiam. Operationẽ credis, non credis pręsentiã? Vnde sequeretur operatio, nisi pręcederet pręsentia? Cõsidera autem q̃ vetus mysteriũ sit in ipsius mundi præfiguratũ origine. In principio ipso, quando fecit Deus cælum & terrã, Spiritus, inquit, ferebatur super aquas. Sed quid dicã, operabatur: quòd ad præsentiã spectat, superferebatur? Cognosce quia operabatur in illa mũdi fabrica, quãdo dicit tibi Propheta, Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vtrunque prophetico subnexũ est testimonio, & quia superferebatur, & quia operabatur. Quia superferebatur, Moses dicit: quia operabatur, Dauid testificatur.

2.Corinth.4. Roman.1. Ioan.10. Gen.1. Psalmo32. Cap.eodem.

Figuratur in arca Noë & diluuio. Ibidem. Gen.6.

Accipe illud testimoniũ, Corrupta erat omnis caro ab iniquitatibus suis. Non permanebit, inquit Deus, spiritus meus in hominibus, quia caro sunt. Quo ostendit Deus, quia carnali immunditia grauioris labe peccati gratia spiritualis auertitur. Vnde volẽs Dominus reparare quod deerat, diluuiũ fecit, & iustum Noë in arcam iussit ascẽdere. Qui descẽdẽte diluuio coruum dimisit prius, qui nõ reuertitur: dimisit colũbam, quæ cũ ramo oliuæ legitur reuertisse. Vides aquã, vides lignũ, columbam aspicis, & dubitas de mysterio? Aqua est ergo qua caro mergitur, vt omne abluatur peccatũ. Sepelitur illic omne flagitium. Lignũ est, in quo suffixus est Dominus Iesus Christus cũ pateretur pro nobis. Colũba est, in cuius specie descẽdit Spũs sanctus. Sicut didicisti in nouo testamẽto, q tibi pacẽ animę trãquillitatẽq; mentis inspirat. Coruus est figura peccati, quod exit, & nõ reuertitur, si ĩ te quoq; iusti custodia & forma seruetur.

Figuratur in mari rubro. Ibidem subdit. Cap.eod.

Tertiũ quoq; testimoniũ est, sicut te Apostolus docet, Quoniã patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare trãsierũt, & omnes in Mose baptizati sunt in nube & in mari. Deniq; & ipse Moses dicit in cantico, Misisti spiritũ tuum, & operuit eos mare. Aduertis quòd in illo Hebræorũ trãsitu, iã tũc sacri baptismatis figura pręcesserit, in quo Ægyptius interiit, & Hebręus euasit. Quid enim aliud in hoc quotidie sacramẽto docemur nisi quia culpa mergitur & error aboletur? Pietas autẽ & innocẽtia tota permãsit. Audis quia sub nube fuerunt patres nostri? Et bona nube, quæ carnalium refrigerauit incẽdia passionum. Bona nubes obumbrat quos reuisit Spiritus sancti gratia. Denique superuenit in Mariã virginẽ, & virtus altissimi obũbrauit ei, quãdo redẽptionẽ genti genuit humanæ. Et illud miraculũ per Mosen in figura factũ est. Si ergo in figura affuit spiritus, nũ adest in veritate, cùm scriptura dicat: Quia lex per Mosen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est.

1.Corinth.10. Exod.15.

Figuratur & in aquis Marah: ibidem. Cap.eodem.

Marah fons amarissimus erat, misit in eum Moses lignũ, & dulcis factus est. Aqua enim sine prædicatione Dominicæ passionis & crucis, ad nullos vsus futuræ salutis est. Cũ verò salutaris fuerit crucis mysterio cõsecrata, tũc ad vsum spiritualis lauacri & salutaris poculi tẽperatur. Sicut ergo in illũ fontẽ Moses misit lignum, hoc est Propheta, sic & in hũc fontẽ sacerdos prædicationẽ Dominicæ crucis mittit, & aqua fit dulcis ad gratiã. Nõ ergo solis corporis cui credas oculis, magis videtur, quod nõ videtur, quia istud temporale, illud æternum aspicitur, quod oculis non comprehenditur, animo autem ac mente cernitur.

Figuratur in Iordanis fluuio. Ibidem. Cap.eod.

Deniq; doceat te decursa Regnorũ lectio. Naamã Syrus erat & leprosus, nec ab vllo poterat mũdari. Tũc ait puella ex captiuis, quoniã esset Propheta in Israël qui posset eũ à leprę cõtagione mũdare. Sũpto, inquit, argẽto & auro, perrexit ad regẽ Israël. Qui cognita aduentus eius causa, sciditvestimẽta sua, dicẽs quod tẽtaretur magis cùm de se ea, quæ nõ essent regiæ potestatis, poscerẽtur. Helisæus autẽ regi intimauit, vt ad se dirigeret Syrum, quò cognosceret quòd esset Deus in Israël. Et cùm venisset mãdauit ei vt septies mergeretur in Iordane fluuio. Tũc ille secum tractare cœpit, quòd meliores aquas patriæ suæ haberẽt, in quibus sæpe mersisset, & nũquam à lepra esset mũdatus: eoq; reuocatus, nõ obediebat mãdatis Prophetæ: sed admonitus & persuasionibus seruulorũ, acquieuit & mersit. Mũdatusq; illico intellexit nõ aquarũ esse quod vnusquisq; mũdatur, sed gratiæ. Cognosce nũc quæ sit illa puella ex captiuis. Iunior scilicet ex gẽtibus cõgregatio. i. Ecclesia Domini, depressa antè captiuitate peccati, qñ libertatem adhuc gratiæ nõ habebat. Cuius cõsilio vanus ille populus nationũ verbũ audiuit Propheticũ, de quo diu ante dubitauit: Postea tamẽ vbi credidit exequẽdũ, ablutus ab omni est cõtagione vitiorũ. Et ille dubitauit antè quàm sanaretur, tu iã sanatus es, & ideo dubitare non debes.

Ideo tibi antè prædictũ est, vt nõ hoc solùm crederes quod videbas, ne forte & tu diceres, Hoc est illud magnum mysterium, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit? Cap.4.

Iterum de transitu maris rubri, & de Iordane. In serm. j. de sacramentis ad neophytos, post medium. Cap.4. Tom.IIII.

Miramur mysteria Iudęorũ quę patribus nostris data sunt, primùm vetustatẽ sacramẽtorũ, deinde sanctitate præstãtiũ. Illud promitto quòd diuiniora & priora sunt sacramẽta Christianorũ quàm Iudæorũ. Quid pręcipuum quàm ꝙ per mare trãsiit Iudęorũ populus? vt de baptismo interim loquamur. Attamẽ qui tũ transierunt

Iudęi, mortui sunt oës in deserto. Cęterũ qui p hũc fontẽ trãsit, trãsit à terrenis ad cælestia: hoc est em̃ Pascha, hoc est transitus. Trãsitus à peccato ad vitã, à culpa ad gratiã, ab inquinamẽto ad sãctificationẽ. Qui per hũc fõtẽ trãsit, nõ moritur, sed resurgit. Naamã ergo leprosus erat, puella quædã ait vxori illius, Dominus meus si vult mũdari, vadat in terrã Israël, & ibi inueniet eũ qui possit ei leprã tollere. Dixit illa dominæ suæ, vxor marito Naaman regi Syrię: qui eũ quasi acceptissimũ sibi, misit ad regẽ Israel. Audiuit rex Israel quòd misisset ad eũ cuius leprã mundaret & scidit vestimentũ suũ. Tũc Helisæus Propheta mandat ei, Quid est quòd scidisti vestẽ, quasi nõ sit Deus potẽs qui mũdet leprosum? Mitte illũ ad me. Misit illum. Cui aduenienti ait Propheta, Vade, descẽde in Iordanẽ, merge & sanaberis. Ille cœpit cogitare secũ, Hoc est totũ: Merge in Iordane? quasi nõ sint flumina meliora in patria mea. Dicunt enim serui: Domine quare nõ facis verbũ Prophetę? Magis fac. Experire. tũc ille iuit in Iordanẽ, mersit & surrexit sanus.

Cap.5. 4. Reg.5. A

Addit exponendo quòd non aqua sola sufficit ad baptismum. & cætera. Cap.5. B

Quid enim significat? Vidisti aquã, sed nõ aqua omnis sanat: sed aqua sanat, quę habet gratiã Christi. Aliud est elementũ, aliud consecratio, aliud opus, aliud operatio. Aqua opus est, operatio Spiritus sãcti est. Nõ sanat aqua, nisi spiritus descẽderit, & aquã illã cõsecrauerit.

Diffusius pertractat figurã de mari rubro. Ibidẽ infra. Cap.6.

In mari autẽ rubro, figurã istius baptismatis extitisse ait Apostolus dicens, Quia patres nostri omnes baptizati sunt in nube & mari. Et subdidit, Hæc omnia autẽ in figura facta sunt illis. Illis in figura, nobis in veritate. Tunc Moses virgã tenebat, conclusus erat populus Iudæorũ, instabat Ægyptius cũ armis ex vna parte, mari claudebantur Hebræi, neque maria trãsire poterãt, neque in hostem recurrere, murmurare cœperũt. Vide, nõ te prouocet, quia exauditi sunt. Et si exaudiuit Dominus, tamen culpa non carent, quia murmurauerũt. Tuũ est vbi constringeris, credere quod euadas nõ murmurare: inuocare, rogare, nõ querelã expromere. Tenebat virgã Moses & ducebat populũ Hebræorũ in nocte, in columna lucis, die in columna nubis. Lux quid est nisi veritas, quæ apertũ & planũ lumen effundit? Columna lucis quid est, nisi Christus Dominus, qui tenebras infidelitatis depulit, lucem veritatis & gratiæ spiritualis affectibus infudit humanis? At verò colũna nubis est Spiritus sanctus. In mari erat Apostolus, & præibat colũna lucis, deinde sequebatur colũna nubis quasi vmbratio Spiritus sancti. Vides quòd per Spiritũ sanctum & per aquam typum baptismatis demonstrauerit. In diluuio quoque iam tunc fuit figura baptismi, & adhuc vtique non erant mysteria Iudæorum.

1. Corinth.10. C

Et in principio secundi sermonis de eisdem, exponit figuram de diluuio. Cap.1.

In diluuio quoque figurã baptismatis pręcessisse hesterno die cœpimus disputare. Quid est diluuiũ, nisi in quo iustus ad seminarium iustitiæ reseruatur, peccator moritur? Ideo Dominus vidẽs hominũ pullulare delicta, iustum solum Noë cum sua progenie reseruauit. Aquã autẽ supra mõtes quoque exire præcepit. Et ideo in illo diluuio omnis corruptela carnis interiit, sola iusti prosapia & forma permansit. Nõnne hoc est diluuiũ quod est baptisma, quo peccata omnia diluuntur, sola iusti mens & gratia resuscitatur?

D

Subdit ibidem quòd in probatica piscina similiter figura præcessit. Cap.2.

Quid lectũ est heri? Angelus, inquit, descendebat in piscinam, & quotiescunque descendisset Angelus, mouebatur aqua, & qui prior descendisset sanabatur ab omni languore quocunque tenebatur. Quod significat figurã venturam Domini nostri Iesu Christi. Angelus quare? Ipse est enim magni consilij Angelus. Secũdũ tẽpus, quod ad horã nouissimã seruabatur, vt in occasu ipsum diem deprehenderet & differret occasum. Quotiescũque ergo descendisset Angelus, mouebatur aqua. Dices forte, Quare modo non mouetur? Audi quare. Signa incredulis, fides credentibus. Qui prior descẽdisset sanabatur ab omni infirmitate. Quid est prior? Tẽpore, an honore? Vtrũque intellige. Si tempore, prior qui descendisset, sanabatur, hoc est de populo Iudæorũ magis quàm de populo nationũ. Si honore, prior qui descẽdisset, hoc est qui haberet metũ Dei studiũ iustitiæ, gratiã charitatis, castitatis affectũ, ipse magis sanabatur. Tamẽ tunc tẽporis vnus sanabatur. Tunc inquã tẽporis in figura qui prior descendisset, solus curabatur. Quãtò maior est gratia Ecclesiæ in qua omnes saluantur quicunque descendunt? Sed videte mysterium. Venit Dominus noster Iesus Christus ad piscinã, multi ægri iacebant. Et facilè multi ægri illic iacebant vbi vnus tantummodo curabatur. Deinde ait ad illum paralyticum, Descende. At ille, Hominem non habeo. Vide vbi baptizaris, vnde sit baptisma, nisi de cruce Christi, de morte Christi. Ibi est omne mysteriũ, quia pro te passus est. In ipso redimeris, in ipso saluaberis. Hominẽ, inquit, nõ habeo. Hoc est, quia per hominẽ mors, & per hominem resurrectio mortuorũ. Non poterat descendere, non poterat saluari, qui non credebat quòd Dominus Iesus carnem suscepisset ex virgine. Hic autem qui operiebatur, mediatorẽ Dei & hominũ hominem Iesum expectans, eũ de quo dictũ est, Et mittet Dominus hominẽ qui saluos faciat eos, dicebat, Hominẽ nõ habeo: & ideo ad sanitatẽ peruenire meruit, quia credebat in aduenientem. Melior tamen & perfectior fuisset si credidisset iam venisse, quem sperabat venturum esse.

Adiungit de Naaman Syro, quòd in figura huius rei in Iordane fuit baptizatus, vbi recapitulat supradicta. Cap.3.

Nunc vide singula. Diximus figurã præcessisse, quando Naaman leprosus ille in Iordane mundatus est. Puella illa ex captiuis quę est, nisi quę speciẽ habebat Ecclesiæ, & figurã repræsentabat? Captiuus em̃ erat populus nationũ. Captiuus erat, nõ dico captiuitatẽ sub hoste aliquo populo constitutã, sed eam captiuitatẽ dico quę maior est, quãdo diabolus cũ suis sęuo dominatur imperio, & captiua colla sibi subiicit peccatorum. Ergo habes vnum baptisma. Aliud in diluuio. Habes tertium genus, quando in mari rubro baptizati sunt patres. Habes quartũ genus in piscina, quando mouebatur aqua.

Addit quòd in nomine sanctæ Trinitatis, & signo crucis baptisma confertur. Cap.eod.

Nunc te cõsulo, vtrũ credere debeas quia habes præsentiã Trinitatis in hoc baptismate, quo baptizatur in Ecclesia. Idẽ itaq; Dñs noster Iesus Christus in Euãgelio suo dicit ad Apostolos, Ite, baptizate gẽtes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Sermo hic Saluatoris est. Dic mihi ô homo, Inuocauit helias, & descẽdit ignis de cælo. Inuocauit Heliseus Dñi nomen, & de aqua ferrum securis ascẽdit quod demersum fuerat. Ecce aliud genus baptismatis. Quare? Quia omnis homo ante baptismũ quasi ferrum premitur atq; demergitur. Vbi baptizatus fuerit, non tanq̃ ferrũ, sed tanq̃ iam leuior fructuosi ligni species leuatur. Ergo & hìc figura altera. Securis erat qua cędebantur ligna: Cecidit manubriũ de securi, hoc est, ferrũ demersum est: Filius Prophetę nesciuit quid faceret, sed hoc solùm sciuit, vt interrogaret Helisæum Prophetam, & remedium postularet. Tunc ille lignum misit, & ferrum leuatũ est. Vides ergo quòd in cruce Christi omnium hominũ leuãtur infirmitates.

Cap.4.

Subiungit figuram de aquis Marah causa crucis.

Accipe aliud, etsi non ordinem tenemus. Quis enim possit omnia gesta comprehendere Christi, sicut Apostoli dixerunt? Moses cũ venisset in desertũ, & sitisset populus, & venisset ad Marah fontẽ, & bibere vellet, aquã vbi primùm hausit, amaritudinẽ sensit, & cœpit bibere

non

non posse. Ideo Moses misit lignũ in fontẽ, & cœpit aqua quæ antea erat amara, dulcescere. Quid significat, nisi quia omnis creatura corruptelæ obnoxia aqua amara est omnibus? Etsi ad tẽpus suauis est, ad tẽpus iucũda, amara tamen est, quæ nõ pot est auferre peccatũ. Vbi biberis, sities: vbi potus ceperis suauitatẽ, iterum amaritudinẽ sentis. Amara ergo aqua, sed vbi crucem Christi, vbi acceperit cæleste sacramentum, incipit esse dulcis & suauis. Et merito dulcis, in quo culpa deuoratur. Ergo si in figura tantũ valuerunt baptismata, quantò amplius valet baptisma in veritate?

Baptismi sacramẽtũ quàm sit necessariũ, addit ibid. inf.

Cap. 6. Nunc disputemus quid sit quod dicitur baptisma. Venisti ad fontẽ, descendisti in eũ, attendisti summum sacerdotẽ, leuitas & presbyterũ ad fontẽ vidisti. Quid est baptismũ? In principio Deus noster hominẽ fecit, vt si peccatũ nõ gustaret, morte non moreretur. Peccatũ contraxit, factus est obnoxius morti, eiectus est de Paradiso. Sed Dominus qui sua vellet beneficia permanere, & insidias omnes abolere serpentis, rescindere quoque omne quod nocuit, primùm quidem sententiã tulit in hominẽ, Terra es, & in terrã ibis: & morti hominẽ fecit obnoxiũ. Erat diuina sententia: solui humana conditione non poterat. Remediũ datum est, vt homo moreretur & resurgeret. Quare? Vt illud quod antea damnationis loco cesserat, loco cederet beneficij. Quid illud est nisi mors? Quæris quomodo? Quia mors interueniens finẽ facit peccati. Quando enim morimur, vtiq; peccare non desistimus. Satis ergo factũ sentẽtiæ videbatur, quia homo qui factus fuerat vt viueret, si tamen non peccaret, incipiebat mori. Sed vt Dei perpetua gratia perseueraret, mortuus est homo, sed Christus inuenit resurrectionẽ, i. vt redintegraret cæleste beneficiũ, quod fraude fuerat serpẽtis amissum. Vtrũqueergo pro nobis, quia & mors finis est peccatorũ, & resurrectio vitæ est reformatio. Veruntamen ne in hoc seculo diaboli fraus vel insidiæ præualerent, inuentũ est baptisma. De quo baptismate, audi quid dicat scriptura, imò Filius Dei, Quia Pharisæi, qui noluerunt baptizari baptismo Ioannis, consiliũ Dei spreuerunt. Ergo baptismũ consilium Dei est. Quanta est gratia, vbi est consiliũ Dei? Audi ergo. Nã vt in hoc quoque seculo nexus diaboli solueretur, inuentũ est quomodo homo viuus moreretur, & viuus resurgeret. Quid est viuus? Hoc est vita corporis viuens cũ veniret ad fontem, & mergeretur in fontẽ. Quid est aqua nisi de terra? Satisfit ergo sententiæ cælesti sine mortis stupore. Quòd mergeris, sententia illa soluit, Terra es, & in terrã ibis. Impleta sententia, locus est beneficio, remedióque cælesti. Ergo aqua de terra. Possibilitas autẽ vitæ nostræ nõ admittebat vt terra operiremur, & de terra resurgeremus. Deinde non terra lauat, sed aqua lauat. Ideo fons quasi sepultura est.

Addit ibidẽ de trina immersione in Trinitatis nomine.

Cap. 7. Interrogatus es, Credis in Deum Patrẽ omnipotẽtẽ? dixisti, Credo: & mersisti, hoc est sepultus es. Iterum interrogatus es, credis in Dominum Iesum & in crucem eius? dixisti, Credo: & mersisti, & ideo cũ Christo es sepultus. Qui enim Christo cõsepelitur, cũ Christo resurget. Tertiò interrogatus, Credis & in Spiritũ sanctum? Dixisti, Credo: tertiò mersisti, vt multiplicẽ lapsum superioris ætatis solueret trina cõfessio. Denique vt nobis afferamus exẽplũ, sanctus Apostolus Petrus posteaquàm in passione Domini lapsus videtur infirmitate cõditionis humanæ, qui ante negauerat, postea vt illũ lapsum aboleret & solueret, tertiò interrogatur à Christo, si Christum amaret: tũc ille dicit, Tu nosti Domine quia amo te. Tertiò dixit, vt tertiò absolueretur. Sic ergo peccatũ dimittit Pater, sic dimittit Filius, sic dimittit & Spiritus sanctus. In nomine autem vno baptizari iussit nos, hoc est in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Noli mirari, quia dixi vnũ nomẽ, vbi est vna substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen, de quo dictũ est, In quo oportet omnes saluos fieri. In hoc nomine omnes saluati estis, redditi estis ad gratiã vitæ. Clamat ergo Apostolus, sicut audistis in lectione præsenti, Quoniam quicunque baptizatur, in morte Iesu baptizatur. Quid est in morte? Quomodo Christus mortuus est, sic & tu mortẽ degustes. Quomodo Christus mortuus est peccato, & Deo viuit: ita & tu superioribus illecebris peccatorũ mortuus sis per baptismatis sacramentũ & surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine. Cum enim mergis, mortis suscipis & sepulturæ similitudinem. Crucis illius accipis sacramentum, quod in cruce Christus pependit, & clauis confixũ est corpus. Tu ergo cũ crucifigeris, Christo adheres, clauis Domini nostri Iesu Christi adhæres, ne te diabolus possit abstrahere. Teneat te clauus Christi, quẽ reuocat humanæ conditionis infirmitas. Ergo mersisti, venisti ad sacerdotẽ, quid tibi dixit? Deus, inquit, Pater omnipotens qui te regenerauit ex aqua & spiritu Sancto, cõcessitq; tibi peccata tua, ipse te vngat in vitã æternã. Vide vbi vnctus es. In vitã, inquit, ęternã. Noli hãc vitã illi vitæ anteferre. Verbi gratia. Si exurgat inimicus aliquis, si tibi velit fidem tuam auferre, si minatur mortem vt præuaricetur quisquam, vide quid eligas, noli eligere illud in quo non vnctus es, sed elige in quo vnctus es, vt vitam æternam vitæ præferas temporali.

Roman. 6.

Et quia ipsa mersio esse videtur quædã resurrectio: Ideo principio tertij sermonis de supradictis &c. Cap. 1.

Hesterno die disputauimus de fonte, cuius species veluti quædã sepulchri forma est: in quẽ credẽtes in Patrẽ & Filiũ & Spiritũ sanctũ, recipimur & demergimur & resurgimus, hoc est, resuscitamur. Accipis autẽ mysteriũ, hoc est, vnguẽtũ supra caput. Quare supra caput? Quia sensus sapientis in capite eius. Salomon enim ait, Friget enim sapiẽtia sine gratia, sed vbi gratia acceperit sapientiã, tunc opus eius incipit esse perfectũ. Hæc regeneratio dicitur. Quid est regeneratio? Habes in Actibus Apostolorũ quòd ille versiculus qui dicitur in psalmo secũdo, Filius meus es tu, ego hodie genui te: ad resurrectionẽ spectare videatur. Nãq; sanctus Apostolus Petrus in Actibus Apostolorũ sic interpretatus est, quod tũc quãdo resurrexit Filius à mortuis, Patris vox resultauerit. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vnde primogenitus à mortuis dicitur. Ergo resurrectio quid est, nisi quãdo de morte ad vitã resurgimus? Sic ergo in baptismate quoniã similitudo mortis est, sine dubio dũ mergis & resurgis, similitudo fit resurrectionis. Rectè itaq; secũdũ interpretationẽ Apostoli Petri, sicut illa resurrectio generatio fuit, ita & resurrectio regeneratio est. Sed quid dicis, quia in aquã mergis? Ideo peregrinaris, ideo te dubitatio tenet. Legim⁹ quidẽ: Producat terra ex se fructũ germinantẽ. Similiter & de aquis legisti, producant aquæ animantia, & nata sunt animantia.

Ecclesiast. 2.

Item. In sermone vj. de eisdem post principium. Cap. 2.

Accepisti de sacramẽtis, plenissimẽ cognouisti omnia, quòd es baptizatus in nomine Trinitatis. In oĩbus quę egimus seruatũ est mysteriũ Trinitatis. Vbiq; Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vna operatio, vna sanctificatio, etsi quędã veluti specialia esse videatur. Quomodo? Deus qui te vnxit, & signauit te Dominus & posuit Spiritũ sanctũ in corde tuo. Accepisti ergo Spiritũ sanctũ in corde tuo. Accipe aliud, quia queãdmodũ Spiritus sanctus in corde tuo, ita etiã Christus in corde. Quomodo? Habes hoc in Cãticis cãticorũ Christũ dicẽtem ad Ecclesiã, Pone me sicut signaculũ in corde tuo, sicut signaculũ in brachiis tuis. Ergo vnxit te Deus, signauit te Christus. Quomodo? qa crucis ipsius signatus es forma ad illius passionẽ, accepisti signaculũ ad illius similitudinẽ, vt ad ipsi⁹ formã resurgas, ipsi⁹ viuas figura, q peccato crucifix⁹ est & Deo viuit. Et tuus homo vet⁹ in fõte demersus, peccato crucifix⁹ est, sed Deo resurrexit. Deĩde habes alibi speciale, quòd te vocauerit D⁹, in ba-

Canticor. 8.

Ioan. 21.

Act. 4.

ptismate autem quasi specialiter crucifigeris Christo. Deinde quasi specialiter quando accipis speciale signũ, vide distinctionẽ personarum esse, sed connexũ omne mysterium Trinitatis. Deinde quid Apostolus tibi dixit, vt lectum est nudiustertius, Diuisiones autem gratiarum sunt, idem autẽ spiritus: Diuisiones autem ministeriorũ sunt, idem autem Dominus: Diuisiones operationum sunt, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus.

Cap. 1. *In baptizandis adultis fides præcedere debet. In sermone primo de eisdem, in principio.*

De sacramentis quæ accepistis sermonem adorior, cuius rationẽ non oportuit ante præmitti. In Christiano enim viro prima est fides. Ideo & Romæ dicũtur fideles qui baptizati sunt. Et pater noster Abrahã ex fide iustificatus est, non ex operibus. Ergo accepistis baptismum, credidistis. Nephas est nanque aliud æstimare. Neque enim vocatus esses ad gratiam, nisi dignum te Christus sua gratia iudicasset.

Tom. III. *Vnde causa fidei, in adultis valet non adeptus in mortis articulo. In tractatu de obitu Valẽtiniani imperatoris.*

Sed audio vos dolere quòd non acceperit sacramenta baptismatis. Dicite mihi quid aliud in nobis est nisi voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc votum habuit, vt antè quàm in Italiam venisset initiaretur, & proximè baptizari se à me velle significauit. Et ideo pręcæteris causis me acciendum putauit. Non habet ergo gratiã quã desiderauit? non habet quam poposcit? Et quia poposcit, accepit. Et vbi illud est, Iustus quacunq; morte præuentus fuerit, anima eius in requie erit? (Sapien. 4.) Solue igitur pater sancte munus seruo tuo, quod Moses dũ in spiritu vidit accepit. Quod Dauid quia ex reuelatione cognouit, emeruit. Solue, inquam, seruo tuo Valentiniano munus quod concupiuit, munus quod poposcit sanus, robustus, incolumis. Si affectus ægritudine distulisset, tamen non penitus à tua misericordia alienus esset, qui celeritate temporis esset non voluntate, fraudatus. Solue ergo seruo tuo munus gratiæ tuæ, quam ille nunquam negauit, qui ante diem mortis templorũ priuilegia negauit, insurgentibus quos reuereri posset. Astabat virorum caterua gentilium, supplicabat senatus. Non metuebat hominibus displicere in Christo. Qui habuit Spiritum tuum, quomodo non accepit gratiam tuam? Aut si quia solenniter non sunt celebrata mysteria, hoc mouet, ergo nec martyres si catechumeni fuerint coronantur: Non enim coronantur, si non initiantur. Quòd si suo abluuntur sanguine, & hunc sua pietas abluit & voluntas.

Et infra eod. cap. vndecimo.

Non quicunque te, sed Christus illuminabit gratia spiritali. Ille te baptizauit, quia humana tibi officia defuerũt. Plus adeptus es qui minora te amisisse credebas. Quæ sunt vbera Ecclesię, nisi sacramẽta baptismatis?

Debet aũt fides esse syncera. Lib. super Beati immaculati.

Litera 16. Tom. IIII. Canticor. 5. Oculi tui sicut colũbæ, super abũdantiã aquarũ lotæ in lacte sedentis super plenitudinẽ. Baptizat in lacte Dominus. i. in synceritate. Et isti sunt qui verè baptizantur in lacte, qui sine dolo credũt, & purã fidẽ deferunt, (Baptismus in lacte.) immaculatã induũt gratiã. Ideo cãdida sposa ascendit ad Christũ, quia in lacte baptizata est. Ideo mirãtur eã virtutes & Potestates, dicẽtes, Quę est ista quæ ascẽdit dealbata? Ante paululũ dicebat, Nigra sum: Nũc dealbata cernitur, & ascẽdit ad cælũ: & innixa Dei verbo, alta iã penetrat. Nec immerito illic aquarũ abũdantia, vbi Christus, vnde mens humana repleri cupiat. Has sitit aquas ceruus, quas cũ biberit, sitire nõ possit. Has aquas sitit Propheta, cũ dicit, Sitiuit in te anima mea. Sedet ergo Christus super abũdãtiã aquarum, & super plenitudinẽ. Et ideo qui baptizatur in lacte dicit, Et nos omnes de plenitudine eius accepimus. Vnde & oculus suppliciorũ nõ alienus est ab Ecclesia, quia etsi baptizabat Ioannes in Ennon, baptizabat iuxta Saalim, vbi erat aquarũ abũdãtia, & duodecim fontes, & septuaginta palmarũ arbores. Hos fontes habet Ecclesia, hoc est in veteri testamẽto duodecim patriarchas, in nouo duodecim Apostolos. Ideóque dictũ est in Ecclesia, Benedicamus Dominũ Deũ de fontibus Israel. His fontibus ante perfunditur, quicũq; Christi mysteria sacrosancta cõsequitur. Isti enim fontes ex æterno fonte manãtes, toto orbe fluxerũt. Vbi isti fontes, ibi ascẽsio animarũ. Denique Saalim interpretati sunt, ipsum ascẽdẽtẽ. Ille enim verè ascẽdit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ sanctificationis vsus exprimitur.

Requiritur etiam puritas mentis. Vnde eodem Lib. litera xviij. versu v.

Plaudat Iudæus, quia sitienti illi vndam saxa vomuerũt. Mihi de corpore Dei fons fluxit ęternus. Meas amaritudines bibit Christus, vt mihi suæ donaret gratiæ suauitatem. Dicit ergo populus Christianus, Iuuenis ego sum & despectus: iustificationes tuas non sum oblitus. Bene hoc dicit qui iustificauit Deum baptismatis sacramentis. Qui enim baptizatur, iustificat Deum: quia peccata propria confitetur, & à Domino suorum sperat indulgẽtiã delictorũ. Iustificauit Dauid, qui ait, (Psal. 50.) Tibi soli peccaui, & malũ corã te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Non iustificauerũt Pharisæi, qui baptizari Ioannis baptismo noluerunt, vt in Euangelio legisti. Nõ solùm iustificare satis est, sed etiã nõ obliuisci iustificationũ Dei. i. vt intemerata gratiæ spiritalis dona custodiat, & sacræ remissionis munera illibata atq; inoffensa conseruet.

Non tamẽ requiritur in adultis baptizãdi alia pœnitẽtia nisi cordis. In cõmẽtario super epistolã ad Rom. ca. xj. Tom. V.

Sine pœnitẽtia enim sunt vocationes Dei. Verũ est, quia nõ quærit gemitũ, aut plãctũ, aut opus aliquod, nisi solã ex corde professionẽ. Ne enim quia grauiter deliquerãt nõ recipiẽdo promissum Dei, & quia quæ grauiter peccãtur, nõ nisi gemitu & fletu ad veniã pertinẽt, ne ideo illos non posse iã accipere misericordiam putarent, qui adolere illos non videbant, ostendit hoc inter primordia fidei non requiri. Donum enim Dei gratis donat peccata in baptismo.

Et quia in baptizatis prædicta synceritas requiritur, propterea in tractatu superius allegato de mysteriis, versus medium. Libr. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 4. Tom. IIII.

Crede quia non sunt vacuæ aquæ. Ideo tibi dictum est, quia Angelus Domini descendebat secundũ tẽpus in natatoria & mouebatur aqua: & qui prior descẽdisset in natatoriã post motionẽ aquæ, sanus fiebat à quacũque tenebatur infirmitate. Hæc piscina in Hierosolymis erat, in qua vnus languidus sanabatur: sed nemo antè sanabatur, quàm descendisset Angelus. Vt autẽ esset indiciũ quia descenderat Angelus, mouebatur aqua propter incredulos. Illis signum, tibi fides. Illis Angelus descẽdebat, tibi Spiritus sanctus. Illis creatura mouebatur, tibi Christus operatur ipse Dominus creaturæ. Tunc curabatur vnus, nunc certè omnes curantur, aut certè vnus populus Christianus. Est enim in aliquibus & aqua mẽdax. Nõ sanat baptismus pfidorũ, non mundat, sed polluit. Iudæus baptizat vrceos & calices, quasi insensibilia vel culpam possint recipere vel gratiã. Tu baptiza hũc calicẽ tuũ sensibilẽ, in quo bona opera tua luceãt, in quo gratię tuę splẽdor fulgeat. Ergo & illa piscina in figura, vt credas quia etiã in hũc fõtẽ vis diuina descẽdit. Deniq; ille paralyticus expectabat hominẽ. Quẽ, nisi illũ Dominũ Iesum natũ ex Maria virgine, cuius aduẽtu iã nõ vmbra sanaret singulos, sed veritas vniuersos? Iste est q expectabatur vt descẽderet: de quo dixit Deus Pater ad Ioãnẽ Baptistã, Super quem videris Spiritum descendentem de cælo & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. (Ioan. 1.) De quo testatur Ioannes dicens, Quia vidi spiritum descendentem de cælo sicut columba, & ma-

rentem super eum. Et hîc quare spiritus sicut columba descendit, nisi vt tu videres, nisi vt tu agnosceres columbam etiam illam quam Noë iustus emisit ex arca, istius columbæ speciem fuisse, vt typum agnosceres sacramẽti? Et fortasse dicas, Cum illa vera columba fuerit quæ emissa est, hîc quasi columba descenderit, quomodo illic speciem fuisse dicimus, hîc veritatem: cum secundũ Græcos in spe ie columbæ super aquam diuinitatis spiritum descendisse sit scriptum? Sed quid tam verum quàm diuinitas quæ manet semper? Creaturæ autem non potest esse veritas, sed species, quæ facilè soluitur atque mutatur. Simul quia eorum qui baptizantur, nõ species esse debeat, sed vera simplicitas. *Matth. 10.* Vnde & Dominus ait, Estote astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Merito ergo sicut columba descendit, vt admoneret nos simplicitatem columbæ habere debere. Speciem autem pro veritate accipiendã, legimus & de Christo: Et specie inuentus vt homo. Et de Patre Deo: Neque speciem eius vidistis. B Est ne adhuc quod dubitare debeas, *Cap. 5.* cum euidenter tibi clamet in Euangelio Pater qui ait, Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui? Clamet Filius super quem sicut columba se demonstrauit Spiritus sanctus. Clamet & Spiritus, qui sicut columba descendit. Clamet Dauid, *Psalm 28.* vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas. Cum etiam tibi scriptura testetur quod *Iud. 18.* ad Hierobaal preces ignis descenderit de cælo. *3. Reg. 18.* Et rursus precante Helia, ignis est missus, qui sacrificium consumpsit? Non merita personarum consideres, sed officia sacerdotum. Et si merita spectas, sicut Heliam consideras, Petri quoque merita spectato vel Pauli, qui acceptum à Domino Iesu hoc nobis mysteriũ tradiderũt. Ignis illis visibilis mittebatur vt crederent, nobis inuisibilis operatur qui credimus. Illis in figuram, nobis ad commonitionem. Crede igitur adesse Dominum Iesum inuocatum precibus sacerdotum, *Matt. 18.* qui ait, Vbi fuerint duo vel tres, ibi & ego sum. C Quantò magis, vbi est Ecclesia, vbi mysteria sunt, ibi dignatur suam impartire præsentiam. Descendisti igitur, recordare quid responderis, quòd credas in Patrem, credas in Filium, credas in Spiritum sanctum. Non habes illic, Credo in maiorem & minorem & vltimum. Sed eadem vocis tuæ cautione constringeris, vt similiter credas in Filium, sicut in Patrem credis: similiter in Spiritum sanctum credas, sicut in Filium credis: hoc solo excepto, quòd in crucem solius Domini Iesu fateris tibi esse credendum.

Cap. 1. *In ipso baptismo considerandum quid confert sacerdos, non in eo quod homo, sed in eo quod minister est sacramenti: & in sacramento, non res materialis, sed quid significatur per ipsam, est considerandum. In eodem tractatu, post principium.*

Aperite aures, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum vobis munere sacramentorum capite, quod vobis signauimus, cum apertionis celebrantes mysterium diceremus, Effeta: quod est, Adaperire, D & venturus vnusquisque ad gratiam quid interrogaretur cognosceret, *Marc. 7.* quid responderet meminisse deberet. Hoc mysteriũ celebrauit Christus in Euangelio sicut legimus, cũ mutum curaret & surdum. Sed ille os tetigit, quia mutum curabat & virum. *Cap. 2.* In altero vt os eius infusæ sonum vocis aperiret. In altero quia tactus iste virum decebat, fœminam non decebat. Post hæc reserata sunt tibi sancta sanctorum. Ingressus es regenerationis sacrarium. Repete quid interrogatus sis, recognosce quid responderis. Renuntiasti diabolo, & operibus eius: mundo, & luxuriæ eius, & voluptatibus. Tenetur vox tua non in tumulo mortuorum, sed in libro viuentium. Vidisti illic leuitam, vidisti sacerdotẽ, vidisti summũ sacerdotẽ. Noli cõsiderare corporũ figuras, sed mysteriorum gratiã. *Malach. 2.* Præsentibus Angelis loquutus es, sicut scriptũ est, Quia labia sacerdotis custodiunt scientiã, & legẽ requirẽt ex ore eius, quoniã Angelus est Domini omnipotẽtis. Nõ est fallere, non est negare. Angelus est qui regnũ Christi & vitam æternam annuntiat. Non specie tibi æstimandus sit, sed munere. Quid tradiderit considera, vsum eius expende, & statum eius agnosce. Ingressus igitur vt aduersarium tuum cerneres, cui renuntiandum mox putares, ad orientem conuerteris. Qui enim renuntiat diabolo ad Christum conuertitur, illum directo cernit intuitu. Quid vidisti? *Cap. 3.* Aquas vtique, sed non solas. Leuitas vtique ministrantes, summum sacerdotem interrogantem & ministrantem. Primo omniũ docuit te Apostolus non ea contemplanda nobis quæ videntur, *2. Cor. 4.* sed quæ non videntur, æterna. Nam & alibi habes, *Roman. 1.* Quia inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt cõprehenduntur: sempiterna quoque virtus eius, & diuinitas operibus æstimatur.

Cap. 6. *Et quia baptizati inunguntur, ideo hoc etiam debet considerari. In eodem tractatu, post medium.*

Post hoc vtique ascendisti ad sacerdotem: considera quid sequutũ sit. Nónne illud quod ait Dauid, *Psalmo 132.* sicut vnguentũ in capite quod descendit in barbã, barbã Aarõ? Hoc est vnguentum de quo & Salomon ait, *Cant. 1.* vnguentũ exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te. Quantæ hodie animæ renouatæ dilexerunt te Domine Iesu dicentes, Attrahe nos post te, in odorem vnguentorum tuorũ curremus, vt odorem resurrectionis haurirent? Quare hoc fiat intellige. Quia oculi sapientis in capite eius. Ideo in barbam defluit .i. in gratiam iuuentutis. Ideo in barbam Aaron, vt fias electum genus, sacerdotale, pretiosum. Omnes enim in regnum Dei & in sacerdotiũ vngimur gratia spiritali.

Cap. eodem. *Subdit quòd causa lectionis debet esse humilior.*

Ascendisti de fonte, memento euangelicæ lectionis. Etenim Dominus noster Iesus Christus lauit pedes discipulis suis. Quando venit ad Simonem Petrum, ait ei Petrus, Non lauabis mihi pedes in ęternũ: Non aduertit mysterium, & ideo ministeriũ recusauit, quod grauari humilitatem serui crederet, si sibi Domini obsequiũ patienter admitteret. Cui respõdit Dominus, *Ioan. 13.* Si nõ lauero te, non habebis partem mecũ. Quo audito Petrus: Non tantùm pedes, sed & manus & caput. Respondit Dominus, Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mũdus totus. Mundus erat Petrus, sed plantã lauare debebat. Habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eũ supplantauit serpens, & persuasit errorem. Ideo planta eius abluitur, vt hęreditaria peccata tollãtur. Nostra enim propria per baptismũ relaxãtur. Simul cognosce mysteriũ ipsum humilitatis cõsistere in ministerio. Ait enim, Si ego laui vobis pedes dñs & magister, quantò magis debetis lauare pedes inuicẽ vobis? Cum enim ipse author salutis per obedientiã nos redemerit, quãtò magis nos seruuli eius humilitatis & obedientiæ exhibere debemus obsequium?

Cap. 7. *Addit quòd causa vestium, debet esse candidior.*

Accepisti post hæc vestimenta candida, vt esset indicium quòd exueris inuolucrum peccatorum, indueris innocentiæ casta velamina. De quibus dicit Propheta, *Psal. 50.* Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Qui enim baptizatur, & secundum legem, & secundum Euangelium videtur esse mundatus. Secundum legem, quia hyssopi fasciculo Moses aspergebat sanguinem agni. Secundum Euangelium, quia Christi erant candida vestimenta sicut nix, cum resurrectionis suæ gloriam in Euangelio demõstraret. Super niuem dealbatur, cui culpa dimittitur. *Isai. 1.* Vnde & per Isaiam Dominus ait, Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo. Hæc vestimenta habens Ecclesia per lauacrum regenerationis assumpta dicit in Canticis, *Cantic. 1.* Nigra sum & decora filię Hierusalem. Nigra, per fragilitatem conditionis humanæ

næ

næ:decora,per gratiam. Nigra, quia ex peccatoribus: decora, fidei sacramento. Hæc vestimenta cernentes filiæ Hierusalem stupefactæ dicunt, Quæ est hæc quæ ascendit dealbata? Hæc erat nigra. Vnde nunc subito dealbata?

Et infra subdit quòd opera debent esse sanctiora.

Cap. eod. Opera quoque tua luceant, & imaginem Dei præferãt, ad cuius imaginem facta es. Charitas tua nulla persequutione minuatur, quam multa aqua excludere, flumina inundare non possint. Vnde repete, quia accepisti signaculum spiritale, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sancti timoris, & serua quod accepisti. Signauit te Deus Pater, confirmauit te Christus Dominus, & dedit pignus Spiritus in cordibus tuis, sicut ex Apostolica lectione didicisti. His abluta plebs diues insignibus ad Christi contendit altaria dicens, Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Depositis enim inueterati erroris exuuiis, renouata in aquilæ iuuentutem, cæleste illud festinat adire conuiuium. Cap. 8.

Cap. 1. Tom. IIII *Eadem replicat, sed aliter, maximè in fidei commendatione. In sermone primo de sacramentis, post principium.*

Neque enim vocatus esses ad gratiam, nisi dignũ te Christus sua gratia iudicasset. Ergo quid egimus sabbato? Nempe apertionem. Quę mysteria celebrata sunt apertionis, quando tibi sacerdos aures tetigit & nares? Quod significat in Euangelio Dominus noster Iesus Christus, cum ei oblatus esset surdus & mutus, tetigitque aures eius & os eius. Aures, quia surdus erat: os quia mutus. Et ait, Effeta, quod Hebraicum verbum est, & Latinè dicitur adaperire. Idcirco tibi sacerdos aures tetigit, vt aperiantur aures tuæ ad sermonẽ & ad eloquiũ sacerdotis. Sed dices mihi, Quare nares? Quia mutus erat, os tetigit: vt quia loqui non poterat sacramenta cælestia, vocem acciperet à Christo. Et ibi quia viri, hîc quia mulieres baptizantur, & non eadem puritas serui, quanta & domini. Cùm enim ille peccata concedat, huic peccata donentur, quæ potest esse comparatio? Ideo propter gratiam operis & muneris non os tangit episcopus, sed nares. Quare nares? Vt bonum odorem accipias pietatis æternæ, vt dicas: Christi enim bonus odor sumus Deo, quemadmodum dixit Apostolus sanctus: & sit in te fidei deuotionísque plena fragrãtia. Venimus ad fontem, ingressus es, considera quos videris, quid loquutus sis considera, repete diligenter. Occurrit tibi Leuita, occurrit presbyter, vnctus es quasi athleta Christi, quasi luctamen huius seculi luctaturus, professus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur habet quod speret, vbi certamen, ibi corona. Luctaris in seculo, sed coronaris à Christo, & pro certaminibus seculi coronaris. Nam etsi in cælo præmium, hîc tamen meritum præmij colligitur. † Quando te interrogauit, Abrenuntias diabolo, & operibus eius: quid respondisti? Abrenuntio. Memor esto sermonis tui, & nunquã tibi excidat tuæ series cautionis. Si chirographum homini dederis, teneris obnoxius, vt pecuniam eius accipias, teneris astrictus, & reluctantem te fœnerator astringit, atque illic tua cautione conuinceris. Vbi promiseris considera, vel quibus promiseris. Leuitam vidisti, sed minister est Christi. Vidisti illum ante altaria ministrantem. Ergo chirographum tuum tenetur non in terra, sed in cælo. Considera vbi capias sacramenta cælestia. Si hîc corpus est Christi, hîc & Angeli constituti sunt. Vbi corpus, & aquilæ volare consueuerunt, vt terrena fugiant, cælestia petant. Quare hoc dico? Quia & homines Angeli quicunque annuntiant Christum, & in Angelorum asscisci numero videntur. Quomodo? Accipe Baptistæ rationẽ, Ioãnes natus ex viro & muliere: attamen audi, quia Angelus est & ipse. Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, & præparabit viam tuam ante te. Accipe aliud, Malachias ait Propheta, Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore ipsius. Angelus enim est Domini Dei omnipotentis. Hæc ideo dicuntur, vt sacerdotij gloriam prædicemus, non vt aliquid personalibus meritis arrogetur. Ergo abrenuntiasti mundo, abrenuntiasti seculo: esto solicitus. Qui pecuniam debet, semper cautionem suam considerat. Et tu qui fidem debes, fidem Deo serua, quæ multo pretiosior quàm pecunia. Fides enim æternum patrimonium est, pecunia temporale. Et tu ergo semper recordare quid promiseris. Cautior si teneas promissionem tuam tenebis & cautionem. Deinde accessisti propius, vidisti fontem, vidisti & sacerdotem supra fontem. Nec hoc possum dubitare quod in animum vestrum non potuerit cadere quod cecidit in illum Syrum Naaman. Quia etsi mundatus est, tamen ante dubitauit. Quare dicam accipe. Ingressus es, vidisti aquam, vidisti sacerdotem, vidisti leuitam. Ne fortè aliquis dixerit, hoc est totum, imò est totum, verè totum, vbi tota innocentia, tota pietas, tota gratia, tota sanctificatio. Vidisti quæ videre potuisti, oculis corporis & humanis conspectibus, non vidisti illa quæ operantur & non videntur. Illa multò maiora sunt quæ non videntur, quàm quæ videntur. Quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ non videntur, æterna. Ergo primũ dicamus, Tene cautionẽ vocis meæ, & exige.

Cap. 2. (left margin, beside "tia. Venimus ad fontem")

† Aliàs, collocatur.

Matth. 11. Malach. 2. Cap. 3.

Baptismus reiterari non debet. Vnde soluit quæstionem, libro vndecimo de pœnitentia vbi respondet Nouatianis, qui ipsam pœnitentiam more baptismi reiterandam esse negabant, malè intelligentes Apostolum ad Hebræos vj. cap. sic inquiens. Cap. 2. Tom. I.

Adhuc obniti volunt, & authoritatem aiunt Apostolicæ sibi suffragari sententiæ, allegantes scriptum ad Hebræos, Impossibile est enim eos qui semel illuminati sunt & gustauerunt donum cæleste & participes facti sunt Spiritus sancti, & bonum gustauerunt Dei verbum virtutésque futuri seculi, lapsos iterum renouari per pœnitentiam rursus crucifigentes Filium Dei & ostentatione triumphantes. Nunquid Paulus aduersus factum suum prædicare potuit? Donauit Corinthio per pœnitentiam peccatum. Quomodo potuit hîc sententiam suam ipse reprehendere? Ergo quia non potuit quod ædificauerat destruere, non contrarium dixisse eum, sed diuersum aduertimus. Quod enim contrarium est, se ipsum impugnat: quod diuersum est, distinctam solet habere rationem. Ita aut contrarium non est, vt alterum suffragetur alteri. Etenim quia de remittenda prædicauit pœnitentia, debuit & de iis qui putant baptismum iterandum non silere: & prius solicitudinem nobis auferre oportuit, vt sciremus etiam post baptismum si qui peccarent donari eis posse peccatum, ne spe veniæ destitutos iterandi baptismatis opinio vana peruerteret. Deinde iterandum non esse baptisma, rationabili disputatione suadendum fuit. De baptismate autem dictum verba ipsa declarant, quibus significauit impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam. Per lauacrum enim renouamur, per quod renascimur, sicut ipse etiam Paulus dicit: Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, vt quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Et alibi, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est. Et alibi: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua: quod etiam aquila cum fuerit mortua, ex suis reliquiis renascatur, sicut per baptismatis sacramentum cum fuerimus mortui, renascimur Deo ac reformamur. Vnum igitur baptisma docet, sicut alibi, Vna fides, vnũ, inquit, baptisma. Illud quoque euidẽs, quòd in eo qui ba

Hebræ. 6. Contrarium & aliud, aliud diuersum. Roman. 6. Ephe. 4. Psal. 102.

qui baptizatur, crucifigitur Filius Dei: quia nõ potuit caro nostra abolere peccatũ, nisi crucifixa esset in Christo Iesu. Denique habes scriptum, Quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et infra. Si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus, scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est cruci. Et ad Colossenses ait, Consepulti ei in baptismo, in quo & consurrexistis. Quod ideo scriptum est, vt credamus, quia ipse crucifigitur in nobis, vt per illum peccata nostra mundentur, vt ipse chirographum nostrum affigat cruci, qui solus potest donare delicta. Ipse in nobis principatus & potestates triumphet: quoniam de ipso scriptum est, Principatus & potestates ostentauit triumphans eos in semetipso. Ergo quod ait in hac epistola quę scribitur ad Hebræos, Imposibile est lapsos renouari in pœnitentiam, ac rursus crucifigentes filium Dei, & ostentatione triũphantes: eo spectat vt de baptismo dictum credamus, in quo crucifigimus filium Dei in nobis: vt per illum mundus nobis crucifigatur: quia quadam triumphamus specie, dum similitudinem mortis eius assumimus, qui principatus & potestates in sua cruce ostentauit & triumphauit, vt mortis eius similitudine, nos quoque de principatibus, quorum iugum ponimus, triũphemus. Semel enim crucifixus est Christus, semel peccato mortuus, & ideo vnum, non plura baptismata. Quid quod & supra doctrinam baptismorum præmisit? Et quia multa erant baptismata in lege, merito reprehendit illos qui perfecta dimittãt, & principia verbi requirant. Docet nos scire oportere destructa esse vniuersa legis baptismata, vnum baptisma esse in Ecclesia.

Roman.6. — Coloss.2.

Pertractat autem hoc ipsum in commentario super epistolam ad Hebræos cap.vj. tali modo. (Tom.V.)

His igitur perfectè in ecclesia perceptis, fides resurrectionis & iudicij futuri habenda est. Viuere quippe sicut angeli, & nullius egere eorum quę in ista vita sunt, huius vitæ nobis promisio facta est per Spiritum sanctum. Fructus autem huius promisionis, eiusdem præsentia vitæ est: quæ duo, id est, fides & iudicium, semel baptizato restant, non iterum baptizari. Et hoc faciemus, siquidem si permiserit Deus. In hac quippe fide baptismatis, & resurrectionis, & iudicij futuri, nos permittente Deo pleniter instruximus. Ne verò vllatenus quis secundum aut tertium æstimaret post peccata posse fieri baptisma, mox subiungit, dicens: Imposibile est enim eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbũ virtutésque seculi venturi, & lapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes. Imposibile est, inquit, non difficile. Imposibile est inquit. In desperationem eos misit, secundo baptizari posse: quia imposibile est quod fieri non potest: difficile verò quod quamuis cum labore, fieri tamẽ potest. Si semel, inquit, illuminati estis per gratiam Spiritus sancti, & gustastis donum cæleste, hoc est, remisionem peccatorum accepistis, & participes facti estis Spiritus sancti, in distributionẽ donorum Dei. (quæ in epistola ad Corinthios beatus Paulus enumerat) & bonum gustastis verbum Dei. Hîc doctrinam dicit euangelicam. Et virtutes venturi seculi cognouistis. Quæ reuelatio futuri seculi, nisi resurrectio & vita beata, quæ sanctis promittitur? Hæc omnia si in doctrina fidei in gratia Dei per baptismum illuminati accepistis & cognouistis, scitote certisime si in peccatis iterum incideritis, imposibile esse vos renouari iterum ad pœnitentiam. Dixit ad pœnitentiam, hoc est, per pœnitentiam. Quid ergo: exclusa est pœnitentia post baptismum? Absit. Sed renouatio per sacri baptismatis lauacrum, secunda vice fieri non potest. Renouari dixit, hoc est, nouum fieri. Nouum quippe facere hominem, sacri baptismatis est: de quo Propheta ait, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Cuius virtus, id est, sacri baptismatis, in cruce & sepultura Christi constat. Proinde subiungit, Rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui habentes. Hoc est, vetus homo noster simul crucifixus est cum Christo: sicut alio loco ait, Conformes enim facti sumus mortis eius. Et iterum, Consepulti enim sumus ei per baptismum in mortem. Sicut enim imposibile est secundò crucifigi Christum: Hoc enim est ostẽtui eum habere: qui secundò se baptizari posse putat, secundò Christum crucifigi quærit, qui crucifixus est & mortuus, & victor mortis resurrexit, atque cum triumpho gloriæ cælos ascendit. Sicut enim semel mortuus est carne in cruce: sic nos semel morimur in baptismate, non carne, sed peccato. Atque sicut ille mori non poterit, ita nec nos baptizari possumus: nisi fortasis lachrymis pœnitentiæ, non lauacri regeneratione. Quid ergo est, inquis, non est pœnitentia? Est vtique pœnitentia, sed baptismum aliud non est. Pœnitentia verò est, & multam habet fortitudinem, etiam in eum qui peccatis valde demersus est. Si voluerit, potest eum liberare ex onere peccatorum: & periclitantem in tuto constituere, etsi ad ipsum fundũ iniquitatis peruenerit.

1.Corinth.2. — Psalmo 102. — Coloss.2.

Et in eodem infra. (Cap.9.)

Lecto enim omni mandato legis à Mose vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo, ipsum quoque librum & omnem populum aspersit, dicẽs, Hic est, sanguis testamẽti quod mãdauit Dominus ad vos. Etiã tabernaculũ, & vasa ministerij sanguine similiter aspersit: & omnia penè in sanguine mũdantur secundũ legẽ, & sine sanguinis effusione non fit remisio. Quid est quod liber & populus & tabernaculũ sanguine aspersum est, nisi pretiosus sanguis Christi Saluatoris nostri ab initio, illo schemate prænuntiatus est? Quare hyssopo? Hyssopus enim herba humilis est, & in petris nascens. Humilitas Christi significatur per hanc herbã, & fortitudo, qua interiora nostra purgãtur. Nam hoc genere herbæ pulmonũ vitia purgari solent. Quare aqua? Ostendit mundationem futurorũ per aquam baptismi. Quare lana coccinea? Vt retineret sanguinem. Ostendit hoc loco idem esse & aquam & sanguinem. Baptisma etiã nostrũ pasio eius est. Ideo idem Paulus dicit alio loco, Consepulti enim sumus cũ illo in baptismo. Quod verò ait, Sine sanguinis effusione non fit remisio: quare hoc dixit? Quia in illis non fuit plena remisio, sed semiplena, in minima parte. Nunc autem hic est, inquit, sanguis noui testamenti qui pro nobis effusus est in remisionem peccatorum. Quis est liber qui aspersus est in sanguine mystico, & quæ sunt vasa vnctionis, & quod tabernaculum, nisi populus? Ipsi enim sunt liber, vasa & tabernaculum. Ideo dicit Dominus, In habitabo in illis, & inambulabo inter eos. Sed illius fuit tota veteris testamenti corporalis mundatio, nũc autem spiritualis est mundatio sanguinis Christi. Ideo dicit, Hic est sanguis noui testamenti in remisionem peccatorũ. In illis quidem in superficie aspergebatur, & iterum diluebatur aspersus. Neque enim cruentatus semper deambulabat populus. In anima verò non ita est, sed ipsi essentiæ commiscetur sanguis fortem illam faciens & mũdam†, & inenarrabilem pulchritudinẽ producens. Propter hoc agni occisio fuit: & sanguis eius superliminaribus liberandorum illitus est. Propter hoc omnia sacrificia veteris testamenti leguntur, vt hoc vnum sacrificium designaret, per quod vera est remisio peccatorum, & mundatio animæ in æternum.

Iuuamentum Hyssopi herbæ. — Coloss.2. — Leuit.26. — † Alias, fontem illam faciens mũdum.

De baptismo autem Ioannis loquitur sic libro secundo super Lucam. (Cap.28. Tom.V.)

Ego, inquit, vos aqua baptizo. Citò probauit non esse

esse Christum qui visibili operetur officio. Nam cum ex duabus naturis homo, id est, ex anima subsistat & corpore, visibile per visibile, inuisibile per inuisibile mysterium consecratur. Aqua enim corpus abluitur. Spiritu animæ delicta mundatur: Aliud agimus, aliud inuocamus. Licet etiam in ipso fonte sanctificatio diuinitatis aspiret. Non enim aqua omnis ablutio est, sed hæc inter se diuisa esse nō possunt. Et ideo aliud fuit baptismum pœnitētiæ, aliud est baptismum gratiæ. Istud ex vtroque, illud ex vno. Nam cum delicta omnia sint mentis & corporis, purificatio quoque debuit esse communis.

Tom. IIII. *Comparat autem baptismum Ioannis & Christi. In tractatu super Psal. xxxvij. exponendo ipsius Psal. titulum.*

Audisti hodie legi, quia Ioannes Baptista in Enon iuxta Salim. Enon dicitur oculus suppliciorum, Salim ipse ascendens. Hoc habet interpretatio, Qui ergo baptizari eligit, præuidet supplicia, & ideo confugit ad baptismatis sacramentum, vt peccatum omne deponat, ne obnoxius incipiat esse suppliciis. Et fortè supplicia præuidet qui baptizatur baptismo pœnitentiæ. At verò ille gratiam spectat, qui baptizatur in Christo. Baptismus ergo Ioannis, oculus suppliciorum est. Baptismus Christi, oculus gratiarum. Tametsi in Enon baptizat Ioannes, iuxta ascendentem baptizabat. Hoc enim & ista habet interpretatio, vt Salim dicatur ipse ascendens. Proximus ergo erat Christo, qui eius nuntiabat aduentum. Etenim Filius hominis qui descendit de cælo, ipse est qui ascendit in cælum vt impleret omnia.

Litera 16. Versu 3. Tom. IIII. *Libro super Beati immaculati.*

Qui sunt oculi qui deficiūt in salutare Dei? Diximus oculum suppliciorum esse, qui præuidens futura supplicia peccatorum, gerendam annuntiat pœnitentiā. Demonstrauit hunc oculum Ioannes Baptista, dicens, Generatio viperarum &c. vsque dignos pœnitentiæ. (Luc. 3.) Ad Ioannis baptismum veniebat, qui habebat oculum suppliciorum: ad Christi autem baptismum venit, qui videt gratiam. Hic enim oculus est, quem Dominicæ passionis vmbra tuetur & protegit. Aliud est Enon, aliud Ain. In Enon baptizatur conscius grauium delictorū: qui autem purum oculum habet, gratiam suscipit spiritalem.

Lib. 1 de sacrament. cap. 3. Tom. IIII. *De baptismo autem quo voluit Christus baptizari, loquitur in sermone primo de sacramentis.*

Non sanat aqua nisi spiritus descenderit, & aquam illam consecrauerit. Sicut legisti quòd cum Dominus noster Iesus formam baptismatis daret, venit ad Ioannē: & ait illi Ioannes, Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me. (Mat. 3.) Respondit illi Iesus, Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Vide quia omnis iustitia in baptismate constituta est. Ergo quare Christus descēdit, nisi vt caro ista mundaretur, caro quam suscepit de nostra conditione? Non enim ablutio peccatorum suorum Christo necessaria erat, qui peccatum nō fecit: sed nobis, qui peccato manemus obnoxij. Ergo si propter nos baptismum suscepit, baptismi nobis forma est constituta: fidei nostræ forma proposita est. Descendit Christus, Ioannes astabat qui baptizabat, & ecce quasi columba Spiritus sanctus descendit. Non columba descēdit, sed quasi columba. Memento quid dixerim. Christus carnem suscepit, non sicut carnem, sed carnis istius veritatem. Verè carnē Christus suscepit. Spiritus enim sanctus in columbæ specie, non in veritate columbæ, sed in specie columbæ descendit de cælo. Ergo vidit Ioānes, & credidit. Descendit Christus, descēdit & spiritus sanctus. Quare prior descendit Christus, postea Spiritus sanctus, cum forma baptismatis & vsus hoc habeat, vt ante fons consecretur, & tunc descendat qui baptizādus est? Nam vbi primùm ingreditur sacerdos, exorcismū facit, secundo super creaturam inuocationē aquæ, postea & precē defert, vt sanctificetur fons & assit præsentia Trinitatis æternæ. Christus autem antē descēdit, & sequutus est Spiritus sanctus. Qua ratione? Vt non quasi ipse egere Dominus Iesus sanctificationis mysterio videretur, sed ipse sanctificaret, sanctificaret & Spiritus. Ergo descendit in aquam Christus, & Spiritus sanctus sicut columba descendit. Pater quoque Deus è cælo loquutus est. Habes præsentiam Trinitatis.

Cap. 1. *Et in sermone tertio de eisdem.*

Pulchrè autem Pater dicit ad Filium, Ego hodie genui te, (Psal. 2.) hoc est, quando redemisti populum, quando ad cæli regnum vocasti, quando implesti voluntatē meā, probasti te meum esse Filium. Ascendisti de fonte, quid sequutum est? Audisti lectionem. Succinctus est sacerdos. Licet enim & presbyteri fecerint, tamen exordium mysterij à summo est sacerdote. Succinctus, inquam, tibi summus sacerdos pedes lauit. Quid est istud mysterium? Audisti vtique quia cum Dominus lauisset pedes aliis discipulis, venit ad Petrum, & ait illi petrus, Tu mihi lauas pedes? (Ioan. 13.) Tu immaculatus mihi lauas pedes? Tu author cælorum mihi lauas pedes? Habes hoc & alibi: venit ad Ioannem, & ait illi Ioannes, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? (Mat. 3.) Ego sum peccator, & tu venis ad me peccatorem, vt tua quasi peccata deponas, qui peccatum non feceris? Vide omnem iustitiam, vide humilitatem, vide gratiam, vide sanctificationem, Nisi lauero, inquit, tibi pedes, non habebis partem mecum. Non ignoramus quòd Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cuius typum in omnibus sequimur & formam. Hanc tamen consuetudinem non habet, vt pedes lauet. Vide ergo, forte propter multitudinem declinauit. Sunt tamen qui dicant & excusare conentur, quia hoc in mysterio faciendum est, non in baptismate, non in regeneratione, sed quasi hospiti pedes lauandi sunt. Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est & sanctificatio, Nisi lauero tibi pedes, non habebis partem mecum.

Non extat. *Iterum de ipso baptismo loquēs, dicit quòd dies anniuersarius eius debet esse solennis. In sermone primo de Epiphania, qui incipit vt sequitur.*

Intelligere possumus fratres charissimi, quantam gratiam Domino debeamus, qui vota votis accumulat, gaudia gaudiis multiplicat. Ecce enim adhuc exultamus Christum Dominum natum, & iam eum lætamur pro salute humani generis baptizatum. Nec dum ortus eius est expleta festiuitas, & iam baptismatis eius adest celebranda solennitas. Vix natus est hominibus, & iam renascitur sacramentis. Hodie enim, licet post multa annorum curricula, consecratus est in Iordane. Ita ergo disponit Dominus, vt votis vota subiungeret. Vt vno eodémque tempore & ederetur per virginem, & per mysterium gigneretur: essétque continuata festiuitas carnis natiuitatis solennitate susceptionis baptismatis: vt quemadmodum tunc eum miramur incorruptа matre genitum, ita & nunc suscipiamus illum pura vnda submersum, & gloriemur in vtroque facto: & quia filiū genuit mater, & casta est: & quia Christū vnda lauit, & sancta est. Nam sicut post partum glorificata est Mariæ castificatio, ita post baptismū aquæ est cōprobata purificatio: nisi quòd penè maiori munere quàm Maria, vnde ditata est. Illa enim tantum sibi meruit castitatem: ista sanctitatem nobis contulit. Illa meruit ne peccaret, ista vt peccata purgaret. Illa propria delicta à se repudiat: ista in se per Dei gratiam aliena condonat. Illi est collata virginitas: isti donata fœcunditas. Illa vnum procreauit & virgo est: ista generat plures & pura est. Illa post Christum nescit alium: ista cum Christo mater est populorum. Natalis ergo illa dies est: hæc apparitio quodam modo Saluatoris nostri. Illa die cū magnis signis & miraculis cognoscimus genitum: sed hac maiori cū mysterio credimus baptizatū. Denique Spiritus sanctus qui tunc ei in vtero apparuit, modo in gurgi

gurgite circunfulsit. Qui tunc Mariam castificauit, nunc fluenta sanctificauit. Pater qui tunc obumbrauit in virtute, nunc clamat in voce. Et quasi maturiore cōsilio, qui tunc vmbram præstitit natiuitati, modo testimonium perhibet veritati. Ait enim Deus, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audietis. Præclarior est secūda quàm prima authoritas†. Illa enim sine teste in silētio Christum genuit: ista cum diuinitatis professione Dominum baptizauit. Ab illa se Iosep, qui pater putabatur, excusat: in hac se Deus Pater, qui non credebatur, insinuat. Ibi laborat suspicionibus mater, quia professioni deerat pater: hîc honoratur genitrix, quia Deitatis Filium protestatur. Honorabilior, inquam, secunda quàm prima natiuitas. Siquidem Pater huic Deus maiestatis inscribitur, illi Ioseph artifex æstimatur. Et licet in vtraque Dominus per Spiritum sanctum, & natus sit, & baptizatus, tamen honorabilior est qui de cælis clamat, q̄ qui in terris laborat. Ioseph ergo faber in terris pater putabatur esse Domini Saluatoris, nec ab hoc opere Deus, qui verè est Pater Domini nostri Iesuchristi excluditur.

† Aliâs, natiuitas.

Et infra subdit quòd tunc omnem aquam sanctificauit pro baptismi sacramento.

Quale est hoc baptismum, vbi est purior fonte iste qui mergitur? vbi dum susceptum aqua diluit, non sordidata efficitur, sed benedictionibus honoratur. Quale, inquam, Saluatoris est baptismum, in quo purgantur potius fluenta, quàm purgant? Nouo enim sanctificationis genere Christū non tam lauit vnda, quàm lota est. Nam ex quo Saluator in aquam se mersit, ex eo amnium gurgitem tractúsque & cunctorum fontium venas mysterio baptismatis consecrauit: vt quisquis alicubi Domini baptismo tingitur, non tam mūdi aqua illum diluat, quàm Christi vnda purificet. Saluator enim noster ideo baptizari voluit, nō vt sibi mūditiam acquireret, sed vt nobis fluenta donaret.

Huius baptismi causam, & quare in Iordanis flumine, ponit in sermone quarto eiusdem diei, qui sic incipit, Plerique in hac sancta Epiphaniæ die hactenus, &c. Ser. ord. 21. Tom. III.

Nonnulli autem in hac sancta die ab Ioanne Baptista eum in Iordane testantur, atque in lauacri eius gratia interfuisse loquendo Deum Patrem, sanctum quoque Spiritum descendisse. Nec mirum si in Domini lauacro mysterium non defuit Trinitatis, cùm nostrum lauacrum Trinitatis compleat sacramentum. Neque enim poterat Dominus non primùm circa se exhibere, quod erat postea humano generi præcepturus: cùm omnia non sui causa, sed nostræ gratia salutis efficeret. Aut nunquid propter se baptizari voluit, cum peccatum non haberet, sicut dicit Petrus, Qui peccatum nō fecit, nec inuentus dolus in ore eius? Sed propter nos vtique, qui multorū criminum peccatis obnoxij, opus habebamus vt in Christi baptismo purgaremur: atque ideo venit Dominus ad lauacrum, non vt purificetur ipse aquis, sed vt nobis aquarum fluenta purificet. Ex quo enim ille in aquas mersit, ex eo omnium credentium peccata deleuit. Necesse est autem vt omniū peccata deleuerit, qui omnium peccata suscepit, sicut ait Euangelista, Hic est agnus Dei, hic est qui tollit peccata mundi. Mirum ergo in modum vnus mergitur, & salus omnium reparatur. Adest ergo Deus Pater, cum baptizatur Dominus, adest Spiritus sanctus. Videte Saluatoris beneuolentiam, qua solus se in passione contumeliis subdidit, in lauacro solus gratiam non quæsiuit. Vult participes esse gloriæ. Adest ergo, sicut dixi, Pater, adest & Spiritus sanctus. Et quia Deus videri nō potest, Spiritus in columba, Pater descendit in voce. Quódque solùm ad astruendam fidem hominibus necessarium erat exhibere Saluatorem. (Fides enim nostra non nisi auditu constat & visu) ideo se Spiritus in columba oculis subdidit, Pater in voce se auribus sub-

A ministrat. Nam nisi propter nostram credulitatem ista fieri oportuisset, potuit Pater & Spiritus tanquam inuisibilis Deus ad verbum Filium inuisibili prolapsione descendere. Igitur propter nostram fidem aperto cælo Spiritus ad Christum, Pater ad Filium, vox descendit ad verbum. Verbum enim Christus est: de quo scribitur, In principio erat verbum. Bene, inquam, Pater vox, & Filius verbum dicitur, quia verbum non nisi de voce procedit. Conueniunt itaque sibi vox & verbum, & saluti hominum prouident societate mysterij. Qua autem ratione Spiritus sanctus ad Christum in specie columbæ descenderit, videamus: vtrum sit aliqua similitudo columbæ vel Domini, sicut est vocis & verbi. Est planè non parua. Columbam enim etiam ipsum dixerim, quia est alacer, mitis & simplex. Columba est, quia sanctos suos esse præcepit vt columbas dicens, Estote simplices sicut columbę. Quòd autem colūba sit Christus, Propheta dicit, ex persona ipsius describens post passionem reditum eius ad cælū. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Cùm ergo Christus Dominus initiaret Ecclesiæ sacramenta, è cælo superuenit columba. Intelligo mysterium, agnosco etiam sacramentum. Columba enim ipsa est, quæ nunc ad Ecclesiā Christi in baptismo venit, quæ quondam ad arcam Noë in diluuio præparauit. Tunc illi securitatem annuntians oliuæ ramo, modò huic æternitatem conferens diuinitatis indicio. Tunc signum pacis ore afferens, modò ipsa pacem Christi sui substantia superfundens. In Iordane igitur baptizatus est Dominus. Multa in hoc flumine mirabilia sępius facta esse scriptura commemorat: Inter cętera dicens, Et Iordanis conuersus est retrorsum. Puto autem esse mirabilius quod Domino Iesu Christo ibi posito factum est. Antè enim retrorsum aquæ conuersæ fuerant, modò retrorsum peccata conuersa sunt. Et sicut tūc impetus fluminis alueū sui cursus perdidit, ita & nunc impetus peccatorum dominium sui erroris amisit. Quod quidem in Propheta Helia iam illo in tempore factum puto. Sicut enim Helias in Iordane diuisionem fecit vndarum, ita & Christus Dominus in eodem Iordane separationem operatus est peccatorum. Iste stare fluenta præcepit, hic crimina. Et sicut sub Helia fluctus primordia fontium, de quibus exierant petierunt: ita & sub Christo Domino homines ad originis suæ infantiam, de qua fuerant exorti, reuersi sunt.

Ioan. 1.

B

C

Item de hoc baptismo & aliter loquitur in sermone quinto eiusdem diei, qui incipit, vt sequitur. Ser. ordin. 18.

Euangelica scriptura refert, sicut lectum nuper audiuimus, Dominum ad Iordanem baptismi causa venisse, & in eodem flumine mysteriis se consecrari cælestibus voluisse. Quod mirari non debemus, cur hoc baptismatis ipsius Dominus fecit & magister; Quia ipse ait, Qui fecerit sic & docuerit, maximus vocabitur in regno cælorū. Facere igitur prius voluit quod faciendum omnibus imperabat, vt bonus magister doctrinam suam non tam verbis insinuaret, quàm actibus exerceret, & ad fidem nos gestu pariter confirmaret & sensu. Hoc autem totum hodierna die gestum esse manifestum est. Quod ita verum esse ipsa colligere possumus ratione. Ratio enim exigit, vt post diem natalis Dominici licet interpositis annis, eodem autem tempore hæc festiuitas sequeretur, quam & ipsam festiuitatem appellandam puto natalem. Tūc enim natus hominibus, hodie renatus est sacramentis. Tunc per virginem editus, hodie per mysterium generatus. Ita enim disposuit Dominus non longè inter se hominum vota distare, vt in vno tempore quem genitum gratulabantur in terra, sanctificatum lætarentur in cælis: vt qui partum virginis Angelis annuntiantibus possidebant, Dei Filium cælis testantibus retinerent, certíq; essent homines, quia ipse esset Filius Dei, quem virgo pepe-

Math. 5.

D

perat, diuinitas agnoscebat. Noui enim partus noua merentur obsequia. Ibi cum secũdum hominem nascitur, mater eum Maria sinu circũfouet: hic cum secundum mysterium gignitur, Pater eum Deus voce complectitur. Ait enim, Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, ipsum audite. Mater ergo partui molli blanditur gremio, pater filio pio testimonio famulatur. Mater, inquam, adorandum eum Magis ingerit, Pater colendum gentibus manifestat. Sinu igitur retinetur à matre cum nascitur, sed Pater eius sinus sui fotum iugiter subministrat.

Et in eodem infra.

Igitur Dominus Iesus hodie venit ad baptismum, & corpus suum aqua voluit dilui: Dicat fortasse aliquis. Qui sanctus est, quare voluit baptizari? Audi ergo. Ideo baptizatur Christus, nõ vt sanctificetur ab aquis, sed vt aquas ipse sanctificet, & purificatione sui purificet fluenta illa quæ tangit. Consecratio enim Christi, cõsecratio maior est elementi. Cum enim Saluator abluitur iam tunc in nostrum baptismum tota aqua mundatur, & purificatur fons vt sequuturis post modum populis lauacri gratia ministretur. Præcedit ergo Christus per baptismũ vt Christiani post eum confidenter populi subsequantur. Intelligo ego mysterium. Ita enim & columna ignis præcessit per mare rubrum, vt intrepidè iter Israël filij sequerentur: & ipsa prius per aquas gressa est, vt veniẽtibus post se viandi semitam præpararet. Quod factum, sicut Apostolus dicit, mysterium baptismi fuit. Baptismum planè quodam modo fuit, vbi homines nubes operiebat, vnda portabat. Sed hæc omnia operatus est Dominus Christus idem qui & modo, qui sicut tunc per mare filios Israël in ignis colũna præcessit, ita nunc per baptismum Christianum populum in corporis sui columna præcedit. Ipsa, inquã, est colũna, quæ tunc lumen sequentium oculis præstitit, modò lucem credentium cordibus subministrat. Tunc in fluctibus vndarum solidauit semitam, modo in lauacro fidei vestigia roborat: per quam fidẽ sicut filij Israël qui intrepidus ambulauerit, persequutorem Ægyptium non timebit.

Non extat. *Et in sermone sexto eiusdem diei, qui incipit, Dies epiphaniarum Græco nomine sic vocatur.*

Licet enim olim natus esset ex Maria, & triginta iam annorũ implesset ætatẽ, tamen ignorabatur à mũdo. Eo tempore cognitus est, quo ad Ioannem Baptistam, vt in Iordane baptizaretur, aduenit, & vox de cęlo Patris intonantis audita est, Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui. Quem Pater de cælis voce monstrauerat, hunc Spiritus sanctus in colũbæ specie super caput illius sedens, tactu quoque ipso voluit demonstrare: ne quis alius Dei Filius putaretur ex populo. Quid hac humilitate sublimius? quid hac vilitate nobilius? Baptizatur à seruo: & à Deo Filius appellatur. Inter publicanos & meretrices & peccatores venit ad lauacrum, qui sanctior est baptizatore suo. Lauatur à Ioanne in carne, sed ipse Ioannẽ sanat in spiritu. Aquæ quæ cætera mundare cõsueuerant, Domino nostro mũdante lauatæ sunt. Iordanis fluuius, qui quando populum Israël Iesus Naue in terram promissionis induxit, exiccatus est: nunc totus si potuisset in vnum locum voluisset congregari, vt Domini corpus attingeret. Videte fratres quomodo id quod in Euangelio lectum est, in xxviij. psal. fuit antè prædictũ. Vox Domini super aquas. Loquutus est enim Dei Filius ad Ioannem, Sine modo: Sic enim oportet nos adimplere omnem iustitiam: Sic etiam Deus maiestatis intonuit, quando Pater testimonium Filio reddidit dicẽs, Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui. Vox Domini confringentis cedros. Baptizatus est Christus, & erecti prius atque sublimes dæmones corruerunt. Succidit eos Dominus quasi cedros Libani, & comminuit eos tanquã vitulus Libani fragmenta arborum ventilans, & calcibus stirpes in diuersa dispergens. At econtrariò de Saluatore quid dicitur? Et dilectus sicut filius vnicornium. Dilectus Dominus noster atque Saluator est filius vnicornium, filius crucis. De quo dicit in Cantico Abachuc, Cornua in manibus eius: Ibi abscondit fortitudinem suam. Postquam ergo dilectus iste crucifixus est, impletum est illud quod dicitur in psalmo, Vox Domini intercidentis flammam ignis. Isto enim baptizato, & vniuerso mundo ipso lauante mundato, gehennæ ignis extinctus est. Vox Domini concutientis desertum. Deserta fuit Ecclesia, quæ prius filios non habebat. Ad prædicationem Christi deserta ista commota est, & parturiuit, & peperit, & nata est vna die gens tota simul. Illa quæ antè dicebatur desertum cades, hoc est desertum sanctitatis (si quidem non habuerat sanctitatem) cœpit parere ceruos, & sanctorum suorum emittere greges, qui serpentes in terris interficiunt, qui venena contemnunt: quibus discurrentibus, & in toto orbe Christi Euangelium prædicantibus, in templo eius omnes dicũt gloriam Deo. Sequitur, Dominus diluuium inhabitare fecit. Consideremus totum orbem, respiciamus barbaras nationes, Romanum quoque mente lustremus imperium. Vbique in Christum credunt, vbique in Christum Dominũ baptizantur: & ita fit vt non vna aqua, sed quodammodo sit diluuium baptismorum.

Et libro secundo supra Lucam.

Factum est autem cum baptizatus esset omnis populus, & Iesu baptizato & orante apertum est cælum, & descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cælo facta est, Filius meus es tu, in te complacui. Baptizatus est ergo Dominus, non mundari volens, sed mundare aquas, vt ablutæ per carnem Christi quæ peccatum non cognouit, baptisma tis ius haberent. Et ideo qui ad Christi lauacrum venerit, peccata deponit. Pulchrè autem in iis quæ à cæteris dicta sunt, Sanctus Lucas Euangelista compendium sumpsit, & intelligendum magis quod à Ioanne Dominus baptizatus est, quàm expressum reliquit. Quæ autem Domini causa baptismatis, Dominus ipse declarat dicens, Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Cum igitur tanta ad ædificationẽ Ecclesiæ suæ diuino Deus fauore concesserit, vt post patriarchas, post Prophetas & Angelos, descenderet vnigenitus Dei Filius, & ad lauacrum veniret, nónne verè atque diuinè de Ecclesia cognouimus dictum, Nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilauerũt qui custodiunt eam? Psal. 128.

Sed diffusè exponendo pertratractat ibidem, infra.

Venit igitur ad Ioannẽ, quoniã cætera cõperistis. Venit ad Ioannis baptisma, sed Ioannis baptisma habebat pœnitentiã delictorũ. Et ideo prohibet Ioannes eum dicens. Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Cur venis ad me qui peccatũ non habes? Ille enim baptizãdus est à me qui peccatũ habet. Qui autẽ peccatum non fecit, lauacrũ pœnitentiæ cur requirat? Sine, inquit, modo. Hoc est, dum Ecclesia ædificetur: Decet nos implere omnem iustitiã. Quæ est autem iustitia nisi misericordia, Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum? Quæ iustitia est, nisi vt quod alterum facere velis, prior ipse incipias, & tu alios horteris exemplo? Quæ est iustitia, nisi vt quia carnem suscepit, non quasi Deus sensum aut ministeriũ carnis excluderet, sed quasi homo carnem vinceret, vt vincere me doceret. Docuit enim qua ratione possim terrenis concretam vitiis obnoxiæ carnis ingluuiem sepelire criminibus, renouare virtutibus. O verè diuinam in ipsa humilitate Domini prospicientiam. Quantò enim abiectior humilitas, tantò diuinior prouidentia. Iniuriarum suarũ acerbitate Deus proditur, & remediorum suorum vsu, qui nullis remediis indigeret Deus probatur. Quid enim tam

Cap. 31. Tom. V. — Cap. eod. — Psalmo 111.

tam diuinum ad populos prouocandos, quàm vt nemo refugiat lauacrum gratiæ, quando Christus lauacrum pœnitentiæ non refugit? Nemo se dicat exortem esse peccati, quando Christus venit ad remedia peccatorum. Si pro nobis Christus lauit, imò nos in corpore suo lauit, quantò magis nos nostra delicta lauare debemus? Quo igitur magis opere, quo magis mysterio Deus (quanquam Deus in omnibus) quàm hoc probatur, quando per totum mundum qua generis humani conditio diffunditur, per separatarum diuortia tractúsque regionum, vno momento, in vno corpore, Deus fraudem vetusti erroris aboleuit, gratiam regni cælestis effudit? Vnus enim mersit, sed eleuauit omnes. Vnus descendit, vt ascēderemus omnes. Vnus omnium peccata suscepit, vt in illo omnium peccata morerentur. Purificate igitur vos, vt Apostolus dicit, quia purificauit se ille pro nobis, qui purificatione non eguit. B Hæc de nobis. Nunc consideremus mysterium Trinitatis. Vnum Deum dicimus, sed Patrem confitemur, & Filium confitemur. Nam cum scriptum sit, Diliges Dominum Deum tuum & ipsi soli serviues: negauit Filius esse se solum dicens, Sed non sum solus, Pater enim mecum est. Nec nunc solus est. Pater enim adesse se testatur. Adest & Spiritus sanctus. Nunquam enim potest à se Trinitas separari: Denique apertum est cælum, descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum. Quomodo ergo hæretici dicunt, quia solus in cælo est, qui non est solus in terris? Aduertamus mysterium. Quare sicut columba? Simplicitatem enim lauacri requirit gratia, vt simus simplices sicut columbæ. Pacem lauacri requirit gratia, quam in typo veteri columba quondam ad illam arcam, quæ sola fuit diluuij immunis, aduexit. Docuit ille cuius typus columba illa fuerit, qui nunc descendere dignatus est in specie columbæ. Docuit in illo ramo, in illa arca, C typum fuisse pacis & Ecclesiæ, quòd inter ipsa mundi diluuia Spiritus sanctus ad Ecclesiam suam pacem afferat fructuosam. Docuit etiam Dauid, qui prophetico spiritu cernens baptismatis sacramentum ait, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? Venit ergo Spiritus sanctus. Sed attende mysterium. Venit ad Christum. Omnia enim per ipsum creata sunt, & in ipso constant. Sed vide beneuolum Dominum, qui solus se iniuriis subdidit, solus gratiam non quæsiuit. Et vbi ædificauit Ecclesiam? Rogabo, inquit, Patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis, quem hic mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Meritò ergo se in corpore demonstrauit, quoniam in diuinitatis substantia non videtur. Vidimus spiritu, sed in specie corporali. Videamus & Patrem: sed quia videre non possumus, audiamus. Adest enim beneuolus Deus, non D relinquet templum suum. Vult omnem exædificare animam. Vult lapides viuos à terra ad cælum transferre. Diligit templum suum, & nos diligamus eum. Si diligimus Deum, præcepta eius seruemus. Si diligimus eum, nouerimus eum. Qui enim dicit quia nouit eum & præcepta eius non seruat, mendax est. Quomodo enim potest diligere, qui non diligit veritatem, cum Deus veritas sit? Audiamus ergo Patrem: Inuisibilis enim Pater. Sed & Filius inuisibilis, secundum diuinitatem. Deum enim nemo vidit vnquam. Cum ergo Filius Deus, in eo vtique quod Deus est Filius, non videtur: sed demonstrare se voluit in corpore. Et quia Pater corpus non gerebat, ideo probari voluit Pater nobis in Filio præsentem se esse dicens, Filius meus es tu, in te complacui. Si vis dicere Filium cum Patre semper esse præsentē, lege Filij vocem dicentis, Si ascendero in cælos, tu illic es: & si descendero in infernum, ades. Si Patris testimonium quæris, audisti à Ioanne. Crede ei, cui baptizandum se credidit Christus, cui

Deuteron.10. Ioan 16. Psalm.54. Ioan.14. 1.Ioan.2. Ioan.1. Psal.138.

A Pater Filium cælesti voce commisit dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Vbi sunt Arriani, quibus non placet filius, in quo complacuit Pater? Hoc non dico ego, neque hominum quisquam loquutus est, neque per hominem Deus, neque per Angelos, neque per Archangelos, sed ab ipso Patre vox de cælo missa signauit. Deinde alibi idem Pater repetit dicens, Hic est Filius meus dilectus in quo complacui, ipsum audite, dicentem vtique audite, Ego & Pater vnum sumus. Qui igitur Filio non credit, non credit Patri. Testis est ille de Filio. Si dubitatur de Filio, paterno non creditur testimonio. Deinde cum dicit, In quo complacui: non aliena in Filio sed sua laudat. Quid enim est dicere, in quo complacui, nisi quia omnia quæ habet Filius mea sunt: sicut Filius dicit, Omnia quæ habet Pater mea sunt? Indifferentis enim diuinitatis potentia non secernit inter Patrem & Filium, sed vnam Patri Filióque participat potestatē. Credamus Patri cuius voce elementa sonuerunt. Credamus Patri, cuius voci elementa obsequium præstiterunt. Credidit mundus in elementis, credat in hominibus. Credidit in exanimis, credat in viuentibus. Credidit in mutis, credat in loquentibus. Credidit in iis quæ non habent sensum, credat in iis qui sensum vt Deū cognoscerent, consequuti sunt.

Matth.17. Ioan.10.

Comparat autem baptismum quo baptizatus est Christus, & baptismum quo nos baptizamur. In sermone de epiphania, qui incipit vt sequitur.

Sermo.ord.41. Tom.III.

Quia constat, vt ante dies prosequuti sumus Dominum Iesum Christum non sui causa baptizatum esse, sed nostri: debetis fratres dilectissimi (vobis catechumenis loquor) gratiam baptismatis eius omni festinatione suscipere, & de fonte Iordanis quem ille benedixit, benedictionem consecrationis haurire: vt in eum gurgitem, in quem illius sanctitas mersit, nostra peccata mergantur, scilicet, vt eadem aqua quæ Dominum circundedit, & circumpurget seruulos, quatenus ex venerabili Christi lauacro nobis vnda sancta proficiat, & iisdem vestigiis atque mysteriis quibus benedictionem à Saluatore est mutuata nos fœtu beatiorem purificet, gratiámque quam à Christo suscepit, in Christianos refundat. Ergo fratres tingi debemus eodem fonte quo Christus, vt possimus esse quod Christus. Nam (quod salua fide dixerim) licet baptismum vtrunque sit Domini, tamen gratius puto hoc baptismum esse quo nos abluimur, quàm illud quo Saluator baptizatus est. Hoc enim celebratur per Christum, illud celebratum est per Ioannem. In illo se magister excusat, in isto nos Saluator inuitat. In illo iustitia se implere, in isto Trinitas est perfecta. Ad illud sanctus venit, sanctus egressus est, ad istud peccator venit & sanctus abscedit. In illo benedictio confertur mysteriis, in isto per mysterium delicta donantur. Baptizari ergo debemus fratres eodē gurgite quo Saluator, sed vt eodem fonte mergamur, non nobis petenda Orientalis est regio, non fluuius terræ Iudaicæ. Vbique nunc Christus, vbique Iordanis est: Eadem consecratio quæ Orientis flumina benedixit, Occidentis fluenta sanctificat. Vnde etsi nomen fortè fluuio aliud sit de seculo, inest tamen illi mysterium de Iordane. Denique iisdem sacramētis res agitur, quibus & tunc gesta est, nisi quòd gratia pleniore. Tunc enim Trinitatem carnalibus oculis vidimus, modo eandē fidei oculis cōtemplamur. Tunc Christum vix humanus vultus aspexit, nunc eundem mens humana complectitur. Tunc Spiritus sanctus velut columbæ specie hominem circūfudit, modo se in interiora hominis ipsa virtute diuinitatis infundit. Tunc Pater ad Dominū propter Filium longo auditu vocis aduenit, modo autem descendit ad nos pariter ipse cū Filio. Plenior ergo gratia est vbi Deus non assumpta specie descēdit ad homines, sed propria substantia descēdere dignatur ad filios.

Ibi enim tanquam incredulis fidem vult signis corporalibus persuadere, hîc tanquam fidelibus gratiam spiritali virtute conferre. Plenioris ergo gratiæ est Deum videre sicut est Deus, quàm videre eum sic vt requiras eum. Hîc est perfecta Trinitas, ibi adhuc scrutanda Diuinitas. Plenior est igitur gratia Deum virtute cognoscere, quàm in assumpta specie suspicari. Faciamus ergo ipsi pro nobis quod Deum videmus fecisse pro nobis. Faciamus circa nos, quod fieri circa se Ioannes optauit. Quantò magis peccatores nos humiles & ignari gratiam hanc debemus ambire. Videte misericordiam Saluatoris, hoc nobis sponte defertur, quod Propheta postulans non meretur accipere. Quid autem causæ sit quòd Ioannes petierit Christi baptismum nec acceperit, debemus aduertere. Ait enim illi Dominus postulanti, Sine modo: Sic enim nos oportet adimplere omnem iustitiam. Scimus autem quòd Ioannes typum legis gerebat. Iustum ergo erat vt ipse baptizaret Dominum, scilicet, vt quemadmodum secũdum carnem de Iudæis Saluator est genitus, ita & secundum spiritum de lege euangelium nasceretur: vt vnde successionem ducebat originis, exinde & traditionem consecrationis acciperet. Hoc est igitur quod ait, Sic enim oportet nos adimplere omnem iustitiam. Iustum enim erat vt mandata legis, quæ ipse condiderat, ipse compleret. Sicut alibi, Non veni legem soluere, sed adimplere.

Lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 9. Tom IIII. *In nostro baptismo fit regeneratio. Vnde in fine tractatus de mysterijs.*

Vnde & adepti omnia, scimus regeneratos nos esse. Nec dicamus, quomodo regenerati sumus? Nunquid in ventrem matris nostræ introiuimus & renati sumus? Nó agnosco vsum naturæ. Sed nullus hîc naturæ ordo, vbi excellentia est gratiæ. Denique non semper vsus naturæ generationem facit. Generatũ ex virgine Christũ Dominum cófitemur, & naturæ ordinẽ denegamus. Nó enim ex viro Maria concepit, sed de Spiritu sancto in vtero accepit, vt dicit Matthæus, quia inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Si ergo superueniẽs Spiritus sanctus in virginem conceptionem operatus est, & generationis munus impleuit: non est vtique dubitandũ, quòd superueniens in fontem, vel super eum qui baptismum consequitur, veritatem regenerationis operetur.

Cap. 4. Tom. IIII. *In sermone quarto de sacramentis vt supra.*

Omnis in Christo noua creatura. Accipe ergo quẽadmodum sermo Christi omnem creaturã mutare consueuit, & mutet quando vult instituta naturæ. Quomodo, requiris? Accipe, & primò omniũ de generatione eius sumamus exemplum. Consuetudo est vt non generetur homo nisi ex viro & muliere & consuetudine coniugali. Sed quia voluit Dominus, qui hoc elegit sacramentum, de Spiritu sancto & virgine natus est Christus, hoc est mediator Dei & hominũ homo Iesus Christus. Vides ergo quia contra instituta & ordinẽ, homo natus est ex virgine. Accipe aliud. Vrgebatur populus Iudæorum ab Ægyptiis, interclusus erat mari, diuino imperio virga Moses tetigit aquas, & se vnda diuisit: non vtique secundum suæ naturæ consuetudinem, sed secundum cælestis imperij gratiam. Accipe aliud. Sitiebat populus, veniebat ad fontem, amarus erat fons. Misit lignum Moses in fontẽ, & factus est dulcis fons qui amarus erat, hoc est, mutauit consuetudinẽ naturæ suæ, accepit dulcedinem gratiæ. Accipe & quartum exemplum. Ceciderat ferrum securis in aquas, quasi ferrum sua consuetudine demersum est, misit lignum Heliseus, statim ferrum eleuatum est, & aquis supernatauit: vtique contra consuetudinem ferri. Est enim materies grauior quàm aquarum est elemẽtum. Ex his igitur omnibus non intelligis quantum operetur sermo cælestis? Si operatus est in fonte terreno, si operatus est sermo cælestis in aliis rebus, nó operatur in cælestibus sacramẽtis?

Exod. 15. 4. Reg. 6.

Tom. IIII. *In tractatu super psal. xxxvj. versu xxix.*

A Semẽ impiorum Deus exterminat. Semen vtiq; non corporalis generationis, sed mentis internæ & impietatis successionem. Nam vtique Iob de semine Esaü genitus testificatione scripturæ signatur. Quomodo ergo semen Esaü periit in Iob, cum tantus ille vir fuerit, vt venturum in terras Dominum præuideret, qui cetum istius seculi diabolum subiugaret? Ergo hoc quæritur, ne malitia transfundatur in posteros. Hoc per baptismi sacramentũ Deus operatur, vt exuat vnusquisque quod natus est, & induat quod renatus fiat, non famulæ hæres, sed gratiæ, vt perpetuum domicilium habitationis æternæ sibi possit acquirere.

Vnde libro primo Hexameron, capite quarto. Tom. IIII.

Animarũ fit trãsitus à vitiis ad virtutẽ, à passionibus carnis ad gratiã sobrietatémq; mẽtis, à malitiæ nequitiæque fermento ad veritatẽ & synceritatẽ. Regenerationis itaq; dicitur, Mensis hic vobis initiũ mensiũ, primus erit vobis in mensibus anni. Derelinquit enim &
B deserit qui abluitur intelligibilẽ illum Pharonẽ principẽ istius mundi, dicẽs, Abrenũtio tibi diabole, & angelis tuis, & operibus tuis, & imperiis tuis. Nec iam seruiet ei vel terrenis huius corporis passionibus, vel deprauatæ mentis erroribus, qui demersa omni malitia vice plumbi bonis operibus dextera leuáque munitus, inoffenso seculi huius freta studet transire vestigio.

Quòd sit in eo renouatio. Libro primo super Lucam. Cap. 4. Tom. V.

Nam & ille sub Helia diuiso amne fluuialium recursus vndarum in originem fluminis, sicut dicit scriptura: Iordanis conuersus est retrorsum: significat salutaris lauacri futura mysteria, per quæ in primordia naturæ suæ q baptizati fuerint paruuli malitia reformãtur.

In tractatu super psal. xl. versu vltimo. Tom. IIII.

Baptismatis prænuntiat sacramenta cum dicit, Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarũ, & requiem sanctorum, qui ad tabernaculum cæleste peruenerint: & Spi-
C ritus sancti descensionem, quando effusa est gratia spiritalis in quadam voce cælestium cataractarum: quia virtute magna spiritus ferebatur, vt legimus in Actibus Apostolorum: & ingressum renouati hominis ad altare, & Saluatoris ascensum, & sanctificationem propositi virginalis.

Alius effectus baptismi est, quia culpam abolet. In sermone quarto de sacramentis, vt supra in principio. Lib. 4. de sacrament. cap. 1. Tom. IIII.

In veteri testamento sacerdotes frequenter primum tabernaculum intrare consueuerant. In secundum tabernaculum semel intrabat in anno summus sacerdos. Quod euidenter ad Hebræos recolens seriem veteris testamenti explanat Apostolus Paulus. Erat autem in secundo tabernaculo manna, erat etiam virga Aaron quæ aruit & postea refloruit, thymiamaterium. Quò spectat hoc? Vt intelligatis quid sit secundum tabernaculum quo nos introduxit sacerdos, in quo semel in anno summus sacerdos intrare consueuit, hoc est, ad
D baptisterium vbi virga Aaron floruit. Ante arida erat, postea refloruit. Et tu aridus eras, & cœpisti in fonte irriguo reflorescere. Arueras peccatis, arueras erroribus atque delictis, sed fructum iam afferre cœpisti, plantatus secus decursus aquarum. Sed forte dicas: Quid hoc ad populum, si virga sacerdotis aruerat & refloruit? Populus ipse quis est nisi sacerdotalis? Quibus dictum est: Vos autem genus electum regale sacerdotiũ, gens sancta, ait Apostolus Petrus. Vnusquisque vngitur in sacerdotium, vngitur in regnum, sed spiritale regnum & sacerdotium spiritale. In secundo quoque tabernaculo thymiamaterium est, quod bonum odorem fragrare consueuit. Ita & vos iam bonus odor Christi estis, iam nulla in vobis sordes delictorum, nullus odor grauioris erroris.

Hebr. 9.

Libro primo de Apologia Dauid super illud psalm. Asperges me Domine hyssopo & mundabor. Cap. 12. Tom. IIII.

Hyssopo mundari secundũ legem postulat, lauari secundum

cundum Euangelium concupiscit:& supra niuē se existimat, si lotus fuerit, dealbandū. Per hyssopi fasciculū aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat typico baptismate. Lauatur autē qui diluitur æterni fontis irriguo:& supra niuem dealbatur, cui culpa dimittitur. Denique de ipsa dicitur anima. Quæ est hæc, quę ascēdit dealbata? Ante quàm baptizaretur, ipsa est quę dicebat, Nigra sum & decora filiæ Hierusalē. Erat enim nigra, tenebroso peccatorū horrore deformis. Sed posteaquā abluta per baptismū remissionem meruit delictorum, dealbata ascendit ad Christū. Inde & per Isaiam Dominus loquutus est dicens, Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo: id est, si cruenta, si tetra, mūdabo. Hæc est nix intelligibilis, de qua ait, quod Domini Iesu in Euangelio refulserint vestimenta sicut nix: eò quòd peccatū non cognouerit caro eius: quādo se induit veniēs in hunc mundū, ab omni fuerit munda delicto. Quid miraris, si vidit baptismatis sacramenta? cum suprà dixerit vbi descripserit Domini passionem, Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuę, ibi me collocauit, super aquā refectionis educauit me. Et alibi, Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit.

Isai. 1. Mat. 17. Psalm. 22. Psal. 28.

Hoc ideo est, quia habet virtutem mūdatiuam à sanguine Christi. In commentario super epistolam ad Hebræos, cap. ix. Mundat etiam seu lauat animā. Eodē libro, cap. x.

Tom. V.

Accedamus, inquit Apostolus, cum vero corde & in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda. In quo accedamus, scilicet fide & spiritali cultura, in veraci corde, sine simulatione, in satisfactione fidei, quia nihil est visibile horū, neque sacerdos, neque sacrificium, neq; altare. Propterea inquit, In plenitudine fidei sic oportet credere, quomodo certi sumus. De visibili etenim adhuc amplius certi sumus. Hîc enim aliquādo carnis sensus errāt in iis quę videntur: illic autem, nequaquam: quia spiritu spiritalia percipimus, & nō licet hæsitare de eis. Ideo ait, Aspersi corda à cōscientia mala. Ostendit quia non fides sola, sed etiam vita cum virtute quęritur: quia fides sine operibus otiosa est. Illi autem corpora mundabāt, nos conscientias. Et abluti, inquit, aqua mūda. Lauacrū baptismatis in hoc loco dicit. Baptisma eius corporis mūdatio nō est, sed animæ: si fides adest baptizato, siue parentum, siue sui ipsius si ad rationabilē ætatem peruenerit.

Sic mundat Ecclesiam. In sermone secundo de Samaritana, qui incipit, Retinet vestra dilectio ante dies cum sermonem ad vos de eleemosynis faceremus.

Serm. ord. 32. Tom. III.

Quæ sit ista Samaritana mulier meretrix cuius adulterij sordes fons Christi detersit solicitius requiramus. Ergo hanc mulierē Ecclesiā esse puto, de gētibus cōgregatā: quæ transactis annis quinque millibus, cū in sexto millesimo anno idolorum fornicationibus subiaceret, omnē ignominiā suā adueniēte Christi fonte purgauit: & maculas quas adulterinis sacrilegiis cōtraxerat, fide Saluatoris abstersit, ac relinquēs sicut inanem hydriam priorē paternum cultū, vniuerso orbi Domini annuntiauit aduentū. Hæc, inquā, illa est meretrix, quæ postquā lota est, nihil dicit se fecisse prauum. Postquā enim Ecclesia baptismi nitore purgata est, diabolicæ impietatis non meminit, religione veritatis exultat, factáque de meretrice virgo, non recordatur priorum scelerum, sed gloriatur in integritate.

Ideo infra subdit ibidē, quod hæc aqua extinguit gehēnā.

Ad maiorem baptismatis pertinet gratiā, quod apud superos ministerium celebratur, & apud inferos gehenna restinguitur: hîc fluunt aquæ, & illic tepescit incendium: hîc in fonte homo mergitur, & illic de tartaro liberatur. Sed nec mirum si in baptismi sacramento aperiatur infernum, cum tunc quoque reseretur & cælum. Aperiuntur enim hæc elementa, vt ad lauacrum Christi conueniat libertas & gratia. Libertas enim resurrectu-

A ris tribuitur, gratia regeneratis. Illi eruuntur de pœna, hi assumuntur in gloria. Illi qui erant serui peccati, liberi fiūt iustitię: hi qui in angustiis seculi tenebātur, Paradisi amœna percipiunt. In baptismo ergo Christi aperiuntur & cæli, aperiuntur & tartara. Inde vt Spiritus sanctus adueniat, illuc vt misericordia Saluatoris accedat deferatur de cælo vita, mors à Tartaro destruatur.

Omnem enormitatem sceleris baptismi sacramenta dimittunt. Ideo dicitur sepultura criminum. In sermone quodā de passione Domini qui incipit, Retinet dilectio vestra,

Ser. ord. 51. Tom. III.

Consepulti sumus cum Christo per baptismū in mortem sicut Apostolus ait. Baptismus igitur Christi nobis est sepultura, in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur, & veteris hominis conscientia resoluta, in alterā natiuitatē rediuiua infantia reparamur. Baptismus inquam, Saluatoris nobis est sepultura, quia & ibi perdimus antè quod viximus, & ibi denuo accipimus vn-
B de viuamus. Magna igitur sepulturæ huius est gratia, in qua nobis & vtilis mors infertur, & vita vtilior condonatur. Magna, inquam, huius gratia sepulturæ, quæ & purificat peccatorem, & viuificat morientem.

Super epistolam ad Romanos, cap. iiij.

Tom. V.

Quemadmodum autē ad pœnitentiū personā potest pertinere, cū dicit, Beati quorū tecta sunt peccata: cùm constet pœnitentes labore & gemitu remissionem peccatorum acquirere? Aut quomodo martyrio congruit, quod dicit, Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatū: cùm sciamus gloriā martyrij passionibus & pressuris acquiri? Propheta autem tempus felix præuidens in Saluatoris aduentu, beatos nuncupat, quibus sinę labore vel opere aliquo per lauacrū remittūtur & teguntur & non imputantur peccata. Apostolus tamen propter plenitudinem temporum, & quia plus gratiæ in Apostolis est, quàm fuerit in Prophetis, maiora pro-
C testatur quæ ex dono baptismatis consequuntur, quia non solùm remissionem peccatorum accipere nos, sed & iustificari & filios Dei fieri profitetur, vt beatitudo hæc perfectam habeat & securitatem & gloriam.

In ipso baptismo tollitur culpa & confertur gratia. In commentario super epistolam ad Corinth. cap. v.

Tom. V.

Sed abluti estis. Vt agnoscentes crimina rei facti, statim respirent audientes, sed abluti estis. Solent enim aliqui pudorem pati, & corrigere, cum de se audiunt bona. Sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Hęc omnia beneficia puritatis in baptismate consequuti noscuntur, quod est fundamentum Euangelicæ veritatis. Illic enim peccatis omnibus depositis abluitur credens, & iustificatur in nomine Domini, & per Spiritum Dei nostri, Deo filius adoptatur. Per hæc admonet illos quanta & qualis sit gratia, quam per veram traditio-
D nem assequuti sunt,

Et magna gratia confertur. In sermone quarto, de sacramentis vt supra.

Cap. 2. Tom. IIII. Psal. 50.

Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuē dealbabor. Quare? Quia nix quāuis sit cādida, citò aliqua sorde nigrescit atque corrumpitur: ista gratia quam accepisti, si teneas quod accepisti, erit diuturna atque perpetua. Veniebas ergo desiderans ad altare, vt pote qui tantam gratiam videras, veniebas desiderans ad altare, quo acciperes sacramentum. Dicet anima tua, Et introibo ad altare Dei mei, ad Deū qui lętificat iuuētutē meā. Deposuisti peccatorū senectutē, sumpsisti gratiæ iuuētutē. Hoc præstiterunt cælestia sacramēta tibi. Deniq; audi iterū dicētē Dauid, Renouabitur sicut aquilæ iuuētus tua. Bona aquila esse cœpisti, quæ cælum petis, terrena fastidis. Bonæ aquilæ circa altare. Vbi enim corpus, ibi & aquilæ. Forma corporis altare est, & corpus Christi in altari est. Aquilæ vos estis renouatæ ablutione delicti.

Psal. 42. Psal. 102. Cap. 2. Tom. eod.

Ipsa anima illuminatur. In sermone tertio de eisdem.

Hoc est mysterium quod legisti in Euāgelio, si tamē legisti, certè audisti. Cæcus obtulit se Saluatori vt curaretur. Et ille qui alios curabat verbo tantùm & sermone, & refundebat imperio lumē oculorū, tamē in libro Euāgelij qui legitur secundū Ioannē, qui verè præ cæteris vidit magna mysteria, & designauit & declarauit, mysteriū hoc in illo voluit præfigurare. Omnes quidē sancti Euāgelistæ, omnes Apostoli præter proditorem, omnes sancti. Tamen sanctus Ioannes qui vltimus scripsit Euangeliū, quasi necessarius requisitus & electus à Christo, maiore quadam tuba fudit æterna mysteria. Quicquid loquutus est, mysteriū est. Alius dixit cæcum curatum, dixit Matthæus, dixit Lucas, dixit Marcus, solus Ioānes quid ait? Tulit lutum, & liniuit oculos eius, & dixit ei, Vade in Siloam: & exurgēs, iuit & lauit, & venit videns. Cōsidera & tu oculos cordis tui. Videbas quæ corporalia sunt corporalibus oculis, sed quæ sacramentorū sunt cordis oculis adhuc videre non poteras. Ergo quādo dedisti nomen tuum, tulit lutum, & liniuit super oculos tuos. Quod significat vt peccatum tuum fatereris, vt conscientiā tuam cognosceres, vt pœnitentiā ageres delictorū, hoc est, sortem humanæ generationis agnosceres. Nam etiamsi cōfiteatur peccatum qui venit ad baptismū, tamen hoc ipso implet cōfessionem omnium peccatorū quod baptizari petit vt iustificetur, hoc est, vt à culpa ad gratiā transeat. Nolite otiosum putare. Sunt quidā, scio certò aliquē fuisse qui diceret cum illi diceremus, In hac ętate magis baptizari debes: Dicebat ille, Quare baptizer? Non habeo peccatū. Nunquid peccatū contraxi? Hic lutū non habuit quod ei Christus non lauerat, hoc est, nō ei aperuerat oculos. Nullus enim homo sine peccato. Ergo agnoscit se hominē qui confugit ad baptismū Christi. Itaque & tibi imposuit lutū, hoc est, verecundiā, prudentiam, considerationem fragilitatis tuæ: & tibi dixit, Vade in Siloam. Quid est Siloas? Quod interpretatur, inqt, missus. Hoc est vade ad illum fontē, in quo Christus redemit omniū errores. Isti, lauasti, venisti ad altare, videre cœpisti quæ antè nō videras: hoc est, per fontē Domini & per prædicationē Dominicæ passionis aperti sunt oculi tui: q antè videbaris corde exęcatus, cœpisti sacramenta videre.

Ioan. 9.

A

B

Aperit cælum, & renouat animam. In tractatu de Helia & ieiunio.

Cap. 22. Tom. IIII.

Ioannes in pœnitentia baptizabat, & omnis Iudæa cōueniebat. Christus baptizat in Spiritu, Christus gratiā dispensat, & cū fastidio cōuenitur. Typū baptismatis demōstrauit Helias, qui cælū aperuit, quod fuit clausum tribus annis & sex mēsibus. Quantò maiora munera veritatis sunt? Aperuit itaque cælum non pluuia descendens, sed ascēdens gratia. Nemo enim nisi per aquā & spiritū ascēdit in regnum cælorū. Clauserat cælū hominibus perfidia, sed aperuit fides. Patebat & antehac cælū hominibus. Denique Henoch raptus ad cælū est. Iterū clausum est, sed aperuit Heljas, qui raptus est curru igneo. Et vos potestis ascēdere, si sacramēti gratiam cōsequamini. Quousque delectationes? Quousque comessationes? Instat iudicij dies, dū differs gratiā, mors appropinquat. Quis dicat nunc, Mihi vacat, occupatus sum, non mihi demonstres lumen, nolo tam citò me redimas, non mihi adhuc opus est regnū cæleste? Nónne hoc dicit qui excusat baptizari? Ad quantam gratiā vocaris ò homo, purgaris & non exureris, sanaris & non doles, reformaris & non dissolueris, ictum mortis non recipis & resurgis: & adhuc dissimulas, adhuc expectas vt viuas seculo, postea te reseruas Deo?

C

D

Propterea apparet baptizatos non debere peccare. In commentario super epistolam ad Romanos, cap. vj.

Tom. V.

An ignoratis fratres, inquit Apostolus, quia quicūq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Hoc dicit, vt sciamus baptizatos iam nos non debere peccare, quia cum baptizamur, cōmorimur Christo, hoc est in morte eius baptizamur. Illic enim omnia peccata nostra moriuntur, vt innouati deposita morte resurgere videamur ad vitā, vt quomodo Christus mortuus peccato resurrexit, ita & nos per baptismum spem resurrectionis habeamus. Baptismū itaque mors peccati est, vt alia sequatur natiuitas, quæ corporis manente compagine hominem mente innouat, sepulta omnium malorum actuum vetustate.

Probat alia ratione, quia mortis habet similitudinem. Ibidem subdens.

Consepulti ergo sumus illi per baptismū in mortē, vt queādmodū surrexit Christus à mortuis per gloriā Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Hæc dicēs etiā istud significat quod primū est, quia Christus corpus suum excitauit à mortuis. Ipse enim virtus est Dei Patris, sicut dicit, Soluite templum hoc, & ego tribus diebus excitabo illud. Hoc autē dicebat, inquit, de templo corporis sui, & quia resurrexit in nouam vitam, quæ iam mori nesciat. Noua autem dicitur, quia à Christo data est, quæ est disciplina Christiana. Nos autem baptizati consepulti sumus Christo, vt de cætero hanc vitam sequamur, in qua Christus resurrexit. Itaque baptismū pignus est resurrectionis & imago, vt in præceptis Christi manētes, ad præterita denuò non reuoluamur. Qui enim moritur, iam non peccat. Mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur, vt sicut aqua sordes corporis abluit, ita & per baptismū ab omni peccato specialiter purgatos nos & innouatos credamus, vt quod incorporale est, inuisibiliter abluatur.

Ioan. 2.

Addit aliam rationem, quia gerit typum vitæ nouæ.

Si enim cōplātati facti sunt similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Dicit tunc nos feliciter posse resurgere, si similitudini mortis eius fuerimus cōplantati, id est, si in baptismo omnia vitia deponētes, in nouam vitam translati, de cætero non peccemus, per quod simul & resurrectionis illius similes erimus. Quæ similitudo mortis, similem præstabit resurrectionem, sicut Ioannes Apostolus memorat dicens, Scimus quia cum apparuerit, similes illi erimus: hoc est immortalem & gloriosum resurgere. Nec enim hoc erit similitudo, vt nihil distet: quia similis erit in corporis gloria, non in diuinitatis natura.

Adiungit aliam rationem, quia efficit quandam crucifixionem.

Hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati. Multa innectit & iterat, vt baptizatos doceat iam non debere peccare, maximè ne ad idololatriam reuertantur, quod grauissimum crimen, & caput totius erroris est, ne perdant gratiam acceptam à Deo per Christum. Hominem ergo veterem, actus præteritos dicit: quia sicut nouus homo per fidem purámque vitam dicitur, ita & vetus homo per diffidentiam & malos actus. Hos ergo actus crucifixos dicit, id est, mortuos, vt corpus destruatur peccati, quod est cuncta crimina. Omnia enim peccata simul corpus appellat, quod destrui dicit per bonam vitam, & fidem catholicam.

Aliter tamē dicit idē in epistola ad Vercellēsem ecclesiā.

Lib. 10. Epistu. Epist. 82. Tom. III.

Hoc enim scitote, quòd omnis impudicus, aut immundus, aut auarus, quod est idololatra, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. De baptizatis vtique dictum liquet. Ipsi enim accipiunt hæreditatem qui baptizantur in morte Christi, & consepeliuntur cum ipso, vt tamen resurgant. Ideo hæredes Dei, cohæredes Christi. Sunt hæredes Dei, quia transcribitur in eos gratia Dei: cohæredes Christi, quia renouantur in vitam Christi. Hæres quoque Christi, quia datur illis per mortem ipsius tanquā testatoris hæreditas. Isti igitur magis sibi debent attendere qui habent quod possint amittere, quàm qui non habent. Isti maiore agere custodia, isti cauere vitiorum illecebras, erroris incitamenta, quæ maximè cibo potúque oriuntur. Denique sedit populus manducare & bibere, & sur

rexerunt ludere.

Non extat. *Et in sermone quodam de lxx. qui incipit, Redimite vos dum spatium habetis.*

Nemo vestrũ charissimi securus sit quia baptizatus est: quia sicut nõ omnes qui in stadio currunt accipiunt brauiũ, id est, munus, sed ille qui prius currendo ad metã peruenit: ita nõ omnes qui habent fidẽ saluantur, sed illi tantũ qui in bono quod inchoauerunt, opere perseuerãt. Et sicut ille qui aduersus alterũ pugnat ab omnibus se abstinet: ita & vos ab omnibus vitiis abstinere debetis, vt diabolũ vestrũ persequutorẽ superare possitis.

Tom. IIII. *Vnde concludit libro super Beati immaculati, litera xviij. versu v. quòd post baptismum est sanctius viuendum.*

Plaudat Iudæus, quia sitienti illi vndã saxa vomuerunt. Mihi de corpore Dei fons fluxit æternus. Meas amaritudines bibit Christus, vt mihi suę donaret gratiæ suauitatem. Dicit ergo populus Christianus. Iuuenis sum ego & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus. Bene hoc dicit qui iustificauit Deum baptismatis sacramẽtis. Qui enim baptizatur, iustificat Deum: quia peccata propria confitetur, & à Domino sperat suorum delictorum indulgentiam. Iustificauit Dauid, qui ait, Psal. 50. Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Non iustificauerunt Pharisæi, qui baptizari Ioannis baptismo noluerunt, vt in Euangelio legisti. Nec solum iustificare satis est, sed etiam non obliuisci iustificationum Dei, id est, vt intemerata gratiæ spiritualis dona custodiat, & sacræ remissionis munera illibata atque inoffensa conseruet.

Ibidem infra versu vij.

Quòd enim Christus mortuus est peccato, mortuus semel: quòd autem viuit, Deo viuit. Audi quid dixerit hodie Apostolus? Peccato, inquit, mortuus est semel. Semel tibi peccatori mortuus est Christus. Noli iterum peccare post baptismum. Omnibus in commune semel mortuus est, & singulis semel moritur, non frequenter. † Aliàs, iam. Peccatum es ò homo, ideo † peccatum fecit Christum suum omnipotens Pater. Hominem fecit qui peccata nostra portaret. Mihi ergo peccato mortuus est Dominus Iesus, vt nos in illo essemus iustitia Dei. Mihi est mortuus, vt mihi resurgeret. Semel est mortuus, semel resurrexit. Et tu cum illo mortuus cum illo consepultus, cum illo in baptismate resuscitatus, caue ne cum mortuus fueris semel, moriaris iterum. Iam non peccato morieris, sed veniæ, ne cum resurrexeris moriaris secundò. Christus enim surgens ex mortuis iam non moritur, mors in eum iam non dominabitur. Ergo mors dominata est in eum. Vtique qui dixit, Non dominabitur: ostendit esse dominatam. Noli tantum amittere beneficium ò homo. Propter te Christus dominationi mortis se subdidit, vt te iugo dominationis exueret. Ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret vitæ æternæ libertatem.

A baptismo si peccatur, pœnitentia est remedium. Eodem lib. litera v. versu vij.

Sicut Christus maledictum factus est vt nostra delicta deleret, homo factus est vt leuaret hominis infirmitates, ita opprobriũ factus est, vt omniũ auferret opprobria. Non vno tempore, non semel abstulit opprobria, aufert quotidie: peccatũ incidimus, non vnũ, sed multa: cooperti sumus opprobrio & confusione. Venimus ad baptismũ, dilutũ est omne peccatũ, & cũ peccato opprobriũ. Abstulit opprobriũ meum Iesus opprobrio suo, quia crucifixus est mihi, qa quicũq; sumus baptizati in Christo, in morte ipsius baptizati sumus. Nõ habeo quod auferri petã, sed si post baptismũ incidi in opprobriũ, debeo agere pœnitẽtiã vt dicã, Aufer à me opprobriũ meũ. Si nõ agã pœnitẽtiã, quomodo dicam, Aufer à me opprobriũ meũ: cùm hoc ipsum peccatũ opprobriũ sit, quia nõ ago pœnitentiã? Si autẽ pœnitentiã vt oportet ago, rectè aufertur opprobrium meum.

A *Valet fides pro baptismo, & dicitur baptismus flaminis. In tractatu de obitu Valentiani.* Tom. III.

Quis autem me consolabitur, à quo alij petunt cõsolationis officium? Impleuit me amaritudine, inebriauit me felle: Ventrem meũ doleo, vt Prophetico vtar eloquio quoniam quem in Euangelio eram geniturus amisi, sed ille non amisit gratiam quam poposcit.

Require supra, de hoc capi. Ambrosius.

BARBARVS. *Qui sunt barbari. In commentario super epistolam ad Romanos ca. primo: super illud Græcis ac Barbaris, &c.* Tom. V.

Græcos enim gentiles posuit, sed eos qui Romani dicũtur siue natione, seu adoptione. Barbaros verò eos, qui Romani non sunt quorum genus aduersum est, & non sunt gentiles. Græci & Barbari Paulo qui.

Inter Barbaros videtur esse distinctio: quia illi deteriores, qui sunt minus humani, siue crudeliores. Vnde super primam epistolã ad Col. super illud, Vbi non est Græcus Super cap. 3. Tom. V.
B *& Iudæus, circuncisio & præputiũ, Barbarus & Scyta.*

Barbarum à Scyta segregauit, sicut liberum à seruo: non vtiq; in Christo, in quo omnes vnũ sunt: sed in morum feritate, & in gentis immanitate. Peiores enim hos Barbaris intelligi voluit antequã credãt, cũ Græcorũ libri iustitiã eorũ prædicẽt, quã duce natura sequebãtur. In tantũ magnum apud eos peccatum furti habebatur quòd Græci magna cũ industria, inquit, & doctrina iustitiæ semitas inuestigarunt, hos naturaliter apprehendisse collaudant. Sed quomodo degenerãt omnia, postea magis vituperabiles esse cœperũt, quàm fuerant antè laudabiles. Postquã enim mulieres eorum lege viri vti cœperunt, quas Amazonas primitus asserũt appellatas, totã Asiam cõtra naturã subiicientes, sic cõtigit, vt & viri canum more rabidi efficerẽtur, immanes, syluestres, inculti plus quàm Barbari, in tãtum immutati, vt carne humana vescenda imbuerẽtur. Quid mirũ, cũ & ipsi Romani longè alij fuerint, quàm nunc sunt?

C *Apud barbaros virgines habentur, sed non eo fine quo apud Christianos. lib. j. de sancta virginitate, require infra cap. Virginitas & virgo.*

BASIS. *Per basim timor Domini intelligit. Libro super Beati immaculati, litera v. versu vj.* Tom. IIII.

Basis quædam verbi est timor sanctus. Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, & tunc maiorem habet gratiam cum in basi statua fuerit collocata, standíque accipit firmitatem: ita verbum vel ratio Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, hoc est, in pectore timentis Deum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres & auferant illud de incuriosi & dissimulantis affectu. Sed etiã verbo Dei timor ipse aptari ad vtilitatem & constabiliri videtur, vt non sit alienus scientiæ, sicut basis accepta statua non est aliena gratiæ. Timor ergo verbi est locus, sicut, In pace locus eius. Timor quidem statio verbi, verbum timoris est disciplina. Plenus enim disciplinæ timor non nutat ad lapsum. Et quia basim verbi timorem diximus, ne quid
D alienum à scripturis posuisse nos quisquam putet, accipiat lectum de Dei verbo in Canticis canticorum: Crura eius columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas: Significans columnas esse Ecclesiæ Apostolos, qui fundati sunt in timore sancto. Cantic. 5.

Et ibidem infra.

Et vide tanquam basim auream esse sanctorum timorem. Lege Isaiam: Vide quantis subiecerit timorem, vt faceret irreprehensibilem & bonum timorem. Spiritus, inquit, sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atq; virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus sancti timoris. Quãtis timorẽ subiecit, vt haberet quod sequi possit? Informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. Tollet imori Domini sta: & est irrationabilis & insipiens timor vnus ex illis. Versu eod.

Et infra.

Prouerb. 2. Nec otiosum est in Prouerbiis, Tūc intelliges timorē Domini. Quid est tunc? Cum sapientiam inuocaueris, & prudentiæ dederis vocem tuam, & si quæsieris eam vt pecuniam, & vt thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini. Et ideo tanquam super basim bonam mauid dixit, Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. Plena disciplinæ oratio, per quam docemur quemadmodum debeamus orare vnusquisque. Sermo doctrina est deprecandi.

Cap. 10. Tom IIII. BEATITVDO ET BEATVS. *Beatitudo perfecta in quibus consistere videatur. Lib. ij. de Abraham.*

Perfecta enim beatitudo ex tribus istis videtur subsistere, corporis atque animę, & accidētibus bonis, quę Græci φύσ[illegible] dixerunt, vt sit corporis castimonia patiētia vel temperantia, sic animæ prudentia atque iustitia.

Tom. IIII. *Libro primo de Iacob & vita beata, cap. vij.*

Est beata vita in hominibus, sed in iis scilicet in quibus fuit perfecta vita. Perfecta aūt vita nō sensibilis ista, sed illa rationalis secundū tractationē rationis & mentis viuacitatem, in quo non est portio hominis, sed perfectio, quę non tam in conditione hominis est, quàm in operatione. Ea enim beatū facit. Huic igitur viro quid est bonum, nisi ipse sibi quod habet? Et adest ei hoc bonum, & causa ei erit futurorum bonorum. De hoc bono

Prouerb. 5. dixit Salomon, Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorū tuorum fontibus. Superfluant tibi aquæ de tuo fonte, in tuas autem plateas discurrant. Sint tibi soli cōstitutæ, & nemo alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius. Vtere igitur interno bono tuo. Testimonium autem boni huius maximū, quoniam qui habet, alia nō requirit. Quid enim requirat, qui inferiora despicit? Præstantissimo autē inhæreat, sicut scriptū est, Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur tibi.

Cap. 6. *Vnde exteriora mala non tollūt hominis beatitudinem, sed potius augent. Eodem libro.*

Vita beata iis aduersis secularium molestiarum atq; passionum corporaliū non minuitur, sed magis probatur. Adde vel quod patrimonij damna nō sentit, vel necessitudinum forti mente abscondit dispendia, absorbet dolorē. Adde quia nescit naufragia, qui semper in portu tranquillitatis est. Quid illud quòd labor tibi communis cum omni est creatura, quia propter te mundus ipse seruitutē tolerat corruptionis, quia cū sanctis tibi laboris huius & expectationis cōe cōsortium est? Sol occasum suū recognoscit, Luna defectū, errorem stellarū lumina, dū totius corporis nostri expectatur redēptio.

Et in eodem libro, infra.

Cap. 7. Nescit igitur perfectus incommoda huius corporis, aut aduersa huius mundi, neq; sentit, qui alienum ab huiusmodi metu, ne occidant, animū gerit. Non enim vita perfectior, si iis careat, definitur, sed si ista contemnat. Nam si ita definiretur, vt ea esset beata vita, quæ ab huiusmodi casibus expers vacuáque reperiri posset, vtique his accedentibus non posset beatus aliquis definiri. Ea igitur sequestrata sunt, & hoc solùm in æstimatione beatæ vitæ est requisitum, vt non aliis, sed in possessione veri & boni eius definitio teneretur, quoniam quod habet despuit, cætera nec requirit.

Cap. 1. Tom. I. *Sed in quo propriè beatitudo consistat, secundum Philosophos & Theologos, diffusè disputando pertractat. Libro secundo de officiis.*

Expressiùs scriptura vitā æternam appellauit eā quę sit beata: vt non hominū opinionibus ęstimanda relin-

Cap. 2. queretur, sed diuino iudicio cōmitteretur. Itaq; philosophi vitā beatam, alij in non dolendo posuerunt, vt

Philosophorum sensa de vita beata. Hieronymus. Alij in rerū sciētia, vt Herillus, qui audiēs ab Aristotele & Theophrasto mirabiliter laudatā esse

Herilli. rerum sciētiam, solā eam quasi summū bonum posuit,

Epicuri. cum illi eā quasi bonū, non quasi solum bonū laudauerint. Alij voluptatem dixerūt, vt Epicurus. Alij vt Cali-

A pho, & post eū Diodorus, ita interpretati sunt, vt alter ad voluptatē, alter ad vacuitatē doloris, cōsortiū honestatis adiungeret, q̄ sine ea nō posit esse beata vita. Zenon Stoicus, solū & summum bonū quod honestū est. Aristoteles autem & Theophrastus & cæteri Peripatetici in virtute quidem, hoc est honestate vitam beatam esse, sed cōpleri eius beatitudinem corporis egregiis voluptatibus atq; bonis externis asseruerūt. Scriptura autem diuina vitā æternam in cognitione posuit diuinitatis, & fructu bonæ operationis. Deniq; vtriusq; affectionis Euangelicum suppetit testimonium. Nam & de scientia ita dixit Dominus Iesus. Hęc est autē vita ęterna, vt cognoscāt te solū verum Deū, & quem misisti Iesum Christū. Et de operibus ita respōdit, Omnis qui reliquerit domū, vel fratres, aut sorores, aut matrem, aut filios, aut agros propter nomen meū, centuplū accipiet, & vitam æternā possidebit. Sed ne æstimetur hoc recēs

Caliphonis. Diodori. Zenonis. Aristotelis. Theophrasti. Ioan. 17. Matth. 19.

B esse, & prius tractatū à Philosophis, quàm in Euāgelio prædicatū: anteriores Euangelio Philosophi, id est, Aristoteles, Theophrastus, vel Zenō atq; Hieronymus, sed posteriores Prophetis, accipiant quàm longè antè quā Philosophorum nomen audiretur, per os sancti Dauid vtrunq; apertè videatur expressum. Scriptū est enim, Beatus quem tu erudieris Dn̄e, & de lege tua docueris eum. Habemus & alibi, Beatus vir qui timet Dominū, in mādatis eius cupiet nimis. Docuimus de cognitione, cuius præmiū æternitatis fructū esse memorauit, adiiciens Propheta, quæ sint in domo huius timentis Deū, vel eruditi in lege, & cupientis in mādatis diuinis. Gloria, inquit, & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculū seculi. De operibus quoq;, in eodē psalmo subiunxit, vitæ æternæ suppetere præmium viro iusto. Denique ait, Beatus vir qui miseretur & cōmodat, disponit sermones suos in iudicio, quia in seculum non cōmouebitur. In memoria æterna erit iustus.

Psal. 9. Psal. 111.

C *Et infra.* Cap. eodem.

Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Habet ergo vitā æternā fides, quia fundamentū est bonū. Habēt & bona facta, quia vir iustus & sermonibus & rebus probatur. Nam si exercitatus sit in sermonibus, & desidiosus in operibus, prudentiā suam factis repellit: & grauius est scire quid facias, nec fecisse quod faciendum cognoueris. Contrà quoq; strenuum esse in operibus, affectu infidū, ita est ac si vitioso fundamento pulchra culminū velis eleuare fastigia. Quo plus extruxeris, plus corruit: quia sine munimento fidei, bona opera non possunt manere. Infida statio in portu nauem perforat, & arenosum solum citò decidit, nec potest impositæ ædificationis sustinere onera. Ibi ergo plenitudo præmij, vbi virtutum perfectio, & quædam in factis atque dictis æqualitas est sobrietatis.

Non autem beatitudo consistit in scientia solùm, sed etiā in virtute. Ibidem cap. iij.

D Et quoniam rerū scientia explosa est, vel quasi inanis secūdū philosophię disputationes superfluas, vel quasi semiperfecta sententia, cōsideremus quā enodem de eo scriptura diuina absoluat sententiā, de quo tam multiplices & multiplicatas atq; cōfusas videmus quęstiones esse philosophiæ. Nihil enim bonū scriptura nisi quod honestū asserit, virtutémq; in omni rerū statu beatā iudicat, quæ neque augeatur bonis corporis vel externis, neq; minuatur aduersis. nihilq; beatū, nisi quod à peccato alienum sit, plenum innocentię, repletum gratię Dei. Scriptū est enim, Beatus vir qui non abiit in cōsilio impiorū, & in via peccatorū non stetit, & in cathedra pestilentiæ nō sedit: Sed in lege Domini fuit volūtas eius. Et alibi, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Innocentia igitur & scientia beatum faciunt. Bonæ quoque operationis mercedem esse beatitudinem vitæ æternę, superius aduertimus.

Psalmo 1. Psal. 118.

Et quia non in exterioribus bonis est. Ideo exteriora ma-

mala eam minimè tollunt. Ibidem.

Restat vt spreto patrocinio voluptatis, aut doloris metu (quorum alterum quasi infractum & molliculũ, alterum euiratum & infirmum despuitur) in ipsis doloribus vitam beatam eminere demonstrem. Quod facilè doceri potest, cum legerimus, Beati estis cum vobis maledicent & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos propter iustitiam: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælo: Sic enim persequuti sunt & Prophetas qui erãt ante vos. Et alibi, Qui vult venire post me, tollat crucem suam & sequatur me. Est ergo beatitudo & in doloribus, quos plena suauitatis virtus comprimit, & coërcet ipsa sibi domesticis opibus abundans, vel ad conscientiam, vel ad gratiam. — Mat.5. Mat.10. Cap.4.

Subdit ibidem quòd in periculis & doloribus ipsa beatitudo esse possit. — Cap.4.

Neque parum beatus Moses, cum Ægyptiorum vallatus populis & mari clausus, per fluctus sibi & populo patrum pedestrem viam piis meritis inuenisset. Quãdo autem fortior, quàm tum cũ extremis circunuentus periculis non desperabat salutem, sed exigebat triumphum? Quid Aaron? Quando beatiorem se credidit, quàm tunc quando medius stetit inter viuos ac mortuos, & obiectu sui statuit mortem, ne ad viuorum trãsiret agmina à cadaueribus mortuorum? Quid de puero Daniele loquar, qui tam sapiens erat, vt inter leones fame exasperatos, nulla bestialis sæuitiæ frangeretur formidine: ita alienus à metu, vt posset epulari, nec vereretur ne ad pastum exemplo sui feras prouocaret? Est ergo & in dolore virtus, quæ sibi bonæ suauitatem exhibeat consciẽtiæ: & ideo indicio est, quod nõ minuat dolor virtutis voluptatem. Sicut ergo nulla virtuti decessio beatitudinis per dolorẽ, ita etiã nulla accessio per voluptatẽ corporis aut cõmodorũ gratia. De quibus Apostolus ait, Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christũ detrimenta esse. Et addidit, Propter quẽ omnia damna duxi, & æstimo vt stercora, vt Christũ lucrifaciã. Deniq; Moses credidit damnũ suũ thesauros esse Ægyptiorũ, & opprobrium dominicæ crucis pertulit: nec tunc diues cum abundaret pecunia nec postea pauper cũ egeret alimento, nisi fortè tũc alicui minus beatus videtur fuisse, cũ in deserto quotidiana alimonia sibi & populo suo deforet. Sed quod summi boni ac beatitudinis nemo negare audeat, manna ei, hoc est panis Angelorum ministrabatur è cælo, carnes quoq; quotidiana pluuia totius plebis epulis redundabat. Heliæ quoque sancto panis ad victum deerat, si quæreretur, sed nõ videbatur deesse, quia non quærebatur. Nũquid ideo minus beatus, quia erat pauper sibi? Minimè: Imò eò magis beatus, qui à Deo diues. Aliis enim esse quàm sibi diuitẽ præstat, vt iste erat, qui tempore famis cibũ à vidua petebat, largiturus vt hydria farinæ per triennium & sex menses non deficeret, & per quotidianos vsus olei vas viduæ inopi sufficeret ac ministraret. Meritò illic volebat Petrus esse vbi istos videbat. Meritò in monte cum Christo in gloria apparuerunt, quia & ipse pauper factus est cum diues esset. Nullum ergo adminiculum præstant diuitiæ ad vitam beatam. Quod euidenter Dominus demonstrauit in Euangelio dicẽs, Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuriunt & sitiunt iustitiam quia saturabuntur. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Itaque paupertatem, famem, dolorem, quæ putantur mala, nõ solùm impedimento non esse ad vitam beatam, sed etiã adiumento euidentissimè pronuntiatum est. Sed illa quæ videntur bona, diuitias, satietatem, lætitiam, expertem doloris, detrimẽto esse ad fructum beatitudinis dominico declaratũ iudicio liquet, cum dicatur: Væ vobis diuitibus, qui habetis cõsolationẽ vestrã. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Et illis qui rident, quia — Philip.3. Luc.6. Ca.5.

A lugebunt.

Concludit quòd in virtute consistit animi, & in spe æternæ vitæ. Ibidem. — Cap.eodem.

Sic ergo non solùm adminiculo non sunt ad beatam vitam corporis externa bona, sed etiam dispendio sunt. Inde enim beatus Nabuthe etiã cũ lapidaretur à diuite, quia pauper & infirmus aduersus opes regias solo erat affectu & religione diues, vt pecunia regali non commutaret paternæ vineæ hæreditatem, eóque perfectus, quia sanguine proprio defenderet iura maiorũ suorũ. Inde quoque miser Achab, etiã suo iudicio, quia pauperem necari fecerat, vt eius possideret vineã. Certum est solũ & summũ bonũ virtutẽ esse, eámque abundare solam ad vitæ fructũ beatæ, nec externis aut corporis bonis, sed virtute sola vitã præstari beatam, per quam vita æterna acquiritur. Vita enim beata fructus præsentium, vita autem æterna spes futurorum est.

Vnde contra contrarium opinantes de ipsa beatitudine, B *ibidem disputat.* — Cap.eod.

Sunt tamen qui in hoc corpore tam infirmo, tam fragili, impossibilem beatam vitam putent, in quo necesse est angi, dolere, deplorare, ægrescere: quasi verò ego in corporis exultatione dicam vitam beatam cõsistere, & nõ in altitudine sapientiæ, suauitate cõscientiæ, virtutis sublimitate. Non enim in passione esse, sed victorem esse passionis beatum est, nec frangi temporalis motu doloris metuẽtem accidere hæc quæ grauia ad vim doloris ferũtur, cæcitatẽ, exiliũ, famẽ, stuprum filiæ, amissionem liberorum. Quis neget beatum Isaac, qui non videbat in senectute, & beatitudines suis benedictionibus conferebat? An non beatus Iacob, qui profugus patria domo, mercenarius pastor exilium sustinuit, filiæ pudicitiam ingemuit esse temeratam, famem pertulit? Non ergo beati quorum fide Deus accepit testimonium, cum dicitur Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob? Misera est seruitus, sed non miser Ioseph, imò pla-C nè beatus, cum dominæ libidines in seruitute positus coërceret. Quid de sancto Dauid loquar, qui trium filiorum deplorauit obitum, & quod durius iis, incestum filiæ? Quomodo non beatus, de cuius successione beatitudinis author exortus est, qui plurimos fecit beatos? Beati enim qui non viderunt & crediderunt, fuerunt & ipsi in sensu infirmitatis, sed eualuerunt de infirmitate fortes. Quid laboriosius autem sancto Iob, vel in domorum incendio, vel in filiorum decem interitu momentaneo, vel doloribus corporis? Nunquid minus beatus, quàm si illa non pertulisset, in quibus magis probatus est? Esto tamen, fuisse in illis aliquid acerbitatis, quẽ virtus animi non abscondit dolorem? Neque enim profundum mare negauerim, quia vadosa sunt litora. Neque cęlum lucidum, quia interdum obtexitur nubibus, neque terram fœcundam, quia aliquibus locis ieiuna glarea est: aut lætas segetes, quia intermixtam solent habere sterilem auenam. Similiter puta, beatæ messem D conscientiæ interpolari aliquo acerbo dolore. Nónne totius manipulis vitæ beatæ si quid forte aduersi accidit atque amaritudinis, tanquam sterilis auena absconditur: aut tanquam lolij amaritudo frumenti suauitate obducitur? — Ioan.20.

Tota ratio huius quæstionis de ipsa beatitudine stat in hoc quia non est in exterioribus bonis. Lib.1. eiusdem. — Cap.12.

Secundum Iob discimus non falli Deum doctorẽ sapientiæ & disciplinæ, sed esse veritatis iudicem. Et ideo non secundum forensem abũdantiã ęstimandã beatitudinem singulorum, sed secundum interiorem conscientiam, quæ innocentiũ, & flagitiosorum merita discernit, vera atque incorrupta pœnarum præmiorúmque arbitra: moritur innocẽs in potestate simplicitatis suæ, in abundãtia propriæ voluntatis, sicut adipe repletam animam gerens. At verò peccator quamuis foris abundet, & deliciis affluat, odoribus fragret, in amaritudine

A dine animæ vitam exigit, & vltimum diem claudit, nihil eorum quæ epulatus fuerat referens, boni nihil secū auferens, nisi pretia scelerum suorum. Hæc recogitans nega si potes diuini esse iudicij remunerationem. Ille suo affectu beatus, hic miser. Ille suo iudicio absolutus, hic reus. Ille in exitu lætus, hic mœrens. Cui absolui potest, qui nec sibi innocēs est? Dicite inquit, mihi, vbi est protectio tabernaculorū eius? Signū enim eius nō inuenietur. Vita etenim facinorosi vt sōniū. Aperuit oculos, trāsiuit requies eius, euanuit delectatio, licet ipsa quæ videtur etiā dū viuūt impiorum requies in inferno sit. Viuentes enim in inferna descendunt. Vides conuiuiū peccatoris, interroga eius conscientiam. Nónne grauius fœtet omnibus sepulchris? Intueris lætitiā eius, & salubritatē miraris corporis, filiorū atq; opum abūdātiam. Introspice vlcera & vibices animæ eius, & cordis mœstitudinē. Nam de operibus quid loquar, cū legeris, B Quia in abundantia est vita eius, cùm scias quia etsi tibi videatur diues, sibi pauper sit, & tuum iudicium suo refellat? De multitudine quoq; filiorū, & de indolentia quid loquar, cum se ipse lugeat, & sine hærede futurum iudicet, cum imitatores sui successores suos esse nolit? Nulla enim hæreditas peccatoris. Ergo ipsius ipse sibi pœna est. Iustus autē ipse sibi gloria. Et vtrique aut bonorum aut malorum operū merces ex se ipso soluitur.

Cap.15. *Et non est in hac præsenti vita, sed in futura vita ipsa beatitudo. Ibidem infra.*

Cur peccatores abundēt opibus & diuitiis, epulentur iugiter, sine mœrore, sine luctu, iusti autem egeant, & afficiantur aut coniugum amissione, aut liberorum. Quibus satisfacere debuit illa Euangelica parabola, quòd diues bysso & purpura induebatur, & epulas copiosas exhibebat quotidie, pauper autem plenus vlcerum de mensa eius colligebat reliquias. Post obitum verò vtriusque pauper erat in sinu Abrahæ requiē habēs, C diues in suppliciis. Nónne euidens est meritorū aut prēmia aut supplicia post mortem manere? Et rectè, quia in certamine labor est, post certamen aliis victoria, aliis ignominia. Nunquid prius quàm cursus conficiatur, palma cuiquam datur, aut defertur corona? Meritò 2.Timot.4. Paulus inquit, Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Quid reliquum est? Reposita est mihi corona iustitię, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solùm autē mihi, sed etiā iis qui diligunt aduentum eius. In illa, inquit, die reddet, nō hìc. Hìc in laboribus, in periculis, in naufragiis, quasi athleta bonus decertabat: quia sciebat quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū. Ergo nō potest quis prēmiū accipere, nisi qui legitimè certauerit. Nec est gloriosa victoria, nisi vbi fuerint laboriosa certamina. Nónne iniustus est, qúi antè dat præ- Cap.16. miumquā certamē fuerit absolutū. Ideóq; Dominus in Euāgelio ait, Beati pauperes spiritu quoniā ipsorū est D regnū cælorū. Non dicit, Beati diuites, sed pauperes. Inde incipit beatitudo iudicio diuino, vbi ærumna æstimatur humano. Beati qui esuriunt, quia ipsi satu- Matth.5. rabuntur. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati misericordes, quoniā ipsorum miserebitur Deus. Beati mundo corde, quoniā ipsi Deum videbunt. Beati qui persequutionem patiūtur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis, cū vos maledicent & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos propter iustitiam: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra magna est in cælis. Futuram non præsentem, in cælo non in terra, mercedem posuit esse reddendam. Quid alibi poscis, quod alibi debetur? Quid præpropere coronam exigis, antè quàm vincas? Quid detergere puluererem, quid requiescere cupis? Quid epulari gestis, antè quàm stadium soluatur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in stemmate sunt, & tu iam otium petis.

Et subdit ibidem respondens ad Romanos in contrariū. Cap.16.

Sed forte dicas, Cur impij lætantur? Cur luxuriantur? Cur etiam ipsi non mecum laborant? Quoniam qui non subscripserint ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis. Qui in stadium non descenderint, non se perfundunt oleo, non obliniunt puluere. Quos manet gloria, ex spectat iniuria. Vnguentati spectare solent, non decertare, nō solem, æstus, imbrem puluerémque perpeti. Dicant ergo ipsis & athletæ. Venite nobiscum & laborate. Sed respondebunt spectatores: Nos hìc interim de vobis iudicamus, vos autem sine nobis coronæ (si viceritis) gloriam vendicabitis. Isti igitur qui in deliciis, qui in luxuria, rapinis, quæstibus, honoribus, studia posuerunt sua, spectatores sunt magis quàm præliatores. Habent lucrum laboris, fructum virtutis non habent. Fouent otium, astutia & improbitate aggerant diuitiarum aceruos, sed exoluent (seram licet) nequitiæ suæ pœnam. Horum requies in inferno, tua vero in cælo. Horum domus in sepulchro, tua in Paradiso. Vnde pulchrè vigilare eos in tumulo Iob dixit, quia soporem quietis habere non possunt, quem ille dormiuit qui resurrexit. Noli igitur vt paruulus sapere: vt paruulus loqui, vt paruulus cogitare, vt paruulus vendicare ea quæ sunt posterioris ætatis. Perfectorum est corona. Expecta vt veniat quod perfectum est, quando non per speciem in ænigmate, sed facie ad faciem formam ipsam redopertæ veritatis cognoscere. Tunc qua causa ille diues fuerit, qui erat improbus & raptor alieni, qua causa potens alius, qua causa ille abundauerit liberis, ille fultus honoribus, reuelabitur.

Describit etiam ipsum beatum. Libro secundo de Iacob & vita beata. Cap.1. Tom.IIII.

Sed nimis ad inferiora propero, & vtilia transcurro, cum priùs definiendum sit quid sit beatus. Scriptum est enim, Beatus vir qui non abiit in consilio im- Psalm.1. piorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Hoc scriptura signante, eum beatum esse, qui se à perfidorum consortio temperauerit. (Ea est enim impietas authorem vitæ & parentem quēdam salutis non recognoscere) vel in peccato non manserit, vel in luxuria, atque lasciuia perseuerauerit. Ipsum quoque in lege Domini die ac nocte meditantem, fore tanquam lignum quod dabit fructum in tempore suo. Superiora merita sunt præmiorum, hoc meritorū præmiū. Quid horū quæ ad meritū beatitudinis spectant defuit sancto Iacob, qui tantum abfuit ab impiorum consortiis, vt ex eo fidelis populus nomen acceperit, Israël dictus, eò quòd Deum mentis internæ oculis intueretur, peccati abstinens, à luxuriæ omnis ebrietate sobrius, vt dura laborum absorbuerit, otij secura neglexerit? Nónne pulchrè & verè de hoc dictum est, quòd & fructum dabit in tempore suo: de quo scriptum est, Ecce odor filij mei tanquam odor agri pleni?

Eiusdem conditiones seu proprietates, ponit ibidem infra. Cap.5.

Magnus vir & verè beatus, qui nihil suū potuit amittere, nihil alienū habere, hoc est, nihil minus habere, nihil superfluū. Itaque ille perfectus est, cui nihil deest: iustus, cui nihil superest. Hoc enim est iustitiæ tenere mēsurā. Quāta virtus, cuius societas lucrum dabat, non irrogabat dispēdiū? Hoc est perfectum esse, adhærētibus sibi cōmodi plurimum dare, nihil afferre incommodi.

Propterea per exēpla dicit sanctos etiam in omni aduersitate fuisse beatos. Ibidem infra. Cap.9.

Neget quis beatum Iacob in ipso mortis supremo, qui diuina fundebat oracula: Neget beatum Ioseph in carcere, vbi sapientię spiritu, interpretabatur somniorū quæ audierat veritatē, & futurorū seriē reuelabat: Neget beatū Isaiā, cū medius secaretur: Hieremiam, cum mergeretur: Danielem sanctum, cū inter leones staret

intrepidus,& prandium ei raptus ab Angelo Propheta deferret. Non vtique ideo beatus, quia alienum prandebat prandium, sed quia meritis suis impasta leonum ora claudebat. Quis autem non beatã dixerit matrem Machabæorum, quæ septem filiorum funeribus, octauam se addidit ad laudem cælestis triumphi?

Tom.IIII. *In tractatu autem super primum Psal. versu primo, dicit nihil maius potuisse homini cõferri, quã ipsa beatitudo.*

Beatus, inquit, vir qui non abiit in consilio impiorum. Quàm aptum, quàm opportunum principium. Nanque vt ij qui agonis aliquam solennitatem receperint exhibendam, proponere solent præmium, iactare coronæ nobilitatem, quo certaturi studio maiore conueniant, nisúq; propensiore decertent, ita Dominus noster Iesus regni cælestis gloriam, perpetuæ quietis gratiam, vitæ æternæ beatitudinem, ad virtutis humanæ incentiua proposuit. Imperator quoque cum progreditur ad bellum, donatiuum militi, & promotiones dignitatum numeris militaribus pollicetur, vt spes cõmodi furetur laborẽ, & metum abscõdat periculi. B Velut præco igitur magni imperatoris sanctus Dauid, hortatur milites, athletas vocat, præmium exprimit dicẽs, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. A præmio cœpit, vt pondus futuri certaminis eleuaret. Mercedem præmisit, vt vnusquisque præsentium rerum solicitudines ac labores corde transiliens, ad emerendam beatitudinem futurorum auida festinatione cõtenderet. Beatus, inquit, vir. Quid plus potuit homini donari, quàm quo nihil amplius potuit Deo Apostolica authoritate deferri? Beatus enim, & solus potens, & rex regum & Dominus dominantium Deus dictus est. Beatitudinis tamen non supergreditur potestatem. Donauit nobis appellationis eius cõmune cõsortium: quæ digna æstimata est honore diuino.

Addit quòd hæc viris & mulieribus competit.

Consideremus nunc qua ratione, beatus vir dixerit, & non magis, beati homines: cum vterq; sexus vocetur ad gratiam. C Nunquid à consortio beatitudinis excludit mulieres, quia virum solum beatum nuncupauit? Absit. Quia nec à consortio creaturæ exclusit Deus fœminas quia prius virum condidit. Dixit enim Deus. Faciamus, hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem nostram. Et fecit, inquit, Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum, masculum & fœminam fecit eos. In homine signatur vterq;, in viro sexus exprimitur. Sed quemadmodũ cũ homo dicitur, vterque comprehenditur: ita cum vir nominatur, & mulier cuius vir ille sit intelligitur. Denique hęc vocabitur, inquit, mulier, quę de viro suo sumpta est. Accedit illud, quoniam quorum natura eadem, eorum operationes vtique non possunt esse discretæ: & quorum opus æquale est, eorum vtique æqualis & merces. Virum igitur scriptura dicendo, consortem copulæ non prætermisit: quia & hominem dicendo, consortem non tacuit naturæ. D Itaque quemadmodum illic hominem factum legimus, & cum sit vna natura, tamen principalem sexum prius creatum negare non possumus: ita & hìc cum legimus virum, de principali portione sexum quoque supparẽ recognoscimus. Paria igitur studia virtutis quia par prærogatiua est creaturæ.

Eccl.11. *Adiungit quod solus bonus dicitur beatus.*

Beatus statim nõ est qui nõ est impius aut peccator, propter incerta exitus. Nõ enim otiosè scriptũ est, Ante mortẽ ne laudaueris aliquẽ. Ergo dum in hac vita quisquã est, nõ potest definita prædicatione laudari, cũ patere possit adhuc errori. Ille autem qui vitam sine offensione concluserit beati appellatione censetur, quia vtitur consortio beatorum. Sed fortè dicas, Qua ratione ergo alibi dixit, Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem? Non enim dixit beatum qui intellexerit, sed eum qui intelligit: quoniam qui bonum operantur, in

A ipso opere & quo probentur inueniunt, remunerationem sui in ipso opere consequentes. Siquidem beatæ fructus est conscientiæ, bonum factum. Qui autem à malo temperant: non si semel aut bis declinauerint culpam, statim beati: sed si potuerint culpæ contagium per omne vitæ suæ tempus euadere. Nunc illud occurrit, cur beatum dicere maluerit, non eum qui pietatis aliquo sit functus officio, sed eum qui ab impiorũ consilio temperauerit. Videtur enim magis laudandus, qui virtutis munus impleuerit, quàm qui peccatum euaserit. Siquidẽ nec bos nec equus nec lapis in peccato esse consueuerunt, aut sedere in cathedra pestilentiæ. Sed illa beatitudinis non habent fructum, quæ virtutis non habent sensum. Nam quomodo perueniũt ad legis prẽmium, quæ non habent sequendæ legis affectum? De rationabilibus ergo propositam sententiam video, hoc est de nobis. Nobis autem initiũ bonorũ abstinẽtia peccatorũ est: quoniã legimus, Declina à malo & fac bonũ. Psal.36.

Infra subdit ibidem quòd nullus malus est beatus.

Beatus, inquit, vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilẽtiæ nõ sedit. Possumus dicere tres esse species peccatorũ, quas hìc putamus expressas, cogitationis, operationis, permãsionis: beatúmque eũ significari, qui & nõ cogitauerit quod malũ est. Nam quomodo potest beatus esse qui suis cogitationibus accusantibus die iudicij reuincẽdus est? Etiãsi hominẽ fefellit, testẽ refugit, accusatorem euasit: se tamen accusatorem vitare nõ poterit, quem maximè debet timere & confitentem reum. Beatus ergo est, qui & nõ cogitauerit quod malum est, & non operatus fuerit peccatum: quia interdum & sine cogitatione delinquimus. Ex multiloquio enim non effugimus peccatum: etsi non perseuerauerit in peccato. Proverb.10. Vel sic. Qui & non cogitauerit quod fuit erroris, vel in ea cogitatione non steterit: vel certè non perseuerauerit in iis cogitationibus, quas plenas errroris aduertit. Sed hæc vtrum rectè cõueniant, qui legerit æstimabit. Nam qui semel malè cogitauit, nec stare in eo debuit, nec perseuerare. Sed etsi non perseuerauit, beatus esse non potuit, quia stetit in eo quod improbè cogitauit. Etsi non stetit, tamen in eo ipso quod cogitauit malè, vtrum habeat beatitudinis fructum, clementer aliquem quærere debet interpretem. Postremò quia nemo potest dicere mundum se habere cor: esto vt veniabilis cogitatio sit: nunquid veniabilis operatio peccatorum? Postremò si veniabilis statio, nunquid etiam plena beatitudinis, eò quòd nõ perseuerat in crimine? Deinde qui non cogitauit quæ improba sunt, quomodo in peccato stare potuit, aut perseuerare? vt beatus sit qui tria hæc iure seruauerit.

Subdit ibidem de bonis

Est certè ordo diuisus. Primũ est enim, vt nõ perseuerauerit in peccato: secũdũ, vt nõ steterit in eo, tertiũ, vt nõ cogitauerit quod esset erroris. Qui enim non perseuerauit, potuit tamen stare. Qui non stetit, potuit cogitare. Qui autem nec cogitauit, vere beatus est. Vnde alteram quoque traditionem non prætermittendam putaui, quo tres gradus recto ordine factos asseramus: qui beatus vult esse, non abeat in consilio impiorum, hoc est, in eorum cogitationibus non ambulet. Deinde non stet in via peccatorum. Tertiò, non sedeat in cathedra pestilentiæ. Ad Ecclesiam factus es Christianus, vel tu qui ad gratiã tendis: abstine ab impiorũ consiliis vt possis dicere, Ne perdas cũ impiis Deus animã meã, & cũ viris sanguinum vitã meã. Nec cogites quę sunt impia. Quæ sunt illa, nisi quæ in Dei excogitãtur iniuriã? Pietas enim prima in Deũ, secunda in parẽtes. Et quidẽ inimicus inserit freqũeter diuersa mentibus nostris: & ideo cautè Propheta cogitationes magis quã infusiones improuisas putauit ad crimẽ tenẽdas. Abstinuisti ergo ab impiorũ cõsiliis? Rectè: nõ tamẽ statim beatus. Caue

Caue etiam ne in via peccatorum steteris. Quanto examine scripturæ diuinæ verba ponuntur. Etenim quia omnes sub peccato sumus, non à te exigit quod vltra naturam est, vt peccatum non facias: quia nec vnius diei infans sine peccato: sed vt non maneas in peccato quadam statione diuturna. Nam omnes impij sunt: ideo reuocaris ab omnibus cogitationibus & cõiurationibus impiorũ. Sed omnes peccatores, ideo admoneris vt desinas peccare. Fuerit adolescentioris lapsus ætatis: debet eum maturitatis emendare processus. Ergo in grauiora non abeas, in leuioribus non stes.

Suprà. *Et subdit.*

Si autem in peccato non steteris, nec sic beatus. Adhuc habes quo carere debeas. Multæ sunt illecebræ: multi à virtute deflexus. Grauia sunt irritamenta voluptatis: grauis fames auaritiæ: cupiditas potestatum: honoris ambitio: quæ velut veneno mentes hominũ, & quadam animas pestilenti vitiorum tabe cõtaminant. Hæc est cathedra pestilentiæ, super quam sederunt Scribæ & Pharisæi, qui imponunt hominibus onera grauia: ipsi autem digito nolunt ea mouere.

Matth 23.

Cap. 13. Tom. V. *De beatitudinibus euangelicis loquitur, Libro quinto super Lucam.*

Quatuor beatitudines tantùm sanctus Lucas Dominicas posuit: Octo sanctus Matthæus. Sed in istis octo illæ quatuor sunt, & in istis quatuor illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus est cardinales: Ille in illis octo mysticum numerũ reserauit. Pro octaua enim multi scribuntur psalmi, & mandatum accipis, octo illis partẽ dare fortasse benedictionibus. Sicut enim spei nostrę octaua perfectio est, ita octaua summa virtutum est. Sed prius quæ sunt ampliora videamus. Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cælorum. Primam benedictionẽ hanc vterque Euãgelista posuit. Ordine enim prima est, & parens quædã generatióque virtutũ, quia qui contempserit secularia, ipse merebitur sempiterna. Nec quisquã potest meritum regni cælestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus, emergendi non habet facultatẽ. Secũda benedictio, Beati, inquit, mites. Tertia: Beati qui lugent. Quarta: Beati qui esuriunt. Quinta: Beati misericordes. Sexta: Beati mundo corde. Septima: Beati pacifici. Et bene septima, quoniam eo die ab omnibus mundi operibus requieuit Deus. Dies enim quietis & pacis est. Octaua: Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam.

Cap. eod. *Infra subdit ibidem exponendo illud, Beati pauperes spiritu.*

Beati, inquit, pauperes spiritu, non omnes beati pauperes. Paupertas enim media est: possunt & boni & mali esse pauperes. Nisi fortè ille intelligendus pauper beatus, quem propheta descripsit dicens, Quia melior pauper iustus quàm diues mendax. Beatus pauper qui clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Pauper à crimine, pauper à vitiis, pauper in quo mundi princeps nihil inuenit. Pauper illius æmulus pauperis, qui cũ diues esset, propter nos pauper factus est. Vnde beatus Matthæus aperuit dicens, Beati pauperes spiritu. Pauper enim spiritu, non inflatur, non extollitur mente carnis suæ.

Prouerb. 19.

Cap. eod. *Addit de secunda quæ est, Beati mites.*

Primò ergo ista benedictio est, cũ deposuero omne peccatum, & eruero omnem malitiam, & simplicitate contentus fuero, inops malorũ, superest vt mores meos temperem. Quid enim mihi prodest carere secularibus nisi fuero mitis & mansuetus? Nam qui sequitur viam rectam, sequitur vtique illum qui ait, Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Depone ergo quæ improba sunt, egeto vitiis secundum bonam paupertatẽ. Mitiga affectum tuum vt non irascaris: aut certè iratus ne peccaueris, iuxta quod scriptum est. Irascimini & nolite peccare. Præclarum est enim motum temperare consilio, nec minoris virtutis docetur coërcere iracundiam, indignationem compescere, quàm omnino non irasci, cùm plerũq; illud lentius, hoc fortius æstimetur.

Matth. 11.

Cap. eod. *Subdit de tertia, quæ est, Beati qui lugent.*

Cum hoc feceris, memento quòd peccator es, & lugeto peccata tua, lugeto delicta tua. Et bene tertia benedictio est peccata deflentis: quia Trinitas est quæ peccata condonat. Ablue igitur te lachrymis tuis, laua fletibus. Si tu ipse te fleueris, alius te non flebit. Nam si Saül defleuisset peccata sua, Samuel nõ fleuisset. Habet vnusquisque quos fleat mortuos suos. Mortui sumus quando peccamus, quando implemur ossibus mortuorum. Mortuus est sermo malus qui exiit ex ore, exiit enim de sepulchro malo. Sepulchrum autem est patens guttur eorum. Ideo dicit Apostolus, Imitatores mei estote. Vult nos delictorum meminisse nostrorum. Paulus nõ habebat quod lugeret, ex quo in Christum credidit, & tamen priora defleuit dicens, Quia non sum dignus vocari Apostolus, quia persequutus sum Ecclesiam Dei. Ille igitur peccator ante fidem: nos verò adhuc peccamus post fidem. Qui peccator est, defleat se, & arguat se, vt fiat iustus. Iustus enim accusator est sui.

Psalm. 5. 1. Corinth. 3. 1. Corinth. 15.

Cap. eod. *Annectit de quarta, quæ est, Beati qui esuriunt iustitiã.*

Ordinem igitur persequemur: quia scriptum est, Ordinate in me charitatem. Deposui peccatum, temperaui mores, delicta defleui. Esurire incipio & sitire iustitiam. Æger enim cum in graui morbo est non esurit, quia ægritudinis dolor famem excludit. Sed quæ ista fames iustitiæ? Qui sunt isti panes quos esurit iustus? Ne forte panes illi, de quibus dictum est, Iuuenis fui & senui, & nõ vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Qui esurit, vtique virium quærit augmentum. Quod autem maius virtutis incrementum quàm norma iustitiæ?

Cap. eod. *Subnectit de quinta, quæ est, Beati misericordes.*

Post hæc inquit, misericordes beati. Iustitiam enim sequitur misericordia. Vnde dictum est, Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.

Psal. 111.

Cap. eod. *Adiungit de sexta, quæ est, Beati mundo corde.*

Sed etiam qui misericordiam defert, misericordiam amittit, nisi mundo corde misereatur. Nam si iactantiam quærat, nullus est fructus. Emunda igitur interiora tuæ mentis, & si diligenter pectoris tui secreta mundaueris, compatere iis qui impugnantur, & intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxilium tuorum quærant.

Cap. eod. *Subdit de septima, quæ est, Beati pacifici.*

Sed nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne dissensiones contentionésque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus, pacem aliis quæras. Quomodo enim potes aliorum corda mundare nisi tuum antè mundaueris?

Cap. eod. *Addit de octaua, quæ est, Beati qui persequutionem patiuntur.*

Profuisti igitur aliis, tulisti auxilium pluribus, festina, contende ad finem. Multi cum essent exitus vitæ vnus Domino competebat. Nam quod erat natum secũdum carnem, secundum carnem oportebat mori. Elegit passionẽ, vt moreretur pro nobis: & tu dic de omnibus quæ retribuit tibi Dominus, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo: hoc est, passionem. Vnde etiam illis qui ad dexteram vel ad sinistram sedere cupiebant, ait, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Vsque ad finem te ducit, vsque ad martyrium prosequitur, & constituit beatitudinẽ palmam.

Cap. eod. *Ibidem epilogando concludit.*

Vide igitur ordinem. Oportet te pauperem spiritu fieri. Humilitas enim spiritus, diuitiæ virtutũ sunt. Nisi pauper fueris, mitis esse non poteris. Qui mitis est, potest lugere præsentia: qui inferiora luget, potest desiderare meliora: qui superiora quærit, inferiora deuitat, vt

& ipse

& ipse à superioribus adiuuetur: qui miseretur, cor suum mundat. Quid est enim mũdare animum, nisi sordem mentis abolere? Eleemosyna enim à morte liberat. Patientia verò perfectio est charitatis. Qui autem patitur persequutiones, in vltimo certamine constitutus, probatur: vt cum legitime certauerit, coronetur. Hos quidam gradus volunt esse virtutum, per quos ab vltimis ad superiora posimus ascendere.

Et addit de præmiis ipsarum beatitudinum.

Denique sicut incrementa virtutum, ita etiam incrementa sunt præmiorum. Plus est enim Dei esse filium, quàm posidere terram & consolationem mereri. Sed quia & primum præmium regnum cælorum est, & vltimum præmium regnum cælorum est, nunquid æquale præmium insipientibus atque perfectis est? Ne forte mysticè docemur, quia est primum regnum cælorum, illud Apostolicum: Dissolui, & cum Christo esse? Habes primum regnum, quando sancti rapiuntur in nubibus obuiam Christo in aëra. Multi enim dormientium surgent, isti in vitã æternam, illi in opprobrium. Primum ergo regnum cælorum sanctis propositum est in absolutione corporis: secundum regnum cælorum, est post resurrectionem esse cum Christo. Cum fueris in regno cælorum, tunc processus est mansionum: & si vnum regnum, diuersa tamen merita sunt in regno cælorũ. Post resurrectionem terram tuam incipies posidere ablutus à morte. Ille enim cui dicitur, Terra es, & in terram ibis: non posidet terram suam. Non enim potest possessor esse, qui non capit fructum suum. Absolutus igitur per Dominicam crucem, si tamen intra iugum Domini fueris inuentus, cõsolationem in ipsa possessione reperies. Consolationem sequitur delectatio: delectationem diuina miseratio. Quem enim Dominus miseratur, & vocat. Qui vocatur, videt vocantem: qui autem Dominum viderit, in ius diuinæ generationis assumitur: Tunc demum quasi Dei filius, cælestis regni diuitiis delectatur. Ille igitur incipit, hic repletur. Nam & intra hoc seculum multi in imperio Romano sunt, sed maiorem imperij gratiam, qui propiores imperatori sunt, consequuntur.

Cap.39. *Vltimò beatitudines secundum Lucam exponendo, comparat supradictis secundum Matthæum.*

Nunc dicamus quemadmodum in quatuor benedictionibus sanctus Lucas benedictiones octo sancti Matthæi sit complexus. Et quidem scimus virtutes quatuor esse cardinales, temperantiam, iustitiam, prudentiam, fortitudinem. Qui pauper est spiritu, auarus non est. Qui flet, non superbit, sed mitis est & pacatus. Qui luget, humiliatur. Qui iustus est, non negat quod scit ad vsum omnibus communiter datum. Qui miseretur, largitur de suo. Qui suum donat, non quærit alienum, nec dolum proximo struit. Connexę igitur sibi sunt concatenatæq; virtutes, vt qui vnam habet, plures habere videatur. Et sanctis vna competit virtus, sed eius quæ fuerit vberior, vberius est præmium. Quanta hospitalitas in Abraham, quanta humilitas, quanta sanctitas, vt fratris filium ab hoste seruaret: & quanta abstinentia, vt nihil de præda quæreret? Sed quia fide præstitit, fidei præ cæteris meruit principatum. Ergo vnicuique plura præmia, quia plurima incentiua virtutum. Sed quod in aliquo merito copiosius, hoc etiam in præmio redundantius. Beati ergo pauperes spiritu. Habes temperantiam, quæ à peccato abstinet, seculum calcat, illecebrosa non quærit. Beati qui esuriunt & sitiunt. Qui enim esurit, esurienti compatitur: compatiendo largitur: largiendo fit iustus: quia iustitia eius manet in æternum. Vnde in Matthæo, sitim & famem intelligimus spiritalem, qua cibus iustitiæ desideratur aut potus: quæ virtus quasi materia quædam virtutum est, vt iustus æqualem se inferioribus præstet, dolum excludat, veritatem requirat. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Habes prudentiam, cuius est flere occidua, & ea quæ æterna sunt quærere: Lugere secularia, quæ seipsa compugnent: Deum pacis inquirere, qui stulta mundi elegit, vt confundat sapientes: & qui ea quæ nõ sunt destruat, vt quæ sunt posit adipisci. Beati eritis cum vos oderint homines. Habes fortitudinem, sed eam quę odium non meretur ex crimine, sed persequutionem patiatur ex fide. Sic enim ad pasionis peruenitur coronã, si gratiam hominum negligas, diuinam sequaris. Denique vt scias consummationem esse fortitudinis pasionem, secundum hæc inquit, faciebant Prophetis patres eorum: quia Prophetas Iudæi vsque ad mortem corporis persequuti sunt. Est etiam fortitudinis iram vincere, indignationem cohibere, ac per hoc fortitudo animum iuxta corpúsque confirmat. Nec perturbari sinit timore aliquo vel dolore, quibus velut prauis interpretationibus plerunque percellimur. Ergo temperantia cordis habet animíque munditiam, iustitia misericordiam, prudentia pacem, mansuetudinem fortitudo.

BELLVM. *Fortitudo bellica aliquando laudabilis est: qualis in sanctis patribus fuit. Libro primo de officiis.* Cap.35. Tom.I.

Sed bellicarum rerum studium à nostro officio iam alienum videtur, quia animi magis quàm corporis officio intendimus, nec ad arma iam spectat vsus noster, sed ad pacis negotia. Maiores autem nostri, vt Iesu Naue, Hierobaal, Samson, Dauid summam quoque rebus bellicis retulere gloriam. Est itaque fortitudo velut excelsior cæteris, sed nunquam incomitata virtus. Non enim seipsam committit sibi, alioquin fortitudo sine iustitia iniquitatis materia est. Quò enim validior est, eò promptior vt inferiorem opprimat, cùm in ipsis rebus bellicis iusta bella, an iniusta sint, spectandum putetur. Nunquam Dauid nisi lacessitus bellum intulit. Itaque prudentiam fortitudinis comitem habuit in prælio. Nam & aduersus Goliam immani mole corporis virũ singulari certamine dimicaturus, arma quibus oneraretur respuit. Virtus enim suis lacertis magis quàm alienis integumentis nititur. Deinde eminus quò grauius feriret, ictu lapidis hostem peremit. Postea nunquam nisi consulto Domino bellum adorsus est. Ideo in omnibus victor præliis, vsque ad summam senectutem manu promptus, bello aduersum Titanas suscepto, ferocibus bellator miscebatur agminibus, gloriæ cupidus, incuriosus salutis.

Infra subdit ibidem, exempla sanctorum patrum in re bellica. Cap.40.

Sed fortè aliquos belli defixos gloria tenet, vt putent solam esse prælialem fortitudinem, & ideo ad ista me deflexisse, quia illa nostris deforet. Quam fortis Iesu Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cũ populis suis? Deinde cum aduersum Gabaonitas surgeret prælium, & vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis & fidei clamauit, Stet sol: Et stetit, dum hæc victoria consummaretur. Gedeon in trecentis viris de ingenti populo & acerbo hoste reuexit triumphum. Ionathas adolescens virtutẽ fecit in magno prę- lio. Quid de Machabæis loquar? Sed prius de populo dicam patrum, qui cum essent parati ad repugnandum pro templo Dei, & pro legitimis suis, dolo hostium die lacesiti sabbati, maluerũt vulneribus offerre nuda corpora quàm repugnare, ne violarent sabbatum. Itaque omnes læti se morti obtulerunt. Sed Machabæi considerantes quòd hoc exemplo gens omnis posset perire, sabbato etiam ipsi cum in bellum prouocarentur, vlti sunt innocentium necem fratrum suorum. Vnde postea stimulatus rex Antiochus, cum bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nicanorem, Gorgiã, ita cum Orientalibus suis & Assyriis astrictus est copiis, vt quadraginta octo millia in medio campi à tribus millibus prosternerentur. Virtutem ducis Iudæ Machabæi de vno eius

milite considerate. Nanque Eleazarus cùm superemi- A nentem cæteris elephantũ lorica vestitum regia aduerteret, arbitratus quòd in eo rex esset, cursu concito in mediũ legionis se proripuit: & abiecto clypeo vtraque manu interficiebat bestiam, atque intrauit sub eam, & subiecto gladio interemit eam. Itaque cadens bestia oppressit Eleazarum, atque ita mortuus. Quanta igitur virtus animi, primò vt mortem non timeret, deinde vt circunfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu vulneratæ molẽ bestiæ subiret ac sustineret, post infra ipsam succederet, quo pleniore feriret ictu, cuius ruina inclusus magis q̃ oppressus, suo est sepultus triumpho? Nec fefellit opinio virum, quamuis fefellerit regius habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes, inermem occupatum incursare non ausi, post casum ruentis bestiæ sic trepidauerunt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur. Denique rex Antiochus, qui cum centum viginti hominũ millibus armatus venerat, & cum triginta duobus elephantis, ita vt ad ortum solis per singulas bestias velut montes quidam armorum corusco tanquam lampadibus ardentibus refulgerẽt, vnius territus fortitudine, pacem rogaret. Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit: sed hæc triumphorum sint.

Cap.41. *Subdit ibidem exemplum bellicosi viri in casu mortis in ipso bello.*

Verùm quia fortitudo non solùm secundis rebus, sed etiam aduersis probatur, spectemus Iudæ Machabæi exitum. 1.Machab.9. Ipse enim post victum Nicanorem regis Demetrij ducem, securior aduersus viginti millia exercitus regis, cum nongentis viris bellum adorsus, volentibus his cedere, ne multitudine opprimerentur, gloriosam magis mortem, quàm turpem fugam suasit: Ne crimen, inquit, nostræ relinquamus gloriæ. Itaque commisso prælio, cum à primo ortu diei in vesperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validissimam manum aduertit hostiũ, aggressus, facilè auertit. Sed dum fugientes sequitur, à tergo vulneri locum præbuit: Ita 2.Machab.7. gloriosiorem triumphis mortem inuenit. Quid Ionatham fratrem eius attexam, qui cum parua manu aduersus exercitus regios pugnans, desertus à suis, & cũ duobus tantùm relictus, reparauit bellum, auertit hostem, fugitantes suos ad societatem reuocauit triumphi?

Cap.eodem. *Adiungit de martyribus exemplum.*

Habes fortitudinem bellicam, in qua non mediocris honesti ac decoris forma est, quòd mortem seruituti præferat ac turpitudini. Quid autem dicam de martyrum passionibus? Et ne longius euagemur, non minores de superbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triumphos, quàm parentes proprij. Siquidem illi armati, isti sine armis vicerũt. Stetit inuicta septẽ puerorum cohors, regijs cincta legionibus: defecerunt supplicia, cesserunt tortores, non defecerũt martyres. Alius corium capitis exutus, speciem mutauerat, virtutem auxerat. Alius linguam iussus amputandam promere, respondit: Nam solus Dominus audit loquentes, qui audiebat Mosen tacentem. Plus audit tacitas cogitationes suorum, quàm voces omnium. Linguæ flagellum times, flagellum sanguinis non times? Habet & sanguis vocem suam, qua clamat ad Deum, sicut clamauit in Abel. Quid de matre loquar, quæ spectabat læta filiorum quot funera tot trophæa, & morientium vocibus tanquã psallentium cantibus delectabatur, pulcherrimam ventris sui citharam in filiis cernens, & pietatis harmoniã omni lyræ numero dulciorẽ? Quid de bimulis loquar, qui ante palmam victoriæ acceperunt, quàm sensum naturæ?

Cap.13. *In bello iustitia seruanda est atque fides. Eodem libro.*

Quanta autẽ iustitia sit, ex hoc intelligi potest, quòd nec locis, nec personis, nec temporibus excipitur, quæ etiam hostibus, reseruatur: vt si constitutus sit cum hoste aut locus aut dies prelio, aduersus iustitiam putetur, aut loco præuenire, aut tempore. Interest enim vtrum aliquis pugna aliqua & conflictu graui capiatur, an superiore gratia, vel aliquo euentu. Siquidem vehementioribus hostibus & infidis, & iis qui amplius læserint, vehementior refertur vltio: vt de Madianitis, qui per mulieres suas plerosque peccare fecerant ex plebe Iudæorum, vnde & Dei in populum patrum iracundia effusa est. Et ideo factum est, vt nullum Moses victor superesse pateretur: Gabaonitas autem, qui fraude magis quàm bello tentauerant plebem patrum, non expugnaret Iesus, sed conditionis impositæ afficeret iniuria. Syros verò Helisæus quos obsidentes duxerat in ciuitatem momentaria cæcitate percussos, cum quò ingrederentur videre non possent, volenti regi Israël percutere non acquieuit, dicens: *4.Reg.6.* Non percuties, quos non B captiuasti in gladio & lancea tua: pone eis panem & aquam vt manducent & bibant, & remittantur, & eant ad dominum suum: vt humanitate prouocati gratiam repræsentarent. Denique postea in terram Israël venire piratæ Syriæ destiterunt. Si ergo etiam in bello iustitia valet, quantò magis in pace seruanda est? Et hanc gratiam Propheta iis detulit, qui ad eum corripiendum venerant. Sic enim legimus: quod in obsidione eius miserat rex Syriæ exercitum suum, cognito quòd Helisæus esset, qui consiliis & argumentationibus eius obuiaret omnibus. Quem videns exercitum Giezi seruus Prophetæ, de salutis periculo trepidare cœpit. Cui dixit Propheta, Noli timere, quia plures nobiscum sunt quàm cum illis. Et rogante Propheta vt aperirentur oculi seruo suo, aperti sunt. Vidit itaque Giezi totum montem equis repletum & curribus in circuitu Helisæi. Quibus descendentibus, ait Propheta: Percute C Deus cæcitate exercitum Syriæ. Quo impetrato, dixit ad Syros, Venite post me, & ducam vos ad hominem quem quæritis. Et viderunt Helisæum quem corripere cupiebant, & videntes tenere non poterant. Liquet igitur in bello etiam fidem & iustitiam seruare oportere, nec vllum decorum esse posse, si violetur fides. Denique etiam aduersarios molli veteres appellatione nominabant, vt peregrinos vocarent. *Hostes peregrini dicti.* Hostes enim peregrini ritu antiquo dicebãtur. Quod æquè etiam ipsum de nostris assumptum dicere possumus. Aduersarios enim suos Hebræi allophylos, hoc est, alienigenas, Latino appellabant vocabulo. Denique in libro Regnorum primo sic legimus: *1.Reg.4.* Et factum est in diebus illis, conuenerunt alienigenæ in pugnam ad Israël.

Tom.III. *In bello bellator ruit, nisi Deus adiuuerit. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris.*

Etenim quasi bonus athleta quæsiuit certamina, vt coronam inueniret: quam tamen non suis viribus, sed D Domini auxilio voluit sibi esse donatam. Non enim potuisset vincere, nisi eum qui certantes adiuuat, inuocasset. Miser homo congreditur vt vincat, & ipse in periculum ruit, nisi Domini nomen affuerit, nisi cum veretur orauerit dicens, O Domine libera animam meam.

Serm.ordi.86. Tom.III. *Vnde Deum timens hostes in bello timere nõ debet, quia omnia vincit. In sermone de Helisæo & tumultu belli, qui incipit vt sequitur.*

Sæpe dixisse me memini, quòd hostium tumultus bellicos timere minimè debeamus, nec quamlibet copiosam hostium multitudinem formidare, quoniam sicut ait Dominus, Maior est qui in nobis est, quàm qui in hoc mundo. Hoc est potentior est ad protegẽdos famulos suos Christus, quam diabolus ad instigandos inimicos. Quamuis enim idẽ diabolus colligat sibi turbas, & crudeli eas armet insania, tamen facilè destruuntur, quia melioribus populũ suum Saluator circundat auxiliis. Ait enim Propheta, *Psal.33.* Immittet Angelũ Dominus in

nus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Quòd si Angelus Domini timentes eum de periculis eripit, non potest timere barbarum qui timuerit Saluatorem: nec potest metuere hostis impetum, qui Christi præcepta seruauerit. Præcepta enim Christi arma sunt Christianis, & diuinus timor terrorem à nobis expellit hostilē. Arma autem hæc nostra sunt quibus nos Saluator instruxit, oratio, misericordia atque ieiunium. Ieiunium enim melius quàm murus tuetur: Misericordia facilius liberat quàm rapina: Oratio longius vulnerat quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proxime conspectum percutit aduersarium: oratio autem longe positum vulnerat inimicum. Sic nanque Helisæus Propheta cum eum vellet rex Syriæ captiuare, ac suæ subdere ditioni, multísque eum armatorum cinxisset agminibus, nō est territus: non turbatus: sed annuntianti puero ait, Noli timere: plus enim nobiscum sunt quàm cum illis. O fides sancti Prophetæ. Non timet aduersarios quos prospicit, quoniam scit Angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia cælestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt quàm cum illis. Mira res, plures è cælo defensores meretur sanctitas, quàm in terris oppugnatores adduxerit improbitas. Plures nobiscum sunt quàm cum illis. Videte beatitudinis meritum. Propheta nuntiat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quantò plus cernunt? Hic perspicit armatorum numerum, & ille non cernit defensionis indicium. Quanta enim diuina misericordia? Defertur hominibus beneficium, nec videtur auxilium: Periclitantes consequuntur & nesciunt. Hæc est pietas Saluatoris, vt interueniat saluti, ac non se prodat aspectu: sentiatur beneficiis, & non cernatur obtutibus. Vnde errat qui putat cum prosperè aliquid gesserit, propria fortitudine superasse. Scire etenim debet quòd aduersarij meritis magis quàm virtute vincuntur, & non tam virtute quàm sanctitate superantur, sicut sanctus Heliseus hostes suos non armis superabat, sed oratione vincebat. Nam cum idem ministro suo ad depellendum eius timorem plures adesse diceret defensores, nec metus ab illo posset auferri, tunc orauit ad Dominum dicens, Domine, aperi oculos eius vt videat: Et aperti sunt oculi eius, & vidit, & ecce mons totus plenus equitatu, & reliqua. Oratio autem Prophetæ aperuit oculos pueri. Non mirum, inquam, si nouos inserit oculos, qui noua promeretur auxilia. Aut cur non aciei producat obtutum, qui acies instruxerat Angelorum? Cur, inquam, non oratione sua hebetudinem pupillarum detegeret, qui meritis suis caliginem nubium penetrauit? Necessario ergo sanctus Heliseus hoc facto ministro formidoloso præstitit securitatem: cui iam refuderat claritatē, & remouerat cæcitatem visionis, geminóque eum remunerans beneficio, absoluit eius metum, absoluit obtutum, minus timere cœpit postquā plus videre promeruit. Nam & pacem pariter promeruit & visum. In montibus ergo cernuntur armati, apparet eos vere descendisse de cælo, quorum aduentus primum in montibus reperitur. Ipsa enim locorum proximitas hoc demonstrat, quòd descendentes de cælo non nisi iuga colliū sibi vicina calcauerint. Tunc igitur orauit Heliseus, & omnem hostilem exercitum cæcitate percussit. Non mirum si aduersariis intulit cæcitatem, qui famulo largitus est claritatem: & si hostibus aufert visum, qui ministro præstat aspectum. Vbi sunt qui dicūt, plus quàm preces sanctorum hominum arma posse? Ecce vera oratio Helisæi totum exercitū vulnerauit, & vnius Prophetę meritis omnis est hostium numerus captiuatus. Quæ cateruæ regum, quæ turba militum talem victoriā perpetrarūt, vt ita hostes prosternerēt, vt de illis nullus occūberet? Hæc est vera, hæc incrueta victoria, vbi sic aduersarius vincitur, vt devincētibus nemo lędatur.

Patet etiam in bello diuinum adesse auxilium. In tractatu super Psalmum xxxvj. Tom. IIII.

Framea peccatorum intret, inquit, in cor ipsorum, & arcus eorum confringatur. Vt quemadmodum reuertitur pax in Dei seruulos ab eis qui non receperint benedicentium pacem: ita etiam malitia peccatorum, qua iusto nocere conantur, in eorum perniciem reuertatur, quo suis telis & vulneribus trucidentur. Sæpe enim iacula in ipsos qui ea iecerint refunduntur. Quod etiam proximo accidit bello, cùm infideles & sacrilegi lacesserent in Domino confidentem aliquem, & regnū eius eripere contenderent, Ecclesiis Domini persequutionum sæua minitantes, vt subitò ventus oriretur, qui infidelibus excuteret scuta de manibus, ac tela omniū atque missilia in peccatoris exercitū retorqueret. Adhuc hostis deerat, & iam illi ventorum prælia ferre nō poterant, suísque spiculis sternebantur. Et quod peius est, non erant corporum grauiora vulnera illa, quàm mentium. Deficiebant enim corde, cum Deum aduersum se pugnare cognoscerent. Exierant itaque prouocantes, & de pharetra cordis sui aduersus populū Christianum venenata perfidiæ iacula proferebant: sed in caput eorum sua reuertebatur impietas. Denique ipsi inter se sua perfidia sunt soluti, paratásque fidelibus insidias Dominus dissipauit: vt non solùm piis nocere non possent, sed propriis auxiliis nudarentur, atque ad hostem sua arma transirent. Quantò melius non protulissent gladium de vagina: hoc est, impia nequaquam verba prompsissent? Nam si pro otioso sermone reddi turus est rationem vnusquisque, quantò magis verba sacrilegij grauibus suppliciis expiabit?

Bella mundi Christus per Apostolos deduxit ad pacem. In tractatu super Psalmum xlv. versu viij. quod require supra in cap. Apostolus. Propterea dicit libro de fide resurrectionis. Tom. III.

Tunc bellum conficitur, hostis fugatur, quando spiritus gratia concinit, & mentis industria.

De modo aciei ordinandæ in belli tempore. Libro de Noë & arca. Cap. 2. Tom. IIII.

Poëta dispositionem dimicaturi ita ordinauit exercitus, quòd inferiores in medio collocaret, quò magis hinc inde à fortioribus iuuarentur: & dimicationem vtriusque partis assumerent.

De ipsa verò acie in qua elephantes ordinantur, & de modo cum ipsis bellandi. Libro vj. Hexameron, require infra, cap. Elephas. Belli futuram stragem vultures prognosticari videntur. Lib. v. Hexameron. Cap. 24. Tom. IIII.

Interrogabo te: tu autem responde mihi. Vnde vultures mortem hominum signis quibusdam annuntiare cōsueuerunt, quo indicio docti atque instructi sunt, vt cum bellū lachrymabile inter se acies aduersæ instruāt, multo prædictæ volucres sequātur agmine, & eo significent, quòd multitudo hominum casura sit bello futura præda vulturibus?

In illo bello victi, ad desperationem non sunt inducendi. Vnde in Epistola secunda ad Syagrium post medium, pertractans historiam de filiis Ben-iamin occisis causa vxoris Leuitæ, quæ habetur Iudicum xx. dicit sic. Lib. 8. Epist. Epist. 65. Tom. III.

Arrepto serupeæ rupis munimento, partim loci ingenio & subsidio naturæ, partim desperatione victoribus victi terrori fuere. Nam secundæ res cautionis admonent, in aduersis vltio pro victoria habetur.

Vnde concludit in Epistola ad Seuerum Episcopum quietam esse vitam in regione à bellis remota. Lib. 7. Epistol. Epist. 57. Tom. III.

Remota vestri ora litoris, non solùm à periculis, sed etiam ab omni strepitu tranquillitatem infundit sensibus, & traducit animos à terribilibus & sæuis curarum æstibus ad honestam quietem, vt illud commune omnium specialiter vobis videatur congruere & conuenire quod ait Dauid de sancta Ecclesia, Ipse super maria fundauit eam, & super flumina pręparauit eam. Etenim Psal. 23.

liber animus à Barbarorum incursibus & præliorum acerbitatibus, vacat orationibus, inseruit Deo, curat ea quæ sunt Domini, fouet illa quæ pacis sunt & tranquillitatis. Nos autem obiecti barbaricis motibus & bellorum procellis in medio versamur omnium molestiarum freto, & pro his laboribus & periculis grauiora colligimus futuræ vitæ pericula. Vnde de nobis propheticum istud concinere videtur pro laboribus. Vidi tabernacula Æthiopum. Etenim in istius mundi tenebris, quibus obumbratur veritas futuræ perfectionis, quomodo non in tabernaculis Æthiopum tēdimus & habitamus cū habitantibus Madian? Qui propter tenebrosi operis conscientiam, diiudicari etiam ab homine mortali reformidant. Spiritualis enim diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur.

Cap.3. Tom.V. *Appropinquante mundi fine, crescunt bella temporalia & spiritualia. Lib.x. super Lucam, super illud Lucæ xxj. Cum audietis prælia & seditiones, &c.*

Verborum cælestium nulli magis quàm nos testes sumus, quos mundi finis inuenit. Quanta enim prælia, & quas opiniones accepimus præliorum? Huni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in Taifalos & Sarmatas insurrexerunt. Nos quoque Illyrico exules patria Gothorum exilia fecerunt, & nondum est finis. Quæ omnium fames, lues pariter boum atque hominum, cæterique pecoris, vt etiam nos, qui bellum non pertulimus, debellatis tamen pares nos fecerit pestilentia. Ergo quia in occasum seculi sumus, præcedunt ægritudines mundi. Ægritudo mundi est fames, ægritudo mundi est pestilentia, ægritudo mundi est persequutio. Sunt autem & alia bella, quæ vir sustinet Christianus, diuersarū quoque prælia cupiditatum studiorúmque conflictus. Multóque grauiores domestici hostes quàm extranei. Nunc auaritia stimulat, nunc accendit libido, nunc metus terret, nunc iracundia exagitat, nunc ambitio mouet, nunc terrere tentant spiritualia nequitiæ, quę sunt in cælestibus. Itaque quasi quibusdam vrgetur præliis, & quibusdam terræ motibus quatitur mobilis animi nutantis affectus. Sed fortior dicit, Si cōsistāt aduersus me castra, nō timebit cor meū. Si exurgat aduersum me præliū, in hoc ego sperabo. Stat in acie ferens hosti obuium pectus: etiamsi quis Golias exurgat immitis atq; præcelsus, timentibus tamen cæteris, exurgit humilis quasi Dauid, regis abiiciens arma terreni, humeris tela leuiora, & triplici sparto iaculum puræ confessionis intorquens, persequutoris vulnerat impudentiam: contemptor minarum, negligens potestatum, etiam idoneus in quo Christus loquatur. Alibi Christus, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patris. Non discordant ista sed cōgruunt. Quod vnus loquitur, tres loquuntur, quia vox vna est Trinitatis. Huic victori qui suo Goliam gladio peremerit, dum mortem pro Christo excipit, fugatis allophylis, occurrunt iuuenculæ, illæ scilicet, sicut aquilæ, dicentes, percussit Saül in millibus, Dauid in decem millibus. Quod indicio est, victores seculi principibus anteferri. Denique mortuis regibus in perpetuum martyres regno cælestis gratiæ honore succedunt.

Psal.26.

Cap.X. Tom.IIII. *De spirituali bello. In tractatu de Helia & ieiunio, in principio.*

Diuinum ad patres resultauit oraculum, vt cum egrederentur ad bellum tuba canerent, cuius sonitu Dominus reminisceretur populi sui, quo petitum conferret auxilium: plúsque misericordiæ suæ incentiua cognoscentes in diebus lætitiæ suæ, in neomeniis suis concinerent tubarum sono. Vnde & Dauid ait, Canite initio mensis tuba in die frequenti solennitatis vestræ. Veniet igitur nobis dies solennitatis, & iam ptopinquat. Canamus tuba, tanquam in prælium progredientes. Canamus tuba, vt annuntiemus solennitatis diem, simul nobis & certamen imminet, & victoria repromittitur. Victoria nostra crux Christi, trophæum nostrum

Psalmo 80.

A Pascha est Domini Iesu. Sed ille antè est præliatus, vt vinceret: non quòd ipse egeret certamine, sed vt nobis formam bellandi antè præscriberet, & postea daret gratiam triumphandi.

Vnde sumus in cōtinuo bello. Lib.ij. de Abrahā, cap.xj. Tom.IIII.

Diuersi ergo domini in seruitute nos volunt tenere, incessat diabolus, infestant angeli eius, passiones motúsque corporis velut domestici & intestini hostes inquietant. Foris pugnæ, intus timores: foris pugnæ, intus cupiditates. Aliena est enim interni corporis substantia puritati cordis, & ideo impugnat vel repugnat. Bellum ergo quotidianum est, & intra castra eadem graue prælium, donec Deus misericors diabolum atque eius ministros iudicet, passiones restinguat ac subiiciat menti sedulæ. Exquirat animas nostras de omnibus offensionis & periculi nostri authoribus, qui ait, Sanguinem animarum vestrarum exquiram de manibus omnium bestiarum. Et Ioannes vidit, & dixit: B Quia mors & infernus missi sunt in stagnum ignis. Apocalyp.

De bello cum passionibus. Eodem libro. Cap.6.

Rectè se vt hominem infelicem dixit Apostolus, qui tantum bellum intra se pateretur, quòd non possit restringere. Denique cum de vna portiuncula passionum, hoc est iracundia diceret Salomon: Melior est, inquit, sapiens viro forti: qui autem iracundiam continet, melior est quàm qui vrbem capit. Beatus igitur qui hoc bellum euaserit, & non aduena atque peregrinus est, sed ciuis sanctorum & domesticus Dei, quem in terris positum terrena nōn quatiunt.

De bello cum diabolo. In commentario super Epistolam ad Ephesios. capite sexto, require supra in capite Arma. De vtriusque spiritualis belli congressu. In Epistola tertia ad Irenæum, versus finem. Lib.3. Epist. Epist II. Tom.III.

Si sanctificaueris bellum pro deuotionis & fidei certamine, pro veritatis studio aduersus passionum illecebras, & sumpseris arma Dei aduersus spirituales C nequitias & astutiam diaboli, qui pertentat sensus nostros fraude ac dolo, quem mansuetus bellator facile proterit, qui non ferat iurgia, sed sicut decet seruum Domini, cum modestia fidem doceat, & eos qui aduersantur redarguat. De hoc dicit scriptura: Qui mansuetus est, bellator exurgat, & infirmus dicat, Omnia possum in eo qui me confortat. Hac fide fretus etiam qui infirmus est præualebit, & erit sancta anima eius, & stillabunt ei montes prophetici & apostolici dulcedinem, & colles fluent lac, qualis ille collis qui lactis potum Corinthiis dabat, & fluent ei aquæ de suis vasis, & de puteorum suorum fontibus. Vel de ventre eius aquæ viuæ, spiritales videlicet, quas fidelibus suis Spiritus sanctus ministrat.

De bello verò Christi cum antichristo. In commentario super primam Epistolam ad Tessalonicenses, capite quarto exponens illud, Hoc enim vobis dicimus in verbo Do- D *mini quia nos qui viuimus &c.* Tom.V.

Sensum Domini loqui se profitetur cum dicit: Hoc vobis dicimus in verbo Domini. Vt enim fidem spem & ratam gloriam resurrectionis sanctis promissæ demonstret, ordinem ipsum quomodo futura sit, exponit nutu iudicis Christi sancto Spiritu intimante: vt ipsa spe, qui charos suos præmiserunt, non doleant, addiscentes quia in aduentu Domini priores resurgent qui in Christo moriuntur. Ipse enim Christus Dominus voluntate Patris quasi primus Angelus Dei cum exercitu cælesti, sicut continetur in Apocalypsi Ioannis Apostoli, descendet de cælo ad gerendum bellum nomine Dei contra antichristum. Quo extincto, iussu eius resurgent mortui. Hoc est ergo in tuba Dei descendere, nomine Dei bellum gerere. Est enim, vt ipse dixit ad Iesum filium Naue, dux & princeps exercitus Domini, propter quod Archangelus dicitur. Cum autem in tuba Dei descendet, Deus est, quia vtrunque continent

scriptu

scripturæ, sicut in Exodo, quem Angelum in flamma apparuisse Mosi legimus, statim ipsum in subiectis esse Deum agnoscimus, id est Filium Dei, dicente eadē scriptura. Et accedens, inquit, Moses, auertit se: quia non potuit considerare in faciem Dei. Deus ergo est, quia Filius Dei verus est. Dux autem & princeps ideo, quia caput omnium est, quia per ipsum omnia. Resurgentibus ergo primis, qui in Christo mortui sunt, deinde nos qui viuimus rapiemur vna cum illis baiulis nubibus obuiā Christo in aëra, vt cum Domino omnes veniant ad prælium, & quos occiderat, videat viuos: quia sicut Domino famulatæ sunt nubes, ita & iis quos fratres suos dignatus est appellare. Et sic semper cum Domino erimus. In ipso enim raptu mors proueniet, & quasi per soporem, vt egressa anima in momento reddatur. Cum enim tollentur, morientur, vt peruenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiant animas, quia cum Deo mortui esse non possunt. Hac spe consolari inuicem iubet eos, qui ad hoc more gentili charorum suorum excessum putabant lugendum.

Exod 3.

Quod appropinquante mundi fine plura futura sunt. In sermone de tumultu bellico, in principio.

Ser. ord. 88. Tom. III.

Mouet fortasse vos fratres, quòd tumultus bellorum & incursiones præliorum fieri audiuimus asiduè, & cur nostris temporibus fiant, dilectionem vestram fortasse plus moueat. Sed hæc causa est, quia quantò magis proximi à mundi excidio, tantò magis regno sumus proximi Saluatoris. Ipse enim Dominus ait: In nouissimis diebus exurget gens cōtra gentem, & regnum aduersus regnum. Cum autem videritis bella, & terræmotus, & fames, scitote quoniam in proximo est regnū Dei. Ergo vicinitas ista bellorum, vicinum magis nobis Christum esse demonstrat. Atque ideo venientē aduersarium timere non debeo: quia per hęc signa venire potius intelligo Saluatorem. Quamuis enim iste metū incutiat temporalem, ille tamen deserit sempiternum. Potens est autem idē Dominus, vt & hostilem à nobis repellat pauorem, & suam nobis præsentiam largiatur. Per hos igitur bellorum tumultus, mundi quoddam significatur excidium. Futurum enim iudicium Dei, hęc inquietudo præcedit. Est autem quoddam commonitionis indicium Dei, videre quod metuis, vt posis intelligere plus superesse quod metuas. Dum enim cauti sumus ad ea quæ cernimus, cautiores ad illa efficimur quæ speramus.

Luc. 21.

Signū consummationis seculi pium non debere moueri.

Et addit quod ex ipsis actibus bellicis instruimur quomodo spiritualiter in prælio esse debemus.

Vir autē sapiēs his actibus terrenis instruitur quemadmodum futurum seculi debeat declinare iudicium. Dum enim perspicit in hac cōmuni perturbatione priores viros tuitiones mœnibus præparare, ipse admonetur quemadmodum in futura euersione mundi defensionem Christianis præparet animabus. Cernimus armatæ ciuitatis portas, debemus etiā prius in nobis portas armare iustitiæ. Sunt enim portæ iustitiæ, de quibus sanctus Propheta dixit: Aperite mihi portas iustitiæ, & reliqua. Tunc autē ciuitatis porta munita esse poterit, si prius in nobis portæ iustitiæ muniantur. Cæterùm nihil prodest muros munire propugnaculis, & Deū prouocare peccatis. Illa enim constituitur ferro, saxis & sudibus: hæc armatur misericordia, innocentia & castitate. Illa telorum multitudine custoditur: hęc orationum frequētia defendatur. Ad plenam tuitionem vrbiū portas principum solent signa præcedere: animarū autem nostrarū portas signum Saluatoris anticipet. Ergo fratres, propter futurū iudiciū armis nos cælestibus muniamus. Accingamur lorica fidei, salutis galea protegamur, verbo Dei velut spiritali gladio defendamus. Qui enim his armis instructus fuerit, nec præsentē turbationem metuit, nec futurum iudicium pertimescit.

Munitiões corporales munimenta spiritualium.

Et addit de Adam exemplum.

A Siquidem sanctus Dauid hac deuotione protectus, Goliam illum fortisimū armatū & inermis occiderit, & virum bellicosum sub munitionibus vndique circūseptum sola fidei virtute prostrauerit. Cū enim sanctus Dauid non operiretur galea, nō præcingeretur clypeo, nō lancea vteretur, occidit illum nō telo ferreo, sed gladio spiritali. Quamuis enim inermis oculis hominū videretur, satis tamē erat gratia Diuinitatis armatus. Verū ipse spiritalis gladius nō fuit gladius. Non enim gladio Golias, sed lapide prostratus occubuit. Legimus in scripturis lapidis vocabulo Christum figuraliter designari, sicut ait Propheta: Lapidē quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Igitur cum lapide Golias percutitur, Christi virtute prosternitur. Et in qua parte tandem corporis percutitur? In fronte, scilicet. Gentilis enim & sacrilegus homo ibi percutitur à Christo, vbi deerat Christus: & ibi infertur ei mortis exitium, vbi signum salutis nō inuenitur. Quamuis

B enim esset Golias vndique armorum protectione munitus, frons tamen eius patebat ad mortem: quia signaculum Saluatoris non gestabat. Atque ideo ibi perimitur, vbi nudus à Dei gratia reperitur. Hæc autem in figura facta esse nemo est qui nesciat. Nam & Dauid armorum indumentis sese ante præcinxerat, sed cum esset in iis grauis & impeditus, ita vt ambulare vix posset, eadem sine cunctatione proiecit: significans arma illa huius mūdi vana & luxuriosa esse opera, quibus qui se permiscere voluerit, tanquam grauis gradiendi ad cælum cursum liberum nō habebit. Simul & aliud nos docuit: quod non in armis tantum speranda victoria est, sed in nomine Saluatoris oranda.

BENEDICTIO ET BENEDICERE. *Benedictus dicitur Christus. In tractatu super Psalmum xliij. versu septimo.* Tom. IIII.

C Nunquid ipse Iacob propter benedictionē vteri materni in toto orbe benedictus, & non Dominus Iesus quem virgo generauit? Et ideo non solùm super homines, sed etiam super Angelos & Archangelos, & supra omnem sublimitatē cælestium benedictus est potestatum, sicut scriptura testatur dicens, Benedictus qui venit in nomine Domini, Dominus Deus & illuxit nobis. Dominus enim Deus ipse est rex regū & Dominus dominantium, in iis quæ habentur in cælis.

Benedicit autem Deus in Spiritu sancto. Libro de Trinitate. Lib. de Spiritu sancto, cap. 7. Tom. II.

Quid sancti Spiritus operatione diuinius, cū etiam benedictionū suarū præsulem spiritū, Deus ipse testetur dicēs, Ponam Spiritū meū supra semen tuū, & benedictiones meas super filios tuos? Nulla enim potest esse plena benedictio, nisi p infusionē Spiritus sancti. Vnde & Apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret inuenit, sicut ipse dixit, Nō deficimus pro vobis orātes & obsecrantes, vt repleamini cognitione volūtatis eius

D in omni sapiētia & intellectu spiritali ambulātes dignè Deo. Hāc igitur Dei esse docuit volūtatē, vt magis in bonis operibus & sermonibus & sensibus ambulantes repleamur voluntate Dei, qui posuit in cordibus nostris Spiritum sanctum.

Fons benedictionis Christus est. In commentario super Epistolam ad Hebræos, exponens illud, capi. j. Dilexisti iustitiam &c. Tom. V.

Ideo dicit, præ participibus tuis: quoniā hāc benedictionē super omne humanū genus, siue reges, siue sacerdotes inveteri testamēto, siue etiā Apostolos & martyres in nouo cognoscitur accepisse: vt vnctus singulariter cæteros vngere debuisset. In illo enim fons benedictionis, prout ipsi visum fuerit, per vniuersos electos competenter emanat. Sed hæc omnia carni conueniūt, cui perfectisimum & gloriosissimum verbum vnitum est pro salute sanctorum.

Differt autem benedictio qua benedixit nos Deus, &

qua benedicimus Deum. In commentario super Epistolam ad Ephesios, post principium.

Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, id est, non mũdana, sed cælesti benedictione: neq; corruptibili, sed æterna: quia gloria Christianorum nõ in terra, sed in cælo est, & est in Christo. Omne enim donum gratiæ Dei in Christo est, vt si quis spreto Christo benedici se à Christo putet, errare se sciat. Aliter tamen benedictus Deus, aliter homines. Vnum quidem benedictionis nomen est, sed pro merito personæ debet intelligi. Nam & facere dicitur Deus, & homines faciunt. Sed Deus nutu solo impassibiliter facit: homines autem manu, conatu, labore, sudore efficiunt. Deus ergo benedicitur, cũ laudibus dignis extollitur. Homines autem sic benedicit Deus, vt donum gratiæ suæ impartiat, non secundum merita eorum, sed secundum misericordiam suam. Et ideo dixit, Qui nos benedixit in benedictione spirituali: vt ostenderet perfectam benedictionem dari cælestium, credentibus Christo, vt pleni sint gloria cælesti supra potestates subuecti cælorum: quia vbi, inquit, ego ero, illic erit & minister meus.

Quòd non omnes Deum benedicere sciunt, etiam in prosperitate. In tractatu super Psalmum quadragesimum octauum.

Quoniam anima eius in vita ipsius benedicetur, confitebitur tibi, cum benefeceris ipsi. Benedicent, inquit, eum benedictione terrena. Stulti homines, qui præsentia, non futura considerant. Benedicẽt eum asseclæ eius atque parasiti. Ipse quoq; beatum se putat, si agrum aliquem, quem desiderabat, inuaserit. Confitetur tũc Deo, cum ei in hoc seculo secunda succedunt: quando autem aduersa contingunt, impio ore maledicit. Hoc ergo dicit, quia secularis non agit gratias in paupertate positus & aduersis. Iustus autem in angustiis magis Dominum grato benedicit affectu. Denique diabolus ad Deũ dixit, Quid mirum si te benedicit Iob? Abundant ei omnia. Sed mitte, inquit, manum tuam, & tange ea, quæ possidet: videamus si in faciem te benedicet. Et dedit ipsi Dominus potestatẽ: vt quæ seculi essent huius, auferret: carnem ipsius vlceris atrocitate perfunderet. Iob tamen Deum benedicebat dicens, Dominus dedit, Dominus abstulit: Sit nomen Domini benedictum.

Lib. de benedi. Patriarc. c. 1. Tom. IIII. *De benedictione verò sanctorum patrum ad suos filios, dicit in principio libri de Patriarchis.*

Primùm omnium quantam discimus parentibus referre reuerentiam, cum legimus, quoniã qui benedicebatur à patre, benedictus erat. Ideo hanc parẽtibus gratiam donauit Deus, vt filiorũ pietas prouocetur. Prærogatiua igitur parentum, disciplina est filiorum. Honora ergo patrem, vt benedicat te. Honorat patrẽ pius propter gratiam: ingratus pro timore. Etsi pauper est pater, & non habet diuitiarũ copias quas relinquat filiis, habet tamen vltimæ benedictionis hæreditatẽ, qua sanctificationis opes successoribus largiatur: & multò plus est beatum, quàm diuitem fieri.

Et infra subdit ibidem, capite 4. vbi agit de benedictione Ruben.

Nónne redargui magis quàm benedici videtur? Et ideo prophetia magis quàm benedictio est. Prophetia etenim annuntiatio futurorum est, benedictio autem, sanctificationis & gratiarum votiua collatio est.

Cap. 8. Tom. I. *De morientis benedictione qua benedicere dicitur quoquo modo vel causa sit, loquitur. Lib. de bono mortis pertractans illud Iob, Benedictio morituri &c. Nostra litera habet, Benedictio perituri, & est Iob, capite vigesimo nono.*

Nam si Isaac benedixerat filios suos moriens, & Iacob benedixerat patriarchas, tamẽ benedictionis illius gratia poterat solis benedicentium meritis deputari, vel pietati paternæ. Hîc verò nulla prærogatiua meri- A torum est, nulla pietatis, sed solius mortis priuilegium, cum benedictio morituri cuiusque tantum virtutis habeat vt eam sibi sanctus Propheta optauerit. At per hoc cogitemus semper hunc versiculum, & corde teneamus: Si quem videmus pauperem moriturum sumptu iuuemus. Dicat vnusquisque nostrum, Benedictio morituri in me veniat. Laudet & te vnusquisque moriturus, vnusquisque depositus æuo, vnusquisque confectus vulnere graui, vnusquisque morbo assumptus, etiam morti proximus. Hic versiculus quantos benedici fecit, quoties mihi pudorem incussit, si moriturum præterij, si non visitaui grauiter ægrum, si fastidiui inopem, si captiuum non redemi, si senem spreui. Sit ergo in corde semper, vt stimulet duriores, vt admoneat promptiores. Resonent te postrema verba morituri, & benedictionem tui egrediens corpore anima secum vehat. Eripe etiam eum qui ad mortem ducitur, qui B periturus erat nisi tu subuenisses, vt dicas, benedictio perituri veniat in me. Quis ergo dubitet de bono mortis, cum id quod inquietum, id quod erubescendum, id quod inimicum est nobis, id quod violentum, id quod procellosum & ad omnia vitia illecebrosum est conquiescat & iaceat, & quasi feruida cauea claudatur sepulchri, relinquatur rabies eius exanimis & emortua compago viscerum in terram resoluatur? Id autem quod familiare virtutibus, amicum disciplinis, studiosum gloriæ, sequax boni, Deo subditum est, ad illud sublime euolet, & cum illo puro & perpetuo bono atque immortali maneat, ipsi adhæreat, & cum ipso sit de quo cognationem ducit, vt quidam ait, Cuius & genus sumus. *Cap. 9.* *Aratus. Act. 17.*

BENEFICIVM. *Magnum Dei beneficium circa homines apparuit in incarnatione Christi. Vnde in commentario super primam Epistolam ad Timotheum, capite primo.* *Tom. V.*

C Quid tam gratum támque iucundum quàm peccatoribus indulgentiam prædicare? Quis enim sine peccato est, vt hoc munus non communi gratiarum actione suscipiat, Deum authorem eius præferens, & collaudans in Christo? Qui vt hominem peccatis ablueret, de cælestibus ad terrena descendens, carnem peccati accepit, terrenis se admiscuit, vt eum cælestem efficeret. Mori se passus est, vt illum morte erutum, Paradiso redderet immortalem. Quis hæc beneficia non in infinitum extollat quæ Deus præstitit homini, Dominus seruo, conditor creaturæ, vt plus adhuc esset in beneficiis humanis, quàm cum fecit quæ non erant, postea quam fecit? Etenim derelictus ab iis, & est contemptus, & contumeliis appetitus, addit ad beneficia non requisitus, vt gratior esset, & plus præferendus dum reparat quàm cum fecit, vt ostenderet vnum se esse qui hæc omnia possit. Igitur sic Christus præsidium tulit homini, vt puritatem suam non violaret, nec amitteret D potestatem. Hominem enim se nasci voluit, pro certo habens carnis contactu se minimè violari. Conuersationi humanæ se miscuit, sciens peccatis se corrumpi non posse. Occidi se passus est non nesciens mortem sibi dominari non posse, sed eam sua opprimere potestate. Hæc ergo gessit, vt omnia se posse doceret: humilitas enim ista non ad diminutionem eius proficit, sed ad gloriam: & non solùm eius, verumetiam in ipsum credentium. Dignitas est seruum esse potentis.

Libro de Iacob & vita beata. *Lib. 1. cap. 6. Tom IIII.*

Accepisti pignus Christi charitatis, quoniam qui pro te mortuus est aduocatus est tibi, & sanguinis sui mercedem reseruat. Et qui peccatorem reconciliauit Patri, multò magis commendat innocentem & tuetur subditum, quia scit innoxium. Tanti igitur beneficij debitor, non rependes obsequium? Hæredem te fecit, cohæredem te fecit: hæredem Dei, cohæredem Christi, Spiritum tibi adoptionis infudit. Nu-

dit: Numera hæc, & adiunge, non tam ad debiti nexum, quàm ad muneris accepti conuersationem. Cohæres Christi es, si compatiare, si commoriare, si consepeliare.

Beneficiorum Christi rationem ponit in epistola secunda ad sororem suam.

Non extat. Dominus noster Iesus Christus iudicauit magis homines beneficiis alligari posse, & prouocari ad ea quæ sunt recta, quàm metu: plúsque charitatem proficere, quàm formidinem ad correptionem. Itaque promisit gratiam, veniens per virginis partum, vt in baptismo peccata donaret, quo sibi faceret gratiores. Deinde vt competentia gratiarum in nos officia deprehenderemus, ipsius gratiæ remunerationem futuram declarauit. Nam si tantummodo prima debita nobis remisisset, videretur cautior, quàm indulgentior: illud correptionis prouidentia, hoc remunerationis magnificentia. Angusti animi sola astutia est, vt illiciat: Deo autem conuenit, vt quos mutauerit per gratiam, eosdem gratiæ ipsius incrementis prouehat. Ideóque nobis & antè donat per baptismum, & bene seruientibus vberiora largitur. Ita ergo Christi beneficia & incentiua virtutum, & præmia sunt.

Dei beneficiis si respondere pondere non possumus, saltem in aliquo recognoscere debemus. In commentario super secundam epistolam ad Timotheum, cap. primo. Tom. V.

Conuenit vicem nos ex aliqua parte reddere redemptori. Quia enim ad omnia eius beneficia respondere non possumus, vel legationem eius fideliter & instanter agamus.

Beneficia sua Christus semper adauget. Libro secundo.

Iesus non reuocat beneficia, imò cumulo suæ libertatis amplificat.

Addit libro secundo de apologia Dauid.

Tom. IIII. Magnus planè & misericors Deus beneficium confert, nec beneficij munus exprobrat.

Confert beneficia etiam ignorantibus. Lib. iij. Hexameron. quod require infra, in cap. Terra.

Nihil est in quo de munificentiæ diuinæ diffidere perseuerantia debeamus, cuius fuit tam diuturna & iugis vbertas, vt primò prædestinaret, deinde vocaret, & quos vocaret hos & iustificaret, & quos iustificaret hos & clarificaret. Poteritne deserere, quos tantis beneficiis suis vsque ad præmia prosequutus est?

Et vt dicit libro primo super Lucam.

Cap. 4. Tom. V. Plena semper & redundantia sunt diuina beneficia, non exiguo constricta numero, sed vberi bonorũ coaceruata congestu.

Beneficia Christi differunt à beneficijs idolorum. Lib. sexto super Lucam. Cap. 10.

Conferant gentiles si placet cum Christi beneficiis deorum suorum non facta, sed ficta. Ferunt certè eorum fabulæ fuisse regem quendam, qui quicquid tangebat aurum fiebat, sed etiã conuiuia ipsa feralia. Nam & ipsa mantilia digitis apprehensa riguerunt, & cibus in ore crepitabat, ferens non alimenta sed vulnera, & in gutture potus hærebat, nec penetrare facilis nec redire. Digna beneficia votis, digna tanto munera precatore, digna liberalitas conferente. Talia sunt idolorum beneficia vt cum videntur prodesse, magis noceant. At verò Christi munera parua videntur, & maxima sunt. Denique non vni collata, sed populis. Nã & cibus edentium in ore crescebat, & videbatur esse corporalis alimoniæ, sed sumebatur salutis æternæ.

Beneficia tamen sua videtur improperasse Iudæis. Libro de secunda interpellatione Dauid. Lib. 3. de interpellatione, c. 8. Tom. IIII.

Quod enim grauioris pondus querelæ quàm illud diuinum quod habes in Michææ libro prophetæ, Populus meus quid feci tibi, aut in quo contristaui te, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Nónne

A eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruitutis liberaui te? Ecce quomodo deiiciuntur impij dum alleuantur. Querela eorum excluditur, pœna acerbatur. Cælestibus enim beneficiis inuitati, deserere non debuerunt vtilitatis & prosperitatis datorem, cui magis debuerãt obtemperare. Sed sicut iustitia Dei magna, ita etiã seuera vindicta.

Sic etiam arguet quemlibet peccatorem in iudicio. Vnde libro primo de officijs. Cap. 16. Tom. I.

Tunc qua causa diues fuerit ille, qui erat improbus & raptor alieni, qua causa potens alius, qua causa ille abundauerit liberis, ille fultus honoribus reuelabitur. Fortasse vt dicatur raptori, Diues eras, qua causa aliena rapiebas? Egestas non compulit, inopia non coëgit. Nónne ideo te diuitem feci, vt excusationem habere non possis? Dicatur etiam potenti, cur non affuisti viduæ, pupillis quoque iniuriam patientibus? Nunquid tu infirmus eras? Nunquid non poteras subuenire? Ideo te feci potentem, vt non inferres violentiam, B sed repelleres. Nónne tibi scriptum est, Eripe iniuriam patientem? Nónne scriptum est, Pauperem & egenum de manu peccatoris liberate? Dicatur etiam abundanti liberis, Honoribus te cumulaui, salubritatem corporis concessi tibi, cur non sequutus es præcepta mea? Famule meus quid feci tibi, aut quid contristaui te? Nónne ego tibi liberos dedi, honores contuli, salutẽ donaui? Cur me negabas? Cur æstimabas quòd ad scientiam meam quæ gereres non peruenirent? Cur tenebas dona mea, despiciebas mandata mea? Denique de Iuda proditore hoc colligere licet, qui & Apostolus inter cæteros electus est, & loculos pecuniarum quas pauperibus erogaret, commissos habebat, ne videretur, aut quasi inhonorus, aut quasi egenus Dominum prodidisse. Et ideo vt iustificaretur in eo Dominus, hæc ei contulit, vt non quasi iniuria exasperatus, C sed quasi præuaricatus gratiam, maiori esset offensæ obnoxius. Eccles. 14. Psal. 81.

De beneficijs verò ab homine dandis & recognoscendis. Libro quinto super Lucam. quod require supra, in cap. Amor. Beneficium receptum non debet tradi obliuioni. Tamen vt dicit. Libro de Ioseph. Cap. 6. Tom. IIII.

Citò beneficij irrepit obliuio in rebus secundis.

Beneficium debet reddi cum fœnore, maxime necessitatis tempore. Libro primo de officijs, capite trigesimo primo. Tom. I.

Pulchrum quoque est, propensiorem eius haberi rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus cõtulit, si ipse in necessitatem incidit. Quid enim tam cõtra officium, quàm non reddere quod acceperis? Nec mensura pari sed vberiore reddendum arbitror, & vsum pensandum beneficij, vt & tanto subuenias, quanto eius ærumnam repellas. Etenim superiorem non esse in referendo quàm in conferendo beneficio, hoc est D minorem esse: quoniam qui prior contulit, tempore superior est, humanitate prior. Vnde imitanda quoque nobis est in hoc natura terrarum, quæ susceptum semen multiplicatiore solet numero reddere quàm acceperit. Ideo tibi noueris scriptum, Sicut agricultura est homo insipiens, & tanquam vinea homo egens sensu. Si reliqueris eum desolabitur. Sicut agricultura ergo etiam sapiens, vt tanquam fœnerata sibi maiore vsura semina suscepta restituat. Terra ergo aut spontaneos fructus germinat, aut creditos vberiore cumulo refundit, ac reddit. Vtrunque debes quodam hæreditario vsu parentis, ne relinquaris sicut infœcundus ager. Esto tamen vt aliquis excusare possit quod non dederit, quomodo excusare potest quod nõ reddiderit? Non dare cuiquã vix licet, nõ reddere verò non licet. Ideo pulchrè Salomon, Si sederis, inquit, cœnare ad mensam potentis, sapienter intellige ea quæ apponuntur tibi, & mitte manum tuam, sciens Prouerb. 23.

quòd oportet te talia præparare. Si autem insatiabilis es, noli concupiscere escas eius, hæc enim obtinent vitã fallacem. Quem nos imitari cupientes, sententias scripsimus. Conferre gratiam, bonum est: at qui referre nescit, durissimus est. Humanitatis exemplum, ipsa terra suggerit. Spontaneos fructus ministrat quos non seueris: multiplicatum quoque reddit quod acceperit. Negare tibi pecuniam numeratam non licet, quomodo licet acceptam non referre gratiam? In Prouerbiis quoque habes, quòd ita plurimum redhibitio ista gratiæ apud Deum consueuit valere, vt etiam in die ruinæ inueniat gratiam, quando possunt præponderare peccata. Et quid aliis vtar exemplis, cum Dominus ipse remunerationem vberiorem sanctorum meritis in Euangelio polliceatur, atque hortetur vt operemur opus bonum, dicens, Dimitte, & dimittemini: Date & dabitur vobis? Mensuram bonam, & commotam, & superfluẽtem dabunt in sinum vestrum. Itaque & illud conuiuium Salomonis non de cibis, sed de operibus est bonis. Quo enim melius epulantur animi, quàm bonis factis?

Luc.6.

Beneficia conferre prælatos & sacerdotes maximè decet. Libro secundo eiusdem. Cap.24.

In ipso verò munere, neque seueritatem esse duram conuenit, nec nimiam remissionem: ne aut potestatem exercere, aut susceptum officium nequaquam implere videamur. Enitendum quoque vt beneficiis atque officiis obligemus plurimos, & collatam reseruemus gratiam: ne iure beneficij fiant immemores, qui se grauiter læsos dolent. Sæpe enim in vsum venit, vt quos gratia foueris, vel aliquo superiore cumulaueris gradu, auertas si indignè aliquem eis præponendum iudices. Sed & sacerdotem beneficiis suis vel iudiciis fauere conuenit, vt æquitatem custodiat.

Beneficia pauperibus principaliter sunt conferenda. Ibidem infra. Cap.25.

Quid autẽ tibi prodest fauere diuiti? An quia citius amantem remuneret? Iis enim fauemus frequentius, à quibus referẽdæ vicem speramus gratiæ. Sed eò magis infirmo & inopi nos studere conuenit, quoniã pro eo qui non habet remunerationem speramus à Domino Iesu: qui sub specie conuiuij generalem virtutis edidit formam, vt iis potius nostra conferamus beneficia, qui nobis ea non possint repræsentare, dicens, Ad conuiuiũ atque epulas non eos qui diuites sunt, sed pauperes noueris inuitandos. Diuites enim rogari videntur, vt ipsi quoque nobis reddant conuiuium. Pauperes, quia non habent quod restituant, cum acceperint, remuneratorem nobis faciunt Deum, qui se pro paupere obligandum obtulit. Ad ipsum quoque seculi vsum collatio beneficij facta in pauperes magis quàm in locupletes, plus iuuat: quia diues dedignatur beneficium, & pudet eum debitorem esse gratiæ. Quinetiam illud quod collatum est sibi, meritis suis arrogat, quod velut debitum acceperit, vel ideo datum sit, eò quòd is qui dedit reddendũ sibi à diuite vberius æstimauerit. Ita in accipiendo beneficio, eo ipso quod acceperint diuites, dedisse se magis quàm accepisse existimant. Pauper verò etsi non habet vnde reddat pecuniam, refert gratiam. In quo certum est, quòd plus reddat quàm acceperit. Pecunia enim numo soluitur, gratia nunquam exinanitur. Reddendo vacuatur pecunia, gratia autem & habendo soluitur, & soluendo retinetur. Deinde quod diues refugit, pauper fatetur, quod sit obligatus debito: sibíque subuentum, non honori suo delatum putat. Donatos sibi arbitratur filios, vitam redditam, seruatam familiam. Quantò igitur melius, apud bonos quàm apud ingratos locare beneficium? Vnde Deus ad Apostolos ait, Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam: qua velut falce pullulãtem in pectoribus humanis succidit auaritiam. Petrus quoque claudo (qui ex vtero matris suæ portabatur) ait: Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Itaque pecuniam non dedit, sanitatem dedit. Quantum melius est salutem habere sine pecunia, quàm pecuniam sine salute? Surrexit claudus quod non sperabat, pecuniam non accepit quam sperabat. Sed hęc vix in sanctis Domini reperiuntur, vt diuitiæ contemptui sint.

BENEFICENTIA. *De beneficentia distinguit & loquitur. Libro primo de officijs.* Cap.30.

Beneficentia diuiditur in beneuolentiam & liberalitatem. Ex his igitur duobus constat beneficentia, vt sit perfecta. Non enim est satis bene velle, sed etiam bene facere. Nec satis est iterum bene facere, nisi ex bono fonte, hoc est bona voluntate proficiscatur. Hilarem enim datorem diligit Deus. Nam si inuitus facias, quæ tibi merces est? Vnde Apostolus generaliter, inquit, Si volens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus, dispensatio mihi credita est. In Euangelio quoque multas disciplinas accepimus iustæ liberalitatis. Pulchrum igitur est bene velle, & eo largiri consilio, vt prosis, non vt noceas. Nam si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultero ad mercedem adulterij largiendum putes, nõ est beneficentia ista vbi nulla est beneuolentia. Officere enim istud non est, non prodesse alteri.

Et infra.

Docet Apostolus liberalitatem sine beneuolentia, & beneuolentiam sine liberalitate non esse perfectam.

BENEVOLENTIA. *Libro primo de officijs. quomodo ipsa beneuolentia se habet ad liberalitatem & ad amicitiam, cæterasq́; virtutes, &c.* Cap.32.

In beneficio referendo plus animus quàm cẽsus operatur, magisque præponderat beneuolentia, quàm possibilitas referẽdi muneris. Gratia enim in eo ipso quod habetur refertur. Magna igitur beneuolentia, quæ etiamsi nihil conferat plus exhibet, & cum in patrimonio nihil habeat, largitur pluribus: idque facit sine vllo sui dispendio, & lucro omnium. Et ideo præstat beneuolentia supra ipsam liberalitatem: Ditior hæc moribus, quàm illa muneribus. Plures enim sunt qui indigent beneficio, quàm qui abundant. Est autem beneuolentia coniuncta liberalitati, à qua ipsa liberalitas proficiscitur: cum largitatis affectum sequitur largiendi vsus, est separata atque discreta. Vbi enim deest liberalitas, beneuolentia manet communis quædam parens omnium, quæ amicitiam connectit & copulat, in consiliis fidelis, in prosperis læta, in tristibus mœsta, vt vnusquisque beneuolentis se magis quàm sapientis credat consilio: vt Dauid cum esset prudentior & sapientior, Ionathæ tamen iunioris consiliis acquiescebat. Tolle ex vsu hominum beneuolentiam, tanquã solem è mundo tuleris, ita erit: quia sine ea vsus hominum esse non potest, vt peregrinanti monstrare viam, reuocare errãtem, deferre hospitium. Non igitur mediocris virtus, de qua sibi plaudebat Iob dicens, Foris autem nõ habitabat hospes, ianua mea omni venienti patebat. Aquam de aqua profluenti dare, lumen de lumine accendere. Beneuolentia itaque in his est omnibus, tanquam fons aquæ reficiens sitientem, tanquam lumen quod etiam in aliis luceat, nec illis desit, qui de suo lumine aliis lumen accenderit. Iob 31.

Addit de effectibus beneuolentiæ. Cap.eod.

Est etiam illa beneuolentiæ liberalitas, vt si quod habes debitoris chirographum, scindens restituas, nihil à debitore consequutus debiti. Quod exemplo sui facere nos debere Iob sanctus admonet. Nam qui habet, non mutuatur: qui non habet, non liberat syngraphã. Quid igitur etiam si ipse non exigas, auaris hæredibus reseruas, quam potes cum beneuolentiæ laude sine dãno pecuniæ repræsentare?

Adiungit de beneuolentia origine atque profectu. Cap.eod.

Atque

Atque vt plenius discutiamus, beneuolentia à domesticis primùm profecta personis, id est à filiis, parentibus, fratribus, per coniunctionum gradus in ciuitatum peruenit ambitum, & de Paradiso egressa mundũ impleuit. Denique cum in viro & fœmina beneuolentem posuisset Deus affectum, dixit, Erunt ambo in carne vna, & in vno spiritu. Vnde Heua serpẽti credidit, quoniam quæ beneuolentiam acceperat, maleuolentiam esse non opinabatur. Augetur beneuolentia cœtu Ecclesiæ, fidei consortio, initiandi societate, percipiendæ gratiæ necessitudine, mysteriorum communione. Hæc enim etiam appellationes necessitudinum reuerẽtiam filiorum, authoritatem & pietatem patrum, germanitatem fratrum sibi vendicant. Multum igitur ad cumulandam spectat beneuolentiam necessitudo gratię. Adiuuant etiam parium studia virtutum. Siquidem beneuolentia etiam morum facit similitudinem. Denique Ionathas filius regis imitabatur sancti Dauid mansuetudinem, propter quod diligebat eum. Vnde & illud, Cum sancto sanctus eris, non solùm ad conuersationem, sed etiam ad beneuolentiam deriuandum videtur. Nam vtique & filij Noë simul habitabant, & non erat in his morum concordia. Habitabant etiam in domo patris Esaü & Iacob, sed discrepabant. Non erat enim beneuolentia inter eos, quæ sibi præferret alterum: sed magis contentio quæ præriperet benedictionem. Nam cum alter prædurus, alter mansuetus esset, inter dispares mores & studia compugnantia, beneuolentia esse non poterat. Adde quia sanctus Iacob paternæ degenerem domus virtuti præferre non poterat. Nihil enim tam consociabile, quàm cum æquitate iustitia: quæ velut compar & socia beneuolẽtiæ facit vt eos quos pares nobis credimus diligamus. Habet autem in se beneuolentia etiam fortitudinem. Nam cum amicitia ex beneuolentiæ fonte procedat, non dubitat pro amico grauia vitę sustinere pericula. Et si mala, inquit, mihi euenerint, per illum sustineo. Beneuolẽtia etiam gladium iracundiæ extorquere consueuit. Beneuolentia facit, vt amici vulnera vtilia magis quam voluntaria inimici oscula sint. Beneuolentia facit, vt vnus fiat ex pluribus: quoniam si plures amici sint, vnus fiunt, in quibus vnus spiritus & vna sententia est. Simul aduertimus etiam correptiones in amicitia gratas esse, quæ aculeos habent, dolorem non habent. Compungimur enim censoriis sermonibus, sed beneuolenti delectamur sedulitate. Ad summam, non omnibus eadem semper officia debentur, nec personarum semper, sed plerunque causarum & temporum prælationes sunt, vt vicinum quis interdum magis quàm fratrem adiuuerit. Quoniam & Salomon dicit, Melior est vicinus in proximo, quàm frater longe habitans. Et ideo plerunque beneuolentiæ amici se quisque committit, quàm fratris necessitudini. Tantum valet beneuolentia, vt plerunque pignora vincat naturæ.

Cap.33. Cap.34. Prouerb.27.

BESTIA. *Bestiæ sua remedia cognoscunt. Libr. vj. Hexameron. require supra, cap. Animal. Bestiæ quid moraliter significent. Libro de Paradiso. require supra ca. Adam. Bestijs dignior conditus fuit homo. Lib. super Beati immaculati, litera x. versu primo, super illud, Manus tuæ Domine fecerunt me.*

Tom.IIII.

Hoc est dicere. Bestias non fecerunt manus tuæ: sed dixisti, Producant aquæ reptilia animarum viuẽtium: & produxit terra secundum genus suum quadrupedia & reptilia & bestias terræ. Me autem, inquit, fecisti, me tuis manibus figurasti: hoc est, non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, non volatilia: me autem fecerunt manus tuæ & parauerunt me. Non mediocre opus est quod paratum est, cum sapiẽtia vnumquodque disponitur & paratur. Denique Sapiẽtia dicit, Cum pararet cælos cum illo eram. Quod de hominibus idem dicit Propheta: Vox Domini præparantis ceruos. Quæ vox Domini est, nisi, Faciamus hominem? Qui sunt isti cerui, nisi inimici serpentibus, qui super aspides ambulant, & venena non sentiunt? Non vile igitur, non corporale arbitror quod parauit Deus. Nosce te ipsum homo, tuæ animæ dicitur in Canticis: Nisi cognoueris te formosam in mulieribus. Cognosce te anima, quia nõ de terra, non de luto es: quia insufflauit Deus in te, & fecit in animam viuentem. Opus est magnificum Dei inspiratione generatum.

Prouerb.8. Psal.28. Cantic.1.

Bestiis homo propter vitia assimilatur. Ibidem infra. Versu eod.

Viuacis animæ vigor, sensus rationis, & intellectus capax atq; iudicij, vt digna domus tanto habitatore videatur, nõ amittit suæ prærogatiuam naturæ, vt hominis nomen amittat. Scriptura enim eum hominẽ dicit, qui est ad imaginem & similitudinem Dei: Peccantem autem non hominem, sed aut serpentem, aut equũ hinnientem fœminis, aut vulpeculam, aut iumentum vocare cõsueuit. Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. In fræno & chamo maxillas eorum constringe, qui non appropinquant tibi. Et, dicite huic vulpi: de Herode ait. Generatio viperarũ vocatur à Ioanne plebs hominum. Magnum ergo opus Dei est homo. Magnum est quod dedit Deus tibi. Vide ne quod Deus tribuit, amittas. Magnum illud munus, quòd es ad imaginem Dei, & hoc in te punitur magis. Deus enim non punit similitudinem suam, sed eum punit, qui ad similitudinem Dei factus hoc quod accepit, seruare non potuit. Punitur ergo illud quod ad similitudinem Dei esse desinit, hoc est, peccatum tuum. Nam suam Deus non damnat imaginem, nec illam in incendium mittit æternum, sed magis vindicat imaginem suam de eo, qui imagini illi fecit iniuriam, vt per malitiam quod eras, esse desineres, & ne fieres mulus ex homine. Vindicatur ergo imago, non condemnatur: vindicatur quasi expulsa, nõ condemnatur quasi rea. Postquam enim peccasti, illud esse cœpisti, illud quod eras esse desisti. Quomodo ergo punitur in te, quod in te non inuenitur? Nam si inueniatur in te imago Dei & similitudo, non supplicio incipis dignus esse, sed præmio. Ita imago illa, qua ad imaginem & similitudinem Dei factus es, non condẽnatur sed coronatur. Condemnaris autẽ in eo quod ipse imitatus es, vt fieres ex homine serpens, mulus, equus, vulpecula. His nos enim nominibus iam scriptura damnauit: quia exuti cælestis imaginis ornamẽto, etiam nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus.

Psalm.31. Luc.13. Luc.3.

Bestiæ mansuescunt sub homine, quod intelligitur de motibus passionum, qui regulantur à ratione. Libr. de Noë & arca. Cap.16. Tom.IIII.

Nec illud otiosum quod primò dixit, quia memor fuit Deus Noë: deinde bestiarum, postea iumentorum, hoc est, cur non animantia quæ mitiora sunt, post hominem nominauit, sed ferociora. In quo videtur illa esse ratio, vt ea quæ ferociora erant vtriusque partis vicinitate mansuescerent. Quod videtur etiam versu Homeri declarari, κακὸς δ᾽ ἐς μέσον ἔλασσεν. Hinc enim etiam poëta vsurpauit, vt dispositionem dimicaturi ita ordinaret exercitus, quo inferiores in medio collocaret, quo magis hinc inde à fortioribus iuuaretur, & dimicationem vtriusque partis assumerent. In his scripti series manifestatur. Altiore autẽ sensu certum est, quod iustus in medio habet, non in parte cogitationes cordis sui, & quoad carpit hanc vitam, habeat necesse est in corpore, tanquam in illa arca bestias graues. Nulla enim mens est, nulla anima, quæ non recipiat etiam malarum motus agrestes cogitationum. Itaque insipientis anima ferinos acuit motus, atque adolet venena serpentum, sapientis autem vigor mitigat & coercet.

Iliad.4.

Bibere

BIBERE. *Bibere sacramentaliter. De quo require supra cap. Aqua. & infra cap. Eucharistia. Similiter virtualiter. de quo require infra, cap. cōuiuium. Bibēdum est temperanter. Vnde inducit exemplum Dauid. In apologia Dauid.* A

Cap. 7. Tom. IIII.

Pugnauit Dauid aduersus progeniem gigantum, quando vnus ex illis versantem in prælio regem penè percusserat: quos ausus tamen aduersarius exceptæ pretio mortis exoluit. Hoc quoque præcepto gentis victę ferocis triumpho, iterum in valle Titanum bellum immane suscepit, non minus aduersus hostem quàm aduersus naturam. Sitiens enim cum versatur in bello, quod biberet non habebat. Quis mihi potum, inquit, dabit de lacu qui est in Bethleem ad portas? Erat autem inter lacum & sanctum Dauid interfusus hostis, & media hostilium septa castrorum. Præciderūt sex viri multitudinem aduersariorum, & hauserunt aquam quæ erat in Bethleem, & obtulerunt regi bibendam: sed rex noluit bibere, & profundit illam Domino. Dignum etenim tanto munere fuit, vt quæ erat viuidę virtutis insigne, fieret pietatis sacrificium. Dixítque dignā prophetico spiritu sententiam, Non contingat mihi hoc facere, ne sanguinem virorum qui abierunt ex animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, vt sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Exercuit etiam subditos ad virtutis officium, vt etiam per pericula regali imperio voluntarij milites obtemperarent. Quòd autem noluit bibere, declarauit probandorum militum se imperasse gratia, non sitis victum necessitate, prospexisse etiam ne cui regum bibendi vsus alienis periculis quęreretur. Postremò piæ vulnus conscientiæ deprecatum, eò quòd aqua tot virorum quæsita sanguine, suauitatem bibendi habere non posset, quæ propositæ mortis horrore cōstaret. Quòd si altius velis spectare, & introspicere mysterium, Sitiebat Dauid non aquam de lacu qui est in Bethleem, sed oriundum ex virgine Christum in spiritu præuidebat. Volebat igitur bibere non aquam fluminis, sed potum gratię spiritualis: Hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique non bibit oblatam aquam sed Domino fudit, signans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum: illud sacrificium in quo esset remissio peccatorum, illum sitire se fontē æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed qui pericula aliena depelleret.

Cap. 12. Tom. IIII.

Sed contra bibentes turpiter causa ebrietatis. In tract. de Helia & ieiunio.

Vinum in iucunditatem creatum est, non in ebrietatem. Ab initio exultatio animæ & cordis est, si moderate bibas. Immoderatio autem potus in iracundiā concitat, & ruinas multas efficit. Sed fortè dicant has esse potationes vulgarium & leuissimorum hominum. Veniamus ergo ad virorum potentium & fortissimorum conuiuia. Non ego hîc vnguentatos adolescentulos aut coronatos rosis proferam, qualem ferunt fuisse illum qui delibutus vnguentis, redimitus floribus, subnixus meretricibus, antelucano potu ebrius, & diurno cereorum comitatus lumine philosophorum disputantium auditorium ingressus sit. Quo audito, coronas, vt aiunt, sensim detraxerit, vnguenta deterserit, scortis vale dixerit: philosophus postea tantus euaserit, vt esset sobrietatis exemplum, qui fuerant antè ebrietatis ludibrium. Non enim vnum emendatum illis inuideo, vt doceam genus eorum luxuriæ à me non esse simulatum. Certe ille si resipuit à vino, fuit tamen semper temulentus sacrilegio. Igitur hinc ad adolescentes lubricos, ad conuiuia præliatorum veniamus, inter arma prandendum est. Stipatores ij sunt bellici, qui ministrant succincti auro, & Babylonicis lumbos suffulti

Cap. 12.

baltheis, aureis torquibus nitent colla, infantium aureis bullis zonam tegunt, aureis thecis cultros includunt suos quibus dimicent. Cum epulis diuidendis assistunt pueri coma nitentes, ex gente Barbarica ad hos vsus electi per singularum distincti ætatum vices. Cernas poculorum diuersorum ordines, aciem ordinatam putes, vasa exposita aurea & argentea, pompam arbitreris, cornu in medio vini plenum, non epularis sed præliaris instrumentum buccinæ, quod discumbentes in certamen accendat. Primò minoribus poculis velut velitaris pugna præluditur. Verum hæc non sobrietatis est species, sed bibendi est disciplina. Etenim vt tragœdiarum actores primò sensim vocem excitant, donec viuæ vocis aperiant iter, vt postea magnis possint clamoribus personare: ita isti quoque in principio pręlusoriis se exercent poculis, vt irritent sitim, ne fortè restinguant eam, & satiati postea bibere non possint. B Ergo vbi recalere cœperint, poscunt maioribus poculis, feruor inardescit. Artius cibus siti exæstuat, & vbi imminui vasa cœperint, potu meraciore reparatur. Certant pocula cum ferculis, & inter moras sæpe geminantur. Deinde potu longius procedente, contentiones diuersæ, & magna certamina, quis bibendo pręcellat. Nota grauis, si quis se excuset, si quis temperandum forte vinum putet. Et hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi consummatæ fuerint epulæ, putes iam esse surgendum. Tunc deintegro potum instaurant suum: & cū consummauerint, tunc inchoare se dicunt. Tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres, quasi instrumenta bellorum. Et ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub iudice, sub lege decernitur agonothetæ. Illic furor est stipendium debilitatis, victoriæ præmium culpa, pendet anceps diu & dubius belli euentus. Furor enim illic est præliaris. C Cedunt pincernarum manus vina fundentium, & coquorum labores calida ministrantium. Cedunt qui mensuras ipsas bonas supereffluentes, diligenti librant examine, ne quid effundant, non cedunt bibentes.

Addit ibidem contra inordinatè bibentes in conuiuiis. Cap. eod.

Sola illa sunt sine excusatione certamina. In bello si quis se inferiorem viderit, arma conuertit, & meretur veniam. Hîc si quis calicem conuertat, vrgetur ad potum. In scammate si quis te manu leuat, exors quidem est palmæ, sed immunis iniuria est. In conuiuiis etsi reuocet manum à vino, ori eius infunditur. Omnes inebriantur, victores victíque, omnes ebrij iacent, plerique sopiti. Nec portari eos ad sepulchrum licet, priusquam qui pascit de omnibus vindictam viderit, vt vlciscatur dispendium. Qui autem damna non sentit, hanc mensæ suæ gloriam putat, si ex ea vulnerati omnes ac saucij, tanquam de arena exeant. Spectaculū triste Christianorum oculis, & miserabilis species. Cernas iuuenes, D terribiles visu hostibus, de conuiuio portari foras, & inde ad conuiuium reportari: repleri vt exhauriant, & exhaurire vt bibant. Si quis verecundior fuerit, vt erubescat surgere, cum iam immoderatos potus tenere non possit, anhelare vehementius, gemere, sudare, signis prodere, quod pudet confiteri. Ibi vnusquisq; pugnas enarrat suas, ibi fortia facta sua prædicat, narrat trophæa. Vino madidi & somnolenti nesciunt mentę quid lingua proferat. Vnusquisque stertit, & potat, & dormit, & dimicat: & si quando consurrectum fuerit, viri præliatores stare non possunt, gressu vacillant.

Bibentium mores atque sacramenta narrat ibidem. Cap. 17.

Quid obtestationes potantium loquar? Quid memorem sacramenta, quæ violare nephas arbitrantur? Bibamus, inquiunt, pro salute imperatorum: & qui non biberit, fit reus indeuotione. Videtur enim non amare

amare imperatorem, qui pro eius salute non biberit. O piæ deuotionis obsequium. Bibamus pro salute exercitus, pro comitum virtute, pro filiorum sanitate. Et hæc vota ad Deum peruenire iudicant, sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt, atque illic in vesperam bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, qui existimant illis ebrietatem placere †, qui ieiunio passiones sustinere didicerunt. Quantos de intemperanti conuiuio † nouimus ad tormenta venisse? Dum per ebrietatem de imperio suo certant, & sibi regna promittunt, honores aliis pollicentur, infelices ad pœnam ducti sunt.

† Aliàs, qui æstimant illos ebrietate placari.
† Aliàs, quot de intemperantia conuiuij.
Tom. IIII.

Ipsum bibere allegoricè pertractat, in tract. super psal. j.

Bibe primùm vetus testamētum, vt bibas nouum testamentum. Nisi primum biberis, secundum bibere nō poteris. Bibe primum, vt sitim mitiges. Bibe secūdum, vt bibendi satietatem haurias. In veteri testamento cōpunctio, in nouo lætitia est. Vide quemadmodum Dominus artibus diaboli pro suis seruulis obuiauerit. Ille cibo fraudis decepit vnum, vt vno omnes circunueniret: Iesus autem cibo salutis omnes redemit, vt in omnibus & illum, qui deceptus fuerat, reformaret. Ille calicem aureū Babylonis excogitauit, vt quicunque plus biberent, plus sitirent: & quia potus placere non poterat, auri pretio illiceret ad bibendum. Propinauit de suo vino, cui metalli suffragia requisiuit. At verò Dominus Iesus aquam de petra effudit, & omnes biberūt. Qui biberunt in typo, satiati sunt: qui biberunt in veritate, inebriati sunt. Bona ebrietas quæ vitæ munus rigaret æternæ. Bona ebrietatis, quæ sobriæ stabiliret mentis incessum. Hoc ergo poculum bibe, de quo dixit Propheta: Poculum tuum inebrians quàm præclarum est? Nec te moueat, quod Babylonis aureum poculum est: quia & tu bibis poculum sapientiæ, quæ sit auro argentóque pretiosior. Vtrunque ergo bibe poculum veteris & noui testamenti, quia in vtroque Christum bibis. Bibe Christum, quia vitis est. Bibe Christū quia petra est, quæ vomuit aquā. Bibe Christum, quia fons vitæ est. Bibe Christum, quia flumen est, cuius impetus lætificat ciuitatem Dei. Bibe Christum, quia pax est. Bibe Christum, quia flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Bibe Christum, vt bibas sanguinem quo redemptus es. Bibe Christum, vt bibas sermones eius. Sermo eius testamentum est vetus. Sermo eius testamentum nouum. Bibitur scriptura diuina, & deuoratur scriptura diuina, cum in venas mentis ac vires animæ succus verbi descendit æterni. Denique non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Hoc verbum bibe, sed ordine suo bibe. Primum in veteri testamento: citò fac vt bibas & in nouo testamento.

Psal. 22.
Psalm. 45.

BIGAMVS. *Pluribus modis intelligitur. In pastorali.*

Si ad superficiem literæ tantum respiciamus, probatur bigamum episcopum ordinari: Si verò ad altiorem sensum conscendimus, inhibetur episcopum duas ordinare ecclesias. Et si adhuc introrsus profundiora perscruteris, monet ne post catholicū dogma, sensum inueniatur episcopus habere hæreticum, sed Christianam tantum, catholicam & orthodoxam sibi associet fidem, vt vnius vxoris tantum modo, & catholicæ Ecclesiæ vir episcopus vocitetur.

Libro primo de officijs.

Cap. 50. Tom. I.

De castimonia autem quid loquar, quando vna tantum nec repetita permittitur copula? Et in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundæ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum videtur, cur etiam ante baptismū iterato cōiugio ad electionem muneris & ordinationis prærogatiuam impedimenta generentur, cum etiā delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramento. Sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In coniugio nō culpa sed lex est. Quod culpæ est igitur in baptismate relaxatur: quod legis est, in coniugio non soluitur. Quomodo autem potest esse hortator viduitatis, qui ipse coniugia frequentauerit? Inoffensum autem exhibendum & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali sacri ministerij gratiam recepistis.

BINARIVS. *Inuenitur in membris nostri corporis, & in electis. Libro secundo de Abraham.* Cap. 10. Tom. IIII.

Caro quoque nostra ipsa Dei ordinatione diuisa omnia habet membra. Duo oculi sunt, binæ aures, duæ genę, nares diuisæ, dentium geminatus ordo, vbera, scapulæ, manus, latera, femora, genua, pedes, crura. Nónne bina omnia, vt subnixa geminatis omnia nostra videantur officia? Anima etiam diuisionem suarum patitur portionum. Nam διορατικὸν, hoc est, superiora, quasi oculi quidam contrarij rationabile est & irrationabile. Rationabile ipsum diuiditur circa mentem & sermonem. Sensibile eius in auditum & visum, quibus vitæ huius cumulatur gratia. Nam odor & gustus, vitalis vsus videtur necessarium præbere ministerium. Nares iugi flatu aspirationem recipiendo vitalem, continuato quodam substantiam hominis cibo pascunt. Gustus autem potu epulisque generatur. Quintus verò sensus, hoc est tactus, velut admixtus est illis quatuor. Odor & gustus quædam magis alimenta sunt corporis, quibus carnis huius militia subsistit. Visus verò & auditus mentem adiuuant. Hæ sunt diuisiones quæ secundum carnem nostram animámque à summo operatore diuisæ sunt. Vnde oportet nos colligere, quia etiam iste mundus est velut per membra quædam gemina & tanquam antiprosopa sit distributus. Est enim terra in montes & in campos, vt sunt partes nostri corporis, elatiores aliæ, aliæ planiores. Eminent scapulæ, & pedum superiora vel manuum. Latera verò & inferiora ceruicis velut valles terræ & concaua. Quod & de vola manus intelligere licet. Nam in ipso calcaneo pedis eminere alia, media autē sinuata esse quis nesciat? Aqua in mari salsa, dulcis in flumine vel in fontibus. Est aër hyberno frigidus tempore, veris mensibus temperatus, calidus æstate. Ergo ista diuisit operator. Mētem autem nostrā, quę modo auium virtutum diuersarū & vigoris sui vecta remigiis supra cælū euolat, nō diuisit, quia Trinitati adhæret diuidenti omnia soli indiuisæ.

Mysticè autem de binario numero loquitur. Libro septimo super Lucam, cap. quarto. exponens illud Lucæ decimo, Misit illos binos, &c. Cap. 4. Tom. V.

Qua ratione binos misit? Quia bina missa sunt animalia in arcam, hoc est cum mare fœmina, immūda per numerum, sed munda Ecclesiæ sacramento. Quod cōpletum est oraculo, quod Petrus sanctus accepit, dicente sibi sancto Spiritu, Quod Deus mūdauit, tu ne commune dixeris. Et aduertit dictū esse de gentilibus, qui corporeæ magis generationis successionē quàm spiritualis gratiæ sequebantur. Hos mundauit Dominus, & passionis suæ fecit hæredes. Act. 10.

Require de hac materia infra cap. Dualitas. Cap. 8. Tom. IIII.

BLADVM. *De bladorum ortu, progressu & modo. Libro tertio Hexameron.*

Germinet, inquit, terra herbam fœni secundum genus. Et continuò parturiens terra nouos se fudit in partus, & induit se amictum viriditatis, gratiam fœcunditatis assumpsit, diuersisq; cōpta germinibus proprios suscepit ornatus. Miramur quod tam citò generauerit, quanto maiora miracula sunt, si spectes singula, quemadmodum vel iacta in terram semina resoluantur, ac nisi mortua fuerint nullum fructum afferant: si verò fuerint quadam sui morte resoluta, in vberiores

res fructus resurgant. Suscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet & cōprimit. Inde cū se granum illud resoluerit, herbam germinat, grata ipsa iam speciei herbescentis viriditatis, quæ statim genus satiui similitudine sui prodit, vt in ipso suæ stirpis exordio, cuius generis herba sit recognoscas, atque in herbis fructus appareat, paulatímque adolescit vt fœnum, culmóque pubescens erigitur & assurgit. Ast vbi se geniculata iam spica sustulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia, aut frigus lædat, aut solis æstus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæua decutiat. Succedunt quidam ordines spicæ mirabili arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter se naturalis colligationis astricti, quos † diuina prouidentia formauit. Et ne frugis numerosioris pondere velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar oneri curuetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, vt quasi quadam in arce prætēdat, ne auium minorum morsibus spica suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur. Quid dicam quemadmodum clementia Dei humanæ prospexerit vtilitati?

† *Aliàs, quā.*

Quemadmodum blada degenerant, sic homines à ratione deuiant. Ibidem infra.

Cap. 9.

Quam decorum autem quòd non statim fundere terras semen iussit & fructus, sed primùm germinare, deinde herbescere campos statuit, postea secundum proprietatem sui generis semen adolescere: vt nūquam aruorum vacaret gratia, quæ grato primum decore vernarent, postea fructuum suggererent vtilitatem.

Cap. 10.

Sed fortè quis dicat, Quomodo secundum genus terra profert semina, cum plerunque semina iactata degenerent, & cum bonum triticum fuerit seminatum, decolor eius species & inferior forma reddatur? Sed hoc si quando accidit, non ad translationem generis, sed ad ægritudinem quandam & inæqualitatem seminis videtur esse referendum. Non enim desinit esse triticum, si aut frigore aduratur, aut imbre madidetur, sed specie magis quàm genere, colore quoque & corruptionem mutatur. Denique frequenter madidata frumenta in sui generis speciem reuertūtur, si aut sole, aut igni bus torreantur, aut diligentibus commissa culturis aëris temperie, terrarúmque feracium vbertate foueantur. Itaque reparatur in sobole, quod degenerauerat in parente. Vnde non periclitamur, ne præceptum illud Dei cuius vsus naturæ inoleuit, in reliquum successionis vitio destitutum sit, cum hodie in seminibus generis sui synceritas reseruetur. Nam lolium & reliqua adulterina semina quæ frugibus sæpe miscentur, zizania nuncupari Euangelij lectione cognouimus: sed ea proprium quoddam genus habent, non ex tritici semine in aliud genus seminis decolori mutatione translata degenerem traxere naturam. Denique hoc docet Dominus dicens, Simile est regnum cælorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius & superseminauit zizania inter triticum. Aduertimus vtique, quod zizania & triticum, vt nominibus, ita & genere videantur esse discreta. Denique & serui dixerunt ad patremfamiliâs, Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit. Aliud enim est semen diaboli, aliud semen Christi, quod seritur ad iustitiam. Denique aliud Filius hominis, aliud diabolus seminauit. Adeò diuersa natura vtriusque seminis, vt cōtrarius seminator sit. Quod seminat Christus, regnum est Dei: quod seminat diabolus, peccatum est. Sic est, inquit, regnum Dei, quemadmodum si homo iactet semen super terrā. Est & homo qui seminat verbum, de quo scriptum est, qui seminat, verbum seminat. Hic homo verbum seminauit super terram, quando dixit, Germinet terra herbā.

Matth. 13.

Marc. 4.

Et addit ibidem quomodo terra blada produxit sine agricultura hominis: post peccatum verò non sic, quamuis homine dormiente ipsa blada concrescant.

Cap. eodem.

Et subitò terrarum germina pullulauerunt, & diuersæ rerum species refulserunt. Hinc pratorum virēs gratia abundantiam paludi ministrauit, inde camporum spica flauescens, imaginem pelagi fluctuantis, commotione segetis vberioris expressit. Sponte omnes fructus terra suggessit: etsi arata sine cultore esse non poterat, nondum enim erat formatus agricola, inarata tamen opimis messibus redundabat, & haud dubium quin maiore prouentu. Siquidem nec cultoris desidia terrarum destituere poterat vbertatem. Nunc enim fœcunditas vnicuique pro merito laboris acquiritur, vbi cultus spectatur agrorum, & negligentia vel offensa, aut diluuiis pluuiarum, aut terrarum ariditatibus, aut grandinis iactu, aut quacunque ex causa soli vberis sterilitate multatur. Tunc autem prouentu spontaneo terra fructus locis omnibus inuehebat, quoniam is præceperat, qui vniuersorum est plenitudo. Verbum enim Dei fructificat in terris, nec vllo adhuc erat terra damnata maledicto. Antiquiora enim mūdi nascentis exordia, quàm nostra peccata sunt: & recentior culpa propter quam condemnati sumus in sudore vultus nostri panem manducare, sine dolore alimenta nescire. Denique hodiéque fœcunditas terræ veterem affluentiam spontaneo vsu fertilitatis operatur. Quàm multa sunt enim quæ adhuc sponte generantur, sed etiam in ipsis quæ manu quæruntur, magna ex parte manent nobis diuina beneficia, vt frumenta ipsa quiescentibus inferātur, quod propositæ docet lectionis exemplum, dicente Domino, Quia sic est regnum Dei, queādmodum si iactet homo semen super terram, & obdormiat, inquit, & exurgat die ac nocte, & semen germinet & increscat dum nescit ille. Vltrò enim terra fructificat, primò herbam, deinde spicam, deinde plenum triticum in spica, & cum produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Dormienti igitur tibi ò homo & nescienti, fructus suos vltro terra producit. Dormis & surgis, & frumenti per noctem incrementa miraris.

Marc. 4.

BLANDITIAE. *In commentario super primam Epist. ad Timoth. cap. v.*

Tom. V.

Blanditiis solent obtineri, quæ authoritate non possunt. Nam animalia quo membra zelantur blanditiis tamen cedunt.

BLASPHEMIA. *In commentario super Episto. ad Romanos, cap. ij. super illud, Nomen Dei, &c.*

Tom. V.

Dei nomen blasphematur inter gentes, quando Iudæos pro noxiis suis traditos sibi non aduertebant, sed idolis suis dabant glorias, quasi Iudæorum Deum vicissent in Iudæis. Ita & tempore Apostolorum Dei nomen blasphemabatur in Christo, quia Iudæi Christum Deum negando, blasphemabant Patrem, sicut Dominus dixit, Qui me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit. Et ideo inter gentes blasphemabatur, quia credentibus gentilibus Iudæi suadere nitebantur Christum Deum non credendum, vt blasphemium gētium à Iudæis vel Fotini authoribus sit profectum.

Eodem libro, capite decimo quarto. exponens quod sequitur.

Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est. Quantum valet salus fratris ex morte Christi cognoscitur. Itaque qui scit quantum constet, confirmare illum debet, non scandalizare, vt ex re friuola faciat illi scrupulum, & incipiat hæsitare an manducanda caro sit néene, qui fortè simpliciter edebat, securus de

de conscientia sua. At verò cum adeunt controuersiæ, (A) incipiet perturbatione in Dei creaturam peccare, & erit in iniuriam creatoris, quæ proficiet ad perditionem dubitantis. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Hoc est, doctrina dominica cum sit bona & salutaris, non debet per rē friuolā blasphemari. Blasphematur autem cum dubitatur de Dei creatura. Potest etiā sic intelligi bonū nostrū blasphemari, q̄a qui bona opera habet, si in alia reprehendatur re minima, bonum illud suum obfuscat. Tale est si quis forte decoris aliquid vitij habeat in vultu vnde deformetur species eius. Ideóque illa monet sectanda, quæ reliquis bonis non tollant fauorem.

cap. 8. Tom. IIII.

BONITAS ET BONVM *Summum bonum Deus est. Libro de Isaac & anima.*

Deus est ipsum bonum quod quærimus, solum bonum. Nemo enim bonus nisi vnus Deus. Hic est oculus, qui magnum illum & verum decorem intuetur. Solem (B) nisi sanus & vehemens oculus non aspicit, nec bonum potest videre nisi anima bona fiat. Fiat ergo bonus, qui vult videre Dominum, & quod est bonum. Huius boni similes simus, & secundum id operemur quę bona sunt. Hoc est bonum quod supra omnem operationem est, supra omnem mentem atque intellectum, ipsum est quod semper manet, ad ipsum conuertuntur omnia, in quo habitat plenitudo bonitatis diuinæ, & per ipsum reconciliantur omnia in ipsum. Et vt plenius definiamus quid sit bonum, vita est bonum, quia semper manet dans viuere: & est omnibus, quia fons est omnium vitæ Christus, de quo Propheta ait, In vmbra eius viuemus. (*Threnor. 4.*) Nunc vita nostra abscondita est in Christo. (*Coloss. 3.*) Cùm autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & nos cum illo apparebimus in gloria. Ergo non timeamus mortem, quoniā requies est corporis: animæ autem vel libertas, vel absolutio. Nec vereamur eum qui potest carnem interficere, animam autem non potest, quia non timemus eum, qui (C) potest vestimenta auferre, non timemus eum qui potest nostra furari, nos autem non potest. Nos igitur animæ sumus, si volumus esse Hebræi, de iis qui sunt socij Iacob, id est, imitatores eius. Nos animæ sumus, nostra autem membra sunt seruanda, ne scindantur, ne inueterascant, sed ille magis qui his vtitur seruare se debet & custodire.

Lib. 1. Epistol. Epist. 11. Tom. III.

In epistola tertia ad Irenæum, versus principium.

Nihil speciosius illo summo bono, cuius etiam prædicatio speciosa est nimis, & maximè perseuerantis sermonis processus, & quædam Apostolicæ prædicationis vestigia. Sed illa qui possunt? Quibus donauit Deus, non solùm qui Christum annuntiaret, sed etiam pro illo paterentur. Nos quantum possumus intendamus illo animum, & in illo simus: illud animo teneamus quod est pulchrum, decorum, bonum, vt fiat illuminatione & fulgore eius speciosa anima nostra, & mens dilucida. Nam (D) si oculi nostri cum aliqua obducuntur caligine, pascuntur agrorum viriditate & specie nemoris vel collis herbosi, omnem inæqualitatem ægrescentis obtutus repellunt, & quadam salubri specie pupillæ ipsæ atque orbes colorari videntur. quantò magis hic mentis oculus, cū illud summum intuetūr bonum, & in eo versatur atque eo pascitur, splendescit atque enitet, vt fiat illud quod scriptum est, tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea. (*Psalm. 62.*)

Libro 2. de fide ad Gratianum Cap. 1. Tom. II.

Probat Christum esse bonum, Libro tertio de Trinitate.

Stupeo sancte imperator, & toto corpore animóque deficio, esse aliquos homines, vel potius nō homines sed humana adopertos specie, intus autem dementiæ bestialis, qui post tanta Domini & tā diuina beneficia bonum negent esse authorem bonorum. Scriptum est, inquiunt, Nemo bonus nisi vnus Deus. (*Marc. 10.*) Scriptum est, agnosco, sed litera errorem non habet, vtinam Arriana interpretatio non haberet. Apices sine crimine sunt, sensus in crimine. Dictum Domini Saluatoris agnosco: sed consideremus quando dicat, cui dicat, qua circunspectione dicat. Dicit vtique in hominis forma Dei Filius, & dicit scribæ ei, scilicet, qui magistrum bonum Dei Filium nominaret, Deum negaret: quod ille non credidit, Christus adiungit, vt Dei Filium, non vt bonum magistrum, sed vt bonum Deum credat. Nam si vbi vnus Deus dicitur, nequaquam tamen Dei Filius à diuinitatis plenitudine separatur, quomodo vbi vnus Deus bonus nuncupatur, à plenitudine diuinæ potestatis vnigenitus excluditur? Necesse est igitur, aut Deum negent Dei Filium, aut Deum bonum esse fateantur. Et ideo circunspectione cælesti nō dixit, Nemo bonus nisi vnus pater: sed nemo bonus nisi solus Deus. Pater enim proprium est generantis nomen, Deus autem vnus, nequaquam Deitatem Trinitatis excludit, & ideo natura laudatur. Bonitas igitur in natura est Dei, & in natura Dei etiam Filius. Et ideo nō quod singularitatis, sed quod est vnitatis prædicatur. Non igitur à Domino bonitas negatur, sed talis discipulus refutatur. Nam cum scriba dixisset, Magister bone: respondit Dominus, Quid me dicis bonum, id est, quē Deum non credis? Non est satis vt bonum dicas, non ergo tales quæro discipulos, qui me magis secundum hominem magistrum bonum, quàm secundum diuinitatē Deum bonum credant. (*Cap. eod.*)

Addit ibidem, probans eum bonum.

Sed modo prærogatiua naturæ suæ & priuilegio potestatis vtatur. Non dicatur bonus, si non meretur, à nobis. Si hoc non meretur operibus, si beneficiis non meretur, abdicetur suæ iure naturę, subdatur nostro iudicio. Qui iudicaturus de nobis est, non dedignatur iudicari, vt iustificetur in sermonibus suis, & vincat cum iudicatur. Hiccine nō bonus, qui cum sexcenta millia populi Iudæorum persequutoribus suis cederent, dehiscētem subito rubri maris æstum indiuidua aquarum mole diuisit, vt fideles circunfusa aqua muniret, infidos refusa demergeret? Hiccine non bonus, cuius imperio maria solidata fugientibus, saxa humefacta sitientibus, vt opus veri agnosceretur authoris, (*1. Corint. 10.*) cum humor rigesceret, petra inūdaret? Quod vt cognosceres opus Christi, Apostolus dixit, Petra autem erat Christus. Hiccine nō bonus, qui tam innumera populi millia, ne qua incesseret fames, in deserto pauit pane cælesti, sine vsu laboris, cum fructu quietis, ita vt eorum per quadraginta annos nec vestimenta veterascerent, nec calciamēta tererētur, instar infidelibus futuræ resurrectionis ostendens, quòd nec factorum decora splendidorum, nec circunfusæ virtutis nitor, nec vitæ cursus periret humanæ? Hiccine non bonus, qui nobis cælum fecit esse quod terra est, vt sicut in cælo quasi in speculo quodam stellarum fulgentium refulgent globi, ita etiam Apostolorum & martyrum, & sacerdotum, vice stellarum fulgentium toto illucescerent chori mundo? (*Cap. eodem.*)

Iterum alia ratione probat bonum, ibidem.

Ergo non solùm bonus, sed etiam pastor bonus, hoc est, non solùm sibi, sed etiam omnibus suis bonus. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis. (*Ioan. 10.*) Posuit plane animam suam, vt nostram liberaret. Sed pro diuinitatis potestate posuit & sumpsit, sicut scriptū est, potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nullus eam tollit à me, sed ego à me metipso pono eam. Vides bonitatem, quia sponte posuit: Vides potestatem, quia sumpsit. Et tu bonum negas, cum ipse de se in Euangelio dixerit, Si ego bonus, quare oculus tuus nequam? Ingrate quid agis? Bonum negas qui dedit nobis quæ oculus nō vidit, nec auris audiuit? Mihi expedit bonum credam. Bonum est enim confiteri Domino. Mihi expedit vt Domino confitear. Scriptum est enim, Cōfitemini Domino quoniam bonus. (*Psal. 117.*) Mihi expedit vt iudicem meum bonum ar

biter. Dominus enim iudex bonus domui Israël. Ergo si iudex, Dei filius vtique. Quoniam iudex Dominus & Deus bonus est. Iudex autem Dei Filius est, & Deus bonus iudex Dei Filius. Si fortasse non credas aliis, non credis Filio, audi Patrē dicentē, Eructauit cor meū verbum bonū. Bonū ergo verbū est, verbū hoc de quo scriptū est Et verbū erat apud Deū, & Deus erat verbū. Ergo si verbū bonū est. Filius autē Dei verbū est, bonus vtiq; Deus est Dei Filius, etiamsi non placeat Arrianis. Erubescant aliquando. Iudæi dicebant, Bonus est: etsi alij dicebant, Non est: alij tamen dicebant, Bonus est: & vos omnes bonum negatis. Bonus est qui peccata mundi abstulit. De ipso enim dictum est, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Sed quid dubitamus? Credidit Ecclesia iam bonum, & confessa est dicendo, Osculetur me ab osculo oris sui, quoniam bona vbera tua super vinū. Et alibi: Fauces tuæ tanquam vinum optimum. Bonus ergo ille nos legis & gratiæ nutrit vberibus, cælesti curas hominum prædicatione demulcens. Et nos bonum negamus, cum sit imago bonitatis, exprimens æternæ in sese bonitatis effigiem? Sicut & supra ostendimus scriptum, Quia ipse est speculum sine macula, & imago bonitatis illius.

Psal. 44. Ioan. 1. Canticor. 1. Canticor. 7.

Propterea lib. vij. super Lucam cum probat bonum quia vnus est Deus. Cap. 9. Tom. V.

Interrogauit autem eum quidam princeps dicens, Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo? Dixit ei Iesus, Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus. Versuta interrogatio, & ideo arguta responsio. Tentator enim princeps iste magistrum bonum dixit, qui Deum bonum dicere debuisset. Nam licet & in diuinitate bonitas sit, & in bonitate diuinitas: Nemo enim bonus nisi solus Deus, omnis autem homo mendax. Quicquid autem mendax, vtique non bonum: tamen addendo, magister bone, in portione bonum dixit, non in vniuersitate. Nam Deus in vniuersitate bonus, homo ex parte. Propterea Dominus, Quid me dicis bonū quem negas Deū? Quid bonum dicis, cum bonus nemo nisi vnus Deus? Non ergo se negat bonum, sed Deum designat. Bonus enim quid est nisi plenus bonitatis? At verò cum scriptum sit, Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: vtique de hominibus, non de Deo dixit. Deus enim vnum est, non vnus è numero. Itaque & Dei Filius quasi vnicus acceptus est, non quasi vnus ex multis: & vnigenitus est, non vnus ex genitis. Et ideo nemo bonus, non præiudicat Christo, quia nemo iudicat Christum. Nemo enim, tanquam communiter de nobis dicitur, sed nihil Christo commune nobiscum. Quòd si quē mouet quia nemo bonus nisi vnus Deus, moueat & illud, quòd nemo bonus nisi Deus. Quòd si Filius à Deo non excipitur, vtique nec à bono Christus excipitur. Sed cum in Deo Filius, persona alter, potestate vnus sit: vnus enim Deus ex quo omnia, & vnus Deus per quem omnia: Deus autem & Dominus non duo dij sed vnus Deus sit, quia Dominus Deus tuus Dominus vnus est: vtique cum secundū maiestatem Deus vnus in vtraque persona sit, & bonus vnus in vtroque est. Nā quomodo nō bonus, ex bono natus? Arbor enim bona bonos fructus facit. Quomodo nō bonus cū bonitatis substantia assumpta ex Patre nō degenerauerit in Filio, quę nō degenerauit in Spiritu? Et ideo spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Quòd si bonus Spiritus qui accepit ex filio, bonus vtique & ille qui tradidit: & cum bonus Pater, vtique & ille bonus, qui omnia habet quæ Pater habet.

1. Corinth. 8. Deu. 6. Math. 7. Psalmo 142.

Et addit rationem & authoritatem contra contrarium opinantes Iudæos. Cap. eod.

Aut si negatis Filium habere bonitatem, negatis & Patrem. Ratio euidens exemplis non eget: tamen vel authoritatem sequimini scripturarum. Scriptum est enim, Dominus iudex bonus domui Israël. De Filio an de Patre dicitur? Sed pater non iudicat quenquam: quia omne iudicium dedit Filio. Ergo Dominus bonus Filius. Accipe aliud. Trinitatem vtique confitentur qui ad baptismum veniunt, quia baptizantur in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Ergo & Patri & Filio & Spiritui sancto confitentur. Cum ergo dicitur, Confitemini Domino quoniam bonus: bonus vtiq; Pater, bonus Filius, bonus & Spiritus sanctus, sed vnus Deus est. Et quia bonus Dominus expectantibus eum. An nō bonus qui bona tribuit animæ quærenti eum? An non bonus, qui satiat in bonis animam tuam? An non bonus, qui ait, Ego sum pastor bonus? Sed putatis ideo Deum bonum, quia iudicium non habet, in quo necessitas est vindicandi. Quanquā iam præmissum sit iudicem bonū esse domui Israël, tamen alibi habes, Quàm bonus Deus Israël rectis corde. De quo igitur putatis dictum de Patre an de Filio? Si de Patre, ergo non omnibus bonus. Cur igitur derogatis? Si de Filio, ergo bonum Deum & Filium cōfitemini. Ipse est enim benedictus Dominus Deus Israël, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Ipse est rex & Deus Israël, cum dicitur, Rabi, tu es Filius Dei, tu es rex Israël. Sic ergo huic dicitur, Quoniam tu bonum me non potes sentire, quem tentas, quid me dicis bonū? Bonus quidem ego, sed rectis corde, cui bonum esse ex natura suppetat, non ex versutia. Bonus ergo Filius. Cādor est enim lucis æternæ & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Quomodo ergo non bonus, qui est imago bonitatis? Sicut enim imago Dei Deus, sed vnus Deus: ita & diuinæ imago bonitatis bona, sed vna bonitas. Mihi certè vtile est bonum Deum credere, quem meorum habiturum sum iudicem delictorum, illi viderint qui credere bonum nolunt Itaque quia legisperitus est iste qui tentat, sicut in libro alio demonstratur, bene dixit, Nemo bonus nisi vnus Deus: vt admoneret quia scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum: sed magis confiteretur Domino, quoniam bonus.

Ioan. 5. Ioan. 10.

Bonus homo fit adhærens Deo & meditans de Deo. Libro secundo de Abraham. Cap. 5. Tom. IIII.

Agnoscamus quod etiam iusti in domo Dei positi, & verbo Dei intenti tentantur quidem secularibus negotiis & affectionibus, sed non alienantur à domo Dei, & à custodia præceptorum cælestium. Si vis contentus esse finibus, non extolli diuitiarum copiis & rebus secundum gratiam voluptatum fluentibus, hoc scias esse mentis optimæ, meditari semper principium & finem, eò procedere, & inde egredi, hoc est, bonum. Bonum autem sapientia est. Nemo enim bonus nisi vnus Deus. Ab eo procedimus creati per ipsum. Ad eum reuertimur, quia cum Christo esse multò melius. Et vt scias quia bonum est arguere principium & finem, ipse ait bonus Dominus Iesus. Ego sum, α & ω, principium & finis. Mens igitur nostra cum ipso semper sit, ab eius templo, ab eius verbo nunquam recedat. Semper in lectione scripturarum sit, meditationibus, orationibus, vt sermo eius qui est semper operetur in nobis, & vt quotidie procedentes in Ecclesiam, vel domesticis incubātes orationibus, ab ipso incipiamus & in ipso finiamus. Ita totius hic dies vitæ nostræ & cursus diei, ab se sumat principium, & in se desinat. Sicut enim à principio vitæ credere & imitari salus est, ita & perseuerantia vsque in finem necessaria est. Est autem mentis optimæ diligentia, vt verbo Dei intenta, nihil faciat irrationabile vnde tristitiam subeat, vt iugiter actuum suorum bene conscia, lætitiā bonæ seruet conscientiæ. Quod enim bonum, hoc sine timore & sine tristitia est, id est, securitatis plenum & gratiæ. Possessio enim iusti grata est Deo, incipientiū autem nullus gradus. Ideo Isaias appropinquante bono ait, Fugiet dolor & tristitia & gemitus. Ioannes quoque in Apocalypsi, Et ille, ait, Deus cum illis erit, & delebit omnem lachrymam de oculis eorum, & mors non erit amplius,

Isa. 35. Apocal. 21.

A amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor vlterius. In resurrectione enim iustorum lætitia iugis erit & gratia, cum illud bonum cœperit esse cum suis, quando requiescet in sinu Abrahæ in eius positi tabernaculo quod inter domũ vel sermonem Dei & gratiam fixum est. Significans innocentium fidelium agere gratias authori suo, qui non habent vnde eos pœniteat in hoc mũdo fuisse. Factis itaque simplicibus Abrahæ magnarum institutionum documenta explicantur. Merito diues qui etiam disputationes philosophorum diuites facit, qui de eius actu præcepta formarent sua.

Cap.6. Tom.I. *Quia summum bonum est esse cum Deo, ideo lib. de fuga seculi.*

Colloces cor in manu Domini, in qua est cor regis. Qui se ipsum regit, quod pluris est quàm aliis imperare, cor eius in manu Dei est, & quò vult Deus conuertit illud: non mirum si conuertit in bonum, qui perfectę bonitatis est. In manu ergo Dei sumus, vt bonum quæ- B ramus, illud bonum incorruptibile atque immutabile,

Amos 5. de quo dicit Amos Propheta, Exquirite bonum & non malignum, vt viuatis, & sic erit vobiscũ Dominus Deus omnipotens. Quomodo dixistis, Odio habuimus mala, & dileximus bona? Vbi ergo bonus Deus, ibi bona sunt, quę desiderauit videre Dauid, & visurũ se credidit, sicut ipse ait, Credo videre bona Domini in terra viuentium. Illa enim bona sunt quæ manent semper, quæ non queunt temporis vel ætatis mutatione corrumpi. In illis bonis est, qui Deum quæsiuerit & inuenerit. Vbi enim cor hominis ibi & thesaurus eius est. Non enim solet bonũ datum deprecantibus denegare. Ergo quia bonus Dominus est, & maximè se sustinentibus bonus est, ipsi adhæreamus, cum ipso simus tota anima nostra, toto corde, tota virtute, vt simus in lumine eius, & videamus eius gloriam, & delectationis supernæ fruamur gratia. Ad illud igitur bonũ erigamus animos, & in illo simus atq; C viuamus. Ipsi adhæreamus, quod est supra omnem mentem, & omnem considerationem, & pace vtitur perpetua ac tranquillitate. Pax autem supra omnem mentem est, & supra omnem sensum. Hoc est bonum quod penetrat omnia, & omnes in ipso viuimus atque ex ipso pendemus. Ipsum autem nihil supra se habet, sed est diuinũ. Nemo enim bonus nisi solus Deus. Quod ergo bonum, diuinum: & quod diuinũ, bonũ. Et ideo dicitur, Aperiente te manũ tuam, omnia implebuntur bonitate. Per bo-

Psalm. 103. nitatem enim Dei nobis diuersa tribuuntur, merito bona, quibus nihil admixtum est mali. Hæc bona promittit scriptura fidelibus, Quæ bona sunt terræ manducabitis. Boni ergo illius similes simus, vt quę bona sunt adipiscamur. Bonum quod est, sine iniquitate est, sine dolo, sine asperitate, cum gratia, cum synceritate, cum pietate & beneuolentia, charitate, iustitia. Itaque omnes virtutes bonitas tanquam mater fœcunda amplectitur.

Tom. III. *Post Deum bonus diligit proximum. Libro de flebili* D *querimonia, & de excessu fratris sui Satyri, in principio.*

Non mediocris igitur prudentiæ testimonium, quæ ita à sapientibus definitur, bonorum primum esse Deũ scire, & verum illud atque diuinum pia mente venerari, illam amabilem & concupiscendam æternæ pulchritudinem veritatis, tota mentis charitate diligere. Secundũ autem in proximos à diuino illo atque cælesti naturæ fonte deriuare pietatem, quod etiam mundi sapientes nostris hausere de legibus. Neque enim deriuare ista in hominum disciplinas nisi de cælesti illo diuinæ legis fonte potuissent.

Cap. 2. *Sed non omnibus videtur quod Deus sit bonus. In tractatu de secunda interpellatione Dauid.*

Quàm bonus, inquit Dauid, Deus Israël rectis corde. Non ergo omnibus bonus est Deus. Ille quidem omnibus bonus est, quia Saluator est omnium hominum, maximè fidelium. Et ideo venit Dominus Iesus vt saluum faceret quod perierat. Venit ergo vt peccatum mũdi tolleret, vulnera nostra curaret. Sed quia non omnes medicinam expetunt, sed plerique refugiunt, ne medicamentis compungatur vis vlceris, ideo volentes curat, non astringit inuitos. Accipiunt ergo sanitatem, qui medicinam expetunt. Illi autem qui refutant medicum, nec requirunt bonitatẽ medici, quam non experiuntur, sentire non possunt. Qui autem curatur, etiã sanatur. Ideóq; iis bonus est medicus, quos sanauit. Iis ergo bonus Deus, quibus peccata donauit. Qui autem insanabile peccatum habet mentis suæ vlcere, quomodo potest medicũ bonum ęst imare quem refugit? Pulchrè itaque Apostolus, vt premisimus, explanauit, quia & omnibus bonus est Deus, qui vult omnes homines saluos fieri, & maximè fidelibus diuinæ bonitatis prærogatiua seruatur, quibus & volũtas Dei opitulatur & gratia. Sed & Psalmista dicendo, Quàm bonus Deus Israël rectis corde: ad ipsorum sententiam retulit, qui aliter de Deo sentire non nouerunt, nisi quia bonus ad omnia & in omnibus est. Denique sequentibus exponit ipse quid senserit di- Cap. 3. cendo, Mei autem penè moti sunt pedes, pauló minus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus pacem Psalmo 35. peccatorum videns. Non vtique pedes corporis appellat gressus, sed directionem mentis, & gressum de quo alibi dicit, Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Ideo semper petẽdum est, vt dirigat Dominus nostrorum animorum vestigia ne labantur, & lubrico quodam erroris effusa stabilitatem sui tenere non possint. Prolapsionis autem causa ea est, quòd pacem æmulatus est peccatorum. Æmulari autem debemus quæ bona sunt, non ea quæ plena dedecoris. Sicut Apostolus Paulus expresit dicens, Bonum est autem ęmulari in bono semper. Galat. 4.

Bonitatem habens non est in exterioribus bonis sed in- Cap. 15. *terioribus animæ virtutibus. Libro secundo de officijs.* Tom. I.

Sunt enim plerique etiam viri boni, qui tenues sunt censu, contenti quidem exiguo ad sui vsum, sed non idonei ad subsidium leuandæ paupertatis alienæ. Tamẽ suppetit aliud beneficentiæ genus, quo iuuare possint inferiorẽ. Est enim duplex liberalitas, vna quæ subsidio rei adiuuat, id est, vsu pecuniæ: altera quæ operarum collatione impẽditur, multò frequenter splẽdidior multóq; clarior. Quantò illustrius Abraham captum armis victricibus recepit nepotem, quàm si redemisset? Quantò vtilius regẽ Pharaonẽ sanctus Ioseph consilio prouidentiæ iuuit, quã si obtulisset pecuniã? Pecunia enim vnius ciuitatis non redemit vbertatem, prospiciẽtia autẽ totius Ægypti per quinquennium famẽ repulit. Facilè autem pecunia consumitur, consilia exhauriri nesciunt. Hęc vsu augentur, pecunia minuitur, & cito deficit atq; ipsam destituit benignitatẽ: vt quò pluribus largiri volueris, eò pauciores adiuues: & sæpe tibi desit quod aliis conferendum putaueris. Consilij autem operæque collatio, quò in plures diffunditur, eò redũdantior manet, & in suum fontem reccurrit. In se enim refluit vbertas prudentiæ, & quò pluribus fluxerit, eò exercitatius fiet omne quod remanet.

Item probat alia ratione, quia exteriora bona non faciunt beatum, sed interiora. Libro primo de Iacob & vita beata: require infra in cap. Perfectus, & in cap. Sapiens. Require etiam suprà in capit. Beatitudo. Bonus à iusto dif- Tom. V. *ferre videtur. In commentario super epistolam ad Romanos, cap. v. pertractans, Vix pro iusto quis moritur.*

Duos igitur gradus fecit iusti & boni, quãuis & iustus bonus dicendus sit, tamen genera ipsa posuit, iustũ in exercitio significans, bonũ verò natura qui propter simplicitatem innocens dicatur. Vnde quãuis melioris meriti sit, quantũ ad locum istũ pertinet, iustus quã bonus, tamen pro bono, inquit, fortè aliquis audeat mori: vt quia miserabilior causa innocentiæ est, ad hoc cogi forte aliquem posse significet. Denique optant parẽtes pro bonis filiis mori, nõ dicã vxores pro bonis maritis.

Nam si velimus de bono & iusto proponere, aliquando meliorem iustum deprehendimus, aliquando præponendum bonum. Si enim iuxta Dei legem qui iustus est melior bono est, sed illo qui necdum secū laborauit vt amplificaret se bonis. Iustus enim exercitio bonum naturæ suæ meliorabit. Si autem iuxta mundū fuerit iustus, præponitur ei bonus propter innocētiam, quia huiusmodi nō est sine impietate iustitia. Itaque omnis natura bona est: iustitia autem legis Dei, fructus est cōpetens naturę. Ideóque iustitia bonitas est, vnde iusti semper appellantur & boni. Non tamen semper boni iusti, quia vocātur boni nō propter opera, sed ꝓpter innocentiā. Iustitia enim pfecta est bonitas, dū explet opere naturæ suę bona.

Bonus quis dicitur post remissionem peccatorum. Libro super Beati immaculati, exponendo literam tertiam, inducit illud Cant. secundum aliam literam, Ecce bona es proxima mea: secundum nostram verò, Ecce pulchra es &c.

Tom.IIII. B Quoniam cognouerat Ecclesia mysterium, & pro totius mundi crucifixum redemptione Dominum Iesum prædicabat, meretur audire, Ecce es bona quæ me bonū dicis: & ipsa bona es & decora. Quid est autem Christū dicere bona es vel decora es, nisi illud euangelicum, Constans esto filia, remissa sunt tibi peccata tua?

Bonum fuisse & non esse, maioris est verecundiæ. In tractatu siue epistola de lapsu virginis, post principium. Require infra, capit Virgo. Bona bonis comparantur. Libro primo de sancta virginitate. Tom.I.

Prima sunt, quæ sunt animæ bona: secunda, quæ corporis, id est, salus, virtus, pulchritudo, formæ gratia. Tertia sunt quæ accidunt, hoc est diuitiæ, potestates, patria aut gloria.

Cap.7. *Bona semper intelliguntur esse pulchra. Libro de Isaac & anima.*

Laudatur anima, non solùm quòd sit fœcunda virtutibus, sed etiam quòd nihil habeat in se mali. Illud enim decorum & speciosum est, in quo nihil sit mali. Decorū enim quod bonum, quod autem indecorum, hoc malū: speciosa fœcunditas est bonorum operum. Contraria enim speciositati sterilitas: quoniam qui priuatur specie vel decore, in eo est malum: quod autem malum, hoc sterile & infœcundum. Cuius rei quod euidentius indiciū quàm natura est? Terra enim quæ bona est, fertilis atq; fœcunda: quæ autem mala, ea ieiuna atque sterilis. Quæ verò fertilis, hęc decora. Quid enim pleno agro pulchriꝰ cum seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum vuarū serta dependent, aut baccis onusta olea curuescit, vel viridanti gramine, montium vertices, vallium humilia vestiuntur? Et vt scripturæ vtamur testimonio, Iacob decorus erat, & ideo erat odor agri pleni: Esaū hispidus erat, & indecorus: & ideo agrestis erat, qui fructus illos habere non posset. De ipso quoque Domino posteaquā Ecclesię fœcunditatem fecit assurgere, pulchrè dictum, Dominus regnauit, decorem induit. Et alibi, confessionem & speciem induisti. Liquet igitur decorum id esse, quod fœcundum: indecorum, quod infœcundum.

Bona omnia sunt à Deo: require supra, in capite Anima humana.

Tom.V. *Bonum est sequendum. Super epistolam ad Romanos, capite xij.*

Non magnum est vitare malum, nisi adhæreat bono, illud enim de timore fit, istud de amore.

Bonum agendum est cum omnibus. In commentario super primam epistolam ad Thessalonicenses, cap.v.

Tom.V. Rogamus autē vos fratres, corripite inquietos, cōsolamini pusillanimes, opitulamini infirmis, patiētes estote ad omnes. Videte ne quis malū ꝓ malo alicui reddat, sed semper quod bonū est sectamini in inuicem & in omnes. Semper gaudete in Domino, sine intermissione orate in omnibus gratias agite. Hæc est enim volūtas Dei in Christo Iesu in vobis. Quoniā necesse est quosdā esse in plebe immodestos, quosdā pusillamines, hoc est timidos, quosdā verò in fide infirmos. Ideóq; hos qui modesti sunt & magnanimes & fide fundati hortatur cū prece, vt iis cōsulāt, vt possint proficere sufferentes eos, ne si retributio sit malorū, peiores se fiāt. Idcirco nihil aliud quā bonū sectandū hortatur, nō solū in causa fratrū, sed in omniū. Possunt enim bonis operibus attrahi infideles ad credulitatem ex qua semper gaudeat in Domino, hoc est in bonum.

Bonum dicitur quod caret vitio. Libro de bono mortis, in principio. Cap.I. Tom.I.

Quæ mors si animæ noceat, malū videri potest: si autē nihil officit animæ, ne malū quidē. Quod autem malum non est, id etiā bonū, quoniā quod vitiosum, id malum: quod autē vitio caret, id bonū, ideóq; bona malis cōtraria sunt, & mala bonis. Denique innocentia est vbi non est nocendi voluntas: & noxius dicitur, qui non sit innoxius. Misericors, qui remittat: immisericors, qui ignoscere atque inflecti nesciat.

Quod bonum est non eget extranea laude. Libro primo Hexameron. Cap.9. Tom.IIII.

Vidit, inquit, Deus lucem quia bona est. Nec quod ignorabat vidit, nec id quod nesciebat antea vt non viderat, comprobauit: sed bonorum operum propriū est, vt externo commendatore non egeant, sed gratiam suā cum videntur ipsa testentur. Plus est quod probatur aspectu quàm quod sermone laudatur. Suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio.

Bonū fecisse liberat à malo facere. Lib. primo de Abraham. super illud Genesis, xxj. vbi agitur de Ambimelech qui voluit rapere Saram. Cap.7. Tom.IIII.

Fortasse te moueat qua ratione Pharao ab omnipotente Deo grauiter afflictus sit, vt suprà legimus, cū & ipse ignorauerit vxorē Abrahæ Saram, quā sororem audierat, Abimelech autem nullam pœnam exceperit. Verum cum Ægypti regem noris ducem fuisse vitiorū, qui quò plus habuerit licentiæ, eò plus flagitij commiserit: Abimelech autem & fidelis æstimatus sit Deo, vt meruerit audire, Et ego cognoui quia puro corde fecisti hoc. Rex nō afflictionis, vt Ægyptius, sed munitionis, quod Gerarum, quibus preerat, docet interpretatio: nō est dubium cæteris operibus eius indignationem Domini esse reuocatam, qui veræ interioris est arbiter cōscientiæ, & animi ac mētis interpres. Denique non vt Pharao ille cōuentus à Mose recusauit, & spreuit mandatum Dei: nec obsequium distulit, sed vocauit statim Abraham, vxorē suam reddidit, pretio se ipse multauit, quòd vidisset alienam, dotem pudoris exsoluit. Hinc quoque colligi potest, Abimelech regem clementiora meruisse, quòd Abraham pro eo rogauit & impetrauit.

De bonis temporalibus dicit quòd indifferentia sunt ad bonum & malum secundum vsum. Libro de Noë & arca. Cap.32. Tom.IIII.

Cū sanctus Noë benediceret filiū suū Iaphet, ait Dilatet Dominus Iaphet. Diximus suprà Iaphet quasi indifferēs bonū significari. Indifferētia autē latitudinē habet quę est in salute, vigore, decore, fortitudine, diuitiis, gratia, nobilitate, amicis, potestate & cæteris. Sed hæc licet indifferētia bona sint, tamē plerisq; nocuerūt, qui ea cū sapiētia & iustitia non possēderunt. Multos enim ebrios fecere diuitiæ, nobilitas & potestas superbos, pulchritudo luxuriosos, cuius suffragatio alienæ mentis corrupit castitatem. Ergo pro vtentis affectu horum quæ dixímꝰ indifferentiæ sunt, quorum vsus aut virtutibus regitur, aut certè sine gubernatione virtutum, fraudi esse incipiunt, quæ possunt esse vtilitati.

Bona temporalia sunt conuertenda ad bonum vsum. In tractatu de Nabuthe paupere. Cap.7. Tom.IIII.

Habes, inquit, multa bona. Nescit auarus bona, nisi ea quæ quæstuosa sunt, nominare. Sed acquiesco ei, vt bona dicantur, quę sunt pecuniaria. Cur ergo de bonis facitis mala, cū de malis bona facere debeatis? Scriptum est enim, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Si Luc.6.

igitur

igitur ei qui vti sciat, bona sunt: ei qui vti nesciat rectè, mala. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Quid hoc melius bono si pauperibus largiaris in quo debitorem Deum quadam pietatis fœneratione constituas? Bona sunt si aperias horrea iustitiæ tuæ vt sis panis pauperum, vita egentium, oculus cæcorum, orbatorũ infantium pater. Habes vnde facias, quid vereris? Tua te voce conuenio. Habes multa bona in annos multos posita, potes & tibi & aliis abundare. Habes fœcunditatem publicam. Quid destruis horrea? Ostendo tibi vbi melius tua frumenta custodias, vbi bene sepias, vbi fures tibi ea auferre non possint. Include ea in corde pauperum, vbi ea nullus gurgulio consumat, nulla corrumpat vetustas. Habes apothecas viduarum domos, habes apothecas ora infantium orphanorum vt dicatur tibi, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Istæ apothecæ sunt, quæ manent in æternum, ista sint horrea, quæ fœcunditas futura non destruat. Nam quid iterum facias, si tibi plus natum fuerit anno sequenti? Iterũ ergo & illa destrues, quæ nunc facere paras, & maiora facies. Dat enim tibi fœcunditatem Deus, vt aut vincat, aut condemnet auaritiam tuam, quo excusationem habere non possis. Tu verò, quod per te multis nasci voluit, tibi soli reseruas, imò & tibi adimis. Magis enim reseruares tibi, si dispertires aliis, bonorum enim fructus munerum in eos qui contulerunt conuertuntur, & gra-
Osee 10. tia liberalitatis in authorem redit. Denique scriptũ est, Seminate vobis ad iustitiam. Esto spiritualis agricola, sere quod tibi prosit. Bona satio in corde viduarum. Si
Cap. 8. terra tibi fructus reddit vberiores quàm acceperit, quãtò magis misericordiæ remuneratio reddet multiplicatiora quæ dederis? Deinde homo nescis quia terræ partum præuenit dies mortis, misericordia autẽ incursum mortis excludit? Assistunt iam qui reposcunt animam tuam, & tu adhuc differs operum tuorum fructum? Tu adhuc tempora tibi viuendi longa metiris? Stulte, hac nocte repetunt à te animam tuam. Nocte anima auari
Luc. 23. reposcitur. A tenebris incipit, & in tenebris perseuerat. Auaro nox semper nox est, dies iusto, cui dicitur, Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Stult⁹ autem sicut luna mutatur, iusti autem fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. Rectè arguitur stultitiæ, qui in manducando & bibendo locauerit spem suam. Et ideo tempus ei mortis vrgetur, secundum quod dictũ est ab ipsis qui gulæ seruiunt, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Rectè dicitur stultus, quia animæ suæ corporalia subministrat, quia recõdit quæ cui seruet ignorat. Et inde dicitur, Quę autẽ parasti, cuius erũt? Quid quotidie metiris, & numeras, & obsignas? Quid aurum trutinas, argentum ponderas? Quanto melius est liberalem esse dispẽsatorem quàm solicitum esse custodem? Quãtum tibi ad gratiam prodesset multorum pupillorũ patrem nominari, quàm innumeras stateras in sacculo obsignatas habere? Pecunia enim hîc relinquitur, gratia autem operũ bonorũ nobiscum ad iudicẽ meriti defertur.

Tom. IIII. *Vnde temporalia bona per se parum decedentibus prosunt. Libro super Beati immaculati, litera ix. versu primo.*

Bona multa in hoc seculo dum viuimus æstimantur, quia vsui nobis sũt: vt pecunia, honor, aurũ, argentũ, possessiones: eadẽ nihil possunt prodesse defunctis, hæc omnia relinquũtur. Quinetiã maiore dolore quis moritur, cũ se his fraudari copiis ingemescit. Nõ est ergo iucũditas vera nisi illa quę secũdũ verbũ est Dei, vt q̃s bonorũ meritorũ atq; virtutũ subsidiis gaudeat se esse munitũ.

Cap. 12. Tom. I. *De bono gloriæ loquitur libro de bono mortis.*

Sequamur te Domine Iesu: sed vt sequamur, duc: quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas, vita, pos-
Psalm. 4. sibilitas, fides, præmium. Suscipe tuos quasi via, cõfirma quasi veritas, viuifica quasi vita. Pande illud tuũ bonũ, quod videre desiderabat Dauid inhabitans in domo Domini. Ideo dicebat, Quis ostendit nobis bona? Et alibi,

A Credo videre bona Domini in terra viuẽtium. Ibi enim sunt bona, vbi vita perpetua est, vita sine crimine. Alibi quoque dicit, Replebimur in bonis domus tuæ. Quod ideo frequentauit, vt scires hinc bonũ illud philosophos transtulisse, quod bonum asserunt. Pande ergo illud verè bonum tuum, illud diuinum, in quo & viuimus, & sumus, & mouemur. Mouemur quasi in via, sumus quasi in veritate, viuimus quasi in vita æterna. Demonstra nobis illud quod est bonum simile sui semper indissolubile atque immutabile in quo simus æterni in agnitione omnis boni, sicut vas electionis tuæ Paulus testificatus est dicens, Forsitan enim ideo discessit ad horam, vt æternũ illum reciperes. Æternum ergo ministerium Dei dixit scribens ad Philemonem. Cuius fidem in agnitionem omnis boni quod in sanctis est in Christum Iesum euidẽtiorem fieri postulabat. In quo bono est requies pura, lux immortalis, gratia perpetua, hæreditas animarũ, pura & secura trãquillitas, non morti subiecta, sed erepta de morte. Vbi nullæ lachrymæ, nullus fletus est. Vnde enim illic fletus, vbi nullus est lapsus, vbi sunt sancti tui erroribus & solicitudinibus, insipientia atque ignorantia, timore ac metu, cupiditatibus atq; omnibus corporeis colluuionibus & passionibus absoluti, vbi regio viuentium est? Et vt assertioni huic adiungamus authoritatẽ, de quo bene Propheta dicit, Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Psalmo 26. Psalmo 64.

De quo bono gloriæ, quia Christus est siue Deus, Loquitur in epistola tertia ad Irenæum. Lib. 3. Epistol. Episto. II.

B Huius boni cognitionem quærebat Dauid dicens, vnam petij, à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationes Domini, & considerem templum eius. Denique hoc esse summum bonum subtexit statim in eodem psalmo, Credo videre bona Domini in terra viuẽtium. Hic
C enim quæritur, illic facie ad faciem plene videtur. Hoc bonum in domo Dei est, in illo secreto eius ac recessu. Vnde iterum ait, Replebimur in bonis domus tuæ. Alibi quoque hanc summam esse benedictionis expressit dicens, Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ bona sunt Hierusalem. Ideo beatus qui illic habitat in ingressu fidei hospitióque mentis, deuotionis habitaculo, conuersatione virtutis. In illo ergo simus atq; manemus de quo & Isaias ait, Quã speciosi pedes euangelizantiũ pacẽ, euãgelizantiũ bona. Qui sunt qui euangelizãt nobis, nisi Petrus, nisi Paulus, nisi omnes Apostoli? Quid euãgelizãt nobis, nisi Dominũ Iesum? Hic est pax nostra, hic est bonũ illud summũ, quia ipse bonus ex bono. Ex arbore enim bona bonus fructus legitur. Deniq; & spiritus eius bonus: quoniã ex ipso accipit, & deducit eius seruulos in viã rectam. Quis autẽ habẽs spiritum Dei in se, neget bonũ, cũ ipse dicat, An oculus tuus nequã est quia ego bonus sum? Bonũ hoc veniat in animã nostrã, in no-
D stræ mẽtis viscera, quod propitius Deus dat petentibus se. Hic est thesaurus noster, hic est vita nostra: hic est sapẽtia nostra, iustitia nostra, pastor noster, & pastor bon⁹ hic est via nostra. Vides quanta bona in vno bono. Hæc bona nobis predicãt euangelistę. Hæc bona requirẽs Dauid ait, Quis ostendit nobis bona? Et ostendit ipsum esse bona, subiiciens, Signatũ est super nos lumen vult⁹ tui. Quis autẽ lumen vultus Patris, nisi splendor gloriæ & imago inuisibilis Dei in quo & videtur, & clarificatur Pater, sicut ipse clarificat Filiũ suum? Ipse est ergo Dominus Iesus bonum summum quod nobis annuntiatũ à Prophetis, prædicatũ ab Angelis, promissum à Patre, euangelizatum ab Apostolis qui nobis tãquã maturitas aduenit. Nec solùm tanquã maturitas, sed tanquã maturitas in mõtibus adest, vt nihil acerbũ, nihil immaturũ in nostris consiliis sit, nihil immite, nihil asperũ in operibus ac moribus, qui primus euangelizãs bona affuit. Vnde ait, Ipse qui loquebatur in Prophetis, adsum in corpore q̃ suscepi ex virgine, assum interior imago Dei, Isa. 52.

character substãtię,& assum vt homo. Sed quis cognoscit me? Hominem enim viderunt,sed operibus super hominem crediderunt. An non vt homo,cum Lazarum fleret:& rursus supra hominem,cum eum resuscitaret? An nõ vt homo,cũ vapularet: rursus supra hominẽ cũ totius mundi peccatũ tolleret? Ad illũ igitur properemus,in quo summũ est bonũ,quoniã ipse est bonitas,ipse patiẽtia Israël,qui ad pœnitentiã te vocat ne venias ad iudicium, sed accipias peccatorũ remissionẽ. Agite,inquit, pœnitẽtiã. Ipse est de quo clamat Amos Propheta, Exquirite bonũ. Ipse est summum bonum, qui nullius indiget, & abundat omnibus. Facilè abũdat, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Facile abundat,de cuius plenitudine omnes accepimus,& in illo repleti sumus.

Summum bonum gloriæ dicitur fons vitæ, quia ibi est beatitudo perfecta. Ibidem infra.

Vitæ igitur fons est summum illud bonum,ex quo viuendi substantia ministrauit omnibus. Ipsum autem in se habet vitam manẽtem,à nullo quasi inops accipit. Largitur bona aliis,non aliunde assumit sibi. Neque enim nostri indiget. Vnde & ait ex persona hominis, Quoniã bonorum meorum non indiges. Quid igitur pulchrius quàm ei appropinquare & ei adhærere? Quæ maior voluptas est,quàm quod is qui viderit,& de fonte aquę viuæ gratis gustauerit? Quid potest aliud desiderare? quæ regna? quas potestates? quam pecuniam? cum aduertat quàm miseræ etiam hic regum conditiones sint, quàm mutabilis imperij status, quàm exigua vitæ huius spatia,quanta in ipso imperio seruitia,cum ad aliorum, nõ ad suum viuant arbitrium? Quis autem peculiatus ad vitam æternam transit,nisi virtutum fultus peculio, quod receptum omnibus,solis diuitibus impossibile pronuntiatur? Non igitur his vti beatum est, sed illud videre, quo ista despicias,& vana veris refellas, atque inania & cassa iudices, illam nudę veritatis pulchritudinem diligas, quæ has sęculi fucosissimas vanitates redarguat.

Cap 4. Tom.IIII.

BOS. *Bos melius quàm homo temporum mutationes aduertit. Libro vj. Hexameron.*

Boues pendente pluuia ad præsepia se retinere nouerunt. Itidem vbi naturali sensu immutationem cæli collegerint,foras spectant,& vltra præsepia ceruices extendunt suas, vna omnes specie vt prodire se velle testẽtur. Ouis sub aduentu hyemis inexplebilis ad escam insatiabiliter herbam rapit, eò quòd præsentiat asperitatem hyemis futuram,vt se prius herbæ pabulo farciat quàm gelu adurente omnis herba deficiat.

Mutationis cæli prognosticon ex bobus & ouibus.

Lib. 2. de interpellatione, c. 4.

Quid per bouem significetur. In tractatu de secunda interpellatione Iob.

Per bouem enim quid signatur,nisi durabilis culturę labor,qui semper in orbem redit,& nunquam desinit, sed cum expleri videtur,reuocatur in exordiũ? Isti sunt qui colunt Sodomam & Gomorram. Ergo qui colunt Ægyptum glebásque terrarum aratro quodam solidæ mentis inuertunt,laborem sibi pariunt,& dolorem metunt: Ideo bucula eorum non abortit,sed parit,vt augeatur labor eorum:& quæ conceperunt omnia generant sine timore Dei.

BRACHIVM. *Require de hac materia in capite Manus.*

Cap.3. Tom.IIII.

BVXVS. *Libro tertio Hexameron.*

Buxus quoque elementorum apicibus exprimẽdis vtilis, læui materia vsum manus puerilis informat. Vnde ait scriptura, scribe in buxo. Simul vt admoneat te ipsa materia quæ semper viret, nec vnquam foliis exuitur suis,ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis,sed semper tibi per fidem germinet spes salutis. Quid igitur numerem quanta varietas arborum, quàm diuersus in singulis & pulcher ornatus,quàm patulę fagi,quã proceræ abietes,quàm comãtes pinus, quàm vmbrosæ ilices,quàm populi bicolores, quàm nemorosæ & rediuiua castaneæ?

Epist. ad Irenæum. Lib. 9. Epistol. Epist. 75. Tom. III.

CÆCITAS ET CAECVS *De cæco à natiuitate, quẽ Christus illuminauit. In epistola xiij. ad Irenæũ, circa principium.*

Est cæcitas quæ plerũque vi ægritudinis aciem obducit oculorum, eadémque tẽporis spatio mitigatur. Et est cæcitas quæ humorum infusione generatur. Ea quoque vitio plerunq; sublato, medicinæ arte expellitur. Vt cognoscas,quia quòd iste sanatur,qui à generatione sua cæcus est,non artis esse sed potestatis. Donauit enim Dominus sanitatem,non medicinam exercuit. Eos enim sanauit Dominus Iesus, quos nemo curaret. Quàm stolidi autem Iudæi qui interrogabant, Hic peccauit,an parentes? Debilitates corporũ referentes ad merita delictorũ. Et ideo Dominus ait, Neq; hic peccauit,neque parentes eius,sed vt manifestẽtur opera Dei in illo. Quod enim naturæ defuit, creatori cõpetit reformare,qui author est naturæ.

Cap.2. Tom.IIII.

Cæcitatẽ corporalẽ sãcti patiẽter ferũt. In tract. de Tob.

Dum requiescit in cubiculo tam sanctus Propheta, cadenti de passerum nido albugine, cæcitatem incidit, nec conquestus ingemuit,nec dixit, Hæc merces laborum meorum. Fraudari se magis doluit obsequiorum, quam oculorum munere: nec cæcitatem pœnam,sed impedimentum putabat.

Cap.9. Tom.IIII.

Cæcitas ipsa corporalis, mẽtis beatitudinẽ in hac præsenti vita ab homine iusto nõ tollit. Li.ij. de Iacob & vita beata.

Dicant nunc aliqui,non beatũ Iacob,cũ in ipsis mortis esset diebus,qui penè plura cũ Deo q̃ cũ hominibus alloquia miscebat: non beatum cum oculi eius grauarentur in senectute, & non posset videre. Videtur enim quibusdã cæcitas esse grauis ęrũna calamitatis. Sed tũc quoq; beatus Iacob,quia discernebat spiritu,quod oculis discernere aspectúq; nõ poterat. Videbat futura, qui æstimabatur nõ videre præsentia. Deniq; errauit & ipse Ioseph, vt ad dexterã eius applicasset filiũ suũ seniorẽ, & ad sinistrã ipsius,hoc est,Iacob, applicuisset filiũ minorem,vt ętatis ordo benedictionis ordinẽ seruaret, cũ extẽderet Iacob dexterã super nepotẽ suũ iuniorem, & sinistrã super seniorẽ nepotẽ, & volẽti filio patris dexteram super Manassem seniorẽ conuertere, respondit, Scio fili,scio,& hic erit in populũ,& hic exaltabitur,sed frater eius iunior maior illo erit. Et causam prælationis adiunxit dicẽs, Semen eius erit multitudo gentiũ. Adeò melius impedito licet corporis aspectu, videbat, vt videntem doceret errasse. Quis enim melius videt, quàm qui videt Christum? Aut quis potest dicere oculis impeditum eũ,qui videbat in Christo Ecclesiã refulgentem? Nónne igitur clarũ est ꝙ debilitas oculorum beatitudinem impedire non possit? Ille oculorum impeditus munere,ille defatigatis corporis viribus in lecto tanq̃ in sepulchro corpus relinquens,assurrexit in se, & longè ab aliis atq; intra semetipsum sese colligens præsentibus se rebus subduxerat, & nouissimorũ dierum futuræ miscebatur ætati. Sic enim scriptũ est, Annũtiabo,inquit, vobis, quæ occursura sunt vobis in nouissimis diebus.

Cæcitas hic corporis cæcitatem mentis Iudæorum præfigurauit. Libro de Ioseph, in fine.

Cap.14. Tom.IIII.

Interpres est diuinitatis Christus, quia nemo Deum vidit vnquã,nisi vnigenitus Filius,qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Hic senilis iam ætatis, & fessum suscipiet vltimis temporibus populum Iudæorum, non secundũ

illius

illius merita, sed secundum electionẽ suæ gratiæ: & imponet manum super oculos eius, vt cæcitatem auferat. Cuius ideo distulit sanitatẽ, vt postremus crederet, qui antè non putauit esse credendum, & prærogatiuam superioris electionis amitteret. Vnde Apostolus ait, Quia cæcitas ex parte in Israël contingit, donec plenitudo gẽtiũ intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Gesta igitur patriarcharum, futurorum mysteria sunt. Denique ipse Iacob sic ait ad filios suos, Congregamini, vt annuntiẽt vobis quæ occursura sunt vobis in nouissimis diebus.

Cæcus dicitur impius & diabolus. Libro de fuga seculi, loquens de Laban socero Iacob quando perquisiuit idola.

Cap. 4. Tom. II. Potuisset autem inuenire fundamenta virtutũ & culmina, nisi cæcitatem cordis & perfidæ mentis caliginem detulisset. Denique ea improbitatis cæcitate suffusi mentem Sodomitæ ostium nequaquam sancti Loth inuenire potuerunt. Vnde enim mens impia videre potuit viri sancti vel exitum vel ingressum? Ipse quoq; Dominus in Euangelio ait, venit enim princeps mundi huius, & in me inueniet nihil. Quomodo nihil inueniet, in quo plenitudo diuinitatis habitabat, & inhabitabat corporaliter, de quo virtus exiebat & sanabat omnes? Quomodo nihil inuenire potuit in soliditate virtutis, vbertate sapientiæ, integritate iustitiæ? Ipse dixisti Domine, Plenus sum. Ipse dixisti, Mitte manum tuam in latus meum & noli esse incredulus sed fidelis. Misit manum qui non credebat, & Dominum te & Deum reperit. Non ergo tu vacuus, sed ille cęcus. Inanis princeps istius mũdi, qui nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua inuenire: ea quæ Christi sunt, nescit agnoscere.

(Ioan. 14)

Cap. 6. Tom. IIII. *De cæcitate Sodomitarum causa libidinis. Libro primo de Abraham.*

Percusserunt eos cæcitate Angeli, vt ostium domus, quod aperire cupiebant, non reperirent. Hîc quidem mirabilis angelorum declaratur potestas, vt effusa impuris cæcitate, non reperirent domus ostia: sed etiam illud ostẽditur, quia cæca est omnis libido, & ante se nõ videt.

Tom. III. *Cæcus est quilibet infidelis. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris, alludens ad historiam Helisæi, quando percussit cæcitate exercitum regis Syriæ.*

Et rogauit Helisæus vt percuteret eos Dominus cæcitate, quo ingrederentur nequaquam videntes. Audistis certè milites qui circunfusi estis, quia vbi perfidia, ibi cæcitas est. Meritò igitur cæcus erat exercitus infideliũ. Vbi autem fides, ibi exercitus Angelorum est.

Cap. 6. Tom. IIII. CÆLVM. *De cæli substantia atque qualitate philosophicam opinionem ponit & reprobat, Libro primo Hexameron.*

De natura autem & qualitate substantię cæli, quid enumerem ea quę disputationibus suis philosophi texuerunt: cum alij compositum cælum ex quatuor elemẽtis asserant, alij quintam quandam naturam noui corporis ad constitutionem eius inducant, atque affigant æthereum esse corpus, cui neque ignis admixtus sit, neque aqua, neque terra, quòd huius mundi elementa suũ quẽdam habeant cursum atque vsum & motum naturæ, vt grauiora demergãt & in pronum ferantur, vacua & leuia in superiora se subrigant. Est enim proprius cuique motus: in sphærę autem circuitu ista confundi & vim sui cursus amittere, quoniam sphera in orbem suum voluitur, & superiora inferioribus, superioribus quoq; inferiora mutantur. Quorum autem secũdum naturã motus mutati sunt, horum necessariò ferunt mutari solere qualitates substantiarum suarum. Quid igitur defendimus æthereũ corpus esse, ne videatur corruptioni obnoxium? Quod enim compositum ex corruptibilibus elementis est, necesse est vt resoluatur. Nam hoc ipsum quod diuersæ eadem sint elemẽta naturæ, simplicem & inuolubilem motum habere non possunt, cũ se diuersus elementorũ motus impugnet. Vnus enim motus omnibus aptus esse nõ potest, & elemẽtis distantibus conuenire. Nã qui leuibus accõmodus est fit incõmodus grauioribus elemẽtis. Itaq; quãdo ad superiora motus cæli est necessarius, terrenis grauatur: quãdo ad inferiora decursus expeditur, igneꝰ vigor ille violẽter attrahitur. Etenim cõtra naturæ suæ vsum deorsum cogitur. Omne autẽ ꝙ in cõtrariũ cogitur, nõ naturæ seruiẽs sed necessitati citò soluitur, & in ea scinditur ex quibꝰ videtur esse cõpositũ, in suã quãq; regionẽ singulis recurrẽtibꝰ. Hęc igitur alij considerantes, stabilia esse non posse, æthereũ corpus, cæli, stellarúmque arbitrati sunt, quintam quãdam naturam introducentes, quo diuturnam cæli putarent mansurã esse substantiam. Sed non ista opinio propheticæ potuit obuiare sententiæ, quam diuina quoque Domini nostri Iesu Christi maiestas in Euangelio comprobauit. Dixit enim Dauid: Principio terrã tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnia sicut vestimẽtum veterascent, & tanquam amictum mutabis ea, & mutabuntur: tu verò ipse es, & anni tui non deficient. Cælum & terra pręteribunt, mea autem verba non præteribunt. Nihil igitur agunt, qui propter cæli asserendam perpetuitatem, quintum corpus æthereum introducendũ putauerunt: cum æquè videant dissimilem cæteris adiunctam membri vnius portionẽ labem corpori magis afferre cõsueuisse. Simul illud aduerte, quia Propheta Dauid terram priori loco nominauit, & postea cælum, credidit opus esse Domini declarãdum. Quando enim dixit, Et facta sunt: nihil interest quid prius exprimas, cum simul vtrunque sit factum: simul ne eo saltem prærogatiua cælo diuinæ videatur adiudicata substantiæ, vt primogenitæ creaturæ priuilegio potior æstimetur. Itaq; illos suis relinquamus cõtentionibus, qui mutuis disputationibus se refellũt. Nobis autem satis est ad salutem, non disputationum controuersia, sed præceptorum veritas: nec argumentationis astutia, sed fides mẽtis, vt seruiamus creatori potius quàm creaturæ, qui est Deus benedictus in secula.

Cælum contra Philosophorum opinionem asserit ex elementis compositum.

Philosophi superiorem mundi huius substantiã quã ęthera vocant, non ex cæterorũ volunt cõmixtione cõstare, sed splẽdidam & multo refulgentẽ lumine: quę nõ terræ sordidũ, nec aquarũ humidũ, nec aëris nebulosũ, nec ignis ipsius rutilũ quicquã recipiat. Ex quinta quadã vsia esse asserũt, & velut volucrẽ mũdi huius molem velociorẽ puriorémq; cęteris partibus. Nã aliæ mixtæ sibi & cõcretę sunt. Nos autẽ nihil materialis cõpositionis immune atq; alienũ putamus, pręter illã solã venerãdę Trinitatis substantiã, quę verè pura atq; simplex syncerę impermixtęq; naturæ est: quãuis aliqui putẽt de illa quinta vsia, lucẽ esse clariorẽ, de qua dixit Dauid, ꝙ Deus sit circũdatus luce sicut vestimento: & Apostolus scripserit de ipso omnipotente, quòd solus habeat immortalitatem, & lucem habitet inaccessibilem.

Cõclusio de cæli substãtia & qualitate. Lib. j. Hexamerõ. Cap. 6. Tom. IIII.

De cæli qualitate & substãtia igitur satis est ea ꝓmere, quę in Isaię scriptis reperimꝰ, qui mediocribꝰ & vsitatis sermonibꝰ qualitatẽ naturæ cęlestis expressit dicẽs, ꝙ firmauerit cęlũ sicut subtilẽ fumum, eiꝰ naturã nec solidã cupiẽs declarare. Ad speciẽ quoq; abũdat, ꝙ ipse de cęli firmamẽto loquutꝰ est, quia fecit Deꝰ cęlũ sicut camerã, ꝙ intra cęli ambitũ vniuersa claudãtur, quę vel in mari gerũtur, vel ĩ terris. Quod similiter significatur cũ legitur, quia Dominus cęlũ extẽdit. Extẽditur enim, vel quasi pellis ad tabernacula habitationésq; sanctorũ: vel quasi liber, vt plurimorũ scribãtur nomina qui Christi gratiam fide & deuotione meruerunt: quibus dicitur, Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo.

Vtrum sint plures cæli. Libro secundo eiusdem. Cap. 2.

Cõsideremꝰ quid sit firmamẽtũ, vtrũ ipse sit quod in superioribꝰ cælũ appellauit, an aliud: & sint duo cæli, an

plures. Nam sunt qui vnum cælum esse dicant, nec alterius cæli faciendi, cum esset vna hyle, vt ipsi aiunt, potuisse suppetere substantiam: quoniam cum omnis superiori cælo esset expensa, nihil reliquum fuit quod ad ædificationem secundi cæli tertiíue proficeret. Alij verò innumeros cælos & mundos esse asserunt, quos irrident sui. Non enim nobiscum illis maior quàm cum suis est pugna, qui geometricis numeris & necessitatibus contendunt probare, quòd aliud cælum esse non posit, nec pati naturam vti secundum aut tertium sit, nec operatoris virtutem idoneam vt plures cælos faceret. Et quis non hanc eorum artificem facundiam irrideat qui cum ex vna atque eadem causa plura eiusdem generis ab hominibus fieri posse non abnuāt, de creatore omnium dubitent, vtrum plures cælos facere potuerit, de quo scriptum est, Dominus autem cælos fecit: Et alibi, Omnia quæcunque voluit fecit? Quid enim difficile ei, cui velle fecisse est? Fluitat igitur illis impossibilitatis ratio, cum de Deo disputant, cui verè dicitur, Quia impossibile tibi nihil est. Itaque nos non solùm secundum, sed etiam tertium cælum esse negare non possumus: cum Apostolus se raptum ad tertium cælum scriptorum suorum testificatione confirmet. Dauid etiam cælos cælorum in illo laudantium Dominum constituit choro.

Cap. 11. Tom. IIII. *Allegoricè quomodo intelligantur tres esse cæli, ponit in libro de Paradiso in hæc verba.*

Posuit te Deus contra Paradisum, ne memoriam eius posis abolere. Denique iusti in Paradisum rapiuntur, sicut Paulus raptus est in Paradisum, & audiuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Et tu si à primo cælo ad secundum, à secundo cælo ad tertium, mentis tuæ vigore rapiaris, hoc est, quod primùm vnusquisque homo est corporalis, secundò animalis, tertiò spiritalis: si ita rapiaris ad tertiū cælum, vt videas fulgorem gratiæ spiritalis. Animalis enim homo quæ sunt spiritus Dei nescit. Et ideo tertij cæli ascensio tibi est necessaria, vt rapiaris in Paradisum: rapieris iam sine periculo, vt posis diiudicare omnia, quia spiritalis diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur. Et fortasse quasi adhuc fragilis audies verba ineffabilia, quæ non liceat homini loqui: & tunc quod acceperis reseruato, & quod audieris custodito.

... IIII. *Quæ cælorum motus harmonicum sonum causare dicat, opinionem describit. Libro Hexameron.*

Septem stellarum, & solis & lunæ globorum consonum motum introduxerunt, quorum orbibus vel potius globis connexa memorant omnia: quos sibi innexos & velut incertos versari retro & contrario cæteris motu ferri arbitrantur: eóque impulsu & motu ipsorum orbium, dulcem quendam & plenum suauitatis atque artis & gratissimi modulaminis sonum reddi: quo scissus aër tam artifici motu, & acuta cum grauibus temperante, ita varios æquabiliter concentus efficiat, vt omnem supergrediatur musici carminis suauitatem. Huius rei fidem si requiras atque expetas, sensu nobis & auditu probari, hæsitant. Nam si vera forent, quomodo tanto motu orbium concrepante, cùm ille cælestis orbis cui affixos ferunt stellarum cursus, qui sine intermissione voluuntur, concitatiorem habeat conuersionem, atque acutum sonum excitet, hic autem lunaris grauissimum non audiretur à nobis, cum leuiora audire soleamus?

Subiungit eorum rationem atque soluit.

Fidem ergo eius disputationis, si testimonio nostro & auditus munere exigamus probari, referunt obsurduisse aures nostras, & hebetiorem nobis sensum audiēdi factum, propter illam à principio nostræ generationis concepti sonitus consuetudinem. Et exemplum afferunt, eò quòd Nilus fluuiorum maximus, eo scilicet loco vbi se ex altissimis montibus in catadupa illa præcipitat, magnitudine fragoris sui aures accolarū obstruat vt audiendi munere carere dicantur. Sed facilè his ipsa respondet veritas. Nam qui tonitrua audimus, nubium collisione generata, tantorum orbium cōuersiones, qui maiore vtique sicut motu ferri æstimantur, ita vehemētiores sonitus excitarent, non audiremus? Addunt præterea ideo sonum hunc non peruenire ad terras, ne capti homines per suauitatem eius atque dulcedinem, quàm celerrimus ille cælorum efficit motus, ab orientalibus partibus vsque in occasum propria negotia atque opera derelinquerent, & omnia hîc otiosa remanerent quodam humanæ ad cælestes sonos mentis excessu. Sed ea quæ sunt aliena à studio nostro, & à diuinæ lectionis serie iis qui foris sunt relinquamus. Nos inhæreamus scripturarū cęlestium magisterio.

Ex hoc reprobat Platonis & Origenis philosophicam opinionē. Lib. ij. de Abraham, loquens de Abrahæ sacrificio.

Plato dulces quosdam sonitus siderum putauit sphæræ cælestis generari conuersione, famam magis & pōpam, quàm veritatē sequutus. Nam licet Origenes quoque noster, hoc est ecclesiasticus vir, officio deditus planetarum, stellarum quandam motu harmoniam esse suauissimi illius soni cælestis afferat, tamen eum plurimum indulgere philosophorum traditioni pleraque eius scripta testantur. Quod eò scripsi, vt ab Aruspicinæ, & à philosophiæ traditione, sacrificij istius interpretationē secernerem. Velint alij doctrinam probare suam, ego iuxta Apostolum timidus malo quàm doctus videri, qui ait, Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam, & inanem seductionem hominum, secundum elementum huius mundi, & non secundum Christum.

Cælū propter homines stellis est ornatū. Lib. iiij. Hexam. Cap. 2. Tom. IIII.

Quanto maiorem hominibus gratiam creator donauit, vt aër solitò amplius Solis claritate resplendeat, dies serenius luceat, noctis illuminentur tenebræ, per lunæ stellarúmque fulgorem cælum velut quibusdam floribus coronatum, ita ignitis luminaribus micet, vt Paradiso putes vernante depictum, spirātium rosarum viuis monilibus renitere: quantò igitur amplius his decoris videtur esse collatum, tantò amplius debent. Cui enim plus committitur, plus debet. Et ideo bene à plerisque ornamentum cæli est nuncupatum, eò quòd sit stellarū monile pretiosum.

Et ideo in principio quinti libri eiusdem. Cap. 1.

Vestita diuersis terra germinibus virebat omnis, cælum quoq; Sole & Luna geminis vultus sui luminibus, stellarúmque insignitum decore, fulgebat.

A cælo prouenit fertilitas & penuria. Lib. ij. eiusdem. Cap. 4. 3. Reg. 17.

Clausum cælum dictum est temporibus Heliæ, quādo Achab & Iezabel perfida regnabat, cum populus regalis ac religio deseruiret, eò ꝙ nemo ad cælos oculos erigebat, nemo eius authorem venerabatur, sed ligna & lapides adorabant. Vnde hoc colligimus? Quia & in maledictionibus populi Israël dixit Deus, Erit tibi cęlū super caput tuum æreum, & terra tua ferrea, quando Leuit. 16. pretium perfidiæ luens populus Iudæorum, intemperie cæli, & terræ infœcunditate multatur. Denique & Moses benedictiones tribui Ioseph à finibus cæli & rore & abyssis fontium deorsum venientibus, & secūdum horam à solis cursu, & à conuenientibus mēsibus & à vertice mōtium & collium ęternorum dedit, eò quòd moderatione cælesti terrarum fœcunditas nutriatur. Ferreum ergo cælum est, quod nullum exudat humorem, quādo nullis nubibus imber rumpitur. Est enim ferreū cælum, subobscurus aër, pressus atque nebulosus calore ferrugineo. Quando rigore frigoris stringitur terra, tunc veluti super caput nostrum humor suspensus videtur, & per momenta imminere. Plerunq; etiam glacialibus ventorum flatibus, rigentes aquæ solidantur in niuem, & rupto aëre, nix funditur. Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideo & firmamentū dicitur, quòd nō sit inualidū nec remissum. Vnde & tonitruis, quæ cōcepto intra si- Ferreum cælū

sinum nubium spiritu, cum se vehementer eruptura eliserint, magno concrepant sonitu. Ait enim scriptura, Firmans tonitrua. A firmitate ergo firmamentum est nuncupatum, vel quòd diuina virtute firmatum sit, sicut scriptura nos docet dicens, Laudate eum in firmamento virtutis eius.

Lib.7. Epistol. Epist.52. Tom.III.

Idem ponit, sed aliter, in epistola prima Ad Romulum.

In diebus Heliæ clausum est cælum annis tribus & mensibus sex. Significatur clausum cælum æreum esse, vsum sui terris negare. Terra quoque ferrea est, cũ prouentus abnuit, & iacta sibi semina tanquam hostili duritia genitali excludit aluo, quæ gremio solet blandæ matris fouere. Quando enim ferrum fructificat? Quando æs imbres relaxat? His igitur miserãdam famem minatur impiis, vt qui pietatem filiorum communi omnium Domino & patri exhibere nesciunt, careant nutrimẽto paternæ indulgentiæ: sit illis cęlum æreum concreto aëre & solidato in metalli rigorem, sit illis terra ferrea partus suos nesciens, vt quod plerunque inopia habet, discordias serens. Rapto enim vtuntur qui victu indigent, vt alienis dispendiis famem suam ableuent. Iam si & offensa inhabitantium huiusmodi sit, vt diuina commotione iis inferantur prælia, verè terra est ferrea telorum segetibus inhorrens, & suis nuda fructibus, fœcunda ad pœnam, sterilis ad alimoniam. Vbi autem abundantia: Ecce ego pluo vobis panes, dicit Dominus.

Tom.V.

Ira Dei dicitur reuelari de cælo, maximè super infideles. In commentario super epistolã ad Romanos, cap. primo.

Reuelatur, inquit, de cælo ira Dei in omnem impietatem & iniustitiam & in iniquitatem hominum. Sicut enim in illo qui credit, iustitia reuelatur Dei: ita & in eo qui non credit, impietas & iniustitia reuelatur. Ex ipsa enim cæli fabrica iratus illi Deus videtur. Idcirco autẽ tam pulchra astra condidit, vt ex his quantus & quã admirabilis creator eorum est, possit agnosci, & solus adorari. Vnde scriptum est in psal. xviij. Cæli enarrãt gloriã Dei: & opera manuum eius annuntiat firmamentum.

Tom.IIII.

Ideo cælum & terra dicuntur esse testimonia operum humanorũ. Lib. super Beati immaculati, litera xix. versu viij.

Si homines custodiant præcepta quæ dedit Dominus coram cælo & terra testibus dicens, Audi cælum & percipe terra auribus: scientes quia quicquid flagitij cõmiserint, aduersus legem Domini fecisse, quod Angelorũ & potestatum, sanctorũ quoque hominum testimoniis arguantur, supra hæc testimonia fundamentum sibi cõstituent, quia æterna sunt atque perpetua. Et nos quoq; opus nostrum ædificemus supra fundamentum testimoniorum cælestium, vt non ardeat sicut lignum aut stipula, sed sicut aurum probetur, vt æterno maneat nixum fundamine.

Dicuntur aliqui peccare in cælum, aliqui in terram. Eodem libro, litera xv. versu vij.

Quid sibi vult quod ait, peccatores terræ? Sunt ergo & cæli peccatores, sicut ille qui ait, Peccaui in cælum & coram te. Sunt qui dicant quia is qui cælestia nõ seruat oracula, præuaricator est cæli. Sed siue hoc, siue quia minuit gratiã quam accepit è cælo, quam Spiritus sanctus infudit, siue quia ciuis cęli factus, nõ debes in terrã redire de cęlo. In cælum peccas, si cæli incola cęlũ relinquas. Diuersitas igitur eorũ est. Alij peccatores cæli, alij peccatores terræ sunt. In matutinis, inquit, interficiebã omnes peccatores terræ. Quomodo vnus interficere poterat omnes peccatores terræ? Sed si cõsideres iustum, cui nox præcessit, dies appropinquauit, potes videre quomodo exoriente tibi sole iustitiæ, de luce vigilans, interficias fomenta omnia delictorum. Vtinam mihi hæc gratia aspiret, vt gladio spirituali, qui est verbum Dei, ab Ecclesia Domini incentiua possem vniuersorum abolere vitiorũ, & terrena auferre delicta, quibus in foueã quandã lubrici præcipitamur erroris, vt de ciuitate Dei expellatur iniquitatis operator. Ciuitas Dei, Ecclesia est. Ecclesia, corpus est Christi. Peccat in cælum, qui cælestis ciuitatis iura contaminat, & immaculati corporis violat sanctitatẽ suorũ colluuie vitiorum. Et vide ne fortè sint qui cæli & terræ peccatores sint. Nã vtique Adã cum in paradiso esset, cælestis erat: post lapsum autẽ terrenus est factus, & de Paradiso expulsus est & eiectus. Vnde Apostolus ait, Primus homo de terra terrenus. Secũdus homo de cælo cælestis. Abiiciamus igitur à nobis imaginem terreni, suscipiamus imaginem cælestis: non fuco expressam, non ceris, non coloribus adumbratam, sed moribus in qua se Christus agnoscat.

Lucæ.15. — 1. Corinth.15.

Lib.6. Epistol. Epist.39. Tom.III.

Ponunt in cælum os suum Astrologi. In tractatu de secunda interpellatione Dauid: quod require suprà, in cap. Astrologia. Ad cælum etiam oculos corporis habere debemus. In epistola vij. ad Horontianum, versus principium.

Cum Deũ legimus, vt scriptura ostẽdit, cũ sapiẽtia & quodã cõsilio & dispositione fecisse & ordine vt primo cælum faceret quod est pulcherrimum, oportet vt eò primùm oculos erigamus, illò nobis cõtendendũ esse arbitremur, illã sedẽ terrenis omnibus pręferendã putemus.

Tom.V.

In cælo iusti mente esse dicuntur: super epistolam ad Philippenses.

Spiritalia curantes in cælis agere dicuntur, cum ipsi adhuc sint in terris: quoniam mali principes & potestates cũ sint adhuc ipsi in firmamento, cõuersatione tamẽ in terris sunt. Christianorũ ergo actus in cælis sunt, vbi & spes salutis eorũ est, quæ est Christus: quem omnis fidus expectat ad transfigurationem corporis carnis, vt quod ex humo est, indutum spiritali veste, conforme efficiat in aduentu maiestatis suæ corpori gloriæ suæ.

Tom.IIII.

Cælum corporale debemus spiritualiter imitari. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu primo.

In ęternum Domine vel in seculum, permanet verbũ tuũ in cælo. Et quõ? Ipse dixisti, Cęlũ & terra trãsibũt, verba autem mea non præteribunt. In seculũ permanet verbum, non vltra seculum & secula. Secula enim tẽporis sunt. Cælum ergo & terra, id est, opera mundi istius peribunt, & tempora permanebunt? Alius qui spiritalis est, & diiudicat verba legis: In ęternum, inquit, Domine permanet verbum tuum in cælo. Æternitas enim verbi manentis, opinionem verbi pereuntis † excludit. Quomodo autem permanet verbum in cælo, si ipsum verbum cęlum præterit? Et quomodo possunt stare culmina, si cadant fundamenta? Aut quomodo permanet habitator in habitatione sua, nisi & habitatio perseueret? Sed fortè illud occurrat, quia scriptum est, Erit cælum nouum. Verùm nec sic absolubile, quia nec in hoc potest permanere quod præterit: nec illud potest dici mãsisse, cùm cœperit. Tinea intellectum tuum scindet, si putes verbum Dei sicut cœlum vel incipere vel præterire. Vnde si virtutem prophetici sensus cognoscere volumus, primùm in iis quę visibilia & sensibilia sunt, & hîc locum cõsideremus, vt ex eo quæ sunt intelligibilia manifestemus. Si verbum Dei in in cælo permanet, imitemur cælum, vbi permanet verbum. Permanet ordo solennis cælestium statutorum, & beneficiorum Domini crebræ vices solennibus muneribus perseuerant. Superius nempe vel pluuiis, vel calore, vel fotu aëris huius infunditur terris, atque alitur larga fœcunditas. Cælo annus labitur per dies ac menses, & tempora hyberni atque hyemis, veris quoque & purę digestus æstatis. De cælo vitæ tuæ imaginem cape, etiam quando non germinas fructum, sere tamen ad fructum. Et quando non florent opera tua, foue tamen semina tua in terris. Est etiam superna vindemia: vnde ait Propheta, Serite vobis ad iustitiam: Vindemiate ad fructum. Et quando non florent opera tua, foue tamen semina tua, ne lasciuiendo luxurient. Quod luxuriat in flore sermonis, tenuatur & hebetatur in fructu. Fructus ipsos vsque ad maturitatem decoque. Imitatores etiam ipsius cælestis simus elementi: Non semper sole feruet ardenti

† Aliàs, præ-tereuntis.

ardenti, frequenter nubibus tegitur, pluuiis vehementibus inhorrescit, iactis niuibus tegit terram. Non ergo sit in te diuturna lasciuia, succedant mœsta senilium curarum tempora, & tanquam cana maturitas agrum hunc tui corporis reprimat. Vtilior sępe tristitia est, quę communiter solet habere grauitatem. Nunquid vlla in ipso est sole præuaricatio? Nónne quotidianos cursus suos seruat? Nũquid continuos nõ nouit luna defectus, & commissi munus deserit ministerij? Iisdem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, iisdem obsequis reformantur. Sol diem illuminat, tempora statuta custodiens. Fulget splendoribus luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentiũ rutilat globus, solenníque statione & conuersione ac demutatione funguntur. Lex vna diuersis constitutorũ semel vices cursum custodire, nec fines transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis demutatio, & conuersio vertere ordinem suum nescit. Vna omnium obedientia, discretis muneribus indiscretam præscriptæ constitutionis tenere concordiam.

De cælo empyreo in quo dicitur esse Deus, & vnde scribitur cecidisse diabolus, ideo ibi culpa nõ est, subdit ibidem.

In cælo permanet verbum tuum quia satanas de cælo cecidit. Quo cecidit, nisi in terras? Ideo hîc adulteria, homicidia, ebrietates abũdare cœperũt. Inde exclusus, acrior ad nos venit, & tentationes solitò asperiores, tanquam iratus exercet. In cælo igitur permanet verbum tuum, quia inde deiectus est diabolus. In terra non permanet, quia huc totus aduenit. Et vide vtrum hîc permanere verbum possit in nobis, vbi tantos laqueos diabolus sparsit: qui dum esset in cælo, nec ibi verbum poterat permanere. Denique quia & ipse verbum non tenuit, cecidit è cælo. In cælo ergo verbum permanet, & quod secundum verbi dispositionem regitur & gubernatur. Sed quia & ipsum cælum præterit, ideo non dixit in secula permanere, sed in seculum: quãquam propterea prætereat, vt fiat nouũ cælum & noua terra, nouũ testamentum, vt facie ad faciem gloriã Dei videre possimus.

Item aliter dicit idem. Ibidem infra.

Possumus tamen & sic intelligere, quia in cælo verbum magis permaneat in æternum, vbi Angeli & Archangeli, Cherubin & Seraphin: quoniã homines, quãuis sancti sint, tamen affectus eorum sæpe mutatur. Nũc gaudemus, cõtinuò mœremus, irascimur, ingemiscimus. In ipsa pœnitentia non vult nos satis contristari Apostolus, ne tristitia absorbeamur. Vbi ergo iracundia, vbi tristitia grauis, non permanet ibi verbum. Denique de solo Domino Iesu dictum est à Ioanne, quia vidit Spiritum descendentem de cælo sicut columbam & manentem super eum. Nam & prophetæ non semper prophetabant, sed cum infunderet his spiritus gratiam prophetandi. Denique nec Dauid præsciuit quid annũtiaret Nathan missus à Domino: & vtique inferior Nathan propheta cognouit quod Dauid præstantior nesciebat. Et alius dixit Propheta, Celauit à me Dominus. Vnde & pleriq; accipiunt in cælo permanere Dei verbum in potestatibus cælestibus, in quibus non sunt affectuum varietates. Aliqui autem de ipsa accipiunt Trinitate, quæ sola immutabilis sit: & ideo in cælo permanet verbum, id est, in Patre, quia verbum dixit, Ego in Patre, & Pater in me.

Lib. 5. de sacramentis, cap. 4. Tom. IIII. *Item aliter dicit idem. In sermone quinto de sacramentis ad neophytos, post medium.*

Pater noster qui es in cælis. Quid est in cælis? Audi scripturam dicentem. Excelsus super omnes cælos Dominus. Et vbique habes quòd super cęlos cælorum Dominus sit, quasi non in cælis & Angeli, quasi non in cælis & Dominationes: sed in cælis de quibus dictum est, Cæli enarrant gloriam Dei. Cælum est ibi, vbi culpa cessauit, Cælum est ibi, vbi flagitia feriantur. Cęlum est ibi, vbi nullum mortis periculum siue vulnus &c.

Cap. 4. Tom. IIII. *Per cælum Angeli dantur intelligi. Lib. ij. Hexameron.*

Nec præterit, retulisse aliquos cælos ad intelligibiles virtutes, firmamentum ad operatorias: & ideo laudare cælos vel enarrare gloriam Dei, & opera manuum annuntiare firmamentum. Sed non quasi spiritualia, sed quasi opera mundi enarrant, quemadmodum suprà diximus. Alij quoque purificatorias virtutes interpretati sunt aquas quæ super cælos sunt.

Aliter dicit super Lucam libro decimo: Exponens illud: Virtutes calorũ mouebuntur. Tom. V.

Sunt virtutes cælorum quæ narrant gloriam Dei, & quæ pleniore infusione moueantur, virtutes spiritales quæ vident Christum: docuítque nos Dauid quemadmodum hæ virtutes moueantur, dicens, Accedite ad eũ & illuminamini.

Per cælum figurantur sancti. Libro primo de Abraham. Cap. 3. Tom. IIII.

Abraham respexit in cælum, & splendorem suæ potestatis agnouit non minus illustrem, quàm stellarum cælestium fulget claritas. Sicut enim stella à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum, vt Apostolus dixit, eò quòd resurrectionis suæ donans consortia, homines quos mors solebat terris abscondere, regni cælestis fecit esse participes Quomodo autem Abrahæ propago diffusa est, nisi per fidei hęreditatem? Cælo cõparamur, cõferimur Angelis, æquamur stellis. Ideo ait, Sic erit semen tuum &c.

Per cælum intelliguntur beati & iusti. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu primo. Tom. IIII.

Quia & in cælo fuit vitiis locus, nam vtique non cecidisset inde aduersarius, nisi criminibus deprehensus: nam & stultus sicut luna mutatur, & cælum ipsum tenebris obducitur, videtur vtique non de elemento dictũ, In æternum permanet verbum tuum in cælo: Sed de virtutibus potestatibúsque cælestibus. Sunt enim sanctæ virtutes in cęlo, in quibus nihil lubricum atque terrenũ sit. Sunt etiã in terris cęli, qui enarrãt gloriam Dei. Qui sunt isti cæli? Audi dicentẽ, Sicut portauimus imaginem illius terreni, sic portemus & imaginẽ huius cęlestis. Isti igitur cæli sunt, qui etiam in terris positi audent dicere, Nostra autẽ conuersatio in cęlis est. Isti sunt cęli, in quibus fides, grauitas, cõtinentia, doctrina, vita cælestis est. Nam queãdmodũ terra dictus est, qui lapsus est ex illa præuaricatione cælestis gratiæ, & in hæc vitia terrena deiectus, præuaricationis suæ vinculis se religauit: ita econtrario cælũ dicitur, qui vitã Angelorum, custodia integritatis exercet, & corpus suũ continẽti sobrietate moderatur, mentẽ quoq; suam miti trãquillitate componit, pecuniã pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est igitur & in terris cælum, in quo possunt virtutes esse cælestes. Cælum mihi thronus est, ego magis iusti affectum, quàm elementum intelligo. Illum puto cælum, ad cuius animã venit Christus, & pulsat ianuam, & si aperueris, ingreditur. Nec solus ingreditur, sed etiã cum Patre, sicut ipse ait, Ego & Pater veniemus, & mãsionem apud eum faciemus.

Cælum Ecclesiam Christi significat, & stellæ gratiam. In sermone de sacramentis ad neophytos. Lib. 6. cap. 4. Tom. IIII.

Quoniam videbo cęlos tuos, &c. Hoc est cęlos videbo, lunam & stellas, quas tu fundasti. Vtique non cælum dicit videbo, sed cælos: in quibus incipit albescere gratia & splendor cælestis. Hos sibi cælos tunc promittebat Propheta dari, qui cęlestem gratiam à Domino mererentur. Lunam & stellas quas tu fundasti, lunam Ecclesiam, stellas cælestis gratiæ resurgentes.

Item quòd Ecclesia sit cælum & terra dicatur. Libro super Beati immaculati, litera xij. Versu 2. Tom. IIII.

Ideo sanctus cælum dicitur, quia vicinior eũ claritas solis semper illustrat. Habet splẽdorem suũ domesticũ, vt tenebras noctis nõ sentiat. Ideo Ecclesia & cælũ dicitur & mũdus, ꝙ habeat sanctos, Angelis & Archangelis cõparandos, habet etiã plerosq; terrenos. Dicitur & orbis terrarum, qui est fundatus super maria, & super flumina

mina præparatus. Denique quasi orbis terrarum dicit Ecclesia. Nolite aspicere me, quia fusca sum, quia non respexit me Sol: eò quòd velut pruinis hyemalibus, gelúque constrictam gentilis erroris congregationem gentium Sol iustitiæ diu indignam æstimauerit, quam serena vultus sui luce lustraret. Nónne tibi videbatur hyberni rigor temporis, quando notus erat in Iudæa tantummodo Deus? Nunc autem plenitudo lucis fulget æstiue, quando omnia & in omnibus Christus. Nónne terra Domini & plenitudo eius? Et verè orbis terrarum in Ecclesia, in qua non tantummodo Iudæus aut Græcus, non Barbarus aut Scytha, non seruus aut liber, sed omnes in Christo vnum sumus. Sol omnibus fulget, dies omnibus lucet.

Ecclesia triũphans magis propriè dicitur esse cælũ: quia nõ eget ea misericordia qua terra. Eod. lib. lit. viij. versu viij.

Fortasse dicas, qua ratione non dictum est, Misericordia Domini plenũ est cælum? Quia sunt etiam spiritales nequitiæ in cælestibus, sed non illæ ad commune ius indulgentiæ Dei remißionémque pertinent peccatorum, quibus ignis seruatur æternus: Et illa quæ cęlestium vel potestatum vel ministeriorum sunt, licet auxilio Domini fulciantur, tamen non tanta eius indigent misericordia, quanta ea quæ sunt inferiora atque terrena. Non enim illa carnis inuolucro vestiũtur, in qua est frequẽtis erroris illecebra. Ideóque in superioribus ait idem Propheta, Quia Deus dedit cælum cæli Domino, terram autem filiis hominum. Vnde cælum purius & defecatius ab omni labe peccati est, longéque remotius ab illo de quo scriptum est, sicut volatilia cæli. Hoc enim cælum, velut medius quidam inter cælum & terram aërius locus dicitur, in quo sunt spiritales nequitiæ in cęlestibus. Nam in illo non appellatiuo, sed vero cælo, etiamsi diabolum legerimus in conspectu Dei Angelorum non defuisse consilio, puto tamen nulla operari tentamenta nequitiæ. Denique scriptum est, Quia angeli amauerũt filias hominum, eò quòd terrenis capti videantur illecebris, princeps mundi istius ac ministri eius in quibus est nequitia spiritalis venenis quibusdam carnis huius imbuta, & humanis infecta criminibus. Ideóque Dominus in Euangelio suo ait, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Non eadem illic iniquitas vicinum possessionis finitimo rure depellere, viduam hæreditatis fraudare compendiis, minores consortij iure detrudere, intra lignum denique & quodcũque argẽti atque auri vel ęris metallum, velut effigiem quandam cælestem includere potestatem. Hæc cum sint maximi plena sacrilegij, in cælo vacant, in terris frequentantur. Verbo enim Domini cæli firmati sunt, non terra firmata est.

Psal. 113. — Matth. 6. — Tom. V.

Sed homo dicitur esse cælum, propterea in cælestibus conuersari debet. In commentario super epist. ad Heb. cap. ix.

Conuersatio nostra in cælis est. In cælis ergo sunt ista quę nostra sunt. Quæ est ista cõuersatio nostra? Hæc est vera philosophia, quam Christus docuit, quam Apostoli sequuti sunt, quæ ducit ad cælestia, vt & Apostolus ait, Primus homo de terra terrenus: secundus de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: qualis cælestis, tales & cælestes. Melioribus, inquit, sacrificiis quàm hæc sunt. Quod melius est, bono aliquo melius est. Bona ergo fuerunt exempla, quæ in cælis sunt: sed ipsa cælestia longè excellunt exempla sanctorum, quibus significantur. Si ergo cælestes sumus nos, & tantum sacrificium adepti sumus: timeamus permanere in terra. Esse autem in terra & non esse quodammodo videmur, dum voluntate in cælo sumus, licet corpore in terris. Si ergo nos animo appropinquamus Deo, in cælo sumus. Quid enim mihi cura est cælum, cum videro Deum cæli, cum ego efficior cælum? Veniemus, inquit, ego & Pater, & mansionem apud eum faciemus. Cælum quidem quod perserenum est & mundum, nõ hyeme, non nocte mutatur. Proinde & nos in tribulationibus seculi neque in aduersitatibus diaboli hoc pati timeamus, sed maneamus immaculati & mundi. Habet quidem cælum solem: habeamus & nos solem iustitiæ Christum semper lucentem in cordibus nostris.

Item aliter dicit idem in epistola vij. ad Horontianum. Lib. 6. Epistol. Epist. 38. Tom. III.

Cælum est primò conditum, nouissimus homo quasi quædam in terris cælestis creatura. Nam etsi corpore cũ bestiis confertur, non tamen cælestibus annumeratur. Sicut enim portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginẽ cælestis. Quomodo non cælestis qui ad imaginem & similitudinem factus est Dei? Rectè in cõstitutione mundi primum cælum & nouissimum cælũ, in quo quod vltra cælũ est Deus cæli est. Denique de eo magis accipitur, Cælum mihi thronus est. Non enim Deus supra elementum sedet, sed in corde hominis. Vnde & Dominus ait, Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Principium ergo operis mundani cælum, finis homo. Cælum de mundo, homo supra mũdum. Illud enim mundi portio, iste Paradisi incola, Christi possessio. Cęlum incorruptibile putatur, & præterit: homo corruptibilis habetur, & incorruptionem induit. Illius figura perit, iste quasi immortalis resurgit. Vtrũq; tamen manus Domini fecerunt, secundum scripturæ autoritatem. Sicut enim de cælis legimus, Et opera manuum tuarum sunt cæli: ita & homo dicit, Manus tuæ Domine fecerunt me & plasmauerunt me. Similiter quoque enarrant gloriam Dei: & vt cælum stellarum fulget splendoribus, ita & homines meritorum luminibus micant, quorum opera coram patre suo lucent qui in cęlis est. Firmamentum cæli supernum illud, hoc quoque non dissimile firmamentum, de quo dictum est, Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Illud firmamentum elementorum, hoc virtutum. Iam illud præstantius suxerunt oleũ de firma petra. Petra enim Christi caro, quæ cælum & totum mundum redemit.

Ioan. 14. — Psal. 118.

Ad cælum gloriæ si ascẽdere vult homo, per gradus oportet ire. In tractatu super psalmum xxxviij. Tom. IIII.

Ascendit Christus super omnes cælos ad Dei sedem, homo autem à primo cælo ad secundum, & deinceps à secundo ad tertiũ, & ab illo per distinctiones ferè ad septimum cælum, atque in ipsam summitatem cælorum qui merentur, ascendunt.

Ascensus tamen ad cælũ causa vitiorũ impugnantiũ & virtutũ necessariarũ difficilis est. Vnde in quadam epistola ad Horontian. Lib. 6. Epist. Epist. 38. Tom. III.

Contulit Deus homini vt abundaret omnibus, atq; in summa degeret copia, & vias sibi aperiret, gradúsq; admoueret, per quos ad cæli ascendat regiã. Cuius difficilis itineris viatorẽ non facilè reperies, illũ virum qui ita sit animi inductione formatus ac voluntate, vt minima sibi cũ suo corpore sit familiaritas, neq; in vllum ingrediatur vitiorũ contuberniũ, nullis assentãtium pumicetur sermonibus. Neq; in rotis secundorũ temporũ positus humiles fastidiat, mœsta fugiat, sanctorũ laudes excutiat atq; eleuet. Neq; glorię ardore aut pecuniæ præsumptæ spei omnem exurat cupiditatẽ. Cuius animum non inflectat mœstitia, non frangat iniuria, nulla solicitet suspicio, libido nõ excitet, non expugnent paßiones corporis, non inquietet vanitatum appetentia, voluptatum gratia. Iam si adiungas ei virtutes, castimoniã, sobrietatẽ ac tẽperantiã, facilè refrænare potens sit immoderatos impetus leuiũ paßionũ, mẽsurámque imponat delectationibus suis & cupiditatibus. Æquitate ambigua distinguat, tranquillitate mentis dubia cõponat, & velut compositis omnibus corporis & mentis iurgiis, quasi bonus arbiter inoffensam teneat exterioris hominis atque interioris concordiam, placidãs eos in semet ipso, ac si causa exigat, nullus eum malus cõsiliarius reuocet metus à paßionis corona. Is planè non solũ quasi amicus, sed etiam quasi filius assumetur à patre, vt diuitias gloriæ & hæreditatis eius adipiscatur,

Lib.5. Epistol. Epist.31. Tom.III. *Et ideo vita Christiani est cælestis militia. In libro siue tractatu vel epistola cõtra relationem Symmachi, aram victoriæ reposcentis.*

Venite & discite in terris cælestem militiam. Hîc viuimus, & illic militamus. Cæli mysterium doceat me Deus ipse, qui condidit, non homo, qui seipsum ignorauit.

Tom.V. CÆSAR. *Per Cæsaris imaginem atque censum, ea quæ mundi sunt, dantur intelligi. Vnde non ipsam, sed eam quæ Dei est, imaginem debemus habere, quia mundo renuntiare debemus. Lib. ix. super Lucam, cap. quarto.*

Imaginem Cæsaris non habet Christus, quia imago Dei est. Imaginem Cæsaris non habet Petrus, quia ipse dixit, Reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Imago Cæsaris non reperitur in Iacobo vel Ioanne, quia filij sunt tonitrui: sed reperitur in mari, vbi dracones illi contritis capitibus super aquam, & ipse draco maior comminutus caput, datus est in escam populis Æthiopum. Si ergo non habuit imaginem Cæsaris, cur dedit censum? Non de suo dedit, sed reddidit mundo quod erat mundi. Et tu si vis non esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ mundi sunt. Si diuitias habes, obnoxius Cesari es. Si vis nihil regi terreno debere, relinque omnia tua, & sequere Christũ. Et bene prius quæ Cæsaris sunt, reddenda decernit. Neque enim potest esse quis Domini, nisi prius renuntiauerit mundo. Sed omnes renũtiamus verbis, non renuntiamus affectu. Nam cum sacramenta suscipimus, renuntiamus.

Cap.1. Tom.IIII. CAIN. *Libro primo de Cain & Abel.*

Cain dictus est acquisitio, quòd omnia sibi acquireret: Abel, qui omnia referret ad Deum, pia mentis attentione, nihil sibi arrogans, vt superior frater, sed totũ tribuens conditori quod accepisset ab eo. Duæ itaque sectæ sunt sub duorum fratrum nomine compugnantes inuicem & contrariæ sibi. (Cain & Abel duæ secta.) Vna, quæ totum menti suæ deputat, tanquam principali & quasi cuidam cogitationis & sensus & motus omnis authori, hoc est, quæ omnes inuentiones humano ascribit ingenio: Altera, quæ tanquam operatori & creatori omnium Deo defert, & eius tanquam parẽtis atque rectoris subdit omnia gubernaculo. Illa prior Cain significatur, hæc posterior Abel dicitur. Has duas sectas anima vna parturit: & ideo germanæ habentur, quòd vno fundantur vtero. Sed contrariæ sunt, quia oportet eas cùm quodam animæ partu editæ fuerint, diuidi ac separari. Compugnãtibus enim hospitium vnum perpetuo esse non potest.

Cap.7. *De eius sacrificio. Ibidem.*

Factum est post dies, obtulit Cain ex fructibus terræ munus Domino. Duplex culpa. Vna, quod post dies obtulit: altera, quod ex fructibus, non ex primis fructibus. Sacrificium autem & celeritate commẽdatur & gratia. Eccl.5. Vnde præceptum est, si voueris votum, non facias moram reddere illud. Melius est enim non vouere votum, quàm vouere & non reddere. Cum enim moram facis non reddis votum. Est autem postulatio bonorum à Deo cum soluendi muneris promissione. Et ideo cum impetraueris quod petisti, ingrati est tardare promissũ. Sed interdum aut negligentibus irrepit obliuio impetratorum, aut tumidis & elatis. Arrogare euentus sibi, hebetis cordis est, & bonum quod agit, vel quod à Deo cõ sequitur propriis virtutibus vendicare, nec authori deputare gratiæ, sed ipsum se suorum bonorum authorẽ ducere. (Arrogantia malum.) Tertium genus est peccati quidem minoris, sed supparis arrogantiæ, eorum, scilicet qui datorem bonorum Deum non negant; sed quæ acciderint, ea sibi propter prudentiam suam cęterarúmque merita virtutum iure delata arbitrantur. Propterea etiam diuina dignos habitos gratia, quòd nequaquam videntur indigni, quibus talia diuinis beneficiis prouenirent. Ne quid ergo huiusmodi accidat, vnde votum tuum tibi in peccatum fiat, lex te informauit atque instruxit, dicẽte Domino qui legem dedit, Attende tibi ne obliuiscaris beneficia Dei tui, & non custodias mandata & iudicia & iustitias illius quæ ego præcipio tibi hodie, ne cum manducaueris & repletus fueris, & cum domos bonas ædificaueris, & habitare cœperis in eis, & oues tuę & boues tui cum repleti fuerint, & cum ære, argento, & auro cõpletus fueris, & omnia possidere cœperis, & plena fuerint horrea tua, exaltes cor tuum, & obliuiscaris Dominum Deum tuum. Tunc ergo obliuisceris Dominum, cum oblitus fueris tui. Si autem cognoscas infirmum te esse, cognosces Deum esse supra omnia, & immemor esse non poteris, vt ei reuerentiam debitam soluas. Deuter.8.

Cap.14. Tom.IIII. *De hac materia require supra, cap. Abel. Aggrauatur eius peccatum. Libro de Paradiso.*

Bonum est cõdemnari in peccato, & flagellari in delicto, vt cum hominibus flagellemur. Denique Cain, quia voluit crimen negare, indignus iudicatus est qui puniretur in peccato, sed remissus est sine præscripto pœnæ: fortasse non tam maiori crimine parricidij (illud enim cõmisit in fratrem) quàm sacrilegij, quod Deo credidit mentiendum, dicens, Nescio. Nunquid ego custos fratris mei sum? Et ideo accusatori diabolo eius accusatio reseruata est, vt cum eius angelis flagelletur, qui cum hominibus noluit flagellari. Denique de talibus dictũ est, Non est declinatio mortis eorum, & cum hominibus non flagellabuntur. Psal.72.

CALCARE. *Aduersarium diabolum per Christi gratiam calcare possumus si velimus. Libro super Beati immaculati, litera xj. versu iiij.*

Dominus Iesus veniens in hunc mundũ per virginis partum, subiecit animæ nostræ omnes contrarias potestates, vt fide tua, verbo tuo, conuersatione tua, & operibus conterantur. Si ergo non conteris aduersarium, tua culpa est qui permissa non vteris potestate. In nobis est igitur vt aut subiiciatur aduersarius, aut resultet. Si enim actus noster displiceat, incipit aduersarius superbire: si autem bonis inhæreamus operibus, vt exerceamus studia castitatis, iustitiæ, continentiæ, calcamus serpentem & scorpionem. Calcamus illum pedibus castitatis, conterimus & scorpionem ne possit excutere, calcamus vestigiis continentiæ, verecundiæ iustitiæq; gressibus. Possumus ergo & in hac breui vita triumphum de aduersariis habere perpetuum.

Ser.ord.17. Tom.III. CALENDAE. *De Calendis Ianuarijs, loquitur in sermone quodam de octaua natiuitatis Domini, qui incipit, Est mihi aduersus plerosque vestrũ fratres querela.*

Nemo potest duobus dominis seruire: hoc est Deo & mammonę. (Matth.6.) Quomodo igitur potestis religiosè Epiphaniam Domini procurare, qui iam calendas, quantum in vobis est, deuotissimè celebrastis? Ianus enim homo fuit vnius conditor ciuitatis, quę Ianiculum nuncupatur, in cuius honore à gentibus calendæ sunt Ianuariæ nuncupatæ: Vnde qui calendas Ianuarias colit, peccat: quoniã homini mortuo defert Diuinitatis obsequium. Inde est quod ait Apostolus: Dies obseruatis, & menses, & tẽpora, & annos: Timeo ne sine causa laborauerim in vobis. (Galat.4.) Obseruauit enim diem & mẽsem, qui iis diebus aut non ieiunauit, aut ad ecclesiam non processit. Obseruauit diem, qui hesterna die non processit ad ecclesiam, processit ad cãpum. Ergo fratres omni studio gentiliũ festiuitates & ferias declinemus: vt quando illi epulantur & læti sunt, tunc nos simus sobrij atque ieiuni, quò intelligant lætitiam suam nostra abstinentia condẽnari.

Tom.V. *Etiã calẽdæ quælibet, & cæteri dies à fidelibus obseruari non debent. Vnde super epistolam ad Galatas, capite iiij.*

Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Quæ elementa dixerit nunc declarauit. Diem Sol facit: menses cursus Lunæ. Tẽpora verò sunt, ver, estas, autũnus, hyems: Quatuor hęc completo numero proprio faciunt annum. Dies ergo obseruant, qui dicunt, vtputa, Crastino proficiscendum non est. Post crastinum enim

non debet aliquid inchoari: & sic solent magis decipi. Ij autem colunt menses, qui cursus lunæ perscrutantur, dicentes vtputa: Septima luna frumenta non debet confici: Nona iterum luna, vt puta emptum seruum, domum duci non oportet: & per hæc solent facilius aduersa prouenire. Tempora verò sic obseruant, cum dicunt, hodie veris initium est, festiuitas est, post cras Vulcanalia sunt: & talia. Iterum aiũt, Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt, cum dicunt, Calendis Ianuariis, nouus est annus quasi non quotidie anni impleantur. Sed vt Iani illius memoriam recolant bifrontis, hac superstitione vtuntur: quæ longe debet esse à seruis Dei. Si enim Deus ex toto corde diligatur, ipso propitio nulla debet esse formido, neque suspicio harum rerum: prosperè enim potest credere quicquid simpliciter sub Dei deuotione fit.

Lib. de benedi. Patriarch. c. 4.

CALCIAMENTVM. *Significat Christi incarnationem. Lib. de Patriarchis.*

Omnis spes Ecclesiæ in ipso recumbat. Ideo dicitur Mosi, Solue calciamentum pedum tuorum: ne ipse sponsus Ecclesiæ crederetur, qui dux plebis eligebatur. Ideo soluit calciamentum suum Iesus Naue, vt venturo tanti muneris gratiam & ipse seruaret. Ideo dicit Ioannes: Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius. Ideo dicit, Qui habet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet: hoc est, ipse est solus vir Ecclesiæ.

Cap. 5. Tom. I.

Per calciamentum quid intelligatur. Lib. de fuga seculi.

Ideo Iesus Apostolos sine calciamento & auro & argento destinauit, ne secũ terrena portarent. Qui enim bonum quærit, non in calciamento, sed pedum velocitate & decore laudatur, dicente scriptura. Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Solue ergo calciamentum pedum tuorum, vt speciosi sint ad euangelizandũ. Solue dixit, non liga. Solue vt transeas, & illum quẽ mirabaris in terra impium nihil illic esse, nihil posse reperias. Transi igitur, hoc est, fuge de terris, vbi malitia est, vbi auaritia.

Tom. I.

Aliter subdit. Lib. primo de pœnitentia.

Calciamẽta deferri præcepit. Celebraturus enim Pascha Domini, epulaturus agnum, tectum debet aduersus omnes incursus bestiarum spiritualium morsúsque serpentis habere vestigium.

Tom. IIII.

Per calciamentum animæ caro datur intelligi. Libro super Beati immaculati, litera xvij. versu v. Quod require supra, cap. anima. Per calciamentum etiam sancti possunt intelligi. eisdem litera & versu.

Ecclesia ad imitationem Christi speciosa est, & in calciamentis omni abluta delicto. Et fortasse quando sapientiam inter perfectos loquitur, speciosa est in superioribus membris, quando autem iam inferioris status aut doctrinæ homines verbum sequuntur, fidei seriem non obliuiscuntur, sacerdotis præcepta custodiũt, speciosa est in calciamentis. Plerunque clerus errauit, sacerdos mutauit sententiam, diuites cum seculi istius terreno rege senserunt: populus fidem propriam reseruauit. Vnde etiam de Domino Iesu bene possumus dicere, quia & iis quæ corporalia sunt, speciosos gressus verbum habeat, cum de moralibus disputatur. Et Apostoli ideo fortasse nudis mittuntur pedibus, ne obumbraretur eorum disputatio, sed eluceat. Itaque Ecclesia filia Aminadab, hoc est voluntarij, vel beneplaciti, quia voluntarius eam & beneplacitus congregauit, in calciamentis speciosa est.

Lib. 5. de sacramentis, cap. 1.

CALIX. *De calice sacrificij altaris, In sermonibus de sacramentis.*

Diximus quòd in altari constituatur calix & panis. In calice, inquit, mittitur vinum. Et quid aliud? Aqua. Sed tu mihi dicis. Quomodo ergo Melchisedech panẽ & vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquę? Rationem accipe. Primò omnium, figura quæ ante præcessit

A tempore Mosis quid habet? Quia cũ sitiret populus Iudæorũ, & murmuraret quòd aquam inuenire nõ posset, iussit Dominus Mosi vt tangeret petrã de virga. Tetigit petram, & petra vndã maximã fudit, sicut Apostolus dicit, Bibebat autem de consequenti petra, petra autẽ erat Christus. Non immobilis petra, quæ populum sequebatur. Et tu bibe, vt te Christus sequatur. Vide mysterium. Moses, hoc est, Propheta. Virga, hoc est, verbum Dei. Sacerdos verbo Dei tangit petrã, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit ergo sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitã æternã, & bibit populus Dei qui gratiã cõsequutus est. Didicisti ergo hoc, accipe & aliud. In tempore dominicæ passionis cũ sabbatũ magnũ instaret, quia viuebat Dominus noster Iesus Christus, vel latrones, missi sunt, qui percuterent eos. Veniẽtes inuenerũt Dominũ nostrum Iesum Christum defunctũ: tunc vnus de militibus lancea tetigit latus eius, & de latere eius aqua fluxit & sanguis. B Quare aqua? quare sanguis? Aqua, vt emundaret: sanguis, vt redimeret. Quare de latere? Quia vnde culpa, inde gratia. Culpa per fœminam, gratia per Dominum nostrum Iesum Christum. Tom. IIII.

Super Psal. xxxvij. versu primo.

Calix, inquit propheta, in manu Domini vini meri plenus est mixto, veruntamẽ fex eius non est exinanita. Ad terrendũ plenus est calix: ad feriendũ non est exinanitus. Plenus erat calix cũ mors per triduum mandaretur: sed occurrit misericordia Dei, tenuit manum Angeli prius quàm calicẽ istum exinaniret.: Vt scias autem quia calix pœna vel gladius est, audi dicentem, Accipe calicem vini meri huius de manu mea & potionabis omnes gentes ad quos ego mittam te, & voment & insanient à facie gladij. Et ad Hierusalem dicitur: Bibisti calicem iræ de manu Domini: calicem enim ruinæ bibisti, & exinanisti, nec erat qui te consolaretur. Hierusalem mensuram bibit, quæ supra mensuram peccauit. Ecclesia Christianorum calicem iræ exinanire non nouit, sed exinanitum vnguentũ: propter quã se Christus exinaniuit, vt vbique flagraret. De manu Domini hoc munus accepit: poculum autem mortis ignorat. Duos calices lego, vnum mortis, alterum vitæ. Mortis calicem suo Christus exinaniuit in sanguine: & nouum calicem ministrauit, vt dicamus, Calicem salutaris accipiam. Noui calix est testamenti, qui in remissionem effunditur peccatorum. Effunditur hic calix, & fex eius non inuenitur, quia mundat omne delictum.

Hiere. 25. Isa. 51. C Tom. IIII.

Lib. super Beati immaculati, litera xxj. versu primo.

Calix Domini, remissio peccatorũ est: quo sanguis effunditur, qui totius redemit peccata mundi. Hic Calix inebriauit gentes, ne proprij meminissent doloris, sed veterem obliuiscerentur errorem.

D *Calix significat Dei iustitiam cum misericordia. Eod. lib. litera xx. versu iiij.*

Omnia à Domino Deo nostro mensura quadã & põdere fiũt. Quis posuit, inquit, rupes in statera? Et supra. Quis mensus est manu aquã, & cælũ palmo? Qui nostra examinat, sua vtiq; examinata largitur, & saluo omnia decernit examine. Põderat misericordiã, põderat vltionẽ: in vtroq; certũ põdus habilisq; mensura est. Vnde & Dauid ait. Et potum dabis illis in lachrymis in mensuram, ne sine moderatione mensuræ ponderis † cumulo grauarentur, & sustinere non possent. Et alibi idem ait Propheta. Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto. Et inclinauit ex hoc in hoc: veruntamẽ fex eius non est exinanita. Et Hieremias ait, Calix aureus Babylon in manu Domini, à quo inebriatæ sunt gentes: hoc est, pœna à nationibus persoluta est, ne diutius insultarent, quòd Dei populum acerbissima populatione vexauerint. Sensus igitur versus Dauidici hic est: Parata & plena est pœna quæ debetur impiis, quã Dominus declinat in perfidos: sed tamen miseratione sua non vsq;

Isa. 40. Psal. 79. † Aliàs, pœnæ. Psalm. 74.

ad fecem dignatus est effundere, ne plenitudine supplicij ferre non possint. Inclinat igitur calicem, non euacuat. Quod inclinat, cęsurę est: quòd euacuat, misericordiæ est. Ergo iudiciū quoq; misericordia temperat Dominus Deus noster. Quis enim nostrū sine diuina potest miseratione subsistere? Quid possumus dignū præmiis facere cælestibus? Quis nostrū ita assurgit in hoc corpore, vt animū suū eleuet, quo iugiter adhæreat Christo? Quod tādē hominū meritū defertur: vt hæc corruptibilis caro induat incorruptionē, & mortale hoc induat immortalitatē? Quibus laboribus, quibus iniuriis possumus nostra leuare peccata? Indignæ sunt passiones huius tēporis ad superuenturam gloriam. Nō ergo secundū merita nostra, sed secūdum Dei misericordiam cælestium decretorum in homines forma procedit.

Tom.IIII. CALVMNIA. *Calumnia etiam sanctis grauis tentatio fuit, quam & ipsi passi sunt. Tamen aliquando qui eam patiūtur grauiter ferūt. Lib. super Beati immaculati, litera vij. versu sexto.*

Libera me à calumnia hominum, & custodiam mandata tua. Non vnū genus est nostræ afflictionis. Est & tentatio, est & calumnia: sed tentatio leuior, calumnia grauior. Si quidē tentatio potest esse calumnia, calūnia in se & tentationem habet. Est & humana tentatio, quā ferre possumus, calumnia autē grauis est. Et ideo Dominus quæ sunt grauiora suscepit, & calumniis appetitus, silentium detulit triumphale. Calumnia autem eò grauior est, quia non solum falsa componit, verum etiā quæ piè gesta sunt decolorat. Vt Ioseph non solùm adulterij oblatione tētatus est & inuitatus ad crimen herilis illecebræ, verūetiam tentatus calumniis composito elogio quòd ipse adulteriū dominæ suæ inferre voluisset, comprehensúsq; exuerit vestem, ne fraudis indiciū atque insigne criminis teneretur, cum vtique amictū ideo fugiens dereliquerit, vt laqueos vim inferentis & nexus illecebrosæ artis euaderet. Ipse Dauid senserat quod timebat. Quibus enim Saül regis calumniis laborauit? Proterritis omnibus, allophyli impetum lusit, singulari certamine summam belli & totius prælij pondus excepit, virtute sua solus commune crimen refellens, & totius retorquens in hostem plebis opprobrium: & tamen quia iuuenculæ dixerunt, Saül triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus: gloria in
1.Reg.18. inuidiam versa, odio cœpit vrgeri. Et vt de posterioribus loquamur, Susanna bene sibi conscia erat, & apud homines adesse sibi non poterat. Duo presbyteri senes falsum testimonium deferebāt, numerus sacerdotum atque senectus vocem auferebant puellæ, sola conscientia erat apud Deum libera. Denique hominum damnata iudicio, nutu absoluta diuino est. Ideo ait Propheta, Libera me à calumniis hominū, vt custodiam mandata tua. Qui enim opprimitur calumnia, non facile potest custodire mandata diuina. Tristitiæ necesse est plerunque aut timori cedat, & affligatur vel metu calumniæ
Eod. lib. lit. 16. versu 2. vel dolore. Diabolus quos nō potuerit circunuenire, calūniatur, inuidens regni cælestis gloriā: vt quos illecebris suis à Christo non potuit separare, eos calumniis
Calūniator fugiendus. suis debito honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calūniatores, qui peccatū operātur in nobis. & ipsi in nobis calūnias infestissima accusatione cōponūt, id quod ipsi fecerint arguētes. Ecce manus Dñi parata est, quæ te fugiēte ab aduersariis tueatur ac protegat. Pharao te tenebat superbus, in patribus immitis, fugisti ab eo, suscepit te manꝰ Dñi, & de periculis liberauit. Nō dimisisset Pharao, nisi tu ad Dominū confugisses. Dicebat Pharao, Dominū nescio, Israël nō dimitto. Vides quā superbꝰ. Meritò ergo susceptꝰ in bono est q a malū fugit. Non patitur ergo Deus in malo nos esse, suscipit in bono: nec patitur suos calumniis subiacere.

Cap. 10. Tom. IIII. CAMELVS. *Quid significat camelus. Libro octauo, super Lucam exponens illud, Facilius est camelum per foramen acus, &c.*

Camelus in typo, populus gentilis accipitur: quē leo ille quærens quē deuoret, onustum thesauro propheticis agit affatibus in desertum. In tribulatione enim & angustia, leo & catulus leonis, aspides & progenies aspidum volantiū ferebāt in asinis & camelis diuitias suas. Et bene camelus pro gētili figuratus est populo: quia superstitionis deformitate degenerans, prius quàm crederet populus nationum, beluinæ speciē fœditatis, absurda vestigia, ora turpia præferebat. Facilius igitur iste peccator per viam intrauit angustam, quæ est via Christi, qui proprij corporis passione mortis penetrans viā acu redintegrauit scissa quædam nostræ vestimenta naturæ: quàm populus Iudæorum diues in lege, egenus in fide, præruptus in furore, probrosus in crimine.

Et addit. Cap. eo.

Potest etiam moraliter de omni intelligi peccatore, & de arrogante diuite. Nónne tibi videtur publicanus ille suorū oneratus consciētia delictorum, cū oculos ad Deū non auderet attollere, velut quidā camelus in foramen acus confessionis suæ facilius remediis introire, quàm Pharisæus ille in regnum Dei, arrogans in prece, iactās innocentię, præsumptor glorię, exprobrator misericordię, prædicator sui, criminator alieni, qui magis conueniret Dominū quàm rogaret? Si quis igitur horret camelū, horrescat eū qui factis fœdior sit camelo.

CANIS. *De cane marino. Lib. v. Hexameron.* Cap. 2.

Canes in mari caue, quos & in Ecclesia molestos esse & cauendos Apostolus docet, dicens, Cauete canes, cauete malos operarios. Tom. IIII. Philip. 3.

De cane terrestri. Libro vj. eiusdem. Cap. 4.

Quid autem de canibus loquar, quibus insitum natura quadā referre gratiā, & solicitas excubias pro dominorum salute prætendere? Vnde ad immemores beneficij, & desides atque ignauos clamat scriptura, Canes muti nescientes latrare. Sunt enim canes, qui nouerint latrare pro dominis, nouerint sua tecta defendere. Vnde & tu disce vocem tuā exercere pro Christo, quādo ouile Ecclesiæ Christi incursant lupi graues. Disce in ore tuo verbum tenere, ne quasi mutus canis commissam tibi fidei custodiam quodam præuaricationis silētio deseruisse videaris. Talis canis viator & comes angeli est, quem Raphaël in libro prophetico non otiosè sibi & Tobiæ filio adiungendum putauit, quando perrexit vt Asmodeum fugaret, firmaret copulam coniugalem. Memoris enim affectus gratia pellitur dæmonium, stabilitur coniugium. Mutæ itaque specie bestiæ, sanctus Raphaël angelus Tobiæ iuuenis, quem tuendum receperat, ad relationem gratiæ erudiebat affectum. Quis enim non erubescat gratiam bene de se merentibus non referre, cum videat etiam bestias crimen refugere ingrati? Et ille impartitæ alimoniæ seruant memoriam, tu tamen non seruas salutis acceptæ. Gratitudo canum. Isa. 56.

Catelli sunt armati dente. Eodem lib. require supra in cap. Animal. De canum industria & fidelitate, eod. lib. Cap. eodem.

Exortē rationis canē esse nemo dubitauerit. Tamē si sensus eius vigorē cōsideres, sentiēdi censes sagacitate vim sibi rationis asciscere. Denique quod pauci in gymnasiis suis constituti, qui totā in discendo vitæ longæuitatem contriuerunt, vix poterunt cognoscere, vt syllogismorum coniunctiones cōtexerēt, hoc naturali canes eruditione cōprehēdere facilè poterit æstimari. Nā vbi vestigiū leporis ceruíve repererit, atque ad diuerticulum semitæ venerit, & quoddā viarū compitū quod partes in plurimas scinditur, obiens singularū semitarum exordia, tacitus secum ipse pertractat, velut syllogisticam vocem sagacitate colligendi odoris emittens: aut in hanc partem, inquit, deflexit, aut in illam, aut certè in hunc se anfractum contulit: sed nec istam, nec illam ingressus est: Superest igitur vt in istam se partem sine dubitatione contulerit. Quod homines Canum sagacitas.

vix

vix prolixa compositæ artis meditatione componunt, hoc canibus ex natura suppetit, vt ante mendacium deprehendant, & postea falsitate repudiata inueniant veritatem. Nónne totos dies conferunt philosophi propositiones sibi in puluerem diuidentes, qui radio sibi describũt singulas, & ex tribus cum vnam earũ veram esse necesse sit, duas primo interficiunt tanquam mendacio congruentes, & sic in ea quæ relicta est vim veritatis inhærere definiũt? *Memores beneficij canes.* Quis tam tenax potest esse beneficij, & memor gratiæ, quandoquidē pro domino etiā in latrones insilire nouerũt, & extraneorũ accessus prohibere nocturnos, & mori pro dominis, & cõmori cum dominis sint parati? Sæpe etiā necis illatæ euidētia canes ad redarguendos reos indicia prodiderũt, vt muto eorum testimonio plerũque sit creditum. Antiochiæ ferunt in remotiore parte vrbis crepusculo necatum virum, qui canem sibi adiunctum haberet. *Historia.* Miles quidam prædandi studio minister cædis extiterat, tectus idē tenebroso adhuc diei exordio, in alias partes concesserat, iacebat inhumatũ cadauer, frequens spectantiũ vulgus astabat, canis questu lachrymabili domini deflebat ęrũnam. Forte is qui necē intulerat (vt se habet versutia humani ingenii) quò conuersandi in medio authoritate præsumpta fidē ascisceret innocētiæ, ad illā circumspectantis populi accessit coronā, & velut miserās appropinquauit ad funus. Tunc canis sequestrato paulisper questu doloris, arma vltionis assumpsit, atq; apprehensum tenuit, & velut epilogo quodā miserabile carmen immurmurans, vniuersos cõuertit in lachrymas, fidem probationi detulit, quòd solùm tenuit ex plurimis, nec dimisit. Denique perturbatus ille, quòd tam manifestũ rei indicē, neque odij, neque inimicitiarũ, neq; inuidiæ aut iniuriæ alicuius poterat obiectione vacuare, crimē diutius nequiuit refellere. Itaque ꝙ erat difficilius vltionē persequutus est, quia defensionē præstare non valuit. Quid nos dignũ nostro referimus creatori, cuius cibo vescimur, & dissimulamus iniurias, & sæpe inimicis eas quas à Deo accepimus epulas exhibemus?

Tom.V. *Canes significant pastores. In commentario super Lucā libro octauo, cap. tertio.*

Lambebāt vlcera Lazari canes. Beati canes, in quos vlcerum talium stillat humor, vt adimpleat cor & impinguet fauces eorum, quos oportet custodire domũ, seruare gregem, cauere lupos.

Tom.eo. *Canes significant hæreticos. In commentario super epistolam ad Philippenses, cap. iij.*

Videte, inquit, canes, videte malos operarios. Hos designat, qui inuidētes gētibus, prauitate colloquiorũ suorũ euerterant Galatas, suadentes eis vt circunciderentur. Quos omni genere vitandos & spernendos docet quasi canes, qui primum oblatrāt, dehinc morsu insano malè operantur in carnem.

Cap.8. Tom.IIII. CANCER. *Cancer fraudulentus est contra ostreum causa voluptatis cibi. Libro quinto Hexameron.*

Cancer quoque, quas cibi gratia præstigias struit? Nam & ipse ostreo delectatur, & carnes eius epulũ sibi quærit. Sed quia vt appetēs cibi, ita prospiciens est periculi: quoniā cum difficilis est venatio, tum periculosa: difficilis quia testis validioribus esca interior includitur: nam velut muris quibusdā mollitiem carnis, *Cācri in ostreũ insidiæ.* præcepti imperialis interpres natura muniuit: quam medio testarũ quodam sinu concauo nutrit ac fouet, & quasi in valle quadā diffundit: & ideo cassa omnia tentamēta sunt cancri, quia aperire clausum ostreũ nulla vi potest, & periculosum est, si chelas eius includat: ad argumēta confugit, & insidias noua fraude mollitur. Itaque quia omnia genera delectatione mulcētur, explorat si quādo ostreũ remotis in locis ab omni vēto cõtra solis radios diptychũ illud suum aperiat, & reseret claustra testarũ, vt libero aëre visceris sui voluptatē quandā capiat: & tunc clamculo calculum immittens, impedit conclu- A sionem ostrei, ac sic aperta claustra reperiens, tuto inserit chelas, visceráque interna depascitur.

Cancrorum exemplo comprehenditur fraudulentium hominum perfidia atque ingluuies siue cupiditas inordinata. Ibidem. *Cap. eodem.*

Sunt igitur homines, qui cancri vsu in alienæ vsum circunscriptionis irrepant, & infirmitatem propriæ virtutis astu quodam suffulciant, fratri dolum nectant, & alterius pascantur ærũna. Tu autē propriis esto contentus, & aliena te damna non pascant. Bonus est cibus simplicitas, innocentiæ suæ bona habens: insidiari nescit alienis, nec auaritiæ facibus inardescit, cui lucrũ omne ad virtutem dispendium est, ad cupiditatem incēdium. Et ideo beata est, si bona sua nouerit cum veritate paupertas, & omnibus præferenda thesauris: quia melius est exiguum cum Dei timore, quàm thesauri magni sine timore. Quantum est enim quod hominem alat? Aut B si quæris quod etiam abundet aliis ad gratiam, id quoque non multum est. Melior est enim hospitalitas in oleribus cum gratia, quàm vitulorum pinguium præparatio cum discordia. Vtamur ergo ingenio ad quærendam gratiam, & salutem tuendam: non ad alienam circunscribendam innocentiam. Licet nobis vti exemplis maritimis, ad profectum nostræ salutis: non ad alienę periculum.

CANTVS ET CANTARE. *Cantus in omnibus creaturis videtur esse delectabilis. In prologo super Ps.* *Tom.IIII.*

Laudant angeli Dominum, psallunt ei Potestates cælorum, & ante ipsum initium mundi Cherubin & Seraphin cum suauitate canoræ vocis suæ dicunt, Sanctus, sanctus, sanctus. Innumera Angelorũ millia assistunt, seniores & turba magna sicut voces aquarũ multarum concinunt, Allelu-ia. Ipsum axē cæli fert expressior sermo cum quadam perpetui concentus suauitate versari: vt sonus eius extremis terrarum partibus ad- C deretur, vbi sunt quædā secreta naturæ. Nec id ab vsu naturæ alienum videtur: quādoquidē vox missa gratiore plausu in montibus resultet, & suauiore sono reddant quod acceperint. In scopulis quoque ipsis & lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum specula, aliorum visus delectat aut gratia. Feræ ipsæ atque aues loci amœnioris aut modulatioris vocis delectatione mulcētur. Lactētibus quoque paruulis aut seueritas terrori est, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio est.

De cantu auiũ. Lib. v. Hexamerō quod & supra c. Auis. *Cap.22. Tom.IIII.*

Quàm dulcis etiā in exiguo cicadis gutture cantilena, quarum cantibus medio æstu arbusta rũpuntur, eò quòd magis canoræ meridianis caloribus. Quò enim puriorem aëre id temporis attrahũt spiritu, eò cantus resonant clariores. Nec apes ipsæ insuaue quiddam canunt. Habent enim gratam in rauco illo vocis suæ murmure suauitatem, quā nos fracto tubarum sonitu len- D tius primum videmur imitari. Quo crepitu ad excitādos animos in vigorem nihil aptius æstimatur. *Apes oleo extingui, aceto viuificari.* Et hæc illis gratia manet, cum pulmonē respirandíque munus atque vsum nequaquā habere prodantur, sed aërio vesci spiramine. Denique si quis eas superfundat oleo properè necantur, eò quòd obstructis poris, aëriũ spiramen illud haurire non possint, continuóque si quis acetum his super fundat illico reuiuiscunt, eò quòd vis aceti illos poros citò, qui concretione olei obstruuntur, humore feratur aperire.

Et infra subdit. *Cap.24.*

Repetunt diuersæ aues auiaria sua, quas vesper nocte cogit decedere, & se in latibulis suis abdunt canoro occasum diei carmine prosequentes, ne immunes abeāt gratiarũ actionũ, quibus creatorē suũ omnis creatura collaudat. Habet etiā non carmina sua, quibus vigilias hominum mulcere consueuit, habet noctua suos cātus. Quid autem de luscinia dicam, quæ peruigil custos cũ

oua quodam sinu corporis & gremio fouet, insomnem longę noctis laborem cantilenæ suauitate solatur: vt mihi videatur hæc summa eius esse intentio, quo possit nō minus dulcibus modulis, quàm fœtu corporis animare oua quæ fouea? Hanc imitatur tenuis illa mulier, sed pudica, in vsum molæ lapidem brachio trahens, vt possit alimentum panis suis paruulis nō deesse: nocturno cātu mœstum paupertatis mulcet affectum: & quāuis suauitatem lusciniæ non possit imitari, imitatur tamen eam sedulitate pietatis.

Tom.IIII. *Cantus facit placere doctrinam. In prologo Lib. super Beati immaculati.*

Cum suauis omnis doctrina moralis sit, tamen maximè suauitate carminis & psallendi dulcedine delectat aures, animúmque mulcet.

Cap.15. Tom.IIII. *De cantu vano mūdanorū. In tract. de Helia et ieiunio.*

Frequenter adhiberi cognouimus conuiuiis citharam, psalteria & tympana, vt vino & cantu excitentur libidines.

Cap.20. *De cantu bono conuersorum. In eodem tractatu.*

Isaiæ 23. Iosu.2. Inquit Propheta. Et erit post septuaginta annos Tyrus, vt canticū meretricis, & visitationē faciet Deus Tyri. Vnde possumus & in bonū canticū Raab illius meretricis accipere, quæ exploratores Iesu fideli mente suscepit. Nā & Dominus ait, Cantauimus vobis, & non saltastis. Et Dauid ait, Cātate Domino canticū nouū, cantate Domino omnis terra. Hoc est canticū meretricis, quod antè illa meretrx in Adam & Heua terra cātauit, meretrix in populo nationum. Hæc meretrix bonas plurimas fecit meretrices: de quibus dictū est à Domino, præcedent vos in regnum Dei.

Luc.7. Psal.95.

Cap.6. Tom I. *De cantu virtuoso iustorum. Lib. de bono mortis.*

Iusti autē anima vtitur corpore vt instrumento, aut organo: quæ velut præclara artifex quò vult obsequiū corporis ducit, & effingit de eo speciem quā elegerit, & eas quas voluerit facit in eo resonare virtutes, pangens nunc modulos castitatis, nunc modulos temperantiæ, sobrietatis carmen, integritatis dulcedinē, virginitatis suauitatem, grauitatem viduitatis. Interdum tamen modulator compatitur organo suo: & ideo honesta modulare, vt sit & honesta compassio.

Tom.IIII. *De cantu victorioso sanctorum martyrū. Lib. ij. de Iacob & vita beata, cap. vltimo agēs de septē fratribus Machab.*

Quæ cithara dulciores ederet cantus, quam moriētes filij in tam grauibus suppliciis ediderant? Erumpebat enim naturæ gemitus, & inuitus spectares peremptorū cadauera, sicut fila chordarū audires heptachordū psalteriū triumphalibus gemitibus resultare. Nō sic illecebrosi cantus sirenum attraherent audientem. Illi enim ad naufragium trahunt, isti ad sacrificij victoriā. Nec sic cygnea carmina aures animúmque mulcerent. Cygni enim naturæ sorte moriuntur: isti moriebantur amore pietatis. Non sic rauca resonant secreto in nemore columbarū murmura, vt vltima verba morientium cum summa suauitate resonabant.

Tom.V. *De cantu spirituali Ecclesiæ & clericorum. In commentario super epistolam ad Colossenses, cap. iij.*

Hæc meditanda monet semper quę sonēt Christum. Hæc in corde habenda quæ Deo Patri semper gratias referant, vt vox canora illi seruiat, illū laudet psalmus, hymnus extollat. Et huic soli notum sit, qui occulta peruidet mentis, à quo speratur & præmium. In cordibus illi cantari mandauit, ne fauore hominum fieret, & fructum amitteret.

Cantus commendatur tam clericorum quàm hominum cæterorū. Lib. super Beati immaculati, litera vij. versu vj.

Meritò peregrinationibus nō frāgebatur, superbos declinabat, eorūq; ꝓsperis successibus nō mouebatur. Cōsolabatur se in iudiciis cælestibus, angebatur in alienis peccatis, quia cātabiles habebat iustificationes Dei. Quæ enim bene tenemus, cātare cōsueuimus: & quę cā-
A tantur, melius nostris adhærēt sensibus. Nō ergo perfunctoriè trāseamus quæ legimus, vt tūc tātū cū legimus ea in memoriā eorū redire videamur: sed etiā cum abest codex manibꝰ, tāquā animātia quę probātur, & mūda habētur in lege etiam cū nō pascūtur, ruminare cōsueuerūt ex semetipsis alimenta sibi recondita proferētes, ita & nos de nostræ memoriæ thesauro, de interioribus nostris rumināndū nobis pabulum spiritale promamus. Hymni nobis, canticū nobis, psalmi nobis iustificationes Domini sint. Psallamus spiritu, psallamus & mēte, ne cū obliti fuerimus in tempore necessitatis dicatur vnicuiq; nostrū: Abiecisti sermones meos post te. Ideóq; vt expelleretur & eliminaretur obliuio à domo sancta sua, cātores sibi fecit rex verus Salomō, qui toto spiritu cōquirendo cognitionem diuinitatis intenderet, ne psallentes deessent ecclesiæ suæ, quorū cantu neque spiritus fugaretur, sicut Dauid sancti docemur exēplo: quo psallente malus ille spiritus expellebatur, qui Saül 1.Reg.16.
B regis corda vexabat. Prophetæ quoq; vt prophetarent, psallendi peritū iubebant psallere, quod suaui inuitata dulcedine spiritualis infunderetur gratia. Et in Euāgelio legimus in domo patris illius filiū recuperātis, percrepuisse symphoniā, qua epulantes delectabātur fideles, perfidus autem impatienter audiebat. Dulcis igitur cantilena, quę nō corpus effœminat, sed mētē animúmque confirmat. Ideóq; cāticū dicitur Domini testamētum quia remissionē omniū peccatorū Domini que iustitias in scripturis Euangelij suaui mētis exultatione concinimus. Ipse quoque Dominus non dedignatus est dicere, Cantauimus vobis, & non saltastis. Cantauit nobis in Euangelio veniā delictorū, debuerant Iudæi mentē attollere, nō histrionico corporis motu, sed sancto Spiritu. Non fecerunt, ideo reprehendūtur. Sed etiā corporis saltatio in honorem Dei laudabilis habetur.

Luc.15. Luc.7.

Propterea dicit eodem lib. litera xxij. versu iij.

Eructuat hymnum qui potest dicere, Bonus odor e-
C nim Christi sumus Deo. Et bene eructuat, qui plurima & suauia præcepta Domini gustauerit. Eructuat hymnū, qui eructuauerit verbū. Denique & Dauid ante eructuauit verbū bonū, hinc eructuat hymnū. Bonū enim panē gustauit qui de cælo descēdit. Bonum panem, quē si quis manducauerit, nō morietur in æternum. Habet verbū Dei epulas suas, alias fortiores, vt est lex & Euangelium: alias suauiores, vt sunt psalmi, & Cantica canticorum. Eructuabat Ecclesia hymnum vel anima pia, cui dicebat Dei verbū, Insinua mihi vocē tuam, quia vox tua suauis est. Eructuabat hymnum cui dicebat, Fauum distillant labia tua ò sponsa, mel & lac sub lingua tua. Sed non potest quis ante eructuare hymnū, nisi didicerit iustitias Dei, & didicerit ab ipso Domino Deo suo. Ideo hoc specialiter Dauid petit, vt eū doceat Deus. Audierat enim & cognouerat in spiritu, quia vnus magister est: & ideo vbiq; ipsum sibi doctorē fieri postulabat, vt ab ipso disceret iustificationes eius. Quo
D modo enim cātare potest quis in metu positus, & timore pœnarum? Quomodo cantare potest grauium sibi cōscius delictorū, nisi prius fiat venię securus? Denique in posterioribus habetur: Quomodo cātabimus canticū Domini in terra aliena, in qua impugnetur, in qua captiuetur in lege peccati, in qua defleat, in qua deploret suæ captiuitatis ærūnas? Et tu ergo ede scripturarū cælestium cibos: & ede, vt permaneant tibi in vitā æternā: Et ede quotidie, vt non esurias: ede, vt replearis: ede, vt verborū cælestium eructues saginam. Spirituales epulæ nō obesse solēt, sed prodesse satiatis. Ideóque repleri volebat Propheta qui dicit, Repleatur os meum laude tua, vt cantem gloriam tuam. Qui cantat Dei gloriam, hymnū Domino cor eius eructuat.

Cap.2. Tom.V. *Allegoriæ cantus atque psaltus. Lib. vj. super Lucam, cap. j. pertractans quod sequitur*

Cantauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non

& non plorastis. Et si non incõgrua hæc puerorum videantur esse personæ qui leuem corporis motum imprudentia adhuc maturioris grauitatis exercent, tamẽ ad altiorem sensum referri posse præsumo, eò quòd videantur Iudæi nec psalmis primò, nec threnis postea propheticis credidisse: psalmis ad præmia prouocati, threnis ab errore reuocati. Cantauit Dauid, vt in salicibus nostra suspenderemus organa. Cantauit ipse & ante arcam Domini, non pro lasciuia, sed pro religione saltauit. Ergo non histrionicis motibus sinuati corporis saltus, sed impigræ mentis & religiosa corporis agilitas designatur. Sed non in triũphis, non in excidiis Iudæorum sequuta correptio est, qui diuinæ indulgentiæ muneribus prouocati, leuare mentẽ, corpus attollere, terrena deserere, cælestia quærere debuerunt, & iniuriis captiuitatis attriti, deflere peccatum quod culpa esset author iniuriæ.

Et infra subdit.

Bene ergo dicit, Cantauimus vobis, & non saltastis. Cantauit enim Moses, quãdo in mari rubro ad transitũ Iudęorũ obriguit fluctus, vnda circũstetit, eadémq; equos Ægyptiorum ascensorésque demersit. Cantauit Isaias dilectæ vineæ suæ canticũ, significans asperam flagitiis fore plebem, quæ fœcundis fuerat prius virtutibus fructuosa. Cantauerunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus extráque ardentibus omnibus solos tamẽ ignis innoxios lamberet, nec adureret.

Cap.9. Tom.IIII. *Cantus prophetarum antiquorum est annũtiatio incarnationis siue aduẽtus Christi. Lib.ij. supradicto de Iacob.*

Qui cantus dulcior, qui sonus suauior quàm remissio peccatorũ & resurrectio mortuorum? Hunc cantũ sanctus Dauid ille diuinæ organum vocis & Dominici sermonis interpres cithara cecinit spirituali. His modulis gratiæ sublimẽ animum mentémque mulcebat. Hoc cantu mundi istius aspera mitigauit: hoc sonitu seculi dura molliuit. Hoc psalmo timorẽ mortis infregit: hac suauitate chordarum inferna calcauit.

De cantico nouo. In tractatu super Psal. xxxix. versus principium.

Immisisti in os meum canticum nouum, quod est nouum testamentum. Gaudentes iam cantamus hymnũ Deo nostro, quia nouarum virtutum præcepta cognouimus, vt nostra omnia relinquamus Christum sequẽtes, & nostros diligamus inimicos. Nouos etiam hausimus mores, vt pro persequentibus nos precem Domino deferamus. Maledicentes ecce benedicimus. Nescimus opera nostra iactare, aut celare peccata. Angelorũ etiam more nuptias refutamus. quid multa? De illo ærumnoso peccatore beatus homo factus est, iam non respiciens in istius mundi varias vanitates.

Tom.IIII. *Lib. j. de prima interpellatione Dauid in fine.*

Confitebor tibi in cithara Deus meus. Habet citharã suam anima nostra. Neq; enim diceret Paulus, Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mẽte: nisi haberet citharã, quæ plectro sancti Spiritus resultaret. Cithara est caro nostra, quando peccato moritur, vt Deo viuat. Cithara est, quando septiformẽ accepit Spiritum in baptismatis sacramento. Testudo est, dum viuit, luto mergitur, vbi mortua fuerit regimen eius aptatur in vsum canendi, & piæ gratiam disciplinæ, vt septem vocum discrimina numeris modulãtibus obloquatur. Similiter caro nostra, si viuat illecebris corporalibus, in quodam cœno viuit & voragine voluptatũ. Si luxuriæ moriatur atque incontinentiæ, tunc veram vitam resumit, tunc edere incipit bonorum operum dulce modulamen. Dulcis sonus est castimoniæ, dulcis sonus timentium Deum. Denique in omnem terram exiuit sonus eorum: Dulcis est sonus fidei, qui annuntiatur, vt scriptum est, in vniuerso mundo. Hic sonus à nobis exeat ad Deum, sicut exiuit etiam à Thessalonicensibus, vt non canentes etiam canamus, & bonorum concentu operum Dominum prædicemus: cui est honor, gloria, perpetuitas à seculis & nunc & semper & in omnia secula seculorum. Amen.

De canticis quæ habentur in sacra scriptura. In prologo super Psal. Tom.IIII.

Etenim licet omnis scriptura diuina Dei gratiã spiret, præcipuè tamen dulcis psalmorũ liber: quãdoquidem ipse Moses qui plano gesta maiorum sermone descripsit, vbi cum per mare rubrum populum patrum memorabili admiratione transduxit, demersum aspiciens regem Pharaonem cum suis copiis, vt ad maiora ingeniũ attolleret suum, quia maiora viribus suis fuerat assequutus, canticum Domino cecinit triumphale. Maria quoque tympanum sumens cæteras hortabatur dicens, Cantemus Domino: gloriosè enim honorificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare. Exod.15. Ipse etiã Moses cum legem Domini legisset, quo eius memoriã pectoribus affigeret audientium, per canticum loquutus est dicens, Audi cælum & loquar. Expectetur sicut Deuteron.32. pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros verba mea sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum. Delectatur igitur cantico Deus, non solùm laudari, sed etiã reconciliari. Inde & Moses tunc maximè cantico vsus est, quando cælum testificabatur & terram, vt salutem suam cælestis sono gratiæ concinentem auidius mundus audiret, & sacræ suauitate dulcedinis in æternum legis obseruantiam mentibus inoleret humanis. Denique legis tabulæ prius quàm cantico firmarentur, per indignationem Mosis fractæ & comminutæ sunt. Vbi verò tali signaculo consecratæ sunt, humana locum ira nõ habuit: quia sanctificatio eam sacræ suauitatis exclusit. Canticum itaque Domini sicut ros mollior descendit è cælo, & fidẽ hominum sicut gramen imbre quodam gratiæ spiritualis infudit. Duo igitur hæc cantica in libris Mosis tanquam duo mundi cæli oculíque lumina totum corpus operis eius illustrant. At verò Dauid principaliter à Domino ad hoc munus electus est, vt quod in aliis rarum præeminere reliquo opere videtur, in hoc iuge & cõtinuũ refulgeret. Iud.5. Vnum canticum legimus in libro Iudicum, reliqua historiæ more decursa, quibus expressa sunt gesta maiorum. Isaiæ 38. Vnum Isaias canticum scripsit, quo legẽtium corda mulcet: in reliquis correctionis terribilis tuba infremuit. Canticum ei ne ipsi quidem inimici obiicere potuerunt, qui eum propter alia dicta vsque ad necem sunt persequuti. Vnum Daniel, vnum Abachuc. Salomon ipse Dauid filius, licet innumera cantica cecinisse dicatur, vnum tamen quod Ecclesia recepit Canticorum canticum dereliquit. Scripsit idem prouerbia. *Libri psalmorum cõmendatio.* In aliis igitur singula aduertere licet. Historia instruit, lex docet, prophetia annuntiat: correctio castigat: moralitas suadet. In libro psalmorum profectus omnium & medicina quædam salutis humanæ. Quicunq; legerit, habet quo propriæ vulnera passionis spirituali possit remedio curare. Quicũq; certare voluerit, tanquam in communi animarum gymnasio, & quodam stadio virtutum diuersa genera certantium reperiens præparata, id sibi eligat, cui se intelligit aptiorem, quo facilius perueniat ad coronam.

Cap. 8. Tom.I. CAPILLI. *Per capillos dignitas datur intelligi, vt dicit Libro secundo de pœnitentia vbi inducit illud Euangelij, quod maria capillis abstersit pedes Iesu.*

Capilli quid significant, nisi vt noueris inclinata omni insularum dignitate secularium ad obsecrandam indulgentiam ad terram te ipse prosternas, vt humi iacens moueas misericordiam?

Cap.3. Tom.V. *Libro sexto super Lucam, capite tertio: agens de eadem re.*

Expande capillos, sterne ante eum omnes tui corporis dignitates. Non mediocres capilli qui possunt pedes tergere Christi. Testatur hoc ille, qui quandiu capillos habuit, vinci nequiuit. Denique & mulierem decaluatam orare non decet. Habeat planè capillos quibus Christi circunuoluat vestigia, quibus suæ criniculis pulchritudinis & decoris sapientiæ pedes tergat, vt extremo saltem diuinæ rore virtutis humescant.

Tom. IIII. *Capilli significant superflua. In tractatu de prima interpellatione Dauid, inducens illud, Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, &c. verticem capilli perambulantium.*

In superfluis enim perambulant, non in sanctis: In vertice capilli, non in vertice deuotionis & fidei.

Cap. 12. CAPTIO ET CAPERE. *Quomodo capitur Christus à Iuda proditore. Lib. x. super Lucam.*

Iuda osculo Filium hominis tradis. Magna diuinæ significatio potestatis, magna disciplina virtutis. Et consilium proditionis aperitur, & adhuc patientia non negatur. Ostendisti Domine quem proderet, dum ostendis occulta. Manifestasti etiam quem traderet dũ dicis, Filium hominis: quia caro, non diuinitas comprehenditur. Illud tamẽ plus cõfutat ingratũ, quòd eum tradiderit, qui cum esset Dei Filius, propter nos tamen filius hominis esse voluisset. Quasi dicat, Propter te suscepi ingrate quod tradis. In hypocrisi ergo per interrogationem pronuntiandũ puto, quasi amantis affectu corripiat proditorẽ. Iuda osculo filiũ hominis tradis? Hoc est, amoris pignore vulnus infligis, & charitatis officio sanguinem tradis, & pacis instrumento mortem irrogas? Seruus Dominum, discipulus prodis magistrum, electus authorem. Hoc est illud, Vtilia vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Proditori hoc. Pacifico verò quid dicitur. Osculetur me ab osculo oris sui. Et osculatus est eum. Non quo simulare nos doceat, sed vt neq; proditorẽ refugere videretur, & plus afficeret proditorẽ, cui amoris officia non negaret. Scriptũ est enim, Cũ odiẽtibus erã pacificus. Et signo dato, inquit, ab iis qui cũ fustibus venerant, comprehenditur. Sed Dominũ omniũ mysteria, nõ arma tenuerũt. Denique loquutus est, & ceciderũt retrorsum. Quo mihi legiones Angelorũ? quo cælestẽ exercitum? Vox Domini sola plus terret. Hanc ille ad demõstrandũ diuinæ maiestatis iudicium, qui in pectore Christi recumbebat elegit. Volenti igitur iniicit manus turba, nectũtur vincula. O amentes, ò perfidi, non sic comprehenditur sapientia, non sic tenetur iustitia.

Prouerb. 27. Canticor. 1.

Quia indignè ab ipsis capitur Iudæis. Ibidem infra.

Venerunt ergo, & comprehenderunt eum grauius perituri studij sui fructu, nec intellexerunt infelices mysterium, nec venerati sunt tam clementem pietatis affectum, quòd etiam hostes suos non passus est vulnerari. Illi iusto mortem inferebant, persequutorum vulnera iste sanabat.

Cap. 5. CAPVT. *De præeminentia humani capitis, Libro vj. Hexameron.*

Primum omniũ cognoscamus humani corporis fabricã instar esse mũdi. Siquidẽ vt cælũ eminet aëri, terris maria, quæ velut quędã mẽbra sunt mũdi: ita etiã caput supra reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimúmque esse omniũ tãquã inter elemẽta cælũ, tanquam arcẽ inter reliqua vrbis mœnia. In hac arce regalẽ quandã habitare sapiẽtiã secũdũ propheticũ dictũ: Quia oculi sapientis in capite eius: Hanc esse cæteris tutiorẽ: & ex illa omnibus mẽbris vigorẽ prudẽtiáq; deferri. Quid enim robur & validitas lacertorũ proficiat, qd velocitas pedũ, nisi capitis velut principis sui imperialis qdã adminiculetur potestas? Ex hoc enim aut destituũtur vniuersa, aut oĩa fulciũtur. Quid agat fortitudo, nisi oculo duce vtatur in præliũ? Quid

Oculorum laudatio.

A fuga si desit obtutus? Carcer est totũ corpus tenebroso horrens situ, nisi oculorum illuminetur aspectu. Quod igitur sol & luna in cælo, hæc sunt oculi in homine. Sol & luna duo mundi luminaria: oculi autẽ quædã in carne sidera fulgent desuper, & inferiora claro illustrant lumine, nec patiũtur noctis quibusdam nos tenebris implicari: speculatores quidã nostri die ac nocte excubãt. Nam & ex sopore membris cæteris citius excitãtur, & vigilantes circunspectant omnia. Viciniores enim sunt cerebro, vnde omnis manat vsus videndi. Neque verò præproperè quisquã huc descendisse me credat, quòd relicto vertice oculos prædicẽ, cũ alienum non sit summã rẽ in parte laudare. Oculos enim certũ est esse capitis portionẽ. Caput itaque oculis explorat omnia, auribus occulta rimatur, cognoscit abscõdita, audit quid aliis agatur in terris.

De pulchritudine verticis capitis humani. Ibidem subdit. Cap. eodem.

B Ipse autẽ vertex capitis quã suauis & gratus. Quam speciosa cæsaries, quã reuerẽda in senibus, quã venerãda in sacerdotibus, in bellatoribus, quã decora in adolescẽtibus, quã cõpta in mulieribus, quã dulcis in pueris? Aliũ sexũ crinita, aliũ tõsa nõ decet. Ex arboribus licet quæ humani sit gratia capitis æstimare. In capite arboris omnis est fructus, ibi omnis est pulchritudo. Illius comanos aut à pluuis tegit, aut defendit à sole. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata est. Qrantus ergo maior humani capitis ornatus est, qui cerebrum nostrum, hoc est sedem originémque nostrorum sensuum capillis capitis minuit & vestit, ne aut frigore vexetur, aut æstu? Illic enim fons vniuersorum est, & ideo vbi iniuria nocet, ibi gratia præeminet. Cap. eodem.

Addit ibidem quod in capite cognoscitur homo.

Quid sine capite est homo, cum totus in capite sit? Cum caput videris, hominem agnoscis. Si caput desit, nulla agnitio adesse potest: iacet truncus ignobilis, sine honore, sine nomine. Sola ære fusa principum capi-
C ta, & ducti vultus de ære vel de marmore, ab hominibus adornantur.† † Aliàs, adorantur. Tom. eod.

Adiungit quod omnia membra corporis capiti famulantur.

Non immeritò igitur huic quasi consultori suo cætera mẽbra famulantur, & circunferunt illud seruili gestamine sicut numen, atque in in sublime locatum vehunt. Vnde censoria potestate, quò vult dirigit quorundã obsequia seruulorũ, & pręcepta singulis obeundo decernit. Videas imperatori suo singula gratuito dispẽdio militare. Alia portãt, alia pascũt, alia defendũt, vel ministerium suum exhibẽt, parent vt principi, ancillantur vt domino. Inde velut quædam procedit tessera, quam debeant pedes obire regionem, quæ militiæ munia manus consũmandis operibus exequantur, quã venter abstinendi vel edendi forma impositæ teneat disciplinæ.

D *Et quia Christus caput est, ideo fuit motus à synagoga quæ corpus esse noluit. Lib. super Beati immaculati, litera xv. pertractans illud, Transeuntes blasphemabãt mouentes capita sua.* Tom. IIII.

Quis est populi caput nisi Christus? Caput enim mulieris vir: caput autem viri Christus. Sed etiam lex caput intelligibilis mulieris. Denique mulier sub lege tanquam sub viro fuit. Mortificato autẽ ritu Iudaico qui erat secundum literam legis, innupsit ei mulier quià mortuis resurrexit. Vnde quidam mystice interpretati, mortificato ritu Iudaico tanquã fratris defuncti ritu veteri, euangelico mulierem illam intelligibilem nubere ex lege voluerunt: quia lex euangeliũ fraterna quadã prædicatione præcessit. Ergo synagogæ caput mortuũ est, hoc est, caput eius lex mortua est, obseruatio videlicet legis, euacuata est legis litera, spiritalis intellectus astruitur. Huius commotionis meminit Dauid in xliij. psal

psalmo dicens, posuisti nos in parabolam gẽtibus, commotionem capitis populis: eò quòd à lege in Euangeliũ sit facta commotio quasi transitus quidam. In vigesimo autem & primo psalmo, in quo & totius prophetatur series passionis, sic habetur, Omnes qui conspiciebant me, aspernabãtur me, loquuti sunt labiis & mouerunt caput. Sperauit in Domino eripiat eum, saluum faciet eum quoniam vult eum. Mouerunt enim legem quæ immobilis videbatur, & finis legis Christus intrauit. Qui mouerunt capita Pharisæi fuerunt, id est, à veritate diuisi. Vnde & in veritatem non crediderunt. Sed & sic potest accipi: Mouerunt caput suum Christum, qui in sua venerat: sed mouerunt eum, quia sui eum non receperunt. Mouerunt autem dicentes, Tolle tolle crucifige eum. Et mouerunt capita sua qui onera sua mouere nolebant, cum ligarent onera grauia & aliis imponerẽt, ipso autẽ digito, inquit, ea mouere nolunt. Quod est mysticum, quia corporalis ritus obseruationem nunquam mutare voluerunt, & introducere intellectum spiritalem. Digitum enim pro spiritu legimus. Vt lex digito Dei scripta est, & ideo lex spiritalis est. Noluerunt ergo onera sua mouere quæ sunt grauia, & leue Christi iugũ atque onus eius suaue suscipere. Verũ quia passio Saluatoris omnes redemit, non absurdũ est intelligere ita hos mouisse capita sua, sicut ꝓphetabat princeps ille synagogæ, Expedit enim vnum hominem mori pro populo. Aliud dicere volebat, aliud significabat. Et isti aliter mouebãt caput quasi insultantes, & aliud annuntiabant, quia ipse erat qui venit vt pigrum illud atque terrenum principale hominum commoueret, quo euacuata obseruatione literæ mysterium quæreremus in verbis. Vnde ait, Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis populis. Quod in bono vtique accipitur: quia præmisit, Et in nationes dispersisti nos. Dispersi sunt enim Iudæi, vt reliquiæ eorum saluæ fierent secundum electionem gratiæ. In parabolam autem positi sunt, vt ea quæ per parabolam dicta sunt reuelata esse eorum exitu disceremus, vel eorum exemplo admoneremur cauere perfidiam. Tunc enim magis cognouit Hieremias Iudæam esse deflendam, & ideo Hierusalem captam esse tunc temporis prophetauit, quando redemptorem proprium non recepit. Illi igitur insultatur, de qua dicent, Hæc est, inquit, ciuitas vniuersæ terræ: eò quòd vbi erat ante fidei iucunditas, ibi nunc sit amaritudo perfidiæ. Vel certè mouendo caput suum, de corporalibus ad spiritalia transeundo mereatur audire, cum crediderit in Christum quòd corona sit gloriæ. Quæ autẽ corona gloriæ nisi Ecclesia quæ caput suum Christum coronat?

Matth.23. Ioan.11. Tom.V.

Aliter dicitur caput esse Christ⁹, aliter Deus Pater, aliter homo. In cõmentario, super primã epistolã ad Corinth.

Volo autem vos scire quòd omnis viri caput Christus est. Ad authoritatẽ retulit, quia homo à Deo quidem, sed per Christũ. Mulier autem quamuis per Christum, tamen dicit quòd de viro facta subiicitur viro. Caput verò Christi Deus. Dignum est vt filij caput pater dicatur, quasi genitor eius. Aliter tamen caput viri Christus est, & aliter vir mulieris, & aliter Deus caput Christi est. Deus enim ideo caput Christi est, quia de eo vel ab ipso genitus est. Mulieris idcirco vir caput est, quia ex eius costa Dei virtute formata est. Christus autem ideo caput viri est, quia per Christum cùm non esset, formatus est. Vna igitur dictio diuersam habet intelligentiam, quia & personæ discrepant & substantiæ.

Tom.IIII.

Et quia caput fidelium Christus, propterea ipsum capiti comparat, libro super Beati immaculati, exponendo literam vigesimam.

Caput est, vt formam generis humani cõsideremus, quod foueat membra omnia, & dirigit atque implet

A sensibus. Sensus enim sapientis in capite eius. Inde ductus venarum, meatúsque spiritus sanguinis vires in totius partes corporis deriuantur. Lustrat omnia, ornat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est. Non agnoscitur, nec vlla superest vsura viuẽdi. Propterea q in aliquo damnantur crimine, eò quòd ornamentum est totius corporis, capite abdicantur: & qui turpi vel scelesto reatu beluinæ obscœnitatis illuuiem, vel bestialis immanitatis horrorem commisisse detecti sunt, tanquam ij qui proposito humanæ conditionis exciderint, formam quoque humanæ conditionis iubentur exuere. Reciso enim capite, reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur: & sapientiæ arce fraudatur, qui sapientiæ non potuit tenere rationem. Sepelitur igitur sine decore suo corpus in capite. In capite etenim vigor vitæ, in capite est gratia venustatis. Fertur coluber cum vrgetur periculo caput semper abscondere, & in orbem se colligens, obiecta reliqui parte corporis, hoc solùm tueri: quòd illæsa feratur cætera membra saluo capitis vigore reparare. Hoc & tu moraliter caput serua, hoc serua & mysticè. Mysticum caput Christus: quia omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis Ecclesiæ. Hoc caput qui amiserunt, viuendi vsum habere non poterunt. Hoc solo distamus à bestiis, ad imaginem Dei & similitudinem virtutum vigore formati. Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione secernit. Hoc caput humani seruate serpentes, etiamsi omnia membra cædantur, totum vratur corpus incendiis, mergatur profundo, euisceretur à bestiis, hoc tamen capite custodito, vita integra, salus tuta est. Nemo enim potest perire, cui non sublatus est Christus. Est & caput, summa studij atque operis nostri, summa negotij, summa spei, summa virtutum. Omnis autem summa est studij nostri, vt simus humiliores, veritatem sequamur, quã non videt extollens se frustra inflatus mente carnis suæ, & non tenens caput. Quod sit hoc caput, euidẽter expressit dicens, Ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes subministratum & copulatum crescit in incrementum Dei. Et in Isaiæ libro, dicit Dominus per Prophetã, Auferam à Iudæa caput & caudam, initium & finem. Hoc caput Iudæa quod tenebat amisit, quæ Iesum Dominum non recepit. Vbi fides est, & initium, & finem habemus. Vbi perfidia, nec initium, nec finis est. Ecclesia principium habet, quæ Christum habet. Christus enim principiũ est, primogenitus ex mortuis. Habet & finẽ, quia ipse est primus & nouissimus. Ipse finis legis ad iustitiam omni credenti. Synagoga verò nec initium nec finem habet: quia nec in principio inuenit quod sequatur, nec finem quod speret. Inflatus ergo caput non tenet, hoc est illam Christi humilitatem qua descendit vsque ad crucem, descendit vsque ad inferos. Ideo Iudæus nõ credidit, quia cõtempsit dicẽtẽ, Discite à me q̃a mitis sum & humilis corde.

B C D

Coloss.2. Isa.9. Tom.IIII.

Aliter dicit idẽ. In tractatu super psalmum quadragesimum tertium, versu xvj.

Illi enim secundum vulgi vsum insultantes Domino mouebant caput suum, sicut qui iustis insultare desiderant, si forte eos viderint in hoc seculo fatigari, mouent caput. Quæ commotio capitis geminum intellectum habet. Reprehensibiles enim videntur secundum scripturæ authoritatem, qui mouent caput, cum dicat Matthæus, Qui transibant blasphemabant Dominũ Iesum capita sua mouentes. Et Marcus, Qui prætenebant blasphemabant eum mouentes capita sua. Transeuntes autem quod reprehensibiles æstimentur, docet hoc ipse Propheta, qui dicit de vinea sabaoth: Et vindemiant eam omnes transeuntes viam. Denique & qui sequitur versus hoc significat. Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Et in posterioribus ait, Et non dixerunt transeuntes viam.

Matth.27. Marc.15. Psalm.79.

Expande capillos, sterne ante eum omnes tui corporis dignitates. Non mediocres capilli qui possunt pedes tergere Christi. Testatur hoc ille, qui quandiu capillos habuit, vinci nequiuit. Denique & mulierem decaluatam orare non decet. Habeat planè capillos quibus Christi circunuoluat vestigia, quibus suæ criniculis pulchritudinis & decoris sapientiæ pedes tergat, vt extremo saltem diuinæ rore virtutis humescant.

Tom. IIII. *Capilli significant superflua. In tractatu de prima interpellatione Dauid, inducens illud, Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, &c. verticem capilli perambulantium.*

In superfluis enim perambulant, non in sanctis: In vertice capilli, non in vertice deuotionis & fidei.

Cap. 12. CAPTIO ET CAPERE. *Quomodo capitur Christus à Iuda proditore. Lib. x. super Lucam.*

Iuda osculo Filium hominis tradis. Magna diuinæ significatio potestatis, magna disciplina virtutis. Et consilium proditionis aperitur, & adhuc patientia non negatur. Ostendisti Domine quem proderet, dum ostendis occulta. Manifestasti etiam quem traderet dũ dicis, Filium hominis: quia caro, non diuinitas comprehenditur. Illud tamẽ plus cõfutat ingratũ, quòd eum tradiderit, qui cum esset Dei Filius, propter nos tamen filius hominis esse voluisset. Quasi dicat, Propter te suscepi ingrate quod tradis. In hypocrisi ergo per interrogationem pronuntiandũ puto, quasi amantis affectu corripiat proditorẽ. Iuda osculo filiũ hominis tradis? Hoc est, amoris pignore vulnus infligis, & charitatis officio sanguinem tradis, & pacis instrumento mortem irrogas? Seruus Dominum, discipulus prodis magistrum, electus authorem. Hoc est illud, Vtilia vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Proditori hoc. Pacifico verò quid dicitur. Osculetur me ab osculo oris sui. Et osculatus est eum. Non quo simulare nos doceat, sed vt neq; proditorẽ refugere videretur, & plus afficeret proditorẽ, cui amoris officia non negaret. Scriptũ est enim, Cũ odiẽtibus erã pacificus. Et signo dato, inquit, ab iis qui cũ fustibus venerant, comprehenditur. Sed Dominũ omniũ mysteria, nõ arma tenuerũt. Denique loquutus est, & ceciderũt retrorsum. Quo mihi legiones Angelorũ? quo cæleste exercitum? Vox Domini sola plus terret. Hanc ille ad demõstrandũ diuinæ maiestatis iudicium, qui in pectore Christi recumbebat elegit. Volenti igitur iniicit manus turba, nectuntur vincula. O amentes, ò perfidi, non sic comprehenditur sapientia, non sic tenetur iustitia.

Prouerb. 27.

Canticor. 1.

Quia indignè ab ipsis capitur Iudæis. Ibidem infra.

Venerunt ergo, & comprehenderunt eum grauius perituri studij sui fructu, nec intellexerunt infelices mysterium, nec venerati sunt tam clementem pietatis affectum, quòd etiam hostes suos non passus est vulnerari. Illi iusto mortem inferebant, persequutorum vulnera iste sanabat.

Cap. 9. CAPVT. *De præeminentia humani capitis, Libro vj. Hexameron.*

Primum omniũ cognoscamus humani corporis fabricã instar esse mũdi. Siquidẽ vt cælũ eminet aëri, terris maria, quæ velut quędã mẽbra sunt mũdi: ita etiã caput supra reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimúmque esse omniũ tãquã inter elemẽta cælũ, tanquam arcẽ inter reliqua vrbis mœnia. In hac arce regalẽ quandã habitare sapiẽtiã secũdũ propheticũ dictũ: Quia oculi sapientis in capite eius: Hanc esse cæteris tutiorẽ: & ex illa omnibus mẽbris vigorẽ prudẽtiãq; deferri. Quid enim robur & validitas lacertorũ proficiat, qd velocitas pedũ, nisi capitis velut principis sui imperialis q̃dã adminiculetur potestas? Ex hoc enim aut destituũtur vniuersa, aut oĩa fulciũtur. Quid agat fortitudo, nisi oculo duce vtatur in præliũ? Quid

Oculorum laudatio.

A fuga si desit obtutus? Carcer est totũ corpus tenebroso horrens situ, nisi oculorum illuminetur aspectu. Quod igitur sol & luna in cælo, hæc sunt oculi in homine. Sol & luna duo mundi luminaria: oculi autẽ quædã in carne sidera fulgent desuper, & inferiora claro illustrant lumine, nec patiũtur noctis quibusdam nos tenebris implicari: speculatores quidã nostri die ac nocte excubãt. Nam & ex sopore membris cæteris citius excitatur, & vigilantes circunspectant omnia. Viciniores enim sunt cerebro, vnde omnis manat vsus videndi. Neque verò præpropere quisquã huc descendisse me credat, quòd relicto vertice oculos prædicẽ, cũ alienum non sit summã rẽ in parte laudare. Oculos enim certũ est esse capitis portionẽ. Caput itaque oculis explorat omnia, auribus occulta rimatur, cognoscit abscõdita, audit quid aliis agatur in terris.

De pulchritudine verticis capitis humani. Ibidem subdit. Cap. eodem.

B Ipse autẽ vertex capitis quã suauis & gratus. Quam speciosa cæsaries, quã reuerẽda in senibus, quã venerãda in sacerdotibus, in bellatoribus, quã decora in adolescẽtibus, quã cõpta in mulieribus, quã dulcis in pueris? Aliũ sexũ crinita, aliũ tõsa nõ decet. Ex arboribus licet quæ humani sit gratia capitis æstimare. In capite arboris omnis est fructus, ibi omnis est pulchritudo. Illius comarios aut à pluuiis tegit, aut defendit à sole. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata est. Quantus ergo maior humani capitis ornatus est, qui cerebrum nostrum, hoc est sedem originémque nostrorum sensuum capillis capitis munit & vestit, ne aut frigore vexetur, aut æstu? Illic enim fons vniuersorum est, & ideo vbi iniuria nocet, ibi gratia præeminet. Cap. eodem.

Addit ibidem quod in capite cognoscitur homo.

Quid sine capite est homo, cum totus in capite sit? Cum caput videris, hominem agnoscis. Si caput desit, nulla agnitio adesse potest: iacet truncus ignobilis,
C sine honore, sine nomine. Sola ære fusa principum capita, & ducti vultus de ære vel de marmore, ab hominibus adornantur.† † Aliàs, adorantur. Tom. eod.

Adiungit quod omnia membra corporis capiti famulantur.

Non immeritò igitur huic quasi consultori suo cætera mẽbra famulantur, & circunferunt illud seruili gestamine sicut numen, atque in in sublime locatum vehunt. Vnde censoria potestate, quò vult dirigit quorundã obsequia seruulorũ, & pręcepta singulis obeundo decernit. Videas imperatori suo singula gratuito dispẽdio militare. Alia portãt, alia pascũt, alia defendũt, vel ministerium suum exhibẽt, parent vt principi, ancillantur vt domino. Inde velut quædam procedit tessera, quam debeant pedes obire regionem, quæ militiæ munia manus consũmandis operibus exequantur, quã venter abstinendi vel edendi forma impositæ teneat disciplinæ.

D *Et quia Christus caput est, ideo fuit motus à synagoga quæ corpus esse noluit. Lib. super Beati immaculati, litera xv. pertractans illud, Transeuntes blasphemabãt mouentes capita sua.* Tom. IIII.

Quis est populi caput nisi Christus? Caput enim mulieris vir: caput autem viri Christus. Sed etiam lex caput intelligibilis mulieris. Denique mulier sub lege tanquam sub viro fuit. Mortificato autẽ ritu Iudaico qui erat secundum literam legis, innupsit ei mulier qui à mortuis resurrexit. Vnde quidam mystice interpretati, mortificato ritu Iudaico tanquã fratris defuncti ritu veteri, euangelico mulierem illam intelligibilem nubere ex lege voluerunt: quia lex euangeliũ fraterna quãdã prædicatione præcessit. Ergo synagogæ caput mortuũ est, hoc est, caput eius lex mortua est, obseruatio videlicet legis, euacuata est legis litera, spiritalis intellectus astruitur. Huius commotionis meminit Dauid in xliij. psal

psalmo dicens, posuisti nos in parabolam gẽtibus, commotionem capitis populis: eò quòd à lege in Euangeliũ sit facta commotio quasi transitus quidam. In vigesimo autem & primo psalmo, in quo & totius prophetatur series passionis, sic habetur, Omnes qui conspiciebant me, aspernabãtur me, loquuti sunt labiis & mouerunt caput. Sperauit in Domino eripiat eum, saluum faciet eum quoniam vult eum. Mouerunt enim legem quæ immobilis videbatur, & finis legis Christus intrauit. Qui mouerunt capita Pharisæi fuerunt, id est, à veritate diuisi. Vnde & in veritatem non crediderunt. Sed & sic potest accipi: Mouerunt caput suum Christum, qui in sua venerat: sed mouerunt eum, quia sui eum non receperunt. Mouerunt autem dicentes, Tolle tolle crucifige eum. Et mouerunt capita sua qui onera sua mouere nolebant, cum ligarent onera grauia & aliis imponerẽt, ipso autẽ digito, inquit, ea mouere nolunt. Quod est mysticum, quia corporalis ritus obseruationem nunquam mutare voluerunt, & introducere intellectum spiritalem. Digitum enim pro spiritu legimus. Vt lex digito Dei scripta est, & ideo lex spiritalis est. Noluerunt ergo onera sua mouere quæ sunt grauia, & leue Christi iugũ atque onus eius suaue suscipere. Verũ quia passio Saluatoris omnes redemit, non absurdũ est intelligere ita hos mouisse capita sua, sicut ꝓphetabat princeps ille synagogæ, Expedit enim vnum hominem mori pro populo. Aliud dicere volebat, aliud significabat. Et isti aliter mouebãt caput quasi insultantes, & aliud annuntiabant, quia ipse erat qui venit vt pigrum illud atque terrenum principale hominum commoueret, quo euacuata obseruatione literæ mysterium quæreremus in verbis. Vnde ait, Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis populis. Quod in bono vtique accipitur: quia præmisit, Et in nationes dispersisti nos. Dispersi sunt enim Iudæi, vt reliquiæ eorum saluæ fierent secundum electionem gratiæ. In parabolam autem positi sunt, vt ea quæ per parabolam dicta sunt reuelata esse eorum exitu disceremus, vel eorum exemplo admoneremur cauere perfidiam. Tunc enim magis cognouit Hieremias Iudæam esse deflendam, & ideo Hierusalem captam esse tunc temporis prophetauit, quando redemptorem proprium non recepit. Illi igitur insultatur, de qua dicent, Hæc est, inquit, ciuitas vniuersæ terræ: eò quòd vbi erat ante fidei iucunditas, ibi nunc sit amaritudo perfidiæ. Vel certè mouendo caput suum, de corporalibus ad spiritalia transeundo mereatur audire, cum crediderit in Christum quòd corona sit gloriæ. Quæ autẽ corona gloriæ nisi Ecclesia quæ caput suum Christum coronat?

Matth. 23. Ioan. 11. Tom. V.

Aliter dicitur caput esse Christ⁹, aliter Deus Pater, aliter homo. In cõmentario, super primã epistolã ad Corinth.

Volo autem vos scire quòd omnis viri caput Christus est. Ad authoritatẽ retulit, quia homo à Deo quidem, sed per Christũ. Mulier autem quamuis per Christum, tamen dicit quòd de viro facta subiicitur viro. Caput verò Christi Deus. Dignum est vt filij caput pater dicatur, quasi genitor eius. Aliter tamen caput viri Christus est, & aliter vir mulieris, & aliter Deus caput Christi est. Deus enim ideo caput Christi est, quia de eo vel ab ipso genitus est. Mulieris idcirco vir caput est, quia ex eius costa Dei virtute formata est. Christus autem ideo caput viri est, quia per Christum cùm non esset, formatus est. Vna igitur dictio diuersam habet intelligentiam, quia & personæ discrepant & substantiæ.

Tom. IIII.

Et quia caput fidelium Christus, propterea ipsum capiti comparat, libro super Beati immaculati, exponendo literam vigesimam.

Caput est, vt formam generis humani cõsideremus, quod foueat membra omnia, & dirigit atque implet

A sensibus. Sensus enim sapientis in capite eius. Inde ductus venarum, meatúsque spiritus sanguinis vires in totius partes corporis deriuantur. Lustrat omnia, ornat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est. Non agnoscitur, nec vlla superest vsura viuẽdi. Propterea q in aliquo damnantur crimine, eò quòd ornamentum est totius corporis, capite abdicantur: & qui turpi vel scelesto reatu beluinæ obscœnitatis illuuiem, vel bestialis immanitatis horrorem commisisse detecti sunt, tanquam ij qui proposito humanæ conditionis exciderint, formam quoque humanæ conditionis iubentur exuere. Reciso enim capite, reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur: & sapientiæ arce fraudatur, qui sapientiæ non potuit tenere rationem. Sepelitur igitur sine decore suo corpus in capite. In capite etenim vigor vitæ, in capite est gratia venustatis. Fertur coluber cum vrgetur periculo caput semper abscondere, & in orbem se colligens, obiecta reliqui

B parte corporis, hoc solùm tueri: quòd illæsa feratur cætera membra saluo capitis vigore reparare. Hoc & tu moraliter caput serua, hoc serua & mysticè. Mysticum caput Christus: quia omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis Ecclesiæ. Hoc caput qui amiserunt, viuendi vsum habere non poterunt. Hoc solo distamus à bestiis, ad imaginem Dei & similitudinem virtutum vigore formati. Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione secernit. Hoc caput humani seruate serpentes, etiamsi omnia membra cædantur, totum vratur corpus incendiis, mergatur profundo, euisceretur à bestiis, hoc tamen capite custodito, vita integra, salus tuta est. Nemo enim potest perire, cui non sublatus est Christus. Est & caput, summa studij atque operis nostri, summa negotij, summa spei, summa virtutum. Omnis autem summa est studij nostri, vt simus humiliores, veritatem sequamur, quã non

C videt extollens se frustra inflatus mente carnis suæ, & non tenens caput. Quod sit hoc caput, euidẽter expressit dicens, Ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes subministratum & copulatum crescit in incrementum Dei. Et in Isaiæ libro, dicit Dominus per Prophetã, Auferam à Iudæa caput & caudam, initium & finem. Hoc caput Iudæa quod tenebat amisit, quæ Iesum Dominum non recepit. Vbi fides est, & initium, & finem habemus. Vbi perfidia, nec initium, nec finis est. Ecclesia principium habet, quæ Christum habet. Christus enim principiũ est, primogenitus ex mortuis. Habet & finẽ, quia ipse est primus & nouissimus. Ipse finis legis ad iustitiam omni credenti. Synagoga verò nec initium nec finem habet: quia nec in principio inuenit quod sequatur, nec finem quod speret. Inflatus ergo caput non tenet, hoc est illam Christi humilitatem qua descendit vsque ad crucem, descendit vsque ad inferos. Ideo Iudæus nõ credidit, quia cõtem-

D psit dicẽtẽ, Discite à me q a mitis sum & humilis corde.

Coloss. 2. Isa. 9. Tom. IIII.

Aliter dicit idẽ. In tractatu super psalmum quadragesimum tertium, versu xvj.

Illi enim secundum vulgi vsum insultantes Domino mouebant caput suum, sicut qui iustis insultare desiderant, si forte eos viderint in hoc seculo fatigari, mouent caput. Quæ commotio capitis geminum intellectum habet. Reprehensibiles enim videntur secundum scripturæ authoritatem, qui mouent caput, cum dicat Matthæus, Qui transibant blasphemabant Dominũ Iesum capita sua mouentes. Et Marcus, Qui præteriebant blasphemabant eum mouentes capita sua. Transeuntes autem quod reprehensibiles æstimentur, docet hoc ipse Propheta, qui dicit de vinea sabaoth: Et vindemiant eam omnes transeuntes viam. Denique & qui sequitur versus hoc significat. Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Et in posterioribus ait, Et non dixerunt transeuntes viam.

Matth. 27. Marc. 15. Psalm. 79.

Benedictio Domini super vos: eò quòd qui transit, & non stat in atriis Domini, non dat benedictionem. Ita ergo moueri videbant caput super Dominum Iesum, vt præterirent qui firmum solidúmque vestigium fidei habere non poterant. Mouebant autem caput suum, quorum caput Christus esse debuerat, quem nō debuit dimouere & deturbare perfidia Iudæorum. Sed quia non passi sunt membra se esse Christi, ideo caput eorū non fuit Christus. Non erat etiam lex caput eorū: quia expoliabantur & lege à populo nationum. Non fuit iis caput verbum Dei: quia amiserant Prophetas, & Apostolos non habebant. Hoc de reprehensibili commotione capitis dictū est. Est tamen & laudabilis capitis commotio, reprehensibilis Iudæis, laudabilis populo nationum. Quid est enim caput, nisi in quo sensus sunt? Oculi enim sapientis in capite eius: quos moueri oportet oculos, id est, mentis tuæ sensus, ne aliquo corpore pigrescant. Moue ergo prudentiam tuam, moue sapientiam, moue cogitationes tuas cælestium colloquutione sermonum, & propheticorum disputatione verborū, ita vt non pecces in testamento Dei, sed fides firma sit. Sunt enim hæretici qui mouēt sensus suos, vt perfidiā tamen, non fidem excitent. Sed iam expressius de ipsa capitis commotione, quæ in similitudinē populi est posita dicendum est. Quid est caput populorum nisi Christus? Caput enim mulieris vir, caput viri Christus. Sed & lex caput intelligibilis mulieris. Deniq; sub lege tanquam sub viro est populus Iudæorum: quia lex νόμος dicitur Græcè: & ideo synagoga νόμῳ quasi masculo copulata est: sed legi corporali, non spiritali: hoc est ritui legis Iudaico, cuius vinculis alligata est, legitimi nesciens sacramenta cōiugij. Si autem mortua fuerit lex, hoc est legis interpretatio corporalis: tunc plebs quasi mortuo coniuge priore, legitimè nubet secundo viro, qui ex mortuis resurrexit. Est etiam caput mulieris huius Euangelium. Vnde quidā mysticè interpretati, mortificato ritu Iudaico tanquam fratri defuncti Euangelio mulierem eam nubere ex lege voluerūt, quia lex annuntiauerit Euangeliū. Ideo prior lex vir, postea secundi viri nuptiæ, hoc est Euangelij sacramenta sunt. Duo enim quasi coniugia, duo sunt testamenta. Vnum coniugium vetus est testamentum, quod morte viri prioris solutum est. Et ideo mulier ista cui lex mortua est, rectè in secundū coniugium conuenit, hoc est testamentum nouum. Sic duobus fratribus vna coniungitur, cui superiora peccata moriuntur, meliora postea sacramēta renouantur. Hoc nobis Apostolus euidenter exposuit dicens, Quoniam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Hoc est viri sui legi, vt ei debeat castitatem. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri: id est, vt cui velit nubat, dum modo mortuo viro nubat: quia viuo viro, inquit, adultera vocabitur si iuncta fuerit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ita vt non sit adultera si fuerit cū alio viro. Hoc sacramentum etiam ad Christum & Ecclesiam pertinere etiam alibi demonstrauit, quia magnum est sacramentum. Hîc quoque non prætermisit dicens, Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit. Quomodo mortificatus est legi, nisi vt tibi legis vmbra moriatur cum accedis ad sacramenta cælestia? Nec enim aliter debes accedere ad Euangelium, nisi solutus interpretationis corporalis impedimentis. Alioquin adulterium est veris falsa miscuisse. Pudicitia autē spiritalis, si anima tua omnibus impedimentis deuiæ cognitionis, sine ruga accedat ad Dei verbum. Ergo sicut Ecclesiæ caput Christus, ita & synagogæ caput lex: hoc est iis qui sub lege sunt: propter quos Apostolus dicit se esse sub lege, cum sub lege non esset, vt eos qui sub lege sunt lucrifaceret. Et iterum doctor gentium factus est, quasi esset ipse sine lege, vt eos qui erant sine lege acquireret Christo. Pulchrè autem ait, quòd sine lege Dei non esset, & in lege Christi maneret. Lex autem synagogæ caput non à principio, quia Christus erat caput veteris synagogæ, quam Moses fundauit & condidit.

Eccl.2. Roman.8. Roman.7. 1.Corinth.9.

Et infra subdit ibidem quid sit commotio capitis synagogæ, & populi Iudæorum.

Non mirum ergo si caput suum praua interpretatione mouerunt, vt ipsi à se deturbarent sapientiam suę salutis authorem, aut certe mouendo caput suum causa fieret commotionis capitis non paucis, sed populis. Commotio hæc capitis facta est, quandoquidem in omnem terram exiuit sonus eorum, vt fieret omnis terra Domini, & regnum Domini esset in nationibus. Vnde & in posterioribus dicit, Dominus regnauit irascantur populi: qui sedes super Cherubim, moueatur terra. Quod pulchrè Aquila interpretatus est, vt ἀλλάλαγμα diceret, hoc est transmutationem, quæ est de loco ad locum, de Iudæa ad populos nationum. Quod ex ea lectione quæ est in Euangelio, liquidò poterit manifestari, quemadmodum lex mota sit, dicente scriptura, Supra cathedram Mosis steterunt Pharisæi & Scribæ. Omnia ergo quæ dicunt vobis seruate, secundum opera eorum nolite facere. Quæ enim dicunt, non faciunt. Alligant autem onera grauia & imponunt supra humeros hominum, ipsi autem digito suo nolunt mouere ea. Omnia autem faciunt vt videātur ab hominibus. Quid est, Sederunt Scribæ, nisi quia litera scribitur? Vnde & γραμματεῖς Græcè dicuntur Scribæ, literæ sequentes interpretationem, non spiritus intellectum: litera autem occidit. Literam ergo occidentem sequentes, & ipsa appellatione resonantes, Scribæ & Pharisæi sunt, hoc est, qui à veritatis vnitate diuisi sunt. Phares enim interpretatur diuisio. Diuidunt autem Pharisæi hoc genere, vt verba legis resonent, & in ipsa meditentur, spiritalis autem mysteria legis & sacramenta non videant. Nam si lex spiritalis est, vtique præcepta legis sunt spiritalia, & opera eius sunt spiritalia. Docentes ergo quæ Moses scripsit, onera grauia ligant corporalibus legibus. Grauia sunt enim quæ contraria iugo Christi sunt: & per doctrinam suam diuinam grauia onera imponūtur auribus audientium, quæ & ipsi non tantum quidem nolunt mouere, vt à corporalibus legis ad spiritalis scripturæ verba commoueant. Sic enim intelligendum est, quia digito suo nolunt mouere illa. Hoc est nec exiguo puncto, nec momento transferunt se ad intelligentiam spiritalem. Hinc est & illud quia scriptum est, Quòd si in digito Dei ego eiicio dæmonia: Quid sit digitus, interpretatur ipsa scriptura: quæ dicit in alio libro Euangelij, Quòd si in spiritu Dei ego eiicio dæmonia. Digitus ergo Dei, spiritus Dei est. Deus enim spiritus est, & nihil habet in sua substantia corporale, sed totus est spiritus. In spiritu ergo Dei eiicit dæmonium, qui in digito Dei eiicit. Vnde & sanctus Dauid ait, Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum. Hoc est, spiritus tui opera sunt cæli, sicut & scriptum est, Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt ergo concludamus disputationem, Scribæ & Pharisæi nihil ad interiorem hominem referunt, qui vt ipse est ad imaginem Dei & similitudinem factus, ita in iis quæ cogitat & quæ meditatur, debet magis quæ spiritalia sunt, quàm quæ carnalia meditari. Totum ergo ad illum exteriorem, ad illum terrenum hominem referre contendunt: & ideo omnia eorū opera talia sunt vt videātur ab hominibus, non vt placeant Patri, qui in abscondito videt. Timent enim sua opera reuelare. Hæc est ergo commotio capitis quæ facta est in populis, vel sicut Aquila & Symmachus dixerūt, in gētibus: omnes enim gētes mouerūt caput

Matth.23. Luc.11. Matth.12. Psalm.8. Psalm.32.

caput suum, vt legẽ spiritaliter interpretarentur. Nemo secundum literam legis se putet esse saluandũ: quia litera legis maledictũ habet, spiritus benedictionẽ affert. Nemo ex operibus legis iustificari potest: quia sub maledicto sunt omnes qui sub litera sunt. Fugiunt ergo omnes maledictum legis, & cõfugiunt ad benedictionis gratiã, vt benedictionẽ habeant in cælestibus in Christo Iesu, qui mortuus est pro nobis, vt fides transiret ad gentes: Qui etsi vir fuit antè synagogæ, nec ipsam deseruit, & nos redemit. Illam enim non deseruit, vt reliquię saluæ fierent: nos redemit, eligendo populos nationum. Hæc ergo electio gentium, salus Iudæis. Reliquiæ enim non per opera sua, sed per electionem saluæ factæ sunt. Gratia est ergo Christi, quæ & nos redemit, & reliquias viuificauit. Commotio autem capitis facta est in gentibus: sed ex hac commotione non mediocris mutationis Iudæi gratiam pertulerunt, quorum reliquiæ saluæ factæ sunt.

Tom. IIII. *Aliter tamen exponit in tractatu de Helia & ieiunio.*

Persequutores Domini transeuntes mouebant capita sua. Exagitabat enim eos spiritus nequam, qui repleta à se corpora mouere consueuit.

Tom. V. *Probat Christum caput esse omnium. In commentario super epistolam ad Colossenses, capite primo.*

Quia in Christo cõdita sunt omnia in cælis & in terra, visibilia, & inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum & in ipso cõdita sunt. Nõ solùm in eo magnificũ & gloriosum significat Christũ, q̃a antè quã fierent natus est, sed & in ipso dicit omnia cõdita, hoc est, vt omniũ potentia esse credatur, & de eo perfecto dum omnia fiunt per ipsum: hoc est caput esse totius creaturæ, quia ab ipso vt sint esse cœperunt. Ideo autẽ quæ ab ipso facta sunt per ipsum facta dicuntur, quia ad hoc natus est vt faceret creaturã: hoc est fecisse in eo & per eum. Non enim sibi natiuitas sua proficit, sed nobis: quia nõ eguit nasci qui in iis erat, quomodo sit vnitas Dei Patris & Filij, quomodo ipse nouit, quæ ingenita sunt Dei Patris. Erat enim in Deo, qui processit de Deo, ita vt vnus esset Deus: ac sic fit, vt neque sit diminutio Patris, neq; profectus Filij dum nascitur. Et vt aptius tradat quæ & quanta sit potentia Filij, ostendit quæ per ipsum sunt, id est, Throni, Dominationes & Potestates, vt perinde omnino minus nihil in eo esse credatur, quàm est in Patre. Et ipse est ante omnes. Ante omnes sic est, quia hic solus de Patre Deo natus est, de ingenita vtique substantia Dei. Hæc autẽ virtute eius, quam per generationem habet à patre substiterũt, non vt cõmunio eius substantiæ sit cum eo, sed ex nihilo nutu Dei Patris Filio agẽte cœperunt. Et cuncta in ipso constant. In ipso constant, quia sine eo nihil sunt. Nisi enim huic fuerint subdita, errore deuia, quasi perditioni fient obnoxia. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ. Ecclesiæ caput est Christus, si tamẽ omnes vnum sentiant cælestes & terreni, vt sint in Ecclesia, hoc est vnius fidei. Si quo minus, truncati capite, hoc est, omniũ corporũ, totius corporis, id est, à creatore suo seiuncti, amẽtia quadã & vanitate bacchantur.

Et infra subdit ibidem.

Idcirco omnipotentia magnitudinis quanta sit Christi, & quàm infinita ab initio declarauit, vt doceret in ipso solo spem ponendã, quia ipsius sunt omnia, & quia nihil sine ipso potest viuere neque in cælis, neque in terris. Ante omnes enim est & cuncta ipsi constant, quia in omnibus ipse primatũ tenet: vt si quis alicui electorum angelorũ vel potestatũ deuotũ se debere esse putet, errare se sciat. Hic enim vnus est Filius Dei, caput omnis principatus & principij, cuius Euãgelium prædicatum est in toto mundo, incipiens à Mose qui dixit Iudæis, (Deuter. 18.) quia prophetam vobis suscitabit Deus vester ex fratribus vestris, tanquã me ipsum audietis. Erit enim qui nõ audierit prophetã illum, exterminabitur de plebe. Vnde

A Dominus ait Iudæis, Quia Moses de me scribit: Itaque vnus hic audiendus est & colẽdus, nec ad hunc æstimandus est quisquam: quia qui caput tenet, reliquam partẽ subiectam habet. Nam qui se subiectis humiliat, totus errat: quia non tenens caput truncus est, ex quo totum corpus continetur ad vitam.

Iterum aliter probat eum esse caput totius Ecclesiæ. In cõmentario super epistolam ad Ephesios, capite primo.

Ipsum dedit caput sup̃ Ecclesiã, quæ est corpus & plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur. Patrẽ dicit Filio omnẽ creaturã subiecisse, vt quia per ipsum omnia fecit, ipse omnium caput sit & dominus. Tunc illi omnia subiecit, quando illum ante omnia genuit, vt per ipsum fierẽt quæ non erãt. Omnem Ecclesiã dicẽs, summatim totũ cõprehendit q̃d in cælo est & in terra, vt in nouũ hominẽ mẽbra eius efficiãtur, dum cõfitẽtur hũc esse per quẽ facti à Deo sunt. Subiiciũtur enim illi quasi
B capiti mẽbra ex quo trahũt originẽ, vt omnia in omnibus adimpleãtur. Cum enim regressi fuerint ad confessionẽ vnius Dei flectentes genu Christo, adimpletur in omnibus vt sit omnia, quia ab ipso sunt, & per hoc ipse in eis est, quia virtute eius subsistũt. Recedentes enim à Deo euacuare illum videntur. Vnde alio loco dicit, Vt crescant omnia in incrementum Dei.

Propterea ibidem infra, capite quarto dicit.

Veritatem autem facientes in charitate, augeamus in ipsum omnia qui est caput Christus. Hanc dicit esse veritatẽ, vt amorẽ Christi respicientes quo dilexit nos, & tradidit se pro nobis, omnia subiiciamus ei, sciẽtes quia omniũ author est vitæ, vt quasi capiti mẽbra subdãtur. Vt si alij errore vel maleuolentia non fatentur omnia caput habere Christum, quia ab ipso facta sunt voluntate Patris, nos tamen qui catholicæ fidei adhæremus, hoc omni deuotione & cura agere debemus, vt huic fidei non damnum sed lucrum afferamus, persistentes in hac
C asseueratione, vt comprimantur prauæ mentis colloquia aduersus veritatem armata.

Et adiungit quòd caput omnium est etiam Angelorum. Ibidem.

Ex quo totũ corpus compactũ & cõnexũ per omnẽ iuncturã subministrationis in mensurã vniuscuiusque partis incrementũ corporis facit, ad ædificationẽ sui in charitate. Qua ratione Christũ caput omniũ esse dixerit docet. Ex ipso enim, inq̃t, omne corpus, id est, omnis chorus angelorũ & potẽtiarũ, principũ & potestatum subsistit. Quãuis enim singula hæc numeros p̃prios habeãt, & sint legiones, vt ipse Dominus dixit, quia ab vno tamẽ p̃ vnũ sunt, simul omnia vnũ corpus appellat. Sicut enim mẽbra cùm sint vnius corporis, diuersa tamẽ sunt actu & dignitate: ita & creatura condita est à Deo per Christum: vt Cherubim & Seraphim potẽtiis quæ sub sede Dei sunt, & angelis quos ipse Dominus sanctos appellat, quasi quædã concatenatio sit, vsque ad firma-
D mentum ordinata descendens, vt totum & iunctum sit, & meritis tamen discernatur. Meritis dico, non solùm officiorum, sed & naturarũ. Nec enim quia iuncta dicit omnia, vnius erunt naturæ. Sed quod in corpore membra faciũt discreta officiis, non natura: ita & in his omnibus non membra, sed naturæ ipsæ faciunt distinctiones. Hoc est quod laboratur vt ad vnum sensum redigatur creatura, & in sensu vnum sit corpus, dum omnium vna professio est, vt concordet in charitate creatoris ad suum profectũ. Reædificat enim se in templum creatoris: destructa enim fuerat dementia & furore diaboli.

Commendat autem ipsum caput Christum. Libro tertio de sancta virginitate in medio. Tom. I.

Audis vocem pulsantis ad ianuam & dicentis. Aperi mihi soror mea. Surge proxima mea, columba mea, (Canticor. 5.) perfecta mea, charitate proxima, simplicitate columba, virtute perfecta, quia caput meum repletũ est rore.

Sicut

Sicut enim ros cæli nocturnas amouet siccitates, ita ros Domini nostri Iesu Christi nocturnis & secularibus tenebris ęternę vitę stillauit humorē. Hoc est caput, quod æstu mundi nesciuit arescere. Vnde ait, Quia si in humido hoc faciunt, in arido quid facient? Hoc igitur caput rorat aliis, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi, quia caput tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, nec diurna deficit largitate. In hoc caput ferrum non ascendit, quod est instrumentum belli, insigne discordiæ. Nunc expecta & vide, ros ille qualis sit, scilicet non vulgaris humoris. Cincinni autem sunt in eo guttarū noctis. Noli proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorū. Non illa ornamenta, sed crimina sunt. Lenocinia formæ, nō præcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaręus habet, in quibus ferrum non ascendit, quos nemo præcidit, qui non calamistris compositi & arte digesti, sed multiplici crispantes virtutum nitentium gratia refulserūt. Disce in historia quales Nazaręus cincinnos habebat: quos quandiu Samson habuit intactos, nunquam vinci potuit. Cincinnos perdidit, & meritum virtutis amisit.

Luc. 23.

A

Istud caput à volente aliqua violentia tolli non potest. Libro secundo de Iacob & vita beata, vbi agit de septem fratribus Machabæis: de secundo loquens, sic dicit.

Cap. 11. Tom. IIII.

Secundus accesit, nec degener fratris, munera piæ confessionis impleuit: & cum detraheretur membrana capitis, respondit, Aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritalem, quā non potestis auferre. Et verè nemo auferre hanc galeā potest, sicut postea Apostolus docuit in Ecclesia Domini, quia caput viri Christus est, & eius sumus membra. Rectè puer diuino spiritu istam doctrinam Apostolicam præuidebat. Exuebant immanes bestiæ corium capitis, & pardalicis feritatibus sæuiebant. At ille deficiens, quàm dulce, inquit, mori pro religione, quàm suauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet horum remuneratio laborum. Tua sunt rex grauiora tormenta. Tu tuis vehementius torqueris suppliciis, quia vides te vinci in potestate.

B

Tamen per peccatum caput aggrauatur, sed per pœnitentiam alleuiatur. In tractatu super Psalmum trigesimum septimum, versu quinto.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Hoc est, iniquitates meæ supertransierunt caput meū, & supereminent mihi, vt sensus meos deprimāt. Oculi enim sapientis in capite eius. Et ideo Nabal malus erat & durus, quia sensus eius malitia & iniquitas obstruebant. Vnde & Abigeæ verbum ferre nō potuit, sed obduruit cor eius, & quasi infirmus occubuit. Aut vide ne hoc sit caput de quo ait Apostolus, Quia non tenet illud mente carnis inflatus. Hoc autē caput Christus est, quia omnis viri caput Christus est. Hoc est caput, quod per compaginationes & colligationes totius plebis crescit in incrementum Dei: quia in omnibus nobis per singula membra sua Christus assurgit. Ergo quando nos ingrauant nostra peccata, & talento quodam iniquitatis plumbeo ad terrena deprimimur, dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipsorum, vt possimus oculos mentis nostræ attollere, & audire dicentem, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Denique Ægyptum auaritia onerabat, pecunia vexabat, mercatus Æthiopes, sicut scriptum est, Labor Ægypti & mercatus Æthiopū, & Sabaim viri excelsi ad te transibunt. Laborauit Ægyptus antè quàm cognosceret veritatem, sed iam non laborat postquam transiuit ad Christum. Sequuntur volentes Sabæi viri, qui antè fugiebant: quia tenent eos vincula charitatis, quæ adamante fortiora sunt. Pulchrè & illud Isaiæ in hoc loco aptatūr: Omne caput in dolore, etiā omne cor in mœstitia: à pedibus vsq; ad caput non est vulnus, neque cicatrix, neque plaga cum feruore. Feruet enim iniquitas cum dominatur, super caput nostrum sese extollens, & locum occupans, ne eum Christus magister teneat pœnitentiæ.

C

D

Mat. 11.

Isa. 45.

Isa. 1.

A

Caput corporale contra beneplacitum huius capitis non debet ornari. Libro secundo de viduis, parte tertia.

In exhortat. de virginit. Tom. I.

De virginitate pulchrè dicitur, In omni tēpore sint vestimenta tua candida, & oleum in capite tuo, vt fauces tuæ semper possint lucere, nec extinguantur, cum cœperit sponsus ille cælestis venire. Quam autem vnctionem in capite tuo Ecclesiastes dixerit, de Prouerbiis collegimus: Quia oculi hominis in capite eius, id est, sapientiæ tuæ sensus. Ideo fortè & Euangelica mulier illa laudatur, quæ pedes Domini capillis suis extersit, quod fide se humiliauerit, ne per carnis elata sapientiam videretur, quam legi subditam verus occultorum interpretatus Paulus negauit, eò quòd Christo subiiceretur. Et pulchrè hoc possumus intelligere etiam corporaliter: quoniam si in propheticis scriptis reprehenduntur filiæ Sion, quòd alta ceruice procederent, nutibus oculorum, & itinere pedum trahentes simul tunicas, & ludentes pedibus. Et ideo gloriam vestis earum, & ornatus earum, crines & cincinnos Dominus ablaturum se esse dicit. Rectè ista mulier sparsit capillos suos, vt nodos crinium Euangelica solueret disciplina. Vnde & Apostoli dixerunt, Non in plicatu capillorum, sicut Petrus docuit, neque in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel pretiosa veste, vt Paulus asseruit, sed magis interioris hominis ornamēta factis requirenda. 1. Pet. 3.

Caput quando accipitur pro prælato, eo vitiato, cætera membra languent. In pastorali.

Sicut validioribus morbis capite vitiato, reliquum necesse est corpus inundatione superioris morbi lethaliter irrigari: ita & ij, qui caput videntur esse in Ecclesia, morbo pestifero fraternum vitiant corpus, vt nihil ex totius corporis compage insauciatum possit euadere, quod negligentium sacerdotum vitiositatis mortale infecerit virus. Tom. V.

Quia vt dicit super epistolam ad Romanos, cap. j.

Ad membrorum vtilitatem pertinet vel requiem, si caput inquietum non fuerit.

Quare autem caput inungatur. In sermone tertio de sacramentis, in principio. Require suprà in cap. Baptismus.

CAPREA. *Proficuū agnoscit cibū. Lib. iij. Hexamer.* Tom IIII.

An verò oues & capræ ea, quæ sibi noxia sunt, declinare didicerunt, & solo odore per quoddā naturæ mysterium, cum sint rationis expertes, rationem tamen euadendi periculi, vel tuendę salutis agnoscunt, noxiáq; pariter ac profutura distinguunt, ita vt plerunque cum armata venenis tela senserint, notas petere herbas, atq; his remedium vulneri dicantur adhibere? Cibus illis ergo medicina est, vt resilire sagittas videas è vulnere, & fugere venena, non serpere.

Caprea sciuit quo sibi medeatur.

Libro sexto eiusdem. Cap. 4.

Caprea vulnerata dictamum petit, & de vulnere excludit sagittas. Norunt & bestiæ remedia sua.

Caprea figurat aquam. Libro secūdo de Abraham, exponens sacrificium Abrahæ. Cap. 8. Tom IIII.

Caprea ad aquarum similitudinem per ænigmata figuratur, eò quòd αἲξ Græcè παρὰ τὸ ἀΐσσειν nomen acceperit, ab eo quod est impetu ferri. Sic enim currit, sicut & aqua. Possumus vel fluuiorum sono, cursu, vel maris violentis æstimare fluctibus.

Vnde sensus corporis atque animæ significare potest. Ibidem infra. Cap. eod.

Sensus nostri corporis caprarum modo velut saltu quodam prosiliunt †, & pascuntur præruptionibus, impetu suo commotiones ipsi excitantes animæ & concutientes eam. Ad omnem occasionem præsto sunt, vel occursu fœmineæ pulchritudinis, vel odore suauitatis alicuius. Auditu pariter & tactu mouentur velociter

† Alias, ab exiliunt.

loeiter, quibus etiam animæ inflectunt substantiam, & velut à natura sui alienant eam. Vnde & plerique ὁρμητικὴν capram dictam putant, quia ὁρμὴ impetus dicitur, eo quod ex quodã impetu sensuũ inflexionis atque alienationis nostræ causa nascatur; fœminei autem sexus speciẽ habet. Et etiam sensus nostri αἰσθήσεις Græcè dicũtur fœmineo vocabulo. Effœtarum modo animarum cito vacuantur, vbi partus suæ generationis delectationísque effuderint, & iterum excitatis cupiditibus nouos referunt impetus.

Caprarum gregi Ecclesia comparatur. In tractatu de mysterijs, post medium.

Lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 7.

Dentes tui sicut grex tonsarũ quæ ascenderunt de lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcũda non est in eis. Non mediocris est ista laudatio: primũ dulci comparatione tonsarũ. Capras enim & in altis pasci sine periculo nouimus: & in præruptis securas cibum sumere. Deinde cum tondentur deonerari superfluis. Harũ gregi cõparatur Ecclesia, multas in se habens animarũ virtutes, quæ per lauacrũ superflua peccata deponant: quæ mysticam fidem & moralem gratiam deferãt Christo, quæ crucem Domini Iesu loquantur. In his formosa est Ecclesia. Vnde ad eam verbũ Deus dicit, Tota formosa es proxima mea, & reprehẽsio non est in te, quia culpa demersa est.

Require de hoc infra, cap. Grex.

CAPTIVITAS. *Quomodo iusti captiuitatẽ perferant, dicit libro de Iacob & vita beata.*

Lib. 2. cap. 8. Tom. IIII.

Vir iustus, neq; (quod grauissimũ apud plerosq; habetur) se miserum putabit, si in captiuitatẽ vel ipse veniat, vel eius filij. Non enim intolerabiliter feret quod habet natura, vel quod videtur Domino. Deniq; iustus bonũ verbũ quod loquutus est Dominus & dixit, Fiat pax & fides in diebus meis. Non vtique iustus iste Ezechias in filios deflexisse ærumnã captiuitatis gratulabatur, sed voluntati Domini obuiare non poterat: & ideo mãdata eius æquanimiter suscipiebat vt seruulus. Accedit illud quod æstimare poterat, posse & in captiuitate meritũ eminere virtutis. Neque enim minus beatus Hieremias in captiuitate, minus etiã Daniel, minus Esdras, minus beati Ananias, Azarias, Misaël, q̃ si in captiuitatẽ non incidissent, cùm ideo in captiuitate deducti sint, vt populo & præsentia in captiuitate solatia, & spem euadendæ captiuitatis afferret. Perfecti est enim viri, cõmunitatẽ naturæ sustẽtare virtute animi, & ad meliora adducere, nec succũbere iis quæ plerisque terribilia & formidolosa videntur, sed quasi fortẽ militẽ grauissimorũ casuum sustinere incursus, cõflictus subire, & quasi improuidũ gubernatorẽ nauem in tẽpestate regere, atque occurrẽdo insurgẽtibus fluctibus magis vitare naufragiũ sulcando vndas, quasi declinando. Non iste in persequutione pauidus, nec in tormẽtis mollior, ne torquentem exasperet: sed quasi athleta fortis qui repercutiat verberantẽ, si nõ cædis, certè sermonis flagello, qui multis metuenda tormenta despiciat dicens, Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum: qui cùm grauissimo licet dolore luctetur, nec se miserabilẽ præbeat, sed ostendat tanquã in laterna lumen, etiã inter asperas procellas, & grauissimos flatus suam lucere, extingui nec posse animi virtutẽ. Non iste in suorũ iniuriis mollis, nec de sepulchro solicitus sui corporis, cui sciat cælũ deberi: nõ in captiuitate ciuicæ plebis abiectior, sed sicut iudex seuerus infideliũ perfidiã erroresque condẽnans, vt Daniel qui sacerdotũ furta prodebat, & superstitiones eorum redarguebat, ostendens nulla veritate subnixas, sed fraudibus adũbratas. Talis postremò est vir perfectus, qui omnes velit bene agere, nihílque cuiquam accidere mali: etsi præter voluntatem eius acciderit, ipse tamen de propria beatitudine nihil amittat.

Psal. 63.

Vnde exemplariter de Ioseph dicit libro de ipso.

Cap. 4. Tom V.

Illum igitur beatiorẽ dixerim cum in carcerem mitteretur: quia subibat pro castitate martyriũ. Bonum est munus pudicitia: sed minoris meriti, cum periculũ non habet. Vbi verò etiã salutis periculo defenditur, ibi plenius coronatur. Inaudita causa, inexplorata fide veri tanquã reus criminis in carcerem Ioseph mittitur: sed eum Dominus nec in carcere deserebat. Non turbentur innocentes cum falsis criminibus appetuntur, cum oppressa iustitia truduntur in carceres. Visitat Deus & in carcere suos: & ideo ibi plus est auxilij, vbi plus periculi. Sed quid mirũ si visitat Christus in carcere positos, qui se ipsum in suis in carcere clausum esse memorauit, sicut habes scriptum, In carcere eram & non venistis ad me? Quò non penetrat diuina misericordia? Inuenit Ioseph huiusmodi gratiã, vt qui fuerat clausus in carcere, ipse potius carceris claustra seruaret, cederet munere clauicularius, inclusos omnes potestati eius committeret. Itaque non solum Ioseph carcerem non sentiebat, sed etiam alios quoque carceris leuabat ærumna.

Iterum de cæteris sanctis. In tractatu super psalmũ quadragesimum tertium.

Qui oderant nos, diripiebãt sibi. Dedisti nos tanquã oues escarum, & in nationes dispersisti nos. Miraris forsitan quòd eum in posterioribus (vt diximus) summã habeant fidei constantiã qui loquuntur hìc, dicãt quod ab iis qui oderant eos diripiebãtur. Sed non te ista perterreant. Multi enim hìc diripiuntur, & tamen merita eorũ non queunt à Christo separari. Rapiebantur Apostoli, cædebantur virgis, in carcere trudebantur, separabantur à se, & tamen cum Christo manebant: imò hoc ipso quòd rapiebantur à perfidis, eorum merita crescebãt, & gratia in cælestibus augebatur. Non enim statim qui ab hominibus diripitur, etiam vincitur. Vide Apostolum Paulum gratulantem in periculis suis, vide gloriantem quòd per fenestram in sporta demissus sit. Vide quemadmodũ sanctus Hieremias, sanctus Ezechiel, sanctus Daniel in captiuitatem deducti, & ab Assyriis direpti: nullam tamen captiuitatem propriæ fidei pertulerunt, nec in testamentum Domini deliquere qui seruauerunt in captiuitate etiam legis pręcepta diuinæ: nec de interdictis cibis putauerunt cõtra institutionem maiorum aliquid vsurpandum. Vnde bene Theodotion dixit, Et qui oderant nos exultabant super nos. Insultatio enim inimicorum non affert præiudiciũ bonis mentibus, sed nec direptio inimicorum. Ideóque sanctus dicit, qui certus est quòd direptio sibi obesse non possit, Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio an angustia? &c. vsque, à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Ergo qui talis est, non separatur à Christo.

De captiuitate verò peccati. In sermone secundo de sacramentis: quod require supra, in cap. Baptismus. Tom. V.

CARCER. *De eo qui pro Christo incarceratur, dicit super epistolam ad Philemonem, in principio.*

Sicut pati cõuitia opprobriũ est: ita ecõtra pro Christo custodiæ vincula tenere maxima gloria est.

De hac materia require infra, in cap. proximè præcedenti, Captiuitas.

CARO. *Carnis humanæ fragilitatem describit, in tractatu super psal. super illud, Adiutor in tribul.* Super psal. 45. Tom. IIII.

Bene nimis ad vtrunque respondit, vt & in tribulationibus quæ nos nimis inuenerunt, & adiutor nimis possit intelligi. Quantò enim maiores tribulationes fuerint, tantò maiora nobis & vehementiora adiumenta sunt necessaria. Et ideo plerunque fit vt in grauioribus & asperioribus certaminibus coronemur, quia lachrymis, & gemitibus, & orationibus, & frequentioribus æternæ nobis opẽ diuinitatis asciscimus: quò fit vt nõ timeamus cum terra nostra turbatur, & transferuntur montes: quia si tu pro nobis, quis contra nos? Timere non possumus fragilitates istius carnis, quæ timore ac metu frangitur, inflammatur cupidit

cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis eneruatur, vaporatur febrib⁹, dolore vexatur, examinatur angustiis.

Propterea caro assimilatur mari. In tractatu de prima interpellatione Iob, capite septimo. Lib.1.de interpellatione, c. 7. Tom.IIII.

Mare quoque ipsum temporũ solet vicibus fluctuare. At verò caro nostra semper exæstuat, sibíque ipsa tempestas est, nec vnquam à motibus procellarum miserandísque naufragiis feriatur.

De hac materia fragilitatis carnis, require supra, capit. Attentio. Dicitur ipsa caro respectu animæ brutalis, quia prona ad vitiũ In cõmẽtario super epistolã ad Romanos. Tom.V.

Caro autem quia iudicium non habet, neque capax est discernendi, est enim bruta natura, non potest inimico aditum claudere ne veniens introeat, atque animo contraria suadeat, ac per hoc, Carne, ait, seruio legi peccati. Cum enim vnus homo carne constet & anima, ex illa parte qua sapit, Deo seruit, ex altera autẽ parte qua stolidus est, legi peccati. Si autem homo in eo quod factus est perdurasset, non esset potestas inimico ad carnem eius accedere, & animæ contraria susurrare.

Et subdit, cap. sequenti.

Qui non peccat, spiritualis vocatur, æmulus superborum cælestium. Lex autem spiritus propterea vocatur, quia Deus, cuius fides est, spiritus est. Illic ergo verba sunt, hîc res. Illic quæ Dei sunt, hîc Deus ipse.

Seducta tamen à carne anima, dicitur esse caro. Super primam epistolam ad Corinthios, cap. v. Tom.V.

Hoc tamen specialiter desiderium carnis est, quod sordibus maculatam animam cum corpore tradit gehennæ: quia victa anima libidine carnis, fit caro: sicut & corpus rectè gubernatum, spirituale appellatur. Animus tamen est, qui aut victus illecebris, totum hominẽ carneum facit: aut in vigore naturæ suæ manens, carni præstat vt spiritalis dicatur.

Et ideo debet homo conari esse potius anima quàm caro. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu primo. Tom.IIII.

Pulchrè Apostolus de mortis huius corpore liberari cupit, quia carcere quodam claudimur, & in quodã luxuriæ gurgustio siti, tenebris inuoluimur delictorũ. Ergo secundum voluntatem Dei ambulemus, vt adhęrere discamus Deo. Nam qui secundum corporis appetentiam viuit, caro est: qui secundum præcepta Dei, spiritus est. Non ergo fiat anima nostra caro. Hoc est, vt dicamur caro, sicut & illi qui in diluuio perierũt, de quibus dictum est, Quia caro sunt: sed magis caro nostra obediens animæ gubernaculo, fiat anima, & hoc appellari mereatur nomine: sicut appellata est familia patriarchæ Iacob & generationis eius sancta posteritas. Sic enim scriptum est, Hi filij Balæ, quam dedit Laban Rachel filiæ suæ, & peperit hæc Iacob omnes animas septem. Et alibi, Omnes animæ quæ intrauerunt in Ægyptum, quæ exierunt de femoribus illius præter mulieres sexaginta, inquit, & sex. Et in principio Exodi legimus, Erant autem omnes animæ de Iacob, quinque & septuaginta qui erant cum Iacob. Ergo illi qui habitãt cum Ioseph, & de Ægypto exierunt, animæ sunt. Qui autẽ cum essent Angeli Dei, hoc est vitæ probitate Angelorum imitantes gratiam, (qui enim non ducũt vxores, & quæ non nubũt erunt sicut Angeli in cælo) Qui ergo cũ Angeli viderẽtur, capti sunt decore fœmineo, hi caro sunt, sicut Dominus Deus dixit, Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, propter quod sunt caro. Et meritò qui expertes libidinis, Angelis comparantur: caro non sunt, quia non sunt in carne, sed in spiritu: quales erãt illi qui doctorem Apostolum sequebantur, quibus ait, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Qui autem corporea fœminarum capiuntur libidine, caro sunt: atque vtinã caro tantum, & non etiam equi adhinnientes: quia in vxorem, inquit, proximi sui adhinniebant. Rogat ergo qui deiectionẽ animæ suæ sentit ad pauimentum vsque curuatæ, vt viuificetur secundum verbum Dei, quod animas ad se trahit quascunque, & miseratione sui liberare cupiens abducit à terris. Viuificatur autem anima quæ vias ambulat Christi, peccato mortua, Deo viuens, ita vt mors peccati dominatum in ea posthæc habere nõ possit, posteaquam consepulta cum Christo iustificata est à peccato.

Gene.46. Exod. Gene.6. Hierem.5.

Libro secundo de Isaac & anima. Cap.2. Tom.IIII.

Intuere ò homo qui sis, qui salutem tuam vitámque tuearis. Quid est itaque homo? Vtrum anima, an caro, an vtriusque copula? Aliud enim sumus nos, aliud nostrum, aliud qui induitur, & aliud vestimentum. Legimus in veteri testamento, omnes animæ quæ descenderunt in Ægyptum, de hominibus dictum. Et alibi dictũ est, Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sunt. De alterutro ergo legitur, quia homo dicitur, & de anima, & de carne. Sed illa discretio est, quòd vbi anima pro homine ponitur, Hebræus significatur, Deo adhærens, non corpori, vt est illud, Anima benedicta omnis simplex. Vbi autem pro homine caro nuncupatur, peccator exprimitur, vt est illud, Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato: quod enim operor non cognosco. Non enim quod volo, ago: sed quod odi, illud facio. Hoc iam posterius & de vtroque. Alius est enim qui vult, alius quod odit, alius qui facit. Denique addidit, Si enim quod odi hoc facio, consentio legi, quoniam bona est: nunc autem iam non illud operor, sed quod habitat in me peccatũ. Illud quoque expresius, Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati: & tamen cum vtrunque in se concertantem hominem declarasset, hoc est, interiorem & exteriorẽ, in animæ magis quàm in corporis parte simulauit se constituere, quòd anima sua traheretur captiua ad peccatũ, in qua esse se mallet, & esse cõfirmat, dicens, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Tanquam ab extraneo hoste ita se desiderabat liberari. Non ergo sanguis anima, quia carnis est sanguis: neque harmonia anima, quia & huiusmodi harmonia carnis est. Neque aër anima, quia alius est flatilis spiritus, aliud anima. Neque ignis anima, neque entelechia anima, sed anima est viuens: quia factus Adam in animam viuentem, eò quòd insensibile atque exanimum est corpus, nisi ipsum anima viuificet & gubernet. Est & præstantior homo de quo dicitur, Spiritalis autẽ diiudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Hic est præstantior cæteris. Vnde & Dauid dicit, Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis nisi quòd visitas eum? Homo vanitati similis factus est. Non ille secũdum imaginem Dei homo vanitatis est, sed qui illud amisit, & in peccatum decidit, & in materialia ista dilapsus est, iste homo est vanitatis. Anima igitur secundum sui naturam optima est, sed plerũque per irrationabilem sui partem obnoxia fit corruptioni, vt inclinetur ad voluptates corporis, & ad impœnitentiam, dum mensuram rerum non tenet, aut fallitur opinione, atque inclinata ad materiã, agglutinatur corpori. Sic visibile eius impeditur, & malitia repletur: quia dum intẽdit malitiæ, eius se vitiis replet, & fit defectus bonitatis intemperatior. Perfecta autem anima auersatur materiam, omne immoderatum, mobile, malignum, refugit ac respuit, nec videt nec appropinquat ad illius terrenæ labis corruptionẽ, diuinam intendit, terrenam autem materiam fugit. Fuga autem est, non terrena relinquere, sed esse in terris, iustitiam & sobrietatem tenere: renuntiare vitiis, nõ vsibus elementorum.

Roman.7. 1.Cor.2. Psal.143. Cap.3.

Vnde suas carnes dicitur habere anima. Lib. super Beati immaculati, litera xv. versu vij. Tom.IIII.

Cõfige clauis à tumore carnes meas, à iudiciis enim tuis timui. Qui didicit Domini testimonia, configit clauis carnes suas; sciens quia vetus homo suus cũ Christo confix

confixus est cruci, luxuriam destruat carnis, ne cupiditate eius indomito feruore lasciuiat, ne radix auaritiæ serpentibus se fundat radicibus. Confige ergo clauis, & destrue fomenta peccati: moriatur in carne tua omnis illecebra delictorum, libertatem vagandi cupiditas voluptatem cruci affixa non habeat. Est quidā clauus spiritalis, qui patibulo Dominicæ crucis affigat has carnes. Et fortasse sunt carnes quædam animæ, sicut corpus est animæ. Carnes animæ, sunt carnales cogitationes. Configat has carnes timor Domini & iudiciorum eius, & seruituti redigat. Quòd si carnes istæ reiiciunt clauos diuini timoris, haud dubiè dicitur, Non permanebit spiritus meus in his hominibus, quia carnes sunt. Nisi igitur affigantur hæ carnes cruci, & configantur clauis à timore Dei nostri, non permanebit in his Spiritus Dei.

Meretrix ipsa nostra caro dicitur. Libro eodem, litera quarta, versu primo.

Loquatur Adam, Adhæsit pauimento anima mea. Qui antè beatissimus auram carpebat ætheream, curas vitæ huius & tædia nesciebat, iis nunc solicitudine mūdi huius, luxuriæ studio, pecuniæ cupiditate curuatus, atque vulpium foueis se inserit, latibulisque terrestribus. Meritò adhærebat pulueri, qui se leuare non poterat, nisi eum supra crucem suam Christus leuasset. Meritò adhærebat pauimento qui se abscondebat à Christo. Non adhæret pauimento, cui dicit Iesus, Veni, sequere me. Non adhæret pauimento, qui audit, & sequitur legem dicētem, Post Dominum Deū ambulabis, & ipsi adhærebis. Quomodo ergo pauimento adhæreat vnusquisque, quomodo Deo, audi dicentem, Qui adhæret meretrici, vnum corpus est: qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est. Terra ista quā gerimus, meretriciis quibusdam nos illecebris capit, & quasi vultus quosdam voluptatum corporalium & delectationum fucis illinit, vt lateat in his veritas, & forensi quadam specie decipiant appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus obduxerint, postea tamen decusso, velut quodam puluere, voluptatum huiusmodi decore, quàm sit inanis gratia seculi huius, aut corporis, facilè deprehenditur. Bonum est igitur adhærere Domino, nec inflexam ceruicem habere ad iugū mūdi.

Subiicienda est ipsa caro animæ. In Epistola ad Horontianum. Lib.5. Epistol. Episto.19. Tom.III.

Cum caro subdita fuerit animæ, tunc iam non quasi mortua iacet in sepulchro suo cōditio humana, sed resuscitatur per gratiam Christi.

Et ideo contra malos sacerdotes loquens in pastorali.

Caro suscepit dignitatem, & anima perdidit honestatem. caro ancilla, domina facta est animæ: & anima quæ erat domina, facta est famula carnis. Caro dominatur populis, & anima seruit dæmoni. Carni sacerdotium comparauit, & animæ detrimentum parauit. Et quid prodest huiuscemodi homini si totum mundum lucretur, & animæ suæ detrimentum patiatur?

Quòd seruitus propriè à carnali culpa procedit. Libro de fide resurrectionis.

Spiritalia à nobis, non carnalia opera flagitantur. Quod enim carnale, seruile est: quia animæ caro seruit. Liberum innocentia facit, culpa seruum.

Cap.3. Tom.IIII. *Tamen non propriè caro, sed voluntas dicitur peccare. Libro primo de Iacob & vita beata.*

Quid carnē quasi infirmā accusamus? Mēbra nostra arma sunt, & arma iustitiæ. Vidisti pauperē iniuriā accipientē, protexisti eum, mēbra tua arma pietatis sunt, quibus pauperem ab iniuria vindicasti. Vidisti egenū, donasti eum muneribus dexteræ tuæ, mortem à tuo pectore repulisti. Vidisti eum qui ducitur ad mortem, eripuisti eum, quia scriptum est, Eripe eum qui ducitur ad mortem: membra tua sunt arma iustitiæ, si iniuste hominem perire non passus es. Vidisti mulierem, castigasti corpus tuum, mortificasti libidines, procaces meretricis oculos auersatus deseruisti, membra tua arma sunt castimoniæ. Contra autem, si oculus tuus vidit mulierem ad concupiscendam eam, aperuisti vulnus, impressisti telum corpori tuo, membra tua arma peccati sunt. Vidisti possessionem pupillorum, & paternis eos expulisti sedibus, transtulisti terminos quos posuerunt patres tui, membra tua iniquitatis arma sunt. Affectus igitur, non caro, author est culpæ: Caro autem voluntatis est ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra.

(Quomodo mēbra nostra arma iustitiæ aut peccati. Prouerb.24.)

Vnde arguit reprehendendo quandam sanctimonialem nomine Susannam, sed carnis vitio lapsam. In tractatu siue Epistola de lapsu virginis consecratæ, parte prima. Cap.4. Tom.I.

Responsura es forsitan, Non potui sustinere: quia carnem fragilem circunferebam. Respondebit tibi beata Tecla cum suis innumerabilibus sociis, Et nos eadem carne amictæ fuimus, nec tamen plenum propositum castitatis nostræ, aut fragilitas carnis potuit mutilare, aut sæuitia tyrannorum per varia tormenta potuit deiicere. Non potest tenera caro corrumpi, nisi mens fuerit antea corrupta. Remanebit igitur in crimine anima, quæ carnem præcedit in voluptatem. Sed dicis, Nolui hoc malum: sed violentiam passa sum. Respondebit tibi fortissima illa Susanna, cuius nomen fallaciter baiulas, Ego inter duos presbyteros posita, inter duos vtique iudices populi, sola inter syluas paradisi constituta vinci non potui, quia nec volui: tu ab vno ineptissimo adolescente, & in media ciuitate, quomodo potuisti vim perferre, nisi quia vltro vitiari voluisti?

(Incorrupta mēte, caro incorrupta.)

De hac materia, require supra, capite Affectus. Lex tamen carnis lex est peccati. In commentario super Epistolam ad Galatas, capite quinto. Tom V.

Dico autem, spiritu ambulate, & concupiscentiam carnis non perficietis. Postquam à lege factorum eos prohibuit, in qua sunt præcepta carnalia, nunc vt à vitiis carnis se abstineant præcepit. Hic enim spiritu ambulat. Nam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc enim inuicem aduersantur sibi, vt non ea quæ vultis, faciatis. Duas leges proponit, sicut facit in Epistola ad Romanos, quæ inuicem aduersæ sunt: Vnam Dei, alteram peccati. Quæ ideo in carne significatur, quia visibilibus oblectatur cupido peccatorum, vt iis sibi aduersantibus, medius homo non ea quæ vult agat. Diuina enim lex premit, & fugat legem peccati, consulens homini, vt vigorem naturæ suæ custodiat, ne capiatur illecebris. Illa econtra insidiis agens, lacessit hominem blanditiis, vt spernat præceptum legis diuinæ. Cum ergo consenserit homo legi Dei, contradicit lex peccati, suadens homini ne faciat quod imperat lex diuina. E diuerso autem, lex Dei reuocat hominem ne faciat quod suggerit lex peccati: quod quidem homo non videt esse absurdum. Scit enim naturæ suæ congruere, si faciat quod imperat lex Christi. Denique gaudet, quando hoc agit. Cum autem ea operatur quæ suggerit lex peccati, videt se turpem, & horret post factum. Ideóque legis spiritus præcepta seruanda sunt, & carnalia fugienda. Ipsa enim conscientia se accusat, si ei consentiat, sciens horrori esse quæ suggerit lex peccati.

Vnde dicit peccata dici opera carnis, Ibidem subdens.

Hæc omnia & his similia legis peccati mēbra sunt, quæ Apostolus opera carnis appellat: quia errores isti ex mundo sunt, ex quo & caro. Omnia nanque peccata de foris oriuntur ex parte carnis, non ex parte spiritus. Ideo non absurdè opera carnis dicuntur.

Et subdit ibidem.

Non dixit opera spiritus, charitas est: sed fructus spiritus. Lex enim spiritus hæc supra quæ memorauit, fructificat, vt eis hæreditas regni cælorum quæratur.

Qui enim Christo deuoti sunt, hos dicit christos, id est, A vnctos. Hi carnem, id est, mundum crucifigunt, quando hæc, ex quibus errores oriuntur, condemnãt. Hunc sensum & Ioannes Apostolus sequutus, ait, Nolite hunc mundum diligere, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in illo. Quia omne quod in hoc mundo est cõcupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum. Qui ergo mundum, & quod in mundo est, non concucupiscit, hic carnem crucifigit. Neque enim corpori humano hæc vitia ascribenda sunt, id est, idololatria, veneficia, hæreses, inuidiæ, inimicitiæ, & talia. Sed ideo carnalia dicuntur, quia ex parte mundi sunt, sicut supra memoraui. Interea nõ amplius quàm decem res posuit, quas fructus spiritus significat, vt in his omnia complexus videatur secundum tabulas testamenti Dei, in quibus non amplius quàm decem verba mandatorum tradita sunt.

Crucifigere carnem.

Et ideo carnalia vitia corrumpunt: & opera spiritus ad salutem ducunt. Ibidem infra.

Cap.6.

Qui enim seminauerit in carne sua, ex carne metet corruptionem. Hîc carnalia vitia, quæ in carne admitti solent, significat: vt qui carnem suam corrumpit, sciat se corruptioni futurum obnoxium. Corrumpit autem corpus, qui inconcessa præsumit. Qui verò seminauerit in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Homo Christianus spiritu constat & carne. Homo enim ad comparationem Spiritus sancti caro est. Cum ergo spiritui dat assensum, cohibens se ab iis, quæ contraria sunt, spiritualiter seminat, vt possit metere vitam æternam. Testimonium enim spiritus accipiet immortalitatem loco mercedis. Si enim qui corrumpit dehonestans corpus suum, non ad æternitatem, sed ad corruptionẽ pertinebit: ita & qui incontaminatum se custodit, vitam æternam consequetur.

Concludit ergo in secunda epistola ad Romulum, post medium.

Lib.7. Epistol. Epist.56. Tom.III.

Melius est vt vnusquisque præualeat carni & vitiis eius, ne dicatur de eo, quia deuorauit eum mors præualens: sed dicatur magis, Deuorata est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Et de Domino dictum est, De torrente in via bibit: quia acetum accepit, vt absorberet vniuersorum tẽtationes.

Esse in carne multipliciter intelligitur. Super Epistolam ad Romanos, cap. vij. exponens illud, Cum enim essemus in carne, &c.

Tom.V.

Cum in carne sit Apostolus, negat se esse in carne, cùm sit in corpore: quia is esse in carne dicitur, qui aliquid sequitur quod lege prohibetur. Igitur in carne esse, multifariè intelligitur. Nam omnis incredulus in carne est, id est carnalis: & Christianus sub lege viuens in carne est: & qui de hominibus aliquid sperat, in carne est: & qui malè intelligit Christũ, in carne est: & si quis Christianus luxuriosam habet vitam, in carne est. Hoc tamen loco in carne esse sic intelligamus, quia ante fidem in carne eramus, id est carnales sensus sequentes, vitiis & peccatis subiacebamus. Sensus autem carnis est, non credere spiritualia, hoc est sine complexu viri virginem peperisse, & ex aqua & Spiritu hominẽ denuo nasci, & solutam animam à copulatione carnis rursum in ea resurgere. De his diffidens, in carne est.

Esse in carne.

Et ideo sancti nõ dicuntur esse in carne. Lib. super Beati immaculati, litera octaua, versu secundo.

Tom.IIII.

Tanquam oblitus corporis, & carne deposita Paulus, qui in corpore adhuc positus, cum raperetur in Paradisum vtrum in corpore siue extra corpus raptus esset ad tertium cælum, nescire se dicit. Sancti enim, & cum gerunt corpus, non sunt tamen in carne, sed in spiritu: quoniam qui in cupiditate & conuersatione carnali sunt, Deo placere non possunt. Sancti autem conuersatio non in carne erat, sed in cælo, sicut Paulus ostendit.

Secundum carnem viuere non debemus. Ibidem infra, cap. octauo.

Super Epist. ad Rom. Tom.V.

Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Nihil verius, quia si secundum Adam vixerimus, moriemur. Adam enim præuaricans, vendidit se peccato, deputatur carni. Omne enim peccatum, caro est. Propter quod enim de foris vitia & delicta nascuntur ex sensibus, id est de auditu, visu, odoratu, gustu, vel tactu, carni deputantur. Omnis enim cogitatio dum foras respicit, incurrit peccatum. Nam & primi hominis de foris peccatum natum est, secundum carnem ergo viuere mors est. Si autem spiritu facta carnis mortificetis, viuetis. Corpus vult lege animæ gubernari. Vnde ostẽdit, quia si duce sancto Spiritu actus & consilia carnis, quæ huius mundi instigantibus potestatibus cõcinnantur, fuerint repressa, ne agendi accipiant potestatem, vitã præstari. Mortificari enim dicuntur si cessent, & quæ si nõ B fiant, non sunt.

De sensibus carnis, require supra, ca. Caput. & infra ca. Sensus. Quid nomine carnis & sanguinis detur intelligi, Super Epistolam primam ad Corinth. cap. xv.

Tom.V.

Caro & sanguis regnum Dei non possunt possidere. Carne, perfidiam vult intelligi, sanguine turpem & luxuriosam vitam: quia cupiditas hæc, à feruore sanguinis generatur: vt ostenderet non solum incredulum dignam resurrectionem non habere, verumetiam illũ qui desideriis & vitiis carnis obtemperat.

Caro impugnat & affligit animam. Lib. ij. de Abrahã.

Cap.4. Tom.IIII.

Sed quia vel Deus nos tentari patitur, vel tẽtator incursat, cum sibi videtur in deserto mens esse quieta ab omni terrenarum voluptatum appetẽtia, in Ægyptum impellitur, vbi compungi possit. Stimulus enim mẽtis caro nostra est: & passiones eius compunctiones sunt nostræ. Ipsa est Ægyptus nostra, hoc est caro nostra, ipsa est afflictio. In hanc descendit mens nostra, quando C cogitat quæ carnalia sunt. Tunc autem ascendit, quando inuisibilia desiderat. Ideo & Abraham dicitur descẽdisse in Ægyptum, vt affligeretur. Patitur hoc mẽs nostra, interdum separat se à corpore, secernit vt singulariter agat, in corporalibus intendere atque adhærere cupiẽs. Interdum propter colligationẽ animæ & corporis inclinatur ad carnales voluptates, quibus infirma subiicitur, fortior non tenetur. Afflictiones igitur forti viro coronæ, inualido infirmitates. Vnde ille non timebat afflictiones, quibus probaretur, merito qui dicit, Nam cum & nos venissemus in Macedoniã, nullam requiem habuit caro nostra: sed in omnibus sumus afflicti. Foris pugnæ, intus timores. Sed vt descenderet in Ægyptum fames coẽgit. Exoritur enim sæua mẽtis fames, quando appetentia carnis huius exundat, & expectatæ aquæ saluti aduersæ sunt. Redigunt nos in angustias corporis, cum habendi cupiditas irrepit, luxuriæ suauitate & cordis iactantia omnes tentantur. Inflecti D tur etiam sobrius animus, descendit in Ægyptum, hoc est in afflictionem corporis. Sic tamẽ descẽdit, vt quasi aduena ad tẽpus incolere, non quasi ciuis possidere videatur. Iustus enim dixit, Aduena sum in terra hac.

2. Cor.7.

Caro tamen non de sui natura à Deo indita prius, nos affligit. Vnde in tractatu super Psalmum xliij.

Tom.IIII.

Non caro in vitio est, siue natura: sed ea quę carnem corruptibilem esse fecerunt.

Et iterum ibidem infra.

Non caro in vitio est, sed ea quibus caro ista solicitatur & fluctuat.

Caro tamen peccati est ministra. Libro secundo de pœnitentia.

Cap.14. Tom.I.

Vides ergo quia animus noster culpę author est. Itaque innocens caro, sed plerunque peccati ministra.

Caro quando rebellis est, mens Deo intendere debet. Libro secundo eiusdem.

Cap.II.

Sanè cum caro repugnat, mens ad Deum debet esse intenta:

intenta:& si opera non sequuntur, fides deseruiat: & si impugnant, vel carnis illecebræ, vel potestates aduersariæ, maneat mens Deo dedita. Tunc enim maximè vrgemur, cum caro cedit.

Aliud dat remedium, & assignat causam. Libro de Iacob & vita beata.

Cap.5. Tom.IIII. Mens bona est, quæ habet tractationem rationis, & intendit sapiẽtiæ disciplinis: sed grauis lucta est ei cum mortis corpore, & plerunque rationem mentis vincit carnis illecebra. Ideo Dominus primo legem dedit, cui mens hominis se se ad obtemperandum dedit, & ei seruire cœpit, vt esset subdita: sed caro subiecta non erat, quia sapientia carnis non est legi subdita, & præceptis eius repugnabat. Non enim poterat virtuti obedire cupiditatibus dedita, & lenociniis carnalibus implicata. Ideo laborandum est vt teneamus Dei gratiam. Mens itaque bona, si rationi intendat: sed parum perfecta, si non habeat gubernaculum Christi. Venit enim Dominus Iesus qui nostras passiones cruci suæ affigeret, peccata donaret, in cuius morte iustificati sumus, vt totus mundus eius mundaretur sanguine.

Iterum aliter dicit in tract. super Psal. xxxvij. versu vndecimo, super illud, Dereliquit me virtus mea.

Tom.IIII. Quæ autem Prophetam deseruit fortitudo? Vtrum mentis, an carnis? Si carnis, non vtique desperanda sanitas: nam virtus in infirmitate perficitur. De quo non mediocriter disputauit arbiter & præliator †, qui luctam mentis & corporis sciens, temperabat vtriusque certamen, vt restringeret carnem, si cerneret fortiorẽ, ne in legem peccati captiuam duceret mentem. Reuocabat itaque carnem, virtutem autem mentis iungebat: sic ad coronam meruit peruenire. Ergo quod dicit Propheta, Si carnis fortitudo deseruit, mentis fortitudo preualuit. Quòd si fortitudinem mentis accepimus deseruisse, non mirum si in grauissimis tentationibus, corde turbato putat se homo mentis suæ deseri fortitudine. Ipse te doceat dicens, Fortitudo mea & laus mea Dominus. Dominum ergo quærebat, & ideo ne deseri mereretur, sæpius putabat esse quærendum, & sicubi fluctuabat, putabat se esse desertum. Sic Apostoli excitabant dormientem, ne obdormiret sibi: non quia eum obdormisse credebant.

† Alias, breuiator. Psalm.117. Matth.14.

Nam vt dicit, Libro sexto Hexameron. Caro ipsa non est principalior pars nostra.

Cap.6. Tom.IIII. Quid enim caro sine animæ gubernaculo? mẽtis vigore? Caro hodie sumitur, cras deponitur. Caro tẽporalis, anima diuturna. Caro amictus est animę, quæ se induit quodã corporis vestimẽto. Non igitur tu vestimẽtum es, sed qui vestimento vteris. Ideo tibi dicitur, vt expoliãs veterẽ hominem cum actibus eius, nouum induas, qui nõ in corporis qualitate, sed in spiritu mentis & agnitione renouatur. Nõ, inquam, caro es tu. Neque enim carni dicitur, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos: & alibi, Templum Dei vos estis, & spiritus Dei habitat in vobis: sed renouatis dicitur & fidelibus, in quibus permanet: quia scriptum est, Non permanebit spiritus meus in istis, quoniã carnes sunt.

1.Corinth.3. Gene.6.

Propterea. Libro de pœnitentia dicit.

Lib.1.cap.12. Tom.I. Sicut enim Dominus in animam sancti Iob potestatem non dedit, sed in carnẽ eius permisit licentiam: ita & hodie traditur satanæ in interitum carnis, vt serpens terram eius lingeret, animæ non noceret. Moriatur ergo caro nostra cupiditatibus, sit captiua, sit subdita, nec legi mẽtis nostræ repugnet, sed bonæ seruituti subiecta. Moriatur sicut in Paulo, qui castigabat corpus suum vt seruituti redigeret, quo probabilior fieret prędicatio, si lex carnis eius cum lege mentis congrueret & conueniret. Interit enim caro, cum sapientia eius transiret in spiritum, vt iam non quæ sunt carnis sapiat, sed quæ sunt spiritus. Vtinam videam infirmari carnem meam, vtinam non trahar captiuus in legẽ peccati, vtinam non in carne viuam sed in fide Christi. Et ideo maior in infirmitate corporis est gratia, quàm in salute. Denique & Paulum quem multum dilexit, noluit liberare ab infirmitate carnis, cui petenti vt discederet à se infirmitas, respõdit, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Et Paulus plus in infirmitatibus sibi placet, dicens, Cum infirmor, tunc potens sum. Consummatur carnis infirmitatibus animæ fortitudo. Explicauimus Pauli sententiam, nunc verba ista consideremus, qua ratione dixerit, quod tradiderit eum satanæ in interitum carnis: quia tentator noster diabolus est. Nam debilitates membris singulis inferre & ægritudines toti solet mouere corpori. Denique percussit sanctũ Iob vlcere malo à pedibus vsq; ad caput, quia in potestate acceperat interitum carnis eius, dicente Deo. Ecce trado tibi eum, tantummodo animam eius custodi. Hoc iisdem verbis Apostolus transtulit dicens, Quod tradiderit huiusmodi hominem satanę in interitũ carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Magna potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo, vt se ipse destruat. Sic enim destruit, cum hominem, quem tentando supplantare studet, ex infirmo fortiorem efficit: quia dum carnem debilitat, mentẽ eius corroborat. Ægritudo enim carnis peccatum repellit: luxuria autem carnis culpã adolet. Illuditur ergo diabolus vt se ipse morsu suo vulneret, & contra se armet, quem debilitandum putauit. Sic & sanctum Iob magis armauit postea quàm vulnerauit, quin totum corpus diris perfusus vlceribus, diaboli quidem morsum pertulit, sed venena non sensit. Et ideo bene dictum est, Adduces draconem in hamo, ludes eum sicut auem, ligabis eum sicut passerem, puer imponet super eum manum. Vides quemadmodum à Paulo illudatur, vt in cauernam eius sicut puer ille propheticus manum mittat, & nihil serpens noceat ei: de latebris exuat eum, de veneno eius faciat spiritale antidotum, vt quod venenum est, medicamentum fiat. Venenum est ad interitum carnis: medicamentum fit ad salutem spiritus. Quod enim nocet corpori, iuuat spiritum. Manducet ergo terram meam serpens, dentem carni infigat, conterat corpus, dicat Dominus & de me, Trado tibi eum, tantũmodo animam eius custodi.

2 Corint.12. Cap.13. Iob 2. Quàm suo diabolus telo vulneretur.

Causam impugnationis carnis & modum tangit. Libro quarto super Lucam.

Cap.13. Tom.V. Animi debemus intelligere & corporis sanitatem, vt prius animus, qui serpentinis laborabat insidiis, absolutus sit. Anima eius nũquam à corpore vinceretur, nisi prius à diabolo tẽtaretur. Nam cum anima corpus agat, viuificet & gubernet, quemadmodum in eius illecebras captiua raperetur, nisi & ipsa superioris alicuius potestatis vinculis stringeretur? Denique non prius Heua esuriuit, quàm serpẽtis eam versutia tentauit: & ideo aduersus ipsum authorem peccati prius debuit medicina salutis operari. Fortassis etiam in typo mulieris illius, socrus Simonis & Andreæ variis criminũ febribus caro nostra languebat, & diuersarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quàm caloris: illa animum febris, hæc corpus inflammat.

De hac pugna carnis cum anima, Require supra in ca. Anima. & infra, in cap. Certamen.

Et quia caro humana propter originale peccatum contraxit reatum, Christi caro à nostra carne habuit exordium, tamen sine peccato. Ideo Adæ caro & habuit reatũ, & causa Christi criminis remedium. Propterea in cõmentario super Epistolam ad Hebræos, capit. iiij. exponens illud, Tentatum autem per omnia pro similitudine, &c.

Tom.V. Similitudinem itaque carnis peccati habuit, quæ tamen caro illius absque omni peccato fuit. Hæc est tentatio qua tentatus est: persequutionem plurimorũ passus est, sputa suscepit, accusatus est, detractionem iusti-

nuit, calumnias passus est, repulsus est à propria gente, in finem crucifixus est. Iuxta similitudinem, inquit, sine peccato. Cum dicit, In similitudine carnis: non hoc dicit, quia similitudo carnis fuit in eo, sed quia carnem suscepit veram. Quare ergo dixit, In similitudine carnis? Quia natura, quam veram suscepit, est similis carnis nostræ: peccata verò nequaquam habuit, quę nostra caro de parentibus contraxit: quia tale fuit originale peccatum in carne primi hominis, vnde & pœna & remedium fieri potuisset. Non enim præiudicata est caro peccatrix, vt inde remedium fieri non potuisset. Præsciebat potentia Dei, qualiter ex illa massa, iustitiæ æquitas, & misericordiæ pietas prouenire potuisset.

Tom.IIII. *Et ideo Christus humanam suscepit carnem. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

Suscepturus carnem hominis Dominus noster Iesus, vt in se eā ipse mundaret, quid prius quàm peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nanque per inobedientiam culpa irrepserat, dum mandata diuina temerantur: obedientiam vtique præ cæteris debuit reformare, vt seminarium excluderet erroris. Fibra enim peccati inde manauerat, & ideo sicut bonus medicus, radices prius vlceris debuit amputare, vt medicamentorū salubre remediū vulneris ora sentirent. Frustra enim cicatricem curaueris, si serpant interiora contagia: imò acerbatur vulnus, si foris clauditur, cum intus virus exæstuat. Nam quid proderat donasse peccatum, si peccandi manet affectus? Hæc erat non sanare cicatricem, sed claudere. Voluit itaque mundare vulnus, vt affectū sanaret, nec inobedientiæ sordes vlla remaneret. Suscepit ipse obedientiam, vt nobis eam transfunderet. Sic enim oportebat, vt quoniam per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt plurimi, per vnius rursus obedientiam iusti constituerentur multi.

Super cap.8. Tom.V. *Caro tamen Christi tantùm in peccato à carne nostra dissimilis extitit. In commentario super epist. ad Roman.*

Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati. Hæc est similitudo: quia quamuis eadem caro sit quæ & nostra, non tamen ita facta in vtero est & nata sicut & caro nostra. Est enim sanctificata in vtero, & nata sine peccato, sed neq; in illa ipse peccauit. Ideo enim virginalis vterus electus est ad partum Dominicum, vt in sanctitate differret caro Dominica à carne nostra. In causa enim similis est, non in qualitate peccati. Propterea ergo similem dixit, quia de eadem substātia carnis, non eandem habuit natiuitatem, quia peccato subiectum non fuit corpus Domini. Expiata est autem caro Domini à sancto Spiritu, vt in tali corpore nasceretur quale fuit Adæ ante peccatum, sola tamen sententia data in Adam. Misso ergo Deus Christo de peccato damnauit peccatum, hoc est, peccatum proprio peccato dānauit. Christus enim cum à peccato crucifigitur quod est satanas, peccauit ipse peccatum in carne corporis Saluatoris. Quo facto damnauit Deus peccatum in carne, ibi vtique vbi peccauit. Sicut & in alia Epistola ait, Triumphans illos in ipso, id est in Christo. Nā solet dici de quocūque damnato, in qua causa damnatus est? Respōdetur, vt puta, in homicidio: Ita & peccatum in carne damnatum est, hoc est, in peccato quod admisit in carne. Hoc itaque peccato reus factus est satanas, amisit dominium retentarum animarum, vt signatos iam signo crucis: in qua victus est, in secunda morte tenere non audeat.

Cap.2. Tom.I *Aliter dicit idem. Libro primo de pœnitentia, loquens contra Nouatianos.*

Christus cur factus dictus, nō in similitudine carnis, sed in similitudine carnis peccati.

Cuius interpres Apost. ait, Quia Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatū in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Non similitudine carnis ait, quia Christus veritatem suscepit carnis humanæ: non similitudinem: neque in similitudine peccati ait, quia peccatum non fecit, sed peccatum pro nobis factus est: sed venit in similitudine carnis peccati, hoc est, suscepit similitudinem carnis peccatricis. Ideo similitudinem: quia scriptum est, Et homo est, & quis agnoscit eū? Homo erat carne, secundum hominem qui agnosceretur, virtute supra hominem, qui non agnosceretur: ita & hic habebat carnem nostram, sed carnis huius vitia nō habebat. Non enim sicut omnes homines ex viri erat & fœminę permixtione generatus, sed natus de Spiritu sancto ex virgine immaculatum corpus susceperat, quod non solùm nulla vitia maculauerat, sed nec generationis aut conceptionis concretio iniuriosa fuscauerat. Nam omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est, sicut habes lectum dicēte Dauid, Ecce enim in iniquitatibus cōceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Ideo Pauli caro corpus mortis erat, sicut ipse ait, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Christi autem caro damnauit peccatum, quod nascendo non sensit, quod moriendo crucifixit, vt in carne nostra esset iustificatio per gratiā, vbi erat ante colluuio per culpam. Quid ergo dicemus ad hoc, nisi quod dixit Apostolus, Si Deus pro nobis, quis contra nos. Roman.8.

Iterum aliter dicit idē. Libr. de incarnatione Domini. Cap.9. Tom.II.

Aduertimus etiam quæ vnius generis sunt, diuerso modo esse cœpisse, alia de aquis, alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione, & vnius tamen hæc esse naturæ, dissimilitudinémque substantiæ nō habere. Quid verò tam vnius naturæ quàm caro nostra, cum Dominici corporis veritate? Diuersis tamē vtraq; ducta caussis, orta principiis est. Caro Domini Spiritu in virginē superueniēte generata, nō expectauit virilis fœmineiq; coitus solenne cōmercium. Caro verò nostra, nisi virilis iuxtà fœmineúsq; sexus, genitalia sulcis genitalibus obducat semina, intra viscera nescit materna formari: & tamen cū generationis fuerit causa diuersa, carnis tamē causa in Christo cū hominibus omnibus vna est natura. Partus enim virginis, non naturā mutauit, sed generandi vsum nominauit. Denique caro de carne nata est. Habuit ergo de suo virgo quod traderet. Non enim alienum dedit mater, sed propriū è visceribus suis contulit, inusitato modo, sed vsitato munere. Habuit ergo carnem virgo quam naturæ solennis mater trāscripsit in fœtum. Eadē igitur secundum carnē generantis Mariæ, genitíque natura, nec dissimilis fratribus, quia dicit scriptura, vt per omnia fratribus similis fieret. Similis vtiq; Dei filius nostri, non secundū diuinitatis plenitudinem, sed secūdū animæ rationalis, & vt expresius dicamus, humanæ, nostríque corporis veritatē. Quid autem de ipso loquamur Adā, qui cùm sit formatus è limo terræ, generauit vtique filios suæ consortes naturæ, participes generis, successionis hæredes? Diuersa quidē in filiis & parente principia, sed humanæ conditionis vna natura. Nec tamen dissimilitudo ortus similitudini substantiæ præiudicauit. Similis ergo filius patri etiam in iis quæ propter humanæ fragilitatem conditionis similitudinis plenitudinē habere non possent.

Iterum aliter dicit idem. In tract. super Psalmum xliij. versu vicesimo. Tom.IIII.

Quid de carne Domini nostri Iesu Christi dicimus, qui vtique suscepit carnis istius veritatem, & ideo semetipsum humiliauit vsque ad mortem, mortē autem crucis? Diligēter attende & cōsidera singula. Vide quia volens suscepit hanc formā corporis nostri, & tuæ obsequio seruitutis in similitudine hominum factus. Non in similitudine carnis: sed in similitudine hominū peccatorū. Omnis enim homo sub peccato est. Ideo & specie inuētus est vt homo, vt scriptum est de eo, Et homo est, & quis cognoscet eum? Homo secundum carnē, sed vltra hominem secundum operationem. Vt homo, inquit, humiliauit semetipsum: quia ad eos Deus venit qui humiliati fuerāt, liberandos. Ipse se ergo humiliauit

uit propter nos. Non ergo corpus illius, corpus mortis: siquidē corpus est vitæ. Nec caro illius vmbra mortis, si quidem fulgor est gloriæ. Nec in eo locus afflictionis est, si quidē in illo corpore omnibus gratia consolationis. Humiliauit se, vt disceres qd sit humilitas.

Christi caro fuit in infirmitate nostræ carnis, non maculata culpa, sed vt gratia carnem à culpa mundaret, & à laqueis vitiorum liberaret. Libro super Beati immaculati, litera sexta, versu tertio. Tom.IIII.

Omnes intra retia erant, imò adhuc intra retia sumus: quia nemo sine peccato, nisi solus Iesus: quem non cognoscentem peccatum, peccatum pro nobis fecit pater. Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, mittens eum, non in peccato in quo erant omnes homines, sed in similitudine carnis peccati, vt de peccato dānaret peccatum in carne. Peccatum erat caro, secūdum illud, quia hæreditario erat damnata maledicto. Peccatum erat illecebra & ministra peccati, venit Dominus Iesus, & in carne peccato obnoxia militiā virtutis exercuit. Facta sunt membra nostra, iam nō arma libidinis, sed arma virtutis. Nanque vbi erant incentiua libidinū, ibi nunc sunt domicilia castitatis. Hic ergo venit ad laqueos, sed voluntarius: venit ad retia, sed securus. Plena erant omnia retibus, referta laqueis. Audi dicentem, In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. Et in libro sapientiæ Sirach, moneris vt cognoscas qa in medio laqueorum ambulabas. Quot vitia, tot retia: quot peccata, tot laquei: hæreditarij iam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Iesus, vt Adam solueret: venit liberare quod perierat. Omnes retibus tenebamur, nullus alium eruere poterat, cum se ipsum non posset eruere. Talis ergo necessarius fuit, quem vincula generis humani delictis obnoxia non tenerent, non cœpisset auaritia, non ligasset dolus: is solus erat Iesus, qui cū huius carnis se circundedisset vinculis, captus non erat, non erat alligatus: sed disrumpens ea atque dissoluens, ad se magis vocauit Ecclesiam, prospiciēs per laqueos, eminens super retia, vt & ipsa disceret vinculis non teneri. Denique eousque non longè à vinculis fuit, vt pro nobis subiret & mortem: sed tamen non seruus mortis effectus, sed liber inter mortuos. Liber enim erat, qui soluendæ mortis potestatem habebat. Denique ipse te doceat qui ait, Soluite hoc templum, & in triduo illud resuscitabo.

Et ideo benedicta dicitur talis caro. Ibidem versu j.

Maledixerat autem Deus, non elementū naturæ carnis, sed carnem præuaricantium. Bene dicitur igitur in Christo caro, vt maledicto priore superato, caro soluatur. Benedicitur caro quam benedictus Filius Dei assumpta hominis conditione suscepit.

Vnde eius caro velut vmbra temperauit incendia. Eodem libro exponendo literam xix.

Veni Domine Iesu: sed iam non in vmbra, sed in sole iustitiæ. Si vmbra pfuit, si passionis tuæ vmbra protexit, si corporis vmbra saluauit, quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per vmbram lepra curata est: Per vmbram quoque illius fœminæ, quæ fimbriam vestis Dominicę attigit, sanguis stetit. Per vmbrā te vidimus, quando non habebas speciem neque decorem. Vmbra tua caro fuit, quæ nostrarum æstus rifrigerauit cupiditatum, quæ restinxit ignes libidinum, quæ auaritię, diuersarúmque passionum incendia temperauit.

Propterea loco & vice carnis humanæ sic loquitur, eodem libro, litera secunda, versu primo.

Fusca sum & decora filiæ Hierusalem. Fusca per culpam, decora per gratiā. Dicit & caro, Fusca sum & decora: Fusca puluere seculari, quem certādo collegit: decora oculo spiritali, quo mundi huius puluerē squalorémque detersit. Fusca per vitiū, sed decora iam per lauacrū, quo abluit omne delictum. Fusca sum, quia peccaui: decora, quia iā me diligit Christus, quā relegauerat in Heua, recepit ex virgine, suscepit ex Maria.

Carnis Christi opera supplicationes fuerunt pro peccatis hominum. In commentario super Epist. ad Hebr. cap. v. Tom.V.

Dies quippe carnis, Domini nostri dies sunt, in quibus carnem assumpsit, in quibus tentatus & passus est, in quibus preces & supplicationes ad eum qui posset illum facere saluum à morte offerebat. Totū verò quicquid egit Christus in carne preces sunt & supplicationes pro peccati humani generis.

Et hoc meritò, quia fuit illa caro sine peccato. In tract. super Psal. xxxvj. Tom.IIII.

Quis audeat dicere carnē sine peccato, carnē assumptam ex virgine, carnem Spiritu Dei in Maria superueniente generatam, quæ in nullo discrepauit à sapientiæ disciplinis, interioris hominis exortem fuisse virtutū, nec in vsus eius transire potuisse, cum supra hominem fuerit, quòd tactu eius sanabantur ægroti, cæcis refundebatur aspectus, mortui resurgebant?

Talis caro fuit medicina nostra. In tract. super Psalm. xxxvij. exponendo Psalmi titulum. Tom.IIII.

Bonus medicus, qui docuit quemadmodum in hac terra corporis nostri remedia quæreremus, cū flos nobis herbæ salutaris oriretur, qui de peccato damnauit peccatum in carne. Antidotum ergo facta est caro, quę erat venenum antè peccati, quia erat illecebra peccatorum. Audi quemadmodum antidotum caro. Dei verbum factum est caro, misit manum in cauernam aspidum: venenum euacuauit, peccatum abstulit, id est, de peccato damnauit peccatum in carne. Et vt hoc possit plenius considerari, ipsum Apostoli capitulum recenseamus. Nanque ita scriptum est, Deus filium suū mittens in similitudinem carnis peccati de peccato damnauit peccatū in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, vt nō secundū carnē ambulemus, sed secundū Spiritū. Venit ergo Filius Dei in similitudine carnis peccati. Nō vtiq; in similitudine venit, q verā carnē suscepit: qa etsi naturalē substantiā huius susceperat carnis, nō tamē cōtagia vlla susceperat, nec in iniquitatibus cōceptus, & natus est in delictis, q nō ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex volūtate viri, sed de Spiritu natus ex virgine est. Quid est ergo, De peccato peccatū damnauit in carne? Vtrum de similitudine carnis peccati? an quia peccata nostra Christus, non vsu & qualitate suscepit: nec crimine, sed suę misericordiæ sacramento, & peccatum pro nobis factus est, qui peccatum pro nobis non fecit? An verò etiam quia de ista carne peccati, hoc est nostra hac obnoxia & pręiudicata damnauit peccatum in carne, docendo quemadmodum in carne positi nō secūdū carnē ambulemus, sed secūdū spiritū? Roman. 8.

Et infra subdit ibidem.

Damnauit peccatum Christus, similitudinem suscipiendo carnis peccati, vt delicta nostrę carnis aboleret. damnauit peccatum, vt peccata nostra in sua carne crucifigeret, factus pro nobis ipse peccatū, vt nos in ipso essemus iustitia Dei, qui eramus captiuitas mortis & præda serpentis. Igitur pietatis est susceptio peccatorū ista, non criminis. Per hoc peccatum nos Deus æternus absoluit, qui filio suo proprio non pepercit, & peccatū eum fecit esse pro nobis. Deinde damnauit peccatum Christus in carne de ipsa carne peccati, quæ iudicabili quodam vigore & authoritate censoria odit vitia, quę amare consueuerat, & horret impudicitiam, quam voluptatem putabat: segregat se à lasciuiis, abdicat à cupiditatibus, renuntiat criminibus atque flagitiis, propulsat auaritiam, quæ virilitatem quandam carnis effœminat. En tibi illum Christi imitatorem, & ipsum de peccato peccatum in carne damnantem, Sic curro, inquit, non vt in incertum: sic luctor non vt aëra cædens: sed castigo corpus meum, & seruituti redigo: ne cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. 1. Cor. 9.

Caro hæc insuper fuit mirabilis in resurgendo. In tract.

super Psal. xl. require suprà .e. Adiicio. Vnde à carne Chri- A
Tom.eod. *sti caro nostra cœpit nobilitari. In tract. super Psal. xliij.*

Postquàm aduenit Christus, hæc caro quæ erat vmbra mortis, cœpit per gratiam Domini refulgere, & habere lumen proprium. Vnde dictum est: Lucerna corporis tui, est oculus tuus.

Cap.6. Tom.II. *Carnis Christi natura differt à diuinitate: quia diuinitas in carnem non est mutata, sed ipsa caro à diuinitate mirabiliter est formata, Libro de incarnatione Domini.*

Quomodo igitur Niceni concilij nomen obtenditur, & noua inducuntur, quæ nunquam nostri sensere maiores? Cum vtique scripturæ dicant, Quia Christus secundum carnem passus est, non secundum diuinitatem: Isai.7. Scripturæ dicant, Quia virgo in vtero accipiet, & pariet filium? Accepit enim virtutem, & peperit filium, quē ex ipsa suscepit. Denique hoc etiā Gabriel proprio sermone declarat dicens, Et quod nascetur ex te sanctū, Luc.1. vocabitur Filius Dei. Ex te, inquit, vt secundum hominem quod ex ipsa nasceretur aduerteres. Ex se enim generauit Maria, vt quod generatur ex ipsa, in eo salua generationis Dominicæ prærogatiua, corporis esset vera Rom.1. natura. Sed & Paulus dicit se prædestinatum in Euangelium Dei, Quod antè, inquit, promiserat per Prophetas de Filio suo, qui factus est ei de semine Dauid secun- Galat 4. dum carnem. Et ad Galatas, Postquam autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex 2.Timoth.2. muliere. Et ad Timotheum dixit, Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid. Ergo ex nobis accepit, quod proprium offerret pro nobis, vt nos redimeret ex nostro, & quod non erat nostrum, ex sua nobis diuina largitate conferret. Secundum nostrā naturam igitur se obtulit, vt vltra nostram operaretur naturam. De nostro sacrificium, de suo præmium est. Multáq; in eodem & secundum naturam inuenies, & vltra naturam. Secundū conditionem etenim corporis fuit in vtero, natus est, in præsepi collocatus est. Sed supra conditionem virgo concepit, virgo generauit, vt crederes quia Deus erat qui inuocabat naturam, & homo erat qui secundum naturā nascebatur ex homine. Neque enim, vt quidā interpretati sunt, natura ipsa mutata est verbi, quæ immutabilis semper est, Malach.3. sicut ipse dixit, Videte videte me, quia non sum mutatus. Sed etiam Paulus dixit quia dixit, quia Dominus Iesus Christus heri & hodie, ipse est & in secula, hoc est, quia non secundum naturam mutatus est carnis, sed immutabilis etiam in ipsa mutabili conditionis humanæ qualitate permansit.

De carnis maceratione seu castigatione vel mortificatione, loquitur. Lib. j. de pœnitentia in fin. quod require supra, in cap. Anima humana. require etiam infra, cap. Castigatio, Clauus, & cap. Lex vetus.

Tom.V. *Carnis nomine intelligitur homo. Ideo exponit illud, Videbit omnis caro salutare Dei. In commentario super Epistolam ad Romanos, cap. iij.*

Omnem carnem dicens, omnem hominem significauit, sicut & Propheta Isaias ait, Et videbit omnis caro salutare Dei, id est videbit omnis homo Christum Dei, in quo salus omnium cōtinetur. Et idcirco in carne significantur, quia peccatis obnoxij sunt. Sicut enim iustitia spirituales facit, ita & delicta carnales.

Cap.25. Tom.IIII. *De carnium cibo. Libro de Noë & arca.*

Quid est etiam quod ait, Sicut olera pabuli dedi vobis omnia? In quo & ij qui simpliciter intelligūt, vt nō expendāt sermonis examen, non nobis videtur esse contrarij. Sunt enim qui putant olera ad escā nobis Dei nutu attributa, quo his magis vti q̄ carnalibus epulis debeamus. Ego autē libēter his acquiescerē, vt generi hominum ad parsimoniā & tēperantiā olerum vsus inolesceret, nisi viderē ab iis, qui non libenter accipiūt, posse referre mihi, quia nō omnia olera escæ hominum inueniantur accōmoda. Denique quia non omnium hominum genus sapientiæ & continentiæ amore ducitur, vt continentiā sequi posit. Et ideo quod generale præceptum est ad portiunculā paucorum hominū deriuare nō possumus. Omnibus enim hominibus hoc pręceptū datur. Ideoq; cōsideremus quid dixerit. Sicut olera, inquit, pabuli dedi vobis omnia: nō olera omnia dedi vobis ad escā. Vtantur igitur qui vtuntur carne tanq̄ oleribus, nō ad distēsionē, neq; ruinā corporis, quā epulæ carnis facere cōsueuerunt: sed quēadmodū & olera nō omnia ad escæ vsum habilia sunt, ita etiā nō omne viuū reptile accōmodum ad vsum epulandi. Siquidē ab omnibus venenatis abstinere debemus, licet huc quoq; ꝓcesserit luxuria, vt magis delectationi cōsulat q̄ periculo, & in plerisq; resecto quod dicitur venenatū naturaliter inesse, reliquā partē ad cibum vēdicet: quæ etsi nō plena periculi, tamen vicina periculo est, & corruptela aliqua necesse est in totius succum se carnis infuderit. B Pleriq; etiā sagittis venenatis trāsfigunt ceruos, & huiusmodi velocia animalia, & postea reiecta quadā parte mēbrorū, reliquo corpore ad cibū vtūtur. Quod autē ad altiorē sensum pertinet, hoc est, vnde magis dictū est quod irrationabiles passiones ita debeant menti sapiētis, vt olera rustico esse subiecta, atq; his ita vtamur reptilibus cogitationibus, vt agricola oleribus, quæ licet obesse nō possunt, cibi tamen nō habeāt gratiā fortioris. Generale enim oībus & cōmune pręceptū, nō altiora īdicit genera virtutū, quę vtiq; paucorū sunt. Sed etsi qs virtutū epulas fortiores sibi exhibere nō posit, huius tn̄ habeat passiones, quæ nō noceāt, sed delectēt.

CASTIGATIO. *Castigat vtiliter Deus ad salutem. Lib. super Beati immaculati, litera ix. versu j.*

Nō ergo Deus propterea bonus esse desistit, quia tu lapsus es, & indiges seueritate. Siquidem seueritas Dei in bonitate, vt recurrat vnusquisq; castigatus, pedē referat à peccatis, & ad virtutum tramitē bonámq; con- C uersionem recurrat. Deniq; docet de illis qui ceciderūt Apost. quia si non permāserint in incredulitate, inserentur: potens est Deus iterum inserere illos, vt quēadmodum deserta virgulta, ita & homines velut caudicibus quibusdā virtutis inserti, bonorum fructus posint ferre meritorum. Accuses necesse est medicum crudelitatis, quia putrefactas vulnerum fibras ferro putauerit execandas: quia noxia & serpētia vlcera igni adusserit, ne virus in vlteriora proserperet: vel quia magister discipulum verberauit negligentem, vt metu verberum indueret diligentiam. Castigare enim amantis est, non execrantis: & ideo bonitatis est, non crudelitatis. Rectè ergo & Dominus vbiq; est bonus, & cum remittit flagitia, & cum peccata castigat. Castigat enim Dominus quem diligit. Castigatus est etiam Dauid. Denique ait, Et fui flagellatus tota die. Sed vir sapiens qui intellexit castigationem illam Domini sibi profuisse, ait, Bonitatem fecisti cum seruo tuo, secundum verbum tuum: D hoc est, etsi mihi ad tempus amara visa est castigatio, secundum carnem, secundum mœstitiam corporis, tamen secundum verbum tuum castigatio illa fructus bonitatis attulit. Illam mihi castigationem intelligo profuisse, illa castigatione me à vitiis esse reuocatum, illa castigatione non diu aliquid in me licuisse flagitiis, per illam castigationem Domini nihil in me aduersario licuisse, nihil morti. Denique castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Ipse Propheta memorauit. Castigatur enim qui recipitur, qui autē non recipiuntur nō flagellātur. In laboribus enim hominū non sunt, & cū hominibus, inquit, nō flagellabūtur. Ideóq; suprà ait, q̄ bonus Israël Deus rectis corde. Ergo bonus omnibus, quia oēs recto vult esse corde. Qui autē cor declinauerit, ipse à se gratiam diuinę bonitatis auertit.

Iterum eodem Lib. exponendo literam x.

Quasi moderator omnium nouit quemadmodum vnūquēq; castiget. Vt enim medicus grauiora vulnera

asperioribus

asperioribus medicamentis curare consueuit, leuiora leuioribus: ita & Dominus noster grauiora peccata maiore seueritate castigat, sed ipsa castigatio ad salutē proficit. Dixit enim Dominus, Percutiam, & ego sanabo.

Qui scit castigare corpus. In commētario super primam epistolam ad Corinthios, cap. ix.

Castigare corpus, est ieiuniis illud agere, & illa ei dare quæ ad vitam proficiant, non ad luxum. Seruituti verò subiicitur, dū nō suā perficit, sed spiritus volūtatem.

Lib.2.offic.c.6. Tom.I. CASTITAS. *Est bonum honestum.*

Quid tam honestum, quàm integritas? Quid tam decorum, quàm immaculatum seruare corpus, atq; inuiolatum, & incontaminatum pudorem? Quid etiam tam decorum, quàm vt vidua vxor defuncto coniugi fidem seruet? Quid etiam hoc vtilius, quo regnū cęleste acquiritur? Sunt enim qui se castrauerūt propter regnū

Cap.7. cęlorū. Est igitur non solùm familiare contubernium honestatis & vtilitatis, sed eadē quoq; vtilitas quæ honestas. Ideo & ille qui regnum cęlorū volebat omnibus aperire, nō quod sibi vtile quęrebat, sed quod omnib⁹.

Tom.V. *Hæc virtus quanti sit valoris, patet super primam epistolam ad Thessalonicenses, cap. iiij. exponens illud, Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, &c.*

Quamuis laudet eos in tota epistola, tamen commonet eos ne aliqua subreptione ad illicita deducantur, & incurrant vindictā, quam vltricem malorū didicerant, scientes hoc Deo placere, si corpora sua incontaminata custodiant, sed & cum fratribus simpliciter agant, ne similes gentibus inuenti, adoptionis nomine abdicentur. Non enim vocauit nos Deus in immunditiā, sed in sanctimoniam. Quapropter qui spernit hoc, nō hominem spernit, sed Deum, qui dedit Spiritum sanctum in vos. Vt fortius astringat ad ea, quæ docet, Dei interponit personam dicens, Non hominem spernit, qui præcepta præterit, sed Deum, quem ideo dicit Spiritum sanctum nobis dedisse, vt sanctè viuamus: quia in corpore subdito peccatis non habitat Spiritus sanctus.

Tom.I. *Castitatis gradus ponit. Lib. j. de viduis, parte prima.*

Docet triplicem castitatis esse virtutem. Vnam coniugalem, aliam viduitatis, tertiam virginitatis. Non enim sic aliā prædicamus, vt excludamus alias. Suis quibusque professionibus ista conducunt. In hoc Ecclesiæ est opulens disciplina, quòd quos præferat habet, quos reiiciat non habet, atque vtinā nunquā habere possit. Ita igitur virginitatē prædicauimus, vt viduas nō reiiciamus: ita viduas honoramus, vt suus honor cōiugio seruetur. Nō nostra hæc præcepta, sed diuina testimonia docēt. Reminiscamur itaq; quēadmodū & Maria, quēadmodū Anna, quēadmodū & Susanna laudentur. Sed quoniā nō laudes earū tātūmodo prædicādæ sunt, sed disciplinæ etiā sunt sequēdæ, reminiscamur vbi Susanna, vbi Anna, vbi Maria sint repertæ: & aduertamus quēadmodū singulæ aptis laudibus prædicētur, & vbinam cōmorētur. Nupta in Paradiso, vidua in tēplo, virgo in secreto: sed in illis tardior fructus, in virgine maturior. Illas senectus probat, virginitas laus ætatis est, nec adiumēta quęrit annorū, quæ omniū est fructus ætatū. Adolescentiā decet, iuuētutē ornat, amplificat senectutē, omníque æuo habet iustitiæ suæ canos, maturitatémque grauitatis, velamē pudoris, quæ deuotionem nō impediat, religionē augeat. Aduertimus enim ex sequentibus, quia quotannis in die solēni Paschæ sancta Maria cū Ioseph Hierusalem petebat. Vbique impigra deuotio, vbique assiduus virgini comes pudoris adiungitur. Nec inflatur Domini mater quasi secura de meritis, sed quò meritū magis agnouit, eò votum vberius exoluit, officiū copiosius detulit, munus religiosius vexit, tēpus mysticum impleuit. Quantò ergo vos magis cōuenit intētas esse studio castitatis, ne locū sinistræ relinquatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis habetis moribus? Virgo enim licet in ea quoque maior

A sit morū prærogatiua quàm corporis, calūniā tamē integritate carnis abiurat. Vidua quæ ꝓbādæ subsidium virginitatis amiserit, nō in voce obstetricis, sed in suis moribus habet castitatis examen. Docuit igitur scriptura quàm attentus viduæ esse debeat religiosus affectus.

Dicit autem in eodem libro, circa medium.

Esto casta: primùm à vino, vt possis esse casta ab adulterio.

Et in eodem, infra.

Præceptum castitatis est consilium integritatis.

Propter castitatē nullus se debet mutilare. Ibid. subdit.

Sunt spadones, q de matris vtero sic nati sunt in quibus naturæ necessitas non virtus est castitatis. Et sunt spadones qui seipsos castrauerunt volūtate vtique, non necessitate. Et sunt spadones, qui facti sunt ab hominibus. Et ideo magna in iis continētiæ gratia, quia voluntas facit, nō infirmitas cōtinētē. Nā decet integrū diuini

B operis seruare munus, nec illis fortè parum sit, lubrico corporis nō teneri. Nā etsi erepta est subeūdi istius palma certaminis, erepta etiā materia periculi: & quāuis nō queūt coronari, nō queunt tamen vinci. Habēt alia genera virtutū, quibus cōmendare se debeāt. Si fides firma sit, proflua misericordia, aliena auaritia, frequēs gratia. Sed in istis nulla culpa, quia facti ignorātia: Nō eadem causa eorum, qui in seipsos ferro vtuntur, quos nō imprudenter deflex imus. Sunt enim qui virtutis loco ponant, ferro culpam compescere. De quibus etsi nostram volumus proferre sententiā, quāuis sint statuta maiorū, cōsiderent tamē, ne quid sit ad professionē infirmitatis. Ergo nemo militet, ne aliquādo vincatur: neque pedis vtatur obsequio, qui gradiēdi periculū reformidat: nec oculi intēdat officio, qui cōcupiscētiæ timet lapsum. Sed quid prodest carnē abscindere, cū etiā ipsa culpa sit in aspectu? Nā & qui videt mulierē ad cōcupiscēdā eā, iā mœchatus est in corde suo: & quæ similiter virū in cōcupiscentiā viderit, adulteratur. Castos ergo,

C non infirmos nos esse cōuenit: pudicos oculos habere, nō debiles. Nemo igitur, vt plerique arbitrantur, se debet abscindere, sed magis vincere. Victores enim recipit Ecclesia, non victos.

Et subdit ibidē probās idem authoritate atque ratione.

Et quid argumētis vtar, cū pręsto sit Apostolici forma decreti? Sic enim habes. Vtinā abscindātur qui volūt vos circūcidi. Cur enim coronæ occasio & virtutis vsus eripitur homini, qui natus ad laudē est, ad victoriā pręparatus, qui se potius virtute animę castrare possit? Sūt Gal.5. em̄ spadones qui seipsos castrauerūt ꝓpter regnū cælorū. Sed hoc nō omnib⁹ imperatur, sed ab omnib⁹ flagitatur. Etenim qui mādata dat decretorū, semp debet tenere mēsurā: & qui pēsa distribuit, ęquitatē debet examinis reseruare. Statera enim fallax abominatio est apud Proverb.11. Deū. Est ergo minus pōdus & maius, sed vtrūque nō recipit Ecclesia. Pōdus em̄ maius & minimū, & mēsuræ

D duplices immūda in cōspectu Domini. Vtraq; sunt pēsa quę diuidit sapiētia. Et ita diuidit virtutē, vt vires æstimet singulorū. Et ideo dicit, Qui potest capere capiat. Scit em̄ creator omniū affectus esse varios singulorū, & ideo virtutē præmiis ꝓuocauit, nō infirmitatē vinculis alligauit. Scit & ille gētiū doctor, bonus morū auriga nostrorū, & quidam interiorum rector affectuum, qui de seipso didicerat, legē mentis legi corporis repugnare, eandē tamen Christi gratię cedere. Scit, inquam, varios cursus hominum repugnare. Et ideo neque in tātum adhortationem integritatis intendit, vt aboleret gratiā nuptiarū, neque ita cōiugium prætulit, vt studia integritatis extingueret: sed à cōtinētiæ persuasione incipiēs, ad incōtinētiæ remedia descēdit. Et cùm brauiū supernæ vocationis fortioribus demonstrasset, deficere tamen in via neminem passus est, ita plaudēs prioribus, vt non despiceret & sequētes. Didicerat enim & ipse, quia Dominus Iesus aliis panē hordeaceum, ne in

via deficerent:aliis corpus suum,vt ad regnum contenderent,ministrauit. Nec Dominus ipse præceptum imposuit,sed voluntatem inuitauit. Nec Apostolus præceptum statuit,sed consilium dedit. Sed non hoc humanū consilium,humanarum virium habere mensuram. Diuinæ munus misericordiæ confitetur in se esse collatū, vt fideliter sciret prima præferre,secunda disponere. Et ideo, Existimo,inquit,non statuo. Et existimo bonum esse propter instantem necessitatem.

Adiungit de continentia viduali,quā præfert cōiugali.

Non ergo copula nuptialis quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declināda. Lex enim astrinxit vxorem,vt in laboribus & tristitia filios generet,& cōuersio eius ad virum sit,quòd ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorum addicitur nupta,nō vidua:& dominatui viri sola subditur copulata,nō virgo. Omnium autē horū virgo libera est, quæ verbo Dei suum spopōdit affectum, quæ spōsum benedictionis cum facibus expectat, bonæ lumine voluntatis accenso. Et ideo prouocatur consiliis,nō vinculis alligatur. Sed nec vidua præceptum accepit,sed cōsilium. Cōsilium autē nō semel datum, sed semel repetitum. Nā & ipse dixit, Bonum est enim mulierē nō tāgere. (1.Corinth.4.) Et iterum, Volo sic omnes homines esse, sicut me ipsum. Et tertiò, Bonum est illis, si sic maneant sicut & ego. Et quartò, Bonum est propter instantem necessitatē,& hoc placere Domino, & hoc honestū esse. Postremò beatiorē esse in viduitate perseuerantiam, non tantùm suo cōsilio,sed etiā Dei spiritu definiuit. Quænam igitur talis consiliarij benignitatem recuset, qui & voluntati habenas indulgeat,& id suadeat aliis quod ipse in se expertus vtile iudicauit,non facilè cōprehendi,nec fastidiosus ęquari? Quæ igitur refugiat,sancta fieri corpore & spiritu,cum supra laborem sit præmium,supra vsum gratia,supra opus merces? Atque hoc ita dico,nō vt laqueum cæteris iniiciam,sed vt cōmissi mihi ruris operarius agrum hunc Ecclesiæ fertilem cernam,nunc integritatis flore vernantem,nunc viduitatis grauitate pollentem,nunc etiam coniugij fructibus redundantē. Nam etsi diuersi, vnius tamen agri fructus sunt:nec tanta hortorum lilia,quantæ aristæ segetum,messium spicæ,compluriúmque spatia camporū recipiendis aptantur seminibus quā redditis nouales fructibus feriātur.

Lib.8.Epist. Epist.65. Tom.III. *Castitas ab antiquis patribus honorata fuit. In Epistola secunda ad Syagrium,circa principium.*

Maiores nostri non despicabilem habebant castimoniam,cui tantum deferebant, vt bellum aduersūm temeratores pudicitiæ suscipiendum putarent.

Lib.2. Cap 4. *Continentia comites habet morales virtutes, ideo difficilis videtur esse virtus, & propterea repudiatur ab insipientibus. Libro de Abraham.*

Intueamur animo intemperantem aliquem, qui intuitus gratiam castitatis,& quodā eius captus decore, sequedā putet. Deinde pedisequas eius nesciens, quib⁹ comitata incedit,& stipata aduenit,sobrietatē.s.modestiam & verecundiā,parsimoniam cibi, fugā lasciuiæ, procacitatis,petulātię,cautiorē fœmineā,solicitā custodiā,subitò aut ebrietatis succensus calore,aut ipsius carnis æstu,aut occursu formæ decētioris,nequaquā se teneat,nec legi carnis repugnet. Nōnne dicit,Putaui rem faciliorē castimoniā sequi:supra humeros meos, supra vires meas est? Rarus cui ista iungātur. Vale castitas,recede de finibus sensuum meorum. Recurre citò eò vnde huc venisti. Nō sustineo præsentiā tuā. Affligor grauibus quæstionibus,dum tenēdum te arbitror quā tenere nō possum. Conuersus deinde ad aliquē monitorē sui,qui studuerit in eius mentem inducere assuetudinē castimoniæ, allegans non arduam fore, nec impossibilem,sed pluribus sociam,finitimā studiosis,conuenientem voluntariis: Quid est hoc,inquit,quod fecisti? Quare non dixisti mihi quia vxor tua est? Hoc est, quæ non

A perfunctoriè,sed legitimo teneatur cōiugio,maximam secum vehat dotē,quæ inuehat grauia onera matrimonij.& duræ fœnus coniunctionis. Sed dixisti sororem, nullis astrictam legibus,& naturæ sociam,non iure aliquo dotalis census superbam ac potentē. Itaque imprudens onerum eius,copulandam mihi eam & retinendā putaueram. Sed intellexi quòd pondus sit in ea & sarcina. Ecce mulierem tuam, id est ecce persuasio tua ante te est, accipe & curre.

Et addit ibidem vice nolentis castitatem habere. Cap.eodem.

Nolo ante me sit,nolo in meis cogitationibus. Tolle te hinc cum tuis consiliis,cū tua admonitione, citò tolle,citò recurre,moras tuas nō fero,afflictiones sunt mihi. Satis est quòd antè deceptus sum. Et misit alumnos suos,quibus vagatur plerunq; mens intēperātior, voluens animo cogitationes luxuriæ,ambitionis,auaritiæ, & diuersas illecebras offerēs,vt eliminarēt ac lōge propellerent B castimoniam,ne recursum faceret in eos fines, quibus fuerat expulsa,quo secura iam & arbitrij serioris libera,in peccatis suis redargui non reformidaret.

Qualis castitas esse debet. In commentario super Epistolam ad Galatas,capite sexto. Tom.V.

Bona & casta vita moribus ornanda est, & beneuolentia locupletanda.

Castitas requiritur in quolibet sensu. Lib.ij. de Abrahā. Cap.11. Tom.IIII.

Visus,& auditus,& odoratus,& gustus,& tactus,& vocis ipsius quæritur quædam castimonia: quia & visus procacior habet crimen. Et ideo scriptum est, Noli intendere fallaci mulieri, neque capiaris oculis, neque arripiaris palpebris. Et in ipso auditu crimen est,si seducat meretrix,& multo blandimēto sermonis & laqueis labiorum suorum te alliget. Et in ipso tactu crimen est. Ideóque tibi dicitur, Ne multus fueris ad alienā,neque continueris amplexibus non tuā. Et in voce culpa est. Laqueus enim fortissimus est homini sua labia, & C abducitur à labiis sui oris. Et mel ipsum noli multum edere,ne vomas. Oportet ergo vt omnium sensuum acuta sit moderatio,ne aut impetus in vitium trahat, aut nimietas lædat,aut mora offensioni sit.

Castitas voluntaria esse debet. Libro de sancta virginitate,parte prima. Tom.I.

Casta non est, quæ metu cogitur: nec honesta, quæ conducitur.

De hac materia,require infrà,cap. Virginitas:& diffusè suprà per exemplum,cap. Amor. Castitas debet esse verecunda. Libro primo de officiis. Cap.18. Tom.I.

Est & in oculis verecundia,vt nec videre viros fœmina,nec videri velit. Neque verò quisquā solius hāc laudē castitatis putet. Est enim verecūdia pudicitię comes, cuius societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim castitatis regēdæ pudor est comes,qui si se prætēdat ad ea quæ prima pericula sunt,pudicitiā temerari non sinat. Hic primus in ipso cognitionis ingressu Domini matrē D cōmēdat legētibus,& tāquā locuples testis dignā quæ ad tale munus eligeretur, astruit, quòd in cubiculo, quòd sola,quòd salutata ab Angelo tacet, & mota est in introitu eius, quòd ad virilis sexus speciē peregrinā turbatur aspectus. Itaq; quāuis esset humilis,præ verecundia tamen salutantem non resalutauit:nec vllum responsum retulit, nisi quòd de suscipienda Domini generatione cognouit, vt qualitatem effectus disceret, non vt sermonem refelleret.

Exemplum etiam huius ponit. Libro de flebili querimonia,siue de excessu fratris sui Satyri, de ipso sic dicens. Tom.III.

Quàm sanctus erat pudor, vt frequenter in eo superfluam magis verecundiam prædicares,quàm necessariam quæreres. Sed nunquam superflua fundamenta virtutis. Pudor enim non reuocat,sed commendat officium. Itaque velut quadā virginali verecūdia suffusus ora cum vultu affectū proderet, si fortè aliquem subitò veniens offendisset parentem, velut depressus, & quasi demer

demersus in terrã, licet in ipso nequaquã dissimilis cœtu virorũ, rarus attollere os, eleuare oculos, referre sermonem, quod pudico quodam mẽtis pudore faciebat, cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Etenim intemerata sacri baptismatis dona seruauit mundo corpore, purior corde, non minus adulterini sermonis opprobrium, quàm corporis perhorrescẽs, non minorem ratus pudicitiæ reuerentiam deferendam integritate verborum, quàm corporis castitate.

Tom.III. *Conclusio est in libro de fide resurrectionis.*

Ergo si libido atque iracundia reliquorum vitiorum educatrices sunt, iure castitatem atque clementiam dixerim quasdam virtutum parentes.

Castitas autem in iuuene laudabilior est. Lib. de Ioseph.

Maior in iuuene quàm in sene laus est castitatis.

De castitate coniugali. Libro primo de Abraham. Require supra, cap. Adulterium.

De castitate viduali, require infra in cap. Vidua.

De castitate virginali, require in cap. Virgo.

Tom.IIII. *Castitas in sacerdotibus esse debet. Lib. de Patriarch.*

Nulli magis quàm sapientes & sacerdotes debent sibi castimoniam vendicare.

Require de hoc infra, cap. Diaconus: & cap. Sacerdos.

Require de castitate infra, cap. Flumen.

Tom.IIII. A CASVS. *De casu diaboli. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu primo.*

Satanas de cælo cecidit, quia non habebat in cælo locum, propterea cecidit. Quò cecidit, nisi in terra? Ideo hîc adulteria, homicidia, ebrietates abundare cœperũt. Inde exclusus, acrior ad nos venit, & tentationes solitò asperiores tanquam iratus exercet. In cælo igitur permanet verbum tuum: quia inde deiectus est diabolus. In terra non permanet, quia huc totus aduenit. Et vide vtrum hîc permanere possit in nobis, vbi tãtos laqueos diabolus sparsit: qui dum esset in cælo, nec ibi verbum poterat permanere. Denique quia & ipse verbum non tenuit, cecidit de cælo.

Casus diaboli & hominis causa, superbia fuit. Eodem libro, litera vij. versu ij.

Maximum peccatũ in homine superbia est, quandoquidẽ inde emanauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulnerauit & perculit. Nam nisi homo serpentis persuasione deceptus, sicut Deus esse voluisset & verum falsúmque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitate nõ poterat, ideóq; quid sequeretur, acceperat, ne temeraria vsurpatione de illa Paradisi felicitate decederet, nisi, inquã, homo suis nõ contentus finibus, interdicta temerasset, nunquã feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam.

Tom.IIII. *Casus, & retrò cadere, potest intelligi in bonam & malam partem. In tract. super Psalmum xl.*

Quid est quod ait scriptura, Cadet eques retrorsum: nisi vt regeret se sequentes? Retrorsum erat Petrus, cui dixit, Vade retrò post me. Retrò erãt Apostoli & cæteri discipuli. Ideo retrorsum cecidit, quia super quos cadit, saluat. Omnis enim qui super hunc lapidem, inquit, ceciderit, cõquassabitur: Supra quẽ autẽ ceciderit, mũdabit eũ. Alij habẽt, Vẽtilabit eũ. Alij, cõminuet. Qui enim ventilat frugem, mundat à paleis: qui cõminuit aliquid, in puluerem redigit, vt mollitia pulueri vel poculo salubri, vel reliquo medicinæ proficiat. Vnde colligimus cauendũ, ne quis semel per baptismũ susceptus à Christo, ex eius decidat corpore, hoc est excutiatur ab Ecclesia. Ipsa est enim mortis ruina perpetuæ. Illum autem qui venit crediturus in Christum: vt eum mors eius inueniat, crux eius assumat, clauus infigat, sanguis infundat, sepultura quoque eius inuoluat, gratia resurrectionis attollat, de somno suscitet, à morte viuificet, illum, inquam, à seculo liberat, à peccato mũdat, sanat

A à vulnere, à duritia inflectit impietatis, ad mansuetudinem pietatis emollit, vt circũcisio corde suaue† illum & incomprehensibilẽ hauriat spiritum, bibat poculũ salutis æternæ. Cecidit ergo eques retrorsum. Accipe & aliud cur retrorsum: quia post ipsum omnes, nemo ante ipsum cecidit. Ergo nõ sibi, sed omnibus, vt duritiã cordis nostri super nos cadẽdo molliret. Cecidit super Adam, quẽ quærebat, vt inueniret. Retrò eum quæsiuit, vt supra humeros suos bonus pastor imponeret, secúmque Paradiso in illius redemptione latronis inueheret. Sed fortè dicas, Et persequutores ceciderũt retrorsum. Sic enim scriptũ est, Quia principes sacerdotum quos adduxerat proditor Iudas, & cæteri qui ad cõprehendendũ aduenerant Dominũ Iesum, abierũt retrorsum, & ceciderunt in terrã. Hoc est quod & ego dico, quia super peccatores voluit cadere, nõ super iustos. Iustus enim medico nõ indiget, sed peccatores. Si Apostolorũ

† *Aliàs, sultilem.*

B vmbra sanabat, quãtò magis corpus Christi quos tangit, à morte defendit? Denique leprosum tetigit, & sine dilatione mundauit. Vt scias autẽ qui legis, quia & persequutores suos voluit liberare, testẽ Christi interroga. Nam cum inueheretur Petrus in Iudæos, quia principẽ vitæ interfecissent, remedium demõstrauit, vt agerent pœnitẽtiã, & remitti peccatum quod admiserãt, mererentur. Quid autẽ dubitas quòd ideo cecidit vt resuscitaret, cùm ipse dixerit, Percutiã & ego sanabo? Verborũ tamen vide distãtiã. In Genesi habetur, Cadet eques retrorsum, salutémque expectãs à Domino. Hoc est vt oculos nõ auertat, actio mentẽ propriã nõ reflectat, resurrectionis suæ prærogatiuã vindicet, & diuina se resuscitet potestate. Hîc autẽ habetur, Abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrã. Qui terrenus est, in terrã cadit: qui cælestis, cælo inhæret. Etsi corpore cadit, virtute nõ cadit: nec iis quæ sua sunt, sed operi intendit. Sẽper enim ad Patrem respicit, vt eius circa nos impleat voluntatẽ.

C Vtinam & isti nõ abiissent retrorsum, sed Christum excepissent, sicut excepit Ioseph, & sepeliuit eum in monumento nouo. Qui fidelis est, in terrã nõ cadit: qui infidelis, cadit, & descẽdit in inferiora terrarum: sicut scriptum est, Descẽdãt in infernũ viuentes. Ergo persequutor super terrã, & in infernum cadit: Christus super resurrecturos: Christus super petram: Christus super Ecclesiam. Audi quomodo super Ecclesiam cadat. Retrò erat Petrus, & sequebatur eum cum à Iudæis ad Caiphæ domum synagogæ principis duceretur.

Casus de altiori loco periculosior est. In pastorali.

Vt leuius est de plano corruere, sic grauius est ei qui de sublimi ceciderit dignitate: quia ruina quæ de alto fit, grauiore casu colliditur.

Casus interdum sanctis profuisse probatur. Libro primo de Apologia Dauid. Cap. 2. Tom. IIII.

D Sancti Domini qui consummare certamen pium gestiunt & currere cursum salutis, sicubi forte vbi homines corruerint, naturæ magis fragilitate quàm peccãdi libidine, acriores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo maiora certamina reparantes: vt non solùm nullum attulisse lapsus impedimẽtum æstimetur, sed etiã velocitatis incentiua cumulasse. Ergo si currentium nõ soluitur cursus cum aliqui forte ceciderint, non luctantium cõtẽtio, sed inoffensa manẽt certamina, quinetiã plerique post vnum aut alterum lapsum, gratia maiore vicerunt, quãtò magis agonẽ pietatis ingressi, non debet vnius prolapsionis offensione censeri, cum beatus sit qui se potuit reparare post lapsum. Quoniam post mortem quoque resurgere munus beatorum est.

Nonnunquam lapsus in peccatum prodest.

Subiungit ibidem quòd eos cadere permisit.

Aliàs quoq; prodesse peccatũ possumus cõprehẽdere, & ꝓuidẽtia Domini sanctis obrepsisse delicta. Propositi enim ad imitandũ nobis sunt: & ideo curatũ est, vt & ipsi aliquãdo laberẽtur. Nã si inoffensum à vitiis inter tot lubrica huius seculi curriculũ peregissent, dedissent

dissent nobis occasionē infirmioribus ęstimandi cuiusdam superioris eos naturæ ac diuinæ fuisse, vt delictum recipere & culpæ consortium habere non possent. Quę opinio vtique, vt exortes nos illius substantiæ, ab impossibili imitatione reuocaret. Præteriit igitur illos paulisper Dei gratia, vt nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplina: & sicut innocentiæ, ita etiam pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, etiam consortes illos infirmitatis agnosco: dum credo consortes, imitandos esse præsumo.

Cap. eod. *Probat ibidem per exemplum subdens.*

Admonet etiam Paulus prospexisse Dominū Deum nostrum, ne vel reuelationum sublimitate, vel secundo operum cōtinuato processu, humanus etiam in sanctis extolleretur affectus: nec sibi deputarent virtutique attribuerent suæ, quod diuina sibi operatione collatum foret. Ergo ne in tantum iudiciū ruerent, atque in perfidiæ foueam deciderent, passus est illis Dominus subintrare culpam, vt & ipsi aduerterent diuinis se auxiliis indigere, ducémque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur, dicente Domino rogāti sibi, vt à se stimulus carnis suæ discederet, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate consummatur. Meritóque gloriatur in infirmitatibus: Sciebat enim virtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse. Quantò ergo commodius vni aut duobus reprehensionibus locum dedisse, quàm traxisse in perpetuum Deitatis offensam? Quid etiam illa adiiciam, quæ ex ipso vsu mundi coniicere possumus, quia plerosque cum in aliquo probauerimus officio, eosdem quasi industrios atque impigros in alio munere volumus experiri? Quàm multi athletæ cum in isto certandi genere pręualuerūt, ad aliud genus vocantur certaminis? Quid si & te Dominus Deus tuus cum aliquod specimen virtutis dederis tuæ, in alio virtutum genere vult probare? Iob sanctum currentem inoffensè tentari tamen filiorum interitu & corporis totius vlceribus passus est, vt in hoc quoque eius virtutem probaret, si nec iniuriis, nec acerbitatibus coactus deuotionem sui minueret affectus. Nam liquet quòd etiam sanctum Dauid fide nobilē, præstantissimum mansuetudine, manu fortem probare voluerit, quemadmodum vitium tegeret, lapsum emendaret, vt nos doceret quemadmodum possimus admissum operire peccatum.

Cap. 3.

Tom. IIII. *Similiter in tractatu super Psalmum xxxvj. exponens illud, Cum ceciderit non collidetur.*

Quod conditionis est, cadit: quod iustitiæ, resurgit: quoniam iustum Deus non derelinquit, sed confirmat manum eius. Qua ratione nō pedem, sed manum dixit, nisi fortè ea, quoniā qui cadit, non magis pede labitur, sed infirmus lubrico sæpe decipitur, vel offendit in petra? Hîc autem iusti casum intellige, id est fortioris. Denique de populo qui luctatur si genu fixerit, vel pede lapsus fuerit, pro victo habetur. Athleta qui luctādi peritiam habet, & ad coronam etiam luctatur: etiam volens genu figit, vt vincat. Et si lapsus fuerit, nō excluditur: & si ab eo qui superior sit prematur, manibus tamen se sustinens decertat: nec aufertur brauiū, nisi fuerit fusus in ventrem, aut distentus vinculo lacertorum. Inde oriuntur crebra certamina, quia multa & incognita plerisque sunt genera ruinarum. Nā casus eorū propriè appellatur ruina. Ergo cum stringitur & vrgetur, sæpe se voluit, & fit supra qui inferior habebatur, superiorémq; dum surgit, elidit: quod videtur scriptura signare cum dicit, vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. Itaque de eo dicitur, Cum ceciderit bonus athleta, non turbabitur. Plerique enim volunt teneri, quò maturius vincat qui de arte præsumūt. Sed etiā si assignatus, vt ipso verbo vtar, & primò & secundò fugerit, non excluditur: Licet ei interdum reparare luctamen, & vincere sæpe contingit, & cedere eū qui secunda contentione superauerit. Ita ergo etiam iustus etsi offendiculum incurrerit & ceciderit, non relinquat tamen studium deuotionis & fidei sobrietatē teneat, pœnitentiam gerat, sæpe se reparet. Ideóque interrogat Petrus, Si peccauerit in me frater meus quoties remittam ei? vsque septies? Et respondit Dominus, Non solùm septies, sed etiā septuagies septies. Vt scias autē quia athletæ sumus, & impellimur, & alij ruunt, & plerique eliduntur, audi dicentem, Suffulcit Dominus omnes qui ruunt: & corrigit omnes elisos. Vnde & ipse de se dicit Dauid, vel ille qui loquutus est in Propheta, Impulsus subuersus sum vt caderē, & Dominus suscepit me. Iesus enim non cecidit, sed impulsus est. Etenim cùm ipse cōuertat elisos, quomodo ipse potuit elidi? Iustus autem cum ceciderit, posse resurgere testatur scriptura, quæ dicit, Nunquid qui cadit, non adiiciet vt resurgat? Aut qui auersus fuerit, non reuertetur? Væ iis qui auertuntur auersione impudenti, dicit Dominus. Vtinam quidē ineluctabilis & insuperabilis sit Christi athleta, & in omni ætate, in omni virtutū genere gloriosus, sicut ille ait, Sed in omnibus superamus ꝓpter eū q̄ nos dilexit. Mat. 18. Psal. 117. Roman. 8.

Tom. IIII. *In tractatu super Psalmum xxxvij. exponendo ipsius Psalmi titulum.*

Fuerunt mihi lachrymę meæ panes. Si lachrymę panes, habes ex peccato iniquitatis cibum conuersionis, secundum illud quod legis in Euangelio, Quoniam cui plus remittitur, plus diligit. Vnde sępe videmus aliquos qui antè negligentes fuerant Christiani, peccato aliquo commisso fieri diligentiores, & ex illo per pœnitentiam euadere solere perfectos. Sicut igitur ex peccato cōuersio, ita remedium de veneno. Audi hoc remedium. Iustus in principio sermonis accusator est sui. Venenū peccatum est: remediū accusatio criminis. Venenū iniquitas est: cōfessio remediū prolapsionis. Et ideo verè remediū de veneno est, si dicas iniqtates tuas, vt iustificeris. Prouerb. 18.

Tom. IIII. *Casus propriè est peccatorum, resurrectio iustorum: & ideo si cadimus peccato, resurgimus in Christo. In tractatu super Psalmum xxxv. in fine.*

Non veniat, inquit Propheta, mihi pes superbiæ, id est non in superbiam incidam. Denique & alibi meminit sui dicens, Si nō ambulaui in magnis. Hîc orauit, ibi impleuit. Non implesset, nisi orasset. Cauenda superbia, quæ etiam in prosperis supplantat. Denique grauius Adam in Paradiso cecidit, quàm si cecidisset in terra. De altissimis cadere, præcipitium est: in planis, lapsus vocatur. Ideo pes errat superbi, quia caput non tenet. Oculi enim sapientis in capite eius. Non mirum ergo si errat vestigium, vbi oculus non habetur. Præcedat oculus, vt pes sequatur. Quomodo ergo in tenebris viator incedat? Citò pes offendit in nocte, si quasi quidā mūdi oculus viam luna nō mōstret. Et tu in nocte es seculi. Monstret tibi Ecclesia viam, ex alto te iustitiæ sol illuminet, vt lapsum timere non possis. Et quia pedem dixerat superbiæ, addidit, Et manus peccatorū nō moueant me. Etenim sicut sancti mēbra sunt Christi, ita impij membra sunt diaboli. Manus peccatorum non moueant me, id est actus eorum qui peccant, non me de iustitiæ statione dimoueant. Plerunque enim dum videmus peccatores prosperis abundare successibus, nutamus affectu, & quasi quadam peccatorum manu de radice virtutis auellimur. Cauendū est ergo ne quos in domo Dei manus diuina plantauit, manus aduersa supplantet. Pulchrè tamē hoc dicit qui à persequutoribus verberatur. Qui autē mouentur de radice sua, qua iā Christo inhæserant, cadūt. Vnde addidit, Ibi ceciderūt qui operantur iniquitatē. Quid est ibi? Vtrū vbi est superbia; vbi est manus peccatorū? An vbi stabāt, vbi erant antè plātati, ibi ceciderūt? An in vicino, an in continēti, quasi in ipso tēpore, in ipso loco? videtur ambiguū. Sed alibi docemur Ecclesiast.

quid

A quid sit ibi, vbi dicitur, Ibi dolores sicut parturientis. Bonus dolor ei, cui partus est fidei, quo Christus in Ecclesia formatur & nascitur. Et alibi dicit, Memor ero Raab & Babylonis scientibus me. Etenim alienigenæ, & Tyrus & populus Æthiopum, hi fuerunt. Id est, vbi scientes me, vbi fundamenta in montibus sanctis, ibi & alienigenę: quia & ipsi in me putauerunt esse credendū. Ibi ergo ceciderunt, vbi magis stare debuerunt: quia & in Paradiso cecidit Adam, & Christus in ruinam venit & in resurrectionem: vt ruina sit perfidorum, iustorum autem & fidelium resurrectio. Denique expulsi sunt, quia iniusti viri in loco sancto stare non poterant. Vnde & Apostolus dixit, Et tu qui stas, vide ne cadas. Et vtique ei dixit, qui non corpore, sed fide stabat. Possumus & in futurum intelligere ibi: vt est, Ibi erit fletus & stridor dentium. &, Nudus ibi pergam. Quàm breuis in exitu, & quanta conclusio. Non sum, inquit, superbus, vt peccem: non peccem, ne mouear: non mouear, ne cadam: nō cadam, ne expellar: sicut Adam de Paradiso expulsus est, quia in ipso pes superbiæ stare non potuit. Nescit stare superbia: & si ceciderit, non nouit resurgere. Et ideo pulchrè iste & in superioribus loquutus est de superbis, Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur. Hoc enim stabile, illud infidum. Et subiecit, Ipsi obligati sunt & ceciderūt, nos verò surreximus, & erecti sumus. Et in libro Micheæ Prophetæ scriptum est, Noli super me gaudere inimica mea: quia cecidi, sed resurgā. Cecidimus enim in hoc mundo, sed in Christo resurreximus.

1. Corinth. 10. — Mich. 7.

Super Psal. 39. Tom. IIII.

Christus suos à lapsu tuetur, ac iam lapsos erigit.

Quid est hodie? Hoc est, de nocte transisti: mecum eris in lumine. Noli tenebras formidare, quem æterna lux suscepit. Pulchrè etiam subiunxit, Mecum eris in Paradiso. Hoc est, Noli dubitare de carne: & me in carne vidisti. Noli timere ne & tu cadas de Paradiso, sicut cecidit Adam: sed audi, quia mecum eris, quo cadere præsente non posis. Cecidit caro in Paradiso antè quàm suscepta esset à Christo. Ibi eris susceptus, vbi & ille qui suscepit: quia non mentitus est dicens, Volo vt vbi & ego sum, & illi sint mecum. Non recedet pastor à gregibus suis, licet iam lupum in Paradiso timere nō posis: cui dictum est, Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ideo ante cōsummationē aduersarius deiicitur in incendium, catenis quoque perpetuis alligatur: vt tu iam nullas insidias pertimescas. Et Adam vt caderet, à serpente deceptus est, & flexus est ab vxore. Ideo iam nullæ in Paradiso nuptiæ, sed omnes erunt sine celebritatibus nuptiarum, sicut Angeli in cælo. Non dixerat Adę, Mecum eris: quia sciebat illum esse casurum, vt redimeretur à Christo. Felix ruina, quæ reparatur in melius. Ideo iam pius pastor & bonus negotiator gregem suum & mercem propriam non reliquit. Erit quidem & ad huc in Paradiso cum Angelis pugna serpenti, donec deiiciatur. Sed qui cum Christo est, timere nō poterit. Adam cum Christo non fuit quando deceptus est. Nam si cum Christo fuisset, & in eius præceptione mansisset, perire vtique non potuisset. Non mansit in Christo: quia non in eius sermone permansit. Denique audi qui maneat in Christo. Si manseritis, inquit, in me, & verba mea in vobis manserint, manebitis in mea dilectione.

Ioan. 17.

Tom. IIII.

CATARACTA. *In tractatu de prima interpellatione Dauid.*

Cataractas intelligimus profunda verborum, & vim cælestis eloquij: quæ fluxere nobis sicut imber è cælo.

Tom. IIII.

CATECHVMENVS. *Nisi baptizetur, non saluabitur. In sermone vij. de Epiphania quod require supra, in capite Aqua.*

Tom. IIII.

CATHEDRA. *In tractatu super primum Psalmum, versu primo.*

Honoris ambitio, quæ velut veneno quodam mentes hominum, & quadam animas pestilenti vitiorū tabe contaminat, est cathedra pestilentiæ, super quam sederunt Scribæ & Pharisæi, qui imponunt hominibus onera grauia, ipsi autem digito nolunt ea mouere. Has cathedras de templo Saluator eiecit eorū qui se de honore iactarent, principatus quærerent dignitatum: eorum qui sacerdotio vel primatu honoris vterentur ad quæstum: eorum qui indulgentes gulæ, nequaquam debitam continentiæ præstare volebant custodiam. Hæc est vera pestilentia. Denique Heli filij erant filij pestilentiæ. In hac quadam sede vitiorum prohibet nos scriptura ceruicem inflectere, virésque totius corporis reclinare. Aduerte igitur proprietates. Beatus vir qui in via peccatorum non stetit, in cathedra quoque pestilentiæ non sedit.

B CAVERNA. *Loca sensuum corporalium cauernæ corporis esse dicuntur. Vnde libro de fuga seculi.* Cap. 4.

Batuël sapientia dicitur. In domum ergo sapientiæ mittitur Iacob, & accipere iubetur vxorem à filiabus Laban, qui habitabat in Charris, quod significat cauernas, in quibus species est sensuum, qui sunt tanquam in cauernis corporis, vt visus in oculis, auditus in auribus, odor in naribus, in ore sapor. Qui enim delectatur in hoc mundo, & tripudiat in voluptatibus corporis, obnoxius est sensuum passionibus, atque in his habitat & diuersatur. Vnde ei dicit Rebecca, habitando cum illo paucos dies, non multo tempore, ne corporeis coloretur voluptatibus, & seculi capiatur illecebris. Persuadet autem habitare vt discat studiosius disciplinæ virtutes sensuum, & velut situs quosdam carnis atque regiones, vt se cognoscat & nouerit vehementiam carnis, quid & qua causa creatum sit, & quemadmodum vnusquisque sensus corporis operetur. Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendam eam: malè sic videt oculus. Videat ergo oculus & fungatur suo munere,

C non lubricæ mentis imperio dirigatur ad lapsum, vt vitium referat pro officio. Breue ergo tempus ad cognoscendos sensus, vel potius experiendos datur, & fortè tenerioris adolescentiæ prima exordia, statímque reuocatur, ne diutius titubet in lubrico, & diuidua quadam inundatione corporis huius seculi mergantur animi interiora vestigia. Cum autem vel expertus fuerit, vel steterit in instabili & incerto atque humido solo, reuocatur à matre patientia vel perseuerantia quæ dicit, Mittam ad te & accersiam te inde, vt & illic in lubrico tutum portum inuenias sapientiæ, quæ te non sinat tanquam in naufragio fluctuare, & reuersus perseuerare circa Dei noueris cultum.

CAVSA. *Rerum causas scire est difficile. Libro tertio Hexameron.* Cap. 15. Tom. IIII.

Inexplicabile est singularum rerum exquirere proprietates, & vel diuersitates earum manifesta testifi-

D catione distinguere: vel latentes, occultásque causas indeficientibus aperire documentis.

Causas peccandi fugere debemus. Libro secundo de apologia Dauid. Tom. IIII.

Etiam bonum propositum subruit causa mœchandi: & ideo causas ipsas primò fugere & vitare debetis. Non vis amore capi? Noli in speciem mulieris intendere: quia oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquitur peruersa, & iaces tanquam in corde maris, & sicut gubernator in magno turbine. Magnam enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum: quæ velut in quodam freto corporis, nauigantem hinc atque inde perturbant, vt gubernator sui, animus esse non posit, die ac nocte caliginem amoris ignorans.

Et infra subdit ibidem.

Vis non vri? Noli accedere ad ignē. Vis non præcipitari? Nutātia fuge, prærupta euita, caue caduca, declina labentia.

labentia. Vides in illis qui iusti esse meruerunt non alteram fuisse naturam, sed alteram disciplinam. Post primi hominis lapsum iustámque sententiam, cum in vno damnatus sit carnis appetitus, vitium traxit conditio, infecit culpa naturam, sed naturæ ipsius vitium, fides temperauit, & deuotionis intentio mitigauit offensam.

In prologo lib. Tom.II.

CAVTELA. *Libro primo de Spiritu sancto, vbi inducit Gedeonis historiam, & quia petijt victoriæ signum, ideo dicit.*

Quærat fortasse aliquis, vtrumnam quasi incredulus videatur, qui frequentibus informatus indiciis adhuc plura poscebat? Sed quemadmodum poterat videri quasi ambiguus incertúsque tentasse, qui mysteria loquebatur? Non ergo ille ambiguus, sed prouidus, ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cuius precatio habebat effectum? Vnde autem securus adorsus esset prælium, nisi intellexisset oraculum?

Et infra subdit ibidem.

Est enim necessaria cautela sanctorum. Siquidem etiam cum vidisset Iesus Naue ducem militiæ cælestis, interrogauit, Noster es, an aduersariorum? ne fortè aliquibus aduersarij præstigiis falleretur.

De cautela fugiendi peccata, capit. proximè praecedenti.

Cap.13. Tom.IIII.

CEDRVS. *Libro tertio Hexameron.*

Cedrus suspendendis tectorum apta culminibus, eò quòd huius materies & procera sit spatiis, nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoque, commendísque fastigiis habilis est cupressus. Vnde & Ecclesia dicit in Canticis, Trabes domorum nostrarum cedrinæ, lacunaria nostra cupressina: in his esse declarãs, decora sui ornamenti fastigij, qui quasi trabes verticem Ecclesiæ sua virtute sustineant, & fastigium eius exornent. (Cupressus.)

Tom.IIII.

Cedrus maiores iustos significat. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu quarto.

Cedri specie, maiorum qui iusti fuerunt gloria declaratur. Iustus enim sicut palma florebit, & sicut cedrus quæ in Libano est multiplicabitur. Sicut enim cedrus non putrescit, ita nec maiorum gloria vlla vetustate corrumpitur.

Cedrus habet proprietates, quibus virtus potest figurari. Eodem libro, litera vigesima secunda, versu vltimo.

Dicunt filiæ Hierusalem, vel Angeli, vel animæ iustorum. Ædificemus super eum tabulas cedrinas, hoc est fidei sublimis bonum odorem. Est enim suauis huius materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. Ideo huius materiæ vsus eligitur tectorum fastigiis eleuandis, formandísque literarum elementis, quibus ætas puerilis ad studium liberalis eruditionis imbuitur. Est ergo materia sublimis ista ad gratiam, leuis ad onus, suauis ad odorem, vtilis ad instrumentũ scientiæ, habilis ad mysterium cognitionis æternæ.

Cap.8. Tom.IIII.

CELERITAS. *Requiritur in deuotionis opere. Libro primo de Cain & Abel.*

Cognosce oculis studia deuotionis Abrahæ. Cucurrit, inquit, & accepit vitulum vnum tenerum & bonũ, & dedit puero, & festinauit facere eum. Vbique impigra deuotio, & ideo fuit munus eius acceptum. Habes & alibi vt solis ortum oratione præuenias: Occurre, inquit, ad solis ortum. Habes & in Euangelio dicentem Dominum Iesum, Zacchæe festinans descende. Et ille qui impetrauerat quod volebat vt Christum videret, & amplius impetrauerat vt videretur & vocaretur à Christo: festinans descendit, & excepit illum gaudẽs. Et ideo probauit Dominus eius affectum, & eum celeri remuneratione donauit, dicens: Quia hodie huic domui salus facta est. Festinauit & Dominus ad beneficiũ, & ideo non expectauit vt promitteret & impleret omnia: sed antè fecit, & postea declarauit. Dixit enim, Facta est salus. Quod vtique præuenienti seruit, nõ pro-

A mittẽti. Iustus igitur votum suũ celeritate commẽdat, & ideo patres nostri festinantes manducabant Pascha, succincti lumbos & pedes suos calciamentorũ exuentes vinculis, & tanquam onus corporeum deponentes, vt essent parati ad transitũ. Pascha enim Domini trãsitus est à passionibus ad exercitia virtutis. Et ideo Pascha Domini dicitur, quoniã & tunc in typo illo agni, veritas Dominicę passionis annuntiabatur, & nũc eius celebratur gratia. Citò igitur hoc quęre anima, vt cito audias sicut audiuit & Iacob: Quid est hoc quod tam citò inuenisti fili mi? Et ille secundum dogma respõdit, quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas. Citò dat Deus: quia dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt. Verbum enim Dei, non sicut quidam ait, opus est, sed operans: sicut habes scriptum, Pater meus vsque modo operatur & ego operor. Præuenit omnia. Est enim ante omnia, & in omnibus, sicut idẽ Pater penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artuúmq; & medullarum. (Ioan.5.)

B

Cap.5. Tom.IIII.

Requiritur in hospitalitate. Libro primo de Abraham, vbi pertractat præallegatam historiam.

Nõ otiosus sedet, qui longè aspicit: nec aspexisse cõtentus, cucurrit obuiam. Festinauit occurrere, quia nõ satis est rectè facere, nisi etiam maturare quod facias. Festinanter enim manducare Pascha, lex iubet. Vberiores enim fructus habet celerata deuotio. Disce ergo quàm impiger esse debeas, vt possis pręuenire hospitẽ, ne quis præueniat, & te boni muneris defraudet copia.

Tom.III.

Tamen contingit aliquando, vt dicit in tractatu de flebili querimonia & excessu fratris sui Satyri.

Dum celeritatem aucuparis, cautelam prætermisisti, auidus nostræ gratiæ, dissimulans periculi tui.

C

Cap.14. Tom.V.

CENSVS. *Spiritualis fides est, & hic census soli Deo debet offerri, cuius censores fuerunt Apostoli: & à toto mundo talis census debet persolui. Libro secundo super Lucam. Require in capit. Natiuitas Christi. Census temporalis ab iis qui temporalia possident potestati debet dari. Libro quarto eiusdem.*

Est & aliud Apostolicum genus piscandi, quo genere solum Petrum piscari Dominus iubet dicens, Mitte hamũ, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle. Magnum quidem est & spiritale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis cõstitutionem regis terreni putet esse soluẽdam. Si enim censum filius Dei soluit, quis tu tantus es qui non putes esse soluendum? Et ille censum soluit, qui nihil possidebat: tu autẽ qui seculi sequeris lucrũ, cur seculi obsequium nõ recognoscas? Cur te supra seculũ quadam animi arrogãtia feras, cũ seculo sis misera cupiditate subiectus? Penditur igitur didrachma, quod erat pretiũ nostræ redemptionis & corporis in lege promissum, in Euangelio persolutũ, non otiosè in ore piscis inuentum. Ex ore enim tuo iustificaberis.

D

Etenim pretium immortalitatis est nobis nostra confessio: quia scriptũ est, Ore cõfessio fit ad salutẽ. Et fortasse primus hic piscis, primus est martyr, in ore habẽs didrachma, hoc est pretiũ census. Didrachma nostrum Christus est. Habebat igitur primus martyr ille Stephanus, scilicet in ore thesaurum, cum Christum in passione loqueretur. (Roman.10.)

Orat. in Auxentium. Lib.5. Epist. Tom.III.

Censum imperator potest ab Ecclesia quæ temporalia possidet, exigere, non tamen debet Ecclesia soluere. In tractatu siue Epistola de tradendis basilicis contra Auxẽtiũ.

Iesus Cæsaris denarium vidit, & ait, Reddite Cęsari quæ Cæsaris sunt: & quæ Dei sunt Deo. Nũquid de Ecclesiæ Basilicis occupandis possunt denariũ offerre Cæsari? Sed in Ecclesia vnã imaginẽ noui, hoc est imaginẽ Dei inuisibilis, de qua dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Illã imaginẽ de qua scriptum est, Quia Christus splendor gloriæ & imago substantiæ eius. In ista imagine Patrẽ cerno, sicut dixit ipse (Gen.1.) (Hebr.1.)

ipse Dominus Iesus, Qui me videt, videt & Patrē meū. Non enim hæc imago à Patre est separata, quæ vnitatē me docuit Trinitatis dicens, Ego & Pater vnum sumus. Ioan.14. Et infrà, Omnia quæcunque habet Pater mea sunt: Et Spiritu sancto, dicēs, quia spiritus Christi sit, & de Christo accepit, sicut scriptū est, Ille de meo accipiet & annuntiabit vobis. Quid igitur non humiliter respōsum est à nobis? Respōsum est, Si tributū petit, nō negamus: agri Ecclesiæ soluunt tributum. Si agros desiderat imperator, potestatem habet vendicandorum, nemo nostrum interuenit: Potest pauperibus collatio populi redundare. Non faciant de agris inuidiam, tollant eos si libitum est. Imperatori non dono, sed non nego. Aurū quærūt, possum dicere, Quia argētū & aurū nō quęro.

Cap.9. Tom.IIII. CEREBRVM. *De cerebro. Lib. sexto Hexameron.*

Itaque propter oculos ferunt medendi periti cerebrum hominis in capite locatum: alios autē nostri corporis sensus propter cerebrū, finitimo quodā esse domicilio constitutos. Initium enim neruorū & omnium sensuum voluntariæ commotionis cerebrū est, atque inde omnis eorū quæ diximus causa manat. Initium autem arteriarum & insiti caloris, quo animātur & tepefiunt vitalia, cor esse plerique arbitrantur. Sensuum autem singulorum velut organū nerui sunt, qui velut chordæ & fides quædam de cerebro oriuntur, & per partes corporis in singula quæque officia deriuantur. Ideóque mollius est cæteris cerebrum, quia omnes suscipit sensus, vnde omnes nerui quærūt vniuersa, quę vel oculus viderit, vel auris audierit, vel odor inhalauerit, vel lingua increpuerit vel os saporis acceperit. Quod enim molle ad cōpassionē aptius: quod autē durum ex aliquo rigore neruorum ad agendū efficacius.

Tom.IIII. CERTAMEN. *Certamina nostra sunt multa. In tractatu super Psal. xxxvj.*

Cognouimus ætates pro fide & deuotione certātiū: cognoscamus etiam certamina singulorum. Hæc quoque scripturæ nos doceat tenor. In hoc itaque seculari agone, alij sunt qui simplici quodam & legitimo genere luctantur, & ligaturis tantùm corporū certant, verberare nō norunt: qui Palęstræ vocantur. Alij qui cędē, & pulueris iactum membrorum nexibus miscent, omni sibi verberandi iure permisso: quos παμμάχους vocant: eò quòd omnis litis & pugnæ aduersum se habeant potestatem. Alij qui cestibus aduersum se decernunt, & dilaceratis capitibus cruentantur. Hi πύκται ferūtur. Hæc omnia certamina subiit Apostolus Paulus, sicut ipse Ephes.6. demonstrat. Itaque alibi dicit, Quoniam non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus principes & potestates: & (vt compendio vtar) aduersus nequitias spiritales. In Latinis plerisque colluctatio reperitur, in Græcis omnibus πάλη scribitur. πάλη enim Grę corum, lucta est Latinorum. Et verè pale, quia caro & sanguis, & nequitiæ spiritales patientia, & continentia corporis, & animi moderatione superantur. Ira, furor, cędes, arma sunt diaboli. Alibi quoque plagis supra modum cæsum se esse significat, dicens, In plagis supra modum, in mortibus frequenter. Hierosolymis autem pugnis se esse percussum: vbi cùm interuenientibus mili-Act.23. tibus aliqnando cessassent Iudæi percutere Paulū, ipse pontifex Ananias circūstantibus iussit percutere os eius, cui respōdit Apostolus, percutere te incipiet Deus, paries dealbate. Et tu sedēs iudicas me secundū legem, & extra legem iubes me percuti. Sciuit profectò referire, qui grauiore pugno pontificem repercusit. Ipse enim corporaliter cæsus est, illi retulit quod in animam percuteretur à Christo. In prima quoque epistola ad Corinthios scribēs ait, Ego igitur sic curro, non vt in incertū: sic enitor, non vt aëra cædēs. Quod Latinè dixit enitor Grecè ait πυκτεύω. Et verè quasi bonus pycta, non aërem, sed aëreas potestates & Iudæorū capita verberabat: quia caput omnium Iesum Dominum non ha-

A bebant. In omni itaque certamine est Apostolus probatus, qui etiam coronam cursu consummato accepit.

In tractatu super Psal. xliij. exponendo ipsius psalmi titulum dicit sic. Tom.IIII.

Docet sanctus Propheta Dauid quemadmodū athletā suū, cuius nomen teneatur in agone sanctorū, Christus exerceat. Sicut enim sine labore nostro non ex operibus sed ex fide per gratiā suā nobis peccata donauit, & ad coronæ petitionē indulgentissimus nos & benignissimus admisit, nec superiora nobis fecit obesse flagitia, quibus tanto certamine iudicaremur indigni: ita rursus ne tanta peccatorū resoluti donatione, in superiora flagitia vel desidiā reuertamur: psalmus iste nos admonet, multa nobis & grauia certamina esse proposita, vt nemo, nisi qui legitimè certauerit, coronetur. Luctandum est igitur aduersus carnis huius illecebras & B feruorē sanguinis. Luctandū est aduersus nequitias spiritales. Nemo grauior domestico aduersario, nemo nocentior hoste eo qui cælestis substantiæ potentia suffragatur. Cū dico, nemo: diuini memēto sermonis, quo dixit Dominus, Quia maior ex natis mulieris Ioanne Baptista nemo. Nā qui natus est ex virgine, ipse super oēs est. Et ideo neminē vereamur, qui Christum habemus: quoniam si Christus pro nobis, quis contra nos? Certemus ergo vsque ad finem, vt euacuatis omnibus quæ aduersus Iesu Domini voluntatē in nostro antè corpore militabant, veræ exercitiis virtutis intenti, soli Deo nostro & Domino seruiamus. Hic enim finis, vt scriptū est, Primitiæ Christus: deinde finis, cū tradiderit regnū Deo & Patri, cum euacuauerit omnē principatū & potestatem & virtutem, vt mors nouissima destruatur: & incipiamus Deo esse subiecti, regnū in nobis cæleste seruantes, vbi erant antè colluuio peccatorum.

Item aliter ipsa certamina exprimit. Libro tertio de viduis, versus finem. In exhortat. ad virgines. Tom.I.

C Debentur tibi in hoc seculo multa certamina. Vicerat sanctus Iob dāni dolorē: vicerat, imò excluserat luctus acerbitatē in amissionibus filiorū: vicerat vulnerū asperitates, vibices corporis: adhibētur mulieris tentamenta, & ipsa non sensit. Adhuc amicorum increpationes ad certamen ei vltimum reseruantur. Luctatus fuerat cum affectu patrio, luctatus cum dolore corporis & ægritudine, oportebat eum subire etiam sermonum tentationes. Ergo quando vides viduam dispendiis aliquibus laborare, aut filiorum incommoditate vel morte, iustum iniuriis affici, noli ex istius seculi incommodis eius merita pensare, aut mirari, quòd derelictus à Domino sit. Hîc quidem luctamur, sed alibi coronamur. Non de me tantùm, sed de omnibus hominibus communiter sum loquutus. Nam vnde mihi tantum meriti, cui indulgentia pro corona est? Hîc lucta, illic brauium. Hîc militia, illic stipendium est. Ergo dum in hoc mundo sum, adhuc luctor, adhuc decerto, adhuc D impellor vt decidam. Sed potens est Dominus, qui impulsum suscipiat, labentem statuat, nutantem erigat. Quid ergo miraris aliquem laborare? Donec vita est ista, certamen non deerit. Non exit corona, nullus probatur nisi qui perseuerauerit vsque in finem, vt postea possit, qui legitimè certauerit, coronari. Quis fortior Paulo? Quis beatior? Ille tamen vas electionis Dominicæ non antè sibi coronam vendicauit, quàm certamen omne consummaret. Ideóque ait, Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: Quod reliquum, reposita est mihi corona iustitiæ. Quam non solum sibi, sed etiam omnibus diligentibus aduentū Domini, dicit esse reddendam.

Item libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu septimo. Tom.IIII.

Non superfluò diuinum quęsiuit auxilium, qui sciebat sibi aduersus fortes esse certamen, pluráq; sibi prælia præparata dimicaturo, nunc aduersus nequitias spi-

ritales quæ sunt in cælestibus,nunc aduersus calorẽ sanguinis & innumeras corporis huius illecebras,quarum nexu vario,& diuturna colluctatione lassatus, pudendo corruisset certamine, nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cauere quem gerimus,hic nobis hostis domesticus,hic inimicus grauis est nostri ipsius corporis, inflammatur vino,ardet libidine, decore mulieris occursantis accenditur,spe alitur,desperatione vritur, illecebris exuritur,non euaporat affectu, amore turbatur,metu frangitur,luxuria mollitur,lasciuia dissoluitur,labore afficitur,solicitudine fatigatur,passione cōteritur. Miraris si inter tot aduersarias passionum vices se etiam iustus tenere vix possit,cum impares simus etiam singularum certamini passionum? Quem vel sola libido non iudicet, quem non subiuget auaritia, quem formido non quatiat, quem luxuria non eneruet,quem lasciuia non emolliat,quem non supplantet ebrietas? Quasi conscius igitur carnalis infirmitatis, & B explorator hostilis persequutionis, dicit, Paulò minus cōsummauerunt me in terra. In hac vtique terra,in qua Adā primus corruit,& pudēda prolapsione deiectus, totum gressum futuræ posteritatis inflixit. In hac terra in qua Cain fraterna munera dolens suis esse prælata, ruina est stratus inuidiæ. Deniq; vox fraterni sanguinis clamauit à terra. In hac terra Noë sanctus, quē totius orbis diluuia in tantis procellis & fluctibus peruigilē probauerunt,vbi tamen otioso curas laxauit corpore, ibi somnū ebrietatis offendit,quando mediastino filio delyrante, contumeliā paternæ pietatis incurrit, docēs periculosa otiosa secura esse virtuti. In hac terra Loth reuerendi parentis imitator,quem non luxuriantis Sodomitanæ plebis decolorauit impuritas,nō flamma ardens inuoluit,veniabilis quidem ignorantiæ,pudendæ tamen commixtionis non euasit incestū. In hac terra etiā Dauid propemodū consummatum esse se dicit. Siquidē penè motos pedes suos,& gressus suos paulò minus sensit effusos,qa diuitias seculares,& successus corporaliū prosperitatū loco beatitudinis æstimauit pectoribus abundare. Propter quod etiam flagellatus est: sed flagella iusto remedia salutis sunt. Castigat enim Dominus quem recipit. Vnde etiā Dauid cōuersus ad Domini charitatem,atque in eius eruditus præceptis,nō ignorans eò quòd caducis caduca fortuito quodā deferatur euentu,& quia non diuitiarum abundantia, sed virtutū gratia vitæ probabilis pensantur merita,dilexit magis quàm reliquit mandata Dei,quibus solis potuit ingruentes nequitias spiritales,& insurgentes huius corporis appetitus in hac tam fragilis naturæ infirmitate superare. Magna igitur virtus,quæ sub tantis persequutionibus constituta & penè oppressa, tamen suum non est oblita præsidium,nec mandata Domini dereliquit.

Cap.5. Tom.I. *Vno certamine victo, aliud insurgit. Lib. de fuga seculi.*

Multa iustorū certamina. Nūquid semel athleta luctatur? Quoties post coronas multas vincitur? In alio certamine quoties qui sępe vicerat,interdum fluctuat, & in incerto hæret,& sæpe fit,vt fortibus fortis cōgrediatur, maioráque oriantur certamina vbi maiora virium documenta.

Cap.21. Tom.IIII. *Sunt autem certamina tantùm in præsenti seculo: vnde non erunt post iudicium. In tractatu de Helia & ieiunio.*

Nec quisquā frāgi debet cū audit,quia disperdet Dominus orbē terrarū: ne fortè dicat, Esto,nos grauia peccata cōmisimus,quid orbis deliquit,quid terra,qd mare,vt illa disperdat? Cur perit tam pulcher ornatus? Sed angustia est animi istiusmodi opinio. Cæterū si altius spectes,inuenies hoc esse pro nobis,quod putas esse cōtra nos: iudicabis hoc esse pro mūdo,quod aduersus mūdū arbitraris. Nō semper stadiū refertū est spectatoribus,nō semper certaminibus inquietū,nō semper cōcretū puluere,sed quādo certamina,tūc populus in spectaculo,luctator in scāmate,puluis in stadio. Vbi decurso A certamine cōuētus soluitur,discedit vnusquisq;,aut victor ad gratiā,aut victus ad opprobriū: Euehit corona victorē,victū premit verecundia,angit iniuria. Si quis ergo postea ingrediatur stadiū,videat vacuū celebritatis,dicat agonothetæ,cur vacat stadiū? cur sileāt certamina? cur solēnitas ferietur? respōdebit qui agoni pręest, Oportet requiescere athletas, oportet requiescere spectatores. Quis enim laboris est fructus, nisi requies post laborē? Similiter orbis terrarū aliquādo soluēdus est,vt sit requies fatigatis. Athletæ sumus,in quodā stadio decertamus spirituali. Denique bonus athleta dicebat, Facti sumus spectaculū huius mūdi. Et alibi, Sic curro non vt in incertum: sic percutio,non vt aëra cædens: sed castigo corpus meum. Et alibi, Superiora obliuiscēs,& ea quæ sunt priora appetēs,ad destinatū sequor brauiū. Athletæ ergo sumus: legitimè certādū est. Multa luctamina sunt: & qui hodie est victus, cras se reparat. Antè ad brauiū cōtēditur,ad coronā posteà. Nunquid athleta otio vacat, cùm semel dederit certamini nomē suū? Exercetur quotidie,vngitur quotidie. Ipse cibus ei agonisticus datur,disciplina exigitur,castimonia custoditur. Et tu dedisti nomē tuū ad agonē Christi,subscripsisti ad cōpetitionē coronæ,meditare, exercere,vngere oleo lętitię & vnguento exinanito. Cibus tuus cibus sobrietatis sit. Nihil habeat intēperātiæ,nihil luxuriæ. Potus tuus parcior,ne quid ebrietatis obrepat. Custodi corporis castimoniā,vt possis esse habilis ad coronā. Nec existimatio tua offendat spectatoris affectū,ne te fautores tui negligētē videāt,& deserāt spectātes Angeli & Potestates & Dominationes, & illa Angelorū decē millia decē milliū. Sub tātis erubescere cōsidera quàm dedecorosum sit. Ingressus es stadiū,vigorē animę tuę excita, lacertos excute. Progressus in scāma,necesse est vt excipias puluerē,subeas æstiui solis flagrātiā. Grauis æstus,sed dulcis victoria. Molesta C caligo pulueris,sed speciosa tolerātia. Nemo stadiū puluerulētus ingreditur,sed puluerulentū reddunt certamina. Ibi colligitur puluis,vbi palma proponitur. Nemo iterū nitidus coronatur, puluerulētū decet victoria. Veni ergo Domine Iesu, exeat corona tua,admitte victores in requiē,victos ad cōpunctionem. Et si disperderis orbē terrarū,plura sunt inuisibilia opera tua, quàm quę vidimus. Qui angustioris est animi, illa non cernit,dolet quòd disperdas orbē terrarū. Sed qui nouit spectare quę inuisibilia sunt,gaudet vt venias,& omnes liberes. Gaudēt athletæ qui possunt dicere, Veniat regnū tuū: fiat volūtas tua sicut in cælo & in terra. Gaudebit creatura mūdi,vt à vanitate mūdi istius liberetur,quæ nūc congemiscit & parturit, quia vanitati etiā illa creatura subiecta est,donec multiplicetur adoptio filiorū,& totius corporis redēptio cōpleatur. In bono ergo disperdet orbem terrarum. Etenim erit cælum nouum,& nox non erit amplius.

Margin: 1.Cor.4. 1.Cor.9. Philip.3.

D *Ante certamen corona non datur. In tractatu super Psal. xxxvj. versu quinto.* Tom.IIII.

Ipsos athletas cū vicerint,certū est coronari,nō antè quàm vincāt. Nobis lucta cū seculo est: vince autē seculū,vt coronā petas. Nemo antè coronatur,nisi certamē impleuerit. Qui stadiū currūt,nūquid ante brauiū accipiūt quàm stadiū percurrerint? Quanti priores in exitu cadūt,& cursus sui celeritate fraudātur? Nūquid tu Deo q̄ Paulus acceptior? Ille vas electionis, ille gentiū doctor, nūquam sibi in hoc seculo coronā ausus est postulare. Deniq; audi dicētē, Certamē bonū certaui,cursum cōsummaui,fidē seruaui. Quod reliquū est,reposita est mihi corona iustitię, quā reddet mihi Dominus in illo die. Paulus ille raptus in tertiū cælū, qui audiuit ea quę nō licet homini loqui,vtrū corpore esset raptus an sine corpore nescit,sicut ipse testatus est. Paulus ergo dicit in illa die coronā sibi esse reddēdā: tu hîc tibi vt reddatur insistis? Imple ergo tui certaminis tempus.

Non

Non semel athleta luctatur, nec semel prælatur miles, vt stipendia sua possit implere.

Tom. III. *Vnde in tractatu de obitu Theodosij imperatoris.*

Vt Apostolus in passione iam positus ait, Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Quod reliquum est, reposita est mihi corona iustitiæ. Magnus Dominus, qui nobis dedit certamina, quibus mereatur qui vicerit coronari.

Sed à Christo est victoria & corona. Ibidem infra.

Etenim quasi bonus athleta quæsiuit certamina vt coronã inueniret: quã tamẽ nõ suis viribus, sed Domini auxilio nouit sibi esse donatã. Non enim potuisset vincere, nisi eum qui certantes adiuuat, inuocasset. Miser homo congreditur vt vincat, & ipse in periculum ruit, nisi Domini nomen affuerit, si cum veretur orauerit dicens, O domine libera animam meam.

Tom. IIII. *Vnde libro super Psal. cxviij. litera decima, versu tertio.*

Cognouit autẽ intelligens quid loquutus est. In quo ergo iusta iudicia Dei sunt? Quia per labores & tribulationes & afflictiones ad cæleste præmiũ peruenitur. Sicut enim certantibus athletis corona defertur iusto iudicio hominum, ita legitimè certantibus Christianis diuino iudicio palma decernitur. Vincenti, inquit, dabo sedere mecum in sede mea.

Cap. 2. Tom. IIII. *In serm. j. de sacramentis ad neophytos, ante medium.*

Vnctus es quasi athleta Christi. Quasi luctamẽ huius seculi luctaturus, professus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur, habet quod speret. Vbi certamen, ibi corona. Luctaris in seculo, sed coronaris à Christo: & pro certaminibus seculi coronaris. Nam etsi in cælo præmium, hîc tamen meritum præmij colligitur.

Tom. V. *In commentario super epistolam ad Philippẽses, cap. iij.*

Ideo se laborare dicit, vt quotidie in melius proficiat, semper extẽdens se ad potiora, vt illa quæ retroacta sunt obliuiscẽs, meliora sectetur: nõ quia mala sunt, sed quia parua sunt ad meritũ collocãdũ: in melius, aut proficiẽdũ, aut ad destinatũ cęleste pręmiũ occurratur. Causa enim tã admirabilis & inuisibilis præmij non leuiter vtique certandum esse pronuntiat.

Ibidem infra, cap. iiij. super illud, Gaudium meum & corona mea, sic state in Domino &c.

Cõmonet vt in eadẽ fide perseuerẽt. Gaudiũ ẽm eius, cõstãtia illorũ ad pręsens est, & in futurũ corona. Discipul⁹ ẽm in agone victorib⁹ dign⁹ erit corona magister.

Cap. 4. Tom. IIII. **CERVVS.** *Libro vj. Hexameron.*

Ceruus æger ramusculos oleę mãdit, & san⁹ fit.

Ibidem infra.

Coluber ceruum fugit, leonem interficit.

Lib. 3. cap. 9. Tom. IIII. *Ceruorum proprietates allegorizat in tractatu de prima interpellatione Dauid.*

Dauid blãdus & placidus atq; mãsuetus, quẽ imitãdũ scriptura proposuit, cerui imitatur affectũ. Nec te moueat si tantũ prophetã feræ similitudine videar prædicare, cũ legeris ad Apostolos dictũ, Estote astuti sicut serpẽtes, & simplices sicut colũbæ. Sed tamẽ quãuis istiusmodi similitudines piis astruãtur exẽplis, sitq; innocẽs & mitis natura ceruorũ, illũ ceruũ ad imitatiõnẽ Prophetę propositũ hoc loco arbitror, de quo Salomõ paternę mẽtis assertor, ĩ Prouerbiis dicit, Ceruus amicitiæ & pullus gratiarũ cõfabuletur tibi. Verus enim Dei Filius in semetipso naturã quã animantibus ipse donauit, expressit: qui in hũc mundũ tanquã ceruus aduenit, & cũ iis se mira simplicitate iungebat, à quibus ei parabãtur insidiæ. Fertur enim huiusmodi ceruorũ esse simplicitas, vt cũ se exagitari viderint, iis sese equitibus annectant qui ministerio fraudis appositi, specie fugæ, ac simulatione societatis inductos, ad retia vsque deducant. Ita ergo Dominus tanquã ignarus periculi atque improuidus, Iudæis dolũ sibi struẽtibus admiscebatur, societatẽ sibi Iudæ proditoris asciuit, cuius simulatione funesta vsq; ad crucis laqueos & retia passionis ac-

Ceruorum simplicitas.

A cessit. Vnde cõuersus ad eũ dixit, Iuda osculo Filiũ hominis tradis. Et hoc quidẽ modo venit ad synagogæ retia, volensq; se induit, sed non implicitus est, nec instrictus, qui omnes resoluit. Deniq; eminebat super retia.

Ibidem infra, quòd eum figurabat causa cursus in expeditione.

Ecce hic aduenit saliens super montes, transiliens super colles. Maiores enim salit, minores transilit, ne piæ festinationis impedimenta patiatur, Similis, inquit, est consobrinus meus capreolę, hinnulóque ceruorũ super montes Beth-el. Bonus ceruus, cuius mons est domus Dei, in quã tãta celeritate currebat, vt spõsæ nota desideria præueniret. Denique quẽ de longinquo venientẽ viderat, repente sibi adesse cognouit. Vnde ait, En stat post parietem nostrum, prospiciens per fenestras.

Et infra subdit quòd eum figurabat causa effectus in veneni diaboli expulsione.

B Nec his solis cõtẽtus, sed etiã cerui similitudinẽ suscepit Christus, quia veniens in terris, serpentẽ illũ diabolum sine vlla sui offensione protriuit: cui calcaneum suum obtulit, sed eius venena non sensit. Vnde dictum est, Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis &c. Simus ergo & nos cerui, vt super serpẽtes ambulare possimus. Erimus cerui, si vocem Christi sequamur, quæ præparat ceruos, & facit morsus serpentium non timere: ac si fortè qui fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem soluendo delictum. De his ceruis dicit Dominus ad Iob, Custodisti partus ceruorũ, numerasti autem menses eorũ, plenos partus. Partus autem eorũ soluisti, vel enutri filios eorum, vt non timeant. Audi quomodo nõ timeãt filij ceruorũ taliũ. Doceat te Isaias dicẽs, Et puer paruulus mittet manũ suã in cauernam aspidũ, & nõ illi nocebunt. Et vt agnoscas quòd Ecclesiæ filios significare videtur, addidit, Partus autẽ eorũ emittes, disrũpẽt filij eorũ, & multiplicabũtur, in generatione, exibunt, & non reuertentur retrò. Nemo enim

C mittens manum ad aratrũ & respiciens retrò, habilis est regno Dei. Meritò ergo ceruus factus est Dominus, vt tales sibi ceruos vox Domini prępararet. De quibus ait, In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquẽtur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, nõ illis nocebit. Tollebant enim serpẽtes, cum spiritu oris sui sancti Apostoli de latebris corporũ eruerent nequitias spirituales, nec venena mortifera sentiebant. Deniq; cum exiliens de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes Barbari pendentem viperam de manu eius, putabant eum repentè moriturum. At ille stabat intrepidus, nec vulnere mouebatur, nec veneno infundebatur. Vnde videntes eum Barbari, non tanquam hominis cõditione gentium, sed tanquam Dei gratia editum, supra homines esse arbitrabantur. Vide ceruum viperas de latebris eruẽtem, spiritu diuino, qui erat in naribus eius, sicut dicit Iob. Conuersus, inquit, Paulus in spiritu, &

D respiciens cum dolore ait ad phytonem: Pręcipio tibi in nomine Domini nostri Iesu Christi continuò exire ab ea. Et exiuit eadẽ hora. Vide ceruũ venientem ad baptismum, qui sacri fontis ablutus irriguo, omnia persequutionis venena reiecit. Vide ceruũ Dominũ Iesum, quando venit ad Ioannem Baptistam, & dicente sibi Ioanne, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me: respondit, Sine modo. Et hoc dicto, in aquas salutem sitiens publicam, tota auiditate descendit.

Ceruorum cursum debemus imitari. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo. Tom. IIII.

Dirigamus ergo semitas nostras, nec tortuosi serpẽtis sequamur anfractus. Viæ enim Domini rectæ: peruersæ autem viæ errãtium, de quibus dicitur, O qui dereliquerunt semitas rectas. In ordinem seges læta porrigitur, atq; in versum quendam vineta ponuntur. Ceruorum cursus directior, vulpeculæ flexuosus: ideo de Herode dicitur, Ite, dicite vulpi illi: quia deflexerat à via Luc. 13.

recta, nec iter suum in iuuentute correxerat.

Sed de proprietate supra prædicta circa colubros, quam etiam imitari debemus circa nostros detractatores, loquitur eodem libro, litera sexta, versu secundo super illud, Et respondebo exprobrantibus mihi verbum &c.

Quasi bonus ceruus qui bibisset de fontibus aquarum, nequaquam humanorum serpentum spiras, & maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa, sed præda. Cibus erat serpentini virus alloquij, & cibus laudis. De quo dicebat, Deus laudẽ meã ne tacueris, quoniã os peccatoris & os dolosi apertum est super me. Saginabatur venenatorũ sermonibus. Illi sibila obtrectationũ ora tollebãt, & sermonibus odij circundabant innocentem. Bonus ceruus inter multos colubros positus nõ timebat, ceruus amicitiæ & pullus gratiarũ. Simulabant charitatẽ, fundebant obtrectationem, Ego autem, inquit, orabã. Bonus ceruus in medio viperarũ innocuus pascebatur. Illi trisulcis ora linguis micabãt, hunc autem pascebat sancta oratio, imò cibum obtrectantibus offerebat. Respondit obtrectantibus sibi verbum. Verbum enim cibus est. Denique non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Viderunt me, inquit, & mouerunt capita sua. Maledicebant qui obtrectabant, benedicebã, quoniã verbũ Domini prædicabam. Quam bonum est ferre conuitium, & conuitiũ non referre? Deũ præsidẽ acquirit, qui cõuitianti nescit irasci. Deniq; quãta patientiæ gratia dicẽtis, Maledicẽt ipsi & tu benedices? Beatus qui maledicta non sentit. Beatus quẽ maledicta non permouent. Non enim potest maledicto moueri, qui maledicta hominum diuino munere benedictionis excludit. Nõ potest sentire maledictũ, qui habet verbũ. Et nõ potest referre maledictũ, cui in ore semper est verbũ. Sed etiã est bonus serpens, quẽ ceruus iste nõ lædat. Estote, inquit, astuti sicut serpẽtes. Et sicut Moses exaltauit serpẽtem in deserto, ita exaltari oportet Filiũ hominis. In serpẽte æreo figuratus meus serpẽs. In illo ligno exaltatus est meus serpẽs, serpẽs bonus. Bonus serpẽs, qui de ore suo remedia, nõ venena fundebat. Potest nõ timere serpẽtes, qui hũc nouit adorare serpẽtẽ. De hoc serpẽte dicit illa quæ diligit, Ecce hic stat post parietẽ nostrũ, respiciẽs per fenestrã, eminẽs super retia. Respõdit cõsobrinus meus, & dicit mihi, Exurge, veni proxima mea formosa mea, colũba mea, quia ecce hyems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra. Serpens profecto est, qui decursa hyeme, amictu corporis se volebat exuere, vt specioso decore vernaret. Idẽ ergo est ceruus & serpẽs. Ceruus habẽs cornua legis & gratiæ. Cornua eius sunt duo testamenta, velox gressu, impiger incessũ, qui totũ facilè orbem percurrat, imò momento vbique celebrabilis. Serpẽs quoq; bonus, cuius priora dẽtes legis immordeãt, posteriora nõ vulnerẽt Euangelij lenitate. Caput defendit à vulnere, qui legẽ venit nõ soluere, sed tueri ab interpretationibus pfidorũ. Caudã in flagella diffundit liberã, cupiẽs aduersarios magis flagellare quàm perdere. Bonus coluber in gremiũ dilectę, atq; in ipsum intimæ sinũ mẽtis facilis illabitur, & attactu nullo implicãs ignẽ ossibus, præcordia ipsa depascitur. Pulchrè lectũ est hodie, Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporũ. Celebramus enim diẽ sanctorũ, quo reuelata sunt populis corpora sanctorũ martyrum: qui velut boni serpẽtes, depositis carnis exuuiis, tentationũ hyemaliũ rigore superato, & Spiritus sancti renouati gratia, æstiua mũdo luce fulserũt, missi verò vt agni luporũ in medio. Lupi enim sunt persequutores. Lupi sunt hæretici omnes. Docere nesciũt, vlulare consueuerunt. Sed nemo moueatur, si in mediũ luporũ mittitur. Beneficio Christi & lupus ipse mutatus est. Ben-iamin lupus rapax Apostolus Paulus factus est. Nõ iã insidiator omni Christi, sed defensor & custos. Cũ hoc lupo versatur liber. Per hũc lupũ factũ est, vt simus tuti in medio luporum. Nemo iam veretur lupos, cum his pascimur, sicut scriptum est, Tunc lupi & agni simul pascentur. Sed iam consideremus quid sit quod ait Propheta.

Concludit de Christo: eodem libro & litera, versu primo.

Meritò Christus sicut hinnulus ceruorum, hinnulus quasi filius, cui paternæ inoleuerit vis naturæ, vt eũ occulta nõ lateãt, serpẽtes fugiãt, venena non lædant. Denique eductus de latibulis suis, serpens qui producebatur ex homine, dicebat, Quid venisti ante tempus torquere nos? Spectemus ergo salientem hunc hinnulum, vt non possimus timere serpentem.

De nobis verò. Eodem libro, litera x. versu primo.

Vox Domini præparantis ceruos. Quæ vox Domini est, nisi, Faciamus hominem? Qui sunt isti cerui, nisi inimici serpentibus, qui super aspides ambulant, & venena non sentiunt? Non vile igitur, non corporale arbitror, quod parauit Deus.

CERVIX. *Ceruix animæ est fortitudinis virtus atque constantia. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu primo.* Tom.IIII.

Ideóque Ecclesiæ vel forti animæ dicit sapientia, Sicut turris Dauid ceruix tua, quæ ædificata est in thalpio: mille ostia pendent in ea, omnia iacula potentiũ. Erecta enim ad Deũ ceruix, & iugo Christi habilis, quæ nulla inter terrarũ illecebras inflectione curuetur, sicut Christi regalis est turris, cui iugũ suum Nabuchodonosor non possit imponere. Condidit enim turrim illam Dauid ille manu fortis, & supra murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter & decori sit. Subsidio, quia hostem præuidet & repellit: decori, quia non solùm inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen subsidio vel decori, si habeat in se verbi dogmata, velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam iacula potentium Prophetarum, quæ aduersus omnem extollentem se altitudinem lacertis quibusdam fidei diriguntur. Noli igitur in puluere mortis deducere animã tuam, cui Dominus etiam naturalem altitudinem tribuit, & vigorem quo se excitet & assurgat.

Ceruice erecta ambulare, vel alta. Eodem libro, litera viij. versu quinto. Quod require supra, capit. Ambulatio: & infra, cap. Laqueus.

CETE. *Cete, & alij pisces magna habentes corpora, in Oceano communiter manent, vbi nullus nauigat vt solitariè viuant. Libro Hexameron.* Lib.5.cap.10. Tom.IIII.

Quantum aliena à piscibus auiditatis rapina. Illi naturalia captant secreta, & vltra terminos orbis terrarũ mare norunt, quòd nullæ interpolant insulæ, nec terra aliqua interiacet, vel vlterius vlla sit posita. Illic igitur, vbi diffusum latè mare, omnem spectandi vsum, vtilitatis gratia nauigandi intercludat audaciam, condere se feruntur, vt cete illa immensa genera piscium, æqualia montibus corpora, vt tradiderunt nobis, qui videre potuerunt. Illic quietum æuum exigunt, discreta ab insulis, & ab omnium maritimarum vrbium contagiis separata. Habent suas regiones & habitacula distributa, manet in his inoffenso vicinorum limite, nec vago trãsitu mutationes quærunt locorum, sed tanquam patriũ solum diligunt, & in his immorari dulce arbitrantur. Quæ ideo elegerunt, vt solitariam vitam remota possint arbitrorum interpolatione transigere.

CIBVS. *Cibum corporalem Deus prouidit prius pecori quàm homini, & cibum simplicem & naturalem atque salubrem, terra antè produxit. Libro tertio Hexameron.* Cap.7. Tom.IIII.

Et fortè mirentur aliqui, cur prius pecori pabulum, quàm cibus homini sit creatus. In quo primùm profundum Dei consilium debemus aduertere, quod etiã non minima quæque negligat, sicut in Euangelio sapiẽtia Dei dicit, Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cælestis pascit illa. Nónne vos pluris estis illis?

illis? Cum enim illa pascant Dei gratia, nemo sibi debet de sua simplici industria & virtute blandiri. Deinde quia simplicem victum & naturalem cibum reliquis cibis debuit anteferre. Hic enim sobrietatis cibus est: reliqui diuitiarum atque luxuriæ. Hic communis omnibus animalibus: ille paucorum. Exemplum itaque frugalitatis, magisterium parsimoniæ est, herbæ simplicis victu olerísque vilis aut pomi contentos esse omnes oportere, quem natura obtulit, quem liberalitas Dei prima donauit. Ille salubris, ille vtilis cibus, qui morbos repellat, qui resecet cruditates, nullo hominũ paratus labore, sed diuino effusus munere, sine satione fruges, fructus sine semine, tam dulcis, tam gratus, vt etiam repletis voluptati atque vsui sit. Denique ad primas datus mensas, ad secundas remansit.

Frugalitatē in victu & parsimoniam commendat.

Quæstionem proponit & soluit, quare cum herbis saluberrimis ad hominis cibum oriantur hæc quæ sunt venenũ. ibidem infra capite nono.

Sed fortè dicat aliquis, Quid quòd cum vtilibus etiam lethalia & perniciosa generantur: cum tritico lolium, quod inter alimenta vitæ noxium reperitur: & nisi præuisum fuerit, consueuit salubritati nocere atq; saluti: Inter quoque nutrimenta vitæ elleborum deprehenditur: Aconita quoque fallunt frequenter, & decipiunt colligentem? Sed ita hoc est, ac si reprehendas terram quia non omnes homines boni. Sed quod plus est accipe, quia non omnes boni angeli in cælo. Sol ipse præ nimio calore spicas torret, adurit autem gignentium prima exordia. Luna quoque viantibus iter demonstrat, latronum prodit insidias. Num igitur dignũ est vt in iis quæ vtilia sunt post habentes conditoris gratiam confiteri, propter aliqua alimentorum noxia creatoris prospicientiæ derogemus: quasi verò omnia gulæ causa debuerint procreari, aut exigua sint quæ vẽtri nostro diuina indulgentia ministrauerit? Definitæ nobis escæ sunt & notæ omnibus, quæ voluptatem generent, & corporis salubritatem. Singula autem eorum quæ generantur è terris, specialem quandam rationem habent, quæ pro virili portione complet vniuersam plenitudinem creaturæ. Alia ergo esui, alia alij nascuntur vsui. Nihil vacat, nihil inane germinat terra. Quod tibi putas inutile, alis vtile est: imò ipsi tibi frequenter alio vsu est vtile. Quod escam nõ adiuuat, medicinam suggerit: & sæpe eadem quæ tibi noxia sunt, aut auibus, aut feris innoxium ministrant pabulum.

Ciborum delicias quamuis creauerit Deus etiam antè quam hominem formaret, non tamen ad vitium, sed ad sustentamentum. Libro quinto eiusdem, capite primo.

Conchæ saxis, ostreæ adhærebant profundis, adolescebant echini. Væ mihi, ante hominem cœpit illecebra abundantia copiarum, nostræ mater luxuriæ, ante hominem deliciæ. Prior ergo hominum tentatio quàm natura. Sed nihil creatura deliquit, alimenta dedit, non vitia præscripsit. Hæc communia dedit, ne tibi aliqua velut propria vendicares. Tibi suos fructus terra producit, tibi scaros & acipensceres & omnes fructus suos generant aquæ: & his non contentus, interdicta tibi alimenta gustasti. Ad inuidiam tuam omnia congerũtur, vt præuaricatio tuæ auiditatis oneretur.

Cap. 9.

Sed quia sine cibo non viuitur, propterea os & lingua & dentes necessaria sunt, & vtiliter homini conceduntur. Libro sexto eiusdem.

Postremum quoque officium est oris aut linguæ, quod tamen omnibus vires ministrat. Nam neque oculi vigorem videndi haberent, nisi virtutem substantiæ corporalis acceperint, quæ cibo defertur & potu. Neq; aures audiendi, aut nares odorandi, aut manus tangendi, nisi corpus omne confortetur alimentis. Deficimus enim viribus, nisi eas cibi competentis assiduitate reparemus. Denique confecti fame, nullis oblectantur sensuum voluptatibus: sed quasi exortes eorũ delinimenta

A non sentiunt. Quid ego describam dentium vallũ, quo cibus conficitur, & plenæ fit vocis expresio? Quæ sine dentibus alimonia delectaret? Denique æui maturos plerunque cernimus hoc ipso citius senescere, quòd amissis dentibus nullam posint cibi virtutem validioris assumere: Ideo muta infantia, quia non habet adhuc organum vocis.

Cibariorum differentiam secundum legem veterem minimè seruare debemus. In commentario super epistolam ad Romanos, in capite decimo quarto. *Tom. V.*

Scio & cõfido in Domino Iesu, quia nihil est commune per ipsum. Manifestum est quia Saluatoris beneficio omnia munda sunt, qui de subiugo legis eruens homines & iustificans, reddit statũ pristinum libertatis, vt digni sint vti tota creatura sicut & veteres sancti. Qui autem adhuc sub lege sunt, nõ licet vtique illis vti aut edere quæ prohibet lex, quia indulgentiam datam
B spernunt. Non enim secundum naturam suam, sed cum contra interdictum eduntur immunda sunt, denique in lege ita ait, Erunt immunda vobis. Ei planè qui existimat aliquid cõe esse, illi commune est. Siue qui ex Iudæo Christianus est, siue gentilis fidelis putat aliquid huiusmodi vitandum, ipse est quem scriptura infirmũ dicit. Dubitando enim est infirmus, apud istum immundum est quod putauit non edendũ: & quia non hoc superstitione facit sed timore, suo iudicio remittendum.

Propter cibum corporalem proximum scãdalizare quis non debet. Ibidem subdens. *Cap. eodem.*

Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundũ charitatem ambulas. In alia epistola dicit, Esca ventri, & venter escis, & hũc & hãc Deus destruet. *1. Corinth. 6.* Quia nõ de esca aut placet quis Deo, aut displicet, ideo charitatem sectandam monet, qua nos Deus liberare dignatus est. Sic enim ait, Deus autem propter multam charitatem misertus est nostri. *Ephes. 2.* Qui ergo huius benefi-
C cij memor est, hanc excolit, nec illi aliquid anteponit. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Quantum valet salus fratris, ex morte Christi recognoscitur. Itaque qui scit quantum constet, confirmare illum debet, non scandalizare, vt ex re friuola faciat illi scrupulum, & incipiat hæsitare an manducanda caro sit necne, qui fortè simpliciter edebat, securus de conscientia sua. At verò cum adeunt controuersiæ, incipiet perturbatione in Dei creaturã peccare, & erit in iniuriam creatoris, quæ proficiet ad perditionem dubitatis. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Hoc est doctrina Dominica, cum sit bona & salutaris, non debet per rem friuolam blasphemari. Blasphematur autem cum dubitatur de Dei creatura. Potest & sic intelligi bonum nostrum blasphemari, quia qui bona opera habet, si in aliqua reprehendatur re minima, illud bonum suum obfuscat, & incipiet bonum eius blasphemari per malum eius, sicut scriptum est in Ezech. Iusti-
D tia iusti non proficiet, si errauerit. Tale est, si quis fortè decorus aliquid vitij habeat in vultu, vnde deformetur species eius: ideóque illa monet sectanda, quæ reliquis bonis non tollant fauorem. Non est enim regnum Dei esca & potus. Manifestum est quia nemo per escam placet Deo, aut displicet. Sed iustitia & pax & gaudium in Spiritu sancto. Hos in regnum Dei dicit intrare, qui iustitiam sequuntur, sed Christianam habentes pacem, quam Dominus dedit dicens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: ex quo oritur gaudium in Spiritu sancto. Disceptatio autem non habet gaudium, sed iram: ideo non respicit illuc Spiritus, quia gaudet in solis pacificis. Sicut enim ex nobis contristatur, sic & gaudet in nobis. Nam qui in hoc seruit Christo, placet Deo, & probatus hominibus, quia Christus nos redemit, ideo ait, Qui in hoc seruit Christo, quasi redemptori placet Deo. Quare? Quia ipse misit Christum, vt redimeret genus humanum, sicut ipse Dominus ait,

Qui non honorificat Christum, nõ honorificat Patrem qui misit illum. Qui ergo placet Deo, probatus est hominibus. Quomodo? Accepit enim per quod appareat dignus Deo. Itaque quæ pacis sunt sectemur, & quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus. Quoniam disceptatio discordiam parit: ideóque vt pacifici esse possimus, ab intentione edendi aut non edendi dissimulare nos docet. Ædificationis autem viam sequi hortatur, vt cum pace eam conferamus, per quæ inuicem nos ædificemus, ab iis quæ infructuosa sunt, & magis contraria declinantes. Collatio enim potest prodesse. Est enim excitans mentem, si tamen vincendi studio contemnatur: hoc est enim quod parit litem.

Cap. eod. *Subdit quomodo contrafaciens offendit.*

Noli propter cibum destruere opus Dei. Homo opus Dei est, dum reformatur per generationẽ. Et esca opus Dei est, sed non homo propter escam, sed esca propter hominem. Multum enim distat. Propter quod, Noli, inquit, hoc opus Dei, quod preclarum est dissoluere. Propter quod humillimum est: hoc est, salutem fratris studere, non curam escæ agere, vt fratrem contristes. Beneficium enim Dei irritum facit, qui fratrem liberatum à peccato in peccandum per disceptationem rursus prouocat, soluens in illo opera Christi, quę gessit, vt hominem à peccato liberaret. Omnia quidem munda sunt. Verum ac manifestum est omnia munda esse. Quippe cũ in Genesi legatur, omnia quæ Deus fecit esse bona valde. Sed malum est homini, qui per offensionem manducat. Cum verò per naturam omnia bona & munda sint, dubitantibus tamen fiunt immunda. Et erit illi offendiculum, qui cum dubitat, edit tamen immunda consciẽtia, quia quod sibi vtile putat, facit: ideo nulli contradicendum est quid in hac re sequatur.

Cap. eod. *Addit idem de potu esse iudicium.*

Bonum est non manducare carnem, & nõ bibere vinum. Cum de sola carne ageretur, adiecit & potum: vt confoueat eos, qui ab his abstinent, per id quod licitum est & carnem edere & vinum bibere, ne contristaretur ab illis qui his vtuntur, dedit eis respirãdi solatiũ, vt in voluntate sua quiescerent, & disceptatio per quã fit discordia cessaret. Cum enim non latet bonum esse & carnem edere & vinum bibere, & contra carnem nõ edere & non bibere vinum bonum esse, addiscunt, nemo litigat. Creatura enim data est ad vsum volentibus, nõ tamẽ necessitas est imposita aut volenti aut nolenti. Neque enim in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur aut infirmatur. Eadem dicit nõ debere fratri qui infirmum animum sibi constituit ad edendũ fieri quæstionem, ne perturbatus offendat nesciens quid teneat. Tu fidem habes penes teipsum, habe corã Deo. Hoc est, tu qui es qui edis securus, quia creatura dei bona est, non opus est vt de altero iudices, quia plus est vt pacem habeas cum fratre. Hoc enim vtile est apud Deum. In esca enim vtilitas carnis est: in pace verò & carnis & animæ, ac per hoc ab huiusmodi disceptatione cessandum est, vt vnusquisque in proposito cordis sui maneat. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. Vnumquemque proprio iudicio censet condemnandum, qui quod dicit non debere se facere facit: & hunc iustum & beatum, qui non aliud facit quàm sibi vtile probat. Qui autem discernit quid ediderit damnatus est. Verum est, quia qui iudicat non edendum & edit, damnatus est. Ipse enim se damnat, quando id quod sibi vtile asserit, facit. Quoniam non ex fide. Non vtique ex fide edit, qui edendum negat & edit. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Rectè peccatũ appellatur, quod aliter fit quàm probatum est. Omne enim quod ad conscientiam pertinet, si aliter fiat quàm fieri debere scitur, dicit esse peccatum.

Cibus non est causa salutis animæ, nec damnationis. Libro de Paradiso, vbi de cibo distinguit, & quædam soluit quare primum præceptum de cibo fuit. require suprà, in capite, Adam. Præceptum etiam de cibo carnium datũ Noë, siue facta concessio. Moralizatur libro de Noë & arca, quod require supra in cap. Caro. Vnde contra contrarium facientes, & cibo corporali malè vtentes, & spiritualem negligentes, loquitur ibidem infra. Eod. lib. de Noë & arca, ca. Tom. IIII.

Altior autem sensus delectare te debet, qui significat sanguinem, animam ideo dictum, quia sanguis calidus & ignitus est, sicut est virtus. Quicunque igitur fuerit studio virtutis accensus, & vaporem laudis assumpserit, omnes delicias ventris excludit. Ea igitur cogitationum quæ sunt carnalia atque terrena, in virtutis, inquit, ardore positi reiicietis, quasi inhabilia spiritali cibo. Non enim carnem manducabat, hoc est, terrenum aliquid cogitabat qui dixit, Meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei qui in cælis est: studium hominibus virtutis inspirans, & cupiditatem diuinæ cogitationis infundens. Ergo terrenæ cogitationes & infimæ quasi euiratæ & sine vsu sanguinis habentur. Et ille euiratus dicitur, qui sanguinis plurimum amiserit, etenim sanguinis amissione frigescit. Quisquis igitur diligens virtutum est, cibos ablegat & reiicit corporales, nisi quantum scit satis esse naturæ. Quisquis autem negligentior, tanquam lubricum & aquosum vitæ istius fuerit cursum sequutus quasi amissis vestigiis, in vterum decidit & ventrem. Itaque ea quæ sunt terrena desiderat, cibi cælestis alienus, & qui non possit dicere, Nostra autem conuersatio in cælis est. Ideóque vt ad secretos prouocaret, ait idem, Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt ad corruptelam ipso vsu, secundum præcepta & corruptelas †hominum: quę sunt rationem quidem habentia sapientiæ in obseruatione religionis & humilitate cordis, non in indulgentia corporis, non in honore aliquo ad saturitatem & diligentiam carnis. Denique hunc sensum esse, posteriora approbant.

Ioan. 4. Philipp. 3. Coloss. 2. † Alias, doctrinas.

A cibo sumpsit principium culpa & pœna. In tractatu de Helia & ieiunio. Cap. 4. Tom. IIII.

Sexto die bestiæ sunt creatæ, & cum bestiis orta edendi potestas est, & vsus escarum. Vbi cibus cœpit, ibi finis factus est mundi: ibi cœpit sua incrementa nescire, ibi cœperunt diuina circa eum opera feriari. Quo iudicio declaratum est, quòd per cibos mundus haberet imminui, per quos desiit augeri. Nemo delictum sciebat, nemo pœnam timebat, nemo nouerat mortem.

Et addit declarando contra gulam causa cibi, & laudando ieiunium. Cap. eo.

Plantauit Dominus Paradisum ad gratiam beatorum: posuit ibi hominem operari & custodire eum. Et vt sciamus non esse nouum ieiunium, primã illic legem constituit de ieiunio. Sciebat enim quòd per escã culpa haberet intrare. Intrauerat prima pœna de ieiunij præuaricatione, dicente mandato Dei, De ligno quod est scientiæ boni & mali non edetis: qua autẽ die ex eo manducaueritis, morte moriemini. Eousque autem nemo præuaricari nouerat, vt adhuc orta non esset, quæ prima est præuaricatio. Indictũ ieiuniũ abstinentiæ, lex à Domino Deo, præuaricatio legis à diabolo, culpa per cibũ, latebra post cibum. Cognitio infirmitatis in cibo, virt⁹ firmitatis in ieiunio. Deniq; quãdiu interdictis abstinuerũt, nesciebãt se esse nudos: posteaquã mãducauerũt de interdicta arbore, nudatos se esse cognouerũt. Meritò ergo mulier, vbi culpæ cognouit authorẽ, interrogata respondit, Serpens persuasit mihi, & manducaui.

Cibus est etiam periculosus, & causa mortis in irrationabilibus. Eodem tractatu. Cap. 8.

In esca hamus latet, & cibus inducit in foueam, cibus inducit in retia: cibus visco etiam aues illigat, cibus volantes deponit ad mortem. Quæ nõ propter ventris pericula

ricula muta animalia crimen nesciunt? & in hoc solo tanquam pro crimine puniuntur.

Cibi etiam causa consumptio fit bonorum. In tractatu de Tobia. Cap.5.

Numum petis, ergo & naufragiũ suscipis. Hinc charybdis circunstrepit: hinc Sirenæ quæ voluptatis specie & canora dulcedinis suauitate, in vada cæca deductos, repetendæ domus (vt ferunt fabulæ) sæpe cupiditate fraudabant. Statim venditores vnguenti & diuersarum specierum irruunt velut canes quidam, sagaci prædę vagantis odore pręstricti, venatores, piscatores, aucupes, caupones quoque miscentes mero aquam, qui nobilitatem vetusti generis ac patriæ & natalem diem vini circunsonent: circunstantes repente parasiti, quem antè solebant spernere, salutant, deducunt, ad lætitiam prouocant, assumptum incitant, dicẽtes, Venite & fruamur bonis quæ sunt & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter, vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antè quàm marcescant, nullum pratũ sit quod non prætereat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ quoniam hæc est pars & hęc sors nostra est. Et verè sors omnis illorum facta est. Tu autem remanes exors bonorum.

Sapien.2.

Sumendus est corporalis cibus cum gratiarum actione. Libro primo de viduis, parte secunda. Tom.I.

Siue manducetis, siue bibatis, in nomine Christi Iesu agenda sunt omnia, vt etiam ipsa refectio corporalis sacræ religionis cultui deferatur.

Sed de cibo animæ spiritali. In tractatu de Helia & ieiunio. Cap.3. Tom.IIII.

Non omnis esca materialis, nec omnis cibus corporalis est. Cibus mẽtis est quo epulantur animæ. De quo ait Dominus, Meus cibus est, vt faciam voluntatẽ Patris mei qui in cælis est. Hic cibus Angelorũ est, vt Diuino famulentur imperio. Nulla illis cura mensarum, nullus conuiuiorũ vsus, nullæ repositæ epulæ, nullus vini potus aut siceræ, nulla distentio corporis, nulla ventris offensio.

Non solùm Dei facere uoluntatem, sed etiam verbi Dei receptio cibus est animæ. Libro de Isaac & anima. Cap.5. Tom.IIII.

Est velut panis quidam verbi & mel, alius vehementior, alius suasorius sermo. Est & fides alia feruentior, vt vinum: alia lucidior, vt succus lactis. Hunc cibum Christus epulatur in nobis, hoc poculum bibit, & eius potus ebrietate nos prouocat, vt ad meliora & optima faciamus excessum.

Cibus est sacra scriptura. Lib. ij. de Cain & Abel. Tom.IIII.

Cibus nobis sit cognitio patriarcharum, epuletur animus in Prophetarum oraculis, tali sagina mens pascatur interior.

De cibo præcepti & diuinæ scripturæ. Lib. j. de officiis. Cap.3. Tom.I.

Illud conuiuium Salomonis, non de cibis, sed de operibus est bonis. Quo enim melius epulãtur animi quàm bonis factis? aut quid aliud tam facilè potest iustorum implere mentes, quàm boni operis conscientia? Cui autem iucundior cibus, quàm facere voluntatẽ Dei? Quẽ cibũ sibi solum abundare Dominus memorauit, sicut scriptum est in Euangelio, Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui in cælis est. Hoc cibo delectemur, de quo ait Propheta, Delectare in Domino. Hoc cibo delectantur qui superiores delectationes mirabiles ingenio comprehenderunt, qui possunt scire, qualis sit mũda illa & intelligibilis mundi delectatio. Edamus ergo panem sapientiæ, & saturemur in verbo Dei: quia non in solo pane, sed in omni verbo Domini vita est hominis facti ad imaginẽ eius. De poculo satis expressè dicit sanctus Iob, Sicut terra expectans pluuias, sic & isti sermones meos. Pulchrũ est ergo vt diuinarũ scripturarũ humescamus eloquio, & quasi ros sic verba Dei in nos descendant. Cum igitur sederis ad illam mensam potentis, intellige quis sit iste potens: & in Paradiso delectationis positus, atque in conuiuio sapientiæ, collocatus, considera quæ apponuntur tibi. Scriptura diuina, conuiuium sapientiæ est: singuli libri, singula sunt fercula. Intellige prius quæ habeantur in ferculis dapes, & tunc mitte manũ: vt ea quæ legis vel quæ accipis à Domino Deo tuo, operibus exequaris, & collatã in te gratiã officiis repræsentes: vt Petrus & Paulus, qui euangelizando vicem quandam largitori muneris reddiderũt, vt possent singuli dicere, Gratia autẽ Dei sum id quod sum: & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui.

Ioan.4. Cap.2. 1.Corinth.15.

Cibus animæ est gratia noui testamenti. In epistola tertia ad Horontianum ante medium, pertractans de cibo parato ab Esau & Iacob. Lib.5. Epistol. Epist.20. Tom.III.

Bonus cibus omnium Christus est: bonus cibus est fides: suauis cibus misericordia: iucundus cibus gratia. Hos cibos epulatur populus Ecclesiæ. Bonus cibus Spiritus Dei: bonus cibus peccatorũ remissio. At verò ille perdurus cibus, rigor legis terrórque pœnarũ. Agrestis cibus obseruantia literæ potius quàm gratia indulgentiæ. Denique ille populus sub maledicto, nos in benedictione. Velox cibus fides. Propè est enim verbũ in ore tuo & in corde tuo, tardior cibus legis. Denique dum lex expectatur, populus errauit. Contulit igitur benedictionem pater impigro & fideli filio.

Cibus ratio esse videtur. Lib. vij. super Lucam, quod require supra, in c. Anima. Cibus est doctrina. Lib. de Ioseph. Tom.IIII.

Nullus enim cibus scientia & doctrina dulcior. Erat autẽ in Ægypto cruda perfidia, quam nullus diuinæ cognitionis ardor, & veræ scientiæ cupiditas nulla mollierat, non eloquia Domini ignita decoxerant. Tom.V.

Qui cibus studendo cognoscitur. Super epistolam ad Hebræos, cap. quinto.

Sicut paruulus inter cibũ & cibũ discernere nescit, & sępe innoxiis sumendis periclitatur, nisi prohibeatur à sua matre: ita indoctus quisque si discretionẽ doctrinarũ nescit, facilè decipitur, & in viã erroris periclitatur. Quod enim in lacte & in solido cibo, hoc in indocto & sapiente differt. Sicut lac paruulis cõgruit, & solidus cibus ætate perfectis: ita indoctis humilis sermo, & sapientibus arcanum Dei mysterium conuenit, qui exercitatos habere videntur sensus. Quomodo igitur poterunt sensus nostri exercitati esse? Vtique ex vsu & frequenti lectione sanctarum scripturarum. Vnde beatum virum psalmista dicit esse, qui in lege Domini meditabitur die ac nocte.

De ipso cibo verbi Dei, loquitur libro, super Beati immaculati, litera xxij. versu tertio. Tom.IIII.

Eructuat hymnum, qui potest dicere, Bonus odor Christi sumus Deo. Et bene eructuat, qui plurima & suauia præcepta Domini gustauerit. Eructuat hymnũ, qui eructuauerit verbum. Denique & Dauid ante eructuauit verbum bonum, hîc eructuat hymnũ. Bonum enim panem gustauit, quem si quis manducauerit, non morietur in æternũ. Habet verbũ Dei epulas suas alias fortiores, vt est lex & Euangeliũ: alias suauiores, vt sunt Psalmi & Cantica canticorũ. Eructuabat Ecclesia hymnum, vel anima pia, cui dicebat Deus verbum, Insinua mihi vocem tuam, quia vox tua suauis est. Eructuabat hymnum, cui dicebat, Fauum distillauit labia tua ô spõsa: mel & lac sub lingua tua. Sed non potest quis antè eructuare hymnum, nisi didicerit iustitias Domini, & didicerit ab ipso Domino Deo suo. Ideo hoc specialiter Dauid petit, vt eum doceat Deus.

2.Corinth.2. Cant.2. Canticor.4.

Et infra subdit ibidem.

Et tu ergo ede scripturarũ cælestiũ cibos: & ede, vt permaneant tibi in vitam æternam: & ede quotidie, vt non esurias: ede, vt replearis: ede, vt verborum cælestium eructes saginam. Spirituales epulæ non obesse solent, sed prodesse satiatis. Ideóque repleri volebat

Propheta, qui dicit, Repleatur os meum laude tua, vt cantem gloriam tuam. Qui cantat Dei gloriam, hymnũ Domino cor eius eructuat &c.

Etiam eandem sententiam ponit eodem lib. litera vj. versu ij. Quod require supra, in cap. Ceruus. Item eodem lib. litera vij. versu secundo, quod require supra in cap. Anima. Talis cibus dicitur esse vita. Vnde in tractatu super Psal. xl. loquens de Iuda proditore sic dicit.

Quia homini dedit eligendi arbitrium quid sequatur. Posui, inquit, ante te bonum & malum. Si malum elegeris, non natura delinquit, sed eligentis affectus. Si vnusquisque hominum condemnatur qui malum elegerit, quid de Iuda dicimus, qui prodidit eum cui copulabatur suauitate conuiuij? Qui edebat, inquit, panes meos, ampliauit super me supplantationem. Quid est quod addit, Panes meos? potuit dicere, Qui edebat panes mecum: nisi illum intelligas quæ specialis est Christi, hoc est, verbi cælestis alimonia. Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Denique alibi dicit: Qui semper mecum dulces capiebas cibos. Quibus versiculis bene vtimur aduersus eos qui necandos esse crediderint eum quibus videntur epulari. Gentiles hoc custodire memorantur, hostes plerunque, latrones etiam, vt parcam iis cum quibus recordentur inisse conuiuium: feræ quoque ipsæ pabulorum societate mitescunt. Vnde præter huiusmodi affectũ gratiæ conuiualis, si verba consideremus, non otiosè dulces cibos dixerit. Quomodo enim dulces, qui citò corrũpuntur? Sed vide ne dulces cibos dixerit verba vitæ. Hos enim cibos nulla amaritudo corrumpit, nulla mortis corruptela contaminat. Vnde & semper dixit, Non enim semper edere quis poterat. Semper autem verbo Dei possumus inhærere, & noctibus & diebus, si in lege Dei die ac nocte meditemur pio cordis affectu.

Cap. 5. Tom. I. *Tali cibo pascitur anima, & de eius pastu pascitur etiã animæ sponsus. Libro de bono mortis.*

Verbum autem Dei pascitur animæ virtutibus quoties obedientem sibi & opimam inuenerit, & carpit fructus eius atque his delectatur. Cum autem descenderit in eam Dei verbum, defluunt ex ea salubrium vnguenta verborum, & diuersarum fragrant longè latéque redolentia gratiarum spiramina. Vnde ait Sponsus (Sponsus autem animæ Deus verbum est, cui anima legitimo quodam connubij fœdere copulatur) Ingressus sum in hortum meum soror mea sponsa, vindemiaui myrrhã meam, cum vnguentis meis, manducaui panem meũ cũ melle meo, bibi vinum meũ cum lacte meo. Edite proximi mei & bibite, & inebriamini fratres mei. Ego dormio, & cor meum vigilat. Cognoscamus quos fructus & cibos epuletur Deus quibúsue delectetur. Delectatur eo si quis mortificet peccatum suum, obliteret culpam suam, sepeliat atque abolefaciat iniquitates suas. Myrrha enim est sepultura mortuorum. Mortua autem peccata sunt, quæ vitæ suauitatem habere non possunt. Perfunduntur autem diuini sermonis vnguentis & fortiore cibo verbi velut pane, & suauiori sermone velut melle curantur quædam vulnera delictorum. Sermones autem cibos esse docet & alibi Salomon, dicens, Faui mellis sermones boni. In illo ergo horto sermones boni sunt: alius qui culpã coërceat, alius qui iniquitatẽ corripiat, alius qui mori faciat insolentiam, & velut sepeliat eam, quando correptus aliquis erroribus suis renuntiat. Est autem fortior sermo qui confirmat cor hominis validioribus scripturæ cælestis alimentis. Est etiam sermo suasorius dulcis vt mel, & tamen peccatoris conscientiam in ipsa suauitate compungens. Est etiam feruentioris spiritus sermo, qui inebriat sicut vinum, & cor hominis lætificat. Est etiam lacteus sermo, purus & candidus. Hos cibos dulcium vtiliúmque sermonum epulandos sponsus proximis suis dicit. Proximi autem sunt, qui eum sequuntur, & nuptiis eius intersunt. Quo cibo & potu repletur anima (Bibit enim vnusquisque aquã de suis vasis, & de puteorum suorũ fontibus) atque inebriata, seculo dormiebat, vigilabat Deo. Et ideo, sicut posteriora docent, aperiri sibi verbũ Deus ianuam postulabat, vt eam suo repleret ingressu. Hinc ergo epulatores illi Platonici, hinc nectar illud ex vino & melle prophetico, hinc sonus ille translatus est, hinc vita illa perpetua, quam Deus suos dixit epulari, quia Christus vita est. Ideóque talium sermonum seminibus animæ eius repletus est venter, atque ipsa exiuit in verbo. Quæ autem exit anima à seruitio isto, & eleuat se à corpore, verbum sequitur.

Christus etiam dicitur esse cibus. Lib. ij. de Iacob & vita beata, vbi loquitur de Esau & Iacob. Cap. 2. Tom. II.

Dum alter venatu aspero prædam quærit agrestem, hic initium cibos morum, hic domesticam gratiã, hic teneræ mansuetudinis atque pietatis pio patri dulces epulas ministrauit. Plus placet in animis quicquid occurrerit, quàm quicquid affectatum putaueris deferendum. Accessit ad oues Iacob, & attulit innocentiæ partus, vel sacræ prophetiæ munera, quia patriarchæ cibũ nullum credidit dulciorem esse quàm Christum, qui sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus ad victimam. Hunc vel publico parenti, vel populo, cuius typum gerebat, cibum vtilem iudicabat, quo futura erat remissio peccatorum.

Vnde libro super Beati immaculati, litera v. versu j. Tom. IIII.

Tanquam malum, inquit, in linguis syluæ, ita consobrinus meus in medio filiorum eò quòd super Prophetas & Apostolos intima corda hominum verborum suauitate mulcebat. Sed non solùm odor, verum etiam cibus suauitatis in malo est. Ergo cibus suauis Christus. In vmbra, inquit, eius concupiui & sedi.

Ab isto cibo Christi & doctrinæ deuenitur ad cibum sacramentalem. Eodem libro.

Si infirmus es, fidelis tamen solicitus est pro te. Christus dixit ad discipulos suos, Date illis manducare ne deficiant in via. Habes Apostolicum cibum, manduca illum, & non deficies. Illum antè manduca, vt postea venias ad cibum Christi, ad cibum corporis dominici, ad epulas sacramenti, ad illud poculum, quo fidelium inebriatur affectus, vt lætitiam induat de remissione peccatorum, curas huius seculi, metum mortis, solicitudinésque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat, sed surgit animus: non cõfunditur, sed cõsecratur.

De quo cibo sacramentali. In sermone tertio de sacramentis ad neophytos. Quod require infrà, in ca. Sanguis. Libro octauo super Lucam. quod require ibidem.

CHAMAELEON. *Libro quinto Hexameron.* Cap. 23. Tom. IIII.

Chamæleon quoque diuersas species fertur vario colore mentiri.

CHARITAS. *De charitate Dei totiusq; Trinitatis, loquitur libro primo de Spiritu sancto.* Cap. 11. Tom. V.

De charitate dictum est, Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei.

Quod vna charitas Patris & Filij, & Spiritus Sancti & operatio Trinitatis, vt passionem corporis Dominus Iesus subiret. Cap. 12.

Accipiamus charitatem Patris. Eadem charitas quę Patris est, Filij est. Ipse enim dixit, Qui me diligit, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum. Quæ est enim charitas Filij, nisi quia se pro nobis obtulit, & suo sanguine redemit? Eadem autem charitas & in Patre est: quia scriptũ est, Sic enim dilexit Deus mundũ, vt propriũ Filiũ daret. Tradidit ergo Pater Filiũ, & Filius se ipse tradidit. Seruatur charitas, nec læditur pietas. Nulla est enim pietatis iniuria, vbi nulla est rationis ærumna. Tradidit volentem, tradidit offerentem: non vtique ad pœnam Pater Filium, sed ad gratiam. Si discutis facti

facti meritum, interroga pietatis vocabulum. Vas electionis vnitatem hanc diuinæ charitatis euidenter ostẽdit, quia & Pater tradidit Filium, & Filius ipse se tradidit. Pater tradidit, qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. De Filio quoque dicit, Qui se tradidit pro me. Tradidit, inquit. Si gratiæ quid arguo? Si iniuriæ plus debeo. Sed sicut Pater tradidit Filium, & Filius ipse se tradidit, accipe quia & Spiritus eum tradidit. Scriptum est enim, Tunc Iesus ductus est in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo. Ergo & Spiritus diligens tradidit Filium. Sicut enim vna est charitas Patris & Filij, ita hanc charitatem Dei suprà effundi per Spiritum sanctum, & fructum esse sancti Spiritus declarauimus: quia fructus est Spiritus, charitas, gaudium, pax, patientia.

Roman. 8.

Galat. 2.

Tom. V.

De charitate Christi quam circa nos habuit. In commentario super epistolam ad Ephesios, cap. iij.

Cognoscere quoque supereminentem scientiæ charitatem Christi. Post Dei Patris infinitam & incomprehensibilem cognitionem & inenarrabilem clementiam, Christi quoque agnoscere nos vult charitatem, quia supereminentis est scientiæ, & subintelligitur humanę, vt super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest colligere charitatis mysterij huius rationem, vt & Deus hominis causa nasceretur, deinde moreretur pro hominibus, pro seruis dominus, pro creatura creator, pro impiis pius? Propter quid ita dilexit nos? Aut quid nostrũ haberet qui nullius indiget? Nunquid charitas hæc super scientiam hominum est? Aut quis hominum hanc poterit charitatem alicui exhibere quanquam impar sit, ac per hoc supereminet humana commenta? Hoc ergo vult nos scire, quia sensus noster assequi non potest nec perspicere profunditatem beneficiorum Christi erga nos, vt perinde semper ei supplices & deuoti, & qui debitis nulla ratione satisfacere possumus, vel in fide eius vsque ad mortem perseueremus. Ille enim pro magnificentia maiestatis suæ ea gessit pro nobis quæ sibi indigna sunt, vt & nos in quantum possumus ei famulemur.

Charitatem quam Christus infundit cordibus fidelium, commendat & describit super epistolam ad Roma. ca. viij.

Quis ergo separabit nos à charitate Christi? Hoc est, quis nos auertere poterit à dilectione Christi qui nobis tam magna & innumera præstitit beneficia? Tribulatio? Sed non facit, quia dilectionem firmi Christiani nulla vincunt tormenta. Amantis enim plus incitatur charitas, si eum, cuius sensit beneficia, prohibeatur amare. Dum enim putant se immerita eius seminare memorat beneficia. An angustia? an persequutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est, Quia propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis: sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexerit. Hoc scriptum est in psalmo xliij. Manifestum est ergo hæc omnia quę enumerat exitia, tribulationes, pressuras & mortem, non possunt conferri vel comparari charitati Christi, quam seminauit in nobis. Multò enim maiora habemus eius beneficia quàm sunt hæc omnia quæ videntur aduersa. Si enim morimur pro illo, quod grauius videtur in his, & ille mortuus est pro nobis. Sed ille vt prodesset nobis, nostra autem mors non illi proficit sed nobis. Temporalem vitam perdimus, vt nobis rependatur ęterna. Et quid mirum, si serui moriantur pro bono domino, quando dominus mortuus est pro seruis malis? Vincunt ergo beneficia, & exhortantur animum ad perseuerandum pro eo qui dilexit nos.

Quam charitatem constantem esse probat, ibidem subdens.

Fiducia ista de sponsione Christi est, quia promisit in tribulatione adiuuare dicatam sibi fidem. Neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Hæc sunt omnia quæ ad abductionem nostrã à diabolo inferuntur. Quæ idcirco memorat, vt muniat nos: vt si aduenerint confidentes de spe & auxiliis Christi, armati fide aduersus hoc repugnemus. Quid enim si mors illata fuerit? Nónne lucrum est maximum occasionem inuenire qua citius eatur in regnum promissum? Neque si præsens vita promissa nobis fuerit, dignitate munita, debebit nos auertere à spe & beneficiis Christi, quem scimus, quia non solùm in futuro sed etiam in præsenti proderit nobis. Nec quidem si se Angelus nobis ostendat ad seducendos nos, subornatus fallaciis patris sui diaboli, præualere debebit aduersum nos, cum sciamus Christo vt magni cõsilij Angelo nihil præponendum. Neque si virtus ab aliquo facta fuerit, sicut dicitur factà à Symone Mago, qui dicitur in aërea sursum, vt populo Christiano scandalum esset, volasse, fidem nostram debebit minuere, scientium Saluatorem nube famulante susceptum ascendisse super omnes cælos. Neque si se nobis ostendat in altitudinem, de qua dicit idem Apostolus, An ignoratis altitudinem satanæ: à deuotione nos Domini Iesu debebit auferre, quem scimus descendisse de cælo, vt terrena spiritualibus sociaret? Neque si per phantasiam, qua seducere meditatur profundum nobis ostendat errorem mirandum, quia territi fortè, succumbamus illi: nec sic dignum est vt Christo fidem frangamus, quem scimus nostri causa in profundum terræ descendisse, & victa morte genus humanum liberasse. Neque si futura nobis spondeat quæ promisit Heuæ, assensum dabimus illi, discreti à Christo, quem virtute & natura Deum credimus & scimus. Nec si arte & sublimitate astutiæ suæ aliam creaturam fingat ad horam, sicut finxerunt Iannes & Mambres palam Pharaone, conueniens est, vt per hæc à Deo creatore vero reuocet, quem non ignoramus per Christum Filium suum creaturam condidisse in ęternum existentem. Quibusdam videtur aliam creaturam dixisse de idolis, sed non est verum: quia hanc debuit significare, quam sub admiratione seductionis videretur fingere satanas. Nam quis seducatur fidelium ad hæc, à quibus recessit manifestato errore? Sed hæc meditatur, ac iungit, per quæ etiam electos possit seducere. Nulla sunt ergo quæ nos possint à charitate Dei separare, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Deus enim in Christo charitatem suam nobis ostendit, dum tradidit illum pro nobis.

Commendatur charitas à materna dignitate. Super eãdem epistolam, cap. xiij. Charitas quasi mater est animarum. Super primam epistolam ad Corinthios, cap. viij. Charitas mater omnium bonorum, commendatur à virtutum reliquarum societate. Ibidem antè. Tom. V.

Scientia inflat. Manifestum est enim habentem scientiam, in eo ipso gloriari, si non foris, quia prudens est, vel apud se. Genus enim hoc est scientiæ, vt glorietur in se, ideo inflat. Charitas verò ædificat. Itaque tunc scientia magna est, & sibi vtilis, si charitate humilietur, vt amplius crescat. Temperatur enim à dilectione, vt non satis mera sit, & inebriet scientem, vt se extollat. Sicut enim vinũ non temperatum admixtione aquæ mentem alienat: ita & scientia superbum facit, nisi fuerit temperata. Omnia enim sola insuauia sunt & nociua, quia nec panis solus bene editur, nec reliqui cibi sine admixtione grati sunt sed nociui, ideo charitas ædificat. Ipsa charitas vno licet vocabulo appelletur, multis tamen cõsistit. Sine patientia enim esse non potest, neque sine humilitate, neque sine cordis simplicitate.

Com-

Cōmendatur singularitate: quia reliqua bona nihil prosunt ad salutem sine charitate. Super eandem epistolam. ca. xiij. vbi primo probat de gratia linguæ. A

Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, vnum sum velut æramentum resonans, aut cymbalum tinniens. Magna vtique videtur gratia diuersis loqui linguis: plus autem aliquid est etiam Angelorum, si posit, linguam scire, id est, si spiritaliter cognitum posit habere angelicum motum. Sed hoc ad meritum non ascribi, sed ad Dei gloriam subiectis ostendit dicens, sic esse vt æramentum resonans aut cymbalum tinniens: quia sicut æramentū impulsu alterius resonat aut cymbalum tinnit, ita & hic qui linguis loquitur, Spiritus sancti effectum habet & motum vt loqui posit, sicut & alio loco dicit Saluator, Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Nam & asina loquuta est humana lingua ad Balaam filium Beor, vt addisceret Dei maiestatem: & pueri infantes in laudem Dei proruperunt ad confusionem Iudæorum. B Saluator autem non solum istos, sed & lapides ad condemnationem perfidorum & gloriam Dei clamare posse ostendit. Et inter ipsa primordia ad commendationem fidei, qui baptizabantur linguis loquebantur.

Cap eod. *Subdit ibidem de dono Prophetiæ.*

Et si habeam prophetiam, & nouero mysteria omnia, & omnem scientiam, & charitatem nō habeam, nihil prodest. Ad Dei enim gloriam prophetatur, sicut dicit Propheta. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Nam & Balaam prophetauit cùm propheta non esset, sed ariolus. Et Caiphas prophetauit, non merito, sed dignitate ordinis sacerdotalis. Et Saül prophetauit, cum iam inobedientiæ causa spiritu malo fuisset repletus, non merito, sed propter Dei causam ne posset comprehendere & occidere quem volebat. C

Cap. eod. *Addit de dono mysteria cognoscendi.*

Et nouerim omnia mysteria. Iudæ enim nihil profuit fuisse cum Apostolis, & didicisse mysteria, cum charitatis hostiam tradidit Saluatorem. Et propheta Ezechiel diabolum mysteria cælestia scire ostendit, quando increpata voce in paradiso illum Dei fuisse, & pretiosos lapides habuisse testatur. Quos lapides idem Apostolus doctrinæ diuinæ mysteria significauit, & nihil illi profuit, quia charitatis immemor in superbiam prosiliuit.

Cap eod. *Annectit de dono scientiæ. Ibidem.*

Et si habeam omnem scientiam. Nihil mihi prodest scientia, si charitas non est. Denique Scribis & Pharisæis nihil profuit, dicente Saluatore, Vos habetis claues scientiæ, & neque vos intratis, neque alios sinitis introire. Per inuidiam enim charitatem corrumpentes, scientiam eius ad nihilum reduxerunt. Nam & Tertullianus D & Nouatianus non paruæ scientiæ fuerunt: sed quia per zelum, charitatis fœdera perdiderunt, in schisma versi ad perditionem sui hæreses creuerunt.

Cap. eod. *Annectit de dono miracula faciendi. Ibidem.*

Et si habeam omnem fidem ita vt montes transferā, charitatem autem non habeam, nihil sum. Virtutes facere aut dæmonia eiicere, Dei virtus & gloria est. Nec hoc ad meritum proficit, nisi quis bonæ conuersationis fuerit æmulus, sicut suprà memoraui.

Cap. eod. *Subiungit ibidem de operibus misericordiæ &c.*

Et si distribuero omnem substantiam meam. Apertum est quia si omnis substantia impendatur, nihil proficit charitate neglecta: quia caput religionis charitas est: & qui caput non habet, vitam non habet. Et si tradidero corpus meū vt ardeā, charitatem autem non habeā, nihil mihi prodest. Sine charitate nihil prodest, quia fundamentum religionis charitas est.

Subdit quia valet pro qualibet virtute. Cap. eodem.

Quicquid ergo sine charitate fit, caducum est. Charitas non æmulatur, non perperam agit, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet in iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia tolerat, omnia credit, omnia sustinet: charitas nunquam cadit. Tanta præconia charitatis edocuit, vt non immerito hanc cæteris anteponere videretur, & in cassum laborare eos, qui alijs mandatis operam dant, huic non obtēperantes. Hinc ait Ioannes Apostolus: Charitas Deus est, & qui charitatem non habet sciat se Deum non habere. 1. Ioan. 4. Vnde & in alia epistola idem Paulus Apostolus ait, Deus autem qui diues est in misericordia, propter multam charitatem suam misertus est nostri. Ephe. 2. Qui ergo charitatem non habet, ingratus est misericordiæ Dei, quia non diligit per quod saluatus est, vt perinde discerent quia grauiter delinquebant, qui escam fraternæ charitati præponebant.

Post ponit quia durat in æternitate. Ibidem. Cap. eod.

Nam hæc est quæ & in præsenti prodest, & in æternum cū Deo permanet. Siue igitur prophetiæ abolebūtur, siue linguæ cessabūt, siue sciētia destruetur. Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus. Cum venerit autem quod perfectum est, destruentur illa quę ex parte sunt: Omnia charismatum dona euacuari dixit, quia non in tantum possunt comprehendere, quantum ipsa veritas habet. Neque nos aut capere, aut narrare possumus plenitudinem veritatis. Quî enim fieri potest, vt lingua humana complectatur omne quod Dei est? Ideo destruetur imperfectio nostra, non id quod verum est euacuabitur, sed dum additur imperfectio, quod deest, destruetur. Destructio enim imperfectionis est, quādo id quod perfectum est impletur verum.

Infra subdit ibidem, quòd cōmendatur à maioritate. Cap. eodem.

Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior horum est charitas. Dignè maior est, quia vt fides prædicaretur, & spes esset futuræ vitæ, charitas præstitit, sicut suprà memoraui. Vnde & Ioannes Apostolus, Ex hoc cognoscimus, inquit, charitatem eius, quia ipse pro nobis animam suam posuit. Iustè ergo maior est charitas, per quam reformatum est genus hominum.

Commendatur à iustificationis integritate. super epistolam ad Galatas, cap. v. Tom. V.

Sola fides opus est in charitate ad iustificationem. Fides enim charitate fraterna debet muniri, vt perfectio sit credentis. Denique Saluator quod primum mandatum esset interroganti scribæ respondit dicens, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum tanquam teipsum. In his, inquit, duobus mandatis perfectio continetur.

Commendatur à perfecta bonitate. Super epistolam ad Colossenses. cap. iij. Tom. V.

Super hæc autem omnia charitatem, quod est vinculum vnitatis, & pax Dei exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Quia enim omnium maior est charitas, huic magis studendum hortatur. Tunc enim omnia, quæ supra seruanda mandauit, ad effectum præmiorum poterunt deduci, si duce charitate iter ambulent legis. Tota enim mente operatur, qui de amore aliquid facit. Hypocrisis & simulatio non est in charitate. Quare & Ioannes Apostolus, Timor, inquit, non est in dilectione. Qui enim timet, perfectus non est. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem. Vnde & Dominus amari se maluit quàm timeri. Hæc est enim quæ complectitur vnitatem. Hæc quæ omnes vnum corpus facit. Hæc est quæ veram facit pacem habere, quam corde puro custodit. Potest enim pax dici, & non habet charitatem: Charitas autem semper secum habet pacem.

Com

Tom.IIII.

A *Commendatur à generalitate, quia charitas omnes diligit. Libro super Beati immaculati, litera duodecima, versu octauo.*

Matth.5. O homo, quàm altus es, si ad amplitudinem præceptorum cælestium sinum tuæ mentis expandas. Quàm latum est mandatum charitatis. Diligite, inquit, inimicos vestros. Omnes in affectu charitatis inclusit, qui nō exclusit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cum recipitur inimicus? Roman.12. Vnde Apostolus, Si fieri, inquit, potest, cum omnibus hominibus pacem habentes. Nō potest hoc Iudæis dici, non gentilibus, vt cum omnibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt, Christiano etiam inimicos non licet non amare. Christianum cum dico, perfectum dico. In Christo enim plenitudo diuinitatis est, cuius nomen vsurpas. Qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionémque cur refugis? Audi latum mandatum. Benedicite eos qui persequuntur vos, & nolite maledicere. Iste ipse qui latum dicit esse mandatum, probauit supra dicens, illi detrahebāt, B ego autem orabam. Quid orabas Dauid? dicito ipse nobis. Sed dixisti. Legi enim dicentem, Maledicent illi & tu benedices.

Commendatur quia immunis est ab omni iniquitate. Eodem. Lib. litera xvj. versu vij.

Charitas multitudinem operit peccatorum. Vide quanta operiat, quanta corrigat. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas nunquam excidit. In inferioribus tria perfecta posuit, spem, fidem, charitatem: maiorem autem dixit charitatem. Et rectę. Charitas enim omnia sperat, omnia credit. Cum igitur spes & fides in charitate sit, non est dubium quod maior charitas sit. Et bene respondit sibi propheta. Supra enim dixit, Lex Domini irreprehensibilis cōuertens animas. C Si lex animam conuerterit, vtique qui diligit legis dilector est. Deinde in hoc ipso centesimo decimo octauo psalmo, primum posuit, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Si immaculatus est qui in lege Domini ambulat, vtique conuertitur qui diligit legem. Ergo si lex immaculatum facit, rectè charitas multitudinem peccatorum operit, quia multitudo legis charitas est. Omnem, inquit, viam iniustam odio habui. Si is qui præcepta iustitiæ diligit facit illa quæ diligit, vtique is qui odit iniquitatem non facit quod exosum est. Nec immeritò ad omnia Domini præcepta corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nā nisi omnem viam iniquitatis oderis, non potes in omnibus Dei præceptis corrigi.

Cōmēdatur à firmitate. Eodem lib. litera xix. versu. iiij.

Sicut Deus verax est, & tu signa in tuo sensu & opere veritatem, vt os tuum non loquatur mendacium: D Manus tua non operetur opera hominum quæ sunt fallacis huius mundi, sed illa quæ Dei sunt, vt pauperibus largiatur, debiles subleuet, mortuos honoret tumulis sepulturæ. His operibus charitas quæritur, vt nemo possit à Christo vel periculo mortis auelli. Vnde ille ait, Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persequutio? Et infra, Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli &c.

Commendatur etiam & à tranquillitate. Eodem libro, litera xx. versu v.

Suprà diximus, quia charitas excludit timorē: nunc dicimus, quia excludit omnem perturbationem. Etenim qui Deum diligit, profunda est ei confirmatæ Cantic.8. mentis tranquillitas. Aqua, inquit, multa excludere non poterit charitatem, & flumina non inundabunt eam. Multa aqua diuersarum est passionum & flumina secularium cupiditatum corporalibus motibus incitata. Ideóque charitate fundatus dicit, Torrentem pertransiuit anima nostra. Psal.123. Nunquid aqua maris excludere Mosi potuit charitatem? Et secundum literam tibi psalmorum series suffragetur, nempe diligens Deum tutum sibi credidit iter esse per maria. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demersi fluctibus suis dignum sacrilegiis suis exitum pertulerunt. Helias atque Helisæus Iordanem transierant pede, & hæc fuit nimiæ merces & gratia charitatis. Hi igitur vt transirent aquas fluuij Iordanis, passionum fluenta nostrarum, mentis prius vestigio transierunt. Isa.43. De hac aqua dicit Dominus, Si transeas per aquam, tecum sum, & flumina non inundabunt te. Adest iustis suis semper cum aliquibus teruntur aduersis, si tamen transeant mente constanti, non dubitanti, non fidei turbentur incerto. Transi ergo & tu fideli animi directione, si diuinam vis tibi adesse præsentiam, si non solùm pax, sed etiam multa pax sit in animo tuo dilectio, nulla te pręlia diuersæ cupiditatis impugnēt, non iracundia stimulet, non libido, & si est pugna, tamen foris, non intus sit. Præliare aduersus persequētes, licet & ipsis silentio sæpe credendum sit, quia tibi vincunt. Illorum potentia tua est victoria. Tunc denique triumphantur, cum se vicisse crediderint. Non ergo te impugnet auaritia, non cupiditas exagitet, non tristitia deiiciat, non inflammet libido, non resupinet superbia, non curuet ambitio, non formido consternat. Pax multa abūdet tibi quæ superat omnem mentem, secundum Apostoli sententiam, quo nihil pulchrius dici potuit.

Commendatur à spei societate: ibidem, versu vj.

Qui expectat, sperat charitatem. Ergo spes præcedit, sequitur salus. Spes igitur præcurrit effectum. Ideo qui expectauit salutem à Domino, præcepta Domini fecit. Vnde & Dominus amicos appellat in Euāgelio, non seruos, qui sua præcepta fecerunt. Qui diligit enim facit, & qui fecerit, meritò dilectionis remuneratione donatur.

Tom.I.

Libro tertio de sancta virginitate, parte secunda.

Inducite me, dicat Ecclesia, in domo vini, & ordinate in me charitatem. Charitas non potest esse sine fide. Tres enim sunt velut vades Ecclesiæ, spes, fides, charitas. Cum spes præcesserit, fides fundata fuerit, ordinatur charitas, Ecclesia copulatur.

Lib. super psalmum 118. Tom.IIII.

Commendatur etiam ab æquitate. Eodem libro, litera xxij. versu quarto.

Omnia, inquit, mandata Dei iustitia est: quia sunt mandata iustitiæ, & ideo sine iustitia esse non possunt. Mandatum Dei est, vt diligas Deum tuum. Vnde ait Apostolus Paulus, Qui enim diligit proximum suum, Roman.13. legem impleuit. Scriptum est enim, Non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur. Si in ipso verbo instauratur omne mādatū, quod verbū iustitia est: quid em tā iustū, quàm vt diligas Deū tuū, & diligas fratrē tuū: vtique omnia Dei mādata iustitia est. Sicut enim qui occidere potest fratrem, vtique non diligit: qui adulterat fratris vxorem, vtique non diligit fratrem: qui furatur, qui concupiscit alienum, vtique non diligit eum quem fraudare desiderat: ita qui superbè despicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui pascitur eius iniuriis, à consortio charitatis alienus est.

Tom.V.

Charitas non solùm æquitas, sed etiam lex est. In commentario super epistolam ad Hebræos, cap. x. super illud, Vna enim oblatione consummauit, &c.

Vna quippe oblatio corporis Christi perfectos faciet sanctificatos, quæ remissionem integram facit peccatorum. Hoc autem ex testimonio probauit Prophetico dicens, Contestatur autem nobis Spiritus

tus sanctus: Hoc est testamentum quod testabor ad illos, post dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas in cordibus eorum. Non ita vt scripta fuit lex in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus perpetualiter scribebat illam. Quæ est ista lex quæ in cordibus singulorum scripta est? Vtique charitas, vt ea quæ volumus nobis fieri, alteri non faciamus. Hæc est quæ cooperit multitudinem peccatorum, sicut in Euangelio dicitur, Omnia quęcunque vultis vt faciāt vobis homines, hęc eadē & vos facite illis. (Mat.7.) Quapropter nō necesse est quotidie sacrificiis quotidianis purgare, sicut in veteri lege.

(Cap.2. Tom I.) *Secunda refugij ciuitas dicitur esse charitas. Libro de fuga seculi.*

Hæc igitur primæ illius lex est ciuitatis. Deinde si per fragilitatem carnis & mundi illecebras ita mentem nostram formare non possumus, reuerentia paternæ generationis, & sedulitate prolis peccatum leuemus. Charitas enim multitudinem peccatorum operit. (1.Pet.4) Qui ergo ad imaginem Dei esse non potuerit, sit ad plenitudinē charitatis. Illa ciuitas culpam excludit, hæc soluit. Hæc denique lex secundæ ciuitatis: Diliges Dominum Deū tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua.

(Cap.9. Tom.IIII.) *Vnde peccatum absconditur & remittitur per charitatem. Libro primo de Apologia Dauid.*

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Charitas enim abscondit errorem, & operit multitudinem peccatorum. Multa quoque charitas remittit, etiam ipsa peccata sicut scriptum est de muliere quæ super Dominum fudit vnguentum, (Luc.7.) Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Sunt etiam qui accipiant priorem versiculum de lauacro esse, secundum de pœnitentia. Qua gratia etiam Petrus, qui antè fuerat baptizatus, interrogatus, postquam visus est Dominum negauisse, Simon Ioannis diligis me? dicit ei, Vtique, tu scis Domine quia diligo te. (Ioan.21.) Et interrogatus iterum, Simon Ioannis diligis me? Et iterum respondit, tu scis quia amo te. Tertiò interrogatus, Simon Ioannis amas me? Et contristatus est, quia dixit ei tertiò, amas me: & dicit ei, Domine omnia tu scis. Tu nosti quia amo te. Et dictum est ei tertia vice. Pasce oues meas, sequere me: quasi qui peccatum suum nimia charitate texisset. Nec otiose post confessionem nimiæ charitatis iubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat quemadmodum ipse se regeret. Hoc propter gratiam diximus charitatis, eò quòd peccatum tegat. Denique nonnulli ideo trinā interrogationem dilectionis factam esse dixerunt quia trina fuerat denegatio: vt trinę lapsum negationis, professio charitatis toties repetita deleret.

(Cap.4. Tom.IIII.) *Etiā puteus dicitur atque fons. Lib. de Isaac & anima.*

De mysticis puteus superest nobis, quem etiā ipsum reperimus in Canticis canticorum, dicente scriptura: Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetus descendens à Libano. Etenim si altitudinem mysteriorū persequeris, puteus tibi videtur tanquam in profundo mystica esse sapientia. Si verò velis haurire charitatis affluentiam, quæ maior & vberior est quàm fides & spes, tunc tibi fons est. Exuberat enim charitas, vt & haurire eam cominus, & rigare eius affluentia hortum tuum possis, spiritualibus fructibus redundantem. Et quia ipse puteus latitudinis est, qui charitatem habet, ideo dixit, quia vbi charitas est, ibi impetus magnus descendit à Libano.

(Cap.8.) *Et ideo ibidem infra subdit.*

Dixi, Ascendam in palmam: sed etiam ipsa charitas palma est. Ipsa enim est plenitudo victoriæ. Plenitudo enim legis charitas est.

(Lib.9. Epist. Epistlo.74. Tom.III.) *De charitate verò quomodo sit maior fide atque spe, dicit in epistola nona ad Horontianum.*

Charitas credit omnia. Si non credit omnia, nō videtur charitas esse perfecta. Ergo perfecta charitas omnem fidem habet. Non tamen facilè dixerim quòd continuò omnis fides perfectam charitatem habeat: quia Apostolus dixit, Si habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Etenim cum tria sint maximè in viro Christiano fides, spes, charitas, maior his charitas. Sed arbitror propositi gratia hoc dixisse Apostolum. (An fides sine charitate, aut contra.) Neque enim videtur mihi qui habeat omnem fidem ita vt montes transferat, charitatem non habere: quomodo & illud, Si habeat aliquis omnia mysteria, & omnem scientiam: quomodo non habeat charitatem, cum dicat Ioānes. Quia omnis qui credit quia Iesus Christus est, de Deo natus est. (1.Ioan.4.) Et suprà ipse dixerit, qui de Deo natus est, non peccat. Si quis autem peccat, non credit: qui autem non credit, non diligit: qui autem non diligit, peccato obnoxius est, ergo non diligit qui peccat. Charitas enim multitudinem operit peccatorū. (1.Petri 4.) Quod si charitas peccandi excludit affectum, quandoquidem etiā timorem excludit foras, plena est vtique perfectæ fidei charitas. Denique Apostoli qui futuri erant amici dixerunt, Adauge nobis fidem: (Luc.17.) petentes ab vno bono medico vt infirmantē in se fidē sanaret, infirmabatur adhuc fides in iis, cum audiret etiam Petrus, Minimę fidei quare dubitasti? (Mat.14.) Ergo fides velut præuia charitatis occupat animam, & præparat semitas venturæ dilectioni. Sic omnis fides est, vbi perfectio charitatis. Ideo puto dici, q̄a charitas credit omnia, hoc est, facit fidē omnia credere, & habere huiusmodi animā omnē fidē. Ac per hoc vbi perfecta charitas, ibi omnis fides: sicut vbi perfecta charitas, spes omnis. Denique sicut omnia credit, ita scriptum est, quia sperat omnia. Ideo maior, quia spem fidémque complectitur. Hanc charitatem habēs nihil timet: quia charitas timorem excludit foras. Et ideo ablegato & exuto timore omnia suffert, omnia sustinet. Qui ergo per charitatem omnia sustinet, non potest timere martyrium. Et ideo quasi victor alibi in fine ait, Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo.

Quæ sit vera charitas & non ficta. In commentario super primam epistolam ad Thessalonicenses, cap.v. (Tom.V.)

Hoc in charitate fieri debere ideo dicit Apostolus, vt honorificentia sacerdotis non de timore magis sit, sed de amore, vt etiam illi proficiat qui facit. Res enim quæ sponte non fit, ad effectum non peruenit, quamuis ad præsens proficiat sumenti, nihil tamē proderit in futuro danti.

Super secundam epistolam ad Corinthios, cap. vj. super illud, In charitate non ficta. (Tom.V.)

Simulata charitas in iis est, qui in necessitate deserunt fratres.

Et infra.

Hæc est vera charitas, si non sua vtilitate contenta eius curam agāt, quem diligere se profitetur.

Super primam epistolam ed Timotheum, cap. j. super illud, Finis autem præcepti charitas &c. (Tom.V.)

Quoniam omnium maior est charitas, hanc finē esse dixit. i. perfectionis consummationem omnium præceptorū, si tamē ex corde puro sit & bona cōsciētia. Vera enim charitas non potest malā vitā habere, nec simulatam fidem, in qua omnis lex impletur & prophetia.

De charitate quam erga nos habuit Christus, loquitur libro de Isaac & anima. (Cap.5. Tom.II.)

Filius charitatis Christus, sicut Paulus ostendit dicens, Quia Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, (Coloss.1.) & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ. Charitatis itaque Filius & ipse charitas est: non ex accedētibus habens charitatē sed habens semper in substantia sua sicut regnum, de quo dicit, Ego in hoc natus sum &c. (Ioan.18.)

Et ibidem inf. cap. xxiiij. (Cap.8.)

Charitas itaq; nostra Christus. Bona charitas, quę se morti obtulit ꝓ delictis. Bona charitas, quę peccata remisit.

misit. Et ideo anima nostra hāc charitatē induat, & charitatē huiusmodi quæ sit valida vt mors: qa sicut mors finis peccatorum est, ita & charitas: quoniā qui diligit Dominū, peccare desinit. Charitas enim nō cogitat malum: neque gaudet super iniquitate sed omnia sustinet. Nam ea quæ sua sunt nō quærit, quomodo quęrit aliena? Est & mors illa valida per lauacrū, per quam peccatum omne sepelitur, & culpa dimittitur. Talis erat charitas quā deferebat illa Euāgelica mulier, de qua Dominus ait, Remissa sunt peccata ei multa, quoniam dilexit multum. Est & illa mors sanctorū martyrū valida, quæ culpam abolet superiorem, & ideo valida. Cuius non impar est charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, vt auferat meritum delictorum.

In exhortatione ad virgines. Tom. I. *Sed de charitate quam ad Iesum Christum habere debemus, loquitur libro tertio de Viduis, parte tertia.*

Isa 49. Sagitta est Dominus Iesus, cui dicit Pater, posui te sicut sagittam electā. Et quia ipse est charitas, sunt vtique iacula charitatis quibus vulnerat sese quærentes. Deniq; & alligati vinculis ipsum sequūtur, quia quos vulnerat ligat. Ergo sunt etiā vincula charitatis, quibus ligatus est Paulus, qui ait, Paulus vinctus Iesu Christi. Vulnera autē charitatis esse docet Iob, quo nemo amplius Christū dilexit, qui diligebat etiā in ipsis sui corporis cruciatibus. Vnde dicebat, Sagittæ autem Domini in corpore meo sunt, quarum furor ebibit sanguinē meum, cum cœpero loqui, compungunt me. Sunt ergo charitatis vulnera & bona vulnera. Denique meliora sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Hieremias quoque æstuabat, & ignem charitatis quo inflammabatur ad officiū prophetandi, ferre non poterat. Denique demergebatur in lacum, quia Iudæis futura excidia annuntiabat, & tacere non poterat. Lapidabatur Stephanus, & illa pro Christo vulnera quasi vulnera charitatis, pio excipiebat affectu. Vapulabāt Apostoli, & congratulabantur. Quàm bonus est Dominus, pro quo dulces & iniuriæ sunt, & grata mors. Et bene grata, quæ acquirit immortalitatem.

Iob 6.

Tom V. *De charitate verò ad Christum, loquitur in commētario super epistolam ad Colossenses, versu principium.*

Hæc spes firma est apud Deum, qua remuneraturus creditur credentes, & diligentes se inuicē authore Christo, cuius nomen peruenit ad omnes gētes, vt multiplicentur in fide eius.

Tom. V. *Hac charitas præsentiā appetit dilecti. Super primam epistolam ad Thessalonicenses, capite secundo.*

Præsentia corporis requiritur, quia sic perficitur veritas charitatis. Quamuis enim charitas non diuidatur, desiderium tamen facit absentia corporis. Deniq; osculis & amplexibus amorum expletur voluntas.

Ibidem infra, capite quinto.

Tribus nos ꝓpugnaculis muniri debere docet Apostolus, id est fidei, spei, & charitatis. Dū enim fides manet, spem excitat: spes autem necessario solicita est de promissione, nec dormit: charitas autem, deuotum offeret Domino. Nihil enim aduersum amittit charitas.

Tom. V. *Hac charitas augenda & prouocanda. Super epistolam ad Hebræos, cap. x.*

In id tendamus vt diligamus & diligamur. Ex dilectione quippe bona opera fiunt. Magnum quippe bonum est congregatio ipsa. Nam charitatem operatur feruentiorem, & ex ea cuncta opera bona generantur. Nihil nanque bonum est quod non per charitatem fit. Istam igitur confirmemus inuicem, quia plenitudo legis charitas est. Non enim laboribus opus habemus, aut sudoribus, si dilexerimus inuicem, spontanea nobis via prosternitur, ducens ad virtutem, & cælestia. Sicut est consuetudinis quibusdam. In hoc loco non solùm admonuit, sed etiam culpauit & terruit vnitatem charitatis scindentes.

Tom. III. *Hac charitas maior est in patria. Libro de morte Valentiniani imperatoris,*

Maior illic charitas augetur, eò quòd vitia humana defecerint, & inuidia atque iactantia, quæ in plerisque solent fraternæ pietatis iura euacuare.

De hac materia require supra capi. Affectus, & capit. Amor, & infra cap. Dilectio, & ca. Ignis, & cap. Laqueus, & cap. Zelus.

CHRISTVS. *Nomen est secundū Diuinitatem. Vnde super epistolam ad Philipp. cap. secundo.* Tom. V.

Ante incarnationem, aut Christus potest dici, aut Iesus: quia simul ambo nomina, & hominis Filium & Dei Filium significant. Nam ante natiuitatem quid dicit inter cætera? Petra erat Christus: &, Non tentemus Christum sicut quidam tentauerunt. Vbi ergo aut Deū, aut hominem vult significare, scriptura vnum ex duobus ponit, aut Iesum, aut Christum.

Et infra subdit exponendo quomodo intelligatur nomen illi esse donatum.

Nunc videamus quomodo donatum est Christo nomen quod est super omne nomen, quasi eguerit Filius Dei, aut imperfectus fuerit. Qui enim eget, imperfectus est. Si enim in forma Dei erat, par & æqualis Deo, quomodo donatum est illi? Etenim donatum dicit ei qui se humiliauit & quasi homo apparuit exinaniens se factus obediens vsque ad mortem. Si ergo perfectus natus est, quomodo eguit? Perfectum Dei Filium natum de Deo Patre qui negat, Arrianus est. Nam ante passionem æqualem se Deo Patri ostendit, sicut & suprà memoraui: vnde constat hunc natum esse perfectum. In natiuitate enim sua omnia consequutus videtur. In plenitudine enim Diuinitatis est natus, ad omnia agenda quæ gessit, vt prius donum, accepisset quàm gereret ad quæ agenda natus erat. Videtur ergo donum Patris, hoc est esse in Filium: Vt nomen eius super omne nomen sit, hoc est esse Deum. Nomē enim Dei sed per naturam, non per solam appellationem super omne nomen est. Hinc est, vt in nomine Domini Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium & infernorum, sicut ad Romanos significat inter cætera, dicens: Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen. Quę sint autem hæc omnia in epistola ista aperit dicens, Cælestia, & terrestria, & inferna. Alia enim nulla sunt. Quibusdam tamen videtur homini donatum esse, nomen quod est super omne nomen, quod nullo genere, nulla ratione conuenit. Si enim Christus Dei Filius idem ipse & homo est, & non poterat Deus homo factus, sed manens Deus iis egere quæ habebat: aut si secundum quod homo erat iis egebat quæ Dei sunt, ipse sibi Dei Filius dedisset quæ deerant ei iuxta quod homo erat. Quod quidem ad insipientiam dicitur. Et quare Pater dicitur dedisse, cùm ipse qui homo factus erat nihil dehaberet: Aut non poterat Filij Diuinitas corpori suo & animæ præstare quæ deerant? Sed forte, quia à Deo Patre sunt omnia ideo ipse dicitur dedisse. Si ergo à Patre omnia, quare non dicatur cuncta filio suo per generationem dedisse? & quāuis æqualem sibi genuerit Filium, ordo tamen exigit vt in nomine Patris agantur omnia. Hoc Pater concessit Filio, vt post crucem omnia in nomine Filij saluentur. Denique dicit Dominus de discipulis ad Patrem: Pater quos dedisti mihi custodiui. Tui erant, & mihi eos dedisti. Et ad discipulos ait: Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo: petite & accipietis. Hoc ergo natus accepit, vt post crucem manifestaretur quid à Patre dum generaretur, acceperit. Non enim tūc accepit à Patre, cum à creatura cœpit sciri. Cognoscitur enim quia propter hæc quæ gessit antè quàm gererentur, acceperit. Denique ante crucem dixit: Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Quomodo ergo hoc ad corpus potest referri, vt Dei nomē corpori sit donatū, cum constet Christum hominem esse Deum, quia nec

Roman. 9. Ioan. 17. Ioan. 16. Mat. 11.

dignum est vt Deus immutetur in carnem, neque caro possit hoc effici quod est Deus? Sed fortè vt adoptione Deus esset, & hic color est. Incipiet enim ex parte Deus verus esse Christus, & ex parte adoptiuus, aut duo dij. Sed aliud scriptura significat. Illum enim donatum significat, qui se exinaniuit, qui formam serui accepit, qui in similitudine hominis factus est homo, qui Patri obediuit. Si homo Deo Patri obediuit, quid magnum est quòd dixit Apostolus? Sed hoc magnum dicit, quia cum æqualis esset obediuit. Et quid laudis est, in similitudinem hominis factus est homo, vt homini similis homo factus dicatur? Sed nec potest fieri. Nemo enim in similitudinem fit alicuius, nisi alius sit, antè quàm fiat in similitudinem cuius vult. Per causam enim similis factus est, non per substantiam. Et quis est qui se exinauit homo? Ergo habebat, & quomodo accepit: sed quid poterat se exinanire homo res infima? Et in forma Dei: nunquid homo erat? Sed forte homo in forma Filij Dei erat. Age, Filius Dei in cuius forma erat, & si iam homo in forma Dei, hoc est, Filius Dei erat, iam ante passionem perfectus erat. Non ergo post passionem aliud accepit. Sed videamus quid de eo scriptum sit. Propter quod superexaltauit eum Deus, inquit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium terrestrium & infernorum, & confiteatur omnis lingua, quia Dominus Iesus Christus in gloria Dei Patris est. Consideremus nunc dicta, & sic aduertamus vim eloquutionis. Certè nomen quod super omne nomen est, Dei nomen est. Sed si per naturam non constat hoc nomen, non est super omne nomen. Appellatiuum enim nomen in solo vocabulo est, non in nobilitate naturæ. Et adoptiuo Deo non flectit genu creatura, sed vero, non concreaturæ. Et quomodo fieri potest vt homo sit in gloria Dei Patris? Etiam si adoptiuus Deus sit homo, in gloria Dei Patris nō potest esse. Nam ei hoc competit qui natus est de Deo. In gloria enim Dei Patris esse, nihil differre à Deo est, vt vna gloria sit Patris & Filij per communem substantiam & virtutem. Est enim hæc vnitas naturæ. Quid rogo contrarium est, si Filius donum à Patre accepisse dicat, cùm omnia Filij à Patre sint, à quo & cuncta esse creduntur? Substantiam autem Dei idcirco naturam dicimus, quia natus de illa Christus est.

Christus tamen humanitatis causa videtur esse vocatus. In disputatione cum Palladio Arriano habita in concilio Aquilegiensi.

Serui carnis quidem sacramentum Christus dicitur: sed idem Deus & homo dicitur. Christus nomen carnis est: Christus nomen humanum est.

Christi suppositum vnum est in quo vna natura nō præiudicat alteri. Libro de incarnatione Domini. Require infra cap. Incarnatio. Ipsum Christi nomen ab vnctione deriuari videtur. Super epistolam ad Hebræos. Super cap. I. Tom. V.

Propterea vnxit te Deus Deus tuus. Vnctus Christus, & regem significat, & sacerdotem: quia dignitates istæ sumebantur per sacratissimas vnctiones: nam & ipsum nomen Christi, à sancto chrismate vocatur. Sed in illa natura vnctus dicitur, quia dispensatione & natus & mortuus, & resurrexisse veraciter dicitur Christus. Cæterùm diuinitas eius nullo munere, nullo honore indiguit adiuuari. Repetitio autem ista qua dicit Deus Deus, præconium magnæ dilectionis ostendit. Oleo exultationis præ participibus tuis. Duplici modo vnctionem illam sanctam prouenisse significat. Oleum lætitiæ est peccati maculam non habere. Vnde se conscientia semper exhilarat, quando nulla recordationis asperitate mordetur. Præ participibus tuis. In filiis hominum dicit, quos & ipse in Euangelio fratres appellat. Ideo autem dictum, præ participibus tuis: quoniam hanc benedictionem supra omne humanum genus, siue reges, siue sacerdotes in veteri testamento, siue etiam Apostolos & martyres in nouo cognoscitur accepisse: vt vnctus singulariter cæteros vngere debuisset. In illo enim fons benedictionis, prout ipsi visum fuerit, per vniuersos electos competenter emanat. Sed hæc omnia carni conueniunt, cui perfectissimum & gloriosissimum verbum vnitum est pro salute sanctorum. Hoc vnguentum in alio dicitur psalmo descendisse in barbam, barbam Aaron: vsque in oram vestimenti eius. Et paulò pòst: Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vsque in seculum. Psal. 132.

Quomodo autem Christus factus sit particeps hominū. Libro super Beati immaculati, litera octaua, versu vij. Tom. IIII.

Habet Christus participes atque consortes suos. Denique Dauid probauit, dicens: vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ cōsortibus tuis. Habet participes carnis, quia carnem suscepit. Habet prophetiæ: quia prophetam, inquit, vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis per omnia quæcunque loquetur vobis. Erit autem omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Ipse est verus Propheta, qui sine alterius munere futura cognoscit: qui ea quæ ventura erant, loquutus est in prophetis. An non est Propheta, qui facit alios prophetare? Ipse est qui auditur sicut lex: quia & lex ipsius est. Denique si Mosen, inquit, & Prophetas non audiunt, nec si quis ex mortuis ad illos abierit credent. Ideòque populus Iudæorum, quia nō audiuit hunc Prophetam, de plebe exterminatus est: vt populus Dei esse desineret qui antè populus Dei dicebatur. Habet consortes baptismi, quia pro nobis baptizatus est. Habet consortes iustitiæ: quia ipse est iustitia, & nobis de suo dedit sui habere consortium. Habet consortes veritatis: quia ipse veritas est, & nos tenere voluit veritatem. Habet consortes resurrectionis: quia ipse est resurrectio. Habet consortes immaculatæ vitæ: quia ipse immaculatus est. Et quicunque in nouitate vitæ ambulauerit, quicunque iustitiæ tramitem tenuerit, particeps Christi est. Habet etiam tribulationis suæ participes: ideóque qui participes eius esse cupiebat, dicit: Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt tribulationum Christi in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia. Sepulturę quoque eius participes sumus. Quisquis enim consepultus est cum ipso per baptismum in mortem, particeps eius est. Ideóque ipse Apostolus astruens quam nobis gratiā dedit Dominus Iesus, ait, Participes enim Christi facti sumus. Psal. 44. Deuter. 18.

Et maximè per passionem videtur particeps factus. Libro tertio de fide sanctæ Trinitatis. Cap. 5. Tom. II.

Quia filij participes sunt sanguinis & carnis, & ipse similiter particeps factus est eorundē, vt per mortem destrueret hunc, qui mortis habebat imperium. Quis ergo est qui nos participes suæ voluit esse carnis & sanguinis? Vtique Dei Filius. Quomodo nisi per carnem particeps factus est noster: aut per quam, nisi per corporis mortem, mortis vincula dissoluit? Morti enim mors facta est susceptio mortis in Christo. Ergo de incarnatione proposui. Videamus sequentia, nec enim statim Angelos, inquit, assumpsit, sed sanctum Abrahæ: vnde habuit per omnia fratribus similari vt misericors fieret, & fidelis princeps sacerdos à Deo, vt expiaret peccata populi. In quo enim passus est ipse & tentatus, potest & tētatos iuuare. Propter quod fratres sanctissimi vocationis cælestis participes, intuemini Apostolum & principem sacerdotū confessionis nostræ Iesum fidelem esse creatori suo, sicut & Moses in domo eius asserit. Hæc nempe verba sunt Apostoli. Videtis in

in quo creatum dicat. In quo assumpsit, inquit, semen Abrahæ, corporalem vtique generationem asserit. In quo autem nisi in corpore expiauit populi peccata: In quo passus est, nisi in corpore, sicut suprà diximus: Christo passo secundum carnem: In quo sacerdos, nisi in eo quod assumpsit sacerdotali ex genere? Et sacerdos enim aliquid debet offerre, & secundum legem in sancta intrare. Per sanguinem ergo, quia sanguinem taurorum & hircorum repudiauerat Deus, hunc itaque sacerdotem per suum sanguinem, sicut legisti, in sancta sanctorum cæli summa penetrantem oportebat intrare, vt æterna nostrorum esset ablutio peccatorum. Idem igitur sacerdos, idem & hostia, & sacerdotium tamen & sacrificium humanę conditionis officium est. Nam & agnus ad immolandum ductus est: & sacerdos erat secundum ordinem Melchisedech. Nemo igitur vbi ordinem cernit humanæ conditionis, ibi ius Diuinitatis ascribat. Nam & illum Melchisedech per quē Abraham hostias suas obtulit, non angelum vtique secundum Iudaica ludibria intelligit Ecclesia, sed virum sanctum ac sacerdotem Dei, qui typum Domini gerens, & sine patre, & sine generationis enarratione, & sine initio, & sine fine describitur, vt ostenderet sempiternum Filium Dei in hunc mundum esse venturum, qui & sine patre, secundum incarnationem natus est, & sine matre, secundum Diuinam generationem: & sine enarratione generationis: quia scriptum est, Generationem eius quis enarrabit? Ergo illum Melchisedech in Christi typo, sacerdotem Dei accipimus. Sed illum in typo, hunc in veritate: typus autem vmbra est veritatis. Illum in nomine vnius ciuitatis, hunc regem in reconciliationem totius mundi: quia scriptum est, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.

Melchisedech typus Christi. — *Isa. 53.* — *2 Corinth. 5.*

Christus est ante omnia, quia Deus: nec est creatura, nisi in eo quod homo. Libro de incarnatione Domini. Require infra, capite Filius Dei. Assumpsit autem nō solùm carnem humanam, sed etiam animam & hanc perfectam. Eodem libro. Require infra, capite Incarnatio.

Suscepit insuper sensum humanum. Prædicto libro. Require ibidem.

Ex hoc proficiebat sapientia & ætate. Require ibidem.

Iterum libro quinto de fide sancta Trinitatis. *cap. 8. Tom. II.*

Edoctum est igitur non ignorasse Dei Filium quæ futura sunt. Quod si fatentur, & ego: vt iam respondeam, qua ratione neque Angelos, neque Filium, sed Patrem scire memorauit, solennem eius circa discipulos charitatem etiam in hoc loco & gratiam recognosco: quod ex frequentia ipsa debet esse omnibus iam cognitum. Mauult enim Dominus nimio in discipulos amore propensus, petentibus iis quæ cognitu inutilia iudicaret, videri ignorare quod nouerat, quàm negare: Plúsque amat nostram vtilitatem instruere, quàm suam potentiam demonstrare. Sunt tamen plerique non ita timidiores vt ego. Malo enim ego alta timere quàm sapere. Sunt tamen plerique eo freti quod scriptum est: Et Iesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia, apud Deum & homines: qui dicant confidenter quòd secundum diuinitatem quidem ea quæ futura sunt ignorare non potuit: sed secundum nostræ conditionis assumptionem ignorare se quasi filium hominis ante crucem dixit. Etenim cum filium dicit, non quasi de alio dicit. Nam & ipse est Dominus noster Dei Filius, & filius virginis. Sed medio verbo nostrum informat affectum, vt quasi hominis filius secundum susceptionem nostræ imprudentiæ vel profectus non plenè scisse adhuc omnia crederetur. Non est enim nostrum scire quæ futura sunt. Eadem igitur videtur ignorare conditione qua proficit. Nam quomodo secundum Diuinitatem proficit, in quo habitat plenitudo Diuinitatis? Aut quid est quod nesciat

Luc. 2.

A Dei Filius, qui dicebat: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quomodo nesciebat, de quo dicit scriptura: Iesus autem nouit cogitationes eorum. Hæc tamen alij dicant. Ego autem vt ad superiora redeam, qui proposuerim scriptum quod Pater dixit: Fortasse verebuntur filium meum: quod vtique ideo arbitror positum, vt quod de hominibus loquebatur pater, humano loquutus videatur affectu: multò magis arbitror quod filius qui cum hominibus conuersatus est, & hominem egit & carnem suscepit, nostrum assumpsit affectum, vt nostra ignoratione nescire se diceret, non quòd ipse nesciret. Nam etsi homo in veritate sui corporis videbatur, erat tamen vita, erat lux, & virtus exibat de eo, quæ vulnera sauciorum maiestatis suæ authoritate sanabat. Aduertitis igitur quæstionem vobis esse sublatam, cum & Filij dictum ad susceptionem integræ cōditionis referatur humanæ, & de Patre ideo B scriptum sit, vt vel sic calumniari Filio desinatis. Nihil enim fuit quod ignorauerit Dei Filius. Nihil ergo fuit quod ignorauerit Pater.

Et subdit qualiter regnum accepit. *Cap. 6.*

Sicut filius hominis, regnum accepit Dei Filius: vt filius vtique hominis etiam traditurus est quod accepit. Sicut filius hominis tradit, ergo & vt filius hominis subiectionem vtique per conditionem carnis, non per maiestatem Diuinitatis agnosceret. Et tu ad contumeliam obiicis, quòd ei subiecerit omnia Deus, cum audias quod regnum Filius hominis Deo tradat: &, vt in superioribus libris diximus, legeris: Nemo venit ad me, nisi Pater attraxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Si literam sequamur, vide magis atque aduerte vnitatem honorificentiæ, & Pater subiecit Filio, & Filius patri tradet. Dic quid sit amplius, trahere an resuscitare: nónne secundum morem hominum, ministerium trahentis potestas est reC suscitantis? Sed & Filius ad Patrem trahit, & Pater ad Filium trahit, & Filius suscitat, & Pater suscitat. Facessant sacrilegæ commenta discretionis, vbi vnitas potestatis est. Tradit igitur Patri regnum Filius. Non deperit Christo regnum quod tradit, sed proficit. Nos sumus regnum: quia nobis dictum est, Regnum Dei intra vos est. Et sumus regnum Christi antè, postea Patris: quia scriptum est, Nemo venit ad Patrem nisi per me. Cum in via sum, Christi sum: cum peruenero, Patris sum: Sed vbique per Christum, & vbique sub Christo. Bonum in regno Christi esse, vt & Christus nobiscum sit, sicut ipse ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. Sed melius est *Mat. 28.* esse cum Christo. Dissolui enim & esse cū Christo multò melius. Cum in hoc mundo sub peccato sumus, Christus nobiscum est, vt per vnius obedientiam iusti constituantur multi. Et si peccatum mundi huius euasero, incipiam esse cum Christo. Denique ait: veniam iterum, D & assumam vos ad me. Et infrà: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Ergo nunc sub regno Christi sumus dum in opere versamur: & nondum forma exuimur serui, quam ille cum se exinaniuisset, accepit. Cum verò gloriam eius viderimus quam habuit prius quàm mundus esset, erimus in Dei regno, in quo Patriarchæ sunt & Prophetæ, de quibus scriptum est: Cum videritis Abraham Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei: vt iam pleniore Dei cognitione potiamur. Sed in Filij regno, & Pater regnat, & in regno Patris Filius regnat; quia Pater in Filio, & in Patre Filius. Et in quo habitat Filius, habitat & Pater: & in quo Pater habitat, habitat & Filius, sicut ipse ait: Ego & Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Ergo sicut vna domus, ita & vnum regnum. Eousque autem vnum Patris & Filij regnum est, vt quod Filius tradit, Pater accipiat: & quod Pater ac-

Luc. 13. *Ioan. 14.*

cipit, Filius non amittat. Ergo in vno regno, vnitas potestatis est. Nemo igitur Diuinitatem inter Patrem & Filium secernat. Quod si Patri & Filio vnum Dei nomen & ius est, cum Deus verus & sempiternus sit etiam Dei Filius, non vtique secūdum Diuinitatem subiectus est Dei Filius. Subiectum itaque imperator Auguste quemadmodum debeamus accipere, consideremus. Quomodo enim subiectus Dei Filius, an vt creatura vanitati? Sed impium est de Diuinitatis substantia tale aliquid existimare. An quemadmodum creatura omnis Dei Filio: quia ęquè scriptū est, Omnia subiecisti sub pedibus eius? Sed non Christus sibi ipse subiectus est. An quemadmodum mulier viro, sicut legimus: Mulieres viris suis subditæ sint: Et alibi, Mulier in silentio discat cum omni subiectione? Sed sacrilegum est vel Patri virum, vel Dei Filio mulierem comparare. An quemadmodum Petrus dixit: Subiecti estote enim humanæ creaturæ? Nec sic itaque Christus. Vel quemadmodum Paulus scribit, Patri & Deo subiecti inuicem in timore Christi? Sed neque in suo, neque in alterius Christi timore subiectus est Filius, quia vnus est Christus. Quorum verborum vim considerate: quia Patri subiecti sumus, dum etiam Christum veremur.

Cap. 7. — Psalm. 8. — Ephe. 5. — 1 Timot. 2. — 1. Pet. 2.

Et addit ibidem quomodo subiectus factus est.

Cap. 7.

Quomodo ergo subiectum intelligimus? Totum Apostolicum capitulum recenseamus, vt nihil videatur fraude subtractum, aut obreptione præstrictum. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus surrexit à mortuis primitiæ dormientium. Videtis quoniam de resurrectione Christi tractata est disputatio: quoniam sicut per hominem, inquit, mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine: Primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt: Deinde finis, cum tradiderit regnū Deo & Patri, cum euacuauerit omnē principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissimè autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat: Omnia subiecta erunt ei: sine dubio præter eum, qui subiecit omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit illi qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia cū omnibus. Quod etiam ad Hebræos idem Apostolus dixit. Nunc autem nondum videmus omnia illi esse subiecta. Accepimus Apostolicæ seriem lectionis. Quomodo igitur subiectum dicemus? Sabelliani & Marcionistæ dicunt, quod hæc futura sit Christi ad Deum Patrem subiectio, vt in Patrem Filius refundatur. Si ergo ea erit verbi subiectio, vt resoluatur in Patre Deus verbum: ergo & quæcunque Patri Filio subiecta sunt, in Patrem & Filium resoluentur, vt sit Deus omnia & in omnibus creaturis. Sed absurdum est dicere: non igitur per refusionem subiectio. Alia sunt enim quæ subiiciuntur, ea vtique quæ creata sunt: & alius cui fit illa subiectio. Conticescant itaque sæuæ refusionis interpretes, atque vtinam & illi tacerent, qui quoniā resolubile Dei verbum Deíque sapientiā probare non possunt, infirmitatem Diuinitatis subiectioni adscribunt, dicentes quia scriptum est: Cum autem illi subiecta fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit. Videmus igitur quòd nondum subiectū, sed subiiciendū esse scriptura cōmemorat: ergo nunc non est subiectus Deo Patri Filius. In quo igitur Filium subiectum fore dicitis? Si in Diuinitate, nec inobediens est: quia non est Patri discors. Nec subiectus: quia non est seruus, sed vnicus proprio Patri Filius. Denique cū cælū crearet & terrā conderet, & potestatem exercebat & charitatem. Nulla igitur seruilis in Christi Diuinitate subiectio. Si autem nulla subiectio, voluntas libera. Quòd si eam subiectionem putant Filij, quia cum eius volūtate omnia faciat, discant hoc ipsum esse indiuiduæ potestatis argumentum: quia vnitas voluntatis est quæ non cœpit ex tempore, sed erat semper: vbi autem vnitas perpetua voluntatis, non vtique temporalis subiectionis infirmitas. Si enim per naturam subiiceretur, semper subiectus maneret: Cum verò subiiciendus dicatur in tēpore dispensationis, ergo susceptæ non perpetuæ infirmitatis erit illa subiectio: Maximè cum sempiterna Dei virtus non possit statum mutare pro tēpore, nec Deo Patri ex tempore ius potestatis accedere. Nam si Filius aliquando pro tempore mutabitur, vt secundum Diuinitatem subiiciatur, ergo & Deus Pater si aliquando plus poterit, vt subiectum secūdum Diuinitatem habeat Filiū, nunc interim minus posse secundum interpretationem vestram, necesse est æstimetur. Quid autem culpæ quòd meruit Filius, vt postea secundum Diuinitatem subiici posse credatur? Nunquid secundum carnem ad dexteram Patris sedere præripuit, & inuito Patre sibi prærogatiuam paterni solij vindicauit? Sed ipse ait: Omnia quæ placita sunt ei, facio semper. Ergo si in omnibus complacet Patri Filius, cur subiicietur qui antè subiectus non erat? Videamus itaque, ne non Diuinitatis illa, sed nostra fiat in Christi timore subiectio, plena gratiæ & plena mysterij. Itaque rursus Apostolica verba pēdamus. Cùm autē illi fuerint omnia subiecta, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia & in omnibus. Ergo quid dicis? Nunc subiecta non sunt ei omnia? Non subiecti sanctorum chori, nō Angeli, qui in terris posito ministrabant: non Archangeli, qui etiam ad Mariam aduentus Dominici prænuntij mittebantur: non omnis militia cælestis: non Cherubim & Seraphim: nō throni & Dominationes & potestates, quæ venerantur & laudant? Quomodo ergo subiecta erunt? Sic vtique quemadmodum ipse Dominus dixit: Tollite iugum meum super vos. Non enim indomiti iugum, sed humiles atque mansueti. Nec est planè Angelis, nec ipsis vilis hominibus, sed gloriosa subiectio, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. Ideo autem antè subiecta non erant omnia, quia nondum receperant sapientiam Dei, nondum habile iugum verbi mentis quadam ceruice portabant. Quotquot autem, sicut scriptum est, receperūt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

Ioan. 8. — Matt. 11. — Ioan. 1.

Et addit.

Cap. eod.

Dicet aliquis, Ergo iam subiectus est Christus, quia plurimi crediderunt? Minimè: quia non in paucis est Christi subiectio, sed in omnibus. Sicut enim si in me concupiscat adhuc caro aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem, non videor esse subditus, etsi ex parte sim subditus: ita quia omnis Ecclesia vnum corpus est Christi, quandiu genus dissentit humanum, Christū diuidimus. Nondum ergo subiectus est Christus, cuius non sunt adhuc membra subiecta: cum autem fuerimus non multa membra, sed vnus spiritus, tunc & ipse subiectus erit: vt per ipsius subiectionem sit Deus omnia in omnibus. Sicut autem nondum subiectus Christus: ita nondum perfectum opus Patris: quia dixit Filius Dei, Meus cibus est vt faciam voluntatem Patris mei qui me misit, vt perficiā opus eius. Quid igitur quæstionis est, quòd in me erit Filij subiectio, in quo imperfectū opus est Patris, quia non sum ipse perfectus? Ergo qui imperfectum opus facio Patris, ipsum Filium facio esse subiectum? Sed nō est iniuria ista sed gratia: quia in eo quod subiic

Ioan. 4.

subijcimur, noster vtique nõ Diuinitatis profectus est, vt subijciamur legi, subijciamur gratię. Quoniam antè, sicut ipse dixit Apostolus, sapientia erat carnis inimica in Deum. Legi enim non erat subdita. Nunc autem per Christi est subiecta passionem. Et tamen ne quis calumnietur videte quid Diuinitus spirans scriptura precauerit. Ostẽdit enim nobis in quo subiectus erit Deo Christus, dũ docet in quo sibi vniuersa subijceret. Ideoque dicit: Nũc autem videmus omnia ei subiecta. Nã paulò minus quàm Angelos minoratum vidimus Iesum propter passionem mortis. Ostendit itaque minorẽ factum in carnis subiectione. Quid igitur impedit q̃n etiã subiectionem in carnis susceptione significet, per quã subijciet sibi omnia, dum in ipsa Patri Deo est ipse subiectus? Consideremus itaque eius subiectionem. Pater, inquit meus, si vis transfer calicem hunc à me: verùm nõ mea voluntas, sed tua fiat. Ergo secundum humanæ naturæ assumptionem erit illa subiectio, quia legimus: Specie inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem. Subiectio vtique obedientia est: obedientia mortis: mors assumptionis humanæ. Assumptionis ergo humanæ erit illa subiectio. Nequaquam igitur Diuinitatis infirmitas, sed dispensatio ista pietatis est. Vide quàm non timeam eorum propositiones. Illi obijciunt subijciendum Patri Deo. Ego lego Mariæ subiectum matri, quia scriptum est de Ioseph & Maria: Et erat subditus illis. Aut si hoc putant, dicant quòd hominibus erat subdita Diuinitas. Non igitur præiudicet quòd subiectus dicitur, cui non præiudicat quòd seruus legitur, ꝙ crucifixus asseritur, mortuus prędicatur. Quia cum moreretur viuebat: cum subijceretur regnabat: cum sepeliretur resuscitabat: ac subiectum se potestati prębebat humanæ, aliàs dñm se maiestatis declarabat æternę. Erat sub iudice, & ad dexterã Dei solius vbi iudex perpetuus iudicabat. Scriptum est deniq;: Amodo videbitis filium hominis sedentẽ ad dexteram virtutis. Vapulabat à Iudæis, imperabat Angelis. Natus ex Maria sub lege erat, ante Abraham supra legẽ erat, in cruce venerandus naturæ. Denique sol refugit, terra tremuit, conticuerunt Angeli. Cuius igitur passionem elementa videre timuerunt, huius generationem videre potuerunt?

Mat.26.

Cap.eod.

Et addit,

Et in quo subiectionem corporis non tulerunt, in eo subiectionem naturæ venerabilis sustinebunt? Sed cum vnius naturæ sint Pater & Filius & Spiritus sanctus, vtique non erit Pater sibi ipse subiectus. Et imò non erit in eo subiectus Filius, in quo cum Patre vnũ est, ne per vnitatem Diuinitatis videatur & Pater Filio esse subiectus. Ergo sicut in illa cruce, nõ Diuinitatis plenitudo, sed nostra fragilitas erat subdita: ita etiam postea subiectus erit Filius Patri, in nostræ vtique participatione naturæ: vt subiectis carnis illecebris, non cupiditas cordi, non ambitio, non voluptas, sed omnia, Deus nobis sit, & omnium, quantum capere possumus ad eius imaginẽ similitudinemque viuamus. Ad communitatem igitur beneficium transiuit à specie, quia in sua carne naturam totius humanæ carnis edomuit. Et ideo, iuxta Apostolum, sicut portauimus imaginem huius terreni, portemus & imaginem huius cælestis. Quod vtique nisi per interiorem hominem non potest euenire. Deponentes igitur vniuersa, hoc est, illa quæ legimus, iram, animositatem, blasphemiam, turpiloquia, & sicut infrà dictum est, Expoliantes nos veterem hominem cum actibus suis induamus nouum, qui renouatur in agnitionẽ secundum imaginem eius qui creauit eum. Et vt scires, quòd cum dicit: Vt sit Deus omnia in omnibus: à Deo Patre non separet Christum, ipse ad Colossenses dixit: Vbi non masculus, inquit, & fœmina, Iudæus & Græcus, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia in omnibus Christus. Ergo etiam cum ad Corinthios dicit: Vt sit Deus omnia in omnibus: & vnitatem & æqualitatem cum Deo Patre cõplexus est Christi, quia nec à Patre Filius separatur. Et similiter sicut Pater omnia in omnibus: ita omnia in omnibus etiam Christus operatur. Si ergo Christus quoque omnia in omnibus operatur non vtique in Diuinitatis maiestate subiectus est, sed in nobis. Quomodo autẽ subiectus in nobis, nisi eo modo quo minor Angelis factus est, in corporis scilicet sacramẽto? In eo enim nondũ subiecta ei omnia videbãtur, quę creatori suo à principio sui vtique seruiebant. Quòd si quæris queãdmodũ sit subiectus in nobis, ipse ostendit dicens: In carcere eram, & venistis ad me: infirmus eram, & visitastis me. Quod enim vni horum minimorũ fecistis, mihi fecistis. Infirmum audis, & non moueris: subiectum audis, & moueris: cum in eo infirmus, in quo subiectus: in quo peccatum atq; maledictũ pro nobis factus est. Sicut igitur non propter se, sed pro nobis peccatum atque maledictum factus est: ita non pro se, sed pro nobis erit in nobis subiectus, non in natura subiectus æterna: neque enim in natura maledictus ęterna. Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Maledictus, quia nostra maledicta suscepit: Subiectus quoq;, quia subiectionẽ nostrã ipse suscepit, sed in seruilis formę assumptione nõ in Dei maiestate: vt dum ille nostræ fragilitatis se præberet in carne consortem, nos virtute sua Diuinæ faceret consortes naturæ. Non quo aut hoc nobiscum superna Christi generatione naturale consortium, aut Diuinitatis in Christo sit illa subiectio: sed sicut in illo per carnem illam, quæ est pignus nostræ salutis, sedere nos in cælestibus Apostolus dixit, vtique non sedentes: sic & ille per nostræ assumptionem naturæ dicitur subiectus in nobis. Quis enim tam demens qui putet vt diximus supra, quod ad dexteram Dei Patris sedes sibi venerabilis debeatur, cum licet etiam secundũ carnẽ Christo ea à Patre generationis tamen supernæ & æqualitatis potentia deferatur? Angeli adorãt, & tu tibi præsumptione sacrilega solium Dei sternis? Scriptum est inquiunt, quòd cum mortui essetis peccatis conuiuificauit vos in Christo, cuius gratia estis salui facti & simul suscitauit, simúlque fecit sedere in cælestibus in Christo Iesu. Agnosco scriptum. Sed non vt homines sedere ad dexterã sibi patiatur Deus: sed vt in Christo sedere, quia ipse est omniũ fundamẽtũ & ipse est caput Ecclesiæ, in quo communis secundũ carnẽ natura, prærogatiua sedis cælestis emeruit. In Christo enim Deo caro: In carne autẽ humani natura generis omniũ hominũ particeps honoratur. Sicut nos ergo in illo sedemus per corporeæ cõmune naturæ, ita & ille, qui per susceptionẽ nostræ carnis maledictũ pro nobis factus est, cum maledictum vtiq; in benedictum Filium Dei nõ cadat: ita, inquã, & ille per obediẽtiã omniũ erit subiectus in nobis, cũ gẽtilis crediderit, cũ Iudæus agnouerit quẽ crucifixit, cũ Manichæus adorauerit quẽ in carne venisse nõ credit, cũ Arrianus omnipotẽtẽ cõfessus fuerit quẽ negauit, cũ postremò in omnibus fuerit sapiẽtia Dei, iustitia, pax, charitas, resurrectio. Per sua ergo opera Christus & diuersa genera virtutũ erit in nobis Patri subditus, cum vitiis abdicatis & feriante delicto vnus in omnibus Deo cœperit in vno sensu populorum omnium spiritus adhærere, tunc erit Deus omnia in omnibus.

Mat.25.

Filius quatenus patri subiectus.

Ephes.2.

Cap.eodem.

Vnde concludit ibidem.

Conclusionẽ igitur totius absolutionis breuiter colligamus. Vnitas potestatis opinionẽ iniuriosæ subiectionis excludit: euacuatio potestatis, & victoria de morte quæsita triumphatoris vtique non minuit potestatem. Subiectionem operatur obedientia, obedientiam Christus assumpsit, obedientia vsque ad crucem, crux ad salutem. Ergo vbi opus, ibi & author est operis. Cum igitur omnia Christo subiecta fuerint per obedientiam

Christi, vt in nomine eius genu flectant, tunc erit ipse omnia in omnibus. Nunc enim quia non omnes credunt, non videntur omnes esse subiecti. Cum omnes ergo crediderint, & Dei fecerint volūtatem, erit omnia in omnibus Deus. Cum Christus fuerit omnia in omnibus, erit omnia, & in omnibus Deus: quia Pater manet semper in Filio. Quomodo ergo infirmitatis arguitur, qui redemit infirmos? Ac ne fortè & illud ad firmitatem Filij referas, quod scriptum est: Quia subiecit ei omnia Deus, disce quòd omnia etiam sibi ipse subiecerit. Scriptum est enim: Nostra autem conuersatio in cælis est: Vnde & Saluatorem expectamus Dominum Iesum, qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, conforme vt fiat corpori gloriæ suæ, secundum operationē qua possit etiam sibi subiicere omnia. Didicisti ergo quòd omnia possit sibi ipse subiicere, secundum operationem vtique Diuinitatis. Disce nunc quòd secūdum carnem omnia subiecta accipiat, secundum quod scriptum est: Qui operatus est in Christo suscitans eum à mortuis, & constituens eum ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Secundum carnem igitur omnia ei subiecta tradentur, secundum quam & à mortuis suscitatus est, & secundum animam humanam ac rationabilem subiectionem. Diuinè plerique interpretantur quod scriptum est: Nonne Deo subiecta erit anima mea? Animam dixit, non Diuinitatem: Animam, non maiestatem. Et vt sciremus quia Dominus per Prophetam de susceptione naturæ est loquutus humanæ, addidit: Vsque quò adiicietis super hominem, secundū illud quod ait in Euangelio: Quid me queritis occidere hominem? Et addidit: Veruntamen pretium meum voluerunt repellere, cucurrerunt in sitim, ore suo benedicebant & corde suo maledicebant. Iudæi enim reportante Iuda pretium, recipere noluerunt, currentes in sitim amentiæ, quia spiritalis potus gratiam recusarunt. Hæc est piæ subiectionis interpretatio. Et enim cū Dominicæ passionis hoc munus sit, vtique in quo passus est, in hoc erit subiectus in nobis. Quærimus qua causa? Vt neque Angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profundū, neq; præsentia, neque futura, neque creatura aliqua separare nos possit à charitate Dei quę est in Christo Iesu. Videmus itaque ex iis quę diximus, nullam exceptam esse creaturam, sed istis quas suprà dixit, omnem, si qua est, annumeratam esse. Simul etiam illud est considerandum, quòd cùm in superioribus dixerit: Quis nos separabit à charitate Christi, subter posuit: Neque mors, neque vita, neque alia creatura separare nos poterit à charitate Dei quæ est in Christo Iesu. Videmus ergo eandem charitatem Dei esse quæ Christi est. Denique non otiosè posuit: Quæ est in Christo Iesu: ne separatam Dei & Christi intelligeres charitatē. Nihil autem est quod charitas diuidat: Nihil quod Diuinitas sempiterna non possit: Nihil quod lateat veritatē, fallat iustitiam, prætereat sapientiam.

Philippens. 3. *Ioan. 7.*

Similem sententiam ponit in tractatu de obitu Gratiani: quod require suprà, cap. Anima. & cap. Caro. Iterum in eo quod homo, etiā peccatum dicitur esse factus. Libro de incarnatione Domini. Require infrà cap. Incarnatio.

Et per omnia hominibus similis factus est præter peccatum. Super epistolam ad Hebræos, capite quarto. Require infrà ibidem. Vnde de humilitate Christi quæ apparuit in hominis assumptione & nobis ad remedium fuit & magisterium, diffusè loquitur libro secundo, de fide orthodoxa ad Imperatorem. *Non extat.*

Ille si non hominis infirmitatem factus homo exerceret ex originis nostrę matre natus, sed sine virili complexu, quid dicerent heretici, quandoquidem hodie nō desinunt qui negant eum nostram gestasse corpulentiā, quæ postea infirmitates carnis exercuit? Ille si homo factus nō seruasset quam docere venerat disciplinam, nō bonum magisterij dedisset exemplum. Quis enim discipulorū seruare conetur quod nō magister ipse seruauit factus vt homo, cū hodie iam quicūq; seruat, ipsius exēplo reueletur vt seruet? Vides quia & infirmitas pati debuit vt homo natus probaretur: & factus vt homo obseruare quodcunque docuisset, vt cæteros inuitaret: magis autem dixerim, vt cæteros subleuaret. Iam enim caro nostra didicit releuari in eius carne. Si enim infirmitates hominis pati noluisset, vt quid de virgine in homine natus est? Et si nolebat obseruare præcepta vt dominus, vt quid & formam serui acceperat, quæ præceptis & obedientiæ obnoxia est? Totum sacramentum à Deo assumpti hominis, hoc est, vt quod in Adam non est de inobedientia seruatum, hoc in Christo homine de obedientia seruaretur. Hoc ipsum Paulus Apostolus inter cetera quę Diuina & recta sunt asserit: Sicut enim per obedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam iusti constituūtur multi. Habes sacramētū obauditionis in Christo: quę non ex infirmitate, sed ex bonitate Diuinitatis prestat salutarem homini disciplinam. *Romano.*

Et addit probando prædicta per passionis effectum, deducens eum suscepisse hominem totum secundum corpus & animam.

Videamus nunc & sacramentum passionis. Totus Adam peccauerat: totus Adam expulsus de Paradiso fuerat: totum expulsum suscipere debuit, qui totum saluare venerat. Non autem videbatur totum expulsum in se suscepisse, nisi illum suscepisset per substātiam carnis & animæ. Hinc totus homo est. Hoc autē tunc probari potuit, si ipsas infirmitates carnis eius & animæ sustineret, licet sine vitio peccatorum, vt verè non aliam substantiam carnis & animæ suscepisse pateretur, & vt eum in se hominem ab infirmitatibus & passionibus liberaret in iis qui vestigia eius sequuntur atque pro eis patrocinetur. Huic sensui gentium doctor Apostolus alludens ait: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Sed naturam susce pti hominis melius describit Isaias: Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Annuntiabimus coram illo sicut pueri, sicut radix in terra sitienti. Non est species ei neque honor formæ, & vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem: Sed species eius sine honore, deficiens præter cæteros homines, homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem: quia aduersa est facies eius, depretiatus est, nec æstimata est. Peccata nostra fert, & pro nobis dolet. Æstimabimus eum in dolore esse & in plaga. Ipse autē vulneratus propter iniquitates nostras est, infirmatus est propter peccata nostra. Doctrina pacis nostrę super eū, plaga eius nos sanati sumus: omnes nos sicut oues errabamus. Homo in via sua errauit, & Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Et ipse quidem malè tractatus est, & non aperuit os suum. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est. Generationem eius quis enarrabit? Quia aufertur à terra vita eius: ab iniquitatibus plebis meæ adductus est ad mortem. Et dabo impios pro sepultura eius, & ipsos diuites pro morte eius: quia iniquitatem non fecit, neque dolum ore suo loquutus est. Sufficit hoc testimonio probatum quod omnem in se hominis naturam peregit, sine peccato tamē suo, licet peccata nostra portaret. *Romano.*

Ex hoc ille assumptus à Deitate glorificatus est. Super epistolam ad Heb. c. ij. *Tom. V.*

Eū autē qui modico quàm Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem eius mortis gloria & honore coronatum, vt gratia Dei pro omnibus gustaret

ret mortem. Hic ostendit quia gloria & honor crux Christi est, pro qua modicum minoratus est ab Angelis, sicut ipse Dominus eam semper vocat dicens: vt glorificetur filius hominis. Si ille ea quæ pro seruis passus est gloriam vocat, multò amplius tu homo quæ pro Deo pateris, tibi ad gloriam pertinere sempiternam dubitare non debes. Addidit: vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Ipsum verò gratiam nominat, qui pro omnium salute gustauit mortẽ. Non enim debebatur nobis vt Filius pro nobis gustaret mortem: sed gratia hoc fecit: Ipse quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem si non omnes credunt? Ille tamen quod suum erat impleuit. Propriè dixit: Gustauit mortem: quia breui tempore in illa fuit, vt ea deuicta confestim resurgeret. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriã adduxerat, authorẽ salutis eorũ per passionẽ consummare, id est perficere omniũ salutẽ. Per quẽ omnia, id est per eius mortẽ, siue quæ in cælis, siue quæ in terris, restaurata sunt: per quem etiam & omnia creata sunt.

Paræneſis à maiore.

Sed ipsa carnis assumptio fuit apparitio. Lib. de bono virginitatis, parte prima.

In institutione virginis, cap. I. Tom. I.

Quis dabit te fratrem mihi lactantem vbera matris meæ, & inueniens te foris osculabor te? Et quidem non spernent me, adsumam te, & ducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Et suprà ait: Introduxit me rex in cubiculum suum. Foris osculatur Ecclesia Christum, & ab ea in cubiculum ducitur. Osculatus est eam foris quando tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tanquam gigas ad currendam viam. Tanquam gigas foris est: quia non rapinam arbitratus esse se ęqualem Deo formam serui accepit. Foris ergo factus est, qui erat intus. Vide illum intus, quando legis quod in sinu est Patris. Cognosce illum foris, quando nos quærit vt redimat. Foris sibi factus est, vt mihi intus esset & fieret medicus noster. Ibi ergo simus, vbi Christus est medicus, radicatus & fixus in cordibus nostris. Et ideo sicut ipse præcepit: Cum oras, intra in cubiculum tuum, & effunde super te animam tuam.

Canticor. 8. Canticor. 1. Matth. 6. Tom. V.

Sic tamen apparuit homo, quod etiam per opera demonstrauit se esse Deum. Super epistolam ad Philip. ca. ij.

Christus semper in forma Dei erat: quia imago est inuisibilis Dei. Sed Apostolus de Dei Filio cum incarnatus homo factus est, tractat dicens. Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu, id est, de Deo & homine: qui cum in forma Dei esset, inter homines vtique conuersatus, gestis & operibus apparebat esse Deus. Forma enim Dei nihil differt à Deo. Ideo enim forma & imago Dei appellatus est, vt intelligeretur non ipse Pater esse Deus, sed hoc esse quod Deus est. Hic ergo non rapinam arbitratus est esse se parem Deo. Sciens enim in forma Dei se esse, non furatus est vt diceret: Ego & Pater vnum sumus. Et in Ioannis Euangelio, Propterea, inquit, persequebantur Iudæi Iesum, quia non solùm soluębat sabbatum, sed & Patrem sibi proprium dicebat Deum æqualem se faciens Deo. Iure ergo ex æquauit se Deo. Ille enim arbitratur rapinam, qui se parem facit ei à quo inferior est.

Ioan. 10. Ioan. 5.

Et infrà subdit.

Dei enim Filius homo natus, sic in forma Dei erat, quia cum homo videretur Dei opera faciebat, vt in gestis rebus appareret Deus esse, qui tantum homo esse putabatur. Opera enim formam significabant: vt quia opera eius non vtique hominis opera sunt, hic qui in opere vel forma Dei erat, Deus intelligeretur. Forma enim Dei quid est, nisi exemplum quo Deus appareret dum mortuos excitat, surdis reddit auditum, Leprosos mundat, & alia? Quomodo autem homini similis factus dicitur, si homo tantum erat: & qua ratione habitu repertus vt homo est si non esset & Deus, nisi quia cum antè quàm se inclinari permitteret, semper in Dei virtute visus sit, postea infirmatus in habitu hominis repertus est? Nam in monte vtiq; quasi Deus apparuit, & in mari pedibus ambulãs, nõ solùm homo, sed & Deus visus & intellectus est. Denique qui erãt in naui, quid dicunt? Verè Filius Dei est hic. Ista ergo virtute cessante, velut homo visus est. Ideo enim dicit, quasi: vt illud significet, quia & Deus est. Infirmitatis ergo causa, Deũ similẽ dicit factũ esse hominibus, quod in subiectis aperit dicẽs: Humiliauit semetipsum factus obediẽs vsq; ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis.

Vnde contra Arrianos disputans lib. ij. de fide sanctæ Trinitatis sic alloquitur imperatorem.

Cap. 4. Tom. II.

Dic quia disimilem habet Filium. Respõdebit tibi. Ergo mentitus sum, qui dixi Filio: Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Dic quia creauit. Respõdebit tibi: Cur ergo adorasti, quẽ creaturã putasti? Dic quia minorẽ generauit Filiũ. Respondebit: Metire, videamus. Dic quia ei nõ debuisti credere. Respõderet ad hoc, Nõ tibi dixerã: Hic est fili⁹ meus dilectus, in quo cõplacui, ipsum audite? Quid est, ipsum audite? Dicẽrẽ vtiq;: Omnia quæ Pater habet mea sunt. Hoc audierũt Apostoli, sicut scriptũ est: Et ceciderũt in faciem suã, & timuerint valde. Si ceciderunt qui confessi sunt, quid facient qui negauerunt? Sed illos Iesus tetigit & eleuauit: Vos iacere patietur ne videatis gloriam quam negastis. Videamus ergo quoniã quẽ Filius dãnat, & Pater damnat. Et ideo honorificemus Filium sicut honorificamus Patrem vt per Filium ad Patrẽ venire possimus. Hęc ergo imperator Auguste carptim & breuiter imposita magis proposui quã enodata digessi. Quòd si qua Arriani inconsummata arbitrentur, ego vix fateor inchoata. Si qua adhuc superesse opinantur, ego propè omnia. Infidelibus enim totum deest: abundat fidelibus. Denique vna confessio Petri abundauit ad fidẽ Christo: Tu es Christus Filius Dei viui. Sat est enim generationẽ scire diuinã, nõ diuisam, nõ diminutã, nòn deriuatoriam, non creatam. Hoc etiam totis scripturarum exponitur libris: Nec adhuc ab impiis creditur. Incrassatum est enim, vt scriptum est, cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos grauauerunt, ne quando oculis videant, & auribus audiãt, & corde intelligant. Nanq; more Iudaico aures suas Arriani claudere solent, aut serere tumultũ quotiescũque verbum salutis auditur. Et quid mirum si humanis vocibus credere non soleant infideles, qui nõ credunt Diuinis? Filius Dei dicebat sicut habes in Euãgelio, Pater, clarifica nomen tuũ. Vox Patris de cælo audita est dicentis: Et clarificaui, & iterũ clarificabo. Infideles hoc audiebant, sed non credebant. Dicebat Filius, respõdebat Pater, & dicebãt Iudæi: Tonitruũ factũ est. Alij dicebãt: Angelus ei loquutus est. Paulus quoq;, sicut scriptum est in Actibus Apostolorũ, cum voce Christi vocaretur ad gratiam, pluresque comites pariter incederent, solus vocem Christi audisse se dixit.

Matth. 17. Isa. 6. Ioan. 12. Act. 9.

Soluit autem eorum argumentum. Libro quarto eiusdem capite septimo, quia Christus dixerit se vitem: & Patrem agricolam.

Cap. 7.

Illud quoque ad separandã Patris & Filij Diuinitatem obiicere consueuerũt, quod Dominus dixit in Euãgelio. Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est. Agricolam & vitem diuersę dicentes esse naturæ, & vitem esse in agricolæ potestate. Sic ergo vultis esse Filium secundum Diuinitatem, sicut vitis est vt sine cultore nihil valeat quod possit deseri vel recidi: & ex litera calumniam comparatis, quia Dominus vitem esse se dixit, incarnationis suæ significans sacramentum. Tamen si placet vt ex litera argumẽtemur, fateor & ego, imo profiteor, quia vitẽ se Filius nominauit. Væ

Ioan. 15.

enim mihi, si sacramentum salutis publicę denegauero. Quomodo ergo vultis accipere quòd se vitem Filius Dei nominauit? Si secundum Diuinam substantiam dictum accipitis, & sicut inter agricolā & vitem, ita etiā inter Patrem & Filium Diuinitatis creditis esse distantiam, geminam Filio, geminam Patri facitis iniuriam. Filio, quia si secundum Diuinitatem inferior est quàm agricola, inferior etiā Paulo Apostolo vestra assertione necesse est æstimetur: quia & Paulus agricolam esse se dixit. Sic habes: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Num ergo vultis vt Paulus sit melior Dei Filio? Habetis vnam iniuriam. Alteram, si secundum substantiam generationis æternæ vitis est Filius, cum dixerit: Ego sum vitis, & vos palmites estis: vnius nobiscum etiam illa Diuina generatio videbitur esse substantiæ. Sed quis similis tibi in diis Domine, sicut scriptum est? Et rursum in Psalmo: Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino inter filios Dei? Nec tamen soli Filio derogatis, sed etiam Patri. Nam si in agricolæ nomine omnis paternæ prærogatiua est potestatis, cum etiam Paulus agricola sit, Patri vtique, cui Filium denegatis æqualem, Apostolum comparatis. Deinde cùm scriptum sit: Sed neque qui plantat, est quicquam, neque qui rigat, sed qui dat incrementum Deus: in eo omnem vos summam paternæ maiestatis locabitis, quod videtis infirmum. Si enim qui plantat & qui rigat nihil est, sed qui dat incrementum Deus: videte quid vestra asserere moliatur impietas, vt & Pater nomine sit contemnendus agricolæ, & Deus aliquis incrementum paterno operi qui tribuat requirendus. Impiè igitur ex nomine agricolæ pręferendam Dei Patris existimant potestatem, in quo sit Patri Dei cum homine appellationis commune consortium. Quid autem egregium, si ei vt vultis hæretici, Filio præferatur, cuius diuina substantia ab humana conditione non discrepet? Nam si vitem Filium secundum diuinam substantiam appellatum putatis, non solùm corruptelæ incertísque elementorum obnoxium iudicatis, sed etiam humanæ tantūmodò consortem naturæ; quia vnius naturæ sunt vitis & palmites: vt non per incarnationis sacramentum carnem Dei Filius assumpsisse videatur, sed principium sumpsisse de carne. Ego autem dicam planè, carnē eius, licet nouæ generationis ministerio, vnius tamen naturæ fuisse nobiscum: & hoc salutis nostræ sacramētum esse, non diuinæ generationis exordium. Vitis enim est qui meas sustinet passiones, quandoquidem in illo nixa fragilis prius humana conditio secūdis rediuiuæ fructibus pietatis adoleuit. Verūtamen si te pompa delectat agricolæ, dicas velim quis ille sit qui loquutus est in Propheta: Domine notum mihi fac, vt sciam: tunc vidi cogitationes eorum. Ego vt agnus ductus sum innocēs ad immolandum & nesciebam, aduersum me cogitauerūt consilium dicentes: Venite mittamus lignum in panem eius. Si enim filius incarnationis futuræ loquitur sacramentum, quod impium est de Patre credas, Filius est vtique qui suprà dicit: Ego te plantaui vitem fructiferam: Quomodo conuersa es in amaritudine vitis alienæ? Itaq; & Filium vides esse agricolā, vnius nominis cū Patre, vnius operis, vnius dignitatis atque substantiæ. Ergo si agricola & vitis est Filius, vitem vtiq; secundū incarnationem accipimus sacramentum. Sed non solùm vitem esse dixit, sed etiam botrionem voce Prophetica nuncupauit. Tunc quando ad vallem botrionis exploratores Moses iussu Domini direxit. Quæ illa vallis, nisi humilitas incarnationis, & fœcūditas passionis? Et puto botrionem ideo dictum, quia ex vinea illa trāslata ex Ægypto, hoc est, ex familia Iudæorum vtilis mundo fructus emicuit. Nemo certè botrionem potest ad generationem referre diuinam: aut qui refert, aliud nihil relinquit, nisi vt botrionem illum natum ex vite credamus. Itaque ascribit insipiēs Patri, quod reprehendit in Filio. Verùm si iam dubitari non potest quòd vitis secūdum incarnationem Dei Filius nominatus sit, videtis secundum quod sacramentum Dominus sit loquutus, quoniam Pater maior me est. Nam cum hoc in superioribus dixerit, continuò subiecit: Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est: vt agnosceres secundum id Patrem esse maiorem: quia sicut agricola vitis, ita Pater Dominicæ carnis est cultor: quæ & augeri potuit per ętatem, & per passionem recidi, vt omne humanum genus ab ęstu secularium noxio voluptatum, diffusè salutaribus brachiis crucis vmbra velaret.

Psalmo 88.

Christus vt homo, infirmus fuit: vt Deus, fortis extitit. Super secundam ad Timotheum, cap. j. Tom. V.

Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neq; in me vinctum eius. Constantiam habēdam docet, nec trepidari debere in professione. Non est enim vnde erubescatur in ea: quia si homo visus est Christus, gestis tamen apparuit Deus: & si crucifixus est, resurrexit tamen à mortuis, & multis videntibus suscipiente eum nube, in cælum ascendit. Non est ergo infirmitatis causa, sed potestatis: quia vbi putatur esse imbecillitas, ibi apparet potentia. Itaq; stultè infirmatus dicitur, qui vicisse probatur. Hoc modo, nec in Apostolo est, quod ad ruborem pertineat: quia si pressuris & cædibus humiliatus dicitur, ex illa parte cōfundit obtrectatores suos, qua in signis & prodigiis nutu mirabilis peruidetur: vt intelligant non infirmitate humiliari, sed voluntate ad quendam meritorum profectum. Idcirco enim Deus seruos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniustè præmia dare videatur.

Et infra cap. secundo.

Si non credimus, ille fidelis permanet, negare semetipsum non potest. Nemo potest Domino auferre quod habet. Quis enim illo fortior est, per quem omnia extiterunt? Nec addi potest perfectio, quia non illi aliquid præstat, qui credit in Filium, quomodo nihil aufert ei, qui non credit in illum. Quicquid ergo agitur, ad profectum nostrum pertinet, ne in ignorantia maneamus. Nec enim à nobis firmatur, cum ipse ex se apud se firmus sit.

Vnde super epistolam ad Galatas, cap. j. pertractans illud quod sequitur. Tom. V.

Et Dominum Patrem, qui suscitauit eum à mortuis. Hoc dicto duas hæreses damnauit, & Manichæi & Fotini. Quia Manichæus Christum hominem negat, & non negat crucifixum: & Fotinus Christum Deum esse non concedit, & tamen ipsum se, hoc est, corpus suum excitasse à mortuis negare non audet: vt Manichæus cum crucifixum non negat, stultè eum hominem non fateri videatur, & Fotinus in pietate quadam Deum negare, quem seipsum à mortuis excitasse fatetur. Legit enim dixisse Dominum: Soluite templum hoc, & ego tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Igitur ipse excitans se à mortuis, corpus suum à mortuis significat se excitasse, & nihilominus tamen à Patre suo dicitur excitatus: propterea quòd omnis virtus Filij de Patre est, vt gesta filij facta sint Patris, ex quo sunt omnia. Ioan. 2.

De Christi potestate vide infrà cap. Lepra. De eius etiam dignitate libro de Ioseph. Cap. 9. Tom. IIII.

Denique Ruben & Iudas germanitatis pia iura seruantes, de manibus cęterorum eum liberare cupiebant: meritóq; Iudas paterna benedictione præfertur, cū dicitur ei: Adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda: & ipse expectatio gentium. Quod vtiq; soli cōuenit Christo: cui repositum fuit, vt adoraretur à fratribus, & expectaretur à gentibus, lauaret in vino stolam suam proprij corporis passione, quia carnem suam nulla pec-

peccati labe maculauit. Aser quoque non vtique sibi conuenire credebat. Aser pinguis panis dicitur & ipse Aser cum principibus. Quid verò Ioseph, cui dictum est: Filius ampliandus Ioseph, filius ampliandus meus, zelatus filius meus, filius meus adolescẽtior ad me reuertere? In quem consilium conferentes maledicebant, in quo benedictio preualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum. Quem significari in se intelligebat, nisi illum, qui omnium merita supereminens, supra omnium desideria sanctorum immensæ teneret apicem potestatis, quem voto nullus æquaret?

Similem sententiam ponit, lib. de benedictionibus patriarcharum: require infra cap. Filius Dei. Hac de causa de Christo figura præcessit in Issachar: eod. lib.

Cap.6. Tom.IIII.

Issachar bonũ concupiuit, requiescẽs inter medias sortes: & videns requiem, quia bona est: & terram, quia pinguis: supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola. Issachar merces dicitur: & ideo refertur ad Christum qui est merces nostra: quòd eum nobis ad spem salutis æternę non auro & argento, sed fide & deuotione mercemur. Vnde & Dauid de ipso dicit. Ecce hęreditas Domini filij merces fructus ventris. Et Moses de eo dicit: Merces circa mare inhabitantium. Hic est qui bonum concupiuit ab initio, & quod malum est desiderare nesciuit. (Isa.8.) De quo & Isaias dicit: priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem. Non credidit malitiæ eligens quod bonum est. Requieuit inter sortes veteris & noui testamenti, vel in medio prophetarum. Ideóque inter Mosen & Heliam medius apparuit, vt ostenderet nobis quod eorum sermonibus requiem habeat, per quos plerique peccatis renuntiantes credũt in Deum viuũ, vel quòd ipsi sint testes resurrectionis eius & beatæ quietis. Itaque vt ad resurrectionis suæ gratiam vocaret gentes (ipsa est enim pinguis & fertilis terra, quæ fructus generat æternos, fructus centesimos & sexagesimos) subiecit humerum suum ad laborandum, subiiciens se cruci vt peccata nostra portaret. (Isa.9.) Ideóque dicit Propheta: Cuius imperium super humerum eius. Hoc est, super corporis passionem Diuinitatis potestas, vel crux supereminens corpori. Supposuit ergo humerum incumbens aratro, omnibus subeundis patiens cõtumeliis, ita subiectus labori, vt vulneraretur propter iniquitates nostras, & infirmaretur propter peccata nostra. Et factus est vir agricola, sciens terram suam bono seminare frumẽto, & fructiferas arbores alta radice plantare.

Et quia Christus prædictæ dignitatis causa caput est fidelium: nec ex hoc arguatur, quia Deus caput est Christi, ipsum Christum minorem esse Deo: ideo lib. iiij. de fide sanctæ Trinitatis, contra Arrianos disputans, hæc dicit.

Cap.2. Tom.II. 1.Corinth.11.

Itaque discutiamus eorum alias quæstiones. Scriptũ est, inquiũt: Omnis viri caput Christus est: caput mulieris vir, caput autẽ Christi Deus. Qua in questione dicãt mihi velim vtrũ cõiũgere, an diuidere hæc quatuor velint. Si enim coniungere, atque vt ita dicant Deum esse caput Christi, sicut est vir mulieris caput, videte quid incidant. Nam si hæc tanquam ex paribus sumpta est comparatio, & hæc quatuor, id est mulier, vir, Christus & Deus, quasi ex vnius atque eiusdem naturæ similitudine comparãtur, ergo mulier & Deus vnius incipiẽt esse naturæ. Quod si hoc displicet, quod sacrilegium est dicere, vt volunt diuidant. Itaque si Christum apud Deum Patrem ita volunt esse, sicut & est mulier apud virum: vnius vtique Christum & Deum dicunt esse substantiæ, quoniam vir & mulier vnius sunt in carne substantiæ. Nam quod distat, in sexu est. Cum verò inter Christum & Deum Patrem sexus non interueniat quod vnum inter Filium & Patrem in natura est, fatebuntur: quod diuersum in sexu est, denegabunt. Placetne ista diuisio. An mulierem virum & Christum vnius

A volunt esse substãtię, & Patrẽ separant? Hæccine igitur diuisio placet? Si ita est videte quid incidant. Aut enim non solùm Arrianos, sed etiam Fotinianos se necesse est confiteantur, quod Christum hominem tantum fatentur, quem humanæ tantummodo naturæ æstimant copulandum: aut vel inuitos acquiescere par est nostræ sententiæ, per quam id quod impiè cogitarunt, piè relioséque defendimus vt sit Christus quidem secundum generationem Diuinam Dei virtus: secundum assumptionem autem carnis, vnius cum omnibus hominibus in carne substantiæ, salua tamen incarnationis suæ gloria, qui veritatem suscepit non imaginem carnis. Sic ergo iuxta humanam conditionem caput Christi Deus. Non enim dixit, caput Christi Pater: sed caput Christi Deus: quia Diuinitas vtpote creatrix caput est creaturæ. Et bene dixit, caput Christi Deus: vt & diuinitatem Christi significaret & carnem: hoc est, incarnationem B in Christi nomine, in Deo autem vnitatem Diuinitatis & magnitudinem potestatis. Eousque autem caput Christi Deus secundum incarnationem dictum est, vt caput viri Christus secundum incarnationem verbi dictum sit. Quod alibi Apostolus euidenter exposuit dicens: (Ephe.5.) Quoniam vir caput est mulieris, sicut & Christus caput est Ecclesię. Et in consequentibus addidit: Qui se tradidit pro ea. Secũdũ incarnationẽ igitur caput viri Christus: qa secũdũ incarnationẽ facta traditio est. Est ergo viri caput Christus, caput Christi Deus, vbi serui, hoc est, hominis nõ Dei forma tractatur. Sed nihil pręiudicat Dei Filio, si secundum carnis veritatẽ similis sit hominibus, qui Diuinitate cum Patre vnum est. Non enim potestas interpretatione minuitur, sed misericordia prædicatur. Quis autem vnam diuinitatem Patris & Filij piè abneget, cum ipse Dominus consummaturus præcepta discipulis suis dixerit: Vt sint vnũ sicut & nos vnum sumus?

C *Propterea quæ de Deo dicuntur, etiam de Christo prædicantur: nec ex hoc Diuinitati contumelia infertur. Super epistolam ad Romanos, cap. ix.* Tom.V.

Qui est super omnia Deus benedict' in secula. Amẽ. Quando enim nulla paterni nominis fit mentio & de Christo sermo est, non potest differri ne Deus dicatur. Frequenter enim scriptura propter vnius Dei professionem, de Deo Patre loquitur, & Deo adiũgit Filium, Deum Patrem vocat, & Filium Dominum. Si quis autem nõ putat de Christo dictum, Qui es Deus: det personam de qua dictum æstimat. De Patre enim Deo nulla mentio hoc in loco est. Sed quid mirum, si in hoc loco Christum Dominũ super omnia aperta voce loqueretur, de quo alia in epistola, hunc sensum tali sermone firmauit, (Philippen.2.) dicens: Et in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium & infernorum? Hæc sunt omnia super quæ Deus Christus est. Neque enim exceptis his, sunt aliqua, vt non super omnia Deus Christus D sit: nec potest genu flecti ab omni creatura, nisi Deo. Denique Ioannes Apostolus, inscius cum Angelum vt Deum vellet adorare, audit ab eo: (Apoc.19.) Ne feceris, quoniam conseruus tuus sum: Deum, inquit, adora. Nec Dominus vtiq; adorari se pateretur, nisi quia Deus est. Si quo minus, vsurpasse dicendus est, & peccasse, quod absit, cũ ipse diabolum increpans Dominum Deum adorãdũ, & ipsi soli seruiendum, ostendat. Nihil ergo præiudicat Deo Patri cũ adoratur Christus vt Deus: quia & cum soli Deo seruien dum dicatur, seruitur & Christo. Dicit enim alio loco: Qui in iis seruit Christo, placet Deo. Quid ergo superest, nisi vt Pater Deus & Filius Deus, & nihilominus vnus Deus credatur vterque? Siue enim Patrem quis adoret, siue Filium, siue Spiritum sanctum, vnum Deum dicitur adorare, & seruire Patri aut Filio aut Spirituisancto, vni Deo seruitium exhibetur. Nulla igitur discretio est: qui adorat Filium, adorat Patrem & Spiritum sanctum

ctū: & qui seruit Patri, seruit Filio & Spiritui sancto. Et vt sine adulatione Deitatis huius confessionem esse doceret, in conclusione posuit Amen, hoc est, verum est, vt Christum Deum super omnia in veritate ostenderet benedictum in secula.

Et tāquam verus Dei Filius verus probatur esse Deus. In concilio Aquilegiensi in disputatione cum Palladio Arriano.

Non extat. Christus verus Deus est secundum omnium fidem & catholicam professionem. Nam & nos per adoptionem Filij sumus, ille secundum proprietatem generationis Diuinæ.

Tom.V. *Propterea in Christo Deus Pater erat: quia indiuisibilis est Dei substantia. Super secundam ad Corinth. c. v. Vbi loquitur de causa Aduentus Christi.*

Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non reputans illis delicta ipsorum, & ponens in nobis verbum reconciliationis pro Christo pro quo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos, orantes pro Christo reconciliari Deo, eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos essemus iustitia Dei in ipso. Deus omnipotens genitor Christi, cum omnia quæ per Christum fecerat errore caduca fuissent effecta, creatoris sui oblita, Christū Dominū nostrū de sacris sedibus venire dignatus est ad terrena, & factū carne in spē hominis vt forma esset hominibus quēadmodū sibi Deū creatorē suū pacificū faceret. Deus erat in Christo. Quomodo? Quasi in vicario aut legato, sicut fuit in Prophetis: aut aliter non sicut fuit in Prophetis, sic intelligi potest fuisse & in Filio. Pater enim per id intelligitur esse in Filio, quod vna eorum sit substantia. Ibi enim est vnitas, vbi nulla est differentia: ac per hoc inuicem sunt, quia & imago & similitudo vna est eorū, vt videns Filium, vidisse dicatur Patrem. Rectè ergo dicitur. Deus erat in Christo, hoc est, Pater in Filio, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum: quoniam creatura peccauit in Deum, nec pœnituit vt reuerteretur ad Deum. Deus opus suum nolens perire, misit Filium suum, per quem prædicata eis remissio est peccatorum, vt reconciliaret eos sibi per ipsum, per quem nos creauerat, ponens in nobis verbum reconciliationis pro Christo.

Tom.V. *Sequitur de ipsius Christi aduenientis vtilitate, quam tangit super epistolam ad Romanos, cap. iij.*

Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes sola fide iustificati sunt dono Dei. Per redemptionem quæ est in Christo Iesu. Gratiam Dei in Christo esse testatur: quia voluntate Dei à Christo redempti sumus, vt manumissi iustificaremur, sicut & ad Galatas dicit, Christus nos redemit de maledicto legis, offerens se pro nobis. Permisit enim sæuienti diabolo, sed impræscio. Putans autem Christum se posse retinere veluti accepit eum: sed quia virtutem eius ferre non potuit, omnes quos tenebat simul cum illo amisit. Quem proposuit Deus propitiatorē fidei. Hoc dicit, quia in Christo proposuit Deus, id est, disposuit se propitium futurum humano generi, si credat. In sanguine ipsius. Ideo in sanguine ipsius, quia morte eius liberati sumus, vt & manifestaret illum, & mortem passione eius damnaret. Ad ostensionem iustitiæ suæ. Hoc est, vt promissum suum palam faceret, quo nos à peccatis liberaret sicut antè promiserat, quod cum impleuit, iustum se ostendit. Propter propositum præcedentium delictorū in sustentatione Dei. Sciens Deus propositum benignitatis suæ quo censuit peccatoribus subuenire, tam iis qui sunt apud superos, quàm iis qui in inferno tenebantur, vtrosque diutissimè expectauit, euacuans sententiam qua iustum videtur omnes damnari, vt ostenderet nobis quàm olim decreuerat liberare genus humanum per Christum, sicut promisit per Hieremiam Prophetam, dicens: Propitius ero iniquitatibus illorum, & delictorum eorum non memorabor. Hiere.31 Et ne fortè donum hoc solis Iudæis promisisse videretur, per Isaiam Dominus dicit: Domus mea domus orationis vocabitur in omnibus gentibus. Isaia 56. Quāuis enim Iudaismo facta promissio sit, sed præscius Deus eò quòd donum eius reprobaturi essent impij Iudæi, gentes se ad percipiendam gratiam suam promisit admittere, quorum æmulatione in iram missi cruciarentur impij Iudæi. In hoc tempore. Id est tempore nostro, quo dedit Deus quod olim promiserat dandum tempore quo dedit. Vt sit ipse iustus iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. Rectè ait, quia vt sit iustus dedit quod promisit: hoc autem promisit iustificare se credentes in Christo. Dicit enim in Abachuc, Iustus ex fide viuet: vt dum fidem Dei habet & Christi, sit iustus. Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Operum? Non, sed per legem fidei. Reddita ratione, ad eos loquitur qui agunt sub lege, quòd sine causa glorientur blandientes sibi de lege, & propter quod genus sint Abrahæ, videntes non iustificari hominem apud Deum nisi per fidem.

Iterum libro super Beati immaculati, litera vj.

Cum Propheta postulet, Veniat super me misericordia tua: veniat salutare tuum: Versu. Tom.IIII. Non est dubium quem videre deposcat: hoc est in quo fructus & misericordiæ veniat & salutis. Denique in superioribus idem poposcit in Psalmo octogesimoquarto, Psalmo 84. in quo euidentius Domini Iesu prophetauit aduentum. Nam terram quam benedici postulet satis notum est illam videlicet quæ peccatum in Adam contraxerat, cui dicitur: Terra es, & in terrā ibis. Maledixerat autem Deus non elemento naturæ carnis, sed carnem præuaricantium. Benedicitur caro, quam benedictus Filius Dei assumpta hominis conditione suscepit. Et ideo subdit: Deus tu conuertens viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui conuertunt ad ipsum cor suum. Verūtamen prope timētes eum salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. Totus locus hic Iesum Dominum sonat, qui viuificauit mortuos, Lazarum ante passionē: plurimos, tempore propriæ passionis. Ipse est misericordia, vtpote remissio peccatorū. Ideo dicit, Ostende: quē videre possit in corpore. Nam Deum in maiestate sua videre nō poterat, quia Ioan.1. Deum nemo vidit vnquam. Auidus Propheta desiderat videre quem sperat tenere: quē si viderit, desiderat propriis manibus comprehendere. Ideóque ait. Et salutare tuum da nobis. Salutare Dei virtus est: Salutare Dei Christus est: & ideo prope timentes hoc salutare. Longè erat Christus à nobis, longè erat à nationibus: descendit in terras, factus est propè, cœpimus non timere. Nam qui Christum timet, nō timori est subditus sed deuotioni. Pietatis hic timor, non infirmitatis est. Deniq; nihil deest timētibus eū. Quomodo autē factus sit propè, audi: vt habitet, inquit gloria in terra nostra. Quis est gloria, nisi Dominus Iesus? Vnde & Apostolus Paulus ait: Deus Domini nostri Iesu Christi pater gloriæ. Meritò cōplacet in eo Pater, quia Patris gloria est. Hunc qui à Patre separat maiorē iniuriam Patri facit quē vult esse sine gloria. Hūc quisquis æqualē Patri nō putat inferiorē & patrē iudicat, cum alio verbo Patrem plus laudare non possit, cuius summa laus gloriæ Christus est. Rogatur ergo vt veniat salutare Dei. Ille est qui rogatur, hoc est Dominus Iesus: & nō est alius, sicut habet literæ interpretatio. Vel si nō solus Pater rogat, est & ille, hoc est, & Filius qui rogatur, & rogatus aduenit

uenit, & salutare mundo dedit. Ideo Christo hoc est saluatori. Ideo Iesus, sicut Angelus dixit: quia saluum fecit populum suum. Cum inuocaret igitur Propheta aderat, vt probaret illud: quia adhuc loquentibus nobis dcit, Adsum.

Matth. 1.

Et addit exprimendo fidelium desiderium de ipsius aduentu, inducens illud Cant. ij. Vox dilecti mei &c. licet ipse Ambrosius alia translatione vtatur.

Adest qui suscitatus à filiabus Iudeæ, quasi resuscitatus à filiabus Hierusalem: audit Ecclesia sonum eius vocis, & dicit: Vox consobrini mei: ecce hic aduenit saliẽs super montes, transilens super colles. Manipularis est liber, multas habens personas nobiles, velut manipulos triumphales, multósque actus significans, quos intelligere magis, quàm expressos tenere possumus. Nam quasi aduenientem sponsum audierit, cum aliquibus pariter viantibus colloquentibus dicit sponsa: Vox consobrini mei. Dum loquitur cum filiabus Hierusalem & rogat vt excitent & resuscitent sponsum, subitò tanquàm de longinquo missę vocis sonum sentiens dicit: Vox consobrini mei: annuntians quem nuntiari sibi quærebat, quem cupiebat ab aliis suscitari sua prece resuscitatum à Patre venire iam credens, læta dicit. Vox consobrini mei. Bene addidit, consobrini mei: vt non aliæ, sed consobrina sola sibi eius vendicaret aduentum. Ecce, inquit, iste aduenit: adhuc ego eum quæro, & ille iam venit: adhuc ego suffragia capto vt veniat, & ille iam proximus est. Ego suscitari mihi charitatem cupio: ego me vulneratam charitate puto, & ad me plus charitas ipsa festinat. Ego dixi, Veni: & ille salit & transit. Ego rogo eum venire cum gratia: iste operatur augmenta: & dum venit, incrementa gratiæ secum vehit & veniendo acquirit: quia studet & ipse suæ placere dilectæ. Salit super excelsa vt ascendat super sponsam. Sponsæ enim thalamus tribunal est Christi. Salit super Ecclesiam, transilit super synagogam, salit super gentes, transfilit super Iudæos. Videamus salientem. Salit de cælo in virginem, de vtero in præsepe, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, in cælum de sepulchro. Proba mihi Dauid salientem, proba currentem. Tu enim dixisti: Exultauit tanquam gigas ad currendam viam, à summo cælo egressus eius, & occursus eius vsque ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore eius. Ergo & nunc salit, & nunc currit de corde Patris super sanctos suos, de Oriente super Occidentem, de Septemtrione super Meridiem. Ipse est qui ascendit super Occasum: ipse super cælos cælorum ad Orientem: Ipse ascendit super montes, ipse super colles. Vtinam ego miser dicam, dicat anima mea. Ecce iste aduenit: & aduenit, non super terrena, non super valles, sed aduenit saliens super montes. Deus enim Deus montium est, & non vallium. Vbi ergo salit, super montes salit. Si sis mons, salit super te. Salit super Isaiã. Salit super Hieremiam. Salit super Petrũ, Ioanẽ, Iacobũ. Montes in circuitu eius. Si non potes mons esse, nec præuales, esto vel collis, vt super te Christus ascendat. Et si transilit, vt te transitus eius vmbra custodiat. Diximus de Christo & Ecclesia: dicamus de anima & verbo. Anima iusti sponsa est verbi: hæc si desideret, si cupiat, si oret, & oret assiduò, & oret sine vlla disceptatione, & tota intendat in verbum, subitò vocem sibi videtur eius audire quem non videt, & intimo sensu odorem Diuinitatis eius agnoscit: quod patiuntur plerunque qui bene credunt. Replentur subitò nares animæ spiritali gratia, & sentit sibi præsentiæ eius flatum adspirare quem quærit, & dicit: Ecce iste est quem requiro, ipse quem desidero.

Psalm. 18.

Similẽ sentẽtiã ponit libro super Beati immaculati, litera xxij. versu viij. require suprà capi. Nuptia. Venit autem Christus vt repararet quæ Adam culpa perdiderat: Propterea secũdus Adam describitur esse. Vnde in sermone quodam de quadragesimali tempore, qui incipit: Si bene retinet fratres, vestra dilectio.

Ser. ord. 37. Tom. I. I.

Hoc agit Dominus vt iis præiudiciis quibus homo obnoxius peccato fuerat, liberetur. Propterea nanque per omnia secundum similitudinem Adæ nasci voluit, vt secundum similitudinem omnia hominis peccata dissolueret. Adam enim de terra virgine natus est: & Christus de Maria virgine procreatus. Illius maternum solum needum rastris scissum fuerat: istius maternum secretum nunquam concupiscentia violatum. Adam Dei manibus plasmatur è limo, Christus Dei spiritu formatur in vtero. Vterque ergo oritur cum Patre: vterque virgine vtitur matre. Vterque, sicut Euangelista dicit, filius Dei est: sed Adam creatura est, Filius Christus verò substantia. Hoc ergo agit Dominus sicut Adam secundus, vt quod prior homo manducando perdiderat, hoc alter iejunando recipiat.

Vtriusque Adæ collatio.

Veniens autem ad nos Christus frater nobis factus est: & charitatem quam in affectu habuerat, per effectum demõstrauit, cũ noster frater effectus, suo sanguine nos redemit. In tractatu super Psalmum quadragesimum nonum super versum qui sequitur.

Tom. IIII.

Frater non redimit, redimet homo: nec dabit Deo propitiationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ. Hoc est, vt quid timebo in die mala? Quid enim mihi potest nocere, qui non solùm non indigeo redemptore sed ipse omnium sum redemptor? Alios liberos faciam: & pro me ipso ipse trepidabo? Ecce faciam noua omnia, quæ supra ipsum germanitatis affectum sint atque pietatem. Quem frater eodem matris vtero effusus in lucem redimere non potest, quia parilis naturæ infirmitate retinetur: redimet homo: sed ille homo, de quo scriptum est: Quia mittet illis Dominus hominem qui saluabit eos: qui de se ipso dixit: Quæritis me occidere hominem qui veritatem loquutus sum vobis. Sed quãuis homo sit, quis cognoscet eum? Quare nemo cognoscit? Quia sicut vnus Deus, ita & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Ipse est solus qui redimet hominem vincens pietate germanos: quia pro alienis sanguinem suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre. Itaque corpori proprio non pepercit vt nos redimeret à peccato: dedit semetipsum redemptorem pro omnibus, sicut verus eius testis asseruit Apostolus qui ait: Veritatem dico non mentior. Sed quare solus hic redimet? Quia nemo potest eum æquare pietate, vt pro seruulis suis animam suam ponat: nemo integritate. Omnis enim sub peccato. Omnes Adæ illius subiacent prolapsioni. Solus redẽptor eligitur qui peccato veteri obnoxius esse non possit. Ergo per hominem Dominum Iesum intelligamus, qui suscepit hominis conditionem, vt in carne sua peccatum omnium crucifigeret, & chirographum vniuersorum suo cruore deleret. Sed forte dicas: Quomodo redempturus frater negatur, cum ipse dixerit: Narrabo nomen tuum fratribus meis? Sed non quasi frater nobis, sed quasi homo Christus Iesus, in quo Deus erat, nobis peccata dimisit. Sic enim scriptum est: Deus erat in Christo mundum recõcilians sibi: In illo Christo Iesu de quo solo modò dictũ est, quia verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Non ergo quasi frater, sed quasi Dominus habitauit in nobis cũ habitaret in carne. Cũ igitur recõciliauerit Deo mũdũ, vtiq; ipse recõciliatione nõ eguit. Pro quo enim peccato suo propitiaret Deum, qui nulla peccata cognouit? Denique didrachma poscentibus Iudæis, quod pro peccato dabatur ex lege, dixit ad Petrum: Simon, reges terræ à quibus recipiunt tributum vel cẽsum? à filiis suis, an ab alienis? Respondit Petrus, Ab alie

Ioan. 8.

1 Timot. 2. Roman. 9.

2. Corinth. 5.

alienis. Cui dixit Dominus: Ergo liberi sunt filij. Vt autem non faciamus illis offendiculum, mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem: illum tollens dabis pro me & pro te. Ostendit ergo quòd non pro se propitiationem debeat peccatorum: quia seruus peccati non erat, sed ab omni erat liber errore Filius Dei. Filius enim liber seruus est in reatu. Ergo liber iste ab omnibus nec pretium redemptionis animæ suæ dat: cuius sanguinis pretium poterat abundare ad vniuersa mundi totius redimenda peccata. Rectè ergo alios liberat, qui pro se nihil debeat. Plus adiicio: Non pro se solùm Christus pretium non debet suæ redemptionis, aut propitiationem pro peccato, sed etiam si de quocunq; homine accipias, potest intelligi: quia non debeant singuli propitiationem suam, quia propitiatio omniũ Christus est, & ipse est vniuersorum redemptio. Cuius enim hominis sanguis iam idoneus est ad redemptionem sui, cum pro redemptione omnium suum sanguinem Christus effudit? Est ergo cuiusquam sanguis, qui Christi possit sanguini comparari? Aut quis tam potens homo, qui pro se propitiationem suam dare possit supra eam propitiationem, quam in se obtulit Christus, qui solus Deo mundum reconciliauit per suum sanguinem? Quæ maior hostia? quod præstantius sacrificium? Qui melior aduocatus, quàm qui pro peccatis omnium factus est deprecatio: & animam suam dedit pro omnibus redemptionem? Non quæritur ergo propitiatio aut redemptio singulorum: quia omnium sanguis est Christi pretium, quo nos redemit Dominus Iesus, qui solus Patrem reconciliauit, & laborauit vsque in finem, qui nostrum laborem ipse suscepit dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & ego vos reficiam. Vide laborantem: Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ. Et alibi: Issachar quod bonum est concupiuit, requiescens inter sortes. Et infrà: Supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola. Ergo homo non dabit iam propitiationem suam nec redemptionem, quia semel ablutus est à peccato per sanguinem Christi.

Matth. 11. Psalm. 68. Gen. 49.

Et hoc sufficiens fuit ad salutem. In tractatu super psalmum trigesimumnonum. Tom. eodem.

Quando ergo verus aduenit? Audi dicentem: Annũtiaui & loquutus sum, multiplicati sunt super numerum. Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam Deus meus volui. Quid euidentius, quàm quòd cum Euangelij sui munere nobis Iesus verus aduenit? Ipse loquutus est: Innumeri credẽtium populi congregati sunt, qui vix singuli antè credebant. Ipse venit in carne: & cessauit sacrificium Iudæorum. Cessauit oblatio pro peccato: quia peccatorum remissor aduenerat. Non erat remedium necessarium legis, vbi legis author astabat. Tunc dixi: Ecce venio.

Venit vt plenitudo legis. Libro quinto super Lucam, exponens illud: Tu es qui venturus es, &c. Cap. 10. Tom. V.

Et conuocauit duos discipulos suos Ioannes, & misit ad eum dicens. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Non simplex intellectus in simplicibus est verbis: alioquin præsentibus superiora compugnant. Quomodo enim Ioannes, quem in superioribus Deo Patre demonstrãte cognouit, hîc nescit? Quomodo & ibi quem antè nesciuit cognouit, & hîc quem iam sciebat ignorat? Nesciebam, inquit, eum: sed qui me misit baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris Spiritum sanctum descendentem de cælo. Et dicto credidit, & demonstratum agnouit, & baptizatum adorauit, & venientem prophetauit. Denique, inquit, Ego vidi, & testimonium perhibui, quoniam hic est electus Dei. Quomodo ergo fieri posset, vt sic Propheta tantus erraret, A vt de quo dixerat, Ecce qui tollit peccatum mundi: adhuc eum Dei Filium esse non crederet? Aut enim insolentiæ est ei tribuere Diuina quem nescias: aut dubitasse de Dei Filio, perfidia est. Non cadit igitur, non cadit in talem Prophetam tanti erroris suspicio. Itaque si intellectus simplicis formæ compugnat, spiritalem quæramus figuram. Et quia suprà iam diximus in Ioanne typum esse legis, quæ prænuntia fuit Christi: rectè lex quæ pectoribus perfidorum tanquam æterna carceribus luce vacuatis corporaliter tenebatur inclusa, quam viscera fœcunda pœnarum & fores amentiæ coërcerent, plenum exitum testimonij Dominicæ dispensationis sine Euangelij nequit adstipulatione perferre. Prophetauit quidem lex in Exodo, baptismatis gratiam per nubem & mare: spiritalem in agno prænuntiauit escam: fontem perennem designauit in petra: remissionem peccatorum in Leuitico reuelauit: regnum cælorum annuntiauit in Psalmis: terram repromissionis in B Iesu Naue manifestissimè declarauit. Hæc omnia cum Ioannis quoque congruunt testimonio: sed tamen tyrannicis mundi istius potestatibus, quò minus lucem Dominicæ resurrectionis offunderet, inclusa cohibetur. Mittit ergo discipulos suos ad Christum Ioannes, vt supplementum scientiæ consequantur: quia plenitudo legis est Christus: vt quoniam nutant plerunque dicta sine factis, & fides plenior gestorum testificationibus quàm verborum sponsionibus exhibetur, quæ tunc in pectoribus Iudæorum velut obserata lege nutabat, ipso spectaculo Dominicæ crucis, & pleno resurrectionis testimonio pandentur. Et fortasse isti discipuli sunt duo populi, quorum vnus ex Iudæis credidit, alter ex Gentibus, qui ideo credidit, quia audiuit. Voluerunt isti videre propter illud: Vestri autem beati oculi qui vident, & aures vestræ quæ audiunt. Sed etiam nos vidimus in Ioanne: oculis nostris perspeximus in Apostolis: & manibus nostris perscrutati sumus in Thomæ C digitis. Quod enim erat ab initio, quod audiuimus & quod vidimus, oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit nobis. Quando apparuit? Quando vidimus: Non sic apparebat antè quàm videretur. Gratias ergo Domino, qui crucifixus est pro fide nostra, crucifixus est pro cupiditatibus nostris. Mens nostra in illo crucifixa est. 1 Ioan. 1.

Et quando venit vt legitimus filius Abrahæ. Libro primo de Abraham. Cap. 3. Tom. IIII.

Noli timere Abraham, ego protegam te, & merces tua multa erit valde. Non est serus ad remunerandum Dominus: & citò promittit, & multa largitur, ne infirmos animos per dilationem aliqua subeat pœnitentia contempsisse præsentia: & velut quadam vsuraria largitate compensat, vt vberiora restituat ei qui captus non fuerit oblatione præsentium. Ab ipso quoque Domino mercedem quam postulet consideremus.

D *Venit de tribu regali & sacerdotali. Libro secundo de benedictionibus Patriarcharum.* Cap. 3. Tom. IIII.

Ex ea tribu Dominus Iesus videtur secũdum corporis susceptionem genus ducere, ex qua tribu sunt sacerdotes Leui & Nathan, quos sanctus Lucas in Euangelij libro, quem ipse scripsit, inter maiores Domini cõputauit. Sacerdos enim Patris & princeps omnium sacerdotum, sicut scriptum est: Tu es sacerdos in æternum: sacerdotalis originis successionem debuit vendicare. Vnde & Moses benedixit hanc tribum dicens: Date Leui sortem suffragij eius, & veritatem eius viro sancto. Benedixit Moses & tribum Ruben, sicut habes scriptum: Viuat Ruben, & non moriatur, & sit multus in numero. Neque enim benedixisset, si secundum Patriarchæ sententiam benedictione scisset indignos. Certè quod strictim ille præteriit, iste compleuit. Et quia per admixtionem generis Iuda & Leui tribus iunctæ sunt, Psal. 109. Deuteron. 33. Cap. 4.

ſunt, ideo Matthæus ex tribu Iuda deſcripſit eius familiam. Et Apoſtolus ait: Quoniam de Iuda ortus eſt Dominus noſter: Vt ex tribu Leui ſacerdotalis & plena ſanctitatis adnumeraretur hæreditas. Ex tribu autem Iuda, ex qua Dauid & Salomon & reliqui reges fuerunt, regalis ſucceſsionis ſplendor refulgeat, vt idem rex & ſacerdos ſcripturarum teſtimonio demonſtretur.

Venit de ſemine Dauid ſecundum carnem, ſed Filius Dei erat. Vnde libro ſecundo de Apologia Dauid, pertractans Pſalmum quinquageſimum, ac diſputans contra Iudæos, ſic ait.

Quid aduerſum Iudæos igitur nobis propoſitum ſit recenſeamus. Titulus inquit, Pſalmi, Dauid intellectus, cum venit ad eum Nathan Propheta: cum intrauit ad Beth-ſabee. Nempe hiſtoria hæc & adulterũ Dauid inducit & homicidam: & hunc vos Iudæi dicitis eſſe filium Dei. Sed Deus virtutum eſt, non criminum. Et de hoc dicit Deus Pater, Thronus eius ſicut dies cæli: qui dolum fecerit, peccata non vicerit? Et quomodo ſcriptum eſt: Nemo ſine peccato niſi vnus Deus? Si igitur non poteſt Deus non eſſe qui Dei Filius eſt, vtique Dei Filius, arbiter iuſtitiæ, non eſt obnoxius culpæ. Qua autem opinione vel Dauid Dei Filium iudicatis, vel Salomonem putatis? An quia ſcriptum eſt: Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis? & quia titulus Pſalmi, in Salomonem, Pſalmum ſeptuageſimum dicit eſſe compoſitum? Sed quem Salomonem dicat aduertite. Salomon enim pacificus eſt: hoc habet interpretatio. Pſalmus in eum dicitur, quem verè ſcimus eſſe pacis authorem. Quomodo autem Salomon pacificus? Non hoc Ioab ſanguis oſtendit, quem inter altaria templi iuſsit occidi? non Adoniæ pœna quam affectatæ affinitatis regiæ reum pertulit, nec matris obſecratione ab indignatione reuocatus? Quomodo autem in Salomonem Dauid filium exiſtimatis conuenire quod ſcriptum eſt: Quia permanebit cum ſole & ante lunam in ſecula ſeculorum: cùm ille breuis vitæ adeptus vſuram anguſtis terminis viuendi ſpatium tranſegerit? Quomodo autem de eo dicitur: Dominabitur à mari vſque ad mare: cùm ille intra Syriam conſtitutus, hoc eſt intra vnius regionis prouinciam, circunſcriptos fines habuerit imperij: ſolus autem Chriſtus vſque in orbis totius terminos ſuum propagauerit imperium? Solus enim iſte eſt, de quo bene Pſalmi ſeries prophetauit: quia reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſeruient ei. Hunc enim nouimus gentibus vniuerſis & nationibus imperantem incircunſcripto imperio, intermina poteſtate. Nõ ergo Salomon Dei Filius. Sed qua ratione eum Dei Filium putaſtis? An quia ſapiens fuit? Sed hic ſapientiam poſtulauit: quam quia non habebat, orauit vt acciperet, & accepit. Chriſtus ipſe ſapientia eſt, naturaliter in vniuerſum habẽs quod in rebus humanis Salomon accepit per gratiam. Denique quod accipitur ex tempore, in tempore poſsidetur. Salomon enim ſapientiam nec principio ſui habuit: nec in fine poſſedit. Neque enim ſe habere credidit quod popoſcit: & poſtea auerſus à Dei cultu, non quaſi ſapiens, ſed quaſi inſipiens lapſus eſt, vt offenderet. Offendit in tantum, vt etiam quod meruerat amitteret. Cur hunc Dei Filium credidiſtis? An quia templum Deo condidit? Sed hinc Dominum & Deum non eſſe credere debuiſtis: quia ſcriptum eſt: Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. In vanum laborauit, qui ædificauit id templum, quod ſubiectus ignis exuſsit. An quia Dauid patri eius dictum eſt: Tu non ædificabis mihi domum; ſed cum tu dormieris excitabo ſemen tuum poſt te? Verum ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur (neq; enim Deus in manu factis habitat) ſed templum ſancta eſt Eccleſia: quę vtique nõ humana, ſed cæleſti virtute fundatur. Nam ſi præſtantioris licet, ſed humanæ tamen virtutis opera miremur, multos huiuſcemodi reperiemus, quos cum Dauid & Salomone comparare poſſumus. Et ideo vbi operis æqualitas eſt, non eſt excellentia poteſtatis. Nec plures poſſumus dicere Dei filios, cum vnum Dei Filium legerimus.

Et addit quod excedit ſanctos veteris teſtamenti.

Sed non ex beneficiis ſuis quæ in patres noſtros contulit, facienda eſt iniuria Dei Filio. Multi enim præclari viri, ſed per vnum Ieſum Naue ſtetit, inquit, ſol contra Gabaon. Videtis eum vltra Dauid regis proceſsiſſe virtutem. Terrenis autem Dauid, non ſideribus imperauit. Videtis etiam ſolem miniſtrum eſſe non dominum, qui etiam voci ſeruierit humanæ. Stetit tamen: quia in Ieſu & futuri typum agnoſcebat, & nomen. Neque enim in ſua virtute Ieſus Naue, ſed Chriſti myſterio cæleſtibus luminibus imperabat. Deſignatur enim Dei Filium in hoc ſeculo eſſe venturum: qui mundani luminis concidentis & iam vergentem in tenebras, virtute diuina differret occaſum, lucem redderet, inueheret claritatem. Henoch quoque raptus ad cælum eſt: ſed tamen ille raptus eſt, hic regreſſus. Raptus eſt ille, ne malitia mutaret cor eius: hic ipſam malitiam ſeculi huius aboleuit. Helias curru atque equis aſcendit ad cælum: Chriſtus autem deſcendit è cælo: nec curru & equis vt ille conſcendit, quia ille aliter nequiuit, hic propria virtute remeauit. Heliſæus in Iordanem leproſum lauare præcepit, vt ab omni contagione mundaretur: hic in Iordane totum diluit mundum. Moſes ipſe cui crediti ſunt populi Iudæorum, aquas diuiſit: & ille quidem diuiſit elementa, quia non diuiſit potentiam Trinitatis. Separauit moles aquarum: quia Patrem non ſeparauit à Filio. Videtis quanti viri: & qualia documenta operum dereliquerunt. Quemadmodum igitur quos pares Dauid regi vel Salomoni virtute cognoſcitis, conditione impares iudicatis, vt Salomonem Dauid filium putetis ad Dei ſedere dexteram, præſertim cum ipſe Dauid, de quo dictum eſt euidenter expreſſerit?

Et adiungit aliam rationem qua probat Chriſtum non fuiſſe Salomonem.

Neque enim de filio ſuo diceret: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dexteris meis. Quomodo enim filium ſuum Dominum nominaret? Lex prohibet, religio pugnat, aborret fides: vt ad dexteram Dei omnipotentis mortalem hominem loces. Alius eſt ille qui ſedet ad dexteram, qui corpus ſuſcepit, non qui cœpit à corpore: qui ante luciferum genitus eſt, id eſt, ante omniũ luminium claritatem: quoniam ipſe creauit variorum luminum dignitates. Nam Salomon vtique poſt luciferum eſt. Salomon ſacerdos nõ fuit: & ideo dici ei à Deo omnipotente non potuit, Ex vtero ante luciferum genui te. Dici ei non potuit: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech: maximè cum illo in tempore, quo Salomon fuit, ſecũdum ordinem Aaron, non ſecundum ordinem Melchiſedech fuerint ſacerdotes. Adhuc enim ſacerdotes ſanguinem hircorum atque taurorum pro peccatis plebis & erroribus offerebant. Poſtea verò quam Chriſtus aduenit, qui ſemetipſum pro ſalute obtulit mundi (vt quos taurorum ſanguis lauare non poterat, Chriſti ſanguis ablueret) ſemetipſos cœperunt offerre pro hoſtiis ſacerdotes. Itaque vna quæſtione Dominus noſter Ieſus Chriſtus omnium hæreticorum ora ſepſit, ſacrilegia concluſit. Non enim ſolùm Iudæos, ſed etiam Fotinianos, & Arrianos, & Sabellianos hac redarguit quæſtione. Et ideo nobis (quoniam Iudæos defeciſſe iam cernimus, & illam execrabilem perfidiam imminutam) de Arrianis, qui non multum à Iudæis differunt, Fotinianiſque & Sabellianis, aliqua in iſtius quæſtionis perſtringenda ſunt tractatu. Taceat ergo Fotinus, qui Chriſtum Da-

uid filium non Dei dicit: & taceat damnatus voce cælesti. Quomodo enim dicit Christum filium Dauid esse, cum ipse Dauid dixerit in libro Psalmorum: Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si Dauid, inquit, Dominum illum vocat, quomodo filius eius est? Non ergo Dauid filius, sed Dei filius Christus. Taceat ergo Sabellianus, cum legit Dominum Domino dixisse. Intelligat non eundem & ipsum esse qui dicit & cui dicitur. Nec enim sibi Pater dixit: Sede à dextris meis: nec sibi dixit, Ponam inimicos tuos: & aliquando omnes credant Filium esse, qui à dextris sedet: & hanc distinctionem inter Patrem Filiúmque custodiant, vt sit distinctio Patris & Filij: quòd alius Pater, alius Filius: quia vna in sede vna maiestate potiuntur: & sedent, non pro discerniculo dignitatis, nec pro ordine potestatis, sed pro copula charitatis vnam Patris & Filij intelligant potestatem. In quo & Arrius conticescat, qui contraria Sabellio erroris vrget vestigia. Audiat Dominum Domino dicere: audiat ad dexteram Patris Filium sedere: & desinat de sermone atque ordine hominum Diuinitati facere quæstionem. Nec argumentetur hic, quia Pater dicit, Sede: legimus enim & alibi, etiam sine Patris dicto, sedere Filium, sicut scriptum est: Et sedet ad dexteram Dei. Et alibi: Amodò videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram Dei. Ipse est enim, cui dicitur: Sede, qui Filius hominis nominatur. Audit quasi homo: sedet quasi Dei Filius. Quid hac potest dici præcellentius potestate, quæ etiam carnem hominis ad dexteram Dei collocauit: & infirmum illud conditionis humanæ (postquam tamen verbum caro factum est) Diuinitati copulauit æternæ? Sed quid hoc est? Postea quàm Fotinus obmutuit, Arrius conticuit, Sabellius vocem perdidit: adhuc hæreses tamen diuersa contra Ecclesiam exercentes ora conspicio. Nam ecce Manichæus & Valentinianus, & omnis deriuatio Manichęorum meo telo obnititur quo alij sunt perempti: fidei præiudicium fidei testificatione molitur. Ait enim detestanda hæresis. Ecce negauit Christus Filium se esse Dauid: & ideo, inquit, credendum est quòd non susceperit carnem, quibus apertissimè in ipso principio Euangelij scriptura respondet cum dicitur: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Cur igitur aut alibi Dauid filius dicitur, aut alibi Dauid filius negatur: nisi vt intelligas aliud secundũ substãtiã diuinã esse filiũ: aliud secundũ carnis susceptionem? Nam secundum substantiam diuinam Filius est Dei: secundum carnem filius Dauid. Igitur vbi generatio secundum carnem describitur Saluatoris, Dauid filius nominatur: vbi verò plenitudo confessionis exigitur (cum designatur generatio Saluatoris) non vult se Dauid filium, sed Dei nominari. Designat enim maiestatis eius naturam, interpretatur tractatus apud Christianos.

Dauid tamen figurauit Christum, etiam in Beth-sabee coniugio, eodem libro.

Non sola interpretatione, sed etiam manifesta appellatione signatum est, quia scriptum est: Inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto meo vnxi eum. Et infrà ipse dicit: Pater meus es tu: &, Ego dicam illi, filius meus es tu. Ergo Dauid quem quærebamus inuenimus: seruum quidem specie, sed Dominum in veritate. Hic ergo Dauid intra domum deambulauit suam. Quæ domus est, vtique Christi, nisi illa de qua dicit: Quia apud Patrem mansiones multæ sunt? In illa igitur regia situs, humanam conditionem nudam vidit, & miseratus adamauit. Erat enim adhuc nuda virtutum: quia per insidias serpentis, genitalibus erat naturæ suæ exuuiis destituta. Neque enim verisimile videtur vt ante domum regis mulier nudaretur, ante domum regis fœmina se lauaret: quasi locus lauacro opportunior esse nõ posset. Non quadrat, non congruit, non cum fide conuenit.

A Distat à vero, abhorret à sensu. Talem rex, tam petulantem, tam procacem, horrere potuit, non amare. An illa si non viros verecundari, nec regios saltem vereri potuisset aspectus? An illam prius quàm rex videret, nec ministri eius arcere potuerunt? Ergo si hoc cum fide non potest conuenire, quæramus quæ ista sit. Nuda videlicet humana conditio, omnibus vestimentis exuta, naturæ carens amictu, immortalitatis & innocentiæ spoliata velamine. Nudus est enim qui peccato nudatur & culpæ. Denique ille nostri primus generis peccator (atque vtinam solus) antè quam peccaret, nudum se esse non sensit: Postquam peccauit, nudum se esse vidit: & ideo tegendum se foliis putauit, quia nudum se esse cognouit. Factus est ergo ille sibi nudus, posteaquam factus est reus culpæ. In illo nudata est omnis humana conditio per successionem naturæ: non solùm culpæ, sed etiam ærumnæ obnoxia. Ergo ille se nudum sensit B & vidit. Vnde ita est omnis nostra conditio, vt qui se nudum putauerit, nudum & videat & sentiat. Denique qui diuitias concupiscit, nudus est: qui contemnit, opulentus est. At verò suus cuique census ærumna est: & sua cuique virtus expers iniuriæ est. Ergo humanam conditionem primò per legem sibi Christus in coniugium iudicauit, quanquam repudiauit posteá. Vnde & ait: Quis liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam? Hoc igitur genere Christus familiam suam nudam vidit, & amauit. Amauit enim sanctam Christus animam. Denique amabat Iesus & Lazarum & Mariam. Amabat Christus Ecclesiam suam, quamuis nudam, quamuis nullo adhuc virtutum decore vestitam. Denique vt sciamus propositæ disputationi seriem scripturarum conuenire, discamus Ecclesiam nudam, discamus quærentem, festinantem & lauantem se ante domum Christi, quando baptizabat Ioannes in Iordane dicens: Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentia. Qui autem venit post me, fortior me est, cuius non sum di- C gnus calceiamenta portare. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. Ergo quando baptizabatur plebs in pœnitentiam, Christum vtique domui eius iam vicina quærebat, vt perueniret ad gratiam. Quærebat ergo à Ioanne Ecclesia dicens: Annuntia mihi quem dilexit anima mea: ipsum causam desiderij, ipsum causam lauacri sibi esse commemorans, sicut habes: Fusca sum & decora filia Hierusalem, vt tabernaculum Cedar, vt pellis Salomonis. Habes causam qua ratione se lauare gestiat, quæ fuscam se esse commemorat. Nam quasi interroganti Ioanni qua ratione plebs multa concurrens gestiret lauari, respondit: Fusca sum & decora filia Hierusalem. Quia fusca est, lauari desiderat: quia decora est, videri nuda non metuit. Nolite, inquit, aspicere me quia obfuscata sum: quia non est intuitus me sol. Ergo fuscamur, quando non videmur à Christo: sed quando videmur, albescimus. Vidit ergo eam ille, cui nuda sunt D omnia, & interna pectoris occulta esse non possunt: quia scrutator est cordis & renum. Nihil huic tectum, nihil est inuolutum. Vidit Ecclesiam suam nudam: & vidit, & amauit. Vidit nudam dilectam, & quasi charitatis filius adamauit. Vide quemadmodũ inuitet, quemadmodum vocet. Non hic adulterij opprobria, sed mysteria castitatis sunt. Tota es, inquit, formosa amica mea, proxima mea, & reprehensio non est in te. Ades huc à Libano.

Venit insuper propter Ecclesiam, seu propter nos homines factus homo, non omittens Deus esse. In tractatu de prima interpellatione Dauid, pertractans illud Psalm. Lætabor & diuidam Sicimam. Tom.IIII.

Hæc est illa magnifica portio, quam Iacob filio suo Ioseph præstantiorem omnibus deputauit. Vnde ait: Ego autem tibi do Sicimam, magnificam super fratres tuos: quam accepi de manibus Amorrhæorum, in gladio meo & sagitta. Quæ diuisio soli Domino debetur, quæ ver

A quæ verbo, hoc est spirituali illo veri Salomonis gladio comprehenditur. Quid est soli? Patri sine Christo, aut Christo sine Patre? Minimè. Cum solum dico Patrem, & Filium non separo: quia in sinu & secreto Patris Filius est. Cum solum Filium dico, & Patrem iungo, sicut iunxit & Filius dicens: Ecce venit hora, vt me solum relinquatis: sed non sum solus, quoniam Pater mecum est. Sic ergo & Pater beatus & solus potens dicitur, vt ab eo Filius non sequestretur, qui in Patre semper est. Denique præclarè inquit Ioannes: In principio erat verbum: sed sine Patre non erat. Et Deus Pater erat: sed nō erat sine verbo, quia verbum erat apud Deum. Hæc Sicima Ecclesia est. Ipsam enim elegit Salomon, cuius latentem sibi elegit affectum. Hæc Sicima est Maria, cuius animam gladius Dei pertransit & diuidit. Hæc Sicima, est ascendens, sicut interpretatio habet. Quæ sit ascendens, audi dicentem de Ecclesia. Quæ est quæ ascendit dealbata innitens super fratrem suum? Hæc est B actinosa, quæ Græcè ἀκτινώδης dicitur, quòd fide operibúsque resplendeat. Cuius Filius dicit, Opera vestra luceant coram Patre meo qui in cælis est. Memor est ergo Dauid Dei de terra Iordanis, & hermonij à monte modico. Quis est iste mons modicus, consideremus, ne forte Diuinitas Christi mons magnus sit. Denique cælum & terram compleo, dicit Dominus. Si ergo Diuinitas Christi mons magnus est, vtique incarnatio eius mons exiguus est. Vtrunque ergo Christus, & magnus mons & minor. Magnus verè, quia magnus Dominus & magna virtus eius: minor, quia scriptum est, Minorasti eum paulò minus ab Angelis. Vnde Isaias dicit: Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Idem tamen ex magno minor factus, & ex minore magnus. Ex magno minor, quia cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit & formam serui accepit. Ex minore magnus, quia dicit Daniel: Et lapis qui elisit imaginem, factus est mons magnus, & impleuit omnem C terram. Lapis hic qui sit requiris, agnosce: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli. Idem tamen cum & exiguus videretur, magnus erat. Cui rei adstipulatur Isaias dicens, Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis, cuius initium super humeros eius, & vocabitur magni consilij Angelus. Omnia propter te Christus. Lapis propter te, vt tu ædificeris: Mors propter te, vt tu ascendas. Ascende ergo super montem, qui cælestia petis. Inde inclinauit cælum, vt tu esses vicinior: ideo surrexit in verticem montis, vt eleuaret.

Tom.V. *Nec minor Deo Patre fuit in Diuinitate. Vnde libro decimo, super Lucam, cap. primo.*

Dixit Dominus Domino meo. Consummaturus præcepta Dominus, etiam præuiam passioni fidem ac misericordiam testamenti sui fine concludit. Fidem in eo, vt Christum, & Dominum, & Deum nostrum, & ad dexteram Dei sedere credamus: non quòd corporaliter sedeat, qui vbique præsens est. Denique ipse in Patre est, quia in substantia Dei: quia vna virtus, vna maiestas. Ipse ergo in Patre & Pater in ipso: quia verbum in Deo, & Deus in verbo. Ipse in Patre, ipse ad dexteram Patris: quia Patri consors, nulli secundus. Ipse missus à Patre, qui descendit de cælo, paternum impleturus arbitrium. Tolle hinc perfidiæ quæstiones, & plena religio est. Nec præfertur Filius, qui ad dexteram Dei sedet: nec iniuriam patitur, quia mittitur. Gradus non quæritur dignitatis, vbi plenitudo est Diuinitatis. Illud quoque considerandum, quia reprehendit eos qui Christum Dauid filium dicunt. Et quomodo cæcus ille Dauid filium confitendo meruit sanitatem? Quomodo pueri dicentes: Osanna filio Dauid, præcelsæ prædicationis Deo gloriam deferebant? Sed non reprehenduntur hoc loco, quia Dauid filium confitentur: sed quia non credunt Filium Dei. Non enim alterum, sed alterutrum in fide vera est. Nam etsi in principio indicauimus nos nihil scire, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum: nunc tamen, vtpote iudicio proximi, crucifixum iam non nouimus Christum, sed venientem in nubibus operimur. Incredulus vulnera aspicit: fidelis obuiam Christo in aëra raptus occurrit. Ergo & Deum Christum & hominem esse credamus, vnum in vtroque non alterum: cui à Patre subiiciuntur inimici, non per infirmitatem potestatis suæ, sed per vnitatem naturæ, quia in altero alter operatur. Nam & Filius subiicit inimicos Patri: quia Patrem clarificat super terram, & dedit Pater Filio nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Sed & Filius Psalm.21. Patri dicit: Nomen tuum manifestaui hominibus quos Ioan.17. dedisti mihi. Dando autem nomen quod est super omne nomen, nō plus dedit quàm habuit, sed totum quod habuit dedit. Dedit autem hoc nomen, vt omnis lingua confiteatur Deo: quoniam Dominus Iesus in gloria est Dei Patris.

Et ideo ipse Dei Filius aduenians potuit nos liberare: quod probat exemplo historiali gentilium, & figurali scripturarum. Libro sexto eiusdem, in fine.

Sed non statim per crucem possunt aliqui credere salutem mundo refusam. Adstrue ergo per historias Grecorum hoc fuisse possibile. Sic interdum etiam Apostolus suadet incredulis: nec versus refugit poëticos, vt fabulas destruat poëtarum. Si enim reuocetur in memoriam quòd legiones sæpe & magnos populos oblatis aliquorum mortibus historiæ Græcorum asserant liberatos: Si recordentur quod imperatoris filia propter Græcorum exercitus transferendos ad sacrificium sit vocata: Si nostrum illud cōsideremus, quia sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulę aspersus inquinatos sanctificat ad carnem emundandam, sicut ad Hebræos scriptum est. Si pestilentia regionum aliquibus hominum contracta peccatis, vnius alicuius morte asseritur esse resoluta: quod aut ratione præualuit, aut dispositione conualuit, quò facilius in crucem Domini crederetur: procliue erit, vt qui sua negare non possunt, nostra confirment. Sed quoniam nullus hominum tantus esse potuit, qui totius mundi peccata tolleret: neque Henoch, neque Abraham, neque Isaac: qui licet morti se obtulerit, seruatus tamen est, quia omnium non poterat abolere peccata (quis enim tantus homo in quo omnium peccata morerentur?) Idcirco non vnus è plebe, non vnus è numero, sed filius Dei à Deo Patre electus est: qui cum supra omnes esset, pro omnibus se posset offerre: quem mori oportuit, vt cùm esset fortior morte, alios liberaret, factus inter mortuos sine adiutorio liber, sine adiumento, scilicet hominis aut alicuius creaturæ liber à morte. Et bene liber, qui seruitutem cupiditatum repulit, mortis vincula nesciuit.

D *Quam claritatem, declarando commendat, libro ij. de fide orthodoxa ad imperatricem.* Non extat.

Sed vide adhuc supereminentiam dilectionis, qua Deus diligit mundum, non solùm sibi quem condidit nullo merito iustitiæ commendatum, verumetiam peccatorem & aduersus seipsum. Mundum ergo dilexit Deus peccatis & impietatibus reum. Non quia peccata & impietates dilexerit mundi, sed dilexit mundum, vt de peccatis & impietatibus mundus ipse liberaretur. Audi Apostolum per hoc mirè commendantem Dei dilectionē, cum scribit Romanis, Vt quid enim Christus, inquit, cum adhuc infirmi essemus secundum tem- Roman.5. pus, pro impiis mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem suam charitatem Deus in nobis, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multò magis iustificati nunc in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Intelligo quid est, quod hoc testimonium discuti desiderat: sed

nunc quod facit ad causam, breuiter pandimus. Habitatores mundi interpretatur Apostolus, ostendẽs quòd pro impiis & peccatoribus mortuus est Christus, vt suã charitatem commendaret in nobis, qui sumus in mundo. Et moritur, inquit, Christus pro nobis impiis peccatoribus: quandoquidem vix pro iusto quis moritur: Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Iámne intelligis quòd inenarrabiliter pręcellat dilectio Dei, vbi est veritatis expressio: & quàm minor sit dilectio Abrahę, vbi significata est? Non hæc dico quasi non multum dilexerit Abraham: imò tantum dilexit Deum, quantum potuit, quantum nemo ex natis mulierum supergredi potest. Sed licet multum dilexerit, tamen inenarrabili supereminentia diuinæ dilectionis infinitùm separatur. Quis enim possit explicare dilectionem, quam Deus mundo præstitit, dans vnigenitum Filium suum, ita vt homo nasceretur, qui est Deus: & haberet secundum carnem, humanam sortem, initium natiuitatis, qui sine initio de Patre natus est: & ille æqualis Deo in forma Dei semper existens, accepta forma serili minor fieret, non solùm Patre, verum etiam Angelis, imò & hominibus, postremò vt secundum naturam susceptæ humanę animæ vsque ad mortem tristitiam pateretur, qui totus gaudium est, non solùm Abraham, qui diem eius cupiẽs videre, vidit, & gauisus est: sed & omniũ sanctorũ. Præstitit ergo mundo vnigenitum Filium suum, vt qui vera vita est, pendens in ligno secundum carnem, mortem crucis pateretur, occulta interim sempiterna & inuiolabili Diuinitate eius: quæ illi vna cum Patre est. Vide dilectionem, vt pro mundi salute Dominus maiestatis crucifigeretur. O te beatissimum Patriarcham Abraham, cuius maxima dilectio in Deum, non explicabili diuinę Dei dilectionis inundatione submergitur. Et nescio si non hoc tantùm pro respectu tuæ dilectionis & fidei Deus impio præstitit mundo. Tibi enim & semini tuo promiserat Deus, vt hæres esses mundi per iustitiam fidei, sicut Apostolus Paulus dicit.

Concludit super Epistolam ad Thessalonicenses, cap. ij. Exponens illud, Ipse autem Dominus noster Iesus Christus Deus, & Pater noster qui dilexit nos. Tom.V.

Quoniam Pater & Filius vna virtus vnáque Diuinitas & scientia est, ideo non dubitauit primùm Dominum nostrum Iesum Christum nominare: Deinde Deũ Patrem nostrum, dignatione eius non veritate naturæ, qui in tantum dilexit nos, vt Filium suum daret pro nobis, Deum pro hominibus, pro seruis Dominum, pro adoptiuis Filium verum, vt mors eius vita nostra sit, & resurrectio eius iustificatio nostra. Secundus autem aduentus eius requies vitæ nostræ & gloria in æternum, vt ista spes consolatio sit præsentium pressurarum, per quam fundati in bonis operibus cresceret & doctrina.

Similiter de ipsa charitate circa nos loquitur. Libro de Isaac & anima. Require infra, cap. Exire. Et capite Charitas, suprà. Et lib. super Beati immaculati, litera quinta, versu octauo. Tom.IIII.

Qui libertatem dedit, amat libertatem fidei. Diligi se gaudet, qui ideo venit in hunc mundum, quia hunc mundum dilexit. Amari exigit, qui omnes amat, quia charitas est.

Et ideo Christus quærendus est. Eodem lib. litera xviij. versu septimo.

Dicit sapientia: Quærunt me mali, & non inuenient: non quia Deus nolebat inueniri ab hominibus, qui se omnibus etiam non quærentibus offerebat: sed quia iis operibus quærebatur, vt indigni essent qui quærerent, inuenire. Cæterùm Simeon qui eum expectabat inuenit. Inuenit Andreas: denique ait ad Simeonem, Inuenimus Messiam, quod interpretatur Christus. Philippus quoque dicit ad Nathanaël: quem scripsit Moses in lege & Prophetis, inuenimus Iesum Filium Ioseph qui est à Nazareth. Et vt ostenderet quemadmodum Chri-

A stus inueniretur, ait: Veni & vide. Qui ergo Christum quęrit, veniat: non corporis gressu, sed mentis vestigio: videat eum, non exterioribus oculis, sed internis. Æternus enim corporalibus non videtur aspectibus: quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Christus igitur non temporis sed ex Patre ante tempora quasi Deus verus Dei Filius, & quasi virtus sempiterna supra tempora est, quem nullus temporum finis includat, quasi vita supra tempora, quem nunquam dies mortis inueniat.

Sed vt dicit eodem libro, litera vigesima secunda, versu octauo.

Sed dicit: Quæsiui quem dilexit anima mea: hoc est enim dicere: Viuifica seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Ego te quæsiui: sed inuenire non possum, nisi tu volueris inueniri. Et tu quidem vis inueniri, sed vis diu quæri, vis diligentius indagari. Nouit hoc Ecclesia tua, quia non vis vt te dormiens quæ-
B rat: non vis vt iacens te inuestiget. Denique pulsas ad ianuam, vt excites dormientem: exploras si cor vigilat, & caro dormit. Vis iacentem leuare, dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Ephes.5. Mittis manum per cauernam vt surgat: etsi tardius surrexerit derelinquis. Vis vt quærat iterum, & quærat à multis, & non obliuiscatur quærere, non obliuiscatur sermones tuos: & si tenet eos, offeras te videndum, non refugias teneri. Quæ cum te meruerit amplecti, ostendit fructus suos, docebit non oblitam se mandatorum tuorum, dicet tibi: Veni frater meus, exeamus in agrum & in floribus nostris Cantic.7. omnes fœtus arborum. Noua & vetera frater meus seruaui tibi. Hoc est dicere. Teneo mandata tua omnia noui & veteris testamenti. Sola hoc dicere Ecclesia potest. Non dicit alia congregatio, non dicit synagoga, nec secundum literam noua tenens, nec secundum spiritum vetera. Non dicit hæresis Manichæa, vetera seruaui ti-
C bi: quæ Prophetas non suscipit. Meritò dealbata cernitur, quæ vtriusque fulget gratia testamenti. Respondit ei sponsus: Pone me vt signaculum in cor tuum: vt sigil Cantic.8. lum in brachium tuum quæ noua & vetera seruasti mihi. Signaculum meum es, ad imaginem meam es & similitudinem.

Quærere etiam debemus Christum in vnitate Ecclesiæ non in mundi vanitate: quod innuit libro tertio de virginitate, parte prima. Tom.I.

Et nos igitur si salui esse desideramus, vel si iam meremur sanitatem, procul à luxuria, procul à lasciuia, tanquam in arido vitæ istius & ieiuno solo, quadam siti corporis fugitantem deliciarum Christum sequamur. Sequamur per diem. Adest Ecclesiæ dies, quem Abraham vidit & gauisus est. Sequamur ergo per diem Christum: non enim noctibus reperitur. In cubili, inquit, meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea: quæsiui eum, & non inueni eum: vocaui eum, &
D non obaudiuit me. Non in foro, non in plateis Christus reperitur. Denique nec illa eum in foro & in plateis potuit reperire, quæ dicit: Exurgam ibo, & circuibo in ciuitate, in foro & in plateis quæram quem dilexit anima mea. Quæsiui eum, & non inueni eum: Vocaui eum, & non obaudiuit me. Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, vbi inuenire non possumus.

Et infrà subdit.

Non enim iniuria tantummodo est non inuenisse quem quæras, sed etiam plerunque vbi non oportet quæsisse vulnus est, quæsisse in domibus virorum, qui sibi falsò nomen doctorum assumunt, quæsisse procacius quam verecundius. Ergo caueamus exemplo Ecclesiæ illius, ne nos custodes inueniant, qui circuerint ciuitatem. Inuenerunt me, inquit, custodes qui circuerunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me & tulerunt pallium meum custodes murorum. Non in se filiæ, non, inquam, in se filiæ, sed in nobis Ecclesia vulnera

vulneratur. Caueamus igitur ne lapsus noster vulnus Ecclesiæ fiat, ne quis à nobis pallium auferat, hoc est amictum prudentiæ, insigne patientiæ, quo mollioris ambitio vestis exuitur. Qui enim mollioribus vestibus induũtur, in domibus regum sunt. Nobis autẽ pallium dedit Christus, quo Apostolos suos & corpus suum ipse vestiuit. Qui denique iubet te dare si quis à te tunicam petat, vt dimittas ei & pallium, id est, insigne Philosophiæ tuæ tradas, & quasi amictu prudentiæ tuæ eum qui antè nudus fuerit, circunuestias. Matth. 5.

Et addit quòd sublimitate virtutum ipsum debemus quærere.

Ibi igitur filiæ Christum quæramus, vbi quærit Ecclesia, in montibus boni odoris, qui excelsorum sublimitate factorum, suauem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim plateas, fugit conuentus & strepitus fori, iuxta quod scriptum est: Fuge frater meus: & similis efficere ceruo aut hinnulo cerui in montes aromatum. Serpentinis enim inuisus colubris effugitans canum, atque humi reptantibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate virtutum: nescit commorari nisi in talibus Ecclesiæ filiabus, quæ possunt dicere: Christi enim bonus odor sumus Deo: sed quibusdam odor mortis in mortem, in iis qui pereunt: quibusdam odor vitæ in vitam, in iis vtique qui odorem resurrectionis Dominicæ viuida fide sperant. Isti sunt aromatum montes, qui Domini corpus Iesu acceperunt, & in linteis cum aromatibus ligauerunt. Quicunque enim crediderunt quia Iesus mortuus est, & sepultus est, & resurrexit, hi excelsum veræ cacumen fidei virtutum fastigiis extulerunt. Vbi ergo Christus quæritur? In pectore prudentis, scilicet sacerdotis. Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur, vbi quærendus sit, etiam ipse demonstrat dicens: Ego flos campi & lilium conuallium, tanquam lilium in medio spinarum. 2. Corinth. 2.

Et infra subdit.

Videns, inquam, hoc Ecclesia, & fidei nostræ iam læta successu dicat: Inducite me in domum vini & ordinate in me charitatem. Charitas non potest esse sine fide. Tres enim sunt velut vades Ecclesiæ, fides, spes, charitas. Cum spes præcesserit, fides fundata fuerit, ordinatur charitas, Ecclesia copulatur. Didicisti ergo vbi Christum requiras, disce etiam quemadmodum possis mereri, vt ille te quærat. Excita Spiritum sanctum dicens: Exurge Aquilo, & veni Auster, aspira hortum meum, & profluant aromata mea. Descendat frater meus in hortum suum, & manducet fructus pomorum suorum. Hortus verbi animæ vernantis affectus est: & in pomiferis virtutis est fructus. Venit ergo: & siue manduces, siue bibas, si Christum inuocas, adest dicens: Venite, manducate panes meos, & bibite vinum meũ: siue etiam dormias, pulsat ad ianuam. Venit, inquam, frequenter, & per prospectum mittit manum suam, sed non semper nec ad omnes, sed ad eam animam quæ potest dicere: Nocte exui me tunicam meam. Etenim in hac seculi nocte, prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus. Exuit enim se carne Dominus, vt pro te de dominationibus & potestatibus mundi istius triũpharet. Quomodo induam illam? Vide anima Deo deuota quid dicat. Sic se actus corporis & terrenos exuit mores, vt nesciat quomodo etiam si velit rursus possit induere. Quomodo induam illam? Hoc est, qua verecundia? quo pudore? qua postremò memoria? Consuetudo enim boni vsum veteris prauitatis amisit. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Canticor. 2. Prouerb. 9. Canticor. 5.

Quærendus est in contemplationis serenitate. Eodem libro, parte tertia, Require infrà, capite contemplatio.

Quærendus est in Angelorum vel sanctorum societate. Eodem libro, quinta parte. Require infrà, capite Forum.

Quærendus est in mentis puritate. Libro eodem. Require infrà, capite Philosophia. Quærendus est in deuotionis assiduitate, eodem libro, parte quarta.

Si quis tamen tibi dicat, quia sic plerunque tentantur fideles: Vbi est verbum Domini? Veniat. Dictum est enim Domino: Descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc eum si vult. Si quis ergo tibi insultando hoc dixerit, & te in fabulas voluerit euocare, noli respondere ei. Noluit enim talibus respondere Christus. Solum Christum interroga. Illis enim si dixeris, non credent: subinterrogaueris, non respondebunt tibi. Dic soli verbo: Non laboraui sequens post te, & diem hominis non concupiui. Hoc dixit illa mulier, & stetit sanguis. Quamuis fatigata, quamuis ægra quę diu quæsiuerat Christum, dixit tamen: Non laboraui sequens post te. Neque enim laborat quæ Christum sequitur, cùm laborantes ad se vt requiescant, euocet. Ergo ipsum sequamur. Quandiu ipsum sequimur, non laboramus: quia non est labor in Iacob. Et in Isaia: Qui expectant Dominum current, & non laborabunt. Deinde cum quæreret Christus, quis tetigisset eum, nónne tibi videtur illa dixisse, Quid interrogas? Domine tu scis: quæ prodeunt per labia mea, ante faciem tuam sunt. Et ideo non confundor peccata propria confiteri. Confundantur qui persequuntur me, & non confundar ego. Non confusus est Petrus dicere: Exi à me Domine, quia homo peccator sum ego. Vir enim sapiens & grauis, in quo esset Ecclesiæ firmamentum & magisterium disciplinæ, nihil vtilius sibi esse prospexit, quàm ne fœcundantis operis extolleretur euentu. Et ideo, Exi, inquit, à me Domine. Non rogat vt deseratur, sed ne infletur. Matth. 27. Hiere. 17. Isaia 40.

Quærendus est in scripturarum veritate, & bonorum operum sedulitate. Libro tertio de viduis, parte tertia. In exhortatione ad virgines. Tom. I

Quærite sapientiam in scripturis Diuinis: ibi Christus inuenitur. Et dicite sicut illa dicebat: Annuntia mihi quem dilexit anima mea. Sed & synagoga quærebat quem amiserat: vos quærite quem non amittatis. Sed cur synagoga dicis, quem dilexi, & non dicis quem diligo: ideo non tenes, quia dilexisse te dicis. Cur non potius adhuc diligis, vt posis tenere? Verum illam omittamus. Tu virgo cum cœperis quærere, adest. Neque enim fieri potest vt desit quærentibus se, qui palam factus est non quærentibus, & inuentus est non interrogantibus. Dum tractas & cogitas præsto est. Disce interrogare cum venerit, vbi pascat, vbi maneat, sicut illa dicebat: Vbi pasces: Vbi manes in meridiano? Vbi enim Christus manet, nisi vbi iustitiæ meridies fulget? Ideóque sacratæ scripturæ testimonio docetur, quæ dicit: In sole posuit tabernaculum suum. Vnde & alibi dicit idem Propheta: In lumine tuo videbimus lumen. Lumen Filius est: lumen & Pater qui videtur in Filio. Quoniam Filius splendor gloriæ Patris, & imago substantiæ eius. Sed etiam in tuo lumine virgo Christum require, in bonis cogitationibus, in bonis operibus, quæ luceant coram Patre nostro qui est in cælis. Quære in noctibus, quære in cubiculo tuo: quoniam & nocte venit, & pulsat ianuam tuam. Vult enim te omnibus vigilare momentis: vult ianuam tuæ mentis patentem inuenire. Cantic. 2. Psalmo 18. Psal. 35.

Sed cum inuenitur Christus tenendus est: & quare, & quomodo: docet libro tertio supradicto, de virginitate, parte tertia.

Talem te Christus desiderauit, talem te Christus elegit. Aperto itaque ingreditur ostio. Neque enim potest fallere, qui se ingressurum esse promisit. Complectere igitur quem quæsisti, accede ad ipsum, & illuminaberis. Tene illum: roga, ne citò habeat: obsecra, ne recedat. Verbum enim Dei currit, fastidio non capitur, negligentia non tenetur. Obeat anima tua in verbo eius, & cælestis sermonis insiste vestigio: Citò enim transit. Denique quid ait illa? Quæsiui eum, & non inueni eum: Cantic. 5.

vocaui eum,& non obaudiuit me. Ne putes displicere te,quæ vocasti,quæ rogasti,quæ aperuisti, quod tam citò abiit. Sinit nos sæpe tentari. Denique turbis rogantibus ne recederet,quid ait in Euangelio? Et aliis ciuitatibus,inquit, Oportet me euangelizare verbum Dei: quia ideo missus sum. (Luc. 4.) Sed etiam si ille abisse tibi videtur,tu rursus explora:iam noli Deo deuota, illos metuendos circunforanos intelligibiles timere custodes: noli timere eos qui circumeunt ciuitatem:noli vulnera formidare,quæ sequentibus Christum nocere non possunt. Etiamsi corpus tuum,hoc est vitam corporis tui auferant,vicinus est Christus:quem cum inueneris,vbi cum eodem commorari debes agnosce, ne forte antè discedat. Citò enim deserit negligentes. Quis igitur te nisi sancta Ecclesia debet docere quemadmodum Christum teneas? Imò iam docuit,si quæ legis intelligas. Quàm modicum,inquit,fuit, cum transij ab ipsis donec inueni quem dilexit anima mea:tenui eum, & non relinquam eum. Quibus igitur Christus tenetur? Non iniuriæ nexibus,non testium nodis, sed vinculis charitatis:mentis habenis stringitur, & animæ tenetur affectibus. Si vis & tu tenere Christum, quære iugiter, nec pœnam metuas. Inter supplicia enim frequenter corporis,inter ipsas persequutorum manus Christus melius inuenitur. Quàm modicum,inquit, fuit cum transiui ab ipsis? Exiguo enim spatio breuíque momento cum persequutorum manus euaseris nec succubueris potestatibus mundi,tibi Christus occurrit, nec te diu tentari patitur. Quæ sic Christum requirit, quæ Christum inuenit,potest dicere: Tenui eum, & non relinquam eum,donec introducam eum in domum matris meæ,& in cubiculum eius quæ me concepit. Quæ est domus matris tuæ,& cubiculum eius, nisi internum tuæ secretúmque naturæ? Hanc domum serua: huius domus munda penetralia, vt cum immaculata domus fuerit, nec vllius adulterinæ conscientiæ sordibus inquinata,spiritalis domus in sacerdotium sanctum lapide angulari coaugmentata consurgat, & Spiritus sanctus habitet in ea. Quæ sic Christum requirit, quæ sic Christum obsecrat,non relinquetur ab eo: imo etiam frequenter reuisetur. (Mat. 28.) Est enim nobiscum vsque ad consummationem mundi. Ergo Christus repertus est, & tenetur:& repertus est ille,qui per fenestram tuam manum misit.

Et vt teneatur,consequens est vt anima eum sequatur, vt supra patet libro eodem,parte tertia. (Cap. 26. Tom. V.) *Quærendus est enim omni tempore,quia semper adest. Libro decimo super Lucam.*

Veni & tu:vel serò, vel nocte, vel quacunque hora veneris,Iesum inuenies ad suscipiendum paratum, nec minorem seruis venientibus mercedem pia largitate soluentem. Nam & qui sexta hora venit,non est mercede fraudatus:& qui in decima, plenitudinem mercedis accepit. Sed etiam Nicodemus nocte venit. (Ioan. 3.) Nox erat, quia adhuc non erat resurrectio. Denique resurrexit Christus,& iustus ait: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. (Roman. 13.)

Quærendus est in quolibet loco:quia vbique est. Libro super Beati immaculati, litera decimanona, versu septimo. (Tom. IIII.)

Et quomodo potest deesse alicui Deus, cum de spiritu Dei legeris:Spiritus Domini repleuit orbem terrarum? (Sapien. 1.) Quia vbi Domini Spiritus,ibi Dominus Deus. Cælum & terram ego compleo, dicit Dominus. (Hierem. 23.) Vbi igitur deficit qui implet omnia? Aut quomodo de plenitudine eius accepimus, nisi omnibus appropinquet? Denique Dauid sciens illum vbique esse,& implere cælum & terram & maria,ait: Quò ibo à spiritu tuo, aut quò fugiam à facie tua? Si ascendero in cælum, tu illic es:si descendero in infernum,ades. Si assumpsero pennas meas ante lucem, & habitem in nouissimo maris, (A) etenim ibi manus tua deducet me & tenebit me dextera tua. Quàm citò significauit vbique Deum esse: & vbi est Dei Spiritus,ibi Deum esse:& vbi Deus, ibi spiritum eius esse præsentem. Quo in loco indiuidua copula Trinitatis expressa est. Siquidem hæc per os Prophetæ loquutus est Dei Filius, in persona hominis loquutus,qui per incarnationem descendit in terras, per resurrectionem ascendit in cælum, per corporis mortem penetrauit infernum, vt solueret alligatos. Aut si ad Prophetam referas, aduertis expressum quod vbique manus & dextera Dei Christus assistat: vbi Pater Deus,& Sanctus Dei Spiritus. An cum de sole dubitare nequeamus,quod procedens toto orbe radios diffundat suos,& omnibus lumen infundat, quem etiam illi videre non possunt,sentiunt tamen aëris ipsius fotu esse præsentem? Vbi enim deest calor illius? Quò radij eius non perueniunt,cum discussis noctis, aut nubium tenebris,illuminat terras? (B) In cælo fulget, in mari rutilat,feruet in terris. De sole ergo non dubitas,quòd vbique resplendeat: de Deo dubitas quod non vbique fulgeat splendor gloriæ eius & imago substantiæ? Quid non penetret verbum Dei,splendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat,quæ non potest sol iste penetrare? (Hebr. 4.) Verbum enim Dei gladius spiritalis est, vsque ad diuisiones animæ atque artuum medullarúmque perueniens. De quo dicit iustus ad Mariam: Et tuam animam ipsius pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. (Luc. 2.) Penetrat ergo animam, & quasi candor æternæ lucis illustrat. Sed quamuis diffuse per omnes & in omnes & supra omnes potestates sit,quia omnibus ortus ex virgine est,& bonis & malis, sicut & solem suum oriri iubet super bonos & malos: illum tamen fouet qui appropinquat sibi.

Et infrà subdit.

Nihil quidem Deo est obseratum, nihil clausum æterno lumini: sed portas malitiæ dedignatur aperire, (C) conclauia non vult penetrare nequitiæ. An verò cum animæ nostræ vigor putrem corporis refugiat portionem, quod eius gratiam corrupti artus sentire non possint, Deus corruptæ animæ membra quædam dignatur habitare? Animæ tamen vigor per corpus omne diffunditur, siue manus, siue pes, siue digitus, particeps sensus est: Dei potest alicubi deesse sapientia, alicubi deesse eius maiestas? Sanè fugientes non retinet, non cogit inuitos: sed neque fastidit appropinquantes. Et illius quidem virtus, illius verbum, Deus omnibus propè est. In ipso enim constant omnia, & ipse est caput corporis Ecclesiæ, in quo omnis inhabitat plenitudo Diuinitatis. Sed plerosque ab eo peccata secernunt, de quibus dictum est: Ecce qui elongant se à te, peribunt. (Psal. 72.) Vnde sanctus ait: Mihi autem adhærere Deo bonum est. Et Apostolus ait, non longè esse Deum ab vno quoque nostrum. (Act. 17.) In ipso,inquit, (D) viuimus, & mouemur, & sumus. Vitalem etenim omnibus gratiam subministrans, omnibus præsto est bonitatis suæ munere; sed propior est illis, qui contrito sunt corde.

In cælo tamen principaliter est. Libro tertio de viduis, parte tertia. (In exhortat. ad virgines. Tom. I.)

Induite ergo filiæ Dominum Iesum: quærite veram sapientiam,de qua dicit Iob: Sapientia autem vnde inuenta, aut qui locus disciplinæ? (Iob 28.) Abyssus dixit, non est in me: mare dixit: Non est mecum. Bene abyssus dicit: Non est in me:quia resurrexit. Non enim habet quem tenere non potuit. Denique habes in Euangelio, quia Angeli dixerunt mulieribus ad sepulchrum venientibus: Iesum, qui crucifixus est, quæritis, non est hic, sed resurrexit. (Matth. 28.) Quid est,non est hic? Id est, in sepulchro non est, non est in infernis, sed in cælestibus est. Mare autem,hoc est,seculum dicit: Mundus hic dicit: Non est mecum: quia supra mundum est, quem vitæ humanæ

næ lapsus atque illecebra non immutauit: quia peccatum non fecit, nec est dolus inuentus in ore eius. Abyssus ergo dixit: Non est in me. Mare dixit: Non est mecum. Sed cælum non dixit, quia non est apud se, quem receperat resurgentem. Paradisus non dixit: Non est in me: quem regnare in se absoluto quoque latrone cognouerat, sicut ipse Dominus dixit: Hodie mecum eris in Paradiso. Attrahite filiæ sapientiam in interiora cordis vestri promptuaria: quoniam ea est omni auro argentóque pretiosior, quam mors nescit: quoniam non mortui laudabunt te Domine, sed viuentes.

Sequitur quomodo postquam anima attigerit Christum, iam non sit de mundo. Libro de Isaac & anima, pertractans illud Cantic.v. Dilectus meus misit manum suam per foramen, &c. Cap.6. Tom.IIII.

Primùm operibus suis videtur, vt dixit, Deus verbum tanquam per cauernam, non plenè atque perfectè: deinde augetur amor, & conceptus adolescit, atque ex seminibus eius, quæ quodam vtero intelligibilis susceperit anima, totam Diuinitatis eius plenitudinem habitantem in eo, corporaliter vt legimus videre desiderat. Surrexit vt propius illud Dei verbum videretur. Et in hoc ipso processus eius significatur, quod surrexit per vigorem atque virtutem. Præsentia enim verbi hausit anima virtutem: sicut præsentia Mariæ, cum vtero grauis esset, erudit Ioannem in vtero constitutum, adeò vt exiliret in vtero, & exultaret Domini præsentiam recognoscens. Surrexit aperire, & opera eius & facta mortificata sunt mundo. Talis enim debet esse anima, quæ verbum est receptura, vt moriatur mundo, & consepeliatur in Christo.

In Christi præsentia omnia amara fiunt dulcia. Lib. super Beati immaculati, litera quinta, versu septimo. Tom.IIII.

Quod seuerum est in aliis, in Christo dulce est, in Christo suaue est: quia ipse suauis est. Denique gustate & videte quoniam suauis est Dominus.

Sine Christi præsentia omnia sunt obscura & dubia Super Psalmum xxxvij. exponens illud, Quoniam dereliquit me virtus mea. Tom.IIII.

Deũ ergo quærebat: & ideo ne deseri mereretur, sæpius putabat esse quærendum: & sicubi fluctuabat, putabat se esse desertum. Sic Apostoli excitant dormientem, ne obdormiret sibi: non quia eum obdormisse credebant. Sic Helisæus (vt superiorum vtamur exemplis) vbi est, inquit, Deus Heliæ? Non quòd putaret absentem: sed quia præsentiam eius in beneficiis requirebat. Sic Hieremias sequebatur vt medicum dicens: Sana me Domine & sanabor: saluum me fac & saluabor. Non laboraui sequens post te. Sic Ecclesia requirebat eum in Canticis Canticorum, & rogabat filias Hierusalem vt suscitarent dilectionem. Quærebat vt inueniret quem sua dilectione retinebat: nec vnquam sentiebat absentem. Sic ergo & Dauid non querebatur à Christo se esse desertum, sed iudicabat illo præsente se non posse turbari. Denique vt scias de Christo magis intelligendum, addidit: Et lumen oculorum meorum non est mecum. Quod est verum lumen omnium, nisi Christus de quo Ioannes dicit: Erat verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: quia ipse est qui illuminat & corporis oculos, & mentis obtutum? Rogemus ergo vt semper nobis lumen infundat suum, & semper nobiscum sit sicut erat cum Dauid. Et ideo audebat dicere: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Ille certè quasi propheta magnum viderat lumen: Nobis lucerna eius luceat, ne possimus errare.

Matth.8. 4.Reg.2. Hierem.17. Ioan.1.

Si quis tamen vult Christum videre, oportet eum mundum mente dimittere, & contemplatione in superiora conscendere. Vnde Libro octauo super Lucam, Exponens cap. Lucæ xix. A Cap.19. Tom.II.

Egressus Dominus Iesus perambulabat Hierico & Hierusalem. Quod videtur & Lucas non omisisse, cum Zachæum subiecit, qui statura pusillus erat, hoc est, nulla nobilitatis ingenitæ dignitate sublimis, exiguus meritis sicut populus nationum, audito Domini Saluatoris aduentu, quem sui non receperant, videre cupiebat. Sed nemo facilè Iesum videt. Nemo potest videre Iesum constitutus in terra. Et quia non Prophetas non alibi regnum habebat, tanquam formæ gratiam naturalis ascendit in sycomorum, vanitatem scilicet Iudæorum vestigio suo proterens, errata quoque corrigens superioris ætatis: & ideo Iesum interioris domus recepit hospitio. Et bene ascendit in arborem, vt arbor bona bonos fructus faceret, ac naturali excisus oleastro, & contra naturam insertus in bonã oliuam fructum posset legis afferre. Radix enim sancta etsi rami inutiles: quorum infructuosam gloriam plebs gentium fide resurrectionis, quasi quadam corporis eleuatione transcendit. B

Et infra subdit.

Quid sibi vult quod nullius alterius staturam, nisi huius expresit: quia statura pusillus erat? Vide ne fortè malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide. Nondum enim promiserat cum ascenderet, nondum viderat Christum: meritò adhuc pusillus. Denique Ioannes magnus: quia & Christum vidit, & Spiritum sicut columba super Christum manentem, sicut ait: Vidi spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum. Quæ autem turba, nisi imperitæ confusio multitudinis, quæ verticem nequiuit videre sapientiæ? Ergo Zachæus quandiu in turba est, non videt Christum: supra turbam ascendit, & vidit: hoc est plebem iam transgressus, in scientiam meruit quam desiderabat, aspicere. Pulchrè autem addidit: Quia illa parte erat transiturus Dominus. Vel vbi sycomorus, vel vbi crediturus vt mysterium seruaret, & gratiam seminaret. Sic enim venerat, vt per Iudæos transiret ad gentes. Vidit itaque Zachęum sursum. Iam enim sublimitate fidei inter fructus nouorum operum velut fœcundæ altitudine arboris eminebat. Et quoniam de typo ad moralia deflexímus, inter tot credentium voluntates Dominica die relaxare animum, festiuitatem admiscere delectat. Zachæus in sycomoro, nouum videlicet noui temporis pomum: vt in hoc quoque compleretur illud: Arbor fici producit grossos suos. Ad hoc enim Christus aduenit, vt ex lignis non poma, sed homines nascerentur. Legimus alibi: Cum esses sub arbore fici vidi te: Ergo Nathanaël sub arbore, hoc est, supra radicem: quia iustus. Radix enim sancta est. Sub arbore tamen Nathanaël: quia sub lege: Zachæus supra arborem, quia supra legem. Ille Domini occultus defensor: hic publicus prædicator. Ille adhuc Christum ex lege quærebat: iste iam supra legem relinquebat sua & Dominum sequebatur. Ioan.1. C Canticor.2. Ioan.1. D

Sequitur post Christi visionem, posse eum tangere: de quo tactu loquitur in tractatu super Psalm. quadragesimum quintum. Quod require infrà, capit. Exaltatio. Sed tangere propriè est fide comprehendere, vnde sequitur, quod qui credit, tangit. Et quia nullus Christum totum comprehendere valet, ideo nec tangere. Vnde libr. vj. super Lucam, capit. septimo, pertractans de Hæmorrhoissa, inter cætera ista dicit.

Non enim credunt qui cõprimunt: credunt qui tangunt. Fide tãgitur Christus: fide Christus videtur. Non corpore tangitur: nõ oculis cõprehenditur. Neq; enim videt, qui videns non videt. Neque audit, qui ea quæ audit non intelligit. Neque tangit, qui non fideliter tangit. Denique vt fidem tãgentis exprimeret, ait: Tetigit

me aliquis: Nam ego cognoui virtutem exisse de me. Quod est euidentis indicij quia non intra posibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis claustrum inclusa sapientia Diuinitatis coarctata est: Non capitur, angustiis corporalibus non tenetur, sed vltra fines nostræ mediocritatis virtus exundat æterna. Non enim humana ope plebs gentium liberatur, sed Dei munus est congregatio nationum, quæ etiam breui fide misericordiam inclinat æternã. Nam si consideremus quanta sit fides nostra, & intelligamus quantus sit Dei Filius, videmus quia comparatione eius fimbriam tantummodo tangimus, superiorem verò vestimenti eius nequimus attingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tangamus fimbriam Christi. Non latet eum quicunque fimbriam tetigerit, qui tetigerit auersum. Neque enim Deus indiget oculis vt videat: neque corporaliter sentit: sed in se habet cognitionẽ omniũ. Beatus ergo qui vel extremam partem verbi cõtigerit. Nam totum quis potest comprehendere? Verum vt ad illam, quæ adhuc ægra est, reuertamur, ne per nostram moram dum diu Christi moratur ingressum, mortua esse credatur.

Lib.10. cap.25. *Et ideo de Maria quæ prohibita est tãgere Christum resurrectionis tempore, dicit ibidem.*

Meritò nimirum prohibetur tangere Dominum. Non enim corporali tactu Christũ, sed fide tangimus.

Declarat hoc ibidem infrà cap. octauo.

Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Ergo non super terram, neque in terra, nec secundum carnem te quærere debemus, si volumus inuenire. Nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum. Denique Stephanus non supra terrã quæsiuit, qui stantem ad dexteram Dei vidit. Maria autem quæ quærebat in terra, tangere nõ potuit. Stephanus inter Iudeos vidit absentem: Maria inter Angelos non vidit præsentem. Sed quare non potuerit illa tangere, Euangelista ipse nos docuit, dicens: Quia cum te videret, nesciebat quia tu es. Sic enim habes: Conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem: & nesciebat quia Iesus est. Meritò tangere non potuit, quæ videre non poterat. Nam qui videt, tangit.

Cap. eodem. *Iterum infrà subdit.*

Deus est enim qui adoratur: homo est qui tenetur. Non igitur tangi Dominus fastidit à fœmina, cuius & Maria pedes vnxit vnguento: Nec tactum dedignatur, sed profectum docet: quia non omnes possunt Christum tangere resurgentem, quem tetigerunt in hac vita & corpore commorantem. Qui vult Christum tangere, sua membra mortificet, & resurrecturo similis induat viscera misericordiæ, non ambigat renuntiare terrenis. Quid est igitur, noli me tangere? Noli manum adhibere maioribus: sed vade ad fratres meos, hoc est ad perfectiores. Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater soror & mater est.

Tom. I. *Similiter libro tertio de virginitate.*

Noli, inquit, me tangere. Hoc est, Etsi correptionis tentamenta sunt, non tangit tamen Christum nutantis affectus. Noli, inquit, me tangere: hoc est, noli tangere Dei virtutem, Dei sapientiam, reuerendam integritatem, honorabilem castitatem.

Sed tangi ab ipso Christo nihil est aliud quàm sanari: quod pulchrè deducit libro primo de viduis. Require infrà capit. Medicus. Sequitur quod esse cum Christo bonum est: ipse nobis omnia bona est quæ appetimus: quod probat libro tertio de virginitate, parte tertia. Require suprà cap. Accedere. Quomodo autem cum ipso esse possimus, deducit libro de Isaac & anima. Require infrà capit. Esse.

Cap. 8. Tom. IIII. *Propterea diligendus & habendus est. Eodem libro de Isaac.*

Pone me vt signaculum in cor tuum: vt sigillum in brachium tuum. Signaculum Christus in fronte est: signaculum in corde. In fronte, vt semper confiteamur: in corde, vt semper diligamus. Signaculum in brachio: vt semper operemur. Luceat ergo imago eius in confessione nostra: luceat in dilectione: Luceat in operibus & factis, vt si fieri potest, tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum: quia caput viri Christus: ipse oculus noster, vt per illum videamus Patrem: ipse vox nostra, per quam loquamur ad Patrem: ipse dextera, per quam Patri Deo nostrum sacrificium deferamus: ipse quoque est signaculum nostrum, quod est perfectionis & charitatis insigne: quia diligens Pater signauit Filium, sicut legimus: Quem Pater signauit Deus. Charitas itaque nostra Christus. Bona charitas, quando se morti obtulit pro dilectis: Bona charitas, quæ peccata remisit. Et ideo anima nostra induat charitatem: & charitatem huiusmodi quæ sit valida vt mors: quia sicut mors finis peccatorum est, ita & charitas: quoniam qui diligit Dominum, peccare desinit. Ioan. 6.

Et hoc meritò: quia Christus defensor est & propugnaculum. Vnde in Epistola ad virgines de martyrio sanctæ Agnetis, refert beatam Agnetem dixisse.

Vnigenitus Dei Filius quem ignoras, mihi murus est inexpugnabilis, & custos nũquam dormiens, & defensor nunquam deficiens.

Et ideo portandus: sed quomodo, vel à quo portetur, dicit libro nono, super Lucam. Cap. 6. Tom. V.

Disce à domestico Dei gestare Christum: quoniam te prius ille gestabat cum pastor errantem reduceret ouem. Disce sedula mentis tuæ dorsa substernere: disce esse sub Christo, vt possis esse supra mundum. Non quicunque facile vehit Christum, sed ille qui poterit dicere: Incuruatus & humiliatus sum nimis.

Sequitur de quibusdam attributis ipsi Christo, de quibus in eo quòd Deus. Require infra, capit. Filius Dei. Sed prater ea quæ scripta sunt ibi, dicitur Christus Dei virtus & Dei sapientia: contra quæ duo Iudæi & Græci pugnabant. Super Epistolam ad Corinthios, capite primo. Tom. V.

Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Iudæi signa petunt, quia non diffidunt potuisse fieri: sed an factum sit, quærunt, scientes virgam Aaron aridam germinasse, & fructum tulisse & Ionã à ceto glutitum, in ventre eius tribus diebus & tribus noctibus fuisse, & viuum eiectum esse. Illud tamen præcipuè quærunt, vt aliquid tale videant, quod vidit Moses in igne Deũ: vnde dicunt, Nos scimus quia Mosi loquutus est Deus: cum maius mortuum Lazarum & iam fœtidum quarto die de monumento vidissent exisse. Græci verò sapientiam quærunt: quia nolunt audire, præterquã quæ mundi ratione posibilia sunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum Iudęis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Scandalum est Iudæis, dum audiunt Christum Filium Dei se profitentem & sabbatum euacuantem. Gentibus autem stultitia, quæ ea audiunt prædicari, quæ dum rationi humanæ non congruunt, insensata videntur: vt partus virginis, & resurrectio mortuorum. Ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Suadente virtute quæ potior verbis est, credentes in Christum intelligunt Iudæi primùm, qui signum quærebant, Christum Dei esse virtutem: & Græci similiter vident Christum Dei esse sapientiam. Illam autem mundanam, quam prius putabant prudentiam, maximam esse stultitiam. Virtus ergo Dei est: quia per ipsum omnia fecit Deus Pater. Sapiẽtia autem idcirco dicitur: quia p ipsum cognitus est Deus. Nec enim posset cognosci Deus, nisi per eũ qui esset de eo: quia nemo nouit nec vidit Patrẽ nisi Filius, & cui voluerit reuelare. Quia quod stultũ est Dei, sapientius est hominibus.

Stultum

Stultum Dei, inquit, non quia verè stultum est: sed quia ab hominibus, dum rationi mundanæ non conuenit, stultum putatur, cùm sit ratio spiritalis, ac per hoc sapientius dignoscitur esse hominibus: quia spiritalia plus sapiunt quàm carnalia.

In hoc quod Dominus dicitur, intelligitur potens ad saluandum & beatificandum: propterea semper orandus est. Vnde super epist. ad Roma. cap. x. exponens quod sequitur.

Manifestum est ad omnes hoc pertinere, siue Iudæos siue Græcos: quia sine inuocatione Domini Christi nemo viuit apud Deum. Cum ergo omniũ Dominus sit, consentiente Petro Apostolo, & dicente: Hic est, inquit, Dominus omnium: diues tamen non est, nisi in iis, qui inuocant illũ: quia ipsi accipient remunerationem. Perfidis verò non est diues, quia participes non sunt bonorum eius. Neque enim accipient quod daturum illum non crediderunt: Et tamen nõ dixit Deum diuitem credentibus, sed inuocantibus illum: vt postquam credidit, non desinat animus id postulare, quod à Domino semper doctus est postulandum. Sic in Euangelio secundum Lucam dicit propter aduersarium, quia subtilis & versutus est, semper orandum esse. Credentibus autem sola datur remissio peccatorũ. Sequitur autem, vt principibus deditus liberetur à malo, & possit consequi quod promisit Deus toto corde vigilantibus.

Dicitur etiam esse cibus, require suprà cap. Cibus. Dicitur esse principium & finis. Require infrà cap. Filius. & infrà cap. Principium. Dicitur esse Dei imago & similitudo. Require infrà ca. Filius Dei. Dicitur caput & princeps fidelium. Super primam ad Thessalonicenses, iiij. Require infrà cap. Resurrectio. Similiter debet esse pontifex. Vnde exponens epistolam ab Hebræos, cap. quinto, dicit sic super illud quod sequitur.

Tom. V.

Definit enim Apostolus primùm quid sit pontifex, & demonstrat quæ pertineant ad pontificem, & quod sit eius ministerium, & quæ sint signa pontificatus: id est, vt offerat Deo dona & sacrificia pro peccatis, & vt condolere possit iis qui ignorant & errant, quoniã & ipse circundatus est infirmitate. Oportebat enim de excellentibus terrenis fidem facere, vt ad excellentiora spiritualia peruenire possent, & vt cõsuetudo sacerdotum more, qui in lege fuit, ad altius, id est Christi sacerdotium eos perduceret, qui adhuc infirmi fuerunt & propterea mundum carnalis pontificis introducit. Põtificis itaque officium est inter Deum stare & populũ, & Deum deprecari pro populi delictis. Hoc etenim Christus fecit se ipsum offerens pro peccatis nostris, semper viuus ad interpellandũ pro nobis, semel assumptus ab hominibus, sed semper pro hominibus interpellans. Ponit Apostolus hîc quædam communia Christo cum sacerdotibus, quędam verò altiora: Quod itaque ait: Omnis nãque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum: Hoc commune est. Quòd pro hominibus constituitur, ad hoc, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Et hoc, sed non totum. Reliqua verò non sunt communia. Qui potest condolere iis qui ignorãter peccãt. Hic iam excellẽtia est, de qua superius in superiore sententia latius disputauit. Quòd verò adiunxit, Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis. Hoc ad sacerdotes legales magis pertinet, quàm ad Christum: nisi fortè quis dicat esse vnum corpus Ecclesiam, & dum offert pro Ecclesia, pro suis etiã mẽbris offerat, sed hoc violenta interpretatio videri potest. Deinde disputare aggreditur, quomodo quis ad sacerdotium accedere debeat. Nec quisquam, ait, sumit sibi honorem: sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Hic etiam percutit sacerdotes honoris cupidos, & sacerdotij auidos: non pro salute populi, sed propter ambitionem seculi. Igitur Aaron vocatus est à Deo, signo florentis virgæ, & demonstratus est sacerdos à Deo esse electus, etiam & incẽdio eorum qui eius pontificatui inuidere voluerunt. Sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret: sed qui loquutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hoc est quod in Euãgelio ipse ait: Non enim à me ipso veni: sed ille me misit. Et iterum: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. Est enim Pater qui glorificat me. *Ioan. 8.*

Pontificis munia.

Passus est Christus, vt nos & pati discamus, & maximè clerici pro Ecclesia. In tractatu super Psalmum xxxvij. super illud, Incuruatus sum vsque in finem. *Tom. IIII.*

Vsque quem in finem se dicit esse curuatum? Pœnitentiæ. Vt amplius & mysticè intelligamus, vsque ad Christũ, qui finis est legis, qui se passus est lapidari, passus est corpus suum mortuum vulnerari: sed nullum fœtorem pœnitentiæ, sed odorem gratiæ vulnera illa redolebant. Deniq; nõ tabes mortis de vulnere eius, sicut hominum cæterorum: sed fons vitæ scaturiuit æternæ, vt scriptura nos edocet, dicens: Et saliet aqua eum delectatione de fontibus saluatoris. Exiluit ergo de vulnere aqua, vt non biberemus salutem. Bibent omnes peccatores terræ, vt peccata deponant. Vide singula. Miseriis afflictus est Christus, vt bonos faceret homines qui erant in miseriis constituti. Nemo miserum eum qui sit iustus appellet, quia ipse dixit: vos nemo faciet miseros. Curuatus est ipse, vt nos erigeremur. Contristatus est ipse, vt nos lætificaret, secundum quod scriptum est: Si enim ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Qui contristatur ergo ex Domino Iesu Christo, ipse lætificat Christum, & ipse lætificatur à Christo. Ideo ergo & nos non perfunctoriè satisfaciendũ à nobis esse cognoscimus. Curuemur vsque in finem, id est, non solùm Christo fidẽ, sed etiam passionum nostrarum perseuerantiam deferentes: & gaudeamus in passionibus nostris, sicut & Christus gaudebat in passionibus suis quas ipse suscipiebat pro seruulis suis, nos subeamus pro Domino. Hic ergo finis, vt adimpleam, inquit, quæ desunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore eius, quæ est Ecclesia, cuius factus sum minister. Videamus quid nobis suscipiendũ sit, qui ministerium sacerdotale suscipimus, vt non solùm pro nobis, sed etiam pro Ecclesia Domini sustinere fortiter passiones corporis debeamus. *Isa. 12.* *2. Corinth. 2.*

CHRISTIANVS. *De Christianorũ nomine quod est nobilius, quàm alicuius alterius nationis, quia à cælo est. In tractatu super Psalm. xxxvj. versu primo.* *Tom. IIII.*

Omnis congregatio cuiusque regionis nomen sibi vendicare cõsueuit, vt Ægyptij, Æthiopes, Syri, Iudęi, Arabes, prouinciæ suæ terrarúmque suarũ vocabulum pręferũt: Nos de diuersis populis congregati vocabulum nobis vnius gentis nõ possumus vsurpare. Et ideo quia nomen non habebamus in terris, de cælo accepimus, vt Christi populus diceremur. Sed hoc gẽtilis stultitiam putat, Iudæus opprobrium. Verũ est ergo quod scriptum est, quia vltus est Deus propriam cõtumeliã, Ecclesiam sibi non ex gente quęrendo, & eam ex gente insipiente vetusto illi atque regali populo pręferendo.

Christiani Iudæis præferũtur: primò in dignitate. Vnde figurãtur in Iacob, qui vestes Esaũ ac benedictionẽ accepit. Lib. ij. de Iacob & vita beata. Require infrà c. Iacob. *Libr. de apologia Dauid. Tom. IIII.*

Duo, inquit, viri erant in vna ciuitate, vnus diues, & alter pauper. Quis est hic diues aut pauper, nisi forte vnus populus Iudæorum, & alter, populus Christianus? Ille diues in lege, diues eloquiis Dei sibi creditis, diues prophetis, diues oraculis: hic verò pauper. Sed nolite hac refugere paupertatem, quam sequitur regnum cælorum. Scriptum est enim: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Bona paupertas, quæ quod habuerit non amittit. Bona paupertas, quæ si thesaurum non habet pecuniæ, habet tamen thesauros scientiæ atque sapientiæ. Nolite filij quasi vilem *Matth. 5.*

lem despicere paupertatem. Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Nolite quasi magnis inuidere diuitiis. Diuites eguerunt & esurierunt. Sed si vultis habere bona, Dominum quærite. Inquirētes enim Dominum non deficient omni bono. Ergo nolite recusare omnem paupertatem. Pauper erat Petrus, & quem donaret nummulum non habebat: sed pretiosiorem omni pecunia donabat salutem. Pauper erat ille Lazarus in Euāgelio: sed ille qui antè in ostro diues iacebat & purpura, optabat post exitum vitæ stillante digito pauperis refrigerari. Quāuis ille ostro superbus regio, & purpuratis vestibus, vulnera pauperis diues fastidiosus horruerit, tamen in infernis locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. Quo loco lectio nō videtur pecuniarum diuitem pauperémque describere, sed eum pauperem, qui pro fide & deuotione vulnera corporis nō horruerit, famē, ieiuniúmque tolerauerit. Dum igitur haberet populus Iudæorum in suis gregibus plurimas copias hostiarum, tamen vnam ouiculam, quam populus ille pauper habebat, eripuit, gloriosæ illi subiiciens passioni. Vis scire quam ouē? Sicut ouis ad victimam ductus est. Qui pane pauperis alebatur, & potu pauperis vtebatur, & in sinu pauperis dormiebat. Nostris enim alebatur alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. Nam in Iudæorum sinu quiescere se non posse memorauit dicens: Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet. Et venit hospes, inquit, ad illum virum diuitē. Quis est iste hospes, nisi miserabile peccatum? Etenim culpa in hunc mundum tanquam hospes intrauit, aliena nostræ & peregrina naturæ. Itaque non de suis gregibus hostiam obtulit, sed accepit ouiculam pauperis, & occidit illam. Cuius quidem passio licet quibusdam ad sacrificium salutare profecerit, tamē videtur illis sui fuisse furatum alimentum, & cibus culpæ incentiuúmque peccati. Denique Iudas panem accepit à Christo, & tunc magis repletus est diabolo: quia non accepit ex fide, qui tam hospitali Domino proditionem parabat. Et iratus est Dauid ad virum illum. Diximus quod per Prophetam Iudęorum populus declaratur. Et ideo sub hac figura se ipse condemnat. Dignus est morte vir ille qui fecit hoc, & ouiculā restituet in quadruplum: hoc est, periturum populum Iudæorum, sed cumulatioribus bonis futurum populum Christianum: quia præstabilior est præsentibus, status qui ex resurrectione debetur.

Præferuntur secundo in sapientiæ claritate. Vnde libro eodem de Apologia Dauid, figuram ad hoc exponit de filiis Beth-sabeæ & Dauid, quorum minor natus ex adulterio obiit: alter fuit Salomon, qui superuixit.

Habemus vnum mysterium, accipite & aliud: ita tamē vt memineritis, ex prima conceptione Beth-sabeæ natum esse paruulum qui mortuus est: postea natum esse Salomonem. Illum paruulum, ex conceptione furtiua: istum verò Salomonē, iam ex professione coniugij. Licet igitur per Dauid intelligi Prophetā: per Prophetam, populum propheticū: ex quo & ex synagoga primus ille qui natus est, quoniam degenerauerat à maioribus suis per flagitia formatus, & per vitia concretus populus Iudæorum, ad resurrectionis æternitatē peruenire nō potuit, nec in virū perfectum crescere, sed in exigua sensuum prauitate, & quadā virtutis defecit infantia. At verò ille qui postea ex legitima cōceptus est copula, populus Christianus, ille sapiens atque pacificus (hoc etiā Salomonis interpretatione reseratur) ad incanam longæuæ resurrectionis ætatem, atque ad regnum illud cæleste peruenit. Per illum autē populum lex soluta: per istum gratia reformata est.

Item præferuntur in veritate. Require infra, cap. Ecclesia. & libro super Beati immaculati, litera v. versu primo. Tom. IIII.

In illo populo typus fuit: in nobis est veritas.

Debet autem Christianus ante omnia Christum principaliter imitari: quia vt dicit libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo.

A

Christianū cum dico, perfectū dico: in Christo enim plenitudo Diuinitatis est, cuius nomē vsurpas. Qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionémque cur refugis? Tom. IIII.

Et meritò, quia miles est Christi. Eodem libro, litera vigesima secunda, versu secundo.

Habet Christianus dignitatem suam, qui Christo tanto imperatori militat.

Christianus debet esse pacificus. Vnde in Epistol. iij. seu tractatu de Basilicis non tradendis contra Auxentium.

Hoc Christianos decet vt trāquillitas pacis optetur: & fidei veritatisq; cōstantia, nec mortis reuocetur periculo. Est enim Dn̄s præsul, q̄ saluos faciet sperātes in se.

Tertiò debet esse humillimus. Libro tertio de officiis. Tom. I.

B

Viri Christiani est pręferre sibi alterum, nihil sibi arrogare, nullum sibi honorem assumere, non vendicare meriti sui pretium. Tom. V.

Vnde super epist. ad Titum pertractans quod sequitur.

Neminē blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, ostendentes omnē mansuetudinē ad omnes homines. Christianos omnibus hominibus humiles vult videri. Sic enim possunt perfidi ad futuram spem vocari. Eramus enim & nos quondam inconsulti, inobsequentes, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odio nos habentes inuicem. Hæc bona quæ incredulitas nō habet, Christianus data memorat, vt in omni iustitia elucentes, manifesta fiant quod Dei cultores sint. Cum enim quondam inconsulti, nunc videntur per omnia sani esse consilij laudatur in his Deus.

Et infra subdit quod prædicta gratia a Christo debet recognosci.

C

Cū verò bonitas & humanitas illuxit Saluatoris nostri, non ex operibus iustitiæ quæ nos fecimus, sed secūdum suam misericordiā saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè, per Christum Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius hæredes efficiamur secundum spem vitæ æternæ. Hoc bonum quod in Christianis florere videtur, de radice pietatis Diuinę oritur.

Quartò Christianus debet esse patiens in aduersis: & hunc mundum (quia in Christo patitur) saltem fugere corde. Super Epist. ad Roma. c. viij. Exponens quod sequitur. Tom. V.

Non solùm autē illa, sed & nos ipsi primitias habentes Spiritus, ipsi intra nos ingemiscimus, adoptionē filiorum Dei expectantes redemptionē corporis nostri. Post creaturā mundanā adiecit etiā nos hoc expectare & ingemiscere ad Deū, vt hinc liberemur cuncti destinati ad vitam: quia Christianis mundus hic pelagus est. Sicut enim mare aduersis excitatur procellis, insilit, & tempestatem nauigantibus facit: ita & seculum perfidorum conspiratione commotum, perturbat fidelium mentes, & tanta diuersitate hoc agit inimicus, vt quid primum euitandum sit, ignoretur. Si enim potestas desinit esse aduersum nos, priuatorum mentes exagitat: si & hi compescantur, per domesticos conflat incendium. Et si hoc positum fuerit, arte sua inter ipsos germanos facit discordia, vt quatuor angulis pulsata domus, ex aliqua parte faciat ruinam: propter quod vno consilio fugiendum est hinc Christianis. Exemplum enim sequi debent sancti Simeonis, qui sciens bellum hîc geri contra perfidiam, in pace dimitti se postulauit. Igitur per hæc quæ suprà dicta sunt, ostendit quam vim creatura patiatur nostri causa, quando nos quibus obsequium eius proficit, quíque Dei Spiritum adiutorem habemus, ingemiscimus, vt hinc liberemur, vt promissa consequamur præmia. Quantò magis ergo creatura ingemiscit, quæ neq; adiutorem Spiritum sanctum habet, nec in sua causa laborat: addito hoc, quòd ea quæ

D

ea quæ labore suo generat, vt in alimenta seruorum Dei proficiant, contra fas videt idolis immolari. Vnde plus dolet, & optat citius liberari, sciens hoc ad iniuriam proficere creatoris.

Quintò, Christianus in vita debet esse iustus causa præmij. Super eandem epist. cap. xiij. super illud quod sequitur.

Nunc enim propior est nostra salus, quàm cum credidimus. Manifestum est, quia post lauacrum bene viuentes & studentes charitati, non longè sunt à merito resurrectionis promissæ. Bona enim vita Christiani, signum est salutis futuræ.

Tom. V. *Sextò, propter eãdem rationem, firmam spem & rectam debet habere fidem. Super epistolam ad Ephesios, cap. iiij.*

Manifestum est Christianos nõ desperationem post mortem hanc didicisse, sed spem ad vtrunque. Fidelibus enim vita: perfidis verò promittitur mors: quæ est pœna æterna: vt siue mors, siue vita, in Christo discatur: quia qui eum sequitur, per eum resurgit ad vitam: qui verò discernit se ab eo, per eum mancipatur gehennæ: ipso enim iudicãte damnabitur. Et quoniam sunt quidam in Ecclesia, qui sub nomine Christi non sequuntur Christi veritatem, ideóque sicut est, inquit, veritas in Iesu, vt si ita docti sunt, vt est veritas in Iesu, tunc Christum didicisse, & illum audisse, & in illo docti esse videantur. Christus enim de se docet quid sit, & quantus credendus sit, & quæ spes in eo sit, & quales debeant esse credentes. Qui enim didicit Christum, scit illum à mortuis resurrexisse, vt forma esset fidelibus. Ideóque magna spes est, pro ista morte amãtibus Deũ.

Propterea Christianus ciuis est Paradisi. Super eãdem Epistolam, cap. secundo. super illud quod sequitur.

Admonet illos vt memores sint beneficiorum Dei: quia cũ longe essent à cognitione & timore Dei, misericordia eius adiuncti sunt, vt fierent participes eorum qui prope Deum erant, ciues facti filiorum Dei. Sicut enim quæcunque gens Romanorum pacem sequi desiderauit, oblatis donis suscepta est vt essent ciues Romani, quemadmodum è Tharso Cilicienses, vnde Apostolus ciuem Romanum se dicit: ita & quicunque fidei se Christianæ sociauerit, fit ciuis sanctorum & domesticus Dei.

Tom. V. *Christianos falsos describit super secundam ad Corinth. capit. xj. super illud, Periculis in falsis fratribus.*

Fictus est Christianus, qui æmulatione legis persequitur Christianum.

Et infra subdit.

In Christo autem falsi sunt, qui nõ tota mente Christiani sunt.

Lib. 5. Epistol. Epist. 30. Tom. III. *Vnde & libello contra Symmachum aram victoriæ reposcentem, dicit de Christianis qui Paganis fauebant & apud imperatorem insistebant pro idololatriæ cultu.*

Quòd si aliqui nomine tenus Christiani, tale aliquid decernendum putant, mentem tuam vocabula nuda non capiant, nomina cassa non fallant.

Cap. 22. Tom. IIII. CICADA. *Libro quinto Hexameron.*

Quàm dulcis etiam in exiguo cicadis gutture cantilena, quarum cantibus medio æstu arbusta rumpuntur, eò quòd magis canoræ meridianis caloribus, quò puriorem aërem id temporis attrahunt spiritu eò cantus resonant clariores. Nec apes ipsæ insuaue quiddam dicunt. Habent enim gratam in rauco illo vocis murmure suauitatem, quam nos fracto tubarum sonitu lentius primùm videmur imitari: quo crepitu ad excitandos animos in vigorem nihil aptius æstimatur. Et hæc illis gratia manet, cum pulmonem respirandíque munus atque vsum nequaquam habere prodãtur, sed aërio vesci spiramine. Denique si quis eas superfundat oleo, properè necantur, eò quòd obstructis poris, aërium spiramen illud haurire non possunt. Continuóque si quis acetum his superfundat illicò reuiuiscunt, eò quòd vis aceti illos poros citò, qui concretione olei obstruuntur, humore feratur aperire.

CICATRIX. *Quia cicatrix signat peccatum, propterea in tractatu super Psalmum xxxvij.*

Meritò ergo sub iniquitatibus positus, & (quod peius est) suis, corruptas esse & computruisse dicit cicatrices suas à facie insipientiæ suæ: quia leuantem onera iniquitatum tardius remedium sequebatur. Tamen & Iob sancto qui saniem radebat suorum vlcerum, perfusus vlceribus à pedibus vsque ad caput, sanitas est refusa: & Lazarus pauper, qui iacebat ad ianuas diuitis, lãbentibus vlcera eius canibus, de cicatricum suarum fœtore sublatus, ab Angelis in Abrahæ sinu est collocatus. Est ergo & in sancto Dauid spes & remedium sanitatis, quia non vnguentum redolent, sed fœtorem suorum vulnera peccatorum: & quia affligitur his atque curuatur, & non delectatur. Specta nunc epheborum aliquem lasciuum, & egregiè libidinosum, qui in stupris vitam suam exigat, more illius diuitis in bysso & ostro iacentem, atque epulantem quotidie splendidè, cui natent pauimenta vino, tegatur humus floribus & spinis cooperta piscium, incensis diuersorum thymiamatum odoribus triclinia compleantur: quemadmodum beatum se putet, & bene se olere iudicet: cúmque grauia atque diuturna animæ suæ vulnera gerat, & corruptum sanguinem fluat, nullum tamen fœtorem suæ cicatricis accipiat? obstructas enim cœno nares habet, nec potest dicere, Spiritus diuinus, qui est in naribus meis. Ideo diues iste remedium salutis inuenire non potuit, pauper inuenit. Denique alter apud inferos in supplicio, alter in requie. Inuenit ergo perpetuæ salutis remedium etiam sanctus Propheta Dauid, qui fœtere sibi animæ suæ vulnera fatebatur, & à facie insipientiæ suæ computruisse sibi cicatrices proprias loquebatur. Sed est & insipientia quæ per stultitiam prædicationis credentibus salutem afferat. Refugit ergo Propheta euãgelico iam spiritu sapientiam istius mundi, qua non cognoscitur Deus: quæ tegit sua vulnera, non reuelat ad Dominum. Melior igitur insipientia, quæ oculos habet vt videat vlcera sua, quàm sapientia quæ non habet. Et ideo insipiẽtiæ suæ obtutu monitus spiritali tãtus rex, afflictum se miseriis protestatur, vt remedium possit pœnitentiæ aperire. Quod Iudas, qui agrum de iniquitatis mercede possedit, reperire non potuit. Luc. 16.

Cicatrices passionum meritoriæ quidem sunt. In tracta. super Psalm. Super psal. 38.

Computruerunt quidem cicatrices meæ: sed adhuc tuorum verborum desidero cicatrices, quæ sanatis vulneribus obducuntur, vt postea nullum vlcus appareat. Bonæ triumphalium vulnerum cicatrices, quibus victores huius terreni prelij gloriãtur. Quantò illustriora vulnera, quę pro fide & nominis tui gloria videntur excepta? Ista est cicatrix quæ cælũ aperit, regnũ acquirit, immortalitatẽ inuenit. Hęc est ergo cicatrix beata: quoniã beati qui lauerunt stolas suas in sanguine suo. Apocal. 11.
Sic cœpit stola esse gloriæ caro mortis, in qua & Paulus antè periclitabatur electus Dei, nisi petisset se liberari de corpore mortis huius, vt legimus. Et ideo qui sumus in hoc corpore, oremus ne bonus iste dilectus Dei nos medicus derelinquat, quem patriarcha Dauid ne à se discederet precabatur.

CICONIA. *De ciconiarum politia atque pietate erga parentes. Libro quinto Hexameron.* Cap. 16. Tom. IIII.

Ciconias ferunt collecto proficisci agmine, si quò pergendum putant, & simul plerisque circa Orientem locis inuehi, & quasi tessera militari pariter omnes moueri. Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi comitandíque & præeundi ordinem seruant. Cornices autem deducunt eas ac dirigunt, & velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur, adeò vt adiumenta quædam bellantibus aduersus inimicas aues conferre credantur, & propriis *Mirum de ciconiis & cornicibus.*

priis periculis bella aliena suscipere. Cuius rei indiciũ est, quia nullæ per interuallum aliquod temporis resídere in illis locis reperiuntur. Et quia cũ vulneribus reuertentes manifesta quadam sanguinis sui voce cæterísque loquuntur indiciis, grauium se certaminũ subiisse conflictum. Quis igitur illis pœnam desertionis indixit? Quis derelictæ militiæ supplicia præscripsit formidolosa, vt nulla prosequendis hospitalibus turmis se se subtrahere nitantur, sed certatim omnes deductionis munere officióque fungantur? Discant homines hospitalia seruare iura, & ex auibus cognoscant quid religionis hospitibus sit deferẽdum, quod obsequium deputandum, quibus cornices etiam pericula sua negare non soleant. His igitur nos ianuas claudimus, quibus aues etiam animas suas conferunt: & quos illæ consortio prosequuntur discriminis, eos tecti prohibemus hospitio: & quorum illæ bella suscipiunt, his nos bella frequenter inferimus. Mentior, si non Sodomitanis hæc fuit causa supplicij: aut Ægyptius furor genti hospitæ dum bellum conatur inferre, inhospitalitatis pœnas in fidæ naufragio plebis exoluit. Quàm verò rationaliũ excedat pietatem ac prudentiam auis huius clementia considerandum, quam nec exemplum quidem irrationabilium quisquam nostrum imitari poterit. Nam depositi patris artus per longæuam senectutem plumarum tegmine alarúmque remigio nudatos, circunstans soboles pennis propriis fouet. Et quid dicam, collatitio cibo pascit, quando etiam ipsa reparat naturæ dispendia, vt hinc atque inde subleuátes senem fulcro alarum suarum, ad volandum exerceant, & in pristinos vsus dissueta iam reuocent pij patris membra? Quis nostrum leuare ægrum non fastidiat patrem? Quis fessum senem suis humeris imponat, quod in ipsa historia vix credibile habetur? Quis, vt pius sit, non hoc seruulis mandet obsequium? At verò auibus nõ est graue, quod pietatis est plenũ: non est onerosum, quod soluitur naturæ debito. Non recusant aues pascere patrem, quod etiam præscripta necessitate sub terrore pœnarum plerique hominum recusarunt. Aues non scripta, sed nata lex stringit. Aues ad hoc munus nullo præcepto conueniunt, sed gratiæ naturalis officio. Aues nõ erubescunt reuerendi senis mẽbra portare. Est enim victoria pietatis, quod eousque frequẽti testificatione percrebuit, vt congruè mercedem remunerationis inuenenerit. Nam Romanorum vsu pia auis vocatur. Et quod vix vni imperatori cõsulto senatus delatum dicitur, hoc istæ aues in commune meruerunt. Habent ergo istæ aues decreta patrum ad propriæ insigne clementiæ. Pios enim filios, patrum prius oportuit iudicio prædicari. Habent etiam vniuersorum suffragia. Nam retributio beneficiorum antipelargosis nominatur. Pelargos enim ciconia dicitur. Virtus itaque ab his nomen accepit, cũ relatio gratiarũ ciconiæ vocabulo nuncupatur. Habemus auiariæ sobolis erga cultus patrios pietatis exemplum.

Hospitalitatis ius à brutis disci potest.

Ciconiarũ pietas.

Ciconia pia auis dicta.

CIRCVNCISIO. *Quare fuerit instituta: quia insignum castitatis, in exterminiũ cupiditatis, in præsagium futuræ veritatis. Libro primo de Abraham.*

Cap.4. Tom.IIII.

Factus est Abraham pater filij: circuncidi iubetur, accepturus veri seminis hæreditatem. Nonne euidẽter circuncisio carnis præceptũ castimoniæ, vt aliquis resecet libidinem carnis, & indomitas luxu ac lasciuia refrænet cupiditates? Etenim circuncisionis vocabulo id præscribitur, vt omnis impuritatis fœtor abstergatur, & auferatur incentiuum libidinis. Duabus vsi sumus defensionibus. Tertia quoq; est quam nobis Apostoli Pauli tribuit authoritas: qui ait, illa quæ gessit Abraham vt de ancilla susciperet sobolem, in figuram facta sunt, & secundum allegoriam dicta.

De ipsa verò circuncisione quæstionem proponit quare mandata est fieri, & in tali parte corporis, & arguit quòd nequaquam fieri debebat. soluit tamen infra, & in Episto. secunda ad Constantium, in principio.

Lib.9. Epistol. Epist.77. Tom.III.

A

Non mediocris plerosque mouet quæstio, qua causa circuncisio & veteris testamenti authoritate quasi vtilis imperetur, & noui testamenti magisterio quasi inutilis repudietur: cùm præsertim Abraham primus oraculum circuncisionis celebrãdę accepit, qui vtique diem Domini Iesu vidit & gauisus est. Quod vtique in euidenti est, quia nõ corporalibus sed spiritualibus legis diuinæ intenderit, & ideo veram Dominici passionem corporis in agni inspexit immolatione. Quid ergo dicemus sequutum patrem nostrum Abraham, vt primus institueret quod eius non sequeretur hæreditas? Aut qua ratione circunciduntur infantulorũ corpora, & in ipso ortu subiiciuntur periculis, & hoc imperari oraculo, vt discrimen salutis fiat de mysterio religionis? Quid hoc significat? Latet enim causa veri, & oportuit aut aperto aliquid mysterio signari, aut non periculoso mysteriorum indicio mandari. Cur verò signum testamenti diuini in ea datur parte membrorum, quæ vsu inhonestior existimatur? Aut qua gratia ipse operator corporis nostri in ipso nostræ generationis exordio circuncidi opus voluit suum & vulnerari & cruentari, & abscindi partem quam velut necessariam (quia omnia disposuit ordinatè) cum cęteris membris faciendã putauit? Aut enim præter naturã est hæc portio corporis nostri, & nõ oportuit habere omnes homines quod esset præter naturã, aut secundũ naturam est, & non decuit amputari quod secundũ naturæ perfectionem creatum foret, cùm præsertim alieni à portione Dei Domini nostri id præcipuè irridere soliti sint. Deinde cùm propositum sit Deo, vt frequenter ipse testificatus est, plures ad sacræ obseruantiam prouocare religionis, quantò magis inuitarentur si non aliqui circuncisionis ipsius aut periculo, aut opprobrio reuocarentur?

Ioan.8.

B

C

Subdit ibidem de vana circuncisione gentilium quorundam: quæ etiam contra dæmonum insultum aliquid poterat, ob meritum obedientiæ legis latæ.

Accusatio vehementior gentilium, qui viros circuncisione signatos etiam opprobrio & illusione dignos arbitrantur. Sed etiam ipsorum sapientissimi quique ita circuncisionem approbant, vt electos suos erga cognoscenda & celebranda mysteria, circuncidendos putent. Denique Ægyptij qui & Geometriæ & colligendis siderum cursibus operam intendunt suam, impium iudicant sacerdotem qui nequaquam habeat circuncisionis insigne. Nam neque magici carminis sapiẽtiam, nec Geometriam, nec Astronomiam iudicant viam suam obtinere sine circuncisionis signaculo. Et ideo vt impetrandi vim operationi adhibeant suæ, purgationem quandam vatum suorum circuncisionis arcano celebrandam existimant. Reperimus autem in historia veterum, non solùm Ægyptios, sed etiam Æthiopum & Arabum, & Phœnicum aliquos circuncisione erga suos vsos. Et hanc putant se adhuc probandæ viam seruare rationis: eò quòd sui corporis primitiis & sanguinis initiati, insidias dæmonum, quas illi generi nostro moliuntur, exiguæ partis arbitrentur consecrationibus destruendas: vt qui totius hominis saluti nituntur nocere, infirmari operationem suam putant circuncisionis sacræ vel lege vel specie. Arbitror enim quòd in præteritum ipse dæmonum princeps cessare suas artes erga noxiæ operationis effectum existimauerit, si ei nocere conaretur quem signaculo circuncisionis sacræ initiatum aduerteret, aut ei qui videretur in hoc saltem munere legi diuinæ obtemperare. Iam qui singulorum membrorum officia diligenter expendit, non otiosam causam in hac membri huius portiuncula existimare poterit, qua ratione non solùm circuncidatur puer, verumetiam octauo circuncidatur die: quando incipit mater pignoris nati, in sanguine esse puro, quæ

D

ro, quæ ante octauum diem fertur in sanguine immundo sedere.

Circũcisio quare vsq; ad Christũ debuit obseruari. Ibidẽ.

Respõsum autem sibi habeant, qui credunt in Dominum Iesum, ꝙ nudare noluimus, cũ aduersus opinionẽ gentiliũ disputaremus. Nam si redempti sumus nõ corruptibilibus auro & argento, sed pretioso sanguine Dñi nostri Iesu Christi, quo vtiq; vẽdente nisi eo qui nostrũ iam peccatricis successionis ęre quæsitum seruitiũ possidebat: sine dubio ipse flagitabat pretium, vt seruitio exueret quos tenebat astrictos. Pretium autem nostrę liberationis erat sanguis Domini Iesu, quod necessariò soluendũ erat ei, cui peccatis nostris vẽditi eramus. Donec igitur hoc pretiũ pro omnibus solueretur hominibus, quod Dominici sanguinis effusione pro omnium fuit soluendũ absolutione, opus fuit singulorũ sanguine, qui lege & consuetudinis ritu, sacræ pręcepta sequerẽtur religionis. Sed quia pretiũ pro omnibus solutum est, postea quàm passus est Christus Iesus, iam nõ opus est, vt sanguis singulorũ circuncisione fundatur, cum in sanguine Christi circũcisio vniuersorũ celebrata sit, & in illius cruce omnes simul crucifixi simus cum eo, & consepulti in eius sepulcro, complantati similitudini mortis eius, vt vltra non seruiamus peccato.

Circuncisio, & sanguinis effusio pro Christo, & Dei praecepto debuit obseruari. Ibidem.

Quòd si quis vt Marchion & Manicheus reprehendendum Dei putat iudiciũ, quia vel oraculũ de circuncisione celebrãda edendum putauit esse, vel legem, qua sanguinis effusio mandatur, necesse est vt is etiã Dominum Iesum reprehendendũ arbitretur: qui non exiguũ, sed multum sanguinem pro huius mũdi effudit redemptione, & hodieq; nos effundere iubet sanguinem nostrum pro tanto religionis certamine, dicens: Qui vult me sequi, tollat crucem suam, & sequatur me. Si autem nequaquam iusta est accusatio, cum aliquis totum se pro pietate offerat, & multi sanguinis se mundet effusione: quomodo legem possumus reprehendere exigui stillam sanguinis exigentem, cùm prædicemus Dominum Iesum multi effusionem sanguinis & totius corporis mortem imperantem? Nec ipsum circuncisionis oraculum & species feriabatur, quòd populus Dei velut quodam sigillo signatus corporis discernebatur à cæteris nationibus. Nunc autem Christi donatus nomine, signũ corporis nequaquam requirit, qui prærogatiuam diuinæ meruit nuncupationis. Quid autem absurdũ si propter pietatem aliquid doloris vel laboris videbatur inferri, quo plus deuotio per hæc certamina probaretur?

Ipsa circuncisio in infantia debebat fieri. Ibidem.

Pulchrum etiam vt ab ipsis incunabulis insigne religionis adolesceret, & puderet vnunquemque ætatis prouectioris, vel labori vel dolori cedere, quorũ vtrũq; tenera infantia vicisset. Sed iam leui circuncisionis dolore non opus Christiano populo, qui mortem Domini circunferens, per momenta singula fronti propriæ mortis contemptum inscribit, vtpote qui sciat sine cruce Domini salutem se habere non posse. Quis enim acu vtatur ad præliandum cum telis instructus sit validioribus?

Item. Libro secundo de Abraham.

Cap.11. Tom.IIII. Egregiæ autem infantiæ in primis vagitibus circuncidi mares lex iubet, etiam vernaculos, quia sicut ab infantia circuncisio, ita & morbus. Nullum tempus vacuum debet esse tutelæ, quia nullum est culpæ vacuum: Et infans reuocandus à peccato est, ne idololatriæ polluatur contagio, & ne adorare assuescat idolum, & exosculari simulacrum, parentis violare nidum, pietatem lędere. Simul ne quisquam infletur quòd sibi iustus videatur, ætatis maturioris processu Abraham circuncidi iubetur. Nec senex ergo proselytus, nec infans vernaculus excipitur: quia omnis ætas peccato obnoxia, & ideo omnis ætas sacramento idonea. Et erit, inquit, testamen-

A tum meum in carne vestra.

Soluit argumentum in contrarium. In prædicta epistola ad Constantium. Lib.9. Epistol. Epist.77. Tom.III.

Iam illud quiuis facilè refellẽdum aduertit, quia propositum est plerosque potuisse ad sacræ religionis prouocari obsequium, nisi essent doloris timore vel laboris cõtuitu reuocati. Et potuit hoc terrere maiorem, quod infantuli plerique sustinebant sine periculo? Esto tamen aliquos infantulos Iudæorum cum dolorem circuncisi corporis plagæq; feruentis sustinere non potuerint, defunctos fuisse: sed hoc nec cæteros deterrebat prouectiore ætate robustos, & laudabiliorem faciebat eũ qui præceptis obedisset cælestibus. Quòd si hoc in exiguo dolore arbitrantur confessionis fuisse obstaculum, quid de martyrio dicunt? Nam si reprehendunt circuncisionis dolorem, reprehendant & martyrũ mortem, per quos cumulata non imminuta religio est. In tantum autem B abest nocuisse fidei circuncisionis dolorem, vt probabiliorem fidẽ faciat dolor. Maior enim fidei gratia, si quis pro religione contẽnat dolorẽ. Et hic magis habet præmium quàm ille, qui ideo dolorem voluit, circuncisione subire, vt gloriaretur in lege, & laudem ex hominibus magis quàm ex Deo quæreret.

Quòd non in toto corpore, sed in parte, & in illa potissimum debuit fieri. Ibidem.

Oportuit igitur circuncisionem ex parte fieri ante eius aduentum, qui totum circuncideret hominem. Ex parte enim debuit assuescere humana conditio, quẽadmodum in id quod perfectum est crederetur. Si autem oportuit circuncidi, in qua magis parte membrorum oportuit circuncisionem fieri, quàm in ea quæ quibusdam videretur inhonestior: vt iis quæ putarentur ignobiliora esse membra corporis nostri, honestatem abundantiorem circundarent, & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem haberent? Vbi enim magis C vir sanguinis sui admoneri debuit, quàm in ea parte quę ministerium errori exhibet? Nunc tempus est vt illis respondeamus qui dicunt, Si ea pars corporis nostri secundum naturã est, nequaquam eam amputari oportuisse: si non est secundum naturam non debuisse simul nasci. Qui quoniam tam arguti sunt, & ipsi mihi respondeant vtrum secundum naturam humana successio sit quæ generationibus adolescit, an contra naturam. Si enim secũdum naturã, nunquam igitur intermittenda est. Et quomodo integritas virorum, virginitas puellarum, abstinentia viduarum, continentia coniugũ prædicatur? Nullum ergo studiũ quærendæ successionis feriari debuit. Sed ipse author naturæ, non vtique generationi obsequutus est qui de se cùm esset in corpore cõstitutus, præbuit magisterium, & hortatus est discipulos ad integritatem dicens, Sunt spadones, qui se castrauerũt propter regnum cælorum: qui potest capere capiat.

Soluit argumentum illorum, qui dicebant circuncisionẽ Mat.19. D *non debere fieri. Ibidem.*

Qui autem dicunt, quoniam plures crederent, si martyria non essent: Sed præstantior est fortitudo paucorum, quàm remissio plurimorum.

Ipsa circuncisio propter irrisionem gentilium nõ debuit prætermitti. In eadem epistola in fine.

Quòd autem reprehensioni eam dicunt fuisse vel esse gẽtilibus, primũ nõ habẽt reprehẽdere ipsi vel irridere ꝙ alij consortes faciũt sui. Esto tamen fuerit quod irriderent. Quid hoc nos mouere debet, cùm ipsa crux Domini Iudæis scandalum, Græcis stultitia, nobis autẽ virtus Dei sit atque sapiẽtia? Et ipse Dominus dixerit, Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundar & ego eum coram Patre meo qui est in cælo? Docẽs nos iis quę irridentur ab hominibus, non commouẽdos, si qua pro religionis obsequio deferuntur.

Quare ipsa fieri debuit die octauo, Libro secundo super Lucam. Cap.20. Tom.V.

Vides omnē veteris legis seriem fuisse typum futuri. Nam & circuncisio purgationem significat delictorū. Sed quoniam prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis & mentis fragilitas inextricabilibus vitiis implicatur, ea per octauum circuncisionis diem, culpæ totius futura purgatio figuratur.

Item in prologo libri super Beati immaculati: quod require infra, in cap. Resurrectio hominis. Circuncisionis Præuaricatores, vel non circuncisi, & non circuncidentes pœna plectuntur. Libro secundo de Abraham.

[Cap.11. Tom.IIII.] Non otiosè autem nec superfluè plerique hoc qui sequitur loco moueri videntur. Et quod ita dixerit Dominus, Quoniam qui non fuerit circuncisus masculus & non circunciderit carnem præputij sui octauo die, peribit anima illa de genere suo, & testamentum meū interrupit. Graue enim putatur quod infanti octo dierū, negligentia parentum fraudi esset futura, ita, vt interiret anima eius: cùm ipsa lex etiam homicidæ, qui tamen non voluntarium facinus necandi hominis impleuerit ciuitates præscripserit, ad quás confugiendo mereatur sanguinis impunitatem. Quomodo ergo aut illic ratio habetur fortuitæ necis, aut hîc ratio infantiæ non habetur in qua crimen non potuit esse, aut dissimulationis, aut voluntatis, nisi fortè putent aliqui, quia morte filij grauius puniuntur parentes? Sed iniustum putatur vt culpa nocentium inferatur pœna innocenti, vel propter pœnam nocentis innocens puniatur: aut fiat cōsors supplicij, qui dispar est merito. Vnde aliqui putāt quod de parente dicat exterminando, quòd eius intereat anima, non paruuli. Sed valde ambiguum est, licet suffragetur huic assertioni, quod ait, Quia testamentum meum interrupit. Itaque hoc ad intelligētem magis quā ad infantem referendum videtur. Alij grauiora parentibus, vel silentio minitantem putant Dominum Deum, quò plus timeant maiores, quādo nec infanti parcitur. Mihi autē satis liquidò patet dictum de vniuscuiusque mēte.

[Tom.V.] *Circuncisio durare debuit vsque ad Christum. In prologo super epistolam ad Galatas.*

Adhuc erroris nebula contectum cor habentes, non intelligunt, Verbum breuiatū faciet Dominus super terram. Si ergo hæc dicta intelligerent, à lege discederent, scientes à prædicatione Ioannis Baptistæ legem iam cessare, vt sola fides sufficiat ad salutem abbreuiata ex lege. In lege enim & de Deo Patre & Christo Filio eius, & de Spiritu sancto cōtinetur predestinatū in tempore, quod manifestum est in prædicatione. Nam si signaculi causa circuncidebantur filij Israël, vt exinde apparerent filij Abrahæ esse iuxta carnem, ritè cessare debet circūcisio: quia signum habent credentes mortis deuictæ, quo dignoscuntur filij esse Abrahæ, sed secūdum fidē. Abrahæ enim promissus est qui veniēs vinceret mortem. Deniq; hunc expectabat Abraham, quem in spiritu sentiens natū, gauisus est, sciens se breui introduci in cælos. Vnde dicit Dominus Iudæis, Abraham cupiuit videre diem meum, & vidit & gauisus est. Tempore enim quo simul adhuc erant filij Israël in eremo, antè quàm vicini essent gentilium, circuncisi nō sunt. At vbi aut commisceri habebant gentibus, tunc ab Iesu Naue circuncisi sunt de petra, quæ significat Christum: quia petra, inquit, erat Christus: vt designaret per Christum futuram circuncisionem cordis. Sicut dixerat Moses & Hieremias propheta, [Deuteron.10. Hiere.4] Circuncidite vos Deo, & circuncidite præputiū cordis vestri, vt amputata caligine remissione accepta peccatorum, digni fierent videre gloriam Dei, quā sub lege positi videre nequiuerant causa peccati.

[Super cap 4. Tom.V.] *Et in eodem Libro super illud, At vbi venit plenitudo temporis.*

Plenitudo temporis, est completum tempus, quod præfinitum fuerat à Deo Patre, quando mitteret Filium suū, vt ex virgine fact⁹ quasi homo nasceretur, subiiciēs se legi vsque ad tempus baptismi, vt formam daret quo-

A modo peccatores abluti, & à iugo legis erepti, dignatione Dei filij ei adoptarentur, sicut promiserat redempti sanguine Filij eius. Saluatorem autem necesse erat fieri sub lege, quasi filium Abrahæ iuxta carnem, vt circuncisus apparet is esse, qui promissus venerat gentes iustificare per fidem, signum habens eius cui promissus fuerat. Ideo vltra neminem oportuit circuncidi, quia tādiu cucurrit signum, quoad vsq; veniret qui promissus fuerat restaurare fidem, in qua iustificatus est Abraham in præputio, vt credentibus non opus sit circūcisio. Abraham autem ideo circuncisus est, quia filium se crediderit habiturum, in quo omnes gentes benedicerentur. Ideo tamdiu cucurrit signum, donec veniret qui erat promissus. Si autem hoc crederetur quod credidit Abraham, non stetisset circūcisio, ne fortè opponeretur, quia si Abraham credidit, & circuncisus est, quare non circunciduntur credentes? [Lib.9. Epistol.]

B *De eius circuncisionis cessatione. In præallegata epistola ad Constantium.* [Epist.77.]

Sicut autem plurima baptismatum genera præmissa sunt, quia sequuturum erat verum illud vnum in spiritu & aqua sacramentum baptismatis, quo totus redimitur homo: ita plurimorum circuncisio præmittenda fuit, quia futura erat circuncisio Dominicæ passionis, quam pertulit Iesus quasi agnus Dei, vt tolleret peccata mūdi. Hoc ideo scripsimus, vt ostenderemus, quia & debuit præmitti circuncisio quæ foris est, & ea iam post aduentum Domini iure videatur exclusa.

De circuncisione spirituali subdit ibidem.

Nunc autem circuncisio est necessaria, quæ in occulto est: sicut Iudæus præstantior est, qui in occulto est in spiritu nō litera. Quoniam cùm sint in vno homine duo homines, de quibus dictum est, Et si qui foris est, homo [2.Cor.4.] noster corrumpitur secundum desideria erroris, sed qui [Roman.7.] C interior est, renouatur de die in diem. Et alibi, Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Interior est homo noster, qui est ad imaginem & similitudinem Dei factus: exterior, qui figuratus est è limo. Sic denique & in Genesi duas tibi creaturas hominis ostendit, secundò creatum hominem significans. Sicut ergo duo homines, ita gemina conuersatio est: vna interioris hominis: altera exterioris. Et quidem plerique actus interioris hominis perueniunt ad exteriorem hominem, quemadmodum castimonia interioris hominis transit etiam ad castitatem corporis. Qui enim adulterium cordis ignorat, idem vtique nescit corporis adulterium. Nō tamen etiam illud est consequens, vt qui nō adulterauit corpore, non adulterauerit etiam corde, secundum illud, Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam adulterauit eam in corde suo. [Matt.5.] Nam etsi adhuc nō sit adulter corporis, tamen iam affectu adulter est. Ergo est interioris hominis circuncisio. Nam qui circunciditur, toti⁹ carnis illecebras tanquam præputium exuit, vt sit in spiritu non in carne, & spiritu mortificet sui corporis act⁹.

D Et hæc est quæ in occulto est circuncisio, sicut Abrahā antè in præputio erat, postea factus est in circuncisione. Sic interior homo noster quando est in carne, tanquam in præputio est: quando autem iam non est in carne sed in spiritu, incipit esse in circuncisione non in præputio. Sicut autem qui circunciditur, non totam carnem exuit, sed præputium solum, vbi corruptela frequentior: ita qui in abscondito circunciditur, carnem illam exuit, de qua scriptum est, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius vt flos fœni aruit: fœnum, & flos eius decidit: [Isa.40.] Verbum autem Domini manet in æternum. Et remanet caro, quæ videbit salutare Dei, sicut scriptum est, Et videbit omnis caro salutare Dei. Quæ sit ista caro, munda aures, vt intelligas. Talis ergo debet esse in occulto circuncisio, vt nullam habeat comparationem cum ea quæ foris est, circuncisione. Et ideo qui in occulto Iudæus est, ipse præstat qui est à Iuda, cuius manus super ceruicem [Gene.49.]

cem inimicorum eius, qui recubans requieuit vt leo, & vt catulus leonis, quem laudant fratres eius. Ab hoc Iuda non deficit princeps, quia sermo eius principes facit, qui non subiiciantur illecebris secularibus, & captiuentur voluptatibus istius mundi. Et quia ipse Iudas in hāc generationem venit, ideo plurimi qui postea generati sunt proficiunt, vt virtutum principatu gaudeant. Habeamus itaque circuncisionem in occulto, & occulto Iudæum qui est spiritualis. Spiritualis autem vtpote princeps diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur.

Concludit ibidem carnalem circuncisionem debere cessare.

Debuit ergo legis mandato præscripta circuncisio, quæ ex parte erat cessare, postea quàm venit qui circuncisionem faceret totius hominis, & impleret circuncisionem legis. Quis autem est iste, nisi qui dixit, Nō veni legem soluere, sed implere? Quāquam si diligenter intendas, & illa sit ratio quare iam cessare debuerit præputij circuncisio, quia plenitudo gentium venit. Non enim gentibus circuncisio mandata est, sed semini Abraham. Sic enim habes in primo oraculo, Et dixit Deus Abraham, Tu autem testamentum meum obseruabis, tu & semen tuum post te in progenies eorum. Et hoc est testamentum quod obseruabis inter me & vos, & semen tuum post te in progenies eorum. Circuncidetur vestrum omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri, & erit in signo testamenti inter me & vos. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, omne masculinum in progenies vestras. Vernaculus domus tuæ, & pecunia emptus, ab omni filio alterius qui non ex semine tuo, circuncidetur circuncisione, & erit testamentum in carne vestra in testamentum æternum. Et incircuncisus masculus qui non circunciderit carnem præputij sui octauo die, exterminabitur anima de generatione illa quia testamentum meum transgressus est. Hebræus quidem negatur habere de octauo die, sicut Aquila signat. Sed non in Aquila omnis authoritas, qui quasi Iudæus in litera, præterit nec posuit octauum diem.

Et adiungit ibidem.

Interim & octauum diem, & in signo datam circuncisionem audisti. Signum autem rei maioris indicium est, indicium veritatis futuræ, & datum testamentum Abrahæ & semini eius, cui dictum est, In Isaac erit tibi semen tuum. Ergo circuncidi licuit Iudæum, vel domi eius natum, aut pecunia eius emptum. Non possumus hoc deriuare ad alienigenam aut proselytum, nisi fuerint in domo Abrahæ nati, aut pecunia eius empti, vel seminis eius. Denique nihil dixit de proselytis: de quibus quando voluit dicere, nominauit eos. Sicut habes, Et loquutus est Dominus ad Mosen dicens, Loquere ad Aaron & filios eius, & omnes filios Isräel, & proselytis qui sunt appositi vobis, quicunque fecerit holocaustū. Vbi ergo comprehendit eos, ibi lex tenet eos. Vbi oraculo non signantur, quomodo astringi videntur? Sic habes denique: Dic filiis Aaron: quando de sacerdotibus dicit. Habes quando & de leuitis dicit. Ergo omnifariā claret, etiam secundum literam legis quāquam lex spiritualis sit, & secundum ipsam literam tamen ad circuncisionem teneri non potuisse nationum populos: sed ipsam circuncisionem in signo fuisse donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Isräel saluus fieret, circuncisus corde, non exigua membri vnius parte.

Ipsa ergo circuncisio, sicut patet, data fuit in signo. In commentario super epistolam ad Romanos, cap. quarto.

Tom. V. Non ergo circuncisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantùm. Quod signum ideo accipiebant filij Abrahæ, vt scirentur eius filij esse, qui Deo credens hoc signum acceperat: vt æmuli essent paternæ fidei, & crederet in Iesum qui promissus est Abrahæ, cuius in figura natus est Isaac. Nec enim in Isaac omnes gentes benedicuntur, sed in Christo: quia non est aliud nomen datūm sub cælo, in quo oporteat saluos fieri, sicut dicit Petrus Apostolus. Vt sit pater circuncisionis eorum qui non solū sunt ex circuncisione, sed & eorū qui sequuntur vestigia fidei quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. Hoc dicit, quia credens Abraham, primus factus est pater circuncisionis, sed cordis, non tantùm eorum qui sunt ex eius origine, sed eorum qui similiter credunt ex gentibus. Secundum carnem enim Iudæorum pater est: secundum fidem verò, omnium credentium.

Propterea proponit quæstionem & soluit, libro primo de Abraham.

Quo loci plerosque moueri scio. Si enim bona est circuncisio, hodiéque teneri debuit: si mala, teneri seu mandari non debuit, præsertim diuino oraculo. Sed cū Apostolus Paulus dixerit, Quia Abraham signum accepit circuncisionis, vtique signum non ipsa res, sed alterius est rei: hoc est, nō veritas, sed indicium est veritatis. Denique ipse exposuit & expressit dicens, Signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ & fidei. Vnde nō incongruè intelligimus, quia circuncisio corporalis, signum est circuncisionis spiritalis. Ergo signum mansit, donec veniret veritas. Aduenit Dominus Iesus, qui ait, Ego sum via, veritas & vita. Signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ & fidei: quia non partem exiguam corporis in signo, sed totum circuncidit hominem in veritate. Signum detraxit, veritatem induxit: quia posteaquam venit quod perfectum est, quod ex parte erat euacuatum est. Et ideo cessauit circuncisio partis, vbi refulsit circuncisio vniuersitatis. Iam enim non ex parte, sed totus homo saluatur in anima. Scriptū est enim: Qui post me vult venire, abneget semet ipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Hæc est circuncisionis perfectio, quia per corporis oblationem redimitur anima. De qua ipse Dominus ait, Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.

Et addit ibidem quare in parte corporis, & non in toto, & in tali parte, allegoricè pertractando.

Superest illa nunc quæstionis portio, vtrum debuerit pars præmitti, cum esset ventura perfectio? Qui locus facilis ad dissoluendum est. Consideremus quibus pars mandata sit, quibus mandata perfectio. Pars enim mandata est secundum legem populo Iudæorum. Illi dura ceruice, illi infirmo, illi qui Deum suum non cognouit. Cum ergo partem non potuerunt sustinere, quomodo perfectionem seruare potuissent? Vti si puerulum literis imbuas, à singulis literarum elementis inchoandū est tibi: vt à singulis apicibus ad syllabas, à syllabis eum per ordinem ad nomina orationémque deducas. Nec potest mare quisquam nauigare intrepidus, nisi qui antè in fluminibus nauigauerit. Denique si quid aut conficiendi itineris, aut leuandi oneris puero velis prouectiorique mandare, nunquid æquanda onera sunt, aut æquandus labor? Ita igitur noueris iis perfectionem circuncisionis esse seruatam, qui à Christo instituti validioribus idonei viderentur, vt & fideles probarentur: quorū multitudo innumera crucem tolleret suam, quæ pro Christo animam deuoueret: & increduli non possent resistere, qui in totius corporis immolatione quæri salutem putarent, qui exiguum circuncisionis suæ sanguinem salutarem arbitrarentur. Considerandum autē quod in præputio positum vocauit Deus, in præputio adhuc manenti legitimi filij promissa est hæreditas, vt nō Iudæorum tantummodo patrem, vt ipsi asserunt, sed omnium credentium authorem per fidem credas. Sara quoque ante circuncisionem viri, in vnius literæ adiectione, non mediocri remuneratione benedicitur: vt principatum virtutis & gratiæ haberet, de qua nationes & reges gentium spondet futuros, vt vi ipsa typus non

synagogæ sed Ecclesiæ constitueretur.

Cap.11. *Vnde lex ipsa de circuncisione spiritualiter intelligenda est totaliter & tota, Libro secundo eiusdem.*

Quia Abraham ad perfectum vocatur, oraculũ perfectionis accipit. Circuncidatis, inquit, omne masculinum vestrum, & circuncidatis carnem vestram. Perfecta autem circuncisio spiritalis est. Denique & lectio hoc docet, cum dicit: Circuncidite duritiam cordis vestri. Et hoc plerique sic accipiunt, vt sit: Circuncidite omne masculinũ vestrum: hoc est, mentem vestram. Nihil est enim mente validius. Deinde, quia masculinum etiam sanctum dicitur: Omnis masculus adaperiens vuluam, sanctus Domino vocabitur. Quid autem mẽte sanctius, quæ dat bonarum semitam cogitationum, quibus aperit vuluam animæ conclusam pariendi sterilitate, vt possit illas inuisibiles cogitationes edere, vtero illo videlicet spiritali? De quo dicit Isaias, In vtero accepimus, & parturiuimus spiritum salutis. Circuncisio ergo cordis intelligibilis, circuncisio etiam carnis mandatur sensibilis. Illa in veritate, ista in signaculo. Gemina itaque circuncisio, quia & animi & corporis quæritur abstinentia. Denique Ægyptij quartodecimo anno circuncidunt mares, & fœminæ apud eos eodem anno circuncidi feruntur, quòd ab eo videlicet anno incipiat flagrare passio motus virilis, & fœminarum menstrua sumant exordia. Legis autem lator æternæ signaculum circuncisionis carnalis in solis maribus exigit, eò quòd ad mixtionis vsum, vir muliere vehementior sit, & ideo ipsius impetum infringere voluit circuncisionis signaculo. Vel quia viri licito se errare credunt, si solo se abstineant adulterio, meretricios autem vsus, tãquam legi naturæ suppetere putant, cum præter coniugium, nec viro liceat, nec fœminæ misceri alteri. Altiore autẽ interpretatione illud panditur, quòd si mens purgata & circuncisa sit, exuta superfluis voluptatibus & cogitationibus, restringit animam ad sui castimoniam, purisque sensibus infusam, bonorum facit partuum generatricem.

Ægyptiorum circuncisio.

Cap.eod. *Et addit allegorizãdo quare in die octauo.*

Octauo autem die circuncidi puerum lex iubet, mystico idque præcepto: quia est ipse resurrectionis dies. Dominica enim die resurrexit Dominus Iesus. Ergo si dies resurrectionis circuncisos nos & exutos inueniat delictorum superfluis, ab omni ablutos sorde, mundos à vitiis corporalibus, si hinc mundus exieris, mundus resurges.

Cap.eod. *Et addit morale de alijs, quare circuncidi debebant.*

Circuncide igitur te: non carne, sed vitio carnali. Et circuncide tuum, non solùm vernaculum, sed etiam pretio emptum. Si ad singula referas, vernaculi sunt naturales motus, pretio empti, ratione & doctrina acquisiti. Egent autem illi & hi tanquam virgulta purgatione & incisione luxuriæ, ne vagentur vt sterilia sarmenta, & obumbrent inutilia fructuosis, velut quædam omni vitio distenta, multis incassum laborat. Ita cauendum ne etiam nostra mens pluribus occupata non solùm bonos non generet partus, sed etiam inutilibus plerisque degeneret: simul ne vitis putata, facilè syluescat, dissoluatur citò, sed posteritati reseruetur. Nam & ingeniosi multa pariunt, quę vtile est circuncidere: & qui doctrinam diligẽtia assequuti sunt, videre in se debent inscientiam. Mysterij autem ratio dilucida. Vernaculi enim Iudæi, pretio empti gentes sunt qui crediderunt: quia pretio sanguinis Christi redempta est Ecclesia. Ergo & Iudæus & Græcus, & quicunque crediderit, debet scire se circuncidere à peccatis, vt possit saluus fieri. Et domesticus, & alienigena, & iustus, & peccator, circuncidatur remissione peccatorum, vt peccatum non operetur amplius: quia nemo ascendit in regnum cælorum nisi per sacramentum baptismatis. Nec proderit superioris iustitia temporis, si in fine vitæ iustitiam dereliquerit. Ideo Paulus ait, Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Sunt enim contraria. Quia seruitus peccato contrahitur, & pretio peccatum remittitur. 1.Corinth.7.

Cap.eodem. *Et ibi infra moraliter loquendo quare masculi tantummodo iubebantur circuncidi.*

Diximus enim masculi nomine mentem significari, quòd sit validius mentis vigor, & animam in sui copulam trahat, sitque vehementior tanquam sexu potior & virili validitate. Ergo hæc ratio est, quòd omnis mens quæ non fuerit circuncisa à superfluis corporalibus & purgata solenni munere, vt exuat se passionum vitiis, interibit. Non caro, inquit, interibit, non homo: sed anima illa interibit, quia potuit salua fieri, si habuisset purgationem. Nuda autem præsidij & incircuncisi cordis colluuione infirmior, salutem generis sui seruare nõ potuit. Omne autem genus videtur immortale. vt homo genus est: vt vllus species est. Homo semper dicitur, vllus non semper, imo deficit vllus. Deficit qui fidem nõ habet: persona deficit vnius, conditio vel nomen hominum non deficit. Ex diuturno igitur innoxióque in id quod temporale est & noxium, peccator deducitur, qui mentis suæ ascribere debet infantiæ quod incautus fuit & intemperans, vel remissionem peccatorum non acquisiuit.

Tom.IIII. *Sed de circuncisione facta cum cultro petrino allegoricè, super Beati immaculati, litera quinta, versu secundo.*

Intelligamus quid sit circuncisio. Circuncidit Iesus petrinis gladiis, & abstulit Ægypti opprobrium à filiis Israel. Petra Christus est. Circuncidat te verbum Dei, & gladius oris eius, & sic Ægypti carebis opprobrio. Non igitur corporis, sed cordis intelligenda est circuncisio. Si intellexeris legem, seruabis eam in corde tuo.

Similiter eodem libro xiij. versu secundo. Quod require in cap. Intelligere.

De cordis verò circuncisione, eodem libro, exponendo literam xij. Quod require infra, in cap. Cor. Item super epistolam ad Romanos, capite secundo. Tom.V.

Et circuncisio cordis in spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Non est obscurum quia circuncisionem carnis negat aliquam laudem non habere apud Deum. Nec enim Abraham ideo iustificatus est, quia circuncisus est: sed quia credidit, iustificatus est, postea autem circuncisus est. Cordis autem circuncisionem laudabilem esse apud Deum. Circuncidere enim cor, amputato errore agnoscere creatorem est. Et quia circuncisio cordis futura erat, primus Moses ait, Circuncidetis duritiam cordis vestri. Et Hieremias similiter, Circũcidite præputium cordis vestri: hoc dixit Iudæis idola sequentibus. Velamen enim est circa cor, quod conuersus ad Deum circuncidit: quia fides aufert nebulam erroris, & tribuit perfectam Dei cognitionem in mysterio Trinitatis, quod incognitum erat à seculis. Huius ergo circuncisionis laus ex Deo est occulta hominibus. Cordis enim meritum est, quod aspicit Deus, non carnis. Nam Iudæorum laus ex hominibus est. Gloriantur enim in carnis circuncisione quòd ex patribus sit. Vnde inter cætera ait: Et gloria in pudendis eorum qui terrena sapiunt, hoc est, qui circuncisionem carnis gloriam putant. Terrena enim sapit, qui in carne gloriatur. Qui verò in spiritu gloriatur, huius laus ex Deo est: spiritu enim non carne creditur. Deut.10. Philip.3.

Tom.V. *Item super epistolam ad Philippenses, capite tertio.*

Manifestum est enim, quia credentes ipsi circuncidunt cor suum: vt amputata erroris nebula aspiciant & agnoscant Deum creatorem: hoc est, spiritu Deo seruire, & gloriari in Domino Iesu Christo qui legem spiritus dedit, vt carnis gloria exinaniretur. Apostolus etiam hanc fiduciam habebat, vt si vellet gloriaretur

de carnis circuncisione: & sciens vacuam esse hanc gloriam, repudiauit eam.

Et in epistola vndecima ad Irenæum.

Lib. 9. Epist. Epistol. 72. Tom. III. 2. Corinth. 3. Iure ait Apostolus, Quia litera occidit, spiritus autem viuificat. Litera autem circuncidit exiguam corporis portionem, spiritus intelligens, circuncisionem totius animæ corporísque custodit, vt superfluis amputatis (quid enim tam superfluum quàm auaritiæ vitia libidinísque peccata, quæ natura nõ habuit, culpa quæsiuit) castimonia teneatur, frugalitas diligatur. Signum igitur circuncisio corporalis, veritas autem circuncisio spiritalis est. Illa membrum amputat, ista vitium. Nihil imperfectum in homine natura generauit, nec tanquã superfluum iubebatur auferri, sed vt aduerterent qui partem sui corporis amputabant, multò magis amputanda peccata, recidendos eos qui delicta suadeant, etiã si quadam vnitate corporis connecterentur. Sicut habes scriptum, Si dextera manus tua scandalizat te, abscide eam & proiice abs te. Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Ergo sicut pueris, ita Iudæis mandata sunt non plena præcepta, sed ex parte: & velut vnam membri sui partem mundam reseruare præcepti sunt, qui totum corpus suum mundum seruare non poterant. Matth. 18.

Et in epistola nona ad Horontianum, vbi etiam dicit de circuncisione Christi. Lib. 9. Epistol. Epistol. 74.

Fides libera est. Abiiciamus ergo opera seruitutis, teneamus gratiam libertatis. Deseramus vmbram, solem sequuti, ritus Iudaicos deseramus. Circuncisio membri vnius nihil prodest. Denique ait Apostolus, Ecce ego dico vobis, quia si circuncidamini, Christus nihil vobis proderit. Non quia non possit, sed quia indignos beneficiis suis iudicet, qui vias eius deserant. Et quidem ante Sephora circuncidit filium suum, & periculũ depulit quod imminebat. Sed tunc profuit Christus, cum adhuc perfecta differt, cum paruulus esset populus credentium. Venit non paruulus, sed perfectus in omnibus Dominus Iesus. Circuncisus est primò secundum legem, ne legem solueret: postea per crucem, vt legem impleret. Cessauit ergo quod ex parte est: quia venit quod perfectum est. Crux enim in Christo, non vnum membrum, sed totius circuncidit superfluas corporis voluptates Fortasse adhuc quæritur, qua ratione circuncidi ex parte voluerit, qui venerat perfectam circuncisionem demonstraturus? De quo non puto esse diutius delib erandum. Nam si peccatum factus est, vt nostra peccata mundaret: si maledictum nobis factus est, vt legis mandata euacuaret: ea ratione & circuncisus nobis est, vt circuncisionem legis auferret daturus salutem crucis. Spiritu igitur ex fide spem iustitiæ expectandam nobis asserit Apostolus, & in libertatem vocatos, libertatem nostram in occasionem carnis non debere conferre. Siquidem neque circuncisio aliquid valet, neque præputium: Sed fides quæ charitatem operatur. Et ideo scriptum est, Diliges Dominum Deum tuum. Qui autem diligit, vtique credit: & credendo, vnusquisque diligere incipit. Denique Abraham credidit, & sic diligere cœpit & credidit non ex parte, sed per omnia. Aliter enim plenam non poterat habere charitatem. Galat. 5.

Tom. V. *Concludit ergo quod circuncisio spiritualis esse debet, & spiritalis intelligi. In commentario super epistolam ad Colossenses, capite secundo.*

In quo etiam circuncisi estis circuncisione non manu facta, in expoliationem corporis, carnis in circuncisione Christi, vna cùm illo sepulti in baptismo, in quo & simul surrexistis per fidẽ operationis Dei, qui suscitauit illum ex mortuis. Ij circunciduntur in Christo, qui amputata totius traditionis humanæ cultura Christo iunguntur corde non carne circuncisi, id est, in spiritu non in carne seruientes, vt à terrenis ad cælestia, ab humanis ad Diuina, & ab errore conuertantur ad veritatem. Cum quo & sepulti sunt in baptismate, resurrexit autem per fidem Dei, in quo credunt quòd exemplo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic enim homo vetus deponitur & nouus assumitur. Peccatis moritur, vt viuat iustitiæ. Elementis abrenuntiat, vt Christo societur: resurrectionis futuræ tenens pignus, exemplum †Saluatoris qui surrexit ex mortuis. Hæc igitur commonet, vt perseuerent in abrenuntiatione pompæ & præstigiis satanæ, qui idcirco elementorum persuadet culturam, vt à Deo abuocet, & participes apostasiæ suæ volens efficere homines. Quia enim sub nomine suo culturam suadere non potest (horretur enim ipso nomine) sub alterius nomine suam voluntatem conatur implere. † Aliàs, exemplo.

CITHARA. *Per citharam humana caro datur intelligi: & per eius sonum, cantus moralis virtutum sanctarum. In tractatu de prima interpellatione Dauid, in fine.* Tom. IIII.

Confitebor tibi in cithara Deus meus. Habet citharam suam anima nostra. Neque enim diceret Paulus, Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam spiritu & mente: nisi haberet citharam, quæ plectro sancti Spiritus resultaret. Cithara est caro nostra, quando peccato moritur, vt Deo viuat. Cithara est, quando septiformem accipit Spiritum in baptismatis sacramẽto. Testudo enim dum viuit, luto mergitur: vbi mortua fuerit, tegmen eius aptatur in vsum canendi, & piæ gratiã disciplinæ, vt septem vocum discrimina numeris modulantibus obloquatur. Similiter caro nostra, si viuat illecebris corporalibus, in quodam cœno viuit & voragine voluptatum. Si luxuriæ moriatur atque incontinentiæ, tunc veram vitam resumit, tunc edere incipit bonorum operum dulce modulamen. Dulcis sonus est castimoniæ, dulcis sonus timentium Deum. Denique in omnem terram exiuit sonus eorum. Dulcis est sonus fidei quæ annuntiatur (vt scriptum est) in vniuerso mundo. Hic sonus à nobis exeat ad Deum, sicut exiuit à Thessalonicensibus, vt etiam non canentes canamus, & bonorum concentu operum Dominum prædicemus.

CIVITAS. *Ciuitatis terrenæ status est in bonis hominibus. Libro secundo de Cain & Abel.* Cap. 3. Tom. IIII.

Denique & Sodoma si habuisset quinquaginta iustos, non esset euersa: & si decem habuisset, esset redempta: eò quòd sermo remissionis peccatorum animam seruitute exuat, & disciplinæ plenitudo perfectè mentem non sinat edaci libidinum vapore consumi. Plurimum tamen refert, & moralem ædificat affectum, si etiam numerum iustorum simpliciter accipiamus prodesse populorum saluti. Comprimit & resecat inuidiã, confundit improbitatem, virtutem incitat, auget gratiam. Nemo enim debet inuidere alteri laudem quæ sibi prosit, atq; improbus quisque redemptorem suum dum suscipit, frequenter imitatur. Certe veneratur, plerunque etiam diligit. Ipse etiam si se aliis profuturum sciat, studiis augetur, eaque gratia connectit populos, accumulat charitatem ciuium, vrbiũ gloriam. Quàm beata ciuitas quæ plurimos iustos habet, quàm celebrabilis ore omnium, quomodo benedicitur tota de parte, & beatus atque perpetuus status eius existimatur. Quã gaudeo cum aliquos mites ac sapientes diu viuere video, cum virgines castas, viduas graues aspicio longæuas, velut quandam incanam Ecclesiæ curiam prætendant, quodam vultu & specie grauitatis quod reuereantur, quod imitentur, quo ad omnem morum gratiam colorentur. Non enim ipsis gaudeo, cum viuendi multa subeant tædia seculi huius, sed quia prosunt pluribus. Similiter cum aliquis huiusmodi decidit, quamuis longa senectute depositus, afficior: quia destituitur grex

iuuenum muro senili. Denique perituræ vrbis aut malorum imminentium, vel futuræ labis hoc primum indicium est si decidant viri consultores, vel etiam grauiores fœminæ. Hinc primùm ingruentium porta aperitur malorum. Sicut ergo vrbs tota solidatur atque augetur cœtu sapientum, vel obitu labefactatur: ita sermo grauis & quidem senilis plenus prudentiæ stabilire vniuscuiusque animam solet & confirmare mentē. Iam si accedat multarum lectionum vsus, plurimorum præceptorum, & consiliorum quidam senatus, velut perpetuum vrbis eius quæ singulorum est præcordiis statum efficit.

Ciuitatis politia atque lex. Libro quinto Hexameron. Quod require supra, capite Apes. Ciuitas dicitur anima nostra esse. Libro de Isaac & anima. Quod require infra capite Quærere. Item. Libro vj. Hexameron.

Cap.8. Tom.IIII. Animæ dicitur: Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos. Non dixit, Pinxi ventrem tuum: Non dixit, Pinxi inferiora tua: sed dixit, Muros tuos: valida se asserens homini murorum dedisse præsidia, vt si peruigil speculator in portis sit, obsidionis possit periculum propulsare. Dicit itaque: Non tibi voluptates dedi, non illecebras cupiditatum, non incentiua luxuriæ, non alieni decoris concupiscentiam: sed dedi tibi fundamenta muralia, dedi turrium fastigia excelsa, in quibus constitutus expugnari ab hoste non metuas, nec ingruentium legionum terribilia licet tentamenta non formides. Deniq; habes in Isaia, quia iusti anima dicit, vel Ecclesia, Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa: munita per Christum, obsessa per diabolum. Sed non debet obsidionem vereri, cui Christus adiutor est. Munitur enim gratia spirituali, & secularibus periculis obsidetur. Vnde & in Canticis habes dictum: Ego murus, & vbera mea turres. (Canticor.2.) Murus est Ecclesia: Turres eius, sunt sacerdotes quibus abundat: & de naturalibus verbum, & de spiritualibus disciplina. Cognosce ergo decora anima quia imago es Dei.

De ciuitatibus refugij. Libro de fuga seculi.

Cap.2. Tom.I. Sex autem ciuitatum refugia sunt, ita vt prima ciuitas sit cognitio verbi, & ad imaginem eius forma viuendi. Quicunque enim eam cognitionem fuerit ingressus, tutus à pœna est, secundum quod Dominus ait, (Ioan.15.) Iam vos mundi estis, propter sermonē quem loquutus sum vobis. (Ioan.17.) Et alibi, Hæc est autem vita æterna, vt cognoscāt te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hæc igitur ciuitas est velut metropolis, cui adiacēt aliæ quoque ciuitates leuitarum. Secunda ciuitas, est consideratio diuinæ operationis, qua creatus est mundus. Tertia ciuitas, est contemplatio potestatis regiæ & maiestatis æternæ. Quarta ciuitas, propitiationis diuinæ contuitus. Quinta ciuitas, legis diuinæ contemplatio, quę præcipit quid faciendum sit. Sexta quoque ciuitas, portio legis, quæ præscribit quid non faciendum sit. Quanta abundantia diuinæ misericordiæ, quantæ diuitiæ pietatis eius, vt singulorum studia fragilitatésque humanæ conditionis considerans, quibus & inuiti & reluctantes ad culpam ducimur, & non voluntaria delicta victi illecebris frequenter committimus, diuersa nobis refugia proponat, sex videlicet vrbium, vt quo numero mundus formatus est, eodem numero aduersus mundana vitia & seculi huius naufragia remedium prouideretur.

Et addit declarando quæ dixerat.

Cap.eod. Primum igitur remedium, vt si boni propositi viro culpa irrepserit, is sine vlla comperendinatione, si perfectam velit habere securitatem, ad ipsam arcem rerum omnium properet, vbi est verbum Dei in illo sinu patrio, id est, arcano ac recessu Dei, vbi est fons sapientiæ, vnde pro morte vitæ æternæ hauriat potum immortalem. Secundum est remedium, vt qui non potest cognitionem boni illius prælibare, & tardior vel ingenio est, vel fidei comprehensione, quoniam veloci mentis vigore atque ingenti acumine ad cognitionis summam contenditur, saltem opera Domini consideret, atque ex iis quæ facta sunt, tanti contempletur operis authorem: quoniam ex iis bonis quæ sunt in constitutione illius creaturę (Bona et enim valde sunt, sicut Dominus dixit) bonum illud summum atque æternum comprehenditur. Qui ordo rerum? quæ disciplina? quæ gratia? Nónne his quamuis tardum ingenium diligere authorem suum prouocatur? Etenim si parentes, quia nos generauerunt, amamus: quantò magis diligere debemus creatorem parentum authorémque nostrum? (Ioan.10.) Ergo operatoria virtus Dei, etsi non videtur, tamen ex operibus suis ęstimatur, operatorémque sua opera produnt, vt intelligatur qui non comprehenditur. Vnde & Dominus ait: Si mihi non creditis, vel operibus credite. Bona igitur hæc ciuitas ad refugium, quæ ædificatoris sui testatur gratiam, & affectum nostrum excitat, vt eius simus cupidiores, qui tantam nobis fabricæ huius videatur contulisse pulchritudinem. Tertius ordo est regalis potestatis contemplatio, vt subiiciamur regi si non deferimus tanquam parenti. Metu enim præsidentis plerunque fit obediens potestati, qui sit saluti ingratus, vt necessitatem sobrietatis agnoscat, qui noluit ac nequiuit gratiam pietatis agnoscere. Corrigit ergo necessitas, quem pietas prouocare debuerat.

Et addit de primis tribus ciuitatibus moralem rationem atque legem.

Cap.eod. Hæ sunt tres ciuitates trans Iordanem, perfectiori prudentiæ ad refugium datæ, vt primò culpam fugiamus inductione animi conformis ad imaginem Dei. Ita enim creati sumus, dicente Domino: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hęc igitur primæ illius lex est ciuitatis. Deinde si per fragilitatem carnis & mundi illecebras ita mentem nostram formare non possumus, reuerentia paternæ generationis & sedulitate prolis peccatum leuemus. Charitas enim multitudinem peccatorum operit. Qui ergo ad imaginem Dei esse non potuerit, fit ad plenitudinem charitatis. Illa ciuitas culpam excludit, hæc soluit. Hæc denique lex secundæ ciuitatis: (Deuter.6.) Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & virtute tua. Sed si rursus angusti animi, & imminuti sunt qui abundantiam charitatis & gratiā recipere non possunt, habes tertiam ciuitatem, vt Diuinæ potestatis formido te sobriū faciat & inflectat metus. Et hæc lex tertia, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. (Matth.4.) Hæ igitur præcipuæ virtutes: & ideo paucorum, non plurium supra Iordanem positæ, vt exprimas quasi imago archetypum, diligas quasi filius patrem, adores quasi subditus regem.

Et addit de alijs tribus ciuitatibus.

Cap.eod. Qui enim Iordanem transierint, Iordanis autem descensio eorum dicitur. Qui descenderint, ergo ex illis superioribus virtutibus ad hæc inferiora, id est in quibus integritas, charitas, humilitas vacillauerit, habent propria homini refugia quę petant, vt qui obnoxij delictis & inflexi vitiis sunt non voluntariis, sperent Deum sibi reconcilari posse si veniam petant: sperent se posse corrigi, si præcepta sequātur cælestiū sacramentorū, q̄bus aut informamur ad innocētiā, aut reuocamur à culpa. Hæ igitur intra Iordanē ciuitates sequendæ sunt vt propitiemur nobis Deū, sequamur quę lex iubet, vitemus quæ ꝓhibet. Sit ergo ꝓpitiādæ diuinitatis ambitio, sequēdæ præceptionis obeditio, interdictæ præuaricationis cautio, quibus propitiatoriā Dei misericordiā & nomotheticen, id est, legislatoriā eius prouidētiam, vel institutorum obsequio, vel interdictorum veneremur declinatione.

De

De ciuitate verò supernæ gloriæ. Libro de Paradiso. A

Tom.IIII. Illa autem ciuitas, quæ sursum est Hierusalem, libera est, in qua diuersa sanctorum merita pullularunt.

Tom.I. *Describit autem eam. Libro de sancta virginitate, parte tertia, pertractans illud Canticorum, Inuenerunt me custodes murorum, &c.*

Fortasse sunt & alij custodes, quos magis intelligere debeamus. Est enim ciuitas, quæ portas murorum clausas non habet: de qua dictum est, Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit amplius in ea, afferent gloriam & honorem gentes in eam. Illa ergo est ciuitas Hierusalem, quæ in cælo est, intra quam quasi perfecta & immaculata seruaris. Non enim intrat in eam omne commune. Communis castitas non est: communis pudicitia non est, quæ scribitur in libro vitæ. Si igitur inuenimus ciuitatem, ingrediamur in eam, videamus lumen eius, videamus muros, videamus tribus, videamus fundamenta muralia, videamus etiam custodes murorum. Sed quomodo ingrediemur in eam? B In hac ciuitate vita est: & vna est via, quæ ducit ad vitam. Via ergo Christus est. Ergo Christum sequamur. Sed ipsa in cælo est ciuitas. Quomodo igitur ascendamus ad cælum, docet te Euangelista, qui dixit, Et duxit me spiritus in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cælo. Ascendamus ergo spiritu: quia caro ascendere ad eam non potest. Ascendamus interim ad cælum: vt ad nos posteà de cælo illa descendat, in qua lumen est simile lapidis pretiosissimi, vt lapidis iaspidis & crystalli. Habet murum magnum & altum. Didicisti lumen, didicisti murum: disce portas, disce custodes. Habet, inquit, portas duodecim, & in portis angelos duodecim, in quibus duodecim tribus filiorum Israël scripta sunt nomina. In portis Patriarcharum nomina cōtinentur: in muro Apostolorum. Fundamenta enim ciuitatis Apostoli: & lapis angularis est Christus, in quo omnis structura C consurgit. Deus extrà, Deus intrà, Deus vbique est. Habet enim, inquit, ciuitas maiestatem Dei. Ergo & vos sanctæ virgines, & quicunque iusti estis, & immaculatam animæ geritis castitatem, ciues sanctorum estis & domestici Dei. Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis, si Christum intra ciuitatis huius septa quæratis. Ingressi per fidem, actúsque pretiosos patriarcharum, clarificati lumine, fundati super Apostolos, versantes inter Angelos.

Apocal.21.

Tom.IIII. *Et in tractatu super Psal. xlij.*

Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri: Deus fundauit eam in æternum. Audiuimus extra ciuitatem, vidimus in ciuitate, cui Deus est lumen æternum. Fulget enim dies sine sole mundano, luna nō quæritur: fundamentum eius non temporale, sed æternum est.

Lib.3. Epistol. Epist.11. Tom.III. *Concludit autem & consulit de modo & via ad illam perueniendi ciuitatem, in epistola tertia ad Ierenæum, post medium.* D

Vince seculum, vt teneas verbi altitudinem. Imaginem istam mundi foris relinque, foris malitiam, introduc autem mentis bonitatem, quæ habet gratiam in ligno vitæ, si lauerit stolam suam, & ingrediatur in ciuitatem, quæ vera est patria sanctorum, in qua est Dei tabernaculum, circa quod scribæ Dei prætendunt, vbi nō dies, aut sol, aut luna lumen ministrant, sed Christus Dominus lumen est, totam illam ciuitatem illuminans. Est enim lux mundi. Non vtique lux visibilis, sed animarum, quæ in hoc mundo sunt, intelligibilis claritudo, quibus se splendenti lumine rationabilis infundit prudētiæ, & vt prædicatur in Euāgelio, incorporeę virtutis inflammans vapore secreta mentium animorúmque penetralia. Si quis igitur incola esse cœpit illius ciuitatis supernæ, incola videlicet conuersatione ac moribus, nō discedat ab ea, non exeat, non reflectat vestigium, non corporis dico, sed mentis vestigium: non reuertatur retrò. Retrò luxuria, retrò impuritas est. Denique ascendens ad montem Loth, retrò reliquit Sodomitana flagitia. Quę autem respexit retrò non potuit ad superiora euadere. Nō ergo pedes tui retrò, sed mores reuertātur. Nō fiant manus tuę remissæ, & deuotionis tuę ac fidei genua dissoluta. Non fiat volūtatis tuæ recidiua infirmitas, nō vllus intercursus criminū. Si ingressus es, mane: peruenisti, consiste: saluās, salua animā tuā. Ascendēs directū, attolle gradum: nullus inde tutò redit. Hinc via, inde ruina est. Hinc ascensus, inde præcipitium. Ascendendi quidem labor, sed descendendi periculum. Sed potens est Dominus, qui te fundatum illic custodiat, septem Propheticis muris & Apostolicis turribus. Ideo tibi dicit Dominus, Intrate, calcate, quia assistit vindemia. Intus, non foris simus. Et in Euangelio Dei Filius dicit, Qui est in tecta, non descendat vasa sua tollere. Non vtique de hoc tecto dicit, sed de illo: Extendit cælum sicut cameram. Intus ergo esto intra Hierusalem, intra animam tuam pacificam, mitem atque tranquillam. Non exeas de ea, neque descendas vas tuum istud, aut honoribus, aut diuitiis, aut arrogantia attollere. Intus esto, vt per te alienigenæ non transeant: peccata animam tuam non transeant. Vanę operationes & cogitationes inanes non transibunt.

CLAMOR. *Clamor Christi & diaboli differunt plurimum. In epistola septima ad Irenæum, post principium.* Lib.7. Epist. Epist.43. Tom.III.

Clamauit perdix, qui à perdendo nomen accepit, satanas ille, qui Latinè contrarius dicitur. Clamauit in Heua primùm, clamauit in Cain, clamauit in Pharaone, Dathan, Abiron, Chore. Clamauit in Iudæis, quando petiuerunt sibi fieri deos, cum Moses legem acciperet. Clamauit iterum, quando de Saluatore dixerunt, Crucifigatur, crucifigatur: sanguis eius super nos, & super filios nostros. Clamauit, quando regem sibi fieri postulauerunt, vt recederent à Domino Deo rege. Clamauit in omni vano & perfido. His vocibus congregauit sibi populos quos non creauerat. Deus enim hominem ad imaginem suam fecit, & diabolus sibi hominem vocis suæ fraude sociauit. Congregauit sibi nationum populos faciens diuitias non cum iudicio. Vnde in prouerbio est de diuite auaro: Quia perdix iste congregat diuitias non cum iudicio. At verò meus Iesus quasi iudex bonus, cum iudicio omnia agit, qui conuenit, sicut scriptum est, dicens: Ego loquor iustitiam, & iudicium salutis. Ea igitur gratia deprædatus est perdicem illum diabolum, abstulit ei malè congregatas diuitias multitudinis, reuocauit ab errore animas gentium, mentésque nationum deuiantium. Et quia diaboli voce deceptos sciebat, & ipse vt vincula nexúsque veteris erroris solueret, clamauit primùm in Abel, cuius clamauit vox sanguinis. Clamauit in Mose, cui dixit: Quid clamas ad me? Clamauit in Iesu Naue: Clamauit in Dauid, qui ait: Clamaui ad te, salua me. Clamauit in omnibus prophetis, Vnde & ad Isaiam dicit, Clama. Et ille ait, Quid clamabo? Clamauit in Salomone conuocans cum altissima prædicatione ad sapientiam, & dicens: Venite edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. Clamauit etiam in corpore suo, sicut scarabeus in ligno. Clamauit vt insidiatorem falleret & circumueniret dicens: Deus meus quare me dereliquisti? Clamauit vt despoliaret respondens latroni: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Itaque vbi clamauit Iesus, continuò perdix ille à congregatis in dimidio dierum suorum derelictus est.

Clamor Christi fuit effusio sanguinis eius pro nobis. In commentario super epistolam ad Hebræos, cap. v. Tom.V.

Sancta sanguinis ei⁹ effusio clamor validus est, in quo exauditus est à Deo Patre pro reuerentia eiusdem passionis suæ sine peccato. Nostræ salutis causa perpessus est, qui nullum habens peccatum, peccatum pro nobis factus est, id est, oblatio pro peccatis nostris. Hoc enim totum in magna reuerentia & perfectissima charitate peregit, qui prior dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis hostiam Deo acceptabilem: quique ideo exauditus est à Deo, quia hostiam acceptabilem obtulit Deo, id est, seipsum. Simile est vtique quod hîc dicitur, Qui preces supplicationésque ad Deum, qui posset saluum facere illum à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens ei: id quod in Euangelio legitur eum dixisse, Pater si fieri potest, transfer calicem istum à me. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Qui enim non venit facere voluntatem suam, sed voluntatē eius qui misit illū: voluntatē paternæ dispensationis præposuit voluntati carnis suæ, vt veram ostenderet in seipso humanitatis nostræ naturam. Beatus Apostolus hîc dicit preces eū & supplicationes fundere: non timore mortis, sed nostræ causa salutis. Vnde & alio loco etiam dicit, sanguinem Christi melius clamasse pro nobis quàm sanguinem Abel: qui ad accusandum fraternum scelus de terra clamauit: Christi verò sanguis ad interpellandum pro nobis de terra clamauit ad Patrem, vt nos regni sui faceret esse participes.

De hoc clamore Christi in cruce, require infrà in capite, Mors Christi, & in cap. Passio Christi: & in cap. Vermis. De clamore sanguinis, require suprà in cap. Abel: & libro secundo de Cain & Abel, cap. vltimo.

Tom. IIII. Vide quàm perpetua vita iustorum, & nulla sit improborum. Iusti sanguis clamat etiam mortui. Vita autem peccatoris absconditur.

Tom. IIII. *Notabile dicit, libro super Beati immaculati, litera decima nona, versu octauo.*

Si considerent homines quia sanguis hominum ad Deum clamat, manus proprias à nece hominis abstinebunt.

Tom. I. *Tamen sanguis Christi clamat aliter. Libro de fuga seculi.*

Iustorum Deus, qui in sanguine suo melius loquutus est quàm Abel. Ille enim vindictam clamauit, hic indulgentiam: Ille prodidit fraternum crimen, hic texit: secundum quod scriptum est, Beati quorum tecta sunt peccata.

Clamorem sanctorum audit Deus. In tractatu de obitu Theodosij. Quod require supra in cap. Auditus.

Lib. 1. cap. 9. *Clamor in oratione non est necessarius. In sermone sexto de sacramentis. Quod require infra in capite, Oratio.*
Tom. IIII. *Clamor ad Deum operum est non vocum. Libro vj. de Cain & Abel.*

Diffidere est enim de impotentia Dei, estimare quòd non audiaris nisi clamaueris. Clament opera tua, clamet fides, clamet affectus, clamet passiones tuæ, clamet sanguis tuus, sicut sanguis sancti Abel, de quo dixit Deus ad Cain: Vox sanguinis tui fratris ad me clamat. Audit
Matth. 9. enim in occultis, qui mundat in occultis. Nos nisi loquētem aliquem audire non possumus. Apud Deum non loquuntur verba, sed cogitationes. Et vt hoc verum scias, dicebat Dominus ad Iudæos: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Non interrogantis vox ista est, sed sciētis. Quod tibi manifestat Euangelista, dicens: Iesus autē sciebat cogitationes eorum. Sicut ergo Filius nouit, nouit & Pater. Filium nosse cognouisti, Patrem nosse cognouisti. Audi consiliarium testem Patris dicentem, Scit enim Pater vester quid vobis opus sit antè quàm pe-
Matth. 6. tatis ab eo.

De hoc clamore, require infra, in cap. loqui. Clamor ad Deum, est affectus voluntatis & deuotionis. Libro super
A *Beati immaculati, litera decima septima, versu tertio.* Tom. IIII.

Iesus dicit, Dilata os tuum & adimplebo illud. Hoc est homini dicit. Plenitudo enim Christus est.

CLAVIS.

Claues ligandi atque soluendi probat Ecclesiam habere atque eis vti. Libro primo de pœnitentia, capite secundo vbi contra Nouatianos sic dicebat.

Sed aiunt se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent: imò nulli maiorem iniuriam faciunt, quàm qui eius volunt mādata rescindere, commissum munus refundere. Nam cùm ipse in Euangelio suo dixerit Dominus Iesus, Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittentur eis: & quorum detinueritis, detenta erunt: qui est quis magis honorat, vtrū qui mandatis obtemperat, an qui resistit? Ecclesia in vtroque seruat obedientiam, vt peccatum & alliget & relaxet. Hæresis in altero immitis, in altero inobediens, vult ligare quod non resoluat, non vult soluere quod ligauit: in quo se sua damnat sententia. Dominus enim par ius & soluendi esse voluit & ligandi, qui vtrunque pari conditione permisit. Ergo qui soluendi ius non habet, nec ligandi habet. Ita istorum assertio se ipsam strangulat, vt quia soluendi sibi ius negant, negare debeant & ligandi. Quomodo igitur potest alterum licere, non licere alterum? Si quibusdam vtrunque donatum est licere, aut vtrunque non licere, certum est, Ecclesiæ autem vtrunque licere, hæresi vtrunque non licere. Ius enim hoc solis permissum est sacerdotibus. Rectè igitur Ecclesia vendicat, quæ veros sacerdotes habet: hæresis vendicare non potest, quæ sacerdotes Dei non habet. Non vendicando autem de se ipsa pronuntiat, quòd cum sacerdotes non habeat, ius sibi vendicare non debeat sacerdotale. Ita impudendi contumacia, pudentem cernimus confessionem. Specta etiam illud, quoniam qui Spiritum sanctum accepit, soluendi potestatem & ligandi accepit. Sic enim Ioan. 20.
C scriptum est: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittentur eis: & quorum detinueritis, detenta erunt. Ergo qui soluere non potest peccatum, non habet Spiritum sanctum. Munus enim Spiritus sancti est officium sacerdotis: ius autem sancti Spiritus, in soluendis ligandísque criminibus est. Quomodo igitur munus eius vendicant, de cuius diffidunt iure & potestate? Quid quod insolentiores sunt? Nam cùm ad misericordiam promptior quàm ad seueritatem sit Spiritus Dei, quod ait se velle id nolunt, quod nolle hoc agunt: cùm vindicare iudicis sit, remittere misericordis. Tolerabilius igitur Nouatiane remitteres, quàm ligares. Aliud enim quasi delinquendi parcens vsurpares, aliud quasi ærumnæ compassus ignosceres. Sed aiunt, se exceptis grauioribus criminibus relaxare veniam leuioribus. Non hoc quidem author vestri erroris Nouatianus ait: qui nemini pœnitentiam dandam putauit, ea scilicet contemplatione,
D vt quod ipse non posset soluere, non ligaret: ne ligando separari à se faceret solutionem. In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quæ soluenda à vobis putetis, & quæ sine remedio esse arbitremini. Sed Deus distinctionem non facit, qui misericordiam suam omnibus promisit, & relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine vlla exceptione concesit.

Claues datæ sunt Petro, & quomodo debeant intelligi, Ponit in sermone habito ad plebem in die palmarum qui incipit, Propitia Diuinitate ecce iam penè transegimus. &c. Ser. ord. 38. Tom. III.

Quemadmodum clausi cæli aperiendi sunt, inquirere nos oportet. Puto autē aliter eos aperiri nō posse, nisi claues Petri Apostoli sumpserimus, quas Domino largiente suscepit. Sicut ipse dicit, Tibi dabo claues Matth. 16.
regni cælorū. Imò rogemus Petrū, vt ipse nobis tanquā bonus

Tom. I. (beside "mittendorum criminum potestatem") — Ioan. 20. (beside "Accipite Spiritum sanctum")

bonus ianitor regiæ cælestis aperiat. Quæ autem ista clauis sit, diligentius inquiramus. Clauem Petri, fidem esse dixerim Petri, per quam cælos aperuit, penetrauit inferna securus, maria calcauit intrepidus. Tanta enim Apostolicę fidei virtus est, vt cuncta illi elemēta pateant, hoc est, non illi angelicæ claudantur ianuæ, non portæ præualeant tartari, non aquarum fluenta subsidant. Ista autem ipsa clauis, quam fidem dicimus, videamus quēadmodum constet, quemadmodum solicita sit. Arbitror illam duodecim artificum operatione conflatam. Duodecim enim Apostolorum symbolo, fides sancta concepta est: qui velut periti artifices in vnum conuenientes, clauem suo consilio conflauerunt. Clauem enim quandam ipsum symbolum dixerim, per quod reserantur diaboli tenebræ, vt lux Christi adueniat, aperiuntur conscientiæ clausa peccata, vt iustitiæ fulgeant opera manifesta. Igitur hæc clauis ostendenda est fratribus nostris, vt & ipsi tanquam discipuli Petri inferna sibi reserare, cælos aperire consuescant.

clauis Petri.

A

B

Ser.ord.66. *Clauem etiam dicit habuisse Paulum licet scientiæ. Vnde de vtraque claue loquitur in sermone de Apostolis Petro & Paulo, qui incipit vt sequitur.*

Cum omnes beati Apostoli parem gratiam apud Dominum sanctitatis obtineant, nescio tamen quo pacto Paulus & Petrus videntur prę cęteris peculiari quadam in Saluatorem fidei virtute pręcellere. Quod quidem ex ipsius Domini iudicio possumus approbare. Nam Petro sicut bono dispensatori, clauem regni cælestis dedit: Paulo tanquam idoneo doctori, magisterium ecclesiasticæ institutionis iniunxit: scilicet vt quos iste erudiret ad salutem, ille suscipiat ad quietem: & quorum corda Paulus patefecerit doctrina verborum, eorum animabus Petrus aperiat regna cælorum. Clauem enim quodam modo à Christo scientiæ & Paulus accepit. Clauis enim dicenda est, qua ad fidem peccatorum corda reserantur, mentium secreta panduntur, & quicquid intrinsecus clausum tenetur, palam rationali manifestatione producitur. Clauis, inquam, est, quæ & scientiam ad cōfessionem peccati aperit, & gratiam ad æternitatem mysterij includit salutaris. Ambo igitur claues à Domino perceperunt, scientiæ iste, ille potentiæ: diuitias immortalitatis ille dispensat, scientiæ thesauros iste largitur. Sūt enim thesauri scientię, sicut scriptum est, In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.

C

De vtraque etiam claue dicitur in pastorali, versus principium. Quod require suprà in cap. Ambrosius. De claui verò scientiæ, quam inutiliter habebant Iudæi: Libro super Beati immaculati, litera octaua, versu vij. Quod require suprà, in cap. Agnus.

CLAVVS. *De clauis Christi crucifixi, quos Helena inuenit, quid de eis factum fuerit, & quomodo in honorem Christiani cultus in corona imperatoris fuerint positi, loquitur in tractatu de obitu Theodosij imperatoris.* *Tom.III.*

D

Quæsiuit clauos quibus crucifixus est Dominus, & inuenit. De vno clauo frænos fieri precepit, de altero diadema intexuit: Vnum ad decorē, alterū ad tuitionē vertit. Visitata est Maria vt Heuā liberaret: visitata est Helena, vt redimerentur imperatores. Misit itaq; filio suo Constantino diadema gemmis insignitum, quas pretiosior ferro innexas, crucis redemptionis Diuinæ gemma connecteret. Misit & frænum, vtroque vsus est Constātinus, & fidem transmisit ad posteros reges. Principium itaque credentium imperatorum, sanctum est quod super frænum: ex illo fides, vt persequutio cessaret, deuotio succederet. Sapiens Helena, quæ crucem in capite regum locauit, vt Christi crux in regibus adoretur. Non insolentia ista, sed pietas est: cum defertur sacræ redemptioni. Bonus itaque Romani clauus imperij, qui totū regit orbem, ac principum vestit frontem, vt sint predicatores qui persequutores esse consueuerunt. Rectè in capite clauus, vt vbi sensus, ibi præsidium. In vertice corona, in manib⁹ habena. Corona de cruce, vt fides luceat: Habena quoque de cruce, vt potestas regat: sitque iusta moderatio, non iniusta præceptio. Habeant hoc etiam principes Christi sibi liberalitate concessum, vt ad imitationem Domini dicatur de imperatore Romano: Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Ex illo gratulatur Ecclesia, erubescit Iudæus. Nec solùm erubescit, sed etiam torquetur, quod ipse sibi author cōfusionis est. Dum insultat Christo, confessus est eum regem: dum regem Iudæorum appellat, sacrilegium suum, qui non credidit, confitetur. Ecce, inquiunt, crucifiximus Iesum, vt Christiani & post mortem resurgant, & mortui regnent. Nos crucifiximus quem reges adorant: quē non adoramus, ipsi adorāt. Ecce & clauus in honore est: & quem ad mortem impressimus, remedium salutis est, atque inuisibili quadam potestate dæmones torquet. Putabamus nos vicisse, sed victos fatemur. Iterum Christus resurrexit, & resurrexisse eum principes agnouerunt. Iterum viuit, qui non videtur. Nunc maior nobis contentio, nunc pugna vehementior aduersus eum, cui regna famulantur, cui seruit potestas. Illum contempsimus, quomodo regibus resistemus? Ferro pedum eius reges inclinantur, reges adorant, & Fotiniani Diuinitatem eius negant? Clauum crucis eius diademate suo præferunt, & Arriani potestatem eius imminuūt? Sed quæro, quare sanctum super frænum, nisi vt imperatorum insolentiam refrænaret, comprimeret licentiam tyrannorū, qui quasi equi in libidinem adhinnirent, quòd liceret illis adulteria impunè committere. Quæ Neronum, quæ Caligularum cæterorúmque probra comperimus, quibus non fuit sanctum super frænum? Quid ergo aliud egit Helenæ operatio, vt fræna dirigeret, nisi vt omnibus imperatoribus sancto dicere Spiritu videretur, Nolite fieri sicut equus & mulus: Sed in fræno & camo maxillas eorum constringeret, qui se non agnoscerent reges, vt regerent sibi subditos? Prona enim potestas in vitium ferebatur, & more pecudū vaga sese libidine polluebāt. Ignorabant Deū, restrinxit eos crux Domini, & reuocauit à lapsu impietatis. Leuauit oculos eorū, vt Christum in cælo quærerent. Exuerunt se camo perfidię, susceperunt frænum deuotionis & fidei, sequuti dicentem, Tollite iugū meum super vos: iugū enim meū suaue est, & onus meū leue. Inde reliqui principes Christiani prę ter vnum Iulianum, qui salutis suæ reliquit authorem, dum Philosophiæ se dedit errori, inde Gratianus & Theodosius. Non ergo mentita est Prophetia dicens, Ambulabunt reges in lumine tuo.

Clauorum Christi similitudine, firmi esse debemus in fide. In sermone de sacramētis: quod require supra in cap. Baptismus. Vitiosæ passiones dicuntur esse claui. Libro de bono mortis, cap. v. *Tom. I.*

Clauus est libido, clauus tristitia, clauus iracūdia, claui sunt oēs passiones, quæ velut vermes quidam animā nostram penetrant, & infigūt corpori, visceribúsq; eius annectunt. Fugiamus ergo mala hæc, & exaltemus animam nostram ad illam imaginē Dei & similitudinem.

Sunt etiam claui timoris, & carnis mortificationis. Libro super Beati immaculati, litera xv. *Versu 8. Tom. IIII.*

Sicut sunt aculei timoris, quibus compungimur: ita sunt claui timoris, quibus configamur. qui compungitur, excitatur: qui configitur, mortificatur, vt peccato deficiat, Deo viuat. Vt sciamus autem clauos esse spirituales, etiam stimuli spirituales sunt. De quibus scriptum est, Durum est tibi contra stimulum calcitrare. *Act. 9.* Hoc stimulo Paulus stimulatus surrexit è terra, & se leuauit vt conuersaretur in cælo. Confixus est clauis Apostolus Thomas, vt diceret, Nisi videro in manibus eius fixuras clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, &c. *Ioan. 20.* Claui erant bonæ cupiditates. Claui erant, etsi non perfectæ fidei, tamen fidei incrementa quærentis. His configitur clauis, qui mortificationem

nem Domini Iesu in corpore suo portat. His clauis configitur, qui meretur audire dicentem Iesum, Pone me vt signaculum in cor tuum, & vt sigillum in brachium tuum: quia valida est vt mors charitas, durus est sicut inferi zelus. Infige ergo pectori tuo & cordi tuo signaculum crucifixi: infige & brachio tuo, vt opera tua peccato mortua sint. Nihil in his criminis reuiuiscat, nihil resurgat erroris. *Cantic.8.*

Et addit de clauo amoris.

Fortasse hanc imaginem claui non solùm timoris, sed etiã charitatis affigunt: quia valida est vt mors charitas, durus sicut inferi zelus. Non te igitur offendat duritia clauorum, quia est duritia charitatis: nec validus clauorum rigor: quia valida est etiam charitas sicut mors. Charitas enim culpam & omnia peccata mortificat. Charitas sicut mortis ictus interimit. Denique morimur peccato atque flagitiis, dum Domini mandata diligimus. Charitas Deus est: charitas Dei verbum est: quod est validum, & acutius omni gladio acutissimo, vsque ad diuisionem, inquit, animæ & spiritus, artúsque & intima penetrans medullarum. *Hebr.4.* Est durus ergo zelus charitatis, qui non cedat inferis, cum pro Dei zelo vnusquisque nec suis parcat. His clauis charitatis configatur anima nostra, & caro nostra, vt & ipsa dicat, Quia vulnerata charitate ego sum. Habet ergo clauum suum charitas: habet gladium suum, quo anima vulneratur. Felix, qui hoc gladio meruit vulnerari. Hæc sunt vulnera, quæ osculis præferuntur. Vtilia vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. His nos vulneribus offeramus, quibus quicunque mortuus fuerit, mortem gustare non poterit. Talis eorum mors qui Deum sequebantur, de quibus dictum est: Sunt aliqui de istis astantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. Meritò Petrus non timebat hanc mortem. Non timebat enim qui dicebat, Quia etsi oportuerit eum pro Christo mori, non eum relinqueret aut negaret. Tollamus ergo crucem Domini, quæ configat carnes nostras, peccata destruat. Est timor qui configit carnes. Nisi, inquit, quis tulerit crucem suam, & sequutus me fuerit, non est me dignus. Ille enim dignus est, qui habet Christi timorem, vt crucifigat carnale peccatum. Hunc timorem sequitur charitas, quæ consepulta cum Christo non diuellatur à Christo, moriatur in Christo, attumuletur Christo, resurgat cum Christo Iesu Domino nostro.

De clauo timoris & mortificationis, require supra in cap. Caro.

Tom.III. CLEMENTIA. *Ipsa est virtutum parens atque semen. Libro de flebili querimonia.*

Si libido atque iracundia reliquorum vitiorum educatrices sunt, iure castitatem atque clementiam dixerim quasdam virtutum parentes: quãquam pietas quoque vt omnium principatus bonorum, ita etiam seminariũ est virtutum cæterarum.

Cap.I. *Tom.I.* *Ipsam clementiam commendat & describit sub moderationis nomine. Libro primo de pœnitentia, in principio.*

Si virtutum finis ille est maximus, qui plurimorum spectat profectum, moderatio propè omnium pulcherrima est, quæ ne ipsos quidem quos damnat offendit: & quos damnauerit, dignos solet facere absolutione. Denique sola est, quæ Domini quęsitam sanguine Ecclesiam propagauerit, imitatrix beneficij cælestis, & redemptionis vniuersorum salubri fine temperans, quem ferre possint aures hominum, mentes non refugere, non pauere animi. Etenim qui student humanæ infirmitatis emendare vitia ipsam infirmitatem suis debet sustinere, & quodammodo pensare humeris, non abiicere. Nam pastor ille euangelicus lassam ouem vexisse legitur, non abiecisse. *Ecclesiast.7.* Et Salomon ait: Noli iustus esse nimium. De-

A bet enim iustitiam temperare moderatio. Nam quemadmodum se tibi curandum præbeat, quem fastidio dedas, qui cõtemptui se, non compassioni medico suo putet futurum? Ideo Dominus Iesus compassus nobis est, vt ad se vocaret, non deterreret. Mitis venit, venit humilis. Denique ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Reficit ergo Dominus Iesus, non excludit. Meritóque tales discipulos elegit, qui Dominicæ voluntatis interpretes plebem Dei colligerent, nõ repudiarent. Vnde liquet eos inter Christi discipulos non esse habendos, qui dura pro mitibus, superba pro humilibus sequenda arbitrantur: & cum ipsi quęrant Domini misericordiam, aliis eam denegant.

Vnde quantum eam diligat Christus, ponit eodem lib. cap. xvj. contra Nouatianos loquens.

Cùm igitur Apostolus peccatum remiserit, qua vos authoritate dimittendum negatis? Quis reuerentior B Christi? Nouatianus, an Paulus? Sed nouerat Paulus Dominum misericordem: nouerat Dominum Iesum seueritate magis discipulorum offensum, quàm misericordia. Denique Iacobum & Ioannem dicentes, quòd igné de cælo peterent, qui consumeret eos qui Dominum recipere nolebant, confutauit Iesus dicens. Nescitis cuius spiritus estis: Filius enim hominis non venit animas hominum perdere, sed saluas facere. *Luc.9.* Et illis quidem dixit, Nescitis cuius spiritus estis: qui ipsius erant spiritus. Vobis autem dicit, Non estis spiritus mei, qui meam clementiã non tenetis, qui meam refutatis misericordiam, qui excluditis pœnitentiam, quam ego per Apostolos meos prædicare volui in nomine meo. Frustra enim vos discitis prædicare pœnitentiã, qui tollitis fructũ pœnitẽtiæ.

Clementiam Christus effectualiter demonstrauit. Libro quarto super Lucam. *Tom.V.*

Vide clementiam Domini Saluatoris. Nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec iniuria violaC tus, Iudæam deseruit: quando etiam immemor iniuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, plebis corda demulcet.

Patet etiam quòd clemens sit pœnitentibus. Libro vij. eiusdem. *Cap.19.*

Exurge, curre ad Ecclesiam. Hic est Pater, hic est Filius, hic est Spiritus sanctus. Occurrit tibi, qui audit te intra mentis secreta tractantem: & cum adhuc longe sis, videt, & accurrit, videt in pectore tuo, & accurrit ne qs impediat, cõplectitur quoque: in occursu præsentia est, in complexu clementia. Et quasi quodam patrij amoris affectu supra collum cadit, vt iacentem erigat: & oneratum peccatis atque in terrena deflexum reflectat ad cælum in quo suum quærat authorem.

CLERICVS. *Ad statum clericalem eligi debet qui aptus existat: & qui clericus est, suum officium cum diligentia attendere debet. Libro primo de officijs. Quod require, supra in capit. Aptitudo. Requiritur in clericis morum modestia. Eodem libro.* *Cap.50.* *Tom.I.*

Aduertimus quanta in nobis requirantur, vt abstinens sit animo minister Domini, vt testimonio bono fulciatur, non solùm fidelium, sed etiam ab iis qui foris sunt. Decet enim actuum operúmque nostrorum testem esse publicam existimationem & attestationem, ne derogetur muneri: vt qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtutibus, authorem prædicet, & Dominum veneretur, qui tales seruulos habeat. Laus enim Domini, munda possessio: & innocens familiæ disciplina.

Et addit ibidem de eorum castitate. Quod require supra in cap. Bigamus. Adiungit ibidem. *Cap. eodem.*

Inoffensum autem exhibendum & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerij gratiam recepistis. Quod eò nõ pręterij, quia in plerisq; abditio

a'bditioribus locis, cum ministerium gererent, vel etiam sacerdotium, filios susceperũt, & id tanquam vsu veteri defendunt, quando per interualla dierum sacrificiũ deferebatur, & tamen castificabatur etiam populus per biduum aut triduum, vt ad sacrificia purus accederet. Exod.19. Insuper & in veteri testamento legimus, Et lauent vestimenta sua. Si in figura tanta obseruantia, quanta in veritate? Disce sacerdos atq; leuita quid sit lauare vestimẽta tua, vt mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. Si populus sine ablutione vestimentorum suorũ prohibebatur accedere ad hostiam suam, tu illotus mẽte pariter ac corpore, audes pro aliis supplicare, audes aliis ministrare?

Cap.19. *Clericus non pomposus esse debet, sed honestus. Eod. lib.*

Non sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis quàm expetitus, non pretiosis & albentibus adiutus vestimentis, sed communibus, vt honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat nitori.

Addit de corporis gestu.

Cap. eodem. Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare cõsueuerunt: sed formam quandam & regulam ac succum virilem conseruans. Hoc est enim pulchritudinem viuendi tenere, conuenientiam cuique sexui & personę reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodus. Sed vt molliculum & infractũ, aut vocis sonum, & gestum corporis nõ probo, ita neq; agrestem ac rusticũ. Naturam imitemur. Eius effigies, Cap.20. formula disciplinæ, forma honestatis est. Habet sanè suos scopulos verecũdia, nõ quos ipsa inuehit, sed quos sæpe incurrit, si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie iucunditatis venenum infundunt bonis: hi si assidui sint, & maximè in conuiuio, ludo ac ioco, eneruant illam grauitatem virilem. Caueamus itaq; ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum.

Cap. eodem. *Subnectit de vitandis conuiuijs, & de moribus in conuictu.*

Vsus enim citò inflectit naturam. Vnde quàm prudẽter factis conuenire ecclesiasticis, & maximè ministrorum officiis arbitror, declinare extraneorum conuiuia, vel vt ipsi hospitales sitis peregrinantibus, vel vt ea cautione nullus sit opprobrio locus. Conuiuia quippe extraneorum occupationes habent, tum etiam epulandi producunt cupiditatem. Surrepunt etiam frequenter fabulæ de seculo ac voluptatibus, claudere aures non potes, prohibere putatur superbiæ, surrepunt etiam pręter voluntatem pocula. Melius est tuæ domui semel excuses quàm alienæ frequenter: & vt ipse sobrius surgas, tamẽ ex aliena insolentia condemnari non debet præsentia tua.

Cap. eod. *Annectit ibidem quomodo conuersandum sit cum mulieribus, & de modo viuendi honesto.*

Viduarum ac virginum domos, nisi visitandi gratia, iuniores adire non opus est. Et hoc cum senioribus, hoc est, vel cum episcopo, vel si grauior est causa, cum presbyteris. Quid necesse est vt demus secularibus obtrectãdi locum? Quid opus est vt illæ quoque visitationes crebræ accipiant authoritatem? Quid si aliquã illarum forte labatur? Cur alieni lapsus subeas inuidiã? Quã multos etiam fortes illecebra decipit? Quanti non dederunt errori locũ, & dederũt suspicioni? Cur nõ illa tẽpora, q̃bus ab Ecclesia vacas, lectioni impẽdas? Cur nõ Christũ reuisas, Christũ alloquaris, Christũ audias? Illũ alloquimur cũ oramus: illũ audimus, cũ Diuina legimus oracula. Quid nobis cum alienis domibus? Vna est domus quę omnes capit. Illi potius ad nos cõueniant qui nos requirunt. Quid nobis cum fabulis? Ministerium altaribus Christi non obsequium hominibus deferendum recepimus, humiles nos decet esse, mites, mansuetos, graues, patientes, modum tenere in omnibus, vt nullum vitium esse in moribus, vel tacitus vultus, vel sermo annuntiet.

Eorum opera debent eorum respondere officio & dignitati. In pastorali.

Actione potius quàm nomine demonstremus, vt nomen congruat actioni, actio respondeat nomini, ne sit nomen inane, & crimẽ immane, ne sit honor sublimis, & vita procliuis: ne sit deifica professio, & illicita actio: ne sit religiosus amictus, & irreligiosus ꝓfectus: ne sit gradus excelsus, & deformis excessus: ne habeatur in Ecclesia cathedra sublimior, & cõscientia sacerdotis reperiatur humilior: ne loquutionem simulemus columbinam, & mentem habeamus caninam: ne professionem monstremus ouinam, & ferocitatem habeamus lupinã: ne dignè nobis per Prophetam respondeatur à Domino, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Ergo fratres, sicut senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusticum, sicut barbarum arma, sicut nautam nauigationis peritia, sic debent mores boni, honestas, bona opera ac castitas clericum iugiter adornare.

Clerici mundana omnia debent contemnere, & solùm Christi militiam exercere. Libro primo de officijs. Cap.36. Tom.I.

Itaque considera quemadmodum eos qui ad officia Ecclesiæ accedunt, despicientiam rerum humanarum habere debere deceat. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu. Et infrà, Si ergo consurrexistis cum Christo, Coloss.3. quæ sursum sunt quærite, non quæ sunt super terram. Et iterum, Mortificate ergo membra vestra quę sunt super terram. Et hęc quidem adhuc omnibus fidelibus. Tibi autem fili contemptum diuitiarum, prophanarum quoque & anilium fabularum suadet declinationem, nihil permittens nisi quod te exerceat ad pietatem: quia corporalis exercitatio nulli rei vsui est, pietas autem ad omnia vtilis. Exerceat ergo te pietas ad iustitiam, continentiam, mansuetudinem, vt fugias iuuenilia opera, confirmatus & radicatus in gratia, bonũ dei subeas certamẽ. Non te implices negotiis secularibus, quoniã Deo militas. Etenim si is qui imperatori militat, à susceptionibus litium, actu negotiorum forensium, venditione mercium prohibetur humanis legibus, quãtò magis qui exercet fidei militiam, ab omni vsu negotiationis abstinere debet, agelluli sui contentus fructibus si habet: si nõ habet, stipendiorum fructu suorum? Siquidem bonus testis est qui dicit, Iuuenis fui & senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Ea est enim tranquillitas animi & temperantia, quæ neque studio acquirendi afficitur, neque egestatis metu angitur. Est etiam quæ dicitur vacuitas animi ab angoribus, vt neque in doloribus molliores simus, neque in prosperis elatiores. Quòd si ij qui ad capessendam rempublicam adhortantur aliquos & præcepta dant, quantò magis nos qui ad Ecclesiæ officium vocamur, talia debemus agere quæ placeant Deo, vt prætendat in nobis virtus Christi, & ita simus nostro probati imperatori, vt membra nostra arma iustitiæ sint, arma non carnalia in quibus peccatum regnet, sed arma fortia Deo quibus peccatum destruatur? Moriatur caro nostra, vt in ea omnis culpa moriatur, & quasi ex mortuis viuentes nobis resurgamus operibus ac moribus. Hæc sunt plena honesti & decori officij, stipendia fortitudinis. Cap.37.

Vnde clericorum est auaritiam fugere. In commentario super epistolam ad Timotheum, cap. vj. quod require supra in cap. Auaritia. Propterea dicit in libello seu epistola contra relationem Symmachi aram victoria reposcentis. Lib.5 Epist. Epist.31. Tom.III.

Nihil Ecclesia igitur nisi fidem sibi possidet. Hos redditus

redditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ sumptus est egenorum.

Lib 10. Epistol. Epist. 82. Tom. III.

Conclusio est in fine epistolæ ad Vercellensem ecclesiam.

Ad summam conuertimini omnes ad Dominum Iesum. Sit in vobis vitæ huius delectatio, in bona conscientia, patientia mortis cum spe immortalitatis, confirmatio resurrectionis cum Christi gratia, veritas cum simplicitate, fides cum confidentia, abstinentia cum sanctitate, industria cum sobrietate, conuersatio cum modestia, eruditio sine vanitate, sobrietas doctrinæ fidelis sine hæresis temulentia.

Lib 4. Epistol. Epist. 17. Tom. III.

Clerici gradum suæ dignitatis debent tenere, nec clericatum debent deponere: In epistola ad clericos suos in principio.

Plerunque humanis obrepit mentibus, vt aliqua leui perstricti offensione, si non illis cedant pro studio voluntaria, officio desistunt. Quod in alio genere hominũ tolerabile, in iis verò qui rei Diuinæ intendunt, plenum doloris. Sunt enim aliqui in clericorũ numero, quibus inimicus obrepere studet, si aliàs eos non potuerit circunuenire, vt læsis huiusmodi serat cogitationes: Quid mihi prodest in clero manere, subire iniurias, labores perpeti, quasi non possit ager meus me pascere, aut si ager desit, quasi aliter exercere sumptum non queam? Itaque huiusmodi cogitationibus etiam boni mores ab officio retrahuntur: quasi verò hoc solùm sit in clerico, vt sumptum expediat suum, & non vt Diuinum sibi post mortem potius subsidium locet, quãquam ille post mortem abundet, qui tutus hìc potuerit decernere aduersum tot inimicorum insidias. Vnde Ecclesiastes ait: Optimi duo super vnum, quibus est merces bona in labore ipsorum: quia si ceciderit vnus, alter erigit socium suum. Vbi sunt duo optimi super vnum, nisi vbi est Christus & is quẽ Christus tuetur? Quia si Christus tuetur, si ceciderit qui cum Domino Iesu est, erigit eum Iesus.

Eccles. 4.

Et infra subdit in fine epistolæ

Sub hoc ergo viuamus, vt rex ille senior & stultus potestatem supra nos nullam habeat. Qui dum vult regnare quasi voluntatis suæ dominus, nec sub vinculis esse Domini Iesu, inueteratus in peccatis, stultitię incidit deformitatem. Quid enim stultius quàm relictis cælestibus ad terrena intendisse, & posthabitis perpetuis elegisse ea quæ caduca sunt & fragilia? Nemo ergo dicat, non est nobis portio in Iacob, neque hæreditas in Israël. Nemo dicat, Non sum in clero: Quoniam scriptũ est, Date Leui cleros eius. Et iterum Dauid ait: Quia is qui inter cleros duos medius requiescit, ipse ad superna alis euolat spiritalibus. Non dicas de Deo tuo, grauis mihi est: nec de loco tuo, inutilis mihi est: quia scriptum est, Locũ tuũ noli relinquere. Vult enim auferre eũ aduersarius, vult te abducere, quia inuidet spei tuæ, inuidet muneri. Sed tu quicunque in clero es Domini portio eius & possessio, noli recedere de Domini possessione, vt dicas Domino: Possedisti renes meos, suscepisti me ex vtero matris meæ. Et ille tibi quasi bono seruo dicat, transi, recumbe. Valete filij: & seruite Domino, quoniam bonus Dominus.

In clericis non debet attendi persona, sed dignitas, status & officium. In tractatu de mysterijs, post principium. Quod require supra, in cap. Baptismus.

Tom. V.

COACTIO. *Cogitur homo ad peccandum, & peccat etiam coactus, quia voluntariè peccauit. In comẽtario super epistolam ad Romanos, cap. vij. exponens illud, Velle quidem adiacet mihi &c.*

Vt captiuus, facere cogitur quod vult peccatum. Si autem quod nolo ego hoc facio non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Hoc est quod suprà memorauit, quia pressus & subiugatus peccato, non suam sed illius perficit voluntatem. Nunquid quia inuitum hominem dicit peccare, immunis debet videri à crimine, quia hoc agit quod nõ vult, pressus vi potestatis? Non vtique. Ipsius enim vitio & desidia hęc cœpta sunt. Quia enim mancipiauit se per assensum peccato, iure illius dominatur.

COGITATIO. *Cogitatio attendenda est ante omnia. Lib. vj. Hexameron. Quod require supra in cap. Attendere. Cogitatio voluntatem debet præuenire. Vnde distinguit inter motum cogitationis & motum appetitus. Lib. quinto, cap. vicesimoprimo de officijs.* Cap. 21. Tom. I.

Exanimat enim mẽtem plerũq; aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiso percellit ictu. Ideo præuenire pulchrũ est cogitatione, quæ voluendo mentem exerceat, ne repentinis excitetur commotionibus, sed iugo quodam rationis, & habenis astricta mitescat. Sunt enim gemini motus, hoc est, cogitationũ & appetitus: alteri appetitus, alteri cogitationum: non confusi, sed discreti, & dispares. Cogitationes verũ exquirere, & quasi emolere muneris habẽt: Appetitus ad aliquid agendum impellit atque excitat. Itaque ipso genere naturæ suæ, & cogitationes tranquillitatem sedationis infundũt, & appetitus modum agendi excutit. Ita ergo informati sumus, vt bonarum rerum subeat animum cogitatio. Appetitus rationi obtemperet (Si verè vt illud decorum custodiamus, animum volumus intẽdere) ne rationem excludat rei alicuius affectus, sed ratio quid honestati conueniat, examinet. Cap. 22.

Cogitandum est ante quàm faciendum. Libro secundo eiusdem: capite vltimo.

Filij, ante factum cogitate: & cum diutius cogitaueritis, tunc facite quod probatis. Laudabilis mors, cum occasio datur, rapienda est.

Cogitatio ipsa præcedere debet, non solùm quid agẽdum sit, sed etiam quid loquendum. Libro super Beati immaculati, litera viij. versu. iij. Tom. IIII.

Cogitaui vias meas & conuerti pedes meos in testimonia tua. Diuiduus sensus, aut quia vias meas superiores cogitaui plenas lapsus atque peccati, & ideo vt remissionem peccatorum possim mereri, morum conuersione studióque virtutum auerti pedes meos in testimonia tua, vt non iam meis gressibus quibus iam antè sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quò tuorum semitæ mandatorum me errare non finerent, nec vestigium in deuia & tortuosa deflecterem. Frequenter enim ignorantes iter, si strata viarum sequãtur, perueniunt quò desiderant peruenire, & carent erroris anfractu. Sin autem vsurpent scire quod nesciunt, & putent aliqua sequenda compendia, à publici tractus itinere recedentes erroris labyrinthos frequenter incurrunt, vt eos de itinere deflexisse pœniteat, & ideo post multa laborum dispendia, ad iter quod reliquerũt, redire contendunt. Hic ergo sensus vnus est. Alius autem ita. Cogitaui vias meas non superiores, sed futuras: vt ante meos actus cogitationibus præuenirem, ne inconsulta operatione progressus, aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem. Vt si agere aliquid velim, ante cogitem vtrum illud agendum sit quod desidero, aut quo agendum modo: Similiter si alloquendum, vtrum alloqui debeam, deinde publicè an secretò loqui, præsentibus aliquibus aut nullis. Sicut illud est, vt si velis fratrẽ corripere primò solus corripias, secundò præsentibus duobus aut tribus testibus, tertiò, si non audierit, corã Ecclesia. Itaque si prætermisso ordine velis coram Ecclesia fratrem increpare, quem antè monere debueras, erratum ipse cognosce. Omnia igitur cum cognitione facito, vt non te pœniteat operis tui. An verò si viam ingressus cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concursus viarum) si nescias quod iter ingredi debeas, stas tamen & cogitas ipse tecum, vtrum primam, an secundam, an tertiam, an quartam, vel certè quintam, si ita est, viam eligas quam sequaris, nec putas prius adoriendum iter, quàm animo definieris, & pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quæ sit via quæ in ciuitatem ducat, ad

Correptionis ordo.

cat, ad quam tibi putas esse pergendum. Quantò igitur magis animo debes ac mente cõsistere, qui ad regnũ cæleste contendis, & cogitare tecum quia nõ omnis via illò ducit, vel non omnis via dirigit ad Hierusalem illam, quæ in cælo est. Sunt viæ quæ malos exitus habẽt, quas diaboli tentamenta triuerunt: & ideo exitus earũ exitus mortis sunt. Hæ nempe sunt viæ, de quibus legisti in Prouerbiis, quia sunt viç quæ videntur viro rectę esse, vltima autem earum aspiciunt in profundum inferni. Est autẽ via angustior illa quæ ducit ad Dei regnũ. Prouer.14.

Addit exemplariter ac demonstratiuè probans quod dixit.

Volens igitur eam ingredi viam quæ ad Deum ducit, non circunspicies, non tecum ipse tractabis, non considerabis ne facilè capiaris affectu, si viæ latitudine prouocatus ingrediaris iter quod ad inferna deducat? Cogita ergo antè atque perpende quid facias. Qui viderit, inquit, mulierẽ ad concupiscendum eam iam adulterauit eam in corde suo. Hic vtiq; cogitauit vt videret mulierẽ, & videret ad concupiscendum: sed mala hæc cogitatio, relinquat vias suas. Alius non cogitauit quidem, sed subitò aspexit, captus est: & vidit, & concupiuit, & ideo lapsus est. Quòd si fragilem suum considerasset affectum, & antè timuisset ne cũ vidisset mulierem mente, caperetur animo vtique non prospexisset ad mulierem ne concupisceret eam. Videns ergo mulierem nõ prospexit pedem suum in testimonia Domini: qui si ante lapsum suum cogitare potuisset, forsitan direxisset. Vnusquisque ergo cogitet quomodo prius videat mulierem, vt non videat ad concupiscendum eam, aut non attendat eam. Si autem videns repente vel bona cogitatione fundatus, dirigat pedem suum ad testimonia Domini, ne in captiuitate permaneat, vtique ei profuit cogitatio. Postremò amans mulierem, si auerterit non tantum pedem, sed & mentem, vt diligens concupiscens Christum, consideret iudicia eius, testimonia eius de præmiis castitatis, & relinquat vias concupiscentiæ, sequatur vias Christi, & habebit laudem in eis: si contemplatus Dominum Iesum cõtemnat carnis ardorem, flammámq; libidinis quasi quodã fonte extinguat, allidat teneras & infirmas cupiditates ad petram Christi. Cogitet ergo primùm, vt eadem repetam, quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene cogitauit qui dixit, Pone custodiam ori meo: ne forte dum mens inflammatur ardore, lingua sermone labatur: aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitauit, incurrat loquendi facilitate. Cogitet quemadmodum pedem suum dirigat, manum ad se ferat, ne impetu indignationis impulsus cũ repellere debeat iniuriam, ipse alteri ictum notabilis cædis illidat. Cogitandũ est igitur quid geramus. Vbi enim præcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Itaque pes iste fidei vestigium est: quem meditatione perpensa, à corporalibus moribus ad testimonia Diuina deflexit.

Quid igitur profit cogitare antea quod postea facturus es, docet versus qui sequitur, vt adiungit ibidem.

Paratus sum & non sum turbatus; vt custodiam mãdata tua. Vbi cogitatione quis præuenit quod acturus est, semper paratus ad agendum est, semper fixus & validus, vt non queat subita aliqua accidentium offensione turbari. Nulla enim flabra scopulosæ nimis ambitionis excutiunt, nulla procella atque tempestas iniustæ inuasionis exagitat, non petulantis oculus meretricis illaqueat. Oculus enim meretricis laqueus amatoris est. In aliena miser capitur possessione, qui improuiso igne præuentus, possessionem suæ mentis amisit. Si persequutio ingruit, inuenit iam paratum, vt vbi perturbatio esse posit salutis incertæ, ibi sperata sacri corona certaminis, prouida futuri meditatione demulceat. Sed maledictis obtrectatorum frequenter obro-

A ditur, cogitet quia nemo est discipulus super magistrum, neque seruus supra Dominum. Si super Dei Filium opprobria exprobrantium nephanda ceciderunt, quemadmodum seruus exortem eorum sperare se poterit? Ideóque mentem suam præparare debet, vt cum ista acciderint, turbare se nõ queat. Præparet animum, & meditatione componat, vt posit dicere, si tamen posit. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames? &c. Quare autem non separetur, adiũxit: Sed in his omnibus superamus, inquit, & vincimus propter eum qui dilexit nos. Meritóque confirmatus ait, Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque potestates, neque præsentia, neque futura, separare nos poterunt à charitate Dei quæ est in Christo Iesu.

Cogitare tamen bonum vel bene est donum Dei. In cõmentario super epistolam ad Philippenses, cap. tertio exponens illud, Si quid aliter sentitis, &c. Tom.V.

B Hoc ideo dicit, vt si quid amplius ad culturam melioris conuersationis excogitauerint, Dei existiment donum esse, vt per hoc inflammentur.

Cogitatio peccati expellenda est. In commentario super secundam epistolam ad Corinthios, cap. iiij. Tom.V.

Renuntiemus, inquit Apostolus, occultis dedecoris. Vt illi gloriæ dignus sit homo, omnia turpia & polluta quæ fieri & cogitari possunt, amouenda docet, vt nõ solùm de opere, sed & de cogitatione pellantur. Inuitantis verba sunt. Sub sua enim & suorum persona, ad meliorem vitam hortatur, propter vitia quæ in his sæpe reprehendit. Possunt & hæc occulta dedecoris esse, quæ prauo sensu ad prædicandum meditantur vt fallant.

Cogitare turpia verecundum est & cauendum. Lib. super Beati immaculati, lite. versu ij. Tom.IIII.

Merita commutat ille qui dicit, Tenebræ in circuitu, & parietes me operiunt, peccatorum meorum non erit memor altisimus. Non reueritus esses Angelorum præsentiam, si præsentes esse crederes, non metueres, non dicam facere, sed loqui, aut etiã cogitare quod prauum est, si tibi scriptura Diuina suasisset, quia Deus cogitationum arbiter, & secretorum testis est verax, sicut ipse ait, Estote mihi testes, & ego testis, dicit Dominus Deus, & puer meus quem elegi. Hominem vereris præsentem, Dei Patris & Filij non vereris præsentiam? Sed non vis credere ne posis cauere: non vis audire cum legitur, Quia Deus nouit occulta hominũ, ne incipias scire quod timeas, & timere ne pecces. Audi ergo scripturam Diuinam, vt conuertaris à via praua & maligna. Noli sicut cæcus oculis corporalibus, aut sicut surdus, qui eò quòd non potest videre aut audire præsentes, solum esse se credit, & in plurimorum cœtu dum putat nullum esse præsentem, perpetrare adoritur quod arbitratur esse secretum. Non enim potest videntem videre qui non videt. Similiter & tu mentis cæcatus oculis, noli æstimare quod sine teste delinquas, quia hominis præsentiam declinare potuisti. Ipsum te fugere tui accusatorem non potes, quem conuenit propria cõsciẽtia. Et si negas aliis, tibi non negas. Et si homini inficiaris, Deo fateris. Et si volueris negare, tuæ te cogitationes reuincunt. Helisæo asistebãt Angeli quos videbat, & ideo agmina hostium non timebat, sed timebat puer eius qui angelos non videbat. Aperuit oculos eius ad vocem Prophetæ Dei gratia, vidit angelorum exercitus, & credidit esse præsentes, quos antè, quia non videbat, putabat absentes. Et tu lege Prophetam, vt videas, lege vt aperiat oculos tuos, nec te hostilis legio perterreat, & obsessum te esse credas, qui liber es, qui munitus es spiritalibus turmis, si Prophetam non derelinquas. Cum tibi propheta loquitur, quia Deus dicit: Ego cælum & terram compleo: Cum tibi Propheta dicit, Quia plures nobiscum sunt, quia in cir

A

cuitu nostro angeli sunt: attolle oculos mentis, & videbis quia non solùm Angelos, sed etiam Deum qui dicat tibi, Aperi mihi soror mea, proxima mea. Pulsat ad ianuam, & quãdo tu dormis, si tamen vel excitatus euigiles, vel vocatus ianuã tui pectoris aperias, introibit.

Cogitationes malæ impediunt orationes. Libr. de bono mortis. Quod require infra, in c. Diabolus. Cogitationibus malis expulsis, sequuntur quæ bona sunt. Libro primo de Cain & Abel, cap. vltimo.

Tom.IIII. Expulsis inquietis & mobilibus cogitationibus, dabit tibi Deus vacuam possessionem cordis tui & mentis, vt eam cultu quodam tranquillitatis exerceas, & fructum ex ea capias, nec sustineas in ea Chananæos, hoc est, turbidos sensus recurrere, eradices gentiliũ vitiorum omne conseptum, lucos eorum diruas, quibus obumbratur veritas, & quidam liber cælestis visus cogitationis, horrore tenebrosæ disceptationis absconditur. Sed hoc nisi Diuino dotatus munere efficere non potes. Et ideo ait: Dabit tibi Deus: hoc est, cogitationes optimas, placida consilia, tranquillas inuentiones. Cum dederit hæc tolles omne quod aperit vuluam, & sanctificabis Domino. Non totum exigit à te Deus, qui totum donauit. Multa enim ad vsum substantiæ largitur humanæ, & hoc non potest esse Diuinum sacrificium vbi est vsus naturæ. Edere, bibere, dormire, aliáque ministeria corporis dono sunt tibi collata, non à te relata Deo munera: Quicquid autem deinde cogitaueris, hoc Dei munus est, Dei inspiratio, Dei gratia. Sicut econtrario illa quæ cum in vsu naturæ humanæ sint, non coinquinant hominem: sed quod exit de ore, furta, falsa testimonia, sacrilegia, hæc sunt quæ coinquinant hominem. Inferiora ergo nostra mundemus, vt possit oblatio non displicere Deo.

Cap.II. Tom.I. *Cogitationes malæ sunt expellẽdæ, & bona nutriẽdæ. Libro secundo. Quod require supra, in cap. Arca.*

Cogitationes malæ non possunt expelli nisi à gratia Dei. Lib. ij. de pœnitentia, versus finem.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petrã: Hoc est, qui infirmas & lubricas cogitationes elidat ad Christum: qui omnes irrationabiles motus sui reuerentia & disceptatione comminuat; vt si adulterino quis amore raptetur, excludat ignem copulámque meretricis, & se studio suo abdicet vt Christum acquirat.

Cap.I. Tom. I *Hoc ideo, quia cogitationes vanæ impediunt nos à bono. Libro de fuga seculi, in principio.*

Frequens nobis de effugiendo seculo iste sermo est: atque vtinam quàm facilis sermo, tam cautus & solicitus effectus. Sed, quod peius est, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum effusio mentem occupat, vt quod studeas vitare, hoc cogites animóque voluas. Quod cauere difficile est homini, exuere autem impossibile. Denique voti magis eam esse rem quàm effectus testatur propheta dicendo: Declina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Psal.118. Non enim in potestate nostra est cor nostrum: & nostræ cogitationes, quæ improuiso offusæ, mentem animúmque confundunt, atque aliò trahũt quàm tu proposueras. Ad secularia reuocant, mundana inserunt, voluptaria ingerunt, illecebrosa contexunt, ipsóque tẽpore quo eleuare mentem paramus, insertis inanibus cogitationibus, ad terrena plerunque deiicimur. Quis autem tam beatus, qui in corde suo semper ascendat? Sed hoc sine auxilio Diuino quomodo fieri potest? Nullo profecto modo. Denique suprà eadem scriptura dicit, Psalm.83. Beatus vir cuius est auxilium abs te Domine, ascensus in corde eius. Beatus planè, quem delectatio non reuocat, quem non inclinat voluptas, qui ad inferiora non respicit. Quod nec ipsa vxor Loth potuit euadere. Quo admonitus exemplo Apostolus, posteriora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens, festina-

A bat ad brauium, & peruenire meruit: quia ante Christum videbat, à quo ad iustitiæ vocabatur coronam. Philipp.3.

Opus exterius probat malam cogitationem præcessisse in anima interius. In commentario super epistolam ad Romanos, cap. j. Tom.V.

Traditi ergo sunt in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Cum præterita recenset, etiam præsentis opera temporis significat: quia traduntur nuncusque, vt contumeliis afficiant corpora sua. Originis enim illius nunc vsque sunt homines, qui dicuntur corpora sua dehonestare inuicem. Cum cogitatio animæ sit in crimine, corpora dicuntur dehonestare. Quare, nisi quia macula corporis indicium est peccati animæ? Cum enim corpus contaminatur, nemo ambigit animæ esse peccatum.

Vnde quàm bonum sit à malis cogitationibus præcauere, dicit in tractatu super primũ Psalmum, versu. j. Quod re-
B *quire supra in cap. Beatitudo.*

Cogitantis proprietas & conditio exprimitur, lib. de bono mortis. Cap.3. Tom.I.

Quando aliquid cogitamus, neminem nobis occurrere, neminem volumus obstrepere auribus nostris: atque ita intendimus animo, vt plerunque non videamus præsentia. Quin etiam in noctibus syncerius cogitamus & tunc melius quæ mouent, corde meditamur. Vnde & Propheta ait: Quæ dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris compungimini. Sæpe etiam aliqui claudunt oculos, si quid profundè volũt nisu cogitationis eruere, oculorũ impedimenta vitantes. Sępe enim solitudines captamus, ne cuius sermo auribus nostris insusurret, & quasi semita quædam inhærentem cogitationi animam abducat à vero, atque ab intentione deflectat. Multas igitur occupationes nobis corporis huius necessitas gignit, atque vsus inuehit, quibus impeditur animæ vigor atque reuocatur intentio. Vnde pul-
C chrè dicit sanctus Iob: Memento quia lutum me finxisti. Iob.10. Si ergo lutum est corpus, oblinit nos vtique non diluit, & coinquinat animam inquinamento intẽperãtiæ.

Cogitare pœnas inferni prouocat ad contritionem delicti, In epistola siue tractatu de lapsu virginis. Quod require infra, in cap. Pœnitentia.

COGNITIO. *De cognitione Dei, dicit quod est perfecta, ponens differentiam inter cognoscere & scire. Lib. de Paradiso.* cap.6. Tom.IIII.

Intelligant quid sit cognoscere, quam vim habeat hoc verbum sic intelligãt quemadmodum oportet. Cognouit enim Dominus qui sunt ipsius: cognouit vtique eos qui vnum ex pluribus facti sunt, in quibus inhabitat, & in quibus ambulat. Cognoscere vtique non in sola & perfunctoria scientia est, sed in eorum operatione quæ oporteat fieri.

Cognoscere dicitur Deus suos, non alios. In tracta. de secunda interpellatione Dauid. Tom.IIII.

D Denique Dominus eos cognouit qui sunt ipsius: qui autem non sunt, eos non agnoscit: quia ipsi eum qui est, non agnouerunt.

Item in tractatu super Psal. xxxvj. super illud, Nouit Dominus vias immaculatorum, &c. Tom.IIII.

Qui nouit Christum, scitur à Domino. Nouit iustos, nescit iniustos. Ideo iniustis dicit, Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: nescio vos, hoc est, quia estis indigni cognitione Diuina. Nescio vos: quia ipsi me nescire voluistis, opera vestra me nesciunt, facta vestra me nesciunt, Et si dicitis quia scitis me, redarguunt vos vestra peccata. Omne peccatum à malo est: qui autem non peccat, in me manet. Hoc scripsit Ioannes. Quid de Domino dicam quia dedignatur impium scire? Paulus dedignatur qui dixit, Si quis in vobis Propheta est, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo 1.Cor.14. vobis: qui autem ignorat, ignorabitur. Et alibi ita di-

2.Timot.2. ctum est, cognouit Dominus qui sunt ipsius. Simus ergo Domini, vt cognoscat nos Dominus, & discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

Ibidem infra.

Qui nescit verbum, non est: quia non adhæret ei qui dixit, Ego sum qui sum. Qui autem adhæret ei, vnus spiritus est cum eo. Vbi autem spiritus, ibi & vita. Ideo tibi dicit scriptura de Deo: Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Hoc est, vocat gentes quæ non erant, tanquam populum suum qui erat. Erant enim patres nostri qui erant electi Dei. Et alibi dicitur: cognouit Dominus qui sunt ipsius: nõ cognoscit eos ergo qui non sunt. Et Hester ait, Non des virgam regni tui iis qui non sunt.

Tom. IIII. *Aliter dicit in tractatu super psal. xxxvij.*

Christus Dei sapientia dicit, Ego non cognoui, id est, non acquieui, non his consensi, & meæ sententiam Psal. 100. cogitationis adiunxi. Vnde & alibi, Non cognoui verbum nequam: & declinantes à me malignos non cognoscebam. Denique cùm omnia nouerit Christus, peccatum nõ cognoscit. Cognoscit enim quæ sua sunt, id est, quæ virtutum sunt, non quæ flagitiorũ. Ideóque scriptura dicit, Cognouit Dominus qui sunt ipsius. 2.Timoth. 2. Iniquis autem dicit, discedite à me, quia non noui Luc. 13. Hiere. 11. vos. Et per Hieremiam loquutus est dicens, Sicut agnus ductus sum ad immolandum, & nesciui. Quomodo nesciebat, quod futurum antè prædixerat? Sed Psal. 15. nesciui, inquit, cogitationes eorum & malitiam eorum. Nolo enim scire quæ sanguinis sunt. Denique non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus. Deleo iniquitates, & memor non sum. Nolo scire quæ remissurus adueni. Non cognoui ligna quæ ardeant, nec quæ in aceruo lignorum sunt posita, vel stipulam vel fœnum, vt citius ea nutrimentis suis flamma consumat. Illa volo scire quæ maneant, vt fructum suæ mercedis accipiant. Illa volo scire quæ supra fundamentum ædificata sunt, vt meliorentur: non quæ in via vbi ea diripiant transeuntes. Illa volo scire quæ vitis sunt, illa certè ligna quæ ferant fructum: non quæ in fasces collecta ad incendium præparantur. Ista non cognoui, id est, non sum illis arbiter & socius, quæ caduca sunt. Non ergo societas alicuius rei, sed societas criminosa in culpa est. Qua ratione autem non cognouit in infructuosis & fragilibus gloriantes? Quia malis operibus suis & iniquitatis suæ securibus euertunt animæ fidelis ingressus, & crudelibus factis scindunt piæ mentis vestibula, ne per ea posit Iesus Christus intrare.

Tom. eod. *Aliter dicit in tractatu super psalmum quadragesimũ, versu vltimo.*

Mat. 9. Vidit Iesus, & se vidisse testatus est dicẽs, Tetigit me aliquis: Nam & ego cognoui virtutem de me exisse. Cognitio Christi, collatio sanitatis est. Qui se à Domino separat, à Domino separatur: & qui non cognoscit Dominum, à Domino nõ cognoscitur: & qui ignorat, ignorabitur, sicut ipse Dominus dicit, Discedite à me omnes operarij iniquitatis, nescio vos. Non enim scire dignatur iniustitiæ ministros, & iniquitatis authores. Peccator ergo non repellitur, sed ipse se repellit.

Super psal. 43. Tom. eod. *Aliter adhuc in eodem tractatu.*

Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad deos alienos, nónne Deus requiret ista?. Aquila, inuestigabit ista, dixit: Symmachus, inueniet ista. Ipse enim nouit occulta cordis: quia propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis. Quid est quod ait, Requiret Deus? Obliuionem tuam quæ irrepsit, sic requiret Deus, vt auferat eius omne vestigium. Vnde & Aquila dixit, inuestigabit. Nam vtique qui nouit cordis occulta, quomodo quærit: cui etiam ea quæ sunt interiora, manifesta sunt? Siquidem apud Deum conscientia vniuscuiusque se prodit, & cogitatio hominis apud Deum se aut condemnat, aut purgat. Denique Aquila visiones cordis dixit, eò quòd videat cor nostrum, & omnis nostri cogitatio cordis in promptu sit apud Deũ, atque ei cogitationum nostrarum imago resplendeat.

Et infra subdit ibidem.

Cognouit Dominus qui sunt ipsius. Suos ergo cognouit, & eos cognoscit qui cognoscunt Deum: ignorat autem eos qui ignorant Deum. Qui enim ignorat: ignorabitur. Dominus ergo quæ bona sunt recognoscit: ea quæ sunt plena cognitionis Diuinæ, ea quæ sunt occulta sapientiæ cognouit Dominus. Auersatur autem ea quæ sunt plena iniquitatis atque peccati.

Reprobat autem negantes Dei cognitionem. Libro primo de officiis. Quod require supra, in cap. Aristoteles. De cognitione humana, dicit quod cognoscitur Deus per creaturam & per mundi fabricam. In commentario super epistolam ad Romanos, cap. primo. Tom. V.

Quod notum est Dei, manifestum est illis. Notitia Dei manifesta est ex mundi fabrica. Vt enim Deus qui natura inuisibilis etiam à visibilibus posit sciri, opus factum ab eo est quod opificem visibilitate sua manifestaret, vt per certum incertum posit sciri, & ille esse Deus omnium crederetur, qui hoc opus fecit, quod omnibus incredibile est. Deus enim illis manifestauit. Manifestauit se Deus, dum opus fecit per quod agnoscitur.

Et addit ad idem Apostolum exponendo, ibidem.

Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Idem sensus est quem repetit, vt absolutius doceat: quia cum per se potentia & maiestas Dei creaturæ oculis aspici non possit, opere tamen mundanæ fabricæ intellecta videntur.

Et infra subdit contra gentiles arguendo.

Sempiterna quoque eius virtus atque Diuinitas, ita vt sint inexcusabiles. Vt omnino excusari impietas non posit, adiecit etiam virtutes Dei, & sempiternam Diuinitatem cognitam esse ab hominibus & stupore quodam hebetasse ad honorandum Deum: quem & esse & operari ad vtilitatem suam non ignorarent. Ea enim quæ euoluto anno humanis gignuntur vsibus, ipsum decreuisse nulli venit in dubium. Æterna ergo virtus Dei Christus est, per quem instituit quæ non erant, & in eo manent. Cuius si dudum persona agnita nõ est, opera tamen manifestata sunt. quia in opere sibi decreto perdurant elementa rerum, vt sint inexcusabiles. Multis enim modis qui reus conuincitur, non potest excusari. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum magnificauerunt aut gratias egerunt. Vsque adeo non ignorauerunt, vt faterentur vnum esse principium, à quo omnia initium sortita sint, cælestia, terrestria, & inferna: & hunc vnum esse, qui decreuerit omnibus proprietates & officia naturaliter. Et hæc sciẽtes, non egerunt gratias. De anterioribus loquitur, vt præsentes & futuros corrigat. Sed euanuerunt in cogitationibus suis. Verè vanitatis est hoc cognoscentes veritatem cogitare aliud colendum quod nesciebant verum esse, & dissimulantes ab eo quod verum est, colerent idola. Et tunc tenebratum est insipiens cor eorum. Nebula erroris contexit cor eorum: quia cum creatorem ex iis quæ fecit pulchra amplius honorificare debuerint, obtusi sunt, relicto illo hoc solum dicentes sibi sufficere ad culturam † quæ videntur. † Alias, sufficere ad salutem.

Vnde summa sapientia est Deum cognoscere. In eodem libro infrà. cap. ij.

Etenim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Gentes Christianos dicit, qui incircuncisi, neque neomenias, neque sabbatum, neque escarum legem seruant, & duce natura credunt in Deum & Christum, id est, in Patrem & Filium. Hoc

est enim legem seruare Dominum legis agnoscere. Prima enim sapientiæ pars est hæc, timere Deum Patrem, ex quo omnia: & Dominum Iesum Christum Filium eius, per quem sunt omnia. Ipsa ergo natura proprio iudicio creatorem suum agnoscit: non per legem, sed per rationem naturæ. Opus enim opificem cernit in se. Hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Idem sensus est, quia dum natura duce credunt, opus legis ostendunt: non per literam, sed per conscientiam. Opus enim legis fides est. Quam cum dictis Deo exhibet, naturali iudicio ostendit semetipsum esse sibi legem: quia quod mandat lex, vltro facit, vt credat in Christum. Testimonium reddente eis conscientia illorum: Teste interiore conscientia sua credunt, quia conscij sibi sunt conuenire sibi quod credunt. Congruum est enim creaturæ credere & venerari suum conditorem. Nec absurdum est vt seruus agnoscat Dominum.

Cap. 2. Tom. I. *Cognoscere Deum valet ad fugam peccati. Vnde hæc cognitio est prima ciuitas refugij. Libro de fuga seculi.*

Sex ciuitatum refugia sunt ita vt prima ciuitas sit cognitio verbi, & ad imaginem eius forma viuendi. Quicunque enim eam cognitionem fuerit ingressus, tutus à pœna est, secundum quod Dominus ait, Iam vos mundi estis propter sermonem quem loquutus sum vobis. Et alibi, Hæc est autē vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hæc igitur ciuitas, velut metropolis est, cui adiacent aliæ quinque.

Ioan. 15. Ioan. 17.

Et infrà subdit ibidem hoc declarans, quòd cognosci potest per creaturam: Quod require supra, in cap. Ciuitas. Cognoscetur autem melius in alia vita, quamuis hîc possit cognosci. Libro de bono mortis. Quod require supra in cap. Anima humana. Sed quantò magis conamur eum cognoscere, tantò mirabilior apparet. In tractatu super Psalmum xlvij. versu primo.

Tom. IIII.

Magnus, inquit Dominus, & laudabilis nimis, &c. Non ergo vbique Deus magnus & laudabilis est? Ille quidem vbique magnus & potens est: sed angusta mens non capit magnitudinem Diuinæ eius potestatis & gratiæ. Quantò autem magis appropinquat Deo nostra cognitio, tantò præcellentior eius nobis videtur esse maiestas. Thomas qui antè dicebat, Nisi videro in manibus eius fixuras clauorum, & mittam manum meam in latus eius, nō credam: vbi misit digitum suum, & euidentia resurrectionis cognouit indicia, admirans intra se Dei gratiam, Dominus, inquit, meus, & Deus meus. Tunc ergo plenissimè Diuinitatem Dei dominationémque confessus est, vbi eum resurrexisse non dubitauit ab inferis. Denique in Sion hymnus Deum decet: & votum ei soluitur in Hierusalem. Quid igitur mirum si in ciuitate cælesti, & in illo superno & æthereo loco potentia eius vehementius prædicatur?

Ioan. 20.

Cap. 26. Tom. I. *Conandum est vt Deum cognoscamus: & quæ principaliter debemus cognoscere & quæ non, & quod naturaliter inest nobis velle cognoscere verum. Libro primo de officiis.*

In veri inuestigatione tenendum illud decorum, vt summo studio requiramus quid verum sit: non falsa pro veris ducere, non obscura veris inuoluere, non superfluis vel implexis atque ambiguis occupare animum. Quid tam indecorum quàm venerari ligna, quod ipsi faciunt †? Quid tam obscurum quàm de Astronomia & Geometria tractare quod probant, & profundi aëris spatia metiri, cælum quoque & mare numeris includere: relinquere causam salutis, erroris quærere? An non ille eruditus in omni sapientia Ægyptiorum Moses probauit ista? Sed illam sapientiam detrimentum & stultitiam iudicauit, & auersus ab ea, intimo

† Aliàs quàm venerari ligna quæ ipsi faciunt.

A quæsiuit Deum affectu. Ideóque vidit, interrogauit, audiuit loquentem. Quis magis sapiens quàm ille quē docuit Deus, qui omnem Ægyptiorum sapientiam, omniúmque artium potentias, operis sui virtute euacuauit? Non hic incognita pro cognitis habebat, hísque temere assentiebatur. Quæ duo in hoc maxime naturali atque honesto loco vitanda dicunt, quæ si bi nec contra naturam esse, nec turpe iudicant saxa adorare, & à simulacris auxilium petere, quæ nihil sentiant. Quantò igitur excelsior virtus est sapientia, tantò magis enitendum arbitror, vt eam assequi possimus. Itaque ne quid contra naturam, ne quid turpe atque indecorum sentiamus, duo hæc, scilicet tempus & diligentiam ad considerationem rerum, examinandi gratia conferre debemus. Nihil est enim quo magis homo cæteris animantibus præstet, quàm quod rationis est particeps, causas rerum requirit, generis

B sui authorem inuestigandum putat, in cuius potestate vitæ necísque nostræ potestas sit, qui mundum hunc suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim quod magis proficiat ad vitam honestam, quam vt credamus eum iudicem futurum, quem & occulta non fallant, & indecora offendant, & honesta delectent. Omnibus igitur hominibus inest secundum naturam humanam verum inuestigare, quod nos ad studium cognitionis & scientiæ trahit & inquirendi infundit cupiditatem. In quo excellere vniuersis pulchrum videtur: sed paucorum est assequi, qui voluendo cogitationes, consilia examinando, non mediocrem impendunt laborem, vt ad illud beatè honestéque viuendum peruenire possint, atque operibus appropinquare. Non enim qui dixerit, inquit, mihi Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui fecerit ea quæ dico.

C *Talis cognitio hîc facit cauere peccatum: sed alibi perficitur. In tractatu super Psal. xlvj.* Tom. IIII.

Et exultauerunt filiæ Iudæ, &c. hoc est animæ cōfitentes tibi. Ipsę sunt filiæ Iudeæ illius in qua notus est Deus. Nam ista Iudęa quæ in carne est vel litera, non agnouit Dominum. Nam si cognouisset, etiam recepisset. Sed non agnouit, quæ non recepit, & iudicia eius refugit: quibus eos non ex parte Abraham, sed ex diaboli semine manare memorabat: quoniam omne peccatum, semen inimici est. Confessionis autem filiæ peccatum non faciunt, sed obumbrant. Et ideo beati quorum tecta sunt peccata. Meritóque exultabunt filiæ confessionis propter iudicia Dei, cū cognouerint iudicia eius & vias eius, que in hoc seculo inscrutabilia & inuestigabilia sunt hominibus. Et cum facie ad faciem spectare cœperint veritatem, tunc illa quæ nunc vidētur inscrutabilia comprehendent, & eorum cognitione gaudebunt.

Psalm. 31.

D *Ibi cognoscemus quare nunc bonis mala accidunt, & malis bona. In tractatu de secunda interpellatione Dauid, cap. viij.* Lib. 3. de interpellatione c. 1. Tom. IIII.

Et existimabā, & videbar mihi cognoscere hoc esse verum, hoc congruere Diuinæ prouidentiæ & conuenire, me autem frustra in his turbatum esse, in quibus hærere non debui. Itaque quia videbar veram sententiā comprehendisse, & cognitionem rei ipsius esse assequutus, dicebam mihi: Hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimo. Id est, solus mihi labor superest, vt ingrediar in sanctuarium Dei, vbi est Cherubim, id est, cognitionis pro fundū: & non labor est in incertis & vanis opinionibus. Narratio enim fatui sicut sarcina in via. Ideo ingrediamur aditum cognitionum sacrarum, atque interiora penetralia veritatis, vt nō sit nobis labor. Sapientia enim nos à sensu laboris abduxit. Denique non est labor in Iacob. Causa autem laboris ignorantia est: quoniam

Cap. 3.

niam qui nescit iustis reposita esse præmia, non reficitur à laboribus, sed magis imprudentiæ suæ labore curuatur & frangitur. Ingrediamur ergo sanctuarium Dei, vbi sunt Cherubim, in quibus est recordatio sacræ cognitionis, & veri illius atque æterni luminis. In illo candelabro imago resplendet, quo possumus intelligere in nouissimo. Sanctus etenim in vltimo cognoscit, & perfectam sapientiam processu ætatis adipiscitur dicens, Notum mihi Domine fac finem meum & numerum dierum meorum, vt sciam quid desit mihi. Quis est finis, nisi ille cum traditur regnum Deo patri, quando reuelantur occulta sapientiæ? Hunc finem nostri certaminis requirebat Propheta, cupiens cognoscere quid deesset suæ perfectioni. Finis enim disciplinæ nostræ & studiorum perfectio est. Hæc ergo prima vera ratio cognitionis, quia fortuitu accidant quæ in seculo sunt: secunda illa quia propter eorum tergiuersationes posuisti eis successus profluos secularium commodorum & abundantiam diuitiarum: ne causarentur propter inopiam, seu acerbitatem alicuius doloris & luctus, minus fuisse deuotos, atque in culpam latrocinij & direptionis studium necessitate egestatis impulsos. Non enim ad tranquillitatem vitæ vsurámque lætitiæ diuitiis opimati, aut honoribus eleuati sunt: sed vt querela extingueretur, coaceruaretur ærumna.

Cap.9. Tom.I. *Conclusio est, quòd cognitio supernorum hîc impeditur à corpore: ideo in alia vita est vera cognitio. Libro de bono mortis.*

Sapiens cum illud Diuinum requirit, absoluit animam suam corpore, & eius abnegat contubernium, cũ illam veri tractat scientiam, quam velut nudam sibi & apertam desiderat demonstrari, & ideo retibus quibusdam & nebulis huius corporis se cupit exuere. (1.Corinth.4.) Neque enim manibus istis aut oculis atque auribus comprehendere supernam illam possumus veritatem: quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Denique sæpe fallimur visu, & aliter pleraque quàm sunt videntur. Fallimur etiam auditu: & ideo contemplemur illa, non quæ videntur, sed quæ non videntur, si nolumus falli. Quando igitur anima non fallitur, quando solium veritatis attingit, nisi quando se ab isto secernit corpore, neque ab ipso decipitur & illuditur? Illuditur enim visu oculorum, illuditur auditu aurium, & ideo relinquat illud & deserat. Inde & Apostolus clamat, Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt omnia (Coloss.2.) ad corruptelam. In corruptelam enim sunt, quæ sunt in corporis indulgentia. Et ideo ostendens non per corporis diligentiam, sed per animæ leuationem & cordis humilitatem inuenisse quod verum est, addidit, Nostra autem conuersatio in cælis est. Ibi igitur quærat quod verum est, quod est & manet, séque in se se colligat, & congreget omnem aciem virtutis suæ, neque aliis cõmitat & credat, sed seipsum cognoscat & intelligat, & quod sibi videtur verum esse, hoc sequendum nouerit: quod delectatione carnali diligendum æstimauerit, hoc sciat falsum, ab eo fugiat & recedat: quia fraudis est plenum. Meritò igitur depretiauit & dehonestauit hoc corpus, corpus mortis appellans. Quis enim oculis potuit videre virtutum splendorem? quis sapientiam oculorum obtutibus intueri? quis iustitiam manibus comprehendere?

De alia verò cognitione quæ debet esse in homine, dicit in libro de Paradiso, quod require supra in cap. Addiscere. Voluit Deus vt homo cognosceret bonum & malum: quia etiam malum cognoscere bonum est interdum. Eodem lib. Vbi agit de scientia boni & mali.

Cap.6. Tom.IIII. Si extenuare velint vim cognitionis, vt perfunctoriã scientiam boni & mali interdictam in ligno putent in

A eo quoque præuaricationis est culpa, non obeditum esse mandato: quia etiam tumultuariam scientiam boni & mali Dominus Deus putauit inhibendam. Alia quæstio est. Qui non cognoscit bonum & malum, nihil à puero distat. Paruuli autem apud iudicem iustum nulla est culpa. Iustus autem operator mundi nunquam paruulum vocasset in culpam, propter quod non cognouerat bonum & malum: quia paruulus sine vllo est crimine præuaricationis & culpæ. Verùm cum dixerimus duplicem esse intellectum scientiæ boni & mali, si perfunctoriam scientiam acceperimus, vtique falsum est, quod nihil distet à paruulo qui non cognouit bonum & malum: ergo non paruulus Adam. Si non paruulus, ascribitur vtique ei quasi non paruulo peccatum. Si peccatum ascribitur, sequitur pœna peccatum: quia dignus inuenitur pœna, qui peccatum vitare non potuit. Potest etiam fieri, vt etiam qui scientiam non habet boni & mali paruulus non sit. Quo-
B niam priusquam sciuit puer bonum & malum non credidit malitiæ. (Isai.8.) Et iterum habes, Quia prius quàm sciat puer vocare patrem & matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ. Perfectus ergo qui operatur bonum, etiamsi boni & mali scientiam non adeptus sit, vt multi prius quã sciant legẽ, ipsi sibi lex sunt. Quod Apostolus prius quàm disceret non concupisces malum esse, concupiscentiam nesciebat. (Roman.7.) Denique ipse ait, Peccatum non cognoui nisi per legem: Nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces. Ad quam partem etiam puer potest esse perfectus lege naturæ prius quàm sciat concupiscentiam crimen esse, vel concupiscentiæ crimen non admittat. Ergo secundum perfunctoriam scientiam nouit Deus hominem scire quod malum est, ne quasi imperfectus vitare non posset. Non obediendo autem mandato incurrimus in culpam: Ergo culpam fatemur. Rursus autem si altam & profundam scientiam di-
C cimus boni & mali, quæ quidem profunda scientia perfectum facit, non statim autem paruulus qui ad altam & profundam scientiam peruenire non potuit: rectè ergo sicut non paruulus condemnatur, &c.

Cap.eod. *Vnde non cognouisse malum non excusauit ipsum. Eodem libro.*

Iterum quæstiones serunt. Qui nescit, inquit, bonum & malum, ne ipsum quidem nouit malum esse non seruare mandatum: nec ipsum bonum nouit quod est obedire mandato. Et ideo quia non nouerat, venia, inquit, dignus fuit qui non obediuit, non condemnatione. Quæ quidem quæstio de his absolutionem habet, quæ antè memorauimus. Considerare enim potuit homo ex iis quæ Deus ante ei contulerat, quod insufflationem Dei accepit, quòd erat in Paradiso voluptatis locatus, summam authori obedientiam deferendam. Et ideo si vim nesciebat boni & mali, tamen quia tantorum author dixerat, de ligno scientiæ boni
D & mali non esse gustandum, fidem præceptori seruare debuerat. Non enim ab eo peritia sed fides exigebatur. Intelligebat vtique Deum omnibus præeminere personam iubentis spectare debuerat: etsi non intelligebat vim qualitatémque iussorum, sciebat tamen præceptori deferendam esse reuerentiam: habebat in natura hanc opinionem, etsi non habebat scientiam boni & mali.

Cap.eod. *Cognoscere malum, non est malum sed facere. Ibidem infrà.*

Non cognitio mali malum est, sed cum actus implet malitiam. Nõ enim statim qui nouit malum, quod malum est facit: sed qui quod malum esse nouit operatur. Incentiuum autem ad operandum quod malum est, aut iracundia, aut cupiditas esse consueuit. Nec statim necesse est vt habens scientiam mali, faciat quod

improbum nouit: nisi aut iracundia aut cupiditate A vincatur.

Cap.7. *Quando & quomodo est vtile cognoscere bonum. Eodem libro.*

Scire bonum melius est quàm nescire: & ei qui bonum sciat, pulchrum est scire quod malum est, vt sciat cauere quod malum est, vt prudens subeat custodiæ cautionem. Rursus autem non satis est hoc solum scire quod malum est, ne malum sciens scientia boni incipias defraudari. Pulchrius igitur vtrunque norimus: vt quia scimus bonum, fugiamus quod malum est: & eo quod cognoscimus malum, boni gratiam præferamus. Sed ita debes vtrunque scire, vt profundè noueris, & quod noueris exequaris, actúsque scientiæ tuæ congruat. Alioquin tolerabiliorem scriptura iudicat eum qui vtrunque nesciat, quàm qui perfunctoriè vtrunq; cognouit. Grauat enim scire, quod vel exequi, vel vitare non possis. Grauat scire sine vsu absque opere co- B gnitionis profundę. Denique obest ad existimationem medico scire quid prosit & quid noceat ægro, nisi cognitione ea quemadmodum oportet, vtatur. Et ideo non est cognitio bona, nisi ea vtaris vt oportet.

Cap.12. *Vnde cognoscenda est malitia diaboli. Eodem libro.*

Mali sæpe nobis potest prodesse cognitio. Et ideo diaboli fraudes, vel in hac legimus lectione, vel in prophetia: vt discamus quemadmodum artes eius cauere possimus. Cognoscenda enim sunt tentamenta eius: non vt ea sequamur, sed vt docti instructíq; caueamus.

Tom.IIII. *Cognoscere se ipsum homo debet in comparatione aliorum animalium. Libro vj. Hexameron, cap. secundo.*

Nunc age naturas bestiarum dicamus, & hominis generationem. Audio enim iandudum aliquos insusurrare dicentes, Quandiu aliena discimus, & nostra nescimus? Quandiu de reliquis animantibus docemur scientiam, & nosmetipsos ignoramus? Illud dicat quod mihi prosit, vt me ipsum nouerim. Et iusta est quæ- C stio, sed ordo seruandus est, quem scriptura contexuit: simúlque quia non possumus plenius nos cognoscere, nisi prius quæ sit omnium natura animantium cognouerimus.

Tom.IIII. *Vnde quòd homo debet se cognoscere, dicit libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo, pertractans allegoricè & moraliter illud Canticorum primo, Si ignoras te ò pulchra, &c.*

Quid se est noscere, nisi vt sciat vnusquisque se hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum, rationis capacem, qui terram suam excolere tanquam bonus agricola debeat aratro quodam & falce sapientiæ, vt vel dura scindatur, vel luxuriantia recidantur, qui inferiorem sui portionem animi imperio debeat gubernare? Vnde etiam in lege scriptum est: Attende tibi, ne fiat verbum absconditum in corde tuo. Tibi, inquit, attende: Non vtique dicit, pecuniæ tuæ: non, possessionibus tuis: non, viribus corporis: sed animo D tuo & menti tuæ vnde omnia consilia, facta, cogitationésque manant. Tibi ergo attende, tibi, vbi potiorem te esse nosti. Nosce te ipsum. Quod Apollini Pythio asignant gentiles viri, quasi ipse author fuerit huius sententiæ, cùm de nostro vsurpatum ad sua transferant, & longè anterior Moses fuerit qui scripsit librum Deuteronomij quàm Philosophi qui ista finxerunt. Vnde

Cantic.1. & Salomon oraculum Diuinum sequutus, scripsit in Canticis canticorum: Nisi scias te decoram inter mulieres: Hoc est, vt cognoscas te mortalem, rationalem, & cito tua peccata fatearis, citò dicas iniquitates tuas vt iustificeris, nisi conuertaris & prior accuses delicta tua, venit dies mortis, & iam nullum conuersionis remedium est, præueniris dum non cogitas. Accende facem tuam prius quàm sponsi tui tibi claudatur ianua, qui expectare diu non solet negligẽtes. Nisi scias te, inquit, decoram inter mulieres, & dicas: Fusca sum & decora. Fusca, quia peccaui: decora, quia diligor, quia genus sum Abrahæ, dilectum genus, dilectum Deo, nihil tibi proderit patrum gratia: potens enim Deus est de Matth.3. lapidibus istis excitare filios Abrahæ. Et alibi in Euan- Lucæ.13. gelio legisti, Quia Abrahæ filiam ligauit diabolus nequitiæ suæ vinculis, quam soluit Dominus die sabbati. Nisi ergo te scias, nihil tibi proderit. Et si dicas, Abrahæ sum filia, quæ non credis, quæ errorem non corrigis, Abraham quidem saluatur, sed te nobilitas generis non iuuabit, nisi fides seruauerit. Non te decipiat data patribus repromissio. Non suscipio personam hominis: non suscipio prærogatiuam generis, nisi video congruentem generi morum nobilitatem, vt fiat iusti generis electio. Quod si scias te, & cognoscas quia peccato obnoxia es: Exeundum in calcaneis gregum est tibi. Exi ergo nuda pede, & pasce hœdos tuos in tabernaculis pastorũ. Quę sine peccato est, agnos pascit, oues pascit. Quæ autem peccato obnoxia est, pascat hœdos qui à sinistris sunt. Non enim potest esse in dextra pastoris boni: Sequatur magis dicentem Petro, vade retro me satana. Sequendo Petrus in dextra meruit collocari: Ideóque ei dicitur, Pasce agniculos meos. Sed quo exeat audi. Ad tabernacula inquit, pastorum, hoc est, ad gentes ad dispersionem: ideóque dixit, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis: vt repleatur totus orbis terrarum grege Christi, significans tunc saluam fore synagogam, cum se huic dispersioni & ipsa sociauerit, quæ repleuit omnem mundum. Tabernacula enim pastorum, regna sunt terræ: Ideóque Propheta Dauid nationes annuntians credituras, ait: Regna terræ cantate Deo. Ergo sciat se iuuenior, vt corrigat viam suam.

Et eodem lib. litera x. versu j.

Magnum munus si se homo cognoscat, & quædam forma iustitiæ mundo magis quàm sibi nasci. &c.

Et eodem libro.

Prophetica benignitate orat, vt exurgat Dominus ne præualeat homo, vt cogitationes terræ & motus omnes feruentes huius corporis conquiescant. Iudicentur gentes: quoniam nũc cognoscitur Dominus, cũ timentium conuertit affectus grauis terrore iudicij. Et discant gẽtes quoniam homines sunt: luti corruptione resolubiles, & limo durescente formati: quod ante qui legem nesciebant non acceperant. Vnde Propheta quasi & ipse turbatus terrenæ fragilitatis contẽplatione, ait, vt quid Domine discessisti longe? Bene timet, qui hominem se cognoscit esse. Sed quia plus timet nobis qui gẽtibus peccatores sumus, precatur ne longe fiat à suis gentibus, vt qui longe eramus, incipiamus esse propinquiores, & sciamus quia homines sumus, ad imaginem scilicet & similitudinẽ Dei facti, quibus per virginis partũ etiã cõformis est Christus factus. Rectè ergo & ad infirmitatẽ accipitur & ad gratiã, Sciãt gẽtes quoniam homines sunt: Altero per commune quoddam atque carnale consortium bestiarum: altero per imaginem Dei: nam & carnis Dominicæ sacra dignitas cœpit esse, quæ ignobilitas videbatur.

Cognoscere se ipsum est necessarium causa periculi vitandi. Lib. vj. Hexameron. Cap.8. Tom.IIII.

Cognosce te decora ergo anima quia imago es Dei. Cognosce te homo, qa gloria es Dei. Audi quomodo gloria, Propheta dicit: Mirabilis facta est cognitio tua ex me: hoc est, in meo opere tua mirabilior facta est maiestas: In cõsilio hoĩs, tua sapientia prædicatur: dũ me intueor, quẽ tu in ipsis cogitationibus occultis & internis affectibus deprehẽdis, scientiæ tuæ agnosco mysteria. Cognosce ergo ò homo quantus sis: & attẽde tibi, ne quãdo laqueis implicatus diaboli, fias postea esca venãtis: ne forte in fauces tetri illius leonis incurras, qui rugit & circuit quærens quem deuoret.

Cognoscere se quo ad animæ dignit. Lib. de Isaac et ani. Cap.4. Tom.IIII.

Nisi

Nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi intentionem deuotionis approbes, nisi fides tua & synceritas augeatur, querela nihil proderit. Aut sic: Nisi cognoscas te quia decora es, nisi pulchritudinem naturæ tuæ serues, & corporis te illecebræ non demergant, nec impedimenta detineant, nihil tibi naturæ melioris nobilitas suffragabitur. Cognosce igitur te, & naturæ tuæ decorem, & exi quasi exuta vinculis pedem, & nudo exerta vestigio, vt carnalia integumenta non sentias, vestigium mentis tuæ corporalia vincula non implicent, vt pes tuus speciosus appareat. Tales enim sunt qui ad regnum cælorum annuntiandum eliguntur à Domino: de quibus dictum est: Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem. Talis Moses, cui dicitur: Solue calciamentum pedum tuorum: vt vocaturus populum ad Dei regnum, prius deponeret carnis exuuias, & nudo spiritu vestigióque mentis incederet. Isa.52.

Cognoscere se debet homo: aliter labitur in peccatum. Libro de Isaac & anima. Cap.8. B

Corruptibile enim corpus grauat animam, & terrenum habitaculum citò inclinatur. Cognoscere autem se debet. Sed tentatus est & Petrus, non se cognouit & Petrus. Nam si se cognouisset, non negasset authorem. Sed cognouit eum Christus. Denique cognouit, quia etiam respexit. Cognoscit enim Dominus qui sunt eius, & tanquam suum misericordiæ suæ frænis, vt bonus rector labili reuocauit à lapsu.

De cognitione peccati, dicit quòd cognoscere peccatum & non cauere, deterius est: Sed cognoscere & cauere, est optimum. Libro primo de Iacob & vita beata vbi pertractat differentiam legis & gratiæ respectu peccati. Cap.4. Tom.IIII.

Quid autem est quod non contulit tibi Dominus? Legem dedit, adiunxit gratiam. Lex enim peccatum denuntiauit, sed in conditione lubrica penitus cohærere non potuit. Cognoui enim peccatum quod nesciebam. Cognoui concupiscentiam esse peccatum: & hac occasione cognitionis peccati peccata accumulata sunt: quia peccatum quod antè per ignorãtiam meam mortuum videbatur, in me reuixit. Ego autem mortuus sum sub peccati vulnere: quia cognitio culpæ, quæ mihi profutura videbatur, hæc nocuit: vt scirem quod vitare non poteram. Peccatum enim prodidit, & per bonum denuntiationis suæ peccati ipsius acerbauit inuidiam. Itaque supra modum factum est mihi peccatum, quia cumulatum est denuntiatione mandati. Crescit enim culpa, cum proditur, nec cauetur. Quomodo ergo bonum istud mandatum quod mihi mors est? Aut quomodo non est mihi mors, quod per bonum significationis suæ demonstrando peccatum operatum est in me mortem? Nam certum est quòd mors mihi accessit dum quod facio agnosco peccatum, sicut Dominus ait: Si non venissem & loquutus fuissem iis, peccatum non haberent. Quid miraris igitur si lex quibusdam morti sit, cùm morti sit & Domini salutaris aduentus, per quem redempti sumus? Infidelis enim mortem sibi quærit ex gratia, manet autem mandati gratia. Etenim sicut cognitio venenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinæ, sic etiam Diuinum mandatum ad vitam æternam. Sicut autem ei qui male vtitur noxiis potionibus, cognitio earum in malum vertitur & periculum, & quò magis venena cognouerit, hoc se intelligit amplius periclitari: sic forma mandati iis qui legem interpretantur, vel demonstrata atque interdicta peccata vitare non possunt, mortis author est. Sicut ergo bonum antidotum est, imprudenti & intemperanti non bonum: sic bonum mandatum etiam intemperanti non bonũ est. Ergo bonum mandatum, quod alicui mors est. Responsum igitur habe primæ positionis quia potest esse bonum mandatum, quod mihi mors est. Bonum per naturã salutaris præcepti: mors per intemperantiam carnis. C Ioan.15. D

A *Post peccatũ cognoscit homo se peccasse. Lib. de Paradiso.* Cap.14. Tom.IIII.

Magis postquam peccauimus nescio quomodo nostra delicta cognoscimus: & tunc peccatum esse intelligimus, quod antè quàm peccaremus non putabamus esse peccatum. Certè non quasi peccatum damnandum esse putabamus. Nam si damnaremus, non admitteremus. Deus autem omnium videt culpas, & omnium delicta cognoscit: super omnium animas, super omnium occulta oculos habet.

Cognoscere se peccasse bonũ est: sed nõ sufficit sine gratia Dei. Lib. j. de Iacob & vita beata. Quod require infra in c. Lex. Cognitio tamẽ peccati vtilis est. lib. j. de Apol. Dauid. Cap.9. Tom.IIII.

Non mediocre est, vt agnoscat vnusquisq; peccatũ suum. Ideóque & supra ait, Lapsus quis intelligit? Id est, quis est tantus, vt intelligat? Quomodo illud, Quis habitabit in tabernaculo tuo? Aut, Quis ascendet in montem Domini? Non vtique nullus, sed rarus. Qui enim potest agnoscere, potest declinare, potest quod sequatur eligere. Pleriq; in suis lapsibus gloriantur, & putant ea laudis esse quæ criminis sunt. Si alienũ coinquinauit thorũ, & pudicæ fœminę expugnauit affectum, si viduæ propositũ aliqua fraude mutauit. Alius necẽ hominis, latrocinij insidias, & rapto viuere putat esse virtutis. Nonnulli circũuenire ac fallere arbitrantur esse sapientiæ. Ex his nullus potest dicere, Quoniã iniquitatẽ meam ego cognosco. Sed ille qui potest dolere quod fecerit, condẽnare quod deliquerit, quem sua vitia compungunt. Vnde & Propheta ait: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Cap.eod.

Cognitio tamẽ ista vtilis est bonis, sed nõ obstinatis. Ibidẽ.

Qui autem cognoscit, vtique resipiscit, non respuit remedia sanitatis: Se ipse restringit, pœnitet eum culpæ, de ipsa semper cogitat, & cogitando se ipse condemnat. Iustus autem in primordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, iustus est. Qui iustus est, sobrius est, sanus est. Iustus fauere sibi nescit, rigorem iudicij etiam circa se non nouit inflectere, recordationem lapsus proprij perhorrescit, & commissum erubescit errorem: Omnem eius memoriam pauet, metuit, reformidat, grauem sibi iudicat, se ipsum arbitrum refugit, nec sese sibi audet committere, quod nullum putat sibi grauiorem esse, quàm eum, quem latere nõ possit, fallere non queat, fugere non reperiat, nisi vt se sibi abneget, & Domini crucem tollat. Magna vis obnoxiæ conscientiæ, magna supplicia. Timebant Heua & Adam, & cum Domini vocem in Paradiso deambulantis audirent, cupiebant se abscondere quos nemo quærebat. Cain quoque metuebat, ne omnes quicunque eum inuenirent, occiderent. Ita in se ferebat ipse sententiam, quòd dignus esset, cui nullus ignosceret. Vnde & bene ait: Et delictum meum contra me est semper: hoc est, sine interuallo aliquo recordatio, & species ipsa mei me erroris impugnat.

Cognoscere differt à credere. Libro super Beati immaculati, litera decima, versu tertio.

Aliud est credere, aliud agnoscere. Fides, timẽtis est: agnitio, sapiẽtis. Qui enim timet, rationem non quærit: Sapiens autem & agnitionẽ eorum inuestigat, quæcunque percipere desiderat. Credidi, propter quod loquutus sum: cognouit autem intelligẽs quod loquutus est.

Cognitio perfecta non fuit in lege, sed in Euãgelio. Eodem libro, litera tertia, versu secundo: quod require infra, in cap. Euangelium, & cap. Lex.

COLLECTA. *Imponenda fidelibus pro pauperibus exemplo Apostoli Pauli. In commentario super primam epistolam ad Corinthios, cap. xvj.*

De collectis autem quæ fiunt in sanctis, sicut ordinaui in Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite. Per vnam sabbati vnusquisque vestrum apud se reponat quodcunque voluerit, vt non cùm venero, tunc collectæ fiant. Dominico die collectam fieri præcipit sicut & Hæc non habẽtur loco citato.

cæteris Ecclesiis dispofuerat, vt eo die quo resurrexit Dominus, plebs eius colligatur ad laudem & gloriam Dei. Tunc sumptus congregandi ad ministerium sanctorum, qui propter nomen Domini pressuram patiebantur zelo Gentilium siue Iudæorum, qui non sinebant eos prædicare gratiam Dei sub nomine Christi, vt haberent refrigerium ab iis propter quos tribulabantur. Omni ergo die Dominico iubet plebem congregari prout potuerint in domo Dei: & quiddã apud se vnumquenque reponere quasi in thesauro, vt veniente Apostolo inueniatur ad vsus necessarios præparatum: quia quod paulatim colligitur, nec graue est, & inuenitur.

Tom.IIII. COLLES. *Quid per colles allegoricè seu moraliter detur intelligi, pertractat in libro, super Beati immaculati, litera sexta, versu primo, exponens illud Canticorũ secundo, Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.*

B Nobis quasi super montes, hoc est altissima dogmata, verbum videtur ascendere: deinde quasi super colles apparens nobis, illuminat mentem, vt infundat sensibus quod inueniri posse difficile videbatur. Ergo quasi ex absente fit præsens verbum in cordibus nostris. Et rursus cum aliquid nobis subobscurum est, tanquam subducitur verbum, & tanquam absentis aduẽtum desideramus. Et cum iterũ apparet, ostendit se nobis tanquam præsens sit nobis, in iis quæ requirimus cognoscendis. Salit ergo in vniuscuiusque corde frequenter: transilit & exit, & reuertitur, si sequaris, si requiras, si tibi fidelium gratia, disceptatione doctorum, verbum quod exierat atque transierat, postules resuscitari, sicut illa quæ quæsiuit & inuenit, quæ dixit, Frater meus transiuit, anima mea exiuit in verbo eius. Ergo & si super montes salit, sequere. Reperiuntur enim in montibus & collibus venatores Domini, qui vestigant eos qui capiũtur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiã Deus, Ecce mitto multos piscatores & multos venatores, & venabuntur eos super omnem montem & super omnem collem. Ibi ergo populus Dei quæratur, & inueniatur in Petri & Pauli doctrina, gratia & disciplina, & non in conualle sint, vbi fletus: sed in montibus, à quibus vnumquenque Christus illuminat. Et cum Paulum legimus Christus illuminat. Curauit Paulus, Christus illuminauit: quoniam inuocato Domini Iesu nomine, resurrexit, cuius sanatus est munere. Suscitauit mortuam Petrus, Christus illuminauit. Et ideo ait: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Nos igitur qui montes esse non possumus, stemus in montibus vel in collibus: vt cum miserit piscatores suos Dominus, & venatores, vt venentur eos qui super omnem montem sunt, vel super omnem collem, id est, in legis & prophetarum præceptis, & noui & veteris testamenti cognitione omnem habentes conuersationem, inueniãt nos paratos, & velut bonas colligant spicas opportuno missi messores tempore: quia si quis extra montem & collem fuerit repertus, colligi velut bona spica non poterit ab iis, qui vt comparationis faciamus alterius mentionem, triticum à paleis separare mittentur. Plurimarum operationum solertes ministros Dominus habet. Iidem piscatores, iidem etiam venatores atque messores sunt. Si in tempore messis, quo diriguntur isti meriti, maturus expectes, salientem in montibus poteris intueri, & videbis Dominum Iesum similem capreolo aut hinnulo ceruorũ super montes Beth-el. Salit enim super Ecclesiam, quæ est domus panis, eò quòd fidelium corda confirmet. Meritò sicut capreola, quia capra in altis pascitur. Dorcas dicitur à videndo: Dorcaticon etenim, visus acutior est. Quid hoc aptius Christo, qui Patrẽ videt, quem vidit nemo? Aut si quis vidit in Christo, ipse Filius reuelauit?

Hiere.16. (margin note beside "gant eos qui capiũtur ad vitam")

C, D (section letters in the gutter)

A COLLOQVIVM. *Colloquia mala sunt vitanda. In cõmẽtario super primam epistolam ad Corinthios.* Super cap.15. Tom.V.

Nolite seduci, dicit Apostolus: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Significat confabulatione malorum hominum euerti posse contra bonum propositum. Assiduitas enim praui colloquij vitiat mentem: ac per hoc ab his cauendum. Quicunque enim acceptam fidem custodire vult, maximè inter ipsa initia perstrepentes debet vitare, vt impleat quod iudicauit vtile.

COLLVM. *Quædam animalia habent breuiora colla, quædam longiora: cuius ratio habetur Libro sexto Hexameron.* Cap.5. Tom.IIII.

Sed reuertamur ad seriem creaturæ, & cõsideremus qua ratione Dominus aliis bestiis angustiora colla formauerit, vt leonibus atque tigridibus, vrsis quoque: aliis prolixiora, vt elephantibus & camelis. Nónne euidens causa est, quia illis feris, quæ carne vescuntur, non erat opus prolixitate ceruicis? Non enim in terras pascendi gratia ceruicem atque ora deiiciunt, sed aut ceruum inuadunt, aut bouem ouémque discerpũt. Camelus verò cùm sit altior, quomodo herbis minutissimis pasceretur, nisi longiora vsque ad terram colla ad vsum pastionis extenderet? Itaque camelus pro ratione proceritatis suæ prolixiora colla sortitus est, equus pro ratione, bos quoque simili modo: hæc enim pascuntur herbis. Elephantus autem etiam prominentem promuscidem habet: quia cùm sit eminentior cunctis, inclinare se ad pascendum non potest. Itaque promuscidis ad colligendum cibum vtitur ministerio.

Mysticè exponit quomodo supra collum cadit Christus. Libro septimo, super Lucam exponens illud Lucæ decimo quinto, de filio prodigo, Occurrens cecidit supra collum eius. Cap.15. Tom.V.

Complectitur quoque: in occursu præscientia est, in complexu clementia, & quasi quodam patrij amoris affectu supra collum cadit vt iacentem erigat, & oneratum peccatis atque in terrena deflexum reflectat ad cælum, quo suum quærat authorem. Cadit in collum tuum Christus, vt ceruicem iugo exuat seruitutis, & collo tuo iugum suaue suspendat. Nónne tibi videtur cecidisse in collum Ioannis, quando erat Ioannes in sinu Iesu, ceruice recumbens reflexa? Et ideo verbum apud Deum vidit, quia erectus est ad superna. Cadit in collum cum dicit, Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiã: Tollite iugum meum super vos. Cadit ergo in collum hoc modo, si conuertaris: & iubebit proferri stolam, annulum, & calciamenta.

COLVBER. *In bono & malo accipi potest, sicut & serpẽs. Libro super Beati immaculati, litera sexta, versu secundo. Quod require supra in cap. Ceruus.*

COLVMBA. *Libro quinto Hexameron. Quod require supra, in capite Auis. Per columbam significatur simplicitas: sicut per coruum malitia. Libro de Noë & arca.* Cap.18. Tom.IIII.

Nec illud vacuum, quod postea columba dimittitur. Malitiam etenim simplicitas, & culpam virtus resoluit. Malitia igitur amat diluuium, & consortiũ iustę mentis refugit, & quasi desolata & sine aliqua statione remanet nullam habens cum virtute communionẽ. Virtus autem redit, amans iustorum consortia, & largiendæ familiarior vtilitati, quæ cõferat salutaria, & cauenda ea quæ sunt nocitura commoneat: Sicut columba dimissa cum non videret cessasse aquam, regressa est tanquam plena iustitiæ, vt ei à quo missa fuerat nuntiaret quid adhuc cauere deberet, atque expectando fructu postea meliore potiretur. Quòd autẽ colũba non inueniens requiem suam regreditur ad eum, manifestum indiciũ dedit per huiusmodi aues, quantũ intersit inter malitiam & virtutem exprimi. Siquidem coruus antè dimissus, cum aliquanto videretur amplius exundare diluuium

diluuium, visus est locum inuenisse residendi. Cùm ergo coruus vbi remaneret inuenisse videatur, columba autem non inuenerit, euidens ratio est altiore interpretatione signari, quia malitia inquietis passionibus & cupiditatibus, quib⁹ corrũpitur anima, se miscere consueuit, & quasi cognatis & domesticis delectatur, ibiq; commorationem suam locat: virtus autem prima statim specie visionis offensa, regredi festinauit ad mentem animámque iusti, quod illic diuersorium sibi tutissimum sit locatum: eò quòd alibi tanquam columba, ita huius virtus stationem tutissimam inuenire non posit. Tarde enim inter astutias istius mundi, & secularium fluctus cupiditatum portum inuenire solet simplicitas. Itaque sicut iustitia, velut visendi gratia progressa paulisper, ad mentem optimã redire festinat, nec longius discedit à iusto: ita etiã iustus & studiosus virtutis, vbi virtutem appropinquare cognouerit, gremiũ suæ mentis expandit.

Cap. eod.

Et addit.

Quid enim sibi vult, quòd vir studiosus virtutis Noë extendẽs manũ suscepit eam, & introduxit ad se? Quod etsi secundum literam planum videtur, non facilè tamẽ colligas nisi viri sapientis tibi nota sit consuetudo, qui velut speculatrice virtute vtitur, & ei explorandorum negotiorum gerendorúmque prærogatiuam quãdam videtur committere. Ea ergo virtus, expendit naturas, vt si qua earum sibi videtur committere profectum, ei posit adiungere. Communis enim quædam est bonitas sapientiæ, & liberalis & larga vtilitatis: ita vt quas morigeras sibi cernit, associet. Vbi autẽ proposito suo viderit aliquorum recalcitrare naturam, velut ad hospitium familiare sibi reuolat & recurrit: quam sapiens & industrius tanquam manu quadam mentis festinat excipere, omne cor aperiens suum, quo eam etiam absentem tenebat. Nunquam enim potest sapiens exors propriæ esse virtutis.

Cap. eod.

Et adiungit.

Quid præterea sibi velit quòd tenuit septem diebus aliis columbam, & iterum dimisit eam, nisi vt aduertas quòd bonum sapientis optimúmque propositum, semper sibi etiam adiungere alios studet, errantes emendare, corrigere vagantes? Si quem in principio resilire conspexerit, tamen commutandi eius & corrigẽdi non desperat profectum. Sicut enim bonus medicus, etsi tempus medicinæ non sit, tamen visitationis speculam antè præmittit, deinde non negligit iustæ expectationis excubias, & paulisper passionibus cedẽs, opperitur facultatẽ medendi: quæ vbi fuerit oblata, suũ non intermittit officium: ita ergo & sapiens, verbis & disputationibus, tanquã medicus medicamentis, contrarias curare desiderat passiones. Et quia in omnibus remedio Diuini fauoris vtendum est, ideo septem expectauit dies, quibus mundus omnis describitur absolutus, & operatori requies ministrata: vt ex illo authore omnium, sumeretur disciplina operationis humanæ. Regressa

Cap. 19.

igitur columba ad vesperam, habens folium oleæ, & ramum in ore suo. Hoc posuit, vt non fugitantem virtutem arbitreris profectus futuri, si quos posit acquirere: neque rursus eam tanquam sine lumine fuisse cognoscas, & quibusdam tenebris occultam: sed diurno candore fulgentem, expectasse vsque ad occasum diei, ac sic ad eum regressam, apud quem etiam vesperi tenebras habere non posset. Folium quoque quod secum detulit, etsi breue illud folium detulisse videatur, spem eorum quos sui pœniteret erroris, etsi nõ magnã, aliquã tamen significauit. Foliũ enim sine virgulto esse non poterat. Ergo quasi germinãtis corruptionis, licet nõ magnum, aliquod tamẽ vexit insigne, & foliũ oleæ, in qua arbore oliua generatur, ex qua oleum cõficitur, quo materiale hoc lumen fouetur, & tenebrarum fugatur obscuritas. Quid autem magis quàm lumen familiare virtuti est? Foliũ ergo & ramulus, insigne est correctionis: correptio autem quasi radicem sui pœnitentiam habet: quæ pœnitentia non potest in turbidis, sed in iis qui iam spiritalem sermonem acceperint germinare. In ore quoque non frustra ramulus oleæ videtur esse delatus, eò quòd virtus & sapientia in sermone sui habeat claritatem, & ipsa statim specie lumen eius effulgeat, maximè cum pacifica loquitur, quoniam hunc quoque ramulum pacem petentes præferre consueuerunt. Tulit ramulum, eò quòd simplicitas puritate & synceritate, semina quædam auribus nostris infundit: & bonæ doctrina virtutis, & ad iustitiam prouocat, & inuitat ad præmium bonæ sibi commissum disciplinæ, aut gerendæ pœnitentiæ & sequendæ conuersationis cupiditatem iniicit peccatori.

Significatur gratia spiritualis. Libro ij. de Abraham.

Cap. 8. Tom. IIII.

Qua causa cum dies quadraginta complerentur ex Mariæ virginis partu, tulerunt Dominum nostrum Iesum Christum in Hierusalem, vt offerrent Domino secundum legem, & vt darent hostiam par turturum, aut duos pullos columbarum, eò quòd in columba spiritalis gratia sit, in turture incorruptę generationis natura, vel immaculati corporis castimonia. Meritò ergo ad sacrificium sumi iubentur post arietem turtur & columba, vt verbo adhærere intelligas incorruptam castimoniam & spiritalem gratiam. Et hoc ipso quidem quòd aues posuit, possumus intelligere cælestium meritorũ volatus. Sunt enim volucres cæli, quæ veniũt & habitant in ramis eius arboris, quæ de grano sinapis surrexit, cui regnum comparatur cælorum. Luc. 2.

Et infra subdit quòd significatur per columbam fides.

Itaque Abraham quia promittenti Domino terræ hæreditatem responderat, Vnde cognoscam quia hæres ero terræ huius? Per illa species informatur, vt credat Deum eum esse supra mundum, qui vniuersa quæ mundi sunt, prouida distinctione diuiserit: sed ea quæ sunt diuisa, resolui postea: ea autem quæ non sunt diuisa (aues enim, hoc est, turturem & columbam, non diuisit) nunquam resolui. Fides enim manet integra, quæ colũbæ more in sublime subrigitur, lustrans superna, & spiritalibus alarum remigiis cælum circũuolans. Turturi quoque mens illa confertur, quæ (auis istius more) in secretis alitur intelligibili illa & indiuisa Trinitatis substantia, refugiens plebem quandam creaturarum, & corporeæ se non commiscens congregationi, atque ab omni labe secernens. Hoc sacrificium de te poscitur: Qui tales offert hostias, fidem & castimoniã mentis, simplicitatis gratiam, charitatis & pacis effectum, ipse beatæ illius terræ cognoscit hæredem. Sicut etiam apertius Dominus in Euangelio declarauit dicens, Beati pacifici, quoniam ipsi Deum videbunt. Matth. 5.

Vnde significatur per columbam anima virtuosa. Libro de Isaac & anima.

Cap. 7. Tom. IIII.

Laudatur præterea quòd fidelis, quòd verbo potens, quòd fructibus fœcunda diuersis, quòd vna sicut columba habens spiritus vnitatem, in qua sit pax quæ fecit vtraque vnum, & quæ non sit composita ex diuersis elementis, discretæ cõmpugnantísque naturæ. Quid enim tam diuersum quàm ignis & aqua, aër & terra, ex quibus corporis nostri creatura consistit? Anima autẽ benedicta omnis simplex, quæ imitatur dicentem: Vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint. Hæc est enim consummatio atq; perfectio. Vnde & addidit, Vt sint vnum sicut & nos vnũ sumus: ego in his, & tu in me, vt sint consummati in vnũ. Hæc est ergo anima colũba atq; perfecta, quæ simplex & spiritalis, neq; huius turbatur passionibus corporis, in quo foris pugnæ, intus timores sunt. Deniq; hoc verbo vnitatis cõcordiã & pacẽ significari scriptura nos docet dicens: Multitudo autẽ credentiũ habebant vnam animã & cor vnum, & non erat separat

separatio in eis vlla. Nec otiosæ fœcunditatis laudatur anima, non solùm quòd fœcunda sit virtutibus, sed etiam quòd nihil habeat mali in se. Illud enim decorum & speciosum est, in quo nihil sit mali. Decorum enim quod bonum: quod autem indecorum, hoc malum. Speciosa fœcunditas est bonorum operum.

Significatur per columbam Spiritus sanctus. In sermone quarto de Epiphania. Quod require suprà, in capite Baptismus. De volatu & pennis columbarum spiritualiter. Libro super Beati immaculati, litera decima quarta, versu sexto. Tom. IIII.

Elongauit fugiens ille terrena dedecora, ideo ad cælestia peruenit præmia. Quid, inquam, te reflectis in terra, si in Henoch raptus ad cælum es, in Helia leuatus es curru, in Paulo raptus ad Paradisum, conuersatus in cælis, in Dauid exauditus, vt pennas columbæ assumeres, & volares in Christo exaltatus, volucris factus in Spiritu? Quando sicut columba descendit, illas tibi alas dedit, vt tu disceres euolare de terris. Neque verò cunctandum putes quomodo de terris tibi volandum sit, quibus alarum remigiis. Dixit quidem Dauid: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Et quasi dubitasse visus est, à quo pennas possit accipere, licet sic soleat Diuina gratia declarari, quæ in terris non potest inueniri, idem tamen in posterioribus quæ sint istæ pennæ docuit euidenter, dicens, Si dormiatis inter cleros medij pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora eius in specie auri. Et si dormias, exurgunt tamen pennæ tuæ. Sunt enim qui vigilant dormientes, vt vigilabat illa quæ dixit: Ego dormio, & cor meum vigilat. Et si nox est, vigilat spiritus. De quo scriptum est, De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus. Tunc tibi pandentur alæ ex eloquiis spiritalibus pretiosęque auri prudentiæ volatus assurgit. Vbi ergo laqueos poteris pertimescere, cui remigium præsto est spirituale? Si synceritas animi, si puritas mentis affulgeat, columba es. Ideo tibi dictum est, Estote simplices sicut columbæ. Si maiora desunt remigia, vel minora ne spernas. Esto vel passer, vt laqueos sagaci indagine præuideas, & penè captus illecebris peccatorum, tamen aliquando reuocatus possis dicere: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus, &c.

COLVMNA. *De columna nubis & ignis, quæ præcedebat & dirigebat filios Israel per desertum, in quo lex significabatur, & aduentus Christi in carnem præfigurabatur. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo.* Tom. IIII.

Exod. 13. Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis, vt refrigeraret viantibus: noctu autem in colũna ignis, vt viam ostenderet ambulantibus, & tenebras dimoueret. Lex viarum columna erat, & ignis & nubes. Denique in columna nubis loquebatur ad eos, vbi volebat exercitum requiescere à labore itineris, non mouebatur columna ignis, nec transibat nebula lucis. Quando autem volebat exercitum mouere, prouehebatur & columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Illa columna nubis specie quidem præcedebat filios Israël, mysterio autem significabat Dominum Iesum in nube venturum leui, sicut dixit Isaias, hoc est, in virgine Maria: quæ nubes erat, secundum hæreditatem Heuæ leuis erat, secundum virginis integritatem.

Columnæ spiritualis basis est timor: & per ipsas columnas Apostoli dantur intelligi. Eodem libro & litera, versu sexto. Quod require suprà in cap. Apostolus. & in c. Basis.

COMEDERE. *Comestio moraliter accipitur. Libro de Noe & arca. Quod require suprà, in cap. Caro. Allegoricè Deus dicitur nos comedere. Super Beati immaculati, litera decima octaua, versu iij. inducens illud Apocalyp. iij. Vtinam frigidus esses, aut calidus, &c.*

Hic est Dei zelus, hic est fidei vapor, deuotionis feruor, qui nos velut suauem cibum in Christo remollit & format. Quanta Domini gratia, vt nos in suo ore constituat, & quasdam meritorum nostrorum epuletur dapes, ac si meremur, deuoret: si nostri cibi suauitatibus delectetur. Beatus, quem sapientia deuorauerit, quem virtus hauserit, quem iustitia receperit. Culpa in eo habere non potest portionem, quem absorbuerit remissio peccatorũ. Vbi enim inueniat error, quem integritas immaculata susceperit?

COMMENDATIO. *Extrinseca commendatione, quod per se bonum est, non indiget. Lib. primo Hexameron. Quod require suprà, in c. Bonitas, & Bonum. Quem propriè dicitur commendare Deus. In commentario super secundam epistolam ad Corinthios, cap. x.* Tom. V.

Non enim qui seipsum commẽdat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Verum est, quia illum Dominus commendat, & probatus est, quem dignum habet ac mittit, vt prædicet donum eius. Quem autem non mittit, non illum commendat. Ipse autem se commendat, qui non missus prædicat: ac per hoc idoneus non est, sed præsumptor & reprobus.

COMMODVM. *Homo iustus cum alterius incommodo suum non facit commodum, nec facere debet. Libro tertio de officiis.* Cap. 1. Tom. I.

Hæc sit formula, vt inter duo illa honestum atque vtile errare nequeamus: eò quòd iustus nihil alteri aliquid detrahẽdum putet, nec alterius incommodo suum commodum augeri velit. Hanc formam tibi præscribit Apostolus dicens, Omnia licent, sed non omnia expediunt: omnia licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Hoc est, nemo suum commodum quærat, sed alterius: nemo honorem suum, sed alterius. Vnde & alibi dicit, Alter alterum existimantes superiorem sibi: non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed quæ aliorum. Nemo etiam suam gratiam quærat, nemo suam laudem, sed alterius. Quod euidenter etiam in Prouerbiis declaratum possumus aduertere, dicente sancto per Salomonem Spiritu: Fili, si sapiens fueris, tibi sapiens eris & proximis: si autem malus euaseris, hauries mala solus. Sapiens enim aliis consulit sicut iustus: quandoquidem consors sui est vtriusque forma virtutis. Si quis igitur vult placere omnibus per omnia, quærat non quod sibi vtile est, sed quod multis, sicut quærebat Paulus. Hoc est enim conformari Christo, alienũ non quærere, nihil alteri detrahere, vt acquirat sibi. Christus enim Dominus cum esset in Dei forma, exinaniuit se, vt formam susciperet hominis, quam operum suorum locupletaret virtutibus. Tu ergo expolias, quem Christus induit? Tu exuis, quem vestiuit Iesus? Hoc enim agis, quando alterius detrimento tua commoda augeri expetis. Considera ô homo, vnde nomen sumpseris: ab humo vtique quæ nihil cuiquam eripit, sed omnia largitur omnibus, & diuersos in vsum omnium animantium fructus ministrat. Inde appellata humanitas, spiritalis & domestica virtus hominis, quæ consortem adiuuat. Ipsa te doceat forma tui corporis, membrorúmque vsus. Nunquid membrum tuum alterius membri officia sibi vendicat: aut oculus officium oris, aut os oculi officium sibi vendicet, aut manus pedum ministerium, aut pes manus? Quinetiam ipsæ manus dextera ac sinistra dispartita habent officia pleraque, vt si vsum commutes vtriusque aduersus naturam sit, prius quàm totum hominem exuas, quàm membrorum tuorum ministeria conuertas. Si aut de sinistra cibum suggeras, aut de dextera fungaris ministerio sinistræ, vt reliquias ciborum abluas, nisi fortè poscat necessitas. Finge hanc, & da oculo virtutem, vt possit detrahere sensum capiti, auditum auribus, menti cogitationem, odoratum naribus, ori saporem, & sibi conferat, nónne omnem statum dissol-

Margin notes: 1. Corinth. 10. — Cap. 3. — Homo ab humo.

1.Corinth.5. dissoluet naturæ? Vnde pulchrè Apostolus ait, si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? Omnes ergo vnũ corpus sumus, & diuersa membra: sed omnia corpori necessaria. Nõ enim potest membrũ membro dicere, Non es mihi necessariũ: cùm etiam ipsa quæ videntur infirmiora membra esse, multò magis necessaria sunt, & maiorẽ plerũque tuendi se requirunt solicitudinem. Et si quid dolet membrũ vnum, compatiuntur ei mẽbra omnia. Vnde quàm graue est vt detrahamus ei aliquid, cui nos compati oportet: & cui debemus consortium ministerij, ei fraudi & noxiæ simus?

Cap.4. *Alterius incommodum etiam minimè procurandũ quacunque existente occasione vel causa.*

Quærunt aliqui, Si sapiens in naufragio positus, insipienti naufrago tabulam extorquere possit, vtrum debeat. Mihi quidem, etsi præstabilius cõmuni videatur vsui, sapientem de naufragio quàm insipientẽ euadere, tamẽ nõ videtur quòd vir Christianus, iustus & sapiẽs, quærere sibi vitã aliena morte debeat: vtpote qui etiam si in latronẽ armatũ incidat, ferientẽ referire nõ possit: ne dum salutem defendit, pietatẽ cõtaminet. De quo in Euangelij libris aperta & euidẽs sententia est: Reconde gladium tuum. Omnis enim qui in gladio operatus fuerit, gladio peribit. Quis latro detestabilior, quàm persequutor qui venerat vt Christum occideret? Sed noluit se Christus persequutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere sanare omnes. Cur enim te potiorẽ altero iudices, cum viri sit Christiani præferre sibi alterum, nihil sibi arrogare, nullum sibi honorem assumere, non vendicare meriti sui pretium? Deinde cur non tuum potius tolerare incommodum, quàm alienum commodũ diripere assuescas? Quid tam aduersus naturam, quàm non esse cõtentum eo quod habeas, aliena quærere, ambire turpiter? Nam si honestas secundũ naturã (Omnia enim fecit Deus bona valde) turpitudo itaque contraria est. Non potest ergo & honestati cõuenire & turpitudini, cum hæc inter se discreta lege naturæ sint, &c.

Matth.26.

COMMOTIO. *Commotio corporalium atque mentalium passionum. Libro de Noe & arca. Quod require, suprà in cap. Arca.*

Tom.V. COMPASSIO. *Compati Christo, & propter ipsum mala pati, & se ipsum mortificare. In commentario super epistolam ad Romanos, cap. viij.*

Quomodo cohæredes Christi fieri possumus, declarauit dicens, Si tamen compatimur, vt & glorificemur. Videamus ergo quid sit cõpati. Compati, est persequutiones tolerare propter spem futurorũ, carnémque crucifigere cum vitiis & concupiscentiis, hoc est, voluntates & pompas. Cum autem hæc omnia mortua fuerint apud hominẽ, crucifigit mundũ, futuri seculi vitam credens, in qua se sperat cohæredem Christi futurum.

Compati proximo est condolere. Ibidem infrà, capite duodecimo.

Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Hoc est quod alio loco dicit: Si quid patiatur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Cum enim quis fideli in necessitate solatio est, erigit animum eius, & collocat sibi meritum apud Deum: quia membrum diligit corporis Christi. Et si cum infideli condoleat, prouocat magis illum ad affectum disciplinæ dominicæ.
Galat.6. Id ipsum inuicem sentientes. Hoc est quod dictum est, compati debere in tribulatione, sicut in alia epistola dicit: Considerans te ipsum, ne & tu tenteris: alter alterius onera vestra portate. Non alta sapientes. Alta sapere, superbia est. Nam & diabolus cum alta sapuit, apostatauit. Ne elatio sit in animo, & præsumens fortè de incolumitate actus sui, non condoleat fratri suo, sed exprobret quasi peccatori, hæc superbia est, quæ cum se præponit, offendit. Quod & Dominus denotat dicens: Eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis de oculo eiicere festucam fratris tui. Ipsa enim

Matth.7.

elatio peccatum est: ac si non sit peccator, quod impossibile est, fit peccator dum superbit. Denique & Salomon dicit: Superbis Deus resistit. Sed humilibus consentientes. Hoc est, vt deposita superbia alienam faciant suam causam, & suam quasi alienam, vt habeat gratiam apud Deum: quia qui se humiliauerit, exaltabitur.

Qualiter sit compatiendum, docet in epistola ad Vercellen. Ecclesiam. Lib.10. Epist. Epist.82. Tom.III.

Compatimini iis qui alligantur & tenentur in vinculis, tanquam simul alligati. Consolamini in luctu positos. Melius est enim ire in domum luctus quàm in domum gaudij. Illinc officij meritum boni, hinc vitium lapsus refertur. Postremò illinc mercedem speras, hinc recepisti. Senti te de laborantibus tanquam simul laborantes. Eccles.7.

Compati inexpertus non potest. Et ideo Christus expertus nostra mala bene compatitur nobis. In commentario super epistolam ad Hebræos, capite quarto. Tom.V.

Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. Non enim, inquit, ignorat quæ nostra sunt. Per viam enim venit humanæ conditionis: per omnia, sine peccato, nihil secum afferens, vnde morti debitor esset. Sicut ipse in Euangelio testatur, dicens: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Multi pontifices ignorant eos qui in tribulationibus constituti sunt, neque quæ sit tribulatio, in quolibet sciunt. Impossibile est quippe scire afflictiones aflictorum ei, qui experimentum afflictionis non habuit, & sensibiliter omnia sustinuit. Pontifex enim noster competenter omnia sustinuit quę fuerunt humanæ miseriæ illata post peccatum primi hominis: & tunc interiora velaminis ad thronum paternæ maiestatis ascendit. Ioan.14.

Sancti compatiũtur nobis, quia cum Christo sunt qui simul patitur. In epistola quinta ad Horontianum. Lib.5. Epist. Epist.22. Tom.III.

Sancti qui habent primitias spiritus, & ipsi ingemiscunt. Quamuis enim de suo merito securi sint, tamen quia futura est adhuc redemptio totius corporis Ecclesiæ, compatiuntur. Cum enim membra adhuc patiuntur corporis sui, quomodo alia membra, licet superiora, non compatiuntur membris vnius corporis laborantibus? Vnde puto dixisse Apostolum, quia tũc & ipse Filius subiectus erit ei qui ei subiecit omnia. Qui enim adhuc laborant, nondum subiecti sunt, in quibus fortè adhuc sitit Christus, adhuc esurit, in quibus adhuc nudus est Christus: eò quòd non impleant verbum Dei, non induũnt Christum qui est indumentum credentium & amictus fidelium. Sed & illi in quibus æger est Christus, adhuc medicina indigent: & ideo nondum sunt subditi. Subiectio enim ista, virtutis est, non infirmitatis. Denique in fortibus & facientibus mandatum Dei, subiectus est Dei Filius. Nunc autem magis in iis laborat, qui non subueniunt laborantibus, quàm in illis qui sibi postulant subueniri. Hæc est pia interpretatio, & vera subiectionis Domini Iesu: qui ideo se subiiciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Omnia subdi Deo quid.

COMMVNE. *Cõmunia omnia homines habere debent secundum naturam, scripturam, & iustitiam. Libro primo de officijs.* Cap.28. Tom.I.

Formam iustitiæ philosophi putauerunt, vt quis communia, id est, publica pro publicis habeat, priuata pro suis. Nec hoc quidem secundum naturam. Natura enim omnia omnibus in commune profudit. Sic enim Deus generari iussit omnia, vt pastus omnibus communis esset, & terra foret omnium quædam communis possessio. Natura igitur ius commune generauit: vsurpatio ius fecit priuatum. Quo in loco aiunt placuisse Stoicis, quæ in terris gignantur, ad vsus hominum omnia creari: homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alij aliis prod

prodesse possint. Vnde hoc, nisi de scripturis nostris dicendum sumpserunt? Moses enim scripsit, quia dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram & secundum similitudinem, & habeat potestatē piscium maris, & volatilium cæli, & pecorum, & omnium reptantium super terram. Et Dauid ait, Omnia subiecisti sub pedibus eius: oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi: volucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Ergo omnia subiecta esse homini de nostris didicerunt: & ideo censent propter hominem esse generata. Hominem quoque hominis causa generatum esse in libris Mosis reperimus, dicente Domino: Non est bonum hominem esse solum. Faciamus ei adiutorium simile sibi. Ad adiumentum ergo mulier data est viro, quæ generaret, vt homo homini adiumento foret. Denique antè quàm mulier formaretur, dictū est de Adam: Non est inuentus adiutor similis illi. Adiumentum enim homo, nisi de homine habere non poterat. Ex omnibus igitur animantibus nullum animal simile: & vt absolutè dicamus, nullus adiutor hominis inuentus est. Muliebris igitur sexus adiutor expectabatur. Ergo secundum Dei voluntatem, vel naturæ copulam, inuicem nobis auxilio esse debemus, certare officiis, velut in medio omnes vtilitates ponere, & vt verbo scripturæ vtar, adiumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, vel pecunia, vel operibus, vel quolibet modo vt inter nos societatis augeatur gratia, nec quisquā ab officio vel periculi terrore reuocetur, sed omnia sua ducat, vel aduersa vel prospera. Denique sanctus Moses pro populo bella patriæ suscipere non reformidauit: nec regis potentissimi trepidauit arma: nec Barbaricæ iniquitatis & immanitatis expauit ferociā: sed obiecit salutem suam, vt plebi libertatem redderet.

Vnde declarat hoc libro tertio. Cap.4.

Liquet igitur id expetendum tenendum omnibus, quòd eadem singulorum sit vtilitas, quæ sit vniuersorum: nihílque iudicandum vtile, nisi quod in commune prosit. Quomodo enim potest vni prodesse, quod omnibus noceat? Mihi certè non videtur qui inutilis est omnibus, sibi vtilis esse posse. Etenim si vna lex naturæ omnibus, vna vtique vtilitas vniuersorum. Quòd si vna vtilitas vniuersorum, ad consulendum vtique omnibus naturæ lege constringimur. Non est ergo eius qui consultum velit alteri secundum naturam, nocere ei aduersus legem naturæ. Etenim si ij qui in stadio currunt, ita feruntur præceptis informari atq; instrui vt vnusquisque celeritate non fraude contendat, cursuque quātum potest ad victoriam properet, supplantare autem alterum, aut manu deiicere non ausit: quantò magis in hoc cursu vitæ istius, sine fraude alterius & circunscriptione quærenda nobis victoria est?

Propterea monet ad hospitalitatem & misericordiæ opera. Libro primo de viduis, parte prima.

Nam si quis de gentilibus dixit, communia omnia amicorum esse debere: quantò magis debent esse cōmunia cognatorum? Cognati enim sumus, qui in vnam seriem corporis copulamur. Sed tamen non præscripto quodam hospitalitatis fine cōcludimus. Cur enim proprium id quod in seculo est putes, cum cōmune sit seculum? Aut cur priuatos terræ deputes fructus: cum terra sit communis? Respice, inquit, volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt. Etenim quibus nihil est proprium, nihil deest. Et sententiæ suæ Deus arbiter nouit seruare promissum. Denique aues non cōgregant & redundant, quia pater cælestis pascit illas. Nos autem generalis monimenta sententiæ ad vsus proprios deriuantes: Omne, inquit, lignum quod habet in se fructum seminis satiui, erit vobis in escam, & omnibus bestiis, & omnibus auibus, & omnibus serpentibus super terram: congregādo egemus, & cōgregando euacuamur. Non possumus enim separare promissum, qui non seruamus (Mat.6.)

oraculum. Salubre igitur est præceptum quoque hospitalitatis aduertere, vt hospitibus deferamus: quia nos quoque sumus hospites huius mundi.

Et ideo inuehit in diuites, qui omnia sibi appropriant. In tractatu de Naboth paupere, capite primo. Tom.IIII.

Quousq; extenditis diuites insanas cupiditates? Nunquid soli habitabitis super terram? Cur eiicitis consortem naturæ, & vendicatis vobis possessionem naturæ? In commune omnibus diuitibus atque pauperibus terra fundata. Cur vobis ius proprium soli diuites arrogatis? Nescit natura diuites, quę omnes pauperes generat. Neq; enim cū vestimētis nascimur, cum auro argētóq; generamur. Nudos fudit in lucem, egētes cibo, amictu, poculo: nudos recipit terra quos dedit: nescit fines possessionū sepulchro includere. Cespes angustus æquè & pauperi abundat & diuiti: & terra quæ viuentis nō cepit affectum, totum iam diuitem capit. Nescit ergo natura discernere quando nascimur, nescit quando deficimus. Omnes similes creat, omnes similes gremio claudit sepulchri. Quis discernat species mortuorū? Redoperi terram, & si potes diuitem deprehende. Eruderato paulò pòst tumulum, & si cognoscis egentem argue, nisi fortè hoc solo quòd plura cum diuite pereunt. Sericæ vestes, & auro intexta velamina, quibus diuitis corpus ambitur, damna viuentium, non subsidia defunctorum sunt. Vnguentum accipis diues: pòst mortuus es, & fœtidus es. Perdis alienam gratiam, nec acquiris tuam.

(Naturam diuites nescire.)

Et infra subdit. Cap.5.

Et erit mihi, inquit, in hortum olerum. Hęc erat igitur omnis insania, hic omnis furor, vt spatium vilibus oleribus quæreretur. Non tam ergo ipsi cupitis quasi vtile possidere, sed alios vultis excludere. Maior vobis cura de pauperum spoliis, quàm de vestris emolumentis est. Iniuriam vestram putatis, si quis pauper quid habeat, quod dignum possessione diuitis æstimetur. Nolite hoc facere, quia Deus pauperem non spernit. Damnum vestrum creditis quicquid alienū est. Quid vos delectant naturæ dispendia? Vniuersis creatus est mundus, quē pauci diuites occupatis. Non enim terrena tantum possessio, sed cælum ipsum, aër, mare, in vsum paucorū diuitū vendicatur. Hic aër quē tu diffusis includis possessionibus, quātos alere potest populos? Nunquid Angeli diuisa cæli spatia habet, vt tu terrā positis distinguas terminis? Clamat Propheta: Væ iis qui iungunt domum ad domum, & villam ad villam. Arguit eos inefficacis auaritiæ. Fugiunt enim cohabitare hominibus, & ideo excludunt vicinos. Sed fugere non possunt: quia cum hos excluserint, alios rursus inueniūt: & cum illos propulsauerint, ad aliorū necesse est viciniā peruenire. Soli enim super terrā habitare non possunt. Aues se auibus associant: denique ingentis plerūque agminis volatu cælum obtexitur: Pecus pecori adiungitur: piscis piscibus: nec damnum ducunt: sed commercium viuendi cum plurimum comitatum capessunt, & quoddam munimentum solatio frequentioris societatis affectat. Solus tu homo consortem excludis, includis feras, instruis habitacula bestiarum, destruis hominem. Inducis mare intra prædia tua, ne desint beluæ: producis fines terræ, ne posis habere finitimum.

(Furor diuitum.) (Isa.5.)

Et infra. Cap.13.

Sed delectant te ornamēta pretiosa, cum alij frumenta non habeant. Quantum ò diues iudicium tibi sumis? Populus esurit, & tu horrea tua claudis: Populus deplorat, & tu gemmam tuam versas. Infelix, cuius in potestate est tantorum animas à morte defendere, & non est voluntas. Totius vitam populi poterat annuli tui gemma seruare.

Conclusio est in epistola ad Vigilium. Lib.9. Epistol. Epist.70. Tom.III.

Ex communicatione æqualitas, pax & gratia cōsortij iure accrescit.

Comm

COMMVNICARE. *Sanctis communicare, est ipsos imitari. In commentario super Epistolam ad Romanos, cap. duodecimo.*

Memoriis, Inquit Apostolus, Sanctorum communicantes. Manifestum est, quia qui preces suas exaudiri vult, æmulus debet esse vitæ sanctorum. Cum imitatur enim communicat, vt hoc sit memorem esse & cōmunicatorem, imitari actus illorum, & si sumptibus indigent, communicādum est eis sicut dicit alio loco: De collectis autem quæ fiunt in sanctos. Et ad Galatas: Vt pauperum memores essemus.

1. Cor. 16. Gal. 2.

In nullo cum malis est communicandum. In Epistola secunda ad Theodosium Imperatorem, dicēs de Maximo.

Lib. 5. Epist. Epist. 29. Tom. IIII.

Nonne propterea Maximus destitutus est, quia ante ipsos expeditionis annos cùm audisset Romæ synagogam incensam, edictum Romam miserat, quasi vindex disciplinæ publicæ? Vnde populus Christianus ait: Nihil boni huic imminet. Rex iste Iudæus factus est. Si de sermone hoc dictum est, quid de vltione dicetur? Ille igitur à Francis à Saxonum gente, in Sicilia, Siciæ, Petauione, vbique denique terrarum victus est. Quid pio commune cum perfido? Abolenda cum impio sunt etiam impietatis exempla. Quod illi nocuit, & quo victus offendit, hoc sequi non debet, sed damnare qui vicit.

Quia vt dicit in commentario super Epistolam ad Ephesios, cap. quinto. Tom. V.

Nolite, inquit Apostolus, communicare operibus infructuosis tenebrarum. Monet ne malorum actibus per consensum polluamur qui sunt infructuosi ad bonum, & quæstuosi ad malum. Magis autem obiurgate: Nam quæ in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam dicere. Non solùm alienos vult esse à malis actibus, sed & arguere malefacta eorum, qui in occulto turpiter operantur.

Communicandum non est cum publicè malo. Super primam Epistolam ad Corinthios, cap. quinto.

Si quis frater, inquit Apostolus, nominatur fornicator, aut auarus, aut idolis seruiēs, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Cum infideli non prohibuit cibum sumere, cum dicat: si quis vos vocat ex infidelibus ad cœnam, omne quod appositum fuerit manducate. Et ideo ait: Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Verum est, quia perfidos episcopus non potest iudicare, cum fratre autem in quo hæc vitia reperiuntur, non solùm sacramenta non edenda, sed nec communem escam docet, vt erubescat cum vitatur, & se corrigat.

CONCEPTIO. *De conceptione Christi, sic loquitur in libro de incarnatione Domini.* Cap. 9. Tom. II.

Aduertimus quæ vnius generis sunt, diuerso modo esse cœpisse: alia de aqua, alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione: & vnius tamen hæc esse naturæ, dissimilitudinémque substantiæ non habere. Quid verò tam vnius naturæ quàm caro nostra cum Dominici corporis veritate? Diuersis tamen vtraque ducta caussis & orta principiis est. Caro enim Domini spiritu in virginem superueniente generata, non expectauit virilis fœmineíque coitus solenne commercium. Caro verò nostra nisi virilis iuxta fœmineúsque sexus, genitalia sulcis naturalibus obducat semina, intra viscera materna nescit formari: Et tamen cum generationis fuerit causa diuersa, carnis tamen cum in Christo tum hominibus omnibus vna est natura. Partus enim virginis non mutauit naturam, sed generandi vsum nouauit. Denique caro de carne nata est. Habuit ergo de suo virgo quod traderet. Non enim alienum mater dedit, sed proprium de visceribus suis contulit, inusitato modo, sed vsitato munere. Habuit igitur carnem virgo, quam naturæ solennis iure transcripsit in fœtum. Eadem igitur secundum carnem generantis Mariæ genitíque natura: nec dissimilis fratribus, quia dicit scriptura: Vt per omnia fratribus similis fieret. Similis vtique Filius Dei nostri, non secundum Diuinitatis plenitudinem, sed secundum animæ rationalis, & vt expressius dicamus, humanæ nostríque corporis veritatem. Quid autem de ipso loquamur Adam, qui cùm sit formatus è limo terræ, generauit vtique filios suæ consortes naturæ, participes generis, successionis hæredes? Diuersa quidem in filiis & parente principia, sed humanæ conditionis vna natura: nec tamen dissimilitudo ortus similitudini substantiæ præiudicauit. Similis ergo filius patri, etiam in iis, quæ per humanæ conditionis fragilitatem similitudinis plenitudinem habere non possent. Quomodo ergo Dei Patris dissimilis Filius verus?

De conceptione moraliter. Libro primo de Cain & Abel, in fine. Cap. 10. Tom. IIII.

Quæramus omne quod aperit vuluam, masculinū, hoc est iustum & principale, quod sanctificare Domino debeamus. Neque enim hi nos corporei fœtus atque conceptus partúsque sanctificant, quibus vulua fœminea, deplorato pudore virginitatis, aperitur. Nam etsi mulier sanctificet virum, & vir mulierem, tamen plerunque contingit virginis vuluam etiam sine coniugij sanctitate reserari. Neque rursus sola virilis est gratia: Mulier autem sanctificationis aliena est, aut vtriusque sexus confusa natura est, vt vterque corporeos fundatur in partus. Habent sua munia viri, habent mulieres sexus sui officia discreta. Generatio ista successionis humanæ mulierē decet, impossibilis eadē viro. Ergo si carnis vsui non quadrat hic sensus, animæ officia discutiamus. Istam sanè inuenio quæ nullo discreta sit sexu, & cum sexum non habeat, vtriusque sexus munera repræsentat, nubit, concipit, parit. Et sicut fœminis dedit vuluam natura, in qua vniuscuiusque animantis generatio per menstruas formatur ætates: ita est quædam virtus animæ, quæ velut quædam vuluæ genitalis secreto, cogitationum nostrarum suscipere semina, cōceptus fouere, partúsque solet edere. Neque enim aliter diceret Isaias: In vtero accepimus, & parturiuimus spiritum salutis: nisi vuluam animæ nouisset. Harum generationum quædam fœmineæ sunt, malitia, petulantia, luxuries, intemperantia, impudicitia, aliáque huiusmodi vitia, quibus animi nostri quædam eneruatur virilitas. Masculinæ sunt, castitas, patientia, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia: quibus mens nostra & caro ipsa formatur, & ad obeunda impigre munia virtutis erigitur. Hos partus aluus ille propheticus parturiuit: & ideo ait, In vtero accepimus, & parturiuimus spiritum salutis. Masculinum igitur & parturiuit & peperit, qui spiritum salutis effudit. Isa. 26.

Item libro decimo super Lucam. Cap. 5. Tom. V.

Væ illis quæ in vtero habēt, & vbera dant in illis diebus. Ergo conceptio criminosa est, atque liberi prēmia nuptiarum sunt. Et quomodo Saram Deus benedixit & peperit? Quomodo Anna orauit & genuit? Quomodo Rachel filios benedicta suscepit? Nunquid errauerunt Prophetæ? Quoniam Dominus errare nō potuit, sed in Prophetis Dominus quoq; loquutus est, & ideo nec illi errare potuerunt. Quî igitur quadrare poterat discordia literarum? Sed quia ibi bellum est, conuertamur ad spiritum pacis. Pax enim dixit: Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem peperit, iam non meminit pressuræ: Et subiecit: Et vos quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum: vt ostenderet perfectorū esse lætari, nutare infirmorum, quasi incerta adhuc metuentium. Sed & hic in superioribus dixit: Edebant & bibebant, nubebāt & vxores ducebant, ligantes scilicet se in

hanc vitam, & solicitudinibus secularibus vincientes. Hæ sunt prægnantes, quibus væ dicitur, quæ aruinam suæ carnis extendant, & quibus intimorum gressus pigrescant animorum effœtæ virtutum, fœtæque vitiorum. Sed nec illæ prægnantes condemnationis exortes sunt, quæ in bonorum actuum molimine constitutæ, nec dum aliquos suscepti operis dedere processus. Sunt enim quæ de Dei timore concipiunt, quæ dicunt: De timore tuo cōcepimus, & parturiuimus. Sed nō omnes pariunt: non omnes possunt dicere, Peperimus spiritum salutis in terra: non omnes Mariæ, quæ de Spiritu sancto Christum concipiant, verbum pariant. Sunt enim quæ abortiuum excludant verbum antè quàm pariant. Sunt quæ in vtero Christum habeant, sed nondum formauerunt: quibus dicitur, Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Ergo qui adhuc in vtero sunt, parturiuntur quasi imperfecti: iam illi perfectiores, quibus dicitur: Ego vos per Euangelium genui. Multi patres per Euangelium, & multæ matres quæ Christum pariunt. Quis mihi Christi monstret parentes? Ipse monstrauit dicens: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Ipse qui fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse mihi mater & soror & frater est. Fac voluntatem Patris, vt Christi mater sis. Multæ conceperunt Christum, & non genuerunt. Ergo quę parit iustitiam, Christum parit: quæ parturit verbum, Christum parturit. Est etiam quæ parturiuit iniustitiam, & peperit iniquitatem. Istis væ prægnantibus, quę corpore graues, ad euadendum periculum pigriores sunt. Istis væ, quibus futuri partus, quo corpus omne concutitur, dolor integer. His futuri signa iudicij initia sunt dolorum. Docuit etiam Moses esse prægnantem, quam si duo conculcauerint litigantes, abortiuum citò inducant. Et ideo bona fœmina litem fugiat, pacem sequatur, vt partum possit absoluere, nec nouem mensium tempus expectet. Verbi partus, non vi temporis, sed plenitudine diligentiæ est. Consummatus autem iustus in breui, impleuit tempora multa. At contrà anima citò imperfecta calcatur, & verbum quod concipit amittit. Sed væ illi qui scandalizauerit vnum de pusillis istis: væ illi, qui prægnātem calcauerit. Nam si informe adhuc pignus excluserit, pecuniæ iactura est: si verò formatum, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu. Sed cur oculum aut manū, cum abortiuus & manum habeat, & oculum habeat, qui iam formatus, excussus est? Vnde apparet pro eo modo quo nocuit, vnumquēque damnandum. Si enim catechumenum quis vel hæreticus vel schismaticus tanquam de vtero vel animæ vel Ecclesiæ parturientis excusserit, leuius punitur: si fidelem, grauius. Et ideo cauendum ne cum talibus litigando Ecclesiam calces. Stultas etenim & sine disciplina quæstiones deuita, sciens quia generant lites: quibus Ecclesia quasi parturiens, totius corporis conculcatione vexatur. Ergo citò reple ventrem tuum, vt citius possis partum edere. Audi quomodo repleas, & quibus repleas. Ex fructibus, inquit, oris sui vir impleuit ventrem suum, fructibus autem labiorum suorum satiabitur.

Galat. 4. — 1. Corinth. 4. — Mat. 12. — 2. Timoth. 2. — Prouerb. 12.

CONCILIVM. *Laudatur concilium, in Epistola prima concilij Aquilegiensis ad imperatores Gratianum, Valentinianum & Theodosium, versus principium.*

Non extat.

Benedictus Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui vobis Romanum imperium: & Benedictus Dominus noster Iesus Christus vnigenitus Dei Filius, qui regnum vestrum sua pietate custodit: apud quem gratias agimus pro vobis clementissimi principes, qui & fidei nostræ studium probauistis, qui ad remouendas altercationes congregare studuistis sacerdotale concilium, A & episcopis dignatione vestra honorificentiam reseruastis, vt nemo deesset volens, nemo cogeretur inuitus. Itaque iuxta mansuetudinis vestræ statuta conuenimus, sine inuidia multitudinis, & cum affectu disceptationis, nec vlli de hæreticis episcopis sunt reperti.

Concilium Calcidonense commendat, libro primo de Trinitate.

In prologo libri j. de fide ad Gratianum. Tom. II.

De conciliis id potissimum sequar quod treceti decem & octo sacerdotes, tanquam Abrahę lecti iudicio, consona fidei virtute victores, velut trophęum toto orbe subactis perfidis extulerūt: vt mihi videatur hoc esse diuinum quod eodem numero in conciliis fidei habemus oraculum, quo in historia pietatis exemplum.

CONCORDIA. *Concordia partium in vniuerso Diuinam prædicat potentiam: Hexameron libro secundo, in principio.*

Cap. 1. Tom. IIII.

Quis non miretur dissimilibus membris disparem B mundum in corpus vnum assurgere, & insolubili concordiæ charitatisque lege in societatem & connexionem sui tantum distantia conuenire, vt quæ discreta natura sunt, in vnitatis & pacis vinculum, velut indiuidua compactione nectantur? Aut quis hæc videns, possibilitatem rationis infirmo ingenio rimetur? Quæ omnia vis Diuina incomprehensibilis humanis mentibus & ineffabilis sermonibus nostris, voluntatis suæ authoritate connexuit.

Quia cum affinibus & maximè in domo familiàs habenda est concordia, propterea omnis dissidij occasio est auferenda. Libro primo de Abraham.

Cap. 3. Tom. IIII.

Mulcebatur sanctus Abraham nepotis præsentia, cui patrium affectum exhibebat. Incidit rixa inter seruulos nepotis & patrui. Aduertit prudentior seruulorum dissensionibus dominorum concordiam solui solere, amputauit fibram discordiæ, ne contagium serperet. Tolerabilius etenim putauit vt copula sequestra- C retur, quàm gratia dirimeretur. Quod te facere oportet, si forte huiusmodi aliquid inciderit, vt seminarium dissensionis auferas. Neque tu fortior quàm Abraham. Ille declinanda censuit, non despicienda seruulorū iurgia. Et si tu fortior, caue ne alter infirmior qui aurem præbeat seruulorum susurris. Frequenter indiuisa seruitia, inter parentes discordiam serunt. Diuide potius, vt maneat amicitia. Indiuisa domus duos non sustinet. Nónne melius est emigrare cum gratia, quàm cohabitare cum discordia?

CONCVBITVS. *Generationis causa non prohibebatur, etiam extra matrimonium. Libro primo de Abraham. quod require suprà in cap. Abraham. Sed cum ancilla est aduertendum, quia facit eam superbam. Vnde laudat Abraham quòd prudenter se habuit. Eodem libro.*

Cap. 4.

Sed & vos moneo viri, maximè qui ad gratiam Domini tenditis, non commisceri adulterino corpori: qui enim se meretrici iungit, vnum corpus est: nec dare hāc D occasionem diuortij mulieribus. Nemo sibi blādiatur de legibus hominum. Omne stuprum, adulterium est: nec viro licet, quod mulieri nō licet. Eadem à viro quę ab vxore debetur castimonia. Quicquid in eam quæ non sit legitima vxor commissum fuerit, adulterij dānatur crimine. Ergo aduertistis quid debeatis cauere, ne quis sacramentis se indignum præbeat, &c. quæ sequuntur.

Quæ require suprà, in cap. Ancilla. Inordinatus concubitus à diaboli lege processit. In commentario super Epistolam ad Romanos, capit. primo, exponens illud, Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, &c.

Tom. V.

Manifestum est ergo vt qui iam veritatem Dei immutauerunt in mendacium, immutarent & naturalem vsum in eum per quem dehonestarentur rei facti mortis secundæ. Quoniam enim aliam legem dare non potest satanas, nihil enim habet, cōcessa & licita in alium ordinem

ordinem versat, vt dum aliter fiũt quàm concessa sunt, sint peccatum.

Concubitus ordinatus in matrimonio legitimo, tempus debitum requirit ætatis. Vnde contra contrafacientes inuehit super Lucam, Libro primo, cap. vltimo, pertractans quare sancta Elisabeth erubescebat.

Tom. V.

Post hos autem dies cõcepit Elisabeth vxor eius, & occultabat se mensibus quinque, dicens: Quid sic mihi fecit Deus in diebus in quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines? Magna cura est sanctis verecundiæ, vt plerunque in ipsis pudor voti sit, sicut hoc loco aduertimus sanctam Elisabeth, quæ vtique filios habere cupiebat, occultantem se mensibus quinque. Quæ causa occultationis, nisi pudoris? Est enim vnicuique officio præscripta ætas: & quod tempore decet, tempore non decet: æuíque mutatio facti vniuscuiusque mutat sępe naturam. Sunt etiã ipsi quędam tempora præscripta coniugio, quando dare operam liberis sit decorum. Dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est, dum generandi vsus est in exemplo, copulæ quoque vsus in studio est. At verò vbi natura æui senectus successerit, & ætas regendis liberis habilior quàm creandis, pudor est legitimi licet coitus indicia gestare, & grauari alienæ ætatis onere, & tumescere aluum non sui temporis fructu. Senes enim ab ipsa concluduntur ætate, & iusto intemperantiæ pudore reuocantur facere opera nuptiarum. Adolescentes ipsi plerunque filiorum vota prætendunt, & excusandum arbitrantur ætatis calorem generationis affectu: quãtò magis senibus agere turpe est, quod adolescentibus pudor est confiteri? Quinetiam ipsi iuuenes sobria timore Diuino corda qui temperant, suscepta plerunque sobole, renuntiant operibus iuuentutis. Et quid mirum de hominibus, si pecudes quoque muto quodam opere loquuntur, generandi sibi studium non desiderium esse coëundi? Siquidem vbi semel grauem aluum sibi senserint, & genitali aluo semen receptum, iam nec concubitui indulgent, nec lasciuiam amantis, sed curam parentis assumunt. At verò homines, nec conceptis, nec Deo parcunt, illos contaminant, hos exasperant. Prius quàm te, inquit, formarem in vtero, noui te: & in vulua matris sanctificaui te: Ad cohibendam petulantiam tuam, manus quasdam authoris tui in vtero hominem formantis aduertis. Ille operatur, & tu sacri vteri secretum incestas libidine. Vel pecudes imitare, vel Deum verere. Et quid de pecudibus loquor? Terra ipsa à generandi opere sæpe requiescit: & si impatienti hominum studio iactis frequenter seminibus occupetur, impudentiam mulctat agricolæ, & fœcunditatem sterilitate commutat. Ita quidem in ipsis elementis ac pecudibus ab vsu non cessare generandi naturæ pudor est. Meritò ergo sancta Elisabeth erubescebat gratiam, etsi non cognosceret culpam. Nam etsi concepit de viro (neque enim aliter de hominis ortu fas est credere) tamen partus sui erubescebat ætatem: & rursus se caruisse gaudebat opprobrio. Pudor enim est fœminis præmia nuptiarum non habere, quibus hæc est sola causa nubendi. Hoc igitur opprobrium consolatur sui pudore sublatum, eo pudore (vt dixi) quòd pudebat eam propter ætatem. Vnde intelligi potest, quia iam non conueniebant inter se concubitu coniugali. Neque enim ea quæ senilem non erubesceret coitum, erubesceret partum, & tamen erubescit onus parentis, quandiu nescit mysterium religionis. Illa quæ occultabat se quia conceperat filium, iactare se cœpit quia generabat prophetam. Et quæ erubescebat antè bene dicit, & quæ dubitabat ante firmatur. Ecce, inquit, vt vox salutationis tuæ facta est in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Itaque voce magna clamauit vbi Domini sensit aduentum, quia religiosum credidit partum. Nulla enim causa erat pudori, vbi Prophetæ ortus datæ non affectatæ fidem generationis ascisceret.

Hiere. 1.

CONCVLCATIO. *Conculcare Christum dicitur, qui indignè recipit sacramenta, & peccatorum non habet pœnitentiam. In commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. decimo.*

Irritam quis faciens legem Mosis, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur. Terrorem incutit Christianis de pœnis eorum qui sub lege peccauerant. Sine miseratione, inquit, vt nulla sit venia, nulla sit misericordia: quoniam Mosis esset illa lex. Si duo vel tres, sicut ille disposuit, testificantur super eum, confestim iudices populi iudicant eum ad mortem, si legi contrarius fuit, aut inobediens. Et si hoc ita est in veteri lege, vbi lex Mosis irrita fit: Quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Quantò maior est Christus quam Moses, gratia quàm lex, tantò maiora mereberis supplicia. Et quomodo conculcat quisque Filium Dei? Quãdo eius indignè participatur sacramentis. Nónne grande peccatum committit? nónne illum conculcat? nónne ipsum condemnat? Sicut enim ea quæ conculcamus nullius momenti pendimus: sic & qui peccant libere absque timore & absque pœnitentia, Christum nullius momenti existimant, nec eum iudicem futurum formidant. Factus est per gratiam corpus Christi, & se ipsum facit corpus diaboli: & sanguinem Christi polluit, in eo quod mundatus est, & ad vomitum reuertitur pristinum: & se per pœnitentiam iterum mundare neglexerit, spiritum gratiæ iniurians. Qui verò beneficium dantis grata mente non suscipit, iniuriam facit benefacienti. Ille facit te filiũ, tu verò vis fieri seruus peccati. Venit enim ad habitandum apud te, tu verò non præparas ei domum dignam habitationis suæ: alium id est, diabolum habitatorem tibi concilians.

CONCVPISCENTIA. *De ea distinguitur: quia quædam est bona, quædam mala, causa obiecti. Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu primo.*

Quomodo deficiat anima in salutare Dei, Hieremias docet: Et factum est, inquit, in corde meo vt ignis ardens & flammans in ossibus meis, & dissolutus sum vndique, & ferre non possum. Hoc igitur inflammatus desiderio ait Dauid, Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum speraui. Rectè speraui dixit in verbum tuum. Antè enim spes præcedit, & ideo sequitur defectio. Sperauit autem in verbum quod prædicatum est esse venturum: quod potest intelligi de Dei verbo. Aut certè in verbum sperauit, qui verbo cælesti credidit, quo Domini nostri Iesu Christi annuntiatur aduentus, vel quo eius gloria declaratur. Ergo Propheta considerans quæ legerat, & cernens quod cum adesset corpori veluti quibusdam ligatus huius vinculis vitæ, aberat à salutari Dei. Concupiscebat, desiderabat, deficiebat, & toto dissoluebatur affectu, vt totus illius fieret quod desiderabat, sicut etiam ipse in posterioribus dicit: Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuntio, in deficiendo ex me spiritum meum. Deficit enim spiritus eius, imò ab eo defecit spiritus suus qui seipsum negat vt adhæreat Christo. Vnde semitæ eius cognoscentur à Domino: quia non sunt carnis, sed Christi semitæ. Etenim requirentium Deum via Christus est. Et nos igitur concupiscamus æternum illud salutare Dei: non concupiscamus pecuniam, quam auaritia

Hiere. 20.

mi concupiscunt: Non concupiscamus alienæ vxoris decorem, non ambitionis exagitemur desiderio, non seculari intendamus glorię, nō fallacis circunscriptionis studiis occupemur, non proximum circunuenire iniquitate cupiamus, non postremò partes vulpium simus in terrenæ voluptatis interiora demersi tanquam exules æternorum, & de illa supernæ spei præsumptione deiecti. Attollat se igitur anima nostra deficiens suis viribus, vt adhæreat salutari Dei, qui est Christus Dominus Iesus, quod interpretatione dicitur, Domini salus. Ipse est enim salus, veritas, virtus atque sapientia. Qui igitur deficit sibi vt virtuti adhereat, amittit quod suum est, accipit quod æternum est.

A

Tom.IIII. *Concupiscentia quamuis in bono accipi possit, tamen in scriptura frequentius in malo sumitur. In tractatu super Psalmum trigesimum septimum.*

Concupiscentia autem & desiderium ἐπιθυμία dicitur. Sed concupiscentia dicitur & de bono & de malo. Concupiuit & deficiet anima mea in atria Domini, pro bono. In lege autem aliter: Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces: vtique pro malo. Denique subiecta nos doceant: Quia occasione accepta, peccatum per mandatum operatur omnem concupiscentiam in hominis affectu.

B

Roman.7.

Tom.V. *Concupiscentiæ nomine peccatum datur intelligi. In commentario super Epistolam ad Romanos, capite septimo.*

Exod.20. Nam cōcupiscentiā nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Non discreuit concupiscentiam hanc à peccato sed miscuit, hoc significans quia cum nec suspicio quidem esset, istud non licere apud Deum, cognoui, inquit, esse peccatum. Sub sua quasi persona generalem agit causam. Lex itaque concupiscentiam prohibet: quæ propterea quod oblectamento est, non putabatur esse peccatū. Simplex enim videbatur causa, concupiscere aliquid proximi: hęc lex prodidit esse peccatum: secularibus nanque hominibus nihil tam inultum & placidum videtur, quàm voluntas. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Omnem dicens concupiscentiam, cuncta peccata signat. Suprà autem concupiscentiam iuxta legem memorat, cui nunc cætera addens vitia, omnem dicit concupiscentiam operatam in homine impulsu diaboli, quem in peccato signat, vt in contrarium homini fieret lex, quæ data erat vt prodesset.

C

Cap.7. Tom.IIII. *Concupiscentia carnis in aliquibus magis, in aliquibus minus ardet. Libro de Isaac & anima.*

Quid enim esset concupiscentia nisi cum caro inflammaret? Friget in senibus, in pueris quoque (quia his corpus infirmum est) ardet, in adolescentibus vis corporis feruet.

Tom.IIII. *Concupiscentia quando accipitur pro generali passione animæ in malum, reprimi potest: sed totaliter auferri non potest. Libro primo de Iacob & vita beata, capite primo.*

D

Pasio grauissima culpæ concupiscentia, quam ratio emollit & comprimit. Emollire enim potest, eradicare autem non potest: quoniam animus qui rationis est capax, suarum pasionum dominus non est, sed repressor †. Neque enim fieri potest, vt facilis ad iracundiam non irascatur, sed vt ratione se temperet, indignationem cohibeat, à puniendo se reuocet, sicut & Propheta nos monet dicens: Irascimini & nolite peccare. Concesit quod naturæ est: negauit quod culpæ est. Omnis itaque temperantia ex aliis non ex se originem sumit, ideóque secunda est. Nam aut de naturalibus suscipitur, aut de vtilibus. Itaque aut naturalia temperat, aut vtilitatis assertor est. Denique non ibi excidit concupiscentiā, sed facit ne concupiscentię seruiamus.

† *Aliàs, capax, vt suarum pasionū dominus, sic repressor.*

Addit ibidem probationem exemplarem per scripturam eius quod dixerat. Cap.eod.

Quis enim tantus, vt corporalem motum posit auferre, nisi solus ille, qui potuit de infructuosa ficulnea dicere, hoc est, malitia Iudæorum, Ecce enim anni tres sunt, ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio: Succide ergo illam? Cui respondit seruus: Remitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam cophinum stercoris, & siquidem fructum fecerit: sin autem in futurum succide illam. Meritò ad Dominum retulit: quia excidendæ temporalis prolapsionis potestatem sibi ipse vendicare non poterat, sed Domino reseruabat. Denique quem de hominibus meliorem & fortiorem quàm sanctum Dauid assumimus, qui cupiditatem sibi qua concupiuerat aquam de lacu Bethleem hostili interclusam exercitu, sibi auferre non potuit mitigare? Nam cum aliis vtique defuisse non inueniamus, id est, tāto exercitus numero, cum vtique multò minus regi deesse potuerit ex cæteris fontibus aqua, irrationabilem quandā concupiscentiam passus desiderauit eam, quæ hostium erat circunfusione vallata, vnde sine maximo periculo non facilè potuisset deferri. Itaque ait: Quis mihi dabit potum de lacu, qui est in Bethleem ad portam? Et cum essent reperti tres viri, qui hostium castra præciderent, & deferrent aquam, quam desiderio desiderasset, cognoscens quod periculo alieno aqua sibi eadem constitisset, profudit illam Domino, ne sanguinem eorum, qui eam detulerant, biberet. Quæ res indicio est, quòd concupiscentia rationem quidem præueniat, sed ratio cupiditati resistat. Humanum itaque passus est Dauid vt irrationabiliter concupisceret: sed illud laudabile, quòd irrationabilem concupiscentiam rationabiliter parato fraudauit remedio. Dum viros, qui erubuerunt desiderium sui regis, & maluerunt finem eius verecundiæ vel periculo propriæ salutis auferre, plus laudo eum, qui erubuit in suo desiderio alienum periculum, & aquam dubiæ sortis pretio quæsitam sanguinis comparauit, simul quasi victor cupiditatis profudit aquam Domino, vt ostenderet quod concupiscentiam suam verbi consolatione restingueret. 2.Reg.23.

Concludit ibidem. Cap.eodem.

Potest igitur mens sobria impresione refrænare ac reprimere quamuis grauem pasionem & feruorem omnem cupiditatis flagrantisimæ refrigerare: deriuare aliò motus, & rectæ rationis tractatione respuere pasiones. Etenim cum Deus hominem constitueret, & in eo mores sensúsque plantaret, tunc motibus eius regale imposuit mentis imperium, vt omnes sensus motúsque hominis eius vigore atque potestate regerent. Adiunxit ad gratiam creaturæ, vt mentem ipsam Diuinis reformaret præceptis, & sapientiæ instrueret disciplinis, quibus & cauenda nosceret, & eligenda cognosceret. Mens igitur recta ratione tenet disciplinam sapientiæ, vt Diuina & humana cognoscat eruditus in lege, per quam discit quas sibi subiicere debeat pasiones.

CONFESSIO FIDEI. *Confessio fidei debet esse deuota & prompta. Libro super Beati immaculati, litera vigesima, versu quinto.* Tom.IIII.

Quis enim locupletior testis est, quàm qui confitetur Dominum Iesum in carne venisse, cum Euangelij præcepta custodit? Nam qui audit & non facit, negat Christum: etsi verbo fateatur, operibus negat. Quàm multis dicentibus: Domine Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus, in illo die respondebit: Discedite à me omnes iniquitatis operarij. Ille ergo testis est, qui astipulantibus factis Domini Iesu præcepta testatur. Quanti ergo in occulto quotidie martyres Christi sunt & Iesum Dominum confitentur? Nouit hoc martyrium Mat.7.

tyrium Apostolus, & testimonium Christi fidele qui
2. Cor. 1. dixit: Hæc est enim gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ. Quanti foris confessi sunt & intus negauerunt? Nanque vxoris ducendæ gratia, quæ gentili viro à Christianis parentibus negabatur, simulata ad tempus fide plerique produntur quod foris confessi sunt, intus negasse. An fornicationis causa tãtummodo putamus Dominum Deum nostrum in populum Iudæorum tam seuerè esse commotum, vt viginti tria millia de populo necarentur: propterea quod Madianitæ gentis fœminis concubitu miscerentur, ac non eò quòd per illos concubitus alienarum discedere à fide,
1. Ioan. 4. negare Dominum cogerentur? Nolite, inquit, omni spiritui credere: sed à fructibus eorum cognoscite quibus credere debeatis. Venit quis in Ecclesiam dum honorem affectat sub imperatoribus Christianis, simulato metu orationem deferre se fingit, inclinatur & solo sternitur, qui genu mentis non flexerit. Videt illum homo, Christianum putat: videt homo suppliciter orantem, & credit: sed Deus audit negantem. Discedit probatus ab homine, sed condemnatur à iudice. Quantò tolerabilius fuerat homini negasse & Deo esse confessum? Licet hoc quoque sit reprehensibile. Perfecta enim confessio & animi quærit deuotio-
Roman. 10. nem, & vocis professionem. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ergo in persequutionibus interioribus esto fidelis & fortis, vt & istis forensibus persequutionibus approberis. Et in intimis persequutionibus, sunt reges & præsides, terribiles iudicij potestate. Habes exemplum in Domini tentatione quam pertulit. Demonstrata enim sunt
Matth. 4. ei omnia regna, & dictum est ei: Tibi dabo hæc omnia,
Roman. 6. si procidens adoraueris me. Lectum est & alibi, Ne regnet peccatum in vestro mortali corpore. Vides ante quos reges statuaris ò homo, ante quos præsides peccatorum, si culpa regnet? Quot vitia, tot reges. Et ante hos adducimur, & ante hos stamus. Habent etiam isti reges tribunal in mentibus plurimorum. Sed si quis Christum fateatur, statim regem illum facit esse captiuum, deiecit de solio mentis suæ. Quomodo enim potest diaboli tribunal manere in eo cui Christi tribunal assurgit? Multi ergo persequentes & tribulantes me. Et fortasse Christus hoc dicit, & dicit in vocibus singulorum. Ipsum enim aduersarius persequitur in nobis. Si declinas persequentes, Christum abiicis, qui se tentari patitur vt vincat. Vbi illum viderit diabolus, ibi insidias parat, ibi tentationum machinas admouet, ibi dolos nectit, vt illum si possit excludat. Vbi autem diabolus præliatur, ibi Christus assistit: vbi diabolus obsidet, ibi Christus includitur, ibi murorum spiritualium septa defendit. Ergo qui persequutorem refugit, eiicit etiam defensorem. Sed cum audis: Multi persequentes & tribulantes me, noli timere, qui potes dicere: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Verum hoc ille dicit, qui à testimoniis nullo vitiorum declinat anfractu.

Cap. 15. Tom. V. *Confessio Christi debet esse publica & explicita. Libro decimo super Lucam.*

Non satis est inuoluta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba inuoluere, si videri vis denegasse?

Tom. V. *Quæ confessio esse debeat. In commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. quarto super illud, Teneamus confessionem spei nostræ.*

Qualem confessionem dicit? Quoniam Filius Dei est, quoniam Christus Deus est, quoniam passus est, sepultus est, resurrexit tertia die, ascendit ad cælum, sedet ad dexteram Dei Patris, inde venturus iudicare viuos & mortuos; per quem omnia bona habemus, redemptionem, resurrectionem, hæreditatem cum eo sempiternam: Hæc confiteamur. Quia verò hæc vera sunt, manifestum est ex eo, quòd pontifex in interiora velaminis, intrat in sancta sanguine aspersus proprio, non alieno, sicut pontifices priores, qui sanguine vaccæ rubræ aspergebantur.

Ipsum confiteri est opus fidei. In tractatu super Psalmum trigesimum octauum. Tom. IIII.

Fides credentium, principalis est: confessio, exequutionis.

Confessio similiter erroris &c.

Descẽderunt igitur in Ægyptum septuaginta quinque animæ, sicut scriptum est. Et hoc mystico numero remissionis: quia post tantam duritiam, post tanta peccata haberentur indigni, nisi donaretur remissio eis peccatorum. Occurrit illis Iudas, hoc est confessio erroris. Hunc sui venturus Iudæorum populus prænuntium mittit. Ideo & Ioseph verus, id est, arbiter & interpres Diuinitatis occurrit: quia procedit iam confessio eorum, quos antè perfidia possidebat.

CONFESSIO PECCATORVM. *Confessio peccatorum est facienda, quamuis Deus peccata omnia sciat. Libro septimo super Lucam, vbi pertractat illud Lucæ, Pater peccaui in cælum.* Cap. 29. Tom. V.

Pater, inquit. Quàm misericors, quàm pius, qui nec offensus patrium dedignatur nomen audire? Pater, inquit, peccaui in cælum & coram te. Hæc est prima con Luc. 15. fessio apud authorem naturæ, præsulem misericordiæ, arbitrum culpæ. Sed etsi Deus nouit omnia, vocem tamen tuæ confessionis expectat. Ore enim confessio fit ad salutem: quia ableuat pondus erroris quisquis ipse Roman. 10. se onerat, & accusationis excludit inuidiã qui accusatorem præuenit confitendo. Iustus enim in primordio Prouerb. 18. sermonis accusator est sui. Frustra autem velis occultare quem nihil fallas, & sine periculo prodas quod scias esse iam cognitum. Confitere magis vt interueniat pro te Christus, quem aduocatum habemus apud Patrem. Roget pro te Ecclesia, & illachrymet populus, nec verearis, ne non impetres. Aduocatus spondet veniam, patronus promittit gratiam, reconciliationem tibi paternæ pietatis pollicetur assertor. Crede, quia veritas est: acquiesce, quia virtus est. Habet causam vt pro te interueniat, ne pro te gratis mortuus sit. Habet causam ignoscendi Pater, quia quod vult Filius vult Pater. Peccaui in cælum & coram te. Non vtique elementum exprimitur, sed peccato animæ cælestia significantur dona spiritus imminuta, vel quòd ab illius gremio matris Hierusalem quæ in cælo est non oportuit deuiari. Iam non sum dignus vocari filius tuus. Deiectus enim se exaltare non debet, vt merito suæ humilitatis poscat extolli.

Item libro secundo de pœnitentia. Cap. 7. Tom. I.

Timeamus Dominum, præueniamus eum confitendo peccata nostra, corrigamus lapsus nostros, emendemus errorem, ne de nobis dicatur: Heu me anima quia periit timor tuus à terra, & qui corrigat in hominibus non est. Quid vereris apud bonum Dominum tuas iniquitates fateri? Dic iniquitates tuas vt iustificeris. Adhuc reo culpæ iustificationis præmia proponuntur. Ille enim iustificatur, qui proprium crimen sponte agnouerit. Denique iustus in exordio sermonis accusator est sui. Nouit omnia Dominus, sed expectat vocem tuam: non vt puniat, sed vt agnoscat. Non vult vt insultet tibi diabolus, & celantem peccata tua arguat. Præueni accusatorem tuum. Si te ipse accusaueris, accusatorem nullum timebis. Si te detuleris ipse, & si mortuus fueris, reuiuisces. Veniet ad monumentum tuum Christus.

Confessio non est omittenda propter verecundiã, quia actus est liberi & sapiẽtis. In Epi. iij. ad Simplicianũ, in fi. Lib. 2. Epist. Epist. 7. Tom. III.

Non erubescamus peccatum nostrum fateri. Vide quàm liber, qui poterat dicere: Non reueritus sum multitudinem populi, vt non annuntiarem in conspectu omnium peccatum meum. Qui enim confitetur Domino, exuitur à seruitute. Iustus enim accusator est sui in principio sui sermonis. Non solùm liber, sed etiam iustus. Sed iustitia in libertate est, & libertas in confessione. Simul enim confessus quis fuerit, absoluitur. Deniq; dixi: Pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Mora ergo absolutionis in confitendo est, confessionem sequitur peccatorum remissio. Sapiens est igitur qui confitetur: liber, cui peccatum dimissum est, nulla iam trahens æra peccati.

Prouerb. 18. A

Item libro tertio super Lucam. *Tom. V.*

Meritò sanctus Dauid mysticum psalmum quinquagesimum scripsit, propter Beth-sabeæ nuptias dicens: In plurimum laua me Domine ab iniustitia mea & à delicto meo munda me. Si iniquitatem suam Dei amicus agnoscit, & meritis suis obstare delictum: si denique Deo peccasse se confitetur, cur tu de confessione criminis erubescas, cùm criminis commentum non confessio sit pudori?

B

Libro secundo de Apologia Dauid. *Tom. IIII.*

Et delictum meum contra me est semper. Væ enim mihi quòd latere cupio, & latere non possum. Quomodo enim latebo, q inscripta in pectore meo gero meorum iudicia delictorum? Nudabitur in illo iudicij die vniuscuiusque pectus, testimonium reddente omnibus conscientia sua, & inuicem accusantibus cogitationibus aut etiam defendentibus in die qua iudicabit Deus occulta hominum. Quis pudor ille, cum prodi omnibus cœperit, quod putabamus occultum? cum aperire se cœperit vniuscuiusque imago delicti, vt vnusquisque sui criminis serie reuincatur? Quis pudor, cum illum, quem despicabilem in hoc seculo iudicabas, videris esse prælatum? Illum seruum tuum, illum quem iuxta seculi astutias ineptum & inhabilem arbitrabaris, simplicitatis suæ diuitiis cognoueris honoratum? Ergo dum viuimus, confugiamus ad eum qui potest delere peccatum. Nec verearis quod graphio ferreo scriptum est, & vngue adamantino: hic enim portas ferreas adamantinásque confregit. Ne timeas culpam fateri: confessus est Dauid, agnouit iniquitatem suam, agnouit errorem suum. Et ideo ait: Quoniam iniquitatem meam ego agnosco. Dauid agnoscit, & tu non agnoscis? Dauid fatetur, & tu negas? Paulus se nocentem clamat, & tu innocentem te asseris? Non est igitur maximus erubescendi locus, quando cum plurimis peccati mixta consortia sunt. Sequamur tamen studium corrigendi. Neque rursus paueas, ne culpæ confessio teneatur ad pœnam. Bonus enim & misericors Deus, non solùm culpam ignoscere confitentibus, sed etiam præmia se corrigentibus impartire consueuit: si tamen vnusquisque sibi donari petat, quod intelligit non latere. Dic ergo iniquitates tuas vt iustificeris. Dei vox ista est volentis ignoscere. Dei vox ista est promittentis quòd tuum velit delere peccatum.

Rom. 2. C D

Item libro secundo de pœnitentia, cap. primo. *Tom. I.*

Nos non erubescamus fateri Domino peccata nostra. Pudor est vt vnusquisque crimina sua prodat. Sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas, sentes amputat, fructus adolet, quos in te mortuos esse credebas.

Ratio huius est quam ponit, libro super Beati immaculati, litera quarta, versu secundo. Quod require suprà, in cap. Accusatio. & infrà, versu septimo. *Tom. IIII.*

Non confunditur quem mundi huius illecebrosa non ceperint. Non confunditur etiamsi erubescenda commiserit, qui veniam delictorum poscit à Christo. Et ideo respondetur ei, Dimissa sunt peccata tua: vade in pace. Sed ita non confunditur si fuerit in eo operata peccatorum remissio, vt non solùm peccata, sed etiam peccandi affectum auferat. Iustitia remittit iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritatem, vt non solum temporalis, sed etiam perpetua fiat remissio peccatorum. Intret in animam tuam Christus, inhabitet in tuis Iesus mẽtibus, vt in tabernaculo virtutis peccato locus esse non posit.

Item eodem libro, litera quinta, versu septimo.

Si autem pœnitentiam vt oportet ago, rectè dico: Aufer à me opprobrium meum quod suspicatus sum. Iudicia enim tua dulcia. Quid timeo confiteri? Quid timeo dicere peccata mea? Quid vereor opprobrij mei mentionem facere apud eum cuius iudicia dulcia sunt? Quod seuerum est in aliis, in Christo dulce est: in Christo suaue est, quia ipse suauis est. Denique gustate & videte quoniam suauis est Dominus. Dulcia iudicia confitenti, quia ipse dixit: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas & memor nõ ero: tu autem memor esto, & iudicemur, dic iniquitates tuas vt iustificeris. Dulcia agenti pœnitentiam, quia ipse dixit: Gaudium erit in cælis super vno peccatore pœnitentiã agente, quàm in nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Si dulcia sunt igitur iudicia Domini, suauitatis fructus percipere elaboremus.

Isa. 43.

Item eodem libro, literam nonam exponendo.

Compungimur quando nostrorum agimus pœnitentiam delictorum: compungimur etiam recordatione delictorum. Vnde ait propheta Dauid: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Qui autem compungitur, vtique delectationem excludit erroris: & qui agit pœnitentiam, excludit pudorem, sequestrat verecundiam flagitij confitendi, vt recuperandæ spem salutis inueniat. Meritóque & ipse Dauid, vbi agnouit errorem, Peccaui, inquit, Domino. Tantus rex, tantus Propheta non erubuit peccatum proprium confiteri: & ideo dictum est ei: Dominus abstulit peccatum tuum.

Non hoc tamen dicitur quin ipsa confessio non debeat esse verecunda: sed quare, & quomodo, ponit libro quinto super Lucam, capit. primo, vbi tractat de curatione leprosi, &c. *Tom. V.*

Vt in Domino potestatis authoritas, ita in illo fidei constantia declaratur. Ille in faciem procidit, quod humilitatis est & pudoris: vt vnusquisque de vitę suæ maculis erubescat. Sed confessionem verecundia non repressit: ostendit vulnus, remedium postulauit, & ipsa fidei & religionis plena confessio est. Si vis, inquit, potes me mundare. De voluntate autem Domini non quasi pietatis incredulus addubitauit, sed quasi colluuionis suæ conscius non præsumpsit. Cui morali quadam sanctitate Dominus respondit: Volo, mundare. Et continuò lepra eius discessit ab eo.

Est autem facienda confessio cum spe salutis atque veniæ. In tractatu super Psalmum trigesimum septimum, versu vltimo. *Tom. IIII.*

Tu non derelinquas, qui mortuum fœtentem curare consueuisti. Denique habemus hoc in Euangelio. Nam cùm venisset ad monumentum Lazari, & dixisset, Tollite lapidem: ait Martha, Iam fœtet: quadriduum enim habet. Respondit ei: Non dixi tibi quia si credideris videbis gloriam Dei? Et clamauit Lazarum, & saluus exiuit. Credamus ergo & nos, vt de vulneribus acquiramus medicinam salutis, & futuram gloriam. In orationibus igitur & obsecrationibus cum dolore & lachrymis exigenda pœnitentia est, vt illam gloriam Dei videre mereamur. Neque te moueat quòd luctus, dolor & commaceratio corporis grauissimæ passiones sunt: etsi grauissimæ videntur, tamen indignæ sunt

Ioan. 11.

sunt huiusmodi passiones ad superuenturam gloriam: sicut testis vbique est Paulus Apostolus. Non pigeat ergo nos hîc leuiora deferre, vt ibi plena laudis & gloriæ possimus adipisci, pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes.

Cap.5. Tom.I. *Valet autem ea confessio, quæ fit sacerdoti Ecclesiæ. Vnde libr.ij.de pœnitentia contra Nouatianos dicit sic.*

Sed quid mirum si salutis medicinam negatis aliis, qui vestram recusatis: licet illi nihil deferant, qui à vobis pœnitentiam petunt? Arbitror enim quòd etiam potuisset Iudas tanta Domini miseratione non excludi à venia, si pœnitentiam non apud Iudæos, sed apud Christum egisset. Peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Responderunt: Quid ad nos? Tu videris. Quæ vox alia vestra est, cùm etiam minoris peccati reus vobis peccatum proprium confitetur? Quid respondetis aliud nisi hoc: quid ad nos, tu videris? Hunc sermonem laqueus sequitur: eò feralior est pœna, quò culpa est minor. Sed si isti non conuertuntur, vel vos reuertimini, qui lapsu vario de innocentiæ fideíque præcelso fastigio decidistis. Bonum Dominum habemus, qui velit donare omnibus, qui te per Prophetam vocauit dicens: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero, tu autem memor esto, & iudicemur.

Cap.8. Tom.IIII. *Est ipsa confessio frequentanda. Libro primo de Apologia Dauid, pertractans psalmum quinquagesimum.*

Quis nostrum, etiamsi confiteatur delictum suum, non perstringendum potius quàm repetendum putet? Quis secundò repetat aut tertiò? Vide quot versibus tantus Propheta peccatum suum resonet, quàm nullus versus sine confessione delicti sit. Congessit omnia simul, iniquitates suas & iniustitiam personando, iungens delicta peccatis: atque ea sæpe repetendo, meritò magnam misericordiam poscit. Nec solùm magnam misericordiam, sed etiam multitudinem miserationum: Quod ergo peccatum talis non diluat deploratio? Quã culpam precatio huiusmodi non emundet? Ille pro vno peccato miserationum multitudinem deprecatur: nos pro pluribus peccatis vix semel eius misericordiam credimus obsecrandam.

Cap.6. Tom.IIII. *Vbi autem ipsa confessio fuerit tarda, debet esse vera. Libro de Ioseph, agens de peccato pincernæ Genesis. xlj. qui dixit: Confiteor peccata mea.*

Sera quidem, sed vtinam vera confessio. Post peccatum fateris quod ante cauere debueras. Quàm citò oblitus fueras, Memor esto mei? Scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem, sed obtusas aures habebas fastu potentię, & vino ebrius, non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memor esto mei, qui peccatum serò fateris.

Tom.IIII. *Confessio præ omnibus placere debet: quia vt dicit in tractatu super Psalmum trigesimum septimum.*

Non derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me. Hoc est, Homines me dereliquerunt, amici impugnauerunt dilectum sibi proximum: non appropinquauerunt. Fugiebant me quasi mortuum, & abominati sunt, quia peccata mea desideraui tibi confiteri: quia flagellis tuis me obtuli vulnerandum, quia elegi cicatrices super epulas regum & iactantiam potestatum. Tu solus non me derelinquas, tu adhæreas seruulo tuo, qui de terra suscipis inopem, & de stercore erigis pauperem. Tuo comitatu fretus, frequentiorem me ambientibus populis æstimabo.

Cap.14. Tom.IIII. *Hoc meritò, quia confessio omnis peccati pœnæ in venialem culpam est commutatiua. In libro de Paradiso.*

Venialis culpa, quam sequitur professio delictorum. Ideo non desperata mulier, quæ non reticuit Deo, sed magis confessa peccatum est, quam medicabilis sequuta sententia est. Bonum est condemnari in peccato, & flagellari in delicto, vt cum hominibus flagellemur.

A *Item confessio est pœna diminutiua. Libro secundo de Cain & Abel.* Cap.9. Tom.IIII.

Nunc consideremus qua ratione interrogauit Deus Cain, vbi esset frater suus, quasi nesciret occisum. Sed quod ad scientiam Dei spectat, negantem arguit, & inficianti quasi sciens respondit: Vox sanguinis fratris tui ad me clamat. Quod autem ad profundam rationem attinet, peccantes admonet ad pœnitentiam. Confessio enim pœnarum compendium est. Inde in iudiciis secularibus impositi eculeo torquentur negantes, & quædam tangit iudicem miseratio confitentis. Est quædam in peccatis verecundia, & pœnitentiæ portio, crimen fateri, nec deriuare culpam, sed recognoscere. Mitigat iudicem pudor reorum: excitat autem pertinacia denegantium. Vult te prouocare ad pœnitentiam Deus: Vult de se sperari indulgentiam: Vult demonstrare tua confessione quod non sit author malitiæ.

B *Item confessio est omnis incursationis diaboli excusatiua: In tractatu super Psalmum trigesimum quintum, versu primo.* Tom.IIII.

Iustus nouit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissoluat: nec expectat accusatorem: sed præuenit, vt confitendo suum alleuet omne delictum, ne habeat quod aduersarius criminetur. Ideóq; scriptura dicit, Iustus in principio sermonis accusator est sui. Vocem enim eripit aduersario, & quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ peccatorum suorum confessione constringit. Prouer.18.

Item libro de prima interpellatione Iob. Cap.5.

Iob, inquit ipse Deo: Noui quia omnia potes, impossibile autem nihil. Si enim peccauero, custodies me: ab iniquitate autem immaculatum me non fecisti. Si impius fuero, væ mihi: si sim iustus, non possum me erigere. Plenus sum confusionis, inuestigor sicut leo ad necem. Vide tria. Si peccauero, inquit, custodies me. Et ideo ò homo fatere peccatum, vt veniam consequaris: C dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Quid erubescis fateri eas in quibus es natus? negantis non fatentis est crimen, negare quod natus sis. Quod accepisti vtinam serues. Cur putas te habere quod non acceperis? Ergo peccator fateatur, impius ingemiscat. Iustus non se erigat & extollat, ne per arrogantiam fructum iustitiæ amittat. Et pulchrè ait: Si iustus sum, me non possum erigere: plenus enim sum confusionis. Iustus enim aduertit magis fragilitatem suam, quàm insipiens. Denique lapsibus suis sapiens compungitur, insipiens delectatur. Iustus accusator est sui, iniustus assertor. Iustus præuenire vult accusatorem confessione peccati: iniustus peccatum suum occultare desiderat. Ille in principio sermonis occurrit vt prodat errorem: iste multiloquio sermonis sui sonum accusationis inuoluit, ne prodat errorem.

D *Item est criminis alleuatiua. In tractatu vel Epistola de lapsu virginis consecratæ, parte vltima.* Cap.8. Tom.I.

Non est dubium leuius esse crimen, vbi peccatum suum vltro homo confitetur & pœnitet. At vbi celans mala sua inuitus detegitur, & nolens publicatur, illud grauius scelus est: quod tibi vtique prouenisse negare non poteris.

Item confessio morbi est animæ curatiua. Libro de laude virginis Mariæ, parte tertia. Lib.de instit. virg.cap.4. Tom.I.

Mulier ait, Serpens traduxit me & manducaui. Quantò maior mulieris absolutio? Ille arguitur, hæc interrogatur. Adde illud quod & prior culpam fatetur. Etenim quæ se dicit esse seductam, testatur errorem. Erroris igitur medicina confessio est. In iudicio ipso quantò eminentior mulier viro? Ille mulierem suam accusauit, ista serpentem: hoc est, nec accusata crimen retorsit, sed ipsum accusatorem suum maluit si posset absoluere, quàm ligare. Habes igitur & culpæ absolutionem in confessione, & sententiæ in executione.

Cap.7. Tom.IIII. *Item confeßio est totaliter culpæ remißiua. Libro primo de Apologia Dauid.*

Peccatum Dauid remissum sibi, ipse docuit sicut scriptum est: Delictum meum agnosco, & iniustitiam meam non operui. Dixi, Pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem cordis mei. Si dixit, Pronuntiabo, & veniam meruit antè quàm pronuntiaret: quantò magis vbi de se pronuntiauit dicens, Iniquitatem meam agnosco: remissum est ei omne peccatum? Licet specialiter de hoc & Nathan Propheta respondit, Et Dominus traduxit peccatum tuum. Ergo & remissionem meruit iniquitatis: & texit charitate atque operuit peccata sua, & texit operibus bonis. Nec imputatum est ei peccatum: quia non fuit in eo dolus malitiæ, sed lapsus erroris. Deinde quia non fuit improbitatis æstus, sed vmbra mysterij: & tamen confessus est delictum suum, agnouit iniquitatem. Vidit lauacrum, & vidit, & credidit. Dilexit multum, vt nimia charitate tegere quemuis posset errorem.

Tom.IIII. *Est ipsa confeßio Diuinæ misericordiæ atque gratiæ prouocatiua. In tractatu super Psalmum trigesimum septimum, versu primo.*

1.Paralip.21. Offenderat Dauid Dominum, quia numerari iusserat populum. Confessione præuenit Dei nuntium, peccasse se valde, & nimis stultè fecisse commemorans: nō quasi admoneret oblitum, sed quasi vrgeret morantem, ne diutius differret offensæ. Peccaui, inquit, valde: quoniam hoc verbum feci. Et nunc Domine dele iniquitatem serui tui. Quomodo deleantur peccata, audi dicentem: Solutum est peccatum eius: quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua. Non ergo penitus sibi peccatum remitti postulat, sed moderata solutione deleri, hoc est, vt in futurum deleatur eius memoria. Denique quasi interpellantis voce conuentus Dominus, ne vindicta commissi protelaretur erroris, misit ad eum Nathan Prophetam: & ille venit ad regem, & dixit ei. Quid fieri velis, elige triennij famem super terram, aut tribus mensibus fugere te à facie inimicorum tuorum, & illos persequentes: aut triduo fieri mortem in terra. Et nunc scito & vide quid respondeam illi qui misit me. Vide docētem Deum, quia moderatione eius indignatio leniatur, si non penitus verbera recusemus, sed qualitatem leuandi, non euitandi supplicij postulemus. Tria proponit, vt quod moderatius putaret eligeret. Vide etiam quemadmodum ad pœnitentiam prouocat, vt nos offeramus iniuriæ: eligere pœnam mandans, vt in ipsa pœna electionis quædam prærogatiua seruetur, & reo suo blandiatur hoc verbo. Et dixit Dauid ad Nathan †: Angustiæ mihi sunt in his tribus, sed magis incidam in manus Domini, quoniam magna est misericordiæ eius gratia, quàm in hominum manus. Nūquid donari pœnam sibi poposcit erroris? Quod si fecisset, impudentiæ notaretur, qui moderationi Diuinæ fuisset ingratus. Sed plurimum suffragatur reo verecunda confessio: & pœnam quam defensione euitare non possumus, pudore releuamus. Elegit, non quod à flagello esset immune, sed quod moderatius iudicauit: vt & Dei lenitati magis, qui nosset ignoscere, quàm hominum se committeret potestati, qui mensuram vltionis frequenter excederent. Miseretur itaque qui nescit errare, non miseretur qui erroris est particeps. Nec fefellit sanctum Dauid fides sua: sed in ipsa quoque offensione gratiæ Diuinæ miserationem emeruit. Nam qui proposuerat mortem triduo exercere in terra: ne vnum quidem diem passus est præterire, sed ad horam prandij libenter indulsit, & (vt verbo scripturæ vtar) habuit pœnitentiam super malitiam. Vide quomodo te scriptura hortatur, & vt tu pœnitentiam non refugias, si sequaris Deum quem sequi debes. Bene addidit, super malitiam: quia videtur omnis dura vindicta esse. Ideo & dies iudicij dicitur mala: de qua beatus est, qui per

† Aliàs, Gad.

Deum liberatur, vt scriptum est: In die mala liberauit eū Dominus. Et dixit, inquit, Angelo Dominus vt parceret. Vide autem quia quando vult Dominus ignoscere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. Et vidit Dauid ferientem Angelum, & dixit: Ecce ego sum, ego peccaui, & ego pastor malè feci: & isti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei. Si mandauerat Dominus Angelo vt parceret, quomodo feriebat adhuc Angelus? Nisi quia Dominus etsi vult ignoscere, vult rogari, & vt rogetur hortatur. Non vidisset homo ferientem Angelum, nisi Dominus eius oculis Angelum reuelasset.

Est autem ipsa confeßio iustificatiua. Libro super Lucam, cap.3. vbi agit de baptismo Ioannis & Christi. Lib.6. Tom.V.

Iustificatur Deus per baptismum, dum se homines peccata propria cōfitendo iustificant, sicut dictum est: Dic tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Et iustificatur in eo, quia non per contumaciam refutatur, sed per iustitiam Dei munus agnoscitur. Iustus enim Dominus & iustitias dilexit. In eo iustificatio Dei est, si non ad indignos & ad noxios, sed ad innocentes per ablutionem facto videatur & iustos sua munera transtulisse. Iustificemus igitur Dominum, vt iustificemur à Domino. Quid sit iustificari Deum, impensius requiramus. Apostolus dicit: Sit autē Deus verax, sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Dauid quoque dicit: Tibi soli peccaui, & malum corā te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Ergo is qui peccat, & confitetur Deo peccatum, iustificat eum cedens ei vincenti, & ab eo gratiam sperans. In baptismate igitur iustificatur Deus, in quo est confessio & venia peccatorum. Non contaminemus igitur sicut Pharisæi consilium Dei.

Isa.43. Roman.3. Psalm.50.

Item libro primo de Apologia Dauid. Cap.10. Tom.IIII.

Ait Dauid: Peccaui Domino: ita iustificauit Dominum, qui peccatum suum negare non ausus est. Possumus ita accipere. Iustificat Dominum, qui peccatum suum fatetur. Denique in Euangelio habes, quia publicani iustificauerunt Dominum baptizati baptismo Ioannis. Baptista autem Ioannes baptismum fecit pœnitentię. Qui autem agit pœnitentiam, delicta nō abnuit. Ergo quia Dauid contra se habebat semper delictum suum, vtique non negabat quod & erubescebat: non negabat quod & agnoscebat. Non negando autem vtique commissi pœnitentiam gerebat erroris, atque ita confitendo delictum, iustificabat Dominum, & ipse iustificabatur à Domino. Iustificatur enim Dominus, dū eius prædicatur iustitia, & ab eo venia postulatur. Simul & ipse iustificat confitentem, & iustificatur in sermonibus suis, sicut scriptum est: Dic iniquitates tuas vt iustificeris.

Item lib. super Beati immaculati, lit.xv. versu quinto. Tom.IIII.

Cum boni operis aliquid fecerimus, semper tamen & nostra peccata fateamur: hæc est enim iustificatio Domini. Denique Pharisæi non iustificauerunt Deum, qui baptizari baptismo pœnitentiæ noluerunt. Ergo ille Deum iustificat: quem suorum pœnitet delictorum: quem enim pœnitet, cōfitetur: vt est illud, Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Ideóque publicanus magis quàm Pharisæus iustificatus exiuit è tēplo: quia Pharisæus se iustificabat, suas iustitias prædicando: Publicanus autem iustificabat Deum, iniquitates proprias confitendo.

Item libro quinto de Cain & Abel. Cap.9. Tom.IIII.

Publicanus autem prædicatus est, quia à longe stans nolebat oculos ad cælum leuare: sed percutiebat pectus suum dicens, Domine Deus propitiare mihi peccatori. Et ideo Diuina eum sententia prætulit dicens: Quia descēdit hic Publicanus iustificatus magis quàm ille Pharisæus. Ille enim iustificatur, qui peccatum proprium

Isaia 43. prium confitetur, sicut loquutus est ipse Dominus, Dic
Psalmo 50. iniquitates tuas, vt iustificeris. Et Dauid ait: Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus. Et iterum: Cor contritum
Baruch 3. & humiliatum Deus non spernit. Hieremias quoque
Cap.2. ait: Anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te.

Item libro secundo eiusdem.

Omnia docet Deus. Primùm, ne pecces: vt in Adam monuit. Secundò, si peccaueris, quiescas: vt in Cain doceris. Erubescere enim debemus, & condemnare peccatum, nõ defendere: quoniam pudore culpa diminuitur, defensione cumulatur: & silendo corrigimur, contentione prolabimur. Sit saltem verecundia, vbi non est
Prouerb.18. Isa.43. absolutio. Inde illud: Iustus in exordio sermonis accusator est sui. Et iterum ab ipso Domino dictum, & alibi legimus, Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Quanta pudoris gratia, vt iustitiam teneat verecundia, quam culpę reatus abstulerit?

Cap.16. Tom.IIII. *Conclusio etiam quòd iustus confiteri debet. Libro de Naboth paupere.*

Bonum est vt iam quiescatis, & à flagitiis feriantes, reuereamini Domini potestatem. Ideo dictum est parricidæ Cain, Peccasti, quiesce: vt modum peccato suo poneret. Cogitationes vestræ confiteantur Domino: Non dicatis, Non peccauimus. Dixit Paulus: Etsi nihil mihi conscius sum: Addidit tamen: Sed in hoc non iustificatus sum. Et vos etiamsi nihil estis conscij, tamen confitemini Domino, ne quid sit, quod vos prætereat. Etenim qui confitetur Domino, & reliquas cogitationis adhibuerit ad confessionem, diem festum mentis celebrabit arcano, & epulabitur non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Itaque in conclusione conuersus ad nos Propheta ait: Orate, & reddite Domino Deo nostro &c.

Tom.IIII. CONFIDENTIA. *De nullo hominum est confidendum. Libro de Paradiso. Quod require suprà, in capite Adam. Hoc ideo, quia aliquando confidens de homine homo decipitur. Vnde in tractatu super Psalm. xl.*

Plus grauamus eum in quo plurimum spei vel fiduciæ habuisse nos dicimus, si postea spem nostram opinionémque destituit.

Cap.4. Tom.IIII. *Confidendum est Christo. Vnde adhortatur ipse Christus. Propterea libro de Isaac & anima, pertractans illud Canticorum, Veni tu columba mea in tegimento petræ iuxta præmunitionem, ostende mihi faciem tuam, & insinua vocem tuam.*

Hortatur ad confidentiam, vt non erubescat crucem Christi, nec eius signaculum. Hortatur ad confessionẽ, vult omnes insidias dimoueri, vt bonus fidei odor spiret, vt dies fulgeat, vt aduersæ noctis vmbra non noceat: quoniam qui iuxta Christum est dicit: Nox præcessit, dies appropinquauit. Est & secularium, vmbra quæ præteriit: & dies cælestium Christus, qui sanctis
Cap.5. suis lucet. Accipit hæc anima bona pignora charitatis. Sed quia semper soliciti esse debemus, semper intenti: & quia verbum Dei sicut capreola exilit, aut sicut hinnulus ceruorum, semper vigilet anima, & prætendat quæ requirit eum, & quæ tenere desiderat.

Tom.IIII. *Confidenter ergo est orandum & petendum à Christo. Libro super Beati immaculati, exponendo literam tertiam.*

Ab ipso cui seruieris petere mercedem, quia desperare segnitiei materia, sperare autem incentiuum laboris est. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur, vt talia petendo studiosius elabores, quò ea petitione sis dignior. Quis athleta, si desperet coronam, descendet in stadium: aut si eam postulet victor, offendat? Probatio spem facit: spes confidentiam. Iusti ergo talis oratio est: Delectatur Dominus tali prædicatione, vt pro puritate conscientiæ vtaris authoritate. Tamen quò minus videatur petitio arrogans, bene addit: Seruo tuo. In quo & humilitatis gratia est, & præmium seruitutis. Qui

A enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Quare non præsumat fauorem Domini, tam pretioso emptus sanguine? Magnum tibi est vocari puerum meum, quasi ad seruum dicitur. Si quis ergo est seruus, & bene seruit Domino, & nihil facit quasi seruus peccati: sed qui dicit, Seruus inutilis sum, quod debui facere feci. Bene is dicit: Retribue seruo tuo.

Confidentia Christi in eo quòd, homo in Deo Patre esse comprobatur. In commentario super Epistolam ad Hebræos, capite secundo, exponens illud quod sequitur. Tom.V.

Ego ero fidens in eum. De suscepto homine hoc dictum est: cuius confidentiam totam in Deo Patre esse non dubium est, sicut in Euangelio ipse de iis ait, pro quibus supplicabat. Volo Pater vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Quos etiam vt confidentiam haberent, exhortabatur dicendo, Confidite, ego vici mundum.

De hac materia require infrà, in capite Præsumptio: & in capite Spes.

B CONFVSIO. *Accipitur pro indistinctione. Libro secundo de Cain & Abel.* Cap.6. Tom.IIII.

Oblationem atque orationem oportet non confusam esse, sed competenti diuisione distinctam. In omni confusione melior distinctio, multò magis in oratione atque oblatione, quæ nisi certas diuisiones habeat, fit obscurior. Ideóque hostiæ plerunque membra lex diuidi iubet, & holocausta offerri, vt sine admixtione & operimento aquæ nudum sacrificium sit: eò quòd nuda atque omnibus exuta inuolucris debeat fides nostra feruere, ne vagis † & fallacibus opinionibus induatur, † Aliàs, vanis.
sed pura atque syncera simplicitas mentis appareat: deinde in partes diuidatur congruas.

Confusio Christi crux eius fuit & passio. In tractatu super Psalmum xliij. Tom.IIII.

Tota die, inquit, confusio mea contra me est. Quæ autem confusio Christi, nisi crux, quod nudus pependit in ea? Bene tota die: quia ex quo affixus est cruci vs-
C que in horam nonam, tenebræ factæ sunt: & post horam nonam lux refulsit vsque in vesperum. Hic dies ex tribus primus. Potest tamen & chorus sanctorum pluraliter de se & singulariter loqui. Chorus enim quasi singularem personam habet, sed numerus plurimorum est: sicut illud est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Quæ autem est confusio quæ operuit Dominum Iesum, cùm confusionem peccata faciant? Ipsa sunt enim quæ operiunt peccatorem. Hic autem peccatum non fecit. Sed quemadmodum est confusio adducens peccatum: ita est confusio quæ peccatum abolet, vt confusio crucis Domini nostri Iesu Christi, per quam mundamur.

Addit de ipsa cruce & crucifixo fidelem aliquem non debere confundi.

Est etiam omnis confusio bona, quam pro Christi nomine subeas, & admodum gloriosa, si verbi gratia in
D persequutione lex sit vt verberetur Christianus, vt dignitatem amittat, vt careat priuilegio, vt in vincula ducatur. Hæc vtique confusio etsi priuilegium non habet, habet gloriam piæ confessionis. Est autem & Christi confusio, sicut ipse ait: Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram Patre Luc.9.
meo qui est in cælis. Bona ergo confusio. Plerisque tamen huiusmodi confusio Christi amara est, hoc est, non credentibus: iucunda credentibus. Siue ergo velis, confusionem Christi intellige crucem eius, quæ Iudæis videbatur esse confusio, qui insultabant ei quasi erubesceret in eo opere in quo publicam operabatur salutem.

Et adiungit ibidem, versu sequenti, quòd nemo debet confundi, etiamsi sapientibus seu Philosophis respondere non possit.

Siue etiam hanc confusionẽ, quæ ingeri videbatur à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequen

persequentis. Erubescebat enim sic lapsum esse electum populum suum, & confundebatur in eos apud Patrem, quorum finis aduenerat. Præsens enim erat Filio Pater, à quo nunquam potest Filius separari. Et ideo audiebat dicentem Iudæis Pater: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Sunt autem etiam qui in confusione sua gloriantur, sicut illi de quibus dicit Apostolus, quia gloria eorum in confusione ipsorum: quibus contraria est gloria Christi, qui crucem suscepit, nec cõfusionem refugit. Quam nos quoque minimè debemus timere, nec formidine aut fastidio declinare, ne peccatum supra nos deducat, quæ potest adducere gratiam vitæ. Est enim & confusionis gloria: vt si in multos gentiles incidas vel Philosophos, & illi tibi obiiciāt crucem Christi, & verbo respondere non possis, nec quisquam audiat salutaria verba referentem, est confusio. Sed à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis. Et ideo noli respondere insipienti ad insipientiam eius. Esto sicut homo mutus & tacens, & quasi audiens verba insultantium & obloquẽtium: non quò respondere non queas, sed quò responde re non debeas. Omni enim rei tempus. Tempus loquen di, & tempus tacendi. Tacendum est, quando paratum non inuenis auditorem. Loquendum est, quando Dominus linguam eruditionis indulget, vt sermo tuus operetur in affectibus audientium. Quomodo autem te audiat, qui ideo tibi obloquitur, eò quòd salubrem tuũ nolit audire sermonem? Aut quomodo tibi acquiescat, qui persequutor est, & velit te sibi vendicare? Aut, vt Aquila dixit vel Symmachus, vt vlciscatur & puniat in te quod Christi hæreditas ad gentes videatur esse transfusa.

Concludit differentiam istius confusionis & peccatorũ.

Longè itaque ista confusio à confusione & opprobrio peccatoris. Istius enim conscientia illuminatur, qui oblitus non est Dei sui: illorum confunditur, quorum ingenium caligat atque perturbat recordatio delictorum.

Lib. 6. Epistol. Epist. 36. Tom. III. *Propterea ad honorem Dei nihil confusione dignum homo potest pati. In Epistola prima ad Sabinum, vbi loquitur de sancto Paulino Nolano, qui insignia nobilitatis dimiserat propter Christum.*

Hæc vbi audierint proceres viri, quæ loquentur? ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tanta præditum eloquentia, migrasse à senatu, interceptam familiæ nobilis successionem, ferri hoc non posse. Et cùm ipsi capita & supercilia sua radant, si quando Isidis suscipiũt sacra, si fortè Christianus vir attentior sacrosanctæ religioni vestem mutauerit, indignum facinus appellant. Equidem doleo in mendacio tantam esse obseruātiam, in veritate negligentiam, vt confundantur plerique attentiores ad sacrosanctam religionem videri, non considerantes vocem dicentis: Qui me confusus fuerit co- Luc. 9. ram hominibus, confundam & ego eum coram patre meo qui est in cælis. Sed non confusus est Moses: qui cũ Exod. 2. esset ascitus in domum regiam, thesauris Ægypti opprobrium Christi præferendum putauit. Non confusus est Dauid, qui ante arcam testimonij coram omni 2 Reg. 6. populo saltauit. Non confusus est Isaias, qui nudus & Isa. 20. discalciatus ibat per populos oracula clamās cælestia. Quid vtique tam deforme visibili spectaculo quàm histrionicos sinuare gestus, & fœmineo vsu mollire membra? Deliciarum comes, & luxuriæ ludibrium, est lasciua saltatio. Quid illud quod ipse cecinit dicens, Omnes gentes plaudite manibus. Nempe si corporalia consideremus, tanquam muliebribus intermixtum choreis, putamus eum concrepare manibus, & turpi sono plaudere. Nam & de Ezechiele dictum est: Plaude manu, & Ezech. 21. percute pedẽ. Sed hæc quæ corporeo aspectu fiunt turpia, sacrosanctæ religionis contemplatione reuerenda sunt, vt qui ista reprehendunt, ipsi in laqueos reprehensionis animas suas inducant. Denique reprehendit Michol saltantem Dauid, & ait ad eum: Quid honorificatus est hodie rex Israël, quia denudatus est hodie ante oculos puellarum suarum? Et respondit ei Dauid: Corā Domino ludam, qui me elegit pro patre tuo, & pro vniuersa domo eius, vt constitueret me regem super populum suum Israël: & ludam coram Domino, & denudabor adhuc sic, & ero nugax ante oculos tuos, & cum puellis quibus dixisti me denudatũ, honorificabor. Nõ erubuit igitur Dauid fœmineas opiniones, nec opprobria apud mulieres subire pro religionis obsequio verecundatus est. Ludebat enim Domino puer suus, & ideo amplius placuit, quia ita se humiliauit Deo, vt regale posthaberet fastigium, & vltimum exhiberet Deo quasi seruulus ministerium. Denique illa quæ saltationem huiusmodi reprehendit, sterilitate damnata, non dedit sobolem regiam, ne superbos crearet: & quod verum est, nullam adepta est posteritatis suæ, meritorúmque successionem.

Non confunditur qui seruat mandata Dei. Libro super Beati immaculati, litera prima, versu vj. Tom. IIII.

Antè enim grauiter confusus es in Adam & Heua. Denique nudus factus es, operuisti te foliis, quia confundebaris: abscondisti te à conspectu Dei, quia erubescebas ita vt diceret tibi Deus: Adam vbi es? Cum illi dicit, tibi dicit. Adam etenim interpretatione Latina homo dicitur. Hoc est, homo vbi es? Et Adam respondit: Timens quia nudus eram, & tota mente confusus, ante conspectum tuum venire non ausus sum. Ergo ne confundamur, custodiamus mandata Domini, & custodiamus omnia. Nam si quis mandatum vnum custodiat, aliud præuaricetur, nihil ei prodest.

Nam qui iustè viuit confundi non potest. Eodem libro, litera quarta, versu vij.

Non confunditur, quẽ mundi huius illecebrosa nõ ceperint, non cõfunditur etiamsi erubescenda commiserit, qui veniam delictorum poscit à Christo. Et ideo respondetur ei, Dimissa sunt peccata tua, vade in pace. Luc. 7. Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio, vt non solùm peccata, sed etiam peccandi affectum auferat. Iustitia remittit iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritatem, vt nõ solùm temporalis, sed etiam perpetua fiat remissio peccatorum. Intret in animam tuam Christus, inhabitet in tuis Iesus mentibus, vt in tabernaculo virtutis peccato locus esse non possit.

Propterea qui non vult confundi, ad bonum debet conuerti. Libro ij. de pœnitentia, cap. vj. Tom. I.

Aduertimus quomodo agenda sit pœnitentia, quibus sermonibus, quibus fletibus, vt peccati dies, dies confusionis appellet. Confusio est enim quando Christus negatur. Et ideo subiiciamus nos Deo, vt non subditi simus peccato, & delictorum nostrorum memoriā recensentes tanquam opprobrium erubescamus, non velut quandam gloriam prædicemus, sicut quidam expugnata pudicitia, oppressa iustitia gloriantur, & tanta fiat conuersio, vt qui Deum non agnoscebamus, ipsi eum iam aliis demonstremus.

CONGREGATIO. *In congregatione mixti sunt mali cum bonis. Libro ij. de Cain & Abel. Quod require infra, in cap. Leuita. Congregatio bonorum vtilis. In commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. x.* Tom. V.

Consideremus inuicem in prouocatione charitatis & bonorum operum, non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam. Quid est, intelligamus inuicem? Si virtute creditur, hũc imitemur, & in eum intendamus, vt diligamus & diligamur. Ex dilectione quippe bona opera sunt. Magnum quippe bonum est congregatio ipsa. Nam qui charitatem operatur, feruentior est, & ex ea cuncta bona progenerantur. Nihil nanque bonum est, quod non per charitatem fit.

Istam igitur confirmemus inuicem, quia plenitudo legis charitas est. Non enim laboribus opus habemus, aut sudoribus, si dilexerimus inuicem, spontanea nobis via prosternitur, ducens ad virtutem, & ad cælestia. Sicut est consuetudinis quibusdam. In hoc loco non solùm admonuit, sed etiam culpauit & terruit vnitatem charitatis scindentes.

In congregatione quod tangit vnum, omnes tangit. Super secundam epistolam ad Corinthios, cap. vij. Quod require infrà, in cap. Ecclesia.

Cap. 4. Tom. V. CONIVGIVM. *Quia coniugium filiorum causa est institutum. Libro primo super Lucam.*

Non enim mediocre munus est Dei dare liberos, propagatores generis, successionis hæredes. Lege Iacob duodecim filiorum generatione gaudere: Abrahæ filius datur: Zacharias exauditur. Diuinum igitur munus est fœcunditas parientis. Agant itaque parentes gratias, quia generauerunt: filii, quia generati sunt: matres, quia coniugij præmiis honorantur. Stipendia enim militiæ suæ filij sunt. Vernet in Dei laudem terra, quia colitur mundus, quia cognoscitur: Ecclesia, quia deuotæ numero plebis augetur. Nec otiosè statim in principio Genesis Dei iussu coniugium copulatur, nisi vt hæresis destruatur. Sic enim Deus coniugium probauit, vt iungeret: sic remuneratus est, vt quibus sterilitas filios alligasset, pietas Diuina concederet.

Coniugium vitandæ fornicationis causa etiam institutum est. Vnde diffusè pertractat super hæc verba Apostoli, in commentario super primam Epistolam ad Corinthios, Tom. V. *cap. vij. super id quod sequitur, De quibus autem scripsistis mihi, Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem & reliqua.*

Prauis sensibus pseudoapostolorum exagitati, qui nuptias per hypocrisim, vt puriores cæteris viderentur, spernentes docebant, hęc per Epistolam ab Apostolo requirebant. Quia enim non oblectabantur hac sententia, prætermisis cæteris, hoc solùm requirunt. Quibus tamen respondit: Bonum esse quidem mulierem non contingere, quanquam non illi istud simpliciter asserant. Tamen propter fornicationem: Hoc est, ne quid contra legem admittatur, cum quando quod lex non prohibet vitatur: Vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque virum suum habeat. Solent enim qui compendium quærunt, errare. Quî enim fieri posset, vt ij ab vxoribus suis se abstinerent, quos in tantis vitiis reperit? Ideo ergo non permittit, ne à licitis se abstinentes inconcessa præsumerent, sicut faciunt Manichæi. Vxori vir debitum reddat, similiter & vxor viro. Inuicem sibi subiici illos in causa, vt quia vnum corpus sunt, vna & illorum sit voluntas in lege naturæ. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: Hoc dicit, quia neque virum, neque mulierem liceat corpus suum alij tradere. Inuicem enim debitores sunt in hac causa, ne peccandi daretur occasio.

Cap. eod. *Et addit quòd tempore deuotionis ab ipso abstinendum esse videtur.*

Nolite fraudare inuicem. Hoc dicit vt conueniat illis in re vxoria, ne dissensio generet fornicationem. Nisi fortè ex consensu ad tempus, id est ex condicto abstineant se propter gratiarum actiones. Vt vacetis orationi. Quanquam enim sine intermissione orandum sit, meditatio enim hæc omni die facienda est, tamen vt orationi insistatur, huic rei vacandum præcipit interpositis temporibus ad Dominum promerendum. Vt enim misereatur, mundius exorandus est. Quamuis munda sint coniugia, tamen à licitis abstinendum est, vt facilius ad effectum deducatur oratio. Nam & in lege sanctificari volentes, inter cætera etiam ab vuis passis iussu Domini temperabant, vt fierent sanctiores: Cum enim quis etiam concessa non contingit, ostendit se velle quod precatur accipere. Aliter. Quoniam coniugiis

A consilium dat, vt ad ipsum Dominum reuertantur, abstinentes ab vxoribus suis, vt possint dignius accipere corpus Domini. Et iterum reuertimini in idipsum. Quoniam coniugiis consilium dat post dies orationis ad vsum naturalem reuerti debere. Ne vos tentet satanas propter incontinentiam vestram. Interposito abstinendum tempore esse monet, & in idipsum reuerti, ne occasio detur diabolo, sicut dicit Petrus Apostolus: Ecce diabolus vt leo rugiens circuit quęrens quem deuoret. Si enim causa creandorum filiorum ducitur vxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum vsum: quia & dies festi, & dies purgationis, & ipsa ratio conceptus & partus iuxta legem cessari temporibus his demonstrat. 1. Pet. 5.

Et adiungit quòd melius est tamē à coniugio abstinere. Cap. eodem.

Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Manifestum est ideo hoc illum dare consilium, vt fornicationem excludat: non vt ad meliorem vitam tendentibus iter claudat. Volebam autem homines omnes esse sicut meipsum. Quantum ergo ad beneuolum & solicitum magistrum pertinet, omnes tales, si fieri posset, velle esse sicut seipsum. Qualis autem ipse erat, mox in subiectis ostendit. Sed vnusquisque proprium donum habet à Deo, alius quidem sic, alius autem sic. Hoc est vnusquisque iuxta votum suum donum Dei habet: vt velle ipsius nutu Dei possibilitatem consequatur. Ideo non debet constringi, ne à licito prohibitus illicita admittat. Sed ipse sibi eligat quid sequatur. Dico autem iis qui sine vxoribus sunt & viduis, bonū est illis si ita permanserint sicut & ego. Non diceret, bonum est innuptis: vt sint sicut & ego, nisi esset integer corpore. Nec diceret omnes homines volebam esse sicut meipsum. Si enim habuerit vxorem & hoc dixit, virgines esse noluit, sed absit. Sic enim à pueritia seruiuit, vt huius rei studium non haberet. Quippe cum iuuenculus anticipatus sit à gratia Dei. Postquam dixit vnumquenque proprium donum habere à Deo, ostendit in qua re melius est esse propensiorem: quia in eo adiuuatur quis, quod videtur auiditate mentis appetere.

Et subdit quòd aliquibus expedit coniugari. Cap. eodem.

Si autem non se continent, nubant. Imitari illos vult contendere vt se contineant. Quòd si impulsu carnis perseuerare se viderint non posse, quia nec sunt promptiores in eoipso: vt adiuuentur à Deo. Illū enim Deus iuuat, quem videt tota virtute contendere: nubant itaque si vri timent. Fortè enim potuerunt hoc postea adipisci. Digesto enim impedimento reparat se voluntas robustiore virtute. Melius est enim nubere quàm vri. Non ideo dixit, Melius est nubere, quàm vri, quasi bonum sit vri, ideo nubere melius: sed consuetudinem sequutus est. Solemus enim dicere, Melius est lucrum facere quàm damnum. Vri ergo, desideriis est angi vel vinci. Nam desideria pati & non vinci, illustris viri est & perfecti.

Et annectit coniugium non separandum. Cap. eod.

Iis autem qui in matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: Quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Nam vir vxorem non dimittat. Postquam innuptis & viduis loquutus est, hos alloquitur qui matrimonio iuncti sunt ore Dominico. Vxorem à viro non discedere, quòd si discessisset, manere innuptam. Hoc Apostoli consilium est, vt si discesserit propter malam conuersationem viri, iam innupta maneat. Quòd si continere se, inquit, non potest, quia pugnare non vult contra carnem, suo viro reconcilietur. Non enim permittitur mulieri vt nubat, si virū suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasię, aut illicita impellēte lasciuia, vir vsum quęrat vxoris, qa inferior nō omnino hac lege vtitur qua potior: si tamē apostataret vir, aut vsum quærat

quærat vxoris inuertere, nec alij potest nubere mulier, nec reuerti ad illum. Et virum vxorem non dimittere. Subauditur autē, excepta fornicationis causa. Et ideo non subiecit sicut de muliere dicens: Quòd si discesserit, manere sic: quia viro licet ducere vxorem, si dimiserit vxorem peccantem: quia non ita lege constringitur vir sicut mulier. Caput enim mulieris vir est. Nam cæteris ego dico non Dominus. Hoc dixit vt ostendat quid proprio ore Dominus iussit, & quid huius authoritati concessit: quia & per istum Dominus loquitur, qui ait: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? *2.Corinth.13.*

Cap.7. Tom.IIII.

Coniuges in charitatis vinculo nullatenus ab inuicem debent separari. Libro v. Hexameron.

Simus astuti circa quærenda & seruanda coniugia, diligamus tributa nobis consortia: Etsi ij, qui longinquis fuerant ortus sui tempore regionibus separati, inter se conuenerint: etsi vir ad peregrina contenderit, nulla longinquitas, nulla absentia complacitam minuat charitatem. Eadem lex præsentes absentésque connectit: Idem naturæ vinculum inter distantes & consistentes coniugalis charitatis iura constringit: Eodem iugo benedictionis vtriusque colla sociantur, etiamsi alter obeat separatarum regionum longa diuortia: quia non corporis ceruice, sed mentis iugum gratiæ acceperunt.

Cap.eod.

Et addit exemplo viperæ atque murænæ, quomodo in coniugio mulier se debet habere cum viro.

Vipera.

Vipera nequissimum genus bestiæ, & super omne quod serpentini est generis astutior, vbi coëundi cupiditatem assumpserit, murænæ maritimæ notam sibi requirit copulam, vel nouam præparat: progressáque ad litus, testificata præsentiam sui, ad coniugalem amplexum eam euocat. Muræna autem inuitata non deest, & venenatæ serpenti expetitos vsus suæ impartit coniunctionis. Quid sibi vult huiusmodi sermo, nisi ferendos esse mores coniugum: etsi absens est, eius operiendam præsentiam: sit licet asper, fallax, inconditus, lubricus, temulentus? Quid peius veneno, quod in coniuge muræna non refugit? Vocata non deest, & serpentis lubricum sedula charitate complectitur. Illa sua mala portat, & leuitatis fœmineæ facilitatem: tu virum tuum nō potes mulier sustinere? Adam per Heuam deceptus est, non Heua per Adam. Quem vocauit ad culpā mulier, iustum est vt eum gubernatorem assumat, ne iterum fœminea facilitate labatur. Sed horridus & incultus est. Semel placuit. Nunquid vir frequenter est eligendus? Comparem suum & bos requirit, & equus diligit: & si mutetur, alius trahere iugum nescit compar alterius, & se non totum putat: tu iugalem repudias tuum, & putas sæpe mutādum: & si vno defuerit die, suspicaris riualem: & statim incognitam, causa quasi cognita, pudoris exequeris iniuriam? Vipera absentem requirit, absentem vocat, & blando prouocat sibilo: atque vbi aduentare comparem senserit, venenum euomit, reuerentiam marito deferens, verecundata nuptiali gratiā: tu mulier venientem de longinquo maritum contumeliis repellis? Vipera mare prospectat, explorat iter coniugis, tu iniuriis viam viro obstruis: tu litium moues venenum non reiicis: tu coniugalis amplexus tempore dirum virus exæstuas: nec erubescis nuptias, nec tuum revereris maritum?

Cap.eod.

Adiungit eodem exemplo quomodo vir cum vxore se debet habere.

Sed etiam tu vir, possumus etiam sic accipere, depone tumorem cordis, asperitatem morum, cum tibi sedula vxor occurrit: propelle indignationem, cum blanda coniunx ad charitatem prouocat. Non es dominus, sed maritus. Non ancillam sortitus es, sed vxorem. Gubernatorem te Deus voluit esse sexus inferioris non præpotentem. Redde studio vicem, redde amori gratiam. Vipera suum virus fundit, tu non potes duritiam mentis tuæ deponere? Sed habes naturalem rigorem: debes temperare eum contemplatione coniugij. Reuerentia coniunctionis deponat animi feritatem. Nolite quærere viri alienum thorum: Nolite insidiari alienæ. Graue est adulterium, naturæ iniuria. Duos primùm Deus fecit, Adam & Heuam, hoc est, virum & vxorem: & vxorem de viro, hoc est de costa Adam: & iussit ambos esse in vno corpore, & in vno spiritu. Quod vnum separas corpus, vnum diuidis spiritum, naturæ adulterium est. Sed hoc docet murænæ & viperæ, non iure generis, sed ardore libidinis expetitus amplexus. Discite ò viri, qui alienam quærit permolere vxorem, cuius serpentis asciscere sibi cupiat contubernium, cui etiam comparandus ipse serpens sit. Festinat ad viperam, quæ se in gremio viri non directo tramite veritatis, sed lubrico deuij amoris infundit. Festinat ad eam, quæ venenum suū resumit: vt vipera, quæ fertur, peracto coniunctionis munere, venenum quod euomuerat, rursus haurire. Adultera enim vipera est. Vnde & Salomon ait, quòd is qui fuerit temulentus, cum per vinum libido feruere consueuerit, tanquam à colubri ictu extenditur, & tanquam à cornuta diffunditur illi venenum. Et vt scias quod de adultera dixit, adiecit: Oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquitur peruersa. Nec quisquam velut cōtraria posuisse nos credat, vt ad bonum, & ad malum viperæ huius exemplo vteremur, cum ad institutionem vtrunque proficiat: si erubescamus, aut fidem non exhibere dilecto, cui exhibet serpens: aut relinquentes sua coniugia, lubrica & noxia salutaribus præferamus: quod facit qui cum serpente miscetur. *Prouer.23.*

Tom.

Hoc ideo, quòd coniugium reciproca quædam seruitus est alterius ad alterum. Libro primo de viduis, parte tertia.

Et licet ergo nubere, sed est pulchrius abstinere. Sunt enim vincula nuptiarum. Vultis scire quæ vincula? Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Probatum est igitur vinculum esse coniugium, quo mulier ligatur & soluitur. Bona mutui amoris gratia: sed maior est seruitus. Neque enim mulier corporis sui potestatem habet, sed vir. Et ne forte coniugij tibi videatur ista seruitus esse, sed sexus, Similiter & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Quanta igitur coniugij necessitas, quæ subiicit alteri etiam fortiorem? Mutuis enim necessitatibus ab vtroque seruitur: Nec temperanti licet iugo subducere caput, cum alterius intemperantiæ seruiendum sit. Pretio, inquit, empti estis: nolite fieri serui hominum. Videtis quàm euidens coniugalis sit definitio seruitutis. Non hoc ego dico, sed Apostolus: nec ille, sed Christus qui loquebatur in eo. Et hanc vtique seruitutem de bonis coniugibus definiuit. Nanq; suprà sic habes, Sanctificatus est enim infidelis vir per vxorem fidelem. Et infra: Quòd si infidelis discedit, discedat: non est enim seruituti deditus frater aut soror in talibus. Si igitur bonum coniugium seruitus est, malum coniugium quid est, quando nequeunt se inuicem sanctificare? *1.Corinth.7.*

Tamen addit quòd propter hoc castitas non potest nec debet cuilibet imperari, nec debet sumi nisi à potente potestate.

Sed ad Ecclesiæ disciplinam fœminas prouocamus, quæ Ecclesia constat ex omnibus. Et licet Christi grex constet ex omnibus, grex tamen in aliis pabulo vescitur, in aliis adhuc lacte nutritur. Quibus lupi illi qui latent in vestitu ouium, sunt cauendi abstinentiæ speciem prætendentes, prouocantes autem intemperantiæ fœditatem. Etenim quia sciunt valida onera castitatis, cùm ipsi ea attingere digitulis nequeant, ab aliis supramodum exigunt, cùm ipsi seruare nec modum possint, sed iniusto sub fasce succumbant. Mensura enim oneris pro mensura debet esse gestantis: alioquin impositi oneris

oneris fit ruina, vbi vectoris infirmitas est. Nam & infantium fauces strangulat esca robustior. Et ideo sicut multitudo vectorum non paucorum viribus æstimatur, nec tamen fortioribus de aliorum infirmitate præscribitur, sed vnicuique quantum oneris subire cupiat, relaxatur manente mercedis cumulo in virtutis augumento: ita etiam fœminis non laqueus iniiciendus, non supra vires abstinentiæ grauioris vectura subeunda est: sed relinquendum vt vnaquæque se pendat, non authoritate aliqua coacta præcepti, sed incremento gratiæ prouocata. Et ideo diuersis virtutibus merces diuersa proposita est. Nec aliud reprehenditur, vt aliud prædicetur: sed omnia prædicantur, vt quæ meliora sunt præferantur. Honorabile itaque coniugium, sed honorabilior integritas. Nam & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Quod igitur bonum est, non vitandum est: quod est melius, eligendum. Itaque non imponitur, sed præponitur. Et ideo bene Apostolus dixit: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Etenim præceptum in subditos fertur: consilium datur amicis. Vbi præceptum est, lex est: vbi consilium, ibi gratia.

Vires metiēdæ.

1.Corinth.7.

Sed libro tertio eiusdem, parte prima exēplariter probat coniugium onerosum, recitans verba quæ dixit sancta Iuliana vidua suis filiabus, quibus persuadebat continentiam virginalem.

In exhortatione ad virgines. Tom. I.

Quanta in ipsis coniugiis incommoda sunt: quàm graues plerunque contumeliæ? quanta vincula? Primò ipsum cōiugium vinculū est, quo alligatur viro nupta, & ei in subiectionem astringitur. Bonum quidē charitatis vinculum est, sed eum vinculum de quo nupta se cum velit exuere non possit, nec liberum sui habere arbitrium. Denique Apostolus dicit: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Et quid mirum de muliere, quandoquidem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier? Si qui fortior est potestatem sui non babet, quomodo infirmior? Non ergo absoluit mulierem communis seruitus, sed astringit. Videte itaque quid scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. Quis nobis potest consilium dare, quàm ille vas Dominicæ electionis? Quid igitur dicat percipite auribus. Volo autem omnes homines esse sicut & me ipsum. Et iterum dicit de non nuptis & viduis: Bonum est illis, si sic permanserint sicut & ego. Volo vos imitatrices esse tanti Apostoli, vt vitam eius sequamini, qui coniugij vinculum refugit, vt vinctus esset Christi Iesu. Non potuisset ad tantam Apostolatus peruenire gratiam, si fuisset alligatus coniugij contubernio. Quòd si ille qui & doctrina præstantissimus erat, & tantum Christi donum habebat, iudicauit tantum momenti esse si abstineret ab vsu copulæ coniugalis, & ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri decerperetur: quod neque orationi vacare semper liceret, neque semper Diuinis intendere mandatis, quem coniugij cura reuocaret, vt placere vxori esset necesse: quod vtique vos eligere oportet, quibus sola virginitas potest libertatē dare? Quoniā quæ nupserit, ad seruitutem pecunia sua venditur. Meliori conditione mancipia quàm coniugia comparantur. In illis meritū emitur seruitutis, in istis pretium additur ad seruitutem. Nupta venalis auro grauatur, auro æstimatur. Experta sum filiæ labores copulæ, cōiugij indignitates. Et sub bono coniuge, nec tamē sub bono marito libera fui. Seruiebam viro, & laborabam placere. Misertus est Dominus, & fecit ministrum, continuo quoque & mihi & vobis raptus est, & fortasse miserante Domino, ne diceretur maritus. Videtis filiæ longæuam matrem doloribus, & adhuc immaturam stipendiis viduitatis. Videtis amissum omne præsidium & ornamentum. Nec auxilium viri habeo, nec virginitatis gratiam. Et de me leuis

1.Corinth.7.

A cura. Vos mœreo, vos considero. Remanserunt mihi onera coniugij, abiere adiumenta. Quantò mallem in hos nunquam venisse vsus. Potestis tamen excusare patrē, ableuare matrē. Si quid in nobis amissum est, in vobis repræsentetur. Hoc solo nos coniugij non pœnitebit, si vobis labor noster profecerit. Proximum putabo matrem esse virginū, ac si virginitatē tenerē. Cōsiderate filiæ quā sibi veniēs in has terras Dominus Iesus matrē elegerit, salutē mūdo daturus. Per virginē venit, & mulieris lapsus partu virginis soluit. Vestra quoque integritas meos soluat errores. Quid boni sit virginitas considerate. Destitutam me esse certum est, præsidio egere. Sed si volueritis sic manere, nullius opem requiram. Abundabit mihi ad omnem opitulationem vestræ integritatis corona. Quis non me dicet beatam, quam nunc miseram putant?

Propterea ad idem facit quod ipse scribit libro iiij. de sancta virginitate, parte prima. Tom.I.

B Nam cum in superioribus memorauerit coniugium non esse soluendum nisi ex causa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiam donúmque contexuit: vt doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas: nuptiis tamen ipsis integritatis studia preferenda. Quis enim tam auersus à vero, vt nuptias damnet? Sed quis tam alienus à ratione, qui coniugij onera non sentiat? Etenim mulier innupta & virgo cogitat quæ Dei sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Et præter has molestias, quamuis nubendo non peccet, contritionē tamen habebit carnis huiusmodi. Grauis enim partus labor est, grauis creandorū & erudiendorum filiorum molestia. Quibus ante præscripsit, ne quis huiusmodi auerteretur iniuriis. Multæ enim in partus doloribus constitutæ, coniugio renuntiare se dicunt. Multi etiam matrimonij onera non ferentes, alieno ab vxore auertuntur affectu. Et ideo Apostolus
C ante præmisit: Ligatus es vxori, noli quærere solutionem. Et bene ait, Ligatus es: quodam enim vir & vxor nexu inter se amatorio copulantur, & quibusdā inuicē sibi habenis amoris constricti sunt. Bona igitur vincula nuptiarum, sed tamen vincula: etsi vincula, tamen vincula charitatis. Bonum coniugium, sed tamen à iugo tractum, & iugo mundi, vt viro potius cupiat placere, quàm Domino. Bona etiam vulnera charitatis, & osculis præferenda. Vtilia enim vulnera amici quàm voluntaria oscula inimici. Denique Petrus vulneratur: Iudas osculatur. Illum oscula condemnant, hunc vulnus emendat. Illius osculis proditionis vulnera funduntur, istius lachrymis culpa lauatur. Itaque vt ostendit sermo propheticus, Bona vulnera charitatis, dicit Ecclesia in Canticis canticorum: Quia vulnerata charitate ego sum. Nemo ergo vel qui coniugium eligit, reprehendat integritatem: vel qui inte-
D gritatem sequitur, reprehendat coniugium. Nam huius sententiæ aduersarios interpretes damnauit iandudum Ecclesia, eos scilicet qui audeant soluere copulam coniugalem. Audite enim quid dicat sacrosancta Ecclesia. Veni frater meus exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis. Multos fructus ager habet: & ille melior est, qui & frugibus abūdat & floribus. Est ergo Ecclesię ager diuersis fœcūdus copiis. Hîc cernas germina virginitatis flore vernātia. Illic tanquā in cāpis syluæ viduitatē grauitate pollētē: Alibi tanquā vberi fruge coniugij Ecclesiæ segetem replentē mundi horrea, ac veluti maritatę vineæ fœtibus torcularia Iesu Domini redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat. Nec improbum igitur, nec nouum integritatis est studium. Videamus ne forte inutile iudicetur. Nonnullos enim dixisse audiui quod periit mundus, defecit genus humanum, coniugia labefactata sunt. Quæ-

Prouerb.27.

ro quis tandem quæsiuit vxorem qui non inuenerit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis vnquampro virgine sit peremptus? De coniugiis autem ista nascuntur, vt perimatur adulter vxoris, raptor præliis appetatur. Ista reipub. semper damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est: quia castitatem non pœna cohibet, sed religio auget, fidésque conseruat. Si quis igitur putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret vbi paucæ virgines, ibi etiam homines pauciores: vbi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorem.

Lib.8.Epistol. Epist.66. Tom.III.

Coniugium inter pares debet contrahi. In epistola ad Paternum.

Coniugiũ vis inter filios nostros componere. Quæro vtrum pares copulandi, an impares sint. Sed nisi fallor, compares appellari solẽt. Boues qui iungit ad aratrũ, equos ad currũ, pares eligit, & vt ætas conueniat & forma, nec natura discrepet, nec decoloret diuersitas.

Cap.3. Tom.IIII.

Item libro primo de Abraham.

Discant homines coniugia non spernere, nec sibi sociare impares, ne huiusmodi suscipiãt liberos quos hæredes habere non possint, vt vel transfundendæ hæreditatis contemplatione, si nullo contuitu pudoris mouentur, digno studeant matrimonio.

Cap.7.

Seruanda est fides in coniugio cuius custos est Deus. Eodem libro.

Grauius crimen est vbi celebrati coniugij iura temerantur, & vxoris pudor soluitur. Ideóque cum prætenderet Abimelech quòd vxorem alienã esse ignorauerit, quam sororem esse vir ipse suam dixerit, respondit ei Deus: Et ego cognoui quia puro hoc corde fecisti, & peperci tibi, vt nõ peccares in me: propter hoc nõ sum passus te tangere eam. Cognoscimus velut præsulẽ custodémque coniugij Deum, cuius legem qui violat, gratiam soluit. Et ideo qui in Deum peccat, sacramẽti cælestis amittit consortium.

Tom.IIII.

Item libro secundo de Apologia Dauid.

Vbi fidem habes, adulteriũ timere debes. Fides enim coniugij, fraus est adulterij.

Lib.9.Epistol. Epist.70. Tom.III.

Et ideo coniugium cum infidelibus est vitandum. In epistola ad Vigilium, in principio.

Poposcisti à me institutionis tuæ insignia, quoniam nouus ascitus es ad sacerdotium. Et quoniam te ipsum ædificasti vt oportuit, qui dignus habitus es tanto munere, quomodo & alios ædifices significãdum videtur. Primùm omnium cognoscere Ecclesiam tibi Domini commissam, ideóque vitandum semper ne quid obrepat offensionis, vt fiat velut commune corpus eius gentilium admixtione. Vnde scriptura dicit tibi: Ne accipias vxorem de filiabus Chananæorũ. Sed vade in Mesopotamiã in domum Bathuelis: id est, in domũ sapientiæ, & eius tibi acquire copulã. Mesopotamia autẽ, regio est in partibus Orientis, quæ duobus maximis per ea locorũ Eufrate & Tigri fluminibus circumuenitur, quibus origo est in Armeniæ locis Influunt autẽ diuerso meatu in mare rubrum. Et ideo, Mesopotamiæ nomine signatur figura Ecclesiæ, quæ maximis fluentorum prudentiæ irriguis atque iustitiæ fœcũdat mentes fidelium, quibus sacri baptismatis, cuius typus præcessit in mari rubro, infundit gratiam culpámque abluit. Doce ergo plebem, vt nõ ex alienigenis, sed ex domibus Christianis coniugij quæratur copula.

Gene.28.

Et infra.

Sed prope nihil grauius quàm copulari alienigenæ, vbi & libidinis & discordiæ incentiua, & sacrilegij flagitia conflantur. Nam cùm ipsum coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugiũ dici, vbi non est fidei cõcordia? Cum oratio cõmunis esse debeat, quomodo inter dispares deuotione potest esse coniugij cõmunis charitas? Sæpe plerique capti amore fœminarũ, fidem suam

A prodiderunt, vt patrum populus in Beelphegor. Vnde Phinees arrepto gladio interficit Hebræum & Madianitim fœminam, & mitigauit indignationem Diuinã, ne totus populus extingueretur. Quid de pluribus exemplis loquar? Ex multis vnum proferam, vt eius commemoratione liqueat quàm periculosum sit alienigenæ mulieris asciuisse copulam. Quis fortior & ab incunabilis suis munitior Dei spiritu quàm Nazaræus Samson? Et ipse proditus est, & ipse per mulierem non potuit tenere suam gratiam.

Et ibidem in fine.

Hoc igitur exemplo liquet alienarum consortia fugienda, ne pro charitate coniugij proditionis insidiæ succedant.

Et suprà super epistolam ad Corinthios, post supra scripta. Tom.V.

Si quis frater vxorem habet infidelem & hæc consentit habitare cum illo non dimittat illam. Et si qua
B mulier habet virum infidelẽ, & consentit hic habitare cum ea, non dimittat virum. Hoc dixit, quia inter illa primordia cum ambo vtique essent gentiles, fiebat vt vnus ex his crederet: & quia horrebãt perfidi culturam Dei, similiter & credentes contaminationem præteriti erroris ideo præcipit, vt si contenti essent habitare cum immutatis contenti essent fideles cum illis. Sanctificatus est enim vir infidelis in muliere fideli, & sanctificata est mulier infidelis à viro fideli. Habere illos beneficium bonæ voluntatis ostendit, quia horrorem nominis Christi non habent: & ad tuitionẽ hospitij pertinet, in quo signum fit crucis, quo mors victa est, sanctificatio est enim. Alioquin filij vestri immũdi essent. Immundi essent filij eorum, si dimitterent volentes habitare secum, & aliis se copularent. Essent enim adulteri, ac per hoc & filij eorum spurij, & ideo immundi. Nunc autem sancti sunt. Sancti sunt, quia de coniugiis licitis nati sunt. Et quia sub creatoris veneratione nati
C sunt propensiore ex patre: quia sicut quicquid per dedicationem idolorum fit, immundum est: ita & quicquid sub Dei creatoris professione fit, sanctum est. Quòd si infidelis discedit, discedat. Propositum religionis custodit, præcipiendo ne Christiani relinquant coniugia. Sed si infidelis odio Dei discedit, fidelis nõ erit reus dissoluti matrimonij. Maior enim causa Dei quàm matrimonij. Non est seruituti subiectus frater vel soror in talibus. Hoc est, non debetur reuerentia coniugij, ei qui horret authorem coniugij. Non enim ratum est matrimonium, quod sine Dei deuotione est, ac per hoc non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum si alij se iunxerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur, ne accusetur alij copulatus. Infidelis autem discedens, & in Deum & in matrimonium peccare dignoscitur, quia noluit sub Dei deuotione habere coniugium. Itaque non est ei fides seruanda coniugij, qui ideo recessit ne audiret Deum
D Christianorum authorem esse coniugij. In pace enim vocauit nos Dominus. Verum est, quia non oportet litigare cum eo qui discedit: quia odio discedit, ac per hoc nec dignus habendus est. Quid enim scis mulier, si virum saluum facies? Aut quid scis vir, si mulierem saluam facies? Hoc dicit, quia forte possunt credere qui non horrent nomen Christi. Vnicuique sicut diuisit Dominus. Diuisit Dominus vnicuique quando saluetur, hoc est, scit quando possit credere, & sustinet illum: sic & hic docet expectandos eos, nec scandalum de his pati debere, quia custodienda est spes illorum. Si enim ipsi discesserint, dissimulandum est ab his. Vnumquenque sicut vocauit Dominus, sic ambulet. Hoc est, etsi matrimonio iunctus est qui credit, non deserat, neque vir neque mulier: sed sic maneat, siue Iudæus, siue Græcus. Sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Vt suadeat non se aliter his tradere dicit quàm cæter

cæteris, vt cum cæteros huius fidei hoc doceri audiũt, promptius assequantur. Facilè enim quis inclinatur, si viderit socium consensisse.

Tom.V. *Item libro octauo super Lucam, capite secundo.*

Quidam enim putant omne coniugium à Deo esse, maximè quia scriptũ est: Quæ Deus coniunxit, homo non separet. Ergo si omne coniugiũ à Domino, omne coniugiũ nõ licet solui. Et quomodo Apostolus dixit: Quòd si infidelis discedit, discedat? In quo mirabiliter & noluit apud Christianos causam residere diuortij, & ostendit non à Deo omne coniugiũ. Neque enim Christianæ gentilibus Dei iudicio copulãtur, cùm lex prohibeat. (Prouerb. 19.) Sed occurrit illud quod ait Salomon: Donum & substantiã patres partiuntur filiis, à Deo autẽ præparabitur viro vxor. Quod qui in Græco legit, non putat esse contrariũ. Bene enim dixit Græcus, ἁρμόζεται. Harmonia enim cõueniens & apta rerum omnium dicitur cõmissa cõnexio. Harmonia est, cum fistulæ organi per ordinem copulatæ legitimè tenent gratiam cantilenæ, chordarúmque aptus seruat ordo concordiã. Itaq; non habent harmoniã suam nuptiæ, quãdo Christiano viro gentilis mulier non legitimè copulatur. Ergo vbi nuptiæ, harmonia: vbi harmonia, Deus iungit. Vbi harmonia nõ est, pugna atque dissensio est, quæ non est à Deo, quia Deus charitas est.

Cap. 22. Tom. IIII. *Coniuges etiam non semper vacare debent copulæ carnali. Libro de Noë & arca.*

Nunc quæramus qua ratione quãdiu ingrediebantur in arcam, hic ordo fuit ingredientiũ, vt primò ipse Noë ingrederetur & filij eius, inde vxor eius, & vxores filiorũ eius: quando autem exierunt, commutatum sit. Nam scriptũ est, Exiuit ipse, & vxor eius, & filij, & vxores filiorũ eius. Et litera quidẽ significat in ingressu abstinentiam generationis, in egressu generationis vsum. Tunc enim pater cum filiis prius introiuit, & filij cum parente, & postea vxor eius, & filiorum eius vxores, id est, non commiscetur sexus in introitu: commiscetur in egressu. Apertè igitur velut ordine ipso ingressionis vocem quandam iustus emittit, tempus illud non esse concubitus neque deliciarum, quo omnibus immineret interitus. (Luc. 17.) Vnde in Euangelio Dominus ait, reprehendens quòd temporibus Noë manducarent & biberent, vxores ducerent & filias nuptui traderent: & ideo propter intemperantiam eorum superuenisse diluuium. Mœroris igitur tempus illud non lætitiæ erat: & inde iustus consortio non delectabatur vxoris, vel filij iusti petebant copulam coniugalem. Quàm enim indecorum, vt quo tempore viuentes morerentur, tunc perituri generarẽtur. Postea autem rectè ad seminarium cæterorum successit vsus & cura coniugij, cum diluuium recessit. Itaque non viri cum viris, sed fœminæ cum viris exeũt: vt virilis inter se interdicta permixtio, pmissa autẽ virilis & fœminæ legitima sorte cõiugij copula videretur.

Tom. IIII. *De coniugio sacramentali scilicet Dei Filij cum humana carne, dicit Libro secundo de Apologia Dauid.*

Non omne adulterium damnãdum est. Denique ad Prophetam dictum est: Vade accipe tibi vxorem fornicariam. Dominus hoc iubet, cum ea quæ fornicata fuerit, esse coniugium: cuius coniugij, partus est Christus. Nanque filio qui ex fornicatione natus est, à Domino nomen impositum est Iezraël, quod est Diuina generatio. Si ergo pia illa copula fornicaria, etiam pia ista societas adulteræ copula est. Sed illa de Iudæis: de Diuinis autem non audeo, licet pium, adulterium nominare, ne quem vel sonus sermonis offendat, licet sonus venerationis in promptu sit: quod potest tamen cautius dici, etsi non expresſius ex disparibus copulis cõtubernium pium factum est: Verbum scilicet caro factum est. Non sunt enim legitima consortia Diuinitatis & carnis: nec vt quodam fœdere conueniente naturæ, caro animæ & anima carni, ita etiam Diuinitas & caro iusti seruant quodammodo thori legem. Suscepit carnem Deus, assumpsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum, vt sit Deus omnia in omnibus.

Et addit exponendo figuram de Dauid & Beth sabee.

Denique vt scias mysterium, interpretare vocabula. Dauid enim in typo accipis Christi: Beth-sabee, filia sabbati, aut filia plena, vel puteus dicitur iuramenti. Quid igitur expresſius, quàm quòd filia sabbati caro Christi est? quia misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Eadem plena: quia in passione eius legis est plenitudo: vel quia plena Spiritus sancti. Iesus enim plenus Spiritu sancto, regressus est à Iordane. Eadem etiam puteus iuramenti, hoc est religionis & fidei. Et bene puteus, quia flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hanc ergo assumens sibi Deus copulam fecit esse legitimam. Quod mysterium illæ nuptiæ designarunt, quæ sunt in Canticis canticorum, quibus Christo Ecclesia, & spiritui caro nubit. Et ideo circuncursabat, & quærebat vbi Dei verbum, quia vulnerata, quia nuda, quia adultera in omnibus (etsi immaculata in Christo) quærebat caro misera redemptorem. Hanc sibi Christus iunxit, vt immaculatam redderet: Hanc sibi sociauit, vt auferret adulterium. Et quia sub lege erat, moriendum fuit, vt liberaretur à lege, vt per illam mortem, velut per quoddam legis & carnis matrimonium solueretur. Mortua est igitur in Christo caro, vt nos mortificati legi per corpus Christi (sicut Apostolus dixit) essemus alterius qui ex mortuis resurrexit: & passiones cupiditatésque carnis, & cognitiones peccatorum, quæ per legem erant in membris nostris, in illa morte morerentur: nos autem soluti à lege mortis, quasi noua Christi copula, in nouitate spiritus resurgemus. Et tamen qui legem in Christi carne soluerunt, eámque putauerunt esse violandam, omnésque iussu Dauid à bellatoribus interempti sunt. Quo iudicio ostenditur, id quod posteriora docuerunt, esse signatum, quòd eorum qui Christum interfecerunt nullus euaserit. Id quod euidentissimè reuelatur, eos quos ante mortem assumpserat Iesus, sicut Iudæos, perisse paruulos & informes: eos verò quos post mortem asciuit in numero filiorum, regno esse seruatos. Vnde iuxta hoc mysterium conuenit quod primus in Iudæis fuerit partus infirmus, & postea in Christianis fieret fructus æternus.

De spirituali coniugio. Libro octauo supra Lucam. Cap. 2. Tom. V.

Sacramentum hoc magnum est, sed de Christo & Ecclesia. Inueni igitur coniugium quod nemo dubitet à Deo iunctum, cum ipse dicat: Nemo venit ad me, nisi Pater meus qui misit me attraxerit eum. (Ioan. 6.) Ille enim solus nuptias has potuit copulare. Et ideo mysticè Salomon dicit: A Deo præparabitur viro vxor. Vir Christus: vxor Ecclesia est. (Prouerb. 19.) Charitate vxor: integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad Filium, non separet persequutio, non auertat luxuria, non philosophia deprædetur, non Manichæus contaminet, non Arrianus auertat, non Sabellianus inficiat. Deus iunxit, Iudæus non separet. Adulteri sunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei & sapientiæ veritatem. Quis liber, inquit, est iste repudij matris vestræ, quo dimisi eam? (Isa. 50.) Audisti repudium, crede coniugium. Audisti quicquid Iudæorum plebi ipse dicat: Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in peccatis vestris dimisi matrem vestram. Mane ergo tu in domum patris: mane cum sponso, enitere vt placeas viro: mens quæ credidisti Deo, esto fortis mulier, qualis illa vel anima ecclesiastica, vel Ecclesia de qua dicit Salomon: Mulierem fortem quis inueniat? pretiosior est autem lapidibus pretiosis: quæ talis est, confidit in ea vir suus. Videamus quid hoc viro faciat suo, quid opus eius, quod sit obsequium, cur confidit in eo Christus. Bona vxor vi-

rum suum vestit. Vestiat Iesum fides nostra corpore suo, vestiat carnẽ eius Diuinitatis suæ gloria, sicut & illa bona vestimenta fecit viro suo, vt & in præsentia & in futuro seculo honorificet eum. Non mediocris hæc fœmina, cuius tale textrinum est, quam non mollia lanæ fila carpentem, sed pretiosæ virtutis pensa tractantem, vir eius inueniat, quæ manus extollat in noctibus, & ad libram dirigat opus, morúmque suorum pondus examinet. Gestorum quoque nouerit seruare mẽsuram gloriosi subtegmen laboris intexens, solicita quando vir redeat, anxia atq; suspirans & iam cũ viro suo esse desiderans, dicens: Moras facit vir meus venire festinabo ipsa ad eum, occurro ei facie ad faciem, cum venire cœperit in gloria sua. Veni Domine Iesu, vt inuenias sponsam tuam, non contaminatam, non adulteratam, quæ non violauerit domum tuam, non mandata neglexerit. Dicat tibi: Inueni quem dilexit anima mea, introducat te in domum vini, (Vinũ enim lætificat cor hominis) inebrietur spiritu, agnoscat mysterium, loquatur oraculum.

Tom.IIII. *In libro de Isaac & anima.*

Neque enim animę norunt coniugiorum fœdera, & vsus copulæ corporalis, sed sunt sicut Angeli in cælo.

Tom.IIII. CONIVM. *De conio herba dicit, Libro tertio Hexameron, capite nono.*

Nec illud præterit, quòd conio plerunque furores libidinum marcuerunt.

Require infra, in capite Saturnus.

Tom.IIII. CONIVNCTIO. *Coniunctio quæ est pars orationis, & potest diuersificare intellectũ. Libro super Beati immaculati litera xviij. versu quinto.*

Quamuis syllaba &, vt grammatici appellant, coniunctiua sit, habet tamen distinctionem, qua confusio disiungitur ac separatur. Vt si dicam Ambrosium bassum intus esse: vnus putatur. Sin autem asseras, Ambrosium & bassum intus esse: duo vtique esse intelligũtur.

CONSANGVINITAS. *Cõsanguineis pauperibus subueniendum est prius. Quod require supra, in capite Affinitas.*

Cap.14. Tom.IIII. CONSCIENTIA. *Conscientia ipsa dirigit quando recta est. Libro primo de Apologia Dauid.*

Rectus autem spiritus qui bene dirigit, qui deducit in viam rectam, hic est spiritus veritatis: vel certè recta hominis conscientia, nullis inflexa peccatis: vel spiritus qui in homine est.

Tom.IIII. *Ideo valet apud Deum. In tractatu de prima interpellatione Iob.*

Magna fides, magna authoritas conscientiæ, Deum testem suæ mentis accersere. Quod conditionis est, non negat: quod impietatis, repellit: quod infirmitatis, fatetur.

Tom.IIII. *Conscientia est defensio causæ. Libro super Beati immaculati, litera vigesima, versu quarto.*

Nec dedignatus est Dominus omnium præsidis vilitatem. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, nec in forensis assertione patrocinij, sed in conscientiæ integritate esse innocentiæ defensionem, nec salutem corporis ambiendam, sed animi puritatem.

Cap.5. Tom.I. *Solùm de sapientia vir sapiens curat. Quod probat ratione & exemplo. Libro tertio de officijs.*

Nihil expetẽdum est, nisi quod honestum. Nihil agit sapiens, nisi quod honestum sit, nisi quod cum synceritate & sine fraude est: neque quicquam facit, in quo se crimine quoquam obliget, etiamsi latere possit. Sibi enim est reus priusquàm cæteris, nec tam pudẽda apud eum publicatio flagitij, quàm conscientia est. Quod non fictis fabulis vt philosophi disputant, sed verissimis iustorum virorum exemplis docere possumus. Nõ igitur ego simulabo terræ hiatum, quæ magnis quibusdam disiluerit soluta imbribus, in quem descendisse Gyges, atque ibi fabularium illum equum æneum

A ostendisse à Platone inducitur, qui in lateribus suis fores haberet: quas vbi aperuit, animaduertisse annulum aureum in digito mortui hominis, cuius illic exanime corpus iaceret, auríque auarum sustulisse annulum. Sed dum se ad pastores recepisset regios, de quorum ipse numero foret, casu quodam quod palam eius annuli ad palmã conuerterat, ipse omnes videbat atque à nullo videbatur. Deinde cum in locum suum reuocasset annulũ, videbatur ab omnibus. Cuius solers miraculi factus per annuli opportunitatem reginæ stupro potitus, necem regi intulit: cæterísque interemptis, quos putauerat necandos, ne sibi impedimento forent, Lydiæ regnum adeptus est. Da, inquit, hunc annulum sapienti, vt beneficio eius posit latere, cum deliquerit. Non minus fugiet peccatorum contagium, quàm si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes impunitatis, sed innocentiæ est. Denique lex non iusto sed iniusto posita est: quia iustus legem habet mentis B suæ, & æquitatis ac iustitiæ suæ normam. Ideóque nõ terrore pœnæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ergo vt ad propositũ redeamus, non fabulosa pro veris, sed vera pro fabulosis exempla proferamus. Quid enim mihi opus est fingere hiatum terræ, equum æneũ, annulúmque aureum in digito defuncti repertum, cuius annuli tanta sit vis, vt pro arbitrio suo qui eum sit indutus annulum, appareat cum velit, cum autem nolit è conspectu se præsentium subtrahat, vt præsens non possit videri? Nempe eò tendit istud, vtrum sapiens etiamsi isto vtatur annulo, quò possit propria flagitia celare & regnum assequi: nolit peccare, & grauius ducat sceleris contagium pœnarum doloribus: an verò spe impunitatis vtatur ad perpetrandum scelus, &c?

Secundum conscientiã, laus placere debet. Libro de laude gloriosæ virginis Mariæ, post principium. Lib. de institutione virginis Cap.1. Tom.I.

In bonis cogitationibus, atque in immaculato castitatis affectu, & syncerae proposito conscientiæ C summa est laus

A conscientia est loquendi audacia. In commentario super secundam epistolam ad Corinthios, capite sexto. Tom.V.

Os nostrum patet ad vos ò Corinthij. Hoc libertatis causa Apostolus loquitur, & puræ conscientiæ. Malè enim sibi conscia mens loqui trepidat: sensum perdit, & errat in verbis.

A cõscientia est lætitia. In tractatu super psalmũ xlvij. versu secundo. Tom.IIII.

Dilatans exultationem vniuersæ terræ. Et verè magnus, qui istius terræ, in qua antè intolerabilium peccatorum germina pullulabant, vbi erat mœror tristitiæ & gemitus, exultationem toto orbe diffudit. Itaque conscientia hominum, quæ antè flagitiorum suorum gurgitibus demersa lugebat, nunc per indulgentiam & remißionem omnium peccatorum metu absoluta lætatur.

Ideo Libro secundo de Cain & Abel. Cap.6.

D Denique condemnati oblator muneris Cain, pro conscientia insyncerae oblationis intellexit Deo sacrificium suum non probatum, & tristis est factus. Quando enim mens sibi recti est conscia, gratulatur: vel infusione quadam spiritali repletur animus gaudio, cum alicuius vel studia vel opera Deo improbantur. Tristitia igitur Cain, conscientiæ testimonium, repulsæ indicium est. Et quia obtulit munus, tamen quia non rectè & iure diuisit, culpam incidit.

Et ideo mala conscientia semper est tristis: unde in tractatu vel epistola de lapsu virginis consecratæ, parte prima. Lib. ad virginẽ lapsam. Cap.3. Tom.I.

Debentur tibi in hoc seculo multa certamina. Væ tibi misera, & iterum væ, quæ tanta bona propter parui temporis luxuriam perdidisti. Quam tibi spem apud Christum Dominum reliquisti, cuius membra tollens fecisti meretricis? Quis te Spiritus sanctus visitabit,

quæ

quæ eum repudiasti, qui se à cogitationibus quoq; sordidis longe facit? Sed veniamus ad humana, vt illa Diuina noscantur. Aspice quis sanctorum atque sanctarum tibi approximare non horreat. Aperi oculos tuos si potes, erige frontem, si audes aliquem sanctorum fiducialiter intueri. Nónne faciem tuam conscientiæ commissum tanquã plumbũ inclinat & premit? Nónne tenebræ ante oculos tuos, & dura caligo versatur? Nónne timor & tremor animam tuam cassabit? Si ergo homines in carne cõstitutos, & alicuius forsitan delicti obnoxios non potes intueri, tam graui cõfusione sepulta, quid facies corã castis Apostolis, Quid facies coram Helia & Daniele, & tantorum exercitu Prophetarum? quid facies corã Ioanne? quid facies corã Maria, Tecla & Agnete, & immaculato thoro puritatis? Quid denique corã Angelis sanctis? Nónne splendore & claritate immaculatorũ quasi fulminibus percussa combureris?

Et in epistola ad violatorem eiusdem.

Ipsa conscientia sceleris te agitat per diuersa præcipitem (Fugit enim impius nemine persequente) & duræ peccati imagines te non solummodo vigilantem, sed dormientem quoque perterrent.

super psal.35. Tom.IIII. *In tractatu super psalm.*

Quæ pœna maior quàm timere quod vitare nõ possis: nec quod timueris, euadere? Vnde præclarè Dauid exprimẽs conuentionẽ † grauissimã conscientiæ peccatricis ait: Quoniã iniquitatem meam ego agnosco, & delictũ meũ contra me est semper. Offunditur enim nobis vltrix nostri imago peccati: nec quietũ reum suum esse permittit, inferens miserã seruitutẽ: atque in sua vincula trahit, vt enodare se non queat, quoniã volens ipse se vendidit, cui liberũ erat delictorũ æra non capere, & libertatem innocentiæ reseruare. Itaque dum oramus, peccatum offunditur: Vbi somnus sensum corporis relaxauerit, peccatum recurrit. Semper nobis error tanquã malus exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator conueniens debitorem. Vnde Dominus ait: Qui facit peccatum, seruus est peccati.

† Alias, commotionem. Psalmo 50. Ioan.8. Cap.4.

Et qui alium lædit, plus ipse conscientia læditur. Libro tertio de officijs.

Neque hominis nocentis alteri tantum esse cõmodi quod adipisci sese putet, quãtum incommodi quod ex eo sibi accidat. Quæ enim pœna grauior, quàm interioris vulnus cõscientiæ? Quod seuerius iudiciũ quàm domesticũ, quo vnusquisque sibi reus est, seque ipse arguit quòd iniuriã fratri indignè fecerit? Quod nõ mediocriter scriptura commendat dicens: Ex ore stultorum baculus contumeliæ. Stultitiæ igitur condemnatur, qui iniuriam facit. Nónne hoc magis fugiendum quàm mors, quàm dispendiũ, quàm inopia, quàm exilium, quàm debilitatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonij damnum, non leuius ducat vitio animi, & existimationis dispendio?

Cap.12. Tom.IIII. *Quia vt dicit in tractatu de Naboth paupere.*

Toto mundo fugit: qui considerans conscientiam suam metuit deprehendi. Et ideo Achab ad Heliam ait: Inuenisti me. Quàm misera conscientia, quæ se proditam doluit. Et dixit Helias ad eum: Inueni, quoniam fecisti malũ in conspectu Domini. Rex ille erat, & rex Samariæ Achab: Helias pauper & indigẽs pane, cui defuisset victus substantia, nisi cor ui alimoniam ministrassent. Adeò deiecta erat cõscientia peccatoris: vt nec regalis potentiæ fastu attolleretur. Itaque quasi vilis & degener inuenisti me, & deprehendisti in me quæ latere credebam. Nulla mentis meæ occulta te fallunt.

Tom.I. *Lib.ij. de pœnitentia, cap. vltimo.*

Ita grauis culpa est conscientiæ, vt sine iudice ipsa se puniat: & velare se cupiat, & tamen apud Deum nuda sit. Et ideo nemo in peccato positus arrogare sibi debet authoritatem aut vsurpationem sacramentorum: quia scriptum est, Peccasti, quiesce.

Gene.4.

A *De peruersa conscientia, loquitur in commentario super primam epistolam ad Timotheum, cap.iiij. super illud, Cauteriatam habentium conscientiam.* Tom.V.

Cauteriatam conscientiam dicit, hoc est, simulatione corruptam: quia sicut cauterium corrumpit & notam infligit, ita & fallacia conscientiam quæ dolo maleuolentiæ aliud scit, & aliud profitetur, denotat ad perditionem. Iam enim immutari hos negat vt saluentur: quia sicut cauterium immutari non potest: ita nec eorum animus emendari. Nihil enim peius simulatione. Tales enim hi sunt, quales & Iudæi illi, qui intelligentes Christum Dei virtute operari miracula, in Beelzebub hæc miracula ab eo fieri dicebant.

Peccatum secundum conscientiam aggrauatur. In commentario super epistolam ad Romanos, cap.xiiij. Tomo eodem.

Omne quod ad conscientiam pertinet, si aliter fiat quàm fieri debere scitur, est peccatum.

B *Quæ & qualis conscientia in prædicatoribus esse debet, dicit super secundam epistolam ad Corinth. ca.j. Quod require infrà, in cap. Prædicator.*

CONSENSIO. *Consentiens malis eadem pœna punitur. In commentario super epistolam ad Romanos, capite sexto, super illud, Non solum qui faciunt ea, &c. Vbi narratis delictis, sic concludit.*

Nec hos immunes esse à morte ista, qui cum hoc non faciunt, consentiunt tamen facientibus. Istis enim non horrentibus neque arguentibus, illi in peius proficiunt. Quando enim videt honorari se ab iis qui non sunt tales, crescit in malitia, & gloriatur se fore talem. Idcirco dignum est vna hos pœna mulctari.

Malis consentire est in malo communicare. Super epistolam ad Ephesios, capite quinto, quod require suprà in cap. Communicare.

CONSERVARE. *Conseruare gratiam non est minoris meriti quàm acquirere. In commentario super epistolam ad Hebræos, cap.x.* Tom.V.

C Facilius integra conseruantur, quàm amissa recuperantur.

CONSIDERATIO. *Considerare creatorem. Lib. de fuga seculi. Quod require suprà, in cap. Ciuitas. Consideratio sui. Libr.j. de viduis. Require infrà in capi. Infirmitas.*

CONSILIVM. *Consilium necessarium est. Lib. primo de officiis.* Tom.I.

Consilio firmes animum tuum, nec à ratione discedendum putes.

Consilium vir sapiens & iustus dare potest, ac ab ipso peti debet. Lib.ij. eiusdem. Cap.9. Tom.I.

Prudentissimo cuiq; causam nostram cõmittimus, & ab eo consilium promptius quàm à cæteris poscimus. Præstat tamen fidele iusti consilium viri, & sapientissimi ingenio frequenter præponderat. Vtilia enim vulnera amici, quàm aliorum oscula. Denique quia D iusti iudicium est: sapientis autem argumentum: in illo censura disceptationis, in hoc calliditas inuentionis. Quòd si vtrunque connectas, erit magna consiliorum salubritas, quæ ab vniuersis spectatur admiratione sapientiæ & amore iustitiæ, vt omnes quærant audire sapientiam eius viri, in quo vtriusque virtutis copula sit. Sicut cupiebant reges omnes videre faciem Salomonis, & audire sapientiam eius, ita vt & Sabba regina veniret ad eum, & tentaret eum in quæstionibus. Et venit, inquit, & omnia loquuta est quæ habebat in corde suo, & audiuit omnem sapientiam Salomonis, nec vllum verbum præteriuit eam. Quæ sit ista quam nihil prætereat, nec sit aliquid quod ei non annuntiauerit verus Salomon, cognosce ò homo ex iis quæ audis loquentem. Verus est, inquit, sermo quem audiui in terra mea de sermonibus tuis, & de prudentia tua, & non credidi iis qui dicebant mihi, donec veni & viderunt oculi mei: & nunc

Cap.10. 3.Reg.10.

non est nec dimidia quidem pars secundum ea quæ annuntiabantur mihi. Apposuisti bona super omnia quæ audiui in terra mea. Beatæ mulieres tuæ, & beati pueri tui, qui assistunt tibi, qui audiunt omnem prudentiam tuam. Intellige conuiuium Salomonis veri, & quę apponuntur in eo conuiuio intellige sapienter, & considera in qua terra congregatio nationum audierit famam sapientiæ veræ atque iustitiæ, & quibus eum viderit oculis, contemplantibus vtique quæ non videntur: Quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Quæ sunt beatæ mulieres, nisi illæ de quibus dicitur, Quia multæ verbum Dei audiunt & pariunt? Et alibi: Quicunque enim fecerit verbum Dei, ipse meus frater & soror & mater est. Qui etiam pueri qui assistũt, nisi Paulus, qui dicebat: Vsque in hunc diem sto protestans minori atque maiori: & Simeon, qui expectabat in templo vt videret consolationem Israël? Quomodo enim dimitti posceret, nisi quia B assistens Domino, discedendi habere facultatem non poterat, nisi voluntatem Domini adeptus esset? Exempli causa propositus est nobis Salomon, à quo certatim vt audiretur eius sapientia postulabatur.

Cap. 11. *Et addit per alia exempla probans idem.*

Ioseph quoque nec in carcere feriatus erat, quominus de rebus incertis cõsuleretur. Cuius cõsiliũ vniuersæ Ægypto profuit, vt non sentiret septem annorũ sterilitatẽ, aliósque populos miseræ famis leuaret ieiunio. Daniel ex captiuis regalium consultorũ arbiter factus, consiliis suis emendauit præsentia, annuntiauit futura. Ex iis enim quæ frequenter interpretatus ostenderat veri se esse annuntium, fides ei in omnibus deferebatur. Sed etiam tertius locus de iis qui admiratione digni æstimarentur, Ioseph & Salomonis & Danielis exemplo decursus videtur. Nam quid de Mose loquar, cuius omnis Israël quotidie consilia præstolabatur, quorum vita fidem faciebat prudentiæ, admirationémque eius C augebat? Quis se non committeret consilio Mosis, cui seniores si qua supra suum intellectum & virtutem esse arbitrarentur, diiudicanda seruabant? Quis Danielis consilium refugeret, de quo Dominus ipse dixit: Quis Daniele sapientior? Aut quomodo homines dubitare de eorum mentibus possent, quibus tantam conferebat Deus gratiam? Mosis consilio bella conficiebantur, Mosis meritis de cælo affluebat alimonia, potus è petra. Quàm purus Danielis animus, vt mulceret barbaros mores, mitigaret leones? Quæ in illo tẽperantia? Quanta animi & corporis continentia? Nec immeritò mirabilis factus omnibus, quando quod vehementer admirantur homines, regalibus fultus amicitiis, aurum non requirebat, nec delatum sibi honorem pluris faciebat quàm fidem. Quin etiam periclitari mallebat pro lege Domini, quàm pro gratia hominis inflecti. Nam de sancti Ioseph, quem penè præterieram, castimonia & D iustitia quid dicam: quarum altera illecebras heriles respuit, refutauit præmia: altera mortem contempsit, metum repulit, carcerem præoptauit? Quis hunc priuatæ causæ ad consulendum idoneum non iudicaret, cuius ferax animus, & mens fertilis, temporis sterilitatem quodam consiliorum & cordis vbere fœcundauit?

Cap. 12. Aduertimus igitur quòd in acquirendis cõsiliis plurimum adiungat vitæ probitas, virtutum prærogatiua, beneuolentiæ vsus, frugalitatis gratia.

Cap. 12. *Adiungit de contrariis dispositionibus ad consilium largiendum.*

Quis enim in cœno fontẽ requirat? Quis è turbida aqua potum petat? Itaque vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitiorum cõfusio, quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? Quis non despiciat morum colluuionem? Quis vtilem causæ alienæ iudicet, quem videt inutilem suæ vitæ? Quis iterum improbum, maleuolum, contumeliosum non fugiat, & ad nocendum pa-

A ratum? Quis non eum omni studio declinet? Quis verò, quamuis instructum ad consilij opem, difficilem tamen accessu, ambiat, in quo sit illud, tanquã si quis aquæ fontem præcludat? Quid prodest habere sapientiam, si consilium neges? si consulendi intercludas copiam, clausisti fontem, vt nec aliis influat, nec tibi prosit. Pulchrè autem & de illo conuenit, qui habens prudentiam, commaculat eam vitiorum sordibus, eò quòd aquæ exitum contaminet. Degeneres animos vita arguit. Quomodo enim potes eum iudicare consilio superiorẽ, quem videas inferiorẽ moribus? Supra me debet esse, cui me cõmittere paro. An verò eum idoneum putabo, qui mihi det consilium, quod non dat sibi: & mihi eum vacare credam, qui sibi non vacet: cuius animũ voluptates occupent, libido deuincat, auaritia subiuget, cupiditas perturbet, quatiat metus? Quomodo hîc cõsilij locus, vbi nullus quieti? Admirãdus mihi & suspiciẽdus cõsiliarius, quẽ propitius Dominus patribus dedit, offensus abstulit. Huius imitator debet esse, qui potest cõsiliũ dare, & alienã à vitiis custodire prudentiã, quia nihil iniquitatũ incurrit in illam. Quis Cap. 13. igitur tanquã vultu speciẽ præferat pulchritudinis, & beluinis posterioribus ac ferinis vnguibus formæ superioris dehonestet gratiã, cũ tam admirabilis & præclara forma virtutũ sit, & specialiter pulchritudo sapiẽtię, sicut series scripturæ indicat? Est enim hæc speciosior sole, & super omnẽ dispositionẽ stellarũ, luci cõparata inuenitur purior. Lucẽ etenim hãc suscipit nox, sapientiam autem nõ vincit malitia. Diximus de eius pulchritudine, & scripturæ testimonio comprobauimus: superest vt doceamus scripturæ authoritate nullũ ei contubernium cum vitiis esse, sed indiuiduam cum cæteris virtutibus coniunctionẽ, cuius spiritus est disertus, sine coinquinamẽto, certus, sanctus, amans bonum, acutus, qui nihil vetet benefacere, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens.

Et infrà. sobrietatem docet & iustitiam & virtutem. Cap. 14.

Omnia igitur operatur prudẽtia, cũ omnibus bonis habet cõsortiũ. Nã quomodo potest vtile cõsiliũ dare, nisi habeat iustitiã, cõstantiã, mortẽ nõ reformidet, nullo terrore, nullo reuocetur metu, nulla adulatiõe à vero deflectendũ putet: exiliũ nõ refugiat, quę nouerit sapienti patriã mundũ esse: egestatẽ non timeat, quæ nihil deesse sapienti sciat, cui totus mundus diuitiarũ est? Quid enim præcelsius eo viro, q auro moueri nesciat, contemptũ habeat pecuniarũ, & velut ex arce quadã despiciat hominũ cupiditates? Quod qui fecerit hũc hominẽ supra homines esse arbitramur. Quis est, inquit, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Quomodo Eccles. 31. enim non admirandus, qui diuitias spernat, quas plerique saluti propriæ prætulerunt?

Hoc ideo quia vtilius est consilium quàm pecunia. Ibidem infrà. Cap. 15.

Sunt enim plerique etiam viri boni, qui tenues sunt censu, cõtenti quidem exiguo ad sui vsum, sed non idonei ad subsidium leuandæ paupertatis alienæ. Tamen suppetit aliud beneficentiæ genus, quo iuuare possint inferiorem. Est enim duplex liberalitas. Vna quæ subsidio rei adiuuat, id est, vsu pecuniæ: Altera quæ operarum collatione impenditur. Multò frequẽtior, splendidior multóque clarior. Quantò illustrius Abraham captũ armis victricibus recepit nepotẽ quàm si redemisset? Quãtò vtilius regẽ Pharaonem sanctus Ioseph cõsilio prudentiæ iuuit, quàm si obtulisset pecuniam? Pecunia enim vnius ciuitatis non redemit vbertatem: prospicientia totius Ægypti per quinquennium famem repulit. Facilè autem pecunia cõsumitur: consilia exhauriri nesciunt. Hæc vsu augentur, pecunia minuitur, & citò deficit, atque ipsam destituit benignitatem: vt quò pluribus largiri volueris, eò pauciores adiuues, & sæpe tibi desit, quod aliis conferendũ putaueris. Cõsilij autem oper

operísque collatio, quæ in plures diffunditur, eò redundantior manet, & in suū fontē recurrit. In se enim refluit vbertas prudentiæ, & quò pluribus refluxerit, eò exercitatius sit omne quod remanet.

Cap. 17. *Et ideo bonus consiliarius virtuosas conditiones habere debet. Ibidem.*

Talis itaq; debet esse qui cōsiliū alteri dat, vt se ipsū formam alij præbeat, atq; exemplum bonorum operū in doctrina, in integritate, in grauitate, vt sit eius sermo salubris atq; irreprehensibilis, cōsiliū vtile, vita honesta, sententia decora. Talis erat Paulus, qui cōsiliū dabat virginibus, magisteriū sacerdotibus, vt primum se ipsum formam nobis præberet ad imitandum. Ideo & humiliari sciebat, sicut sciuit & Ioseph: qui summo ortus patriarcharū genere, nō dedignatus degenerē seruitutē, exhibebat eam obsequiis, illustrabat virtutibus. Sciuit humiliari, qui & venditores & emptorem passus est, & dominum appellabat eum. Audi humiliantem se: Si dominus meus præter me nihil scit in domo sua, & omnia quæcunq; habet dedit in manus meas, neq; subtractū est à me quicquā præter te quæ vxor illius es, quomodo faciā verbū malū hoc, & peccabo corā Deo? Plena vox humilitatis, plena castimoniæ. Humilitatis, quia domino deferebat, honorificentiæ quia referebat gratiā: Plena quoque castimoniæ, quia turpi flagittio contaminari, graue peccatum putabat. Talis igitur debet esse cōsiliarius, qui nihil nebulosum habeat, nihil fallax, nihil simulatum, quod vitā eius ac mores refellat, nihil improbum ac maleuolū quod auertat consulentes. Alia sunt enim quæ fugiuntur, alia quæ contēnuntur. Fugimus ea quæ possunt nocere, quæ malitiosè possunt in noxā serpere: vt si is qui cōsulitur dubia fide sit, & pecuniæ auidus, vt posit pretio mutari, si iniuriosus, hic fugitur ac declinatur. Qui verò voluptarius, intemperans, etsi alienus à fraude, tamen auarus, & cupidior lucri turpis, hic contemnitur. Quod enim specimē industriæ, quem fructum laboris edere potest, quam recipere animo curam ac solicitudinem, qui se corpori dederit atque ignauiæ? Ideo bonus vir consilij dicit: Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse.

Cap. 8. *Singulariter tamen requiritur in consiliario iustitia atque prudentia. Vnde eodem Lib. suprà.*

Et quia cōsiliorum vsus maximè conciliat homines, ideo prudētia & iustitia in vnoquoq; desiderātur, & ea spectātur à pluribus, vt in quo ea sintilli deferatur fides, quò posit vtile cōsiliū vel fidele desideranti dare. Quis enim ei se committat, quem non putet plus sapere quā ipse sapiat qui quærit consilium? Necesse est igitur vt præstantior sit à quo consiliū petitur, quàm ille est qui petit. Quid enim consulas hominem, quem non arbitreris posse melius aliquid reperire, quā ipse intelligas? Quòd si eum inueneris qui viuacitate ingenij, mētis vigore atq; authoritate præstet, & accedat eò vt exemplo & vsu paratior sit, præsentia soluat pericula, prospiciat futura, denūtiet imminētia, argumēto expediat, remedium ferat in tēpore, paratus sit non solùm ad cōsulendum sed etiā ad subueniendum: huic ita fides habetur, vt dicat qui cōsiliū petit: Etsi mala mihi euenerint per illū sustineo. Huiusmodi igitur viro salutem nostrā & existimationem cōmittimus, qui sit, vt suprà diximus, iustus & prudens. Facit enim iustitia vt nullus sit fraudis metus: facit etiā prudentia vt nulla erroris suspicio sit. Promptius tamen nos iusto viro quàm prudenti committimus, vt secundum vsum vulgi loquar.

Tom. IIII. *Concludit libro super Beati immaculati, in expositione secundæ literæ.*

Tunc enim salubriora consilia credimus, si propensiore meditatione examinata videantur. Sed ipsa deliberationis susceptio docta definitione distinguitur, vt diuersarum cogitationum concursus auferat.

Propterea sanctorum consilium sequi debemus si saluari volumus. Eodem libro, litera xiij. versu secundo.

A Tota ergo die in lege meditare, nō perfunctoria tibi debet esse trāscursio. Si agrū emere velis si mercari domū, prudētiorē adhibes, & quid iuris sit diligenter cōsideras, & ne in aliquo forte fallaris ipse non credis. At nunc tu ipse emēdus es tibi, de tuo pretio tractatur. Cōsidera qui sis, quod nomen habeas, quid acquiras tibi, non aurū, non pecuniā, non gemmarū monilia, sed Christum Iesum, cui nulla possunt pretia, nulla ornamenta cōferri. Adhibe tibi cōsiliarios Mosen, Isaiā, Hieremiā, Petrū, Paulum, Ioanē, ipsum magnū cōsiliarium Iesum Dei Filium, vt acquiras Patrem. Cum his tractandum, cum his tota mente conferendum est tibi, tota meditandum est die. Sic meditabatur Dauid, & hæc erat illi sola meditatio. Non secularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coaceruandi patrimonij cupiditate flagrabat, non præferendi limitis, excludendíque finitimi anxius curarum æstus, studio meditationis, intentum reflectebat affectum. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola tibi in lege meditatio vindicabat.

B

De dono Spiritus sancti: supra dona consilij. Libr. secundo de Spiritu sancto. Cap. 2. Tom. II.

Quia legisti Spiritus cōsilij atq; virtutis. Et sicut filius magni cōsilij angelus, ita etiā spiritus cōsilij est, vt vnū scias Patris & Filij & Spiritus sancti esse cōsiliū. Cōsiliū nō de rebus incertis aliquibus, sed præcognitis & statutis. Arbitriū autē Diuini cōsilij, spiritū etiā inde cognosce. Nā cū suprà docuerimus arbitrū baptismatis esse Spiritū sanctū, baptismū autē Dei cōsilium legerimus, sicut habes: Pharisæi autē consilium Dei spreuerunt, nō baptizati ab eo: liquido claret, quòd sine Spiritu baptisma esse nō posit, sine Spiritu quoq; nō esse cōsiliū Dei. Lib. 6. cap. 1. Tom. V.

Consilium Dei Patris & Ecclesiæ matris sequēdum est. Lib. xj. super Lucam.

C Consiliū Dei est in baptismate Ioannis. Quis igitur dubitet Dei esse cōsiliū in Christi lauacro? Hoc est consiliū, quod magni cōsilij Angelus reperit, quod nemo cognouit. Quis enim cognouit sensum Domini? Hominis consiliū nemo cōtēnit, Dei cōsiliū quis refutet? Ergo quasi filij iustificemus matrem, matrem sequamur. Scimus quia mater pro filiis se offert periculo: matris sapientiæ consilio, matris obediamus imperio. Baptismus Ioannis cōsilium Dei.

Item lib. super Beati immaculati, versu viij. Litera 3. Tom. IIII.

Aduertis quid doceat quod hæc debeat esse consilia iusti, vt meditetur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus & oraculis, & iustificet Dominum semper. Qui facit quæ Deus mandat, qui Deo credit placere Deum iustificat. Quod ex lectione Euangelij possumus intelligere, dicente Euangelio: Quia pharisæi spreuerunt consiliū Dei, non baptizati baptismo Ioānis. Hoc in vno libro. In alio autem habes: Non iustificauerunt Deum, quia baptizari noluerunt. Ideo Dominus ad Ioannem dicentem: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me: respondit: Sine modo: sic enim oportet implere nos omnem iustitiam. Qui ergo facit mādata Dei iustificat Deum: quia facit eius iustitiam, & bonum est vt consilium Dei sequantur hominum consilia: quia Dei consilium certum semper, nostra autem plerunque incerta esse consilia ex rerum probantur euentu.

D

Conclusio est eodem lib. Litera 1. Versu 8.

Quæ sunt illæ iustitiæ? vtique sacramenta baptismatis, sicut legimus, quia cum venienti ad baptismum diceret Ioannes: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me: respōdit Iesus, Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. In illo cubiculo iustificationes didicit, consilium Dei cognouit, quia scriptum est: Quia omnis populus audiens & publicani iustificauerunt Deum, baptizati baptismo Ioannis: pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in se, nō baptizati ab eo. Quod illi spreuerunt, nos elegimus

& sequimur consilium Dei, quo nihil potest esse sublimius. Hoc enim diuinum, quo fit remisio peccatorũ. Cum didicerit itaq; iustitias Domini, Deum timẽs non cõfundetur. Deniq; & Paulus ait: In nullo cõfundar. Et quia nullus potest esse perfectus sine fauore Dei neq; tutus, ideo rogare debet, ne penitus eũ derelinquat Deus.

De consiliis Euangelicis. Libro primo de officiis, Quod require infra in cap. Officiũ. Talia consilia nõ dantur nisi bonis, eo. lib. c. xxxix. quod require infrà in cap. Largitas.

Lib. 6. Epist. Epist. 37. Tom. III. *Causam malè consulentium, dicit in epistola ad Chromatium post medium.*

Reuincitur mala mens consiliis suis.

CONSOLATIO. *Consolatio duplex est necessaria, sicut duplex est tribulationis causa. In commentario super secundam epistolam ad Corinthios.*

Quare autem misericordiarum Patrem dicit, nisi vt agnosceretur per misericordiam rursum regenerare & reformare pœnitentes, vt non sola sit venia, sed & status pristini restauratio? Et ideo misericordiarum, ait: propter diuersa peccata, vt consolaretur contristatos causa delictorũ: hoc est, spem non negaret conuersis. Qui consolatur nos in omni pressura. Hoc est quod dixit, Deus omnis consolationis: qui adest in omni pressura, vt possimus & nos cõsolari eos, qui sunt in omni pressura per exhortationẽ, qua exhortamur à Deo. Duo genera consolationum induxit. Vnum, quo cõsolamur, qui iniustè pressurã patiuntur propter nomen Christi, vt liberẽtur. Alterum eorum, qui peccatorũ causa contristati, consolationem accipiunt, dũ illis promittitur spes se emendãtibus, ab iis, qui consolati à Deo, erepti sunt de pressura. Quomodo? Sicut abundant passiones Christi in nobis, sic per Christum abundat etiam consolatio nostra. Manifestũ, quia pro quo patimur, ipse nobis adest consolans nos per liberationem, eripiẽs nos de pressura interuentu maiestatis suæ.

Cap. 1. Tom. IIII. *Diuina consolatio præponderatur omni tribulationi. In tractatu de prima interpellatione Iob, in principio.*

Multas nobis perturbationes in hac vita esse subeundas scriptura Diuina frequẽtibus demõstrat locis, multásque suppetere consolationes, quibus animus capax vigoris, & recti conscius absorbere debeat, quæ præsentium incommodorum sunt spectare, quæ habeant perpetem iucunditatem. Præponderant enim perturbationibus consolationes, quia & præsentiũ sedationem afferunt, & spem futurorum. Vnde & Apostolus Paulus, Indignæ sunt passiones huius temporis ad superuẽturam gloriam. Indignæ vtique ad consolationem cõparationis, non ad fructum redẽptionis. Quę est enim tam pręclara cuiúsue vita in terris, vt adæquare illam cælestem gloriam possit? Quid sublimius Paulo, qui tantum periculorum subiit, tantum doloris atque infirmitatum absorbuit, in iis quas pro Christi nomine subiit passionibus? Quotidie, vt inquit, moriebatur: & nihil indignum perpeti se in hoc tempore pro tantæ gloriæ spe atque expectatione censebat. Helias famem, insidias, mortísque terrores, laborum acerba tolerauit, & tamen solus ille igneis curribus, equis igneis de cælo deductis ad terras, & de terris reductis ad cælum omne meritum militiæ huius abscondit, atq; vltra humana omnia gratiam pii ascensoris euexit. Nam de Petro quid loquar, qui crucem suam futura remuneratione indignam arbitratus, inuerso suspendi poposcit vestigio, vt aliquid passioni suæ adderet, cuius acerbare ipse sibi supplicia non timeret? Vnde non immeritò sanctus Dauid ad illam gloriam, cum in cętero opere, tum maximè in quadragesimo primo psalmo se festinare testatus est dicens: Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? In quo psalmo, & perturbationes humanæ fragilitatis, & consolationes à Domino euidenter expresit, in quo etiam interpellat pro nobis Deum, quod oblitus operis sui, oblitus collatæ in hominẽ liberalitatis & gratiæ, quem tuendum atque ornandum susceperat, dereliquerit, & infirmum ac naufragum diuersis infirmitatibus reiecerit atterendum. Quod idem ante ipsum fecerat sanctus Iob: sed iste moralius, ille vehementius.

Consolatio patientis est immunitas culpæ. Eodem lib. Cap. 4.

Vnum enim solatii genus est in ærumna & amaritudine constitutis, culpa vacare: vt ea quę reperiuntur aduersa, non pro delicti pretio sustinere videantur.

Alia consolatio est spes futuri præmij. In tractatu de interpellatione Dauid. Tom. IIII.

In ipsis afflictionibus seculi magna erat consolatio præsentium, spes futurorũ. Quis enim non erigeret animum, qui posset speculari in tabernaculo cælesti beata illa sibi consortia reseruari? Sed quia infirmę conditioni plerunq; futura tædio sunt, pręsentia vexationi, ideo & sancti Prophetæ insurgentibus corporis fluctibus anima turbatur.

Et infrà subdit ibidem.

Turbatus igitur Dauid lubricis huius seculi anfractibus dicit: Quare tristis es anima mea, quare conturbas me? Spera in Deũ, quoniam confitebor illi: salutare vultus mei Deus meus. Ergo quando anxii & soliciti sumus, spes nos futurorum expectatione confirmet. Vide singula. Spera, quoniã confitebor, inquit. Non cõfiteor, sed confitebor, inquit: hoc est, melius confitebor: quando reuelata facie gloriã Dei speculatus in eandem imaginem reformabor. Subitò cum se cõsolaretur, in se reuersus ait: Ad me ipsum anima mea turbata est: id est, qui alios ipse confirmare debeo, ipse perturbor.

Qualiter homo debet afflictum consolari. In tractatu super psal. xxxvij. versu xj. super illud, Amici mei & proximi mei, &c. Tom. IIII.

In isto versiculo Domini videtur tenenda sententia: quia in tentationibus inimici fiunt hominis etiã domestici eius. Hoc ergo sanctus Dauid purè atq; syncerè & dolenter fatetur. Verus enim dolor est, & interioris cordis confessio, quando enumerãtur omnia, quibus secreta mentis viscera amarissimo compungũtur affectu, & domestico felle exacerbantur. Deplorat igitur Propheta, & ab amicis se & proximis impugnatum, à quibus vtique non impugnari debuerit, sed iuuari. Quod vtiq; cum sancti Iob querimonia concurrit: quia & ipse arguebat tres illos reges consolatores malorum, qui maiora ei inferebant certamina, cum ad consolãdum eum amicitiæ gratia venissent: quod vtique cauendum est nobis. Consolatio enim mitis esse debet, non aspera: quæ magis dolorem leniat, feruorem mitiget, quàm commotionem excitet. Certè ipsius corporis medicina nos doceat, quæ feruentibus vulneribus molliora medicamenta consueuit adhibere, quibus dolorem alleuet. Ideóque fouentur primò vulnera, pòst secantur, ne offendat ipsa durities, & incisio vulnus exasperet. Quantò ergo magis cauere nos conuenit, vt cum venerimus ad consolandum, non facilè, non perfunctoriè loquamur? Septem diebus tacuit Iob. Tacuerunt amici: nec loquuti essent, nisi Iob dolore prorupisset in vocem. Quærendum est enim vnde incipias, ne ipso sermone offendat consolatio tua. Etiam taciturnitas ipsa medicina est: & velox in sermonibus magis. Quid miraris, si alterum vulnerat, cum frequenter ipse sese vulneret? quia ex multiloquio peccatum non effugit. Etenim si medicus medendi tempus expectat, vt digestis ægritudinibus medicinæ subsidia deferantur, ne acerba adhuc & immatura, vt asserunt, ęgritudo, curationis remediis reluctetur, & beneficium sentire non possit: quantò magis explorare nos conuenit, vt opportunè à nobis medicabilis sermo procedat, qui non accendere luctum, sed lenire videatur? Vis vrget doloris, premitur cor mulieris afflictæ, quæ iam maturo obitu maritum amisit aut filios. Quid properas, cùm te illa non audiat nisi deferuescat dolor? Sæpe lites de consolationibus

bus vidimus excitatas. Venisti vt doleas, non vt litiges. Ordo sermonis iste quærendus est, ne peccatum apud Deum incurras, dum desideras hominem consolari. Ne dicenti tibi. Audi hæc & alia multa, quæ nihil prosint, respondeat tibi, Audire consolatores malorum. Ne in luctu alterius certum garrulæ disputationis inducas: ne non accedas cum oporteat: ne accedas: & durior sit sermo tuus. Denique quid dicatur de talibus, doceat te sanctus Iob: Simul mihi venerunt, tentationes grauissimæ circunderunt me. Considerantes fratres mei discesserunt à me, cognouerunt extraneos magis quàm me. Amici mei immisericordes facti sunt. Hic ergo naturalis est sensus etiam sancti prophetæ Dauid, vt queratur se ab amicis impugnatum, à proximis destitutũ.

Tom.III. *Ad consolandum de morte charorum, primũ remedium est, quando amicus vel charus moritur pro repub. Lib. de flebili querimonia, & de excessu fratris sui Satyri, in princ.*

B Deduximus fratres dilectissimi hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam Deo placentem dominum & fratrem meum Satyrũ. Memineram esse mortalẽ: nec fefellit opinio, sed superabundauit gratia. Itaque nihil habeo quod querar: & habeo in quo Deo gratias agã, qui semper optaui, vt, si quæ perturbationes vel Ecclesiã vel me manerẽt, in me potius ad meam reciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cũ omnia motibus sint suspecta barbaricis, cõmunẽ mœrorẽ priuato dolore trãsegi, & in me cõuersum est quicquid timebamus omnes, atque vtinã hic cõsummatũ sit, vt dolor meus publici doloris redẽptio sit. Nihil quidẽ habui fratres charissimi in rebus humanis tanto fratre pretiosius, nihil amabilius, nihil charius. Sed præstant priuatis publica. Ipsius quoque si quis sententiã sciscitaretur, mallet occidi pro aliis quã sibi viuere. Propterea enim secundum carnem Christus est mortuus, vt non solis nobis viuere disceremus.

Secundum est, quia amicus mortuus, est homo bonus.

C Accedit illud quòd ingratus esse Diuinitati nõ possum. Lætandũ enim magis est quòd talẽ fratrẽ habuerim, quàm dolẽdum quòd ipsum amiserim. Illud enim munus, hoc debitum est. Itaque perfunctus sum quandiu licuit commisso mihi fœnore: qui deposuit pignus recepit.

Tertium est, quia moriendi generale iudiciũ est. Ibidem.

Nihil interest vtrum abiures depositũ, an doleas restitutum. In vtroque enim fidei ambiguũ, vitæ periculum est. An si pecuniam neges, culpa est: si hostiam neges, impietas non est: cum pecuniæ fœnerator illudi possit, naturæ author, & necessitudinis creditor fraudari non queat? Itaque quantò vberior fœnoris summa, tantò gratior sortis vsura. Vnde ingrati esse de fratre non possumus, quia quod naturæ communis fuit, reddidit: quod gratiæ singularis est meruit.

Et subdit quòd etiam filius Dei obiit.

D Quis enim communem conditionem recuset? Quis doleat sibi propriũ pignus ereptum, cũ ad solatiũ nostri Filium vnicũ suũ pro nobis Pater tradiderit ad mortẽ? Quis exceptũ se putet esse debere à conditione nascẽdi? Magnum pietatis mysterium, vt mors corporis nec in Christo esset excepta, ac licet naturę Dominus, carnis tamẽ quã susceperat legẽ nõ recusaret. Et mihi necesse est mori, illi necesse nõ fuit. An qui de seruo dicit: Volo eum sic manere donec veniam: quid ad te? non potuit ipse sic manere si vellet? Sed perpetuitatem vitæ huius sibi pretium, mihi sacrificium perdidisset. Quod igitur maius est solatium nostri, quàm quod secundum carnem & Christus est mortuus? Aut cur ego vehementius fleam fratrem, cum sciam illam mori non potuisse pietatem?

Tom.III. *Similiter consolandum, quia mors communis est. Lib. de fide resurrectionis, loquens etiã de supra dicto fratre suo.*

Proposuimus fratres charissimi solari nos cõmuni

A vsu, nec durũ putare, quicquid vniuersos maneret: & ideo mortẽ non esse lugẽdam. Primùm, quia cõmunis sit & cunctis debita. Deinde, quia à seculi huius absoluat ærumnis. Postremò, quia somni specie, vbi ab istius mundi labore requietũ sit, vigor nobis viuacior refundatur. Quem enim non soletur resurrectionis gratia? Quem non excludat mœrorem, si credas nihil perire morte, imo ipsius celeritate fieri mortis plus perire ne possit? Erit ergo fratres charissimi, vt in adhortatione cõmuni etiã fratri nostrũ pendamus affectũ, nec ab eo longius deuiasse videamur, si per resurrectionis spem, & futuræ gloriæ suauitatem, etiã in sermone nobis reuiuiscat. Ordiamur igitur ab eo, vt lugendũ nobis nostrorũ obitũ non esse doceamus. Quid enim absurdius, quàm vt id quod scias omnibus esse prescriptum, quasi speciale deplores? Hoc est animum supra conditionẽ extollere, legem non recipere, commune naturæ consortiũ recusare, mente carnis inflari, & carnis ipsius nescire mensuram. Quid absurdius, quàm nescire qui sis, affectare quod non sis? Aut quid imprudentius, quod futurum scias, id cum acciderit ferre non posse? Natura ipsa nos reuocat & huiusmodi mœroribus quadam sui cõsolatione subducit. Quis enim est tam grauis luctus, aut tam acerbus dolor, in quo non interdum relaxetur animus? Habet hoc natura, vt quamuis homines in tristibus rebus sint, tamen si modo homines sunt, à mœrore animum paulisper abducant. Feruntur etiam quidam fuisse populi, qui ortus hominum lugerent obitúsque celebrarent. Nec imprudenter. Eos enim qui in huius vitæ solum venissent mœrendos putabant: eos verò qui ex huius mundi procellis & fluctibus emersi essent, non iniusto gaudio prosequendos arbitrabantur. Nos quoque ipsi natales dies defunctorum obliuiscimur, & eum quo obierit celebri solennitate renouamus. Ergo non est grauis subeundus mœror secundum naturã, ne aut excellentiorem aliquem naturæ exceptionem nobis arrogare videamur, aut communem recusare. Mors enim æqualis est omnibus, indiscreta pauperibus, inexcepta diuitibus. Et ideo licet per vnius peccatum, in omnes tamen pertransiuit, vt quem generis non refugimus authorem, non refugiamus & mortis: & sit nobis sicut per vnum mors, ita per vnum etiam resurrectio: nec recusemus ærumnam, vt perueniamus ad gratiam. Venit enim vt legimus, Christus vt saluum faceret quod perierat: sed vt non solùm viuorum, sed etiam mortuorum dominetur. Lapsus sum in Adam de Paradiso, eiectus in Adam, mortuus in Adam, quem reuocat nisi me in Adã inuenerit, vt in illo culpæ obnoxium, morti deditum, ita in Christo iustificatum? Si ergo debitum mortis est solutio, debet esse tolerabile.

Similiter in epistola ad Faustinum inducẽs exemplum instabilitatis rerum. Lib. 2. Epist. Epist. 8. Tom. III.

Acerbo te doliturum dolore obitum germanæ tuæ non ignorabam: non tamen vt à nobis te ablegares, sed vt nobis redderes. Nam etsi minus iucunda solatia mœrentibus, tamen nonnunquam necessaria sunt. Tu autem abisti in secreta montium, & inter ferarum diuersaris spelæa, omni humanæ conuersationis vsu abdicatus, & quod grauius est, iudicio tuo. Tantúmne de te commeruit germana tua, vt propter quam excellere apud te debuit conditio humana, quæ tam egregiam fœminã tulit, propter eam apud te prærogatiuæ minoris sit? Illa certè vita excedens, hoc se mulcebat solatio, quòd te superstitem tibi derelinqueret, parentem nepotibus, præsulem paruulis, auxiliatorem destitutis. Tu ita te & nepotibus & nobis abnegas, vt consolationis illius fructum non sentiamus. Illa te chara pignora vocant, non ad dolendum, sed ad consolandum, vt cum te vident, matrem sibi non credant obiisse. In te eam recognoscant: in te eius præsentiam teneant, in te vitam eius sibi manere arbitrentur.

Sed

Sed doles quòd dudum florentissima repente occiderit. Verum hoc nobis commune non solùm cum hominibus, sed etiam cum ciuitatibus terrísque ipsis est. Nempe de Bononiensi veniēs vrbe à tergo Claternam, ipsam Bononiam, Mutinam, Regium derelinquebas: in dextera erat Brixillum, à fronte occurrebat Placentia veterem nobilitatem ipso adhuc nomine sonans: ad læuam, Apēnini inculta miseratus, & florentissimorum quondam populorum castella considerabas, atque affectu relegebas dolenti. Tot igitur seminatarum vrbium cadauera, terrarúmque sub eodem conspectu exposita funera, non te admonent vnius sanctæ licet, & admirabilis, fœminæ decessionem consolabiliorem habendam: præsertim cum illa in perpetuum prostrata ac dirupta sint, hæc autem ad tempus quidem erepta, nobis meliorem illic vitam exigat? Itaque non tam deplorandam quàm prosequendam orationibus reor. Nec mœstificandam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendādā arbitror. Verùm fortè asseras securum te de meritis eius ac fide, nequire tamē ferre desiderium, quòd eam iam non videas secundum carnem, idque tibi summo dolori sit. Nec illud te mouet Apostolicū quod ait, Quia neminē nouimus ex hoc secundum carnem, etsi cognouimus secundum carnem Christum: sed iam nō nouimus? Caro enim nostra perpetua esse ac diuturna nō potest: necesse est occidat, vt resurgat: necesse est resoluatur, vt requiescat: vt fiat quidam finis peccati. Et ideo multos cognouimus secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Iam enim carnis deposuerat exuuias, iam species hominis non videbatur, iam pro hominibus omnibus mortuus erat, & omnes in illo mortui: sed vt per ipsum renouati & viuificati spiritu iam non sibi, sed Christo viuerēt. Vnde & alibi ait idē Apostolus. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Meritóque qui antè cognouerat secūdum carnem Christum: iam operationes eius inuisibiliter agnoscens, iam non carnem eius sed potentiam scrutans, qui antè persequutor discipulos hominis & pedisequos carnis infestis odiis vrgebat, postea doctor gentium factus, veneratores maiestatis eius ad prædicationem Euangelij instruere atq; informare cœperat. Et ideo addit. Si quis in Christo noua creatura, id est, qui perfectus in Christo, noua creatura est: quoniam qui caro est, imperfectus est. Denique ipse Deus ait: Non permanebit spiritus meus in istis hominibus, quoniam carnes sunt.

2. Cor. 5. — Galat. 2. — 2. Cor. 5. — Gene. 7.

Et adiungit.

Cap. eod. Carnalis itaq; nō est in Christo, sed si quis in Christo est noua creatura est: non naturæ nouitate formatus sed gratiæ. Vetera itaque quæ secundū carnem erant, transierunt: facta sunt noua omnia. Quæ illa nisi quæ scriba doctus in regno cælorū nouit, similis illius patrisfamiliâs qui profert de thesauro suo noua & vetera, neque vetera sine nouis, neque noua sine veteribus? Ideo & Ecclesia dicit, Quia noua & vetera seruaui tibi: sed transierunt vetera, id est, legis mysteria abscondita in Christo, facta sunt omnia noua. Hæc est noua creatura, de qua Apostolus ad Galatas ait: In Christo enim Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. Per quam iam caro renouata floret, & fructum inuenit gratiæ, quæ inueterati flagitij spinas habebat. Quid ergo quòd mœreamus, si iam ad animam dicitur, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua? Quid est quòd ingemiscamus pro mortuis, cum iam reconciliatio mūdi apud Deum Patrem facta sit per Dominū Iesum? Quoniā ergo Christi beneficia tenemus, cum apud omnes, tum apud te pro Christo fungimur legatione, vt noueris irreuocabilia eius esse dona, vt credas quòd semper credidisti, nec nimio mœrore tuam in dubium adducens sententiam: quia ideo peccatum factus est Dominus Iesus, vt tolleret pecca-

A tum mundi, & essemus in illo omnes iustitia Dei.

Alia consolatio est compassio plurimorum. Libro suprascripto de flebili querimonia. — De obitu fratris. Tom. III.

Cur solus præ cæteris fleam, quē fletis omnes? Priuatū dolorē cōmuni dolore digessi, præsertim cū meæ lachrymæ nil prosint, vestræ autē fidē astruant, consolationē afferant. Fletis diuites, & flendo probatis nihil opitulari repositas diuitias ad salutem, cùm pecuniæ pretio mors differri non queat, & pari vsu diuitem inopémq; dies supremus eripiat. Fletis senes quod in hoc sortem liberorum pauetis: & ideo quia vitam corporis producere non potestis, instituite liberos non ad vsum corporis, sed ad vitæ officium. Fletis & iuuenes, quòd naturæ finis nō sit maturitas senectutis. Fleuerūt & pauperes, & quod multò est pretiosius multóque vberius, lachrymis suis eius delicta lauerunt. Illæ sunt lachrymę redēptrices, illi gemitus, qui dolorē mortis ab-
B scondūt. Ille dolor, qui perpetuæ vbertate lætitiæ veteris sensum doloris obdulcat. Itaq; licet priuatū funus, tamen est fletus publicus: & ideo non potest fletus esse diuturnus, qui vniuersorum est affectibus consecratus. Nam quid te mi frater amantissime fleam, qui mihi sic ereptus es, vt omnes omnium?

Et subdit infra.

Sed cōsolandi hodie, nō tractādi partes recepi, quāquā abducere animū à mœrore intētione tractādi cōsolationis vsus sit. Sed tēperandus mihi mœror quā alienādus affectus est, vt mulceātur magis desideria quàm sopiantur. Non libet enim abire à fratre longius & occupatione subduci, cùm eius velut comitandi gratia hic sermo susceptus sit, vt diutius sensu prosequar proficiscentem, & quē oculis teneo, mēte cōplectar. In illo enim totā oculorū aciem figere libet, cum illo totis animorum officiis immorari: illum toto blanditiarū ambire obsequio, dum stupet animus, nec amissum credo,
C quē adhuc cerno præsentē. nec mortuū puto, cuius adhuc officia nō requiro, quibus ego vitæ meæ vsum & spirandi omne munus addixeram. Quid enim referrem tātæ gratiæ, tāto labori? Ego te frater hæredē feceram, tu hæredem reliquisti. Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti. Ego pro muneribus tuis vt compensarē beneficia vota referebā: nunc & vota perdidi, sed tamen tua beneficia non amisi. Quid agam mei successor hæredis? Quid agā vitæ meæ superstes? Quid agam exors huius quod cupio luminis? Quas grates, quæ munera referam tibi? Nihil à me pręter lachrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solas superstites habeo lachrymas non requires. Nam etiam cum adhuc viueres flere prohibebas, mœrorémque magis nostrum quàm tuā mortē tibi esse testabaris dolori. Prohibent vlterius prodire lachrymæ, fletúsque reuocant. Prohibet etiam tui gratia: ne dum nostra deflemus, de tuis meritis desperare videamur: At certe vt mœroris
D istius nobis minuas acerbitatem, non habeo quod timeam tibi: non habeo quod mundus iam mihi eripiat. Etsi sancta supersit soror Marcellina, integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar officiis, tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitæ huius iucunditatē repositam putabamus. Propter te viuere delectabar, propter te nō pigebat mori. Te enim ambo superstitē precabamur, tibi nos superuiuere nō iuuabat. Quādo nō corruit animus, cum metus eiusmodi titillaret? Quomodo cōsternata mens erat ægritudinis tuæ nūtio? Væ miserę opinioni. Putabamus redditū quē videmus dilatū. Tuis enim votis apud sanctū martyrē Laurentiū impetratū esse nunc cognoscimus cōmeatū, atq; vtinam nō solùm cōmeatū, sed etiam prolixū vitæ tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare viuendi, qui potuisti commeatum impetrare veniendi.

Alia consolatio est præsens memoria, & sepulturæ præsentia. Ibidem.

Equi

Equidem tibi omnipotens Deus æterne gratias ago, quod vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quòd amantissimi ex Siculis Aphricanísve regionibus exoptatũ nobis reditũ contulisti. Ita enim maturè postquã venit ereptus est, quasi propter hoc solũ videretur esse dilatus, vt ad fratres rediret. Habeo sanè pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere. Habeo quas cõplectar reliquias. Habeo tumulũ, quem corpore tegam. Habeo sepulchrum, super quod iaceam, & commẽdabiliorẽ Deo futurũ esse me credã, quòd supra sancti corporis ossa requiescam, vtinam sic potuissem aduersus mortem quoque tuam meum corpus obiicere. Si gladiis petitus esses, me pro te potius suffigẽdum dedissem. Si exeũtem reuocare potuissem, animã meã potius obtulissem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitus: nihil flatus meos inspirasse moriẽti. Putabã enim quòd aut tuã mortẽ ipse susciperem, aut vitam meã in te ipse trãsfunderẽ. O infelicia illa, sed tamẽ dulcia suprema osculorum pignora. O amplexus miseri, inter quos exanimũ corpus obriguit, halitus supremus euanuit. Stringebat quidem brachia, sed iam perdideram quẽ tenebã, & extremũ spiritum ore relegebam, vt cõsortiũ mortis haurirẽ. Sed nescio quomodo vitalis ille mihi anhelitus factus est, & maiorẽ gratiã in ipsa morte redolebat. Atq; vtinã si tuã nequiui meo spiritu vitã producere, vel vltimi anhelitus tui vigor transfundi potuisset in meam mentẽ, & illam tui animi puritatẽ atq; innocentiã noster spiraret affectus. Hanc mihi honestatem frater charissime reliquisses, quæ non lachrymabili dolore percuteret aspectum, sed memorabili gratia commendaret hæredem.

Et addit.

Sentio equidem quòd repetendis officiis tuis, recensendísq; virtutibus afficiatur animus, sed tamẽ in ipsa mei affectione requiesco, atque hæ mihi recordationes etsi dolorẽ renouant, tamẽ voluptatẽ afferunt. An ego possum aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Et potero vnquã aut tanti nõ meminisse fratris, aut sine lachrymabili quadã meminisse gratia?

Alia consolatio est, quia à malis præsentis vitæ est liberatus. Ibidem.

Per ea enim quæ legimus in Euangelio, quæ futura sunt intelligimus: & præsentiũ species, indiciũ futurorũ est. Non opus ei fuit resurrectio temporalis, cui æterna debetur. Quid enim in hanc miseriam & ærumnosissimam recideret labem, atq; in hanc flebilem vitã rediret, quẽ raptum magis esse ex tam imminentibus malis vrgẽtibúsque periculis gaudere debemus? Nam si pacato seculo bellísq; cessãtibus raptũ Henoch nemo fleuit, sed magis Propheta laudauit sicut de illo scriptura dicit: Raptus est ne malitia mutaret intellectum ipsius, aut fictio deciperet animã eius: quãtò magis nunc iure dicendum est: cum ad seculi lubricũ, vitæ accedat ambiguum: Raptus est, ne in manus incideret barbarorũ: Raptus est, ne totius orbis excidia, mundi finem, propinquorum funera, ciuium mortes, ne postremò sanctarum virginũ atque viduarum (quod omnium morte acerbius) colluuionem videret?

Alia consolatio, quia à bellorum malis est absentare. Ibidem, cap. nono.

Ego verò frater cum vitæ tuæ flore, tum mortis tuæ cõmoditate beatũ arbitror. Nõ enim nobis ereptus es, sed periculis: non vitam amisisti, sed ingruentiũ acerbitatum formidine caruisti. Si nunc vrgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantum ingemisceres: quàm dolores in alpiũ vallo, summã nostræ salutis cõsistere, lignorúmq; cõcædibus cõstrui murum pudoris: qua afflictione mœreres, in tãto teneri discrimine tuos impuro ab hoste atq; crudeli, qui nec pudicitiæ parceret nec saluti? Quonã, inquã, hæc modo ferres, quę nos perpeti, & fortasse quod grauius est, spectare cogemur,

A rapi virgines, & auulsos à cõplexu parentum paruos liberos supra tela iactari, incestari sacrata Deo corpora, & senilẽ viduæ maturioris vterũ, in vsus desuetos operum venire nõ pignorũ: Quonam vnquam modo ista tolerares, qui etiã vltimo spiritu iam fortassis oblitus, & adhuc nostri non immemor, de cauenda incursione Barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans non frustra te dixisse fugiendum, fortasse ideo, quòd nos destitui tua morte cernebas?

Alia consolatio est, quia ad meliorem vitam & ad spem futuræ resurrectionis est reseruatus. In tractatu de fide resurrectionis. Eodem lib. de obitu fratris, sub finem.

Tu ergo excute tuã tristitiã, & depone abs te multitudinẽ dolorũ, vt tibi propitietur fortis, & requiem faciat tibi altissimus requietione dolorũ. Cessabunt igitur lachrymæ. Parendũ est enim remediis salutaribus: quia debet aliquid inter fidos & infidos interesse. Fleãt
B ergo qui spem resurrectionis habere non possunt, quã non sententia Dei eripit, sed fidei inclementia. Intersit inter Christi seruulos idolorúmq; cultores, vt illi fleant suos quos in perpetuum putant interisse, illi nullas habeant lachrymarũ ferias, nullã tristitiæ requiẽ cõsequãtur, qui nullã putant requiem mortuorum. Nobis verò quibus mors non naturæ sed vitæ istius finis est, quoniã in melius ipsa natura reparatur, fletus omnes, mortis casus abstergat. Certè si illi sibi aliqua solatia repererunt, qui finẽ sensus defectúmq; naturæ mortẽ arbitrati sunt: quantò magis nos, quibus meliora post mortẽ præmia bonorum factorũ conscientia pollicetur? Habent gẽtiles solatia sua quia requiẽ malorũ omniũ mortẽ existimãt. Et vt vitæ fructu carent, ita etiã carnis sese putãt omni sensu & dolore pœnarum quas in hac vita graues & assiduas sustinemus. Nos verò vt erectiores præmio, ita etiã patientiores solatio esse debemus. Nõ enim amitti sed præmitti videntur, quos nõ absumptura mors, sed æternitas receptura est. Cessabunt ergo la-
C chrymæ. At si cessare non poterunt, in communibus lamentis flebo te frater, & sub dolore publico domesticos gemitus tegã. Nam cessare nõ poterunt, cũ ad omnẽ sonũ nominis tui lachrymæ surrepant, vel cũ visus ipse recordationẽ excitat, vel cũ affectus imaginẽ repræsentat, vel cum recordatio dolorẽ renouat. Quando enim dees, qui tantis officiis repræsentaris? Ades, inquam, & semper ostenderis, & toto te animo ac mẽte cõplector, aspicio, alloquor, osculor, cõprehẽdo, vel in ipsa requie nocturna, vel in luce clara cũ reuisere & solari dignaris mœrẽtẽ. Denique ipsæ iã noctes quæ quasi molestiores viuẽte te videbãtur, quod mutui cõspectus copiã denegarent: iam ipse somnus colloquiorũ nostrorũ dudũ interruptor inamabilis, dulcis esse iam cœpit qui te mihi reddit. Non igitur miseri sed beati quorũ nec præsentia deficit, nec cura minuitur, & augetur gratia.

Alia consolatio est, quia mors mala non est. Lib. eodem. Lib. de fide resurrectionis. Tom. III.

D Igitur is nobis adoriendus disputandi locus, mortẽ malum non esse, quia sit ærumnarũ omnium malorúmque perfugium, & fida statio securitatis ac portus quietis. Nunquid in hac vita non experimur aduersa? Quas non procellas tempestatésque perpetimur? Quibus non exagitamur incommodis? Cuius parcitur meritis? Sanctus patriarcha Israël profugus patria, fratre, parentibus, domum mutauit exilio, stuprum filiæ, generis necem fleuit, famem pertulit, sepulturã defunctus amisit: transferri enim ossa sua, ne vel mortuus requiesceret obsecrauit. Sanctus Ioseph odia fratrum, insidias inuidorũ, seruulorum obsequia, mercatorum imperia, reginæ petulãtiam, regis inscitiam, carceris quoq; est expertus ærumnam. Sanctus Dauid filios amisit duos, vnum incestum, alterum parricidam. Hos habuisse pudoris est, doloris est perdidisse. Amisit & tertiũ quem amabat paruulum. Hunc viuentem adhuc fleuit, mortuum nõ desiderauit. Sic enim legimus, quòd ægrotãte pue-

puero, & ieiunauit, & in cilicio iacuit, & astantibus maioribus natu, vt excitarent eum de terra, nec surgendum sibi, nec cœnandum putauit: vbi verò defunctum puerum comperit, surrexit de terra, lauit, illico vnctus est, vestimenta mutauit, adorauit Dominum, cibum sumpsit. Cum hæc miranda suis pueris viderentur, respondit eis rectè, se infante viuente ieiunasse & plorasse: quia iure arbitrabatur Dominum posse misereri, nec dubitandum quòd vitam posset seruare viuentis, qui posset viuificare defunctos. Iam verò obita morte quid ieiunaret, qui iam non posset reducere mortuum, exanimémque reuocare? Ego, inquit, ibo ad eum, ipse autem non reuertetur ad me. O maximum solatium desiderātis. O verum sapientis iudicium. O miram patientiam seruiētis, vt nemo sibi aduersi aliquid accidisse indignè ferat, & contra meritum suum se queratur afflictum.

Et infrà subdit.

B Idem tamen Dauid, ne quem fortasis scripturarum tenacem moueat factorũ diuersitas: idem, inquam, Dauid parricidam mortuum fleuit, qui non fleuerat innocentem. Denique cum ploraret & lugeret, dixit: Filius meus Absalom, filius meus Absalom. Quis dabit mihi mortem pro te? Non solus ergo fletur Absalom, fletur parricida, non fletur incestus, sed etiam vindicatur: alter contemptu regni, alter fratris exilio. Fletur sceleratus, non fletur dilectus. Quæ causa? Quæ ratio? Non mediocris igitur imprudentibus deliberatio, sapientibus confirmatio. Magna enim prudentiæ in tanta factorum diuersitate constantia. Vna est fides, & illos mortuos fleuit: & flendum infantem mortuum non putauit. Illos enim sibi perisse credebat: hunc resurrecturum sperabat. Sed de resurrectione posterius, nunc ad proposita reuertamur.

Et subdit ibidem probans idem per verba Salomonis.

Pręmisimus etiam sanctos viros grauia in hoc mundo & multa perpessos, sine suffragatione meritorum, cum ærumna laborum. Vnde regressus ad se in posterioribus Dauid dicit: Memento Domine quia puluis sumus, homo tanquam fœnum dies eius. Et alibi: Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prętereunt. Quid enim nobis miserius, qui tanquam spoliati & nudi proiicimur in hanc vitam, corpore fragiles, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad solicitudines, desidiosi ad labores, proni ad voluptates? Non nasci igitur optimum secundum sancti Salomonis sententiam. Ipsum enim etiam ij, qui sibi visi sunt in Philosophia excellere, sequuti sunt. Nam ipse illis anterior, nostris posterior, ita in Ecclesiaste loquutus est. Et laudaui ego omnes defunctos, qui iam mortui sunt magis quàm viuentes, quicunque viuunt vsque adhuc, & optimus super hos duos, qui nondum natus est, & qui non vidit hoc opus malum, quod factum est sub Sole. Et vidi ego vniuersum laborem & omnem virtutem operis huius, quia æmulatio viro ab altero. Equidem hoc vanitas & præsumptio spiritus. Et hoc quis dixit, nisi ille qui sapientiam poposcit & impetrauit, vt sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutem elementorum, anni cursus, & stellarum dispositiones, non ignoraret naturas animalium, & iras colligeret bestiarum, & cogitationes hominum deprehenderet? Quem igitur non latuerunt cælestia, quemadmodum laterent mortalia? Qui cogitationem inuestigauit mulieris infantem vendicantis alienum, qui naturas animalium, quas non acceperat, Diuina tamen gratia aspirante cognouit, hic de suæ conditione naturæ, quam in se expertus est, errare aut mentiri potuit?

Ecclesiast. 4.

Et addit id improbans per Iob.

Iob 3. Sed non solus hoc sensit, etsi solus expresit. Legerat sanctum dixisse Iob: Pereat dies ille, quo natus sum: & cognouerat, nasci malorum omnium esse principiũ: & ideo diem, quo natus est, perire optauit, vt tolleretur

A origo incommodorum: & optauit perire diem generationis suæ: vt diem resurrectionis acciperet. Audierat etiam Salomon dixisse patrem suum, Notum fac mihi Domine nomen meum & numerum dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi. Nouerat enim Dauid non posse hìc quod perfectum est comprehendi: & ideo ad ea quæ futura erant properabat. Nunc ex parte scimus, & ex parte cognoscimus: tunc autem id quod perfectum est, poterit comprehendi, cum reuelata facie, nobis speculandæ maiestatis æternitatísque Diuinæ cœperit relucere, non vmbra, sed veritas. Nemo tamen festinaret ad finem, nisi vitæ istius fugeret incommoditatem. Et ideo etiam Dauid quare ad finem festinet, exposuit dicens: Ecce veteres posuisti dies meos, & habitudo mea tanquam nihil ante te. Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Psalm. 38.

Vnde concludit ibidem.

Quid igitur moramur fugere vanitatem? Aut quid nos delectat in hoc seculo vanè conturbari, thesaurum pecuniarum condere, & ignorare cui congregamus hæredi? Petamus amoueri à nobis plagas, eripi nos, & insipienti seculo carere, de peregrinatione diuturna ad illam redire patriam & naturalem domum. In hac enim terra aduenæ sumus atque peregrini. Remigrandum eò vnde descendimus, ambiendum & obsecrandum non perfunctoriè, sed obnixè, vt à dolis & ab iniquitatibus loquacium liberemur: Et ille, qui remedium nouerat, prolongatum tamen suum ingemuit incolatum, & cum peccatoribus & iniquis se habitare deplorat. Quid ego faciam, qui & peccatum habeo, & ignoro remedium? Hieremias quoque quòd generatus sit, & ipse deplorat his verbis dicens: Heu me mater, vt quid me peperisti virum causam dicentem iudicij? In omni terra non profui, neque profuit mihi quisquam, virtus mea defecit. Si igitur sancti viri vitam fugiunt, quorum vita etsi nobis vtilis, sibi tamen inutilis æstimatur: quid nos facere oportet, qui nec aliis prodesse possumus, & nobis vitam hanc, quasi fœnebrem pecuniam vsurario quodam cumulo grauescētem onerari in dies peccatorum ære sentimus? Quotidie morior, Apostolus dicit melius, quàm illi qui meditationem mortis philosophiam esse dixerunt. Illi enim studium prædicauerunt, hic vsum ipsum mortis exercuit: & illi quidem propter se, Paulus autem ipse perfectus moriebatur, non propter suam, sed propter nostram infirmitatem. Quid autem est mortis meditatio, nisi quædam corporis & animæ segregatio: qua mors ipsa non aliud, quàm corporis atque animæ secessio definitur? Hieremi. 15.

C

Libro de excessu fratris sui Satyri suprascripta describit. Tom. III.

Hæc & alia, quæ mihi tunc erant voluptati maximæ, nunc recordationem doloris exasperant. Manent tamen, erúntque semper, nec tanquam vmbra prętereunt, neque virtutis gratia cum corpore occidit, nec idem naturæ meritorúmque finis, licet ipsius naturæ vsus non in æternum occidat, sed temporali quadam vacatione requiescat. Talibus igitur perfunctum virtutibus, ereptum periculis, desiderio magis quàm amissione flebo. Suadet enim ipsa opportunitas mortis, vt prosequendum magis gratia quàm dolendum putemus. Scriptum est enim, in communi dolore, proprium vacare debere. Neque enim Prophetico sermone, vni illi mulieri, quæ figuratur, sed singulis dicitur, cum Ecclesiæ dictum videtur. Dicitur ergo ad me, & dicit scriptura cælestis: Hoccine doces, sic instituis plebem Dei? An nescis quia exemplum tuum periculum cæterorum est? Nisi fortè exauditum non esse te quereris. Primum istud arrogantis est impudentiæ, mereri solùm velle, quod multis etiam sanctis negatum noueris: cùm scias quia non est personarum acceptor Deus. Nam etsi misericors Deus, tamen si semper exaudiret omnes, non iam

D

iam ex voluntate libera, sed quadam velut necessitate facere videretur. Deinde cùm omnes rogent, si exaudiret omnes, nemo moreretur. Pro quantis ergo quotidie rogas? Nunquid constitutio Dei contemplatione soluenda est tui? Cur ergo non impetratum aliquando doles, quod nõ semper impetrabile esse cognoscis? Stulta, inquit, super omnes mulieres, nónne vides luctũ nostrum, & quæ nobis contigerunt, quoniam Sion mater nostra in tristitia contristatur, & humilitate humiliata est? Lugete validißimè & nũc, quoniã omnes lugemus: & tristes estote, quoniã omnes cõtristati sumus. Tu enim contristaris in fratrem. Interroga terram, & dicet tibi, Quoniã hæc est quæ debebat lugere tãtorũ superstes germinũ. Et ex ipsa, inquit, initio omnes nati, & alij venient, & ecce penè omnes in perditionẽ ambulant, & in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quæ tam magnã multitudinem perdidit, quàm tu qui pro vno doles? Absorbeat igitur nostrum dolorem cõmunis dolor, & acerbitatem proprij mœroris excludat. Non enim dolere debemus eos quos cernimus liberatos: neque enim otiosè tam sanctas hoc tempore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas. Nanque velut diuino iudicio, tam graues viduas ita vno tempore defunctas videmus, vt perfectionis quidam videatur excessus, non mortis occasus, ne veterana emeritis stipendiis pudicitia, dubiũ diu seruati pudoris incideret. Quos gemitus mihi, quos dolores, tã acerba excitat recordatio? Etsi mœroribus nõ vacabam, tamen in ipso dolore priuato, in ipso tantorum amisso flore meritorum, communis quædã naturæ me cõditio solabatur, defixúsque in vno dolor, acerbitatẽ publici funeris domesticę, specie pietatis obduxerat.

4 Esdr.10.

Vltima consolatio est spes essendi in gloria cum defuncto. In tractatu de fide resurrectionis, in fine.

Quid superest solatij mihi, quàm quòd me citius ad te frater spero venturum, nec digressus tui inter nos lõga diuortia fore, tuísq; intercessionibus hoc mihi posse conferri, vt citius desiderantẽ tui aduoces? Quis enim est qui non sibi debeat istud præ cæteris optare, vt corruptibile hoc induat incorruptelã, & mortale hoc induat immortalitatem, vt qui nunc morti corporis fragilitate succumbimus, supra naturam siti, mortem iam timere nequeamus?

Consolatio quædam esse videtur amicum flere defunctum. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris, vbi eius alloquitur sorores in hæc verba. Tom.III.

Ad vestram, sanctæ iam filiæ, consolationẽ reuertar quamuis rerum gestarum acerbitas vim consolationis omnẽ absorbeat: Quę si breuis sit, nihil afferet, quo molestum affectum demulceat: sin prolixior, longiorẽ afferat admonitionẽ doloris. Quò enim prolixior fueris, hoc magis in consolando afficies eum quem consolari velis, & diutius mœrorẽ eius tenebis. Non igitur velut penicillo quodam sermonis mei vestras abstergã lachrymas, neque enim id facere vellem, etiam si poßim. Etenim piis affectibus quædam etiam flendi voluptas: & plerunque grauis lachrymis euaporat dolor. Sed id postulo, ne vel infixum pectori vestro fratrem duris gemitibus releuetis, vel auertatis plãctibus, vel requiescẽtem excitetis. Ille vobis maneat in corde, ille viuat in pectore, ille amplexibus piis hæreat, vt solebat. Ille fraterna oscula premat, ille semper in osculis sit, semper in alloquiis, semper in mentibus. Ille iam talis est, vt ei nihil timeatis sicut antè. Obliuiscamini eius ærumnã, teneatis gratiã. Ille vobis auxiliaturus speretur, ille noctibus pręsul assistat, illũ à vobis iã nec somnus excludat. Propter ipsum delectet quies, vt vobis gratior reuertatur. In vobis est filię, vt fratrẽ vobis iam nemo poßit auferre. Sed corpus eius tenere desideratis: tumulum circumfusæ tenetis. Illę tumulus fratris vobis habitatio sit. Ille sit aula palatij, in quo chara vobis mẽbra requiescũt.

Et addit esse consolationi debere si moritur iuuenis, quia minus peccauit.

Quòd si me ad illum reuocatis dolorem, quòd citò excessit è vita: nec ego abnuo immatura obiisse ætate, quẽ nostræ vitæ tẽporibus fulcire cuperemus, vt de nostris annis viueret, qui fungi nõ potuit suis. Sed quæro, vtrum aliquis sit sensus post mortem, an nullus? Si est anima, & viuit, & viget, & remeabit in corpus, & faciet illud cum refusa fuerit reuiuiscere. Clamat Apostolus: Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non tristes sitis sicut & cæteri qui spem non habent. Nam si credimus quòd Christus mortuus est & resurrexit, ita & Deus illos qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. Manet ergo eos vita, quos manet resurrectio. Quòd si gentes qui spem resurrectionis non habẽt, hoc vno se consolantur quo dicant, quòd nullus post mortem sit sensus defunctorum, ac per hoc nullus remaneat sensus doloris: quantò magis nos consolationem recipere debemus, quia mors non metuenda sit, eò quòd finis sit peccatorum: vita autem desperanda non sit, quę resurrectione reparatur? Iob quoque dicit non mortem timendam, sed potius optandam piis dicens: Vtinam in inferno me custodires & absconderes me, donec mitigetur ira tua, & cõstituas mihi tempus in quo memor sis mei. Si enim mortuus fuerit homo, viuet. Consummans dies vitæ meæ sustinebo, donec iterum fiam. Tunc vocabis, & ego obediam. Opera autem manuum tuarum ne despicias.

1.Thessal.4. Iob 14.

Et adiungit maiori esse consolationi, si bonus iuuenis moriatur.

Esto tamen dolendum sit, quòd primæua obierit ætate. Gratulandum tamen, quòd virtutum stipẽdiis veteranus decesserit. Tanta enim fuit emendatio vitæ eius in illo omnibus lubrico adolescentiæ tempore, tanta laus morum eius, vt omnem memoriam eius obducat. Quòd enim obiit, fragilitatis est: quòd talis fuit, admirationis. Quàm beata fuisset respublica si eum diutius seruare potuisset. Sed quia vita sanctorũ non hîc in terris est sed in cælo (Iustis enim viuere Christus: & mori lucrum: quia dissolui & esse cum Christo multo melius) dolendum est, quòd nobis citò raptus sit: consolandum, quòd ad meliora transierit. Denique Dauid moriturum filium flebat, mortuum non dolebat. Flebat, ne sibi eriperetur: sed flere desiuit ereptum, quem sciebat esse cum Christo. Et vt scias verum esse quod assero, incæstum Ammon filium fleuit occisum, parricidam Absalom doluit interemptum, dicens: Filius meus Absalom, filius meus Absalom: Innocentem filium non putauit esse dolendum: quia illos sibi perisse pro scelere, hunc pro innocentia credidit esse victurum. Nihil ergo habetis quod grauißimè doleatis in fratre. Homo natus est: humanę fuit obnoxius fragilitati. Vobis quoque ipsis tam acerba incidisse patienter ferre debetis, quæ vobis videtis communia esse cum sanctis. Etiam Dauid amißis filiis destitutus est. Optasset illos tales obire qualis vobis frater ereptus est. Ille crimina doluit, non exitum filiorum.

Philip.1.

Vltimò subiungit, quia si dolendum est, dolor aliquo tempore finiendus est.

Sed esto fuerit ingemiscendũ, quousq; luctus tempora protrahentur? Duorũ mensiũ curricula in fraterni funeris quotidiano clausistis amplexu. Sola in scripturis Iepte filia fletus sui tempora postulauit, cognito quòd pater eius profectus ad prælium vouerat, quia id rerum potitus offerret Domino, quod sibi primùm occurreret. Post victoriam reuertenti, occurrerat filia, gnara pietatis, ignara promißi. Vidit eam: & ingemuit pater dicens: Heu me filia, impedisti me, in stimulum doloris facta es mihi. Ego verò aperui os meum de te ad Dominum, & non potero auertere. Illa dixit ad eum: Pater si in me aperuisti os tuum, fac mihi ita vt exiit de ore tuo.

Iud.11.

D

Et iterum dixit: Sine me mensibus duobus, & vadens flebo in montibus super virginitatem meam, ego & cōpares amicæ meæ. Itaque duobus exactis regressa mensibus, sacrificij munus impleuit. Quæ decreto populi Israël quaternis in anno diebus ab eius plebis fœminis deplorabatur. Ad deflendum igitur virginitatis suæ florem, duos esse satis menses Iepte filia iudicauit: & adhuc non venerat resurrectio, & hoc spatio temporis satis putauit paucis se esse defletam. Vobiscum omnes populi defleuerunt, & omnes ingemuerunt prouinciæ, & adhuc parua putatis vestri hæc esse supplicia? Si fratrem vestro possetis redimere exitio, nollet tamen ille vestra afflictatione resuscitari: qui se melius viuere credidit in vobis, qui optauit potius seipsum mori, quàm vestram videre iniuriam: qui pro vobis se libenter fuit paratus offerre, qui ipso vestri doloris die dicitur hanc solam emisisse vocem, Væ miseris sororibus meis. Itaque magis vestram destitutionem quàm suam mortem dolebat.

Tom.III. *Ad consolandum de morte principis, quem bonitatis causa etiam elementa plangere videntur, loquitur in principio tractatus de obitu Theodosij imperatoris.*

Hoc nobis motus terrarum graues, hoc iuges pluuię minabantur, & vltra solitum caligo tenebrosior denuntiabat, quòd clementissimus imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur excessum eius elementa mœrebant: Cælum tenebris obductū, aër perpeti horrens caligine. Terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluuionibus. Quid ni mundus ipse defleret eum principem continuò esse rapiendum, per quem dura mundi istius tēperari solerent, cū criminum pœnas indulgētia præueniret? Et ille quidē abiit sibi in regnū nō deposuit, sed mutauit, in tabernacula Christi iure pietatis ascitus, in illam Hierusalem supernam, vbi nunc positus dicit: Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri, quam Deus fundauit in æternum. Sed plurimos tanquam paterno destitutos præsidio dereliquit, ac potissimum filios. Sed non sunt destituti, quos pietatis suæ dereliquit hæredes. Non sunt destituti, quibus Christi acquisiuit gratiam, & exercitus fidem, cui documento fuit Deum fauere pietati vltorémque esse perfidiæ.

Et infrà subdit quòd consolandum, quia bonos reliquit hæredes.

Ergo tantus imperator recessit à nobis, sed non totus recessit: reliquit enim nobis liberos suos, in quibus eum debemus agnoscere: in quibus eum & cernimus, & tenemus. Nec moueat ætas: fides militum, imperatoris perfecta ætas est. Est enim perfecta ætas, vbi perfecta virtus.

In tribulatione qualibet, habetur consolatio in sacra scriptura. Super Beati immaculati, in expositione litera xviij.

Qui in doloribus sunt, consolatione indigēt: & qui grauibus ærumnis pœnas commissorum luerunt, criminum sperant indulgentiam: & qui fletibus & lachrymis propria delicta lauarunt, requiē promerentur. Hæc omnia in scripturis Diuinis qui quærit, inuenit. Nam & primùm illud, vt in dolore positos consolemur, docet
Baruch 4. illa quæ in libro Hieremię clamat flebiliter ad captiuos & exules Iudæorum: Ite, proficiscimini filij: Ego enim derelicta sum deserta. Exui me stola pacis, indui autem me stolam precationis meæ, & clamabo ad excelsum in diebus meis. Animo estote æquo filij, & clamate ad Dominum: & extrahet vos de manibus principū inimicorū. Ego enim speraui in illo æterno salutem vestrā. Credētibus igitur in Dominū, est in Domini misericordia consolatio. Est etiam aliud consolationis genus iis qui
Isa. 40. graues pœnas soluerint, vt habes scriptum in Isaiæ libro: Consolamini consolamini populum meū dicit Dominus. Sacerdotes loquimini in cor Hierusalē, consolamini eā, quoniā repleta est humiliatio eius, solutū est peccatū eius, quoniam accepit de manu Domini duplicia peccata sua. Etiamsi fides deerat, pœna satisfecerat. Releuantur solutione pœnarum, qui non absoluuntur emendatione meritorū. Tertiū est, cum lachrymis crimen abluitur, vt est illud: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Quod etiam hoc loco & plerisque locis in libro Psalmorū facilè reperitur. Cōsolatio igitur prima ordine est, quoniā non obliuiscitur Deus facere misericordiam, neque in æternū proiicit quos putauerit coërcendos. Secunda quòd decursis suppliciis, quæ ꝓpter peccata nostra toleramus, ad veniā pertinemus. Vnde nonnulli Philosophi disputauerūt obesse improbis absolutionē, prodesse mortē, quòd in illa incentiuū sit delinquendi, in morte autē finis. Hoc sumptū esse de nostris cui dubiū, cùm in prouerbiis Salomonis sit: Qui parcit virgæ, odit filiū suū. Castigat autē Dominus quē diligit. Et infrà, flagellū equo, & stimulus asino imperat: virga autē nationi imprudenti. Pœna enim corrigit & emēdat errantē. Si talis est qui emendari non queat, aufertur è medio ne grauiora cōmittat. Mortuus enim iā errare nescit. Ideóq; Ecclesiastes ait: Et laudaui mortuos magis quàm viuentes & optimus supra hos, qui nōdum natus est, qui nō vidit hoc opus mali. Mortuus præfertur viuenti, quia peccare desinit: mortuo præfertur qui natus non est, quia peccare nesciuit. Nunc etiam dicamus de iis qui pœnas scelerum suorum soluerunt, nónne isti tulerunt culpæ pretium, & iam non integra his pœna debetur? Clamat per Isaiam Dominus: Consolamini consolamini populū meum, quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua. Discite vnde Plato hæc sumpserit. Eruditionis gratia in Ægyptū profectus, vt Mosis, legis oracula & Prophetarū dicta cognosceret: Audiuit consolationē populi, qui supra peccati modū videbatur fuisse punitus. Et hūc locū quādā adopertum dote verborū, in dialogum transtulit quē scripsit de virtute. Quem locū tamen Dominus in Euangelio plenius comprehendit, & apertius declarauit, dicēs per Abrahæ personā ad illum diuitē seculi huius: Fili recordare quia recepisti bona in vita, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolationem habet, tu verò cruciaris. Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt ij, qui volunt hinc trāsire ad vos, non possint: neque inde huc transmeare.

Prouerb. 13. Prouerb. 26. Ecclesiast. 4. Luc. 16.

Secundum tribulationem præstat Deus consolationem. Eodem libro, litera x. versu iiij.

Verè misericordia est Dei nostrarū militia passionū, per quam peccata nobis minuuntur. Denique Lazarus pauper, quia in hac vita tolerauit mala quam plurima, in gremio Abrahæ requiem cōsolationis inuenit: ille autē diues, quia cōsolationē habuit in seculo, post curricula vitæ huius fructū quietis amisit. Quē si miseratus esset Deus, castigasset potius in hoc seculo, vt postea nō flagellaretur. Denique Iob licet grauiter flagellatus, & quidē flagellis plurimis, inopiæ, amissionis filiorum, doloribus corporis, opprobriis amicorū, consolatione tamē fruitur ęterna. Ergo quātò maiores tribulationes fuerint, tātò vberior cōsolatio reseruatur. Et tamē ne cadas atque succūbas, quātò maiores tētationes videris, tātò magis roga vt verbū Dei adhortationē tibi afferat, sicut & rogauit Paulus qui ait: Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarū & Deus omnis cōsolationis, qui nos exhortatur in omni angustia, vt possimus & ipsi cōsolari eos qui sunt in omni tribulatione, per exhortationē qua & ipsi aduocamur à Deo: quoniā licet abundāt passiones Christi in nobis: ita per Christū abundat etiā cōsolatio nostra. Tāta vis Apostolicæ petitionis rogat, vt cōsolationē accipiat à Domino in omni tribulatione: quò nō solum ipse induat tolerantiam, verū ipse alios cōsoletur, vt & ipsi possint propriæ mētis angustias sustinere. Si igitur ipse in om

2. Corinth. 1.

in omni tribulatione idoneus fueris approbatus, tunc demum dignus eris qui consolationẽ accipias in omni tribulatione. Et tamẽ nõ omnis passio, Diuina consolatio est: sed quæ passio pro Christo hæc consolationem Christi meretur. Pulchrè autẽ addit. Secundũ verbum tuũ seruo tuo. Ipse enim Dominus pro suo nomine prę liantibus auxiliũ pollicetur dicens: Cũ ergo tradẽt vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Nõ enim vos estis qui loquimini, sed Pater meus qui loquitur in vobis. Ergo ne impares simus certamini, Diuinũ semper oremus auxiliũ, vt nobis tribuat adhortationẽ. Si enim habeamus eũ qui nos exhortetur, nõ facile cedimus. Plerique autẽ habẽt, Qui cõsoletur vos: nec abhorret à vero. Instigãtis enim aliquẽ blanda quędã est exhortatio, quæ certãtẽ studio laudis incẽdat, & velut quadam cõsolatione demulceat, ne laborũ asperitate reuocetur.

Matth. 10.

Item eodem libro, litera xix. versu ij.

Iustus semper sperat in aduersis positus: & frequẽtibus afflictus ærumnis, desperare nõ nouit: sed quò grauiora tolerauit, magis sperat, & sperandi sumit profectum, secundum illud oraculũ: Consolamini consolamini populum meũ dicit Dominus: Sacerdotes, loquimini iustitiam in cor Hierusalem: consolamini eã, quia repleta est deiectio, & solutũ est peccatũ eius: quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua. Quàm citò dicit plenitudinẽ deiectionis solutionẽ esse peccati, & repetiuit causam cõsolationis, eò maius esse cõsolationis insigne, quò numerosior fuerit pœna quàm culpa. Iob tot grauatus incõmodorũ acerbitatibus, pio spem cumulabat affectu, discretã à piis causam asserens impiorũ, quorũ lumẽ extinguitur. Lux autẽ secũdũ Salomonẽ semper est iustis. Vnde colligitur, quia iustus semper in verba Dei sperat, & spẽ adiicit spei. Quod euidẽtius expressit Isaias dicẽs: Tribulationẽ super tribulationẽ expectat, spẽ sup spẽ. Ad perlactatos & abductos ab vberibus loquebatur, hoc est, eos qui prima infantię alimenta transissent, iam cibo habiles fortiori. Exẽplo fit, quòd ablactatus Isaac patriarcha tantus euaserit, vt adhuc inter rudimenta primæuæ positus ætatis, nequaquam tamen gladiũ ferituri parentis horruerit. Plures filios habuit Abrahã, nullũ ablactauit alium sed in hoc solo legitur magnũ fecisse epulũ. Et bene magnum epulum scriptura dixit: quia typus erat eius, quem semper epulantur corda sanctorum.

Isaia 40.

CONSTANTIA. *Constantia tenenda est contra instabilitatem. Lib. j. de Cain & Abel: pertractans illud Exodi xiij. Cúmque introduxerit te in terram Chananæi &c.*

Quid tam profundi mysterij, tã altæ secretæque sapientiæ, quam in quibusdam inuenis verborum simplicium? Deprehendas licet atque haurias vbertatem gratiæ spiritualis. Chananęi enim mobiles & inquieti sunt. Cum igitur in eorum terram fueris ingressus, quos aduertis propter leuitatem, inquietudinem, & instabilitatem morum possesione deiectos: tu teneto constantiam. Nõ te vilis ratio, non leuis sermo perturbat. Hoc est enim Chananæus, mobilis sermo, affectus instabilis, & inquieta cõtentio. Sed magis trãquillitatẽ cordis, & animi serenitatem placitus seruato, vt tanquam in salo maris tutam nauibus stationem portu quodam tuæ mentis exhibeas. Hanc possessionem Dominus pollicetur, & quodam sacramenti promittit vinculo, vt constantiam tuam firmet.

Super psal. 38. Tom. IIII.

Constans quis esse debet in bono proposito voluntatis. In tractatu super Psal.

Posui, inquit, ori meo custodiam. Hoc est, proposui, confirmaui, imperaui mihi, loquutus sum cordi meo. Si aliis dixissem, sermo meus stare deberet: quãtò magis stabile esse debet quod mihi ipse constitui? Si quis alienũ fallat, indecorũ est: si quis proximũ, graue. Quantò igitur grauius, si quis se ipsum eo quod sibi promiserit, putet esse fraudandũ, vt ipse sibi infidelis suo iudicio, & despicabilis æstimetur? Cui igitur idoneus videri potest, qui sibi vilis est? Teneamus igitur animæ nostræ cõstantiam, ne in offensionem labia loquendi festina prorumpant.

Constantia est in homine virtuoso. Lib. super Beati immaculati litera xxj. versu ij. Quod require infra, in cap. Fortitudo, & in cap. Iustus.

CONSTANTINVS. *In tractatu de obitu imperatoris Theodosij loquitur de Constantino imperatore, sicut loquitur in historia de inuentione crucis. Quod est cõtra id quod legitur in historia sancti Siluestri.* Tom. III.

Constantino licet baptismatis gratia in vltimis constituto omnia peccata dimiserit: tamẽ quia primus imperatorũ credidit, & post se hæreditatẽ fidei principibus dereliquit, magni meriti locũ reperit: cuius temporibus oppletũ est illud propheticũ dictũ: In illa die erit quod super frænũ equi est sanctũ Domino omnipotẽti. Quod illa sanctæ memoriæ Helena mater eius infuso sibi Dei spiritu reuelauit. Beatus Cõstantinus tali parente: quæ imperante filio Diuini muneris quæsiuit auxiliũ, quo inter prælia quoq; tutus assisteret, & periculũ non timeret. Magna fœmina, quæ multò amplius inuenit quod imperatori conferret, quàm quod ab imperatore acciperet. Anxia enim mater pro filio, cui regnũ orbis Romani cesserat, festinauit Hierosolymã, & scrutata est locum Dominicæ passionis.

CONSVETVDO. *De consuetudine peccandi. In commentario super epistolam ad Romanos, cap. vij.*

Homo iam consuetudine peccandi grauatus, facilius succumbit peccato quàm legi: quoniam scit bona docere, ac si velit bonum facere, & reprimit illum consuetudo adiutore inimico. Tom. V.

Item in tractatu super primum psal. versu primo. Tom. IIII.

An ignoramus quòd tantam vim habeat inueterata consuetudo peccandi, vt excludat naturã? Quæ cùm sit medicabilis ad salutem, tamẽ corroborata tẽpore, passionibus immedicabilis inuenitur. Non ergo permaneamus in vitiis, sed vnusquisque etiãsi fuerit, exeat à culpa: sicut scriptũ est de muliere meretrice. Ne intẽdas in eã oculum tuũ, sed exili. Ne moreris: exili antè quàm te anni iuuentutis inueniãt. Sed (quod grauius est) pleriq; luxuriẽ corporis, nec albenti erubuere canitie, & vsque ad senectutis ætatẽ vitã produxere maculosam. Intimis enim cõcepta visceribus lues culpæ, processu temporis coaceruatur. Caue igitur ab impiorũ consiliis: non penetrent eiusmodi consilia mentẽ tuam, ne dicatur de te, Alligabit quis ignem in sinu, vestimenta autẽ nõ cõburet. Etenim qui semel in sinu mentis flagitij flãmã feruẽtis adoleuerit, citò corporis sui vestimẽta cõburet. Et vt in stipulã ignis exiliens inhæret ac permanet donec omne quod corripuit absumat: ita vel exigua scintilla peccati si quo vitiorũ fomite fuerit excitata, incendiũ grande excitat. Noli ergo stare in peccato. Postremò posuisti vestigiũ supra voraginem culpæ, citò aufer pedem: ne super plantam tibi ascẽdat pollutio, & lapsu faciliore deceptus, supra lutum resideas. Cauẽda ergo prima sunt vitia, ne in plura, deinde grauiora protrahant. Etenim sicut ij qui se in luto versant, quò magis volutantur, eò amplius inquinantur: ita qui se semel luto improbitatis insperserit, nisi ab ea velociter exiliat, grauius sibi dedecoris sui cœnũ per singulos dies lutulentæ conuersationis obducit. Itaque graui odore tetræ illius flagitiosæque voraginis contrahitur quædã animarũ pestilentia, corruptióque salubriũ cogitationum spiramine, lues ęstuantium passionũ miseranda crassatur. Hinc lethalis lues, hinc lethale virus se infundit mẽtibus, hinc surripit ægritudo corporibus, languor animis.

Et infra.

Ægrè cuncti inuicem languores transferunt. Quo-

ties ingemiscunt seniores quòd diu potare nō possunt? Quoties dolent quòd scortari desierint, cum scortandi habeant voluntatem? Quoties inter fabulas ebriorum virtutes probro sunt, peccata laudi: honestas ludibrio, continentia risui, misericordia vanitati? Isti sunt morbi, qui mala sua in multos transferunt. A paucis corruptela ad omnes peruenit.

Super psal. 35. Tom. IIII. *Propterea in tractatu super Psal. xxxvj. declarat quàm difficile est consuetudinem peccandi vincere.*

Cauendum præ cæteris, ne humano ingenio malitiæ vsus inolescat, atque omnis ætas sequutura degeneret. Matth. 7. Arbor enim mala malos fructus facit. Nā si plerunque quod nolumus hoc agimus, euitare nō possumus: & qđ odio habemus hoc facimus, victi quadā, aut delectatione flagitij, aut obreptione peccati: quomodo possumus vitare quod amamus? Astringimur enim & inuiti: quo modo possumus volūtarij nō teneri? Vix se exoluit Paulus erroribus quotidiana decertatione luctando, vt vinculis captiuitatis exutus, per Christi gratiā seruaretur: & tu putas quòd assidendo delictis possis ad cælestium repromissionum merita peruenire? Luctando corona quæritur, non reluctando: studio, non refragio comparatur. Certantibus quoque Diuinæ misericordiæ suffragia postulanda sunt, vt corona iustitiæ pro laborum meritis deferatur.

Tom. V. *Consuetudo quod melius est non attendit. Super primā epistolam ad Corinthios, cap. vij.*

Quibusdam asperum & graue videtur, quod vtilius ac melius est, propter consuetudinem temporalis vsus.

Tom. I. *Ita per contrarium consuetudo se habet ad bonum. Lib. iij. de sancta virginitate, parte ij.*

Consuetudo boni, vsum veteris prauitatis amisit.

Consuetudo Romanæ ecclesiæ, & quæ laudabilior est, seruari debet. In sermone iij. de sacramentis. quod require sup. in cap. Ambrosius.

Tom. IIII. CONSVMMATIO. *Quomodo à fine differat, & quomodo, ac quot modis intelligi debeat, dicit libr. super Beati immaculati, litera xij. versu viij.*

Omnis consummationis vidi finē. τέλος Græcè dicitur, quod nos Latinè & finē dicimus & cōsummationē. τέλος autē, & cōsummationis ipsius finis est: sicut legis finis est Christus ad iustitiā omni credenti. Habes scriptum: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummatio- Mat. 28. nem seculi. Consummatio ergo seculi, finis seculi est: Finis autem omniū Christus: cōsummationes autē multę. Est cōsummatio, quādo & resurrectio ad salutē. Consummatū quoque opus dicitur, perfectū opus. Cōsummata malitia dicitur. i. plena cui nihil desit ad studiū & artē nocēdi. Est cōsummatio hominis, & multæ cōsummationes, donec ad perfectū veniat. Legimus ergo & cōsummationē seculi, legimus & finē. De consummatione seculi supra posuimus exēplū, quā sequitur resurrectio. Sicut enim in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes viuificātur. Post resurrectionē cōmutatio: vnusquisque autē in suo ordine. Primitiæ Christus: Deinde ij qui sunt Christi, qui in aduētū eius crediderūt: Deinde finis cū tradiderit regnū Deo & Patri, cum euacuauerit omnē principatū & potestatē. Ergo cōsummationē seculi sequitur finis iuxta Apostolū. Vnde colligitur quòd sequatur finis omnē cōsummationē. Mūdus in maligno positus est, vt dixit Ioānes: ergo & seculū in maligno est, mūdus plenus peccati. Consummauerat malitiā suā mūdus, sicut cōsummauerat Saül: cuius 1. Reg. 20. videns malitiā cōsummatam Ionathas filius in Dauid Prophetā, eidē nūtiauit, vt declinaret & fugeret. Est ergo cōsummatio malitię, cōsummatio peccatorū. Venit agnus Dei, qui tollit peccata mundi, qui est Christus Iesus legis finis, principiū & finis, & remissio peccatorū. Hūc finē cōsummationis Propheta vidit in spiritu, qui cōsummatū seculi aboleret errorē. Vidit sanguine eius diuersa omniū peccata mūdari. Bene ergo dixit, Omnis cōsummationis vidi finē: hoc est, vidi cōsūmati adulterij remissorē: vidi cōsummatæ luxuriæ atque lasciuiæ, consummatæ crudelitatis atque sæuitiæ, omnis postremò flagitij per crucē suā delicta donantē. Est etiā consummata virtus, cōsūmata sapiētia, cōsummata iustitia, sed habet finē. Finis virtutū omniū Christus, qui finis est legis ad iustitiam omni credenti. Vides quia finis est fidei. Bene ergo ait: Omnis cōsummationis vidi finem.

CONTEMPLATIO. *Contemplatio præfertur actioni. Lib. super Beati immaculati.* Lit. II. vers. Tom. IIII.

Cum Martha festinaret circa ministeriū, Maria autē verbum Domini audiret: ea quæ audiebat, ei quæ ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ, Domine non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare: respondens dixit Dominus, Martha Martha &c. Maria autem bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Ita verbū cognoscere maius opus esse quàm ministrare Diuinæ authoritate sententiæ diffinitur.

De anima contemplatiua qualiter in contemplatione esse debet, dicit in lib. iij. de sancta virginitate, parte iij. Tom. I.

Ea quæ Christū requirit, non debet esse vulgaris, nō debet esse in foro, non in plateis voce querula, gressu lubrica, facilis auditu, vilis aspectu. Terrenum tibi consortium apostolus negat: & vltra naturæ propemodum terminos alis ad cælum docet spiritalibus euolandum. Quæ sursum sunt, inquit, sapite, non quæ super terram. Sed quia hoc impossibile erat, in hoc corporis velut claustro reclusis, & quia defunctis corporibus anima fertur ad superiora reuolare, alligata dū viuimus quadam nostræ lege naturæ, ideo addidit. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Si abscōdita est cum Christo in Deo, non appareat mūdo. Christus enim mortuus est mundo, viuit Deo. Vide nunc quemadmodum desiderari amet Christus, confabulationes non amet. Aperuit virgo illa suas fores Dei verbo. Sed transiuit, inquit, & exiuit anima mea in verbo eius. Exiuit à mundo, exiuit à seculo, remansit in Christo. Quæsiui, inquit, & nō inueni eum. Amat enim Christus diu requiri.

Et in lib. de bono mortis. Cap. 3.

Imitatur mortem qui se à cōmunione huius abducit, atque illis vinculis soluit, de quibus dicit Dominus per Isaiam, Solue omnē colligationem iniustitiæ &c. Imita- Isa. 58. tur & ille mortem, qui se voluptatibus exuit, & ęternis delectationibus attollit atque ableuat, & in illo cælesti habitaculo locat, in quo Paulus cum adhuc viueret cōuersabatur. Aliter enim non diceret: Nostra autē cōuersatio in cælis est. Quod pariter ad pręsumptionē meriti potest meditationémque referri. Illic enim erat meditatio, illic animæ eius conuersatio, illic eius prudētia, quę vtique intra angustias carnis huius hærere nō solebat. Sapiens enim cum illud Diuinum requirit, & absoluit animam suam corpore, & eius abnegat cōtubernium, cum illam veri tractat scientiam, quam velut nudam sibi & apertam desiderat demonstrari.

Et in lib. de Isaac & anima. Cap. 3. Tom. IIII.

Anima bona contremuit visibilia & sensibilia, nec consistit in eis, nec in despiciendis his immoratur & residet, sed ascendit ad illa æterna & inuisibilia & plena miraculis, puro sensu se piæ mentis attollens. Etenim perfectioni studens, solum bonū illud Diuinitatis intendit, nec aliud quicquam requirendum putat, quia tenet quod summum est.

Et infra. Cap. 7.

Perfecta anima dicit: Auerte oculos tuos à me: Noli contra me intendere. Deuotione nimia ac fide possibilitatem naturæ, & conditionis propriæ supergressa, quia lucem inaccessibilem è regione intueri est graue. Auerte, inquit, oculos tuos à me: eò quòd plenitudinem Diuinitatis eius, & splendorem veri luminis sustinere non possit.

Conten

CONTENTVM ESSE. *In omnibus debet homo contentus esse. In commentario super epistolam ad Philippenses, cap.iiij.exponens illud, Scio abundare & penuriam pati.*

Tom.V. Non se sui causa in hoc eorum opere gaudere, sed in profectu eorum ipsorum se ante omnia contentũ Deo adiuuante testatur, vt neque de penuria contristaretur, neque ex abundantia exultaret, sciens quia abundãtia frequenter extollit, & tolerata penuria diuitias cælestes acquirit.

Contentus esse debet homo de propriis, & non insidiari alienis. Libr.v.Hexameron. Quod require suprà, in capit. Cancer: & in cap. Piscis.

Tom.V. CONTENTIO. *Contentio quàm sit cauenda, dicit super epistolam ad Galatas, cap.v. exponens illud, Quod si inuicem mordetis &c.*

Manifestum est quia dissensio fratrum inimica est dilectionis. Ideo monet vt pacifici sint proficientes in bono. Contentiones enim generãt iurgium: cuius fructus est vitæ consumptio.

Ibidem infra, cap.vj.exponens illud, Non simus inanis gloriæ cupidi &c.

Inanis gloria est velle vincere, vbi præmium nõ est, vt quis studiũ habeat cõtentionis & æmulationis, sciẽs quia hæc generãt discordias & lites. Seruum autem, inquit, Domini non oportet litigare. Bonæ enim vitæ fructus aridos facit, perdens spem promissam cõuersationis castæ. Bona enim & casta vita moribus ornãda est, & beneuolentia locupletanda.

Tom.V. *Item super epistolam ad Ephesios, cap.iiij. exponens illud, Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.*

Dissensionem prohibet, charitati autem studendum monet, ne spiritum vnitatis & pacis amittãt, ac per hoc inuicem se sufferant cum patientia. Modestia enim ꝑfectum parit, quia cum se inuicem tolerant cum lenitate animi monentes corriguntur ad effectũ, & pax in eis manebit, per quam filij Dei non immeritò vocabuntur, quia dixit Dominus: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Perturbatio enim vel inquietudo contentionem facit: quæ solet etiam ea quæ mala nouit velle defendere, ne cedere videatur. Hinc oritur discordia, quæ corrumpit pacis fœdera.

Item super secundam epistolam ad Timotheum, cap.ij. super illud, Noli verbis pugnare.

Tom.V. Contentiones vitandas monet: quia contentio potest generare scrupulum minus stabilitis.

Et infrà subdit ibidem.

Quoniam sunt aliqui qui contentionẽ dicunt audiẽtibus prodesse, Apostolus autẽ sciens magis obesse, mãdat vt vnusquisque hoc curet, vt spreta altercatione, semetipsum probabilem faciat, & impudoratos appellãs eos, qui contentionibus innituntur. Necesse est enim vt contentio extorqueat aliquid, imò multa quæ dicãtur contra conscientiam, vt intus in animo perdat, victor foris abscedat. Nemo enim patitur se vinci, nisi sciat vera esse quæ audit. Rectè autẽ tractat & bona conscientia, qui volentibus loquitur & pacificis. Collatio igitur inter Dei seruos esse debet, non altercatio.

Ibidem super illud, Prophanas vocum nouitates deuita.

Hoc idem adhuc prosequitur, vt contentiones vitentur. Nec enim cõgruit vnius fidei viros habere contentionẽ, sed in tractatu patiantur se inuicẽ, & consentiant bonis dictis. Si quid autem improbabile videtur, cũ pace dissimuletur. Aduersarij enim & dissidentes solẽt se inuicẽ prouocare, ex quibus vnus catholicus est, & alter prophanus. Hic ergo catholicus, cui Apostolus mãdat vt spernat, & declinet à fabulis inanibus: quietus enim debet esse, vt semper de conscientia verba emittat, nec patiatur corã se impia verba depromi. Dant enim quibusdam occasionem, vt in peius proficiant. Non enim desunt qui audientes prophana, concipiant cogitatum malum, ideóque obest contentio.

Contentiosi sunt vitandi. Super primam epistolam ad eundem, cap.vj. super illud, Si quis aliter docet &c.

Discrepantes à catholica disciplina spernẽdos præcipit, maximè qui cõuicti & correpti acquiescere nolunt perturbatione mentis prauæ, qui cõtẽtionibus delectãtur & pascuntur. Elatus enim se vinci nõ patitur, quippe cum ad fauorem quærendũ in conflictũ prorumpat, quod à mansuetis & bonis viris vitandum est. Contentio enim nunquã sine lite: & parum esset, si lis sola oriretur: sed blasphemiæ & inimicitiæ, quod à Dei seruis alienum est. Ab iis autem qui corrupti mente, veritate priuati sunt, vtile iudicatur.

Ibidem infra super illud, Stultas autem & ineptas quæstiones deuita. Super 2. epist. ad eund. cap.2.

Insensatæ quæstiones partim infidelium, partim hæreticorum sunt, aliorum ex parte infidelium quæ modestos homines cogunt ad litem. Immutantur enim nimia contradictione impietatis eorum & irati dicũt aliquid contra propositum suum. Nam solent quidam hæreticorum patientiam fingere, quamuis à catholico nõ possint audire aliquid asperum, vt commendẽt praua sua colloquia: ideo dissimulandum ab his est.

Ideo lib. de incarnatione Domini, contra Arrianos disputans, dicit sic. Cap.9. Tom.II.

Nunc illi asserant, vbi ingenitum Patrem legerint. Si dialectico more concedi id sibi postulant vt quod lectum non sit, pro lecto vsurpent: produnt se contentionis studio differre, non cognitionẽ quærere veritatis. Nãque in ipsa dialectica si non cõcedatur quod cõcedi sibi postulãt, qui aditũ cõtẽtionis inuenire desiderant, principiũ inuenire non queunt disputãdi: & hoc ibi, vbi cõtentio est magis de disputationis argutiis quàm de examine veritatis. Hæc est enim dialecticorum gloria, si videantur expugnare verbis & refellere veritatẽ. Contra definitio fidei est, vt veritas non verba, pandatur. Denique verba Philosophorũ excludit simplex veritas piscatorum. Quæ igitur ista assertio est, vbi si non donauero eis verbum ingeniti, assertionis principium inuenire non possunt? Vbi ergo legerint, demonstrent.

CONTEMPTVS. *Contemnere aliquem non debemus. Super epistolam ad Galatas, cap.vj. exponens illud, Si quis sibi videtur aliquid esse, cum nihil sit, &c.*

Verum est, nec latet quenquam: quia si actus nostros & mentem consideremus, nulli nos anteponimus, nec facilè quenquã iudicamus. Qui enim extollitur quasi aliquid sit, errat: nescit enim quia de humilitate crescitur. Verba enim & gesta creatoris ante oculos nõ habet, qui cum sit Dominus omnium, humiliauit se, vt nobis formam daret quid sequi debemus, si crescere velimus: & si nos erigeremus, inclinaremur: quod facit imperitia cordis inflati: vt apud homines cõmendatior videatur. Spernẽs enim, & despiciens peccatores, iustum se videri contendit, sicut & Phariseus ille, quem Dominus denotat. Nunquid non verè hic imperitus est, qui præsentis gloriæ cupidus est? Nunquid non verè de futuris desperans, mercedem iustitiæ in præsenti vult consequi? Quare? Quia non est iustus in opere, sed per fallaciã fingit iustitiam. Qui enim vult iustus esse, alterũ sibi præponat, vt verè iustus sit. Vnusquisque enim plus mala sua nouit, quàm alterius.

Seruus autem Christi non curat de ipso contemptu. Lib. super Beati immaculati, litera tertia, versu sexto, super illud, Aufer à me opprobrium, &c.

Si contẽptus opprobrij loco ducitur, quomodo scriptum est: Contemptibilia mundi elegit Deus? Sed considera quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. Quod enim in hoc mundo contemptui est, hoc pretiosum est apud Deum. Deniq; humilitas in hoc mundo cõtemnitur, sed Dei iudicio comprobatur: & si publicanus se humiliauerit, exaltatur. Audi quẽ pro nihilo habeat Deus, 1.Corinth.1.

Quicunque sanctus est, qui sine macula viuit, veritatem custodit, non appetiuit proximum suum, ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, omnia quę malitiæ sunt reprobauit, hic talis etiam si sit gentilis, deuotione humilitatis à Deo comprobatur. Superbi autem velut pharisæus, arrogantia sua pro nihilo æstimantur. Denique gentilitas non est, deuotio autem manet in æternum. Caue ergo ne Christo opprobrio sis. Nolo mihi quicũque maledicat, & quasi peccatorem despiciat. Quàm graue si Christus dignum opprobrio ducat. Vę tibi, inquit, Corozaim, væ tibi Beth-saida: quæ condemnantur, quia non egerunt pœnitentiam delictorũ suorũ. Nos ergo agamus vt à nobis auferatur opprobriũ. Quis autem est, qui non est opprobrio dignus? Qui exquisiuit Domini testimonia. Multi quidem sunt qui volunt inferre opprobrium seruis tuis, sed ipsi sunt probrosi magis: quia pro nomine tuo pati opprobrium, gloriosum est.

Tom.V. *Contemnere Dei præcepta quis non debet. Super primã epistolam ad Timotheum, cap. v.*

Necesse est vt peior habeatur, qui sub lege & timore Dei agens contemptor est, quàm qui non subiectus est legi. Hic enim nescit: ille autem sciens, contemnit.

Tom.V. *Super epistolam ad Hebræos, cap. ij. super illud, Adhortamini vosmetipsos &c.*

Hoc est, ędificate inuicem, & corrigite vosmetipsos, ne contingant vobis similia: ne obduretur quisquam ex vobis decipiente peccato infidelitatis. Attende quia infidelitas peccatum fecit. Sicut enim infidelitas ignauã vitam procreat, sic etiam anima quando in profundum malorum venerit, contemnit. Contemptus autẽ neq; patitur credere, vt se à timore mortis perpetuę liberet.

Cap.4. Tom.IIII. *De contemptu mundi: Aliud est contemnere, aliud est fugere. Lib. ij. de officiis, quod require supra in capit. Consilium. Mundum contemnere, est mundo crucifigi. Libr. de Isaac & anima pertractans illud Canticorum, Sub vmbra illius quem desideraui sedi &c.*

Qui terrena supergreditur, & cui mundana moriuntur, quoniam crucifigitur ei mundus, & ipse mundo, omnia quæ sunt sub sole contemnit & refugit.

Tom.IIII. *Omnia contemnenda sunt pro salute animæ. In tractatu super Psal. xxxvij.*

Quid de viris sublimibus loquar? Rahab meretrix alienigena illa de seculo, tamen animam suam non solũ cõtẽptu omniũ quæ habebat, sed etiã vitæ periculis putauit esse redimẽdã: quæ exploratores Iesu Naue ciuibus suis quęrentibus denegauit, & hostes patriæ, legatos tamẽ fidei maluit occultare quàm prodere. Nõ eam minę ciuiũ, nõ bellorũ pericula, nõ incẽdia patriæ, non suorũ discrimina terruerũt. Disce vir, disce Christiane, quomodo verũ Iesum sequi debeas, quãdo fœmina cõtẽpsit omnia sua, & Iesum in figura propter similitudinẽ nominis est sequuta. Vnde præclarè Salomon dixit:

Prouerb.13. Diuitiæ viri redẽptio animæ eius. Redime ergo animã tuã. Vilis est pecunia: sed fit pretiosa per fidẽ. Vilis est cũ cõditur: pretiosa cũ dispergitur, sicut scriptũ est: Disper

Psal.111. sit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternũ. Si igitur talis fueris vt possis contemnere non solùm omnia tua, sed etiam ipsam carnem tuam pro iustitia qua nulla potest locupletior esse possessio (possessio enim pretiosa est homo mundus) etsi flumina te superiora concluserint, transibis. Nam etsi dederit tentandi tui Dominus potestatem, mandat tamen diabolo vt animam

Psal.8. tuam ipse custodiat, secundum quod scriptum est: Vt destruas inimicum & defensorem. Tentat enim vt ad-

Iob 39. uersarius, defendit vt seruus. Scriptum est enim: Et volet tibi vnicornuus seruire.

Lib.1. Episto. Epist.82. Tom.III. CONTINENTIA. *Require supra de ipsa, in capi. Castitas. Continentia non est sine præmio. In epistola ad Vercellensem ecclesiam.*

Quæ virgo nullum audiat esse præmiũ integritatis: & non ingemiscat (absit enim vt facilè credat) certè vt non studia deponat, & intentionem suæ mẽtis inflectat? Quæ vidua cum conceperit nullum fructum esse viduitatis, mallet seruare fidem coniugij, & in tristibus degere, quàm in lætioribus se credere? Quæ cõiugij districta vinculo si audiat quòd nullus honos castitatis sit, non possit incuriosa tentari corporis aut mentis facilitate? Et ideo Ecclesia quotidie in lectionibus sacris, in sacerdotum tractatibus laudem pudicitiæ, gloriam integritatis personat. Frustra ergo dicit Apostolus: Scripsi vobis in epistola ne commisceamini fornicariis.

Qui continens est, animam dicitur possidere. Libro secundo de Abraham. Capi. Tom.IIII.

Prudentes & continentes virtutis atque animæ possessores sunt, decorem morum mansuetorum eligẽtes. Qui autem amatores corporis sunt, delectationibus eius irretiuntur: quia irrationabilium in corporis habitudine omnis virtus est: rationabilium autem in virtutibus animæ ac disciplinis. Propterea scriptum est, quia possidebat animam suam tanquam liberam regens, & nulli seruituti obnoxiam.

Continentia meretur principatum. Lib. super Beati immaculati, exponendo literam xx.

Iunior propter cocturam lentis primatus fratris senioris accepit. Quo indicio euidẽter exprimitur, quòd populus ille senior terrenus propter intẽperantiã gulę, primatus quos habebat amisit. Populus autẽ Ecclesiæ per sobrietatem & cõtinentiam primatus quos ordine non habebat ætatis, cõfessione fraterna, & pio furto paternæ benedictionis eripuit. Quid est igitur quod populus rapuit Christianus, nisi Dominum Iesum? A diebus enim Ioannis Baptistæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud, sicut ipse Dominus declarauit. Bona fraus, quæ vitam furatur æternam.

CONTRARIETAS. *De contrariis compositio fit. Lib. de Noë & Arca.* Cap.4. Tom.IIII.

Annus ex contrariis ducitur, vere, autumno, æstate & hyeme: sicut harmonia cantilenæ, permixtis grauibus & acutis, videtur consistere. Ita ergo & mũdus iste ex contrariis continetur, aëre & terra, igne & aqua. Nostra quoque corpora frigore & calore, humore & siccitate, quendã naturæ ordinẽ seruãt. Nã si naturalis ordo ac mẽsura cõfunditur, tũc necesse est sequatur interitus. Ergo certũ ordinẽ tẽporũ Dominus remota cõfusione diluuij, ad perseuerantiam mundi promittit futurum.

Differt autem contrarium à diuerso. Lib. ij. de pœnitentia, cap. ij. Tom.I.

Quod etiam contrarium, se ipsum impugnat: quod diuersum est, distinctam solet habere rationem.

Quia vitia virtutibus sunt contraria, propterea à vitiis est fugiendum. In commentario super secundam epistolam ad Corinthios, cap. vj. Tom.V.

Quæ enim participatio iustitiæ & iniquitati? aut quæ societas lumini cum tenebris? quæue consensio Christi cum Belial? aut quæ participatio fideli cum infideli? vel quæ conuentio templo Dei cum idolis? Manifestum est quæ enumerat esse contraria, ac per hoc fugiendum ab his monet, quia dicit Dominus: Nemo potest duobus dominis seruire. Lex enim iustitiam prædicat, vt fugiat iniquitas, lumen ostendit, quod est veritas: vt ab ignorantia, quæ tenebræ sunt, recedatur. Christum in Dei mysterio annuntiat, vt à diabolo qui se Deum mentiri vult recedatur. Credentibus vitam pollicetur æternam, vt perfidia exuti, ab omni infidelium errore sint alieni. Idola prohibuit coli, quia templo Dei sunt inimica.

Hac ratione vitiosi cum virtuosis non possunt conuenire. In epistola j. ad Irenæum, versus principium. Lib.1. Epistol. Epist.4. Tom.III.

Oderant ergo Ægyptij immolata sacrificia. i. perfecta studia virtutum & plena disciplinæ. Quod ergo vitiosi oderunt, hoc apud bonos syncerum & pium est.

Opus

Opus virtutis detestatur luxuriosus helluo, refugit Ægyptius: ita corpus, quod illecebras diligit, auersatur animæ virtutes, abominatur imperium, refugit virtutum disciplinas, & omnia opera, quæ in huiusmodi sunt. Quæ ergo Ægyptius refugit, Ægyptius ille & non homo: hæc tu amplectere, qui habes humanitatis scientiam. Illa autem declina, quæ illi sequuntur atq; eligunt: quoniam duo ista sibi congruere non possunt, prudentia & insipientia. Itaque sicut iis, quæ in quodam censu prudentiæ atque intemperantiæ sunt, abdicat se prudentia, abdicat continentia: ita eorum exors omnis insipiẽs est atque incontinens, quæ in bonis atque in hæreditate sapientis sunt atque continentis. Denique sanctæ illę tali coniugio Lia & Rachel, vna laboriosa, altera aspiratio fortis, refugientes non generis necessitudinem, sed morum discrepantiam, cum viri exerciti Iacob sermone edoctæ essent quòd vellet discedere, vt Laban & filiorum eius inuidiam declinaret atq; ignauiã, respondeʀũt: Nũqd est nobis portio aut hæreditas in domo Patris nostri, & non sicut alienæ æstimamur ei? Vendidit enim nos, & deuorauit peccatum nostrum. Ecce primum, quia ignauus & inuidus laboriosam & disciplinæ tenacem alienat à se, ac defugit, seseque cupit separare. Quoniam eas oneri esse cernit sibi, & putat se lucrum fecisse quòd alienauit eas, & hoc esse pretium iudicat, eúmque fructum voluptatis suæ. *Genes. 31.*

Contradicunt bonis semper mali. Super primam Epistolam ad Corinthios, cap. xvj. *Non omnia ad verbum.*

Ostium mihi magnum apertum est & euidens, sed & aduersarij multi. Qua causa remansisset Ephesi, ostẽdit. Inuenerat enim illic pectora sitientia Dei gratiam: quibus infunderet mysterium Christi. Sed quia diabolus inquietus est semper, & iis qui Dominũ Deum desiderant inuidus, adiecit, Et aduersarij multi. Quantò enim idonei inueniebantur ad fidem, tantò magis non deerant qui zelarentur contradicentes & repugnantes doctrinæ Domini.

Veruntamen à contrariis arguere licet. In tractatu super Psal. xxv. exponendo ipsius psalmi titulum. Quod require suprà in capit. Aurum.

CONTRISTATIO. *Contristari pro Christo est meritorium. In tractatu super psal. xxvij. versu vj.* *Tom. IIII.*

Contristatus est Christus vt nos lætificaret, secundum quod scriptum est: Si enim ego contristo vos: & quis est qui me lætificet, nisi qui cõtristatur ex me? Qui contristatur ergo ex Domino Iesu Christo, ipse lætificat Christum, & ipse lætificatur à Iesu Christo. *2. Corinth. 2.*

Contristari quomodo dicatur Spiritus sanctus atque gaudere: & quid sit ipsum contristare. In commentario super epistolam ad Ephesios, cap. iiij. *Tom. V.*

Nolite, inquit Apostolus, contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Cum bene agimus, gaudet in nobis Spiritus sanctus datus nobis, videns monita sua proficere vtilitatibus nostris, sicut dictum est à Domino: Gaudium erit in cælo in vno peccatore pœnitentiam agente. Gaudet Spiritus sanctus ergo saluti nostræ non sibi: quia non indiget lætitia. Ita econtrario, si obedientes ei non fuerimus contristatur: quia non profectum habet in nobis. Vult enim nos pertinere ad vitam. Non tamen sic contristatur vt patiatur, quippe cùm impassibilis sit. Sed cum eum contristatum dicit, nostri causa hoc significat: quia deserit nos eò quòd læserimus eum contemnendo monita eius. Contristatio itaque eius, indignitas nostra est, quæ filios nos Dei prohibet appellari. Ipse est enim Spiritus sanctus, qui significat Dei filios manens in nobis. *Luc. 15.*

CONTRITIO. *Contritio accipitur pro timore & pœnitudine. In tractatu de prima interpellatione Iob, capite quinto: pertractans illud Iob nono, Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur: litera Ambrosij dicit, conteruntur.* *Tom. IIII.*

Conteruntur autem, quia ad iudicium resuscitantur. Est autem bona contritio. Cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Et alibi: Sana contritiones eius. Sed ad Iosaphat dictum est: Contritæ sunt naues Tharsis, eò quòd se sacrilegio miscuisset. Vtrunque igitur contritio significat: quia vtrunque in die iudicij, quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filij Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Quod etiam Dauid Propheta significat dicens: Ibi dolores vt parturientis: sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri. Nanque & dolorem futurum & lætitiam comprehendit. Dolorem de iudicio, de absolutione lætitiam. *Psal. 50. Psal. 59. Ioan. 5. Psal. 47.*

CONTVMELIA. *Libro primo de officiis. Quod require infrà, in cap. Conuitium: & in ca. Responsio.*

CONVERSATIO. *Conuersandum est cum hominibus secundum conditiones eorum & cum modestia. In commentario super epistolam ad Colossenses, capi quarto: exponens illud, In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt redimentes tempus.* *Tom. V.*

Quoniam necesse est ambulare nos inter infideles, & colloquia miscere causa conuersationis mundanæ, hoc est quod commonet, vt cum sapientia sit ipsa conuersatio propter scandalum gentilium, ne occasionem per nos accipiant blasphemandi, & incitentur ad persequendum. Quid enim opus est loqui cum eo, quem scias intractabilem, & obstinatæ mentis paratum ad contumeliam faciendam? Ideo hoc monet, vt opportuno loco & tempore, magistra modestia, religionis verba promantur: aut si persona talis in medio est, quæ perstrepat, reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi, aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterum cum mansuetis, aliter cum iracundis, quibus cedi oportet, hoc est redimere tẽpus. Cum enim insidianti Dominicis verbis, & furenti temporis audacia cedis, iniurias infesti temporis lucrifacis. Nam si caput, id est, rex assentit, corpori est libertas loquendi verba Dei cum mansuetudine vt prouocentur ad bonum: perstrepentibus autem & animosis ad conuitia semper cedendum est. Vincis enim cum cedis.

Propterea de episcopo, dicit in Pastorali.

Oportet autẽ illũ etiã testimoniũ bonũ habere ab iis qui foris sunt. i. hæreticis & schismaticis, qui extra sanctã catholicã Ecclesiã cõuenticula sibi prophana præficiũt: quos tamẽ testes Apostolus, & testimoniũ dicit debere bonũ habere de immaculata vita & sancta episcopi & cõuersatione, ne forte accipiant inimici locũ episcopo obtrectãdi, & ĩfamare incipiãt catholicũ dogma.

Conuersandum est cum charitate. Super epistolam ad Ephesios, cap. j. super illud, Vt simus sancti & immaculati. *Tom. V.*

Vt sint incõtaminati corã Deo in charitate, hoc est, vt amor Dei sanctã illis faciat cõuersationẽ. Nemo enim melius alicui obtẽperat, quàm q ex charitate obseqtur.

Conuersandũ est cum sanctitate. Super epistolã ad Philippenses, cap. ij. super illud, Sicut filij Dei immaculati &c. *Tom. V.*

Cõmonet vt omnia quæ ad disciplinã pertinẽt Christianã, sine hęsitationibus faciãt & murmurationibus: qa si negligẽter & indeuotè aliqd agitur, ad effectũ non peruenit, quia in reprehẽsionẽ cadit: sed vt omni simplicitate operẽtur quasi filij Dei immaculati, vt memores professionis suæ respondeãt, inter diffidentes tã clari appareãt, vita, cõuersatione, moribus, quemadmodum sol & luna inter stellas splendore sublimes sunt. Sicut enim stellę apparẽte sole obscurãtur, ita iniusti & infidi, pręsẽtib⁹ fidelib⁹ aut iustis turpes, & deformati videtur.

Conuersandum est tamen cum prudentia, quia vt dicit ibidem infrà: super illud, Imitatores mei estote. *Super cap 3.*

Vult Apostolus illos esse solicitos, ne prauorũ hominum subtilitate capiantur, & notare vnũquenque qualiter conuersetur & doceat, vt iis iungatur, in quibus sensum magistri sui agnouerunt.

Conuersandum est cum senioribus. Lib. 1. de officiis.

Cap. 43. Tom. I. Sequatur cõuersationis electio, vt adiungamur probatissimis quibuscunque senioribus. Nanque vt æqualium vsus dulcior, ita senum tutior est: qui magisterio quodam, & ductu vitæ colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. Nanque si ij, qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt: quantò magis adolescentes cum senibus debent nouum sibi iter vitę aggredi, quò minus errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quàm eosdẽ & magistros vitæ habere & testes.

Cap. 13. Tom. IIII. CONVERSIO. *De perfidia ad fidem conuersi, possunt esse cæteris meliores. Quod probat exemplo ficuum. Libro tertio* Hexameron.

Plerique secundum domesticã & fructiferã ficum, agrestem ficulneam feruntur inserere: eò quòd citò fœcundæ illius & domesticæ ficus, vel aura tentari aliqua, vel æstu, defluere ferantur in terram. Vnde gnari huius remedij, grossis arboris agrestis alligatis ad illam feracem arborem, medentur eius infirmitati, vt possit fructus proprios reseruare, iam iámque si deforent remedia lapsuros. Quo admonemur velut quodam ænigmate naturæ, non refugere eos qui à nostra fide & consortio separati sunt, eò quòd & gentilis qui fuerit acquisitus, quò grauior fuerit assertor erroris, eò vehementior possit defensor fidei existere. Et si quis de hæreticis conuertatur, velut confirmet eam partem in qua se commutata opinione contulerit, maximè si habeat aliquid directum naturæ, vt viuida possit esse eius sententia, si adminiculetur ei intentio sobrietatis, obseruantia castitatis. Profunde ergo circa eum studiũ tuum, vt similitudine fructiferæ illius ficus, de præsentia & coniunctione agrestis illius arboris, tuam possis corroborare virtutem. Ita enim tua nec dissoluetur intentio, & diligentiæ fructus & gratiæ reseruabitur. Quàm multa sunt, aut quæ doceant naturalem duritiã posse diligentiæ studio temperari, quibus affert cultus ruralis exemplum.

Cap. 22. Tom. V. *Probat per exemplum latronis in cruce pendentis. Libro x. super Lucam.*

Pulcherrimum affectandę conuersionis exemplum, quòd tam citò latroni venia relaxatur, & vberior gratia est quàm precatio. Semper enim plus Dominus tribuit quàm precatur. Ille enim rogabat, vt memor sui esset cum venisset in regnum suum: Dominus autem ait: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Vita enim est esse cum Christo, quia vbi Christus, ibi regnum. Citò igitur ignoscit Dominus: quia citò & ille conuertitur. Vnde & illud solui videtur, quia alij duos conuitiantes inducunt latrones, iste vnum conuitiãtem, vnum rogantẽ. Fortasse & iste prius conuitiatus est: sed repente conuersus est. Nec mirum si conuerso culpam ignoscebat, qui insultãtibus veniã relaxabat.

Ser. ord. 34. Tom. III. *Conuersio laudabilis apparet in moribus. In tractatu de Helia & ieiunio. Require suprà cap. Bibere. Exemplum est huiusmodi conuersionis in Paulo Apostolo. In sermone quodam quadragesimæ, qui incipit, Nonnulli Christianorum fratres existimantes se &c.*

Per lauacrum enim Domini saluatur iustitia, necatur iniustitia: Quod in vno eodémque factum videmus Apostolo Paulo. Qui prius quàm præceptis spiritalibus lauaretur, erat blasphemus, persequutor, & Saulus. At vbi pluuia super eum cælestis lauacri influxit, necatur blasphemus, necatur persequutor, necatur & Saulus: viuificatur Apostolus, viuificatur iustus, viuificatur & Paulus. Vsque adeò autem perdidit veterem cũ actibus suis hominem, vt cum moribus mutaret & nomẽ.

Tom. IIII. *Sed etiam in aliis idem patet. Exemplum in tractatu super Psal. xl.*

Simul ostendit quanta vis Diuinæ sanctificationis sit, quę excludat malitiam, & deprauatum emendet ingenium, si forma propositi melioris accedat. Quantos scimus esse conuersos? Mutatus est Zachæus ille publicanus, & ad quæstum auaro intentus affectu, qui postea quadrupla redhibitione soluit errorem, cõdemnauit in se auaritiam, temporis superioris abiurauit lucra, compensauit in pauperes, si deesset exactor. Latro ipse nequitiam suam proposito meliore mutauit: agnouit in cruce Christum, confessus est Dei Filium, regem ore proprio nuncupauit. Quo tempore iusti plerique nutabant, ipsi certè latebant Apostoli, carnifex ipse Centurio non negauit. Quid de tempore Euangelij loquar? Rahab meretrix erat, quę perfidię atque intemperantiæ se alebat stipendiis: tamen vbi exploratores vidit quos miserat Iesus Naue, fidem induit, & periculo imminente iustitiam reseruauit: nec susceptos prodidit, sed fideli humanitate protexit. Ideo ergo sperasse se dicit, quasi iure præsumpserit vt Apostolus superiora deponeret, meliora sequeretur: & qui sanctificãdi alios munus acceperat, in se sanctitatis gratiã custodiret, & synceritatis inhæreret officiis.

Talis conuersio laudabilis est. In tractatu super Psalm. xlvj. versu v.

Neque enim mediocris virtutis est ab improbis ad honesta, à terrenis ad æterna transire, carnalis vitæ consuetudinem cõmutare, omnémque eius abolere vsum, nouos mores assumere, totúmque statum conuersationis veteris detorquere. Meritóque dicitur ei. Si trãseas per aquam, tecum sum. Cum transeunte est Deus, non cum desistente. Ij ergo qui intra semetipsos erant antè discordes vbi in vnum mente & studio conuenerũt, recepta pace quę fecit vtraque vnum, & inimicitias in carne sua medij parietis destructione dissoluit, admirati sunt, vel eum qui in gradibus suis dignoscitur vel homines ita esse conuersos, vt qui ante diabolo seruiebant, nunc Domino Iesu iusti pietate seruitij mancipati sint. Et quia reges sui corporis, in semetipsis vim non immediocris laboris experti (neque enim facilè atque mediocre est animum vincere, resecare cupiditates, edomare carnis lasciuiam, auerruncare luxuriam, quæ repugnabat & Paulo, vt captiuum sibi lege peccati constringeret) sicut gratiam in iis qui virtute processerãt, mirabantur: ita etiam ne quis laberetur in vitia de superiore virtutum deiectus fastigio, commouebantur. Procliuis enim & mutabilis in vtrunque est humana conditio, vt quocunque intenderit, eò propendeat & vergat, vel ad studia virtutum, vel ad illecebram delictorum. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu, ita vt ex formidine tremor apprehenderet eos, considerantes illud quod scriptum est: Quia in locis impiorum ingemiscent iusti.

Lib. ad virginem lapsam, Cap. 10. Tom. I. *Debet autem talis esse conuersio sub spe veniæ. In tractatu lamentationis de lapsu virginis consecratæ, in fine.*

Tuus sermo est, tua promissio est. Nolo mortem peccatoris, sed conuersionem vt possit viuere. Ad te Deus mea conuersio: quia solus potes nouare omnia, & ab inferis animas reuocas. Tu solus cõpeditos, tu Deus elisos erigis, cæcos illuminas, mortuos suscitas. Errauí sicut ouis perdita: Require famulam tuam, ne lupus crudelis glutiat me. Multi dicunt animæ meæ, Non est salus illi in Deo eius: sed tuum consilium tecum est. Quot sunt dies famulæ tuæ, quando facies mecum iudicium? Defecit anima mea in salutari tuo, defecerunt in lachrymas oculi mei, effusa est in terra gloria mea. Quando respiciens restitues animam meam? Propter iniquitatem corripuisti me, & tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Memento

Ezech. 33. Psal. 118. Psal. 2.

Psalmo 38. mento Domine quòd puluis sum. Vide humilitatem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Remitte mihi vt refrigerer prius quàm abeam & amplius non ero: nec in inferno erit confessio. Potès es Domine disrumpere vincula mea, quibus ligata sum atque constricta: qui Rahab sordidam non aspernatus es. Iram tuã Domine aufer à me, quia peccaui tibi crudeliter, donec iustifices causam meam, & educas me in lumine Deus virtutum. Da pœnitentiæ effectum, confessionis perseuerantiam, ne me induret deceptor animæ. Hoc mihi donum, hanc mihi gratiam de tuo fonte præstari cupio Deus, vt in æternum tibi confitear.

Cap. 22. Tom. IIII. *Debet esse festina. In tractatu de Helia & ieiunio.*

Precatus est Helias, & ignis descendit è cælo. Tu es homo super altare qui ablueris aqua, cuius exuritur culpa vt vita renouetur. Lignum enim & stipulam consumit ignis. Noli timere ignem per quem illuminaris. Ideo tibi dicitur: Accedite ad eum & illuminamini. Suscipite iugum Christi: nolite timere quia iugum est, festinate quia leue est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat ceruicem vinculis, sed mentem gratia copulat: non necessitate constringit, sed voluntatẽ boni operis dirigit. Quid negas adhuc esse temporis? Omne tẽpus opportunum ad indulgentiam. Si aurum tibi offeram, non mihi dicis, Cras venias: sed iam exigis. Nemo differt, nullus excusat: Redẽptio animę promittitur, & nemo festinat.

Cap. 8. Tom. IIII. *Conuersio debet esse perfecta. Lib. de Isaac & anima.*

Ego fratri meo, & super me conuersio eius. Hũc sensum tertiò repetiuit diuersè in Canticis canticorum. Cantic. 7. In principio ait: Frater meus mihi, & ego ei, qui pascitur in liliis vsque dum aspiret dies, & amoueantur vmbræ. Deinde ait: Ego fratri meo, & super me conuersio eius. Primum ad institutionem animæ, & ideo præmisit, Frater meus mihi. Illo enim se demonstrante, etiam anima adhærendi Deo assumpsit affectum: quod sequitur, secundum profectum: tertium, secundum perfectionem. In primo quasi in institutione adhuc vmbras videt anima, nec dum verbi appropinquantis reuelatione commotas: & ideo adhuc ei dies Euangelij non refulgebat. In secundo fine vmbrarum confusione, odores pios carpit. In tertio iam perfecta requiem in se verbo ministrat, vt conuertatur super eam, & caput suum reclinet atque requiescat: meritóque iam tenens, quem ante quæsitum inuenire non poterat, inuitat ad agrum suum.

Lib. ad virginem lapsam. Cap. 2. Tom. I. *Inuenitur conuersio quæ est mala. In tractatu de lapsu virginis consecratæ, parte prima.*

Vnde incipiam? quid primum, quid vltimum dicã? Bona commemorem, quæ perdidisti: aut mala defleam, quæ inuenisti? Eras virgo in Paradiso Dei: vtique inter flores Ecclesiæ. Eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras tabernaculum Spiritus sancti. Et cum dico toties eras, necesse est toties ingemiscas: quia non es quod fuisti. Incedebas in Ecclesia tanquam columba illa, de qua scriptum est: Pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora eius in specie auri. Splendebas vt argentum, fulgebas vt aurum, quando cum syncera conscientia procedebas. Eras tanquam stella in manu Domini: nullum ventum, nullius belli nebulas pertimescebas. Quæ ista subita conuersio? quæ ista repentina mutatio? De Dei virgine, facta es corruptio satanæ: De sponsa Christi, scortum execrabile: de templo Dei, phanum immunditiæ: De habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli. Quæ incedebas cum fiducia vt columba, nunc lates in tenebris vt stellio. Quæ fulgebas vt aurum propter virginitatis honorem, nunc vilior facta es luto platearum, vt etiam indignorum pedibus cõculceris. Quæ fueras stella radians in manu Domini, veluti de alto ruens cælo, lumen tuum extinctum est, conuersa es in carbonem.

A *Quidam autem conuertuntur ad bonum non ad malũ. Super Beati immaculati, litera decima, versu vij. super illud, Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua. &c.* Tom.

Alius habet, maximè iuxta Græcum, Conuertantur mihi. Si ad me legimus, conuertantur qui timent Deũ, ne commissis propriis erubescant, vel certè luant supplicia delictorum. Conuertuntur autem ad Dei seruulum propheticámque doctrinam, vt dediscant pudenda committere, & tãti emẽdatione doctoris exuãt mores suos, delictorúmque labe detersa, virtutum induant disciplinã. Si autẽ ita legimus, Conuertantur mihi: hoc est, quoniam exercebor in præceptis tuis conuertãtur mihi iam non peccanti, iam non erranti. Conuertantur, inquit, qui timentes te propriis renuntiauere peccatis, vt consortio iustorum Propheta ad vberius prouehatur, & ipse de ea gratia quæ in ipso est plurimum confe- B rat audientibus. Conuertantur igitur iam non peccante me, iusti ad iustum.

De conuersione autem in aliam speciem siue corpus, loquitur lib. de fide resurrectionis, contra opinantes animas humanas de corporibus in corpora transire, hominémque in bestiam conuerti posse: quia non conuertitur homo in bestiam, sed potius, si iustus est, associatur Angelis in gloria. Tom. III.

An verò illa sententia placet, quæ nostras animas, vbi ex hoc corpore migrauerint, in corpora ferarum variarúmque animantium transire commemorant? At certè hæc Circeis medicamentorũ illecebris cõposita esse ludibria pœnarum ipsi Philosophi differere solent, nec tam illos qui perpessi ista simulentur, quàm sensus eorũ qui ista cõfinxerint, velut Circeos populos ferũt in varia bestiarũ monstra cõuersos. Quid enim tam simile prodigij, quàm homines credere in habitũ ferarũ posse mutari? Quantò maioris est prodigij gubernatricẽ hominis animã, aduersam humano generi bestiarũ susci- C pere naturã capacémque rationis ad irrationabile animal posse transire, quàm corporis effigies esse mutatas? Vos ipsi hæc destruitis, qui docetis. Nam magicis incantata carminibus portento huius conuersionis genera tradidistis. Ludunt hæc Poëtæ, reprehendunt Philosophi, & quæ putant ficta de viuentibus, hæc arbitrantur vera de mortuis. Illi autem qui ista finxerunt, non suam probare fabulam, sed Philosophorum errores irridere voluerunt, qui putant quod illa anima, quæ miti humilíque proposito iracundiam vincere, patientiam assumere, cruore abstinere consueuerat, eadem frequẽti motu leonis incensa, iræ impatiens, effrænata rabie, sitire sanguinem, cædémque possit expetere. Et illa quę populorum fremitus varios regali quodam consilio temperabat: & rationabili voce mulcebat, eadem se inter deuia atque deserta ritu luporum patiatur vlulare: Aut quæ iniusto sub onere gemens, duros aratri labores qu estu miserabili mugiebat, eadem postea in figu- D ra hominis commutata, leui cornu quærat in fronte. Vel illa, quam prępetes prius pennæ vsque ad alta cæli per sublime aëris alarum remigiis euehebant, eadem postea volatus iam non suos requirat, & se humani doleat corporis grauitate pigrescere. Hinc fortasse & illum Icarum perdidistis, quòd persuasionibus vestris inductus adolescens, prius auem se fuisse crediderat. Hinc etiam senes plerique decepti sunt, vt graui immorerentur dolori, cygneis malè creduli fabulis, dum putant modulis se mulcendo flebilibus, albentem molli pluma mutare canitiẽ. Hæc quàm incredibilia, q̃ deformia? Quantò illud cõuenientius, vt credas secundũ naturam, credas secũdum vsum fructuum cæterorũ, credas secũdum exempla gestorũ, oracula prophetarũ, Christi cęleste promissum? Quid verò pręstatius, q̃ vt opus Dei iudices non perire: & secundũ imaginem & similitudinem Dei factos, transferri non posse in effigies bestiarũ, cum vtiq; ad similitudinem Dei non corpus sit imago,

Fictores fabularum humanam amittam risisse.

sed

sed spiritus? Nam quemadmodum homo cui subiecta A sunt animantium genera cæterorum, in subiectum sibi animal meliore sui parte demigret? Non patitur hoc natura: & si pateretur natura, non pateretur gratia. Sed videro quid vos de vobis gentes opinionis habeatis. Neq; enim mirū debet videri, quòd creditis vos in bestias posse mutari, qui bestias adoratis. Ego tamen malim de vestro merito melius iudicetis, vt nō inter cœt⁹ ferarū, sed inter Angelorum consortia vos credatis futuros, & animos ex hoc iam vitæ anfractu, & terreni corporis colluuione discedere, & ad superna contendere. Et sic sanctorum sit peruenire, laudémq; Deo dicere, quàm citharizantes illos dicere Prophetica lectione comperimus, quia magna & mirabilia tua opera Domine Deus omnipotens, iustæ & veræ viæ tuę rex gentium, &c. Videre quoq; tuas Iesu nuptias, in quibus de terrenis ad cælestia concinentibus omnium gaudiis sponsa deducitur. B Ad te enim omnis caro veniet: iam non seculo obnoxia,

Psalm.64. sed spiritu copulata: videre thalamos ornatos byssino, rosis, liliis, & coronis. Sic enim cuius alterius ornantur nuptiæ, confessorum liuore, sanguine martyrum, liliis virginum, coronísque sacerdotum? Hoc sibi prę cęteris Dauid sanctus optauit, vt hęc spectaret & cerneret. Denique ait: Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini, & sequentia. Iuuat hoc credere, sperare delectat. Certè non credidisse pœna est, sperare gratia. Quòd si in hoc erro, quia angelis me post mortem sociari malo quàm bestiis, libēter in hoc erro, neq; vnquam hac me opinione, dum viuo, fraudari patiar.

CONVITIVM. *Conuitium patienter audiendum. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris.*

Tom.III. Quia non sola Christi persequutores eius erāt morte contenti, addebant maledicta atque conuitia: & ait ipse, Maledicent illi, & tu benedices. Docuit quòd timere maledicta persequentium minimè debeamus, cum habeamus benedictionis authorē: nec mouere nos cōuitia debeāt, vbi præsul est q̄ possit auferre maledicta. C

In tractatu de ij. interpellatione Iob, cap. ij.

Tom.IIII. Bonū est tacere dum expectatur qui iudicat. Bonum est conuitium conuitio nō referre, ne & nos inter detrahentes adnumeremur. Imitemur ergo hunc virum, qui silentio suo arguebat conuitiantes. Ostendebat enim virtute animi sui, quem contumeliæ nō mouerēt, & cōscientiæ innocentiam manifestabat, qua obiecta nō cognosceret, sed quasi aliena rideret. At verò si aliquid nobis obiiciatur dū nos purgare volumus aceruamus, dū vlcisci cupimus confitemur, cùm dicat scriptura, vt auertas dedecoris sermonem, & auferas vestimentum tuum: præterit enim iniuriosus. Taceamus ergo vt prætereat, ne vestimentum nostrū prouocatus exurat. Scriptum est enim: Noli incendere carbones peccatoris, ne

Ecclesi.8. fortè exuraris in igne flammæ eius. Propterea ergo sanctus tacet, & si non sanctus proteruit, & si pauper conuitiatur, iustus tacet, & si peccator opprobria iacit, D iustus ridet, & si infirmus maledicit, iustus bene dicit.

2.Reg.16. Tacebat Dauid cum Gera filius Semei malediceret: Iob

Iob 19. ridebat: Paulus benedicebat, sicut ipse ait: Maledicimur

1.Corinth.4. & benedicimus. Magisterio quippe diuino processus humanæ virtutis exercuit: quia iam venerat, qui ex firmis faceret fortiores, & audierat dicentem: Bene-

Matth.5. dicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Quod verbo dixit, exemplo probauit. Denique in cruce positus de persequutoribus suis conuitiantibus sibi dicebat: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt: vt oraret pro calumniantibus, quibus poterat ipse dimittere.

Cap. eodem. *Et subdit ad idem exemplificans de Iob: ibidem.*

Iob ergo ridebat, qa nōdū venerat Christus cui soli seruabatur magnarū prærogatiua virtutū, qa ipse est virtutū principiū, sicut dixit. Dominus creauit me princi

Cap.3. piū viarū suarū. Et ridens tacebat. Qua ratione tacē-dum sit, docet. Clamabo & nondum iudicium. Ipse, inquit, voluit me hæc perpeti. Tanquam muralibus tentationibus clausus non possum fugere, donec placeat Deo destruere altitudines tentationum mearum. Nunc enim si clamo, nondum iudicium. Adhuc in agone sum, adhuc luctor, adhuc certamen super est mihi. Non-dum enim exiuit corona. Nemo autem nisi qui legiti- 2.Timoth.2. mè certauerit coronabitur. Debebatur illi certamen tertium. Amiserat omnia sua, id est patrimonium cum filiis: patiebatur vulnera, caro eius manebat vt tentationes verborum vinceret. Non mediocre certamen. Sermone deceptus est Adam: verbo victus Samson. Nihil enim sic penetrat animam, sicut sermo fucatus. Nihil iterum sic mordet, vt durior sermo. Multi cum vicerint adhibita tormenta, sermonum duritiam non sustinuerunt. Laborabat Iob, sed sustinebat, & verborum ictus iuxta vulnerum onera portabat. Vidit eum agonotheta suus, de nube & turbine manum laboranti dedit, & obluctantes graui lapsu cecidisse pronuntiauit, victorem asseruit, coronam detulit. Quid autem pulchrius quàm ridere cum maledicitur nobis? Gaudere enim debemus si aliena dicantur. Primùm quidē quia volens inimicus aduersum nos aliquid dicere quo crimē affligeret, nō inuenit quod verū est, sed falsa pro veris cōposuit. Deinde quia dixit ipse Dominus in Euāgelio de huiusmodi criminatione, quæ innocētibus falsò irrogaretur propter iustitiā: Gaudete & exultate, quia Matth.5. merces vestra multa est in cælo. Tacere ergo debet qui recognoscit obiectū, ne vulnus exasperet, & scindatur cicatrix. Tacere & qui nō recognoscit, audit enim alterius, non suū crimen: Quod si referat, suum facit: si taceat, retorquet, & conuitiantem vulnerat. Tacere debet etiam ille qui de memorata mercede præsumit. Non enim patitur prę iudicium, cui non est iudicium. Et si fuerit præiudicium in seculo, non erit in iudicio Dei. Denique vt cognoscas quia non præiudicat contumelia bonæ conscientiæ, audi sanctum Iob dicentem, locupletiorem vtique testē, quàm si imperio vrbis Romanę potitus esset. Nunc obmutescā & derelinquā si nunc mihi præiudicium est, tūc à facie tua nō abscōdar. Hæc ergo parcius in exordio respōdit, vt admoneret illos iudicij Dei, atque ab insolentia & furore reuocatos, quasi bonus medicus faceret resipiscere. Sed posteaquā eos aduertit perseuerare in cōtumeliis, plura fortiora repetiuit, & tāquā pugno eos validiore percussit, qui verbo- Iob 21. rū suorū saxis lapidabāt innoxiū. Audite, inquit, audite verba mea: Non sit mihi à vobis consolationem quærere, portare me: quia fortiora loquar, graue erit pondus verborū meorū. Dicā & ego secundū vestrā opinionē, eò quòd multi abundant in hoc seculo rerū secūdarum successibus, & alij grauātur ære. In ęrūna positi sunt, & videtur hoc seculū peccatorū merito deseri. Quod etsi dicā, Nolite ridere, quasi vobis acquieuero: & si peccator sum, nō sum homini reus: qa sub peccato est & ipse qui iudicat, & sibi in me pōtestatē vindicat. Aut si iudicor quasi homo, cōmune istud est, increpari nō debeo. Infirmitas conditionis est, non spiritualis improbitas. Tom.IIII.

Item exemplo Christi, In tractatu super Psal. xxxvij.

Quorum ego dolum videns, velut surdus non audiebam. Considera vim sermonis. Non dixit, quia simulabam non me audire quæ dicerent: sed, non audiebam, dixit: quod intentione mentis vocem loquentis excluderet, nec aperiret os suum sicut mutus. Beatus qui potest tantam habere virtutem, vt lacessitus, non irascatur: commotus, se nolit vlcisci. Inimici hoc agunt vt prouocent ad iracundiam. Maledicunt, vt maledicamus: criminantur, vt crimen retorqueamus: conuitiantur, vt excitent nos ad vicissitudinē contumeliæ. Vnde præclarè Petrus de Domino Iesu Christo in epi 1.Petri 2. stola sua ponit: Qui cū malediceretur nō maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Ad eius ergo similitudi

litudinem atque imaginem iustus vitæ suæ cupiens instituta formare, accusatus tacet: læsus remittit: disimulat lacessitus: & non aperit os suum, vt illum imitetur, qui sicut agnus ad victimam ductus est, & non aperuit os suum. Et cum possit habere quod referat, magis vult silere quàm dicere. Ipse enim Dominus Iesus cum accusaretur, tacebat: & cum percuteretur, non repercutiebat. Denique percussus respōdit. Si malè loquutus sum, testimonium perhibe de malo: si bene, quid me cædis? Vide quemadmodum quasi vir infirmus, & quasi is qui se vindicare non posset, puerili quodam loquebatur affectu. Ita ergo & tu si habeas quo redarguas arguentem, melius tacebis: ne redarguendi vicissitudine commotionem tuam prodas. Melius est enim dissimulare iniuriam, quàm cum redarguis vindicare. Bonus motus, dum loqui malè nescit: cuius ex ore crimen exire non nouit. Hic est motus verè beatus, qui cum tacet, intra se loquitur. Dominus dat mihi linguam eruditionis, quando oporteat me dicere sermonem. Talia loquebatur intra se Zacharias cū obmutuisset. Et verè, quia loqui ei non profuerat, ne loqueretur obmutuit: & vt loqueretur, à Christo exauditus est. Denique scripsit quod Christus exaudiret: & vocē recepit, quam Christus indulsit, & gratiam adiunxit, quam antè non habuit, vt prophetaret eum cuius mandatis antè non credidit. Quid de Domino omnium virtutum loquor? cùm mulier Susanna nec sexus infirmitate turbata, cum se ad periculum mortis agnouit addictam, vocem emiserit? Accusabatur, & tacebat: ducebatur ad mortem, & silentio se tegebat, ne nudaret pudorem: intra se tamen loquebatur Deo: qui eam magis audiuit tacētem. Quæ si voluisset loqui, forsitan non esset audita. Et tu ergo qui proposuisti satisfacere pro delictis Domino Deo tuo, illi soli interiore corde te purga, illum contuere qui potest peccata diluere. Adiuuat te, qui putauerit arguendū. Denique cum malediceretur Dauid, & eius dux Abessa eius iniuriam vellet vlcisci, dixit ad eum Dauid: Dimitte illum, vt maledicat: quoniam dixit illi Dominus, vt videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc. Vides igitur quod à conuitiantibus adiuueris vt Dominus audiat te, & peccatum tuum remittat.

Ioan.18. Luc.1. 2.Reg.16.

Item in tractatu super psalmum xxxviij.

Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator aduersum me. Adest semper inimicus quia semper insidiatur. Etsi illum non vides, adest: etsi illum non sentis, incursat. Si non vides, videnti crede. Consistit, inquit, aduersum me. Qui videt peccatum suum, videt etiam peccatorem sibi in iis quæ gesserit illudentem. Qui autem peccatorem præuiderit, potest vitare peccatum. Videbat Dauid consistere antè & aduersum se peccatorem, quando Semei maledicebat & lapidabat regem suum, & clamabat, Exi vir sanguinum. Neque enim tam præruptus foret, vt nec tanti regis reuerentia moueretur, nec armatum eius timeret exercitum, cùm vnus de exercitu eius conuitiantem potuisset occidere: sed amentem diabolus fecerat, qui eum impellebat ad mortem. Ideo Dauid aduersus authorem magis præliabatur, quàm ministrum persequebatur. Quid enim magnum de homine inualido vindicari, quem ad furorem alter vrgebat, in cuius nece peccator habuisset voluntatis effectum? Non gladio diabolus, sed verbo Dei vincitur. Non taceat lingua hominis Dei verbū loquatur. Denique & Christus tacebat ante Pilati iudicium constitutus, vt nobis daret formam tacēdi: quia lingua corporis facilis est ad errorem, procliuis ad lapsum. Sunt autē qui & tacentes loquantur, sicut Moses, qui stabat attonitus & tacebat: cui dixit tacēti Deus: Quid clamas ad me? Et Susanna quæ tacuit in periculis suis, & Dominus exaudiuit eā. Ergo etiāsi in te verbum Dei sit, & tacebis in Dei verbo, & tacitus clamabis, vt audiaris à

Tom.IIII. 2.Reg.16. Matth.27. Exod.14. Dan.13.

Christo. Meditare ergo quæ Christi sunt, quæ secū meditabitur Propheta Dauid, in quo ea quæ secū in hoc psalmo meditatum esse se dicit, antè in eo loquutus est Christus. Sic enim scriptū est: Ego autem cum in aliquo molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam ieiunio animam meam, vt oratio mea in sinu meo cōuerteretur. Quid est in aliquo? Quia tūc maximè aut sermo non opportunus elabitur, aut affectus mouetur, quādo vel in dolore aliquo & tristitia sumus, vel indignatione anima ægrescit, vel aliquibus solicitudinibus impeditur, aut disceptationibus occupatur. Quid igitur molesti? Primùm de ipso authore peccati & angelis suis intellige: Deinde de iis qui malūt se eius vasa esse quàm Christi. Impellitur vxor, vt sancti Iob: amicus, quod in illo ipso libro manifestatur: filius, vt Absalom: seruus, libertus, domesticus: quia inimici hominis et iā domestici eius: vt exagitent eū singuli. Quod igitur remediū aduersus huiusmodi animorū ægritudines, nisi patientia, nisi silentiū? Et, quod est grauius, ille magis te lacessit qui beneficiis tuis vsus sit: & inter ipsos amplius ille exasperat, qui plus tibi debeat: quò magis ingrati hominis acerbitate, aut vilis alicuius personæ indignitate mouearis. Ergo iustus, etsi amicus ei est insolēs, dolet pro amico: quia ita amicus suus labitur, quia à tentatore impellitur. Si pro amico dolet, multò magis pro vxore, pro filio, si eos quoque sibi insolētes experiatur. Et si frater exagitat, vt Esaū sanctū Iacob, dolet: & quærit sibi fratrē recōciliare, vel fugere à facie eius, vt Rebecca suadebat, ne iracūdia fratris occasionē nocēdi aliquā reperiret. Et si proximus aut domesticus dolet, aut si minister, aut libertus: aut seruus: fert patiēter, & in his omnibus tacet, ne ei respondeat à quo eum cernit impelli. Conuitiatur ergo ex domesticis aliquis? dolet & tacet. Conuitiatur libertus? tacet. Conuitiatur seruus? tacet. Sic vincitur qui laqueum eius animæ per escam vocis extendit. Tace ergo & tu, cum tibi indignus conuitiatur. Tace cū tibi seruus, & maximè tuus, contumeliā facit: & dic in corde tuo: Ego taceo: tu autem ne taceas Domine. Et adde: Ne discedas à me: vt Propheta Dauid dicebat. Hoc est, Ne solum me impugnantibus derelinquas. Non enim solus est, cui Deus præsens est.

De hac materia loquitur super Beati immaculati, litera sexta, versu ij. Quod require supra in cap. Ceruus. Item eodem lib. lit. viij. ver. iij. Quod require suprà in c. Cogitatio.

CONVIVIVM. *In Ecclesia fit spirituale conuiuium differens à guloso conuiuio. Lib. j. de Cain & Abel.* Cap.5. Tom.IIII.

Væ vobis, qui saturati estis, quoniā esurietis. Sed vis manducare? vis bibere? Veni ad conuiuiū sapientiæ, quę inuitat omnes cū magna prædicatione, dicēs: Venite, & edite panes meos, & bibite vinum, quod miscui vobis. Delectant cantica quæ epulantē demulceant? Audi hortantem, audi cantantē Ecclesiam non solùm in canticis, sed etiā in Canticis canticorū. Mādúcate proximi mei, & bibite, & inebriamini patres mei. Sed hęc ebrietas sobrios nos facit. Hæc ebrietas gratię, non temulentię est. Lætitiam generat, non titubantiam. Nec verearis ne in conuiuio Ecclesię, aut grati odores cibi, aut diuersi potus, aut conuiuæ nobiles desint, aut decentes ministri. Quid Christo nobilius, qui in cōuiuio Ecclesiæ & ministrat, & ministratur ei? Istius conuiuæ recumbentis annecte te lateri, ac Deo te iunge. Non fastidias mensam, quam Christus collegit dicens: Introiui in hortum meū soror mea sponsa, vindemiaui myrrham cum aromatibus: manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo. In horto, hoc est, in paradiso est conuiuium Ecclesiæ, vbi erat prius Adam, quàm peccatum committeret. Ibi recumbebat Heua, prius quàm culpam crearet & pareret. Ibi vindemiabis myrrham, hoc est, Christi sepulturam, vt consepultus cum illo per baptismum in mortem, quemadmodū ille resurrexit ex mortuis, & tu resurgas. Ibi manducabis pane, qui confirmat

Luc.6. Prouerb.9. Canticor.5.

firmat cor hominis. Mel gustabis, quo tuarum dulcescat meatus faucium. Vinum bibes cum lacte, hoc est cum splendore ac synceritate: siue quòd meri pura simplicitas sit, siue quòd immaculata gratia, quæ in remissionem sumitur peccatorũ, siue quòd paruulos consolationis suæ lactet vberibus, vt ablactati in deliciis, in plenitudinem perfectæ ætatis adolescant. Succede ergo in hoc conuiuium. An metuis ne angustior domus & breuis cõuiuij locus te comprimat? O Israël quàm magna est domus Domini, & ingens locus possessionis eius: magnus, & non habet finem, altus & immensus. Ibi fuerunt gigantes illi, qui ab initio fuerunt statura magna scientes prælium. Non hos elegit Deus. Et meritò non elegit, quia prælium non pacem sciebant. Et ideo tu pacem disce, vt eligaris à Deo. Sed ne fortè incomptã domus magnitudinem putes, & diuersoria te columnata delectent: Sapientia ædificauit sibi domum, & sculpsit columnas septem. Ipse enim Dominus Iesus multas mãsiones apud Patrem suum esse commemorat. In hac ergo domo epulaberis animæ cibos potúsque mentis, vt postea non esurias neque sitias vnquam. Qui enim mãducat, manducat vsque ad satietatem: & qui bibit, vsq; ad ebrietatem bibit. Sed hæc ebrietas pudicitiæ custos est. Illa vini ebrietas, fomes libidinis, quo per carnes vaporantur interna viscera, animus ignescit, animus quoque exuritur &c.

Baruch.

De conuiuio sacramentorum. In tractatu de mysteriis, post medium.

Libr. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 7. Tom. IIII.

Dentes tui sicut grex tonsarum quæ ascenderunt de lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non est in eis: vt resticula coccinea labia tua. Non mediocris ista laudatio. Primùm dulci comparatione tonsarum. Capras enim & in altis pasci sine periculo nouimus: & præruptis locis securas cibum sumere: Deinde cum tõdetur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia, multas in se habens animarum virtutes, quæ per lauacrum superflua peccata deponant, quæ mysticam fidem & moralem gratiam deferant Christo, quæ crucem Domini Iesu loquantur. In his formosa est Ecclesia. Vnde ad eam verbum Deus dicit: Tota formosa es proxima, & reprehensio non est in te: quia culpa demersa est.

Canticor. 4.

De hoc conuiuio peruenitur ad cæleste, ad quod nõ peruenient infideles & mali. Lib. v. super Lucam.

Cap. 5. Tom. V.

Sequitur de publicano & de eo quod non venit iustos vocare sed peccatores. Mystica vocatio publicani, quem sequi iubet iustos: non corporis gressu, sed mentis affectu. Itaque ille prius auara de mercedibus, dura de laboribus, periculísque nautarum emolumenta conuertens, verbo vocatus, propria dereliquit, qui rapiebat aliena: ac vile illud sedile destituens, toto post Dominum vestigio mentis incedit. Conuiuij quoque magni exhibet apparatum. Qui enim domicilio Christum recipit interno, maximis delectationibus exuberãtium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, & in eius, qui crediderit, recumbit affectu. Sed rursus accenditur inuidia perfidorum, & futuræ pœnæ species præfigurantur. Epulantibus enim fidelibus, & in illo cælorum recumbentibus regno, perfidia ieiuna torquebitur. Simul ostenditur quantũ intersit inter æmulos legis & gratiæ, quòd illi qui legem sequuntur, ieiunæ mentis famẽ patiantur æternã: qui verò in interioribus animæ verbum receperũt, alimenti cælestis, & fontis vbertate recreati, esurire & sitire non possunt. Et ideo qui animo ieiunabant, murmurabãt dicẽtes: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Serpentina vox ista est. Denique hanc primam vocem serpens emisit, dicẽs Heuæ: Quid vtique Deus dixit: Nolite manducare ex omni ligno? Ergo patris sui venena diffundunt, qui dicunt, Quid vtique cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Vnde Dominus cum peccatoribus manducando, etiam cum gentilibus non prohibet nos inire conuiuium dicens: Non egent qui sani sunt medico, sed qui malè habent. Nouum medicamentum, nouus magister aduexit. Hoc de terra nõ pullulauit. Imprudens enim est creatura huius confectionis. Venite omnes qui incurristis peccatorũ varias passiones, vtimini peregrino medicamento, quo venenum serpentis excluditur: quod non solùm passionum abstulit cicatricem, sed etiam causam diri vulneris amputauit. Hoc medicamẽtum non famem indicit, sed cibum animæ subministrat. Venit enim filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Dæmonem habet. Et ideo nõ est mens nostra ieiuna. Ieiunant enim ij, quibus Christus abest, bonorúmque meritorum copiis egent. At verò, cui virtus sua voluntate sufficit, qui sua recipit domo Christum, conuiuium magnum exhibet: hoc est, bonorum operum spiritale conuiuium, quo diues populus eget, pauper epulatur. Et ideo inquit, Ieiunare non possunt.

De conuiuio doctrinæ, agit per exemplum conuiuij hominis pauperis & diuitis. Libr. vj. Hexameron.

Cap. 2. Tom. IIII.

Nec vereor, ne quis me pauperis conuiuæ præsumptioni conferendum putet, qui studio humanitatis cõplures roget, nec iis quicquam nisi viles & vsitatos cibos apponat: vt tenui mensæ pauperis apparatu, plus reprehensionis incurrat ex fastidio conuiuarum, quàm gratiæ referat ex hoc hospitalitatis affectu. Nec enim Helisæum amici quasi malum conuiuam agrestia apponentem olera refutarunt. Simile vanis relationibus exquisitum illud & accuratum opiparè conuiuium est, in quo phasiani, aut turturis species apponitur, & in his plus pullus manducatur: aut pullus infertur, & ostreis est fartus aut spondylis: aut poculum bibitur, quod diuerso colore atque odore in alienos mutetur sapores: maritima terrenis, terrena maritimis farciũtur. Hoc est reprehendere prouidẽtiam creatoris omnia qui nobis ad victum donauit, quòd non illa miscuerit. Sed hęc dulcia primò videntur, & postea fiunt amara. Quò enim copiosior fuerit luxuries, eò perniciosior intemperãtia est. Helisæus autẽ amara apposuit, sed postea facta sunt dulcia. Denique qui antè in illo cibo mortem putabãt, postea in eo suauitatis & vitæ gratiam sunt adepti. Neque rursus formidini est, ne plures videar inuitasse, quã possim pascere, & vobis panes deficiãt verborum meorum: quia & Helisæus etsi merito inimitabilis, nobis imitandus fide, non considerauit quantos haberet, sed quos haberet: diuidere omnibus voluit, sufficere omnibus iudicauit. Itaque decem panes hordeaceos diuidere in plebem iussit ministro: & dixit minister, Quid dabo hoc in conspectu centum virorum? Et respondit: Da & manducent, quoniam dicit Dominus, Manducabunt, & relinquent. Fides igitur vestra faciet abundare pauperis linguæ conuiuium. Nec vereor, ne ieiunia vos edaciores faciant, quominus repleti & esurientes ac vacui reuertamini: quia scriptum est: Confirmat iustos Dominus: & in diebus famis saturabuntur. Multò pulchrius est hordeaceos panes non erubescere & apponere quod habeas, quàm negare. Helisæus ergo hordeaceos panes nõ erubuit apponere, nos erubescim' simplices intelligere creaturas, quę simplicibus & suis declarãtur vocabulis?

Idem libro primo de officiis. Quod require suprà in cap. Cibus. Differunt conuiuia bonorum à conuiuiis infidelium. Vnde in epistola prima ad Irenæum, post medium.

Lib. 1. Epist. Epist. 4.

Conuiuia gentiles adornant, festa annuntiant, sed ea piis mentibus infestiora sunt: quia his plerique decipiuntur, dulcibus capiuntur epulis, capiuntur saltantium choris, dum ieiunia nostra fugiunt, dum ea sibi aspera putant, dum corpori noxia & molesta arbitrantur.

Inhonesta sunt conuiuia gulosorum. In tractatu de Helia & ieiunio. Quod require supra, in cap. Bibere.

In his

In his conuiuiis periculosè luditur. Vnde in Epistola ad Vigilium, in qua Samsonis historiam ad literam prosequitur, & vbi agit de eius morte, sic dicit de Philistæis. Lib.9. Epistol. Epist.70.

Quadam die nuptialis festi celebratur conuiuium. Læta in epulis iuuentus, mutuis se ad ludum inuitabat sermonibus.

Tom.IIII. *His conuiuiis pauperes efficiuntur homines. In tractatu de Tobia, capite quinto.*

Reuertamur ad conuiuium, non vt eius degustemus epulas, sed cauendas aliis demõstremus. Oneratur mensa peregrinis & exquisitis cibis: adhibetur nitentes ministri, magno empti pretio, sumptu maiore pascendi. Bibitur in noctem: dies conuiuio clauditur, ebrietati deficit. Surgit ille vino plenus, vacuus opum, dormit in lucem, vigilans somnium putat. Etenim vt in somnis sibi videtur diues ex paupere, sic etiam egenus ex diuite. Dum defluit interim pecunia, vsura superfluit, tempus minuitur, fœnus augetur, thesaurus exinanitur, sors accumulatur, paulatim conuiuæ se subtrahunt, sponsores conueniunt, mane fœnerator pulsat ad ianuas, quærit dies solutionis transisse præscriptos, iurgiis vigilantem adoritur, in somnis dormientem excitat. Non noctes quietæ, non dies suauis, non sol iucundus. Detrahuntur paulatim auratæ ac sericæ vestes, & veneunt dimidio minoris. Ponit eum lachrymis ornamenta cum vix iam tristior, empta carius, vendenda vilius. Pueri constituuntur mensæ ministri, & malè afflicti emptorem auertunt. Offertur pecunia creditori, Vix, inquit, hęc sol uit vsuram. Caput debes. Reddit exhausto patrimonio, capitis reus, & imminuto accipit fœnore, accipit inducias tristiores bellicis quasi post biduum preliaturus. In bello enim incerta victoria: hîc certa inopia. Illic se clypeo tegit, hîc nudus occurrit. Illic lorica pectus includit: hîc carcere totus includitur. Illic manus telis onerat, armat sagittis: hîc ære vacuas offert, vinculis alligandas manus. Ducitur plerunque vterque captiuus. Ille habet quem accuset aduersum belli euentum: hîc præter se quem accuset non habet. Nihil est intolerabilius hac miseria, quæ accusari non potest. Acerbat conscientia pondus iniuriæ. Tunc secum reputat, tunc scripturas recordatur, tunc dicit: Nónne hoc mihi scriptũ est, Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus? (Prouerb.5.) Quid mihi cum puteo fœneratoris vbi & aqua includitur? Suauiora erant olera cum securitate, quàm alieno ære pastæ epulæ cum solicitudine. Non oportuit alia quærere: deinde incideram debita, de meis oportuit fontibus remedium quærere. Erant domi vasa minutiora. Melius erat ministerium deesse quàm cibum: Melius vestem venalem proponere, quàm libertatem abiicere. Quid profuit quod publicare paupertatem meam verecundatus sum? Ecce alius publicauit. Ego nolui nutritores vendere, ecce alius adiudicat. Sera hæc consideratio. Tunc decuit succurrere, cum vulnera prima serperent. Melius fuerat in principio tenuare sumptum, & necessitatem rei familiaris angustiis alleuare, quàm vt ad horam ditatus alienis, postea exueris & propriis.

Tom.V. *De conuiuiis luxuriosorum, loquitur super Epistolam ad Romanos, capite decimo tertio, super illud, Non in comessationibus & ebrietatibus &c.*

Comessationes sunt luxuriosa conuiuia, quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent à contubernalibus exhiberi, vt neminem illic pudeat inhonestè aliquid dicere aut facere: quia ad hoc conuenitur, vt fœda illic gerantur copia vini, & incitetur libidinis diuersa voluptas. Idcirco vitanda præcipit Apostolus huiusmodi conuiuia.

De conuiuiis proditorum, dicit eodem libro, capite xj. pertractans illud, Fiat mensa eorum in laqueum &c.

Ideo mensam malorum maledicit, quia illic solent maledicere atque decipere innocentes. Dolo enim vocantur ad conuiuiũ, vt perimantur. Sic enim Ammon deceptus est filius Dauid à fratre suo Absalom: & malignus Holofernes per epulas sanctam Iudith putauit se posse decipere: & in mensa sceleritati Herodis sæuierunt maligni in capite Ioannis Prophetæ.

Conuiuia sunt fugienda à clericis. Libro primo de officiis. Quod require suprà, in capite Clericus.

COOPERTORIVM. *Require de hac materia infrà, in capite Nuditas: & in capite Vestis.*

COQVERE. *Moraliter potest intelligi coctum & crudum. Libro primo de Cain & Abel.* Cap.9. Tom.IIII.

Sunt enim plurima quæ cruda displiceant, cocta delectent. Foue pectore tuo alta mysteria. Sunt enim plurima quæ præmaturo sermone & infidis auribus vel infirmis quasi incocta committas, ad quæ auertatur auditor, & cum horrore fastidiat: si coctiora gustaret, spiritualis cibi perciperet suauitatem.

Ad figuram reducit. Libro secundo eiusdem, vbi agit de frixo & lixo. Cap.6.

Si autem offeres sacrificium de primitiuis ouibus, frixum in igne, frixum pingue, offeres sacrificium primitiuorum, sicut scriptum est, quod significat fidem tuam velut igni probatam esse debere, & sancto feruere Spiritu. Denique coxit lentem Iacob, & fratri primatus benedictionis eripuit, quos vtique solida consequetur fides. Hic ergo robustus & viuidus angebatur, ille autem qui cibum suum coquere nesciebat, fatigatus autem atque deficiens defluebat. Vtatur igitur verbo Domini sicut igne virtus animæ tuæ. Vide vstum Ioseph, sicut scriptum est: Eloquium Domini vssit eum. Torreatur fides tua, sicut spicæ messium. Tunc (Psalmo 104.) enim maturitatem fructuum præferunt, cum eas primo solis processu æstiua torruerint. Sermo igitur plurimus scripturarum animam confirmat, & quodam gratiæ spiritualis colorat vapore. Rationabilia quoque inuenta corroborat, dissoluítque omnem vim irrationabilium passionum. Ideóque Esaü laxatis virtutis suæ nexibus dissolutus est. Illi autem qui succincti lumbos non crudum neque coctum aqua, sed assatum in igne caput agni edere iubebantur, sicut habes in (Exod.12.) Exodo, forti ac fideli animo pedestri itinere maria transfretauerunt. In Euangelio assos quoque pisces Dominus manducabat, sicut scriptum est: In quo plenitudo Spiritus sancti redundabat. Et fortasse ideo deficiebat Esaü: quia coctum in aqua desiderabat cibum, quem Iacob quasi inhabilem sibi donauit infirmo. Oblationem autem atque orationem oportet non confusam esse, sed competenti diuisione distinctam.

Vnde de Ioseph dicit, libro de Ioseph. Cap.4.

Venditus est Ioseph, ductus in Ægyptum, emptus à (Tom.IIII.) præposito coquorum. Non otiosa persona, quæ cruda ciborum coqueret, vt epularentur animi fidei suauitate: Nullus enim cibus scientia & doctrina dulcior. Erat autem in Ægypto cruda perfidia, quam nullus Diuinæ cognitionis ardor, & veræ scientiæ cupiditas vlla molliuerat, non eloquia Domini ignita decoxerant.

CORALIVM LAPIS. *Libro quinto Hexameron.* Cap.11. Tom.IIII.

Quomodo non indecorus lapis coralium in mari herba sit, si in aërem transferatur, lapidis firmitate solidetur &c.

COR. *Cor humanum est surdum tanquam saxum. Libro tertio Hexameron.* Cap.17. Tom.IIII.

Germinet, inquit, terra. Et statim omni surgente germine terra completa est. Et homini dicitur: Dilige Dominum Deum tuum: & non est charitas Dei omnium infusa visceribus. Surdiora corda hominum sunt, quàm dura saxorum. Terra debitos fructus nobis ministrat, dum obsecundat authori: nos debitum munus

negamus, dum non veneramur authorem.

Cap.14. Tom.IIII. *Cor mundum quomodo debet intelligi. Libro primo de apologia Dauid.*

Hic postulat Dauid cor mundum creari sibi, quod ei procedit qui renouatur spiritu. In nouo enim homine cor mundum est, in quo veterum delictorum fuerit deleta colluuies, nec inscripta manserit aliqua iniquitatis effigies. Grande autem munus est cordis esse mundi. Vnde pulchrè Salomon: Quis gloriabitur castum se habere cor? Et Dominus in Euangelio: Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. Propterea etiam Dauid cor mūdum habere cupiebat, ne à facie Domini proiiceretur. In quo autem cor mundum est, innouatur in eius interioribus spiritus. Viscera enim velut interiora sunt corporis: ita sunt & intelligibilia viscera animæ, vt sunt viscera misericordiæ: vt sunt interiora, quæ benedicunt Dominum. De quibus ait: Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Viscera autem animæ adinuentiones sunt sensuum, bonæ cogitationis studia, virtutum perseuerantia.

Cor mundum & immaculatum idem est. Vnde libro super Beati immaculati, litera decima, versu octauo: vbi etiā dicit quomodo cor lauari debeat, siue mundari.

Fiat cor meum immaculatum, &c. Quantò excelsior est Propheta vel munere Prophetiæ, vel regni gratia, tantò magis sequitur humilitatem, & docet quid nos debeamus imitari, eò quòd Propheta tantus immaculatum cor sibi fieri deposcit. Suprà postulauit: Cor mundum crea in me Deus. Non dixit, Fac: sed, crea, vt deintegrò cor eius instauret & mundet. Maior quidam sermone in hoc ambitus est. Grande enim cor est à Domino creatum, quod recipiat verbum de cælestibus virtutibus ac potestatibus. Grande cor, quod recipiat ipsum Dominum dicentem: Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipsis. Vt hæc igitur recipiat, creatorem sibi cordis sui non Angelum fieri sed ipsum Dominum deprecatur, qui cælum creauit & terram. Et bene ait: Immaculatum: quia cor hominis veluti quadam indecentium cogitationum colluuione maculatur. Si cogitatio ipsa polluit, quantò etiam facta ipsa contaminant? Noli extraordinariis cogitationibus aduersa naturæ contaminare penetralia, ne id inquinamento graui polluas quod putas habere te mundum. Manus lauas quasi possis crimen eluere, cum mentem tuam vel nudus cogitationibus inquinatam lauare non possis. Et Pilatus manus lauit, sed cor suum lauare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamuis manus suas aquę infusione lauisset. Audi quia & cogitatio coinquinat: Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Si ergo intus coinquinaris, mūda prius quod intus est.

Declarat autem quis dicatur cor mundum habere. Eodem libro xij. literam exponendo.

Propheta Dauid cor sibi mundum creari, vt legimus, postulauit: cor sibi prudens dari optauit à Domino filius huius Salomon. Qui ergo habet cor mūdum, qui habet cor prudens, ipse intelligit seriem verborum, atque virtutem. Vnde & alibi inuenimus, cor solum, id est, vel singulare, vel quod nulla illecebra seculi huius impediat, & carnis possit interturbare sapientia. Qui autem habet cor, seruat mandata Dei, quemadmodum legisti de Maria: quæ conseruabat omnia Domini Saluatoris in corde suo vel dicta, vel gesta. Circuncidamus ergo cor nostrum: nihil corporeum, nihil vile quæramus: vile autem omne terrenum. Nihil terrenum, nihil seculare, nihil æquoreum, nihil leue atque mutabile in eloquiis constituamus cælestibus.

Cordis secretum Deus videt. Eodem libro, litera secunda, versu secundo. Quod require infrà, in capite Latere: & in capite Occultatio: & in capite Visio. Quid sit cor effundere. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Tractat. super Psal.6. Tom.IIII.

Effundite coram illo corda vestra. Qui induit fidē, prius perfidiam debet exuere, euacuare cor suum omni labe malitiæ, vt capax fiat cor eius gratiæ spiritualis. Ideóque Apostolus ait: Renouamini spiritu mentis vestræ. Cum enim effunditur vetus malitia, noua sumitur gratia, qua vnusquisque renouatur. Dicit ergo Filius Dei: Effundite coram illo corda vestra: quia sciebat Patrem esse dicturum, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Est etiam illa traditio, vt cor nostrum videamur effundere, quando omnes cogitationes alicui & voluntates cordis nostri aperimus. Ergo iactemus in Deum cogitationes nostras, nec aliquid eum latere credamus. Effundimus cor nostrum coram ipso, cum disceptationes exinanimus humanas.

CORREPTIO. *Correptio quàm sit vtilis. Libro octauo super Lucam, capite quarto.* Tom.V.

Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Plus enim proficit amica correptio, quàm accusatio turbulenta. Illa pudorem incurrit, hæc indignationem mouet. Seruetur potius quod prodi metuat qui monetur. Bonum quippe est, vt amicum magis te qui corripitur credat, quàm inimicum. Facilius enim consiliis acquiescitur quàm iniuriæ succumbitur. Vnde & Apostolus: Corripite, inquit, vt fratrem vt erubescat, non vt inimicum eum existimetis. Infirmus enim custos diuturnitatis est timor. Bonus autem magister officij pudor. Qui enim metuit, reprimitur, non emendatur: quem pudet facere, in naturam vertit. Pulchrè autem posuit, si peccauerit in te. Non enim æqua conditio in Deum hominémque peccare. Denique Apostolus, qui Diuini est verus interpres oraculi, Hæreticum, inquit, post vnam correptionem deuita: quia non est æquè perfidia, vt culpa venialis. Et quoniam plerunque per imperitiam error obrepit, corripiendum præcipit, vt aut pertinacia vitetur, vt prolapsio corrigatur &c.

Non corrigitur malum cum malo. In tractatu de Tobia. Tom.IIII.

Nunquam malum malo corrigitur. Non enim vulnus curatur vulnere, sed exasperatur.

Corrigere paternaliter quilibet debet. In Epistola prima ad Horontianum, post principium: pertractans illud Michææ quinto, Tunc vastaberis filia latronis &c. Lib.5.Epist. Epist.28. Tom.III.

Prospicit prouidus animæ consultor, vt concludat eam in voluptatibus suis, atque intercludat eius cupiditates, ne in his delectetur. Vtiles enim sunt correptiones parentis, qui non parcit, vt obedientem præceptis salutaribus præstet animam filij sui. Virga enim visitat sicut legimus: Visitabo in virga iniquitates eorum. Itaque qui virga maxillam percutit Israëliticæ animę, erudit eam ad disciplinam patientiæ Dominica correptione. Nemo enim desperare debet quicunque corripitur atque arguitur. Qui enim diligit filium corripit. Nemo de remedio diffidat. Ecce tibi vbi domus furorem videntis erat, ibi domus panis est: vbi crudelitas, ibi pietas: vbi pœna innocentium, ibi vniuersorum redemptio, sicut scriptum est, Et tu Beth-leem domus Ephrata, non es minima inter principes Iuda: Ex te enim exibit princeps in Israël. Beth-leem domus panis est: Ephrata, domus furorem videntis. Hoc habet interpretatio istorum nominum. In Beth-leem natus est de Maria Christus. In domo igitur furoris generatus est Christus: & ideo iam non domus furoris, sed domus panis: quia panem recepit eum, qui descendit de cælo.

Corrigere etiam mansuetè & humiliter. Super Epistolam ad Galatas, capite sexto. Tom.V.

Fratres,

Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis huiusmodi instruite in spiritu mansuetudinis, considerans temetipsum, ne & tu tenteris. Inuicem onera vestra portate. Nunc hos alloquitur qui infirmiores erant, ne inflatione vitæ bonæ eum qui fortè à peccato circunuentus fuisset, spernendum putarent & abiiciendum, ideóque consulendum iis. Cum mansuetudine enim prouocandi sunt ad reformandos se: quia si acrius quasi ex authoritate fuerint correpti, non se patientur argui: sed & defendere se incipient, ne turpes videantur, & incipiunt peiores fieri. Tolle enim hominem à contentione & audacia: & habebis eum subiectum. Humilitas enim etiam solet superbos inclinare. Et vt cum tota animi lenitate fieret, adiecit, ne & tu tenteris: vt vel hac causa non sperneret peccatorem, sciens & se posse peccare.

Vnde super secundam Epistolam ad Thessalonicenses, capite tertio, super illud, Vos autem fratres, nolite deficere in benefaciendo &c. Tom. V. B

Propter quod superius vnumquenque panem suum manducare debere præcepit, ne fortè quidam illorum occasionem parcitatis & inhumanitatis captarent: ideo statim subiecit: Vos autem fratres, inquit, nolite fatigari benefacientes. Neque enim in reprehensionem venit, qui humanus in largiendo est: sed hic, qui cùm possit laborem ferre, otio vult vitam agere. Quem si authoritas Epistolæ non corrigit, notandum hunc, nec conuersandum cum eo præcipit: vt confusus qui ab omnibus vitatur subiiceret se præceptis Apostoli. Quod tamen sine iracundia & contumelia vult fieri, vt patienter declinetur ab eo: ita tamen vt si res attulerit, loquendum cum eo monendum illum, vt patiatur se corripi, nec vltrà præcepta Apostoli contemnenda: familiaritatémque tandiu cum eo non habere, quandiu obaudiēs fiat. Nam si ad iracundiam contumeliis lacessatur, peior se fiet. Incitatus enim ad contentionem, & incipiet erratum suum velle defendere, postea autem erubescere, emendare se: ne quod prius excusabat, postea fateri videatur.

Similem dat & magis explicatam corripiendi regulam. Super primam Epistolam ad Timotheum, capite v. Quod require suprà, in capite Admonitio. Corrigendum ex charitate beneuolenter. Super secundam Epistolam ad Corinthios, capite secundo. Tom. V.

Quando hoc affectu quis aliquem corripit, ostendit quo amore diligat eum. Qui enim non hoc affectu corripit, fratrem contristat. Insultat enim, qui non condolet fratri.

Vtile seipsum corrigere. Super primam Epistolam eiusdem, capite vndecimo, super illud, Quod si nos diiudicaremus, non vtique à Domino &c.

Hoc dicit, quia si nosmetipsi errores nostros corrigeremus, non à Domino iudicaremur. Et quia corripimur, tamen pro nobis est, vt timore ipso emendemur. In paucis enim omnium est emendatio: ne cum hoc mundo, id est cum infidelibus damnemur. Nihil enim differt ab infideli, qui inconsideratè ad mensam Domini accedit.

Tales volebat Apostolus esse Corinthios, ideo super secundam Epistolam eiusdem, capi. xiij.

Timeo enim ne cum venero, non quales volo inueniam vos. Quoniam non omnes adhuc quos in prima Epistola corripit, emendauerant in quibus fuerant vitiis reprehensi, ideo cum authoritate vult videri iturus ad illos, vt territi se corrigant: vt tales illos inueniat, quales vult. Et ego inueniar à vobis qualem non vultis. Hoc dicit, vt tales se præbeant, vt conueniat eis cum Apostolo, cum inuicem congaudeant sibi. Ille enim inuenit aliquem qualem non vult, qui se talem facit vt discordet ab illo. Cap. eod.

Et infra subdit ibidem.

A Quia si venero iterum, non parcam. Pridem se dixisse significat præsentem, vt corrigerent se ne cum pudore corrigerentur: & nunc iterum absentem se eadem dicere contestatur, vt post secundam correptionem, si se non emendauerint, parci eis non debeat.

Corrigitur melius homo in iuuentute. Libro super Beati immaculati, litera y. versu primo. Tom. IIII.

Dicit Hieremias. Bonum est viro cum tollit iugum in iuuentute: sedebit singulariter & silebit, quia tulit in se. Non solùm tollere iugum verbi, sed in iuuentute debemus tollere. Si enim serò tollamus, incipimus sapientiam superborum magis habere quàm tenere gratiam. Præueniamus ergo iuuentutis annos correctione congrua, vt & magis dicamus singuli, Deus qui pascit me à iuuentute mea: quàm recordationē habentes lapsuū, defleamus dicentes: Delicta iuuentutis & ignorantiæ meæ, ne memineris. Hoc debilitatis est remedium, illud robur salutis. Salutis medicina vulneri quæritur, gratiáque sanitati. Ideóque ait: Bonum est viro cum tollit iugum in iuuentute. Ei autem qui post decursæ iuuentutis annos iugum tulerit, non est statim perfectum bonum. Stimulant enim eum peccata sua, exagitat conscientiam consuetudo peccandi, & vsus erroris instabilem facit. Luctandum est diu huiusmodi viro, vt abolere faciat inueterata atque diuturna. Huic in periculo res est, illi in bono. Denique sedebit ille singulariter, quasi is qui facilè non inueniat æqualem, singularibus donatus præmiis. Threnor. 3

Sed si non in iuuentute, tamen aliquando se debet quisque corrigere. Ibidem exponendo ipsam secundā literam.

Qui viam suam corrigit, non confunditur. Verum quia is qui corrigit, antè in errore fuit, quomodo enim corrigitur, nisi quòd antea deflexit à vero, vtique in lapsu positus, & adolescentiæ luxu, ac lasciuæ ætatis captus illecebris: vbi ad iuuentutis prouectus confinia sobria mente resipiscit, tanquam confusus animo, quomodo erubescenda deponat, & plena probitatis assumat, diu secum voluit, & diuersis fluctuans cogitationibus librat atque examinat posteriora obliuiscens, & ea quę sunt priora appetens, quemadmodum viam suā corrigat, offensionémque adolescentioris ætatis seria iuuentutis fronte prætexat. C

Quomodo autem Deus corrigat, dicit eodem libro, litera nona, versu quarto.

Quamuis bonus Deus sit, cuius etiam amara plus prosunt (non enim inferuntur vt noceant, sed vt corrigant) rogatur tamen vt in bonitate sua doceat nos iustitias suas. Considera medicum vtilia apponentem medicamenta vulneribus, ea tamen quæ mordeant vlceris virus, aut certè ferro putrefacta resecantem: cum in eo ipso sit bonus medicus, quia vtilitatem operatur ægroti, & faciat quod prodesse nouerit, tamen quia æger dolorem, aut non vult, aut nō potest sustinere propter infirmitatem affectus sui, rogat vt medicus eum quadam bonitate aut suauitate sua curet, non asperitatem adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras: aut si non aliter potest, vt cum moderatione faciat, & quadā subtilitate mitiget vim doloris. Et ideo in Euangelij bonitate melius docentur iustificationes Dei, quàm in legis seueritate. Opus autem iustitiæ iustificatio est. Vnde scriptum est, Quia Iudæi se iustificare voluerunt, non baptizati baptismo Ioannis: in eo enim iustificationem non fecerunt, quia noluerunt agere pœnitentiam delictorum, quam Propheta in bonitate vult agere, vt ei fiat peccatorum remisio, sine atrocitate damnationis, cum remissionis gratia. D Luc. 7.

De hac materia, require suprà, vbi Castigatio: & vbi Consilium: & infrà, vbi Persequutio: & vbi Reprehensio: & vbi Tribulatio.

CORIVM. *De corio humani corporis, require suprà, in capite Arca, in principio.*

Cap. 12. Tom. IIII.

CORNIX. *Cornicis auis cantus futuram indicat pluuiam. Libro quinto Hexameron.*

Cornix plena voce pluuiam vocat. Vnde rurale auiarium sermone quo possumus, scientia quam nos rustici docuerunt, prosequamur.

Cap. 18.

Cornicum exemplo amor parentũ ad filios indicatur, & per locum à contrariis odium indicatur. Eodem libro.

Discant homines amare filios ex vsu & pietate cornicum, quæ etiam volantes filios comitatu sedulo prosequuntur, & solicitè ne teneri fortè deficiant, cibum suggerunt, ac plurimo tempore nutriendi officia non relinquunt. At verò fœminæ generis nostri citò ablactant, etiam illos quos diligunt: aut si ditiores sunt, lactare fastidiunt. Pauperiores verò abiiciunt paruulos, & exponunt, & deprehensos abnegant. Ipsę quoque diuites ne per plures suum patrimonium diuidatur, in vtero proprios fœtus necant: & parricidalibus succis in ipso genitali aluo pignora sui ventris extinguũt, priúsque aufertur vita, quàm traditur. Quis docuit nisi homo filios abdicari? Quis reperit tam immitia patrum iura? Quis inter naturæ fraterna consortia, fratres impares fecit? Vnius diuitis filij diuersa sorte cæduntur. Alius totius paternæ sortis ascriptionibus inundatur, alius opulentæ hæreditatis paternę deplorat exhaustam atque inopem portionem. Nunquid natura filiorum diuisit merita? ex pari omnibus tribuit, quod ad nascẽdi atque viuendi possunt habere substantiam. Ipsa vos doceat non discernere patrimonio, quos titulo germanitatis æquastis. Etenim quibus dedistis communiter esse quod nati sunt, non debetis his inuidere, vt id communiter habeant ad quod natura substituti sunt.

Lib. de Ioseph, Cap. 6. Tom. IIII.

CORNV. *Cornu singularem Christi denotat perfectionem. Libro de Patriarchis: vbi agitur de benedictione Ioseph.*

Admonitus ergo sui per somnium regis, ait: peccatum meum recordor. Sera quidem ista est, sed vtinam vera confessio. Post peccatum fateris quod ante peccatum cauere debueras. Quàm citò oblitus fueras: Memor esto mei. Scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem. Sed obtusas aures habebas fastu potentiæ, & vini ebrius non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memor esto mei, qui peccatum serò fateris.

Super psal. 43. Tom. IIII.

Item in tractatu super Psalm.

Accipe adhuc quia ipsum signauit Moses. Adiecit, Cornua vnicornium, cornua ipsius: in ipsis gentes ventilauit. Sed noli timere, quia ventilat: dixit enim, Percutiam & sanabo. Bona cornua, quibus inclusit orbem terrarum. Bona cornua, quibus leonem illum nostrum aduersarium ventilauit. Bona cornua, quibus fecit vt cornua aduersarij timere nequeamus. Quia & satanas habet cornua sua, sicut testificatus est Daniel dicens, Videbam & cornu illud quod faciebat pugnam cum sanctis, & inualescebat eis donec venit antiquus dierum. (Dan. 7.) Quis autem vnicornuus, nisi vnigenitus Dei Filius & vnigenitum Dei verbum, quod erat in principio apud Patrem? Quod verbum suis cornibus gentium populos mortificauit, & viuificauit, vt fierent in decem millia Ephrem vsque ad terminos terræ, & vsque in millia Manasse: eò quòd crediturus esset in eum populus nationum, qui totum repleret orbem terrarum: crediturus esset postea etiam populus Iudæorum, ex obliuione conuersus ad gratiam. Oblitus est enim salutem suã, quæ tam serò conuerteretur ad Christum. Ideo Saül in millibus, Dauid in decem millibus: quia durus in paucis, mansuetus in pluribus. Neque tamen abnuo si quis quasi ad Ioseph dictum putat, primogenitus tauri decus eius: & sic distinguendum putat, quia dedit & sanctis suis cornua. Exaltauit enim cornu populi sui. Et Anna mater prophetæ Samuelis dixit: Exultauit cor meũ in Domino: & exaltatum est cornu meum in Deo meo. (1. Reg. 2.) Habuit itaque & Ioseph in Domino cornua spiritalia.

A Accipiatur itaque Ioseph, dummodo in ipso sit figura Christi, cui dicitur: Ioseph filius meus amplificatus, filius meus iunior, ad me reuertere. Neque enim Ioseph ad Iacob reuertit, sed Christus à mortuis resuscitatus ad Patrem Deum reuertit, vt scriptum est: A summo cęlo egresio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. (Psal. 18.)

Hoc cornu dicitur esse nostrum. Ibidem supra.

In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Quid est ventilare cornu? Dedit Dominus cornua pluribus animantibus, vt possent se à ferarum incursione defendere. Ideo & bos leoni frequenter resistit, vrsum proterit. Ceruus quoque quamuis sit pauidus, tamen & ipse cornibus se tuetur. Aries quoque arietat lupum. Ergo ea quæ cornua habent animalia, ventilare dicuntur. Sed homo cornua non habet: quomodo ergo ventilat? Vnde? Vide scripturam, quid dicat. In te, inquit, inimicos nostros ventilabimus cornu. Cornu nostrum es tu Domine Iesu. Et ideo sicut non in brachio nostro præsumimus, ita non in cornibus nostris ventilandi habemus B præsidiũ, sed in Christo. Habet enim fides cornua sua, quæ mutuatur à Christo. Siquidem non otiosè in benedictionibus Mosis legimus: Qui est visus in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem eius, glorificatur inter fratres suos primogenitus: tauri decus speciei ipsius, cornua vnicornium cornua ipsius: in ipsis gentes ventilabit simul vsque ad extremum terræ. Hęc decem millia Ephrem, & hæc millia Manasse.

Et ideo infra subdit ibidem.

Propter hæc cornua Domini Iesu & Dauid in voce tubæ corneæ canens à Christo auditus est. Et Moses docuit sacrificiorum ritus tubæ sonitu esse celebrandos, sicut scriptum est: Canite in initio mensis tuba. Cui hoc verbum nisi nobis scriptum est? Menses enim ab initio lunæ veteres obseruare consueuerant. Luna autem Ecclesia est: quæ spiritalibus & Euangelicis prædicationi- C bus in abundantia pacis (vt Propheta dicit) extollitur. In Christo ergo vetilabimus inimicos nostros: & in nomine eius spernemus insurgentes in nos.

CORONA. *Coronam gloriæ solus Christus habet per antonomasiam. Ad quam videndam sanctorum animæ inuitantur: quia in tali corona, coronæ omnium aliorum sanctorum videntur. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ decimæ quintæ.*

Corona gloriæ est Ecclesia. Ideo dicitur in Canticis: Egredimini filiæ Sion & videte regem Salomonem in corona qua coronauit eum mater eius, in die sponsaliũ eius, & in die iucunditatis cordis eius. Ad animas dicitur, vt è gurgustiis & claustris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeant, egrediantur à cupiditatibus & à curis cæteris carnis istius & affectus lubrici passionibus. Supra mundum ascendant, de hoc mundo exeant, Christo occurrant, paratæ assint facibus ar- D dentibus relucentes. Quasi Angeli Christi hoc loquuntur. Non potestis videre claritatem eius, gloriam eius nisi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hierusalem. Quasi dicant: Quid viuentem inter mortuos quæritis? Non intra hunc mundum quæritur Christus, qui supra mundum suos voluit esse discipulos. Quæ est corona qua coronatur Christus, nisi corona gloriæ? Ioseph coronam habuit castitatis, Paulus iustitiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ sunt. Solus Christus habet coronam gloriæ, qua eum Ecclesia coronauit. In hac corona omnes coronæ sunt, quia gloria non portio vnius coronæ, sed præmium omnium coronarum est.

Lib. 10. cap. 18. Tom. V.

De corona verò spinarum, dicit libro quarto super Lucam, capite sexto.

Corona quoque de spinis capitibus annexa, quid aliud, quàm diuini operis munus ostendit: quod de peccatoribus mundi tanquam seculi pœnis triumphalis Deo

Deo gloria quæretur? Nec flagella vacant: quia flagellatus est ipse, ne nos flagellaremur.

De corona verò sanctorum. Libro de bono mortis. Quod require suprà in capite Anima, & libro tertio de viduis, versus finem: Quod require suprà in capite Certamen.

Tot coronæ sanctis deferuntur, quot persequutiones patiuntur. Libro super Beati immaculati, litera vigesima, versu quinto.

Si multæ persequutiones, multæ probationes: vbi multæ coronæ, multa certamina. Tibi ergo proficit quòd multi persequutores sunt, vt inter multas persequutiones facilius inuenias quemadmodum coroneris. Vtamur exemplo Sebastiani martyris, cuius hodie natalis est. Hic Mediolanensis oriundus est. Fortasse aut iam discesserat persequutor, aut adhuc non venerat in hæc partium, aut mitior erat. Aduertit hic aut nullum esse, aut tepere certamen: Romam profectus est, vbi propter fidei studium persequutiones acerbæ feruebãt. Ibi passus, hoc est, ibi est coronatus. Itaque illic quò hospes aduenit, domicilium immortalitatis perpetuæ collocauit. Si nullus persequutor fuisset, coronatus hic martyr vtique non fuisset.

Cap.7. Tom.IIII. CORPVS. *De humano corpore dicit. Libro primo de Iacob & vita beata: quòd vir perfectus ipsius corporis incommodis non mutatur.*

A perfecto abest huius mundi tristitia, quæ non est secundum Deum, & omnis solicitudo corporalis ærumnæ. Huiusmodi enim inductioni mentis atque substantiæ non annumeratur habitudo corporis, & quidã exterioris vsus naturæ, cum simul aduersus delicias corporis, fragilitatémque ipsam naturæ, orbitatis dispendia, contumelias, inuictus animus vniformem debeat seruare constantiam, vt corpus ipsum scindat, sensúsque exuat carnis, qui beatitudinis palmam habere desiderat, cuius fructus non in vnius portione sit, sed in plurimarum, & si fieri potest, omnium sit virtutum consortio. Nescit igitur perfectus incommoda huius corporis, haud aduersa mundi, neque sentit, qui alienum ab huiusmodi metu, ne occidant animum gerit.

Cap.4. Tom.V. *Corporis fragilitatem ac immunditiam emendare docet. Libro septimo super Lucam, exponens illud, Vos Pharisæi quod foris est calicis & catini mundatis &c.*

Vides corpora nostra terrenorum & fragilium expressione signari, quæ breui lapsu præcipitata frangantur: & facilè ea quæ mens voluit interna, per sensus & gesta corporis prodi: sicut illa quæ calix interius continet, foris lucent. Vnde & in posterioribus non dubium est vocabulo calicis passionem corporis declarari, cum dicit Dominus: Calicem quem dedit mihi Pater, non vis bibam illum? Bibit enim corpus suum, qui corporalem fragilitatem spiritali absorbet profectu: & quasi in mentem animúmque transfundit: vt interioribus exteriorum imbecillitas hauriatur. Cernis igitur quòd nos non interiora huius calicis & catini, sed interiora contaminant. Et ideo quasi bonus præceptor docuit, quemadmodum nostri mundare corporis contagium debeamus dicens: Date eleemosynam, & omnia ecce munda sunt vobis.

Corpora nostra debent esse munda & casta. In commentario super Epistolam ad Romanos, capite vndecimo: exponens illud, Sine pœnitentia enim sunt dona & vocationes Dei.

ap. Verum est, quia gratia Dei in baptismate non quærit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, nisi solam ex corde professionem. Ne enim quia grauiter deliquerant non recipiendo promissum Dei, & quia quæ grauiter peccantur, non nisi gemitu & fletu ad veniam pertinent, ne ideo illos non posse iam accipere misericordiam putarent, quia dolere illos non videbant, ostẽdit hęc inter primordia fidei non requiri. Donum enim Dei gratis donat peccata in baptismo.

Anima vti debet suo corpore. Libro super Beati immaculati, litera decima septima, versu quinto, Quod require suprà in capite Anima. *Ipsum corpus insigne nobilitatis est. Eodem libro, litera decima, versu primo.* Tom.IIII.

Etsi de luto nostri corporis substantia sit, carne induamur, & corpus ossibus intexatur & neruis, tamen quod simus pretiosissimum opus Dei, nemo dubitauerit. Nam & fabricam ipsam humani corporis si quis considerare velit, nihil in terra poterit pretiosius iudicare. Est enim homo statu celsus, vultu decorus, cæsarie gratus: non in aluum cæterorum more curuatus animantium, sed ipso naturæ iure sublimis, qui cælum libero spectet obtutu, nulla captiuæ seruitute ceruicis depressus in terram, sed tanquam propriæ conscius libertatis, & locuples sui testis authoris. Veruntamen in cæteris animantibus mẽbrorum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulchrior, quòd non videtur, nõ in corpore quod videtur: in se habens æternitatis gratiam, & præsentium venustatem. Quæ enim videntur, temporalia sunt: nam quę non videntur, æterna sunt. In hoc terrestri hospitio indutus habitatione cælesti, cui simul competit & in terris videri, & Deo iungi.

Corpus humanum est præstantius cæteris in forma & pulchritudine. Libro sextò Hexameron. Cap.9. Tom.IIII.

De ipso aliqua dicenda sunt corpore hominis: quod præstantius cæteris decore & gratia esse quis abnuat? Nam etsi vna atque eadem omnium terrenorum corporum videatur esse substantia, firmitudo & proceritas quibusdam maior in bestiis: forma tamen humani corporis est venustior: status erectus & celsus, vt neque enormis proceritas sit, neque vilis & abiecta pauxillitas: tum ipsa corporis habitudo suauis & grata, vt neque beluina vastitas horrori sit, nec gracilitas tenuis infirmitati. Ac primùm omnium cognoscamus humani corporis fabricam instar esse mundi. Siquidem vt cælum eminet aëri, terris maria, quæ velut quædam membra sunt mundi: ita etiam caput supra alios artus nostri corporis cernimus eminere.

Ibidem infra. Cap.eodem.

Absoluimus humani corporis velut quandam regiam, in qua sit licet quædam quantitas proportionis, forma tamen vniuersitatis est.

De cuius corporis forma. Libro de Noë & arca, quod require suprà in capite Arca. Tamen vt dicit libro de Paradiso.

Quid abiectius nostro corpore?

Habet ipsum corpus animam, & eius contemplationem. Libro de bono mortis. Quod require suprà, in capite Anima: & capite Caro, & capite Contemplatio. *Vtitur anima corpore velut instrumento. Eodem libro, quod require suprà in capite Anima.* *De corpore verò mystico loquitur in Epistola secunda ad Marcellam sororem suam.* Non extat.

Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis suis rigauit pedes meos. Omnes vnum corpus Christi sumus, cui caput Deus: membra autem nos sumus. Alij fortasse oculi, vt Prophetæ: Alij dentes, vt Apostoli, qui Euangelicæ prædicationis verbum effundere nostris pectoribus: Meritóque scriptum est, Hilares oculi eius à vino, & dentes candidiores lacte sunt: Et manus eius, quæ videntur, bonorum exequutores operum sunt: Et venter eius, qui vires alimoniæ pauperibus largiuntur. Sunt etiam pedes eius aliqui: atque vtinam merear eius esse calcaneum.

Diffusè loquitur de ipso corpore mystico, super primam Epistolam ad Corinthios, Capite xij. Tom.V.

Sicut corpus vnum est, membra autem habet multa, omnia autem membra corporis, multa cùm sint, vnum est corpus: ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes vnum spiritum po-

Pa s cap. 12. 1. Corinth. exstituitur.

tauimus. Per hoc docet nullius personam, quasi despectam, contemnendam, neque alicuius, quasi perfecta sit, præferendam: nec gloriam, quæ soli Deo debetur, hominibus tribuendam, quando in omnibus vnus atque idem Deus sit gloriosus, quippe cum omnes & vnum baptisma habeamus, & vnum atque eundem Spiritum sanctum. Hoc propter supradictam causam: quia in aliquibus gloriabantur, aliquod verò velut contemptibiles spernebãt. Etenim corpus non est vnum membrum, sed multa. Hoc dicens, ostendit vnitatem habere varietates officiorum: & diuersitatem hanc, non discrepare in vnitate potestatis: quando corporis vnitas non in singularitate consistit, sed in multis membris, vt inuicem sibi præstent quod debent. Si dixerit pes, quia non sum manus, non sum de corpore, num propterea non est de corpore? Hoc est, non posse eum qui infirmus videtur inter fratres negari esse de corpore, quia non est potens. Et si dixerit auricula, quia non sum oculus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore? Non debere dicit illum, qui paulò inferior est, non necessarium putari corpori, propterea quòd de primis non sit. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? Id est, si omnes vnius essent officij & operis, quomodo impleretur reliqua necessitas corporis, cùm constet multis officiis opus esse ad gubernacula corporis? Nunc autem Deus posuit membra, vnumquodque in corpore, sicut voluit. Voluntate Dei, quia prouida & rationalis est, membra dicit corpori apta esse, vt nihil desit corpori, sed sit multis membris perfectum. Quòd si essent omnia vnum membrum, vbi corpus? Manifestum est, quia si omnes vnius fuissent dignitatis, non dicerentur membra neque corpus: ideóque variis membrorum officiis gubernatur. Omnia enim vnum membrum esse non poterant: ideo autem multa sunt, quia ab inuicem differunt dignitate. Nunc autem multa quidem membra, vnum verò corpus. Hoc dicit, quia multa membra cum inuicem sui egeant, non discrepant in vnitate naturæ, quamuis diuersa sint, quia diuersitas hoc in vnum cõcurrit, vt corporis vtilitas expleatur: sicut & ea quibus iste mundus constat, cum sint diuersa, nõ solùm officiis, sed & naturis ad vnius tamen mundi proficiunt perfectionem, & ex omnibus his nascitur tẽperies quędam in fructibus: qui humanæ proficiunt vtilitati. Nõ potest oculus dicere manui, nõ es mihi necessaria. Hoc est, non potest potior dicere inferiori, Non es mihi necessarius. Aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarij. Id est, maior gradu & dignitate non potest sine illo esse qui humilis est: quia est quod humilis potest, quod nõ potest sublimis: quia ferrũ potest, quod nõ potest aurum. Sed multò magis quæ putantur mẽbra corporis infirmiora esse, necessariora sunt. Manifestũ est, quòd quãuis dignitate sublimis sit, subiectus tamen si defuerit, qui obsequiis suis illũ faciat gloriosum, ipsa dignitas contẽptibilis erit. Officium est enim per quod dignitas constat. Tale est si imperatori desit exercitus. Quãuis ergo magnus sit imperator, necessarium tamen habet exercitum: membrum est enim corporis eius, ante se habens tribunos, comites, magistros. His omnibus inferiores sunt milites, & magis necessarij sunt. Et quę putamus inhonestiora esse corporis, his honorẽ abundantiorem circũdamus. Similis sensus est, quia qui putantur sine dignitate esse, inuenimus in eis quod laudemus. Nam & membris nostris quæ ignobiliora dicit, addimus honorificentiam, vtputa pedibus, quos, quia humiles sunt & sine dignitate, calciamentis ornamus. Et quæ inferiora sunt nobis, reuerentiam abundantiorem habent. Manifestum est, quia pudenda nostra quæ turpia vidẽtur, dum aspectus publicos vitant, honestate se contegunt, ne per irreuerentiam horreant. Simili modo & quidam fratrum, cùm sint egestate & habitu inhonesti, reuerentiam tamen habent †, propter quod

† Aliàs, non [illegible]

A membra sint corporis nostri. Nam solent succincti pede nudo, vesticula tetrica incedere. Quanquam ergo videantur contemptibiles, magis honori sunt, quia solent vitam habere mundiorem. Quod enim hominibus videtur despectum, solet à Deo pulchrum iudicari. Quæ autem sunt honesta nostra, nullius indigent. Apertum est, quia caput non egeat, neque facies, neque manus, vt his addatur per quod decorentur: ita fratribus in quibus studium peritiæ & conuersationis viget honestatis, nihil est quod à nobis addatur: debitus enim illis redditur honor. Despectis verò vel humilibus exhortatio necessaria est, per quam addatur illis aliquis honor vt fiant vtiles, si quo minus ipso contemptu negligentiores circa se erunt, in quibus magis proficiendum est. Sed Deus temperauit corpus ei cui deest, ei ampliorem tribuendo honorem vt non sit separatio † in corpore, sed ipsa pro inuicẽ solicita sint mẽbra. Sic dicit à Deo moderatum humanum corpus, vt omnia membra eius

† Aliàs, schisma.

B necessaria sint, ac per hoc pro se inuicem solicita: quia aliud sine altero non potest, & quod inferius putatur, magis necessarium est, sicut & de fratribus expositum est vel disputatum: quia nullus debet velut inutilis despici. Et si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Hoc de membris corporis carnis ambiguum non est: quia si oculus, aut pes, aut manus capiantur ægritudine aliqua infirmitatis, totum condolet corpus: ita & nos docet condolore fratribus, si aliquid huiusmodi necessitatis emerserit. Siue illustratur † vnum membrum, congaudent omnia mẽbra. Manifestum est, quia lætum est caput siue cætera membra, si pedes fuerint accurati vel sani. Sic debemus & nos alacres fieri, si fratrem aliquem viderimus cultorem Dei & auctum omni honestate morum, hoc est sanum esse consilio. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Ostendit apertè se nostram causam per membrorum carnalium rationem tractasse, quia non omnes

† Aliàs, glorificatur.

C eadem possumus, sed singuli pro qualitate fidei & gratiam habemus concessam.

De corpore verò Christi, quòd eum pro nobis assumpsit contra diabolum. Libro iiij. super Lucam, cap. ij. *Tom.V.*

Non dicit, Ego contriui laqueum: non ausus est hoc dicere Dauid, sed: Adiutorium nostrum in nomine Domini: vt ostẽderet vnde laqueus solueretur: vt prophetaret quod venturus esset in hanc vitã, qui cõtereret laqueũ fraude diaboli præparatũ. Sed non potuit melius conteri laqueus, nisi prædam aliquã diabolo demonstraret: vt dum ille festinaret ad prædam, suis laqueis ligaretur, vt ego possim dicere: Laqueos parauerunt pedibus meis, & ipsi inciderunt in eos. Quæ potuit esse prędа, nisi corpus? Oportuit igitur hanc fraudem diabolo fieri, vt susciperet corpus Dominus Iesus: & corpus hoc corruptibile, corpus infirmum, vt crucifigeretur ex infirmitate. Si enim fuisset spiritale corpus, non

D dixisset: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Audi igitur vtranque vocem, & carnis infirmæ, & spiritus prompti: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste: Hæc carnis est vox. Sed non quod ego volo, sed quod tu vis: Habes deuotionem spiritus & vigorẽ. Quid repudias Domini dignationem? Dignationis est quòd susceperit corpus meũ, dignationis est quòd susceperit iniurias meas, suscepit infirmitates meas, quas vtique natura Dei sentire nõ potuit, cum etiã naturam hominis contemnere didicerit vel sustinere ac perpeti. Et ideo sequamur Christum, iuxta quod scriptum est: Post Dominum Deum tuum ambulabis, & ipsi adhærebis. Cui adhærebo, nisi Christo? sicut Paulus dixit: Qui adhæret Domino, vnus spiritus est.

Fuit ipsum corpus sanctum & virtuosum. Vnde in tractatu super Psalmum xlv. super illud, Sanctificauit tabernaculum suum altissimus &c. *Tom.IIII.*

Sanctificatur altissimi tabernaculum, omnis anima

qu æ

quæ inhabitatur à Christo, vel corpus illud, quod virgo generauit, de quo Gabriel Angelus ait: Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Bonum tabernaculum, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. Admirabile templum Dei, & aula cælestis, quod solutum corrumpi nō potuit, sed intra triduum resurrexit, resuscitatum ab ipso, qui mortuus videbatur. Nec mirum, quando Deus in medio ciuitatis eius erat, nec commotus est: siue quia nullius peccati prolapsione cōmotus est Dei Filius, nec alicuius erroris defensione titubauit, aut corporalis illecebræ nutauit impulsu: siue quia non reliquit animam eius Dei gratia: sed inseparabilis in ea mansit, quòd ab omni colluuione delicti immaculata durauerit. Vnde & ad Patrem Filius Dei dixit: Nec derelinques animam meam in inferno.

Luc.1. Psal.15.

Fuit & est pretiosum, ideo ornandum. Libro sexto super Lucam.

Cap.4 Tom.V.

Intellige quemadmodum corpus Filij vnguentum oleat. Corpus illud est, quod exutum est, non quod amissum est. Corpus eius traditiones sunt scripturarum. Corpus eius Ecclesia est, corporis eius odor sumus: & ideo decet vt mortem corporis eius ornemus. Et si nostros illa non requirat ornatus, sed requirūt pauperes. Ornabo corpus eius, si fiam sermonum eius prædicator, & possim gentibus crucis aperire mysterium.

Et ideo sancti sunt circa hoc, aquilæ. Libr. vij. eiusdem.

Cap.7.

Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ. Itaque prius quę sunt aquilę coniiciamus, vt quid sit corpus definiamus. Iustorum enim animæ aquilis comparantur, quòd alta petant, humilia derelinquant, longæuam ducere referantur ętatē. Vnde & Dauid animę suę dicit: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Si igitur intelleximus aquilas: de corpore iam dubitare nō possumus, maximè si meminerimus quòd à Pilato corpus Ioseph acceperit. Nónne tibi videtur aquilæ circa corpus Maria Cleophę, & Maria Magdalene, & Maria mater Domini, Apostolorúmque cōuentus circa Domini sepulturā? Nónne videntur aquilę circa corpus, quādo veniet cū intelligibilibus nubibus Filius hominis, & videbit eū omnis oculus, & qui eū cōpunxerunt? Est etiā corpus de quo dictū est: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Circa hoc corpus verę aquilę sunt, quæ alis circuuolāt spiritalibus. Sunt & circa corpus aquilæ quæ credūt Iesum Christū in carne venisse, quia omnis Spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de Deo est. Vbi ergo fides, ibi sacramentum, ibi diuersorium sanctitatis. Est etiā corpus Ecclesia, in qua per baptismi gratiam renouamur spiritu, & occidua senectutis in rediuiuas reparantur ætates.

Ioan.6.

De hoc corpore Christi, require suprà in cap. Cibus. & infrà, in cap. Eucharistia. & infrà, in cap. Panis.

CORVVS. *Libro de Noë & arca, exponens illud Genesis viij. Aperiens Noë fenestram arcæ quam fecerat dimisit coruum. Dicit quid per coruum significetur.*

Cap.17. Tom.IIII.

Per fenestram coruum primùm iustus emisit. Quærenda causa, nec tamen latet, quantum ad literam pertinet: quia plerique quasi annūtium futurorum coruum existimant, & voces eius obseruant, volatúsque rimantur. Sensus autē altior signat, quòd omnis iustus quando mūdare se incipit, quæ tenebrosa sunt & immunda & temeraria primo à se repellit. Siquidem omnis impudētia atque culpa tenebrosa est, & mortuis pascitur sicut coruus. Lumini autem vicina virtus, quæ mentis puritate & simplicitate resplendet. Et ideo tanquam emittitur & fugatur culpa, & separatur ab innocentia, & nihil remanet in viri iusti mente tenebrosum. Denique egressus coruus non reuertitur ad iustum, quia fugitans omnis culpa est æquitatis, nec probitati videntur & iustitiæ conuenire. Denique euasisse se credit iniustus tanquam de vinculis, cum iustus ab eius consortio se separauerit, diluuij cuiusdam & corruptelæ familiaris: vt coruus, qui cum siccitatem terræ nusquam inuenerit, non reuersus est sed remansit. Considerandum etiam quare non regressum dixerit coruum donec siccaret aqua à terra: quasi verò postea sit regressus. Sed hæc loquutio familiaris scripturæ est Diuinæ. Si quidem & in Euangelio habes scriptum de sancta Maria, quòd non cognouerit eam Ioseph donec pepererit filium: cum vtique nec postea cognouerit. Deinde, quæ est loquutio ista vt diceret, donec siccaret aqua à terra, non terra ab aqua? Et quidem vsus loquendi etiam hoc habere consueuit. Tamen nonnulli ante nos æstimauerunt, eò quòd immoderata videatur quædam vis passionum exprimi hac loquutione verborum, quia turbidis passionibus ac procellosis consumatur anima: deficientibus autem & velut arescentibus virtutem resumit. Non redit igitur culpæ species in animam iusti, quasi sicca & mortua derelinquens, & cui iam nocere non possit.

Matth.1.

Sed quare rediit colūba, & non coruus. Ibidem. Quod require suprà in ca. Columba. Per coruum etiam intelligitur peccator conuersus. Libro secundo super Lucam.

Cap.25. Tom.V.

Heliam corui cibo aduentitio & lucratiuo potu intra deserta pauerunt, vt indicio foret populos nationū, tetro squalentes colore meritorum, qui ante cibum fœtidis in cadaueribus requirebant, nunc de se aduentitiā prophetis alimoniam præbituros. Cibus enim Prophetarum Diuinæ voluntatis effectus est, sicut ipse Dominus declarauit dicens: Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui me misit.

3.Reg.17. Ioan.4.

COSTA. *Significat Christum & Christi virtutem, ex qua est Ecclesia. Libro secundo super Lucam.*

Cap.31.

De viri latere dormientis costam Deus sumpsit. Ipse enim est qui dormiuit, & quieuit, & surrexit, quoniā Deus suscepit eum. Quæ est huiusmodi costa nisi virtus? Quia tunc quando miles latus eius aperuit, continuò aqua & sanguis exiuit, qui effusus est pro seculi vita. Hæc seculi vita Christi costa est. Hæc costa secundi est Adam. Primus enim Adam factus est in animam viuentem, nouissimus Adam in animam viuificantē. Costa Christi, vita Ecclesiæ est. Nos ergo membra corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Et fortasse hæc est costa, de qua dicit: Sentio de me virtutē exisse. Hæc est costa quæ de Christo exiuit, nec corpus eius imminuit. Non enim corporalis, sed spiritalis est costa. Spiritus autem non diuiditur, sed ipse diuidit singulis prout vult.

1.Corinth.15.

COTVRNIX. *Libro tertio Hexameron. Hæc auis sumit elleborum herbam venenosam, nec ei nocet, sed eius cibus est*

Cap.9. Tom.IIII.

Elleborum periti loquuntur escā esse & alimoniam coturnicum, eò quòd naturali quodam temperamēto sui corporis, vim pabuli nocentis euitent. Etenim si ratione medicinę plerūque ad salubritatē humani quoque corporis temperatur: cui videtur esse contrarium: quantò magis proprietati naturæ ad cibum proficit, quod medicinali manu conuertitur ad salutem?

CREATOR ET CREATVRA. *Creator sine tēpore esse probatur, & post creaturam æternus. In commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. primo. exponens illud, Et tu in principio terrā fundasti Domine, &c.*

Tom.V.

Cum dicit, In principio terrā fundasti Domine: ostēdit quod à mentibus sanis non potest negari: quia creator à creaturis suis sine aliquo initio cognoscitur extitisse. Et opera manuū tuarū sunt cęli. Hic manū virtutē iussionis Dei debemus accipere. Alio enim loco dicitur: Quoniā ipse dixit, & facta sunt: mādauit, & creata sunt. Ipsi peribunt, tu autē permanes. Pereunt enim ab eo quod sunt, dum immutatur in melius creaturæ. Tu autem permanes, vt sicut æternitatē Domini ostendit antè quàm crearet omnia, sic post cælos mutatos ipsum diceret in maiestatis suæ gloria permanere.

In creatoris potestate creatura esse probatur. In commentario super Epistolam ad Romanos, cap. ix. vbi etiam agit de prædestinatione Diuina circa homines, super illud, Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, &c. Tom. V.

Ostendit contra authorem opus eius quæri nō posse. In potestate enim authoris est qualem velit condere creaturam. Aut non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorē, aliud verò in contumeliam? Manifestum est vasa aliqua fieri ad honorem, quæ ad vsus honestos sint necessaria: alia verò ad contumeliam, quæ strumento sint culinarum: vnius tamen esse substantiæ sed differre voluntate opificis in honore. Ita & Dominus cum omnes ex vna atque eadem massa simus in substantia, & cuncti peccatores, alij miseretur & alterum despicit non sine iustitia. In figulo enim sola voluntas est, in Deo autem voluntas cum iustitia.

Creator producit creaturam Filio mediante. Super Epistolam ad Colossenses. Quod require suprà in capit. Caput. Item libro primo Hexameron. Cap 4. Tom. IIII.

Quod factum est in ipso vita erat: quia in ipso constant omnia. Et ipse est primogenitus omnis creaturæ: siue quia ante omnem creaturā, siue quia sanctus: quia primogeniti sancti sunt, vt primogenitus Israël: non quia ante omnes, sed quia sanctior cæteris. Sanctus autem Dominus supra omnem creaturam & secundum corporis susceptionem: quia solus sine peccato, solus sine vanitate. Omnis autem creatura vanitati subiecta est.

Et ibidem infrà subdit, quod per creaturam creator intelligi possit, dicens de mundo. Cap. eod.

Cælum & terra non solùm ad huius mundi spectare videntur ornatum, sed ad iudicium etiam rerum inuisibilium, & quoddam argumentum eorum quæ non videntur, vt est illud propheticum: Cæli enarrāt gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum. Quod sequutus Apostolus aliis verbis in eadem cōclusit sententia, dicens: Quia inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intelliguntur. Authorem enim Angelorum, Dominationum & Potestatum facilè intelligimus eū, qui momento imperij sui hanc tātam pulchritudinem mundi ex nihilo fecit esse quæ non erat, & nō de extantibus aut rebus, aut causis donauit habere substātiam. Est ergo hic mundus specimē operationis Diuinę, quia dum opus videtur, præfertur operator. Psalm. 18. Roman. 1.

Idem dicit libro de fuga seculi. Quod require suprà in cap. Cognitio. Creata omnia esse dicuntur præter Deum solum: & omnia creata per Filium. Libro primo Hexameron. Cap. 5.

Omnia nanque creata & cōdita sunt, visibilia & inuisibilia, siue sedes, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates. Omnia, inquit, per ipsum & in ipso creata sunt. Quid est in ipso creata? Quia ipse est hæres Patris eò quòd à Patre in ipsum transierit hæreditas, sicut Pater dicit: Posce à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Quæ tamen hæreditas à Patre transiuit in Filium, & in Patrem reuertitur à Filio. Egregiè itaque Apostolus & hoc loco Filium dixit authorem omnium, & maiestate sua continentem omnia. Et ad Romanos de Patre ait: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso principium & origo substantiæ vniuersorum: id est, ex voluntate eius & potestate. Omnia enim ex eius voluntate cœperunt: quia vnus Deus Pater, ex quo omnia. Etenim tāquam ex suo fecit: quia vnde voluit fecit. Per ipsum continuatio, finis in ipsum. Ex ipso ergo materia, per ipsum operatio: quæ ligauit atque constrinxit vniuersa. In ipsum, quia & quandiu vult omnia in eius virtute manent atque consistunt, & finis eorum in Dei voluntatē recurrit, & eius arbitrio resoluuntur.

Creator plura eiusdem generis creare potuit, & creauit. Libro ij. eiusdem. Quod require suprà in capit. Cælum.

Creator est tota Trinitas, & per consequens Spiritus sanctus differt à creaturis, quod probat per rationes quibus creator differt à creaturis, & primò per authoritatem dominationis. Libro primo de Spiritu sancto. Cap. 3. Tom. II.

Non enim inter omnia Pater: non inter plebē quandam creaturarum suarum. Subter creatura omnis, suprà Diuinitas Patris & Filij & Spiritus sancti. Illa seruit, hæc regnat. Illa subiacet, ista dominatur. Illa opus, hæc authoritas operis. Illa adorat, hæc adoratur ab omnibus. Denique de Filio dictum est: Et adorent eum omnes Angeli Dei. Non habes, Adoret Spiritus sanctus. Et infrà: Ad quem enim Angelorum dixit aliquando, sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nónne omnes, inquit, sunt ministri spiritus in ministerium qui mittuntur? Cum dicit omnes: nunquid & Spiritum sanctum comprehendit? Non vtique: quia Angeli & cæteræ Potestates in ministerium & obsequium Dei Filio vt seruiant destinantur. At verò Spiritus sanctus non minister, sed testis Filij: quemadmodum de ipso Filius dixit, Ille testimonium perhibet de me. Testis est ergo Filij Spiritus sanctus. Hebr. 1.

Addit ibidem, idem probans ratione cognitionis. Cap. eod.

Qui testis est, nouit omnia: sicut Pater testis est. Sic enim habes in posterioribus: Quia confirmata est salus nostra testificante Deo signis quoque & prodigiis & variis virtutibus, & Spiritus sancti diuisionibus.

Subdit ibidem, idem probans ratione distributionis. Cap. eod.

Qui diuidit vtique supra omnia, non intra omnia est. Diuidere enim operatoris est gratia, non operis est materia. Si supra omnia Filius per quem initium salus nostra vt prædicaretur accepit, vtique & Pater Deus, qui testificatur & asseuerat signis & prodigiis de salute nostra, exceptus à cunctis est. Similiter autem & spiritus qui diuisionibus suis nostræ testimonium fert saluti non est in creaturarum plebe numerandus, sed cum Patre æstimandus & Filio, qui non per incisiones sui diuiditur ipse cum diuidit. Indiuiduus enim cùm sit nihil amittit, cum omnibus largitur. Sicut & Filius regnum Patre accipiente nihil perdit: nec Pater Filio cum sua tradit, amittit. Nullum itaque damnum esse in diuisione gratiæ spiritalis, Domino attestante cognouimus. Qui enim vbi vult spirat, vbique sine damno est.

Adiungit, idem probans ratione exceptionis.

Non esse inter omnia Spiritum sanctum computandum, ipsum Apostolum, de cuius verbis faciunt quæstionem, assertionis huiusmodi adhibeamus authorem. Quæ enim essent illa omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, signauit ipse dicens: Quoniam in ipso condita sunt omnia in cælis & in terra. Vides omnia de his dicta, quæ vel in cælis sunt, vel in terra. Sunt etiam in cælis inuisibilia quæ facta sunt. Tamen ne cui esset incognitum, addidit de quibus diceret: Siue Sedes, inquit, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates: omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Nunquid ergo hic inter creaturas Spiritum sanctum cōprehendit? Aut cum dicit, ante omnes esse Dei Filium, nūquid ante Patrem dixisse existimādus est? Non vtique. Nam sicut hic per Filium dicit omnia creata esse, & in ipso omnia constare cælestia: ita etiam in Spiritu sancto vires habere vniuersa cælestia dubitari non potest, quando lectum est: Verbo Domini cęli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Supra omnia est igitur de quo est omnis cælestium & terrestrium virtus. Coloss. 1. Psalm. 32.

Annectit, idem probans ratione venerationis.

Quomodo audent inter omnia numerare Spiritum sanctū? Ipse Dominus Deus dixit: Qui blasphemauerit in Filium hominis, remittetur ei: qui autē blasphemauerit

uerit in Spiritũ sanctum, nec hic, nec in futurum remittetur ei. Quomodo igitur inter creaturas audet quisquam Spiritum computare? Aut qui se sic obligat, vt si creaturæ derogauerit, non putet sibi hoc aliqua venia relaxandum? Nam si Iudæi, quia adorauerunt militiam cæli Diuino pręsidio destituti sunt, qui autem adorat & confitetur Spiritum sanctum acceptus est Deo, qui non confitetur, sacrilegio reus sine venia damnatur: vtique hinc æstimari potest non inter omnia, sed super omnia esse Spiritum sanctum, cuius iniuria æternis suppliciis expiatur.

Infrà subdit, idem probans ratione immutationis.

Cap.4. Omnis ergo creatura mutabilis: non solùm quæ iam peccato aliquo, aut elementorũ conditione mutata est, verumetiam quæ corruptelæ potest esse obnoxia vitio naturæ, etsi nondum est studio disciplinæ. Nam vt in superioribus libris docuimus, & Angelorum naturam potuisse mutari. Vtiq; æstimare cõuenit, quia qualis vnius natura, talis & cæterorum. Mutabilis ergo & reliquorum natura, sed melior est disciplina. Ergo mutabilis creatura, sed non mutabilis Spiritus sanctus. Neq; enim aliquo vitio mutari potest, qui omnium abolet vitia, peccata condonat. Quomodo ergo mutabilis, qui sanctificando alios mutat ad gratiam, non ipse mutatur? Quomodo mutabilis, qui semper bonus est? Neq; enim vnquam malus Spiritus sanctus, per quem nobis bona quæ sunt ministrantur.

Concludit idem probans ratione actiuæ sanctificationis.

Cap.5. Bonus ergo Spiritus. Bonus autem, non quasi acquirens: sed quasi impartiens bonus est. Non enim accipit à creaturis, sed accipitur Spiritus sanctus, sicut nõ sanctificatur, sed ipse sanctificat. Creatura autem sanctificatur. Sanctificat autem Spiritus sanctus, in quo licet verbi communio, discretio tamẽ naturæ est. Sanctus enim dicitur & homo qui accipit, & Deus qui tribuit sanctitatem, quia legimus: Estote sancti, quia ego sanctus sum. Non ergo potest sanctificatio & corruptela vnius esse naturę. Et ideo non potest gratia sancti Spiritus & creatura vnius esse substantiæ. Itaque cum omnis inuisibilis præter trinitatem reliqua natura, cuius rationabilẽ & incorpoream iure quidam substantiam putant, non impartiat spiritalem gratiam sed acquirat, nõ participet sed assumat: separanda vtique est à societate Spiritus sancti communitas creaturę. Credant igitur quia creatura non est Spiritus sanctus. Aut si creaturam putant, cur associant Patri? Si creaturã arbitrantur, cur Filio Dei iungunt? Quod si à Patre & Filio Dei non existimant separandum, non æstiment creaturam, quia vbi vna sanctificatio, vna natura est.

Christus autem pro nobis factus est creatura cum creator esset. Lib. super Beati immaculati, litera v. versu tertio.

Sapientia dicit, Dominus creauit me principiũ viarum suarum. Aduertimus quòd & principiũ Christus & finis viarum sit. Non vereor ne quis dicat, Creatum ergo Christum asseris? Respondebo, Ita creatum dico, quemadmodum factum legi: hoc est factum ex muliere, factum sub lege: hoc est secundum susceptionẽ carnis creatum, secundum quod est natus ex virgine. Creatus est, vt redimeret creaturas. Homo factus est, vt homines à morte perpetua liberaret. Creatus est, vt vias mihi demonstraret æternas, quibus homo redire possit ad Dei regnum. Ergo quia principium est viarum Dei, hoc principium sequamur. Prius viã noui ingressus est testamenti, vt viam deuotionis sterneret nobis.

Tom.II. *Est in creaturis distinctio. Libro de incarnatione Domini.*

Multæ creaturæ, visibiles & inuisibiles. Inuisibiles, vt Principatus & Potestates, Ebrõ & Dominationes. Visibiles, vt sol, luna, stellæ, homo & terra. Ergo diuersæ species & diuersæ creaturarum substantiæ sunt. Itaque si velis proprietatem creaturæ alicuius exprimere,

A aut solem, aut lunam nominabis, aut stellas: & sic intelligitur quid sit quod significandum putaueris.

Inter omnes creaturas homo singulariter manu, & quodammodo labore creatoris conditus est. Libro super Beati immaculati, litera decima, versu primo. Tom.IIII.

Magnum sanè munus, si se ipse cognoscat: & quædam forma iustitiæ, mundo magis quàm sibi nasci. Vnde Salomon ait. Grande homo & pretiosum vir miseri cors: virum autem fidelẽ opus est inuenire. Et verè magnus est, q est diuini operis interpres & imitator Dei. Homo est enim qui potuit dicere, Imitatores mei estote sicut & ego Christi. Terram excolit, mari tãquã possessione vtitur, cæli ornamenta grandis miratur assertor. Euanuerat rerum natura nisi qui ea vteretur Diuina prouidentia esset adiectus. Denique postquam fecit Deus cælum & terrã & maria, posteaquam omnia reptilia, volatilia, animantia; postea hominẽ fecit, quẽ animantibus viuentibus anteferret. De quo nõ immeritò

Prouerb.20. 1.Corinth.11.

B cælestis sententia resultauit: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Cætera dixit, & facta sunt: mãdauit, & creata sunt: vt homo fiat, specialis quidam Dei accedit hortatus, vt tanquam laborantis Dei in huius munere creaturę signetur operatio. Deus quidẽ expers laboris est: sed tamẽ scripturæ verba quid aliud, nisi studiosam tui ob gratiã operationẽ eius ostendũt? Ergo si Deus maiore quodã studio te creauit, cur ipse tui studium relinquis? Si Deus in te laborauit, qui laborare non nouit, cur ipse fugitãs sis laboris? Manus tuæ, inquit, fecerunt me & plasmauerũt me. Clamat ad Deũ Propheta: Opus tuum Domine ne deseras, non derelinquas. Te authorem conuenio, te teneo conditorẽ, pręsidia aliena non quæro. In adiumẽtum accingere, qui accinctus es vt creares. Dic ipse Dauid quid senseris, cur dixeris: Manus tuę Domine fecerunt me. Sed dixisti inferius: Domine retribues ꝓpter me, Domine misericor

C dia tua in seculũ, opera manuum tuarum non omittas: Hoc est dicere. Bestias nõ fecerunt manus tuę, sed dixisti, Producant aquæ reptilia animarũ viuentiũ & produxit terra secundũ genus suum quadrupedia & reptilia, & bestias terræ. Me autẽ, inquit, fecisti, me tuis manibus figurasti: hoc est, nõ figurasti bestias manibꝰ tuis, nõ reptilia, non volatilia: me autẽ fecerunt manus tuæ.

Alias creaturas excedit homo ratione animæ rationalis. Propterea ad eas cognoscendas prouocatur. Libr. sexto Hexameron, capit. primo. Tom.IIII.

Assistite igitur mihi tanquam iudices coronæ, & ingredimini mecum in hoc magnum & admirabile theatrum creaturæ. Etenim si is qui explorãs nouorum aduentus hospitum, toto eos circunducit vrbis ambitu, præstantiora quæque opera demonstrans, non mediocrem locat gratiam: quantò magis sine fastidio accipere debetis quod veluti quadã sermonis manu per hanc

D communem vos circunduco patriam, & singularum rerum species, & genera demonstro, ex omnibus colligere cupiens, quantò nobis creator vniuersorum gratiam vberiorem quam vniuersis donauerit? Vobis igitur hæc corona proponitur: vos hodie cupio vestro iudicio coronare. Non enim vos athletarum modo marscentia serta deposcimus, sed viride vestræ sanctitatis examen: quo decernatis per omnes quidem creaturas prouidentiam penetrare Diuinam: sed cum cæteris vobis commune corporeæ fragilitatis esse consortium, præ cæteris tamen animæ constare virtute, quæ sola nihil habet commune cum cæteris.

CREDERE. *Credere est via & principiũ ad scientiam. Libr. super Beati immaculati, litera nona, versu secundo.* Tom.IIII.

Qui petit scientiam, credit mandatis Dei. Aliud est autem in mandatis Dei credere, aliud mandatis credere. Qui enim mandatis Dei credit, citò efficit vt sit in mandatis Dei, & in ipsis conuersetur. Per fidem igitur

scientia

scientia assumitur, per scientiam disciplina. Quod enim scimus placere Deo posse, in eo nos conuersatio ipsa delectat. Denique scriptum est, Nostra autem conuersatio in cælis est. Præcessit sciẽtia, sequuta est cõuersatio. De mãdatis Dei credere diximus: in mãdatis autẽ Dei, hoc est in ipsis esse & credere, quia vera sunt mãdata. Nisi autẽ credideritis mandatis Dei, eorũ vtiq; scientiã quæ per mãdata Dei docemur, habere nõ poteritis.

Aliud est enim credere, aliud cognoscere. Ibidem litera decima, versu tertio, quod require suprà in cap. Cognitio.

Lib.5. Episto. Epist.31. Tom.III.

Credendum est Deo de Deo, non autem Pagano. Lib. contra relationem Symmachi aram victoriæ reposcentis.

Quid in mortuis pecudibus quæritis Dei voces? venite & discite in terris cælestem militiã. Hîc viuimus, & illic militamus. Cæli mysterium doceat me Deus ipse qui condidit, non homo qui se ipsum ignorauit. Cui magis de Deo, quàm Deo credam? Quomodo possum vobis credere, qui fatemini vos ignorare quod colitis? Vno, inquit, itinere non potest perueniri ad tam grande secretum. Quod vos ignoratis, id nos Dei voce cognouimus. Et quod vos suspicionibus quæritis, nos ex ipsa sapientia Dei & veritate compertum habemus. Non congruunt igitur nostra vobiscum.

Vnde libro quarto super Lucam.

Si nõ Deo credimus, cui credimus? Omnia enim quę credimus, vel visu credimus, vel auditu. Visus sæpe fallitur: auditus in fide est. An asserẽtis persona discutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus quæ dicerent, non credere. Deus asserit, probat Filius refulgẽs, sol fatetur, tremens terra testatur.

Lib.1. de fide ad Grat. cap.2. Tom.II.

Credere debemus de Deo Prophetis & scripturis sanctis, non philosophis. Libro de fide sanctæ Trinitatis.

Adesto sancte Spiritus Prophetis tuis quibus inesse consuesti, quibus credimus. Si Prophetis nõ credimus, sapientibus credo istius mundi? Sed vbi sapiẽs, vbi scriba? Rusticus noster cum ficus insereret, inuenit quod philosophus ignorauit. Quæ stulta sunt enim huius mundi elegit Deus, vt confundat quæ sunt fortia. Credimus Iudęis: quia notus aliquando in Iudęa Deus: sed hoc ipsum negant, propter quod credimus, quia non nouerunt Patrem qui Filium negauerunt.

1. Corinth. 1.

Tom.III.

Si creditur philosophis, multò magis credendũ est Deo. Libro de fide resurrectionis.

De solis cursu cælique ratione philosophi disputãt: & sunt qui putant his esse credendũ, cum quid loquantur ignorent. Neque enim cælum ascenderunt, axem dimensi sunt, mundum oculi perscrutati sunt: quia nullus eorum cum Deo in principio fuit, nullus eorum de Deo dixit: Cum pararet cęlum cum ipso eram, & eram cum eo componens, ego eram cui aggaudebat. Si ergo illis creditur, quare non creditur Deo?

Libr. de iis qui mysteriis initiantur, cap.5. Tom.IIII.

Credere debemus in totam Trinitatem. In tractatu de mysteriis, ante medium.

Descendisti igitur, recordare quid respõderis, quòd credas in Patrem, credas in Filium, credas in Spiritum sanctum. Non habes illic, credo in maiorem & minorem & vltimum: sed eadem vocis tuæ cautione cõstringeris, vt similiter credas in Filium sicut in Patrem credis. Similiter in Spiritum sanctũ credas, sicut in Filium credis, hoc solo excepto, quòd in crucem solius Domini Iesu fateris tibi esse credendum.

Cap.3. Tom.IIII.

Credere debemus de Deo plus quàm scientia dictet exẽplo Abrahæ. Libro primo de Abraham.

Et credidit, inquit, Abrahã Deo. Quid credidit? Christum sibi per susceptionem corporis sui hæredem futurum. Vt scias quia hoc credidit, Abraham, inquit, diem meum vidit & gauisus est. Ideo reputatum est illi ad iustitiam: quia rationem non quæsiuit, sed promptissima fide credidit. Bonum est vt rationem præueniat fides, ne tãquam ab homine ita à Domino Deo nostro rationem videamur exigere. Et enim quàm indignum vt humanis testimoniis de alio credamus, Dei oraculis de se non credamus?

Item super Epistolam ad Romanos, cap. quarto. Tom.V.

Ideo Abrahã cùm pater adhuc non esset, vocatus est pater multarũ gentiũ: & credidit securus de Dei potentia. Vt autẽ Pater Christi idẽ esse Deus crederetur cui credidit Abraham, tale signum datum est in Zacharia & Elisabeth, cum promissio redditur in mundo, imminente Christo, quale datum fuerat de Abrahã & Sara, quãdo signata promissio est: vt simili genere emortua corpora senectute generarẽt sanctum Ioannẽ, sicut natus fuerat & Isaac. Qui contra spem in spẽ credidit. Manifestum est, quia dũ spem non haberet generãdi Abraham, credidit Deo, fidẽ habens cõtra spem generare se, sed sciens omnia posse Deũ. Vt fieret pater multarũ gẽtium secundum quod dictũ est: sic erit semen tuũ. Hoc in libro Geneseos dictũ est. Ostendẽs enim illi stellas dixit: sic erit semen tuum. Quod credens, iustificatus est. Credidit enim quod mundo impossibile videtur, dũ in rerum naturam non cadit vt possint senes generare, & tanta copia multiplicari semẽ eorum vt numerari non possit. Ideóque est pretiosa fides, quia contra id quod videt aut sit, credit futurum, hac spe consolans se, quia Deus est qui ꝓmittit, de quo plus sentiri par est, quàm humana imbecillitas capit. Et nõ infirmatus in fide, nec considerauit corpus suum emortuũ, cum iam ferè centum esset annorũ, & emortuã vuluã Saræ: In repromissione etiã Dei non hæsitauit diffidentia, sed cõfortatus est fide dãdo gloriã Deo, certũ habens quia qui promisit potẽs est & facere. Ideóque reputatum est illi ad iustitiam. Hac laude dignum prædicat Abrahã, quia cum se sciret non posse infirmitatem suam fide firmauit, vt crederet se posse per Deum, quod sciret fieri per mundi decreta non posse. Magni ergo meriti est apud Deũ, qui contra conscientiam suam Deo credidit, non dubitans posse illum vtpote Deum, quod scit secundũ mũdi rationẽ fieri non posse. Ideo huiusmodi remunerandus à Deo est, qui authori suo plus tribuit quàm ipse sapit. Quod qdẽ nullius pretij esset, si omnes ęqua sentirent: sed multorum diffidentia cõmendatur fides credentium apud Deum. Hortatur ergo gentes ad hanc fidei dignitatẽ, vt Dei promissionẽ & gratiã sine aliqua ambiguitate suscipiãt, securi exẽplo Abrahæ: quia inde credenti laus crescit, si quod incredibile est, & mundo stultum videtur, credatur: quia quantò impossibile putatur quod creditur, tantò magis honorabilior erit credens, & verè tamen stultũ esset hoc credere, si sine Deo fieri diceretur. Non est autẽ scriptũ propter ipsum tantũ, quia reputatũ est illi ad iustitiã: sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eũ, qui suscitauit Iesum Dominũ nostrũ à mortuis: qui traditus est ꝓpter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostrã. In Abrahã formã dicit datã Iudæis & gentibus, vt exẽplo eius credamus in Deũ & Christũ & in Spiritum sanctũ, vt reputetur nobis ad iustitiã. Quãuis differat quod nõ creditur, vnũ tamen donũ habet fides. Hoc ergo consequimur quod credimus. Credentes enim Christum Dei esse Filium, à Deo adoptamur in filios. Nihil enim vltra potuit donare credẽtibus, quàm vt filij Dei vocentur, perfidis abdicatis. Pro infinita enim magnificentia sua Deus hoc donauit diligentibus se, quod suæ dignum est maiestati.

Gen.15.

Credere in Deum est iustitia, & ab ipso remuneratio magna. Eodem commentario, capit. primo.

Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidẽ. Hoc dicit, quia in illo qui credit, siue Iudæo, siue Græco, iustitia Dei manifestatur. Iustitiam Dei dicit, quia gratis iustificat impium per fidem sine operibus legis. Sicut alibi dicit. Vt inueniat in illo non habens eam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est. Quæ ex Deo est iustitia in fide, ipsam iustitiam dicit reuelari in

Philipp.3.

Euang

Euangelio, dum donat homini fidem, per quam iustificetur. Ostenditur enim in ipso veritas & iustitia Dei, dū credit & profitetur. Iustitia est Dei, quia quod promisit, dedit. Ideo qui credit hoc se consequutum esse quod promiserat Deus per Prophetas suos, iustum Deū probat, & testis est iustitiæ eius. Ex fide in fidem. Quid hoc aliud, nisi quia fides Dei est in eo quod promisit: & fides hominis in eo, quod de se promisit: & fides hominis, qui promittenti credit, vt ex fide Dei promittentis in fidem hominis credentis Dei iustitia reueletur? In credente enim iustus Deus apparet: in eo autē, qui nō credit, iniustus videtur. Negat enim veracem Deum, qui nō credit dedisse quod promisit.

Credentis meritum est magnum, & econuerso non credentis. Ibidem cap. x.

Omnis qui credit in illum, non erubescit. Cum enim examen cœperit omniū rerū in die iudicij, & omnia falsa cōmenta vel dogmata in confusionem deduci, tūc tripudiabunt in Christū credentes, videntes omnibus manifestari: quia verum est quod crediderunt, verum est & prudens, quod stultum putabatur. Aspicient enim inter cæteros se solos gloriosos & prudētes, qui ęstimati sunt contemptibiles & insensati. Illic est enim vera probatio, vbi remuneratio est & condemnatio. Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Generaliter omnes aut confundi propter diffidentiam dicit, aut sublimari causa credulitatis: quia sine Christo apud Deum nulla salus est, imò pœna aut mors est. Nec enim Iudæos commendare poterit prærogatiua patrum, aut legislatio, qui meritū & promissionem patrum non receperunt. Gentes autem nullum habent testimonium, quo vel secūdum carnem commendentur: nisi credant in Christum.

Tom.V. *Credentis meritum, intelligentiam excedit. Super Epistolam ad Colossens. cap. secundo.*

Et estis in illo repleti qui est caput omnis Principatus & Potestatis. Plus significat credentibus dari, quàm potest velle mentis deprehendi: quia qui in Christo est, repletus est abundantia Diuinitatis quam elementa nō habent. Denique in credentibus Spiritus sanctus inhabitat, quod elementis cōcedi non potuit: quia indignū est & incongruum, vt inuisibilis habitaret in substantia visibili, & incorporeus in iis quæ sensibilia sunt. Audiant ergo & veniant cultores eorum & credāt in Christo, vt fiant maiores eorum quos nunc colunt.

Cap.8. *Credendum est tamen non propter temporalia, sed æterna. Libro secundo de Abraham.*

Credidit enim Abraham, non auri, non argenti illectus testimonio, sed quia corde credidit ad iustitiam. In quo probatum est eius meritum, in eo persolutum est præmium.

Tom.I. *Qui credit melior non credente debet esse. Libro primo de pœnitentia, cap. vndecimo.*

Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Quod manet vtique iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit, quia antè non credidit. vbi ergo quis crediderit, ira Dei abit, vita accedit, Credere ergo in Christum, lucrum vitæ est. Qui enim in eum credit, Ioan.3. non iudicatur. Sed referunt hoc loco, quoniam is qui Ioan.12. credit in Christum, custodire debet sermonem eius. Sic enim aiunt scriptum dicente Domino: Ego lux in hūc mūdum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris nō maneat: hoc est, si fuit in tenebris non permaneat in eis: errorem emendet, culpam corrigat, custodiat manda- Exec.33. ta mea. Dixi enim: Mortem nolo peccatoris, sed cōuersionem. Dixi supra: Quoniam qui in me credit, non iudicatur: & hoc custodio. Non enim veni vt iudicē mūdum, sed vt saluetur mundus per me. Libenter ignosco, promptè indulgeo, misericordiam malo quàm sacrificium: quia per sacrificium iustus cōmendatur, per misericordiam peccator redimitur. Nō veni vocare iustos, sed peccatores. In lege sacrificium: in Euangelio misericordia est. Lex per Mosen data est: per me gratia. Quid hoc euidentius? Denique & subter ait: Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum. Num tibi videtur accipere verba Christi, qui se non correxerit? Profecto non videtur. Qui ergo corrigit se, accipit verbum eius. Hoc est enim verbum eius, vt se vnusquisque reuocet à culpa. Aut excludas igitur necesse est hāc eius sententiam, aut si negare non potes, acquiescas. Oportet eum quoque mandata custodire Dominica, qui peccare desiit, delictis renuntiauit.

Viri est principaliter credere. Lib. tertio de sancta virginitate, parte prima, inducens illud Ioānis, Mulier quid ploras? quem queris, &c. Tom. I.

Quæ non credit, mulier est. Nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mēsurā ætatis plenitudinis Ioan.20. Christi. Mulier, inquit, non de sexu, sed de cunctatione Ephes.4. conuitiū est. Et bene mulier quę nutabat, quia iā virgo crediderat. Quid ploras? Hoc est, tu tibi causa es plorādi, tu tibi causā es flendi, quæ es Christi incredula.

Aduertendum est vt bene credatur. In commentario super primam Epistolam ad Corinth. cap. decimo quinto. super illud, Si Christus nō resurrexit inanis est fides nostra. Tom.V.

Hoc enim crediderunt Apostolo prædicante, quia mortui resurgēt, & hac spe attracti sunt ad fidē. Quod vtique ad detrimentum illorum proficere asserit si crediderunt quod futurū non est, & pudoris est vt aliquis profiteatur se hoc credidisse quod falsum est, &c.

Qui non credit, non loquitur. Libro super Lucam, cap. quarto, vbi agit de Zacharia, qui propter incredulitatem mutus factus est. Lib.I. Tom.V.

Ab Angelo iubetur tacere Zacharias: ab Angelo vox premitur Iudæorum. Non enim humanæ hoc, sed Diuinæ potestatis imperium est, vt non loquatur Deo, qui non credidit Christo. Et ideo credamus vt loquamur. Credat Iudæus, vt loqui possit. Loquamur spiritu mysteria, intelligamus rationem sacrificiorum veterum, ænigmata Prophetarum.

Non credentis iudicium exprimitur. Super Epistol. ad Romanos, cap. secundo, exponens illud, Inter se inuicem cogitationibus accusantibus, &c. Tom.V.

Quomodo Iudæos diffidentes per legem dixit iudicandos fore? Lex enim illos accusabit, quæ Christum illis promisit, quem venientē recipere noluerunt. Gentes autem quæ legem vtique non habent, per conscientiam iudicabuntur, si noluerint credere. Primùm quidem accusatores erunt gentiles credentes nō credentiū gentiliū, sicut dicit Iudæis non credētibus Dominus de discipulis suis: Ipsi iudices erunt vestri: quia perfidia Iudæorū iudicabitur fide Apostolorū, qui cū ex ipsis essent illis diffidētibus crediderunt. Deinde cogitationibus suis accusabuntur gentiles, si cōpuncti creatoris fidē & virtutē noluerūt credere, aut si stupore quodam non cōsiderant vt credāt verbis aut gestis Dominicis, defendet se conscientia in die iudicij, quia nō cogitauit credere se debere, vt iudicetur nō quasi maleuolus, sed quasi ignorans, non tamen sine pœna futurus, quia non licet ignorare. Gentes enim duplici genere significat, tam credentes quàm infidos. Superius enim de gētibus credentibus dicit. Pòst autem subiecit etiam de iis gentilibus qui non credunt, vt sicut per cōscientiam suam laudabuntur credentes, ita & per conscientiam suā accusentur diffidentes. Quamuis enim sibi videatur minimè reus qui non credidit, quia apud se tractare istud non potuit, ratione tamen conuincitur, quia sibi non suasit verum hoc esse, quod & virtutum testimoniis confirmari viderat, & multos sequi. Hoc modo iudicabuntur occulta hominum in die iudicij Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

Cuius rei causa dicit ibidem supra, exponens id quod sequitur.

Super

Super omnẽ animã hominis operantis malũ. In hoc opere non solùm facta signat, sed & perfidiæ professionem. De incredulo enim dicit, & ideo super animam dixit: quia non corporalem pœnam signat, sed spiritalem. Anima enim inuisibilibus etiam pœnis artabitur.

Cap.4. Tom.IIII. CREDITOR. *In tractatu de Tobia vbi inuehit in fœneratores, dicit sic,*

Quid vobis iniquius qui pecuniam datis, & vitam obligatis & patrimonium? Accipitis aurum argẽtúmque pro pignore, & adhuc illum debitorem dicitis, qui vobis plus reddidit, quàm accepit. Creditores vos asseritis, qui amplius debetis. Vos, inquam, dicitis creditores, qui non homini, sed pignori credidistis.

CRIMEN. *Gratia expellit crimina, & econtrario: sic virtus vitium: exemplo Iudæ à quo iniquitas auaritiæ gratiam Apostolatus exclusit. E conuerso de Zachæo qui ad Christum ingressus malefacta emendauit. Libro secundo de Cain & Abel,*

Cap 4. Tom.IIII. Illud quoque specta, quia cum interficitur impius, Christus infunditur: Et vbi abominatio aboletur, sanctificatio consecratur: quia Dominus dixit, In ea die in qua interfecero omnem primogenitum Ægypti, sanctificabo mihi omne primogenitum Israël. Quod non ad vnum diem afflictionis Ægypti referes, sed ad omne tempus. Cum enim renuntiatur improbitati, statim asciscitur virtus. Egressus enim malitiæ, virtutis operatur ingressum: eodémque studio quo crimen excluditur, innocentia copulatur. Habes hoc in Euangelio, quia vbi satanas immisit se in cor Iudæ, recessit ab eo Christus, momentóque eo quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptum est, Et post buccellam, introiuit in illũ satanas. Dixit ergo illi Iesus: Quod facis fac celerius. Quid illud, nisi quia introierat satanas in illũ, ipse abiret à Christo? Eiicitur itaque & excluditur, eò quòd iam cum Domino Iesu esse non posit, qui cœperat esse cum diabolo. Nulla enim communicatio Christi cum Belial. Vnde statim imperio stultus abscessit, sicut legimus docente Euangelista, quia cum accepisset buccellam, exiuit continuò. Erat enim nox. Non solùm exiuit, sed continuò & nocte exiuit. Nec mirum si noctis tenebras habebat, qui Christum deserebat. Verũ sicut ipse receptus à diabolo, exclusus à Christo est: ita Zachæus renuntians auaritię, Christum recepit. Meritóque videns studium eius quòd in arborem ascendisset vt transeuntem videret Iesum, dicit Dominus: Zachæe festinans descẽde, quia hodie in domo tua manere me oportet. Et descendit festinans, & excepit eum gaudens. Sed excipiendo Christum, exclusit auaritiam, relegauit perfidiam, renũtiauit fraudibus. Aliter enim non ingreditur Christus, nisi vt vitia excludat: quia nõ cohabitat erroribus. Denique de templo eiiciebat numularios: quia ipse volebat habitare. Vnde Zachæus hoc intelligens, quia Christũ vetere suo suscipere non poterat affectu, superiora vitia suo iussit egredi hospitio, vt Christus intraret. Meritò igitur pharisæis obmurmurantibus quòd Iesus Christus ad hominem peccatorem diuertisset manere, dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorũ do pauperibus: & si quid alicui fraude abstuli, reddo quadruplum. In quo illis respondit qui dicebat peccatorem Christo hospitium non debuisse præbere. Hoc est, iam non sum publicanus, non ille Zachæus, non prædo, non fraudator. Reddo quæ sustuli: reddo qui auferre consueueram iam dono pauperibus quos ante nudabam: iam mea confero qui aliena rapiebam. Fugerunt crimina postquam Christus intrauit. Discussa est omnis carnalium cæcitas passionum, vbi æternæ vitæ infusum est lumen.

Nume.3. Ioan.13. Luc.19.

Cap 9. *Crimen immane prodit se ipsum. Eodem libro.*

Simul querela criminosa adiungitur. Non potest de alieno testimonio queri, qui crimen proprio facinore fatetur. Minor est sermo quàm factum.

A CRVX ET CRVCIFIXVS. *In crucem Christus non vt Deus, sed vt homo, tamen vt rex victoriosus ascendit. Libro decimo super Lucam.* Cap.13. Tom.V.

Sed iam trophæum suum victor attollat. Crux super humeros imponitur, vt trophæum quod siue Simon, siue ipse portauerit, & Christus in homine, & homo portauit in Christo; Nec discordant Euangelistarum sententiæ, quando concordat mysterium. Et bonus ordo nostri profectus est, vt prius crucis trophæa ipse erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. Non Iudæus est qui crucem portat, sed alienigena atque peregrinus: nec præcedit, sed sequitur: Iuxta quod scriptum est: Tolle crucem tuam, & sequere me. Non enim suam, sed nostram crucem Christus ascendit: nec mors illa Diuinitatis, sed hominis fuit. Vnde & ipse ait Deus; Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? B Pulchrè autem ascensurus crucem regalia vestimenta deposuit; vt scias quasi hominem passum esse, nõ quasi Deum regẽ. Et si vtrunque Christus, quasi hominem tamen, non quasi Deum cruci esse suffixum. Sed milites non Iudæi sciunt, quo tempore, qualia Christo vestimenta conueniant. Iudicio quasi victor assistit, ad passionem tamen tanquam reus humilis venit.

Addit ibidẽ quòd crux Christi fuit currus triũphãtis. Cap.eod.

Nũc quoniam trophæa iam vidimus currum suum triumphator ascendat: non arborum truncis, aut quadriiugis palustris manubias de mortali hoste quæsitas, sed patibulo triumphali captiua de seculo spolia suspẽdat. Non hîc reuinctis post tergum brachiis gẽtes, nec excisarum vrbiũ imagines oppidorúmque captorum simulachra cernimus, aut submissa captorum regũ colla miramur, qualis humanorum solet esse species triũphorũ: nec victoriæ terminos regionis fine distinctos, sed ouantes populos nationum, quæsitos non ad supplicium, sed ad præmium. Reges liberis affectibus adorantes, volũtariis vrbes studiis deditas, & in melius reformatas imagines oppidorum, quas non fucus expresserit, sed deuotio colorauerit: fidei arma victoriarúmque iura toto orbe currentia, captiuum principẽ mundi & spiritalia nequitiæ quę sunt in cælestibus obediẽtia imperio vocis humanæ, subditas dominationes, variarúmque virtutum species, non sericis sed moribus emicantes. Fulget castitas, fides splendet, & induta mortis exuuiis deuotio fortitudinis: iam resurgit vnius Dei triumphus, fecit omnes propè iam homines triumphatores crux Domini.

Vnde infrà subdit ibidem de crucis titulo triumphali. Cap.eo.

Scribitur etiam titulus. Solet præcedere pompa victores. At verò currum Domini triumphalem præibat bona pompa resurgentium defunctorum. Solet etiam titulus subiugatarum gentium numerum designare. Sit in illis triumphis ordine quodã digesta miserabili deuictarum præeuntium contumeliosa captiuitas nationum, hîc redemptarum gentium vernat gratia. D Digni tanto triumpho iugales, vt cælum, terra, maria, inferna, à corruptela mutentur ad gratiam. Scribitur autem titulus & super crucem ponitur, non infra crucẽ: quia principium super humero eius. Principium autẽ quid est, nisi sempiterna virtus eius atq; Diuinitas? Vnde & ipse interrogatus, tu quis es? Respõdit, Principium qui & loquor vobis; legamus hunc titulum. Iesus, inquit, Nazarenus rex Iudæorum. Meritò super crucem titulus: quia non humani corporis, sed diuinæ potestatis est regnum quod habet Iesus. Meritò supra crucem titulus; quia licet Dominus in cruce esset, super crucem tamen regis maiestate radiabat. Ioan.8.

Et adiungit ibidem de crucifixi humilitate & benignitate, addens etiam de loco Caluariæ. Cap.eod.

Vermis in cruce, scarabeus in cruce. Et bonus vermis, qui hęsit ligno. Bonus & scarabeus, qui clamauit è ligno. Quid clamauit? Domine ne statuas illis hoc peccatum

catum. Clamauit latroni, Hodie mecum eris in Paradiso. Clamauit quasi scarabeus, Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Et bonus scarabeus, qui lutum corporis nostri antè informe ac pigrum, virtutum versabat vestigiis. Bonus scarabeus, qui de stercore pauperem erigit. Erexit Paulum, qui existimatus est stercora. Erexit & Iob, qui sedebat in stercore. Non mediocris ergo titulus. Ipse autem crucis locus, vel in medio vt conspicuus omnibus, vel supra Adæ, vt Hebræi disputant, sepulturam. Cógruebat quippe vt ibi primitiæ nostrę locarentur, vbi fuerant mortis exordia.

In ea cruce crucifixit nostra peccata. Lib. v. eiusdem.

Gratias ergo Deo, qui crucifixus est pro fide nostra, crucifixus est pro cupiditatibus nostris. Mens nostra in illo crucifixa est, &c.

Tom. V. *In cruce peccatum est deletum, hostísque deuictus. In commentario super epistolam ad Colossenses, cap. secundo, exponens illud, Donans nobis omnia delicta deleto chirographo.*

Quomodo ergo donauit nobis omnia delicta? Deleto, inquit, chirographo, quod erat aduersarium nobis. Et quid est, & quantum est delere, subiicit dicens: Et illud tulit de medio. Sic ergo deleuit, cum tulit de medio. Sic autem tulit de medio, cum affixit cruci. Affigere autem cruci, hoc dicit esse spoliare principatus & potestates publicè, & detriumphare illos in Christo. Hæc sicut videtur obscura sunt, ac per hoc adhibita cura dilucidanda sunt. Hoc est præsidium Dei, quod per significantiam diuersarum causarum exponit Apostolus. Multa enim acta memorat, vt genus hominum ad indulgentiam perueniret, vt non solùm propria remitteret nobis delicta, sed & illud tolleret peccatum, quod ex Adę erat præuaricatione, quod appellauit chirographum in decretis, quod nos à mortuis surgere non sinebat: quia si non & hoc tulisset de medio, exeuntes hinc, qui acceperant remissa, illic tenerentur apud inferos. Porrò autem ideo omnia delicta concessa sunt, vt resurgerent àmor tuis. Quia enim ex peccato mors, sublato peccato fit resurrectio mortuorum. Quod quidem fieri minimè potuisset, nisi peccatum affixisset cruci. Dum enim nó peccando Saluator vicit peccatum, quod hominem tenebat obnoxium, insuper & occiditur ab eo innocens, sic crucifigitur peccatum. Deuictum enim peccatum mortificatum dicitur. Crux enim non Saluatoris mors est, sed peccati. Innocens enim sic qui occiditur, reos illos facit à quibus occiditur. Peccatum autem principes & potestates intelligamus: quorum studio peccauit primus Adam. Ad authores enim referendum est nomē hoc, quorum mortem in expoliatione significauit. Mors enim ipsorum est hæc, quia victi à Saluatore dum expoliãtur animabus, quas tenebant in captiuitate, mortificantur. Rei enim facti sunt, quia cum hac authoritate animas tenerent quia peccauerant, ipsi inuenti sunt amplius peccatores, dum illum, qui illos non peccando vicerat, occiderunt. Et sic iustè expoliati sunt, sicut dixit publicè, id est, in cruce, quod est palam detriumphari à Deo per Christum. Ille enim detriumphatur, qui palam vincitur & spolia eius publicantur. Ostenditur enim omnibus prostratus, qui cæteris insultabat. Decretum autē quod dicit, non est hoc quod Pagani fatum appellant, quia illud non omnibus contrarium asserunt: quia quosdam dicunt ex hoc felices, alios infelices. Hoc decretum omnibus dicit fuisse contrarium. Sententia enim erat cunctis aduersa hominibus.

Tom. IIII. *Vnde Libro primo de Apologia Dauid.*

Crux Domini omnia abolet atq; abscondit peccata.

Tom. IIII. *Quia crucifixus est, ideo dicit. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu quarto.*

In hac requiescamus vmbra peccatorum nostrorum æstibus fatigati: scilicet vt quos adurit libido, hos Domini crux refrigeret: in qua se reclinauit, vt nostra delicta susciperet.

Virtus nostra est crux ipsa in qua fuit mansio Christi: & illa vulnera nobis sunt vnguenta. Eodem Libro, litera v. versu primo: pertractans illud canticorum, Stipate me malis &c.

Confirmate me, inquit, in vnguentis, stipate me malis. Habes mansiones ad quas Ecclesia cum delectatione succedit. Istæ mansiones sunt crucis Christi & sepulturæ, in quibus vulnerata est Ecclesia, sed vulnere charitatis. Vulnus est quod Christus excepit, sed vnguentum quod effudit. Pomum est quod pependit. Hoc pomum gustauit Ecclesia & ait: Et fructus eius dulcis in faucibus meis. Et vt scias quia pomum est Dominus, legisti supra: Tanquam malum in lignis syluæ, ita consobrinus meus. Nos quoque vulnus fatemur cum prædicamus Christum crucifixum: sed bonus odor sumus Deo, quia crux Christi Iudæis scandalum, Græcis stultitia, nobis autem virtus Dei atque sapientia est. Hoc vulnere Ecclesia vulneratur, cum Saluatoris sui prædicat mortem, sed hoc vulnus est charitatis. Denique qui non credit, negat: qui diligit, cōfitetur. Manichæus negat: Christianus fatetur. Et ideo scriptum est, vtilia vulnera amici quàm voluntaria oscula inimici. Cantic. cap. 2.

Vnde Christum alloquitur, Eodem Libro, litera xxij. versu vltimo super illud, Erraui sicut ouis quæ peryt.

Veni ergo Domine, quia etsi erraui, tamen mandata tua non sum oblitus. Veni Domine, quia & erraticam solus es reuocare qui possis, & quos reliqueris non mœstificaris. Et ipsi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, vt facias salutem in terris, in cælo gaudium. Veni ergo, & quære ouem tuam: iam non per seruulos, nō per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne quæ in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati. Porta me in cruce quæ salutaris errantibus est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola viuent quicunque moriuntur. Pulchrè autem etiã viuifica potest dici, eò quòd mori non possit quē humeris suis virtus portauerit. Dicit ergo anima, dicit & Ecclesia: Erraui sicut ouis quę perierat. Sed dicit: Quęsiui quem dilexit anima mea: hoc est enim dicere: Viuifica seruum tuum, quoniã mandata tua nō sum oblitus.

Christi opprobrium quàm vtile pijs & necessarium.

Denique inuentam pastor ouem humeris suis imposuit. Agnoscis vtique mysterium, quomodo ouis lapsa reficiatur: quia non potest aliter humana cōditio recreari lapsa, nisi sacramento Dominicæ passionis, & sanguine Iesu Christi, cuius principium super humeros eius. In illa enim cruce infirmitates nostras portauit, vt ibi omnium peccata euacuaret. Meritò gaudent Angeli, quia is qui errauit iam nō errat: iam suum ablegauit errorem. Non error igitur sed consummatio est.

Christus pro nobis probro affectus.

Dicit quòd crucis opprobrium Christus pro nostra gloria sustinuit: factus est Christus opprobrium vicinis suis. Ille enim suscepit opprobrium crucis, vt nos gloria suæ resurrectionis indueret. Repulsus videtur quasi mortuus, & perfusus confusione quasi crucifixus, sed benedictus est in æternum. Qui benedictionē sustinuit, benedictionis gratiam comparauit. Super psal. 118. Ser. 5. versu 7. Tom. IIII.

Christi opprobrium, gloria fidelium.

Amputa opprobrium meum &c. Alibi ipse dixit Propheta: Scis opprobrium meum. Quãquam istud opprobrium Christi sit, quod non est verum opprobrium, sed gloria Dei. Crux enim Christi Iudæis scandalū, Gręcis stultitia. Illis ergo opprobrium, mihi virtus est per quam aduersarium repello, seculum vinco. Mihi sapientia, per quam insipientiæ laqueos euado. Hoc opprobrium thesauris Ægypti Moses prætulit: Maius, inquit existimans Ægypti thesauris opprobrium Christi. Si opprobrium tuum gloria est Domine Iesu, quanta est

F

A gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem meum non auerti à confusione sputorum. Ecce opprobrium tuum Domine, in quo salus est vniuersorum, in quo mundi redemptio: per quod opprobrium cœpimus non erubescere, qui erubescebamus confundi, qui confundebamur. Deniq; scriptum est: Accedite ad eum & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Hoc opprobrium auferri à nobis volumus, opprobriũ crucis Domini Iesu, quo nostra auferantur opprobria.

Similiter aliis est scandalum & perturbatio, nobis verò pax & gloria. Eodem lib. litera xx1. versu quinto.

Crux Domini Iudęis scandalum, Gręcis stultitia est. Scandalũ est perfido, quia dicit Iudæus: Ergo hic Deus est, qui homo visus est? Hic Deus est, qui ieiunauit? Hic Deus est, qui vapulauit? Hic Deus est, qui crucifixus est? Hic Deus est, qui de cruce non descendit, & se liberare non potuit? Deniq; hæc dicebant tempore passionis Dominicæ: Descendat de cruce, & credimus ei. Con- B fidit in Deo, liberet nunc eum, si vult. Non te ista tentent: non te ista perturbent: non in animum tuum huiusmodi se inserant cogitationes. Vbi est pax, & multa pax, ibi crux Christi non opprobrio, sed saluti est. Non fuit opprobrio Petro crux Domini, qui tantum ei gloriæ dedit, vt inuersis Christum honoraret vestigiis, metuens ne si ea specie crucifixus esset, qua Dominus eius, affectasse se Domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perfido, fideli autem gratia. Fideli redemptio, fideli resurrectio est: quia pro nobis passus est Dominus, quia illo nos redemit sanguine, illa ad Paradisum resurrectione reuocauit. Qui hoc credit, quomodo turbari potest, cui spes regni cælestis assurgit.

Matth.27.

Concludit in tractatu super psal. xliij.

Tom.IIII.

Qui crucem illam putauit opprobrium, & quasi op- C probrium refugit, in diuturno mansit opprobrio.

Iudæis etiam fuit præcipitium. Libro super Beati immaculati, literam xv. exponendo.

Ideo lacus factus est Iudæis passio Saluatoris, quæ gentibus portam salutis ostendit: quia crux Domini nõ credentibus præcipitium est, vita verò credentibus.

Crux dicitur esse iustitiæ lignum. Eodem libro, litera vij. versu secundo.

Benedictum lignum quod fit per iustitiam: maledictum autem lignum, quod fit per manus hominum. Superius ad crucem Domini retulit, posterius ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. Iustitia autem quæ est crucis, nisi quòd ascendens illud patibulũ Dominus noster Iesus Christus peccatorum nostrorum chirographum crucifixit, & totius orbis peccatum suo cruore mundauit?

Ser.ord.44. Tom.III.

Crux propterea est virtus nostra. Ideo in sermone quodam de bono latrone qui incipit, Hodierno die de latrone mentionem fecimus &c. D

Crucis enim passio multis scandalum fuit, sicut Apostolus ait: Nos autem prædicamus Christum crucifixũ, Iudæis quidem scandalum, Gentilibus autem iustitiam. Rectè ergo meretur Paradisum, qui Ecclesiæ crucem Christi non putauit esse scandalum, sed virtutem. Dicit idem Apostolus, Ipsis autem vocatis Iudæis & gentibus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Rectè planè & Dominus huic donat Paradisum: quia quem Iudas scarioth in hortulo Paradisi distraxerat, hic in crucis patibulo confitetur.

Cap.12. Tom.V.

Est ergo crux ipsa ratione vtilitatis gloria nostra. Lib. vj. super Lucam.

Hæc est fidei gloria si verè intelligas crucem Christi. Aliæ cruces nihil possunt, sola crux Christi mihi vtilis est. Et verè vtilis, per quam mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Si mihi crucifixus est mundus, scio quia mortuus est, non diligo eum: Scio quia præterit, non cõcupisco eum: Scio quia corruptela consumet hunc mũdum, quasi fœtidũ vito, quasi lucem caueo, quasi nociturum relinquo.

Crucis signum quantæ sit vtilitatis, patet ab effectu. In sermone quodam de sabbato sancto qui incipit, Diximus hesterna die quòd crux Domini salutem generi contulit humano &c. Ser.ord.56. Tom.III.

Grande crucis sacramentum, & si intelligamus, per hoc signum etiam mundus ipse saluatur. Nã cum à nautis scinditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur, velum distenditur, vt cruce Domini facta, aquarum fluenta rumpantur: & hoc dominico securi signo, portum salutis petunt, periculum mortis euadunt. Figura enim sacramenti quædam est velum suspensum in arbore quasi Christus exaltatus sit in cruce: atque ideo confidentia de mysterio veniente homines ventorum procellas negligunt, peregrinationis vota suscipiunt. Sicut autem Ecclesia sine cruce stare non potest, ita & sine arbore nauis infirma est. Statim etenim diabolus inquietat, & illam ventus allidit. At vbi signum crucis erigitur, statim & diaboli iniquitas repellitur, & ventorum procella sopitur. Sed & bonus agricola cum parat terrę solum vertere, & vitæ alimenta perquirere, non nisi per signum crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subiicit afficit aures, stiuam inserit, figuram crucis imitatur. Compactio enim ipsa similitudo quædam est Dominicæ passionis. Cælum quoque ipsum huius signi figura dispositum est. Nam cum quatuor partibus, hoc est Oriente & Occidente, Meridiano & Septemtrione distinguitur, quatuor quasi crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis cum manus leuauerit, crucẽ pingit: atque ideo eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem fateamur. Tunc enim citius nostra exauditur oratio, cum Christũ, quem mens loquitur, etiam corpus imitatur. Hoc etiam exemplo Moses cum contra Amalech bellum gereret, non armis, non ferro, sed eleuatis ad Deum manibus eũ superauit. Sic enim habes scriptum: Cum eleuasset manus suas Moses, vincebat Israël: cum autem deposuisset manus suas, cõualescebat Amalech. Auis quoque per alta ætheris spatia alas extendens, crucis Dominicæ formam exprimit. Hoc igitur Dominico signo scinditur mare, terra colitur, cælum regitur, homines conseruantur. Hoc, inquam, signo reserantur inferna. Nã ex quo Dominus Iesus, qui ipsam crucem gestauit, sepultus in terra est, veluti dirupta ab eo exarata omnes quos retinebat mortuos germinauit. Exod.17.

Christum crucifixum prædicare, est eius corpus adornare. Vnde eodem Libro vj. super Luc. super illud, Ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix &c. Cap.4. Tom.V.

Ornauit ille qui dixit, Quia prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Ornatur crux, cum id quod per imperitiam stultum putatur, per Euangelium sapientius æstimatur, vt possimus docere quemadmodum virtus aduersaria per crucem Domini destruatur. Nisi in Domini corpus vnguẽtum spirare incipit quod mortuũ putabatur. Ideo vnusquisque ad oriatur emere labore suo nisuque virtutum alabastrum vnguenti, non vile aliquod atque commune, sed pretiosum vnguẽtum alabastri & vnguentum pisticum. Si enim quis fidei congreget flores, & prædicet Iesum Christum crucifixum in omnem Ecclesiam quæ Christi corpus est, mundo mortua, requiescens Deo, fidei suæ transfundit vnguentum. Olere incipit tota domus Domini passionem, olere incipit mortem, olere incipit resurrectionem, vt possit vnusquisque ex hoc sacræ plebis numero dicere: Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Spirat odor, redolet vnguentum in corpore, si quis possit atque vtinã ego possim confidenter loqui:

Mihi

Mihi autem mundus crucifixus est. Non amanti diuitias, non amanti honorem seculi, non amanti quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi non amanti quæ videntur sed quæ non videntur: non cupido vitæ, sed ei qui festinat dissolui & cum Christo esse, crucifixus est mundus. Hoc est enim crucem tollere & sequi Christum, vt & nos cõmoriamur & consepeliamur cum eo, & vt vnguentum quod ista mulier in sepulturam eius misit olere possimus. Non mediocre istud vnguentum est, quo Christi longe latéque diffunditur nomen. Vnde etiam propheticæ dictum est: Vnguentum exinanitum est nomentuũ. Ideo exinanitum vt maiore fides odore fragraret. Cantic.1. Tom V.

Vnde in commentario super epistolam ad Romanos, capite primo super illud, Non enim erubesco Euãgelium &c.

Prædicatio crucis Christi indicium est mortis euictę, dicẽte Apostolo Ioanne, Ad hoc enim venit Filius Dei, vt solueret opera diaboli: vt omnis credens non teneatur à morte quia signum habet quo victa est mors.

Tom.III. *De crucis inuentione. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris.*

Sanctę memoriæ Helena mater Constantini infuso sibi spiritu Dei, festinauit Hierosolymam, & scrutata est locum Dominicæ passionis. Stabulariam hanc primò fuisse asserunt, sic cognitam Constantio seniori, qui postea regnum adeptus est. Bona stabularia, quæ tam diligenter præsepe Domini requisiuit. Bona stabularia, quæ stabularium non ignorauit illum, qui vulnera curauit à latronibus vulnerati. Bona stabularia, quæ maluit æstimari stercora, vt lucrifaceret Christum. Ideo illam Christus de stercore leuauit ad regnum, secũdum quod scriptum est: Quia suscitat de puluere inopem, & de stercore erigit pauperem. Venit ergo Helena, cœpit reuisere loca sancta, infudit ei spiritus Dei, vt lignum crucis requireret, accessit ad Golgotha, & ait: Ecce locus pugnę, vbi est victoria? Quæro vel vexillum salutis, & non inuenio. Ego, inquit, in regnis, & crux Domini in puluere. Ego in aulis & in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc latet, & latet palma vitæ æternæ? Quomodo redemptã me arbitror, si redemptio ipsa non cernitur? Video quid legeris diabole, vt gladius quo peremptus es obstrueretur. Sed Isaac obstructos ab alienigenis puteos erudérauit, nec latere aquã passus est. Tollatur igitur ruina, vt vita appareat. Promatur gladius quo veri Goliæ caput est amputatum. Aperiatur humus, vt salus fulgeat. Quid egisti diabole, vt absconderes lignum, nisi vt iterum vincereris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorem: quæ sine imminutione virginitatis edidit eum, qui crucifixus vinceret te, & mortuus subiugaret. Vinceris & hodie, vt mulier tuas insidias deprehendat. Illa quasi sancta Dominum gestauit, ego crucem eius inuestigabo. Illa generatum decuit, ego resuscitatum. Illa fecit vt Deus inter homines videretur, ego ad nostrum remediũ peccatorum Diuinum de ruinis eleuabo vexillum. Aperit itaque humum, decutit puluerem, tria patibula confusa reperit, quæ ruina contexerat, inimicus absconderat, sed non potuit obliterari Christi triumphus. Incerto hæret vt mulier: sed certam indaginem Spiritus sanctus inspirat, eò quòd duo latrones cum Domino cruci fixi fuerint. Quærit ergo medium lignum. Sed poterat fieri, vt patibula inter se ruina confunderet, casus inuerteret. Redit ad Euangelij lectionem: inuenit quia in medio patibulo prælatus titulus erat, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Hinc collecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. Hoc est quod petentibus Iudæis Pilatus respondit: Quod scripsi scripsi, id est non ea scripsi quæ vobis placerent, sed quæ ætas futura cognosceret: non vobis scripsi sed posteritati propemodum dicens: Habeat Helena quod legat, vnde crucem Domini recognoscat. Inuenit ergo titulum: regem adorauit non lignum vtique: quia hic gentilis est error & vanitas impiorum. Sed adorauit illum qui pependit in ligno, scriptus in titulo. Illum qui sicut scarabeus clamauit vt persequutoribus peccata donaret. Auida mulier festinabat tangere remedium immortalitatis, metuebat calcare sacramentum salutis. Læto corde & trepidante vestigio quid faceret nesciebat. Pertendit tamen ad cubile veritatis, lignum refulsit, & gratia micuit, vt quia iam fœminam Christus visitauerat in Maria, Spiritus in Helena visitaret: docuit etiam quod mulier ignorabat, & deduxit in viam, quam mortalis scire non poterat.

Crucifigi cum Christo In sermone tertio de sacramentis. Quod require suprà in cap. Baptismus.

Item. Libro secundo de pœnitentia, cap. ij. Quod require ibidem.

Crucifigi mundo quid sit, & quomodo crucifigere carnem est crucifigere diabolum. Super epistolam ad Romanos, capite sexto. Tom.V.

Si autem mortui sumus cum Christo credimus quia simul viuemus cum illo. Manifestum est hos qui carnem crucifixerunt, id est, mundum cum vitiis & concupiscentiis eius, mori mundo & commori Christo, æternæ quoque vitæ ac salutari coimaginari, vt glorię Christi similes effici mereantur. Caro verò, id est corpus, sic crucifigitur, vt desideria eius calcentur, quæ manente in ea peccato creantur ex præuaricatione primi hominis cœpta. In carne enim diabolus crucifigitur. Ipse est enim qui fallit per carnem. Caro ergo aliquando mundus, hoc est elementa: aliquando corpus hominis intelligitur.

Crucifigere carnem. Libro super Beati immaculati, litera xv. versu octauo. Quod require supra in cap. Clauus. Quid sit Christo crucifigi. Super epistolam ad Galatas, capite ij. exponens illud, Christo confixus sum cruci &c. Tom.V.

Hic configitur cruci Christi, qui æmulus Christi vestigiorum eius, nulla mundi concupiscentia capitur, vt Deo viuens, mundo mortuus videatur. Qui enim non agit quæ mundi sunt vel erroris, mundo mortuus est.

Eodem libro, cap. vj. exponens illud, Mihi autem absit gloriari &c.

Mihi verò absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Quomodo pseudoapostoli tribulationes pro nomine Christi quasi nihil profuturas per hypocrisim redimebant erubescentes in his, ita & Apostolus gloriabatur de his, sciens magnam pro istis fore mercedem, quemadmodum & coapostoli eius, sicut scriptum est in Actibus: Tunc, inquit, cæsi abierunt Apostoli de concilio gaudentes, quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati. Cuius ergo omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius, huic & mundus crucifixus est, certus amorem crucis esse vitam, mundi verò amorem parere mortem. Inuicem ergo mortui sunt, & mundus Apostolo, & Apostolus mundo, dum nihil concupiscit Apostolus mundi, & dum nihil habet mundus suum quod agnoscat in Apostolo, sicut & Dominus ait: Ecce, inquit, princeps mundi venit, & in me nihil inueniet. Act.5.

CRVDELITAS. *Crudeles apparent parentes filijs, sed non sunt: patet exemplo accipitris. Quod require supra, vbi Accipiter: & exemplo aquilæ: quod require suprà, vbi Aquila. Detestatur in homine intemperãtia atque crudelitas. Libro sexto Hexameron.* Cap.3. Tom.IIII.

Cur te iumentis comparas, à quibus te voluit Deus segregari dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Aut si te edacitas equi intemperantiáque delectat, & adhinnire ad fœminas voluptati est, delectet in fræno maxillas tuas chamóque constringi. Si crudelitate pasceris ferarum, hæc rabies est, quæ Psalmo 31.

propter sæuitiam trucidantur. Vide ne in te quoque crudelitatis tuæ vertatur immanitas.

Crudelitatis atrocitatem detestatur exemplo Cain, vbi contra homicidam loquitur, addens à voluntate iniqua procedere & ipsius immanitate etiam elementa mutari & maledici. Libro secundo de Cain & Abel pertractans illud Genesis quarto, Sub te erit appetitus tuus &c. Cap.7.

Error ascribitur cuius ipse sibi author est. In te, inquit, reuertetur crimen quod à te cœpit. Non habes in quo necessitatem magis quàm mentem tuam arguas. In te retorquetur improbitas tua, tu princeps es illius. Bene ait, Tu princeps es illius. Etenim impietas mater quædam est delictorum, & qui grauiora peccauerit, in cætera facilè prolabitur. Quomodo enim potest ab humanis temperare, qui Diuina violauit: & hominibus bonus esse, qui Deum læsit? Atrocem igitur scelerum reatum vitia reliqua sequuntur, quoniam quò flagitiosa perpenderint, eò inclinant cætera. Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis. Non te inuitum, non te imprudentem error attraxerit, sed voluntarius reus, iudicio non lapsu fecisti dolum, quo te Diuinæ iniuriæ reũ ipse conuincis. Admonitus igitur vt quiesceret, auget insolentiam, acerbat flagitium. Quid igitur sibi vult quod ait: Eamus in campum, nisi quia locus nudus gigentium eligitur parricidio? Vbi enim frater habebat occidi, nisi vbi fructus deesset? Tanquam præsagiens natura tanti sceleris loco germina denegauerat, quia nõ conueniebat vt idem solum & contagia parricidialis sanguinis reciperet præter naturam, & fructus secundum naturam germinaret. Meritò ipse dixit: Eamus in campum. Non dicit, Eamus in Paradisum, vbi poma florẽt: non in aliquem cultum & fructiferum locum. Ipsi parricidæ iudicant fructus se sceleris habere non posse, nec penes eos fructum manere qui tantæ impietati præbuerint officium. Nam ipsam refugiunt elementorum benignitatẽ, vt iste Cain qui videtur veritus ne largior boni terra prouẽtus triste facinꝰ impediret, & liberalitatis assuetudine genitalis, qua facit sibi fœtus & fructus varios germinascere, in hoc quoque criminis apparatu vel mutua specie sui fraternum reuocaret affectum. Latro diem refugit quasi criminis testem. Lucem adulter erubescit quasi adulterij consciam, parricida terrarum fœcunditatem fugit. Quomodo enim poterat communis partꝰ videre cõsortia, qui consortẽ sui sanguinis trucidabat? Ioseph in lacum mittitur siccum: Ammon intra domum occiditur. Iustum igitur natura est impartita iudicium ea loca in quibus erat futurum parricidium muneris sui dote priuando, vt ex innocentis soli quadã damnatione ostenderet futura supplicia noxiora. Propter scelus igitur hominum & ipsa elementa damnantur. Denique Dauid montibus in quibus Ionathan cũ patre interemptus est, perpetuæ pœnam sterilitatis optauit dicens: Montes quiestis in Gelboë, neque ros, neque pluuia super vos cadat, montes mortis. 2.Reg.1.

Cap.11. Tom.IIII. *De hac materia require supra in capite Abel. Item in tractatu de Naboth paupere.*

Produxerunt igitur Naboth foras, & lapidauerunt eum. Vtinam vel in suis ei liceret mori. Pauperi etiam diues ipsam inuidet sepulturã. Et factum est, inquit, cum audisset Achab ꝙ mortuus est Naboth, concidit vestimenta sua, & cooperuit se cilicio. Et factũ est post hęc, & surrexit, & descendit Achab ad vineã Naboth Israëlitæ possidere eam. Irascuntur diuites, & calumniantur vt noceant, si non obtineant quod desiderauerint. Cum autem calumniati nocuerint, dolere se simulant: tristes tamen & tanquam mœsti, non corde sed vultu, in possessionis direptę locum prodeunt, & impressionis suæ iniquitate potiuntur. Hic Diuina mouetur iustitia & auarum digna seueritate condemnat, dicens: Occidisti, & possedisti hæreditatem. Propter hoc in loco, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, in eo lingent canes sanguinem tuum, & meretrices lauabuntur in sanguine tuo. Quàm iusta, quàm seuera sententia, vt quam intulit alteri mortis acerbitatem, eam ipse mortis suæ horrore dissoluere proderetur? Inhumatum pauperem Deus aspicit: & ideo insepultum diuitem iacere decernit, vt & mortuus luat suæ iniquitatis ærumnam, qui nec mortuo putauit esse parcendum. Itaque vulneris sui cruore perfusum cadauer, specie funeris vitæ suæ prodidit crudelitatem. Hæc cum pertulit pauper, diues arguebatur: cum diues excepit, pauper vindicabatur.

CVBICVLVM. *Cubiculum significat Diuinum secretum & mentis arcanum. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu quarto.* Tom.IIII.

Ecclesia dicit: Introduxit me rex in cubiculum suum: hoc est, in illud decretum suum, in quo sunt thesauri scientiæ & cognitionis suæ. Ideóque tibi dicitur: Cum oras, intra in cubiculum tuum: quod signat Mat.6. mentis animæque secretum. In hoc cubiculum iustitiarum sponsa se poposcit induci, cum post odorem vnguenti excurrerit, quod semper fluit & nunquam deficit.

Significat mentis quietem. Ideo Libro de Isaac & anima. Cap.5. Tom.III.

Ideo quasi sublapsum sibi: In cubili, inquit, meo in noctibus quæsiui eum quem dilexit anima mea. Qui bene quærit, in cubili quærat, in noctibus quærat: neque dies feriatus, neque noctes sint. Nullum tempus vacet à pietatis officio: & si non inuenerit primò, perseueret in requirendo. Ideóque dicit: Exurgam itaque, & quæram in ciuitate, in foro, in plateis. Et fortasse ideo non inuenit adhuc, quia in foro quæsiuit, vbi lites sunt: in plateis, vbi nundinæ rerum venalium. Non enim vlla Christus pecunia comparatur. Possumus & sic intelligere: In cubili quærit Christum, qui requirit eum cum tranquillitate, cum pace. In noctibus quærit, quia per parabolas loquebatur. Posuit enim tenebras latibulum suum, & nox nocti indicat scientiã. Deinde quoniam quæ dicimus in corde nostro, ea nos compungere in cubilibus debent. Sed tamen nec sic inuenit: & ideo dicit, Exurgam, id est, erigam & attollam intentionem meam, vt quæram impigrè, quæram solicitè, introibo in ciuitatem. Est & anima quæ dicit: Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa.

Sed quia principaliter secretum mentis significat. Ideo Libro primo de Cain & Abel. Cap.9. Tom.III.

Tu autem cum orabis, intra in cubiculum tuum, & Matth.6. clauso ostio patrem tuum ora in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes autem nolite multum loqui. Et infra: Scit enim pater vester quid vobis sit opus antè quàm petatis ab eo. Cubiculum tuum, mentis arcanum, animíque secretum est. In hoc cubiculum tuum intra, hoc est in alta præcordia. Totus egredere de corporis tui interiore vestibulo: & claude ostium tuum. Disce quid sit: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circuitus Psalm. labiis meis.

Item eodem libro. Cap.eod.

Docet orandum in omni loco, cum Saluator dicat: Intra in cubiculum tuum. Sed intellige non cubiculum conclusum parietibus, quo tua membra claudantur: sed cubiculum quod est in te, in quo includuntur cogitationes tuæ in quo versantur sensus tui. Hoc rationis tuæ cubiculum vbique tecum est, & vbique secretum est, cuius arbiter nullus est nisi solus Deus.

Item in sermone sexto de sacramentis ad neophytos. Cap.3. Tom.I.

Potes vbique orare, & in cubiculo tuo semper orare. Habes vtique cubiculum tuum, etsi inter gentes, inter

inter Iudæos positus sis, secretum. Cubiculum tuum, mēs tua est. In populo licet positus sis, tamē in interiore homine arcanū tuū cōseruas. Tu autē cū oras, intra in cubiculū tuū. Bene ait, Intra: nec sic ores quomodo Iudeus cui dicitur, Popul⁹ hic labiis me honorat, cor autē eorū lōge est à me. Nō ergo de labiis tantūmodo ꝓcedat oratio: Animo totus intende, intra in recessum pectoris tui, totus ingredere. Non te perfunctorium videat ille cui placere desideras: videat quia ex corde oras, vt te ex corde orantem dignetur audire. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum. Habes hoc & alibi: Ambula popule meus, & intra in recessus tuos: abscōdere pusillum, donec transeat ira Domini. Hoc loquutus est Dominus per Prophetam. In Euangelio autem dixit: Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum. Esa.26.

De culicibus, require supra in capite Absinthium.

CVLPA. *Eam excusat infirmitas. In tractatu de prima interpellatione Iob.*

Excusatur culpa infirmitatis obtentu.

Culpa perducit ad mortem. In pastorali.

Profecto culpa ad reatum trahit, reatus ad pœnam, pœna perducit ad mortem.

Ideo expellenda ab anima, quia non potest simul stare cum gratia. Libro de Noe & arca. Quod require suprà in capite Coruus: & in capite Columba. Culpa scribitur indelebiliter in conscientia. Libro secundo de Apologia Dauid. Tom.IIII.

Habet ergo culpa characteres suos & apices, quibus proditur, quod non ingenio nostro affigimus, sed prophetica authoritate signamus. Scripta est ergo, & vbi sit scripta vide. In pectore, inquit cordis tui. Hoc est ibi scripta est culpæ series, vbi etiam forma virtutis. Non in tabulis lapideis sed in tabulis cordis carnalibus. Sed quę bona sunt non atramento scribuntur, sed spiritu Dei viui. Quæ autem vitiosa graphio ferreo & vngue adamantino. Talis propemodum scriptura, qualis est pœna peccati. Scribitur illa graphio ferreo: hoc virga ferrea coërcetur, sicut scriptum est: Reges eos in virga ferrea. Alia est virga recta virga regni tui, quæ supplicio coërcet noxios, ac innoxios gubernat imperio. Ergo scripta est culpa: videamus vbi. Non foris, sed intus in corde tuo & in pectore tuo. Sicut enim prope est verbum in ore tuo & in corde, sic infidelibus in ipso corde exprimitur figura peccati, & effigies erroris. Intus igitur est culpa, intus est virtus. Et ideo Dominus: Sentio, inquit, de me virtutem exisse: vt ostenderet quæ bona sunt, de interiore procedere: & contrà quæ mala sunt, de interiore prodire. Non enim quod intrat, inquit, in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore: De corde enim tuo cogitationes procedunt. Et ideo caue ne de corde tuo malæ cogitationes procedant, quæ te posteriori tempore arguant & accusent. Non enim Deus testimoniis ad reuincendum te argumentísque indiget, tua te culpa ipsa accusat & prodit. Deinde bene in hoc psalmo Dauid dicit: Et delictum meum contra me est semper. Matth.15.

De culpa magis dolendum est quàm de pœna. Libro super Beati immaculati, litera xvj. versu vij. exemplificās de Dauid tali modo.

A sancto viro plus culpa quàm ærumna defletur. Fleuit itaque quando Nathan ei de Vriæ morte indignationem Domini nuntiauit: & peccatum suum de præuaricatione legis agnouit. Deniq; filio in ęgritudine cōstituto, neq; cibū sumpsit, neq; regiū thronū aut cubile cōscēdit: sed stratus in terra ieiuna ora lachrymis diluebat, nō tā filij mortē quā peccati sui pœnā in illo lauare desiderās. Fleuit quando numerato populo repente corde percussus est, dicens: Denique peccaui, inquit, grauiter, peccaui stultè. Fleuit igitur primò, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ. Deinde quia sui erroris pretio vindicabatur in plebem: sed à Domino hæc proposita pœna fuerat, non à rege est postulata. Domini tamen se committendo misericordiæ electionis causam probauit, simul quia propter eum populus laborabat, ipséque se offerendo populo, elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectum.

CVLTVS. *Cōtra delinquētes in Diuino cultu, loquitur in commentario super Epistolam ad Colossenses, capite secundo, exponens illud, Quæ sunt quidem rationem habentia sapientiæ in superstitione &c.* Tom.V.

Hinc se sapientiæ rationē habere putant, quia traditioni humanæ nomen religionis applicant, vt religio appelletur, cum sit sacrilegium: quia quod contra authorem est, sacrilega mente inuentum est. Nomen ergo fingit, vt falsa quæ sunt, possit vera asserere, & humanas mentes in terra humiliat, ne se erigant ad superna: aut terrena colentes, excidant à supernis cælestibus, & obsint corpori, cuius caput est Christus, secundum primæ rationis facturam. Hinc enim grauati nō poterunt sursum iungi capiti suo, vt instaurentur in illo, & honorati affecti quasi prima parte corporis truncati, totos se dantes mundo ad sensum carnis explendum. Sagina enim carnalis sensus traditio humana est, quæ hoc dicit sufficere quod carnis tradidit prudentia. Rationem enim videtur habere sapientiæ iuxta carnem, quia ex elementis est omnis corporalis natiuitas: ac per hoc non esse incongruum inquiunt, iis inclinari, quorum gubernaculis humanum regitur genus, vt iis se subiiciat quæ videt mundi clarissima, nec requiri debere spiritalia: quia his solis, inquiunt, ducibus vti concessum est, & per hanc rationem negligunt authorem.

CVPIDITAS. *Cupiditas insatiabilis est. Libro de bono mortis, inducens illud psalmi: Qui non accepit in vanum animam suam &c.* Cap.7. Tom.I.

In vanum accipit animam suam (vt iam de huiusmodi vitæ dicamus molestiis) qui secularia struit, ædificat corporalia. Quotidie autem surgimus ad edendum & bibendum, & nullus expletur, vt non post momentum esuriat ac sitiat. Quotidie lucrum quærimus, & nullus cupiditati modus ponitur. Non satiabitur, inquit, oculus visu, nec auris auditu. Qui diligit argentum, non satiabitur argento. Nullus finis laboris, & nullus est fructus abundantiæ. Cupimus quotidie scire noua: & quid est ipsa scientia, nisi quotidiana doloris adiectio? Omnia quæ sunt iam fuerunt, & nihil sub sole est nouum, sed omnia vanitas. Totam vitam odio habui, dixit Ecclesiastes. Qui vitam odio habuit, vtique mortem prædicauit. Denique laudauit mortuos magis quàm viuentes: & illum iudicauit beatum, qui in hanc vitam non venit, nec inanem hunc suscepit laborem. Ecclesiast.7.

Vnde contra cupiditatem diuitum dicit in tractatu de Naboth paupere, capite secundo, Require de hac materia suprà, in capite Auaritia: & in capite Cancer.

CVPRESSVS. *Libro tertio Hexameron.* Cap.11.
Manet sua prærogatiua cupressibus, vt nulli venti eas crinis sui honore dispolient, &c. Tom.IIII.

De hoc require suprà in capite Cedrus.

CVRA. *Cura est Deo de sua creatura. Libro primo de officijs. Require suprà in cap. Aristoteles. Item super primam epistolam ad Corinthios, capi.ix. exponens illud: Nunquid de bobus est cura Deo? &c.* Tom.V.

Paucis hæc absoluamus. In Iona enim scriptum est: Non parcam ciuitati, in qua habitant plus centum viginti millia hominum, & pecora multa. Et psalmographus: Homines, inquit, & iumenta saluabis Domine. Quomodo ergo Deus non curat de bobus & pecoribus? sed non curat de bobus & pecoribus propter hæc ipsa, sed propter nos, quorum causa sunt facta, ideo de Iona 4.

nobis curat, & non de illis.

Cap.2. Tom.IIII. *Mundana cura & superflua relinquenda est. Libro secundo de Cain & Abel.*

Libera animam tuam, vt desistat ab iis quæ fructum non habent. Relinquenda sunt opera, quæ verum fructum bonósque processus habere non possunt: qualia sunt mundana ista, quorum vsus non potest esse diuturnus. In quibus ipse nudus & veri vacuus effectus est: & quamuis summo fuerit quæsitus labore, nihil animam iuuat. Ea enim quæ seruitutem animæ inferunt inutilia sunt omnia, etsi non desit effectus. Magna videtur præliantium victoria, triumphantium gloria: sed frequenter ipsos videmus qui vicerint, subiacere bellorum periculis incertis, & transferri ad hostem euentű prælij: & eo ipso quo victores antè fuerint, fieri miseriores. Opus est ergo vt opera tua ad Deum dirigas, & eius tibi fauor aspiret. Athleta ipse, qui suis non alienis decernit viribus, quoties congreditur, dubios casus subire se credit: & cum ad coronam peruenerit, intelligit citius hanc mundi gloriam tanquam coronæ ipsius folia marcescere. Gubernator cum in portum nauem subduxerit, vix finem impositum labori putat, & statim quærit laboris exordium. Soluitur corpore anima, & post finem vitæ huius, adhuc tamen futuri iudicij ambiguo suspenditur. Ita finis nullus, vbi finis putatur. Vnde votis & pura conscientia & spiritu charitatis adhæreamus Deo nostro, & Diuinum nobis conciliemus fauorem precantes, vt secularibus curis tanquam ab immitibus & agrestibus dominis possimus absolui atque exui, mundanóque exire seruitio in libertatem supernæ cognitionis, quæ sola & vera est libertas, vocati.

Cap.3. Tom.V. *Cura principalis debet esse de Diuinis. Libro septimo super Lucam, exponens illud, Sine mortuos sepelire mortuos suos.*

Itaque cum religiosum humandi acceperimus officium, quemadmodum paterni quoque funeris hîc sepultura prohibetur, nisi vt intelligas humana posthabēda Diuinis? Bonum studium, sed maius impedimentum. Nam qui partitur studium, deriuat affectum: qui diuidit curam, differt profectum. Ergo prius obeunda quę maxima sunt. Nam & Apostoli ne occuparentur studio dispēsandi, ministros pauperibus ordinarunt. Et ipsis cum à Domino mitterentur, neminem in via salutare præscriptum est: non quò beneuolentiæ displiceret officium, sed quò persequendæ deuotionis intentio plus placeret.

Vnde eodem libro.

Cap.18. Nam cum dicat, Quærite regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis: nec ad præsens, nec in reliquum ostendit gratiam defuturam, si modo qui Diuina desiderant, terrena non quærant. Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militāt de regno. Nouit rex quēadmodum familiam suam pascat, alat & vestiat. Et ideo dixit, Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet. Ignem veni mittere in terram, & quid volo

Cap.19. nisi vt accendatur? Baptisma habeo baptizari, & quomodo angor vsque dum perficiatur? In superioribus vigilare nos voluit, per omnia expectantes momenta Domini salutaris aduentum, ne dum aliquis remittit & negligit, & de die in diem opera sua differt, iudicij futuri die, vel propria morte præuentus, meritum suæ cōmendationis amittat.

Tom.IIII. *De cura verò medicinali, require infra, in cap. Medicina & medicus. Curat omnia Deus. In tractatu super psal. xxxvij. versu vltimo.*

Tu Domine curas, & non pollueris: adiuuas, & non contaminaris: quia Deus salutis es Domine, & manus tua non perdere, sed sanare consueuit.

CVRRVS. *Currus est Ecclesia atque anima. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu sexto per tractans illud Canticorum j. Equæ meæ te in curribus Pharaonis &c.*

In quo dum velocium equorum cursui similitudo Ecclesiæ comparari videtur, æstimatur diues eius gratia. Non igitur vnam equam diuitis regis accipias, sed absolutè pro equitatu, vt sæpe diximus, qualis ouis illius est pro grege ouium. Pharao igitur vt potentissimus rex & prædiues, habebat equos potentes. Vnde & scriptura dicit: Currus Pharaonis quasi potentissimum genus ad bellorum vsum & subsidium præliandi. Denique curribus Pharao fugientes Hebræos, facilè comprehendit. Sicut ergo equi vincti concorditer trahunt currum, & patienter suscipiunt iugum, & portant cum gratia, & iugi illius susceptione mansuescunt: sic & congregatio nationum gentilium indomita moribus antè iactabat. Vbi verò suscepit iugum dicentis: Tollite iugum meum, quia leue est & onus meum, quia suaue: & cœpit sponsa Christi concordia & mansuetudine populorum esse sublimis, & toto circunferri orbe, tanquam currus equis velocibus supra mundum rapta ascendit ad sponsum. Denique & in posterioribus Canticorum partibus dicit: Posui te currus Aminadab. Multos currus habet Ecclesia, quos omnibus spiritualibus habenis regit, & vna anima multas cogitationes habet quas Domini habenis constringit & reuocat, ne quod in præruptum noster hic currus feratur. Aminadab autem interpretatione significatur beneplaciti pater, cuius filius legitur in Numeris Naason princeps populi. Quis sit, intelligis interpretatione, serpentinus: Et istud agnoscis, si repetas, quia sicut serpens pependit in ligno, qui te redemit. Ergo anima currus est Dei, vt ira eius & libido & timor, & omnis secularis concupiscentia refrænetur. Ecclesia quoque currus est Dei, quæ regendā est gubernaculo Christi, ne diuersorum populorum motus eam dissensionésque perturbent. Illo quoque Naason bene intelligitur Christus, quia virga Aaró cōuersa in serpentem, illos serpentes Ægyptios deuorauit. Has ergo diuitias habeamus, his delectemur, vt currant nobis equi rationabiles, & cōmoremur in præceptis eorum.

Significat statum. Libro de Ioseph. Currus significat fastigium sublime meritorum. Require de hac materia suprà in capite Anima. vbi allegatur liber de Isaac & anima: & infrà in capite Equus. In sermone autem quodam sanctorum Canti, Cantiani, & Cantianillæ, qui incipit, Hodie beatissimorum Canti, Cantiani &c. dicit. Tom.IIII. Serm.lxx. Tom.III.

Refert de beatis supradictis historia, quod tempore passionis, cum eos persequutor inquireret, assumpto vehiculo vinctis mulabus eos secedere voluisse, & cum non longe ab vrbis mœnibus iter agerent, vnum animal de subiectis subito corruisse, atq; ita illos à persequutoribus comprehensos tentos ad pœnam. Quod factum quàm gloriosum sit, & à Diuinitate dispositum, debemus aduertere. Semper enim De⁹ quos eligit, hos victores subuectione sublimi in aulam regni cælestis inducit. Nam sicut Helias curru applicito quasi ascendit ad cælum: ita & isti vehiculo admoto ad martyrium peruenerunt: & quadriga sicut euexit illum ad requiem, ita eos portauit ad gloriam. Et quamuis illa ignea quadriga fuerit, hæc tamen non inferior habenda est: quia illa vnum Prophetam gestauit, hæc tres martyres sustentauit. Sed dicet aliquis: Gloriosius gestauit quadriga ignea quàm terrena. Nec hoc planè defuit sanctis viris. Nam sicut Heliam quadriga ignea portabat, ita & martyres ignea fides iam ferebat. Ferebat

rebat, inquam, illos Christus, qui lumen est, & qui ignis est: De quo scriptum est, Deus noster ignis consumens est.

CVRSVS. *Curritur in via mandatorum, quando in corde est dilectionis latitudo. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu viij.*

Tom. IIII. Viam, inquit mandatorum tuorum cucurri cum dilatares cor meum. Neque enim poterat viam currere, si cor eius coartaretur angustiis. Denique currentibus viam Domini, ait Apostolus: Dilatamini & vos & nolite iugum ducere cum infidelibus. Et de se ait: Os nostrum patet ad vos ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Ideo & de Salomone dicitur, Latitudo cordis sicut arena maris. Et vide distantiam, via sit angustior, cor latius, vt Patris & Filij & Spiritus sancti sustineat mansionem, ne veniat verbum Dei & pulset, & videns cordis eius angustias, dedignetur habitare. Denique sapientia in exitu canit, in plateis autem cum fiducia agit. Plateæ latæ sunt. Non igitur in viis, sed in cordis latitudine sapientia decantatur. In hoc igitur campo interioris hominis, non in angustiis mentis currendum nobis est, vt comprehendamus. Scriptum est enim: Sic currite, vt omnes comprehendatis. Denique comprehendit qui ita cucurrit, vt diceret, Cursum consummaui. Cucurrit enim vt bonus equus. Si quidem habet equos suos Christus, de quibus dicit Propheta: Immisisti in mare equos tuos turbantes aquas multas: eò quòd gentium populos qui mouentur vt aquæ multæ, & excitantur vt fluctus aquarum euangelizando commouerint Apostoli.

Currere post Deum. Libro de Isaac & anima. require suprà, in capite Attractio. Currere virtuosè. Libro tertio de sancta virginitate. quod require suprà in capite Anima. Currere vanè. Libro super Beati immaculati. litera quinta, versu quinto.

In vanitate currit, qui sibi successibus videtur affluere secularibus, qui tanquam vmbra prætereunt.

In exhortat. ad virgines. Tom. I. *Cursus vitæ habet sarcinam peccatorum. Libro tertio de viduis, parte prima.*

Quid est vita hominis in hac terra, nisi leuis cursor? En transiuimus, & nihil vidimus. Atque vtinam hunc cursorem imitaremur, vt nihil videremus, & nulla putaremus onera. Sed quod est grauius, cursus vacuus, & onera inania. Inania sunt quidem, sed non leuia, neque delicti vacua, quia graue fœnus peccati est. Vnde clamat sanctus Iob: Nonne tentatio est vita hominis in terra: aut sicut mercenarij quotidiani vita eius? Iob 7.

Tom. IIII. CVRVITAS. *Curuitas significat humilitatem. Libro super Beati immaculati, exponendo literam xj. quæ est caph, dicit sic.*

Caph Latina interpretatione significat curuati sunt. Sonus interpretationis ipse nos docet, quid sit curuari. Qui enim curuatur, in terram inclinari videtur. Vnde ait Propheta sub hac litera. Paulò minus consummauerunt me in terra. Curuatur autem qui agit pœnitentiam, eò quòd ceruicem suam curuat dum humiliatur ad Dominum, & interiorem magis ceruicem, id est ceruicem mentis & cordis. Nam de hac ceruice dictum est: Nec sic flectas vt circulum collum tuum. Qui enim cor suum non flectit, frustra ceruicem suam flexerit. Docet etiam Hieremias Propheta humilitatem hac interpretatione signari. Ait enim sub hac litera in Threnis: Quia non repellet in æternum Dominus, quia cum humiliauerit, miseretur secundum multitudinem misericordiæ suæ, quia non humiliauit toto corde suo, neque repulit filios hominum. Ergo bonum curuari vt humiliemur Domino, & Dominus mi- Threnor. 3.

A sereatur. Denique & in superioribus sub hac litera idem Hieremias Propheta ostendens gemitus & humilitaem plebis ait: Omnis populus eius ingemiscentes, quærentes panem, dederunt desideria sua in escam vt reficiant animam. Vide Domine & aspice, quia facta est sine honore. Ergo qui animæ suæ quærit refectionem, humilitate curuetur, quo possit citius ad Domini peruenire misericordiam.

CVSTODIA ET CVSTODIRE. *Primus homo vt operaretur & custodiret operata factus est. Quod require suprà in capite Adam. Temporalium custodia rerum affligit animam. Libro de bono mortis, capite secundo.* Tom. I.

Quid enim boni est homini in hac vita, qui in vmbra viuit, nec expleri potest cupiditatibus suis? Et si repleatur diuitiis, fructum quietis amittit, quia cogi-
B tur custodire quod misera auiditate quæsierit, vt miserius eas possideat, cui prodesse non poterunt. Quid enim miserius, quàm vt rerum custodia torqueat, quarum abundantia nihil prosit?

Custodire suam animam homo debet, quia est nobilis possessio. Libro primo do officiis, capite tertio. Tom. I.

Custodi interiorem hominem tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia pretiosa possessio est. Et meritò pretiosa, cuius fructus non caducus & temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est.

Custodienda est Christo contra diabolum. In tractatu super psal. xxxvij.

Debet autem vnusquisque portas suas & ianuas custodire, vt cum venerit Christus & pulsauerit, dicant ministræ potestates quæ præeunt & præcurrunt, Tollite portas principes vestri & eleuamini portæ æternales. Verè principes, qui se bene rexerint, vt in animas eorum Christus ingressus sit. Simile quoque illud est Salomonis: Si spiritus habentis potestatem ascenderit aduersum te, locum tuum non relinque quia cura mitigabit delicta magna. Diligentia enim & fides superiorem locum tenent, inferiorem verò perfidia. Ideo ascendat ad te bona diligentia, quæ insidias excludit inimici, & aufert peccatum, ne malitia potestatem habentis nocere possit. In Canticis hanc videt Ecclesiastes malitiam sub sole, hoc est in hoc mundo: Vnde & subsolanum locum hunc scriptura memorauit. Sub sole ergo vidit, non sopra selem, vbi pax Angelorum est, vel sanctitas cælestium potestatum. Aut fortè sub sole iniquitatis dixit. Malitiæ enim diabolus præsidet, virtutibus Christus. Tom. IIII. C Psalmo 23. Eccle. 10.

Et subdit ibidem infrà.

Custodiamus animæ nostræ ianuas ne multiloquiis quasi securibus scindatur nostræ confessionis ingressus. Nihil insolens & superbum nostro ex ore procedat, ne securim leuemus aut malleum, quæ non
D intrant in Ecclesiam Domini. Claude ianuam cum oras, ne se ingerat spiritus nequam, vt ibi peccatum extorqueat, vbi lucrum volumus pietatis acquirere.

De hac materia require, vbi Loqui: & vbi Silentium: & vbi Taciturnitas. Custodire mandata debemus. Libro primo de pœnitentia.

Oportet eum quoque mandata custodire Dominica, qui peccare desiit, delictis renuntiauit. Cap. 11. Tom. I.

De hac materia, require infra in capite Abstinentia.

Custodit Christus Ecclesiam. In tractatu secundo de tradendis basilicis contra Auxentium. Quod require suprà in cap. Ambrosius.

CYGNVS. *Libro quinto Hexameron. Quod require suprà in cap. Auis. In eod. lib.*

Cygnus quoq; cur proceriore collo vtatur in promptu eſt, vt quia paululum ſegnior corpore, nec facilè poteſt aquarum inferiora penetrare, ceruicem extendat ad prædam, quæ quaſi præuia reliqui corporis eſcã, quam inuenerit, rapiat, atq; eruat de profundo. Adde ad illud, quia ſuauior & magis canorus per procera modulus colla diſtinguitur, & longiore exercitatione purior lõgè reſultat.

Require infrà de hac materia, cap. Martyr.

DÆMON. *Dæmones dicuntur ſanctos viros impugnantes. Lib. ſuper Beati immaculati, litera xxj. verſu primo. Quid eſt, principes perſequuti ſũt me gratis, &c.*

B Si veram repetamus hiſtoriam, & Saül & Abſalõ, & multi alienigenę principes ſanctum Dauid perſequuti ſunt: ſed nemo de eo potuit triumphare. Sunt & principes mundi rectoréſque tenebrarum, qui in tuo pectore te conantur opprimere, & perſequutionũ ſæua intus operantur, promittentes regna terrarum, honores atque diuitias, ſi fragili mente ſuccumbas, & obediendum eorum imperiis arbitreris. Iſti principes interdum gratis perſequuntur, interdum non gratis. Gratis perſequuntur, apud quem nihil inueniunt, & eum ſubiugare contendunt. Non gratis perſequuntur eum, qui ſe eorum dederit poteſtati, & in poſſeſsionem ſeculi tot⁹ intrauerit. In ſuos enim iure ſibi dominatum vendicant, atque ab his mercedem iniquitatis efflagitant. C

Cap.6. *Dæmones noſtrum iter ad cælum ſuis tentationibus velut laqueis impedire conantur: contra quos militare debemus, & ea quæ ſurſum ſunt meditari. Libro de bono mortis.*

Sed ſunt principatus aërei, & poteſtates mundi, qui nos velut de muro deiicere animæ, vel impedire rectè gradientes, vel ad altiora tendentes quęrunt deponere & ad terrena reuocare. Sed nos multò magis ad ſublimia erigamus mentem, verbum ſequentes Dei. Illi principatus offerunt ſecularia, quibus tuam mentem incurruent. Tunc magis ad Chriſtum anima dirige greſſus tuos. Iniiciunt cupiditatem auri, argenti, vicinæ poſſeſsionis, vt acquirendæ eius gratia excuſes à cœna illius qui ad nuptias verbi te inuitauit. Tu caue ne excuſes, ſed veſtem indue nuptialem, & vtere conuiuio diuitis, ne diues qui te inuitauerat, cum tu excuſaueris, dum es ſecularibus occupatus, alios inuitet, & tu excludaris. Iniiciunt & honoris appetentiam poteſtates mundi, vt te extollas ſicut Adam: & dum vis adæquari Deo ſimilitudine poteſtatis, Diuina præcepta deſpicias, & quæ habebas incipias amittere. Qui enim non habet, & quod habet aufertur ab eo. Quoties in oratione nobis, qua maximè Deo appropinquamus obfunduntur ea quæ plena ſunt opprobrij alicuius aut ſceleris, quo nos à ſtudio precationis auertant: Quoties inimicus cordi noſtro conatur inſerere, quo nos inflectat à ſanctitatis propoſito & piis votis: Quoties corporeos inflammat ardores: Quoties occurſare facit oculos meretricis, quibus caſtum iuſti tentet affectum, vt improuiſo amoris ſpiculo feriat imparatum: Quoties inſerit animo tuo verbum iniquum, & cogitationes cordis

Deuter.8. abſconditas, de quo tibi dicit lex: Attende tibi ne fiat verbum abſconditum in corde tuo iniquum & dicat tibi Ieſus, Quid cogitas mala in corde tuo? Néue cum

A abundaueris auro & argento, & opimis agrorũ fructibus, vel honoribus, dicas: Virtus mea dedit mihi hæc: & obliuiſcaris Dominum Deum tuum. His ergo anima quæ cupit euolare deponitur. Sed tu obluctare quaſi bonus miles Ieſu Chriſti, & inferiora deſpiciens, terrena obliuiſcens, ad cæleſtia & æterna contende. Attolle animam tuam, ne eam illiciat eſca laqueorum.

Dæmones cognouerunt Chriſtum, ſicut in lege promiſſum, ſed non explicitè eum eſſe Dei Filium. In commentario ſuper primam epiſtolam ad Corinthios, capite ſecundo: exponens, Si enim cognouiſſent nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent: Alludens illi dicto quòd ſunt principes tenebrarũ.

Principes huius ſeculi, non ſolum homines accipiendos Iudæorum aut Romanorum, ſed hos principes & poteſtates quos ſupra dixit, ad quos verè pertinet verbũ hoc, aduerſus quos nobis colluctatio eſt, ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus: quia conſilio ac voluntate illorum crucifixus eſt Chriſtus: Denique poſt tentationes, quas Luc.4.
Domino diabolus inferre auſus eſt, ait Euangeliſta: Receſsit diabolus vſque ad tempus. Et ipſe Dominus: Ioan.14.
Ecce venit princeps huius mundi, & in me non inuenit quicquam. Principes ergo huius ſeculi per ignorantiam Dominum crucifixerunt. Nam Iudæorum principes quomodo huius ſeculi poſſunt intelligi, qui erant ſubiecti regno Romano? Sed neque Romanorum principes crucifixerunt Chriſtum, quippe cum dixerit Pilatus: Nullam cauſam mortis inuenio in eũ. Vnde etiã & Luc.23.
manus lauit dicens: Innocens ego ſum à ſanguine huius, Matth.27.
vos videritis. Ij ergo principes crucifixerunt Dominum quos detriumphauit liberè in ſemetipſo, quamuis dicat Marcus Euangeliſta de dæmonibus: Sciebant enim Chriſtum eſſe Ieſum. Sciuerunt quidem ipſum eſſe, ſed qui in lege promiſſus erat: myſterium tamen eius quo Filius Dei eſt, neſciebant.

De dæmonibus autem à Chriſto expulſis, in quibus infidelium populorum ſignificabatur culpæ conditio per Chriſtum liberatio & Dei iuſta permiſſio, notabiliter valde loquitur libro ſexto ſuper Lucam, capite ſexto: pertractans Chriſti miraculum quod ſcribitur Matthæi octauo, & Lucæ octauo. Cap.7. Tom.V.

Quia in libro ſecundum Mattheum duos homines in regione Geraſenorum dæmoniis afflatos occurriſſe cognouimus: hîc autem ſanctus Lucas vnum inducit, eundémque nudum (Nudus enim eſt quicunque tegumentum naturæ ſuæ & virtutis amiſit) qua ratione de numero Euangeliſtæ diſſonare videantur, non otioſè prætereundum, ſed requirendum arbitror. Et quidem licet diſcordet numerus, tamen concordat myſterium. Vir enim iſte qui habebat dæmonium, populi figura gẽtilis eſt, opertus vitiis, nudus errori, patens crimini. Duo quoque illi ſimiliter populi gentilis figuram accipiunt: quoniam cum tres filios Noë generauerit, Sem, Cham, & Iaphet: Sem tantummodo familia in poſſeſ- D
ſionem aſcita eſt Dei. Ex duobus illis diuerſarum nationum populi pullularunt: quorum alter maledictus, quòd nudatum patrem non texerat: benedictus alter, quòd auerſus licet, ne confuſionem nudati parentis hauriret, duce tamen patrem pietate texiſſet, & fraterni maledictum ſeminis eluiſſet. Qui multis, inquit, temporibus agebatur. Vtpote qui à diluuio vſque ad aduentum Domini vexabatur furore dementi, rumpens vincula naturæ. Nec immeritò & ſanctus Mattheus in monumentis illos habitaſſe ſignificauit. Siquidem taliũ animæ in quibuſdam videntur habitare tumulis ſepulchrorum. Quid enim aliud ſunt corpora pfidorũ, niſi quędã defunctorũ ſepulchra, in qbus Dei verba nõ habitant? Agebatur ergo in loca deſerta ſpiritaliũ, ſcilicet infœcũda virtutũ, pfugus à lege, deſertus à prophetis, remotus à gratia. Nõ enim vno dæmonio, ſed toti⁹ legionis laborabat incurſu: quę cũ Dominũ vidiſſet, cognouiſsetq; preſcia Dominici aduentus tẽpore in abyſſos ſe eſſe detrudendam

dam, cœpit orare vt introeundi in porcos acciperet facultatem. Et primùm clementiam Domini aduertere debemus, quòd nullum prius ipse condemnat, sed vnusquisque ipse sibi author est pœnæ. Non mittuntur in porcos dæmones, sed ipsi petunt, quia cælestis luminis claritatem sustinere non poterant, vt qui oculos dolent, radios Solis ferre non possunt, sed tenebrosa eligunt, & splendentia derelinquunt. Fugiant ergo dęmones splendorem lucis æternæ, & ante tempus debita sibi tormenta formident, non prædiuinantes quæ futura sunt, sed quæ prophetata sunt recordantes. Dixit enim Zacharias: Et erit in illa die, disperdet Dominus nomina idolorum de terra, & erit non vlterius memoria eorum, & spiritum immundum de terra eiiciam. Docemur ergo quòd non semper manebunt, nec malitia eorum posit esse perpetua. Nunc igitur illam metuentes pœnam, aiunt: Venisti perdere nos. Sed quia adhuc esse desiderant, iam ab hominibus recedentes, propter quos pœnam sciunt sibi esse subeundam, petunt mitti in porcos. Qui sunt isti porci, nisi fortè illi, de quibus dictum est: Nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis. Illi scilicet, qui immundorum vsu animalium vocis & rationis expertes lutulentis vitæ suæ actibus, naturalium coinquinauerunt ornamēta virtutum. Qui impetu feruntur in præceps, quoniā nullius meriti contemplatione reuocantur, sed tanquam de superioribus ad inferiora per improbitatis procliue detrusi suffocantur in aquis, inter fluctuantia mundi istius strangulatorum in modum, intercluso pereuntes spiritus commeatu. Neque enim in iis qui fluido æstu voluptatum huc atq; illuc feruntur incerti, vllius spiritus potest esse vitale commercium. Videmus igitur, quia homo ipse sibi author est ærumnę. Nam nisi quis porci more vixisset, nūquam accepisset in eum diabolus potestatem. Aut si accepisset, non vt perderet, sed vt probaret. Aut fortasse quia post Domini aduentum bonos iam deprauare nō poterat, nō omniū hominū, sed leuiū iā quærit interitum: vt latro nō armatis insidiatur, sed inermibus: & iniuriis lacessit infirmum, qui se intelligit, vel à forte contemni, vel à potente damnari. Sed dicit aliquis: Cur hoc à Deo permittitur diabolo? At ego dico: vt boni probentur, & improbi puniantur. Hæc enim pœna peccati est. Denique lege quia immittit Dominus febrē & tremorem, & malos spiritus, & cæcitatem, & omnia flagella iuxta merita peccatorum.

Require de hac materia infra in cap. Diabolus.

DAMNATIO. *De damnatorum pœnis, require infra in cap. Infernus: & cap. Tenebræ. In forensi iudicio damnari. In tractatu secundo de basilicis tradendis. Require supra in cap. Ambrosius. Damnari pœna capitali. Libro super Beati immaculati in expositione litera xx. quod require infrà in cap. Caput. Damna rerum temporalium vtilia sunt iustis. Eodem libro, litera nona, versu quinto.* Tom. IIII.

In amissionibus filiorum vel patrimonij Iob dicebat: Dominus dedit Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Ergo & in aduersis positi dicamus: Bonitatem fecisti cum seruo tuo. Potest enim Dominus in melius mutare quæ facta sunt, vt Iob sancti habemus exemplum: & quæ amissa sunt reddere. Potest quis & amissis filiis generare meliores. Nunquid Deo est difficile meliora donare? Potest etiam si nihil donet, hoc ipso tamen iusto esse profectum, si fortè futuri improbi rapti sunt, ne mutaret malitia cor eorum. Similiter & de patrimonio, quasi non videmus plurimos propter opes patrimonij in periculum salutis esse deductos: plurimis ex diuitiarum abundantia causam esse ortam peccandi. Qui enim non habet quod donet, ascribi ei culpa nō potest quod non donauerit: qui autem habet quod donet & non dat, vtique obnoxius incipit esse peccato.

DANIEL. *Licet iuuenis, tamen causa virtutis & gratiæ senes iudicauit. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo.*

Daniel cum puer esset, accepit spiritum, quo dignus senectutis primitiis † haberetur vt redargueret senes ipse non senior, non lōgæuitate, sed gratia Erat enim in illo ætas senectutis, vita immaculata, cui bene competit Dauiticū illud dicere: Super seniores intellexi. Ideoque tāquam de veterani consilij & senilis scientiæ viro diuinum pronuntiauit oraculum † *Aliàs, primitus, aut fortè præmiis.*

Daniel in lacu leonum, require suprà in capite Aduersitas.

DARE. *Deus in dando respicit petentis affectum. In commentario super epistolam ad Romanos, capite decimo sexto.* Tom. V.

Rectè dicit: quia non in voluntate petentis, sed in dantis arbitrio debet esse quod poscitur. An enim dandum sit, dantis debet iudicio pensari. Nam Saul peccans, cum petisset veniam, non accepit: contrà Dauid peccans & ignosci sibi postulans, veniam consequutus est. Ex hoc vtique dantis Dei & non dantis iudicium sequēdum est, quia non iniuste iudicat, qui omnes saluos vult, manente iustitia. Inspector enim cordis scit petentem, an hac mēte poscat vt mereatur accipere.

Dare eleemosynam fidelis debet ex intentione recta. In cōmentario super secundam epistolam ad Corinthios, capite viij. exponens illud, Profunda paupertas illorum abundauit &c. Tom. V.

Votum eorum prædicat, quia cùm tenues essent substantia facultatum, animus eorum diues inuentus est in ministerio sanctorum. Pura enim conscientia operati sunt: non vt hominibus, sed vt Deo placerent. Quia pro viribus testimonio illis sum: & vltra vires voluntarij fuerunt. Quantum dignum fuit & Deo placitum, qui vires illorum scit, in facultatibus dederāt ad ministeriū. Et quia ex toto corde Deo se dederāt, amplius volebant offerre quàm eorum vires admittebant. *Caput epistolæ declaratur.*

Et addit declarando quàm spontanei & deuoti fuerunt in dando. *Suadet ab exemplo.*

Cum multis precibus orantes nostram gratiam & communionē ministerij quod est in sanctos. Tā simpliciter & deuoto animo obtulisse illos ministerium quod vltra vires eorum erat prædicat, vt cū lachrymis deprecantes offerrent, vt vel sic cogerent accipi à se, quod accipiendum non videbatur, quia plus erat quàm poterat eorum substantia: ne fortè eis postea egestas, boni operis pœnitentiam suaderet. Sed quia tales se ostenderunt, vt puro animo iam præsentia postponentes, futuris se promissionibus confidentia Dei confirmarēt: accipi ab eis visum est, ne boni cordis gratia fructum amitteret.

Et subdit quod intentionem rectam & perseuerantiam habebant in dando. *Cap. eod.*

Et non sicut sperauimus, sed semetipsos primùm dederunt Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Idcirco, inquit, ab his accipi debuit: quia prius emendantes errores pristinos & vitæ vitia ac morum vltra quàm sperabatur Deo se deuouerunt. Visum est enim simpliciter illos hoc agere, vt nec timere cui offerebatur accipere: quia non vtique hoc animo offerebāt, vt redimētes prępositos suos vitia eorum paterentur nec arguerēt, quia munera excæcant oculos & vim authoritatis inclināt. Dantes ergo se Deo dum emendant vitia, deinde fratribus dum offerunt sumptus, contristari non debuerunt, qui antè prope quàm inciperent, perfecti esse voluerūt. Horū igitur exēplo inuitat Corinthios, vt ea quę cœperāt, ac exhortatione aucti, mēte sedula cōsummarēt. *Seipsum primū dare, deinde sua.*

Et annectit quòd sic dare est perfectæ emendationis signum.

Ita vt rogaremus Titum, vt quemadmodum cœpit, ita consummet in vobis etiam gratiam istam. Quoniam Titi affectum syncerum sciebat circa istos, necnon hos obedien *Cap. eod.*

obedientes ei, iccirco per ipsum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat: vt quomodo in cęteris rebus exhortationis suæ habuit fructum in eis, haberet etiam in hac gratiam, vt ad ministerium sanctorū promptos eos faceret, vt quia iam vitia emendabant, huius largitatis fructum haberent. Qui enim ad hoc dant, ne arguantur: nullum fructum huius rei habebunt. Vos autem quemadmodum in omnibus abundatis, fide, sermone, scientia, & omni solicitudine, & insuper illa quæ ex nobis & vobis est charitate, vt & in hac gratia abundetis. Magis exhortatur illos, vt glorietur de his apud cæteras Ecclesias. Hæc est enim probatio emendationis eorum, si prompti sint ad ministerium sanctorum.

Qui ritè dent, aut secus.

A

Et adiūgit quòd in dando imitandū est Christi exēplū.

Cap. eod.

Non secundum imperium dico, sed propter aliorum solicitudinem, & vestræ charitatis bonum comprobās. Manifestum est, quia non imperat sed exhortatur vt penuriam patientibus mittant sumptus, & releuent solicitudinem illorum, bonum animum suum Deo & hominibus ostendentes: pro qua re sine dubio mercedem accipient. Nostis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quia propter nos pauper factus est, cum diues esset, vt illius inopia vos diuites essetis. Pauperem Christum dicit factum, quia Deus nasci dignatus est homo, virtutem potestatis suæ humilians, vt hominibus Diuinitatis diuitias acquireret, vt sicut dicit Petrus Apostolus, Diuinæ essent consortes naturæ. Homo ergo factus est, vt hominem in Deo assumeret, sicut scriptum est: Ego dixi dij estis. Hoc modo exhortatur, vt largiendo quasi pauperes fiant, vt prosit paupertas eorum, sicut Christi paupertas profuit nobis. Et Christus quidē non sui, sed nostri causa pauper factus est: nos autē vt nobis ꝓficiat.

B

Auxesis suasionis ab exemplo.

2. Pet. 1.

Psalm. 18.

Et concludit quòd in dando voluntas debet sequi facultatem, & econuerso.

Cap. eod.

Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile est, qui non tantùm facere, sed & velle cœpistis ab anno priore. Nunc ergo & facere consummate, vt quemadmodum prompta est voluntas in vobis velle, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Hoc dicit vt voluntas illorum in opere appareat, si vera est secundum vires, & tantum det quantum potest, & vult animus vt munda fiat conscientia: nō in simulatione vt hominibus placeat, & mercedē apud Deum non habeat. Si enim voluntas prompta est, secundum facultatem acceptabilis est, secundum voluntatem acceptabilis est, non secundum quod non habet. Quoniam Corinthij ad hoc opus ministerij prouocantur, hoc eis indicitur vt non plus tribuant quā possunt, ne plus forte offerentes coacti non voluntarij, grauati viderentur sine mercede futuri: quia qui coactus aliquid facit mercedem nō habet. Ecclesiæ enim Macedoniæ vltrò obtulerunt cum precibus, vt probarēt tota se volūtate hoc facere, vt plus offerrēt quā poterāt. Ideóq; acceptabile fuit. Quantò enim amplius obtulerunt, tantū plus accepturi sunt. Nā si tantū quis det quantū vult, aut potest, acceptū est. Iudicio enim videtur hoc facere, ac per hoc tantū det quantum potest & vult animus, vt rei huius possit habere mercedem. Non enim vt aliis refrigerium sit, vobis autem angustia. Verum est, quia sic dandum est, vt non egestatem præstet dantibus, sed ex ęquitate in hoc tempore. Hoc dicit vt quantum habet ad tempus diuidat cum sanctis. Non enim plus exigitur quā sibi debet retinere: quia diliges, inquit, proximum tuum sicut teipsum. Vnde Zachæus: Ecce dimidium, inquit, bonorum meorum do pauperibus Vt vestra abundantia ad eorum inopiam, & illorum abundantia fiat ad vestrā inopiam. Hoc est quod dicit, vt quia iuxta tempus in opiam sancti patiuntur deserentes omnia mundi, & se in Diuinis solis operibus constituentes, vt doctrinę & orationi insisterent ad profectum multorum hi qui credunt, quiq; artibus aut negotiis insistunt, aut certe facultates paternæ habēt, ministrēt sanctorum in opiis: & iterum sancti illic vbi diuites sunt, & isti inopes communicent eis quasi vicem rependentes ministerio illorū, sicut dicit Domin⁹: Quā diu fecistis vni ex minimis istis, mihi fecistis. Vt fiat æqualitas sicut scriptum est, Hęc est æqualitas, vt quia isti in hoc tempore ministrāt sanctis, reddātur illis vices in futuro: debitores enim sibi faciūt sanctos. Qui multum habuit, non abundauit: & qui modicum, nō minorauit. Hoc in Exodo legitur. Plus enim habent sancti in spe futuri seculi, magis quā ij qui in hoc tempore videntur diuites: & tamen æquabuntur illic vtique, vt sicut beneficio horum sanctorū inopia sustentatur: ita & beneficio sanctorum diuites fiant hi in futuro seculo, in quo videntur pauperes. Non enim totos se dederunt Deo, vt hìc pauperes, illic essent diuites: sed ex hac parte qua hìc diuites sunt, illic pauperes, sanctorum suffragio, qui hìc positi iam illic mente sunt, ditabuntur.

C

Ex animo dandum.

Doni mēsura.

Luc. 19.

Matth. 25.

Exod. 16.

Eodem cōmentario capite nono super illud, Qui parce seminat &c. Contra auare dantes pro illis qui bona voluntate dant, dicit sic, vt sequitur.

Parcum auarum significat cui extorquetur vt inferat: pœnitet enim quia promisit. Hoc de tarditate illorū colligit qui olim promiserant & diu deliberabant: huic parco perparua messis est, quia cū dubitatione seminat: nescit prodesse quod facit. Qui autē in benedictione seminat in benedictione & metet. Hic in benedictione seminat, qui bona voluntate sub spe futuræ retributionis hoc agit. Vnus quisque secūdum propositum cordis nō ex tristitia aut necessitate. Hilarem enim datorē diligit Deus. Docet illos tunc prodesse hoc in futurum, si læto animo fiat. Ex iis enim qui inferūt, hunc elegit Deus, cui retribuatur, qui deuoto corde operatur, quasi thesaurizans sibi apud Deum: quia qui inuitus facit propter pręsentem pudorem, ne aliis inferentibus turpis inueniatur, mercedem non habet.

Dandum hilariter.

Et addit quam magna gratia sic dantibus à Deo datur.

Potens est autem omnem gratiam abundare facere in vobis. Dei potentiam adesse illud exoptat, vt sicut in emendandis vitiis & doctrinæ veritate cōpungit corda illorum, ita & in hoc faueat cœptis illorum, vt abundēt in omni opere bono per gratiā Dei. Vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omni opere bono. Hoc dicit & optat, vt in omni re semper sufficientes sibi sint Dei nutu, nec indigeant iis quæ ad salutem necessaria sunt. Si ergo sufficientiam sibi solùm eligant, poterunt in Dei opere abundare. Illud enim sibi retinendo quod sufficit, cætera in vsus sanctorum vel pauperū impendant necesse est: & hoc erit abūdare in opere bono. Licet enim exigui hominis ꝑuū sit quod tribuit, abundat tamen quando recto iudicio fit. Nō enim quęritur quantū, sed quo animo detur. Deniq; illa vidua in Euāgelio de ꝑuo laudata est: & q multa mittebāt laudati non sunt. Illius enim paruū multū fuit, quæ plus misit quàm poterat: Diuites autē minus miserunt, cum plus possent: ac per hoc modicum illius quæ vltra vires suas misit plus inuentū est quàm diuitū multū: quia de eo q abundabat eis miserunt. Sicut scriptū est: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculū. Hoc in psalmo tertio scriptum est, per exemplū addit ad curā pauperū, vt in omni opere bono abūdēt. Si enim huius qui pauperibus largitur iustitia manet in æternū, quātò magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici, qui publicè egeni sunt. Sācti enim discernuntur ab his, quia serui Dei sunt insistentes orationib⁹ & ieiuniis, puram vitā agentes, sicut & Anna prophetissa, quę non discedebat de templo ieiuniis & orationibus seruiēs die ac nocte, omnem mundi curam postponens. Misericordia ergo hæc iustitia appellata est: quia sciens qui largitur, omnia Deum communiter omnibus dare, quia sol eius omnibus oritur, & pluit omnibus & terrā omnibus

D

Abundare in opere bono.

Non quantum detur, sed animo quo datur.

omnibus dedit, iccirco diuidit cum iis qui copiam terræ non habent, ne beneficiis Dei priuati videantur. Iustus ergo est qui sibi soli non detinet quod sit omnibus datum,& iustus non in tempore,sed in æternum:quia in futuro tempore hanc habebit secum in perpetuum.

Cap. eod. *Et addit quòd iustitia & sanctitas augetur ei qui seruis Dei sua largitur.*

Qui autem subministrat semen seminanti, & panem ad edendum ministrabit,& multiplicabit semen vestrũ, & ampliabit fructum iustitiæ vestræ,vt in omnibus locupletemini in omni simplicitate. Omnia Dei sunt,& semina,& nascentia Dei nutu crescunt & multiplicantur ad vsus hominum. Deus ergo qui hæc dat,ipse & iubet de his cõmunicare eis qui indigent,ac per hoc non poterit qui tribuit iuxta Dei voluntatem, Dei nutu non augeri incrementis huiusmodi ad amplificandum fructũ iustitiæ. Danti enim addit, vt eo amplius habeat vnde largiri. Hęc est iustitia,vt quia Deus dat,retribuat ex eo B & homo cui deest. Hos enim vult ministros esse eorum, qui potiora eligentes, copias præsentis temporis spernunt, totos se Dei rebus obligantes. Vnicuique enim secundum bonam voluntatem Deus præstat auxilium. Sancti enim qui nihil volunt hîc possidere, nisi victum habere & vestitum: hos qui hîc habere volunt, tutores esse illorum Deus disposuit: vt qui bene & simpliciter eis ministrauerit, amplificetur Dei nutu, vt habeat vnde semper largiri,& ad pręsens locupletatus & in futurum. Semel enim seminans bis metet, ita vt si futuris spebus consulit nolit eos subiectos habere, sed magis se eis inclinet,quia à Deo huius rei accipiet mercedem. Si enim ad præsens humiliari eos sibi voluerit, spe futuræ amittit: Hic enim accipit mercedem operis sui, non simpliciter hoc agens,sicut dicit Dominus: Amen dico vobis,perceperunt mercedem suam.

Et addit quod dãtibus gratiarum actio meritò refertur.

C Si quis operatus per nos gratiarum actionem Deo, quoniam ministerium officij eius non solùm supplet ea quæ desunt sanctis sed & abundabit per multarum gratiarum actionem in Deo, per probationem ministerij huius magnificantes Deum in subiectione confessionis vestræ in Euangelio Christi,in simplicitate communicationis in illos,& ipsorum orationes pro vobis desiderãtiũ vos videre propter super abundãtẽ gratiã Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono eius. Hoc dicit,quia quicunque operatur per dispẽsatores doni Dei hoc opus,vnde gratiæ agantur Deo, ab iis qui necessarios sumptus accipiunt sub nomine Christi, non mendicitati subiecti sed Deo,de cuius bonis ali se norunt,non tantùm ab eis illis gratiæ referuntur, sed & à reliquis fratribus,qui pro his gratias agunt Deo, cõmendantes factũ ipsorũ Domino,vt paucis tribuentes multorũ obsecrationibus Deo cõmendentur. Probantes enim mentem eorum in hoc opere,magnificant in eis Dominum, cui⁹ spe firmati obediũt Euãgelio Christi in subiectione D mentis, vt præbeãt quæ necessaria sunt sanctis. Et hoc erit in simplicitate hoc agere cõmunicationis illorum, commendantes se orationibus illorum & desideriis eorum. Quis enim nõ cupiat oculis videre, necessitatibus suis propter Dei nomen subiectos? Denique Dei dona vocantur. Deo enim dat, qui ministrat: quia qui iubet fieri,ipsi imputatur quod datur.

Cap. 11. Tom. V. *Quo ordine dandum est. Libro octauo super Lucam.*

Dei traditio est,vt prius pascas parentes. Nam iuxta Diuinum oraculum, Cõtumelia parentis morte luitur: quantò magis fames quæ morte grauior est? Quo loco insolentem Dominus infrænat iactantiam. Multi enim vt prædicentur ab hominibus, Ecclesiæ conferunt quæ suis auferunt,cùm misericordia à domestico progredi debeat pietatis officio. Da ergo prius parenti: da etiam pauperi: da illi presbytero quod tibi abundat terrenum, vt ab illo accipias spirituale quod tibi deest. Etenim A qui honorat honorabitur. Vide ergo quia ille cum accipit tradidit,& accipit non quasi inops, sed quasi remuneraturus maiore mensura. Da pauperi in requiem eius, vt & tu communicans de tuo inopi requiem consequaris. Sed vt pascẽdos scriptura dicit parentes,ita propter Deum relinquendos parentes,si impediant deuotæ mentis affectum.

Etiamsi pauper est,dare debet: quia non dati quantitas, sed dantis affectus pensatur. Lib. j. de viduis, parte secunda. Tom. I.

Docuit scriptura,quàm misericordẽ in pauperes & liberalem viduam esse conueniat: Nec paupertatis debere contemplatione reuocari, quia liberalitas non cumulo patrimonij,sed largitatis definitur affectu. Dominica denique voce illa vidua omnibus antefertur, de qua dictũ est: Vidua hæc plus omnibus misit. In qua moraliter Dominus instituit vniuersos,ne quis à collatione ministerij paupertatis pudore reuocetur. Nec sibi diuites blandiãtur,quòd plus videantur conferre quã pauperes. Vberior est enim munus è paruo quã thesaurus è maximo: quia non quantum detur,sed quantum resideat expenditur. Nemo plus tribuit quã qui sibi nihil reliquit. Quid tu diues egeni comparatione te iactas,& cum tota te onereris auro, pretiosam per humũ trahens vestem,quasi inferior tuis & parua,diuitiis honorari desideras, quia inopem collatione vicisti? Et flumina superfluunt cum redundant. Gratior tamen haustus è riuulo est. Spumãt & musta dum feruent,nec dãnum putat agricola quod defluxerit. Gementibus areis dum cęditur messis,frumẽta defolliunt†. Sed deficientibus messibus non deficit hydria de farina,& plena olei testa desudat. Exinaniuit tamen dolia diuitum siccitas,cum viduæ pauxillulũ oleariũ redũdaret. Non ergo quid fastidio expuas,sed quantum deuotione cõferas, æstimandum est. Denique nulla plus tribuit quàm illa,quæ de filiorũ alimentis prophetã pauit. Et ideo qa nulla plus cõtulit,nulla plus meruit.

Luc. 21.

† *Aliàs, desiliunt.*

Modus quomodo pauper petit siue diues, dicens à quo petit, da. In tractatu de Naboth paupere: pertractans quod dixit rex Achab, Da mihi vineam tuam &c. Cap. 2. Tom. IIII.

Da mihi,inquit. Quæ alia vox egentis est? Quæ vox alia stipem publicam postulantis,nisi, da mihi? Hoc est, da mihi,quia egeo. Da mihi,quia aliud viuendi subsidiũ habere nõ possum. Da mihi,quia nõ est mihi panis ad victum,numus ad potum,sumptus ad alimentum,ad indumentum substantia. Da mihi, quia Dominus tibi dedit vnde largiri debeas,mihi nõ dedit. Da mihi,quia tu nisi dederis habere non potero. Da mihi, quia scriptum est: Date eleemosynam. Hęc quàm abiecta,quàm vilia? Nõ habent enim humilitatis affectum,sed cupiditatis incendium. In ipsa autem deiectione quanta impudentia? Da mihi, inquit, vineam tuam. Confitetur alienam,vt possit indebitam. Et dabo tibi,inquit,pro ea aliam vineam. Diues quod suum est fastidit,quasi vile sit: quod alienũ est,pretiosissimum concupiscit. Si verò placuerit tibi, dabo tibi pecuniam. Citò reprehendit errorẽ suum, pecuniam offerẽdo pro vinea: nihil enim vult alterum possidere,qui totũ desiderat suis possessionibus occupare.

Auarus pauper.

Require de hac materia infra in cap. Eleemosyna. Et cap. Liberalitas. & in cap. Misericordia.

DAVID. *Dauid tentationis violentia lapsus est & labi permissus,ne arrogantia superbiret. Lib. primo de apologia eius.* Cap. 7. Tom. IIII.

Dauid occiderat virum quidem minimè reum,sed occiderat nõ studio iniquitatis aut crudelitatis impulsus, sed vt obumbraret pudorem,tegeret verecundiã cõcupiscentiæ. Non audeo dicere quòd vi criminis fuerit oppressus. Neq; enim oppress⁹ est,qui sciuit queẽadmodũ à ruina illa peccati se posset leuare. Dico tamen quòd vi tentationis inflexus sit. Dixerat enim suprà: Proba me Domine & tenta me, & vre renes meos & cor meum. *Psalmo 25.* Et alibi: Ego autem dixi in mea abundantia, non mouebor in æternum. *Psal. 29.* Et, Igne me examinasti, & non est *Psal. 16.*

inuenta

Cur Dauid labi permissus. *1 Corinth.12.*

inuēta in me iniquitas. Voluit enim Dominus subiacere tentationi, ne supra hominē sibi aliquid arrogaret. Nā virtus in infirmitate consummatur. Neque enim cruento fecit affectu. A

Causa secunda eius lapsus est, ut nemo de se præsumat, & vt Deus ostenderet quòd de malo bonum facere potest. Libro secundo eiusdem apologiæ. *Tom.eod.*

Peccauit Dauid ne totus mundus erraret. Peccauit sibi, vt nobis omnibus emendaret. Postremò peccauit in corpus suum, vt in Christi corpore redimeretur. Ecce quem vix defendendum putabamus, iam cernimus prędicandum. Quis enim est qui nolit Diuina in se magis munera quàm humana opera prædicari? Arbitramur secundum Apostolum iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Iustificetur ergo ex fide Dauid, qui per legem peccatum agnouit, sed peccati veniam ex fide credidit. Iustificetur Dauid, quia in peccato eius surrepto, Ecclesiæ mysteria refulserunt. Dicit aliquis: Qua B ratione & parricidium & adulterium commiserit, Dominici generis author electus à Deo? Aliud dico. Talis author Dominici fuit corporis eligēdus. Quid est enim corporatio, nisi remissio peccatorū? Et ideo exors peccati esse non potuit, vt Diuinam gratiam & exemplo præferret & nuntio. Denique ea dispositione Bethsabeæ & Thamar matres authores Dominici generis computantur: quarum altera adulterium fecit: alia cōmisit incestum. Ea dispositione & Achab & Iechonias (sicut Mattheus Euangelista præscripsit) annumerantur maioribus Christi, vt omnes homines redempturus, beneficium à suis maioribus inchoaret: simúlque ne quis subiectus corporis passioni nobilitatem captasse immaculatæ originis videretur. Hominum enim ista iactantia est, alienam gloriam non suam quærere. Et tamen inter ipsos homines maior virtutis quàm nobilitatis est gratia. Simul edendum exemplum fuit, vt intelligerent omnes, maiorum probra nō posse posteris esse dedecori: & C quod vnusquisque successionis maculam proprię merito posset abolere virtutis. Vides quātos & quàm grauiter criminosos Dominicæ generationis series comprehendat: de quorum origine propter te nasci Christus non erubuit. Et hæc si credas, Diuinæ misericordię in te munera sunt: & hoc cęlestis insigne est potestatis. Superabundauit enim peccatum, vt abundaret gratia. Non fuit igitur Dauid exceptus à culpa, vt esset electus ad gratiam.

Sanctorum lapsus quid conferant.

Causa tertia lapsus eius est, ne insolens fieret, & vt nemo de se confidat. Libro tertio super Lucam. *V.Tom.*

An verò sanctus Dauid, licet multa eius in mysteriū figurentur, non eò præcelsior quòd hominem se esse cognouit & commissum super abrepta Vriæ vxore peccatum, pœnitentiæ putauit lachrymis abluendum, ostendens nobis hominem nullum virtuti propriæ debere cōfidere? Habemus enim aduersarium magnum, qui vinci à nobis sine Dei fauore non possit. Et plerunque in illustribus & beatis viris grauia peccata fuisse reperies, vt quasi homines tentationi patuisse cognoscas, ne virtutibus egregiis plus quàm homines crederentur. Si enim Dauid, qui præsumptione virtutis elatus dixerat: Si reddidi retribuentibus mihi mala: Et alibi, Ego autem dixi in mea abundantia, nō mouebor in æternum: statim insolentiæ huius pœnam se subisse memorauit, dicens: Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus: si ipse Dominici generis author insolentiæ excepit offensam, quantò magis nos cæteri peccatores, quibus nulla suffragatur prærogatiua meritorum, insolentiæ scopulum timere debemus, in quo naufragium fit bonorum: præsertim cùm tantus vir nobis & magisterii author sit & exempli, qui quasi palinodiam quandam ad repropitiandum Dominum in posterioribus canendam putauit, dicens: Domine non est exaltatum cor meum, neque in altū elati sunt oculi mei. Et, Dominus à dextris meis

Psal.7. *Psal.29.* *Psalm.130.* *Psalmo 15.*

ne commouear. Sciuit enim quando se sibi eredidit, esse lapsum. Denique nihil aliud esse in homine designauit, nisi quia Deum nouit. Sic enim habes: Quid est homo quod innotuisti ei, aut fili⁹ hominis quia cōputas eum? *Psal.143.*

Causa quarta est, vt esset cæteris in exemplum pœnitendi. In tractatu super psal.xxxvij. exponendo ipsius psalmi titulum. *Tom.IIII.*

Quid autē est ad cohortationem pœnitentiæ validius, quàm quòd sanctus Propheta Dauid peccatorū nostrorum nos docuit pœnitere? Quis enim dedignetur humiliare se Deo, cùm rex se humiliauit? aut quis dubitet affligere animam suam, cū Propheta tantus afflixerit se, soluens pretium lachrymarum pro redemptione peccati? Et quāuis toto scriptorum suorum corpore gerendæ pœnitentię pręcepta diffuderit (quis enim eius psalmus non medicamentum est conscientiæ peccatrici, cū alibi quemadmodum impulsus sit, alibi quemadmodum cōturbatus, ostenderit, vt non solùm quemadmodum sint sananda, sed etiam quemadmodum cauenda vulnera demonstraret, & suo nos doceret exemplo? Quis autem se stare credat, vbi lapsus est fortior) tamen in trigesimo septimo Psal. maiorem vim doloris interni & lamentabilis deplorationis expressit.

Pœnitentia maximè psal.37 expressa.

Causa quinta est vt de carnis fragilitate nullus confidat, quia etiam sanctus labitur. Libro secundo apologiæ prædictæ. *Tom.IIII.*

Vides quantis retibus etiam sanctorum corda capiātur. Et ideo ne mireris si etiā sanctus Dauid captus est, vir quidem magnus, & qui allophylū immanem corpore, armis quoque bellicis inhorrentem, fide vicerit: sed vtinam in se ipse vicisset: vtinam sicut illum aduersarium strauit, sic interiorem aduersarium suum sternere ac superare potuisset. Grauior est pugna eius qui intus, quàm illius qui foris dimicat. Sed quid de solo Dauid loquor? accersamus etiam alios ad tractatum huiusmodi, ne imbecillitatē Dauid magis vnius scilicet hominis, putemus, quā corporeæ cōditionis fuisse infirmitatem. Samson validus & fortis, leonem suffocauit, sed amorem suum suffocare non potuit, vincula soluit hostium: sed suarum non soluit nexus cupiditatum. Messes incendit alienas: & vnius ipse mulieris accensus igniculo, messem suæ virtutis amisit. Salomon Deo templum condidit: sed vtinā corporis sui templum ipse seruasset. Verū ad ipsum, à quo discessit, reuertatur oratio. Triumphauit Dauid in decem millibus, sed errauit in viginti & amplius millibus. Et quia errauit, hominē se esse cognouit, confessus est culpam, veniam deprecatus est dicens ad Deū: Domine, ne in ira tua arguas me, neq; in furore tuo corripias me: Miserere mei Domine quoniam infirmus sum. Si Dauid infirmus, tu fortis es? Si Salomon lapsus est, tu immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum? Ergo si errauerūt iusti, errauerunt tanquam homines: sed peccatū suū D tanquam iusti agnouerunt. Si iusti pœnæ atrocioris exceperunt sententiam, tu quemadmodum tibi spem impunitatis proponis, cùm scriptura dicat: Si iustus vix saluus fit: peccator & impius vbi parebit?

Lapsus sanctorum. *Lapsus Salomonis.* *Psalmo 37. In angustia.*

De ipsius Dauid peccato nullus debet iudicare, quia nullus est sine crimine. Eodem libro.

Compendium lapsus dic.

Proposita est historia, quæ adulterium habeat & homicidium. Nam ita reperimus in libro scriptū esse Regnorū, quia Dauid rex cū deambularet in domo sua, lauantē se vidit Vrię vxorē, amauitq; illico, & iussit accersiri. Deinde virū eius innocentē (vt scriptura induxit) bellatorib⁹ obiici iussit accerrimis, vt vi opprimeretur hostili. Hęc facta sunt, nec negantur. Quomodo igitur defenduntur? Bene admonet Euangelica lectio, etiam cū peccatum appareat subreptum, tamen debere iudicis esse iudicium: ac memorem vnūquenque esse oportere suę conditionis & meriti. Sæpe enim etiam & in iudicādo maius peccatum iudicij est†, quàm peccatum ipsum de quo

† Aliàs ius iud.

A de quo fuerit iudicatum. Nam si præscriptum est à quibusdam sapientibus mundi, vt in iudicando caueatur, ne maior pœna quàm culpa sit, idque seruatur: quantò magis seruandum videtur vt vnusquisque de alio iudicaturus de se ipso prius iudicet: nec minora in alio errata condemnet, cùm ipse grauiora cōmiserit? Quis es igitur tu, qui Dauid sanctum virum iudicas?

Et infidelibus Paganis detrahentibus Christianis, quia Christus de patribus peccatoribus natus fuerit, respondet ibidem.

Gentili dico, Iudæo dico, Christiano dico. Et ideo tripertitò mihi distinguendus videtur esse tractatus: vnus aduersus gentes, alius aduersus Iudæos, tertius apud Christianos. Primus igitur aduersus gentiles mihi sermo est, qui plerunque obiectare consueuerunt: Ecce quomodo Christiani innocentiam sequuntur, fidem præferunt, religionē venerantur, castitatē docent, quorũ principes & homicidia & adulteria fecisse produtur. B Ipse Dauid, de cuius genere (vt dicitis, inquit) nasci se Christus elegit, ipse & homicidia etiam sua & adulteria decantauit. Quales possunt esse discipuli, quorum tales magistri sunt? Quid ergo? Negamus factum, an repudiamus magistrum? Nihil horum. Sed qui speciem obiicit, communitatem cōsideret. Species, facti est: cōmunitas, naturæ. Nihil igitur mirum si intra generalitatem species est. Agnosco enim hominē fuisse Dauid, & nihil mirum: agnosco commune, vt homo peccet. Nec enim noua infirmitas conditionis humanæ: magísque mirum videtur, si homo peccato careat, quàm si peccatum aliquod affectet. Igitur peccat sanctus Dauid. Nullo ambiguo vos tenebo. Fecit adulterium, commentus est homicidium: & commentus est, & peregit. Peccauit, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit & fleuit, quod non solent reges. Rogauit veniam, non arrogans potestatis: sed infirmitatis suæ conscius, C prostratus in terra cilicio se operuit, imperij oblitus, & memor culpæ. Quem mihi tu huiuscemodi reperias virum, qui in potestate constitutus, non magis crimina sua diligat, culpam prædicet, peccata defendat: qui putet sibi quod non decet non licere: qui se legibus obstringat suis, & quod per iustitiam non licet nec per potestatem licere cognoscat? Non enim soluet potestas iustitiam, sed iustitia potestatem. Nec legibus rex solutus est, sed leges suo soluit exemplo. An fieri potest, vt qui de aliis iudicat, suo ipse sit liber iudicio: & in se suscipiat, in quo alios astringit? Bonus ergo Dauid: & multò admirabilior qui potestatem vicit, quàm qui amorem. Castitas enim corpori nonnunquam defertur, frequenter errori. Potestas Deo subditur, & facilius reperias qui se in amore cohibeat, quàm in potestate moderetur. Non ergo ignoscis quod minus est, in quo maiora miraris? Lubrica in omnibus hominibus, & prona natura peccandi: lubrica etiam in bonis moribus, licentia potestatis, & oblatio facultatis. Non enim distat ira D regis ab ira leonis: sed qui stimulat illum & admiscetur, peccat in animam suam. Caueat ergo ne stimulet aliquis potestatem, ne casibus anima irretita, corporis vitium non possit exuere. Non igitur mirum, si etiam Dauid specie lapsus est potestatis, sed multò amplius admirādũ quòd fidei contemplatione reuocatur.

Vnde Dauid in exemplum est potentibus principibus vt caueant crimine labi. Ibidem subdit.

Videtis quòd potestas hæc secularis frequenter nihil prosit, & plerunq; obsit. Sæpe enim culpæ exitus in authoritatem est potestatis. Noli tu igitur quicūq; es rex, de potentia & facultate præsumere. Cor enim regis in manu Domini. Noli tibi de populorum subiectione gloriari: quia non saluabitur rex per multitudinem, virtutis suæ. Non enim in altis tabernaculorum fastigiis pretiosóque tectorum culmine, sed super timentibus eum beneplacitum est Domino, & in iis qui sperant super misericordia eius. Lubricam ergo videmus ad vitia potestatem, nec tamen semper inflexā dixerim: quoniam regali potestate sublimem & Dauid legimus cultus auxisse Diuinos: & Salomonē tēplum Domino cōsecrasse. Nũc illud quod perstrinximus afferamus, facultatē imperandi incentiuum esse peccandi: & secũdũ historiæ seriem prosequamur. Non adulterasset Dauid alieni ius thori, & fœderati pacta coniugij, nisi nudam & lauantem mulierē de domus suæ interioribus vidisset. Et ideo bene scriptum est: Non intendas in mulieris speciem: & non concupiscas mulierem. Ait alibi: Ad omnes irreuerentes oculos caue: nihil de continentia tua & veritate præsumas. Etenim fornicatio mulieris in extollentia oculorum eius, & in palpebris illius agnoscetur. Et ideo causam primò peccati fuge. Nemo enim diu fortis est. Neque fragili tantùm, sed omni homini dicitur, Non te vincat concupiscentia formæ. Si non vis vinci, non congrediare peccatis, ne de te vitia coronentur.

Secundò de peccato Dauid nemo debet iudicare, quia ipse fuit iustificatus à Christo. Libro primo eiusdem apologiæ, cap. primo. Tom. eod.

Vt à planioribus exordiamur, quem Deus iustificauit tu diiudicas? Pro minimo, inquit Paulus, mihi est à vobis diiudicer, aut ab humano die: sed neq; me ipsum diiudico. Et adhuc erat in corpore situs, adhuc tentationi obnoxius. Sed ideo non se diiudicabat, quia spiritualis à nemine diiudicatur nisi à solo Deo. Denique subdit, Qui iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare. Sed Dauid iam tempus impleuit, & gratiam meruit, & iustificatus à Christo est, quandoquidem Dauid se dici filium ipse Dominus gratulabatur: & qui eum confitebantur, illuminabantur. Cur hominem Dei à præmio in iudicium vocas? Iudicauit iam de eo Dominus, de quo dixit ad Salomonem: Si ambulaueris in conspectu meo, sicut ambulauit pater tuus in sanctitate cordis & iustitia, ad hoc vt faceret secundum ea quæ mandaui ei. Hic ergo iudicio dignus an præmio est, qui fecit secundum omnia mādata cælestia, ambulans in sanctitate & iustitia cordis? (1. Corinth. 4)

Non est Dauidi propter peccatum detrahendũ. Primò quia multis pepercit Deus propter eum. Ibidem. Cap. eodem.

Vbi aliorũ peccata & vitia delitescunt, ibi Dauid virtutis & gloriæ suæ Diuinum accepit testimonium. Et de eius peccato disputamus otiosi, pro cuius merito & gratia aliorum peccata releuata sunt. Nam cum offendisset Salomon quòd non custodisset mandata Domini, & regnum eius disposuisset Deus scindere in plurimas partes, ait ad eum, Veruntamen diebus tuis non faciam hoc, propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui accipiam illud. Veruntamen non totum regnum accipiam: Sceptrum vnum dabo ei propter Dauid seruum meum. Iustificante igitur Domino, quis est qui tātum diiudicet virum? Quod Deus, inquit, mundauit, tu commune ne dixeris. Act. 10.

Secundò quia vir potens atque diues, in prosperitatis statu semel tātum cecidit: contrà qui in gradu infimo, labuntur sæpissime in peccatum. Ibidem. Cap. eod.

Saluo tamen iudicio cælesti, quo etiam ipse honorificat tantum Prophetam, in eius actus morésq; ingredere. Non miraris hominem & Angelis adæquandum iudicas, plurimum vitæ suæ, imò à pueritia in diuitiis: honoribus, imperiis demorantem, in multis tentationibus positum, semel tantum locum errori dedisse: & ei errori, quo etiam Angeli cælorum (vt scriptura memorat) de sua gratia & virtute deiecti sunt? Sane & Cap. 2. & aliter legitur error ipsius quod numerari fecerit populum.

Tertiò, quia licet vir magnus esset, tamen statim pœnituit humillimè. Contra eos qui parui sunt, nec peccantes reprehendi volunt. Ibidem. Cap. 2.

A Vnusquisque nostrum per singulas horas quam multa delinquit, & tamen vnusquisque de plebe peccatum suum non putat confitendum. Ille rex tantus atque potens ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam, sed præmatura confessione atque imméso dolore reddidit peccatũ suum Domino. Quẽ mihi nunc facilè reperias honoratum ac diuitem, qui si arguatur alicuius culpæ reus, non molestè ferat? At ille regio clarus imperio, tot Diuinis probatus oraculis, cum à priuato homine corriperetur quòd grauiter deliquisset, non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit culpæ dolorem. Denique Dominum dolor intimi mouit affectus, vt Nathan diceret: Quoniam pœnituit te, & Dominus transtulit peccatum tuum. Maturitas itaq; veniæ, profundã regis fuisse pœnitentiã declarauit, quæ tanti erroris offensam traduxerit.

Cap.4. B *Quartò, quia licet peccauerit fragilitate, tamen pœnituit mira humilitatis virtute: quod est paucorum hominum proprium, nedum regum. Eodem libro.*

Peccauit Dauid quod solent reges, sed pœnitentiam gessit, fleuit, ingemuit, quod nõ solẽt reges. Cõfessus est culpam, obsecrauit indulgentiam, humani status deplorauit ærumnam, ieiunauit, orauit, confessionis suæ testimonium in perpetua secula vulgato errore transmisit. Quod erubescunt facere priuati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur humanis. Quòd peccauit, conditionis est: quòd supplicauit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam itaq; incidisse, naturæ est: diluisse, virtutis. Quis gloriatur, inquit, castum se habere cor? Nec vnius diei infans mundus esse scripturæ testimonio declaratur. Da mihi aliquem sine prolapsione delicti. Iob 15.

Infrà subdit ibidem prædicta concludendo.

Cap.5. C Ergo & Dauid qui sciret hominem se esse natum lapsui, veniam postulauit, Domini autem non desperauit misericordiam.

Cap.eodem. *Quintò, quia credidit futuram remissionem peccatorum per Christum. Ibidem.*

Postea verò vbi cognouit mysterium (magnũ enim sacramentum Christi & Ecclesiæ) videns remissionem futuram omnium peccatorum, præuidens fulgorem gratię per lauacrum regenerationis & infusionem Spiritus sancti, ait securus veniæ: Peccaui Domino: vt & ipse in eorum veniret consortium: quibus culpæ remissio proueniret. Cap.6. Aduertis quemadmodum peccatum proprium deplorauerit: Quis igitur ei miretur esse dimissum?

Cap.ead. *Sextò, quia si peccatum propter lachrymosam contritionem dimittitur sicut Petro, multò magis Dauid, qui plus fleuit. Eodem libro.*

D Quis igitur magis operuit & texit, quàm sanctus Dauid, qui & alibi ait: Et in vmbra alarum tuarum sperabo donec trãseat iniquitas? Et sic dilexerit Dominum, vt nimia charitate peccatum omne tegeret atque absconderet. Etenim si sanctus Apostolus Petrus lapsum suum confessione charitatis aboleuit, & ille interrogatus à Domino dicente ei tertiò, Simon Ioannis diligis me? vt quem tertiò negauerat, tertiò fateretur, atque ita trino quodam dilectionis velamine, lapsum trinæ negationis absconderet: si quia semel fleuit Petrus, veniam reportauit: quantò magis Dauid, qui lauabat per singulas noctes lectum suum, & lachrymis stratũ suũ rigabat: cui erant lachrymæ suæ panes die ac nocte: qui cinerem sicut panem manducabat, & potum cum fletu miscebat? Etenim si eius qui conuersus ingemuerit miseretur Dominus, si Petrum aspexit & ille fleuit, quãtò magis qui diu fleuit à conspectu Domini non recessit? Negauit Petrus & non fleuit, quia non respexit Dominus Iesus: Negauit secundò & nõ fleuit: & respexit Iesus, & statim fleuit, & fleuit amarissimè. Ideo Dauid qui semper flebat, dicebat: Oculi mei ad Dominum semper. Quia semper videbatur à Christo, dicebat: Per exitus aquarum descenderunt oculi mei.

Ioan.21. Pœnitentiæ Petri & Dauidis collatio.

Cap.7. *Septimò, quia confidit in Dei misericordia: quod est cõtra desperantes de eadem. Ibidem.*

Quàm præclarum autem, quod tribus oblatis sibi conditionibus quam vellet eligeret, quando numerato populo cõtraxit offensam, cùm propositum esset vtrũ triennio famẽ super terram fieri vellet, aut tribus mẽsibus fugere à facie inimicorum suorum persequentiũ se, aut triduo mortem fieri in terra: elegit, quod Domini mallet se quàm hominũ cõmittere potestati. Dominus enim citò miseratus, ignosceret. Itaque sic ait: Angustiæ mihi sunt valde in his tribus: sed magis incidam in manus Domini (quoniam magna est misericordia Domini valde) quàm in manus hominum incidam. Hac humilitate, prudentia, mãsuetudine fecit (vt verbis scripturę vtar) habere Dominum cõmotionis propriæ pœnitentiam. Denique sic scriptum est: Quia pœnitẽtiam habuit Dominus super malitiam. Hiere.18.

Cap.eod. *Octauò, quia charitatem habuit quæ operit multitudinem peccatorum. Ibidem.*

Quàm verò etiam illud admirabile quòd Angelo ferienti plebem se Dauid obtulit dicens: Grex iste quid fecit? Fiat manus tua in me & in domum patris mei. Quo facto statim dignus sacrificio iudicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus. Nec mirum si tali sua oblatione pro populo peccati sui adeptus est veniã, cùm Moses offerendo se Domino pro plebis errore etiam plebis peccata deleuerit.

Nonò, quia confiteri suum peccatum non erubuit. Ibidem. quod require suprà in cap. Confessio peccatorum

Cap.16. *Decimò, quia de peccato pœnitentiam egit publicam. Eodem libro.*

Quis tanto affectu agit pœnitentiam? Humi stratus iacuit fusus in lacrymas, cibum non gustauit, lauacro abdicauit se. Quid iam reliqua dicã, quod abstinuerit ornatu, & comitatu regio? Adiunxit confessionem iniquitatis suæ, & in perpetua secula toto canendam orbe transmisit. Ecce, inquit, in iniquitatibus cõceptus sum, &c. Vsque, ne proiicias me à facie tua: &, Libera me de sanguinibus, &c.

Quæ verba exponit ibidem.

Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ. Cap.16. Quod ad Vriæ mortem potest referri: quod mandatæ necis eius conscius, veniam tanti poscat cõmissi. Et quamuis rex legibus absolutus, suæ tamen reus sit conscientiæ. Quibus vinculis se enodari desiderans, Diuinum sibi precatur auxilium vt ab omni criminis perpetrati labe mundetur. Et re vera cum mitis & corde mansuetus egregia semper dederit sanctus propheta suæ mansuetudinis & pietatis insignia, ita vt aduersariis suis frequenter ignouerit, atque ab eorum nece putauerit abstinendum, non est mirum quòd tam grauiter doleat fundendi sanguinis innoxij sibi obrepsisse peccatum. ideo liberari se à sanguinibus, hoc est, à peccatis mortalibus postulauit.

Tom. *Dauid ergo tentatus fuit & afflictus. In tractatu super psal. xxxvij.*

Manum Dei Dauid in se ipso expertus est & liberis, alterius incestum, alterius parricidium deplorauit, & (quod pio patri grauius est suæ salutis exitiis) simul sibi opprobria sobolis, & pietatis defleuit excidia: quorum alter ad incestum accensus de germanitatis affectu, alter ad parricidium armatus est studio castitatis. Quemadmodum illos in grauissimis criminibus confinia lusere virtutum? Vtinam aut ille sororẽ nõ amasset, aut hic non vindicasset. Ad postremum & ipse propriis finibus pulsus à filio, fugiebat hostẽ quem optabat hæredem: metuebat vincere, ne pietatis dispendio vinceretur

retur. Sed forte aliquis dicat: Quomodo in parricidio vel incestu manus fuerit Dei, cum opus illud inimici sit? Cognoscamus ergo quoniam & vbi diabolus vulnerat, sagittæ Domini vulnerare dicuntur.

Quare autem ipsi Dauid peccanti pepercit Deus, & non Sauli simili voce pœnitenti, dicit. In commentario super epistolā ad Romanos, capite nono vbi de Diuina prædestinatione loquitur & præscientia.

Inspector cordis scit petentem, an hac mente poscat, vt mereatur accipere. Et quamuis periculosum sit iudicium Dei discernere, tamen propter diffidentes, vt mens eorum medelam consequi possit, ne putent iniustū Dei iudicium, dicentes: vnum vocat, alterum negligit: sic arbitrantes excusari posse damnandos, rebus istud potius probemus quàm verbis. Vbi enim rerum gestarum exempla sunt, nemo audet queri, nec aliquam excusationem obtendere. Duo fuerunt, Dauid & Saül. Requiramus historias qualis vnusquisque eorum reperiatur post iudicium Dei, vt si Saül bene se egisse, postquam misericordiam non accepit, probetur, iniustum, quod absit, Dei iudicium arbitremur. Aut si Dauid accepta misericordia, Deum contempsisse inueniatur, an in eo manserit, in quo misericordiam consequutus est, & vtatur dispendio. Vterque necessitatem passus est regni. Et quanta fuit necessitas Dauid, vt filius eius vellet illum regno priuare? In qua necessitate flens, nudo pede iter faciebat, vt fugeret dux & rex populi Dei in tantum humiliatus vt in faciem seruo suo maledicenti sibi non responderet, vt per patientiam Deum propitium sibi faceret, per quem regnum sibi credidit reseruari. Saül autem nec in tali necessitate inuentus, quia maius malum intestinum bellum quàm externum, insuper ægrè ferens, quia semel & iterum non sit auditus, cùm esset indignus: nec in prece perstitit, vt meritum sibi faceret per quod esset dignus: sed impatiens, & de Dei iudicio indignatus, ab idolis quæ prius velut nullius momenti damnauerat, auxiliū requisiuit. Ecce iustum esse iudicium præscientiæ Dei, etiam volentibus manifestum est.

Saül & Dauid peccatores conferuntur.

Tom. eod.

Propterea ipse Dauid Dei misericordiam exorabat. In tractatu super psalmum quadragesimum.

Sana animam meam, quia peccaui tibi. Potest ex persona Dauid regis hoc dici: qui videns in spiritu tantam victoriam & gratiam Christi, petit vt in illa remissione peccatorum omnium, & sui misereatur: quoniam & ipse si legibus quasi rex non teneretur humanis, Deo tamen obnoxium se pro peccatis suis congnoscit esse. Confitetur ergo peccatum suum, vt accipiat remissionem, & generalis indulgentiæ munus inueniat. Potest & ex persona Saluatoris hoc exprimi: qui nobis misericordiam Dei postulat, & peccasse se dixit, quia pro nobis peccatum factus est. Simul docet cum in aliquo sumus aduersus inimicos Dei certamine constituti, vt Dei imploremus auxilium, ipsi peccata nostra fateamur, & tunc maximè cum vrgemur & terimur, cum dolore & amaritudine nos prosternimur, ne tacuisse videamur: quo medicina citius nostris vulnerib⁹ deferatur, vt sanati aduersario resistamus. Quomodo enim potest congredi vulneratus? Vnde discimus quia peccatorum nostrorum aculeis vulneramur. Vulnus medicum quærit, medicus confessionem exigit. Hinc quoque magis atque magis aperire Saluator sacramentum suæ incipit passionis: quod cum Euangelio concordare non dubium est. Nam maledicebant ei Iudæi, mortem eius expetebant: insidiabantur, vrgebant, crescentem quotidie gloriam eius operis non ferentes.

Cap. 6. Tom. IIII.

De Dauid verò virtutibus: primò de eius probitate atque fide. Libro primo de apologia eiusdem.

Sed iam etiam facta eius consideremus. Quis nō tantarum laude virtutum vnius criminis obumbraret inuidiam? Diuino electus examine, statim probauit indignum se tanto non esse iudicio. Processit in prælium & trepidantibus cæteris, solus allophylum Goliam, verborum iactantia & immani corporis mole terribilem, concurrenti simul fide ac virtute prostrauit. Vnius fortitudo, facta est vniuersorum victoria. Conferatur si placet priuatum crimen, & triumphus omnium: mors vnius, & tantorum quos liberauit à morte vita populorum.

Dauid plus beneficiis profuit quam vitio obfuit.

Secundò de eius patientia & benignitate. Ibidem. *Cap. eodem.*

Veniamus ad alia. Insidias patiebatur à rege: vitam eius quærebat extinguere: sed dispositione Diuina in eius rex potestatem traditus, cum totus pateret ad vulnus, separatus à sociis Dauid sanctus occurrit, & à corpore perituri vulnus lethale retorsit dicens: Nolite tangere Christum Domini. Quin etiam inimici illius vltus est mortem: flebiliter satis deplorauit interitum: & debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat Deo authore deberi. Quo solo docuit omnes homines, ad non præripiendum regnum etiamsi debeatur, sed expectandum vt suo tempore deferatur. Vtinam hunc virum imitati essent posteri. Non tantas bellorum pertulissemus acerbitates. Arguis quòd vnum occiderit: Non consideras quot docuerit, quemadmodū pax orbi Romano perpetua seruaretur. Quàm graui adhuc luimus vastitate, quàm publico quodam totius orbis funere appetiti, necem regis exsoluimus. Heu dura supplicia. Inde nobis adhuc barbarus hostis insultat, dū parata aduersum se in nos arma vertuntur. Sic vires ceciderūt publicę: sic Romana virtus suis moribus fracta cōsenuit, dum publico rapitur parricidio, quod paternæ solicitudinis religione suscipitur. Ideóq; eousque præcauit, vt cum Adoniam filium regnum sibi vsurpare comperisset, & serere conuentus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui expectaret, eligeret.

Sed de eius patientia. Eodem lib. *Cap. 6.*

Quàm verò iniuriæ patiens & doloris: cedebat, vt dixi, filij sui Abessalom furori vallatus dextera læuáque validis bellatoribus. Maledicebat ei vir, cui nomen Semei, cruentum appellans, & virum sanguinis, dignóque iudicio Domini deiectum esse de regno. Sed ne talibus quidem mouebatur conuitiis: mouebantur autem comites eius. Denique vnus ex sociis Abisai nomen viro, minatus est, quòd iniuriæ pretium caput eius auferret. Sed rex conuersus ad Abisai: Quid mihi, inquit, & tibi est fili Saruiæ? Ideo maledicit mihi quoniam Dominus dixit illi vt maledicat. Quàm moraliter docuit, quòd iniuriarum vel periculorum nostrorum tempora, tentationum certamina, probationum examina sint: & ideo non sine Diuino ea irrogari solere iudicio? Exercetur bonus athleta conuitiis: exercetur laboribus & periculis, vt dignus sit cui deferatur corona iustitiæ. Et ideo ferenda patienter sunt quæ putantur aduersa. Denique & alibi id te docet scriptura Diuina dicente iusto: Si bona accepimus de manu Domini, quæ mala sunt, cur non sustineamus? Et addidit sanctus Propheta, dicens: Ecce filius meus, qui exiuit de ventre meo, quærit animam meam, & maledicit mihi: Dimitte illum, vt maledicat: quoniam dixit illi Dominus, vt videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus pro maledicto hoc. O altitudo prudentiæ, ò insigne patientiæ, ò deuorandæ contumeliæ grande inuentum. Moueris, inquit, Abisai, quòd mihi maledicat extraneus, quem parricidio petit filius? Dominus dixit ei vt maledicat mihi. Sed non est maledictus Dominus, nec delectatur contumeliis. Vide quàm singula diligenter custodiat. Non accusat Dominum quasi authorem iniuriæ, sed magis lau-

Iob 2. Aduersus contumelias accōmodum exemplum.

dat quòd patiatur nos minora perpeti, vt maiorum veniam peccatorum adipiscamur. Ecce verborum cõtumelia parricidij leuauit ærumnam: absoluit procacem, cuius maledicta plus prosint quæ Diuina remuneratione donantur. Quis secum talem non compenset iniuriam, vt quem homo læsit, eum Deus meliorum retributione soletur?

Secundò eius patientiam exprimit. Libro primo de officiis. Cap. 48. Tom. I.

Tamen & sanctum Dauid in hoc quoque genere virtutis imparem Paulo non fuisse edocere possumus. Qui primò quidem cum malediceret ei filius Semei, & crimina obiiceret, tacebat & humiliabatur & silebat à bonis suis, hoc est, bonorum operum conscientia. Deinde expetebat maledici sibi, quia maledicto illo Diuinam acquirebat misericordiam. Vide autem quomodo & humilitatem & iustitiam & prudentiam emerendæ à Domino gratiæ reseruarit. Primò dixit: Ideo maledicit mihi, quia Dominus dixit ei vt malediceret. Habes humilitatem: quia ea quæ Diuinitus imperabãtur, æquanimiter quasi seruulus ferenda arbitrabatur. Iterum dicit: Ecce filius meus qui exiuit de ventre meo, quærit animam meam: Habes iustitiam. Si enim à nostris grauiora patimur, cur indigne ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertiò ait: Dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi Deus, vt videat humiliationem meam & retribuat mihi Dominus pro maledicto hoc. Nec solum conuitiantem pertulit, sed & lapidantem & insequentem illæsum reliquit. Quinetiam post victoriam petenti veniam libenter ignouit. Quod eò inserui, vt Euangelico Spiritu sanctum Dauid non solùm inoffensum, sed etiam gratum fuisse conuitianti docerem, & delectatum potius quàm exasperatum iniuriis, pro quibus mercedem sibi reddendam arbitrabatur. Sed tamen quamuis perfectus, adhuc perfectiora quærebat: Incalescebat iniuriæ dolore quasi homo, sed vincebat quasi bonus miles. Tolerabat quasi athleta fortis: patientiæ autem finis promissorum expectatio. Et ideo dicebat: Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum qui est, vt sciam quid desit mihi. Finem illum quærit promissorum cælestium vel illum quando vnusquisque surget in suo ordine.

Dauidis et Pauli collatio. 2. Reg. 6. Probat ferendam contumeliam à congruo. A maiore. Ab vtili. Psal. 39. 1. Cor. 15.

Tertiò, de Dauidis pietate vel humilitate circa Dei cultum. Libro primo de prædicta apologia. Cap. 6. Tom. IIII.

Saltabat ante arcam Domini potentissimus regum, & cum à propria reprehenderetur vxore quòd denudatus esset ante faciem puellarum, respondit: Coram Domino nudabor adhuc, & ero nugax ante oculos tuos vt honorificetur, inquit, Dominus, qui pro patre tuo asciuit in regnum: docens contuitum regalis potentiæ non habendum, vbi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim pro religione facere, etsi incongruum potestati sit.

Quartò, de eius mansuetudine circa persequentem inimicum. Ibidem. Cap. eod.

Specta aliud memorabile. Parricida filius regnum patrium violenter inuaserat: cedebat primo pater eius furori, & locum prælij declinabat, vt vel sic impius à furore resipisceret. Bello quoque interesse noluit: rogauit ad prælium profecturos: vt parcerent filio. Securus erat de victoria qui rogabat vt parcerent: nec pietatis alienus, qui perire debere etiam filium impium non putabat. Fleuit, & magno luctu deplorauit exitum parricidæ dicens: Quis Dabit mihi mortem pro te filius meus Absalom? Vindicandum putabat in eum qui pro paternæ vindicta pietatis occiderat.

Quare autem suos inimicos fugerit, habetur libro de fuga seculi. Quod require infra in cap. Fuga. Quintò, de eius fidelitate etiam circa hostem. Libro prædicto de apologia, cap. septimo. Cap. 7.

Nihil cruento fecit affectu: nihil minus sancto Prophetæ ascribi potest, qui etiam vita decedens suprema voce conuenit Salomonem filium suum, vt innocentem sanguinem à se tolleret, quem fuderat dux exercitus eius Ioab, quando Abner, cum de ineunda societate tractaret, dux licet aduersarij agminis, insidiis appetitus occubuit, quem fleuit, & post luctum eius ambulans, depositis infulis potestatis, exequiarum iusta curauit. Quo facto docuit etiam aduersariis fidem promissam esse seruandam, honorandam quoque in hoste virtutem. Nónne tam miti suæ hæreditate pietatis, etiam huius næuum detersit erroris?

Honoranda in hoste virtus.

Sextò de eiusdem prudentia circa commilitones in exercitu. Eodem lib. Cap. eod.

Alia quoque eius gesta consideremus. Pugnauit aduersum progeniem gigantum, quando vnus ex illis versantẽ in prælio regem penè percusserat, quos ausus tamen aduersarius exceptæ pretio mortis soluit. Hoc quoque percepto victæ gentis ferocis triumpho, iterum in valle Titanum bellum immane suscepit, non minus aduersus hostem, quàm aduersus naturam. Sitiens enim cum versaretur in bello, quod biberet non habebat: Quis mihi potum, inquit, dabit de lacu qui est in Beth-leem ad portas? Erat autem inter lacum & sanctum Dauid interfusus hostis, & media hostilium septa castrorum: præciderunt tres viri multitudinem aduersariorum, & hauserunt aquam de lacu qui erat in Beth-leem, & obtulerunt regi bibendam: sed rex noluit bibere, & profudit illam Domino. Dignum etenim tanto munere fuit, vt quæ erat viuidæ virtutis insigne, fieret pietatis sacrificium. Dixítque dignam prophetico spiritu sententiam: Non contingat mihi hoc facere, ne sanguinem virorum qui abierunt ex animis illorum bibam. Vicit ergo naturam vt sitiens non biberet: & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Exercuit etiam subditos ad virtutis officium, vt etiam per pericula regali imperio voluntarij milites obtemperarent. Quod autem noluit bibere, declarauit probandorum militum se imperasse gratia, non sitis victum necessitate: prospexisse etiam ne cui regum bibendi vsus alienis periculis quæreretur. Postremò piæ vulnus conscientiæ deprecatum, eò quòd aqua tot virorum quæsita sanguine, suauitatẽ bibendi habere non posset, quæ propositæ mortis horrore constaret.

Subdit ibidem quòd aqua illa figurauit Domini nostri Iesu Christi incarnationem. Cap. eod.

Quòd si altius velis spectare, & introspicere mysterium, sitiebat Dauid nõ aquam de lacu qui est in Beth-leem, sed oriundum ex virgine Christum in spiritu præuidebat. Volebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritualis. Hoc est non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique non bibit oblatam aquam sed Domino fudit significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum: illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum: Illum sitire se fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed qui pericula aliena depelleret.

Septimò de eius amore ad suum populum. In tractatu super Psalmum xxxvij. versu primo. Tom. I.

Et fortasse aliquibus perfunctoriè legentibus durum videatur quod Dauid iste humilis corde atque mansuetus, qui parcebat inimicis, mortem magis populi elegit, quàm suam fugam, aut famem super terram: famem vitauit, quia grauior morte & omnibus suppliciis habetur, quam sequitur etiam pestilentia, quæ

Cur D[auid] populi in [pro]pria f[uga] fuga.

quæ cælum contaminat mortem aceruat. Suam fugam non popoſcit propter illud, quia Propheta pro populo deprecari poterat, ſicut factum eſt: populus pro Propheta interuenire non poterat. Scriptum eſt enim: Si populus errauerit, ſacerdos orabit pro eo. Et tamen vbi vidit occidi populum, ſe ipſe Angelo ferienti obtulit, vt ipſe potius pro populo feriretur. Plus eſt quod nec ipſa perterritus ſpecie mortuorum gladio ſe obtulit, quàm ſi ſermonem propoſitæ cõditionis optaſſet. In electione itaque rationem ſequutus eſt: in dolore pietatem. Vide autem Domini gratiam, quòd & ipſe à propoſita conditione deflexit. Nunquid aliquod miſerationis eſt crimen, quia plus minatur, & minus exigit, qui in remuneratione præmiorum ſua promiſſa cuſtodit: in exactione pœnarum præſcriptum remordet? Cum iraſcitur in reum, differt: cum miſeretur, properat vt abſoluat, terret vt corrigat, admonet vt emendet, præuerit vt ignoſcat.

Deum plus minari & minus exigere.

Octauò de eius iuſtitia & miſericordia. In tractatu ſuper Pſal. xxxv. verſu primo. Tom. IIII.

Iuſtus Dauid, qui parcebat inimico, & mallebat innocentiam ſuam quàm vitã tueri, ne malo publico vindicaretur, atque appetendi principis in malis quoque cauſis aliis exemplum ederet, cum ipſe vindictam de inſidiatore ſumpſiſſet.

Nonò de eius compaſſione, qua motus eſt flere pro populo. Lib. ij. de pœnitentia. Cap. 6. Tom. I.

2. Reg. 24.

Fleuit Dauid, & meruit vt mortem populi pereuntis Diuina remoueret miſericordia, quãdo tribus propoſitis ſibi optionibus, eam tamen in qua Domini maiorem miſerationem experiretur elegit. Quid erubeſcis tu peccata tua flere, cum Deus etiam prophetas iuſſerit flere pro populis?

Decimò de eius gratia affabilitatis, probitatis, iuſtitiæ, humilitatis, patientiæ, & charitatis, loquitur libro ſecundo de officiis, cap. vij. Cap. 7. Tom. I.

Quid eius imitator ſanctus Dauid electus ex omnibus ad plebem regendam, quàm mitis & blandus, humilis ſpiritu, corde ſedulus, facilis affatu? Ante regnum ſe pro omnibus offerebat: rex cum omnibus æquabat ſuam militiam, & partiebatur laborem: fortis in prælio, manſuetus in imperio, patiens in conuitio, ferre magis promptus quàm referre iniurias. Ideo tam carus erat omnibus, vt iuuenis ad regnum, etiam inuitus peteretur: ſenex ne in prælio intereſſet, à ſuis rogaretur: quòd mallent omnes pro ipſo periclitari, quàm illum pro omnibus. Ita ſibi gratis officiis plebem obligauerat. Primùm vt in diſcordiis populi exulare in Hebron mallet, quàm regnare in Hieruſalem. Deinde vt etiam in hoſte poſitam virtutem diligeret, iuſtitiam etiam iis qui arma contra ſe tulerant, æque ac ſuis præſtandam putaret. Denique fortiſsimum aduerſæ partis propugnatorem Abner ducem, & inferentem prælia miratus eſt, & orantem pacis gratiam, non aſpernatus honorauit conuiuio. Interemptum inſidiis doluit, & fleuit: proſequutus exequias, honeſtauit: mortem vltus, conſcientiæ fidem præſtitit, quam filio inter hæreditaria iura tranſcripſit, magis ſolicitus, ne innocentis mortem inultam relinqueret, quàm quò ſuam mortem doleret. Non mediocre iſtud, præſertim in rege, ſic obire humilitatis munia vt cõmunem ſe exhiberet, etiam infimis: alieno periculo cibum non quærere potum recuſare, peccatum fateri, ſeque ipſum pro populo offerre morti, &c.

Quibus officiis Dauid populũ ſibi deuinciret.

Require ſupra in capite Amor. Vltimò, propter multas virtutes quas habuit, gratiam meruit Diuinæ cantilenæ cæleſtiſque harmoniæ. Libro primo eiuſdem, capite vigeſimo quarto. Cap. 24.

Dauid etiam fortis bello, patiens in aduerſis, in Hieruſalem pacificus, in victoria manſuetus, in peccato dolens, in ſenectute prouidus, rerum modos, vices temporum, per ſingularum ſonos ſeruauit ætatum: vt mihi videatur non minus viuendi genere, quàm canendi ſuauitate prædulcis immortalem † Deo ſui fudiſſe meriti cantilenam. † Aliàs, moralem.

De eius virtute pſallendi, loquitur. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris, circa principium. Super pſal. 61. Tom. IIII.

Pſalmi ideo ipſi Dauid inſcribuntur in titulo: quaſi verò Dauid ipſi Domino prophetici oris miniſterio deputentur, per quem humanæ vocis officio vis cæleſtis increpuit, & Diuina ſententia reſultauit.

Vnde cõmendans eius pſalmodiam, dicit in prologo ſuper Pſalmos. Tom. eod.

Naturalis eſt delectatio. Vnde & Dauid ſanctus, qui aduerteret vnde homo & qua eſſet fraude deiectus (nam ſi tenuiſſet infuſam ſibi à Domino æternæ illius cæleſtiſque delectationis gratiam, nec ſecularibus captus amiſiſſet illecebris, nunquam tam miſerabilis ærumnæ ſubiiſſet iniurias) reparare eam ſtudens & reformare, pſallendi munere cæleſtis nobis inſtar conuerſationis inſtituit. Etenim licet omnis ſcriptura Diuina Dei gratiam ſpiret, præcipuè tamen dulcis eſt Pſalmorum liber.

Et infrà ſubdit ibidem, verſu finem.

In his diſco vitare peccatum, dediſco erubeſcere pœnitentiam delictorum. Tantus rex, tantus Propheta, ſuo me prouocauit exẽplo: vt aut commiſſum ſtudeam extenuare peccatum, aut non commiſſum cauere. Quid igitur pſalmus niſi virtutum eſt organum? Quod ſancti Spiritus plectro plangens Propheta venerabilis, cæleſtis ſonitus fecit in terris dulcedinem reſultare. Simul cum ille in fidibus & chordis, hoc eſt in reliquiis mortuis diuerſarum vocum modulatus diſcrimina Diuinæ laudationis ad cæleſtia dirigeret cantilenam: docuit vtique, prius nobis peccato eſſe moriendum, & tunc demum in hoc corpore diuerſa opera diſcriminanda virtutum, quibus ad Dominum deuotionis noſtræ gratia perueniret, vt occupatis intentione cæleſtium nulla irreperet terrenorum libido vitiorum, ſimul animus cæleſtis gratiæ ſuauitate niteſceret. Meritò igitur tanti miniſtrum muneris Dominus laudans ait: Inueni Dauid ſecundum cor meum. Aiunt etiam eorũ qui cithara canunt, peritiores intus canere: vt ferunt fabulæ de Aſpendio chitariſta: Cauſas quoque modulaminum, & quædam clauſtra rhythmorum in ſuperiore parte eſſe pſalterij. Docuit ergo Dauid ita nos canere oportere, intus pſallere quemadmodum & canebat Paulus dicens: Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Et ad ſuperiorum intuitum vitam noſtram actuſque formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis paſsiones, quibus non redimitur noſtra anima, ſed grauatur: cum ad redemptionem animæ ſuæ pſallere ſe ſanctus propheta memorauit dicens, Pſallam tibi in cithara ſanctus Iſraël. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemiſti. 1. Corinth. 14. Pſal. 70.

Figurauit etiam ipſe Dauid Chriſtum maximè cauſa humilitatis, fortitudinis & manſuetudinis. Libro primo de prædicta apologia. Cap. 17. Tom. IIII.

Ipſe Dominus, Ieſus eſt verus Dauid manu fortis verus humilis atque manſuetus, primus & nouiſsimus: æternitate primus, humilitate vltimus: per cuius obedientiam humani generis culpa deleta & refuſa iuſtitia eſt. Ipſe, inquam, Ieſus vmbræ finis & legis: aduenit humilitatis magiſter docere ſuperbos ſenſu & tumore cordis inflatos ad manſuetudinem & ſimplicitatem eſſe migrandum. Quomodo igitur in typo eius myſterij peccatum imputari poteſt, cùm in ipſo

mysterio sit remissio peccatorum? nisi forte ideo Dauid iniquitatē suam peccatúmque confessus est eius admissi, vt ipse ad remissionem peccati, & gratiam mysterij pertineret. Nam quid sibi vult quòd vir peccatum suum confitens, de Sion & Hierusalem psallit dicens, Benefac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem? nisi quia accelerari ei placet Ecclesiæ congregationem per vocationem gentium, quæ non ancillæ filij, sed liberæ Hierusalem illius, quæ in cælo est, fidei suæ prosapiam toto orbe diffunderet, & spiritualium septa murorum doctrinæ Apostolicæ assertione fundaret.

Tom.V. *De ipso Dauid nasci Christus elegit. In commentario super epistolam ad Romanos, cap xv.*

Quare tunc ex radice Iesse, & non ex radice Booz viri iusti, aut ex radice Obed? Sed quia Dauid filius dicatur propter regnum, vt sicut ex Deo natus est in regem, ita & ex Dauid rege ortum haberet iuxta carnem. Ideo radix Iesse arbor Dauid, quæ fructum fecit per ramum quæ est Maria, quæ genuit Christum Iesum.

Item libro tertio super Lucam.

Si Dauid insolentiam damnat, humilitatem induit, rectè in historia vxoris Vriæ magisterium istud affectandæ humilitatis asciscitur. Et tamen si ex ea natus est ille pacificus Salomon, videamus ne fortè mysterium sit, quod sublato eo de medio, qui ante coniugio suo plebem gentium vendicabat, alij Ecclesia viro nupserit vero Dauid. Dauid enim vocatus est Christus, in parentis nomen ascitus. Iuxta quod scriptum est: Inueni Dauid seruum meum: cui nupsit Ecclesia, quæ verbi semine & Spiritu Dei plena, Christi corpus effudit, populum scilicet Christianum. Est ergo mulier, quæ viuente viro alligata est legi: & ideo mortuus est vir eius, vt non esset adultera si esset cum altero viro. Mysterium igitur in figura, peccatum in historia: culpa per hominem, sacramenta per verbum.

Et infrà.

Cum Dauid Beth-sabeæ historiam non prætermiserit in suis Psalmis, vt in ea vel actum perfectæ pœnitentiæ nos doceret, iure videmus etiam in generationibus Dominicis non prætermissam, quia & ipse Dauid, qui accepit eam in vxorem sibi, generationis Dominicæ secundū carnem præcessor asseritur. Cuius speciale, vt diximus, meritum, vt Ecclesiæ in hoc mysterio videret exortum, & acciperet oraculū, quod ex suo Christus genere nasceretur. Alterū enim ad Ecclesiam pertinet, quod dixit: Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ. (Psalmo 131.) Alterum spiritualiter ad Dominici corporis sponsionem, quod oraculo manifestissimo reuelatur, cum dicitur: Ex fructu ventris tui ponam super sedem meam. Noli tamen tanto negligens esse promisso: Non enim sine definitione datum est. Sed si custodieris testamentum, & testimonia seruaueris Domini, quæ in Euangelio se pollicetur esse dicturum, tibi quoque copia sedis patebit æternæ.

Tom.I. *Item libro primo de pœnitentia, cap. primo.*

Et Dauid clamat: A delicto meo munda me. Sanctiores isti quàm Dauid de cuius nasci familia Christus incarnationis elegit mysterio, cuius posteritas aula cælestis est, vterus virginalis suscipiens mundi redemptorem.

Cap.4. Tom.IIII. DEBITVM ET DEBITOR. *De debito pecuniali, loquitur libro, siue tractatu de Tobia declarans quam mala sit conditio debitoris vsurarij, dicens sic.*

Sortem dicitis quod debetur. Etenim velut vrna ferali misera sors voluitur, perituri debitoris luenda supplicio. Stant pallentes rei ad sortis euentum. Non sic trepidant de quorum damnatione sors dicitur. Non sic deiecti ac suspensi pauitant, de quorum captiuitate expectatur sortis euentus. Illic enim vnius captiuitas, hìc plurimorum addicitur. Et forrasse ideo sors, quia in euentu sunt patrimonia, quæ sub hac sorte voluuntur. Magnum & memorabile beneficium Dei hoc specialiter ore Prophetico prædicatur, quod in patres cōtulit, quia ex vsuris & iniquitatibus liberauit eos. (Psal.17.) Et propriè ait, Ex vsuris liberauit eos: quia vsuræ inferunt seruitutem. (Vsura ser[...]) Quasi diceret, Ex seruitutis vinculo ereptos, reddidit libertati. Graue vocabulum debitorum. Debita, peccata dicuntur. Debitores quoque criminosi appellantur. Sic enim & isti sicut illi, de capite decernunt. Culpæ tamen habent nominum suorum, vt factorum diuersitatem. Debita, quamuis diuersæ quantitatis, vnum habent nomen, vnum onus, vnum periculum. Nescit ergo quod poscat infelix, qui pecuniam petit mutuam, quid accipiat ignorat. (Cap.5.) Non nouit pecunia fœneratoris vno diutius loco stare, solita transire per plurimos vno teneri nescit sacculo: versari ac numerari expetit, vsum requirit, vt acquirat vsuram. Fluctus quidam est maris, non fructus. Pecunia nunquam quiescit. Labitur velut scopulo illisa, ita gremium debitoris percutit, & continuò relabitur eò vnde processit. Cum murmure venit, cum gemitu reuertitur. Frequenter tamen placidum stat ventis mare: semper fœnoris vnda iactatur, mergit naufragos, expuit nudos, vestitos exuit, insepultos relinquit.

Nec debitum est contrahendum causa induciarum: quia peior est inducia. Eodem libro. (Cap.5.)

Et cum dilationem impetraueris, gaudes. Fœnore tuo simulat se fœnerator grauari, sed libenter impertit quasi venator qui feram cinxerit, securus est prædæ. Tu oscularis caput, amplecteris genua, & quasi ceruus sagitta toxicata ictus paululum procedens tandem victus veneno procumbis: aut quasi piscis qui fuscina fuerit infixus, quocunque fugerit vulnus vehit. Et verè piscis ille in esca mortem deuorat: ille hamum glutit dum cibum quærit. Sed tamen hamum non videt, quem tegit præda: tu hamum cernis, & glutis? Hamus tuus fœnus est creditoris. Hamum voras, sed vermis te semper arrodit. Ipse est esca quæ decipit. Itaque & tibi fœnoris nec cibus vsui est, & hamus vulneri. An ignoras quia semel illaqueatus nodo, se magis si fugiat ipse constringit: intra retia positus fugiēdo, magis deiiciat super se retia? In plateis fugis, cum intra parietes tutus esse non possis. Inuenit te cum voluerit fœnerator. Denique vbi tempus impleueris, sicut lupus nocte irruit, dormire non sinit, expectato die ad publicum trahit, aut tabulis venditionis cogit subscribere. Vt fureris pudoris dispendium, subscribis illicò. Venditurus auitum sepulchrum paternum sanè vt prætereatur aliquid verecundè emitur, ieiunum solum iactatur, quod infœcunda vendiderit, dispendiis onerauerit, debitorē & superioris temporis ascribūtur dispēdiis damna præsentis. Mox & laudata vēdūtur, & inferuntur iam non instrumenta, sed vincula. Tamen adhuc quærendi fideiussores, tribuuntur induciæ, non vt prædam libertatis inueniat, sed vt consortem seruitutis adiungat.

Non est contrahendum causa fideiussoris. Ibidem infrà. (Cap.[...])

Currendum est igitur vt fideiussorem requiras, vt eum tuis nominibus astringas. Ecce paratur alteri inimicus. Nam cum tu non habueris vnde debitum soluas, ille pro te tenebitur. Inueniris in eo circunuentor & fallax, qui amicum deceperis. Ille nudabitur, ille pro te in vincula ducetur. Illum grauiorem exactorem creditore patieris, qui allegat: Stimula ciuē tuum quem spopondisti. Ita fiet vt ipse quoque incipias esse ingratus, & prætereas illud quod scriptū est: Gra

Gratiam repromissoris ne obliuiscaris. Dedit enim pro te animam bonam. Necesse est dicas: Quis enim te quærebat fidem dicere? Nam nisi tu fidem dixisses, ego non accepissem pecuniam. Adulterinam accepi pecuniam, æs auro admixto mihi dedit. Vtinam te non obtulisses. Fortasse te creditor subornauit, vel tu illum.

Cap. eodem. *Nec aliquis debet fieri debitor fidem dicendo pro alio. Ibidem.*

Ergo caue ne in alieno te obliges debito, ne hoc quoque vendidisse dicaris, ne si quid tibi vt habet vsus amicitiæ debetur, aut dederit gratiæ vt videatur emisse. Aut si vis interuenire, noueris amici obsecratus oratis, erubescis negare. Ita interueni, vt si debitum solutum non fuerit, de tuo noueris esse soluendum: in hoc paratus accede. Legisti enim, non spondeas super virtutem tuam: si enim spoponderis, quasi restituens cogita. Et infrá. Recipe proximum secundum Eccles. 8. virtutem tuam, & attende tibi ne cadas, id est, ne maiore te obliges numismatis quantitate quàm ferre possunt atque exsoluere tuarum copiæ facultatum. Si enim quod habes tradas, amisisti opes, non amisisti fidem. Famæ tuæ damna non sentis: redemisti amicum sine tua fraude. Alibi quoque id te monent Prouerbia Salomonis dicentis: Spondens sponde amico tuo, quemadmodum qui obligat se sponsorem amicorum suorum. Si autem non habes, audi quid dicat Salomon: Noli dare te in sponsionem erubescens personam: Si enim non habueris vnde soluas, auferet stramentum de sublateribus tuis. Ergo bonus fœnerator acquiret gratiam: execrationem improbus.

Ante quis debet vendere bona sua quàm debita contrahere: quia fœnerator crudele animal est. Eodem libro, capite septimo.

Itaque dum primùm adolescens nihil putat de vestibus suis, aut etiam possessionibus esse vendendum, ad hæc facienda poscit dilationem. Vsuræ applicantur ad sortem, accumulantur censuræ†. Iam suspirare incipit, iam malum agnoscere suum, die ac nocte vsuram cogitare. Quicquid occurrerit, fœneratorem putat: quicquid crepuerit vocem sibi videtur fœneratoris audire. Si habes, cur non soluis? Si non habes, cur malum malo adiungis, & de vulnere quæris medicum? Cur quotidie obsidionem pateris, fœneratoris expugnationem times? Vetus sententia est: Fœneratoris & debitoris sibi occurrentium, prospectum amborum facit Dominus. Alter quasi prædã requirit, alter quasi fera prædonem declinat. Ille quasi leo quærit quem deuoret, iste quasi bos iuuenculus prædonis impetum reformidat. Ille quasi accipiter vnguibus olorem quærit inuadere, iste quasi cancer aut fulica mauult se vel in prærupta deiicere, vel in profunda demergere, quàm istum humani corporis accipitrẽ sustinere. Quid quotidie fugis? Et si non occurrerit fœnerator, occurrit tibi inopia tanquam bonus cursor. Ambos ergo videt Dominus, fœneratorem & debitorem, occurrentes sibi: ambos spectat, testis alterius iniquitatis, alterius iniuriæ. Illius auaritiam condemnat, huius stultitiam. Ille gressus debitoris singulos numerat, aucupatur deflexus: iste continuò post columnas caput obumbrat. Nullam enim habet debitor authoritatem. Ambobus in digitis vsurarum repetitur sæpius calculatio. Par cura, sed dispar affectus. Alter lætatur incremento fœnoris, alter cumulo deuotionis affligitur. Ille quæstus numerat: hic ærumnas. Quid fugis hominẽ, quem poteras non timere? Quid fugis, aut quousque fugies? Si quis pulsauerit nocte, fœneratorem putas sub lecto. Illicò si quem subitò intrare senseris, tu foras exilis: canis latrat, & cor tuum palpitat: Sudor effunditur, anhelitus quatitur, quæris quid mentiaris, vt fœneratorem differas.

† Alias, centesimæ.

Cap. eo. *Damnum & periculum quod incurritur ex debito contracto. Ibidem.*

Quid iuuare potest alienæ calamitatis accessio? Iam & amici fugiunt, coniuiæ non recognoscunt. Ipse quoque conspectus omnium refugit: & vt pugil ictus varios circuncertantium, ita iste honestorum vitat occursus, & solicitus vbi in aliquem offenderit, vigilanti exit obtutu: redit paratus ad vincula, redit mortem optans, cogitans eam sibi inferre, redit miserè se ipse condemnans, quòd alienam pecuniam non refugerit, & fœneratoris se ære deuinxerit. O quantos miseros fecerunt aliena bona. Quid tibi, inquit, vt bibas aquam Gyon? Quid, inquam, tibi vt biberes calicem fœneratoris? Multi, inquit, mutuati ad tempus, & necessitatibus consuluerunt suis, & pecuniam reddiderunt. Et quanti se propter fœnus strangulauerunt? Illos consideras: illos non numeras? Reminisceris euasisse aliquos: non reminisceris opperisse? Nummos redditos computas: laqueos appetitos non computas? Quos deformitate tam dedecorosæ conuentionis plerique verecundiores ad contumeliam, fragiliores ad iniuriam, expetito interitu prætulerunt, opprobrium vitæ amplius quàm mortis supplicium pertimescentes. Vidi ego miserabile spectaculum, Cap. 8. liberos pro paterno debito in auctionem deduci, & teneri calamitatis hæredes qui non essent participes successionis: & hoc tam immane flagitium non erubescere creditorem. Instat, vrget, addicit. Mea, inquit, nutriti pecunia pro alimonia seruitium recognoscant: pro sumptu licitationem subeant. Agitetur hasta de pretiis singulorum. Non immeritò hasta agitatur, vbi caput quæritur. Non immeritò ad auctionem peruenitur, vbi sors poscitur.

Et addit capite sequenti quod venditur seu perditur libertas filiorum.

Hæc est fœneratoris humanitas, hæc debitoris stultitia, vt filiis quibus pecuniam non relinquit, libertatem auferat: pro testamento chirographum dimittat: pro emolumento hæreditatis, chirographum obligationis. Quid sibi vult paterni in liberos scriptura maledicti, vbi nulla est offensa peccati? An potest durius aliquod esse maledictum grauiúsque seruitium? Et illa sæpe post mortem habet defunctus compendia, quòd non spectat miserias filiorum. Vendit plerunque & pater liberos authoritate generationis, sed non voce pietatis. Ad auctionem pudibundo vultu miseros trahit, dicens: Soluite filij gulæ meæ sumptum: soluite paternæ mensæ pretium: Vomite quod non deuorastis, reddite quod non accepistis. Hoc meliores, quòd vestro pretio redimitis patrem, vestra seruitute paternam emitis libertatem. Esto vt aliquis qui subuenire possit accedat, quis tantam expleat charybdim? Quis rationes fœneratoris agnoscat? Quis satiet auaritiam? Quæ non iste pretia exaggeret, cum viderit redemptorem? Non enim suo magis lucro, quàm alieno detrimẽto pascitur. Vera profectò, vera est vtpote Dei Diuina sentẽtia, qui cùm iratus esset propter impietatem populi Iudæorum quòd post deos abiret alienos: Cui, inquit, fœneratori vendidi vos? Venditur enim, qui obligatus fuerit fœneratori: & vẽditur non vno pretio, sed quotidiano: venditur non cum diffinitione, sed cum accessione diuturna.

Cap. 21. *Vnde non est contrahendum debitum modo aliquo. Eodem libro.*

Quàm deforme est vt pro beneficio ei qui te adiuuit rependas molestiam? Cum istum fraudaueris cui debes, postea in tempore necessitatis tuæ non inuenies creditorẽ. Quàm dignum vt cum victum tuum sustentare non queas cum adhuc nihil debeas, putes quòd & victum tuum possis & debitum sustinere. Antè cogita vnde dissoluas, & sic mutuum sume. Fru-

ctus, inquit, agrorum capio. Sed qui non abundat vsui, quomodo abundabunt contracti fœnoris incremēto? Sed possessionem meam vēdo. Et vnde fructus quibus vtaris ad sumptum? Fœnus non pecunia sua soluitur, sed augetur. Numerando coaceruatur & crescit. Deinde non cogitas humilitatem & verecundiam postulantis donec accipias, osculaтis manus fœneratoris superbi, humilias vocem tuam, ne clarior sonitus vocis tuæ aures eius offendat, ne plures te audiant deprecantem. Paupertas non habet crimen: nulla indigentiæ infamia est: sed debere verecundum est, non reddere inuerecundum. Postulabis dilationem cum cœperis conueniri in tempore præscriptæ solutionis pro pecunia, afferes tædia, causaberis de tempore, excusationes strues. Et cum totum promiseris ne in vniuersum fraudare videaris, vix dimidium restitues. De amico inimicum facies: pro honore referes contumeliam: pro benedictione maledictum. Quàm hæc opinionem lædant considera; quàm à viro bono discrepent recognosce. Ergo dum liber es à vinculis, ipse te retrahe à iugo & onere seruitutis. Diues es, non sumas mutuum: pauper es nō sumas mutuū. Diues es, nullam pateris petendi necessitatem: pauper es, considera soluendi difficultatem.

Cap.4. Tom V. *De debito verò mystico vel spirituali, dicit quòd debitum reddendum sunt virtutes ac virtutum opera. Libro sexto super Lucam.*

Duo, inquit, debitores erant cuidam fœneratori. Vnus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Qui sunt isti debitores duo, nisi populi duo: vnus ex Iudæis, alter ex gentibus, fœneratori illi thesauri cælestis obnoxij? Vnus, inquit debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non mediocris est iste denarius, in quo regis imago formatur, qui trophæum habet imperatoris expressum. Non materialem fœneratori huic debemus pecuniam, sed meritorum examina, & æra virtutum, quarum meritum gratuitatis pondere, iustitiæ specie, sono confessionis expenditur. Væ mihi, si non habuero quod accepi: quia difficilè quisquam est qui fœneratori huic integrum debitum possit exsoluere. Væ mihi si non petiero concedi mihi debitum. Non enim Dominus ita nos orare docuisset vt peteremus: Dimitte nobis nostra debita: nisi sciret difficilè aliquos fore idoneos debitores.

Et quod qui plures habet, plus soluere debet. Ibidem.

Sed quis est populus iste qui amplius debet, nisi nos quibus amplius creditum est? Illis credita sunt eloquia Dei, nobis creditur virginis partus. Habes talentum virginis partum. Habes fidei cētesimum fructum. Creditus est emanuel nobiscum Deus: credita Domini crux, mors, resurrectio. Et si pro omnibus Christus passus est, pro nobis tamen specialiter passus est: quia pro Ecclesia passus est. Itaque non est dubiū quod plus debet qui plus accepit. Et secundum homines plus fortasse offendit, qui plus debuerit. Sed secundum misericordiam Domini causa mutatur, vt amplius diligat, qui amplius debuit: si tamen gratiam consequatur. Gratiam enim & qui reddit habet: & qui habet in eo ipso quod habet, soluit. Nam & habendo redditur, & reddendo habetur. Et ideo, quoniam nihil est quod dignè Deo referre possimus. Quid enim referamus pro susceptæ carnis iniuria? Quid pro verberibus, quid pro cruce, obitu & sepultura? Væ mihi si non dilexero. Audeo dicere: Non reddidit Petrus, & ideo plus dilexit. Non reddidit Paulus; reddidit quidem mortem pro morte: sed alia non reddidit, quia multa debebat. Audi ipsum dicentem quia nōn reddidit. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Reddamus licet crucem pro cruce, funus pro funere, nūquid reddimus quod ex ipso & per ipsum, & in ipso habemus omnia? Reddamus ergo amorem pro debito,

A charitatem pro munere, gratiam pro sanguinis pretio. Plus enim diligit, cui donatur amplius.

Debitum verò peccati intelligitur quadrantis nomine, quod soluitur charitate vel supportatione pœnæ, libro septimo super Lucam. Cap. 22.

Intelligamus quid sibi velit figura quadrantis. Et videtur vsualis rei expressum nomine, intellectus spiritalis arcanum. Nam sicut qui pecuniam soluūt, debitum reddunt: nec prius euacuatur fœnoris nomen, quàm totius sortis ad nummū vsque, quocunque solutionis genere quantitas vniuersa soluatur: sic compensatione charitatis actuúmq; reliquorum vel satisfactione quacunque peccati dissoluitur. Non otiosum etiam, quia non æra, sicut alibi duo, non assem, non denarium, sed quadrantem hoc posuit loco. Quadrantaria enim permutatio velut quædam est compēsatio, cum aliud redditur, & aliud significatur solutum. Ita & hîc, aut pretio charitatis redimitur iniuria, aut iniuriæ æstimatio-

B ne pœna laxatur. Quadrantem autem in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione vt illic vnusquisque lauandi accipit facultatem, ita accipit hîc eluendi: quia vniuscuiusque peccatum suprascriptæ genere conditionis eluitur, cum tam diu exercetur noxius pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat.

Iterum de solutione talis debiti quod Christus pro nobis soluit, vnde debitores sumus Christi. Libro tertio de virginibus, versus finem. Tom I.

Non corruptilibus argento vel auro empti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu. Non ergo aurum & argentum vos liberauit, sed probatio fidei multò pretiosior auro quod perit. Bonus seruus pretium studet reparare Domino quod pro se solutum est. Noli aurum parare filia, noli argētum: Non diuitiis istis te Christus redemit. Paratū 1.Pet.

C habeto pretium: non semper exigeris, sed semper debes. Sanguinem soluit, sanguinem debes. Ille pro te soluit, tu pro te redde. Eramus oppignerati malo creditori peccatis. Contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus. Venit Dominus Iesus, suum pro nobis obtulit. Sed non potes sanguinē reddere, bonus quidem seruus debet pretiū suum reparare Domino suo. Si non potest pretium reddere, vel hoc faciat ne pretio videatur indignus. Ergo & tu dignum te gere tali pretio, ne veniat Christus qui te mundauit, qui te redemit, & si te in peccato inuenerit dicat tibi: Quæ vtilitas in sanguine meo? Quid profeci tibi, dum descēdo in corruptionē? Sed ne mireris quomodo descenderit in corruptionem, cuius caro, vt alibi scriptum est, non vidit corruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis, quia penetrauit inferna: sed corruptionem incorruptus exclusit.

D *Et in epistola secunda ad sororem suam, vbi pertractat Euangelium de Magdalena, scribit quomodo Christus nobis remisit debitum, & soluit pro nobis debitum. Vnde etiā alijs nos dimittere debemus debita.* Non

Dominus noster Iesus Christus iudicauit magis homines beneficiis alligari posse, & prouocari ad ea quæ sunt recta, quàm metu: plúsque charitate proficere, quàm formidine ad correctionem. Itaque promisit gratiam vniuersis per virginis partum vt in baptismo peccata donaret, quò sibi faceret gratiores. Deinde si competentia gratiarū in nos officia depēderemus ipsius gratiæ, remunerationē futurā omniū in hac muliere declarauit. Nā si tantūmodo prima debita nobis remisisset, videretur cautior q̄ indulgētior, correctionísq; prouidētia, quàm remunerationis magnificētia. Angusti animi sola astutia est, vt illiciat: Deo autē couenit, vt quos inuitauerit per gratiam, eosdem gratiæ ipsius incrementis prouehat. Ideóq; nobis & antè donat per baptismū, & bene seruientibus vberiora largitur. Ita ergo Christi

benefic

beneficia & incentiua virtutis præmia sunt. Sed nemo vocabulum fœneratoris horrescat. Sumus autem sub fœneratore Domino, qui nisi morte debitoris expleri ac satiari nequiret. Venit Dominus Iesus, vidit obligatos ære funereo, qui nec fœnus suum patrimonio innocentiæ suæ poterant exsoluere. De meo, vnde liberarē me, habere non poteram. Nouum genus absolutionis meæ detulit, vt creditorem mutarem, quia fœnus vnde soluerem, non habebam. Debitores autem nos, non natura sed culpa fecerat: peccatis enim nostris grauis æris debita contraximus, vt essemus obnoxij, qui eramus liberi. Debitor enim est, qui aliquid accepit de fœneratoribus. Peccatum autem à diabolo est tanquam in eius patrimonio: Has habet impius opes. Sicut enim Christi diuitiæ virtutes sunt: ita diaboli opes crimina sunt. Ne degeret humanum genus in perpetuam captiuitatem obnoxiæ hæreditatis graui fœnore, quod operatus author, ad posteros de fœnerata successione transmiserat, venit Dominus Iesus, mortem suam pro morte omnium obtulit, sanguinē suum pro sanguine fudit vniuersorum. Mutauimus ergo creditorem, non euasimus: imo euasimus. Manet ergo debitum, fœnus intercidit, dicente Domino Iesu iis qui in vinculis sunt, Exite: & iis qui in carcere, Procedite: dimissa sunt peccata vestra. Omnibus igitur dimisit, nec quisquam est cui non relaxauerit. Sic enim scriptum est: Quia donauit omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti. Cur nos aliorum tenemus chirographa, & volumus exigere aliena, qui nostrorum vincimur indulgentia? Quod donauit omnibus, ab omnibus exigit: vt quod vnusquisque sibi dimissum meminit, alij ipse dimittat. Vide ne grauiorem causam incipias habere fœnerator quàm debitor: sicut ille in Euangelio cui Dominus eius dimisit omne debitum: & ille postea à conseruo suo cœpit exigere quod ipse non soluerat. Vnde
† Aliàs, vsuris. iratus Dominus eius, de ipso summis exegit iniuriis C † quod antè ei donauerat. Caueamus ergo ne nobis hoc accidat, vt non remittendo quæ nobis debentur, incipiamus & illa soluere quæ remissa sunt nobis. Ita enim scriptum est, dicente Domino Iesu: Sic & vobis faciet Pater meus qui in cælis est, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Dimittamus ergo pauca, quibus plura donata sunt: & intelligamus hòc nos acceptiores Deo fore, quò etiam plura damus: quia hòc gratiores sumus Deo, quò nobis plura dimissa sunt.

Tom.V. *In commentario super epistolam ad Romanos, capite octauo.*

Ergo fratres debitores sumus, non carni, vt secundum carnem viuamus. Rectum & manifestum est non nos adinuentioni Adæ quia carnaliter egit obsecundare debere, qui prior peccans mortem nobis hæreditatis titulo dereliquit: sed legi Christi seruire nos debere, qui nos spiritali ratione à morte supradicta redemit. Huic enim sumus debitores, qui nos carnalibus vitiis sordidatos per lauacrum sancti Spiritus ablutos iustificauit & filios Dei fecit. Prius enim in carne positi, exemplo Adæ viuebamus subiecti peccatis: nunc verò liberati, reddere debemus obsequium redemptori. Quod quidem obsequium non illi vtique proficit, qui nullius eget: sed nobis vitam acquirit æternam. Sic enim diligit nos, vt sibi imputet quod promisit nobis.

Cap.4. Tom.IIII. *Vnde sic exponit in sermone quinto de sacramentis ad neophytos.*

Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Debitum quid est, nisi peccatū? Ergo etsi non accipere alieni fœnoris pecuniam, non egeres: & ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti pecuniam cum qua diues nascereris. Diues eras ad ima-A ginem & similitudinem Dei factus: perdidisti quod habebas, hoc est, humilitatem, dum arrogantiam desideras vendicare: perdidisti pecuniam, sicut Adam nudus factus es. Accepisti à diabolo debitum, quod non erat necessarium. Et ideo qui eras liber in Christo, debitor factus es diaboli. Cautionem tuam tenebat inimicus, sed eam Dominus crucifixit, & suo cruore deleuit. Abstulit debitum tuum, reddidit libertatem. Bene ergo ait: Et dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: Vide quid dicas. Quomodo ego dimitto, sic & tu dimitte mihi. Si dimiseris, bene conuenit vt dimittat tibi. Si non dimittis, quomodo eum conuenis, vt dimittatur tibi?

Soluimus autem peccatorū debitum bonis operibus. Libro secundo de pœnitentia. Cap. 8. Tom.I.

Ergo & agendam pœnitentiam, & tribuendam veniam credere nos conuenit, vt veniam tamen tanquam ex fide speremus, non tanquam ex debito. Aliud est B enim mereri, aliud præsumere. Tanquam ex syngrapha fides impetrat. Præsumptio autem arroganti est proprior quàm roganti. Prius solue quod debitum est, vt quod speraueris impetrare merearis. Solue boni affectum debitoris, vt vsuram non facias, sed fidei tuæ censu contracti nominis fœnus euacues. Plura soluendi habet subsidia qui Deo, quàm is qui homini debet. Homo pecuniam pro pecunia reposcit, quæ non semper debitori præsto est: Deus affectum exigit, qui in tua potestate est. Non pauper est qui Deo debet, nisi qui se ipsum pauperem fecerit. Etsi non habet quæ vendat, habet quæ soluat. Oratio, lachrymæ, ieiunia, debitoris boni census est, multóque vberior, quàm si quis ex pretiis fundorum pecuniam sine fide deferat. Denique pauper erat Ananias, cum vendito agro pecuniam deferret ad Apostolos: vnde nec soluere se potuit sed implicauit. Act.5.
Diues erat illa vidua, quæ duo æra minuta in gazophylacium misit, de qua dictum est: Hæc vidua paupercula plus omnibus misit. Non enim pecuniam Deus, sed fidem quærit. Neque ego factis abnuo liberalitatibus in pauperes posse minui peccatum, sed si fides commendet expensas. Quid enim prodest collatio patrimonij, sine gratia charitatis? Luc.21. Cap.9.

Licet Christus pro nobis soluerit debitum, tamen toti Trinitati reddere tenemur. Vnde in fine secundi libri de Apologia Dauid sic loquitur contra hæreticos. Tom.IIII.

Nempe omnes in primo homine peccauimus, & per naturæ successionem culpæ quoque ab vno in omnes transfusa successio est. In quem ergo peccaui, in Patrē, an in Filiū? Vtique in eum qui mihi credidit, quod non seruādo peccaui. Mandatum est homini vt ab omnibus gustaret quæ erāt in Paradiso, lignum scientiæ boni & mali ne tangeret. Adam ergo in singulis nobis est. In illo enim conditio humana deliquit: quia per vnum in omnes pertransiuit peccatum. Video summam mihi creditam. Video quæ præuaricationis æra contraxe-D rim, dum vetita & interdicta degusto. Hinc debeo commissæ sortis vsuram: quia creditum mandatorum cælestium fœnus intemerata fides seruare non potuit. Creditorem agnoscamus, agnouimus debitorē. Nempe ius est vt exigat & relaxet: & ideo idem relaxat qui ius habet exigendi. Cum igitur in Euangelio Christus dixerit mihi: Remissa sunt tibi peccata tua: nónne eundem intelligo Dominum sortis, quem arbitrum veninire cognosco? Aut si Pater credidit, & Filius relaxauit, non per vnitatē, vt nos dicimus, sed vt Arriani asserunt per distātiam potestatis, alius ergo Deus credidit, alius relaxauit. Vnde incurrūt, vt Manichæorum perfidiam non euadāt. Deinde vnum dicēdo bonū Deū, aduertāt quos laqueos demētiæ suæ incidāt. Si bonus est qui credidit, quomodo bonus nō est qui relaxauit? Ergo cū illis partē habeant Arriani, in quorū assertionem perueniunt. Nec mirum si is qui semel deuiare cœpit à vero

à vero nexibus se alieni erroris inuoluat. Et ideo vna est sententia, quæ hæreticorum omnium machinas destruat, vt vnius potestatis, maiestatis, atque virtutis trinitatem esse credamus: & ideo quòd Filius fecit, non separemus Patrem, nec ab eo quod Pater mandauit, Filium segregemus. Ita enim fiet, vt non alterum Deum veteris, alterum noui testamenti inducamus: sed per vnitatem potestatis & Filius in Patre, & Pater intelligatur in Filio, & Filius fœneretur in Patre, & Pater relaxet in Filio. Nam & Pater dimittit peccatum, Filium dimisisse iam diximus. Accipite, quia dimittit & Pater. Dimitte, inquit, nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vtique ex persona nostra hîc Filius Patri dicit. Nec ideo dicit, quasi dimittere ipse non posit: sed ideo dicit, vt tu vnitatem potestatis intelligas. Denique si authoritatem quæris in Filio, Iam vos, inquit, mundi estis propter sermonem, (Ioan.15.) quem loquutus sum vobis. Dimittit sermone, dimittit imperio: sed cum ratione dimittit dicens: Vade, post (Ioan.5.) hæc vide ne pecces. Habes authoritatem, quia vetera donauit: habes iudicium, quia futura præscripsit.

(Cap.8. Tom.IIII.) DECEPTIO ET DECEPTOR. *Homo decipitur, sed ipse decipere non debet. Libro sexto Hexameron.*

Si graue est adulterare opus Dei, quid de illis dicemus, qui humanum sanguinem fundunt, qui vitam, quam Deus donauit extorquent, qui dicunt, Tollamus iustum, quoniam inutilis est nobis? Vnde bene lectum (Matth.8.) est: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, vbi requiescant: Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinat. Vulpes ergo se abscondit in fouea, auis se tuetur in nido, homo non absconditur in fouea, sed decipitur. Fouea verò os hominis est. Fouea alta pectus hominis est, vbi sunt noxia & fraudulenta consilia, & malæ cogitationes. Tu ambulas, & alius tibi foueam parat. In medio laqueorum ambulas, quos absconderunt tibi in via inimici tui. Omnia igitur circunspice, vt effugias sicut damula de retibus, & sicut auis de laqueo. Damula retia aspectus viuacitate declinat: auis euitat laqueos, si ad superiora se conferat, & terrena superuolet. In superioribus enim nemo tendit retia, laqueum nullus abscondit. Ideo cuius conuersio in supernis est, huius non solet in prædam venire captura. Sed quid miraris, si homo decipiatur, quando Filius hominis vbi requiesceret non habebat? Et ille quidem talem hominem fecit, in quo caput suum reclinaret: sed postquam in pectore nostro non requies proximi cœpit esse sed fouea, postquam alter alteri nectere cœpit insidias, quem iuuare deberet, caput suum Christus auertit à nobis: postea tamen maluit illud morti offerre pro nobis. Noli igitur esse fraudulētus, crudelis, immitis, vt in te Christus caput suum reclinet.

(Cap.8.) *Deceptorum hominum proprietas & astutia describitur exemplo polypi piscis. Libro quinto eiusdem, capite octauo.*

Et quia de astutia cœpimus sermonem subtexere, quia vnusquisque fratrem suum circunuenire & decipere nititur, & in nouas se fraudes componere, vt quem vi obtinere non potest, circunscribit dolo & fuco quodam artis obducat: fraudulentum illud polypi inge- (Polypi ingeniū) nium non præteribo, qui vadoso in litore petram nactus, affigitur ei: atque eius nebuloso ingenio colorem subit, & simili specie terga obductus, plurimos piscium sine vlla suspicione fraudis allapsos, dum notam non præcauent, & saxum opinantur, casibus furtiuæ artis includit, & sinu quodam suæ carnis intercipit. Sic spontanea venit præda, & talibus capitur argumentis, qualia sunt eorum, qui ingenium suum sæpe commutant, & diuersas nocendi artes mouent,

A vt singulorum mentes sensúsque pertentent, cum continentibus continentiam prædicantes, in coitu intemperantium tanquam deuij ab studio castitatis, & demersi in intemperantiæ volutabris, vt qui eos audiunt aut vident, incauta facilitate se credant: eóque citius labuntur, dum declinare non norunt, nec cauere quod noceat: dum grauior sit, & magis noxia improbitas, benignitatis obumbrata velamine. Et ideo cauendi sunt, qui crines suæ fraudis & brachia longè latéque dispergunt, vel speciem induunt multiformem. Et isti enim polypi sunt, nexus plurimos habentes, & callidorum ingeniorum vestigia, quibus irretire posint quicquid in scopulos suæ fraudis inciderit.

Iterum exemplo cancri. Quod require suprà, in capite, Cancer.

De modo etiam decipiendi per falsam doctrinam. Require suprà in cap. Antichristus.

B *Grauius autem peccat, quando quis simpliciorem seu minorem decipere nititur. Libro super Beati immaculati, litera xxj. versu quinto.* (Tom.IIII.)

Sicut enim grauiore dignus supplicio est, qui persuaserit crimen infantulo, & incautam præcipitarit ętatem: ita qui inualidum & insipientem & improuidum circunscripserit persuasione erroris aut exagitatione cordis affectum.

De deceptionibus diaboli. Libro de Paradiso. Quod require infrà, in cap. Diabolus. & in cap. Serpens.

DECLINATIO. *Significat deuiationem vel errorem. Vnde non esse declinandum à via mandatorum Dei exemplo Abrahæ docet, libro secundo de Abraham, capite tertio, super illud, Et abiit cum eo Loth.* (Cap.)

Hoc est, declinatio. Id enim nominis significat interpretatio, eò quòd vt viantes incognitas carpentes vias, semitis aliquibus sæpe falluntur, vt à directo deflectant tramite: & tamen si prudentes sunt, non de-
C uiant, sed cunctabundi, licet regionis ipsius contuitu viam colligunt: ita & Abraham nutabundus quidem, tamen tramitem veri sequebatur. Ducebatur plerunque falsa specie bonorum, sed non penitus inclinabatur. Perfecti est enim non deflectere: prudentis non penitus declinare. Solus autem ille nunquam deflexit, de quo scriptum est: Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel, (Isa.7. Luc.) butyrum & mel manducabit: priusquam sciat aut proferat mala, eliget bonum: quoniam priusquam sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ, vt eligat quod bonum est. Hoc Abraham facere non poterat, vt prius bona eligeret, quàm mala sciret: Sed præceptis inhærebat cælestibus, ne declinaret à vero. Ideo etiam & septuaginta quinque annorum describitur exisse de Charra, quòd septuagesimo perfecto remissionis numero sensus is sit, qui posit inflecti. Delectationes enim horum sensuum faciunt, vt non semper erecta sit nostra mens, sed aliquando se inflectat, vt non
D infra cauernas corporis se intra latibula voluptatis abscondat. Tamen etiam in his cuniculis positus ita euaserit, vt sumeret vxorem suam, & nepotem, & omnem animam quamcunque possederat in Charram. (Cap.4.)

Et infrà eodem libro, quòd declinare potest esse ad bonum & ad malum.

A regula scripturæ non recedamus, vnam personam dicimus, duo negotia, quòd in vno eodémque viro duæ res significentur, numero vnus, nomine duplex. Declinatio enim dicitur Loth, sicut habet Latina interpretatio. Declinat autem quisque aut ad bonum, aut ad malum. Cum ergo Loth declinaret malum, hoc est, errorem, flagitium, crimen, iungebatur patruo. Cum declinaret bonum, hoc est, iustum, innocentem, sanctum, religiosum, sociabatur flagitio. Bene ergo dixit: Et Loth qui ambulabat cum Abraham: quia

quia adhuc non elegerat Sodomam, non habitabat cum flagitiorum authoribus: Poſtea enim cœpit habitare in Sodomis. Ideóque quaſi à ſeipſo mutatus velut alter accipitur, non ſolùm à iuſto viro, ſed à ſeipſo deſciſcens.

Cap.5. Tom.IIII. DECOR SIVE DECVS. *Decus corporis ad ſalutem, non contra eſt habendum Libro de Ioſeph.*

Cum eſſet Ioſeph decorus aſpectu, & ſpecioſus facie valde, venuſtatem ſui vultus non ad alienam deriuauit iniuriam, ſed ad ſuam ſeruauit gratiam: ſed pulchriorē ratus, ſi non diſpendio caſtitatis, ſed cultu pudoris ſpecioſior probaretur. Illum eſſe verum decorem, qui non alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, ſed iudicia acquireret vniuerſorum, fraudi nulli futurus, laudi ſibi. Iam ſi qua petulantibus aſpexit oculis, illius crimen eſt ſolius quæ malè vidit, non huius qui malè nollet videri.

B *Decus animæ eſt bonitas & virtus. Libro de Iſaac & anima, quod require ſupra in cap. Anima. Decus vitæ eſt ſcire loqui & tacere. Libro primo de officijs, quod require infrà, in cap. Loqui. Decus morum, eſt honeſtas & verecundia delinquendi. Libro eodem.* Cap.45. Tom.I.

Teneamus verecundiam, & eam quæ totius vitę ornatum attollit modeſtiam. Non enim mediocre eſt rebus ſingulis modum ſeruare atque impartiri ordinem, in quo verè prælucet illud quod decorū dicitur, quod ità cum honeſto iungitur, vt ſeparari nequeat. Siquidē & quod decet, honeſtum eſt: & quod honeſtū eſt, decet: vt magis in ſermone diſtinctio ſit, quàm in virtute diſcretio. Differre enim ea inter ſe intelligi poteſt, explicari non poteſt. Et vt conemur aliquid eruere diſtinctionis. Honeſtas velut bona valetudo eſt, & quædam ſalubritas corporis: decus autem tanquam venuſtas & pulchritudo ſit. Sicut ergo pulchritudo ſuper ſalubritatē ac valetudinem videtur excellere, & tamen ſine his eſſe non poteſt, neque vllo ſeparari modo: quoniam niſi bo- C na valetudo ſit, bona pulchritudo eſſe ac venuſtas non poteſt: ſic honeſtas decorum illud in ſe continet, vt ab ea profectum videatur, & ſine ea eſſe non poſſit. Velut ſalubritas igitur totius operis, actúſque noſtri honeſtas eſt, & ſicut ſpecies eſt decorum, quod cum honeſtate confuſum opinione diſtinguitur. Nam etſi in aliquo videatur excellere, tamē in radice eſt honeſtatis, ſed flore præcipuo, vt ſine ea decidat, in ea floreat. Quid eſt enim honeſtas, niſi quæ turpitudinem quaſi mortem fugiat? Quid verò inhoneſtum, niſi quod ariditatem ac mortem afferat? Virente igitur ſubſtantia virtutis, decorum illud tanquam flos emicat, quia radix ſalua eſt. At verò propoſiti noſtri radice vitioſa, nihil germinat. Habes hoc in noſtris aliquantò expreſſius. Dicit enim Dauid: Dominus regnauit decorem induit. Et Apoſtolus ait: Sicut in die honeſtè ambulate. Quod Græcè dicunt εὐσχημόνως. Hoc propriè ſignificat, bono habitu, bona ſpecie. Deus igitur primum hominem cum conderet, bona habitudine, bona membrorū compoſitione formauit, & optimam ei ſpeciem dedit. Remiſſionē nō dederat peccatorū: ſed poſtea quàm eum renouauit ſpiritu, infudit ei gratiam, qui venerat in ſerui forma, & in hominis ſpecie, aſſumpſit decorem redemptionis humanę. Et ideo dixit Propheta: Dominus regnauit decorem induit. Deinde alibi dicit: Te decet hymnus Deus in Sion. Hoc eſt dicere: Honeſtum eſt vt te timeamus, te diligamᵒ, te precemur, te honorificemᵒ. Scriptū eſt enim: Omnia veſtra honeſtè fiant. Sed poſſumus & hominem timere, diligere, rogare, honorare: Hymnus ſpecialiter Deo dicitur. Hoc tanquam excelſius cæteris eſt decorum quod deferimus Deo. Mulierem quoque in habitu ornato orare conuenit: ſed ſpecialiter eam decet orare velatam: & orare promittentem caſtitatē per bonam conuerſationem.

Pſalm.92. Roman.13. D Pſalm.64. 1.Corinth.14. 1.Timoth.2.

Cap.46. *De ipſo decore diſtinguitur ibidem.*

A Eſt igitur decorū quod præeminet, cuius diuiſio gemina eſt. Nam eſt decorū, quaſi generale, quod per vniuerſitatem funditur honeſtatis, & quaſi toto ſpectatur corpore. Eſt etiam ſpeciale, quod in parte aliqua enitet. Illud generale ita eſt, ac ſi ęquabilem formam atque vniuerſitatem honeſtatis in omni actu ſuo habeat concinentem, cum omnis ſibi eius vita conſentit, nec in vlla aliqua re diſcrepat. Hoc ſpeciale, cum aliquem actum in ſuis virtutibus præeminentem habet. Simul illud aduerte, quòd & decorum eſt ſecundum naturam viuere, ſecundum naturam degere, & turpe eſt quod fit contra naturam. Ait enim Apoſtolus quaſi interrogans: Decet mulierē non velatam orare Deum? Nec ipſa natura docet nos, quòd vir quidem ſi comam habeat, ignominia eſt illi: quoniam contra naturam eſt. Et iterū dicit: Mulier verò ſi capillos habeat, gloria eſt illi. Eſt enim ſecundum naturam: quoniam quidem capilli pro velamine ſunt. Hoc eſt enim naturale velamen. Perſonā igitur & ſpeciē nobis natura ipſa diſpenſat, quam ſeruare debemus: vtinámque & innocentiam eius cuſtodire poſſimus, nec acceptam noſtra malitia mutaret. Habes hunc decorem generalem, quia fecit Deus mundi iſtius pulchritudinem. Habes & per partes, quia cum faceret Deus lucem, & diem noctémque diſtingueret, cum conderet cælum, cum terras & maria ſepararet, cum ſolem & lunam & ſtellas cōſtitueret lucere ſuper terram, probauit ſingula. Ergo decorum hoc quod in ſingulis mundi partibus enitebat, in vniuerſitate reſplenduit, ſicut probat ſapientia dicēs: Ego eram cui applaudebat, cum lætaretur orbe perfecto.

Et addit de decore totius vitæ. Cap.eod.

Similiter ergo & in fabrica humani corporis, grata eſt vniuſcuiuſque membri portio: ſed plus in cōmune cōpoſitio membrorū apta delectat, quod ita ſibi quadrare & conuenire videantur. Si quis igitur æquabilitatem vniuerſæ vitæ, & ſingularum actionum modos ſeruet, ordinem quoque & conſtantiam dictorum atque operum, moderationémque cuſtodiat, in eius vita decorum illud excellit, & quaſi in quodam ſpeculo elucet. Accedat tamen ſuauis ſermo, vt conciliet ſibi affectum audientium, gratúmque ſe vel familiaribus, vel ciuibus, vel, ſi fieri poteſt, omnibus præbeat, neque adulantem ſe, neque adulandum cuiquam exhibeat. Alterum enim calliditatis eſt, vanitatis alterum. Cap.47.

Adiungit de decore famæ. Cap.eod.

Non deſpiciat quid de ſe vnuſquiſque, & maximè vir optimus ſentiat. Hoc enim modo diſcit bonis deferre reuerentiam. Nam negligere bonorum iudicia, vel arrogantiæ, vel diſſolutionis eſt: quorum alterū ſuperbiæ aſcribitur, alterum negligentiæ. *Non negligenda bona fama.*

Concludit de decore motuum interiorum.

Caueat etiam motus animi ſui. Ipſe enim ſibi obſeruandus & circunſpiciendus eſt, & vt aduerſum ſe cauendus, ita etiam de ſe tuendus. Sunt enim motus, in quibus eſt appetitus ille, qui quaſi quodam prærumpit impetu. Vnde Græcè ὁρμὴ dicitur, quod vi quadam ſe repente proripiat. Non mediocris in his vis quædam animi atque naturæ eſt.

De decore iuſtitiæ. Libro tertio eiuſdem, quod require infrà, in cap. Honeſtas. Decus gratiæ datur eccleſiæ merito Chriſti paſſionis in cruce. Libro de benedictionibus patriarcharum, capite decimo. Exponens benedictionem Nephtali. Tom.IIII.

Nephtali vitis remiſſa porrigens in germine decorem. Sarmentum vitis aliud amputatur quod videtur inutile, ne caſſa vitis ſarmentorum exultatione luxuriet: aliud pauliſper reciditur ac remittitur, vt fructū afferat, cuius decus in generanti porrigitur: quia dū ad ſuperna ſe ſubrigit, vitē amplectitur, & ad verticem aſcendēs, iugi quædā colla vitiū pretioſi palmitis veſtit monili.

monili. Est & ille decorus in generatione, quia plenis palmitibus multos fructus exundat. Decorum hoc, sed multò illud pulchrius, quòd hærentem palmitem vitis significat spiritalis, cuius nos sarmentum sumus, & fructum afferre possumus si maneamus in vite, sin autem præcidimur. Sāctus patriarcha Nepthalim erat palmes abūdās. Vnde Moses dicit: Nephtalim satietas accipientium, replebitur benedictione à Domino, mare & Africum possidebit: exponens hoc quod Iacob dixerat, quid sit vitis remissa per fidei gratiam, hoc est, vinculis mortis exutus: in quo significatur populus Dei ad libertatem fidei & vbertatem vocatus gratiæ toto orbe diffusus, qui iugum Christi bono fructu vestiat & ligna veræ illius vitis, hoc est mysteria Dominicæ crucis ambiat: nec timeat confessionis eius periculum, sed magis etiam in persequutionibus positus Christi nomine glorietur. Hic est verè remissus à vinculis, qui nullo nexu formidinis alligetur. Vnde & Propheta dicit: Exibūt & tripudiabunt † sicut vituli resoluti vinculis. Ideóque in germine suo decorem porrigit: quia in loco pascuæ collocatus, & super aquam educatus refectionis, per sacraméta regenerationis suæ germinat bonum verbi decorem, & assumitur in illam pulcherrimam Christi gratiam qui potest venustatem tui decoris augere. Denique super omnes decorus quod habet donat: quia nemo potest donare quod nō habet. Ideóque dictum est: Dominus regnauit decorem induit. Induit enim decorem Ecclesiæ gratiam, quæ in illo lauacro deponēs fœditatem omnium delictorum, splendore gratiæ cælestis enituit. Ideóque sponsus de ea dicit: Quænam est hæc prospiciens tanquam diluculum, speciosa sicut luna, electa sicut sol, miraculum sicut ornatus?

Deuter. 33. *Malach. 4.* *† Alias, trepidabunt.*

DEDICATIO. *Significat initiationem: vnde dicit super epistolam ad Hebræos, capite decimo: exponens illud ibidem, Quam initiauit in nobis viam. Secundū aliam literam dicit, Dedicauit.*

Dedicatio quippe dicitur initium vtendi.

Dedicatio Ecclesiæ quàm deuotè fieri debeat, maximè in qua castè viuendum est, docet libro tertio de viduis in fine: vbi refert se hæc verba dixisse in dedicatione Ecclesiæ sancti Vitalis Bononiēs. quam cōstrui fecit sancta Iuliana.

In exhortatione ad virgines. Tom. I.

Te nunc Domine deprecor vt supra hanc domum tuam, supra hæc altaria quæ hodie dedicātur, supra hos lapides spiritales quibus sensibile tibi templū sacratur, quotidianus præsul intendas, orationésq; seruorū tuorum quæ in hoc funduntur loco, tua suscipias misericordia. Fiat tibi in odorem sanctificationis omne sacrificium quod in hoc templo fide integra, pia sedulitate defertur. Et cum ad illam respicis hostiam salutarem, per quam peccatū mundi huius aboletur, respicias etiā ad has piæ hostias castitatis, & diuturno eas tuearis auxilio, vt fiant tibi in odorem suauitatis hostiæ acceptabiles, Christo Domino placentes, & integrum spiritum eorū & animā & corpus sine querelæ loco vsque in diē Domini nostri Iesu Christi Filij tui seruare digneris.

DEFICERE ET DEFECTVS. *In bonā partem potest intelligi. Vnde in tractatu de secunda interpellatione Dauid, versus finem.*

Lib. 2. de interpellatione, c. 12. Tom. IIII.

Ideo passus est Christus, quia eum benefacere delectauit, non quia incrementum gloriæ ex sua passione quærebat. Ideo qui illū imitari cupit, nō quod sibi, sed quod aliis prosit operatur. Vnde non immeritò deficit sibi, aliis autem virtutis incremento valescit. Et conuenienter dicit: Deficit cor meum & caro mea Deus cordis mei. Neque enim possunt perpetua succedere, nisi terrena defecerint. Deficit ergo caro, quando mortificantur quæ sunt carnalia. Deficiunt & illi qui mortificationem Iesu Christi in sua carne circunferunt. Mors enim Christi in illis operatur, vt omnis erroris moriatur illecebra. Vnde colligitur, quia & cor hominis deficit, quando mortificantur cogitationes malæ, quæ de corde procedunt, vt terrena omnia abscondat obliuio, & fiat Deus cordis eorum, qui beati mundo corde Deū videre mereantur.

Hic accipit deficere à superfluis cogitationibus. Libro de fuga seculi. *Cap. 8. Tom. I.*

Non prætereamus disciplinæ alicuius profectum, sicut etiā Ioseph adolescētulus non præteriuit, quia fratres suos requirebat, & ad eum festinabat locū in quo pascebant oues, & cum cognouisset quia in Dothain sunt, perrexit eò. Significatur autē illo verbo Dothain defectus idoneus, id est, vanarum opinionum defectus non mediocris, sed perfectus & plenus, in quo profectus est animæ. Sapiens enim quando monuit, addidit: Deficiunt enim seculares opiniones, quę mulieribus infirmis comparantur. Vnde pulchrè quò ostenderetur Sara ad profectum venisse vt generaret risum & lætitiam: Defecerunt, inquit, Saræ fieri muliebria. Bona ergo defectio cupiditatum, defectio vanitatis: quia adiectio veritatis est. Vnde & sanctus Dauid ait: Defecit in salutare tuum anima mea. *Gen. 18.*

Deficere desiderando, quod est propriè amantium, quomodo debet intelligi. Libro super Beati immaculati, Litera vndecima, versu primo: quod require supra, in c. Amor.

Deficere intelligitur vt sonat in malam partē: & sic non debemus deficere. In tractatu de prima interpellatione Dauid. *Lib. 4. de interpellatione Tom. IIII.*

Ne affligat nos inimicus, ne ossa nostra confringat, nō deficiamus perseuerare in Christo, vt dicat de nobis: Triduum habent quòd perseuerant mecum, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Beatus cui ipse cordis dederit firmamentum, vt deficere non posit in istius vitæ tramite constitutus. Non deficit qui sperat in Domino, atque ei intimo confitetur affectu: quādoquidem ille eques cuius equi calcaneum serpens momordit, etsi retrò cecidit, deceptus tamen non est: quia salutem expectauit à Domino.

Et quia qui peccator est deficit, propterea Libro de Ioseph dicit sic. *Cap. 3. Tom. III.*

Inuenit autem fratres suos Ioseph in Dothain quod significat defectionem. Vbi est enim nisi in defectione, qui Deum deserit? Nec mirum si deficiebant, qui non audiebant dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Venit igitur Ioseph in Dothain, & præuiderunt illum de longe venientem, antè quàm appropinquaret ad illos, & insæuiebant vt occiderent eum. Meritò longè erant, qui erant in defectione: & ideo insæuiebant, quia iis non appropiauerat Christus. Nam si appropiasset his typus Christi, fratrem vtique dilexissent. Sed propè esse non poterāt, qui parricidium cogitabant. *Matt. 11.*

Defectus morum non sunt à natura, sed à voluntate. Libro primo Hexamerō, quod require infrà in cap. Malitia.

DEFENDERE ET DEFENSIO. *Peccatū nostrū defendere non debemus. Libro de Cain & Abel, quod require suprà, in cap. Confessio peccatorum. Innocentia clamore vocis se nō defendit, sed à Deo defenditur. In tractatu de Tobia.* *Cap. 2. Tom. I.*

Non amat multis innocentia se defendere. Susanna vocis assertione non eguit. Verbū coangustauit ad Dominum & statim adipisci meruit castitatis propriæ testimonium. Plurima presbyteri loquebantur qui laborabant verborum fuco obducere veritatem, sed filia Iuda tacuit apud homines, loquuta est Deo. Erubescenda erat in plebe ipsa defensio muliebris. Et dum pudor defenditur, impudentia prætendebatur. Coangustauit verbum dicens ad Dominum: Tu scis quia falsa dixerunt de me. Et Dominus spiritum Danielis pueri excitauit castitatis vltorem.

Require de hac materia suprà, in capite Abel: Et in capite, Cain: & in capite Confessio peccatorum. Et infrà in capite Excusatio. *Cap. Tom.*

DELE

Cap.15. Tom.IIII. DELERE. *Quid sit propriè & quare Deus dixit Noë, Delebo hominem à facie terræ: & quæ lex vel scriptura deleatur. Libro de Noë & arca.*

Pulchrè autem posuit: Delebo, tanquam literarum apices, qui delentur sine fraude librorum, & sine imminutione tabularum. Attramentum deletur, sed lignum manet. Delentur elementa, vt scribantur plerunque meliora. Attramentum tollitur, substantia non exterminatur. Delebo, inquit, corruptelam carnis, vt scribam incorruptionem: Delebo resurrectionem carnis à facie terræ, vt scribam in cælestibus resurgentes: delebo de libro terræ, vt scribam in libro vitæ. Deleantur Domine meus, Domine deleantur citò elementa ferri, vt scribantur elementa Christi: aboleatur resurrectio terrena, vt cælestis gratia redundet. Veni Moses, præpara gremium, legem accipe, suscipe apices quos iam misericordia Diuina non deleat. Suscipe tabulas quas Dominus statuat in æternum. Vtinam ipse non frangas. Et ipsas mihi mea culpa sustulerat, nisi Dominus reddidisset. Iure quidem indignatus est, ne haberent Diuina priuilegia qui non deferrent obsequia. Sed puto quòd nō mihi eas, sed Iudæis fregeris. Fregisti Iudæis, recepisti mihi. Fractæ sunt priores, vt posteriores manerent: Fregisti eas in pectoribus Iudæorum. Quid enim proderat vt tabulas tenerent, quarum præscripta tenere non possent? Ecce secundas tabulas dicunt se tenere, sed non tenent: Dicunt se legere Diuina elementa, sed non legunt. Digito Dei scriptas esse tabulas Moses dixit: illi digitum Dei non legunt, ferrum legunt. Attramentum vident, Spiritum Dei nō vident. Sed Ecclesia nescit attramentum, spiritum nouit: ideóque Paulus nouit scribere non attramento, sed Spiritu Dei viui. O sacrilegium ineptum populi Iudęorum. Homo Spiritu Dei scribit, & homo sub lege nutritus, & illi volunt attramento Deum scripsisse non spiritu. Ergo vt ad superiora redeamus, Delet Deus resurrectionem carnis tanquam apicum scriptionem: quo declaratur quod superfluam hominum natiuitatem propter impietatē eius deleuerit specie literarum, substantiam autem & conuersationem generis seruare humani voluit perpetuitate tabularum, vt ex ea semen reliquum pullularet. Cui sententię cōuenire etiā illud videtur quod ait: Delebo, inquit, omnē resurrectionē carnis. Resurrectioni autē cōmuni vsu naturæ contraria videtur esse purgatio, qa purgatione rescinditur & reprimitur resurrectionis luxuria. Omne autem quod purgatur, speciem amittit, substantiam suam seruat atque meliorat. Repressit igitur Dominus purgatione diluuij corporeum vsum, conuersationémque generationis eius, quæ degenerauerat à decore naturæ, & accepti muneris venustate.

Cap.15. Tom.IIII. DELECTATIO. *Deus dicitur delectari. Libro de bono mortis. Quod require suprà in capite Cibus. De delectatione verò nostra, & primo de sensuali vel carnali, quòd ipsa est origo peccati. Libro de Paradiso.*

Serpens enim mulierem decepit: virū mulier ad prę-uaricationem de veritate deduxit. Serpentis typum accepit delectatio corporis: mulier symbolum sensus est nostri: vir mentis. Delectatio itaque sensum mouet, sensus menti transfundit quam acceperat passionem. Delectatio igitur prima est origo peccati. Itaque non mireris cur antè serpens damnetur iudicio Dei, secundò mulier, tertiò vir. Secundum erroris ordinem, damnationis quoque ordo seruatus est. Delectatio igitur sensum, sensus autem mentem captiuam facere consueuit. Vt scias autem quia serpens typus est delectationis, dānationem eius aduerte. Supra pectus, inquit, tuum & in vtero tuo ambulabis. Qui suntqui in vtero suo ambulant, nisi qui ventri & gulæ viuunt, quorum Deus venter est, & gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiūt, & cibo onerati ad terrena curuantur? Bene ergo delectationi ait, quæ cibis intenta terram videtur manducare. Supra pectus tuum & in vtero tuo ambulabis, & terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ.

Vnde moraliter & allegoricè causâ delectationis huius fugiendæ, loquitur libro de Isaac & anima, exponendo scripturam quæ sequitur tali modo. Cap.1. Tom.IIII.

Bonus Isaac verus, vtpote plenus gratiæ, & fons lætitiæ. Ad quem fontem veniebat Rebecca vt impleret hydriam aqua. Dicit enim scriptura: quia descēdens ad fontem, impleuit hydriam, & ascendit. Descendit itaq; ad sapientiæ fontem, vel Ecclesia, vel anima, vt totū vas impleret suum, & hauriret puræ sapientiæ disciplinas, quas haurire Iudæi de fonte profluo noluerunt. Quis istæ fons sit, audi dicentem: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Ad hunc fontē sitiens currebat anima prophetarum, sicut & Dauid dicit: Sitiuit anima mea ad Deum viuum, vt sitim suam vbertate Diuinæ cognitionis expleret, & insipientiæ sanguinem spiritalium rigatu dilueret fluentorum. Hic est enim fluxus sanguinis, sicut significat lex, qui deoperitur quando vir sedēti in diebus sanguinis sui mulieri miscetur. Mulier est delectatio corporis illecebræ. Itaque caue ne vigor mentis tuæ coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emolliatur, atque in eius amplexus omnis resoluatur, & fontem eius aperiat, qui debet esse septus intentionis studio, & consideratione rationis. Hortus enim clausus, fons significatus. Nanque mentis resoluto sensu, se corporales delectationes effundunt perniciosę nimis, & in appetentiam plenam grauis periculi proruentes: quos si viuidæ mentis considerata mansisset custodia, refrænasset.

Corporalis delectatio periculosa est. Lib. ij. de Abrahā. Cap.2.

Delectationes enim horum sensuum faciunt vt non semper erecta sit nostra mens, sed aliquādo se inflectat, vt notatur infra cauernas corporis, sed se intra latibula voluptatis abscondat.

Ideo relinquenda & abiicienda. Vnde libro de Noë & arca. Cap.20. Tom.IIII.

Et denudauit, inquit, Noë tectum arcę. Cum arcam, sicut suprà interpretati sumus, pro specie corporis acceperimus, quid sit denudari corpus intelligamus, secūdum altiorem, scilicet sensum. Cæterùm liquet quēadmodum arca potuerit aperiri secūdum literam. Quod igitur tectum corporis humani sit, quod clausum in diluuio fuit, nisi forte delectationem accipiamus, quæ operiebat corpus nostrum, & quasi tegebat per illum Adæ errorem? Et eo maximè tectis similis æstimatur, quia sensus omnis in capite: inde delectatio, quæ corpus omne subiectum habebat. Sed vbi mens iusti viri sobria atque integra à corruptione diluuij, Diuinæ cognitionis inflammata desiderio, exilire atque euolare voluit in superiora, detexit omnia quæ erāt impedimēta, & speciem voluptatis, quæ quodam operimento cęteras partes tegebat corporis redoperuit ac retexit, vt non solùm corpus à seruitio dominatricis ignobilis liberaret, verum etiam ea quæ erant incorporalia comprehenderet. Quæ enim non videntur, æterna sunt. Et ideo iustus, quem non videbat Dominum requirebat, corruptelæ exors, cupidus æternitatis.

Quomodo sapiens delectetur in bonis corporis. Libro primo de Iacob & vita beata. Quod require suprà in capite Bonum. Quomodo in bonis fortunæ. Ibidem, capite Diuitiæ. Vnde delectandum est in meditatione & studio sacræ scripturæ. Propterea libro super Beati immaculati, litera ij. versu vj. exponendo quod sequitur. Tom.IIII.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum, quasi in omnibus diuitiis. Alij in auro, alij in argento, alij in vestibus, alij in possessionibus, vinetis, oleis, segetibus, alij in operibus picturæ, marmorum, in diuersis denique singuli delectationes habent: spiritualis in via testimoniorum cælestium delectatur, tanquam omne possidens patrimonium: in omnibus diues, sicut Aposto-

1.Corinth.1. lus dicit. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in A gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in ipso, in omni verbo, & in omni scientia. Tantum doctrina Apostoli Corinthij profecerunt, vt qui antè non poterant, nisi sicut paruuli lac solum bibere, postea in omnibus diuitiis abundarent cognitionis & verbi. Delectabatur ergo Dauid in omnibus diuitiis cognitionis, scientiæ, sapientiæ, & in omni actu bonorum operum.

DELICTVM. *Sunt gradus delictorum sicut peccatorum: quia idem est vtriusque significatum, & eadem vtriusque remissio. In commentario super Epistolam ad Romanos, cap. quarto.*

Tom.V. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Manifestè beati sunt, quibus sine labore vel opere aliquo remittuntur iniquitates & teguntur peccata, nulla ab iis requisita pœnitentiæ opera, nisi tantum vt credant. Beatus etiam hic vir est, cui B non imputauit Dominus peccatum. Remittere, & tegere, & non imputare, vna ratio & vnus est sensus. Omnia enim vno modo obtinentur & donantur. Videtur autem quibusdam tripartita ratio in his dictis: quia diuersis propheta vsus est verbis: & quia à plurali numero, ad singularem descendit. Cum enim verba Dei in vbertatem gratiæ, quia peccati diuersa sunt nomina, per delictorum vocabula eneruare vult, latius loquutus est, vnius tamen significationis sunt verba, quia & cum tegit, remittit: & cum remittit nō imputat. Ad laudem enim gratiæ Dei prolixius loquitur, vt amplificet donum Dei. Tres enim gradus fecit propter delictorū varietatem: Quorum primus iniquitas vel impietas, dum non agnoscitur creator. Secundus gradus, grauium in operibus peccatorum. Tertius verò, leuium. Hos tamē omnes in baptismate obliterari. Tribus his gradibus totius peccati corpus significauit.

Delicta omnia Christus tulit, & in baptismo remittit. Propterea gentiles baptizati amplius Christo tenētur. Super Epistolam ad Colossens. Exponēs illud, Et vos cū mortui essetis in delictis, &c.

Mortuos dicit gētiles fuisse: primùm quidem, quia legem quæ ad testimonium data est creatoris, & ad vitia condemnanda, recipere noluerunt. Deinde peccatorum suorum causa indigni erant vita: ideóque discreuit hos à Iudæis, quasi qui fuerint inimici Dei vnius. Iudæi verò in vnius Dei confessione degentes, adueniente Christo addiscunt mysterium Dei, quod expectabant ad iustificationem suam, vt in eo quod surreptum illis fuerat (quia impossibile est, esse sine peccato) acciperent remissionem. Vnde & post causam gentilium inducit & Iudæos, dicens: Donans nobis omnia delicta: vt post specialem subiiceret & generalem: quia cunctis donauit omnia delicta. Sed quia sicut dicit Dominus, cui plus donatum fuerit, amplius debet diligere: idcirco cōmonet gentes, vt considerantes causas malorum suorum, & qualem gratiam acceperint à Deo in Christo, tota deuotione soliciti sint circa obsequium eius, à quo diuersa mortis pœna sunt liberati.

Delinquunt homines per singulas horas. Libr. primo de
Tom.IIII. *Apologia Dauid.*

Vnusquisq; nostrum per singulas horas quàm multa deliquit excogitet: mala omittat, & bona operetur.

Sine delicto est solus Christus. Eodem libro.

Dominus onus suscepit alienum: ideo solus fuit sine consortio delictorum.

Require de hac materia infrà, in cap. Peccatum.

DELICIAE. *Deliciæ corporales sunt periculosæ. Super primam Epistolam ad Timotheum, cap. quinto. Quod require infra, in cap. Vidua. Corporales deliciæ a sapientibus fugantur. Libro de Noë & arca. Quod require supra in ca. Caro. Dicit tamen lib. vij. super Lucā.*

Luxurioso carnis deliciæ pœna est.

DENARIVS. *Denarius numerus à quaternario ortum habere videtur. Lib. secundo de Abraham. Quod require infrà in cap. Quatuor. Denarius quando accipitur pro pecunia, tunc ipse denarius est scriptura sacra: & malè vendens expellitur de Ecclesia. Libro nono super Lucam.* Cap.2. Tom.V.

Et eiiciebat omnes vendentes & emētes de templo, & mensas nummulariorum euertit, & cathedras vendentium columbas. Generaliter itaque supra docuit seculares à Dei templo abesse debere contractus, specialiter autem nummularios repulit. Quid sunt nummularij, nisi qui de pecunia Domini lucrum quærunt, nec bona, maláque discernunt? Pecunia enim Domini Diuina scriptura est: Nam & denarios seruis distribuit profecturus, & talenta diuisit, & pro sanitate hominis vulnerati duo æra stabulario dereliquit. Duobus enim testamentis vulnera nostra curantur: sed tu quasi bonus nummularius eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum reconde, purgatum Spiritu septiformi, nec adulteram imaginem regis (quia & satanas transfigurat se in Angelum lucis) impia commutatione suscipias: nec imminutam principis tui figuram Arrianæ fraude perfidiæ thesauro tuo misceas: nec pecuniæ sono aures tentes fidelium, vt religiosarum audientiam scripturarum tinnitus æris excludat, vel religiosis affectibus habendi cupiditas inseratur. Non ergo omnes excludantur nummularij: sunt enim & boni: denique si pecuniam, inquit, meam dedissem nummulariis, & ego veniens, cum vsuris recepissem eam. Quòd si nummus est scripturarum, vsura est scripturarum.

DENTES. *De dentibus piscium, quare hoc vel alio modo habent, habetur libro quinto Hexamerō. quod require infrà, in capit. Piscis. De hominis verò dentibus* C *quoad eorum naturalem vtilitatem, loquitur libro sexto eiusdem.* Cap. Tom.I.

Quid ego describam dentium vallum, quo cibus conficitur, & plenæ fit vocis expressio? Quæ sine dentibus alimonia delectaret? Denique æui maturos plerunque cernimus hoc ipso citius senescere, quòd amissis dentibus nullam possunt cibi virtutem validioris assumere. Ideo muta infantia, quia non habet adhuc organum vocis.

Dentes dicuntur Apostoli. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Quod require suprà in cap. Apostolus. Dentes prædicatores & doctores Ecclesiæ significant. Vnde libro super Beati immaculati, litera decima sexta, versu tertio: pertractans illud Canticorum, Dentes tui sicut grex tonsarum, &c. dicit sic.

Diximus de fœcunditate, dicamus de dētibus. Nam & nauigantes plerique, & properantes itinere terreno, D vbi viderint speciosum aliquem locum delectationis gratia demorantur, pascunt oculos animúmque alleuant, nec mora vlla commeandi putatur, sed gratia. Ita & nobis pulcherrimos dentes esse iustarum animarum considerare cordi est. Docuit enim scriptura pulcherrimos dentes esse iustorum, dicens secundum literam quidem de Patriarcha Iuda, specialiter autem de Christo: Hilares oculi eius à vino, & dentes sicut lac. In quo non vtique carnis humanæ officia, sed diuinæ gratiæ munera prædicauit. Docet igitur exemplum, dentes non esse prætereundos, vbi de oculis dixerimus. Qui sunt igitur dentes iustarum animarum, nisi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerunque, vel supra modum calentem, nunc comminuūt, nunc fouent, nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne asperitas literæ in veteri testamento, & secularis intellectus rigor, nisi fuerit spiritali dente solutus, vitalia ipsa interclusis ciborum salutarium meatibus, & gulam quandam animæ incu-

incuriosa edacitate suffocet. Par est igitur, vt diuidas primùm,& si solida tibi videtur esca quę sumitur,& distinguas eam:atque emollitam sine noxa aliqua animæ in omnia eius membra naturali diuisione transfundas, vt vitalem succum omne eius corpus epuletur. Nihil cadauerosum, nihil mortuum ore tuo sumas, ne dicatur: Sepulchrum patens est guttur eorum: sed haurias verbum,vt in tuæ mentis visceribus possit operari. Hi dẽtes super lac candidiores: quia dentes iustorum sunt. Denique cum omnes in Mose baptizati sunt in nube & in mari patres nostri fuerint, non otiosè tamen scriptũ est:quia omnes eandem escam spiritualẽ, & omnes eundem potum spiritualem biberunt:vt istis sanctorũ dentibus maior quidam fulgor accederet,quos post trãsitum maris rubri myrrhei fontis amaritudine per ligni gratiam temperata agnoscimus esse mundatos: deinde duodecim fontium potu,postremò petræ spiritualẽ vndam vomentis irriguo. Petra enim erat Christus. Ideo & manna manducauerunt, vt toties abluti, manducarent panem,vt scriptum est, Angelorum. Nũc quoque in Euangelij mysteriis recognoscis,quia licet baptizatos toto corpore, postea tamen esca spirituali potúque mundari. Meritò ergo Dauid & oculos interiores purificatos, & dentes tanquam illuminatos spiritualium dentium candore,sermones proferens dicit: Feci iudicium & iustitiam. Ille est enim verus dentium fulgor, vbi bene sibi conscientiæ mentis resonat canora confessio. Ille mundus oculus,quem peccatorum grauiũ trabes nulla depresserit, quem purgamentorũ leuiũ festuca nulla turbauerit. Iste oculus iustitiæ in verbũ iustitię defecit. Qui enim Christo adhæret, vnus est spiritus. Et Balaam petebat vt anima sua deficeret in anima iustorum, id est vt proprij obliuisceretur erroris. Quod suũ erat,deponeret: quod iustitiæ & æquitatis, assumeret.

1.Corinth.10.

1.Corinth.6.

Numer.23.

Dentes autem sumuntur etiam in malam partem, pro malitia iniquorum. In tract. super Psal. xxxvj.

Tom.IIII.

Obseruat peccator iustum, & frendet super eũ dentibus suis, &c. Indignantis quidem & efferuescentis in iracundiã consuetudo est dentibus fremere:sed habent etiam maligni dentes suos,qui nõ resonare sed lacerare consueuerunt. Insidiæ,commenta,nequitiæ, dẽtes sunt peccatoris. Insidiatur ergo peccator iusto: quia inuidet. Iusti enim vita redarguit peccatorem, quem tacita maiore authoritate cõdẽnat, quàm si clara voce loqueretur. Sed iustus timere nõ debet fremitum peccatoris: quia improbitas nõ potest esse perpetua. Insidię autem temporales sunt,munimenta virtutũ æterna. Mors peccatoris omnem eius potentiam fraudémque dissoluit.

DEPOSITVM. *Non semper depositum est reddendum. Libro primo de officijs.*

Cap.50. Tom.I.

Officium est igitur depositũ seruare ac reddere. Sed interdum commutatio fit, aut tempore, aut necessitate,vt nõ sit officium reddere quod acceperis. Vt si quis contra patriam opem barbaris ferens pecuniam apertus hostis reposcat, aut si cui reddas cũ assit qui extorqueat, si furenti restituas cum seruare nequeat, si insanienti gladium depositum non neges quo se ille interimat,nónne soluisse contra officium est?

Deposita omnium fideliter sunt seruanda, maximè viduarum: quod diffusè probat exemplo ex libro Machabæorum secundo eiusdem.

Cap.29.

Illud sanè diligenter tuendum est,vt deposita viduarum intemerata maneant, sine vlla seruentur offensione,nec solùm viduarum,sed etiam omnium. Fides enim exhibenda est omnibus: sed maior est viduarũ causa & pupillorum. Deniq; hoc solo viduarum nomine (sicut in libris Machabæorum legimus) cõmendatum tẽplo omne seruatum est. Nam cum indiciũ factum esset pecuniarum, quas in templo Hierosolymis maximas reperiri posse Simõ nepharius Antiocho regi prodidit, missus in Hierusalem Heliodorus ad templum venit,& summo sacerdoti aperuit indicij inuidiã,& aduẽtus sui causam. Tunc sacerdos deposita esse dixit viduarum victualia & pupillorum,quædam autem Hircani Tobiæ viri sancti, eáque demonstrauit. Argenti talenta quadringenta erant,auri verò ducẽta. Quæ cũ Heliodorus ereptum ire vellet:& regis vendicare cõmodis,sacerdotes ante altare iactauerũt se, induti sacerdotales stolas, & Deum viuum qui depositis legem dederat flẽtes inuocabant custodem se pręceptorum præstare suorum. Vultus verò & color summi sacerdotis immutatus declarabat dolorẽ animi & mẽtis intentę solicitudinẽ. Flebant omnes, quòd in cõtemptum locus vẽturus foret, si nec in Dei tẽplo tuta fidei seruaretur custodia:accinctæque mulieres pectus,& clausæ virgines pulsabãt ianuas:ad muros alij currebant,per fenestras alij prospectabant. Omnes ad cęlum tendebant manus orantes,vt suis Dominus adesset legibus. Heliodorus autẽ nec his territus,quod intẽderat vrgebat,& satellitibus suis ærarium sepserat,cum subitò apparuit terribilis eques armis præfulgens aureis, equus autẽ eius erat insigni ornatus opertorio. Alij quoque duo iuuenes apparuerũt in virtute inclita,decore grato, cum splendore gloriæ, speciosi amictu, qui circunsteterunt eum, & vtraque ex parte flagellabant sacrilegum, sine vlla intermissione continuato verbere. Quid multa? Circunfusus caligine in terram concidit,& euidẽti Diuinæ operationis indicio exanimatus iacebat,nec vlla spes in eo residebat salutis. Oborta est lętitia metuentibus,metus superbis: deiectíque ex amicis Heliodori quidã rogabãt Oniam vt vitam posceret ei:quoniam supremum gerebat spiritũ. Rogante itaque sacerdote summo, iidẽ iuuenes iterum Heliodoro apparuerunt, iisdem amicti vestibus, & dixerũt ad eum:Oniæ summo sacerdoti gratias age, propter quem tibi vita est reddita. Tu autem expertus Dei flagella, vade & annuntia tuis omnibus quantum cognoueris templi religionẽ, & Dei potestatem. His dictis non comparuerunt. Heliodorus autem recepto spiritu,hostiã Domino obtulit,Onię sacerdoti gratias egit, cum exercitu ad regem reuertitur, dicens: Si quem habes hostẽ aut insidiatorem rerum tuarũ, illuc eum dirige, & flagellatum recipies eum. Seruanda est igitur filij depositis fides,& adhibenda diligentia.

2.Machab.3.

Addit exemplum de se & suis clericis ac etiam Ecclesiæ Papiensis.

Cap. eodem.

Egregiè hinc vestrum enitescit ministerium,si susce pta impressio potentis,quam vel vidua, vel orphani tolerare nõ queant,Ecclesię subsidio cohibeatur. Si ostendatis plus apud vos mandatum Dei,quàm diuitis valere gratiam. Meministis ipsi quoties aduersus regales impetus pro viduarum, imò omnium depositis certamen subierimus. Cõmune hoc vobiscum mihi: recens exẽplũ Ecclesię Ticinensis proferã,quæ viduæ depositum quod susceperat amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui sibi illud imperiali rescripto vendicare cupiebat,clerici non tendebant authoritatem,honorati quoque & intercessores dati, non posse præceptis imperatoris obuiare ferebant. Legebatur rescripti forma, directio magistri officiorum statuta, agens in rebus imminebat. Quid plura? Tradendum erat. Tamen communicato mecũ consilio obsedit sanctus episcopus ea conclauia ad quæ translatũ illud depositum viduæ cognouerat. Quod vbi non potuit auferri,receptum sub chirographo est. Postea iterũ flagitabatur ex chirographo. Præceptum iterauerat imperator,vt ipse per semetipsum nos conueniret. Negatum est,& exposita Diuinę authoritate legis,& serie lectionis,& Heliodori periculo, vix tandem rationem Imperator accepit. Pòst etiam tentata fuerat obreptio:sed præuenit sanctus episcopus, vt redderet viduæ quod acceperat. Fides interim salua est,impressio nõ est formidini:quia iam res,non fides periclitatur.

De hac materia require infrà, in cap. Pignus.

A

Tom.IIII. DERELINQVERE. *Derelinqui à Deo infelicissimum. Libro secundo de Cain & Abel.*

Nihil enim grauius, quàm errantem à Deo deseri, vt se reuocare non posit. Mors peccatoris finem peccandi aufert: vita autem Diuino gubernaculo destituta præcipitatur & in grauiora prolabitur. Vt si gregẽ pastor relinquat, incursant bestiæ. Ita cum Deus deserit hominem, ingruit diabolus. Graue est, præsertim insipientibus non habere rectorem. Serpit malitia, vulnus augetur, vbi medicina defuerit.

Tom.IIII. *Derelinqui videtur qui in passione affligitur: sicut Christus in cruce visus est derelinqui, cùm tamen nunquam sine Patre fuerit. In tracta. super Psal. xlij.*

Secundum hominem & hominis affectum dictum est: Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? nõ quòd derelictus sit Dominus, qui ait alibi: Quoniam solus non sum, quia Pater mecum est: sed quia secũdum carnem hominis & affectum, qui in certamine graui est cõstitutus, derelictus videtur à Domino. Denique non otiosè ait scriptura, quia post tentationẽ primam discessit ab eo diabolus vsque ad tempus, id est vsque ad certamen. (Luc. 4.) Vbi enim magnũ certamen sacræ passionis aduenit, iterum aduersarius ad tentamenta successit. Homo autem quando velut in ambiguo constitutus est, putat se à Deo esse desertũ. Sed queadmodum hoc secundum carnis affectum accipimus, quia sibi homo visus est derelictus, cuius processum operatus est Christus in corpore suo: ita etiam Diuinitate sciebat se nunquam derelinqui à Patre, quia ipse dixit: Ego in Patre, & Pater in me: & solum se non esse significauit. (Ioan. 14.)

Tom.IIII. *Nullus iustus à Deo derelinquitur, etiamsi derelinqui ab hominibus videatur quod probat exemplis quàm pluribus. In tract. super Psal. xxxvj.*

Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Simpliciter qui vult intelligere, patet sensus, quòd vitæ suæ tempore Dauid non vidit iustum derelictum. Sed hoc & breuis temporis est, & incredibile. Siquidem multos videmus in seculo iustos ab hominibus derelinqui, quando eos aliqui potentium persequuntur, & nullus ad eos audet accedere, cũ in timore aut in iniuria viderit constitutos. Vnde Iob dicit, Fratres mei discesserunt, agnouerunt extraneos magis quã me: Amici mei immisericordes facti sunt, & qui me nouerant obliti sunt nomen meum. Dauid quoque nõ solùm destitutum, sed etiam impugnatum se ab amicis & proximis clamat: (Psal. 34.) Amici inquit, mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerũt. Ergo si in seculo hoc reperiũtur iusti derelicti, quomodo sibi cõtraria dixit Dauid: nisi intelligas quòd iustus etsi in seculo derelinquitur, à Domino tamen nõ derelinquitur. Neq; enim Iob cũ esset in stercore, à Domino derelictus est: quẽ in Angelorum consilio laudabat ipse Dominus sua voce: quẽ tentari passus est, vt coronaret: tẽtationẽ autem in corpus dedit, in animam denegauit. Nec derelictus Dauid, cui regnũ dedit, vt populo imperaret electo: quem parricidalibus præliis appetitũ, regni sui depulsum finibus victoriæ iure restituit. Ipsi quoq;, Iacob, Helias, Helisęus & Ioannes Baptista & cæteri, qui in caprinis pellibus circũeuntes errabant in solitudinibus & montibus & speluncis & foueis terræ, licet ludibria multa & (Hebr. 11.) acerba & supplicia tolerasse videantur, tamen non derelicti sunt. Si quidem cum fratrem fugeret Iacob, & per (Gene. 32.) deserta incomitatus erraret & obdormiuit: & surgens vidit ibi multitudinẽ cælestis militiæ, & ait: Hic locus vocatur castra Angelorum. Non satis fuit castrum vocare, sed castra, quæ tantæ multitudini conuenirent. Vides ergo quia solum se putabat, & castra eum cælestis exercitus sequebantur: Sicut & patres nostros, Mosis tẽpore, ne in deserto sitirent, petra (vt scriptũ est) seque(Exod. 17.)batur. Nã cũ in Exodo legerimus, quòd sitiente populo percussit Moses petrã de virga, & aqua fluxit, & bibit populus Dei: Iterũ in Leuitico legerimus vel in Numeris quòd rursus Moses tetigerit petrã virga, & scaturiebat aqua patribus ad bibendũ: pręclarè Aposto. hoc interpretatus est, dicens: Bibebant autẽ de consequẽte (1. Corinth. 10.) eos petra: petra autẽ erat Christus. Illos igitur querulos, illos murmurantes, illos præuaricantes, tamen non deserebat Dominus, sed sequebatur. Quid de Helia & de Helisęo dicam, quibus per deserta gradiẽtibus, equi de cælo & currus igneus occurrit? Quomodo derelictus Helias, q est inuitatus à Christo? Quomodo in terris q raptus est ad cælũ? (4. Reg. 2.) Quomodo egenus & nudus & inanis, qui geminati spiritus hæreditatẽ discipulo dereliquit, vt vna melotide hæres donatus fluuios sisteret, Iordanẽ reuocaret in fontẽ, regũ exercitus pasceret in deserto, & potũ sitiẽtibus ministraret? Ad eius arbitriũ de cęlo profluebãt pocula, in terris mortui resurgebãt.

B

Quomodo derelictus est Helisęus, qui cũ Syrorũ vallatus esset exercitu, vt captiuus raperetur ad regem: dicẽte Giezi seruo: Domine, quid faciemus: ait, Noli timere: quoniam nobiscum plures sunt quàm cũ illis: & dixit, Domine aperi oculos eius vt videat: & aperti sunt oculi eius, & vidit montem & omnia in circuitu equis (4. Reg. 6.) innumeris & cælestibus repleta legionibus. Paulus quoque qui dixit, Periculis in mari, periculis in deserto se esse iactatum, tamen ipse testificatus est dicens: Si Deus pro nobis quis contra nos? (Roma. 8.) Ergo iste derelictus & destitutus ab hominibus, apud Deum abundat & profluit. Nam & Helias destitutus erat, ita vt diceret: Domine accipe meam animam: & tamẽ vigebat apud Deum, vt ipsis esset regibus virtute terribilis.

Libro super Beati immaculati, litera prima, versu viij. (Tom. IIII.)

C

Quia nullus potest perfectus esse sine fauore Dei, neque tutus, ideo rogare debet, ne penitus eum derelinquat Deus. Nam suprà rogauit Dauid ne derelinqueretur, dicens: Ne derelinquas me Domine Deus meus: hìc ait: Ne derelinquas me vsquequaq;, hoc est, multũ. Suprà fortè quasi adhuc imperfectus, & in magnis perturbationibus positus derelinqui timebat: hìc autem iam fortior, nõ timet derelinqui, vt tentetur, sed rogat ne penitus derelinquatur. Plerunque enim derelinquit Deus quos vult probare: penitus autem derelinquit, quos deserit. Dereliquit penitus Iudam: non dereliquit (Ioan. 13.) autem sanctum Iob, in cuius patrimonium, & in cuius corpus potestatem diabolo dedit, in animam nõ dedit. Nam si dedisset in animam, penitus dereliquisset eum. Nunquid nõ ideo relictus est Iob, vt relictus probaretur, probatus coronaretur? Dereliquit igitur Iudam, cui ait: Quod facis, fac celerius. Dereliquit enim eũ penitus, quem sceleris sui permisit effectui. Alios autem Apostolos cũ vidisset esse turbatos, quia dixerat: Quò ego vado, vos non potestis venire: addidit, Non turbetur cor vestrum. Et infrà, Iterum venio, & accersio vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis. Deniq; turbatus Petrus, qui derelinqui timebat, ait: Domine quò vadis? Vidit Dominus turbari eum, & respõdit ei, Quò ego vado, non potes me modò sequi: sequeris autem postea. Sic & in mari, cũ turbaretur, clamauit ad Christum: & porrexit ei dexteram Christus, ne penitus derelictus periret. Nemo autem debet inflari, quia nunquam derelinquatur: vel dolere, quia aliquãdo derelinquatur. Siquidem ipse Dei Filius se dicit derelictum, sicut habes: Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Et ille quidem nunquam derelictus à Patre est, cum quo Pater semper est. Scriptum est enim: (Ioan. 16.) Ecce iam venit hora, vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis: sed non sum solus, quoniã Pater mecum est. Sed secundum corpus, in quo est traditus passioni, vox ista processit, quoniã derelinqui nobis videmur, quãdo sumus in periculis cõstituti. Vnde & Paulus ait de Deo Patre: Qui Filio pprio nõ pepercit, (Rom. 8.)

D

cit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Dereliquisse videtur, quia non pepercit, qui tradidit morti: sed non penitus dereliquit eum cui dicitur: Quia non derelinques animã meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. *Psalmo 15.*

DERISIO. *De derisione require infrà, in cap. Despectio.*

DESCENSVS. *Descendit Christus ad inferos vt sanctos patres inde absolueret. Lib. de Ioseph, allegorizans historiam Ioseph quando erat in carcere.* *Cap.6. Tom.IIII.*

Considera tunc illũ virum Hebræum, illum nõ somnij, sed veritatis & præclaræ visionis interpretẽ, qui de illa Diuinitatis plenitudine ac libertate cælestis gratiæ in hunc corporeum carcerẽ venerit, quem non potuit seculi huius illecebra mutare, non vlla corruptela mundanæ voluptatis euertere, qui tentatus non decidit, appetitus non appetiuit, postremò adulterina quadã synagogæ manu veste corporis apprehensus, carnẽ exuit liber mortis ascendit. Calumniata est meretrix vbi eum tenere non potuit quem carcer non terruit, nõ inferna tenuerunt: quinetiã quò veluti puniendus descenderat, inde alios liberauit: vbi ipsi stringebantur mortis vinculis, ibi ipse laxauit vincula mortuorum.

Descendit autem Diuinitas cum anima humana, sicut caro eius vera veraciter fuit passa & sepulta. Libro de incarnatione Domini. *Cap.5. Tom.II.*

Deniq; emisit spiritũ, & tamen quasi arbiter exuendi suscipiendíque corporis, emisit spiritum, nõ amisit. Pẽdebat in cruce, & omnia cõmouebat: tremebat in ligno, quẽ totus hic tremebat mundus. Erat inter supplicia, excipiebat vulnera, & regnum cæleste donabat. Peccatum omnium factus, peccatum generis abluebat humani. Postremò mortuus est: & secundò & tertiò exultans atque ouans dico, Mortuus est, vt illius mors vita fieret mortuorum. Sed nec sepulchrum quidẽ eius miraculo caret. Nã cũ esset vnctus à Ioseph, & in eius monumento sepultus, nouo opere quodã ipse defunctus defunctorum sepulchra reserabat. Et corpus quidem eius iacebat in tumulo, ipse autẽ inter mortuos liber, remissionẽ in inferno positis, soluta mortis lege, donabat. Erat ergo caro eius in monumento: sed virtus eius operabatur in cælo. Ostendebatur omnibus per corporis veritatẽ: quia non caro erat verbũ, sed caro erat verbi. Caro quidẽ gustauit mortẽ: sed impassibilis Dei virtus, etsi exuit corpus, nullum tamen de corpore Deo damnum. Cur diuinitati attribuis ærumnas corporis, & infirmum doloris humani Diuinæ cõnectis naturę? Nunc anima, inquit, mea turbata est: non sapientia. Immutabilis enim manebat sapientia, etsi circundaretur amictu carnis. Nam in illa serui forma erat veri luminis plenitudo, & cum se exinaniuit, lumẽ erat. Denique dicebat: Ambulate dum lumen habetis. Et quando in morte fuit, in vmbra non erat. Denique etiã in inferno positus lumen vitæ fundebat æternę: Radiabat etiã illic lux vera sapientię, illuminabat infernũ, sed in inferno nõ claudebatur. Quis enim locus est sapientiæ? Deniq; dicit iustus: sapientia autẽ vnde inuenta est? Quis autẽ locus est disciplinæ? Nescit homo viã eius, nec inuẽta est inter homines. Ergo nec in tempore, nec in loco sapientia est, vnde & tempus esse significat. Sed quomodo in tempore quę erat in principio? Quomodo in loco quę apud Deum erat? Vnigenitus Filius si quæritur, in sinu Patris euãgelico reperitur spiritu. Nunquid sinum Patris locũ putatis? Et quæritis quomodo nata sit, cum dicat Propheticus vir: Nescit homo viã eius. Et secũdum hominis ortum eius æstimatis, cum Iob dicat, quod inter homines inuenta non sit. Et mortẽ tribuitis sapientiæ. De qua abyssus dicit. Non est in me. Mare dicit, Nõ est mecum. Non dicit cælum, Nõ est in me: sed abyssus dicit, Non est in me. Nõ enim abysso, sed Patri dixit: In manus tuas cõmendo spiritum meum. Ipsa anima etsi fuit in abysso, iam non est: quia scriptum est: Quoniam non derelinques animam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionẽ. Mare ergo dicit, Nõ est mecum: hoc est vita nostra dicit seculi fluctibus inquieta. Non est enim inter homines caro eius: quia secundum carnem iam non nouimus Christum. Terra dicit, Non est mecum: quia resurrexit: Denique Angelus ait: Quid quæritis viuẽtẽ cum mortuis? Et bene mare dixit: quia super mare erat. Deniq; in mari & corporis vestigiis ambulat, quãdo & subiectũ mari super mare Petrũ ambulare præcepit: qui licet titubauerit, tamẽ non per imbecillitatem iubentis, sed per infirmitatẽ obediẽtis. Ergo splendori gloriæ non permisceas nostræ attramentum naturæ: non luci nebulam humanæ carnis infundas.

Descendit autem & ascendit, quia peccati expers fuit. In sermone de mysterio Paschæ, qui incipit, Paschæ mysterium de fide omnibus credentibus in Christum. *Cap.3. Tom II.*

Ita per occasionem delicti, in vniuersis peccatoribus diabolus mortis est sortitus imperium, atque omnes à Deo deuiantes, peccati vinculo obstrictos, squalentis tartari clausos ergastulo possidebat. Quorũ interitũ dolens Diuina censura, non per seruum vatem, nec per Angelum inuisibilem, sed ad hoc per substantiã humanæ carnis, in homine Deus veniens habitauit, vt honestã viuendi formã mortalibus daret, & tẽporariis æternã in se credentibus vitã, exemplo suæ mortis ac resurrectionis aperiret. Vt enim incredulitas & simulachrorum cultus cæli aditum clauserat: ita inferni baratrum præuaricatoribus perfidia procurarat. In quorũ supplicijs vsq; ad aduẽtũ Saluatoris Domini nostri Iesu Christi diabolus post mortem regnauit, donec humanæ carnis attẽperata substãtia immaculatũ corpus cõditioni mortis addicit. Expers peccati Christus cum ad tartari ima descenderet, seras inferni ianuásque cõfringẽs, vinctas peccato animas mortis dominatione destructa, è diaboli faucib⁹ reuocauit ad vitã: atq; ita Diuinũ triũphum æternis characteribus est conscriptũ, sicut dicit, Vbi est mors aculeus tuus? Vbi tua inferne victoria? Quam felicitatẽ reparatæ salutis Paulus recolens, clamat: Sicuti per Adam mors intrauit in hunc mundum, ita & per Christum salus restituta est mundo. *Cap.4.*

In commentario super Epistolam ad Romanos, cap. x. *Tom.V.*

Aut qs descẽdit in abyssum, hoc est Christũ de mortuis reducere. Hoc propriũ Apostoli est. Itaq; iustitiam dicit hanc esse fidei, si non dubitetur de spe Dei quæ in Christo est, ne diffidẽs dicat, Quis potuit ascẽdere in cęlũ? quia ideo passus est, vt expoliatis inferis virtute Patris, deuicta morte resurgẽs, cũ animabus ereptis in cælũ ascẽderet. Omnis quicunq; viso Saluatore apud inferos sperauit de illo salutẽ, liberatus est, Petro Apo. hoc testãte. Dicit enim, qa & mortuus prædicatus est. Qui de his ergo in corde suo nõ dubitat, iustificatur ex fide.

Propterea dicit super Epist. ad Gal. cap. j. quòd prædicta liberatio non à lege, sed à gratia fuit. *Tom.V.*

Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris. Apertè ostendit nihil prodesse legem, quando Christum dicit obtulisse se vt pro nobis pateretur, vt nos iustificaret quos lex reos tenebat: & vt eruti à lege per fidem Christi, iam nõ peccatores essemus, sed iustificati secũda natiuitate, filij Dei appellati. Cũ enim in conditione diaboli vel in seruitute genus hominũ teneretur, Saluator obtulit se volẽti diabolo, vt illudens eum potestate virtutis suæ (accipere enim voluit quem detinere non potuit) auferret ei quæ malo iure tenebat obnoxia. Expoliatis itaque inferis, trophæum animarũ pertulit ad Patrem, ex quo sunt omnia. Quod lex vtique facere non potuit, quanquam profutura data sit, nobis tamen peccantibus cõuersa est vt fieret inimica, & cœpit occidere non viuificare. Christus autem donans delicta, nõ solùm viuificauit nos, sed & sibi sociauit vt filij Dei vocemur facti per fidem. Quãtus ergo error est post gra-

tiam reuerti sub lege, hoc est, per acceptam libertatem A velle seruire, vt ereptus gladio immemor beneficij denuo se vendat laniste? Accusator est enim emptoris, qui relicto eo rursus ad priorem dominum redit.

Tom. IIII. *Concludit in tractatu super psal. xlviij.*

Deus liberabit, inquit, animam meam de manu inferni, cũ acceperit eam. Bene hoc dicit, qui sciebat animam suam in inferno non derelinquendam. Descendit enim vt captiuos absolueret de faucibus inferorũ, non vt in his captiua remaneret.

Et subdit versu sequenti.

Tom. IIII. Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam non cum morietur accipiet omnia, neq; simul descendet cũ eo gloria domus eius. Noli, inquit, expauescere diuitias & potẽtiam diuitis, & gloriam secularem: quoniã caduca ista sunt, & citius abeunt quàm venerunt. Somnium est iste thesaurus: euigilas, & recessit, quoniã qui B potuerit crapulam mundi istius edormire, & sobrietatem virtutis assumere, ista contemnit, & pro nihilo pecuniam ducit. Neque timueris, cum multiplicatam gloriam domus alicuius potentis audieris. Inspice diligenter, & vacua est, quæ nihil habet in se de fidei plenitudine. Et quid de domo dicam? Vacuus erat totus hic mundus, antè quàm numero credẽtium eum Christus impleret. Ideóque scriptum est: Iudicabit inter gentes, replebit ruinas. Quid enim aliud erat antè in hoc mundo, nisi ruina perfidiæ? Quid est ruina? Audi dicentem: Matth. 24. Vbi ruina, ibi & aquilæ, id est, vbi ruina, ibi & resurrectio. Ruina vacua firmitatis est, resurrectio plenitudo viuendi est. Ideóque nos Adæ ruina illius vacuauit, sed Christi repleuit gratia. Ideo se ille exinaniuit, vt nos repleret, atque in carne hominis plenitudo virtutis habitaret. Quid sit ruina, cognosce. Dum viuit homo, infusus est spiritu, vbi mortuus fuerit, vacuus vtique huius vitalis est spiritus. Multò magis vacuum facit amissio gratiæ spiritalis, quem gratia replere consueuit: vt possimus dicere: Quoniam nos omnes de plenitudine eius accepimus, & gratiã pro gratia. De alio dicitur: In vacuũ laborauit, iustus autẽ sicut odor agri pleni. Quid autem non vacuum quod seculare atque mundanũ: cùm rectè dixerit, qui mundũ istũ sobria virtute contẽpsit: Nudus sum natus, nudus moriar. Nunquid secũ quis potest auferre quę possidet? Hæc omnia dereliquit, solus intrat in tumulum, & vacuum illius diuitis est sepulchrum, quẽ nec ipsa terra capiebat. Vnde dictum est: Nunquid soli habitabitis super terram? Nunquid descendit in illud sepulchrum gloria domus eius, aut copiæ? Vide vim scripturæ. Gloria seculi non descendit cũ peccatore, sed gloria virtutis ascẽdit cum innocente. Et vt compendiosius dicamus, gloria hominis cum ascendente ascendet, cum descendente non descendet. Quod gratiæ est & virtutis ascendet. In Paradisum ascenditur, in infernum descenditur. Descendant, inquit, in infernum viuentes.

Tom. IIII. DESERTVM. *Desertum significat tentationis molestiam. Lib. ij. de Abraham, cap. iiij.*

Tunc probatur mens, quando in quodam deserto, vbi nulla cupiditatum lasciuia, nulla abundantia pecuniæ, nullus sumptus luxuriæ. Vtinã in hoc deserto possim esse destitutus ab omni incentiuo cupiditatum, derelictus ab omni delinquendi studio, expoliatus iactantia & tumore.

Desertum significat præsentis seculi malitiam. Libr. de Isaac & anima: Inducens illud Canticor. Quæ est hæc Cap. 5. Tom. V. *quæ ascendit de deserto, &c.*

Desertus hic terræ locus & incultus videtur, sentibus & spinis nostrorum obsitus peccatorum.

Tom. V. DESIDERIVM. *Desiderijs non vinci est hominis perfecti. Super primam Epistolam ad Corinthios, cap. vij. Exponens illud, Melius est nubere quàm vri.*

Nõ ideo dixit, Melius est nubere quàm vri: quasi bonum sit vri, ideo nubere melius: sed cõsuetudinẽ sequutus est. Solemus enim dicere melius est lucrum facere quàm dãnum. Vri verò desideriis est agi vel vinci. Nam desideria pati & nõ vinci illustris est viri & perfecti.

Desideria bonorũ sunt Deo grata. Vnde super Epist. ad Tom. V. *Philip. cap. iiij. Exponens illud quod sequitur.*

Deus verò meus impleat omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria in Christo Iesu. Ideo discreuit dicens, Deus meus: vt secundum ea quæ præstabat meritis eius, auxilia adessent, & desideriis eorũ in copia magnitudinis bonitatis suæ in gloria Christi Iesu. Gloria est enim Christi Iesu, cũ Dei nutu Christianorum implentur desideria secundum euangelicam disciplinam.

Desiderium supernæ patriæ viro sancto nimis magnũ. In tract. de prima interpellatione Dauid. Tom. IIII.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei. Æstuat sanctus, nec sese capit. Maior est enim animi magnificentia, q̃ cuiuslibet corporis magnitudo. Et securus meriti de terris, ad cælestia euolare desiderat. Sic & alibi dicit ipse: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Hîc enim laquei, quibus etsi non implicatur iustus, tamen impeditur. Hîc dolores & solicitudines, illic lætitia, ibi gratia: hîc postremò corporis vincula, quæ Paulus soluere gestiebat, vt omnibus exutus impedimentis Domino liber assisteret. Hoc ergo sitiebat anima Dauid vt iam non per fidem, sed facie ad faciem Deum videret: nec solùm peregrinaretur à corpore, sed corpore resolueretur. Dissolui enim & cum Christo esse multò melius: quia iusto mori est lucrum. Et grande quidem lucrum carere peccato, delictorum illecebris non moueri.

C *Desiderare bonum sicut est Dei mandata seruare, est à Dei gratia: & hoc ipsum est hominis perfecti. Libro super Beati immaculati, litera tertia, versu quarto.* Tom. IIII.

Concupiui iudicia tua desiderare in omni tempore. Non dixit, Concupiui iudicia, sed concupiui desiderare. Sicut enim vita viuere plus est quàm viuere. Viuere nanque commune etiam huius vitæ est, vita autem viuere beatorũ est: sic concupiscere vt desideremus iudicia Dei plus est quàm desiderare iudicia. Concupiscimus enim desiderare quasi nõ sit potestatis nostræ desiderium, sed gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos viderit cupiditate desiderij iudiciorum suorum, sobrium auget affectum. Cum autẽ peccamus, non concupiscimus desiderare iudicia Dei. Neque enim ægrotus vri desiderat vel incidi vt possit recipere sanitatẽ. Refugit qui grauius ægrotat ne vratur, ne incidatur, ne alligetur, ne abstineat à cibo: qui autẽ salutarem habet valetudinẽ, medico securus occurrit. Vnde & Dominus non otiosè ait: Desiderio desideraui hoc pascha D manducare vobiscũ. Non solùm desiderans, sed etiã geminato desiderio concupiscens remissionem tribuere peccatorum. Cõcupiscamus ergo & nos desiderare iudicia Dei. Bona cõscientia cum examinatur, probatur. Et concupiscamus desiderare in omni tempore, vt nullum momentum bonæ prætereat vacuum cupiditatis.

Desiderare pro expectare. Eodem libro, litera vndecima, versu primo. Quod require suprà, in cap. Amor.

DESPECTIO. *Amici Dei in hac vita habentur despectui ab hominibus malis & apostatis angelis. In tract. super Psal. xliij. exponens illud, Posuisti nos in similitudinem gentibus, &c.* Tom. IIII.

Isti ergo spiritales Israëlitæ vidẽtur esse qui hoc loquuntur, eò quòd tentationibus seculi subiacuerint, & opprobrium fuerint vicinorum, hoc est eorũ qui Hierusalem patriam incolebant. Illusioni etiã fuerunt spiritalibus nequitiis & potestatibus, contra quas iustis lucta esse consueuit. Denique historia te doceat quòd abducti

abducti Iudęi in Babyloniam, etsi propter peccata sua videbantur esse subiecti, multò meliores gentibus habebantur. Peiores enim erant in circuitu eorum qui insultabant eis, cum ipsi peccatorum grauium essent mole curuati. Primus ergo intellectus de captiuis patribus vsurpandus est, quibus insultauerunt Assyrij illudentes eis in Babylonia, quibus etiam rex iste nequissimus dominabatur Nabuchodonosor. Secundus intellectus ad altiora referendus, quòd sæuissimus rex diabolus est: ipse est Assyrius Nabuchodonosor, qui bonis insidiari solet, vt eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Attende igitur hunc regem eo loco vbi dicit Apostolus: Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, hoc est, in illa lege carnalis illecebræ. Aduersarius leo est, qui vrget obnoxios, iustos fatigat. Vnde pulchrè ponit Aquila: spretionem & pompam posuisti nos iis qui in circuitu nostro sunt. Ita enim despicabiles æstimabantur, qui theatrum facti sunt huic mundo, & Angelis & hominibus: quia etsi in testamento non peccent Dei, nec carnis illecebris reflectatur à Domino: tamen quasi in pompa quadam circũferri videntur & despici, quandoquidem peccatores humilitati iustorum insultare consueuerint, vt opprobrium ducant crucem Domini Saluatoris, humilitatémque iustorum. Denique quasi in quadam pompa theatri constitutus Apostolus dicit:
2.Corinth.6. Placeo mihi in iniuriis, in necessitatibus, in persequutionibus, in angustiis. In his placet qui omnia quæ mũdi sunt vt detrimentum putat vt Christum lucrifaciat solum, per vitam & mortem requirens: cui viuere Christus est & mori lucrum: vt inueniatur in Christo.

Tom.IIII. *Non tamen curant sancti in hac vita despici. Libro super Beati immaculati, litera xxj. versu quinto.*

Quoties benefacta crimini dãtur, quoties virtus opprobrio ducitur, quoties ipsa ingrata est gratia. Vendidit iustus facultates suas, dispensauit pauperibus, nihil sibi reliquit: contẽnitur plerũque in ipsa Ecclesia, quia
Cantic.8. diues esse desiit, sicut scriptũ est: Si dederit vir omnes facultates suas in charitate, contemptus erit. Non ergo moueatur. Non enim mercedẽ huius seculi nec gratiã, sed vitæ quæsiuit æternæ. Non indignetur, quia homines pecuniis magis quàm operibus bonis deferunt. Nã si ei propter bonũ opus in hoc seculo deferatur, & eius studij fructum hîc adipiscatur, dicitur de eo, Percepit mercedem suam. Habet quidem opus bonũ & hic gratiam, sed breuis portio emerendæ salutis est. Serua futuris mercedem tuam, & istius seculi opprobria incremẽta mercedis tuę iudica. Cogita super apostolicum illud, quòd indignæ sint passiones huius temporis ad superuenturam gloriam. Nullus ergo iustus frangatur iniuriis, nullis moueatur periculis, nullis tentetur procellis, siue mors ingruat, siue vita, siue Angeli cælorum. Neque deiiciatur aduersis, neque extollatur secundis. Nusquam eius sit infirmus affectus. Et mors tentat, & vita tentat. Caueat scandalum, qui pacem habet quæ omnẽ mentem superat: magnus est, nõ est de pusillis istis, ideo scandalum pati non debet: quia pusillorum est exagita-
Matth.18. ri scandalo. Vnde & Dominus ait: Quicunque scandalizauerit vnum de pusillis istis minimis. Non solùm pusillos, sed etiam minimos dixit, quos perturbant scandala. Et ideo graui obnoxius pœnæ est, quicunque turbauerit (vt legisti) infirmæ mentis infantiam.

Despici tamen nullus debet etiam peccator. Ideo eodem libro, litera secunda, versu primo, Inducens illud Cantic. Nolite me considerare quòd fusca sum &c.

Nolite tamen despicere me, quoniã qui reliquit, potest rursum aspicere & misereri iterum. Solet cõgregare dispersos, desertos requirere, colligere destitutos. Omnes tribus Israelcõuenite, aspicite me decorã, & antè dilectã. Nolite aspicere me, quoniã obfuscata sum, hoc est, nõ solũ aspiciatis quia obfuscata sum. Nõ est intuitus me sol, & ideo obfuscata sum. Sed lucet sol super iustos & iniustos, pro misericordia illis mercedem meritorum tribuens, istis peccata dimittens.

DESPERATIO. *Non est desperãdum de Dei gratia. In tractatu super Psalm. xliij. versu vltimo.* Tom.IIII.

Manus quippe eius plenitudo bonitatis est: Facies eius illuminatio est mentis. Et ideo semper ab eo speremus: in ipsum vota nostra & omnia studia dirigamus: nec desperemus, etsi corporaliter eum videre non possumus. Neque enim desperauit Moses, cui dictum est: Nõ potest videre faciem meam homo & viuet. Et addidit: Exod.33. Ecce locus apud me.

Et lib. de Noë & arca, quod require infrà, in c. Diluuiũ. Tom.V.

Contra desperationem arguitur, quia nemo de Dei misericordia desperare debet propter beneficia quæ iã recepit. Super Epistolã ad Hebræos, ca. vj. exponẽs quod sequitur.

Confidimus autem dilectissimi de vobis meliora & viciniora saluti tametsi ita loquimur. Quia beatus Paulus nõ habuit vnde eos ad quos scripsit, de præsenti laudaret, incipit eos de spe futurorum consolari, dicens: Cõfidimus fratres, de vobis meliora & viciniora saluti, quamuis ita dicamus: quasi dixisset, Optima quędã de vobis confidimus, & quę saluti vestræ proficiant: nõ vtique quod superius dixi de reproba terra & combustioni proxima. Nõ de vobis hæc diximus: quia meliora de vobis credimus. Adduxit quoque eis in memoriã pręterita vt ex præteritis eos alliceret ad bona quęque. Ideo subiunxit: Non enim iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis & ministratis. Ecce quomodo recreauit animas eorum, & confortauit antiqua eis in mentẽ reuocans. Tunc fecit eis vt non æstimarent obliuisci Deũ, & præterita eius beneficia in eos. Necesse est enim eum peccare, cui spes deerat futura. Deinde hortatur eos omnibus modis sperare futura. Eum enim qui desperat de præsentibus beneficiis Dei, quòd à Deo nõ habeat: de futuris quis poterit eum confortare? Simile quod Galatis improperat dicẽs: Curre- Gal.3. batis bene: quis vos fascinauit? Atque iterũ: Tanta passi estis sine causa: vt posset mitigare eandẽ sententiã mox subiunxit: Si tamen sine causa. Sic etiã hoc loco temperauit sententiã suã, dicens: Non enim iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri, dum tantam charitatem ostenditis in sanctis eius. Volumus enim vos imitari eorũ, qui per fidẽ & patiẽtiã hæreditati sunt promissiones.

DETRACTIO. *A peccato linguæ detractionis cauendum: & propter detractores inceptum bonum, non dimittendum. Lib. tertio de viduis, parte quarta, inducens illud, Liberasti me à flagello linguæ &c.* In exhortatione ad virgines. Tom.I.

Alienæ linguæ flagella non metues. Mirè autem sermones maledicorum expressit dicendo, linguæ flagellum, cuius sonus latè resultet. A quo nos separare cupiens Petrus Apostolus, monet vt non reddamus malũ pro malo, & maledictum pro maledicto, sed magis cũ maledicitur nobis, benedictionis referamus gratiã. Et ideo dicit: Cohibe linguam tuam à malo, tanquam linguæ flagello: nec timeas verborum sonum, si munda est conscientia tua. Bonum est quidẽ nullum, si fieri potest, locum obtrectationi dare, sed quia plerique non vitiis sed virtutibus derogant, reprehendant quod laudis est, non inueniant quod erroris est, sed quod peius est, non solum ab aliena lingua, sed etiam nostra flagellamur. Et hæc sunt grauiora verba, cum ex multiloquio peccatum incurrimus. Et ideo custodi virgo vias tuas, vt non delinquas in lingua tua. Et bona loqui plerunque crimen est virginis.

DEVOTIO. *Gratia datur deuotis. Super primam Epistolam ad Timotheum, capite secundo.* Tom.V.

Gratia hanc habet potestatem, vt deuotis sibi Diuinam infundat medelam: Indeuotis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat.

Deuotio debet opere monstrari. Libro primo de Abraham pertractans illud Genesis xij. Descendit Abraham in Aegyptum &c. A

Cap.2. Tom.IIII.

Pulcherrimus hic locus ad incitandum studium deuotionis, quòd is qui Deum sequitur tutus est. Et ideo Deum præferre omnibus debemus, nec patriæ contuitus, nec parentũ filiorúmque gratia, nec vxoris contemplatio, nos reuocare ab exequutione præceptorum cælestium: quia Deus omnia nobis illa largitur, & potens est seruare quæ donat. Itaque magnũ exẽplum deuotionis, quòd cum vxore speciosa descendit in Ægyptum. Erat quidem iusto viro cura coniugalis pudicitiæ, sed maius erat studium maturandæ deuotionis, ne prætulisse custodiam thori, mãdatis videretur cælestibus. Itaque quoniã propter Deum contẽpsit omnia, recepit à Deo multiplicata omnia: sed primùm Dominus pudicitiæ tribuit remunerationem, quã gratã sciebat cõiugi. Nam quia studio obeundi cælestis oraculi vxorẽ quoque in periculum deduxerat pudoris, etiam castimoniam coniugi defendit. Primas igitur sibi partes iusto ordine vendicauit deuotio. B

Et quilibet quantò sapientior, tantò est deuotior, Lib.ij. eiusdem, pertractans illud, quod Abraham decimas soluit Melchisedech, dicit sic.

Cap.8.

Hoc loco autẽ satis est illud solùm admonere, quod mens plena prudentiæ iustitięque, deuotior sit erga Dei cultum, & decimas terræ gignentia in fructibus, iuxta altiorem prudentiam in eo soluat, vt perfectionem omnem sensuum atque operum suorum Deo deferat, nihil sibi arroget, quæ se regere non potest, Diuino nisi fauore fulta sit.

Deuotio meretur gratiam. Libro vij. super Lucam.

Puto quia si quis mentium consideret scrutatorem, dubitare non debeat vniuscuiusque factum mente discerni. Denique alij dicit: Sequere me: Alij verò, Vulpes foueas habent. Ille cogitur, iste remouetur: vt scias quia deuotus admittitur, indeuotus excluditur. C

Et ideo sic Deum alloquitur vice fidelium supplicando. In tractatu super Psalm. xxxv. versu xj. exponens illud, Prætende misericordiam tuam scientibus te &c.

Quia inualidi sumus ad exequẽdum, licet deuoti ad credendum, tu prætende misericordiam tuam in te credentibus, quo deuotioni & fidei facta quoque nostra conueniant: nec studiũ mentis nostræ destituat corporis huius infirmitas, sed in ipsis tentationibus & infirmitatibus gloriemur, in quibus gloriabatur Apostolus.

DEVS. *In Dei nomine Trinitas intelligitur. In concilio Aquilegiensi.*

In Dei nomine Pater & Filius & Spiritus sanctus designatur.

Diffusè hoc declarat, lib.j. de fide Trinitatis.

Cap.2. Tom.II.

Assertio fidei nostræ hæc est, vt vnum Deum esse dicamus. Neque vt Gentes Filium separemus. Neque vt Iudæi natum ex Patre ante tẽpora, & ex virgine postea editum denegemus. Neque vt Sabellius Patrẽ cõfundamus & verbum, vt eundẽ Patrẽ asseramus & Filiũ. Neque vt Fotinus initiũ Filij ex virgine disputemus. Neque vt Arrius plures credendo & dissimiles potestates, plures deos gentili errore faciamus, quia scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Deus enim & Dominus nomen magnificentiæ, nomen est potestatis, sicut ipse dicit: Dominus nomen est mihi. Et sicut alibi Propheta asserit: Dominus omnipotens est ei nomen. Dominus ergo & Deus, vel quòd dominetur omnibus, vel quòd spectat omnia, & timeatur à cũctis. Si ergo vnus Deus, vnum nomen, vna potestas, vna Trinitas est. Denique ipse dicit: Ite, baptizate gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. In nomine vtique dixit, non in nominibus. Ipse etiam dicit: Ego & Pater vnum sumus. Vnum dixit, ne fiat discretio potestatis. sumus addidit, vt Patrem Filiúmque cognoscas, quo perfectus Pater, perfectũ Filium genuisse credatur, & Pater ac Filius vnum sint, non confusione, sed vnitate naturæ. Vnum ergo Deum, non tres, aut duos deos dicimus, vt impia Arrianorum hæresis dum criminatur, incurrit. Tres enim deos dicit, qui Diuinitatẽ separat Trinitatis, cum Dominus dicendo: Ite baptizate omnes gẽtes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, vnius esse Trinitatem potestatis ostenderit. Nos Patrẽ & Filiũ & Spiritum sanctum cõfitemur: ita vt in Trinitate perfecta & plenitudo Diuinitatis sit, & vnitas potestatis. Omne regnum in se diuisum, facilè destruetur. Dominus hoc dicit. Non ergo diuisum est regnum Trinitatis. Si ergo diuisum non est, in vnum est. Quod autem vnum nõ est, diuisum est. Tale ergo regnum cupiunt esse Trinitatis, quod diuisione sui facilè destruatur. Imò quia non potest destrui, constat non esse diuisum. Non enim diuiditur vnitas nec scinditur, & ideo nec corruptelæ subditur nec ætati. Non quicunque, inquit, mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum.

Isaia 42. Exod.15. Cap.2. Matth.12.

Dei nomen propria est naturæ. Super Epistolam ad Galatas, capite tertio. Tom.V.

Christus Iesus iuxta quod Deus est, à Patre hunc nõ separari, sed vnum esse cum Patre dicimus. Siue enim Pater, siue Filius dicatur, Deus vnus est. Deus enim naturæ nomen est, & potestatis, quam in Patre & Filio indiuiduam ipsam manere nominum traditio docet.

Ideo super Epistolam ad Philippenses, capite quarto, exponens quod sequitur. Tom.V.

Deo autem Patri nostro gloria in secula seculorum, Amen. Hęc non discreuit: sed generaliter ait, Deo & Patri nostro. Deus est, propter timorem: Pater autem, honoris causa, & quia ab ipso est omnis origo. Ipse enim dixit in Malachia Propheta: Si Deus ergo ego sum, vbi est timor meus? Et si Pater ego sum, vbi est honor meus?

Item super primam Epistolam ad Thessalonicenses, capite iij. exponens illud, Ipse autẽ Deus & Pater noster &c. Tom.V.

Deum vocat, propter terrorem maiestatis eius: Patrem, propter benignitatẽ, qua dignatur credentes sibi adoptare in filios q̃d in aduẽtu Domini manifestabitur.

Dei nomen videtur esse, Est. In Epistola ad Iustum, in medio. Lib.1.Epist. Epist.6.

Hoc est verum nomen Dei esse semper. Vnde & Apostolus de Christo: Dei enim Filius Iesus Christus qui in nobis est, qui per nos prædicatus per me & Syluanum & Timotheum nõ fuit in illo, est & non: sed est in illo fuit.

De Dei natura, loquitur lib. primo de fide Trinitatis. Cap.7. Tom.II.

Deus naturæ simplicis est, non coniunctæ atque cõpositæ, cui nihil accidat, sed solùm quod Diuinum est in natura habeat sua, complens omnia, nusquã ipse confusus: Penetrans omnia, nusquam ipse penetrandus. Vbique totus eodémque tẽpore vel in cælo, vel in terris, vel in nouissimo maris præsens, visu incomprehensibilis, fatu interpretabilis, sensu inæstimabilis, fide sequendus, religione venerandus, vt quicquid religiosius sentiri potest, quicquid præstantius ad decorem, quicquid sublimius ad potestatem, hoc Deo intelligas conuenire. D

Vnde contra hæreticos agens in libro de incarnatione Domini. Cap.8. Tom.II.

Naturam quoque Diuinam quis abnuat, cum Petrus Apostolus in Epistola sua scripserit, id operatam Domini misericordiam per passionem crucis, vt nos, inquit, faceret Diuinæ consortes naturæ. Sed etiam alibi Paulus scripsit: Sed tunc quidem ignorantes Deum iis qui natura non sunt dij seruistis. Ita enim & in Græcis codicibus inuenimus, quorum potior authoritas est. Quid igitur agũt qui negant naturã esse Diuinã, nisi vt iam non solùm Filio calumnientur, sed Patri etiam? Si enim negatur natura Deus esse, ergo per gratiam est vt ho- 2.Petr.

vt homines:aut certè falsò creditur,vt dæmones, quorum simulachra Dei appellatione donantur. Sed Apostolicam authoritatem sequamur, vt dicamus in simulachris naturam non esse diuinam. Si ergo in simulachris non est,non est in dæmoniis,superest vt Diuina in Deo sit natura atque substantia.

Cap.eodem. *Et addit de Christo ibidem.*

Docuimus Apostolica authoritate rectè de Deo Patre dici,quòd natura sit Deus. Accipiant nunc quòd eadem Dei Patris sit natura,quæ Filij est:eadem sit & Spiritus sancti,ne forte idem dicant, Naturam quidem legimus esse Diuinam,naturæ autem Diuinæ non legimus vnitatem. *Ioan.10.* Sed cum ipse Filius dixerit: Ego & Pater vnum sumus: vnitatem Diuinitatis probauit. *Ioan.16.* Cum dixerit,Omnia quæ Pater habet,mea sunt. *Ioan.17.* Et infrà:Pater omnia mea tua sunt,& tua mea:asserunt vnitatem. *Ioan.14.* Cum dixerit:Pater qui in me manet,ipse loquitur: Et, Opera quæ ego facio, ipse facit: vnitatem euidentissimè declarauit. Deinde Petrus vnam naturam ostendit esse Diuinam. Potuit enim sic dicere, si aliter æstimasset,potuit,inquam, sic dicere: Vt nos faceret Diuinarum naturarum consortes:maximè cum per Filium in naturæ Diuinæ consortium transeamus. Nunquid potest donare quod non habet? Ergo non est dubium,quia quòd de eo quod habet donat:& ideo habet Diuinam naturam,qui consortia Diuinæ donat naturæ. *Galat.4.* Apostolus quoque Paulus dicendo: Quia natura non sunt duo,ostendit vnam veri Dei esse naturam. Nanque & ipse potuit dicere:Qui naturis non sunt dij:si sciret pluralitatem Diuinæ esse naturæ,vt alia esset in Patre, alia in Filio,alia in Spiritu sancto. Dicendo ergo, Natura non sunt dij:vnitatem naturæ expressit Diuinæ. Quid est autem natura Deum esse,nisi verum Deum esse? *1.Thessal.1.* Sicut ad Thessalonicenses dicit:Quomodo conuersi estis ad Deum à simulachris seruire Deo viuo & vero? Illi enim dij esse simulantur: natura autem Deus viuus & verus est. Nam & in ipso vsu nostro est adoptiuus filiùs & verus filius. Adoptiuum filium non dicimus filium esse natura:sed eum dicimus natura esse qui verus est filius. Ergo & naturam & substantiam esse diuinam probauimus lectione: Vnitatem quoque non pluritatē Diuinę esse naturę Apostolica authoritas demōstrauit.

Tom.V. *De eius naturæ proprietate. Super Epistolam ad Ephesios,cap.iij.exponens illud, In charitate radicati &c.*

Hoc præstare dicit habitantem Spiritum vel Christum in nobis,vt fundati simus in charitate Dei,deuincti beneficiis eius,& possimus cum sanctis qui sunt Apostoli & Prophetæ immensum & inæstimabilem cognoscere Deum,omnia excedentem maiestate virtutis suæ. Cum enim dicit:Latitudo & longitudo & altitudo & profundum,hoc vtique signat, vt sicut in sphera tanta longitudo est quanta & latitudo,tanta & altitudo quantum profundum:ita & in Deo omnia æqualia sunt immensitate infinitatis. Sphæra enim definito modo concluditur:Deus autem non solùm omnia implet, sed excedit. Neque enim clauditur, sed omnia intra se habet,vt solus ineffabilis & infinitus habeatur, & gratiæ huic insufficienter agantur,qui cum tantus sit, dignatus est per Christum hominem visitare peccatis & morti subiectum &c.

Cap.19. *Tom.II.* *Specialia tamen Dei attributa describit. Libro tertio de Spiritu sancto.*

Ex quatuor præ cæteris manifesta Diuinitatis gloria cōprobatur. Deus enim ex eo cognoscitur,aut quia sine peccato est:aut quia peccata cōdonat:aut quia creatura nō est,sed creator:aut quia non adorat,sed adoratur. Sine peccato itaque nemo est, nisi vnus Deus: Peccata quoque nemo cōdonat,nisi solus Deus:quia ęquè scriptum est, *Luc.5.* Quis peccata potest donare, nisi vnus Deus? Creator quoq; omniū nō potest esse, nisi q creatura nō

A est. Qui creatura autē non est,sine dubio Deus est: quia scriptum est,Seruierunt potius creaturę quàm creatori,qui est Deus benedictus in secula: *Roman.1.* Deus quoque non adorat, sed adoratur: quia scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis,& ipsi soli seruies.

Deo in omnibus credendum est. Require supra in capite Credere. Quia vt dicit libro primo de pœnitentia. *Tom.I.*

Deus non alienis assertionibus, sed suis existimandus est vocibus.

Deus dicitur Dominus. Libro de Noë & arca. *Cap.13.* *Tom.IIII.*

Nec superfluum putes,quia simul posuit Dominum & Deum. Nam & Deus in Domino, & Dominus in Deo,sed vt Patris & Filij intelligas commune præceptum. Aliqui tamen ante nos sic interpretati sunt, eò quòd Dominum & Deum dicendo hoc loco,& vindicaturi,& ignoscituri geminam expresserit potestatem. Et quia hic vindicat prius in peccatores,ideo ante Dominum dixerit. *B* Quando verò postea, vt iusti seminarium propagaretur,indulget,ideo Deum postea nominauerit. Denique facturus mundum, Deus, dicitur: In principio fecit Deus cælum & terram.

Deus est vnus. Libro primo de fide Trinitatis. *Cap.2.* *Tom.II.*

Vnum Deum communis natura testatur:quia vnus est mundus. Vnum Deum significat, quia vna fides veteris & noui testamenti. Vnum Spiritum sanctum testificatur gratia:quia vnum baptisma in nomine Trinitatis est. Vnum Deū Prophetæ dicunt, Apostoli audiunt.

Vnum sunt Pater & Filius, licet differant in persona. Libro secundo de eadem re. *Cap.4.*

Didicimus itaque vnam esse copulam Trinitatis, quam nos in ipsa atque post ipsam docuit passionem. Filius enim patitur per corporis sacramētum, Apostolis Spiritus sanctus infunditur, Pater quoque maxima voce signatur. Didicimus vnam Patris & Filij esse imaginem,vnam similitudinem,vnam significationem. Didicimus vnam esse operationem, vnam gloriam, vnam *C* quoque Diuinitatem. Vnus ergo & solus Deus, quia scriptum est:Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. *Matth.4.* Vnus Deus:non vt ipse sit Pater & Filius,sicut impius Sabellius asserit:sed quia Patris & Filij & Spiritus sancti vna Diuinitas sit. Vbi vna Diuinitas,vna voluntas,& vna præceptio. Denique vt scias & Patrem esse,& Filium esse,& vnum opus Patris ac Filij esse, Apostolum sequere qui dixit:Ipse autem Deus & Pater noster & Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. *1.Thessa.3.* Et Patrem loquitur, & Filium loquitur:sed vnitas directionis est, quia vnitas potestatis est. Sic & alibi habes:Ipse autē Dominus noster Iesus Christus & Deus & Pater noster qui dilexit nos,& dedit cōsolationem æternā & spem bonam integrā, consoletur corda vestra & cōfirmet. *2.Thess.2.* Quantū vnitatē ostēdit,vt cōsolatiōis vnitas nō pluralitas sit? Cōticescat ergo pfidia aut si ratiōe nō vincitur morali humanitate deflectatur.

D *Vna potestas est eorum:quia non nisi vnus Deus. Libro tertio de eadem re.* *Cap.6.*

Dubitari ergo nō potest quòd sit regnū Filij Dei:sed accipe ipsum esse regnū Filij quod Patris est. Amen dico vobis quòd sunt quidam circunstantiū qui nō gustabunt mortem,donec videāt regnū Dei veniens in virtute. Eousque regnū vnū est,vt vnū sit præmiū. Idē hęres, eadē merita,idē sponsor. Quomodo non idē regnū, cū præsertim de se Filius dixerit:Tunc iusti fulgebūt sicut sol in regno Patris mei? *Matth.13.* Quod enim Patris est per maiestatis ꝓprietatē,id etiā Filij est, per eiusdē claritudinis vnitatē. Ergo & Patris regnū scriptura dixit,& Filij. Accipe nūc q verbi Dei regnū dicit,nec Patris,nec Filij separat potestatē,qa & Paternū & Filij regnū vno Dei nomine cōprehendit. Sicut habes: Cùm videritis Abrahā, Isaac,& Iacob,& omnes Prophetas in regno Dei. An negamus in regno Filij Prophetas esse,cū et latroni dicēti:

Memen

Memento mei Domine cum veneris in regnum tuum, A responderit Dominus: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso? Aut quid est esse in Dei regno, nisi æternam nescire mortem? Qui autem nesciunt mortem æternam, vident Filium hominis venientem in regnum suum. Quomodo ergo potest in potestate non habere quod donat, dicens: Dabo tibi claues regni cælorum? Et videte distantiā. Seruus aperit, Dominus largitur: iste per se, ille per Christum. Famulus claues accipit, Dominus ordinat potestates. Aliud ius donantis, aliud dispensantis obsequium est, vnum regnum, vnum imperium est & Patris & Filij, sicut habes ad Timotheum: Paulus Apostolus Iesu Christi secundum imperium Dei Saluatoris nostri & Iesu Christi. Vnum igitur Patris & Filij regnum euidenter est declaratum: sicut Ephes.5. & Apostolus Paulus asseruit dicens: Hoc enim sentite, quod omnis impudicus, aut auarus, aut immundus (quod est idololatria) non habet hæreditatem in regno B Christi & Dei. Ergo & vnum regnum, & vna Diuinitas. Vnam Diuinitatem lex probauit, quæ dicit vnum Deum. Probauit & Apostolus dicendo de Christo: In Coloss.2. quo habitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Si enim iuxta Apostolum plenitudo omnis corporaliter Diuinitatis in Christo est, aut vnius Diuinitatis Patrem & Filium fatebuntur, aut si Patris & Filij Diuinitatem cupiunt separare, cùm omnem plenitudinem Diuinitatis corporaliter Filius habeat, quid est quod Patri existimant amplius reseruandum, cùm amplius nihil sit plenitudine, & plenitudo perfectio sit? Ergo vna Diuinitas. Imaginem autem vnam, & similitudi- Cap.7. nem vnam suprà diximus: superest vt vnius quoque maiestatis Patrem Filiúmque doceamus.

Cap.2. *Vnitas hæc est magis vnitas quàm creaturarum. Libro quarto eiusdem.*

Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus: Pro testimonio enim fidei positum est, licet ab Arrianis ad argu- C mentum perfidiæ deriuetur. Etenim quoniam toties lectam negare non queunt vnitatem, extenuare conantur, vt talis videatur Diuinitatis vnitas inter Patrem & Filium, qualis est inter homines vnitas deuotionis & fidei, licet etiam inter ipsos homines vnitas naturæ sit excommunicatæ naturæ. Vnde & illud apertissimè soluitur, quod ad extenuationem Dominicę vnitatis obii- 2.Cor.3. cere consueuerunt: quia scriptum est, Qui autem plantat & qui rigat vnum sunt. Hoc Arriani etiam si saperent non obiicerent. Quomodo enim negare conantur, quia Pater & Filius vnum sunt, cùm Paulus & Apollo & natura vnū sint & fide? Sed tamen per omnia vnū esse nō possunt, quia nequeunt cōparari humana Diuinis. Inseparabilis ergo Deus Pater verbo, inseparabilis virtute, inseparabilis sapiētiæ per Diuinę vnitatē substantię, & est in Filio, sicut frequenter scriptū est. Est verò non vt egentē significans, nec vt vacuum implens, quia non vacua Dei virtus. Non enim virtus virtute auge- D tur: quia non duæ virtutes, sed vna virtus. Nec Diuinitas Diuinitatem accipit, quia non duæ Diuinitates, sed vna Diuinitas. Nos autem per acceptam & inhabitantem in nobis virtutem vnum erimus in Christo. Communis ergo litera, sed discrepans Diuina humanáque substantia. Nos vnum erimus, Pater & Filius vnum sunt. Nos secundum gratiam, Filius secundum substantiam. Alia autem per coniunctionem, alia per naturam vnitas. Denique vide quid antè præmiserit. Vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te. Considera ergo quia non dixit, Tu in nobis, & nos in te: sed, Tu in me, & ego in te: vt se à creaturis separaret. Et addidit: Et isti in nobis: vt etiam hîc suam potentiam & Patris à nobis secerneret: vt quòd nos in Patre & Filio sumus, non naturæ videatur esse sed gratiæ. Quòd autem Pater & Filius vnum sunt, nō hoc Filius accepisse per gratiam, sed naturaliter vt Filius possidere credatur. Aliud rursus obiiciunt, asserentes vnam atque eandem potestatem Filij & Patris esse non posse, quia ipse dixit: Non potest Filius facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.

Et eandem vnitatem in diuinis approbat & defendit contra Arrianos. Libro quinto eiusdem. Cap.2.

Si solum verum Deum sicut Patrem, ita & Filium dicitis, & vnius substantiæ Patrem & Filium confitemini, non vnum Deū, sed duos deos inducitis: quia qui vnius substantiæ sunt, non vnus Deus, sed duo dij videntur esse: sicut duo homines, aut duæ oues pluresúe dicuntur. Homo autem & ouis, nec duo homines dicuntur, nec duæ oues: sed vnus homo, & vna ouis. Hæc Arriani dicunt, & hac disputatione versuta simpliciores capere nituntur. Tamen si legamus scripturas Diuinas, inueniemus pluralitatem magis in ea cadere quæ diuersæ discretæque substantiæ sunt, hoc est, ἑτερούσια. Id in Salomonis libris habemus expressum, eo loco scilicet, in quo dicit: Tria sunt autem impossibilia intelligere, Prouerb.30. & quartum non agnosco: Vestigia aquilæ volantis, & viam serpentis super petram, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuētute. Vtiq; aquila & nauis & serpens vnius non sunt generis atque naturæ, sed differentis discretæque substantiæ, & tamen tria sunt. Contra se igitur sua esse intelligant argumenta testimoniis scripturarum. Itaque dicendo Patris & Filij discretam esse substantiam, differentémque Diuinitatem, duos vtique ipsi Deos asserunt. Nos autem cum & Patrem confitemur & Filium, asserendo tamen vnius esse Diuinitatis: non duos deos, sed vnum Deum dicimus. Et hoc Dominicis eloquiis approbamus, quia ibi plures sunt, vbi aut naturæ, aut voluntatum, aut operationum est differentia. Denique vt sibi suis testimoniis reuincantur, duo homines dicuntur: quia licet vnius naturæ sint iure nascendi, tamen & tempore, & cogitatione, & loco distant: & ideo non potest vnus homo dici in significatione & numero duorum: quia non est vnitas, vbi est diuersitas. Vnus autem Deus dicitur, & Patris, ac Filij, & Spiritus sancti gloria & plenitudo signatur. Denique tanta veritas vnitatis est, vt etiam quando natura sola generationis aut carnis significatur humanæ, & vnus homo de multis dicatur, sicut habes: Dominus mihi adiutor, nō timebo quid faciat mi Psalm.117. hi homo. Id est, non vna persona hominis, sed vna caro, & vna fragilitas generationis humanæ. Et addidit: Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in homine. Nec vtique specialem hominem, sed generalem conditionem designauit. Denique statim subiecit de pluribus: Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in principibus. Sed vbi homo dicitur, naturæ interdum, vt suprà diximus, communis inter omnes vnitas significatur: vbi principes, variarum quædam differentia potestatum est. Sed inter homines aut in hominibus vnius alicuius rei, vnitas est, aut charitatis, aut cupiditatis, aut carnis, aut deuotionis, aut fidei. Generalis autem vnitas, & quæ in se secundum Diuinitatis gloriam complectatur omnia, solius est Patris & Filij & Spiritus sancti. Vnde & Dominus cum diuersitatem inter se hominum designaret, qui nihil habent inter se quod possit ad vnitatem indiuiduæ substantiæ pertinere, In lege vestra, inquit, scriptum est: quia duorum Ioan.8. hominum testimonium verum est. Et cum præmisisset, duorum hominum testimonium verum est: vbi venit ad suum & Patris testimonium, non dixit: Verum est testimonium nostrum, quia duorum deorum testimonium: Sed ego, inquit, sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me qui misit me Pater. Suprà quoque similiter ait: Et si iudico ego, iudicium meum

meum verum est: quia solus non sum, sed ego & qui me misit Pater. Itaq; & infrà, & suprà, Patrem signauit & Filium. Nec pluralitatem admiscuit, nec Diuinæ vnitatem substantiæ separauit. Euidens est igitur, quia quod vnius est substantiæ, separari non potest: etiamsi non sit singularitatis, sed vnitatis. Singularitatem hanc dico, quæ Græcè μονώτης dicitur. Singularitas ad personam pertinet, vnitas ad naturam. Ea verò quæ diuersæ substantiæ sunt, non solùm vnum, sed etiam plura dici solere, licet iam & Prophetico claruerit testimonio. Expressius tamen ipse Apostolus declarauit dicens: Nam etsi sunt qui dicantur dij siue in cælo, siue in terra. Vides igitur quia ij qui ex diuersis substantiis sunt, & non ex vnius veritate naturæ, dij appellantur. Pater autem & Filius quia vnius substantiæ sunt, non duo dij, & vnus Deus. Pater ex quo omnia: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia. Vnus, inquit, Deus Pater, & vnus Dominus Iesus. Et suprà: Vnus Deus, non duo. Et infrà: Vnus Dominus, non duo. Pluralitas ergo excluditur, non vnitas sequestratur. Sed quemadmodum cum legimus Dominum Iesum, nec Patrem, vt suprà diximus, à dominationis iure secernimus, quod ei commune cum Filio est: ita cum legimus solum verum Deum Patrem, nec Filium à solius veri Dei iure possumus separare, quòd ei commune cum Patre est.

1.Cor.8.

Sed quòd tota Trinitas sit vnus Deus, dicit libro tertio de Spiritu sancto. — Lib.2.cap.12. Tom.II.

Accipiamus nunc expreßius quod superius prælibauimus: quia idem quod Pater & Filius etiam Spiritus sanctus mandet officium, eosdémque constituat. Dicit enim Paulus: Attendite vobis & omni gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus episcopos regere Ecclesiam Dei. Vnitas igitur imperij, vnitas constitutionis, vnitas largitatis. Nam si constitutionem separes, & potestatem: quæ erat causa, vt quos posuerat Apostolos Christus, poneret Deus Pater, poneret & Spiritus sanctus: nisi fortè vt homines tanquã in consortio possessionis aut iuris prejudicium verebãtur? Et ideo diuidebatur operatio, distribuebatur imperium. Hęc inter ipsos homines angusta sunt & minuta, qui plerunque tamen etiamsi operatione non congruunt, congruunt voluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus esset, Alter, inquit, ego. Si ergo homo amicum ita diffiniuit, vt alterum se esse diceret, per vnitatem videlicet amoris & gratiæ: quantò magis in Patre & Filio & Spiritu sancto vnitatem maiestatis æstimare debemus, cum per eandem operationem ac Diuinitatem vel vnitas, vel certè id quod amplius est ταυ|ότης sicut Græcè dicitur, exprimatur? Ταὐ|ὸν enim, idem significat: eò quòd idē habet Pater & Filius & Spiritus sanctus, vt idem velle & idem posse non ex affectione sit voluntatis, sed in substantia sit Trinitatis.

Act.20.

Vnde contra Iudæos loquens super Epistolam ad Romanos: probat vnum Deum esse omnium, exponens illud, Arbitramur enim iustificari hominem &c. — Tom.V.

Gentilem dicit hominem pro certo haberi quòd iustificetur credens, nulla faciens opera legis, id est, sine circuncisione, aut neomeniis, aut veneratione sabbati. An Iudæorum Deus tantum? nonne & gentium? Imò & gentium. Sine dubio omnium Deus vnus est. Nec enim soli Iudæi possunt sibi vendicare quòd Deus illorum non etiam gentium sit, cùm relegant ab vno Adã omnium esse originem, & nullum aduenam volentem ad legem accedere prohiberi. Denique aliquanti exierunt cum illis in eremum de Ægyptiis, quos suscipere iubentur, tantum vt circunciderentur, & pariter cum illis ederent azyma vel pascha, necnon & Cornelium donum Dei accepisse gentilem non iudaizantem, & quòd iustificatus sit, Diuino testimonio comprobatũ. Quoniam quidem vnus Deus, qui iustificat circũcisionẽ ex fide, & præputium per fidem. In circũcisione Iudęos signat: eò quòd ex fide promissionis iustificati sunt, credẽtes hunc esse Christum, quem in lege promiserat Deus. In præputio verò gentes signat per fidem Christi iustificatos apud Deum. Tam Gentiles quàm Iudæos, non aliter quàm credentes iustificauit. Quia enim omnium Deus vnus est, vna ratione omnes iustificauit. Quid ergo prodest carnis circuncisio, aut quid obest præputium, quando dignitatem & meritũ nõ facit nisi fides?

Falsa Chaldæorum opinio, quòd stellæ sint dij. Lib.ij. de Abraham. — Cap.3. Tom.IIII.

Denique continuò apparuit illi Deus. Nusquam superius habes quòd visus esset illi Deus. Vnde liquet eò referendum, quia quandiu Chaldæus fuit, hoc est, non solùm in regione, sed etiam in opinione Chaldæorum, non poterat Deum videre, quem intra mundum quærebat. Chaldæi enim mundum superiorẽ Deum dicunt, & etiam sticarum domos, & stellarum cursus ferri asserunt ea quæ terrena sunt, & quodam coërceri vinculo. Vnde & deos stellas appellauerunt, eò quòd eas dominatum quendã habere supernum credãt: quia quædam stellis ad terrena compaßio est. Oportuit autem eos æstimare, quia quod compatitur, non imperatoriũ † ius, nec dominatum quasi Deus poßit habere in eis quorũ ægrescit cõpaßione, cùm sit & ipse mortalis & corruptibilis. Mundus quoque cùm sit factus, vtique ipse Deus non est: sed Deus operator conditórque eius. Ergo quandiu mens Chaldaicis erroribus inflectitur, nõ videt Deum quem in iis quærit quæ videntur: Quæ autem videntur, temporalia sunt. Nam quæ non videtur, æterna. Sed non temporalis Deus, non igitur videtur. Non ergo mens ea videt Deum, quæ disciplinam Chaldæorum sequitur. Vnde nec Abraham primum vidit. Quomodo autem poterat eum videre, supra quem alterum esse arbitrabatur? Vbi verò ad aliã demigrauit, nõ regionem, sed veram religionem, paratam humilitati (hoc enim significat Chanaan) tum Deũ videre cœpit, & eum cognoscere esse Deũ, cuius inuisibili virtute aduertit omnia regi & gubernari. Hæc ergo scriptura docet, quia Abraham à stellarum obseruatione demigrãs, Deum vidit. Confirmatio testimonij adiungitur, quia in loco aram Domino ædificauit ei, qui sibi apparuit. Impressus est enim typus iste validus in anima eius, & manifestata fides veritatis &c.

† Aliàs, imperatorum.

2.Corinth.4.

Gentiles verò qui idola pro diis colebant, deridendos ostendit exemplo Dionysij tyranni: de quo loquendo libro secundo de virginitate, parte quarta, sic dicit. — Tom.I.

Quid de diis suis senserit Dionysius ille tyrannus, volui cõtexere, quò magis infirmos iudicetis, quos irridẽt sui. Nanque is cum venisset in templum Iouis, amictũ aureum quo operiebatur simulachrum eius detrahi iussit, imponi laneum, dicens aurum hyeme frigidum, æstate onerosum esse. Sic Deum irrisit suum, vt nec onus ferre posset, nec frigus putaret. Idẽ cum Æsculapij barbam vidisset auream, tolli imperauit: incongruum esse appellans vt filius barbam haberet, patre non habente. Item simulachris tenentibus aureas pateras ademit, allegans accipere se debere quod dij darẽt: Quoniam hæc sunt vota, inquit, hominum, vt à diis quæ bona sunt adipiscamur. Nihil autem auro melius, quod tamen si malum est, habere deos non debere: si malum non est, habere magis homines debere qui vti scirent. Ita ludibrio habiti sunt, vt neque Iuppiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec Apollo pubescere adhuc cœperit, neque omnes qui dicuntur dij retrahere potuerint pateras quas tenebant. Non tam furti reatum timentes, quàm sensum non habentes. Quis igitur eos colat, qui nec defendere se, quasi dij, nec abscondere quasi homines possunt? At in templo Dei nostri cum Hieroboam rex sceleratissimus dona quæ pater eius posuerat, auferret, ac super sanctum altare libaret idolis, dextera eius quam tetendit aruit,

Dionysius tyrannus.

aruit, nec sua ei quæ inuocabat idola profuerunt. Dein A de conuersus ad Deum, rogauit veniam, statimque manus eius quæ aruerat sacrilegio, sanata est religione. Tam maturum in vno & misericordiæ Diuinæ & indignationis exemplum extitit, vt sacrificanti subitò & dextera adimeretur, & pœnitenti venia daretur.

Sed non sic de omnibus sanctis in nomen tui dij. Vnde de Mose loquitur libro primo de Cain & Abel. Cap.2. Tom.IIII.

Ita etiam in Mose veturi doctoris figura, qui legem doceret, Euangelium prædicaret, impleret testamentum vetus, nouum conderet, cæleste populis alimentum daret, humanæ dignitatem conditionis excessit eousque, vt Dei donaretur nomine, sicut habemus scriptum dicente Domino: Posui te deum Pharaoni. Etenim victor passionum omnium, nec vllis seculi captus illecebris, qui omnem istam secundum corpus habitationem cælestis puritate conuersionis obduxerat, mentem regens, carnem subiiciens, & regia quadam authoritate castigans, nomine Dei vocatus est: ad cuius similitudinem se perfectæ virtutis vbertate formauerat. Et ideo non legimus de eo sicut de cæteris, quia deficiens mortuus est: sed per verbũ Dei mortuus est. Deus enim neque defectionem aut diminutionem patitur, neque adiectionem capit. Moses Deus dictus.

Declarat quare Moses sit dictus Deus. Lib. super Beati immaculati, litera octaua, versu primo. Tom.IIII.

Quàm magnum contemnere diuitias: sed quàm rarum hoc ipsum est. Vtique & Moses potuit regis esse successor, nutritus à regis filia: potuit esse non solùm quasi Pharao, sed etiam Pharao potuit esse. Vterque enim homo, sed omnis potentia hominis in affectu est. Moses noluit rex esse, cùm posset: sed opprobriũ Christi, thesauris Ægypti arbitratus est præferendum: sed fugiendo potentiã, potentior factus est. Factus est enim in Deum regi Pharaoni. Rex erat Pharao, sed Deus nõ erat. Moses factus est illi Deus: Hoc est regi ipsi terribilis: quem rex metueret & timeret. Sed hoc erat potẽtia sanctitatis. In talium congregatione deorum Deus stat atque discernit. Et tu si vis tanquam Deus esse peccatoribus terrori, regibus reuerentiæ, vt tanquã Deo tibi videantur esse subiecti, quia operaris in nomine Dei: contemne quæ seculi sunt, & Dominicę passionis opprobrium contende omnibus præferre diuitiis. Opprobrium dico, quod illis videatur opprobrium: hoc est, Iudæis scandalum, gentibus stultitia: nobis autem virtus Dei atq; sapiẽtia. Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc est inopiam, ignobilitatem, contumelias, maluit diaboli esse quàm Dei portio: Et ideo qui Deo subiectus esse nolebat, intercessioni hominis se ipse subiecit.

Iterum ibidem suprà, versu secundo post medium.

Nemo homo videbit faciem meam & viuet. Quando dictum sit considera. Nondum ei enim dictum erat: Faciam te in Deum regi Pharaoni. Adhuc homo erat, ideo istud ei dicitur. Processu ei debebatur vt Deus fieret, & ideo dictum est ei. De homine dixit: desiste homi D nis habere peccata, & videbis faciem meam. Qui enim faciẽ meam videt, debet esse sine peccato. Sed quia homo sine peccato esse non potest, ideo vt in Dei appellatione possit excrescere, commonetur.

Deus est summè bonus. Require suprà in capit. Bonus. Sed licet sit bonus, est tamen iustus. Libro de Paradiso. Cap.15. Tom.IIII.

Quia scriptum est, dicente Domino: Honorificabo honorificantes me, & contemptor mei honore priuabitur. Licet nobis ex his verbis aliquid æstimare. Deus enim operatur quod bonum est, non quod malum. Ergo doceant te verba Diuina, quia operatur gloriã, pœnam relinquit. Honorificantes me, inquit, honorificabo: honorem bonorum operationis suæ esse declarans. Et contemptores, inquit, mei: non dixit, priuabo honore, sed honore priuabuntur: non suæ operationi deputans eorum iniuriam, sed quid futurum esset ostendẽs.

In commentario super Epistolam ad Romanos, cap.j. Tom.V.

Quia in illo qui credit, siue Iudæus sit, siue Græcus, iustitia Dei manifestatur. Iustitiam Dei dicit: quia gratis iustificat impium per fidem sine operibus legis, sicut alibi dicit: vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est: sed illã quæ ex fide est. Quæ ex Deo est iustitia in fide ipsam iustitiam dicit reuelari in Euangelio, dum donat homini fidem per quam iustificetur: Ostenditur enim in ipso veritas & iustitia Dei, dũ credit & profitetur. Iustitia est Dei, quia quod promisit, dedit. Ideo qui credit hoc se consequutum esse quod promiserat Deus per prophetas suos, iustũ Deũ probat, & testis est iustitię eius. Ex fide in fidẽ. Quid est aliud ex fide in fidẽ, nisi quia fides Dei est in eo quod de se promisit: & fides hominis qui credit promittenti, vt ex fide Dei promittentis, in fidem hominis credentis B Dei iustitia reueletur? In credente enim iustus Deus apparet: in eo autem qui non credit, iniustus videtur. Negat enim veracem Deum, qui non credit dedisse Deum quod promisit. Philipp.3.

Libro super Beati immaculati, litera nona, vers. primo. Tom.IIII.

Semper Deus bonus est: ideóque & Paulus ait: Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei: Bonitas enim in omnes est: seueritas in paucos. Denique subdidit idem Apostolus, dicítque: In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem, si enim non cecidissent, vtique vterentur & ipsi Dei bonitate. Nam & tibi ideo bonus est: quia permanes: quòd si non permãseris in bonitate, & tu excideris. Non ergo Deus propterea bonus esse desistit, quia tu lapsus es, & indiges seueritate: Siquidem & seueritas Dei in bonitate, vt recurrat vnusquisque castigatus, pedem referat à peccatis, & ad virtutum tramitem bonámque conuersionẽ recurrat.

C *Probat hoc ratione Diuinæ iustitiæ atque prouidentiæ: quia vniuersa gubernat. Super Epistolam ad Romanos, cap. secundo, exponens quod sequitur.*

Existimas ô homo qui iudicas eos qui talia agũt & facis illa, quia tu effugies iudicium Dei? Hoc est, Nunquid quia tibi examen datum est iudicandi de malis & stupris cum eadem agas, & non est qui te ad pręsens iudicet, effugies iudicium Dei? Non vtique: quia si iudicium Dei in mũdo euasisti, quia omnis hæc potestas & iudicium à Deo est, in futurum non euades. Per se enim iudicaturus est Deus, apud quẽ adulatio cessat, & personarum acceptio. Aut certè si iustum alicui videtur vt huiusmodi immunis à pœna sit, dicat. Quòd si iustũ est vt non euadat, credat Deum iudicaturum, vt & quod iustum esse iudicat, verum fit: & Deum conditorẽ mũdi prouidenter & curiosè operis sui merita requirere fateatur. Si enim fecit & negligit, malus opifex dicitur: quia per id quod negligit, non bona se fecisse quæ fecit ostendit. Sed quia bona fecisse negari non potest (indignum enim est & improbabile bonum malè fecisse) curam eorum necesse est vt agere dicatur: quia contumelia eius est & accusatio, si bonorum & à se factorũ negligens videatur. Quippe cùm eius nutu ac prouidentia vita ipsa gubernetur ministris elementis, sicut ipse Dominus ait: Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Qui ergo istã præstat curã, non agit conseruare quod fecit, vt amantes se remuneret, & spernentes condemnet? Matth.

De Dei verò sapientia. Libr. j. de officijs. Quod require suprà in cap. Aristoteles. Mirabilis est ipse Deus. Lib. secundo Hexameron: quod require suprà in capit. Aqua.

De Dei autem potentia qua omnipotens est, & ideo nullius eget: & nõ solum Deus Pater, sed etiam Filius, probat. Libro primo de fide Trinitatis, vbi contra Arrianos sic disputando. Cap. Tom.

Rursum obiiciunt: Ergo non est Filius si non habet quæ habẽt filij. Ignoscat mihi Pater, ignoscat mihi Filius,

lius,ignoscat Spiritus sanctus,questionem proprietatis referre cupienti.Est certè Pater,& manet semper: sunt etiam creaturæ pro dispositione Diuina. Est ergo aliquid eorum quod non subiectum sit, aut locis,aut temporibus, aut creationi, aut causæ alicui, vel authori? Profectò nihil. Quid ergo dicitis? Est horum aliquid, quo egeat Pater? Impium est dicere. Ergo aut desinite quæ creaturarum sunt aptare Diuinitati, aut si comparare contenditis, considerate quò vestra procedat impietas: quod absit, vel in sensus nostros aliquando veniat. Nos enim piam responsionem tenemus. Nanque omnipotens Deus est, & ideo nullo eorum Pater indiget: quia non habet mutationem sui aliquam vel profectum, quo nos egemus, quorum infirmitas ex huiusmodi rebus profectum accipit. Qui autem omnipotens est,vtique non creatus, & sine loco, & supra tēpora est.Nihil enim ante Deū,imò hoc ipsum verbum ante Deum dicere esse aliquid graue.Ergo si ita est, quia nihil horum est in Deo Patre,quæ profectum significent, quia Deus est, nihil horum aptari potest etiam Dei Filio,vt vel initium accipiat vel profectum:quia Deus verus ex Deo vero est.

Lib.6.Epistol. Epistol.37. Tom.III.

Deus licet sit omnipotens, non potest tamen mentiri nec fallere siue falli. In epistola ad Chromatium,in principio.

Nūquidnā mentitur Deus?Sed nō mētitur quia impossibile est mētiri Deū.Impossibile quoque istud,nūquidnā infirmitatis est? Nō vtique.Nā quomodo omnia potest,si aliquid efficere nō potest?Quid ergo ei impossibile?Nō quod virtuti arduū, sed quod naturę eius contrarium. Impossibile,inquit,est ei mentiri. Impossibile istud non infirmitatis est, sed virtutis & maiestatis: quia veritas non recipit mendacium, nec Dei virtus leuitatis errorē.Ideóque sit Deus verax,omnis autē homo mēdax.Veritas itaq; semper in eo est.Fidelis manet: mutare se & negare non potest.Si enim verum se negat, mentitur. Mentiri autem non virtutis,sed infirmitatis est.Nec mutare se potest: quia natura eius non recipit infirmitatem.Hoc igitur impossibile eius,plenitudinis est,quæ minuere se & augere non potest:non infirmitatis, quæ in eo quod se auget imbecilla est. Ex quo colligitur impossibile Dei potentissimum esse.Quid enim potentius quàm nescire quicquid infirmitatis est? Est tamē & aliud infirmū Dei,quod fortius est hominibus: & stultū Dei,qđ sapientius est hominibus.Sed hoc crucis:illud Diuinitatis.Si ergo quod infirmum eius,potētia est:quod potentiæ,quomodo infirmum est?

Item super epistolam ad Romanos, cap. iij. Exponens quod sequitur.

Est enim Deus verax,omnis autē homo mēdax,sicut scriptū est.Igitur quomodo Deus verax est?Dat quod promisit.Hominis autē est fallere:quē tēpora & naturæ imbecillitas faciūt esse mutabilē,per id quod præsentiā rerū nō habet. Deus autē apud quē nihil futurū est, immutabilis perseuerat,sicut dicit:Ego sum,& nō mutabor.Omnē ergo hominem dicit mendacē:& verū est. Natura enim quæ fallitur,nō absurdè dicitur mendax. Itaque aliquādo studio,aliquando errore mendax est. Nō ergo hoc de Deo sperādū est, qui etiā per se verus est,& beneuolus,vt impleat quod promisit. Quod etiā prophetico oraculo firmat,dicēs:Sicut scriptū est:vt iustificeris in sermonibus tuis,& vincas cū iudicaris. Vt firmaret quod suprà dixit, quia Deus in promissione sua fidelis est,& omnis homo mēdax:exēplū propheticū subdidit ex psalmo quinquagesimo:quo & Deū verbis suis iustificari,& hominem mendacem incredulitatis causa signauit.Vtrunque enim legitur in lib. psalmorum,quia & Deus iustus & verax est, & omnis homo mendax.Mendacem hominem dicit, dum non credit quod promisit Deus.Negans enim daturū Deū quod promisit,mendax est:& dum ipse mendax est,multis ex causis Deum mendacem pronuntiat, quando promis-

Super epist. ad Roma.cap.2. Tom.V.

A sis eius non credit.Igitur omnem hominem mendacem dicit,qui diffidēs est de promissis.Maximè tamē ad Iudæos hoc pertinet quorum causa tractat hoc loco Apostolus qui videntes Christum, negauerunt hunc esse quem promisit Deus,ac per hoc mendaces pronuntiantur.Deus autē verax est:quia misit Christum sicut promisit:& sic vincit cum iudicatur,quia dabit quod daturus negatur.Dum enim non ei creditur,mendax iudicatur.Ille autem cum dat quod iudicatur nō daturus, vincit,ostendens se veracem,illum autem mendacē qui non credit verbis eius.Videbit enim Dei Filium in maiestate quam negat:videbit & carnis resurrectionē, vt sciat victam esse perfidiā pollicitatione & veritate Dei. Nam & Christus cum iudicatus est,vicit. Iniquè enim occisus est,reum fecit diabolum,quem non iam peccādo superauerat,vt secundò victus amitteret quos tenebat in inferis,hoc est,quia omnis homo mendax, Deus

B autem solus verax.

Dei sunt omnia, tamen paucorum est propriè posse dicere Deo, Tuus sum ego. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu vj. Tom.IIII.

Facilis vox & communis videtur,sed paucorū est.Satis rarus est enim qui potest dicere Deo, Tuus sum. Ille enim hoc dicit,qui adhæret Deo totis sensibus, qui aliud cogitare non nouit.Ille hac voce vtitur, qui potest dicere:Ostende nobis Patrem,& sufficit nobis.Nūquid hac voce vtitur auidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis non est satis Deum scire, & quidem pluribus. Tanti populi,tantæ nationes,tanti diuites, paupertatē putant Domino seruire.Et qui supra omnes est illis exiguus & angustus est:& non est satis Dei Filius,in quo sunt omnia.Denique ille diues in Euangelio, cui dictū est.Si vis perfectus esse vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus: Deum sibi non sufficere iudicauit. Vnde & denique contristatus est,quasi quod plus esset

C relinquere iuberetur,quod minus esset eligere. Ille ergo dicit: Tuus sum,qui dicere potest:Ecce omnia reliquimus & sequuti sumus te.Apostolorum itaque vox ista est:nec omnium tamen Apostolorum.Nam & Iudas Apostolus fuit,& in conuiuio Christi inter Apostolos recumbebat.Dicebat & ipse:Tuus ego sum:sed voce,non corde.Venit & introiuit in eum satanas, & cœpit dicere:Non est tuus Iesu, sed meus est. Denique ea quæ mea sunt,in pectore voluit. Tecum epulatur, & mecum pascitur.A te panem accipit,à me pecuniā: Tecum bibit,& mihi tuum sanguinem vēdit:Tuus est Apostolus,& meus mercenarius.Non potest dicere secularis:plures enim dominos habet.Venit libido,& dicit: Meus es:quia ea quę sunt corporis concupiscis:in illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti:in illius concubitu meretricis pretium pro te numeraui. Venit auaritia,& dicit:Argentum & aurum quod habes,seruitutis tuæ pretium est:possessio quam tenes,iuris tui emptio,

D venditio libertatis tuæ est. Venit luxuria,& dicit:Meus es:vnius diei conuiuium pretium tuæ vitæ est:ille sumptus epularum,tui capitis licitatio est, tui summa contractus:& quod peius est,caro emptus pretio vilior cibo es tuo:pretiosior est vnius diei mensa tua,quàm totius temporis vita.Inter calices te redemi, inter epulas acquisiui.Venit ambitio,& dicit tibi:Planè meus es nescis quòd ideo aliis imperare te feci,vt mihi ipse seruires?Nescis quòd ideo potestatem in te contuli, vt meæ te subiicerem potestati?An ignoras ipsi Domino Saluatori dictum esse ab huius mundi principe,cum ei ostendisset omnia regna mūdi:Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me?Antè ergo ipse subiicitur, qui alios vult habere subiectos.Veniunt omnia vitia & singula dicunt,Meus es.Quem tanti competunt,quàm vile mancipium est?Quomodo ergo tu qui huiusmodi es, potes Christo dicere: Tuus sum,meus est? Meus planè es,si vocem non redarguat conscientia: si sermonem

tuum animus aut opera non refutent. Ego non negabo meum esse eum qui ipse se non neget, aut certè si pro me seipsum sibi abneget. Nolo habere seruulum pluribus dominis seruiẽtem. Nã quomodo meus est, si mihi dicat verbo, Tuus sum, & operibus neget, & factis se diabolo adiudicet & obstringat? Non est meus quem libido succendit: quia mea castitas est. Non est meus quem cura spoliandi minoris exagitat: quia mea integritas est. Non est meus quem aura mobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas est. Non est meus vini crapula temulentus, illuuie ambitionis impurus, glorię secularis cupidus, ebrius in periculum, qui non potest sobriæ moderationis seruare vestigium. Pax sum ego, litigare non noui. Vt quid mihi eum de quo veniat diabolus, & dicat: Meus est? Nam mihi sua colla curuauit, mea in illo plura reperio, nomen suum tibi vendicat, & meum munus. Non est ergo Christi, nisi qui est alienus à crimine. Nõ est Christi, nisi qui potest semper se Christi seruulum demonstrare. Nam si quis mutabilis est, vt ego, qui aut mœrore mutor, aut indignatione, non est Christi. Venit ira & dicit, Meus est: ante horam meus erat, spero quòd iterum meus fiat. Venit tristitia, & dicit: Meus est: ante horã in mea possessione fuit, in meo iure erigere animum prę mœrore non poterat, nec oculos leuare: si triste aliquid acciderit, ad me illicò reuertetur. Quis est ergo Dei, nisi qui potest dicere, Nihil mihi conscius sum? Ideo dicebat, Paulus Apostolus Iesu Christi: quia nulli alij obnoxius tenebatur. Ego autem nunc Dei mei sum, nunc tristitiæ, nunc iracundiæ, nunc verbi otiosi. Et ideo qui plures dominos habet non potest vni dicere: Domine Iesu, tuus sum. Vnde arbitror & de huiusmodi dominis dixisse Paulum: Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo siue in terra, nobis tamen vnus deus Pater ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia & nos per ipsum. Verbi igitur totus erat Apostolus Paulus, & ideo dicebat: Quoniam experimẽtum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Ille ergo dicebat, Christi sum: & respondebat ei Dominus, Meus es. Denique de ipso Dominus ad Ananiam, cum mitteret eum ad sanandum Paulum, ait: Vade, quoniam vas electionis est mihi. Et quia perseuerauit Christi esse, quasi impleto certamine coronã meruit inuenire iustitiæ.

Act.9.

Tom.IIII.

Item non omnium est dicere, Deus meus. In tractatu super psalmum xliij. exponens illud, Tu es ipse rex meus & Deus meus.

Quis dicit Deum suum, nisi qui ipse exhibet plenũ reuerentię & pietatis affectum? Iusto enim dicitur: Ego sum Deus tuus. Denique & Thomas vbi tetigit manu propria latus Christi, & euidentiam indubitatæ resurrectionis inuenit, respondit: Dominus meus & Deus meus. Dominus, quia redemit seruulos suos: Deus, quia non solùm resurrexit, sed & ipse se suscitauit.

Tom.V.

Vltima conclusio quòd Deus est ineffabilis, & ab humano intellectu incomprehensibilis. Super epistolam ad Hebræos, capite primo.

Vbique quidem religioso nobis opus est intellectu: maximè autẽ, vbi de Deo vel loquimur, vel audimus. Quoniam neque ad loquendum dignè de Deo lingua sufficit, neque ad percipiendum præualet intellectus. Oportet etiam vbi vel seruus deficit, vel cogitatio explicare de Deo non poterit, tunc magis glorificare nos Deum: quòd talem Deum habemus, qui & intellectum transcendit, & cogitationis intuitum.

Lib. de fide contra Arrianos, Cap.5. Tom.II.

Et libro primo de fide orthodoxa ad imperatricem.

Constat quippe lumen illud quod Deus est æstimari, comprehendi & definiri non posse: nec verè aliquid ex iis quæ in hoc mundo sunt maiestati Diuinæ comparari, quia nihil de omnibus istis quæ videntur aut dicuntur, secundum id quod Deus est condigna similitudine æstimari potest, quippe cũ ipsis intellectibus & sensib' maior sit. Idcò præmonuit vt diuinitatẽ substãtię crederes, & verum Filium de vero Patre cognosceres. De qualitate autẽ Dei requirere nõ deberes, quia qualis aut quantus sit scire non posses. Hoc enim Prophetæ, hoc Apostoli prædicarũt. Denique pro captu, pro viribus, pro fide nostra intueamur, quid sit Deus: & videamus an ei aliquid possit comparari. Certè hic est, de quo & cum dicitur, non potest dici: cum æstimatur, non potest æstimari: cum comparatur, non potest comparari: cum definitur, ipsa sua definitione crescit: qui cælum manu sua aperit, pugno omnem mundi ambitum claudit: Quem totũ omnia nesciunt, & metuendo sciũt: cuius nomini & virtuti famulatur hic orbis: & ipsa elementorum sibi succedentium momentanea vicissitudo testatur. *Cap.6.*

Cap.11. Tom.IIII.

DEXTERA. *In homine significat virtutis profectũ & salutis statum. In tractatu de secunda interpellatione Dauid. Tenuisti, inquit, manum dexteram meã, &c.*

Bene dirigitur, cuius dexteram manu Deus sua tenet. Potest dicere: Dominus à dextris meis, non commouear. Adam si à dextris suis Dominum habere voluisset, non esset à serpente deceptus. Sed quia oblitus est mandatum Dei voluntatem serpentis impleuit, manum eius diabolus tenuit, & ad lignum scientiæ boni & mali extendi fecit, vt interdicta decerperet. Præiudicatum est in illo omnibus, & cœpit vniuersis aduersarius ad dexteram stare. Vnde & illa in Iudam maledicti forma processit: Et diabolus stet à dextris eius. Si illud maledictum graue, maxima est ista benedictio, qua maledictionis duræ vincula laxatur. Stet, inquit, diabolus à dextris eius. Ideo Dominus Iesus ad dexteram sibi diabolum statuit, sicut in Zachariæ libro legimus. Hominis enim causam locúmque susceperat. Ibi ergo stetit, vbi astabat hæreditas. Quasi bonus athleta permisit eũ ad dexterã sibi stare, vt eũ retrorsũ repelleret, dicẽs: vade retrò satanas. Itaque aduersarius loco deiectus recessit. Tibi autem ne diabolus staret à dextris, ait: Veni, sequere me. Præuidens igitur Dauid aduentum Domini qui nos à potestate aduersarij liberaturus descendit è cælo, ait: Dominus à dextris est mihi ne commouear. Cui autem à dextris erat diabolus, mouebatur. Meritò ergo & hîc ait: Tenuisti manum dexteram meam. i. vt iam peccare non possim, vt ille lubrico antè fluctuabũdus vestigio, fidei possim statione consistere. Quàm bene hic Apostolus dixit, quando turbatum eum Dominus vidit, & extendens dexteram suam titubare non passus est, atque intrepido firmauit incessu? Liberatus itaque Petrus, quid aliud est loquutus, nisi hos propheticos versus: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria assumpsisti me?

Cap.

Quæ est dextera, nisi actuosa animæ virtus? Quæ si voluntate Domini dirigatur, nihil aliud desiderat, nihil quærit, nullas huius mundi opes, nulla adiumenta deposcit. Ideo dicit sanctus Dauid: Quid enim mihi restat in cælo, & à te quid volui super terram? Id est, tu portio mea es, abundas mihi ad omnia, nihil quęsiui aliud, nisi vt te partem haberem: nulli me cælesti vt gentiles, subdidi creaturæ: nullas seculi huius diuitias & voluptatum illecebras cõcupiui. Nullius egeo, qui à te assumptus sum: nec superest in cælestibus quod amplius quęram: nihil habens, omnia habeo, quia Christum habeo, cui Pater altissimus non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Quomodo ergo non cum illo omnia nobis donauit, sicut Apostolus ait? Omnia enim in Christo per quem omnia, & in quo stant omnia. Omnia ergo in illo habens, aliam non quæro mercedem: quia ipse merces est vniuersorum. Ideóque profectò dixit: Tolle crucem tuam & sequere me. *Ro*

Te

Dextera homini sancto virtutes tantum: & sinistra, vitia. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu j.

Sapientes nuntij dicunt: Via regali ibimus, no ciuer

ten us

temus in dextera neque in sinistra, quoad vsque trãseamus terminos tuos. Hoc dixerũt missi à Mose nũtij ad regem Edom, hoc est terrenum, quia terrena omnia siue in dextra, siue in sinistra mala sunt. Mala mãsio insipientia, mala mansio intemperantia, & ideo pertransit has mansiones Hebræus: non diuertit ad eas, sed pertrãsit vt perueniat ad sinistrã sapientiæ & dexterã & ipsis maneat, vbi diuitiæ simplicitatis, vbi gloria, vbi longitudo vitæ est. Longitudo enim vitæ est in dextera eius (Prouerb.3.) vt ait Salomon: in sinistra autem eius diuitiæ & gloria. In dextera vita est: in sinistra requies. Vtinam super sinistram eius requiescam, ne quæram ceruicalia. Væ enim (Ezec.13.) iis qui assumunt ceruicalia: Ezechiel dicit. Has mansiones præparat Ecclesiæ suæ bonus ductor, & per vias sapientię dirigit iter eius. Denique laudat sapiẽs vias eius. Viæ, inquit, eius vię bonę, & omnes semitę eius in pace. (Prouer.3.)

(Cap.6. Tom.IIII.) *Dextera alio modo, pertinentia sunt ad animam: sinistra, ad carnem. Lib.ij. de Abraham.*

B Si tu, inquit, Abraham ad Lot in sinistram, ego in dexteram: vel si tu in dexteram, ego in sinistrã. Hoc est, quæ tibi in dextera sunt, mihi in sinistra sunt: & quæ tibi in sinistra sunt, mihi in dextera sunt. Viro enim imprudenti, in dextera sunt quæ sunt corporis: ea præfert, ea constituit in meliorem partem, diuitias quoque & honores præponit: at verò immortalitatis adipiscẽdæ gratiam in sinistra habet, quæ sapienti ad dexteram est. Lõgitudo enim vitę in dextera eius. Omnẽsque animæ virtutes insipiẽs vir in sinistrã eiicit. Prudẽs autẽ vir has ad dexterã locat, quæ autẽ corporis reponit in sinistram.

DIABOLVS. *De eius casu loquitur in tractatu super psalmum xxxvj.*

(Tom.IIII.) Vidi impium superexaltatum & eleuatum super cedros Libani: & transiui, & ecce non erat. Vidi eum in seculo hoc: vidi oculis corporis: vidi etiam iactantẽ se & superexaltantem sermonibus suis, æstimantem se aliquid esse, qui nihil est. Quomodo se superexaltat? Ponã, inquit, thronũ meũ super nubes: & ero similis altissimo. Exaltat se, vt videas eũ sicut cedros Libani superexaltatas. Et ipsæ altæ sunt, & in monte sunt altissimo. Meritò ergo superexaltatę sunt: & superexaltatus videtur impius, qui se in illo monte constituit, de quo scriptum est: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic mõti: Tollere, & iactare in mare. Huic. Cui? Dę(Math.17.)monio, inquit, à quo iste inuasus fuerat, & oppressus, quem miramini esse sanatum. Ideo charitatem magis habet in Christo quàm potestatem in diabolo.

(Tom.V.) *Fuit eius casus irreparabilis, vnde in commentario super epistolam ad Romanos, cap.xj. exponẽs quod sequitur.*

Dico ergo: Nunquid sic offenderunt vt caderẽt? Absit. Hoc dicit quod suprà memoraui: quia non sic diffiderũt vt nunquã iam crederẽt. i. nõ ita propter incredulitatẽ suã cęcati sunt vt curari nõ possent: sicut & diabolum legimus cecidisse, dicente Isaia Propheta: Quomodo cecidit de cælo lucifer? casum apostasiam significauit. Non ergo hos sic offendisse dixit vt caderent: sed offensionis suæ causa ad tempus obtunsos.

Diabolus dicitur peccatum, quia ad peccatum induxit hominem: & quare. Dicit super eandem epistolam, cap. vij. exponens illud, Occasione enim accepta &c.

Omnem dicens concupiscentiam, cuncta peccata signat. Suprà enim concupiscentiam iuxta legem memorat: cui nunc cætera addens vitia, omnẽ dicit concupiscentiã operatã in homine impulsu diaboli quẽ in peccato significat, vt in contrariũ homini fieret lex, quę data erat vt prodesset. Videns enim diabolus auxilium per legem humano generi prouisum, quem in conditione se tam propter peccatũ Adæ quàm propter ipsius habere gratulabatur, intellexit factũ aduersum se. Quẽ enim factũ sub lege Dei vidit, pro certo habuit de suo sublatũ dominio. Agnouerat enim hominẽ inuenisse quomodo pœnam inferni euaderet. Hinc exarsit iracundia ad-

A uersus hominem vt illi legem inuerteret, vt prohibita admittendo, Deum rursus offenderet, & denuo in potestatem diabolicam rediret.

Sed ante legem putabatur non esse, quia non agnoscebatur. Vnde subdit. (Cap. eodem.)

Sine lege peccatum mortuum erat: hoc duplici genere intelligendum est, vt & diaboli cum in peccato sciat significatum, & hoc ipsum peccatũ quod vocatur peccatum. Mortuus enim dicitur fuisse diabolus, quia cessabat ab illusione hominis ante legẽ, & erat quasi quietus: securus enim erat de possessione eius. Peccatũ mortuũ esse dixit, quia putabatur quòd non imputaretur apud Deum: ideo apud hominem mortuum erat, quasi impunè peccaretur. Nam non latebat peccatum, sicut suprà dixit, sed hoc ignorabatur quòd Deus iudicaturus esset. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Diabolum per bonũ dicit occasionem accepisse, vt malum operaretur homini dum illum seducit ad mortem: quia vt ea quæ ante legem malè gesta sunt, per illecebram cupidinis probarentur esse peccata, & de cætero vitarentur, data est lex manifesta in literis. Sic incensus est satanas per bonum vtique. Vidit enim prouideri homini, & illicita illi suasit, vt pro vita ex lege mors ei proueniret. Quod quidẽ negligentiæ humanæ ascribendũ est, quæ sic vigorẽ naturæ suæ infirmauit cupiditate peccandi, vt suggestiones diaboli reprimere non posset. Inimicus tamen quẽ in peccato significat, vt appareat esse inimicus, per legẽ accepit occasionẽ operari homini mortem. Dum enim ad illicita illum suadet, apparet esse inimicus: quãquam & ante legem mortem homini procurauerit excepta prima causa Adæ: Post legem tamen maiores ei pœnas apud inferos, vbi mors secunda est, adinuenit. Minus enim criminis est ante manifestatã legẽ peccasse, quàm post eandem legem.

C *Vnde tamen vicit eum Christus. Vnde subdit Apostolum exponendo.* (Cap. eod.)

Vt fiat supramodum peccans peccatum per mandatum. Quid est supra modum quasi datus sit modus delinquentibus, cum peccare nõ liceat? Sed Dei verba sunt dicentis: Non sunt completa peccata Amorræorũ. Per quod ostendit mensurã esse quandam delictorũ, quam cum impleuerint peccatores vita digni minimè iudicẽtur: Sicut & Pharao quia istũ modum impleuerat, Dei virtutes & signa in illũ ostensa sunt, per quẽ cæteri territi, ad emolumenta vitæ se exercerẽt, vt in mortuo vita discatur. Sed alius modus est quem tractat Apostolus vt ostendat enim plus peccatum esse sub lege quàm fuerant ante legem, supra hunc modũ peccatorum ampliorem modum significat creuisse post legem inuidia & astutia satanæ, vt prouidentia Dei contraria homini fieret, cum timore legis minimè peccare debuerit. Hinc Deus vt inuidiam diaboli vinceret, & prouidentiam D suam homini ratam faceret, mutauit ordinem, mittens Saluatorem Christum, qui & diabolum premeret & hominem liberaret.

Et addit. (Cap. eod.)

Scimus enim quia lex spiritalis est. Quoniam scientibus legem loquitur, ideo ait: Scimus quia lex spiritalis est. Ego autẽ carnalis sum venundatus sub peccato. Legem Mosis spiritalem vocat quæ est data in tabulis: Quæ quia peccare prohibet, spiritalis est, quippe cum visibilia & carnalia coli prohibeat. Hæc ad commendationem legis pertinent, ne culpa fortè digna putaretur ab aliquo, quia seueritatem exercuit in peccatores. Hominẽ autẽ carnalẽ appellat, dum peccat. Venditus sub peccato. Hoc est autem venditũ esse sub peccato, ex Adã qui prior peccauit originẽ trahere, & proprio delicto subiectũ fieri peccato, sicut dicit Isaias Propheta: Venditi enim estis peccatis vestris. (Isaiæ 50.) Adã autem vendidit se prior, ac per hoc omne semen eius subiectũ est pecca-

ro Quamobrem infirmũ esse hominem ad præcepta legis seruanda, nisi Diuinis auxiliis muniatur. Hinc est vnde ait, Lex spiritalis est: ego autem carnalis sum, venũ datus sub peccato. Hoc est, lex firma est, & iusta, & caret culpa: homo autem facilis est, & paterno subiugatus delicto, vt potestate sua vti non possit circa obedientiã legis. Ideo est ad Dei misericordiã confugiendũ, vt seueritatem legis effugiat, & exoneratus delictis, de cætero Deo fauente inimico resistat. Quid est enim subiectũ esse peccato, nisi corpus vitio animæ habere corruptũ, cui se inserat peccatum, & impellat hominem captiuũ delictis vt faciat voluntatem eius? Hinc Dominus inter cætera ait: Venit diabolus, & tollit quod seminatum est in corde illorum, ne salui fiant. Nam ante preuaricationem hominis, prius quàm se manciparet morti, non erat his potestas ad interiora hominis accedere, & cogitationes aduersas inserere. Vnde astutia eius factũ est, vt confabulatione per serpentem hominẽ circumueniret. Postquam autẽ circũuenit eũ & subiugauit, potestatẽ in eũ accepit, vt interiorem hominẽ pulsaret, copulans se menti eius: ita vt non possit agnoscere, quid suum sit in cogitatione, & quid illius, nisi respiciat legem. Quod enim operor nõ intelligo. Nõ intelligit quod operatur, quia videt se per legem scire, & aliud agere. Non enim quod volo hoc ago: sed quod odi illud facio. Subiectus peccato facit vtique quod nõ vult. Si autem quod odi illud facio, consentio legi. Probat legem rectè prohibere, quando inuitũ se hoc facere quod lex vetat profitetur, & naturæ suæ dicit esse quod mandat lex, quia extra quod facit, odiosum sibi dicit. Nunc autẽ iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatũ. Quoniã audit legẽ prohibere quod agit, & consentit nõ debere fieri, ac per hoc aliud esse cuius impulsu hoc agi declarat, id est peccatũ. Peccatũ autẽ ideo semper nominat, cũ sciatur diabolus esse cũ angelis suis, quia nisi peccasset primus homo, hæc nõ proueniret. Ac per hoc peccatũ est, quod ea omnia facit. Scio autẽ quomodo non habitat in me, hoc est, in carne mea bonũ. Nõ dicit, sicut quibusdã videtur, carnẽ malã: sed quod habitat in carne non esse bonum, sed esse peccatũ. Quomodo autẽ habitat in carne peccatũ, cũ nõ sit substantia, sed præuaricatio boni? Quoniã primi hominis corpus corruptum est per peccatũ vt posset dissolui ipsa peccati corruptio per conditionẽ offensionis, manet in corpore, robur tenens Diuinæ sentẽtiæ datæ in Adã, quod est signũ legis diaboli, cuius instinctu peccauit Adã. Per id ergo quod facti causa manet, inhabilitare dicitur peccatũ in carne, ad quã accedit diabolus, quasi ad suã legẽ, & manet quasi in peccato peccatũ, quia caro iam peccati est vt decipiat hominem suggestionibus malis, ne faciat homo quæ præcipit lex.

Luc. 8.

Tom. V. *Tentauit autem Christum: & quomodo: diffusè pertractat super Lucam, lib. iiij. cap. ij.*

Quid verò sibi vult quod Euangelista Dominũ esurisse significauit, cũ de Mosis atque Heliç ieiunio nihil tale videamus expressum? Nunquid hominum patientia Deo fortior? Sed qui quadraginta diebus esurire nõ potuit, ostendit non cibũ esurisse se corporis, sed salutẽ simul vt aduersariũ lacesseret iam timentẽ, qui quadraginta dierũ fuerat ieiunio vulneratus. Et ideo fames Domini pia firmis est, vt in quo diabolus maiora metuẽs iam cauebat, famis specie iactatus tentaret vt hominẽ, ne impediretur triumphus. Simul illud disce mysteriũ, sancti Spiritus opus hoc esse diuinum fuisse iudicium, vt tentandum diabolo se Christus offerret. Cap. 3. Dixit autẽ illi diabolus: Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Tria præcipuè docemur tela diaboli, quibus ad conuulnerandam mentem hominis consueuit armari. Gulæ vnum, aliud iactantiæ, ambitionis tertium. Inde autem cœpit, vnde iam vicit. Et ideo incipio inde in Christo vincere, vnde in Adam victus sum, si tamen

A mihi Christus imago Patris virtutis exemplum sit. Discamus igitur cauere gulam, cauere luxuriam, quia telum est diaboli. Laqueus tenditur, cum mensa regalis conuiuij præparatur, quæ constantiam sæpe mentis inclinat. Non solùm enim cum audimus verba diaboli, sed etiam cum videmus eius copias, laqueum vitare debemus. Didicisti igitur telum diaboli, sume scutum fidei, loricam abstinentiæ. Sed quid sibi vult talis sermonis exorsus? Si Filius Dei es: nisi quia cognouerat Filium Dei esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis est, aliud tentantis: & Deo se profitetur credere, & homini conatur illudere. Sed vide arma Christi, quibus tibi non sibi vicit. Nam qui maiestate sua lapides in panem posse conuerti naturæ alterius transfusione monstrauit, docet nihil tibi pro diaboli arbitrio, nec declarandæ virtutis contemplatione faciendum. Simul in ipsa tentatione artificem diaboli disce versutiam. B Sic tentat vt exploret: sic explorat vt tentet. Contra sic Dominus fallit, vt vincat: Sic adhuc vincit vt fallat. Nam si conuertisset naturam, proderet creatorem. Mediè respondit ergo dicens: Scriptum est, quia non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei. Vide quo genere vtatur armorum, quo hominem ab spiritalis nequitiæ incursione defendat, aduersus irritamenta gulæ septum atque munitum. Non enim quasi Deus vtitur potestate. Quid enim mihi proderat? Sed quasi homo commune sibi arcessit auxilium, vt Diuinæ pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi cælestis acquirat. Huic intentus Moses, panem non desiderauit. Huic intentus Helias, famem prolixioris non sensit ieiunij. Non enim potest qui verbum sequitur, panem desiderare terrenum, cum panis substantiã cælestis accipiat. Humanis Diuina præstare non dubium est, & corporalibus spiritalia. Et ideo qui vitam veram desiderat, illum panem expectet, qui per insensibilem substantiam humana corda confirmat. C Simul cũ dicit: Non in pane solo viuit homo: ostẽdit hominem esse tẽtatum, hoc est, susceptionẽ nostrã, non suam Diuinitatem. Sequitur iactantiæ telum, quo procliuè delinquitur: quia dum homines gloriam virtutis suæ iactare desiderant, de loco meritorum suorum & statione decidunt. Eduxit, inquit, illum in Hierusalem, & statuit eum supra pinnam templi. Cap. 4. Ita enim est iactantia, vt dum se putat vnusquisque ad altiora conscendere, sublimium vsurpatione factorum ad inferiora detrudatur. Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Verè diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiore meritorum præcipitare contendit. Quid enim tam proprium diabolo, quàm suadere vt vnusquisque se mittat deorsum? Disce ergo & tu diabolum vincere: agit spiritus, sequere spiritum. Non te reuocet carnis illecebra. Spiritu plenus dicit contemnere voluptates. Ieiuna, si vis vincere. Consequens est, vt D per hominem diabolus te putet esse tentandum. Christus quasi fortior facie ad faciem tentatur, tu per hominem tentaris. Et illud diaboli verbum est cum dicit, Homo fortis esto, mãduca & bibe, & similis mane. Noli te credere tibi, non erubescas egere præsidiis, quibus non egebat Christus, & tamen ea non negligebat, vt doceret, dicens: Cauete ne grauetur corvestrum in vino & crapula. Non erubuit Paulus qui ait: Sic enitor, non vt aëra cædens. Aëra quidem non cędebat Apostolus, sed potestates aëreas verberabat. Sed castigo, inquit, corpus meum & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Simul infirmitatẽ suam malitiãmque designauit, quia nemini nocere potest diabolus, nisi ipse se miserit. Nam qui relictis cęlestibus terrena eligit, voluntarium quoddam præcipitium vitę labentis incurrit. Simul quoniam telum suum diabolus vidit obtusum, quo omnes homines propriæ subiecerat

rant potestati, plus cœpit quàm de homine iudicare. Sed Dominus rursus nec ea quidem quæ de se fuerant prophetata, ad arbitrium diaboli putauit esse facienda, sed Diuinitatis propriæ authoritate seruata, versutiæ eius occurrit, vt quia scripturarum exemplum prætenderat, scripturarum vinceretur exemplis. Potestas enim est Deo vincere: scriptura mihi vicit. Disce hîc quoque quia satanas transfigurat se velut angelum lucis, & de scripturis ipsis sæpe Diuinis laqueum fidelibus parat. Sic hæreticos facit, sic euiscerat fidem, sic iura pietatis impugnat. Ergo non te capiat hæreticus, quia potest de scripturis aliqua exempla proferre: nec sibi arroget quòd doctus videtur. Vtitur & diabolus testimoniis scripturarum, sed non vt doceat, sed vt circũscribat & fallat. Cognouit aliquem attentum religioni, virtutibus clarum, signis & operibus præpotentem, iactantiæ tendit laqueum, vt huiusmodi inflet tumore, quo pietati se non credat, sed credat iactantiæ, nec Deo deputet, sed sibi arroget. Ideóque Apostoli non in suo, sed in Christi nomine dæmoniis imperabant, ne arrogare sibi aliquid viderentur. Sic Petrus paralyticum curat, dicens: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Disce etiam de Paulo fugere iactantiam. Scio, inquit, hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit: quoniam raptus est in Paradisum, & audiuit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui: pro huiusmodi gloriabor. Pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Ergo & hîc diabolus, quoniã fortem sensit, iactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit: sed Dominus respondit ei: Non tentabis Dominum Deum tuum. In quo & Dominum & Deum Christum, & Patrem & Filium potestatis vnius esse cognoscis, iuxta quod scriptum est: Ego & Pater vnum sumus. (Ioan. 10.) Et ideo si vnũ, obtendit diabolus, occurre ei, quia scriptum est: Sumus. Et distingue vnũ, ne discernas potestatem, distingue vnum: ne Patrẽ Filiumq; secernas.

Et infrà subdit de Christi victoria, & quomodo nos vincere debeamus omne genus tentationis. (Cap. 6.)

Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo vsque ad tempus. Propè omnium criminum fontes, hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omni tentatione scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium materia delictorum, quorum semina in ipsa sunt origine præcauenda. Finis ergo tentationum, finis cupiditatum: quia causæ tentationum, causę cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt, carnis oblectatio, species gloriæ, auiditas potentiæ. Quàm religiosum videtur vt commorationem Christianæ fœminæ non recuses, sed crebra tẽtatio inde. Si attentos Deo viderit diabolus, suggerit vt decipiat. Sed tu quamuis de proposito præsumas, caue tentationem sciens naturam. Hæc tria si recorderis, etiam Paulus cauenda præscripsit, designans tres esse species peccatorum, à quibus liber expectat iustitiæ coronam. Neque enim, inquit, in verbo adulationis fuimus, neque in auaritiæ occasione, Deus testis est: neque gloriam quærentes ab hominibus. (1. Thess. 2.) Et ideo diabolum vicit, coronam petiuit. Vides ergo ipsum diabolum nõ esse in studio pertinacem, cedere veræ solere virtuti. Etsi inuidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, recessit, inquit, vsque ad tempus. Postea enim non tentaturus, sed apertè pugnaturus aduenit. Docet igitur te scriptura Diuina non solùm tibi contra carnem & sanguinem, sed etiam contra insidias spiritales esse certamen. Vides magnificentiam Christiani viri, qui certat cum rectoribus mundi: Et licet constitutus in terris, aduersus spiritalia nequitię quæ sunt in cælestibus animi virtute decertat. Non enim de terrenis contendimus, vt dimicemus in terra: sed de spiritalibus propositis præmiis, de regno Dei, & Christi hæreditate: nec eTe est spiritalia prius impedimenta superentur. Corona proposita est, subeunda certamina sunt. Nemo potest, nisi vicerit, coronari: Nemo potest vincere, nisi certauerit: Ipsius quoque coronæ maior est fructus, vbi labor maior est. Arcta enim & angusta est via quæ ducit ad vitam: lata verò & spatiosa quæ ducit ad mortẽ. Et ideo tentationem nunquam timere debemus. Est enim causa victoriæ, materia triumphorum. Diues ille qui tentationem non sensit in seculo, in pœnis est apud inferos. Pauper ille Lazarus, qui ita paupertate morbóque afflictus est, & attritus, vt vlcera † eius à canibus lamberẽtur, vitæ istius labore miserabilis, coronam gloriæ cõquisiuit æternæ. († Aliàs, vibices.) Multæ enim tribulationes: non quorumcunque, sed iustorum. Denique quos diligit Dominus, sæpe castigat. Petrus tentatus est vt negaret: negauit vt fleret. Et quid de cæteris dicam? Nempe Iob erat probatus à Deo, sed licet probatus erat, victor tamen non erat. Probata erat deuotio virtutis, tamen præmiũ non habebat. Et ideo tentandus offertur, vt gloriosior redderetur. Illius quoque certaminis refert vt gradum spectes. Non vnum telum diabolus habet, frequentat spicula, vt aut præmio vincat, aut tædio. Primò cupiditate vulnerat: secundò pietate: tertiò sanitate. Mentis enim pariter & corporis pugnat vlceribus. Diuersitas quoque tentationum pro diuersitate certantium est. Auaritiæ damno diues vrgetur, pater dispendio filiorum, homo doloribus, corpus vlceribus. Quanta hæc tela? Vnde Dominus noluit habere quod perderet. Et ideo pauper huc venit, ne haberet diabolus quod auferret. Vis scire quàm verum sit? Ipsum Dominum dicentem audi: venit huius mundi princeps, & in me inuenit nihil. (Ioan. 14.) Noluit etiam paucorum pater esse, vt esset omnium. Frustra autem corporis tentaretur vlceribus, qui contemneret omnes corporis passiones. Simul vt ostenderet nobis, quòd immaculata sibi corporis hoste depulso victoria deberetur. Sed ille quasi homo suis tentatur, hic publicis. Illi patrimonium aufertur, huic regnum orbis offertur. Nec totus sine fraude, diabolus qui ex asperare Dei Filium vereretur. Illum iniuriis tentat, hunc præmiis. Ille quasi seruus dicit: Dominus dedit, Dominus abstulit: (Iob 1.) hic naturæ suæ dispositionísque conscius sua sibi ridet offerri. Et vt ad illud reuertamur, ingruit nuntius super nuntium, congeminantur vulnera, nec tamen fortis athleta turbatur mente. Adhibetur mulier primæ fraudis illecebra: hic per virginem natus errori obnoxia non habebat. Amici adhibentur, qui prauis consiliis opprimant reluctantem: Sed in omnibus quæ acciderunt ei nusquam peccauit Iob labiis suis in conspectu Dei. Nam quòd maledicit diei, dicens: Pereat dies illa in qua natus sum. Et infrà: Et maledicat ei is qui maledixit diem illam, qui habet magnũ cetum opprimere: ad prophetiam pertinet: eò quòd diabolum tanquam procellosi seculi istius cetum Dominus noster Iesus Christus oppressit: & generationis suæ carnalis diem perire desiderat, vt dies eius in regeneratione numeretur. Pereat, inquit, dies secularis, vt dies spiritalis oriatur. Ergo in tentatione sanctus Iob mysteria loquitur. Qui enim vincebat seculum, Christum videbat. Nos igitur non timeamus tentationes, sed magis in tentationibus gloriemur, dicẽtes: Cum infirmamur, tunc potentes sumus: Tunc enim nectitur corona iustitiæ. Sed illa Paulo fortaßis accommoda: nos autẽ quia plures coronæ sunt, quancunque sperare debemus. In seculo laurus corona est: Corona est scutum. At verò tibi proposita est corona deliciarum: Corona enim deliciarum obumbrabit te. Et alibi: Scuto bonæ voluntatis suæ circundabit te. Gloria quoque & honore, quem dilexit Dominus coronauit. Ergo qui vult coronam dare, tentationes suggerit. Et si quando tentaris, cognosce

quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas. Tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nónne inlune tentatio Ioseph virtutis est consecratio? Nónne iniuria carceris, corona est castitatis? Quemadmodum regni in Ægypto consortium potuisset adipisci, nisi venditus fuisset à fratribus? Quod Dei factum esse arbitrio vt iustus probaretur, ipse monstrauit, dicens: Quemadmodum fieret in hodierno, vt pasceretur populus multus? Non debemus igitur tentationes seculi pro malis timere, quibus bona præmia comparantur: sed magis rogare contemplatione conditionis humanæ, vt eas tentationes subeamus quas ferre possumus. A

Tom.V. *Tentat diabolus animam mediante carne. Super epistolam ad Romanos, cap.vj. exponens quod sequitur.*

Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Ostendit diabolū nostris nos iaculis impugnare. Occasio enim datur illi per nostra peccata vt deserēte nos Deo, accepta potestate, illudat & mortificet nos. B Idcirco membra nostra ab omni opere iniquitatis continere debemus, vt inimicus noster inermis subiiciatur. Et non dixit: Exhibete corpora vestra: sed, membra vestra: mēbris enim prout peccata dictauerint, ministris, erratur, non toto corpore.

Tom.IIII. *Sed nec tentare potest, nisi permissus fuerit. In tractatu super Psal.xxxvij.*

Cognoscamus ergo quoniam etiā vbi diabolus vulnerat, sagittæ Domini vulnerare dicuntur. Nempe sic legimus, quòd cum in consilio Angelorum sanctum Iob seruum suum Dominus conuersus ad diabolum prædicaret, vt vreretur inuidus, & humani generis aduersarius (Laus enim inferioris substantiæ viri, condemnatio est eius qui de statu superiore deiectus est) Respondit diabolus quia non gratis Iob Dominum veneraretur, qui nutu Dei omnibus abundaret. Sed mitte, inquit, manum tuam, & tange omnia quæ habet: videamus si non in faciem te benedicat. Et Deus potestatem dedit C diabolo vt mitteret manum suam in omnia quæ haberet Iob. Quibus gestis, cum sanctus Iob immobilis in sua fortitudine permaneret, quia non est motus Iob, aut in interitu filiorum, aut dispendio facultatum: Iterum Dominus ad diabolum dixit illudens ei, quòd dissipasset omnia quæ habuerat Iob, filios eius interemisset, ipsum tamen nequaquam mouere de virtutis statione potuisset. Et ille respōdit: Quæcūque habet homo, pro anima sua dabit. Sed mitte, inquit, manum tuam, & tange carnem & ossa eius. Et accepit iterum potestatem vt mitteret manum suam in corpus eius: tamen vt animā ipsius custodiret. Et perfudit vlceribus sanctum Iob, vbi est egressus à Domino. Aduertimus ergo quòd manus Domini dicatur, vbi est hominis diabolo infestāte tentatio. Siquidem & Iob manū Domini dixit esse quæ se tetigit, & sagittas Domini esse memorauit sagittas piratarum: Et tradidit, inquit, me in manus iniusti. Ipse itaque absoluit: quia dum diabolus vulnerat, Domini D sunt sagittæ, qui vulnerandi permisit diabolo potestatem. Denique si mandes vt tuus seruulus verberetur, nónne etiamsi ab alio astante cædatur, à te dicitur verberatus? Est & illa ratio, quia Dominus ideo dat tentatori potestatem, vt hominum in tētationibus probetur affectus. Ideo persequutio fit, vt fidelis luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifestetur. Ergo tentatio quasi sagitta penetrat interiora hominis, & quasi gladius Dei, qui scrutatur interna.

Diaboli tentatio manus Domini dicta.

Cap.4. Tom.IIII. *Amicus Dei diaboli tentationes non timet. In sermone quinto de sacramentis ad neophytos, in fine.*

Et ne patiaris induci nos in tentationem, sed libera nos à malo. Vide quid dicat: Et ne patiaris induci nos in tentationem, quam ferre non possumus. Non dicit, Non inducas in tentationem: sed quasi athleta talē vult tentationem quam ferre possit humana conditio, & vnusquisque à malo, hoc est ab inimico, à peccato liberetur. Potens autem est Dominus qui abstulit peccatū nostrū & delicta nostra donauit, tueri & custodire nos aduersus diaboli insidias aduersantis, vt non nobis obrepat inimicus, qui culpam generare cōsueuit. Sed qui Deo se committit, diabolum non timet.

Causa est quam ponit, libro primo de pœnitentia. Cap.14. Tom.I.

Multa retia tenduntur à diabolo, & multi laquei. Osculus meretricis laqueus amatoris est. Ipsi nobis oculi nostri retia sunt. Et ideo scriptum est: Neque capiaris oculis tuis. Ipsi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur. Ipsi nobis vincula nectimus, sicut legimus, Quia vinculis peccatorum suorum vnusquisque constringitur.

Quia vt dicit super epistolam ad Hebræos, cap.ij. Tom.V.

Vt per mortem, inquit, destrueret eum qui habebat mortis imperium, hoc est diabolum. Hîc admirabile quoddam demonstrat: quia per quod potestatem habebat diabolus, per hoc victus est: & arma quæ fuerunt illi fortia aduersum mundū, hoc est mors, per eā illū Christus percussit. Hîc magnitudinē eius virtutis qui vicit insinuat, ostendendo quantum bonum operetur mors.

Nihil enim in Christo reperit suum: id est, nullum vitium. Secundo libro de Iacob & vita beata. Cap.5. Tom.IIII.

Venit ad eum Laban: hoc est dealbatus, quia & satanas transfigurat se in Angelum lucis: & cœpit ab eo sua quærere. Respondit ei Iacob: Cognosce si quid est tuū apud me: hoc est, nihil tuorum habeo. Quære si quid agnoscis vitiorum tuorum & criminum. Nihil mecum abstuli, fraudium tuarum dereliqui consortia, nulla tua habeo, omnia tua tanquam contagium refugi. Et quæsiuit Laban, & nihil suum reperit. Quàm beatus vir, in quo inimicus nihil suum inuenit, quod suum posset dicere, in quo diabolus nihil offendit, quod suum agnosceret. Impossibile videbatur istud in homine: sed typū gerebat eius, qui dixit in Euangelio, Venit enim princeps mundi huius, & in me inuenit nihil. Nihil enim est quicquid est diaboli, quod nullam potest habere perpetuitatem atque substantiam. Ioan.14.

Quando autem tentat, semper mendacium dicit. Libro de Paradiso. Cap.12. Tom.IIII.

Discamus igitur tentamenta diaboli esse plena mendacij. Vix enim vnum verum videtur ex iis quæ pollicitus est, reliqua falsa composuit. Sic enim habes: Et dixit serpens mulieri: Non morte moriemini. Ecce vnum falsum: Nam mortuus morte est homo, qui sequutus est promissa serpētis. Deinde addidit: Sciebat, inquit, Deus quia quacunque hora manducaueritis ex eo, aperietur oculi vestri. Hoc solum verum, quia infrà habes, quia manducauerunt ambo, & aperti sunt oculi eorum. Sed hoc verum quod noceret. Denique non omnibus aperire oculos vtile: quia scriptum est, videbunt & non viderūt. Sed statim agglutinatum est mendaciū, quia adiunxit: Et eritis sicut dij scientes bonum & malum. In quo licet aduertere idololatriæ esse authorem serpentē, eò quòd plures deos induxisse in hominum videatur errorem, quadam serpentis astutia. Et hoc fefellit, quia homo sicut dij. Non solùm sicut dij esse homines desierunt, sed etiam qui quasi dij erant, quibus dictum est: Ego dixi dij estis: sui gratiam perdiderunt.

Hoc ideo est, quia semper decipit atque fallit. Eodē lib. Cap.12.

Et dixit serpens mulieri: Quid vtique Deus dixit, ne edatis ex omni quod est in Paradiso? Et dixit mulier serpenti: Ex omni ligno Paradisi manducabimus: de fructu autem quod est in medio Paradisi dixit: Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo, ne moriamini. Cum audieritis sapientiorem bestiis omnibus esse serpentem, hîc eius iam quære versutiam. Simulat se verba Dei dicere, & proprios intexit dolos. Cum enim dixisset Deus: Ex omni ligno Paradisi edetis ad escam, de ligno

ligno autem quod est scientiæ boni & mali non edetis: qua die autem manducabitis ex eo, morte moriemini. Serpens quasi interrogans mulierem, cum dixisset Deus: Ab omni ligno quod est in Paradiso edetis, de ligno autem vno non edetis. Inseruit mendacium vt diceret: Ex omni ligno non edetis, cum de vno tantũ ligno scientiæ boni & mali præceperit Deus non esse gustandum. Qua ratione autem fefellerit, nihil mirum: quia iis qui aliquem circunscribere conantur, consuetudo est fallere. Non est igitur interrogatio otiosa serpentis.

Cap.15. *Sicut decipit ipse, sic ministri eius. Eodem libro.*

Serpens, inquit, suasit. Et hoc veniabile Deo visum est, eò quòd nosceret multas ad decipiendum vias esse serpentis: quia transfiguratur in Angelum lucis, & ministri eius sicut ministri iustitiæ sunt falsa imponentes rebus singulis nomina, vt temeritatem dicat esse virtutem, & auaritiæ nomen imponat industriæ. Serpens enim mulierem decipit, virum mulier ad præuaricationem de veritate deduxit. Serpentis typum accepit delectatio corporalis: mulier symbolum sensus est nostri: vir mentis delectatio.

Cap.12. *Quare autem homini inimicatur, est ex inuidia. Eodem libro.*

Si autem ad diabolum referas, verus inimicus est generis humani. Quæ causa autem inimicitiarum, nisi inuidia? Sicut ait Salomon: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Inuidiæ autem causa beatitudo hominis in Paradiso positi. Et ideo quoniam ipse diabolus acceptam gratiam tenere non potuit, inuidit homini, eò quòd figuratus è limo, vt incola Paradisi esset electus. Considerabat enim diabolus quòd ipse qui fuisset superioris naturæ in hæc secularia & mundana ceciderat. Homo autem inferioris creaturæ sperabat æterna. Hoc est ergo quod inuidet, dicens: Iste inferior adipiscitur quod ego seruare non potui? Iste de terris migrabit ad cælum, cum ego de cælo lapsus sim? Multas vias habeo quibus hominem decipere possum. De limo factus est, terra ei mater est, corruptibilibus inuolutus est. Etsi anima superioris naturæ, tamen & ipsa lapsui potest esse obnoxia in corporis carcere constituta, quando ego lapsum vitare non potui. Est igitur via prima, vt decipiatur, dum conditione sua maiora desiderat. Hic enim quidam est conatus industriæ. Deinde carnis est, quod non habeat desiderare. Postremò in quo videor ego omnibus esse sapientior, nisi circumscri bam hominem, & versutia, & fraude contendam?

Cap.eod. *Et addit quare primò incœpit à muliere.*

Itaque machinatus est vt non primò Adã adoriretur, sed Adam per mulierem circunscribere conaretur. Nõ adorsus est eum qui coram acceperat cæleste mandatũ, sed eã adorsus est, quæ à viro didicerat non à Deo, quid obseruaret, acceperat. Neque enim habes quia mulieri dixit Deus: sed quia Adæ dixit. Et ideo per Adam cognouisse mulier æstimanda est.

Cap.eod. *Et adiungit modos tentationum eius.*

Cognoscens igitur hoc loco tentamenti genus, plurima etiam aliis locis tentamenti genera reperies. Alia sunt per principem huius mundi, qui quædam venena sapientiæ in hunc mundum euomuit vt vera putarent homines esse quæ falsa sunt, & specie quadam hominũ caperetur affectus. Non enim semper quasi apertus hostis ingreditur, sed sunt quædam potestates quæ amorem simulent, gratiam prætendant, vt paulatim cogitationibus nostris venenum suæ iniquitatis infundant, à quibus oriuntur illa peccata, quæ vel ex delectatione, vel ex quadam mentis facilitate nascuntur. Sunt etiam aliæ potestates, quæ veluti colluctantur nobiscum. Vnde & Apostolus ait: Quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, & potestates, & rectores huius mundi tenebrarum harum: aduersus nequitiam spiritalium, quæ sunt in cæ- Ep'.6.

lestibus. Volunt enim hac quadam contentione nos frangere, & veluti quoddam nostræ animæ corpus elidere. Vnde & Paulus quasi bonus athleta non solùm ictus aduersantium potestatum vitare cognouerat, verum etiam aduersantes ferire. Vnde & ait: Percutio pugnis, non vt aëra cædens. Et ideo quasi bonus athleta ad coronam meruit peruenire. Ergo multiplicia tentamenta sunt diaboli. Et ideo bilinguis serpens habetur atque lethalis, eò quòd diaboli minister aliud lingua loquitur, aliud corde meditatur. Sunt & alij ministri, qui & cordis & vocis suæ infectas veneno, velut verborum suorum iactant sagittas. Quibus Dominus ait: Generatio viperarum, quomodo potestis bona loqui cùm mali sitis? 1.Corinth.9.

Homo suo vitio tentationibus succũbit. Lib. super Beati immaculati. Ser. 14. ver. 6. Tom. IIII.

Deus etiam in ipsos pius est proditores, vt ad pœnitentiam prouocentur, atque flagitioso proposito reflectantur, & resipiscant à diaboli laqueis, à quo capti tenentur ad ipsius voluntatem. Iam non ærumna est incidisse, sed crimen, qui non solùm se dedere capiendos, sed etiam ad voluntatem diaboli tenentur astricti, cùm possint dicere: Disrumpamus vincula eorum. Dedit enim tibi scriptura Diuina vt non solùm caueas diaboli laqueum, sed etiam per pœnitentiam eius vincula disrumpas. Quid tibi homo cum deliciis & voluptatibus? Non capit laqueus, nisi antè esca te ceperit. Dum prædam petis, laqueo te ipse nectis. Esca laquei auaritia est: esca diaboli luxuries est: quibus nos vult inescare, non pascere. Et ideo clamabat Apostolus: Ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu. Noli ergo attaminare luxuriam, & illa te contaminare non poterit. Noli gustare auaritiæ corruptelam, & eris immunis à laqueo. Quid tibi postremò cum terris, qui cum Christo resurrexisti? Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui sumus terris, vitam nostram cum Christo abscondimus in Deo nostro. Non iam nos viuimus, sed Christus viuit in nobis. Quid iterum ad terrena remeamus? Ecce elongaui fugiens, dicit sanctus. Vidi laqueos iniquitatis & contradictionis in ciuitate. Laquei sunt enim vbi est vsura & dolus. (Psalm.2.; Coloss.2.)

Author malorum diabolus. Eod. Lib. super psal. 118. ser. 16. versu 1.

Scit authorem esse principem mundi omnium delictorum. Ipse indiuiduos proximorum irarum stimulis excitatis scindit affectus: ipse flammam accendit libidinis, ipse adolet auaritiæ cupiditates, vt quò plus rapuerimus, amplius requiramus: ipse suggerit & ministrat fomenta luxuriæ: ipse odia exasperat, & immodicæ studium ambitionis inflammat. Quod vitium blandum in exordio, sæuum in processu, nec fraternæ potuit germanitatis contemplatione reuocari, dum dolet sibi gratiæ cælestis ambitor fratrem esse prælatum, de sacrificio processit ad parricidium. Authorem igitur incontinentiæ diabolum esse Apostolus docet, ne tentet vos, inquiens, satanas propter incontinentiam vestram. Incentorem quoque auaritiæ ipsum esse legimus, Paulo dicente: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus. In his enim diaboli voluntatem facimus, & exequimur potestatem, qui per carnis istius desideria incentiuum suæ fraudis operatur. Quæcunque ergo in vitiorum suorum possessione repererit, tanquam obnoxium suo iuri vẽdicabit. Adulterium qui facit, luxuriam exercet, aliena diripit, portio diaboli est. Pudicus autem, & continens, 1.Corinth.7.

& misericors, Christi portio est. Christi ergo seruum sibi non potest vendicare, nisi fortè lapsum in vitia deprehendat: nec tum quidem vendicat, sed tanquam suũ sibi tradi postulat. A

Vnde eum probat esse fugiendum. Ibidem infrà, versu secundo.

Suscipe seruum tuum in bono, ne calumnientur me superbi. Quasi iudicij & iustitiæ sibi conscius, authoritate Prophetica progreditur, vt seruum Domini se dicere non reformidet. Seruus enim Domini nihil debet alienis. Pretiosa hæc seruitus, quæ virtutum constat expensis. Cur autem timeat nocentibus tradi, aperit euidenter: quia calumniatores sunt, qui oderint veritatem, impugnant innocentiam, quia superbi sunt. Qualis enim aduersus seruulum Dei potest superbus esse, qui aduersus Deum se exaltat, & dicit: In cælum ascendam, super sidera cæli ponam sedem meam, sedebo in monte excelso, super montes altos, qui sunt ab Aquilone: ascendam super nubes, & similis ero altissimo? B Quid mirum itaque, si grauare homines possit, qui pertinaci spiritu nec Deo cedit? Quomodo mensuram veritatis & fidei in homine reseruabit, qui sacrilegio impudentíque mendacio omnipotenti se Domino adæquandum esse promittit? Quomodo non calumniatur singulos, qui totam irritauit terram, concussit reges, posuit vniuersum orbem desertum, & ciuitates destruxit: eos qui in abductione erant non soluit? Caueamus ergo ne muros animæ nostræ destruat, ne propugnacula nostræ mentis diruat, ne super sidera thronum suum ponat. Ponit thronum super sidera, quando electum decipit, quando iustum circumuenit, cuius opera luceant sicut stellæ in cælo. Nónne & Iudas proditor inter cæteros audiebat: Vos estis lux huius mundi? Nónne diabolus lumen eius extinxit? Qui etiam quos non potuerit circumuenire, calumniatur, inuidens regni cælestis gloriam: vt quos illecebris suis à Christo C non potuit separare, eos calumniis suis debito honoris fructu, fraudare conetur.

Cap 4. Tom.I. *Tentat autem magis quando aduertit quòd hominem vrgent passionum motus. Libro primo de officiis.*

Tunc enim maximè insidiatur aduersarius, quando videntur in nobis passiones aliquæ generari: tunc fomites mouet, laqueos parat. Vnde non immeritò (sicut audistis hodie legi) propheta dicit: Quia ipse liberauit me de laqueo venantiũ, & à verbo aspero. Symmachus irritationis verbũ dixit. Alij perturbationis. Laqueus aduersarij est sermo noster: sed etiam ipse non minus aduersarius est nobis. Loquimur plerunque quod excipiat inimicus, & quasi nostro gladio nos vulneret. Quãtò tolerabilius est alieno gladio quàm nostro perire? Explorat ergo aduersarius nostra arma, & concutit sua tela. Si viderit moueri me, inserit aculeos suos, vt seminaria iurgiorum suorum excitet. Si semisero verbũ indecorum, laqueum suum stringit. Interdum mihi quasi D escam proponit vindictæ possibilitatem, vt dum vindicari cupio, ipse me inseram laqueo, & nodum mortis astringam mihi. Si quis ergo hunc aduersarium sentit præsentem esse, tunc custodiam magis adhibere debet ori suo, ne det locum aduersario.

Tom.IIII. *Princeps contra nos vitiorum causa esse videtur. Libro super Beati immaculati, litera tertia, versu septimo.*

Sunt & alij principes, qui aduersus nos detrectant, de quibus dicitur; Quoniam non est nobis colluctatio Ephes.6. aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates & principatus, aduersus mundi huius rectores tenebrarũ harũ: aduersus spiritalia nequitię quę sunt in cęlestibus. Etiã isti sedent & explorant, qui iustus sit in hoc seculo, qui Christianus intentè Deo seruiat, studiosus boni operis & facti. Detrectãt de eo, dicentes: Insidiemur illi, impediamus illũ, prohibeamus eum efficere quod desiderat, conteramus eius mentem, frangamus animũ aduersis frequentibus ac repentinis: & si Deo probatus est propter iustitiam, rogemus dari nobis tentationes eius. Neque enim in tantũ prophetã, tentationum eius quas plurimas subiit cõpotes potestatẽ habere potuissent, nisi Dominus probãdi sui militis causam dedisset, vt maiore eum gloria coronaret. Quis igitur regẽ Saül excitauit in eum, nisi spiritus malus, sicut legimus, qui se dolebat excludi, quotiescunque Dauid, vel citharæ sono, vel bonorum consiliorũ atque operum fidibus ac numeris mentem regis animumque mulcebat? Quis excitauit Doeg Syri nequitiam, vt sanctum virum proderet, & hospitalem humanitatem deduceret in periculũ sacerdotis? Quis inflammauit ardorem Ammon, vt domum incestaret propheticam, & contristaret animum patris alterius incesti libidine, alterius iniuria, vt qui aliis prophetabat, domus suæ mala prouidere non potuerit? Quis armauit furorem Absalom, vt patrem domo excluderet, & parricidali prosequeretur prælio? Sed cũ propè viribus regni iam esset sanctus inferior, hoc vno incensa aduersum se diaboli restinxit spicula, quòd cũ filius necem peteret patris, ille tamen salutem filij pietatis mandabat affectu.

Dicitur autem sicut princeps vitiorum milites mittere: quos qui vicit, martyr.i.testis efficitur Christi. Eodem libro, litera xx. versu quinto.

Sicut enim vnus persequutor rex multa persequutionis præcepta mittebat, & per singulas vel ciuitates vel prouincias erant diuersi persequutores: ita etiã diabolus multos ministros suos dirigit, qui nõ foris tãtũmodo, sed etiã intus faciant persequutiones in animis singulorũ. De his dictum est persequutionibus: Omnes qui volunt piè viuere in Christo Iesu, persequutiones patientur. Omnes dixit: nullũ excepit. Quis enim exceptus potest esse, cũ ipse Dominus persequutionum tentamenta tolerauerit? Persequitur auaritia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia, persequitur fornicatio: Vnde Apostolus ait: Fugite fornicationem. Nam qua de causa fugeres, nisi illa persequeretur? Est enim malus spiritus auaritiæ, malus spiritus superbiæ. Isti sunt persequutores graues, qui sine gladij terrore, mentem hominis frequenter elidunt: qui illecebris magis quàm terroribus animos expugnant fideliũ. Hi tibi hostes cauendi: hi grauiores tyranni, per quos Adam captus est. Multi in persequutione publica coronati, occulta hac persequutione ceciderunt. Foris, inquit, pugnæ: intus timores. Aduertis quàm graue certamen sit quod est intra hominem, vt secum ipse confligat, cum suis cupiditatibus prælietur. Ipse Apostolus fluctuat, hæret, astringitur, captiuari se asserit in lege peccati, & mortis corpore debellari: nec potuisse euadere, nisi esset Domini Iesu gratia liberatus. Verùm vt multæ persequutiones, ita multa martyria. Quotidie testis es Christi. Tentatus es spiritu fornicationis, sed veritus Christi venturum iudicium, temerandum mentis & corporis castimoniam non putasti, martyr es Christi. Tentatus spiritu auaritiæ, vt possessionem minoris inuaderes, indefensæ viduæ iura temerares, & tamen contemplatione cælestium præceptorum opem magis ferendam quàm inferendam iniuriam vindicasti: testis es Christi. Deniq; tales testes vult Christus assistere, secundum quod est scriptum: Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus. Tentatus es spiritu superbiæ, sed videns inopem atque egenum pia mente compassus es, humilitatem magis quàm arrogantiam dilexisti, testis es Christi: & quod amplius est, non sermonis tantummodo, sed etiam operis testimonium præbuisti.

2.Timo. Marty nati. Isaia.

Sunt eiusdem tentationes periculosæ. Libro de bono mortis. Tom

Sunt principatus aërei & potestates mundi &c.

De ista materia require supra in capite Dæmon.

volup

Cap.15. Tom.IIII. *Voluptates seculi escæ quædam sunt, & quod peius est escæ malorum, escæ tentationum. Libro de Paradiso.*

Ergo hic non dixit: Facio te supra pectus tuum, & in vtero tuo ambulare, & terram manducare omnes dies vitæ tuæ: Sed, ambulabis, inquit, & manducabis: vt prędixisse magis de serpẽte quę futura sunt videretur, quàm præscripsisse quid faceret. Terra, inquit, tibi cibus erit, non anima: nam & hoc peccatoribus prodest. 1. Corinth.5. Vnde & Apostolus tradidit huiusmodi in interitum carnis: vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Pectore autem & ventre ait reptare serpentem, non tam propter corporis figurã, quàm quia propter terrenas cogitationes de illa cælesti benedictione sit lapsus. Pectus enim frequenter recessus quidam accipitur sapientiæ. Et ideo Apostolus supra pectus Domini reclinat caput, non in terra deiicit. Ergo si sapientia diaboli feris immanissimis comparatur, quibus intra pedes pectus sit: sed etiam homines, qui terrena sapiunt, nec interiore affectu eriguntur ad cælum vtero videntur reptare super terram: vtique ventrẽ animæ nostræ non corruptibilibus seculi huius implere, sed magis Dei verbo satiare debemus. Bene igitur Dauid personam suspiciens Adæ, dicit: Psalm.43. Humiliata est in puluere anima mea, adhæsit in terra venter meus. Adhæsit enim, dum configuratur serpenti: quia pascitur iniquitate terrena. Ideóque nos Apostolus configurari dicit oportere Christo, vt virtus Christi prætendat in nobis.

Tom.IIII. *Vnde propterea causa suæ deceptionis & prauæ intentionis, dicit libro super Beati immaculati, litera prima, versu secundo.*

Matth.5. Ipse dicit Dominus Iesus: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo. Vnde tamen tam religiosus in opinione, qui tam probrosus in crimine? Sed acquiesco tibi, quòd Iesus te videre nolit, nolit reuincere qui nolit accusare: nolint videre & Angeli: sed videt diabolus, qui tecum introiuit, imò qui te introduxit. Vident ministri eius, qui te circundederunt, ne videres Angelos Dei. Vidit Belial, vidit legio qui te impulerunt ne quis reuocaret. Noli putare quod colludium tibi præstet silentij, qui volet tecum supplicij habere consortium. Studet plures similes sui videre, & in eo habet gloriam quòd plures perditos fecerit. Ipse est incẽtor, ipse accusator, ipse in Iudam introiuit, ipse eum ad proditionem impulit, ipse misit ad laqueum. Quanti dicturi sunt in illo die aduersus eum, Tu nos circumuenisti, tu impulisti. Exemplum quæris, accipe dicentem Heuam, præuaricationis suæ authorem fuisse serpentem. Sed illum implicauit, non se absoluit. Cui respondit Dominus: Num præceperam ne gustaretis de ligno solo quod est in medio Paradisi? Respondebit ergo veritas & pluribus: Diabolum audistis suadentem noxia, me non potuistis audire vtilia mandantem?

Lib.4.cap.13. Tom.V. *Ipsi diabolo non debet credi etiam vera dicenti ne seducat ad falsa, exemplo Christi, vt dicit. Libro super Lucam.*

Nec quenquam mouere debet, quòd Iesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primus inducitur. Nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de cælo Angelus ad virginem detulit. Est enim huius impudentiæ, vt inter homines aliquid primus vsurpet, & ad homines quasi nouum deferat, quo terrorẽ suæ potestatis incutiat. Denique in Genesi primus Deũ homini nũcupauit. Sic enim habes: Et dixit serpens mulieri: Quid vtique dixit Deus? Ne edatis ab omni ligno. Vterque igitur à diabolo deceptus est, sanatus à Christo.

Tom.IIII. *Itẽ ad idẽ facit quod dicit in tractatu super psal. xxxvij.*

Ipse postremò diabolus testificatus est, quia omnia dat homo quæ habet pro anima sua, nec dignum illud pretium totius patrimonij pro redẽptione vnius animę confitetur. Quid parcimus patrimonio quod & ipse diabolus vile iudicat pro salute? Parum dixi pro salute: parum esse & pro errore testatur. Denique hæc omnia, inquit, tibi dabo, si procidens adoraueris me. Nec solùm diuitias mundi, sed etiã honores & regna mõstrauit. Si tantò constat vt diabolus adoretur, quantũ Christianus debet offerre vt cum Christo resuscitetur? Sed diabolum dimittamus quasi emissionis hircum in desertum. Neque enim fidelis assertor est veritatis, etsi aliquando transfiguret se in Angelum lucis.

De eius etiam tentationis modo, loquitur in epistola tertia siue tractatu contra Auxentium de tradendis basilicis. quod require supra in cap. Ambrosius. De cuius malitia per exemplum perdicis. Require infra cap. Perdix. Quia inuisibilis est latro, ideo contra eum corde clamare debemus ad Deum. Quod require supra in cap. Clamor. Eius tamen malitia non nocet sanctis, imò prodesse Deus eam facit. Libro de Paradiso. Cap.2. Tom.IIII.

Denique serpentem in Paradiso inuenis, vtique non sine Dei voluntate generatũ. In serpẽtis autẽ figura diabolus est. Fuisse autem diabolum in Paradiso, etiã Ezechiel Propheta docet, qui dicit: Ezec.28. Super principem Tyri: In voluptate, inquit, Paradisi factus est. Principem autem Tyri in figura accipimus diaboli. Nunquid & hinc accusabimus Deum, quia thesauros eius altitudinis & scientiæ, absconditos in Christo, & occultos comprehendere non possumus, nisi quos ipse reuelare dignatus est? Reuelauit tamen vt sciremus & diaboli malitiã ad salutem prodesse hominibus: non quòd diabolus prodesse velit, sed quòd malitiam eius etiam repugnantis conuertit nobis ad salutem. Denique huius malitia Iob sancti viri fecit esse virtutem & patientiã clariorẽ. Huius malitia iustitiam eius exercuit, vt certaret & vinceret, & victoriam corona sequeretur. Nemo enim nisi qui legitimè certauerit, coronatur. Ioseph quoque castimonia nũquam ad nostri memoriam peruenisset, nisi mulier eius domini contubernalis ignitis diaboli spiculis incitata, tentasset affectum eius: nisi postremò affectasset eius interitum, quò clarior esset castimonia viri, qui mortem pro castitate contempserit. Vis scire consilium Dei? Nempe diabolo authore neces videntur iustis hominibus præparari, exerceri quoque parricidia filiorum. Attamen Dominus Abraham etiam hac arte tentauit, vt immolari sibi filium ab eodem postularet. Qua tentatione Abraham fidelis est, Domino comprobatus, quòd à deuotionis obsequio, nec dilecti filij miseratione reuocatus est. Ita ergo & lignum scientiæ boni & mali in Paradiso, quod erat speciosum ad visum, & bonũ ad escam specie videbatur. Non enim visu bonum ad escam erat, quoniam esca eius videtur hominibus obfuisse. Ergo est quod singulis noceat, in commune prosit, vt inde nocuit diabolus, sed pręter illum omnes Apostolos coronauit, qui malitiæ eius tentamenta vicerunt. Itaque neque dubitandum, neque reprehendendum quod diabolus in Paradiso erat, quãdoquidem occludere sanctis non potuit iter, ne quis ascenderet. Neq; enim iustis habitationẽ incolatus tanq̃ possessor eripuit. Esto enim vt aliquos desides atque vitiosos ab incolatu supernæ possessionis auerterit, illud multò angustius multóq; pulchrius, quòd sanctorum orationibus excluditur, cum completum fuerit illud: Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ergo non metuamus eum, qui eousque infirmus est, vt & ipse casurus in terram sit. Accepit quidem tentandi licentiã, sed nõ accepit copiã subruẽdi, nisi spõte sua labatur infirmus affectus, qui sibi auxiliũ non norit accersire, &c.

Et sanctis cogitur seruire. In tractatu super psal. xxxvij. Tom.IIII.

Et volet tibi vnicornuus seruire. Seruit enim, qui non ex volũtate sua quod optat exequitur, sed ex necessitate mandatis imperialibus inuitus obtemperat. Vidi altitudinem Christi, quemadmodum retorsit in diabolum

Rom.7. bolum malitiæ suæ pretium. Ille nos cogit quod odio habemus, hoc facere. Non enim quod volo bonũ hoc ago, vt Apostolus dixit, sed quod odi illud facio. Retorsit in illum Dominus, vt & ipse plerunque non faciat quod vult, sed quod odit, hoc faciat. Denique animam, quam vult expugnare, custodit. Nos corruptelã carnis condemnamus, & sequimur: vt illa vidua, quæ promissam marito fidem irritam facit, & postea nubere vult: quod antè fugiebat. Ille inimicus est sanctis, & defensor adhibetur, quò amplius puniatur: vt nocere non audeat, qui nocere desiderat. Et quantò tolerabilius est amare virtutes, etsi implere non possis, quàm odisse virtutes, quibus nocere non possis?

Ipsum Deus sanctorũ pedibus statuit. Libro super Beati immaculati, litera xj. versu quarto, exponẽs illud, Quando facies de persequentibus me iudicium, &c.

Tom.IIII. Iudicium autẽ hoc est, quod dedit seruulis suis Dominus Iesus, dicens: Habebitis potestatem calcãdi super Luc.10. serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Et verum iudicium in quo torquetur inimicus, sicut ipse confessus est, dicens: Quid venisti ante tempus Math.8. torquere nos? Hoc ergo deposcit virtutum stabilitate fundatus Propheta, vt subiiciatur sibi non homo, sed ille qui locum sibi in homine vendicauit. Vnde & Apostolus ipsum magis in hominum peccato putauit esse damnandum, ipsum subiiciendum, de quo ait: Conterat Deus Satanam sub pedibus vestris citò. Ex hoc ergo persequutore iudicium sibi fieri gestit, vt fidei Propheticæ vestigiis aduersarius conteratur, & comminuat eũ sub pedibus suis Propheta sicut puluerẽ, & in hac corporis sui malitia constitutus, quamuis breues dies vitæ sint, triumphum tamen de aduersario adipiscatur: quo reformanti hominis inveterem gratiam, quem ante delictorum vinculis tenebat astrictum, & feruentis libidinis lassabat æstu, libertatem ingemiscat, potestatem sentiat. Subiectus est igitur aduersarius secundum Domini sententiam. Etenim Dominus Iesus veniens in hunc mundum per virginis partum, subiecit animæ nostræ omnes contrarias potestates: vt fide tua, verbo tuo, conuersatione tua, & operibus conterantur. Si ergo non cõteris aduersarium, tua culpa est: quia permissa non vteris potestate. In nobis est igitur, vt aut subiiciatur aduersarius, aut resultet.

Cap.12. Tom.IIII. *Non sic est de malis. Libro de Paradiso.*

Luc.10. Psal.73. Satis est nobis videre satanam sicut fulgur de cælo cadentem secundum vocem Domini, & dantem escam non luminis sed noctis & tenebrarum filiis, quia scriptum est: Dedit eum in escam populis Æthiopum.

Tom.V. *Quòd autem nullus sine Dei nutu tradatur etiam corporaliter, dicit super primam epistolam ad Timotheum, ca. j. in fine.*

Quid est enim veritas, nisi vita? Quos tradidisse se dicit satanæ, vt emundarentur causa blasphemiæ. Traditio autem hæc est, quia commotus Apostolus blasphemiis eorum, sententiam protulit in eos: Diabolus autẽ qui ad hoc paratus erat, vt auersos à Deo accipiat in potestatem, audita sententia, corripit eos, vt intelligerent hac causa se pœnis astringi, quia blasphemauerat. Ioan.5. Hinc est vnde in Euangelio dictum est inter cætera: Iã noli peccare, ne quid tibi deterius contingat: ostendens causa peccati aliquando infirmitates inferri corporibus. Et quia ministro diabolo fiunt, declarauit Dominus dicens inter multa: Hæc autem cum sit filia Abrahæ, quam alligauerat satanas decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo sabbati? & cætera.

Cap.13. Tom.V. *Diabolo tamen peiores sunt Iudæi. Libro quarto, super Lucam.*

Quis est ille qui in synagoga spiritum habebat immundum, nisi populus Iudæorum, qui quasi serpentinis spiris reuinctus innodatúsque diaboli laqueis simulatam corporis munditiam interioris mentis sordibus inquinabat? Et bene in synagoga homo erat qui spiritum immundum habebat, quia Spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, vnde Christus exierat. Similiter ostenditur natura diaboli non improba, opera iniqua. Nam qui per superiorem naturam Deũ cõfitetur, opere negat. Et in hoc apparet eius nequitia & improbitas Iudæorum, quòd ita populo vesanæ cæcitatem mentis effudit, vt populus neget, quem dæmones confitentur. O peior magistro discipulorum hæreditas. Ille verbo Deum tentat: isti facto. Ille dicit, Mitte te deorsum: isti adoriuntur vt mittant.

Item idololatræ peiores diabolo esse probantur. Quod require infrà in capite Idololatra. Contra diabolum sic orat. Libro super Beati immaculati, litera xxij. versu vltimo. Tom.IIII.

Noli dubitare Domine Iesu relinquere in montibus nonagintanouem oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare non possunt. In Paradiso semel nocuit serpens, amisit ibi escam postquam Adam inde depulsus est, illic iam nocere non poterit. Ad me veni, quem eiectum de Paradiso serpentini diu vlceris venena pertentant, quia erraui à gregibus tuis illis superioribus. Nam & me ibidem collocaueras, sed ab ouilibus tuis lupus nocturnus auertit. Quære me, quia te requiro: quære me, inueni me, suscipe me, porta me. Potes inuenire quem tu requiris: dignaris suscipere quem inueneris, impone humeris quẽ susceperis. Non est tibi pium onus fastidio, non est tibi oneri vectura iustitiæ.

Dicitur autem diabolus antichristus. Quod require suprà in cap. Abominatio.

DIACONVS. *Item de eodem, & quòd nulla fœmina diaconatus officium habere potest, Dicit super primam epistolam ad Timotheum, cap. iij. exponens quod sequitur.* Tom.V.

Mulieres similiter pudicas, non studentes discordiæ, sed sobrias fideles in omnibus. Quia sanctum præcepit creari episcopum adæquè & diaconum, non vtique disparem vult esse plebem: quippe cum dicat Dominus: Sancti estote, quia & ego sanctus Leuit.19. sum. Ideóque & mulieres quæ inferiores videntur, sine crimine vult esse, vt munda sit Ecclesia Dei. Sed Cataphrygæ occasionem erroris captantes, propter Cataphryg. quod post diaconos mulieres alloquitur, etiam ipsas diaconas ordinari debere vana præsumptione defendunt, cum sciant Apostolos septem diaconos elegisse. Nunquid nulla mulier tunc idonea inuenta est, cum inter vndecim Apostolos sanctas mulieres fuisse legamus? Sed vt hæretici animum suum verbis, non sensu legis astruere videantur, Apostoli verbis contra sensum nituntur Apostoli, vt cùm ille mulierem in Ecclesia in silentio esse debere præcipiat, illi contra etiam authoritatẽ in Ecclesia vendicent ministerij.

Quòd diaconus, & sacerdos debent esse casti, nec debent esse bigami: & quare non sic fuit in veteri testamento, quando erant sacerdotes & Leuitæ, ostendit ibidẽ: Exponens quod sequitur.

Diaconi sint vnius vxoris viri, filios bene regentes & domos proprias. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirunt, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu. Ea quæ minus dixerat de ordinatione diaconatus, nunc subiecit. Ostendit etiam istos vnius vxoris viros esse debere vt ij ad ministerium Dei eligantur, qui non sunt egresi constitutum Dei. Homini enim vnam vxorem decreuit Deus, cũ qua benedicatur. Nemo enim cũ secũda benedicitur. Qui si filios bene gubernauerint, & domos suas. i. vernaculos aut domesticos, poterũt dignifi-

ri sacerdotio, & fiduciam habere apud Deum, vt sciant se posse impetrare quod postulant. Iam de cætero se ab vsu fœminæ cohibentes. Veteribus enim iccirco concessum est, Leuitis aut sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à ministerio aut sacerdotio. Multitudo enim erat sacerdotum, & magna copia Leuitarum, & vnusquisq; certo tẽpore seruiebat Diuinis cæremoniis, secundũ institutum Dauid. Hic enim viginti quatuor classes constituit sacerdotum, vt vicibus deseruirent. Vnde Abia octauam classem habuit, cuius vice Zacharias fungebatur officio sacerdotali, sicut continetur in Paralipomenon, ita vt tempore quo non illos contingebat deseruire altari, domorum suarum agerent curam. At vbi autem tempus imminebat ministerij, purificati aliquantis diebus accedebant ad templum offerre Deo. Nunc autem septem diaconos esse oportet, aliquantos presbyteros, vt bini sint per Ecclesias, & vnus episcopus in ciuitate, ac per hoc omnes à conuentu fœminæ abstinere debere, quia necesse est eos quotidie præsto esse in Ecclesia, nec habere dilationem, vt post conuentum legitimè purificentur, sicut veteres. Omni enim hebdomada offerendum est, etiam si non quotidie peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada, & non desunt, qui propè quotidie baptizantur ægri. Nam veteribus ideò concessum est, quia multo tempore in templo non videbantur, sed erant priuati. Si enim plebis hominibus orationis causa ad tempus abstinere se præcipit, vt vacent orationi, quantò magis Leuitis aut sacerdotibus, quos die noctúque pro plebe sibi commissa oportet orare? Mundiores ergo esse debent cæteris, qui actores Dei sunt.

Quales mores diaconus habere debet. Libro primo de Officiis. Cap. 50. Tom. I.

Quòd si Euangelio Domini etiam populus ipse ad despicientiam opum informatus atque institutus est, quantò magis vos Leuitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus? Nam cum diuideretur à Mose possessio terrena populo patrum, excepit Leuitas Dominus à terrenæ possessionis consortio, eò quòd ipse illis esset funiculus hæreditatis. Vnde ait Dauid: Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Denique sic appellatur Leuita, ipse meus, vel ipse pro me. Magnum ergo munus eius, vt de eo Dominus dicat, ipse meus. Vel quemadmodũ Petro dixit de statere in ore piscis reperto: Dabis eis pro me & pro te. Vnde & Apostolus cum episcopum dixisset debere esse sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docibilem, non auarum, non litigiosum, domui suæ bene præpositũ: addidit, Diaconos similiter oportere esse graues, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes ministerium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primùm, & sic ministrent.

Psalm. 15.

Et addit, quod suprascriptum est, in cap. Clericus: & in cap. Bigamus. Et subdit ibidem de diaconi dignitate & ministerio.

Non mediocre officium Leuitarum de quibus dicit Dominus: Ecce eligo Leuitas de medio filiorũ Israël pro omni primogenito aperiente vuluam in filiis Israël redemptiones eorum erunt iusti multi, & erũt Leuitę. Mihi enim sanctificaui primogenitum in terra Ægypti. Cognouimus, quia non inter cæteros Leuitæ computantur, sed omnibus pręferuntur, qui eligũtur ex omnibus & sanctificantur, vt primogenita fructuũ atq; primitiæ quæ Domino deputantur, in quibus est votorum solutio, & redemptio peccatorum. Non accipies eos, inquit, inter filios Israël: & constitues Leuitas super tabernaculum testimonij, & super omnia vasa eius, altare, & super quæcunque sunt in ipso. Ipsi tollant tabernaculum, & omnia vasa eius, & ipsi in eo ministrent, & in circuitu tabernaculi castra ipsi constituant, & promouendo tabernaculum ipsi deponant Leuitæ, & constituendo castra, rursum ipsum tabernaculum ipsi statuant. Alienigena quicunque accesserit, morte moriatur. Tu ergo electus ex omni numero filiorum Israël, inter sacros fructus quasi primogenitus æstimatus, prępositus tabernaculo, vt prætendas in castris sanctitatis & fidei: ad quę si alienigena accesserit, morte morietur, positus vt operias arcam testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum, quia operiuntur à Leuitis, ne videant qui videre non debent, & sumant qui seruare non possunt. Moses denique circuncisionẽ vidit spiritalem, sed operuit eam vt in signo circuncisionẽ præscriberet. Vidit & azyma synceritatis & veritatis, vidit passionem Domini, operuit azymis corporalibus azyma veritatis, operuit passionem Domini agni & vituli immolatione, & boni Leuitæ seruauerunt mysterium fidei suæ sub hoc tegmine, & tu mediocre putas, quod commissum est tibi. Primùm vt alta Dei videas, quod est sapientiæ, deinde vt excubias pro populo deferas, quod est iustitiæ: castra defendas, tabernaculúmque tuearis, quod est fortitudinis: te ipsum continentem ac sobrium præstes, quod est temperantiæ.

DIALECTICA. *Libro de incarnatione Domini.* Cap. 9. Tom. II.

Hæc est enim dialecticorum gloria, si videantur expugnare verbis & refellere veritatem. Contrà definitio fidei est, vt veritas, non verba, pandatur. Denique verba Philosophorum excludit simplex veritas piscatorum.

Item libro primo de fide trinitatis, loquens de hæreticis Arrianis, Cap. 5. Tom. II.

Omnem enim vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituunt, quæ Philosophorum sententia definitur, non astruendi vim habere sed studium destruendi. Sed non in dialectica complacuit Deo saluum facere populum suum. Regnum enim Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis.

DICERE. *Dicere Dei quid sit, dicit libro primo Hexameron.* Cap. 9. Tom. IIII.

Fiat, inquit, lux. Plena vox luminis non dispositionis apparatum significat, sed operationis resplendet effectu. Naturæ opifex, lucem loquutus est, & creauit. Sermo Dei voluntas est: opus dei, natura est: Lucem creauit, tenebras illuminauit. Et dixit Deus, Fiat lux: & facta est lux. Non ideo dixit, vt sequeretur operatio: sed dictio absoluit negotium. Vnde pulchrè Dauiticũ illud: Dixit & facta sunt: quia dictum impleuit effectus. Author ergo lucis Deus.

Et infra subdit ibidem quomodo dicat. Cap. eod.

Dixit Deus: non vt per vocis organa quidam sonus sermonis exiret, nec vt linguæ motus cæleste formaret alloquium, atque aërem istum quidam verborum strepitus verberaret: sed vt voluntatis suæ cognitionem proderet operationis effectu. Et discreuit inter lucem & tenebras. Et vidit Deus lucem quia bona est. Dixit, & sonum vocis nullus audiuit: Discreuit, & operationis molimina nemo deprehendit: vidit, & oculorum eius intentionem nullus aspexit.

Eius dicere est facere. Lib. ij. eiusdem. Cap. 2.

Audi verba Dei: Fiat, dicit. Iubentis est, non æstimantis. Imperat naturæ non possibilitati obtemperat, non mensuram colligit, non pondus examinat. Glorificata est in virtute dextera manus tua Domine Iesu. Voluntas eius rerum mensura est. Sermo eius finis est operis. Fiat, inquit, firmamentum inter mediam aquam: Firmum est omne quod statuit Deus.

Eius dicere est potenter & sapienter facere. Ibidem infrà super illud. Fiat firmamentum &c. Cap. 3.

Fiat, inquit, firmamentum in medio aquæ, & sit discernens inter aquas. Audio firmamentum fieri

fieri per præceptum quo diuideretur aqua, & ab inferiore superior discerneretur. Quid hoc manifestius? Qui iussit discerni aquam interiecto & medio firmamento, præuidit quemadmodum diuisa atque discreta manere posit. Sermo Dei virtus naturæ est & diuturnitatis substantia, quoad vsque velit eam manere qui statuit, sicut scriptum est: Statuit ea in seculum seculi,
Psalm.148. præceptum posuit & non præteribit. Et vt scias quia de istis aquis hoc dixit, quas tu negas in superioribus cælis esse posse: audi superiora, Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen Domini. Nónne quasi aduersanti tibi dixit: Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit ea in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribit? An non videtur tibi author idoneus, qui legem suo operi daret? Deus est qui dicit, venerabilis naturæ, inestimabilis magnitudine, immensus in remunerationibus, incomprehensibilis in operibus, cuius altitudinem sapientiæ quis est inuestigare facilis? Iste dicit Filio, id est dicit brachio suo, dicit virtuti suæ, dicit sapientiæ suæ, dicit iustitiæ. Et facit Filius quasi potens, facit quasi virtus Dei, facit quasi sapientia Dei, facit quasi iustitia Diuina.

Cap.2. Tom.IIII. *Eius dicere videtur differre à loqui. Libro secundo de Abraham.*

Exiuit Abraham quemadmodum loquutus est illi Deus. Suprà habes, Exi dixisse Deum, in quo apertum imperium iubentis expressum: hìc habes, quemadmodum loquutus est illi Deus, quasi quidam cófabulationis affectus comprehenditur: omnia enim fecit quę statuta sunt. Ante factum, igitur Deus dicit quasi obnoxio, post factum loquitur quasi amico. Amicus enim Deo, qui facit quæ imperata sunt. Vnde & in Euangelio suo dicit Dominus Iesus: Vos amici mei estis, si feceritis ea quæ ego præcipio vobis.

De nostro vero dicere, loquitur libr. j. de officiis, quo ad modum dicendi. quod require infrà in capit. Loqui. Dicere Diuina, humana verba non sufficiunt. Super primam epistolam ad Thessalonicenses, cap. ij.

Tom.V. In rebus enim Diuinis deficiunt articuli comprehendere, quæ possunt dici. Nec enim sufficit dies stilo iis quæ vna hora possunt depromi, vt non dicam quędam esse mystica religionis nostræ, quæ propter carnales sensus ne scandalum patiantur, facilè publicari nó debeant: quia non omnibus dicenda sunt omnia, sed pro vniuscuiusque captu moderanda sunt dicta, aliter rudibus, & aliter fundatis.

Et vt dicit ibidem supra, cap. j.

Superfluum est ea fari quæ nota sunt.

Cap.9. Tom.IIII. DIES. *Quid sit: quot horarum: quomodo suo nomine absolute noctem includit. Libro j. Hexameron.*

Et vocauit Deus diem lucem, & tenebras vocauit noctem. Vt & nomine ipso diem noctémq; distingueret. Aduertimus itaque quòd lucis ortus, ante quàm sol diē videatur aperire: principia enim diei noctis exitū claudunt: finísque temporis & statutus limes nocti & diei videatur esse præscriptus. Diem sol clarificat, lux facit. Frequenter cælum nubibus texitur, vt sol tegatur, ne vllus radius eius appareat. Lux tamen diem demonstrat,
Cap.10. tenebras abscondit. Et factū est vespere & mane dies vnus. Quærunt aliqui quare prius vesperum, postea mane scriptura memorauerit, ne forte noctem prius quàm diem signare videatur. Nec aduertunt, primò quòd pręmiserit diē, dicendo: Et vocauit Deus diem lucem: & tenebras vocauit noctē. Deinde quod vesper finis diei sit, & mane finis noctis. Ergo vt pęrogatiuā & primatus natiuitatis diei daret, prius finem diei signauit, post quam sequutura nox est, deinde postea finē noctis adiunxit. Eousque autem noctem diei scriptura anteferre non potuit, vt & diei & noctis tempora diei appellatione concluserit, & tanquam principalis authoritatē nominis vendicauerit. Et hanc scripturæ esse consuetudinem vt potiori appellationē deputet, frequentibus exemplis probamus. Siquidem & Iacob dixit: Dies vitæ Gene.47.
meæ pusilli & mali. Et iterum: Omnis dies vitę meæ. Et Dauid: Posuit dies annorū meorum: non dixit noctes. Psalm.89.
Vnde aduertimus ea quæ nunc in specie historiæ tradūtur, vim statuisse legis in posterum. Principiū ergo diei, vox Dei est: Fiat lux, & facta est lux. Finis diei, vesper est. Iam sequens dies ex noctis fine succedit. Sētentia autem Dei euidens, quia diem primò vocauit lucem, & secundò vocauit tenebras noctem. Præclarè etiam vnū, non primum diem dixit. Nā sequuturo secundo & tertio die, & deinceps reliquis, primū potuit dicere: & hoc ordinis videbatur. Sed legem statuit vt vigintiquatuor horæ diurnæ atque nocturnæ diei tantum nomine definiantur: ac si diceret, vigintiquatuor horarum mensura, vnius diei tempus est. Sicut enim virorū generatio computatur, & intelligitur etiā fœminarū, quia nectuntur secunda potioribus, ita etiam dies numeratur, & noctes æstimantur adiunctæ. Sicut igitur circuitus vnus, ita vnus dies. Nam plerique etiam hebdomadam vnam, vnum diem dicunt: quòd in se quasi in vnum redeat diem, & quasi species in se recurrat. Est autē & circuitus figurarum, à se incipere & in se reuerti. Vnde & seculum vnum interdum scriptura dicit. Nam etsi aliis secula locis appellat, videtur magis diuersitates statuū publicorum vel negotiorum significare, quàm seculorum successiones aliquas definire. Quia dies Domini magnus & præclarus. Et alibi: vt quid vobis quærere diem Domini? Et hìc tenebræ & non lux.

Et addit quòd post resurrectionem non erit alternatio diei & noctis, & quomodo spiritualiter dies & nox debet intelligi. Cap.eod.

Manifestum est enim quòd male consciis & indignis dies ille tenebrosus sit, quo fulgebit innocentia, & mēs noxia cruciabitur. Cæterùm quod sine interpolatione noctium, & successione tenebrarum dies perpetuus ille remunerationis æternæ futurus sit, scriptura nos docet. Pulchrè autem vicem vtranque vnum dicturus diem, matutino eum fine conclusit: vt & à luce diem inchoare doceret, & in lucem desinere. Nō enim est integrum diei tempus & noctis, nisi fuerit expletum. Vn- Roman.13.
de & nos semper quasi in die honestè ambulemus, & abiiciamus opera tenebrarum. Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad muneris alicuius & operis functionem, quæ somno & obliuione transcurritur. Non dicamus: Tenebræ & parietes operient nos, & quis scit si videbit altissimus? Sed sit in nobis amor lucis & cura honestatis, & tanquam in die ambulantes opera nostra coram Deo lucere cupiamus.

Eodem autem libro.

Dies temporis portio est, non principium.

Et libro quarto eiusdem, cap. j. vbi distinguit inter diē & solem dicit.

Habet dies suam lucem, quæ præcursor est solis.

Hoc probat & declarat eodē libro, vbi pertractat quomodo Sol & Luna determinant diem & noctem, & quo- Cap.3.
modo lumen diei differat à lumine Solis & stellarum, & à Lunæ splendore: & quomodo inter diem & noctem spatium est aliquod temporis, quod neutrum eorum est.

Mouere autē potest quod ait: Fiant luminaria ad illuminationem super terram, quæ discernant inter diem & noctem. Quia & supra iam vbi lumen fecit, etiam dixerat, separauit Deus inter lucem & tenebras, & factum est vespere mane dies vnus. Sed consideremus quia aliud est lumen diei: aliud est lumen Solis & Lunæ, & lumen stellarum, eò quòd sol ipse radiis fulgorem diurno lumini videatur adiungere, quod vel ortus diei potest prodere vel occasus. Nam ante Solem lucet quidē, sed non refulget dies, qui amplius quoque meridiano Sole resplendet. Quod ostēdit Propheta dicens:

Psal.36. cens: Et educet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum sicut meridiem. Non solùm enim homini, sed etiam meridiano lumini, sancti iustitiam comparauit. Deinde non solùm vnum signum, sed etiam duo voluit esse diurnæ discretionis atq; nocturnæ: vt & lux discretionem faciat, & Solis exortus: & iterū lucis defectus, & stellarum ortus inter occasum diei distinguat & noctis exordium. Nam vbi occiderit Sol, manet tamen aliquid adhuc reliquiarum diei, donec tenebræ terrā operiant, & tunc Luna oritur & stellæ. Et de nocte quidem apertè liquet, quia Luna & stellarum illuminatio noctis spatia testatur. Siquidem per diem fulgorem illum Lunarem, stellarúmque omniū, Sol exortus abscondit.

Cap.3. *Sunt autem dies breuiores & longiores: & significāt Ecclesiam & synagogam: & vmbra breuior vel longior in die est causa Solis, adiungens vmbram in bono intelligi posse. Eodem libro.*

B In meridiano pascis, hoc est, in Ecclesiæ loco, vbi iustitia resplēdet, vbi fulget iudicium sicut meridies, vbi vmbra nō cernitur, vbi maiores sunt dies, quòd eis Sol iustitiæ tanquam æstiuis mensibus diutius immoretur. Denique dies Domini non est breuis, sed magnus: quia
Iohel.2. scriptū est. Donec veniat dies Domini magnus. Vnde
Gen.47. & Iacob ait: Omnes dies vitæ meæ quos ago, breues & maligni. Est enim maligna lux dubia. Ergo dies breues dubiæ lucis sunt & vmbrosi dies magni sine vmbra sunt, vt plurimi in aliquibus locis feruentioribus vsu exemplóque cognouerunt. Synagoga itaque in diebus breuibus & malignis, cuius typum plerunque Iacob in persona sua exprimit, vel populi eius vmbram habebat plurimam, quæ Solem iustitiæ non videbat, & videbat illum non ex alto super caput suum, sed ex meridiano illuminantem, quando hyems erat. Ecclesię autem dicitur: Hyems abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra, tempus messis aduenit. Ante aduētum Christi hyems erat: post aduentum Christi flores sunt veris &
C messis æstatis. Ex meridiano ergo & ex gentium conuersione illum illuminantem videns obumbratur. Populus autem gentium qui erat confusionis ac gentilis, qui sedebant in tenebris lucem viderunt magnam: qui sedebant in regione vmbrę mortis, lux orta est illis. Magna lux Diuinitatis, quam nulla mortis vmbra interpolat. Ideo ex alto illuminat: quia & hoc scriptum est, di
Luc.1. cente Zacharia. In quibus visitauit nos oriens ex alto, illuminare iis qui in tenebris & in vmbra mortis sedent. Est sanè & aliqua salutis vmbra, nō mortis, vt est
Psal.16. illud: Sub vmbra alarū tuarū protege me. Vmbra quidē, quia corporis est: vmbra, quia crucis: sed vmbra salutis, quia inferat peccatorū remissionē, & resuscitationē mortuorum. Exemplum ergo possumus accipere quia hyemales breues dies, vmbras maiores habēt: æstiui maiores, sed vmbras minores habēt. Medio quoque die minor vmbra, quàm in principio est diei vel in fine.

Cap.eod. D *Et infra subdit. Quòd Sol non facit diem, sed tenet in die principatum.*

Sint, inquit, etiam in dies. Non vt faciant dies, sed vt in eis habeant principatum, vt ortum diei vberiore Sol illuminet gratia, vt per totum diem designandi eius habeat potestatē cursus sui munere. Sic accipiunt nonnulli, quod ait Prophet: Solē in potestate Diei, Lunā & stellas in potestatem noctis. Circunferūnt enim lumen, &c.

Tom.IIII. *Moraliter de die, libro de Noë & arca.*

Per diem, intelligas illuminantem virtutem: per noctem, recognoscas tenebrosam insipientiam.

Tom.IIII. *Significat etiam Christum. Libro de Isaac & anima.*

Est secularium vmbra, quæ præterit: & dies cælestiū Christus, qui sanctis suis lucet.

Tom.V. *Dies similiter significat tempus gratiæ. Super epistolam ad Romanos, capite decimo tertio.*

Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Noctem veterem hominem significauit, qui per baptismum in-

A nouatus est. Hunc præcessisse dicit quasi noctem, diem autem appropinquasse, id est, Solem iustitiæ, cuius lumine veritas nobis apparuit, vt sciremus quid agere deberemus. Prius enim ignorantes Christum, in tenebris eramus: ac vbi didicimus, lux nobis orta est.

Et infra, quòd significat veritatem.

Sicut in die honestè ambulemus. Verum est vt quia publicè non peccatur, sic agamus quomodo agitur publicè: nihil enim tam publicum quàm veritas.

Item de die gratiæ causa aduentus Christi. Libro quarto de sancta virginitate, parte quarta. Tom.I.

Denique vt scias quia de fide dicit: Duc in altum: ait Petrus, Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus, sed in verbo tuo laxabo retia. Noctem habebat Petrus antè quàm Christum videret: nondum enim venerat dies, quia veram non viderat lucem. Synagoga nox est: Dies Ecclesia est. Vnde & Paulus ait. Nox pręcessit, dies appropinquauit. Bona lux, quę perfidiæ discussit caliginem, fidei diem fecit. Dies factus Roman.13. est Petrus, dies Paulus. Ideóque hodie natali eorum Spiritus sanctus increpuit, dicens: Dies diei eructat verbū: Psal.18. hoc est, ex intimo thesauro cordis fidem prædicat Christi. Et bonus vterque dies, qui verum nobis lumen euomuit. Hæc in Euangelio legimus, & fortasse in cælo hodie de nobis Christi & Petri iste sit sermo. Quotidie piscatur Petrus: quotidie dicit ei Dominus. Duc in altum. Videor mihi audire dicentem Petrum: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus. Nox fuit, cum pauciores ad vigilias conuenerunt. Laborabat in nobis Petrus, quando nostra laborabat deuotio. Laborabat & Paulus. Denique audistis dicentem hodie: Quis infirmatur & ego non infirmor? Nolite fa 2.Corinth.11. cere vt pro vobis laborent Apostoli. Ergo dicunt ei: Per totam noctem laborantes nihil cepimus. Nullus certè de ditioribus ieiunauit. Quibus hodie bene respondit Petrus: In timore hoc incolatus vestri tem- 1.Pet.1. pore conuersamini.

Item de eodem die. In tractatu super Psalmum xliij. Tom.IIII.

Sunt ergo dies Christi, quibus orta iustitia est. Sunt dies Christi, quibus orta est pacis abundantia. Sunt dies Christi, quibus orta sapientia est. Audi quomodo exoriatur sapientia: Si quis videtur sapiens esse inter vos 1.Cor.3. in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Et ideo dicit sapientia, quæ stulta sunt istius mundi elegit: Dominus 1.Corinth.1. creauit me principiū viarum suarum in opera sua. Sicut enim in diebus Oziæ regis, & in diebus Nabuchodonosor exorta perfidia est, dominata captiuitas: sic in diebus Domini Iesu exorta est fides, quæ splendorem suæ claritatis & luminis toto orbe diffudit. Qui enim meliores dies, quàm quibus refulsit nobis visio Dei? Sicut dixit Iacob, sic enim scriptum est: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua est anima mea. Et continuò exortus est ei sol. Quis est iste sol: nisi qui dies fe- Gene.32. cit fulgere iustitiæ, quibus in terra natus est Christus ex virgine? In specie vidit Iacob, & Deum vidisse se dixit: In veritate viderunt Iudæi, & non crediderunt. Ideo illis breuiati sunt dies, nobis illuminati: quoniam illis deficiebat dies, nobis appropinquabat. Vnde Iudaicā sanctus Dauid refugiens cæcitatē ait: Ne deducas me in dimidium dierum meorum. Sic enim dies Psalmo 101. Domini magnus & illustris est. Vtique non prolixitate temporis, sed iustitiæ, vel gratiæ claritate. Ergo sunt dimidij dies, quibus breuiatur dies impietatis caligine, & squalore perfidiæ, quibus occidit sol super Prophetas, sicut scriptum est: Nanque vt iustis oritur sol iustitiæ, sic occidit infidelibus.

Dicitur iste dies lucis. In tractatu super Psalmum xlv. Quod require infrà in capi. Lux. Vnde de die iustorum ratione gratiæ, & die malo huius seculi ratione malitiæ, & de de die iudicij ratione præmij, loquitur in tra- Tom.IIII. *ctatu super Psal.xxxvj.*

K

Græcus habet, Nouit Dominus dies immaculatorũ. A Sunt enim dies Heliæ, sunt dies Nabuchodonosor. Ideo Euangelium habet, In diebus Heliæ quãdo clausum est cælum. Nox erat perfidis, sed Heliæ lumen erat. Clausum erat perfidis cælum, sed Heliæ patebat. Fames erat perfidis, sed Helię vbertas. Neque enim esurire poterat, cui cibum cælestia ministrabant: nec esuriebat qui alios ipse pascebat. Ergo sibi dies est iustus in tenebris: quia & lux in tenebris lucet. Et Ioseph in Ægypto erat, & lucebat ei meridies, sicut infrà dixit. Peccatori autẽ dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Iustitia lumẽ est, quia suprà habes: Et educet sicut lumẽ iustitiam tuam. Habes ergo quòd in te luceat, si iustitiã sequaris. Splendet tibi dies: lucet tibi nox quia fideli & nox tanquam dies illuminabitur. Dies igitur iusti nouit Dominus: quia ipse illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundum: hoc est, illum qui ad imaginem & similitudinem Dei viuit. Illum qui se hominem esse cognoscit, B vt refugiat equorum libidinem adhinniẽtem, ferarum rabiem, lepusculorum formidinem, vulpium fraudem, rapinam luporum. Illum hominem qui sic agit, quasi in hunc mundum superuenerit, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus sit. Venisti ergo: noli remanere: noli hærere terrenis. Vt scias autem quia dies boni sunt, audi dicentem: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Bonum habet diem, qui Dei Filium bonum Deum nouit & Dominum confitetur. Et rursus ipse nos admonet cauere debere, quia dies mali sunt. Qui mali sunt dies? In quibus vtique malum cognoscitur, quod à malo est. Aut forte dies seculi mali sunt, quia seculum in maligno positum est. Sed legimus etiam post seculum diem malũ. In die, inquit, mala liberauit eũ Dominus: Hoc est, in die iudicij, propter multorũ supplicia. Necesse est enim vt torqueantur iniusti, compatiantur iusti: quia & Angeli gaudent cum peccator à morte seruatur vnus: compatiuntur igitur C cum punitur: etsi alibi legerimus: Lętabitur iustus cum viderit vindictam impiorum. Nouit Dominus dies immaculatorum: quia immaculatæ innocentiæ gratia, eius & plenitudo miseretur, non miseratur errantibus. Isti non habent diem: quia lucem fugiunt, de quibus pulchrè dictum est: Dies eorũ sicut vmbra prætereunt. Cognitio ergo Dei dignationis est, non visionis. Oculi eius lux sunt. Quos aspicit, illuminat. Et ideo oculi eius dies iustorum sunt. Vnde & hæreditas eorum in æternũ erit: quia æterna bona, non temporalis hæreditatis compendia quæsiuerunt. Et non habebũt de quo erubescãt in tempore malo: id est, iudicij cælestis. Et in diebus famis saturabuntur: quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.

Ioan. 8. *Psal. 40.* *Psalm. 57.*

De diebus autem huius vitæ, qui dicuntur mali ratione culpæ. Libro de bono mortis. *Cap. 2. Tom. I.*

Ipse Dominus ait: Sufficit diei malitia sua. Et Iacob D dicit: Dies annorum vitæ meæ quos habeo centũ triginta minimi & mali: non quia dies mali sunt, sed quia nobis accessu dierũ malitiæ incrementa cumulantur. Nullus enim dies sine nostro peccato præterit. *Matth. 6.* *Gen. 47.*

Item dicuntur dies afflictionis causa tentationis. Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu quarto. *Tom. IIII.*

Quot sunt dies serui tui? quãdo facies de persequentibus me iudiciũ? Potest sic accipi, quot sunt dies serui tui: quasi dicat, Quanti sunt dies humani? quantum tempus? quantum spatium? Cur inuidetur tam breui vitæ, ne tranquillo cursu istius seculi perfruamur? Cur in breui spatio tam multi persequentium nos laquei tenduntur? Assit iam iudicium in quo est pœna perfidorum, in quo persequutoribus digna impietatis suæ pretia redduntur. Vel sic: Quousque insultare poterũt, quousque inquietare, qui nos diuersis modis quærũt affligere? Nõ serus erit terminus. Etenim Propheta quasi celeritatem trãscurrẽdæ istius vitæ, nõ annorũ sed dierũ æstimatione subducit, dicẽs: Quot sunt dies serui tui? Et bene dixit, vt non solùm moras annuas Prophetica visione transcurreret, verumetiã splendidum vitæ huius curriculum virtutum lumine declararet: Meritóque securus ait: Quando facies de persequentibus me iudicium? Mihi, inquit, iudicium de persequentibus facies, non de me persequentibus iudicium dabis: quoniam non resurgunt impij in iudicio. Sed mihi, inquit, da iudicium, vt cum remuneraris innocentiam, fidem prouehas, misericordiã corones, impij persequutores meritorũ propheticorum præmiis iudicentur. Nam absurdum etiam illud, vt quia breues dies & pauci sunt istius vitæ, non diutius Dominus gratiã suam circa Prophetam suum differat, sed ipsi iudicium de persequentibus faciat. Nam hìc quoque iudicium est de persequutoribus. Siquidem qui non credunt in Christo, iam iudicati sunt.

De die gloriæ in qua sanctis semper est dies, & damnatis nox. Eodem libro. *Lit. 12. vers. 3.*

Dispositione tua permanet dies. Nam nisi ita accipias, quomodo permanet dies, cùm post breue momentum diei, sequatur occasus & fiat noctis successio? Sed sunt quibus semper dies est: illis vtique, quibus adest Christus: qui dicit, Ambulate dum lucem habetis. Hic est dies quem vidit Abraham, dies remissionis peccatorum, de quo legis: Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo. Sunt ergo sancti quibus sol nũquam occidit, quia Dominus lux eorum est, sicut scriptum est: Et erit illis Dominus lumen æternum. Expressit causam permanẽtis diei, atque subtexuit. Dispositione tua, inquit, permanet dies: quoniam vniuersa seruiunt tibi. Videtur itaque significare futurũ illud, quando nox non erit amplius, & nõ indigebitur lucernæ vel Solis lumine, quoniam Dominus illuminabit eos. Qui sint illi, suprà ait dicens: Et serui eius seruient ei: hoc est, Domini facient volũtatem. Nunc enim non omnes seruimus. Cum autem tradiderit regnũ Deo & Patri, tunc erũt subiecta omnia ei, qui sibi vniuersa subiecit, acquirens omnium fidem per vnigeniti passionẽ. Subiectio igitur mentium facit sedulam seruitutem. Ergo cùm omnes crediderint in Dominũ Iesum, tũc vniuersa Deo seruient vt sit Deus omnia & in omnibus. Nunc autem non omnes serui Dei: quia plerique serui peccati. Qui enim peccatum facit, seruus est peccati. Dominus autẽ non vult cum aliis consortiũ habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit dicere: Permanebit: sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse videntur in spiritu. *Ioan. 8.*

Item de eodem die. In tractatu super psalm. xxxviij. *Tom. IIII.*

Vnde & addidit: Notum sibi fieri numerum dierum quis est, vt sciat quid desit sibi? Ad perfectionẽ vtique quid desit, non ad istius corporis vitam, de qua Propheta Dauid cupiebat absolui, dicens: Heu me quòd incolatus meus prolongatus est, & habitaui cum habitantibus Cedar. Deniq; dierũ numerũ cognoscere volebat, non etiam noctiũ. Hìc enim dies & noctes sunt. Ibi ergo dies soli, ibi lumen perpetuum atque diuturnũ. Et ideo addidit: Qui est. Qui est, inquit, non qui transeat. Cælũ enim & terra præteribunt: Fides autẽ permanet, & dies Christi: quia heri & hodie ipse est & in secula.

Et infrà subdit ibidem de eodem per comparationẽ ad diem præsentis vitæ.

Si ergo numerus viarum est, & numerus mãsionum, vtique numerus dierũ est, per quos ad cæli altitudinem peruenitur. Ecce, inquit, veteres, siue vt alius habet, palæstas posuisti dies meos. Si secũdum septuaginta viros veteres accipimus dies, hoc est secundum veterẽ hominẽ: intelligimus exactos. sed vetus homo noster affixus cruci est, ergo & vetus dies præteriit & nouus venit. Alius enim dies hominis, alius dies Christi, quẽ Abrahã vidit & gauisus est. De quo & Dauid ait: Hic est dies quẽ fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo. Sãctus ergo

ergo in die Domini exultat, in die nouo, in quo Dominus Deus illuxit nobis, & dedit nouã lucem in innoxiã vitam & integrã reformatis. Ideo vir iustus securus nouæ lucis & gratiæ dicit: Erit mihi cælũ nouum, & terra noua & lumẽ nouum. Non enim lucerna & lumẽ Solis illic lucebit, aut Lunæ: sed Dominus illuminabit super populũ suum. Illa ergo desideraui, illa exoptaui, & ideo diem hominis nõ requisiui. Quòd si palæstas accipimus dies, ex nomine intelligimus plenos certaminis & laboris: quoniam palæstæ luctatores in agone dicuntur, qui luctantur ad coronã. Ergo quia & nobis lucta non solùm aduersus carnem, & sanguinem est, sed etiam aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus, dies nostri, hoc est vitę istius in labore & dolore. Vnde & in posterioribus ait: Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorũ nostrorum in ipsis septuaginta annis. Si autem in potentatibus; octoginta anni & plurimum eorum labor & dolor. Vnde & Apostolus Paulus abundãtius cæteris Apostolis laborauit, vt legitimè certando, ad coronam quam cuperet, perueniret. Sed tamẽ quia & architectorum mẽsuræ palæstæ dici ferũtur, quibus ad structuræ numerũ vel modũ spatij colligendũ ædificia metiũtur, locúmq; eum in quo ædificia sunt locanda, & per Isaiã loquutus est Deus: Quis mensus est manu aquam, & cęlum palmo, & vniuersam terram clausam manu? Quis statuit montes in statera? Videamus ne forte hic sensus hoc sermone sit colligendus, quòd cognitos dies hominum habeat Deus, cui nihil immensum sit, qui omnia mensura quadam suæ scientiæ comprehendat, nihilque ei sit inæstimabile, qui ait: Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Hoc ergo dicit Propheta: Ecce nouisti dies meos: non te prætereunt actus mei quotidiani: peccata mea ante oculos tuos posuisti: & ideo substantia mea tanquam nihil ante te. Quid enim est homo, nisi quia memor eius es? Homo vanitati similis factus est. Homo licet in peccato, si aliquid habeat probitatis atque virtutis, rectè cæteris terrenis animantibus antefertur, & in conspectu animalium quibus est prępositus antecellit: in conspectu autem Dei tanquã nihil est eius substãtia. Vnde & alibi ait: Quoniã non iustificabitur in cõspectu tuo omnis homo viuens. Quod Symmachus manifestius expresit, dicens: Et vita mea tanquam nihil ante te. Sũt autẽ qui breues putẽt dies dictos, quia Symmachus σπιθαμὰς posuit. Σπιθαμὴ autẽ palmus est, & quia palmo quidem mensus dicitur Deus cælum: palma autem vel palmus portio est metientis, & aliquid comprehendentis: ideo tanquã breues dies ęstimat nuncupatos, cum cognitio Dei per mensurã, vt suprà diximus, possit intelligi. Cælestis autem ista cognitio, vt ad mensurã facta sint omnia. Non ergo breues, sed magni dies Prophetæ possunt intelligi, quos Deus mensus est palmo, quo mensus est cælum. Neque enim breues suæ vitæ dies diceret, qui postea ait: Heu me quia incolatus meus prolõgatus est: nisi forte quia propter peccata hominũ, breuiores vitæ istius dies fecit: quæ antè & nongentis & septingentis annis extendebatur: vt nunc intra centũ annorũ curricula claudatur. Sic ergo intelligẽdũ est: Ecce peccato obnoxios dies meos nosti. Dies autẽ vitæ huius (quæ peccato est obnoxia) breues sunt: dies autem vitæ æternæ si[...]e fine. Aut certè sic: (Nostrũ est enim argumẽtis quærere veritatẽ, tuũ est eligere quid sequaris:) Ne peccatũ, inquit, cresceret, abbreuiasti dies vitæ humanæ qua viuimus in his terris, & tamen cùm maturior in hoc breui cursu istius vitæ finis sit peccatorum, mortis celeritate substantia mea tanquam nihil ante te: quia etsi ad imaginem & similitudinẽ Dei sumus facti, grauat nos tamen in hoc corpore constitutos quædam terrena cõtagio, quæ non grauaret, si nos exuere magis veterẽ hominẽ, cum induimus gratiã, quàm superuestire mallemus. Minorẽ enim laborẽ nobis expoliatus homo vetus, quàm superuestitus afferret. Nam quòd expoliamus, abiicimus: quod superuestimus, includimus. Et ideo ingemiscimus & laboramus, donec mortale hoc veteris hominis indumentũ errori effectum obnoxium, vanitati suæ vitæ spiritalis absorbeat.

Is. 40.

De die iudicij, siue vltimo huius vitæ. Super epistolam ad Hebræos, capite decimo, super id quod sequitur. Tom. V.

Sed consolantes & tantò magis, quantò videritis appropinquãtem diem. Quẽ diem designat? nisi diem iudicij, in quo singulorum merita examinantur: vel etiam extremum diem vitæ nostræ? Dixit enim alio loco: Dominus propè est, nihil soliciti sitis, id est, de terrenis. Et iterum: Nunc propior est salus nostra, quàm cum credidimus. Tempus enim abbreuiatum est.

Ipsum vltimum vitæ diem præscire magna est gratia. In sermone de sancto Eusebio. Serm. ord. 70. Tom. III.

Depositionẽ Eusebij sancti hodie celebramus. Quid est depositio? Non illa vtique quæ sepeliendis in terra membrorum reliquiis clericorũ manibus procuratur, sed illa qua homo vinculis carnalibus absolutus, liber iturus ad cælum, terrenum corpus exponit. Ipsa planè depositio est, in qua concupiscere abiicimus, cessamus delinquere, peccare desinimus, & totũ quicquid saluti est graue, quasi abiecta sarcina oneris exponimus. Nam ideo hæc dies pro celebritate maxima procuratur: quia verè est summa festiuitas, mortuum esse vitiis, soli viuere iustitiæ. Vnde & depositionis ipsa dies, natalis dicitur: quòd delictorũ carcere liberati, libertati nascimur Saluatoris. Sed videamus, sanctus Eusebius cum qua gloria ad hãc diem depositionis aduenit. Dicitur enim ante aliquantũ temporis exitus sui manifesta reuelatione vidisse se Calendis Augusti de monte ad montem volare, & prophetia quadam hoc interpretatus est, hac die exiturũ se esse de corpore. In quo facto nescio quid primùm sit admirandũ vtrum quòd meruit exitus sui finẽ nosse: an quòd scire potuit quæ illum post exitũ gratia permaneret. Dicit sanctus Dauid: Notum fac mihi Domine finem meum, & numerũ dierum meorum, & reliqua. Ecce quod Propheta optabat, martyr accepit: notitiã quam iste exorauit, iste cõsequitur. Ille enim finem postulat nosse, iste etiam vltra finem, quid futurus esset agnouit. Ille vsque ad exitum quid desit ignorat, iste post exitum quid supersit ediscit.

De ipsa die iudicij & die præsentis vitæ, quare quælibet earum dicitur dies mala à qua liberat Christus. In tractatu super psalmum quadragesimum, versu primo. Tom. IIII.

Carnem dixit infirmam, quæ mortis subiacuit infirmitati, vt aculeũ mortis infringeret, quo nos in die iudicij liberaret, quam non perfunctoriè malam dixit. Sic enim subtexuit: In die mala liberabit eum Dominus. Quoniam amara videtur quæ plures adiudicat pœnæ. Via enim virtutis angusta est, lata delicti. Ideo rariores in virtute ambulant, plures in flagitio versantur. Quo fit vt infelicior eorum sit numerus, qui præmia remunerationis accipient quàm qui ob pretium grauiũ peccatorum sortem aduersam iudicij reportabunt. Quasi dolens igitur dixit malam iudicij diem. Nam si Angeli in vnius peccatoris absolutione lætantur, quantò magis homines in tantorum condẽnatione hominum macerabuntur? Et bene dolet pro ea oue quam humeris suis ipse reportauit, & ad ouile suum reuocauit errantem. Affectu nostro loquitur Dei Filius: quia nobis dies iudicij acerba est, quam timemus. Omnibus mala videtur, quæ plena terroris est, qua Deus non solùm forensia hominis, sed etiam occulta diiudicat, qua cogitur vnusquisque aperire quod fecit, aut quod sensit. Ideóque multi damnantur, pauci coronantur. Sed etiã ipsi qui coronantur, dolebunt. Iusti enim coronabuntur. Iustus autem quasi suam putat fratris ærumnam. Et quis ego sum qui de illa iudicem, qua homo Angelorum consiliis inseretur? Ipsius Domini audiamus sententiam. Veniet, inquit, hora, in qua omnes qui

in monumentis sunt, audient vocem Filij hominis: & A procedent qui bona fecerunt, in resurrectionẽ vitæ: qui verò mala fecerunt, in resurrectionẽ iudicij. Iudicabuntur ergo qui malè egerunt, & ideo mala dies & aspera ab ipso iudice nuncupatur, vt scias quia ipse nobis compatitur in Euangelio, qui compassus est in Prophetis. Sed etiam sic possumus accipere: in die mala, hoc est, in tempore malo. Mundus enim in maligno positus est: & ideo mali dies istius mundi: & abundat diei malitia sua. Non mediocre est vt hìc liberemur ab insidiis peccatoris. Qui fuerit hìc liber à crimine, ibi erit liber à pœna, & veritatem iudicij subire non poterit. Et ideo votis opus est & precibus quotidianis, & aduocatione
1.Ioan.2. principis sacerdotũ, de quo dicit Ioannes Euangelista: Aduocatum habemus ad Patrem Dominum Iesum: & ipse est deprecatio pro peccatis nostris.

Dies iudicij propriè dicitur dies mala. In tractatu super
Tom.eod. B *psalmum trigesimum sextum, versu primo.*

Dies iudicij dicitur dies mala: de qua beatus qui per Deum liberatur, vt scriptum est: In die mala liberauit eum Dominus.

Dicitur dies illa dies Domini. In tractatu super psal-
Tom.eod. *mum quadragesimum tertium.*

Et docet nos scriptura esse aliquos preclaros dies, in quibus refulserint facta Diuina, cùm lectum sit, quia
Act.2. Sol in tenebras conuertetur, & Luna in sanguinẽ, prius quàm veniat dies Domini magnus & illustris. Et erit, quicũq; inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. In ipso
Psal.117. enim die Christus hominibus resurrexit, & ideo spiritualiter de ipso dictũ est: Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo. Cũ igitur omnes dies Deus fecerit, huic tamẽ diei præ cęteris Dei operis prę-rogatiua delata est, quo peccatum omne sublatum est. Dies autem alij peccatorũ sunt. Hic ergo est dies quem illuminauit Sol ille iustitiæ. Nam & ipsa ortus suos occasus habere consueuit. Vnde & scriptum est: Orietur in diebus eius iustitia.

Sed dies iudicij breuiabũtur propter electos. Ibidẽ infrà.

Sed occurrit illud quod dicit Dominus: Propter electos breuiabũtur dies. Et videtur cõtrariũ, nisi diligẽter aduertas, & superiora repetas. Dicit enim Dominus: Tunc si quis vobis dixerit, Hic est Christus: aut ecce hìc, nolite credere. Surgẽt enim pseudochristi & pseu-
Mat.24. doprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorẽ inducãtur, si fieri potest, etiã electi. Et ideo ne decipiãtur electi admonet Dominus quid sequendum sit, vt non falsorũ Prophetarũ sermone capiamur: neq; nos eorũ aliqua prodigiosa facta decipiãt. Sed tunc credamus Christũ esse venturũ, cum dies pleni iustitiæ cœperint refulgere. Christus enim plenus maiestatis suę lumine reuelabitur: & sicut fulgur exit ab Oriente, & toto lumen suum vsque in Occidentẽ orbe diffundit: Sic & Filius hominis cum suis Angelis veniens illuminabit hunc mundum, vt credat omnis homo, & salua fiat omnis caro. Non ergo credamus antichristo, de quo dicent falsi Prophetæ: Hic est Christus. Dies enim perfidiæ, erũt antichristi dies. Non credamus iis qui dicent, Christus in deserto: Christus in penetralibus. Iam enim omnia plena sunt Christi, vbi appropinquare cœperit Christus. Sed cum viderimus facta quæ Christus in Euangelio suo antè prædixit: tunc credamus eius aduentum, ne dum verum quærimus lumen, infidelitatis tenebras incidamus. Cauenda ergo sunt signa perfidiæ, quibus breuiantur dies atque minuuntur. Sol enim obscurabitur: stellæ cadent: hoc est iusti Dei. Sunt enim qui fulgeãt, sicut stellæ in cælo. Cum hæc videritis, credite adhuc tardare Christum. Vbi enim Christus, ibi fides clarior. Vbi antichristus, ibi fides dimidij: de quibus vtique non quereretur Dauid Propheta, si ad tẽporis breuitatẽ videretur esse referendũ, cùm ipse alibi dixerit: Heu me quia incolatus meus prolongatus est.

Quomodo autẽ illum dilatum incolatũ cælestem, aut hunc terrenũ comperendinatũ doleret, qui ante poposcerat ne in dimidiũ dierum suorum deduceretur, cum dierum breuitas tolerandi cursus istius compendium videretur afferre?

De die verò Dominica quomodo est nobis loco sabbati Tomo eodem.
causa mysticæ significationis, require infra, in capite, Pentecoste. Sed diffusius & clarius pertractat hoc in tractatu super psalm. xlvij. exponendo ipsius psalmi titulum.

Quid est enim secunda sabbati, nisi Dominica dies, quæ sabbatũ sequebatur? Dies autẽ sabbati erat dierũ ordine posterior, sanctificatiõe legis anterior. Sed vbi fi- Roman.10.
nis legis aduenit, qui est Christus (Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credẽti) & resurrectione sua sanctificauit octauam, cœpit eadẽ prima esse, quæ octaua est, & octaua, quæ prima: habens ex numeri ordine prærogatiuã, & ex resurrectione Domini sanctitatẽ. Vnde & in Euãgelio legimus δευτερόπρωτον sabbatũ, quod Latinè dicitur secũdo primũ. Vbi enim Dominica dies cœpit præcellere qua Dominus resurrexit, sabbatũ quod primũ erat, secundũ haberi cœpit à primo. Prima enim requies cessauit, secũda successit. Vnde & ad Hebræos scribens Apostolus ait: Postera ergo die restat requies populo Dei. Festinemus igitur intrare in requiẽ illam. Requies ergo vera iam non in operis cessatione, sed in resurrectionis est tẽpore. Ideóque qui sabbati secũdum legem solennitatẽ custodiebant, vnam sabbati nuncupabant, quasi vnum esset sabbatũ, & non aliud. Nos igitur qui obseruantiã induimus spiritalẽ & ad similitudinem & requiem Dei cupimus nostram formare militiam, atque in illa ciuitate cælesti nostrum exhibere ministerium, vbi est, non exemplar, nõ vmbra, sed veritas: primam dicimus sabbati, sicut est scriptum: Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati. Nihil pulchrius, nihil expresius. Ante resurrectionem sabbatum
C dixit, post resurrectionem primam sabbati nũcupauit. Ioannes quoque Euangelista dicit: prima sabbati venit mane Maria Magdalena, cũ adhuc tenebræ essent. Tenebrę pro tempore, mane pro gratia. Sed isti expresius secundum Euangelium, quasi recusso velamine. Dauid autem sub lege positus, & moderationem tenuit deuotæ cantionis, & mysterium non repressit, vt secunda sabbati diem Dominicũ declararet: quo apud Iudæos ordinem numeri putaret esse seruatum, & spiritale sacramentum agnosceret reuelatum. Tom.eod.

Item in prologo libri super Beati immaculati.

Octaua enim die solennis purgatio, vel ex lege, quia octaua die circuncisionis solennitas impleri statuta est: vel quia totus mundus coinquinatus erat peccatis nostris, & septem illis pollutus diebus. Vbi autẽ venit dies resurrectionis cõuiuificati Domino Iesu, resurreximus & erecti sumus, in nouitate vitæ præferẽtes absolutionis gratiã. Meritóque primogenita offerimus animan-
D tia in figura primogeniti Filij Dei, castitatis & simplicitatis spiritale sacrificium acceptum Deo: non quarto, aut quinto die, ne immundum, aut inconsummatum sacrificium sit: sed octaua die, qua omnes in Christi resurrectione, non solùm resuscitati, sed etiam confirmati sumus. Vnde licet in baptismate statim sit plena purgatio: tamen quia ablutionis ipsius sacrificiique rationem baptizatus debet agnoscere, non offert sacrificium nisi octauum ingrediatur diem: vt informatus agnitione sacramentorum cælestium, non quasi rudis hostia, sed quasi rationis capax, tunc demum suum munus altaribus sacris offerat, cũ cœperit esse instructior: ne offerentis inscitia, cõtaminet oblationis mysterium.

Sed dies maioris hebdomadæ dicuntur esse cæteris san- Lib.4.E Epist.3 Tom.II
ctiores. Vnde in epistola tertia, siue in tractatu de tradendis basilicis.

Condemnationes illicò grauissimæ decernũtur: primò in corpus omne mercatorum. Itaque sanctis diebus

bus hebdomadis vltimæ, quibus solebant delictorum laxari vincula, strident catenæ, imponuntur collo innocentium, exiguntur ducenta pondo auri infra triduum. Respondent aliqui se tantum aut duplum si peterẽtur, daturos, dummodo seruarent fidem.

Tom.IIII. *De non obseruandis autem diebus. Require suprà, in capite Calendæ. Propterea dicit libro quarto Hexameron, capite vltimo, vbi loquens de quarta die, dicit sic.*

Pulchrè, vt arbitror, cessit dies quartus. Quomodo igitur quartum plerique cõsueuerunt cauere, & inutile putant hoc numero aliquid ordiri, quo totus noua luce mundus emicuit? An sinistris Sol cœpit auspiciis? Et quomodo aliis potest bona signa dare, qui sibi eligere diẽ sui nesciuit exortus? Aut quomodo signa eius probant, cuius ortum non probant?

DIGITVS. *De digito Dei qui est Spiritus sanctus. Libro super Beati immaculati, exponendo literam quintam decimam.*

Tom.IIII. Digitum pro Spiritu legimus, vt, lex digito Dei scripta est: & ideo spiritualis est. B

Tom.IIII. *Item libro secundo de apologia Dauid.*

Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum. Non enim corporalibus digitis Deus cælum fecit & terram, sed Spiritus gratia septiformis: illo videlicet digito, de quo habemus in Euãgelio: Quòd si in digito Dei eiicio dæmonia. Hunc enim digitum alibi Spiritum dicit, sicut habes: Quòd si in Spiritu Dei eiicio dæmonia. Si igitur digitus Spiritus Dei est, quoniam brachium Dei Filius est, vtique Spiritus cooperatus Patri & Filio per vnitatẽ operationis, cælum fecit. Ideo enim digitum Filius nuncupauit vt tãquam vnius corporis, ita Diuinitatis exprimeret vnitatem. Itaque si magna virtus cælum condidit, vtique magna sapientia cælum condidit, quia scriptũ est: Omnia in sapientia fecisti.

Cap.11. *Ex hoc probat Spiritum sanctũ vnum esse cum Deo Patre & Filio. Libro septimo super Lucam.*

In digito Dei, vel certè secundum Matthæum, in Spiritu Dei dæmones excluduntur. Vnde intelligitur indiuiduũ quoddã velut corpus esse Diuinitatis & regnũ, cum Christus Dei dextera sit, Spiritus autẽ digiti speciẽ velut vnius secundũ Diuinitatẽ corporis seriem videatur exprimere. Nõnne videtur indiuiduũ esse regnũ cùm velut corpus sit indiuisum? Habitat enim (vt legisti) corporaliter plenitudo Diuinitatis in Christo. Quod vtique & de Patre negare nõ poteris, & de Spiritu negare non debes: nec tibi membrorũ comparatione nostrorum portio quædam videatur facienda virtutis. Indiuiduæ enim rei nõ potest esse diuisio: & ideo ad formam vnitatis, non ad distinctionem veritatis, referenda digiti nuncupatio est, cum dextera Dei dicat: Ego & Pater vnum sumus. Sed licet indiuidua Diuinitas †, distincta postea est, digitus tamen cum dicitur, Spiritus operatoria virtus significatur: quòd Diuinorum operũ sicut Pater & Filius, ita & Spiritus operator sit. Dauid enim dicit: Quoniã videbo cælos opera digitorũ tuorum. Et in trigesimo secũdo psalmo: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Paulus ait: Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. Et ideo cũ dicit: Quòd si in Spiritu Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnũ Dei: simul ostẽdit imperialẽ quandã esse Spiritus sancti potestatẽ in quo est regnum Dei. Nos quoque, in quibus habitat Spiritus regalẽ domũ habemus. Vnde & in posterioribus dixit: Regnũ Dei, intra vos est. Et ideo Diuinitatis & Dominationis, & imperatoriæ maiestatis cõsortem, debemus æstimare Spiritũ sanctũ, quia Dominus est spiritus. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas.

† Aliàs, Trinitatis.

Tom.IIII. *Sed sic & aliter digitus accipitur. In tractatu super psalmum xliij. loquens de Pharisæis.*

Iusti ergo spirituales Israëlitæ videntur esse, qui hæc loquuntur: eò quòd tentationibus seculi subiacuerint A & opprobrium fuerunt vicinorum: hoc est, eorum qui Hierusalem patriam nõ incolebant. Illusioni etiam fuerint spiritalibus nequitiis & potestatibus, contra quas iustis lucta esse consueuit. Denique historia te doceat quòd abducti Iudæi in Babyloniam, etsi propter peccata sua videbantur esse subiecti, tamen multò meliores gentibus habebantur. Peiores enim erant in circuitu eorum, qui insultabant eis, cùm ipsi peccatorum grauium essent mole curuati. Primus ergo intellectus de captiuis patribus vsurpandus est quibus insultauerunt Assyrij illudentes eis in Babylonia: quibus etiam rex ille nequissimus dominabatur Nabuchodonosor. Secũdus intellectus ad altiora referendus est: quòd sæuissimus rex diabolus, ipse est Assyrius Nabuchodonosor qui bonis insidiari solet, vt eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Attende igitur hunc regem eo loco vbi dicit Apostolus: Video legem carnis meæ repugnãtem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati. Hoc est, in illa lege carnalis illecebræ. Aduerfarius leo est, qui vrget obnoxios, iustos fatigat. Vnde pulchrè ponit Aquila, spretionem & pompam posuisti nos in iis qui in circuitu nostro sunt. Ita enim despicabiles æstimabantur, qui theatrum facti sunt huic mundo, & Angelis & hominibus: quia etsi in testamento non peccent Dei, nec carnis illecebris reflectantur à Domino: tamen quasi in pompa quadam circunferri videntur, & despici, quandoquidem peccatores humilitati iustorum insultare consueuerint, vt opprobrium ducant crucem Domini Saluatoris, humilitatémque iustorum. Denique quasi in quadam pompa theatri constitutus Apostolus: dicit: Placeo mihi in iniuriis, in necessitatibus, in persequutionibus, in angustiis. In istis placet sibi, qui omnia quæ mundi sunt detrimentum putat, vt Christum lucrifaciat solum per vitam & mortem requirens: cui viuere Christus, & mori lucrum est, vt inueniatur in Christo Iesu. Roman.7.

C *Digitus animæ est eminentia perfectorum operum. Libro de Isaac & anima vbi pertractat illud Canticorum: Surrexi, vt aperirem dilecto meo, &c.* Cap.6. Tom.IIII.

Surrexit aperire, & opera eius & facta mortificata sunt mundo. Talis enim debet esse anima quæ verbum est receptura, vt moriatur mundo, & consepeliatur in Christo: Sic enim Christus inuenitur, & tale sibi quærit hospitium. Deinde ipsa ministeria operationum, idest manus & digiti, quibus comprehenditur Christus, mortificantur, quos digitos velut eminentia factorum nostrorum opera possumus æstimare. Itaque velut de complexu suo, cum iam extẽderet intelligibiles manus suas & digitos, vt comprehenderet verbum, transisse sibi illud, non tamen adhuc pertransisse anima pia dicit. Et hoc processum habet, quando transeat & pertranseat animam Dei verbum, quia scriptum est: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Hic adhuc transitur, non pertransitur, vt Maria in posterioribus fortè pertransitur, vbi tanquam signaculum ponitur in medio eius Dominus Iesus Christus. Luc.2.

DIGNITAS. *Dignitas est fidei Christianæ, & Ecclesiastici ordinis, & virtutis. Libro super Beati immaculati, litera xxij. versu secundo.* Tom.III.

Nempe cum hominẽ rogas, regẽ te dicis vt cõtemplationẽ habeat honoris tui, tangat eũ tuæ cõtemplatio dignitatis, vt aut misereatur si venia postulãda est, aut deferat pro ordine dignitatis. Et quid dicam, rogas: sic vnusquisq; ingreditur, vt dignitatibus deferatur. Rectè ergo & deuotus Deo dicit: Intret dignitas mea corã te. Habet & Christianus dignitatẽ suã, qui tãto imperatori militat. Sũt maximæ & veræ fidei dignitates: sunt honorũ diuersi, & apud Christum ordines: Posuit Deus in Ecclesia, primò Apostolos, secũdò Prophetas, tertiò doctores. Sed istæ administrantium dignitates. Sunt etiam

priuatorum, vt est pietas, iustitia, sobrietas, castimonia, A disciplina.

Ad dignitatē ecclesiastici ordinis nullus debet promoueri, nisi antè probetur seu examinetur. Super primā epistolā ad Timotheum, cap. v. exponens quod sequitur. Tom. V.

Testor corā Deo & Christo Iesu & electis Angelis, vt hæc custodias; sine præiudicio, nihil faciens in partem aliam declinans: Manus citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis, temetipsum castum custodi. Contestationem deponit apud Deum Patrem & Christum Filium eius & electos Angelos, quos Dominus in Euangelio sanctos appellat. Ii ergo electi sunt, quia sunt alij reprobi, qui sunt non Dei Angeli, sed diaboli, assentientes apostasiæ eius. Sub testatione ergo ea quæ ad ordinationem Ecclesiæ mandat custodiri, præcipit nihil fieri sine præiudicio, ne facilè aliquis accipiat ecclesiasticā dignitatē, nisi prius de vita eius & moribus fuerit disputatū, vt dignus approba- B tus minister aut sacerdos cōstituatur, vt nō postea si reprehēsibilis videatur, pœniteat forte principem populi nō ad liquidū præiudicasse qd mereretur, quē improbabiliter ordinauit: nec illū cuius peccata ad suspicionē veniūt ordinandū, ne cōmaculetur ordinator vitiis & delictis eius. Si ergo omnino latentia sunt delicta, immunis erit rector: quia cōscientia eius libera est. Suspicio enim trepidū facit. Peccat enim si non probat, & sic ordinat. Melior enim cæteris debet probari qui ordinandus est. Nō enim sufficit si sine crimine sit, quia merita eius debent præire bona opera, vt dignus habeatur ad ordinationem. Hæc episcopus custodiens, castum se exhibebit religioni, cuius rei in futuro præmium consequetur.

Multi tamen ex humilitate se fatentur dignitatis indignos. Super epistolam ad Philemonem, circa principium. Tom. eod.

Eo tempore quo hāc epistolā misit, in custodia erat Apostolus. Quamuis clericus non fuerit Philemon, ta- C men intererat ecclesiasticis necessitatibus causa deuotionis: vnde participem hunc dicit laborum. Sunt enim multi qui cum sint digni, excusant tamen se, infirmos semetipsos iudicantes tanti ministerij: vnde verè digni apparent.

De dignitatis gradu periculosior est casus. In pastorali. Lib. de dignit. sacerd. Tom. IIII.

Et vt leuius est de plano corruere, sic grauius est ei qui de sublimi ceciderit dignitate: quia ruina quæ de alto fit, grauiori casu colliditur.

Vir iustus & virtuosus non minus est beatus in abiecto statu quàm alius iustus in dignitatis gradu. Libro primo de Iacob & vita beata, in fine. Cap. 8. Tom. IIII.

Neque minus fuit beatus Helias, quàm Moses, cum alter cibi indigus, melotide indutus vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite: Alter populorum ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diuerso genere meritū æquale fundauerint, sicut in Euāgelio declaratum est, quādo cū Domino Iesu in resurrectionis gloria refulserūt. Videtur enim parem iis quasi paribus gloriæ suæ testibus D dedisse mercedē. Nec minus beatus Helisæus quàm Dauid: cū alter regibus subditus, alter regali potestate præditus, propheticæ sanctificationis haud disparē sint adepti gratiā. Quid enim deest ei, qui illud bonū possidet, & habet sibi semper comitē sociāque virtutē? In quo statu nō potētissimus? In qua paupertate nō diues? In qua generis ignobilitate nō clarus? In quo otio nō laboriosus? In qua debilitate nō vegetus? In qua infirmitate nō fortis? In qua somni quiete nō feriatus, quem etiā quiescentē virtus propria nō relinquit? In qua solitudine nō stipatus, quē vita beata circūdat, quē vestit gratia, quē gloriæ amictus illustrat? Nō minus etiā otiosus quàm cū operatur beatus, nec minus dormiens quàm cū vigilans gloriosus: quia nō minus dormiēs quàm cū vigilat, incolumis & sanus est. Quādo autē feriatus videri potest, cuius mens semper operatur? Quando autem solus, qui cum illo bono semper est, de quo ait Propheta: Reple- Psal. 64. bimur in bonis domus tuæ? Quādo abiectus, cuius conuersatio in cælo? Quādo nō decorus, qui ad illius decoris & solius boni se cōformat similitudinē: qui etiamsi mēbris solutus sit, tamē mente se erigat? Et tanquā ille qui cithara canere solitus, si eam dissipatā, resolutis neruis, & confractā viderit, & vsum eius interruptū, abiiciat eam, atque eius numeros nō requirat, sed voce ipse se mulceat: ita & iste citharā corporis sui vitiosam iacere patietur, corde se oblectabit, bonæ conscientiæ recordatione mulcebit, Diuinis oraculis & scriptis propheticis alleuiabit, suaue illud & iucundum animo tenens, mente complectens, cui nihil possit triste accedere, cum semper ei Diuinæ præsentiæ aspiret gratia, & ipse sibi assit summa animi tranquillitate perfusus.

Apud antiquos dignitates distribuebantur, & condiuidebantur honores per tempora, vt quilibet participaret de dignitatis honore, sicut de labore: nunc verò ambitio solum occupat dignitatem. Libro quinto Hexameron. vbi de gruibus loquitur. Cap. 15. Tom. IIII.

Quid hoc pulchrius, & laborem omnibus & honorem esse communem, nec paucis arrogari potentiam, sed quadam in omnes voluntaria sorte transcribi? Antiquæ hoc reipublicæ munus, & instar liberæ ciuitatis est. Sic à principio acceptā à natura exemplo auium politiam homines exercere cœperunt: vt communis labor esset, communis dignitas, per vices singuli partiri curas discerent, obsequia imperiáque diuidere, nemo esset honoris exors, nullus immunis laboris. Hic erat pulcherrimus rerum status: nec insolescebat quisquam perpetua potestate, nec diuturno seruitio frangebatur: quia & sine inuidia erat ordine muneris, & temporis moderatione delata promotio: & tolerabilior videbatur, quæ communi cadebat sorte custodia. Nemo audebat alium seruitio premere, cuius sibi successuri in honorem mutua forent subeunda fastigia. Nemini labor grauis, quem dignitas sequutura releuaret. Sed postquam dominandi libido vendicare cœpit indebitas, & susceptas nolle deponere potestates, postea quàm militia non ius commune cœpit esse, sed seruitus, postea quàm non ordo factus est suscipiendæ potentiæ, sed studium vendicandæ: cœpit etiam ipsa laboris functio durius sustineri, & quæ non est voluntaria citò locum relinquit incuriæ. Homines quàm inuiti subeunt vigiliarum munia: quàm ægrè vnusquisque in castris pericula sortitus excubat, quod tuendum sibi regali præceptione committitur? Proponitur pœna desidiæ: & tamen plerunque obrepit in curia, non seruantur excubiæ. Necessitas enim quæ inuito imponit obsequium, affert plerunque fastidiū. Nihil est enim tam facile quod non habeat difficultatem, si facias inuitus. Ergo & iugis labor auertit affectum, & continua ac diuturna potentia gignit insolentiam. Quem inuenias hominum qui sponte deponat imperium, & ducatus sui cedat insignia, fiatque volens numero postremus ex primo? Nos autem non solùm de primo, sed etiam de medio sæpe contendimus, & primos discubitus in conuiuio vendicamus, ac si semel delatum fuerit, volumus esse perpetuum. Ideo inter grues æquanimitas in laboribus est, humilitas in potestatibus. Admonentur vt exerceant custodiæ vices, non admonentur vt de potestate decedant: quia ibi naturalis quies somni interpolanda, hic voluntariæ sedulitatis gratia præstolanda est. Antiquorum rerumpublicarum status.

Dignitatem suam homo perdidit peccando persuasione & inuidia diaboli. In sermone vel tractatu de mysterio Paschæ, qui incipit: Pascha mysterium de fide omnibus credentibus in Christo, &c. Cap. 1. Tom. I.

Ipseque homo Diuini opificij dignatione formatus, ad hoc terrestris creaturæ effectus est Dominus, in Diuinis institutionibus parens, eius tantum & voluntatem seruaret, qui se in tantis rebus Dominum præfecisset

fecisset ex nihilo. Qui in ipso exordio, non nescius depravatus invidia, dum super indultum Dei opificium cupit fieri, quod natura non dederat, amisit gratiam quā creatoris pietas attribuerat, continuò ob concupiscentiam diabolicæ deceptionis, sententiam mortis prævaricator incurrens, etiam ad futuræ ex se stirpis originem propagauit, vt Diuina hoc loco rectè sententia compleretur: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. *Sapien.2.*

DILATATIO. *Dilatari, est charitate & virtutibus præeminere. Require supra in cap. Angustia & Angustiari. Dilatari corde, est in tribulationibus nō deficere. sed magis Deum diligere. In tractatu super Psalmum xliij. versu vltimo.*

Tom.IIII. Bonæ sunt & tribulationes, quæ sunt propriæ iustorum: qui non pro meritis suis sed pro pietate eas sustinent: in quibus iustus non atteritur, sed dilatatur, sicut sanctus Propheta declarat dicens: In tribulatione dilatasti mihi. Et ipse Dominus Iesus ait: In tribulatione inuocaui Dominum & exaudiuit me in latitudinem. Dilatauit sancto Apostolo Paulo, quando ei lumen oculorum eripuit: ita enim confessus est Christum, quem negabat antè. Ideo vas electionis esse promeruit. Denique vt scias quia dilatauit Paulo Dominus Iesus audi ipsum Apostolum dicentem: Os nostrum patet ad vos ô Corinthij: cor nostrum dilatatum est. *2.Corinth.6.* Aperi ergo os, confitere Christum: quia plenitudo est. Vbi plenitudo, ibi etiam latitudo. Et quasi bonus magister qui discipulos habere optaret æquales, nos quoque hortatus est, vt dilataremur dicens, Dilatamini & vos. Cum autem Deus alicubi in tribulatione dilatat, tunc fiet latitudo cordis sicut arena maris innumerabilis. Quæ sit ista latitudo, audi dicentem sanctum Salomonem: Optaui, & datus est mihi sensus: & inuocaui & venit in me spiritus sapientiæ. Vt enim acciperet sapientiam à Deo, non diuitias, non nobilitatem, non potestatem, sed sapientiam postulauit: & in illa omnia quæ etiam non postulauit, inuenit. Vnde scriptura dicit, quia talis erat latitudo cordis eius, sicut arena maris innumerabilis. Vnde hanc percipias latitudinem, ait de se ipse cognoscens: In latitudine cordis tui describe eam. Et ideo qui habet sapientiam, non in occulto tenet eam, non ad momentum, sed canat eam in exitu: quod sentit, cum authoritate prædicet.

DILECTIO. *De dilectione qua dilexit nos Christus, & à nobis diligi debet. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu octauo. Quod require suprà in cap. Amor. Diligere Deum est eius mandata diligendo seruare. Vnde timere iustitiam non Dei mandata diligere: eodem libro, litera tertiadecima, versu primo.*

Tom.IIII. Diligentis circa studium cognoscendæ legis hæc vox est, quæ instruit perfectionem hominis, quam totus hic Psalmus informat. Et quoniam maximum man D datum esse in lege cognouit vt diligamus Dominum Deum nostrum ex toto corde nostro, & ex tota anima nostra, sui imitatione nos quoque quos erudire studet vult esse perfectos, dicens: Quomodo dilexi mandatum tuum Domine. Hoc ipso charitas crescit affectu, quod ipsum testem aduocat, cui † munus dilectionis impenditur: nec speciem, sed plenitudinem charitatis, tali conuentione testatur. *† Aliàs, cuius.* Hac vsus est Petrus: Tu scis, inquit, Domine, quia diligo te. *Ioan.21.* Sed qui diligit Deum, legem eius diligit: sicut Maria diligens Filium, omnia verba eius in corde suo materno conferebat affectu. *Luc.2.* Diligens te feci volūtatem tuam. Scriptum est: Ideo commisit Christus Petro vt pasceret gregem suum, & Domini faceret voluntatem, quia charitatem eius agnouit. Qui enim diligit, ex voluntate facit quæ sibi sunt imperata: Qui timet, ex necessitate. Itaque Dominus operationes seruorum suorum spontaneas probat po-

A tius, quàm coactas. Ideo ex seruis liberos facit, vt magis voluntatum nostrarum munera, quàm necessitatum obsequia conferamus. Non potest dicere Marcionista: Quomodo dilexi legem tuam: qui legem non suscepit. Non potest dicere Iudæus: qui spiritualem ignorat, & literam legis nudam, non sensum legis intellectúmque meditatur. Solus ergo dixit Christianus, qui multum iam legis cognitione profecerit: qui non pœnam legis pauido corde formidet, sed Diuina mysteria veri Hebræi, veri sabbati, veræ remissionis intrepido rimetur affectu. Verè enim diligit, qui sine timore voluntario potius studio, quàm coacto præcepta conseruat, &c.

Talis dilectio opere demonstratur. Super epistolam ad Philemonem. *Tom.V.*

B Gaudere se dicit, & ideo gratias Deo referre in precibus suis, quia firmus erat in fide, & bonis operibus insistebat. Qui enim diligit Christum, probare hoc debet in seruos eius, sciēs Dominum sibi imputaturum quicquid constiterit erogatum in seruis. Apostolus tamen hoc se dicit addere precibus, vt operatio eius cū cognitione fiat bonitatis: hoc est vt tali hoc mente operetur, vt in futurum huius rei expectet mercedem.

Quid sit Dei mandata diligere. In tractatu super Psalmum primum. *Tom.IIII.*

Ordo autem conueniens, vt primò diligas legem: secundò vt mediteris. Qui diligit, ex voluntate facit mandata legis. Qui timet, inuitus obseruat. Hanc disciplinam docendi etiam Dei iustitiam in lege accepimus. Sic enim scriptum est: Audi Israël Dominus Deus tuus Deus vnus est. Et, Diliges Dominū Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. *Deuteron.9.* Et erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & in anima tua: & demonstrabis ea filiis tuis, & loqueris ea sedens, & in itinere, & in quiete, & in vigi- C lia. Alligabis ea in sinu tuo, & in manu, & erunt monilia ante oculos tuos: & scribes ea super limina in domiciliis tuis, & in ianuis tuis. Et infrà: Et nunc Israël, quid abs te postulat Dominus Deus tuus, quàm vt diligas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius? Sapientia quoque dicit: Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam. Clara est, & quæ nunquam marcescat Dei sapientia. Et facilè videtur ab iis qui diligunt illam, & inuenitur ab iis qui quærunt illam. Legitimè ergo docemur à sancto Propheta voluntatem in lege habere, meditationem secundum legem.

Diligere Dei legem differt à custodire. Libro super Beati immaculati, litera xx. versu septimo. *Tom.IIII.*

Dicebat Propheta: vide quia præcepta tua dilexi. Audi in quo te offerre debeas Christo. Non iis quæ videntur, sed in occultis & in abscondito, vt Pater tuus qui videt in abscondito reddat tibi, & fidelem remu- *Mat.6.* D neretur affectum. Præcepta, inquit, tua dilexi. Non dixit, seruaui: nō dixit, custodiui. Nā imprudentiores nō custodierunt præcepta Dei. Aliqui enim codices habent, ἀσυνέτους, hoc est, insipientes, non intelligentes. Ergo qui non intelligunt non sapiunt, ij qui non custodiunt. Qui autem perfectus est intellectu, perfectus sapientia, diligit, quod est amplius quàm custodire. Custodire enim necessitatis plerūq; est & timoris, diligere charitatis. Custodit qui euangelizat, sed qui volēs euāgelizat mercedē accepit: quātò magis qui diligit donatur mercede? Possumus etiam non amare quod volumus: non possumus nolle quod amamus. Sed quamuis mercedem perfectæ charitatis expectet, miserationis Diuinæ suffragium poscit, vt in ea viuificetur à Domino. Non ergo arrogans debitæ mercedis exactor, sed verecundus misericordiæ Diuinæ est deprecator.

Dilectio est legis impletio & est causa iustitiæ, & pacis. Super epistolam ad Romanos, cap. xiij.

Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Pacem vult nos habere, si fieri potest cum omnibus: dilectionem verò cum fratribus: & hanc tamen honore seruato. Hoc ergo erit nulli quicquam debere, vnicuiq; in loco officiũ exhibere. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Legem à Mose datã implet, qui diligit proximum: nam nouæ legis mandatum est etiam inimicos diligere. Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces, non falsum testimonium dices: Hoc Moses scriptum accepit à Deo, ad reformationem legis naturalis. Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Hoc in Leuitico scriptum est, manentibus supradictis mandatis. Itaq; in dilectione impleri legem significat, sicut dixit, ac si sint alia mãdata, quę nũc tacuit, tunc pro omnibus mandatis dilectio satisfacit. Nam si se humanum genus ab initio dilexisset, iniquitas in terris non esset. Exordium enim iniustitię discordia est: ideóque iniquitatis dilectio, iniquitas est: quia quod malum malo est, bono bonum est. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo enim legis est dilectio. Malum non operatur, quia bona est dilectio: nec peccari potest per illam, quæ legis perfectio est. Per verba legis ad sensum Euangelicum peruenit. Ideo enim quod summum est legis memorat, vt huic Euangelium societ, ostendens vnius esse sensum authoris. Sed quia tempore Christi addi aliquid oportuit, nõ solùm proximos, sed etiam inimicos diligere præcepit. Vnde subditur: Plenitudo legis est dilectio: vt iustitia sit diligere proximum, abundantius verò & perfecta iustitia etiam inimicos diligere. Hæc cælestis iustitia est: hæc Deo Patri similes facit, quæ non colentibus se annua dona largitur. Nam & Dominus in cruce positus postulat pro omnibus, vt plenitudinem iustitiæ, quam docuerat, demonstraret.

Diligere nos inuicem debemus, ac ad dilectionem prouocare. Super epistolam ad Hebræos, cap. x. Quod require supra in cap. Charitas. Qui non diligit proximum, non diligit Christi sanguinis pretium. Libro super Beati immaculati, litera xix. versu sexto.

Tom. IIII.

Lex enim dicit: Diliges Dominum Deum tuum: diliges proximum tuum. Non oderim ergo fratrem, ne dicatur mihi: Si fratrem tuum nõ diligis quem vides, quomodo potes Deum diligere quem non vides? Nescis fratrem tuum mercem esse sanguinis Christi? Mercem ergo non diliges Christi, si fratrem non diligis.

Deut. 6. Leuit. 19. 1. Ioan 4.

Quomodo diligere & odire debemus etiam propinquos & parentes nostros. Eodem libro, litera decima quinta, versu primo. Quod require supra, in cap. Amor. Quomodo proximum diligere debemus. In tractatu super psalmũ primum, versu secundo.

Tom. IIII.

Qui diligit, in omni statu suo debet seruare diuturnę charitatis affectum. Pater diligit filium, diligit etiam cum arguit, diligit etiam cũ verberat baculo. Qui enim parcit baculo, odit filium suum. Nos quoque Dominus castigat & diligit. Itaque etiam cum digna coërtione committimus, ille tamen diligit, qui etiam recipit offensum. Castigat autem Dominus omnem filiũ quem recipit. Et tu cum castigaris, dilige: quia ideo castigaris, vt recipiaris. Nam quid grande est, si tunc diligas Dominum Deum tuũ, cum tibi abundãt omnia, cum frueris optatis, cum honoribus, cum facultatibus, cum liberis gaudes? Et homini à quo accepimus beneficium, gratiam referre consueuimus. Deniq; cum laudaretur Iob iudicio cælesti, hoc retulit diabolus, minimè mirum si gratus esset Deo, cui tanta suppeteret affluentia prosperorum: Sed tunc probandum, si illa amittat vniuersa, & pij cultoris præstet officium.

Prouerb. 3. Hebr. 12.

Actus diligentis amicum indicat mentis affectum. Libro de Ioseph.

Cap. 10. Tom. IIII.

Respiciens autem oculis vidit Ben-iamin fratrem suum ex eadẽ matre. Morale est, vt quos diligimus, eos videamus præ cæteris: & quos animi intẽtio tenet, priores eos obtutus offendat oculorum. Siquidem plerunq; circa alia mentis occupatione districti, quos habemus ante oculos non videmus, ita duce animo dirigitur noster aspectus. Vidit igitur Ben-iamin fratrem suum sanctus Ioseph, quem tenebat animo, quem oculis requirebat. Quo absente fratres penè non viderat, quia videre nihil proderat: nec solùm vidisse contentus, quasi nesciret, interrogauit: Hic frater vester est adolescẽtior? Consuetudo & gratia charitatis est, vt dilectos nobis nõ solùm oculis, sed etiam sermone teneamus. Agnouerat Ioseph dilectum suum: sed ideo interrogabat, vt quem tenebat animus, vox sonaret. Denique non expectauit vt responderetur, sed continuò benedixit eum, & turbatus est desiderij sui fructu. Torquebantur autẽ viscera eius, quia complectẽdi eius quem desiderauerat, libertas differebatur. Denique ingressus in promptuarium plorauit, & lauit faciem suam, & continuit se. Grandis amoris aculei citò corda compungunt, nisi desiderij fræna laxentur. Vincebatur affectu Ioseph, differebatur consilio, ratio cum amore certabat. Fleuit, vt amoris pij æstus lachrymis temperaret.

De dilectionis actu, modo, opere, & præmio. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris. Tom. III.

Dilexi inquit. Agnosco vocem piam, cuius testimonia vocis agnosco. Et verè dilexit, qui officia diligentis impleuit, qui seruauit hostes, qui dilexit inimicos, qui iis à quibus est appetitus ignouit, qui regni affectatores perire nõ passus est. Non mediocris, sed perfecti in lege vox ista est, dicere, dilexi. Plenitudo enim legis est dilectio. Sed quid dilexerit, audiamus. Cum tacet, vrget nos dilectio, vtique Diuinæ charitatis gratia significatur: quia diligimus illud, quod est super omnia desiderabilia desiderabile. De quo scriptum est: Diliges Dominũ Deum tuum. Ergo discedens è terris anima, & Spiritu sancto repleta, quasi interrogantibus iis qui sibi occurrerunt, cum sese ad sublimia & superna subrigeret, dicebat, Dilexi. Nihil hoc plenius, nihil expressius. Interrogabãt Angeli vel Archangeli, quid egisti in terris? (occultorum enim cognitor solus Deus) dicebat, Dilexi. Hoc est dicere, legem impleui, Euangelium non præterijui. Hoc est dicere, morti me obtuli, & tota die æstimatus sum sicut ouis occisionis. Et ideo confido, quia neque mors, neque vita, neq; Angeli, neq; virtutes, neq; altitudo, neque profundum, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Hoc mandatum legis etiam in Euangelio Dominus Iesus docet seruandum, cum dicit ad Petrum: Simon Ioannis diligis me? Et ille respondit: Tu scis Domine, quia diligo te. Et iterũ: Simon Ioannis diligis me? Et iterum respondit: Etiam Domine, tu scis quia diligo te. Et tertiò interrogatus, ait: Omnia tu scis, tu nosti quia amo te. Confirmauit itaq; charitatem trina respõsio, vel aboleuit trinę negationis errorem. Et hic trinam responsionem si quærimus, inuenimus. Dilexi quoniã audiet Dominus vocem orationis meæ. Dilexi quoniã inclinauit aurem suã mihi, vt in diebus meis inuocarem eum. Dilexi, quia tribulationem & dolorem inueni, & pro nomine Dei mei pericula inferni non refugi: sed expectaui, vt comprehendere & inuenire me possent.

Roman. 8. Ioan. 21. Psalm. 11.

Et infrà subdit ibidem.

Dilexi, inquit, & ideo diligens feci voluntatem Domini, & inuocaui eum nõ in paucis, sed in omnibus diebus vitę meę. Nam certis diebus inuocare nõ omnibus, fastidientis est, nõ sperantis: & pro vsu affluentium cõmodorum mercedem gratiarum referre, non pro deuotionis affectu. Et ideo Paulus: In omnib⁹, inquit, gratias agite. Quãdo enim nõ habes qđ Deo debeas, aut qñ sine Dei munere, cui quotidie viuendi vsus à Dño est? Quid enim habes qđ nõ accepisti? Ergo quia semper accipis, sem-

semper inuoca. Et quia quod habes, à Domino est: debitorē semper te esse cognosce. Malo tamen vt quasi diligēs, quàm coactus debitum tuum soluas. Audi dicentem: Circunderunt me dolores mortis. Ego tamen & in mortis dolore Dominū dilexi. Pericula inferni inuenerunt me: non timentem vtique, sed amantem, sed sperantem, quòd nullæ me angustiæ, nulla persequutio, nulla pericula, nullus gladius, separat à Christo. Denique volens inuenit tribulationem & dolorem, sciens quòd tribulatio patientiā operatur, patientia probationem, probatio spem.

Diligere seculum non debemus, sed odire: Et in nobis est vt bene diligamus & malè, & etiam odiamus. Libro super Tom. IIII. *Beati immaculati, Litera tertiadecima, versu octauo.*

1. Ioan. 2. Ioannes monet in epistola ne diligamus seculum: quia omne quod est in seculo, cōcupiscētia est carnis, & concupiscentia oculorum, & iactantia vitæ. Est ergo in nobis vt & bene aliquid oderimus, & bene aliquid diligamus. B Sicut enim bene amare possumus seruos Dei, & bene diligere possumus inimicos nostros secundum verbum Domini: Ita bene odisse possumus inimicos Dei, odisse iniquitatem, odisse perfidiam, odisse turpitudines, odisse istius mundi vanitates. Odio igitur debēt esse quæ seculi sunt, ne securis affectibus & otiosis blanda conciliatricula voluptatis irrepat illecebra. Facilè capit oculos petulantis forma meretricis, nisi odia eos premant iusta, & impuritatem indignatus auertat affectus. Inflat plerunque homines & tumido resupinat fastidio nobilitatis iactantia, & rerum affluentia secularium, ni si pudeat in te aliena magis quàm propria laudari. Christus cum diues esset pauper factus est: in paupere non in diuite te redemit. Confitentibus Dei Filium imperabat tacere, vt operibus magis quàm sermonibus Deus agnosceretur: Et tu nobilem te dicis, qui es factus è terra? Dauid rex dicit: Memento Domine quia puluis sumus: & tu in hoc caduco atque limoso C genere gloriaris, & diuitem te putas, qui cras potes esse mēdicus cum vita tua nō in abundantia, sed in Dei sit misericordia.

Dilectio similatur igni. Eodem libro exponendo ipsam Cap. 8. *literam tertiam decimam. Quod require infrà in c. Ignis.*

DILIGENTIA. *De hac parte prudentiæ loquitur diffusè, sed obscurè, libro de fuga seculi: probans eam valere ad perficiendum ingenium naturale quoad inuentionem artis & scientiæ, & ad inducendum perfectionem sapientiæ: pertractans historiam de Iacob & Esaü, quæ habetur Genes. xxvj. dicens sic.*

Denique & de aliis mulieribus Hebræis habes, quia Hebrææ prius pariunt quam veniant obstetrices: eò quòd animæ iustorum non expectent artes & disciplinas propter inuentionum genera, nec requirant adiumenta generandi, sed sponte partus suos fundant, expectationémque præueniant. Nec minus impiger ad inueniendum, quàm ad exequendum Iacob: cui cum mater dixisset vt inferret patri escas, definitionum genera D suppetisse cernimus. Nam & citò inuenit, & inuentorum suorum authorem est testificatus Deum: in quo & † Aliàs, sanctificatur. diligentiæ palma, & ingenij significatur †vbertas. Prima ergo definitio in inuentione. Quod inuenitur, quæritur: & quod quæritur, temporis est: & quod temporis est, diligentiæ est. Ingenium igitur Diuini est muneris. Quod autem Diuini muneris, hoc naturæ ingenium: ergo natura est, inuentio diligentiæ. Illud sine tempore, hoc indiget tempore. Ideóque illud in tempore præsto est, hoc in spatio tēporis inuestigatur. Illud supra nos, hoc verò ad nos refertur. Quærenti igitur patri cibum verbi: Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Talē cibū quærebat Isaac: talē cibū esuriebat Petrus, quando vidit credituri gentilis populi mysteria. Esaü præsto nō habuit cibū spiritalis ingenij & velocioris. Dū ille venatur & quęrit, & præ-

A darū atq; agrestem sermonem suggerere parat, præuenit Iacob celeri inuentione, & miti & propè domestica responsione suaue verbū ministrās, quo eū mulceret ac delectaret. Vnde miratus pater, ait: Quid est hoc, quod tam citò inuenisti fili mi? Respondit Iacob: Quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas. Prima definitio in interrogatione est, secunda in responso. Plena igitur omnia reperiēs pater, quæ erāt vel ingenij vel diligētię, definitionis cōsummationē cōclusit dicens: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus. Ager enim & naturale habet fertilitatis ingenium, & culturæ diligētiā tēporalē. Meritóq; in eo est plenitudo, cui vtrunq; nō deest simul. Cum addiderit, quem benedixit Dominus: videtur naturæ gratiā prætulisse inuentionis labori. Et confirmat Esau dicens: Iustè vocatum est nomen eius Iacob. Supplantauit enim me iā bis: & primogenita mea accepit. Sed forte dicas in quo moram fecit, qui ad venationem à patre missus est? Sed considera, quia & pater pronuntiauit, quia paratum habere non posset, quod spiritualiter petebatur: & ideo quia deficiebat ingenio, vel diligentiæ subsidium vt adiungeret exigebat. Celeritatis quoque admonet qui ait: Cape arcum & sagittam. Accipit tamen & diligentiæ fructum, qui agnoscit superius & sui ingenij munus. Nec immeritò domesticos cibos detulit, qui de domesticis seminis sui sapientiæ acquisiuit sibi copulam. Bona autem diligentia cum sapientia, & inuentio cum ingenio naturali. Denique habens in promptu sapientię copulam sanctus Isaac, deambulabat in campo, imò ambulabat. Et nos primò sapientiæ copulemur, & sic exeamus in campum, quærere & inuenire cupientes. Cap. 13.

DILVVIVM. *Diluuium quare factum est ex pluuia, quæ fuit xl. diebus, &c. Libro de Noe & arca in principio eiusdem.* Tom. IIII.

Non mediocriter etiam scrutantur pleriq;, qua ratione quadraginta dies diluuium fuerit. Et possumus dicere, materialem numerum tristioribus, hoc est delendæ creaturæ deputatum: hebdomadam autem constitutioni totius mundi, hoc est, lætioribus. Sed fortasse referatur: Quid quòd etiam lex quadraginta diebus lata est, tot dies obseruauit Moses in monte Sina ac demoratus est, cum præscripta legis acciperet? Rectè igitur eodem numero declinandorum peccatorum pręcepta tribuuntur, quo pœnæ culpa est persoluta: vt cognoscamus quòd eodem vitæ tempore debeat ex correctione laus comparari, quo potest punienda culpa committi. Vnde nunc iam non pœnæ præscripti sunt dies quadraginta sed vitæ: vt hoc numero ieiuniis & orationibus crebrioribus nostrorum leuemus supplicia peccatorū, atq; ad præscripta legis intenti deuotione ac fide nostrum corrigamus errorem. Itaque per Domini resurrectionē quadragesimus dies, iā non habetur nouissimus, sed primus: atque inde vita numeratur, vbi antè numerus mortis ad consummationem mundi & humani generis excidium computabatur. Cap. 14.

De tempore verò quo factum fuit ipsum diluuium, quo ad annum, & mensem, & tempus anni: dicit eodem lib.

Et etiam illa nō perfunctoria cōsideratio, quod sexcentesimo anno Noe vicesima & septima mēsis fit diluuium. Secundū mensem verni esse tēporis non ambigitur quando augentur nascentia, ager parturit, terrarū pariter atque animātiū fœtura se fundit. Tūc ergo fecit diluuiū, quādo dolor maior eorū foret, qui in sua abundantia puniebantur: tūc vltio terribilior, tāquā dicētis Dei: Ecce omnia secūdū liberalitatis Diuinę prouidētię gratiā, diues natura generauit, omnia in vsum hominū germinauit terra fœcundior, segetes spectantur, tritico & hordeo campi replentur, comæ arborum venturi fructus floribus vestiuntur: non deest terra obsequiis suis, non bestiæ desunt muneribus suis, quæ solennes soluuntur in partus, vt homini nihil desit: homo solus

A ſolus partubus ſuis deeſt:neſcit authorem ſuũ à quo ei omnia miniſtrantur:negligit cõditorem. Deſpicit homo remuneratorem ſuum,cùm Deus opus ſuũ non deſpexerit.Pereat cum homine omnia, propter quẽ nata ſunt omnia.In ſuis diuitiis conſumatur homo,cũ ſua dote moriatur. Nihil ante hominẽ terra deliquerat,nullis errauit in fructibus: in homine ſolo ſe degeneraſſe cognoſcit,ſpinas & tribulos pro fructibus ferens.Quod ſolum munus admirabile eſt,principale mentis interiit. Cur ergo omnia illa ſeruantur?Ideo non poſt collectos fructus infunditur aqua,ne beneficium magis quam diluuium terra ſentiret. Deniq; verno apud Ægyptios tẽpore ſed menſe diuerſo, Nilus exundat, vt iaciendis ſeminibus terra molleſcat,& blandiore ſinu,clementiore gremio,ſemina miſſa ſuſcipiantur. Quòd autem ſexcenteſimo anno Noë fit diluuium, illud videtur oſtendere, quia ſexto die Adam creatus eſt. Idem numerus B eſt par, & in authore, & in reparatore ſeruatur: quia fons ſexageſimi & ſexcenteſimi ſextus eſt numerus. Idẽ autem & primus & ſeptimus menſis dicitur.

Cap.eod. *Addit de fine diluuij, quòd eo tempore finiuit quo cœpit,adiũgẽs Deũ nunquã obliuiſci miſericordiæ & gratiæ.*

Sed magis primùm obſeruare debemus,quòd poſt diluuium verno tempore colendorum cura reparetur agrorũ & placidi atque vberis ſoli incipiat fœtura procedere.Quo ſignificatur nunquam Deum eo numero vel tempore interitum hominum fuiſſe facturum quo fecit exordium,niſi immanibus delictis eſſet offenſus. Simul veniam tẽporis & numeri ratio promittit, quod etiam iratus admoneatur tam præcedentibus cauſis beneficiorum ſuorum,vt non penitus deleat eorum ſubſtantiam,quos ipſe donauit.

Cap.17. *De eius ceſſationis tempore, mouet dubium. Eodẽ libro.*

Et ſedit arca, inquit, ſeptimo menſe, ſeptima & viceſima menſis. Niſi diligenter intendas,etiam ſecundum literam difficilis loci iſtius comprehenſio eſt. Et primùm omnium cauendum,ne quem ſeptimi menſis repetitio crebra perturbet.Sic enim ſcriptũ:Sexcẽteſimo anno,ſecundũ Hebraicam veritatẽ, ſeptimo menſe, ſeptima & viceſima menſis cœpiſſe diluuiũ: centũ quinquaginta diebus fuiſſe infuſionẽ aquarũ, ſediſſe arcam in monte ſeptimo menſe, ſeptima & viceſima menſis: poſtea minui aquas cœpiſſe, miſericordia Dei centum quinquaginta diebus diminutionẽ aquarũ factã,poſtea apparuiſſe capita montium:deinde poſt quadraginta dies aperuiſſe oſtiũ arcę Sanctũ Noë, dimiſſum coruum non reuertiſſe,dimiſſam columbam reuertiſſe vacuam,iterum dimiſſam reuertiſſe cum ramo oliuæ,tertiò poſt ſeptem dies dimiſſam non reuertiſſe,tunc aduertiſſe Noë quòd aqua omnis receſſiſſet,ac ſic annus cõcluſus oſtenditur ſexcenteſimo primo anno Noë,in ſecundo anno,ſeptima & viceſima menſis.

Cap.eod. *Subdit quæſtionis ſolutionem, ipſum ceſſaſſe diluuium eodem die quo cœperat, anno tamen reuoluto.*

Quòd igitur ad explanationem apertam pertinet,eodẽ mẽſe atq; eodẽ die reſtituitur æqualitas terræ poſt diluuium quo corrupta eſt incipiente infuſione diluuij. Veris enim tempore omnis ager viget,& terra parturit fructus:tunc incipiunt germinare arbores, germinare fructus. Diuitem ergo reformauit Dominus & reſtituit qualitatem. Menſe igitur ſecundo, hoc eſt Aprili. Primus enim menſis,Martius eſt, quo habet iuſtus natalem, quando noctiũ dierúmq; æqualitas æſtimatur. hoc eſt octauo,vt Romani putãt, vel vt alij,quinto Calendas Aprilis.Menſe,inquam,ſecundo,hoc eſt Aprili, ſeptima & viceſima mẽſis cœpit diluuiũ. Ver igitur initium anni æſtimatur:non ſecũdum vſum temporis, ſed ſecundum naturæ prærogatiuam: vt quia tunc ſpecies anni inchoat, & incipit ſe fructus oſtendere, tunc videatur anni eſſe principium.Septimus autem menſis ſecundum numerum is qui September dicitur compu-

A tatur:quia etſi à Septẽbri menſe annus videatur incipere,ſicut indictionum præſentium vſus oſtendit,tunc enim ſeminum iactus,vere tamen ex quo plenior gratia ſe incipit demonſtrare,ex eo anni origo ſubducitur. Et qui alia ratione primus putatur diuerſa æſtimatione ſeptimus habetur. Tunc ergo ſedit arca, hoc eſt in mẽſe ſeptimo,ſeptima viceſima mẽſis ſuper mõtẽ quadrati. Ex illo minui diluuiũ cœpit.Similiter conſidera, quia eiſdem numeris,quibus aliqua incipiunt, reſoluuntur: vt diluuiũ cœpit ſecundo menſe anni, ſeptima & viceſima menſis cẽtũ quinquaginta diebus influxit diluuiũ: centũ quinquaginta diebus aliis ceſsit diluuiũ:quadraginta diebus nimia vis cæleſti imbre & fontium eruptione exæſtuauit:quadraginta diebus aliis exactis viſa ſunt capita montium: vndecimo menſe, prima die menſis dimiſit coruum ſanctus Noë:Ita conſtat eodem numero quo cumulatum eſt diluium,eſſe imminutum. B Vnde docet nos ſcriptura ordinem eſſe ſeruandum. *Septẽber menſis primus & ſeptimus quomodo.*

Quòd Spiritus ſancti virtute ceſſauerit diluuiũ. Eod. lib. Cap.16.

Et induxit Dominus Spiritum ſuper terram,& ceſſauit aqua. Non puto hoc ita dictum,vt ſpiritus nomine ventum accipiamus.Neque enim ventus poterat ſiccare diluuium. Alioquin cum mare quotidie ventis exagitetur,exinaniretur profecto.Nam quomodo non euacueretur mare ventorum vi,cui ceſsiſſet toto diffuſum orbe diluuium vſque ad Herculis,vt aiunt,columnas,& mare magnum tectis excelſorum montium verticibus ex æſtuans?Spiritus igitur virtute inuiſibili diluuium illud repreſſum eſſe non dubium eſt, cæleſti operatione non flatu.Vnde ſcriptũ eſt Omnia à te expectant vt des illis cibum in tempore: aperiente te manũ tuam,vniuerſa implebuntur bonitate:auertente autem te faciem,turbabuntur:auferes ſpiritum eorum,& deficient,& in puluerem ſuum conuertentur. Emittes ſpiritum tuum & creabuntur,& renouabis faciem terræ. Pſal.103. C Eſt ergo ſpiritus cuius operationi cedere vniuerſa videantur,in quo cæli ipſius ſit ſicut ſcriptum eſt, Verbo Domini cæli firmati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis virtus eorum:qui ſpiritus creator eſt vniuerſorum. Sicut etiam Iob dicit:Spiritus Diuinus qui fecit me. Nunc conſideremus quid ſit quod ait ſcriptura: Clauſi ſunt fontes aquarum,& cataractæ cæli. Nec obſcurum arbitror.His enim cauſis minuitur diluuium,quibus creuit.Erupti erant fontes aquarum,apertæ fuerant cataractæ cæli,vt vndique influentibus aquis terra inundaretur.Debuerant claudi ea ex quibus diluuij origo manauit,vt eius inciperet eſſe defectus.Hoc litera ſonat. Cap.17.

Et addit ſic virtute Diuinæ gratiæ ceſſaſſe diluuium paſſionum. Cap.eod.

Subtilior autem interpretatio exprimit,eò quòd diluuium animæ vitio mentis & luxuriæ corporalis influxerat,vt malitia paſsioni,& paſsio malitiæ miſceretur. Ingrediente medico Dei verbo,ad viſitationem animæ D quæ diutina ægritudine laborabat, diſceptationũ improbitate,& paſsionum acerbitate, prius cauſa debuerat ęgritudinis amputari.Principiũ enim medicinæ eſt cauſas languoris incidere,ne diutius ea quæ nocent ad incrementũ ægritudinis miniſtrentur.Quod nos etiam lex docet.Cum enim ſteterit lepra vt iam non diffundatur, tunc ait mundam eſſe lepræ ſtationem quandam & manſionem. Quicquid enim præter naturam mouetur,immundũ eſt. Hæc igitur eſt animæ ſanitas: hæc ſalubritas mẽtis,vt affluẽtia ceſſet erroris, ſiſtatur culpa ne ſerpat.Ceſſante incentiuo culpæ atque delicti, ſalus tuta eſt,atq; inoffenſus vigor animæ ſe refundit.

Ipſum diluuium quod lauit mundum,ſignificat purgationem animarum. Eodem libro. Cap.eod.

Delebo,inquit,omnẽ reſurrectionẽ carnis.Reſurrectioni autẽ cõmuni vſu naturę cõtraria videtur eſſe purgatio:quia purgatione reſciditur & reprimitur reſurrectionis luxuria.Omne autẽ quod purgatur:ſpeciẽ amittit:ſub

tit: substantiam suam seruat, atque meliorat. Repressit igitur Dominus purgatione diluuij corporeum vsum, conuersationémq; generationis eius, quæ degenerauerat à decore naturæ, & accepti muneris venustate. Hęc secundum literam. Quòd autem ad altiorem pertinet sensum diluuij species typus est purgationis animæ nostræ. Itaque mens nostra cum corporalibus se à mundi istius illecebris, quibus antè delectabatur abluerit, boníſque cogitationibus veteris colluuiem cupiditatis absterget, tanquam purioribus absorbens aquis, turbidorum prius amaritudinem fluentorum.

Cap.14. *Figurauit etiam in ipsa anima perturbationem passionum. Ibidem.*

Et rupti sunt omnes fontes abyssi, & cataractæ cæli apertæ sunt. Vim diluuij scriptura conuenienter expressit, dicens, cælum & terram pariter esse commota: e quibus elementis constat istius mundi omne principium. Vnd que ergo influentibus aquarum molibus, conclusum genus hominum perurgetur. Hoc secundum literam. Quòd autem ad altiorem pertinet sensum, cæli symbolo humana mens significatur: terræ autem appellatione corpus & sensus. Magna igitur naufragia, quando mentis pariter & corporis sensuúmque omnium turbo & procella miscentur. Diligenter dicta pensemus. Plerunque fraus mentis & dolus suum exercent venenum: sed tamen sobrietas corporis & continentia obumbrant mentis improbitatem. Frequenter incerto fidei atque opinionis suæ, mens lubrica est: sed tamen caro deliciis vacat & luxuriæ, vt fragilitas mentis errorem excuset. Sicut multi sunt hæreticorum, qui prætendere volunt corporis continentiam, vt assertionis suæ fidem testimonio sobriæ carnis acquirant, etsi sensu lubrici, tamen quò minus turpes aliquantò excusabiliores habentur. Cum autem venena mentis, & contagia corporeę obscœnitatis, sensum omnémque virorem confundunt, atque animus incerto lubricus motu malitiæ fœdus atramento, crudelitatis furore succensus etiam corporalibus flagitiis incitatur: auarus quoque affectus impatiēs mediocriū facultatum, luxuriæ cupiditate, effundendíque libidine in facinus præcipitatur appetendæ salutis alienæ, tunc magnum est diluuium omnibus pariter ingruentibus passionibus, tunc se insipientia, iniustitia, temeritas, improbitas, perfidia, de superiori parte, tanquam cataractæ mentis videntur effundere. Inde erumpunt de corporis fonte terreni, libido, temulentia, luxuria: postremò diuersorum criminum prolapsiones, quæ penitus & corporis robur, & vigorē mentis effœminant.

Cap.16. *Vnde infrà subdit probans sapientem euadere tale diluuium. Ibidem infrà.*

Et bene addidit, in arca remansisse: quasi vix credibile amputatis corporalibus passionibus videretur, eum adhuc versari in corpore. Quòd licet iam terrenis careret contagiis, incorruptam licet, corporis tamen adhuc sustantiam reseruabat, & velut incorporeus corpore superferebatur diluuio, non absorbebatur, corpus quidem gerens, quasi in arcæ positus interno, sed qui corpus ipsum insuperabilis passionibus, quasi incorporeus in medio tantorum mōtium gubernaret.

Cap.19. *Quomodo ex ramo Noë cognouit cessasse diluuium, rationem ponit eodem libro: addens Deum nunquam ex toto delere naturam.*

Vnde præterea cognouerit sanctus Noë quia defecerit aqua à terra, sicut scriptum est, considerandum videtur. Primò omnium secundum literam, quia potuit intelligere vtrum siccum an humidum folium esset allatum. Deinde quoniam non est huiusmodi colūba, vt possit fructus latētes sub aqua eruere. Sed vtrum illud folium ante diluuium fuerit exortum, an tēpore diluuij, contuēdum est tibi. Si ante diluuium, vir iustus gauisus est fructum de veteri semine aliquem reseruatum: & inde collegit misericordiæ insigne Diuinæ, quòd iam diluuium remouisset, quæ fructum demonstraret, cui non potuissent nocere diluuia. Si diluuij tēpore natum est folium, aduertit vtique iustus, noua semina misericordiæ fructificasse cælestis, vt radices arborū viuerent, & quasi resumpta anima, fœtus germinarent vetustos, atque in assuetos partus redirent, quorum indicium præmissa folia demonstrarent. Sed hoc alta potius interpretatione collegit: quia Dominus Deus noster quamuis acerbis iniquitatis nostræ offensus sit erroribus, tamen antiquæ nobis prosapiæ patriæque virtutis semen aliquod vel exiguum reseruaret, ne penitus operis & creaturæ suæ, omne circa humanū genus amputaretur insigne. Vnde & Isaias ait: Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus. Isai.1.

Cap.20. *De ipso autem ramo causa signi cessationis diluuij, loquitur ibidem infrà.*

Quòd autem ait, primū mensem vel secundū, eúmq; esse verni temporis diē, habes & alibi dictū: Hic mensis primus erit vobis in diebus anni. Qui enim in gratia primus post periculū, hic rectè prærogatiuā primi mēsis accepit. Ne te autem moueat quod diximus suprà, foliū in ramo repertū post diluuium potuisse generari, etsi sub aqua plerunq; herbæ soleant germinare, tamen vt scrupulus omnis possit auferri: quid magnū si Deo iubente, vno die quo imminuta fuerit aqua, statim germinauit & terra: cùm idem sit fructuū reparator & cōditor, atque operis sui vsum non fuerit oblitus? Deniq; habes & in Gen. statim quòd iusserit in terra herbam pabuli germinare, & lignum fructiferum cū fructu suo: & statim eiecit terra herbā pabuli, habentē semē secūdum genus suū, & lignū fructiferum, & ille dies vnus fuerit, quo hæc Deus iusserit, aut fecerit. Ergo beneficij sui Deus nō immemor, memor autē nostræ iniquitatis, opus suū eadē qua cœpit temporis quantitate reparauit. Exod.12.

De tempore verò post diluuium. Ibidem suprà capite eodem:

In primo & sexcentesimo anno vitæ Noë primo die mensis, imminutam aquam dicit à facie terræ: In secundo autem mense: septima & vicesima die mensis, siccatam esse terram commemorat. Quid sibi vult illa adiectio de aquæ imminutione, cùm supputata superior ratio annum conclusisse videatur, qui annus à secundo mense incipit & in secundum mensem anni alterius vsque progreditur? Nisi forte hìc iusti formam declaratā velimus accipere, vt primus annus is fuerit, quo cœpit diluuium post sexcētesimum scilicet annus primus. Primus iterum annus & primus mensis post sexcentesimum annum, quando imminuta est aqua à facie terræ: eò quòd iustus in peccatorū generatione, quæ propter delicta deleta est, virtute primus erat: & in secunda generatione, quæ cœpit post diluuium, eo ordine, quia primus secundæ generationis fuit, & merito primus euaserat. Rectè enim honor ei defertur, qui & primæ generationis primus fuit & posterioris principium: qui meruerit & de illa euadere, & isti ad seminarium propagari. Cùm enim alij deperissent, solus vitæ egregiæ, & merito prærogatiua virtutis apud Deum diues, non est expertus malitiæ corruptelam per quem factū est, ne totum corpus generis humani vel abolitum videretur in terris, vel à Dei abcissum gratia relinqueretur.

Cap.23. *Et quòd tempora fuerint postmodum mutata. Ibidem infrà.*

Quid sit etiam quod ait, Semen & messis hyems & æstas, die & nocte non requiescent. Secundum literam significat, permansura manentibus secundum institutionem Domini & statum suū temporibus incorrupta animalia vel nemorosa futura omnia. Nam cū corrūpuntur tēpora, corrūpūtur etiā illa quæ tēporibus suis quæque gignuntur. Si autem confusio fit temporum

quo

quomodo poſſunt confuſione facta etiam ea quæ gignentia ſunt permanere? Ergo tempora ſunt, quæ aut corrumpunt, aut reſeruant, prout ipſa ſui habuerint qualitatem.

Cap.eod. *Et infrà ſubdit moralem expoſitionem cauſa mentalium paſsionum.*

Altior autem ſenſus hoc habet, vt per ſemen intelligamus principium: per meſſem intelligamus finem. In vtroque ſalutis eſt cauſa. Alterum ſine altero imperfectum eſt: quia vbi principium eſt, finis quæritur, nec poteſt eſſe ſublato fine principium, & finis in principium recurrit. Ergo ſemper in eadem recurſurũ, dum in hoc mundo eſt genus memorat humanum, vt cum incipit annus finiatur, cum finitur, incipiat, non medio mundus tempore reſoluatur. Ita & mens, quando aliquid videtur incipere, ad finem vſque contendat, & operis terminum ſui quærat. Quando finit aliquod opus, non quaſi cõſummato opere finiatur, ſed in alia recurrat opera, & ſemper incrementa virtutis exerceat: quandoquidem videt quòd in fructus ſuos ſemper terra reuocetur: qui diuerſi aut vere, aut æſtate, vt in partibus Orientis: aut æſtate autumnóq; naſcantur, vt in partibus Occidentis. Alio tempore terrarum ſeminaria partus ſuos educũt: alio autem tempore fructus arborũ carpimus. Diuidui ergo fructus ſunt, neceſſarij & voluptarij. Neceſſarij ex ſeminibus terrarum: at verò ex arborum fructibus voluptarij. Itaque corpus noſtrum tanquam vere, hoc eſt, aëre paſcitur cibo naturali. Aër autem Græco nomine, ver Latino dicitur. Ideo ſcriptura de partibus Orientis, & maximè Ægypti, per quam trãſiuit Hebræus, vel ex partibus Phœniciæ ſumpſit exemplum. Anima autem voluptariis, hoc eſt, ſapientiæ fructibus alitur, cui iterum vt corpori noſtro contrarium frigus & æſtus: ita timor & iracundia videtur aduerſa. Sed quia in corpore eſt, & iracundiam habeat & timorem, nec poteſt ſine hac eſſe in corpore neceſsitate naturæ. Et ideo mens ſapientis moderamina iuſta diſpenſat, ne iram & timorem permiſceat, & fiat confuſio quædam animo illius atque diluuium. Die quoq; & nocte quod ait: Per diem intelligis illuminantem virtutem: per noctem recognoſcis tenebroſam inſipientiam. Itaque & in timore, tanquam in frigore poteſt eſſe illuminans virtus. Similiter & iracundiam poteſt reprimere temperantia, vt in timore aliqui non penitus reſoluãtur, & magis timorem dirigant ad opera virtutis. Verbi gratia, Si perſequutor inſiſtat, vt plus Deum timeas, & perpetua magis ſupplicia quàm præſentia putes eſſe vitanda, quæ dum times, accendaris ad gloriam perfidiæ iratus ſceleri. Rurſus iracundia ſuccenſus, Diuino commotionem timore modereris, &c.

Cap.27. *Non erit ſimile diluuium. Ibidem infrà.*

Non erit, inquit, diluuium, vt corrumpat omnem hominem. Dubium videtur, vtrum non erit diluuium, intelligendum ſit, quod diluuium corrumpat terram (hoc enim diluuia facere cõſueuerunt) an verò non erit tale diluuiũ, quo terra omnis corrũpatur, quod poſteriora aperiunt, cum dicit, omnem terram non corrumpendam. Oſtendit enim diluuia quidem futura, ſed non talia, quibus poſsit omnis terra corrumpi. Sẽſus autem hoc altior habet, quòd iam prouidentia futura ſit Domini, ne tantum ſit diluuium corporalium paſsionum, vt anima omnis intereat. Et quidem non audeo dicere: quia videtur Dominus ſtatuere, ꝙ nullius anima poſsit penitus interire. Quid enim de parricida dicimus? Quid etiam de homicida? Quid de adultero? Quid de præuaricatore? Quas ei partes animæ ad veniam reſeruamus? Vnde magis illud arbitror, quod prouocet Dominus Deus, ne ſi quis leuiores alias habeat paſsiones, penitus Diuinam deſperet gratiam, nec omnimodis victurum ſe eſſe diffidat. Sed etiam ſi eſt luxurioſus, nec poteſt ſtudium vitare luxuriæ, ab adulterio tamen ſtudeat temperare: ſit epulandi delectatio, non ſtuprandi ſit. Etiamſi neſcio quis auarus, qui aliena diripuit, eiecit pupillos, eliminauit viduas, poſtea tamen in pœnitẽtiam regreſſus, reſtituat quod abſtulit. Denique Zachæus ideo veniam meruit, quia non ſolùm ſe reſtitutum, ſed quadruplum promiſit, quibus aliqua ſuſtuliſſet, pauperibus quoque medietatem ſui patrimonij donaturum.

Diluuium figurabat baptiſmum. In ſermone ſecundo de ſacramentis. Quod require ſuprà, in cap. Baptiſmus.

DISCERE. *Quòd quis diſcat eſt à Deo: ſed aliquãdo mediante natura. In fine epiſtolæ ad Iuſtum.* Lib.8.Epiſt. Epiſt.63. Tom.III.

Natura adiuuat diſcentem, Deus autem adiutor naturæ eſt. Dei quoque eſt, vt bene dicemus, quia hoc naturæ eſt, perdiſcere. Duri enim corde non diſcunt. Incremẽta per naturam, quę Diuini habet gratiam muneris, conſummationem & perfectionem Deus dat, id eſt, illa prętãtiſsima Diuina Trinitatis natura & ſubſtãtia.

Quid à Chriſto diſcitur: & quòd diſcendi principium eſt timor Domini. Libro primo de Iacob & vita beata. Cap.3. Tom.IIII.

In Euangelio Dominus ipſe ait: Diſcite à me, quia mitis ſum ego & humilis corde. Et alibi ad diſcipulos ait: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Vnde autem diſcipuli dicti? aut quid aliud à Chriſto, niſi virtutum operari præcepta diſcebant? Denique Dauid ait: Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Vtique timor Dei de numero virtutum eſt, quia initium ſapientiæ timor Domini, per quem aſciſcitur piæ forma doctrinæ, de qua Paulus ait: Gratias autem Deo, quòd fuiſtis ſerui peccati, ſed obediſtis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi eſtis: Liberati autẽ à peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ. Doctrina igitur facit, vt poſsimus peruenire ad iuſtitiam. Poteſt ergo acquiri iuſtitia diſcendo. Intendamus ergo ſtudio, in formam Euangelicæ doctrinæ. Mat.11. Matth.28. Pſalm.33.

DISCIPLINA. *Diſciplina quando accipitur pro correptione, intelligitur quòd Deus eam dat, ſemper tamen cum miſericordiæ moderamine, & ideo patienter toleranda. Libro ſuper Beati immaculati, litera nona, verſu ſecundo.* Tom.IIII.

Meritò bonitatem Dei ab ipſo quærit doceri, ne fortè quis perfunctoriè accipiens bonum Deum eſſe, in erroribus perſeueret, quòd per miſericordiam Dei ſciat impunitatem ſuis dari poſſe peccatis, cùm etſi indulgeat Dominus, fœda tamen eſt conuerſatio in criminibus ſemper hærere. Non ergo bonitas iſta vulgaris eſt, ſed quæ ſemper diſciplinæ expectet profectum. Ideóq; qui intelligit altam Dei eſſe bonitatẽ, doceri deſiderat etiam diſciplinam. Nam plerique auertuntur à ſtudio diſciplinæ, dum eam ſeueram & triſtem arbitrantur: ſed perſpicacior ſenſu intelligit, quòd diſciplina quæ ſit triſtis ad tempus, poſterioribus fiat iucunda temporibus. Sed eſt & diſciplina vel correctio ſeuerior, eſt etiam moderatior. Moderatior eſt, de qua dicit Dominus: Corripiam eos in auditu tribulationis eorum. Eſt ſeuerior, quæ eſt in ira & furore correptio. Vnde refugiens eam correptionem, dicit Dauid: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Et Hieremias: Corripe nos Domine in iudicio, & non in furore. Omnis ergo diſciplina, etſi ad tempus habeat amaritudinem, habeat perturbationem, poſtea tamen pacificos fructus generare conſueuit. Sed qui petit doceri bonitatem & diſciplinam, debet petere etiam ſcientiam doceri. Niſi enim ſcientiam habeat, moleſta eſt diſciplina, moleſta eſt correptio.

Diſciplina etiam quandoque accipitur pro habitu ſciẽtiæ, ſed differt ab ipſa, & etiam ab intellectu: & ſumitur diſciplina eodem modo vt ſuprà. In tractatu ſuper pſalmum quadrageſimum tertium, exponendo ipſius pſalmi titulum. Tom.I.

Tibi dicit ſcriptura. Da in diſciplinam cor tuum: au-

aures autem tuas præpara sermonibus intellectus. Et alibi: Dilige sapientiam & disciplinam. Sapiētia est, quę sensus scaturit. Disciplina in habitudinem quandam naturę coalita forma virtutum, & mentis confirmata sententia scientiæ disciplinis. Intelligere etiam obscurum sermonem, atque dictionum prudentiam, & ænigmata prouerbiorum, scriptura nos docuit, cuius authoritate collegimus has prudentiæ principales esse virtutes: eò quòd sapientia semper quasi mater fœcunda parturiat, disciplina quasi seuerior magistra distringat: intellectus quasi diligens quæsitor inueniat, & veram iustitiam iudiciúmque rimetur. Doceamus hæc sacræ testimoniis
Eccles.24. lectionis. Sapientia dicit: Ego quasi fons à Paradiso dixi, Rigabo meum hortum, & adhuc doctrinam quasi Prophetiam effundam. Nam generationes suas menti hominis, & bonos sensus quasi pia mater infundit. Ac-
Prouerb.3. cipe etiam testimonia disciplinæ: Fili ne neglexeris disciplinā Dei, nec defeceris ab eo correptus. Quem enim
Hebr.12. diligit Deus, corripit. Seuera quidē in corripiendo, sed dulcis in corrigendo est disciplina: ne fluitemus & vagemur errantes, sed recipiamur à Christo. Disciplina enim non examinata vagatur, vt scriptum est: Sed pro conseruatione hîc ponit disciplinam. Tamen sicut sapientia, ita & disciplina & perfecta & imperfecta eodem nomine nūcupatur. Sed vbi sine adiectione vel disciplina vel sapientia nuncupatur, definitionem perfectionis accipiunt. Inexaminata ergo fluitat disciplina, sed examinata non fluitat. De intellectu quoque eadem scriptura definit, quia intellectus bonus est omnibus qui eum faciunt: Intellectus autem cum in se & sapientiæ gratiam habeat, & ordinem disciplinæ, vtique docemur quod & sapientia & disciplina bonæ sint eis, qui earum instituta suis ministeriis exequuntur.

Tom.V. DISCIPVLVS. *Profectus discipulorum est corona magistrorum. Vnde discipulus debet esse obediens & attentus. Super primam Epistolam ad Thessalonicens. cap. secundo: exponens illud: Vos enim estis gloria nostra & gaudium &c.*

Manifestum est quia perfectio discipulorum, gaudiū & corona magistri est: ij enim sunt qui labores fructuū suorum edituri sunt. Fructus enim magistri, discipulus est obediens: cuius dum bona conuersatio proficit, magister sui fructus edet laborem. Labor enim discipuli in opere bono, coronam dat magistro iudice Christo.

Tom. eod. *Vnde super secundam Epistolam ad eosdem, cap. primo, super illud, In quo etiam oramus semper pro vobis &c.*

Gaudio addit & preces, vt quia deuoti sunt, dignetur Deus adiuuare eos, vt perficiant opus cœptum ad claritatem Domini nostri Iesu Christi, vt perseuerantia discipulorum testimonium sit magistri ad gloriam. Authoritas enim magistri in discipulorum est fiducia, cum se in accepta gloria faciunt digniores.

De Christi discipulis, & quid, & quomodo didicerunt à Christo, require suprà in cap. Dicere.

DISCORDIA. *Discordia nullatenus est habenda. Super Epistolam ad Romanos, capi. xiiij. Quod re-*
Cap.6. Tom.IIII. *quire supra in cap. Cibus. Discordes simul esse vel stare non possunt. Libro secundo de Abraham.*

Nulla enim spatia possunt satis esse discordibus. Quietis & pacificis etiam angusta abundant: dissonis moribus etiam spatiosa artantur.

Non extat. *Discordia maximè ab Ecclesia debet modo quolibet remoueri. Vnde in Epistola tertia ad imperatores Gratianum, Valentinianum & Theodosium de concilio Aquilegiens. Ambrosius cum aliis episcopis sic scribit ipsis imperatoribus pro remouenda discordia, & pace reformanda Ecclesiarum.*

In Orientalibus autem partibus cognouimus quidem summo gaudio atque lætitia eiectis Arrianis, qui Ecclesias violenter inuaserant, sacra Dei templa per so-

A los catholicos frequentari. Sed tamen quoniam inuidia diaboli nunquam quiescere solet inter ipsos catholicos, audimus crebras dissensiones, impacatámque discordiam, totóque confundimur affectu, quòd innouata pleraque comperimus, eósque grauari nūc, quos oportuit adiuuari, qui in nostra semper cōmunione durabant. Denique Alexandrinæ Ecclesiæ Timothetis Episcopus, sed etiam Antiochenæ Paulinus (qui semper communionis nobiscum intemeratam habuere concordiam) dissensionibus aliorum, quorum fides superioribus temporibus hæsitabat, feruntur vrgeri. Quos quidem si fieri potest, & fides plena commendat ad consortia nostra optamus adiungi. Sed ita, vt vetustæ communionis sociis sua prærogatiua seruetur, quorum nobis non superflua cura est. Primò omnium communis societas nullam debet habere offensam. Deinde quia vtriusque partis dudum accepimus literas, præcipuéque il-
B lorum qui in Antiochena dissidebant Ecclesia. Equidē nisi hostilis impedimento fuisset irruptio, aliquos etiā de nostro numero disposueramus dirigere, qui sequestres & arbitri refundendæ (si fieri posset) pacis existerent. Sed quia studia nostra tunc temporis habere effectum per tumultus publicos nequiuerunt, oblatas pietati vestræ opinamur preces nostras, quibus poposcimus, vt altero decedente, penes superstitem Ecclesiæ iura permanerent, nec [illegible] supraordinatio vi attentaretur. Ideóque pe[illegible]s vos clementissimi & Christiani principes, vt & Alexandriæ sacerdotum catholicorum omnium concilia fieri censeatis, qui inter se plenius tractent atque definiant quibus impartienda communio, quibus seruanda sit. Nam etsi Alexandrinæ Ecclesiæ semper dispositionem ordinémque tenuerimus, & iuxta morem consuetudinémque eius communionem indissolubili societate seruemus, tamen ne aut aliqui videantur esse posthabiti, qui etiam pacto quod sta-
C re volumus, communionem nostram rogarunt: aut paeis & societatis fidelium neglecta compendia, id obsecramus, vt cum inter se cœtu pleniore tractauerint, etiā auxilia decretis sacerdotalibus vestræ pietatis aspirēt: & vobis deferri innocentiam censeatis, ne titubanti nutemus affectu, sed læti atque securi pietati vestræ apud Deum omnipotentem agamus gratias, non solùm quia exclusa perfidia est, sed quia catholicis fides & concordia restituta. Quod à vobis & Aphricanæ & Gallicanæ Ecclesiæ per legatos obsecrant: hoc est, vt totos faciatis vobis in orbe episcopos debitores: licet non mediocre sit debitum, quod virtuti vestræ debetur.

Qui discordes sunt videntur minuere regnum Dei. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Super psal. 61. Tom.IIII.

Nunc enim quandiu sententiis discrepamus, quodāmodo regnum Christi minoramus: quia nondum ei subiecta sunt omnia, cuius regnum vnitas est. Cum autem illi subiecta fuerint omnia, tunc & ipse subiectus
D erit illi qui subiecit omnia sibi, vt sit Deus omnia in omnibus, vt scriptum est.

In Diuinis personis nulla est discordia. Libro decimo super Lucam, cap. ij. Tom V.

Alibi Christus, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patris. Non discordant ista: sed congruunt. Quod vnus loquitur, tres loquuntur: quia vox vna est Trinitatis.

DISPVTATIO. *Disputationis gratia licet in vtranque partem arguere etiam contra veritatem. Libro primo de officiis, Inducens illud Iob, Si ergo propter peccata mea hæc patior, cur impij viuunt? &c.* Cap.12. Tom.I.

Laudatur in Platone, quod in Politica sua posuit, eum qui contra iustitiam disputandi partes recepisset, postulare veniam delictorum quæ non probaret, & veri inueniendi, atque examinandæ disputationis gratia, illam sibi impositam personam dicere. Quod eousque Tullius probauit, vt ipse in libris quos scripsit de republica, eam sententiam dicendum putauerit. Quanto an-

tiquior illis Iob, qui hæc primus reperit? Nec eloquentiæ phalerandæ gratia, sed veritatis probandæ præmittenda æstimauit. A

Contra fidem disputantes deficiunt. In tractatu secundo contra Auxentium. Require supra in cap. Ambrosius. Et super psalmum trigesimum sextum: Require infra in cap. Gladius. Ratio est, quam ponit libro Hexameron.

Fidei simplicitas argumentis omnibus antecellit.

Non extat. *Verum in epistola prima concily Aquilegiensis ad imperatores Gratianum, Valentinianum, & Theodosium dicit sic.*

Licet euidentia essent rescripta maiorum, à quibus impium est & sacrilegum deuiare, tamen disceptandi obtulimus facultatem.

Tom.IIII. DISTINGVERE. *Scripturam distinguere necessarium est. Vnde libro super Beati immaculati, litera secunda, versu quinto.*

Distinguamus: nec vereamur ne impugnet se velut contrariis scriptura venerabilis. B

DIPTAMVS. *De diptamo herba libro sexto Hexameron, cap. xvi. Quod require supra in cap. Caprea.*

Cap.8. Tom.IIII. DIVITIAE. *Diuitiæ deriuantur a diuidendo. Libro secundo de Abraham, pertractans illud Gene. v. Qui tollens vniuersa hæc, diuisit per medium, &c.*

Mens directa ad Christi gratiam videbat hunc mundum plenum esse iniquitatis, quæ velut à summo cæli volaret, & opprimeret infimos terræ: pudicitiā autem, fidem, synceritatem, nullis esse obnoxias passionibus; auaritiam verò solicitudines seculi, quibus suffocantur, qui habent voluptates diuitiarum, dilacerari ac diuidi. Vnde & diuitiæ dictæ sunt curæ & cogitationes huius mundi, quòd mentem diuidāt, atque in diuersum scindant, & in partes trahant, nec sinant incorruptam esse & integram.

Versu 2. Tom.IIII. *Distinguitur de diuitiis, Libro super Beati immaculati, litera xy. versu y.*

Denique hunc locum pulchrè nobis aperuit Ecclesiastes, spiritualem esse non materialem, dicens: Quæ abundantia homini in omni labore suo quo laborat sub sole? generatio vadit, & generatio venit, & terra stat in seculum: Hoc est, quæ abundantia spiritali homini in omni laboranti sub sole iustitiæ? Et subiecit: Generatio vadit, & generatio venit. Vadit generatio, quia diuites eguerunt & esurierunt: qui antè abundabant gratia, postea tamen propter perfidiam suam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, iam per fidem Christi satiantur, abundant, sicut scriptum est: Edent pauperes & saturabuntur. Audierunt enim dicentem: Abundantes in omni verbo: non in pecuniis vtique, non auro, non argento, sed in omni verbo, inquit & cognitione. Et alibi ait: In diuitiis simplicitatis. Hæ diuitiæ sunt salubres: nam copiæ seculares salutem afferre non possunt. Qui autem habuerit abundantiam spiritualem, huius terra fructifera stat in seculum, bene fundata radice virtutum, vel anima bonos vtique germinans fructus, vel caro nullis cupiditatibus mobilis ad prolapsionem.

De spiritualibus diuitiis quæ sint. Require supra in capite Aurum. Et tales diuitiæ verè dicuntur esse substantia. Libro secundo de Abraham, quod require infra in capite Substantia. Cap.29. *Diuitiis talibus si quis caret, verè eget. Libro septimo super Lucam super illud quod sequitur, & habetur Lucæ quinto decimo.*

Facta est fames per regionem. Fames non epularū, sed bonorum operum atque virtutum. Quæ miserabiliora ieiunia? Etenim qui recedit à thesauro, eget: qui recedit à sapientia, hebetatur: qui à virtute, dissoluitur. Meritò iste egere cœpit, qui thesauros sapientię & sciētiæ Dei, diuitiarúmque cælestium altitudinem dereliquit.

Cap.5. Tom.IIII. *Habentur autem in Christo. In sermone sexto de sacramentis ad neophytos, post medium.*

Vbi est absconditus homo, qui semper est apud Deū locuples. Habes ergo in quo sis diues in Christo. Diuitiæ tuæ pudicitiæ sunt, & castitatis infulæ fides, deuotio, & misericordia. Hi sunt thesauri iustitiæ, sicut Propheta memorauit.

Diuitiæ verò gloriæ excedunt capacitatem mentis humanæ. Super Epistolam ad Ephesios, capite secundo, exponens quod sequitur. Tom.V.

Vt ostenderet in seculis superuenietibus superabundantes diuitias gratię suę in bonitate super nos in Christo. Significat quia in futuro seculo immortale donum Dei apparebit in remuneratione fidelium: quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus eum. Hæ sunt superabundantes diuitię, vt tantum detur credentibus, quantum inuestigare non potest mens humana.

Vnde in statu innocentiæ fuerunt diuitiæ virtutum. Sermone quinto de sacramentis, quod require suprà, in capite Debitum. Et has diuitias desiderare debemus. Libro primo de Cain & Abel. Cap.5. Tom.IIII.

Si quæris thesauros, accipe inuisibiles & occultos, quos in cælis altissimis, non quos in terrarum venis requiras. Esto pauper spiritu, & eris diues qualicunque censu: quia nō in abundātia diuitiarū vita est hominis, sed in virtute ac fide. Istæ diuitiæ te verum diuitem facient, si sis in Deum diues.

Propterea sancti in paupertate positi diuitibus maiores erunt. Libro primo de Iacob in fine. Require suprà, in capite Dignitas. Et quomodo se habent ad eas. Require infra in capite Perfectio & Perfectus. Et has diuitias habere debemus, quas perdere inuiti non possumus: non terrenas, quas faciliter amittimus. Libro secundo de Iacob & vita beata. Cap.5. Tom.IIII.

Nemo ex inimicis potest tuam animam comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. Noli igitur metuere eos qui possunt auri argentíque compilare thesauros. Isti tibi nihil auferunt. Hoc enim auferūt, quod nō habebas: hoc auferunt quod possidere nō poteras: hoc auferunt, quod non ornabat animam tuam, sed onerabat: hoc auferunt, quod non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Sicut audisti, legisti hodie. Multi seris portarum suarum includunt aurum suum: sed hi nec vectibus & claustris suis credunt †. Multi vigiles adhibent: sed ipsi quoque plus ipsos solent timere custodes. Multi defosso auro incubant: aurum eorum sub terra, & cor eorum sub terra. Caue ergo ne & tu cor tuum terræ viuus infodias. Non ergo auri istius metuendi fures. Ille tibi cauendus est fœnerator, qui substantiam animæ tuæ scrutatur, si qua peccati grauioris æra contraxeris: qui cor tuum includit solo, qui animam tuam eo cespite obruit quo aurum texeris: qui mentem tuā centesimarum incuruat vsuris †, & graui condit sepulchro, de quo nullus resurgit. Sequere sanctum Iacob, qui neque de alienis diuitiis †, quicquam habebat, neque suarum virtutum erat inanis & vacuus, qui erat iustitiæ fructu repletus. C D

† Alii hoc velle claustris credunt. † Alii sauri. † Alii tiis.

De temporalibus vel terrenis diuitiis, & primò quòd non sunt acquirendæ cum dolo & fraude. Require supra in capite Cancer. Secundò de eis habetur quædam distinctio, cui præmittitur quomodo causant cupiditatem. Libro primo de Abraham. Cap.5. Tom.

Diuisit Abraham: quia non capiebat illos, inquit, terra habitare simul: quia nimium diuites erant. Seculare vitium, vt diuites terra non capiat. Nihil enim satis est diuitum cupiditati. Quantò ditior quis fuerit, tantò auidior ad possidendum est. Extendere agri terminos cupit, vicinum excludere. Nunquid eiusmodi Abraham? Minimè, quamuis in principio & ipse imperfectior. Vnde enim imperfectio ante aduentum Christi? Nondum

Nondum venerat, qui diceret: Si vis perfectus esse, vade vende omnia, & da pauperibus, & veni sequere me. Tamen vt minimè auarus electionem offert, vt iustus dissensionem amputat. Non sit, inquit, rixa inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos, quia omnes fratres nos sumus. Nónne ecce terra tota ante te? Discede à me. Si tu in dexteram, ego in sinistram: vel si tu in sinistram, ego in dexteram. Et leuauit oculos Lot, & elegit irrigua, regionem, inquit, Iordanis, quia tota irrigabatur, & erat sicut Paradisus Dei. Plerunque possessiones obueniunt hæreditariæ, aliæ vtiliores, alię amœniores. Non vtique in portione sunt secundæ. Nam incipit minui singularium meritum. Sed si non queant partes de vtilioribus conuenire, conferantur amœnæ vtilioribus. Diuersa hominum ingenia sunt, alios vtilia, alios amœna delectant. Infirmior autem amœniora eligit vtiliora fastidit. Villicus nonnunquam vtilis est, vel actor agri confertur vrbano. Si insipiens sit elector, aut cocum eligit, aut vocalem quem venustioris gratię putat, refutat vtiliorem. Plerunque etiam vbi fructus impares sunt, prudentior amœniora declinat. Citò inuidiam mouent, citò in se excitant mentem auari.

Tertiò, quare tales diuitiæ etiam malis & indignis communicantur. Quod require supra in capite Cognitio.

Quartò, quòd non sit in eis finalis vtilitas. Lib. de officiis. Quod require infrà, in capite Vtile. Quintò, quàm sit ipsarum congregatio vana. Require supra in capite Auaritia. Sextò, quòd sunt occasio culpæ: quòd non sic est de diuitiis sapientiæ & Philosophiæ. In tractatu super Psalmum xxxvj. Tom.IIII.

Melius est parũ iusto, super diuitias peccatorũ multas. Nõ ergo diuitiæ accusantur, sed diuitiæ peccatorũ: nisi fortè qa peccator dixit: Omnia hæc mihi tradita sunt, & cui volo do illa. Deinde quoniã diuitiæ facẽ cupiditatis inflãmant, & vnusquisq; dũ maiora desiderat, nõ declinat diuerticula peccatorũ. Vnde & Saluator dixit: Facite vobis amicos de mãmona iniqtatis. Iniqtatis enim census est, qui in diaboli potestate est: vt cui ille voluerit conferatur. Potest & illud intelligi, quia melius est parum iusto super diuitias peccatorum multas: quia est quidam diues in verbis, vt sunt Philosophi istius mundi de sacrilegiis disputantes: de motu syderum, de stellarum, Iouis, ac Saturni, de generationibus hominum, de simulachrorum cultu, de geometria, de dialectica: Philosophi ergo in sermone diuites sunt, fidei inopes, veritatis exortes. Et sunt plerique simplices Domini sacerdotes, in sermone pauperes, abstinentia & virtute sublimes. Illi multis loquuntur perfidiam: isti paucis fidem asserunt. Illi suos amittunt quotidie sacerdotes: hic pauper populos acquirit Ecclesiæ numeróque credentium. Qui ergo hos audierit, & viderit operum qualitatem, dicit: Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Hinc Salomon deriuauit illud, quod quasi suum ipse posuit: Ex multiloquio non effugies peccatum. Dialectica ergo diuitias verborum fluit: pietas timorem Dei seruat. Ideo hic parcus in verbis, diues in spiritu, magis vult timere, quàm vana velit verba iactare. (Luc.4. — Prouerb.15.)

Septimò, ipsæ diuitiæ nostram animam impediunt. Libro de bono mortis. Quod require suprà in capite Anima. Cap.33. Tom.IIII.

Octauò, quòd semper cupiditatem ad aliud appetendum inducunt. Libro de Noë & arca.

Secundum altiorem autem sensum, ea quæ extra sunt quæ dicuntur bona, diuitiæ, potestates, honores quasi diffunduntur latius, nec tantum his contenti sunt diuites quæ in manibus & in conspectu: sed longè latéque diffundunt suas cupiditates, dum aut pecuniarum compendium de vlterioribus quæritur, aut honor à pluribus, aut potestas diffusior, aut cupiditas.

Nam sunt labiles & caducæ. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Quod require suprà in capite Auaritia. Arguitur ex istis quòd diuitiæ debent contemni. Libro secundo de officiis. Quod require suprà in eodem capite. Et ideo paupertas diuitiis antefertur. In tractatu super Psalmum xliij. Tom.IIII.

Si ergo paupertas beata est, cui patet cælum: terrenas istas diuitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. Sequamur gesta Apostolorum, ante quorum pedes vnusquisque quod habebat pecuniæ ex suorum agrorum pretio, conferebat vt pauperibus dispensaretur. Istam igitur inopiam Euangelicam hi sancti viri multò ante exercere cœperant. Et ideo dicebãt: Obliuisceris inopiam nostram. Tale est hoc, quale est illud Apostolicum: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Bona ergo paupertas est, quæ à pietate procedit, & virtutum exercitatione suscipitur. Matth 19.

Intelligendum est contemnere diuitias cum moderamine: quia vt dicit super Epistolam ad Thessalonicenses, capite quinto. Tom.V.

Sicut enim diuitiæ negligentiam pariunt salutis, ita egestas dum saturari quærit, à iustitia declinat. Hinc Salomon nec minus diuitem se petit fieri, nec egestosum &c. Prouerb.30.

Requiritur ipsarum diuitiarum vsus debitus & iustus: alias causa mali vsus, non dicuntur esse à Deo. Libro primo de Cain & Abel. Cap.5 Tom.IIII.

Si quem ista etiam delectent, ab eo moderatius petuntur, qui verus omnium fons est. Nam & ipsa peculiaria, quæ possidere sibi videtur diabolus, aliena sunt, sicut ipse dixit: Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt. Ab eo ergo spera, licet breuis vitæ non sit longum viaticum requirendum, tamen ab eo spera, qui vniuersam creaturam condidit, qui diabolo eam ad tempus tradidit, non vt eam possideat, sed vt tentet. Non enim poterat corona esse sine certamine. Probandi erant dubij, vt iusti coronarentur. Dedit itaq; diabolo ea: quia in his ipsa pœna accipiẽtis est si ipsa vti nesciat. Quid est enim thesaurus luxurioso, nisi sumptus luxuriæ? Sed non luxuriosus, sed frugi probatur. Et ideo vtere quasi frugi iis quæ tibi apponuntur, vt non cum manducas multum, odibilis fias. Vigiliæ enim & tormenta viro edaci. Eccles.31.

Vnde de bono vsu diuitiarum, loquitur in Epistola ad Vercellensem Ecclesiam. Lib.10.Epistol. Epist.82. Tom.III.

Sed nec ipsæ diuitiæ vituperabiles. Denique redemptio animæ viri diuitiæ eius: quoniam qui pauperi donat, redimit animam. Est ergo & his materialibus diuitiis virtutis locus. Quasi gubernatores estis in magno mari. Si bene quis gubernauerit suum nauigium, citò transit fretum, vt perueniat ad portum. Qui autem nescit regere suum censum, onere suo mergitur. Ideo scriptum est: Possessio diuitum ciuitas firmissima. Quæ est ista, nisi Hierusalem quæ in cælo est, vbi regnum est Dei? Bona hæc possessio, quæ fructus perpetuos facit. Bona possessio, quæ non hîc relinquitur, sed illic possidetur. In hac possessione qui fuerit dicit: Portio mea Dominus. Prouerb.13.

Similiter de hoc vsu licito & bono, loquitur in tractatu de Naboth paupere. Quod require suprà in capite Bonitas & Bonum, & capite Eleemosyna. Et eodem libro dicit sic. Cap.13. Tom.IIII.

Audi planè qualis diuitem deceat prædicatio. Liberaui, inquit, pauperem de manu potentis: & orphanum cui non erat adiutor, adiuui. Benedictio perituri super me venit, os autem viduæ me benedixit. Iustitiã induebar, oculus eram cæcorum, pes claudorum, ego eram pater infirmorum. Et infrà: Ante fores meas non habitauit hospes: hostium autem meum omni venienti patuit. Si autem peccaui imprudens, non celaui culpam meam, neque reueritus sum multitudinem plebis, vt Iob 29.

non annuntiarem præsentibus eis: si passus sum infirmum exire ostium meum vacuo sinu. Cautionem quoque si quam habui debitoris, scissam sine recuperatione debiti reddidi sine mora. Nam quid etiam illa replicem, quòd in omni infirmo fleuisse se dicit, & ingemuisse, cum videret virum in necessitate, se autem in bonis? Sed & tunc sibi magis fuisse dies malorum, cum se cerneret habere, & alios indigere. Si hoc ille dicit, qui nunquam viduæ oculum fecit tabescere, qui nunquam solus panem suum manducauit, & non orphano tradidit, quem à iuuentute sua nutriuit, aluit, instituit parentis affectu, qui nunquam nudum despexit, qui morientem operuit, qui velleribus ouium suarum infirmorum calefecit humeros: non oppressit pupillum, nunquam diuitiis delectatus est, nunquam gratulatus est lapsu inimicorum suorum: si quis fecit hæc, de summis cœpit egredi diuitiis, si nihil ex patrimonio tanto, nisi solum fructum misericordiæ reportauit: quid de te futurum est qui tuo nescis vti patrimonio, qui in summis diuitiis dies sustines mendicitatis: qui nulli largiris, nulli subuenis? Custos ergo tuarum es, non dominus facultatum. Qui aurum terræ infodis, minister vtique eius es, non arbiter. Sed vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Ergo in illo auro cor tuum terræ infodisti. Vende potius aurum, & eme salutem. Vende lapidem, & eme regnum Dei. Vende agrum, & redime tibi vitam æternam. Vera allego, quia verba astruo veritatis. Si vis perfectus esse, inquit, vende omnia quæcunque habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo. Et noli contristari cum hæc audis, ne dicatur & tibi, sicut & illi adolescenti diuiti dictum est: Quàm difficilè, qui possesiones habent, in regnum Dei intrabunt: magis cum hæc legis considera: quia ista tibi potest mors eripere, potestas superioris tollere. Denique quid appetis parua pro magnis, caduca pro æternis, thesauros pecuniæ pro thesauris gratiæ: Isti corrumpuntur, illi permanent.

Lib.7.Epistol. Epist.44. Tom.III. *Propterea concludit causa dictorum: in Epistola prima ad Constantium.*

Paupertas & opes, inopiæ & satietatis vocabula sunt. Nec diues est qui indiget aliquo: nec pauper qui non indiget. Nec quisquam viduam spernat, circunscribat pupillum, fraudet proximum suum. Væ enim illi qui dolo congregatam habet substantiam, & in sanguine ædificat ciuitatem, id est, animam suam. Hæc est enim quæ ædificatur sicut ciuitas. Hanc ciuitatem non ædificat auaritia, sed destruit: non ædificat libido, sed exurit atque incendit. Vis bene ædificare ciuitatem?

Prouerb.15. Melius est exiguum cum Dei timore, quàm thesaurus magnus sine timore. Diuitiæ hominis ad redemptionem animæ debent proficere, non ad destructionem. Et thesaurus redemptio est, si quis bene eo vtatur. Iterum laqueus est, si quis vti nesciat. Quid enim pecunia sua homini, nisi quoddam viaticum est, multa oneri, moderata vsui? Viatores sumus vitæ huius: multi ambulant, sed opus est vt quis bene transeat. Cum illo enim Dominus Christus est, qui bene transit. Ideóque

Esa.43. legis: Si transieris per aquam, tecum sum: flumina te nõ concludent, nec ignis exuret vestimenta tua si transeas. Qui autem ignem alligat in corpore suo, ignem libidinis, ignem immodicæ cupiditatis, non transit, sed exurit inuolucrum istud animæ suæ. Præclarior est bona

Prouerb.22. existimatio quàm pecunia: & super omnes argenti aceruos bona est gratia. Fides ipsa sibi abundat, satis, supérque censu suo diues. Sapienti quoque nihil alienum est, nisi quod virtuti incongruum. Quocunque accesserit, sua omnia, totus mundus possesio est: quoniam toto eo, quasi suo vtitur. Quid igitur circunscribitur frater? Quid fraudatur mercenarius? Nõ magna, inquit, lucra de mercede meretricis, i. lubricæ istius fragilitatis.

Rationem ponit in tractatu de secunda interpellatione Iob, cap. quarto, dicens sic. Tom.IIII.

Sed dicite mihi: Si propter peccatum meum hæc patior, sicut obiicitis, quare impij viuunt? Nec solùm viuunt, sed etiam repleti sunt diuitiis, & fructus multiplicant, sed etiam filiis potiuntur, abundant domus eorum. Hæc euidenter specie bona, sed altiore mysterio inuenies, quoniam quæ putantur bona, non sunt bona: & quæ putantur mala, potiora illis æstimantur. Inueterauerunt in diuitiis ἐπαλαιώθησαν dixit, vt non tam diuturna diuitiarum possesio, quàm inueterata molestia copiarum significata videatur. Sicut vidit Ecclesiastes diuitias custodiri in malum posidenti eas, quę pereunt in summa districtione ac solicitudine. Pereunt enim quæ hìc relinquuntur, & mortuo prodesse non possunt. Habuit igitur defunctus ex illis solicitudinem, requiem inuenire non potuit, qui reliquit quod erubesceret, nec secum abstulit quod teneret, longè dispar ab eo, de quo scriptum est: Beatus homo, qui repleuit desiderium suum ex his, non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. Cui hæreditas Dominus est, & merces ex Mariæ virginis partu. Hic in exitu sapientiæ laudibus prædicatur, quoniam nõ habuit quod erubesceret, qui nihil eorum quæ sunt seculi concupiuit, sed aduersarium depositis veteris hominis exuuiis, telo continentiæ vulnerauit, vt obstrepere ei in istius vitæ fine non posset vulnere claudus, & virtutum admiratione confusus. Habes ergo non esse laudabilem, qui inueteratus in pecuniæ cupiditate sit, non renouatus in perceptione gratiæ.

DIVES BONVS. *Diues fuit Christus: & ex quibus, & quomodo. Libro de benedictionibus Patriarcharum, vbi loquitur de Aser, dicens sic.* Cap.9. Tom.III.

Aser, pinguis eius panis, & ipse dabit escam principibus. Aser interpretatione Latina significat diuitias. Quis igitur diues, nisi vbi altitudo diuitiarũ est sapientiæ & scientię Dei? Quis diues, nisi Dominus Iesus, qui abundat semper & nunquam deficit? Pauper venit in hunc mundum, & omnibus abundauit, repleuit vniuersos. Quantus est in diuitiis, qui paupertate sua omnes diuites fecit? Sed pauper propter nos, diues cum Patre. Pauper ille, vt nos ab inopia vendicaret: sicut Apostolus docet dicens, Quia propter vos pauper factus est cum diues esset, vt illius inopia ditaremini. Cuius inopia ditat, fimbria sanat, satiat fames, mors viuificat, sepultura resuscitat. Hic ergo est diues thesaurus huius pinguis panis. Et bene pinguis, quoniam qui manducauerit, esurire non poterit.

Item lib.j. de Apologia Dauid. Tom.III.

Quis enim diues nisi Dominus noster Iesus? qui de se ait vt hodie lectum est, Quia homo quidam cum diues esset, abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum & reuerti. Et verè diues erat maiestatis suæ operibus, & Diuinitatis propriæ plenitudine, cui Angeli & Archangeli, Potestates & Virtutes, Principatus Throni & Dominationes, Cherubim & Seraphim indefesso obsequio seruiebant. Sed tamen cum diues esset, reliquit nonaginta nouem oues in montibus, & vnam ouem quæ lapsa erat, requisiuit.

In Epistola octaua ad Irenæum. Lib.4. Epist. Tom.

Simus itaque nos possesio Dei, & ille nobis portio, in quo sunt diuitiæ gloriæ & hæreditatis eius. Quis enim diues, nisi solus Deus, qui omnia creauit? Sed multò magis diues misericordia, qui omnes redemit: & nos secundum carnis naturam iræ filios & morti obnoxios mutauit quasi author naturæ, vt simus filij pacis & charitatis. Quis enim mutare naturam potest, nisi qui creauit naturam?

Bonus diues & pauper dicitur populus Christianus respectu populi Iudaici, & hæc causa Christi, qui propter eum

eum factus est pauper, vt dicit in tractatu de obitu Valentiani imperatoris. Tom.III.

Cum in tractatũ incidissem propositæ lectionis, q populus pauper benediceret Deũ, quærere cœpi, quis esset hic populus, & distinguere, quòd esset populus alter diues, & alter pauper. Diues Iudæorum, pauper Ecclesiæ: Diues ille eloquiis sibi creditis: Iste pauper aliena eloquia mutuatus. Meritò pauper, quia congregatus à paupere est. Ille videlicet qui pauper factus est cũ diues esset, vt nos eius inopia ditaremur. Exinaniuit enim se vt omnes repleret. Sed quomodo paup qui habebat æternitatis diuitias, & plenitudinem Diuinitatis? Denique in carne erat, & dicebat: A modo videbitis filium hominis sedentem ad dextram virtutis. Et alibi Petro dicit: Tibi dabo claues regni cælorum. Hic ergo pauper qui regnum cælorũ dabat? Sed audi quomodo pauper: Tollite, inquit, iugum meum super vos, quia mitis sum & humilis corde. Ideo & populus eius pauper est, non indigentia, quem diuite illo populo video ditiorem.

Lib.10.Epist. Epist.82. Tom.III. *Confirmat hoc quòd homo fidelis sit diues: in epistola ad Vercellensem.*

Nemo præsumat, quia diues est, plus sibi deferendũ. Ille est diues in Ecclesia, qui fide diues est. Fideli enim totus mundus diuitiarum est. Quid mirum si mundum fidelis possidet, qui possidet Christi hereditatem quæ pretiosior mundo est? Sanguine pretioso redẽpti estis, omnibus vtique, non solis pecuniosis dictum est. Sed vultis diuites esse? Sequimini dicẽtem: Sancti in omni conuersatione estote. Non diuitibus dicit, sed omnibus, quia sine discrimine personarũ iudicat, vt bonus testis eius Apostolus dicit. Et ideo non in remissione, non in fastidio, non in exultatione cordis, sed in timore, inquit, hoc incolatus vestri tempore conuersamini. Tempus accepistis in hac terra, non perpetuitatem, quasi tempore vtimini qui sciatis vos migraturos. Nolite in diuitiis confidere, quia omnia illa hîc relinquentur. Sola vos comitabitur fides. Erit sanè etiam iustitia comes, si fides præuia sit. Quid vos palpant diuitiæ? Nõ auro vel argento, non possessionibus, non sericis vestibus de vana vestra conuersatione redempti estis, sed pretioso sanguine Christi Iesu. Ille ergo diues est, qui fuerit hæres Dei, Christi cohæres &c.

Diues est homo iustus. Libro decimo super Lucam, vbi loquitur de Ioseph iusto, qui petiit à Pilato corpus Iesu, dicit sic. Cap.26. Tom.V.

Hunc Ioseph iustum Lucas dixit: Matthæus diuitẽ. Et meritò diues hoc loco dicitur, vbi corpus suscepit Christi. Suscipiendo enim diuitem, nesciuit fidei paupertatem. Diues est ergo qui iustus est.

In exhortatione ad virg. Tom.I. *Vnde de bono diuite qui innocens est. Libro tertio de viduis, parte tertia, dicit sic.*

Ipse absconditus cordis homo qui est pauper seculo, ipse est locuples Deo. Auditis filiæ quæ pauperes vos vocatis: quis autem est homo diues, cum multis egeat, nisi ille cui non est graue peccatum in conscientia? Bona est enim, inquit, substantia, cui non est peccatum in conscientia. Audistis, inquam, in quo possetis apud Deum esse locupletes, vt sit in vobis incorruptibilis, inquit, & modestus spiritus. Bonæ enim diuitiæ sunt innocentiæ & simplicitatis, quibus peccatum nõ imputatur: quia nulla in his doli fraudísque versutia est. Omnis enim simplex obtrectare nõ nouit, nescit inuidere, suo contentus est, aliena non quærit. Et si egeat, sibi diues videtur, si suppetat quod alimẽto est satis. Denique Apostolus Paulus pulchrè: Et profunda, inquit, paupertas eorum.

Et in eodem libro, parte prima exemplum inducit loquens, in persona sanctæ viduæ Iulianæ.

Pater vobis fuit diues, gratia, non pecunia: opulentus ministerio, nõ patrimonio: cuius hęreditas fides est, locuples Deo, sed egena seculo. Satis vos diuites reliquit, si propositum eius sequamini. Sola est fides vtrique indiscreta sexui, census virorum, dos virginũ.

Concludit quo ad hoc libro tertio de officiis. Tom.I.

Filij ante factum cogitate, & cum diutius cogitaueritis, tunc facite quod probatis. Laudabilis mors cum occasio datur, rapienda est.

Bonus diues diuitias pauperibus dispensat, & simul cum paupere fit pauper. In prællegata epistola ad Vercellensem. Lib.10. Epist Epistо.82. Tom.III.

Sed si vultis diuites esse, estote pauperes. Tunc eritis per omnia diuites, si fueritis pauperes spiritu. Non census diuitem, sed animus facit. Sunt qui se humiliant in multis diuitiis, & rectè ac prudenter. Satis enim diues omnibus naturæ lex est, cui citò inuenias quod abundet: cupiditatibus autem omnis diuitiarum abundantia inopia est. Denique nemo pauper nascitur, sed fit. Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est: ideòque citò inuenitur diues naturæ, difficilè cupiditatis. Etenim quo plus vnusquisque acquisiuerit, plus sitit, & quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarũ. Quid quasi necessarium quæritis cumulum diuitiarũ? Nihil tam necessarium, quàm cognoscere quid non sit necessarium. Quid in carnem retorquetis excusationẽ? Non corporis venter insatiabilem, sed mentis auaritia facit. Nunquid caro spem futuri abstulit? Nunquid caro spiritualis gratiæ suauitatem ademit? Nunquid caro fidem impediuit? Nunquid caro aliquid furoris dominis variis opinionibus adiudicauit? Plus amat caro moderatam frugalitatem, qua exuitur onere, induitur salubritate: qua solicitudinem deponit, assumit tranquillitatem.

Bonus diues pro pauperibus thesaurizat, & in eis recondit thesaurum. In epistola prima ad Constantium. Lib 7 Epistol. Epist.64. Tom.III.

Discant bonorum operum diuitias quærere, & morum esse locupletes. Pulchritudo diuitiarum non in sacculis diuitum, sed in alimentis pauperum est: in illis infirmis & egenis melius opes lucent. Discant itaque pecuniosi non sua, sed ea quæ sunt Christi quærere, vt & illos Christus requirat, vt illis sua largiatur. Impendit pro illis sanguinem suum, effudit illis spiritum suum, offert illis regnum suum. Quid amplius dabit, qui se ipsum obtulit? Aut quid est quod non sit daturus Pater, qui pro nobis vnicum Filiũ suum morti tradidit? Admone igitur illos seruire Domino in sobrietate & gratia, & tota mentis sedulitate, erigere oculos ad cęlestia, nihil ponere in lucro, nisi quod vitæ æternę sit. Nam iste omnis huius quęstus seculi animarum, dispendium est. Denique omnium detrimentum passus est qui volebat Christum lucrari. Quod etsi mirabiliter dixerit, minus tamẽ expressit quàm acceperat. Hæc enim de alienis loquutus est, Christus autem dixit: Qui vult post me venire, abneget semetipsum, vt ipse detrimentum suum sit, quò fiat lucrum Christi. Caduca hæc omnia, cum damno sine lucro: illud solum lucrum est, vbi fructus perpetuus, vbi æternæ merces quietis.

Etiamsi pro pauperibus pauper fiat, laudabilior est, sed quomodo liberalis esse debet. Libro primo de officiis. Cap.30. Tom.I.

Consilium præmisimus, authoritatem petamus. Primùm neminem debet pudere, si ex diuite pauper fiat, dum largitur pauperi, quia Christus pauper factus est cum diues esset, vt omnes sua inopia ditaret. Dedit regulam quam sequamur, vt bona ratio sit exinaniti patrimonij, si quis pauperum famẽ repulit, inopiam subleuauit. Vnde & consilium in hoc do: Apostolus dicit. Hoc enim vobis vtile est, vt Christum imitemini. Consilium bonis datur, correctio errantes coërcet. Deniq; quasi bonis dicit: Qui non tantũ facere, sed & velle cœpistis ab anno præterito. Perfectorum vtrunq; est non pars. Itaq; docet & liberalitatem sine beneuolentia, & beneuolentiam sine liberalitate non esse perfectam..

A Vnde & ad profectum hortatur, dicens: Nunc ergo & facere consummate, vt quemadmodum prompta est in vobis voluntas faciendi, ita & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim vt aliis refectio sit, vobis autem angustia, sed ex æqualitate in hoc tempore vestra abundantia sit ad illorum inopiam, vt & illorum abundantia sit ad vestram inopiam, vt fiat æqualitas, sicut scriptũ est: Qui multum habuit, non abundauit: & qui modicum, non minorauit. Aduertimus quemadmodum & beneuolentiam & liberalitatem, & modum comprehendit, & fructum atque personas. Ideo modum, quia imperfectis dabat consilium. Non enim patiuntur angustias, nisi imperfecti. Sed & si quis ecclesiam nolens grauare in sacerdotio aliquo constitutus, aut ministerio, nõ totum quod habet conferat, sed operetur cum honestate quantum officio satis est, non mihi imperfectus videtur. Et puto quòd hic angustiam non animi, sed rei familiaris dixerit. De personis autem puto dictum: Vt vestra abundantia sit ad illorum inopiam: id est, vt populi abundantia sit bonę operationis ad illorum subleuãdam & abolendam inopiam: & illorum abũdantia spiritalis, adiuuet in plebę inopiam mẽtis spiritalis, & conferat ei gratiã. Vndę exemplum optimum posuit: Qui multum habuit, non abundauit: & qui modicum non minuit. Bene hortatur ad officium misericordiæ omnes homines istud exemplum: quoniam & qui plurimũ auri possidet, non abundat: quia nihil est quicquid in hoc seculo est: & qui exiguum habet, non minuit: quia nihil est quod amittit. Res sine dispẽdio est, quę tota dispendium. Est etiam sic intellectus bonus. Qui plurimũ habet, etsi non donat, non abundat: quia quantumuis acquirat, eget semper qui plus concupiscit. Et qui exiguum habet, non minuit: quia non multum est quod pauperem pascit. Similiter ergo & ille pauper qui confert spiritualia pro pecuniariis, etsi plurimum habeat gratiæ, non abundat. Non enim onerat gratia, sed alleuat mentem.

Non extat. *Vnde quantùm differat pius diues ab auaro, ostendit in sermone de misericordia, qui incipit: Tria sunt quæ in misericordiæ opere &c.*

Cæterùm ille verè est diues, qui in Deo diues est: qui misericordia opulentior quàm diuitiis, facultates suas cum pauperibus diuidit: qui locupletem dando magis quàm habendo se ostendit: qui ad hoc se meminerit habere diuitias, vt fœneretur Deo, pascat Christum, vestiat Dominum: qui patrimonium suum non ingrato hæredi quærit relinquere, sed per pauperes illud Christo desiderat commodare: qui diuitias cælo magis quàm mundo commendat: qui desiderat potior esse opere quàm suæ substãtiæ facultate: qui thesauros suos ad superna transmittit: qui ad hoc viuit, vt operetur, qui ad hoc operatur, vt in æternum viuere mereatur: qui viduarum casibus flectitur, & pupillorum miseria commouetur: qui dolentium causam suscipit, & arrogantiam superborum abiicit. Cæterùm habere nec facere, misereri posse nec velle, commendatum sibi deputat, quod per cruciatum suum ad hęredem transmittat. Nec de suo miser permittitur tãgere, quod post se futuro hæredi cogitur reseruare. Qui solicitius seruat quàm acquisiuit, molestius custodiuit quàm rapuit. Suspirat enim vigilans acquirendo, suspirat dormiens reseruando. Nec vigiliæ lętæ, nec somnus securus, nec dies lętus, nec nox est quieta. Discurrit, torquetur & gemit: & quasi illi proficiat quod acquisiuit, sic augere desiderat quod alij cũ suo cruciatu relinquat, vt quale fuerit patrimonij pondus, talis solicitudinis habeatur & cumulus.

Tom.V. *Cuius boni diuitis meritũ describit super epistolam j. ad Timotheum, cap. sexto, exponens illud: Præcipe diuitibus, &c.*

Vera vita illa est, quam speramus futuram: quæ non occasu, non temporibus terminatur. Æterna est enim, meritò vera appellatur. Hæc enim præsens imago vitæ est, non veritas: in hac vita illa acquiritur, & vt ad illam festinaretur, ex imagine quam præcellat veritas addicitur, quæ neque superbia neque spe diuitiarum attingitur, sed humilitate & spe Dei, qui hanc promisit. In ipso enim sperandum est: quia ipse præstat quæ vsibus sunt necessaria: non ipsis copiis, sed in authore earum. Quę enim spes videtur in re caduca atque incerta? quippe cum aliquanti ex his discedant: qui autem in his manere videntur, nullum lucrum ex his capiunt in futurum, sed damnum, nisi cum indigentibus partiantur. Neque enim æterna sunt, vt futuræ vitæ præponantur. Sic superbos faciunt quasi immortalitatem polliceantur. Resurrectionis exemplum habemus in Christo B & à multis. Non sic diligitur Christus sicut diuitiæ, quarum nullum exemplum videtur, quòd aliquem à morte liberauerunt. Christus nos redemit, non diuitiæ. Ipse enim futuræ vitæ instar ostendit vt his omnibus spretis ipsum sequamur, vt ad immortales & cælestes diuitias veniamus. Quare hoc niti debemus, vt bonis factis diuites simus, & his terrenis copiis spiritales diuitias acquiramus. Seminemus in terra, vt metamus in cælis, vbi thesaurus collocatur æternus.

Vide psalmum xxxviij. Causa huius est consideratio finis vtriusque status diuitis & pauperis. Lib. vj. Hexameron. Quod require supà in cap. Attendere. Secunda ratio est, quia diuitiæ non prosunt in morte, nisi bene distributæ. In tractatu super psalmum primum. *Tom.IIII.*

Quid te iactas ô impietatis plene? An quia honoribus es potens, & abundas diuitiis? Non aduertis quia puluis es & tu? dispergeris & dissipaberis? Vidi, inquit, impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani, & transiui & ecce non erat. Quid gloriaris quia C multa te seruitia ambiunt, multi amici tegunt latera tua, plurimi te equi sequuntur? Quorum nobis enarras prosapiam, & tanquam maiorum tuorũ genus? Præfers diuitias, quia cõuiuiis pascis sodales. Vtinam egenos pasceres: vtinam non iocorum † ministros, sed votorum adiutores. Iactas, quia prodeunti illico ceditur: & homines te tanquam feram declinãt aut bestiam. Non hęc esse aliquid putas? Non audis quia ea omnia tanquam vmbra prętereant? Quid iuuant cõsulares prætextę, aut nitentes auro triumphales palmatę? nudus exibis, nemo illic consulem te recognoscet. Quid prosunt innumeræ possessiones publicæ? Súntne tuæ? Hodie tu tenes, cras alius. Cum tu exieris, alius intrat. Vix mouisti pedem, alius gressum intulit. Quanti ante te illic fuerunt, quanti post te dominabuntur? Et hoc putas esse priuatum? Quem vnquam à morte diuitiæ redemerũt? imò quem non ad mortem diuitiæ coëgerunt? Quem ab inferis D suæ reuocauerunt opes? Quem potentia excusauit à pœna? Puluis est impietas, sicut puluis est impiorum potentia. Caliginem infert, dare salutem non potest. Simul vt vehemens flare cœperit spiritus, spargit eam, atque dissoluit. Aërem turbat, solum nudat: vt puluis proiicitur, deficit vt fumus, liquescit vt cera.

† *Alias, istrionum.*

Tertia ratio est, quia diues benefaciens pauperi benedicitur: econtrario maledicitur. In tractatu de Naboth paupere. *Cap.8. Tom.IIII.*

Sed fortè dicas, quod vulgò soletis diuites dicere: Non debemus donare ei cui Deus ita maledixit, vt eum egere vellet. Sed non pauperes maledicti, cùm scriptum sit à Deo: Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non de paupere, sed de diuite scriptura dicit: Captans pretia frumẽti maledictus erit. Deinde non requiras quid vnusquisque mereatur. Misericordia non de meritis iudicare consueuit, sed necessitatibus subuenire: iuuare pauperem, non examinare iustitiam. Scriptum *Matth.5.*

ptum est enim: Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem. Quis est qui intelligit? qui cõpatitur ei, qui aduertit consortem esse naturæ, qui cognoscit quod & diuitem & pauperem fecit Dominus, qui scit quod sanctificet fructus suos, si de his delibet aliquam pauperibus portionem. Ergo cũ habeas vnde benefacias, ne differas dicens: Cras dabo, ne largiendi amittas copiã. Periculosa est de alterius salute dilatio. Potest fieri, vt tu dũ differs illũ, ille moriatur. Magis ante mortẽ præcurre, ne fortè auaritia te & cras impediat, & promissa fraudentur.

Quarta ratio est, quia acquirit amicum proximum, & facit sibi debitorem Deum. Eodem libro. Cap. 14.

Considera quia hæc solus non possides: possidet tecum tinea, possidet ærugo, quæ consumit pecuniam. Has tibi consortes auaritia dedit. Vide autem quos tibi det gratia debitores. Splendidum in panibus benedicent labia iustorum, & testimoniũ bonitatis illius fiet. Facit tibi debitorem Patrem Deũ: qui pro munere quo pauper adiutus est, fœnus exoluit, quasi bonus debitor creditoris. Facit tibi debitorem Filium, qui ait: Esuriui & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & cooperuistis me. Quod enim vnicuique minimorum collatum est, sibi dicit esse collatum. Nescis ò homo struere diuitias. Si vis diues esse, esto pauper seculo, vt sis Deo diues. Diues fidei, diues est Deo. Diues misericordiæ, diues est Deo. Diues simplicitatis, diues est Deo. Diues sapientiæ & scientiæ, diues est Deo. Diuites Deo sunt, qui in paupertate abundant, & qui in diuitiis egent. Abundant pauperes, quorũ profunda paupertas abundauit in diuitiis simplicitatis suæ, diuites autem eguerunt & esurierunt. Neq; enim otiosè scriptum est: Diuitum pauperes præpositi erunt, & proprij serui dominis fœnerabunt: quia diuites superuacua & vana seminant, ex quibus fructum non colligant, sed spinas metant. Et ideo pauperibus diuites erunt subditi, & serui dominis spiritalia fœnerabunt, quemadmodũ diues rogabat vt stillã aquæ pauper Lazarus fœneraret. Math. 25.

Quinta ratio est: quia fit habitatio Dei. Ibi subdens. Cap. eodem.

Potes & tu diues, istam implere sententiam, si largiaris pauperi, & Domino fœneraueris. Qui enim largitur pauperi, Deo fœnerat. Pulchrè autem sanctus Dauid in Psalmo septuagesimo quinto hymnũ Deo concinens ad Assyrium scriptum, hoc est aduersus nequitias spirituales, Assyrium inanẽ & vacuum principem istius mundi, ita cœpit: Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius: hoc est, non in nobilibus, non in potentibus, sed in anima confitente Deo: non in principibus & consulibus, sed in eo qui Deum videt. Ipse est enim Israël in quo profunda fides ad cognitionẽ Dei potuit peruenire. Et factus est, inquit, in pace locus eius, & habitatio eius in Sion: vbi quietus affectus nullis diuersarum cupiditatum exagitatur fluctibus, nullis auaritiæ turbatur procellis, nullis diuitiarum quærendarum ignescit incendiis.

Sexta ratio est, quia plus pro peccatis debet orare, & pro receptis beneficiis gratias agere: quod pro eo videtur pauper posse melius facere. Eodem libro. Cap. 16.

Propheta ait: Orate & reddite Domino Deo vestro: id est, nolite dissimulare diuites: dies instant, orate pro peccatis vestris, reddite pro beneficiis quæ habetis munera. Ab ipso accepistis quod offeratis, ipsius est quod ei soluitis. Dona inquit, mea, & data mea: hoc est quæ offertis mihi dona, data sunt mea: ego ea dedi vobis atque donaui. Denique Propheta ait: Bonorum meorum non indiges. Ideo tua tibi offero, quoniam nihil habeo quod non dedisti. Fides est quæ dona conciliat, humilitas est quæ oblata cõmendat. Fide Abel plurimam hostiam obtulit Deo. Ideo super Cain fratris munera placuit munus Abel, quia fide vicit. Nã vnde pauperis hostia magis quàm diuitis placet? Quia pauper fide ditior est, sobrietate locupletior. Et cũ sit pauper, ex illis est de quibus dicitur: Tibi offerent reges munera. Non enim purpuratis offerentibus, sed motus proprios regẽtibus Iesus Dominus delectatur, qui corporali lasciuiæ mentis dominentur imperio. Orate ergo diuites, non habetis in operibus quod placeat. Orate pro peccatis, vestrisq; flagitiis, & reddite Domino Deo vestro munera. Reddite in pauperes, in egenos, soluite inopes, fœnerate quę placare possint Deum propter flagitia vestra: aliter nõ potestis: Quem vltorem timetis, facite debitorẽ. Non accipiam, inquit, de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum. Quicquid obtuleritis, inquit, meum est: quia totus orbis est meus. Non exigo quod meum est, sed est quod de vestro possitis afferre. Studio deuotionis & fidei, nõ ambitione sacrificiorum delector. Tantummodo ò homo immola Deo sacrificium laudis & redde altissimo vota tua.

Concluditur quòd diues pauperem contemnere non debet. In tractatu super Psalmum xlviij. versu secundo. Tom. IIII.

Quique terrigenæ filij hominum, simul in vnum diues & pauper: vt vniuersos vocaret. Quis est terrigena, nisi filius hominis? Quis est spiritalis, nisi filius Dei? Ille ex sanguine concretus & carne †, & viri voluptate generatus: iste ex Deo natus. Alius diues in omni verbo & scientia, alius pauper, gratia tamen diues: quia & pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum. E contrario est & diues in superbia, & pauper in humilitate. Omnes vocantur ad Ecclesiam, vt omnes redimãtur à Domino. Qui æger est, medicum inuenit: qui sanus est, sapientiam acquirit: captiuus redemptorem: liber remuneratorem: Omnes ædificat scriptura Diuina: in ea inuenit vnusquisque quo aut vulnera sua curet, aut merita confirmet. Simul autem in vnum diuitis & pauperis facta est vocatio, in quandam humilitatem æqualitatémque nos prouocat, vt neque diues fastidiat inopem, neque diuiti pauper inuideat, sed vtrunque sibi vna cõnectat gratia quia & Dominus pauper factus est cum diues esset, vt idem pauperum Saluator esset & diuitũ. † Aliàs, carnis.

Item in Epistola ad Vercellens. Lib. 10 Epist. Epist. 82. Tom. III.

Noli pauperem contemnere, ille te diuitem facit. Noli egentem fastidire. Iste pauper clamauit ad Dominum & Dominus exaudiuit eum. Noli refutare inopẽ, & Christus pauper factus est, vt te inopia sua diuitem faceret. Noli quasi diues te attollere: sine pecunia misit Apostolos suos. Denique primus eorum dixit: Argentum & aurum nõ habeo: sed fidem habeo. Gloriatur in paupertate quasi refugiat contaminationem. Argentum, inquit, & aurum non habeo: sed fidem habeo. Satis diues sum in nomine Iesu, quod super omnem hominem est. Argentum non habeo, sed nec requiro. Aurum non habeo, sed nec desidero: sed habeo quod vos diuites non habetis. Habeo quod pluris esse etiã vos arbitremini. Dono pauperibus, vt in nomine Iesu dicam: Conualescite manus remissæ, & genua dissoluta. Act. 3.

Propter hoc, quanquam sit scriptum, impossibile fore diuitem intrare in regnum cælorum: fit tamen possibile obseruantia mandatorum. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo. Tom. IIII.

Facilius est camelũ per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. Quod in alio quoque libro impossibile esse dixit, sic intelligimus impossibile esse, quia non custodiunt diuites Dei mandata. Si autem custodiant, fit possibile quod impossibile videbatur. Hic est camelus qui intrat per angustam viam, quę illum antè capere non poterat concupiscentem, capit custodientem verba Dei. Matth. 19.

Adhuc declarat idem fieri possibile per Dei gratiam. Eodem libro, litera octaua, versu primo.

Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Verùm ille cui portio aurum atque argẽtum erat, sine quibus esse non poterat, contristatus est. Vnde Dominus pronuntiauit impossibile esse vt diues intret in regnum cælorum. Sed quod impossibile per humanas cupiditates, hoc per Diuinam gratiam solã posse esse possibile, alibi quoq; ait: quicũq; reliquerit patrẽ aut matrem, domum aut fratres aut sorores, cẽtuplum accipiet in hoc seculo & vitam æternã possidebit. Forsitan dicas, vtique quod relinquendo domum (per domum autem totum censum intellige) qui relinquendo propinquos Deũ sequutus fuerit, portio Domini est, & illi portio Deus est: habet etiam vitam æternam, & quia accepto centuplo fit in hoc seculo diues: Diues, inquit, intret in regnum cælorum. Deinde si cẽtuplum dat Dominus eorum quæ etiam simpla impedimẽtum afferre consueuerunt ad perceptionẽ hæreditatis æternæ, centum ergo possessiones reddit pro vna possessione: centum pondera auri pro vno pondere. Multos quidem in hoc seculo qui sua pauperibus donauerunt, vberiore thesauro locupletatos fuisse cognouimus. Et pulcherrimè loquutus, vt etiã ad misericordiam prouocentur. Sed non debent à Domino secularem huiusmodi exigere mercedem, nec sperare quæ mundi sunt, sed magis quia iis qui omnia reliquerunt Deus portio est. Ipse est vtique merces perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ plenitudinis æstimatione censetur. Ego, inquit, Deus tuus sum. Non dicit, Ero: sed iam sum: iam inhabito: iam possideo. Aufert dilationem vbi inuenit iusti confessionem.

De bono verò diuite moraliter loquitur in prima Epistola ad Irenæum, ante medium. Lib.1. Epistol. Epist.4. Tom.III.

Sanctæ ille tali coniugio Lia & Rachel, vna laboriosa, altera aspiratio fortis, refugientes nõ generis necessitudinem, sed morum discrepantiam, cum viri exerciti Iacob sermone edoctæ essent, quòd vellet discedere, vt Labã & filiorum eius inuidiam declinaret, atque ignauiam: responderunt, Nunquid est nobis portio aut hæreditas in domo patris nostri, & non sicut alienæ æstimamur ei? Vẽdidit enim nos & deuorauit pretium nostrum. Ecce primùm, quia ignauus & inuidus laboriosam & disciplinæ tenacem alienat à se ac defugit, seque cupit separare: quoniam eas oneri esse cernit sibi, & putat se lucrum fecisse quòd alienauit eas, & hoc esse suum pretium iudicat, eúmque fructũ voluptatis suæ. Nunc audiamus quomodo quę habet virtus, nõ habet ignauia. Aiunt enim: Omnes diuitiæ & gloria, quam tulit Deus patri nostro, nobis erit & filiis nostris. Meritò Deo arbitro debent esse sublata, quia ipse est author bonorum, cuius gratia ignaui exuuntur: quia decorem hæreditatis diuinæ capere improbi atque infirmi non queunt: succedit autem intentus, & spiritum in se fortis habens. Quis autem fortis, nisi solus Deus, qui omnia coërcet & regit? His ergo debetur hæreditas Dei. Vnde & Isaias dicit: Est hæreditas credentibus in Domino. Et pulchrè ait: Est hæreditas: Ipsa enim sola hæreditas est, alia non est. Neque enim cæcus thesaurus hæreditas est: neque caduca omnia hæreditatis habent commodum. Sola est illa hæreditas, in quibus est portio Deus. Vnde & sanctus Domini dicit: Portio mea Dominus. Et alibi: Hæres factus sum testimoniorum tuorũ. Videas quæ possideat iustus, mandata Dei, oracula eius, præcepta eius. In his diues est, his pascitur, in his delectatur quasi in omnibus diuitiis. Hæc ergo possidentes Lia & Rachel, patrias opes non requirebant, in quibus erat pecunia adultera, irrationabilis species, & spiritalis expers vigoris. Denique quasi diuites & liberæ non eum diuitem, sed egentem arbitrabantur. Omnis enim bonarum & liberalium consors disciplinarum neminem insipiẽtium diuitem putat, sed inopem atque egenum, abiectum quoq; etsi regalibus diuitiis affluat, & superbus auro suo iactet potentiam. Fugienda est igitur talium societas, etsi aliqua copulentur generis necessitudine. Noxiæ enim sunt conuersationes cum insipientibus, & inficiunt sobriam mentem ac decolorant. Quia sicut adhærens sancto, sanctus eris: ita cum peruerso peruersus eris. Frequenter enim accidit vt quis contra propositum suum intemperantem audiens, cum velit ipse continentiæ disciplinam tenere, fuco insipientiæ coloretur: meritóque cõtrariæ sibi sunt & repugnantes disciplina atque insolentia. Vnde cum vir exercitatus earum sententiã quęreret, vocem emittunt probatæ iam diuturno exercitio virtutis. Nunquid est nobis portio aut hæreditas in domo patris nostri? Id est, consulis nos vtrum velimus ab eo recedere? Quasi verò non cognoueris quòd nullam habeamus cupiditatem eius societatis, neque nos dulcis pluribus secularium diuitiarum cupiditas teneat, aut lætitia luxurię. Hęc sunt quæ nos miseria aliena nobis duximus. Hęc sunt quę plena inopię atque egestatis arbitramur. Adiiciunt enim causam successionis, quia veram gloriam & boni thesauri copias amisit Laban, in quibus maximus vigor est datus mentis, & bona moneta imaginis Dei & similitudinis, quia spiritalem monetam amisit, quia splendida magis seculi elegit quàm vera & vtilia vitæ suæ, quorum decor expertem Diuinorũ bonorum præterit. Quoniam ille quæ putat pulchra, in his se fallit ipsum & decipit, &c.

Verum hanc materiam, quòd sapiens sit verè diues, per tractat diffusè in quarta Epistola ad Simplicianum, spiritualiter agens, sicut Tullius Stoicè in libro de Paradoxis, quòd omnis sapiens sit diues, sumens distinctionem diuitis & diuitiarum à sacra scriptura, in hunc modum. Lib.1.Epist. Epist.4.

Videbamur proximè in disceptationem incidisse philosophiæ, cum de Apostoli Pauli Epistola sumentes exordium, tractaremus, quòd omnis sapiens liber. Verùm postea cum Petri Apostoli Epistolam legerem, aduerti, quòd omnis sapiens diues. Nec sexum excepe rit, qui fœminas, ornatum omnem non in pretiosis mo nilibus, sed in bonis moribus habere scripserit. Non enim, inquit, extrinsecus capillorum implicatio, aut auri circũpositio, aut habitus vestimentorum ornamentum, sed ille abscõditus cordis homo. Duo sunt igitur & esse hominem in homine & illum esse diuitem, qui sibi nullarum diuitiarũ vsum requirat. Pulchrè autem cordis hominem dixit: eò quòd totus sit sapientiæ absconditus, sicut ipsa sapientia quæ non videtur, sed intelligitur. Nemo ante Petrum tali expressione vsus est, vt diceret, cordis hominem. Exterior enim homo plurima in se membra habet: interior autem cordis homo totus sapientiæ est, plenus gratiæ, plenus decoris. In incorruptione, inquit, quieti & modesti spiritus, qui est ante Deum diues. Et verè diues, qui in conspectu Dei potest diues videri, in cuius cõspectu terra exigua, mũdus ipse angustus est. Sed solum illum Deus diuitem nouit, qui sit diues æternitati: qui nõ opum, sed virtutum fructus recondat. Quis autem ante Deum diues, nisi quietus & modestus spiritus, qui nunquam corrumpitur? Nónne tibi videtur diues qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, vt nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera fastidiat & noua quærat, & semper desiderando fiat in summis diuitiis inops? Ea est pax verè diues, quæ superat omnem mentem. 1.Pet.3.

Adiungit probans virtutem fidei & simplicitatis esse diuitem.

Diues pax, diues modestia, diues fides. Fideli enim totus mũdus possessio est. Diues simplicitas. Sũt enim & diuitiæ simplicitatis, quæ nihil diiecutit, nihil cõtractũ, nihil

nihil suspectum, aut fraudulentum putat, sed puro se A fundit affectu.

Addit simile de bonitate intelligens per dominium passionum.

Diues bonitas: quam si quis seruauerit, pascitur in diuitiis cælestis hæreditatis: & vt antiquioribus exemplis scripturæ vtar, Beatus, inquit, vir quem arguit Dominus. Admonitionem autem Dei ne recusaueris. In fame liberabit te à morte, in prælio de manu ferri liberabit te, & à flagitio linguæ te abscondet. Feræ bestiæ pacificæ erunt tibi, & scies quod in pace erit domus tua. Mitigatis enim carnis huius passionibus, quæ militare aduersus animam solent, tabernacula tua sine perturbatione erunt, domus sine offensione, semen sine defectu, posteritas sicut odor agri pleni, sepultura sicut messis. Siquidem quando alij suum defectum arbitrantur, tunc aceruus tritici sui supernis maturus infertur apothecis.

Addit probando iustum esse diuitem, & iniquum pauperem.

Meritò iustus fœnerat semper, iniquus indiget. Ille iustitias fœnerat mandatum Dei pauperibus & egenis. At verò insipiens, & quod putat se habere, nequaquam possidet. An putas illum possidere, qui thesauro suo die ac nocte incubans, auara & misera torquetur solicitudine? Ille verò eget, etsi alij diues videtur, sibi pauper est, qui non vtitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia desiderat. Vbi enim nullus cupiditatis modus, qui fructus diuitiarum? Nemo est diues, qui quod habet, secum hinc auferre non potest. Quod enim hîc relinquitur, non nostrum, sed alienum est.

Inducit ad hoc exempla, ibidem subdens.

Gene.5. Diues Henoch, qui quod habuit, secum transtulit, & omnem illum bonitatis suæ censum cælestibus intulit receptaculis: qui ideo raptus est, ne cor eius malitia 4.Reg.2. mutaret. Diues Helias, qui virtutum suarum the- C sauros curru igneo sublimis sedibus æthereis inuexit. Et tamen iste non mediocres diuitias hæredi reliquit, quas ipse non amitteret. Quis hunc pauperem vel tunc dixerit, cum victus quotidiani indigens alimonia, mitteretur ad viduam, vt pasceretur ab ea, quando ad vocem eius cælum claudebatur, & aperiebatur, quando ad eius verbum hydria farinæ non deficiebat per triennium, sed abundabat, nec minuebatur vsu, sed repleba- 3.Reg.17. tur? Quis illum pauperem dixerit, ad cuius voluntatem descendebat ignis, quem nimia flumina non concludebant, sed in suum fontem recurrebant, vt sicco Propheta transiret pede? Duos finitimos vetus historia describit: regem Achab, & pauperem Nabutham. Quem horum pauperiorem, quem ditiorem credimus? Alter regali fulcro diuitiarum præditus, inexplebilis insatiabilisque opibus suis, exiguam pauperis vineam desiderauit. Alter despiciens animo βασιλέων τὰς πολυχρύσους τύχας, imperiales gazas suo erat contentus palmite. D Nonne videtur hic magis diues, hic magis rex, qui sibi abundabat, suas regebat cupiditates, vt nihil alienum concupisceret? Ille autem egentissimus, cui aurum suum vile, alienus palmes pretiosissimus existimabatur? Sed qua ratione egentissimus cognosce. Quia diuitiæ iniustè congregatæ, euomuntur: Radix autem iustorum manet, & palma floret: An non egentior paupere is qui tanquam vmbra præterijt? Hodie impius exaltatur, cras non erit, nec inuenietur aliquis locus eius.

Concludit quæ sint veræ diuitiæ, & quæ vera paupertas, vel quis sit dicendus diues.

Quid est itaque diuitem esse, nisi abundare? Quis autem abundat qui sit animo contractior? Qui autem animo contractior, vtique angustior. Quæ igitur in angustiis abundantia? Non ergo diues qui non abũdat. Vnde pulchrè Dauid: Diuites, inquit, eguerunt & esurierunt, quoniam cùm haberent scripturarum thesauros cælestium, eguerunt, qui non intellexerunt: & esurierunt, qui nullum spiritalis gratiæ gustauerunt cibum. Nihil igitur affectu sapientis ditius, nihil insipientis egentius. Nam cum regnum Dei pauperum sit, quid esse locupletius potest? Et ideo præclarè Apostolus: O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Roman.11. Præclarè etiam Dauid, qui in via testimoniorum cælestium quasi in omnibus diuitiis delectabatur. Expressè Psalmo 181. Moses qui ait: Nephtali satietas accipientium. Nephta Deuter.33. li abundantia signatur Latina interpretatione, vel dilatatio. Ibi ergo abundantia, vbi satietas. Vbi autem fames cupiditatum, vbi inexplebilis appetentia, ibi vtique paupertas. Sed quia vix vlla rei pecuniariæ, vel mundi huius cupiditas satietatem habet, ideo addidit: & replebitur benedictione. Secundum hoc Petrus B Apostolus diffiniuit, non in auro & argento & indumentis fœminarum esse ornamentum, sed in occulto cordis homine atque abscondito. Vnde nulla se exuat cultum pietatis, ornatũ gratię, vitæ æternæ hęreditatẽ.

DIVES MALVS. *Est Iudæus vel hæreticus. Lib. quinto super Lucam, exponens illud, Væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram, &c.* Cap.14. Tom.V.

Possumus tamen hîc diuitem intelligere populum Iudæorum, vel hæreticos, vel certè mundi philosophos, qui vbertate verborum & quodam ambitiosæ facundiæ patrimonio delectati, simplicitatem veræ fidei supergressi, thesauros inutiles condiderunt. Nónne tibi videtur hæreticus aliquis, cum audis eum de generatione Domini iuxta vsum seculi disputantem, diues in verbis, pauper in viribus: qui putat se in hoc tempore locupletes habere diuitias, sed in futuro egestatem suæ fidei recognoscet, cibúmque perfidiæ, quem præsenti ætate ructauerit, æterno fidei commaceratus ieiunio, causam tanti sciet supplicij? Erítque tempus, vt risus suos lugeant, qui dicta nostra nunc rident. Quibus bene dicitur: Væ cum benedixerint vobis homines. Num tibi videtur iis dicere, qui dudum in Ariminensi concilio perfidæ præuaricationis authores, dum Imperatoris gratiam sequuntur, Dei gratiam perdiderunt? Qui cum placere potentibus aucupantur, maledicto perpetuo se subdidere? Ergo sanctus Matthæus præmiis ad virtutem & fidem populos prouocauit: hic etiam à criminibus atque peccatis futurorum suppliciorum denuntiatione deterruit, qui non otiosè plurimorum factorum cælestium enumeratione progressus, ad benedictionum locum serius venit, vt populos Diuinorum miraculis roboratos vltra legis tramitem virtutum progredi vestigiis edoceret. Fuit cauendum illic, vbi adhuc infirmæ plebis corda nutabant: hîc tubæ clangore excitanda virtus fuit. Docet hoc libri huius in prooemiis, & quæ in processu sermonis aperitur oratio. Illic qui infirmi sunt, adhuc quodam legis lacte potantur: & ideo per legis tramitem ducuntur ad gratiam. Audiunt quæ legis sunt, vt vltra legem, legem sequendo procedant. Hîc Ecclesia fundatior, non lacte imbuitur, sed cibo vescitur.

Simile dat intelligi, libro octauo eiusdem.

Homo autem erat quidã diues, qui induebatur purpura &c. Narratio magis q̃ parabola videtur, quando etiam nomen exprimitur. Non otiosè autem hîc diuitem Dominus perfunctum diuitiis secularibus in perpetuæ famis apud inferos constitutũ significauit ęrumna, cui non immeritò quinque fratres, id est, quinq; corporis sensus, naturali quadam germanitate videntur fuisse sociati, qui immodicis atque innumeris cupiditatibus æstuabant. Lazarum verò in Abrahæ gremio, quasi in quodam sinu quietis & sanctitatis recessu locauit, ne illecti præsentium voluptate maneamus in vitiis,

tiis: vel tædio victi, laborum dura fugiamus. Siue itaque Lazarus pauper in seculo, sed Deo diues, siue Apostolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide (Neq; enim omnis sancta paupertas, aut diuitiæ criminosæ: sed vt luxuria infamat diuitias, ita paupertatem commẽdat sanctitas) Siue ergo Apostolicus qui veram teneat fidem, verborum infulas, fucum argumentorum, ambitiosa sententiarum velamina non requirat, fœneratam mercedem accipit, impugnans hæreticos, Manichæum, Marcionem, Sabellium, Arrium, Fotinúmque (Isti enim non aliud quàm fratres sunt Iudęorum, quibus perfidiæ germanitate nectuntur) reprimens quoq; carnis cupiditates, quæ illis, vt dixi, quinque sensibus vaporãtur: fœneratam, inquam, mercedem accipit, cui compensatio exuberantium copiarum & perpetuitatis vsura est. Nec alienum putamus vt de fide quoque opinemur hunc esse tractatum, quam Lazarus abiectã de mensa diuitis colligit, cuius vtique vlcera secũdum literam, diues fastidiosus horreret, nec inter pretiosas epulas vnguentatósque conuiuas fœtorem vlcerũ lambentibus canibus sustineret, cui odor aëris, & ipsa esset natura fastidio: quanquã insolentia & tumor diuitum indiciis competentibus exprimatur, quòd ita cõditionis immemores humanæ sint, vt tanquã supra naturam sui, de miseriis pauperum incẽtiua suarum capiant voluptatum, rideant inopem, insultẽt egenti, & quorum misereri deceat, iis auferant.

Et addit declarando de diuite & paupere huiusmodi.

Vtrunque ergo qui volet tãquam Lazarus colligat. Cui similem illum puto, qui cæsus sæpius à Iudæis ad patientiam credentium & vocationem gentium vlcera corporis sui lambenda quibusdam velut canibus offerebat, quia scriptum est: Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes. Quod agnouit Chananitis illa mysterium, cui dicitur: Nemo tollit panem filiorum, & mittit canibus. Agnouit hunc panem non esse qui videtur, sed illum qui intelligitur. Et ideo respõdit: vtique Domine. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Micæ istę de pane illo sunt. Et quia panis verbum est, & fides verbi est, micæ quædam velut dogmata fidei sunt. Vnde respondit Dominus, vt ostenderet fideliter dictum: O mulier, magna est fides tua. O felicia vlcera, quæ perpetuum excludunt dolorem. O vberes micæ, quæ repellitis ieiunium sempiternum, quæ colligentem pauperem æternis expletis alimentis. Abiiciebat vos de mensa sua archisynagogus, cum propheticarum scripturarum & legis interna mysteria refutaret. Micæ enim mysteria sunt scripturarum, de quibus dicitur: Et proiecisti sermones meos post te. Abiiciebat vos scriba, sed Paulus diligentissimè colligebat, iniuriis suis eligens plebem. Lambebant vlcera eius, qui morsu serpentis intrepidum excusso serpente viderunt & crediderunt. Lambebat ille carceris custos, qui vulnera Pauli lauit & credidit. Beati canes, in quos vlcerum talium distillat humor, vt adimpleat cor & impinguet fauces eorum, qui custodire domum, seruare gregem, cauere assuescant lupos. Pone nunc ante conspectum, secularibus Arrianos studiis intentos, qui societatem potentiæ regalis affectant, vt armis militaribus impugnent Ecclesiæ veritatem. Nónne tibi videtur in quadam purpura & bysso extructis iacentes thoris, qui pro veris fucata defendant, diuitibus abundare sermonibus, cum iactant Dominico terram tremuisse sub corpore, cælum tenebris obductum, excita verbo maria vel sedata, veruntamen Dei Filium negantes? Constitue & illum pauperem, qui sciens non in sermone sed in virtute regnum Dei esse, paucis quid sentiret expressit, dicẽs, Tu es Filius Dei viui. Nónne tibi videntur illæ egere diuitiæ, hæc redundare paupertas. Diues hæresis euangelia multa composuit, pauper fidelis hoc solum Euangelium tenuit quod accepit. Diues Philosophia plures sibi deos fecit: pauper Ecclesia vnum Deum nouit. Inter hunc igitur diuitem & pauperem chaos magnum est, quia post mortem nequeunt merita mutari eò quòd in inferno diues inducitur, cupiens aliquid de pauperis spiritu refrigerantis haurire. Aqua enim refectio est animæ in doloribus constitutæ, de qua dicit Isaias: Et saliet aqua cum delectatione de fontibus Saluatoris. Cur autem cruciatur ante iudicium? Quia luxurioso carere deliciis pœna est. Nam & Dominus dicit: Ibi erit fletus, & stridor dentium, cum videritis Abraham Isaac & Iacob & omnes Prophetas in regno cælorum. Serus autem diues iste magister esse incipit, cum iam nec discendi tempus habeatur vel docendi. Quo loco euidentissimè declarat Dominus, vetus testamẽtum esse fidei firmamentum, retundens perfidiam Iudæorum, & excludens nequitias hæreticorum, à quibus mens supplantatur infirmior. Ipsi enim pusilli sunt, qui adhuc nesciunt incrementa virtutum.

Ad idem facit pro vtroque diuite quod dicit. Super primam Epistolam ad Timotheum, capit. sexto, exponens illud, Existimantes quæstum esse pietatem, &c. Tom.V.

Dei enim culturam & pietatem quæstum existimant, non de futuro aliquid sperantes, sed quomodo se in præsenti transigant prouidentes, sicut & mundanæ sectæ, quas constat propter præsentia lucra inuentas, non nescij quosdam hoc libenter audire, quòd in hac vita florendum sit, ideóque desistendum ab huiusmodi. Est autem quæstus magnus pietas. Magnas diuitias & acquisitionem in eo dicit, si quis fidelium suo contentus sit. Pius enim & in semetipso & cæteris est, qui misericordiam Dei acquisiturus ad futurã vitam, ad præsens sibi sufficere putat quod habet, non dubitans ex eo ipso largiri. Omnis enim auarus impius est, & sibi, & cæteris nocens.

Sed absolutè de temporaliter diuitibus, & primò quòd sunt raptores. In tractatu de Naboth paupere, in princip. Cap.I. Tom.IIII.

Nabuthe historia tempore vetus est, vsu quotidiana. Quis enim diuitum non quotidie concupiscit aliena? Quis opulentissimorum non exturbare contendit agellulo suo pauperem, atque inopem auiti ruris eliminare finibus? Quis contentus est suo? Cuius non inflammat diuitis animum vicina possessio? Non igitur vnus Achab natus est, sed, quod peius est, quotidie Achab nascitur, & nunquam moritur huic seculo. Si vnus occidat, assurgunt plurimi: plures qui rapiant quàm qui amittant. Non vnus Nabuthe pauper occisus est: quotidie Nabuthe sternitur: quotidie pauper occiditur. Hoc metu percitum humanum genus cedit iam suis terris, migrat cũ paruulis pauper onustus pignore suo: vxor sequitur illachrymans tanquam ad bustum prosequatur maritum. Minus tamen deplorat illa, quæ flet suorum vulnera, quia etsi amisit coniugis præsidium, sepulchrum patet: etsi filios non tenet, tamen exules non dolet, non ingemit grauiora funeribus tenere prolis ieiunia.

Secundò, quia soli volunt esse possessores. Eodem tract. Cap.2.

Non habent enim humilitatis affectum, sed cupiditatis incendium. In ipsa autem dilectione quanta impudentia? Da mihi, inquit, vineam tuam. Confitetur alienam, vt poscat indebitam. Et dabo tibi, inquit, pro ea aliam vineam. Diues, quod suum est quasi vile fastidit: quod alienum est, quasi pretiosissimum concupiscit. Si verò placuerit tibi, dabo pecuniam. Citò reprehendit errorem suum, pecuniam offerendo pro vinea. Nihil enim vult alterum possidere, qui totum desiderat suis possessionibus occupare.

Addit quod supra scriptum est in cap. Commune. Et infrà in eodem. Cap.7.

Congregabo

Marginalia: Psal.58. Matth.15. Psal.49. Isa.12.

Congregabo omnia quæ nata sunt mibi, & dicã animæ meæ: Anima mea, habes multa bona. Cõficitur auarus semper vbertate prouentuum, dũ vilitaté alimoniç calculat. Fœcunditas enim vniuersorum est: sterilitas soli auaro quæstuosa est. Delectatur magis enormitate pretiorum, quàm abundantia copiarum: Et mauult habere quod solus, quàm quod cum omnibus védat. Videmus timentem, ne superfluat cumulus fruméṫorum, ne supra horrea redundans transfundatur in pauperes: & boni alicuius occasio indigentibus acquiratur. Solus sibi partus terrarum vendicat: non quo ipse vti velit, sed aliis denegare.

Cap. 3. *Et si habere non possunt, contingit vt dicit eodem lib.*

His auditis turbatus est auari spiritus regis: & dormiuit in lecto suo, & velauit faciem suam, & non manducauit panem suum. Lugent diuites, si non potuerint aliena diripere: si suis pauper non cesserit facultatibus: vim mœroris tegere non possunt. Dormire desiderant, velant faciem suam, ne quicquam in hoc mundo non esse suum nouerint, ne audiãt vicinum iuxta se aliquid possidere, ne audiant pauperem sibi contradicentem. Horum sunt animæ, quibus dicit Propheta: Mulieres diuites exurgite, &c.

Tertiò, sunt semper cupidiores. Eodem libro. Quod require suprà in cap. Auaritia. Propter ipsam cupiditatem exemplo piscium condemnantur. Libro quinto Hexameron. Quod require infrà in cap. Commune. Causa huius cupiditatis regnum cælorum non patet eis. In sermone super illud, Quis putas maior est in regno cælorum? Et incipit: Si diligenter audistis Euangelicam lectionem. Serm. ord. 10. Tom. III.

Ad imperium cælorum non peruenitur superbia, diuitiis, præfectura, sed humilitate, pauperie, lenitate. Arta enim & angusta via est, quæ ducit ad regnum. Quisquis ergo honoribus inflatus fuerit, & auri thesauris dilatatus, tanquam onustum & impeditum animal per angustum regni iter transire non poterit. Simul etiam vt se existimat peruenisse, sarcinam eius exigua porta non capiens, repercussam lumine retrorsum redire cõpellet. Tam enim angusta est diuiti porta regni cælestis, quàm est camelo acus foramen exiguum. Vnde ait Dominus: Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare regnum cęlorum. Sicut enim cameli animal tortuosum atque deforme exigua cauerna præterire nõ patitur: ita & diuitem auarum atque mendacem arta cæli ianua non permittit intrare. Nam ideo nudi in hoc seculo nascimur, nudi etiam accedimus ad lauacrũ, vt nudi quoque & expediti ad cæli ianuam properemus. Quàm autem incongruum & absurdum est, vt quem mater nudum genuit, nudum suscepit Ecclesia, diues velit intrare cælũ? Propterea adolescenti illi diuiti in Euangelio à Saluatore dicitur, qui sibi iustus videbatur, & tanquam sanctus omnia legis mandata complesse: Si vis perfectus esse, vende omnia tua & da pauperibus. Vsqueadeo enim nuda virtus apta cælo est, vt quamuis iustus, quamuis sanctus aurũ vel diuitias possidens, non possit esse perfectus. Talem enim voluit adolescentem illum Dominus ad Paradisum redire, qualis Adam fuerat de Paradisi sublimitate deiectus. Nudus enim Adam incola Paradisi fuit. Denique post peccatum, nuditatem suam videns, folio sua pudenda contexit.

Cap. 11. Tom. IIII. *De ipsorum etiam auaritia & fine terribili: in supra dicto tractatu de Naboth paupere dicens de eius morte.*

Quid sibi autem vult quòd meretrices lauerunt se in sanguine eius, nisi fortè vt meretricia quędam in illa feritate fuisse regis perfidia proderetur, vel cruenta luxuries: qui sic fuit luxuriosus, vt olus desideraret: sic cruentus, vt propter olus hominem occideret? Digna auarum, digna auaritiam pœna consumit. Denique & Iezabel ipsam comederunt canes & volucres cæli, vt ostenderetur quòd spiritualis nequitiæ fiat pręda diuitis sepultura. Sed fugies diues huiusmodi exitum, si fugeris eiusmodi flagitium. Noli esse Achab, vt possessionem finitimam concupiscas. Non tibi cohabitet Iezabel illa feralis auaritia: quæ tibi cruenta persuadeat, quæ cupiditates tuas non reuocet, sed impellat: quæ te faciat tristiorem, etiam cum desiderata possederis: quæ te faciat nudum, cum diues fueris. Pauperiorem enim se iudicat omnis abundans, quia sibi deesse arbitratur, quicquid ab aliis possidetur. Toto mũdo eget, cuius non capit mundus cupiditates. Eius autem qui fidelis est, totus mundus diuitiarum est. Toto mundo fugit, qui considerans conscientiam suam, metuit deprehendi. Cap. 12.

Quartò, diuites sunt naturam impugnantes. Eodem libro, capit. primo. Quod require supra, in capit. Commune.

Quintò sunt diuitiis crudeliores, & crudelitatis eorum occasio est multimoda. Eodem libro. Cap. 5.

Tolerabilior ille iam diues, cuius de mensa ea quę cadebant pauper Lazarus colligebat, saturari cupiens: sed etiam ipsius mensa multorum pauperum cõstabat sanguine & ipsius pocula multorũ quos ad laqueũ coëgerat rubebant cruorem. Quanti necãtur, vt vobis quod delectat paretur. Funesta fames vestra, funesta luxuries. Ille de summis culminibus ruit, vt frumentis ampla vestris receptacula præparet. Ille de sublimi cacumine altæ arboris decidit, dum genera explorat vuarum, quo deferat, quibus digna conuiuio tuo vina fundantur. Ille mari mersus est, dum veretur ne piscis mensę tuę desit aut ostrea. Ille brumali frigore, dum lepores inuestigare, aut laqueis studet aues captare, diriguit. Ille ante oculos, si quid fortè displicuit, verberatur ad mortem, atque ipsas epulas fuso cruore respersit. Denique diues erat, qui sibi ad mensam caput Prophetę pauperis iussit afferri, & aliud vnde saltatrici præmium solueret non inuenerat, nisi vt pauperem iuberet Prophetam occidi. Vidi ego pauperem duci, dum cogeretur soluere quod non habebat: trahi ad carcerem, quia vinum deesset ad mensam potentis: deducere in auctionem filios suos vt ad tempus pœnã differre posset, inuentum fortè aliquem qui in illa necessitate subueniret. Redit ad hospitium cum suis pauper, direpta spectans omnia, nihil sibi ad cibum relictum, ingemiscens filiorum famẽ, dolens quòd ei non potius qui eos posset pascere, vendidisset. Redit ad consilium védendi, sumit arbitrium. Cõpugnabant inopiæ iniuria, & paternæ pietatis gratia: Fames vrgebat ad pretium, natura ad officium, cõmori filiis parata, quàm à filiis separari. Sæpe gradum protulit, sæpe reuocauit: vicit tamen necessitas, non voluntas: & ipsa concessit pietas necessitati. Consideremus nunc patriæ mentis procellas exæstuantes, quem de liberis prius traderet. Quem, inquit, vendam priorem? Scio enim quòd non satis est vnius pretium ad pastum reliquorum. Hoc solum fœcunditas, diues ad ærumnam. Quem offeram? Quem frumenti auctionator libenter aspiciat? Primogenitum offeram? Sed primus me patrem vocauit. Hic est maior ex filiis, quem congruè honoro seniorem. Sed minorem dabo? At istum teneriori amore complector. Illum erubesco, huius misereor. Illius gradum suspiro, huius ætatem. Ille iam sentit ærumnam, iste ignorat. Flectit me illius dolor, huius inscitia. Ad quos me conferam? Ille mihi plus blanditur, iste plus verecundatur. Ille parenti similior, hic vtilior. In illo imaginem meã vendo, in isto spem meam prodo. Me miserum, non inuenio quid faciam, non habeo quid eligam. Circũuallant me facies calamitatum, ærumnarum chorus. Ferina hæc rabies est, eligere quem tradas. Feræ ipsæ cum pericula imminere proli ac sibi sentiunt, solent eligere quos liberent, non quos offerant. Quomodo igitur discernam affectum naturæ? Quomodo obliuiscar? Quomodo exuam patris mentem? Quomodo filij auctionem

constituam?

constituam? Quo sermone pacisc ar pretium? Quibus manibus tradā in seruitutem filium? Quibus oculis discedenti, vale dicam? Quibus factum excusem sermonibus? Fili, ego te pro meo cibo vendidi. Funestior ergo iam pauperis mensa, quàm diuitis. Ille addicit alienos, ego meum vendo. Ille necessitatem imponit, ego affero voluntatē vt sit excusabilior causa adiiciam. Fili pro fratribus tuis seruies, vt illis quærantur alimēta. Et Ioseph à fratribus suis in seruitutem vēditus, postea & ipsos & patrem pauit. Respondebit ille: Sed non eum vēdidit pater, sed fleuit amissum. Sed postea etiā ipse in potestatē diuitis venit & vix potuit liberari. Genus eius diuitiis Ægypti multa ætate seruiuit. Vende me postremò pater, ea conditione, ne diuites emāt. Hæsi† fateor, verum quid faciam? Nullum vendam. Sed dum vnum considero, omnes fame videbo pereuntes. Si vnum tradam, quibus oculis videbo cæteros, de mea impietate suspectus, ne & eos quoque vendam? Quo pudore regrediar domum? Quomodo intrabo? quo habitabo affectu, qui mihi abnegaui filium, quem morbus non assumpsit, non mors abstulit? Qua conscientia considerabo mensam meam, quam sicut nouellæ oliuarum in circuitu tot filij vestiebant? Hæc pauper te præsente deplorat, & tibi auaritia aurem obstruit, nec mens tua facti miserabilis horrore mollitur. Totus populus ingemiscit, tu solus diues nec flecteris, nec audis scripturam dicentem: Perde pecuniam propter fratrem & amicū, & non abscondas eam sub lapide in mortem. Et quia non audis, ideo exclamat Ecclesiastes, dicēs: Est lāguor malus quem vidi sub sole, diuitias custodiri in malum possidentis eas, &c.

† Aliàs, Hæsi.

Ecclesiast. 29.

Sunt autem crudeles quodammodo à natura quia diues dicitur ab infernali deo. Eodem libro. Cap. 6.

Ipsum nomen considera. Ditem dicunt gentiles inferni præsulem: arbitrum mortis ditem appellant & diuitem. Quid nisi mortem diues inferre nouerit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferna sint? Quid est enim diues, nisi inexplebilis auri fames ac sitis? Quo plus hauserit, plus inardescit. Qui diligit, inquit, argentum, non satiabitur argēto. Et infrà: Equidem hic pessimus languor. Sicut enim fuit, ita & abiit, & abundātia eius laborat in ventum.

Eccles. 5.

Et infrà subdit ibidem, pertractans euangelicū exēplū. Cap. eod.

Quid faciam, inquit diues, quòd nō habeo? Clamat se diues nō habere. Paupertatis hic sermo est: de inopia conqueritur abundans fructibus. Non habeo, inquit, quo congregem fructus meos. Putares illum dicere: Non habeo fructus vnde viuēdum est mihi. Beatus qui de abundantia periclitatur, imo miserior iste fœcunditatibus suis, quàm pauper, cui periculum de egestate est. Habet ille vnde excuset ærumnam. Habet certè iniuriam, non habet culpam. Iste non habet quem præter se arguat. Et dixit: Hoc faciam: destruam horrea mea. Putes illum adhuc dicere: Aperiam horrea mea, ingrediantur qui tolerare famem non queunt: veniant inopes, intrent pauperes, repleant sinus suos: destruantur parietes, qui excludunt pauperem esurientem: vt quid ego abscōdam, cui Deus facit abundare quod largiar? Vt quid repagulis portarum claudam frumenta? Audiant hæc quibus Deus totum repleuit camporū ambitum, quæ sine custode nascuntur, & victu abundāt. Est spes auro si respicit pauperem. Rūpuntur vetusta horrea messibus nouis. Minus habui, & frustra seruaui: plus natum est, cui congrego? Dum incrementa pretiorum aucupor, amisi vsum beneficiorum. Quantas anni superioris frumento potui animas pauperum reseruare? Hæc me magis delectarent pretia, quæ non nummo æstimantur, sed gratia. Imitabor sanctum Ioseph humanitatis prædicatione, clamabo voce magna: Venite pauperes, edite panes meos, expādite gremium, suscipite frumentū. Fœcūditas diuitis, totius orbis abundantia, omnium debet esse fertilitas. Tu verò non hoc dicis, sed ais: Destruam horrea mea. Rectè destruis ea, à quibus nullus pauper onustus reuertitur. Horrea iniquitatis sunt receptacula, non pietatis subsidia. Rectè destrues ea, à quibus nullus pauper onustus reuertitur. Horrea iniquitatis sunt receptacula, non pietatis subsidia. Rectè destruet, quia sapienter ædificare non nouit. Destruet sua diues qui nescit æterna. Destruet horrea, qui non nouit sua frumenta diuidere, sed claudere. Et maiora, inquit, faciam. Infelix, vel id dispensato pauperibus, quod pro sumptu ædificationis impendis. Dum liberalitatis gratiam refugis, damna ædificationis exsoluis.

Cap. 7.

Sextò, sibi ipsi sunt immisericordes. Eodem libro. Cap. 4.

Et non manducauit, inquit panē suum. Quoniā quærebat alienū. Magis etenim diuites panē alienum quàm suum manducant, qui raptu viuunt, & rapinis sumptū exercent suum. Aut certe non manducauit panē suum volens se morte mulctare, quod ei aliquid negaret. Cōpara nunc affectum pauperis. Nihil habet, & ieiunare voluntarius nisi Deo nescit, ieiunare nisi ex necessitate non nouit. Eripitis quidem diuites pauperibus vniuersa, aufertis omnia, nihil relinquitis, pœnam tamen pauperum vos potius diuites sustinetis. Illi ieiunant, si non habent: vos cum habetis. A vobis igitur prius pœnam exigitis, quàm pauperibus irrogatis. Vos igitur vestro affectu luitis miseræ paupertatis ærumnas. Et pauperes quidem non habent quo vtantur, vos autem nec ipsi vtimini, nec alios vti sinitis. Eruitis aurum de metalli venis: sed rursus absconditis. Quantorum vitas in illo infoditis auro? Cur illa seruantur, cum legeritis de auaro diuite: Thesauros condit, & ignorat cui cōgregat eos? Hæres otiosus expectat, hæres fastidiosus increpat, quòd serò moriamini. Odit incrementa hæreditatis suæ, ad damna festinat. Quid igitur miserius, quando nec apud illum cui laboratis gratias derelinquitis? Propter illum totis mœstam diebus toleratis famē, quotidiana mensæ vestræ damna metuentes: propter illum diurna adamatis ieiunia. Noui ego diuitem in agrum proficiscentem panes breuiores vrbe delatos numerare solere, vt pro numero panis æstimaretur quot dies in agro futurus esset. Nolebat obsignatum aperire horreum, ne quid de condito minueretur. Panis vnius diei deputabatur, qui tenacem satiare vix posset. Comperi etiam viri fidem, si quando ei ouum esset appositum, queri quòd pullus esset occisus. Hoc ideo scribo, vt cognoscatis vindicem esse Dei iustitiam, quæ lachrymas pauperum vestro vlciscatur ieiunio. Quàm religiosum esset ieiunium, si sumptum conuiuij tui deputares pauperibus? Cap. 5.

Septimò, sunt propriè egentes, imò cæteris pauperiores. Quod require supra, in præcedenti cap. Item in præallegato tractatu de Achab. Quod require suprà, in cap. Auaritia. & ibidem infrà, inuehit contra eorum cupidam egestatem: & inducens ad pietatis opera, sic dicit. Cap. 11.

Gurges quidam insatiabilis, rapidior est cum illata demergit, & putei modo cum exundat, cœno inquinatur, terram rodit, nihil sibi profuturam. Vel hoc exemplo vos admoneri conuenit. Puteus enim, si nihil haurias, inerti otio, & degeneri situ facilè corrumpitur: exercitatus autem, nitescit ad speciem, dulcescit ad potum. Ita & aceruus diuitiarum, cumulo harenosus, speciosus est vsu, otio autē inutilis habetur. Deriuato igitur aliquid de hoc puteo, ignem ardentem restingue, quia eleemosyna resistit peccatis. Aqua autem statiua, citò vermes facit. Non stet thesaurus tuus, ne stet ignis tuus. Stabit in te, nisi eum operibus tuæ miserationis auerteris. In quantis verò sis diues incendiis, considera. Tua vox est dicentis: Pater Abraham, dic Lazaro vt extremum digiti sui intingat in aqua, & refrigeret linguā meam. Tibi igitur proficit, quicquid inopi contuleris: tibi

tibi crescit, quicquid in pauperes erogaueris. Scriptum est enim: Qui miseretur pauperi, fœnerat Deo. Ipse cibo pascitur, & fructus iam in iis est misericordiæ. Seminatur in terra, in cælo germinat. Plantatur in pauperes, apud Deum pullulat. Ne dixeris, inquit Deus: Cras dabo. Qui non te patitur dicere: Cras dabo: quomodo patitur dicere, Non dabo? Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium vsum datum, solus vsurpas. Omnium est terra: non diuitum: sed pauciores qui non vtuntur suo, quàm qui vtuntur. Debitum ergo reddis, non largiris indebitum. Ideóque tibi dicit scriptura: Declina pauperi animam tuam, & redde debitum tuum & responde pacifica in mansuetudine.

Suprà. *Octauò, conditione seruili sunt cæteris viliores. Ibidem eodem capi.*

Captiua igitur opulentia est, paupertas libera. Seruitis diuites: ac misera quidem seruitute. Seruitis cupiditati, seruitis auaritiæ, quæ expleri non potest.

Probat in eodem lib.

Cap.6. Et quidem omnes dies eius in tenebris, & luctu, & iracũdia multa, & languore & ira. Tolerabilior conditio seruulorum. Illi enim hominibus seruiunt, isti peccato. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Semper in laqueis, semper in vinculis: nunquam liber à compedibus, quia semper in criminibus. Quã misera seruitus seruire peccatis. Naturæ ipsius munia nescit, nec somni ipsius vices nouit, aut cibi fungitur suauite, cuius nullum est immune seruitium. Dulcis est enim somnus seruo, etsi modicum vel multum edat. At satiato diuitiis, non est qui sinat eum dormire.

Cap.eod. *Nonò, sunt cæteris stultiores. Eodem libro. Quod require suprà in cap. Bonitas. Decimò, sunt in conscientia deteriores. Ibidem. Quod require suprà in capi. Conscientia. Vndecimò, in mente sunt inquietiores. Eodem libro.*

Euangelico vtamur exemplo vt probemus diuitem dormire non posse. Excitat eum cupiditas, excitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, sterilitas prouentuum infœcũda perturbat, sollicitat abundantia. Vnde illi diuiti, cuius possessio vberes fructus attulit, qui cogitauit intra se dicens: Quid (Luc.12.) faciam? quia non habeo quò congregem fructus meos: & dicit, Hoc faciam: destruam horrea mea, & maiora faciam: illò congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & dicam animæ meæ, Anima mea, habes multa bona in annos multos posita, requiesce, manduca, bibe, epulare: respondit Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetã à te. Quæ autẽ parasti, cuius erũt? Nec ipse quidem Deus eum dormire permittit: interpellat cogitãtẽ, excitat dormientẽ. Sed nec ipse se quietum esse patitur, qui de abundantia solicitatur, & in vbertate fructuum vocem gementis emittit. Quid faciam, inquit? Nónne hæc pauperis vox est, non habentis subsidia viuendi?

Cap.13. *Duodecimò, sunt cæteris superbiores. Eodem libro.*

Quid superbis diues? Quid dicis pauperi: Noli me tangere? Nónne sic vtero cõceptus, & natus es ex vtero, quemadmodum & pauper? Quid te iactas de nobilitatis prosapia? Soletis & canum vestrorum origines sicut diuitum recensere: Soletis & equorum vestrorum nobilitatem sicut consulum prædicare. Ille ex illo patre generatus est, & illa matre editus: ille auo illo gaudet, ille se proauis attollit. Sed nihil istud currentem iuuat. Non datur nobilitati palma, sed cursui. Deformior est victus, in quo & nobilitas generis periclitatur. Caue igitur diues, ne in te erubescant tuorum merita maiorum, ne forte & illis dicatur: Cur talem instituistis, cur talem elegistis hæredem? Non in auratis laquearibus, non in porphyreticis orbibus hæredis est meritum. Laus ista, non hominum sed metallorum est, in quibus homines puniuntur. Per egentes aurum quæritur, & egentibus denegatur: laborãt vt quærant, laborant vt inueniant quod habere non norunt.

Addit eorum probando superbiam per iactantiam.

Miror tamen cur eo vos diuites iactandos putetis, cum aurum materia magis offensionis quàm commendationis gratia sit. Lignũ enim offensionis est aurum: & væ iis qui sectantur illud. Denique benedicitur diues, qui inuentus est sine macula: & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniæ thesauris. Sed quasi is cognitus esse non possit, eum sibi desiderat monstrari. Quis est hic, inquit, & laudabimus eum? Fecit enim quod mirari magis quasi nouum, quàm quasi vsitatum recognoscere debeamus. Itaque qui in diuitiis potuerit comprobari, is verè perfectus & dignus est gloria. Qui potuit, inquit, transgredi & non est trãsgressus: facere mala, & non fecit. Aurum ergo vobis, in quo tanta erroris illecebra est: non tam sua gratia, quã hominum pœna commendat. (Eccles.31.)

Subdit idem probando per ædificia sumptuosa.

An vos ampla extollunt atria? Quæ magis debent compungere: quia cum populos capiant, vocem excludunt pauperis, quanquam nihil prosit audiri eam, quæ etiam audita nihil proficit. Deinde non ipsa vos pudoris aula admonet, quia ædificando vestras vultis superare diuitias, nec tamen vincitis? Parietes vestitis auro: nudatis homines. Exclamat ante domum tuam nudus, & negligis: & tu solicitus es, quibus marmoribus pauimenta tua vestias. Pecuniã pauper quærit, & non habet: panem postulat homo, & equus tuum aurum sub dentibus mandit. Sed delectant te ornamenta pretiosa, cum alij frumenta non habeant. Quantum ò diues iudicium tibi sumis? Populus esurit: & tu horrea tua claudis: populus deplorat, & tu gemmam tuam versas.

Probat etiam per sumptuositatem vestimentorum, maximè vxorum. Eodem libro. Cap.5.

Sed fortasse redeas domum, cum vxore conferas, illa te hortatur vt redimas venundatum, imò magis hortabitur, vt mundum muliebrem conferas. Vnde potest vel pauper paupere liberare? Illa tibi imponit sumptuum necessitatem, vt gemma bibat, in ostro dormiat, vt in argentea sponda recumbat, auro oneret manus, ceruicem monilibus. Delectantur & compedibus mulieres, dummodo auro ligentur. Non putant onera esse, si pretiosa sint: non putant vincula esse, si in iis thesauris coruscent. Delectant & vulnera vt aurum auribus inseratur, & margaritæ pendeant. Habent & gemmæ pondera sua, habent & vestes sua frigora. Sudatur in gemmis, algetur in sericis, tamen pretia iuuãt: & quę natura auersatur, cõmẽdat auaritia. Smaragdos, & hyacinthos, berillũ, achathem, topaziũ, amethistũ, iaspin, sardiũ, summo quærunt furore, vel si dimidium patrimonij petatur, non parcunt dispendio dum indulgent cupiditati. Non abnuo gratum † quendam lapidum istorum esse fulgorem: sed tamen lapidum. Nec ipsi admonent contra naturam expoliti vt saxorum deponerent asperitatem, rigorem magis mentis esse expoliendum quàm lapidum. Quis artifex vnum diem vitæ hominis potuit adiungere? Quem diuitiæ ab inferis redemerunt? cuius ægritudinem pecunia mitigauit? Non in abundantia, inquit vita eius. Et alibi: Nihil prosunt thesauri in iusti: iustitia autem liberat à morte. Meritò clamat Dauid: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Quid enim mihi prosunt, si me à morte liberare non possunt? Quid mihi prosunt, si mecum post mortem esse non possunt? Hîc acquiruntur, hic relinquuntur. Somnium igitur loquimur, non patrimonium. Vnde bene ait idem Propheta de diuitibus: Dormierũt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Hoc est, nihil inuenerunt in operibus suis diuites, qui nihil pauperi cõtulerunt, nullius iuuerunt inopiam, nihil ad vtilitatem suam proficientes reperire potuerunt.

(Mulierum ingenium.) († Aliàs, gratiam quandã.) (Cap.6.) (Prouerb.10.)

Cap.15. *Reprehendit hoc etiam in fastu equorum. Eodem libro.* A

Quid igitur vobis in equis confiditis diuites? Mendax equus ad salutem. Quid in curribus plauditis? Hi in curribus,& hi in equis,nos autem in nomine Domini magnificabimur. Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & erecti sumus. Nolite amare adhinnientes, nolite diuites fremitu libidinis excitari. Terribilis est Dominus, & cui nemo possit potens & diues resistere:iudicium cæleste iaculatur. Bonum est vt iam quiescatis, & à flagitiis feriantes, reuereamini Domini potestatem. Ideo dictum est parricidæ Cain: Peccasti, quiesce, vt modum peccato suo poneret. (Cap.16.)

De quorum ambitione loquitur in sermone quodam quadragesimali, qui incipit: Non dubito fratres contristari vos, quotiescunque absentem me,&c.

Ser.ord.39. Tom.III. Dicit sanctus Apostolus, Diuitibus huius seculi precipe, non sublime sapere, & reliqua. Vides ergo ò diues, quia sunt tuæ incertæ diuitiæ. Quid ergo aurũ congregas, in quo nulla certa fiducia est? auri tui auaritia cesset,& terra est: solidi tui cupiditas auferatur, & sordes sunt. Aurum enim & argentum vilis est, & abiecta materia: Vbi autem increuit humana concupiscentia, tunc & his speciebus accreuit ambitio. Aurum enim & argentum non pretiosum natura instituit, sed hominum voluntas effecit. B

Licet diues magnus videatur & altus, tamen nihil est. In tractatu super Psal. xxxvj. Tom.IIII.

Vides cedrum in monte altißimo superexaltatum, sed vento frangitur, sed igne exuritur, sed vetustate dissoluitur. Ita est diues in seculo. Fulget quidem splendore quodam gratiæ secularis vt Libanus. Nixus est potentia mundi, opibus & diuitiis exultat. Videtur tibi aliquid esse antè quàm dicas: Transiens videbo. Sicut enim Moses animo & mente transiuit materialia, & Deum vidit: ita & tu si transeas hinc, ad Dei gratiam vestigium tuæ mentis attollens, videbis eum nihil esse, qui in hac terra potentißimus videbatur. C

Et ideo in tractatu super Psalmum xlviij. Tom.eod.

Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam non cum morietur accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus eius. Noli, inquit, expauescere diuitias, & potentiam diuitis, & gloriam secularem: quoniam caduca illa sunt,& citius abeunt quàm venerunt. Somnium est iste thesaurus: euigilas, & recessit: quoniam qui potuit crapulam mundi istius edormire, & sobrietatem virtutis assumere, ista contemnit:& pro nihilo pecuniam ducit. Neque timueris cum multiplicatam gloriam domus alicuius potẽtis audieris. Inspice diligenter, & vacua est, quæ nihil habet in se de fidei plenitudine. Et quid de de domo dicam? Vacuus erat totus hic mundus antequam numero credentium eum Christus impleret. Ideòque scriptum est: Iudicabit inter gentes, implebit ruinas. D

Cap.12. Tom.V. *Culpa tamen non est diuitiarum sed malè vtentium. Libro vij super Lucam.*

Cum diuitibus in gratiam reuertamur. Nolumus enim offendere diuites, qui volumus, si fieri potest, sanare omnes, ne in cameli comparatione præstricti, in Zachæo citius quàm oportet relicti, iustæ habeant commotionis offensam. Discant non in facultatibus crimen hærere, sed in iis qui vti nesciant facultatibus. Nam diuitiæ vt impedimenta improbis: ita in bonis sunt adiumenta virtutis. Diues certè Zacheus electus à Christo: sed dimidium bonorum suorum pauperibus largiendo, reddendo etiam in quadruplum quæ fraude sustulerat. Alterum enim non satis est: nec habet gratiam liberalitas, si iniuria perseuerat: quia non spolia, sed dona quæruntur. Vberiorem mercedem quàm cõferebat accepit. Et bene princeps inducitur publicanorum. Quis enim de se desperet, quando iste peruenit, cui omnis census ex fraude est? Et ipse, inquit diues: vt scias omnes diuites auaros.

Propterea diues comparatur camelo. Quod satis diffusè pertractat, in sermone quodam de ipsa re, qui incipit vt sequitur. Ser.ord.4.

Dicit in Euangelio Dominus Iesus Christus: Amen dico vobis, facilius est transire camelum per foramen acus, quàm diuitem introire in regnum cælorum. Quæ sententia vereor, ne forte vobis conueniat, qui diuitias seculi huius habetis aut quæritis. Sicut enim cameli animal, quod est tortuosum atque deforme, peruersitas ipsa corporis per angustißimam acus cauernam præterire non patitur: ita & diuites oneratos auaritia, & cupiditate fœdatos, ipsa vitæ deformitas per artam viam regni minimè introire permittit. Ait enim ipse Dominus: Arta & angusta via est quæ ducit ad vitam. Igitur in camelo difficultatem transitus † præstat habitudo membrorum: In diuite autem impedimentum efficit magnitudo solicitudinum. Gibbus enim quidam est animæ, turpe quid vel cogitare vel facere: ac mentis quædam tortuosa deformitas, immundis rebus semper intẽdere,& ab Ecclesiæ sanctę limine curis secularibus auocari. Vnde mihi videtut hanc deformitatem corporis Propheta spiritaliter eloquutus, fœditate morũ potius indicasse, cum dicit: Non sic glorietur gibberosus sicut rectus. Quasi diceret: Non glorietur peccator vitiorum suorum prauitate distortus, sicut gloriatur iustus conscientiæ bonæ simplicitate directus. Quamuis enim ò peccator proceritate corporis gaudeas, quã uis scapularum tuarum æqualitate læteris, anima tamẽ tua morum prauitate deformis est. Rectè ergo camelo comparatus est diues. Siquidem illum à transitu acus corporis craßitudo reuocat: hunc ab ingressu Ecclesiæ patrimonij solicitudo detentat. Et sicut illum paruum foramen non capit oneratum mole membrorum, ita & hunc introitus sanctus non suscipit grauatum cumulo delictorum. Vterq; habet propriam sarcinam suam. Ille oneratus est carnibus, iste peccatis. Et sicut ille inhabilis est angustißimæ acus cauernæ, ita & hic inconueniens est Dei regno: nisi quòd camelum corpore incompositum natura produxit, hunc autem prauũ volũtas effecit. Hęc autem dico fratres de iis qui festiuißimã diem sanctæ Epiphaniæ ne in Ecclesia percurrerent, patrimoniorũ suorũ compedibus sunt detenti,& terreno quodam vinculo sic obligati, vt venire eis ad domum Domini nõ liceret. Non quòd eos quippiã detinet, sed quòd ita propriis sint actibus implicati, vt iã arbitriũ viuẽdi suæ potestatis amiserint:& dum solicitudinem patrimoniis exhibent, animarum medicinam penitus non requirunt. Quid mihi ò diues difficultatem tẽporis obiicis? Quid neceßitatem ingeris repentinam? Si cor habes, intellige quia omni neceßitate maior neceßitas est salutis:& vtilior est causa, curare prius vitam, tunc peculij damna sarcire: ne dum augmentum patrimonij quærimus, sentiamus animæ detrimentum. Sed forte iudicem metuis, quem in secretario reliquisti. Mihi crede, quòd magis Deum iudicem metuere debes, qui de ipso tuo iudice iudicabit. Illum ergo metuis, qui mox accipiet successorem: Dominum non metuis, cui nemo aliquando succedet? Considera itaque iudicij imminentem diem, & inextinguibiles gehennæ flammas, stridorem horridum dentium, tenebrarum vltimum cruciatum. Et si potes, relicta Ecclesia secularibus solicitudinibus implicare. Vereor enim ne dum mundi diuitias quæritis, inueniatis diuitias peccatorum, & repertis thesauris seculi, cælestes thesauros amittatis.

Mat.19. † Aliás, qualitas. Diues camelo confertur.

Hoc ideo, quia ipsi homines sunt diuitiarum: non autem econuerso. Libro superius allegato de Naboth. Cap.15. Tom.

Insipientes autem corde turbantur, & ipsi sunt sibi prop

propriæ exagitationis authores: quia desideriorũ suorum voluuntur æstu, & quodam salo fluctuant. Qui sint isti, significauit expresse Propheta dicendo: Omnes viri diuitiarum. Omnes dixit: nullum excepit. Et bene viros diuitiarum appellauit, non diuitias virorum: vt ostenderet non possessores diuitiarum esse, sed à suis diuitiis possideri. Possessio enim possessoris debet esse, non possessor possessionis. Quicunque igitur patrimonio suo tanquam possessione non vtitur, qui largiri pauperi, & dispensare non nouit, is suarum seruulus est, non dominus facultatum: quia aliena custodit vt famulus, non tanquam dominus vt suis vtitur. In huiusmodi ergo affectu dicimus quòd vir diuitiarum sit, non diuitiæ viri. Intellectus enim bonus vtentibus eo: qui autem non intelligit, is vtique intellectus sibi gratiam non potest vendicare: & ideo somno temulentiæ consopitus, obdormit. Huiusmodi igitur viri somnum suum dormiunt, non Christi dormiunt somnum. Et qui somnum Christi non dormiunt, non habent Christi quietem: non surgunt Christi resurrectione, qui ait: Ego dormiui, & quieui, & surrexi, quia Dominus suscepit me. In hoc quoque seculo dormitant, digni habiti increpatione cęlesti, qui ascenderũt equos, quos refrænare non poterant. *Psal.75.*

Sed contra diuitum excusationem, dicit eodem libro, capite decimo.

Tunc, inquit Propheta, clamabis, & Deus exaudiet te: & adhuc te loquente, dicet: Assum. Audis diues, quid Dominus Deus dicat. Et tu ad Ecclesiam venis, non vt aliquid largiaris pauperibus: sed vt auferas. Ieiunas, non vt conuiuij tui sumptus proficiat egenis, sed vt spolium de egentibus adipiscaris. Quid tibi vis cum libro, & charta, & signaculo, & conscriptione, & vinculo iuris? Non audisti: Solue omnem colligationem iniustitiæ, dissolue obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem conscriptionem iniquam disrumpe: Tu mihi fabulas offers: ego tibi recito Dei legem. Tu atramento scribis: ego tibi spiritu Dei inscripta repeto oracula Prophetarum. Tu testimonia falsa componis: ego testimonium conscientię tuæ posco, qua iudicem tuum effugere & declinare non poteris: cuius testimonium non poteris recusare in die, qua reuelabit Deus occulta hominum. Tu dicis: Destruam horrea: Dominus dicit, Sine magis, quicquid intra horreum est, pauperibus deputari: sine cellas istas egenis prodesse. Tu dicis: Maiora faciam, & illò congregabo omnia, quæ nata sunt mihi: Dominus dicit, Frange esurienti panem tuum. Tu dicis: Tollam pauperi domum suam: Dominus autem dicit, vt egenos non habentes tectum, inducas in domum tuam. Quomodo vis diues vt Deus te exaudiat, cùm tu Deum putes non audiendum? &c.

Cap.2. *Decipitur in hærede. Eodem libro.*

Hæredes relinquis, qui litigent cum hæredibus, relinquis depositum magis hereditarium quàm commodum voluntarium, qui quod relictum est, minuere ac violare formident. Si frugi hæredes sunt, custodiunt: si luxuriosi, exhauriunt. Itaque aut bonos hæredes perpetua condemnas solicitudine: aut malis dimittis, qui tua facta condemnent.

Cap.26. *De quorum fine patet in dicto libro.*

Aut certè, si placet, sic accipiam: Quoniam dixit obdormisse somnum suum diuites, increpationes præmisit Domini in eos, terrorem subtexuit, potentiam prædicauit, cui nec diuites resistant. Conuersus ad vniuersos, ait: Diuites dormitent, diuites increpentur. Vos, orate, & reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius offertis munera: Id est, agite gratiam pauperes, quia non est personarum acceptor Deus. Illi diuitias seruent, condant pecuniam auri, aggerent argenti thesauros, vos orate, qui aliud non habetis: vos

A orate, qui hoc solùm habetis, quod est auro pretiosius & argento. Vos reddite munera, qui à Domino non receditis, qui estis in circuitu eius: quoniam qui eratis longè, facti estis propé. Qui autem sibi videntur esse propè propter diuitias ac potentiam, longè facti sunt per auaritiam. Nemo enim foris est, nisi quem culpa excluserit, sicut eiecit Adam de Paradiso, & exclusit Heuam. Nemo longè, nisi quem flagitia propria relegauerint. Ergo vos propè positi, orate & reddite munera terribili Deo: & ei, qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ: eò quòd nullo redimatur diuitis præmio, nullo inflectatur potentum supercilio, qui culpæ pretia discriminat, qui quò plus alicui contulerit, eò plus exigit ab eo. Saül priuato contulit regnum: sed quia mandatum non custodiuit, & regnum amisit, & spiritum. Multos reges gentium propter perfidiam fecit populo patrum esse captiuos.

B DIVISIO. *Accipitur diuidere pro distinguere. Libro secundo de Cain & Abel.* *Cap.6. Tom.IIII.*

Dictum est ad Cain: Si rectè offeras, non rectè autem diuidas, peccasti. Neque mundus iste distinctè factus legitur, cum esset antè incomposita pars eius: quia terra erat inuisibilis & incomposita. Nempe lux primùm facta est, & vocauit Deus lucem diem: & separauit Deus inter lucem & tenebras, & vocatæ sunt tenebræ nox. Et per ordinem singula quòd facta sint legimus: cælum, terra, ligna fructifera, animalia diuersa. Distributa autem sunt leuiora superioribus, vbi aër & ignis: & grauiora inferioribus, hoc est, aqua & terra. Vtique simul omnia fieri iubere potuit Deus, sed distinctionem seruare maluit, quàm nos in omnibus imitaremur negotiis, & maximè in vicissitudinibus gratiarum. In quibus non satis est reddere quod acceperis, sed commendare quod reddas. Nam si quis debitum soluat, & in referendo iniuriam faciat creditori, intolerabilius est vtique, quàm non reddidisse quod
C debebat. Non ergo quantitas solutionis, sed animus reddentis & qualitas consideratur & affectus. Rectè igitur obtulit Cain, quia oblatio insigne deuotionis & indicium gratiarum est: sed non rectè diuisit: quia ante omnia Deo debuit deferre primitias, vt à gratia inchoaret authoris. Etenim diuisionis hic ordo est, vt prima secundis, non primis secunda præcurrant: & cælestia terrenis, non terrena cælestibus præferantur. Sed quia Cain confudit hunc ordinem, dicitur ei: Peccasti, quiesce.

Propterea dicit ibidem. *Cap.eod.suprà.*

Vides quantum sit vitij. Vbi deest diuisio, ibi totum sacrificium refutatur.

De diuisione dicit libro primo de Abraham.

Ipsa quoque cuiusmodi esse debeat diuisio, Patriarcha edocet. Firmior diuidat, infirmior eligat, ne habeat quod queratur. *Cap.3. Tom.IIII.*

Et infrà subdit.

D Quod potuit summæ esse iustitiæ, electionem obtulit.

Diuisio bimembris inuenitur in membris & sensibus nostri corporis & animæ, in elementis, & ipso mundo, & cælo. Libro secundo eiusdem. Require supra in capite, Binarius. Diuidit Christus gratias & præmia. In tractatu de prima interpellatione Dauid. *Tom.IIII.*

Est & illa diuisio, quæ colligitur ex eo quòd ripam vtranque Iordanis tribus incoluerint Iudæorum: quoniam Filius hominis, qui posterioribus temporibus descendit è cælo (verus ille Iordanis, verus ille diuisor terrestrium atque cælestium) diuiduam possessionem patribus dedit: vnam, quæ possideretur in terris, alteram quæ futuræ vitę meritis seruaretur. Quorum vtrunque soli conuenit Christo, vel cælestia diuidere, vel occulta deprehendere. Interiora enim diuidit, qui occulta deprehendit, quod est vtique Diuinitatis insigne. Deniq; sic

habes scriptum, quia Deus dixit: Lætabor & diuidã Sicimam. Hæc illa magnifica portio, quam Iacob filio suo Ioseph præstantiorem omnibus deputauit. A

Cap 4. Tom. IIII. DIVORTIVM. *Non est danda occasio diortij. Libro primo de Abraham.*

Sed & vos moneo viri, maxime qui ad gratiam Domini tenditis, non commisceri adulterino corpori. Qui enim se meretrici iũgit, vnum corpus est: nec dare hanc occasionem diuortij mulieribus. Nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est: nec viro licet, quod mulieri non licet.

Tom. V. *Diffusè satis contra diuortium loquitur, libro vij. super Lucam, cap. ij.*

Noli ergo vxorem dimittere, ne Deum tuæ copulæ diffitearis authorem. Etenim si alienos, multò magis vxoris debes tolerare & emendare mores. Audi quid dixerit Dominus: Qui dimittit mulierem, facit eam mœchari. Etenim cui non licet viuente viro mutare coniugium, potest obrepere libido peccandi. Itaque qui author erroris est, etiam reus est culpæ, quod cũ paruulis fœta dimittitur, quod titubãti vestigio grãdæua detruditur. Durum si excludas parentem, pignora teneas, vt ad contumeliam charitatis addas etiam pietatis iniuriam. Durius si propter matrem etiam filios simul pellas, cum magis redimere à patre liberi debeant culpam parentis. Quàm periculosum si fragilem adolescentulæ ætatem errori offeras, quã impiũ si eius destituas senectutẽ, cuius defloraueris iuuentutẽ? Ergo inhonoratum stipẽdiis, & veteranum imperator dimittat inglorium, atq; imperij sui possessione detrudat: & rusticum laboris effœtum agro suo propulset agricola? An quod in subditos nefas est, in comparem fas est? Dimittis ergo vxorem quasi iure sine crimine & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed Diuina prohibet. Qui hominibus obsequeris, Deum verere. Audi legem Domini, cui obsequuntur etiã qui leges ferunt. Quæ Deus coniunxit, homo non separet. Sed non solùm hîc cæleste præceptum, sed quoddam etiam opus Dei soluitur. Paterísne oro liberos tuos viuente te, esse sub vitrico: aut incolumi matre, degere sub nouerca? Pone si repudiata non nubat, & hæc viro viuo tibi debuit displicere, cui adultero fidem seruat? Pone si nubat, necessitas illius tuum crimen est: & coniugium quod putas, adulterium est. Quid enim refert vtrum aperta criminis confessione, an mariti specie adulterum admittas, nisi quòd grauius est, legem criminis fecisse quàm furtum? Sed fortasse dicit aliquis: Quomodo Moses mandauit dari librum repudij, & dimittere vxorem? Qui hoc dicit, Iudæus est: qui hoc dicit, Christianus non est. Et ideo qui hoc obiicit quod obiectum est Domino, respõdit ei Dominus: Ad duritiã cordis vestri permisit vobis Moses dari librum repudij, & dimittere vxores: ab initio autem non fuit sic. Moses permisit, inquit, non Deus iussit. Ab initio autem Dei lex est. Quæ est lex Dei? Relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carne vna. Ergo qui dimittit vxorem, carnem suam scindit, diuidit corpus. Ostendit autem hic locus, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non à Deo scripta. Vnde & Apostolus: Denuntio, inquit, non ego sed Dominus, vxorem à viro non discedere. Et infrà: Cæteris, inquit, ego dico, non Dominus. Si quis frater infidelem habet vxorem, & reliqua. Itaq; vbi est impar coniugium, lex Dei non est. Et addidit: Quòd si infidelis discedit, discedat. Simul idem & hîc Apostolus negauit legis esse Diuinæ, vt coniugium qualecunque soluatur: nec ipse præcepit, nec dedit deserendi authoritatem, sed culpam abstulit de instituto, &c. B

Require de hoc supra, vbi Coniugium.

DOCTRINA. *Doctrina fidei differt à doctrinis philosophorum. Super primã epist. ad Corinth. xv.*

Dicant nunc sophistæ mundi & scrutatores siderum si valẽt comprehẽdere quæ extra se sunt: cùm quid intra se sit nesciant. Denique omnes mundani philosophi qui mentem suam legi Dei humiliare, vt fidem eius susciperent, noluerunt, diuersa semper & contraria afferentes, inanissimis disputationibus inuicem se confuderunt: quia in nullo eorum testificatę veritatis signum agnitum est: quod ante positũ verbi commendaret doctrinã, sicut & Deus discreuit disciplinæ vestræ quæ non verbis probatur sed virtute, cui non possunt verba resistere.

Quàm sit vtilis ista doctrina, patet in effectu conuersionis peccatorum. Libro primo de apologia Dauid. Cap. 16. Tom. IIII.

Bene posuit: Docebo iniquos vias tuas, quia commutare vitiosos affectus potest, propositúmque conuertere doctrina cælestis, & operatio Diuina sacræ legis pectoribus studia pietatis infundere, vt ij qui sine lege viuebãt, cõuertãtur ad Dominũ. Verũ qui ante auertebãtur, regalis quoq; exẽplo pœnitẽtiæ, qui iniquitates & acerba exercent flagitia, corrigantur: & fide atq; opere cõuersi doctrinæ remedium salutaris accipiant, ingrediãtur Domini vias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla diuerticula pręcipitis prolapsionis offendãt. Sicut enim bonæ vitæ specimen & virtutis exempla in iis viris est, qui inoffensa vitæ suæ tempora percurrerint: ita qui ante actis renuntiãtes flagitiis, vel incredulitatis erroribus emendauerint cursum posterioris ætatis, iis ad imitandum propositi sunt qui vel opere vel cogitatione labuntur.

Doctrina sana, est doctrina Dei: & insana est doctrina peccatorum, super epistolam ad Titum, cap. ij. in principio. Tom. V.

Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinã. Hęc scit Deum quæ appellatur sana doctrina. Dei enim doctrina salutaris est. Seniores sobrios esse, graues, prudentes, sanos fide, dilectione, patientia. Qui sint sanæ doctrinæ ostendit, vt minus sobrios, minus graues, infideles, sine charitate, impatientes, insanæ doctrinæ discipulos signaret. His enim operibus nescitur Deus, neque iustitia eius. C

Sine gratia Spiritus sancti, doctrina sacra scriptura non potest percipi. Libro secundo de apologia Dauid. Tom. IIII.

Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Nemo enim sine sancti Spiritus infusione, tanti Diuini recessus potest spectare mysteria. Et enim si ille tantus Propheta Spiritus sancti petit sibi munus infundi, quid facere infirmus debeat, cùm præsertim etiam Apostolus sanctus populi quoq; se putet precibus adiuuari vt ei aperiatur ostium ad loquẽdum mysterium verbi? O si mihi ostium illud Christus dignetur aperire. Pulsemus tamen. Solet enim exaudire pulsantes: quia ipse dixit, Pulsate, & aperietur vobis. O si mihi se ipse reseraret: quia Christus est ianua. Ipse intus, ipse extrà: Ipse via quæ ducit, ipse vita ad quam contendimus peruenire. Veni ergo Domine Iesu, & aperi nobis fontes tuos vt bibamus de aqua, quam qui bibit non sitiet in æternum. Vel si de fonte adhuc tuo haurire non possumus, dignare concedere vt de puteo saltem haurire possimus, vnde potum Samaritanæ illi dubitanti adhuc mulieri polliceris. Et tu quidem de fonte omnibus polliceris: sed dubitantibus vt illi Samaritanæ, fons tuus adhuc altus est puteus. Bibamus & nos aquam cælestium secretorum. Et quoniam ad fontem tuum meruimus peruenire, liceat nobis imaginem saltem mysteriorum videre cælestium. D

DOCTOR ET DOCERE. *Doctor qui docet solus Deus est siue Christus, principaliter ænigmata scripturarum. Libro super Beati immaculati, litera octaua, versu viij. super illud: Iustificationes tuas doce me, &c.*

Et ideo Dauid iustificationes Dei ab ipso Domino vult doceri, quia difficile est in terra magistrum huiusmodi reperire, qui ea doceat quæ ipse non viderit. Ad illum

illum igitur doctorem intimo Propheta contendit affe ctu, qui solus magister est verus. Quomodo enim potest homo quasi verum docere quod nesciat cũ ipse sit mẽdax? Meritóq; ait Dominus, vt nemo super terrã vocet sibi quẽquã magistrum: quia vnus est magister omniũ. Et quomodo posset Dauid alium doctorẽ quærere, cũ ipse de Deo dixerit: Qui docet hominẽ sciẽtiam? Docet autẽ Deus, & mentes illuminat singulorum, & claritatẽ cognitionis infundit, si tu aperias ostia tui cordis, & cælestis gratiæ recipias claritatem. Quando dubitas, diligenter inquiras. Qui enim quærit, inuenit: & ei qui pulsat, aperitur. Multa obscuritas est in scripturis Propheticis: sed si manu quadam mentis tuæ scripturarum ianuam pulses, & ea quæ sunt occulta diligenter examines, paulatim incipis rationem colligere dictorum, & aperietur tibi non ab alio, sed à Dei verbo. De quo legisti in Apocalypsi, quòd agnus librum signatũ aperuit, quem nullus antè aperire poterat: quia solus Dominus Iesus in Euangelio suo Prophetarum ænigmata, & legis mysteria reuelauit: solus scientiæ clauem detulit, & dedit aperire nobis.

Et non nisi à Christo potuerunt doceri. Eodem libro, litera ij. versu iiij.

Benedictus es Domine: doce me iustificationes tuas. Non enim quicũque dixerit Domine Domine, ipse intrabit in regnum cælorũ, sed qui voluntatẽ Dei fecerit. Ideo iste qui correxerit viam suam à iuuentute sua, custodierit verba Domini in toto corde, quæsiuerit Dominum Deum suum, nec repulsus sit à mandatis Dei, & dignus habitus cui committerentur arcana sapientiæ, absconderit ea in corde suo ne peccaret Deo, quasi habens eloquia Dei, gratias agit, dicens: Benedictus es Domine: & sic desiderat ipsum doctorem habere, cupiens cognoscere secreta legis. Et quemadmodum interpretationẽ habeat: Si emeris puerũ Hebreũ, & seruierit tibi annis sex, & reliqua: quibus præmissum est, has iustitias dicere quas proponit in conspectu filiorum Israel: hæc à Domino quærit discere, quæ homines docere nõ poterãt, nisi Deus antè docuisset. Quæ postea quã à Christo didicerunt Apostoli, Ecclesia dicit: Introduxit me rex in cubiculum suum: Hoc est in illud secretũ suum, in quo sunt thesauri scientiæ & cognitionis suæ.

Qui à tali doctore didicit, super doctores intelligit. Eodem libro, litera tertiadecima. versu tertio.

Super omnes docentes intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Doctrinã profitentur scribæ & Pharisæi, quia legẽ & Prophetas ipsi priores habere meruerũt. Sed illi profitentur docere, & nõ docẽt. Ei autẽ populo qui ex gentibus credidit, cõpetit dicere: Super omnes docentes me intellexi: quia illi non intellexerũt. Respondit Iudæus: Vnde habuistis intelligere? Scriptũ est: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: seniores, & dicent tibi. Ego sum pater tuus, me interroga. Sed etsi interrogauero, non respondebitis mihi, dixit Iesus: & ex illo noui respondere, & ex illo supra illos intelligo qui non intelligebant: quia testimonia didici, quæ ille non nouit. Didici: Qui sequitur me, tollat crucem suam. Didici: Diligite inimicos vestros. Et ideo optat anathema esse Paulus pro fratribus genere, inimicis fide. Videretur inconueniens esse verecundiæ Prophetali huiusmodi vsurpatio, eò quòd præsumpserit dicere, quòd super omnes docentes intellexerit, cũ vel legẽ Moses acceperit à Deo, & populo eius instituta tradiderit: Aarõ sacrificiorum omniũ decurso ritu sacerdotalẽ docuerit disciplinam: Iesus Naue significauerit quẽadmodũ circuncisio possit iterari Samuel vnctionis Propheticę pariter ac regiæ sacramẽta mõstrauerit: videretur, inquã, incõgrua præsumptio, nisi præmisisset superiora, quibus nõ immeritò super docẽtes intellexisse se cõprobaret. Debuit hãc assumere confidẽtiã, qui docebatur à Domino, & mandatum quo docebatur, Domini erat, & ipse Dominus qui docebat. Meritò super omnes intelligit, quem docebat ipsa sapientia. Vnde & alibi ait: Beatus quẽ tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Ostendit igitur quòd Diuinum est, homines docere nõ posse. Et ideo qui docere præsumunt, nesciunt: sed agnoscit discipulus qui docetur. In quo? Propter donum scientiæ quod de Spiritu sancto fuerat consequutus.

Mat. 16. Matth. 5.

De doctore homine: primò quòd est ille qui habet scientiam, debet docere. In principio pastoralis.

Libr. de dignitate sacerdotali, cap. I. Tom. IIII.

Si quis frater oraculi reminiscatur Domini, quo frugi famulum de pecunia sibi seruata, quam ad prærogandum susceperat, increpauit Dominus dicens: Tu dedisses pecuniam meam, & ego veniens cum vsuris exegissem eam: non iam otiosus auditor collatam sibi Diuini muneris gratiam, suis tãtum vsibus reseruabit, sed cunctis eam communicabilem faciens, copiosius prærogãdo securius posidebit: vt sibi per hæc & plurimis ædificationis exhibeat fructum: & velut decora arbor pomis referta, non infructuosè probatur occupare terram dum viuit, cum & per seipsam suis pomis ornatur, & omnis qui ex ea fructum perceperit saginatur: beato etiam nos Apostolo ad hæc eadem inuitante: Nolite, inquit, quærere quæ vestra sunt, sed quæ aliorum. Et alibi: Non quæro quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant.

Item in principio primi libri de virginitate. Tom. I.

Si iuxta cælestis sententiam veritatis, verbi totius quodcũque otiosum fuerimus loquuti, habemus præstare rationem: vel si vnusquisque seruus credita sibi talenta gratiæ spiritalis quæ numulariis diuidenda forent, vt crescentibus multiplicarentur vsuris, intra terram suam, vel quasi timidus fœnerator, vel quasi auarus possessor absconderit, non mediocrem Domino reuertẽte offensam incidet: iure nobis verendum est, quibus licet ingenium tenue, necessitas tamen maxima, eloquia Dei credita populi fœnerare mentibus, ne vocis quoque nostræ poscat vsuram, præsertim cùm studium à nobis Dominus, non profectum requirat.

Vnde inter doctores & docentes differentia est. Libro super Beati immaculati, litera xiij. versu ij. Tom. IIII.

Moralis quoque & suauis est locus, quòd multi docentes sunt, qui quod non intelligunt, docere se dicunt: & plurimi sunt discipuli, qui studio suo assequuntur & industria quod non didicerint à magistris. Denique ante nos quidam interesse dixit inter docentes & doctores: & fortasse hoc arbitratus, quia doctores sunt aliorum iudicio ad hoc munus electi: docentes autẽ qui propria vsurpatione hoc sibi munus assumpserint. Sed cedat necesse est ei doctores quoque, quẽ testimoniorũ meditatione cælestium doctrina Dei docẽtis imbuerit.

Secundò debet docere doctrinam synceram. Super j. epist. ad Timotheum, cap. iiij. exponens quod sequitur. Tom. V.

Bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei & bonę doctrinę, quã assequutus es. Quid tã verũ, quid tam clarum & prouidum, nisi vt disciplina Christiana incorrupta tradatur vt fructus eius in area Dominica fertilis ac firmus collaudetur? Hoc est, vt in die iudicij non reprobus & igni comburendus censeatur. Hoc boni doctoris est, atq; idonei ministri Domini nostri Iesu Christi, quippe cũ enutritũ hũc dicat verbis fidei & bonæ doctrinæ quam ab infantia assequutum hunc asserit. Qui enim integris omnibus Hebræorũ libris imbutus erat, accepta fide perfectũ fecit doctorẽ.

Vnde debet esse catholicus. Super secundam epistolam ad eundem, cap. j. in principio.

Huius rei gratia Apostolũ se Christi Iesu in Dei volũtate appellatũ significat, vt quæ & quanta promisio in futuro in fide Christi sit edoceret, vt prædicatione eius crementũ faciat in saluandis disciplina Dominica. Idonei enim serui sunt, qui instantia sua & fide nego-

tia dominorum suorum exaggerant. Quod ideo huic quasi charissimo filio scripsit, vt huius rei imitator existat, eadem de cæteris tradens, vt per traducem successionem indeficiens sit idoneus doctor, per quam asserta veritas multos acquirat ad vitam promissam.

Differunt autem doctores catholici ab aliis, saltem in humilitate. Libro octauo super Lucam. Require supra in cap. Diues malus. Sed aliqui auditores eligunt sibi doctores non catholicos. Super ij. epistolam ad Timotheū, c. iiij.

Et hæc simili modo prophetia est sancti Apostoli, qui præscius futurorū instādū in doctrina solicitè præcipit, vt formati in fide & bonis operib⁹ eruditi in disciplina sana robusti maneāt vt postremo tēpore cū qdā à veritate ad errorē cōuerti cœperint, īmobiles pseuerent. Tales enim dicit futuros, qui desideriis suis docere se velint, vt à magistris cōstātibus & veracibus ad hos conuertantur, qui hæc illos doceant, quæ libēter audiant: quia veritas illis aspera videbitur, vt relicta sana doctrina fabulis vacent. Nolunt enim argui maligna opera sua: quare tales volunt magistros qui seruiant moribus eorum. Pruriunt enim aures eorū vt audiāt fabulas vanitatum compositas sub nomine doctrinæ, quibus delectentur. Quod nullis tam proprium est, quā Manichæis, qui nescio quæ habēt diuersa commenta inflatis nominibus nuncupata, cū sint res friuolæ & quedā deliramēta. Tu verò sobrius esto in omnibus patiēs, opus fac euāgelistę, ministeriū tuū exple. Ego em iā delibor, & tēpus solutionis meę instat. Admonet & hortatur vt vigilet in disciplina ecclesiastica, viriliter agat, scripturas explanet, vt prudentes & eruditi inanes fabulas vitent. Apostolus enim sciens passionem suam imminere, exemplum piæ conuersationis & sanæ doctrinæ in sancto Timotheo vult relinquere, vt per traducem nunquam deessent doctores idonei: tamen passionem suam delibationem appellat.

Tertiò doctor debet habere vitam conformem doctrinæ & statui. Libr. ij. de officiis. Tom. I.

Gratia enim Ecclesię laus doctoris est. Bonū opus alicuius prædicari: ita tamen si nullo studio fiat iactantiæ. Laudent enim vnumquenq; proximorum labia, & non os suum: & commendent opera, non studia sua.

Tom. V. *Super epistolam ad Romanos, cap. primo.*

Testis doctrinæ virtus est.

Tom. IIII. *Ratio est quam ponit libro super Beati immaculati, litera prima, versu primo.*

Quam pulcher ordo, quàm plenus doctrinæ, & gratiæ. Nō prius qui scrutantur testimonia eius dixit: potuit enim cōuenire secūdū literā: sed prius, Beati immaculati in via. Ante enim vita quàm doctrina quærēda est. Vita enim bona & sine doctrina habet gratiā: doctrina sine vita integritatē nō habet. In maleuolā animā etenim nō cadet sapiētia. Ideóq; ait: Quęrent me mali, & nō inueniēt: quia improbitate cæcatur mētis oculus, & caligante sibi iniquitate, mysteria profunda inuenire non potest. Primùm ergo exercenda vitæ est militia, corrigēdi mores: Cum hæc instituerimus ad cursum debitum: vt fit offensionis correctio, puritatis gratia, tunc ad studia percipiendæ cognitionis veniamus suo ordine & via. Prima igitur sunt moralia: secunda mystica. In illis vita: in his cognitio: ita vt si perfectionem requiras, nec vita sine cognitione, nec cognitio sine vita sit: vtrunq; astipulatur alteri. Ideóque ait scriptura: Seminate vobis ad iustitiam: vindemiate ad fructum vitæ: illuminate vobis lumen cognitionis. Non prius illuminate: sed seminate: nec solùm seminate prius ad iustitiam: sed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vitæ: & sic illuminate lumen cognitionis, vt perfectio non solùm consitis, sed etiam receptis fructibus approbetur. In primo quoque Psalmo hunc ordinē tenuit, vt in via ambulandū doceret prius: & tunc in lege meditandum. Qui enim non abiit in concilio impiorum vtique de pietatis via & iustitiæ semita nō recessit, meritóque in via ambulans beatus pronuntiatur, & die ac nocte meditationem legis exercens, habet gratiam beatitudinis.

(Sapien. I. — margin note beside "In maleuolā animā")

Item super primam epistol. ad Timotheū, c. iiij. in fine. Tom. V.

Attēde tibi, & doctrinę insta illis. Hoc enim faciēdo, te ipsum saluū facies, & eos qui te audiūt. Vt forma sit omnibus, nō solū in bonis operibus verū etiā in doctrinæ exercitio admonet. Apparere enim debere significat exercitij profectū, in doctrina duntaxat & in gestis. Bona enim arbor bonos facit fructus. Similiter & bona doctrina mala opera habere non potest: vt cum visa fuerint bona opera, Diuini magisterij fructus esse intelligātur, & auditores possint proficere. Tunc vera enim & metuenda esse intelligunt quæ dicuntur, quando ab eo ipso qui docet magna veneratione obseruari videntur. Quod rectori plebis duobus proficit modis. Et suorum enim bonorum operum, & audientium mercedem accipiet, quomodo si negligens fuerit, tam pro se quàm pro eis redditurus est rationem.

Item super epistolam ad Titum, cap. ij. exponens illud: Doctrinam Saluatoris nostri Dei, &c. Tom. eod.

Doctrinam dicit ornari Dominicā bonis operibus. Tunc enim placita est & decora, si hic qui eā profitetur non illam exosam faciat, abnegās factis, sed amabilē & verā. Non enim potest indecorū esse quod verū est. Cū ergo dicta sequentibus factis implentur, ostenduntur vera, ac per hoc decora. Tunc possunt domini seruos suos nō tātū à fide nō prohibere, verumetiam gaudere, quia fidē eorū etiā sibi vident proficere. Neno enim fidem Dei custodiens, infidelis potest esse hominibus.

Quartò doctor indoctiores debet auditores attendere. Libro de Isaac & anima. cap.

Constitue nunc doctorem aliquem, qui rem obscuram velit aperire audientibus: quemadmodum etsi ipse potens in sermone sit & scientia, condescēdat tamē ad eorum scientiam qui non intelligant, & simplici, & planiore atque vsitato sermone vtatur vt possit intelligi. Si quis igitur inter audientes viuacior sensu sit, qui facilè sequi possit, eleuat eū atque excutit. Hūc videns doctor reuocat, vt patiatur magis doctorem humilioribus & planioribus immorari, quò & cæteri sequi possint.

Item in tractatu super Psalmum xlvj. versu vltimo, Exponens illud. Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domos eius, &c. Super psal.

Sunt etiam sublimia & alta præcepta, in quibus sunt occulta pietatis mysteria, & theoremata sermonū cælestium. Hæc inquit, distribuite, & pro captu vniuscuiusque diuidite, quantū possit vnusquisq; ingenio proprio cōprehendere. Neq; enim omnibus Paulus eadē disputabat. Aliis nihil prædicabat nisi Christum Iesum & hūc crucifixū, nō in persuasione sapientiæ verbi, sed in ostensione spiritus atq; virtutis. Inter perfectos autē sapientiā loquebatur: quia non capiebat vniuersus populus percipere sapientiā in mysterio quæ absconditа est. Ideo eam Christus abscondit, vt eam stulti non intelligant: prudentes studiosius quærant, & enarrēt in progenie altera, quæ spiritus foret virtute perfectior: quoniam generatio superior per infirmitatem fidei perfectæ sapientiæ cognoscere sacramenta non potuit. Et ideo signum quærebat, veritatem repudiabat: cùm vtique non veritas signi, sed signum veritatis. Vnde respondit ei Dominus: Generatio nequam & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Ad arguendam itaque perfidiam Iudæorum, Ionæ exemplum accersitur: eò quòd Niniuitæ signo crediderunt, & prædicationem Ionæ, qui fuerat in vtero ceti, sequendam putarunt: Iudęi autem nec post resurrectionem Domini Iesu crediderunt, qui de corpore terræ post triduum resurrexit. Matth.

Ad

Lib.9 Epistol. Epistola 76. ad Studium. Tom.III.

Ad idem facit quod de Christo dicit in epistola xiiij. ad Irenæum, ante medium.

Plerũque Christus secundum qualitates locorum, in quibus docebat famulos suos, disputationes suas formare dignatus est: vt in porticu Salomonis, hoc est sapientis, deambulans loquebatur: Ego & Pater vnum sumus. Vt in templo Dei dicebat: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Hoc quoque iudicium in templo positus exercet.

Tom.V.

Item quod dicit super primam epistolam ad Corinthios, capite quarto super illud quod sequitur.

Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Quamuis renati essent in Christo, tamẽ non fuit dignum tradi iis spiritalia. Accepta enim fide, quæ est velut semen, nullum fructum spiritalem Deo dignũ fecerunt, vt perfectionis verba mererentur addiscere: sed quasi paruuli in imperfectionis sensibus studebant. Apostolus autem vir Diuinus, & medicus spiritalis vnicuique secundũ vires eius tradebat ne per imperfectionem & imperitiam quis de rebus spiritalibus scandalũ pateretur. Nondũ enim poteratis. Ostendit apertè non illos debuisse audire quę confirmatis dicenda sunt. Sed nec adhuc quidem potestis: Adhuc enim estis carnales. Hic valde arguit temeritatem illorum qui querebãtur dudum se non audiuisse spiritalia, cùm adhuc indigni essent audire. Pseudo autẽ apostoli promiscuè omnibus vno atque eodẽ genere tradebãt, nullius personam discernẽtes, vt acceptabiles fierent per hypocrisim commẽdati: cùm cõstet Dominũ & authorẽ nostrũ Christũ Iesum aliter populis, aliter discipulis interfatũ, & inter Apostolos fuisse distantiã. Tribus enim discipulis gloriam in monte suam ostendit, & præcepit illis vt tacerẽt visum quandiu à mortuis resurgeret.

Quintò, debet docere vtiliter. Super epistolam ad Romanos, capite decimo quinto.

Debemus autẽ nos firmiores imbecillitates infirmorũ sustinere. Rectè ait: quia oportet doctores infirmos confirmare, & imperitos erudire cum mãsuetudine, ne prouocati dũ contendere volũt, & ne humiles videãtur in peius proficiãt. Et nõ vobismetipsis placere. Hoc est, non quod nobis prosit & placeat vendicare, sed quod & fratri, quia inuicẽ curã nostri agere debemus. Vnusquisq; nostrũ proximo suo placeat in bono ad ædificationem. Nunc personã suam discreuit. Hos enim commonet vt charitati studentes, proximis placeant, ad id quod est vtile. Hæc est ædificatio. Nam & Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Detractiones exprobrantium ceciderunt super me.

Cap.16. Tom.IIII.

Sextò, debet circa conuersionem & reductionẽ peccatorũ intendere principaliter, Libro j. de Apologia Dauid.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Ille præcipuus est gubernator, qui scopuloso in litore nauim gubernat. Ille doctor bonus, q duriora acuit ingenia ad eruditionis profectũ. Ille bellator egregius, dux mirabilis, qui timidiores accendit in præliũ, & exploratis locorũ fulcit ingeniis, vt infirma viriũ cõmoda stationis opportunitate cõpenset. Ille similiter magnus etiã fidei zelator, qui iniquos docet. Vnde pulchrè ait: docebo iniquos: Nõ dixit, Docebo iustos. Norũt enim iusti vias Domini: sed iniquos, inquit, docebo. Denique author prudẽtiæ & magister omniũ dicit: Non veni vocare iustos sed peccatores. Et medicus ille cælestis: Non opus est, inquit, sanis medicus, sed infirmis. Siue igitur ex persona illius qui gentes vocauit, siue ex sua, bene posuit, Docebo iniquos, &c.

Tom.I.

Ratio huius est etiã, quia vt dicit lib. j. de viduis, parte j.

Nam si quis de gẽtilibus dixit cõmunia omnia amicorũ esse debere, quantò magis debent esse cõmunia cognatorũ? Cognati enim sumus, qui in vnam seriem corporis copulamur. Sed tamen non præscripto quodam hospitalitatis fine concludimur. Cur enim proprium id A quod in seculo est putes, cum commune sit seculum? aut cur priuatos terræ deputes fructus, cum terra communis sit? Respicite, inquit, volatilia cæli, quoniam non serunt neque metunt. Etenim quibus nihil est propriũ, nihil deest. Et sententiæ suæ Deus arbiter, nouit seruare promissum. Denique aues non congregant, & redundant: quia pater cælestis pascit illas. Nos autem generalis monita sententiæ ad vsus proprios deriuantes: Omne, inquit, lignum quod habet in se fructum seminis satiui, erit vobis in escam, & omnibus bestiis, & omnibus auibus, & omnibus serpentibus super terram: congregando egemus, & congregãdo vacuamur. Non possumus enim sperare promissum, qui non seruamus oraculum. Salubre igitur est præceptum quoque hospitalitatis aduertere, vt hospitibus deferamus, quia nos quoque sumus hospites huius mundi.

Septimò, debet pro catholica fide vsque ad sanguinis effusionem pugnare viriliter. Vnde in epistola ad Vercellenses, B loquens de sanctis episcopis Eusebio Vercellensi & Dionysio Mediolanensi qui doctores etiam erant, & pro ipsa fidei doctrina passi sunt, dicit sic. Lib.10. Epistol. Epist.82. Tom.III.

Itaque memorabiles viri circũdati armis, vallati exercitu, cùm raperẽtur de ecclesia, maiore triumphabãt de imperio: quia contumelia terrestri mercabãtur mentis fortitudinẽ, regni potentiã: quibus militaris manus, armorum strepitus extorquere non potuit fidem, subegerunt bestialis animi feritatem quę nocere sanctis nequiuit. Ita enim regis ira leonis, vt in Prouerbiis habes: Confessus est victum se esse, qui rogabat vt mutarent sententiam. Sed illi validiorem calamum suum ferreis gladiis arbitrabantur. Denique vulnerata est perfidia vt occideret, non est vulnerata sanctorum fides. Non desiderarunt patrium sepulchrum, quibus seruabatur cæleste domicilium. Errauerunt toto orbe vt nihil habentes & possidentes omnia, quocunque missi essent, locus deliciarum putabatur. Neque enim illis quicquã C deerat, quibus locuples fides abundabat. Denique locupletabant alios ipsi inopes ad sumptum, opimi ad gratiam: tentabantur, sed non mortificabantur. In ieiuniis, in laboribus, in custodiis, in vigiliis euaserunt de infirmitate fortes. Non expectabant deliciarum illecebras, quos saginabat fides: Non adurebat eos torrida æstas, quos refrigerabat æterna spes gratiæ: Non frangebant glaciales plagæ frigida membra, quibus feruente spiritu vernabat deuotio. Non verebantur vincula hominum, quos Iesus soluerat. Non desiderabant redimi à morte, qui præsumebant à Christo resuscitari.

Vltimò, doctorem debent auditores omnimodè iuuare. Super epistolam ad Romanos, capite duodecimo. Tom.V.

Qui, inquit Apostolus, docet in doctrina. Similiter dicit adiuuari doctorem in doctrina, vt in quantum fides eius est ad docendum, in tantum inspiretur ad tradendam disciplinam cælestem. Siue qui exhortatur in D exhortando. Et hunc eodem modo in eo ipso in quo tendit auxilio spiritus præparari, vt habeat gratiam dum prouocat. Lacescit enim fratres ad bonum, aut incredulos ad fidem.

Et si malus est doctor, tamẽ agendũ est vt dicit super epistolam ad Galatas, cap. vj. exponens quod sequitur.

Communicet autem is qui catechizatur, hoc est, qui verbum Dei audiens est, ei qui catechizat in omnibus bonis. Hoc dicit, vt doctoribus audientes communicent in omnibus bonis. Si autẽ aliter agãt quàm docẽt, in hoc illis non est communicandum, sed dissentiẽdum, vt magis lex dux sit, quàm homo. Sibi enim oberit, non tibi: quia quæ doceris, obseruas.

DOLOR. *Doluit Christus in passione pro nobis & non pro se. Libro x. super Lucam: & libro secundo de fide Trinitatis. Quod require suprà, in capite Affectus & Affectio. Item in tractatu super psalm.* Super titulum psal.37. Tom.IIII.

A Veni & tu Isaias interpretare nobis quomodo se dolentem dixit Christus, qui dolores vulnerũ sanare consueuit. Medicus venit, vt curaret ægrotos. Quid ipse habuit vt doleret? Audiamus autem testimonium Isaiæ. Pro nobis, inquit, dolet: & nos existimauimus eum esse in doloribus. Expresit medici affectum: qui etiam si ipse nullum vulnus habuit quod doleret, tamen compassus est vulneratis.

Tom. I. *Et iterum libro tertio de virginitate, parte tertia.*

Quoniam versiculum induximus, in quo corporis Dominici fecimus mẽtionem, ne quem forte perturbet legenté, quòd Dominus corpus suscepit doloris, recordatúsq; Lazari morté doluit & fleuit, & in pasione est vulneratus, atque ex vulnere aqua & sanguis exiuit, spiritúmque exhalauit. Aqua ad lauacrum, sanguis ad potum, spiritus ad resurrectioné. Vnus enim Christus est nobis spes, fides, charitas. Spes in resurrectione, fides in B lauacro, charitas in sacraméto. Tamen vt corpus suscepit doloris, ita etiã stratum in infirmitate versauit, quia conuertit incommodum carnis humanæ. Nam pasione infirmitas est soluta, mors resurrectione.

Cap. 9. Tom. IIII. *De dolore verò hominis, & primò de dolore proprij peccati. Libro primo de Apologia Dauid.*

Sed hoc bonæ mẽtis est vulnus sentire peccati: Nam qui expertes doloris sunt, non sentiunt vulneris acerbitaté: quod est immedicabilis ægritudinis. Qui auté dolore aliquo punguntur, sicut doloris sensu non carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Vbi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vitæ. Sentire enim vitalis vigoris ac muneris est. Vnde & ille qui errorem suum non agnoscit, insanit, furit, desipit: qui autem agnoscit, vtique resipiscit, non respuit remedia sanitatis: sed ipse restringit, pœnitet eum culpæ, de ipsa semper cogitat, & cogitando se ipse condemnat.

Cap. 11. Tom. I. *Vnde libro secundo de pœnitentia, cap. penultimo.*

C De iis auté qui exules atque peregrini limitũ paternorũ, quos lex Mosis sancta præscripsit, mundanis implicabantur erroribus, audis canentem: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dũ recordaremur tui Sion. Inducit enim lapsorum genus in ipso tempore præsentiũ, & rerum labentiũ adhuc positos statu debere resipicere, & eorũ videlicet exẽplo, qui propter peccati pretiũ deducti erant in captiuitatis ærumnã. Nihil auté est quod tam summo dolori sit, quàm si vnusquisque positus sub captiuitate peccati recordetur, vnde lapsus sit, atque vnde deciderit, eò quòd ad corporeã atque terrenã ab illa speciosa ac pulchra Diuinæ cognitionis intẽtione deflexerit. Sic habes Adã abscõdenté se vbi Deum cognouit esse præsenté, & quæsitũ latere voluisse, & vocatum ab eo ea voce quæ latentis morderet affectũ, hoc est, Adam vbi es? Hoc est cur te abscondis? cur lates? cur fugis eum quem desiderabas videre?

Cap. 8. *Secũdò, de dolore assumpto pro peccatis aliorum. Libro secundo de pœnitentia.*

D Hæc enim summa virtus quia scriptũ est: Et non gaudebis super filiis Iuda in die perditionis eorũ, & ne magna loquaris in die tribulationis eorum: sed quotiescunque peccatum alicuius lapsi exponitur, compatiar, nec superbè increpem, sed lugeam & defleam: vt dum alium fleo, me ipsum defleam, dicens: Iustificata est magis Thamar quàm ergo. Fortasse adolescẽtula lapsa sit, occasionibus quæ delictorum fomites sunt decepta ac præcipitata sit, peccamus seniores. Repugnat in nobis lex huius carnis legi mentis nostræ, & captiuos in peccatum nos trahit, vt faciamus quod nolumus. Illi de ætate suppetit excusatio, iam mihi nulla. Illa enim debet discere, nos docere. Ergo iustificata est magis Thamar quàm ego. Incusamus alicuius auaritiam, recordemur si nihil auarè ipsi fecimus: & si fecimus, quoniã radix malorum est auaritia, & tanquam sub terra occultè in nostro serpit corpore, dicamus singuli: Iustificata est magis Thamar quàm ego. Si commoti fuerimus in quenquam grauiter, leuiorem causam laicus habet quàm episcopus, eò quòd commotus aliquid egerit: retractemus nobiscum, & dicamus: Iustificatus est magis iste, qui commotionis arguitur, quàm ego. Hæc enim si dicamus, ipsi nobis cauebimus, ne dicat nobis Dominus Iesus, aut quisquam de discipulis eius: Festucam in oculo fratris tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo est non vides? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Non ergo erubescamus dicere grauiorem nostram culpam esse quàm eius quem arguendum esse putamus: quia dixit hoc Iudas, qui arguebat Thamar: & recordatus suam culpam, ait: Iustificata est magis Thamar quàm ego. In quo & altitudo mysterij est, & morale præceptum: & ideo culpæ eius deputatum non est, quia ipse se accusauit prius quàm ab aliis accusaretur. Non ergo gaudeamus super alicuius peccatum, sed magis lugeamus: quia scriptum est, Noli supergaudere mihi inimica mea, quia cecidi, sed resurgam: quoniam si sedero in tenebris, illuminabit me Dominus, iram Domini sustinebo, quia peccaui ei, donec iustificet causam meam, & faciat iudiciũ meum, & educet me ad lumen, & videbo iustitiam eius, & videbit inimica mea, & cooperietur confusione, quæ dicit ad me: Vbi est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt eam, & erit in concultationem sicut lutum in via. Nec immeritò, quoniam qui lapsu alieno gaudet, de diaboli gaudet victoria. Et ideo doleamus magis cum audimus perisse hominem pro quo Christus mortuus est, qui nec stipulam in messe negligit. Atque vtinam hanc stipulam in messe, hoc est inanem auenam fructus mei non abiiciat, sed colligat, sicut ipse ait: Heu me quia factus sum sicut ille qui colligit stipulam in messe, & sicut racemum in vindemia: vt vel primitiua manducet in me gratiæ suæ, etsi posteriora non approbem.

Et in epistola prima ad Horontianum. Lib. 5. Epist. 8. Tom. III.

Quo ordine significatur visionis profectus. A malis enim regibus ad boni regis peruenit tempora. Et ideo quoniam anima afflicta, sub malis antè laborabat regibus, quem processum conuersionis suæ habeat, considerandum videtur. Destructa erat quasi infirmior, & omnis munitio eius facta erat via transeuntium & incursus pasionum, luxuriæ resoluta deliciis ac contrita erat, & relegata à facie Domini. Turris eius squalida erat, quæ posita est (vt in Isaiæ cantico legimus) in medio florentis vineæ. Squalet etenim, quando vitis arescit, & ouis sua errat. Regrediente autem vitis viriditate, vel oue, resplendet. Nihil enim squalidius iniquitate: nihil splendidius iustitia. Ad hanc turrim reuocatur ouis, quando anima reuocatur à lapsu: & in illa oue Christi regnum redit, quod est initium, quia ipsa est initium & finis, vel initium salutis: sed tamen corripitur prius, eò quòd tam grauiter errauerit, & dicitur ei: Vt quid cognouisti mala, nunquid rex non erat tibi? Hoc est, habebas regem qui te regeret & tueretur, deuiare à iustitiæ tramite non debuisti, nec relinquere vias Domini, qui tibi rationabiles sensus impartiuit. Vbi erant cogitationes tuæ, vbi consilia, quibus præuidere iniustitiam, propulsare iniquitates insito tibi vigore potuisti? Cur comprehenderent te dolores parturientis, vt parturires iniquitates, & pareres iniustitias? Nullus enim maior dolor est, quàm is qui peccati mucrone vulnerat conscientiam: neque vllum grauius est onus quàm peccatorum sarcina, & pondus flagitiorum. Deprimit animam, curuat vsque ad terram, ne se erigere posit. Grauia fili nimis delictorum pondera. Denique illa in Euangelio mulier quæ curuata erat, speciẽ prætendens animæ laborantis, à Christo potuit solo erigi.

A erigi. Huic ergo animæ dicitur: viriliter age, & appropinqua filia Sion vt parturias. Dolores enim parturientis tribulationem operantur: tribulatio patientiam: patientia probationem: probatio spem: spes autem non confundit in æternum. Simul erigitur atque excluditur omne quod aduersum est bonis moribus, ne residentia eius frutescant semina, atque in nouos iterum germinent partus. Nec otiosè dantur ei cornua & vngulæ, vt conterat omnes manipulos areæ, sicut vitulus Libani. Nisi enim manipuli contriti fuerint, paleæ ventilatæ, fructus apparere interiores & absolui nõ queunt. Comminuit igitur atque excutit anima prius proficiẽs passionum superflua vt fructus suos demonstrare possit in ipsa segete. Quanta aduersa sunt, quæ partus impediãt bonos? Hæc prius extirpãda sunt ne iis fructifera internecentur animæ sata.

Tom.IIII. *Idem innuit libro super Beati immaculati, litera septima, versu quinto.*

B Non est hoc commune cum multis. Nam plurimorum est contristari, si quam ab aliquo patiantur iniuriam, si læsi, si appetiti, si decolorati sint. Nostra enim causa est: nos infirmiores fraudi nobis aliquos dolemus fuisse. At verò qui fortior est, non propriam contumeliam dolet, sed aliena peccata: & in sua iniuria, lapsum alterius ingemiscit: & causam se fuisse deplorat lædentis errore. Exemplum accipe Apostolicum. Paulus enim in peccato flebat alieno: sicut ipse ait: Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas. Et cum ipse contristaretur, eos ipsos quos arguebat contristari volebat. Denique addidit: Non vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeo in vobis abundantius. Contristari enim volebat vsque ad pœnitentiam lapsos, non vsque ad mœstitiam profundiorem: tantum vt eorum qui arguebantur mœstitia gaudium fieret arguenti. Vnde ait: Si enim ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Arguit itaque vt alleuet C diuturnitatem mœstitiæ, quò pœnitentia fieret in salutem: Damnat, vt absoluat, excludit, vt recipiat: non ignoscit, vt liberet. Ideo talis Paulus, qui bene peritus in lege, cognouerat præceptum dicentis: Pusillanimitas detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Dolebat Dauid, non quia contemnebatur: non quia appetebatur ipse: sed quia lex Domini relinquebatur: & eorum qui hoc faciebant, damnum dolebat, quòd perirent Deo. Sicut bonus pater in phrenesi constituti filij, cum ab eo maledicatur, verberetur, afficiatur iniuriis, non suam sed ægroti deflet ærumnã: & contumeliam dolet, non quo sibi sit irrogata, sed quia per furorem quid faciat æger ignorat: ita vir bonus cum videt peccatorem non reuereri, non honorare etiam canos senatores, quo præsente aliquid faciat indignum, non agnoscere quadam peccandi insania, quàm indecora & inhonesta committat, quasi moriturum dolet, quasi desperatum à medicis ingemiscit: & D vt bonus medicus primò monet, deinde etiamsi grauia patiatur, tamen tanquam ille ægrum etsi cædatur, sustinet: etsi maledicatur, nõ derelinquit: & quicquid potest medicinæ adhibere, non denegat: nec tanquam contumacem deserit, sed tanquam bene de se meritum omni studio sanare cõtendit: exercẽs non solùm artis peritiã, sed etiã mẽtis benignitatẽ. Ita ergo etiam iustus, & cum contẽnitur à peccatore, non auertitur: & cum læditur, furoris illud putat esse, nõ improbitatis: magísque vulneri eius medicinã afferre desiderat, & compatitur & dolet: non propter se, sed propter illũ qui desperato laborat incõmodo: & dicit hunc vnum ex fratribus sic laborare, sic affici, vt faciat mihi iniuriam: qui si agnosceret, me honoraret vtique, certè nõ læderet. Quid enim? Læsus est in eo facto vt habeat lædentis affectum? Cum ergo non suppetit causa lædendi, non potest culpa esse

A propositi. Ergo si iustus sum, afficior propter charitatem, propter dilectionem, propter Ecclesiæ damnum, propter corporis detrimentũ. Possum etiã illud dolere, quòd etiamsi ego lædentẽ non læserim, & non sim mihi conscius quòd eum in me aliquibus iniuriis excitauerim, tamẽ causa illi fuerim lapsus eius, quòd innocẽtem me lædendo delinquat, quòd factus sim ei materia peccati. Hoc ergo dolet Dauid: & ideo dolet, quia cum vnum membrũ patitur, & cætera mẽbra cõpatiuntur.

Iterum eodem libro, exponendo literam xviij. quod require supra, in capite Consolatio. Tertiò, de dolore causa dilatæ salutis. In tractatu super psalmum xxxvij. Tom.IIII.

Dicit hîc Propheta, quia cor suum cõturbatum sit, deseruerit se fortitudo sua. Magnum periculum si cor exagitetur, quo credimus ad iustitiam. Sed tamen vt in magnis periculis ægritudinum, si dolor sentitur, & sensus eius exprimitur, remedium salutis ostenditur (Dolere enim tolerabilius est quàm non dolere. Aliud B enim viuificationis adhuc manentis insigne, si doleas: Aliud supremæ mortis indicium, si nullus sensus doloris sit) ita & cor salutis signa demonstrat, quando causas suæ perturbationis agnoscit. Denique turbatum est cor Dauid aduersus Nabal hominem pestilentem, & gratiam reperit dum occurrit Abigæa, quæ mitigaret commotionem indignationis, & sanctificationem benedictionis acciperet. At verò Nabal duro & rigido corde verbum vxoris ferre nõ potuit, & obstupefactus obriguit, & mortem incidit. 1.Reg.25.

Quartò, dolere pro aliorũ salute. In tractatu super psalmum quadragesimum sextum.

Sunt ibi dolores acerbi & graues, id est, in Ecclesia, in illa ciuitate regis magni sunt dolores sicut parturientis, donec formetur Christus in nobis. Neque enim sine dolore Paulus erat, cum videret in Galatis insipientibus doctrinæ suæ tardiorem profectum. Ideóque dicebat: Filioli mei, quos iterum parturio donec for- C metur Christus in vobis. Testificatur & Dominus in Euangelio graues esse parturientis dolores, cum dicit: Mulier cum parturit, tristitiam habet: quia venit dies eius. Cum autem peperit, iam non meminit tristitiæ propter gaudium, quia natus est homo in hoc mundo. Magnus ergo labor vt aliquis sibi Christum acquirat, ne sine gubernatore quasi nauis in seculi istius salo fluctuet. Denique Apostoli tristes erant, cum se Christus ad Patrem rediturum esse memoraret, quòd absente rectore destitui se putarent. Gaudium Christus est. Ipse est & puer quem parturit, qui in vtero suæ mentis accepit spiritum salutis. Qui pepererit & enutrierit, exultat. Qui parturit, quatitur atque compungitur. Ioan.16.

Quintò, contra dolentem de conuitio. In tractatu super psalmum trigesimum octauum, super illud: Dolor meus renouatus est, &c.

Adhuc in inferiore virtutis gradu positus hæc ver- D ba depromit: quòd dolor sibi peccatorum veterum obiectione renouatus sit, quæ deleta iam obduxisse videbatur obliuio, vel bonorũ operum texerat compensatio. Denique in posterioribus quasi fortior dicit: Viderunt me, & mouerunt capita sua: eò quòd minarentur, & nocere non possent. Et dicit: Maledicent illi, & tu benedices. Et hoc quasi validior loquitur, negligens iniuriæ vel pudoris, cui benedictio Domini pro omnibus abundaret. Ergo in isto psalmo xxxviij. quasi in quadam meditatione, nondum tamen in omni locatus perfectione virtutis, dicit sibi dolorem esse renouatum. Validissimus cicatricis offensionem sentire non nouit, nec plagam potest timere qui fortior est. In ipso pugilum certamine, solet plerunque qui fortior est expectare vt ab inferioris ictu aliquo lacessatur, quò acrior offensus insurgat: ita exercitatione nimia atque patientia roboratus vt tanquam insensibilis Psalm.108.

ad

A ad dolorem, plagam sentire non possit, percussus ridet, lacessitus minatur. At verò inferior si forte ictum ferientis supra obductam cicatricem veteris vulneris exceperit, renouatum sentit dolorem. Sic est cui obiiciuntur peccata superiora quæ competenter doluit atque defleuit, vt satisfactione congrua vulneri peccatorum suorum obduceret cicatricē. Si perfectus est, tacet conuitiantibus, nullo sibi dolore renouato: quia etsi peccauit, securus est: quia sine pœnitentia sunt Dei dona: & ideo quæ semel donauit, resoluere ac renouare non solet: cùm ipse dixerit: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates vestras, & memor non ero. Si autem imperfectus, & immemor cælestium præceptorum: dolor ei tanquā rescissa cicatrice reparatur.

Esa.43.

Tom.III. *Sextò, de dolente dolere. Require supra in cap. Consolatio. Dolere de morte charorum, primò dicit quòd dolorē ostendere est dolorem mitigare. In principio tractatus de obitu Valentiniani imperatoris.*

B Etsi incrementum doloris sit, id quod doleas scribere, tamen quoniā plerunque in eius quem amissum colemus, cōmemoratione requiescimus, eò quòd in scribendo, dum in eum mentem dirigimus, intētionémque defigimus, videtur nobis in sermone reuiuiscere.

Tom.III. *De doloris modo. Libro de fide resurrectionis, quòd talis dolor mitigandus est.*

Propositū est asserere mortē grauiori nō debere esse mœrori, quòd eū natura ipsa respuat. Deniq; Lyciorū ferūtur esse præcepta, quæ viros iubeant muliebrem vestem induere, si mœrori indulgeāt, & effœminatum iudicauerunt in viro luctum. Deforme est enim eos qui pro fide, pro religione, pro patria, pro æquitate iudicij atque intentione virtutis obuium morti debent pectus offerre, mœrere in alio grauius, quod in se, si causa exegerit, expetēdum est. Nam quemadmodum potes in te non refugere, quod impatientius alij doleas accidisse? Depone mœrorem si potes: include si non potes. Aut absorbendus est omnis, aut premēdus dolor. Cur enim mœstitiam tuam non ratio potius quàm dies leniat? Nā quod obliteratura est tēporis series, melius prudentia mitigabit. Quinetiam hoc ipsum irreligiosum puto erga ipsorum memoriā quos dolemus amissos, vt obliuisci malimus eorum, quàm consolatione mulceri: aut cum horrore reminisci, quàm meminisse cum gratia recordationem timere, quorum imago esse debeat voluptati: diffidere potius quàm sperare de meritis defunctorū: & pœnæ addictos, quàm immortalitati quos dilexeris æstimare.

Et addit.

Sed dicis: Quos diligebamus amisimus. Nónne hæc nobis cum ipso mūdo electísque communia sunt, quia ad tempus credita, in perpetuum tenere non possumus? Gemit terra sub aratris, imbribus cæditur, tempestate concutitur, stringitur frigore, sole torretur vt fructus annuos fœta parturiat, & cum se vario flore vestierit, exuitur proprio & spoliatur ornatu. Quantos hæc raptores habet, nec fructum suum queritur amissum, quem ideo generauit vt amitteret, nec in posterum negat, quem sibi meminit auferendum. Cælum ipsum non semper stellarum micantium globis fulget, & quasi quibusdam insignitur coronis: Non semper ortu lucis albescit, radiis solis irrutilat, sed assiduis vicibus ille quidam mundi vultus gratissimus, humenti noctium caligat horrore. Quid gratius luce? Quid iucundius Sole qui occidit quotidie? Decessisse tamen nobis hæc non molestè ferimus, quia redire præsumimus. Doceris in iis quam in tuis debeas exhibere patientiam. Si superiora tibi occidunt, nec dolori sunt: cur si occiderint humana doleantur? Sit tamen patiens dolor, sit in tristibus modus qui exigitur in secundis. An si immoderatè gaudere non conuenit, lugere conuenit? Non enim mediocre malum est immoderatio doloris, aut metus mortis. Quantos ad laqueum impulit, armauit ad gladium, vt in eo ipso amentiam suam proderent, mortē non ferentes & mortem appetentes, & quod pro malo fugerent pro remedio asciscerent: qui quoniam consentaneum naturæ suæ ferre ac perpeti nequeunt, contrarium voti incidunt, vt ab iis in perpetuum separentur quos sequi desiderauerunt? Sed hæc rara, quoniam natura ipsa reuocat, etsi præcipitet amentia.

Et addit.

Illud verò frequens in mulieribus, vt clamores publicos serant, quasi metuant ne earum ignoretur ærumna, vt illuuiem vestis affectent, quasi in ea sit sensus dolendi, vt impexum sordibus immadident caput, vt postremò quod plerisque in locis vulgò fieri solet, discisso amictu, diloricata veste, secreti pudoris nuda prostituant, quasi ipsum lenocinentur pudorem, quia pudoris sui præmia perdiderunt. Sic procaces oculi prouocantur vt concupiscant, vt amare incipiant membra nudata, quæ si non aspicerent, non amarent. Atque vtinam sordidata illa tegumenta corporis non speciem, sed mētem obnuberent. Latet plerunque sub tristi amictu lasciuia & deformis horror vestis obtexitur, vt secreta petulantium tegantur animorum. Satis piè luget virum, quæ seruat pudorem, non deserit fidem. Hæc benè defunctis officia impenduntur, vt iuuēt in mētibus, in affectibus perseuerent. Non amisit virū quæ exhibet castitatem. Non est viduata coniugio, quæ non mutauit nomen mariti. Nec tu perdidisti hæredem, quæ adiuuas cohæredem: sed pro successore corruptibilium, mutasti consortem immortalium. Habes qui tibi repræsentet hæredē: solue pauperi quod debetur hæredi, vt nō solùm materne aut paterne senectutis, sed etiā vitæ propriæ sit superstes. Plus successori tuo relinques, si portio eius non ad luxum præsentium proficiat, sed

C ad pretium futurorum. Sed desideramus amissos. Duo sunt enim quæ maximè angunt: aut desiderium eorum quos amiserimus, sicut meo exemplo metior, aut quòd eos vitæ suauitate priuatos, ereptos laboris sui fructibus arbitramur. Tenera est enim amoris titillatio, quæ ex improuiso affectū excitat, vt sedandi magis quā excludendi doloris facultas relinquatur: simul quia piū videtur desiderare quod amiseris, & specie virtutis adolescit infirmitas. Sed cur tu putes patiētiorē illā esse debere, quæ delictum ad peregrina dimiserit, & militiæ gratia vel susceptæ administrationis officio, vel negotiandi vsu trāsfretasse cōpererit, quā te qui nō fortuito arbitrio derelinqueris, aut studio pecuniæ, sed lege naturæ? Sed recuperādi cibi interclusa spes, quasi cuiquā certa redeūdi. Et plerūq; dubia plus fatigāt vbi periculi metus integer, grauiúsq; est timere, ne acciderit quā tolerare quod iā noueris accidisse. Aliud enim summam formidinis coaceruat, aliud finē expectat dolo-

D ris. An dominis est ius quo decreuerint trāsferre mācipia, Deo nō est? Sed nō suppetit expectare remeantem, suppetit tamē præcedentē sequi. Et certè breuis vitæ vsus, nec illi multū videtur eripuisse, qui antè præcessit, nec te differre diutius qui remāseris. Quòd si desideriū tuū mitigare nō possis, nónne tamē videtur indignum pro desiderij tui studio rerum ordinē velle conuerti? Amantium ardentiora vtique desideria sunt, & tamen necessitatis contuitu tēperantur. Et si dolent deseri, lugere tamen nō solent. Destituti à mare impatiētius erubescunt. Ita patientia desiderij plus probatur.

Require de hac materia supra in cap. Consolatio.

DOLVS. *De dolosis hominibus per exemplum, require suprà in cap. Cancer, & in cap. Deceptio. Et infra in cap. Fraus. Sed aliquando dolus laudatur, mysticè tamen. Libro secundo de Iacob & vita beata.* cap.4 Tom.II

Notatus non est à patre iunior filius, sed laudatus. Quod ait Isaac: Frater tuus veniens cum dolo accepit bened

benedictionem tuam. Bonus enim dolus, vbi irreprehensibilis est rapina: irreprehensibilis autem rapina pietatis, quia à diebus Ioannis regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Festinantes autem patres Pascha celebrabãt, qui festinantes mãducabãt agnũ non demorantes: & fratres Beniamin sanctus Ioseph piè commento fraudis accersiuit & tenuit. Et ipse tamẽ vt benediceretur elicuit cogendo, & impetrauit, &c.

Mat. 11

DOMARE. *Ferocia animalia domantur ab hominibus. Libro sexto Hexameron. Require infrà, in capite Homo. Ipsorum animalium domatio moraliter intelligitur. Libro de Noë & arca. Require suprà in capite Bestia. Sed pisces non domantur. Require infrà cap. Piscis.*

DOMINVS. *Vnus omnium Dominus est Deus. Libro septimo super Lucam, capite vltimo.* Tom. V.

Nemo seruus potest duobus dominis seruire. Non quia duo, sed quia vnus est Dominus. Nam etsi sunt qui mammonæ seruiant, tamen non ille nouit aliqua iura dominatus, sed ipsi sibi iugum seruitutis imponunt. Neque enim iusta potestas, sed iniusta est seruitus.

Vnde infrà subdit in fine capitis.

Ergo non seruiamus alienis, qui nullũ Dominũ debemus scire, nisi Christum. Vnus enim Deus Pater ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia. Quid ergo? Pater Dominus, aut Filius Dominus non est? Sed & Pater Dominus, quia verbo Domini cæli firmati sunt: & Filius Deus, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Quomodo ergo nemo potest duobus dominis seruire? Vnus enim Dominus: quia vnus est Deus. Denique Dominũ Deum tuum adorabis & illi soli seruies. Vnde claret vnum Patris & Filij esse dominatum: Vnus autem est, si non diuidatur, sed totus in Patre, totus in Filio sit. Itaque qui vnius Deitatis atque dominatus asserimus Trinitatem, vnum Deum, & vnum Dominum confitemur. Qui autem aliam Patris, aliam Filij, aliam Spiritus sancti memorãt potestatem, plures deos & plures dominos in Ecclesiam gentilis vitio erroris inducunt.

Cap. 9. Tom. IIII.

Propterea Christus maior de domo dicitur, quia Dominus est. Libro de Ioseph.

Respondit maior domus. Et is qui sit intellige, cùm legeris Mosem fidelẽ in tota domo eius. Maiores enim domus, Moses Petrus & Paulus, & cæteri sancti sunt: Christus autem solus est Dominus, scriptum est: Quia Moses fidelis in tota domo eius tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda essent: Christus autẽ tanquam filius in domo sua, quæ domus nos sumus, si libertatem & gloriã spei tenuerimus. Hic ergo maior domus respondit illis.

Tom. V.

De domino verò homine, dicit quòd serui debẽt dominis esse fideles: nec religio Christiana status & conditiones dignitatũ tollit, sed meliores esse præcepit. Super epistolã ad Ephesios, cap. sexto: exponens Apostolum vt sequitur.

Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo. Quoniam omniũ sublimior & sola potens est religio nostra, & quæ credẽtibus cælorũ regna pollicetur. Ne hac igitur causa superbia nasceretur hominibus, omnes debita conditionũ vel officiorũ præsentiũ iubentur exsoluere, vt magis incitent perfidorũ animos ad culturã Dei, quã vident & iustam & humilẽ: Videntes autem Deum meliorasse seruos, & in reddendis obsequiis fideliter profecisse: Serui quoq; dum cernunt mansuetudinem dominorum omni auiditate concupiscũt fidẽ, cuius tam placidis retinaculis gubernantur humana officia. Nam & qui in conditione est, si habuerit famulũ, non vult contemni ab eo. Ideóque nec ipse debet contemnere dominum suum: & sicut vult agere secum dominum suum, ita & ipse debet agere cũ seruo suo, & sic placere Deo. Non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, faciẽtes voluntatẽ Dei ex animo cũ benignitate seruientes Domino, & non hominibus, sciẽtes quòd vnusquisque quodcũque fecerit bonũ hoc cõsequetur à Domino, siue seruus, siue liber. Propter timorẽ Dei iusta & fidelia vult hominib⁹ exhiberi seruitia. Deo enim seruit, cuius iura in obsequiis domini carnalis custodit, quẽ sibi pro iustis actibus in diẽ iudicij vicem reddere, & cęteris omnibus audit testari. Quæ res potest proficere & ad salutem dominorum. Videntes enim quòd difficile est, seruos Dei per gratiam factos fideles ministros, poterunt Dei gloriam collaudare.

Et addit de dominis erga seruos.

Et vos domini eadẽ facite ad illos, dimittẽtes minas, scientes, quòd & vester & ipsorũ Dominus est in cælis, & personarũ nõ est acceptio apud Deũ. Non ignorãtes vtique carnales domini Deũ omniũ dominũ esse communẽ, talia exigant seruitia, qualia à se exigi non ferant ægrè. In qua enim quis mensura mensurauerit, remetietur illi. Dominus enim iustus iudex, causas discernit, non personas.

Similiter super epistolam ad Colossenses, exponens quod sequitur. Super cap. 4. Tom eod.

Domini quod iustũ est & æquũ seruis præbete scientes, ꝙ & vos habetis Dominũ in cælis. Ne domini temporales superbia extollãtur præsumẽtes de dominatu, mitigat & cohibet animos illorũ, vt adhibita cõsideratione humani generis, animaduertãt authorẽ Deũ non seruos & liberos, sed omnes ingenuos condidisse. Sed hoc mundi iniquitate factũ est, vt dum alter alterius fines inuadit, tunc captiuos ducit ingenuos. Vnde & manucapti dicti sunt à veteribus, inde mancipia. Hic casus & conditio etiã nunc apparet: Alij redimuntur, alij remanent serui. Apud Deum autẽ hic seruus habetur qui peccauerit. Deniq; peccati causa Cham seruus audiuit: cui sentẽtię veteres assensere, ita vt diffinirẽt omnes prudentes esse liberos, stultos autẽ omnes esse seruos: quia prudens abstinet à peccatis, vt hic ingenuus sit qui recta sequitur: seruus autẽ, qui per stultitiæ imprudẽtiam subiicit se peccato. Vnde & Cham propter stultitiã, quia risit nuditatẽ patris stultè, seruus est appellatus. Ostẽdit ergo dominis quia veri non sunt domini, sed quasi per imaginẽ: corporũ enim nõ animorũ sunt domini. Solus enim Dominus & author rerum inuisibilis Deus tam corporibus q̃ animis dominatur: vt hæc cõsiderantes, iusta ab eis exigãt seruitia, talia vtique qualia & à se exigi volũt à Domino communi. Nam cum ipsi non vt dignum Deo seruiãt, quem non negant omniũ potestatẽ habere, cuiúsque quotidiana dona per ministeria creaturæ humanæ vsibus exhiberi, à paribus suis, nõ dicam fratribus, tam grauia exigunt seruitia, vt ferri non possint, non ponẽtes in animo, quia & ipsi velint nolint serui sunt, & viderint cuius meriti.

Addit super epistolam ad Philemonẽ quòd seruus Christianus debet esse acceptus domino sicut frater. Tom. eod.

Forsitan enim idcirco recessit ad horam, vt æternum illum reciperes: non iam velut seruum, sed pro seruo dilectissimum fratrem, mihi maximè, quantò autem tibi magis & in carne & in Domino? Onesimus offenso domino proprio, cõfugit longa peregrinatione ad Apostolum vt ostenderet se nõ ad hoc recessisse vt delicti esset obnoxi⁹, sed vt obliteratis peccatis vtilis reuerteretur, in tantum vt non solùm domino suo æqualis fierẽt meritis, sed ipsi magistro frater. Et ne Philemon aliquod vt assolet, quasi dominus aduersus seruum fastidium inflationis pateretur, humiliat illum, cum dicit illum fratrem & in carne & in domino: vt sublata humanæ conditionis causa, quia omnes ex vno sumus Adam, fratres nos cognoscamus, maximè cum fides accedit media, quæ omnem superbiam amputat. Si ergo habes me socium, assume illum sicut me. Tantum se affectum habere circa Onesimum ostendit, vt tunc Philemonem, quem superius laudat participem suum

A suum dicat, si istũ sic suscepit sicut Apostolum. Hoc est enim quod dixit Salomon: Seruo sapienti liberi seruiẽt. Quod dictũ terrori est Philemoni, vt saltem vel hac causa assumeret eum, si charitate flecti non posit.

Ecclesiast. 10.

Item in epistola ad Vercellens.

Lib. 10. Episto. Epist. 82. Tom. III.

Qualis forma fuerit domini, talis totius domus est status. Quòd si domi quæruntur ista, quantò magis in Ecclesia, vbi & diues & pauper, seruus & liber, Græcus & Scyta, honoratus & plebeius, omnes in Christo vnũ sumus?

In epistola prima ad Constantium, in fine.

Lib. 7. Epistol. Epist. 44.

Seruos dominus iure seruitij subditos habeat ꝑ moderamine coertionis quasi animæ consortes. Paterfamilias enim dicitur, vt quasi filios regat, quoniam & ipse Dei seruus est, & patrem appellat Dominum cæli, moderatorem potestatum omnium.

Sunt autẽ ipsi serui domino necessarij. Libro de Ioseph, exponens illud Genes. vigesimo nono: Gubernabat sibi creditam domum, &c.

Cap. 4. & 5. Tom. IIII.

B Aduertimus quòd ea quæ domini gubernare nõ poterãt, seruuli gubernauerunt. Sed quid de priuata domo dispositionis eius seruuli astruam, qui rexit imperium? Plus tamen est quòd ipse antè se rexit.

Cap. 5.

Et ibidem infra subdit de bonitate serui, & de mala domina.

Cap. 5.

Et dixit Ioseph vxori domini sui. Rectè vxor domini, nõ ipsa domina dicitur: quæ non potuit extorquere quod voluit imperare. Nã quomodo domina, quæ dominandi non habebat effectum: quę disciplinã dominæ non tenebat: quæ seruulis libidinis incentiua pręstabat? Ille dominus, qui amantis non excepit faces: qui lenocinantis vincula non sensit: quem nulla mortis formido perterruit: qui maluit liber criminis mori, quàm potentiæ criminosæ eligere consortium. Ille liber, qui turpe credidit vicem gratiæ non referre. Denique non vt meticulosus excusat, nec tanquam periculi timidus cauet, C sed tanquam beneficij herilis & innocẽtiæ suæ debitor fugit crimen ingrati: peccatíque labem & culpæ contagium quasi iustus horrescit.

Sunt autem hîc aliquando domini mali, sed non in cælo. Libro de incarnatione Domini, capite secundo.

Tom. II.

Dominantur nobis in seculo peccatores. Peccator enim dominatur in seculo, iustus in Dei regno.

Dominium malorum dicitur esse fornax bonorũ. Quod require infrà, in cap. Fornax.

DOMVS. *Domus Dei est Ecclesia. Super epistolã ad Ephesios. Require infra, in cap. Templum. In tractatu super psalmum quadragesimum septimum.*

Tom. IIII.

Sicut in operibus suis cõditor, & in ædificationibus suis ædificator agnoscitur, vt etiamsi nomẽ nõ audias, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas, (& quid mirum de humanis, cum ipsius creatoris æterni, qui non videtur à nobis, inuisibilia tamen eius per ea D quæ facta sunt, intelligamus?) Ita in excelsis & magnis domibus (quæ domus nos sumus si libertatis & gloriæ fundamentum vsque in finem firmum tenuerimus) Deus inhabitator agnoscitur, vt Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse enim verus Deus, qui tales viros præceptorum suorum institutione fundauit. Ergo sicut in illis se Deum demonstrauit æternum, ita, inquit, cum regis magni suscipiet ciuitatem, gradibus eius receptionem suæ cognitionis infundet vt fiant docibiles Dei, qui mandatum eius & audierint, & putauerint exequendum, ne ab illius domus ædificatæ in petra firmitate degenerent.

Simile super primam ad Timotheum, capite quarto.

Tom. V.

Scribo tibi vt scias quomodo Ecclesiã ordines, quæ est domus Dei, vt cum totus mũdus Dei sit, Ecclesia tamen domus eius dicatur, cuius hodie rector est Damasus. Mũdus enim in pręuaricatione est diuerso turbatus errore. Ideo illic necesse est dicatur esse domus Dei & A veritas, vbi secundum voluntatem suam timetur. Hoc profitentibus de eo seruis, quòd ipse dignatus est edocere, ne forte verba eius esse negarẽtur, virtutibus hæc significauit, quæ à nullo alio fieri possunt, vt his infidelitas accusata, inexcusabilis pereat. Firmamentum enim veritatis huius signa sunt & prodigia.

Hæc domus habet vnitatem fidei, & diuersitatem personarum: quia quidam sunt boni, quidam mali: aliqui catholici, aliqui hæretici. super secundam epistolam ad eundem, capite secundo.

In magna autem domo, non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & quædam in honorem, quædam autem in contumeliam. Hoc dicto significauit in Ecclesia diuersos esse homines. Quosdam bonos & summos viros, quos in auro intelligi vult. Quosdam bonos tantum, quos in argento designat: Alios verò non bonos, quos vasa lignea & fictilia ap- B pellat, quod nulli ambiguum puto. Nam & in Corinthiorum hoc ecclesia probat frequens sermo obiurgantis Apostoli: Nunc autem in ecclesia nostra palam est, & in templo Hierosolymis, in quo typus erat Ecclesiæ, manifestis lectionibus approbatur. Erant enim ibi Saducei, ex quorum radice erant Hymenæus & Philetus: de quorum praua sententia cum Apostolus esset loquutus, statim hoc subiecit: vt non esset mirabile in Ecclesia videri homines dissentientes. Nam & Corinthiorum ecclesia de qua dixi, quidam erant, qui dissentientes resurrectionem negabant: Insanus tamen Nouatianus, vt errori suo blandiatur, aliter hoc intelligendum tradit, vt domus magna totus mundus significari credatur, qui habet hominum diuersitatem, cum constet Apostolum exemplo vsum domus diuitis, & opulentis, quæ quamuis copiosa sit, habet tamẽ vasa lignea & fictilia. Hoc modo & Ecclesia quanquã sancta dicatur, habet tamen & vitiosos & praua sentientes, si- C cut superius memoraui. Quos cõtumelia dignos ostendit: nõ tamẽ perituros, sed purgãdos per ignẽ, quia domui ex aliqua parte necessaria sunt. Nouatianus autem elatus superbia vt Ecclesiæ suæ veritatẽ & sanctitatem defenderet, hoc modo intelligẽdum decreuit, quasi Ecclesia penes ipsum sit, & cũctos habeat purificatos propter illas causas quibus nos innocentes accusat. Sed quid opus erat hoc loco, de mundo aliquid dicere, aut vt quid affirmaret mundum domum magnam significans? Nam dicit Dominus Apostolis: Non estis de mundo: ego autem elegi vos. Quomodo ergo intra mundum concludendi sunt qui negantur de mundo esse? Et idem Apostolus: Quo, inquit, mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nam in vna domo omnes sub vno sunt nomine. Vno enim domini sui nomine censentur omnes. Mundus autem diuersæ professionis cõtinet homines, ita vt dispares profiteantur se habere deos & dominos. Non ergo domum magnam mundum dixit, D sed Ecclesiam in qua omnes sub vnius domini sunt nomine.

Ioan. 15.

De domo gloriæ, loquitur libro primo de Cain & Abel. Require supra, in capite Conuiuium. Est hæc vera domus quam Christus homini restituit. Libro quinto super Lucã, vbi de paralytico agitur.

Cap. 5. Tom.

Nec solùm leuare lectũ, sed etiam domum suam repetere: hoc est, ad Paradisum redire cẽsetur. Ea est enim vera domus, quæ hominem prima suscepit: non iure amissa, sed fraude. Meritò ergo restituitur domus: quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret, ius reformaret.

Item in epistola quarta ad Irenæum, ante medium, pertractans illud Aggæi primo: Ascendite in montem, & portate ligna, & ædificate domum, &c.

Lib. Epist. Tom.

Qui ergo illic, id est, in domibus habitabãt valestribus, in quibus nõ habitat Deus, domũ Dei in se habere nõ poterãt. Hanc enim Dominus quærebat ab illis do-

mum

mum, vt semetipsos ædificarent, atque intra se Dei templum viuis fidei lapidibus attollerent. Neque enim terrenorum parietum constructiones, & syluestrium ligna culminum desiderabat, quæ cum fuissent manus dirutæ hostilis: sed illud templum quærebat, quod in hominum conderetur mentibus, quibus dicendum foret: Vos estis templum Dei: in quo habitaret Dominus Iesus, & vnde ad redemptionem vniuersorum procederet, vt in vtero virginis sacra reperiretur aula, in qua rex habitaret cælestium & corpus humanum fieret Dei tēplum, quod etiam cum solutum esset, in triduo resuscitaretur. Sed hanc domum non luxuriosi ædificant, qui cælatas inhabitant domos, & cælato argento delectantur. Sordet enim illis purum argentum, ita & istis sordet simplicis habitationis locus. Sinuant spatia domorum, & adiiciendo adiiciunt, coniungentes domum ad domum, & villam ad villam: effodiunt terram, vt elementum quoque eorum cedat habitaculis, & quasi terræ filij intra eius recondantur vterum, & abscondantur aluo. Isti planè sunt de quibus dicit Hieremias: Væ qui ædificant domum suam non cum iustitia. Qui enim cum iustitia ędificat, non in terrenis ædificat, sed in cælestibus. Ædificasti, inquit, domum, metire superiora eius, perflatilia distincta fenestris, & contignata cedro & illita minio. Metitur autem superiora, qui contemplatus iudicium Dei, iudicat iudicium humilis & iudicium pauperis. Qui autem in auaritiam intendit & in sanguinem innocentis, non ædificat superiora cum iudicio, nec mensuram tenet, quia non habet Christum, nec aspirare sibi diuinæ flatus explorat gratiæ, nec pleni luminis splendorem requirit, nec illita minio habet cœnacula: Cui non potest dici, Sicut resticula coccinea labia tua.

1. Corinth. 6. — Hiere. 22.

Domus vna dicitur etiam totus mūdus & quomodo hæc domus vnita esse debet & diuisa. Libro septimo super Lucam. Quod require suprà in capite Anima. Et libro octauo eiusdem. Quod require infrà, in capite Tectum. Vnde in tractatu super psalmum tricesimum sextum inducens illud, Semper loquere quæ Dei sunt sedens in domo &c. Tom. IIII.

Domum possumus accipere Ecclesiam, possumus domū accipere interiorē in nobis, vt intra nos loquamur.

Domus etiam dicitur corpus humanum: vnde qui bene regit hanc domum, aptus est regere alios. Libro pastoralis vbi de Christo agens pertractat verba Apostoli ad Timotheum tertio. Lib. de dignitate sacerdotali, Cap. 4. Tom. IIII.

Domui suæ bene præesse potest, qui corporis sui seruauerit castitatem: domui, inquit, hoc est corpori suo impioso iure dominetur, ne subdatur ipse corpori suo, & in desiderio luxuriæ deditus, in præcipitium demergatur: sed potius suos filios, suæ castitatis exemplo, ad pudicitię regulam doceat. Nā si quis domui suæ pręesse nesciat, quomodo Dei filiis diligētiam adhibebit? Hoc est enim de quo superius diximus: Qui cordis sui domū excolere non valet, quomodo plurimorum curæ adhibebit diligentiam? Et qui peccati trabem ex suo nō potest eruere oculo, quomodo ex alterius oculo poterit amputare festucam?

Ad literam tamen intelligitur de regimine domus. In commentario super eundem locum. Super epist. 1. ad Timot. c. 3. Tom. V.

Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ diligentiam habebit? Manifestum est quia tūc potest idoneus rector futurus probari, si prius domum suam rectè gubernauerit. Qui enim in minimis fidelis est, & in magnis fidelis est.

Vnitas domus & conseruatio stat in domino vel patrefamiliàs. Libro de Noe & arca. Cap. 16. Tom. IIII.

Mouentur plerique qua causa non dixerit scriptor, quòd etiā vxoris & filiorū Noë memor fuit Dominus, cum bestiarum fuerit & iumentorum memor. Sed cum dixerit quòd Noë memor fuerit in authore & præsule domus, necessitates eius reliquas comprehendit. Simul exprimi videtur quidam reliquarum consensus necessitudinum. Etenim cum omnes inuicem sibi chari sunt, vna domus est. Cum autem discrepant, separantur & scinduntur in plures domos. Vbi ergo charitas, ibi senioris nomine, de quo pendent cæteri domus omnis significatur. Vt si quis arborem dicat, vtique comprehendit & ramos: si quis ramum nominet, etiam fructus qui in eo sunt pariter vno atque eodem sermone complectitur.

Domum conseruat concordia, & econtrario destruit discordia. Require supra in capite, Concordia.

De illis qui ædificant in cælis domum per merita bona. Require infrà in cap. Sepulchrum.

Domus diuitis plurimum differt à domo pauperis. Libro sexto Hexameron: & require suprà in capite Attendere. Per domum intelligitur tota substantia hominis. Libro super Beati immaculati, litera octaua, versu tertio, inducens illud, Qui reliquerit patrem, aut matrem, aut domum &c. Tom. IIII.

Per domum intellige totum censum.

De Zelo domus Dei. Require infrà cap. Zelus.

DORMITIO. *Dormitio Christi & eius resuscitatio seu eius euigilatio allegoricè datur intelligi, libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo.* Tom. IIII.

Sed quia sapientia, honestas, charitas ita perfecta sunt si habeant charitatem. Plenitudo enim legis charitas est: suscitari & resuscitari vult charitatem. Suscitari in veteri testamento, resuscitari in nouo. Charitas Deus est, vt legimus: Charitas Christus est. Suscitatur vt leo, & catulus leonis vt Iudæ ascendat ex germine. Resuscitatur vt dormiens, vt recumbens, quia non humana, sed sua & Patris maiestate est suscitatus à mortuis. Vnde ait scriptura: Quis suscitabit illum? Non enim poterat illum Angelus aut potestas suscitare aliena, cum ipse alios resuscitaret. Ergo cum hic dicit, si suscitaueritis aut resuscitaueritis charitatē vsquequo voluerit, de iis dicit qui resurrectionem eius possunt congrue prædicare, vt audientibus ardorem fidei deuotionis accēdant. Vel suscitatur in iis Christus, qui primùm accedunt: resuscitatur in iis qui postquam accesserint dormierunt. Dormit ergo Christus negligentibus, suscitatur in sanctis. Gene. 46.

Propterea hominis pigritiam excitat, & dormientem increpat & ad excitandum Christum solicitat. In Tractatu super psalmum tricesimum sextum. Tom. IIII.

Loquere ò dormitās homo, ne tibi somnus mortis obrepat. Audi quomodo dormitans loquaris. Si dedero somnū oculis meis aut palpebris meis dormitationem, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Vince naturam diligentia, exclude corporis somnum. Naturam nobis formare non possumus, possumus diligentiam. Homo erat Dauid: indulgebat aliquid somno per noctem: sed excludebat somnum, lauans per singulas noctes lectum suum, & lachrymis irrigans stratum suum. Ideo memor erat in suo stratu semper Domini sui, & in ipso meditabatur vt diluculum præueniret, & in tenebris ei illucesceret Christus, dicens: Surge qui dormis. Non in omnibus hæc gratia est, sed potest esse in pluribus diligentia. Ne igitur expectes vt te excitet Christus, sed potius Christum excita. Excitat eum qui de ipso dormitans cogitat. Si tu illū excitaueris, & ipse te excitabit à somno, resuscitabit à morte, dicens tibi: Exurge à mortuis. Cum surges ergo vel resurges, ipsum alloquere, vt impleas quod iuberis. Audi quomodo te Christus excitet. Anima tua dicit: Vox fratris mei pulsat ad ianuam. Et Christus ait: Aperi mihi soror mea sponsa. Audi quomodo tu exsuscitas Christum. Anima dicit: Adiuraui vos filiæ Hierusalem si suscitaueritis & resuscitaueritis charitatem. Charitas Christus est. Audi etiam quomodo dormiens loquaris: Ego dormio, & cor meum vigilat. Ephes. 5. Cantic. 5. Canticor. 2.

Nam Christus dormire dicitur malis: & vigilare bonis. In Tractatu super psalmum quadragesimum tertiū. Tom. eod.

Legimus enim in hoc ipso psalmo: Exurge, quare obdormis Domine? Et considerandũ ne quãdo nostris improbabilibus actibus dormire videatur, vt in Euangelio legimus, cum adhuc imperfecti essent Apostoli, quòd iis Iesus Christus dormiebat. Verùm vbi metu naufragij & timore percussi sunt, Christũ excitauerunt dormientẽ. Perfidis ergo dormit Iesus Christus Dominus: fidelibus vigilat. Deniq; & qui fidelis est, intrat ad Deũ: & à negligẽte Deus videtur exire & discedere. Certè imperfectos & adhuc infirmos attrahit ad se Domin⁹, sicut legistis dicentes iuuenculas: Attrahe nos: post odorem vnguentorum curramus. At verò Moses qui iam fortior erat, & electus à Domino, & ascendere legitur, & intrare ad Dominum Deum suum.

Matth. 8.

Cantic. 1.

Propterea subdit infrà ibidem.

Hoc iustorum est, vt cum se tentari viderint, adiumentum deposcant, sicut Apostoli in Euãgelio cũ Christus dormiret in naui, tempestatem fluctuũm formidantes, excitauerũt Dominum Iesum, vt ab iis formidinem propulsaret. Nonne tibi videntur sancti Apostoli istos dixisse versiculos: Exurge, quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas nos vsque in finem? Certè etsi litera distare videatur, cõcordat sententia. Neque verò vel in corpore constitutus ita dormiebat Dominus Iesus Christus, Dominus noster, vt ignoraret tempestatem maris, & exorta procella ventorum cognitionem eius per altitudinem soporis excederet. Dormiebat corpore, sed virtute vigilabat. Et dispositio illa fuit vt ascenderet in nauem Dei filius, Dei verbum: ascenderent etiam simul discipuli, quos remissos & negligentes esse non passus, quasi de Domini præsentia & fauore securos, somno corporis sese composuit. Ergo illa specie somni, dormire se mundo huic, & Apostolis verbum Dei demonstrabat. Vigilabat tamẽ eius potestatis prouidentia, quę excitauit in mari tempestatem, vt nauis propemodum insurgentibus fluctibus operiretur: qua discipuli tempestate turbati, vtrum salubris consilij se prouisione fulcirent, an verò remedium excederent, cognosceretur. Sed illis quibus Iesus non dormiebat, vigilabat fides: & ideo surgentes excitauerunt Dominum Iesum, dicentes: Domine, salua nos, perim⁹. Vide etiãsi illud discrepat ab Euangelio quod de Iona legimus, qui dormiebat in ventre nauis & stertebat, in quo sacræ passionis figura præcessit. Sicut enim Ionas dormiebat in naui securus, quasi nõ metuens deprehendi: ita Dominus noster Iesus Christus (qui figurã illam sacramẽto suæ mortis impleuit) tẽpore Euangelij in naui dormiuit. Et sicut ille tribus diebus & tribus noctibus fuit in ventre ceti: ita Filius hominis tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ fuit in sui corporis passione. Qui vbi se excitauit à morte, & somnum sui corporis relaxauit, vt pro salute resurgeret vniuersorum, discipulos visitauit. Hic est ergo verus Ionas, qui obtulit animam suam redemptionem pro nobis. Propterea ergo sublatus & missus est in mare, vt exciperetur, & deuoraretur à ceto, quò intra aluum ceti positus, eius interiora vacuaret, & cætera.

De dormitione hominis iusti, quomodo dormiendo etiam vigilat & proficit, loquitur libro super Beati immaculati, litera quarta, versu quarto: super illud: Dormitauit anima mea præ tædio. Secundum autem aliam literam dicit: Stillauit anima mea præ tædio.

Tom. IIII.

Perfectior non dormitat, qui diuinis animam intendit mysteriis. Denique ipse alibi dicit: Si dedero somnũ oculis meis, aut palpebris meis dormitationem: sed vigilat semper. Et si caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat qui templum condere Domino cogitabat verborum cælestium exædificatione non lapidum. Verbũ enim Dei repulsorium tędiorum est quo somnus animę, sopor mentis excluditur. Ex tristitia enim & solicitudine secularium, somnus irrepit. Qui autem adhęret Deo, curarum fugitans, voluptatem capit cognitionis æternæ nullam illic mutationem rerũ sicut secularium pertimescens. Qui facilioribus igitur laborum vtuntur cõpendiis, dormitauit accipiunt: sed Origenes qui multorum interpretationes diligenti discussit indagine, stillauit sequutus est: eò quòd perfecta anima quasi bene cõposita & confirmata non stillat, vt fastigia culminũ quæ bene tecta atque munita sunt, cæterùm incomposita citò stillant.

Origenes.

Vnde libro secundo de Iacob & vita beata.

Et profectus est Iacob, & obdormiuit: quod est quieti animi indicium. Tom. IIII.

Declarat magis quid sit dormire virtuose. Libro secundo de virginitate, parte prima. Tom. I.

Dormire non prius cupiditas, quàm necessitas fuit. Et tamen cum quiesceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda pronuntiat.

Cap. 7.

Sed de ijs qui male dormiunt, loquitur libro de patriarchis. Tom. IIII.

Nam si vigilamus, cauere debemus aliquatenus morsus declinare serpentis. Non ergo nos opprimat somnus neglıgentiæ, somnus seculi, non opprimat somnus diuitiarum: ne de nobis dicatur: Obdormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum. Sed sunt & equites dormientes, de quibus scriptum est: Dormitauerunt qui ascenderunt equos. Si auaritia pectus tuum incitet, si libido inflammet, dormis eques: & ideo corpus tuum, hoc est equum non potes refrænare. Vigila ergo, vt etiam si deiectus fueris, hoc est, mortuus fueris, nõ obdormias. Qui enim obdormierunt somnum suũ, nihil inuenerunt. Tu autẽ expecta salutem à Domino venturam, respice vt gratiam resurrectionis inuenias. Dormiebat Iudas, denique verba Christi non audiebat. Dormiebat Iudas, & quidem somno diuitiarum: qui mercedem de proditione quærebat. Vidit eum dormientem diabolus, & oppressum auaritiæ somno graui, misit se in cor eius. Vulnerauit equum, deiecit equitem, separauit à Christo.

DONEC. *De Donec aduerbio, quod significat æternitatem. In commentario super epistolã ad Hebræos, capite primo super illud, Donec ponam &c. Alia litera habet quoadusque.* Tom. V.

Non hîc aduerbium quoadusque, alicuius temporis finem designat, sed æternitatis potentiam demonstrat.

DONVM. *Magnum Dei donum est adoptio: & donum, donantis causa est magis gratum. Super epistolam ad Romanos, capite quarto.* Tom. V.

Credentes Christum esse Dei Filium, à Deo adoptamur in filios. Nihil enim vltra potuit donare credentibus, quàm vt filij Dei vocentur, perfidis abdicatis. Pro infinita enim magnificentia sua Deus hoc donauit diligentibus se, quòd suæ dignum est maiestati, nõ quòd homines mereantur: quia in dono plus magis dantis quàm accipientis cõsideratur sublimitas, & ex eo plus accipitur laudis, cũ humilibus magna dona largitur per Christum, qui nostri causa se occidi passus est, vt nos data venia à secunda morte erueret, id est à pœna inferni, & resurrexit, vt pro lætitia triumphi mortis euictæ gratiam nobis iustificationis donaret, vt digni essemus dici filij Dei.

Dona diuersa fidelium non impediunt vnitatem ipsorum. Super epistolam ad Ephesios, capite quarto, exponens illud: Vnicuique autem nostrum data est gratia, secundum mensuram &c. Tom. eo.

Nunc ne quia diuersa in hominibus dona sunt, putarentur officere vnitati, hoc purgat non esse cõtrarium quia in donis officiorum diuersitas est, non naturæ. Vnicuique autem tantum dare dicit gratiæ, quantum dignatus fuerit donare Dominus, non tamen sine æquitatis mensura: quia vnicuique pro viribus tribuit, vt tan

tantum hauriat, quantum sitit.

Contra accipientes dona. Require infrà in capite Simonia.

Tom.I. DOS. *De dote materiali, propter quam si perditur non debet propositum virginitatis omitti: loquitur libro primo de virginitate, parte, quarta.*

Dotem negabũt parẽtes, sed habes diuitẽ sponsum, cuius contenta thesauro patriæ successionis emolumenta non quæras. Quantò dotalibus præstat compendiis casta paupertas: & tamen quam audistis aliquando propter studium integritatis legitime factam successionis extorrem? Contradicunt parentes, sed volunt vinci: resistunt primò, qui credere timent. Indignãtur frequenter, vt discas vincere: abdicationem minantur, vt tentẽt si potes damnum seculi non timere. Quæsitis blandiuntur illecebris, vt videant si variarũ mollire te non queat blanditia voluptatum. Exerceris virgo dum cogeris. Et hæc tibi prima certamina, anxia parentum vota proponunt: vince prius puella pietatem. Si vincis domum, vincis & seculum. Sed esto, maneant vos damna patrimonij. Nónne caducarum & fragilium dispendium facultatum, futura cæli regna compensant? Quanquam si verbis cælestibus credimus, nemo est qui reliquerit domum aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat septies tantum in hoc tempore, in seculo autem venturo vitam æternam possidebit. Crede fidem tuam Deo, quæ homini pecuniam credis: Fœnerare Christo. Bonus depositæ spei custos, multiplicatis fidei tuæ talentum soluit vsuris. Non fallit veritas, non circunscribit iustitia, non decipit virtus.

DRACO. *Require de hac materia in frà in capite Elephas: & in capite Serpens. Sed quia significat diabolum: Ideo in tractatu super psalmum xxxvij. exponẽdo ipsius psalmi titulum, dicit sic vt sequitur.*

Audi quemadmodum virtus draconis ipsius conteratur. Conterat, inquit, Deus satanam sub pedibus vestris. Contere primò cor tuum, in quo erat draconis cubile, vt non inueniat vbi possit habitare. Contere carnes draconis. Carnes eius, peccata nostra sunt. Ideo tibi dicit Deus: Epulantur in eo gentes. Et infrà ait: præcurrit mori. Carnes autem corporis eius sunt adhærentes ei. Sicut enim sancti, corpus & membra sunt Christi: ita peccatores qui peccatum non deserunt, sed peccato inhærent, corpus draconis & mẽbra sunt. Ideo nos Christi corpus epulamur, illi autẽ corpus epulantur draconis Nos epulamur qui Christo ad hærere cõtendimus, remissionem quotidianam & veniã peccatorum. Illi autem qui peccatis quotidie peccata connectunt, cõtinuationem flagitiorum epulantur & criminũ. Contere igitur has carnes, & super eas cõtritionem tui cordis asperge.

Tom.IIII. DVBIVM. *Dubium est hominis: certitudo Dei. Super psalmum xxxviij inducens illud, Pater si possibile est, transeat, &c.*

Quid impossibile Deo? Sed hominis est dubitare, Dei verò confirmare.

DVCERE ET DVX. *Ducit Christus vt Imperator suum exercitum. Require infrà, in capite Imperator. Et ideo solus ipse potuit esse dux. libro quarto super* Tom.V. *Lucam, capite secundo: Exponens illud, Ductus est Iesus in desertum vt tentaretur à diabolo &c.*

In deserto Adã: in deserto Christus. Sciebat enim vbi posset inuenire damnatũ, quẽ ad paradisum, resoluto errore reuocaret. Sed quoniam secularibus indutus exuuiis redire non poterat: nec paradisi incola potest esse, nisi nudus à culpa, exuit veterem hominem, nouum induit. Et quia solui non queunt Diuina decreta, placuit Deo vt persona magis quàm sententia mutaretur. Sed qui in paradiso sine duce iter amisit acceptum, quemadmodum de deserto sine duce iter repetere posset a-

A missum, vbi tentationes plurimæ, nisus ad virtutem difficilis, lapsus facilis ad errorem? Cum eadem sit virtutis natura, quę nemorum, vt si adhuc exigua de terrenis ad superna se subrigunt, dum teneris ætas adolescit frondibus, sæui veneno dentis obnoxia, facilè aut succidi possit aut vri. Si verò altè radicem fundauerit, & ramorum se sublimitate sustulerit, frustra iam vel ferarum morsibus, vel lacertis agrestium, vel diuersorum flatuũ procellis, arbor robusta tentetur. Quem igitur apponeret ducem contra tot illecebra seculi, contra tot versutias diaboli, cum sciret nobis primò contra carnem & sanguinem, deinde contra potestates, contra rectores mundi tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cælestibus esse luctamen? Angelum apponeret? Et ipse lapsus est: legiones angelorum vix singulis profuerunt. Seraphim dirigeret? Et ipsum descendit in terras in medium populi polluta labia habentis, & vnius tantum prophetæ apposito labia carbo-
B ne mundant Alius dux requirendus fuit, quem sequamur omnes. Quis tantus esset dux qui prodesset omnibus, nisi ille qui supra omnes est? Quis supra mundum constitueret, nisi qui maior est mundo? Quis tantus esset dux qui possit masculum & fœminam, Iudęum & Græcum, Barbarum & Scytham, seruum & liberum vno regere ductu, nisi solus, qui est omnia & in omnibus Christus?

DVLCEDO ET DVLCE. *Fructus dulcis est effectus incarnationis & passionis Christi. libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo.* Tom.IIII.

Ecclesia quæ videt Christum, quem sponsum recipit, quæ cibo eius pascitur, dicit: In vmbra eius concupiui & sedi: & fructus eius dulcis in faucibus meis. Quis fructus est dulcis, nisi prædicatio Dominicæ passionis? Vt ipse ait: Ecce hæreditas Domini filij merces fructus
C ventris. Quis enim dulcior potest fructus esse in faucibus nostris, quàm remissio peccatorum? Et bene flos est Ecclesia, quæ fructum annuntiat, hoc est Dominum Iesum, de quo dictum est Mariæ: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Ergo vbi gustauit fructum suauitatis, impatiens ad perfectiora festinat dicens, Introduc me in domum vini, constituite me in dilectionem, confirmate me in vnguentis, stipate me in malis, quia vulneratæ dilectionis ego sum. Læua eius sub capite meo, & dextera eius complectatur me.

Verba sacræ scripturæ, maximè Euangelij dicuntur dulcia: & sunt cibus mellis atque potus. Eodem libro, litera tertiadecima, versu septimo.

Quàm dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo. Et bene dulcia, quibus prædicatur remissio peccatorum, vitæ per perennitas, resurrectio etiam defunctorum, quæ perpetuæ mortis & acerbæ amaritudinem temperarunt. Per hæc mortem cœpi-
D mus non timere, qui cœpimus dicere: Vbi mors victoria tua? Et bene faucibus dulcia: eò quòd intimis infusa visceribus gratia spiritalis sit. Super mel & fauum, inquit, ori meo dulcia. Et ideo quia nobis dulcia verba tua esse cœperunt, dicit ad Ecclesiam: Fauum distillant labia tua sponsa. Quid sit fauus, docet nos Salomon. Tu enim dixisti: Fauum mellis sermones boni. Et verè bonus fauus quem manducat Ecclesia multorum prophetarum velut apum spiritali vbertate congesta mella redolentem. Hoc est mel, de quo ait: Manducaui panem meum cum melle meo. Mysticus sermo scripturarum cælestium sicut panis est, qui confirmat cor hominis velut fortior cibus verbi. Suasorius autem & ethicus dulcis & mollior eò quòd ethica prædicatione mentis in terna mulcentur. Amara febribus, id est, pœnitentia delictorum, miti corda sermone dulcescit. Stillant mel labia prædicantis, quando collisa duris casibus vel ruinis, lapsæ animæ membra refouentur. Est etiam

1. Corinth. 15.

Prouerb. 16.

vis feruentior verbi, sicut vini. Est etiam in lactis specie lucidior sermo. Edite, inquit, proximi mei, & bibite & inebriamini. Bona ebrietas quæ ad meliora atque iucunda facit quendam mentis excessum, vt immemor solicitudinum animus noster, vino iucunditatis hilaretur. Bona mensæ spiritualis ebrietas. Denique poculum inebrians quàm preclarum. Sed & alibi habes: Riuos eius inebria, multiplica generationes eius: eò quòd ebrietas terræ cum infusa fuerit imbre cælesti, suscitare semina, fructus multiplicare cōsueuerit. Itaque verbū Dei quod sicut pluuia descēdit de celo, vbi venas terræ nostræ vel animæ ac mentis nostræ inebriauit prędicatione Diuina, excitauit virtutum studia diuersarū, fructúsque fidei, & castæ deuotionis adoleuit. Meritóq; ei dicitur: Visitasti terram & inebriasti eam. Susceptione etenim corporis, visitauit vt sanaret infirmos: inebriauit gratia spirituali, vt anxios iucunditate mulceret.

Iterum eodem libro litera xvij. versu tertio.

B Meritò ait: quàm dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauū ori meo. Spōsa Christi os suū sponso aperuit, præcepit omni melle dulciora præcepta. Et ideo testata est dicēs: Fauces eius dulcedines, & totus desideriū. Delectata igitur tenuit eū, & nō dimisit eū. Et introduxi, inquit, eū in domū matris meæ, & in secretū eius quę me concepit. Fortasse domus est in qua præfulget moralium disciplina: Secretum autem illud, in quo sunt altiora mysteria. Meritò ergo concupiscebat præcepta Domini, in quibus diuinæ gratiæ mella redolebant. An non omni melle dulcior peccatorum remisio? Non omni flore gratior resurrectio mortuorum? & cætera.

In exhortatione ad virgines. Tom. I.

DVALITAS. *Require de hac materia suprà in capite Binarius. Ad idem facit quod concludit libro tertio de viduis, circa finem.*

C Vnde & illa euangelica vidua diuitibus antefertur. Non solùm enim quia totum quod habuit ad victum pauperum misit, sed etiam quòd duo æra detulit, Dominica voce laudatur, id est, plenam fidem. Denique ad hominis sanitatem, & ille Samaritanus duo æra stabulario dedit quibus vlcera curaret illius à latronibus vulnerati.

Cap. 29. Tom. IIII.

EBRIETAS *Distinguitur de ea libro de Noe & arca.* Ebrietatis itaque species gemina est. Vna quæ titubationem corpori afferat, atque eius supplantet vestigia, sensúmq; perturbet: Altera quæ mentem virtutis vaporet gratia, & omnem infirmitatem videatur auertere. Vnde Apostolus ait: vino modico vtere, propter frequentes tuas infirmitates. Sicut enim iusto bibendi moderamine vinum non infirmitati est, sed saluti: atque omnem infirmitatem alleuiat corporis: ita etiā ebrietas illa præclara omnē infirmitatē carnis excludit. De qua dictum est: Et poculum inebrians quàm pręclarum est. Quæ sit ista ebrietas? Inebriamini, inquit, non vino, in quo est luxuria: sed impleaminini Spiritu, sicut Apostolus dixit.

Cap. 3.

Et mens iusti nunquam absorbetur ab ebrietate culpabili, sed semper sobria est: propterea ibidem infrà.

Et sobrius, inquit, factus est Noë à vino. Manifestū est ex ebrietate intercedente somno sobrios fieri homines. Mens autem sobria est, quando & præterita & futura cognoscit. Sobria ergo erat mens iusti, & quādo ebria putabatur. Est enim præclarum poculum inebriās iustos. Ille autem verè inebriatus erat, qui ridebat patrē. Qui enim neque præteritam generationis gratiam, neque præsentē reuerentiā patris, neq; futurā pœnā paternæ iniuriæ cōsiderabat, vere ebrius erat, & quod putabat videre se, non videbat. Erat in eo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat. Nam si vidisset patrem, nō vtique risisset. Neque enim ridendus, sed verendus est pater. Multò autem amplius mentem iusti insipiens videre non poterat. Quomodo enim videbat, qui in eo putabat dubietatis errorem, vbi erat perfectus sapientiæ cæterarúmque virtutum vapor? Sicut scriptum est: Vapor enim est virtus Dei. Quando enim mens magis sobria est, quàm tunc cū naturam omniū rerum temporúmque præsentium & futurorum ita spectat negotia vt nulla in eo temporalis titubantia ebrietatis appareat? *Sapien. 7.*

De bona verò ebrietate siue iustitia, quæ est feruor verbi Dei, require suprà in capite Dulcedo.

Signat etiam feruorem Diuini amoris. Vnde libro super Beati immaculati.

Habes illud poculum quo fidelium inebriatur affectus, vt lætitiam induat de remissione peccatorum, curas huius seculi, metum mortis, solicitudinésque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat, sed surgit: animus non confunditur, sed consecratur.

Item eodem libro, literam xxj. exponendo.

Bona igitur ebrietas spiritualis, quæ turbare corporis nescit incessum, leuare mentis nouit vestigium. Bona ebrietas poculi salutaris quæ mœstitiam peccatricis abolet cōscientię, iucunditatē vitæ infundit æternæ. Ideo scriptura: Et poculū tuum inebrians quā præclarū est.

Require de hac materia suprà in capite Ambrosius. De mala verò ebrietate loquitur libro de Noe & arca, dicens prudentem non inebriari, sed stultum, qui non bibit ad mensuram. *Cap. 29. Tom. IIII.*

Et bibit, inquit, de vino, & inebriatus est. Non dixit, Vinum bibit: neque enim iustus vinum ebibit: sed, de vino, hoc est, de eius portione libauit. Ebriosi est omne absorbere vinum: & intemperātis euacuare quod sumpserit. Continenti autem vtendum mēsura legitima est.

Noe ignoranter inebriatus est: tamen nobis est ad sobrietatis exemplum. In tractatu de Helia & ieiunio: *Cap. 5. Tom. III.*

Nudatus erat Noë, quando inebriatus est: texit eum pietas filiorum. Sed nudatus erat per ignorantiam, non per intemperantiam. Adhuc enim vinum nesciebatur. In principio generis humani ignorabatur ebrietas. Primus vineam ipse plantauit: dedit naturam, sed ignorauit potentiam. Itaque vinum nec suo pepercit authori. Quid mirum si cum Dominus ipse creaturas laudauerit, & iste miratus est? Itaque cum delectaret eum reperti muneris gratia, tentauit vehementior creatura insuetos senis artus, turbauit noua potio. Dormitauerunt, inquit, qui ascenderunt equos. Ascendit corporis voluptates, & iustus obdormiuit. Sed illius ebrietas nobis suadet sobrietatem. Semel enim inebriatus est Noë. Vbi verò malum ebrietas agnouit, inuentum suum ad remedium temperauit, non effudit ad vitium. Vnde Apostolus ait: Vino modico vtere propter frequentes tuas infirmitates. *1. Tim.*

Excusatur similiter Lot, Libro primo de Abraham. *Cap. 6. Tom. I.*

Excusantur filiæ Lot, quia putauerunt non vicinæ regionis, sed totius orbis fuisse illud incendium, se solas cum patre superstites ex populis omnibus remansisse. Et ideo ne genus deficeret hominum, paternum petiisse concubitum, vt semen generationis humanæ de patre suo suscitarent. Non ergo libidinis vitium fuit, sed generationis remedium: quod non puto criminis duci loco. Nam & Heua de viro sumpta, supra cuius costam

ædi-

ædificata est mulier, os de ossibus eius, & caro de carne eius, tamen propter seriem successionis humanę viro mixta est. Subducitur tamen huic admisso conscientia viri iusti. Inebriatus enim vino, quid gereret nesciebat. Vnde non mirum si puellas decepit opinio, quæ putarent totius populos orbis perisse. Non eadem esset sancti Lot excusatio, qui audierat ab Angelis, locum illum, nõ totum mundum esse periturum.

Tamen ipsa ebrietas culpanda: probatur ibidem.

Sanè discimus vitandam ebrietatem, per quam crimina cauere non possumus. Nam quæ sobrij cauemus, per ebrietatem ignorantes committimus. Parũ est quod ea inflammat libidinem, accendit cupiditates corporis, ipsam quoque mentẽ subruit, & animum capit, sensum extorquet. Nesciunt quid loquantur, qui nimio vino indulgent: iacent sepulti. Ideóque si qui per vinum deliquerint, apud sapientes iudices venia quidem facta donantur, sed leuitatis authores vocantur. Quanta ipsa deformitas, vt soluantur vires, incessus vacillet? Multi se fortes putant. Num fortiores quàm Lot? Num continentiores quàm Noë? Non vtique vitia patriarcharum scriptura exposuit, quos victos vino legimus: sed vt tu disceres quid caueres. Ille nudus iacuit, iste filiarum patuit errori. Et Noë iustus deceptus est, quia vini vis adhuc ignorabatur: Sed in illo instructus es, ne tu ignorares. Lot filiabus se credidit, & per senectutem madidam, vino solutus est, commisit incestum ignorans: tu sic bibe ne capiaris. Instruant te Patriarchæ, non solùm docentes, sed etiam errantes. Ideo iteratum exemplum est ebrietatis, vt confirmetur magisterium cautionis. Tom. IIII.

Vnde fugienda est: Libro secundo de apologia Dauid.

Oculis igitur excitatur libido, sed ebrietate succenditur. Omnis enim ebriosus & fornicator pauper fiet. Nec tibi de potentia blandiaris potandi. Noë inebriatus est: & qui non inebriatus est diluuio, inebriatus est vino: sed ille naturam vini ignorabat (non enim antè potauerat) tu in illo didicisti cauere quid debeas. Lot per somnum deceptus est: & tu si decipi non vis, somnum mẽtis tuæ discute, ne ebrio illudat filius aut filia dormienti. Non pietas illic, sed ebrietas ridetur: nec pater illic, sed dormiens circunscribitur. Vis non vri? Noli accedere ad ignem. Vis non pręcipitari? Nutantia fuge, prærupta caue, caduca declina & labentia. Cap. 5. Tom. IIII.

Prima ratio est, quia causat seruitutem. In tractatu de Helia.

Manebat antè quàm vinum inueniretur, omnibus inconcussa libertas. Nemo sciebat à consorte naturæ obsequia seruitutis exigere. Non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset. Obrepserat quidem fraternæ prælationis inuidia, manebat tamen adhuc paternæ pietatis reuerentia. Lęsa pietas est, dum ridetur ebrietas.

Secunda est, quia inducit egestatem. Eodem tractatu.

Cap. 8. Non illum diutius sua intemperantia delectauit diuitẽ, qui induebatur bysso, & purpura, & vescebatur quotidie splendidè, cuius ad ianuam Lazarus ille mendicus iacebat plenus vlceribus, cupiens saturari ex iis quæ de mensa cadebant diuitis. Paulò pòst cùm esset mortuus, cœpit rogare positus in inferno, vt extremũ digiti pauper ille in aquam intingeret, & refrigeraret linguã eius quæ ardebat incendio. Vbi illæ copiæ? vbi illæ ebrietates? Sitit qui inebriabatur: mendicat qui abundabat. In ipso conuiuio dum bibunt, sitiunt: & cum inebriati fuerint, amplius bibunt. Quasi aperto gurgite vinum iam Cap. 9. non bibitur, sed infunditur: Poculum non libatur, sed exinanitur. Spinæ, inquit, nascuntur in manibus temulenti, & ipse se manibus suis vulnerat, & vlcera sibi in pectus adiicit. His spinis scindit vestimentũ fidei quod acceperit, & thesaurum suum seruare non poterit. Omnis enim ebriosus & fornicator egebit & induet se scissa vestimenta insipientię. Et ideo potentes vinum prohibentur bibere, ne cum biberint, obliuiscantur sapientiam.

Tertia, quia inclinat ad infidelitatem. Ibidem. Cap. 12.

Etenim qui ieiunantem, & ea quæ legis sunt ferentem, expectare non passus est populus, vtique sedit man- Exod. 32. ducare & bibere, & surrexerunt ludere. Videmus sacrilegium ebrietati fuisse coniunctum. Nam sicut mater fidei continentia: ita perfidiæ mater est ebrietas.

Quarta, quia ebrium homine exuit. Ibidem. Cap. 13.

Itaque huc atque illuc tanquam nauigia sine gubernatore fluctuant, & tanquam vulnere icti in terram defluunt, nisi excipiantur à seruulis. Alij referuntur in scutis, fit pompa dilubrij: Quos mane insignes armis spectaueras, vultu minaces, eosdem vesperi cernas etiam à pueris impune rideri, sine ferro vulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulẽtos, Cap. 14. in ipso iuuentutis flore arentes. Quis tale miscuit furoris poculum? Quis tantum infudit menti venenum? Periclitatur homo vltum esse de corpore, & ipse sibi reus est insaniæ voluntariæ, spontanea corruptela.

Quinta, quia ipsum ebrium exponit risui: ibidem.

Non illis itaque solis nocent vina, quos tentant, sed Cap. 5. & illis amplius quorum oculis temulenta ebriorum mẽbra nudantur. Hinc risus irreuerens nascitur, hinc libido inflammatur, vt multò maiore temulentia eos vina perturbent, quorum oculos ac mentem inebriauerint, quàm quorum membra prostrauerint.

Sexta, quia incitat libidinem. Ibidem subdens.

Legimus etiam quòd patrem Lot inebriauerunt filiæ in eo monte, ad quem timentes incendia Sodomitana confugerant, & habitabant in spelunca. Conuenit ebrietati, atque concurrit ætas, sexus, solitudinis locus, ferarum magis latibulis, quàm humanis aptior domiciliis. Fuit itaque ebrietas origo incesti, pessimæ regeneratricis partus deterior.

Septima, quia effœminat virum bellatorem seu militem. Ibidem infra. Cap. 9.

Denique bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Assyriorum se tradere gestiebant: Sed non bibebat fœmina Iudith, ieiunans omnibus diebus viduitatis suæ præter festorum dierum solennitates. His armis munita processit, & omnem Assyriorum circumuenit exercitum. Sobria vigore ieiunij, atque consilij, abstulit Holofernis caput, seruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hoc enim succincta ieiunio, in castris prætendebat alienis. Ille vino sepultus iacebat, vt ictum vulneris sentire non posset. Itaque vnius mulieris ieiunium, innumeros strauit exercitus ebriorum.

Et infra.

Habent ergo vinum & barbari, libenter his Romani Cap. 15. indulgent, vt & ipsi soluantur in potus, & eneruati ebrietate vincantur.

Octaua, prouocat bellum & litem. Ibidem.

De ebrietate ad arma consurgunt: calicibus tela succedunt. Pro vino sanguis effunditur, & ipsum sangui- Cap. 12. nem effuderunt vina. Quàm fortes sibi homines videntur in vino, quàm sapientes, quàm discreti, quàm etiam pulchri, quàm decori, cum stare non possint? Mens necesse titubet, balbutiat lingua, pallor & sanguis ora suffundat. Fateor ebrietatis horror sit, barbari in ferrũ ruunt, vulnus in rixas. Si quis eorum pugno fuerit percussus, videas ora sauciorum vini lachrymas fundere, miserabiles epilogos decantare. Habet enim hoc temulẽtia, vt emolliat & resoluat corda temulẽtorum. Sicut ignis enim probat ferrum durum, ita & vini incendio etiam superborum hominum cor liquescit. Omnes sibi in vino æquales videntur, nullus inferior, non pauper diuiti, vtpote qui pauperem esse se nescit: non infirmus valido, cui omnis in bibendo est fortitudo: non mendicus locupleti, non ignobilis honorato, cum bibentes illum regẽ

habeant, qui bibendo superauerit viros. Meritóque scriptum est, Æqualis vita hominibus, vinũ in ebrietate. Sed A vtinam & quod sequitur audires: Bibas illud moderatè, vt sis sobrius. Non habes quòd accuses vinum: In iucunditatem creatum est, non in ebrietatem.

Et infrà.

Cap.15. Putatis me tanquam vino crapulatum, intemperantius ieiunij prædicatione hunc misisse sermonem? Et adhuc secundũ Prophetas fortissimos viros quanta præterij, quãta minora dixi, quã Dominus loquutus est? Audistis quid per Mosem dixerit. Audite qd in libro sermonum Isaiæ scriptum est. Inuenitur enim Dominus huiusmodi verbis vsus, & ait: Væ iis qui surgunt mane, & Isa. 5. sectantur siceram, qui ebrij sunt vespertina, vinum eos comburet. Cum cithara enim & psalterio & tympanis vinum bibunt, opera autem Dei non respiciunt, & opera manuum eius non considerant. Cui væ inquit, cui iudicia, cui tumultus? Diuersa singulis, temulentis omnia. Væ enim iis qui ebrij vesperi sunt. Quid igitur B illis qui & ante vesperam, & frequenter in luce madent? Ergo væ sibi debitum. Habent concertationes, conserunt lites, in cædem prosiliunt, & veniunt ad iudicia vel vocantur. Habent ergo & iudicia tanquam rei. Fit nonnũquam grauior tumultus, quia vino mens peruertitur ebriosi: & non meminit regis, nec magistratus, vt scriptum est: Et omnia aperta facit loqui, & non meminerũt cum biberent amicitiæ, nec fraternę necessitudinis: sed post tumultum sumunt gladios, & cum à vino mersi fuerint, & surrexerint, non meminerunt ipsi quæ gesserint. Habent ergo etiam dignam mercedem tumultus.

Nona, quia infatuat pauperem. Ibidem.

Cap.12. Sedent in foribus tabernarum homines tunicam nõ habentes, nec sumptum sequentis diei, de imperatoribus & potestatibus iudicant, imò regnare sibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrietate diuites, qui sunt C veritate inopes. Aurum donant, dispensant pecunias populis, ciuitates ædificant qui non habent cauponi, vnde potus sui corporis soluant. Feruet vinum in iis, & nesciunt quid loquantur. Diuites sunt dum inebriantur: mox vbi vinum digesserint, cernunt se esse mendicos: vno die bibunt multorum dierum labores.

Et infra turpiter bibentes describit.

Cap.17. Quid retexam audita? Mihi non poculi, sed profluuij genus esse videtur, quod in ora hominum, tanquam per fistulas aut canales, vina funduntur. Homines hos, an vtres verius ęstimauerim? Et tamẽ ipsi vtres, si immoderata transfusio fit, sæpe rumpuntur. Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt, & si respirauerit, commissum flagitium, soluta acies, loco motus habetur. Aqua decurrẽs à Libano, cautes rumpit & soluit: quomodo mollibus putant nequaquam nocere visceribus vinolentorum impetus fluentorum? Elephantos quoque ferunt promuscide haurire aquæ plurimum, D eosdem tamen ad sedandam sitim moderato potu esse contentos. Sed si forte ab aliquo caupone fuerint mercede fraudati, indignantes replere concauum promuscidis, non vt bibant, sed vt effundant, atque ita momentaniis inundationibus irrigare eius tabernam, de quo se putauerant vindicandos. Siccantur ad potum subitò lacus, ac repente fundantur, natant omnia. Cui non mirum tam immania beluarum corpora superfluum nihil tenere?

Decima, quia nocet lethaliter corpori. Ibidem.

Cap.16. Et ille cum defuerit, tremor desinit: ebrietas autem perpetuum dat tremorem. Sudant vino corpora temulentorum. Si leuius ea contigeris, vinum exprimis. Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ. Hæc sensus hominum mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere se non possunt, & in bestiales libidines excitantur, vt nullum tempus præscriptum habeant, quod doceat intelligere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excedunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis eruditas, hinc vomitus frequens semesas † epulas cum internorum viscerum cruore vomentium †. Nam eadem Dominus per Hieremiam loquutus est, dicens: Bibite, & inebriamini, & vomite, & cadetis, & non consurgetis. † Aliàs, in mensas. † Aliàs, [...] dentium.

Vnde dicitur esse venenum. Ibidem supra.

Tamen nec vos excusamini qui vocatis vt amicos, & Cap.14. emittitis vt inimicos. Quantò melius in terram suam vina fudisses? Sed & terra inebriatur, & asperiores etiã ipsas feras reddit, si vini contigerit odor. Denique vindemiæ tempore, si vineam intrauerint, solent ebrietate succendi. Quid te delectant damna sine gratia? Rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem. Inuitas ad prandiũ, efferre vis ad sepulchrum. Cibos promittis, tormenta irrogas. Vina prætendis, venena diffundis. Omne enim quicquid nocet, venenum est. Tollit sensus, viscera exurit, somnum infestat, caput vexat. Etiam maior vis vini, quàm veneni est. Denique venenum vino excluditur, non vinum veneno. Meritò Deus per Mosem non solùm veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: Furor draconum vinum eorum & ira aspidum insanabilis. Et pulchrè addidit, insanabilis: Multi Deut.32. enim à reliquo serpentum veneno curantur, nemo ab ebrietate. Certè veneno caro vulneratur: vino mens. Noxia est ebrietas, ad corporis sanitatem mentis etiam crimen adiungit. Aduerte etiam & perfidiæ venenum, vini declaratum nomine. Ait enim suprà de alienigenis, qui nescirent Deum: de vinea enim Sodomorum vinũ eorum est, & vitis eorum, vitis Gomorrę: vua eorum, vua fellis, botrus amaritudinis in ipsis.

Propterea sancti non leguntur propinasse vinum. Ibidem supra. Cap.5.

Abraham in suo conuiuio vina ministrabat, sed immolabat vitulum, butyrum & lac etiam Angelis hospitibus exhibebat. Cæli Dominum mundi agnoscebat authorem, vinum ergo exhibere non poterat. Sed rectè illic deerat materia peccati, vbi erat remissio peccatorum. Denique anuntiauit eum Ioannes neque manducans panem, neque bibens vinum. Qui enim Christum annuntiat, ab omni vitiorum incentiuo pręstare se debet alienum. Vicit igitur sanctũ Noë, vel etiam Lot Abrahæ nepotem ebrietas, quorum alter cum ieiunasset, diluuio superstes fuit: alter incendio. Mosem quoque cognouimus sitienti populo aquarum amaritudines temperasse, non vina. Cui petra aquam vomuit, potuit & vini abundantia non deesse. Denique Deus dixit: Percuties petram, & exiet aqua, & bibet populus. Non dixit, Exiet vinum in populo. Periculosum enim erat vinum ministrare, quod fortiores ferre vix possent.

Vndecima, quia est causa culpæ & pœnæ. Libro primo de virginitate, parte quarta. Tom.I

Cibus parsimoniæ, potus abstinentiæ. Docet vitia nescire, qui docet causas nescire vitiorum. Causa peccãdi etiã iustos sæpe decepit. Hinc populus Dei postquã sedit bibere, Dominum negauit. Hinc Lot concubitus filiarum ignorauit, & pertulit. Hinc inuersis vestigiis filij Noẽ patri quondam pudenda texerunt, quę procax vidit, modestus erubuit, pius texit, offensurus si & ipse vidisset. Quanta vini est vis, vt quem diluuia non nudauerunt vina nudarent?

Duodecima, quia à scriptura sacra condemnatur. Libro de Helia. Cap. Tom.

Quid

Quid autem mirum, si vino decipiuntur animæ fœminarum, cum omnes illæ tribus patrum cum de petra biberent aquam, manna manducarent, gentes validissimas vincerent, & non in iis vllus infirmus: vbi carnes desiderare cœperunt, & desideriis in Ægyptum conuertebantur, nequaquam ex tot millibus hominum in terram repromissionis præter duos peruenire potuerunt? Itaque quid boni sit sobrietas, quid mali intemperantia, hinc colligere datur, quando qui murmurabant, requirentes Ægypti delicias, à serpentibus moriebantur, quando per maris rubri transibant semitam, aquam bibebant. Nos igitur vereamur exemplum, nos fugiamus delicias, ne nos futurorum bonorum adeptione defraudent. Et quid aliorum vtar exemplis? Ipsi
Cap.19. bene pasti ac luxuriosi, quid sibi sperent, audiamus. Inducit enim eos Isaias Propheta dicentes: Manducemus
Isa.22. & bibamus, cras enim moriemur. Meritóque exclamat: Vlulate naues Carthaginis, quia perierunt, & amplius non erunt.
Isa.25.

Cap.16. *Tertiadecima, mores dehonestat. Ibidem.*

Hinc etiam vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, vmbras sæpe transiliunt sicut foueas. Nutat iis cum facie terra, subitò erigi & inclinari videtur, & quasi vertitur, timentes in faciem ruunt, & solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus tanquam maris fluctuantis fragor, & resonantia fluctus litora. Canes si viderint, leones arbitrantur & fugiunt. Alij risu soluuntur incondito, alij inconsolabili mœrore deplorant, alij irrationabiles cernunt pauores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita iis somnium est, somnus iis mors est: excitari nullis vocibus possunt, quantolibet stimulando impulsu petas, nisi resipuerint, euigilare non possunt. Vnde bene Hieremias huiusmodi hominem tanquam superfluã creaturam deflendam putat. Quid est enim homo ebrius, nisi creatura superflua? Itaque sic ait: Sicut fletum Iazer defleo te vitis, quia deserta est ciuitas Iazer. Et infra: Vinum erat in torcularibus tuis, mane nõ calcauerunt, meridie autem non fecerunt. Iazer, Mohi, Ticine, Piccot factura superflua est. Moderatio enim naturalis est, supra mensuram quicquid est, superfluum habetur. Ita est ebrietas, quæ fletu Prophetico deploratur. Vnde ait Apostolus:
Ephes.5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini Spiritu.

Et suprà ibidem, capite vndecimo.

Cap.15. Præteream certe ergo citharam, psalteria, tympana, quæ cognouimus huiuscemodi frequẽter adhiberi cõuiuiis, vt vino & cantu excitentur libidines. Plerique etiã Persico more mulieres dignas temulentorum consortio induci iubent, & ab iis phialas accipiunt, atque illis se substernunt sedentibus. Et hunc ritum sacratæ habent obseruationes in ebrietatis ministerium.

Etiam clericos deturpat. Ibidem.

Nec solùm vinum ebrietatem facit, sed & sicera. Denique Hebræi omnem potum qui inebriat, siceræ nomine vocant. Non immeritò ergò væ illis, qui mane ebrietatis potum requirunt, quos conueniebat Deo laudes referre, præuenire lucem & vacare orationi, occurrere soli iustitiæ, qui suos visitat & exurgit nobis, si nos Christo non vino & siceræ surgamus. Plus dicam: hymni dicuntur, & tu citharam tenes: psalmi canuntur, & tu psalterium sumis aut tympanum. Meritò væ, qui salutem relinquis, mortem eligis.

Cap.18. *Et maximè fœminas. Ibidem.*

Sed quid de viris loquamur, quando etiam fœminæ, quas oportet solicitiorem castitatis sobrietatísque adhibere custodiam, vsque ad ebrietatem bibunt? Deinde surgẽtes, quas etiã intra secreta domus vel audiri ab alienis non conuenit vel videri, prodire in publicum, nõ velato capite, vultu procaci. Apostolus mulieres tacere etiam iubet, domi viros suos præcipit interrogare. Illæ in plateis inuerecundos viris sub conspectu adolescentulorũ intemperantium choros ducũt, iactantes comã, trahentes tunicas, scissæ amictus, nudæ lacertos, plaudẽtes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se iuuenum libidines, motu histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentium, & fit miserabile theatrum. Inter saltantium ruinas & spectantium lapsus ocello impuro & contaminato aspectu, terra turpi saltatione polluitur, quæ obscœnis cantibus verberatur. Quomodo patienter loquar, piè prætereã, conuenienter defleam? Vinum nobis tantarum animarum damna intulit. Etenim si vinũ & mulieres discedere à Deo faciunt, quòd vel ebrietas, vel libido præuaricationis illecebræ sint, si singula ac separata hoc faciunt, iuncta quid facient? Vnde nõ immeritò ait sapiẽs ante nos quidã: Mulier ebriosa, ira magna.

Tom.1. *Vnde libro primo de viduis, parte secunda, ostendit quomodo ebrietas viros ebrios fœminis sobriis subiecit, exemplo Iudith & Holofernis.*

Temperantia enim virtus est fœminarum. Inebriatis vino viris, & somno sepultis, abstulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Aduertatis igitur quãtum nocere mulieribus possit ebrietas, quando vina viros sic soluunt, vt vincantur à fœminis. Esto igitur vidua tẽperans: casta primùm à vino vt possis casta esse ab adulterio. Nequaquam te ille tentabit, si vina non tentent. Nam si Iudith bibisset, dormiuisset cum adultero: sed qa nõ bibit, haud difficilè ebrios exercitus vnius sobrietas & vincere potuit & eludere. Nec dexteræ tãtum hoc opus, sed multò maiora trophæa sapientiæ. Nam manu solum Holofernem vicit: consilio autẽ omnem hostium vicit exercitum. Suspenso enim Holofernis capite, quod virorum consilio nõ potuit excogitari, suorum erexit animos, hostium fregit, suos pudore excitans, hostes quoque terrore procellens, eò quòd cæsi sunt & fugati. Ita vnius temperantia atque sobrietas, non solùm naturam suam vicit, sed quod est amplius, fecit viros etiam fortiores.

Inducit ad reuelationem secretorum. Libro de Helia. Cap.17.

Quantos de intemperanti conuiuio nouimus ad tormenta venisse? dum per ebrietatem de imperio suo certant, & sibi regna promittunt, honores pollicentur aliis, infelices ad pœnam ducti sunt, qui quid dicerent, nesciebant. Vnde plerique boni iudices ea quæ per ebrietatem dicta essent, tenenda ad crimen non putauerunt. Plerique etiam vino vtuntur vt equuleo, & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriç statum, salutem ciuium, defensionis suç prodant consilia. Virtus enim plerunque vincit dolorẽ: fidem autẽ potus excludit. Cognoui plerosque fidiculis exulceratos nomen suum negasse. Quis inter cyathos texit, quod latere cupiebat?

De eius damnatione. Ibidem. Cap.15.

Vix diluculũ, & iam cursatur per tabernas, vinũ quçritur, excutiũtur tapetes, accubitũ festinãt sternere, lagenas argẽteas, auratos calicesexponunt. Væ, inquit, ista quærẽtibus. Calix aureus Babylon in manu Domini inebriãs omnẽ terrã. A vino ei⁹ biberũt omnes gẽtes, ideo cõmotç sunt. Et subito cecidit Babylõ, & cõtrita est. Calix ergo aureus cõtritus est, quia Babylõ cõtrita est, quç est calix aureus. Sed quamuis auro se iactet & pretio, in Domini & ipsa est potestate. Deniq; Diuina indignatione cõteritur. Qua ratione calix aureus? Quoniã q à veritate deficit, quærit illecebrã, vt specie saltẽ pretiosa ad bibendũ aliquos possit illicere. Cõstitue ante oculos põpã hui⁹ seculi, vide speciosã illecebrã, sed inanẽ gratiã. Nõ te inducãt aurea vasa & argẽtea. Habem⁹ & nos

thesaurum in vasis fictilibus. Vas Apostolicū fictile est: sed in eo thesaurus est Christi.

Tom. IIII. *Obest autem maximè mala consuetudo. In tractatu super psalmum primum, versu primo.*

Quoties ingemiscunt seniores quòd diu potare non possint? Quoties dolent quòd scortari desierint, cum scortandi habeant voluntatem? Quoties inter fabulas ebriorum virtutes probro sunt, peccata laudi: honestas ludibrio, continentia risui, misericordia vanitati? Isti sunt morbi, qui mala sua in multos transferunt. A paucis corruptela ad omnes peruenit. Sedent in conciliis derogantes sobriis, ructantes crapulam. Sedent in tabernis de ebrietate certantes. Inter hos meretrix plena vino huic arridens, illum adurens, & omnes ardore inflammans libidinis. Verecundus si transeat, erubescit: à singulis carpitur. Si flagitiosus, ore omnium laudatur: & tanquam morbus transit in animas singulorum. Qui enim in flagitiis celebris, plurimos ad imitationem adducit erroris. Itaque dum peccatum mi- B rantur † alienum, suum faciunt malum. Non sedeas inter eos, quos sanctus Propheta fugiebat. Illum imitare, fugientem vtique, non sedentem, qui ait: Non sedi in concilio malignantium, & cum iniqua gerentibus non introiui. Qua ratione eos fugiebas Dauid, explica nobis. Demonstra has partes, vt & nos eas fugere possimus, ne inficiamur earum contagio. Corrupti sunt, inquit, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonitatem, non est vsque ad vnum. Generaliter ergo ad omnes flagitiosos: deinde potest referri specialiter ad irrisores bonorum, quos Aquila χλευαστὰς dixit, quòd isti verè morbi sunt, qui irridendo bonos plurimum animis operantur errorem, mentésque corrumpunt.

† Aliàs, imitantur.

Psal. 25.

Psalm. 13.

Require de hac materia suprà, in cap. Bibere. Et infrà, cap. Gula & cap. Sobrietas.

Cap. 9. Tom. IIII. ECHINVS PISCIS. *De eius natura atque æstimatiua, vnde arguitur quòd Deus paruis animalibus, & irrationabilibus & insensibilibus creaturis aliquas donauit proprietates etiam laudabiles, quas hominibus non dedit. Libro quinto Hexameron.* C

Præscientia echini & cautela.

Echinus animal exiguum, vile, ac despicabile, maritimum loquor, plerunque futuræ tempestatis aut tranquillitatis nuntius esse solet nauigantibus. Denique cū procellam ventorum præsenserit calculum validum arripit, eúmque velut saburrā vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se liberat viribus, sed alieno stabilit & regit pondere. Quo indicio nautæ velut signum futuræ perturbationis capessunt, & sibi præcauent, ne hos imparatos turbo improuisus inueniat. Qui Mathematicus, qui Astrologus, quíve Chaldæus potest siderum cursus, cæli motus, & signa comprehēdere? Quo ingenio ista collegit? quo doctore ista percepit? quis ei fuit tanti interpres augurij? Sæpe homines confusionem aëris vident, & sæpe fallun- D tur, quòd plerunque eam sine tempestate discutiat: Echinus non fallitur, echinum sua nequaquam signa prætereunt. Vnde exiguo animali tanta scientia, vt futura prænuntiet? Quo magis in eo nihil est, quo tantam habet prudentiam, credo quòd per indulgentiam Domini rerum omnium hic quoque præscientię huiusmodi munus acceperit. Etenim si fœnum sic Deus vestit, vt miremur: si pascit volatilia, si parauit escam coruis (pulli enim eius ad Dominum clamant) si mulieribus dedit texturæ sapientiam: si araneam (quę tam subtiliter ac doctè laxos casses suspendit in foribus) sapientiæ non reliquit immunem: si ipse virtutem equo dedit, & soluit de ceruice eius formidinem, vt exultet in campo, & occurrens regibus irrideat, odoretur bellum eminus, excitetur sono tubæ: si hæc irrationabilia pleraque, & alia insensibilia, vt fœnum, vt lilia, repleuit suæ dispositione sapiē-

A tiæ: quid dubitamus, quòd etiam in echino contulerit huiusmodi gratiam præscientiæ? Nihil enim inexploratum, nihil dissimulatum reliquit. Omnia videt, qui pascit omnia: omnia replet sapientia, qui omnia in sapiētia fecit, vt scriptum est. Et ideo si echinum visitationis suæ exortem non prætermisit, si eum considerat, & futurorum informat indiciis, tua non cōsiderat? Imò verò considerat, sicut testatur eius Diuina sapientia, dicēs: Si respicit volatilia cæli, si pascit illa, nónne vos pluris estis illis? Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in ignem mittetur, Deus sic vestit, quantò vos magis modicæ fidei?

De eodem pisce, Ibidem infrà loquens de aliis, de isto sic interserit. Cap. 10.

Quis igitur neget Diuinitus illis infusum ingenium esse huiusmodi atq; virtutem? cùm videat istos in Aquilonem tam solennem obeundæ fœcunditatis peregrinationem viuaci ingenio componere, alios in exiguo corpore tantum validitatis assumere, vt maximas nauium plenis currētes velis, in mediis fluctibus sistant: sicut breuis pisciculus echineis tanta facilitate memoratur nauē ingentem statuere, vt quasi radicatam mari hærere videas, nec moueri. Aliquandiu enim immobilem seruat. An & huic putas sine creatoris munere tantum potuisse suppetere virtutis?

ECCLESIA. *Ecclesia quæ propriè dicatur. In commentario super primam epistolam ad Corinthios, capite vltimo, exponens illud, Salutant vos ecclesiæ Asiæ &c.*

Duas ecclesias memorat: publicā & domesticam. Publicam dicit in qua omnes conueniunt: Domesticam, in qua per amicitiam colligimur. Vbicūque presbyteri solennia celebrant, ecclesia dicitur.

Quid & vbi Ecclesia magna: & quòd in populo charitate fundato. In tractatu super psalmum xxxviij. Tom. IIII.

Confitebor tibi Domine in Ecclesia magna, in populo graui laudabo te. Ibi ergo Ecclesia magna, vbi populus grauis. Hoc est, non inquietus & mobilis: quia sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Grauis populus est, qui fidem Deo suo seruat: & qui nō aliqua leuitate mutetur neque nutet, neque fluctuet, sed charitate sit fundatus in Christo, vt possit dicere: Confido enim, quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio separare me possit à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Roman.

Incœpit Ecclesia à Christo, & figuratur in deserto. Libro secundo super Lucam: Exponens illud Lucæ tertio: Factum est verbum Domini super Ioannem &c. Cap. 3. Tom. V.

Factum est verbum Dei super Ioannem Zachariæ filium in deserto. Congregatur⁹ Ecclesiam Dei, Filius antè operatur in seruulo. Et ideo bene posuit sanctus Lucas: Factum est verbum Dei super Ioannem Zachariæ filium in deserto, vt Ecclesia non ab homine cœperit, sed à verbo. Ipsa est enim desertum: quia plures filij desertę magis quàm eius quæ habet virum. Denique ipsi dicitur: Lætare sterilis, & exulta desertū, quia nullis adhuc conuenę plebis operibus colebatur, neque vllum adhuc arbores illæ quæ fructum ferre poterant, meritorū suorum verticem præferebant. Nondum venerat qui diceret: Ego sum sicut oliua fructifera in domo Dei. Nondū vitis illa cælestis fructus palmitibus suis verborū quodam suorum traduce ministrabat: Factum est ergo verbum, vt quæ erat antè deserta, fructum nobis terra generaret. Factum est verbum, vox sequuta est. Verbum enim prius intus operatur, sequitur vocis officium. Vnde & Dauid dicit: Credidi propter quod loquutus sum. Prius credidit, vt loqui posset.

Et eodem libro prosequitur quomodo à Christo formata velut Heua de costa Adæ &c. Cap. 3.

Plus nescio quid in his intelligere quàm lego: opera Dei

Dei elaborata me cogunt. Subuenit Apostolus æstuanti:& quod ego non intelligebam quid esset, Os de ossibus meis,& caro de carne mea:&, Hæc vocabitur mulier,quoniam de viro suo sumpta est: diuino spiritu mihi reuelauit,dicens:Sacramentū hoc magnum est.Quod Ephes.5.
sacramentum?Quia duo erunt in carne vna:&,Quia relinquet patrem & matrem & adhærebit vxori suæ:&, quoniā mēbra sumus corporis eius de carne eius,de ossibus eius.Quis est iste vir, ꝓpter quē mulier parētes relinquat? Relinquit parētes Ecclesia, quæ de gentilibus populis cōgregata est:cui ꝓpheticè dicitur:Obliuiscere populū tuū & domum patris tui. Propter quem virū, nisi forte,propter illū de quo dicit Ioannes:post me venit vir qui ante me factus est: De cuius latere dormientis, costam Deus sumpsit.Ipse enim est qui dormiuit, & quieuit,& surrexit,quoniam Deus suscepit eum.

Cap.eod. *Et addit quod suprascriptum est in capite Costa. Et annectit ibidem.*

Mater ergo viuentium Ecclesia est:quam ædificauit Deus ipse summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis structura compaginata crescit in templum Dei. Veniat ergo Deus,ædificet mulierem illam quidem adiutricem Adæ, hanc verò Christi. Non quia Christus adiumētum requirit,sed quia nos quærimus & desideramus ad Christi gratiam per Ecclesiam peruenire. Et nunc ædificatur,& nunc formatur,& nunc mulier figuratur & creatur. Et ideo nouo verbo vsa est scriptura: quia superædificamur super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Et nunc domus spiritalis surgat in sacerdotium sanctum.Veni Domine Deus ędifica mulierem istam,ædifica ciuitatem,veniat & puer tuus.Tibi enim credo dicenti:Ipse ædificauit ciuitatem mihi:Ecce mulier omniū mater, ecce domꝰ spiritalis, ecce ciuitas quæ viuit in æternum,quia mori nescit.Ipsa est enim ciuitas Hierusalem,quæ nunc videtur in terris, sed rapietur supra Heliam.Helias enim viuus fuit. Transferetur supra Henoch,cuius mors nō inuenitur. Ille enim raptus est,ne malitia mutaret cor eius: hæc autem diligitur à Christo quasi sponsa gloriosa,sancta, immaculata, sine ruga.Et quantò melius totum corpus assumitur quàm vnus assumptus est?Hæc enim est spes Ecclesiæ. Rapietur profectò,assumetur,transferetur ad cælū. Ecce curru igneo raptus Helias est,rapietur Ecclesia. Non mihi credis:crede vel Paulo,in quo Christus loquutus est: Rapiemur,inquit,in nubibus obuiam Christo in aëra, & ita semper cum Domino erimus. Ad hanc igitur ędificandam mittuntur quidem plures,mittuntur patriarchæ,mittuntur prophetæ,mittitur Gabriel angelus, innumeri angeli diriguntur.Et multitudo cælestis exercitus Deū laudat:quia ciuitatis huius ędificatio appropinquat. Mittūtur plures ad eam,sed Christus eam solus ædificat.Verum non est solus,quia Pater presens est. Etsi solus ædificat,gratiam tamen tantæ ædificationis non solus vsurpat.Scriptum est de templo quod ædificauit Salomon,in quo typus Ecclesię fuit, quia tria millia sexcenti erant qui in humeris portarent, & septuaginta millia lapidum cæsores,& octoginta millia tollētes onera.Veniant angeli illi, veniant lapidū cæsores,cædantur superflua lapidum nostrorum, aspera læuigentur. Veniant & qui in humeris portant.Scriptum est enim: supra humeros tollentur.

1. Thessal.4.

Cap.11. *Facta est Ecclesia ex gentibus: & à diabolo liberata, à Christo sanctificata est sub figura Niniuæ & reginæ Sabba, siue Austri. Libro vij.super Lucam,præmittens & ostendēs Iudæos & schismaticos non esse de Ecclesia:& cætera.*

Quanta hîc sacrilegis furoris amentia, vt cum Dei Filius ad immundos spiritus conterendos, & ad manubias mundani principis auferendas susceperit carnem, & destruendi nequitias spiritales hominibus quoque dederit potestatem,diuidens spolia eius,quod insigne est

A triumphantis:aliqui sibi adiumentum & præsidia diabolicæ potestatis asciscant:cum in digito Dei, vel certe secundum Matthæum,in Spiritu Dei dæmones excludantur.Vnde intelligitur indiuiduum quoddam velut corpus esse Diuinitatis & regnum,cum Christus Dei dextera sit:Spiritus autem digiti specie velut vnius secundum Diuinitatem corporis seriem videatur exprimere. Nónne indiuiduum videtur esse regnum,cum velut corpus sit indiuisum?Habitat enim(vt legisti)corporaliter plenitudo Diuinitatis in Christo: Quod vtique & de Patre negare non poteris,& de Spiritu negare non debes: Coloss.2.
nec tibi mēbrorum comparatione nostrorū portio quædam videatur facienda virtutis.Indiuiduæ enim rei non potest esse diuisio,& ideo ad formam vnitatis, non distinctionem veritatis referenda digiti nuncupatio est, Ioan.10.
cùm dextera Dei dicat:Ego & pater vnum sumus. Sed licet indiuidua Diuinitas † distincta persona est, digitus † Alias,diminutus.
B tamen cum dicitur Spiritus,operatoria virtus significatur:quòd Diuinorum operum sicut Pater & Filius, ita & Spiritus operator sit.Dauid enim dicit:Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum. Et in tricesimo secundo psalmo:Et spiritu oris eius omnis virtus eorū. Psal.8.
Et Paulus ait:Hæc autē omnia operatur vnus atque idē Spiritus diuidens singulis prout vult.Et ideo cum dicit: 1.Corinth.12.
Quòd si in spiritu Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei:simul ostendit imperialem quandam esse Spiritus sancti potestatem, in quo est regnum Dei. Nos quoque,in quibus habitat Spiritus, regalem domum habemus,vnde & in posterioribus dixit: Regnum Dei intra vos est. Et ideo Diuinitatis & damnationis,& imperatoriæ maiestatis consortem debemus æstimare Spiritum sanctum:quia Dominus est spiritus. Vbi autem spiritus Domini,ibi libertas.

C *Incœpit autem Ecclesia à sanctis patribus:sed perfecta in gentilibus:nec mirandū si mutatus est religionis ritus. Libello ad valentinianum contra relationem Symmachi viri clarissimi vrbis præfecti,aras victoriæ reposcentis,quia asserbat Paganorum ritum non debuisse mutari. Cōtra quem sic loquitur Ambrosius.*

Sed maiorum,inquit,seruandus est ritus. Quid quòd omnia postea in melius profecerint? Mundus ipse qui vel primùm coactis elementorum per inane seminibus tenero orbe cōcreuerat, vel confuso ad huc indigesti operis caligabat horrore, nónne postea distincto cæli maris terrarúmque discrimine, rerum formas, quibus speciosus videtur accepit?Exutę humētibus tenebris nouum terrę stupuere Solē:dies in exordio non refulget, sed in processu temporis incremento luminis micat, & caloris exęstuat.Luna ipsa,qua Propheticis oraculis species Ecclesiæ figuratur cum primùm resurgens in menstruas reparatur ętates,tenebris noctis abscōditur,paulatímq; cornua sua cōplens,vel è regione Solis absoluēs, clari splendore fulgoris irrutilat.Exerceri in fructus terræ antea nesciebāt,post vbi imperare aruis solicitus cœpit agricola,& informe solū vestire vinetis syluestres animos domesticis mollitæ cultibus exuerunt. Anni ipsius ętas prima quę nos vsu parili colorauit,nutu gignentiū, sed in processu lapsuris floribus vernat,postremis adolescit fructibus.Nos quoq; æui rudes sensus habemus infantię sed mutati in annos ingenij rudimēta deponimus. Dicāt igitur in suis omnia manere debuisse principiis: mundū tenebris obductū,quia splēdore Solis illuxerit, displicere.Et quātò gratius est animi tenebras depulisse quàm corporis,fideique iubar emicuisse quàm Solis? Ergo & mundi sicut omnium rerum, primæua viam mutarunt, vt venerabilis canæ fidei sequeretur senectus. Quos hoc mouet, reprehendant messem, quia sera fœcunditas: & reprehendant vindemiam, quia in occasu anni est: reprehendant oliuam, quia postremus fructus est. Ergo & messis nostra fides animarum

Lib.5.Ep.32. Epist.31. Tom.III.

D

rum

rum est, Ecclesiæ gratia meritorum, vindemia est, quæ ab ortu mundi virebat in sanctis, sed postrema ætate se diffudit in populos, vt aduerteret omnes nō rudib⁹ animis irrepsisse fidem Christi. Nulla enim sine aduersario corona victoriæ: Sed explosa opinione quæ antè conualuit, id quod erat verum iure prælatum. Si ritus veteres delectabant, cur in alienos ritus eadem Roma succesit? Omitto absconditam pretio humum, & pastorales casas auro degeneri renitētes. Quid (vt de ipso respondeā quod queruntur) captarū simulachra vrbium victósq; deos, & peregrinos ritus sacrorum, alienæ superstitionis æmuli receperunt? & cætera.

Ordines etiam sacri, & sacrorum ritus ac dignitatum & officiorum gradus, in Ecclesia variantur. In commentario super epistolam ad Ephesios, capite quarto. Tom.V.

Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, quosdam pastores & magistros ad consummationē sanctorum in opus ministerij. Apostoli episcopi sunt. Prophetæ verò explanatores scripturarū, quāuis inter ipsa primordia fuerint Prophetæ, sicut Agabus, & quatuor virgines prophetantes, sicut continetur in Actibus Apostolorum, propter rudimenta fidei commendanda: Nunc autem interpretes prophetæ dicuntur. Euangelistæ diaconi sunt, sicut fuit Philippus, quanquam non sint sacerdotes, euangelizare tamen possunt sine cathedra, sicut beatus Stephanus & Philippus memoratus. Pastores possunt esse lectores, qui lectione saginent populum audientem: quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Magistri verò exorcistę sunt: quia in Ecclesia ipsi compescunt & verberant inquietos: siue ij qui lectionibus imbuendi, infantes solebant imbuere, sicut mos Iudæorum est, quorum traditio ad nos transitū fecit, quæ ꝑ negligentiā obsoleuit. Inter istos post episcopū plus esse intelligitur, qui propter reseratum occultum scripturarum sensum prophetare dicitur, præsertim quia futuræ spei verba depromit, qui ordo nunc potest esse presbyterij. Nam in episcopo omnes ordines sunt: quia primus sacerdos est, hoc est princeps sacerdotum & propheta & Euangelista, & cætera ad implenda officia Ecclesiæ in ministerio fidelium. Tamen postquam omnibus locis Ecclesiæ sunt constitutæ, & officia ordinata, aliter composita res est quàm cœperat. Primùm omnes docebant, & omnes baptizabant, quibuscunque diebus vel temporibus fuisset occasio. Nec enim Philippus tempus quæsiuit aut diem quo eunuchum baptizaret, neq; ieiunium interposuit. Neque Paulus & Silas tempus distulerunt quo optionem carceris baptizarent cum omnibus eius. Neque Petrus diaconos habuit, aut diem quæsiuit quando Cornelium cum omni domo eius baptizauit: nec ipse, sed iussit fratribus qui cum illo ierant ad Corneliū ab Ioppe. Adhuc enim præter septem diaconos nullus fuerat ordinatus. Vt ergo cresceret plebs & multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est, & euangelizare, & baptizare, & scripturas in Ecclesia explanare. At vbi aūt omnia loca circūplexa est Ecclesia, cōuenticula cōstituta sunt, & rectores & cæterea officia in ecclesiis sunt ordinata, vt nullus de clericis auderet qui ordinatus non esset præsumere officium quod sciret nō sibi creditum vel concessum, & cœpit alio ordine & prouidentia gubernari Ecclesia: quia si omnes eadem possent, irrationabile esset, & vulgaris res & vilissima videretur. Hinc ergo est vnde nunc neque diaconi in populo prædicant, neque clerici vel laici baptizant, neque quocunque die credentes tinguntur nisi ægri. Ideo non per omnia conueniunt scripta Apostoli ordinationi quæ nunc in Ecclesia est, quia hæc inter ipsa primordia sunt scripta. Nā & Timotheum presbyterum à se creatū episcopum vocat: quia primi presbyteri episcopi appellabantur, vt recedente eo sequens ei succederet. Denique apud Ægyptum presbyteri consignant, si presens non sit episcopus. Sed quia cœperunt sequentes presbyteri indigni inueniri ad primatus tenendos, immutata est ratio prospiciente consilio, vt non ordo, sed meritum crearet episcopum, multorum sacerdotum iudicio constitutum, ne indignus temere vsurparet, & esset multis scandalum. In lege sacerdotes nascebantur, ex genere Aaron Leuitæ. Nunc enim omnes ex genere sunt sacerdotali, dicente Petro Apostolo: Quia estis, inquit, genus regale & sacerdotale. Ideóque ex populo potest fieri sacerdos. In ædificationem corporis Christi. Ecclesiæ ordinationem ad compaginationem generis humani, in professionis vnitate dicit compositam, vt diuersi dignitate in Christo omnes sint, vnum caput habentes Christum, hoc est, authorem vitæ. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionem Filij Dei. Tandiu dicit manere ordinationem, quandiu cuncti destinati ad vitam vnius fidei sint in cognitionem Christi. 1.Petri 2.

Fundata est Ecclesia in confessione nominis Christi. Ibidem. require suprà in capite Apostolus.

Dicta est autem ciuitas munita seu murata. Libro sexto Hexameron. Cap.8. Tom.IIII.

Habes in Isaia, qa iusti anima dicit vel Ecclesia: Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa. Munita per Christū, obsessa per diabolū. Sed non debes obsidionē vereri, cui Christus adiutor est. Munitur enim gratia spirituali, & secularibus periculis obsidetur. Vnde & in Canticis habes dictū: Ego murus, & vbera mea turres. Murus est Ecclesia, turres eius sunt sacerdotes, quibus abūdat, & de naturalibus verbum, & de moralibus disciplina. Canticor.

Dicitur autem Ecclesia domus Dei quæ in toto mundo fundata est. Super primam epistolam ad Timotheum, capite tertio: Quod require suprà in capite Domus.

In qua domo est diuersitas hominum. Super secundam ad eundem, capite secundo. Quod require ibidem. Et ideo ab hac domo, id est Ecclesia nō debemus separari. Libro de incarnatione Domini, capite secundo. Tom.II.

Et dominantur nobis in seculo peccatores. Peccator enim dominatur in seculo, iustus in Dei regno. Caueamus igitur ne quis nos à cubiculo regis æterni, & à secreto matris Ecclesiæ separare conetur.

Quia vt dicit super primam epistolam ad Corinthios, cap. tertio.

Extra Ecclesiam catholicam quicquid est, impium est & funestum.

Huiusmodi Ecclesiæ muri vel lapides sunt fideles. Libro primo de apologia Dauid. Cap.17. Tom.II.

Muri itaque Hierusalem fidei propugnacula, disputationum munimenta, virtutum culmina sunt. Muri Hierusalem Ecclesiarum conuentus sunt toto orbe fundati. Ecclesia enim dicit: Ego murus, & vbera mea turres. Et bene muri Hierusalem Ecclesiarum conuenticula, quoniam quisque bona fide atque opere ingreditur Ecclesiam, fit supernæ illius ciuis & incola ciuitatis, quæ descendit è cælo. Hos muros lapidum ædificat structura viuorum. Vides igitur quòd Hierusalem veram & Sion dixit, cum dixerit: In voluntate tua Hierusalem & Sion: Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, hoc est sacrificium corporis Christi. Cantic.

Est autem Ecclesia vniuersalis & magna. In tractatu super psalmum xxxix. Tom.

Annunciaui iustitiam tuam in Ecclesia magna. Quid est quod addidit magna: nisi quia fuit antè non magna? Quæ est magna, nisi de totius orbis terrarum partibus congregata, quando venient ab Oriente & Occidente, & Meridie & Septentrione?

Comparatur autē Ecclesia synagogæ sicut vxor ancillæ. Libro secundo de Abraham. Cap. Tom.

Erat Saræ ancilla Ægyptia, cui nomē Agar: quod ad Ec-

Ecclesiam pertinere, Apostolicis docemur exemplis. Ec- A
clesia enim sterilis videtur in hoc seculo: quia non secula
ria parturit, nec præsentia, sed futura. Hoc est, nõ ea quę
videntur, sed quæ non videntur. Huius ancilla est syna-
goga, siue omnes hæreses, quæ seruos non liberos creât.
Ideóque Agar dicitur habitatio. Etenim tẽporalis spem
fouet, non perpetuæ possessionis gratiam tenet. Itaque
ne insolens partu corporeo fiat ancilla eius, & ius sibi
Ecclesiæ vendicet, dicitur ibi: Eiice ancillam & filium
eius, & cætera.

Ibidem infrà exponens illud: Intra ad ancillam meã, & filium facies ex illa &c.

Hoc vt cognoscas in prædestinatione fuisse semper
Ecclesiam Dei, & paratam fidei fœcunditatem, quantò
iuberet Dominus prorumpere, sed voluntate Domini
1 Corinth.6. certo reseruatam tempori. Denique sic scriptum est: Tẽ
pore accepto exaudiui te & in die salutis adiuui te. Ad-
uertimus itaque quòd festinabat fides Ecclesiæ, sed con
clusa erat eius fœcũditas. Quo verbo demõstratur quo-
niam expectabat partus sui tempora, quia quod conclu
sum est aperiri solet. Qua ratione conclusum fuerit, do-
Roman.11. cet te Apostolus dicens: Conclusit enim Deus omnia in-
credulitate vt omnibus misereatur, vt non volentis ne-
que currentis, sed miserentis Dei esset gratia, ne te ipsum
iustificares, sed omnia tribueres Deo qui te vocauit. Ne
mo ergo pigrescat & excusationem prætendat desidiæ
suæ, quo serius credat, quia scriptum est: Non volentis
esse neque currentis. Consideret enim quid additum sit,
sed miserentis, inquit, Dei. Talem te ergo præbe bonis
studiis & prompta fide, vt Deus tui misereatur, & vocet
te sicut vocauit Ecclesiam dicens: Palã factus sum quæ-
rentibus me, apparui iis qui de me non interrogabant.
Isaie 65. Et rectè præmissa sunt deteriora vt meliora sequerẽtur.
Peperit ancilla seruos, vt eos Ecclesia liberos faceret, &
de seruitute populos ad libertatem vocaret, de culpa ad
innocentiam, de offensa ad gratiam.

Iterum eodem libro.

Cap.11. Ecce Sara vxor tua pariet tibi filium. De Ismahel au
tem exaudiui te. Etiam, cum dicit, confirmat promissa.
Confirmatiuum etenim verbum est. Et ideo prius gene-
rationem Ecclesiæ confirmat futuram, vt verum reco-
gnosceret Propheta quod de Ismahel audisse se dixisset
Deus, prouidens quia cæcitas Israël ex parte haberet cõ
tingere donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis
Israël saluus fieret. Itaque sicut testamenta hominum
prius hæredem ferunt, postea legatum exprimunt, me-
lioribus hæreditatem, inferioribus legata: ita in Deum
in testamento vnum & nos hunc morem accepimus. Hę
res scribitur natura bonus, nobilis, legitimo creatus con
iugio. Legato donatur inferior. Promittitur autem ge-
neratio sequenti anno, vt aduertas quam generationem
polliceatur Dominus, hoc est non illam vteri corpo-
ralis Saræ, sed iustum partum Ecclesię qui esset futurus.

Versu 2. Tom.IIII. *Vnde recessit gratia à synagoga, & venit ad Ecclesiam. Libro super Beati immaculati, litera duodecima.*

Sed forte dicas: Quomodo in Cãticis est, Exurge A-
quilo, & veni Auster? Plerique enim ita accipiunt, quasi
proiiciatur Aquilo, & inuitetur Auster. Quod si ita acci
piunt, exturbatur ab Ecclesia perfidiæ glacialis asperi-
tas, ne fiat fuga nostra in hyeme vel sabbato, & inuitatur
Australis verna tẽperies. Aut certè exurge Aquilo, hoc
est, Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Populus na-
tionum, qui antè diu dormisti, euigila aliquando, & il-
lucescet tibi Christus. Postremò omnes inuitãtur ad Ec
clesiam, & synagogæ populus & gentilium: sed prius sy
nagogæ: quia priores ex Iudæis Apostoli crediderunt:
per ipsos postea nationũ populi cõgregati sunt. Vides er
go venientẽ Solẽ nostrũ ad Austrũ, postea gyrantẽ ad
Aquilonẽ. Hierusalẽ, Hierusalẽ. Venit vtique ad eã, quã
etiã vocare dignatus est. Sed hæc Hierusalẽ terrena est,
quæ occidit Prophetas, hoc est, synagoga Iudæorum.

Quoties inquit, volui congregare filios tuos, sicut galli- Matth.23.
na pullos suos, & noluisti. Ecce relinquetur vobis dom⁹
vestra deserta. Gyrauit igitur ad gẽtes: gyrando autẽ gy
rauit spiritus Dei, & in gyro suo conuersus est, vt fieret
Deus omnia in omnibus. Ideo sanctus celũ dicitur, quia
vicinior eum claritas Solis semper illustrat. Habet splẽ
dorem suum domesticum, vt tenebras noctis nõ sentiat.
Ideo Ecclesia & cælũ dicitur & mundus, quòd habeat
sanctos, Angelis & Archangelis comparandos, habeat
etiam plerosque terrenos. Dicitur & orbis terrarũ, qui
est fundatus super maria, & super flumina præparatus.
Denique quasi orbis terrarum dicit Ecclesia. Nolite as-
picere me quia fusca sum, quia non respexit me Sol: eò
quòd velut pruinis hyemalibus, gelúque constrictã gen
tilis erroris congregationem gentium Sol iustitię diu
indignam æstimauerit, quã serena vultus sui luce lustra-
ret. Nónne tibi videbatur hyberni rigor tẽporis, quãdo
B no tus erat in Iudæa tantũmodo Deus? Nunc autem ple
nitudo lucis effulget æstiuæ, quando omnia & in omni-
bus Christus. Nõne terra Domini & plenitudo eius? Et
verè orbis terrarum in Ecclesia, in qua non tantummo-
do Iudæus aut Græcus, non barbarus aut Scyta, non ser-
uus aut liber, sed omnes in Christo vnum sumus Sol om
nibus fulget, dies omnibus lucet.

Sola Ecclesia habet nunc veritatis doctrinam, & non synagoga. Ibidem, versu secundo.

Multi sunt qui dicuntur dij, sed non sunt. Ergo in gẽ
tibus mendacium est, in Ecclesia veritas. Hanc tamẽ ve-
ritatẽ primò habuit synagoga, quæ habuit eloquia Dei.
Est enim veritas & in veteri testamento, quæ fuit antè in
populo Iudæorũ. Notus enim in Iudæa Deus: Deus au-
tem veritas est. Ergo in Iudæa veritas. Fuit igitur veri-
tas in patribus, Mose, & Iesu Naue, in Samuele, & in Da-
uid, Helia, Heliseo, & illis septem millibus virorum, qui
C non curuauerunt genua ante Baal. Sed quia posterior so
boles Iudęorum à patrum moribus deuiauit, recessit ab
illis veritas, & ad Ecclesiam venit. Recessit enim ab illis,
quando dixerũt de Domino Iesu: Tolle, crucifige eum.
Tradiderunt enim veritatem, & elegerũt iniquitatem.
Omnes ergo aliæ generationes veritatis exortes, omniũ
hæreticorum generationes non tenent veritatem. Sola
Ecclesia veritatem pio affectu possidet: quia generatio
Iudęorum, quę antè eam possidebat, amisit. Populus er
go Iudæorum prior fidei generatio, & ideo infantior &
infirmior, qui lubrico adolescentiæ stare non potuit.
Populus autem Christianus fidei secũda generatio, ideo
robustior & venerabilis, quia maturior senectute. Illa
generatio legis, hęc gratiæ. Vnde alibi ait: In generatio-
ne & generationem annuntiabo veritatem tuam.

Plus Christus Ecclesiam diligit quàm synagogam. In tractatu de prima interpellatione Dauid. Tom.IIII.

Delectatio Domini in Ecclesia est. Ecclesia est imago
cælestiũ. Etenim postq̃ vmbra præteriit, imago succes-
D sit. Vmbra synagoga est. In vmbra lex: in Euãgelio veri-
tas. Ideo in Euangelij lumine veritatis imago resplẽdet.

Elegit enim eam Christus, & synagogam reprobauit. In tractatu super psalmum xxxvj. versu primo, qui est, Noli æmulari. Loquitur in hunc modum. Tom.IIII.

Quid est in æmulatione excitare? Exemplo, si possu-
mus, aperiamus. Intemperantes mulieres quædam sunt,
quæ aliorum cõiugum corda solicitant: quos cum suæ
consuetudini probróque subdiderint, non contentę er
roris sui habere secretum, studẽt coram iugalibus eorũ
suum iactare flagitium, vt eas in zelum sui excitẽt & in-
flammẽt, triumphum quendam de dolo reprobarũ men
tium & commotione captantes. Quę ęmulatione fœmi
nea thori proprij contumeliã non ferentes, soluũt com-
placiti vincula cõiugij quotidiana rixa †decertãt. Fitq; † Aliàs, vita.
ex ęmulatione discordia, ex dissensione dissidium, quo
domus tota turbetur. Exẽplo igitur proteruę mulieris
cognosce, qui legis partes esse nequissimę detestabilisq;
ver-

versutiæ improba æmulatione † alterius animum commouere: aliúdque esse zelum, aliud parazelum. Hæc est enim praua æmulatio, quæ bonorum subintrat affectũ: qua etiam Iudæus errauit: qui à vero bono Euangelicæ disciplinæ deuia legis æmulatione deflexit: sicut de se Apostolus ait, quòd secundum æmulationem legis persequebatur Ecclesiam Christi. Ergo quamuis Deus noster ingratis Iudæorum offenderetur frequenter affectibus & querelis, tamen semel assumptum & electum sibi populum minimè relinquebat: sed synagoga vt meretrix procax irritare eum cœpit in æmulationis amaritudinem, præuaricationis se miscendo sacrilegiis. Denique dixit ad sacerdotem Aaron: Fac nobis deos quos adoremus, & vituli caput adorare cœperunt. Vnde per canticum magnum Mosi Dominus in ore ipsius resultauit dicens: Ipsi excitauerunt me in æmulationem in non deo: irritauerunt me in simulachris suis. Ego autem excitabo eos in æmulationẽ in non gente, in natione insipienti irritabo eos. Quomodo Dominus Deus condemnauit synagogæ meretricios mores, quò ipsorum in eos versutiam retorqueret, & suo afficerentur ingenio, qui Dominum Deum suum, à quo assumpti fuerant, grauibus sacrilegiis refutarunt, deos sibi, quos colerent eligentes: assumens econtrario sibi Ecclesiam de profanis: quos prælatos sibi sine lege, sine gratia, Iudæorum populus ingemisceret, atq; eò amplius in æmulationem illorum excitaretur affectus, quò viliorum facta esset electio. Nam antè quo afficeretur ille populus, non habebat, cum solum se à Domino consideraret electum. Vbi verò aduertit ascitam Dei ex nationibus conuenam plebem, quæ sibi legem Domini, Prophetarum oracula, testamentum nouum, Deum vendicaret, tunc demum excruciari nimio cœpit affectu, postea quàm se repudiatum esse cognouit. Denique si videat gentium cæremonias, non mouetur: si audiat profectum Ecclesię, cruciatur, miseráque torquetur inuidia. Completur ergo in Iudæo, Et ego in æmulationem eos excitabo in non gente. Accedit ad cruciatus grauioris ærumnam, quòd ex gentibus peccatores sibi videntur esse prælati, qui ne gentis quidem alicuius aut nationis nomen attollant. Nam omnis congregatio cuiusque regionis nomen sibi vendicare consueuit, vt Ægyptij, Æthiopes, Syri, Iudæi, Arabes, prouinciæ suæ terrarúmque suarũ vocabulum præferunt. Nos de diuersis populis congregati, vocabulum nobis vnius gentis non possumus vsurpare. Et ideo quia nomẽ non habebamus in terris, de cælo accepimus, vt Christi populus diceremur. Sed hoc gentilis stultitiam putat, Iudæus opprobrium. Verum est ergo quod scriptum est, Quia vltus est Deus propriam contumeliam, Ecclesiam sibi non ex gente quærendo, & eam ex gente insipiente vetusto illi atque regali populo præferendo. Quæ sit gens insipiens, quæ prælata sit, audi dicentem: Quoniam stulta mundi elegit Deus vt confundat sapientes. Et iterum: Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Reddidit ergo non intulit Dominus æmulationis communionem: vt esset non in forma imitationis, sed in pœna iniquitatis.

Vnde regnum Ecclesiæ manet indiuisum, & in perpetuum: non sic regnum synagogæ Iudæorum. Libro septimo super Lucam.

Nam quemadmodum potest, cum fides scindatur, regnum remanere indiuisum? Etenim cum in lege sit populus Iudæorum, Christus quoque secundum carnẽ ex lege generatus sit, quomodo potest regnum Iudæorum esse perpetuum quod ex lege est, cum populus ipse diuidat legem, quando à legis populo Iesus negatur, qui ex lege debetur? Ita ex parte le fides Iudaicæ plebis impugnat, impugnando diuiditur, diuidendo dissoluitur. Et ideo regnum Ecclesiæ manebit in æternum: quia indiuidua fides, corpus est vnũ. Vnus enim Dominus, vna fides, vnũ baptisma: vnus Deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnes, & in omnibus nobis.

Propterea tanquam sponsa, Christi desiderabat aduẽtũ. Lib. super Beati immaculati, litera prima, versu primo.

Osculetur me ab osculo oris sui: quando optima vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorũ super omnia aromata. Constitue ergo virginem desponsatam multo tempore, & iusto feruentem amore, quæ multa præclara opera dilecti probabilium testium assertione cognouerit, suspensis desideriis dilatam frequenter, iam non ferentem moras, quæ omnia fecisset vt sponsum videret, aliquãdo votis potitam suis, ad improuisum spõsi aduentum gaudio turbatam, non quærere primordia salutationis, non verborum vices, sed statim quod desiderasset exigere. Itaergo & sancta Ecclesia, quæ in primordiis mundi in Paradiso desponsata, præfigurata in diluuio, annuntiata per legem, vocata per Prophetas, diu redemptionem hominum, Euangelij decorem, dilecti expectasset aduentum, impatiens moræ in oscula ruit, dicens: Osculetur me ab osculo oris sui: Et delectata osculis, adiecit: Quoniam optima vbera tua super vinum. Et vt moralius dicamus: Intellige mihi carnem illam quæ madefacta fuerat in Adam serpentis veneno, quæ criminum marcebat fœtore, quæ procedebat in filiabus Sion alta ceruice, & nutibus oculorum, & itinere pedum trahens tunicas, & pedibus suis ludens crinũ cincinnis & compositis vultibus atq; redimiculis & omni affectato decore plus dedecens, eandem tamen plurimis edoctam oraculis quòd venturus esset, qui serpentis illecebris exclusis sancti Spiritus infunderet gratiam, vt omnis caro videret salutare Dei, omnis caro ad Deum veniret, inarsisse desiderio, sed metuentem ne vt impatiens, vt lasciua, vt luxuriosa vt querula sicut antè fuerat displiceret, quã uis lõgiore quàm ferre iam poterat morantis aduentus Dominici expectatione quateretur, non murmurãtem tamen, nec transgredientem, in omni loco puras manus sine ira & disceptatione, in habitu ornato, cũ verecũdia & sobrietate ornantem se, non in tortis crinibus, aut auro & margaritis vel veste pretiosa, sed iis quæ castitatis & bonę conuersationis decerent gratiam, orãre dicentẽ: Osculetur me ab obsculo oris sui: quoniã optima vbera tua super vinum. Iam volebat adhærere Christo caro, iã festinabat innubere, vt esset vnus spiritus, & fieret caro Christi, quæ erat antè meretricis. Osculetur, inquit, me. Osculatur nos Dei verbum quando sensum nostrum spiritus cogitationis illuminat: Et tanquam despiciens omnes iucunditates & delectationes suas, cælestibus cupiẽs inhærere mandatis, ait: Quoniam optima testamẽtorũ tuorum præcepta super omnem appetentiam carnis & seculi voluptatẽ. Meminerat enim se in Heua antè sic lapsam: At dum voluptatem corporis pręfert mãdatis cęlestibus, ait: Vnguentum exinanitum nomen tuum.

Ecclesia sponsa in Rebecca figuratur. Libro primo de Abraham: super illud Genes. xxiiij. Et ecce Rebecca egrediebatur, &c

Simplicitas quidẽ moralis exprimitur, quòd nullus fuerit vel in coniugij petitione ambitioni locus, sed Dominus præsul coniugij, petitionẽ impleuerit. Tamen spectare licet Ecclesię mysteria. Vbi inuenitur Ecclesia, nisi in Mesopotamia? Inde quæritur, ibi accersitur, ibi duobus stipatur fluminibus, lauacro scilicet gratiæ, & fletu pœnitentiæ. Etenim nisi peccata propria deflueris, nisi gratiam baptismatis acceperis, non tibi acquiritur Ecclesiæ fides, & quædam coniugalis copula: Muniũt eam Tigris, hoc est, prudentia: & Eufrates, hoc est, iustitia, & illuminatio fructuosa, à barbaris separans gentibus. Virgo autem speciosa valde, cuius decorem nulla corrupit ætas. Speciosa valde, quia speciosus valde & illi præ filiis hominum, qui eam acquisiuit sibi, quam vir non cognouerat: Nulli enim erat viro copulæ ius sed soli Christo dedita. Hydriam habens super humerum: qua lauat

Marginalia: † Aliàs, in prauam æmulationem. — Exod. 32. — Deuter. 32. — Cap. 11. Tom. V. — Ephes. 4. — Tom. IIII. — 1. Timoth. 2 — Cantic. 1. — Cap. 9. Tom. IIII.

lauat actus hominum. Et quia ex congregatione gētilium constat, qua suos lauit, ideo legis: quia descendit ad fontem, & impleuit hydriam, & ascendit. Samaritana illa venit ad fontem, sicut in Euangelio scriptum est, sed nō descendit: puteus ei videbatur, nec impleuit hydriam. Denique ait: Hydriam nō habeo. Non habebat vnde actus suos lauaret. Hæc sola descēdit, sola cognouit fontem verum: hoc est, non aquæ fontem, sed vitæ æternæ, cui dixit Dauid: Quoniam apud te est fons vitæ. Ideóque habuit quod daret sitientibus, quia credidit. Nam quæ non credebat, ait fonti huic volenti sibi potum dare: Vnde mihi habes dare aquam viuam? Hęc autem habuit, vnde non solùm puerum, sed etiam camelos satiaret: quæ non solùm iustos rigare consueuit, sed etiam iniustos replere. Ideo accepit inaures aureas, & virias quas misit Abraham, quasi meritorum suorū præmia.

Tom. IIII. *De eius pulchritudine & amore ad Christū suum sponsum. Libro de Isaac, cap. tertio.*

Talis erat Isaac cum Rebeccam aduenientem expectaret, præparans se copulæ spiritali. Veniebat enim cælestibus iam dotata mysteriis: veniebat magna secum ornamenta aurium & manuum ferens, eò quòd auditu & opibus emineat Ecclesiæ pulchritudo: cui rectè aduertimus, Esto in millia millium, & semen tuum possideat aduersariorum ciuitates. Decora igitur Ecclesia, quæ ex inimicis gentibus filios acquisiuit. Sed potest hoc etiam ad animam deputari, quæ passiones corporis subigit, & ad virtutum officia conuertit, repugnantésque motus sibi obedientes efficit. Ergo vel anima Patriarchę videns mysterium Christi, videns Rebeccā venientem cum vasis aureis & argenteis, tanquam Ecclesiam cum populo nationum mirata pulchritudine verbi & sacramētorum eius, dicit: Osculetur me ab osculis oris sui. (Canticor. 1.) Vel Rebecca videns verum Isaac, verum illud gaudium, veram lætitiā, desiderat osculari. Quid est igitur, osculetur me ab osculis oris sui? Considera vel Ecclesiam iam diu promisso sibi per Prophetas Dominico aduentu per tempora multa suspensam: vel animam quæ eleuans se à corpore, abdicatis luxuriæ deliciis, voluptatibúsque carnalibus, exuta quoque solicitudine secularium vanitatum, iamdudum infusionem sibi Diuinæ præsentiæ, & gratiam verbi salutaris exoptet commacerari, quòd serò veniat, & affligi. Et ideo quasi vulneratam charitate, cum moras eius ferre non possit, conuersam ad patrem rogare, vt mittat sibi Dei verbum: & causam qua sit ita impatiens, declarare, dicentem: Osculetur me ab osculis oris sui. Non vnum osculum quærit, sed plura oscula, vt desiderium suum possit explere.

Tom. IIII. *Quomodo velut sponsam diligat Christus, dicit in tractatu super Psalmum xxxix.*

In capite libri scriptum est de me. Scriptum profectò de Christo est in principio veteris testamenti quòd venturus esset, vt in redemptione hominum, Dei Patris faceret voluntatem, quando scriptum est, quia Heuam in specie Ecclesiæ ad hominis adiumenta formauit. Quid enim nobis in hac corporis infirmitate, & seculi istius perturbatione præsidio potest esse, nisi sola Ecclesiæ gratia, qua redimimur, & fides nostra, qua viuimus? Genes. 2. In capite libri scriptum est, Os de ossibus meis, & caro de carne mea: Propter hoc homo relinquet patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quis iste sit q loquutus est, aut de quo istud sit sacramentum, audi dicentem: Sacramentum hoc magnū (Ephes. 5.) est: Ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Vnde & admonet, vt sic diligat homo vxorem suam, quéadmodum Ecclesiam Christus: quoniam membra sumus corporis eius, de carne ipsius, & de ossibus eius. Quæ igitur maior salus, quàm esse cum Christo, & ei vnitate quadam corporis adhærere, in quo nec macula sit vlla, nec fortitudo † peccati? († Aliàs, forte, deformitas, aut formido.)

Tom. V. *Eam enim Christus incepit. Super Epist. ad Ephes. c. v.*

A Christo enim Ecclesia sumpsit initium, vnde subiecta est illi. Ita & à viro mulier, vt sic subdita. In eo tamen distat, quia mulier cōsubstantialis viro est: Ecclesia autē in nomine potest nō in natura participari Christo.

Et infra subdit quantum eam diligat Christus, pertractans illud, Viri diligite vxores &c.

Exemplo Saluatoris viros vxores suas diligere hortatur, sicut Christus corpus suum nutrit & fouet, ita & vir mulierem: quia caro eius. Quoniam membra sumus corporis eius, de carne ipsius, & de ossibus eius. Hoc spiritaliter intelligendum est. Ideo enim dixit esse nos mēbra eius, quia caput est ipse totius Ecclesiæ: vt quia per ipsum esse cœpimus, caput nostrum dicatur, quasi ex quo omne corpus subsistat, vt membra eius omnis spiritalis creatura sit. Si tamē in nomine eius genū flectat. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Ad vnitatem commendandam vnitatis dedit exemplum, vt sicut vir & mulier vnum sunt per naturam: ita & Christus & Ecclesia vnum intelligantur esse per fidem. Mysterium hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Mysterij sacramentum grande, in vnitate viri ac fœminæ esse significat. Nec hoc prodit, sed aliā causam quæ non discordet à memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est, Ecclesiæ & Saluatoris: vt sicut relictis homo parentibus vxori suæ adhæret, ita & relicto omni errore adhæreat & subiiciatur capiti, quod est Christus.

De eadem dilectione Christi ad istam sponsam, etiam loquitur libro de fide resurrectionis: præmittens quomodo Ecclesia omnes congregat ac recipit. Tom. III.

A quatuor mundi partibus Ecclesia congregatur. Omnes enim qui sacrosanctæ Ecclesiæ copulati Diuini nominis appellatione censentur, prærogatiuā resurrectionis & delectationis æternæ gratiā cōsequentur. Quoniā venient ab Oriēte & Occidēte, & Aquilone & Austro, & recūbent in regno Dei. Nō enim exigua mūdum suum Christus luce cōplectitur: quandoquidem à summo cęlo egressio eius, & occursus eius vsq; ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore eius. Omnes enim benignus illustrat, nec refutare leuem sed emēdare vult, nec excludere durū Ecclesia, sed mollire desiderat. Et ideo eos in Cāticis canticorum Ecclesia, in Euangelio Christus inuitat dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiā. Ecclesię quoque vocē inuitantis agnosce. (Mat. 11.) Dicit enim: Exurge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & defluent vnguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum, & edat fructū pomiferarum suarū, sciens enim iam tunc etiam horum tibi fore opera fructuosa, Christo tuo fructum de talibus pollicebare, quæ primo te in cubiculū dixisti regis introductam, diligens vbera super vinum, cum diligentē amares, lactantē quæreres, pericula pro religione contēneres: deinde à Libano sponsa rogaris, vt venias iudicio Domini, adhuc tota formosa, tota irreprehensibilis. Tota enim formosa es proxima mea, & reprehensio non est in te &c.

Sed quomodo hæc sponsa introducta sit ad cubiculum Christi sponsi. Libro super Beati immaculati, litera prima, versu vij. Tom. IIII.

Introduxit me rex in cubiculū suū. Et fortasse illud quod ait supra: Osculetur me ab osculis oris sui: significat Spiritus sancti superuenientis gratiā, sicut Angelus ad Mariā dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obūbrabit tibi. (Luc. 1.) Quando autē introduxerit eā rex in cubiculum suū, passionis tēpus, lateris cōpunctio declarat, sanguinis effusio, sepulturę vnguētū, resurrectionis mysteriū: vt osculū quasi spōsa acceperit, in cubiculū autē Christi sit introducta Ecclesia, noia quasi

O

A tantummodo desponsata, sed etiam quasi nupta: nec so lùm thalamum sit ingressa, sed etiã legitimæ claues copulę cõsequuta sit. Ideo quasi in thalamo posita ait: Colligatio guttæ frater meus mihi, inter media vbera requiescit. Quod sit cubiculũ quærimus, ipse nos edocet, qui ait: Tu autẽ cũ orabis, intra in cubiculũ tuũ, & clauso ostio ora patrẽ tuũ in abscõdito. Cubiculum Ecclesiæ corpus Christi est. Introduxit eã rex in omnia interiora mysteria, dedit ei claues, vt aperiret sibi thesauros sciẽtiæ sacramentorum, clausas antea fores panderet, cognosceret quiescentis gratiã, defuncti somnum, virtutẽ resurrectionis. In illo cubiculo iustitias Domini nostri Iesu nupta reperit.

Dicitur autem hæc sponsa duos oculos habere, causa duplicis doctrinæ, moralis scilicet, & mysticæ. Eodem libro, litera sexta decima, versu tertio.

Videtur & in Canticis canticorum Ecclesia prædicari, cui dicitur: Cor meum cepisti soror mea sponsa cor B meũ cepisti vno ab oculis tuis. Vt iste oculus gratiæ sit, qui Christi sibi pleniorẽ acquisiuerit charitatẽ. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos Ecclesiæ, vnum qui mystica videat, alterũ qui moralia: eò quòd sancta Ecclesia nõ solùm moralium teneat disciplinã, sed etiã cælestis doceat secreta mysterij, vnde dictum est de ea: Oculi tui sicut columbę, extra taciturnitatẽ tuã: quod & specialiter videat: & nouerit tẽpus tacẽdi esse, & tẽpus loquẽdi: vt in tempore sermonẽ suum proferat, ne importunitate loquẽdi peccatum possit incurrere. Habe ergo oculos columbæ ad similitudinem Christi.

Tom.V. *Dicitur hæc Ecclesia esse mater & virgo: & propterea in Maria virgine figuratur. Lib. ij. super Lucam, capi. j.*

Didicimus seriẽ veritatis, didicimus cõsilium, discamus & mysterium. Verè desponsata, sed virgo: quia est Ecclesiæ typus, quæ est immaculata sed nupta. Concepit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo sine gemitu. Et ideo fortasse sancta Maria alij nupta, ab alio repleta: C quia & singulæ Ecclesiæ spiritu quidem replentur & gratia, iunguntur tamen ad tẽporalis speciẽ sacerdotis.

Tom.I. *Item lib. j. de sancta virginitate, parte secunda.*

Sancta Ecclesia immaculata coitu, fœcunda partu, virgo est castitate, mater est prole. Parturit itaque nos virgo, nõ viro plena, sed Spiritu. Nutrit nos virgo, non corporis lacte, sed Apostoli, quo infirmã adhuc crescẽtis populi lactauit ætatẽ. Quæ igitur nupta plures liberos habet quàm sancta Ecclesia, quæ virgo est sacramẽtis, mater est populis, cuius fœcunditatem etiã scriptura testatur, dicens: Quoniam plures filij desertæ magis, Isa. 54. quàm eius quæ habet virũ? Nostra virum nõ habet, sed habet spõsum: eò quòd siue Ecclesia in populis, siue anima in singulis sacræ doctrinæ verbis sine vllo fluxu pudoris, quasi sponso nubit æterno.

Tom.V. *Quis, & quomodo huius Ecclesiæ matris quis fiat filius, dicit lib. vij. super Lucam, cap. j. asserens quòd fit fide crucis Christi.*

D Esto & tu Petrus, deuotus, fidelis, pacificus, vt portas Ecclesiæ aperias, portas mortis euadas. Esto filius tonitrui. Dices: Quomodo possum esse filius tonitrui? Potes esse, si nõ in terra sed in pectore Christi recũbas. Potes esse filius tonitrui, si te terrena nõ moueãt, sed ipse potius terrena cõcutias. Tremat te terra, nõ capiat, vereatur caro potestatẽ animi tui, & concussa subdatur. Eris filius tonitrui, si fueris filius Ecclesiæ. Dicat & tibi de patibulo crucis Christus: Ecce mater tua: Dicat & Ecclesiæ: Ecce filius tuus. Tunc enim incipies esse filius Ecclesiæ, cum in cruce victorẽ videris Christũ. Nã qui crucem scandalum putat, Iudæus est: Ecclesiæ filius nõ est. Qui crucẽ stultitiã putat, Græcus est ille. Est autẽ Ecclesiæ filius, qui crucem triumphum putat, si crucem Christi triumphantis cognoscat.

Tom.I. *Dicitur etiã Ecclesia esse velut vidua, & quare, & quomodo. Libro primo de viduis, parte prima.*

Viduam, inquit, eius benedicens benedicã: In quo Ecclesiæ quoque figura prætexitur. Videtis sanctæ viduæ Psalm. 131. quomodo Diuinæ benedictionis subsidiis vidua honoratur. Cum enim in omni terra esset fames maxima, viduæ tamẽ Deo cura nõ defuit, atque ad alendum eam Propheta directus est. In quo cũ me admoneat Dominus, quòd in veritate dicturus sit, ad mysteriũ videtur solicitare aures. Quid enim verius Christi & Ecclesiæ potest esse mysterio? Non igitur otiosè inter multas viduas vna præfertur. Quæ enim talis, ad quã tãtus Propheta, qui ad cælum raptus est, dirigatur, eo præsertim tẽpore quãdo clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex, cũ facta esset fames magna in omni terra? Vbique ergo fames erat, & adhuc tamẽ hæc vidua non egebat. Qui sunt isti tres anni? Forte illi quibus Dominus venit in terras, & fructũ in ficulnea inuenire nõ potuit, iuxta quod scriptum est: Ecce anni tres sunt ex quo ve- Luc. 13. ni quęrens fructũ in ficulnea hac, & nõ inuenio. Hęc est profecto vidua illa, de qua dictũ est: Lætare sterilis quæ nõ paris, erumpe & exclama quæ nõ parturis, quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virũ. Et bene vidua, cui benedicitur: Ignominiæ & viduitatis Isaie 54. tuæ nõ eris memor, quia ego Dominus qui facio te. Et fortasse ideo vidua, quæ amisit quidẽ virũ secundũ corporis passionẽ, sed in die iudicij Filium hominis quẽ amisisse visa est receptura. Tempus enim breue, inquit, dereliqui te, vt gloriosius, scilicet fidẽ relicta seruares. Habẽt itaque omnes quod imitẽtur exẽplum virgines, nuptæ & viduæ. Et fortasse ideo Ecclesia virgo, nupta, vidua, quia vnum corpus in Christo sunt. Hęc igitur illa est vidua, propter quã verbi cælestis siccitas cũ esset in terris, Prophetæ sunt destinati. Erat enim quæ sterilis erat, sed partum suo tẽpore reseruabat. Vnde nec illius nobis videtur persona mediocris, qui aridã terram verbi rigauit rore cælesti, clausũmque cælum nõ humana vtique potestate reserauit. Quis enim est qui cælum potest aperire, nisi Christus, cui quotidie de peccatoribus cibus Ecclesiæ cumulo cõgregatur? Neque enim humanę facultatis est dicere: Hydria farinę nõ deficiet, & vas olei nõ deficiet vsque in diẽ quo dabit Dominus pluuiã super terrã. Nã licet mos sit ita præfari Prophetis, tamẽ hæc vera Dei vox est. Ideo pręmissum est, quia hæc dicit Dominus. Domini est enim perpetuitatẽ sacramẽtorum spõdere cælestium, & nõ defuturã spiritalis exultationis gratiã polliceri, largiri munimẽta vitæ, fidei signacula, dona virtutum. Quid autẽ est: Vsque in illũ diẽ quo dabit Dominus pluuiã sup terrã: nisi quia descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram?

Et addit aliam ad hoc exponendo figuram, dicens eam semper abundare.

In quo veteris mysteriũ reseratur historiæ, quo sanctus Gedeon mystici certaminis præliator, futuræ capiens insigne victoriæ, spiritale sacramẽtum vigore mẽtis agnouit, pluuiã illã verbi rorẽ esse Diuini, quæ primo pluit in vellus, cum terra omnis perpetuis siccitatibus æstuaret. Secundo verò indicio vniuersam terrã fuso imbre madefecit, cũ siccitas esset in vellere. Aduertit enim vir præsagiis futuræ Ecclesiæ crescẽtis insigne. Nã primo intra Iudæã Diuini cœpit ros sermonis humescere. Notus enim in Iudęa Deus: cum arido fidei toto tius orbis vniuersa torrerẽt. Sed vbi Ioseph greges: Deũ negare cœperunt, & ausu nefario immaniũ delictorum contrahere Diuinitatis offensam, tunc per omnes terras fuso imbris rore cælestis, populus Iudæorum æstu perfidiæ suæ cœpit arescere, cum Ecclesiã sanctã ex omnibus terrarum partibus congregatã, Propheticę nubes & salutaris imber Apostolicus irrigarent. Hæc est pluuia illa nõ terrarum humido, nõ nebuloso cõcreta montium, sed cælestium scripturarum salubri per totũ orbẽ imbre diffusa. Ostẽditur igitur exẽplo, nõ omnium esse Di

esse Diuinæ mereri miracula potestatis, sed eorum quibus religiosæ deuotionis studia suffragentur, & Diuini eos fructu operis abdicari, qui reuerentiæ cælestis sunt exortes. Ostenditur etiam in mysterio, quòd ad instaurandam Ecclesiã Dei Filius humani corporis sacramenta susceperit, abdicato populo Iudæorum, quibus con filiarius & Propheta beneficiorúmque adepta sunt miracula Diuinorũ, eò quòd ciuico quodam inuidiæ næuo in Filium Dei credere noluerunt.

Tom.II. *Abundat autem, quia inest fons gratiæ. Libro primo de Spiritu sancto, versus principium.*

Ecclesia torcular est fontis æterni, in qua cælestis vitis fructus exundat.

Tom.I. *Habet verò gratiam à Trinitate. Libro primo de virginitate, parte prima.*

Virgo est Ecclesia quæ nupsit, virgo quæ nos suo vtero portauit, virgo quæ genuit, virgo quæ proprio lacte nutriuit. De qua legimus: Quanta fecit virgo Hierusalem. Nõ deficiant de petra vbera, neque nix à Libano, aut declinauit aqua valida vẽto quę portatur. Qualis est hæc virgo quæ Trinitatis fontibus irrigatur, cui de petra fluunt aquæ, nõ deficiunt vbera, mella funduntur? Petra autem est iuxta Apostolum Christus. Ergo à Christo nõ deficiunt vbera, claritas à Deo, flumen à Spiritu. Hęc enim Trinitas est quæ Ecclesiam suam irrigat Pater Christus & Spiritus.

Cap.22. Tom.IIII. *Habet etiam cæli claues. In tractatu super Psalmum xlv. quod require infrà in cap. Petrus. Quomodo Ecclesiæ dimisit Christus peccata, habetur in tractatu de Tobia, pertractans Euangelium de muliere peccatrice in hunc modum vt sequitur.*

Rectè iudicauit Pharisæus, qui malè cogitauit, putans quòd ignoraret magis Dominus peccata mulieris, quàm donaret. Sed laudatur eius sentẽtia, vt excusatio ei omnis adimatur. Plus remissum est Ecclesiæ quæ cõgregata est ex populo nationum, quoniã plus debebat: Sed & ipsa plus soluit, non exigenti, sed donanti. Dedit aquã pedibus Christi, quia sua peccata mũdauit. Osculata est pedes, ferẽs pacis insignia. Misit oleum in pedes eius, misericordiã & ipsa in pauperes conferendo. Isti sunt pedes Christi. In iis innocentius ambulat Christus. Et capillis capitis sui tersit. Christo enim humiliatur, quicunque habet humilitatis affectum. Et ideo, inquit, dimissa sunt ei peccata multa, quoniã dilexit multum. Aduerte quod Dominus & misericordiã impartit vt liberalis, & iudicium cum miseratione dispensat. Antè donauit per gratiam, sed quibus donaret sciebat. Nõ habet quod excuset Iudæus. Mihi peccatori plus donauit, illi quasi ingrato minora concessit. Sciuit tamen quòd & ille quasi ingratus non posset quod accepisset soluere, et Ecclesia memor gratię eò plura solueret, quò plura meruisset. Cap.23. Habetis ergo quẽ sequamini fœneratorẽ, si vultis laude coronari, si vultis nõ esse qđ reprehendatur à nobis. Nos enim nõ psonæ obtrectamus, sed auaritiæ. Nec fallit dixisse aliquos, cum ante hoc biduũ tractatus noster eorum cõpunxisset affectum, quid sibi voluit episcopus aduersus fœneratores tractare, quasi nouum aliquid admissum sit, quasi id nõ etiã superiores fecerint, quasi nõ vetus sit fœnerare? Verum est, nec ego abnuo: sed & culpa vetus est. Denique peccatum ab Adam, ex illo culpa ex quo & Heua, ex illo præuaricatio ex quo & humana cõditio. Sed ideo Christus venit, vt inueterata aboleret, noua conderet, & quæ inueterauerat culpa, renouaret gratia. Ideo se passioni obtulit, vt renouaretur spiritu, & absolueret vniuersos. Diabolus autem Heuam decepit, vt supplantaret virum, obligaret hæreditatem.

Tom.IIII. *De gratia, quam recepit, habetur libro super Beati immaculati, litera decima septima, versu octauo. Quod require supra in cap. Aqua. Vnde contra peccata pugnat. In tractatu super psal. xliij.*

Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos: afflixisti populos, & expulisti eos. Scimus quidem quòd multas gẽtes eradicauit Dominus, & euerterit, vt possessionem sibi Iudæorum populus inueniret: quarum gẽtium terras Abrahæ semini daturum se Dominus declarauit. Sed cum psalmus iste Euangelium Domini, & tempora aduentus eius annuntiet, non mihi videtur quę superius à Iudæis gesta sunt recensere, sed futura signare, quẽadmodum crediturus esset populus nationum. Confirmat igitur fidẽ Ecclesiæ antè quàm nuntiet, & victorias pietatis eius enumerat, quæ non in brachio, neq; in gladio suo feras expulit gentes, & nõ certamine bellico turmas fugauit hostiles, sed mansuetudine ac fide terras inimicorum sine vllo cruore possedit. Fides enim sola pugnauit: & ideo triumphos meruit, quos non reuocaret perfidia, sed augeret: quia persequutionibus suis nõ vincitur Ecclesia Domini, sed probatur. Quæ sunt igitur istę gentes, quas vincit Ecclesia, cognoscamus. Vetera dico vocabula, sed mysteria noua. Cananæi sunt, Ethæi †, & Amorræi, Pherezęi, vel Cerethęi, quorũ infrà vocabula digeremus. Hęc autem populorũ sunt nomina: sed passionum infirmitates, & humanorũ incentiua & opprobria peccatorũ. Quod primũ est igitur, homo in Christo ipse se domuit, & ipse se vicit, vt sibi viueret. Sibi enim viuit, qui Deo viuit, vt vitam Christi viuat æternam. Non ergo pugnauit militaribus armis, & ferreis telis populus Ecclesiæ, sicut pugnauit populus Iudæorum. Ille in figura pugnauit, nos pugnamus in spiritu. Ille aduersum alienigenas pugnauit, nos ipsi bellum habemus in nobis: & ideo prius nobis vincendæ sunt proprij corporis passiones. Audi pugnantem Apostolũ Paulum aduersus gentẽ Cananęorũ. Video, inquit, legem carnis meæ repugnantem legi mẽtis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Roman.7. Nunc se erigit caro nostra, nũc deiicit. Erigit mẽti: deiicit potestati: & vbi se vrgeri viderit, cõstantiam deserit, & ad subiectionem parata ducitur in legem peccati, vt fidem deserat, perfidiæ succumbat, & Ethææ infirmitatis indicio, destituta verò cedat mendacio, seruiat crimini, acquiescat errori, & tanquã Amorręus loquatur amara pro dulcibus. Fides enim dulcis, amara perfidia est. Vnde pręclarè Petrus quid fides esset expressit, dicens: Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternę habes, & nos credimus. Ioan.6. Quomodo igitur iubes vt discedamus à te? Captus enim cælestiũ suauitate verborum, discedere nolebat à Christo. Qui autem negat Christum, ipse se separat à Christo. Sed neq; versuta Amorręorum disputatio eiusmodi, quę per Philosophiã nonnullos à veritate transducit: neque Iebusæorum turpis abiectio, quæ se subiicit atq; substernit cursum currentibus secularem, qui non potest esse perpetuus, sed in portis deficit mortis, de quibus exaltatũ Dauid Propheta se gaudet: neque Cinæus, qui per suam pecuniam possidetur, sicut insatiabili auarus affectu: neq; Cenezæus qui putat in diuitiis possesionem esse perpetuã, & vanam spem constituit in caducis, atque inani opinione se iactat: neque Raphaim, qui profitetur aliis se ferre medicinam, cum vulnera sua curare non possit: & ideo si quis ad huiusmodi medicum confugit, prius necesse est quod patrimonium suum cõsumat, quàm profectum sanitatis accipiat: sicut illa mulier in Euangelio, quæ per duodecim annos fluentẽ sanguinẽ corporaliũ voluptatum sistere non potuit, nisi postea quàm confugit ad Christũ. Intellexit enim quòd nemo perfectus medicus, nisi qui descendisset è cælo, de quo cognouerat dictum: Misit verbũ suum, & sanauit eos. Et aduertit de ipso dictum: Ecce dedi verba mea in os tuum, & constitui te hodie super gẽtes & regna, eradicare, & destruere & perdere, & ædificare, & plantare. Nam licet frequẽter Deus loquutus sit in Prophetis, in quo tamẽ expresius quàm suo loquutus est in Filio? qui virtutẽ omnem exprimens Patris, ait: Mea doctrina nõ est mea, Ioan.7.

† Aliàs, Cethæi.

sed eius qui me misit. Non ergo Hierem. qui tempore A captiuitatis suscepit exiliū, sed Dominus Iesus suis verbis eradicauit ex intimis pectoribus vitia gentiliū, perfidiam nationum, & versutarum cogitationum praua commenta destruxit, atque omnia vestigia iniquitatis aboleuit. Deinde infudit postea fidem & continentiæ disciplinam, ne tanquam in vase corrupto confusione vitiorum coacescerent sacramenta virtutum.

Cap.7. Tom.IIII. *Est etiam Ecclesia in veritatis stabilitate. Libro secundo de Iacob & vita beata.*

Vbi iubetur habitare patriarcha, vbi aram Deo facere qui apparuit ei. Ibi deos accepit alienos, & abscondit eos sub lentisco. Ibi quoque sepulta est Rachel in via Ephrata, hoc est, Beth-leem. Ibi etiam columnā statuit Iacob supra monumentum eius. Quanta mysteria, quia ibi est Ecclesia Dei in qua apparet Deus & loquitur cū seruis suis: ibi eripiuntur & absconduntur simulachra gentium. Fides enim Ecclesiæ omnem obseruantiam B gentilitatis aboleuit. Sed cur sub lentisco absconderit, quæro. Certè genus istud infructuosum est. Ibi ergo sunt dij gentium, vbi nullus est fructus. Ibi inaures gentilium infodiuntur, quas dederunt Iacob, vt iam nouā linguam assuescant audire veterem perfidiæ sonum nesciant, obsurdescant aures eorum sacrilegio, emundentur ad gratiam. Non immeritò ibi sanctus Daniel falsum in Susannam testimonium deprehendit. Ibi enim volebat adhuc radices suas locare perfidia, sed latere nō potuit: quia prophetico spiritu deprehēsa est. Cōgruus autem error presbyteri verę confessionis, vt ibi contaminatam diceret castitatem, vbi gentium defossa simulachra sunt. Sed veritas Ecclesiæ nō texit perfidiam, & aures gentilitatis obstruxit. Conuenienter quoque ibi sepulta est sancta Rachel: quia omnes qui baptizantur in Christo, consepeliuntur cum eo. Sic enim docemur, dicente Apostolo: Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quemadmodum ille surrexit C à mortuis virtute propria suscitatus, ita & nos eius gratia resurgamus. Tunc igitur verè absconditur omnis error gentilium, cum quis fuerit ablutus à vitiis: quia confixus cruci, vetus homo noster, nescit iam veteri seruire peccato. Competenter etiam columna statuitur supra monumentum Rachel: quia Ecclesia est columna & firmamentum veritatis.

Cap.5. *Propterea semper contra hæreticos præualet. Libro de benedictionibus patriarcharum.*

Zabulon iuxta mare habitauit, & ipse secus accessus nauium, & pertendit vsque ad Sidonem. Ipsa nominis interpretatio meliora ꝓmittit, eò quòd Latina expressio liberationem significet à nocturnis, quod est vtique bonum, & eius qui sperat in pennis Domini, quem circūdat veritas eius, ne timeat à timore nocturno, & à negotio perābulante in tenebris. Hic ergo Zabulō iuxta mare habitabit, inquit, vt videat aliorū naufragia, ipse immunis periculi: & spectet alios in freto fluctuantes D istius mundi, qui circūferuntur omni vento doctrinæ, ipse fidei radice immobilis perseuerans, sicut est sacrosancta Ecclesia radicata, atque in fide fundata, spectans hæreticorum procellas, & naufragia Iudæorum, quoniam gubernatorem quem habuerant abnegarunt. Circa fluctus igitur habitat, non fluctibus commouetur: magísque ad subueniendum parata, quàm periculo obnoxia: aut si qui tempestatibus acti grauibus confugere ad portum velint, præsto sit Ecclesia tanquam portus salutis. Quæ expansis brachiis in gremium tranquillitatis suæ vocet periclitantes locum fidæ stationis ostendens. Ecclesiæ igitur in hoc seculo tanquam portus maritimi per litora diffusi occurrunt laborantibus, dicentes, esse credentibus refugium præparatum, quo ventis cassata nauigia possint subducere. In iis Ecclesiis sunt principes Zabulon & principes Nephtali, sicut docet sexagesimus septimus Psalmus, quorum alij liberatores sunt à tempestate nocturna, clamātes: Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: Alij sunt latitudinis Apostolicæ qui possunt dicere: Os nostrum ad vos patet ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Ipsi sunt isti qui cùm essent in tenebris, lucem viderunt magnam, sicut Propheta testatur, dicens: Regio Zabulon, & regio Nephtali, via maris trans Iordanem, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam: Qui sedebant in regione vmbræ mortis lux orta est illis. Exploratores igitur secus accessus nauium posuit Dominus Deus noster patriarchæ huius hæredes, cuius cura peruigil & spiritalis succesio pertendit vsque ad Sidonem, hoc est, vsque ad gentes peruenit, vt Domini misericordia peccata abluat nationum. Sidon enim primitiuus est filius Cham: illius vtique, qui propter irreuerentiam paternæ pietatis maledictione damnatus est. Patris ergo liberatio nocturna, tanquam in excubiis posita propugnaculi spiritalis, ne quis scopulosa vitæ huius itinera posit incedere, pertendit vsque ad grauissimorum criminum peccatores, & Sidonios ipsos, qui antè superstitione vehementi venatores scelerum nuncupabantur, & vt interpretatio docet, soluta hæreditate maledicti, donatáque hęreditate benedictionis absoluat, vt vbi maior reatus erat, ibi nunc vberior sit gratia.

Item libro de incarnatione Domini. Cap.5. Tom.II.

Fides est Ecclesiæ fundamentum. Non enim de carne Petri, sed de fide dictum est: quia portæ mortis ei nō præualebunt: sed confessio vicit infernum. Et hæc confessio non vnam hæresim excludit. Nam cum Ecclesia multis tanquam bona nauis fluctibus sæpe tundatur, aduersus omnes hæreses debet valere Ecclesiæ fundamentum.

Vnde figuratur in æstatis tempore causa clarioris notitiæ. Libro quarto Hexameron. Require suprà in capite Dies. De ipsius Ecclesiæ stabilitate in persequutionibus & aduersis, habetur in tractatu supra Psalm. inducens illud: Domini est terra & plenitudo eius &c. Super psal. 24. Tom.IIII.

Nec incongruè Latini dissono quidem sermone, sed pari sensu orbem terræ nuncupauerunt, eò quòd vita sanctorum qui inhabitantur ab spiritu, sicut rota in orbem sine vlla cursus sui offensione voluatur. In tribulationibus igitur fundatur Ecclesia, in tempestatibus & procellis, in solicitudinibus & mœrore, in rebus aduersis & in fluminibus præparatur. In quibus fluminibus? Audi dicētem: Eleuauerunt flumina vocem suam. Audi & in Euangelio: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquę viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu quem accipiebant credentes in eum. In his ergo fluminibus præparatur Ecclesia, in quibus profluit Dei gratia. Ij sunt fluuij qui aure percipiunt verbum Dei, & loquuntur, vt verbum infundant pectoribus singulorum.

Creuit autem semper Ecclesia mala tolerando. Super Psalmum xlij. Require supra in capite Apostolus. Perficitur verò semper in persequutionibus. Libro super Beati immaculati, exponendo literam tertiam. Tom.IIII.

Crebræ persequutiones Ecclesiæ, iustorum nobis titulos, martyrij victorias ediderunt. Itaque sicut aurum bonum, ita Ecclesia cum vritur, detrimenta non sentit, magis fulgor eius augetur, donec Christus veniat in regnum suum, & reclinet caput suum in Ecclesiæ fide. Qui cū venisset ad oues perditas domus Israël, non habebat vbi caput suum reclinaret: nunc autem, redolet iam fides, ideóque dicit Ecclesia, Nardus mea dedit odorem suum. Et dicit cum præsumptione, expectans retributionem. Fragrat vnguentum gratiæ, ex quo virgo generauit, & Dominus Iesus sacramentum incarnationis assumpsit.

Vnde in tribulationibus nunquam deficit. Libro secundo de Abraham. Cap.3. Tom.I.

Meri

Meritò posuit contra Orientem Beth-el. Domus enim Dei dicitur Beth-leem, in qua natus est Christus. Vnde ait per Prophetam Deus: Et tu Beth-leem non es minima inter principes Iuda: ex te enim exiet princeps, qui regat populũ meum. Non dixit contra Beth-leem, sed tabernaculum ipsum Beth-leem appellauit. Ecclesia enim iustorum est tabernaculũ. Iam illa quis non miretur mysteria, quòd Beth-leem iuxta mare Galilææ est ab Oriente? Etenim vel anima quæ meretur templũ Dei appellari, vel Ecclesia tunditur secularium curarum fluctibus, sed non subruitur: cæditur, sed non labefactatur, commotiones fluctuum & insurrectiones passionum corporalium facilis premere ac mitigare. Spectat aliorum naufragia, ipsa immunis & exors periculi, parata semper vt illucescat sibi Christus, atque illuminatione iucunditatem sibi acquirat.

Lib.7. Epistol. Epist.44. Tom.III. *Similiter hoc declaratur in Epist. prima ad Constantium, quomodo velut bona nauis fluctus patitur, sed non frangitur.*

Suscepisti munus sacerdotij, & in puppe Ecclesiæ sedens, nauim aduersus fluctus gubernas: tene clauum fidei, vt te graues huius seculi turbare non possint procellæ. Mare quippe magnum & spatiosum, sed noli vereri: quia ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam. (Psalmo 23.) Itaque non immeritò intra tot mũdi freta Ecclesia Domini tanquam super Apostolicam ædificata petram immobilis manet, & inconcusso aduersus impetus sæuientis sali perseuerat fundamine. Alluitur vndis, non quatitur. Et licet frequenter elementa mundi huius magno illisa resultent fragore, habet tamẽ quo laborãtes excipiat, tutissimum portum salutis. Sed tamen etsi in mari fluctuat, currit in fluminibus: & vide ne in illis fluminibus magis de quibus dictum est: Eleuauerunt flumina vocem suam. (Psal.92.)

Lib. de Salomone, cap.4. Tom.IIII. *Diffusius hanc de naui similitudinem pertractat, in sermone quodam super illud verbum Prouerbiorum xxx. Tria sunt mihi impossibilia, & quartum penitus ignoro: qui sermo incipit: Mirum satis est dilectissimi fratres &c.*

Semitas, inquit, nauis nauigantis. Nauem denique Ecclesiam debemus accipere in salo mundi istius constitutam, quæ crebris ventorum flatibus & aquarum fluctibus, id est, tentationum plagis & verberibus fatigatur, quam turbidi fluctus, id est, huius seculi potestates conantur ad saxa perducere. Quæ etsi vndarum fluctibus aut procellis sæpe vexatur, tamen nunquam potest sustinere naufragium, quia in arbore eius, id est, in cruce Christus erigitur. In puppi pater residet gubernator: proram paracletus seruat Spiritus. Hanc per angusta huius mundi freta duodecim in portum remiges ducũt, id est, duodecim Apostoli, & similis numerus Prophetarum. Inde Montani antra latratu falsi carminis resonant, qui duabus fœminis Prophetissis Priscillæ & Maximillæ tanquam alicuius scyllæ rabidis succinctus est canibus. In ista naue Ecclesię ea feliciter pręterimus. Inde & Fotinianam charybdim non incidimus. Inde nullo modo in illud baratrum, quasi Dathan & Abirõ, id est, in profundum mortis Vrsatij & Valentis non incurrimus. Inde Arrium archipiratam qui nos per mare seculi instar Pharaonis insequitur, non timemus, illam stellam seruantes in cælo quæ Magos perduxit ad Christum: per quam nos regnum Dei, qui malorum omniũ quies futura est portus, expectat. Inde nunquam nos de hac naue Ecclesiæ præcipitatus Marcion cetus ille absorbuit. Inde Sabellius pirata non cepit. Inde nobis Aquilo nocere non poterit, quãuis inde sint antichristi violẽta flabra ventura, sicut scriptũ est: Ex Aquilone exardescent mala. Inde syrtes gentilium & periculosas hæreses velut scopulos euitamus, quos superiacens aquæ tenuis occultat allapsus: quia hæretici sub prætextu nominis Christiani abscõsa perfidiæ saxa: fallaci confessione oris obducunt: in quæ homines dum illis quod Christiani sint, fides adhibetur, impingunt. Hæc ergo nauis Ecclesia est: quæ etsi quotidie seculum istud tanquam aliquod pelagus sortitur infestum, nunquam eliditur ad saxum, nec mergitur ad profundum. Nauem autem Ecclesiã esse Diuinis testimoniis approbamus, sicut ibi: Illic transierunt naues Tharsis. Et alibi: Aduersus omnem nauem maris: quia sunt Ecclesiæ seculi, quę totam sibi spem (quod fit in hoc tempore) non tam de Deo, quàm de potestatibus huius seculi repromittunt. Sed quod ait: Vias nauis nauigantis: propriè significat, quod in tẽpore miro modo persequutionis cõprehẽdi omnino nõ posset, quẽadmodũ viuida per interitum, & diues per dãna reddatur, sicut ait ex persona ipsius psalmographus: In tribulatione dilatasti me. (Psalm.4.) Quæ ob hoc multis in locis sub typo aut Soli comparatur aut Lunæ, quæ etsi tunditur non mouetur, & si mouetur resurgit.

Hac de causa quia nũquam deficit, licet videatur affligi, figuratur in Luna. Libro quarto Hexameron. Cap.2. Tom.IIII.

Fecit, inquit, Lunam in potestatem noctis: quæ temporum vicibus obedire compellitur, & nunc impletur lumine, nunc vacuatur. Plerique hunc locum mysticè de Christo & Ecclesia videntur accipere, quòd agnouit Christus proprij corporis passionem, qui ait: Pater venit hora, clarifica Filium tuum, vt ille occasu suo omnibus vitam donaret æternam, qui perpetuę mortis vrgebantur occasu. (Ioan.17.) Et Ecclesia tẽpora sua habet, persequutionis videlicet & pacis. Nam videtur sicut Luna deficere, & non deficit. Obumbrari potest, deficere non potest: quæ aliquorum quidẽ in persequutionibus discessione minuitur, vt martyrũ confessionibus impleatur, & effusi pro Christo sanguinis clarificata victoriis, maius deuotionis & fidei suæ toto orbe lumen effundat.

Et in eodem infrà. Cap.8.

Minuitur Luna, vt elementa repleat. Hoc est verè grande mysterium. Donauit hoc ei, qui omnibus donauit gratiam. Exinaniuit enim eã, vt repleat, qui etiam se exinaniuit, vt omnes repleret. Exinaniuit enim se, vt descenderet nobis: descendit nobis vt ascenderet omnibus. Ascendit enim, inquit, super cælos, vt impleret omnia. Itaque qui exinanitus aduenerat, de plenitudine sua Apostolos adimpleuit. Vnde vnus ex iis dicit: Nam de plenitudine eius omnes accepimus. (Ioan.1.) Ergo annuntiauit Luna mysterium Christi. Non mediocris, in qua signum posuit suum: non mediocris, quæ typum electæ habet Ecclesiæ. Quod significat Propheta dicens: Orietur in diebus eius iustitia & abundãtia pacis, donec extollatur Luna. (Psal.71.) Et in Canticis Dominus de sua sponsa ait: Quænam est hæc prospiciens tanquam diluculum, speciosa sicut Luna, electa vt Sol? Et meritò sicut Luna speciosa Ecclesia, quæ toto mundo refulsit, & tenebras seculi huius illuminans, dicit: Nox præcessit, dies appropinquabit. (Roman.13.) Pulchrè ait: Prospiciens: quasi suos de superiore prospectans, sicut habes: Dominus de cęlo prospexit super filios hominum. (Psalmo 13.) Prospiciens ergo Ecclesia, sicut Luna defectus habet & ortus frequẽtes: sed defectibus suis creuit, & iis meruit ampliari, dũ persequutionibus minuitur, & confessorum martyriis coronatur. Hæc est vera Luna, quæ de fratris sui luce perpetua lumen sibi immortalitatis & gratiæ mutuatur. Fulget enim Ecclesia non suo, sed Christi lumine: & splendorẽ sibi arcessit de Sole iustitiæ: vt dicat: Viuo autem iam nõ ego, viuit autẽ in me Christus. Beata planè, quæ tantũ insigne meruisti. Vnde te nõ tuis neomeniis, sed typo ecclesię beatã dixerim. In illis em̃ seruis, in hoc diligeris.

Dicit etiam in lib. de laude virginis Mariæ, parte j.

Postulat vt Lunã & stellas videat: Lunã, Ecclesiã: stellas, filios Ecclesiæ cælestis gratiæ luce fulgentes.

De Ecclesiæ autem authoritate, quòd imperator non habet ius in eam, nec est supra eam, sed est de corpore Ecclesiæ: & magnus honor est ei vt sit filius Ecclesiæ. In Epist.

seu tractatu secundo de tradendis basilicis contra Auxentium, versus finem. A

Orat. in Auxentium. Lib 5. Epist. Tom. III. Philip. 2. Roman. 5.

Quid igitur obaudientius potest esse quàm vt Christi sequamur exemplũ, qui specie inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem? Denique omnes per obedientiam liberauit. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt plurimi: ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Si ergo ille obediens, accipiat obedientiæ magisterium, cui nos inhæremus dicentes iis qui nobis de Imperatore faciunt inuidiam: Soluimus quę sunt Cæsaris Cęsari, & quę sunt Dei Deo. Tributũ Cæsaris est, non negatur. Ecclesia Dei est, vtique Cæsari non debet addici, quia ius Cæsaris esse nõ potest Dei templum. Quod cum honorificentia Imperatoris dictũ nemo potest negare. Quid enim honorificentius, quàm vt imperator filius Ecclesiæ esse dicatur? Quod cum dicitur, sine peccato dicitur, cum gratia dicitur. Imperator enim intra Ecclesiã, nõ supra Ecclesiam est. Bonus enim Imperator quærit auxilium Ecclesiæ, non refutat. Hæc vt humiliter dicimus, ita constanter exponimus. B

Vnde non soluit tributum vt Ecclesia est. In eodem tractatu. Quod require supra in cap. Census. Nullum ius Imperator habet in ea. In epistola, siue in tractatu tertio de eadem re. Quod require sup. in cap. Ambrosius. Ecclesia à mundi principibus debet diligi, honorari ac foueri. In epist. Auiti Episcopi Lugdunensis, ad senatores vrbis, quæ ponitur & numeratur inter epistolas Ambrosij.

Quibus cognitis quasi senatores Romanos ipse quasi Christianus Episcopus obtestor, si Diuinitatis quã colitis dono, temporibus vestris prosperitas optata succedat, si dignitas in qua floretis vniuerso orbi spem nominis Romani mundo labenti contineat, vt in conspectu vestro non sit Ecclesiæ minor quàm reipublice status: quodque vobis Deus posse præstitit, prosit & nobis. Nec minus diligatis Ecclesiæ vestræ sedem Petri, quàm in ciuitate apicem mundi. C

Tom. III. *Deplorat Ecclesia obitum suorum fidelium, & maximè principum, sicut catholicorum Imperatorum, qui sunt Ecclesiæ membra principalia. Nam quilibet orthodoxus est membrum Ecclesiæ secundum suum statum. In tractatu de obitu Valentiniani Imperatoris.*

Et quia de Hierusalem dictũ est, Plorauit, & nostra Hierusalem .i. Ecclesia, plorauit in nocte, quoniam qui eam splendidiorem fide sua & deuotione faciebat, occubuit. Meritò ergo plorans plorauit, & adhuc lachrymæ eius in maxillis eius. Vbertatem quidem fletuũ solet vultus humescentis declarare infusio, cũ lachrymis genæ rorãt. Sed quia scriptum est: Genæ eius sicut phialæ aromatis gignentes vnguentaria, labia eius lilia distillantia myrrham plenam, mysticè Ecclesiæ gratia deflentis accipitur, quæ in obitu Valẽtiniani bonum doloris sui effudit vnguentum, & vitam eius prædicando concelebrat. Cui mors obesse non potuit, eò quòd odor prędicationis vniuersorum ore celebrabilis fœtorẽ omnẽ mortis aboleuit. Flet igitur Ecclesia pignus suum, & lachrymæ eius in maxillis eius. Quid sit maxilla, audi. Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram: eò quòd in dolore sit patiens, vt pœniteat verberantẽ. Percussa eras Ecclesia in maxilla tua, cum amitteres Gratianum: præbuisti & alterã, quando tibi Valentinianus ereptus est. Meritò tibi non in vna maxilla, sed in vtraque sunt lachrymæ, quia piè germanum vtrunque deploras. Ploras igitur Ecclesia, & fletum genæ tuæ velut fluentibus quibusdam stillicidiis pietatis exundãt. Quę sunt istæ genæ Ecclesiæ? De quibus & alibi ait scriptura: Vt corium malorũ granatorum genæ tuæ. Istæ sunt genæ in quibus solet nitere verecũdia, pulchritudo fulgere, in quibus aut flos iuuentæ aut perfectæ ætatis insigne est. In obitu igitur fidelium Imperatorum quidã fidei pudor, quædam Ecclesiæ verecundia est: & in tam immatura morte piorum principũ omnis Ecclesiæ mœstior est pulchritudo. Plorat Ecclesia in sapiẽtibus suis, qui sunt velut caput Ecclesiæ. Oculi enim sapientis in capite eius. Plorat in oculis, hoc est, in suis fidelibus, qa scriptum est, Oculi tui sicut columbæ extra taciturnitatem tuam, eò quòd & videãt spiritaliter, & nouerint ea quæ viderint tacere mysteria. Plorat in sacerdotibus suis, qui sunt sicut genæ Ecclesiæ, in quibus est barba Aarõ, hoc est barba sacerdotalis, in quam de capite descendit vnguentum. Isti sunt in quibus est pulchritudo Ecclesiæ, in quibus flos eius gratior, in quibus ætas perfectior, qui velut cortices malorum punicorũ decorem foris præferunt abstinentia corporali. Intus autem commissam sibi plebem diuersæ ætatis & sexus, foueãt sapientia spiritali. Obiecti quidem seculo ad iniurias, sed interna mysteria diuidentes. Plorat in virginibus suis, quæ sunt sicut lilia & myrrha plena candore integritatis, & mortificatæ corporalis illecebræ gloriam præferentes. In iis ergo flet sicut scriptum est: Viæ Sion lugent, sacerdotes eius ingemiscunt, virgines eius abductæ, & ipsa indignatur intra se. Et intra se quidem indignatur. Ad Valentinianum autem dicit: Assumam te & inducam te in domum matris meæ, & in secretũ eius quæ concepit me. Potum tibi dabo à vino operosi vnguenti, hoc est multi operis, multi odoris vnguẽti à fluxu malorum granatorum meorum, vt bibat vinũ quod lætificat cor hominis, & defluat in eum malorum granatorum fluxus, in quibus multus & diuersus est fructus. Sermo enim multorum sensuũ, & de diuersis scripturis abundans, sermo Angelorum, sermo Apostolorum ac Prophetarum, quos vno velut corio Ecclesia sancta complectitur, malorum fructus est granatorũ. Videns hæc Valentinianus integræ plena gratiæ respondet: Misericordiæ Domini quòd non deficimus, quia non sunt consummatæ miserationes eius. Renouabit illa sicut lux matutina. Multi sunt gemitus mei, & cor meum defecit. Sors mea Dominus dixit, ideo sustinebo eum. Bonus est Dominus sustinentibus eum, animæ quærenti illum. Bonum est viro cum portauerit iugum graue in iuuentute sua: sedebit singulariter & silebit, quia tulit iugum graue. Et ille quidem se suarum virtutum remuneratione solatur, eò quòd in iuuentute sua labores absorbuit, multorum pericula tolerauit. Iugum maluit graue emendatioris propositi, quàm molle illud ac plenum deliciarũ inuidæ mentis ceruice portare.

Canticum 6. · Ecclesiast. 2.

Si qua in Ecclesia est discordia, debet per concilia patrum auferri, cum imperatorum fauore. In epistola tertia concilij Aquilegiensis: quod require supra in cap. Discordia. In congregatione Ecclesiæ est verum gaudium. Libro secundo Hexameron, sermone secundo, cap. primo. Require supra. De temporalibus bonis quæ habet Ecclesia, dicit libro ij. de officiis: asserens Ecclesiam non conseruare aurũ ad thesaurizãdũ, sed pro pauperibus, ad subueniẽdũ. Cap. 28. Tom. I. D

Nos aliquando in inuidiam incidimus quòd cõfregimus vasa mystica, vt captiuos redimeremus: quod Arrianis displicere poterat, nec tam factũ displicere quàm vt esset quod in nobis reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat quòd homo redimitur à morte, fœmina ab impuritatibus Barbarorum, quæ grauiores morte sunt: adolescentulæ vel infantes ab idolorũ cõtagiis, quibus mortis metu inquinabãtur? Quã causam nos, etsi non sine ratione aliqua gessimus, tamen ita in populo prosequuti sumus, vt cõfiteremur, multóque fuisse commodius astrueremus, vt animæ Domino, quàm aurum seruaretur. Qui enim sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget in necessitatib⁹, & subueniat pauperib⁹. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quãtũ auri

Templi vasa flauit Ambrosius in redemptionem captiuorum.

auri atque argēti de tēplo Domini Assyrij sustulerint? Nónne melius cōflat sacer dos propter alimoniā pauperū, si alia subsidia, desint, quā sacrilegus cōtaminata asportet hostis? Nónne dicturus est Dn̄s: Cur passus es tot inopes fame emori? Et certè habebas aurū, vt ministrasses alimoniā. Cur tot captiui deducti sunt in cōmercium, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuētium seruares, quàm metallorum. Iis non possèt respōsum referri. Quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Respōderet: Aurū sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorū, redemptio captiuorū est. Et verè illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas à morte. Ille verus thesaurus est Domini, qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis agnosco, cū in vtroq; videro redemptionem, vt calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quàm pulchrum vt cū agmina captiuorum ab Ecclesia redimūtur, dicatur: Hos Christ⁹ redemit. Ecce aurū, qđ probari potest. Ecce aurū vtile. Ecce aurū Christi, quod à morte liberat. Ecce aurum, quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hos ergo malui vobis liberos tradere, quàm aurum reseruare. Hic numerus captiuorum: hic ordo præstantior est, quàm species vasculorum †. Huic muneri proficere debuit aurū redemptoris, vt redimeret periclitantes. Agnosco infusum auro sanguinē Christi, non solùm irrutilasse, verùm etiam Diuinæ operationis impressisse virtutem redemptionis munere.

† *Aliàs, poculorum.*

Vnde propter egenos vtitur temporalibus. In libello contra relationem Symmachi superius allegato, loquens contra Paganos, qui sacrorum bona seu templorum idololatrarum non sicut sacerdotes Domini nostri Iesu Christi indigentibus ministrabant. Lib. 5. Epist. Epist. 31. Tom. III.

Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos redditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ sumptus est egenorum. Numerent quos redemerint tēpla captiuos, quę contulerint alimenta pauperibus, quibus exulibus viuē di subsidia ministrauerint.

Et hoc ideo, quia vt dicit in epistola ad Marcellum, post medium. Lib. 5. Epistol. Epist. 24.

Nihil adimitur Ecclesiæ, quod pietati acquiritur. Charitas enim non damnū sed lucrum Iesu Christi est. Denique charitas fructus Spiritus sancti est.

Bona & mala eorum qui sunt de Ecclesia dicuntur communia. Vnde qui tangit vnum tangit omnes, cùm sint tanquam membra. Super secundam ad Corinthios, cap. vij super illud, Igitur etsi scripsi vobis &c. Tom. V.

Hic sensus est quem in capite Epistolæ memorat, vbi dicit: Si cui aliquid donastis, & ego: Ostendit enim non magis horum causa qui peccauerunt scripsisse remitti illis debere, sed magis propter Ecclesiam: quia in vno malè agente, multi sunt, qui confundantur: & in vno contumeliam aut fraudem patiente, multi sunt qui indignentur: quia si patitur aliquid vnum membrum, compatiuntur omnia membra.

Materialis Ecclesia etiam visibiliter custoditur à Christo. In epistola secunda seu tractatu de basilicis. Require suprà in capite Ambrosius. Quæ Ecclesia aliquando corporaliter relinquenda est, ne cum sacrilegis participetur. In epistola tertia ad Theodosium Imperatorem, dicens de semetipso. Non extat.

Arbitratus es beatissime imperator, quantum ex augustis literis tuis comperi longe me abesse ab vrbe Mediolanensium. Sed non ego ita imprudens aut virtutis aut meritorum tuorum, vt non præsumerem cæleste auxilium pietati tuæ affore, quo Romanum Imperium à barbari latronis immanitate, & ab vsurpatoris indigni solio vindicares. Festinaui reuerti postquam illum quē iure declinandum putaueram, iam abiisse cognouerā. Non enim ego Ecclesiam Mediolanensium reliqueram Domini mihi iudicio commissam: sed eius vitabā præsentiam, qui se sacrilegio miscuisset. Redij itaque circiter Calendas Augustas, ex illo resedi, hîc me tuæ clemētiæ augusti apices repererunt.

De ecclesia Romana quoad eius dignitatis prærogatiuam. Require infrà in cap. Imperator, & in capite Papa.

De ipsius Ecclesiæ iudicio, require infrà in capite Ius humanum.

ECHO. *Require suprà in cap. Auditus.*

EFFECTVS. *Require suprà, in cap. Animal.*

EFFVSIO. *Quid sit effundere cor. In tractatu de obitu Gratiani. Require suprà cap. Cor. De effusione verò Spiritus sancti, loquitur libro primo de Spiritu sancto.* Cap. 7. Tom. II.

Quid igitur sancti Spiritus operatione Diuinius, cū etiam benedictionum suarum præsulem Spiritū Deus ipse testetur, dicens: Ponam Spiritum meum supra semen tuum, & benedictiones meas super filios tuos? Nulla enim potest esse plena benedictio, nisi per infusionē Spiritus sancti. Vnde & Apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret inuenit, sicut ipse dixit: Nō deficimus orantes & obsecrantes vt repleamini cognitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spiritali, ambulantes dignè Deo. Hanc igitur Dei esse docuit voluntatem vt magis in bonis operibus & sermonibus & sensibus ambulantes repleamur voluntate Dei qui posuit in cordibus nostris Spiritum sanctum. (Isa. 48. Col. 1.)

Addit ex hoc eum probando vnum esse cum Patre. Cap. eod.

Et quod effusum est, non separatum est nec incisum secundum quod vnitatem habebat plenitudinis, quæ aciem nostri cordis illuminet pro nostræ possibilitate virtutis. Denique tantum capimus, quantum profectus nostræ mentis acquirit. Inseparabilis est enim plenitudo gratiæ spiritualis, sed nobis pro nostræ participatur facultate naturæ.

Adiungit quomodo per fidem in gentibus effusus est. Cap. eod.

Effudit ergo Deus de Spiritu. Effunditur etiam charitas Dei per Spiritum: quo loco vnitatem debemus agnoscere operationis & gratiæ. Sicut enim de Spiritu sancto Deus effudit, ita etiam charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum: vt intelligamus non esse opus Spiritum sanctum qui Diuinæ arbiter & fons profluus charitatis est. Similiter autem vt credas id quod effunditur: cum creaturis non posse esse commune, sed speciale Diuinitatis, etiam & filij nomen effunditur, sicut habes: Vnguentum effusum est nomen tuum. Cuius virtute sermonis, nihil potest esse præstantius. Nam sicut inclusum in vase aliquo vnguentum cohibet odorem suum, qui odor quandiu vasis illius angustiis coërcetur, etsi ad plures non potest peruenire, tamen vim suam seruat: cum verò de vase illo quo claudebatur vnguentum fuerit effusum, longè latéque diffunditur: ita & Christi nomen ante eius aduentum in Israel populo quasi in vase aliquo Iudæorum mentibus claudebatur: Notus enim in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. Hoc vtique nomen quod vasa Iudæorum angustiis suis coërcitum continebant. Magnum quidem & tunc nomen, cum infirmorum atque paucorum hæreret angustiis: sed magnitudinem sui nondum per corda gentium & in fines totius orbis effuderat. Postea verò quam per omnem mundum suo illuxit aduentu, per omnem vtique creaturam Diuinum illud suum nomen extendit, non repletum accessione aliqua: plenitudo enim nescit augumentum: sed replens vacua vt esset admirabile nomen eius in vniuersa terra. Huiusmodi igitur nominis effusio abundantem nominis quandam exuberantiam gratiarum bonorúmque cælestium (Psal. 75.)

significat largitatem. Ex abundanti enim superfluit quicquid effunditur.

Concludit ex ipsa effusione Spiritum sanctum non esse creaturam.

Cap. eod. Itaque sicut creata non potest dici sapientia, quæ ex Dei ore procedit: nec verbum, quod eructuatur ex corde: nec virtus, in qua plenitudo maiestatis æternæ est. Ita etiam creatus non potest Spiritus æstimari, qui ex ore Dei funditur, cum ipse Deus tantam ostenderit vnitatem, vt effundere se de Spiritu suo dicat: Quò intelligamus, quia etiam Dei Patris eadem gratia sit, quæ Spiritus sancti est: & quòd sine incisione ac detrimento aliquo diuidatur mentibus singulorum. Quod ergo de Spiritu effunditur, nec inciditur, nec partibus aliquibus corporalibus comprehenditur aut secatur.

Cap. 8. Quomodo enim credibile est, quòd Spiritus sectilibus aliquibus diuidatur? Dicit enim Ioannes de Deo: Ex hoc cognoscimus, quia manet in nobis de Spiritu, quem dedit nobis. Quod autem manet, semper vtique est, nec mutatur. Ergo si mutationem non habet, æternitatem habet. Et ideo Spiritus sanctus sempiternus est, creatura autem obnoxia vitio, ideóque mutabilis. Quod autem mutabile est, esse non potest sempiternum. Et ideo non potest Spiritus sancti & creaturæ esse consortium, quia sempiternus est Spiritus: creatura autem omnis in tempore est.

EGESTAS. *Egentibus subueniendum est. Require infrà, in cap. Eleemosyna: & cap. Misericordia: & capite Paupertas & Pauper. Non egent qui boni sunt. Libro primo de viduis. Require infrà, in cap. Vidua. Vnde boni fideles egere non possunt. Libro septimo super Lucam, exponens illud, Considerate lilia agri, &c.* Cap. 18. Tom. V.

Bonus quidem sermo atque moralis, quo ad fidem nos Diuinæ misericordię cōferendæ, vel iuxta literam, quia ad staturam corporis nostri: vel spiritualiter, quia supra mensuram staturæ nostræ sine Dei fauore nihil valemus adiungere, comparatione nos floris & fœni sermo Dominicus prouocauit. Quid enim tam morale ad persuasionem, quàm cum videas quòd etiam quæ sunt irrationabilia sic Dei prospicientia vestiantur, vt nullo horum vel ad gratiam egeant, vel ad ornatū: multò magis credas rationabilem hominem si omnem sui vsum in Deo collocet, nec studio mutandi violet fidem, nunquam egere, eò quòd iure præsumpserit de fauore Diuino? &c.

In vita æterna non erit egestas. Super primam Epistolam ad Timotheum, cap. primo, in principio. Tom. V.

Nullius egere erit in regno Dei: quia futura est dono Dei immortalitas gloriosa in regno Dei.

EGO. *Ego. Id propriè dicit Christus, quando incarnatus est. Libro de Ioseph. Exponendo, Ego sum, inquit, Ioseph: &c.* Cap. 12. Tom. IIII.

Et emittens vocem cum fletu, Ego sum, inquit, Ioseph. Adhuc pater meus viuit? Hoc est, expandit manus suas ad populum non credentem & cōtradicentē. Non legatum neque nuntiū quærens, sed ipse Dominus saluum volens facere populū suum: Ipse qui loquebar, adsum, inquit: &, Palam factus non quærentibus me, appareo iis qui me non interrogabant. Quid igitur aliud tunc clamauit, nisi, Ego sum Iesus: cum principibus Iudæorum interrogantibus, Tu es Filius Dei? Respōdet: Ioan. 18. Vos dicitis quòd ego sum: cum Pilato diceret: Tu dicis quia rex sum ego: In hoc natus sum: cum principi sacerdotum dicenti, Adiuro te per Deum viuū, vt dicas nobis si tu es Christus Filius Dei, referret: Tu dixisti: Amē Matth. 26. dico vobis, à modo videbitis Filium hominis sedētem ad dexteram virtutis, & venientem cum nubibus cæli? Hoc est ergo quod ait: Ego sum Ioseph: ego sum Diuinæ potentiæ. Adhuc pater meus viuit? Hoc est, ego patrem non nego, ego fratres agnosco, si aut vos fratrem aut pater filiū recognoscat. Adhuc ergo populus meus viuit, de cuius populi familia fratrem mihi elegi? Accedite ad me: quia ego ad vos appropinquaui, & eousque appropinquaui, vt per carnis susceptionem facerē me vestræ consortem naturæ. Nolite vel participem fugere vestræ societatis, si non agnoscitis authorem salutis. Et accesserūt, inquit, ad illum. Et dixit: Ego sum Ioseph frater vester quem vos tradidistis in Ægyptum. Nunc ergo nolite mœsti esse, neque vobis durum videatur, quoniam huc me vendidistis. Ad vitam enim vestram misit me Dominus ante vos. Quàm pia fraternitas, q̄ dulcis germanitas, vt etiam parricidale excusetur admissum, dicens Diuinæ illud prouidentiæ fuisse, non impietatis humanæ, quandoquidem nō ab hominibus oblatus est ad mortem, sed à Domino missus ad vitam sit? Quid aliud habet illa Domini nostri Iesu Christi, qui fratres omnes pietate superauit, in cruce positi intercessio illa pro plebe dicentis: Pater dimitte illis: non Luc. 23. enim sciunt quid faciūt? Quid aliud illa appellatio sanctitatis in medio discipulorum dicentis: Pax vobis: ego Luc. 24. sum, nolite timere? Et cum conturbati ac conterriti existimarent spiritum videre: iterū dixit ad illos: Quid turbati estis, & quare cogitationes ascēdunt in corda vestra? Videte ecce manus meas & pedes meos, quia ego sum ipse. Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hæc ergo iam tunc futura posterioribus tēporibus mysteria reuelata sunt.

EGRESSVS VEL EGREDI. *Require infrà, in cap. Exitus & Exire. & cap. Intrare. & cap. Motus & Moueri. In Epistola ad Vercellensem Ecclesiam.* Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.

Quod superest charissimi, cōsiderate quia Iesus extra portam passus est: & egredimini de hac terrena ciuitate, quia ciuitas nostra superior est Hierusalē. Ibi conuersamini, vt dicatis: Nostra autem cōuersatio in cælis est. Ideo Iesus exiuit de ciuitate, vt vos exeuntes de hoc mundo supra mundum sitis. Moses solus qui Deum videbat, extra castra habebat tabernaculū, quando loquebatur cum Deo: & hostiarum quæ pro peccato fiebat, sanguis quidem altaribus inferebatur, corpora autem extrà cōburebantur: quia nemo intra mundi huius vitia positus peccatū deponit, nec sanguis eius acceptus est Deo, nisi de corporis huius exeat inquinamento.

ELATIO. *Super Epistolam ad Romanos, cap. duodecimo.* Tom. V.

Ipsa elatio peccatum est: Etiamsi quis non sit peccator, quod impossibile est, fit peccator dum superbit.

Item super Epistolam ad Timotheum. Quod require suprà, in cap. Contentio.

ELECTIO ET ELECTVS, &c. *Deus eligit, sed incertum est nobis quos elegerit: quia sua electio à sua prædestinatione dependet. Super Epistolam ad Romanos, cap. octauo: exponens illud, Nā quos præsciuit &c.* Tom. V.

Istos quos præsciuit futuros deuotos sibi, ipsos elegit ad promissa prēmia capessenda: vt ij qui credere videntur & nō permanent in fide cœpta, à Deo electi negentur: quia quos Deus elegit apud se permanent. Est enim qui ad tempus eligitur, sicut Saül, & Iudas: nō de præscientia, sed de præsente iustitia. Conformes fieri imaginis Filij sui. Hoc dicit, quia ideo prædestinantur in futurum seculum, vt similes fiant Filio Dei.

Et infrà subdit ibidem. Cap. eod.

Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Vocare est cogitantem de fide adiuuare, aut compungere eum quem sciat audire. Et quos vocauit, illos & iustificauit: & quos iustificauit, illos & magnificauit. Hoc dicit quod suprà, q̄a quos præsciuit Deus aptos sibi, ipsi credentes permanent, quia aliter fieri nō potest, nisi quos prēsciuit Deus, ipsos & iustificauit: ac p̄ hoc & magnificauit illos, vt similes fiāt Filio Dei. De cæteris quos nō præsciit Deus, nō est illi cura in hāc gratiā, q̄a non prēsciit: ac si credāt, aut eligātur ad tēpus, quia vidētur boni, ne iustitia contēpta videatur, non permanent vt magnificentur,

gnificentur, sicut & Iudas Scarioth, aut illi septuaginta duo, qui electi, pòst scandalum passi recesserunt à Saluatore.

Eligit Deus ad tempus aliquos non permansuros. Vnde libro de Paradiso, vbi proponit & soluit quæstionem, quare Deus præceptum dedit primo homini quem præuaricaturum esse sciebat, & de Iuda proditore inducens exemplum, sic ait.

cap.8. Tom.IIII.

Iterum quæstio: Sciebat præuaricaturum Deus Adã mandata sua, an nesciebat? Si nesciebat, non est ista Diuinæ potestatis assertio: Si autem sciebat, & nihilominus sciens neglegenda mandauit, non est Dei aliquid superfluum præcipere. Superfluò autem præcepit primoplasto illi Adæ quod eum nouerat minimè seruaturum. Nihil autem Deus superfluò facit. Ergo non est scriptura ex Deo. Hoc enim obiiciunt, qui vetus non recipiunt testamentum, & has interserunt quæstiones. Verum ij sua sententia & opinione vincendi sunt. Cum enim noui testamenti nõ refutant fidem, exemplo sunt arguendi vt vetus credant. Quoniam cum sibi Diuina præcepta & facta conueniant, vnius authoris testamentum, vtrunque liquet esse credendum. Discant igitur non superfluum, non iniustum etiam præuaricaturo præscriptum esse mandatum. Nam & ipse Dominus Iesus elegit Iudam quem proditorem esse sciebat. Quem si per imprudentiam electum putant, Diuinæ derogãt potestati. Sed hoc æstimare non possunt, cùm scriptura dicat: Quia sciebat Iesus quis eum proditurus esset. Conticescant igitur repugnatores isti veteris testamenti. Sed quoniam etiam gentilibus si forte istud obiecerint, respondendum videtur, qui exemplum non recipiunt, rationem exigunt: accipiãt etiam ipsi qua ratione Dei Filius vel præuaricaturo mandauerit, vel elegerit proditurum. Venerat Dominus Iesus omnes saluos facere peccatores, etiam circa impios suam debuit ostendere voluntatem. Et ideo nec proditurum debuit præterire, vt aduerterent omnes quòd in electione etiã proditoris sui seruandorum omnium insigne prætendit: nec in eo læsus est, vel Adam, quia mandatum accepit: vel Iudas, quia electus est. Non enim necessitatem Deus, vel præuaricationis illi, vel proditionis huic imposuit: quia vterq; si quod acceperat custodisset, à peccato potuit abstinere. Deinque nec Iudæos omnes credituros sciebat, & tamẽ ait: Non veni nisi ad oues perditas domus Israël. Ergo nõ in mandante culpa est, sed in præuaricante peccatũ est. Et quod in Deo fuit, ostẽdit omnibus quod omnes voluit liberare. Nec tamẽ dico, quia præuaricationẽ nesciebat futuram, imò quia sciebat assero: sed non ideo pereuntis proditoris inuidiam in se debuit deriuare, vt ascriberetur Deo, quòd vterque sit lapsus. Nunc autẽ vterque redarguitur atq; reconuincitur: quia & ille mandatum ne laberetur accepit, & hic etiam in Apostolatus munus adscitus est, vt vel beneficio Dei à proditionis reuocaretur affectu: simul vt dum alij reuincuntur, prodesset omnibus. Non enim consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solùm malitia, sed etiã virtus fortasse nõ esset: quæ nisi aliqua fuissent malitiæ semina vel subsistere, vel eminere non posset.

Ioan.13.

Matth.15.

Electio Dei est vocatio. Vnde & de electione ad curam animarum loquitur super secundam Epistolam ad Timotheum, cap. primo.

Tom.V.

Et vocauit vocatione sancta. Vocatio sancta est, cum electi sunt ad gubernãdum populum Dei sanctum. Ad sanctam autem senior vocatur, qui dux eligitur sanctitatis. Non secundum merita nostra. Verum est: quia si ad liquidum quæras, nullus hominum dignus potest videri vicarius Christi. Omnes enim quos elegit prius fuerãt peccatores. Quantum ergo ad comparationem cæterorum pertinet, ij digni inuenti sunt: quantum autem ad rem ipsam omnes indigni sunt. Sed secundum

A propositum suum & gratiã quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia. Quoniam dignatione sua Deus olim decreuit peccatores saluos facere. Præscius enim fuit Deus quid futurum esset in homine antè quam faceret eũ & peccaret, quomodo redintegraretur prædestinauit, quo tempore & per quos & qua ratione saluari possit: vt neque merito suo qui saluantur, neque horum per quos vocantur, sed Dei gratia istud bonum præstari videatur per fidem Christi.

Electi propriè numerantur & cognoscuntur. Libro primo de Abraham. Cap.3. Tom.IIII.

Quo comperto Abraham numerauit seruulos suos vernaculos, & cum trecentis decem & octo viris adeptus victoriam liberauit nepotem. Probatur diuisionis affectus, quando sic amabat nepotem vt pro eo nec belli declinaret periculum. Quid est, numerauit? hoc est, elegit. Vnde & illud non solùm ad scientiam Dei refertur, sed etiam ad gratiam iustorum, quod in Euãgelio

B dixit Dominus Iesus. Et capilli vestri omnes numerati sunt. Cognouit enim Dominus qui sunt ipsius: eos autem qui non sunt ipsius, non dignatur cognoscere. Numerauit autem trecentos decem & octo, vt scias non quantitatem numeri, sed meritũ electionis expressum. Eos enim asciscit quos dignos in numero iudicauit fidelium, qui Domini nostri Iesu Christi passionem crederent. Trecentos enim τ Græca litera significat, decem & octo autem summam ιη, exprimit. Fidei ergo merito Abraham vicit, non populoso exercitu. Denique eos quibus quinque regum arma cesserunt, cum paucis ingressus vernaculis triumphauit.

Eligere quid & quomodo debeamus. Libro secundo de Abraham. Cap.6.

Et leuauit, inquit, Lot oculos, & aspexit omnem regionem Iordanis. Deflectentibus à vero, amica iactantia est. Denique vt Abraham humilius, qui electionem

C obtulit: ita Lot insolentius, qui electionem vsurpauit. Virtus se humiliat, extollit autem se iniquitas, qui se debuit committere maturiori, vt esset tutior. Denique eligere nesciuit. Nam primò leuauit oculos, & regionẽ respexit, hoc est, illam rem quę non esset prima ordine, sed tertia, hoc est, nouissima. Prima sunt enim, quę sunt animæ bona: secunda, quæ corporis: id est, salus, virtus, pulchritudo, formæ gratia: tertia sunt, quæ accidunt: hoc est, diuitiæ, potestates, patria, amici, gloria. Regio igitur tertio loco ponitur: est enim res habitationis.

Et addit quòd verum bonum, non apparens bonum debemus eligere, id est virtutem, non virtutis speciem. Cap.eod.

Vidit ergo regionem, quæ irrigabatur prius quàm euerteret Deus Sodomam & Gomorram sicut Paradisus Dei & terra Ægypti, vsque dum venias Zothopa. In quo nisi diligenter intendis, nunquid in eo erras si eũ dicere potes, quòd elegit fluenta Iordanis, & ea quæ irrigabantur sicut paradisus Dei? Non vtique secundũ

D literam. Sed cum Iordanis descensio dicitur: descendit qui deseruit virtutis consortium, & speciem elegit non veritatem. Paradisus enim perfectæ beatitudinis amœnitas, vel animæ fructuosa fundamenta, in qua sapientiæ sint & iustitiæ, cæterarúmque virtutum plantaria. Terra autem Ægypti corporalem substantiam significat, cuius plantaria sunt sensus & passiones corporis. Sicut enim vireta virtutum fontem habent Christum, & spiritalis vbertatem gratiæ quo exuberent: ita intemperantia fons quidam est corporalium passionum, quo aluntur superflua. Pulchrè autem ait scriptura: Elegit sibi Lot, hoc est, declinatio, quia posuit Deus ante nos bonum & malum, vt eligat vnusquisque quod velit. Non eligamus ergo quod specie videtur iucũdius, sed quod veritate præstet: nec cum sit nobis tributa optio vt sequamur potiora, leuemus oculos inflexi falso amœnitatis decore, veritatem autem naturæ velut deflexis obtutibus obumbremus.

Eligere

Eligere prælatum, super primã Epist. ad Timoth. c.iij. A

Tom.V. Magna cura eligendus est, qui domũ Dei regendam accipiat. Si enim terrestrium rerum dispensatores idonei quærendi sunt, quantò magis cælestium?

Item ibidem infrà, cap. quinto. Quod require suprà, in cap. Clericus. In Epistola ad Vercellensem Ecclesiam, in princip. volens probare electores debere esse concordes: antè de discordia reprehendit eos dicens.

Lib.10. Episto. Epist.82. Tom.III. Quod verecundius est mihi ascribitur vestra intentio, quæ affert impedimentum. Nam cùm sint in vobis dissensiones quomodo possumus aliquid aut nos discernere, aut vos eligere, aut quisquam acquiescere, vt inter dissidentes suscipiat hoc munus, quod inter conuenientes vix sustineatur?

Et infrà subdit ad concordiam prouocando.

Etenim si iuxta Dominicam sententiam, quod duobus conuenerit super terram, de omni re quancunque petierunt, fiet, inquit, à Patre meo qui in cælis est: Vbi B enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, sum in medio eorum: quantò magis vbi plena est in nomine Domini congregatio, vbi vniuersorum postulatio congruit, dubitare vos nequaquam oportet ibi Dominum Iesum & voluntatis authorem, & petitionis arbitrum fore, & ordinationis præsulem & largitorem gratiæ? Facite ergo vos dignos videri, quorum in medio Christus sit. Vbi enim pax, ibi Christus: quia pax Christus. Vbi iustitia, ibi Christus: quia Christus iustitia. Sit in medio vestrum vt videatis eum, ne dicatur & vobis: Medius autem vestrum stat quem vos nõ videtis. Non illum viderunt Iudæi, in quem non crediderunt. Nos illum deuotione conspicimus, fide cernimus. Stet igitur in medio vestrum, vt aperiantur vobis cæli, qui enarrant gloriam Dei, vt voluntatem eius faciatis, & operemini opus eius. Qui videt Iesum, cæli ei aperiuntur, sicut aperti sunt Stephano dicenti: Ecce video cælos apertos, & Iesum stantem ad dextrã Dei. Stabat Iesus quasi aduocatus, stabat quasi solicitus vt Stephanum athletam suum certãtem iuuaret. Stabat quasi paratus vt coronaret suum martyrem. Stet igitur & vobis, vt eum non timeatis sedentem. Sedens enim iudicat, sicut Daniel dicit: Throni positi sunt, & libri aperti sunt, & antiquus dierum sedit. In octogesimo autẽ primo Psalmo scriptum est: Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos diiudicat. Stet vobis. Sedẽs igitur iudicat, stans iudicat: & iudicat imperfectis, inter deos autem diiudicat. Stet vobis vt defensor, vt bonus pastor, ne vos lupi incursent graues. Quò nõ otiosè nostra admonitio deflectit.

Ioan.1. Act.7. C Dan.7.

Concludit in eadem Epistola infra.

Huic vel seruando vel edocendo muneri aduertitis qualis adhibẽdus magister sit, quẽ reperire possumus, si vestra vnanimitas † aspiret, si vos donetis inuicẽ vobis, si quis ab altero se læsum putat.

† Aliàs, humanitas.

Eligendus est senior: sed vbi in iuuentute virtus adest & prudentia, senioris loco potest eligi ac debet. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo. D

Tom.IIII. Mosem Deus quasi seniorẽ elegit, & nũc quibus hoc spiritu Dei committitur officij vt eligant seniores viros, eligunt sine dubio inter seniores iuuenem corrigẽtem viam suam in custodiendo verba Dei. Et si senioris ætatis virum elegerint, non quasi longæuum vtiq; elegerint, sed quasi custodientem verba Dei. Quòd si reperitur in iuniore, vtique ipse est eligẽdus. Liquet igitur ex iis quòd non senectutis longæuitas eligatur, sed custodia verborum Dei. Denique ipse Moses Iesum Naue & Caleb iuuenes prę cæteris approbat, quorum cõsilium in terræ electione magis quàm multorũ seniorum & ipse sequutus est, & Deus prætulit. Vnde & illud de Iacob quod suprà diximus: Deus qui pascit me à iuuentute mea: manifestat nobis de eo dictum, qui tulerit iugum verbi à iuuentute sua, & recedens ab Esaũ, & similibus ei, sedit singulariter in Sion, tempus expectans, quo posset cum disciplina proferre sermonem: & propterea spirituali est donatus alimento, adhuc æui integer, sed veteranus consilio. Neque enim dignũ est, vt credamus quòd tãtus patriarcha de corporali cibo dixerit: Deus qui pascit me à iuuentute mea: quia nec corporalem panem desiderabat, cum diceret: Si Dominus Deus meus mecum est, det panem mihi mãducare, & vestem indui, omnium quæ das mihi decimum decimabo tibi. Nam si patres nostri spiritualem escã manducauerunt, & potum spiritalem biberunt, quantò magis sanctus Iacob?

In electione qualibet quod vtilius est debet attendi. Libro primo de Abraham. Quod require suprà, in ca. Amœnitas. & cap. Diuitiæ.

ELEEMOSYNA. *Ad eã faciendam inducimur à natura, & allicimur à gratia & promissione Diuina. Libro primo de officiis.* Cap.11. Tom.I.

Bona etiam misericordia, quæ & ipsa perfectos facit: quia imitatur perfectũ Patrem. Nihil tam commẽdat Christianam animã, quàm misericordia. Primùm in pauperes, vt communes iudices partus naturæ, quæ omnibus ad vsum generat fructus terrarũ, vt quod habes largiaris pauperi, & consortem & conformem tuũ adiuues. Tu nummum largiris, ille vitam accipit. Tu pecuniam das, ille substantiam suam æstimat. Tuus denarius census illius est. Ad hæc plus ille tibi confert, cùm sit debitor salutis. Si nudum vestis, teipsum induis iustitia. Si peregrinum sub tectum inducas tuũ, suscipias egẽtem, ille tibi acquirit sanctorum amicitias, & æterna tabernacula. Non mediocris ista gratia. Corporalia seminas, sed recipis spiritalia. Miraris iudicium Domini de sancto Iob: mirare virtutem eius, qui poterat dicere: Oculus eram cæcorum, & pes claudorum. Ego eram infirmorum pater, velleribus agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum. Foris non habitabat peregrinus. Ostium autem meum omni venienti patebat. Beatus planè, de cuius domo nũquam vacuo sinu pauper exibat. Neq; enim quisquam magis beatus, quàm qui intelligit super pauperis necessitatem, & infirmi atque inopis ærumnam. In die iudicij habebit salutem à Domino, quem habebit suæ debitorẽ misericordiæ. Iob.29.

Quo affectu fieri debet eleemosyna. Libro secundo de pœnitentia. Cap.9. Tom.I.

Deus affectum exigit, qui in tua potestate est. Non pauper est, qui Deo debet, nisi qui seipsum pauperem fecerit. Et si non habet quæ vendat, habet quę soluat. Oratio, lachrymę, ieiunia debitoris boni census est, multóque vberior, quàm si quis ex pretiis fundorũ pecuniam sine fide deferat. Deniq; pauper erat Ananias, cum vẽdito agro pecuniam deferret ad Apostolos, vnde nec soluere se potuit sed implicauit. Diues illa vidua, quæ duo æra minuta in gazophylacium misit, de qua dictum est: Hæc vidua paupercula plus omnibus misit. Nõ enim pecuniam Deus, sed fidem quærit. Neque ergo abnuo liberalitatibus in pauperes factis posse minui peccatum, sed si fides commendet expensas. Quid enim prodest collatio patrimonij sine gratia charitatis? Sunt qui iactantiam solam decore largitatis affectent, vt eo se probatos vulgo velint, quòd sibi nihil reliquerint: sed iam præsentis seculi mercedem receperunt, non recondunt in futurum. Et quia hic perceperunt mercedem suam, illic sperare non possunt. Sunt qui opes suas tumultuario mentis impulsu non iudicio perpetuo, vbi Ecclesiæ contulerunt, postea reuocandas putarunt: quibus nec prima merces rata est, nec secunda: quia nec prima iudicium habuit, & secũda habuit sacrilegium. Sunt quos pœnituerit opes suas diuisisse pauperibus, sed eos qui pœnituerit opes suas agunt, hoc solum pœnitere non debet, ne ipsius pœnitentiæ agant pœnitentiam. Act.5. Luca.21. Cap.3.

Vnde

Vnde danda est non propter terrena & temporalia commoda. Libro super Beati immaculati, litera octaua, versu primo. Quod require supra, in cap. Diues bonus.

Cap.30. Tom.I. *Quibus autem sit danda. Libro primo de officijs.*

Considerãda etiam in largiendo est ætas atque debilitas: nonnunquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales: vt senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt victum quærere. Similiter & debilitas corporis, & hæc iuuanda promptius. Tum si quis ex diuitiis cecidit in egestatem, & maximè si non vitio suo, sed aut latrociniis, aut proscriptione, aut calumniis quæ habebat amisit. Sed fortè aliquis dicat: Cæcus vno loco sedet & preteritur, & iuuenis validus frequẽter accipit. Verũ est, quia obripit propter importunitatem. Non est illud iudicii sed tædij. Nam & Dominus ait in Euangelio de eo qui iam clauserat ostium suum, si quis ostium eius procacius pulset, quia surgit & dat illi propter importunitatem.

Et addit ibidem quod supra scriptum est, in cap. Beneficium. Sed aliquãdo eleemosyna datur indignis, & defraudantur digni: & qui accipiunt, fiunt ad laborandum pigri. Super primam Epistolam ad Timotheum, cap. quinto, vbi de viduis loquitur. Tom.V.

Si quis fidelis, vel si qua fidelis habet viduas, sufficiẽter subministret illis, vt non grauetur Ecclesia vt veris viduis sufficiat. Quid mirum si Apostolica potestas futura potuit præuidere? Nam apparet quod dixit, quia fidelium viduæ nunc multum grauãt Ecclesiam, & eorum qui locupletes videntur mundi: quia per senectutis causam desistentes eas ab opere lanificij, retrahunt eis & vestitũ & victum: non totum tamen ex parte vt illæ ipsa inopia ad Ecclesiam conuertantur vt viuant: Quos oportebat, non solùm suis indigentibus largiri: verumetiam alias inopes pascere & contegere. Quod multum obest. Cum enim datur, cæteris aut minus, aut non datur quibus magis dandum est, quæ dignæ sunt Ecclesiæ sumptibus ministrari. Sic autẽ grauatur cum cogitur vestire multos quæ deberet vestire paucos, & plebs quæ libenter & frequenter potest ministrare paucis, cogitur plures dimittere, vt aut murmuret, aut tardius occurrat.

Et infrà subdit quod maximè prædicatoribus debet eleemosyna dari.

Qui bene præsunt presbyteri, &c. Boni dispensatores ac fideles nõ solùm honore sublimi digni debent iudicari, sed & terreno subsidio, vt non contristentur indigentia sumptuum, sed magis gaudeant fide sua & doctrina. Instantior enim fit si non humilietur inopia, & crescit in illo authoritas, cum videt se etiam in præsenti laboris sui fructum percipere, non vt abundet, sed vt non desit. Tanta enim merces debet euangelizantis regnum Dei, qua neque contristetur, neque extollatur.

Tom.eod. *Item super primam Epistolam ad Thessalonicenses, ca. quinto, exponens illud: Rogamus autem vos fratres, vt cognoscatis eos qui laborant in vobis, &c.*

1.Timoth.5. Hoc est quod dicit in alia Epistola, presbyteros duplici honore honorandos, qui laborant in verbo & doctrina. Potest enim pigere eum, qui per inopiã patitur, exercitiũ facere quod prosit audientibus. Quid enim prodest honorẽ sine fructu habere? aut quid magnũ est offerre ei carnalia, qui tribuit spiritalia? Sicut enim negligentiam diuitiæ pariunt salutis: ita egestas dum saturari quærit, à iustitia declinat. Hinc Salomon, nec nimis diuitem se petit fieri, nec egestuosum. Hoc ipsum tamen in charitate fieri debere, vt honorificentia sacerdotis non de timore magis sit, sed de amore, vt etiam illi proficiat qui facit. Res enim quæ sponte non fit, ad effectum non peruenit, quamuis ad præsens proficiat sumenti, nihil tamen proderit, in futuro danti. Prouerb.30.

Tom.III. *Contingit tamen de auaris, quod dicit in tractatu de Naboth paupere.*

Sed quid dicam, ne differas liberalitatẽ? Vtinam non approperes rapinam: vtinam quod cõcupieris non extorqueas: vtinam alienum non petas, negatum prætermittas, excusatum patienter feras.

Est autem ipsa eleemosyna culpæ purgatiua. In sermone tertio de aduentu qui incipit, Satis abundeq́; dixisse me credo, &c.

Habemus quomodo conscientiæ maculas abluamus. Scriptum est enim: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Bonum est eleemosynæ mandatum, per quod manibus operamur, & corde mundamur.

Item in sermone secundo de Samaritana, qui incipit: Retinet vestra dilectio cum sermonem ad vos de eleemosynis faceremus, &c. Ser.ord.32. Tom.III.

Ita eleemosyna extinguit peccata, sicut aqua baptismi gehennæ restinguit incendium. Ergo eleemosyna quodammodo animarum aliud est lauacrum, vt si quis forte post baptismum humana fragilitate deliquerit, supersit ei vt iterum eleemosynis emundetur, sicut ait Dominus: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Nisi, quod salua fide dixerim, indulgentior est eleemosyna quàm lauacrum. Lauacrum enim semel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam autẽ quoties feceris toties veniam promerebeberis. Ij ergo duo misericordiæ fontes sunt, qui & vitam tribuunt, & peccata condonant. Qui vtrunque custodierit, regni cælestis honore ditabitur. Qui autẽ maculato fonte viuo ad misericordiæ fluenta se contulerit, & ipse misericordiam consequetur.

Similem sententiam require suprà, in capit. Aqua. Est etiam ipsa eleemosyna sacrificium expiatiuum. Super Epistolam ad Philippens. cap. iiij. super illud, Percepi autem. aliàs, Habeo autem omnia, & abundo, &c. Tom.V.

Non otiosè commonet debere fieri, & hortatur quod factum profitetur, nisi quia aut negligentius, aut minus copiosè, sicut solitum erat ab eis fieri, factum videbatur: vt reminiscentes priorum operum, scirent se minus fecisse quàm cœperant. Licet enim non improbet factum, sed significat deuotiores illos antè in opere hoc fuisse, se tamen gratum esse, & accepto ferre Deum quasi sacrificium placendum. Denique Dominus ait: Facite eleemosynam, & ecce munda vobis omnia sunt. Quàm gratum ergo opus est, vt omnem maculam hominis & sordes emundet? Luc.11.

Propterea congaudendum est facienti. Ibidem suprà, super illud, Gauisus sum autem in Domino vehementer, &c.

Nunc alacritatem suam propensiorem factam ostẽdit, quia in quo negligentiores facti fuerant, adhibita solertia opus pristinum iteratur, memores facti Apostoli sui, vt fructus suos ad eum mitterent condendos in horreo cælesti, vbi neque tinea, neque rubigo exterminant.

Est etiam eleemosyna orationum adiutrix. Vnde in sermone quodam de Natiuitate Domini, qui incipit: Lætitia quanta, &c. Ser.ord.14. Tom.III.

Repleamus thesauros eius diuersorum munerum donis, vt in die sancta sit vnde peregrini accipiant, reficiantur viduæ, pauperes vestiantur. Nam quale erit si in vna eadémque domo inter seruulos vnius domini alter exultet in holosericis, alter cõsumat in pannis: alius æstuet cibo, alius famẽ frigúsque sustineat: ille eructet hesternam indigestionis crapulam, hic hesternam ieiunij inediam nõ resoluat? Aut quis erit nostræ orationis effectus? Petimus vt liberemur ab inimico, qui non sumus liberales in fratres. Simus ergo imitatores Domini nostri. Si enim ille pauperes in cælesti gloria voluit nobis esse cõsortes, cur nobis nõ sint in substantia terrena consortes? Nõ ergo extranei sint alimoniis, qui fratres sunt sacramẽtis: nisi quod rectius apud Deũ per ipsos

ios sanguinis causam nostrā, vt nostris eos alamus sum A ptibus, qui illi gratias agant. Quicquid autem pauper Deum benedicit, illi proficit, quo faciente Dominus benedicitur. Et sicut scriptum est: Væ homini illi per quē nomen Domini blasphematur: ita & de isto scriptū est: Pax huic domui: per quem nomē Domini benedicitur Saluatoris. Quale autem est meritum largientis, vt solus quis operetur in domo, & per multos Ecclesia Dominum deprecetur? Et quod ille fortassis petere à Deo non audeat, plurimorum interpellantium orationibus, etiam quod non sperabat, accipiat? Quod adiutorium nostrum commemorans beatus Apostolus, ait: Vt per multos gratiarum actio referatur pro nobis. Et iterū: vt fiat oblatio nostra accepta & sanctificata in Spiritu sancto.

Require de hac materia suprà in cap. Beneficium. & cap. Beneficentia. & cap. Dare. & capit. Diuitiæ. & capit. Diues bonus. & infrà, cap. Largitas. & ca. Misericordia. & cap. Paupertas & Pauper. B

ELEMENTVM. *Elementa inuicem sunt permixta. Libro Hexameron.*

Lib.1 cap.6. Et quāquam lectionis serie possimus astruere, quòd primo die fecerit Dominus diem & noctem, quæ sunt vices temporum: & secundo die firmamentum fecerit, quo discreuit aquam quæ sub cælo est & aquam quæ super cælum: tamen sufficit ad præsentem assertionem, quòd in principio cælum fecerit, vnde prærogatiua generationis est causa, & terram fecerit, in qua esset generationis substantia. In his enim quatuor illa elementa creata sunt, ex quibus generantur omnia ista quæ mundi sunt. Elemēta autem quatuor, aër, ignis, aqua, & terra, quæ in omnibus sibi mixta sunt. Siquidem & in terra ignem reperies, qui ex lapidibus, & ferro frequenter excutitur: & in cęlo cùm sit ignitus & micans fulgentibus stellis polus aqua esse possit intelligi, quæ vel supra cælum est: vel de illo superiore loco in terram largo frequēter imbre demittitur. Quæ pluribus colligere possemus, si quid ad ædificationem Ecclesiæ ista proficere videremus. Sed quia his occupari infructuosum negotium est, ad illa magis intendamus animum, in quibus vitæ sit profectus æternæ. C

De elementorum motu. Ibidem infrà, vbi de cælo agens dicit sic.

Cap. eod. Quid igitur defendimus æthereum corpus esse, ne videatur corruptioni obnoxium? Quod enim compositum ex corruptibilibus elementis est, necesse est vt resoluatur. Nam hoc ipso quòd diuersæ eadem sint elementa naturæ, simplicem & inuiolabilem motum habere nō possunt, cum se diuersus elementorum motus impugnet. Vnus enim motus omnibus aptus esse non potest, & elementis distantibus conuenire. Nam qui leuibus accommodus est, fit incommodus grauioribus elementis. Itaque quando ad superiora motus cæli est necessarius, terrenis grauatur: quando ad inferiora decursus expetitur, igneus vigor ille violenter attrahitur. Etenim contra naturæ suæ vsum deorsum cogitur. Omne autem quod in contrarium cogitur, non naturæ seruiens sed necessitati, citò soluitur, & in ea scinditur ex quibus videtur esse compositum, in suam quanque regionem singulis recurrentibus. D

Cap.4. *De elementorum proprietatibus, & quomodo ad inuicem connectuntur. Libro tertio eiusdem.*

Habet ergo terra propriam qualitatem suam, sicut & singula elementa habent. Nā & aër humidam qualitatem, & aqua frigidam, & ignis calidam. Et hoc est principale proprium elementis singulis, quod ratione colligimus. Comprehendere autem sensibiliter & corporaliter si velimus, velut connexa & composita reperimus, vt sit terra arida & frigida, aqua frigida & humida, aër calidus & humidus, ignis calidus & siccus: & sic sibi per has iugales qualitates singula miscētur elementa. Nam terra cùm sit aridæ & frigidæ qualitatis, connectitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ: & per aquam aëri, quia humidus est. Ergo aqua tanquam brachiis quibusdam duobus frigoris & humoris, altero terram, altero aërem videtur amplecti: frigido terrā, aërem humido. Aër quoque humidus, & medius inter duo compugnantia per naturam, hoc est, inter aquam & ignem, vtrunque illud elementum cōciliat sibi: quia & aquis humore, & igni calore cōiungitur. Ignis quoque cùm sit calidus & siccus natura, calore aëri connectitur, siccitate autem in communionem terræ ac societatem refunditur, atque ita sibi per hunc circuitum & chorum quendam concordiæ societatísque conueniunt. Vnde & Græcè στοιχεῖα dicuntur, quæ Latinè elementa dicimus, quòd sibi conueniant & concinnant.

Elementa sunt in mensura creata. Eodem libro, sed tractatu j. Quod require suprà, in c. Aqua. Elementa ad Dei præceptum suam legem seruare vetantur. Eodem libr. vbi de firmamento agens, dicit sic. Lib.2.cap.

Fiat, inquit, firmamentum inter mediam aquam. Firmum est omne quod statuit Deus. Et satis pulchrè pręmisit, Fiat firmamentum: antè quàm subiiceret, Inter mediam aquam: vt tu prius crederes firmamentum ex præcepto Dei factum, quàm de aquarum proflua qualitate dubitares. Si naturam elementorum consideres, quomodo inter aquas solidatum est firmamentum? Illæ profluunt, illud cōstringitur: illæ currunt, hoc manet. Et sit, inquit, discernens inter aquam. Sed aqua confundere nō discernere solet. Quomodo iubet quod scit secundum elementorum rationem esse cōtrarium? Sed cum sermo eius ortus naturæ sit, iure vsurpat dare legem naturæ qui originem dedit.

Elementa propter hominum peccata pati probantur. Libro secundo de Cain & Abel. Quod require suprà, in c. Crudelitas. Elementa propter auaritiam homines sibi diuidunt, cùm sint communia. Libro quinto Hexameron. Quod require infrà, in cap. Piscis. Elementa dicuntur esse infirma & egena. Super Epistolam ad Galatas, capit. iiij. exponens quod sequitur. Tom.V.

Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa quibus denuò seruire vultis? Graue eorum admissum notat: qui post agnitionem Dei ea quæ Paganorum sunt, sequi cœperāt. Et plus addit, quia isti non cognouerunt Deum, sed magis cogniti à Deo sunt. Cū enim hi non quærerent Deū, aduocauit eos ad gratiam suā: & hi ingrati ad ea conuerti cœperant, quę tunc colebant, quando ignorabant Deum, vt venerarentur infirma & egena elementa, & non tota mente Christum, in quo omnis inhabitat Diuinitas. Infirma & egena dicit elementa, quia imperfecta sunt. Ad regendum enim mundum inuicem egent sui: in Christo autem perfecta salus est.

Elementa pro diis colere diabolus persuasit. Super Epistolam ad Colossenses, cap. secundo. Quod require suprà, in cap. Cultus.

ELEPHAS ANIMAL. *De cuius forma corporali. Libro sexto Hexameron. addens quomodo, & quare capitur.* Cap.5. Tom.I.

Elephantus autem etiam prominentem promuscidem habet, quia cùm sit eminentior cunctis, inclinare se ad pascendum non potest. Itaque promuscidis ad colligendum cibum vtitur ministerio. Ea immani bestiæ largi potus infundit humorem: Ideóque concaua est, quò ad restinguendam tantæ bestiæ sitim plenos lacus hauriat, aut collecto flumine possit vndare potestatem. Ceruix sanè minor est, quàm posscit tanti corporis moles, ne ea quoque oneri magis esset quàm vsui. Ideóque nec genua inflectit, quia rigidioribus opus fuit cruribus quò velut columnis tanta possit membrorum machina sustineri. Calcaneum leuiter incuruat, rigent cætera pedum à summo vsque ad imum. Nec sicut nos in ancilas Promu phant Ceru

Trabibus fulci- tur elephãtus. ancillas nos sæpe deponimus, ita se etiam bestia potest tã- A ta deflectere, meritóque non volendi se neque curuan di vsum cum cæteris animantibus potest habere communem. Fulcitur hinc inde trabibus maximis, vt in somno aliquantulum sine periculo reflectatur, quia pes eius nulla artuum coniunctione distinguitur. Mansuetis igitur velut quædam fulcra eorum quibus hic vsus est parantur ingenio. Feris autem & agrestibus quia nemo huiusmodi quibus sustentari queant fulcra substernit, hinc venit vsus periculi. Nanque arbori nixi, aut costas fricant, aut in somno sese relaxant. Quæ nonnũquam victa atque inflexa tanto corpore, frangitur: atque ille qui sese in eandem refuderat, corruit, nec erigere se atque eleuare potest: Ibíque iacens interit, aut gemitu suo proditus sternitur, dum ventre cæterísque iuxta mollioribus ad vulnus patet. Nam dorsum eius cæ- *Insidiis capitur* teráque exteriora non vlla facilè solent tela penetrare. Sunt autem qui propter ebur has illis insidias parent, B vt arbores eas quibus se applicare consueuerint, ex alia parte qua infrequentior eis vsus sit aliquantulum recidant: vt reflectente se elephanto, pondus membrorum eius sustinere non possint ruinámque eius arceſsãt. Sed si quis ista reprehendit, reprehendat etiam altitudines ædificiorum, quæ citius grauem minantur ruinam, & difficilius lapsa reparantur. Verũ si illa aut propter pulchritudinem, aut propter speculam frequenter attollimus, hæc quoque in elephantis probare debemus, quia magnum rebus bellicis vsum ministrant. Inde gẽs Persarum ferox bellis: valida sagittis, omniúmque telorum iactu: quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro *Elephanti vsus in re bellica.* dimicant, & velut in arce quadam & specula collocati spectant magis bella quàm subeãt. Ita alieni à periculo videntur tuti molibus bestiarum. Quis enim eas adire audeat, cum desuper iaculis facilè figatur, inferius ele- C phantorum conteratur incursu? Denique cedunt illis acies & armatorũ cunei, & castra illa quadrata soluuntur. Intolerabili nanque impetu in hostes ruunt, vt nullo agmine bellatorum, nulla constipatione militum, nullo clypeorum obiectu retardantur: velut quidam mobiles montes in præliis versantur, & vt colles alto eminent vertice, mugitus fragore omnium perturbant confidentiam. Quid iis faciat pedes, quamuis lacertis validus, & manu promptus, cum sibi septus armatorũ populus gradientium vt murus occurrat? Quid faciat eques, cum equus eius perterrefactus tantæ bestiæ immanitate diffugiat? Quid faciat sagittarius, cum desuper ferrata virorum corpora iaculi ictum sentire non possint? Bestia quoque nec nuda facilè penetrabilis ferro sit, & munita loricis obuias sine sui periculo secet acies, & conterat turmas? Itaque vt immensa ędificia, ita elephanti fundamentis validioribus sustinentur: alioquin imparibus fulti pedibus, intra breuem laberentur D ætatem. Nunc autem trecentis & amplius feruntur an- *Vitæ elephantũ longitudo.* nis vitam producere, quia omnia sibi ad magnitudinẽ conueniunt membra. Ideóque non distincti vt nobis sed compacti sunt artus, quo sint robustiores. Quam citò hominibus si diu steterint, aut velocius cucurrerint, vel iugiter ambulauerint, genua vexantur & plantæ? Coniuncta enim & articulata facilius quàm concreta atque solidata, aut doloris sensum, aut casum offensionis admittunt. Et quid miraris si vestiti armis timentur, quandoquidem dentibus suis tanquam naturalibus spiculis semper armati sunt? Promuscide sua quicquid inuoluerint, frangũt: Pede quicquid compresserint, velut quodam lapsu ruinæ ingentis examinant. Inuoluũt promuscide nemora ad sui escam, & quasi quidam altissimi dracones serpentinis quos ceperint spiris flagellãt. Plerunque eas in orbem colligunt, maximè cum de terra cibus legitur, aut potus hauritur. Documento itaque nobis sunt, quòd nihil superfluum sit creatum.

Concludit hoc pertinere ad hominis dignitatem.

Et tamen hæc tantæ molis bestia subiecta nobis, im- *Cap.6.* periis seruit humanis. Etenim quoniã de hominis creatura dicturi sumus, commendationem eius pręstruere & prælibare debemus. Videbatur nihil elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile & procerum, nihil tam ferum quàm leones & tigrides sunt: & hęc seruiunt homini, & naturam suam humana institutione deponunt: obliuiscuntur quod nata sunt, induunt quod iubentur. Quid multa? Docentur vt paruuli, seruiunt vt infirmi, verberantur vt timidi, corriguntur vt subditi, in mores nostros transeunt, quoniam motus ꝓprios perdiderunt. Mirabilis igitur natura in maximis. Mirabilis enim in excelsis Dñs: Mirabilis etiam in minimis. Sicut enim non minus plana camporum quàm montiũ alta miramur, nec plus altitudinẽ cedri stupemus, quàm vitis aut oleæ breuis fœcunditatem: ita non amplius miror elephanum quia procerus est, quàm murem, qui terribilis elephanto est. Naturæ igitur hæc potentia est, vt terribilia aliis, aliis meticulosa sint. Etenim donata præ- *Mus formidabilis elephãtis.* rogatiua quadam singulis creaturis, vt quibusdam priuilegiis propriis fulciantur. Formidabilis tauris elephãtus, murem timet. Leo quidem rex ferarũ, exiguo scorpionis aculeo axagitatur, & veneno serpẽtis occiditur.

De pugna verò elephanti cum dracone. Libro tertio eiusdem. *Cap.9.*

Draco elephantem ligat, cuius ruina mors victoris est. Et ideo summè vtrinque certatur: ille vt pedem alliget, in quo casus victi sibi nocere non possit: iste ne posteriore extremus pede, aut calle capiatur angusto: vbi vel ipse se non queat retorquere, & draconem graui proterere vestigio, vel sequentis elephanti auxilium nõ habeat.

ELEVATIO. *Libro de Ioseph, exponens illud Genesis.xlvj. secundum literam Ambrosij.* *Cap.14. Tom.IIII.*

Eleuans se Israel venit ad puteum iuramenti &c. Meritò eleuatur, qui festinat ad Christum. Fides præcedit deuotionem. Prius se eleuauit, postea immolauit. Ille enim benè immolat, qui cognitionem Deitatis inuestigauerit.

Item libro de bono mortis. Quod require suprà, in capite Cibus.

ELLEBORVM. *Libro tertio Hexameron.* *Tom.IIII.*

Elleboro vetustæ passiones ægri corporis sunt solutæ.

De hac materia require supra in cap. Coturnix.

ELOQVIVM. *Diuina eloquia cum sanctitate & prudentia sunt pertractanda. Libro super Beati immaculati, exponendo literam xij.* *Tom.IIII.*

Eloquia enim Domini, eloquia casta, vt in iis mysteriorum cælestium immaculata & pudica synceritas spirituali interpretatione resplẽdeat. Non adulterina quadam opinione misceamus terrena Diuinis, & illud inuiolabile sacramentum Propheticæ visionis, aut perennis oraculi naturæ nostræ æstimatione violemus. Ideo enim addidit: Argentum igne examinatum probatum terræ, purgatum septuplum: vt tanquam boni numularij spiritu examinemus prophetici sermonis argentum, se cernẽtes Domini pecuniam, atque ab omni labe terrena salutaris fontis infusione purgantes, vt Christo digne sentire videamur.

EMENDATIO. *In tractatu super Psalmum xvij.* *Tom.IIII.*

Si hìc emendaueris, illic requiesces. Non te dulcia mundi & seculi huius amœna demulceant, quæ gra ue fel vomere consueuerunt.

Emendare debet qui errauit. Libro super Beati immaculati, exponendo literam xxij. sic ait.

Tau litera Latina interpretatione significat errauit. *Tom.IIII.* Errauit, inquit, non errat, sed errauit. Errasse præteriti est temporis, errare præsentis. Qui errauit, desinit

P

errare,& veterẽ condemnat errorem. De eo enim dicitur, errauit: qui in errore iam non sit. Nam is qui adhuc in errore permanet, non errasse dicitur sed errare. Errare enim, permanentis in vitio est: errasse, corrigentis est lapsum. Denique emendator morum ait: Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errãtes in desideriis & voluptatibus. Non dixisset vtique, Eramus aliquando insipientes: nisi qui adeptus esset sapientiæ disciplinam. Neque dixisset, Eramus errantes: nisi qui superiorẽ deposuisset errorem. Denique vt abolitum lapsum doceret, nec vllum offensionis resedisse vestigium, ait: Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secũdum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrũ regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Veteri igitur errore deposito, & Spiritu sancto atque omni morum emendatione renouatus dicit: Eramus enim aliquando errantes. Vides igitur, quia errori renuntiasse, non vitij sed profectus est. Postremò ipse te doceat Dominus Iesus si humanis consiliis aut sententiis non putas esse credendum. Nanque in Euangelio suo ipse asseruit quòd pastor relinquit nonaginta & noue oues, & vnam requirit quæ errauit. Centesima ouis est quam dicit errasse: perfectio & plenitudo numeri ipsa te instruat & informet. Non immeritò cæteris antefertur, quia plus est à vitio se reuocasse, quàm prope ipsa vitia nescisse. Imbutos enim vitiis animos exuere frænis cupiditatum atque emendasse, non solùm perfectæ virtutis, sed etiam cælestis est gratiæ. Emendare etenim futura attentionis humanæ est, præterita donare Diuinæ est potestatis.

A — 2.Tit.3. — B — Luc.15.

EMPTIO. *Rei quæ venditur conditio vilis est. Ergo quia homo peccato venditus fuit, ideo vilis, sed quia Christi sanguine emptus, factus est nobilis. In tractatu super psalmum xliij.* — Tom.IIII.

Vendidisti, inquit, populum tuum sine pretio. Emendi & vendendi videtur æqualis quidam esse contractus: sed tamen si ementis & vendentis affectum consideres, vnusquisque sibi viliorem rem vendit, & complacitam emit. Vt enim præter id genus hominũ loquamur qui negotiationem vendendis mancipiis exercent: non facilè quisquam vendit nisi eum qui sibi displiceat, & quem vsui suo inhabilem putet: & iterum, vnusquisque emere desiderat eum, quem vtilitati vel ministerio accommodum iudicauerit. Sed & ipsi qui vendendis mancipiis sumptum exercent suum, & sectantur lucra: vtique ita viles habent eos quos vendunt, vt eis viliores sint quàm pecunia: & sæpe etiam ipsi quos negotiationis suæ magis habiles existimauerint, malunt tenere quàm vendere. Ita ergo Deus viliorem vendidit, potiorem emit. Vendidit populum Iudæorum, non inclemẽtia Dei, sed sua culpa: quibus rectè dicitur, Ecce peccatis vestris venditi estis, & propter iniquitates vestras dimisi matrem vestram. Hoc itaque genere venditus populus Iudæorum, emptus est populus Christianus. Ille peccato vẽditus, hic emptus sanguine. Vnde Petrus ait: Empti estis non corruptibilibus argento vel auro, sed pretioso sanguine. Quis est sanguis pretiosus, nisi agni illius immaculati, hoc est, Domini nostri Iesu Christi? Ergo sine pretio populus Iudæorum, pretiosus autem populus Christianus. Ille pretium non habet: quia peccatum habet. Iste in pretio est, cui peccatum remissum est. Vnde rectè filiis Ecclesię dicitur: pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Si tibi dicitur: Ne seruus fias hominum, & per das propriam libertatem: multò magis dicitur tibi, Ne fias seruus peccati, & iterum, Ne seruus fias serpentis inimici, & aduersarij: sed seruias soli Domino, qui propria te redemit charitate, quia ipse suorum redemptio seruulorum. Non vendit ergo Dominus nisi seruum malum: Non vendit vtique bonum &c.

C — Isa.50. — D

Item libro septimo super Lucam, super illud, Nõne duo passeres asse veneunt? &c. — Cap.11. Tom.V.

Quanta vilitas delictorum? Mors enim vilis, sed pretiosa virtus. Etenim aduersarius tanquam captiua mancipia vilioris pretio æstimationis addicit. At verò Dominus tanquam speciosa seruitia, quæ ad imaginem & similitudinem sui fecit, idoneus sui operis æstimator, magno pretio nos redemit, sicut sanctus Paulus dixit: Empti estis pretio magno. Et bene magno, quod non æstimatur ære, sed sanguine: quia pro nobis Christus est mortuus, qui pretioso nos sanguine liberauit: sicut etiam sanctus Petrus in epistola sua commemorat, dicens & scribens ad nos: Quia non corruptibilibus argẽto, inquit, vel auro redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. Et bene pretioso: quia immaculati corporis sanguis eius est: quia sanguis est vnici Filij Dei, qui non solùm de maledicto legis, sed etiam de impietatis morte perpetua, nos redemit.

1.Pet.1.

Et ideo super primam epistolam ad Corinthios, capite sexto. — Tom.V.

Empti enim estis pretio magno. Manifestũ est quia qui emptus est, non est sui arbitrij, sed eius à quo emptus est, vt non suam, sed illius faciat voluntatem. Et quia caro pretio empti sumus, propensius Domino nostro seruire debemus, ne offensus à qua nos redemit, morti nos reddat. Quàm enim carissimo pretio nos emit, vt sanguinem suum daret pro nobis &c.

Quia empti sumus à Christo, magis ei seruire tenemur. Ibidem infrà, cap.vij.

Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Verũ est, quia tam carè empti sumus, vt à nullo redimi potuissemus, nisi à Christo, qui omnium diues est. Qui ergo pretio emitur, magis seruire debet vt aliquatenus vicem reddat emptori. A Deo igitur empti, id est, à Christo, serui hominum esse non debent. Serui autem hominum ij sunt, qui humanis se subiiciunt superstitionibus.

Venditus fuit Christus & emptus in præiudicium vtriusque vendentis scilicet & ementis. In tractatu de obitu Gratiani Imperatoris. — Super p... Tom.III.

Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere: quando referente Iuda pretium proditore, Iudæi in loculum mittere noluerunt, dicentes: Non licet nobis mittere in loculum, quia pretium sanguinis est. Damnatur hîc iudicio suo proditor, qui refudit pretium quod accepit, infirmus ad sacri muneris testimonium, sed validus sceleris sui testis. Vnusquisque enim grauior accusator sui est, & inexcusabilem in se fert ipse sententiã. Principes synagogę suo se condemnant iudicio: profitentur enim pretium esse sanguinis quod dederunt, dũ arguunt refundentem. Nam si recipiendum non fuit, nec soluendum fuit. Atque vtinam aut non dedissent, aut quia dederant, non recepissent. Repudiarunt enim quod in loculum mittere noluerunt, & emerunt inde agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Meritò ergo gẽtiles quibus agri eius, qui morte emptus est Christi, sepultura proficit, iam non sunt aduenæ & peregrini, sed ciues sanctorũ facti sunt & domestici Dei: quia consepeliuntur Dei Filio. Iudæi autem, qui passionis eius pretium repudiarunt, peregrinantur à Christo. Tolerabilior illis, vel in hoc proditor, quòd confitetur errorem: illi autem crimen suum excusando acerbant. Verecundior est enim confessio post delictum. Impudenter igitur refellebant commune sacrilegium confitentem, dicentes: Quid ad nos? Tu videris. Quid enim dicebat proditor nisi hoc, Peccaui quòd tradiderim sanguinem iustum? Quod erat crimen tradentis, quomodo suscipientis non poterat esse peccatum, cum scelus sceleri sit adiunctum: vt quem sceleratè emerunt sceleratius

ratius trucidarent?

Potest etiam bene emi Christus. Vnde libro de Ioseph. Cap 3. Tom.IIII.

Et vt agnoscamus omne hoc de populo, & de domino Iesu esse mysterium, Venite, inquiunt, vendamus Ioseph Ismaëlitis. Quid interpretationis habet nomen Ioseph, nisi quòd Diuinam gratiam significet, & expressionem Dei summi? Quis igitur venditur, nisi ille, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Neque enim nos emissemus eum, nisi vendidissent eum sui. Malè vendiderunt, peius emerût. Vendiderunt negotiatoribus boni odoris, emerunt à proditoribus. Vendidit eum Iudas, emerunt Ismaëlitæ, qui significantur Latina interpretatione, odio habẽtes Deum suum. Ideo alibi viginti, alibi vigintiquinque aureis, alibi triginta inuenimus emptum Ioseph: quia non omnibus vnius æstimatione præualet Christus. Aliis minus, aliis amplius. Fides ementis incrementum est mercis religiosiori. Pretiosior Deus peccatori, pretiosior est & redemptor. Pluris & illi valet qui plus habet gratiæ. Sed etiam cui multa donata sunt, pluris valet: quia cui plus remissum est, plus diligit, sicut ipse Dominus in Euangelio pronuntiauit de illa muliere, quæ super pedes eius effudit vnguentum, & lachrymis lauit, & capillis suis tersit, & osculis siccauit, de qua ait ad Simonem: Propter quod dico tibi: Remissa sunt ei peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Interdum diuersitates pretij, non solùm quantitatis habent, sed etiam numeri expressionem: sicut habes de vnguento, quod ad sepeliendum se Dominus effusum esse memorauit scriptura, dicente Iuda: Potuit hoc venundari denariis trecentis. Quo numero, non quantitas, sed significatio crucis videtur expressa. Itaque hîc quoque diuersitas, vel viginti, vel triginta aureorum vel argenteorum, habet vel geminatæ, vel triplicatæ perfectionis indicium. Nam viginti quinque aurei, Iubilei qui est remissionis numerus, significant pretiosissimam portionem: & cætera.

(Ioseph typus Christi.) (Marc.14.)

Vnde infrà subdit ibidem. Cap.eod.

Illi igitur emunt Christum, qui boni odoris deferunt thymiama, quo adolent altaria piæ mentis.

Emimus etiam nos ab ipso Christo: & pretium fides est. Eodem libro. Cap 7.

Denique quicunque famem patiebantur, ad Ioseph mittebantur. Qui sunt isti, nisi de quibus dictum est: Conuertantur ad vesperam, & famem patientur vt canes? Erat autem fames non vnius loci, sed totius terræ: quia non erat qui faceret bonitatem. Ideo Dominus Iesus ieiunia mundana miseratus aperuit horrea sua, & mysteriorum cælestium thesauros scientiæ sapientiæque patefecit absconditos, vt nulli alimenta deessent. Dixit enim sapientia: Venite edite panes meos. Et ideo ab illo solo dicitur: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: qui saturatur à Christo. Aperuit ergo horrea sua Christus, & vendebat: non æra pecuniæ, sed fidei pretium, & deuotionis stipendium quærens. Vendebat autem, non paucis in Iudæa, sed vendebat omnibus vt ab omnibus nationibus crederetur. Et omnes regiones venerunt in Ægyptum ad Ioseph emere. Obtinuerat enim fames. Omnes enim esurient, quos non pauerit Christus. Emamus ergo alimenta, quibus famem possimus repellere. Nemo paupertatis suæ contemplatione reuocetur: nemo vereatur qui argentum non habet. Non quærit Christus argentum, sed fidem quæ argento pretiosior est. Denique emit eam Petrus, qui non habebat argentum. Argentũ, inquit, & aurum non habeo, sed quod habeo, do tibi. In nomine Christi Iesu surge & ambula. Et Propheta Isaias dicit: Qui sititis, ite ad aquam: Et quicunque non habetis argentum, ite, emite, & bibite, & manducate sine argento & pretio vini. Neque enim pretium quæsiuit à nobis, qui pro nobis sanguinis sui pretium soluit, quia non auro & argento, sed pretioso nos redemit sanguine. Ergo id pretium debes quo redemptus es: etsi ille non semper exigat, tu tamen debes. Eme igitur tibi Christum: non eo quod pauci habent, sed eo quod omnes habent. Omnes habent per naturam, pauci offerunt per timorem. Suum est, quod à te Christus reposcit. Ipse vitam omnibus dedit, ipse pro omnibus mortem suam obtulit. Solue pro authore, quod soluturus es pro lege. Non mediocris iste contractus est. Non omnes eum facilè vident. Denique illæ virgines in Euangelio quas veniens sponsus exclusit, ideo foris relictæ sunt, quia venale oleum non emerunt. Vnde dicitur eis: Ite potius ad vendentes, & emite vobis. Et negotiator non immeritò prædicatur, qui vendidit omnia sua, & emit margaritam.

(Prouerb.9.) (Psal.22.) (Act.4.)

Contra ementium auaritiam facit quod dicit super primam epistolam ad Corinthios, cap vij. Tom.V.

Et qui emunt tanquam non possidentes. Credentes enim qui emunt, paruum temporis superesse mũdo, sic agant, vt non omnem curam in rem citò perituram impendant: magis autem curam animæ suæ agant, quam sciunt æternam.

EPIPHANIA. *Hoc nomen apparitionem significat, & ideo magna est solennitas. In sermone secundo de ipsa die, qui incipit vt sequitur.* Serm.ord.19. Tom.III.

Exultandum est nobis fratres charissimi, quòd votis nostris vota succedunt, quòd gaudiis gaudia cumulantur. Ecce enim adhuc natalis Dominici solennitate corda nostra persultant, & iam festiuitate sanctæ epiphaniæ gloriamur. Gratias igitur agere debemus Domino, qui nos frequenter visitat, vt sæpe lætificet, etiã copiosius requirit, vt numerosius benedicat. Quamuis igitur gentilis licet vanè numerus ad solennitatẽ lætetur propter diuersitatem dominorum suorum, tamen plures nobis festiuitates præstat vnius Dei visitatio, quàm illis multorum dæmonum superstitiosa præsumptio. Nam sicut eos veritate religionis vincimus, ita votorum numero superamus. Epiphaniæ ergo hodie gaudia procuramus. Quæret aliquis, quid interpretetur hoc verbum, scilicet quia epiphania Græcè, Latinè dicitur apparitio. Ergo quia tunc primùm apparuit Saluator in mundo, ipsa dies eodem vocabulo nuncupata est. Quomodo autem apparuerit requiramus: non quòd in mundo antè non fuit, cùm mundus per ipsum factus sit: sed quòd tunc primùm signis atque miraculis credentium cordibus Deus Christus illuxerit, & in tenebrosas conscientias hominum fidei splendor aduenerit. Cum igitur Deus vbique sit, & vniuersa possideat, tanquam non visus antè apparuisse dicitur. Apparuit autem nõ tam oculis hominum, quàm saluti. Nam etsi prius natus ex Virgine oculis carnalibus videbatur, tamen non apparebat: quia virtutem eius adhuc fidei acies ignorabat. Vnde Iudæis per Prophetam dicitur: Videntes videbitis & non videbitis. Hoc est, Saluatorem, quem cernerẽt oculis corporalibus, spirituali lumine non viderent. Postea enim quàm Diuinitatem suam miraculis declarauit humanis mentibus, tanquam nouus & inopinatus apparens, oculos quosdam cordis infudit, vt cognosceret sensus, quem non cognouit aspectus. Vnde fit vt nos Christum Dominum, quem nunquam vidimus, contemplemur: Iudæi quem prospexerunt oculis, palpauerunt manibus, hodie non videant.

(Isa.6.)

Et in sermone secundo, qui incipit vt sequitur. Non extat.

Dies epiphaniarum Græco nomine sic vocatur. Quod enim nos apparitionem aut ostensionem dicimus, hoc Græci epiphaniam vocant. Hoc autem ideo,

quia Dominus noster & Saluator apparuit in terris, licet olim ex Maria natus esset.

Nec hic extat. *Sed in sermone decimotertio eiusdem diei, qui incipit vt sequitur: Facta per Dominum hac ipsa die moralizando, epilogat tali modo.*

Dies ista & festiuitas quam hodie fratres charissimi celebratis, ideo epiphania, id est, apparitio cõmuniter appellatur, quia in ea Christus stella duce gentibus est manifestatus: & à Ioanne hodie dicitur baptizatus: & aquam in vinum conuertisse narratur. Vtinã sicut per stellam nouam hodie Christus redemptor noster ostensus est gẽtibus, ita & per cæleste desiderium vestris ipse se faciat manifestum cordibus: Et qui à seruo suo hodie baptizari voluit, donet vobis vt quod in baptismo promisistis, per humilitatis virtutem seruare possitis: Et qui aquas hodie conuertit in vinum, quicquid à vobis accipiẽdum est, in spiritualem commutet intellectum. Erigite fratres ad Deum nostrum animas vestras, & B videat corda & cogitationes vestras, vt pro bonis actibus vestris Deo gratias agatis, & mala vestra longè à vobis proiiciatis.

Cap.15. Tom.V. *Sed libro secundo super Lucam, propter istam apparitionem & nouæ stellæ productionem, Magorum aduentum, & adorationem, ac munerum oblationem, sic loquitur.*

Illum paruulum quem tu quasi vilem qui infidelis es arbitraris, Magi ex Oriente venientes, tam longo spatio sequebantur, & procidentes adorant, regem appellant, & resurrecturum fatentur, offerentes de thesauris suis aurum, thus, & myrrham. Quæ sunt ista veræ fidei munera? Aurum regi, thus Deo, myrrha defuncto. Aliud enim insigne regis, aliud Diuinæ sacrificiũ potestatis, aliud honor est sepulturæ, quæ non corrumpat corpus mortui, sed reseruet. Nos quoque qui hæc audiuimus & legimus, de thesauris nostris talia fratres munera pferamus. Habemus enim thesaurũ in vasis fictilibus. Si C
2.Cor.4. igitur in te ipso non ex te debes ęstimare quod es, sed ex Christo, quantò magis in Christo, nõ tua debes ęstimare sed Christi? Ergo Magi de thesauris suis offerũt munera. Vultis scire quàm meritum bonũ habeant? Stella ab iis videtur & vbi Herodes est, nõ videtur, vbi Christus est videtur & viam demonstrat. Ergo stella hæc via est, & via Christus: quia secundum incarnationis mysteriũ Christus est stella. Orietur enim stella ex Iacob, & exurget homo de Israël. Denique vbi Christus, & stella est. Ipse est enim stella splẽdida & matutina. Sua igitur ipse luce se signat. Aliud documentũ accipe. Alia venerunt via Magi, alia redeunt. Qui enim Christũ viderant, Christum intellexerant, meliores vtique quàm venerãt reuertuntur. Duæ quippe suntviæ: vna quæ ducit ad interitũ, alia quæ ducit ad regnũ. Illa peccatorũ est, quæ ducit ad Herodem: hæc via Christus est, qua reditur ad patriam. Hîc enim temporalis est incolatus, sicut scri-
Psalmo 119. ptum est: Multũ incola facta est anima mea. Caueamus D igitur Herodem mundanæ ad tempus præsulem potestatis vt patriæ cælestis æternum consequamur habitaculum. Non electis tantum omnia ista proposita sunt, sed etiam omnibus, quoniã omnia & in omnibus Christus. Vides enim quia non otiosè vel de Chaldæis, qui peritiores numeris habentur Abrahã Deo credidit: vel Magi, qui licet magicis artibus conciliandæ sibi studiũ Diuinitatis impendũt, ortum in terris Domini crediderunt. Non, inquam, otiosè, sed vt ex aduersariis gẽtibus sanctæ religionis testimoniũ sumeretur, & Diuini timoris exemplum. Sed tamen qui sunt isti Magi, nisi qui (vt
Numer.24. historia quædam docet) à Balaam genus ducunt, à quo prophetatum est: Orietur stella ex Iacob? Isti ergo sunt non minus fidei, quàm successionis hæredes. Ille stellam vidit in spiritu, isti viderunt oculis & crediderunt. Viderunt nouam stellam, quæ non erat visa à creatura mũ-

A di. Viderunt nouam creaturam, & non solùm in terra, sed etiam in cælo. Gratiam noui hominis requirebãt secundũ quòd Moses propheticè posuit, quia orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israël. Et cognouerunt hanc esse stellam, quæ hominẽ Deúmque signabat, & adorauerunt paruulum. Vtique non adorassent, si paruulũ tantummodo credidissent. Magus ergo intelligit suas cessare artes, tu non intelligis tua dona venisse? Ille fatetur alienũ, tu nõ agnoscis promissum. Ille contra se credit, tu pro te nõ putas esse credendũ. Natũ ergo Magi nuntiant regem. Perturbatus Herodes cõgregat Scribas & principes sacerdotũ, & interrogat vbi Christus oriatur. Magi tantummodo regem nuntiant: Herodes Christum requirit. Ipsum igitur regẽ, de quo interrogat, cõfitetur. Deinde cũ vbi nasci haberet, inquiritur, vtique prænũtiatus ostẽditur. Neque enim quæri poterat, qui non erat nuntiatus. O amẽtes Iudæi: venisse non creditis, quẽ videtis: venisse nõ creditis, quẽ dicitis esse venturum. Nuntiate, inquit, mihi vt veniam & adorem eum. Insidiatur quidem Herodes, sed Deum non negat quem memorat adorandum. Deinde infantes occidi iubet. Cui alij, nisi Deo talis victima debebatur? Expers licet sensus infantia, Deum tamen pro quo interimitur, confitetur.

Ipsi Magi in muneribus vnum Deũ adorauerunt Christum Deum hominem factũ. Vnde lib. j. de fide Trinitatis. Cap.3. Tom.II.

Vnum Deum Magi crediderunt, & aurum, thus & myrrham supplices ad Christi cunabula detulerũt: Auro regẽ fatentes, vt thure Deum venerantes. Thesaurũ enim regni, sacrificiũ Dei, myrrha est sepulturæ. Quid igitur voluerunt sibi mystica munera inter abiecta præsepia, nisi vt intelligeremus in Christo Diuinitatis differentiam & carnis? Vt homo cernitur, vt Dominus adoratur: latet in pannis, sed fulget in stellis. Cunæ nascentem indicant, stellæ dominantem. Caro est quæ inuoluitur, Diuinitas cui ab Angelis ministratur. Ita nec dignitas naturalis maiestatis amittitur, & assumptę carnis veritas cõprobatur: hoc est fides nostra. Sic se Deus noster cognosci voluit ab hominibus: sic tres pueri perfectè crediderunt, nec incendia circumiecta senserũt, cũ infidos noxius ignis exureret, & fideles innoxia flamma roraret: quibus aliorum incendia refrigerabant, quia merito fidei perdiderat suam pœna naturam. Aderat enim in specie Angeli qui monebat, vt in nomine Trinitatis, vnius esset laudatio potestatis. Benedicebatur Deus in hominibus, videbatur in Angelo Dei Filius, sancta spiritalis gratia in pueris loquebatur.

Et ideo in tractatu super psal. Super psal. Tom.IIII.

Bonum est vt & parias & enutrias eum. Ne coquas agnum in lacte matris suæ, ne dicatur tibi: Væ in vtero habentibus & nutriẽtibus. Sic enim natus est ex Maria, vt agnoscas eum, sicut bos agnouit possessorem suum. Et scias quòd ipse te creauit, & maiores tuos ipse possedit. Non eum quasi paruulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum Deum ex vero & perfecto Deo noueris adorandum. Sic enim Magus adorauit, vt non in lacte matris agnum coqueret, sed quasi Deum veneraretur æternum. Denique vt eum inueniret, cælum aspiciebat. Non ergo quærebat in terris, quem de summo cælo fulgens stella monstrabat.

Mysticè autem & moraliter. Lib. j. de viduis, parte ij. Tom.I.

Qualis ille Thesaurus fuit, de quo Magorũ viri, aurũ, thus, myrrhã cũ adorarent Dominũ, protulerũt: auro regis potentiã declarantes, Deum thure venerantes, myrrha resurrectionẽ corporis confitẽtes? Habes & tu thesaurũ hunc, si in te requiras. Habemus enim thesaurũ in vasis fictilibus. Habes aurũ quod cõferas. Non enim renitentis metalli pretiũ de te Deus exigit, sed illud aurũ quod in iudicij die nequeat ignis exurere. Nec dona pretiosa exposcit, sed odorẽ fidei, quem altaria cordis 2.Corin.
tui

tui exhalent,& religiosæ mentis spiret affectus. Ex hoc A igitur thesauro,non solùm Magorum tria munera, sed etiam viduæ duo æra promuntur,in quibus integra cælestis imago regis effulgeat,splendor gloriæ eius & imago substantiæ.

Non exiii. *Ipsos autem Magos debemus imitari. In sermone xiij. superius allegato.*

Imitemini istos Magos:& eo studio & ardore semper ad Ecclesiã veniatis,quo illi desiderio de lõginquis regionibus Christũ adorare venerũt.Illi pretiosa munera obtulerũt,& vos offerte illi animas vestras. Si enim fidẽ,charitatẽ,patientiã,humilitatem & castitatẽ diligitis,delectabilia dona illi offertis:quia plus Deus vos ipsos quàm substantiã vestram diligit.Multi enim sunt qui faciunt eleemosynas,& tamen peccare non cessant. Isti tales,quasi sua offerũt Deo:& se ipsos diabolo. Nullam habet Deus cũ diabolo partẽ.Et ideo siue furtum, B siue luxuriã,siue odiũ,siue superbiam,& quicquid mali est,à vobis cum Dei adiutorio repellite, vt totos vos vester creator possideat.Attendite quia Herodes Christũ quæsiuit:sed ideo nõ inuenit,quia malè quæsiuit.Et vos male quæritis,si bona opera pro humana laude facitis.Cauete ergo vt taliter quærendo,& illum non inueniatis:& vos,si ad diabolum accesseritis peccando, lucem spiritualem non habeatis: nisi forte per confessionem & pœnitentiam denuò ab illo, à quo recesseritis,gratiam perditam recipiatis,sicut & Magi postquã ab Herode recesserũt,stellam quam perdiderant,videre meruerunt.Illi Magi,& tres reges fuisse dicũtur, & tria munera obtulerunt,quoniam verum Deum & regẽ & verum hominem in carne mortali apparuisse cognouerunt.Et vos fratres offerte illi aurũ cælestis sapientiæ: thus mundæ orationis:& myrrhã perfectæ mortificationis.Et sicut illi per aliam viam reuersi sunt in regionem suam:ita etiam vos, qui à Paradiso recessistis superbiendo,& cibum prohibitum comedendo, curetis C illuc per humilitatem & obedientiam atque abstinentiam redire. Vita ista præsens peregrinatio est: patria verò nostra Paradisus est. Et quia stulti sunt qui exiliũ pro patria diligunt,ideo despicite hanc miseram & incertam vitam, vt peruenire valeatis ad patriæ cælestis felicitatẽ certissimã.Ad hoc nãque Dei Filius de cælo venit ad terras,vt vos eius exẽpla sequendo possitis de terra in cælũ ascẽdere.Quod ipse vobis cõcedat,cuius regnũ & imperiũ sine fine pmanet i secula seculorũ.Amẽ.

Serm.ord.21. Tom.III. *In hac die miracula facta sunt. In sermone quarto eiusdem diei,in principio.*

Plerique in hac sancta Epiphaniæ die hactenus à Domino mirabilia facta esse commemorant,vt rogatus ad nuptias,aquæ substantiam in vini speciem cõmutaret, ac liquorẽ fontium in meliorem vsum sui benedictione transferret,ministros hausisse aquam de puteis,vinũ in hydriis inuenisse,atque vtiliore dispẽdio perdidisse q̃ impleuerant,reperisse quod deerat,tũcq; primùm hoc D mirabili signo Diuinitatis suæ declarasse virtutem.

Tom.V. EPISCOPVS. *Dignitas episcopalis eminet ceteris de Ecclesia. Super primam epistolam ad Corinthios,cap.j.exponens quod sequitur.*

Non enim misit me Christus baptizare sed euangelizare.Quoniam maius est euangelizare,quàm baptizare,ideo non se missum baptizare, sed euangelizare dicit:quia in episcopo omnium ordinationum dignitas est:caput est enim cæterorum membrorum.

Lib. de dignitate sacerdotali,cap.2. Tom.IIII. *Sed in pastorali suo capite secundo diffusius declarat quanta sit hæc dignitas.*

Audite me beatissimi patres, & si dignum ducitis, sanctissimi fratres. Audite me stirps Leuitica, germen sacerdotale,propago sanctissima, duces & rectores gregis Christi. Audite me rogantem vos pariter & timentem,& commodis & commonitionibus solito consulentem,& honorem episcopatus demonstrare volentẽ, vt cum honoris eius prærogatiuam monstramus, merita etiam cõgrua requiramus:Nec falli possimus in hoc opere,qui cognoscimus veritatem in corde. Dignũ est enim vt dignitas sacerdotalis prius noscatur à nobis,& sic deinde seruetur à nobis, vt psalmographi sententia queat repelli à nobis:Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.Honor igitur fratres & sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari. Psal.48. Si regum fulgori compares,& principũ diademati, lõgè erit inferius,quàm si plumbi metallũ ad auri fulgorem cõpares.Quippe cùm videas regũ colla & principũ submitti genibus sacerdotum, & exosculatis eorũ dexteris,orationibus eorum credant se cõmuniri. Quid etiã iam de plebeia dixerim multitudine,cui non solùm præferri à Domino meruit,sed vt eã quoque iure tueatur patrio,præceptis imperatũ est euãgelicis? Sic certè à Domino ad beatũ Petrũ dicitur:Petre amas me? Et ille,Tu scis Domine quia amo te.Et cũ tertiò fuisset interrogatus,& trina respõsione fuisset subsequutus, repetitũ est à Domino tertiò: Pasce oues meas. Quas oues,& quem gregẽ non solùm tũc beatus Petrus suscepit,sed & nobiscũ eas suscepit,& cũ illo eas suscepimus omnes. Vnde regẽdæ sacerdotibus cũ tradũtur, meritò rectoribus subdi dicũtur:qa euãgelico coruscãte mandato,videmus nihilominus esse præfixũ:Non est discipulus super magistrum suum: sed sufficit discipulo vt sit sicut magister eius,& seruo sicut dominus eius.

Et addit cap.iij.quomodo episcopus debet esse cautus vt vita cum nomine & dignitate concordet. Cap.3.

Hæc verò cuncta fratres,ideo nos præmisisse debetis cognoscere vt ostenderemus nihil esse in hoc seculo excellentius sacerdotibus,nihil sublimius episcopis reperiri,vt cũ dignitatẽ episcopatus episcoporum oculis demõstramus,& dignè noscamus quid sumus,& quod sumus professione, actione potius quàm nomine demonstremus,vt nomen congruat actioni, actio respondeat nomini. Ne sit nomen inane & crimen immane. Ne sit honor sublimis,& vita deformis. Ne sit Deifica professio,& illicita actio. Ne sit religiosus amictus,& irreligiosus prouectus. Ne sit gradus excelsus, & deformis excessus. Ne habeatur in Ecclesia cathedra sublimior, & conscientia sacerdotis reperiatur humilior. Ne loquutionem simulemus columbinam, & mentem habeamus caninam. Ne professionem ouinam, & ferocitatem habeamus lupinã: Ne dignè nobis per Prophetam respõdeatur à Domino:Populus hic me labiis honorat,cor autem eorũ longè est à me. Ergo fratres sicut Isa.29. senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusticũ, sicut barbarum arma, sicut nautam nauigationis peritia, & singulos quosq; opifices operis sui qualitas ipsos demonstrat authores,sic episcopum non aliud,nisi episcopalis opera designat:vt ex bono opere magis q̃ professione noscatur, plus meritis esse episcopus quàm quod nomine esse vocitetur. Quia sicut nihil esse dicimus episcopo excellentius:sic nihil esse miserabilius,si de sancta vita episcopus periclitetur,si sacerdos in crimine teneatur.Et vt leuius est de plano corruere, sic grauius est ei, qui de sublimi ceciderit dignitate: quia ruina, quæ de alto est,grauiori casu colliditur.

Et addit in quali periculo versetur,si malè viuat. Cap.eodem.

Honor quidem episcopalis corã hominibus præclarus est: sed si ruinam sustineat,dolor magnus est. Nam quantùm præ ceteris gradus episcopalis est altior, tantò si per negligentiam delabatur,ruina est grauior. Magna sublimitas,magnã debet habere cautelam. Honor grandis grandiori debet solicitudine circumuallari. Cui plus creditur,plus ab eo exigitur,sicut est scriptũ: Quia optimis permixta sunt pessima. Et alibi: Potentes potentiora tormenta patiẽtur. Et, Scienti legem, & nõ facienti eam, peccatum est grande. Et, Seruus sciens voluntatem Do

mini sui, si non fecerit eam, vapulabit multum. Aliud est enim quod ab episcopo requirit Deus,& aliud quod à presbytero, & aliud quod à diacono, & aliud à clerico,& aliud à laico,vel à singulis quibuscunque hominibus. Et licet omnium hominũ opera Deus in suo examinet iudicio, plus tamen ab eo exigitur, cui plus committitur. Ampliores enim pœnas luit, cui numerosior fuerit cura commissa. A

Et capite quarto proponit qualis debet esse episcopus, quia irreprehensibilis.

Cap. 4. Et vt specialiter ipsius episcopatus modũ & formulã omnibus sacerdotibus depingamus, Apostolica est nobis regula reuoluenda, quæ de iis per singula episcopales actus depingit. Sic ad cũctos episcopos beatus ait Apostolus: Fidelis sermo. Ac si diceret: De quo sum loquuturus veraciter loquor, ne quis me existimet menti tum. Subiunxit: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Hoc est, Si episcopus esse desideras, magnum est quod cupis esse, sed si & opus bonum, simul amplectaris. Nam si aliter esse cupis, episcopus esse non potes: quia sequitur, Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse. Irreprehensibilem ait. Nã si episcopus reprehenditur, deformiter subditur culpæ. Et profecto culpa ad reatũ trahit, reatus ad pœnã, pœna perducit vsque ad mortẽ. Ecce ad qd voluitur episcopalis dignitas. B

Subdit quòd bigamus esse non debet, quia intelligit quòd vnam debet habere Ecclesiam, & vnam sequi doctrinam catholicam quod require suprà in cap. Bigamus. Et in epistola ad Vercellensem Ecclesiam.

Lib. 10. Epist. Episto. 82. Tom. III.

Apostolus formã dedit: quia episcopũ oportet irreprehensibilem esse. Et alibi ait: Oportet enim episcopũ sine crimine esse sicut Dei dispensatorem: non superbũ, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, nõ turpis lucri cupidum. Nam quomodo conueniunt sibi dispensantis misericordia, & cupientis auaritia? Hæc posui quæ cauenda acceperim. Virtutum autem magister Apostolus est, qui cum patientia redarguendos doceat contradicentes, qui vnius vxoris virum præcipiat esse: non quo exortem excludat coniugij: nam hoc supra legem præcepti est: sed vt coniugali castimonia seruet ablutionis suæ gratiam. Neque iterum vt filios in sacerdotio creare apostolica inuitetur authoritate: habẽtem enim filios dixit, non facientem: neque coniugiũ iterare. Quod ideo non prætermisi, quia plerique ita argumentantur, vnius vxoris virum dici post baptismum habitæ, eò quòd baptismo vitium sit ablutum, quo afferebatur impedimentum. Et vitia quidem atque peccata diluuntur omnia, vt si quis contaminauerit suum corpus cum plurimis quas nulla coniugij lege sociauerit, remittantur ei omnia: sed coniugia non resoluuntur, si quis iterauerit. Culpa enim lauacro, non lex soluitur. Nulla enim culpa coniugij, sed lex est. Quod legis est igitur, non remittitur quasi culpa, sed tenetur quasi lex. Ideo & Apostolus legem posuit, dicens: Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir. Ergo quia sine crimine est vnius vxoris vir, teneatur ad legem sacerdotij suscipiendi. Qui autem iterauerit coniugiũ, culpam quidem non habet coinquinati, sed prærogatiua exuitur sacerdotis. Diximus quid legis sit, dicamus etiam quid rationis. Sed prius cognoscamus non solùm hoc Apostolum de episcopo & presbytero statuisse, sed etiam patres in cõcilio Niceni tractatus addidisse, neque quenquam clericum debere esse, qui secunda coniugia sortitus est. Quomodo enim potest consolari viduam, honorare, cohortari ad custodiendam viduitatem, seruandam marito fidem, quam ipse priori coniugio non reseruauerit? Aut quid interesset inter populum & sacerdotẽ, si iisdem astringerentur legibus? Debet præponderare vita sacerdotis, sicut præpõderat gratia. Nam qui alios præceptis suis ligat, debet ipse legitima præcepta in se custodire.

1. Timoth. 3. C D

Exponit quomodo sobrius esse debet. In pastorali vt sup.

Lib. de dignitate sacer. cap. Tom. IIII. Sobrium: hoc est, non vino tantum, sed & vitiis parcum, vt nec vino amplius indulgeat quàm oporteat, & mente semper sobrius inueniatur esse.

Addit quomodo prudens.

Cap. eod. Et adiunxit sequentia dicens. Prudentem. Prudentiam quippe non mundialem, de qua dicitur, quòd stultitia sit apud Deum: sed prudentiam spiritualem, quæ & opere circunspecta sit, & verbo perita, vt sit astutus sicut serpens, & simplex sicut columba &c.

Adiungit quomodo ornatus, non vestibus, sed moribus.

Cap. eod. Et denuo infert, Ornatum. Quod si iuxta sensum literæ tantum respiciamus, non aliud in sacerdote quàm amictum quærimus clariorẽ. Verbi gratia: Castorinas quærimus & sericas vestes & ille se inter episcopos credidit esse authorem, qui vestem induit clariorẽ. Sed sanctus Apostolus taliter se intelligi non vult: quia nõ carne episcopum, sed mente docet esse ornatum, vt ille sacerdos placeat Deo.

Subnectit quomodo docilis atque in scientia doctus esse debeat episcopus.

Cap. eod. Sequitur deinde docibilem, id est, sic polleat episcopus sapientia, vt non solùm creditum sibi populum sufficienter doceat, verumetiam & cunctarum queat hæresum cõtradictiones à catholica repellere Ecclesia: ne sua imperitia imperitos minimè doceat, & huiusmodi casu præuentus eueniat illi quod scriptum est: Cæcus cæco ducatum præbens, ambo in foueam cadunt. Qui verò talem se, vt diximus, esse ignorat, sacerdotium minimè appetat, nec locum alterius vsurpare præsumat, præsertim illius qui fulgore suæ sapientiæ populorum potest corda vtiliter illustrare.

Annectit quomodo vinolentus non debet esse, nec ebrius similiter.

Cap. eod. Subiunxit & ait: Non vinolentum. Hoc est, non multo vino deditum, vt sic credatur & videatur episcopus, vtrum biberit an non, ignoretur, ne post largam potionem vini, mulierum delectetur illecebra, nec per vinũ, sicut ait Apostolus, omnis nutriatur luxuries.

Prosequitur quomodo non debet esse percussor.

Cap. eod. Deinde subsequitur, dicens: Non percussorem, sed modestum. Id est, manus improbas ad cædem non habeat, & suspicionibus prauis minimè percutiat conscientias aliorum, ne dum petulans inuenitur ad cædem athleta magis quàm episcopus iudicetur. Sed magis è diuerso ab aliis illatas patienter ferat iniurias, vt mentis modestiam cunctis hominibus tranquillam demõstret, & firmam patientiam cunctis ostendat.

Et addit quomodo nec litigiosus nec maledicus debeat esse.

Cap. eod. Item addidit, dicens: Non litigiosum. Id est, non linguam ad conuitium relaxet episcopus, ne per eandem linguam per quam laudes refert Deo & Diuina libat sacrificia, litium venena proferat: quia non decet de ore episcopi benedictionem simul & maledictionem egredi, ne per eandem linguam per quam Deus laudatur, homo maledicatur. Quia non potes de vno fonte dulcem & amaram producere aquam.

Et addit, quòd non cupidus, sed largus esse debet.

Cap. eod. Deinceps subsequutus est: Non cupidum. Id est, nõ turpis lucri cupidum, ne lucri cupiditate episcopus teneatur obnoxius, & nutriat auaritiam, quæ radix est omnium malorum. Qui stipendiis tantum contentus Ecclesiæ suæ, penitus non ambiat, quæ intelligit esse superflua, sed de ipsa potius paupertate Ecclesiæ suæ, libenter impartiat pauperibus Christi, sicut scriptum est: Hilarem datorem diligit Deus. Et alio loco: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria.

Et adiungit quomodo propriam domum regere debet, per quam intelligit corpus proprium: in quo notatur quod castus debet esse episcopus. Quod require supra, cap. Domus.

mus. *Deinde ponit quomodo non debet esse neophytus, i. in fide nouus: ne antè velit esse magister quam discipulus.* Cap. eodem.

Item sequitur, & ait: Non neophytum. Hoc est, qui nuper ad fidem ex gentilitate aduenit: aut certè ex militia seculari ad clericatus officium est sociatus. Ij ergo non tam passim sacerdotalem arripiant gradum, ne elati per superbiam, in iudicium incidant, & in laqueum diaboli: quia quod longo tempore minimè discunt, in paruo tempore seruare non possunt.

Cap. eod. *Et addit cuius debet esse famæ ac conuersationis bonæ.*

Et concludens regulam, & episcopalem formam, ad extremum intulit, dicens: Oportet autem illum & testimonium bonum habere ab iis qui foris sunt, id est hæreticis & schismaticis, qui extra sanctam Ecclesiam catholicam conuenticula sibi prophana præficiunt: quos tamen testes Apostolus & testimonium dicit debere bonum habere de immaculata vita & sancta episcopi conuersatione, ne fortè accipiant inimici locum episcopo obtrectandi, & infamare incipiant catholicum dogma.

Cap. 5. *Et quia Apostoli doctrinam prosequutus est, sic concludit quoad hoc.*

His ita prælibatis vt reor, in hoc opere velut à grandi fœnore nos persensimus liberatos, cũ iã nõ nostra cõtra episcopos, sed sancti Apostoli apposuimus testimonia, ne velut vulgaribus fabulis nostrũ irriderẽt opus.

Tom. V. *Depingit episcopum suis coloribus, super. j. Tim. cap. iij.*

Quoniam episcopum bonæ vitæ oportet esse, idcirco qui episcopatum cupit, bonum opus desiderat. Hoc enim cupiens, bonam vitam appetere videtur: si tamen non ab iis declinet, quæ in subiectis habentur, ne ambitione aut desiderio pecuniæ hoc egisse videatur. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse. Qualis episcopus debeat esse describit vt nemo episcopatum appetat, nisi fidus fuerit, qui ab omnibus contrariis abstinere se potest, vt non indignus sit sua professione. Vnius vxoris virum: Quamuis secundam numero vxorem non sit habere prohibitum: vt tamen quis dignus ad episcopatum sit, etiam licita debet spernere propter sublimitatem ordinis: quia cæteris melior debet esse, qui cupidus est sedis illius. Sobrium, pudicum, ornatũ, hospitalem, docibilem, non obnoxium vino: non verberatorem, sed modestum: non litigiosum, non asperum, domum suam benè regentem, filios habẽtem subditos cum omni charitate. Talem hominem qui hæc custodiat quæ enumerat bona, creari debere dicit episcopum. Hæc enim signa sunt dignitatis episcopalis. Si quis autem potiora sectatus & corpus & animam suam Deo dicauerit ne se copulet matrimonio, tantò magis dignus fiet. Ideo enim inferiorem posuit vt de potiore nemo dubitaret. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ diligentiam habebit? Manifestum est, quia tunc potest idoneus rector futurus probari, si prius domum suam rectè gubernauerit. Qui enim in minimis fidelis est, & in magnis fidelis est. Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Verum est, quia rudes in fide solent extolli superbia, maximè si accipiant ordinem. Nouitate enim & potestate inflatur arbitrans se præ cæteris digniorem. Videns enim primo anno natiuitatis collatum in se honorem, putat non magis ad suum, sed ad aliorum profectum se vocatum, quasi beneficium religioni det magis quàm accipiat ab ea: per quam rem elatus, incurrit laqueum diaboli. Inuenta enim occasione superbiæ illius satanas præcipitat eum. Ideóque in Salomone legitur: Superbis Deus resistit. Vnde & in alia epistola idẽ Apostolus ait: Qui se putat esse aliquid, seipsũ se ducit. Et Dñs ait: Qui se, inquit, exaltauerit, humiliabitur. Oportet autẽ eũ & testimonium habere bonum ab extraneis, quia qui in minimis fidelis est, & in magnis sicut dicit Dominus. Si in alieno mammona fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Vt hic qui in mundanis rebus & conuersatione humana fidelis minimè inuenitur, dubium non sit, quia & in Diuinis rebus idoneus non erit. Si autem hominibus fidem exhibuerit, multò magis Deo. Si timorem Dei ante oculos non habuerit episcopus, tempore magis se commendans, hunc quasi infidelem & pseudoprophetam dixerim, & eum Deus deserit, & deformis videbitur omnibus & maculosus, quia aliter facit quàm prædicat verbis suis ipse se accusans, quia deputatus est gregi satanæ. Tunc enim vera se probat prædicare, si ea conetur & gerere. Magna ergo cura eligendus est, qui domum Dei regẽdam accipiat. Si enim terrestrium rerum dispensatores idonei quærendi sunt, quantò magis cælestium? Diaconos pari modo pudicos, non bilingues, non vino multo deditos, non turpibus lucris vacantes, habentes mysterium fidei in bona conscientia & pura: Et ij autem probentur primùm, & sic ministrent sine crimine. Qui tanta cura diaconos eligendos præcipit, quos constat ministros esse sacerdotum, quales vult esse episcopos, nisi, sicut ipse ait, irreprehensibiles? Negotia tamen publica, turpia & vilia lucra non habentes. Scit enim ideo negotiari, vt capiant lucra, nec aliud profitetur quàm gerit. Turpia autem lucra esse dicit, si sub pia professione quæstibus studeatur. Turpis enim deprehenditur, cum se purum ostentat. Post episcopum tamen, diaconatus ordinationem subiecit. Quare, nisi quia episcopi & presbyteri vna ordinatio est, vterque enim sacerdos est: sed episcopus primus est, vt omnis episcopus presbyter sit: non tamen omnis presbyter episcopus. Hic enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. Denique Timotheum presbyterũ ordinatum significat, sed quia ante se alterum non habebat, episcopus erat. Vnde & quemadmodum episcopum ordinet ostendit. Neque enim fas erat aut licebat, vt inferior ordinaret maiorẽ. Nemo enim tribuit quod nõ accepit.

Debet episcopus esse liberalis, & bonus, atque iustus circa suos subditos. Libro secundo de Officiis. Cap. 24. Tom. I.

Enitendum quoque vt beneficiis atque officiis obligemus plurimos, & collatam reseruemus gratiã: ne iure beneficij fiant immemores, qui se grauiter læsos dolẽt. Sæpe enim in vsum venit, vt quos gratia foueris, vel aliquo superiore cumularis gradu, auertas si indignè aliquem eis præponendum iudices. Sed & sacerdotem beneficiis suis vel iudiciis fauere cõuenit, vt æquitatem custodiat, & presbytero vel ministro deferre vt parenti. Neque eos qui semel probati sunt arrogantes esse oportet, sed magis tanquam memores gratiæ, humilitatem tenere: nec offendi sacerdotem, si aut presbyter, aut minister, aut quisquam de clero, aut misericordia, aut ieiunio, aut integritate, aut doctrina, aut lectione, existimationẽ accumulet suam. Gratia enim Ecclesiæ laus doctoris est bonum opus alicuius prædicari, ita tamen si nullo studio fiat iactantiæ. Laudent enim vnumquenque proximorum labia, & non os suum: & cõmendent opera, & non studia sua.

Addit quomodo cõtra eum nullus debet præsumere etiã sub occasione maioris sciẽtiæ: & iustitia maximè debet per eum seruari. Cap. eodem.

Cæterùm si quis non obediat episcopo, extollere atque exaltare sese desiderãs, obumbrare merita episcopi simulata affectatione doctrinæ, aut humilitatis, aut misericordiæ, is à vero deuius superbit: quoniam veritatis ea est regula, vt nihil facias commẽdandi tui causa, quo minor alius fiat: neq; si quid boni habeas, id ad deformationem alterius & vituperationẽ exerceas. Nõ defendas improbũ, & sancta indigno cõmittẽda arbitreris: neq; iterũ vrgeas & impugnes, cuius crimen nõ deprehenderis. Nam cũ in omnibus iniustitia citò offendat, tũ maximè in Ecclesia, vbi æquitatẽ esse oportet, vbi æquali-

tatem haberi decet, vt nihil sibi potetior plus vindicet, A nihil plus vsurpet ditior. Siue enim pauper, siue diues, in Christo vnũ sunt. Nihil sanctior plus sibi arroget.

Cap.27. *Veruntamen episcopus in iudicio debet ad misericordiã declinare magis quàm ad rigorem iustitiæ. Eodẽ lib. infrà.*

Si volumus nos commendare Deo, charitatẽ habeamus, vnamines simus, humilitatem sequamur, alter alterutrũ existimantes superiorẽ sibi. Hæc est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget, sed inferiorẽ se esse existimet. Episcopus vt mẽbris suis vtatur clericis, & maximè ministris qui sunt verè filij, quẽ cuique viderit aptũ muneri, ei deputet. Cum dolore amputatur etiã quę putruerit pars corporis, & diu tractatur si potest sanari medicamentis: si non potest, tunc à bono medico abscinditur. Sic episcopi affectus boni est, vt optet sanare infirmos, serpentia auferre vlcera, adurere aliqua non abscindere. Vnde pulcherrimum illud præceptum magis eminet vt cogitemus non quæ nostra sunt, sed quæ B aliorum. Hoc enim modo nihil erit, quod vel irati nostro indulgeamus affectui: vel fauentes, nostræ plus iusto tribuamus aliquid voluntati.

Cap.28. Hoc est maximum incentiuum misericordiæ, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates eorum quantum possumus iuuemus, & plus interdum quàm possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare vel inuidiã perpeti, quàm prætendere inclementiam.

Maximè pupillis debet assistere. In epistola ad Imperatorem Valentinianum minorem.

Quos episcopi magis quàm pupillos debemus tueri? scriptum est enim: Iudicate pupillo, & iustificate viduã, & eripite iniuriam accipientem. Et alibi, Iudex viduarum & pater orphanorum. Isai.1.

Episcopi simoniaci esse non debent: nec tales ad hunc ordinem promoueri. Vnde in pastorali superius allegato, contra simoniacos loquitur, in hunc mundum. Lib. de dignit. sacerdot. cap.5. Tom.IIII.

Et iam licet coartet nos libelli huius prolixitas, & tẽ C pus nos vrgeat vt ad finem huius operis veniamus, solicitudo nos tamen fraterni retardat amoris, illorum præcipuè sacerdotum, qui mentis tepore hebetati, sacerdotalem diffamant honorẽ, & qui nouam prodigialiter regulam ac tempestatẽ peperisse deflentur, & Giezi sectantes & Simonis sententiã, sancti episcopatus gratiam pecuniis coemerunt, nequaquam timentes cũ honorem sacerdotalem pecuniis emerent, à beato Petro Apostolo se cum Simone fuisse damnatos, sicut ait: Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditione, quia donum sancti Spiritus te credidisti pecuniis comparare. Et lepram cum Giezi à sancto suscepisse se credãt Helisæo, qui sacerdotalem gradum se existimãt pecuniis comparare. Quibus cum ista dixerimus, sufficere debuit suam comparando lepram possidere. Act.8.

Et infrà contra eos inuehendo.

Ita vt videas in Ecclesia passim, quos non merita, sed pecuniæ ad episcopatus ordinẽ prouexerũt, nugacẽ populum & indoctũ, qui talem sibi asciuerunt sacerdotẽ. Quos si percunctari fideliter velis, quis eos prefecerit sacerdotes: respõdẽt mox & dicũt: Ab archiepiscopo sum nuper episcopus ordinatus, centúmque ei solidos dedi, vt episcopalem gratiam consequi meruissem: quos si minime dedissem, hodie episcopus non essem. Vnde melius est mihi aurum de saccello inuehere, quàm tantum sacerdotium perdere. Aurum dedi, & episcopatũ cõparaui. Quos tamen solidos si viuo, recepturum me illicò non diffido. Ordino presbyteros, cõsecro diaconos, & accipio aurum. Nã & de aliis nihilominus ordinibus, pecuniæ quæstũ profligare confido. Ecce & aurũ quod dedi, in meo saccelo recepi, & episcopatũ gratis accepi. Nẽpe hoc est quod doleo, quia archiepiscopus carnaliter episcopũ fecit. Nã propter pecunias specialiter leprosum ordinauit. Pecunia, inquit, tua tecũ sit in perditione, quia donum sancti Spiritus gratiæ pretio cõparasti, & cõmercium miserabile in animarũ exitiũ peregisti. Et nescij homines & indocti in ordinationibus eorũ clamant, & dicũt: Dignus es, & iustus es: & cõsciẽtia misera, indignus es, & iniustus es, dicit. Pronuntiat enim episcopus huiusmodi ad populum dicens: Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur quasi episcopus magnus, & diuinis obtutibus inspicitur leprosus magnus. Per pecuniam acquisiuit indebitum ordinem, & Deum perdidit in interiorem hominem.

Et infrà subdit ibidem.

Aut quam dabit homo cõparationẽ pro anima sua? quod cũ ordinetur episcopus, aurũ fuit: & quod perdidit, anima fuit. Cum alium ordinaret, quod accepit, pecunia fuit: & quod dedit, lepra fuit. Hæc sunt mercimonia iniquorũ in perniciẽ eorũ. Interrogo tamen fratrem & coepiscopum nostrũ, quia & ego episcopus sum, & cum episcopo loquor. Dic ergo mihi paulisper frater episcope, cũ dares pecuniã, quid accepisti? Gratiã episcopalẽ accepi. Ergo interrogo te: Hæc gratia, cur tali vocabulo nũcupatur? Respõdet: Cur inquis? Vt reor, pro eo quòd gratis datur, ideo gratia vocatur. Ergo si gratia gratis datur & auro non ęstimatur, à te cur gratia pecuniis cõparatur? Respondet: Non, inquit, mihi daretur, si pecuniis nõ emeretur: nec episcopus fuissem ordinatus, si pecunias non dedissem. Ergo vt apparet ex respõsionibus tuis, gratiã cũ ordinareris nõ suscepisti: quia gratuitò eã nõ meruisti. Et ideo frater si gratiã nõ accepisti, quomodo episcopus effici potuisti? Nã & ad discipulos suos Dominus ait: Gratis accepistis, gratis date. Cur ergo gratuitam gratiam æstimasti te pretio possidere? Nam vt video, aurum dans perdidisti, & sanctam gratiam non acquisiuisti. Adhuc tamen semel adiiciẽs fratrẽ perquiro episcopũ, ne quid de approbamẽtis veridicis nos pretermisisse videamur. Quis dat frater episcopalem gratiam, Deus, an homo? Respondes sine dubio Deus: sed tamen per hominem dat Deus. Homo imponit manus, dat Deus gratiam: sacerdos imponit supplicem dexterã, & Deus benedicit potenti dextera: episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatẽ. O iustitia, ò ęquitas. Si homini pecunia datur qui nihil in ordine amplius operatur, nisi solum seruitiũ, quod ei creditur, cur Deo totũ negatur, qui ipsum ordinẽ tibi largitur? Iustúmne tibi videtur vt seruus honoretur, & Dominus iniuriã patiatur: & iniustè accipiant sacerdotes pecuniã, & Deus patiatur ab homine iniuriã? Sed quia pro concesso ordine Deus à te nihil expectat, cur à te sacerdos impudenter pecuniã expectat? Deus homini cõcedere voluit gratis: & episcopus rapax pecuniã ab homine expetit gratis? Deus homini vt certè benignus, gratis donauit: & sacerdos malignus, eũ sine causa deprædatus fuit? Quid enim habes quod non accepisti? Si autẽ accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Ecce ad quæ mala voluitur deificus ordo. Ecce ad quæ probra sunt prolapsi sacerdotes, qui audire meruerunt à D iudice mundi: Vox estis lux huius mundi.

Cap.eod. Matt.16. — 1.Corinth. Cap.6. — Matth.5.

Probat quodãmodo, quòd episcopi vita exẽplaris esse debet. & quòd episcopus lux dicitur. Vnde si malus est, tenebras inducit. Lib.eod. cap.6.

Vos estis lux huius mundi. Ecce quibus subiiciũtur gentes: quibus à Domino dictũ est, Vos estis sal terræ. Ergo si lux est Ecclesiæ episcopus à Deo ordinatus, ita vt imperitiæ tenebras prædicationis suæ eloquio rutilante conscientiarum latebras illuminet, cur ipse palpabilibus tenebris tenetur obstrictus? Et non solùm quia ipse dum malè agit, dignè perit: insuper & alios secum indignè perdit.

Itẽ quia dicitur, & est sal, ideo si malus est, despicitur. Ib. Cap.eod.

Si enim meruisti salis possidere saporẽ vt insipientiũ possis arua condire, cur infatuatus tali vitio, immundis te porcorum conculcandum pedibus præbuisti, ita vt nec alios, nec etiam te ipsum condire possis?

Et ad

A *Et addit quòd dicitur etiam oculus: Vnde propter peccatum, fit dux cæcus.*

Oculorum etiam in corpore officium, id est in Ecclesia, volũtarius appetisti, vt reliquum per te corpus ducatum lucis haberet: & nunc quadam lippitudine & caligine vitiorum obtenebratus, nec te ipsum luci idoneum præbes, & aliis adimis lucem. De quibus oculis in Euangelio dicitur: Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Id est, Si episcopus qui lumen promeruit præesse in corpore, simplicitate est & sancta innocentia decoratus, omnis Ecclesia splendore luminis radiatur. Si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit, id est, si episcopus qui videbatur corpori subdito lumen præbere obnubiletur nequitiæ cæcitate, quid cætera facient membra, quibus lux adempta est oculorum? Id est, quid secularis factura est multitudo, cum voluptatibus illicitis & actionibus vetitis ad similem facinorum voraginem episcopus multitudinem populi prouocauerit, vt B nulli iam iámque illicitum videatur, quod ab episcopo quasi licitum perpetratur: sed ipsum magis credant homines esse laudabile, quicquid episcopus habuerit delectabile? Nec quisquam quod agere pontifex non dubitat, se indubitanter agere dicat. Episcopus enim à cunctis indubitanter vocaris, præsertim cum ipso nomine censeris, si tamen actio concordet nomini, & nomen se societ actioni. Nã quid aliud interpretatur episcopus, nisi super inspector: maximè cũ solio in Ecclesia editiore resideat, & ita cũctos respiciat, vt & cunctorũ oculi ipsum respiciant? Ergo quia ita est, cur te velut tetrum speculum vniuersorum oculis demonstras, ita vt non possint obscuritate tua se comptius exornare?

Si verò contingat duos episcopos in eadem Ecclesia ordinari, sicut euenire solet, quòd vnus est per electionem à capitulo, alius per prouisionem superioris, vt moderno tẽpore causa reseruationis: tunc est responsio in epistola sexta ad Theodosium Imperatorem. Non extat.

C Scripseramus dudum quoniam Antiochena ciuitas duos haberet episcopos, Paulinum atque Melitiũ; Quos tolerandos putaramus, vt aut inter ipsos pace & concordia saluo ordine ecclesiastico conueniret: aut certè vt si quis eorũ excederet, alter superstes episcopus haberetur. At nũc Melitio defũcto, Paulino superstite, quem in communione nostra mansisse, consortia quæ à maioribus inoffensè indicta sunt testantur, cõtra fas atque ecclesiasticum ordinem in locum Melitij non tã surrogatus quàm suppositus asseritur.

Et quia similis casus de quodam Maximo episcopo Constantinopolitano qui tunc aderat determinari debebat, per concilium episcoporum. Ideo infra sic dicit.

Nam cùm cognouisset ad hoc venisse Maximum, vt causam in synodo ageret suam: quod etiamsi indictum concilium non fuisset, virtute & amore maiorum facere debuisset (sicut & sanctæ memoriæ Athanasius, & D Petrus dudum Alexandrinæ Ecclesiæ episcopi, & Orietalium plerique fecerunt) vt ad Ecclesiæ Romanę, Italiæ, & totius Occidentis cõfugisse iudicium videretur. Cũ eũ (sicut diximus) expostulare velle aduersum eos qui episcopatum eius rogauerant comperissent, prestolari vtique etiam nostram super eo sententiam debuerunt, etsi non prærogatiuam vendicamus examinis arbitrij. Postremò prius constare oportuit vtrum huic abrogãdum, quàm alij conferendũ sacerdotium videretur, ab iis præsertim, à quibus se Maximus vel destitutum, vel appetitum iniuria querebatur. Itaque cum Maximum episcopum receperint in communionem nostra cõsortia, quoniã eum à catholicis constitit episcopis ordinatũ: nec ab episcopatus Constantinopolitani putauimus petitione remouendum, cuius allegationem præsentibus partibus æstimauimus esse pendendam.

Et infrà subdit fauorẽ imperatoris ad hoc improbando.

Nec quædã nos angit de domestico studio & ambitione contentio, sed cõmunio soluta & dissociata perturbat. Nec videmus eã posse aliter cõuenire, nisi aut is reddatur Constantinopoli, qui prior est ordinatus: aut certè super duorũ ordinatione sit in vrbe Roma nostrũ Orientaliúmque conciliũ. Neque enim indignũ videtur Auguste, vt Romanæ Ecclesiæ antistitis, finitimorũque & Italorũ episcoporũ nõ debeat subire tractatũ, qui vnius Acholij episcopi ita expectandũ esse putauerunt iudiciũ, vt de Occidentalibus partibus Cõstãtinopolim euocandũ putarent. Si quid vni hoc reseruatum est, quantò magis pluribus reseruandũ est? Nos autẽ & beatissimo fratre tuæ pietatis admoniti, vt tuæ clementiæ scriberemus imperio, postulamus, vt vbi vna cõmunio est, cõmune velis esse iudiciũ cõcordãtéq; cõsensũ.

Similiter in relatione concilij Aquileiensis, ad Gratianum, Valentinianum, & Theodosium Imperatores, qui contra quendam Vrsinum hæreticum fauorabiles fuerant catholicæ Ecclesiæ ac statuerant vt de episcopis soli episcopi iudicarent, sed maximè & principaliter Romanus pontifex, ait sic. Neq; hæc extat

Clementissimi principes, vestræ iustitiæ munus accumulat, vt in Ecclesia vestra beneficia sępius conferãtur. Nanque à principio Diuino repleti spiritu, & sanctorũ Apostolorum (quorũ habetis in vestro honore suffragiũ) seruantes in Dominica religione præceptũ, statuistis ad redintegrandũ corpus Ecclesię (quod furor Vrsini, qui honorẽ arripere conatus est indebitum, diuersas secuerat in partes) vt authore damnato, cæterísq; quos ad turbarũ sibi incentiua sociauerat, sicut oportebat, ac perditis coniunctione diuulsis, de reliquis ecclesiarum sacerdotibus episcopus Romanus haberet examen, vt de religione regionis pontifex cum consortibus iudicaret, ne vlla fieri videretur iniuria sacerdotio, si sacerdos vlli vsquam prophani iudicis (quod plerunque contingere poterat) arbitrio facilè subiaceret. Pręclara ista planè & religiosis principibus digna sententia: quæ Diuino ministerio plurimũ deferat, nec parcat errori. Quid enim dignius, quàm vt is demum iudicet de sacerdotis errato, qui vel internæ conscientiæ fauorẽ sine periculo suo prestare se non posse cognoscat, seq; reatu implicet, si absoluat indignũ, vel si damnet innoxium: qui postremò dum iniuriam religionis vlciscitur, nõ eam in lateribus innocẽtium, sed accusati quærat in moribus? Quàm multos etenim sępe patuit, quos absoluerant iudicia, ab episcopis esse damnatos: & quos iudicia damnauerant, absolutos: vt melior eorũ sit causa, qui non secularia iudicia sed Diuina pensantes abstulerunt suppliciũ suum, ne vexarentur innoxij, quàm qui vitam suam tormentis innocentium probauerunt? Complura retegeremus, tranquillissimi principes, nisi esset iniuria asseri magis decreta imperialia quàm teneri.

Et infrà subdit eandem sententiam declarando & reducendo ad memoriam quomodo in causa inter Damasum papam & quendam Isaac ipsi pro parte papæ iustam tulerãt sententiam. Ideo vt similis sanciatur contra calumniantes episcopos exhortatur, vt ipsorum quæstio vel per papam vel per metropolitanum debeat terminari.

Quia igitur vestræ iudicio tranquillitatis probata est innocentia memorati nostri Damasi, & integritas prædicata: Isaac quoq; ipse, vbi ea quæ detulit, probare non potuit, meritorum suorum sortem tulit, quæsumus clementiam vestram, ne rursus in plurimis causis videamur onerosi, vt iubere pietas vestra dignetur, quicunq; vel eius vel vestro iudicio (qui catholici sumus) fuerit condemnatus, atq; iniustè voluerit Ecclesiam retinere, vel euocatus à sacerdotio tali iudicio per contumaciam non adesse: vt ab illustribus viris pręfectis prætorio Italiæ vestræ, siue à vicario accitus ad vrbem Romã veniat: aut si in longinquioribus partibus huiusmodi quæstio fuerit, ad metropolitani deducatur examen: vel si

vel si ipse metropolitanus est Romæ necessarius, vt ad A eos quos Romanus episcopus iudices dederit, contendere sine dilatione iubeatur: Ita tamen vt qui depositi fuerint, ab eius tantum finibus segregentur ciuitatis in qua gesserunt sacerdotium: ne rursus impudenter vsurpent, quod iure sublatum sit. Certè si vel metropolitani, vel cuiusque alterius sacerdotis suspecta gratia, vel iniquitas fuerit: ad Romanum episcopum, vel ad concilium quindecim episcoporum finitimorũ ei liceat prouocare. Quicunque verò ita meruerit excludi, sileat, & quiescat. Et si Dei iudicium non veretur, minus tamen peccare vel necessitate cogatur: vt saltem de cætero pacifici atque concordes serenitati vestræ congruas apud Deum nostrum gratias referre possimus.

Et addit de ipso papa Damaso.

Memoratus frater noster Damasus, vt quoniã in sua causa nostri tenet insigne iudicij, non fiat inferior iis, quibus etsi æqualis est munere, prærogatiua tamẽ Apo B stolicæ sedis excellit, vt iudiciis publicis videantur esse subiecti, quibus sacerdotale caput lex vestra submouit: in quo post sententiam non videtur declinare iudicium, sed delatam à vobis honorificentiam flagitare. Nam quod ad leges publicas pertinet, quæ potest esse vita munitior, quàm vestra clementia, quo innititur, iudicata? Quod verò ad prædicandam episcopi conscientiam seuerioribus se dedit ipse iudiciis sacerdotum, à quibus non numeris sed etiam morum ratio pensatur, ne quis iterum calumniator existens, dum memoratum conatur appetere, virum quidem ipsum non queat lædere quem innocentia sua munit: ne religioni fiat iniuria, in vexationibus ministrorum.

Concludit ibidem subnectendo quòd Romanus Episcopus à nemine debet faciliter incusari: nec contra eum agẽs audiri, vt episcopalis dignitas quoad omnia præemineat priuilegio singulari.

Accipite quoque aliud quod vir sanctus vestræ ma- C gis conferre pietati quàm sibi præstare desiderat, nec derogare: quoniam non nouum aliquid petit, sed sequitur exempla maiorum: vt episcopus Romanus si concilio eius causa non creditur, apud concilium se imperiale defendat. Nam & Siluerius à sacrilegis Romæ accusatus apud parentem vestrum Constantinum causam propriam prosequutus est. Et de scripturis similia exẽpla suppeditãt: quòd cum à præside sanctus Apostolus vim pateretur, Cæsarem appellauit, & ad Cæsarem missus est. Certè prius examinet causam vestra clemẽtia: & si emerserit quæstio, interrogatio distinguat: vt quemadmodum dudum estis censere dignati, factorum à iudice ratio quæratur, non arbitrium sententię vindicetur. Ita enim fiet, vt nulli perdito vel infami, aut accusandi summi sacerdotis, aut testificandi in eum facultas pateat illicita. Siquidem non modo in episcopum, sed ne in presbyterum quidem accusationem facile suscipiendam, nisi idoneis testibus, lectio sancta præscribit. Neq; D enim vel inimico, vel calumniatori, vel istiusmodi viris (quales nuper insimulatores patuit extitisse) tribuenda licentia est, quorum vita non mereatur fidem, tormenta abhorreat religio sacerdotis.

Episcopi de iis quæ ad fidem ac religionem pertinent, habent iudicare, & ab eis debet consilium postulari. In libello contra Symmachum. Require infra in capit. Imperator. Episcopus aliquando potest inculpabiliter suam Ecclesiam corporaliter derelinquere. In epistola iij. ad Theodosium, quod require sup. cap. Ecclesia.

EPISTOLA. *Virtus & scientia antiquorum per epistolas quas mittebant plurimum monstrabatur, vt in exemplo patet de epistolis Apostoli Pauli. In episto. quinta ad Sabinum, in fine.* Lib. 7. Epistol. Epist. 45. Tom. III.

Quid autem maiorum nostrorum exempla proferã, qui epistolis suis fidem infuderunt populorum mentibus, atque ad integros & confertos scripserũt populos, & præsentes se esse cũ absentes scriberet significauerũt, dicente sancto Apostolo, quia absens erat corpore, sed præsens spiritu, non solùm cũ scriberet, sed etiam cum iudicaret? Denique absens per epistolam condẽnabat, & idem absoluebat per epistolam. Epistola enim Pauli quædam effigies erat eius præsentiæ & forma. Non enim vt aliorum epistolæ graues, inquit, & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis, talis & Apostoli: sed talis huius epistola, vt talis esset forma præcepti, qualis esset operationis substãtia: quia quales sumus, inquit, verbo per epistolas absentes, tales & præsentes sumus in opere. Imaginem præsentiæ suæ in epistolis expressit, fructum testimonium, in opere significauit.

Veruntamen vt dicit super ij. epist. ad Corinthios, cap. j. Tom. V.

Epistola est imago, præsentia autem veritas.

Vnde de epistolis ipsius Apostoli, dicit in commentario super epistolam ad Colossenses in fine, asserens quantum fuerint vtiles toti Ecclesiæ, licet in particulari scriberet. Tom. V.

Et cum lecta fuerit hæc epistola, facite vt & Laodicensium Ecclesiæ legatur, & Laodicensium vos legatis. Quia generales sunt instructiones Apostoli, & ad omnium profectum scriptæ epistolæ, idcirco etiam Laodicensibus epistolam hanc legi præcepit, vt per hanc quid agendum sibi esset, addiscerent: & Colossenses vt eorũ legerent iuxta sensum supradictum. Et dicite Archippo: Vide ministerium quod suscepisti in Domino vt illud impleas. Præpositum illorum per eos ipsos cómonet, vt sit solicitus de salute ipsorum. Et quia plebis solius causa scribitur epistola, ideóque non ad rectorem ipsorum destinata est, sed ad Ecclesiam. Post enim Epaphram, qui illos imbuit, hic accepit regendam eorum Ecclesiam. Ipsa enim salutatio mea manu Pauli. Vt confirmet epistolam, manu sua scriptam dicit, memorans vt in mente habeant exitus eius, quos patiebatur pro salute gentium: & tales se præberent, vt non ægrè ferret pati pro iis iniurias.

EPVLAE. *Virtuosè epulari. Libro primo de pœnitentia.* Cap. ij. Tom. I.

Epulemur bonum cibum præsentiam gerentes, læti redemptione. Nullus enim cibus est beneuolẽtia & pietate dulcior epulis nostris atque lætitiæ: nulla de peccatore seruata inuidia admisceatur, ne se ipse à domo patris quemadmodum expositus in Euangelio inuidus ille frater excludat, qui fratrem receptum doluit, quem in perpetuum gaudebat exclusum.

Epulæ nostræ Christus factus est. In tractatu super psalmum quadragesimum tertium. Tom. III.

Bonus Dominus noster Iesus Christus, quia factus est ouis epulationis nostræ. Quæris quomodo factus sit? Audi dicentem: Pascha nostrum immolatus est Christus. Et considera quemadmodum patres nostri in figura diripientes agnum manducabant, significantes Iesu Domini passionem, cuius quotidie vescimur sacramento. Per ipsam igitur ouem facti sunt greges escarum, sicut Aquila dicit: vel greges in escas, sicut Theodotion loquutus est: vel pascua edentium, sicut Symmachus dixit. Sed bona est epulatio, non solùm non metuenda sanctis, sed etiam concupiscenda. Aliter enim ad regnum cælorum non potest perueniri: cùm ipse Dominus dixerit: Nisi mãducaueritis carnem meam, & biberitis meũ sanguinem non habebitis vitam æternam. Probatũ est igitur, quòd Dominus noster sit epulatio, vel alimentũ edentium: sicut ipse ait: Ego sum panis viuus, qui de cęlo descendi. Et vt scias quia hæc omnia propter nos facta sunt, ex quo ille descendit, ex illo Apostolus ait: Nos omnes vnus panis sumus. Non ergo timeamus quia facti sumus oues escarum. 1. Corinth. 5. Ioan. 6. 1. Cor. 10.

Epulæ sunt verba sacræ scripturæ. Require suprà, in capite Cibus.

Equus

Cap.3. Tom.IIII. EQVVS. *Equus est naturaliter animal lasciuum, ideo fræno eget:ita & homo qui hoc animal imitatur. Libro sexto Hexameron.*

Si te edacitas equi intemperantiáque delectat,& adhinnire ad fœminas voluptati est, delectet & in fræno maxillas tuas chamóque constringi.

Expressius docet talis equi modum cohibendi. Libro secundo de Abraham,loquens de Abraham quãdo recuperauit captum Lot,prout habetur Genesis xiiij.licet Ambrosius nostra litera seu translatione non vtatur. Cap.7. Tom.IIII.

Numerauit Abraham trecentos decem & octo vernaculos suos vsque Coba,quæ est ad dexteram Damasci.Et numerus vitalis est.Ipsa enim vita,si credamus in passione,in nomine Domini Iesu:nam hæc est nominis interpretatio huius quod diximus Coba.i.vita.Ipsa & dextera Damasci pulchrè esse dicitur. Agni enim ad dexteram,hœdi ad sinistram.Scit exercitata mẽs, quos ad prælium consummandum adhiberet sibi,quibus armis instrueret, quibus ducat vexillis. Non aquilarum præfert imagines,nec dracones: sed in cruce Christi & Iesu nomine progreditur ad prælium,hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis.Meritò ergo mens exercitata, quæ recepit veram sapientiam viri iusti, iustitia autem solers correptionis est, ac arguendo reuocat peccatores, & stringit passionũ impetus.Ideo dicit scriptura, quia reuocauit omnem equitatum Sodomorum:hoc est,habenas tenuit,fræna rationis imposuit,reuocauit culpã, strauit errorem. Equus enim stare nescit,velox ad impetum,ceruicem exaltans suam,hinniens ad libidinem. Quid tam simile peccati?Feruet enim primo culpa impetu,& omnem recti cogitationem præuenit,motúque immaturo exilit,vt eam difficilè ratio reuocare possit: Fertur in præceps,& ascensorem suum proiecit in mare istud huius seculi,ceruice tumida recusans iugũ correctionis.Et specialis quædam forma libidinis, quæ vocem mutet hominis,verba amantis corrumpat,suísque se prodat sermonibus.Denique ad Iudam dicit per Hieremiam Dominus Deus: Nũc videbitur ignominia tua & adulterium tuum, & hinnitus & alienatio fornicationis tuæ supra colles.Hunc iustus reduxit equitatũ, mores quoque declinantis conuertit & ad se vocauit vt imitatores sui fierent qui deflexerant,quia sensus nostri ad disciplinam mentis recurrunt. Hierem.13.

Christus dicitur eques & equus. In tractatu super psalmum xl.pertractans illud Genesis xlviij. Fiat Dan serpens in via &c.

Et quia similiter Iudas amplificasse super Christum legitur supplicationem, videtur hoc loco ipse signari, q̃ mordere haberet calcaneum equi quo Christus Dominus vehebatur.Vnde dictum est: Equitatus tuus salus:quòd caro eius mundi totius erat susceptura peccatum,vt salus pro exitio,& vita æterna pro morte succederet.Vulneratus est ergo equus,non mendax solus ad salutem.Vulneratus est equus,qui mundi totius peccata suscepit,& onera nostra portauit: & non fuit fatigatus: Vulneratus est equus, qui ad fœminæ concubitus adhinnire nesciuit. Et ideo fortassis Ioanni Euangelistę cælum apertum,& albus equus est demõstratus, supra quem sedebat habẽs in capite diadema,&in femore suo nomen scriptum:Rex regum,& Dominus dominãtiũ. Albus erat, qui erat immaculatus, quia nulla peccati inquinamẽta cognouerat.Nam si libido tenebrosa est, rectè sanctimonia relucet & splendet. Hic ergo equus est vulneratus,sed non retardatus. Denique cum ipso vulnere de tumulo resurrexit,cucurrit ad cælum supra omnes Angelos & Archangelos,velocior omni equitatu militiæ cælestis inuentus: supra equos etiam illos igneos,quibus Helias raptus est. Et meritò velocior, qui super omnes cælos & supra cælum cælorum ad sedem Dei omnipotentis ascendit, & sedet vt scriptura nos docet,dicens:Videbitis abhinc Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.Hic itaque equus in figura & antè est demonstratus tempore Machabæorum,supra quem sedebat dux ille militiæ cælestis aureis armis refulgens,qui Heliodorum depeculatorem illum depositi vidualis cæterorúmq; quę sacræ fuerãt cõmendata custodię,strauit & perculit,& prostratum Onię precibus sacerdotis,vitali vsui reformauit. Vnde verè in eo arma aurea refulserunt,quia solus equum hunc sedit,& vicit,in quo nullus culpę immunis euasit.Nõ Henoch, qui raptus est ne malitia mutaret cor eius. Non Abraham,non Isaac,non Iacob,non Moses.Omnes enim sub peccato,omnes sub morte. Denique regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem.Solus iste est,qui peccatum nõ fecit.Solus est Christus,qui peccatum abstulit mundi, qui dixit morti:Vbi est mors victoria tua?vbi est mors aculeus tuus?Quomodo ergo amplificauit super hunc supplantationem suam Iudas, & cecidit eques retrorsum?Quod in Iuda est,dolum fecit:quod in Christo,volens passus est.Sæpe videmus fortiorem velle percuti,vt acrior lacessitus insurgat, vehementius excitetur. Momordit ergo serpens calcaneum equi,virus suæ fraudis euomuit:volens eques se ipse deiecit.Volens cecidit vt nos ipse leuaret.

Habacuc 3. · Apocal.6. · Apoc.19. · 4 Reg.2. · [Mat].14. · 2.Machab.3. · Sap.4. · Roman.5.

Et infrà subdit.

Potest & illud conuenire huic loco,quòd Samaritanus descendentem de Hierusalem in Hiericho hominẽ vulneratum illum à latronibus non præteriuit,sed suscepit eum & vulnera eius curauit,infundens oleum & vinum,& imposuit super iumentum suum, & duxit ad stabulum.Quid dubitas de equo bono, cum bonum etiam iumentum legeris?Cum legeris in Hierusalem illam & equites multos & plurimos cum quadrigis & curribus introire?Ne te moueat quod legisti:Hi in curribus,& hi in equis,nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt. Sed Helias non cecidit, qui curru introiuit. Vbi enim nomen Domini est, ibi nullus obligatur, sed absoluuntur vniuersi. In nomine Dei nostri & pauper est tutus,& diues,& nobilis,& ignobilis,&infirmus,& potens. Fidei non præiudicant opes, si tamen vti opibus nouerimus.Et ideo nomen Dei in se habẽs dicit:Tu autem Dñe miserere mei,& resuscita me,& retribuam eis.

Equus etiam virtutem vel virtutis affectum in anima figurat.Lib.de Isaac & anima. Et libro quarto de virginitate,parte quarta. Quod require suprà in cap. Anima. Similiter per equos boni & mali homines possunt intelligi. Libro super Beati immaculati,litera secunda,versu vj. Quod require suprà cap.Currus. Sed de equis qui significant bonos, & maximè Apostolos, habetur eodem libro, lit. quarta,versu octauo. Tom.IIII.

Siquidem habet equos suos Christus, de quibus dicit propheta: Immisisti in mare equos tuos turbantes aquas multas: eò quòd gentium populos, qui mouentur vt aquæ multæ, & excitantur vt fluctus aquarum multarum euangelizando cõmouerint Apostoli, vt assurgentes à terrenis idolorum cæremoniis in Christum crederent. Et suprà ait, Ascendisti in equos tuos,equitatus tuus sanitas. O bonorum equorum duodecaiugum mirabile,quibus fræna pacis,habenæ sunt charitatis, constricti inter se concordiæ vinculis, & iugo fidei subiecti,quatuor rotis Euangelij mysteriũ totius orbis finibus inuehentes,bonorũ aurigam portantes Dei verbum,cuius flagello fugatæ sunt illecebræ seculares, exterminatus mundi istius princeps, iustorum cursus impletus est. O rationabilium equorum grande certamen. O mirandum mysterium: Rota intra rotam currebat, & non impediebatur: nouum testamentum in veteri testamento erat, intra illud currebat, per quod annuntiabatur. In quatuor partes ibant rotæ, & non conuertebantur retrorsum: quia spiritus vitæ erat in iis, qui currebant in quatuor partes totius mundi:

di:& sine offensione currebant, quia bona equorum vi ta quadrabat. Currebant igitur equi, quia non dormiebat qui ascenderat super equos. Animarum igitur nostrarum auriga Iesus, qui nos quoque vult ascendere equos nostros, hoc est nostra corpora: sed vigilare semper, ne dicatur de nobis, Dormitauerunt qui ascenderunt equos. Transeundum est hoc mare impigrè: vix transitur à vigilantibus. Si quis autem dormierit, transire non poterit, sed demergitur vt Ægyptius cuius & anima & corpus interiit. Equum enim & ascensorem proiecit in mare, qui non sequebantur legem, sed persequebantur.

Significat equus corpus nostrum. Libro de Patriarchis. Require suprà, in cap. Antichristus. Vnde hic equus, hoc est, corpus nostrum, debet dirigi & prudenter gubernari. In tractatu de Naboth paupere. Cap. 15. Tom. IIII.

Posuit me currus Aminadab. Si ergo anima currus est, vide ne equus caro sit. Agitator autem vigor mētis, qui regit carnem, & motus eius velut quosdam equos, prudentiæ habenis coërcet. Dormitauerūt ergo qui ascenderunt equos corporis voluptates, nullo eas moderamine gubernantes. Vnde & ascēsores eos quasi equites vel agitatores malui t nuncupare. Agitator etenim cum disciplina & arte pro suo arbitrio equos agitat, velut currentes incitat vel reflectit indomitos, vel reuocat fatigatos, vel mansuetos pro sua voluntate conuertit. Vnde cum reciperetur Helias, & curru quasi ad ad cælum ferretur, clamauit ad eum Helisæus: Pater pater agitator Israël, & eques ipsius, hoc est, qui populū Domini bono ductu regebas, constantiæ merito hos ac cepisti currus, hos equos ad Diuina currentes, quia moderatorem te humanarum mentium Dominus cōprobauit: & ideo tanquam boni auriga certaminis victor æterno pręmio coronaris. In Habacuc quoque Prophe ta lectum est, ad ipsum Dominum dictum: Ascendes super equos tuos, & equitatus tuus salus. Agitauit enim Apostolos suos, quos per diuersa mundi direxit, vt toto orbe Euangelium prædicarent. Ascende ait, quasi rectori, nō quasi equorū ascensori. Ascendit enim etiā eques, sed vt regat, non tantummodo vt sedeat: eò quòd desidiosus & piger, somnolentus proferre non possit mentis incessum. De equite autem lectum est: Et eques ascendit retrorsum, expectans salutem Domini. Etenim quia nemo sine lapsu est, etiam si quis eques ceciderit, & terrenis aliquibus vitiis fuerit implexus, si tamē non abiiciat spem resurgendi, fretus miseratione Diuina perueniet ad salutem. De ascensore verò manifestum est indicium, quòd reprehensibilis habeatur, quando Moses ipse ait in Cantico Exodi: Equum & ascensorē proiecit in mare. Et in Zacharia loquutus est Dominus dicens: Percutiam omnem equum in amentia, & ascensorem eius in insipientia. Non dixit solùm equū, sed & ascensorem. Vbi est enim ascensor, qui non potest equū proprium gubernare, si indomito furore in prærupta & periculosa raptatur?

(margin: Habacuc 3. Exod. 15. Zach. 12.)

Contra nutrientes equos, loquitur ibidem, quod require supra in cap. Diues malus.

EQVVLEVS. *Pati equuleū. In tractatu de secunda interpellatione Dauid, cap. secundo. Require suprà in cap. Bonitas & bonum.* Tom. IIII.

ERIGERE. *Erigere mentem quare & qualiter debeamus. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu quinto, quod require suprà in cap. Auaritia.*

ERROR. *Error culpam significat. Libro super Beati immaculati, literam xxij. exponendo.* Tom. IIII.

Vbi error est, culpa significatur.

Et vt dicit in tractatu de obitu valētiniani Imperatoris. Tom. III.

Error in pluribus est, in paucis correptio.

Qui errat in fide, dicitur esse mortuus. Super epistolam ad Ephesios, cap. ij in principio. Tom. V.

Et vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum huius mundi Mortuos dicit, qui errorem seculi sequuntur. Quicquid enim ab vnius Dei professione recedit, mortuum habetur: quia non manet in radice ex qua trahit originem. Secundum principem potestatis aëris huius spiritum, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. Principem potestatis, id est, diabolum significat, seculi intelligentiam corrupisse, vt ab vno Deo recederent, multorum deorum opinionem suscipiens, vt illos socios suæ conspirationis efficeret, dum in eadem impietate inueniuntur, negantes vnum Deum. Principem ergo hunc erroris, ideo aëris dicit spiritum, vt ostendat quia hanc partem sibi vsurpauit ad exercendā dominationem. Alius est enim aër, & alius princeps: sed quia in mūdo vel in aëre dominatur, spūs aëris appellatur &c.

Error quilibet veritate aliqua coloratur. Eodem libro, cap. quarto.

Laborandū est vt perfectio fidei apprehendatur. Cuius hæc ratio est, vt Christum perfectum & plenū Deū fides teneat, ne mensura humana metiatur, sed in plenitudine Diuinitatis quasi perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum, temporali ætate & mensura significat, sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus Diuinitatis Filij Dei. Vt vltra non simus paruuli neque fluctuantes & circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad remedium erroris. Fūdatos & stabiles esse nos vult in disciplina fidei catholicæ, quam Petrus Apostolus reuelante Deo professus est, nec ventilari nos oberrantes per diuersarum hæresum pestilentiosas asseuerationes nequitia humana inuentas, vt per has fallētis inimici sub veri nomine error possit afferri. Hoc enim remedium est falsitatis, vt sub prætextu veritatis inducat errorem. Et non solùm sub veri nomine, sed & ne sicut ante acceptā fidē sensu humiles vagabamur per diuersos errores, fideles facti discurreremus fragiles & dubij de spe promissa commonet, quia iam Christiani facti fundati esse debent, quia ambiguitas in fide nostra non est: commendatur enim virtute prodigiorum.

Sed qui errare alium facit, damnationem pariter incurrit. Super epistolam ad Galat. cap. quinto. Tom. eod.

Quicunq; autem conturbat vos, portabit iudicium quicunque est ille. Quomodo qui errantem conuerti facit, remunerandus est, dicente Iacobo Apostolo in epistola sua: Qui conuerti fecerit peccatorem, saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorū: ita & qui recta incedentem via, iter in deuium cogit flectere, damnationem consequitur quicunque fuerit. Iac. 5.

Proprium est malorum in alienis erroribus summè lætari. Libro de Noë & arca, vbi loquitur de Cham, qui patrem suum Noë nudatum vidit & risit. Cap. 30. Tom. IIII.

Quod autem ad altiorē pertinet sensum, omnes mores pessimi erroribus delectantur alienis. Non solùm erroribus, sed etiam iis, quæ ipsis videantur mala esse, etiamsi non sint. Nudum enim se Noë non sentiebat, qui amictu indutus erat sapientiæ. Denique nec Adam in Paradiso positus nudum se putabat, nisi postea quàm præuaricationis commisit errorem. Et reus amictu sapientiæ ac iustitiæ, mandatorúmque cælestium præuaricatione nudatus, nudum vidit, & foliis se operiendum putauit. Ridet igitur Cham nudatum patrem cernens. Omnis nanque improbus, quoniam ipse deuius est disciplinę, aliorum lapsus non solùm pro sui erroris solatio accipit, quod cōsortes inuenerit culpæ, verùm etiam improbo lætatur affectu, tāquam sua ipse delicta correxerit. Mala mens ergo lætatur præter propositum quid alicui accidisse sapienti: cum vtiq; corporis lapsus in vitio esse non debeat, etiamsi lapsus putetur, nisi animus quoque inclinetur ad culpam. Postremò venialia huiusmodi iudicentur errata, non ideo prosequenda, non habenda ludibrio: Sed mens, vt dixi improba, cum pu-

putat errasse sapientem, insultandum arbitratur ei, cuius sibi putat mores esse cõtrarios, quòd peccatũ suum velut tacito quodã sapientis testimonio redarguatur: eóque lætandũ sibi, quòd iusto viro nec eruditio ipsius profuerit, nec iustitia suffragata sit, nec ea quæ secundũ corpus sunt habuerint prosperos cursus. Hæc enim pro summis bonis apud improbos æstimantur in diuitiis, aut honore posita, quæ tamen nullum fructum ad laudem virtutis conferunt. Propterea insipientiæ defensores videntur, qui virtutis amatorem prosperorum munere esse fraudatũ, qui omne bonum temporalibus magis quàm perpetuis æstimandum putant.

Vt errorem hominum tolleret, Christus incarnatus est. Super epistolam ad Colossens. capite primo. Quod require infrà, in cap. Incarnatio. Error clericorum ab ipsis debet corrigi. In relatione concilij Aquilegiens. Quod require suprà, in cap. Episcopus.

Cap. 14. Tom. IIII. ERVBESCENTIA. *Erubescẽdum est de culpa. Libro de Paradiso.*

Qui erubescit, conuertitur, sicut scriptum est: Cõfundantur & conuertantur valde velociter.

Cap. 7. Tom. IIII. *Item libro secundo de Cain.*

Primũ est, ne pecces: secũdum si peccaueris, quiescas. Erubescere enim debemus & condemnare peccatum, non defendere: quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur.

Tom. IIII. *Item in tractatu super psalmum xxxv. versu xvij.*

Si tu petas tibi tua peccata donari, nec consideres honores tuos, aut erubescas amicos tuos, ne dignitatem tuam deflexisse videaris. Amicus Dei Dauid, Propheta Dei, rex ab ipso Deo electus, & vnctus in regnũ, flagellis se spontaneis offerebat, nec erubescebat: & tu erubescis? Non ista verecundia multum tibi opitulabitur, cum ad Dei iudicium veneris, sed pudoris istius te pœnitebit, cum in conspectu non solùm hominũ, sed etiam Angelorũ & omnium potestatũ cælestium constitutus, cœperis peccata propria non negare. Quomodo excusabis, cum tanta cõmiseris? Prætendes conditionis infirmitatẽ, dices, quia nemo sine peccato. Respõdebitur tibi, debuisti ergo agere pœnitentiã. Dederam remediũ, cur refutasti? Subtexes pudorẽ, quòd honores tuos erubueris. Dicet, Si tu erubuisti me corã amicis tuis, & ego te erubescã coram Patre meo qui est in cælis. Disce verum esse quod scriptũ est, quia est verecundia adducẽs peccatum. Dauid in conspectu suo dolorem suum ponebat, ne vnquã obliuisceretur: Dauid iniquitatẽ suam ipse pronuntiabat: Dauid de peccato suo non de operibus cogitabat: Dauid non erubscebat sua recensere peccata, ne de iis erubesceret, & in medio iudicio constitutus, & tu erubescis? Non esset hodie in requie seruulus meus Iob, si erubuisset illos tres reges amicos suos: non ipse Dauid, si erubuisset delicta propria cõfiteri. Ergo quia non erubuit mihi sua peccata aperire: nec ego erubescam ei mea secreta reserare. Et quia vterque eorum non erubuit factorum suorum pretium in mea ponere potestate, meo se iudicio volũtatique committere: nec ego de talibus seruulis erubescam vt appellem amicos, qui meam studuerint facere voluntatem. Ideóque, quoniam illi antè in mœrore, nunc in consolatione: tu quia in deliciis, nunc in suppliciis. Chaos inter vos magnum est: vt neque illorum ad te gratia, nec tua ad illos pœna possit transire.

Tom. IIII. *In tractatu super psalmum xxxvij.*

Obmutui & non aperui os meum, ne peccata maiora contraherem: Agnoui voluntatem tuam, vt ad tempus erubescerem, & postea saluus fierem, veniam postulando, & cætera.

Tom. I. *Libro quarto de virginitate, parte tertia in fine, vbi loquitur de hæmorrhoissa.*

Illius fœminæ tibi in adeundo seruãda verecũdia, & in fide imitanda deuotio est. Quanta verò illa gratia, quòd ea quæ videri erubescat vitium tamen non erubuit confiteri. Noli ergo lapsus tuos occultare: fatere quod ille iam nouit. Noli erubescere, quod non erubuerũt Prophetæ. Audi Hieremiam Prophetam dicentem: Sana me Domine & sanabor. Sic & illa dixit cum cõtingeret fimbriam: Sana me Domine, & sanabor, salua me Domine, & saluabor: quia gloria mea tu es. Sola enim sana est, quam tu sanaueris. Hiere. 17.

Erubescere etiam nõ debemus Christum Deum confiteri, quemadmodum & martyres non erubuerunt. Libro super Beati immaculati, litera sexta versu sexto. Tom. IIII.

Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regũ, & non confundebar. Grate conuenit ista vox martyri, qui vocatus ad sacrilegium, exprobrãtibus sibi regibus crucifixum Iesum non erubescebat, sed magis gloriabatur in cruce Christi, & illam mundi salutem esse testimoniis cælestibus astruebat. Hos vocat Christus in spõsa dicens in Canticis canticorum: Et veni ò columba mea in tegimento petræ iuxta præmunitionem. Hoc est, veni iuxta Euangelium, propugnacula fidei tuæ, gesta sunt Christi: muri tui subsidia, verba sunt Domini: passio Domini corporis tua virtus est. Ostende mihi faciem tuam, & insinua vocem tuam: quia vox tua suauis est, & facies tua pulchra. Suauis est vox, quia ore confessio fit ad salutem: & decora facies, quæ non erubescit authorem, non confunditur redemptore. Ostendit enim faciem suam, signaculum crucis præferens: & insinuat vocem suam authoritatem prædicationis assumens: in tegimento enim corporis Christi, quo redempta est à peccato, munimentum gratiæ spiritualis inuenit, vt salutaria sibi & sentiat & loquatur. Suauis ergo vox, quæ Diuinis testimoniis loquebatur: decora facies, quæ in conspectu regum non confundebatur. Cantic. 2.

ESCA. *De corporalibus escis, require suprà in cap. Cibus De escis verò vitiorum. Lib. de Isaac & anima.* Cap. 7. Tom. IIII.

Escæ enim malorum sunt voluptates corporis iis quisquis intendit, laqueo suo innectit animam suam. Qui autem ab escis eius temperat, & de tenebris eius exit, eius anima fulget vt diluculum.

Item libro de bono mortis. Tom. I.

Attolle animam tuam, ne eam illiciat esca laqueorum. Voluptates seculi escæ quædam sunt: & quod peius est, escæ malorum, escæ tentationum. Cum voluptatem quæris, laqueos incurris.

Item libro super Beati immaculati, litera xiij. versu vj. Tom. IIII.

Quid tibi homo cum deliciis, & voluptatibus? Non capiet laqueus, nisi antè esca te ceperit. Dum prædam petis, laqueo ipse te nectis. Esca laquei, auaritia est: esca diaboli, luxuries est, quibus nos vult inescare non pascere. Et ideo clamabat Apostolus: Ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu. Colos. 2.

Esca etiam dicitur corpus Christi. Libro sexto super Lucam. Tom. V.

Esca autem solidior corpus est Christi: potus verò sanguis est Domini nostri.

Esca dicitur profundior scripturæ intellectus. Ibidem. Quod require infrà, in cap. Panis.

ESSE. *Esse proprium nomen est Dei, & per consequens Christi. In tractatu super Psal. xliij. Exponens illud: In te inimicos nostros ventilabimus cornu, &c.* Tom. IIII.

Quid est nomen, nisi quo propriè vnusquisque significatur, quod ei non sit commune cum cæteris? Homo enim commune vocabulum est. Nisi addas qui vocetur, nõ potest declarari. Nomẽ ergo proprietas vniuscuiusq; est, quo possit intelligi. Vnde arbitror quod & Moses volẽs propriũ Dei & aliquid de Deo speciale cognoscere, quod nõ esset cõmune cũ cęlestib' potestatib' interrogauit: Quod est nomẽ tuũ? Deniq; cognoscens mẽtẽ eius Deus, nõ respondit nomẽ, sed negotiũ: Hoc est, rem expresit, non appellationẽ, dicẽs: Ego sum qui Exod. 3.

Q

sum:quia nihil tam propriũ Dei quàm semp esse. Qui ergo negant Christũ coæternũ Patri, videant quia Deũ negant, cuius est semper esse, nec aliquando non fuisse. Hac ergo cognitione proprietatis Diuinæ Moses insurgentes in se volebat spernere: vel vt Aquila aut Symmachus dixerunt, calcare resistentes sibi tanquam serpentes & scorpiones: quos etiam Dominus dicit in Euãgelio esse spiritalibus vestigiis proterendos, vt nostrã viã impedire non possint, quæ ducit ad secreta Paradisi. Habemus ergo in nobis studium Diuinæ cognitionis. Habemus Dei verbum, quod est nomen Patris. Hæc verè proprietas Dei: quia Pater Christi est. Et ideo in nomine Patris venit, quia venit vt Patris faceret voluntatem. Et ideo ait: In nomine Patris veni, & non me suscepistis: Si alius venit in nomine suo, illum suscipietis: Significans Iudæos in antichristum credituros, qui in Christum Iesum credere noluerunt. Ergo qui in Christum credit, non in arcu suo, nec gladio sperat, sed in nomine eius habet spem victoriæ.

Ioan. 5.

Vnde libro decimo super Lucam.

Cap. 15. Tom V.

Interrogatus Petrus, Et tu ex illis es qui cũ Iesu Galilæo erant? verbum æternitatis refugit: non enim erant qui esse cœperunt: Hoc est dicere, Ille solus erat qui in principio erat. Denique ait: Non sum ego. Illius enim esse, qui semper est. Vnde & Moses ait: Qui est, misit me.

Tom. IIII.

Et ideo ipsi Christo, quia est, propriè cõpetit viuere. Libro super Beati immaculati: Exponendo literam quintam.

Qui enim viuit, est: & qui est, viuit. Denique gentiles non sunt, & ideo non viuunt, sed mortui sunt. Iesus autẽ heri & hodie ipse est, & in secula, & qui est viuit. Viuo enim ego, dicit Dominus. Quomodo enim potest non esse qui viuit? Viuit autem Iesus, qui etiam mortuos viuificat, & vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Nihil mirum si Domino cedit natura, vt viuificẽtur & mortui, & incipiant esse qui non erant. Et ideo quia via etiam vita est, secundum illud: Ego sum via veritas & vita: viam quæramus, vt vitam habere mereamur. Audiamus ergo illum qui viuit in Christo, viuit autẽ qui ait: Sed nos qui viuimus benedicimus te Domine. In Christo enim Iesu, etiã quicũq; mortuus fuerit, viuit.

Cap. 5. Tom. IIII.

Vnde quàm bonum sit esse cum Christo, & qualiter, seu quomodo, dicit libro de Isaac & anima.

Ipse quoq; Dominus Iesus delectatus fide animæ huius confessione gratiæ, & collaudatis eius meritis, propius eam adducit dicens: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano: transibis & pertransibis à principio fidei, à capite Sanir & Hermoniim, & à speluncis leonum, à montibus pardorum: hoc est, egredere de corpore, & totam te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi antè peregrineris à corpore: quoniam qui in carne sunt, peregrinantur à Dei regno. Ades, inquit, ades. Bene repetiuit, quia siue præsens, siue absens, adesse & placere Domino Deo tuo debes. Adesto præsens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est. Adest, inquit, mihi, qui exit de seculo. Adest mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi, qui abfuerit sibi. Adest mihi, qui se negauerit. Ille mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non est in spiritu. Ille mecum est, qui ex se ipso egreditur. Ille iuxta me est, qui extra se fuerit. Ille mihi integer, qui perdiderit propter me animam suam.

Super psal. 39. Tom. IIII.

Per contrarium verò est non esse. Vnde in tractatu super psal. loquens ad Adam, sic dicit.

Qui cum Christo est, timere non poterit. Adam cum Christo non fuit, quãdo deceptus est. Nam si cum Christo fuisset, & in eius præceptione permansisset, perire vtique non potuisset. Non mansit in Christo, quia non in eius sermone permansit. Denique audi qui maneat in Christo. Si manseritis, inquit, in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis. Et infrà: Si præcepta mea in vobis manserint, manebitis in mea dilectione. Vis scire, quia cum Christo Adam non erat? Dixit ei Dominus: Adam vbi es? Qui vtique quasi absentem requirit, non diceret: Vbi es? si eum in se manere cognosceret. Sed quis eum absentem fecerit, audiamus. Absconderunt se, inquit, ambo à facie Domini. Omnes videt Christus: sed qui se abscondit, absconditur: quoniam qui ignorat, ignoratur. Cognoscit enim Dominus eos qui sunt ipsius. Ille omnes suos vult esse, quos condidit, & creauit. Vtinam tu homo non fugias, & te ipsum à Christo non abscondas. Ille etiam fugiẽtes requirit, & absconditos non vult perire, sed clamat dicens: Adam vbi es? hoc est, homo vbi es? Ego te in lumine posui, tu tenebras requisiuisti. Denique in Paradiso, vbi semper matutinus erat dies, vesper factus est: quoniam omnia tenebrosa peccata sunt. Ideóque audierunt vocem Domini Dei deambulantis ad vesperam in Paradiso. Simul mysterium. Mane errasti, ad vesperã liberaris. Quomodo enim vespera, vbi Deus est, cum Deus, lux sit? Nam licet sedes eius supra cælum cælorum, tamen in sanctis suis est Christus.

Ratio huius est, quia cõtraria simul esse non possunt, sicut virtus cum vitio, & Christus cum diabolo. Vnde cum vnum excluditur, aliud introducitur. Libro secundo de Cain & Abel, quod require suprà in capite Crimen. Vnde peccatores non propriè esse dicuntur, quia non stant. In tractatu de secunda interpellatione Dauid. Cap. 1. Tom. III.

Quando impius perseuerare cõsueuit, de quo & alibi habes scriptum: Vidi impium superexaltatum super cedros Libani, & transiui, & ecce nõ erat, quæsiui eum, & non est inuentus locus eius: incredibilis celeritas extinctionis eius. Vides subitò impium in hoc seculo potentem: dum transis, ille iam non est. Quanta est enim vmbra in terra? quàm non diuturna? Transpone vestigium, & vmbra iam præteriit. Aut si hìc aliquid mouent, ad ea quæ futura sunt attolle mentis vestigium, & inuenies illic impium non futurum, quem hìc esse credebas. Non est enim qui nihil est.

Et vt dicit super primam epistolam ad Corinthios, capite septimo. Tom. V.

Deterius est fuisse & non esse, quàm nunquã fuisse.

Probat per exemplum in epistola siue tractatu de lapsu virginis consecratæ, quod require suprà.

EVANGELIVM. *Describitur Euangelium, & à lege distinguitur. Super epistolam ad Romanos, circa principium, exponens illud: Segregatus in Euangelium Dei &c.* Tom. V.

Euangelium Dei, est bonum nuntium, quo peccatores ad indulgentiam conuocantur. Apostolus autem quoniã in Iudaismo locũ doctoris habebat vtpote Pharisæus, ideo segregatum se dicit à Iudaismi prædicatione in Euangelium Dei: vt à lege dissimulans, Christum prædicaret: qui quod lex non potuit, credentes in se iustificaret: sed non contra legem, sed pro lege est. Ipsa enim hoc dicit futurum, dicente Isaia Propheta: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat captiuitatem ab Iacob: Et hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum. Igitur si lex Dei est data per Mosem, & prædicatio nouæ legis Dei est, quid est quòd à lege quam Deus dedit translatum se dicat in Euangelium Dei? Sic est hoc, quomodo qui à secundo gradu accedit ad primum, vt à bono ad melius. Lex enim à Deo data est ad correptionem disciplinæ: Euangelium autem Dei est quo mysterium Dei manifestatur, quod latuit à seculis in Deo, quod est Christus: Ad quod omnes inuitati, pro peccatis duplicia consequuntur, remissionem peccatorum accipiunt, & Filij Dei fiunt, vt iam mori non possint secunda morte. Hinc est vnde Dominus in Euangelio ait: Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti

fisti Iesum Christum.

Et infrà.

Quantum distat seruus à domino, tantum distat lex ab Euangelio: non quòd mala sit lex, sed quia melius est Euangelium.

Tom.eod. *Euangelium quantum à lege differat in dignitate, & salutis vtilitate, ostendit super epistolam ad Galatas, capite primo, exponens quod sequitur.*

Miror quòd sic tam citò transferimini ab eo, qui vocauit vos in gratiam in aliud Euangelium. Euangelium bonum nuntium est, ac per hoc & lex vetus Euangelium est, excepta † lege factorum. Sed hoc potius, in quo ꝙ promissum est, solutũ est, per quod peccatores ad indulgentiam conuocantur. Mirari ideo ergo se dicit, quia de optimo & maximo beneficio decidentes, manciparunt se legi factorum, vt perderent quod fuerant consequuti, vt de accepta libertate ruerent in seruitutem citò euersi, cùm mos sit, vt paulatim aliquis de malo transeat ad bonum. Ii autem de bono facilè traducti sunt ad opera carnis, quæ sunt grauia. Rarò enim contingit, vt quis de lætitia confugiat ad exitium: ac per hoc admiratur hebetudinem illorum, qui in securitate positi, labori se subiiciebant inani. Tale est, si nauta insanus stans in portu, de tempestate securus laxet nauem in altum, vt perturbetur diuersis procellis. Ita & ij qui per stultitiam subegerunt se, vt dolores paterentur pudoris desecti, & iugum seruitutis legis susciperent, nulla huius rei spe prædicata. In aliud ergo Euangelium vocati fuerant, quàm quod ij prædicabant, qui eos subuerterant. Non tamē aliud ab eo quod Apostoli nuntiabant, quod ij pseudoapostoli aliud esse asserebant ad inuidiam Apostoli, qui eos instruxerat. Et vt Galatas per hanc fallaciam circunuenirent, necesse erat vt Euangelium Apostoli aliud esse dicerent, quàm quod ratio Saluatoris docebat. Hoc autem esse verum quod ab eis cum legis veteris concordia prædicabatur. Ij sunt qui quæstiones fecerunt Paulo & Barnabæ de hac re, sicut continetur in Actibus Apostolorum. Isti enim docebant ex gentibus credentes, quia nisi circunderentur more Mosis, & Iudaizarent, salui esse non possent. Nisi aliqui sunt qui conturbant vos, & volunt conuertere Euangelium Christi. Apertum est, quia hoc agebant vt conuerterent Euangelium Christi, immittentes traditiones, vt sub nomine Christi essent Iudæi, id est, conuertere Euangelium Christi in legem. Sed etsi nos, aut Angelus de cælo euāgelizet prẹter quā quod euāgelizauimus, anathema sit, sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizauerit præter quàm quod accepistis, anathema sit. Nemo miretur Apostolum, qui feritatem morum mansuetabat, sic esse commotum. Pro Galatarum enim salute indignatur aduersus inimicos Christianæ disciplinæ. Indignatio enim hæc ostendit non leue peccatum esse post acceptam fidem conuerti ad legem. Nam tam firmum & verum Euangelium quod eis prædicauerat asserit: vt etiam seipsos, id est, Apostolos, si immutati forte aliter prædicarent, non audiri doceret: quorum vtique fama quod essent Apostoli Christi peragrauerat omnem locum. Aut si forte diabolus Angelum Dei se fingens, vt facilè posset audiri de cælis appareret contra hoc prædicans, sciretur esse contrarium, & abominatio haberetur. Si ergo Apostolos Christi, quorum tam præclara opinio in signis & prodigiis erat faciendis, & Angelum de cælo quem posit spiritalis ratio commendare, aliter docentes quàm ab Apostolo Paulo edocti erant, anathematizari præcepit, quantò magis quos nullum testimonium ad seducendum potest commendare? Ideo autem iterat contestationem, vt confirmet eos in prima traditione. Iterata enim lex solicitiores reddit negligentes.

† Aliàs, acceptis.

A *Euāgelium etiam differt à lege, sicut veritas ab vmbra, In tractatu super psalmum xliij.*

Lex scripta est in cordibus nostris, vt nobis in ea quædam futurorum figura non veritas sit: nobis Euangelium quasi lumen & signaculum veritatis est.

Etiam differt, quia in lege promissio: in Euangelio adimpletio. Lib. super Beati immaculati, litera decima septima, secundo versu. Tom.IIII.

Quæ annuntiauit per Prophetas, in Euangelio manifestauit: & quod ipse loquutus est per Prophetas, in Euangelio ipse compleuit.

Et differt, quia lex euangelij sanctior & perfectior. Eodem libro litera vndecima, super illud: Secundum misericordiam tuam viuifica me, &c.

Possumus sic intelligere: quia iam Propheta quæ erant legis agnouerat, optat aduentus Dominici misericordiam, vt accipiat præcepta quibus lex adimpleatur: vt non solùm adulterium sciret esse vitandum, B sed etiam concupiscentiam adulterij declinandam. Os enim Patris Iesus loquutus est in Euangelio, Eum, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, in corde suo adulterium perpetrasse. Quantum Euangelio profecerunt studia castitatis, quo non solùm turpioris facti, sed etiam studij degeneris ablegatur opprobrium? Matth.5.

Iterum eodem libro, litera xvij. versu tertio.

Prius Propheta legitur & Apostolus, & sic Euangelium, in quo verba lucida, seu validiora præcepta. Lex dicit: Diliges proximum tuum: Et Euangelium dicit tibi: Dilige inimicum tuum.

Vnde libro octauo super Lucam, capite primo. Tom.V.

Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Non quia lex defecit, sed quia incipit Euangelij prædicatio. Videntur enim minora compleri, cum potiora succedunt. Et ideo vim faciamus regno cælorum. Omnis enim qui vim facit, vehementi studio properat, non torpenti lentescit affectu. Est ergo fidei religiosa violentia, C segnitia criminosa. Lex multa secundum naturam, vt naturalibus indulgētior desideriis, ad iustitiæ studium nos vocaret: Christus naturam incidit, quia naturales quoque amputat voluptates: & ideo vim faciamus naturæ, vt non ad terrena demergat, sed ad superna se subrigat.

Concludit libro septimo eiusdem. Cap.6.

Vexilla fidei non premenda, & regni cælestis Euangelium prædicandum, excutiendum de pedibus puluerem, si quis recipiendos ciuitatis hospitio non putauerit. Docet etiam grauiori pœnæ obnoxios fore, qui Euangelium non sequendum, quàm qui legem iudicauerint esse soluendam. Cap.7.

Per Euangelium possumus dicere nos videre Christum. Libro primo de viduis, parte tertia. Tom.I.

Gratias Euangelio per quod etiam nos, qui oculis nostris venientem in hunc mundum non videmus Christum, videmur ei dum facta eius legimus interesse, vt D sicut illi quibus appropinquabat fides mutuabantur ex eo, ita nobis dum gestis eius credimus appropinquet.

De eius Euangelij prædicatione, libro decimo, super Lucam. Cap.3. Tom.V.

Prædicetur Euangelium, vt seculum destruatur. Sicut enim præcessit in orbem terræ Euangelij prædicatio, cui iam & Gothi & Armenij crediderunt, & ideo mundi finē videmus: ita & à viro spirituali Euangelium prædicatur, quando omnes sapientiæ processus, & omnes virtutes exequitur: psallenti mente & spiritu, nouissimam destruens mortem. Tunc enim finis, cū tradiderit in eo Christus regnū Deo & Patri: & fuerit iste subiectus ei, qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et prædicabitur Euangelium per omnes ciuitates Iudæ. Notus enim in Iudæa Deus. Tunc enim ciuitates ædificantur Iudææ, quando virtutum fundamenta ponuntur. 1.Corinth.15.

Tom.eod. *De Euangelij prædicatoribus. Super epistolam ad Romanos, capite decimo.*

A

Scriptum est, Quàm speciosi pedes euangelizãtium bona. Hoc Propheta dicit Naum. Pedes autem dicendo, aduentum significat Apostolorum circumeuntium mundum, & regnum Dei aduentare prædicantiũ. Aduentus enim ipsorum illuminabat homines, viam ostendens qua itur in pace ad eum: quam prius Ioannes baptista venerat præparare. Hæc pax est, ad quam festinant credentes in Christum. Denique sanctus Simeon, quia in mundo discordia erat, lætus in ortu Saluatoris: Nunc, ait, dimitte seruum tuum Domine in pace: quia regnum Dei pax est. Omni enim amputata discordia, omnes vni Deo genu flectunt. Denique Hierusalem superior ciuitas pacis interpretatur, quæ est mater nostra. Sed non omnes obediunt Euangelio. Verum est: quia quamuis illustretur mundus splendore Dominicæ disciplinæ, sunt tamen qui repugnent, qui lumen tenebras vocant. Horum enim sic errore acies obtunsa est mentis, vt nec veri luminis recipiant splendorem. Quos accusat Euangelium dicens: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Isaias enim dicit: Domine quis credidit auditui nostro? Hoc est, quis credidit quæ audiuimus abs te, & loquimur? Firmauit Iudæos esse prophetico exemplo contradictores euangelicæ veritatis. Lex enim Iudæos increpat, quia sicut fuit apud veteres, ita & nunc est. Hunc enim numerum non tangit, qui fidem non recipit.

Naum 1.

Et addit.

B

Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Manifestum est, quia nisi dicatur aliquid, nec audiri potest, nec credi. Sed dico: nunquid audierunt? Hoc est, audierunt, & credere noluerunt. Quamuis enim fides ex auditu sit, sunt tamen qui audientes non credunt. Audiunt enim & non intelligunt, quoniam maleuolentia obcæcatum est cor eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vsqueadeò prædicationem Dei à Iudæis auditam esse testatur, vt etiam impletum orbem Diuina annuntiatione pronuntiet. Sicut enim fabrica mundi prædicat creatorem, iuxta verba Dauid Prophetæ: Ita euangelicus sermo peruenit in omnem locum. Vbi enim præsentia hominis prædicantis defuit, sonus tamen & fama peruenit: sicut peruenerat opinio factarũ virtutum in Ægypto ad omnes gentes, testante Rahab meretrice. Si ergo in omnem locum peruenit, non poterant non audire Iudæi. Apostolicam prædicationem, vt nemo ex iis excusatus sit à crimine diffidentiæ.

C

Tom.IIII. *Est autem Euangelium vnum, licet in quatuor voluminibus constitutum. In tractatu super psalmum quadragesimum, versu vltimo.*

Euangelium vnum est: & quatuor libros esse negare non possumus. Vnum autem Euangeliũ esse, & alibi (nisi fallor) intimauimus: & si iterum exigitur, facilè possumus edocere, cum Saluator dixerit: Amen dico vobis vbicunque hoc prædicatum fuerit Euangelium. Et Apostolus: Miror quòd sic citò transferimini in aliud Euangelium: quod non est aliud, nisi quia sunt aliqui qui vos peruertunt. Et alibi: Notum enim facio vobis fratres Euangelium. Nec vsquam habes aliter de corpore isto quatuor librorum, nisi Euangelium significatum.

Matth. 26.

Galat. 1.

D

Cap 6. Tom.IIII. *Dicitur Euangelium esse mare, in quo piscatus est Petrus: & primus piscis fuit sanctus Stephanus. Libro quinto Hexameron.*

Bonum piscem nec retia inuoluunt, sed eleuant: nec hamus interficit atque internecat, sed pretiosi vulneris perfundit sanguine: in cuius oris confessione bonum pretium reperitur, quo tributum Apostolicum & census Christi possit exsolui. Sic enim scriptum est, dicente Domino: Reges autẽ terræ à quibus accipiũt tributum vel censum? A filiis suis, an ab alienis? Et respondente Petro: Ab alienis: ait Dominus, Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies ibi staterem, illum sumens, da eis pro me & te. Noli ergo ò bone piscis Petri hamum timere: non occidit, sed consecrat. Noli quasi vilem te contemnere, quia vides corpus infirmum, habes in ore tuo quod & Petro, & pro Christo offeras. Noli timere Petri retia, cui dicit Dominus Iesus: Duc in altum, & laxate retia. Non enim in sinistram partem, sed in dexterã mittit, sicut iussus à Christo est. Noli timere sinum eius, quia dictum est ei: Ex hoc eris homines capiens.† Ideo misit retia, & complexus est Stephanum, qui de Euangelio primus ascendit, habens in ore suo staterem iustitiæ. Vnde & confessione constanti clamauit, dicens: Ecce video cælos apertos, & Filium hominis stantem ad dexteram Dei. Pro hoc pisce stabat Dominus Iesus: Sciebat enim esse in ore eius pretium sui census. Denique glorioso martyrio & Petri iudicium atque doctrinam, & Christi gratiam locuples assertor impleuit. Nec te moueat quòd pro mari Euangelium posui. Euangelium est, in quo Christus ambulauit. Euangelium est, in quo licet titubauerit Petrus, quando negauit Dominum, tamen per dexteram Christi fidei munimentum stationis inuenit. Euangelium est, de quo martyr ascendit. Euangelium est mare, in quo piscantur Apostoli, in quo mittitur rete quod simile est regno cælorum. Euangelium est mare, in quo Christi figurantur mysteria. Euangelium est mare, in quo Hebræus euasit, Ægyptius interemptus est. Euangelium est mare, in quo est sponsa Christi Ecclesia, & Diuinæ gratiæ plenitudo, quæ supra maria fundata est, sicut dicit Propheta: Ipse super maria fundauit eam. Exili super vndas ò homo, quia piscis es: non te opprimant seculi istius fluctus. Si tempestas est, pete altum & profundum: si serenitas, lude in fluctibus: si procella, caue à scopuloso litore, ne te in rupem furens æstus illidat. Scriptum est enim: Estote astuti sicut serpentes.

Matth. 17. Luc. 5. † Aliàs, viuificans. Act. 7. Cap. 7. Matth. 10

Tom. V. EVANGELISTA. *Omnes Euãgelistæ optimam & totam tradiderunt Philosophiam. In prologo libri super Lucam.*

Euangelistis quoque quam putas defuisse sapientiam, quorum alij cum variis generibus sint referti, singuli tamen diuerso genere præstant? Est enim verè sapientia naturalis in libro Euangelij, qui scribitur secundum Ioannem. Nemo enim, audeo dicere, tanta sublimitate sapientiæ maiestatem Dei vidit, & nobis proprio sermone reserauit. Transcendit nubes, transcendit virtutes cælorum, transcendit Angelos, & verbum in principio reperit, & verbum apud Deum vidit. Quis autem moralius secundum hominem singula prosequutus, quàm sanctus Matthæus, qui edidit nobis præcepta viuendi? Quid rationabilius illo admirabili copulatu, quàm quod sanctus Marcus in principio statim locandum putauit: Ecce mitto Angelum meum: Et, Vox clamantis in deserto: vt & admirationem moueret, & doceret humilitate hominem atque abstinentia, & fide placere debere, sicut ille sanctus Ioannes Baptista his ad immortalitatem gradibus ascendit vestimento, cibo, nuntio? At verò sanctus Lucas velut quendam historicum ordinem tenuit, & plura nobis gestorum Domini miracula reuelauit: ita tamen vt omnes sapiẽtiæ virtutes Euãgelij istius cõplecteretur historia.

Quamuis plures scripserint euangelia, tamen non nisi quatuor sunt Euangelistæ. Eodem libro primo, cap. primo.

Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum. Pleraque nostrorũ, quemadmodum veterum Iudæorum, paribus ex generibus formantur & causis, atque exemplorum similium pari vsu exitúq; conueniunt, principio rerum & fine concordant. Nam sicut

sicut multi in illo populo Diuino infusi Spiritu prophetarunt, alij autem prophetare se pollicebantur, & professionem destituebant mendacio. Erant enim pseudo prophetæ potius quàm Prophetæ, sicut Ananias filius Azot. Erat auté populi gratia discernere spiritus, vt cognosceret quos referre deberet in numerũ Prophetarũ, quos auté quasi bonus nũmularius improbare, in quibus materia magis corrupta sorderet, quàm veri splendor luminis resultaret. Sic & nunc in nouo testamento multi euangelia scribere conati sunt, quæ boni nũmularij non probarũt, vnũ auté tantũmodo in quatuor libros digestũ ex omnibus arbitrati sunt eligendum. Et aliud quidé fertur euangeliũ, quod duodecim scripsisse dicãtur. Ausus etiã Basilides Euãgeliũ scribere, quod dicitur secundũ Basilidé. Fertur etiã aliud Euãgelium, quod scribitur secundũ Thomã. Noui aliud scriptum secundum Mathiam. Legimus aliqua ne legantur: legimus ne ignoremus: legimus, nõ vt teneamus, sed vt repudiemus & vt sciamus qualia sint, in quibus magnifici isti exaltant cor suum. Sed Ecclesia cum quatuor Euangelij libros habeat, per vniuersum mundũ euangelistis redũdat: hæreses cùm multa habeant vnum non habét. Multi enim conati, sed Dei gratia destituti sunt. Plerique enim ex quatuor Euangelij libris in vnum ea, quæ venenatis putauerunt assertionibus cõuenientia, referserunt. Ita Ecclesia, quæ vnum Euangeliũ habet, vnum Deum docet. Illi auté qui alium Deum veteris testamenti, alium noui asserunt, ex multis Euangeliis non vnum Deum, sed plures fecerunt. Quoniã, inquit, multi conati sunt. Conati vtique illi sunt, qui implere nequiuerũt. Ergo multos cœpisse, nec implesse etiam sanctus Lucas testimonio locupletiore testatur, dicens plurimos conatos esse. Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec impleuit. Sine conatu sunt enim donationes & gratia Dei, quæ vbi se infuderit rigare cõsueuit, vt non egeat, sed redundet scriptoris ingeniũ. Non conatus est Matthæus, non conatus est Marcus, non conatus est Ioannes, non conatus est Lucas, sed Diuino spiritu vbertatem dictorum, rerúmque omniũ ministrante, sine vllo molimine cœpta compleuerũt. Itaque bene dicit: Quoniã multi conati sunt ordinare rerum narrationem, quæ in nobis completæ sunt, vel quæ in nobis redundãt. Quod enim redundat, nulli deficit: & de completo, nemo dubitat: cùm fidem effectus astruat, exitus prodat. Itaque Euangeliũ completum est, & redundat omnibus per vniuersum orbé fidelib⁹, & mẽtes omniũ rigat animúmque cõfirmat. Ergo fundatus in petra, & qui omné fidei sumpserit plenitudiné, firmamẽtúmque constantiæ, rectè dicit: Quæ in nobis completæ sunt: quoniam non signis & prodigiis: sed verbo vera & falsa discriminant, qui salutaria Domini gesta describunt, vel qui animum mirabilibus eius intendunt. Quid enim tam rationabile, quàm vt credas, cum legis ea gesta, quę supra hominem sunt, potioris esse naturæ? At verò cum legis ea quæ sunt mortalia, suscepti credas esse corporis passiones? Ita verbo atque ratione, non signis fides nostra fundatur.

Euangelium duodecim. Basilidis euangelium. Euangeliũ secundum Thomam. Euangeliũ secundum Mathiam.

Et addit quòd ipsi Euãgelistæ scripserũt vera & certa. *Cap. eod.*

Sicut tradiderunt, inquit, nobis ipsi qui ab initio viderunt, & ministri fuerunt verbi. Non congruit ista eloquutio vt magis ministeriũ verbi visum quã auditũ esse credamus. Sed quia non prolatiuũ verbum sed substantiale signatur, verbũ illud quod caro factum est & habitauit in nobis, non vulgare verbum, sed illud cæleste intelligamus cui Apostoli ministrarũt. Et tamen in Exodo lectũ est: quia populus videbat vocem Domini: & vtique vox non videtur, sed auditur. Vox enim quid est, nisi sonus, qui non oculis cernitur sed aure percipitur? Verùm altissimo ingenio voluit declarare Moses, quia videtur vox Dei: Interioris enim mentis videtur obtutu. In Euangelio autem non vox, sed illud quod vo-

A ce præstantius est, verbum videtur. Vnde & Ioannes sanctus Euangelista: Quod erat, inquit, ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus, & oculis nostris prospeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus & testamur, & annuntiamus vobis de vita quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Vides ergo quòd verbum Dei, & visum est Apostolis, & auditũ. Nõ solùm enim secũdũ corpus viderunt Dominum, sed etiam secundum verbum. Viderunt enim verbum, qui cum Mose & Helia viderunt gloriam verbi. Isti enim viderunt Iesum, qui in sua viderunt gloria: alij non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt. Non enim corporalibus, sed spiritalibus oculis Iesus videtur. Denique Iudæi non viderunt eum, quia nõ videbãt in spiritu. Vidit eum Abraham, quia scriptum est: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Vidit ergo eum Abrahã, qui Dominũ vtiq; in corpore nõ videbat: sed qui vidit in spiritu, vidit in corpore: qui auté vidit in corpore, & nõ vidit in spiritu, nec in ipso vidit corpore quod videbat. Vidit eũ Isaias: & quia vidit in spiritu vidit & in corpore. Deniq; nõ habebat, inquit, speciem neque decorem. Non viderunt eum Iudæi, obcæcatum enim erat insipiens cor eorum. Ipse quoque non se posse à Iudæis videri testificatur, dicens: Duces cæci liquantes culicem, camelum autem glutientes. Non vidit eum Pilatus: non viderũt illi qui clamabant: Crucifige eum, crucifige eum. Si enim vidissent eum, nunquam Dominum maiestatis crucifixissent. Qui ergo Deum vidit, vidit emanuel: hoc est: vidit nobiscum Deũ. Qui autem nobiscum Deum non vidit, nõ potuit videre qué virgo peperit. Denique qui nõ crediderunt Dei Filium, nec filium virginis crediderunt. Quid est ergo Dominum videre? Nolo me interroges, Euãgelium interroga: ipsum Dominũ interroga: imò dicẽté audi: Philippe, qui me videt, videt & Patré qui me misit. Quomodo tu dicis: Ostẽde nobis Patré? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Vtique nõ corpus videtur in corpore, nec spiritus videtur in spiritu: sed solus ille Pater videtur in Filio, aut Filius videtur in Patre. Non enim dissimiles in dissimilibus vidẽtur: sed vbi vnitas operationis est atque virtutis, & Filius in Patre, & Pater videtur in Filio. Quæ ergo, inquit, opera facio, & ille facit. In operibus Iesus videtur: in operibus Filius & Pater cernitur. Vidit Iesum, qui Galilæum illud mysteriũ vidit, quod nemo possit nisi mundi Dominus elementa cõuertere. Video Iesum, quãdo lego quia cæco liniuit oculos luto, & reddidit visum. Ipsum enim recognosco, qui de luto finxit hominem, & ei spiritum viuendi, & videndi lumen infudit. Video Iesum quando peccata condonat. Nemo enim potest peccata tollere, nisi solus Deus. Video Iesum, quando Lazarum suscitat: & non viderunt qui viderunt. Video Iesum, video etiam Patrem, quando oculos ad cælum erigo, ad maria conuerto, ad terram retorqueo. Inuisibilia enim eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.

Ioan. 8. *Isa. 53.* *Matth. 23.* *Ioan. 14.* *Roman. 1.*

B C D

Quòd Euangelistæ licet non scripserint eodem stilo, & quod vnus scripsit alius omisit, tamen eandem fidei veritatem omnes æqualiter tradiderunt. Eiusdem libro decimo vbi de vestimentis Christi agitur. *Cap. 22.*

Diuiduntur vestimenta alia, aliud sorte defertur. Dei enim spiritus non humana opinione deprehẽditur, sed quasi quodam euentu inopinato illabitur. Et fortasse milites isti quatuor Euangelistarum habent typum, qui scripserunt titulum quem omnes legimus. Lego titulum regis Iudæorum, cum lego: Regnum meum non est de hoc mundo. Lego causam Christi super caput eius scriptam, cum lego: Deus erat verbum. Caput enim Christi Deus. Isti ergo seruabant Iesum, & hodie seruant, ne cui fortè labatur, ne cui de passione descendat, quod petebat populus Iudæorũ. Mihi planè Christus in passione moriatur, vt post passioné resur

gat voluit descendere, ne descéderet sibi, sed vt moreretur mihi. Nobis ergo iam Christus seruatur: ꝑpter nos diuiduntur vestiméta eius. Non possunt singuli habere omnia: & ideo super tunica sors agitatur: quia non pro hominis volútate diuisio fit Spiritus sancti. Diuisiones enim gratiarum sunt: sed operatus est spiritus diuidens singulis prout vult. Intuere nunc vestimenta Christi diuisa. Vbi illa quæram? Quære in Matthæo, inuenies penes ipsum solum chlamydem coccineam: penes Ioannem vestem purpuream: penes Marcum purpuram tantùm: penes Lucam vestem albam. Hac enim sola pro sua fuit portione contentus. Quantos itaque Christus sua veste vestiuit? Puto autem non quatuor tantùm, sed omnes vestiuit milites, & omnibus abundauit. Sed reuertamur ad Euangelistas. Istæ itaque quatuor partes, non partes vestium, sed qualitates mihi videntur esse virtutum. Alius enim de regno sublimius scripsit: alius de hominis institutione diffusius. Lucas nitorem sibi sacerdotalis vestis elegit: Marcus verò textum verborum non desiderauit. Denique Ioannes quasi quasdam intexit sententias, quibus vestiat fidem nostram. Nónne tibi videtur intextum illud: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: Hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt? At verò Marcus tanquam purpureo fulgore contentus, sine vlla intextione verborum: Initium, inquit, Euangelij Iesu Christi Filij Dei. Ergo cætera vestimenta diuisa sunt Christi, vel gesta, vel gratia: tunica non potuit diuidi, fides scilicet: quoniã non pro portione singulorum, sed pro iure cõmunis est omniũ. Quod enim non diuiditur, singulis manet integrum. Et bene desuper texta legitur. Sic enim texitur fides Christi, vt de Diuinis ad humana descendat, eò quòd ante secula ex Deo natus, posteriore tempore susceptionem carnis assumpserit. Significatur igitur nobis eo, quòd non debeat fides scindi, sed solida permanere.

Cap.25. *Et infrà subdit, vbi de commendatione matris agitur: & cætera.*

Dominus suspensus in cruce, qui sua pericula cõtemneret, pio matrem cõmendabat affectu. Quod nõ otiosè Ioannes pluribus prosequutus est. Alij enim mũdum descripsere concussum, cælum tenebris obductum, Solem refugisse. Addiderunt Matthæus & Marcus, qui humana atque mortalia vberius prosequuti sunt: Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti: vt ad crucem Christi susceptionem peruenisse crederemus conditionis humanæ. Lucas autem competenter asseruit latroni veniam sacerdotali intercessione donatam, & Iudæis persequentibus eodem munere indulgentiam postulatam. Ioannes ergo qui plenius Diuina penetrauit mysteria, non immeritò laborauit, vt eam quæ Deũ genuerat mansisse virginem declararet. Solus ergo me docet quod alij non docuerunt: quemadmodum in cruce positus appellauerit matrem, pluris putans quòd victor suppliciorum atque pœnarum, victor diaboli pietatis officia diuidebat, quàm quòd regnum cæleste donabat. Nam si religiosum est quòd latroni venia donatur à Domino, multò religiosius est quòd mater honoratur à Filio.

Euangelistæ in quatuor animalibus figurantur. In prologo dicti libri. quod require suprà in capite Animal: Vbi sic concludit.

Vnus igitur omnia, & vnus in omnibus intellectus est, sicut lectum est, non dissimilis in singulis, sed verus in cunctis.

EVCHARISTIA. *De hoc sacramẽto: primò de eius institutione & causa: & quare sub bina specie ministratur. In commentario super primam epistolam ad Corinthios, cap. xj. Exponens illud: Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, & cætera.*

Tom.V.

Ostendit illis mysterium eucharistiæ inter cœnandum celebratum, non cœnam esse. Medicina enim spiritalis est: quæ cum reuerentia degustata, purificat sibi deuotum. Memoria enim redemptionis nostræ, vt redemptoris memores, maiora ab eo cõsequi mereamur. Mortem Domini annuntiantes donec veniat. Quia enim morte Domini liberati sumus, huius rei memores in edendo & potãdo carnẽ & sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt, significamus, nouum testamẽtum in iis consequuti, quod est noua lex, quæ obedientes sibi tradit cælestibus regnis. Nam & Moses accepto sanguine vituli in patera aspersit filios Israël, dicens: Hoc est testamentum quod disposuit Deus ad vos. Hoc figura fuit testamenti, quod Dominus nouum appellauit per Prophetas, vt illud vetus sit quod Moses tradidit. Testamentum ergo in sanguine constitutum est, quod beneficij Diuini sanguis testis est: In cuius typum nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionẽ corporis & animę nostræ percipimus: quia sanguis sanguinẽ nostrũ redemit, id est, totũ hominẽ saluum fecit. Caro enim Saluatoris pro salute corporis, sanguis verò pro animæ nostræ salute effusus est, sicut præfiguratũ fuerat à Mose. Sic enim ait: Caro, inquit, pro corpore vestro offertur: sanguis verò pro anima: ideóque nõ manducandũ sanguinem. Si igitur apud veteres imago fuit veritatis quę nunc apparuit & manifestata est in Saluatoris aduentu, quomodo hæreticis contrarium videtur vetus nouo, cùm ipsa sibi inuicem testimonio sint?

Secũdò, quare datur specie cibi & potus. In tractatu de mysterijs versus finem: pertractans verba Canticorum iiij. dicit sic: Cap.9. Tom.IIII.

Iis igitur sacramentis pascit Ecclesiã suam Christus, quibus animæ firmatur substantia. Meritóque videns profectum eius gratiæ continentẽ, dicit ad eam: Quàm decora facta sunt vbera tua soror mea, & decora facta sunt à vino: Et odor vestimẽtorum tuorũ super omnia aromata: Fauus distillans labia tua ò sponsa: mel, & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum sicut odor Libani: hortus conclusus, fons signatus. Quo significat signatum debere apud te manere mysterium, ne violetur operibus malæ vitæ atque adulterio castitatis, ne diuulgetur, quibus non conuenit, ne garrula loquacitate dispergatur in perfidos. Bona ergo debet fidei tuæ esse custodia, vt intemeratæ vitæ ac silentij integritas perseueret. Vnde & Ecclesia altitudinem seruans mysteriorum cælestium, reiicit à se grauiores venti procellas, & inuitat vernantis gratiæ suauitatem: & sciens quòd hortus suus Christo displicere nõ posit, ipsum aduocat sponsum, dicens: Exurge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluat aromata mea. Descendat frater meus in hortum suum, & edat fructũ pomiferarum suarum. Bonas enim arbores ac fructiferas habẽt, quæ radices suas tinxerũt in sacri fontis irriguo, & in bonos fructus nouæ fœcunditatis germine pullulauerint, vt non iam prophetica cædantur securi, sed Euangelica vbertate fœcundentur. Denique fertilitate eorũ Dominus delectatus, respõdet: Ingressus sum in hortum meum soror mea sponsa, vindemiaui myrrham cum vnguentis meis: manducaui cibum meum cum melle meo, bibi potũ meum cum lacte meo. Quare cibum & potum dixerim, fideles intelligunt. Illud autem non dubiũ, quòd in nobis ipse manducat & bibit, sicut in nobis legisti: quia in carcere esse se dicit. Vnde & Ecclesia videns tantam gratiam, hortatur filios suos, hortatur proximos, vt ad sacramenta concurrant, dicens: Edite proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres mei. Quid edamus, quid bibamus, alibi Spiritus sanctus per Prophetam expresit, dicens: Gustate & videte quoniam suauis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo. In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Vnde & Apostolus de typo eius ait: Quia patres nostri escam spirit Cantic. 1.Corin

spiritualem manducauerunt, & potum spiritualem biberunt. Corpus enim Dei, corpus est spirituale. Corpus Christi, corpus est Diuini spiritus. Quia spiritus Christi, vt legimus, Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus. Et in Petri epistola habemus: Christus pro nobis mortuus est. Denique cor nostrum esca ista confirmat, & potus iste lætificat cor hominis, vt Propheta memorauit.

Eandem etiam materiam diffusius prosequitur, in sermone quinto de sacramentis ad neophytos. Cap. 2. Tom. IIII.

Venisti ad altare, vocat te Dominus Iesus vel animam tuā vel Ecclesiam, & ait: Osculetur me ab osculis oris sui. Vis ad Christum aptare? nihil gratius. Vis ad animam tuam? nihil iucundius, osculetur me. Vides te mundum esse ab omni peccato, quia delicta detersa sunt: ideo te sacramentis cælestibus dignum iudicat, & ideo inuitat ad cæleste conuiuium. Osculetur me ab osculis oris sui. Tamen propter sequentia anima tua vel humana conditio vel Ecclesia videt se ab omnibus mundatam esse peccatis, & dignam quæ ad altare Christi possit accedere. Quid est enim altare, nisi forma corporis Christi? Vidit mirabilia sacramenta, & ait: Osculetur me ab osculis oris sui: hoc est, osculum mihi Christus infigat. Quare? Quia meliora vbera tua super vinum. Super illud vinum, quod etsi suauitatem habet, lætitiam habet, gratiam habet: tamen illa lætitia secularis, in te autem iucūditas est spiritualis. Iam tunc ergo Salomonē inducit ad nuptias vel Christi vel Ecclesiæ vel spiritus & carnis & animæ.

Et addidit.

Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te nimis. Quæ sunt istæ adolescentulæ, nisi animæ singulorum quæ deposuerūt istius corporis senectutem, renouatæ per Spiritum sanctum? Attrahe nos: post odorem vnguentorum tuorum currimus. Vide quid dicat. Non potes sequi Christum, nisi ipse te attrahat. Deniq; vt scias: Cum exaltatus, inquit, fuero, omnia traham ad me ipsum. Induxit me rex in cubiculum suum: Græcus in promptuarium suum, habet: Vbi bona liquamina, vbi boni odores, mella sua suauia, vbi fructus diuersi, vbi epulæ variæ vt plurimis epulis tuum prandium condiatur. Ergo venisti ad altare, accepisti corpus Christi. Audi iterum quæ sacramenta es consequutus: Audi dicentem sanctum Dauid. Et ille in spiritu hæc mysteria præuidebat, & lætabatur, & nihil sibi abesse dicebat. Quare? Quia qui acceperit corpus Christi, non esuriet in æternum. Quoties audisti vicesimum secundum Psalmum, & non intellexisti? Vide quemadmodum aptus sit cælestibus sacramentis. Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuę ibi me collocauit: super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit, deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suum. Nam etsi ambulem in medio vmbræ mortis, non timebo mala quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga imperium, baculus passio est: hoc est, æterna Diuinitas Christi, sed etiam passio corporalis. Illa creauit, hæc redemit. Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & poculum meum inebrians, quàm præclarum est? Venisti ergo ad altare, accepisti gratiam Christi, sacramenta estis cælestia consequuti. Gaudet Ecclesia redemptione multorum, & astare sibi familiam candidatam spirituali exultatione lætatur. Habes hoc in Canticis canticorum. Lætata inuocat Christum, paratum habens conuiuium, quod dignum cælesti epulatione videatur. Ideóque ait: Descendat frater meus in hortum suum, & capiat fructum pomiferarum suarum. Quæ sunt istæ pomiferæ? Lignum aridum factus eras in Adam, sed nunc per gratiam Christi pomifera arbor pullulasti. Libenter accepit Dominus Iesus, & dignatione respondit Ecclesiæ suæ, Descēdi, inquit, in hortū meum. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis. Manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo. Edite, inquit, fratres mei & inebriamini, vindemiaui myrrham cum vnguentis meis. Quæ est ista vindemia? Cognoscite vineam & agnoscetis vindemiam. Vineam, inquit ex Ægypto transtulisti, hoc est populum Dei. Vos estis vinea, vos estis vindemia, quasi vinea plantati, quasi vindemiam fructum dedistis. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, hoc est in odorem quem accepistis. Manducaui panem meum cum melle meo. Vides quòd in hoc pane nulla sit amaritudo, sed omnis suauitas sit? Bibi vinum cum lacte meo. Vides huiusmodi lætitiam esse, quæ nullius peccati labe polluatur? Quotiescunque enim bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris in Spiritu. Vnde & Apostolus ait: Nolite inebriari vino, sed implemini Spiritu sancto. Ephes. 5. Vino enim qui inebriatur, vacillat & titubat: Spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et præclara ebrietas, quæ sobrietatem mētis operatur.

Cap. 3.

Et quia figura huius sacramenti fuit in sacrificio Melchisedech, qui panem & vinum obtulit: ideo hoc pertractat super epistolam ad Hebræos, cap. v. Tom. V.

Melchisedech secundum legalia mandata non fuit sacerdos, sed secundum cuiusdam singularis sacerdotij dignitatem, panem offerens Deo & vinum, non brutorum animalium sanguinem: in cuius ordine sacerdotij, Christus factus est sacerdos, non temporalis, sed æternus: ad quem dictum est, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Omnes enim sub lege erant sacerdotes, iste solus secundum ordinem Melchisedech, ex eo quòd natus est ex vtero virginali ante luciferum, non secundum id quod natus est ex Patre Deus apud Patrem, coæternus gignenti & consubstantialis: sed sacerdos, propter carnem quam assumpsit, aut propter victimam quam pro nobis offerebat à nobis susceptam, id est, carnem & sanguinem suum: de qua victima ipse in Euangelio ait, Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sed in ista carne & sanguine nihil cruentum, nihil corruptibile mens humana concipiat: ne, sicut dicit Apostolus, qui corpus Domini indignè manducat, iudicium sibi manducet: sed viuificatricem substantiam atque salutarem in pane & vino per quæ si dignè sumantur, nobis est peccatorum remissio, & regni Dei possessio collata. Huius ordinem sacrificij per mysticam similitudinem Melchisedech iustissimus res instituit quando Domino panis & vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas periisse, quæ fuerunt ordine Aaron, nō in Melchisedech: sed hoc manere potius institutum, quod toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur. Sacerdos autem præcipuè dicitur Christus, qui semel se pro nobis obtulit immolandum, sicut semel de Melchisedech in sancta legitur scriptura, & eius sacerdotio. In æternum verò cum dicitur, ipse significatur Dominus Christus, qui permanet in gloria sempiterna.

Et qualis sit iste panis, probat libro de benedictionibus patriarcharum, exponens illud Genes. xlviij. Aser pinguis est panis eius, &c. Cap. 9. Tom. IIII.

Hunc panem dedit Apostolis vt diuiderent populo credentium: hodiéque dat nobis eū, quē ipse sacerdos quotidie consecrat verbis suis. Hic ergo panis factus est esca sanctorum. Possumus & ipsum Dominum accipere, qui suam carnem nobis dedit, sicut ipse ait: Ego sum panis vitæ. Ioan. 6. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est autem panis, qui de cælo descendit, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Et ne quis putaret quia de hac morte dicit, quæ per animæ & corporis

successionem venit, & iure dubitet, cùm sciat sanctos Apostolos hac morte esse defunctos, addidit: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: hoc est, non de temporali vita dixi suprà, nec de morte istius vitæ, qua etiāsi quis mortuus fuerit, tamen si panem meum acceperit, viuet in æternum. Ille enim accipit, qui seipsum probat: qui autem accipit, non moritur peccatoris morte, quia panis hic remissio peccatorum est, &c.

Cap. 9. Tom. V. *Iste cibus communicationem cælestis gloriæ præfigurat. Libro decimo super Lucam.*

Vnde & corpus Christi edimus, vt vitę æternæ possimus esse participes. Non enim victus & potus nobis præmij loco spondetur & honoris, sed communicatio gratiæ cælestis & vitæ.

Cap. 1. Tom. IIII. *Quare autem hoc sacramentū non in propria specie ministratur sed aliena occultatur: dicit in sermone sexto de sacramentis ad neophytos, in principio.*

B Sicut verus est Dei Filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodū homines per gratiam, sed quasi Filius ex substātia Patris: ita vera eius est caro, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus est potus. Sed fortè dicas quod dixerunt tunc temporis etiā discipuli Christi audientes dicentē: Nisi quis manducauerit carnem meā, & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam. (Ioan. 6.) Fortè dicas: Quomodo vera? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primò omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere genera instituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt sermonem discipuli eius, sed audientes quòd carnem suam daret manducare, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant: solus tamen Petrus dixit: Verba vitæ æternæ habes: & ego à te quò recedam? Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam horror esset cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudinem quidem accipis sacramētum, sed veræ naturæ gratiam virtutémq; consequeris. Ego sum, inquit, panis viuus, qui de cælo descendi. Sed caro non descendit è cælo: hoc est, carnē in terris assumpsit ex Virgine. Quomodo ergo descēdit panis è cęlo, & panis viuus? Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est, & Diuinitatis & corporis. Et tu quia accipis panem, Diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento.

Sed quare admiscetur aqua in calice, dicit in sermone quinto de eisdem. post principium.

Diximus ergo quòd in altari constituatur calix & panis. In calice, inquit, mittitur vinum. Et quid aliud? Aqua. Sed tu mihi dicis: Quomodo ergo Melchisedech panem & vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquæ? Rationem accipe. Primum omnium figura quæ antè præcessit tempore Mosis quid habet? Quia cum sitiret populus Iudæorum, & murmuraret quòd aquam inuenire non posset, iussit Dominus Mosi vt tangeret petram de virga. Tetigit petram, & petra vndam maximam fudit, sicut Apostolus dicit: Bibebat autem de petra cōsequenti eos, petra autem erat Christus. Non immobilis petra, quæ populum sequebatur. Et tu bibe, vt te Christus sequatur. Vide mysterium. Moses, hoc est, Propheta. Virga, hoc est, verbum Dei. Sacerdos verbo † Dei tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit ergo sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitam æternam, & bibit populus Dei, qui Dei gratiam consequutus est. Didicisti ergo hoc. Accipe & aliud. In tempore Dominicæ passionis, cum sabbatum magnum instaret, quia viuebat Dominus noster Iesus Christus, vel latrones, missi sunt qui percuterent eos: venientes inuenerunt Dominum nostrū Iesum Christum defunctum: tunc vnus de militibus lancea tetigit latus eius, & de latere eius aqua fluxit & sanguis. Quare aqua? quare sanguis? Aqua, vt emundaret: sanguis, vt redimeret. Quare de latere? Quia vnde culpa, inde gratia: culpa per fœminam gratia per Dominum nostrum Iesum Christum.

† Aliàs, verè.

Cap. 8. Tom. IIII. *Tertiò, de hoc sacramento dicitur quod est sacramentis veteris legis antiquius quò ad figuram. In tractatu de mysteriis, post medium.*

Illud consideremus, ne quis fortè visibilia vidēs, quoniam quę sunt inuisibilia, non vidētur, neq; possunt humanis oculis comprehēdi, dicat fortè: Iudęis Dominus māna pluit, pluit coturnices: Ecclesiæ autem illi dilectæ hęc sunt quę pręparauit, de quibus dictū est: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit quæ præparauit Deus diligentibus eū. (1. Cor. 2.) Ergo ne quis hoc dicat, summo studio volumus cōprobare, quia & antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ, quàm synagogæ, & præstantiora quàm manna est. Antiquiora docet lectio Genes. quę decursa est. Synagoga enim ex lege Mosis principiū sumpsit: Abraham verò longè anterior, qui victis hostibus, & nepote proprio recepto, cū potiretur victoria, tunc illi occurrit Melchisedech, qui inducitur sine patre & sine matre, neq; initium dierum, neq; finem habens, similis autem Filio Dei. De quo ait Paulus ad Hebræos: Quia manet sacerdos in perpetuum, quia interpretatione Latina, dicitur rex iustitiæ, rex pacis. Nō agnoscis quis iste sit? Potest esse homo rex iustitiæ, cum ipse vix iustus sit? Potest esse rex pacis, cū vix possit esse pacificus? Sine matre, secundū diuinitatem: quia ex Patre Deo genitus est vnius substātiæ cum Patre. Sine patre, secundum incarnationem: quia natus ex Virgine est. Initium & finem non habens: quia ipse initium est & finis omnium, primus & nouissimus. Non igitur humani, sed Diuini est muneris sacramentum, quod accepisti ab eo prolatum, qui benedixit fidei patrem Abraham, illum cuius gratiam & gesta miraris.

Cap. eod. C *Quartò, vt addit, non solùm est antiquius ratione figuræ, sed etiam excellentius ratione maioris gratiæ.*

Probatū est antiquiora Ecclesiæ esse sacramenta, nūc cognosce potiora. Reuera mirabile est quod Deus manna pluerit patribus, & quotidiano cæli pascebantur alimēto. Vnde dictum est: Panem Angelorū manducauit homo. Sed tamen panem illum qui manducauerunt, oēs in deserto mortui sunt. Ista autē esca, quam accipis, iste panis viuus qui descēdit de cęlo, vitæ ęternæ substantiam subministrat: & quicunq; hūc manducauerit, nō morietur in ęternū, & corpus Christi est. Considera nūc vtrū pręstātior sit panis Angelorū, an caro Christi, quę vtiq; corpus est vitæ. (Cap. 9.) Manna illud è cælo, hoc supra cælum. Illud cæli, hoc Domini cælorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum seruaretur, hoc alienum ab omni corruptione.

Cap. 1. Tom. I. *Melchisedech adumbrat Christum. Lib. iij. de sacramēt.*

D Sine patre natus est, quando ex Virgine natus est. Non enim ex virili semine generatus est, sed natus de Spiritu sancto ex virgine Maria, vtero editus virginali. Similis per omnia Filio Dei. Sacerdos quoq; erat Melchisedech: quia & Christus sacerdos, cui dicitur: Tu es sacerdos in ęternum secundum ordinem Melchisedech. (Psalm.) Ergo author sacramentorum quis est, nisi Dominus Iesus? (Cap. 4.) De cęlo ista sacramenta venerunt. Consilium enim omne de cælo est. Verè autem magnū est & Diuinū miraculum quòd populo pluit manna de cælo, & non laborabat populus, & manducabat.

Libro ... cram... *Quintò, vt ibidem subdit, sacramenta fieri virtute verborum Christi.*

Tu fortè dices: Meus panis est vsitatus: sed panis iste panis est ante verba sacramentorum, vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur astruamus, quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Nā reliqua omnia quæ dicūtur, laus Deo defertur, oratione pro populo petitur

tur, pro regibus, pro cæteris: Vbi venitur vt conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus vtitur sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? Nẽpe is, quo facta sunt omnia. Iussit Dominus, & factum est cælum: Iussit Dominus, & facta est terra: Iussit Dominus, & facta sunt maria: Iussit Dominus, & omnis creatura generata est. Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu Christi vt inciperent esse quæ non erant, quantò magis operatorius est vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Cælum non erat, mare non erat, terra non erat. Sed audi dicentẽ: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Ergo tibi vt respondeam, Non erat corpus Christi ante consecrationem. Post consecrationem prædico tibi, quia iam corpus est Christi. Ipse dixit, & factum est: mandauit, & creatũ est. Tu ipse eras, sed eras vetus creatura. Postea quàm consecratus es, noua creatura esse cœpisti. Vis scire quàm noua creatura? Omnis, inquit, in Christo noua creatura. Accipe ergo quemadmodum sermo Christi creaturam omnem mutare consueuerit, & mutet quando vult instituta naturæ.

Psalm.148.

Et probat exemplariter de efficacia verborum Dei. Ibidem subdens. Cap.eod.

Quomodo requiris? Accipe: & primò omnium de generatione sumamus exemplum. Consuetudo est vt non generetur homo nisi ex viro & muliere, & consuetudine coniugali. Sed quia voluit Dominus qui hoc elegit sacramentum, de Spiritu sancto & virgine natus est Christus. Hoc est mediator Dei & hominum homo Iesus Christus. Vides ergo quia contra instituta & ordinẽ homo natus est ex virgine. Accipe aliud. Vrgebatur populus Iudæorum ab Ægyptiis, interclusus erat mari, Diuino imperio virga Moses tetigit aquas, & se vnda diuisit: non vtique secundum suæ naturæ consuetudinem, sed secundum cælestis imperij gratiam. Accipe aliud. Sitiebat populus: venit ad fontẽ, amarus erat fons. Misit lignum Moses in fontem, & factus est dulcis fons, qui amarus erat: hoc est, mutauit cõsuetudinẽ naturę suę, accepit dulcedinẽ gratię. Accipe & quartũ exẽplũ. Ceciderat ferrũ securis in aquas, quod ferrũ secundũ suam consuetudinẽ demersum est: misit lignum Helisæus, statim ferrum eleuatũ est, & aquis supernatauit vtique contra consuetudinem ferri. Est enim materies grauior, quàm aquarum est elementum. Ex his igitur omnibus non intelligis quantum operetur sermo cælestis? Si operatus est in fonte terreno, si operatus est sermo cælestis in aliis rebus, non operatur in cælestibus sacramentis?

Exod.14. Exod.15.

Similem sententiam ponit in tractatu de mysteris superius allegato, concludens maiorem vim esse gratiæ: quàm naturæ. Lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap.9. Tom.IIII.

D Fortè dicas, Aliud video: quomodo mihi tu asseris, quòd Christi corpus accipiam? Ex hoc nobis adhuc superest vt probemus. Quantis igitur vtimur exemplis? Probemus nõ hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio cõsecrauit: maiorémq; vim esse benedictionis, quàm naturæ: quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgã tenebat Moses, proiecit eã, & facta est serpẽs. Rursus apprehẽdit caudã eius, & in virgæ naturã reuertitur. Vides igitur Prophetica gratia, bis mutatã esse naturam & serpentis & virgæ. Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subitò de fontium venis sanguis cœpit erumpere. Non erat potus in fluuiis. Rursus Prophetæ prece cruor cessauit fluminum, aquarum natura remeauit. Circunclusus vndique erat populus Hebræorum: hinc Ægyptiis vallatus, inde mari clausus: Virgam leuauit Moses, separauit se aqua, & in murorũ speciẽ cõgelauit, atq; inter vndas via pedestris apparuit. Iordanis retrorsum conuersus contra naturã in sui fon-

A tis reuertitur exordium. Nónne claret naturam vel maritimorũ fluctuũ, vel fluuialis cursus esse mutatam? Sitiebat populus patrum, tetigit Moses petram, & aqua de petra fluxit. Nunquid non pręter naturã operata est gratia, vt aquã vomeret petra, quã nõ habebat natura? Marah fluuius amarissimus erat, vt sitiens populus bibere non posset: Misit Moses lignum in aquam, & amaritudinem suam aquarum natura deposuit, quam infusa subito gratia temperauit. Sub Helisæo Propheta vni ex filiis Prophetarum excussum est ferrum de securi, & statim mersum est. Rogauit Helisæum qui amiserat ferrum: misit etiam Helisæus lignum in aquam, & ferrum natauit, vtique & hoc præter naturam factum cognoscimus. Grauior enim ferri species, quàm aquarum liquor. Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam, quàm naturam: & adhuc tamen propheticæ benedictionis numeramus gratiam. 4.Reg.6.

B *Addit hoc sacramentum esse super naturam, Diuina operante potentia: tamen verum, & efficacissimum est.* Cap.eodem.

Quòd si tantũ humana valuit benedictio vt naturã cõuerteret, quid dicimus de ipsa cõsecratione Diuina, vbi verba ipsa Domini Saluatoris operãtur? Nã sacramẽtũ istud ꝙ accipis, Christi sermone conficitur. Quòd si tantũ valuit sermo Heliæ, vt ignẽ de cælo deponeret, non valebit Christi sermo vt species mutet elemẽtorũ? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt. Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, nõ potest ea quæ sunt in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quàm mutare naturas. Sed quid argumẽtis vtimur, suis vtamur exemplis, incarnationísque astruamus mysterij veritatẽ. Nunquid naturæ vsus præcessit cum Iesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinẽ quærimus viro mixta fœmina generare consueuit. Liquet igitur quòd præter naturæ ordinem virgo generauit: & hoc quod cõficimus corpus ex C virgine est. Quid hîc quæris naturæ ordinẽ in Christi corpore, cùm præter naturam sit ipse partus ex virgine? Vera vtique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est: verè ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Iesus: Hoc est corpus meũ. Ante benedictionem verborum cælestium, alia species nominatur: post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis: Amẽ. hoc est, verum est. Quod os loquitur, mens interna fateatur: quod sermo sonat, affectus sentiat.

Concluditur quòd aliud apparet specie, aliud est in re. In sermone quarto de sacramentis proximè allegato, immediate post supradicta. Cap.4. Tom.IIII.

Ergo didicisti quòd ex pane corpus fiat Christi, & quòd vinum & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi cælestis. Sed forte dicis: Speciẽ sanguinis nõ video. Sed habet similitudinẽ. Si enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, vt nullus horror cruoris sit, & pretium tamen redemptionis operetur. Didicisti ergo, quia quod accipis corpus est Christi.

Adiungit vt supra dictum est, quia verbo Christi, & non verbo sacerdotis consecratur. Cap.5.

Vis scire quia verbis cælestibus consecratur? Accipe quæ sunt verba. Dicit sacerdos, Fac, inquit, nobis hanc oblationem ascriptam, rationabilem, acceptabilem. Quod est figura corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi: qui pridie antè quàm pateretur in suis sanctis manibus accepit panem, respexit ad cælum, ad te sancte Pater omnipotens æterne Deus gratias agens, benedixit, fregit, fractúmque Apostolis suis & discipulis suis tradidit, dicens: Accipite & comedite ex hoc omnes: Hoc est enim corpus meũ, quod pro multis cõfringetur. Similiter etiam calicẽ postquã cœnatũ est, pridie quã pateretur accepit, respexit ad cælum ad te sancte Pater omnipotẽs æterne Deus: gratias agẽs, benedixit

xit, Apostolis & discipulis suis tradidit,dicens:Accipite & bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus. Et vide,illa omnia verba Euãgelistæ sunt vsque ad, Accipite,siue corpus,siue sanguinẽ.Inde sunt verba Christi:Accipite,bibite ex eo omnes, hic est enim sanguis meus.Et vide singula.Qui pridie,inquit,quã pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem. Antè quàm consecretur,panis est:vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi.Deniq; audi dicẽtẽ:Accipite & edite ex eo omnes.Hoc est enim corpus meum.Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint,idẽ sanguis efficitur qui plebẽ redemit.

Cap.eod. *Et addit quòd de hoc sacramento nullatenus est dubitandum.*

Ergo videte quantis generibus potẽs est sermo Christi vniuersa conuertere. Denique ipse Dominus Iesus testificatur nobis,quòd corpus suum accipiamus & sanguinem:Nũquid debemus de eius fide & testificatione dubitare?Iam redi mecum ad propositionem meam.

Et addit quòd hoc sacramentũ est excellentissimum, purgatiuum peccatorum,& passionis Christi rememoratiuum.

Magnum quidem & venerabile quòd manna Iudęis pluit è cælo.Sed intellige quid est amplius,manna de cęlo, an corpus Christi?Corpus Christi vtique qui author est cæli.Deinde qui manna manducauit, mortuus est:qui manducauerit corpus hoc, fiet ei remissio peccatorum,& non morietur in æternum.Ergo non otiosè dicis tu,Amen:iam in spiritu cõfidens quòd accipias corpus Christi.Cum tu petieris,dicit tibi sacerdos,Corpus Christi:& tu dicis, Amen:hoc est,verum.Quod cõfitetur lingua,teneat affectus.Vt scias autem hoc esse sa-

Cap.6. cramentum,huius figura antè præcessit.Deinde quantum sit sacramentum,cognosce.Vide quid dicat: Quotiescunque hoc feceritis, toties commemorationẽ mei facietis,donec iterum adueniam.Et sacerdos dicit: Ergo memores gloriosissimæ eius passionis,& ab inferis resurrectionis,& in cælum ascensionis, offerimus tibi hanc immaculatam hostiam,rationabilem hostiam,incruentam hostiam,hunc panem sanctum & calicem vitæ æternæ.Et petimus & precamur, vt hanc oblationem suscipias in sublimi altari tuo per manus Angelorum tuorum,sicut suscipere dignatus es munera pueri tui iusti Abel,& sacrificium patriarchę nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos Melchisedech. Ergo quotiescunque accipis,quid tibi dixit Apostolus? Quotiescunque accipimus, mortem Domini annuntiamus. Si mortem annũtiamus,annũtiamus remissionẽ peccatorũ.Si quotiescunque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere,vt semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco,semper debeo habere medicinam.

Sunt autem Angeli præsentes,vbi est eucharistia,vt infrà dicetur:& in sermone primo de sacramentis,vt suprà.

Considera vbi capias sacramenta cælestia:Si hìc corpus est Christi,hìc & Angeli cõstituti sunt.Vbi corpus, ibi & aquilæ,quæ volare consueuerunt, vt terrena fugiant,cælestia petant.

Huius sacramenti excellentiam, & causa eius populi Christiani respectu populi Iudæorum præeminentiam de-

Tom.IIII. *clarat,libro super Beati immaculati,litera decimaoctaua, versu quinto, Exponens illud: Adolescentulus sum ego & contemptus,&c.*

Dicit populus nationum ille in prima electione despectus,rudis adhuc fide & studio primæuæ deuotionis adolescens, vel certè renouatus aquilæ iuuentutis per baptismatis sacramẽta: Iuuenis ergo sum & despectus,iustificationes tuas non sum oblitus. Ille ego despectus antè,iam pręferor,iã anteponor electis.Ille antè despectus populus peccatorum,habeo cælestium sacramentorum veneranda consortia.Iam mensæ cælestis honore suscipior,epulis meis non pluuia vndatur,non terræ partus laborat,non arborum fructus.Potui meo nõ flumina quærenda, non fontes. Christus mihi cibus, Christus est mihi potus. Caro Dei cibus mihi, & Dei sanguis est potus.Non iam ad satietatem mei annuos expecto prouentus.Christus mihi quotidie ministratur.Non verebor ne qua mihi eum cæli intemperies aut sterilitas ruris imminuat,si pij cultus diligentia perseueret.Non iam coturnicum pluuias mihi opto descendere,quas ante mirabar.Non manna, quod antè cibis omnibus præferebam quia manna qui manducauerunt patres,esurierunt.Meus cibus est,quem si quis manducauerit,non esuriet.Meus cibus est,qui non corpus impinguat,sed confirmat cor hominis. Fuerat mihi antè mirandus panis è cælo.Scriptum est enim:Panem de cęlo dedit illis manducare: sed non erat verus ille panis, sed futuri vmbra.Panẽ de cælo illum mihi verum seruauit Pater: mihi ille panis descendit è cælo, qui vitam dat huic mundo.Non Iudæis descendit, non synagogę descendit,sed Ecclesiæ Dei descendit,sed populo Dei iuniori descendit.Nam quomodo Iudæis descendit panis qui vitam dedit,cùm omnes qui illum panem manducauerunt:hoc est manna, quem putauerunt Iudæi verum panem,in deserto mortui sunt?Quomodo synagogę descẽdit,cũ synagoga omnis interierit, & externo ieiunio fidei macerata defecerit? Denique si accepissent panem verum,non dixissent:Domine,semper nobis da panem hunc.Quid petis Iudæe vt tribuat tibi panem, quem dat omnibus,dat quotidie,dat semper?In te ipso est vt accipias hunc panem, Accede ad hunc panem, & accipies eum.De hoc pane dictum est,Omnes qui elongant se abs te peribunt. Si ergo te elongaueris ab eo,peribis:si appropinquaueris ad eum, viues.Hic est panis vitæ.Qui ergo vitã mãducat,mori nõ potest.Quomodo enim morietur, cui vita cibus est? Quomodo deficiet, qui habuerit vitalem substantiam? Accedite ad eum & satiamini,quia panis est.Accedite ad eum & potate, quia fons est.Accedite ad eum & illuminamini, quia lux est.Accedite ad eum & liberabimini, quia vbi spiritus Domini, ibi libertas est. Accedite ad eum & absoluemini, quia remissio peccatorũ est. Quis sit iste, quęritis?Audite ipsum dicentem: Ego sum panis vitæ. Qui venit ad me, non esuriet: & qui crediderit in me, non sitiet vnquam. Audistis eum, & vidistis eum, & non credidistis ei,& ideo mortui estis: Vel nũc credite, vt possitis viuere.Sed miramini Mosem,quia patres vestros per mare siccis duxit vestigiis. Moses non imperauit,sed impetrauit:non iussit mari,sed seruiuit iubenti fluctibus.Mosem laudatis, quia regem Pharaonem cum exercitu suo mersit.Moses orabat, & alius imperabat.Moses precabatur, Dominus Christus operabatur.Moses fugiebat, Christus insequebatur.Moses columnam sequebatur,vt nocturnas tenebras declinaret: Christus illuminabat.Mosem agnoscitis, quia aquæ amaritudinem tẽperauit.Mosem agnoscitis, quia aquã produxit de petra.Christum non agnoscitis,qui veri illius Ægyptij regis strauit exercitum, & abyssi mersit profundo:qui nos seruat quotidie de mundi huius fluctibus,ne nos seculi procella demergat. Quid profuit patribus transire per mare rubrum, quibus ad terram repromissionis non licuit peruenire? Quicunque enim exierunt de Ægypto,perierunt in deserto. Mortuus est Aaron,mortua est Maria: Mortuus est & ipse Moses. Solum Iesum Naue nominis sacri similitudo seruauit. Plaudat Iudæus, quia sitienti illi vndam saxa vomuerunt:Mihi de corpore Dei fons fluxit æternus.Meas amaritudines bibit Christus,vt mihi suę donaret gratiæ suauitatẽ. Dicit ergo populus Christianus: Iuuenis ego sum,& despectus, iustificationes tuas non sum oblitus. Bene hoc dixit qui iustificauit Deum baptismatis sacramentis. Qui enim baptizatur iustificat Deum:quia peccata propria confitetur, & à Domino spe-

Psal.72.

sperat suorum indulgentiam delictorum.

Valet autem, præter ea quæ dicta sunt, hoc sacramentum contra tentamenta dæmonum. Eodem libro, litera octaua, versu sexto.

Scriptum est, quia media nocte primogeniti Ægyptiorum liberi, ab exterminatore sunt interempti. Ideóque sanctus Moses Propheta, vt hoc præueniret tempus, ac sine Hebræorum fraude transiret, antè agnum immolauit, hoc est vesperi: vt manducantes eum, & Domini Pascha celebrantes, non occuparentur exterminatoris insidiis, ne inermes & vacuos spiritualis alimenti nocturna spicula tenebrosi hostis opprimerent. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, solicitè require. Non perfunctoriè tibi ista dicuntur, sed diuina mysteria declarantur. Præueni & tu insidias tentatoris: instaura prius cæleste conuiuium. Indictum est ieiunium, caue ne negligas. Etsi te fames quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinat ieiunium, tamen cælesti te magis seruato conuiuio. Non epulæ paratæ extorqueant, vt cælestibus sis vacuus sacramentis: Differ aliquantulum, non longè est finis diei: imò plerique sunt huiusmodi dies, vt statim meridianis horis aduenien dū sit in Ecclesia, canēdi hymni, celebranda oblatio. Tunc vtique paratus assiste, vt tibi accipias munimentum, vt corpus edas Domini Iesu, in quo remissio peccatorum est, postulatio Diuinæ reconciliationis, & protectionis æternæ. Suscipe ante Dominum Iesum tuæ mentis hospitio. Vbi corpus eius, ibi est Christus. Cum hospitium tuum aduersarius viderit occupatum cęlestis fulgore præsentię, intelligit locum tentamentis suis interclusum esse per Christum: fugiet ac recedet, & tu mediam noctem sine vlla offensione transibis. Admonet etiam sacrificium vespertinum, vt nunquam Christum obliuiscaris. Non potes obliuisci, cùm lectum ascendes eius Domini, cui in occasum diei precem fuderis, qui esurientem te sui corporis epulis expleuerit.

Valet etiam ad nostræ fidei ac spei fulcimentum. Eodem libro, litera quintadecima, versu 4.

Si infirmus es, fidelis tamen solicitus est pro te. Christus dicit ad discipulos suos: date illis manducare, ne deficiant in via. Habes Apostolicum cibum: manduca illum, & non deficies. Illum antè manduca, vt postea venias ad cibum Christi, ad cibum corporis Dominici, ad epulas sacramenti, ad illud poculum, quo fidelium inebriatur affectus, vt lætitiam induat de remissione peccatorum, curas huius seculi, metum mortis, solicitudinésque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat sed resurgit: animus non confunditur, sed consecratur.

Tom.V. *Cum summa deuotione est celebrandum atque sumendū. Vnde super primam epistolam ad Corinth. ca. xj. vt suprà.*

Deuoto animo & cum timore accedēdum ad communionem docet, vt sciat mens reuerentiam se debere ei, ad cuius corpus sumendum accedit. Hoc enim apud se debet iudicare, quia Dominus est, cuius in mysterio sanguinem potat, qui testis est benefici j Dei. Quē nos si cum disciplina accipiamus, non erimus indigni corpore, & sanguine Christi: gratias enim videbimur reddere redemptori.

Et cum deuotione esse debet cordis contritio. Vnde in oratione quam fecit, quæ etiam in pluribus libris ascribitur Augustino, Et incipit: Summe sacerdos, &c. Inter cætera sic dicit.

Vt sacrificium laudis casto corpore & mundo corde valeam offerre. Quanta enim cordis contritione & lachrymarum fonte, quanta reuerentia & timore, quāta corporis castitate & animi puritate istud Diuinum & cæleste sacrificium est celebrandum? Domine Deus meus, vbi caro tua in veritate sumitur, vbi sanguis tuus in veritate bibitur, vbi ima summis cōiunguntur, vbi adest sanctorum præsentia Angelorum, vbi tu es sacerdos, & sacrificium mirabiliter & ineffabiliter? Quis dignè hoc celebrare potest mysterium, nisi omnipotens Deus offerentem fecerit dignum?

De sumentibus indignè. Super primam epistolam ad Corinthios, cap. vndecimo, vt suprà. Tom.V.

Itaque qui manducauerit panem & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Indignū dicit esse Domino qui aliter mysterium celebrat, quā ab eo traditū est. Non enim potest deuotus esse, qui aliter præsumit quā datum est ab authore. Ideo præmonet, vt secundum ordinem traditū, deuota mens sit accedentis ad eucharistiam Domini. Quoniam futurum est iudicium, vt quemadmodū accedit vnusquisque causas reddat in die Domini nostri Iesu Christi: quia sine disciplina traditionis & conuersationis qui accedunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini. Quid est autem reos esse, nisi pœnas dare sortis mortis Domini? Occisus est enim pro iis qui beneficium in irritum ducunt. Probet autem se ipse homo, & sic de pane edat, & de poculo bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non discernens corpus Domini.

Et infrà subdit exemplum punitionis in sumentibus indignè. Cap. eod.

Propterea inter vos multi infirmi & ægri, & dormiunt multi. Vt verum probaret, quia examen futurū est accipientium Domini corpus, iam hìc imaginem iudicij ostendit qui inconsideratè acceperant, dum febribus & infirmitatibus corripiebantur, & multi moriebantur, vt in his cæteri discerent, & paucorum exemplo territi emendarentur, non inultum scientes corpus Domini negligenter accipere, & eum quem hìc pœna distulerit, grauius tractari fore, quia contempsit exemplum.

Quotidie autem sumi debet, vnde in sermone quinto de sacramentis, vt suprà, exponens orationem Dominicam, dicit sic. Cap. 4. Tom. IIII.

Panem nostrum quotidianum da bonis hodie. Memini sermonis mei. Cum de sacramentis tractarē, dixi vobis quod ante verba Christi, quod offertur panis dicatur, vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica, quæ postea sequitur, ait: Panem nostrum? Panē quidē dixit: sed ἐπιούσιον dixit, hoc est supersubstantialem. Non iste panis est qui vadit in corpus: sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Ideo Græce ἐπιούσιον dicitur. Latinus autem hunc panem quotidianum dixit, quem Græci dicunt aduenientem. Quia Græci dicunt τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, aduenientem diem. Ergo quod Latinus dixit, & quod Græcus, vtrunque vtile videtur. Græcus vtrunq; vno sermone significauit: Latinus quotidianū dixit. Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum in Oriente Græci facere consueuerunt? Accipe quotidie quod quotidie prosit tibi. Sic viue vt quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annū accipere. Quomodo Iob sanctus pro filiis suis offerebat quotidie sacrificium, ne forte aliquid vel in corde, vel in corpore peccassent. Iob 1. Ergo tu audis quòd quotiescunque offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, eleuatio Domini significetur, & remissio peccatorū: & panem istum vitę, nō quotidianum assumis? Qui vulnus habet, medicinā requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus. Medicina est, cæleste & venerabile sacramentum. Panē nostrum quotidianū da nobis hodie. Quotidie accipis: quotidie tibi hodie est. Si tibi hodie est, Christ⁹ tibi quotidie resurgit. Quomodo? Filius me⁹ es tu, ego hodie genui te. Hodie ergo est, qn̄ Christ⁹ resurgit. Heri & hodie ipse est, Apostol⁹ Paul⁹ ait. Sed alibi ait: Nox præcessit,

dies

Roman.13. dies autem appropinquauit. Nox externa præcessit, dies hodiernus appropinquauit.

Et in sermone sexto de eisdem.

Cap.5. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hæc postulatio maxima est eorum quæ postulantur. Et dimitte, inquit, nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Ideo quotidie accipito, vt quotidie debito tuo indulgentiam petas.

Infirmi autem qui eucharistiam accipiunt, attẽdere debent quid sumunt, vel quem suo hospitio recipiunt: & fideliter credere debent atque tenentur, vt participes Christi gloriæ fiant. Vnde in Epistola ad Bellicium.

Lib.2. Epist. Episto.9. Tom.I4. Iactatum te ægritudine graui significasti mihi credidisse in Dominum Iesum, etiam cœpisse reualescere. Ad salutem igitur ea infirmitas fuit, plus aculei quàm periculi ferens, quia diu promissum remordebas. Hoc est quod ait: Percutiam, & sanabo. Percussit infirmitate, (Deuter.32.) sanauit fide. Vidit enim interiorem affectum tuum non vacuum piæ cupiditatis, sed exequuti dilationibus. Et ideo admonere te maluit, ita vt salutem nõ læderet, deuotionẽ excitaret. Quomodo enim saluti noceret, qui solet dicere, vt legimus in Euangelio: Ego veniam, & curabo eum? (Matth.8.) Ergo & cum à tuis inuitaretur, vt inuiseret domum tuam, sine dubio dixit: Ego veniam, & curabo eum. Et si non audiuisti eum, ille tamen quasi Deus insensibiliter loquutus est: etsi non vidisti eum, ille tamen quòd te incorporaliter inuiserit, dubitari non potest. Sed vidisti eum, qui credidisti ei: Vidisti eum, qui recepisti eum hospitio tuę mentis: Vidisti eum spiritu: Vidisti oculis interioribus. Tene ergo hospitem nouum diu expectatum, sed serò susceptum, in quo & viuimus, & sumus & mouemur. (Act.17.) Gustasti igitur fidei prima exordia, nõ fiat verbum occultum in corde tuo. Hæc omnis gratia est, hoc omne munus. Nemo enim penetralia domus de ingressu ęstimat. Siquidem omnis fructus in interioribus est. Neque enim sapientis est à fenestra respicere in domum, & stultitia hominis audire per ostium. Alia sunt sacramentorum perfectorum mysteria, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus eum, vt dicit scriptura. (Esaiæ 64. 1.Cor.2.) Alia sunt illa, quæ de gloria futura annuntiauerunt Prophetę, quibus reuelatum est, & euangelizauerunt sancti spiritu Dei misso de cęlo, in quem concupiscũt & Angeli videre, vt ait Apostolus Petrus. (1.Petri 1.) Alia sunt, in quibus est redemptio mũdi, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, sacramẽtorum participatio: quæ cum acceperis, tunc mirabere tantum donatum esse homini, vt illud manna quod miramur fluxisse de cælo Iudæis, nec tantę operationis iudices ad salutem fuisse. Illud enim quicunq; acceperunt, in deserto mortui, præter Iesum Naue & Caleb. Hoc sacramentum quicunq; gustauerit, non morietur in ęternum, dicit Dominus.

Tom.IIII. EXALTATIO. *Exaltatio Christi intelligitur, quòd sit hic apud homines, qui in eum, quem nouerunt exaltatum, credunt: non autem apud Angelos, in quorum conspectu semper erat exaltatus. In tractatu super psal. xlv.*

Exaltabor inter gẽtes, & exaltabor in terra. Erat sublimis Dñs in excelsis, id est, in Angelis & Archangelis, in omnibus sanctis spiritibus, in Patriarchis & Prophetis, qui de illo sublimia sentiebant, nec eum terrenis imaginibus & simulachris sculptis † conferebant. († Aliàs, scrupeis.) Sed nõ erat sublimis in populis nationum, qui Deum suũ in antris spelęorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quę Christum quasi mortuũ flebat, & quasi sepultum quęrebat in tumulo. Vnde dicit ad eam Christus: Maria quid ploras? Quem quæris? Nũquid eum qui posset auferri? Audiuit vocem, & recognouit eum, & volebat contingere, & ait Dominus: Noli me tangere, quem putas mortuum, vado ad Patrem. Miraris quòd in tumulo non inuenisti, quem cęlestia pręstolantur? Aut fortè reprehenditur, quia Christũ

A nisi fides perfecta non tangit: Sicut hemorrhoissa plena eum tetigit fide. Vnde ait Dominus: Tetigit me aliquis: sentio de me virtutem exisse. Quo dicto agnouit in se illa quòd exeunte fuerat virtute curata: & statim confessa est sibi conscia quòd Dominum ipsa tetigisset. Vnde Dominus ait: Fides tua te saluam fecit, vade in pace. Exaltatus autem in terra Dominus est, secũdum quod ipse ait: Cum exaltatus à terra fuero, omnia traham ad me ipsum, vel quòd facta est voluntas eius, sicut in cælo & in terra.

Exaltatus est propter humilitatẽ. Vnde arguitur quòd hæc virtus sola exaltari meretur. Libro super Beati immaculati, litera xx. versu primo.

Propter quod, inquit, illum exaltauit, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, quoniam Dominus Iesus in gloria Dei Patris est. Considera ò homo quid legas. Non labo-
B rauit Apostolus potentiã Christi probare, sed obedientiam prædicare, sed demonstrare quanta sit humilitatis gratia, quantus eius profectus. Si simplicibus accipias auribus, & Christum exaltauit: sed Christus non quæ sua sunt, sed quæ tua erãt illa humilitate quærebat. Accipe ergo argutis auribus: Moraliter tibi profuit, mysticè tuam redemit salutem. Quomodo vis intellige: salus est tua. Si putas quòd Christo profuit humilitas sua, cui ergo non proderit? si illum exaltauit, quem non augebit?

Iusti dicuntur Christum exaltare: peccatores verò humiliare. Libro de Isaac & anima, super illud Canticorum: Cap. Tom.IIII.

Quantò enim quis ad Dominum intendit, tantò amplius & Deum eleuat, & ipse eleuatur. Vnde & ille ait: Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me. Sanctus enim exaltat Dominum, peccator humiliat. Vult enim illam auertere oculos, ne eam considerans quòd iam ad superiora sequi possit, eleuetur, & cæteras animas de-
C relinquat. Ideo & in Euangelio, Non omnibus discipulis, sed perfectioribus suam gloriam demonstrauit.

EXAMINATIO. *De hac materia require infrà in cap. Iudicium.*

EXCOMMVNICATIO. *De hac materia Apostolum prosequitur super primam Epistolam ad Corinth. cap. quinto, exponens illud, Tradidi huiusmodi satanæ, &c.* Tom.V.

Tradidi contaminatum supradictum satanæ, vt spiritus sanctus saluus sit in hominibus Ecclesiæ in die iudicij. Nisi enim eiectus esset, nõ fieret saluus spiritus Ecclesiæ in die iudicij. Deserebat enim omnes contaminationis causa, vt in die Domini nudi à spiritu sancto inuenti, audirent à iudice Domino: Recedite à me, nõ noui vos: (Matt.7.) Sicut ad Romanos dicit: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic nõ est eius. (Roman.) Et in alia epistola: Nolite contristari Spiritum sanctum Dei. (Ephes.4.) Si enim contristatur, deserit, & non erit saluus: non vtique sibi, qui impassibilis est: sed nobis, quibus datus est, vt per illũ Dei
D filij esse probemur. Res enim quæ amittitur, salua non est: non vtique sibi, quæ vbicunque sit, necesse est sit, sed ei à quo amittitur. Non bona gloriatio vestra. Hoc est, mala. Læti enim erant, cum magis contristari debuerãt in fratre tam acerbè peccante, sicut tristis fuit Samuel in Saüle peccante. A quo crimine mali doctores aut dissimulabant, aut negligentius arguebant, sicut & Helisa cerdos filios suos peccantes in Deũ, ne amarus esset eis, non eos arguebat. Nescitis quia modicum fermentũ totam massam corrumpit? Ita & peccatũ vnius, quod cognitum non arguitur, multos contaminat: imò omnes qui norunt, & non deuitant, aut cum possint arguere, dissimulant. Non enim sibi videtur peccare, quando à nullo corripitur aut vitatur.

Item quòd excommunicare enormiter peccantem vtile est. Libro primo de pœnitentia. Cap.1. Tom.

Ideo Dauid non timere se dicit, quia carnem eius nõ animam, inimici edebãt, sicut legimus: Dum appropinquant

quant super me nocentes, vt edant carnes meas: Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderũt. Psal. 26.
Ruinam igitur solâ facit sibi serpens, ideo serpenti traditur, qui à serpente elisus est, vt quem deiecit, hunc erigat, & fiat ruina serpẽtis hominis resurrectio. Satanam autem corporalis huius contritionis & carnalis authorem debilitatis scriptura ostendit, Paulo dicente: Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, vt me colaphizet vt non extollar. Sic enim curare Paulus didicit, quemadmodum ipse saluatus est. Bonus itaq; doctor dum promittit alterum de duobus, vtrunque donauit. Venit in virga, quia communione sacra conuictum remouit. Et bene dicitur, Tradi satanæ, qui separatur à Christi corpore. Venit etiam in charitate spiritúque mansuetudinis, vel quia sic tradidit vt spiritum eius saluum faceret, vel quia eum quem antè sequestrauerat, postea sacramentis reddidit. Nam & sequestrari oportet grauiter lapsum, ne modicum fermentum totam massam corrumpat. Et expurgandum est vetus fermentum, vel in singulis vetus homo, hoc est, exterior homo cum actibus suis, vel in populo inueteratus peccatis vitiísque concretus. Et bene dixit, expurgandum, non proiiciendum. Quod enim expurgatur, non totum iudicatur inutile. Ideo enim purgatur, vt vtile ab inutili separetur. Quod autem proiicitur nihil in se vtile habere creditur. Iam tunc igitur Apostolus reddendum sacramentis iudicauit cælestibus, si purgari se ipse vellet. Et bene ait: Expurgate: velut operibus enim quibusdam totius populi purgatur, & plebis lachrymis abluitur, qui orationibus & fletibus plebis redimitur à peccato, & in homine mundatur interiore. Donauit enim Christus Ecclesiæ suæ, vt vnum per omnes redimeret, quæ Domini Iesu meruit aduentum vt per vnum omnes redimerentur. Hic sensus Pauli est, quem verba obscuriorem faciunt. Consideremus ipsum Apostoli sermonem. Expurgate, inquit, vetus fermẽtum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Siue quod tota Ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendum & fletu, & oratione, & dolore est: & quasi fermento eius se totam conspergat, vt per vniuersos ea quæ superflua sunt in aliquo pœnitentiam agente, viritim misericordiæ aut compassionis velut collatiua quadam admixtione purgentur. Siue vt illa mulier euangelica docet, quæ typum prætendit Ecclesiæ, eò quòd fermẽtum abscondat in farina sua, donec fermentetur totum, vt mundum omne sumatur.

2. Corint. 12. — Cap. 15. — Luc. 13.

Excommunicari refugit qui iustus est. Libro super Beati immaculati. (Lit. 16. ver. 2. Tom. IIII.)

Feci iudicium & iustitiam: vt non arroget, sed excuset, ne quasi peccator deseratur à Christo. Exemplo sit vobis Apostolica lectio, quamobrem vnusquisque tradatur. Illum enim qui vxorem patris habuit, quia sic operatus est, tradidit satanæ Apostolus. Non ergo esset traditus, nisi diaboli opera fecisset. Vnde non immeritò recusat Propheta nocentibus tradi, qui asserit non diaboli opera se fecisse, sed Christi. Christus enim dicit, Iudicate pupillo, & iustificate viduam. Hoc est ergo, Feci iudicium & iustitiam.

Isai. 1. — Cap. 5. Tom. IIII.

EXCVSATIO. *Cauti esse debemus, ne excusatione indigeamus. Lib. de Ioseph.*

Denique officij sui & commissi muneris ingressum gratia, remotis arbitris ac domesticis, apprehẽdit eum dicens: Dormi mecum. Excusatur Ioseph scripturę testimonio, quia commissum à domino deserere nequibat obsequium. Non enim satis est, quòd securus sui, domus interiora, quasi qui capi non posset, ingressus est: iustus debuit præuidere ne furenti copiam daret, & eius illa peccato periret. Sed qui aduersari sibi domini sui videbat vxorem, neglecti officij etiam à domino cauere debebat offensam, simul adhuc sermonis non comprehensionis putabat audaciam. Excusatur quòd

A ingressus est, prædicatur quòd elapsus est. Nec pluris fecit vestimenta corporis, quàm animi castimoniam. Reliquit tanquam non sua, quæ adultera suis manibus detinebat: & aliena iudicauit, quæ tactu impudicæ potuerant comprehendi. Magnus tamen vir, qui venditus seruile nesciuit ingeniũ: adamatus, non redamauit, rogatus non acquieuit: comprehensus, aufugit.

Excusare se non propriè excusare dicitur, sed arroganter se defendere atque falsè. Lib. super Beati immaculati, litera xv. versu primo. (Tom. IIII.)

Feci iudicium & iustitiam, ne tradas me nocentibus † me. Non quasi insolens gloriosus ipse se laudat, cum vtique peritus legis, alterius potius quàm proprio ore vnumquenque laudandum esse non ignoraret. Non inquam, prædicatoris iactantia est hîc vlla virtutum: sed vitæ innocentis assertio iure præsumpta, ne dignus æstimaretur qui propter grauia peccata relinB queretur à Domino, & traderetur nocentium potestati. Defensio est igitur, non arrogantia, quando non excellentia aliqua honoris assumitur, sed formidabilis propulsatur ærumna. Denique Petrus hoc genere defensionis vtitur, dicens, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? In quo si dicti arrogantis decolor aliquis næuus fuisset, non tantum gratiæ Domini Saluatoris sententia retulisset, vt non solùm minimè subdendus ipse iudicio, sed etiam iudicaturus, de aliorum meritis ipse nuntiaretur. Neque enim in iudicio si quis innocentiæ suæ tuendæ gratia, quid fecisset aperiret, ad iactantiam potius, quàm ad defensionem causæ dictum æstimaretur. Aliud est dignum se præmio dicere, & aliud indignum iniuria. Et tamen ille ipse philosophię summus, vt aiunt, magister, cum accusaretur, interrogatus qua tandem pœna se dignum putaret, respondisse fertur, vt in prytanæo publico quotidie conuiuio susciperetur. Ille honorem vC surpauit, hic ærumnã deprecatus est: ille arrogauit gloriam, hic seruauit humilitatem. Nam quæ maior esse humilitas potest, quàm vt conscius sibi iudicij & iustitiæ reseruatæ, tradi potestati diaboli vereatur? Hominem se esse cognouit: Impar sibi bellum aduersum spiritalia nequitiæ in cælestibus: raptum esse Henoch ne malitia mutaret cor eius, Noë inebriatum, Lot incestatũ: sacerdotem primum ipsum Aaron cum Maria sorore tentatum: Lepræ maculis aspersam Mariam primùm, pòst absolutam: Mosem penè internecatum, nisi circuncisione filij, & eiusmodi sanguinis effusione Sephora mulier eius omne ab eo periculum depulisset. His igitur commonitus exemplis, nequaquam se fortitudini suæ credit: sed cauta humilitas Diuinum sibi precando asciscit auxilium, petens ne tradatur nocentibus.

† Aliàs, calumniantibus. — Matth. 19.

EXEMPLVM. *Exempla requirũtur vbi verba non sufficiunt. Super primam Epistolam ad Corinthios, cap. quarto.* (Tom. V.)

D Exẽpla subiicit, vt facilius suadeat: quia quibus verba satis non faciunt, solet exemplis suaderi.

Et ideo esse alijs in exemplum ad bonum, est salubre. super Epistolam ad Philippenses, cap. quarto, Exponens illud, Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. (Tom. V.)

Nunc exemplo eorum alios vult lucrari. Cum enim modestia eorum manifestata fuerit, id est rationabilis conuersatio, lucebunt opera eorum, & non deerũt qui imitentur bonum illorum, vt non solùm propriorum gestorum, sed & aliorum augmentum consequantur, vt sicut dictum est, Labores fructuum suorum edant. Quando enim fructus operum ipsorum alios acquirit ad opus bonum, labores eorum qui acquisiti sunt, proficient eis, quorum exemplo bona opera imitari cœperunt.

Maximè inferiores imitantur exempla superiorum. Super Epist. ad Roma. cap. j. Exponens illud: Quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo, &c. (Tom. V.)

Facilè facit inferior, quod fieri viderit à superiore. A

Ideo cauere debent superiores ne sint inferioribus in exemplum peccandi. In lib. pastoris. Require suprà, in ca. Episcopus. Vnde de dantibus malum exemplum dicit super secundam Epistolam ad Timotheum, cap. tertio. Tom.V.

Non solùm mali in propriis erroribus puniendi sunt, verum etiam in horum quos exemplo malo deperdunt.

Qui aliorum exemplo non corrigitur, grauius delinquit. Libro secundo de Cain & Abel, in fine. Quod require infrà, in cap. Punitio & Vindicta. Mala exempla sunt abolenda. In Epistola secunda ad Theodosium Imperatorem.

Abolenda sunt cum impio etiam impietatis mala exempla.

Sanctornm vita siue gesta atque mores nobis sunt in exeplum. Libro de Ioseph, cap. primo.

Tom.IIII. Sanctorum vita cæteris norma viuendi est. Ideóque B digestam plenius accepimus seriem scripturarum, vt dum Abraham, Isaac, & Iacob cæterósque iustos legendo cognoscimus, velut quendam nobis innocentiæ tramitem eorum virtute reseratum imitantibus vestigiis prosequamur. De quibus mihi cum frequens tractatus fuerit, hodie sancti Ioseph historia occurrit. In quo cũ fuerint plurima genera virtutum, tamen præcipuè insigne effulsit castimoniæ. Iustum est igitur vt cùm in Abraham didiceritis impigram fidei deuotionem, in Isaac synceræ mentis puritatem, in Iacob singularem animi laborúmque patientiam, ex illa generalitate virtutum in ipsas species disciplinarum intendatis animũ. Nã licet illa sint diffusiora, tamen ista expresiora sunt, eóque facilius mentẽ penetrant, quò magis circunscripta ac determinata sunt.

Cap.24. Tom.I. *Ad idem facit quod dicit libro primo de officijs.*

Quod his viris virtutum principalium officium defuit? Quarum primo loco constituerunt prudentiam, C quæ in veri inuestigatione versatur, & scientiæ plenioris infundit cupiditatem. Secundo iustitiam, quæ suum cuique tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat. Tertio fortitudinẽ, quæ & in rebus bellicis excelsi animi magnitudine, & domi eminet corporísque præstat viribus. Quarto temperãtiam, quæ modum ordinémque seruat omniũ, quæ agenda vel diceda arbitramur.

Cap.25. Hæc forsitã aliquis dicat primo loco poni oportuisse, quoniam ab his quatuor virtutibus nascuntur officiorum genera. Sed hoc artis est, vt primò officiũ diffiniatur, postea certa in genera diuidatur. Nos autẽ artẽ fugimus, exẽpla maiorũ proponimus, quæ neque obscuritatem afferunt ad intelligendum, neque ad tractandum versutias. Sit igitur nobis vita maiorum disciplinæ speculum, non calliditatis cõmentarium: imitandi reuerentia, non disputandi astutia.

Tom.I. *Et libro secundo de virginitate, circa principium.* D

Quoniam nos infirmi ad monendũ sumus, & impares ad docendum: debet enim is qui docet supra eum qui docetur excellere, ne vel susceptum deseruisse munus, vel nobis arrogasse amplius videremur, exemplis potius quàm præceptis putauimus imbuendam: licet amplius proficiatur exemplo, quoniam nec difficile quod iam factum est existimatur, & vtile quod probatum, & religiosum quod hæreditario quodam paternæ virtutis vsu in nos est succesione transfusum.

Non extat. *Vnde in sermone tertio de sancto Eusebio, qui incipit: Ad sancti beatissimi patris nostri, &c.*

Ideo enim illum huic domui nostræ dedit vt ad actuum illius formaremur exemplum, & animarum nostrarum facies ad eum respicientes tanquam ad speculum componamus, & quasi boni filij similitudinem patris extollamus in nobis. Sicut autẽ aliquis magnus paterfamiliàs paratus splendidissimè depingere domum suam, perquirit formas quasque & imagines, quas antè studioso pictori proponat, & pictor ille figuris illis diligẽter inspectis, vt solicitus opus rapiat alienum, & docta manu trãsferat in parietẽ nitẽtẽ quasi facierũ personarũ viuẽtiũ dignitate: ita ille velut huiusmodi paterfamiliàs Dominus noster ad pingendum domum, id est, ad exornandas animas nostras, id est, Ecclesiam suam curas maximas gerens, videtur mihi hoc loco quædam viuendi tanquam pingendi exemplaria, viri illius gesta ac merita protulisse ac demonstrasse paulisper nostris cordibus imprimenda, nimis citò ad se reuocata imagine sua. Ergo animarum nostrarum vultibus illius viri vnusquisque virtutes quasi pretiosos & viuos superducamus colores. Rapiat sibi de eo alter speciem compunctionis: alter pigmentum cãdidissimum nitidæ castitatis: pallorem ille abstinentiæ: ruborem ille verecundiæ: ille ardentem in Dei rebus fidem velut aureum splendorem radiantem: atque hoc modo spiritualem interioris sui hominis membra componẽs, corpus plebis suæ transeat ad cælum, & ad vnam illius faciem omnem exornemus domum, id est vniuersam pingamus Ecclesiam Dei: & ille videns, nos vel de æterni tremore iudicij, vel de futura beatitudine cogitantes, illam Euangelicam Christi vocem possit assumere: Pater rogo, vt vbi ego sum & illi sint mecum: & nos quãdoque ex hoc seculo migrantes patronus noster in sedem & in sinum suum velut Abraham peculiares accipiat, & in illo die incolumes oues suas lætus pastor agnoscat.

Exemplum conuersionis. Libro primo de apologia Dauid. Quod require suprà, in cap. Dauid. Cap.10. Tom.I.

EXERCITIVM. *Exercitio ars acquiritur, virtus, atque doctrina. Libro primo de officiis.*

Quomodo sine exercitio doctrina, aut sine vsu profectus? Qui disciplinam bellicam vult assequi, quotidie exercetur armis, & tanquam in procinctu positus præludit prælium, & velut coram posito prætendit hoste, atque ad peritiam virésque iaculandi, vel suos explorat lacertos, vel aduersariorum declinat ictus, & vigilanti exit obtutu. Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere prius in fluuio pręludit. Qui canendi suauitatem & vocis affectant præstantiam, prius sensim canendo vocem excitant. Et qui viribus corporis, legitimóque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano vsu palæstræ durãtes membra, nutrientes patientiam, laborem assuescunt. Nec non natura nos in paruulis docet, quòd prius sonos meditantur loquendi, vt loqui discant. Itaque sonus exercitatio quædam & palæstra vocis est. Ita ergo qui volunt discere cantionem loquendi, quod naturæ est non negent, quod custodiæ est exerceant, vt qui in specula sunt speculando intendant, non dormiẽdo. Omnis enim res propriis ac domesticis exercitiis augetur.

Vult virtus exerceri. Libro secundo de Cain & Abel. Cap.6. Tom.IIII.

Bona igitur exercitatio. Denique corporis virtus exercitatione augetur frequenti, at inexercitata minuitur & labitur. Plurimi enim exercitij dissuetudine, etiã naturalem dissoluêre virtutem. Similiter animæ fortitudo exercitationis assiduitate solidatur, vt labor ipse disciplina sit, non oneri futurus, sed vsui. Cap.4.

Item libro primo eiusdem probat verbis Euangelij.

Apud ignauos enim nulla sunt insignia virtutis, apud sapientes plurima habentur. Studia enim virtutis quædam instrumenta sunt. Itaque sicut bellator sine armis esse non potest: ita nec sine exercitatione virtus. Vnde & Dominus in Euangelio ait: A diebus Ioannis Matth. Baptistæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Et alibi: Quærite regnum Dei, & ecce Matth. omnia præsto sunt vobis. Non dormientibus, neque otiantibus, sed vigilantibus & laborantibus pollicentur præmia, & labori merces parata est. Qui licet non sit

sit suauis ad gratiam, tamen fructuosus ad præmiũ est. A

Probat exemplo atque figura. Libro secundo de Abraham: exponens quod sequitur.

Cap. 3. Tom. IIII. Et ambulauit Abraham vsque ad locum Sichem ad quercum altam. Nónne videntur esse superflua, nisi rationem requiras, cum & latitudinem quercus non prętermiserit? Sed vbi ratio est, nihil superfluum. Sichem enim, vel humerus vel ceruix significatur, quod est laboris vel exercitationis indiciũ. Vnde & Iacob vir exercitatus filio suo Ioseph eam præcipuã dedit. Ergo quia neque sine dote naturæ exercitatio ipsa per se perfectionem conferre potest, & naturæ gratia destituitur si desit exercitatio (est enim ingeniosi adminiculum diligentia) inducitur is vir ad cuius imitationem formaris ad naturæ gratiam adiuncta exercitatione, ita fundatior & excelsior factus, vt vsque ad quercum altã transiret. Quæ arbor vt alta, ita etiam robusta indicio est, nõ facilè animam sancti Abrahæ seculi huius procellis esse curuatam, sed mansisse sublimem, vt se æternis inquisitionibus ad altitudinem Diuinæ cognitionis eleuaret.

Exercitium debet esse moderatum atque interpolatum. Libro tertio de virginitate. Quod require infrà, in cap. Ieiunium & Labor. Exerceri in Diuinis scripturis optimum est. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu septimo. Tom. IIII.

Qui exercetur in verbis Apostolorum Iesu Domini mandata cognoscit & considerat vias eius, quibus finis est Christus, qui ait: Ego sum via, &c. Ioan. 14.

Exerceri in tribulationibus. Libro de Isaac & anima.

Exercentur animæ in tribulationibus.

Quare & quomodo. Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu sexto. Quod require infrà, in capit. Persequutio. De corporali verò exercitio & spirituali. Super primam Epistolam ad Timotheum, capit. quarto. Quod require suprà, in cap. Abstinentia.

Tom. III. EXERCITVS. *In exercitu fides dat victoriam. In tractatu de obitu Theodosij Imperatoris, vbi de ipso Imperatore loquens sic narrat.*

Recognoscitis nempe quòd vobis Theodosij fides triumphos acquisiuerit: cum locorum angustiis & impedimentis calonum agmen paulò serius in aciem descenderet, & inequitare hostis mora belli videretur, desiliuit equo princeps, & ante aciẽ solus progrediẽs ait: Vbi est Theodosij Deus? Iam hoc Christo proximus loquebatur. Quis enim possit hoc dicere, nisi qui Christo se adhærere cognosceret? Quo dicto excitauit omnes, exemplo omnes armauit, & iam certè senior ętate, sed validus fide.

In exercitu labor debet condiuidi & esse cõmunis, exemplo gruum. Libro quinto Hexameron. Quod require infrà, in cap. Grus. Similiter exemplo apum. Quod require suprà, in cap. Apis. De modo quo exercitus debet deduci, ambulare, & quiescere: dicit libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo. Tom. IIII. D

Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluntaria captat compendia, nec recedit à signis, sed itinerarium ab Imperatore accipit & custodit illud, præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectáque via conficit iter, vt inueniat commeantium parata sibi subsidia. Si alio ambulauerit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non inuenit: quia Imperator iis iubet ꝗ hæc præparari omnia qui sequuntur, nec dextera nec sinistra à præscripto itinere declinant, meritóque non deficit, qui Imperatorem sequitur suũ. Moderatè enim ambulat: quia Imperator non quod sibi vtile, sed quod omnibus possibile considerat: ideo & statiuas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur ciuitates in quibus triduum, quatriduũ & plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequententur: & ita sine labore conficitur iter, donec ad eam vrbem perueniatur, quæ quasi regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur. Hanc legem viandi esse præscriptam Christo ducente, sanctis cõmeantibus, recognoscas velim. Profecti enim sunt & patres nostri de terra Ægypti per lõga spatia terrarum, quorum statiuæ omnes, mãsionésque descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctam terram perueniretur. Istæ sunt statiuæ filiorum Israël, quas descripsit Moses ex præcepto Domini. Aduertimus ergo quis has ordinauerit mansiones, quomodo ambulare oporteat filios Israël. Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis, vt refrigeraret viantibus. Noctu autem in columna ignis, vt viam ostenderet ambulantibus, & tenebras dimoueret. Lex viarum columna erat, & ignis & nubis. Denique in columna nubis loquebatur ad eos, vbi volebat exercitum requiescere à labore itineris, non mouebatur colũna ignis, nec transibat nebula lucis. Quando volebat exercitum mouere prohibebatur & columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Exod. 13. B

Et infrà subdit mansiones exercitus allegorizando.

Sed reuertamur ad confectionem itineris & ordinem mansionum. Et tu sequere spiritualiter hãc legem viandi, vt exeas ex Ægypto, & inde promoueas. Fige tabernaculum in Sochot hæc prima tibi statio sit. Sochot prima mansio est, significans tabernaculum. Fige ergo tabernaculum quod in te est, mentísque tuæ stationem confirma, vt radicatus atque fundatus, maneas in fide Christi. Sequitur mansio in Marah, hoc est in amaritudine. Non omnes mansiones æquales sunt. Inde ventum est in Elim, vbi fontes duodecim & septuaginta arbores palmarum. Post amaritudinem ne deficeret populus, debuerunt amœna & fœcunda succedere. Inde Raphidim, quod est laudatio iudicij: Inde sequitur Sina habens in se & populi tentationem, & legis promulgationem. Variantur merita mansionum, quia nulli iugis in hoc seculo viuendi potest esse successus. Bonus igitur imperator alibi manna esurienti populo ministrauit; alibi potũ de petra fluere, quò sitim populi restingueret angusta prouisione præcepit: alibi legem dedit: alibi triumphos donauit, vt his beneficiis fotus exercitus, nullum prolixi itineris sentiret laborẽ. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur committamus iter nostrum ductui Domini Iesu, qui legem primò introduxit, & antea per Iesum terram repromissionis in possessionem populo suo dedit. Sed etiam quando videbatur Moses ductor esse, aderat illi Iesus: Aderat autem illi non palàm, nec apertè ductorem aut principem populi sese gerens. Expectabat enim donec Moses tempus expleret suum, quo completo successit Iesus. Itaque si consideres scripturam dicẽtem: Erant dies eorum anni centum & viginti: videbis mysterium plenitudinis temporum ex centum viginti annis, post quos & Moses in monte requieuit, & Iesus manifestè mansionis suæ cœpit principatum, vt iam nõ sub legis timore sit populus, sed resuscitatus à mortuis, fructu vitæ fruatur æternę. Ambulemus igitur secundum legis doctrinam, via nobis lex Dei sit. C

Et ibidem infrà de duce exercitus Christo, ac de exercitus eius mansione.

Quia bene omnia in occursu atque itinere disposuit Imperator noster, primùm omnium, fidei fundamento tabernaculum hoc confirmandum putauit. Deinde si qua est nobis aspera atque arida & prærupta mansio, imperator tamen iste turbata discernit, arida irrigat, deserta fœcundat. Si quid amaritudinis, si quid tentationis, si quid infirmitatis est, ductor noster & amara temperat, & solicita mitigat, dura dissoluit, & inualida confirmat. Sicubi vult requiescere rex terræ exercitum suum, non ignobilem vicum, non commeatibus

indigentem, non arenosa & nuda gignentium, sed vr- A
bem ædificiis nobilem, refertam, & vberem copiarum,
aut agrum amœnum & virentem pascuis, aut nemorosa & campestria statiuis opportuna decernit. Ergo si reges terræ norunt commoda prævidere sequentibus se, quantò magis Deus, qui bonus est, nouit quemadmodum futura disponit diligentibus se, eisque profutura? Ac primùm si incognitum carpendum est iter, duces eliguntur viarum, qui præcurrant agmini. Sed hoc imperatores isti iniuriosum sibi arbitrantur. Deus autem præibat cum Hebræi facerent iter. Denique in co-
Exod.13. lūna nubis loquebatur ad eos. Et vt scias quia præibat, Deus, inquit, præibat illorum iter, die quidem in colūna nubis ostendens illis viam, noctu autem in columna ignis, & non deficiebat columna nubis inter diem. Hāc præcedentem nubis columnam sequens Ecclesia, non deficientem ne ipsa deficeret, vmbra eius refrigeraba-
Cantic.2. tur, & ideo dicit: In vmbra eius cōcupiui & sedi, & fru- B
ctus eius dulcis in faucibus meis: quia à Domino pascebatur & deducta in locum pascuum, & aquam refectionis. Introducite me in domum vini. Ab iis copiis præparatis querit progredi ad aliam mansionē, in qua mysteriorum gratiam, & lætitiæ capiat suauitatē. Hinc quoque promouens verum iter, ait: Constituite in me dilectionem. Bona statiua, vbi plenitudo est charitatis.

EXILIVM. *Exilium maxima pœna est. In tractatu de Naboth paupere, cap. primo. Quod require suprà, in cap. Diues malus. Item libro super Beati immaculati, litera decimaquarta, versu sexto. Quod require infrà, in ca. Martyr. Vnde non est patria relinquenda. In sermone de ipsa re. Quod require infrà, in cap. Patria. De exi-*
Tom.IIII. *lio verò à gratia. Libro secundo de pœnitentia, cap. penultimo. Quod require suprà, in cap. Dolor. Sed de exilio à gloria. In tractatu super Psalmum trigesimum octauum.*

Fundit igitur lachrymas, quoniam cum aduena in terram venerit demoretur & separetur à patria longo C
detentus exilio. Considera nunc mihi illum eiectum Adam de Paradiso, in castellum relegatum spectantem vnde deiectus sit, flentem vbertim, quia reminiscitur quid amiserit, quóve deciderit. Et ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exilio liberauit, aperiens ia-
Ephes.2. nuam qua reuertamur ad patriam. Vnde Apostolus præsumit dicere: Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorū & domestici Dei. Hoc volens recipere Dauid antè quàm Christus veniret in terras, dixit: Remitte mihi vt refrigerer prius quàm eā, & amplius iam non ero. Hoc est, hìc mihi remitte, vbi peccaui. Nisi hìc remiseris mihi, ibi remissionis requiē inuenire non potero.

Et infrà subdit ibidem.

Potest & sic intelligi quia dixit, Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei: & ideo remitte mihi vt peregrinus esse desinam: remitte mihi exilium quo relegatus sum. Si remiseris antè D
quàm discedam hinc, non ero amplius exul atque peregrinus. Cum enim tu remiseris, non ero amplius peregrinus, sed ciuis ero sanctorum tuorum. Ero cum patribus meis, qui & ipsi fuerunt antè peregrini, nunc verò iam ciues sunt. Ero domesticus Dei, vt pœnam non timeam, gratiam merear.

EXITVS ET EXIRE. *Exire Christi est à Patre*
Cap.7. Tom.II. *procedere. Libro primo de fide Trinitatis.*

Sin generationis ipsius proprietatem requirimus, ex Deo exiuit. Nam cū in vsu nostro id sit exire quod iam sit, & ex interioribus secretis prodire videatur, quod exire perhibetur, angustis licet sermonibus proprietatem Diuinæ generationis aduertamus, vt non ex loco aliquo videatur exisse, sed vt Deus ex Deo, Filius ex Patre. Nec videatur cœpisse ex tēpore qui ex Patre nascendo prodiit, vt dixit ipse qui natus est: Ex ore altissimi prodij.

Exire etiam intelligitur ad nos prodire. Lib. de Isaac & anima. Exponens illud Canticorum septimo: Veni dile- Cap.8.
cte mi, ingrediamur in agrum. Tom.IIII.

Suprà ad hortum inuitabat, hîc ad agrum habētem non solùm gratiam florum, sed etiam triticum & hordeum, hoc est, solidiorum firmamenta virtutum, vt fructus eius aspiciat. Requiescamus, inquit, in castellis. Ad quæ Adam cum de Paradiso eiectus esset, fuerat relegatus, in his requiescebat, sed terram operabatur. Qua autem ratione exire eum in agrū vellet, intellectus manifestus est, vt quasi bonus pastor pascat gregē suum, lassos alleuet, reuocet errantes. Nam etsi ista anima noua & vetera seruauit, ei tamen sunt adhuc agni, qui lactis succo nutriendi sunt. Ergo quasi perfecta, non pro se, sed pro aliis interuenit vt de sinu Patris exeat, vt procedat foras tanquam sponsus de thalamo suo, egrediēs currat viam vt infirmos lucretur, non in illo secreto Patris solio, & in illa luce immoretur, quo inualidi equi conscendere non queunt, sed vt assumat atque inducat in domum sponsam atque secretum, ibi sit foris, vt nobis intus sit medius nostrum, etsi non videatur à nobis. Vnde ait: Quis dabit te frater fratrem lactantem vbera matris meæ? Inueniens te foris osculabor te: Bona anima quæ foris est, vt verbum intus sit, illa extra corpus vt verbum habitet in nobis.

Et quia hoc exire eius incarnationem videtur significare, ideo dicit in commentario super Epistolam ad Hebræos, cap. primo, exponens illud: Cum iterum introduxit primogenitum in orbem terrarum, &c. Tom.II.

Paulus autem introitum Christi vocat assumptionem carnis: de qua ipse Dominus in Euangelio ait: Exiui à Patre, & veni in mundum. Hoc loco Christus incarnationem suam exitum vocat, quod Paulus hîc introitum nominat. Quærendum est quare vnam rem diuersis nominibus Christus & Paulus nominare voluerint. Significationes quidem dictorum manifestæ sunt, & secundum quod alterutrum dicatur, apparet. Introitus exitus.
Christus quidem meritò exitum vocat: foris enim eramus à Deo, sicut qui sunt extra regales aulas in vinculis colligati, & qui habent apud regem pro culpis offensam: huiusmodi quippe à regali aula foris exclusi sunt. Qui enim voluerit istis veniam impetrare, non primùm ipsos in aulam regis inducit, sed ipse foras egreditur, ibíque cum eis communicat sermocinandi negotium, vsque dum eos correctos reddat, & dignos efficiat, quo regis vultui repræsentari mereantur. Sic etiam Christus efficit. Egressus quippe ad nos, hoc est, carnem sumens, & colloquutus nobiscum, præcepta nobis intonuit: & sic nos à peccatis emundans, & ad Deum conuertens, in aulam regalem velut mediator optimus introducens. Propterea ergo exitum vocat siue incarnationis aduentum. Paulus autem introitum nominat, ex metaphora hæreditantium, & ius dominandi aliqua possessione sumētium. Dicendo enim, Iterum introduxit primogenitum in orbem terrarum, hoc significat, cum ei committit orbem terrarum. Tunc enim totum orbem possedit, cum ab vniuersis est agnitus.

Exitus verò creaturæ potest intelligi in malam par- Cap.
tem, sicut exitus à Deo. Libro de Ioseph. Tom.

Qui culpam sequitur, exit à Christo. Peccator exit, iustus intrat. Denique Adam se peccator abscondit, iustus autem dicit: Intret oratio mea in conspectu tuo. Psalm.

Simile habetur libro primo de apologia Dauid. Quod require infrà, in cap. Facies. Exire vero virtuosè, videlicet à delectationibus carnis & mundi. Libro primo de A- Cap.
braham. Tom.

Meritò Abraham exiuit, quemadmodum loquutus est Deus. Et exiuit cum eo Lot. Hoc est quod pro magno inter sapientum septem dicta celebratur ἕπε θεῷ, id est, sequere Deum. Facto præuenit Abraham dicta sapientum,

A sapientum, & sequutus Deum, exiuit de terra sua. Sed quia antea terra ei fuerat alia, hoc est, regio Chaldæorum, de qua exiuit Thara pater Abrahæ, & in Charran demigrauit, & quia secum eduxit nepotem suum, cui dictum fuerat: Exi de cognatione tua. Consideremus ne forte hoc sit exire de terra sua, de huius terræ, hoc est, corporis nostri quadam commoratione egredi, de qua exiuit Paulus qui dixit: Nostra autem conuersatio in cælis est, & de illecebris & delectationibus corporalibus quas velut cognatas animæ nostræ dixit, quam compati necesse est corpori donec eius colligata vinculo adhæret. Ergo exire de conuersatione nostra, & à secularibus oblectamentis, & superioris vitæ moribus atque actibus debemus, vt non solùm loca, sed etiam nosmetipsos mutemus. Si cupimus adhærere Christo, deseramus corruptibilia. Sunt autem corruptibilia in nobis, caro, delectatio, vox obnoxia corporalibus passionibus. Per vocem passiones intelligimus. Vnde quoniam anima nostra dimeris est, hoc est bipartita & B rationabile habens & irrationabile quod diuiditur per carnem & delectationis corporalis illecebras, cæterásque passiones corporis: qui iustus est vir, rationale animæ suæ ab irrationali disiungere debet ac segregare. Hoc est enim exire de Charra, tanquam de cauernis quibusdam & cuniculis latibulísque egredi. Latere enim criminosæ conscientiæ est. Nos igitur sequentes Abraham exeamus de latibulis. Si enim filij Abrahæ sumus, opera Abrahæ faciamus, vt luceant opera nostra coram Deo & coram hominibus. Iustus dicit opera sua regi: peccator se ipsum occultat, sicut Adam se occultare cupiebat, sed latere non poterat. Paruit itaque mandato Abraham, nec vlla legitur mora interuenisse.

Cap.2. *Item ibidem libro secundo de eodem.*

Erat Abraham in Charra, hoc est mens nostra in cauernis obnoxia variis passionibus. Ideóque dicitur ei: C Exi de terra tua, hoc est de corpore tuo. Exiuit de hac terra ille, cuius conuersatio in cælis est. Et de cognatione, inquit, tua. Cognati sunt animæ corporis sensus. Diuiditur enim in duo anima nostra: in id quod rationabile est, & in id quod irrationabile est. In eo autē quod est rationabile, sensus sunt. Ergo cognati sunt partis rationalis, hoc est mentis. Et de domo tua, inquit, exi. Domus mentis prolatum verbum est. Sicut enim paterfamiliàs habitat in domo sua, & in potestate habet quēadmodum regat domum suam: ita etiam mens in sermonibus nostris habitat, & gubernat verba nostra, & vis eius ac disciplina in sermone elucet vt bonus paterfamiliàs à primo vestibulo domus æstimatur: ita etiam de sermonibus nostris mens nostra perpenditur. Denique etiam modulum vocis pulsat & reuocat. Ergo qui vult perfectam purgationem consequi, disiungat se ab his tribus, à corpore, à sensibus corporalibus, & à voce, D in quibus sunt omnes corporis passiones & circunscriptiones sensuum quibus decipimur & illudimur. In nullo enim trium horum bonum. Nec in carne, quamuis Epicuri schola, plerique etiam voluptarij disrumpantur laudis corporis delectatione. Neque in sensibus, qui sæpe illuduntur. Neque in sono vocis, quæ falsis animam plerunque demulcet cantibus, est profectum bonum hoc incorruptibile. Manifesta autem fides. Mortuo etenim homine, caro corrumpitur, sensus pereunt, vox amittitur, remanet mens immortalis, incorpoream vitam recipiens. Vnde in alteram terram vocatur plenam beatitudine, vbi non falsa pro veris, si- † Aliàs, vitam. cut in hac vita, sed meram † rerum cernat substantiam, eò quòd excussa corporis & sensuum & vocis nebulosa quadam imagine, corruptibilem caliginem deponat, & reuelata facie vitæ beatæ gratiam lustret obtutu.

A *Ad idem facit quod dicit eodem libro: Exponens quod sequitur.* Cap.8.

Et duxit eum foras. Tanquam foras educitur Propheta, vt exeat fores corporis & angustias carnis operientis, ac Spiritus sancti infusionem, vt velut quādam descensionem videat. Oportet nos quoque exire ex his diuersorij nostri angustiis, mundare animæ nostræ locum ab omni inquinamento, proiicere sordes maleuolentiæ, si volumus spiritum recipere sapientiæ: quia in maleuolam animam non introibit sapientia.

Item libro de fuga seculi. Quod require infrà, in capit. Fuga. Exire etiam moraliter exponitur. Libro de Isaac & anima. Cap.4. Tom.IIII.

Pulchrè ait sponsus in Canticis ad animam: Exi, id est exi à seruitio: exi à carnis imperio atq; dominatu: & exi, non in carne, sed in spiritu. Exi ad regnū potestatis.

Et eodem libro: Exponens illud, Canticorum tertio. B *Egredimini filiæ Sion, &c.*

Ideo dicunt, Egredimini, id est, exite de solicitudinibus & cogitationibus huius seculi, exite de angustiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, & videte quam rex pacificus in die sponsalium suorum habeat charitatem, quàm gloriosus sit, quia corporibus resurrectionem dedit, & animas sibi iunxit. Cap.5.

Iterum exponit idem libro super Beati immaculati, literam quintam decimam exponēdo. Quod require suprà, in cap. Corona. Exire de Babylone. Libro prædicto de Isaac & anima. Cap.6.

Simul & carnis domestici & Dei esse nō possumus. Ergo exire significatur anima, quādo abducit se à corporeis voluptatibus. Denique scriptum est, Exi de Babylone fugiens à Chaldæis. Non vtique vt regionē Babylonis Hebræus fugiat, sed vt mores, Prophetico admonetur eloquio. Siquidem sint, qui in Babylone sunt Hebræi, & de Babylone exisse moribus doceant. Nam C & illi de quibus dicit Propheta, Sedebant super flumina Babylonis: sedebant quidem in regione Babylonis, sed in eius non erant vitiis & confusione. Nam quomodo erant in illa confusione vitiorum, qui flebant gerentes pœnitentiā, quòd de arca deuotionis ac fidei & virtutis paternæ meritis excidissent? Isa.48.

De hac materia, require suprà, in cap. Babylon. Exire de Aegypto. In tract. de prima interpellatione Dauid. Tom.IIII.

Exi prius ex Ægypto, si vis lumen Christi videre. Exiuit Chananæa à finibus gentium, & Christum inuenit, cui dicebat: Miserere mei fili Dauid. Exiuit ex Ægypto Moses, & Propheta factus est, & remissus ad populū, vt de terra afflictionis eorū animas liberaret.

Cum exit vitium, ingreditur virtus. Libro secundo de Cain & Abel. Quod require suprà, in cap. Crimen.

EXPECTATIO. *Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu primo. Require suprà, in capit. Defectio. & infrà, in cap. Spes. Et quia melius est expectasse, quàm expectare, ideo de Christo qui expectatus est* D *in veteri testamento & venit in nouo, dicit in tractatu super Psalmum xxxix. in principio.* Tom.IIII.

Non est perfecti expectare, sed expectasse. Nemo enim, nisi qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Ideo dicit: Expectās expectaui Dominum. Vbi ergo rectè hoc dicitur, nisi in Euangelio, in quo iam nobis non legis caligat vmbra, sed veritas fulget: quia Christus illuxit, qui exaudiuit deprecationem suorum, & deduxit nos de lacu miseriæ & de luto fecis? &c.

Et infrà subdit quòd solus ipse expectatus est ad mundi salutem, & nullus alius Prophetarum.

Affluxit remedium salutis, quoniam qui expectabatur adest. Expectauit Deum Adā de Paradiso eiectus, vt longo liberaretur exilio. Expectauit Deum in Noë iusto, qui ad semen futurorum est reseruatus, vt ex eo iustitiæ semina in hominibus pullularent. Ipsum puta-

bat publicæ salutis authorem, qui diluuio superstes A esse meruisset. Ipsum sapientiæ principem, qui excoluisset vitem, & eius fructu inebriatus foret. Quid enim est vitis, nisi sapientia?

Addit, quod require infrà in cap. Noë. & adiungit.

Nobis autem qui credimus in Dominũ Iesum, virtus Dei atq; sapientia est. Expectatus est in Mose, cum sisteret † vndas maris, & impossibile viribus humanis, pedestris viæ aperiret in fluctibus iter: sequeretur petra, & vomeret aquas, vt sitientium patrum in medio deserti viscera interna satiaret. Expectatus est in Aaron principe sacerdotum, qui inter viuos & mortuos medius stetit, & per serpentem statuit luem mortis, ne à cadaueribus defunctorum ad viuentium transiret interitum. Quid enim tam proprium Christo, quàm aduocatum apud Deum Patrem astare populorum, mortem suam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris? Expectatus est & in Iesu Naue, & B certè venit: qui & potestatem suam, & nomen accepit, vt & populum in terrã repromissionis induceret, & verè Iesu nomine vocaretur. Siccauit fluenta, conuertit vndas in suum fontem: solem statuit, donec consummaret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erat illa, nõ veritas. Deniq; verus dux militiæ cælestis effulsit, & adorauit eum Iesus Naue, quamuis adhuc nondum in corpore verus astiterat, sed adhuc venerat in figura.

† Aliàs scinderet.

Numer. 21.

EXPENSAE. *Expendere in superfluis & vanis malum est. In tractatu de Naboth paupere, circa principium: pertractans eius responsionem, quando noluit regi vineam vendere, vt scribitur tertio regum, cap. xxj.*

Cap. 3. Tom. IIII.

Habes quod sequaris diues si sapias, vt non vendas agrũ tuũ pro nocte meretricis: nõ trãsfundas ius tuum pro sumptu comessationis deliciarúmque impensis: non adiudices domum tuam ad ludum aleæ, ne ius hæreditariæ pietatis amittas. C

EXPLORATOR. *In commentario super epistolam ad Galatas, cap. ij. exponens illud: Subintrauerũt explorare libertatem nostram, &c.*

Tom. V.

Explorare, est sic intrare vt aliud fingant, & aliud quærant, quò possint accusare, &c.

Tom. IIII.

EXPOSITIO. *Quod apertum est, expositione non indiget. Libro de Noë & arca.*

Tom. V.

Non indiget interpretatione sermo simplicior: currit enim intellectus cum litera.

Exponi potest scriptura Diuina multipliciter. Libro octauo super Lucam.

Non vna tantũ figura, sed multiplex in Diuinis scripturis esse cõsueuit, vt vnus sermo plures cõprehẽdat.

EXPVLSIO. *Expelluntur solum iniqui. In tractatu super Psalmum xxxv. in fine. Quod require suprà, in cap. Casus.*

ESVRIES. *Esuries spiritualiter. Libro quinto super Lucam. Quod require supra, in capit. Beatitudo.* D

FABER. *Faber est ipse Deus. Vnde libro ij. super Lucam, cap. i. Exponens illud: Nõne hic est filius fabri Ioseph? dicit sic.*

Non alienum videtur vt qua ratione fabrũ patrem habuerit declaremus. Hoc enim typo eũ Patrem sibi esse demonstrat, qui fabricator omnium condidit mundum. Iuxta quod scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terram. Nam etsi humana non sunt cõparanda Diuinis, typus tamen integer est, quòd Pater Christi igne operatur & spiritu, & tanquam bonus animæ faber vitia nostra circuncidolat, citò securim admouens arboribus infœcundis, secare doctus exigua, culminibus seruare sublimia, rigida mẽtium spiritus igne mollire, & in varios vsus omne humanum genus, diuersa ministeriorum qualitate formare.

Require infrà, in cap. Ioseph sponsus virginis Mariæ.

FABVLA. *Quid fabulæ sint, Super primam Epistolam ad Timotheum, ca iiij. Exponẽs illud: Ineptas autem & aniles fabulas deuita: alia litera habet, ciuiles.*

Tom. V.

Prophana verba aduersa intelligũtur. Aniles autem fabulæ deliramẽta sunt quædam. Hæc quorundã perstrepentium vocibus solent in contentionem deduci, vt quasi tractatus habeatur rei inanis, cuius effectus est nullus, nisi vanitatis. Ab his ergo quę cõtraria sunt, declinandũ monet, simili modo & ab illis quæ anilia sunt vanitate quadam composita. Sunt enim aliqui qui calore animi mittunt se in disputationes huiusmodi.

Fabulæ etiam dicuntur opiniones hæreticorum. Super Epistolam ad Titum, ca. tertio super illud, Stultas autem quæstiones, &c.

Tom. eodem

Has stultas quæstiones appellat, quæ salutis effectũ non habent, neque aliquam tribuunt scientię peritiam ad vtilitatem. His verbis multorum hæreticorum denotat dogmata. Quamuis quæ vera non sunt, stulta dicenda sint, alius tamen est qui res fabulosas inducit, & alius qui calliditate tergiuersationis rem veneno plenã proponit, vt est Arrius aut Fotinus. Fabulosa autẽ non lex, sed hæresis est, quantum ad tempus illud pertinet Iudæorum, dum quidam eorum sibi vendicarent prærogatiuam originum patriarcharum, quę de matrimoniis ortæ sunt, cum ex hoc nullum meritum sit apud Deum. Quidam verò vrceorum & cæterorum vasorum baptisma, & sanguinem mustelæ magna cura expiandum: & quia ideo Mosis sepultura abscondita est, ne à Magis excitaretur: Quod si verum esset, & cæterorum sanctorum abscondenda fuerat sepultura. Et quia Salomon adiutorio dæmoniorum templum ædificauit, in quo opere ingens multitudo laborauit. Quid tam fabulosum?

Fabulam poëticam etiam inducit. Libro tertio de virginitate, parte prima, vbi de temperantia loquitur.

Tom. I.

Nam qui moderari nescit cupiditatibus, sicut equus indomitus raptus voluitur, obteritur, laniatur, affligitur.

Et fabulam Icari moralizat. Libro eodem.

Quia volandi nobis data est copia, excitet vnusquisque in se Dei gratiam, ac posteriora obliuiscens, priora appetens, ad destinata contendat. Procul à militiæ honoribus, procul ab æstibus mundi, ne quod fabulæ ferunt, æstu solis cera resoluta volatus Icareos penna relabente destituat. Nam licet grauitas dictorum absit, poëtico tamen sale declarare voluerunt, prudentium maturitati tutos volatus esse per seculum: iuuenilem verò leuitatem obnoxiam cupiditatibus mundi, refluentibus pennis, & per obliuia veritatis meritorum compage resoluta, maiore pernicie in terram relabi.

FACERE. *Deus antè fecit res suas in sua natura, postea ornauit, vt nos similiter faciamus, & eundem fecisse & ornasse credamus. Libro primo Hexameron.*

Cap. 7. Tom. II

Et fortassè dicant: cur enim Deus, sicut dixit & facta sunt, non simul ornatus congruos rebus assurgentibus donauit elementis, quasi non potuerit cælum insignitum stellis subitò, vt creatũ est refulgere, & floribus ac fructibus terra vestiri? Potuit vtiq;. Sed ideo primò facta, postea composita declarantur, ne verè increata & sine principio crederentur, si species rerum velut ingeneratæ

neratæ ab initio, non postea additæ viderentur. Incomposita terra legitur, & iisdem à Prophetis æternitatis, quibus Deus priuilegiis honoratur. Quid dicerent, si ab initio eius pulchritudo vernasset? Demersa aquis describitur velut cuidam principiorum suorum addicta naufragio, & adhuc à nonnullis facta non creditur. Quid si decorem primogenitum vendicaret? Accedit illud quòd imitatores nos sui Deus esse voluit, vt primò faciamus aliqua, postea venustemus, ne dum simul vtrunque adorimur, neutrum possimus implere. Fides autem nostra quodam gradu crescit. Ideo primũ fecit Deus, postea venustauit, vt eundem credamus ornasse qui fecerit, & fecisse qui ornauerit. Ne putemus alterum ornasse, alterum creauisse, sed eundem vtrunque esse operatum, vt primò faceret, postea componeret, ne alterum sine altero crederetur.

Facere autem qualiter debeamus quod bonum est, dicit super epistolam ad Philippens. cap. secundo, exponẽs illud, Omnia facite sine murmurationibus. Tom.V.

Vt fidei & operum suorum fructus possint habere, commonet vt omnia quæ ad disciplinã pertinent Christianã, sine hæsitationibus faciãt & murmurationibus: quia si negligēter, & indeuotè aliquid agitur, ad effectũ non peruenitur: quia in reprehensionem cadit: sed vt omni simplicitate operẽtur quasi filij Dei immaculati.

Facere bonum est ex intentione facientis. Libro primo de officiis. Quod require suprà, in cap. Affectus. Facta dictis præponderant. In sermone de sanctis Alexandro, Euẽtio & Theodolo.

Dictis facta præponderant: imò sine factis dicta nihil prosunt.

Sic facere debet quis bonum, ne agat malum. In tractatu super psalmum xxxvj. Tom.IIII.

His versiculis demonstrat Propheta, quòd pertineamus ad Deum, & ipse arbiter cogitationum operationúmque nostrarũ sit, spectans merita singulorũ, qui nihil sine iudicio agit, sed malos & bonos actus iudicio discernit. Declinandum ergo est à malo, & faciendum est bonum. Ne bona maláq; confundas, prius est vt crimine careas, postea vt innocentiæ fructum deferas quò possis esse perpetuus. Noli putare quòd Deũ tua peccata prætereant. Sic enim plerique labũtur. Ipse enim vniuersa cernit & damnat, & impiorum semen exterminat: Semen vtique nõ corporalis generationis, sed mentis internæ & impietatis successionem.

Faciendum est bonum ad Dei laudem. In sermone quem habuit ad populum tempore quadragesimæ, & incipit: Satis abunde dixisse me credo superiore dominica ad correctionem eorum &c. Ser.ord.43. Tom.III.

Omnia, inquit, in gloriam Dei facite. Omnes ergo actus nostros Christo vult socio vel teste cõpleri, hac scilicet ratione vt bona ipso authore faciamus, mala propter ipsius contubernium declinemus. Erubescit enim mala facere, qui scit Christum se habere participem. Christus autem in bonis, adiutor est: in malis, noster est conseruator.

FACIES. *Facies Dei est luminosa. In tractatu de prima interpellatione Dauid.* Tom.IIII.

Meritò ergo Dauid properabat peruenire & apparere ante faciẽ Dei, cuius vultus lumen est: quia omnes quos Dominus expectat illuminat. &c.

Ideo quàm malum est à facie Dei proiici. lib. j. de Apologia Dauid. Cap.14. Tom.IIII.

Ne proiicias, inquit, me à facie tua. Si quis nos offenderit fr[illegible]ulorum, auertere ab eo vultum solemus. Plerique autẽ diuitũ amandare consueuerunt mancipia sua, & per agellulos relegare, & hæc pena grauior æstimatur. Denique solent magis se offerre verberibus. Si apud homines hoc graue ducitur, quantò magis apud Dominum Deũ nostrũ? Quasi non hinc dolor parricidalis reprimẽdus quidẽ, si qua eum pietas tentare potuisset, erat quòd faciẽ suã Deus à Cain muneribus auertit, respexit autẽ super munera Abel. Ergo quasi vltimus seruus humiliat se, & quasi in peccato deprehensus, & offensæ reus, obsecrat vt flagelletur potius, quã proiiciatur à facie Domini. Quomodo proiiciat Deus à facie sua, audi dicẽtem: Tollite illum in tenebras exteriores: ibi fletus, & stridor erit dentium. Quia qui proiicitur à facie eius in tenebris constitutus est. Ideo iustus ne tenebras patiatur, ait, vultum tuum Domine requiram. Vbi enim Domini vultus, ibi lumen est, sicut scriptũ est: Faciem tuam illumina super seruum tuum. Denique vbi primùm intuitus Petrũ vidit & illuminauit. Grãde igitur suppliciumproiici à facie Domini. Proiectus est Adã, cum de Paradiso exiret. Nec immeritò: Ipse enim se abscõderat à facie Domini. Exiuit & Cain à facie Dei, non solùm post parricidale commissum, sed etiam postquam Deum putauit esse fallendũ, vt crimen negaret. Peccator igitur excluditur à facie Dei. Iustus autem dicit: Ecce ego.

A facie Dei auerti, actum signat hominis in peccato. Lib. de Ioseph: require suprà capi. Auersio.

Auersio autẽ faciei ipsius Dei à nobis, statum significat nostrũ in peccato, vel statũ mundi ante Christi aduentum. In tractatu super psalmum xlv. Exponens quod sequitur. Tom.IIII.

Quare faciẽ tuam auertis? Auertere à nobis Deũ faciẽ suam putamus, quãdo sumus in aliquibus afflictionibus constituti vt tenebræ nostro offundãtur affectui, quibus impediti fulgorẽ veritatis oculis nostris haurire nequeamus. Etenim si in nostrũ Deus intendat ingenium, & nostrã mentẽ visitare dignetur, certi sumus quòd nulla res nobis caliginẽ possit obducere. Et enim si vultus hominis cæteris mẽbrorũ partibus plus refulget, & quẽcunq; intuemur, vel incognitum agnoscimus vel cognitũ recognoscimus, quẽ aspectus noster latere nõ patitur: quantò magis Dei vultus quẽ spectat, illuminat? De quo vt cætera eius sunt, ita & hoc preclarum sancti Apostoli, qui verè interpres est Christi, vt aptiore eum sensu & sermone nostris infunderet mẽtibus. Vnde ait: Quoniã Deus qui dixit de tenebris lumẽ splendescere, illuxit in corporibus nostris ad illuminationẽ scientiæ claritatis Domini in facie Christi Iesu. Vbi igitur in nobis reluceat Christus, audiuimus. Est enim fulgor æternus animorũ: quem ideo Pater misit in terras, vt eius illuminati vultu, ęterna et cęlestia spectare possimus, qui antè terrena caligine tenebamur. Quid de Christo loquar? cum etiam Petrus Apostolus dixerit ad illũ claudum ex vtero matris suę: respice in nos. Qui respexit in Petrũ, & fidei illuminatus est gratia. Neque enim accepisset remedium sanitatis, nisi fideliter credidisset. Vnde cũ tanta gloria esset in Apostolis, audiens trãsire Dominum Iesum Zacheus, ascendit in arborẽ, quia exiguus et pusillus in turba eum videre nõ poterat. Vidit Christũ, & lumẽ inuenit. Vidit eum, & qui antè aliena rapiebat, sua contulit. Meritò ergo dicunt isti: Quare faciem tuã auertis? Aut fortasse propterea dicitur, quia desiderantibus Christi moram faciebat aduentus. Ipse est enim vultus Patris, qui est imago & gloria Dei. Certè si non ad incarnationis eius hoc accipimus sacramentum, rectè etiam illud vsurpant sancti diuites: Quare faciem tuã auertis? hoc est: etsi auertis Domine faciem tuam à nobis, tamen signatum in nobis lumen vultus tui Domine. Tenemus illud in cordibus nostris, in intimo splẽdet affectu. Neque enim quisquam potest consistere, si tu auertas faciem tuam. Omnia enim à te expectant vt des illis cibum in tempore. Dante te illis colligent, aperiẽte te manum tuam vniuersa implebuntur bonitate. Auertente autẽ te faciem turbabũtur, auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum conuertentur.

2.Corinth.4. Act.3. Luc.19.

Facies nostra quomodo intelligitur esse laudanda, ponit in tractatu de Helia & ieiunio. Cap.10. Tom.IIII.

Laua faciẽ tuam, emunda animã tuam peccatricem:

laua illam, & conſcientiā tuam. Index enim facies plerū que eſt conſcientiæ & quidam tacitus ſeruo mētis cū aut peccato compungimur, aut integritate lætamur. Noli hanc exterminare faciem, laua illam, & omnem ſordem conſciētiæ tuę dilue. Exterminat faciem ſuam, qui aliud corde gerit, aliud foris prętendit. Non nos velut quadā impietate operiamus, quod intus eſt, foris lucet: quod foris eſt intus operetur.

Cap. 2. Tom. IIII. FACILITAS. *Facile eſt quodcunque Deo. Lib. ij. Hexameron.*

Pſalm. 113. De Deo ſcriptum eſt: Omnia quæcūq; voluit, fecit. Quid enim difficile ei, cui velle feciſſe eſt? Fluitat igitur philoſophis impoſsibilitatis ratio, cum de Deo diſputant cui verè dicitur: Quia impoſsibile tibi nihil eſt.

FALLERE ET FALLI. *Deus eſt qui falli non poteſt. In libello contra Symmachum, poſt principium.*

Nemo Deum fallit, cui omnia etiam cordis occulta manifeſta ſunt.

Tom. IIII. *Similē ſententiam quam etiam probat, ponit ſuper epiſtolam ad Romanos, cap. ij. Quod require ſupra in capit. Deus. Lib. ſuper Beati immaculati, litera xix. ver. ſeptimo.*

Prope eſt Dominus omnibus, qui vbique eſt, nec fugere eum poſſumus ſi offendimus: nec fallere, ſi delinquimus: nec amittimus ſi colamus. Spectat omnia Deus omnia videt, aſsiſtit ſingulis, dicens: Deus appropinquans ego ſum.

Cap. 9. Tom. I. *Fallere non eſt officium bonorum hominum. Libro ij. de officijs.*

Turpis itaque omnis fraus eſt. Denique etiam in rebus vilibus execrabilis eſt ſtateræ fallacia, & fraudulenta menſura. Si in foro rerum venalium in vſu commerciorum fraus plectitur: poteſtne irreprehenſibilis videri inter officia virtutum? Clamabat Salomō: Pōdus (Prouerb. 20.) magnum & exiguum, & menſuræ duplices immunda ſunt corā Deo. Suprà quoque ait. Statera adultera abominatio eſt Domino: pondus autem æquum acceptabile eſt illi. (Cap. 10.) In omnibus igitur decora eſt fides, iuſtitia grata, menſura ęquitatis iucunda. Quid autem loquar de contractibus cęteris, ac maximè de coemptione prędiorū, vel trāſactionibus atque pactis? Nōnne formulæ ſunt, dolum malū abeſſe, eumq; cuius dolus fuerit deprehenſus duplici pœnæ obnoxium fore? Vbique igitur honeſtatis præponderat conſideratio, quæ dolum excludit, fraudem eiicit. Vnde rectè generalem Dauid prompſit ſententiam dicens. Nec fecit proximo ſuo malum. Non ſolùm itaque in cōtractibus, in quibus etiam vitia eorum quæ veneunt prodi iubentur, ac niſi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris tranſcripſerit, doli actione vacuātur: ſed etiā generaliter in omnibus dolus abeſſe debet, aperienda ſimplicitas, intimanda veritas eſt.

Cap. eod. *Et addit.*

Veterem autē iſtam de dolo nō iuriſperitorum formulam, ſed patriarcharum ſententiam ſcriptura Diuina euidenter expreſsit in libro teſtamenti veteris, qui Ieſus Naue ſcribitur. Nam cum exiſſet fama per populos, ſiccatum eſſe mare in Hebręorum tranſitu, fluxiſſe aquā de petra, de cælo diuinam miniſtrari alimoniam tot populi millibus abundātem, corruiſſe muros Hiericho ſacro tubarum ſono ictos, & vlulatu plebis arietatos, Gethæorum quoque regem victū, & ſuſpenſum in ligno vſque ad veſperam: Gabaonitæ metuentes validā manū venere cum verſutia ſimulātes ſe de terra longinqua eſſe, diuque peregrinatos dirupiſſe calciamenta, detriuiſſe amictus veſtium, quarum veteraſcētium indicia monſtrarent. Cauſam autem tanti laboris emerendę pacis & ineundæ cum Hebræis eſſe cupiditatem amicitiæ, & cœperunt ad Ieſum Naue poſcere vt ſecum firmaret ſocietatem. Et quia adhuc erat ignarus locorū, atque incolarum inſcius, non cognouit fraudes eorum neque Dominum interrogauit ſed citò credidit. Adeò ſancta erat illis temporibus fides, vt fallere aliquos poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in ſanctis, qui cęteros de ſuo affectu æſtimant? Et quia ipſis amica eſt veritas, mentiri neminem putant, fallere quid ſit ignorant, libenter credunt quod ipſi ſunt, nec poſſunt ſuſpectū habere quod nō ſunt. Hinc Salomō ait: Innocēs credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, ſed laudanda bonitas. Hoc eſt innocentem eſſe, ignorare quod noceat. Et ſi circunſcribitur ab aliquo: de omnibus tamē bene iudicat, qui fidem eſſe in omnibus arbitratur. Hac igitur mentis ſuæ dote† inclinatus vt crederet, teſtamentum diſpoſuit, pacem dedit, confirmauit ſocietatem. († Alias, deuotione.) Sed vbi in terras eorum ventum eſt, deprehenſa fraude quòd cum eſſent finitimi aduenas ſe eſſe ſimulauerint, circunſcriptum ſeſe populus patrum indignari cœpit. Ieſus tamen pacem quam dederat reuocandam non cēſuit, quia firmata erat ſacramenti religione: ne dum alienam perfidiā arguit, ſuā fidē ſolueret. Multauit eos tamē vilioris obſequio miniſterij. Clemētior ſentētia ſed diuturnior. Manet enim officiis pœna veteris aſtutiæ, hæreditario in hūc diē miniſterio deputata. Nō ergo (Cap. 11.) in hæreditatibus adeundis digitorum percuſsiones, & nudi ſucceſſoris ſalutationes notabo. Nam hæc etiam vulgo notabilia: non ſimulatę piſcationis compoſitas copias: vt emptoris illiceretur affectus. Cur enim tā ſtudioſus luxuriæ ac deliciarum repertus eſt vt huiuſmodi fraudem pateretur?

Et addit. (Cap. eod.)

Quid mihi tractare de Syracuſano illo amœno, ſecretóque receſſu, & de Siculi hominis calliditate: qui cùm peregrinum aliquem reperiſſet, cognito quòd cupidus eſſet hortorum venalium, ad cœnam in hortos rogauit. Promiſit inuitatus poſtridie ſe venire. Veniens offendit illic magnā piſcatorum multitudinē, exquiſitis copiis adornatū cōuiuiū, in proſpectu cœnātium ante hortulos compoſitos piſcatores, vbi nunquam antè iaciebāt retia: vnuſquiſque quod ceperat certatim offerebat epulātibus: ſupra menſam piſces ingerebantur, oculos decūbentium reſilientes verberabant. Mirari cœpit hoſpes tantam copiam piſcium, tātumque numerum cymbarum. Reſponſum quærenti, aquationem illic eſſe, dulcis aquæ gratia innumerabiles eò piſces conuenire. Quid multa? pellexit hoſpitem vt ſibi extorqueret hortos: vendere volens cogitur, pretiū grauatim ſuſcipit. Sequenti die ad hortos emptor cum amicis venit, nauigium nullum inuenit. Percunctanti num aliqua piſcatoribus eo eſſet die feriarum ſolennitas, reſpondetur, nulla, nec vnquam illic præter heſternum diem piſcari ſolitos. Quam hīc redarguendi haberet autorē doli qui tam turpe captaret aucupium deliciarum? Qui enim alterum peccati arguit ipſe à peccato debet alienus eſſe. Non ergo huiuſmodi nugas in hāc eccleſiaſticæ cenſionis authoritatem vocabo, quæ generaliter condemnat omnem turpis lucri appetentiam, breuíque ſermonis compendio excludit leuitatem ac verſutiam. Nam de illo quid loquar, qui de eo teſtamento quod ab aliis licet factum falſum tamē cognouerit, hæreditatem ſibi aut legatū vēdicet, & lucrū quærat alieno crimine: cum etiam leges publicæ eum qui ſciens falſo vtitur, tanquam reū facinoris aſtringāt?

Et addit.

Regula autem iuſtitiæ manifeſta eſt, quòd à vero declinare virum non deceat bonum, nec damno iniuſto afficere quēquam, nec dolo aliquid annectere, fraudiſue componere. (Alij.) Quid euidētius eo, quod Ananias quia fraudauit de pretio agri ſui quem ipſe vendiderat, & portionem pretij tanquam ſummæ totius numerum ante pedes poſuit Apoſtolorum, ſicut reus fraudis interiit? Licuit vtiq; illi nihil offerre, & hoc ſine fraude feciſſet: ſed quia fraudē admiſcuit, nō liberalitatis gratiā reportauit

reportauit, sed fallaciȩ pœnam exoluit. Et Dominus in Euangelio cum dolo accedentes repudiauit, dicens: Vulpes foueas habent: quoniam in simplicitate cordis, & in innocentia nos iubet viuere.. Dauid quoque ait: Sicut nouacula acuta fecisti dolum: nequitiæ arguens proditorem, eò quòd instrumentum huiusmodi ad hominis adhibetur ornatum, & plerunque vlcerat. Si quis ergo prætendat gratiam, & dolum nectat, Doeg proditoris exemplo, vt eum quē celare & protegere debeat, prodat ad mortem, instrumenti istius cōparatione censetur, quod ebriæ mentis & titubantis vitio manus vulnerare consueuit. Sicut iste malitiæ ebrius vino, per funestȩ proditionis indicium Abimelech sacerdoti necem detulit, eò quòd Prophetam hospitio suscepisset, quem rex inuidiæ accensus stimulis persequebatur. Purum igitur ac syncerum oportet esse affectum, vt vnusquisque simplicem sermonem proferat, vas suum in sanctificatione possideat, nec fratrem circunscriptione verborum inducat, &c.

Matth. 8. 1. Reg. 22. Cap. 12.

FALSVM. *Qui eum defendit, confundetur. Super primam epistolam ad Corinth.* Cap. 3. Tom. V.

Semper erubescat necesse est, qui se videt falsum defendisse pro vero. Et simili modo semper fiduciam habebit Dei, qui obiecto falso sequutus est verum: & spreta impietate, succubuit pietati.

FAMA. *Fama bona procuranda est à bonis. Libro primo de Officiis.* Tom. I.

Non despiciat quid de se vnusquisque, & maximè vir optimus sentiat: Hoc enim modo discit bonis deferre reuerētiam. Nam negligere bonorum iudicia vel arrogantiæ, vel dissolutionis est: quorum alterum superbiæ ascribitur, alterum negligentiæ.

Et quòd sit necessaria. Require suprà, cap. Clericus. & cap. Diaconus. & cap. Episcopus. Dicit autem in tractatu de lapsu virginis consecratæ. post medium. Cap. 6. Tom. I.

Proh nefas, solet fama subsequi factum: tua autem malum fama præuenit.

FAMES. *Meritis peccatorum infligitur. In Epistola prima ad Romulum, pertractans illud: Ponam cælum æreum, & terram ferream.* Lib. 7. Epistol. Epist. 52. Tom. III.

Significatur igitur clausum cælum æreum esse, visum sui terris negare. Terra quoque ferrea est, cum prouentus abnuit, & iacta sibi semina tanquam hostili duritia genitali excludit aluo, quæ gremio solet blandæ matris fouere. Quando enim ferrum fructificat? Quando æs imbres relaxat? His igitur miserandam famē minatur impiis: vt qui pietatem filiorum communi Domino & Patri exhibere nesciunt, careant nutrimento paternæ indulgētiæ: sit illis cælum æreū, concreto aëre & solidato in metalli rigorem: sit illis terra ferrea partus suos nesciens, & quod plerunque inopia habet, discordias ferens. Rapto enim vtuntur qui victu indigēt, vt alienis dispendiis famem suam ableuent. Iam verò si & offensa inhabitantium huiusmodi sit, vt Diuina commotione his inferantur prȩlia, verè terra est ferrea telorum segetibus inhorrens, & suis nuda fructibus: fœcunda ad pœnam, sterilis ad alimoniam. Vbi autem abundantia: Ecce ego pluo vobis panes, dicit Dominus.

Fames aliud facit malum. In tractatu de Naboth. Require suprà, cap. Diues malus. Ipsa tamen fames aliquando laudatur. In tractatu de Helia & ieiunio. Cap. 9. Tom. IIII.

Dulciores post famem epulæ fiunt quæ assiduitate fastidio sunt, & diurna continuatione vilescunt. Condimentum cibi ieiunium est. Quantò auidior appetentia, tantò esca iucundior. Commendat sitis poculū, nescit vinū quærere. Venus quicquid hauserit, transmittit ad satietatem, nō ad iudiciū nari suspendit. Vsu etiā pretiosa degenerāt: quorū autē difficilis possessio est, eorum grata perfunctio. Ipse Sol post noctē gratior: Ipsa lux post tenebras splendidior: Post vigilias sopor dulcior: Ipsa salus post ægritudinis tentamenta iucundior. Ab ipso mundi conditore didicimus, sæpe diuersitatibus cumulari gratiam. Patrocinatur ergo & conuiuio fames, vt gratior fiat mensa & ieiuniis. Mystica quoq; mensa ieiunio cōparatur. Illa mēsa, de qua dicit Dauid: Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Mensa ista famis acquiritur pretio, & poculum illud inebrians sobrietate, cęlestium sacramentorū siti quæritur. Dixit enim Dominus: Qui sititis, ite ad aquam: & quicunque non habebitis argētum, ite, & emite, & bibite, & māducate. Et alij ait: Ecce qui seruiūt mihi, manducabūt, vos verò esurietis: bibēt, vos autem sitietis. Qui vos, nisi qui antè potastis? De quibus suprà dixit: parastis dæmoniis mensam, & implestis fortunæ poculum. Ergo si ad mēsam illam venerabilem ieiunia vos sancta perducunt, si hac fame, illa quæ sunt æterna, mercantur, quid de iis dubitamus, quæ in vsu humano sunt, quod etiā hæc nobis faciat suauiora ieiunium?

Cap. 10. Psalmo 22.

Sunt autem quidam qui famis tempore fraudulenter se habent ad proximum. Lib. tertio de officiis. Quod require suprà cap. Agricultura. Et addit ibidem contra quorundam crudelitatem. Cap. 7. Tom. I.

Sed & illi qui peregrinos vrbe prohibent, nequaquā probandi, expellere eo tempore, quo deberent iuuare, separare à commerciis, communis parentis fusos omnibus partus negare, inita iam consortia viuendi auerrūcare, cum quibus fuerint communia iura, cum iis nolle in tempore necessitatis subsidia partiri. Feræ ac bestiæ communem putant omnibus victum, quem terræ ministrant. Illæ etiam conformem generis sui adiuuāt: homo impugnat, qui nihil à se alienū debet credere quicquid humani est. Quantò ille rectius, qui cum iam prouecta processisset ætate, & famem toleraret ciuitas, atque vt in talibus solet, peterent vulgò, vt peregrini vrbe prohiberentur, præfecturæ vrbanæ curam cæteris maiorem sustinens, conuocauit honoratos, & locupletiores viros poposcit, vt in medium consulerent, dicens quàm immane esset peregrinos eiici, quàm hominem ex homine exueret, qui cibum morienti negaret. Canes ante mensam impastos esse non patimur, & homines excludimus? Quàm inutile quoq; tot populos mūdo perire, quos dira conficeret: quantos vrbi suæ perire, qui solerent adiumento esse, vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis cōmerciis: neminem fame alienа iuuari protrahere vt plurimum diem posse: non inopiam repellere, imò tot cultoribus extinctis, tot agricolis occidentibus, occasura in perpetuum subsidia frumentaria. Hos igitur excludimus, qui victum nobis inferre consueuerunt. Hos nolumus in tempore necessitatis pascere, qui nos omni ætate pauerunt. Quanta sunt, quæ ab ipsis nobis hoc ipso in tempore ministrantur? Non in solo pane viuit homo. Nostra illic familia, plerique nostri etiam parentes sunt. Reddamus quod accepimus. Sed veremur ne cumulemus inopiam. Primùm omnium misericordia nunquam destituitur, sed adiuuatur. Deinde subsidia annonæ quæ his impartiēda sunt collatione redimamus, reparemus auro. Nunquid his deficientibus, non alij nobis redimendi cultores videntur? Quantò vilius est pascere quàm emere cultores? Vbi enim repares? Vbi inuenias quem reformes? Adde: si inuenias quem ignarum & alieni vsus, numero possis substituere, non cultui. Quid plura? Collato auro, coacta frumenta sunt. Ita nec abundātiā vrbis minuit, & peregrinis alimoniā subministrauit. Quantæ hoc commendationis apud Deum fuit sanctissimo seni? Quantæ apud homines gloriæ? Hic magnus verè probatus, qui verè potuit imperatori dicere, demonstrans prouinciæ totius populos: Hos tibi omnes reseruaui, hi viuunt beneficio tui senatus, hos tua curia iam morti abstulit. Quantò hoc vtilius, quàm illud

illud quod proximè Romæ factum est, eiectos esse vrbe amplissima, qui iam plurimam illic transegerant ætatem: flentes cum filiis abiisse, quibus velut ciuibus amoliendum exilium deplorarent: interruptas complurium necessitudines, direptas affinitates? Et certè arriserat anni fœcunditas, inuectitio vrbs sola egebat frumento: potuisset iuuari, si peterent ab Italis frumentũ, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius, excludere quasi alienum, & exigere quasi suum. Quid illum eiicis, qui de suo pascitur? Quid illum eiicis, qui te pascit? Seruum retines, trudis parentem? Frumentum suscipis, nec affectum impartis? Victum extorques, nec rependis gratiam? Quàm deforme hoc, quã inutile? Quomodo enim potest vtile esse quod non decet? Quantis corporatorum subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit & illos non amittere, & euadere famem, expectatis vẽtorum opportunis flatibus, & speratarum commeatu nauium. Quàm verò illud superius honestum atque vtile? Quid enim tam decorum atque honestum, quàm collatione locupletum iuuare egentes, ministrare victũ esurientibus, nulli cibum deforẽ? Quid tam vtile, quàm cultores agro reseruari, nõ interire plebẽ rusticanorũ?

Fames periculosa est corporis vitæ. Lib. vj. Hexameron.

Cap.9. Tom.IIII. Deficiemus viribus, nisi eas cibi competentis assiduitate reparemus. Denique confecti fame, nullis oblectantur sensuum voluptatibus: sed quasi exortes eorũ delinimenta non sentiunt.

De fame autem allegoricè, libro de Abraham. Require suprà in cap. Afflictio. Et libro de Ioseph. Require suprà, cap. Emptio. Item libro vij. super Lucam: Exponens caput de filio prodigo. Cap.29. Tom.V.

Facta est fames per regionem illam. Fames non epularum, sed bonorum operum atque virtutum, quæ sunt miserabiliora ieiunia. Etenim qui recedit à verbo Dei, esurit: quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Qui recedit à sapientia, hebetatur: qui recedit à virtute, dissoluitur. Meritò iste egere cœpit, qui thesauros sapientiæ & scientiæ Dei, diuitiarúmque cælestium altitudinem dereliquit. Egere ergo ideo cœpit & famem pati, quia nihil prodigæ satis est voluptati. Semper famem patitur sui, qui alimentis perpetuis nescit impleri. Mat.4.

Similiter libro decimo eiusdem. Require cap. Gladius.

De fame verò Christi. Libro quarto eiusdem, cap. ij. Require suprà cap. Diabolus.

Tom.I. FAMILIA. *Libro primo de virginitate, parte prima.* Immaculatus Dominus immaculatam sibi familiam etiam in hoc pleno colluuionum fragilitatis humanæ tempore consecrauit.

FANVM. *In Epistola secunda ad Theodosium imperatorem.*

Quid enim est fanum, nisi in quo conuentus est gentilium?

Cap.15. Tom.I. FARINA. *Quid per farinam & fermentum intelligatur. Libro primo de pœnitentia.*

Mat.16. Docuit me Deus in Euangelio quid sit fermentum, dicens: Non intelligitis, quia non de pane dixi: Attendite à fermento Pharisæorum & Saducæorum. Tunc, inquit, intellexerunt quia non dixit à panibus, sed à doctrina Pharisæorum & Saducæorum attenderent sibi. Hoc igitur fermentum, hoc est, doctrinam Pharisæorum, & disputationem Saducæorum, abscondit Ecclesia in farina sua, cum literam legis duriorem spiritali interpretatione molliuit, & velut mola quadam suæ disputationis infregit, proferens velut de folliculis literarum mysteriorum interna secreta, & resurrectionis fidem astruens, qua Dei misericordia prædicatur, qua reparari vita creditur mortuorum. Non absurda autem videtur ad hunc locum assumptio comparationis huius. Siquidem regnum cælorum est peccatoris redemptio: & ideo farina Ecclesiæ conspergamur omnes boni & mali, vt simus omnes in noua conspersione. Quis autem non veretur ne fermenti vitiosioris admixtio massam decoloret? Ideo dixit: Vt sitis noua cõspersio sicut estis azymi: hoc est, tales conspersio vos reddat, qualis erat innocentiæ vestræ pura synceritas. Ita si misereamur, nõ fuscamur peccato alieno, sed redemptionem eius acquirimus nostræ gratiæ, vt qualis erat puritas perseueret. Et ideo dicit: Etenim pascha nostrum immolatus est Christus: hoc est, passio Domini omnibus profuit, & peccatoribus donauit redemptionem, quos flagitij pœnituit admissi. Itaque epulemur bonum cibum pœnitentiam gerentes, læti redemptione. Nullus enim cibus est beneuolentia & pietate dulcior epulis nostris atque lætitiæ: nulla de peccatore seruato inuidia admisceatur, ne seipse à domo patris quẽadmodum expositus in Euangelio inuidus ille frater excludat, qui fratrem receptum doluit, quem in perpetuum gaudebat exclusum.

FATVM. *De fato mouet quæstionem & soluit. Libro quarto Hexameron. Require suprà, capite Astrologia.*

FAVOR. *Cui & quomodo sit fauendum. Libro secundo de officiis. Require infrà, cap. Iudicium humanum. Fauet quilibet operi suo. Vnde libro, super Beati immaculati, litera decima, versu primo: exponens illud: Manus tuæ Domine fecerunt me.* Tom.IIII.

Magno commendationis exordio vsus est, vt opus Dei esse se diceret, quo facilius circa operis sui gratiam fauor inclinaretur authoris. Grandis etiam prærogatiua est in rebus humanis, vt aliquis operibus & beneficiis faueat suis: nec meritum spectet alienum, sed in suæ gratię munus intendat, ne videatur abrogare quod ipse donauit.

FEBRIS. *Significat vitiosas animi passiones. Libro quarto, super Lucam, vbi de socru Simonis agitur.* Cap.ij. Tom.V.

Fortassis in typo mulieris illius socrus Simonis & Andreæ variis criminum febribus caro nostra languebat, & diuersarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim, quàm caloris. Itaque illa animum febris, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra auaritia est: Febris nostra libido est: eò quòd ignitæ sint cupiditates. Vnde & Apostolus: Et si non se continent, nubant. Melius est enim nubere quàm vri. Febris nostra luxuria est: Febris nostra ambitio est: Febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensúque pertentant. Hæc prior diaboli solicitatur arte. Etenim ager bonus, vestis, monile, suadela serpentis est. Honorum gratia, sublimitas potestatum, epularum suauitas, forma meretricis, laqueus est diaboli, & quasi quidam nequitiæ spiritualis illecebrosus affectus, qui per carnis illecebram, quæ citò fœminea quadam leuitate mollitur, animum quoque de gradu deiicit. Neque enim animus formam mulieris prius quàm corporis oculus concupiscit. Denique quod non videris, non amabis: sed vbi caro concupierit, compatientis quoque animi constantia defatiscit, & mens consortio amoris inflectitur. Duo enim in carne vna sunt, atque ita mors irrepit sceleris effectu, tentante diabolo, carne suadente. Vehementior tamen est animi quàm corporis febris. Et ideo pro animi voluntate, corporis salus plerunque contemnitur, nec à periculis abstinetur. Vnde non alienum repetere videtur quemadmodum Theotimus cùm graui oculorum incommodo laboraret, & amaret vxorem, interdicta sibi facultate coëundi à medico, cupiditatis impatiens, atque impetu libidinis raptus se moderari nequiuerit. Sciens enim prudénsq; quòd esset oculos amissurus, prius quã cõueniret vxori, in ipso æstu feruẽtis cupiditatis &

tatis & consuetudinis apparatu, Vale, inquit, amicum lumen. Sic febre libido flagrantior est, grauiúsque præcipitat & inflammat. Sed vbi quis resipuerit à furore, tunc conscientię interioris visus aperitur, factíque succedit pœnitentia, & pudenda sui vnusquisque facinoris erubescit. Tunc Deus timetur, & peccator cupit se celare, sed non potest: Tunc caro arguitur, diabolus accusatur. Hæc quasi læna vitiorum, ille quasi author erroris. Patescit deformitas. Nudum est enim Deo omne secretum, nec illius foliis ficus, hoc est, tegimine corporali, & iactantia seculari, flagitiorum secreta velantur. Et vnusquisq; Diuinum peccati conscia formidat mente iudicium, dicens: Qui super me montes cadant, in quibus me abscondam fissuris petrarum, cum venerit confringere terram? Tunc tribulos & spinas animo caro, hoc est curarum morsus solicitudinémq; generat, æstus quoq;, quos sibi per concupiscētiam carnis animus circundedit. Etenim quasi clauis quibusdā suffigitur anima corporeis voluptatibus, & cum semel adhæserit cupiditatibus diuersa terrenis difficilè in altum potest vndescendit, sine Dei fauore reuolare. Actuum enim suorum vincta laqueis, & deliciarum secularium illecebris obnoxia iam tenetur.

Cap.eod. *Et addit quòd huius febris medicus fuit Christus.*

Hunc ergo Adam, hanc Heuam Dominus liberaturus aduenit: quorum alter ad imaginem Dei factus, altera virtutem sui accipiens viri, quādiu fuit subdita fortiori vnam gerebant in vno spiritu Deo placitam volūtatem. Et in Paradisi positi Dei vitæ cælestis operabantur alimoniam. Postea verò quàm caro suadere diuersum, & legem cœpit propriam nō timere, Paradisi exules facti in hunc inferiorem demersumq; locum peccati merito reciderūt. Nec quisquam putet incongruū esse, si Adam atq; Heua in typo animæ & corporis æstimentur, cum typo Ecclesiæ æstimētur & Christi. Nam cum duo esse in vna carne Apostolus diceret, adiecit: Sacramentum, inquit, hoc magnū est: ego autem dico in Chri-
Ephes.5. sto & in Ecclesia. In quo ergo superni Dei, in eo multò magis animi nostri potest esse mysteriū. Sed hæret, suffixus est, captus est, & corporeis succēsus est febribus, cōpassione carnis ægrescit. Quærēdus est medicus. Sed qs iste tātus est, qui saucię mētis medeatur vlceribus? Quis tantus est homo, qui posit aliis subuenire, cum sibi nō posit? Quis aliis vitā reddere posit, cùm ipse mortem nō posit euadere? Omnes in Adā moriuntur: quia per vnum hominē in hunc mūdum peccatum introiuit, & per peccatū mors, & ita in omnes homines pertrāsiuit, in quo omnes peccauerūt. Illius igitur culpa mors omniū est. Denique sunt missi sancti, & missi sunt Prophetæ, qui oracula Diuina loquerētur, nec quicquā promouere potuerūt. Quęramus ergo aliquē de Angelis & Archangelis medicū. Sed quēadmodū possunt mihi pręsidium facere ne peccem, cùm ipse archangelus à peccato non potuerit abstinere? Quēadmodū ad Paradisum Angelus reuocare me poterit, cùm ipse satanas & angeli sui sedem quam acceperant seruare non potuerint?

Tom.IIII. FEL. *Etiam in ipso corpore vtile est. Libro de Paradiso, cap.ij. vbi de ligno scientiæ boni & mali loquens, sic dicit.*

Quod malum putamus, plerunq; non per omnia malum est, sed in cōmune vtile. Nā sicut fel in parte est corporis, & tamē ad totius vtilitatem corporis prodest: ita vtilitati omniū profuturarum sciens Deus scientiā boni & mali, in parte constituit vt in commune prodesset.

cap.4. Tom.IIII. FENESTRA. *Per fenestras intelliguntur Prophetarū oracula intellectu percepta. Lib. de Isaac & anima: pertractās illud Cāt.ij. En ipse stat post parietē nostrū &c.*

Venit ergo, & primò post parietē est, vt inimicitias animæ & corporis soluat: sublato pariete, qui impedimētum cōcordiæ videbatur afferre. Deinde prospicit p fenestras. Quæ sint fenestræ? Audi dicētē Prophetā: Fenestræ apertæ sunt è cælo. Prophetas itaque signat, per quos Dominus ad genus humanum, prius quàm in terras ipse descēderet, loquutus est. Et hodie si qua eū anima multum requirat, multū merebitur misericordiæ: quoniā qui multū requirit, plurimū debetur ei. Si qua ergo anima eū studiosius quęrat, lōgè audit vocē eius: & quāuis ab aliis requiratur, præ ipsis à quibus quæritur, audit vocē eius. Videt eum salientem ad se venire. i. properantē atque currentē, & transilientē eos, qui infirmo corde virtutē eius capere nō possunt. Deinde prospicientē per ænigmata Prophetarum legendo eos, & tenendo eorū sermones, videt eum prospicientē, quasi per fenestrā, non adhuc quasi pręsentem videt eminentem super retia. Quid est hoc, nisi forte quia illa retia nobis sunt, non illi? Retia, eò quòd adhuc illa intra sensibilia & mundana sit posita. Igitur adhuc in secularibus. Sed tamen quærenti eum, per retia ostendit.

Vnde animæ fenestras admonet aperiri. Libro tertio de virginitate, parte tertia. Tom.I.

Repertus est Christus ille, qui per fenestrā tuam manum misit. Quæ est hæc fenestra nostra, nisi per quā opera Christi videmus, oculus scilicet animi, & mentis obtutus? Et ideo virgo per fenestrā tuā Christus introeat, Christus manū suā mittat per fenestrā, tibi verbi veniat nō corporis amor. Si igitur per fenestrā tuā manū mittit Dei verbum, vide quēadmodum fenestras tuas prępares, vide quēadmodum ab omni puluere delictorum detergere debeas. Nihil tetrum habeat, nihil adulterinum fenestra virginis. Procul stibium & cęteras affectati nugas dedecoris: procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium causa est, quibus nō suspendēda onera, non figēda vulnera: sed vnus ornatus est audire qđ prosit. Ianuam quoque tuā disce tēporibus obserare nocturnis, nō facilè quisquā patentē reperiat. Spōsus ipse vult clausam esse cū pulsat. Ianua nostra os nostrū est. Christo propemodum soli debet aperiri, nec aperiatur nisi antè pulsauerit Domini verbum. Denique ideo scriptum: Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus cōclusus, fons signatus. Nec facilè aperiatur os suū, ne vulgari designet alloquio. Neque enim de ipsis Diuinis decet, nisi verbo Dei interpellata respondeas. Quid tibi cū cæteris? Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim mulieres in Ecclesia taceāt, quantò magis non decet patere viduæ fores? Citò insidiator pudoris obrepit, citò verbum excidit, quod reuocare desideres. Si Heuæ clausa fuisset ianua, nec Adā deceptus fuisset, nec respondisset interrogata serpēti. Introiuit mors per fenestrā, hoc est per Heuæ ostiū. Ingreditur mors per ostiū tuum, si falsum loqueris, si turpiter, si procaciter, postremò, si vbi nō oportet, loqueris. Clausę sint igitur labiorum fores tuorū, & obseratū maneat vocis vestibulum, tūc fortasse referandū cum audieris Dei vocem, cū audieris verbum Dei. Tunc igitur myrrha sudabit, tūc tibi baptismatis aspirabit gratia, vt ab elementis mundi cōmoriare cum Christo, & cū Christo resurgas. Quid adhuc, inquit, velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt ad corruptionem ipso vsu. Corruptela enim abesse debet à castis. Itaq; carnis & mundi sepelite curā, quia cum Christo resurrexistis. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est. Cum Christum quæritis, Patrē Deum videtis: Christus enim in dextera Dei sedet.

Contra non aperientes has animæ fenestras, loquitur libro super Beati immaculati, litera xix. versu vij. Tom.IIII.

Sicut enim à se fulgorē Solis excludit q fenestras domus suæ clauserit, locūmq; tenebrosum in quo diuersetur elegerit: ita q se auertit à Sole iustitię, nō potest splēdorē eius aspicere. In tenebris ambulat, & in omniū luce ipse sibi causa est cęcitatis. Aperi igitur fenestras tuas vt tota domus tua veri fulgore Solis illuceat. Aperi oculos tuos, vt videas orientē tibi Solē iustitię. Sed caue ne

eos vl

A eos vlla stipulæ festuca perturbet. Si quid sordis in oculo mentis fuerit tuæ, non poteris intueri. Si quid ægritudinis, plus grauabit cum confusam oculorũ aciem lux ferit, maiorémque dolorem excitat. Sit ergo simplex oculus tuus, ne incipiat totum corpus tuum esse tenebrosum, & vacillet in lumine, sicut sunt cæcorum vestigia. Nunquid si quis ostia domus suæ claudat, Solis est culpa, quòd non illuminet domum suam? Ergo si quis peccatorum suorum repagulis obserandam mentem propriam iudicauerit, & verbi à se splendorem stultus auertat, ac sibi inferat insipientiæ cæcitatem, causari poterit quòd Sol iustitiæ noluerit intrare, aut infirmitatẽ luminis cælestis arguere? Pulsat ianuam tuam Dei verbum: Si quis mihi aperuerit, inquit, intrabo. Si quis ergo non aperuerit, nunquid non ingredientis, & non magis non aperientis est culpa? Nihil quidem Deo est obseratum, nihil clausum æterno lumini: sed portas malitiæ dedignatur aperire, conclauia non vult penetrare nequitiæ.

B *Fenestræ etiam sunt corporis sensus. In sermone tertio, de sancto Eusebio, qui incipit: Ad sancti ac beatissimi patris, &c.*

Mors, inquit, intrauit per fenestras nostras. Ministeria enim aurium & oculorum fenestræ esse probantur animarum. Quando enim aperimus auditum mala & iniqua loquentibus ac damnabiliter obtrectantibus, & quæ Deo sunt contraria suadentibus, mors intrat per fenestras nostras & horror mortiferæ noctis irrumpit, per quas Sol iustitiæ intrare debuerat. Quando istæ fenestræ peccatis apertæ sunt, ianua salutis & vitæ ac portæ Paradisi clausæ sunt. Has iste vir beatus fenestras multis seris Dei timoris obstruxit.

Item libro de fuga seculi, capite primo.

Tom. I. Intrauit mors per fenestras, dixit Propheta: Fenestra tua, oculus tuus est. Si videas mulierem ad concupiscendam eam intrauit mors. Si audias sermones meretricios, intrauit mors. Si luxuria sensus tuos capiat, penetrauit mors.

Tom. IIII. *Et libro super Beati immaculati, litera v. versu quinto.*

Math. 5. Hæc vide, & non introibit mors per fenestras oculorum tuorum. Si videris mulierem ad concupiscendam eam, intrauit mors per fenestram. Si videris possessionẽ minoris, aut viduæ, & concupieris eripere eam, intrauit mors per fenestram. Si videris aliena monilia, aurũ, argentum, & concupieris vt extorqueas, intrauit mors per fenestram. Claude igitur hanc fenestram, cum videris alienę mulieris pulchritudinem, ne mors possit intrare. Oculi tui non videant aliena, nec lingua peruersum loquatur tua. Ergo fenestram claude, ne morti pateat intranti: Sed etiam alienam fenestram caue. A fenestra enim domus suæ intrat fornicaria. A fenestra sua intrat, cum aliquem petulãtis oculi tentat lasciuia. Exclude igitur hanc fenestram verbi ostio, ne capiaris oculis meretricis, & arripiaris palpebris. Sed non vna est fenestra, per quam mors consueuit intrare. Est & fenestra verborum, per quam sermones commeant meretricis. Et ideo te ab aliena vxore custodi, ne te sermonibus gratiosis adoriatur: à fenestra enim domus suæ intrat. Intrat mors per oscula, & ideo caue ne te laqueis labiorũ suorum alliget. Intrat mors, si te meretrix osculetur. Intrat mors, si citò acquiescas loquẽti. Intrat mors, si multum loquaris: Multiloquio enim peccatum incurritur. Intrat mors etiamsi non loquaris, & Christum timeas confiteri: ore enim confessio fit ad salutem. Intrat mors per cauernas aurium: & ideo aures spinis sunt sepiẽdæ, vt illecebras meretricij sermonis excludas.

Cap. II. Tom. II. FERA. *Per feras intelliguntur peccatores, maximè gentiles. Lib. ij. de Spiritu sancto, pertractans visionem Petri, quæ scribitur Actuum decimo sic dicit:*

Spiritus sanctus est qui nos ab illa gentili colluuione mundauit. In illis enim generibus quadrupedum, ferarum, & volucrum, figura erat cõditionis humanæ, quæ ferarum modo bestiali videtur induta sæuitia, nisi Spiritus sanctificatione mitescat. Bona ergo gratia, quæ ferinam rabiem spiritali simplicitate commutat. Eramus enim & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis: nunc autem per renouationem Spiritus hæredes Christi, Angelorũ cœpimus esse cohæredes. Itaque spiritu videns sanctus Propheta Dauid ex feris nos similes futuros esse cælestium: Increpa, inquit, feras syluæ: syluam videlicet significans, non ferarum fragosam cursibus, nec bestiarum gemitibus inhorrẽtem: sed illam syluam de qua scriptũ est: Inuenimus eam in campis syluæ. In qua, sicut dixit Propheta, iustus vt palma florebit, & velut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Illa sylua quæ verbi cęlestis alimoniam Propheticarum verticibus arborũ concussa defluxit. Illa sylua ad quam Paulus lupus quidem raptor intrauit, sed pastor exiuit. In omnẽ enim terram exiuit sonus eorũ. Eramus ergo feræ: & ideo dicit Dominus, Attendite vobis à falsis prophetis qui veniunt in vestitu ouium, & intus sunt lupi rapaces. Sed per Spiritum sanctum iam leonum sęuitia, pardorum varietas, vulpium astutia, luporum rapacitas, de nostris exoleuit affectibus. Magna igitur gratia, quæ de cælo terras mutauit, vt conuersatio nostra, sicut Apostolus dixit, in cælis sit, qui antè sicut feræ errabamus in syluis. Psalm. 67. Math. 7.

FERMENTVM. *Videtur signare Christum. Libro vij. super Lucam.* Cap. 13. Tom. V.

Plerique fermentum Christum putant, quòd virtutem attollat acceptam: & quia fermentũ ex farina vim non speciem generi suo præstat. Christus quoque ex patribus æqualis corpore, sed Diuinitate incomparabili præeminebat. Igitur sancta Ecclesia, quę typo mulieris istius Euangelicæ figuratur, cuius farina nos sumus, Dominum Iesum interioribus nostræ mentis abscõdit, donec animi nostri secreta penetralia color sapiẽtiæ cęlestis obducat. Et quia in Matthæo legimus tribus mensuris absconditum esse fermentum, congruere visum est, vt Dei Filium crederemus abscõditum in lege, adopertum in Prophetis: Euangelicis prædicationibus adimpletum, vt perfectam fidem nobis acquirat ex omnibus & scriptorum collatione formatus, in nobis qui sumus corpus ipsius omnia & in omnibus impleatur. Ipse enim erat verbum Dei atque mysterium quod absconditum est à seculis & à generationibus, quo nihil potest ad expressionem perennitatis eius attestantius dici. Erat enim profectò. Nam ita erat, vt absconditus sacrilegis, manifestatus in sanctis, prędestinatus ante secula, seruaretur ad gloriam. C

Significat etiam Christi doctrinam. Vnde infrà subdit distinguendo. Cap. eod.

Docuit Dominus fermentum Ecclesię spiritalem esse doctrinam. Nam cùm scriptum sit: Cauete à fermento Pharisæorum: & cum Apostolus dixerit, Non in fermento malitiæ & nequitiæ: ostenditur quia doctrina fermentum est. Sed aliud est fermentum zizaniæ, & aliud fermentum tritici. Vnde & bonis authoribus acquiescimus vt dicamus, quia Ecclesia renatum hominẽ qui est in corpore & anima & spiritu, fermento sanctificat spiritali. Sanctificatur enim corpus atque anima per gratiam spiritalem, & accipit sanctificationis augmentum, cum per Ecclesiæ velut quoddam fermentantis officium scripturarúmque doctrinam, quæ velut cęlestium collatio est sermonum & vbertate concrescit, infusus toto homini, atque permixtus vsus inoleuerit, vt fiant vnum etiam ipsa fermentum. Quod vtique tũc fit, cum sibi tria hæc pari quadam cupiditatũ lance consentiunt, & æqualis aspirat concordia volũtatum. Hoc igitur Ecclesiæ opus non tumultuarium nec fortuitũ, sed diuturna meditatione collatum, vt hæc tria vnum sint integra à lege peccati. Cuius sententiæ assertorem habemus D Math. 16. 1. Cor. 5.

habemus Apostolum dicentem: Ipse autem Dominus
1.Thess.5. sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus & anima & corpus, sine querela in die Domini Iesu Christi seruetur. Quod per secularia quidē tentamēta non prouenit, nisi fermentum illud cui comparatur regnum cælorum, mulier illa euangelica abscondat in farinæ mensuris tribus, donec fermentetur totū. Tres enim mensuræ sunt, vt dixi, carnis, animæ, & spiritus, quando carnis lasciuia non redundat, & anima corporalibus non incuruatur erroribus, ac mensura viuendi in toto homine inoffensa seruatur. Sed quia mensurarum æqualitas sine adiumento Ecclesiæ atque doctrinæ difficilè perseuerat, idcirco mulier illa quæ figuram Ecclesiæ gerit tandiu virtutem illis doctrinæ spiritalis admiscet, donec fermentetur totus ille interior homo cordis absconditus, & in gratiam panis cælestis assurgat.

cap.eod. *Et addit.*

Bene enim fermentum doctrina dicitur Christi, quia panis est Christus. Et Apostolus ait: Quia vnus panis vnum corpus multi sumus. Fit ergo vnum fermentum quando caro non concupiscit aduersus spiritum, nec spiritus aduersus carnē, sed facta carnis mortificamus, & anima ex affectu Dei flatum vitæ sumpsisse se cōscia, secularis necessitudinis contagia terrena declinat. Vnde & Apostolus non in carne sed in spiritu ambulare nos præcepit, vt sanctificati per lauacrū regenerationis, veterem hominem cum suis desideriis exuentes, induti nouum qui secundum Deum creatus est, nō iam in vetustate literæ, sed in spiritus nouitate gradiamur: quò possit nobis etiam resurrectionis tempore incorrupti corporis & animæ & spiritus manere cōmunio, & tūc omnia quæ petimus impetremus. Quod plerisq; videtur etiam Dominus significasse, cum dicit: Si duobus ex vobis conuenerit super terram, de omni re, quācunque petieritis, fiet vobis à Patre meo qui in cælis est.
Matth.18.
Itaque alij duos, animam & corpus accipiunt: Alij animam & spiritum: vt si in terra, hoc est, in corpore, sibi anima spiritúsque consentiant, nec se impugnent inuicē diuersis cupiditatibus, vt omnia videantur in effectum orata posse deduci. Quod ita fit vt cum fuerint vtraq; vnum, si subtractis inimicitiis vel solutis duo condantur in vnū nouū hominē, id est, & anima & spiritus, vt oremus spiritu, orem⁹ & mēte. Licet pleriq; duos populos accipiant, ex Israël & ex gentibus in vnū resurrectionis tēpore congregandos, vt fiat in ęternū mansura perfectio, & id quod ex parte est destruatur. Plerique autem virum & vxorem consentientes, sibi studio charitatis accipiunt. Itaque si in hac vita tres mensuræ in eodem fermento manserint donec fermententur & fiat vnum, vt æqualitatum nulla distantia sit, nec compositi ex trium diuersitate videamur, erit in futurum diligentibus Christum incorrupta communio, nec incōpositi manebimus. Nam & qui compositi nunc sumus vnum erimus, & in vnam animæ substantiam transformabimur. Neque enim in resurrectione erit aliud alio inferius, sicut nūc fragilis in nobis est carnis infirmitas, & corporalis habitudo naturę vel vulneribus patet, vel iniuriis subiacet, vel sui oneris mole depressa supra terras nequit extollere altius atque eleuare vestigiū: sed in simplicis creaturę gratiā figurabimur cū cōpletū fuerit quod dictū est à Ioāne, Charissimi, filij nūc Dei sumus,
1.Ioan.3. & nōdū reuelatum est quid erimus: Sed scimus quia cū reuelatū fuerit, similes ei erimus. Itaq; cū Dei natura sit
2.Corinth.3. simplex, spiritus enim Deus est: nos quoque in eandem imaginē figurabimur, vt qualis cælestis, tales & cæle-
1.Corinth.15. stes. Igitur sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cælestis, quam animus noster debet induere.

Ser.ord.5. Tom.III. *In sermone quodam de ipsa re qui incipit: Et ipsi scitis fratres quòd ex qua die vobiscum esse cœpi, &c.*

Ait Dominus in Euāgelio sancto: Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum Luc.13.
A
mulier abscondit in farina, donec fermentatum est totum. Fermenti vim atque virtutem omnibus notam esse non dubium est. Nam cum sit magnitudine paruum, specie simplex, natura commune tantam fortitudinem intrinsecus gerit, vt cum reconditum fuerit in farina, succus eius hoc totam massam faciat esse quod ipse est: & ita se per vniuersum tumulum aspersionis suæ vigore diffundit, vt omnem ipsam magnitudinem pollinis faciat fermentum: ac sic res ipsa fortitudine sua molem sibi proprij vigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres, vt viris suis salubriorem panem & cibum vtilem diligenter exhibeant. Sed quoniam lex spiritalis est, & Euangelium spiritualiter parabolarum narratione subsistit, videamus quid sit fermentum, quæ mulier, quid farina. Legimus in sancto Euangelio, dicente Domino Christo de se ipso, Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solū manet: si autem
B
mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo si triticum Dominus, & Dominus est fermentum: quia fermentum non nisi de tritico fieri solet. Rectè ergo fermento Dominus comparatur, qui cum esset specie homo, humilitate paruus, imbecillitate deiectus, tāta intrinsecus sapientiæ virtute pollebat, vt ipsius doctrinam mundus vix caperet. Qui cum se cœpit per totum orbem Diuinitatis vigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxit, vt & iugū Spiritus sancti sui infunderet omnibus, hoc est, Christianos cunctos faceret esse quod Christus est. Nam cum homo Dominus Iesus vnicus & solus esset in mundo, tanquam fermentū in massa reconditum vniuersos homines pręstitit esse quod ipse est. Quisquis igitur illi fermento Christi adhæserit, efficitur & ipse fermentum, tam sibi vtilis, quàm idoneus vniuersis, & de sua certus salute & de aliorum acquisitione securus. Sicut ergo fermentum cum in cumulum conspergēdū
C
est farinarum, confringitur, comminuitur, dissipatur, & ipsum omne dissoluitur, vt dispersam illam farinæ multitudinem in vnum vigorem cōstringat, atque in solidum corpus redigat, quod in pulueris modum ipsa diminutione languebat, faciátque cōiunctione sui vtilem massam, quod propria dissolutione videbatur inutile. Sic & Dominus Iesus Christus cùm esset totius mundi fermentum, diuersis passionibus confractus, laceratus & dissolutus est, & succus eius pro salute nostra, qui est pretiosus sanguis, effusus est vt admixtione sui omne genus humanum solidaret, quod per diuersa antra resolutum iacebat. Sic enim velut fermētū quoddam nos qui farina ex gentibus videbamur esse, adhæsimus. Nos, inquam, qui per totum orbem dispersi & diminuti penitus iacebamus, vigore passionis Christi in ipsius corpus redacti sumus. Sicut beatus Apostolus ait: Quoniam sumus corpus Christi, & membra. Nos Ephes.5.
igitur qui ex nationibus in pulueris modum à terræ facie iactabamur, aspersione sanguinis Domini in mas-
D
sam soliditatis eius aggregamur. Mulier autem illa quę dicitur abscondisse in farina fermentum, quæ est, nisi sancta Ecclesia, quæ quotidie doctrinam Cristi in cordibus nostris conatur abscōdere? Ipsa, inquā, est mulier, quę in alio loco etiā molere dicitur, sicut ait Dominus: Erunt duæ molētes, vna assumetur, & vna relinquetur. Molit enim sancta Ecclesia per legē, per Apostolos, & per Prophetas, cū catechumenos facit, & asperitatē gētilitatis dissipat atque comminuit, vt emolitos eos in farinæ modum, apertos faciat fermento Dominici sanguinis adhærere. Fermentum enim salutis nostræ est symbolum sine quo fermēto vel symbolo nemo potest vitæ æternæ substantiā promereri. Et quia duas Euangelium describit molentes, atque vnam Ecclesiam diximus salubriter molere: alteram, quam nisi synagogam debemus accipere? Molit enim & ipsa per Mosem &

Prophetas: sed inutiliter molit. Sicut dicit Apostolus de Iudæis: Æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Inutiliter, inquam, molit synagoga, quia massam suam Christi doctrina non temperat: atque ideo euitandum præcepit synagogæ Dominus esse fermentum, dicens: Cauete vos à fermento Pharisæorum. Temperatum est enim sanguinibus & crudelitatibus Iudæorum dicentium de Domino: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Vnde ait Euangelium: Erunt duæ molentes: vna assumetur, & vna relinquetur: Assumetur enim in requiem æternam sancta Ecclesia, quæ Domino cibum sanctitatis emoluit: Relinquetur ad molas cruenta synagoga gyrum semper suæ passura perfidiæ.

A

Cap.2. Tom.IIII.

FESTVM. *Festum est spiritualiter celebrandum. Libro y. de Cain & Abel.*

Festus autem dies Domini est, vbi perfectarũ virtutum gratia est. Quæ tũc perfectæ sunt si solicitudinũ secularium, & corporalis illecebræ victor animus delinimenta voluptatis excludat, liber à seculo, Deo deditus, nihil de tramite rectæ intentionis imminuens, nec affectus sui quoque tempora, nunc luxuriæ diuidens, nunc labori. Solus itaque sapiens hanc celebrat solennitatem, nullus alius. Immunem enim mihi huiusmodi passionum animam reperire difficile est. Diuide ergo secundum rationem animæ pincipalia, & obediẽtia, & tunc quid masculinũ, quídve fœmininum sit deprehendes. Nulla enim sine labore virtus: quia labor processus est virtutis. Quod etiã legis verba ipsius significãt, quæ dicit: Omne quod aperit vuluam asinæ mutabis oue.

B

De qua re spiritualiter dicit in tract. super Psal. xxxvj. versu vltimo. Require infrà, in cap. Resurrectio Christi: & libro de fide resurrectionis: require infrà, in cap. Tuba.

FICVS. *Quæ naturaliter est syluestris, fieri potest domestica per agriculturam. Libr. iij. Hexameron, require suprà in cap. Arbor. Ficus propterea folia habet dura, quia fructus sunt delicatiores. Eodem lib. Sed quare sunt folia scissa, ibi. Quod require suprà, in cap. Arbor. Ficus infructuosa significat peccatorem. Lib. de Paradiso. Require suprà in cap. Adam. Ficus infructuosa significat peccatorem. Lib. j. de virginitate, circa principium. Require suprà in cap. Ambrosius. Ficus acerba significat synagogam, & matura Ecclesiam. Lib. de Isaac & anima. Ficus etiam cum foliis sine fructu significat synagogam: quod diffusè pertractat. Lib. vij. super Lucam.*

C

Cap.21. Tom.V.

Arborem fici quidam habuit plantatam in vinea sua. Quid sibi vult quòd in Euangelio suo Dominus fici parabolam frequenter inducit? Habes enim alibi, quòd iussu Domini viriditas omnis huius ligni frondentis aruerit. Vnde intelligimus omnium creatorem qui potest imperare naturis, vt vel arescant subitò, vel virescant, alibi ex teneritudine arboris huius & foliis coniici solere commemorat æstatis aduentum vtraque significans & Iudaicæ plebis inanem quam prætendebat gloriam, velut florem in aduentu Domini decidisse, quia operibus infructuosa durabat: & iudicij diem velut æstatis aduentum, quo adulti fructus terrarum omniũ recódũtur, ex plenitudine Ecclesiæ in quã Iudæi quoque credituri sunt esse metiendũ. Etiam hîc ergo altioris sensus aliquod quæramus arcanũ. Ficus in vinea est. Erat autem vinea Domini sabaoth, quã dedit in rapinam gentium. Itaque qui vineam suam diripi fecit, hic & ficũ iussit excidi. Apta autem synagogæ arboris istius comparatio est. Quia sicut ista arbor foliis redundans fluentibus specie possessoris sui cassa speratorum prouentuum expectatione destituit: Ita etiã in synagoga dum doctores eius operibus infœcundi, verbis tamen velut foliis redundantibus gloriãtur inanis vmbra legis exuberat. Spes autem falsi exspectata prouentus, populi vota credẽtis illudit. Est etiam in natura arboris, quo magis credas synagogæ speciem

D

comparatione huius expressam. Etenim si diligenter inquiras, disceretam ab vsu arborum cæterarum consuetudinem naturæ huius inuenias. Nanque aliæ florem ferũt antè quàm fructum, pomáque ventura prænuntio sui flore designant: hæc sola ab initio germinat poma pro floribus. In aliis flos discutitur, & poma nascũtur. In hac poma decidũt, vt poma succedãt. Ergo priora illa cassa fructuũ vice floris emergunt: ita præcoquo quodã nascẽdi vsu, qué ordiné naturæ nesciũt, beneficiũ naturæ seruare non possunt. Etenim quà se medio tradere de cortice gẽma cõsueuit, eà minutissima queq; huius generis poma prorũpunt. De quibus legimus in Cãticis canticorũ: Ficus producit grossos suos. Itaque cæteris albentibus primo vere virgultis, sola ficus proprio nescit flore canescere, eò fortasse quòd nullus istius maturior sit vsus in pomis. Nanque succedẽtibus aliis, hæc quasi degenerantia respuuntur, & arenti infirma radice renouatis quibus sit succus vtilior exuruntur. Manent tamen aliqua perrara nec decidunt, quibus hic prouentus arriserit, vt de medio duarum virgarum clauiculo breui erumpente promergant, quo gemmis tecta præsidiis tanquam naturæ parentis gremio, succi fotu pleniores inolescant. Ea clementioris auræ prouocata temperie, & prolixioribus adultiora temporibus, vbi syluestrem animum succi prioris exuerint, specie cæteris & maturitatis gratia præferuntur. Specta nunc cultus & animos Iudæorum, qui quasi primi fructus malæ feracis synagogę, grossi labentis similitudine corruerunt, vt mansura supra æuum nostri generis poma succederent. Etenim primus synagogæ populus, quasi radice operum infirmus arentium, vbertatem sapientiæ naturalis haurire non potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, vt quasi ex iisdem clauiculis arboris fructuosæ, de pinguedine religionis antiquæ, nouus Ecclesiæ populus emergeret. Ergo ille qui erat, esse desiuit, vt inciperet iste qui non erat. Primi tamen ex Israël quos naturæ validiores ramus extulerat, sub vmbra legis & crucis, in vtriusque sinu, succo gemino colorati, grossi maturescentis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuum cæteris præstiterunt, quibus dicitur: Sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israël. Matth.19.

Quo distat ficus à cæteris arboribus.

Et addit. Cap.eod.

Nec illud alienum quod Adam atque Heua primi illi nostri vt generis ita erroris parentes, qui huius se arboris texêre foliis, Paradisi exules esse meruerunt, cum Domini deambulantis præsentiam transgressionis suæ conscij declinarent, vt significarent futurum quod vltimis temporibus populus Iudæorum sub Domini salutaris aduẽtu, qui eos vocaturus aduenit, exutum se virtutibus per diaboli tentamenta cognoscens, & intecta conscientiæ probra formidans à religione deuius præuaricatione confusus esset à Domino recessurus, verborum fluentium velut foliorum velaminibus adopertus pudenda gestorum. Ergo illi qui folia de ficulnea non poma carpserunt, eliminati sunt à Dei regno. Erant enim in animam viuentem.

Et addit Cap.eod.

Venit secundus Adam, & iam non folia, sed poma quærebat. Erat enim in spiritum viuificantem. In spiritu autem virtutis fructus acquiritur, Dominus adoratur. Quærebat autem Dominus, non quia fructum ficulneæ deesse nesciret, sed vt ostenderet in figura quia fructum synagoga iam habere deberet. Denique ex sequentibus docet, non se ante tempus venisse, qui per triennium venit. Sic enim habes: Ecce enim anni tres sunt ex quo veni, quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam: vt quid etiam terram occupat? Venit ad Abraham, venit ad Mosem, venit ad Mariam, hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore. Aduentum eius ex beneficiis recognoscimus

mus. Alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi iustificatio est. Circũcisio purificauit, sanctificauit lex, iustificauit gratia, vnus in omnibus, & vnus omnia. Nemo enim mundari potest, nisi qui metuit Dominũ. Nemo legem meretur accipere, nisi purificatus à culpa. Nemo accedit ad gratiã, nisi nouerit legem. Ergo populus Iudæorum neque purificari potuit, quia circuncisionem non animi sed corporis habuit: neque sanctificari, quia virtutem legis ignorauit, qui carnalia magis quàm spiritalia sequebatur. Lex autem spiritualis est: neque iustificari, qui delictorum suorum pœnitentiam non gerebat, & ideo gratiam nesciebat. Meritò ergo nullus in synagoga fructus inuentus est, & ideo iubetur excidi.

Et addit. Cap. eod.

Sed bonus cultor, & fortasse ille in quo Ecclesiæ fundamentum est, præsagiens alterum ad gentes, se autem ad eos qui ex circuncisione sunt esse mittẽdum, religiosè ne excidatur interuenit, fretus vocatione sua, etiam populum Iudæorum per Ecclesiam posse saluari, ideóque dicit: Dimitte illam & hoc anno vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercoris cophinum. Quàm citò duritiam Iudæorum superbiámque causas esse sterilitatis agnouit. Itaque nouit excolere, qui nouit vitia deprehendere: Pollicetur dura cordis eorum Apostolicis ligonibus esse fodienda vt longo incultu situm mentis obductum, sermo bis acutus inuertat, & corde proscisso excitet sensum aërio spiramine iam vigentem, ne radicem sapientiæ terrarum aceruus obruat & abscondat. Cophinum quoque stercoris dicit esse mittendum. Magna profectio vis stercoris, quæ tanta est, vt de infœcundis fœcunda, de arentibus virentia, de sterilibus faciat fructuosa. In quo sedit Iob, cum tentaretur, & vinci nequiuit. Et Paulus æstimatur stercora, vt Christum lucrifaciat. Denique antè cum Iob perdidisset plurima, postea quàm sedit in stercore, non habuit quod ei diabolus posset auferre. Bona ergo terra quæ foditur, bonum stercus quod mittitur. Denique Dominus de terra suscitat inopẽ, & de stercore erigit pauperẽ. Itaq; per intellectus exercitium spiritualis & humilitatis affectum, etiam Iudæos in Euangelium Christi cultor bonus ille fore æstimat fructuosos. Meminerat enim quia per Aggæum Dominus loquutus est: Quoniam quarto & vicesimo noni mensis à die quo fundatum est templum Domini omnipotentis, vineam, inquit, & ficus & malogranata & ligna oliuæ, quæ non afferunt fructum, ex hac die benedicam: Quo reuelatur sub ipsum anni vergẽtis occasum, hoc est, seculi senescentis iam occiduo, secundum Dei templum quod est Ecclesia, esse condendum: cuius gratia per sanctificationem lauacri, Iudæorũ nationémque populi, fructum suorum possint habere meritorum. (Psalm. 112.)

Et concludit.

Ergo per naturam arboris synagogæ species indicatur, secundis prouentibus fructuosa. Nos enim ex patrum semine. Meritóque Iudæi grossis labẽtibus comparantur, quòd incrassato corde, & prædura ceruice ad perennitatẽ sui peruenire nõ possunt. Qui si moriantur, & quasi decidant huic mũdo, vt in interiorem hominem per lauacri gratiam renascantur, erunt vtique fructuosi. Perfidia autem hominum pertinacium, synagogam inutilem fecit: & ideo quasi sterilis iubetur excidi. Quod de Iudæis dictum, omnibus cauendum arbitror, & nobis maxime, ne fœcundum Ecclesiæ locum vacui meritis occupemus, qui quasi malagranata benedicti, fructus ferre debemus internos: fructus pudoris, fructus coniunctionis, fructus mutuæ charitatis & amoris, sub vno vtero matris Ecclesiæ inclusi, ne aura noceat, ne grando decutiat, ne æstus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat. Nonnulli tamen ficum istam per allegoriam non synagogæ, sed malitiæ & improbitatis figuram putant. Hi tamen in nullo distant, nisi quòd pro specie genus eligunt. Id autem cauere se dicunt, quia Dominus dixit ad ficum: Nunquam ex te fructus nascatur in æternum: cum vtique plurimos ex Iudæis credidisse & credituros esse nouerimus. Sed qui credit, non synagogæ iam fructus est, sed Ecclesiæ. Nec in synagoga nascitur, qui renascitur in Ecclesia. Sicut enim sunt qui ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: si enim ex nobis essent, nobiscum mansissent. Sic de iis qui ex Iudæis credunt, dicimus, quia si ex synagoga essent, in synagoga manerent: sed propterea exierunt de synagoga, vt de synagoga non fuisse credantur. Deinde pro malitia interueniret aliquis, & diceret excolendam vt fructum afferret, cum ideo venerit Dominus vt semina improbitatis aboleret.

Vnde hæc ficulnea tempore aduentus ad iudicium producet ex se fructum. Libro decimo eiusdem. Cap. 7.

Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum, scitis, quoniã propè est æstas. Diuerso quidem modo in vnum tamen concurrere videtur Euangelistarum sententia. Matthæus enim de sola dixit ficulnea, cum ramus eius tener fuerit: hic de arboribus omnibus. Verùm siue cum fructus in omnibus virescit arboribus, & ficulnea fœcunda iam floret, vt omnis lingua confiteatur iam Deo, confitente etiam populo Iudæorum, sperare Domini debemus aduentum, quo tanquã temporibus æstiuis resurrectionis fructus metentur: siue cum leuem fragilémque iactantiam homo iniquitatis, tanquam filia synagogæ ramos induerit, coniicere debemus appropinquare iudicium. Nam remunerare fidem Dominus, & relinquẽdi finem afferre festinat. Duplicem igitur habet figuram in ficulnea vel cum dura mitescunt, vel cum peccata luxuriant. Nam per fidem credentium quæ arebant antè, florebunt: & per gratiam delictorum gloriabuntur peccatores. Ibi fructus est fidei, hîc perfidiæ lasciuia. Fructum mihi ficulneæ, agricolæ Euangelici cultura promittit. Desperare non debemus, si foliis ficulneæ peccatores se tanquam fraudis veste texerunt, vt conscientiam velarent. Ergo folia suspecta sine fructu: tales vestes Paradisi exules habent.

FIDES CATHOLICA. *Donatur à Christo sola gratia. Libro j. de pœnitentia.* Cap. 10. Tom. I.

Qui credit, iuxta Domini sententiam, habebit vitam æternam. Quomodo igitur prohibetis orare pro eo, cui æterna vita debetur, cum Diuinæ sit gratiæ fides, sicut Apostolus in diuisionibus gratiarum docet, quia alij datur in eodem spiritu fides: Et discipuli Domino dicunt: Adauge nobis fidem? Qui ergo fidem habet, habet vitam æternam: qui vitam habet, non est exclusus à venia. Omnis, inquit, qui credit in eũ, non pereat. Cum omnis dicitur, nullus excipitur. (1. Corinth. 12.) (Luc. 17.) (Ioan. 3.)

Fides alio modo haberi non potest. Lib. iij. de fide sanctæ Trinitatis, in princ. vbi sic alloquitur Gratianum imperatorem. Cap. 1. Tom. II.

Consideranti mihi imperator Auguste, qua ratione sic errauerit hominum genus de Dei Filio, plerique in diuersa sequerentur, nequaquam satis mirum videtur, quòd errauit humana scientia de supernis, sed quòd scripturis non detulit obedientiam. Quid enim mirum si mysterium Dei Patris & Domini nostri Iesu Christi in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, per sapientiam mundi non potuerunt homines comprehendere, quod nec Angeli cognoscere nisi ex reuelatione potuerunt? Quis enim potuit opinione magis quàm fide sequi Dominum Iesum, nunc de cæli altissimis inferna penetrantem, nunc ab inferis ad cælestia resurgentem, subitò exinanitum, vt habitaret in no

A bis nec vnquam imminutum, cum semper Filius in Patre, & in Filio Pater esset? Dubitauit in eo ipse prænuntius, licet per synagogam & typum, dubitauit ipse ante Domini faciem destinatus. Denique missis discipulis interrogat: Tu es qui venturus es an alium expectamus?

Lib.1.cap.2. Tom.II. *Innititur nostra fides veritati. Libro de de Spiritu sancto.*

Non credit in Patrem, qui non credit in Filium: nec credit in Dei Filium, qui non credit in Spiritū sanctum: nec potest sine regula veritatis fides stare. Nam qui negare cœpit vnitatem potestatis in Patre & Filio & Spiritu sancto, non potest vtique ibi vbi nulla diuisio est fidem probare diuisam. Ergo quia pietatis vnitas est bene credere, etiam vnitas impietatis est malè credere.

Tom.IIII. *Iterum libro secundo, de eadem re. Quod require suprà in capite Cibus. Et libro super Beati immaculati, litera vigesima, versu octauo, veritati addit iustitiam, dicens sic.* B

Cum principium verborum Dei veritas sit, veritas vtique fidei fundamentum est. Primùm etenim oportet vt credamus vera esse Dei summi quæ in scripturis legimus oracula: secundum est vt virtutem eorum pleniore cognitione discamus. Sicut enim initium sapientiæ timor Domini: ita plenitudo sapientiæ dilectio. Lex enim sapientia: plenitudo autem legis dilectio: ita plenitudo verborum Dei, sapientia cognitióque iustitiæ. Nanque sicut à timore Domini processus quidam est ad gratiam charitatis: ita à veritate ad iudicium iustitiæ Diuinæ quidam videtur fieri processus. Venisti ad Ecclesiam, audisti vnum Deum dici vnde lex incipit, sicut habes scriptum: Audi Israël Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Crede vnum Deum esse, non plures deos. Cum autem cœperis legere, Dominū Iesum Dei Filiū in carne venisse propter totius mūdi redemptionem, distingue sapienter vnum Deum Patrem esse ex quo omnia, & nos in illum: & vnum Dominum Iesum per quem omnia, & nos per ipsum. Cognosce, quia ideo venit vt virtutis semitis nostros informet affectus, vt morum mansuetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiam, & tunc à veritatis confessione ad cognitionem iustitiæ processisti. Fides in confessione populorum, iustitia in martyrum passione. C

Deuter.6.

Tom.V. *Fides à lege naturali videtur sumpsisse principium. Super epistolam ad Romanos, capite secundo. Quod require suprà, in capite Cognitio: & capite Credere. Est tamen excellentior lege. Super eandem epistolam, capite tertio. Quod require suprà in cap. Circūcisio. Addit autem quod fides non euacuat legem, sed implet.*

Legem ergo euacuamus per fidem? absit: sed legem statuimus. Non vtique lex exinanitur per fidem, sed adimpletur. Firmatur enim status eius, quando quod futurum dixit, fides istud aduenisse testatur. Hoc propter Iudæos, qui fidem Christi legi esse inimicam arbitrantur. Non ergo euacuat legem, cum illam cessare debere iam docet, quia tempore suo datam illam rectè asserit, sed iam agere non debere. In ipsa enim lege dictum est, tempore exsolutæ promissionis legem cessare debere. Angelus enim Gabriel, Danieli Prophetæ desiderium huius rei sciendæ habenti, ostendit inter cætera, dicens: Adueniente Christo, chrisma, id est, vnctionē regalem cessare, quæ potestas intelligitur. Et iudicium, ait, non erit amplius, quod lex est, & tolletur sacrificiū meum. Ideo inquit meum, vt sciretur oblationem veterem cessaturam. Quem sensum adaperiens Saluator, Lex, ait, & prophetæ vsque ad Ioannem. Et quia Mosis cessante lege, meliora præcepta daturus erat Deus, Hieremias Propheta cecinit, dicens: Ecce dies venient dicit Dominus, & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentum nouum, nō secundum quod de- D

di patribus eorum. His vtique qui venietem Christum ex promissione receperunt: Ideo Saluator: Non veni, ait, soluere legem aut Prophetas, sed adimplere. Et quia domus Dei non iam in sola Hierosolyma, sed in cæteris locis futura erat, ait Zacharias Propheta: Ponam Hierusalem in omnibus gentibus, quæ est Ecclesia. Matth.5.

Declarat autem inferius quomodo fides præualeat legi. Eodem commentario, cap. quinto, in principio.

Iustificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum. Pacem cum Deo habere, fides facit, non lex. Hæc enim nos Deo recōciliat sublatis peccatis, quæ nos Deo fecerūt inimicos. Et quia Dominus Iesus huius gratiæ minister est, per ipsum pacificati sumus Deo: Maior enim fides, quā lex est. Lex enim nostra causa est: fides Dei. Lex ad præsentem disciplinam pertinet, fides verò ad salutem perpetuam. Sed qui de Christo non ita sentit vt debet, ad fidei præmia peruenire non poterit, quia fidei non tenet veritatem. Per quem & accessum habemus in gratiam istā in qua stamus, & gloriamur in specie gloriæ filiorum Dei. Manifestum est per Christum nos aditum habere ad gratiam Dei. Ipse enim est arbiter Dei & hominū, qui nos doctrina sua erigens, sperare fecit donū gratiæ Dei, stantes fide eius. Ideo stantes, quia prius iacuimus: credentes autem erecti sumus gloriantes in spe claritatis, quam promisit nobis Deus.

Et cap. x. eiusdem, quod require infrà cap. Lex. Sed ca. xj. clarius hoc asserit exponens quod sequitur.

Conclusit enim Deus omnia incredulitate, vt omniū misereatur. Gētes porrò ab antiquis temporibus in impietate & ignorantia versabātur, vtpote sine Deo, propter quod manifestata lex in literis est, qua possent infrænari præcipites. Et quoniā versutia aduersarij cumulari peccata cœperūt, vt per interdictum magis reus homo constitueretur, Deus clementia bonitatis suæ semper homini procurās, vt & quod sine lege peccatū erat, in lege posset deleri, hoc decreuit vt solā fidem poneret, per quam omnium peccata abolerentur, vt quia nulla spes per legem omnibus hominibus erat, Dei misericordia saluarentur. Hoc est omnia conclusisse in incredulitate, vt tunc decretum donum à Deo veniret quando omnes diffidentia laborarēt, vt gratia muneris esset gratissima. Itaque nemo se iactet, miserum est enim superbum esse eum cui ignotum est.

Nulla lex imperat fidei, sed ipsa legi. Et ideo in epistola ij. siue tractatu de basilicis non tradendis, contra Auxentium Arrianum, dicit sic. Orat. in Auxentium. Lib.5.Epist. Tom.III.

Is mihi etiam audet mētionem facere retractādi, plenus sanguinis, plenus cruoris? Qui quos nō potuerit sermone decipere, eos gladio putat esse feriendos, cruētas leges ore dictans, manu scribens, & putans quòd lex fidē possit hominibus imperare. Nō audiuit & id quod hodie dictum est: Quoniam non iustificatur homo ex operibus legis? Aut, Per legē legi mortuus sum vt Deo viuā? Id est per legē spiritualē interpretatione legis est mortuus corporali. Et nos per legē Domini nostri Iesu Christi moriamur huic legi, quæ sancit decreta perfidiæ. Non lex Ecclesiā cōgregauit, sed fides Christi. Lex enim non est ex fide, iustus autem ex fide viuit. Iustum ergo fides, non lex facit: quia non est per legem iustitia, sed per fidem Christi. Qui autem fidem repudiat, & legis iura præscribit, ipse se testatur iniustum: quia iustus ex fide viuit. Galat.2.

De fide tractare, seu dubia de fide determinando declarare, non spectat ad aliquem laicum nec etiam ad imperatorem: sed solùm ad episcopos catholicos. Vnde & de seipso scribens ad Valentinianum imperatorem, de supradictis basilicis in epistola prima sic dicit in principio. Lib.5.Epist. Epist.32.

Dalmatius me tribunus & notarius mandato, vt allegauit, clementiæ conuenit tuæ, postulans vt & ipse iudices legerem sicut elegisset Auxentius: Nec tamen expressit

presſit eorum nomina qui fuerãt postulati, ſed id addidit quòd in conſiſtorio eſſet futura certatio arbitro pietatis iudicio tuæ. Cui rei respondeo, vt arbitror, competenter. Nec quiſquam contumacem iudicare me debet, cùm hoc aſſeram quod auguſtæ memoriæ pater tuus non ſolùm ſermone respondit, ſed etiam legibus ſuis ſanxit, in cauſa fidei vel alicuius ordinis Eccleſiaſtici eum iudicare debere, qui nec munere impar ſit, nec iuris diſsimilis. Hæc enim verba reſcripti ſunt, hoc eſt ſacerdotes de ſacerdotibus voluit iudicare. Quinetiam ſi aliàs quoque argueretur episcopus, & morum eſſet examinanda cauſa, etiam hanc voluit ad episcopale iudicium pertinere. Quis igitur contumaciter respondit clementiæ tuæ? Ille qui te patri ſimilem eſſe deſiderat, an ille qui te vult eſſe diſsimilem? Niſi forte vilis quibusdam tanti imperatoris exiſtimatur ſententia, cuius & fides conceſsionis conſtantia comprobata eſt, & ſapientia melioratæ reipublicæ profectibus prædicatur. Quando audiſti clementiſsime imperator in cauſa fidei de episcopo laicos iudicaſſe? Ita ergo quadam adulatione curuamur, vt ſacerdotalis iuris ſimus immemores, & quod Deus donauit mihi, hoc ipſe aliis putem eſſe credendum? Si docendus eſt episcopus à laico quid ſequatur, laicus ergo diſputet, & episcopus audiat: episcopus diſcat à laico. Ac certè ſi vel ſcripturarum ſeriem Diuinarum vel vetera tempora retractemus, quis eſt qui abnuat in cauſa fidei, in cauſa, inquã, fidei episcopos ſolere de imperatoribus Chriſtianis, nõ imperatores de episcopis iudicare? Eris Deo fauente etiam ſenectutis maturitate prouectior, & tũc de hoc cenſebis qualis ille episcopus ſit qui laicis ius ſacerdotale ſubſternit. Pater tuus Deo fauente vir maturioris æui dicebat: Non eſt meum iudicare inter episcopos: tua nũc dicit clemẽtia, Ego debeo iudicare? Et ille baptizatus in Chriſto inhabilem ſe ponderi tanti putabat eſſe iudicij, clementia tua cui adhuc emerenda baptiſmatis ſacramenta ſeruantur, arrogat de fide iudicium, cum fidei ipſius ſacramenta non nouerit? Quales autẽ elegerit iudices, poſſumus exiſtimationi relinquere, quãdo eorum nomina timet prodere. Veniant planè ſi qui ſunt ad Eccleſiam, audiant cum populo, non vt quiſquam iudex reſideat, ſed vnuſquiſque de ſuo affectu habeat examen.

Et infrà ſubdit ibidem.

Non permittitur hoc dicere ſacerdotibus, permittitur laicis? Et iudicabit de fide qui aut gratiã ſperat, aut metuit offenſam? Denique ipſe committam vt eligam iudices laicos, qui cum tenuerint fidei veritatem, aut proſcribantur aut necentur, quod lex de fide lata decernit? Ego igitur aut præuaricationi offeram homines, aut pœnæ? Non tanti eſt Ambroſius, vt propter ſe deiiciat ſacerdotium. Non tanti eſt vnius vita, quanti eſt dignitas omniũ ſacerdotũ quorum de conſilio iſta dictaui, intimationibus ne forte gentilis eſſet aliquis aut Iudæus qui ab Auxentio eſſet electus, quibus traderemus de Chriſto triumphum, ſi de Chriſto iudicium committeremus.

Et infrà exemplariter probat.

Sed conferendum de fide, ſacerdotum debet eſſe iſta collatio, ſicut factum eſt ſub Conſtantino auguſtæ memoriæ principe, qui nullas leges antè præmiſit, ſed liberum dedit iudicium ſacerdotibus. Factum eſt autem ſub Conſtantio auguſtæ memoriæ imperatore paternæ dignitatis hærede, ſed quod bene cœpit, aliter conſummatum eſt. Nam episcopi ſynceram proſcripſerant fidem, ſed dum volunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerunt, vt circunſcriptionibus illa episcoporum iudicia mutarentur. Qui tamen inflexam ſtatim reuocauere ſententiam.

Prædictorum ſententiam ponit in epiſtola ſecunda ſiue tractatu de baſilicis. Quod require ſuprà in c. Ambroſius. Responſio autem prædictorum eſt, quia ipſa fides ab Apoſtolis inchoata fuit: ideo plus creditur piſcatoribus, quàm philoſophis. Lib. j. de fide ſanctæ Trinitatis. Cap. 5. Tom. II.

Aufer hinc argumenta vbi fides quæritur, in ipſis gymnaſiis ſuis iam dialectica tacet. Non quæro quid loquantur Philoſophi, requiro quid faciant, ſoli in ſuis gymnaſiis remanſerunt. Vide quàm fides argumentis præponderet. Illi quotidie diſputant: iſti quotidie creſcunt, qui ſimpliciter credunt. Non creditur Philoſophis, creditur piſcatoribus: non creditur dialecticis, creditur publicanis. Illi voluptatibus & deliciis orbem ligarunt, iſti ieiuniis & doloribus exuerũt. Plures itaque iam cœpit illicere iniuria quàm voluptas.

Et vt dicit libro de incarnatione.

Hęc eſt dialecticorum gloria, ſi videantur expugnare verbis & refellere veritatem. Contra diffinitio fidei eſt vt veritas, non verba pandatur. Denique verba Philoſophorum excludit ſimplex veritas piſcatorum. Cap. 9. Tom. II.

Aliam rationem ponit prædicto Lib. de fide ſanctæ Trinitatis. Cap. 5. Tom. II.

Scriptum eſt enim: Credidit Abraham Deo. Nec ſolùm in generatione filij ſermo deficit, ſed etiam in generatione & operibus Dei. Scriptum eſt enim: Omnia opera eius in fide. Opera ergo in fide, generatio ſine fide? Et diſcutimus quæ non videmus, qui iubemur credere magis quàm diſcutere quæ videmus?

Et infrà. Cap. eod.

Noli Arriane ex noſtris æſtimare Diuina, ſed Diuina crede vbi humana non inuenis.

Fides autem ipſa probata videtur Apoſtolorum experientia. Lib. v. ſuper Lucam. Cap. 10. Tom. V.

Mittit ergo diſcipulos ſuos ad Chriſtum Ioãnes, vt ſupplementum ſcientiæ conſequantur, quia plenitudo legis eſt Chriſtus: vt quoniam nutant plerunque dicta ſine factis, & fides plenior geſtorum teſtificationibus quàm verborum ſponſionibus exhibetur, quæ tunc in pectoribus Iudæorum velut obſerata lege nutabat, ipſo ſpectaculo Dominicæ crucis, & pleno reſurrectionis teſtimonio panderetur. Et fortaſſe iſti diſcipuli ſunt duo populi, quorũ vnus ex Iudæis credidit, alter ex gẽtilibus, qui ideo credidit, quia audiuit. Voluerũt ergo iſti videre propter illud: Veſtri autẽ beati oculi q̃ vidẽt: & aures veſtræ quæ audiunt. Sed etiam nos vidimus in Ioãne, oculis noſtris perſpeximus in Apoſtolis, & manibus noſtris perſcrutati ſumus in Thomę digitis. Quod enim erat ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus oculis noſtris & perſpeximus & manus noſtræ ſcrutatæ ſunt de verbo vitæ & vita apparuit nobis. Quando apparuit? quando vidimus? nõ ſic apparebat antè quàm videretur. Gratias ergo Domino qui crucifixus eſt pro fide noſtra, crucifixus eſt pro cupiditatibus noſtris, Mens noſtra in illo crucifixa eſt. 1. Ioan. 1.

Et ideo ſeruanda eſt ea fides quæ nobis à maioribus noſtris tradita eſt. Libro tertio de fide ſanctæ Trinitatis. Cap. 7. Tom. II.

Seruemus præcepta maiorũ, nec hæreditaria ſignacula auſi rudis temeritate violemus. Librum ſignatum illum propheticum non ſeniores, non poteſtates, non Angeli, non Archangeli aperire auſi ſunt, ſoli Chriſto explanandi eius prærogatiua ſeruata eſt. Librum ſacerdotalem quis noſtrum deſignare audeat, ſignatum à confeſſoribus, & multorum iam martyrio conſecratũ? Quem qui deſignare coacti ſunt, poſtea tamen dãnata fraude ſignauerunt. Qui violare non auſi ſunt confeſſores & martyres extiterunt. Quomodo fidem eorum poſſumus denegare: quorum victoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet, plus confert fidelibus qui minatur. Venenatæ ſunt blanditiæ perfidorum, tunc cauendæ, cum id quod negant prædicare ſe ſimulant. Sic decepti ſunt & antè qui facile credide-

runt, vt ibi perfidiæ laqueos inciderent, vbi fidem esse credebant. Qui dicit, inquiût, Christum esse creaturam secundum cæteras creaturas, anathema sit. Audierunt simplices, & crediderunt. Innocens enim, sicut scriptum est, credit omni verbo. Audierunt ergo & crediderunt.

Tom. V. *Fides insuper virtutum operibus extitit comprobata. Ideo super epistolam ad Romanos, cap. v Exponens, Spes verò non confundit.*

Spes non confundit, dum stulti & hebetes à perfidis iudicamur, credentes quæ mundana carent ratione. Pignus enim charitatis habemus in nobis per Spiritum sanctum datũ nobis. Fidele enim promissum Dei probat Spiritus sanctus datus Apostolis & nobis, qui diuersis linguis præstitit vt imperiti loquerentur, cum interpretationibus ad confirmandam spem, vt & charitatem Dei commendaret in nobis, vt quia charos falli impossibile est, securos nos faceret de promissione, quia & Deus est qui promisit, & iis quos charos habere vult promisit. Quia enim fidei nostræ rationem humana verba asserere non valent, virtutum testimonio, quæ cum tacent clamant, rationabilis approbatur ad confusionem prudentium mundi: qui audacia verborum terrenis armis contra cælestia dimicant, & carnalibus aduersus spiritalia, & prudentes se dicere non erubescunt. Nam sicut peregrini hominis improbabilis origo in terra aliena est, ita & fidei nostræ veritas peregrinatur in terris, & quia natura eius verbis explicari non potest, virtutis, quæ maior res est, testimonio commendatur.

Tom. V. *Requirit autem fides scientiam. Super epistolam ad Colossen. cap. j. Exponens illud: Ideo & nos ex qua die, &c.*

Audiens Apostolus deuotam ac promptam voluntatem illorum circa fidem Christi, orat pro eis, vt propensius agnita voluntate Dei, rationabili opere explerent deuotionem, quam audita fide Christi didicerant, ne tam fida mentis ædificatio & robur fidei, dum inconsultè aliquid atque imperitè conficeret, laboris sui fructum amitteret. Hoc enim accepto libenter fertur, quod deuoto fit animo & prudenter.

Et infrà subdit statim exponendo illud, Fructificantes & crescentes in agnitione Dei.

Incrementum operum eorum scientia vult fieri, vt non ignorent fidei suæ spem. Tunc enim firmi & stabiles sunt, si aduertant quæ fide promissa sunt, & quanta sit potentia gloriæ maiestatis Dei in patientia vt longa expectatione sustineat humanum genus, quod irreuerentia sua non solùm negligit creatorem, verum persequitur amãtes eũ vt & ipsi similiter patiẽtes sint, vt supportent probra & maledicta infideliũ vel si illata fuerit pressura, expectantes iudicium Dei, nec dubitantes de eo, magis autem gaudentes in promissa vita cum gratiarum actionibus Deo, qui dignatus est aduocare & inducere gentes in promissione Iudæorum, quæ est lumen æternum, id est, veritas perpetua. Liberati enim de cõditione tenebrarum, hoc est, eruti de inferno, in quo tenebamur à diabolo, tam ex proprio, quàm ex delicto Adæ qui est pater omnium peccantium, translati sumus per fidem in regnum cæleste Filij, vt ostenderet nobis Deus quo amore diligit nos, quando attollens nos de imo tartari, induxit in cælos cum vero Filio suo. Iam enim omnes credentes, qui fixa mente deuoti sunt, exeuntes de seculo duce dextræ partis Angelo inducuntur in cælum: quod ante deuictam mortem concessum non erat.

Differt tamen fides à scientia. Libro super Beati immaculati, litera decima. require cap. Cognitio. Sed ipsa fides est via ad scientiam. Require supra, cap. Credere. Facit enim sapientes. Eodem lib. super Beati immaculati, litera xvj. versu iij.

Fides sapientes facit.

Tom. V. *Et ipsa fides probatur virtutibus, non eloquentiæ sermonibus. Super primam ad Corinth. cap. ij. Exponens quod sequitur.*

A

Et sermo meus & prædicatio mea nõ in persuasione sapientię. Ostendit non se vt hominum fauorem acquireret humanæ sapientiæ placuisse, neque verborum arti studuisse, sed fidem authori exhibuisse, qui doctrinam suam non ornatu traditionis humanæ acceptabilem voluit esse verborum strepitu, sed ipsis rebus, quia res ante verba sunt. Sed in ostensione spiritus & virtutis Dei. Vt quia verbis quæ infirma iuxta virtutem sunt, res factuæ compertæ prudentes videntur, Deus prædicationem suam non testimonio verborum voluit commendari, sed virtutis, vt verbi stultitia iudicata factis, se sapientium demonstraret spiritali ratione fundata. Vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Hoc est inter eos qui crucem Christi virtutis testimonio sapientiam fatentur. Hi enim sapientes & perfecti sunt, qui fidem non magis verbis habent quàm rebus.

B

Propterea prudentiores & sapientiores facti sunt homines fide quàm doctrina, & econuerso. Ibidem infrà, exponens illud: Nobis autem donauit Deus per Spiritum sanctum &c.

Prædicatoribus enim, id est, Apostolis insinuata Diuinitus sunt quæ traderent populis, & addiscerent principes huius seculi quid admisissent mali. Non in doctrina verborum humanæ sapientiæ, sed in doctrina spiritus. Verba enim humanæ sapientiæ hunc sensum non vident, neque literaturæ studiis apprehenditur, sed per fidem spiritali ratione concipitur: dicente Isaia propheta, Nisi credideritis, neque intelligetis. Naturali enim magis lege, quàm cursu siderum & calculis signorum, quæ in firmamento denotantur, addiscitur: Denique credentes non humanis verbis, sed naturæ suæ vident congruere quod credunt. Opus autem agnoscit opificem: Ideóque Euangelium animis nostris loquitur spiritalia, excitans illos ad cognitionem sui creatoris. Spiritalibus spiritalia comparantes. Hoc est iis qui mundanam prudentiam refutant, spiritalem efficaciam tradere, quæ mysterio fidei continetur ad illuminandos sensus beneuolorum hominum. Credentes enim quæ mundi sapientia stulta iudicat, spiritales sunt. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi. Pecoribus enim similis, sensum suum in terram deprimit: ideóque non assequitur nisi quæ videt: nec putat aliquid posse aliter fieri quã quomodo scit. Ideo quicquid aliter audit quàm nouit, stultitiam iudicat: Nihil enim æstimat posse fieri sine commixtione. Vnde ridet audiẽs Deum Filiũ genuisse quẽ scit simplicem & incorporeum: & virginẽ peperisse, & resoluta corpora rursum reuocari ad vitam, cùm hæc magis ad laudem Dei proficiant vt credatur fecisse cuius operis ratio inuestigari non possit. Deus enim est qui fecit. Imbecillitas enim humana stultum putat quod scientia sua non concludit, cum hoc magis stultũ deberet habere, & illud prudẽs: quod quia Dei factum dicitur, comprehendi non potest. Et nõ potest scire, quoniam spiritualiter diiudicatur. Humanam traditionem sequentes, dum vnius Dei fidem abnegant, spiritualiter factum est, quod ratione carnis inflati, putant fieri nõ posse: & sic reprobi annotati, spiritualiter cõdẽnati sunt. Spiritalis autẽ diiudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Quoniam verò ratio spiritualium est, id est, credentium (hoc enim quis nuncupatur quod credit) omnia iudicant. Ipsorum enim exemplo infidelitas diiudicabitur, ipsi autem à nemine iudicabuntur. Quis enim condemnet vera dicentem? Cum enim constet omnes inimicos fidei falsa tenere pro veris, accusatio illorum iam in irritum deducta est veri iudicio cõdemnata: Quia qui non crediderit, inquit Dominus, iam iudicatus est.

C

D

Scien

Scientia tamen est fides. Super secũdam ad Corinthios, capite decimo tertio.

Hoc est reprobum esse, nescire religionis vel professionis suæ fidem. Qui enim fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se esse.

[Tom. eod.] *Verum vt dicit super primam epistolam ad Thessalon. capite tertio.*

Aliud est fidem accipere, aliud expositionem fidei: altera disputatio est de natura Patris & Filij, & alia de personis.

[Cap. 3. Cap. eodem.] *Propterea fides requirit prudentiam: quia vt dicit Libro septimo super Lucam, capite tertio, inducens illud: Vulpes foueam habent, &c.*

Obsequium eius non admittitur, cuius non probatur officium. Circunspectũ etenim fidei debet esse hospitium, ne dum infidelibus nostræ domus interiora reseramus, in alienæ perfidiæ casas improuida credulitate labamur.

[Cap. 7 Tom. II.] *Quia cautela habenda est. Ideo libro tertio, de fide sanctæ Trinitatis.*

Inquiunt Arriani: Qui dicit Christum creaturam secundum cæteras creaturas, anathema sit. Audierũt hoc simplices, & crediderunt. Innocẽs enim, sicut scriptum [Prouerb. 14.] est, credit omni verbo. Audierunt ergo & crediderũt, primo decepti sono: ac velut aures intenti ad escam fidei, extentum sibi laqueum non cauerunt. Ita dum fidem sequuntur, hamum nefandæ fraudis attrectauerũt. [Matth. 10.] Et ideo inquit, Astuti estote sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Præmittitur astutia, vt sit tuta simplicitas. Sunt enim serpentes euangelici qui exuunt veterem vsum, vt induant nouos mores, sicut scriptum [Colos. 3.] est: Expoliantes veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum secundum imaginem eius qui creauit eum. Discamus ergo depositis vetusti hominis exuuiis euangelicorum serpentium vias, vt more serpentium sciamus seruare caput, fraudem cauere nouerimus. Satis fuerat dicere: Qui dicit creaturam Christum, anathema sit. Cur bonæ confessioni Arriane venena permisces, vt totum corpus contamines? Addendo enim, secundum cæteras creaturas, non creaturã Christum negas, sed creaturam dicis esse. Dissimilem creaturam enim dicis, cùm præstãtiorem asseras creaturis cæteris.

Confitenda est liberè ipsa fides. In concilio Aquilegien. vbi disputat contra Palladium Arrianum.

Debes simpliciter fidei tuæ prodere libertatem. Si à te gentilis exigeret quemadmodum in Christum crederes, confiteri erubescere non deberes.

Et simpliciter sine malitia. Ibidem infrà.

Sine calliditate fidei tuæ professionem debes exponere.

[Super psal. 61. Tom. IIII.] *Fides nostra singulariter stat in confessione Diuinitatis & humanitatis Christi. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

Ille tenere summam fidei pronuntiandus est, qui & Dei Filium cognouit & hominem non negauit. Ipse igitur vtrunque vnus inseparabilis numero agnoscendus, operis distinctione, non varietate personæ. Non enim alter ex Patre, alter ex Maria: sed qui erat ex Patre, carnem sumpsit ex virgine.

[Tom. II.] *Clarius hæc credenda in summa nostræ fidei ponit. Libro secundo, de fide sanctæ Trinitatis, in principio: sic alloquens imperatorem Gratianum.*

Satis vt arbitror libro superiore, sancte imperator, edoctũ est sempiternũ esse Dei Filium. Non dissimilem Patri, genitũ non creatũ. Deum quoque verum Dei Filium scripturarũ lectionibus approbauimus, & apertis maiestatis suæ indiciis designatũ. Itaque quamuis ista ad fidem copiosè redundantia sint, quòd à fontis meatu magnitudo plerunq; decurrentis fluminis æstimatur: tamen quò purius niteat fidei, tripertita videtur deri-

A uata distinctio. Sunt enim euidentia indicia quæ proprietatem Deitatis ostendunt: Sunt quæ similitudinem Patris & Filij: Sunt etiam quæ perspicuam Diuinæ maiestatis exprimant vnitatem. Proprietatis itaque sunt generatio, Deus, Filius, verbum. Similitudinis, splẽdor, character, speculum, imago. Vnitatis æternæ, sapientia, virtus, veritas, vita. Hæc indicia ita Dei Filium signant, vt ex iis & sempiternum Patrem esse cognoscas, nec ab eo Filium discrepantem.

Fides etiã nõ solùm præterita credit, sed & futura. Propterea dicitur pretiosa. Super epistolam ad Romanos, capite quarto: exponens illud de Abraham: Qui contra spem in spem credidit, & cætera. [Tomo. V.]

Credit enim quod mundo impossibile videtur, dum in rerum naturã non cadit vt possint senes generare, & tãta copia multiplicari semẽ eorũ vt numerari nõ possit. Ideóq; pretiosa est fides, quia contra id quod videt
B aut scit credit futurum. Hac spe consolans se quia Deus est qui ꝓmittit, de quo plus sentire par est, quàm humana imbecillitas capit.

Fidei nostræ tempus meritorum gratia plus commendationis habet. In epistola tertia ad Horontianũ, post mediũ.

Vbi hæc fides aduenit, plenitudo aduenit. Aduenit filiorum redemptio, cessauit infirmitas: abiit infantia, in virum perfectum assurreximus, Christum induimus.

Dicitur autem fides prima virtus. Et ideo super epistolam ad Hebr. capite tertio: Exponens illud: Initium substantiæ eius, &c. [Tom. V.]

Quid est initiũ substantiæ? Fidem significat, per quã subsistimus, & Deo nati sumus in filios: & esse tales, vt ita dicam, facti sumus. Quod diligentissimè obseruandum est, ne cuiuslibet doctrinæ macula corrũpamur.

Ideo dicitur fundamentum esse status salutis. Super eandem epistolam, capite sexto. inquit Apostolus.

Quapropter intermittẽtes inchoationis Christi ser-
C monem, ad perfectionem feramur. Quapropter, id est, quia exercitatos sensus in lege Domini decet nos habere, intermittamus inchoationis Christi sermonẽ. Quis est sermo inchoationis Christi, nisi fidei initium? Sicut enim eum qui in doctrinam literarũ adducitur, elementa oportet primùm audire: sic & Christianus primum omnium de fide catholica erudiri debet, quod est fundamentũ salutis nostræ. Si autẽ opus habet de fide doceri, nec dum fundamentũ habet firmũ. Firmũ enim oportet & fixũ esse hoc fundamẽtum in corde Christiani, [Catechismus fidei.] vt inde dignus fiat ad perfectionem aliarum transferri virtutum. Si autem quisquã verbum veritatis audiuit, & baptizatus est, & post annos aliquot de fide iterum habet opus audire, quia credere oportet eum de resurrectione & futuro seculo, necdũ fundamẽtum habens, rursum initium Christianitatis quęrit. Quia enim fides fundamentum est, cætera verò superædificationes sunt: quod beatus Paulus sequentibus verbis ostendit dicen-
D do: Non rursum iacientes fundamentum pœnitẽtiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum. Perfectum enim illum vocamus, qui cum fide vitam habet rectã. Si quid [Profectus quis.] horum vnum quodlibet deerit, perfectus non erit. Si verò ambo desunt, meritò paruulus dici potest: & quasi infans literis, sic etiam iste in fide iterum erudiendus est.

Libro primo de officiis. [Cap. 29. Tom. I.]

Fundamentum ergo est iustitię fides. Iustorum enim corda meditantur fidem, & qui se iustus accusat, iustitiam supra fidem collocat. Nam tunc iustitia eius apparet, si vera fateatur. Denique & Dominus per Isaiam: Ecce, inquit, mitto lapidem in fundamentũ Sion, id est, Christum in fundamentũ Ecclesiæ. Fides enim omniũ Christus est. Ecclesia autem quædam forma iustitiæ est, cõmune ius omniũ. In cõmune orat, in cõmune operatur, in cõmune tentatur. Deniq; qui se ipsum sibi abnegat, ipse iustus, ipse dignus est Christo. Ideo & Paulus

fundamentum posuit Christum, vt supra eum opera iustitiæ locaremus: quia fides fundamentum est: In operibus autem aut malis iniquitas, aut bonis iustitia est. A

Tom.II. *Item libro de incarnatione Domini, capite quinto.*

Fides est Ecclesiæ fundamētum. Non enim de carne Petri, sed de fide dictum est: Quia portæ mortis ei non præualebunt: Sed confessio vicit infernum. Et hæc confessio nō vnā hæresim excludit. Nam cum Ecclesia multis tanquam bona nauis fluctibus sæpe tundatur, aduersus omnes hæreses debet valere Ecclesiæ fundamētum.

Cap.9. Tom.IIII. *Libro secundo de Cain & Abel.*

Quid miraris si Cain pietatem non agnouit, qui non agnouit authorem? Et ideo doceris hac serie scripturarum fidem esse radicem virtutū omnium. Vnde & Apostolus ait: Quia fundamentum vestrum Christus est: & quicquid supra hoc fundamentum ædificaueris: hoc solum ad operis tui fructū & virtutis proficere mercedē.

Tom.I. *Libro secundo de pœnitentia, capite tertio. Cōclusio prædictorum.* B

Fides est earum quæ sperantur rerum argumentum non apparentium. Bona substantia fides, in qua spei nostræ est patrimonium.

Cap.6. Tom.IIII. *Debet autem fides esse stabilis. Libro secundo de Cain & Abel.*

Noua fides renouatorum valida, pubescēs, incrementum virtutis acquirēs, non remissa, non fessa, non senio quodam marcida, & vigore ignaua, apta sacrificio est: quæ pullulet quodam virenti germine sapientiæ, & iuuenili Diuinæ cognitionis feruore pubescat. Habeat tamen succum doctrinæ veteris. Sicut enim noui, ita & veteris testamenti deberet doctrina concurrere, quia

Leuit.25. scriptum est: Manducate vetera veterum, & vetera à facie nouorum auferte.

Cap 2. Tom.IIII. *In sermone primo de sacramentis ad neophytos, ante medium.*

Qui pecuniam debet, semper cautionem suam considerat: & tu qui fidem debes, fidē Christo serua, quæ multò pretiosior quàm pecunia est. Fides enim æternum patrimonium est, pecunia temporale. Et tu ergo semper recordare quid promiseris. Cautior si teneas promissionem tuam, tenebis & cautionem.

Tom.I. *Item libro primo de viduis, parte quarta.*

Illi qui talenta seruauerat, etsi præmia, minora præmia tamen pollicetur, dicens: quoniam super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Fides igitur ex debito, misericordia in præmio. Qui bene credidit, vt ei credatur emeruit. Qui bene contulit, quoniā suum non quæsiuit, quod electorum est impetrauit.

Tom.IIII. *Vnde fides in tribulatione qualibet nunquam labitur. In tractatu de prima interpellatione Dauid.*

Scriptum est, ne securis & malleus in domum Dei intret. Foris debet esse superbia ac fallacia, non intus. Foris enim pugnæ, pax intus, quæ supra omnem intellectum est. Non scindatur ferro anima tua: sed vt anima Ioseph, ita anima tua per ferrum pertranseat, ne principale tuum velut quoddam tabernaculum verbi, in ipso fidei principio & doctrinæ spiritualis diruatur ingressu. Fundatus enim vsu atque exercitatione, immobilis perseuerat, nec locum dat ei qui in summū (quasi transfigurans se in Angelum lucis) conatur ascendere: Qui si in nobis sua signa non viderit, authoritatem resistendi habere non poterit.

Tom.IIII. *Fides in tribulationibus exercetur. Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu sexto.*

Citò fides inexercitata languescit, & crebris otiosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: assuetum autem bello virum, externa fraus instruit, & gloriosæ prouehit palma victoriȩ. Pax ergo fidei, corruptelæ materia est.

Tom.V. *Concludit libro quinto super Lucam.*

Religiosis itaque lapsus amoris fidem non impedit.

Sed aliquando in minoribus de Ecclesia fides stabilior reperitur. Lib. super Beati immaculati, litera xvij. versu v. Tom.IIII.

Ecclesia ad imitationem Christi speciosa est, & in calciamentis omni abluta delicto. Et fortasse quando sapientiam inter perfectos loquitur, speciosa est in superioribus membris: Quando autem iam inferioris status aut doctrinæ homines verbum sequuntur, fidei seriem non obliuiscuntur, sacerdotis prȩcepta custodiūt, speciosa est in calciamentis. Plerunque clerus errauit, sacerdos mutauit sententiam, diuites cum seculi istius terreno rege senserunt, populus fidem propriam reseruauit.

Efficax est fides in ætate qualibet. In epistola ad virgines de passione beatæ Agnetis, ante medium. Tom.I.

Fides non in annis, sed in sensibus geritur: & Deus omnipotens magis mentes probat quàm ætates.

De hac materia require supra in capite Aetas. Videtur fides debere in via semper proficere: quia vt dicit Libro primo Hexameron. Tom.IIII.

Fides nostra quodam progressu crescit.

Sola tamen fides non sufficit ad salutem. Super epistolā ad Hebr. capite decimo: Exponens illud: Accedimus, inquit, cum vero corde, & cætera. Tom.V.

Non fides sola, sed etiam vita cum virtute quæritur: quia fides sine operibus otiosa est.

Fides ergo requirit opera. Vnde supra eandem epistolā, capite quarto, exponens quod sequitur.

Festinemus ingredi in illam requiē, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Magna quidem res est fides & salutaris, & sine hac non est saluari possibile alicui, sicut dictum est, Sine fide impossibile est placere Deo. Sed fides non sufficit sola, operari per dilectionem fidei necessarium est, & conuersari dignè Deo. Proinde etiam Paulus commonet eos qui dignè ministerium suscipere meruerunt, dicens: Festinemus Hebr.11.
C ingredi in requiem illam. Festinemus, inquit, quoniam non sufficit fides: sed debet addi & vita fidei condigna, & multum studium adhiberi debet, ne fides sit otiosa. Si enim in terram intrare illi non meruerunt qui murmurati sunt contra Deum: quomodo cælum merebimur intrare, indifferenter viuentes sicut gentes? Opus est quippe omni volenti cælum possidere, fidem operibus bonis ornare. Nec hoc solū damni habet malè viuens quod non intrat in regnum Dei, verumetiam, quod maioris est terroris, pœnæ perpetuæ mancipari.

Et infra ibidem exponens illud: Et non est vlla creatura inuisibilis, & c. Require infrà, cap. Iudicium Dei. Iterum super epistolam ad Titum, capite secundo, super illud, Apparuit gratia, & c. Tom.V.

Quomodo illi qui solum Patrem prædicat spes nulla est, si non profiteatur in eadem veritate & Filium: Ita & huius spes frustrata est, qui solam professionem fidei habet sine bonis operibus.

D *Libro secundo de Cain & Abel.*

Ante omnia cognoscimus quod fides nos commendare Deo debeat. Cum fidem habuerimus, elaboremus vt opera nostra perfecta sint. Tom.IIII.

Concludit in tractatu de obitu Gratiani imperatoris.

Qui induit fidē, prius perfidiā debet exuere, & euacuare cor suū omni labe malitiæ, vt capax fiat cor eius gratiæ spiritalis. Ideóque Apostolus ait: Renouamini spiritu mētis vestræ. Cum enim effunditur virus malitiæ, noua sumitur gratia, quia vnusquisque renouatur. Super psal. Tom.IIII.

De efficacia virtutis fidei atque vigore loquitur sub similitudine grani sinapis. Libro septimo, super Lucā pertractans illud, Simile est regnum cælorum, & c. Cap.14.

Docet nos præsens lectio naturam comparationum spectandā esse, non speciē. Itaque videamus cur sublime regnum cælorum grano comparaetur. Nam memini etiam alio loco granum sinapis lectum, vbi fidei confertur, dicēte Domino: Si habueritis fidem sicut granū sinapis,

sinapis, dicetis huic monti, tollere & iactare in mare.
Matth.21. Nec exigua hæc, sed magna fides est, quæ monti possit vt se transferat imperare. Neque enim mediocrem fidem Dominus exigit ab Apostolis, quibus aduersus altitudinem se extollentem nequitiæ spiritualis scit esse certandum. Vis scire magnam fidem requiri? Lege in
1.Corinth.13. Apostolo: Etsi habeam omnem fidem ita vt montes transferam. Ergo si regnum cælorum sicut granum est sinapis, fides vtique regnum cælorum, & regnum cælorum est fides. Itaque qui fidem habet, habet regnũ cælorum. Et regnum intra nos est, & fides intra nos est. Legimus enim: Regnum Dei intra nos est. Et alibi: Habete fidem in vobisipsis. Denique Petrus qui omnem habuit fidem, regni cælorum claues vt & aliis reseraret accepit. Nunc ex natura sinapis quæ virtus comparationis sit æstimemus. Granum certè eius, res est vilis & simplex: si teri cœpit, vim suam fundit: Etiam primò fides simplex videtur: sed si teratur aduersis gratiam suæ virtutis effundit, vt alios quoque qui vel audiunt vel legunt odore sui compleat. Granum sinapis martyres nostri sunt, Felix, Nabor, & Victor, Geruasius, & Protasius, & Nazarius. Habebant odorem fidei, sed latebant. Venit persequutio, arma posuerunt, colla flexerunt, contriti gladio, per totius terminos mundi gratiam sui sparsere martyrij, vt iure dicatur: In omnem terram exiuit sonus eorum. Sed aliàs teritur fides, aliàs premitur, aliàs seminatur. Ipse Dominus granum est sinapis. Erat integer ab iniuria, sed eum velut granum sinapis qui non attigerat populus nesciebat. Teri maluit, vt diceremus: Christi enim bonus odor sumus Deo. Comprimi maluit: vnde & Petrus dixit, Comprimunt te turbæ. Seminari voluit velut granum, quod acceptum homo misit in hortum suum. In horto enim Christus captus, & sepultus est. In horto creuit, vbi etiam resurrexit, & factus est arbor, sicut scriptum est: Sicut arbor mali inter ligna syluæ, ita frater meus in medio filiorum. Ergo & tu semina in horto tuo Christum. Hortus itaque locus plenus florum est & fructuum diuersorum, in quo gratia tui operis effloreat, & multiplex odor variæ virtutis exhalet. Ibi ergo est Christus, vbi fructus est. Semina Dominum Iesum: granum est cum comprehenditur, arbor est cum resurgit, arbor mundum obumbrans. Granum est cum sepelitur in terra: arbor est cum eleuatur ad cælum. Preme etiam cum Christo, & semina fidem. Premitur fides, cum Christum crucifixum credimus. Pressit fidem Paulus, cum diceret: Et
1.Cor.2. ego veniens ad vos fratres, veni non cum eminentia sermonis, aut sapientiæ, prædicans vobis mysterium Dei. Neque enim iudicaui me scire quid inter vos, nisi Christum Iesum & hunc crucifixum. Et quia docuit premere fidem, docuit & leuare, dicens: Nunc enim crucifixum iam non nouimus Christũ. Seminamus autem fidem, cum ex Euãgelicis & Apostolicis & propheticis lectionibus credimus in Domini passionem. Seminamus ergo fidem, cum ea velut molito & subacto solo Dominicæ carnis operimus, vt quasi vapore & compressu sacri corporis fides se ipsa disseminet. Qui enim crediderit factum hominem Dei Filium, credidit mortuum esse pro nobis, credit resurrexisse pro nobis. Semino ergo fidem, cum sepulturam eius intersero.

Iterum aliter exponendo, pertractat illud idem. Libro octauo eiusdem, quod require supra, in capite Arbor. Sed Ser.ordin.1. Tom.III. *in sermone primo de sancto Laurentio, qui incipit: Libenter nos prædicare & gratanter opus Dei facere manifestum est.*

Dicit Dominus in sancto Euangelio, sicut lectio decursa testatur. Cui simile est regnum Dei, & cui simile illud existimabo? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit, & facta est arbor, & volucres cæli quieuerunt in ramis eius.

A Mouet fortasse sensus vestros, cur regnũ Dei tam præclarum atque tam magnificum, grano sinapis exiguo comparetur, & spei nostræ tam grande solatium rei vilissimæ simile esse dicatur. Præsertim cum alibi idem Dominus discipulis suis dicat: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, Tollere & iactare in mare. Igitur si fides mira est, quæ potest ab ipsis sedibus montium fundamenta transferre, necessariò ergo & granum sinapis magnum est, ad cuius similitudinem fidem habere compellimur. Magnum autem dixerim, non specie, sed virtute & fidei qualitate, non oleri comparandum, sed virgore acrimoniæ coæquandum. Nam si diligenter intendamus, inuenimus rectè à Domino hanc similitudinem comparatam. Sicut enim granũ sinapis prima fronte specie sui est paruum, vile, despectum, non sapore præstans, non odorem circunferens, non indicans suauitatem: at vbi teri cœ-
B perit, statim odorem suum fundit, acrimoniam exhibet, cibum flammei saporis exhalat, & tanto caloris feruore succenditur, vt mirum sit in tam friuolis granis tantum ignem fuisse conclusum. Cuius etiam seminis cibum homines hyemis præcipuè tempore magna suauitate percipiunt, quatenus repellat frigora, humores egerat, viscerum interna calefaciat. Sæpe etiam ex hoc capiti adhibent medicinam, vt si quid inualidum, si quid ægrotum fuerit, sinapis igne curetur. Ita ergo & fides Christiana prima fronte videtur esse parua, vilis, & tenuis: non potentiam suam ostendens, non superbiam præferens, non gratiam subministrans. At vbi diuersis tẽporibus teri cœperit, statim vigorẽ suum prodit, acrimoniam indicat, calorem Dominicæ credulitatis aspirat, & tanto Diuini ignis ardore iactatur, vt & ipsa ferueat, & participantes sibi ardere compellat. Sicut in sancto Euangelio Amaon & Cleopas dixerunt, dum cum ipsis post passionem Dominus lo-
C queretur: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, dum aperiret nobis Dominus Iesus scripturas? Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit: Fidei autem vigor cordium peccata comburit. Et illud quidem asperum algorem frigoris remouet: Hoc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapi iniquos humores decoquit corporum, fides autem libidinum fluenta consumit. Et per illud medicina capiti procuratur, per fidem autem spiritale caput nostrum, quod est Christus Dominus, sæpius refouetur. Sed & fidei iuxta comparationem sinapis sancto odore perfruimur, sicut ait beatus Apostolus: quoniam Christi bonus odor sumus Deo. *Vsus sinapi & iuuamentum.*

Et ideo in alio sermone de eadẽ re, qui incipit: Superiore Dominica parabolam Domini disserentes. Ser.ordin.2.

Siquidem fides Christiana, quę regnum Dei est, eundem vigorem obtinet, quam sinapis natura depromit. Nam sicut cum sinapis succum sumimus vultu contri-
D stamur, frontem contrahimus, ad lachrymas promouemur, & ipsam salubritatem corporis nostri cum quodã fletu austeritatis accipimus (illinc enim nos amaritudo exasperat, acrimonia penetrat, hinc calor ignei saporis accendit, & toto perturbati corpore tunc magis sani efficimur, cum amplius deploramus) ita & cum fidei Christianæ mandata percipimus, cõtristamur animo, affligimur corpore, ad lachrymas promouemur, & ipsam nostram salutem cum quodam fletu ac mœrore consequimur. Inde enim ieiunia nos exasperãt, illinc peccatorũ cõscientia macerat: hinc patrimonij iactura conturbat, & toto cõtristati habitu magis salutẽ consequimur, si amplius defleamus, secũdum ꝙ ait Dñs: Vos plorabitis & plangetis, seculum autẽ gaudebit. Sicut autem cũ sinapi caput forte curandũ est, iubemus abrasos capillos demere, impedimenta cutis vniuersa deponere, vt nudo corpori perfectius medicina proueniat: ita & cum anima per fidẽ curanda est, præcipimus substantiam

A tiam seculi à nobis auferre, impedimẽta auri argentíq; deponere, vt nudæ & soli animæ congruentius spiritualis medicina proueniat. Quisquis enim rebus mundi & diuitiis seculi obuolutus est, huic fidei medicina non proderit. Ergo quod succus sinapis in corpore, hoc fides Christiana operatur in anima.

Lib.5.Ep.ist. Epist.31. *Fidei virtus commendatur in singulari: primò quia inter virtutes excellit. In libello siue tractatu contra relationem Symmachi.*

Hæc est charitas expetenda. Hæc est charitas maior imperio, si fides tuta sit, quæ seruat imperium.

Secundò, quia illuminat: ideo dicitur lucerna, non sub modio legis ponenda, sed super candelabrum, tam in Ecclesia militante, quàm in triumphante. Libro septimo super Lucam. Cap.14. Tom.V.

Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra cãdelabrum: & reliqua. Ergo quia in superioribus Ecclesiam synagogæ prætulit, B hortatur nos vt fidem potius nostrã ad Ecclesiam trãsferamus. Lucerna enim fides est: iuxta quod scriptũ, Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine. Verbũ enim Dei fides est nostra. Verbum Dei lux est: lucerna est fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lucerna autem lucere non potest, nisi aliũde lumen acceperit. Hæc est lucerna quæ accenditur, virtus scilicet mentis nostræ & sensus, vt drachma illa quæ perierat, possit reperiri. Nemo ergo fidem sub lege constituat. Lex enim intra mensuram est, vltra mensuram gratia. Lex obumbrat, gratia clarificat. Et ideo nemo fidem suã intra mensuram legis includat, sed ad Ecclesiã conferat, in qua septiformis spiritus relucet gratia, quam princeps ille sacerdotum fulgore supernę Diuinitatis illuminat, ne eam vmbra legis restinguat. Deniq; lucerna illa, quam matutinis vespertiníq; temporibus ritu veteri Iudæorum princeps sacerdotũ solebat accẽdere, veluti sub modio sita legis euanuit. Et C ciuitas illa Hierusalem, quæ in terris est, quæ occidit Prophetas, quasi in conualle fletus posita delitescit: illa autem Hierusalem, quæ in cælo est, in qua militat fides nostra, in illo omnium altissimo locata mõte, hoc est in Christo Ecclesia, non potest tenebris & ruinis mũdi huius abscondi: sed fulgens in candore Solis æterni, luce nos gratiæ spiritalis illuminat. (Psalm.118.)

Tom.IIII. *Tertiò, quia cæteras virtutes in effectu excedit. In tractatu super psalmum xxxvij.*

Abundant nobis Diuinarum testimonia scripturarum, quibus instruimur nihil esse in homine pretiosius fide: nullum tantum patrimonium, quod salutis nostræ atque animæ pretio præferatur. Fide Abraham patriam suam reliquit & terram, & proximos etiam quos videbat: & eum quem non videbat, tanquam aspiciẽs sequebatur. Moses quoque pretium animæ suæ maius omnibus Ægypti diuitiis æstimauit. Quid de viris sublimibus loquar? Rahab meretrix alienigena illa de seculo, tamen animam suam non solùm contemptu omnium quę habebat, sed etiam vitæ periculis putauit esse redimendam: quæ exploratores Iesu Naue ciuibus suis quærentibus denegauit, & hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare, quàm prodere. Non eam iniuriæ ciuium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non suorum discrimina terruerũt. Disce vir, disce Christiane quomodo verum Iesum sequi debeas, quando fœmina cõtempsit omnia sua, & Iesum in figura propter similitudinem nominis, est sequuta. Vnde præclarè Salomon dixit: Diuitiæ viri redemptio animæ eius. Redime ergo animam tuam. Vilis est pecunia, sed fit pretiosa per fidẽ. Vilis est, cum cõditur: pretiosa, cũ dispergitur. Sic enim scriptũ est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternũ. Si igitur talis fueris, vt possis contẽnere non solũ omnia tua, sed etiã ipsam carnem tuã pro iustitia, qua nulla potest locupletior esse possessio (Possessio Prouerb.13.

A enim pretiosa est, homo mũdus) etsi flumina te superiora concluserint, transis. Nam etsi dederit tentandi tui Dominus potestatem, mandat tamen diabolo, vt animã tuam ipse custodiat, secundum quod scriptum est, Vt destruas inimicum & defensorem. Tentat enim vt aduersarius, defendit vt seruus.

Meritò, quia vt dicit in tractatu super psalmum quadragesimum, versu primo. Tom.IIII.

Cum fide pretiosa est misericordia, sine fide nuda, sine fide instabilis: fides enim virtutum omnium fundamentum est.

Quartò, quia fides animas iustificat. Super epistolam ad Romanos, capite secundo, super illud: Qui sine lege peccauerunt, &c.

Sicut qui sine lege peccat, peribit: ita & qui sine lege legem seruauerit, iustificabitur. Iustitiam enim naturalem seruans, custos est legis. Si enim iusto non est lex posita, sed iniustis: qui non peccat, amicus legis est, huic sola fides deest, per quam fiat perfectus: quia nihil illi proderit apud Deum abstinere à contrariis, nisi fidem in Deum acceperit, vt sit iustus per vtraque: quia illa temporis iustitia est, hæc æternitatis. Et quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sicut gentiles, etsi legẽ naturæ custodiant, peribunt tamen, nisi acceperint fidem Christi. Maior enim causa est solum Deum profiteri quòd Deus vnus sit, quàm à cæteris abstinere peccatis. Hæc enim Dei causa est, illa nostra.

Item in tractatu super psalm.xl. super illud: Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, &c. Tom.IIII.

Ostendit quanta vis Diuinæ sanctificationis sit, quę excludat malitiam, & deprauatum emendet ingenium, si forma propositi melioris accedat. Quãtos scimus esse conuersos? Mutatus est Zachæus ille publicanus, & ad Luc.19. quæstum auaro intentus affectu, qui postea quadrupla redhibitione soluit errorem, condemnauit in se auaritiam, temporis superioris abiurauit lucra, compensauit in pauperes, si deesset exactor. Latro ipse nequitiã suã proposito meliore mutauit, agnouit in cruce Christum, confessus est Dei Filium, regem voce propria nũcupauit. Quo tempore iusti plerique nutabant: ipsi certè latebant Apostoli: carnifex ipse Centurio non negauit. Quid de tempore Euãgelij loquor? Rahab meretrix erat, quæ perfidiæ atque intemperantię se alebat stipendiis: tamen vbi exploratores vidit, quos miserat Iesus Naue, fidem induit, & periculo imminente iustitiã reseruauit: nec susceptos prodidit, sed fideli humanitate protexit. Ideo ergo fidei causa sperasse se dicit, quasi iure præsumpserit, vt Apostolus superiora deponeret, meliora sequeretur: & qui sanctificandi alios munus acceperat, ipse in se sanctitatis gratiam custodiret, & syncæritatis inhæreret officiis.

Quintò, quia fides ab æterna morte liberat. Vnde super epistolam ad Colossenses, cap. primo, super illud: In quo habemus redemptionem, &c. Tom.V.

D Remissio peccatorum liberos facit, vt liberati debitis teneri obnoxij non possint. Nam sine fide Christi nullus egressus de inferno est: quia obligatus peccatis, exire ianuas tartari non potest.

Sextò quia fides cælestem patriam restituit. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ xvij. Tom.IIII.

Nulla patria verior quàm fides: quæ eos qui longè erant, propè esse fecit: & aduenas & peregrinos ciuitatis supernæ iure connexuit, sicut scriptum est: Ergo Ephes.2. iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei.

Vnde fides felicem vitam largitur. Super epistolam ad Romanos, cap.j. exponens quod sequitur.

Scriptum est: Iustus autem ex fide viuit. Propterea ad exemplũ Prophetæ Habacuc se conuertit, vt declararet olim ostensum iustum non ex lege, sed ex fide viuere: hoc est, nõ iustificari hominem per legem apud Deum, sed

sed per fidem. Vita enim ex fide, non hæc præsens est, sed futura: quia iustus ex fide viuit: sed apud Deum.

Cap.1. Tom.II. *Septimò fides cælum aperit. Libro quarto de fide sanctæ Trinitatis.*

Quomodo ascẽdimus ad cælum? Sunt illic dispositæ potestates, ordinati principes, qui cæli ianuas seruant, qui ascẽdentẽ interrogãt. Quis me admittet, nisi omnipotentem annuntiem Christũ? Clausæ sunt portæ, non cuique aperiuntur: nõ quicunque vult, nisi qui fideliter credat ingreditur, custoditur aula imperialis. Sed esto indignus obrepserit, lateuerit principes portarũ cælestiũ, discubuerit in cœna Domini: ingressus est Dominus cõuiuij, videns non indutũ nuptiale fidei vestimentum, proiiciet eum in tenebras exteriores, vbi sit fletus & stridor dentium, si fidem pacémque non seruet. Seruemus igitur nuptiale quod accepimus vestimentum, nec Christo propria denegemus, quem omnipotentẽ annũtiant Angeli, Prophetæ significant, Apostoli testificantur.

Vnde sine fide non est salus. Super epistolam ad Hebr. capite quarto. Require supra capite proximo. Octauò, quia fides infirmitatem animæ curat. Libro tertio de sancta virginitate, parte tertia, vbi de hæmorrhoissa loquitur.

O thesauris omnibus opulentior fides. ò virtutibus corporis omnibus fides fortior: ò medicis omnibus salutarior. Simul vt accessit mulier, virtutẽ sensit, medicinã impetrauit: vt si oculũ lumini admoueas, illuminabitur antè q̃ sentias: & operatione lucis præuenit apparatum.

Ser.ord.45. Tom.III. *Nonò, fides crimina relaxat. In sermone secundo, de bono latrone, qui incipit: Meminit fratres vestra dilectio me dixisse rationẽ, cur tantorũ criminũ inueteratus latro, &c.*

Vnus passus est pro salute cunctorũ, & duobus pariter immortalitatis ianua reseratur. Sed hanc tantã gloriam latroni fides præstitit. Fides enim est quæ peccata cooperit, quæ vincit crimina, quæ facit de latronibus innocentes. Quãuis enim delinquentium grandis sit culpa, fidei tamen maior est gratia. Plus est enim credidisse Christo, quàm seculo deliquisse: & plenioris est meriti veniam sperasse de Domino, quàm culpam contraxisse de mundo. Sicut enim perfidia criminosum facit: ita fides perficit innocentem. Denique Iudas postea quàm fidem perdidit, innocentiã Apostolatus amisit: omnium enim criminum reus factus est, postea quàm virtutum omnium Dominũ denegauit. Sicut ergo sufficit isti ad scelera deseruisse Christũ: ita illi sufficit ad innocẽtiam Domino credidisse. Facit igitur fides innocentes latrones, & perfidia Apostolos criminosos. Magna & perfecta fides in illo latrone fuit. Magna planè & admirabilis fides, quæ Christum crucifixum glorificari magis credidit, quàm puniri. In hoc enim totius forma salutis est: Saluatorem tunc maiestatis Dominum recognosci, cum videtur humilitatis patientia cruciari. Vnde Apostolus ait: Si cognouissent, nunquam Dominum maiestatis crucifixissent. Hæc, inquã, perfecta fides est, Christum in cruce Deum, non reum credere. Vnde ille latro iustificatus est, quod Saluatore in patibulo constituto, Iudæis insultantibus, & illud criminosè dicentibus, Libera te ipsum si potes: Ille certus de Diuinitate eius, & securus de voluntate, se magis postulat liberari.

Tom.IIII. *Vnde libro secundo de Iacob & vita beata.*

Et fortasse illud est, quia non operibus iustificamur sed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est: sed fidei claritas factorum obumbrat errorẽ, quia meretur veniam delictorum.

Decimò, fides in iudicio Dei pro fideli sententiam dictat. Libro decimo super Lucam. Require suprà, in capit. Ficus. Verùm in iudicio meritum fidei, & perfidiæ demeritum apparebit. Super secundam epistolam ad Timotheum, capite secundo, super illud: Firmum fundamentum Dei stat. Tom.V.

Fundamentum Dei fides est, quæ continet quæ promisit Deus: quæ fides non poterit infringi perfidorum & hæreticorum commentis. Quamuis enim ij negẽt futura quæ credimus, Deus tamen dabit quæ credimus daturum illum, teste promissione eius. Signaculũ itaq; promissionis Dei fides nostra est, quæ firmat Dei verba. In die iudicij cognoscet Deus qui habent signum eius, dissentientes à perfidorum & hæreticorum iniquitate, quæ Dei promissionem infirmare se putat. Nihil enim tam iniquum, quàm Dei fidei cõtraire. Sic & Dathan, & Abiron, & Core dictum est à Mose, cum cõtra Dei præceptum offerre sacrificia præsumerent. Cognouit itaque Dominus quæ sunt eius. Quo dicto ostendit, quæ pernicies maneret eos qui Dei verba inuerterent.

Quia iustus Deus & fidelis, dare debet, & dabit fidei præmium. Super epistolam ad Romanos, cap. primo: super illud, Iustitia Dei in eo reuelatur ex fide in fidem. Tom.V.

Ostẽdit enim in eo veritas & iustitia Dei, dum credit & profitetur. Iustitia est Dei, quia quod promisit, dedit. Ideo qui credit hoc se cõsequutum esse quod promiserat Deus per Prophetas suos, iustũ Deum probat, & testis est iustitiæ eius. Ex fide in fidem. Quid aliud ex fide in fidẽ, nisi quia fides Dei est in eo, quod de se promisit: & fides hominis in eo, quod credit promittenti †, vt ex fide Dei promittentis in fidem hominis credentis Dei iustitia reueletur? In credente enim iustus Deus apparet: in eo autem qui non credit, iniustus videtur. Negat enim veracem Deum, qui non credit dedisse Deum quod promisit.

† *Aliàs, & fides hominis, qui credit promittenti.*

Vndecimò, fides in petendo est exauditionis impetratiua. Libro super Beati immaculati. Tom.IIII.

Prærogatiua est fidei atque iustitiæ, de Domini fauore mercedem sperare. Denique reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans, humano magis dubitauit affectu quàm Apostolica authoritate præsumpsit. In Euangeliis quoque docemur habere fidem, & non hæsitare de iis quæ supra hominem sunt gerendis.

Et meritò quia videtur quodammodo cogere posse Deũ. Super epistolam ad Romanos, capite primo. Quod require supra, capit. Credere. Modo est pretium quo Christus emitur. Lib. de Ioseph: quod require suprà, in cap. Emptio. Et subdit eodem. Cap.8. Tom.IIII.

Bonus Ioseph frumentum dedit, argentum reddidit: non enim pecunia emitur Christus, sed gratia. Pretium tuum fides est: hac emuntur Diuina mysteria. Portat autem frumentum hoc asinus ille antè immundus in lege, sed iam mundus per gratiam.

Duodecimò, fides miracula perpetrat. Prædicto libro de Ioseph. Vbi de resina loquitur in hunc modum. Cap.3.

Resinam quoque, qua marmora confracta sociãtur. Est resina spiritalis, quæ fracturam animæ tuæ solidet, diuulsa connectat, & soluta constringat. Hæc enim spiritalis resina corroborat, & quædam comminuta animæ membra cõponit, vt sine offensione socientur. Denique Hieremias hanc quærit resinam, vt Babyloniam curet, sanare si posit, dicens: Accipite resinã corruptioni eius, si quomodo sanabitur. Curauimus Babyloniam nec sanata est. (Hierem.51.) Non est sanata synagoga, quia resina ista migrauit ad Ecclesiã. Ideo ex Galaath veniebant negotiatores de possessione, hoc est, incolatu testimonij, merces suas ad Ecclesiã transferẽtes, vt gentiũ peccata resina ista curaret, de quibus dicitur, Conualescite manus demisse, & genua dissoluta. (Isa.35.) Fides syncera resina est. Hãc adhibebat Petrus, cum diceret claudo: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula: Meritóque surrexit & ambulauit. (Act.3.) Hanc habebat cum diceret paralytico: Ænea, sanet te Dominus Iesus: Surge, & sterne tibi. Et surrexit, & strauit sibi. (Act.9.) Hanc habebat cum dicebat mortuæ: Surge in nomine Domini nostri Iesu Christi: Et defuncta surrexit. Huius resinæ temperamẽto, lapides illi, de quibus potens est Deus suscitare filios Abrahæ, compaginantur. Huius resinæ medicamento, claudus erigitur: paralyticus reformatur: mortua resuscitatur.

Tertiodecimò, fides præ alijs virtutibus vim fructificandi donat. In tractatu super primum psal. Tom.IIII.

Nouit ergo sapientia quibus, quando dare debeat: quæ nec folium amittit ligni sui. Et ideo quis fructus sit sapientiæ, quod folium, consideremus. Fructus, interior est: folium, quo fructus vel à Sole torrenti, vel à frigore defenditur. Fructus videtur esse fides, pax, doctrina, excellētia veræ cognitionis, intentio mysteriorum, ratio. Hos fructus, bona vita custodit: mala etiamsi perceperit, amittit. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? In mysticis fructus est: in moralibus folium. Nam virtutes sine fide, folia sunt: videntur virere, sed prodesse non possunt. Agitantur vento, quia non habent fundamentum. Quanti gentiles habēt misericordiam, habent sobrietatem, sed fructum nō habent, quia fidem non habent? Labuntur folia cito, vbi ventus flauerit. Et aliqui Iudæi habent castimoniam, sedulitatem lectionis multam, & diligentiam: sed sine fructu sunt, & versantur vt folia. Hæc forte sunt folia quæ Saluator in illa ficu reperit, sed fructus non reperit. Mystica saluant, & à morte liberant. Moralia autē ornamenta decoris sunt, non subsidia redemptionis. Præstare autem mystica moralibus, etiā ipse Dominus docet in Euangelio suo dicens de Maria, quæ sedens secus pedes Domini audiebat verba illius, cū Martha circa ministerium festinaret, & quereretur, quòd soror ea propria circa mensæ ministeriū non iuuaret: Martha, Martha, Maria optimam partem elegit sibi, quæ non auferetur illi. Si quæ Christo ministrabat ad mensam non conferebatur ei quæ verbū cupiebat audire: quem operantem studioso cognitionis æternæ conferre poterimus? Ita tamen, vt nec illius operationi fides, nec huius cognitioni, sicut Mariæ, desit operatio: ne vel folia sine fructu sint, vel fructus sine munimentis naturalibus sit intectus, & pateat iniuriæ.

Quartodecimò, quia fides in qualibet pugna de hostibus triumphat. Super primam epistolam ad Timotheum, capite sexto. Tom.V.

Bonum certamen fidei aggredi iubetur. Fidei enim victoria est, cum omnia vitia & crimina subiugantur vt ad æternæ vitæ præmia veniatur: cuius confessio inter ipsa rudimenta fidei teste interrogante & respondente monumentis ecclesiasticis continetur

De hac materia & laude nostræ fidei, dicit super psal. xliij. Quod require supra, cap. Ecclesia. Et libro secundo de fide sanctæ Trinitatis: quod require infra, in cap. Imperator. Et in tractatu de obitu Theodosij imperatoris. Require supra in cap. Exercitus. Et addit ibidem. Tom.III.

Ergo fides auget ætatem. Denique nec Abraham vt in senectute generaret filium, cōsiderauit ætatē: nec Sara vt pareret: Nec mirū si auget ætatē fides, cū repræsentet futura. Quid enim est fides, nisi rerū earū quæ sperātur substātia? Sic nos scripturæ docēt. Ergo si substantia eorū quæ sperātur fides est, quantò magis eorū quæ videntur? Bona fides, de qua scriptū est: Iustus autem ex fide viuit: quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autē non subtrahamus nos ad dispendiū animæ, sed inhæreamus fidei ad animæ nostræ acquisitionem: quoniā in hac fidei militia testimoniū consequuti sunt seniores nostri Abrahā, Isaac, & Iacob. Et ideo hæreditatē nobis fidei reliquerūt. Fidelis Abrahā, qui non ex operibus, sed ex fide iustificatus est, quoniā Deo credidit. Isaac per fidē nec gladiū feriturі parentis expauit. Iacob paternæ fidei vestigiis intentus dum iter agit, angelorū vidit exercitum, & vocauit consiliū Dei. Alibi quoque, id est, in libris Regnorū Helisæus erat intra Samariā, & subitò eum circūfusus Syrorū obsedit exercitus. Vidit eos Giezi, & ait ad dominū suum: O domine, quid faciemus? Et dixit Helisæus Propheta: Noli timere, quia nobiscū plures sunt quàm cum illis. Et rogauit Helisæus, vt aperiret Deus oculos Giezi: & aperti sunt, & vidit plenū montē equis & curribus in circuitu Helisæi: Et rogauit Helisæus vt percuteret Deus eos cæcitate: & percussi sunt, & introierūt in ciuitatem, quò ingrederentur nequaquam videntes. Audistis certè milites qui circunfusi estis, quia vbi perfidia, ibi cæcitas est. Meritò ergo cæcus erat exercitus perfidorum. Vbi autem fides, ibi exercitus Angelorum est.

Hebr.10. — 4.Reg.6.

Quintodecimò, quia fides contra mortem præualet. In epistola ad virgines de passione beatæ Agnetis, in fine.

Fides mortis damna non patitur.

Imò post corporis mortem præualet ipsa fides. In tractatu de obitu Theodosij, post suprascripta. Tom.III.

Bona itaque fides, quæ frequenter operatur in mortuis. Denique aduersarius & legiones suæ quotidiana martyrum virtute torquentur. Vnde arbitor quod fila chordarū citharæ ideo fides dicātur, quoniam & mortua sonum reddant.

Concluditur quòd fides in iudicio quolibet debet præhonorari. Libro secundo de Iacob & vita beata, pertractans historiam quando Rachel abscondit idola. Cap.5. Tom.IIII.

Beata Rachel quæ abstulit opprobrium suo partu. Beata Rachel, quæ abscondit cultus errorésque gentilium: quæ simulachra eorum plena esse immūditiæ declarauit. Nemo credat paternæ pietatis læsam esse reuerentiam, quòd stante patre sedit, quoniam scriptum est: Qui plus fecerit patrem aut matrem quàm me, non est me dignus. Vbi causa agebatur religionis, fides debuit sedem habere iudicij, & quasi rea stare perfidia.

Meritò ergo consulitur ipsa fides. Libro secundo de officijs, capite vltimo. Tom.I.

Fidem diligite: quoniam per fidem & deuotionem Iosias magnum sibi ab vniuersis amorem acquisiuit: quoniam celebrauit Pascha Domini, cum esset decē & octo annorū quemadmodū nemo ante eum. Zelo itaq; vt vicit superiores: ita & vos filij zelum Dei sumite.

FIDELITAS. *Libro secundo de officijs. Fides est exhibenda omnibus. Require de hoc suprà capite Depositum. Seruanda est fides promissa etiā hostibus. Libro primo de officijs. Require infrà capit. Iustitia. Vnde libro primo de Apologia Dauid. Require supra in cap. Dauid.*

FIDELIS. *Baptizati dicuntur esse fideles. In sermone primo de sacramentis ad neophytos, circa prin.* Tom.IIII.

In Christiano viro prima est fides. Ideo & Romæ dicuntur fideles qui baptizati sunt. Et pater noster Abraham ex fide iustificatus est, non ex operibus.

Fidelium status & conditio probatur esse melior. Super primam epistolam ad Timotheū capite quarto, super illud: Qui est saluator omnium hominum, & maximè fidelium. Tom.V.

Dignū est planè & accepto ferendū pro spe quæ est in Deo, pati persequutiones: quia in præsenti vita, spes caduca est: in promissione autē Dei, firma atq; stabilis. Ipse est enim salus omniū, quia ex ipso et & per ipsum viuunt, quantum ad præsentem vitam pertinet, omnes: quantū verò ad promissam salutē, fideles. Cognoscentibus enim se post hanc vitam, quæ morte finitur, aliam daturum promisit, quæ immortalitate vigebit. Ideo ergo ait, maximè fidelium.

Fideles in Ecclesia primitiua tanquam rei criminis læsæ maiestatis ab infidelibus habebantur. Super epistolam ad Galatas, capite tertio: super illud, Tanta passi estis, &c. Tom.V.

Multa eos passos pro fide significat ab infidelibus. Tunc enim qui credebant, cæteris opprobrio erant, siue domesticis, siue extraneis. Nam digito significabantur quasi rei maiestatis.

Fidelis nemo est sine fide Christi. Super epistolā ad Titum, capite secundo.

Nemo fidem Dei custodiens infidelis potest esse hominibus.

In infidelium fauorem nihil molestiæ licet fidelibus irrogari. In epistola secunda ad Theodosium imperatorem, quem alloquitur in hunc modum. Lib.5.Epist.13. Tom.III.

Mittatur

Mittatur miles fortasse dicturus, quòd hic aliquando ante tuum imperator dixit aduentum. Quomodo nos poterit Christus iuuare, qui pro Iudæis aduersus Christum militamus? Qui mittuntur ad vindictam Iudæorum, suos perdiderunt exercitus, nostros volunt perdere. In quas præterea non prosiliant calumnias homines, & circa diuina mendaces? Quos non authores seditionis fuisse dicant? Quos non appetant, etiam quos non recognoscant, vt catenatorum ordines innumeros spectent de Christiano populo, vt captiua videant colla plebis fidelis, vt condantur in tenebras Dei serui, vt feriantur securibus, dentur ignibus, tradantur metallis, ne pœna citò transeat? Hunc dabis triumphũ Iudæis de Ecclesia Dei? Hoc trophæum de Christi populo? hæc gaudia imperator perfidis? hanc celebritatem synagogę? hos luctus Ecclesiæ? Referet Iudęorũ populus hanc solennitatem inter dies festos suos, & inter illos profectò numerabit, quibus aut de Amorræis, aut de Cananæis triumphauit: Aut de Pharaone rege Ægypti, aut de Nabuchodonosor regis Babyloniæ manu liberari potuit. Addet hanc celebritatem significans se de Christi populo triumphum egisse.

Ei infrà ibidem.

Graue est fidem tuam pro Iudæis periclitari. Gedeon cum occidisset sacratum vitulum, dixerunt Gentiles, Dij ipsi iniuriam suam vindicent. Quis habet synagogam vindicare? Christus, quem occiderunt, quem negauerunt? An Deus Pater vindicauit eos, qui nec Patrem recipiunt, quia Filium non receperunt? Quis habet Valentinianorum hæresim vindicare? quã pietas tua quomodo vindicat, cum eos excludi iusserit, nec cõueniendi vsurpare copiam? Si Iosiam tibi obiiciam regem Deo probatũ, hoc in istis damnabis quod in illo probatũ est.

Fideles cum infidelibus communicare non debent. In eadem epistola. Require infrà, cap. Imperator. Infidelium exemplo ad fidelitatem inducimur. Libello cõtra Symmachum. Require ibidem.

Fidelibus citius est subueniendum. Libro primo de officijs. Require infrà capite Liberalitas.

Fideles sunt in gratia. Libro secundo de Iacob & vita beata.

Tom. IIII. Perfectis & fidelibus Diuina solent adesse præsidia.

Tom. V. *Fideles in promissis Deo esse debemus. Super epistolam ad Hebræos, capite x.*

Sicut Deus est fidelis in promissis suis: ita fideles vult nos esse in promissis nostris, quæ sibi vouimus. Diabolo contradicere est Christo credere.

Fideles esse debemus exemplo canis. Libro sexto Hexameron. Require suprà capite Canis. Infideles aliqui ad fidem conuersi fiunt cæteris fidelibus meliores. Libro tertio eiusdem. Require suprà capite Conuersio. Fideles milites post imperatoris obitum debent hæredi seruare fidem. In Tractatu de obitu Theodosij, capite secundo. Require infrà capite Imperator.

FIDEIVSSOR. *Nullus pro altero sine periculo esse potest: nec sub spe fideiussoris quisquam debitum cõtrahere debet. In Tractatu de Tobia. Require suprà capite Debitum.*

Tom. V. FIDVCIA. *Nunc temporis in Dei tantũ misericordia atque gratia fiducia est habenda. Super epistolam ad Hebræos, capite quarto: super illud: Adeamus ergo cum fiducia &c.*

Hoc est, adeamus per fidem ad thronum gratiæ eius, habeamus fiduciam quãuis peccatores simus, eius gratiam recuperare posse, si tamen fructus dignos fecerimus pœnitentiæ, & fidem firmam vsque in finem retineamus. Nũc verò sedet pontifex noster Iesus Filius Dei in throno gratiæ paratus indulgere peccatis nostris. In auxilio opportuno. Nunc verè opportunum tempus est auxilij, & misericordiæ illius, sicut iste doctor egregius
2. Corinth. 6. alio loco dixit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc

A dies salutis. Et Propheta multò antè hoc auxilij opportuni tempus signãs, Tempore, inquit, opportuno audiui te, & in die salutis adiuui te. Nanque & quod nunc post baptismum peccantes inuenire possunt misericordiam, si pœnitentiam egerint, gratia est illius qui sedet in throno gratiæ: quod verò opportunus factus est pro nobis, magnum est humilitatis indicium, quam ex nostra suscepit natura, non sua substantia quam habet triũphaliter cum Patre, cui nos fidem cum fiducia bonitatis suæ offeramus hoc opportuno tempore, cum sedet in gratię throno, & omnia tribuit quę nobis ad animarum salutem prouenire certissimum est. Modo tempus est donorum, nemo de se ipso desperet. Timeamus thronum æquitatis eius cum venerit diiudicare omnia secundum iustitiam: & tunc erit desperationis tempus, nõ volentibus conuerti ad fidem gratiæ cũ thalamus erit clausus, tantúmque cum sponso remanebunt, qui lucentes
B bonis operibus ferent lampades. Isaiæ 49.

Item libro quinto Hexameron. Require infrà in capite Halcyon. Item in Tractatu super psalmum xliij. Require suprà in capite Anima.

Fiducia animæ separatæ. Libro de bono mortis. Require suprà in capite Anima.

Fiduciam loquendi præstat amor. In epistola secunda ad Theodosium imperatorem. Lib. 5. Epist. Epist. 29. Tom. III.

Nemo maiore fiducia vtitur, quàm qui ex affectu diligat.

FIGVRA. *Quomodo Dei Filius dicitur esse figura Patris. Super epistolam ad Hebræos, cap. primo* Tom. V.

Figura quippe altera est ab eo, cuius refert formam. Altera autem non omnibus, sed secundum personam. Nam & hìc figura, æqualitatis omnino præbet indiciũ ad illud cuius figura ostenditur: & suspicionem vel paruæ dissimulationis proculdubio non recepit. Hoc enim
C figuram dixit, quod alio loco formam nominat, vbi ait: Philip. 2.
Qui cum in forma Dei esset. Forma videlicet vel figura vnam declarat essentiæ æqualitatem.

De figura scripturæ sacræ, hoc est allegorica significatione, dicit quòd illa quæ in figura patres fecerũt, eis tunc crimina non fuerunt, nobis tamen essent si faceremus. Libro primo de Abraham. Cap. 4. Tom. IIII. Gal. 4.

Hæc sunt duo testamenta: vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar. Duos populos ostendens de Abrahæ generatione manare: vnum Iudæorum qui legis syllabis seruiat, eò quòd de ancilla in seruitutem videatur esse generatus: alterum Christianum qui ad remissionem peccatorum cælestis gratiæ libertatem acceperit. Quod ergo putas esse peccatũ, aduertis esse mysterium, quo ea quæ posterioribus erant futura temporibus, reuelabantur. Denique addidit: vos autem fratres, secundum Isaac promissionis filij estis. Et ideo inquit Nolite quærere opera legis, quoniam nõ
D iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Et vt scias quia Christianis dicit, Et nos inquit, in Iesum Christũ credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis. Agnoscimus ergo, quia hęc quæ in figuram contingebant, illis crimini nõ erant: nobis autem erunt, si ad correptionem nostram scripta, cauere nolimus, sed magis id agamus, vt cum simus liberæ filij, quæ est Sara, legis laqueis seruiamus, cum Abraham liberam tenuerit, ancillam eiecerit.

Dicit etiam. Libro primo de virginitate, parte prima. Tom. I.

Nam in templo Hierosolymis fuisse legimus virgines deputatas. Sed quid Apostolus dicit: Hæc autem in figuram contingebant illis, vt essent indicia futurorum. Figura autem in paucis est: vita in pluribus.

FIGVLVS. *Est propriè ipse Deus. In tractatu de prima interpellatione Dauid.* Tom. IIII.

Vide quomodo Dominus manibus suis de luto hominem figurauerit. Vnde Propheta dicit: Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me. Quasi figulus quidam,

Deus fabricam carnis operatus est humanæ. Et ad A Hieremiam dicitur: Descende in domum figuli, & illic audies verba mea. Figulo vtique sæpe contingit, vt dum vas fingitur, cadat de manibus eius, & iterum colligat lutum, vt vas reformet. Deniq; & Hieremias dicit: Descendi & vidi quomodo cecidit vas, quod ipse faciebat manibus suis. Et iterum, inquit, fecit vas aliud, quomodo placuit illi. Rectè ergo susceptor dicitur, quia manibus suis nos ipse suscepit, ipse plasmauit. Humani figuli vasa sunt illa, alia in honorem, alia in contumeliā. Omnes sumus fictilia vasa: etsi rex sit aliquis, vas fictile est. Vnde & Paulus: Habeamus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus. Et Propheta de rege dicit: Depretiatus est Iechonias sicut vas, cuius opera non sunt necessaria.

Tom.V. FILIVS DEI. *Nos & ipse, non eodem modo dicimur esse filij. Super epistolam ad Hebræos, cap. ij.*

Vides quantum est in medio nominum. Et ipse filius, & nos filij: ille proprius, nos adoptiui. Sed ille saluat, & B nos saluamur. Vides quomodo nos coniungit & discernit. Multos filios, inquit, inducens in gloriam. Illic coniunxit authorem salutis eorum, hîc discreuit. Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes. Ecce iterum quomodo coniungit, honorans & consolans, & Christi fratres eos nominans, secundum quod ex vno omnes eos esse dicit.

Tom. II. *Talis est de filiis Dei distinctio. Libro de incarnatione Domini.*

Nam & in ipso vsu nostro adoptiuus, & filius, & verus filius est. Adoptiuum filiū non dicimus filiū esse natura: sed eum dicimus natura esse, qui verus est filius.

Non extat. *Vnde Christus est propriè secūdum naturam filius: nos secundum adoptionis gratiam. Libro secundo de fide orthodoxa ad imperatricem.*

Nulla creatura videt Deum secundum quod Deus est. Et ideo ait: Deum nemo vidit vnquam. Sequitur & Ioa. i. dicit: Nisi vnigenitus Filius. Ergo vnigenitus Filius non C est creatura quoniam Deum videt quē nulla vidit creatura. Et ne forte vnū eundem adoptiuum filium crederes, amputauit occasionem sensus impuri cum eum dixit non solùm filium, sed etiam vnigenitum. Hoc nomine non habet socios. Et licet dicantur alij filij Dei, adoptione tamen, non natura filij sunt. Sed Christus solus vnigenitus filius est non adoptione, sed natura: nō nuncupatione, sed genere. Solus, inquā, verus filius, qui etiā in sinu Patris est: filij adoptiui, in sinu Abrahæ sunt.

Probat autem eodem libro ipsum non esse adoptionis Filium, per rationem ducentem ad inconueniens in hunc modum.

Interea videamus si dignè Petrus beatitudinis præconium consequitur, credendo in corde quòd non sit verus filius, sed adoptiuus: si dignè hoc patris reuelatio est, & nō potius carnis & sanguinis, plurimi adoptione sunt filij Dei: & non solus Hieremias, qui cum esset in vulua matris, sanctificatus est, neque solus Iohannes baptista: D qui in vtero matris infans exultauit spiritu: sed neque solus Helias: qui mortem adhuc vsque non passus est: vel quilibet ex numero Prophetarum: ex quibus (vt & in Euangelio relatum est) putabatur etiam Christus: sed & ad hoc nomen adoptionis meretrices & publicani pertinet. Et ne quis me putet blasphemare, audiat in Euangelio dici: Meretrices & publicani præcedent vos in regno Mat.16. cælorum: Vbi non nisi filij adoptionis sunt. Cū ergo nec blasphemis nec turpibus, adoptionis gratia denegetur, si corrigantur: hoc pro magno sacramento pater Petro reuelauit, quòd scilicet filius Dei quidem viui est Christus: sed adoptione potius, & non natiuitate, & tantū nomine, non etiam nominis veritate? Planè qui hoc credit, non beatus est ille, sed miserrimus omnium hominum, habens non solùm intelligentiam carnis & sanguinis, verum etiam spiritum diaboli,

Iterum eodem libro probat eum non adoptionis filium per oppositum consequentis sic.

Adoptione, inquit, Christus filius Dei est, & non verus filius. Omnia leguntur Euangelia, & nusquā scriptum est, quòd Christus adoptione est filius, & non verus filius. Et bene quidem Ioannes ille recumbens super pectus Domini, causam scripti euangelij referēs, posuit & dixit: Multa quidem & alia signa fecit Iesus corā discipulis suis, quæ non sunt scripta in libro hoc. Ioan. vi. Hæc autem scripta sunt, vt credatis quoniam Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitam æternam habeatis in nomine eius. Est ne aptius adhuc explanare? Multa, inquit, & alia signa fecit Iesus. Et licet non sint omnia scripta (quia nec scribi poterant infinita rerum copia) tamen hæc ideo scripta sunt vt credamus quòd Iesus est Christus filius Dei. Et vt fidem singulorum prouocaret, subdit, dicens: vt credentes vitam æternam habeatis in nomine eius. Si verò adoptione esset filius Dei & non natura, si sola nuncupatione & non etiam quod in nuncupationis intelligentia est, nusquam magis hoc ipsum explanasset quàm in vltimo scriptionis, ne fides in ambiguo derelicta, vitam æternam tolleret per incredulitatis incertum. Sed euangelista qui ad hoc positus est, vt habens gratiam scientiæ Christi illa maximè lucidius panderet, quæ ad vitæ æternæ præmia pertinerent, non in ambiguo clausit Euangelium, sed manifestissime expressit: ideo scripta sunt euangelia, inquit, vt credētes vitam æternam possideant non aliter, quàm in nomine eius, qui vtique non est creatura sed creator: & non adoptione filius, sed verus filius Dei.

Vnde probat adhuc eum differentem ab alijs qui dicti sunt filij, per authoritatem Euangelij. In libro primo de fide sanctæ Trinitatis: contra Arrianos contrarium opinantes, dicens in hunc modum: Cap.4. Tom.II.

Noli Arriane ex nostris æstimare Diuina, sed diuina crede, vbi humana non inuenis. Rex gentilis in igne cum tribus pueris Hebræis, quarti quasi Angeli vidit figuram: & quia præstare putabat Angelis Dei filiū, quē nō legit sed credidit, iudicauit. Abrahā quoque tres vidit, & vnū adorauit. Petrus in monte Mosem & Heliā cum filio Dei vidit: nec errauit in natura, nec errauit in gloria. Denique quid facere deberet, non illos, sed Christum interrogauit. Nam etsi tribus parabat obsequiū, vnius tamen expectabat imperium. Sed quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum tribus simpliciter æstimauit, emendatur Dei patris authoritate dicentis: Hic est filius meus dilectissimus ipsum audite. Id Matth.17. est, quid conseruos tuos cum Domino socias tuo? Hic est filius. Non Moses filius, non Helias filius, sed hic filius. Sensit emendationē Apostolus, procidit in faciem, consternatus patris voce & filij claritate. Sed eleuatur à filio, qui iacentes erigere consueuit. Vnum vidit, solum vidit Dei filium. Recesserunt enim seruuli, vt solus Dominus, qui solus designabatur, filius videretur. Quid ergo sibi voluit illa visio, non æqualitatem Christi seruorúmque significans, sed mysteriū signans, nisi vt appareret nobis quia lex & Prophetę cum Euangelio congruētes, sempiternum Dei filium quem annuntiauerunt reuelarent? Ergo & nos cum audimus ex vtero filium, ex corde verbum, credamus quia non plasmatus manibus, sed ex patre natus: non artificis opus, sed progenies est patris. Et ideo dicit: Hic est filius meus dilectus. Non dixit, Hic est temporalis: Non dixit, hæc est creatura mea, hæc factura mea, hic seruus meus: Sed, Hic filius meus quē videtis in gloria. Hic est Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, qui apparuit in rubo Mosi, de quo Moses ait: Qui est misit me. Non pater in rubo, non pater in Exod.3. eremo, sed filius Mosi loquutus est. Denique de ipso loquutus est Stephanus, dicens: Hic est qui fuit in Ecclesia in eremo. Hic est ergo qui legem dedit, ipse qui loquutus est Mosi, dicens: Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus Iacob. Hic est Deus patriarcharū, hic est Deus prophe

Prophetarum. Filium ergo legimus, mens tua percipit lectionem, edat lingua confessionem.

Cap.6. *Et ibidem infrà.*

Ioan.20. Ostendit etiam Dei Filius distantiam generationis & gratiæ, dicens: Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Non dixit, Ascẽdo ad Patrem nostrum: sed, ascendo ad patrem meum & patrem vestrum. Separatio ista diuersitatem ostendit, quòd illius genitor, noster creator sit. Et addidit: Deum meum & Deum vestrum. Quia licet ipse & Pater vnum sint, & illi Pater sit proprietate naturæ, nobis Deus Pater cœperit esse per Filium, nõ naturę iure, sed gratiæ: tamen vtranque naturam hîc signare videtur in Christo & Diuinitatis & carnis. Diuinitatis, ex Patre: carnis ex matre. Illam, quæ ante omnia: istam, quæ ex virgine.

Cap.7. *Et quia verus est Filius, concludit eodem libro.*

Ergo quia in Filio cõplacet Pater, crede quia dignus Patre Filius. Crede quia ex Deo exiuit Filius, vt ipse testatur, dicens: Ex Deo processi & veni. Et alibi: A Deo exiui. (Ioan.8. Ioan.16.) Qui ex Deo processit, & à Deo exiuit, nihil aliud potest habere, nisi quod Dei est. Vnde non solùm Deus, sed etiam verus Deus. Verus è verò, & adeò verus, vt ipse sit veritas. Itaque si nomen quærimus, veritas est. Si maiestatem quærimus naturalem, eousque Filius Dei verus est, vt & proprius. Scriptũ est enim: Qui Filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ. Tradidit vtique secundum carnem. Proprietas Diuinitatis est veritas proprietatis, misericordia pietatis, oblatio securitatis.

Et infra subdit probando demonstratiuè, & per effectũ esse verum Filium, & ideo Deum.

Sed si naturam non agnoscunt, si non credunt scripturis, vel operibus credant. Cui dicit Pater, Faciamus hominem, nisi ei quem Filium verum sciret? In quo, nisi in vno imaginem suam recognosceret? Non est vnum adoptiuus & verus. Nec Filius diceret, vnum sumus: si se cũ vero † qui verus nõ erat ipse conferret. († Alias, vno.) Faciamus igitur, dicit Pater. Qui dixit, verus est. Potéstne ergo verus nõ esse ille qui fecit: & quod dicenti defertur, facienti negatur? Quomodo autem nisi verũ Filiũ sciret, committeret ei voluntatis suæ vnitatem & operis veritatem? Cum enim eadem faciat Filius opera quæ Pater facit, & quos vult viuificet Filius, sicut scriptum est, nec differens potestate & liber est voluntate: ita vnitas seruatur, quia & virtus Dei in Diuinitatis proprietate est: & libertas non in aliqua differentia, sed vnitate est voluntatis. Turbati in freto Apostoli adhuc non credentes corde, vbi primũ sub pedibus Domini ludere aquas, & inquieto maris ęstu deambulantis Domini super aquas intrepida videre vestigia, subitóque naui quæ fluctibus turbaretur, vbi eam tamen Christus ascendit placida æquora & elementa conspexere famulantia, verum Dei filium crediderãt, dicentes: Vere Filius Dei es. (Mat.14.) Hoc idem Centurio cum aliis qui secum erant, tremefactis mundi cardinibus, in passione Domini confitetur, & tu hæretice negas. (Matth.27.) Centurio dicit: vere Filius Dei erat iste. Erat, inquit Centurio: & Arrianus dicit, non erat. Ille ergo generationis & veritatem & æternitatem asseruit, manu cruentus, sed mente deuotus. Tu hæretice veritatem generationis negas, tempus ascribis, vtinam manus potius quã animũ cruentasses. Sed nec manus innocens, & mente feralis, quantum in te est mortem infers qui infirmum opinaris. Imò quod grauius est, etsi diuinitas vulnus sentire non possit, quod in te tamẽ est, maiestatẽ suã in Christo non corpus interficere conaris. Verum igitur Deum dubitare non possumus, quẽ verum Dei Filium & carnifices crediderunt, & dæmones fatebantur: quorum non nunc testimonia requiruntur, sed tuis tamen sacrilegiis præferũtur. Illos nominauimus, vt erubesceres: Diuina quoque responsa adhibuimus, vt crederes. Clamauit Dominus per Isaiam: Seruiẽtibus mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram: & benedicent Deum verum, & qui iurant super terram iurabunt per Deum verum. Hæc dixit Isaias, quando vidit maiestatem eius. Hoc in Euangelio designatur, quòd maiestatem viderit Christi & loquutus sit de Deo. Accipe tamẽ quid etiam scripserit Euangelista Ioannes in epistola sua, dicens: (1 Ioan 5.) Scimus quia Filius Dei apparuit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus Patrem, & simus in vero Filio eius Iesu Christo. Hic est Deus verus & vita æterna. Verum Ioannes Filium Dei, & verum Deum dicit. Ergo si verus Deus, vtique non creatus nihil fallax habens atque fucatum, nihil confusum atque dissimile.

Secundò, de Dei Filio dicit quòd sit verus Deus: probans per nomina seu vocabula Dei quæ causa proprietatis singularis eidem Filio conuenire probantur. Eodem libro. Cap.2.

Certè ne quis possit errare, sequatur ea quibus scriptura sancta vt intelligere possimus Filium signauit. Verbum dicitur, Filius dicitur, Dei virtus dicitur, Dei sapientia dicitur. Verbum, quia immaculatus: virtus, qa perfectus: Filius, quia genitus ex Patre: sapientia, quia vnum cum Patre, vnum æternitate, vnum Diuinitate. Nõ enim Pater ipse qui Filius: sed inter Patrẽ & Filium generationis expressa dictinctio est, vt ex Deo Deus, ex manente manens, plenus è pleno sit. Non sunt igitur hęc nuda nomina operatricis virtutis indicia. Est enim plenitudo Diuinitatis in Patre, est plenitudo Diuinitatis in Filio, sed non discrepans, sed vna Diuinitas. Nec confusum, quod vnum est: nec multiplex, quod indifferens.

Sed in libro primo de fide orthodoxa ad imperatricem, dicit sic.

Vide ergo si potest aliquid esse quo possit Pater & Filius cõparari, quia talis est Filius qualis est Pater. Non enim se vnum cum Patre diceret, nisi talem se qualis est Pater sciret. (Cap.5. Tom.II.) Respondeo quædam est quę apud Græcos logos nuncupatur, quę inter Patrem & Filium personas vel vocabula distinguit, quia & ipse Filius ratio dicitur. Quæ tamen ratio multis nominibus appellatur: modò verbum, modò virtus, modò sapiẽtia, modò dextera, modò brachiũ, modò margarita, modò thesaurus, modò retia, modò aratrũ, modò fons, modò petra, modò agnus, modò homo, modò vitulꝰ modò aquila, modò leo, modò via, modò veritas. Et ita cũ sit Deus omnia in omnibus, vt per per hęc vocabula Diuinarũ dispositionũ mysteria cognoscãtur, nõ vt ipsa maiestas Filij Dei ꝓpriè definita mõstretur. Quid est enim Filius de eo quod Pater est? Alius idẽ. Nã & ob hoc verbũ nũcupatur, qa ex proprio Diuino ore processit, & nihil Pater sine eo aut iussit, aut fecit. Virtus dicitur, quia vere de Deo & semper cũ Deo est, & omnis potestas Patris in eo cõsistit. Sapiẽtia appellatur, quia de corde Patris adueniẽs, arcana cælestia credẽtibus reserauit. Dextra nũcupatur, qa per eũ omnia opera Diuina perfecta sunt. Brachiũ dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur, vt nihil illo pretiosius habeatur. Thesaurus dicitur, vt in ipso omnes opes & diuitiæ regnorum cælestium conditæ agnoscantur. Retia dicitur, quia per ipsũ & in ipso de mari seculi diuersa gentium multitudo sicut piscium, per aquam baptismatis in Ecclesia congregatur, vbi bonorum malorúmque discrimen agnoscitur. Aratrum nuncupatur, quia signo crucis suæ dura pectora subiiciuntur, vt necessariora in ipso præparentur. Fons aquæ viuę appellatur, quia ex eo sitientia corda cælestis aquæ gratia irrigantur. Petra dicitur, quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiam præstat. Lapis angularis dicitur, quia vtrosque parietes noui & veteris testamẽti vnus & mediator in semetipso cõtinẽs copulauit. Agnus appellatur, vt innocentia Christi & passio demõstretur. Homo dicitur, quia secundum carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulꝰ dicitur, quia propter nostram salutem pati sustinuit. Aquila dicitur, quia post venerabilem resurrectionem, vt rex altam ad Patris per-

uolat sedem. Leo dictus est, quia ipse est rex regum, qui mortem ac Zabulum virtutis suæ potestate comminuit. Via est, quia per ipsum ascensus est. Veritas est, quia mēdacium nescit. Vita est, quia ipse vniuersa viuificat. Vides ergo, per hæc vocabula significationes dispositionum ac operum Diuinorum præostensas, non tamen ipsum Deum propriè definitum. Est ergo Pater Deus immensus, æternus, incomprehensibilis, inæstimabilis. Est & filius eius Deus & Dominus noster, tantus quantus est & Pater, sed non aliunde quàm de tempore: quia ego, inquit, de Patre exiui, hoc est lumen de lumine.

Tom.V. *Nomen Filij non probat inæqualitatem substantiæ. Libro decimo super Lucam, cap. primo.*

Philip 2. Nam & filius subiicit inimicos patri, qui patrem clarificat super terram, & dedit pater filio nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Sed & filius patri dicit: Nomen tuum manifestaui omnibus, quos dedisti mihi. Dando autem nomen quod est super omne nomen, non plus dedit quàm habuit: sed totum quod habuit dedit. Dedit autem hoc nomen, vt omnis lingua confiteatur Deo, quoniam Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Vide ergo singula. Pater subiicit Filio. Filius subiicit Patri. Pater suscitat Filium, Filius se suscitat. Vnde ait: Soluite hoc templum, & in triduo illud resuscitabo. Et Pater Dominus, & Filius Dominus: quia & Pater Deus, & Filius Deus, quia Pater in Filio, & Filius in Patre. Vnus Deus, quia vna Deitas. Sedes tua Deus in seculum seculi: virga recta, est virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus. Sed vnus Deus in quo & noui & veteris testamenti doctrina concordat. Nam in veteri testamento scriptum est: Diliges Dominum Deum tuum. Et, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. In nouo: Vnus Deus & Pater omnium. Sic & Pater Dominus, & Filius Dominus: sed vnus Dominus. Denique scriptum est: Nolite duobus Dominis seruire. Hoc in nouo. In veteri autē scriptū est, Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Vnde ad mirabiliter Apostolꝰ, ne duos deos diceret, aut duos dominos nominaret, aut derogaret vel Filio vel Patri: vnus inquit, Deus Pater ex quo omnia: & vnus Dominus Iesus per quē omnia. Nā qui Deus, & Dominus: & qui Dominus, Deus. Denique scriptum est: Scitote quia Dominus ipse est Deus noster. Omnia ergo quæ Pater habet, & Filius habet. Deus Pater secundum generationis rationem: Deus Filius, secundum imaginis vnitatem. Dominus pater, quia radix est Filij. Dominus Filius, qa omnia sibi cum potestate posset ratione subiecit. Sic nobis Pater in Filio personarum diffinitione distinguitur, potestatis vnitate connectitur. Itaque alter in altero, & vnum in alterutro. Nam & Patris gloria est, si non degenerauit in Filio: & Filij gratia, si pater videtur in Christo. Ergo non degener, in quo vnitatis summa maiestas: non alienus, in quo proprietas generationis expressio veritatis est.

Deut.6.& 10. — Math.6.

In prologo lib. Tom.II. *Duodecim tamen sunt nomina notificantia essentiæ vnitatem. Libro secundo de fide sanctæ Trinitatis.*

Ex eo enim qui est generatio ex sempiterno Deus: ex Patre Filius, ex Deo verbum, splendor gloriæ, character substantiæ, speculum Dei, maiestatis imago, de bono bonitas, de sapiente sapientia, de forti virtus, de vero veritas, de viuente vita. Concordant igitur Patris & Filij indicia, quibus non discrepare inter se, sed vnius maiestatis esse, nemo dubitauerit. Quorum singulorum proferremus exempla nominū, nisi coartandi sermonis studio teneremur. His duodecim tanquam lapidibus pretiosis fidei columna consurgit. Hi sunt enim pretiosi illi lapides, sardius, iaspis, smaragdus, chrysolitus, & cęteri, quibus sancti Aaron is illiusvtique qui figuram gessit Christi, veri scilicet vestimentum sacerdotis intexitur. Circūdati auro lapides, & sculpti de nominibus filiorum Israël, duodecim lapides sibi inuicem cohærentes. Nam si eos aliquis separet aut secernat, omnis fidei structura dissoluitur.

Et prosequitur ibidem eadem nomina distinguendo, capite secundo. — eodem prologo.

Itaque principium fidei nostrę est, scire quòd genitus est Dei Filius. Si genitus non est, nec Filius est. Nec satis est dixisse Filium, nisi & vnigenitum Filium designaueris. Si creatura est, Deus non est: Si Deus non est, nec vita est: Si non est vita, nec veritas est. Ergo tria illa, id est generatio, Filius, vnigenitus, principaliter & propriè indicant ex Deo filium. Tria sequentia, id est Deus, vita, veritas virtutem eius manifestant: quia cōdidit & fecit subsistere creaturam. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut ait Apostolus. Et ideo in illis tribus proprietas Filij, in istis aliis Paternæ ac Filij operationis vnitas declaratur. Imago quoque & splendor & character dicitur Dei Filius, quia hæc comprehensibilem & inuestigabilem Paternæ Diuinitatem maiestatis in Filio, & expressam similitudinem reuelarunt. Hæc quoque tria videmus ad similitudinem pertinere. Reliquum est virtus, sapientia, iustitia, vt iis singulis operationis æternitas probaretur. Hoc igitur est illud vestimētū pretiosis lapidibus adornatum, hic veri amictus est sacerdotis, hæc vestis nuptialis, hic textus propheticus qui bene nouerit ista contexere. Neque vilis ista textura est, de qua Dominus dicit per Prophetā: Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam? Nec cōmunes isti lapides, lapides vt legimus supplementi: omnis enim in eo perfectio est, si nihil desit lapidis compositi & circundati auro, intelligibili, scilicet natura, si eos bene componat, naturalisque sensus probabili ratione compaginet. Denique quā nō mediocres lapides sint, lectio docet: quòd cum alij alia viliora deferrent, istos tamē lapides super humeros suos religiosi principes attulerunt, ex quibus fecerunt rationale opus textile. Textile enim opus est, quando fidei facta concordant.

Et declarat similitudinem quam posuit de vestimento, ibidem. — In eodem prologo.

Nec me aliquis errare putet, quia suprà tripartitam de quaternis, subter verò quadripartitam de ternis feci distinctionem; boni operis gratia, per diuersas plus placet formas. Bona enim & illa quæ textrinum indumenti sacerdotalis ostendit, vel lex scilicet, vel Ecclesia, quæ binas vestes fecit viro suo, sicut scriptum est, vnam operis, alteram fidei mentis intexens, factorum velamina. Itaque alibi, sicut legimus, aurū prætexit, & postea hyacinthum ac purpuram cum cocco subiungit & bysso. Rursus alibi ex hyacintho & cæteris, prius flosculos format, aurúmque subnectit, & vnus est habitus sacerdotis, vt iisdem coloribus micans, gratiæ decorísque diuersitas, ordinis diuersitate resplendeat. Itaque vt etiā rationis typicæ series digeratur, auro & argento probabili non est dubium eloquia Domini designari, quibus fides constat. Scriptum est enim, Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum septuplū. Hyacinthus autem habet aëris similitudinem, quem spiramus, & cuius carpimus flatum. Purpura quoque speciem aquarum exprimit. Per coccum ignis intelligitur. Terra per byssum. Hæc enim ex terra gignitur. Ex his autem quatuor elementis corpus subsistit humanum. Siue ergo mentis fidei pręcedenti concinentia corporis facta subnectas, siue facta præcedant, & fides astipuletur comes religiosa factorū, hic religiosi ornatus antistitis, hoc velamē est sacerdotis.

Vnde concludit ibidem subiungens. — Eod. prolo.

Bona ergo fides, cum pulchro operum renitet ornatu. De qua, vt ad summam loquar, definitiones istæ sunt quæ non queunt solui. Si ex nihilo est, non est Filius. Si creatura est, non est creator. Si factura est, non est omniū factor. Si discens, non præcognitor. Si accipiens, nō est per

perfectus. Si proficiens, non est Deus. Si dissimilis, non est imago. Si per gratiam, non per naturam. Si bonitatis expers, author malitiæ. Nemo bonus nisi vnus Deus.

cap.4. *De generatione Dei Filij, quæ est primus articulus inter eius nomina suprascripta, loquitur in primo libro eiusdem rei. probans contra Arrianos ex hoc, ipsum Filium non esse creaturam, dicens sic.*

Quæris à me, quomodo si Filius sit, non priorem habeat patrem: quæro item abs te, quando aut quomodo Filium putes esse generatum? Mihi enim impossibile est generationis scire secretum. Mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed Angelorum. Supra Potestates, supra Angelos, supra Cherubim, supra Seraphim, supra omnẽ sensum est: quia scriptum est, Pax autem Christi quæ est supra sensum. (Philip.4.) Si pax Christi supra omnem sensum, quẽadmodum non est super omnem sensum tanta generatio? Tu quoque manum ori admoue, scrutari non licet superna mysteria. Scire licet quòd natus sit, non licet discutere quemadmodum natus sit. Illud negare mihi non licet, hoc quærere metus est. Nam si Paulus ea quæ audiuit raptus in tertium cælum ineffabilia dicit, quomodo nos exprimere possumus paternæ generationis arcanũ, quod nec sentire potuimus nec audire? Verum si me ad consuetudinem trahis generationis humanæ, vt Patrem dicas priorem, vide vtrum ad generationẽ Dei, terrenæ generationis exempla conueniant. Si secundum hominem loquamur, negare non poteris, priores esse in homine Patris, quàm Filij passiones. Prior creuit, prior senuit, prior doluit, prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille antiquior passione. Si hic generationis incurrat ætatem, nec ille generandi euasit pudorem. Quid te ista quæstionum tormenta delectant? Audis Dei Filium: aut dele nomen, aut agnosce naturam. Audis vterum, agnosce generationis perspicuæ veritatem. Audis cor, verbũ intellige. Audis dexteram, cognosce virtutem. Audis os, cognosce sapientiam. Non hæc sunt in Deo corporaliter æstimanda. Incomprehensibiliter generatur Filius. Impassibiliter generat Pater, & tamen ex se generauit, & ante omnem intellectum generauit Deus verus Deũ verum. Pater diligit, & tu discutis: Pater complacet, & tu cum Iudęis inuides: Pater honorificat, & tu cum gentilibus conuitiaris?

Cap.6. *Et infrà eodem libro.*

Quis hunc induxit errorem, vt eum qui creauit omnia, qui fecit omnia, diceret creaturam? Num ipse Dominus se creauit? Si enim lectũ est quòd per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil, nunquid ipse se fecit? Si lectum quod negari nõ potest, quia Deus in sapiẽtia fecit omnia, nunquid verisimile videri potest, quia in seipsa facta est sapientia? Legimus genitum, quia Pater dixit: Ante luciferum genui te. (Psal.109.) Legimus primogenitum Filium, legimus vnigenitum. Primogenitum, quia nemo ante ipsum: Vnigenitum, quia nemo post ipsum. Legimus etiam: Generationem eius quis enarrabit? (Esaia 53.) generationem inquit, non creationem. Quid his tantis & talibus conferri potest?

Cap.7. *Et infrà contra Arrianos disputando.*

Nunc ipsos Arrianos interrogo, vtrum idem putent esse genitum quod creatum? Si enim idem dicunt, nihil vtique distat inter generare & creare. Ergo quoniam & nos creati sumus, inter nos & Christum, inter Christum & elementa nulla distantia est. Sed quamuis amẽtes sint id tamen non audebunt dicere. Postremò vt insipientiæ eorum quod verum nõ est indulgeam, si nihil vt putãt, distat in verbo, cur non eum quẽ colunt meliore apellent nomine? Cur verbo non vtuntur Patris? Cur abiiciunt quod honorificentiæ est, assumunt quod iniuriæ? Si autem distat inter creatum & genitũ, vt ego arbitror, cùm legerimus genitum, non vtique idem & genitũ intelligimus & creatum. Dicant igitur generatum ex Patre, ex virgine procreatum: Aut dicant, quomodo Dei Filius & genitus & creatus est: vna natura, & maximè Deus diuersitatem non recepit. Facesset certè nostra sententia. Paulum interrogemus, qui spiritu Dei plenus, has præuidens quæstiones, generaliter contra gentes, spiritualiter cõtra Arrianos loquutus ait: Diuino iudicio esse damnatos, qui seruirent creaturæ potius quã creatori. (Roman.1.) Denique sic habes, Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, vt contumeliis afficiant corpora sua inter semetipsos, qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruient creaturæ potius quã creatori, qui est benedictus in secula. Prohibuit itaque me Paulus creaturæ seruire, sed Christo admonet seruiẽdũ. Non ergo creatura Christus. Paulus inquit seruus Iesu Christi. Bonus seruus qui Dominum recognoscit, ipse creaturæ seruire nos prohibet. Quemadmodum ergo Christo ipse seruiret, si creaturam Filium putaret? Aut igitur desinant colere quem creaturam appellãt, aut desinant quem colere se simulãt, dicere creaturam, ne sub appellatione cultorum, sacrilegia grauiora committãt. Detestabilior enim domesticus hostis, quã extraneus: & grauius scelus aduersus Christum, cum abutantur Christi nomine. Quem ergo meliorem interpretẽ quærimus scripturarum, quã illum doctorẽ gentiũ, vas electionis, electũ de persequutoribus, qui Iesum quẽ persequutus fuerat fatetur? Legerat vtique Salomonem plus quàm Arrius, & erat peritus in lege: & ideo quia legerat, non creatum dixit esse, sed genitum. Legerat enim ipse, Dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Nunquid dicto factus est Christus? nunquid mandato creatus est Christus? Quomodo autem creatura in Deo esse potest?

Et causa huius generationis Filij, scribit libro tertio de virginitate, versus principium. (Tom.1.)

Hodie quidem secundum hominem homo natus ex virgine, sed ante omnia generatus ex Patre, qui matrem corpore, virtute referat Patrẽ. Vnigenitus in terris, vnigenitus in cælo. Deus ex Deo, partus ex virgine. Iustitia de Patre, virtus de potente, lumen ex lumine. Non impar generanti, non potestate discretus, non verbi extensione aut prolatione confusus, aut cum Patre mixtus. Sed vt à Patre generationis iure distinctus sit, ipse est fraternus tuus, sine quo nec cælestia, nec marina, nec terrena consistunt. Verbũ Patris bonum, quod erat in principio. Habes eius æternitatem. Erat, inquit, apud Patrem: Habes indiscretam à Patre inseparabilémque virtutẽ. Et Deus erat verbũ: Habes eius Diuinitatẽ. De compendio enim tibi fides est haurienda. Hunc filia dilige, quia bonus est. Nemo enim bonus, nisi solus Deus. Si enim non dubitatur quia Deus filius, Deus autem bonus est, vtique non dubitatur, quia bonus filius Deus. Hunc inquam dilige. Ipse est quẽ Pater ante luciferũ genuit vt æternum, ex vtero generauit vt Filium, ex corde eructauit vt verbum. Ipse est in quo complacuit Pater. Ipse est Patris brachiũ, quia creator est omnium: Patris sapientia, quia ex Dei ore processit: Patris virtus, quia Deitatis in eo corporaliter habitat plenitudo. Quẽ Pater ita diligit, vt in sinu portet, ad dexteram locet, vt sapientiam dicat, virtutem nouerit. Si igitur virtus Dei Christus, nũquid aliquãdo sine virtute Deus? Nunquid aliquando sine Filio Pater? Si semper vtique Pater, vtique semper & Filius. Perfecti ergo Patris perfectus est Filius. Nã qui virtuti derogat, ei derogat cuius est virtus. Inęqualitatẽ non recipit perfecta Diuinitas. Dilige igitur quẽ Pater diligit, honorifica quem honorificat Pater. Qui enim nõ honorificat Filium, non honorificat Patrem. Et qui negat Filium, nec Patrem habet.

Iterum ad idem facit quod dicit libro secundo de fide orthodoxa ad imperatricem. (Non extat.)

Sed ne homo purus Christus crederetur, interposuit & dixit: Generationẽ eius quis enarrabit? Nõ quasi ignorabilem, sed quasi inexplicabilem dicens. Omnes enim catholiçi sumus: quia de Deo Patre natus est sed inenar-

rabiliter. Et ideo ait: Generationem eius quis enarrabit? A Hanc autem generationem, qua de virgine secundū carnem nascitur, Euangelium refert eius tēpora describēs: Diuinę autem eius generationis (vt diximus) initiū inuestigari non potest, sicut nec Deitatis, quæ illi vna cū Patre est. Et ideo ait: Generationem eius quis enarrabit? Si ergo in sacramento fidei hoc accepimus, vt Christum & Deum credamus & hominem: & Deum quidē, quia de Deo sine initio natum: hominem autem, quia de virgine in temporibus natum: nemo calumnietur Diuinitatem eius, cum pro nostra medela quæ sunt hominis exequitur, habens in se acceptā hominis naturam: quia nec homo negandus est, cum propriæ Diuinitatis naturalem exercet potestatem accepta in se forma seruili.

Cap.5. Tom II. *Sed libro primo de fide sanctæ Trinitatis, clarius & breuius dicit.*

Roman.1. Accipe aliud quo clareat Filium sempiternum. Apostolus dicit, quòd Dei sempiterna virtus sit atque Diuinitas. B Virtus autem Dei, Christus est. Scriptum est enim, 1.Corinth.1. Christum esse Dei virtutem & Dei sapientiam. Ergo si Christus Dei virtus, quia virtus Dei sempiterna, sempiternus igitur & Christus. Non ergo ex vsu generationis humanæ calumniā Hæretice struas, neque ex nostro sermone componas. Neque enim angustis sermonibus nostris, immensæ magnitudinem possimus Diuinitatis includere, cuius magnitudinis non est finis. Nanque si hominis generationem definire contendas tēpus ostendis.

Cap.eod. *Et addit.*

Generatio autem Diuina supra omnia est. Latè patet, supra omnes cogitationes ascendit & sensus. Scriptū est enim: Nemo venit ad Patrem nisi per me. Quicquid igitur de Patre cogitaueris quālibet eius ęternitatem, non potes de eo aliquid nisi per Filium cogitare. Nec potest vllus ad Patrem, nisi per Filium transire sensus. Hic est, inquit, Filius meus dilectissimus. Est, inquit, quo indesinenter est. Vnde & Dauid dicit: In æternum, inquit, Do- C mine verbum tuum permanet in cælo. Quod enim manet, nec substantia, nec æternitate deficit.

Cap.eod. *Ratio prædictorum in hoc stat, quòd generatio Filij à Patre ineffabiliter differens à generatione hominum cōsueta. Vnde contra Arrium disputando sic loquitur, eodem libro.*

Aut si habes aliud, proferre debebis. Superest vt & argumentis colligatur, quāquam etiam humanis testimoniis argumenta cedere soleant, argumētare tamen vt voles hæretice. Vsu, inquis, accipimus eo qui nascitur priorē esse qui generat. Persequere igitur omnia vestigia cōsuetudinis, & si cætera conueniunt, non obsisto, quin & istud requiras. Si autem nulla concordant, queadmodū cum desint cætera, hoc solùm exigis? Ergo quia vsum requiris, quando generatus est ex Patre paruulus fuit, vidistis in cunis infantulū vagientē? Processus aliquos accepit ętatis? Si enim infirmitatem generationis habuit, necesse est vt non solū nascendi sed etiam viuendi incideret infirmitatem. D Sed fortasse eo prolaberis amentiæ, vt de filio ista non abnuas, qui eum ex infirmitate metiris humana: qui Deū negare nō potes nomine, infirmitate tamē hominē vis probare. Quid si dum Filiū discutis, Patrem arguis: & dum Christo præiudicas, Patrē adiudicas? Nā si Diuina generatio subiecta tē pori fuit, & id ex vsu generationis vsurpatur humanæ, ergo & Pater corporali vtero portauit Filium, decem mensium curriculis onus vexit? Sed quomodo sine sexu altero generationis vsu? Vides solēnem generationis seriē non cœpisse, & tu partus cuiusdam corporei necessitates putas fuisse solēnes. Tu vsum quæris, ego sexum. Tu tēpus exigis, ego ordinem. Tu finem discutis, ego quæro principiū. Nēpe finis ex principio, non principiū pendet ex fine. Omne, inquit quod natū est, principiū habet: & ideo qā Filius est, principiū habet, & ex tēpore esse cœpit, quod ipsorū ore sit dictū. Ego autē Filium natum esse profiteor, quod reliquū est impietatis, horresco. Deū cōfiteris homo, & ta li circūscribis calumnia? Deus hanc auerrūcassit amentiā.

Cap.4. *Sed lib. iij. eiusdē hoc illud lucidius ponit in huncmodū.*

Proprietatis generationē esse, oracula Diuina declarāt. Dicit enim sapiētia Dei: Ego ex ore altissimi ꝓdiui, hoc est, non coacta, sed libera: nō potestati obnoxia, sed nata generationis arcano, priuilegio dominationis & iure potestatis. Deniq; de eadem sapiētia, hoc est, de domino Ecclesiast.24 Iesu alibi Pater dicit: Ex vtero ante luciferum genui te: quod vtique ideo dixit, nō vt corporalē aluū declararet, sed vt proprietatem veræ generationis ostenderet. Nam si ad corporalia referas, ergo omnipotēs pater cū dolore & conceptione generauit? Sed absit, vt Deum ex infirmitate corporis metiamur. Est quidam vterus paternæ arcanū substantiæ, interiúsque secretum, quod non Angeli, non Archangeli, non Potestates & Dominationes, non aliqua creaturarum potuit penetrare natura.

Cap.eod. *Et addit ibidē quòd generationis causa inter generātem & genitū nulla interuenit diuersitas charitatis & potentiæ.*

Cum Patre semper & in Patre semper est Filius. Cum Patre, per distinctionem indissociabilem Trinitatis æternę. In Patre per Diuinę vnitatem naturæ. Quis igitur hic arbiter Diuinitatis, qui discutiat Patrem ac Filiū, ille quare generauerit, iste cur non genuerit? Seruulū suum aut ancillā cur non genuerit nemo condemnat, isti cōdēnant, cur non generauerit Christus. Condēnant enim sua opinione cum derogant. Nec coniugibus inter se cur nō generauerit, aut charitas minuitur aut meritum derogatur: isti quoniam non generauit, Christi minuūt potestatem. Cur, inquiunt, Filius Pater non est? Quia & Pater Filius non est. Cur iste non generauit? quia nec ille generatus est. Nec ideo minus habet Filiꝰ, quia Pater nō est, nec Pater minus habet quia Filius nō est. Dixit enim Filius: Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Adeò generatio in paterna proprietate, non in iure est potestatis. &c.

Cap.eod. *Et infrà subdit quia Pater generet, & Filius generare nō possit, quòd nulla ex hoc probari potest diuersitas in Diuinis.*

O facinus indignū, vt qui generationis suæ facultatē nō habēt, Diuinæ generationis examē sibi adrogent, vēdicēt potestatē. Negēt ergo æqualē Patri Filiū, quod patrē habet. Hoc si de hominibus dicerēt, quorū aliqui filios volūt habere nec possunt, iniuriā putaremus si inter duos honore pares, habenti filios, qui nō habet negaretur æqualis. Et ideo hoc inquā, graue & de ipsis hominibus videtur, vt quis ideo minor putetur, quod patrē habet. Nisi fortè tanquā cōstitutū in familia, putent Christū dolere quòd emācipatus à Patre nō sit, & administrā di patrimonij nō habeat facultatē. Sed nō Christus in sacris qui sacra vniuersa distinxit. Quomodo volūt tamē respondeāt, verāne generatio sit, & verus Filius ex Deo Patre natus, hoc est, ex substātia Patris? An ex alia natus substantia? si enim dicūt ex Patre, hoc est ex Dei substātia, conuenit quod ex substātia Patris Filiū dicāt. Ergo quia vnius substātiæ, vnius vtiq; potētiæ est. Si verò ex alia substātia Filius est, quomodo omnipotēs Pater est, & omnipotēs Filius nō est? Quid enim præstantius si ex alia substātia Filiū Deus fecit, cū vtique & Filius ex alia nos substātia filios Dei fecerit? Ergo aut vnius substātię Filius cū Patre, aut vnius potētiæ. Friget igitur eorū quęstio qđ de Christo iudicare nō possunt, imò qđ vincit ille cū iudicatur. Digni tamē sunt isti iudicio suo, qui hāc obiiciūt quęstionē. Si enim ideo æqualis Patri Filius nō est, qa nō generauit filiū: & isti vtiq; fateātur si nō habēt filios, q serūt huiusmodi quęstiones, suos etiā sibi seruulos præferēdos, eò quòd habētibus filios ęquales esse nō possūt. Si autē habēt filios, nō putēt sibi merito, sed filiorū iure differri, nō consistit igitur hæc quæstio quod æqualis Filius Patri ideo esse nō possit, qđ Pater generauit Filiū, filius nullū ex se ipso generauerit. Nā & fons fluuiū generat, & fluuius fontē ex seipso nō generat. Et lux splendorem generat, non splendor lucem, & vna natura est splendoris & lucis.

Soluit

Cap.9. *Soluit etiam aliud argumentum Arrij, dicẽs quòd prius & posterius in prima generatione non fuit. Libr. 3 eiusdem.*

Veniamus ad alia. Arrius dicit. Antè quã nasceretur nõ erat: sed scriptura dicit omnia esse per Filiũ. Quomodo ergo aliis dedit esse, qui nõ erat? Cũ autem dicit impius, quando & ante, hæc vtique duo verba tempus ostẽdũt. Quomodo ergo negant tempus ante Filium, & volũt prius fuisse quæ temporis sunt, cũ idipsum quãdo & ante & aliquando non fuisse sit temporis?

Cap.4. *Et quia Arrius dicebat aliquando Filium non fuisse, eò quòd de Patre natus erat: ideo hoc soluit dicens quòd non est temporaliter generatus. Libro quarto supradicto.*

Vnde cũ inæqualitatẽ ex generationis obiectu ꝓbare nõ potuerint, intelligãt etiã illã diuulgatã suę calũniam quæstionis explosam. Solẽt enim opponere, quomodo æqualis potest esse Filius Patri? Nã si Filius est, antè quã generaretur nõ erat: Aut si erat, cur natus est? Et Arrianos, se negare cõsueuerũt, qui ꝓponũt Arrij quęstiones. Itaq; exigũt à nobis respõsionẽ: vt si dixerimus, qđ antè quã generaretur, astutè referãt: Ergo antè quã generaretur creatus est, & non differt à cæteris creaturis, quia prius cœpit creatura esse quã Filius. Et adiiciunt: Cur qui erat natus est? an qđ imperfectus erat, vt postea perfectior fieret? Si autẽ respõderimus quòd non erat, obiiciũt statim ei: ergo generatio cõtulit vt esset qui nõ erat antè quã nasceretur, vt hinc colligãt: Erat quando nõ erat Filius. Sed quia hoc proponũt & obscuritate volũt inuoluere veritatẽ, dicãt ipsi, vtrũ tẽporaliter generet Pater, an intẽporaliter? Si enim tẽporaliter dixerint quod Filio obiiciũt, Patri ascribẽt, vt videatur Pater cœpisse esse quod nõ erat. Si intemporaliter, quid super est nisi vt ipsi soluãt quã proposuerint quæstionẽ, vt cũ generationẽ Patris abnuãt tẽporalẽ, generationẽ quoq; Filij tẽporalẽ nõ esse fateãtur? Si ergo nõ est generatio eius ex tẽpore, æstimari datur quòd nihil præcesserit ante Filiũ qui nõ sit ex tẽpore. Si enim aliquid ante Filiũ, iã non sunt in ipso creata omnia, quę vel in cælo sunt, vel in terris: & Apostolus redarguitur, qui hoc in epistola sua scribit. Quòd si nihil ante generationem, non aduerto cur posterior asseratur, quem nemo præcesit.

Cap.eod. *Soluit autem aliter eandem etiam sentẽtiam, inserendo rationem & etiam naturale exemplum Ibidem infrà.*

Prodũt igitur impietatẽ suã qui volunt generationẽ cœpisse Christi, vt videatur nõ generatio illa verbi manẽtis, sed prolatio fluentis esse sermonis. Deinde multos inducẽdo filios, negẽt in Christo Diuinæ proprietatem naturæ, vt nec vnigenitus, nec primogenitus æstimetur. Postremò vt si principiũ accepisse credatur, etiã finẽ videatur habiturus. Sed neq; principiũ assumpsit aliquãdo Dei Filius qui erat in principio, neq; finẽ qui est principiũ vniuersitatis & finis. Nã cũ sit principiũ, quomodo quod habebat accepit? Aut quomodo sui finẽ habebit cũ omniũ ipse sit finis, vt in illo fine sine fine maneamus? Dei enim generatio cũ tẽporalis nõ sit, nec ante se nec in se tẽpus inuenit. Frigida igitur eorũ & vana quæstio ĩ creaturis ipsis nõ habet locũ. Ipsa etenim quę tẽporalia sunt, discretionẽ in quibusdã habere tẽporis nõ vidẽtur. Lux nẽpe splẽdorẽ generat, nec cõprehẽdi potest qđ splẽdor luce posterior sit. Aut lux splẽdore antiquior, quia vbi lumẽ, & splẽdor est: & vbi splẽdor, & lumẽ est. Itaque nec sine splẽdore lumẽ, nec splendor potest esse sine lumine: qa & in splẽdore lumẽ, & in lumine splẽdor est: vnde & Apostolus splẽdorẽ gloriæ Filiũ dixit: quia splẽdor paternæ lucis est Filius coęternus, propter virtutis æternitatẽ: inseparabilis, propter claritudinis vnitatẽ. Ergo si tẽporalia hæc & aëria cõprehẽdere & separare nõ possumus quę videmus, Deũ quẽ nõ videmus, q̃ super omnẽ est creaturã, in ipso suæ generationis arcano possumus cõprehẽdere, possumus eũ à Filio tẽpore separe, cũ omne tẽpus opus Filij sit? Desinãt ergo dicere: & antè quã generaretur nõ erat. Antè enim tẽporis est: generatio ante tẽpora: & ideo qđ posterius est, prius nõ est: nec opus an-

A te authorẽ potest esse, eũ opera ipsa principiũ de suo operatore sumãt. Nã quomodo ante operatorẽ suũ vsus operis æstimatur, cum omne tempus opus sit ei omne opus de operatore suo vt esset, acceperit?

Et subdit ibidem iterum replicatio, adiungens etiam exẽplum sumptum ex Euangelio. Cap.eod.

Experiri igitur adhuc istos volo qui sibi vidẽtur astuti, vt de nostris respõdeãt qui calũniãtur Diuinis, lõgéq; refugiunt ab inscrutabili supernæ generationis arcano †quæstionẽ suã humanę astruãt generatiõis exẽplo. († Aliàs, exemplo.) De Filio Dei dicũt quòd antè quã generaretur nõ erat, hoc est de Dei sapiẽtia, de virtute Dei, de Dei verbo, cuius generatio nihil ante se nouit: quia si aliquãdo vt volũt, non fuit (quod nefas dictu est) non fuit ergo in Deo aliquãdo perfectionis plenitudo Diuinæ, si postea ꝓcessum generationis accepit. Tamẽ vt sciãt quã vana sit & solubilis eorũ quæstio, licet nihil in eo humanis Diuinísue cõ-
B mune, tamẽ docebo homines antè quã nascerẽtur, fuisse. Aut negẽt Iacob sanctũ fuisse prius quã nasceretur, qui fratrẽ supplantauit in materni adhuc vteri positus areą n[illegible] Negent Hieremiã antè quã nasceretur fuisse, cui dicitur: priusquã te formarẽ in vtero matris tuæ noui te, & (Hiere.1.) priusquã exires de vulua sanctificaui te, & Prophetã in gẽtibus posui te. Quid hoc euidẽtius tãti exẽplo ꝓphetæ, qui sanctificatus est antè quã natus, & antè quã formaretur est cognitus? Quid etiã de Ioãne loquar, de quo mater religiosa testatur, quia intra materna situs adhuc viscera, præsentiã Domini spiritu cognouit, exultatione signauit, sicut scriptũ meminimus matre dicẽte: Ecce enim vt facta est auribus meis vox salutationis tuæ, exultauit infãs in gaudio in vtero meo? Erat igitur qui prophetabat, an nõ erat? At certè erat. Erat enim, q̃ venerabatur authorẽ. (Luc.1.) Erat, qui loq̃batur ĩ mẽte. Deniq; Elisabeth filij spiritu replebatur. Maria filij spiritu sãctificabatur.

C *Et infrà subdit concludendo.* Cap.eod.

Potéstne de Diuinis cõuenire secretis? Quid est antè q̃ generaretur nõ erat? Nunquid pater aliqua tempora conceptionis accepit, vt filiũ tempora præuenirent? Aut fœmineæ more naturę generationis suę molitus est partum, vt molitio ipsa filio esset antiquior? Quid est hoc? Cur Diuina secreta discutimus? Proprietatem legi Diuinæ generationis, non qualitatem? O facinus indignum vt ex se quidam cælestia metiantur, qui tanquam vnum de spadonibus putant Christum non nasci potuisse, sed fieri. Aut tanquam vnum de spadonibus patrem, qui filium quem generare non potuerit, adoptauerit.

Argumenta quædam Arrij circa hoc proponit breuiter, atque soluit. Ibidem suprà. Cap.eod.

Connectenda est alia eorũ plena impietatis obiectio, quę latentẽ habeat dolũ, quo sensus faciliũ mẽtésq; perstringant. Interrogãt enim vtrũ omne quod finẽ habet, aliquãdo cœperit? Et si acceperint huiusmodi respõsionem, quia qđ finẽ habet, cœpit aliquãdo, referũt vtrũ pater desierit generare filiũ? Quod cum tenuerint, nostro
D aspirãte consensu cõtexunt, Cœpit ergo generatio. Id si non abnuas, consequi videtur, vt si cœpit generatio, videatur in eo cœpta, qui natus est, vt natus esse dicatur, q̃ antè nõ fuerit, vnde diffiniãt, Ergo aliq̃do filius nõ fuit. Adiiciunt alias ineptias loquacitatis suæ, dicẽtes: Si verbum patris filius est, & ideo genitus dicitur, quia verbũ est: quod autẽ verbũ est, opus nõ est: multifariam loquutus est pater, multos ergo generauit filios, si non operatus est, sed loquutus est verbũ. Amẽtes homines quasi nõ intelligãt quid intersit inter prolatiuũ sermonẽ & in æternum permanẽs Dei verbum ex patre natum: natum vtique, nõ prolatum: in quo non composita syllaba, sed plenitudo Diuinitatis æternæ est, & vita sine fine.

Et adiũgit aliã quæst. Arrij circa hãc generationẽ. Ibid. Cap.eod.

Subtexunt aliam impietatem, proponentes vtrũ volens an inuitus generauerit pater: si dixerimus volentem, antiquiorem generatione voluntatem videamur fateri, & referant quòd non sit filius coæternus patri,

quē aliqd antecesit, aut quòd & ipse sit creatura, quia A scriptū est: Omnia quæ voluit fecit: Cùm hoc ipsum non de Patre, & Filio, sed de iis quas Filius fecit dictū sit creaturis, Sin autē inuitū Patrē generasse respōderimus, inualidum Patrem dixisse videamur. Sed nihil in sempiterna generatione præcedit, nec velle, nec nolle: ergo nec inuitum dixerim, nec volentem: quia generatio non in voluntatis posibilitate est, sed in iure quodam & proprietate paterni videatur esse secreti. Nam sicut bonus Pater non aut ex voluntate est, aut necesitate, sed per naturam: ita non generat ex voluntate aut ex necesitate Pater. Esto tamen, sit generatio in voluntate generantis, quando hanc voluntatem fuisse dicunt? Si in principio, vtique si sempiterna voluntas, sempiternus & Filius. Si cœpit volūtas, displicuit igitur sibi quod erat Deus Pater, vt mutaret statum. Displicuit ergo sibi sine Filio: placere cœpit in Filio. Iam illa consequētia, vt dicamus: Si studium generandi nostro more assumpsit, ergo & B cætera quæ generationem præcedere solent, nostro more assumpsit: nostro autem vsu generationis votum est, non voluntas.

Secundus articulus de Filio est, quòd non sit temporalis, sed ex sempiterno sempiternus Deus: quod probat ratione & authoritate. Libro primo eiusdem. Cap. 8.

Patet Filium non esse dissimilem, & ideo procliuior via est, vt etiam sempiternum esse fateamur, cùm similis sempiterno vtiq; sempiternus sit. Si autem Patrem sempiternum dicimus, & hoc idem Filium denegamus, dicimus esse dissimilē. Sempiterno enim temporale dissimile est. Clamat Propheta sempiternū. Clamat & Apostolus sempiternum. Plenum est vetus testamentum testimoniis Filij sempiterni: Plenum est nouum. Ordinem ergo teneamus. Scriptum est in veteri testamēto, vt vnū è pluribus dicam, Ante me non fuit alius Deus, & post me non erit. Nihil ergo argumētabor, teipsum interrogo. Quis hoc dicit, Pater, an Filius? Si Filius, Ante me, C inquit, non fuit alius Deus: Si pater, post me, inquit, non erit. Hic priorem, ille posteriorem non habet: inuicem in se, & Pater in Filio, & Filius in patre cognoscitur. Cū enim Patrem dixeris, eius Filium designasti: quia nemo ipse sibi Pater est. Cum Filium nominas, etiam Patrem ejus fateris: quia nemo ipse sibi Filius est. Itaque nec Filius sine Patre, nec Pater sine Filio esse potest. Sēper igitur Pater, semper & Filius. In principio enim erat verbū & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbū, hoc erat in principio apud Deum. Erat, inquit, apud Deum. Erat, erat, erat, erat. Ecce quater, erat. Vbi impi⁹ inuenit quod nō erat? Alibi quoq; Ioannes in epistola sua dicit: Quod erat in principio: indiffinitè tenditur erat. Quicquid excogitaueris, erat filius. Omnes autem hæreses hoc cap. breui, piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arrius conticescat. Quod autē erat apud Deū, nō cōmixtione cōfunditur, sed manentis verbi apud patrē solida ꝑfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. D Et Deus erat verbum. Non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa cælestis designatione virtutis, vt confutetur Fotinus. Quod verò erat in principio apud Deū, sempiternæ Diuinitatis in Patre & filio inseparabilis vnitas edocetur, vt erubescat Eudoxius & Eunomius. Postremò cum omnia per eum facta dicantur, ipse conditor noui vtique & veteris testamenti designatur, vt Manicheus locum tentationis habere non posit. Ita piscator bonus intra vnum rete omnes conclusit, vt faceret inhabiles fraudi, quāuis essent inutiles captiōni.

Vnde ibidem infra contra Arrium inuehit, vbi & interserit horribilem mortem Arrij. Cap. 9.

Arrius ergo dicit: Erat quando non erat: sed scriptura dicit, erat: non dicit, non erat. Denique Ioannes scripsit, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deū & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Ecce quoties erat, & nusquam dixit quod non erat. Cui ergo credimus: Ioanni in Christi pectore recumbenti, an Arrio inter effusa se sua viscera volutāti? Vt agnosceremus similem Iudę proditoris Arrij quoque fuisse perfidiam, quam similis pœna damnauit. Effusa sunt enim & Arrij viscera, pudet dicere vbi: atque ita crepuit medius prostratus in faciem, ea quibus Christum negauerat fœda ora pollutus. Crepuit enim, sicut etiā de Iuda Petrus Apostolus dixit, quia possedit agrū de mercede iniquitatis, & in faciē prostratus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Non est fortuita mors, vbi in sacrilegio pari pœnæ parile processit exemplum, vt idē subirent supplicium, qui eundē Dominum negauerunt, & qui eundem Dominum prodiderunt.

Tertius articulus est, quòd sit proprius & verus Filius: quod probat libro secundo de fide orthodoxa ad imperatorem contra Arrium disputans. Non sexiat.

Legimus: Sic enim dilexit mundum Deus, vt Filium suum vnigenitū daret, vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Non video quomodo dilectio Dei commendetur ad mundum, si non verus & vnigenitus est Filius, quem dedit pro mūdi redēptione. Mundus sine dubio creatura. Si & Christus creatura est, quid contulit mundo, dans pro creatura creaturam? Omnis creatura seruili conditione censetur. Si Christus creatura est, seruus est. Et quomodo redemit ad libertatem, cùm seruus nullam posit conferre libertatem? Et tamen Abraham vt commendaret dilectionem, quā habebat ad Deum, proprium & verum vnigenitum & dilectissimum filiū obtulit in holocaustū: cùm hoc ipsum Deus ad probandam cunctis eius fidem in se fieri præcepisset. Tu dicis impie, quia Deus volens cōmendare dilectionem suam mundo, non habuit verum Filium quē daret: sed vsus est necesitate more sterilium: vt quia verum de se genitum Filium non habebat per naturā, vel ex nihilo factum daret. Dic impie: Ergo maiori virtute dilectionem commēdauit Abraham, proprium vnigenitum offerens, quàm Deus, qui non propriū & verum neque vere vnigenitū dedit. Est qd' velit Deus magnoperę commendare & inferius commēdat quā homo: & ille Deus quem maiorem prædicas, minor est homine in commendanda dilectione. Minus enim commendauit dilectionem, si non verum & vnigenitum Filium dedit pro mundi dilectione: & Abraham plus cōmēdauit, qui proprium & vnigenitum obtulit. Sed absit hæc impietas, vt vel in dilectione cōmendāda minor sit Deus, q est per omnia inæstimabilis. Verum enim & vnigenitum Filium dedit diligens mundum. Hoc etiam Paulus vas electionis exequitur, volens Dei in nos commendare dilectionē dicens. Qui Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eū. Cū dicit, Suo Filio: proprietatem veritatis expresit: & inde hoc sermone vsus est, dicens: Qui proprio Filio suo non pepercit. Legisti itaque dicēte Domino ad Abraham cum filium Dei dilectione vellet occidere, Ne mittas manum tuam in puerum, nec facias illi quicquam. Nunc enim cognoui quia times Deū tuū: & timēs nō pepercisti filio tuo dilecto propter me. Dicit & Paulus: Qui filio suo ꝓprio nō pepercit, sed ꝑ nobis omnibus tradidit eū. Dicit hoc Apostolus ex Dei voce. Quomodo cōmēdaret dilectionem propriè vsus verbis Diuinis, si non & hîc de Filio vero loqueretur? Ioan. 3. Roman. 8. Gene. 22.

Et addit ad hoc figuram præcessisse.

Etiā ne qs fideliū nesciat in patre Abrahā & in Filio ei⁹ Isaac imaginē pręcessisse futurę veritatis in Deo Patre & Christo vnigenito filio ei⁹, sacramētū pręcedētis figuræ mōstrauit Apostolus, cōsignās ipsis sermonib⁹ veritatē, qbus figura primū signata est, dicēs. Qui ꝓprio filio suo nō pepercit, sed ꝑ nobis oībus tradidit eū. Si ergo figura in Abrahā cū offerret filiū, veritas autem in Deo patre, cū tradidit filiū: quid ais doctor impietatis? Vbi maior vis versari debet, in figura, an in veritate? Sine dubio in veritate

veritate.Et quomodo tu minorem exhibeas veritatem, pleniorem verò figuram?Plenior enim figura, vbi verus Filius offertur:& minor est veritas,vbi secundum te nõ verus Filius traditur.Sed planè maior est veritas,& minor est figura.Hoc si vis probari,crede verum vnigenitum Filium Dei : & intelliges quòd multò plus quàm Abraham gessit Deus dans Flium suũ vnigenitum pro mundi dilectione.Secundum Paulum, suo filio non pepercit,sed pro nobis omnibus tradidit eum . Abraham enim,licet Filium suum obtulerit, tamen pro Dei dilectione obtulit,cui quicquid obtuleris,non æquas quod dignum est.Et obtulit suum,se minorẽ , & quandoque lege mortali moriturũ:contra examina quid Deus præstiterit.Filium suum præstitit vnigenitum:quem nõ serò ex alicuius adeptus est gratia , sed semper sine initio ex proprietate naturæ natum de se , talem qualis & ipse Pater est qui eum genuit , inuisibilem , inæstimabilem , sempiternum,impassibilem,immortalem , omnipotentem:& postremò per omnia æqualem ei qui eũ genuit. Vides qualem dedit Filium Pater.Ecce iam Deus inęstimabiliter superior inuenitur Abraham . Et nunc considera quia hunc talem vnigenitum pro mundi dilectione pręstiterit:& expone nũc quidnã sit mũdus:vtiq; creatura est.Similiter Deus quid sit expone:vtiq; creator est.

Vnde cõcludit ibidẽ infrà, ipsum Arrium reprehẽdẽdo.

Ad te conuertar hæretice , commonens vt intendas quomodo Deus diligens mundum dedit vnigenitum Filium suum:& vt ait Apostolus , quomodo Filio suo non pepercit,sed pro nobis omnibus tradidit eum.Si sacramentum istius ineffabilis Diuinæ dilectionis agnosceres,nunquam aduersus Filium Dei impias componeres quæstiones,quas qui piæ mentis est , per illa quæ suprà diximus,intelligit solutas.

Cap.2. Tom.II. *Quartus articulus est, quòd sit ex Deo verbum : ex quo sequitur quòd sit coæternus Patri.Probat hoc lib . j eiusdem.*

Christus ideo dixit:Ego & Pater vnũ sumus: vt duarum personarũ vocabula in vnius Diuinitatis maiestate monstraret.Sic & Propheta ex voce Dei, Eructauit, inquit,cor meum verbum bonum,dico ego opera mea regi.Vides ergo hoc verbum bonum Filium Dei esse , quẽ non aliunde,nisi de paterno pectore (& vt ita dixerim) de vtero cordis Dei credimus natum . Et proinde eum regem appellat,quia ipse est rex regum.Deum Dominũ cui omnia opera Diuina succumbunt,qui dixit,Omnia quæ Pater habet mea sunt. De hoc & Euangelista:In principio erat Verbũ , & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum:Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.Igitur quod in principio erat,semper fuisse credendum est. Sed nec aliunde esse quàm ex eo qui principium non habet ,id est de corde Patris qui,eructauit,inquit, cor meum verbũ bonum. Non enim dixit,In principio factum est verbum:Sed,In principio,inquit,erat verbum. Quodcunque principiũ verbi assignare volueris , præiudicatum habebis , quia in principio,inquit,erat verbum. Non quòd duo principia ex rerum diuersitate dicamus:sed quia sermo Filius semper cum Patre est,& de Patre natus. Ac proinde cuius origo principium non habet , sempiternus cum Patre credendus est:quia nec Pater potest vnquam sine Filio nominari,nec Filius sine Patre vocari:ac per hoc semper Filius,quia semper Pater.Et Deus,inquit,erat verbũ. Quod Deus est,semper est:ne si semper non fuerit , verus Deus esse non possit.

Cap.9. Tom.II. *Addit etiam quia verbum est eiusdem substantiæ. Libro primo de fide sanctæ Trinitatis.*

Arrius dixit ex nihilo Dei Filium , quomodo ergo Dei Filius?Quomodo paterno generatus ex vtero? quomodo eructuatum ex corde verbum legitur,nisi vt ex intimo & inæstimabili Patris intelligatur, vt scriptum est, prodisse secreto? Filius enim aut per adoptionẽ,aut per naturam est.Per adoptionem nos filij dicimur : Ille per veritatem naturæ est.Quomodo ergo ex nihilo ille , qui ex nihilo fecit omnia?Nõ habet Filiũ,qui nescit vnde sit. Denique nec Iudæi habebant Filium, qui vnde esset nesciebant.Et ideo dicit iis Domin⁹:Nescitis vnde veni.Et infrà,neque me nostis,neque Patrem meum scitis. Qui enim negat ex Patre Filium , nec Patrem ex quo est Filius nouit,neque filium nouit qui Patrem nescit.

Sed quo ad substantiæ vnitatem,& essendi æternitatem, & suppositi identitatem, diffusè de hoc verbo loquitur libro de incarnatione Domini,capite tertio. Tom.II.

Plenus Spiritu sancto Ioannes ille piscator , qui non vt pisces caperet,sed vt homines viuificaret, cum sciret principium non temporis esse,sed super tempora : reliquit secula, & ascendit spiritu super omne quod habet principium,& ait.In principio erat verbum. Hoc est: Remanet cælum.Nondum enim erat quando in principio erat verbum.Nam etsi cælum habet principiũ, Deus non habet.Denique in principio fecit Deus cælum & terrã.Aliud est fecit,aliud est erat. Quod fit,incipit : quod erat,principium non accepit, sed præuenit . Remaneant etiã tempora , quia post cælũ tempora.Remaneant etiã Angeli & Archangeli,quia etsi principium eorum non inuenio,erat tamen quando non erant.Non erant enim, qui aliquando cœperũt . Si ergo principium eorum inuenire non possum,quos certum est habere principium: quomodo possum verbi inuenire principium , à quo omne principium,non solùm creaturarum, sed etiã cogitationum nostrarum omnium præuenitur?Apertè itaq; sempiternam Diuinitatem eius expresserat . Sed tamen ne quis à Patre diuideret verbi ęternitatem,vt eandẽ crederemus verbi esse quę Patris est,bonus ille piscator adiunxit:Et verbum erat apud Deum : hoc est quod dixerat,sic æstimandum est.Erat Verbum quomodo erat Pater:quoniam cum Patre erat,& in Patre erat,& apud patrẽ erat sẽper.Nẽpe quomodo de Patre legimus,erat, ita & de verbo legimus,erat.Quid discernis intellectũ,q nõ discernis auditũ?Verbi esse apud patrẽ est:patris esse cũ verbo est.Legimus enim quia verbũ erat apud Deũ. Itaq; qui secũdũ opinionẽ tuã aliquãdo nõ erat,ergo secũdum tuam opinionẽ & is in principio non erat apud quem in principio erat verbum. Per verbũ enim audio, per verbum intelligo quia Deus erat. Nam si sempiternum verbum esse credidero , quod credo , non possum de patris æternitate dubitare,cuius æternus est Filius.Si temporalem eius generationem existimo, incipit commutationem habere nobiscum,vt videatur pater esse cœpisse.Sed si de patre non ambigis, quia incipere esse Dei non est:quia Dei est sempiternam habere perfectionẽ, ne fortè vsu sermonis labereris humani dum verbum dicis & Filiũ , ideo addidit:Et Deus erat verbum:habes vtique quòd pater,quia Deus erat . Quomodo huius negas ęternitatem,cui vnum cum patre Dei nomen est?Nõ te sonus capiat,similitudóque sermonis .Aliud verbum est quod tẽpora habet,quod syllabis colligitur,literísq; componitur:non tale verbum Filius , quia non talis est pater verbi.Cauendũ ergo ne & illi quæstionẽ vocis corporalis videamus ingerere,incorporeus est Deus . Vocẽ vtiq; incorporeus corporalẽ nõ habet.Si vox corporalis nõ est in Patre,nec Filius verbũ corporale est. Si corpus in patre nõ est,nec tẽpus in patre est.Si tẽpus in patre nõ est,vtiq; nec in verbo est.Quòd si nullũ principij tẽpus in verbo,numerus vtique nec gradus verbi est . Quia si numerus in verbo,ergo multa verba.Si verba multa , multi & filij.Si vnum verbũ est,quod & gradũ excludit & numerũ,vnũ secundũ naturã. Ne quærite cuiusmodi naturam,nescio multò melius hoc quàm scio.Hoc solùm bene scio,quod nescio quæ scire non possum . Quod vidimus,inquit,& quod audiuimus , Ioannes dicit . Hoc solùm se bene scire dixit,quod audiuit & quod vidit, qui in Christi pectore recumbebat . Ergo illi satis est audisse,mihi nõ est satis.Sed quod ille audiuit hoc mihi

dixit: & quod audiuit à Christo, hoccine ego possum negare verum esse de Christo?

Propriè Christo filio Dei conuenit dici verbum. Vnde eodem libro, capite quinto.

Fides ergo est Ecclesiæ fundamentum. Non enim de carne Petri, sed de fide dictum est: quia portæ mortis ei non præualebunt: Sed confessio vicit infernum. Et hæc confessio non vnam hæresim excludit. Nam cum Ecclesia multis tanquam bona nauis fluctibus sæpe tundatur, aduersus omnes hæreses debet valere Ecclesiæ fundamentum.

Tom.V. *Quintus articulus est, quòd Filius sit splendor gloriæ, & per consequens Deus de Deo habens virtutem spiritualiter illuminandi. Super epistolam ad Heb. cap. primo.*

Meritò splendorem eum dixit gloriæ, vtpote quia ipsum sciebat dicentem: Ego sum lux mundi. Ostendens enim lumen de lumine, sicut Deû de Deo esse, animásque nostras illuminantem: & Patrem nobis insinuãtem. Per splendorem quippe vnitatem declarauit essentiæ cum Deo patre, & mirabili modo sic vnam substantiam ostendit vt duas personas aperiret in gloria & splendore.

Et quia splẽdor, sicut lumen de lumine dicitur, propterea Lib. 3 de fide orthodoxa ad imperatricem contra Arrianos qui homousion vocabulum, quod signat eiusdem substantiæ esse Patrem & Filium abhorrebant, eò quòd scriptum in libris Diuinis minimè poterat reperiri, loquitur in hunc modum, ad ipsorum calumnias respondendo. Cap.5. Tom.II.

Quomodo dicis in scripturis homousion non inueniri, quasi aliud sit homousion quàm quod dicit: Ego de Deo Patre exiui, &, Ego & Pater vnum sumus: vel quod Prophetæ ex aperto substantiam Dei intimabũt? Hæc est autem nominis ratio, vt in Patre & in Filio vnitatem substantiæ credas, licet rem ipsam quæ est inenarrabilis definire non possis, ut siue lumen de lumine dicas siue verbum de verbo, siue spiritum de spiritu, siue Dominum de Domino, quodcũque de eo dixeris, vnius tamen essentiæ Patrem & Filiũ credas, & de eo ipso quòd Pater est Filium intelligas. Nam si aliquam cõparationem de iis rebus quæ videntur in eo facias, ipsa dissimilitudine rerũ non rationem ostendes, sed altercationem disputationis induces, vt cuius voce est descriptum: Cui me comparabitis; ac proinde Deus cui assimilari nihil potest, sufficiat credi quòd ipse sentitur, quem ipse credi se voluit, non indicari. Denique si de hoc ipso quod mecum profiteris ad aliquã similitudinem velis in Deo cõferre, nescio an quod cõparaueris, possis expressius definire: vtputa cum dicis lumen ex lumine: si ad explanandum illud scrupulosa narratione cogaris, quæro quomodo lumẽ ex lumine credas? vtrum quasi lucernam ex lucerna, vel quasi Solem ex Sole, vt aut duas lucernas, aut duos Soles quasi duos deos sub hoc exemplo inducas: aut splendorem luminis eiusdem lucernæ vel claritatem Solis de eodem Sole fulgente, lumen de lumine consignes, vt in matricem luminis Patris figurã assimiles, Filium verò in splendorẽ claritatis ostendas, quòd ex eo Propheta dixerit: Apud te fons vitæ est, & in lumine Psal.35. tuo videbimus lumen. Vel Salomon, cum dicit: Candor Sap.7. est lucis ęternę, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Coloss.1. Vel Apostolus hic prædicauerit, Saluatorem nostrũ imaginem esse inuisibilis Dei, eò quòd imago Solis lux sua sit, quę de eodem Sole procedit. Sed quanta ad hæc responderi possunt, quæ lites generant, quod Apostolus prohibet, longum est dicere: quippe cum constet lumen illud, quod Deus est, æstimari, comprehendi, & definiri non posse. Nec verè aliquid ex iis quę in hoc mundo sunt maiestati Diuinæ comparari: quia nihil de omnibus istis, quæ videntur, aut dicuntur secundum id quod Deus est, condigna similitudine æstimari potest.

Cap.3. *Et eodem libro suprà.*

Sed vt ad id reuertar, quod dicis in scripturis Diuinis homousion, id est, vnius substantiæ vocabulum non inueniri, finge hoc interim sic sit, eò quòd vbicũque substantia legitur, res Dei non Deus accipiatur, quãquam & aliud quod scriptum non est, pariter profitearis, id est Deum ex Deo, lumen de lumine, quid ad hæc dicis? Aut totum mecũ tene: aut totum omitte. Si enim vnius substantiæ vocabulum inde times dicere, quia scriptum nõ est: timere id identidem debes Deum ex Deo, & lumen ex lumine profiteri. Sed ego probo Deum de Deo, & lumẽ de lumine, & vnius substantiæ vocabulum in scripturis Diuinis cõtineri. Cũ enim ipse Dei Filius qui Deus est in Euangelio suo dicat. Ego de Patre exiui: iure & meritò Deum de Deo profitemur: quia de Deo Patre Filiũ Dei, Deum verum de Deo vero natũ esse cognoscimus. Ioan.16. Sed non eo genere vt nos dij sumus appellati, vel vt Moses Pharaonis deus est dictus. Sed quia verus est Filius, de vero Patre natus est, verè & confidenter deus de deo dicendens est, sic & lumen ex lumine. Quod scriptũ non est, mecum quidem dicis: Sed mecum omnino non sentis, vt quia scriptum est de Patre, deus lux est: & iterum, Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: &, Lux lucet in tenebris, id est, Christus in cælo, & tenebræ eam non sunt assequutæ. 1.Ioan.1. Ioan.1. Ij scilicet homines quorum cor ignorantiæ tenebris obcæcatum est, Christum verũ deũ & verum dei Filiũ non agnouerunt: sed ipse dñs, Ego sum, inquit, lux mũdi: qui me sequutus fuerit, non ibit in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ. Ergo quia lumẽ Pater, & lux Filius, rectè lumẽ de lumine. Sed lumen ex lumine ita asseris quasi à Patre qui verum lumen est, aliud lumen sit factum, quod de ipsa Patris substantia non sit, sed sicuti aliud quodlibet lumen, quãquam à deo sit factum, longè tamen aliud sit ab eo qui fecerit, & ideo lumen ex lumine non de lumine dicis. Cum ergo hæc præloquutus sim, licet mecum non intelligas, tamen quomodo cunque ipsa pronuntias cum scripta non sint an non & vnius substantiæ vocabulum, quod in scripturis non putas contineri, mecũ pariter profiteris, nisi quia illic habuisti quomodo malignos sensus tuos occulta fraude in vtroque contegeres, sed mecum hoc ipsum sono vocis exprimeres, sed tamẽ longè dicti intelligentiam separares?

Sextus articulus est, quia Filius dicitur character substãtiæ. Vnde intelligitur quòd totus sit in Patre Filius. In tractatu super psal. xlvj.

Non mirum est si plenus est iustitiæ dei, qui est dextera dei. Idem est autem virtus dei, & iustitia dei, vt & secundũ id quod iustitiæ dei plenus est, eã iustitiæ plenitudinem in eo esse quam Pater habet, noueris: & secundum id quod virtus & iustitia dei Patris & sapientia legitur, nihil in eo diuinæ maiestatis intelligas esse diuersum, sed omnia accepisse à Patre Filium, & omnis gloriæ paternæ Filium splendorem esse cognoscas, & eius characterem substantiæ, qui ita expressit Patrem, vt in eo totus sit Pater, sicut in Patre totus est Filius.

Septimus articulus est, quia Filius sit speculum Dei. Et octauus articulus est, quòd sit imago. Et quia vtrumque ratione repræsentationis dicitur, ideo solum de imagine dicit, vt qualis est Pater, talis esse etiam Filius per omnia intelligatur. Super epistolam ad Colossen. capite primo. Tom.V.

Inuisibilis Dei imago, visibilis esse non potest, alioquin nec imago. Quod enim inuisibile est pingi non potest: nec enim visibilis potest inuisibilem videre. Aut enim corpus est quod videtur, aut figura, aut aliqua informata substantia, quam fert acies oculorum, totum tamen corpus est. Deus autẽ qui ab his omnibus alienus est, quomodo potest imaginem habere visibilẽ? Sed ideo sic dicitur, vt talis Filius intelligatur, qualis est Pater: vt quia de ipso est, & nihil distat ab eo in diuinitate naturæ imago eius dicatur & forma, ne alius Deus à perfidis crederetur, quãuis nomine ipso hoc cõtineatur. Ideo

Ideo enim verus Filius dicitur, vt de ipso esse credatur, sed propter malam intelligentiam, etiam hoc additum est, vt imago eius dicatur, vt cum apparet, licet in figura humana, aut certe in igne, vt ad Mosem, non ipse Pater intelligatur esse sed Filius: & per id quod imago eius dicitur, nihil ab eo distare credatur. Vnde dicit ad Philippum: Philippe, qui me videt, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre & Pater in me est? Hæc est vnitas & substantialitas Patris & Filij, vt inuicem sint, vt qui videt Filium, videat & Patrem. Nunc videamus quomodo visus est Filius, vt perinde intelligamus qua ratione Philippus videndo Filium videat & Patrem. Intellectu certè operum Diuinorum viderunt Filium, non carnalibus oculis. Quæ operatus est Filius, dixit esse Patris, vt vnitatem virtutis ostenderet. Eodem genere visus est & à Iacob: vnde nomen accepit Israël, id est, homo videns Deū. Propter hoc ergo imago dictus est inuisibilis Dei, vt ipse intelligeretur, qui per intellectum visus est Deus: Patrem autem nunquam vllo modo apparuisse, sicut dictum est in Euangelio: Deum nemo vidit vnquam. *Ioan.1.*

Probat hoc libro primo de fide sanctæ Trinitatis. *Cap.4. Tom.II.*

Itaque tanquam boni gubernatores, quo tutius pretermeare possimus, fidei vela tendamus, scripturarúmq; relegamus ordinem. Apostolus dicit: imaginem Patris, Christum esse: ait enim quòd ipse sit imago Dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ. Primogenitus inquit, nō procreatus: vt & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Alibi quoque Apostolus asseruit, quòd ipsum posuit hæredem omnium per quem fecit & secula, qui est splendor gloriæ & character substantiæ eius. Imaginem Apostolus dicit, & Arrius dicit esse dissimilem. Cui imago si similitudinem non habet? In picturis homines nolunt esse dissimiles, & Arrius dissimilem patrem contendit in Filio, & vult vt Pater dissimilē genuerit sui, quasi impotens qui generare similē nō potuerit. Prophetæ dicunt: In lumine tuo videbimus lumen. Prophetę dicunt: Splendor est enim lucis ęternę, & speculum sine macula Dei maiestatis & imago bonitatis illius. Vide quanta dicantur. Splendor, quòd claritas paternæ lucis in Filio sit. Speculū sine macula, quòd Pater videatur in Filio. Imago bonitatis, quòd non corpus in corpore, sed virtus in Filio tota cernatur. Imago docet non esse dissimilem: Character expressum signat esse: Splendor signat ęternum. Imago itaque non vultus est corporalis, non fucis cōposita, non ceris, sed simplex de Deo egressa de Patre, expressa de fonte. Per hanc imaginē Philippo Patrem Dominus demonstrauit, dicens: Philippe, qui me videt, videt & Patrem. Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Videt enim in imagine Patrem, qui videt in Filio. Vides quam imaginem dicat. Imago ista veritas est: imago ista iustitia est: imago ista Dei virtus est: non muta, quia verbum est: non insensibilis, quia sapientia est: non inanis, quia virtus est: non vacua, quia vita est: non mortua quia resurrectio est. Vide ergo: quia dum imago dicitur, Patrē significat esse cuius imago sit, Filius: qa nemo potest ipse sibi imago sua esse. *Col.1.* *Hebræ.1.*

Et subdit aliam rationem, per locum à maiore probando imaginem esse similem ei cuius est imago. Ibidem. *Cap.eod.*

Plura possem de Filio testimonia dicere, sed ne fortè ipse sibi nimium fauisse dicatur, Patrem interrogemus. Nempe ipse dixit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Pater Filio dicit, ad similitudinem nostram: & tu dissimilem Filium Dei dicis? Ioannes dicit: Dilecti filij Dei sumus, & nondum apparet quid erimus: Scimus quia si reuelatum fuerit similes ei erimus. O improuida amentia: ò imprudens peruicacia. Homines sumus, & in quo possumus ad similitudinem Dei erimus, & similem audemus Dei Filium denegare? Ergo Pater dicit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. In principio ipsius mundi Patrem & Filium esse audio, & vnum opus cerno. Audio loquentem, agnosco facientem: sed & Patris & Filij vnam imaginem, vnam similitudinem lego. Similitudo hæc non diuersitatis, sed vnitatis est. Quod igitur tibi vsurpas, Filio Dei derogas, cum vtique nisi per imaginem Dei, ad imaginem Dei esse non possis. Claret igitur non esse dissimilem. *Genes.1. 1.Ioan.3.*

Libro primo Hexameron.

Quomodo incorporei luminis splendor possit esse corporeus? Sed si quæris splendorem Dei, filius est imago Dei inuisibilis. Qualis ergo Deus est, talis imago: inuisibilis Deus, etiam imago inuisibilis est. Est enim splendor gloriæ paternæ, atque eius imago substantiæ. *Cap.5. Tom.IIII. Heb.1.*

Iterum libro tertio eiusdem. *Cap.7.*

Non agnoscis opus te esse Christi? Manibus suis, vt legimus, te ille formauit, & tu Manichæe adulterum tibi ascíscis authorem? Pater Deus dicit ad filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & tu Fotiniane dicis quia in constitutione mundi adhuc non erat Christus? Et tu Eunomiane dicis, quia dissimilis est patri filius? Nam si imago, non dissimilis vtique, sed totum ex toto exprimens patrem, quem pater substantiæ suæ vnitate signauit. Pater dicit, Faciamus: & tu cooperatorem negas? Quod dixit pater, filius fecit: & tu æqualem negas, in quo complacuit pater?

Iterum libro sexto eiusdem. *Cap.7.*

Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quis hoc dicit? nónne Deus qui te fecit? Quid est Deus? caro, an spiritus? Non caro vtique sed spiritus: cuius similis caro esse non potest, quia incorporeus & inuisibilis est, caro autem & comprehenditur & videtur. Cui dicit? Non sibi vtique: quia non dicit, Faciam: sed faciamus. Non Angelis, quia ministri sunt: serui autem cum Domino, & opera cum authore non possunt operationis habere consortium: Sed dicit filio, etiamsi Iudæi nolint, etiamsi Arriani repugnent. Sed & Iudæi conticescant &, Arriani cum suis patribus obmutescant, qui dum vnum à consortio Diuinæ operationis excludunt, plures inserunt, & prærogatiuam quam filio negant, seruulis donant. Sed esto vt adminiculo seruulorum ad operandum Deus indiguisse videatur. Sed operatio communis est cum Angelis Deo, nunquid Deo & Angelis imago communis est? Nunquid Angelis diceret: Faciamus hominem ad nostram imaginem & similitudinem? Sed qui sit imago Dei, audi dicentem: Qui eripuit nos, inquit, de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij claritatis suæ, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorū, qui est imago Dei inuisibilis, & primogenitus vniuersæ creaturæ. Ipse est imago Dei patris, qui semper est & erat in principio. Denique imago est qui dicit ad Philippum: Philippe, qui videt me videt & patrem. Et quomodo tu cum imaginem viuam patris viuentis videas, dicis: Ostende nobis patrem? Non credis, quia ego in patre, & pater in me est? Imago Dei virtus est, non infirmitas: & imago Dei iustitia est. Sed sapientia Diuina est sempiterna iustitia. Imago Dei est solus ille qui dixit: Ego & pater vnū sum⁹: ita habēs similitudinē patris, vt Diuinitatis & plenitudinis habeat vnitatē. Vbi dicit: Faciamus, quomodo inęqualitas? Cū iterū dicat, Ad similitudinē nostrā: vbi est dissimilitudo? Sic & in Euāgelio, vbi dicit: Ego & pater, vtique nō vna persona est. Vbi autem ait, vnum sumus: nulla est discrepantia Diuinitatis aut operis. Non igitur in vtroque vna persona, sed vna substantia est. Et bene addidit, Sumus: quia semper esse Diuinum est, vt coęternum credas, quem putabas esse dissimilem. Æternus est enim, de quo dicit Moses: Qui est misit me: pulchrè etiam illud præmisit: Ego & pater. Nam si patrem præmisisset, tu minorem filium iudicasses. Sed præmisit filiū, quem non conuenit credi patre superiorē. Adiūxit, patrem: vt aduertas Deū patrem *Coloss.1.* *Ioan.14.*

Patrem & Filium eius ordinis præiudicio non teneri. A

Nonus articulus est quòd Filius sit de bono bonitas: quod satis diffusè pertractat libro octauo super Lucam. & libro secundo de fide sanctæ Trinitatis. Quod require suprà in capite Bonitas & bonum. Vnde concludit ibidem contra Arrium, in hunc modum. Cap.2. Tom.II.

Sed quid vobis videtur, qui bonum & verum Deum Dei Filium denegatis? cùm scriptum sit, quòd nullus Deus nisi vnus? Nam etsi sunt qui dicantur dij: an inter eos Christum annumeratis qui dicuntur & non sunt? cũ speciale sit eius vt semper sit, & præter ipsum bonus & verus alius Deus non sit, quoniam in ipso est Deus: speciale autem etiam Patris sit, vt post ipsum verus alius Deus non sit, quia vnus Deus? Nec iuxta Sabellianos Patrẽ Filiúmque confundens: nec iuxta Arrianos Patrem Filiúmque secernens. Pater enim & Filius distinctionem habent, vt Pater & Filius separationem Diuinitatis non habent. B

Decimus articulus est, quòd Dei Filius sit de sapiente sapientia, & per consequens increata & ab æterno simul cum Patre: nec vnquam Pater sine Filio. Libro primo de fide orthodoxa ad imperatricem. Lib. de fide cõtra Arrianos, Cap.2. Tom.II.

Quod Deus est semper est: ne si semper nõ fuerit, verus Deus esse non posit. Sicuti & in sophię nomine, quia secundum Apostolum ipse est sapiẽtia Patris. Ego, inquit, ex ore altissimi prodiui. Non ergo aliunde quàm de Patre, quia semper cum Patre. Et ideo sapientia Dei appellatur, vt nunquam Pater sine sapientia, hoc est, sine Filio suo fuisse credatur. Hæc est illa sapientia ineffabilis, quæ initio viarum Dei apud Salomonem vel condita vel genita vel creata describitur: quam tamen sic conditam dicit vt semper eam cum Deo fuisse ostendat. Quid enim Deo dabis, vt initium posis sapientiæ ipsius consignare? Non enim ita Deus sapientiam suam condidit, quasi aliquando sine sapientia fuerit. Sed cum initio viarum suarum dicat, initium motus operis alicuius ostendit, C vt hoc initium habeat sapientia Dei, quod de Deo processit ad creanda omnia, tam cælestia quàm terrestria, non quò cœperit esse in Deo. Creata est ergo sapientia imò genita: nõ sibi, quæ semper erat: Sed iis quę ab ea fieri oportebat, vt quia quanta & qualis esset sciri nõ poterat, de effectu operum suorum virtus eius & potentia nasceretur, vt quod de conditis æstimamus, tunc magis timeremus cum facta miramur. Cæterum si tu ita creatam sapientiam dicas, vt Filium Dei creaturam intelligas, occurrit tibi Apostolus, condemnans eos qui creaturam colunt, dicens: Propter quod tradidit illos Deus in desiderium cordis eorum in immunditiã, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsos. Qui contaminauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerũt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus Deus in secula. Hęc est, inquã, illa sapientia Dei quę dicit: Ego ex ore altissimi prodiui, vniuersitatis conditrix & effectrix, id est, Filius Dei per quem omnia, & in quo omnia: quia vt Apostolus dixit: In ipso constituta sunt vniuersa in cęlis & in terra visibilia & inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes, siue Virtutes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsũ & in ipso cõdita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso cõstãt. Hęc & Salomõ, Cũ sit, inquit, vna, omnia potẽs & permanẽs in se omnia innouat & per nationes in animas sanctas se trãsfert. Quod confirmãs Apostolus ait in interiore homine habitare Christum, vt per quem à principio omnia facta sunt, per ipsum & in fine cuncta saluentur. Roman.1.

Et quia hæc sapientia carnem sumpsit humanam, non ex ipsa incarnatione permutata in deterius credatur. Ideo cõtra Arrianos agens, libro de incarnatione Domini, in hũc modum loquitur. Cap.5. Tom.II.

Immutabilis enim manebat sapientia, etsi circundaretur amictu carnis. Nam in illa serui forma erat veri luminis plenitudo, & cũ se exinaniuit lumen erat. Deniq; dicebat: Ambulate dũ lumen habetis. Et quando in morte fuit, in vmbra non erat. Deniq; etiam in inferno positus, lumen vitæ fundebat æternæ. Radiabat etiam illic lux vera sapientię, illuminabat infernũ, sed in inferno nõ claudebatur. Quis enim locus est sapientiæ? Denique dicit iustus. Sapientia autem vnde inuenta est? Quis autẽ locus est disciplinæ? Nescit homo viam eius, nec inuenta est inter homines. Ergo nec in tempore, nec loco sapientia est, vnde & tempus esse significat. Sed quomodo in tempore, quæ erat in principio? Quomodo in loco, quæ apud Deum erat? Vnigenitus Filius si quæritur, in sinu Patris Euangelico spiritu reperitur. Nunquid sinum Patris locum putatis? Et quæritis quomodo nata sit, cùm dicat Propheticus vir: Nescit homo viam eius? Et secundum hominis ortum eius æstimatis, cùm Iob dicat, quòd inter homines inuenta non sit? Et mortem tribuitis sapientiæ. De qua abyssus dicit: Non est in me. Mare dicit, Non est mecum. Non dicit cælum: Non est in me: sed abyssus dicit, Non est in me. Non enim abysso, sed Patri dixit: In manus tuas commendo spiritum meum. Ipsa anima etsi fuit in abysso, iam non est: quia scriptum est, quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Mare ergo dicit, Non est mecum: hoc est vita nostra dicit seculi fluctibus inquieta. Non est enim inter homines caro eius: quia secundum carnem iam non nouimus Christũ. Terra dicit, Non est mecum, quia resurrexit. Denique Angelus ait, Quid quæritis viuentem cum mortuis? Et bene mare dicit, non est mecum: quia super mare erat. Denique in mari & corporis vestigiis ambulat, quando & subiectum mari super mare Petrum ambulare precepit, qui licet titubauerit, titubauit tamen non per imbecillitatem iubentis, sed per infirmitatem obedientis. Ergo splendori gloriæ nõ permisceas nostræ atramentum naturæ: non luci nebulam humanæ carnis infundas. Ioan.12. Iob 28. Luc.23. Psal.15. Luc.24.

Vndecimus articulus est quòd Dei Filius sit de forte virtus, & Dei Patris virtus. Vnde libro secundo de Apologia Dauid ex hoc probat vnam esse operationem Patris & Filij. Tom.IIII.

Quis es Domine? Tu fecisti cælum & terram in magna virtute tua, & brachio excelso. Virtus ergo magna cęlum fecit. Quæ est ergo virtus magna? Patris, an Filij? Magna vtique Patris virtus est. Ipse enim per Filium cælum fecit & terram, sicut habes: In principio fecit Deus cælum & terram: Tamen & Filius magna virtus est. Nã cùm virtutem Patris Filium legeris, sicut habes Christũ Dei sapientiam atque virtutem, vtique cùm virtu Patris Filius sit, magna virtus est Filius. Quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur magnam Dei esse virtutem? Hęc ergo magna virtus cælum fecit, & Filius, sicut habes: Omnia per ipsum facta sunt. Ergo si & Pater fecit & Filius, vtiq; facti vnitas, operationis indicat vnitatem. Non ergo operatio discrepat Patris & Filij. Si autem vna opera, vna vtique operationis potestas est, & maiestas vna factorum est.

D *Dicit tamen super epistolam ad Galat. capite primo, versus principium.* Tom.V.

Omnis virtus Filij de Patre est, vt gesta Filij facta sunt Patris, ex quo sunt omnia.

Vnde quia Filius virtus Patris dicitur, ideo omnipotens probatur. Libro secundo de Trinitate. Lib.2.de ... Cap.3. Tom.II.

Itaque cum verus & bonus dicitur Filius, vtique omnipotens Deus Dei Filius. Nũ hinc quoque dubitari potest? Suprà diximus lectum, quia Deus omnipotens nomen est ei. Ergo quia Filius Dominus, Dominus autẽ omnipotẽs, omnipotẽs Dei Filius. Sed accipe etiam eã, de qua dubitare nequeas lectionẽ. Ecce venit, inquit, cũ nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum compunxerũt, & plãgent se super eum omnes tribus terræ, etiã, amẽ. Ego sum α & ω dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Quem igitur compunxerunt, & quem speramus esse venturum, nisi

nisi Filium Dei. Ergo omnipotens Dominus & Deus & Christus est.

Cap.eod. *Et addit probando per authoritatem, ibidem.*

Zach.2. Accipe aliud sancte imperator. Accipe Christum loquentem. Hæc dicit omnipotens Deus. Post honorem misit me super gentes quæ deprędauerūt vos: quoniam qui tangit vos, quasi qui tāgit pupillā oculi eius. Quia ecce ego iniicio manum meam super eos qui deprædauerunt vos, & erunt in prędā qui deprędauerunt vos, & sciēt quia Dominus omnipotens misit me. Vtique qui dicit, Dominus est omnipotēs: & qui misit me, Dominus est omnipotens.

Et subdit etiam rationem, Pater & Filius vnus est Deus. Ibidem.

Cap.eod. Ergo & Patris & Filii omnipotentia, si tamen Deus vnus, omnipotens: quia vnitas potestatis est. Atque vt scias imperator Auguste Christum esse qui loquutus est & in Prophetis & in Euangelio, tanquam in prædestinatione Euangelij per Isaiam dicit: Ipse qui loquebar assum: hoc est, Assum in Euangelio, qui loquebar in lege. Deinde alibi: omnia quæ habet Pater mea sunt. Quę sunt omnia? Non vtique loquutus est de creatis: hæc enim omnia facta sunt per Filium. Sed ea quæ Pater habet, id est æternitatem, maiestatem, Diuinitatemq́; nascendo possidet. Ergo eum qui omnia habet quæ habet Pater, Scriptum est enim: Omnia quæ habet Pater mea sunt: omnipotentem esse dubitare non possumus.

Isa.52. Ioan.16.

Et soluit argumentum Arrii, qui nitebatur probare Filium non esse omnipotentem. Ibidem.

Cap.eod. 1. Timot.6. Nec vereor ne quia scriptum est de Deo, Beatus & solus potens, ab eo Dei Filius separetur, cùm scriptura Deum solum potentem dixerit, non solum Patrem: & ipse de Christo Deus Pater asserat per Prophetam, Posui adiutorium super potentem. Non ergo Pater solus potens, sed potens etiā Dei Filius. In Patre enim laudatur Filius: Certè ostendat aliquis quid sit quod nō possit Dei Filius. Quis enim ei adiutor cum cælum faceret, fuit? Quis adiutor cum conderet mundum? Aut qui in constitutione Angelorum & Dominationum adiutore non eguit, eguit vt hominem liberaret? Scriptum est inquiunt, Pater si possibile est, transfer hunc calicem à me. Et ideo si omnipotēs est, quomodo de possibilitate ambigit? Ergo quia omnipotētem probaui, probaui vtiq; ambigere eū de possibilitate nō posse. Verba, inquis, Christi sunt: verū dicis. Sed quādo, & in qua forma loquatur, aduerte. Hominis substātiam gerit, hominis assumpsit affectum. Denique suprà habes, quia progressus pusillū procedit in faciem suam orās, & dicens: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Non ergo quasi Deus, sed quasi homo loquitur. Deus enim possibile aliquid aut impossibile nesciebat. Aut aliquid impossibile Deo, cùm scriptum sit: Impossibile enim tibi nihil est? De quo autem dubitat, de se, an de Patre? De eo vtique cui dicit, Transfer, dubitat hominis affectu. Ergo propheta nō putat aliquid impossibile Deo. Propheta non dubitat, & Filium dubitare tu credis? Num intra homines constitues Deum? Et dubitat de Patre Deus, & de morte formidat?

Psalm.88. Matth.26.

Similiter soluit alias rationes Arrij, ibidem. quod require infrà ca. Timor. & cap. Passio Christi.

Sed libr. iij. eiusdem contra Arrium, qui negabat Filiū omnipotentē, eò quòd sicut Pater generare non poterat: ait.

Cap.4. Quidam hoc etiam ad inæqualitatem Dei Patris & Filij obiiciendam vsurpare consueuerunt, quia dicant omnipotentem Patrem esse, quòd generauit Filium: negent autem omnipotentem Filium dicentes quòd generare nō potuit. Sed vide quemadmodum læua impietas, vt dialectica Philosophorum se ipsa conuincat. Hac enim quæstione, aut coæternum Patri & Filium necesse est sua voce fateantur, aut si principium temporis Filio aliquod scribunt, principium potentiæ necesse est tribuant etiam Patri. Ita cum omnipotentem Filium negant, incipiunt, quod nefas dictu est, asserere per Filium Patrem omnipotentem esse cœpisse. Nam si per generationem omnipotens Pater, vtique aut coæternus Patri Filius est: quia si semper omnipotēs Pater, sempiternus & Filius: aut si fuit quando non erat Filius sempiternus, fuit ergo quando nō erat omnipotens Pater. Nam cum volunt dicere Filiū aliquando cœpisse, in illud recidūt, vt & Patris potentiam dicant non semper fuisse, sed ex Filij generatione cœpisse. Ita dū Filio Dei cupiunt derogare, plus tribuunt, vt contra fas omne authorē paternę potentiæ declarare videantur, cum Filius dicat: Omnia quæ Pater habet, mea sunt: hoc est, non quæ Patri ipse tradiderit: sed quæ à Patre iure generationis acceperit. Et ideo Filium sempiternam dicimus esse virtutem. Si ergo sempiterna eius virtus atque Diuinitas, vtique & eius potenria sempiterna. Filio igitur qui derogat, Patri derogat, pietatē offendit, violat charitatem. Nos honorificemus Filium, in quo Pater cōplacet. Placet enim Patri, vt laudetur Filius, in quo ipse cōplacuit. Respondeamus tamen intentioni eorum, ne epilogo quodam inuidiā quęstionis declinasse videamur. Generauit, inquiūt, Pater, non generauit Filius. Quod hîc argumentum est inęqualitatis? Generatio enim paternæ proprietatis est, non potentiæ: Et pietas æquat, non separat. Denique in ipso vsu nostræ infirmitatis, frequenter euenire cognoscimus, vt & infirmi filios habeant, & non habeant fortiores: habeant serui, & non habeant domini: habeant inopes, non habeāt qui potētes sunt. Sed si dicūt & hoc infirmitatis esse quòd homines volūt filios habere nec possunt, quamuis humana nō sint conferenda Diuinis, tamē intelligant inter ipsos quoq; homines nō potētię esse, sed paternæ proprietatis habere filios vel nō habere, nec in potestate nostræ volūtatis esse generare, sed in corporis qualitate. Nam si esset potentiæ, vtique potētior multos haberet. Ergo nō est potētiæ habere filios, vel nō habere. Nūquid naturę est? Si naturę in firmitatē putatis, & ad humana confertis exēpla, eadē Patris est natura quæ Filii est: Itaq; aut verū Filium dicitis, & Patri in Filio derogatis per vnitatem eiusdē naturæ. Sicut enim Pater Deus natura est, ita & Filius. Deos autē ait Apostolus, non natura deos esse, sed dici. Aut si negatis esse verum Filium, hoc est eiusdem naturę, non est ergo generatus: si non est generatus Filius, non generauit Pater. Colligitur itaque iuxta sententiam vestram vt non sit omnipotens Deus Pater, quia generare non potuit si non generauit Filium sed creauit. Sed quia omnipotēs Pater cùm iuxta sententiam vestram solus generator omnipotens sit, generauit vtique Filiū non creauit. Verùm ipsi magis quā vobis credendū est. Ille ait: Genui, & frequenter ait, generationis suæ testis. Non est ergo naturæ, non est potentiæ in Christo aliqua quia non generauit infirmitas? quia generatio sicut sæpe iam diximus, non ad sublimitatem potentiæ, sed ad proprietatem refertur naturæ. Nam si ideo omnipotens Pater, quia Filium habet: omnipotentior ergo potuit esse, si plures haberet. An uerò potentia eius in vna generatione deficit? At ego ostendam & Christum habere filios, quos quotidie generat, sed ea generatione vel potius regeneratione quæ potestatis est, non naturæ. Adoptio enim potestatis est, generatio proprietatis. Quod ipsa scriptura nos docuit. Dicit enim Ioannes: Quia in hoc mundo erat & mundus per ipsum factus est, & mūdus eum non cognouit. In sua venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri iis qui credunt in nomine eius. Dicimus itaque potestatis esse quòd nos filios Dei fecit, proprietatis generationem esse oracula Dominica declarant. Dicit enim sapientia Dei: Ex ore altissimi prodiui. Hoc est, non coacta, sed libera.

Ioan.16. Ioan.1.

Cap.6. *Iterum aliud eorum soluit argumentum, ibidem infra.*

Iam illud ridiculum est, quòd quidã ex illo Apostolico, discretionem inter Patrem & Filium faciunt potestatis, quia scriptum est: Nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipsum: & vnus Dominus Iesus Christus, per quẽ omnia, & nos per ipsum. Aiunt enim non mediocrem Diuinæ maiestatis esse distantiam, quòd dictum est: ex illo omnia, & per hũc omnia. Nihil autẽ expressius quã quòd hoc loco omnipotens Filius euidenti ratione signatur. Nam vt ex illo omnia, ita per hunc omnia. Inter omnia Pater non est, cui dictum est: Quoniam omnia vniuersa seruiunt tibi. Inter omnia Filius non est: quia omnia per ipsum facta sunt, & omnia in ipso cõstant: & ipse est super omnes cælos. Non ergo inter omnia Filius, sed super omnia benedictus in secula, cuius est nomen super omne nomen. Et de quo dicitur: Omnia subiecit sub pedibus eius. Subiiciẽdo autẽ omnia, nihil reliquit ei non subiectum, sicut Apostolus dixit. Quòd si hoc etiam secundum incarnationis loquutus est sacramentũ, quemadmodum possumus de supernæ generationis incomparabili maiestate dubitare? Nihil igitur potestatis inter Patrem & Filiũ certum est interesse. Denique eousque nihil interest potestatis, vt idem Apostolus ex eo dixerit esse omnia, per quem omnia: sicut habes: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. (Roman. 11.) Si igitur Pater, sicut putãt tantummodo signatur, nõ potest idem & omnipotens esse, quia ex ipso omnia: & omnipotens non esse, quia per ipsum omnia. Aut igitur inualidũ nec omnipotentem Patrem sua assertione memorabunt, aut certè omnipotentem etiam Filium vel inuiti voce propria fatebuntur. Eligant tamen vtrum hic Patrem declaratum putent. Si Patrem, ergo & per ipsum omnia. Si Filium, ergo ex ipso omnia. Si autem & per Patrem omnia, nihil vtique Filio derogandum. Et si ex Filio omnia, similiter & Filio deferẽdum. Ac ne insidiari nos vnius arbitrentur obreptione versiculi, totum caput recẽseamus. O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ & sciẽtię Dei, (Roman. 11.) quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini: aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Ipsi gloria in secula. De quo igitur dictum putant, de Patre, an de Filio? Si de Patre, sed non est sapiẽtia Dei Pater: quia sapientia Dei Filius est. Quid est autem quod non possit sapientia, de qua scriptum est: Cũ sit vna omnipotẽs & permanens, in se omnia innouat? Non ergo accidentem legimus, sed permanentem. Habes ergo iuxta Salomonem omnipotentem & permanentem sapiẽtiam. (Sapien. 7.) Habes etiam bonam, quia scriptum est: Sapientiam autem non vincit malitia. Sed ad propositum reuertamur. Quàm inscrutabilia sunt, inquit, iudicia eius? Si igitur omne iudicium Pater dedit Filio, Filium videtur declarare qui iudicat. Denique vt scias quòd nõ de Patre, sed de filio dicit, addidit: Quis prior, inquit, dedit illi: Dedit enim Pater Filio: sed dedit iure generationis, non munere largitatis. Et ideo quòd negari nõ potest, à Patre accepisse Filium, secundũ quod scriptũ est: Omnia mihi tradita sunt à Patre meo: (Mat. 11.) dicendo tamẽ, quis prior dedit illi: nõ accepisse per naturam à Patre Filiũ denegauit, sed priorẽ non posse dici inter Patrẽ & Filiũ declarauit: quia etsi Pater dedit filio, non tamẽ quasi posteriori dedit: quia increata & inæstimabilis Trinitas, quæ vnius est æternitatis & gloriæ: nec tempus, nec gradum vel posterioris recepit vel prioris.

Similiter probat omnipotentem. Libr. ij. de fide orthodoxa ad imperatricem, cap. vicesimo.

Dicant quomodo non est omnipotens, per quem (vt ipsi quoque confitentur) omnia facta sunt. Dent vnum opus Patris quod nõ fecerit Filius, vt probent non esse omnipotentẽ Filium. At cum nullũ sit opus quod nõ & Patris existat & Filij, sine dubio omnipotens est Filius, faciens quęcũque facit omnipotẽs Pater. Sufficit si hoc ipsum Diuinis testimoniis demonstretur. Apud Prophetam Zachariã legimus: (Zach. 2.) O fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus. O Sion fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis: quoniã hæc dicit Dominus omnipotens: Post honorem misit me Deus ad gentes, quę expoliauerunt vos: quoniam qui tangit vos sicut qui tangit pupillam oculi ipsius: quoniã ecce ego inferam manum meam super eos, & erunt spoliati qui spoliauerunt vos, & scietis quia Dominus omnipotẽs misit me. Si intendas huic capitulo inuenies quòd Filius omnipotens à Patre omnipotente sit missus, vt positis in captiuitate subueniat. Considera enim Prophetam dicentẽ: Hoc dicit omnipotens: post honorẽ, inquit misit me ad gẽtes. Sine dubio Filius est, qui post honorẽ missum se esse dicit ad gentes, quem Propheta dicit Dominũ omnipotẽtem. Hoc ergo filius, existens Dominus omnipotẽs, ait in vltimo testimonij: Et scietis quia Dominus omnipotens misit me. Ergo omnipotens filius, vt suprà dictum est, ab omnipotente missus est patre. Sed & Apostolus Ioannes in Apocalypsi. (Apocal.) Hæc inquit, dicit Amen testis fidelis & verus initium creaturæ Dei: qui est, qui erat, & qui venturus est omnipotens.

Et addit idem probando per verba Salomonis.

Sed & Salomon inter cætera ait de sapiẽtia quę vtiq; Christus Filius Dei est. (Sap. 7.) Splẽdor est enim lucis ęternę, & speculũ sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cũ sit vna, omnia potest. Quomodo nõ omnipotens est, cũ possit omnia? Nam & suprà de eadem sapientia dixerat: Omnẽ habẽs virtutẽ. Ergo omnipotens est, habẽs omnẽ virtutẽ. Sed adhuc ipse Salomon ait de sapiẽtia eadẽ: Et permanẽs in semetipsa omnia innouat. Agnosce omnipotẽtiã eius, cũ omnia innouat. Agnosce inter ea & quòd immutabilis est, cũ in semetipsa permanet omnia innouans. Id est, licet omnia innouet, ipsa tamen immutabilis perseuerat, quod nõ nisi Dei omnipotentis est. Sed quia verè immutabilis est Filius & conditor omniũ, etiã hoc psalmi versibus approbatur. Initio terrã fundasti Domine, & opera manuũ tuarũ sunt cęli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascẽt, & velut amictũ mutabis eos, & mutabuntur. Tu autẽ idem ipse es, & anni tui non deficiẽt. Hoc de Filio Dei dictũ esse interpretatus est Paulus scribẽs ad Hebręos. Habes ergo per hæc capitula, & omnipotentem Filiũ & immutabilem, & omnium conditorẽ, sicut & omniũ artificẽ, dicente Salomone: Omniũ enim artifex docuit me sapientia. Sed ne duos omnipotentes intelligas pręcauendũ est. Licet enim & Pater sit omnipotẽs, & Filius omnipotẽs, tamen vnus est omnipotẽs, sicut est vnus Deus: quia Patris & Filij eadẽ omnipotẽtia est, sicut eadem Diuinitas, secundũ quod suprà viribus, & conditione temporis coartantis expressum est.

Et adiungit Isaiæ Prophetæ testimonium.

Crede & nũc: inferius explanabitur testimoniũ Isaiæ (Isa. 45.) Prophetę, Fatigata est Ægyptus, & negotiatio Æthiopum, & Sabaim, viri excelsi ad te transibũt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabũtur, quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim Deus es, & nesciebamus, Deus Israël saluator. Erubescẽt & confundẽtur omnes qui aduersantur ei: & ibunt in confusionẽ. Intẽde quia ad filiũ dicitur: Et tui erunt serui, & post te sequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabũtur. Ergo & hinc Deus verus ostenditur filius, cum adoratur: Dei est enim adorari. Si quidẽ & alibi docet Apostolus de filio Dei esse scriptum: Et adorẽt eum omnes Angeli Dei, scilicet quia norãt Deum verum esse. Sed in præsenti testimonio Isaiæ sicut ipse Deus est, sic etiã in ipso Deus est. Ait enim: quoniã in te est Deus, & non est Deus præter te. Et cũ dixit in Deo Dominũ Deum esse, subsequitur & dicit: Tu es enim Deus, & nesciebamus Deus-

Deus Israël saluator: ostenditur vnitas Diuinitatis in Patre & Filio, sicut & omnipotentiæ Dei, & quicquid omnino Diuinæ substantiæ est: hoc solo differens à Patre Filius, quòd ille Pater est, hic Filius, id est quòd ille genuit, & natus est hic. Non tamē quia natus est minus habet aliquid quàm quod in eodem Deo Patre est imago Dei inuisibilis existens, & splendor gloriæ & character substantiæ eius. Hoc qui de Filio Dei non credunt, Isaiæ sententiā sustinebunt dicētis: Erubescāt & cōfundantur omnes qui aduersantur ei, & ibūt in cōfusionē.

De hoc require infrà ca. Subiectio.

Duodecimus articulus est quòd Filius sit de necessario veritas, id est verus Patris Filius: vt suprà patet: vnde in concilio Aquilegiensi, in disputatione cum Palladio Ariano scribit dixisse Eusebium episcopum. Non extat.

Christus est Deus verus, secundum omnium fidem & catholicam professionem. Nam & nos per adoptionem filij sumus: ille secundum proprietatem generationis Diuinæ.

Vltimus articulus est, quòd Filius sit de viuēte vita. Hoc est, quòd sit à Patre, & nō contrà. Quomodo autē est æqualis Patri: quæstionem proponit, quam & soluit. Libro quarto de fide Trinitatis. Cap. 5. Tom. II.

Plerique etiam hîc faciunt quæstionem, quia scriptū est: Sicut misit me viuus Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, ipse viuet propter me: dicētes, Quomodo æqualis est Patri Filius, qui dixit, quòd propter Patrem viuit? Qui hoc proponunt, primùm respōdeant cuiusmodi vita sit filij: vtrum ea quam Pater largitus sit nō habenti? Sed quomodo vitā aliquādo potuit nō habere, cum ipse sit vita, sicut ait: Ego sum via, veritas, & vita? Vita vtique sempiterna, sicut virtus est sempiterna. Aliquādo ergo vt sic loquar, si vitā non habuit, cōsiderate quid lectum sit hodie de Domino Iesu, quòd mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus, siue dormiamus simul cum illo viuamus. Cuius mors vita est, huius Diuinitatis vita non est, cū Diuinitas vita sit sempiterna? An verò vita eius in Patris est potestate? Sed ne corporis quidem sui vitam in alterius fuisse potestate memorauit, sicut scriptum est: Ego ponā animam meā, & iterum sumam illam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso. Potestatē habeo ponendi eam, & iterum potestatem habeo sumēdi eam: hoc mandatum accepi primū à Patre meo. Eius ergo vita secūdum Diuinitate in alterius potestate posita iudicatur, cuius vita sed corpus alienæ non erat subdita potestati? Aliena enim potestas erit, si nō erat vnitas potestatis. Sed sicut potestatis suæ esse significat ponere animam & liberæ voluntatis: ita etiam quòd secūdum mandatū deposuit patris, suæ ac paternæ volūtatis signat vnitatem. Ergo si vitam Filius neque aliquo accepit ex tempore, neque alienæ habet potestati subditam, videamus qua ratione dixerit, Sicut misit me viuus Pater, & ego viuo propter Patrē. Exponamus vt possumus, imo ipse potius exponat. Considera igitur quid antèpræmiserit. Ait enim: Amē, amen dico vobis: antè instruit queādmodū audire debeas. Verè, inquit, verè dico vobis: Nisi manducaueritis carnē Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Secundum Filiū hominis se dicere antè præmisit: & tu quòd secundū Filiū hominis de carne est loquutus & sanguine, ad Diuinitatē putas esse referēdum? Denique addidit: Caro enim mea verè est esca, & sanguis meus potus. Carnē audis, sanguinēaudis. Mortis dominicæ sacramēta cognoscis, & Diuinitati calūniaris? Audi dicentē ipsum quia spiritus carnē & ossa non habet. Nos autē quotiescunque sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysteriū in carnem transfigurātur & sanguinē, mortem Domini annūtiamus. Ergo postea quàm se loqui secundum hominis Filium declarauit, & carnē sæpe repetiuit, & sanguinē: subdit postea, Sicut misit me viuus Pater, & ego viuo propter Patrē: & qui manducat me, ipse viuet propter me. Quomodo igitur hoc accipiendum putat? potest enim duplex videri cōparatio. Prima ita: Sicut misit me viuus Pater, & ego viuo propter Patrē. Secunda: Sicut me misit viuus Pater, & ego viuo propter patrē: ita & qui mādūcat me, ipse viuit propter me. Si primā eligunt, hoc significat quòd sicut missus sum à Patre & descendi à Patre, ita viuo propter Patrem. Quasi quis autem missus est atque descendit, nisi quasi Filius hominis, sicut ipse suprà sapiētia dixit: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis. Ergo si quasi Filius hominis missus est atque descendit: ita quasi Filius hominis viuit propter Patrem. Denique & qui manducat quasi Filium hominis, & ipse viuit propter Filium hominis. Actū ergo incarnationis suæ aduentui comparauit. Quòd si secūda complacuit, nónne & æqualitatem Filij cum patre, & similitudinem eius cum homine manifesta distinctione colligimus? Nam quid est: sicut ipse viuit propter patrē, & nos viuimus propter ipsum: nisi quòd sic viuificat filius hominis, sicut pater in filio carnem viuificauit humanam? Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat vt ipse Dominus dixit.

Et addit. Cap. eod.

Æqualitas ergo filij ad patrem, per vnitatē quoque viuificationis astruitur, quando sic viuificat filius vt Pater. Agnosce ergo eius vitam & potentiam sempiternam. Similitudo etiam nostra ad filium, & quædam secundum carnē vnitas declaratur: quoniam queādmodum filius à patre, sicut homo est viuificatus in carne: sic enim scriptum est, quòd Deus Iesum Christū à mortuis suscitauit: Ita etiā nos quasi homines viuificamur à Dei filio. Secundum hanc ergo expositionem nō solùm ad conditionem humanam deriuatur gratia largitatis, sed etiam Diuinitatis æternitas prædicatur. Diuinitatis quòd ipsa viuificat: humanæ autē conditionis, quòd viuificata est in Christo. Quòd si quis vtrumque ad Christi refert Diuinitatem, ergo filius Dei hominibus comparatur vt ita filius propter patrē viuat, sicut nos propter filiū Dei viuimus. Sed filius Dei vitam largitur æternam. Nos autē largiri nequimus, ergo nostri comparatione nec ille largitur. Habeant igitur Ariani fidei suæ præmium, ne vitam æternam adipiscantur à filio. Libet iam vlteriùs progredi. Nā si illis placet hūc locū ad Diuinæ perpetuitatem referre substātiæ, accipiant etiā tertiam expositionem. Nónne euidenter videtur dicere: Quòd sicut viuus pater est, ita viuit & Filius. Quod vtique quis non aduertat ad vnitatem vitæ, quòd eadem patris & filij vita sit, esse referēdum? Sicut enim pater vitam habet in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Dedit per vnitatem, dedit nō vt auferat, sed vt clarificetur in filio. Dedit vt complaceat: Dedit non vt pater custodiret, sed vt filius possideret. Sed obiiciendum putant quòd dixit: Ego viuo propter patrem. Vtique si ad Diuinitatem referūt, propter patrem viuit filius, quòd ex patre filius est: propter patrem, quòd vnius substantiæ cum patre: propter patrē, quòd eructuatū est verbū ex patris corde, quòd à patre processit, quòd ex paterno generatus est vtero, quòd fons pater filij est, quod radix pater filij est. Sed dicunt fortasse: Si vnitatē putas patris ac filij vitæ esse cū filius dixerit: Et ego viuo propter patrem: nunquid vnitas est filij vitæ atque hominum, cùm dixerit filius, Qui manducat me, & ipse viuit propter me? Imò planè, sicut vnitatem fateor esse vitæ cælestis in patre & filio per Diuinæ vnitatem substātiæ: ita vel Diuinæ naturæ, vel Dominicæ incarnationis excepto priuilegio, societatē nobiscū vitæ spiritalis in filio esse profiteor per humanæ vnitatem naturæ. Qualis enim cælestis, tales & cælestes. 1. Corinth. 15.
Denique sicut in illo sedemus ad dexteram patris, non quòd cum ipso sedemus, sed quòd sedemus in Christi

Ioan. 6. Ioan. 14. Ioan. 10.

corpore, de quo postea dicemus plenius: sicut, inquam, sedemus in Christo per corporis vnitatē, ita & in Christo viuimus per corporis vnitatem. Non solùm autem non vereor quod scriptum est: Et ego viuo propter patrem: sed etiam si per Patrem dixisset, non vererer. Solent enim etiam istud obiicere quod dixit: Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro claritate Dei vt clarificetur Filius eius per ipsum.

Cap.6.

Sequitur de Dei Filio tractatus singulariter cōtra Arrianos præter ea quæ dicta sunt. Et primò contra Arrianorum dogma, quod continet sex errores principales, videlicet quòd Filius sit dissimilis Patri: quòd nō sit æternus sed ex tempore, quòd sit creatus, quòd non sit bonus vt Pater, quòd nō sit omnipotens, quòd non proprie Deus. Libro primo de fide sanctæ Trinitatis.

Cap.3. Tom.II.

Expositio dogmatis Arriani. Nūc cōsideremus quas Arriani Dei filio inferant quęstiones. Dissimilē patri dicunt esse Dei filiū. Hoc si homini obiiciatur, iniuria est. Et tēpore cœpisse dicunt Dei filium, cū cōditor ipse sit temporum. Homines sumus, & esse nolumus temporales. Ex tempore cœpimus, & sine tempore futuros nos esse credimus, & fieri nos optamus æternos. Et quomodo negare possumus Dei filium sempiternū quem sempiternū docet ac demōstrat natura nō gratia? Creatum dicunt. Quis authorem inter opera sua deputet, vt videatur id esse quod fecit? Bonū negant. Sacrilega vox ipsa se damnat, vt indulgentiam sperare non possit. Negant verum Dei filium, negant omnipotentem, cum fateantur omnia facta per filiū, omnia creata esse per Dei virtutē. Quid est enim virtus, nisi perfecta natura? Negant etiam Diuinitate vnum esse cum Patre. Deleant ergo Euangelium, deleant Christi vocem. Ipse enim dixit, Ego & Pater vnum sumus. Non ego hoc dico, Christus dixit. Nūquid fallax vt mētiretur? Nūquid impius, vt quod non erat, vsurparet? Sed singula suis locis plenius digerentur. Nunc quoniā hæreticus dicit esse dissimilem, idque versutis disputationibus astruere nititur, dicendum est nobis quod scriptum est: Cauete ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem seductionem secundum traditionē hominē, & secundū elementa huius mundi, & non secundum Christū: quia in ipso habitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter.

B

C

Coloss.2.

Contra primum errorem agere incipit ibidem, non esse dissimilem Dei Filium Patri probando.

Dissimilem igitur dicūt esse. Nos negamus, imò potius horremus hanc vocem. Sed volo argumento credas, sancte Imperator, & nostræ disputationi: Scripturas interrogemus. Interrogemus Apostolos, interrogemus Prophetas, interrogemus Christum. Quid multa? patrem interrogemus, cuius honori studere se dicunt, si filius degener iudicetur. Sed non est honorificentia boni patris filij iniuria. Non potest bono patri placere, si filius degenerasse potius à patre, quàm patrem çquasse credatur. Da veniā sancte Imperator si ad ipsos paulisper verba cōuerto. Sed quem potissimum legam Eunomiúmne, Arrianū vel Aëtium eius magistros? Plura nomina sed vna perfidia impietate non dissonans, cōmunione discordans, non dissimiles fraude, sed cognitione discreta.

Cap.4.

D

Et infrà probat Filium non dissimilem, quia est imago patris: quod require suprà, in hoc titulo. Soluit etiam eorum rationes quibus persuadebāt esse dissimilem. Libro quarto eiusdem, quod similiter require suprà, in hoc titulo. Præter hæc autem. Libro de incarnatione Domini.

Cap.9. Tom.II.

Dicunt ergo quòd pater omnē causam, hoc est αἰτίαν, sicut Græci dicūt super gressus, cum ex alio creatus nō sit, non sit filius, vtique substantia sit, non aliunde principiū habens & causam ex qua sit. Et ideo inquiūt alia talis substātia esse non potest, quia omnia ex patre Deo habent subsistendi causam, vnde non esse verisimile dicunt, vt filius qui ex patre est, & ex se causam nō habet vt sit, sed ex patre, similis sit patri, cū pater ex alio causam nō habeat, filius autē vt ipsi allegāt esse nō potuerit nisi hoc ipsum ex patre vt esset acceperit. Ideoq; ingenitum & genitum dicunt esse dissimilem, quasi verò quod alibi sæpe iam dixi, generatio potestatis sit, non naturæ. Cum enim dico genitum, non proprietatē naturæ, sed significationē generationis expressi: & hoc exemplis euidentioribus approbabo. Nam si generaliter dicam filium, nec addam cuius, potest intelligi & filius hominis, & filius iniquitatis, & filius pestilentię, & filius diaboli, sicut de Iudęis scriptura testatur: et quod in vsu est, & fœtus pecudis, & pulli columbarū. Ideo in appellatione filiorū nō est expressio significata naturæ. At verò si naturā designare desidero, aut hominē nūcupabo, aut equum nominabo, aut auē dicam, vt natura possit intelligi. Ita ergo si naturā cupio designare Diuinam, Deum verū debeo nominare. Cum autē filium dico, generatum significo. Cū patrē quoque dico, generasse declaro. Non ergo hinc naturæ discretionem facias, cùm sit hoc significatorium generātis & geniti. Significatoria autem huiusmodi, exprimunt substantiæ qualitatem. Multi enim vt dixi, filij, sed diuersitas filiorum. Alius per naturam, alius per gratiam.

Et infrà ibidem.

Cap.10.

Cæterum, si factū dicas aut creatum, quod interdum filium dicunt, quia multa facta & creata sunt, non proprietatem substantiæ videris significasse, sed speciē qualitatis. Aliud enim substantia, aliud qualitas est. Denique diximus & alibi, vsian ita interpretatos Latinos, vt substantiam dicerent. Vsia autem Dei cum dicitur, quid aliud significatur, nisi Deum semper esse? quod literæ ipsę exprimunt, quamuis Diuina vsai, hoc est, cum sit semper, vsia dicitur vnius literæ mutato ordine propter sonum & compendium decorémque sermonis. Ergo vsia quod semper sit Deus significat. Ingeniti autē vt tu vis vel geniti appellatio quid sit declarat, hoc est, quod non ex alio sit pater, nec ex se filius. Species hic videtur esse diuersa. Species vtique distincta, sed indistincta diuinitas.

Vsia. Vsai.

Et infrà ibidem.

Ideo horum quoque qui similem dicunt esse filium, sed non vnius substantiæ cum patre, ineptias discutiamus. Quæ non vnius naturæ sunt, diuersæ sunt vtique atque distantis: & quæ distantis naturæ, cōsequens est vt similia esse non possint, nisi forte secūdum speciem, similia dicas, dissimilia secundū veritatē. Nam & lactis & niuis & cygni albentis, cōcolor species est: Sed discrepantiam seruat distantis naturæ, nec differentia naturarum, specierum similitudine coloratur. Quomodo ergo isti similem dicūt patrem & filium, qui vnitatem substantiæ negant? An secundum formam & figurā colorem similem putant? sed hæc corporis sunt, hęc compositionē quandā indicāt. Quomodo autem inuisibili similitudinē secundū colorē optamus aut formā? Aut quomodo creatura potest esse similis increato? Quomodo splendor gloriæ & character substātiæ eius, si diuersa gloria, vt illi dicūt, diuersa substantia est? Secundum gloriam, inquiūt, & operationē similis est: & propterea imago Dei dicitur filius. Ergo si per aliqua non per omnia similis, pro parte similis, pro parte dissimilis est. Huic autē propositioni consequens est vt si ex parte similis, pro parte dissimilis non in toto est, pro parte sit Dei imago composita: ac per hoc sequitur, vt ipse compositus videatur, cuius sit imago composita. Composita autem si ex parte similitudinem seruet imago eius ex parte similis esse non possit. Sed qui similē secūdū vnitatem naturæ negant, similē cæteris arbitrantur. Solent enim dicere: Cur putatis quia multū dedit scriptura filio, quia imaginem dixit, cum ipse Deus dixerit hominibus: Estote sancti: quoniam ego sanctus sum. Et filius dixerit, Estote perfecti, sicut & pater vester qui in cæ

Cap.10.

Leuit.

in cælis est perfectus est? Nec intelligunt eo ipso astrui, quia nō secundū partem sed secundum plenitudinē Diuinitatis & perfectionē similis sit Filius Patri. Deniq; si multi similes, cur solus Filius imago inuisibilis Dei dicitur, & character substātiæ eius, nisi quia in eo naturæ eiusdē vnitas, & eius maiestatis expresio est? Alia enim secūdū imitationē similitudo, alia secūdū naturā, quod propositorū exemplorū etiā verba indicāt. Dicit enim scriptura: Estote sancti: vt fiant id per imitationē homines. Ergo dicitur, Estote: quia nō sunt. De se autē dicit Deus, quia sanctus sum: nō vtique proficiēte processu, sed manēte natura. Deinde ait sapiētia, Estote perfecti: vt incipiāt habere quod nō habēt. De Patre autē dicit, Sicut Pater vester qui in cælis est perfectus est. Est ergo perfectus Pater, qui est, semper est. Ideo vel vsia Græcè, quòd sit semper, vel Latine, quòd in suo maneat, nec ope subsistat aliena, appellatur substantia. Sanctus ergo Pater & perfectus Pater: Sāctus etiam & perfectus Filius, quasi imago Dei, imago autem Dei, quia omnia quæ sunt Dei videntur in Filio, id est sempiterna Diuinitas, omnipotētia atque maiestas. Talis ergo qualis est Deus, sua videtur imagine. Vnde oportet vt imaginem eius talem credas, qualis est Deus. Nam si imagini detrahas, & vtique ei cuius imago est videbitur esse detractū. Si minorem imaginem credas, minor Deus apparebit imagine. Qualem enim æstimaueris imaginē, talis tibi videbitur hic, cuius inuisibilis est imago. Dixit enim imago: Qui me videt, videt & Patrem. At qualem æstimaueris eum, cuius imaginem, esse Filium credis, talis tibi necessariò Filius æstimandus est. Vnde quia increatus Pater, increatus & Filius: quia non minor Pater, non minor Filius, quia omnipotens Pater, omnipotens & Filius.

Vsia. Substantia.

Contra secundum errorem, quòd Filius non sit ex tempore, sed coæternus Patri: loquitur libro primo de fide sanctæ Trinitatis. quod require suprà. Probat tamen eod. lib. *Cap. 5.*

Dic mihi hęretice, dat enim veniam clementissimus Imperator, vt te non colloquendi studio, nec audiendi cupiditate, sed exponēdi gratia paulisper alloquar. Dic mihi inquam: Fuistne alquando tempus quo omnipotens Deus Pater non erat, & Deus erat? Tempus inquis non astruo. Bene & argutè. Si enim tempus dixeris, te ipsum conuinces: quia necesse est asseras fuisse tempus ante Filium, cuius Filius tēporis author sit & creator. Non enim potest post opus suum ipse cœpisse. Necesse est igitur authorem operis sui esse fatearis. Ante tempora, inquis, non nego Filium. Sed cum Filium dico ostendo priorem Patrem, quia Pater, inquis, Filio prior est. Quid est hoc? Negas esse tempus ante Filium, & tamen nescio quid ante Filium vis præcessisse quod temporis sit, & ostendis media nescio quæ molimina fuisse generandi, in quo generationem Patris significas temporalem. Nam si Pater esse cœpit, Deus ergo primò erat, postea Pater factus est. Quomodo ergo immutabilis Deus? Si enim antè Deus, postea Pater, vtique generationis accessione mutatus est. Sed auertat Deus hanc amentiam. Nos enim ad impietatem eorum redarguendam hanc retulimus quæstionem: quia pia mens generationem sine tempore asserit, vt & sempiternum Patrem cum Filio dicat, nec aliquando asserat esse mutatum. Iungat igitur honorificentia Patri Filium, quem Diuinitas iunxit: non separet impietas, quem generationis proprietas copulauit. Honorificemus Filium, vt honorificemus & Patrem, sicut in Euangelio scriptum est. Sempiternitas Filij, Paternæ maiestatis insigne est. Si iste nō semper fuit, ergo ille mutatus est: Sed semper fuit Filius, ergo nec Pater aliquando mutatus est, qui immutabilis semper est. Itaq; videmus quòd illi qui volunt negare Filium sempiternū, volunt Patrem docere esse mutatum.

Iterum probat idem ratione generationis Diuinæ quæ

A *est ab æterno. Quod require suprà, hoc titulo, vbi de generatione Filij agitur. Præter illa autem est hoc quod dicit libro de Patriarchis: pertractans illud de benedictione Ioseph, vberum & vuluæ.* *Cap. 11. Tom. IIII.*

Quod autem ait: Vuluæ benedictionem patris tui & matris: Si vuluam solam Mariæ velimus intelligere, cur vtrumque coniunxerit benedictione, latebit causa. Potuit enim dicere de sola vulua matris. Sed pulchrius arbitror, vt secundum spirituale mysterium intelligamus vtramq; generationem Domini Iesu, & secundum Diuinitatem, & secūdum carnem, qui ante secula est generatus ex Patre. Vnde & Pater ait: Eructauit cor meum verbum bonum: eò quòd ex illa intima eóq; incomprehēsibili Patris processit substātia, & in ipso est semper. Vnde & Euangelista dicit: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris ipse enarrauit. Sicut ergo sinus Patris spiritalis intelligitur intimū B quoddam paternę charitatis naturæq; secretum, in quo semper est Filius: ita etiam Patris vulua est spiritalis, interioris arcanum, de quo tanquam ex genitali aluo processit Filius. Denique diuersè nunc vuluam legimus Patris, nunc cor eius, quo verbum eructauit, nunc os eius, ex quo iustitia processit, ex quo prodiuit sapiētia, sicut ipse ait: Ex ore altissimi prodiui. Ita cum vnum non definitur, & vnum omnia sonāt, spiritale magis mysterium generationis paternæ quàm membrū aliquod corporale significat. Sed sicut illam ex Patre generationem intelligimus, ita etiam ad cōsummationem fidei generationem Mariæ intelligamus, quando benedicitur vulua matris, illa vtique Mariæ virginalis, quæ nobis edidit Dominum Iesum. De quo partu dicit Dominus per Hieremiam Prophetā, Prius quàm te formarem in vtero noui te, & prius quā exires de vulua matris sanctificaui te. *Psal. 44.* *Ecclesiast. 24.* *Hierem. 1.*

Contra tertium errorem Arrij, quòd Filius non sit creator, sed creatura, loquitur super epistolam ad Colossenses, C *cap. primo, exponens illud: Quia in ipso cōdita sunt omnia. Vbi probat Filij productionem esse causam omnium creaturarum.* *Tom. V.*

Omnia per ipsum & in ipso cōdita sunt. Non solùm in eo magnificum & gloriosum significat Christū, quia antè quā fierēt omnia, natus est: sed in ipso dicit omnia condita, hoc est, vt omnium potentia in eo esse credatur, & de eo profecta, dum omnia fiūt per ipsum: Hoc est caput esse totius creaturæ: quia ab ipso vt sint esse cœperūt. Ideo autem quæ ab ipso facta sunt, per ipsum facta dicuntur: quia ad hoc natus est, vt faceret creaturam: hoc est fecisse in eo & per eum. Nec enim sibi natiuitas sua proficit, sed nobis: quia non eguit nasci, qui in his erat, quomodo sit vnicus Dei Patris & Filij, quo modo ipse nouit, quæ ingenita sunt Dei Patris. Erat enim in Deo, qui processit de Deo, ita vt vnus esset Deus: ac sic fit, vt neque sit diminutio Patris, neque profectus Filij dum nascitur. Et vt apertius tradat quæ & D quanta sit potentia Filij, ostendit quæ per ipsum sint: id est Throni, & Dominatiōes, & principatus, ac Potestates, vt perinde omnino minus nihil in eo esse credatur quā est in Patre. Et ipse est ante oēs. Ante omnes sic est, quia hic solus de Patre Deo natus est, de ingenita vtiq; substantia Dei. Hęc autem virtute eius, quam per generationem habet à Patre, subsisterūt: non vt communio eis substantiæ sit cum eo, sed ex nihilo nutu Dei Patris Filio agente cœperūt. Et cuncta in ipso constāt. In ipso constant, quia sine eo nihil sunt. Nisi enim huic fuerint subdita, errore deuia, quasi perditioni fiēt obnoxia. Et ipse est caput corporis Ecclesię. Ecclesiæ caput est Christus, si tamen omnes vnum sentiant cælestes & terreni, vt sint Ecclesia, hoc est vnius fidei. Si quo minus, truncati capite, hoc est, omnium corporum, totius corporis id est à creatore seiuncti, amentia & vanitate quadam bacchantur.

Pluribus autē rationibus deducit Filiū non esse creatu=

Cap.6. Tom.II *ram. Libro quinto de fide sanctæ Trinitatis.*

Non ergo creatura Filius. Filius paternæ est imago substātiæ: omnis autē creatura dissimilis supernæ substantiæ, sed non dissimilis Dei Patris filius. Non ergo creatura Filius. Filius nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed nulla creatura æqualis Deo. Æqualis autem Filius, non ergo creatura Filius. Omnis creatura mutabilis, sed nō mutabilis Dei Filius. Non ergo creatura Dei Filius. Omnis creatura accidētia boni & mali recipit suæ capacitate naturæ, eademque decessionem sentit: Dei autem Filio nihil potest ex eius Diuinitate vel decedere vel accedere. Non ergo creatura Filius. Omne opus suum adducet Deus in iudiciū: sed Dei Filius non adducetur in iudiciū, quia ipse iudicat. Non ergo creatura Dei Filius. Postremò vt vnitatem intelli-
Ioan.10. gas, de ouibus dicit Saluator: Nullus, inquit, rapit eas de manu mea. Pater quod dedit mihi maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Sic viuificat Filius vt Pater. Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Sic suscitat Filius vt Pater. Sic conseruat Filius vt Pater. Et ideo ne quis vel duos deos crederet, vel discretionē potestatis induceret, vnū se esse cum Patre dixit. Id quemadmodum potest dicere creatura? Nō ergo creatura Dei Filius est. Nō idem est regnare & seruire: Christus autē & rex est, & filius regis. Nō ergo seruus est Dei Filius. Omnis autē creatura seruit: sed nō seruit Dei Filius, qui ex seruis filios facit Dei: Non ergo creatura Dei Filius.

Cap.5. *Vnde libro primo eiusdem contra Arrianos sic loquitur.*

Nunc videamus quo distāt à gentilibus Arriani. Illi deos appellant dispares sexu, dissimiles potestate: isti Trinitatē asserunt differentis Diuinitatis, & dissimilis potestatis. Illi deorum suorū principium asserunt temporale: & isti Christū cœpisse ex tempore mentiuntur. Nónne ex philosophia omnē impietatis suæ traxerunt colorem? Illi tamen quod venerantur amplificant: isti Dei Filium creaturā asserunt esse qui Deus est.

Cap.6. *Non esse creaturam Dei Filium probat libro eodem.*

Patuit vt arbitror, sancte Imperator, neq; dissimilē Patris, neq; ex tēpore esse Deū Iesū. Restat vt illud quoq; sacrilegiū redarguatur, & probemus creaturā non esse Dei Filiū, in quo nobis præsentis oraculū lectionis aspi-
Marc.16. rat. Audiuimus enim legi dicente Domino, Ite in orbē vniuersum, & prædicate Euāgeliū omni creaturæ. Qui vniuersam creaturam dicit, nullam excipit. Et ideo vbi sunt qui creaturā Christum appellāt? Nam si creatura
Roman.8. esset, nunquid ipse sibi mādaret Euangeliū prædicari? Non igitur creatura est: sed creator qui docēdæ creaturæ discipulis suis mandat officium. Non ergo creatura Christus. Vanitati enim creatura subiecta est, sicut Apostolus dicit: Nūquid ergo subiectus est vanitati? Rursus iuxta eundē Apostolū, creatura congemiscit & comparturit vsque nunc. Nunquid ergo Christus congemiscit & comparturit, qui nostros à morte gemitus liberauit? Creatura, inquit, liberabitur à seruitute corruptionis. Videmus igitur magnā inter creaturā & Dominū esse distantiā: quia seruitus creatura est, Dominus aūt spiritus est: Vbi autē spiritus Domini, ibi libertas. Quis hūc induxit errorē, vt eum qui creauit omnia diceret creaturā? Num ipse Dominus se creauit? Si enim lectū est, ꝙ per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso fa-
Psal.109. ctū est nihil, nūquid ipse se fecit? Si lectū est, quod negari non potest, quia Deus in sapientia fecit omnia, nun-
Cap.eod. quid verisimile videri potest, quia in se ipsa facta est sapientia?

Verum quia vt Filius virginis creatura dici potest, ideo idem infrà dicit:

Ioan.20. Ostendit etiā Dei Filius distantiā generationis & gratiæ, dicens, Ascendo ad Patrem meū & Patrem vestrū, Deū meū & Deum vestrū. Non dixit, Ascendo ad Patrē nostrū: sed, ascendo ad Patrē meū & Patrē vestrū. Separatio ista diuersitatem ostendit, quòd illius genitor, noster creator sit. Et addidit, Deum meū & Deum vestrū: quia licet ipse & Pater vnū sint, & illi Pater sit proprietate naturæ, nobis Deus Pater cœpit esse per Filiū, non naturæ iure sed gratiæ, tamē vtraque naturā hîc significare videtur in Christo, & Diuinitatis & carnis. Diuinitatis ex Patre, carnis ex matre. Illā quę ante omnia; istam quæ ex virgine. Denique ante Patrē vt Filius nominauit, Deū postea vt homo nūcupauit. Vbique autē Deū suum quòd ex persona dicat hominis, testimonia docēt. Deus Deus meus respice in me, quare dereliquisti me? Et alibi: De ventre matris meæ Deus meus es tu. Et suprà, quasi homo patitur: & infrà, homo est qui ex ventre matris iactatur. Itaque cū dicit de ventre matris meæ Deus meus es tu: significat eum qui semper Pater erat, ex illo Deum sibi esse, ex quo de vētre iactatus
B est. Cum igitur in Euāgelio, in Apostolo, in Prophetis, generationē Christi legerimus, vnde audēt dicere creatum esse illis factū? in quo creatum legerint? Et quidē in quo factū considerare deberēt. E doctū est enim Dei Filium de Deo natū. Factum autē in quo legerint, diligenter aduertant. Non enim Deus factus est, sed Deus Dei Filius natus est: postea autē secundū carnem homo factus est ex Maria. Si mihi nō credūt, credāt Apostolo dicenti, Postquā verò venit plenitudo temporis, misit Galat.4.
Deus Filium suū factū ex muliere, factū sub lege. Filiū, inquit, suū: Non vnū de multis: non communē, sed suū. Suum cū dixit, generationis æternę proprietatē signauit. Hunc postea factum ex muliere asseruit, vt factura non Diuinitati, sed assumptioni corporis ascriberetur. Factū ex muliere per carnis assumptionē: factum sub lege, per obseruantiā legis. Generatio autem illa cælestis ante legem, ista post legem. Cap.7.

C *Et soluit Arrianorum rationem, quòd facturā vel creaturam Dei Filium dicant.*

Vnde & illud vanè iactare consueuerunt, quod scriptum est: Et Deū eum, & Christū fecit Deus. Imperiti legāt totum & intelligant. Sic enim scriptū est: Et Deū eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum quē vos crucifixistis. Nō Diuinitas, sed caro crucifixa est. Hoc vtique fieri potuit, quod potuit crucifigi. Nō ergo factura Dei Filius. Facessat igitur & illud de quo calumniari solent, & discāt quemadmodū dictum sit: Dominus creauit me. Nō dixit Pater creauit: sed Dominus creauit me. Caro Dominū agnoscit: gloria Patrē significat. Creatura nostra Dominū confitetur. Charitas Patrem nouit. Itaque quis ignoret, quia ob causam incorporationis hoc dicitur? In eo igitur se creatū dicit, in quo & hominem testificatur, dicens: Quid me quæritis occidere hominem? in quo crucifixus & mortuus, & sepultus est. Nec dubitādum est quia quasi præteritum posuit quod erat futurū. Hæc enim consuetudo prophe-
D tiæ est, vt quę futura sunt, vel quasi pręsentia, vel quasi facta dicantur. Cap.9.

Et infrà.

Arrius dixit creaturā Dei Filiū, nō sicut cæteras creaturas. Quæ enim creatura non sicut alia creatura est? homo nō vt angelus? Terra nō vt cælum? Sol non vt aqua? Lumen nō vt tenebræ? Nihil ergo præferendo donauit, sed ad simplices decipiendos, misero colore fraudem suæ impietatis obduxit. Non ex

Sed libro secundo de fide orthodoxa ad Imperatricem, aliam rationem Arrij soluit in hunc modum:

Hæc verba animis hæreticorū: Ex nihilo, inquiunt, Deus Filium fecit. Si fecit eum ex nihilo, creatura est & nō Filius. Et quid est quod Filiū dicis, quem creaturā esse confirmas, cum dicis eū factum ex nihilo? Nō ergo potes & Filium dicere & creaturā. Filius enim, ex natiuitate cōsistit: creatura autē ex factura. Quid tibi contraria profiteris? Vnum elige ex duobus. Dicat Filiū verè

verè Filiũ,aut creaturã verè creaturã.Si ita Filiũ dicis, vt verè Filium dicas,negasti eum esse creaturã.Et quomodo de nihilo esse factum dicis quem verè filium confiteris?Si autem sic dicis eum esse creaturam, cur eum filium nominas,cùm in eo istius nominis abneges veritatem? Sed viuis lapidibus Diuinæ vocis percutiamus frontis eius impudẽtiam.Tu dicis eum esse creaturam. Ego dico eum esse filium. Quis inter nos de professionis veritate pronuntiet?Puto quòd libenter habeas vt ille iudicet,à quo tu renuentibus nobis,factũ dicis Christum ex nihilo. Audiamus ergo quid de cælis ipse pronuntiet. Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui.Nunquid dixit, Hic est quem ego feci ex nihilo? Et vide quia hoc tunc primùm dixit, quando Iesus vt homo accessit ad baptisma: & puto non alia ratione quàm qua poterat credi non esse filius Dei, qui corporeus videbatur: & inter cæteros homines ipse quoque vt homo peccator veniebat ad baptismum, cum peccata propria non haberet. Ne ergo cum sacramentum baptismatis homine assumpto suscipit Iesus,nõ verè filius Dei crederetur,clamat pater:Hic est filius meus,&c.

Et infrà alia ratione probat eum non esse creaturam.

Sed adhuc reliquam partem propositi testimonij videamus,vt tuæ frontis impudẽtia multò presƒius obteratur. Nam cum dixisset, Sic enim dilexit mundum Deus, vt Filium suum vnigenitum daret, prosequitur & dicit,Vt omnes qui in eum credunt non pereant, sed habeant vitam æternam. Iterum dicam: Si creatura est filius vnigenitus, quomodo qui credit in eum nõ perit sed vitam æternam habebit, cum credere in creaturam sit Diuinitatis offensio? Respice ad Apostolum Paulũ, & considera quæ opprobria, quas obscœnitates de iis referat, qui vt ipse ait, commutauerunt veritatem Dei in mendacium,& coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori? Tu sic colis,& sic credis vnigenito filio Dei, cum etiam eum dicas creaturam esse? Illa te mala expectant miser,quibus illi puniuntur, qui virtutem Dei commutauerunt in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ plus quàm creatori. *Ioan.3.*

Et adiungit quòd nõ est Filius adoptiuus sed proprius. Ibidem.

In nomine enim creaturæ nec quidem vitam temporalem potest quis assequi,nisi aliquis eam non auferendo præstare dicatur. De nihilo, inquit, fecit sibi Deus filiũ: Propterea quàm multa testimonia loquatur Ioannes de Christi Domini dilectione perspiciamus.Scribẽs Epist.ait:Omnis q diligit Patrẽ, diligit eũ qui ex eo natus est.Nunquid dixit, diligit eum quem Deus fecit ex nihilo?Sed nec patrẽ omnino nominasset, nisi scisset de eo natum filium.Fac nunc,quia ita intelligendum est vt tu hæretice interpretaris, quòd scilicet ab eo factus sit ex nihilo, quem ex patre natum dicit Ioan. & quæro, nunquid secundum te solus Christus factus est ex nihilo?Nónne vt taceam de aliis, etiam mundus ipse ex nihilo factus est? Ergo & mundus à nobis diligendus est sicut & pater?Sed clamat idem Ioannes: Nolite diligere mundum. Nunquid tam leuis est Ioannes, vt ipse sibi contraria prædicaret? Absit hæc impietas dicat Ioannes repugnãtia.In Spiritu sancto loquebatur. Is citò distantiã fecit nati,in ipso iã principio Euãgelij sui, sicut suprà expositum est, cum de ipso tractaretur. Et ideo non vt facturam intelligit eum quem dicit ex patre natum:quia nec singulariter poneret, si hoc quod ex Patre natum est, facturam voluisset intelligi, sciens multos factos ex nihilo:sed singulariter ponens, de solo vero filio posuit, dicens quod ex patre natus est:cæteri autem omnes facti sunt vt à conditore.

Et subdit alia ratione probans eum non esse creaturam.

Noli ergo facere vim Diuinis sermonibus. Quid inferis quod ille non loquitur? Quid doces quod ille non loquitur? Decuit si Christianus es, & si apud te verus doctor est Ioannes, credere quod docuit. Ex patre, inquit,natus est.Quod si nõ credideris quòd ex patre natus est,neque patrem diligis,neq; eũ qui natus est ex eo. Nõ autẽ diligis hoc modo cũ in patre negas esse quod Patris est.i.generare: sed & in filio negas esse quod filij est.i.nasci: & audiui nunc quale tibi Ioãnes beatus imposuit nomen dicens: Hic antichristus,qui negat patrẽ & filium. Tu quidẽ falsò tibi Christiani cognomẽ imponis:sed à veridico Ioãne profectò tu meritò antichristus vocitaris.Mentior,si nõ tu patris vocabulo intelligis cre.torẽ: si in filij nomine asseris creaturã. Ioannes patrem nuncupat,& tu in his nominibus creatorem & creaturã interpretaris?Meritò ergo antichristus vocitaris,qui negas patrem & filium sub interpretatione impia. Sed adhuc audi quisquis es insolens & cõtumax in filiũ,& de patris persona gloriaris. Intellige quia patrẽ habere non potes,si non confiteris & filium.Ideo prosequitur Ioãnes:Qui negat filium,neque patrẽ habet. Vides vbique Ioãnem ipsa nomina ponere, vt nihil aliud intelligatur q̃ quod est in natura nominũ: & tamen ista adhuc frons impudẽtiæ tuæ nõ potest ictum lapidis sustinere:etsi tãta obstinatio duritiei tuæ est, vt cum eum audis & patrem & filium nominare, non tamen verum patrẽ neque verum filiũ credas. Ecce Ioannes qui est dilectus à Domino,vicem reddens Dominicæ dilectioni, fortiorem lapide, iam non tantum frontem, sed & ipsum caput serpentinum tuæ conquassat impietatis, scribens in vltimo Epistolæ suæ:Scimus quia filius Dei venit,& incarnatus est propter nos,& passus est,& resurgẽs à mortuis assumpsit nos,& dedit nobis sensum &c.

Similiter lib. ij. de fide sanctæ Trinitatis: probat quòd sicubi in scriptura factus legitur,nunquam secundum Diuinitatem intelligitur. *Cap.3. Tom.II.*

Prolixum est si velim singula recensere quoties factum legerimus, non vtique per naturam, sed per gratiam. Nam & Moses dicit:Adiutor & protector factus est mihi in salutem. Et Dauid dicit:Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluũ facias me. Et Isaias dicit: Factus est omni ciuitati humili adiutor.Non vtique sancti Deo dicunt,Creatus es:sed,Protector & adiutor per gratiam tuam factus es nobis. *Exod.15.* *Psalmo 30.*

Et subdit exponens illud Euangelij Ioannis: Quod factum est in ipso vita erat. *Cap.eodem.*

Vnde nec illud verendum est,quod solent Arriani sæua interpretatione cõponere, dicentes factum esse Dei verbum, quia scriptum est inquiunt, Quod factũ est in ipso vita erat.Primùm intelligant,si ad substantiam Diuinã referãt,quod factum est:Manichæorũ se quæstionibus implicari.Obiiciunt enim Manichæi:Si q in ipso factum est vita est:ergo aliquid quod in ipso factũ non sit, & mors sit, vt duo impiè inducant principia. Sed hoc damnat Ecclesia. Deinde vnde possunt docere sic pronuntiasse Euangelistam? Plerique enim docti & fideles sic pronuntiant: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Alij sic:Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Deinde pronuntiant, Quod factum est:& subiungunt, In ipso: hoc est, quicquid autem factum, est in ipso. Quid est,in ipso? Apostolus docet dicens:In ipso enim sumus & viuimus,& mouemur. Et alibi: Omnia in ipso creata sunt. Tamen etiamsi quemadmodum velint pronuntient,non possunt hinc calumniari Dei verbo, si ad substantiam eius velint referre, quod factum est: quin calumnientur & patri Deo, de quo scriptum est: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Ecce hìc opera hominis in Deo facta legimus, & ad substantiam tamen Diuinam referre non possumus. Sed aut per ipsum facta cognoscimus, vt est illud Apostolicum, quòd omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. *Ioan.1.*

A Aut vt docet præsentis lectio testimonij, virtutes quibus vitæ æternæ fructus acquiritur, in Deo factas æstimare debemus, charitatem, pietatem, religionẽ, fidẽ, & alia huiusmodi, quæ in voluntate Dei facta sunt. Ergo sicut in Dei Patris, ita etiam & in Christi voluntate & in virtute facta sunt, sicut legimus: Creati in Christo in operibus bonis. Et in psalmo: Fiat pax in virtute tua. Et alibi: Omnia in sapientia fecisti. In sapientia, inquit, fecisti: non, Sapientiam fecisti. Nam cum omnia in sapiẽtia facta sint, Christus autem sapientia Dei sit, nõ accedens vtique, sed subsistens & permanens in æternum, si facta est sapientia, iam deteriore conditione facta est, quàm omnia, eò quòd sapientia fieri per seipsam non potuit. Ergo si factum esse frequenter ad aliud, nõ ad naturam refertur, etiam creatum esse ad causam refertur.

Ephes.2. Psalm.121. Psalmo 103.

Et infrà: exponens quomodo intelligatur factus.

Cap.5.

B Non ad substantiam Diuinitatis, sed ad incarnationem sæpe, nonnũquam etiam ad causam pertinet, cum dicitur factus. Nam si ad Diuinitatem refers, ergo & in opprobrium Deus factus est. Sic enim habes, Tu autẽ repulisti, & ad nihilũ redegisti, dispulisti Christũ tuum. Et infrà: Factus est opprobrium vicinis suis. Vicinis, inquit, non ciuibus, non domesticis, non adhærentibus: quoniã qui adhæret Domino, vnus spiritus est. Qui vicinus est, non adhæret, & factus est in opprobriũ, quia crux Domini Iudæis scãdalum, Græcis autem stultitia est. Nã sapientibus per eãdem crucẽ excelsior factus est cælis, excelsior Angelis, & melioris testamẽti factus est sponsor, ipse qui erat prioris. Vide quàm nõ refugiam ista, vt etiam congeram. Sed quomodo factus sit, considera: primùm ꝙ purificatione facta, consedit in dextera magnitudinis in excelsis, tantò melior factus Angelis, quantò differentius nomen hæreditauit: vbi purificatio, hostia: vbi hostia, corpus: vbi corpus, oblatio: vbi munus oblationis, ibi sacrificiũ passionis. Deinde sponsor melioris testamenti: vbi testamentum, mors necesse est præcedat testatoris, sicut subter est scriptũ. Mors autem non ad Diuinitatem ęternã, sed ad fragilitatem refertur humanã. Excelsior quoq; cęlis factus quomodo sit ostenditur. Immaculatus, inquit, segregatus à peccatoribus & excelsior cælis factus, qui nõ habet quotidie necessitatẽ, sicut sacerdotes prius pro suis delictis hostiã offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo, sicut scriptũ est. Nemo excelsior factus dicitur, nisi qui in aliquo fuerit humilior. In eo igitur excelsior factus est, sedendo ad dexteram patris, in quo se minor Angelis obtulit passioni. Postremò ipse Apostolus ad Philippẽses ait: ꝙ in similitudinẽ hominis factus est, & specie inuẽtus vt homo humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortẽ. Vide vbi factus sit: In similitudinem, inquit, hominis nõ in potestate Dei. Factus obediens vsque ad mortẽ: vt obedientiã quidẽ hominis habuerit, regnum diuinitatis. Quantis igitur adhuc vtemur exemplis ad incarnationẽ, vel aliquid referendum esse quod factus est? Quod autẽ & factum est, idem est & creatũ. Dixit enim, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt. Creatũ quoq; suprà ostendimus in libro primo de incarnatione dictũ videri. Ipse etiã Apostolus asserendo seruiendum creaturæ non esse, significauit ex Deo filium creatum non esse, sed genitum.

Psalm.88.

Contra quartum errorem, quòd Filius non sit bonus, vt Pater: suprà patet. Sed contra sextum, quòd Filius non sit Deus, agit lib. j. de fide orthodoxa ad imperatricẽ, capit. j. vbi plura interserit eorum dogmata reprobando.

Quæ causa, quæve ratio extitit, vt quod docendum & quod credendum cunctis ecclesijs fuerat traditum, quodque patres nostri apostolici viri cõtra vniuersas hæreses, & maximè Arrianam, quasi quendam obicem veritatis, quo omnes aditus pestiferę doctrinæ obstruerent, sancto Spiritu mundari, catholica ratione posuerunt, non sine magno nisu ab iis qui tunc eloquio Arrianæ labis addicti sunt, laboretur auferri, nisi vt Filiũ Dei mutabilem & conuertibilem, vtpote non de propria patris substantia constitisse confingant: cui & initium ex tempore, & ortum ex nihilo, nomen ex altero, vt semper docuerunt, propter quod & sæpe damnati sunt, nunc iam liberè & securè incunctanterque ecclesiis tradere & ĩsinuare possint? Videtis ergo omnia eos in tractatu ipsorum, nõ euangelica fide, sed subdola malignitate ad seducendos simplices quosque posuisse. Non iam tam suspectum quàm manifestum omnibus esse debet, ita eos Deum de Deo posuisse, vt Arrius tradere solebat, vt ex Deo factus sit, nõ ex Deo natus. Qui si natus est, vnius substantię est: si factus est, verus filius non est. Et si verus Filius non est, nec verus Deus est. Aut si verus Deus est, & de patre non est, duo sunt habentes singuli & voluntates proprias & imperia diuersa. Vel si concordia tantum & societate vnum sunt, non tamen & substãtia, verus, vt iam dixi, Deus non est. Sic erit Deus, vt Moses Pharaoni, potestate, non genere. Filius quoque ita credendus erit, vt per Isaiam populo dictum est, Filios genui & exaltaui. Et alibi: Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Sed & primogenitus ita habebitur, quomodo & Israël à Deo primogenitus filius appellatus est. Necnon & primogenitus totius creaturæ, quasi in ordine factorũ primogenitus filius habeatur, vt ex eo seriem quandam creandis mundi rebus assignent. Denique sublato homousion, id est, vnius substantiæ vocabulo, similem gestori suo posuerunt, cum aliud sit similitudo, aliud veritas. Nã & homo ad imaginem & similitudinem Dei factus est, nec tamẽ Deus est: nec quod Deus est, homo extitisse credendus est. Ita & Filium Dei similem volunt, vt eum aliunde similem, non de ipsa vna sancta & beata patris substantia dicant. Qui si de Patris substantia non est, ἐξ οὐκ ὄντων est, id est, de nullis extantibus, vt idem Arrius tradidit. Sublato enim, vel id quod pater est, vndecũque fuerit filius, necesse est, vt & initium ex nihilo, & ortum ex tempore habeat. Nihil enim sine initio, nisi solus Deus. Vnde & filius siue ipse Dominus ait: Ego & pater vnũ sumus. Quod ideo dixit, vt duarum personarum vocabula in vnius Deitatis maiestate monstraret.

Cap.2. Isai.1. Psal.81. Ioan.10.

C *Quàm autem impiè Arrius de Deo senserit Dei Filiũ sic dogmatizãdo, pulchrè deducit lib. v. de fide sanctæ Trinitatis, versus finem, præmittendo quomodo superbè ausus est iudicare de Dei Filio.*

Cap.8. Tom.II.

D Vt iam concludamus, dicant in quo eum minorem velint videri. Si minorem generàuit Deus filiũ, minus contulit. Si minus cõtulit, aut minus voluit, aut minus potuit. Sed nec infirmus, nec inuidus pater: quia nec voluntas ante filium, nec potestas. In quo enim minor, qui omnia habet quæ pater habet? Nam & omnia à Patre iure generationis accepit, & totum patrem gloriæ suæ maiestatis expressit. Scriptum est inquiunt: Quoniam pater maior me est. Scriptum est, Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Scriptũ est, Quia propterea volebant illum occidere Iudæi, quia filium se dicebat Dei, æqualem se faciens Deo. Scriptum est: Ego & pater vnum sumus. Vnum legunt, multa non legunt. Nunquid ergo & minor & æqualis per naturam eandẽ potest esse? Sed aliud ad Diuinitatem refertur, aliud ad carnem. Minorẽ dicunt. Quæro, quis mensus sit? Quis tam exaltati cordis, qui velut ante tribunal suum Patrẽ Deum & Filium constituat, vt de prælatione diiudicet? Non est exaltatum cor meum, neque in vanum elati sunt oculi mei: Dauid dicit. Rex Dauid exaltare cor metuit in rebus humanis, nos exaltamus aduersus Diuina secreta? Quis igitur iudicat de Dei Filio? Throni, Dominationes, Angeli, Potestates? sed famulantur & seruiunt. Archangeli? Sed ministrant. Cherubim & Seraphim? Sed laudant. Quis igitur iudicat de Dei Filio, cum legeris quòd ipse Pater nouerit

Ioan.14. Philipp. Ioan.5. Ioan.10. Psal.130.

uerit Filium, non iudicet? Nemo nouit Filium, nisi Pater. Nouit, inquit, non iudicat. Aliud est nosse, aliud est iudicare. Habet Pater in se scientiam, Filius supra se nō habet potestatem. Et rursus: Nemo nouit Patrem nisi Filius, & ipse nouit sicut eum Pater nouit. Sed dicis quod minorem se dixit, dixit & lapidem. Plus dicis, & impiè calumniaris. Minus dico: & piè astruo. Minorem dicis, & supra Angelos confiteris: ego minorem Angelis dico, & nō derogo: quia non Diuinitatem arguo, sed misericordiam prædico.

Cap.9. *Et addit quòd cum sit per omnia æqualis Patri Deo, mensurari tamen non potest ab aliquo.*

Ad te nunc omnipotens Pater cum lachrymis verba conuerto. Ego te quidem inaccessibilem, incomprehēsibilem, inæstimabilem prōptè dixerim: sed Filiū tuum minorē non ausim dicere. Nam cum illum splendorem gloriæ & imaginem substantiæ tuæ legerim, vereor ne minorē imaginē tuæ dicendo substantiæ, minorē substantiā tuā dicere videar, cuius imago sit Filius, cū plenitudo tuę Diuinitatis omnis in Filio sit. Immensum te filiúmque tuum, & Spiritū sanctum incircūscriptum, inæstimabilē, inenarrabilē legi frequenter, credo libenter. Et ideo æstimare nō possum vt examinare possim.
Ezec.40. Esto tamē spiritu, ausúq; temerario metiri te velim, vnde quæso te metiar? Funiculū agrimensoriū vidit Propheta quo metiebatur Angelus Hierusalē. Metiebatur tamen Angelus, non Arrius. Metiebatur Hierusalē, non Deū: & fortasse nec Hierusalē metiri poterat Angelus. Vir enim erat. Denique sic habes: & alleuaui oculos, & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus agrimensorius. Vir erat, quia typus suscipiendi corporis declarabatur.
Ioan.1. Vir erat ille de quo dictum est: Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiā calceamēti eius. Ergo Iesus in typo Hierusalē metitur, nō Arrius Deū.

Cap.eod. *Et subdit comparādo Arrium Zabulo, eumq; deteriorem illo declarando, quòd Zabulus Christum Filium Dei fassus sit, Arrius neget. Eodem libro.*

Quid mirū si Arrius suū imitatur authorem, vt vsurpet illicita, licet quod pater suus Zabulus per semetipsum nō fecit, intolerabiliore iste sacrilegio Diuinorum sibi scientiā secretorū & supernæ generationis arcana præsumat? Zabulus enim verū Dei Filiū fatebatur, Arrius negat. Si ergo metiri te omnipotēs pater nō queo, possúmne sine sacrilegio de tuæ generationis disputare secreto? Possúmne dicere quod aliquid inter te & Filium tuū plus minúsve sit, cū ipse qui natus est dixerit, Omnia quæ pater habet mea sunt: Quis me constituit iudicē aut diuisorē de rebus humanis? Hoc Filius dicit: & nos inter patrem & filium diuisionem nobis & iudicium vendicamus? Bona pietas arbitros refugit etiā in diuisione patrimonij. Nos ergo erimus arbitri vt inter te & Filium tuum increatæ maiestatem substantiæ diuidamus?
Luc.11. Generatio, inquit, hęc generatio nequam est: Signum quærit: & signū nō dabitur ei nisi signū Ionæ prophetæ. Signū vtiq; datur non Diuinitatis, sed incarnationis. Denique de incarnatione dicturus ait: Pete tibi signū.
Isa.7. Et cùm ille dixisset, Nō petā, neq; tentabo Dominum: respōsum est, Ecce virgo in vtero. Ergo signū Diuinitatis videre non possumus, mensurā quærimus? Væ misero mihi, impiè discutere audemus, quē dignè rogare nō possumus. Videro tamē quid faciat Arriani.

Cap.eod. *Et adiungit quomodo Ioannes Baptista & Moses non audebant etiam Deo loqui, & Arrianus præsumit contra Deum proferre sententiam.*

Ego te pater si maiorem omnibus dixero, iniuriosè te tuis operibus comparaui: si maiorem filio vt Arrius asserit, impiè iudicaui: de te erit prius illa sententia. Nā neque vlla fieri potest nisi ex cōparatione prælatio, neque pręferri quisquā, nisi de quo prius fuerit iudicatū. Iurare nobis per cælū non licet, iudicare de filio Dei licet? Sed filio tuo soli iudiciū de omnib⁹ detulisti. Ioan-
A nes carnē Domini baptizare metuebat. Ioannes prohibebat dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? & ego Christū iudicio meo subdā? Moses excusat, Petrus imperatū in ministerio declinat obsequium, Arrius scrutatur etiā alta Dei. Sed nō Arrius Spiritus sanctus. Sed Arrio & hominibus dictum est: Altiora te ne quæsieris: Moses vultum Domini videre prohibetur, Arrius meruit inde secretū? Moses & Aarō in sacerdotibus eius. Moses qui cū Domino apparet in gloria. Moses ergo illa posteriora tātūmodo Dei in typo vidit, Arrius totū Deum facie ad faciē cōprehendit? Sed nemo, inquit, videre potest faciem meam, & viuit.

Et infert intolerabilem impudentiam, qua videtur Arrius etiam ipsi Paulo se præferre. Libro eodem. Cap.eod.

Paulus etiā de inferioribus dicit: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus: Arrius dicit, Ex toto Deū, nō ex parte cognoui. Inferior ergo Paulus quàm
B Arrius? Et vas electionis ex parte scit, & vas perditionis totum scit? Scio, inquit, hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniā raptus est in Paradisum, & audiuit verba ineffabilia, Paulus raptus vsque ad tertium cælum seipsum nesciuit, Arrius in stercore voluptatis Deum sciuit? Paulus dicit de seipso, Deus scit: Arrius de Deo dicit, Ego noui. Sed non Arrius raptus in cælum, quamuis eum sequutus sit, qui iactatione damnabili Diuina præsumeret, dicens: Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo. Sic & Arrius altissimum Dei Filium sui similem vult videri, quem non in Diuinitatis æternæ maiestate veneratur, sed ex carnis infirmitate metitur.

Aperit hæresis Arrianæ originē ex scripturæ locis perperam intellectis. Lib. de fide ad imperatricem.

Sed vt omne mysterium hęresis Arrianæ traducam, Lib. de fide cōtra Arrianos. Cap.8.
cur velint Filiū de Patris substantia credi, breuiter intimabo. Aiunt enim: Cùm sit Deus Pater omnipotēs, in-
C uisibilis, inconuertibilis, incommutabilis, perfectus, semper idem, æternus: Filius verò visibilis, quia sępe patribus visus, & conuertibilis atq; mutabilis, qa in variis figuris quibusq; sese mōstrauit. Qui si de Patris inquiūt esset substantia, nunquam fieri posset, vt ante carnis assumptionē aut visibilis, aut mutabilis cerneretur, quin potius in ęqualitate, qua pater est permāsisset, ex cuius substantia erat: quia quod de patre est, nec videri, nec mutari, nec conuerti posse credendum est. Accedit ad causam, cū illapsus est in Mariam, cum virginis vterum oppleuit, aliud vtique ex illa quàm quod venerat, natum est. Vnde iam inquiunt, corrupta substantia statim vertit ordinem, perdit continuò immutationē, ipsa formādo de Deo in hominem, de spiritu in carnē. Et vtiq; translatio omnis interemptio est pristini. Ac per hoc aiunt: Si filius de patris substantia esset, iam & pater minor videri substātiæ suæ vel traditione vel fine, & proinde filium ex alia substantia credere maluerunt, quod
D conuerti & mutari, & videri possit, quia hoc de patris substantia credi non liceat. Hæc est causa erroris, hæc origo hæresis Arrianæ, dum non intelligunt virtutem Dei, neque tanti sacramenti dispositionem agnoscunt, cur Deum humanis conditionibus comparent.

Corruptè intellectos scripturæ locos ab Arrianis, piè interpretatur. Libro eodem infra. Cap.eod.

Quibus primò respondendum est: In loco Filiū Dei non ita visum, vt Deus erat: sed vt homo capere poterat de Deo. Deinde variis figuris non immutabilem & conuertibilem ipsum esse, sed hoc esse potentiæ Dei, vt cum se singulis prout vult reuelare dignatur, habitum mutet, non substantiam vertat, nec proprietatem qualitatis amittat: sed iuxta meritum videntis temperamentum maiestatis adhibeat, ipse tamē idem vt semper est, in substantiæ suæ proprietate permaneat. Sicut scriptū est: Mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, Psal.101.
& anni tui non deficient. Nā etsi multa sunt ex his quæ

in hoc mundo videntur quæ ex alio conuertuntur in aliud, vt desinat esse quod erant, & hoc sint quod retrò nō fuerant, vt limus cum in hominem figuratur, limus esse iam desinit, aut pisces aut aues cum de aqua procedunt, ex eo iam non aqua, quia aliud: vt lutum figuli, cum solidatur in testam: vt lapis, cum dissoluitur decoctus in calcem: vt arena cum mutatur in vitrū &c. quæ longum est recensere. Sed multum interest, stulte hæretice, inter ea quæ facta sunt & eum qui omnia quemadmodū voluit, fecit. Quæ facta sūt, ascriptæ cōditioni deseruiūt; qui verò fecit suæ voluntatis & proprij iuris est. Neque potest in aliud quàm quod est aliquo cogente mutari: sed prout vult & cui vult se demōstrat. Nam si Angeli in figura hominum sæpe sunt visi, & tamen aliud non sunt quàm quod esse se nouerunt, neque substantiam mutant cum formam humani corporis sumunt: quantò magis ipse Dominus noster, qui omnia fecit, qui ipsis Angelis vt hoc possent sua institutione concessit?

Cap.eod.

Et addit quòd quando Dei Filius visus est in aliqua corporali specie, hoc fuit mysticæ significationis causa, nunquam tamen visus est in propria natura.

Huc accedit quòd sic filium Dei vt iam dictū est visum à patribus approbamus, vt non totū in illo quod Deus est videretur, sed dispositiones rerum futurarū, quæ suis quibusque temporibus complenda erant, in illo per imaginem cernerentur. Nam quis filium Dei videre potuit antè quàm conspicabilem materiam sicut ei placuit, assumpsit, vel ipsum hominem induere dignatus est? Qui etsi Abrahæ visus est, sed in forma humani corporis visus est, quò scilicet postremis temporibus in homine venturus esse ostenderetur. Iacob etiā alibi in Angelo, alibi ęquè videtur in homine. Qui ideo se in Angelo demonstrauit, vt nuntium se magni consilij indicaret. In homine verò, cum quo & colluctatus fuisse describitur, vt imaginem futuræ colluctationis quam cum Israël habiturus erat, cum secundum hominem aduenisset, indicaret. Sed vt Dominum crederet cum quo tanto certamine sub figura hominis luctabatur Israël, id est, homo videns Deum, nomen accepit. Vidi, inquit, Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: Et vt qui figuram hominis viderat, quā Deus Dei filius induerat, Mosi in rubo in flamma ignis apparuit, vt lumen credentibus, incredulis iudicium demonstraret: quia Christus credentibus salus est, non credentibus pœna, vt Apostolus dicit, Alijs odor eius vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem. Populum Israël in columna nubis per diem, & per noctem in columna ignis, quasi dux itineris præcedebat, vt baptismi gratiam per nubem, & donum sancti Spiritus per ignem ostenderet: Quia Apostolus Paulus in nube patres baptizatos scribit: & Spiritum sicut ignem esse, Apostolorum acta declarant. Vides ergo per omnia hæretice characteres Diuinarum scripturarum in honore Dei patribus præostensos, non tamen ipsum Deum vt est, propriè reuelatum.

Cur Dei Filius in Angelo patribus apparuit. Cur in homine.

Gen.32.

2.Cor.2.

Exod.13.

Cap.eod.

Et addit de Mose exemplum.

Denique cum Moses oraret, vt faciem Dei purè videret, quid ad illum continuò Deus? Non poteris, inquit, videre faciem meam. Non enim videbit me homo & viuet. Hoc ipso quod negatur aspectus, claritas assignatur, quæ scilicet tanta est, quanta credenda est, quæ inuisibilis indicatur. Cum ergo Moses & situm cæli, & ordines mundi, & elementorum vices, totius denique orbis ornamenta digesserit, indicarit, expresserit, cui ipse Dominus testimonium perhibuit, dicens: Nemo erit ex Prophetis vt seruus meus Moses, cui facie ad faciem, ore ad os loquutus sum: Deum tamen purè videre nō potuit. Meritò quidem propheta omnium dignus, sed non vsqueadeò vt intueri Deum valeret, quia homo tantummodo esset. Et vtique hæc omnia filij verba defendimus, quem in monte Sina cum Mose loquutum esse scimus, qui agendis explicādisque rebus à Patre aduenerat, quia omnia à principio per ipsum & ordinari & explicari & manere conuenerat, vt habendi filij hæc præcipua ratio constaret. Et tamen sic visus accipitur, vt alicuius conspicabilis, vt dixi, materię dispositione assumpta videretur, salua scilicet inuisibilitate eius, quam à conspectu omnium maiestas interfusa seposuit. Non enim sic humanis aspectibus reuelatus est, vt tota in illo Deitas appareret, sed ad vicem speculi cū conceptos intra lucem suam vultus quasi ad plenam effigiem hominis includit, ita maiestas eius præeunte fulgore intra id visum esset, quod imaginem veritatis non ipsum Deum propriè demonstraret.

Concludit de corpore humano quod assumpsit.

Cap.eod.

Sic & cum hominē induere dignatus est, non labem æternitati intulit, vt spiritum in carnem mutaret, sed vt suscepto homini immortalitatem atque æternitatē cælestis vitæ pararet.

Vnde ipse quamuis dicatur Filius hominis verus tamē Filius Dei est & fuit.

Fortè libr. Imperatrici qui non est Hieremiæ.

Sanè dicit se Christus Filium esse hominis, cum ait, Videbitis Filium hominis. Et, Quem esse dicunt homines Filiū hominis? Hoc est sacramentū fidei in Christo, vt cum illum Filiū Dei esse credideris, credas quoque & Filiū hominis eum esse factum. Illud enim quod Filius Dei est, naturaliter possidet: hoc autem quod Filius hominis factus est, nobis factus est: Et ideo q Christum Filium Dei esse non credit, ipsius nō est: sed & qui Christum Filium hominis esse factū confiteri dedignatur, ingratus est. Tu tamen hæretice credis ꝙ Christus Filius hominis est: & cum hoc ipsum Saluator de se dicat, non abnuis. At verò cū dixerit Pater, Hic est Filius meus: & cum dixerit Filius, Pater meus es tu: vt Pharao cor obduras, & non credis: superest impudentiæ tuę, vt quasi melancholicus non vera prospiciens, Patrem & Filium dicas esse mentitos. Non, inquis, nego Filium: sed nego verū Filium. Ergo & Petrus ideo beatitudinis vocem meruit, quia Christum verum Filium esse non credidit, licet Filium Dei viui sit confessus?

Et vt Filius hominis conceptus & natus est.

Hierem.

Baruch.

Ioan.1.

Sed & Hieremias de Filij Diuinitate exprimit, dicens: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alter ad eum: qui inuenit omnem viam prudētiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hoc in terris visus est, & cū hominibus cōuersatus est. Nō vtiq; Deus Pater, sed Filius factus homo in terra visus est, & cū hominibus conuersatus est, naturā in se hominis sine peccato exercens propter nos: de quo & legimus, Et verbū caro factū est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriā eius, gloriam tanquā vnigeniti à Patre. Si ergo verbum caro factum est, & habitauit in nobis, natus ex virgine nobiscū Deus, quid nunc hæretice profiteris, si infirmitatem assumptæ carnis obiicias, si animæ humanę, quā cum carne susceperat, vtiles nobis ęstus describas, cum constet eum secū dum quod Deus & Dei Filius est esse per omnia, vt Patrem impassibilem? Ideo enim illa quę sunt Diuinitatis eius præmisimus, vt etiā si quid infirmitatis & humanitatis in Christo videretur, nō Deitas eius violata crederetur, sed natura suscepti hominis, & disciplinæ quā tradebat exequutio probaretur. Vanū esset enim vt hominē nasci voluisse licet ex virgine, tamen nec hominē nec infirmam hominis in se designare voluisse naturā. Vanum est pręcepta dare de quibus homines viuerent, & ipsum iam qui semel esse homo dignatus est, sine præceptorum obseruatione cucurrisse.

Similiter vt filius hominis ea quæ sunt hominis passus. Quod require infrà, in cap. Incarnatio. & in capit. Passio Christi. Propterea Filius æqualis est Patri secundū Diuinitatem: minor Patre secundum humanitatem.

Quid inquis veritas? Quomodo dicis Patrem te esse maiorem

maiorem? Certè vna tibi & Patri imago est secundum
Hebr. 1. Mosem: eadémque forma secundũ Paulum, qui me docuit ꝙ sis splẽdor gloriæ & figura expressa substantiæ
Ioan. 14. eius. Sed & tu ipse docuisti dicens, Qui me videt, videt & Patrem: Et, Ego in Patre, & Pater in me: Et, Ego & Pater vnum sumus: Et, Quæcunq; facit Pater, facis tu similiter. Tua enim verba sunt, quæcunq; Pater loqui-
Ioan. 5. tur: quęcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit: & sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat, vt omnes honorificẽt Filium, sicut honorificant Patrem. Cum ergo tibi eadem imago sit, eadem forma, eadémq; naturæ vnitas, eadem potestas, idem honor, & omnia omnino quę Patris sunt, quomodo dicis, Pater maior me est: cum in omnibus, quæ sunt Deitatis, talis sis qualis & Pater? Propterea loquitur Apostolus Paulus, in quo Christus loquebatur, secundum quod ipse ait: An experimẽtum eius quæritis, qui
Philip. 2. in me loquitur Christus? Quid dicit Apostol. Qui cũ in B forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse se æqualẽ Deo. Ergo secũdũ hoc quod in forma Dei, quod ęqualis est Deo, non est eo maior Pater. Et quomodo maior est pater, subsequẽtia demonstrãt: Sed semetipsum, inquit, exinaniuit formam serui accipiens. Vidésne & hîc expreßionem Diuinitatis, scilicet per humiliationem eius in carnem, vel in formã serui, cum audis, quòd semetipsum exinanieuerit? Intende enim ad hoc qđ sequitur: Formam serui accipiens. Manere ergo in suo statu ostenditur, qui formã serui accepisse dicitur. Sed quãuis maneat & perseueret in eo statu, cũ semetipsum exinaniuit, scilicet per occultationẽ Diuinitatis, formam serui accipiens, in similitudinẽ hominũ factus, & habitu inuentus vt homo: Humiliauit semetipsum factus obediẽs vsq; ad mortẽ, mortem autem crucis: iam talis dicat: Pater maior me est: nõ enim impugnat æqualitatem dignitatis, sed designat sacramentũ susceptæ humilitatis, per hoc quod semetipsum exinaniuit formã serui accipiens. Iam talis dicat, Qui misit me Pater, mãdatum mihi dedit quid dicam & quid loquar: &, Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Ostendit ergo quòd semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus, vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem. Et tamen quæ est in iis diminutio Diuinitatis, si ad amputandam in hominibus arrogantiam, ipse tanquam non arrogans loquatur? Mentior, si non hoc ipsum testimonium ideo posuit Apostolus vt ad humilitatem Saluatoris exẽplo singulos prouocaret. Hoc ita inuenies, si eãdẽ Epist. quã scribit ad Philippẽses, intẽtius legeris.

Et concludit.

Sed etsi hæretici nolunt hoc sacramentum exinaniti Dei per susceptionem formæ serui esse, & ideo dictum, Pater maior me est: dicamus & nos patrem maiorẽ solo sacramento generationis. Et hunc pium sensum nõ- D nulli catholici prosequuti sunt, dicentes patrem & filiũ eiusdem esse substantiæ, & ideo secundum substãtiam alterum non esse maiorem: qualis enim Deus pater est, talis & Deus Filius est. Nihil enim minus ex se genuit quàm ipse est. Perfectus enim existens, perfectum genuit: & plenitudo existens, plenitudinem genuit. Si ergo quia Deus de Deo ęqualis est filius, tamẽ quia filius minor patre dicitur, id est, quia filius de patre sit (pater enim genuit filium) ideo non dixit, Deus maior me est: sed, pater maior me est.

Libro 3. de fide ad Gratianum imperatorem, Cap. 3. Tom. II.

Aliter probat Christũ Dei Filium, Arriũ reuincendo.

Petrus cum Æneam curaret, ait: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Nõ in suo ait, sed in Christi nomine. Surge autẽ, verbũ est imperantis. Sed fiducia de merito est, nõ præsumptio de potestate: & de nominis operatione, nõ de sua virtute præceptionis authoritas. Quid igitur Arriani dicũt? In nomine Christi & Petrus A imperat, & illi nolunt imperasse Dei filiũ, sed rogasse. Sed lectũ est quòd rogauit. Disce distãtiã. Rogat quasi filius hominis: Imperat quasi Dei Filius. An nõ defertis hoc Dei filio quod & diabolus detulit? Et vos maiore sacrilegio derogatis. Ille dicit, Si Filius Dei es, dic lapidi huic vt fiat panis. Ille dicit, Impera: vos dicitis, Obsecra. Ille credidit ꝙ iubente Dei filio elementorũ rerũq; in aduersum natura vertatur: vos creditis ꝙ nisi roget Dei Filius, nec volũtas ipsius impleatur. Et diabolus de potestate æstimandũ putat Dei filium, vos de infirmitate. Tolerabiliora tentamenta sunt diaboli, q̃ argumẽta Arrij. Nec moueat ꝙ potentẽ filiũ dixit hominis, cum Dominum maiestatis legeris crucifixum. Quæ autem maior potentia, q̃ supra cælestes potestates habere dominatũ? Habebat autẽ, qui Thronis, Dominationibus, Angelis imperabat. Nã etsi erat inter bestias, sicut scriptum est, tamẽ Angeli ministrabãt ei: vt agnoscas aliud incarnationis esse, aliud potestatis. Secũdũ carnẽ itaq; tentatur à bestiis, secundũ dignitatẽ ab Angelis adoratur. Dicimus igitur factum esse hominẽ, & ad hominẽ hoc esse referẽdũ. Deniq; & alibi habes, quia factus est Roman. 1. ex semine Dauid secũdũ carnẽ. Vtiq; ex semine Dauid factus est: Deus autẽ ante secula ex Deo natus est. Nec semper tamẽ factũ esse ad creationẽ refertur. Scriptum est enim: Domine refugium factus es nobis. Et, Factus Psal. 89. es mihi in salutẽ. Non vtique creationis diffinitio vel editio declaratur. Sed refugium mihi factus, & conuersus mihi dicitur ad salutẽ, sicut & Apostolus dixit: Factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Nobis factũ, non creatum ex patre dixit. Denique quomodo dicat factã nobis esse sapiẽtiã, 1. Corinth. 1. in posterioribus exposuit dicens: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quã prædestinauit Deus ante tẽpora secularia in gloriã nostram, 1. Corinth. 2. quã nemo principũ huius seculi cognouit. Si enim co- C gnouissent, nunquã Dominũ maiestatis crucifixissent. Vbi mysterium paßionis exprimitur, non vtique generationis æternæ series declaratur. Sapientia igitur mea crux Domini est: redemptio mea mors Domini est. Sanguine enim pretioso redempti sumus, vt Apostolus Petrus dixit. Sanguine igitur suo quasi homo Dominus nos redemit, idémque quasi Deus peccata donauit.

Vnde secundũ literã absolutè sine distinctione non sunt accipiẽda omnia quæ de Dei Filio habẽtur in canone. Ibid. Cap. 3.

Non ergo in verbis quasdã constituamus insidias, & verborũ tendiculas aucupemur, vt quia & aliud secundum impios signare putatur sermo qui legitur, non id quod sensus exprimat, sed quod litera ostendat, interpretemur. Sic perierunt Iudęi, dum sensuum profunda despiciunt, & sequuntur nuda verborũ. Litera enim occidit, spiritus autẽ viuificat. Et tamen inter duo grauia sacrilegia fortasse detestabilius sit ad Diuinitatẽ referre quæ carnis sunt, q̃ ad literã referre quæ spiritus sunt. Illi timuerunt in Deo carnẽ credere, & ideo redẽptionis gratiã perdiderunt: quia causam salutis abiurãt. Isti Diuinitatis maiestatẽ vsq; ad carnis infirmitatẽ deducũt. Detestandi Iudæi, qui carnẽ Domini crucifixerunt, detestabiliores eos tamẽ arbitror, qui Diuinitatẽ Christi cruci subditã crediderunt. Denique qui cũ Iudæis sępe tractabat, hæreticũ, inquit, post vnã correptionẽ deuita. Nec tamen sine iniuria patris factũ nobis esse sapientiã, ad illã inenarrabilẽ nec vllis tẽporib⁹ momẽtisque obnoxiã Christi generationẽ sacrilega interpretatione deriuant. Nã præter id quod filij iniuria patris est contumelia, etiã in patrẽ sacrilegia ista procedunt. De quo scriptum est, Est autem Deus verax, omnis autẽ homo mendax. Aut si de filio putãt dictum, generationi quidem non præiudicant, quia Deum verum huius lectionis authoritate quod abnuunt, confitentur.

Et quia etiam circa eius incarnationem vel causã assumptæ carnis plures fuerunt hæretici errantes, & naturas

ras distinguere nescientes. Ideo libro quinto eiusdem pertractans illud, Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ: dicit sic. Cap.4.

Antè Patrem dixit sapientia suum, postea creaturæ Dominum nuncupauit. Itaque dominatum non esse vbi vera progenies est, ipse Dominus ostendit in Euangelio suo dicens: Quid vobis videtur de Christo cuius filius est? Dicunt ei, Dauid. Et ait illis Iesus, Quomodo ergo Dauid in spiritu eum vocat Dominum, dicēs: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis? Et addidit: Si ergo Dauid in spiritu eum vocat Dominum, quomodo ergo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum. O quam cautè propter Arrianos etiam in hoc testimonio Dominus fidei catholicæ prospexit. Non enim dixit, vocat eum spiritus Dominum: sed, quòd Dauid dixit in spiritu: vt cuius secundū carnem filius est, Dauid scilicet, eius etiam secundum Diuinitatem & Deus & Dominus crederetur. Vides igitur quia nomen pietatis & dominij discretum est. Et bene Dominus Filius suum quidē Patrem, cæli autem & terræ Dominum prædicauit, vt tu cum legis & Patrem & Dominū intelligas Patrem Filij, & Dominum creaturæ. In alio prærogatiua naturæ est, in alio authoritas potestatis. Formam enim serui accipiens, eo vtiq; Dominum vocat, quo seruitutem suscepit: æqualis in Dei forma, seruus in corporis: seruitus enim carnis, dominatus autem Diuinitatis est. Vnde & Apostolus ait: Deus Domini nostri Iesu Christi pater gloriæ, hoc est Deum assumptionis humanæ asserens, Patrem autem gloriæ. Num enim duos filios habuit Deus, Christum & gloriam? Ergo si vnus Dei Filius Christus, vtique Christus est gloria. Quid autem ei derogas, qui Patris gloria est? Si ergo & Filius gloria est, & Pater gloria, quia pater gloriæ, non potest aliud esse quàm gloria, non ergo diuisio gloriarum, sed vna est gloria. Itaq; ad proprietatem naturæ gloria refertur, dominatus ad suscepti corporis seruitutem. Si enim caro etiam animæ iusti subiecta est, sicut scriptum est: Castigo corpus meum & seruituti redigo: quantò magis subiecta est Diuinitati, de qua dicitur: Quoniam vniuersa seruiunt tibi? Vna autē quæstione & Sabellianos & Fotinianos & Arrianos Dominus exclusit. Nam cum Dominum cum Domino dicit, Sabellius excluditur: qui eundē Patrem vult esse quem Filium. Excluditur Fotinus, qui secundum carnem iudicat, quia Dominus Dauid regis non poterat esse, nisi qui Deus est. Scriptū est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Nunquid contra legem Propheta sentiret, qui sub lege regnaret? Excluditur Arrius, quia Filium sedere audit ad dexteram Patris, vt si ex vsu argumentetur humano, ipse se perimat & venenum sacrilegę disputationis suæ in se refundat, vt dum inæqualitatem Patris & Filij ex consuetudine hominum interpretatur, in vtroque à vero deuius, eū pręferat cui derogat, confessurus priorem quem audit ad dexteram. Excluditur etiā Manichæus. Non enim negat esse se Dauid filium sed carnem, vtpote qui clamantibus cæcis, Iesu fili Dauid miserere nobis: & declaratus est fide, & stetit, & curauit eos. Sed neget hoc suæ esse æternitatis, si Dauid solius filius à perfidis nominetur. Nam Dei Filius est, contra Hebionem. Filius Dauid est contra Manichæos. Filius Dei est contra Fotinum. Filius Dauid est, contra Marcionem. Filius Dei est contra Paulum Samosathenum. Filius Dauid est contra Valentinum. Filius Dei est contra Arrium atque Sabellium, gentilis erroris hæredes. Dominus Dauid est contra Iudæos, qui Dei Filium in carne cernentes, hominem tantummodo impio furore credebant. Sed Ecclesiastica fide, & Dei Patris & Dauid idem atque vnus est Filius: quia incarnationis Dei mysterium vniuersæ salus est creaturæ, secundū quod scriptum est: vt sine Deo pro omnibus gustaret mortē, id est, quòd creatura omnis sine passione aliqua Diuinitatis, Dominici sanguinis redimenda sit pretio, sicut & alibi habes: Omnis creatura liberabitur à seruitute corruptionis.

Matth.22.

Et addit. Cap eod.

Aliud igitur est secundum Diuinam substantiam, aliud secundum susceptionem carnis Filium nominari. Nam & secundum generationem Diuinam, Deo Patri æqualis est Filius: & secundum susceptionem corporis, Deo Patri seruus est. Quia formam serui, inquit, accepit: vnus tamen atque idem est Filius. Contrà autē sancto patriarchæ Dauid secundum gloriam suam Dominus est, secundum corporalis susceptionis seriem filius est: non deficiens à se, sed nostræ ius sibi adoptionis acquirēs. Nō solùm ex genere Dauid seruus est, sed etiam ex nomine, sicut habes: Inueni Dauid seruum meū. * Et alibi. Ecce ego mittam ad vos seruum meum: Oriens est nomen ei. Et ipse Filius ait: Hæc dixit Dominus qui finxit me seruum sibi ex vtero, & dixit mihi: Magnum est tibi vocari puerum meū. Ecce posui te in testamentum generis mei in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Cui hoc dicitur nisi Christo, qui cùm in forma Dei esset, exinaniuit se, & formā serui accepit? Quid est in Dei forma, nisi in Diuinitatis plenitudine? Et quid est, formam serui accepit, nisi plenitudinem perfectionis humanæ, plenitudinem obedientię assumpsit? Ideóque dicit in Psalmo xxx. Statuisti in loco spatioso pedes meos. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium: illustra faciem tuam super seruum tuum. Seruus dictus est homo, in quo sanctificatus est. Seruus homo, in quo factus sub lege, factus ex virgine est. Et vt compendio dicam, seruus dictus est, in quo matrem habet, scriptum est: O Domine ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. * Quis nimis humiliatus est, nisi Christus, qui venit vt omnes liberaret per obedientiam? Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt plurimi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Quis calicem salutaris accepit, nisi Christus princeps sacerdotū? An Dauid qui nec sacerdotium habuit, nec passionem subiit? Quis sacrificauit hostiam laudis? Nónne Christus? Sed si hoc parum est, accipe aliud. Custodi animā meam quoniam sanctus sum. Nūquid de se Dauid hoc dicit? Sed ille dicit qui ait: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Idem ergo vtrunque dicit. Et addit, Saluū fac seruum tuum. Et infrà: Da potestatem puero tuo, & filio ancillæ tuæ. Et alibi, id est, in Ezechile, Et suscitabo pastorem vnū super eos, & reget eos seruus meus Dauid, & erit pastor eorum: & ego Dominus ero illis in Deum, & Dauid in medio eorum princeps. Vtique Dauid iam defunctus erat, iam desierat ancillæ filius esse. De Christo itaque dicit, qui propter nos filius ancillæ factus est, secundum formam hominis. Nam secundum Diuinam generationem, non matrem habet sed Patrem: nec corporalis ventris est fructus, sed sempiterna Dei virtus.

* Ab hac vsta ad alteram non habetur loco citato.

Et addit. Cap.4. lib. 5. de fide. Ioan.7. Ioan.13.

Ergo etiam illud cum legimus quod dixit Dominus: Tempus meum nondum impletum est: Et, Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eum qui me misit. Et, Clarificatus est Filius hominis: ad incarnationis sacramentum referre debemus. Cum autem legimus, Deus clarificatus est in eo: Et, Deus clarificauit eum, quid inest quæstionis, vbi & Filius clarificatur à Patre, & Pater clarificatur à Filio? Denique vt fidem vnitatis & copulam Trinitatis aperiret, etiam à spiritu clarificandum esse se dixit. Sicut habes, Ille de meo accipiet, & clarificabit me. Clarificat ergo Dei Filiū etiam Spiritus sanctus. Quomodo igitur ipse dixit: Si ego clarificauero meipsum, claritas mea nihil est? Ergo

Ergo nihil est claritas Filij? Sacrilegum est dicere, nisi referas ad carnem: quia ex persona hominis Filius loquebatur, eò quòd comparatione Diuinitatis nulla est carnis claritas. Desinant igitur impiè obiicere, quod in suã perfidiam retorquetur. Scriptum est enim, non nego: Nunc clarificatus est Filius hominis. Sed videant quid subiectum sit: Clarificatus est Filius hominis. Videant etiam quid sequitur: Et Deus clarificatus est in eo. Ego excusationem habeo de Filio hominis, ille de Patre non habet: quia Pater non suscepit carnem. Excusationem habeo, & non vtor: ille non habet, & calumniatur. Aut simpliciter me patiatur intelligere, aut ad carnem referre quæ carnis sunt. Pia mens quæ leguntur, secundum carnem Diuinitatémque distinguit: sacrilega confundit, & ad Diuinitatis detorquet iniuriam, quicquid secundũ humilitatem carnis est dictũ. Quid quòd etiam more Iudaico sunt falsi & impudentes interpretes Arriani verborum Diuinorum, dicentes: Vsque adeò aliam Patris, aliam Filij, aliam sancti esse Spiritus potestatem, vt scriptum sit: Ite, docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: & ex verborum ordine differentiam Diuinæ faciũt potestatis? Ego autem licet hoc ipsum testimonium in superioribus libris pro vnitate asseruerim maiestatis ac nominis, tamen si hinc faciant quęstionem, possum testimoniis asserere scripturarum in plerisque locis prius Filium nominatum, postea Patrem dictum. Nunquid igitur quia Filij significatio ante præmissa est verborum, vt Arriani volunt, pręiudicio, Pater secũdus à Filio est? Absit, inquam, absit. Nescit hũc ordinem fides: nescit discretum Patris & Filij honorem. Non legi, nõ audiui, nec aliquẽ in Deo inuenio gradum. Nusquam secũdum, nusquam tertium Deum legi: primum legi, primum ac solum audiui. Si ordinis exigimus superstitionem, nec ad dexteram Patris Filius sedere debet: nec primum se & principium debuit dicere. Malè ergo Euãgelista, quia prius à verbo quàm à Deo cœpit, dicẽs: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Etenim iuxta humani ritus ordinem prius Patrem debuit nominare. Nesciuit etiam Apostolus ordinem, qui ait: Paulus seruus Christi Iesu vocatus Apostolus segregatus in Euangelium Dei. Et alibi: Gratia Domini nostri Iesu Christi & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti. Si verborum sequamur ordinem, in primo Filium posuit, in secundo Patrem. Sed verborum ordo sæpe mutatur: & ideo non debes vel de ordine, vel de gradu Patri Deo & Filio eius facere quæstionem, cum secundum Diuinitatem diuisio nulla sit vnitatis.

Cap. 5.

B

Ioan. 1.

C

Cap. 4.

Et addit.

Ad extremum vt Christianos se nõ esse manifestent, negant in Christum esse credendum, dicentes scriptum esse: Qui mihi credit, non credit in me, sed in eũ qui me misit. Hanc ego expectabam confessionem. Quid me quibusdam ambagibus ludebatis? Sciam mihi aduersus gentiles esse contentionem. Sed illi conuertuntur, vos non conuertimini. Illi si credant, saluum est sacramentum: vos perdidistis acceptum: & nec acceptũ fortasse, sed fictum. Scriptum est inquiunt: Qui in me credit, non credit in me, sed in eum qui me misit. Sed videte quid sequatur, & videte sic quemadmodum se Dei Filius vult videri. Sequitur enim: Et qui videt me videt eum qui me misit, hoc est, quod Pater videtur in Filio. Exposuit igitur id quod antè præmisit: Quia ille credit in Filium, qui confitetur & Patrem. Nam qui Filiũ nescit, nec Patrem nouit. Omnis enim qui negat Filiũ, nec Patrem habet. Qui confitetur Filium, & Filium & Patrem habet. Quid ergo, nõ credit in me? Non in id quod corporaliter cernitis, non in hominem tantũmodo quẽ videtis. Non enim in hominem tantummodo credendum asseruit, vt credas quia Iesus Christus ipse est & Dei Filius & homo. Propter quod & vtrunque ait: A

Ioan. 12.

D

me ipso non veni. Et alibi: Ego sum principium quod & loquor vobis. Quasi homo à se non venit: quasi Dei Filius non ex homine principiũ habet. Sed sum, inquit, ipse principium quod loquor vobis. Neque humana, sed Diuina sunt, quæ loquutus sum. Neque enim fas est credere, quod negauerit in se esse credendũ, cùm ipse dixerit: Omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et alibi: Hæc est enim volũtas Patris mei qui me misit, vt omnis qui videt Filiũ & credit in eũ, habeat vitã ęternam. Et alibi: Credite in Deũ, & in me credite. Nemo ergo Filium sine Patre accipiat quia Filium legimus. Habet Patrem Filius: sed non tẽporalẽ, non ex passione, nõ ex conceptione, non ex gratia. Generationẽ legi: nõ legi conceptionẽ. Et Pater dicit: Genui: non dicit, creaui. Et Filius non creatorem suũ Deum secundũ æternitatẽ Diuinæ generationis, sed Patrẽ nominat. Se quoq; nũc ex persona hominis, nunc in Dei maiestate significat: nunc vnitatem sibi Diuinitatis cũ Deo Patre vendicans, nunc fragilitatẽ humanæ carnis assumens: nũc doctrinã suam se non habere, nunc voluntatem suã se non quęrere: nũc testimonium suum verum non esse, nunc verum esse significans. Nam ipse dixit, Si ergo testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non esse verum.

Ioan. 8.

Ioan. 5.

Cap. eod.

Et addit.

Et ipse in posterioribus ait: Et si ego testimoniũ perhibeo de me ipso verũ est testimoniũ meũ. Quomodo igitur nõ est verũ testimoniũ tuũ Domine Iesu, cui qui credidit, in cruce licet positus, & inter confessi sceleris supplicia constitutus, merita latronis exuit, præmia innocentis emeruit? Deceptus est ergo Paulus, qui ideo recepit oculos, quia credidit, quos amiserat antè quàm crederet? Errauítne etiam Iesus Naue, qui ducem militiæ cęlestis agnouit, sed postea quàm credidit, statim vicit, dignus qui fidei prælio triumpharet? Denique non æratas acies in bella produxit, nec ariete cæterísque tormentorũ machinis, sed tubarũ septẽ sacerdotaliũ sono, murorũ hostiliũ septa deposuit. Ita bellũ immane cõfecit tubæ clangor, & infula sacerdotis. Vidit hoc meretrix, & quæ in excidio ciuitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat, signa fidei atque vexilla Dominicæ passionis attollens, coccum in fenestra ligauit vt species cruoris mystici quæ foret mundum redemptura vernaret. Ita foris Iesu nomen fuit præliantibus ad victoriam, intus species Dominicæ passionis periclitantibus ad salutẽ. Vnde quia intellexit Rahab cæleste mysterium, dicit Dominus in psalmo: Memor ero Rahab & Babylonis scientibus me. Quomodo ergo non est verum testimoniũ tuũ Domine, nisi secundũ fragilitatem hominũ? Omnis enim homo mendax. Denique vt secũdũ hominẽ dixisse se demõstraret, ait: Qui me misit Pater, ipse testimoniũ perhibet de me. Verum autem est testimonium secundũ Diuitatẽ, sicut ipse ait: Et verũ est testimoniũ meũ, quia scio vnde veni & quò vado: vos secundum carnem iudicatis. Non ergo secundum Diuinitatem, sed secundum hominem iudicant, qui putant Christo testificanti scientiam defuisse.

Ioan. 8.

Psal. 86.

Et addit.

Cap. eod.

Ergo cũ audis, Qui credit in me, non credit in me. Et qui misit me Pater, ipse mandatũ mihi dedit: didicisti quò id putes esse referendũ. Denique mandatũ quod esset, ostendit dicens, Pono animam meam, & iterũ sumam illam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Vides ideo dictũ, vt ostenderet liberam sibi ponendæ ac resumendæ animæ potestatẽ, sicut ipse dixit: Potestatẽ habeo ponendi eam, & potestatẽ habeo iterũ sumendi eã. Hoc mandatũ accepi à Patre meo. Siue igitur mandatũ, siue vt aliqui Latini habent, præceptũ, nõ vtique secũdũ Diuinitatẽ, sed secundũ incarnationẽ datur ad subeũdæ victoriã passionis. Haud verò in hãc humilitatẽ Dei Filiũ deducemus, vt nisi quæ audierit facere aut loqui nesciat, & præscriptã agendi loquendiq;

Ioan. 10.

Cap. 6.

A ei putemus esse mẽsurã, quia scriptũ est: Ex me ipso non sum loquutus: Et infra. Sicut dixit mihi Pater, ita loquor. Sed ad obedientiam carnis, aut ad fidem vnitatis ista referantur. Plerique enim doctores & audire Filiũ, & dicere aliquid Filio Patrẽ accipiunt per vnitatẽ naturæ. Quod enim per vnitatẽ volũtatis nouit Filius, patrẽ velle videtur audisse. Vnde nõ officiũ corporale, sed arbitrium indissociabile cooperationis declaratur. Neque enim verborum hic aliquem significat auditum, sed vnitatem voluntatis atque virtutis, quæ & in patre est & in Filio. Quam etiã & in Spiritu sancto esse memorauit alio loco, dicens: Non enim loquetur à semetipso, sed quæ audit loquetur: vt aduerteremus quia quicquid Spiritus loquitur, loquitur & Filius: & quicquid loquitur Filius, loquitur & pater, quia vna sententia & operatio Trinitatis est. Sicut enim pater videtur in Filio, non vtique specie corporali, sed vnitate Diuinitatis: ita & pater loquitur in filio, non temporali voce, nec corporali sono, sed operis vnitate. Denique cum dixisset, Pater qui in me manet ipse loquitur, &, Opera quę ego facio ipse facit: addidit, Credite mihi, quia ego in patre, & pater in me est: alioquin propter opera ipsa credite. Hic intellectus est noster secundũ diuinarum seriem scripturarum. Arriani autem qui nolunt de Deo æstimare quæ digna sunt, vel apto suis meritis confutentur exẽplo, ne totum carnaliter credant, cum ipsi patris sui diaboli opera incorporaliter videant. Sicut de eorum consortibus Iudæis Dominus declarauit, dicẽs: Vos quod vidistis patrem vestrum facientem facitis: cũ vtique nõ quòd diabolum operantẽ viderint, sed quòd arbitria eius fecerint arguantur, inuisibiliter in his secũdum iniquitatẽ suam diabolo operante peccatum. Hoc secundũ Apostolum propter insipientiã posuimus perfidorum. Cæterùm satis probatum est scripturarũ exẽplis, ad dignitatem maiestatis pertinere Diuinæ, quod & pater maneat in Filio, & ea quæ loquitur Filius à patre videatur audisse. Vnitatẽ autem maiestatis quibus aliis possumus intelligere, quàm quòd eadẽ patri & Filio deferuntur? Nã quid pręcellentius potest dici, quàm quod apostolus dicit Dominum maiestatis crucifixũ? Filius ergo est & Deus maiestatis, & Dominus maiestatis, sed non creaturis subiecta maiestas. Non ergo creatura filius.

Ioan.12. Ioan.16. Ioan.14. Ioan.8.

Iterum soluit similia ibidem infrà. Quod require infrà in c. Regnum. Iterum in eodẽ lib. Quod require infrà in ca. subiectio, & lib. ij. super Lucam. Quod require infrà in ca. Filius hominis, & in cap. Generatio. Soluit insuper Arrij rationem, qui dicebat Filium minorem Patre, eò quod Filius fuit missus & non Pater. Libro v supradicto. Cap.4.

De eo quod obiiciunt à patre filiũ missum. Omnia habet, & tu missum ad iniuriam deriuas, qui si secundũ carnẽ non accipis missum? Apostolus dixit, & ex verbo simplici preiudiciũ struis, quo dicas inferiores à superioribus mitti solere. Quid ad illa respondes, quod filius ad homines missus est? Nã si minorẽ putas eũ qui mittitur: disce quod & minor maiorem misit, & maiores ad minores missi sunt. Nã & Tobias Raphaëlem Archãgelũ misit: & Angelus ad Balaã missus est: & Dei filius ad Iudæos. Nunquid ergo minor Iudęis Dei filius ad quos mittebatur? De ipso enim scriptũ est: Nouissimè autem misit illis filium suum vnicum. Et vide quod antè seruos, postea filium nominauit, vt scias quod Dei filius vnigenitus secũdum Diuinitatis potentiam, nec nomẽ habet, nec cõsortium cõmune cum seruis. Reuerendus mittitur, nõ cum famulis conferẽdus. Et bene addidit, Meum vt nõ vnus de multis, nec degeneris naturæ, aut minoris alicuius potestatis, sed verus à vero, paternæ imago venisse substantiæ crederetur. Esto tamẽ, minor sit qui mittitur eo à quo mittitur: ergo & Pilato minor Christus, quoniã Pilatus eum misit ad Herodẽ. Sed nõ præiudicat potestati scriptura, quæ missum dicit à patre, missum dicit à præside. Vnde si sobriè de Dei filio quæ digna sunt opinemur, ideo missum intelligere debemus, quòd ex illo incomprehensibili venerabilique secreto maiestatis profundæ, dedit se cõprehẽdẽdũ pro captu nostro, mentibus nostris Dei verbum, non solùm cum se exinaniret, sed etiã cum habitaret in nobis, sicut scriptum est: Quoniam inhabitabo in illis. Denique & alibi habes quia Deus dixit: Venite, descendamus, & cõfundamus linguas eorũ. Non enim Deus de loco aliquã do decidit, qui ait: Ego cælum & terram compleo: sed in eo descẽdere videtur, si nostros Dei verbum penetret affectus, sicut dixit propheta, Parate viam Domino, rectas facite semitas eius, vt quemadmodum ipse promisit veniens cum patre, apud nos faciat mansionem. Euidens est igitur quomodo veniat. Vnde & euidens est quomodo Dominum dicat quem patrem nouit.

Aliter dicit libro ij. eiusdem. Cap.4.

Nec illud sanè metuo, quod solẽt obtẽdere: minorẽ esse, quia missus est. Si enim & minor nõ docetur, & honorificentiæ docetur æqualitas, cum ita omnes honorificẽt filium sicut honorificant patrem, constat eo minorem non esse q̃ missus est. Nõ ergo humani sermonis angustias, sed verborum charitatẽ intuere, operibus crede. Considera quia Dominus noster Iesus Christus in Isaia loquutus est à spiritu sancto esse se missum. Nunquid ergo & Spiritu minor filius, quia missus à Spiritu est? Habes igitur scriptum, quòd filius à patre & à Spiritu eius dicat esse se missum. Ego sum, inquit, primus, & ego in ęternum, & manus mea fundauit terram, dextera mea solidauit cælum. Et infrà. Ego loquutus sum, ego vocaui, ego ad duxi eum, & prosperũ iter eius feci. Accedite ad me & audite hæc, non in occulto ab initio loquutus sum. Cũ fierẽt, illic erã: & nunc Dominus misit me & Spiritus eius. Vtique qui cælũ fecit & terrã, ipse dicit à Domino & Spiritu eius esse se missum. Videte ergo q̃ simplicitas sermonis, non iniuria missionis sit. Ipse igitur missus à patre, ipse est missus à Spiritu. Et vt agnoscas nullam maiestatis esse distantiã, etiam filius Spiritũ mittit, sicut ipse dixit: Cũ autẽ venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre meo, Spiritum veritatis qui à patre meo procedit. Ioan.14. Hunc eundẽ paracletũ & à patre et se mittendũ, suprà docuit, dicẽs: Paracletus autẽ ille Spiritus sanctus, quẽ mittit pater in nomine meo. Vide vnitatẽ, quia quẽ Deus pater mittit, mittit & filius: Et quẽ mittit pater, mittit & Spiritus. Aut si volunt filium missum, quia dexteram patris filium legimus: ipsi de patre quod de filio abnuunt fatebuntur: nisi forte aut alterũ sibi patrẽ, aut alterum sibi filium inueniant Arriani. Cap.ead.

Perstat in cœpto confutando ineptias Arrij. Ibidem.

Sileant igitur inanes de sermonibus quæstiones: quia regnũ Dei, sicut scriptũ est, nõ in persuasione verbi est, sed in ostẽsione virtutis. Seruemus distinctionẽ Diuinitatis & carnis, vnus in vtraq; loquitur Dei filius, quia in eodẽ vtraq; natura est. Et si idẽ loquitur, nõ vno semper loquitur modo. D Intẽde in eo nũc gloriã Dei, nũc hominis passiones, quia quasi Deus loquitur quæ sunt Diuina, quia verbum est: quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in mea substantia loquebatur. Ioan.6. Hic est panis viuus qui descẽdit de cælo. Panis hic, caro est, sicut ipse dixit: Hic panis quẽ ego dabo, caro mea est. Hic est qui descẽdit: hic est quẽ pater sanctificauit & misit in hũc mũdũ. Hæc ipsa litera nos docet, sanctificatione nõ Diuinitatẽ eguisse, sed carnem. Denique ipse Dominus dixit: Ego memetipsum sãctifico pro ipsis: vt agnoscas quòd sanctificatur in carne pro nobis, & Diuinitate sanctificat. Hic idem est quem pater misit, sed factũ ex muliere, factũ sub lege, vt Apostolus dixit. Hic est qui ait, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Luc.4. Hic est qui dicit, Mea doctrina non est mea: sed eius qui me misit. Ioan.7. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina vtrum ex

Deo

Deo est, an ego à me ipso loquor. Alia ergo ex Deo doctrina, alia ex homine. Itaque Iudæi cũ doctrinã eius secundum hominẽ quærerẽt & dicerent, Quomodo hic literas nouit cùm non didicerit? Respondit Iesus & dixit: Mea doctrina non est mea. Nã cũ sine eruditione literarum doceat, non quasi homo, sed potius vt Deus videtur docere, qui doctrinã non didicerit sed inuenerit. Baruch 3. Adinuenit enim omnem viam disciplinæ, vt suprà lectũ est. Nã vtique de Filio Dei dictum est: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum: qui adinuenit omnem viam disciplinæ. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Quomodo ergo secundum Diuinitatem doctrinam suam non habet, qui adinuenit omnem viam disciplinæ antè quàm videretur in terris? Aut quomodo minor, de quo dictũ est: Non æstimabitur alius ad eum? Vtique incõparabilis dicitur, ad quẽ nemo alius æstimari potest: sed ita incomparabilis, vt patri nequeat anteferri. Quòd si de Patre dictum putãt, impietatem Sabellij non euadent, vt Patri susceptionẽ humanæ carnis attribuant.

Ioan.7. *Et addit simile debere intelligi de gloria seu glorificatione.*

Prosequamur sequentia. Qui à semetipso, inquit, loquitur, gloriã suã quærit. Vide vnitatẽ, quæ & Patrem signat & Filium. Non potest non esse qui loquitur: sed non potest à semetipso esse quod loquitur, in quo naturaliter ex Patre sunt omnia. Quid est autem, Gloriã suã quærit? Hoc est non diuisam à Patre gloriam. Nam vtique & verbum Deus habet gloriam. Denique dicit: Vt videant gloriam meam. Philip.2. Sed illa verbi gloria eadem Patris gloria est sicut scriptum est: Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. Ita igitur secundũ Diuinitatẽ Dei Filius suã gloriã habet, vt Patris & Filij vna sit gloria. Nõ ergo minor in claritate, quia vna gloria: non minor Diuinitate, quia plenitudo Diuinitatis in Christo est. Et Ioan.17. quomodo, inquit, scriptum est: Pater venit hora, clarifica Filiũ tuũ? Qui hoc dicit, clarificatione, inquit, indiget. Huc vsque oculos habes: quod reliquũ est nõ legisti. Sequitur enim: vt filius tuus clarificet te: nunquid & Pater indiget, quia clarificandus à Filio est? Pari modo obedientiam filio obiicere solent, quia scriptum est: Et Philip.2. specie inuentus vt homo humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem: Et hominem præmisit, & vsque ad mortem dixit: vt intelligeremus obedientiam mortis, non Diuinitatis fuisse, sed incarnationis: in qua & officia nostra suscepit, & nomina.

Et adiungit de incarnatione & passione ac ad dexterã Patris sessione, & quomodo Pater trahit ad Filium. Quæ omnia require infrà vt propria materia suos titulos habet. Cap.3. *Similiter aliud eorum soluit argumentum, quia dixit filiis Zebedæi, Sedere ad dexteram meam non est meum dare vobis: quod diffusè prosequitur libr.v.*

Denique vt agnoscatis non infirmitatis sed indulgẽtiæ esse quòd dixit, Non est meum dare vobis: vbi sine matre filij Zebedæi rogauit, nihil de patre dixit. Sic enim habes: Marc.10. Non est meũ dare vobis, sed quibus paratum est. Ita Marcus euangelista posuit. Matth.20. Vbi verò mater pro filiis rogat, hoc est secũdũ Matthẽũ: Nõ est, inquit, meũ dare vobis: Sed quibus paratũ est à Patre meo. Hoc addidit, à Patre meo: quia maiorẽ indulgẽtiam maternus poscebat affectus. Quòd si putãt, dicẽdo quibus paratũ est à Patre meo: quia aut Patri plus tribuit, aut sibi aliquid derogauit, dicãt vtrum & illic putẽt Patri aliquid Ioan.5. derogatũ, quia dixit in Euãgelio Filius de Patre, Pater nõ iudicat quẽquã. Quòd si sacrilegũ putamus dicere, quòd Pater ita iudiciũ detulit Filio, vt ipse non habeat, (Habet enim, nec potest amittere quod naturaliter habet Diuina maiestas) sacrilegũ vtiq; æstimare debemus, ꝙ non potest Filius dare quicquid aut homines mereri possunt, aut quæuis accipere creatura, præsertim cùm ipse dixerit: Ego ad Patrẽ vado: & quodcũque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciã. Si enim quod Pater

A dare potest, Filius nõ potest, mẽtita est ergo veritas. Nõ enim potest facere quicquid in nomine eius Pater fuerit obsecratus. Nõ enim ideo dixit, Quibus paratũ est à Patre meo: vt tãtũmodo à Patre poscant. Nã omnia quęcunque à Patre fuerint postulata, se donare memorauit. Denique nõ dixit: Quodcũque à me petieritis, hoc faciã: Sed quodcũque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciã. Quæro nũc, vtrũ possibile aliquid humanæ cõditioni, aut alicui creaturæ, an impossibile putent à Zebedęi cõiuge & filiis postulatũ? Si possibile, quomodo ad dexterã suã vel ad sinistrã impartiẽdæ Apostolis sedis non habuit potestatẽ, qui omnia fecit esse cum nõ erãt? Aut quomodo nõ poterat iudicare de meritis hominũ, cui Pater dedit omne iudiciũ? Notũ est quẽadmodũ dederit. Nã quomodo quasi indigẽs accepit Filius, qui omnia creauit ex nihilo? Quorũ igitur naturas fecerat, eorũ iudiciũ nõ habebat? B Dedit autẽ Filio Pater omne iudiciũ, vt omnes, inquit, honorificẽt Filium, sicut honorificãt Patrẽ. Nõ igitur potẽtia Filij, sed cognitio nostra proficit. Neq; aliquid ad substãtiã eius accedit, sed ad nostrã vtilitatẽ quod à nobis cognoscitur, vt cognoscẽdo Dei Filiũ vitã habeamus æternã. Cũ autẽ in cognitione Filij Dei honor illius, noster autẽ non illius sit profectus, si quis putat quia Dei virtus illo honore cumulatur, necesse est etiã Deum Patrẽ credat posse cumulari: quia & ipse per cognitionẽ nostrã clarificatur sicut Filius: iuxta quod scriptũ est, dicẽte Filio: Ego te clarificaui super terrã. Ioan.17. Ergo si possibile aliquid erat, quod petebatur, in potestate vtique Filij fuit. Sed tamẽ ostendãt qui possibile putãt, quid de hominibus aut cæteris creaturis, aut ad dexterã, aut ad sinistrã Dei sedeat. Pater enim dicit Filio: Sede ad dexterã meã. Itaque si quis ad dexteram Filij sedet, inter ipsum vtique & Patrẽ vt humano vsu loquamur, Filius medius reperitur. Nõ ergo C possibile homini aliquid petebatur: sed voluit dicere, quòd homines secũ sedere nõ possent. Siquidẽ Diuinã suam gloriã celare, prius ꝗ resurgeret, non diuulgare cupiebat. Nam & cum inter famulos suos Mosem & Heliam apparuisset in gloria, monuerat discipulos suos ne cui dicerẽt quod vidissent. Itaq; si possibile non erat hominibus vel creaturis cæteris hoc mereri, non debet videri Filius minus posse, quia non dedit Apostolis, qđ nec Pater hominibus vel creaturis dedit. Aut dicant cui horum dederit Pater? Non vtiq; Angelis, de quibus scriptura dicit: Apoc.7. Quia omnes Angeli stabãt in circuitu sedis. Luc.1. Denique Gabriel se stare dixit, sicut habes: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: non ergo Angelis, nõ senioribus, qui adorant sedentem. Illi enim non supra sedẽ maiestatis sedẽt, sed vt dixit scriptura, in circuitu sedis. Sedes enim aliæ viginti & quatuor sunt, vt habes in Apocalypsi Ioãnis: Et supra sedem viginti quatuor seniores Matth.19. sedentes. Et in Euãgelio quoq; ipse Dominus dixit: Cũ D sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ sedebitis & ipsi super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël. Non ergo sedis suæ dixit Apostolis dari posse cõsortiũ, sed alias illas sedes esse duodecim, quas tamen nõ pro corporali consessu, sed pro successu spiritalis gratię æstimare debemus. Deniq; in libro Regnorũ dixit Michæas Propheta: 3.Reg.22. Vidi Deum Israël sedẽtem super thronum suũ, & omnis militia cæli stabat circa eũ ad dexteram eius & ad sinistrã. Quomodo igitur stãtibus Angelis ad dexterã vel ad sinistram Domini Dei, stante omni militia cælesti sedebãt homines ad dexterã Dei vel ad sinistram, quibus pro virtutis præmio Angelorũ similitudo promittitur: Matth.22. sicut dixit Dominus: Eritis sicut Angeli in cælo? Sicut Angeli, inquit, non plus ꝗ Angeli. Si ergo nihil plus dedit pater, quàm filius, nihil vtique minus dedit filius quàm pater: nihil igitur minus potest filius quàm pater. Ponite tamen possibile impetratu hominibus quod posceretur. Quid est quod ait: Sedere autem ad dextera meam vel ad sinistram, non est meũ dare

vobis? Quid est meũ? Suprà dixit: Calicem quidem meũ A bibetis: & infrà posuit, Nõ est meũ dare vobis: & suprà, meũ: & infrà meũ dixit, nec immutauit. Ergo superiora docent propter quid dixerit meũ. Rogatus enim à muliere quasi homo, vt ad dexterã vel ad sinistram suam filios eius sedere pateretur, quia illa quasi hominẽ rogauerat, & Dominus quasi tantummodo homo de sua passione respõdit: Potestis bibere calicẽ quẽ bibiturus sum ego? Itaque quia secundum carnem de passione sui corporis loquebatur, demonstrare voluit quòd secundum carnem quidem subeundæ passionis nobis exemplum ac similitudinem derelinqueret: secundum humanã autem conditionem sedis supernæ consortia non donaret. Hoc est enim quod dixit, Non est meum. Sicut alibi, Mea doctrina non est mea. Non est enim, inquit, secũdum carnem mea: quia quæ Diuina sunt, nõ sunt carnis eloquia. Indulgentiam autẽ suam circa discipulos quos diligeret, quam expressè reuelauit præmittens: Calicem quidem meum bibetis Etenim quia non debebat id dare B quod petierant, aliud proposuit vt prius commemoraret quid his tribueret, quàm quid negaret, quò magis æquitatẽ sibi petitionis, quàm studium Dominicæ liberalitatis intelligeret defuisse. Calicẽ, inquit, meum bibetis: hoc est passionẽ quidem quæ carnis meæ est, non negabo. Quod enim humanæ assumptionis habeo, potestis imitari: donaui vobis victoriam passionis hæreditatẽ crucis: sedere autẽ ad dexteram vel ad sinistram, non est meum dare vobis. Non dixit, Non est meũ dare: sed, non est meum dare vobis: hoc est, non sibi potestatẽ deesse asserẽs, sed meritum creaturis. Accipe aliter. Non est meum dare vobis. Quid est, non est meum? Qui veni humilitatẽ docere: non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare: non est meũ, qui iustitiam seruo, non gratiam. Denique & ad Patrẽ referẽs, addidit: Quibus paratum est: vt ostẽderet Patrẽ quoque non petitionibus deferre solere, sed meritis: quia Deus personarum acceptator non est. Vnde & Apostolus ait: Quos pręsciuit & prædestinauit. Nõ enim antè prędestinauit quàm C præsciret: sed quorum merita præsciuit, eorum pręmia prædestinauit. Iure igitur reprehẽditur mulier, quæ & impossibilia, & speciali quodam priuilegio ab eodem Domino postulauit: quia ea quæ sanctis iudicauit esse donanda, non duobus Apostolis, sed omnibus discipulis, etiam sine cuiusquam precatione voluntaria sui largitate contulerit: Sicut scriptum est, Duodecim vos sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israël. Ergo etiãsi possibile putemus postulatum fuisse, calumniæ locus non est: Tamẽ cum legerim Seraphim stare, quomodo possum quòd homines ad dexterã vel ad sinistram filio Dei sedeat arbitrari? Supra Cherubim Dominus sedet, sicut habes: Qui sedes super Cherubim appare: quomodo Apostoli super Cherubim sedebũt? Et hoc tamen colligo non ex meo ingenio, sed ex Dominicę vocis oraculo. Ipse enim Dominus in posterioribus Apostolos commẽdãs Patri, ait: Pater quos dedisti mihi, volo vbi ego sum, & illi sint mecum. Vtique si iudicasset, D quia Diuinã sedẽ pater hominibus daret, dixisset: Volo vt vbi ego sedeo, sedeãt & illi mecũ. Sed volo, inquit, vt sint mecũ, non vt sedeant mecũ: & vbi ego, non quomodo ego. Deinde sequitur, vt videant claritatem meam, Nec hîc dixit, Vt habeant claritatem meam, sed vt videant. Seruus enim videt: Dominus possidet: Sicut & Dauid docuit, dicens: Vt videam voluntatẽ Domini. Et ipse Dominus in Euangelio reuelauit, dicens: Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. Videbunt inquit: non super Cherubim cum Domino sedebunt. Desinant ergo viliora secundum Diuinitatem æstimare de Dei Filio, ne viliora quoq; de Patre æstimẽt. Qui enim male crediderit de filio, nõ potest bene sentire de patre.

Cap.5. *Similiter ibidem aliud eorum soluit argumentum, quo student Patris & Filij extenuare charitatem. Ibidem.*

Existunt tamen imperator Auguste, qui hanc Diuinę vnitatẽ substantię negare cupiẽtes extenuare studeant patris & filij charitatem, quia scriptum est: Et dilexisti eos sicut me dilexisti. Quod cum dicũt, quid aliud agũt, nisi inter Dei filium & homines æqualitatem quandam comparationis inducunt? Nunquid sic diligi possint à Deo homines, quemadmodum filius, in quo complacuit pater? Ille per se complacet, nos per ipsum. In quibus enim Deus filium suum ad imaginem suam cernit, eos per filium asciscit in gratiam filiorum, vt quemadmodum per imaginem ad imaginem sumus, sic per generationem filij in adoptionem vocemur. Alius igitur naturæ amor sempiternus, alius gratię. Aut si ex verbis faciunt qnæstionem, quia scriptum est: Et dilexisti eos sicut & me dilexisti, & comparationem factam putant: ergo & illud comparatiuè putant dictum, Estote misericordes sicut & pater vester, qui est in cælis. Et alibi: *Luc.6.* Estote perfecti sicut & Pater meus qui in cælis est, per- *Matth.5.* fectus est. Quòd si ille secundum plenitudinem maiestatis suæ perfectus est, nos autẽ perfecti secũdum virtutis accidentis profectum: etiam filius diligitur à patre secundum semper manentis plenitudinem charitatis, in nobis autem charitatem Dei virtutis emeretur profectus. Vides igitur quam gratiam Deus dederit hominibus, & tu patris & filij vis dissoluere naturalem & indiuiduam charitatem: & tu verba adhuc discutis, vbi vnitatem maiestatis aduertis. Video totum hunc locũ, ex cuius affectu loquatur. Habes enim dicẽtem ipsum: Clarifica me pater claritate ea quam habui prius quàm *Quæ sequuntur hîc ab hac nota * eod. cũ præcedentibus loco non habentur.* mundus esset apud te. * Vide quòd ex primi hominis loquatur affectu, quòd ea nobis petitione deposcat, quæ ante peccatum in Paradiso homini meminerit esse collata: vt & latroni in passione memorauit, dicens: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Hęc est ante mundum claritas. Mundum autem pro homi- *Ioan.12.* nibus dixit, sicut habes: Ecce totus mundus post eum abit. Et alibi: Et cognoscit hic mundus, quia tu me misi- *Ioan.17.* sti: Et tamen vt scires magnum Deum, & Saluatorem, & omnipotentem Dei filium, indicium suæ maiestatis admiscuit dicendo: Et mea omnia tua sunt, & tua mea.

De eo quod obiiciunt à Patre Filium missum, ad inconueniens reducitur Arrius, sic malè intelligendo quod Pater sit passus. Lib. iij. eiusdem, cap. ij. *Cap.2.*

Etiam illud explosum est quod solent ad calumniam deriuare, quia de Deo scriptum est: Qui solus habet im- *1. Timoth.* mortalitatem, & lucem habitat inaccessibilẽ. De Deo enim scriptum est, quòd est commune nomen patri & filio. Nam si vbicunque Deum legunt, negant etiam filiũ designari, & impij sunt Diuinitatis potentiam filio denegando, & incarnatum patrem Sabelliana impietate inastruere videbuntur. Dicant enim quomodo illud non impiè de patre intelligere possint, quod Apostolus ait: In quo etiã cõsurrexistis per fidẽ operationis Dei, *Coloss.2.* qui suscitauit illũ à mortuis. Et aduertãt de sequẽtibus quid incurrant. Sequitur enim: Et cũ mortui essetis delictis & pręputio carnis vestræ viuificauit nos cum illo, donans nobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrariũ nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, exuens se carnem. Ergo non Deus pater intelligendus est qui suscitauit carnem, & non etiam filius cuius templum resuscitatũ est. Qui suscitauit vtiq; & viuificauit. Qui viuificauit & delicta donauit. Qui delicta donauit, chirographũ tulit, affixit illud cruci. Qui affixit illud cruci, carnẽ se exuit. Sed pater nõ se exuit carnẽ. Non enim pater caro factus est, sed verbũ, sicut legimus, Caro factũ est. Videtis ergo quòd Arriani dum separant à patre filiũ, in id periculum incidant, vt patrem passum esse commemorent. Nos autem facilè docemus de filij dictum operatione. Nam & ipse corpus suum resuscitauit, sicut dixit: *Ioan.2.* Soluite hoc templum, & in triduo resuscitabo illud. Et ipse

Ioan.5. ipse viuificat nos cum suo corpore. Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Et ipse delicta donauit dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Et ipse chirographũ affixit cruci, qui crucifixus est per corporis passionẽ: Nec alius carne se exuit, nisi Dei Filius qui carne se induit. Ipse ergo significatur Deus, qui opus nostrę resurrectionis operatus est. Ergo cum legis Deum, non separas Patrem, non separas Filium: quia Diuinitas Patris & Filij vna eadémque est.

Concluditur quòd Filius non sit minor Patre quoquomodo, nisi secundum humanitatem. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Quod require suprà in capite Anima, in fine.

Sequitur tractatus quòd Filius sit æqualis Patri: quod & suprà patet, in articulo, vbi de generatione agitur. Et in articulo quòd Filius sit de viuente vita. Probat in super. Lib. iiij. de fide sanctæ Trinitatis, cap. vlti. Quod require infrà, in cap. Vitis: & lib. v. Quod require suprà.

Cap 4. Tom. IIII. *Sed figuram de hac æqualitate pertractat, Lib. de patriarchis, vbi de benedictione Iudæ loquitur.*

Catulus leonis Iuda. Nónne euidenter & Patrem expressit, & Filium declarauit? Quid tam euidens quò vnius naturæ Dei Filius cum Patre esse doceatur? Leo ille, hic catulus leonis. Vili comparatione, eiusdem naturæ ac potentię vnitas intelligitur. Rex ex rege processit, fortis ex forte: quia futuros præuidebat qui Filium assererent iunioris ætatis, occurrit, his subiiciens. Ex germine mihi ascendisti, recumbens dormisti vt leo, & tanquam catulus. Et alibi habes: Quia ipse est leo de tribu Iuda. Ergo qui catulum dixerat, bene statim leonem posuit: hoc dicere, Non capiantur aures vestræ, quia catulum audierunt filium: filium expressi, non dixi minorem. Et ipse est leo sicut pater. Audiant quia & leonem & catulum appellauit: leonem quasi perfectæ plenæque virtutis, catulum quasi filium, ne quis cum audiret æqualem patri non putaret filium. Non sic laudatur Filius vt separetur à Patre. Ille probat æqualem, qui Filiũ confitetur.

Ex hoc arguitur quòd Filius sit Dominus. Lib. vij. super Lucam, cap. vltimo. Quod require suprà, in cap. Dominus.
Tom. V. *Et similiter super epistolam ad Galat. capite j. super illud quod sequitur.*

Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo. Vtriusque beneficio tam Patris quàm Filij genus hominum subleuatum ostẽdit. Nec minorem Filium signat, cum eum Dominum nostrum appellat: quia non erit verus Deus Pater, nisi & Dominus sit: neque verus Dominus Filius, nisi & Deus sit.

Tom. V. *Et ideo super epistolam ad Romanos, cap. x. Exponens quod sequitur.*

Quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. In Michæa dictum est: Ipse enim Deus, qui visus est Mosi ait: Nomẽ mihi Dominus. Hic est Filius Dei qui ideo & Angelus & Deus esse dictus est, vt nõ ipse, à quo sunt omnia putaretur, sed hic esse, per quem sunt omnia, vt ad id pertineat, quia Deus dictus est quod vnum sunt Pater & Filius. Angelus autem ad hoc, quia nũtius promissæ salutis est, missus à Patre: & missus ideo dicitur, vt non ipse Pater esse credatur, sed ab eo genitus. Ideo quicunque inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Hoc sensu & Moses loquutus est. Quicunque, ait, non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Si ipse est omnium Dominus, ipse inuocatur à seruis. Et quia verus est Dominus, adiecit: Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Certè Christo non crediderunt ipsi Iudæi, quem dixit Dominum.

Cap. 6. Tom. II. *Vnde Patris & Filij est vnum regnum siue dominium. Lib. iij. de fide sanctæ Trinitatis.*

Est opus igitur vnum Patris & filij, etiam si non placeat Arrianis. Quæro autem quomodo regnum velint Patris & Filij esse diuisum, cùm dixerit: Omne regnum in se diuisum, facilè destruetur. Et ideo ad excludendum Arrianæ sacrilegium sæuitatis, vnum Patris & Filij imperium, etiam sanctus Petrus asseruit, dicens: Quapropter fratres satis agite, certã vocationem & collectionẽ facere. Hæc enim facientes non errabitis. Sic enim abundantius ministrabitur introitus in æternum imperium Dei & Domini nostri conseruatoris Iesu Christi. Aut si quis de Christi tantum imperio dictum esse putat, & hoc ideo si accipit vt Patrem Filiúmque potestate secernat, is tamen & regnũ Filij fatebitur & ęternum. Itaque non solùm duo inducent regna Dei diuisa vt obnoxia sint defectui, sed etiam cùm regna comparabilia nulla sint Dei regno, quòd filij esse etiamsi velint negare nõ possunt: aut contra suam sententiam ridebunt, vt idem Patris & Filij regnum esse fateantur: aut quod sacrilegum est dicere, ius Patri regni minoris ascribent: aut, quod contrarium est, quem minorem Diuinitate impiè memorant, eius regnum fatebuntur æquale. Sed hoc nõ quadrat, non congruit, non cohæret. Dicant igitur vnum esse regnum, sicut nos dicimus & probamus. Probamus autẽ non nostris, sed cælestibus testimoniis. Primùm enim etiam aliis exemplis disce regnum cælorum, regnum etiam Filij esse. Ipse dixit: Amen amen dico vobis, quoniam sunt aliqui de istis superastantibus qui nõ gustabunt mortem, donec videant Filium venientem in regnum suum. 2. Petri 1.

Sed cap. sequenti diffusius hoc declarat. quod require suprà in cap. Deus. Hoc ipsum tamen de regno Patris & Filij aliter & diffusè pertractat. Lib. v. eiusdem. quod require infrà in ca. Regnum. Etiam ex hoc sequitur quod Patris & Filij sit vna maiestas. Lib. iij. eiusdem. Cap. 7.

Cùm enim dixerit ipse Dei Filius: Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cũ eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Ecce Filij expressa maiestas est. Quid ei deest cuius increatã maiestatem denegare non possunt? Est ergo Filij maiestas. Accipiant nunc, vt dubitare non possint, quòd Patris & Filij vna maiestas. Ipse enim Dominus dixit: Nã qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & Patris, & sanctorũ Angelorũ. Quid est & sanctorũ Angelorũ: nisi q̃a honoratur & serui Domini? Dignitatẽ suã ergo ad Filiũ & Patrẽ retulit, nõ vt Angeli habeãt cũ Patre & Filio ęquale cõsortiũ, sed vt pręminẽtẽ gloriã Dei cernãt. Neq; enim suã maiestatẽ Angeli habẽt, sicut lectũ est de Filio: Cũ sederit in sede maiestatis suæ: sed assistũt, vt Patris & Filij gloriã videãt, quibus aut possunt, aut merẽtur aspectibus. Denique ipsa se explanant verba Diuina, vt intelligas illã gloriã Patris & Filij cũ Angelis nõ esse communem. Sic enim habes: Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo. Et vt doceret vnam maiestatem, & vnam gloriã esse Patris & suam, ipse in alio libro ait: Et Filius confundet eum, cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis. Illi in obsequio, hic in gloria. Illi in comitatu, iste in suggestu. Illi stant, hic sedet. Vt verbo tamen visus vtamur humani, hic iudicat, hi ministrant. Diuinè autem non præmisit maiestatem Patris, & subdidit suam & Angelorum, ne de superioribus ad inferiora fecisse graduum quẽdam ordinem videretur. Sed quia Patri inferior videri poterat, præmisit maiestatem suã, & addidit: Patris & Angelorum: ne se medium inter Patrem & Angelos nominando, aut ab Angelis ad Patrem, per sui quoque incrementa fecisse quendam videretur ascensum: aut à Patre rursus ad Angelos, per ordinem cum sui etiã diminutione crederetur fecisse descensum. Nanque nos qui vnam Diuinitatem Patris & Filij confitemur, diuersum, vt Arriani, ordinem non putamus. Matth. 25. Luc. 9.

Concluditur quòd eiusdem potestatis sit Filius cum Patre. Libro quarto eiusdem. Cap. 6.

Vides quoniam cui nihil addi potest, non dispar à

pleno est. Ergo si Filio magis conuenit hoc totum Apostolicum caput, videmus & de Filio esse credendum, quia ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Esto tamen de Patre dictũ putent. Itaque meminerimus quòd sicut ex ipso legimus omnia, ita etiam & per ipsum omnia. In vniuersitatem quippe totius creaturæ Patris & Filij profutura authoritas. Ac licet superius omnipotẽtem Filium paterno probauerimus exemplo, tamen quoniam illis derogare studium est, considerent quòd & Patri derogent. Si enim infirmus Filius, quia per ipsum omnia: nũquid infirmus & Pater, quia & per Patrem omnia? Sed vt agnoscant nullam discretionem inter hæc esse verum demonstrabo, eiusdem esse ex quo aliquid, & per quem aliquid: & ostendam vtrunque de Patre lectum. Sic enim habemus: Fidelis Deus, per quẽ vocati estis in communionem filij eius. Quid Apostolus dixerit, considerent. Per Patrem vocamur, & nihil est quæstionis. Per Filium creamur, & hoc vilius æstimabunt. Pater in communionem Filij vocauit, & religiosè hoc sicut debemus, accipimus: Filius omnia creauit, & putant non liberæ fuisse voluntatis arbitrium, sed coactæ atque seruilis operationis obsequium. Vt autem agnoscas plenius nihil distare inter Patris & Filij potestatem, cum per Patrem in communionem Filij eius vocemur, ex Filio est ipsa cõmunio, sicut scriptũ est: Quoniã de plenitudine eius nos omnes accepimus: licet secundum Græcum Euangelium, ex plenitudine eius & intelligere debeamus. Ecce & per Patrem communio, & ex Filio communio: sed non discrepans, sed vna communio, sicut idem Ioannes in epistola sua dixit: Et communicatio nostra sit cum Patre & Filio eius Iesu Christo. Accipite etiam quòd non solùm ex Patre & Filio, sed etiam ex Spiritu sancto vnam nobis communionẽ scriptura memorauit. Gratia, inquit, Domini Iesu Christi & & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti cũ omnibus vobis. Quæro autẽ in quo minor videatur is per quẽ omnia, quàm is ex quo omnia? An quòd operator asseritur? Sed operatur & Pater, quia verus est qui dixit, Pater meus vsque modo operatur & ego operor. Sicut igitur Pater operatur, operatur & Filius. Nõ ergo operator infirmus aut vilis est, quoniam operatur & pater: & ideo quod commune est Filio cum Patre, vel propter Patrem inferiore loco accipi non oportet, ne Patri potius in Filio ab hæreticis derogetur. Nec mediocre illud quod etiam alibi idem sanctus Ioãnes ad refellendas Arrianæ perfidiæ quæstiones, ait: Scitis quoniam iustus est: scitote quoniam qui fecit iustitiam ex ipso natus est. Iustus autem quis est nisi Dominus qui iustitias dilexit? Aut quem sicut superiora indicant, repromissorem vitæ habemus æternæ, si Filiũ non habemus? Si igitur Filius Dei vitam nobis promisit æternam, & ipse iustus est, & ex ipso vtique nati sumus. Aut si ex Filio nos per gratiam natos negat nec iustum Filiũ confitentur. Credas igitur necesse etiam ex Dei Filio omnia, quia omnium sicut Deus Pater, ita & Filius & author est & creator. Videmus ergo inanem esse hãc quæstionem, cum & de Filio credi conueniat, quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Diximus quomodo ex ipso, quomodo etiam per ipsum. In ipso autẽ omnia esse quis dubitet, cùm alibi scriptum sit: Quoniã in ipso cõdita sunt omnia in cœlis, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant? Habes ergo ex ipso gratiam, ipsum operatorem, in ipso firmamentum omnium.

1. Ioan. 3.

Cap. 2.

Sequitur quòd Pater solus non sit, sed & Filius cum eo vnus Deus. Lib. ij. eiusdem.

Lux est Pater, lux etiam ipse Filius: quia Deus lux est. Aut si aliam lucem inaccessibilem nisi Diuinitatis putamus, nunquid melior Patre lux est, vt non sit in luce, qa sicut scriptum est: Et apud Patrem est & in Patre? Non ergo separent Filium cum legunt solum Deum: nec Patrem separent, cum legunt Filium solum in terris. Si Filius sine Patre non est, & putas quia Pater sine Filio sit in cælo? In carne est Filius, cum dico in carne est vel in terris, secundum Euangelij tempora loquor: nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christũ. Ergo in carne est Filius, & solus non est secundum quod scriptum est: Et non sum solus, quia Pater mecum est: & putas quòd sit Pater solus in luce? An ne† hoc argumentum putes, accipe etiam testimonium. Deũ, inquit, nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Quomodo solus Pater, si in sinu Patris Filius sit? quomodo enarrat quem non videt? Non ergo solus Pater. Accipe nunc & solum Patrem, & solum Filium. Solus Pater, quòd alius Pater non est. Solus Filius, quòd alius filius non est. Solus Deus, quia vna Diuinitas Trinitatis est. Satis ergo claret, & solũ Deum non esse Patrem sine Filio, & solum Deum non intelligi Filium sine Patre.

† Alias, At ne hoc argui. Ioann. 1.

Cap. 3.

Vnde semper in sinu Patris fuit: Sed aliter consideratur in eo quòd de matris vtero exiuit. In tractatu de prima interpellatione Dauid.

Tom. IIII.

Bonum est & proiici, sed in Deum. Denique ex persona Christi hoc in vicesimo primo dicitur psalmo: qui verè in Patrem de vtero proiectus est virginis. Non enim terrena eum excepere morientem. Vnde in cruce positus, cũ emitteret spiritum, ad Patrẽ dixit: In manus tuas Domine commendo spiritũ meũ. Non ergo addãt Domine, vt psaltę faciunt: quod neque in Latino codice inueni meo, neque in Græco, neque in Euãgelio, quod est euidentius. Denique suprà dixerat, Pater dimitte illis hoc peccatum. Et ideo tanquam Patri in manus eius cõmendare se spiritum suum, in cuius sinu semper est Filius: quanquam etsi addãt quòd dixerit Domine, considerẽt quòd quasi homo in morte positus hoc loquatur. Ergo proiectus est de vtero in patrem, de ventre matris suæ: hoc est, definiuit quòd ille vterus qui proiecit eum venter est matris. Pater autem dixit: Ex vtero ante luciferum genui te. Non proiecit vtique Filium Pater, à quo nunquam egressus est Filius, sicut ipse ait: Traditus sum, & non egrediebar. Non proiecit eum, cui eiusdem substantiæ vnitate connectitur. Potest ergo & sic legi. In te proiectus sum ex vtero de ventre matris meæ: vt sequatur. Deus meus es tu, ne discedas à me: Potest & sic: De ventre matris meæ Deus meus es tu: quoniam & in vtero positus, à te nũquam recessi: Tecum eram, qui tanquam in vtero ceti positus, te pro populo deprecabar. Et verè de ventre matris suæ cum Deo erat, secundum quod scriptũ est: Quoniã prius quàm sciret puer bonum aut malũ, elegit quod bonum est: Et antè quàm vocaret, patrem aut matrem, virtutem Damasci & spolia Samariæ† deprædatus est: Aut gentilibus euocatis, regnum patri piæ deuotionis acquireret.

† Alibi, Damasci.

Lib. 2. cap. 4. Tom. II.

Sequitur ex dictis quòd Filius semper Patri placuerit. Vnde libro de fide sanctæ Trinitatis.

Nec vereare ne displiceat Patri quod fecit Filius, cùm ipse dicat: Quæcũque placita sunt ei facio semper. Et alibi: Opera quæ ego facio ipse facit. Quomodo potuit patri displicere, qđ ipse fecerit in Filio? vnus enim Deus, sicut scriptum est, qui iustificauit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Omnia lege, omnia diligenter aduerte, inuenies sic demonstrasse se Christum, vt Deus in homine cerneretur. Nec malitiosè accipias de Patre Filium gloriantem, cum audias Patrẽ in Filio complacentem.

Tom. IIII.

Iterum in tractatu super psalmum xliij.

Complacuit tibi in illis: vt distantia videatur iure seruata. Rectè enim Deus in Filio complacet, quia æqualis est Patri: nec in vllo decolor† inuenitur: quia complacet Diuinæ iure naturæ, & vnitate substantiæ. Et rectè complacet in Filio Pater, quia Pater honorificatur in Filio, sicut in Patre Filius. In nobis autẽ Deo cõplacuit quia nobis

† Alibi, minor.

nobis ipse donauit, vt ei placere posʃimus. Piè autem & hoc homini ʃpecialiter donatũ, non arrogantius vʃurpatũ ʃcriptura nos docuit. Decet enim vt in iis cõplaceat Deo quos ad ʃimilitudinem ʃuam fecit, & quos per imaginem ʃuam voluit prærogatiuam gratiæ habere cæleʃtis. In imagine ergo ʃua Deus complacet: in iis autem qui ʃecundũ imaginem ipʃius ʃunt, complacet Deo. In iis autem ʃuum munus, & ʃuum donũ: quod tunc reuelabitur, cum perfectum illud aduenerit: quia cum apparuerit quid ʃimus, ʃimiles ei erimus: vt ʃcriptum eʃt. Ergo qui nõ in brachio ʃuo, hoc eʃt in ʃua operatione præʃumit, ʃed in Dei gratia, credens quòd non facta ʃua vnumquenque iuʃtificant, ʃed fides prompta, dicit Domino: Tu es ipʃe rex meus & Deus meus &c. 1.Ioan.3.

Cap.3. Tom.II. *Non tamen arguitur quin Filius liberæ ʃit voluntatis, quanquam voluntatem Patris & non ʃuam dicat ʃe facere. Lib.ij. de fide ʃanctæ Trinitatis.*

Eouʃque autem hominẽ, quẽ veritate corporis demonʃtrabat, æquabat affectu vt diceret: Sed tamen non ʃicut ego volo, ʃed ʃicut tu vis: cùm vtique ʃimiliter Chriʃti velle quod Pater vult, cuius ʃimiliter eʃt facere quod Pater facit. Quo loco etiã illa veʃtra quæʃtio cõticeʃcit, qua ʃoletis obiicere, quia dixit Dominus: Nõ ʃicut ego volo, ʃed ʃicut tu vis. Et alibi: Ad hoc deʃcendi de cælo, non vt faciam volũtatem meam, ʃed eius qui miʃit me. Ergo vt quaʃi interpoʃitis plenioris expoʃitionis paulisper induciis, cum dixerit ʃi poʃsibile eʃt, voluntatis interim liberæ Dominum fuiʃʃe doceamus. Intantum proceʃsiʃtis impietatis vt negetis quod Filius Dei liberæ voluntatis ʃit.

Cap.eod. *Ac addit ibidem probando quaʃi à ʃimili de Spiritu ʃancto, qui ʃi inʃpirat vt vult, ita & Filius liberæ eʃt volũtatis.*

At certè ʃoletis etiam Spiritui derogare, & denegare non poteʃtis ʃcriptum eʃʃe, Spiritus vbi vult, ʃpirat. Vbi vult, inquit, nõ vbi iubetur. Ergo ʃi ʃpiritus vbi vult ʃpirat, Filius quod vult non agit? Et certè idem Dei Filius in Euangelio ʃuo dicit: vbi velit ʃpirandi ʃuppetere ʃpiritui facultatem. Nunquid ergo ʃuperiorem fatetur, quia illi licet quod ʃibi non licet? Apoʃtolus quoque dicit, quia omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuides ʃingulis prout vult. Prout vult, inquit, hoc eʃt pro liberæ voluntatis arbitrio: non pro neceʃsitatis obʃequio. Et diuidit Spiritus non mediocria: ʃed quæ Deus conʃueuit operari gratiam curationum, & operationũ virtutum. Ergo diuidit Spiritus prout vult, Filius Dei non liberat quem vult?

Cap.eod. *Et ʃubdit probando liberam voluntatem Filij, quod eʃt eadem cum voluntate Patris: licet aliter conʃideretur in eo quod Deus, aliter in eo quod homo.*

Sed audi etiam ipʃum agere quod vult. Dixit enim: Vt faciam voluntatem tuam Deus meus volui. Et alibi: Volũtariè ʃacrificabo tibi. Sciuit ʃanctus Apoʃtolus Petrus Ieʃum in poteʃtate habere quæ vellet: & ideo cum videret ambulare eum ʃupra mare, ait: Domine ʃi tu es, iube me venire ad te ʃuper aquam. Petrus credidit, quia ʃi Chriʃtus iubeat, naturæ poʃsit conditio mutari, vt humanis ʃe ʃubiiciat vnda veʃtigiis, & diʃcrepantium naturarum poʃsit conuenire concordia. Petrus poʃcit vt iubeat, non vt roget Chriʃtus. Chriʃtus non rogauit, ʃed iuʃʃit, & factum eʃt: & Arrius contradicit? Quid eʃt tamen quod Pater velit, & Filius nolit: aut Filius velit, & Pater nolit? Pater quos vult viuificat: & Filius quos vult viuificat, ʃicut ʃcriptum eʃt. Dic nũc quos viuificauerit Filius, & Pater viuificare noluerit. Cùm autem Filius quos velit viuificet, & operatio vna ʃit, vides quia non ʃolùm Filius voluntatem Patris, ʃed etiam Pater Filij faciat voluntatem. Quid eʃt viuificare, niʃi per Filij paʃsionem? Paʃsio autem Chriʃti voluntas eʃt Patris. Quos ergo Filius viuificat, per Patris viuificat voluntatẽ. Vna eʃt igitur voluntas. Quæ autem voluntas Patris, niʃi vt veniret Ieʃus in hunc mundum, & nos mundaret à vitiis? Audis leproʃum dicentem: Si vis, potes me mundare. Reʃpondit Ieʃus: volo: & ʃtatim ʃequutus effectus eʃt ʃanitatis. Vides quia Filius arbiter ʃuæ voluntatis eʃt: & Chriʃti voluntas eadem quæ paterna eʃt: quanquam cum dixerit, Omnia quæ habet Pater mea ʃunt: ʃine dubio quia nihil excipitur, quam Pater habet, eandem habet & Filius voluntatem. Vna ergo voluntas, vbi vna operatio. In Deo enim voluntatis ʃeries, operationis effectus eʃt. Sed alia voluntas hominis, alia Dei. Psal.39. Psal.53. A

Iterum idem probat libr. iij. eiuʃdem. Quod require ʃuprà, vbi contra Arrium agit, qui in Dei Filio confundebat naturas. Iterum lib. v. eiuʃdem. Quod ʃimiliter require ʃuprà, vbi agitur de hæreticis qui de incarnatione Domini errabant. Et quia voluntas Dei immutabilis eʃt, propterea probat Filium immutabilem eʃʃe, lib. eod. Lib.2.Cap.9.

Arrius dicit mutabilem & conuertibilem Dei Filiũ: quomodo ergo Deus, ʃi mutabilis eʃt, cum ipʃe dixerit: Ego ʃum, ego ʃum, & non ʃum mutatus? Malach.3. B

Sequitur quòd Filius & Pater eiuʃdem ʃunt virtutis & operationis. Eodem libro. Cap.2.

Pater enim ʃi per Filium vult rogari, & Filius vult rogari Patrem, concordat pietatis gratia, nec virtutis facta diʃcordant. Quæcunque enim Pater facit, eadem & Filius facit ʃimiliter. Et ʃimiliter facit, & eadem facit Filius, ʃed vult rogari Patrem in eo quod ipʃe facturus eʃt, non vt impoʃsibilitatis indicium, ʃed vnitatem poteʃtatis agnoʃcas. Iure igitur adorandus atque venerandus eʃt Dei Filius, qui mundum ʃua Diuinitate condidit, & noʃtrum ʃua pietate informauit affectum. Cap.5.

Libro tertio eiuʃdem.

Deus erat in Chriʃto mundum reconcilians ʃibi, hoc eʃt ʃempiterna Diuinitas. Aut ʃi Pater in Filio, & Filius in Patre, & ʃubʃtantiæ vtique & operationis vnitas non negatur. Quomodo autem negare meritò poʃʃunt etiã ʃi velint, cum ʃcriptum ʃit, Pater autem qui in me manet, ipʃe loquitur: & opera quæ ego facio ipʃe facit? Nõ dixit, & ipʃe facit, ne ʃimilitudinem magis quàm vnitatem operis æʃtimares. Sed dicendo, quæ ego facio ipʃe facit, manifeʃtum reliquit quod vnũ opus Patris & Filij credere debeamus. Deniq; vbi ʃimilitudinẽ operũ non vnitatem voluit intelligi: Qui credit in me, inquit, opera quæ ego facio & ipʃe faciet. Bene hic. Et interponendo, ʃimilitudinem nobis donauit, vbi vnitatem naturalem negauit. Vnum eʃt igitur opus Patris & Filij, etiam ʃi non placeat Arrianis. C Cap.3.

Vnde ʃoluens Arrianorum rationem qui negant opera Filij eʃʃe Patris. Lib. iiij. eiuʃdem dicit ʃic.

Amen amen dico vobis, inquit Chriʃtus, non poteʃt Filius quicquã facere à ʃe, niʃi quod viderit Patrẽ faciẽtẽ. Itaque nihil ex ʃe feciʃʃe Filium dicunt, nec facere poʃʃe, niʃi quod viderit facientem Patrem. O præʃcia ʃapientia infideliũ argumẽtorumq;, quæ ʃubiecit quod ʃolueret quæʃtionẽ, addendo quod ʃequitur: Quia quæcunque ille fecerit, eadem & Filius facit ʃimiliter. Hoc nempe ʃequitur. Cur ergo ʃcriptum eʃt? Eadem facit Filius, & non alia, niʃi vt in Filio vnitatem non imitationem paterni corporis æʃtimares. Sed tamen vt illorum quoque argumenta diʃcutiamus, quæro vt reʃpondeant vtrum videat Filius opera Patris. Videt itaque, an non? Si videt, ergo & facit: ʃi facit, deʃinant omnipotentem negare, quem omnia poʃʃe facere, quæ Patrem facientem viderit, confitentur. Quid eʃt autem, viderit? Corporalium ne aliquis vʃus oculorum eʃt? Sed ʃi hoc de Filio velint dicere, corporalis etiam in Patre vʃum operationis oʃtendent, vt facientem videat quod ipʃe facturus eʃt. Quid eʃt autem non poteʃt Filius à ʃe facere quicquã? Hoc interrogemus, hoc cõʃideremus. Eʃt ergo aliquid impoʃsibile Dei virtuti atque ʃapientiæ? Hoc eʃt enim Dei Filius qui vtique alienam non accipit fortitudinem: ʃed quemadmodum vita eʃt, non D

viuificatione subnixus, sed alios viuificans, quia ipse vita est: ita etiam sapientia est, non quasi insipiens accipiens sapientiam, sed qui de suo alios faciat esse sapientes. Ita etiam virtus est, non quasi per infirmitatem consequutus incrementa virtutis, sed ipse virtus qui virtutem fortibus elargitur. Quomodo ergo virtus quasi iurisiurandi attestatione dicit: Amen amen dico vobis: quod est, fideliter fideliter dico. Fideliter ergo dicis Deum, & cum sacramenti quadam repetitione confirmas quod nihil facere potes, nisi quod facientem patrē videris. Fecisti mundum. Nunquid alterum mundum Pater tuus fecit, quem quasi ad exemplarem acceperis? Ergo necesse est, fateatur impij, aut duos, aut certè multos esse mundos: quod Philosophi asserunt, vt se etiam hoc errore gentilitatis inuoluant. Aut si velint verū sequi, dicāt sine exemplari te fecisse quod feceris. Dic mihi Domine, quando in mari Patrem incarnatum videris ambulantem? Ego enim nescio, ego hoc de patre credere sacrilegum puto, qui te solū carnē assumpsisse cognoui. Quando videris in nuptiis Patrem aquam in vina vertentem? Sed solum te vnigenitum Filium legi ex Patre natum, solum te ex Spiritu sancto accepi ex virgine secundum incarnationis sacramenta generatū. Ergo ista quę memorauimus à te gesta, nō fecit Pater, sed sine exemplo paterni operis ad redimendam tuo sanguine mundi salutem, immaculatus ex aluo virginis processisti. Ac ne fortè incarnationis tantummodo putent sequestrandum esse mysterium, licet cum dicant: Non potest Filius à se facere quicquam, nihil excipiant, ita vt quidam impius dixerit, nec culicem facere potest, tam temerario ausu petulantique sermone maiestatem supernæ virtutis irridens. Dic Domine Iesu quando terrā sine te Pater fecerit? Sine te cælum non fecit: quia scriptum est, Verbo Domini cæli firmati sunt. Sine te terrā non fecit: quia scriptū est, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nam si aliquid sine te Deo verbo fecit Pater, non ergo omnia facta per verbum: & Euangelista mentitur. Quòd si omnia facta per verbū, & omnia per te cœperunt esse quæ non erant, vtique quæ non vidisti à Patre facta, à te ipse fecisti. Nisi forte philosophicas tibi idæas, platonica illa disputatione præstituunt, quas ab ipsis tamen philosophis scimus irrisas. Si autem ex te ipse fecisti, vana est assertio perfidorum, quæ authori omnium cui suppetit ex se faciendi magisterium, tribuit discendi profectum. Quòd si per te negant cælum factum esse vel terram, considerent impij quò se suo furore præcipitent, cum scriptum sit: Dij qui non fecerunt cælum & terram pereant. Peribit ergo ò Arriane qui quod perierat, & reperit, & redemit?

Cap. eod. *Et addit ibidem. Dei Filio nihil esse impossibile, distinguens quot modis aliquid alicui dicitur impossibile.*

Sed ad proposita reuertamur. Quomodo non potest Filius à se facere quicquam? Quæramus quid sit, quod facere non possit. Multæ sunt impossibilitatum differētiæ. Est aliquid natura impossibile. Et est aliquid quod est possibile per naturam, impossibile per infirmitatē. Est etiam tertium quod sit possibile per corporis & animi firmitatem, sed impossibile per imperitiam aut impotentiam. Est etiam quod per definitionem immutabilis propositi & constantis perseuerantiam voluntatis atque amicitiæ fidem, sit impossibile mutari. Sed vt hoc euidentius possimus aduertere, per exempla nobis disputatio dirigatur. Impossibile est, vt auis sapientiæ disciplinam aliquam assequatur aut artem. Impossibile est & lapidem prodire quoquam. Impossibile est enim lapidem moueri, nisi motu moueatur alterius. Non potest ergo lapis per se ipsum se mouere, & transire de loco ad locum. Non potest etiam aquila humanis imbui disciplinis. Habes vnam speciem, cui impossibilitatis causa natura est. Impossibile est & debili facere opera robusti. Sed huic alia impossibilitatis est causa. Quod enim per naturam facere potest, per infirmitatem non potest. Causa igitur huic quoque impossibilitatis infirmitas est. Alia ergo impossibilitatis hæc species est: quoniam à faciendi possibilitate, corporis infirmitate reuocatur. Tertia quoque impossibilitatis est species, vt si quis per naturam & firmitatem corporis aliquid facere possit, non potest tamen facere, vel propter imperitiam, vel impotentiam, vt aut indoctus, aut seruus.

Et addit ibidem primam speciem impossibilitatis non conuenire Filio. Cap. eod.

Quas igitur harum quas enumerauimus impossibilitatum causas (vt quartam interim sequestremus) Filio Dei existimas conuenire? Nunquid insensibilis per naturam, & immobilis sicut lapis? Lapis quidem est impiis in ruinam, fidelibus angularis: Sed non insensibilis, supra quem sensibilium populorum fideles ædificātur affectus. Non immobilis petra. Bibebant enim de consequente eos petra: petra autem erat Christus. Non ergo paternum opus per naturæ distantiam impossibile est Christo.

Et addit ibidem idem probans de secunda impossibilitatis specie. Cap. eod.

Nunquid forte per debilitatem impossibile ei aliquid æstimamus? Sed non ille debilis, qui aliorum debilitates imperiali sermone sanabat. An debilis videbatur, cum paralytico præcipiens, Tolle grabatum tuum & ambula: sanitatis iam mādabat officium, cum adhuc ille remedium debilitatis oraret? Num debilis Dominus virtutum, cum illuminaret cæcos, inclinatos erigeret, mortuos suscitaret, votis nostris medicinæ præcurreret effectus, orans curaret, & fimbria mūdaret & tactus? Nisi fortè debilitatem illam impij putabatis, quando vulnera videbatis. Erant quidem illa corporis vulnera, sed non erat vulneris illius vlla debilitas ex quo vita omnium profluebat. Vnde & Propheta dixit, Liuore eius sanati sumus nos. An qui in vulnere debilis non erat, erat in maiestate? Quomodo quæro cum dæmoniis imperaret, & reis peccata dimitteret, an quòd cum rogaret Patrem? Quo loco fortasse dicant, Quomodo Pater & Filius vnum sunt, si Filius nūc imperat, nunc precatur? & vnum sunt & imperat, & precatur. Sed neque cum imperat, solus, & cū precatur, infirmus. Solus non est, quia quæcunque Filius facit, Pater facit. Infirmus non est, quia si in carne infirmatus est ꝓpter peccata nostra, tamen illa infirmitas in eo erat eruditio pacis nostræ sicut scriptum est: non suæ maiestatis infirmitas. Denique vt scias quia secundum hominem rogat, Diuinitate imperat, habes in Euangelio quia Petro dixit: Rogaui pro te, vt nō deficiat fides tua. Eidem autem suprà dicenti, Tu es Christus Filius Dei viui: Respondit, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & tibi dabo claues regni cælorum. Ergo cui propria authoritate regnum dabat, huius fidem firmare non poterat, quem cum petram dicit, firmamentum Ecclesiæ iudicauit? Quando igitur roget, quando imperet considera. Rogat, quādo passurus ostenditur: imperat, quando Dei filius creditur.

Et addit ibidem, ca. vij. de tertia impossibilitatis specie. Cap. eod.

Duas igitur species impossibilitatis vacare iam cernimus: quia neque insensibilis, neque infirma potest esse Dei virtus. Nunquid tertium profertis in medium, quòd quasi imperitus sine magistro facere nihil possit, aut seruus sine domino? Ergo mentitus es Domine Iesu, qui te magistrum & Dominum ipse dixisti: & fefellisti discipulos tuos dicens: Vos vocatis me magistrum & Dominum, & bene dicitis: Sum etenim. Sed nō falleres veritas, eos præsertim quos amicos vocasti. Tamen si vt imperitū te ab artifice secernūt, viderint vt tibi, hoc est Dei sapientię, dicāt peritiā defuisse: vnitatē tamē substātiæ inter te & Patrē separare nō possūt. Artificem

ficem nanque ab imperito, imprudentia nō natura ſecernit. Sed non in Patre artificiū, neque in te inſipiētia.

Cap.eod. *Et addit concludendo prædicta.*

Ergo ſi neque inſenſibilis in Filio natura, neque debilitas, neque imperitia, neque ſeruitus poteſt eſſe, cōſiderent quòd & per naturam & per maieſtatem vnū ſit cum Patre Filius, & per operationem nō diſcrepet à Patre virtus, cū omnia quæ Pater fecerit, eadem & Filius faciat ſimiliter. Neque enim ſimiliter poteſt quiſquā facere idē opus quod alius fecerit, niſi q & inęqualitatē nō habeat operationis, & naturę eiuſdē habeat vnitatē.

Cap.eod. *Et addit argumentum ſoluens Arrij, & de quarta impoſſibilitatis ſpecie concludendo.*

Adhuc tamen requiro, quid ſit quod non poſſit à ſe facere Filius, niſi viderit facientem Patrem? Et inſipienter aliqua de vilioribus exempla propono. Factus enim ſum inſipiens, vos me coēgiſtis. Nam quid inſipientius quàm de maieſtate Dei diſcutere argumēta, quæ quæſtiones magis præſtant quàm ædificationem Dei quæ eſt in fide? Sed argumentis argumenta reſpondeant. Illis verba, nobis charitas, quæ eſt de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta. Ergo ad infirmationem tam ineptæ propoſitionis, non piget etiam ridicula deriuare. Quomodo ergo videt Filius Patrē? Videt equus picturam, quam per naturam imitari non poteſt. Non vtique ſic videt Filius. Videt paruulus viri opera maioris, ſed imitari nō poteſt. Nec ſic vtique videt Filius. Ergo ſi Filius & per eiuſdem cum Patre arcanū cōmune naturæ inuiſibiliter & videre & facere poteſt, & per plenitudinem Diuinitatis quod voluerit exequi, quid ſupereſt niſi vt per vnitatē inſeparabilem poteſtatis, nihil credamus Filiū facere, niſi quod viderit facientem Patrē: quia per inſeparabilē vnitatē à ſe nihil facit Filius, quoniam nihil vult quod Pater nolit? Quod vtique nō infirmitatis, ſed vnitatis eſt. Ergo nec contumax Filius, vt etiam de quarta portione dicamus. Nihil enim conſiliarius Filius facit, quod cum Patris non conueniat voluntate. Denique vidit Pater quæ fecit Filius, & probauit, quia valde bona. Sic enim habes in Gen. Et dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux: & vidit Deus lucem quia bona eſt. Nunquid hîc dixit Pater, Fiat talis lux qualem ipſe feci? Sed fiat lux quæ antè non fuerat. Aut Filius qualem faceret interrogauit? ſed fecit vt voluit, qualē Pater eo vſque voluit vt probaret. Ergo nouum opus Filij eſt.

Cap.eod. *Et addit.*

Denique ſi reprehenditur in Filio ſecundū interpretationes Arrianorū, quia quod viderit facit, qui vtique ſecundum ſcripturas quod non vidit & fecit, & dedit eſſe quæ non erant: quid dicunt de Patre, qui quod viderat prædicauit, quaſi ea, quæ facienda forent non potuerit præuidere? Similiter ergo videt Filius Patris opus, ſicut pater opus Filij. Nec quaſi alienum laudat, ſed quaſi proprium recognoſcit. Quæcunque enim pater fecerit, eadem & filius facit ſimiliter, vt idem opus Patris Filiíque ſentires. Nihil ergo facit filius, niſi quod pater probet, pater laudet, pater velit, quia ex patre totus eſt: non vt creatura quæ multa committit, dum ſtudio lapſúque peccati voluntatem frequenter offendit authoris. Nihil ergo Filius facit, niſi quod placeat patri: quia vna voluntas, vna ſententia eſt, vna eſt vera charitas, vnius operationis effectus?

Cap.eod. *Et addit.*

Denique vt ſcias charitatis eſſe, quia nō poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit facientem patrē, cum præmiſiſſet, Quæcunque, inquit, ille fecerit, eadē & filius facit ſimiliter: ſubiecit: pater enim diligit filiū. Ergo quod dixit ſcriptura, quia non poteſt, ad inſeparabilis & indiuiduæ charitatis retulit vnitatem. Quòd ſi naturaliter eſt, vt vere eſt, inſeparabilis charitas, inſeparabilis vtiq; eſt etiā operatio naturaliter: & impoſſibile vt opus filij cum patria non conueniat voluntate quando illud quod filius operatur, operatur & pater, & quod pater operatur, operatur & Filius: & quod loquitur filius, loquitur & pater ſicut ſcriptū eſt: Pater meus qui in me manet, ipſe loquitur: & opera quæ ego facio, ipſe facit. Nihil enim pater ſine virtute atque ſapientia ſua condidit: qui omnia in ſapientia fecit, ſicut ſcriptū eſt: Omnia in ſapientia feciſti. Nihil etiam Deus verbum ſine patre facit: non operatur ſine patre: non ſine patria voluntate ſacroſanctæ ſe illi obtulit ſalutaris mundi totius hoſtia paſsioni.

Et addit huius dicti probationem per exempla in Euangelio. Cap.eod.

Non ſine patria voluntate mortuos ſuſcitauit. Denique Lazarum ſuſcitaturus, leuauit oculos ſurſum, & dixit: Pater gratias tibi ago quia audiſti me: & ego, inquit, ſciebam quia ſemper me audis: ſed propter turbā quæ circunſtat dixi, vt credant quia tu me miſiſti. Vt quamuis ex perſona hominis in carnis ſuſceptione loqueretur, vnitatem tamen paternæ voluntatis & operationis exprimeret: quia pater omnia audit, omnia videt quæ vult filius. Videt ergo & pater facientem filium, audit volentem. Denique non rogauit, & exauditum ſe eſſe dixit. Nec æſtimari poteſt quòd nō audit pater quod velit filius: & vt ſcias quia ſemper auditur à patre, non quaſi ſeruus, nec quaſi Propheta, ſed quaſi filius. Et ego, inquit, ſciebam quia ſemper me audis: ſed propter turbam quæ circunſtat dixi, vt credant quia tu me miſiſti. Propter nos igitur gratias egit. Nec eundem patrē eundémque filium eſſe credamus, cum idē opus patris & filij audimus. Nam vt cognoſceres non quaſi infirmum gratias egiſſe, ſed quaſi Dei filium, ſemper ſibi Diuinam potentiam vendicare, clamauit: Lazare veni foras. Imperantis vtique vox iſta eſt, non precantis. (Ioan. 11.)

Et addit quòd ideo eiuſdem eſt operationis, quia verbū cum Patre eiuſdem eſt ſubſtantiæ. Cap.eod.

Sed vt ad ſuperiora redeamus, & propoſita concludamus, facit quaſi verbum filius volūtatem patris. Verbum hoc noſtrū vtiq; prolatiuū eſt, ſyllabæ ſunt, ſonus eſt, & tamē à ſenſu noſtro & mente nō diſcrepat: & quę interiore tenemus affectu, ea tanquā operantis verbi teſtificatione ſignificamus. Sed non ſermo noſter operatur, ſolū eſt verbū Dei, quod nec prolatiuū eſt, nec ἐνδιάθετον dicunt, ſed quod operatur & viuit & ſanat. Vis ſcire quale verbū? audi dicētem: Viuū eſt enim verbū Dei, & validū, & operatoriū, & acutū præ omni gladio acutiſsimo, penetrās vſq; ad diuiſionem animæ & ſpiritus, artuúmq; & medullarū. Verbum igitur audis Dei filiū, & à patria volūtate & poteſtate ſecernis. Audis quod viuit, audis quod ſanat. Noli ergo noſtro cōparare verbo. Si enim verbū noſtrum quæ non obtutu viderit, non auditu audierit loquitur, & loquitur tamē cognita per quædā naturæ humanæ interna myſteria: quomodo non impius qui ſecūdum Diuinitatē in Dei verbo & obtutū quendam corporeū exigit, & auditū, & putat quòd non poſſit à ſe quicq facere filius, niſi quod patrē facientem viderit, cū per vnitatem, vt diximus, eiuſdem ſubſtantiæ idem velle atq; idem nolle, & idem poſſe, & in patre ſit & in filio, & in Spiritu ſancto? Quòd ſi homines plerunque ſenſuū qualitate diſcreti, tamen vnius propoſiti intentione concordant: quid de patre nos & de filio congruit æſtimare, cū id quod humana imitatur charitas, ſubſtantia Diuina poſsideat? Ponamus tamen, ſicut ipſi volunt, quòd quaſi in exemplari, viderit patrem facientem, filius faciat. Ex hoc vtique eiuſdem ſubſtantiæ eſt. Nullus enim poteſt alterius imitationem operationis implere, niſi qui eiuſdem naturæ habeat vnitatem. (Hebr. 4.)

Prædictorum etiam ſententia habetur, libro ſecundo Hexameron, tractatu primo, cap. vltimo. Tom. IIII.

Vidit

Vidit Deus quia bonum est. Facit Filius quod vult A Pater: laudat Pater quod facit Filius. Nihil in illo naturæ degeneris inuenitur, cuius opus à paterna non degenerat volũtate. Vidit vtique: nõ oculis corporalibus intẽdit, sed definiuit plenitudini gratiæ cõuenire, vt mihi eius iudiciũ cognosceretur. Nos enim solemus etiam de iis quæ Diuina sunt disputare. Et quid mirum si de opere tractare possint, qui de ipsis operatoris generatione faciunt quæstiones? Ipsum in iudicium vocant: ipsum inæqualem atque degenerem asserere conantur. Ideo legis, Et dixit Deus: & fecit Deus. Eodem Pater & Filius maiestatis honorantur nomine. Et vidit Deus quia bonum est. Dixit tanquam omnia quæ Pater vellet scienti, & vidit, tanquam omnia quæ Filius faceret scientia tenens, & efficiens operatione consorti. Vidit quia bonum. Non vtique cognouit quod nesciebat: sed probauit quod placebat. Non quasi incognitum placuit opus: quia nec quasi incognitus Pater, qui complacuit in Filio, sicut scriptum est: Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui. B Scit autem semper Filius voluntatem Patris, & Pater Filij. Et audit Patrem Filius semper, & Pater Filium per vnitatem naturæ, voluntatis atque substantiæ. Denique testatur hoc in Euangelio suo Filius, dicens ad Patrem. *Ioan.11.* Sciebam quòd semper me audis. Imago est enim inuisibilis Dei filius: Omnia patris quasi imago exprimit: Omnia eius quasi splendor gloriæ illuminat nobis atque manifestat. Videt & filius patris opus, sic & pater filij, sicut ipse Dominus declarauit: Non potest filius facere à se quicquam, nisi quod videat facientem patrem. Vidit ergo facientem patrẽ, & videt per secretum inuisibilis naturæ: & audit similiter. Denique ait, Sicut audio, iudico: & iudicium meum verum est: quia non sum solus, sed ego & qui me misit pater. Hoc mysticum est, illud morale. Vidit mihi, probauit mihi. Quod Deus probauit, tu reprehensibile ne dixeris: quoniam quod Deus mundauit, tu cõmune ne dixeris, scriptũ tibi esse meministi. Ergo bonũ nomen Dei ne blasphemes. Et si firmamentum bonum, quantò magis bonus eius creator, etiamsi Arriani nolint, Eunomiani reclament, radicis degeneris fructus deterior? C

Cap. 4. *Ex dictis colligitur quòd Filius sit æqualis Patri. Vnde lib. ij. de fide sanctæ Trinitatis.*

Bona æqualitas, quæ differentiam Diuinitatis excludit, & cũ filio patrem signat, cui filius sit æqualis. Non est enim diuersa nec singularis æqualitas, quia nemo æqualis ipse sibi solus est. Ergo Euangelista interpretatus est quid sit proprium filium Dei se dicere, hoc est, æqualem se facere Deo. *Philip.2.* Vnde id sequutus Apostolus dicit: Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinam habet æqualitatem cum patre, quam in natura sui tanquã Deus & Dominus possidebat. Vnde addidit: Formam serui accepit. Contrarius vtique seruus æquali. Æqualis ergo in Dei forma, minor in susceptione carnis & hominis passione. D Nam quomodo eadẽ possit esse minor æqualisque natura? Quomodo autẽ si minor est, eadẽ similiter facit quæ pater facit? Nam quemadmodum eadem operatio diuersæ est potestatis? Nunquid sic potest minor quemadmodum maior operari: aut vna operatio põt esse, vbi diuersa substãtia est?

Cap. eod. *Et addit secundum Diuinitatem Filium Patri esse æqualem: sed non secundum assumptam humanitatem.*

Itaque accipe Christum secundum Diuitatem minorem esse non posse dici. Ipse loquitur ad Abraham: Per memetipsum iuraui. *Gene.22.* Ostendit autẽ Apostolus eum qui per se iurauit, minorem esse non posse. Itaque sic ait: Abrahæ cum repromisisset Deus, quoniã nullum alium *Hebr.6.* maiorem habebat, iurauit per semetipsum, dicens, Nisi bene dicendo benedixero te, & multiplicando multiplicauero te. Ergo maiorem non habuit Christus, & ideo per se iurauit. Et addidit: Homines enim per maiorem iurant: quia homines maiorem habent, Deus non habet. Aut si volunt de patre dictum videri, reliqua non cohærent. Neque enim pater visus est Abrahæ, & Deo patri pedes lauit: sed in eo futuri hominis est figura. Denique Filius Dei dicit: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Ipse est ergo qui per se iurauit, quem Abraham vidit. Et reuera quomodo maiorem habet, qui Diuinitate cum patre vnum est? Quod vnum est, *Ioan.8.* dissimile non est. Inter maiorem autem minorémque discretio est. Ergo de Filio & de Patre præsentis docet lectionis exemplum, quia nec Pater minorem habet, nec maiorem Dei Filius: cum in Patre & filio nulla distantia Diuinitatis sit, sed vna maiestas.

Sequitur tractatus quòd Filius sit eiusdem substantiæ cum Patre. Libro j. eiusdem.

Arrius dicit: Ex alia substantia. *Cap.9.* Quæ ergo alia substãtia æquatur Dei filio, vt ex ipsa Dei filius sit? Aut quomodo reprehendunt quia nos in Deo, aut vsian Græcè, aut Latine substantiam dicimus, cùm ex alia dicẽdo substantia Deum esse filium, etiam ipsi substantiam Dei esse consumment? Sed si de nomine substantiæ aut naturæ Diuinæ voluerint dicere, facile reuincuntur: quia vsian Græcè & Latinè substãtiã frequẽter scriptura memorauit. Et Petrus vult nos, vt legimus, Diuinæ conformes fieri naturæ. Quod si ex alia substãtia filium dicent, ipsi se reuincunt, & verbum substantiæ quod metuunt confitendo, & filium creaturis quibus præferre se simulant conferendo.

Vnde eodem libro, capite præcedenti definitionem catholicæ fidei de Dei Filio quam patres in concilio contra Arrium ordinarunt, inseruit, alloquens Gratianum imperatorem in hæc verba. *Cap.8.*

Deus igitur ex Deo, lumen de lumine verus Deus de Deo vero, ex Patre natus non factus, vnius substantiæ cum Patre. Sic nempe nostri secundum scripturas dixerunt patres, qui etiam sacrilega dogmata ideo suis inserenda putauere decretis, vt Arrij perfidia ipsa se proderet, ne quasi fucis quibusdam & coloribus illita velaretur. Fucum enim faciunt qui non audent explicare quod sentiunt. Censoriè itaque impietas Arriana, non expositione reseratur, sed damnatione detegitur vt qui curiosè gestit audire, prius damnatum cognosceret, ne laberetur, quàm expositam audiret vt crederet.

Expositio quæ Arrij perfidiam damnat.

Eos, inquit, qui dicunt, Erat quando nõ erat, & anteq̃ nasceretur nõ erat, & qui ex nihilo factũ, aut ex alia substãtia vel vsia dicunt esse aut mutabilẽ & cõuertibilem Dei Filiũ anathematizat catholica & Apostolica Ecclesia. *Cap.9.* Accepisti sanctè imperator, eos qui talia asserũt iure esse dãnatos: nõ humana industria, nõ compositione aliqua sed trecentidecẽ & octo, vt suprà dixi, Episcopi ad concilium conuenerunt. Sed vt in numero eorũ per signum suæ passionis & nominis Dominus Iesus, suo probaret se adesse concilio, crux in trecentis, Iesu nomen in decem & octo est sacerdotibus. Hoc in Ariminensi concilio habuit prima confessio: & post Ariminense concilium secunda correctio cõfessionum epistola ad imperatorem Constantium missa testatur, correctionem sequuta concilia confitentur.

Sed libro ij. eiusdẽ diffusius contra Arrianos causa Diuinæ substantiæ agit, interserens diuersos modos accipiendi substantiam. *Cap.7.*

De substãtia autem imperator Auguste quid loquar? Vnius filium cum Patre esse substantiæ cùm imaginem paternæ substantiæ filium legerimus vt in nullo secũdũ Diuinitatẽ à Patre intelligas discrepare. Iuxta hanc imaginem dixit: Omnia quæ Pater habet mea sunt. Ergo nec

nec ſubſtantiam in Deo poſſumus denegare. Neque enim inſubſtantiuus eſt, qui aliis dedit habere ſubſtantiam, licet alia ſit ſubſtãtia Dei, alia creaturæ: nec poteſt inſubſtantiuus Filius Dei eſſe, per quem cuncta ſubſiſtunt. Et ideo ait: Non eſt abſconditum os meum quæ feciſti in abſcondito, & ſubſtantia mea in inferioribus terræ. Virtuti enim & Diuinitati, ea quæ ante conſtitutionem mundi, vel inperſpicabili maieſtate ſunt geſta, abſcondita eſſe non poterant. Legimus ergo ſubſtantiã. Sed dices de incarnatione dictam eſſe ſubſtantiã. Iterũ nomen ſubſtantiæ lectum probaui, & lectum non pro patrimonio vt dicitis. Iam ſi placet accipiamus ſecundũ myſterium in inferioribus Chriſti fuiſſe ſubſtãtiã. Etenim vt defunctorum animas in ſui corporis anima liberaret, vincula mortis ſolueret, peccata donaret, operatus eſt in inferno, & tamen quid obſtat, quò minus illã Diuinam intelligas ſubſtantiã, cùm Deus ita vbique ſit, vt ei dictum ſit: Si aſcendero in cælum tu illic es: Si deſcendero in infernum ades? Deniq; ad ſubſtantiã Diuinã deriuandum eſſe intellectũ ſequẽtibus declarauit dicẽs. Inoperatum meum viderũt oculi tui: eò quòd non in operis factura ſit Filius, ſed verbum genitum poteſtatis æternæ. Ακατέργαςον enim dixit, hoc eſt, inoperatũ atq; increatum; verbum ſine alicuius creaturæ teſtimonio ex Patre natum, & tamen abundantius aliis ad ſubſtantiã teſtimoniis. Sit iſta hoc loco ſubſtantia corporalis, dũmodo nõ opus Dei Filiũ, ſed inoperatũ eius Diuinitatẽ eſſe fatearis. Scio autẽ aliquos dicere inoperatum etiam incarnationis eſſe myſteriũ: eò quòd non ſit virilis copulæ vſus operatũ, quia partus eſt virginis. Si ergo plerique hoc loco, nec Marię partum opus eſſe dixerũt, tu Arriane opus putas eſſe Dei verbum? At hìc tantum ſubſtantiam legimus. Nónne & alibi dixit: Portæ effractæ ſunt, montes ceciderunt, & reuelata eſt ſubſtantia? Nunquid hìc quoque creatura ſignificatur? Solẽt enim aliqui dicere pecuniariam eſſe ſubſtantiam. Ergo ſi ad hunc ſenſum referas, ideo ceciderunt montes, vt pecuniarium patrimonium cerneretur. Sed ſi meminerimus qui montes ceciderunt, illi vtique de quibus dictũ eſt: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti, Tollere & iactare in mare. Montes ergo ſunt altitudines ſe extollentes. Denique in Græco habes, regna ceciderunt. Quæ regna, niſi ſatanæ, de quo dixit Dominus: Quomodo ſtabit regnum eius? ipſos ergo legimus montes, quæ regna ſunt diaboli. Ideóque iſtis cadentibus regnis de corde fidelium, reuelatũ eſt paternæ Dei Filiũ Chriſtũ eſſe ſubſtãtiæ. Qui ſunt etiã illi ipſi mõtes ærei, de quorũ medio quatuor currus procedũt? Aduertimus altitudinem illam extollentem ſe aduerſus ſcientiã Dei, verbo Domini corruiſſe, cũ diceret Dei Filius: Obmuteſce, & exi immũde ſpiritus. De quo & in Propheta dixit: Ecce ergo ad te mons corrupte. Iſti ergo ceciderũt mõtes, & reuelatũ eſt quòd eſſet in Chriſto Diuina ſubſtantia, dicentibus iis qui viderũt: Verè Filius Dei eſt. Nõ enim humana, ſed Diuina poteſtate dæmoniis imperabat. Hieremias quoque dicit, Super montes accipite luctũ, & ſuper ſemitas deſertas plãctũ: quia defecerunt eò quòd non ſint homines, nõ acceperũt vocẽ ſubſtantiæ, à volatilibus vſque ad iumenta expauerunt & perierunt. Nec præterit etiam alibi cum fragilitates exponeret conditionis humanæ, vt ſuſceptã à ſe infirmitatẽ carnis, & affectũ noſtræ mentis oſtenderet, dixiſſe
Pſalm.31. Domino per Prophetã: Memẽto Domine quæ eſt mea ſubſtantia. Quod in natura fragilitatis humanæ Dei Filius loquebatur, de quo ſuprà, vt incarnationis myſteriũ reuelaret, ait: Tu verò repuliſti Domine, & pro nihilo diſpuliſti Chriſtũ tuum: euertiſti teſtamentũ ſerui tui, prophanaſti in terra ſanctitatem eius. In quo vtique ſeruum dixit, niſi in carne: quod non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum fa-

A ctus, & habitu inuentus vt homo? Mea ergo ſuſceptione ſeruus, ſua Dominus poteſtate eſt. Quid illud quod Hiere.23.
habes: Quoniam quis ſtetit in ſubſtantia Domini. Et alibi: Et ſi ſtetiſſent in ſubſtantia mea, & audiſſent verba mea, & ſi docuiſſent plebem meam, auertiſſem eos à nequitiis & conuentionibus ſuis? Quomodo ergo negant Dei eſſe ſubſtantiam?

Et addit ibidẽ interſerens vnde homouſion .i. vnius ſubſtantiæ vocabulum. Cap.eod.

Quomodo verbum ſubſtantiæ, quod creberrimũ in ſcripturis eſt, putant eſſe vitãdũ, cùm ipſi ex alia ſubſtãtia, hoc eſt ἑτερούσιον dicendo Filium, ſubſtantiam tamen in Deo eſſe non abnuant? Non igitur verbum, ſed vim verbi fugiunt: quia nolunt verum eſſe Filium Dei. Nã licet humano verbo non poſſent Diuinæ generationis ſeriem comprehendere, tamen iudicarunt patres fidem ſuam tali propriè contra ἑτερούσιον ſermone ſignãdã, au
B thoritatẽ ſequuti Prophetę, qui ait: Qui ſtetit in ſubſtãtia Dei, & videt verbum eius. Secundum impietatẽ igitur iam poſitum ſubſtantiæ verbum recipiunt Arriani: Secundum pietatem autem fidelium comprobatum repudiant & refutãt. Nã quid eſt aliud, cur homouſion Patri nolint Filium dici, niſi quia nolunt verum Dei Filiũ confiteri? Sicut author ipſorum Euſebius Nicomedienſis epiſtola ſua prodidit, ſcribens: Si verũ, inquit, Dei Filium & increatum dicimus, homouſion cũ Patre incipimus confiteri. Hæc cũ lecta eſſet epiſtola in concilio Niceno, hoc verbum in tractatu fidei poſuerunt patres, quod viderunt aduerſariis eſſe formidini, vt tãquã euaginato ab ipſis gladio, ipſorũ caput nefandæ hæreſis amputarent. Fruſtra autem verbum iſtud propter Sabellianos declinare ſe dicunt, & in eo ſuam imperitiam produnt. Homouſion enim aliud alij, non ipſum eſt ſibi. Rectè ergo homouſion Patri filium dicimus: quia eo verbo & perſonarum diſtinctio, & naturæ vnitas ſi-
C gnificatur. An negare poſſunt vſian lectam, cum & panem ἐπιούσιον Dominus dixerit: & Moſes ſcripſerit, ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι λαὸς περιούσιος: Aut quid eſt vſia, vel vnde dicta niſi vſia quod ſemper maneat? Qui enim eſſe eſt, ſemper Deus eſt: & ideo manens ſemper vſia dicitur Diuina: & propterea ἐπιούσιος panis, quòd ex verbi ſubſtãtia, ſubſtantiam virtutis manentis cordi & animæ ſubminiſtret. Scriptum eſt enim: Panis cor hominis confirmat.

Vnde contra Arrium, qui ipſum vocabulum homouſion impugnabat dicens, quòd in Diuina ſcriptura non erat: loquitur, probans Filium vnius eſſe ſubſtantiæ cum Patre. Libro primo de fide orthodoxa ad imperatricem. Cap.3. Tom II.

Sed dicis homouſion nominari non oportere, quia in ſcripturis Diuinis non continetur. Quæro & ego homo qui hoc prohibes, ſi ideo nominari non debet, quia ſcri Roma.10.
ptum non eſt, an quia ita credi non liceat? Quòd ſi ita credendum eſt, cur non ita profitendum? Corde enim, inquit Apoſtolus, creditur ad iuſtitiam, ore autem con-
D feſsio fit ad ſalutem. Aut ſi ideo nominandum non eſt, quia nec ita credendum, obtinuit Arrianę labis aſſertio, quæ ideo Patrem & Filium vnius ſubſtantiæ denegauit, quia Filium Dei modò ex nihilo, modò ex Patre, ſed ab alia ſubſtantia quãdo voluit, & quomodo voluit, & vnde voluit, factum inducit, dummodo aliunde eũ, & non de eo quod Pater eſt, extitiſſe confingat. Quem eſſe natum dicit, ſed hoc dicto genus: quia rurſus omne quod natum eſt, factum intelligit, eò quòd & nos à Deo geniti appellamur, quos conſtat eſſe facturam. Vel ſi Arrianus non es, & verum Filium de vero Patre natum non factum agnoſcis, cur non cum Patre vnam ſubſtantiam non dicis? Fruſtra times homo profiteri quod credis: & fruſtra credis, ſi ita nõ credis, & meritò hæreticus denotaris. Et quanq̃ immutaueris dictũ, quo putaueris prohibuiſſe Dei Filiũ nũcupari facturã: ſed cum ſubiungis ſicuti aliquid horũ quod factum eſt: ex aperto oſtendis, non ob hoc facturam dici voluiſſe, quaſi non debeat fa-

ctus

A ctus intelligi, sed non ita factum vis sicut aliquid horũ quod factum est, sed tamen factum. Aliter enim dicis factum, vt pote per factam creaturã, per quem facta sunt omnia, dummodo & ipsum factum intelligas, licet non ita vt cætera.

Cap.eod. *Et infrà eodem lib. declarat quare tam infesti erant vocabulo significatiuo vnius substantiæ: & quare in Dei Filio Dei substantiam denegabant.*

Hi per verisimilem confessionẽ, innocentium mentes occulta fraude seducunt. Et vt solet lethale poculum mellis dulcedine temperatum, suauitate fallente perimere: sic & hoc malum per blandimentum aurium audientium sensus quadam labe contaminans contagione vitij adhærentes† inficit. Denique etiam nunc possent homousion sicuti & cætera verbo tenus nominare, si haberent quomodo illud ad aliam intelligentiam prauo sensu peruerterent. Sed cum viderunt se in hoc verbo concludi, nullam omnino mentionem huius fieri voluerunt, ne aut profitendo hoc crederent, aut credentes professi viderentur, subtili ingenio excusantes, quòd aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non oportere, ne corporeus crederetur. Deus enim inquiũt, efficit vt sit substantia, non tamen vt ipse Deus in substantia deputetur: quippe autem cum omnis substantia contraria recipiat, Deus verò qui nihil diuersum admittere potest, in substantia dici non debet. Ignoscerem tibi, si hoc simpliciter diceres, si rationem rei velles scire, si rudis ad quæstionem accederes, si non ipse esses qui semper vel de alia substantia, vel de nullis extãtibus Dei Filium asserebas. At cum idem ipse sis, qui hinc sæpe cõuictus, sæpe confusus, sæpe negasti, sæpe aliter immutãdo damnatus es, qui etiam nunc in ambitione exagitans turbas omnia, quomodo me putas ignoscere me tibi posse eadem frequentius retractanti?

† *Aliàs, adhærentis.* Cap.4.

Cap 4. *Et subdit solutionem dictæ rationis Arrij.*

Sed ne videatur hæc peruersitas præiudicata magis, quàm examinata damnari, breuiter tibi de hac oppositione respondeam. Prohibes itaque ideo Deum substantiam nominari, quia omne quod substantia dicitur, res ipsa vnius generis habeatur. An ignoras aliter cælestia, aliter terrena constare: sed in ipsis cælestibus atque mũdanis rebus, magnam differẽtiam interesse? Aliter enim Angeli, aliter singulæ virtutes constitutionum suarum substantias acceperunt, sicuti Apostolus ait: Alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, alia claritas stellarum. Sic & in hoc mundo, vt diuersa genera rerum, ita & diuersa corpora animantium, & omnibus sui cuiusque generis substantia, sicut Apostolus dicit: Nõ omnis caro eadem caro. Si ergo ea quæ à Deo facta sunt diuersas qualitates substantiarum suarum habent, & tu putas in Deo talem esse substantiam, qualẽ habet aliquid horũ quod factum est, vt possit contraria recipere? Absit. Quæ est enim substantia Dei? Ipsum quod Deus est, simplex, singulare, purum, nulla concretione permixtum, limpidũ, bonum, perfectũ, beatum, integrum, sanctum, totũ. An tu putas inane aliquid esse & vacuum quod Deus est? Hoc enim dici blasphemia est, vt inane putetur per quẽ cuncta constiterunt, qui omnia verbo edidit, ratione composuit, virtute perfecit: cuius nutu & imperio vniuersa reguntur, cuncta deseruiunt. Et bene de Deo legis scriptum: Ego sum qui sum: &, Qui est misit me: & ipse Saluator Dominus, Hęc est, inquit, vita æterna vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

1.Corinth.15.

Ioan.17.

Cap.eod. *Et addit ibidẽ cõtra omnia prædicta Arrij cõcludẽdo.*

Est ergo in substantia essentia sua Deus, cuius cognitio vita æterna est: qui & tantus est, quantũ dici nõ potest. Qui tunc dignè æstimatur, cum inęstimabilis dicitur, vtique velis an nolis. Ergo ipsum quod est, hoc est substantiæ huius rei quæ esse defenditur, quod tamẽ iã dictũ est, quantũ & quale sit, nec mente concipi, nec sensu æstimari, nec animo definiri potest, dummodo cõstet esse quod esse creditur, vt de eo ipso quod Deus est, inde sit Filius, vt verus sit Filius, & verus sit Pater in Filio, & Filius in Patre. Hoc erit homousion. i. vnius substãtię cũ Patre. Sicut ipse Dominus ait: Ego in Patre, & Pater in me. Et, Ego & Pater vnum sumus. Et, Ego de Patre exiui. Et, Qui videt me, videt & Patrem. Non immeritò, quia Filius Dei de Deo Patre natus est: & ideo de vnitate substantiæ, & de maiestate Deitatis vnũ sunt. Sicut & Hieremias prophetauit: Quis stabit in substãtia Domini, & videbit verbũ Domini? & iterum. Si stetissent in substãtia mea, & si audissent verba mea, auertissem eos ab studiis eorum pessimis. Et apud Salomonẽ: substãtia mea, dulcedo mea est. Cũ ergo hãc vnitatẽ substantiæ in Patre & Filio, nõ solùm Prophetica, sed etiã Euãgelica authoritate cognoscas, quomodo dicis in scripturis Diuinis homousion nõ inueniri, quasi aliud sit homousion, quàm quod dicit: Ego de Deo Patre exiui: &, Ego & Pater vnũ sumus: vel quod Prophetæ ex aperto substantiã Dei intimarunt? Hæc est autẽ nominis ratio, vt in Patre & in Filio vnitatem substantiæ credas, licet rẽ ipsam quæ est inenarrabilis, definire non possis.

Ioan.14. Ioan.10.

B

Cap.4.

Cap.9. Tom.II. *Soluit etiã aliud argumẽtũ Arrij, quo probare nitebatur Patrẽ & Filiũ nõ vnius esse substãtiæ, quia Pater ingenitus, & Filius genitus appellatur. Lib. de incarnatione Domini.*

Exciderat animo. Nunc in memoriam redeo. Lectũ est inquiunt. Nam Arrius dixit ingenitum Patrem: & genitum & creatum Filiũ. En quo authore cõtra Apostolica scripta contendant. Contendant tamen, si modo Arrij discipulos se esse fateãtur. Nam quomodo negãt magistrum, cuius inuentum sequuntur? Sed si illi dicũt hoc quod Arrius, iustius ego debeo dicere quod Apostolus dixit. Patrem enim dixit, nõ ingenitũ nominauit: Filium dixit, & genitũ Filiũ dixit. Quod legi, non nego, imò libenter vsurpo: sed quod non legi vsurpare non debeo. Sed tamen quod in dialectica nõ faceremus vsurpent, ne fortè dicant, quia genitum non legimus Patrẽ sicut Filium, ideo nec Filium genitum æstimare debemus. Intelligitur hoc, ergo non legitur. Sed si intelligitur, nec Spiritũ sanctũ genitũ legi. Ergo & Spiritus sanctus, quia genitus nõ est, ingenitus vtiq; secũdũ vestrã sẽtẽtiã nominandus est. Si igitur ingenitum dicitis, & genitum non posse vnius esse substantiæ, super est vt de Patre & de Spiritu sancto, quia nec Patrem genitum legimus, nec Spiritum sanctum, vnitatem Diuinæ naturæ & substantiæ non negetis. Si enim in eo est vis omnis vestræ disputationis, quòd ingenitus & genitus nõ possunt esse vnius naturæ, ergo qui non est genitus, cum eo qui non sit genitus vnius naturæ atque substantiæ est. Et si ideo putatis Patrem maiorẽ esse, quia genitus non est: nunquid & Spiritus sanctus maior est Filio? Multa possunt & innumera exempla suppetere, vt de eo quod genitum non sit, dicatur ingenitum. Nam & mundum plerique ingenitum esse dixerunt: & materiam rerum omnium, quam Græci hylen dicũt, quasi syluã materialem, ingenitam esse memorarunt. Vident igitur in hoc verbo prærogatiuã quãdã potestatis esse nõ posse, nisi forte hoc verbo sibi honorare Deũ videntur, quo philosophi mundũ putauerunt esse donãdum. Nunquid ergo sic ingenitus Pater sicut mũdus? Absit. Aut hic solus Deũ decet sermo, cùm Deus vltra sermonũ omniũ sit ambitũ? Nihil igitur pretiosum Deo in eo sermone, q cõmunis possit esse cũ cæteris. Sed tamẽ quẽadmodũ vultis inęstimab ilis sit huius prærogatiua sermonis, quę nõ authoritate aliqua designatur: sed vestro ęstimatur arbitrio. Quò igitur hoc proficit, vt ex verbo velitis facere inter Patrẽ & Filiũ distãtiã naturę: distãtiã potestatis? Ingenitus, inquit, & genitus non possunt esse eiusdẽ naturæ atq; substãtię: vt quẽadmodũ interdũ dicũt, inoperatus & factus, nõ sunt vnius naturę. Neq; enim discretionẽ faciũt ingeniti & inoperati, neq; distantiam volunt

C

D

volunt esse inter genitum vel creatum, modo vt creatu ram Filium dicant.

Cap. 2. Tom. II. *Sequitur tractatus quòd eadẽ attributa quæ sunt Patris, sunt & Filij: quod deducit Lib. j. de fide sanctæ Trinitatis.*

Iure adorandus atque venerandus est Dei Filius, qui mundum Diuinitate sua condidit, & nostrum sua pietate informauit affectum. Et ideo bonum Deum, sempiternum, perfectũ, omnipotentẽ, verum debemus credere, vt in lege accepimus & prophetis, scripturísque Diuinis cęteris: quia sine his Deus non est. Nõ potest enim bonus non esse qui Deus est, cum in natura Dei plenitudo bonitatis sit. Neque ex tẽpore Deus potest esse, qui fecit tempora: neque potest imperfectus Deus esse. Qui enim minor est, imperfectus vtique est, cui ei desit aliquid quo maiorem possit æquare. Hæc igitur fidei nostræ prædicatio. Deus malus nõ est, Deo impossibile nihil est, Deus tẽporalis non est, Deus minor nõ est. Si fallor, redarguant. Quia igitur Deus Christus, & bonus B vtique, & omnipotẽs, & sempiternus, & perfectus & verus. Hæc enim in natura Diuinitatis sunt. Aut igitur negent naturam Diuinitatis in Christo, aut quæ Diuinæ naturæ sunt, Deo negare non possunt.

Cap. 2. *Iterum libro tertio eiusdem.*

Ergo cum legis Deum, non separes Patrem, non separes Filiũ: quia Diuinitas & Patris & Filij vna eadémq; est. Et ideo nec ibi separes vbi legis, quòd beatus & solus potens. De eo enim dictum est sicut habes: Præcipio coram Deo qui viuificat omnia: sed etiam Christus viuificat. Conuenit ergo & Patri & Filio Dei nomẽ, quando cõuenit & operatiõis effectus. Persequamur cætera. Præcipio, inquit, corã Deo qui viuificat omnia & Christo Iesu in Deo. Hic etiam verbum est, sicut scriptũ est, In Deo laudabo verbum: in Deo sempiterna sua virtus est Iesus. In Deo igitur vnitatem Diuinitatis: in Christo autem incarnationis testificatus est sacramentum. Denique vt de incarnatione Christi se dixisse ostẽderet, C subdit: Qui testimoniũ reddidit sub Põtio Pilato bonã cõfessionẽ, vt serues mandatũ sine macula vsque in aduentũ Domini nostri Iesu Christi: Quẽ suis temporibus ostẽdet beatus & solus potens, & rex regum, & rex dominantium. Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilẽ: quem vidit hominum nemo, sed nec videre potest. Ergo de Deo scripta sunt hæc, cuius nominis & dignitas est & veritas communis est Filio. Cur igitur hoc loco Filius separetur, cum etiam Filio hæc cuncta conueniant? Aut si non conueniunt, nega Deum vt neges quæ Deo sunt cõuenientia. Beatus negari non potest, qui beatitudines donat. Beati enim quibus remissæ sunt iniquitates. Beatus negari non potest, qui sanam doctrinam tribuit, sicut scriptum est: quæ est secundum Euãgelium claritatis. Beatus Dei potens abnui non potest, de quo Pater dicit: Posui adiutorium super potentem. Immortalitatem eius quis audeat diffiteri, cum etiam aliis immortalitatem ipse elargitus sit, D sicut scriptũ est de sapiẽtia Dei: Per hãc habebo immortalitatem? Sed alia immortalitas suæ naturæ, alia nostrę est. Non sunt fragilia cõparanda Diuinis, vna sola substantia Diuinitatis est, quæ mori nescit. Vnde & Apostolus, cum sciret & animã & Angelos immortales, quòd solus Deus immortalitatẽ habeat prædicauit. Nã & anima moritur. Anima enim quę peccat, ipsa moritur. Nec Angelus immortalis est naturaliter, cuius immortalitas in voluntate est creatoris. Neque ad præiudiciũ trahas, quòd non moritur Gabriel, non moritur Raphaël, non moritur Vriel. Et in ipsis enim naturæ capacitas vitio obnoxia, sed nõ obnoxia disciplina. Omnis enim rationalis creatura accidentia recipit, & subiecta iudicio est. In accidẽtibus autẽ & pœna iudicij, & corruptela est, & profectus. Vnde Ecclesiastes ait: Quoniã omne opus suũ Deus adducet in iudiciũ. Ergo corruptelæ & mortis etiamsi non moriatur aut peccet, capax tamen

Margin notes (left column): 1. Tit. 6. — Psalm. 88. — Sapien. 8. — Eccles. 11.

A est omnis creatura. Nec ex immortali natura habet, sed ex disciplina vel gratia, si se in aliquibus ad vitia nõ mutat. Alia ergo immortalitas quæ donatur, alia quæ sine capacitate mutabilitatis est semper. An negatur immortalis Diuinitas Christi, quia in carne pro omnib⁹ mortem gustauit? Iam ergo melior Gabriel quàm Christus, quia ille non est defunctus, hic mortuus est? Sed non est seruus supra dominum: Alia enim carnis infirmitas, alia Diuinitatis æternitas. Mors carnis est: immortalitas potestatis. Quòd si Diuinitas fecit ne caro videret corruptionem, quæ vtique corruptelæ erat obnoxia per naturam, quomodo mori posset ipsa Diuinitas? Quomodo autem lucem inaccessibilem non habitat Filius, cum in sinu Patris Filius sit? Lux autem Pater, lux etiam ipse sit filius, quia Deus lux est?

Et in eodem libro infrà. Cap. 7.

Cur bonæ confessioni Arriane venena permisces, vt totũ corpus contamines? Addendo enim secundũ cæteras creaturas, nõ creaturam Christũ negas, sed creaturã dicis esse dissimilẽ. Creaturã enim dicis, etsi præstãtiorẽ cæteris asseras creaturis. Deniq; Arrius huius impietatis magister, Dei Filium creaturã dixit esse perfectam, sed non sicut cæteras creaturas. Vides igitur hæreditario patris vestri vos vsos esse sermone. Sat est creaturam negare: quid opus fuit addere, sed non sicut cæteras creaturas? Recide quod putruit, ne serpat contagio, venenum habet, mortem affert. Deinde dicis interdum 1. Corinth. 8. Deum Christum: sed ita dic Deũ vt Deũ verũ, vt plenitudinem ei paternæ Diuinitatis assignes. Sunt enim qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra. Nõ enim defunctoriè nuncupandus Deus, sed ita vt eandem Diuinitatem prædices in Filio quam Pater habet, sicut scriptum est: Sicut enim Pater vitam habet in semetipso, sic dedit Ioan. 5. & Filio vitam habere in semetipso. Dedit vtique quasi Filio per generationem, non quasi inopi per gratiam. Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Vide quid addidit, ne tu calumnieris ex verbo. Filium hominis legis, & accipientẽ arguis. Negas ergo Deum, si non omnia Filio quæ Dei sunt deferantur. Cùm enim dixerit, Omnia quæ pater habet mea sunt: cur tu non omnia quæ Diuinæ naturæ sunt etiam in Filio confiteris? Nam qui dicit: Omnia quæ Pater habet mea sunt: quid excepit quod non habet? Quid est quod ἐμφατικῶ quàm fideli magis sermone commemores, quòd mortuos resuscitauerit, maria pede transierit, infirmitates hominum curauerit? Hæc etiam seruulis suis præstitit. Plus ista miror in hominibus, quòd tantam dederit potestatem hominibus. Aliquid de Christo audire desidero, quod speciale sit Christi, quod cũ iis quæ creata sunt non possit esse commune: quia genitus, quia vnicus est Dei Filius, quia Deus verus ex Deo vero.

Sequitur tract.[illegible] prædictis, quòd Filius sit Deus verus: quod probat libro v[illegible]iusdem, præmittens contra Arrianos quàm sunt impij negando ipsum verum Deum.

Hæc est autem vita æterna quam largiris omnipotẽs Pater, vt cognoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Vnde aduertant Arriani quã impij sint qui de spe nostra & voto nobis faciunt quæstiones. Et quoniã hîc præ cæteris vociferari solẽt dicẽtes: separatum à solo & vero Deo Christũ, intellectus impios pro nostris viribus cõfutemus. Hoc enim loco magis intelligere debẽt, quòd hæc vtilitas, hæc merces est perfectæ virtutis: Hoc Diuinũ & incõparabile munus, vt cognoscamus cũ Patre Christũ, nec separemus à Patre Filiũ, sicut nec scriptura separat. Nãq; hoc magis ad vnitatẽ quàm ad distãtiã Diuinę proficit potestatis, quod idem præmiũ vnum honorem dat Patris Filiíque cognitio. Quoniã mercedẽ habere non poterit, nisi qui & Patrẽ cognouerit & Filiũ. Sicut enim Patris, ita Filij cognitio vitã acquirit ęternã. Itaq; sicut in principio statim verbũ cum Deo Patre pia confessione iunxit Euan-

gelista, dicens: Et verbum erat apud Deum: ita & hic A scribendo verba Domini: vt cognoſcāt te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: coniunctione illa Patrem vtique copulauit & Filium, vt Chriſtum Deum verum à maieſtate Patris nemo ſecernat. Nunquam enim coniunctio ſeparat. Et ideo dicendo: vt cognoſcant te ſolū verū Deum & quē miſiſti Ieſum Chriſtum, & Sabellianos interfecit, & Iudæos excluſit: eos vtique qui audirent loquentem: ne aut illi eundem Patrem putarent eſſe quem Filiū, ſi non addidiſſet & Chriſtum: aut iſti à Patre Filium ſepararent. Quæro autem cur non putent ſubaudiendum, & ex ſuperioribus colligendum, vt quia præmiſit: Solum Deum verum Patrem, ſubaudiamus etiam Ieſum Chriſtum ſolum verū Deum. Exprimendū enim alterū non fuit, ne duos deos dicere videretur. Nam neq; duos dicimus deos, & eiuſdem cum Patre Diuinitatis Filium confitemur.

Cap.eod. *Et addit ibidem, idem probando per locum à ſufficienti diuiſione.* B

Itaque quæramus qua ratione Diuinitatis putēt factam eſſe diſtantiā: vtrum Deū negēt Chriſtū? Sed negare non poſſunt. An Deū verū negent Chriſtū? Sed dicāt: ſi verū negant vtrū falſum, an nuncupatiuū Deum iudicent. Nam ſecundum ſcripturas, aut Deus verus eſt, aut tantummodo nūcupatiuus, aut falſus. Verus, vt Pater: nucupatiuus, vt ſancti: falſus, vt dæmones atque ſimulachra. Dicāt igitur qui filiū Dei cōfeſsione deſignent vtrū falsò præceptū Dei nomē, an verò quaſi nūcupatiuo, inſpirationē tantū Diuinitatis ineſſe arbitrētur? Falſo præceptū nomē nō puto quòd dicāt vt apertiore ſe crimine impietatis inuoluāt, ne vt dæmoniis & ſimulachris, ita etiā Chriſto falsò Dei inditū nomē inſinuando ſe prodāt. Sin autē ideo Deū putāt dictum, quia inſpirationē Diuinitatis habuit, ſicut & multi ſancti viri, eos enim ſcriptura deos dixit, ad quos ſermo fiebat Dei. Ergo nō vltra homines eum præferunt, ſed cōparandū C hominibus arbitrātur, vt hoc eum putēt eſſe, quod ho-

Exod.7. Pſalmo 81. minibus ipſe donauit, dicēs ad Moſem: Poſui te in deū Pharaoni. Vnde & in pſalmo dictum eſt: Ego dixi dij eſtis. Et hanc tamē ſacrilegorū opinionē Paulus exclu-

1.Corinth.8. dit, qui ait: Nam etſi ſunt qui dicātur dij ſiue in cælo ſiue in terra. Nō dixit, ſunt dij, ſed qui dicātur dij. Chriſtus autē, ſicut ſcriptū eſt, heri & hodie ipſe eſt. Eſt, inquit: hoc eſt, non ſolùm nomine, ſed etiā veritate. Et bene ſcriptum eſt: Heri & hodie ipſe eſt, vt Arrij impietas aſtruendi ſacrilegij locū inuenire nō poſſet. Qui cum legeret in pſalmo ſecūdo dicentē Filio Patrē: Filius meus es tu, ego hodie genui te: Annotauit, hodie non heri, ad æternitatem Diuinæ generationis referēs, quod de carnis aſſumptiōe memoratū eſt: Sicut Paulus in Actibus Apoſtolorum ait: Et nos vobis annuntiamus quæ ad patres noſtros facta eſt repromiſsionem: quoniam hanc Deus impleuit filiis noſtris, reſuſcitans Ieſum Chriſtum ſicut ſcriptum eſt in pſalmo ſecundo: Filius meus es tu, D ego hodie genui te. Sancto igitur ſpiritu repletus Apoſtolus, vt illam elideret ſæuitatē, ait, Heri & hodie ipſe eſt, & in ſecula. Heri, propter æternitatē: hodie propter corporis ſuſceptionē. Eſt ergo Chriſtus, & eſt ſemper. Qui enim ſemper eſt, eſt. Chriſtus autem ſemper eſt, de quo dicit Moſes: Qui eſt, miſit me. Erat vtique Gabriel: erat Raphaël: erant Angeli: ſed ſemper eſſe qui aliquādo nō fuerint, nequaquā pari ratiōe dicūtur. In Chriſto autē, ſicut legim⁹, nō fuit eſt & nō, ſed eſt in illo fuit: Vnde vere Dei ſolius eſt eſſe, qui ſemper eſt. Ergo ſi & nuncupatiuū Deū non audēt dicere, & falſum eum dicere maioris eſt impietatis, reſtat vt verus Deus ſit veri Patris non diſsimilis, ſed æqualis. Qui cum & iuſtificet & ſanctificet quos velit, non foris aſſumens, ſed in ſe habens ſanctificandi poteſtatē, quomodo non eſt verus Deus? Nam Apoſtolus vtique verū Deum dixit, qui naturaliter Deus eſſet, ſicut habes: Quia tunc, inquit, neſcientes Deū, ſeruiſtis iis qui natura non erāt dij: hoc eſt, qui veri dij eſſe non poterant: quibus hoc naturaliter minimè ſuppetebat. Verùm copioſè iam Deū verū Chriſtū in ſuperioribus libris ſcripturarum lectionibus approbauimus. Ergo ſi Chriſtus, vt edoctum eſt, Deus verus eſt, quæramus qua ratione, cum ſolum Deū verum Patrem legunt, à Patre Filium cupiunt ſeparare?

Et ſubdit ibidem alia ratione probando hoc idem. Cap.eod.

Sed dicunt quòd verus Deus ſolus pater eſt, negare non poſſunt, quod & filius ſolus Deus veritas eſt, & quod Chriſtus veritas eſt, nunquid veritas vero minor eſt, cum ſecundum appellationē nominū, verus plerunque à veritate dicatur, ſapiens à ſapientia, iuſtus à iuſtitia? Hoc nos inter Patrē non ſentimus & Filium: quia & Patri nihil deeſt, quia pater eſt verax: & filius quia veritas eſt, æqualis eſt vero. Vt ſciant autē cū ſolū legunt, nequaquā eſſe à patre filium ſeparandū, meminerint in Prophetis à Deo dictum: Ego extendi cælum ſolus.

Et addit ibidem, probando hæredem per ſcripturam. Cap.eod.

Et vtique non extēdit ſine filio pater. Ipſe enim filius qui ſapiētia Dei eſt, dicit: Quādo parabat cælos cū ipſo Prouerb.8. aderā. Et Paulus de filio dictū eſſe confirmat: Initio ter- Heb.1. ram tu fundaſti Domine, & opera manuū tuarum ſunt cæli. Siue ergo filius cælum fecit, ſicut & Apoſtolus voluit intelligi: & ipſe vtique non ſine Patre cælum ſolus extendit. Siue vt in Prouerbiis habes, Deus in ſapientia fundauit terram, parauit autē cælos in intellectu: oſtenditur, quia nec pater ſolus ſine filio, cælos fecit, nec ſine patre filius. Et tamen qui cælum extendit, ſolus dicitur. Quàm verò id & de filio apertè intelligēdum ſit, quod ſolus appelletur, etſi nunquam inſcio patre aliquid feciſſe credatur, etiam álibi habes vbi ſcriptum eſt: Exten- Iob 9. dens cælum ſolus, & ambulans quaſi in pauimēto ſuper mare. Nanque Euangelium Domini docuit nos, quòd in mari non pater, ſed filius ambulauit, quando Petrus eum rogauit, dicens: Domine iube me venire ad te. Sed Matth.14. etiam Prophetia ipſa documento eſt. Sanctus enim Iob aduentum Domini prophetabat, de quo verè dixit, quòd magnum cetum erat debellaturus, & factum eſt. Nam feralem illum cetum, zabulū ſcilicet, vltimis temporibus venerabili corporis ſui paſsione proſtratū perculit & afflixit.

Et addit probando per rationem eiuſdem eſſentiæ. Cap.eod.

Eſt ergo ſolus & verè Dei filius. Hæc enim & filio prærogatiua defertur. De nullo enim qui creatus eſt, propriè dici poteſt, quòd ſolus eſt. Nam cui ineſt cōmunitas creaturæ, quemadmodū quaſi ſolus poteſt à cæteris ſeparari? Itaque homo rationabilis videtur inter omnia terrena animantia, ſed tamē non eſt ſolus rationabilis. Scimus enim rationabilia eſſe & cæleſtia opera Dei: Angelos & Archāgelos rationabiles cōfitemur. Si ergo Angeli rationabiles, non vtique ſolus rationabilis homo dicitur. Sed dicunt ſolum poſſe dici Solem, quia Sol alter non eſt. Sed & ipſe Sol habet cōmunia multa cum ſtellis: ꝙ percurrit cælū, quòd æthereæ illius cæleſtiſque ſubſtātiæ eſt, quòd creatura eſt, quòd inter opera omnia Dei cōputatur, quòd cū omnibus Deo ſeruit, cum omnibus benedicit Deū, cum omnibus laudat. Nō ergo ſolus propriè dicitur, quòd nec à cæteris ſeparatur. Itaque cum Patris & Filij & Spiritus ſancti Diuinitati, quæ ſola nō inter omnia, ſed ſuper omnia eſt, nulla poſsit creatura conferri (vt de Spiritu interim aſſertio reſeruetur) ſicut pater dicitur ſolus Deus verus, cui nihil ſit cōmune cum cæteris: ita etiā ſolus eſt filius imago Dei veri, ſolus dextera Patris, ſolus virtus Dei atque ſapientia. Solus igitur filius fecit ſicut pater: quia ſcriptum eſt: Quæcunque facio ipſe facit.

Et addit, probans nullam eſſe differentiam niſi ſecundū humanitatem aſſumptam. Cap.eod.

Cum igitur inter patrem & filium vitæ nulla diſtantia ſit, quemadmodum quod immortalitatem ſolus habeat

beat Pater, Filius non habeat æstimari potest? Vnde intelligant nec hoc loco à solo vero Deo Patre Filiũ separandũ, quia probare non possunt, ꝙ solus & verus Dei Filius non sit, cùm præsertim & hic aut subaudiatur vt diximus,& Christũ Deum verum solum esse. Aut certè aliud ad Diuinitatem Patris & Filij, aliud ad incarnationẽ Christi relatũ intelligendũ sit: quia non est perfecta cognitio, nisi quæ & secundũ æternitatẽ vnigenitum Deum verum Dei filiũ Iesum Christũ,& secũdum carnẽ generatũ ex virgine cõfitetur. Quod alibi hic ipse
1.Ioan.4. Euangelista nos docuit, dicens: Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christũ in carne venisse, de Deo est. Denique quàm non alienũ sit etiam incarnationis hoc loco
Ioan.17. intelligere sacramentũ, docet nos ipsius series lectionis. Sic enim habes: Pater venit hora, clarifica Filium tuum: vtique cum & horam venisse commemoret, & clarificari se petat, quomodo nisi secũdum carnis assumptionem loqui eum cõuenit æstimari? Nam nec vlla sibi temporũ præscripta momenta Diuinitas habet, nec clarificatione indiget lumẽ æternum. Ergo in solo Deo vero Patre,& Filium Dei solum verum secundum Diuinitatis intelligimus vnitatem, & in Iesu Christi nomine, quod ex virgine natus accepit, incarnationis agnoscimus sacramentũ. Quòd si eum solũ verũ Deum patrẽ legunt, filiũ cupiunt separare, ergo cum de filij incarnatione legũt: Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli: Et infrà, Non est aliud nomen sub cælo datũ hominibus, in quo oporteat vos saluos fieri, Patrem existimant ab impartien-
Cap.2. dæ nobis salutis beneficio separandum.

Vnde cõcludit ibid. infrà, quòd debet adorari vt Pater.

Itaque cum legimus solum Deum verũ Patrẽ, nec Filium à solius veri Dei iure possumus separare, quod ei cõmune cum Patre est. Aut dicant quid aliud sentiant, quídue arbitrẽtur, cum legimus: Dominũ Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: vtrum Christum non adorandum,& Christo non existiment seruiendũ? Quòd si illa quæ adorauit Chananæa, impetrare meruit quod poposcit: & Paulus, qui seruũ se Christi prima scriptorum suorum præfatione profitetur, Apostolus esse meruit nõ ab hominibus neque per hominẽ, sed per Iesum Christũ: dicant quid arbitrentur sequendũ, vtrum cum Arrio malint sibi esse societatem perfidiæ, vt solũ & verum Deum Christum negando ostendãt, quòd nec adorandum eum, nec seruiendum ei iudicent: An verò consortiũ malint habere cum Paulo, qui seruiẽdo atque adorãdo etiã Christum vtique solum verum Deum voce affectúque non diffitebatur, quem pio seruitio fateba-
Cap.3. tur? Quòd si quis dicat: Quoniã Deum patrem adoret & filius: quia scriptũ est, quòd Dominus dixit: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: consideret quãdo & apud quem, & cuius suscepto loquitur affectu. Denique & in superioribus non immeritò præmissum est, quia Iesus ex itinere fatigatus sedebat, & à Samaritana bibere postulabat: quia secundũ carnem hominis loquebatur. Nam secundũ Diuinitatem, nec fatigari poterat, nec sitire. Deinde cum Samaritana quasi Iudæum appellaret, & Prophetã putaret, quasi Iudæus qui spiritaliter legis mysteria doceret, respondit ei: vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus. Nos inquit: in hoc se hominibus copulauit. Quomodo autẽ, nisi secundũ carnem hominibus copulatur? Et vt ostenderet quia secundũ incarnationem responderat, addidit: quia salus ex Iudæis est. Sed statim post hoc sequestrauit hominis affectum, dicens: Veniet, inquit, hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem, non dixit, Adorabimus: Quod vtique dixisset, si consortium nostri subiret obsequij. Verùm cum legerimus quòd Maria adorauit eum, intelligere debemus quòd non potest per eandem naturã & adorare quasi seruus, & adorari quasi Dominus: sed potius quòd vt homo

A inter homines adorare dicitur, & quasi Dominus à famulis adoratur. Multa ergo secundum incarnationis legimus & credimus sacramentum. Sed in ipsa naturæ humanæ affectione, maiestatem licet spectare Diuinã. Fatigatur ex itinere Iesus, vt reficiat fatigatos. Petit bibere, sitientibus potum spiritalem daturus. Esurit, cibum salutis esurientibus traditurus. Moritur viuificaturus. Sepelitur, resurrecturus. Tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes. Cælum caligine obducit, vt illuminet. Terras tremefacit, vt solidet. Maria conturbat, vt mitiget. Reserat tumulos mortuorum, vt ostendat domicilia esse viuorum. Creatur ex virgine, vt ex Deo esse credatur. Nescire se simulat, vt scire se faciat nescientes. Adorare quasi Iudæus dicitur, vt quasi verus filius Dei adoretur.

Aliter Filium verum esse probat Deum, nempe Dei Patris testimonio. Libro secundo, de fide orthodoxa ad imperatricem.
B Non extat.

Audiamus quid de cælis pater ipse pronuntiet: Hic est filius meus dilectus, in quo bene cõplacui. Nunquid dixit, Hic est quem ego feci ex nihilo? Et vide quia hoc tunc primùm dixit, quando Iesus vt homo accessit ad baptisma: & puto non alia ratione, quàm qua poterat credi non esse filius Dei qui corporeus videbatur,& inter cæteros homines ipse quoque vt homo peccator veniebat ad baptismum, cum peccata propria non haberet. Ne ergo cum sacramentum baptismatis homine assumpto susciperit Iesus, non verè filius Dei crederetur, clamat de cęlo pater: Hic est filius meus dilectus. Intellexerat suum illũ esse Dominũ Ioannes, quãdo aduenıẽti ait: Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me? Sed ne fortè apud alios Ioannis testimonium non tam magnũ videretur vt vinceret fidẽ carnis & humilitatis in Christo, ipse quo nemo maior, ipse quo nemo melior, dat testimonium de cælis, dicens: Hic est filius meus dilectus, Math.17.
C in quo bene complacui. In quantũ enim manifesta fides erat circa carnem Saluatoris, in tantum manifesta fides esse debuit circa Diuinitatem Saluatoris. Tunc enim verus Deus est, si sit & verus Dei filius. Carnem quidem eius vel eum potius hominẽ esse nemo ambigebat, quia nec ambigi poterat: Sed illud quod in homine erat, quia videri non poterat per naturam, ne esset incertum, voce & quasi digito patris ostenditur dicentis: Hic est filius meus dilectus in quo bene complacui. Et inter ea pari authoritate fides vtriusque substantiæ, id est, Dei & hominis commendatur. Hominis enim in se fidem Dei filius ipse significabat per cõceptionem & partum virginis, per infantiæ vagitum, per cunas & inuolumenta, per ipsa matris vbera, per ipsa materni lactis alimenta, per incremẽta corporeæ ætatis, per hoc ipsum quod venit vt baptizaretur. Vides quomodo accedens ad baptismũ, expressit in se hominis veritatem: tantò expressius homo agens, quãtò difficilius credi poterat Deum
D hominem fieri. Et ne fortè ad hoc coactum putes & nõ sponte, filium Dei filium quoque factum esse hominis, audi Apostolum dicẽtem de eo: Qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinã arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Non coactus, sed sponte factus est filius hominis existens in forma Dei Deo æqualis. Habes igitur filium exprimentem in se fidem hominis. Item videamus in eo fidem Diuinitatis expressam. Licet sufficienter suprà fides eius Diuinitatis expressa sit, adhuc tamen sunt alia quoque multa copiosiora quibus fides Diuinitatis in Christo appareat: tamen illa non tango. Sufficit enim mihi si fidem Diuinitatis in Christo solus interim pater ostendat dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui.

Et addit contra Arrium inuehendo.

Quid ais hæretice? Credis sine dubio Christum quia se filium hominis fecerit? Quid censes de patre? Est ne

veridicus apud te, cum Christum filium suum esse testatur? Si non credis Patri cum Christum Filium suum esse testatur, iam maioris apud te authoritatis est Christus, cui de fide in se hominis credis: & minus idoneus Pater est, cui de Filij testificatione nõ credis. Et quomodo Patrem maiorem Deum iudicas, cuius vocem quasi minimi despicias? Vel quomodo Christum minorem asseris, cui tantum credis, quantũ nec ei quem maiorem prædicas? Magnus iste honor tuus est quẽ Patri defers, vt ei non credas de suo Filio profitenti: Qui tamen iterum & alibi profitetur esse illum Filium suum, quando cum Apostolis Petro Iacobo & Ioanne Dominus ascendit in montẽ, & refulsit facies eius vt sol. Percutiat iterum Diuinum testimoniũ tuæ frontis impudentiam, & ecce nubes, inquit, lucida obumbrauit eos: & ecce vox de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo bene cõplacui: ipsum audite. Certè & Moses & Helias pariter videbãtur cũ eo loquentes, quos vtique adoptione factos esse filios Dei negare non potes. Et quomodo (B) de solo Christo vox Diuina testatur, dicens? Hic est Filius meus, in quo bene cõplacui, ipsum audite. Si enim Christus eadẽ adoptione Filius est, cùm staret inter duos filios adoptiuos, dixisset vtique: Et hi filij mei sunt: ne Christus solus filius esse crederetur. At cum dicit, Hic est Filius meus dilectus: adoptionis filios separauit, vt pietas veræ natiuitatis in Christo solo Filio crederetur. Sed non sufficit vt Christũ tantũ Filiũ esse profiteretur, addidit etiã quod vero filio debebatur, dicẽs: Ipsum audite. Magnã, imò & parem sibi authoritatẽ ostendit in Filio, cum ita audiendus est filius, vt audiẽdus est Pater. Ipsum, inquit, audite. Quicquid ergo iam dixerit Christus, audiendus est. Videamus si nusquã se dicit esse filiũ Dei: si nusquã se Deum Patrẽ habere profitetur. Ipsius vox est, Omnis plãtatio quam non plãtauit Pater meus eradicabitur. Et iterũ: Domũ patris fecistis speluncã latronũ. Alibi quoque: Tu credis in filiũ Dei? Nunquam præsumeret dicere, Pater meus: &, patris mei: &, Tu (C) credis in filiũ Dei: nisi esset cõfidentia naturæ, quæ vendicat vocabulũ veritatis in patre de cõscientia propriæ natiuitatis. Quid enim insolenter ille loqueretur, qui semetipsum humiliauit factus obediens vsque ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis? Sunt & alia testimonia plurima, sed nunc nos non librũ scribimus, vt omnia prosequamur: sed causa breuitatis paucis testimoniis fidem munimus, vt vox illa obstruatur, quæ negat Christum verum esse filium Dei.

Matth.15. Ioan.2. Ioan.9.

Sequitur tractatus quòd Filius cum Patre sit tantum vnus Deus: quod probat per locum à minori. Libro primo de fide sanctæ Trinitatis.

Cap.2. Tom.II.

Et plenitudo Diuinitatis in patre est, & plenitudo Diuinitatis in filio: sed non discrepans, sed vna Diuinitas. Nec confusum quod vnum est, nec multiplex quod indifferens. Etenim si omnium credẽtium, sicut scriptũ est, erat anima vna & cor vnum: Si omnis qui adhæret (D) Domino vnus spiritus est, vt Apostolus dicit: Si vir & vxor in carne vna sunt: Si omnes homines quantum ad naturam pertinet vnius substantiæ sumus: Si hoc de humanis scriptura dicit, quia multi vnum sunt, quorũ nulla potest esse cum Diuinis cõparatio, quantò magis pater & filius in Diuinitate vnum sunt, vbi nec substantię, nec voluntatis vlla est differentia? Nanque aliter quomodo vnum Deũ dicimus? Diuersitas plures facit, vnitas potestatis excludit numeri quantitatem, quia vnitas numerus non est, sed hæc omnium ipsa principium.

Et addit ibidem, probans istud idem per locum ab authoritate.

Cap.eodem.

Quantam verò scriptura Diuina patris & filij secundum Diuinitatem expresserit vnitatem prophetica testantur oracula. Sic enim dicit Dominus sabaoth: Labor Ægypti & mercatus Æthiopum & Sabaim, viri excelsi ad te transibunt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati vinculis & adorabũt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus Deus Israël. Audi propheticam vocem. In te est, inquit, Deus, & non est Deus præter te. Quomodo hoc secundum Arrianos conuenit? Necesse est negent aut Patris aut Filij Diuinitatem, nisi eiusdem Diuinitatis credidẽrint vnitatem. In te, inquit, est Deus, quoniam in Filio Pater. Scriptum est enim, Pater qui in me manet, ipse loquitur: &, Opera quæ ego facio & ipse facit. Et alibi dicit: Ego in Patre, & pater in me est. Dissoluãt si possunt hanc naturæ proprietatem & operis vnitatem. Deus igitur in Deo est, sed non duo dij: scriptum est enim, quia vnus Deus: & Dominus in Domino: sed non duo Domini, quia æquè scriptum est: Nolite duobus Dominis seruire. Et lex dicit: Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Et vtique in eodem est testamẽto: pluit Dominus à Domino. Dominus, inquit, à Domino pluit. Sed & in Genesi habes: Et dixit Deus. Et infrà: Et fecit Deus hominẽ ad imaginem Dei: sed tamẽ non duo dij, sed vnus Deus qui fecit omnia. Vbique igitur vnitas operationis seruatur & nominis. Nam vtique cũ legimus, Deus ex Deo: non duos deos dicimus. Denique habes in psalmo quadragesimo quarto, quod & Deum Patrem dicit Propheta, & Deum Filium declarauit, dicens: Sedes tua Deus in seculũ seculi. Et infrà: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ cõsortibus tuis. Deus est qui vngit, & Deus est qui secundum carnem vngitur Dei Filius. Denique quos habet vnctionis suæ Christus, nisi in carne consortes? Vides igitur quia Deus à Deo vnctus, sed in assumptione naturæ vnctus humanæ Dei Filius designatur, nec legis forma violatur. Et hîc ergo cũ dicitur, Pluit Dominus à Domino: vnitatem Diuinitatis agnosce. Operationis enim vnitas non facit pluralem Diuinitatem, sicut ipse Dominus ostendit, dicens: Credite mihi quia ego in Patre, & Pater in me: alioquin propter opera ipsa credite. Et hîc aduertimus quòd vnitatem Diuinitatis per vnitatem operum designauerit. Vt autem vna Deitas & Patris & Filij & vna dominatio probaretur, ne gentilis aut Iudaicę impietatis incurreremus errorẽ, prouidens Apostolus quid sequi deberemus, ostẽdit dicens: Vnus Deus Pater ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus per quẽ omnia, & nos per ipsum. Sicut enim vnum dicẽdo Dominũ Iesum Christũ, patrem Dominũ non negauit: ita vnum dicẽdo Deum Patrem, æquè à Deitatis veritate nec Filium separauit. Vnde nec pluralitatem Diuinitatis, sed vnitatẽ potestatis ostẽdit: quia & in dominatione Diuinitas, & in Diuinitate Dominatus est, sicut scriptũ est: Scitote quoniã Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & nõ ipsi nos. In te igitur est Deus per vnitatẽ naturæ, & non est Deus præter te, per proprietatẽ substãtiæ, repulsam differẽtiæ. Et in Hieremiæ quoque libro vnum Deum scriptura dicit, & tamẽ Patrem & Filiũ cõfitetur. Itaque sic habes: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum: qui adinuenit omnẽ viam disciplinę, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est. De filio dicit: ipse enim est cum hominibus cõuersatus. Et dicit: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum. Quid discutimus eum de quo tantus dicit Propheta? Sanctus Spiritus dicit quòd ad eum non possit alius æstimari. Quæ enim potest esse alia æstimatio, vbi Deitatis vnitas est? Cõfitebatur hoc populus in periculis cõstitutus. Nesciebat serere † quęstionem, quia timebat religionem.

Isa.4. Ioan.5. Ioan.14. Deuter.6. 1.Corinth.8. Psalmo 99. Baruch 3. † Aliâs, petere.

Sed aliter deducit Patrem & Filium vnum esse Deum. Libro primo de fide orthodoxa ad imperatricem.

Cap.7. Tom.II.

Est Pater immẽsus, æternus, incõprehensibilis, inæstimabilis. Est & Filius eius Deus & Dominus noster tantus quãtus est & Pater, sed non aliunde q̃ de Patre: quia ego, inquit, de Patre exiui, hoc est lumẽ de lumine. Sed ne

Cap.7.

ne ex eo occasionẽ aliquam hæreticus capiat, cum duo nomina vel duas personas, id est, Patris & Filij statuo, quasi duos deos dicam, vt illi duos ex diuersitate confingunt: Nos autem Patrem & Filium ita nominamus vnum Deum, vt in his personis & nominibus consignemus. Viderint philosophi, viderint hæretici discipuli eorum, qui potestatum diuersitate variantur. Nobis tamen vnus Deus est Pater, vt Apostolus dixit, ex quo omnia, & nos ex ipso: & vnus Dominus Iesus Christus Deus Dei Filius, per quẽ omnia & nos per ipsum. Nam duo, quid aliud intelligatur quàm duorum per partes diuisa substantia, & cum omnibus ipsi dissociata natura agendi ac iubendi tam voluntas, quàm imperia diuisa? Porrò Pater ac Filius, etsi duæ personæ creduntur, ratione tamen & substãtia vnius sunt. Nam inæqualiũ societas, melioris offensa est, & in iniuriã eius qui verus Deus est, non verus alius comparatur. Cum autẽ ego Patrem & Filium statuo, vnitatem generis assigno. Et si illam in personis diuido, discretionis tamen personarũ rursus eadem nomina in vnitate sui naturalis legis fœdere consignãt. Vnde & tantus est Filius, quantus videbitur Pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta consummatáque virtute, sicut Apostolus dicit: In quo omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter habitat. Nam & Hieremias receptissimus Prophetarũ, hanc vnitatẽ Diuinitatis in Patre & Filio sciens, ait: Hic est Deus noster, & nõ deputabitur alius absque illo, qui inuenit omnẽ viam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cũ hominibus cõuersatus. Et Isaias hoc ipsum prædicat, dicẽs: Hæc dicit Dominus Deus: Fatigata est Ægyptus, & negotiatio Æthiopũ & Sabaim viri excelsi ad te trãsient, & tui erũt serui, & post te ambulabũt vincti cõpedibus, & te deprecabuntur: quoniã in te est Deus, & non est alius Deus præter te: tu es enim Deus.

Baruch 3.

Isa. 45.

Cap. eod.

Vltimò concludit ibidem subdẽs, quòd licet sit in essentia vnitas, est tamen in personis Patris & Filij differens proprietas.

Quod ne putes me eo supercilio dixisse quo Sabellius fertur, qui ipsum Patrem, ipsum Filium profitetur, non ita nos totum in vnam sentẽtiam cogimus, vt aliorum hæreticorum fraude capiamur. Sed quia in ipso nomine personarum authoritas indiscreta cognoscitur, & Filius nõ genere, sed personaliter à patre nominatur, proinde totum Patri ascribimus quod est filius, & totum filio quod pater est. Nihil non videbitur patris quod iudicabitur filij, nec filij quod defenditur patri: quia vnitas maiestatis non sinit deos plurali vocabulo appellari, quippe cùm constet patrem & filium vnius esse substantiæ, vnde vterque vnus Deus est dictus: Illud ante cuncta metuentes, quòd vbi pater & filius vnum non sint, inuidia recurrat authoris interpolata natiuitas. Hoc enim placuit hæreticis, vt Deus ille omnipotens, inuisibilis, immensus, degeneraret in filio. Non modo potest esse de cõditione mutata quasi non potuerit Pater de semetipso talem habere qualis & ipse est. Proinde nos verum Filium de vero patre qui semper fuit, & est vnius substantiæ cum patre defendimus. Et hoc est quod Græci homousion appellãt, id est, cũ vno aliud ipsum: vt personæ audientis nominatim fierent, non vt substantiam vocabula separarent.

Tom. V.

FILII DEI. *Fimus per gratiã Spiritus sancti. Vnde sanctè viuere nos oportet. Super epistolam ad Romanos, capite octauo: Exponens quod sequitur.*

Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Gratia Dei à timore liberati, accepimus spiritum adoptionis filiorum, vt considerantes quid eramus, & quid dono Dei sumus adepti, magna cura vitam nostram ordinemus, ne nomen in nobis Dei Patris iniuriam patiatur, & ea omnia quæ euasimus veluti ingrati incurram⁹, vt audeamus dicere Deo,

A Abba, hoc est pater. Ideóque commonet ne accepta fiducia in temeritatẽ vertatur. Si enim huic voci qua dicimus, Abba pater, dissimilem cõuersationem exhibuerimus, iniuriam Deo facimus vocantes eum patrem. Idcirco autem bonitate sua hoc nobis indulsit, quod fu per naturam nostram est: vt quod substantia indigni sumus, operibus mereamur. Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. Bene agentibus nobis, & per hoc ipso manente in nobis Spiritu sancto, huic voci & animo nostro quo clamamus in oratione Abba, id est pater, Spiritus Dei testimonium dat, dum manet in nobis, quoniam non temerè dicimus, Abba pater. Dignam enim vitam huic voci exhibemus: & hoc est testimonium filiorum, si in eos per Spiritum videatur signum paternum.

Ad idem facit quod dicit super epistolam ad Phil. cap. ij. super illud: Itaque dilectissimi mihi, &c. Tom. V.

B Deum bonos conatus adiuuare testatur. Omnem enim gratiam semper reportat ad Deum, vt nostrum sit velle, perficere verò Dei. Nam quis vincere potest principes ac potestates, rectores tenebrarum harum spiritalia nequitiæ in cælestibus, nisi solus Deus, quos causa inuidiæ inimicos habemus? Indignantur enim dici nos filios Dei. Non ergo nouũ est quod hortatur, sed vt more solito subditi essent Euangelio, curam propriæ conuersationis habentes. Bona enim conuersatio salutem operatur.

Conandum est vt simus filij Dei & non diaboli. Vnde in sermone qui legitur in Dominica de passione, & incipit vt sequitur.

Scitote fratres, quia cuius opera quisque facit, eius & filius vocatur. Vnde cum Iudęi dixissent patrẽ suum esse Abraham, audiuerunt à Domino sicut modò cum Euangelium legeretur, audistis, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Qui cum iterum dixissent Deum

C se habere patrem, audierunt: Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me. His rebus apertissimè demonstratur, quòd mali & cupidi nec Abrahæ, nec Dei filij sunt. Nam cuius sint filij sequentia manifestant. Ait enim: Vos ex patre diabolo estis: Ac si dicat: Cur patrem vestrum dicitis nunc Abraham, nunc Deum? Ego ostendam vobis patrem vestrum. Pater vester diabolus: non creando, sed decipiendo. Fugite fratres talem patrem: Fugite, sicut Propheta admonet. Ait enim: Obliuiscere populum tuum & domum patris tui: id est mundum, in quo habitat diabolus. Ille obliuiscitur populũ suũ, qui relinquit vitia sua: & ille obliuiscitur domũ patris sui, qui mundi huius falsas diuitias contemnit, per quas eũ diabolus tenet captiuum. Pater iste non diligit filios suos sed odit. Sic amat diabolus filios suos, vt perdat. Sicut amat gulosus porcellum, vt comedat.

Et ideo in tractatu super Psal. xlviij. versu vltimo. Tom. IIII.

Introiuit vsque in progeniem patrum eius, vsque in

D seculum non videbit lumen. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis, quæ sensum non habent, & similis factus est illis. Ideo, inquit, iste in progeniẽ patrum suorum introibit. Quis est pater impiorum, Dominus declarauit, dicens: Vos ex patre diabolo estis. Sunt & illi patres, de quibus dicit: Relinque mortuos sepelire mortuos suos. Ideo & Moabitæ vsque in tertiã & quartã generationẽ prohibiti sunt introire in Ecclesiã Domini, & filij eorũ propter peccata patrum suorum introirent in eorum generationẽ quorum facta imitabantur & mores. Vnde & scriptũ est, Filij adulterorũ in consummatione erunt. Ergo qui nõ illum patrem qui in cælo est sequitur, sed illum terrena colluuione viuentem, in progeniẽ terreni patris intrat. Qualis enim terrenus, tales & terreni: vt sit eius vita æterna, requies nulla post mortẽ. In æternum nõ videbit lumẽ: quoniã tẽporale quæsiuit. Ille autẽ qui Christi sequutus est gloriã, qui desiderauit illud lumẽ quod illu-

Ioan. 8. Matth. 8. Deuteron. 23.

Sap. 4.

1. Corinth. 15.

minat omnem hominem venientem in hunc mūdum, inueniet & videbit lumē æternum: quia eum Christus redemit à morte. Tunc ergo cogitabat secum, quia cum in honore esset non intellexit: & ideo erit similis iumentorum, qui similis debuit esse Angelorum, per Domini nostri Iesu Christi gratiam: cui est honor, gloria perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Cap. 8. Tom. IIII. *Filij Abrahæ filij sunt Ecclesiæ: & ideo ipse Abraham pro mercede à Deo recepit filium, libro secundo de Abraham.*

Non magnam mercedem promisisset Deus Abrahæ, nisi puram eius animā ab omni contagione iudicasset. Sanctæ tamen & propheticæ menti cura maior posteritatis perpetuæ est. Partus enim sapientiæ, & fidei hæreditatem desiderat. Et ideo ait: Quid mihi dabis? Ego dimittor sine filiis. Ecclesiæ sobolem desiderabat, eam successionem petebat quæ non esset seruilis sed libera, non secundum carnem sed secūdum gratiam. Ideóque huiusmodi responsum Diuinum resultauit, quo electus audiuit: Respice in cælum, & numera stellas si potes numerare. Et dixit: Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo & reputatum est illi ad iustitiam. Quid credidit? Hoc est, nō solùm multitudinem populorū in Christum credentium, sed etiam cælestis gratiæ splendorem & resurrectionem vitæ immortalis soboli Ecclesiæ deferendam.

Fit quis, & fieri potest filius, vt fuerunt Apostoli. Libro septimo super Lucā, capite primo. Require suprà in capite Ecclesia. Filij contra matrem fuerunt Apostoli: quia contra synagogam. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo. Require suprà in capite Apostolus. Filij spirituales debent plus diligi quàm carnales. Libro primo de officijs. Require suprà, in capite Ambrosius. Filius Dei quomodo fit homo. Require suprà, in capite Abraham.

Cap. 4. Tom. IIII. *Filij dicuntur esse opera nostra. In tractatu de secunda interpellatione Iob.*

Semen eorū, inquit, secundū animā, id est, nō inter iustos habetur. Iusti enim in spiritu semināt, & de spiritu metent vitam æternā. Illi verò qui secundū animā seminant, spiritalia metere nō possunt: quia animalis homo nō percipit quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim illi est: & nō potest scire quæ sunt spiritus, & ideo nō repletur spiritualibus, sed iudicatur. Filij eorum in oculis, id est, quæ faciūt, ideo faciūt vt videantur ab hominibus: non quia boni cōsulant, vt hoc eligant quod futuro iudicio cōprobetur. Filios ergo scriptura pro operib⁹ frequenter declarat, eò quòd locupletior in bonis factis quàm in filiis sit nostra posteritas. Vnde & Ezechias de graui ægritudine liberatus, ex hodierno, inquit, filios faciam qui nuntiabunt iustitiam tuam Domine salutis meæ, & non cessabo benedicens te cum psalterio omnes dies vitæ meæ. (Isaiæ 38.) Bona enim posteritas deuotionis & fidei, quæ captiuitati nescit succumbere, quam filij Ezechiæ pertulerunt.

Cap. 10. Tom. V. *Dicuntur homines filij Dei, aut filij diaboli, sicut & semen. Libro quarto super Lucam.*

Sicut qui filij promissionis sunt, æstimātur in semen bonū: ita etiā qui filij erroris sunt, æstimantur in semen malum. Nam & Iudæi ex patre diabolo: non vtique carnis successione sed criminis.

Tom. V. *Distinguuntur tales filij per Spiritum sanctum. Super epistolam ad Romanos, capite octauo. Exponens quod sequitur.*

Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, ij filij Dei sunt. Hos dicit Spiritu Dei agi, in quorum actibus consilia principum & potestatum huius mundi non videntur. In quorum enim videntur, non sunt filij Dei, sed diaboli: quia qui de Deo natus est, non peccat, dicit Ioannes Apostolus. (1. Ioan. 3.) Hoc est enim quod filios Dei probat, & diaboli. Vnde Dominus ad Iudæos eò quòd malè agerent, & parricidium cogitarent, ait: Vos de patre diabolo estis. (Ioan. 8.)

Dei filij cohæredes dicūtur esse Christi, qui verus Filius est. Ibidem infrà.

Si autē filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autē Christi. Cum autem Deus Pater nullo modo mortuus possit dici, Christus autem Filius eius mortuus dicatur causa incarnationis, quid est vt hic qui mortuus est, semperuiuētis hæres esse dicatur, cum hæredes vtique non nisi mortuorū sint? Sed hæc causa humanitatis est. Nam apud Deū quæ apud nos hæreditas dicitur, donum est Patris in filios obedientes transfusum, vt viuus viuentis hæres sit, merito proprio, non necessitate defuncti. Vnde Dominus in Euangelio, non magis humana quam Diuina ratione, viuū viuentibus substantiam suam partitum esse, licet in parabola, significauit. Nec enim parabola absurda ratione componitur. Vt ergo prōptos nos ad obediendum Deo Patri faceret, hac spe exhortatur dicens: Dei nos futuros hæredes, cohæredes autē Christi: vt quia magna spes præmij est, tantò magis in Dei rebus propensiores essemus, postponentes curam mundanorum. Quid sit ergo cohæredem esse Filij ab Apostolo Ioanne docemur. Inter cætera enim ait, Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus. (1. Ioan. 3.)

FILIVS HOMINIS. *Curam habere de filijs paruulis debent parentes, exemplo auium. Libro quinto Hexameron. Require infrà, in capit. Halcyon. Similiter debent non solùm nutriri, sed etiam doceri exemplo auis. Eodem libro. Require infra, in cap. Hirundo. Quòd similiter sint docendi, patet exemplo vrsæ. Libro sexto eiusdem. Quod require, in capite Vrsus. Vnde dicit Libro de bono mortis.* (Cap. 8. Tom. I.)

Vnusquisque enim in nouissimis cognoscitur, & in filiis æstimatur, si bene filios suos instituit, & disciplinis competentibus erudiuit. Siquidem ad negligentiam patris refertur dissolutio filiorum.

Propterea debent dum sunt paruuli exercitari exemplo accipitris. Libro quinto Hexameron. Require suprà, in capite Accipiter. Et quomodo circa eos parentes debent esse pij, patet exemplo piscium. Libro eodem, Quod require suprà, in capite Animal. Filij autem propriè dicuntur, qui legitimi sunt & non spurij. Vnde de Abraham loquens, dicit de ipso, Libro primo de eodem. (Cap. 3. Tom. IIII.)

Ab ipso quoque Domino mercedē quam postulet consideremus. Non diuitias, vt auarus exposcit: non longæuitatem istius vitæ, vt meticulosus mortis: non potentiam, sed dignum quærit sibi hæredem laboris. Quid mihi, inquit, dabis? Ego autem dimittor sine filiis. Et infrà: Quia mihi non dedisti semen, vernaculus meus hæres mihi erit.

Et infrà subdit ibidem. (Cap. eodem.)

Sed si Abrahę sententia ad corrigendum minus proficit, accipe oraculum Dei, huiusmodi condemnantis hæreditatem. Non erit, inquit, hæres tuus hic: sed alter qui exierit de te, ille erit hæres tuus. Quem dicit alterum? Peperit enim & Agar filium Ismahel, sed non ipsum dicit, sed dicit sanctum Isaac. Et ideo addidit: Qui exierit ex te. Ille enim verè exiuit ex Abraham, qui legitimo coniugio procreatus est. Sed per Isaac legitimum filium, illum verum legitimum possumus intelligere Dominum Iesum, quem in principio Euangelij secundum Matthæum Abrahæ filium legimus, qui verum in se Abrahæ gessit hæredem authoris illuminans successionem, per quem Abraham respexit in cælum, & splendorem suæ posteritatis agnouit non minus

minus illustrem, quàm stellarum cælestium fulget claritas.

Cap.4. *Et in eodem Libro infrà.*

Et tamē nō otiosum est, quòd post hoc Deus statim quia alia eius opera probaret, pro huius facti pœnitētia dixit illi: Ego sum Deus tuus: emerere in cōspectu meo, & esto sine querela. Quasi adhuc nō plenè emeruisset, qui desperaret sterilis partū vxoris, & de ancilla posteritatem quæreret. Esto, inquit, sine querela: hoc est, irreprehensibilis, ne de te vxor queratur, ne quisquam tua facta reprehendat. Mutat ei nomen litera addita, vt de Abram vocetur Abraham: hoc est de patre vano, sicut habet Latina interpretatio, vocaretur pater sublimis, pater electus: vel de patre fieret, & pater filij. Vanus erat, cū Deum nesciret: electus factus est postea quàm cognouit Deum. Pater erat, cū de ancilla prolem haberet: sed pater filij non erat, quia non erat ei filius, qui non erat legitimo susceptus coniugio.

Cap.7. *Et infrà diffusè prosequitur de vtroque filio.*

Genitus est autem Abrahæ filius Isaac, cum esset annorum centum. Et tu si perfectus fueris, habebis posteritatem lætitiæ, & exultationis hæreditatem. Dixit & Sara: Risum fecit mihi Dominus. Quicunque enim audierit, cōgratulabitur mihi. Non vtiq; hoc de hac generatione intelligitur, quæ casibus plerisque obnoxia est, vt interdum melius fuerit non generasse: sed de generatione qua vnusquisque peccator, agens pœnitentiam, cum redimitur à morte, Angelis solet exhibere lætitiā. Et dixit Sara. Quis annūtiabit Abrahæ quoniam lactet infantem Sara? Moralis locus. Prouocātur fœminę meminisse dignitatis suæ, & lactare filios suos. Hæc enim matris gratia, hic honos, quo filios propriis commendent viris. Denique eos plus amare filios solent, quos ipsę matres lactauerint vberibus suis. Fecit autem Abraham cœnam magnam quando ablactatus est Isaac filius eius. Non mediocre istud, nec vsitatum. Non enim quia à nutricis lacte subductus est puer, magnum conuiuium exhibuit Abrahā: sed quia idoneus habitus est Isaac fortioris gratiæ cibo, & virtutis alimento: Non adhuc vt Corinthij lacte potandus, sed epulis solidioribus mandatorum cælestium mentis suæ firmans lacertos. Prosperitatē citò sequitur inuidia. Pepererat Sara, ablactauerat filium: Vidit ancillæ filium ludentem cum filio suo Isaac, & dixit ad Abraham: Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Durum erat hoc visum Abrahæ vt eiiceret filium suum, licet eum quem susceperat ex vernacula. Et tu noli te miscere ancillæ, ne suscipias ex ea filium, & vxor tua non patiatur cohæredem illum fieri filio suo. Vides enim solui hinc gratiam matrimonij. Certè si incidisti, & habes filium, eiice ancillam, & filium eius. Melius est enim vt ancilla quàm vxor recedat: & filius ancillæ quàm legitimus eiiciatur. Quòd si dubitaueris, si contempseris vxoris tuæ sententiam, & durum tibi visum fuerit, dicit tibi Deus quod dicit Abrahæ. Quod illi enim dixit, tibi dixit, & omnibus dixit. Non sit durum ante te de puero & ancilla: Omnia quæcunque tibi dixit Sara, audi vocem eius: quoniam in Isaac vocabitur tibi semen. Nusquam alibi dixit, Audi vocem vxoris tuæ, nisi hîc: Id est, Fecisti vxori tuæ iniuriam, & non mitigasti affectum eius: suscepisti ex ancilla filium, & non honorasti vxoris filium. Nunquid potest in ancillæ filio semen tuum vocari? Non vtique: In legitimo enim filio vera successio est. Sed vereris quia filius tuus est, ne fortè eiectus intereat atque occidat. Non ei deerit mea gratia. Omnes alit Deus noster, suffulcit vniuersos & iustos & iniustos. Denique & pluit super iustos & iniustos. Sicut fecit Abraham, & tu facito. Eiice ancillam vt secura vxor, & inoffensa maneat domi. Eiice ancillæ filium vt non habeat hæreditatis consortium, qui non habet originis priuilegium.

Nec mirum si spurius eiicitur quia degener est: nam hoc facere docemur exemplo aquilæ. Libro v. Hexameron. Require supra cap. Aquila. Sed parentes plures filios habentes debent aduertere quomodo vnum præ aliis eligant diligere: & si hoc expediat necne. Libro de Ioseph. Vbi de ipso dicit sic. Cap.2. Tom.IIII.

Instruimur qualis esse debeat affectus parentum, filiorúmque gratia. Amare liberos dulce & impensius amare prędulce: Sed frequēter amor ipse patrius, nisi moderationem teneat, nocet liberis. Si autem nimia indulgentia dilectum resoluat: aut prælatio vnius, cæteros ab affectu germanitatis auertas. Plus acquiritur filio: cui fratrum acquiritur amor. Hæc præclarior munificētia patrum: Hæc ditior hæreditas filiorum. Iungat liberos æqualis gratia, quos iūxit æqualis natura. Lucrum pietas nescit pecuniæ, in quo pietatis stipendium est. Quid miraris si propter fundum aut domum oriuntur inter fratres iurgia, quando propter tunicam inter Iacob sancti filios exarsit inuidia? Quid ergo? Reprehendendus Iacob, quia præferebat vnum cæteris? Sed nec libertatem possumus auferre parentibus, ne eos plus diligant, quos plus credunt mereri, nec filiis resecare debemus studium plus placendi. Denique & Iacob illū plus amabat, in quo maiora virtutū insignia præuidebat, vt non tam filium pater prætulisse videatur, quàm Propheta mysterium: meritóque variam tunicam fecit ei, quo significaret eum diuersarum virtutum amictu fratribus præferendum.

Vnde æqualis affectus circa omnes esset debet, exemplo cornicum. Libro quinto Hexameron. Require suprà in capite Cornix. Quàm facilè parentes ignoscere debent si quid eis non consultis, à liberis fuerit gestum, præsertim in re vxoria, docet. In epistola ad Sisynnium qui filio indignatus erat, quia se inconsulto vxorem duxerat: sed ad verba Ambrosij iam reconciliatus erat. Lib.6 Epist. Epist.43. Tom.III.

Quòd filio nostro remisisti meo rogatu, quia te inconsulto vxorem duxerat, pietati magis tribuo, quàm nostro amori. Plus est enim pietatem ipsam à te impetrauisse, quàm cuiusquam petitionem. Certè sacerdos tunc magis impetrat, cum virtus præualet. Sacerdotis enim petitio, doctrina pietatis est. Impetrauit igitur natura: Impetrauit filius, eò plenius, quia postulasti: contemplatio temporalis solet esse, virtutis autem diuturnus habitus, & iugis animarū inductio. Pulchrè itaque gestum, vt te patrem recognosceres: simul quia iusta indignatio fuit. Malo enim culpam fateri, vt plus laudetur paterna indulgentia: sed & ipsa paterna offensio fuit, quoniam venturam in locum filiæ tuæ debuisti eligere iudicio cui fieres pater. Nanque aut natura filios suscepimus, aut electione. In natura, casus est: in electione, iudicium: magísque offendimus in adoptatis, quàm in genitalibus filiis. Quia genitales filios esse degeneres, ad naturam refertur: ascitos vel adoptione vel copula dedecores esse, non errori ascribitur. Fuit ergo quod succenseres filio, sed fuit etiam quod remitteres: quia sibi vxorem elegit. Acquisisti filiam sine electionis periculo: Si bonam duxit, tibi acquisiuit gratiam: si errauit, recipiendo meliores facies, refutando deteriores. Maturiore quidem consilio puella filio à patre traditur, sed maiore obsequij proposito à filio ad patrem ducitur, & à viro lecta ingreditur soceri domum, dum metuit & filius displicere iudicium suum, & nurus ministerium. Illum paternæ electionis prærogatiua attollit atque erigit, istam offensionis humiliat metus, inclinat verecundia. Non habebit filius quod

in vxorem referat, quasi exors culpæ, si quid fortasse offensum sit quod habet vius: imò amplius eloborabit, vt in vtroq; suum posit probari, & in vxore iudicium, & in se obsequium. Fecisti igitur quod boni parentes, vt citò ignosceres, sed obsecratus. Nam antè quàm rogareris, non erat ignoscere: sed factum probare. Deinde diutius differre veniam, & tibi acerbum, & illis inutile. Neque enim paterna viscera diutius tolerare possent.

Et addit exemplo sanctorum patrum.

Summæ deuotionis proposito Abraham filium suũ secundum oraculum Dei offerebat in holocaustum, & quasi exors naturæ exerebat gladium, ne mora sacrificium decoloraret: tamen vbi abstinere à filio iussus est, gladium libéter recondidit: & qui immolare vnigenitũ fidei intentione properabat, maiore pietatis studio festinauit ouem subrogare sacrificio. Ioseph quoq; vt fratrẽ iuniorem teneret, simulabat iracũdiam fratribus, & cõpositam à se furti fraudem indignatus est: tamen cũ aduolueretur ad genua eius vnus ex fratribus Iudas, flerẽt alij, fraterno victus & compassus affectu, diutius tenere non potuit simulationem seueritatis: remotísq; arbitris aperuit fratribus, quòd germani sui essent, & ipse esset Ioseph, quẽ vẽdidissent: nec se memorẽ suæ esse iniuriæ, & nõ fraternæ vẽditionis acerbitatẽ fraternè excusare, atque id quod posset arguere, ad altiores causas referre: eò ꝙ ita oportuisset fieri procurãte Deo, vt transiret in Ægyptum, qui gentem suam frugis externæ egẽtem pasceret, vt sterilitatis tempore alendis patri & filiis subsidio foret. Quid autem de sancto Dauid loquar, qui degenerem filium & fraterno oblitum sanguine, ad vnius mulieris petitionem, paternis visceribus mentem emollitus domo recepit? Ipse ille euangelicus pater adolescẽtiorem filium, qui prodegerat omnem substãtiam à patre acceptam viuendo luxuriosè, regredientem tamen vnius sermonis inflexus humilitate, quòd in patrem peccasse se fatebatur, occursu pio fouit, super collũ eius cecidit, primam illam stolam, annulum, & calciamẽta deferri iussit, atque honoratum osculò, donatum munere, admirabili suscepit conuiuio. Horum te imitatorẽ prębuisti pietate patria, qua proximè ad Deũ accedimus: & ideo ego promptè filiam nostram adhortatus sum, vt etiam hyemali tempore viæ laborem exciperet, commodius hybernatura, nõ solùm in hospitio, sed etiam in affectu paterno, cum iam successerit indignationi gratia: quãdoquidem vt plenè te ad similitudinem atque imitationem sanctorum referres, eos accusauisti, qui compositis mendaciis animum tuum aduersum filios excitandum arbitrati sunt. Vale & nos dilige, quia nos te diligimus.

Et super epistolam ad Ephesios, cap. vj.

Tom. V. Patres nolite ad iracũdiam prouocare filios vestros, sed educare illos in disciplina & correptione Domini. Vt lex posit seruari, quã cautum est, vt filij honorificẽt parentes, parẽtibus quoq; alia lex ab Apostolo datur, vt sic imbuant filios, ne mandata legis contemnant, quia si in timore Domini fuerint enutriti, poterunt obseruare quæ pręcepta sunt. Nam si ad iram prouocant filios, nec ipsi modum legis custodiunt. Cogere enim eos videntur, vt præuaricatores inueniantur. In ira enim nemo agnoscit quid sit vtile. Idcirco temperantiam, parẽtum exemplo debent addiscere, vt quæ vtilia sunt sectentur. Meminisse enim debent patres, quia & ipsi fuerunt filij, & noluerunt vtiq; exacerbari à patribus. Filij quoque cognoscere debent quòd futuri sunt patres, & nolunt inhonorari ab his. Ideo vtique exhibeant inuicem quod exquirunt ab inuicem.

Tom. eod. *Et super epistolam ad Colossenses, cap. iij.*

Patres nolite ad iram prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiant. Modestos præcipit patres debere esse filiis, ne coartati ab eis, delinquant in illos, & Deum offendant quod nolunt. Ira enim inconsiderata res est, in

A tantum, vt aliquando nec sibi parcat qui irascitur. Debent enim recordari patres quia fuerunt & ipsi filij: cõsiderare autem filij quia futuri sunt patres, vt æquo librato consilio vtriusque partis, & filij subiecti sint, & patres modesti.

Quomodo autem sapiens in filiis delectetur, & qualiter in ipsa filiorum amissione tristetur. Libro primo de Iacob & vita beata. Require suprà in cap. Aduersitas. Filios suos bona mater inducere debet, vt Christo seruiant. Vnde libro tertio de Viduis. parte prima, vbi narrat de sancta Iuliana Bononiẽsi, quæ filias & filium ad Dei seruitium inducebat, in hunc modum dicit: In exhortatione ad virg. Tom. I.

Honoremus hanc viduam: quia scriptum est, Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, quę Apostoli mãdatum adæquauerit habens in bonis operibus testimonium, quę bene filios educauerit, melius instituerit. Quis hanc B non vt destitutam & miserabilem deplorauit, quando amisit maritum? At ista ministrum sacris ereptum altaribus, amplius ingemuit, quàm sibi coniugem, aut patrem filiis. Nam etsi præsidio esset mariti viduata & solatio, tamen apud piam mentem causa Ecclesiæ pręponderabat. Succinxit itaque mentis viscera, & circunfusam se videns numero filiarum trium, & vnius filij, quo solent terreri cæteræ, hoc fortior facta, tali filios alloquio conuenit: Filij amisistis patrem, matrem habetis. Melior quidem fuisset illa commutatio, si pater viueret, mater deesset. Tamen infirma licet & desolata, ostendo vobis, si vultis sequi, quo arbitremini patrem non decessisse. Habetis enim meliorem de cælo parentem. Ille est qui & hos suffulcit patres. Quid enim aliud iam superest spei? Pater vobis fuit diues gratia, non pecunia, opulentus ministerio, non patrimonio: cuius hæreditas fides est locuples Deo, sed egena seculo. Satis vos diuites reliquit, si propositum eius sequamini. Sola fides vtrique indiscreta sexui, census virorum, C dos virginum. Et tu quidem fili aliquanto propior patri, agnosce quæ matri debeas, quod domui vocabulum reddas. Ætas te excusat, sed hæreditas vocat. Iucundentur fili pater & mater in te. Noli matrem contemnere quasi imprudentem. Regis admonitio inquit, quæ mater sua, qui filius, qui seruat dictiones Dei. Primogenite tibi dico, Fili, qui filius mei ventris, qui natus mearum orationum, ne dederis mulieri tuam honestatem. Audis quid Sapiens dicat, quid scriptura asserat. Considera quis te vt nascereris iuuerit. Filius es votorum magis quàm dolorum meorum. Considera cui te muneri pater tali nomine designauerit, qui vocauit Laurentium. Ibi vota deposuimus, inde nomen assumpsimus. Vota effectus sequutus est: Redde martyri, quod debes martyri. Ille te nobis impetrauit, tu restitue, quod de te huiusmodi nominis appellatione promisimus. Quid autem est filij aliud quod D eligendum putes, nisi Deum patrum tuorum? Ipse enim pauperes & diuites facit: humiles & excelsos facit. Suscitat à terra inopem, & de stercore erigit pauperem, & sedere eum facit in tribunali honoris & hæreditatis cum potentatibus. Dat votum optanti, & benedicit annos iusti.

Et in eodem infrà parte tertia, refert verba eiusdem ad filium.

Tu autem fili quẽ mihi verus Helcana, id est, Dei dedit possessio, postulatus meus, petitus meus. Inde enim etiam Samuel nomen accepit. Tu, inquam, impetratus meus, & votiuus meus, qui quomodo in vterum meum veneris, nescio. Iam enim desperauerã sobolem sexus virilis, quem mihi vota mea, non aliqua solennis cœtus secreta formarunt: Tu, inquam, fili agnosce à quo donatus sis mihi. Ille tua ora plasmauit, ille tua membra distinxit, ille mea orata suscepit, cuius templo, cuius obsequio te antè quàm nascereris, sacraui. Non paren-

1. Reg. 14. — 1. Timot. 5.

parentibus, non tibi, sed Deo natus es, cuius antè quàm de vulua matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus sed tamen tu spiritualiter promissus Domino tuo redderis: quia scriptum est, vouete & reddite Domino Deo vestro. Ego misera, ego indigna, te tamẽ quasi Anna promisi vt omnibus vitæ tuæ diebus ac noctibus à conspectu Domini nõ recedas. Ego promisi, tu exequere. Dominus sibi hostiæ suæ munus implebit. Hæc & alia pia mater: quæ postquã congruentẽ filiorũ vidit affectum, ablactatum suum vberibus gratiæ spiritalis in templum Domini deducens, conuersa ad preces, Confirmatum est, inquit, cor meũ in Domino, exaltatum est cornu meũ in Domino. Dilatatum est os meũ super inimicos meos, lætetur in salutari tuo: quoniã nõ est sanctus alius quomodo Dominus, & non est iustus quomodo Deus noster, & nõ est sanctus præter te. Ista igitur ad filios suos mater dixit, quæ simul & viduitatis in se, & integritatis in liberos titulos in domũ suã intulit quasi quosdã fœmineos principatus. Egregia sanè fœmina, quæ sibi nihil reliquit, totum quod habuit Deo obtulit. Cuius vita institutio disciplinę est, & quędam formula castitatis: Bono proposito, & meliore magisterio. Exemplum enim viduitatis, & virginitatis magisterium est. Procedit in Ecclesiam filiarum virginum septa comitatu, domesticum decus inuehens & inuenit in Ecclesia quod suum dicat, filiũ sacrarum lectionum oracula personantem: vt videantur sibi sorores domi discere cum frater auditur. Mater quoque ad imitationem cælestis exempli gaudet se proficere de filio, & omnia legentis verba pio mandat affectu & sedulo corde conseruat. Sed quamuis nihil maternis defuerit hortationibus, ego quoq; vos filiæ vel paucis alloquar. Quærite Dominum Iesum, qui nos monet vt quæramus regnum Dei: & ecce omnia, inquit, suppetent vobis. Sed malo ego vos ante meritum deferre, & sic exigere mercedem. Bona merces sed Diuinior dispensator mercedis & author muneris. In regno merces, in Christo remunerandi potestas. *Tom. V.*

Sed de filiis quales debent esse circa parentes, primò quòd eos debent honorare. Super epistolam ad Ephes. c. vj.

Filij obedite parentibus vestris. Hoc enim iustũ est. Honora patrem tuum & matrem tuam. Lex datur filiis: vt quia parentibus authoribus constant, obediant eis. Iustum est enim vt reuerentiam exhibeant eis per quos sunt. Quod est mandatum primum promissionis vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Promissio hæc in Exodo continetur vt honorifici sint parentes, & bene esset, & prouectioris fierẽt ætatis. Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit, cum constet primum mandatum sic contineri: Non sint tibi alij dij præter me. Deinde non facies tibi vllam similitudinem quæ sunt in cælo sursum, & in terra deorsum. Tertium, non sumes nomen Domini Dei tui in vanum. Quartum, obseruabis, inquit, sabbata mea. Quintum autem, honora patrem tuum & matrem, &c. Sed quia prima quatuor mandata ad Deum pertinent, hæc in prima tabula contineri subintelliguntur. Cætera ad hominem vt honoret parentes, non occidat, non fornicetur, non furetur, non falsum testimonium dicat, neque quicquam proximi sui concupiscat. Hæc sex mandata in secunda tabula videntur scripta, quorum primum, Honora patrem & matrem. Hac causa ergo dixit, quod est mandatum primum in promissione: vt discerneret inter mandata quæ ad Deum, & inter ea quæ ad hominem pertinent.

Quatuor primæ tabulæ mãdata. *Sex tabulæ secundæ.* *Tom. eod.*

Debent autem honorare obediendo. Super epistolam ad Colossen. cap. iij.

Filij obedite parentibus per omnia: hoc enim placet Deo. Non potest aliud placere Deo, quàm iustum & pium est. Tunc enim possunt filij Deum habere propitium, si debitam honorificentiam rependant

A parentibus, circa obsequium illorum faciles, in contẽptu difficiles, scientes filij nunquam aduersus parentes prouideret. *† Aliàs, proteruire.*

Debent autem parentes filij alere, & eis seruire exemplo ciconiarum. Libro quinto Hexameron. Require supra in cap. Ciconia. Debent etiam filij parentes reuereri. Libro de Noe & arca. *Cap. 31. Tom. IIII.*

Quid est quod Sem & Iaphet vestimentum imposuerunt super humeros suos, & perrexerũt retrorsum, & operuerunt nudum patrem, non viderunt nudationem eius? Litera euidentem pietatis expressit affectum, quòd nudatum amictu patrem boni filij videre cauerent, ne paterna reuerentia vel ipso minueretur aspectu. Siquidem etiam tacito vultu pietas frequenter offenditur. Vnde etiam Romæ vetus fuisse vsus dicitur, ne filij cum parentibus, & maximè puberes intrarent lauacrum.

B *Et non solùm reuereri, sed etiam eis humiliter debent subiici, exemplo Christi. Libro secundo super Lucam.*

Et venit Nazareth, & erat subditus illis. Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? Et miramur si patri defert, qui subditur matri? Non vtique infirmitatis, sed pietatis ista subiectio est. Attollat licet sæuis emissus latebris coluber perfidię caput, & serpentinis euomat venena pectoribus: cum dicit se Filius missum, maiorem hæreticus appellet Patrem vt imperfectum Filium dicat, qui potest habere maiorem vt alienis auxiliis asserat eum qui mittitur, indigere: nunquid & humano egebat auxilio vt materno seruiret imperio? Deferebat homini, deferebat ancillæ. Ipsa enim dicit: Ecce ancilla Domini. Deferebat simulato patri, & miraris si Deo detulit? An homini deferre pietas est, Deo deferre infirmitas est? vel ex humanis Diuina perpende, & quid patri amoris debeatur, agnosce. Pater honorificat Filium: non vis vt filius honorificet Patrem?
C Pater voce cælesti in Filio se placere confitetur: non vis vt Filius humanæ amictu indutus carnis, cum humana voce humano loquatur affectu Patrem dicat esse maiorem? Nam si magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis: vtique magnitudo quæ finem non habet, nec augmentum habet. Sed cur non accipiam religiosis auribus Filium Patri in susceptione corporis obedientem, cum religiosè accipiam Patrem Filio deferentem? Disce potius tuæ vtilitatis præcepta, & exempla pietatis agnosce. Disce quid parentibus tuis debeas, cum legis à Patre Filium non voluntate, non tempore, non opere discrepare. Etsi personis duo, potestate vnum sunt. Et vtique nullum Pater ille cælestis laborem generationis expertus est. Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispẽdium, partus periculum, matri longa fastidia, matri longa discrimina: cui miseræ in ipsis votorum fructibus maius periculum est. Et cum ediderit quod optauit, partu absoluitur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorũ
D profectu, & multiplicatos alienis vsibus census, iactáque agricolæ semina posterorum ætatibus profutura? Nónne pro iis obsequia saltem oportet rependi? Cur imperio patris vita prolixior, & communitas patrimonij videatur angustior cum Christus non refugiat cohæredes?

Hæc autem filiorum ad parentes reuerentia, etiam in subuentionibus intelligitur. Quod diffusè pertractat. Lib. viij. super Lucam. *Cap. 18.*

Bene ergo lex, quæ præmiserat: Diliges Dominum Deum tuũ: &, Diliges proximũ tuũ: Subiecit, Honora patrem tuũ & matrẽ. Primus enim gradus iste pietatis est. Nanque hos authores tibi esse voluit Deus. Honora obsequiis, vt abstineas à contumeliis: quia ne vultu quidem lædenda pietas est parentum. Sed parum est nõ lędere, quia lex prospexit ne patiatur iniuriam. Qui enim maledixerit patri vel matri, morte morietur: Tu honora *Leuit. 20.*

vt bo

vt bonus sis. Aliud est legis beneficium. Aliud est pietatis officium. Honora tuos: quia suos Dei Filius honorauit. Legisti enim, Et erat subditus illis. Si Deus seruulis, quemadmodũ tu parentibus? Honorabat igitur Ioseph, & Mariã Christus: nõ naturæ debito, sed pietatis officio. Honorabat & Patrẽ Deũ, queãdmodũ nemo potuit honorare, vt esset obediẽs vsque ad mortem. Honora ergo & tu parentes. Est autẽ honor, non solũ honorificentiæ, sed etiam largitatis. Viduas honora quæ vere viduę sunt. Honor est enim deferre pro meritis. Pasce patrem tuum, pasce matrem. Et si paueris matrem, adhuc nõ reddidisti dolores, non reddidisti cruciatus, quos pro te passa est: non reddidisti obsequia quibus te illa gestauit: non reddidisti alimenta quæ tribuit tenero pietatis affectu, immulgens labris tuis vbera: non reddidisti famem, quam pro te illa tolerauit, ne quid quod tibi noxiũ esset ederet: ne quid quod lacti noceret, hauriret. Tibi illa ieiunauit, tibi illa manducauit, tibi cibum quẽ voluit non accepit, tibi quẽ voluit cibum sumpsit, tibi vigilauit, tibi fleuit, & tu illam egere pateris? O fili quãtum tibi sumes iudicium, si non pascas parentẽ. Illi debes quod habes, cui debes quod es. Quãtum iudicium, si pascat Ecclesia, quos tu nolis pascere? Si quis fidelis, inquit, aut si qua fidelis habet viduas, subministret illis, vt non grauetur Ecclesia, vt iis quæ vere viduæ sunt, sufficiat. Hoc de extraneis. Quid de parẽtibus? Non otiosè diximus proximè, quia nos matris querela perstrinxit: Sed maluimus eũ qui talis est, publicè monere, quã domesticè coercere. Et si nostra voce non proditur, vel suo tamen erubescat affectu. Ne commiseris fili vt parẽtes tuos pascat aliorũ fames: Ne commiseris fili vt ieiunia pauperum parentibus tuis cibũ quærant. Si nõ propter gratiã & salutẽ, propter verecũdiã pasce. Vel tu filia, non pudet si te ingrediẽte in Ecclesiã, alienis manus suas anus mater extendat, & prætermissa filia de extraneis stipem poscat, cum tu transeas sublimi collo & nutibus oculorum, trahens vestem, habens inaures, & dextralia, & annulos, & reliqua quæ Isaias dicit? Quòd si in te sermonem suum vertat, reposcẽs naturæ debitum nutrimentorum pretium, manus tuæ quod genitrici debeant officiũ, quid respondebis? Dabis ne aliis? Quid si tibi obiiciant: Vade, prius matrẽ tuã pasce? Nam etsi pauperes sunt, impiam tamen nõ quærũt collationem. Nonne audistis, quia diues ille in bysso & purpura recumbens, cuius de mensa micas Lazarus colligebat, pœnis cruciatur æternis, quia pauperi non impertiuit alimenta? Si non donasse extraneis graue est, quantò grauius excludere parentes? Sed dicis te quod eras parentibus collaturus, Ecclesiæ malle cõferre. Nõ quærit Deus donum de fame parentum. Vnde reprehendentibus Iudæis quia discipuli Domini manus non lauarẽt, respõdit Dominus: Quicunque dixerit, Munus quodcunque est ex me proderit tibi, non patrem honorificabit aut matrem. Quod propter obscuritatem sensus, nõ imprudenter defleximus: nam Iudæi dum hominũ traditionẽ sequuntur, Dei negligunt: discipuli traditionẽ Dei præferentes, hominum negligebant vt manus non lauarent cum panẽ manducarent: Quoniam qui lotus est totus, non habet necesse vt manus lauet. Lauerat eos Iesus: lauacrum aliud nõ quærebant. Vno enim Christus baptismate omnia soluit baptismata. Itaque cum lauerit Ecclesia, non habet necesse iterum lauare. Ergo mysterio intendebant discipuli, non sui munditiam corporis, sed animæ requirentes. Hoc reprehendebant Iudæi, sed argutè redarguuntur à Domino, quòd inania obseruent, profutura despiciant. Et ideo illis dixit: vos, quare dicitis patri aut matri, quos lex præcipit honorari: Munus quodcunque est ex me tibi proderit? id est cum petat aliquid ad sumptum egens pater aut mater à filio, quia legem timens, excusationem non dandi requirit, dicere solet: Munus est quod ex me tibi proderit, vt dicatam Deo pecuniam pater religiosus accipere formidet. Sed hoc traditio hominum, excusationes obtexẽtium auaritiæ suæ. Cæterum Dei traditio est, vt prius pascas parẽtes. Nam & si iuxta Diuinum oraculum contumelia parentis morte luitur, quantò magis fames quæ morte grauior est? Quo loco insolentem Dominus infrænat iactantiam. Multi enim vt prædicentur ab hominibus, Ecclesiæ conferunt quæ suis auferunt: cum misericordia à domestico progredi debeat pietatis officio. Da ergo prius parenti: Da etiã pauperi: Da illi presbytero quod tibi abũdat terrenum, vt ab illo accipias spirituale quod tibi deest. Etenim qui honorat, honorabitur. Vide ergo quia ille cum accipit tradit, & accipit non quasi inops, sed quasi remuneraturus maiore mensura. Da pauperi in requiem eius, vt & tu communicans de tuo inopi requiem consequaris. Sed vt pascendos scriptura dicit parentes: ita propter Deum relinquendos, si impediant deuotæ mentis affectum.

Etiam in vltima voluntate, siue in extremis, parentum filij memores esse debent, exemplo Christi in cruce morientis, qui matrem discipulo commendauit: quod quidem sic pertractat lib. x. super Lucam. Cap. 23.

Stabant autem mulieres hæc videntes. Stabat & mater studio pietatis, quæ sua pericula post haberet. Sed & Dominus suspensus in cruce, qui sua pericula contemneret, pio matrem commendabat affectu. Quod Ioãnes non otiosè pluribus prosequutus est. Alij enim mundũ descripsere concussum, cælum tenebris obductũ, refugisse Solem. Addiderunt Matthæus & Marcus, qui humana atq; moralia vberius prosequuti sunt, Deus Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? vt ad crucem Christi susceptionem peruenisse crederemus conditionis humanæ. Lucas autem competentur asseruit latroni veniam sacerdotali intercessione donatam, & Iudeis persequentibus eodem munere indulgentiam postulatam. Ioannes ergo qui plenius Diuina penetrauit mysteria, non immeritò laborauit, vt quæ Deum genuerat, mansisse eam virginem declararet. Solus igitur me docet quod alij non docuerunt: quemadmodum in cruce positus appellauerit matrem, pluris putans quod victor suppliciorum atque pœnarum, victor diaboli pietatis officia diuidebat, quàm quòd regnum cælorum donabat. Nam si religiosum est quòd latroni venia donatur à Domino, religiosius est quòd mater honoratur à filio. Nec præposterũ iudicetur, quod prius latronis absolutionẽ, quã matris appellationem scripsi. Qui enim venerat saluos facere peccatores, non absurdum si prius in meis scriptis susceptum munus in redimenda peccatoris salute impleuit. Denique ipse ait: Quę est mater mea, & qui fratres mei? quia non venerat vocare iustos, sed peccatores. Sed ibi pro loco: hic & in cruce non immemor matris appellat eam dicens: Ecce filius tuus. Et Ioanni: Ecce mater tua. Testabatur de cruce Christus, & testamentum eius signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum nõ pecuniæ, sed vitæ: quod non atramẽto scribitur, sed Spiritu Dei viui. Lingua mea calamus scribæ velociter scribẽtis. Sed nec Maria minor, quàm matrem Christi decebat, fugientibus Apostolis, ante crucem stabat, & piis spectabat oculis filij vulnera, quia exspectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. Aut fortasse quia cognouerat per filij mortem mundi redemptionem, aula regalis putabat & sua morte publico muneri aliquid addituram. Sed Iesus nõ egebat adiutore ad omniũ redẽptionẽ, quia dixit: Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Suscepit quidẽ matris affectum, sed non quæsiuit hominis auxilium. Habemus igitur pietatis magistrũ. Doceat lectio quid maternus debeat affectus imitari, quid sequi reuerẽtia filiorũ vt illę se offerant in filiorũ periculis, illis amplius solicitudo materna, quã suę mortis mœstitia sit dolori. Quo lo

Quo loco vberrimum testimonium Mariæ virginitatis adhibetur. Neque enim abrogaretur vxor marito, cum scriptum sit: Quod Deus coniunxit, homo non separet. Sed quæ pro mysterio coniugium prætexuit: completis mysteriis iam coniugio non egebat. Aut si moralia sequimur, in mœrore castitatis imperatur.

Non diligens parentes exemplo piscium condemnatur. Lib. v. Hexameron. Quod require infrà cap. Piscis. Similiter filij debent aduertere quia quales fuerint circa suos parentes, merebuntur tales circa se filios habere. Libr. de Noe & arca. cap. 28. Tom. IIII.

Qua ratione autem cum supra tres filios Noë computauerit, Sem, Cham, Iaphet, hoc loco comprehendit medij filij generationem? Hoc est quod ait: Cham autem erat pater Chanaan. Isti erant tres filij Noë, & maximè cum illi duo iusti, iste iniustus medius. Iniusti ergo prius generatio quàm iustorum comprehenditur. Neque enim possumus negare quod scriptum est: Sed ad coaceruandum delictum ipsius, addita est eius generatio, qui cum haberet filium & pater esset, solus ipse patrem non cognouit qui magis cognoscere debuisset. Et ideo improbum meruit habere filium, quia improbus fuerat pater. Simul signat ex illo Chanaan Chananæos fuisse, qui post multas generationes à populo iusto oppresi, cesserunt in eius possessionem. Authorem ergo Chananæorum Chanaan fuisse manifestum est, qui filius fuit huius Cham, qui impius in patrē extitit. Altior autem sensus nominū interpretatione signatur. Cham enim calor est: Chanaan, turbatio eorū. Qui enim calet, cōtinuò mouetur & perturbatur. Ideóque euidentissimè declaratur non tam hominem patrē hominum fuisse, sed passionem malam improbæ passionis generatricem, quæ esset à patris moribus, hoc est, ab vsu virtutis aliena.

Cap. 30. *Et in eodem lib. infrà.*

Quæro nunc, cur non simpliciter dixerit: Vidit Cham nudationem patris: sed, Vidit Cham pater Chanaan. Vtique Chanaan natus non erat. Cur ergo nomē addidit filij, nisi vt & vitio authoris deformaretur hęreditas, & author filij nequitia grauaretur? Et pater igitur in filio, & in patre filius redarguuntur, habētes stultitiæ, nequitiæ, impietatis quoque commune cōsortiū. Nec poterat fieri vt bonum generaret filium, qui ipse bono patri nequam fuerit filius, & naturæ & eruditionis degener extitisset.

Cap. 32. *Quòd in filio punitur pater, maximè quando filius mali patris imitator existit. In eodem lib. infrà.*

Benedicens filium suum Sem, ait Noë: Benedictus Dominus Deus Sem, & erit Chanaā seruus eius. Et Dominum & Deum dixit, & specialiter Deum filij sui cui nomen est Sem, eò quòd Deus iustorū est, hoc est Deus montium, non vallium, qui gratiā habeat virtutis excelsæ. Deinde qua ratione cum filius eius Cham peccauerit, nō ipsum, sed filiū eius seruituti addixit? Et fortasse ideo quod plus afficitur pater iniuriis filij sui, maximè quarum reus & author existat, & vehementius contristatur sui peccati damnationem à filio persolutam, qui nō tā suo quàm patris merito puniretur. Deinde quia doctrinæ paternæ discipulus esset filius, & pessimarum æmulus cogitationum, vno corpore vterq; vteretur & mente eademq; malitia. Indifferenter igitur vel paternæ vel suæ malitię filius pretium luit, quoniam improbitatis commune cōsortiū est. Quod igitur pro patris soluit improbitate, sine dubio & pro sua soluit, culpæ reus: vel certè diutius pœna producitur, cum etiam ad filium vsque pertendit, & successoris afflictio in tempora multa profertur. Hoc secūdum literam. Cęterùm nō tam hîc homines quàm mores cōprehenduntur, quorū in vtroque vna natura. Nam Cham, calor: Chanaan, commotio & inquietudo. Qui autem calidus est, vtiq; inquietus atque commotior est. In duobus igitur erat

A vna passio & vnus affectus. Itaque cum alter addicitur, vterque damnatur.

Vnde ille filius dicitur esse minor siue iunior, qui fuerit imprudentior. Ibidem suprà. Cap. 32.

Quæro etiam qua ratione, cum ante mediū dixit inter filios Cham, nūc iuniorem constituat? Sic enim scriptum est: Cognouit Noë omnia quæ fecit ei filius iunior. Nunquid antè scriptura in ordine generationis errauit? Non vtiq;. Quid ergo? Contraria nūc scripta sunt? Non arbitror. Quomodo igitur soluitur, nisi iuniorē non ætate, non tempore accipias, sed rudem sensu, & in quadam intellectus infantia constitutum, qui doctrinā prouectioris ætatis non hauserit nec percepit senile cōsilium? Cani enim quidam sunt sensus hominum. Et ideo inquit: Cum veneris ad seniorum consilium, claude os tuum, vt habet alibi sententia.

B *Debet in filiis patris bonitas recognosci, & boni principis filiis à suis debet fidelitas rependi. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris.* Tom. IIII.

Tantus imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim nobis liberos suos, in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eū & cernimus & tenemus. Nec moueat ætas. Fides militum imperatoris perfecta ætas est. Est enim perfecta ætas, vbi perfecta est virtus. Reciproca hæc: quia & fides imperatoris militum virtus est.

Ibidem infrà.

Quò magis ac magis enitendum est, ne in hoc viuendi munere siti, simus ingrati, sed pij pignoribus principis sedulum ac patrium impendamus affectum. Soluite filiis eius quod debetis patri. Plus debetis defuncto, quàm debuistis viuēti. Etenim si in liberis priuatorum non sine graui scelere minorum iura temerantur, quantò magis in filiis imperatoris?

C *Filiis non debet peccatum patris vel parentum imputari. Lib. ij. de Apologia Dauid. Require suprà in capi. Dauid. Similiter in tractatu super Psalmum xlviij. in fine, quod in præcedenti, cap. patet. Filium habere naturaliter etiam senex lætatur: nec contra naturam est si habeat. Vnde libr. j. de Abraham.* Cap. 5. Tom. IIII.

Quod autem promisso ex Sara filio risit Abrahā, non incredulitatis, sed exultationis indicium fuit. Denique procidit in faciem. Qui adorauit, & credidit. Et adiecit: Si mihi centum annorum nascetur filius, & si Sara nonagenaria pariet? Et dixit: Ismahel hic viuat in conspectu tuo. Non incredulus in promissis, nec auarus in votis. Hoc est, Non dubito quod facias, vt & centum annorum seni dones filium, & naturæ author, naturæ metas relaxes. Beatus cui ista donantur: Sed tamen etiam hic Ismahel, quem habeo de vernacula viuat in conspectu tuo, abundat mihi gratia. Denique Dominus & probauit eius affectum, & petitionem non abnuit, & sua promissa firmauit.

D FILIA: *Mater filiam ad virginalem continentiam inducere debet. Libr. tertio, de viduis, parte prima. Inducit sanctam Iulianam sic alloquentem suas filias & filium.* In exhortatione ad virgines. Tom. I.

Hanc tentationem tantarum necessitatum si vultis filiæ vitare, integritas corporis expetenda vobis est, quam ego vobis pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis voti quàm præcepti. Quod enim gratiæ est, nō iubetur, sed desideratur electionisq; magis est quā seruitutis. Vnde & Apostolus dicit, De virginib⁹ autē præceptū Domini nō habeo, cōsiliū autē do tāquā misericordiā cōsequutus à Domino. Legerat enim dixisse Dominū spadonibus: Quicūq; custodierint pręcepta mea & elegerint q̄ ego volo, & amplectūtur testamētū meū, dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatū, melorē filiorū & filiarū, nomen æternum dabo illis & non deficient. Meliorem, inquit, 1. Corinth. 7. Isa. 56.

inquit, locum vobis dabo: Spadonibus dicit: iis videlicet, qui se resecta genitali parte absciderint. Ipsi sunt ergo qui habent in cælo præmia cæteris præstatiora. Hos in Euangelio suo prædicat Dei Filius. Dicentibus enim Apostolis, quia si ita est causa viri, vt non liceat illi vxorem dimittere, nisi ex sola causa fornicationis, non expedit nubere. Respondit Dominus: Non omnes capiūt verbum istud, sed quibus datum est: hoc est, non capit hoc cōditionis humanæ infirmitas, vt omnibus pateat: sed illis facilis ad capiēdum, quibus Diuina refulsit gratia, vt castrare se possint, quo regnum cælorum adipiscantur. Audisti fili, quantum sit præmium integritatis. Regnum acquirit, & regnum cęleste vitam Angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius, vt inter homines Angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula. Quoniam quæ non nubunt, & qui vxores non ducunt, sicut Angeli in terris sunt, vt tribulationem carnis non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ negotiationis ableuentur contagio, Diuinis rebus mentem intendant: vt tanquam exuti corporis infirmitate, nō quæ hominis sunt, sed quæ Dei sunt, cogitēt. Considerate filiæ, si velitis nubere, quantum vobis desit, quibus pater deest. Deest opima dos: quod ipsum tamē si abundaret, timeretis magno pretio seruitutem. Nunc verò quis nō despiciet destitutas à patre? Quò confugietis? Vnde auxilium postulabitis aduersus virorum iniurias? Quāta in ipsis coniugiis incommoda sunt? Quàm graues plerunque contumeliæ, quanta vincula? &c. vt suprà, in capite Coniugium.

Mat. 19.

Ad idem facit quod dicit libro primo de sancta virginitate, parte secunda. Tomo eodem.

Sed à matre descendamus ad filias. De virginibus, inquit, sanctus Apostolus, præceptum Domini non habeo. Si doctor gentium non habuit, habere quis potuit? Et pręceptum quidem non habuit, sed habuit exemplū. Non enim potest imperari virginitas, sed optari. Nam quæ supra nos sunt, in voto magis quàm in magisterio sunt. Sed volo vos, inquit, sine solicitudine esse. Nam qui sine vxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Et virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ mundi sunt, &c. vt infrà, cap. Virgo.

Filia, quæ adultera est, parentes affligit. In tractatu de lapsu virginis consecratæ. Require infrà, in cap. Fœmina.

FINIS. *Finis bonus desideratur ab omnibus. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris, in principio.* Super psal. 61. Tom. IIII.

Omnium nostrum indubia consuetudo est, vt festinemus ad finem, & eorum quæ legimus, vel audimus, velimus summam cognoscere.

Et infrà subdit, quòd Christus est finis.

Et summa rei huius, quam volumus explicare, dicitur Christus: quia ipse est finis legis, sicut scriptum est: Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Finis etiam dicitur, quia ipse est principium & finis. Roman. 10.

Et vt dicit libro primo de fide sanctæ Trinitatis. Tom. II.

Nempe finis ex principio, non principium pendet ex fine.

Dicitur autem Christus finis: quia finis est viæ. Vnde libro super Beati immaculati, litera quinta, versu ij. Tom. IIII.

Cum omnes ambulauerimus vias, veniemus in omnium finem viarum, qui ait: Ego sum via. Christus ergo finis viarum. Ipse est enim finis legis ad iustitiam omni credenti. Hinc audeo dicere, quia finis iustitiarum Christus, qui est iustitia: finis testimoniorū Christus, de quo dictum est: Estote mihi testes: & ego testis dicit Dominus, & puer meus quem elegi. Aduertimus igitur quantum nobis ambulandum sit, vt veniamus ad Christum. Ambulandum in lege, quia finis legis est Christus. Sine lege ergo non peruenitur ad Christum. Vnde manifestū est quòd hæretici, qui legem veteris non accipiunt testamenti, etsi dicant quòd Christum teneant, tamen tenere non possunt finem, qui initium non tenuerint. Ipse enim est Iesus initium & finis. Oportet igitur vt ambulemus secundum legem principalem, vt veniamus ad legis finem Dominum Iesum. Oportet vt sequamur testimonia, vt peruenire possimus ad magnum testimoniū Dominum Iesum.

Finis dicitur Christus omnium peccatorum. Require suprà, in cap. Consummatio. Finis etiam dicitur tribulationum. In tractatu super psalmum xxxvij. super illud: Curuatus sum vsque in finem. Tom. IIII.

Vsque quem in finem dicit se esse curuatum? Pœnitētiæ. Vt amplius & mysticè intelligas vsq; ad Christum, qui finis est legis, qui se passus est crucifigi, passus est corpus suum mortuum vulnerari.

Finis dicitur Christus nostræ spei. & ideo ad ipsum omnia sunt ordinanda. In tractatu super psalmum xl. exponēdo psalmi titulum. Tom. eod.

Quia Christus est finis spei nostræ, ad ipsum studia nostra dirigimus, & ad ipsum vota nostra conferimus, quia ipse est plenitudo, ipse est cōsummatio vniuersorum, ipse omnium summa virtutum. Ideo ipsi Dauid quasi ei qui solus ex omnibus in sua carne nostra peccata suscepit, qui solus Dei agnus peccatum totius mundi abstulit, qui solus chirographum decreti sanguinis sui effusione deleuit, & tulit de medio, atque suffixit cruci: quasi sapientia, sciens quomodo vetus peccatum mundi solueret: quasi redemptio, quomodo hominem renouaret à culpa: quasi sanctificatio, quomodo eum sanctificaret ad gratiam.

Finis enim dicitur omnium. In tractatu super psalmum xxxviij. super illud: Notum fac mihi Domine finem meum. Tom. eod.

Non de sua morte quærit, neque enim hic finis resurrecturo: sed de eo fine quærit, de quo Apostolus dixit: Quia ille finis, quando Dominus Iesus tradet regnū Deo & Patri, & euacuabit omnes potestates & principatus, & quando mors nouissima omnium destruetur, vt mala deficiant, & bona æterna succedant. Et ideo dictum est: Fugit dolor, tristitia & gemitus. Hunc finem in hominibus operabatur Paulus, dicens: Aut quis est, qui lætificat me, nisi qui contristatur ex me? Obiurgando enim dolorem, tristitiam, gemitus excitabat, vt agerent pœnitentiam, qua irreuocabilem veniam & salutē, cuius non pœniteret Dominum, mererentur. Ille igitur verus est finis, qui nō vnius erit finis, sed omnium. Quomodo ergo finem meū dixit? Sed considera quis loquatur. Vtique homo, vel vnus ex hominibus vsus communitate substantię, vel qui ad formā vniuersorum describitur, & ad perfectionē consummati hominis eruditur. 2. Corinth.

In fine semper alicuius operis plus insistendum est, vt completè perficiatur, exemplo librorum, in quorum fine attentius laboratur. Libro sexto Hexameron, in principio. Tom. IIII.

Assistite igitur mihi tanquam iudices coronæ, & ingredimini mecum in hoc magnum & admirabile theatrum creaturæ. Etenim si is qui explorat nouorum aduentus hospitum, toto eos circunducit vrbis ambitu præstantiora quæque opera demonstrans, non mediocrem locat gratiam: quantò magis sine fastidio accipere debetis, quòd velut quadam sermonis manu per hanc communem vos circūduco patriam, & singularum rerum species & genera demonstro, ex omnibus colligere cupiens, quātò vobis creatorum vniuersorum gratiam vberiorem, quàm vniuersis donauerit? Vobis igitur hęc corona proponitur: vos hodie cupio vestro iudicio coronare. Non enim vos athletarum modo marcentia serta deposcimus, sed viride vestrę sanctitatis examen: quo decernatis per omnes quidem creaturas prouidentiam penetrare Diuinam: sed cum cæteris vobis commune corporeæ fragilitatis esse consortium, præ cæteris tamen vos animi virtute constare, quæ sola nihil habet cōmune cum cæteris.

Finis cuiuslibet operis debet esse quies, & virtutis felicitas,

tas, & talis debet procurari. Libro secundo de Cain & Abel. Require suprà in cap. Cura. Finis iste quousque habeatur semper est laborandum. Libro de Noë & arca.

Cap. 23. Tom. IIII. Altior autem sensus hoc habet, vt per semen intelligamus principium, per mensem intelligamus finem. In vtroque est salutis causa: alterum sine altero imperfectum est: quia vbi principium est, finis quæritur, nec potest esse sublato fine principium, & finis in principium currit. Ergo semper in eadem recursurum, dum in hoc mũdo est genus memorat humanum, vt cum incipit annus finiatur: cum finitur, incipiat: non medio mundus tempore resoluatur. Ita & mens quando aliquid videtur incipere, ad finem vsque contendat, & operis sui terminum quærat. Quando finit aliquod opus, non quasi consummato opere finiatur, sed in alia recurrat opera, & semper incrementa virtutis exerceat.

Tom. IIII. *Talis finis est desiderandus. In tractatu de secunda interpellatione Dauid.*

Notum mihi Domine fac finem meum, & numerum dierum meorũ quis est, vt sciam quid desit mihi. Quis est finis, nisi ille cum traditur regnum Deo Patri, quando reuelantur occulta sapientiæ? Hunc finem nostri certaminis requirebat Propheta, cupiens cognoscere quid deesset suæ perfectioni. Finis enim disciplinæ nostræ & studiorum, perfectio est.

Tom. IIII. *De fine sapientiæ, iustitiæ, & fortitudinis. Libro super Beati immaculati, litera xxj. versu quinto.*

Summus sapientiæ finis est, vt simus mente tranquilla, non commentitiis poëtarum fabulis lubricus turbetur affectus. Summus finis iustitiæ est, vt iniquitas mentem iusti mouere non posit. Virtutis totus hic finis est, & corporeæ ipsius fortitudinis, vt confecto bello pacem reformet.

De fine mundi vero. Libro decimo super Lucam, cap. secundo. Require suprà in cap. Aduentus ad iudicium.

Tom. IIII. FIRMAMENTVM. *Libro secundo Hexameron, tractatu primo. Require suprà, in capit. Cælum. Dicitur enim & est cælum, sed differt à specie indiuiduum. Ibidem.*

Fiat, inquit, firmamentum inter medium aquæ. Non moueat quia suprà cælum ait, hîc dicit firmamentum: quoniam & Dauid dicit: Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum, hoc est, mundi opus cum videtur suum laudat authorem. Inuisibilis enim maiestas eius, per ea quæ videntur, agnoscitur. Et videtur mihi nomen cælorum commune esse, quia plurimos cælos scriptura testificatur: nomen autem esse speciale firmamentum. Siquidem & hîc ita habetur: Et vocauit Deus firmamentum cælum. Vt videãt suprà generaliter dixisse, in principio cælum factum, vt omnem cælestis creaturæ fabricam comprehenderet: hîc autem specialem firmamenti huius exterioris soliditatem quod dicitur cæli firmamentum, sicut legimus in hymno prophetico: Benedictus es in firmamento cæli. Nam cælum quod ὀρανὸς Græcè dicitur, Latinè quia impressa stellarum lumina velut signa habeat, tanquam cælatum appellatur, sicut argentum dicimus cælatum quod signis eminentibus refulget. Οὐρανὸς autem ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν ἄνω dicitur, quòd videatur τῶν ὅλων ὁρᾶν ἄνωθεν γιῶ. Igitur terræ quæ obscurior est ὀρανὸς nuncupatur, quia lucidus est, tanquam visibilis. Vnde puto & illud dictum: Volatilia cæli semper vident faciem Patris mei qui in cælis est: & volantia circa firmamentum cæli, eò quòd potestates quæ sunt in illo spectent hæc omnia, & subiecta habeant suis conspectibus.

Psalmo 18.

Ibidem infrà.

Ideo firmamentum dicitur, quòd non sit inualidum, nec remissum.

Cap. 18. Tom. V. FLAGELLVM. *Christus flagellatus est ne nos flagellemur. Libro decimo super Lucam.*

Nec flagella vacant, quia flagellatus ipse, ne nos flagellaremur. Homo enim in plaga constitutus & sciens ferre infirmitates pro nobis dolet, à nobis qui Deum antè fugiebamus flagella detorquens. Tam patiens Dominus, vt fugitiuorum vinculis proprias manus, fugitiuorum flagellis suum corpus offerret.

Flagellat Deus peccatores, aliter tamen & aliter. Libro nono eiusdem super illud: Fecit flagellum de resticulis, &c. Cap. 4.

Mensa nummulariorum euertitur, vt Domini subrogetur: ara deiicitur, vt erigantur altaria. Atque hoc nõ aliqua succinctus manu diuitiisque faciebat, sed flagello de restibus cædebat turbas, & resistere nullus audebat. Et nunc virga vtitur, nunc flagello. Virga enim recta est, virga regni tui. Virga, vt corrigat: flagello, vt suadeat. Directa illic, hîc moralis, quasi inflexa præceptio, qua peccatoris conscientia velut lento verbere flagellatur. Alij sunt enim terrores prophetici, aliæ Apostolicæ suasiones, in vtroque tamen vnius est verbi disciplina. Et ideo flagellum de restibus fecit, quia funes ceciderunt, inquit, mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes enim dicuntur, quibus agrimẽsores metiendorum limites partiuntur agrorum. Et ideo tanquam bonus agrimensor synagogæ terminos distinguebat, & Ecclesiæ sacrilegos de templo iubebat exire. Nouus enim venerat feracium metator animarum, qui agrorum genera, non spatia metiretur: Pulchrè tamen non extentis funibus modus aliquis possessionis includitur, nec quasi definita densitate rei limites fidei terminantur, sed flagello immensum libero fines Ecclesiæ porriguntur: eliminantur Iudæi, non in præscripto aliquo exilio, sed in termino, vt nusquam synagogæ locus in orbe remaneret.

Vult iustus hîc flagellari. In tractatu de secunda interpellatione Iob.

Quia non est illis timor non est flagellum à Domino. Iustus autem dicit, Quoniam flagellatus sum tota die: & optat flagellari, vt recipiatur à Domino, & vult timere Deum, quia timor Domini initium sapientiæ est. Cap. 4. Tom. IIII.

Ratio est, quia qui flagellatur, cum impijs non flagellabitur. Ideo orat hîc flagellari: ibidem infra.

Oremus hîc potius laborem subire, vt in regno cælorum consolationem quietis æternæ mereamur adipisci. Magna enim illecebra delinquendi est rerum affluentia secundarum. Supinat, extollit, obliuionem authoris infundit. Considera illum diuitem in Euangelio supra ostrum & purpuram recumbentem, cuius de mensa micas iustus ille pauper Lazarus colligebat. Nónne videtur tibi diues ille ad Dominum dicere: Discede à me, vias tuas scire nolo? Et verè noluit scire huius vias Domini. Si enim vellet, cognosceret: Sed quia plenæ sunt laboris, fugiuntur & declinantur à perditis. Quasi ebrius itaque non recognoscit salutis authorem. Deinde conuersus ad compotores suos, Manducemus, inquit, & bibamus: quid prodest si seruiamus ei? Aut quæ vtilitas si obseruemus eum? Hæc itaque dicit secularium rerum abundantia temulentus, quia in seculo continuò scelerum merita non rependuntur. Supinabatur enim, quia in manibus ei ad voluptatem omnia suppetebant, & cõscius impietatis suæ, cuius pœna sequestrabatur, putabat quòd Deus impiorum scelera non videret. Huic ergo opinioni eius respondit sanctus Iob: Noli esse securus ac dissolutus, æstimas quòd ad te in hoc seculo Domini flagella non veniant? Etiam impiorum lucerna extinguitur. Ad tempus lucet, non habet lumen æternum. Et ipsis quamuis seculum faueat, quia eius qui principatum habet in hoc seculo faciunt voluntatem, solet venire rerum conuersio, & dolores ab ira & indignatione cælesti, vt ventilentur sicut paleæ à vento. Iniusti sicut paleæ ventilantur, iusti sicut triticum. Denique audi dicentem Petro Dominum: Ecce satanas expetiuit vos vt ventilet sicut triticum: Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Cap. 5.

Ponit exemplum de Dauid. In tractatu de secunda interpellatione Dauid. Cap.4. Tom.IIII.

A Nihil enim prosunt flagella post mortem. Et ideo Dauid dum esset in istius corporis vita, in flagella se præparabat, vt eum Dominus reciperet castigatum. Considera iterum mihi sanctum Iob, qui perfusus erat vlceribus, & concutiebatur omnibus membris & plenus erat totius corporis sui doloribus, glebas terræ vulnerum suorum sanie & humore resoluens, quemadmodũ cum se in hoc corpore positus reclinare non posset, requiem mortis inuenerit, ideóque conscius sui dixit: Mors requies viro. Is igitur in plaga non motus est, nec nutauit sermonis sui lubrico, qui in omnibus illis nihil peccauit labiis suis, sicut scriptura testatur: sed magis plagæ suæ reperit firmamentũ per quã confirmatus in Christo est. Ergo & Iob & Dauid, quia hîc flagellati sunt, firmamẽtum habuerunt in plaga sua, quia flagellat pater filium quem recipit. Qui autem hîc non flagellantur, ibi non suscipiuntur vt filij. Ideóque in laboribus hominũ non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur, vt in perpetuo cum diabolo flagellentur. Ideo obtinuit, inquit, eos superbia, cooperti sunt iniquitate & impietate sua.

B *Et ipse paratus fuit ad omnia flagella Dei. In tractatu super Psalmum trigesimum septimum, super illud, In flagella paratus sum.* Tom.IIII.

Ad omnia itaque superiora pulchrum remedium quòd in flagella paratus est, & offert se Domino vt quę placuerint Deo, flagella sustineat. Elegisse quidem lego sanctum Dauid flagelli genus, quod æquanimiter sustineret. Sed elegit, quia de tribus ei conditionibus eligendæ vnius necessitas mandabatur. Vbi autem non mandatur, ad omnia paratus est Dei seruulus, seu corporalem ægritudinem subeat seu fugam à facie inimici, siue obitum filiorum, quos non timet præmittere, quia potest recipere imperterritus. Nam & sciens quòd si hîc fuerit punitus supplicio temporali, leuare in futurum perpetuæ possit pœnam ærumnæ: rogat ergo vt recipiatur petitio sua, & castigetur ipse, vt recipiatur. Castigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Si seruulum tuum videas peccata propria confitentem vltro offerre se pœnæ, inflecteris, ignoscis, & de Domini miseratione diffidis? Iudex ipse cui non licet in plurimis causis à gladio temperare, quia legibus seruit: potest tamen lucrum donare pœnarum, & tu adhuc trepidas quid à legum Domino & misericordiæ authore deposcas: cui lex voluntas est, & donandi ius?

Nam vt dicit libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu septimo. Tom.IIII.

Flagella iusto sunt remedia salutis.

FLAMMA. *De flamma ignis charitatis loquitur. Libro de Isaac & anima. Quod require suprà, in cap. Charitas.*

FLETVS ET FLERE. *De fletu pœnitentiæ causa delictorum, qualiter sit habendus, deducit. Libro secundo de pœnitentia. Inducens illud: Cantauimus vobis, & nõ saltastis, &c.* Cap.6. Tom.I.

Cantauimus vobis, noui vtique canticum testamenti, & non saltastis: hoc est, non eleuastis animum ad spiritalem gratiam. Lamẽtauimus, & nõ plorastis: hoc est, non egistis pœnitentiam. Et ideo derelictus est Iudæorum populus, quia nec egit pœnitentiam, & gratiã refutauit. Per Ioãnem pœnitẽtia, per Christum gratia. Istam quasi Dominus donat, illam quasi seruus annuntiat. Vtrunque igitur Ecclesia custodit, vt & consequatur gratiam, & non abiiciat pœnitentiam. Gratia enim munus largientis est, pœnitentia delinquentis remediũ. Sciuit Hieremias magnum remediũ esse pœnitentiæ, quam in Threnis suis suscepit pro Hierusalem, & ipsam inducit agentem Hierusalem, dicens: Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius: nec est qui eã consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Viæ Sion lugent. Et adiecit: In his ergo fleo. Oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui me consolabatur. Aduertimus quòd hunc malorum suorum acerbissimum cumulũ arbitrabatur, quia deerat qui consolaretur mœrentẽ.

Et addit probando per exempla scripturæ sacræ. Ibid. Cap.eod.

Sed audiant qui agunt pœnitentiam, quomodo agere debeant, quo studio, quo affectu, qua mẽtis intentione, qua intimorũ concussione viscerũ, qua cordis cõuersione. Vide, inquit, Domine quia tribulor, venter meus turbatus est à fletu meo, cõuersum est cor meum in me. Cognouisti intentionem animi, fidem mẽtis agnosce & habitum corporis. Sederunt, inquit, in terra, tacuerunt seniores filiæ Sion, & imposuerunt terram super caput suum, præcinxerunt se cilicio, deduxerunt in terrã principes. Virgines Hierusalẽ defecerũt in lachrymis, oculi mei caligauerunt. Turbatus est venter meus, effusa est in terra gloria mea. Sic fleuit & Niniue populus, & denuntiatum excidium ciuitatis euasit. Tanta est enim pœnitentiæ medicina vt mutare videatur suam Deus sententiam. In te est igitur vt euadas. Vult rogari Dominus, vult de se sperari, vult sibi supplicari. Homo es, & vis rogari vt ignoscas, & putas Deum tibi non roganti ignoscere? Ipse Dominus fleuit Hierusalem, vt quia ipsa flere nolebat, Domini lachrymis ad veniam pertineret. Ipse nos flere vult, vt euadere possimus, sicut habes scriptum in Euãgelio: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete. Fleuit Dauid, & meruit vt mortem populi pereuntis Diuina remoueret misericordia, quando tribus sibi propositis optionibus eã tamẽ in qua Domini maiorem miserationem experiretur, elegit. Quid erubescis tua peccata flere, cum Deus etiam Prophetas iusserit flere pro populis? Denique & Ezechiel iussus est flere Hierusalem, & accepit librum, in cuius capite scripta erãt, lamẽtatio & melos & væ, duo tristia, & vnum

C delectabile: quoniam ille saluus erit in futurum, qui in hoc seculo plus fleuerit. Cor enim sapientium in domo luctus, & cor stultorum in domo epularum. Et ipse Dominus ait: Beati qui fletis, quia ridebitis. Fleamus igitur ad tempus, vt exultemus in æternum.

Et in eodem libro infrà. Cap.10.

Nihil est quod pudori esse debeat, nisi nõ fateri, cum omnes simus peccatores, vbi ille laudabilior, qui humilior: ille iustior, qui sibi abiectior. Fleat pro te mater Ecclesia, & culpam tuam lachrymis lauet. Videat te Christus mœrentem, vt dicat: Beati tristes, quia gaudebitis. Amat vt pro vno multi rogent. Denique in Euangelio motus viduæ lachrymis, quia plurimi pro ea flebant, filium eius resuscitauit. Ideo citius exaudiuit Petrum vt Dorcas resurgeret, quia pauperes morte mulieris ingemiscebant. Ideo ipsi Petro statim remisit, quia amarissime fleuit. Et tu si amarissimè fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Vsus doloris oblegat luxuriam cri-

D minis, erroris delicias. Ita dum delemus admissa, admittenda excludimus, & fit quędam de condemnatione culpæ, disciplina innocentiæ. Nihil ergo te reuocet à pœnitentia, hæc tibi communis est cum sanctis. Vtinam imitanda talis, qualis sanctorum deploratio. Dauid manducabat sicut panem cinerem, & potum suum lachrymis temperabat: ideo nunc amplius gaudet, qui amplius fleuit. Per exitus aquarum descenderunt, inquit, oculi mei. Ioannes multum plorauit, & reuelata sibi dicit Christi mysteria. At verò illa, mulier, quæ cum esset in peccatis & deberet flere, gaudebat, & veste purpurea atque coccinea operiebatur, & auro se multo & pretiosis lapidibus ornabat, æterni fletus luget ærumnam.

Ad idem facit quod dicit fletu solui. Lib. quinto Hexameron, capit. vltimo. Quod require infrà, in capit. Gallus.

Iterum in tractatu super Psalmum xxxvij. Exponendo ipsius Psalmi titulum. Tom.IIII.

Mitte super omnia ea Iordanis aquã. Iordanis enim descensio

descensio & ascẽsio est: quoniam qui in fontem sacrum descenderit, & ascendit, vt quæ superiora sunt, quærat. Descendit enim in mortem Christi, qui baptizatur in Christo, & in resurrectionem eius ascendit. Si autẽ iam baptizatus errasti, mitte aquam lachrymarum, nõ mendacem, sed veram, & de profundo clames ad Dominum Deum tuum, vt dicatur de te: Vox audita est in Rama, fletus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt, Rachel Ecclesia est, in qua benedicitur plebs Dei. Ipsa pro te fleat, ipsa pro te peccata tua deploret & fleat plurimũ, vt cõsolationem facilè non admittat, quemadmodum qui plurimum dolent. Ideo se consolari noluit, quoniam qui eras esse desisti. Sed hac perseuerantia doloris & fletus emereatur vt dicat: Filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Aut fortè consolari se noluit Rachel in filiis Iudæorum, quia non sunt: quos vtique ideo genuerat, vt essent & ideo non amisit consolationem occisis paruulis ab Herode, quia nec in aduentum Iesu crediderunt, mensuram sceleris adimplentes, vt & paruulos interficerent, vt inter eos Filius virginis necaretur. Ergo Ecclesia Domini in Iudæis consolari se noluit, quia non sunt. In Christianis autem, qui ex nationibus congregati sunt, epulatur & gaudet: quoniam cœperunt esse qui nõ erant. Misisti igitur aquam Iordanis, aquam gratię: hoc primum bibe. Misisti aquam lachrymarum, aquam pœnitentiæ. Hoc secundum est poculum, vt primum repares. Bibe aquam de tuis vasis: bibe aquam de tuis fletibus, vt dicas: Et potum meum cum fletu temperabã. Fletus ergo tuus, potus est tuus: & lachrymæ tuæ, cibus est tuus.

Vnde deducit fleuisse Dauid. Libro super Beati immaculati, litera decima septima, versu octauo super illud: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, &c. Quod require suprà, in cap. Aqua. Et addit ibidem. Tom.IIII.

Et habuit quidem multa quæ fleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum, sed hic non hoc fleuisse se dicit, sed quia non custodiuit legem Domini. A sancto viro plus culpa quàm ærumna defletur. Fleuit itaque quando Nathan ei de Vriæ morte indignationem Domini nuntiauit & peccatum suum de præuaricatione legis agnouit. Denique filio in ægritudine constituto neque cibum sumpsit, neque regium thronum aut cubile conscendit: sed stratus in terram, ieiuna ora lachrymis diluebat, non tam filij mortem, quàm peccati sui pœnam in illo leuare desiderans. Fleuit quando numerato populo repente corde percussus est. Denique peccaui, inquit, grauiter: peccaui stulté. Fleuit igitur primò, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis mensuram egressus est conditionis humanæ. Deinde quia sui erroris pretio sui vindicabatur in plebem: sed à Domino hæc proposita pœna fuerat, non à rege est postulata. Domini tamen se committendo misericordiæ electionis causam probauit, simul quia propter eum populus laborabat, ipséque se offerendo pro populo elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectum.

De hoc etiam dicit eodem libro in expositione literæ decimæ octauæ. Quod require suprà, in cap. Consolatio. Et similiter libro quinto super Lucam. Quod require suprà, in cap. Beatitudo. Inducit etiam de humano fletu effectum & exemplum. Libro decimo eiusdem. Cap.13. Tom.V.

Recordatus est Petrus, & fleuit. Maluit enim ipse suum accusare peccatum, vt iustificaretur fatẽdo quàm grauaretur negando. Iustus enim in principio accusator est sui: & ideo fleuit. Quare fleuit? Quia culpa obrepsit ei. Ego soleo flere, si culpa mihi desit, hoc est, si non me vindicem, si non obtineam quod improbè cupio. Petrus doluit, & fleuit: quia errauit vt homo. Non inuenio quid dixerit: inuenio quòd fleuerit. Lachrymas

A eius lego: satisfactionem non lego. Sed quod defendi non potest, ablui potest. Lauent lachrymæ delictum quod voce pudor est confiteri. Et veniæ fletus consulunt, & verecundiæ lachrymæ sine horrore culpam loquuntur. Lachrymæ crimen sine offensione verecundię confitentur. Lachrymæ veniã non postulant, & merentur. Inueni cur tacuit Petrus, ne tam citò veniæ petitio plus offenderet. Antè flendum est, sic precandum. Bonæ lachrymæ, quæ lauant culpam. Denique Iesus respexit plorantem delictum. Negauit primò Petrus, & non fleuit: quia non respexerat Iesus. Negauit secundò, non fleuit, quia adhuc non respexerat Dominus. Negauit tertiò, respexit eum Iesus, & ille amarissimè fleuit. Respice Domine Iesu, vt sciamus nostrum deflere peccatum, lauare delictum. Vnde etiam lapsus sanctorum vtilis. Nihil mihi nocuit quod negauit Petrus, profuit quod emendauit. Didici cauere alloquia perfidorum. Petrus

B inter Iudæos negauit, Salomon contubernio gentili deceptus errauit. Fleuit ergo amarissimè Petrus, fleuit vt lachrymis suum posset lauare delictum. Et tu si veniam vis mereri, dilue culpam lachrymis tuam: eodem momento, eodem tempore, respicit te Christus. Si in aliquo fortassis laberis, quia secretorum tuorum testis assistit: respexit vt recorderis & fatearis errorem. Imitare Petrum dicẽtem tertiò, Domine, tu scis quia diligo te. Etenim quia tertiò negauerat, tertiò confitetur. Sed negauit in nocte, confitetur in die. Hæc autem ideo scripta sunt, vt sciamus neminem se iactare debere. Nam si Petrus lapsus est, quia dixit: Etsi alij scandalizati fuerint in te, ego non scandalizabor: quis alius iure de se præsumat? Denique & Dauid qui dixerat, Ego dixi in mea abundantia, Non mouebor in æternum: eam sibi iactantiam obfuisse profitetur, dicens: Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Vnde te euocem Pe-

C tre, vt doceas me, quid flens cogitaueris? vnde te, inquam, euocem? De cælo vbi iam choro insertus es Angelorum, an etiam de tumulo? Quia non putas iniuriam & ibi esse vnde Dominus resurrexit. Doce nos quid tibi profuerint lachrymæ tuæ. Sed docuisti illicò: Nam qui lapsus es antè quàm fleres, postquã fleuisti, erectus es, vt alios regeres, qui te ipse antè non rexeras. Habebat ergo lachrymas Petrus, affectu pio quas fundebat, non habebat proditor fletus, quibus culpam ablueret: sed tormenta conscientiæ, quibus sacrilegium fateretur: vt dum suo reus iudicio damnatur & spontaneo supplicio facinus expiatur, pietas Domini qui se ipse nollet vlcisci, & Diuinitas probaretur qui conscientiam mentis inuisibili potestate interrogaret.

De fletu verò, qui fit in morte charorum, loquitur in libro de flebili querimonia & excessu fratris sui Satyri, vbi dicit quòd talis fletus est inutilis: & quòd pretiosius est flere de peccatis quàm de morte amici. Quod require suprà in cap.

D *Consolatio. Et addit ibidem non esse flendum, quia qui moritur, non amittitur.* Tom.III.

Nam quid te mi frater amantissime fleam, qui mihi sic ereptus es, vt esses somniũ? Non enim perdidi vsum tui, sed commutaui: antè corpore inseparabilis, nunc indiuiduus affectu. Manes enim mecum, ac semper manebis. Et quidem cum viueres nobiscum, nunquam te patria eripuit mihi, nec ipse mihi vnquam patriam prætulisti: & nunc alteram prętitisti. Cœpi enim iam hîc non esse peregrinus, vbi melior mei portio est. Nunquam enim in me totus fui, sed in altero nostri pars maior amborum: vterq; autem eramus in Christo, in quo & summa vniuersitatis, & portio singulorum est. Hic mihi tumulus genitali solo gratior, in quo non naturæ, sed gratiæ meæ fructus est. In isto enim corpore quod nunc exanimatum iacet, præstantior vitæ meæ functio, quia in hoc quoque quod gero corpore, vberior tui portio. Atque vtinam vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiã vitæ tuæ

hoc, quicquid est quod spiramus, spirare possemus, dimidiúmque meorū decederet tēporū, quod ad tuorum proficeret vsum. Par enim erat, vt quibus indiuisum semper fuit patrimonium fatalitatum, non esset vitę tēpus diuisum: vel certè qui indistincta semper habuimus viuendi consortia, non haberemus distincta moriendi. Nunc verò frater quò progrediar, quóve conuertar? Bos bouem requirit, séque non putat totum, & frequēti mugitu pium testatur affectū, si fortè defecerit, cum quo ducere colla aratra consueuit, ego te frater non requiram? Aut possum vnquam obliuisci tui, cum quo vitæ huius semper aratra sustinui? Labore enim inferior fui, sed amore coniunctior, non tam in ea virtute habilis, quàm tua potentia tolerabilis, qui pio semper sollicitus affectu, latus meum tuo latere sepiebas, charitate vt frater, cura vt pater, solicitudine vt senior, reuerētia vt iunior. Ita in vnius necessitudinis gradu, complurium mihi necessitudinum officia impendebas, vt in te non vnum, sed plures amissos requirā, in quo vno ignorata adulatio, est expressa pietas. Neque enim habebas quòd simulationem adderes, qui totum pietate comprehenderas, vt nec incrementa reciperes, nec vicem expectares. Sed quò immemor officij, memor gratiæ, immodico dolore progredior? Reuocat Apostolus, & tanquam frenos mœroris inducit dicens, sicut nuper audistis, Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non tristes sitis sicut & cæteri qui spem nō habent. *1 Thess. 4.* Date veniam fratres charissimi. Neque enim possumus omnes dicere: Imitatores mei estote sicut & ego Christi: sed ad imitandum secundum authorem quæritis, habetis quem possitis imitari. Non omnes idonei ad docendum: vtinam omnes ad discēdum habiles. Non grauem lachrymis contraximus culpam. Non omnis infidelitatis aut infirmitatis est fletus. Alius naturæ dolor, alia est tristitia diffidētiæ: & plurimum refert desiderare quod habueris, & lugere quod amiseris. Non solus dolor lachrymas habet: habet & lætitia lachrymas suas. Et pietas fletum excitat, & oratio stratum rigat, & precatio iuxta propheticum dictum, lectulum lauat. Fecerunt & fletum magnum sui, cum patriarchæ sepelirentur. Lachrymæ ergo pietatis indices, non illices sunt doloris. Lachrymatus sum ergo fateor etiam ego, sed lachrymauit etiam Dominus. Ille alienum, ego fratrem: Ille in vno lachrymatus est omnes: ego in omnibus lachrymabor te frater. Ille nostro, nō suo lachrymatus est affectu. Neque enim Diuinitas lachrymas habet, sed lachrymatus eo quo crucifixus est, quo mortuus est, quo sepultus est. Lachrymatus est eo de quo hodie nobis insinuauit Propheta dicens: Mater Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. *Psalm. 86.* Eo lachrymatus est, quo matrem Sion dixit, in Iudæa genitus, susceptus ex virgine. Matrem autem secundum Diuinitatem habere non potuit, qui author est matris.

De eodem fletu dicit eodem libro, versus finem.

Ipsæ dulces lachrymæ sunt: Ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus.

De hac materia require suprà, in cap. Consolatio, & infrà, capit. Frater, & capit. Lachrymæ. & capit. Mortuus.

De fletu verò deuotionis causa. Libro primo de viduis, parte secunda. *Tom. I.*

Quæ tristes videtur ducere dies, & lachrymis tempus exigere, hæc beatior, quia perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit, paruísque momentis tempora acquirit æterna. Quibus bene dicitur: Beatæ tristes, ipsæ enim ridebitis. *Luc. 6.* Quis igitur falsas præsentium imagines gaudiorum, futuræ securitatis præferat voluptati? An despicabilis nobis videtur, ille dominici corporis author electus, qui cinerem sicut panem manducabat, & potum cum fletu miscebat, vt vespertinis lachrymis, matutinæ sibi lætitiam redemptionis acquireret? Vnde igitur plurimum gaudere meruit, nisi quia plurimum fleuit, & tanquam lachrymarum suarum pretio futuræ glorię sibi gratiam comparauit?

Talis fletus maximè videtur virginum. In tractatu de flebili querimonia. *Lib. de excessu fratris. Tom. III.*

Flere in oratione virtutis est. Et quanquam istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus contuitu cōmunis fragilitatis, in lachrymas etiam sine domestici sensu doloris exuberat: tamē cum maior causa mœrendi est, finis mœroris excluditur.

Flendum etiam est pro lapsibus aliorum. Libro tertio de viduis, parte quarta. *In exhortat. ad virgines. Tom. I.*

Quæ non habent quod fleant, fleant lapsus peccantium, Etenim quæ aliorū lapsus fleuerit, suos cauebit.

Et addit de fletu contemplationis.

Fleant postremò vel illa contemplatione, vt hîc flentes, illic accipiant consolationem: ne sicut diues ille, qui hîc luxuriatus est, illic pœnas graues subire Domini declaratur oraculo, & tu audias, recepisti bona in vita tua. Quātò beatius Lazarus qui hîc fleuit, & illic exultauit: hîc esuriuit, & illic epulatur? Si vis ergo & tu bonā lætitiam sequi, demonstrat tibi Ecclesiastes liber, quā sequi debeas, qui ait: Veni manduca in lætitia panem tuum, quoniam iam placuerunt Deo facta tua. *Eccles. 9.*

De fletu pro desiderio supernorum. In tractatu de prima interpellatione Dauid. *Tom. IIII.*

Fuerunt, inquit, mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. Ibi bene lachrymæ panes sunt, vbi esuritur iustitia. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sunt igitur lachrymæ, quæ panes sunt, & confirmant cor hominis. Cui disputationi etiam illud Ecclesiasticum conuenit dictum: Mitte panem tuum ante faciem aquæ: quia vbi panis cælestis, ibi aquæ gratia: quoniam rectè accipiunt substantiam verbi, & mysticę rationis alimentū, quibus flumina aquæ viuæ de ventre labūtur. Similiter quoque hic panis ibi viuus, vbi aqua lachrymarū, & fletus est pœnitentiæ. Sic enim scriptum est: In fletu exierunt, & in consolatione reuocabo eos. Beati ergo quorum lachrymæ panis, qui ridere meruerunt, quia beati qui fletis. Horum memor, inquit, effudi super me animam meam. Sanctus colligit ab iis quæ foris sunt, & supra se effundit animam suam, vt anima supra corpus effusa infirmitatem carnis abscondat, tegat corpus ad pœnitentiam, & virtus vbique animæ mentísque prætendat. Vnde & in posterioribus dicit: Effundam in conspectu eius orationem meam. Vbi effunditur oratio, ibi tecta peccata sunt. Quorum autem memorem se dicit? Eorum vtique quæ desiderabat, vt veniret & appareret in conspectu Dei, vt eius aulam illam videret æternam, in qua spatiabatur animo, & presumpto delectabatur ingressu. Quoniam ingrediar, inquit, in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei: In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis. Non immeritò flebat, quoniam versaretur in terris, cui cælestia tabernacula debebantur, & quem aulæ potētis expectabat introitus. Denique illā solam omnibus regni sui opibus præferebat, sicut ipse testificatus est, alibi, dicens: Vnam petij à Domino hāc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, &c.

Et infrà.

Flebat igitur propheta, quia differebantur plena gratiæ bona & referta lætitiæ. Denique & in posterioribus dicit: Heu me quòd incolatus meus prolongatus est. Et ideo interpellabat Dominum, quia ad meliora properabat. In ipsis tamen afflictionibus seculi, magna erat consolatio præsentium, spes futurorum.

FLOS. *De florum pulchritudine naturali, & aspectu delectabili. Loquitur libro Hexameron. Quod require* ib. rā

ſuprà, in capit. Ager. Flos dicitur Chriſtus. Libro de benedictionibus patriarcharum, vbi de benedictione Iudæ loquens, dicit. Cap.4. Tom.IIII.

Mirificè autem & incarnationem eius expreſsit, dicens: Ex germine mihi aſcendiſti: eò quòd tanquam frutex terræ in aluo virginis germinauit, & vt flos boni odoris ad redemptionem mundi totius maternis viſceribus in ſplendore nouæ lucis emiſſus aſcenderet, ſicut Iſaias dicit: Exiet virga ex radice Ieſſe, & flos ex radice eius aſcendet. Radix, familia Iudæorum: virga, Maria: flos Mariæ Chriſtus, qui fœtorem mūdanæ colluuionis aboleuit, odorem vitæ infudit æternæ.

Tom.IIII. *Item libro ſecundo de Apologia Dauid.*

Viget autem animus, quando etiam flos videtur in terris. Quis eſt iſte flos boni odoris, niſi ille qui dixit: Ego flos campi & lilium conuallium? De quo & in Iſaia ſcriptum eſt: Et exiet virga de radice Ieſſe, & virga ex radice eius aſcendet, & flos ex virga exiet. Radix vtique familia Iudæorum eſt, virga Maria, Flos Mariæ Chriſtus. Qui quando noſtra reſplendet in terra, & in agro animæ redolet, vel in Eccleſia ſua vernat, nec frigus poſſumus timere, nec pluuiam, nec vereri, ſed expectare iudicij diem. Et ideo vt Eccleſia hunc florem videret, omni ſtudio feſtinabat, ſicut ipſa teſtatur, dicens: In cubili in noctibus quæſiui quem diligit anima mea, &c.

Propterea libro tertio de virginitate, parte ſecunda dicēs Chriſtum eſſe florem, maximè cauſa humilitatis: ſic ait.

Ego, inquit, flos campi, & lilium conuallium, tanquā lilium in medio ſpinarum. Ecce alius locus in quo ſolet Dominus diuerſari: imò non in vno loco, ſed in pluribus. Ego, inquit, flos campi: quia patentem ſimplicitatem puræ mentis frequentat. Et lilium conuallium. Flos enim humilitatis eſt Chriſtus: non luxuriæ, non voluptatum atque laſciuiæ, ſed flos ſimplicitatis, flos humilitatis, tanquam lilium in medio ſpinarum. Nónne inter aſperitates laborum cōtritionéſque animorum boni flos odoris aſſurgit, quia contrito Deus corde placatur? Hoc eſt deſertum filiæ, quod ducit ad regnum. Hoc eſt etiam deſertum quod floret vt lilium, iuxta quod ſcriptum eſt: Lætare ſterilis, & exulta deſertum, floreat vt lilium. Iſaie 35.

Hoc idem dicit libro primo eiuſdem, parte tertia. Require ſuprà, in cap. Apis. Floruiſſe etiam dicitur Chriſti caro. In ſermone de tertia Feria poſt Paſcha, qui incipit, Retinet ſanctitas veſtra me nuperrimè prædicaſſe, &c. Ser.ord.54. Tom.III.

Refloruit, inquit, caro mea. Videte quo verbo vſus eſt. Non ait, Floruit: ſed, refloruit. Non enim refloreſcit, niſi quod antè floruerit. Floruit autem caro Domini, cum primùm de Mariæ virginis illibata vulua proceſsit, ſicut ait dicens: Exiet virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: Refloruit autem, cum ſucciſo per Iudæos corporis flore, rediuiua de ſepulchro reſurrectionis gloria germinauit, & in floris modum odorem pariter & nitorem cunctis hominibus immortalitatis afflauit odorem, bonorum operum ſuauitatem, circunferēs nitorem, incorruptelā perpetuæ Diuinitatis oſtendens.

Vnde libro de Iſaac & anima dicit aduentum Chriſti fuiſſe & eſſe tempus florum, pertractans illud Cantic. Iam hyems abiit, &c. Cap.4. Tom.IIII.

Surge, veni proxima mea, noli timere retia, iam præteriit hyems, id eſt venit Paſcha, venit indulgētia, aduenit remiſsio peccatorum, ceſſauit tentatio, imber abiit, procella abiit. Quaſſatio ante aduentum Chriſti hyems eſt, poſt aduentum eius flores ſunt. Vnde ait: Flores viſi ſunt in terra. Vbi antè ſpinæ, ibi nunc flores. Tempus, inquit, ſecandi aduenit. Vbi antè deſertū, ibi meſsis eſt. Canticor.2.

Sed diffuſius hoc deducit, libro ſuper Beati immaculati, litera ſexta, verſu tertio. Tom.IIII.

Ecce, inquit, hyems præteriit, imber abiit, diſceſsit ſibi, flores viſi ſunt in terra. Ante aduētum Chriſti hyēs erat, venit Chriſtus, fecit æſtatem. Tunc omnia florum erant indiga, nuda virtutum: Paſſus eſt Chriſtus, & omnia cœperunt nouæ gratiæ fœcūdari germinibus, imber abiit luxuriæ profluentis, & nubila tetris ora flagitiis: æſtiua iam puræ conſcientiæ ſerenitate laxantur. Ideo non euadunt, quorum fuga hyeme ſit, quia non ſequuntur Domini paſsionē, non tollunt crucem ſuam, & Chriſtum ſequuntur. Imber impedit flores, ac nunc flores videntur in terra. Noui flores Apoſtoli: qui diuerſorū ſcriptorum atque operum ſuorum fuderunt odorem. Tempus ſecandi aduenit: quoniā matura in horreis frumenta conduntur, & qui metit mercedem accipit.

FLVMEN. *De fluminibus terræ, dicit libro ſecundo Hexameron.*

Mare ipſum ideo ferunt ipſi ſalſam atque amaram aquam habere, quòd ea quæ fluuiis in freta influat, calore abſumatur, tantúmque vapore diurno conſumi, quantum quotidie ex diuerſis fluuiorum curſibus inuehatur. Quod ex Sole quadam diiudicatione fieri perhibetur: qui quod purum ac leue eſt, ſibi rapit, quod graue atque terrenum relinquit, ex quo remanet ſalſum illud atq; aridum, quod ſine vſu & ſuauitate potandi ſit. Cap.3. Tom.IIII.

Sed reuertamur ad propoſitum. Fiat firmamētum inter medium aquæ. Non moueat, ſicut iam dixi, quia ſuprà cælum ait, hîc dicit firmamentum: quoniam & Dauid dicit, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum: hoc eſt, mundi opus, cum videtur, ſuum laudat authorem. Inuiſibilis enim maieſtas eius per ea quę videntur, agnoſcitur. Et videtur mihi nomen cælorum commune eſſe, quia plurimos cælos ſcriptura teſtificatur: nomen autem eſſe ſpeciale firmamentum. Siquidem & hîc ita habetur: Et vocauit Deus firmamentum cælum. Vt videatur ſuprà generaliter dixiſſe, in principio cælum factum, vt omnē cæleſtis creaturæ fabricam comprehenderet: hîc autem ſpecialem firmamenti huius exterioris ſoliditatem, quod dicitur cæli firmamentum. Cap.4. Pſal.18.

De celebrioribus fluminibus ſcribit eodem libro. Cap.3.

Itaque vtriuſq; temperauit diſpendia, vt neque plus ignis excoqueret, neque exuberaret aqua, quàm imminutio fieret vtriuſque moderata, quæ & ſuperfluum detraheret, & neceſſarium reſeruaret. Itaque cum tanta de terris erumpant maximorum fluenta amnium, Nilus effuſo Ægyptum ſtagnans flumine, Danubius de Occidentalibus partibus Barbarorum, atque Romanos interſecans populos, donec Ponto ipſe condatur, Rhenus de iugo alpium vſque in Oceani profunda curſus ſuos dirigens, Romani memorandus aduerſus feras gentes murus imperij, Padus maritimorum cōmeatuum Italicis ſubſidiis fidus inuector, Rhodanus rapido concitus curſu Tyrrheni æquoris freta ſcindens, in quo non mediocre fertur nauigantium periculum, dum inter ſe maris fluctus, & amnis fluenta decertant: Itémque de Septentrionali parte, Phaſis caucaſeis mōtibus fuſus, cum pluribus aliis in Euxinum ſe præcipitans mare. Prolixum eſt ſingulorum perſequi nomina fluuiorū, qui vel in noſtrum mare deriuantur, vel exinaniuntur Oceano.

De fluminibus verò Paradiſi quæ procedunt ab vno fonte, per quæ intelliguntur virtutes quæ procedūt ab vno principio Diuinæ gratiæ, loquitur libro de Paradiſo. Cap.3. Tom.IIII.

Et diuiditur, inquit, fons, in quatuor initia. Nomen eſt vni Phiſon, hic eſt qui circuit omnē terram Heuilath vbi eſt aurum. Terræ autem illius aurum bonum eſt, vbi eſt carbunculus, & lapis praſius. Et nomen ſecundi Gehon, hic eſt qui circuit omnem Æthiopiam. Et flumen tertiū Tigris, hic eſt qui vadit contra Aſſyrios. Et flumen quartū eſt Eufrates. Hęc igitur quatuor ſunt flumina, hoc eſt Phiſon: ſecundū Hebræos Phiſon dicitur: Ganges autē ſecundū Græcos, qui fluit contra Indiā. Gehon autē Nilus, qui circuit terrā Ægypti vel Æthiopiā. Meſopotamia autē dicitur, ꝙ Tigris & Euphrates incluſerint eā, eò ꝙ inter hæc duo flumina cōſtituta ſit, quod Phiſon. Gehon. Meſopotamia.

etiam longe positis nomen ipsum & opinio communis A expressit. Sed quẽadmodum fons dicitur sapientia Dei, fons est secundum Euangelium dicens: Si quis sitit, veniat ad me & bibat: Fons est & secundum Prophetã qui ait: Venite & edite de meis panibus, & bibite vinũ quod miscui vobis. Sicut ergo fons vitæ est sapientia, fons gratiæ spiritalis, ita fons virtutum est cæterarum, quæ nos ad æternæ cursum dirigunt viæ. Ex hac igitur anima quæ culta est, non ex ea quæ inculta fons iste procedit vt irriget Paradisum, hoc est, quæ iam diuersarum fruteta virtutum, quarum quatuor sunt initia, in quæ sapiẽtia ista diuiditur. Quę sunt quatuor initia virtutum, nisi vnum prudentiæ, aliud temperantiæ, tertium fortitudinis, quartũ iustitiæ, quæ etiam sapientes huius mũdi ex nostris assumpta in suorum scripta librorum transtulerunt? Itaque sicut fons sapientiæ, ita etiam flumina ista quatuor quædam ex illo fonte manantia sunt fluenta virtutum. B

Ioan.7. Prouerb.9.

Et addit de primo flumine per quod prudentia intelligitur.

Cap.eod. Phison prudentia est: & ideo habet bonum aurũ, splẽdidum carbunculum, & prasium lapidem. Aurum enim pro inuentis prudentibus frequenter accipimus. Vnde & Dominus per Prophetam ait: Dedi illis aurum & argentum. Et Dauid de prudẽtibus ait, Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in specie auri: eò quòd veteri & nouo qui inhæserit testamento, in ipsa secreta sapientię Dei, disputationis possit vbertate procedere. Hoc igitur bonum aurum dicit non monetale, quod corruptibile ac terrenum est. Habet etiam splendidum, inquit, carbunculũ, in quo quidem animæ nostræ viuit igniculus. Habet & prasium lapidem, qui viride quiddã atque vitale coloris sui specie ostentare videatur. Virent enim arbusta quæ viuunt, arescunt contrà quæcunque moriũtur. Viret terra dum floret: virent & semina dum prorumpunt. Et bene primo loco hic fluuius positus est Phison, qui secundum Hebræos pheoison dicitur, hoc est, oris mutatio, qui non vnam gentem circunfluit, sed etiam per Lydiam fluit. Nõ enim angusta quædam, sed diues vtilitatum prudẽtia est, quæ pluribus prosit. Ideo prima, vt si quis de Paradiso fuerit egressus, velut quoddam eum prudentiæ flumen excipiat, ne citò possit arescere, sed per hanc ad Paradisum facilè reuertatur. Hic fluuius à multis hominibus frequentatur, pulchritudinémque & fertilitatem maximam habere perhibetur. Et ideo prudentia in specie huius accipitur, quæ plurimos fructus attulit in Domini Saluatoris aduentu. Atque in extrema terrarum fluit, quia per sapientiam omnes homines sunt redempti. Vnde dictum est: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. C

Psalm.67.

Et adiungit ibidem de secundo flumine, per quod intelligitur temperantia.

Cap.eod. Secũdus est fluuius Gehon, iuxta quẽ lex data est Israëlitis, cùm essent in Ægypto constituti vt ex Ægypto recederent, & succincti lumbos ederent agnũ, quod insigne est temperantiæ. Castos enim & sanctificatos oportet Domini Pascha celebrare. Et ideo iuxta istum fluuiũ legitima primò obseruãtia cõstituta est, quia signat nomen hoc quẽdam terræ hiatum. Sicut igitur terra & quæcunq; vel purgamenta vel frondes in eo sunt, hiatu absorbet, ita castitas omnes corporis passiones abolere consueuit. Meritóq; ibi primùm obseruantiæ constitutio, quia per legem absorbetur carnale peccatum. Bene ergo Gehõ, in quo figura est castitatis, circuire terram Æthiopiam dicitur, vt abluat corpus abiectum, & carnis vilissimæ restinguat incendium. Æthiopia enim abiecta & vilis, Latina interpretatione signatur. Quid autem abiectius nostro corpore? Quid tam Æthiopiæ simile, quod etiã nigrũ est quibusdã tenebris peccatorũ? D

Et adiungit de tertio, per quem intelligitur fortitudo.

Tertius est fluuius Tigris, qui vadit cõtra Assyrios, ad quem præuaricator Israël captiuus est ductus. Hic fluuius dicitur velocior esse omnibus, quem incolũt Assyrij, hoc est, dirigentes, hoc enim significat interpretatio. Ergo qui cum fortitudine animi præuaricantia corporis vitia captiuauerit, dirigẽs ad superna, iste fluuius fluminis similis æstimatur. Et ideo etiam fortitudo de illo qui est in Paradiso Dei fonte emanat. Fortitudo autem quodam cursu rapido obstantia † quæque transuerberat: nec aliquibus cursus eius impedimentorum hęret obstaculis. † Alibi, p... sentia.

Et adiungit de quarto, per quem intelligitur iustitia.

Cap.eod. Quartus fluuius est Eufrates: qui Latinè fœcunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam insigne iustitiæ, quæ omnem pascit animam. Nulla enim virtus abundantiores fructus videtur habere, quàm æquitas atque iustitia, quæ magis aliis quàm sibi prodest. Vtilitates suas negligit, communia emolumenta præponens. Plerique Eufraten dictum putant ἀπὸ τοῦ εὐφραίνεσθαι, hoc est à lætando: eò quòd hominum genus nullo magis quàm iustitia & æquitate lætetur. Causam autem cur cæteri qua commeant fluuij describuntur regiones locorum, qua Eufrates commeat, non describitur, illam accipimus, quia aqua eius vitalis asseritur: & quæ foueat atque augeat. Vnde Auxen eũ Hebræorum & Assyriorum prudentes dixerunt. Contrà autem fertur esse aqua aliorum fluminum. Denique quia vbi prudentia, ibi & malitia: vbi fortitudo, ibi iracundia: vbi temperantia, ibi intemperantia plerunque est, aut alia vitia: vbi autem iustitia, ibi concordia virtutum est cæterarum: Ideo non ex locis quà fluit, hoc est nõ ex parte cognoscitur. Non enim per se se iustitia, sed quasi mater est omnium.

Et annectit ibidem allegoricam expositionem, quòd ipsa flumina quatuor mundi tempora repræsentant. Cap.eod.

In his igitur fluminibus quatuor, virtutes principales quatuor exprimuntur, quæ veluti mundi istius induxerunt tempora. Primum igitur tempus ex mundi principio vsque ad diluuium prudentiæ fuit, quo in tempore iusti numerantur: Abel à Deo iustus dictus: & Enos hoc est, homo ad imaginem Dei factus qui sperauit inuocare nomen Domini Dei. Et Henoch qui dicitur Latinè Dei gratia, raptus ad cælum: & Noë, qui & ipse iustus, & quædam requiei directio. Secundum tempus est Abrahã & Isaac & Iacob, reliquorúmque numerus patriarcharum, in quibus casta & pura quædam temperãtia religionis effulsit. Immaculatus enim Isaac per repromissionem Abrahæ datus filius, non tam corporalis partus, quàm Diuinæ munus præferens indulgentiæ, in quo vera immaculati figura præcessit, vt Apostolus docet, dicens: Quia Abrahæ dictæ sunt repromissiones & semini eius. Non dicit seminibus tãquam multis, sed sicut in vno, & semini tuo quod est Christus. Tertium tempus est in Mosis lege, & cæteris Prophetis. Deficiet enim me tempus enarrãdi de Gedeon, Barach, Samsone, Salomone, Dauid, & Samuele: & cęteris Prophetis, Anania, Azaria, Misaël, Daniel, Helia, Helisæo, qui per fidẽ deuicerunt regna, operati sunt iustitiam, perceperunt repromissiones, obstruxerunt ora leonum, extinxerunt virtutem ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes fuerunt in bello, castra verterunt exterorum. Non immeritò igitur in his species fortitudinis est. Secti enim sunt, sicut infrà habes, tentati, in mactatione gladij mortui. Circuierũt in caprinis pellibus, egentes, angustiati, & doloribus afflicti quorum meritis non erat dignus orbis. In solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis terræ & in foueis. Rectè igitur in his speciẽ fortitudinis collocamus. Secundum Euangelium autem digna est figura iustitię, quia virtus est in salute omni credenti. Deniq; ipse Dominus ait: Sine nos implere

Galat.3. Hebr.11.

implere communem iustitiam. Quæ quidem parens cęterarum est fœcunda virtutum quadam vi. In quo aliqua harũ quæ diximus principalis est virtus, in eo etiã cæteræ præsto sunt, quia ipsæ sibi sunt cõnexæ concretæque virtutes. Nã vtique Abel iustus & fortissimus, ac patientissimus Abraham, & prudentissimi prophetæ, & Moses eruditus in omni sapientia Ægyptiorum maiorem honestatem æstimauit Ægypti thesauris opprobrium Christi. Et quis sapientior quàm Daniel? Salomon quoque sapientiam poposcit & meruit.

Cap. vnd.

Vnde concludit.

Dictum est ergo de quatuor virtutum fluminibus, quorum potus est inutilis. Et quia Phison aurum bonum terræ & carbunculum, & lapidem prasium habere dictus est, hoc quoque quale sit cõsideremus. Videtur enim nobis tanquam aurum bonum Enos, qui prudenter Dei nomen scire desiderauit. Henoch autẽ qui translatus est, & mortem non vidit, carbunculus quidam est lapis boni odoris, quem operibus suis sanctus Henoch Deo detulit, gratiam quandam factis & moribus spirans. Noë verò tanquam prasius lapis vitalem colorem prætulit. Siquidem diluuij tempore solus velut affuturæ constitutionis vitalis semen in illa arca est reseruatus, ergo bene Paradisus, qui fluminibus pluribus irrigatur, secundũ Orientẽ, non cõtra Orientem, hoc est secũdum illum Orientẽ cui nomẽ est Oriens, id est secundum Christum, qui iubar quoddam æternæ lucis effudit, & est in Eden, hoc est in voluptate.

Tom. IIII. *Intelligitur per flumen Spiritus sanctus vel eius gratia. In tractatu super psalmum trigesimumnonum.*

Credentium venter est, in quo Spiritus sanctus operatus est, & eum semine spiritali implere consueuit, sicut testatur in Euangelio Dominus Iesus, qui ait: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Ex illo flumine, ista sunt flumina, de quo legimus: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. De quibus ergo fluũt huiusmodi flumina spiritalia, de iis bene dicitur, Eleuauerũt flumina vocem suam, à voce aquarũ spiritalium, quæ super cęlos Deũ laudant. Qui eleuauerit vocem suam, hic potest dicere: Bene nuntiaui iustitiam tuam.

Ioan. 7.

Tom. IIII. *Iterum alio modo quomodo per flumẽ gratia Spiritus sancti detur intelligi. Pertractat in tractatu super psalmũ quadragesimumquintum.*

Post passionem Domini quid aliud sequi debuit, nisi quia de corpore Domini exiuit flumen, quãdo de latere eius aqua fluxit & sanguis, quo lætificauit animas vniuersorum, quia illo flumine lauit peccatum totius mundi? Est & fluuius qui de Eden exit, & circuit vniuersam terram, verbum Dei, quo paradisus intellectualis irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiam Christi, dicente ipso verbo Dei: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ. Ex illo enim vnico verbo Dei, quatuor fluuiorum prudentiæ & fortitudinis, temperantiæ quoque & iustitiæ fluenta manarunt. Alij enim datur per Spiritum sermo sapientiæ: Alij fides in eodẽ spiritu: Alij gratia curationũ in vno Spiritu: Alij operatio virtutum. Hæc enim omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult. Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque virtutis spontanea diuisione transfudit. His igitur fluminis superni meatibus, ciuitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur, & sanctificatur altissimi tabernaculum.

Lib. 7. Epistol. Epist. 44. Tom. III. *In epistola prima ad Constantinum, versus principium, fluminibus sanctos assimilat.*

Ecclesia etsi mari fluctuat, currit in fluminibus: & vide ne in illis fluminibus, de quibus dictum est: Eleuauerunt flumina vocem suã. Sunt enim flumina quæ de ventre eius fluunt qui potum à Christo acceperit, & de Spiritu Dei sumpserit. Hæc ergo flumina cum redundãt spiritali gratia, eleuant vocẽ suã. Est & fluuius qui decurrit in sanctos suos sicut torrens. Est & fluminis impetus, qui lætificat animam pacificam atque tranquillam. Ex huius fluminis plenitudine quicũque acceperit, sicut Iohannes Euangelista, & sicut Petrus & Paulus, eleuat vocem suam: & sicut Apostoli euangelicæ prædicationis vocem vsque in totos fines orbis terrarum canoro diffuderunt præconio: ita & iste incipit euangelizare Dominum Iesum. Accipe ergo à Christo, vt & tuus sonus exeat. Mare est scriptura Diuina habẽs in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatum, in quod mare plurima introierũt flumina. Sunt ergo & fluuij dulces atque perspicui: Sunt etiam fontes niuei, qui saliant in vitam æternam: Sunt & sermones boni sicut faui mellis, & gratæ sententiæ quæ animos audientium spiritali quodam potu irrigent, & præceptorum moralium suauitate mulceant. Diuersa igitur scripturarum Diuinarum fluenta. Habes quod primum bibas, habes quod secundum, habes quod postremum. Collige aquam Christi, illam quæ laudat Dominum. Collige aquam de pluribus locis, quam effundunt nubes propheticæ. Quicunque colligit de mõtibus aquam, atque ad se trahit, vel haurit è fontibus, & ipse rorat sicut nubes. Imple gremium mentis tuæ, vt terra tua humescat, & domesticis irrigetur fontibus. Ergo qui multa legit & intelligit, impletur: qui fuerit impletus alios rigat. Ideoque scriptura dicit, Si impletæ fuerint nubes, pluuiam in terram effundent. Sint ergo sermones tui proflui, sint puri & dilucidi, vt morali disputatione suauitatem infundas populorũ auribus, & gratia verborum tuorum plebem demulceas, vt volens quò ducis, sequatur.

Tom. IIII. *Sed alio modo anagogicè per ipsa quatuor flumina, quatuor accipit tentationum genera. In tractatu super primum psalmum: Exponens illud: Erit tanquã lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.*

Nõ potuit arescere ista plantatio, quæ habebat vbertatẽ in se manentẽ gratiæ spiritalis. Deniq; plenus Spiritu sancto Iesus regressus est à Iordane. Hi sunt decursus aquarum, de quibus dicitur in Euangelio: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autẽ dicebat de Spiritu quem incipiebant accipere, qui credituri erant in eum. Est & alia traditio, quia sunt aquæ de quibus prohibet nos bibere Hieremias, dicens: Quid tibi & viæ Ægypti, vt bibas aquam Gehon? Est & Tigris fluuius Assyrios præterfluens. Est & Eufrates in Babyloniam tendens. Est & Phison, qui Latina interpretatione dicitur oris commutatio, circumiens terram Heuilath vbi est aurum, & aurũ terræ illius est bonũ, & lapis carbũculus, & lapis prasius. Meritò os illic cõmutatur, vt nõ teneatur ꝓmissorũ fides, sed sit in ore dolus, vbi est aurũ bonũ. Auaritia enim fidẽ frangit, nec tenet verborũ simplicitatẽ. Ornamẽta quoq; pretiosa mentem animumque commutant, vt aliud in pectore, aliud in sermone sit. In illis ergo regionibus fluminum fuerunt Iudæi captiui abducti in Ægyptum, & ad Assyrios, & ad Babylonios, vbi super flumina Babylonis sedebant & flebãt suæ calamitatis ærumnã: & vt hîc ipse Propheta testatur: Illic suspenderunt organa sua, & omnem deposuere lętitiam, vbi grauiora tolerauerunt. Denique reliquę decem tribus ad Assyrios ductæ sunt: duæ autem Iuda & Beniamin tanquam grauiores reæ flagitij, in Babyloniam transierunt. Atrocius enim sacerdotis filia adultera quàm cæteræ puniũtur, quia sacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decolorauit. Sicut ergo illi in tentationibus grauissimis fuerũt, ita multis tentationibus se Saluator noster obiecit, vt nulla tẽtationis nostræ certamina præteriret. Plãtatus ergo rectè dicitur secus decursus horũ fluminũ, non in ipsis decursibus: vt finitimũ, nõ demersũ intellgas. Fuit

A illi congressio prima carnis & sanguinis. Denique ait: Pater transfer à me calicem istum: sed non quod ego volo, sed quod tu vis. Fuit diuitiarum obiecta tẽtatio, cum omnia regna terræ ei inimicus offerret, si procidens adoraret eum. Habes duorũ fluminum decursus, Gehon & Phison. Fuit illi colluctatio aduersus principes mundi. Fuit in ipsa passione certamen aduersus tẽtatores: quos Persas Hebręa appellat interpretatio: qui falsa testimonia deferebant aduersus eum, & qui dicebant: Descendat nunc de cruce, & credimus ei: quæ diabolus suggerebat. Habes Tigrim & Eufraten flumina. Quadripartitum autem nobis certamen esse, etiã Apostolus comprehendit, dicens: Quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi huius rectores tenebrarum, aduersus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cælestibus. Hi sunt fluuij qui de Paradiso exeũt. Vnde puto quòd is qui in Paradisum gestit redire, hos debeat transire decursus aquarum. Quod non otiosè B expresit iste ipse sanctus propheta, demõstrans quòd qui tentationes omnes subegerit, deberi sibi iam Paradisi requiem. Itaque sic ait, decursus aquarum descenderunt oculi mei. Sicut enim romphæa est in ingressu Paradisi ignea, vt qui redit, per ignem reuertatur, vrat peccata sua, probet aurum suum: ita qui redit, per hos decursus redit. Meritoque dicunt sancti: Transiuimus per ignem & aquam. De istis decursibus & Isaias dicit: *Isaiæ 43.* Si transieris per aquã: flumina te non concludent. Quę flumina? audi dicentem Dauid de iis qui festinabãt ad Paradisum: Forsitan pertransisset anima nostra aquã intolerabilem. Nonnulli de istis quatuor tẽtationibus & illud accipiunt, super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconẽ. Vt ambulauerit in incarnatione: conculcauerit in passione: vel in traditione regni conculcet, quod Patri tradet, cum omnẽ euacuabit principatum.

C *Fluminis fluxui cuncta præsentia seu temporalia similãtur. In tractatu de obitu Gratiani: capite vltimo. Quod require supra in capite Auaritia.*

FOECVNDITAS. *Terræ fœcunditas est à Deo, & subtrahitur hominis peccato. Libro tertio Hexameron pertractans illud. Germinet terra herbam.* *Cap. 10. Tom. IIII.*

Et subitò terrarum germina pullulauerũt, & diuersę rerum species refulserũt. Hic pratorũ vires gratia abundantiã pabuli ministrauit. Inde camporum spica flauescens imaginem pelagi fluctuantis, commotione segetis vberioris expresit. Sponte omnes fructus terra suggessit: etsi arata sine cultore esse non poterat (nondum enim erat formatus agricola) inarata tamen opimis messibus redundabat, & haud dubium quin maior prouentu. Siquidem nec cultoris desidia, terrarum destituere poterat vbertatem. Nunc enim fœcunditas vnicuiq; pro merito laboris acquiritur, vbi cultus spe- D ctatur agrorum, & negligentia vel offensa, aut diluuiis pluuiarum, aut terrarum ariditatibus, aut grandinis ictu, aut quacũque ex causa soli vbertas sterilitate mutatur. Tunc autem prouentu spontaneo terra fructus locis omnibus inuehebat, quoniam is præceperat, qui vniuersorum est plenitudo. Verbum enim Dei fructificabat in terris, nec vllo adhuc erat terra damnata maledicto. Antiquiora mundi nascentis exordia, quàm nostra peccata sunt: & recentior culpa propter quam cõdemnati sumus in sudore vultus nostri panem manducare, sine dolore alimenta nescire. Deniq; hodie fœcunditas terræ veterem affluentiam spontaneo vsu fertilitatis operatur. Quàm multa sunt enim quæ adhuc sponte generãtur? Sed etiam in iis ipsis quæ manu quęruntur, magna ex parte manẽt nobis Diuina beneficia, vt frumenta ipsa quiescentibus inferantur. Quod propositæ docet lectionis exemplum, dicente: Quia sic est regnum Dei quemadmodũ si iactet homo semen super terram, & obdormiat, inquit, & exurgat nocte & die, & semẽ germinet & increscat dũ nescit ille. Vltro enim terra fructificat, primò herbam, deinde spicam, deinde plenum triticum in spica. Et cum produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Dormiẽti igitur tibi homo, & nescienti fructus suos vltro terra producit. Dormis, & surgis, & frumenti per noctem incrementa miraris.

Fœcunditas etiam moraliter intelligitur de anima virtuosa. Libro de Isaac & anima. *Cap. 7. Tom. IIII.*

Laudatur anima, non solùm quòd sit fœcunda virtutibus, sed etiam quòd nihil habeat in se mali. Illud enim decorum & speciosum est, in quo nihil sit mali. Decorum enim, quod bonum: quod autem indecorũ, hoc malum: Speciosa fœcunditas est bonorum operũ. Contraria ergo speciositati sterilitas: quoniam qui priuatur specie vel decore, in eo est malum: quod autẽ malum, hoc sterile & infœcundum. Cuius rei quod euidentius indicium, quàm natura est? Terra enim quę bona est, fertilis atque fœcunda: quæ autem mala, ea ieiuna atque sterilis: quæ verò fertilis, hæc decora. Quid enim pleno agro pulchrius, cum seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum vuarum serta dependent, aut baccis onusta olea curuescit, vel viridanti gramine mõtium vertices, valliũ humilia vestiuntur? Et vt scripturę vtamur testimonio, Iacob decorus erat: & ideo odor erat agri pleni. Esaü hispidus erat & indecorus: & ideo agrestis erat, qui fructus illos habere non posset. De ipso quoque Domino posteaquam Ecclesiæ fœcunditatem fecit assurgere, pulchrè dictum est: Dominus regnauit decorem induit. *Psalm. 92.* Et alibi: Confesionẽ & speciẽ induisti. *Psal. 103.* Liquet igitur decorũ id esse, quod fœcũdum: indecorum quod infœcundum.

Require supra in cap. Anima.

FOEMINA. *Comparat fœminam sexui virili, arguens ab homine fœminam non debere culpari. Libro de laude Mariæ virginis perpetuæ, parte secunda.* *Lib. de institu. virgi. cap. 3. Tom. I.*

Accusamus plerunque fœmineum sexum, quòd erroris causam inuexerit: & non consideramus quantò iustius in nos obiurgatio retorqueatur. Nam vt repetamus à principio, & rerum exordia interrogemus, quãtum ei delatum sit inuestigabimus: & quàm in misera conditionis humanæ fragilitate fœmina inuenerit gratiam.

Et infrà subdit ad proposita respondendo. *Cap. eodem.*

Cum enim fecisset hominem, & posuisset in Paradiso operari & custodire, dixit: Non est bonum solum esse hominem, faciamus ei adiutorium secundum se. Sine muliere igitur homo non habet laudem, in muliere prædicatur. Nam cum dicit: Non est bonum solum esse hominem: confirmat vtiq; bonum esse hominum genus, si virili sexui fœmineus sexus accedat. Simul illud considerãdum, quia ille de terra factus & limo est, ista de viro. Et caro quidem limus, sed ille adhuc informis, iste informatus. Iam illud præclarum Apostolicũ arcessamus exemplum, quod habemus scriptum: quia relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. *Ephes. 5.* Sacramentũ hoc magnum est: ego autẽ dico in Christo & in Ecclesia. *Cap. 4.* Aduertimus itaque per mulierem cæleste illud impletum esse mysterium Ecclesiæ, in ea gratiam figuratam, propter quam Christus descendit, & ęternũ illud opus humanæ redemptionis absoluit. Vnde & Adam vocauit nomen mulieris suæ vitam. Nam & in populis per mulierem successionis humanæ series & propago diffunditur, & per Ecclesiam vita conquiritur ęterna.

Et comparationem subiungit de vtriusque peccato.

Sanè negare non possumus quòd errauerit mulier. Quid miraris tamen si infirmior lapsus est sexus, cum sit lapsus etiam fortior? Mulier excusationem habet in peccato: vir non habet. Illa, vt scriptura asserit, à sapien

picntissimo omnium serpēte decepta est, tu à muliere, id est illam superior creatura decepit, te inferior. Te enimmulier decepit, illam malus licet, tamē angelus. Si tu inferiori non potuisti resistere, quomodo illa potuit superiori? culpa tua illam absoluit. Si de merito culpæ dubitas, interrogemus sententiam qua illi dictum est: In tristitia paries filios, & ad virum tuū conuersio tua, & ipse tibi dominabitur. Viro autem dicitur: Terra es, & in terram ibis. Et verè iuxta hanc sententiam, quandoquidem si Adam quod à Domino Deo audierat seruare nō potuit, quomodo potuit seruare mulier, quod audiuit à viro? Si illum Dei vox non confirmauit, quomodo istā vox firmaret humana? Denique Adam conuentus quòd cōtra Diuina, quæ coràm audierat præcepta gustasset, nihil habuit quod diceret, nisi quòd sibi mulier dedisset & māducasset: Mulier autē ait: Serpēs me traduxit, & manducaui. Quantò maior mulieris absolutio? Ille arguitur, hæc interrogatur. Adde illud quòd & prior culpam fatetur. Etenim quæ se dicit esse seductam, testatur errorem. Erroris igitur medicina confessio est. In iudicio ipso quantò clementior mulier viro? Ille mulierē suā accusauit, ista serpētē: hoc est nec accusata crimen retorsit, sed ipsum accusatorem suum maluit, si posset, absoluere quàm ligare. Habes igitur & culpæ absolutionē in cōfessione, & sententiæ in exequutione. In tristitia, inquit, paries filios. Cōdēnationis suæ pōdus agnoscit, munus pœnalis condēnationis exequitur. Pro te mulier doloribus suis militat, & remuneratione ex pœna inuenit, vt per filios, per quos affligitur, liberetur. Facta est itaque gratia ex iniuria, salus & infirmitas. Scriptum est enim: quia salua erit per filiorum generationem. Cum salute itaque parit, quos in tristitia parturiuit: & ad laudem educat, quos peperit cum dolore. *1.Timoth.2.*

Cap.eod. *Adiungit quòd si est culpæ occasio, est etiam gratiæ procuratio.*

Sed dicis vir quia mulier tentatio fuerit viri. Verum est etiam: si & decora, ecce alia tētatio. Tamen Abrahæ descendenti in Ægyptum, vxoris pulchritudo non nocuit, imò magis profuit: honoratus est enim per vxorē, non ludibrio habitus in vxore. Cur autem tu vultus decorem in coniuge magis, quàm morum requiras? Placeat vxor honestate magis quàm pulchritudine. Illa eligatur quæ Saram moribus referat. Nō est vitium mulieris esse quòd nascitur: sed vitium viri est quærere in vxore quo sæpe tentetur: in quo si infirmior fuerit mulier, ipsa labatur: sed fortior vir periclitetur. Non possumus reprehendere Diuini artificis opus: sed quem delectat corporis pulchritudo, multò magis illa delectet venustas, quæ ad imaginē Dei est intus non foris comptior. Si ergo vxor tētatio est, esto cautior. Quere remediū aduersus tētationis periculū. Vigilate, inquit, & orate, ne intretis in tentationē. Dominus hoc dixit: vir audiuit: mulier impleuit. Quotidie mulieres ieiunāt, & nō indicta prestant ieiunia, peccata agnoscūt, accersunt remediū. Semel de interdicto mulier māducauit, & quotidie ieiuniū soluit. Qui sequutus es errantē, sequere corrigentē. Ambo māducastis, cur sola ieiunat? Hoc est, Ambo deliquistis, cur sola remediū quęrit errori? Veni Heua iā sobria, veni Heua, & si in te aliqn intēpans, sed iā in prole ieiuna. Veni Heua iā talis vt nō de Paradiso excludaris, sed rapiaris ad cęlum. Veni Heua, iam Sara quæ parias filios nō in tristitia, sed in exultatione: nō in mœrore, sed in risu. Isaac tibi multiplex nascetur. Veni iterum Heua, iam Sara, de qua dicatur viro: Audi Saram vxorem tuam. Sis tu licet viro subdita, quia esse te deceat, citò tamen soluisti sententiam, vt vir te audire iubeatur. Si typum Christi illa pariendo à viro meretur audiri, quātum proficit sexus, qui Christū salua tamē virginitate generauit? Veni ergo Heua iā Maria quæ nobis non solùm virginitatis incentiuū *Cap.5.*

attulit, sed etiam Deum intulit. Vnde lætus & exultās tanto munere dicit Isaias.

Fœmina tamen peccat in corporis ornatu. Libro secundo de pœnitentia. *Cap.9. Tom.I.*

Fœminas autē margaritis ornare aures, curuare ceruices, quas bene Christo non auro inclinarent, quæ seipsas flere debebant, quòd margaritam, quæ de cælo est, perdiderunt.

Ipsarum etiam videtur gaudium reprehēdere vanum. Ibidem infrà. *Cap.10.*

Videat te Christus mœrētem, vt dicat: Beati tristes, quia gaudebitis. Amat vt pro vno multi rogent. Denique in Euangelio motus viduæ lachrymis, quia plurimi pro ea flebant, filium eius resuscitauit. Ideo citius exaudiuit Petrum vt Dorcas resurgeret, quia pauperes morte mulieris ingemiscebāt. Ideo ipsi Petro statī remisit, quia amarissimè fleuit. Et tu si amarissimè fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Vsus enim doloris ablegat luxuriam criminis, erroris delicias. Ita dum dolemus admissa, admittenda excludimus, & fit quædā de condēnatione culpæ disciplina innocētiæ. Nihil ergo te reuocet à pœnitentia: hæc tibi communis cum sanctis est. Vtinamque imitanda talis, qualis sanctorū deploratio. Dauid manducabat sicut panem cinerem, & potum suum lachrymis temperabat: Ideo nunc amplius gaudet, qui amplius fleuit. Per exitus aquarū descenderunt, inquit, oculi mei. Iohannes mundum plorauit, & reuelata sibi dicit Christi mysteria. At verò illa mulier, quæ cum esset in peccatis & deberet flere, gaudebat, & veste purpurea atque coccinea operiebatur, & auro se multo & pretiosis lapidibus ornabat, nunc æterni fletus luget ærumnam.

Fœmina debet esse pudica. Vnde libro primo de Abraham: exponens quod sequitur. *Cap.5. Tom.IIII.*

Dixit autē ad illum Dominus: Vbi est Sara vxor tua? Qui respōdit, & dixit: Ecce in tabernaculo. Nūquid ignorabat Dominus, qui in posterioribus Sodomorū futura excidia denūtiat, vbi Sara esset? Nō ignorabat: sed docere nos voluit, quātus pudor esse debeat fœminarū, ne procaci occursu hospitū in se oculos inflectant, salua verecundia ministeriū suum exerceāt. Abraham quoque auribus tuis ingerit in tabernaculo Saram degere, vt discas quid ab vxore exigas. Prouectior ætate iam Sara, iuuenilem custodit verecundiam, ideo Dominus spopondit ei filium. Defecerant, inquit, Saræ fieri muliebria. Non otiosè additum, ne putares fœminæ adhuc fuisse possibilitatis vt pareret.

Fœmina debet esse sobria. Libro primo de viduis, parte secunda. *Tom.I.*

Temperantia est virtus fœminarum.

In fœminis reperitur virtus fortitudinis & prudentiæ. Eodem libro, parte tertia, vbi narrata historia de Iudith, & de Debora, & Iahel, prout habetur Iudicum quarto, sic concludit. *Tom.I.*

Ergo secundum historiam ad prouocandos animos fœminarum, fœmina iudicauit, fœmina disposuit, fœmina prophetauit, fœmina triumphauit, & præliaribus intermixta copiis imperio viros docet militare fœmineo. Secundum mysterium veræ fidei, militia Ecclesiæ victoria est. Nō ergo habetis quod per naturam vos excuseris fœminæ. Non habetis viduæ, quod ad infirmitatem sexus, aut ad amissionē subsidij maritalis mobilitatē vestrā referre possitis. Satis vnicuiq; præsidij est, si virtus animæ nō desit.

Fœmina non est cogenda ad perpetuum votum continentiæ. Eodem libro, parte quarta. Quod require suprà in capite Coniugium. Quàm turpe sit fœminæ ipsum fregisse continentiæ votum, patet in tractatu de lapsu virginis consecratæ, per hæc verba. *Cap.4. Tom.I.*

Iámne sentis quantum tibi mali & in carne & in anima nefaria libido contulerit? Non istam confusionem ex-

nem expectauerat pater, qui te sibi singularem gloriã computabat. Non hunc luctum & has lachrymas ex te sibi nasci tua crediderat mater, quæ partus sui gemitũ per tuam virginitatem solabatur. Non fratres tui, non sorores hoc ex te dedecus expectabant, quos omnes quasi vno gladio tui sceleris grauiter sauciasti. Si fuisses communi sorte defuncta, flessent te modicum propter desiderium parẽtes: sed exultassent granditer, quia immaculatam præmiserant virginem hostiam viuam Domino propitiatricem suorũ videlicet delictorum. At nunc plangunt mortuam & non mortuam, lugent viuam & non viuam: mortuam vtique gloria virginitatis: viuam dedecore turpitudinis. Ingratus est pater suis visceribus, de quibus sata es: maledicit mater suo vtero ex quo in hãc lucem infeliciter processisti. Nec tamen modum suo dolori reperiunt nisi hoc planè solum videntur habere solatium, quia te nec pater compulit, nec mater coëgit vt virginitatem profitereris, quam vltro & propria voluntate professa es. Nam scio cum multas difficultates tibi tuus genitor proponeret, cum arduum esse iter seruandæ virginitatis ingereret, non solùm pertinaciter restitisti, sed etiam reuelationes tibi datas dixisti terribiles. In quantũ ergo mercedem sibi sperabant ex eo quòd non tuo proposito restiterunt, in tantum tibi intellige misera pondus iudicij crescere, quia non seruasti quod vltro promisisti. Quib⁹ te spiris serpẽs ille nequissimus obligauit? Quibus te venenis infecit ille qui Heuam decepit vt tanta te cæcitate percuteret, tantam animæ tuæ faceret obliuionẽ? Nõ es memor tata diei sanctæ Dominicæ resurrectionis, in quo Diuino altari te obtulisti velandam. (Cap.4.) In tanto itaque solenni conuentu ecclesiæ Dei, inter lumina illa splendida, inter candidatos regni cælestis quasi regina regi nuptura processeras. Non es memorata qualis ad te illa die facta est alloqutio: Aspice filia, intuere & obliuiscere populum tuum & domũ patris tui: & concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus. (Psal.44.) Ergo reminiscere quãtus ad sponsi tui & Domini nuptias conuenerit populus. Seruare te oportuit fidem, quam sub tantis testibus pollicita es, semper cogitare an virginitatem spoponderis. Facilius te oportuit sanguinem cum spiritu fundere, quàm perdere castitatem tuam.

(Cap.5.) *Et addit.*

His autem in illo die consecrationis tuæ dictis, & multis supra castitatem tuam præconiis, sacro velamine tecta es, vbi omnis populus dotem tuam subscribens, non atramẽto sed spiritu, pariter clamauit, Amẽ. Vincor lachrymis cum hæc recordor: compungor stimulis cum hæc exempla considero. Nam si inter decẽ testes confectis sponsaliis, nuptiis consummatis, quæuis viro fœmina coniuncta mortali non sine magno periculo perpetrat adulteriũ, quid putas fore si inter innumerabiles testes ecclesiæ, coram Angelis & exercitibus cæli facta copula spiritalis per adulterium soluitur? Nescio an posit condigna mors an pœna cogitari. Dicit aliquis: Melius est ergo nubere quàm vri. Hoc dictum ad non pollicitatam pertinet, ad nondum velatam. Cæterùm quæ spopondit se Christo, & sanctum velamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est viro. Et si iam voluerit nubere communi lege cõiugij, adulteriũ perpetrat, ancilla mortis efficitur. Si hoc ita est, quid de illa dicendum est, quæ furtiua turpitudine, cõstupratur, et fingit se esse quod nõ est? Habitu virgo, facto non virgo. Bis adultera, & in actu, & in aspectu.

(Cap.6.) *Et addit.*

Sed ad te iterum redeo, quæ obliuionem tantorum passa bonorum, & receptaculum tantorum malorum facta es. Quomodo tibi in actu illo ignominioso non veniebat in mentem habitus virginitatis, processus ad Ecclesiam inter virgineos choros? Quomodo oculos tuos non perstringebat lux vigiliarum? aures tuas non penetrabat hymnorum spiritalium cantus? Mẽtem tuã non ventilabat lectionum cælestium virtus? Hinc vel maximè attende clamantẽ Apostolũ: Fugite fornicationem: quia omnino omne peccatum quod fecerit homo extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. (1.Corinth.6.) Et cũ dicit: In corpus suum, tamẽ in Christo eum peccare demonstrat. Nam subiungit: non estis vestri: empti enim estis pretio magno, glorificate Deũ in corpore vestro. Et iterum dicit: Fornicatio autẽ & omnis inmũditia nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos. (Ephes.5.) Et seposita omni adulatione sententiam figit Apostolus: Hæc, inquit, scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, non erit in regno Dei hæres. Hæc tanta & terribilia non tibi veniebãt in mentẽ cum ad illud opus nefarium tua membra peterẽtur? sed mortifera te obliuio tanquã in gurgitem altissimum demergebat, & quasi captiuam execrabilis libido ducebat. Nònne vel illum locum tabulis separatum in quo in ecclesia stabas recordari debuisti, ad quem religiosæ matronæ & nobiles certatim currebant, tua oscula petẽtes, quæ sanctiores & meliores te erant? Nònne vel illa præcepta quæ oculis tuis ipsa scriptura ingerebat, recordari debuisti? Diuisa est mulier & virgo, quæ non est nupta, cogitat quæ Domini sunt, quomodo sit sancta corpore & spiritu. (1.Corinth.7.) Tu autem in contrariũ vertens dictũ, ita cogitans, ita agẽs, vt nec corpore esses sancta nec spiritu: corpore quidẽ fornicando: spiritu autem virginitatem mentiendo.

FOENICVLVM. *De hac herba habetur libro sexto Hexamerõn.* (Cap.4. Tom.IIII.)

Serpens quoque pastu fœniculi cæcitatem repellit exceptam. Itaque vbi oculos sibi obduci senserit, nota remedia petit: nec fraudatur effectu.

FOENVM. *In fœno figuratur homo, causa fragilis naturæ, mutabilis fortunæ, inconstantia mentis, morũ degeneratione. Libro tertio Hexamerõn.* (Cap.7. Tom.IIII.)

Quid autem creaturæ huius attexam miraculum, & sapientiæ operatricis argumentum exprimam? In hac enim germinum specie, & illo virentis herbæ munere imago est vitæ humanæ, & naturæ, cõditionisq; nostræ insigne quoddam spectatur & speculũ elucet. Illa herba & flos fœni figura est carnis humanæ, sicut Diuinitatis interpres organo suæ vocis expresit, dicens: Clama: Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis vt flos fœni. (Isa.40.) Aruit fœnum, & flos decidit: verbum autem Domini manet in æternum. Dei sententia, vox humana est. Deus dicit: Clama: sed in ipso Isaias loquitur. Ille respondit: Quid clamabo? Et tãquam quid loqueretur audisset, adiũxit. Omnis caro fœnum. Et verè. Viret enim gloria hominis in carne quasi fœnum, & quæ putatur esse sublimis, exigua quasi herba est, prematura vt flos, caduca quasi fœnũ: germinat vitę viriditatẽ in specie, non in fructus soliditatẽ, hilarioris vitæ quasi flos prætendẽs iucunditatẽ, breuiore spatio occasura super herba fœni, qđ prius quàm euellatur arescit. Quæ enim firmitudo in carne, quę salubritas potest esse diuturna? Hodie videas adolescentem validum, pubescentis ætatis virtute florẽtem, grata specie, suaui colore: crastina die tibi facie & ore mutatus occurrit: & q̃ pridie tibi lautissimus de decore formæ visus est gratia, altero die miserandus apparet, ęgritudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosq; aut labor frangit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vina corrumpũt, aut senectus debilitat, aut euiratos deliciæ reddunt, luxuria decolorat. Nònne verũ est quia aruit fœnum, & flos decidit? Alius abauis atauisque nobilis, & maiorũ honestatus infulis, prosapiæ veteris clarus insignibus, amicis abundans, stipatus clientibus, & vtrunque latus tectus, secum producens maximã ac reducẽs familiam, repente aliqua accidentis periculi mole turbatus, desti-

destituitur ab omnibus, à sodalibus derelinquitur, impugnatur à proximis. Ecce verum est, quia sicut fœnū vita hominis prius quàm euellatur, arescit. Et etiā qui dudum vbertate affluens copiarum, liberalitatis fama per ora volitans singulorum, clarus honoribus, præminés potestatibus, tribunalibus celsus, solio sublimis, beatus populi æstimatus, dum præconū clamore deducitur, subita rerum conuersione in eum carcerem rapitur, quò alios ipse detruserat, & inter reos suos imminentis pœnæ deflet ærumnam. Quanta pridie caterua plaudentium & inuidiosa fauentis populi frequens domum pompa deduxit, & nox vna gloriosæ illum splendorem deductionis aboleuit, ac repentinus lateris dolor effusis gaudiis luctuosā grauis successionē mœroris admiscuit? Huiusmodi est igitur gloria hominis, vt flos fœni. Qui etiā cum defertur, nihil operibus adiungit, in qua nullus fructus acquiritur, & cum amittitur euanescit, omnem scenam hominis, & quam desuper obumbrat repente destitués, & quam intus animabat.

Tom.IIII. FOENVS. *Distinguitur de fœnore. In tractatu super psalmum trigesimumsextum.*

Quomodo poterit indigere iustus, qui tota die miseretur & fœnerat? Quid est quod fœnerat iustus? Non æs, non ferrum, non plumbum, sed argentum igni examinatum. Hoc defert ad mēsam Domini, & diuidit requirentibus: cui vnū, cui duas, cui quinque minas quotidie diuidit, & nūquam deficit. Sed fœnerationem audiuimus in lege reprehensam, dicente Mose: Non fœnerabis. Duplex est fœneratio: vna pecuniæ, altera gratiæ. Diuide vtramque: quia scriptum est, Si rectè offeras, & rectè nō diuidas: peccasti: quiesce. Et tu rectè diuide, ne pecces. Ipse Moses doceat te rectè diuidere, qui admonuit rectè diuidendum: vt sequaris quod Abel egit, qui rectè diuisit. Fugias quod Cain parricida fecit, quia rectè diuidere nesciebat. Diuidit ergo Spiritus sanctus diuisiones, qui operatur omnia diuidés singulis prout vult. Ille prout vult, tu prout potes, prout ingenio vales: diuide quādo lex de pecunia dicat, quādo de gratia. Dicit enim tibi: Fœnerabis gētibus, cuius Dominus vsuras exigit: tu autē non mutuaberis. Est & pecunia fœnoris, est & gratia, cuius Dominus vsuras exigit. Pecunia fœnoris æs habet: gratia fidem confert. Fœnerato ergo fidem gentibus, vt tibi abundet gratia. Tu autem noli mutuari quasi indigus: sed quasi diues & locuples fœnerato: Fœnerauit Petrus: Fœnerauit Paulus: Fœnerauit Iohannes Euāgelista, vel vterque, & non indiguit: hoc est fœnerārunt pecuniam Christi, nō fœnerauerunt pecunias ad vsuras. Fœnera ergo, & noli desistere fœnerare. Audis quid dicat scriptura: Tota die miseretur, & fœnerat. Iustus per diem fœnerat, auarus in nocte. Gratia enim lucis est: auaritia autem vsura tenebrarum est. Et ideo semen fœnerantis fidem, in benedictione erit, habēs vtiq; pręmiū benedictionis.

Deuter.23. Gen.4.

Tom.IIII. *Sed aliter in tractatu de Tobia, capite secundo, proponens de Tobia.*

Quod ergo commēdauit pecuniam, & non fœnerauit, iusti seruauit officium. Malum est enim fœnus quo quæruntur vsuræ, sed non illud fœnus malum, de quo scriptū est: Fœnera proximo tuo in tēpore necessitatis illius. Nā & Dauid ait: Iustus miseretur & cōmodat. Aliud est illud fœnus iure execrabile, dare in vsurā pecuniā quod lex prohibet. Sed Tobias hoc refugiebat, qui monebat filiū ne præceptū Domini præteriret, vt ex substantia eleemosynam faceret, non pecuniam fœneraret, non auerteret faciē suam ab vllo paupere. Hoc qui monet, condemnat vsuras fœnoris, ex quo multi quæstum fecerunt.

Ecclesi.29. Psal.39.

cap.3. *Sed quando pignus vel obligatio apparet, quod sub fœnore petatur a fœneratore statim offertur. Ibidem infrà.*

Multi dispendij metu non fœnerant, dum fraudem verentur. Et hoc est quod petentibus consueuerūt referre. Horum vnicuique dicitur: Perde pecuniam propter fratrem & amicum: & non abscondas illam sub lapide in perditionem.

Et ideo deriuationem fœnoris huius subinfert. Ibidē. Cap.4.

Vos creditores asseritis, qui amplius debetis. Vos, inquam, dicitis creditores, qui non homini, sed pignori creditis. Bene fœnus appellatur quod datis: ita vile ac fœnum est. Sortem dicitis quod debetur. Etenim velut vrna ferali misera sors voluitur, perituri debitoris luenda supplicio.

Vnde causa crudelitatis fœneratorem dicit, & probat non distare à funere. Eodem libro. Cap.10.

Quoties vidi à fœneratoribus teneri defunctos pro pignore, & negari tumulum dum fœnus exposcitur? Quibus acquiescens ego libenter, vt suum constringerent debitorem, vt electo eo fideiussor euaderet: Hæc sunt enim fœneratoris leges: Dixi itaque, Tenete reum vestrum, & ne vobis posit elabi, domum ducite: claudite in cubili vestro carnificibus duriores, quoniam quem vos tenetis carcer nō suscipit, exactor absoluit. Peccatorum reos post mortem carcer emittit: vos clauditis. Legum seueritate defunctus absoluitur, vobis tenetur: certè hic sortem suam iam memoratur implesse. Non inuideo tamen, pignus vestrum reseruate. Nihil interest inter funus & fœnus: nihil inter mortem distat & sortem. Personat funebrem vlulatum fœnoris vsura: nunc verò capite minutus est quem conuenitis, vehementioribus tamen nexibus alligate, ne vincula vestra non sentiat: durus & rigidus est debitor, & qui iam non nouerit erubescere. Vnum sanè est quod non timere possetis, quia poscere non nouit alimenta. Iussi igitur lauari corpus, & ad fœneratoris domū exequiarū ordinem duci: sed etiam inde plausorū mugitu talia personabant. Ibi quoque funus esse crederes, ibi mortuos plangi putares. Nec fallebat sententia, nisi quòd plures constabat illic esse morituros. Victus religionis consuetudine est fœnerator: nam alibi suscipi pignora etiam ista dicuntur: rogat vt ad tumuli locum etiam reliquiæ deferantur: Tunc tantum vidi humanos fœneratores, grauari me, tamen ego eorum humanitatem memorabā proficere, ne postea se quererentur esse fraudatos, donec feretro colla subiecti, ipsi defunctum ad sepulchra deducerent, grauiore mœrore deflentes pecuniæ suæ funus.

Spiritualiter fœnus intelligitur, vt suprà patet in principio: quod etiam in Apostolo Paulo probatur. In tractatu super psalmum trigesimumsextum. Quod require infrà capite Paulus: & capite Vsura.

FOLIVM. *Folia herbarum medicinalia sunt. Libro tertio Hexamerôn. Quod require infra in capite Herba. Folia inueniuntur mollia & dura. Eodem libro. Et folia crassa. Ibidem. Et folia diuersarum figurarum. Ibidem. Et arbores aliquæ semper habent folia, aliquæ non. Ibidem. Quod totum require suprà in capite Arbor. Folia significant verba inutilia, & expositionem scripturæ prauam, ac excusationes malas peccatorum. Libro de Paradiso. Require suprà in capite Adam. Idē dicit libro decimo super Lucā. Quod require suprà in capite Ficus. Signant etiam virtutes inutiles ad vitam æternam, sicut quando sunt sine fide & informes. In tractatu super primum psalmum. Quod require suprà in capite Fides. Addit idem quod folia mortalem fragilitatem habent significare.* Tom.IIII.

Possumus etiam illud intelligere, quia foliis se texerunt Adam atque Heua, corporea vestimenta quærētes, eò quòd resurrectio Dominici corporis prophetaretur: quia nec caro, quæ antea vice foliorū interire cōsueuerat, peritura esset in Christo: iustorūq; omniū, qui secundū Euangeliū ad imitationem ligni sapientiæ nati ex virgine vitam suam actusque formarent.

Fons.

Tom.IIII. FONS. *Fons dicitur esse Deus. Libro de Isaac & anima, capite primo.* A

Dicit scriptura, quia descēdens Rebecca ad fontem, impleuit hydriam, & ascendit. Descendit itaque ad sapientię fontem vel Ecclesia, vel anima, vt totū vas impleret suū, & hauriret puræ sapientiæ disciplinas, quas haurire Iudæi de fonte profluo noluerunt. Quis iste fons sit, audi dicentem: Me dereliquerūt fontem aquę viuæ. (Hierem.2.) Ad hunc fontem sitiens currebat anima prophetarum, sicut & Dauid dicit: Sitiuit anima mea ad Deū fontem viuum: vt sitim suam vbertate Diuinæ cognitionis expleret, & insipientię sanguinem spiritalium rigatu dilueret fluentorum.

Cap.9. Tom.I. *Ad hunc festinare debemus. Vnde libro de fuga seculi.*

Fugiamus igitur hinc, sicut fugit de patria sanctus Iacob. Sciebat autem veram patriam esse superiorem. Fugiamus sicut cerui ad fontes aquarum quos sitiebat Dauid. Sitiat & nostra anima. Quis est ille fons? Audi dicentem: Quoniam apud te est fons vitæ. Huic fonti dicat anima mea: Quando veniam & apparebo ante faciem tuam? Fons enim Deus est. Sed qui hunc fontem desiderat, effundat super se animam suam, vt nihil possessioni carnis relinquat, sed vbique anima superfluat. B

Cap.3. Tom.IIII. *De Domino fonte quomodo sit in animæ subsidium. libro de paradiso.*

Considera quæ habeat anima subsidia. Erat, inquit, fons qui irrigaret Paradisum. Qui fons, nisi Dominus Iesus Christus, fons vitæ æternæ sicut Pater? quia scriptum est: quoniam apud te est fons vitæ. (Psal.35.) Denique flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. (Ioan.7.) Et fons legitur, & fluuius legitur, qui irrigat Paradisi lignum fructuosum, quòd ferat fructū in vitam æternam. Hic ergo fons, sicut legisti. Fons enim procedit, inquit, ex Eden, id est in anima tua fons est. Vnde & Salomon ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus. Hic est fons qui procedit ex illa exercitata & plęna voluptatis anima. Hic fons qui irrigat Paradisum, hoc est, virtutis animę eminētissimo merito pullulātis.

Tom.IIII. *Et subdit ibidem. Quod require suprà in capite Flumē. Et iterū in tractatu super psalmū trigesimūquintū.*

Consideremus cur dixerit torrētem voluptatis tuæ, potabis eos, & non torrēte, quasi de torrente: nisi quia auiditatem bibentium exprimere voluit, quasi torrentem ipsum vellet ebibere si possent? Hic est forsitan torrens voluptatis quem in Genesi legimus, fontem qui abluit Paradisum, & diuiditur in quatuor flumina, quæ circumeūt totam terram. Ex hoc enim fonte virtutes profluunt spiritales, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Bonus fons, gratiæ & splendoris eiusdē atque naturæ cuius & illud flumen de quo in posterioribus dicitur: Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei. Apertissimè itaque subintulit: Quoniā apud te est fons vitæ & in lumine tuo videbimus lumen. Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam iis qui recto sunt corde. Etenim post commemorationē cęlestium beneficiorum, iure gratiæ referūtur authori Domino nostro Iesu Christo, qui fons vitæ irriguus æternæ descendit in terras, vt ariditates nostri pectoris irrigaret, idem splendor gloriæ Dei Patris & imago substantiæ eius: & ideo in lumine eius vero, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdum, videbimus, inquit, Patrem: quia Deus lux est. Rectè etiam dicitur: In lumine tuo videbimus lumen: secundum illud: Qui videt me, videt & Patrem meum. Apud te ergo fons vitæ, præsentem videbimus Patrem. Sicut enim tu apud Patrem eras in principio Deus verbum: Ita apud te semper est Pater, qui in te est. Est enim apud ipsum, in quo est. Prophetatur autē aduentus Domini Saluatoris, qui venturus in terram, diceret: Ego & Pater vnum sumus. Id est vnum sumus lumen, sicut vnum nomen. Per luminis & nominis vnitatem ambo vnum sumus, imò Trinitas vnum in vnitate substātiæ, sed distinctione vniuscuiusque personę. Trinitas distinctionem signat personarum, vnitas potestatem. Potest & ad Patrem dici, Quoniam apud te est fons vitæ, id est ex quo vita processit, quod erat verbum, & semper erat, ideo, quia apud te erat. Omnia per ipsum & in ipso facta sunt: & ipse est vita vniuersorū, & ipse te nobis manifestauit, vt corda hominum ad cognitionem tuæ maiestatis illuminet.

Fons etiā dicitur Spiritus sanctus. Libro de Paradiso, capite primo. Require infrà cap. Paradisus. Fons dicitur sapientia & puteus, aliter tamen & aliter, prout patet scilicet, & prout latet. In tractatu super psalmum quadragesimumquintum exponendo psalmi titulum. Tom.IIII.

Quærent me mali, & non inuenient. Ideo Abraham puteum fodit, vt aquam qui quæreret, inueniret. Ideo puteum fodit Isaac; ideo Dominus Iesus sedebat ad puteum. Erat autem ibi fons Iacob. Sedebat ad puteum, vt quæreres. Fons ibi est, vbi Christus est. Fons est vt aquæ superfluant requirentibus: quo & vniuersa carnis vel flagitia diluantur, vel restinguantur incendia. Hæc ergo est altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, vt mali eam non inueniant, boni quærant, atque in eius acquirendæ studio & meditatione versentur. Vis scire quàm verum sit? Audi sapientiæ ipsius verba: Petite & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Pulsa ergo ianuam, quia Christus est ianua: pulsa ostium verbi, vt aperiatur tibi ad eloquendum mysterium Christi, & absconditos in Christo sapiētiæ possis inuenire thesauros. In ipso nobis sapientia, in ipso vita nostra abscōdita est, sicut Paulus asseruit, qui vsque ad tertiū raptus est cælum vt audiret ea quæ homini non licet loqui. Quāta occultorum est disciplina? Licet scire homini, & non licet loqui. Scire vita est, loqui mors est. Cognoscētes ergo quia finis occultorū, qui Græcè σκοπός dicitur, hic est, atque ea summa, vt & indigni non apprehendāt sapientię disciplinam: & qui C desiderium habent, vitæ tamen & fidei meritis suffragantibus, cognitionem Diuinorum capere sacramētorum laborant, & quotidianis exercitationibus desudāt, vt intentionis suæ fructum mereantur adipisci, &c.

Clarius autem & diffusius quomodo fons dicatur & puteus, pertractat libro de Isaac & anima. Cap.4. Tom.IIII.

Vt cognoscamus autem quia & Salomon ita hos interpretatus est puteos, vt ad moralem doctrinam, & naturalem referret, & mysticā, in singulis libris suis, quos de moralibus, vel naturalibus, vel mysticis scripsit, posuit hos puteos. Nam & in Prouerbiis cum declinādam speciem diceret secularis illecebræ, ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum fontibus, & superfluant tibi aquæ de tuo fonte. (Prouerb.5.) Et infrá: Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, & iucundare cum vxore: eò quòd aduersus tentamenta mundi remedium nobis vera sapientia sit. Moralis quoque doctrina, quæ imaginem mundanæ voluptatis meretriciis quibusdam illitam fucis irriguo suo diluat, & fluento sui fontis abstergat. D De naturalibus quoque habes in Ecclesiaste dictum: Feci mihi piscinas aquarum, ad irrigandum ex his saltum germinantem. (Ecclesiast.2.) Neq; te moueat, quòd pro puteo piscinas posuit, quia & Moses puteum latitudinis dixit, eò quòd à solicitudine omni & angustiis absoluitur, qui mundum hunc pia mente transcendit. Non immeritò ergo piscinas habet Ecclesiastes, qui vidit nullam abundantiam esse sub Sole, sed si quis abundare velit, in Christo abundet. De mysticis puteus superest nobis, quem etiam ipsum reperimus in Canticis Canticorum, dicente scriptura: Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetu descendens à Libano. (Cantic.4.) Etenim si mysteriorum altitudinem persequeris, puteus tibi videtur, tanquam in profundo sita, mystica esse sapientia: Si verò haurire velis affluentiam charitatis, quæ maior & vberior est quàm fides & spes,

spes, tibi tunc fons est. Exuberat enim charitas, vt & hau- A
rire eam cominus, & rigare eius affluẽtia hortum tuum possis, spiritalibus fructibus redundãtem. Et quia ipse puteus latitudinis est, qui charitatẽ habet, ideo dixit, quia vbi charitas est, ibi impetus magnus à Libano descendit. Ne quid autem moueat quòd & puteum eundem & fontem dixit, Euangelium te instruat, in quo scriptum est: Quia venit Iesus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. (Ioan. 4.) Erat autẽ ibi fons Iacob: & fatigatus, inquit, sedebat sic super fontem. Vnde ad mysticam doctrinam hunc referri puteum etiam ibi cognoscimus: quia ibi Samaritana illa, id est, custos, custos autem cælestium præceptorum, hausit de puteo illo Diuina mysteria, cognoscens quia Deus spiritus est, & non in loco adoratur, sed in spiritu: & quia Messias venit Christus est. Et ideo qui adhuc expectatur à Iudæis, iam venit. Quibus auditis, mulier illa, quæ speciem Ecclesiæ gerit, legis sacramenta cognouit, & credidit.

De fonte Ecclesiæ loquitur, Lib. de Abraham. Require suprà in cap. Ecclesia: & in sermone tertio de sacramentis. Require suprà in cap. Baptismus.

FORIS VEL FORAS. *Semper intelligitur in vitium. In tractatu de prima interpellatione Dauid. Require suprà in cap. Firmamentum. Vnde in tractatu super Psal. xl. pertractãs de Iuda proditore illud: Egrediebatur foras &c.* (Tom. IIII.)

Ingrediebatur ergo Iudas, quærẽs prodere Saluatorem, vt videret quid ageret, quídve loqueretur vt eum caperet in sermone & Iudæis annũtiaret. Sed nihil inueniebat, qui nihil intelligebat. Bene ait scriptura, Quia intus cum Iesu non erat: qui à doctrina eius recesserat, & institutiones eius reliquerat. Volebat intrare: sed penetrare non poterat: quia eum sua excludebat perfidia. Omnis enim impudicus, aut immundus, aut auarus (Ephes. 5.) (quod est idolorum seruitus) nõ habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Non solùm ergo ingredi moliebatur & nõ ingrediebatur, sed etiam volebat videre & non videbat. Denique loquebatur Iesus in parabolis, sed non audiebat Iudas. Denique nec Diuina videbat mysteria. Non enim omnes audiunt verbum Dei, qui sibi videntur audire. Nam si omnes audirent, non diceret Iesus: Qui habet aures audiendi, (Luc. 8.) audiat. Et ideo quia nõ audiebat, neque videre poterat, loquebatur vana pro veris, & putabat quòd Iesum falleret, dicẽs: Potuit hoc venũdari, & dari pauperibus: cũ furtis suis, non pauperibus prouideret: appellans rabbi atq; doctorẽ à cuius magisterio deuiabat cuius cor in quod se immerserat diabolus cõgregabat sibi & augebat iniquitates. Sibi enim iniquus erat, sibi iniustus: sibi delinquebat, q intra se dolũ meditabatur, qui latere nõ poterat. Nõ enim circũueniebatur Iesus, qui prodebatur volẽs: & testificabatur: Vnus ex vobis me tradet. Deniq; cõfessus est Iudas dicẽs: Nũquid ego sum rabbi? Et D
Dominus ait: Tu dixisti: Nec sic intellexit Iudas quod cognosceretur. Nã si intellexisset, non prodidisset. Sed nihilominus egrediebatur foras, & loquebatur. Aptus versiculus aduersum eos qui secretum alicuius prodũt. Pulchrè ait: Egrediebatur foras. Foris enim lupi, foris prædones: intus Moses in nube cum Iesu. Foris Iudæi, intus Zacharias sacerdos in templo. Foris multitudo, intus Spiritus sanctus in cordibus nostris clamat ad Patrem. Foris aduersarius noster sicut leo peruigilat ad rapinam. Foris infideles, intus fideles. Et ideo eos qui foris sunt, Deus iudicabit: eos autem qui intus sunt, Christus absoluit. Egrediebatur igitur Iudas, & loquebatur. Egrediebatur de fide: egrediebatur de consilio & numero Apostolorum. Egrediebatur de conuiuio Christi ad latrocinium diaboli. Egrediebatur de gratia sanctificationis ad laqueum mortis: qui vana ad perfidos loquebatur. Egrediebatur foras, qui vitæ interna mysteria relinquebat. Egrediebatur, qui scripturæ interiora nõ nouerat. Si enim scisset, intellexisset etiã illud: Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui semper mecũ dulces capiebas cibos: in domo Domini ambulauimus cum consensu. Non intellexit ergo hunc psalmum, non centesimum atque octauum, non alios, non alia testimonia scripturarum. De quo bene Euangelista dicit Ioannes, & de cæteris infidelibus: Ex nobis exierunt, sed non (1. Ioan. 2.) erant ex nobis: Si enim ex nobis essent, mãsissent vtique nobiscum. Nõ manebat ergo cum Apostolis proditor, qui foras exibat, & cum perfidis susurrabat. Quo verbo vsa est scriptura Diuina, demonstrans sine authoritate esse perfidiam, quæ timet quod loquitur deprehẽdi. Fideli autem dicitur: Exalta viribus vocem tuam. En quo deciderat Apostolus Iudas, qui missus erat fidem gẽtibus pleno authoritatis præconio prædicare, vt in aurem insusurraret insidiatoribus magistri sui, quo timeret audiri. Nónne iudicio suo se ipse damnauit? Sed erubescebat audiri, quod facere non timebat. Erubescebat, quia B
aduersus vitæ suæ sanctificationis & honoris authorem cogitabat mala. Nec gratiam beneficiis rependebat, sed mala pro bonis bono referebat magistro, quod etiam seculi homines damnare consueuerũt. Erubescebat ingratus deprehendi: erubescebat auarus videri, cum pro pecunia authoris sui salutem proderet. Erubescebat videri perfidus: similiter & Iudæi qui aduersus fidei magistrũ falsos testes perfidi subornabãt, vt dicerent quòd prædicasset templum Dei quod Salomon condidit, destruendum: cùm ille de templo sui corporis significasset: Soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. (Ioan. 2.) Verè foris erant, qui à cognitione erant verbi cælestis exclusi. Verbum, inquit, iniquum proposuerunt aduersum me: id est illicitum, & cõtra ius, & nefas sermonem proposuerunt, mihi facientes de humano sanguine pactiones †, quem sceleratissimè vendidit († Aliàs, disputationes.) C
Iudas, Iudæi quoque emendum non minore scelere crediderunt vanissimi homines, quasi qui dormit, inquit, non adiiciat vt resurgat.

FORMICA. *De eius naturali industria & solicitudine, in quibus eã imitari debemus. Lib. vj. Hexamerõ.* (Cap. 4. Tom. IIII.)

Est tamen etiam in natura quadrupedum, quod imitari nos sermo propheticus adhortatur: Quo exemplo caueamus desidiam, & exiguitate vel infirmitate corporis à virtutis studio nõ reflectamur, neq; reuocemur ab vllius propositi magnitudine. Exigua est enim formica, quæ maiora suis audet viribus: neque seruitio ad operandum cogitur, sed spontaneæ proposito prospicientiæ futura alimentorum subsidia sibi præstruit. Cuius vt imiteris industriam, scriptura te commonet, dicens: Confer te ad formicam ò piger, & æmulare vias (Prouerb. 6.) eius, & esto illi sapientior. Illa enim nullam culturã possidet, neque eam quæ se cogat habens, neque sub Domino agens, quemadmodũ præparat escam, atque de tuis laboribus sibi messem recondit, & cum tu plerunque egeas, illa non indiget. Nulla sunt enim clausa horrea, nullæ impenetrabiles custodiæ, nulli inuiolabiles acerui. Spectat custos, furtáque prohibere non audet. Aspicit sua damna possessor, nec vindicat. Nigro conuectatur agmine præda, per campos feruent semitæ comitatu viantium, & quæ comprehendi angusto ore non possunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hoc Dominus messis, & erubescit tam parca piæ industriæ negare compendia.

Formica melius quàm homo sua tempora nouit, ac temporum mutationes aduertit. Eodem lib. (Cap. eod.)

Nouit etiam formica explorare serenitatis tempora. Nam cum aduerterit madidatos imbre fructus suos humescere, explorato diligentius aëre, quando iugem possit seruare temperiẽ, aceruos reserat suos, & de cauernis foras suis humeris exportat, vt iugi Sole propria frumenta siccentur. Denique haudquaquam il-

lis diebus omnibus rumpi de nubibus imbres videris, nisi cum fruges suas horreis propriis formica reuocauerit.

Cap. eod. *Formica est medicina vrsi ægrotantis. Eodem libro.*

Norunt & bestiæ remedia sua. & infrá. Vrsus æger formicas deuorat.

FORNAX. *Distinguitur de fornace, quia est fornax ferrea, quæ est afflictionis cõmunis bonis & malis. Alia est fornax aurea, quæ est probationis: & hec propria bonis. Libro super Beati immaculati, litera vigesima, exponens illud: Vide humilitatem meam, &c.* *Versu I. Tom. IIII.*

Siquidem lectum est: Homines acceptabiles in fornace humilitatis: ταπεινότης enim Græcus dixit. Hoc ideo posui, quia plurimi habent Latini, in fornace afflictionis. Latinus discernit, Grecus nõ separat. ταπεινότης & humilitas virtutis dicitur, & humilitas afflictionis. nihil impedit si Latinus separat. Non enim Græcus ex Latinis transtulit, sed Latinus ex Græco. Denique & Hebræi quãdiu in Ægypto erant, in fornace erant ferrea, hoc est in fornace tentationis, in fornace afflictionis, cum duris affligerentur imperiis. Vnde scriptum est: Quia eduxit eos Deus de fornace ferrea ex Ægypto. Fornax erat ferrea, quia nullius adhuc in Ægypto opera virtutum plena lucebant: nullius aurum illic fuerat comprobatum: nullius plumbum iniquitatis exustum. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ. Quam fornacem nullus poterat euadere, quæ omnes consumeret, in qua solus dolor esset & luctus. At verò fornax in qua Ananias, Azarias & Misaël hymnum Domino canebãt, fornax aurea illa, non ferrea, per quam toto orbe sapientia fide deuotionis illuxit. Erat quidem etiam hæc fornax in Babylonia, vbi aurum non erat spirituale, nisi forte captiuum. Captiuam enim Dominus duxit captiuitatem. Hoc erat aurum in Dei sanctis, qui captiui erant apud Babylonios corpore, spiritu autem apud Deum liberi, soluti vinculis captiuitatis humanæ, iugo gratiæ spiritalis innexi. Et fortasse eadem fornax ferrea fragilibus est, aurea perseuerãtibus. Omnes enim oportet per ignem probari, quicunque ad Paradisum redire desiderant. Non enim otiosé scriptum est, quòd eiectis Adam & Heua de Paradisi sede, posuit Deus in exitu Paradisi gladium igneum versatilem. Omnes oportet transire per flammas, siue ille Ioannes Euangelista sit, quem ita dilexit Dominus, vt de eo diceret ad Petrum: Sic eum volo manere: quid ad te? tu me sequere. Vnde de morte eius aliqui dubitauerunt, de transitu per ignẽ non possumus dubitare: quia in Paradiso est, nec separatur à Christo. Siue ille sit Petrus, qui claues accepit regni cælorum, qui supra mare ambulauit: oportet vt dicat, Transiuimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium.

Fornax fumigans dicitur vita nostra præsens. Libro secundo de Abraham. Exponens illud Genesis decimoquinto: Cum igitur occubuisset Sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, &c. Alia litera habet: Fornax fumigabunda. Vnde Ambrosius dicit: *Cap. II. Tom. IIII.*

Etiamsi dubitaretur de superioribus confirmarent sequentia, quando flammam factam ad occasum legimus, quæ illuminaret vespertina mundi tempora, & fulgeret in tenebris, ac reuelaret latentia. Denique continuò visa est fornax fumigabunda. Cuius similitudine videtur exprimi vita humana implicata iniquitatibus seculi istius atque inuoluta, non habens veri fulgoris claritudinem, & splendorem synceri luminis, intus quasi fornax æstuat diuersis cupiditatibus, & quibusdam desideriorum anhelat ignibus: foris velut quodam fumo attexitur, ne videat veritas faciem. Obumbratur itaque & obducitur quadam caligine oculus animæ, vt confundatur globo quodam fumigantis nebulæ mentis aspectus, ne pura posit spectare negotia, donec cælestes lampades dirigat Dominus Iesus, hoc est, fulgorem suæ gloriæ. Quando, inquit, non indigebunt luce lucernæ, & lumine Solis, quoniam ipse Dominus erit lux omnibus, & ipse illuminabit omnia mundi istius quorum suprà cognita est diuisio nunc manifestata in lumine, nunc per speculum in ænigmate, tunc nec in parte, sed facie ad faciem veritatis solida, atque illud quod perfectum est posit videri.

FORNICATIO. *In fornicatione intelligitur adulterium. Vnde super epistolam ad Romanos, cap. j. Exponens illud, Repletos omni iniquitate, malitia & fornicatione: dicit sic.* *Tom. V.*

Hæc fornicatio habet in se adulterium. Si enim dixisset adulterium videbatur excusasse fornicationem, sicut leges Romanæ. Ideo quod minus est posuit, vt quod maius est inultum non posit credi.

Fornicationis peccatum est valde graue, quia corpus cõtaminat, & Spiritu sancto priuat. Vnde super primam epistolam ad Corinthios, cap. vj. Exponens quod sequitur, dicit sic. *Tom. V.*

Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt? Corpora nostra membra Christi sunt: sed in nouum hominem, qui secundum Deum creatus est: quia ipse caput Ecclesiæ est. Tollens ergo Christi membra, faciam membra meretricis? Absit. Ait, quia meretrici adhærẽtia membra desinunt esse membra Christi. An nescitis quia qui adheret meretrici, vnum corpus fit? Hoc dicit, quia qui contaminationi se admiscet, vnum fit cum eo cui se admiscet. Fornicatio enim ambos vnum facit. Vt quomodo in natura, sic & in macula vnum sint. Erunt, inquit, duo in carne vna. Manifestum est vt quia mulier de viro est, ambo in carne vna sint. Qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est: quoniam in bene agẽtibus spiritus Dei est communis cum Deo & hominibus. Fugite fornicationem. Rectè fugiendam monet fornicationẽ, per quã filij Dei fiunt filij diaboli. Omne peccatum quodcunque fecerit homo extra corpus est: qui autem fornicatur in corpus suum peccat. Ostendit grauissimum esse peccatum, quia ex hoc omne deperit corpus: in cæteris àutem peccatis portio perit non totum. Totum enim corpus vir est & mulier: quia portio viri est mulier. Quicunq; enim aliud peccatum admiserit, extra se peccat: fornicarius verò in carnem suã peccat. Age si laqueo vitam finiat, aut ferro se trucidet non in corpus suum videtur peccare: sed in animam, cui vim facit. Fornicari autẽ corporale delictum est, quod & corpus contingit & animam. Non enim sine desiderio carnis, quia habet & caro proprium motũ, anima concupiscit vt peccet in carnem, quamuis sine anima nihil posit. Per id ergo quod in carnem, quæ ex se est, peccat (ad originem enim retulit) in corpus suum dicitur peccare, vt desinat à fornicatione quasi sibi parcens, &c. An nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti? Hoc id idcirco dixit, vt corpora nostra incontaminata seruemus vt posit illic Spiritus sanctus habitare.

Iterum in tractatu super Psal. xxxvij. *Tom. IIII.*

Ideo qui fornicatur in corpus suum peccat, non extra corpus. Primùm, quia infirmatur caro quæ libidinibus defluit, & non seruat moderamina castitatis. Deinde quoniam seminaria quæ debent soboli proficere procreandæ, inquinamentum corporis, non fructum posteritatis operantur. Inde itaque dicuntur illusiones fortasse, quòd in iis corporis æstus siue coitus celebritate frequenter illudat. Vnde bene septuaginta viri animæ illusiones dixerunt, eò quòd diabolus affectus alicuius illudens, in vanum studeat vires eius effundere, virtutem vacuare, resoluere fortitudinem.

Fornicatio autem spiritualis propriè est idololatria: vnde in fine tractatus de secunda interpellatione Dauid, dicit sic, *Tom. IIII.*

Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Sic enim

mulier

mulier quę fornicatur, nō adhęret viro, nec vna caro cū viro suo, nec vnus spiritus est, sed diuidit sese, ac separat fornicando: ita quæcunque anima non adhæret Deo, sed vanis idolorum cultibus inseruiens, fornicatur, & diuidit se sacrilegij obscœnitate, & longe fit à Deo, quæ propè esse deberet. Perit autem qui separatur à Domino. Vnde sanctus qui Dei iudicium reformidat, semper adhærere vult Christo, & in eo spem suam ponere, vt laudet Deum.

FORTE ADVERBIVM. *De hoc aduerbio mouet dubium Nouatianorum, qui negabant pœnitentiam post baptismum profuturam, & soluit: quia in sacra scriptura non semper dubitatiuè ponitur: Vnde libro secundo de pœnitentia, cap. v. dicit sic.*

Cap. 5. Tom. I.

Referunt quæstionem de verbis Apostoli Petri, quia dixit Simoni, pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, si forte remittatur tibi: Et putant non confirmasse Petrum vt agenti pœnitentiam peccatum remitteret. Sed considerent de quo loquatur, hoc est, de Simone, qui non ex fide crederet, sed dolum cogitaret. Denique & Dominus dicenti ei cuius non plenam synceritatem videret, Sequar te: ait, Vulpes foueas habent. Quem ergo Dominus ante baptismum non prohibuit sequi, quoniam fraudulentum videbat, miraris si post baptismum præuaricantem non absoluit Petrus, quem in obligatione iniquitatis manere pronuntiat? Sed hoc illis responsum sit. Ego autem nec Petrum dubitasse dico, nec verbi vnius præiudicio tantam causam strangulandam arbitror. Nam si putant dubitasse Petrum, nunquid & Dominus dubitauit, qui ait ad Hieremiam Pophetam: Sta in atrio domus Domini, & responsum dabis omni Iudæ, iis qui veniunt adorare in domo Domini, omnia verba quæ constitui tibi respondere illis: noli auferre verbum, forsitan audient & auertentur? Dicant ergo & Deum ignorasse quid esset futurum. Sed nō ignorantia in eo verbo exprimitur, sed in scripturis Diuinis frequens huiusmodi consuetudo aduertitur, eò quòd simplex sit eloquutio. Siquidē & ad Ezechiel dicit Dominus. Fili hominis, mittā ego te ad domū Israël, eos qui me exacerbauerunt, ipsi & patres eorū vsq; in hodiernū, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus, si forte audient & terrebuntur. Nesciebat ergo eos posse aut non posse conuerti? Non ergo semper dubitantis ista est eloquutio. Denique ipsi sapientes seculi, qui omnem gloriam suam statuunt in expressione verborum, quod Latinè dicimus forte, Græcè τάχα, non vbique pro dubitatione posuerunt. Aiunt itaque primum suorum dixisse poëtam, ἢ τάχα χῆρα ἔσομαι, quod est Latinè, cito vidua ero. Et alibi: τάχα γάρ σε κατακτανέουσιν Ἀχαιοί, πάντες ἐφορμηθέντες. Non enim dubitaret omnibus simul insurgentibus, vnum facilè ab vniuersis posse prosterni. Sed nos nostris magis quàm alienis vtamur. Denique habes in Euangelio, quia ipse Filius de Patre ait, cum misisset seruos ad vineā suā, & cultores eos occidissent, dixisse Patrem: Mittam filium meum dilectissimū, forsitan hunc verebuntur. Et alibi ex sua persona Filius ait, Neque me scitis, neque Patrem meum: si me sciretis, & Patrem meum forsitan sciretis. Si ergo iis verbis vsus est Petrus, quibus Deus vsus est sine præiudicio sciētię suæ, cur non accipimus & Petrum his vsum sermonibus sine suæ fidei præiudicio? Neque enim poterat dubitare de Christi munere, qui sibi soluēdorū peccatorum dederat potestatem, præsertim cum versutiis hæreticorum, locum non deberet relinquere.

Hieremi. 26.

Iliad. 3.

Id est, Citò enim te interficient Græci omnes insurgētes.

FORTITVDO. *Describitur lib. j. de officiis.*

Cap. 24. Tom. I.

Qui virtutum principalium officium definiunt, constituunt tertio loco fortitudinem, quæ & in rebus bellicis excelsi animi magnitudine, & domi eminet, corporísque præstat viribus.

De fortitudinis actibus virtuosis. Eodem libro, capite vigesimoseptimo.

A Siquidem & fortitudo quæ vel in bello tuetur à Barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena iustitiæ sit: & scire quo consilio defendat atq; adiuuet, captare etiā tēporū & locorum opportunitates, prudentię ac modestię sit. Et temperātia ipsa sine prudentia modum scire non possit, opportunitatem noscere, & secundum mensurā reddere sic iustitiæ. Et in omnibus istis magnanimitas necessaria sit, & quædam fortitudo mentis, plerunq; & corporis, vt quis quod velit implere possit.

De fortitudine distinguitur, Eodem libro quod est in rebus bellicis atque domesticis. *Cap. 35.*

Nunc de fortitudine tractemus, quæ velut excelsior cæteris, diuiditur in res bellicas & domesticas. Sed bellicarum rerum studium, à nostro officio iam alienum videtur, quia animi magis, quàm corporis officio intendimus, &c.

B *Require suprà in cap. Bellum. Debet esse aliis virtutibus coniuncta. Eodem cap. Quod require ibidem. De bellica fortitudine subdit, quod require ibidem. Quæ fortitudo non solum est in aggrediendo terribilia, sed etiam in tolerando aduersa. Ibidem.* *Cap. 35.*

Non hæc sola, præclara fortitudo est, sed etiam illorum gloriosam fortitudinem accipimus, qui per fidem magnitudine animi obstruxerunt leonum ora, extinxerunt virtutem ignis, effugarunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate fortes, qui non comitatu & legionibus subcinctionem cum multis victoriam, sed nuda virtute animi singularē de perfidis retulerunt triūphum. Quam insuperabilis Daniel, qui circa latera sua rugiētes non expauit leones? Fremebant bestiæ, & ille epulabatur. Non igitur in viribus corporis & lacertis tantummodo fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi. Neque in inferenda, sed in depellenda iniuria lex virtutis est. *Cap. 36.*

C *Consistit in propulsanda iniuria à proximo. Ibidem subdens.* *Cap. 36.*

Qui enim non repellit à socio iniuriam si potest, tā est in vitio, quàm ille qui facit. Vnde sanctus Moses hinc prius orsus est tentamēta bellicæ fortitudinis. Nā cum vidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipiētem, defendit ita vt Ægyptium sterneret, atque in arena absconderet. Salomon quoque ait: Eripe eum qui ducitur ad mortem. Vnde igitur hoc vel Tullius, vel etiam Panætius, aut ipse Aristoteles transtulerint, apertū est satis: quanquam etiā his duobus antiquior dixerit Iob: Saluū feci pauperē de manu potentis, & pupillū cui nō erat adiutor adiuui. Benedictio perituri in me veniebat. Nónne hic fortissimus, qui tam fortiter pertulit impetus diaboli, & vicit eum in virtute mentis suæ? Neq; verò dubitandū de eius fortitudine, cui dicit Dominus: Accinge sicut vir lumbos tuos, suscipe altitudinem & virtutem, omnem autē iniuriosum humiliato. Apostolus quoque ait, Habetis fortissimam cōsolationem. Est ergo fortis, qui se in dolore aliquo consolatur.

Exod. 2.

Prouerb. 24.

Iob 29.

Iob 40.

D *Hebræ. 6.*

Et addit quòd consistit in passionibus animi superandis. *Cap. eod.*

Et reuera iure ea fortitudo vocatur, quando vnusquisque se ipsum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur atque inflectitur, non aduersis perturbatur, non extollitur secūdis, & quasi vento quodam variarū rerū circunfertur inuitatione. Quid autem excelsius & magnificētius q̃ exercere mētē, afficere carnē, & in seruitutē redigere, vt obediat imperio, consiliis obtemperet, vt in adeundis laboribus impigre exequatur propositum animi ac voluntatem?

Duæ autem sunt fortitudinis partes. Ibidem. *Cap. eod.*

Hæc igitur prima vis fortitudinis, quoniam in duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primò vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis quàm expetenda ducat. Secundò vt ea quæ summa sunt, omnésque res in quibus honestas

& illud πρέπον cernitur præclara animi intentione vsq; ad effectum persequatur. Quid enim tam præclarum, quàm vt ita animum informes tuum, vt neque diuitias, neque voluptates, neque honores in maximis constituas, neque in his studium omne conteras? Quod cum ita affectus animo fueris necesse est vt illud decorum ac honestum præponendum putes, illíque mentem ita intendas tuam, vt quicquid acciderit, quo frangi homines solent, aut patrimonij amisio, aut honoris imminutio, aut obtrectatio infidelium, quasi superior non sentias. Deinde vt te salutis ipsius pericula pro iustitia suscepta non moueant. Hæc vera fortitudo est, quam habet Christi athleta, qui nisi legitimè certauerit, nō coronatur. An mediocre tibi videtur præceptum fortitudinis? Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio autem spem. Vide quot certamina, & vna corona. Quod præceptum non dat, nisi qui est confortatus in Domino Iesu, cuius caro requiem non habebat, afflictio vndique: foris pugnæ, intus timores. Et quamuis in periculis, in laboribus plurimis, in carceribus, in mortibus positus, animo tamen non frangebatur, sed præliabatur, adeò vt potentior suis fieret infirmitatibus.

Et addit qualis in clericis esse debet, quia spiritualis cōtra proprias passiones ac dæmonis tentationes. Quod require supra in cap. Aduersitas. Ibidem ipsam describens ac extollens fortitudinem, contra vitia principaliter innuit eam militare debere.

Lib. 1. Offic. Cap. 39.

Non est igitur mediocris nec discreta à cæteris animi fortitudo, quæ bellum cum virtutibus gerat, sed quæ sola defendat ornamenta virtutum omnium & iudicia custodiat, & quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decernat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras, quibus aurem deferre nesciat, nec (vt dicitur) a-ue dicat, pecuniam negligat, auaritiam fugiat tanquam labem quandam quæ virtutem effœminet.

Et addit quomodo auaritia plurimum abest à fortitudine. Quod require supra in cap. Auaritia. Et adiungit de iracundia & vana gloria. Ibidem.

Cap. eod.

Iracundiam velut quibusdam propulset armis, quæ tollit consilium, & tanquam ægritudinem vitet. Gloriæ quoque caueat appetentiam, quæ frequēter nocuit immoderatius expetita, semper autem vsurpata. Quid horum sancto Iob, vel in virtute defuit vel in vitio obrepsit? Quomodo despexit salutis periculū? Quomodo laborem ægritudinis, frigoris, famis, pertulit? Nunquid rapinis diuitiæ coaceruatæ, de quibus tanta inopibus affluebat? Nunquid auaritia census aut voluptatis studia cupiditatésque excitauit? Nunquid trium regum iniuriosa contentio, vel seruorum contumelia in iram excusit? Nunquid gloria sicut leuem extulit, qui imprecabatur grauia sibi, si vnquam vel non voluntariam celauisset culpā, vel reueritus esset multitudinē plebis, quo minus anuntiaret eam in conspectu omniū? Neq; enim cōsentaneę sunt vitiis virtutes, sed sibi cōstāt. Quis igitur tam fortis, quàm sanctus Iob? cui secundus adiudicari potest, qui parem vix reperit?

Et addit ibidem exemplo patrum, bellicæ fortitudinis imaginem, quàm fuerint audaces in aggrediendo magnanimiter terribilia: quod require supra, in capite Bellum.

Et annectit ibidem exemplum in casu mortis terribilis, & adiungit etiam exempla de sanctis martyribus Machabæis, quæ require ibidem, cap. Bellum. Et de sancta Agnete etiam scribit ibidem. Quod require supra, in cap. Agnes.

Cap. 41.

Et de sancto Laurentio similiter ibidem sic subiungit.

Non prætereamus sanctum Laurentium, qui cum videret Sixtum episcopū suum ad martyriū duci flere cœpit, non passionem illius, sed suā remansionē. Itaque his verbis appellare cœpit: Quo progrederis sine filio pater? quò sacerdos sancte sine diacono properas? Nūquam sacrificiū sine ministro offerre cōsueueras. Quid in me ergo tibi displicuit pater? Num degenerem probauisti? Experire certè, vtrum idoneum ministrum elegeris. Cui commisisti Dominici sanguinis consecrationē, cui cōsummandorum consortium sacramentorum, huic cōsortium tui negas. Vide ne periclitetur iudicium tuum, dum fortitudo laudatur. Abiectio discipuli, detrimentum magistri est. Quid quòd illustres & præstantes viri discipulorum certaminibus quàm suis vincunt? Denique Abraham filium obtulit, Petrus Stephanum premisit: & tu pater ostende in filio virtutem tuam: offer quem erudisti, vt securus iudicij tui comitatu nobili peruenias ad coronam. Tunc Sixtus: Non ego fili te relinquo ac desero, sed maiora tibi debentur certamina. Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum suscipimus, tibi quasi iuueni manet gloriosior de tyranno triumphus. Mox venies, flere desiste, post triduum me sequeris. Inter sacerdotem & leuitam hic medius numerus decet. Non erat tuum sub magistro vincere, quasi adiutorem quæreres. Quid consortium passionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem eius dimitto. Quid præsentiam meam requiris? Infirmi discipuli magistrū præcedant: fortes sequātur: vt vincāt sine magistro, qui iam non indigent magisterio. Sic & Helias Helisæum reliquit. Tibi ergo commēdo nostrę virtutis successionem. Talis erat contentio, digna sanè, de qua certarēt sacerdos & minister, quis prior pateretur pro Christi nomine.

Addit autem comparationem huius sancti ad fabulam poeticam. Cap. eod.

In fabulis ferunt tragicis: excitatos theatri magnos esse plausus, cum se Pylades Orestē diceret: Orestes, vt erat, Orestem se esse asseueraret: Ille vt pro Oreste necaretur, Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari. Sed illis non licebat viuere, quod vterque esset parricidij reus, alter qui fecisset, alter qui adiuuisset. Hîc Laurentium sanctum ad hoc nullus vrgebat, nisi amor deuotionis, tamen & ipse post triduum, cum illuso tyranno impositus super craticulam exureretur, Assum est, inquit, versa & manduca. Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

Vltimò concludit ex amore laudis virtutis huius neminem gratis debere prouocare hostem, etiam vbi qui occiditur martyr efficitur. Cap. 42.

Cauendum etiā reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentius abutātur potestatibus, & plerunque auersos à nobis animos gentilium, in studia persequutionis excitēt, atq, inflāmēt ad iracundiā. Itaq; vt illi perseuerare possint & supplicia vincere, quātos perire faciūt? Prospiciēdū etiā, ne adulantibus aperiamus aurē. Emolliri enim adulatione, non solùm fortitudinis non esse, sed etiam ignauiæ videtur.

Prædictam etiam fortitudinem bellicam probat sanctis mulieribus non defuisse. Vnde lib. j. de viduis, parte ij. de Iudith interserit historiam in hunc modum. Tom. 3.

Sed nec fortitudo bonæ viduæ deesse consueuit. Hęc est enim vera fortitudo, quæ naturæ vsum, sexus infirmitatem, mentis deuotione transgreditur. Qualis in illa fuit, cui nomen Iudith, quæ viros obsidione fractos, perculsos metu, tabidos fame, sola potuit à colluuione reuocare, ab hoste defendere. Ea enim vt legimus, cum Holophernes successu multorum terribilis præliorum, intra muros innumera virorum millia coēgisset, armatis pauentibus, & de extrema iam sorte tractātibus, extra murum processit, & in illo præstantior exercitu quem liberauit, & eo fortior quem fugauit. Sed vt discas maturæ viduitatis affectum, seriē ipsam persequere scripturarum. A diebus enim viri sui, quibus ille defunctus est, vestem iucunditatis deposuit, mœroris assumpsit, per omnes dies intenta ieiunio, sabbato tantū & Dominica sacrarúmque temporibus feriarum non refe- Iudith 8.

refectioni indulgens, sed religioni deferens. Hoc est A enim illud, siue manducatis, siue bibatis, in nomine 1. Cor. 10. Christi Iesu agenda esse omnia, vt etiã ipsa refectio corporalis, sacræ religionis cultui deferatur. Diuturnis igitur mœroribus & quotidianis roborata ieiuniis sancta Iudith, quæ seculi oblectamenta non quæreret periculi negligens, mortísque contẽptu fortior vt commento strueret dolũ vestem illam iucunditatis, quam viuente viro vestire solebat, se induit, quasi placitura viro si patriam liberaret. Sed virum alium videbat, cui placere quærebat: illum vtique de quo dictum est, Post me venit vir, qui ante me factus est. Ioan. 1. Et bene pugnatura coniugales resumpsit ornatus, quia monimenta cõiugum arma sunt castitatis. Neque enim vidua aliis aut placere aut vincere posset. Quid cætera prosequamur, quòd inter tot millia hostium casta permansit? Quid eius sapientiam prædicemus, quòd huiuscemodi est commenta consilium? &c.

Addit quòd fortitudo ex abstinentia sibi prouenit. Require suprà in cap. Abstinentia. Et adiungitur quod sobrietas eam fecit vincere. Require suprà in ca. Ebrietas. Et concludit de ipsa ibidem subdens. Cap. eodem.

Ita vnius temperantia atque sobrietas, non solùm naturã vicit, sed, quod est amplius, fecit viros etiã fortiores. Nec his tamen elata successibus, cui vtique gaudere & exultare licebat iure victoriæ, viduitatis reliquit officium, sed contẽptis omnibus qui eius nuptias ambiebant, vestem iucũditatis deposuit, viduitatis resumpsit, nec triumphorũ suorũ armauit ornatus, illos existimãs esse meliores quibus vitia corporis, quàm quibus hostium arma vincuntur.

Et addit plures fuisse viduas, in quibus fortitudinis virtus etiam in re bellica non mediocriter refulsit, & præcipuè Debora.

† Aliàs, imimabile.

Ac ne vna vidua tantum hoc opus inimitabile † aliis videatur implesse, plures alias vel pariles, vel proximæ fuisse virtutis nequaquam dubitandum videtur. Bona enim seges plurimas spicas fructu refertas ferre consueuit. Nec dubites illam veterum segetẽ temporum in cõpluriũ fœminarum moribus fœcũdasse. Sed quia prolixum est complecti omnes, cognoscite aliquas, & præcipuè Deboram, cuius nobis prodidit scriptura virtutem. Hęc enim docuit non solùm viri auxilio viduas nõ egere, verum etiam viris posse esse subsidio: quæ nec sexus infirmitate reuocata, munia virorum obeunda suscepit, & suscepta cumulauit. Denique cũ Iudæi iudicũ regerentur arbitrio, qui virili non poterant vel æquitate regi, vel virtute defendi, bellis hinc inde ardentibus Deborã sibi cuius regerẽtur iudicio, cooptarũt. Itaque Iudith 4. multa millia virorum vna vidua, & in pace rexit, & ab hoste defendit. Multi iudices in Israël, sed nulla ante iudex fœmina. Multi iudices post Iesum, sed nullus Propheta. Et ideo lectum istius puto esse iudicium, & gesta eius arbitror esse descripta, ne mulieres à virtutis officio muliebris sexus infirmitate reuocentur. Vidua populos regit: vidua ducit exercitus: vidua duces eligit: vidua bella disponit: mandat triumphos. Non ergo natura est rea culpę, nec infirmitati obnoxia. Strenuos, non sexus, sed virtus facit Et in pace quidẽ nulla querimonia, nullus error muliebris inuenitur, cum plerique nõ mediocrium peccatorũ authores populo suo iudices extitissent. Vbi verò Chananęa gens ferox prælio, & affluentium copiarum opima successu, hostiles in populũ Iudæorũ animos extulerũt, vidua præ cæteris bellicos instruit apparatus. Et vt discas non publicis copiis domesticas necessitates fuisse subnixas, sed domesticis disciplinis munus publicum gubernatum, domo propria filium ducẽ ducit exercitus. Quẽ quasi mater erudiit, quem iudex proposuit, quasi fortis instituit, quasi prophetes victoriæ certa transmisit. Denique in mulieris manu summã fuisse victoriæ, docet Barach filius dicẽs:

A Nisi tu veneris mecum, non ibo: quia non noui diem in qua dirigit Dominus Angelum suũ mecum. Quanta ergo fœminæ istius fortitudo, cui dux dicit exercitus: Nisi tu veneris, non ibo? Quanta inquam, viduæ fortitudo, quæ à periculis filiũ, nec materno reuocat affectu, imò ad victoriã filium studio matris hortatur, dicens: quòd in manu mulieris sit summa victoriæ? Debora ergo prælij probauit euentum, Barach iussus produxit exercitum, Hialech cepit triumphum. Huic enim Prophetia Deboræ militauit. Quæ mysticè nobis ortũ surrecturæ ex gentibus Ecclesiæ reuelauit, cui triumphus de Sisara spiritali, hoc est, de aduersariis potestatib⁹ quęreretur. Nobis igitur Prophetarũ oracula dimicarũt: nobis illa Prophetarũ iudicia & arma vicerũt. Et ideo nõ populus Iudæorũ, sed etiam Hialech victoriã de hoste quæsiuit. Infelix ergo populus qui hostem quem fugauit, persequi fidei virtute non potuit. Itaque illorũ de-

B licto salus gentibus, illorum desidia nobis seruata est victoria. Hialech ergo prostrauit Sisaram, quem tamen corusco duce, hoc enim signat interpretatio Barach, manus veterũ fugauerat Iudęorũ. Frequẽter enim, vt legimus, orationibus & meritis Prophetarũ cælestia patribus affuere subsidia: sed iis iam tũc de nequitiis spiritalibus victoria parabatur, quibus dicitur in Euãgelio: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Matth. 25. Ergo principium victoriæ à maioribus, finis in Ecclesia. Ecclesia autẽ nõ armis secularibus vincit aduersarias potestates, sed armis 1. Corinth. 10. spiritualibus quæ sunt fortia Deo ad destruendas munitiones, & altitudinem nequitiæ spiritalis. Et ideo Sisarę sitis lactis populo restinguitur, quia oratione superatur. Quod enim nobis salutare ad escã, hoc aduersariæ potestati lethale ad infirmitatem. Arma Ecclesiæ oratio est, qua aduersarium vincit. Ergo secundum historiam, ad prouocandos animos fœminarum fœmina

C iudicauit. Fœmina bella disposuit, fœmina prophetauit, fœmina triumphauit, & præliaribus intermixta copiis, imperio viros docet militare fœmineo.

Hæc fortitudo non semper est necessaria sicut iustitia. Libr. super Beati immaculati, litera xvj. versu j. Require infrà ca. j. Iniustitia. Huius fortitudinis finis est pax. Tom. IIII. *Eodem lib. litera xxj.*

Virtutis totus hic finis est & opus ipsius fortitudinis, vt confecto bello, pacem reformet. Paci ergo & ipsa plerunque militat fortitudo bellandi.

Fortitudo corporis opponitur fortitudini mentis. In tractatu super Psal. xxxvij. Require infra cap. Manus.

Quia autem dicit libro vij. super Lucam. Tom. V.

Vt fortitudinis incentiuum est fides, ita fidei firmamentum est fortitudo.

FORVM. *In foro mundiali non inuenitur Christus. Lib. iij, de virginitate, parte ij.* Tom. I.

Non in foro, nõ in plateis Christus reperitur. Deniq;

D nec illa eum in foro & in plateis potuit reperire, quæ dicit: Exurgam, ibo & circuibo in ciuitate, in foro & in plateis, quęram quem dilexit anima mea. Quæsiui eũ & non inueni eum: vocaui eum & non obaudiuit me. Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, vbi inuenire non possumus. Non est Christus circunforanus. Christus est pax, in foro lites. Christus iustitia est, in foro iniquitas. Christus operatus est, in foro inane otiũ. Christus charitas est, in foro obtrectatio. Christus fides est, in foro fraus & perfidia. Christus in Ecclesia est, in foro idola. Et vt illa vidua, quã in alio perstrinximus libro, cognoscat nõ obtrectandi me loquutũ illa studio, sed monendi: méque non asperum, sed solicitum: gratiã recõciliationis accipiat. In Ecclesia vidua testificatur, in foro circumuenitur. Fugiamus ergo forum: fugiamus plateas. Prudentiam autem notam assume tibi, & custodias te à muliere aliena. Per fenestram enim de domo sua in plateis prospicit. Fugiamus plateas. Non

enim iniuria tantummodo est, nõ inuenisse quem quæras, sed etiam plerunque vbi non oportet quæsisse, vulnus est.

Eodem tamen libro infrà, parte tertia, hoc cõfirmat, vbi etiam ad bonum intellectum forum exponit, de ciuitate superna, dicens sic:

Vos sanctæ virgines, & quicunque iusti estis, & immaculatam animæ geritis castitatem, ciues sanctorum estis, & domestici Dei. Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis, si Christum intra ciuitatis huius præsepia quæritis, ingressi per fidem, actúsque pretiosos patriarcharum, clarificati lumine, fundati super Apostolos, versantes inter Angelos. Quomodo igitur isti custodes Angeli sunt, qui castæ animæ pallium tollunt? Aliud pallium virginum est, aliud adolescentiæ circunforanæ. Illa quæ in foro Christum requirit, pallium etiam quod habebat, amisit. Prudentia enim non in foro, non in plateis, sed in Ecclesia possidetur. Et fortasse, vt cum ipsis quoque veniamus in gratiam, atque omnium misericordem esse Deum doceamus: quia & illi Christum aliquando reperiunt, sed tamen iugiter quærant: pallium hoc amictus est corporis. Ergo quæsiuit Christum in cubili, si tamen sic quæsiuit, sicut ille qui dixit, Sic memor fui tui super stratum meũ: Si quæsiuit in noctibus, iuxta quod scriptum est: In noctibus extollite manus vestras in sancta: Si quæsiuit in foro, & in plateis, in ciuitate Dei nostri. In foro fortasse, in quo iudex ille Diuini iuris sedet. In plateis, vnde collecti sunt, qui ad cœnã Dominicã conuenerũt, potest custodientibus ciuitatem Dei Angelis dum diu quærit, occurrere. Quinetiam ex cælesti custodum natura cælestem intelligere possumus ciuitatem, cæleste forum iustitiæ sempiternæ, non viles plateas, sed fortasse in quibus superfluere fons ille consueuit, de quo scriptum est: Superfluant tibi aquæ de tuo fonte, & tuæ aquæ in plateis tuis diffundantur. Qui sic ergo Christum requirit ad Angelos peruenit. Sed si bonis ad Angelos meritis peruenitur, cur qui peruenerit, vulneratur? Est & gladius bonus, cuius gladij bonum vulnus. Vulnerat enim Dei verbum, sed non vlcerat.

Vnde de foro cælestis ciuitatis loquitur, in libr. de Isaac & anima. Cap.5. Tom.IIII.

Est ciuitas munita per Christum. Est ciuitas illa Hierusalem in cælo, in qua abundant Diuinæ legis interpretes, & disciplinarum periti, per quos verbum Dei quæritur. Quæram, inquit, in foro illius ciuitatis: in illo foro vbi tractant iura consulti, vbi oleum venditur, quod euangelicæ virgines emunt, vt semper faces suæ luceant, nec eas fumus iniquitatis extinguat. Quæram, inquit, in plateis, in quibus superfluunt aquæ, de illis fontibus prorumpentes, de quibus Salomon dicit esse potandum. Dum quærit igitur Christum, inuenit custodes qui in ministerio sunt, & ab his requirit. Sed anima quæ Deum quærit, etiam custodes transit. Sunt enim mysteria, quæ etiam Angeli concupiscunt videre. Vnde Petrus ait: Nuntiata sunt, inquit vobis, per eos quibus euangelizauerunt, Spiritu sancto misso de cælo, in quem concupiscunt Angeli prospicere. Ergo cum custodes transierit, verbum inuenit. Transiuit Ioannes, qui verbum apud Patrem inuenit. Multi quoque sunt qui in otio quærunt Christum, & non inueniunt: & quærunt eum in persequutionibus, & citò inueniunt. Et ideo quasi post tentationes, quia in periculis fidelium suorum adest. Quàm modicum, inquit, cum transiui ab eis, inueni eum, tenui eum, & non dimisi eum. Omnis enim qui quærit, inuenit: & qui inuenerit, adherere debet, ne possit amittere.

FOVEA. *In fouea non nisi animalia abscondũtur, non autem homo: Sed homo fouea est, & in foueam cadit. Libro vj. Hexameron. Require suprà.*

FRAENVM. *Quale debet esse imperatorum & principium, ac etiam virorum militarium. In tractatu de obitu imperatoris Theodosij. Require suprà in cap. Clauus.*

Iterum de fræno allegoricè. Libro nono super Lucam capite primo. Require suprà, in cap. Apostolus.

FRAGILITAS. *Propriam fragilitatem homo considerare debet. Libro Hexameron. Require suprà in capite Attentio. Humanæ fragilitati Deus parcere consueuit. Vnde libro super Beati immaculati, litera octaua, versu secundo.* Tom.IIII.

In quo iustus est Deus, nisi in eo, quia sciuit quòd de limo terræ hominem figurauit, quæ terra vtique corruptelæ obnoxia est, ac vitio lubricæ passionis? Propterea ergo Dominus qui secundum animam te ad imaginem & similitudinem sui fecit, hoc est rationalem, iustum, pudicum (in eo enim ad imaginem Dei es, si sis iustus vt sis imago iustitiæ, si sis castus, vt immaculata in te figura præfulgeat) Sciens ergo secundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quasi iustus fragili lubricæque naturæ delicta concesserit. Ac ne forte dicat aliquis: Cur ergo Adam maledicto sententiæque subiacuit? Nunquid iniustus Deus? Non vtique: sed quia quasi fragili atque infirmo quid caueret antè præscripsit. Infirmus enim non vsurpare debet, sed obedire mandatis: ideo præuaricationis reum tenuit, quem prolapsioni addixit. In illum igitur iusta seueritatis processit sententia, qui scire voluit quod scire non profuit. Nobis autem qui hæreditario vinculo tenemur astricti, qui in hac carne sumus quæ præiudicio priorum detrita iam atque assuefacta peccatis non poterat emergere, quasi iustus indulsit. Iustè enim ignouit hæredi, qui præiudicio laborabat authoris. Imago Dei in homine.

FRATER. *Frater noster Christus esse voluit. Vnde Libro de Iosep pertractans illud Genes. xlv. Ego sum autem Ioseph frater vester, &c.* Cap.12. Tom.IIII.

Ego sum Ioseph, ego sum Diuinæ potentiæ. Adhuc pater meus viuit? Hoc est, ego patrem non nego. Ego fratres agnosco, si aut vos fratrem, aut pater filium recognoscat. Adhuc ergo populus meus viuit, de cuius populi familia fratrem mihi elegi? Accedite ad me: quia ego ad vos appropinquaui: & eousque appropinquaui, vt per carnis susceptionem facerem me vestræ consortem naturæ. Nolite vel participem fugere vestræ societatis, si non agnoscitis authorem salutis. Et accesserunt, inquit, ad illum. Et dixit: Ego sum Ioseph frater vester quem vos tradidistis in Ægyptum. Nunc ergo nolite mœsti esse, neque vobis durum videatur quoniam huc me vendidistis. Ad vitam enim vestram misit me Dominus ante vos. Quàm pia fraternitas, quàm dulcis germanitas, vt etiam parricidale excusaret admissum, dicens Diuinæ illud prouidentiæ fuisse, non impietatis humanæ, quandoquidem non ab hominibus oblatus ad mortem, sed à Domino missus ad vitam sit. Quid aliud habet illa Domini nostri Iesu Christi, qui fratres omnes pietate superauit, in cruce positi intercessio illa pro plebe dicentis, Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt? Quid aliud illa appellatio sanctitatis in medio discipulorum dicẽtis: Pax vobis; ego sum, nolite timere? Et cum conturbati & conterriti existimarent spiritum videre, iterum dixit ad illos: Quid turbati estis, & quare cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte ecce manus meas & pedes meos, quia ego sum ipse. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hæc ergo iam tũc futura posterioribus temporibus sunt mysteria reuelata. Tom.V.

Vnde super epistolam ad Hebræos, cap. ij.

Ille quasi proprius Filius, nos verò quasi adoptiui.

Attamen vnum habemus Deum Patrem. Ille quaſi proprius Filius ſanctificat, nos ſicut adoptiui ſãctificamur. Propter quam cauſam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuũ fratribus meis. In eo enim quod dixit: Non erubeſcit fratres eos vocare: demonſtratur non eius naturæ eſſe fraternitas noſtra, ſed miſericordiæ ...ius, & humilitatis multæ, qui nos fratres elegit ſibi: & hoc prophetico affirmat teſtimonio, ne quaſi nouum putaretur, & non multò antè prædicatum. Ait enim: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. Poſt ſacram paſsionem & reſurrectionem dicit gloriã Diuinitatis toto orbe vulgandam. Nuntiabo enim dicit, id eſt, narrari faciam, ſicut in Euangelio mulieribus dixit, Ite & dicite fratribus meis. Fratres enim dicuntur, & qui diligunt.

De cuius fraternitate infrà ſubdit ibidem, Apoſtolum exponendo.

Iſa.8. Ecce, inquit, ego & pueri mei, quos mihi dedit Deus. Hoc teſtimonium de Iſaia protulit Apoſtolus, ad Chriſtum & ad Apoſtolos referens, quos propter innocentiam pueros nominauit: de quibus ipſe Dominus ait, Matth.18. Sinite paruulos ad me venire, talium eſt enim regnum cælorum. Quia ergo pueri communicauerunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participauit iiſdẽ. Hîc aſtruit fraternitatem veram, & humanitatem in Chriſto, non fictam. Sicut pueri carne & ſanguine conſtant, & ille participauit carni & ſanguini, vt haberet vnde guſtaret mortem pro puerorum ſalute.

Cap.6. Tom.IIII. *Nos omnes homines adinuicem fratres ſumus. Libro ſecundo de Abraham: pertractans illud Geneſ.xiij. Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, fratres enim ſumus.*

Patruum legimus Abraham, & Lot eius nepotem, quomodo eum fratrem appellat? Sed aduerte quia cauſas concordiæ ſapiens adhibet. Vnde præmiſit, Homines ſumus. Omnes autem homines vnius naturæ partus ſunt iuxta eius concepti viſcera, & vno foti atque effuſi vtero. Vnde nobis iure quodam germanitatis velut fratres connectimur, ab vno patre conditi, & vna matre tanquam vterini fratres editi. Et ideo cum ſimus rationalis naturæ ſoboles, tanquam vterini nos diligere debemus amore mutuo, non impugnare ac proſequi.

Tom.III. *Qualis debet eſſe frater fratri, maximè qui ex eodem vtero ſunt geniti, innuit in libro de flebili querimonia & exceſſu fratris ſui Satyri.*

Quid mihi ſine te poteſt eſſe iucundum, in quo omnis ſemper fuit noſtra iucunditas? Aut quid diutius in hac vita degere iuuat, atque in terris morari, in quibus tandiu iucundè viximus, quandiu ſimul viximus? Et ſi eſſet quod hîc delectare nos poſſet, ſine te delectare non poſſet. Et ſi quando voluiſſemus impensè vitam producere, iam tamen ſine te eſſe nollemus. Nec intolerabilia. Quid enim tolerabile ſine tanto vitæ comite, tanto laborum meorum officiorúmque conſorte? cuius ego caſum quo eſſet tolerabilior, nec præmeditari potui, ita pauebat animus de illo aliquid tale cogitare, non quo conditionem ignorarem, ſed quidam votorum vſus, ſenſus communis fragilitatis obduxerat, vt de illo niſi ſecunda omnia cogitare neſcirem. Denique proximè cum graui quodam, atque vtinam ſupremo vrgerer occaſu, hoc ſolum dolebam, quod non ipſe aſsideres lectulo, ac votiuum mihi cum ſancta ſorore partitus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. Quid optaueram? quid rependo? quæ vota deficiunt? quæ miniſteria ſuccedunt? Aliud præparabam, aliud exhibere compellor, non iam ipſe miniſterium funeris, ſed miniſter. O dura oculorum lumina, quæ potuiſtis fratrem videre morientem. O immites & aſperæ manus, quæ clauſiſtis oculos, in quibus plus videbam. O durior ceruix, quæ tam lugubre onus conſolabili licet obſequio geſtare potuiſti. Hæc tu frater iu- A ſtius mihi exhiberes. Hæc ego officia deſiderabam. Nunc verò ipſe vitæ meæ ſuperſtes, quod ſine te ſolatiũ capiam, qui ſolus mœrẽtem ſolari ſolebas, excitare lætitiam, mœſtitudinem propulſare? Qualem te nunc ego frater aſpicio, iam nulla mihi verba referentem, iam nulla oſcula offerentem? Quanquam ita mutuus ſemper vtrique noſtrum inſederit amor, vt interiore potius foueretur affectu, quàm forenſi blanditia diuulgaretur. Neque enim aliorum quærebamus teſtimonium, qui tantam noſtri gratiam tenebamus. Ita virilis ſe vtrique noſtrum germanitatis ſuccus infuderat, vt non blanditiis probare amorem, ſed conſcientia teſte pietatis interno amore contenti fucum blanditiarum non requirere videremur, quos & ipſa in amorem mutuum imago formaret. Neſcio qua enim expreſsione mentis, qua corporis ſimilitudine alter in altero videbamur. Quis te aſpexit, qui non me viſum B putaret? Quoties aliquos ſalutaui, qui quoniam te prius conſalutauerant, ſe à me iam dicerent ſalutatos? Quanti tibi dixerunt aliquid, qui ſe mihi dixiſſe memorarent? Quæ mihi hinc gaudia, quanta frequenter oborta lætitia, quòd eos in nobis errare cernerem? Quàm gratus error, quàm iucunda prolapſio, quàm religioſa fallacia, quàm ſuauis calumnia? Neque enim de tuis erat aliquid aut factis aut ſermonibus quod timerem, qui mihi tua lætabar aſcribi. Tamen ſi vehementius contenderent, quòd ſe mihi aliquid intimaſſe memorarent, reſpondebam ridens & gaudens, Videte ne fratri dixeritis.

Et addit quòd ſolùm commiſſa ſecreta non ſunt communia fratribus.

Nam cum omnia nobis eſſent noſtra communia, indiuiduus ſpiritus, indiuiduus affectus, ſolum tamen cõmune non erat ſecretum amicorum: non quo conferendi periculum vereremur, ſed tenendi ſeruaremus fidem. C Sanè ſi conſilio perdenda res eſſet, erat ſemper cõſilium commune, non ſemper commune ſecretum. Nam etſi amici alteri noſtrum dicerent, vt dicta ſua ad alterutrũ peruenirent, tamen ſcio plerunque complacitum ita fidem ſecreti eſſe ſeruatam, vt nec fratri committeretur. Erat enim fidei indicium & extraneo non eſſe proditũ, quod non eſſet cum fratre collatum.

Et addit ibidem.

His igitur tantis ac talibus bonis in exceſſum quendam fateor mentis elatus, ſuperſtitem me timere deſiderarem, quòd illum vita crederem digniorem, & ideo excepi plagam, quam ferre non poſſum. Tolerabiliora enim tanti doloris præmeditata quàm inexplorata vulnera. Quis iam mœſtum ſolabitur? Quis afflictum leuabit? Cum quo participabo curas? Quis me ab iſtius mũdi vindicabit vſu? Tu enim author negotiorum, cenſor ſeruulorum, arbiter fratrum, non litis, ſed pietatis arbiter. Nam ſi quando aliquid cum ſancta ſorore mihi D conferendum fuit, vtra melior videretur ſententia, te iudicem ſumebamus, qui nullius læderes os, atque ſatiſfacere geſtiens, & amandi affectum tenebas, & cenſendi modum, vt & vtrunq; gratum dimitteres, & vtriuſque tibi gratiam vendicares. Aut ſi ipſe aliquid diſceptandum deferres, quàm grata contentio tua, quàm ſine felle ipſa indignatio, quàm ſeruulis ipſis coërcitio non amara, cum te fratribus magis deferre, quàm ex affectu diceres vindicare. Nobis enim profeſsio repreſsit ſtudia coërcendi, imò frater ab omni nos abducebas coërcitionis affectu, vindicare pollicens, & lenire deſiderans.

Vnde de amore fraterno qualis eſſe debet, & de iniquitate eius qui contra eum ſe habet, diffusè loquitur. Libr.ij. de Cain & Abel. quod require ſuprà, in capite Abel. Sed ipſam humani generis fraternitatem deſcribit, & quàm ſit vitioſa dicit, & de iniquitate homicidij annectit. Libro de

Cap. 26. Tom. IIII.

A *Noë & area: pertractans illud Genes. ix. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram, &c.*

Etenim sanguinem vestrum & animarũ vestrarũ exquirã de omnibus bestiis, & de manu hominis. Bestiali malitiæ cõparauit, imò etiã acerbauit iniquitatẽ hominis vltra bestiarũ feritatem dicendo, de manu hominis fratris. Etenim bestiæ nihil nobiscũ habent cõmune naturæ, nullo velut fraterno iure deuinctæ sunt. Si nocent hominibus quasi extraneis nocent, naturæ iura nõ violant, germanitatis non obliuiscũtur affectum. Ideo grauius homo peccat, quia fratri insidiatur, & Dominus seuerius vindicaturum se esse promisit, dicens: Sanguinem hominis de manu fratris eius exquiram. An non frater est quem rationabilis naturæ quidam vterus effudit, & eiusdem matris nobis generatio copulauit? Eadem enim natura omnium mater est hominum, & ideo fratres sumus omnes, vna eadémque matre generati, cognationísque eodẽ iure deuincti. B Ideóque & Dominus fratrem appellauit, & eum à quo sanguis fratris exquiritur, significãs magis ab iis periculum pertimescendũ, qui fraterno sibi iure sociantur. Hinc enim insidiæ, hinc pericula frequẽtiora hominibus cõparantur. Et vt specialia comprehendamus, quòd fratribus specialius in hereditatis diuisione frequẽter odia succrescũt. Deinde si fratri amplius collatum fuerit à parẽtibus, fratres alij indignantur magis, & gratiam collatam à parentibus parricidio auferre conantur. Ista magis bella suspecta, bella nõ ciuium tantum, sed singularium domorum. Illos ergo Dominus ad vltionis iudicium comprehẽdit, quos magis insidiaturos sibi esse cognouit. Tertium est quòd in eo fratrem dixit, non quò dignus pietatis nomine parricida sit, sed quò magis pietatis grauetur vocabulo, atque inde fiat sceleris incrementum, quò iustior sit vindicta scelesti. Ergo Dominus Deus noster vltionem promittit, vt vel sic frangatur metu, qui pietatis est oblitus: vt sciat quod etiamsi homines effugiat homicida, C Dei tamen iudicium non possit euadere, sed maiori & æterno supplicio reseruetur.

De bonitate verò carnalis fratris, qualis esse debet. Inquit in libro de flebili querimonia, vt suprà.

Tom. III.

Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominũ genus beneuolẽtia complecteretur, indiuisum patrimoniũ docet, nec distributa aut delibata, sed reseruata hæreditas. Etenim pietatẽ sibi causam negauit esse testãdi. Nam hoc quoque vltimo sermone signauit, cum quos dilexerat commendaret, sibi nec vxoris arbitrium fuisse ducendæ, ne à fratribus diuelleretur, nec testamenti faciendi voluntatẽ, ne nostrũ in aliquo arbitriũ læderetur. Denique & oratus & obsecratus à nobis, nihil tamen condendũ putauit, nõ oblitus pauperũ, sed tantum obsecrans esse tribuendũ, quantũ nobis iustũ videretur. Quo vno satis & Diuini timoris expresit indiciũ, & humanæ edidit religionis exemplum. Nam quod pauperibus contulit, Deo detulit. D Quoniã qui largitur pauperi, Deo fœneratur: & postulando quod iustũ est, non exiguum, sed totum reliquit. Hæc enim summa iustitiæ est vendere quæ habeas & conferre pauperibus. Qui enim dispersit & dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Ergo dispẽsatores nos, non hæredes reliquit. Nam hæreditas successori quæritur, dispensatio pauperibus obligatur. Hic ergo & in montẽ Domini ascendit, & in tabernaculo habitabit Dei: quia ingressus sine macula, operatus est iustitiã, loquutus est veritatẽ, non decepit proximũ, nec pecuniam fœneratus est suam qui semper voluit recuperare hæreditariam. Quid ergo illud recensiteam quod supra ipsam iustitiam pietate progressus, cum quædam incubatori communium fructuum mei contemplatione muneris putasset esse tribuenda, largitatis me iactabat authorem, portionis suæ lucrum ad commune consortium conferebat?

Psalmo III.

Et adiungit ibidem.

A Repete ergo sancta scriptura solatia tua. Iuuat enim tuis præceptis, tuis sentẽtiis immorari. Quia facilius est cælũ & terrã præterire, quàm de lege vnũ apicẽ cadere. Sed iam audiamus, quæ scripta sunt. Nunc, inquit, retine apud temetipsum dolorẽ tuum, & fortiter fer qui tibi contigerũt casus. Si enim iustificaueris terminũ Dei, & filiũ tuum recipies in tẽpore, & in mulieribus collaudaberis. Si hoc ad mulierẽ, quantò magis ad sacerdotẽ? Si de filio, nõ vtique absurdũ etiã de fratrũ amißione talia posse memorari, quanquã si mihi frater fuisset filius, nunquã eum amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorũ effusi labores, suscepti frustra dolores mœrorẽ vidẽtur augere, ita etiã in fratribus consuetudinis vsus atque collegij acerbitatẽ doloris accendũt. Sed ecce dicentem scripturã audio: Noli facere hunc sermonẽ, sed cõsenti persuaderi. Qui enim fles casus Sion, & cõsolare propter dolorem Hierusalẽ. Vides enim quia sancta nostra B cõtaminata sunt, & nomẽ quod nominatũ est, super nos penè prophanatũ est, & iuuenes nostri cõtumeliam paßi sunt, & sacerdotes nostri succẽsi sunt, & leuitæ nostri in captiuitatę fuerũt, & mulieres nostrę cõtaminatę sunt, & virgines nostræ vim passæ sunt, & iusti nostri rapti sunt, & paruuli nostri proditi sunt, & iuuenes nostri seruierunt, & fortes nostri inualidi facti sunt. Et quod omnium maius, signaculum Sion, quoniã resignata est de gloria sua nunc, & tradita est in manibus eorum qui nos oderunt. Tu ergo excute tuam multam tristitiam.

Hoc patet suprà, in cap. Fletus. Sed eodem libro adiũgit id quod sequitur.

Est enim somni similis imago mortis. Quòd si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhærẽtes, & quasi inter carceraria religatę claustra membrorũ, possunt tamẽ animæ altiora & discreta perspicere, quantò magis spectat hæc, cũ iam puro æthereóque sensu nul- C la corporeæ labis impedimẽta patiuntur? Meritò mihi conquerenti, vergente iam in occasum die, quòd nõ reuiseres quiescentẽ, totus omni tẽpore indiuiduus affuisti, ita vt illo perfusus sopore membrorũ, cum ego vigilarẽ tibi, tu viueres mihi, dicerẽ: Quid est mors frater? Nã certè nullis à me separare momentis. Ita enim vbique præsto eras, vt quam in istius vitæ vsu habere copiã nequibamus, nunc nobis semper & vbique præsto sit. Nã tunc vtique omnia præsto esse nõ poterãt. Neque enim cõplexiones nostræ, cõspectúsque & osculorum corporaliũ suauitates locis omnibus, & omnibus tẽporibus suppetebãt. Animorũ imagines semp nobiscũ erãt, etiã quãdo nõ eramus vnà, quæ ne nunc quidem occiderũt, assiduéque aduolant, quò maiore desiderio, eò maiore copia. Teneo igitur te frater, nec mihi te aut mors, aut tempus auellet. Ipsæ dulces lachrymæ sunt. Ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neque enim sine te esse pos- D sum, aut tui non meminisse vnquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam proditis. O flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis & indiuiduum mihi comitem perdidistis. Quas ederetis cruces, nisi se offunderet imago præsentis, nisi visiones animi repræsentarent, quem species corporis denegaret? Iamiam frater animo meo charissime, quanquam tu immaturo decesseris obitu, beatus tamen qui ista non sustines, nec amissum fratrum mœrere compelleris, quem absentem diu ferre non poteras, sed recursu celeri reuisebas. Quòd si tunc solitudinis meæ tædia repellere mœstitiã fraternæ mẽtis ablеuare properabas, quantò nunc crebrius afflictum animum debes reuisere, & ex te conceptum, per te lenire mœrorem?

Et addit de fletu & compassione sororis.

At mihi tamen dat aliquas officij vsus inducias, & obsequij sacerdotalis abducit animum. De sancta vero

sorore

sorore quid fiet? quæ licet Diuino metu pietatem temperet, rursus tamen ipsum pietatis dolorem, studio religionis accendit: strata humi, & totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctésque mœrorem integrat. Licet fletum plerunque sermone suspendat, in oratione renouat. Et quamuis scripturarum memoria consolationes serentibus præcurrat, flendi tamen desiderium precandi assiduitate compensat, lachrymarum vbertatem tunc præcipuè quando nemo interrumpere possit instaurans. Ita quod miserearis habes, quod reprehēdas non habes. Flere enim in oratione virtutis est: & quanquā istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus contuitu communis fragilitatis, in lachrymas etiā sine domestici sensu doloris exuberat, tamē cum maior causa mœrendi est, finis mœroris excluditur. Deest igitur consolandi via, quia suppetit excusandi gratia. Neque enim possis prohibere quod doceas, præsertim cū religionis astruat lachrymas non doloris, & communis seriem deplorationis in metu pudoris obtexat.

Vnde concludit.

Consolare ergo qui potes adire animum, penetrare mentem. Cernat te esse præsentem, sentiat non esse defunctum, vt cuius secura de merito, eius defuncta solatio, discat pro eo non grauiter dolere, qui se admonuerit non dolendum. Sed quid ego demoror frater, quid expectem vt nostra tecum commoriatur, & quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species & exanimis corporis forma soletur. oculósque manens gratia & permanens figura demulceat, nihil, inquam, moror, procedamus ad tumulum, sed prius vltimum coram populo vale dico, pacem prædico, osculum soluo, præcede ad illam communē omnibus & debitam, sed iam mihi præ cæteris desiderabilem domum. Para hospiti consortiū, & quemadmodum omnia hîc nobis fuere cōmunia, ita illic quoque ius diuiduū nesciamus. Ne quæso cupientem tui diu deseras, properantem expecta, festinantem adiuua & si diutius morari tibi videbor, accersi. Neque enim vnquam prolixius abfuimus à nobis, tu tamen solebas reuisere. Nunc quoniam tu redire iam non potes, nos ad te ibimus: æquum est vt officium rependamus, subeamus vicem. Nunc nobis fuit vitæ conditio discretior, semper aut sanitas aut ægritudo communis, vt cum alter ægresceret, alter incurreret, & cum alter reualesceret, vterque consurgeret. Quomodo ius nostrum amisimus? Et nunc consortium ægritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit?

Et concludit ibidem orationem ad Deum.

Tibi nunc omnipotens Deus innoxiam commendo animam. Tibi hostiam meam offero: Cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis, hæc mei iam liba præmitto. In hoc ad te pignore venio, non pecuniæ, sed vitæ pignore, ne me diutius residere facias tanti fœnoris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris vsura, nec nulli vilis naturæ sors, quam cumulat incrementum virtutis. Possum ferre, si citò cogar exsoluere.

FRAVS ET FRAVDVLENTVS. *De contentionibus hominum fraudulentorum. Libro quinto Hexameron, sub similitudine polypi piscis, & eodem libro sub similitudine vulpis, quæ require suprà, in capite Cancer. & in cap. Deceptio. Nulli fraudem facere debemus. Libro de Noë & arca. Require infra, cap. Homicidium. Et similiter libro tertio de officijs, patet fraudem facere non esse officium sapientis & boni viri etiamsi possit. Require suprà in cap. Fallacia. Aliquādo verò fraus dicitur esse bona. Vnde libro secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, in capite Dolus: & libro super Beati immaculati, in expositione vigesimæ literæ. Require suprà.*

Cap.9. Tom.IIII. FRONS. *De fronte & supercilijs, in libro sexto Hexameron.*

A Huic frons libera, nudis aperta tēporibus, quæ mētis habitū specie sui prodat, nunc læta, nunc tristior, nunc directa ad seueritatē, nunc ad lenitatē remissior, quæ signis forēsibus internā exprimat volūtatē. Imago quædam animi loquitur in vultu, fidei basis in qua quotidie nomen Domini inscribitur & tenetur. Eam geminæ sepes † superciliorum sequuntur, quæ oculis prætendunt munimenta, prætexunt gratiam, vt & venustas decoris arrideat, & diligentia protectionis assistat: Si quid enim de capite sordium decidat, aut arenæ puluis, aut ros nebulæ, aut humescentis verticis sudor, excipitur supercilio, ne teneras offensa acie visiones mollium perturbet oculorum. Adhærent velut quibusdam montium superciliis oculi, vt & protegente montis cacumine tutiores sint, & tanquam in summo locati, de quadā scena superiore vniuersa prospectent.

† Aliàs, vepes.

FRVMENTVM. *Est proprie ipse Christus, cuius pretium est fides. Quod diffusè pertractat. Libr. de Ioseph.*
B *Quod require suprà, in cap. Emptio. Et addit ibidem continuando historiam.* Cap.8. Tom.IIII.

Iacob dicit filiis suis: Quare pigri estis? Ecce audiui quia est frumentum in Ægypto: descendite illò, & emite vobis escas. Non semel hoc Iacob dixit, quotidie omnibus filiis suis dicit, qui serius veniunt ad gratiam Christi, Quare pigri estis? Ecce audiui quia est frumentum in Ægypto. Ex hoc frumento granum est quod resurgit. Qui igitur famem sustinet, suæ segnitiei debet ascribere. Ecce, inquit, audiui quia est frumentum in Ægypto. Citius itaque iuniores aliqui, quàm seniores audire consuerunt, dum foris positi, multa circumeunt. Sed hanc negotiationem prius senex audit: sed ille senex in quo est fidei longæua canities. Prior senex intelligit, sed ille senex in quo venerabilis est senectus, & ætas senectutis vita immaculata. Nec omnes hanc negotiationem suscipiunt, nisi filij Iacob & ipsi prouectioris ætatis. Ideo decem pergunt, non
C pergit iunior. Non misit eum pater, ne contingat eum, inquit, infirmitas. Adhuc obnoxius erat infirmitati Beniamin iunior. Patriarcha quidē legitur Beniamin: sed ille ex tribu Beniamin Paulus præfiguratur. Meritò Iacob de eius infirmitate dubitabat. Denique infirmatus est, vt sanaretur. Cæcitatem passus est, sed hæc infirmitas ad salutem. Denique illa cæcitas lumen attulit. Accepimus historiam, cognoscamus mysteria. Sine Bēiamin patriarcha primò perrexerūt, sine Paulo Apostolo. Vterque non primus aduenit, sed accersitus à primis vberiorē mercē priorū suo fecit aduētu. Est, inquit, frumētum in Ægypto: Hoc est, vbi maior fames, ibi maior vbertas. Est magnum frumētum in Ægypto. Denique & pater Deus dicit: Ex Ægypto vocaui filium meum. Ex isto grano illa fœcunditas. Neque enim messis esse potuisset, nisi Ægyptij granum antè seuissent. Est ergo frumentum quod nemo antè esse credebat. In hoc frumento negotiantur patriarchæ. Et illi Osee 11.
D quidem argentum detulerāt, sed bonus Ioseph frumentum dedit, argentum reddidit. Non enim pecunia emitur Christus, sed gratia. Pretium tuum fides est: hac emuntur Diuina mysteria. Portat autem frumentum hoc asinus ille antè immundus in lege, sed iam mundus per gratiam.

Contra occultatores, & in fraudem proximi frumenti vēditores. Libro tertio, de officijs. Require suprà in cap. Agricola.

FRVCTVS. *Diuersificantur fructus naturales, quia aliqui sunt maturi, aliqui acerbi. Libr. iij. Hexameron. Require infra, in cap. Vitis. Iterū diuersificātur in sapore. Eodem libro. Require suprà, in capit. Arbor. Fructus quantò rariores, tantò pretiosiores. Eodem libr. Require ibidem. Fructus significant opera bona. Libro de Paradiso. Require suprà, in cap. Adam. Vnde moralizat de fructibus. Libro de Noë & arca.* Cap 23. Tom.IIII.

Quando

A Quando finit aliquod opus, non quasi consummato opere finiatur, sed in alia recurrat opera, & semper incrementa virtutis exerceat: quando quidem videt quòd in fructus suos semper terra reuocetur, qui diuersi aut vere, aut æstate, vt in partibus Orientis: aut æstate autumnóque nascātur, vt in partibus Occidētis. Alio tempore terrarum seminaria partus suos educunt: alio autē tempore fructus arborum carpimus. Diuidui ergo fructus sunt, necessarij & voluptarij. Necessarij ex seminibus terrarum, at verò ex arborum fructibus voluptarij. Itaque corpus nostrum tanquam vere, hoc est aëre, pascitur cibo naturali. Aër autem Græco nomine: ver Latino dicitur. Ideo scriptura de partibus Orientis, & maximè Ægypti, per quam transiuit Hebræus, vel ex partibus Phœniciæ sumpsit exemplum. Anima autem voluptariis, hoc est, sapientiæ fructibus alitur, cui iterum vt corpori nostro contrarium frigus & æstus, ita timor & iracundia videntur aduersa. Sed quia in corpore est, & iracundiam habeat & timorem, nec potest sine hac esse in corpore necessitate naturæ. Et ideo mens sapientis moderamina iusta dispensat, ne iram & timorem permisceat, & fiat confusio quædam animo illius atque diluuium. Die quoque & nocte quod ait: per diem, intelligis illuminantem virtutem: per noctem, recognoscis tenebrosam insipientiam. Itaque & in timore tanquam in frigore potest esse illuminans virtus. Similiter & iracundiam potest reprimere temperantia, vt in timore aliqui non penitus resoluantur, & magis timorem dirigant ad opera virtutis. Verbi gratia, si persequutor insistat, vt plus Deum timeas, & perpetua magis supplicia quàm præsentia putes esse vitanda: Quæ dum times, accendaris ad gloriam perfidiæ iratus sceleri. Rursus iracundia succensus, Diuino commotionem timore modereris.

Sed de fructibus animæ, loquitur. Libro de Isaac & anima. Et libro decimo super Lucā. Quod require, suprà in capite Ficus. Fructus proueniunt à bonitate terræ: & moralis fructus bonorum operum & malorū à voluntate propria. Ideo super epistolam ad Hebræos, capite sexto: Exponens quod sequitur: Tom.V.

Terra enim sæpe venientem super se imbrē bibēs, & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima cuius cōsummatio in combustionē. Cum timore autē audiamus sermones Dei. Non sunt hæ minæ Pauli. Non sunt hominis verba: Spiritus sancti sunt: Christi sunt loquentis in Paulo. Cōparationē hîc fecit de proficiēte anima in doctrina Dei, & negligēte salutē suā. Fructiferæ terræ, cælestibúsque imbribus irrigatæ, adæquauit proficientē animā in floribus sanctorū germinū, dicēs: Terra enim sæpe venientē super se imbrē bibens. Hîc declarat quòd ij ad quos ei sermo fuit, susceperunt & combiberunt verbum cælestis doctrinę, & sæpius per legem, per Prophetas perceperūt, & nec sic prompti facti sunt germina fidei proferre. Adhuc addidit de bona terra, in qua cecidit semen verbi Dei. Germinans, ait, herbam opportunam. Nihil sic opportunum sicut fides in Filium Dei, & vita optima. Hæc verò talis terra benedictionem accipit à Deo, vt ferat tricesimum, sexagesimum, etiam & centesimum fructum. Et hoc notandum est, quòd omnis abundantia in frugibus terræ, in fructibus arborum, non aliter nisi per benedictionem Dei cultoribus ad voluntatem respōdere poterit. Neque enim agricolarum est terram excitare ad fructus, sed imperium Dei, sicut alibi beatus Paulus ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Hoc ergo de anima florente in virtutibus & Dei benedictione, dignè protulit exemplum: móxque subiungit aliud paradigma de ea quæ suam negligit salutem, dicēs: Proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio est in combustionem. Quis nanque est ab istis spinis mundus? At si essemus mundi, neque sic præsumptuosos nos oporteret esse, sed timere & tremere, ne fortè pullulet in nobis spinæ peccatorū. Quomodo anima vel caro spinis plena superbire poterit? Nūquid non maiori solicitudine extirpare eas opus haberet? Quæ sunt ergo spinę? Audiamus Christum dicentem de spinis: Quia cura seculi huius & deceptio diuitiarū prefocāt verbū, & infructuosum efficitur. Proferens, dixit, spinas, non generās, maledictioni proxima est. O quantā habet consolationē hic sermo. Maledictioni, inquit, proxima: nō, maledicta. Qui autē necdum in maledictionē incidit, sed proximitatem, longè poterit fieri. Et non hoc solo cōsolatus est, sed etiā in eo quod sequitur. Non dixit reproba, & maledictioni proxima, quæ cōbureretur: Sed quid? Cuius cōsummatio in cōbustionē. Hæc cōbustio nō erit, nisi quis vsque

B in finē permaneat in peccatis suis. Quia in quacūque die cōuersus fuerit peccator, vita viuet, & non morietur. Si verò abscindamus spinas per pœnitentiam, poterimus mille bonis perfrui, & fieri probabiles, & benedictionis Dei participes. Postquā autē increpauit eos sufficiēter, & terruit & percussit, curat eos iterū, ne desperatos faciat, neq; in omnibus adulatur, neque in omnibus percutit. Nec hoc dicimus veluti putantes vos spinis plenos, sed timentes ne tales efficiamini. Melius est enim verbis vos terrere, ne rebus ipsis doleatis.

Sed de fructu peccati in spiritali, cuius finis est mors: & de fructu gratiæ, cuius finis est vita: dicit super epistolā ad Romanos, capite sexto: Exponens quod sequitur. Tom.V.

Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Manifestum est, quia qui liber à Deo, est seruus peccati. Dum peccat enim, recedit à Deo, & fit sub peccato. Quales ergo sunt fructus peccati, in quibus addiscētes bonam

C vitam confundimur, eò quòd dudum turpiter vixerimus: & non solùm hoc: quia & sententia Paganorum turpis & fœda est, maximè quæ in Phrygia inuenta est, in qua nisi spurcitiis intersit sacramentum mutum est, & torpescit religio? Ecce maculis plena libertas & squaloribus obligata, cuius opus turpem mercedem habet, cuius finis mors. Finem dixit vitæ exitum & actuū, cui aut mors aut vita succedit. Sed hoc loco mors duplex: à morte enim ad mortem transitur. Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitā æternam. Hoc est, si accepta remissione peccatorū, bonorū actuum æmuli fuerimus, acquirimus sanctitatē: finem verò habebimus, id est exitū, vitam perpetuā. A morte enim hac quā finē dixit, transimus ad vitā quæ sine fine est. Nam merces peccati mors est. Quæstum peccati mortē dicit, quia peccatū mors: ac per hoc qui de cætero abstinēt se à peccatis, stipendium accipiūt vitā æternam: quia qui non peccant, alieni sunt à morte secūda.

D Stipendia enim peccati mors est: gratia autem Dei vita æterna, in Christo Iesu Domino nostro. Sicut enim sequētes peccatū, acquirūt mortē: ita & sequentes gratiā Dei, id est, fidē Christi, quæ donat peccata, habebunt vitā æternā, vt gaudeāt se ad tēpus dissolui, sciētes se hanc vitā cōsequuturos, quæ & omni tędio careat, & successionē nō habeat. Quam sanctus Simeon exoptans petiit se hinc dissolui vt iret in pace, id est, vitam quæ nullam patitur inquietudinē. Et hoc donum à Deo per Christū nobis datum Dominum nostrum testatur, vt Deo Patri gratias per nullum alterum, nisi per Filiū eius agamus.

Fructus arboris Diuinæ, dicuntur esse sancti. Libro super Beati immaculati, litera nona, versu quarto. Suprà, in cap. Arbor. Propterea de fructu ligni sapientiæ, per quē intelligitur Christus, siue quilibet iustus, aut iustitia opus, loquitur diffusè in tractatu super primum psalmum. Tom.IIII.

Pulchrè dixit Aquila τὸν μεταπεφυτευμένον hoc est trans

transplantatum, eò q̃ primò sit plantatus in Virgine, & postea transplantatus in Paradisum: sicut dixit ad latronem: Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Hoc lignum igitur fructum dabit in tempore suo. Ligna terrena fructum non dare, sed ferre dicuntur: sed lignum vitæ ac sapientiæ dat fructum, hoc est, largitur & donat. Rursus illud occurrit, Si lignum est sapientiæ, cur in tempore dabit, & non semper? Ne fortè graue sit vobis hoc sentire de Christo: Sed tu, qui legisti quia dispensatorem fidelem & prudentem constituet Dominus supra familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram, in tempore vtique, non semper: turbari vtique non debes. Potest sapientia semper fructum dare: sed quia sapientia est, debet sapienter dare, dispensare prudenter. Tunc debet semper dare, quando nos plenam mẽsuram aut mereamur, aut possumus accipere. Sicut hîc extremum fructum, ita & illic dabit fructum bonis indesinentibus, vt resurrectionis eius consortium capere, ac seruare possimus. Nunc non possumus, in hoc seculo non sustinemus. Hîc enim corruptibiles sumus, & cauendum fuit ne corrumperemus bonos fructus, quos lignum vitæ daret: quia nunc corrupti, illic autem incorrupti: quando & mortui, inquit, resurgent incorrupti, & omnes commutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem. Quid ergo proderat morituro accipere, quod ei mors habebat auferre? Nouit ergo sapientia quibus quando dare debeat, quæ nec folium amittit ligni sui.

Cap.8. Tom.V. *Et addit quomodo per fructum intelliguntur opera iustitiæ, & per folia verba nuda scripturæ. Require suprà in cap. Fides. Est autem fructus benedictus Christus. Libro ij. super Lucam, exponens verba Elisabeth ad Mariam.*

Nouit sermonem suum Spiritus sanctus: nec vnquã obliuiscitur. Et prophetia nõ solùm rerum completur miraculis, sed etiam proprietate verborum. Quis est vẽtris iste fructus, nisi ille de quo dictum est: Ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris? Hoc est, hæreditas Domini filij sunt, qui merces sunt, fructus illius, qui de Mariæ ventre processit. Ipse fructus ventris est, flos radicis, de quo bene prophetauit Isaias, dicens: Ecce virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Radix enim est familia Iudæorum: virga Maria: flos Mariæ Christus: qui veluti bonæ arboris fructus, pro nostræ virtutis processu nunc floret, nunc fortificat in nobis, nunc rediuiua corporis resurrectione reparatur.

Dicitur autem & Christus fructus dulcis. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo. Require suprà in cap. Dulcedo.

Tom.IIII. FVGA ET FVGERE. *Fugere debemus peccata: & hoc per pœnitẽtiam. In tractatu super psalmum xxxvij. exponendo ipsius psalmi titulum.*

Exorna mentem tuam, reiice omnia quibus consciẽtia grauatur, & premitur, ne fiat fuga tua hyeme vel sabbato. Vita hæc in labore est, illa in requie. Leuiorem te seculi huius reperiat consummatio, ne oneratus peccatis fugere non possis. Antè fuge, vt præuenias. Fugit seculum, qui seculi illecebris non tenetur, qui se omni cura eius absoluit. Fuge etiam futuram, hoc est iudicij diẽ. Fugit eam, qui egerit pœnitentiam. Sic enim diffiniuit Baptista Ioannes dicens, Generatio viperarum, quis vobis demonstrauit fugere ab ira futura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.

Cap.14. Tom.I. *Fugere carnis peccata debemus, & principaliter luxuriam. Libro primo de pœnitentia.*

Transeamus hunc ignem libidinis, quem metuens Paulus, sed nobis timens, qui castigãdo corpus suum fecerat, vt iam non timeret sibi, dicit nobis: Fugite fornicationem. Fugiamus ergo tanquam sequẽtem, quæ non post nos, sed in nobis sequitur. Nosmetipsos ergo videamus diligenter, ne dum illa fugimus, nobiscum eam portemus. Volumus enim plerunque fugere, sed non penitus eam de nostro excutimus animo. Tollimus eam magis, quàm relinquimus. Transiliamus ergo eam, ne nobis dicatur: Ambulate in igne flammæ vestræ, quem accendistis: quoniam sicut ille qui alligat ignẽ in sinu, vestimenta comburet: sic qui ambulat super ignem, pedes comburat necesse est: quoniã scriptum est, Ambulabit quis super ignis carbones, pedes autem non comburat? Grauis ignis est, & ideo nõ demus illi alimenta luxuriæ. Pascitur libido conuiuiis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate flammatur. Grauiora his sunt fomenta verborum, quæ vino quodam Sodomitanæ vitis mentẽ inebriant. Caueamus tamen & huius abundãtiam vini. Vbi enim caro inebriatur, mens titubat, animus vacillat, cor fluctuat. Ideo ad vtrunque vtile præceptum est, quo monetur Timotheus his verbis: Vino modico vtere propter frequentes tuas infirmitates. Cum calet corpus, tradit vaporem: cum alget morbi frigore caro, refrigerat animam tuam: cum dolet corpus tuum, tristis est mens tua, sed tristitia tua in gaudium veniet. Noli ergo timere, si mãducetur caro tua, anima tua nõ deuoratur.

De hac fuga luxuriæ patet exemplum cuiusdam sanctæ virginis. Libro secũdo de virginitate, parte secũda. Require suprà in cap. Amicitia. Fugere debemus mũdum: quem si fugimus, & ipse fugiet. In tractatu super psalmum xxxvj. versu vltimo. Tom.IIII.

Si nos prętereamus, & illa præterisse quę futura sunt nobis videntur, vt si in nauigando terram prætereas, illam quoque videas prętérire, & quasi à te discedere. Sępe nautæ in tempestate fugiunt terram, & tamen cum eam fugiant nauigantes, ipsa potius fugere videtur à nauigantibus. Et tu si fugias mundum hunc, & ipse te fugiet: si prætereas terram hanc, & ipsa te præterit. Et tu in mari hoc nauigas, & in hoc seculo fluctuas. Fuge terram, saxa habet, lapides habet, sicut scriptum est: Lapides de via proiicite. Si festines per aërium hoc profundum ad portum Diuinæ voluntatis, videbis tibi hæc omnia præterisse. Quid enim interest vtrum præterierint, an tibi ea iudices præterisse?

Ideo mundum siue seculum fugere debemus: primò, quia in eo omnia sunt instabilia & transitoria. Libro de fuga seculi. Cap.5. Tom.I.

Fugiamus ergo hinc, vbi nihil est, vbi inane est, quod magnificum putatur esse, & qui se putat aliquid esse nihil omnino est. Vidi, inquit, impium superexaltatum & eleuatum vltra cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Et tu transi sicut Dauid, transi sicut bonus seruus, vt dicatur tibi: Transi, recumbe. Transi sicut Moses, vt videas Deum Abraham, Isaac, & Iacob, & videas visum magnum. Sed si videre vis, solue calciamenta pedum tuorum: solue omne vinculum iniquitatis: Solue vincula seculi: relinque calciamentum quod terrenũ est.

Fugere secundò debemus, quia hic nõ sunt nisi vitia. Ibidem infrà. Cap.eod.

Transi igitur, hoc est fuge de terris, vbi malitia est, vbi auaritia. Ideo dicit tibi Dauid: Declina à malo & fac bonum. Declinare, fugere est vtique. Malum in terris, bonum in cælo est. Vnde & addidit: Inquire pacem, & sequere. Deniq; de cælo veniens dixit, Pacem meam do vobis: pacem meam relinquo vobis. Ergo quia fugienda & declinanda sunt mala, mala autem in terris, in terris iniquitates. Fugiamus terrena, ne nos comprehendant iniquitates, quæ etiam sanctum Dauid comprehenderunt, sicut ipse testatur, dicens: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem: eò quòd fumo iniquitatis oculus animę cæcatur, ne videat quæ sunt lucida. Sic ergo & Laban bona Iacob videre non potuit: & princeps huius mundi gloriam Christi. Ioan.14.

Et ibidem soluit prædicta. Quod require infrà in cap. Iacob. Fugere debemus tertiò, quia abundant pericula. Ibidem. Cap.eod.

Vmbra

Vmbra enim est nostra hæc vita in terra, sicut Iob dixit: Quid autem hîc nisi tentationes? Omne tempus in solicitudine, omnis vita in molestiis. In medio laqueorum, inquit, ambulabis. Et alius in via qua ambulabat extensos sibi, sed absconditos laqueos querebatur, ne deprehensus caderet. Volebat fugere sicut passer, sed adhuc laqueus contritus non erat. Periit, inquit, fuga à me. Grauatas habebat pennas per illam tenebrosam aquam in nubibus aëris, & fortasse euolare non poterat. Denique pennas illas quærebat accipere, vt euolaret & requiesceret, sicut scriptum est: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Vbi enim volatus, ibi requies. Denique alibi dicit: Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ. Sed fortasse dicas: Quomodo ergo hîc dicit fugam à se perisse, qui suprà dixerat: Si sumpsero pennas meas ante lucem? Nunquid contrariũ est? Absit. Multa enim iustorum certamina. Nunquid semel athleta luctatur? Quoties post coronas multas vincitur? In alio certamine, quoties qui sæpe vicerit, interdum fluctuat, & in incerto hæret: & sæpe fit vt fortibus fortis congrediatur, maioráque oriantur certamina, vbi virium maiora documenta? Ergo Dauid vbi fugam quærebat vt euaderet aduersarium, & non inueniebat pennas suas, ancipiti fluctuabat certamine.

Cap.7. *Fugere quartò debemus sicut à malo ad bonum. Eodem libro.*

Est igitur non mediocris causa cur hinc fugere debeamus, vt perueniamus à malis ad bona, ab incertis ad fidelia & plena veritatis, à morte ad vitam. Ipse quoque Dominus, dicendo, Posui ante te bonum & malum, vitam & mortem: Demonstrauit quia bonum vita est, sed æterna. Si enim hæc obnoxia seculo, atque eius malignitati, vtique illa est bona, quæ non corrũpitur & mutatur, quæ nullo vitio degenerat, quæ virtute acquiritur. Fugiamus ergo malitiam seculi huius, in quo dies ipsi, inquit, mali sunt.

Cap.1. *Fugimus tamen facilius verbo quàm animo, cum prædicta fuga sit opus cordis. In principio dicti libri.*

Frequens nobis est de effugiendo seculo isto sermo: atque vtinam quàm facilis sermo, tam cautus & solicitus affectus. Sed quod peius est, frequẽter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatũ offusio mentem occupat, vt quod studeas vitare, hoc cogites animóque voluas. Quod cauere difficile est homini, exuere autem impossibile. Denique voti magis eam esse rem quàm effectus, testatur propheta dicendo: Declina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.

Cap.eodem. *Sed qui vult saluari, debet hoc fugere seculum & sequi Christum. Ibidem infrà.*

Omnia vanitas dixit Ecclesiastes, quæ in isto seculo sunt. Denique qui saluus esse vult, supra mundum ascendat, quærat verbum apud Deum, fugiat hunc mũdum, terras relinquat. Non enim potest percipere illud quod est, & est semper, nisi prius hinc fugerit. Vnde & Dominus volens Deo Patri appropinquare Apostolos, ait: Surgite eamus hinc. (Cap.2.) Docet te etiam lex fugiendum seculum, & Deum sequendum. Quid enim aliud docet cum dicit: (Numer.35.) Disponetis vobis ciuitates ad refugium, & erunt vobis refugia, quò refugiat homicida omnis, qui percusserit animã inuitus. (Iosue 20.) Et infrà: Sex ciuitates ad refugia erũt vobis: Tres ciuitates dabitis trans Iordanẽ: & tres ciuitates dabitis in terra Chanaan.

Cap eod. *Prosequitur autem de ciuitatibus refugij, ibidem.*

Apertè quidem confugientibus ob crimen homicidij, refugia proposita sunt. Sed si consideremus altius, quatuor sunt quæ admonent profundius esse spectanda lectionis istius arcana. Vnum, qua ratione ex iis ciuitatibus quæ Leuitis in portionem sorte obuenerunt, sex ciuitates ad refugium datæ sint, homicidij crimine laborantibus, cur non etiam aliarum tribuum ciuitates ad hoc munus deputatæ sunt? Secundum, qua ratione sex numero, non enim otiosè numerus hic præscriptus videtur, neque plurium, neque pauciorum ciuitatum? Tertium, cur tres vltra Iordanem ciuitates, & tres in regione Chananæa dispositæ sint, quæ refugio peccatibus forent? Quartum, cur denumeratio & definitio temporis comprehensa sit, intra quod habitet homicida in ciuitate refugij, quo ad moriatur sacerdos magnus, & post mortem sacerdotis magni reuertatur homicida in ciuitatem habitationis suæ? De singulis ergo oportet dicere, atque eo ordine quo proposuimus, quæsita absoluere.

Et incipit primò exponere quare ciuitates refugij erant Leuitarum, dicens quòd ipsum fugere per hoc intelligitur principaliter pertinere ad clericos & religiosos Diuino cultui mancipatos. Cap.eod.

Competenter itaque Leuitarum ciuitates datas ad refugium, primò explicandum est. Cõgruè autem prouisum liquet, quia Leuitæ fugitantes sunt mundi huius, vt placeant Deo: relinquunt patriam, parentes, filios, omnem cognationem vt adhæreant vni Deo. Denique & Abrahæ dictũ est: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. (Gen.12.) Sed fortè dicas: Abrahã Leuita nõ erat. Sed habebat in lumbis sui Leui vt legimus ad Hebræos scriptum. (Heb.7.) Et Dominus Leuitis dicit cum discipulis suis, hoc est Apostolis dicit: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me: (Luc.9.) quanquam ad omnes iam dictum sit: Vos autem genus electum, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus in adoptionem. Venit plenitudo, reliquiæ cessarunt. Christus enim omnes vocauit, omnibus profecto patet, vt omnes sequantur: omnibus regnum propositum & vita æterna. Ergo cui Deus portio est, nihil debet curare nisi Deum, ne alterius impediatur necessitatis munere. Quod enim ad alia officia cõfertur, hoc religionis cultui atque huic nostro officio decerpitur.

Et addit declarando prædicta. Cap.eodem.

Hæc enim vera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, & quædam alienatio charissimorum, vt suis se abneget, qui seruire Deo gestit. Rectè ergo fugaces fugacibus cõmendauit æternæ legis sanctio, vt qui hũc mundum obliti sunt, eos recipiant qui peccata sua condemnantes ac opera, obliuionẽ vitæ superioris exoptẽt & secularia quæ gesserint abolere desiderent. Fugitans igitur est suorum, sacri altaris eius minister. Vnde Dominus quasi princeps sacerdotum, formam Leuitis in Euangelio suo dans, dixit: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Hoc est, non agnosco matrem, non recognosco fratres, ignoro proximos. Mater & fratres mei sunt qui audiunt verbum Dei & faciũt. Solum ergo verbum Dei nouit minister, cum eos nouit in quibus operatur Dei verbum. Et ideo exul est mundi, fugitans corporis, fugitãs passionum, qui abdicat se omnibus, vt solus remaneat, sicut Helias dixit: Et ego relictus sum solus. Sed non erat solus, cum quo erat Christus. Et ipse Dominus relictus est solus. Sed non sum, inquit, solus, quia Pater mecũ est. Est etiam illa causa, quia Leuitæ ministri sunt Dei. Et ideo ipsorum ciuitates fugientibus homicidis per legem deputantur, quia ipsorum est Diuina mandata exequi, circa eos qui mortale crimen admiserint. Nescit Ecclesia publicas leges, suas nouit. Vt Dominico sacerdos obediat imperio, audi leuitam dicentem: Tradidi huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. (1.Corinth.5.) Percussus igitur leuitico gladio moriatur sensus carnis in nobis, vt viuat anima nostra. Nisi enim carnis sensus occiderit, nullus esse potest vitæ fructus æternæ.

Prosequitur secundò ibidem, quare sex ciuitates erant tantùm ad quas erat fugiendum. Et adiungit tertiò, quare tres erant vltra Iordanem, & tres citrà. Quod Require

supra

ſuprà in capite Ciuitas. Declarat quarto ibidem ſubdẽs A
quare fugiens vſque ad mortem ſummi ſacerdotis ſtare debebat, per quem intelligitur Dei Filius.

Quartum ſupereſt, quod de morte ſummi ſacerdotis ait: Quia vſque ad illud tempus erit in ciuitate refugij homicida ille, donec moriatur ſacerdos magnus. In quo ſecundum literam hęret interpretatio. Primũ ipſa fuga ſorte magis quàm æquitate alicuius examinis definita: deinde in paribus cauſis impar euentus. Poterat enim fieri vt poſt illius homicidæ refugium ſequenti die obiret magnus ſacerdos. Quæ autem ſub incerto ſententia? Ergo quia hæret litera, quæramus ſpiritalia. Quis eſt magnus ſacerdos niſi Dei Filius verbũ Dei, cuius aduocationem pro nobis habemus apud Patrem, qui exors omnium eſt voluntariorum & accidẽtium delictorum, in quo cõſiſtũt omnia quæ in terra ſunt & quæ in cælo? Vinculo enim verbi conſtricta ſunt omnia, & eius cõtinẽtur potentia, & in ipſo conſtant, quoniã in ipſo creata B ſunt omnia, & in ipſo habitat omnis plenitudo. Et ideo omnia manent, quia diſſolui illa non ſinit quæ ipſe conſtringit, quoniam in eius volũtate conſiſtunt. Omnia enim quæ vult ſuo imperio coercet & regit, & naturali concordia ligat. Viuit igitur Dei verbum, & maximè in animis piorum, nec vnquam moritur plenitudo Diuinitatis. Nunquam enim moritur ſempiterna Diuinitas & æterna Dei virtus. Sane moritur nobis, ſi à noſtra anima ſeparatur, non quò morte corrumpatur, ſed quo diſſoluatur atque exuatur mens noſtra ab eius coniunctione. Mors enim vera eſt verbi & animæ ſeparatio. Deniq; ſtatim incipit anima patere peccatis volũtariis. Habemus hæc genera, nõ adumbrata ſed expreſſa virtutum in Apoſtolo, dicente eo: Ita quòd in me eſt, promptus ſum & vobis qui Romę eſtis euangelizare. Non enim erubeſco euangelium. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credẽti, Iudæo primùm & Græco. Iuſtitia enim Dei in eo reuelatur: id eſt, in eo qui credidit. Denique addidit: Ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem ex fide viuit. In quo ergo iuſtitia Dei reuelatur, niſi in eo qui cõformis eſt imaginis Filij Dei? Habes primum præceptũ ad imaginem. Secundum, quia inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intelliguntur, id eſt, ſempiterna virtus eius & Diuinitas operibus eius cognoſcitur: hæc eſt operatoria virtus. Tertium de imperiali poteſtate, quia verbum Dei regale eſt & iudiciale, & plenum iuſtitiæ ſacerdotalis, remunerationem bonorum actuum, & retributionẽ malorum venturis in iudicium ſeruans. De quibus dicit Apoſtolus: Scimus autem quoniam iudicium Dei eſt ſecũdum veritatem in eos qui talia agunt. Itaque qui veritatem & iuſtitiam Dei cognouit, non debet ea agere quæ digna ſint morte. Sequitur bonitas Dei propitiatoria vtique de qua dicit: An diuitias bonitatis eius & patiẽtiæ & lõganimitatis contẽnis? Ignoras quoniã bonitas Dei D ad pœnitẽtiam te adducit? Id eſt, debet te adducere, prouocare bonus eſt Deus, vt quia ſperare poſsis tuorum peccatorum indulgentiam.

Cap.3. · Roman.1. · Roman.2.

Et adiungit de præuaricatione legis: quod Require infrà in capite Lex & declarat quòd ſũmus ſacerdos Chriſtus, in cuius morte abſoluti ſumus. Quod Require infrà in capite Sacerdos. Sequitur quid ſit ipſum fugere, & dicit quòd propriè eſt à peccato abſtinere. Eodem libro.

Cap.4.

Accedamus itaque fidei ſuffragio ſubnixi, & eius remigiis ſubleuati, ad illam ſedem gratiæ refugientes hoc ſeculum, & eius cõtagionem. Hoc eſt autem fugere, abſtinere à peccatis, ad ſimilitudinem & imaginẽ Dei formam virtutum aſſumere, extendere vires noſtras ad imitationem Dei ſecundum mẽſuram poſsibilitatis noſtrę. Vir enim perfect⁹ imago & gloria eſt Dei. Vnde & Dominus ait: Perfecti eſtote, ſicut & pater veſter qui in cælis eſt, perfectus eſt. Hoc eſt igitur ſimilem eſſe habere iuſtitiam, habere ſapientiam, & virtute eſſe perfectũ. Deus enim eſt ſine peccato, & ideo qui peccatũ fugit, ad imaginem eſt Dei. Non eſt igitur dubium quòd is qui à peccato abſtinet, fugit. Vnde & Apoſtolus clamat: Fugite fornicationem. Perſequuntur enim nos peccatorum tenebræ, perſequitur libido. Sed tu fuge tanquam furioſam dominam, quæ ſi comprehenderit, nec die nec nocte requieſcere ſinit, exagitat, vrit, incẽdit. Fuge auaritiam, ne te interius comprehendat. Fuge perfidiam, ne te ſuis inuoluat retibus. Vnde & Dominus ait: Cum autem perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Amen dico vobis, non conſummabitis ciuitates Iſraël, donec veniat Filius hominis. Etenim quãuis propter infirmitatem carnis fugam nobis ſuadere videatur, tamen melius fugit, qui fugit illecebram ſecularem, vt non teneatur diuitiarum ſuarum ſolicitudine, non theſauri cõtemplatione, non vitæ iſtius cupiditate, ſed directa animi intentione feſtinet ad gloriam regni cæleſtis, properet ad coronam, nec terrenorum contuitu à ſui corporis paſsione reuocetur. Fuga ergo mors eſt, vel celebrata, vel adumbrata. Et fortè illas exprimit refugij legitimi ciuitates, vt fugiamus ad virtutum culmina, quas pro præmiis bono fœneratori alibi diſpenſat, dicens: Quia in modico fidelis fuiſti, eris poteſtatem habens ſuper decẽ ciuitates. Sed quia legem impleuit qui potuit dicere: Nõ veni legem ſoluere, ſed adimplere: perfectiorem numerum remunerationis indulget.

1.Corinth.6. · Matt.10.

Et addit ad idem inducendo figuram. Cap.eod.

Non ergo erubeſcamus fugere. Glorioſa enim hæc fuga eſt, fugere à facie peccati. Sic fugit Iacob matre ſuadente. Dixit enim Rebecca: Exurgens fuge in Meſopotamiã. Sic fugit & Moſes à facię regis Pharaonis, ne eũ aula regia coinquinaret, ne irretiret potentia. Denique pretioſius diuitiis Ægypti æſtimauit opprobrium Chriſti. Sic fugit etiam Dauid à facie regis Saül: à facie Abſalom. Denique fugiens augebat incrementa pietatis, qui C & inſidiatori pepercit, & parricidæ ſalutem rogauit. Sic fugit & populus Hebræorum, vt fides eius & vita inter fluctus ſibi aperiret viam. Fuga illa erat trames innocentiæ, virtutis via, pietatis aſſumptio. Audeo dicere: Sic fugit Ionas in Tharſis, non corporis fuga, ſed mẽtis aſcenſione, qui vſque ad Chriſti aſcendit ſimilitudinem, vt fieret typus Chriſti. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & trib⁹ noctibus, ſic erit & Filius hominis in corde terrę tribus diebus & tribus noctibus. Nam ſi ſic non fugiſſet nunquam de ventre ceti eſſet auditus. Sed ſi dubitas, doceat Rebecca quàm beata ſit fuga quam ſuſcepit Iacob. Suaſit Rebecca. Fuge, inquit, in Meſopotamiam in domum Bathuel. In hymnis vel oraculis à pleriſque, vt ante nos ſcriptum eſt, Bathuel ſapientia dicitur.

Aliter dicit quid ſit fugere determinans eſſe ea facere quæ ſunt animæ, & quæ corporis dimittere. Eodem libro. Cap.5.

Et fugiamus impigré. Ideóque Iſaias clamat: Conualeſcite manus remiſſæ, & genua diſſoluta, id eſt non corporis ſed animæ genua conualeſcite, vt directum ad cæli altiſsima mentis veſtigium poſsit attolli, vt ſit doctrina ſolidior, vita maturior, gratia plenior, prudẽtior, circunſpectior. Hoc eſt enim fugere, ſcire quò tendas, ab leuare ſe à ſeculo. Ableuare à corpore, ne iterum fruſtra ſe aliquis extollat, & inflata mente carnis ſuæ non teneat caput, & dicatur de iis. Fugerunt & non viderunt. Sed hoc eſt fugere hinc, mori elementis iſtius mundi, abſcondere vitam in Deo, declinare corruptiones, non attaminare cupiditates, neſcire quæ ſunt mundi iſtius, qui nobis varios gignit dolores. Exinanit eũ repleuerit: cũ exinaniuerit, replet. Et hæc omnia & inania & vacua, in quib⁹ nullus ſolidus eſt fructus. Mortuus eſt diues, & nihil habet, quia non eſt in Deum diues: & ideo inſipiens, quia ſapiẽtia eſt cultura Dei: abſtinere autem à malis, diſciplina eſt. Quis ergo non fugiat malitiæ locum, officinam improbitatis, quæ interire neſciat?

Fugere eſt ergo vitiis renuntiare. lib. de Iſaac & anima. Cap.5.

Omne immoderatum, mobile, malignum, refugit anima ac respuit: nec videt nec appropinquat ad illius terrenæ labis corruptionem, Diuinam intendit, terrenam autem materiem fugit. Fuga autem est non terrena relinquere, sed esse in terris, iustitiam & sobrietatem tenere: renuntiare vitiis, non vsibus elementorum.

Cap. 9. Tom. I.

Hoc etiam dicitur fugere, ad similitudinem Dei accedere. Libro de bono mortis.

Fugiamus igitur hęc mala, & exaltemus animam nostram ad illam imaginem Dei & similitudinē. Fuga malorum similitudo Dei est, & virtutibus imago Dei acquiritur. Ideo qui nos pinxit quasi author, virtutum pinxit coloribus.

Tom. IIII.

Sic fugere intelligitur spiritualiter. Libro de Isaac & anima, capite vltimo.

Nam qui intuetur corpora, non debet introrsum intueri, ne more mergentis in gurgite rapiatur, atque absorbeatur, & quasi in profundum demersus nusquā appareat. Fugiamus ergo in patriam verissimā. Illic patria nobis, & illic pater à quo creati sumus, vbi est Hierusalem ciuitas, quæ est mater omnium. Sed quæ est fuga? Nō vtique pedum qui sunt corporis. Isti enim quocunque currunt, in terra currunt & de solo ad solum transeunt. Nec nauibus fugiamus & curribus, aut equis qui obligantur & cadunt, sed fugiamus animo & oculis aut pedibus interioribus. Assuescamus oculos nostros videre quæ dilucida & clara sunt, spectare vultum continentiæ & temperantiæ, omnésque virtutes, in quibus nihil scabrum, nihil obscurum & tortuosum sit: & se ipsum expectet quis & conscientiam suam, illum oculum mundet ne qd habeat sordidum. Quod enim videtur nō debet dissonare ab eo qui videt, quoniam conformes nos Deus imaginis voluit esse Filij sui. Cognitum igitur nobis est illud bonum, nec lōgè est ab vnoquoque nostrū. In ipso enim viuimus & sumus & mouemur. Ipsius enim & genus sumus, vt Apostolus gentiles posuit significari. Ipsum est bonum quod quærimus, solum bonū. Nemo enim bonus, nisi vnus Deus.

Cap. 8. Tom. I.

Vnde saltem mente debemus fugere. prædicto libro de fuga seculi.

Fugiamus hinc. Potes animo fugere, etsi retineris corpore. Potes & hîc esse, & adesse ad Dominū si illi adhęreat anima tua. Si post ipsum cogitationibus tuis ambules, si fide non specie vias eius sequaris, si ad ipsum confugias. Est enim refugium & virtus, cui dicit Dauid: Ad te confugi & non sum deceptus. Ergo quia Deus refugiū, Deus autem in cælo & supra cælos, vtique hinc illò fugiendum est, vbi pax, vbi requies ab operibus, vbi epulemur sabbatum magnum, sicut dicit Moses. Et erunt sabbata terræ vobis escæ. Epulatorium enim & plenū iucūditatis & tranquillitatis est, requiescere in Domino, & eius delectationem videre. Qui ergo confugimus ad Deum, & ad mundum reuertemur? Qui peccato mortui sumus, peccata repetemus? Qui renuntiauimus seculo & vsui eius, iterum in luto eius hærebimus? Fugiamus hinc, quia tempus breue est.

Exemplo quorum debemus fugere. Eodem libro.

Cap. 9.

Fugiamus igitur hinc, sicut fugit de patria sanctus Iacob. Sciebat autem veram patriam esse superiorem. Fugiamus, sicut cerui ad fontes aquarum.

Cap. eod.

Et infra subdit exemplum de Susanna.

Pulchrè enim eam effudit Susanna, vt euaporare in ea non possent corporis incendia, mortis formidines, vitæ cupiditates. Effusa super ipsam anima, omne restinxit carnale desiderium, seculare studium. Quæ etiam prodigiosorum semini, & imprudentium presbyterorum potuit flammas restinguere, nisi in iis profluuium libidinis redundasset: A quibus cum intenderetur calumnia, si assesus negaretur adulterio, ingemuit Susanna, & dixit: Angustiæ mihi adsunt vndique. Si enim hoc fecero, morte æterna peribo: si autem non fecero, non effugiam manus vestras. Melius tamen iudicauit crimen potius fugere, quàm periculum. Plorauit itaque cum crimen obiiceretur: Plorauit cum sibi de pudica & casta adulteri iudicium vendicarent, non mortem deplorans, sed castitatis calumniam. Religionis iniuriam plorauit, & effudit super se, non corpus, sed animam. Effudisset enim corpus, si carnalibus acquieuisset. Denique cum morte dānaretur, exclamauit quasi iudex reorum, arbitra calumniantium: & innocentis conscientię authoritate, Diuinā sibi in iudiciū accersiuit cognitionem, non timore mortis percita, sed arguentis censuræ potestate præcelsa. Susanna ergo fugit seculum, & se Deo credidit, ad illam arcem ciuitatis æternę fugiens, quæ totum mundum complectitur, quoniam intra Deum sunt omnia.

Et addit de Apostolo Paulo. Cap. eod.

Et Paulus vt euaderet, per fenestram demissus est in sporta. Spartum enim triplex corrumpi non posse nouerat. Sed fugit, vt Euangelium Christi toto orbe prædicaret, & ideo in paradisum raptus est. Et nos fugiamus per fenestram, audientes præcepta Domini, & visu sobrio, atque oculorum castitate seruantes.

2. Corinth. 11. Eccles. 4.

Et adiungit de Lot.

Fugiamus sicut Lot, Sodomitana crimina amplius quā supplicia formidans. Magis enim pius certa scelerum fugit contagia, qui Sodomitanis domum clausit, nec cohabitans nec cogitans eos, quorum flagitia nesciebat & opprobria aduersabatur, nec fugiens respexit eos, quorum conuersationes non desiderabat. Fugit ergo sicut Lot, qui renuntiat vitiis, abdicat se incolarum moribus, qui post se non respicit, qui superiorem illam ciuitatem ingreditur introitu cogitationum suarum, nec recedit ex ea donec moriatur princeps sacerdotum qui tulit peccatum mundi: mortuus quidem semel est, sed moritur vnicuique qui baptizatur in morte Christi, vt consepeliamur cum eo, & resurgamus cum eo, & in nouitate vitæ eius ambulemus.

Sequitur quò debemus fugere, quia ad montes. Vnde lib. super Beati immaculati, litera vigesima secunda, versu viij. circa finem libri. Tom. IIII.

Quia futurum erat, vt cum ad plenitudinem Ecclesia peruenisset, persequutionibus variis tentaretur, ideóque cum verbi gratia delectaretur, subitò cernit insidias persequutorum, & quæ plus sponso quàm sibi timeret, aut quia à persequutoribus Christus magis appetitur in nobis, ideo ait. Fuge frater meus, & similis esto tu capreolę aut hinnulo ceruorum super montes aromatum. Propter infirmos fugit, qui tentamenta grauiora ferre non possunt. Ideóque scriptum est, vt de ciuitatibus ad ciuitates fugiam⁹, & si nos in hac ciuitate fuerint persequuti, fugiamus in aliā. Propter infirmos igitur vt diximus, fugiat persequētes, aut fugiat ab infirmis, & transeat ad montes aromatum, qui pro martyrio odorem possit beatæ resurrectionis afferre. Montes aromatum sancti sunt. Ad eos confugit Christus, quia fundamenta eius in montibus sanctis. Ad eos igitur confugit, qui sunt eius stabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida statione consistit. Mons igitur aromatum Paulus est, qui potest dicere: Bonus odor Christi sumus Deo. Mons aromatū Dauid, cuius orationis odor ascendebat ad Deum: & ideo dicebat, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

Quia si non possumus immediatè ad cælum fugere, debemus ad montes, id est ad sanctos. Vnde libro de fuga seculi.

Qui non potest vt aquila volare, volitet vt passer. Qui non potest ad cælum, volet ad montes. Fugiat antè vallestria, quę citò corrumpuntur humore, & ad mōtes transeat. Transiuit ad montes Segor nepos Abrahæ, & saluus factus est. Quæ autem non potuit ascendere affectu fœmineo reclinata salutem amisit. Appropinquantibus montibus æternis, dicit Dominus per Michæam prophe

Mich.2. prophetam:Surgite hinc,quia non est vobis hic refrigeratio.Propter spurcitiā corrupti estis corruptione,persequutionem passi estis. Et Dominus dicit:Tunc qui in Luc.21. Iudęa sunt fugiant in montes, vbi mons Sion, & ciuitas pacis Hierusalem,non terrenis,sed viuis constructa lapidibus, & decem millia Angelorum,primitiuorum Ecclesia,perfectorum spiritus,iustorum Deus,&c.

Cap.6. *Dicit etiam nos debere fugere in desertum pœnitentiæ: ibidem infrà.*

Dicit iterum tibi Euāgelium:Progenies viperarum, quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira? Et dicit hoc illis qui veniebant ad baptismum pœnitentiæ. Ergo pœnitētia fuga est bona. Gratia Dei fuga est bona, in qua est assumptio fugientis.Desertum fuga est bona,ad quod fugit Helias, Helisęus & Ioannes Baptista. Fugit Helias mulierem Iezabel.i.effusionē vanitatis:& fugit ad mōtem Dei Oreb, quod signat exsiccationem, vt exsiccaretur in eo profluuium carnalis vanitatis & cognosceret plenius Deum. Erat enim ad torrentē Chorrad quod est cognitio vbi abundantiam profluētem diuinę cognitionis hauriret, ita fugies seculum, vt nec cibū corporis huius exquireret, nisi quem aues detulissent ministræ, quanquam esca eius plerunque terrena non fuerit. Denique quadraginta diebus in virtute escę quam acceperat ambulabat. Vtique mulierem non fugiebat propheta tantus sed hoc seculum. An mortem timebat qui se obtulerat requirēti,& qui dicebat ad Dominum,Recipe animam meam?Tędium vitę istius sustinens,non cupiditatem:sed fugiebat secularem illecebrā, & conuersationis maculosę contagionem, & impię ac præuaricatricis nationis sacrilegia. Salomon quoque in mulieris illius specie corruptelam seculi huius exponit,& meretricias artes declinādas edocet. Hæc est mulier aliena & fornicaria,à qua re vt custodias adhortatur.Ne declines in vias seculi cor tuum, sed colloces illud in manu Domini,in qua est cor regis.Qui enim se ipsum regit,quod pluris est quàm aliis imperare, cor eius in manu est Dei, & quo vult Deus conuertit illud.

Cap.eod.suprà. *Sequitur quomodo debemus fugere:& dicit quòd celeriter.Ibidem suprà.*

Sed qui fugit, velociter fugiat, ne comprehendatur: velociter deprędetur hunc mūdum,sicut Hebręus Ægyptum. Qui parturit,pariat, ne onusto & degrauato iniquitatibus mentis vtero fugere nō possit, & fugiat non quasi lactantem ferens,sed quasi expeditus: non paruulum gestans, sed perfectum in Christo exhibens: fugiat non quasi feriatus in sabbato,sed tanquam operarius in negotio:nec tanquam sterilis in frigore,sed tanquam opimus in messe. Ideo enim dictum est:Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.Fuga ergo hęc,fœcūda virtutum est, non effœta meritorum. Fuga hęc nescit frigus timoris,tremorem mortis,contractionem solicitudinis, dissolutionis otia, lasciuię ferias,torporem lentitudinis, sed vitę cælestis requirit impigrum viatorem, regni superioris competitorem strenuū, diuitem agricolam,qui fructus suos cogat,& cogēdo diripiat.Quid enim aliud à te ò homo quæritur nisi vt timeas Deū, requiras eum,post ipsum ambules,comprehendas vias eius?In quo,inquit,comprehendam Dominum? Si comprehendam in holocaustis? Non in decem millibus hœdorum, non in millibus arietum, non in fructibus impietatis reconciliatur Dominus, & peccata redimūtur, sed in bona vita Domini gratia comprehenditur. Renuntiatum est,inquit,tibi ò homo, quid sit bonum, aut quid Dominus requirat à te.Quid aliud,nisi vt facias iustitiam,& diligas misericordiam,& paratus sis ire cum Domino tuo? Dicit tibi ergo Euangelium: Surgite eamus hinc. Dicit tibi lex: Post Dominum Deum tuum ambulabis. Didicisti quomodo hinc fugias: quid moraris?

Vnde volatu quodam debemus fugere.Ibidem suprà. Cap.5.

Qui fugit seculum,pennas habet, etsi suas non habet: ne forte ille solus nō habeat suas,qui potestatē habet volandi:si suas,inquam,nō habet,ab eo qui habet,accipiat. Qui fugit hoc seculum,volat.Ecce,inquit, elongaui fugiens,& mansi in solitudine.Euolauit ergo Dauid sicut nycticorax in domicilio,sicut passer singularis in tecto.

Ideo de pennis aduolandum,atque de ipso volatu,loquitur ibidem. Quod Require infrà in capite Penna: & in capite Volatus. Hac de causa exponit quare orandum vt non fugiamus hyeme vel sabbato: quia solicitè & virtuosè. Libro decimo super Lucam. Cap.6. Tom.V.

Orate vt nō fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Cum iudicij die venturus sit Dominus ante quem ignis ardebit,ignis autem vis,aut semper eadem,aut citius adurat æstate:quomodo orandum dicit ne fuga nostra hyeme fiat,nisi fortè,quia is qui in montes fugit,frigus & glaciem,procellas & grandinem delictorum timere nō debet,sed optare æstiuę lucis serenitatem, ne lubrico corporis vestigia infirma labantur? Vnde & illa iam secura processu,iam firmis radicibus nixa,lætatur dicēs: Hyēs abiit,tempus secandi aduenit.Hyeme enim arbores vētus suo honore dispoliat,& asperitas frigoris teneras frōdes in speciem mortis interficit. Vere autem resurgunt semina,& tanquam noua æstas naturæ viridantis adolescit.Vere Pascha est,quando seruatus sum: æstate est Pentecostes,quando resurrectionis gloriam celebramus ad instar futuri.Orandum etiam,ne sabbato te,hoc est ab operibus otiantem veniēs Dominus deprehēdat. Et ideo iuxta legem operare de die in diem† & esto spiritu feruenti & labore peruigili. Nec otiosum illud quia scriptum est:Sabbato humiliabis animam tuam. Et quia septuaginta annis populus in captiuitate durauit, tunc violata religio,obtrita libertas,pudicitia vulnerata. Ergo tunc tibi emigrandum ex hac vita, quando virtutes vigent,vitia captiua sunt:non quando captiua est anima,vigor eius & virtus vacat, corporis peccata dominantur. † Aliàs,diem in die.

Si sic fugimus,bene manemus:Si aliter,præterimus.libro prædicto de fuga seculi.

Fugiamus hinc, quia tēpus breue est. Audi quomodo fugias.Et qui habent vxores,ita sint ac si non habeāt: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes:& qui emunt tanquam non possidentes:& qui hoc mundo vtuntur, tanquam non vtantur.Pręterit enim figura huius mundi. Non ergo cum prætereunte figura mundi opera nostra pręthereant, ne etiam ipsi prætereamus,sed maneamus in veritate.Si maneamus in Christo,manemus in veritate & cū eo manebimus,& nō pręteribimus sed dicemus: Benedictio Domini super vos,benediximus vobis in nomine Domini. Cap.8.

Vnde concludit ipsum librum de fuga seculi declarans quis bene fugiat. Cap.9.

Bene fugis,si cor tuum non imitetur peccatorum cōsilia, & cogitationes eorum. Bene fugis, si oculus tuus fugiat calices & phialas,ne fiat libidinosus dum moratur in vino,si oculus tuus aliena declinet,vt lingua tua veritatem custodiat. Bene fugis,si non respondeas imprudenti ad imprudentiam illius. Bene fugis, si auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium.Citò enim malis ducibus erratur: Sed si vis bene fugere, longe fac vias tuas ab eorum sermonibus. Mortuus est tibi princeps sacerdotum:tibi crucifixus est, vt clauis eius adhæreas. Te enim in illa carne & tua peccata suscepit, affixa sunt illi patibulo tuorum delictorum chirographa, vt iam nihil mundo debeas,cui semel renuntiasti. Et rectè nihil debes,cui suppetit dicere:Mihi mundus crucifixus est,& ego mundo: vt iam mortem non timeas, si geras Christum in quo potes dicere:Vbi est mors victoria tua?Vbi est aculeus tuus? Etenim cum vetus homo

noster affixus est cruci, destructum est peccatum, obtusus aculeus, vacuata culpa, vt vlterius seruire flagitiis desinamus. Abiit enim vetus homo. Nunc autem iam non vetus homo in nobis, sed noua est creatura, habens in se similitudinem Christi, cuius mortis similitudini consepulti, imaginem vitæ eius assumpsimus, alas gratiæ spiritualis accepimus. Sic igitur volate vt dicatur de vobis: Qui sunt isti qui vt nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis? vt nebulę vestræ rorent iustitiam, & columbæ pariant simplicitatem. Sic nauigate quasi transfretantes mundum non pererrãtes quasi naues Tharsis, vt ad intelligibiles portus cursum dirigatis, & conuehatis diuitias maris. Sic festinate vt dicatur de vobis: Leues facti sunt super aquilas. Ab ira enim ventura fugiẽdum videtis, quam declinare poterunt, qui per pœnitentiam sibi spem locauerint euadendi, & reconciliationis futuræ fidem hauserint.

Tom. IIII. *Sed fugere etiam debemus malorum consortium. In tractatu super primum psalmum, versu primo.*

Exi de Babylone fugiens à Chaldęis. Babylon confusio est, quæ virtutum ordinem non tenet. Confusa enim illecebris mente delinquimus. Chaldęi sunt, qui siderum cursus vanæ studio superstitionis explorant, & impiæ serunt gentilitatis errores. Ab his fuge, ne te capiant, ne te graui laqueo captiuitatis innectant. Abraham Chaldęus fuit, sed fugit à Chaldęis & ante legem. Tu sub lege natus es fuge ab impiis. Ille hęreditatem patrum respuit, vt fidei possideret: tu successionem corporis derelinque, hęreditatem deuotionis acquire.

Cap. 14. Tom. IIII. *Peccator vero dicitur fugere à facie Dei. Libro de Paradiso.*

Fugerat peccator Adam, non quò Dei posset latere conspectum, sed intra conscientiam suam latere cupiebat, opera sua lucere nolebat. Iusti enim facie ad faciem videre est, quia iusti mens non solùm Deo præsens est, sed etiam cum Deo disputat, sicut scriptum est: Iudicate pupillo, iustificate viduam, & venite disputemus dicit Dominus.

De fugienda patria, loquitur in sermone quodam de ipsa re durè arguens suam patriam fugientes. Require infra capite Patria.

Tom. IIII. FVLGVR ET FVLGOR. *Est Christus fulgor. In tractatu super psalmum quadragesimum tertium, versu vltimo.*

Christus fulgor est æternus animorum, quem ideo Pater misit in terras, vt eius illuminati vultu, æterna & cælestia spectare possimus, qui antè terrena caligine tenebamur.

Cap. 7. *Et ideo non fulgur splendens, sed sicut fulgur diabolus dicitur cecidisse. Libro de fuga seculi.*

Denique deiicitur ille serpens, cum tu ascenderis: Scriptum est enim, Videbã satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Non fulgur inquit, sed quasi fulgur, quia lumen suum amisit, quod habebat antę quàm tibi lumen tuum vellet auferre. Verùm fortè dicas, quia de Saluatore legimus, Quia sicut fulgur coruscans de sub cælo, ita erit & aduentus Filij hominis. Bene & hîc sicut fulgur, quia hic supra fulgur. Denique fulgur de sub cælo, lumen autem verum supra cælum. Ergo satanas sicut fulgur, quia amisit quod habuit, tu autem recepisti quod amiseras.

Cap. 13. Tom. IIII. FVLICA. *Auis maritima est: de qua loquitur libro quinto Hexameron.*

Quomodo etiam fulicæ, quæ maritimo delectamini profundo, refugientes postquam præsenseritis cõmotionem maris, in vado luditis.

FVLLO. *Est ipse Christus. Libro septimo super Lucam, capite primo. Require infrà cap. Vestis.*

FVMVS. *Dicitur vita nostra. Libro secundo de Abraham. Require suprà in capite Fornax. Et libro de fuga seculi. Require suprà in cap. Fuga. Fumus etiam dicitur aromatum, id est, orationum. Libro de Isaac & anima. Require infra in cap. Oratio.*

FVNDAMENTVM. *Lib. secundo Hexameron.*

Bonus artifex prius fundamentum ponit, postea fundamento posito, ædificationis membra distinguit, & adiungit ornamentum.

Libro sexto eiusdem. Require suprà in capite Elephas. De fundamentis verò virtutum, dicit libro primo de officijs. Require suprà in capite Ambrosius. Sed eodem libro, capite vltimo. Tom. I.

Cum sapientia fundamentum sit, iustitia opus sit: manere non potest nisi fundamentum habeat. Fundamentum autem Christus est. Prima igitur fides est, quę est sapientia, vt Salomon dicit sequutus patrem: Initiũ sapientiæ timor Domini. Et lex dicit: Diliges Dominum Deum tuum: diliges proximum tuum.

FVNIS. *Libro vndecimo super Lucam: pertractans illud Lucæ decimo nono. Et ingressus in templum, cœpit eiicere vendentes in illo.* Cap. 2. Tom. V.

Flagello de restibus cædebat turbas, & resistere nullus audebat. Et nunc virga vtitur, nunc flagello. Virga enim recta est, virga regni tui. Virga, vt corrigat: flagello, vt suadeat. Directa illic, hîc moralis, quasi inflexa præceptio, qua peccatoris conscientia velut lento verbere flagellatur. Alij sunt enim terrores prophetici, aliæ apostolicæ suasiones. In vtroque tamen vnius verbi est disciplina. Et ideo flagellum de restibus fecit, quia funes ceciderunt, inquit, mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes enim dicuntur, quibus agrimensores metiendorum limites partiuntur agrorum. Et ideo tanquam bonus agrimensor synagogæ terminos distinguebat, & Ecclesiæ sacrilegos de templo iubebat exire. Nouus enim venerat feratium metator animarum, qui agrorum genera, non spatia metiretur. Pulchrè tamen non extentis funibus modus aliquis possessionis includitur, nec definita densitate rei limites fidei terminantur, sed flagello in immensum libero fines Ecclesiæ porriguntur: Eliminantur Iudæi, non præscripto aliquo exilio, sed in termino, vt nusquam synagogæ locus in orbę remaneret.

Item libro super Beati immaculati, litera octaua, versu quinto. Tom. IIII.

Funes peccatorum circumplexi sunt me. Hoc est, funibus me circundederunt peccatores, vt mea implicarent vestigia, ne possem incursus eorum videndi celeritate vitare. Non igitur illi funes sunt, de quibus scriptum est: Funes ceciderint mihi in præclaris: Sunt enim funes illi quibus vtuntur, qui terminos metiuntur agrorum, limitésque distingunt, & possessionum spatia discriminant. Tenduntur ergo illi funes quoad possessio vniuscuiusque diffunditur. Sic factus est funiculus hęreditatis suæ Israël. Boni ergo illi funes. Isti autem funes, quibus trahuntur peccata, vt fune longo, & vt loro iugi vitula iniquitatis. Vitula enim indomita plus sę iactat & excutit cum tenetur, nec acquiescit imperio, nec astringitur vinculo, sed magis cum loro retrahitur, exasperatur. Itaque nec coacta se subiicit, nec tamen libera vinculorum est. Sicut ergo trahit vitula lorum iugi, quæ & si non tenetur è proximo, tenetur tamen, nec se explicat & absoluit: ita trahit vnusquisque peccator indomitis moribus iniquitates, qui putat se liberum, quia non est iugo subditus, subiectúsque iudicio: & nescit quòd non sit exutus, sed magis se vt illa vitula & ipse se magis implicat suorum nexibus peccatorum. Ij sunt igitur funes delictorum nostrorum, quibus inuoluimur & ligamur: quemadmodum sunt & vincula delictorum. Et ideo Saluator, qui habet in potestate

ſtate peccatū dimittere, dicit iis q̇ ſunt in vinculis, Exite.

Tom.IIII. FVROR. *Libro de benedictionibus patriarcharum, cap.ij. ſuper illud Geneſ.cap.xlix. ſecundum aliam literam: Non efferueas ſicut aqua.*

Nō efferu eas, inquit, ſicut a qua: id eſt, ne in maiorem prorumpas amentiam, & feruor furoris atque inſaniæ non ſinat reſipiſcere peccatores, ſed agant pœnitentiam delictorum.

De furore carnalis amoris. Lib .ij. de virginitate, parte prima. Require ſuprà.

Cap.3. Tom.I. FVRTVM. *Committere furtum non eſt propriè niſi ſeruorum, & vilium perſonarum. Libro tertio de officijs.*

Homini ſoli tributum eſt, vt omnes tanquam ſuos paſcat. Debetur iſtud ipſo iure naturæ. Quòd ſi non licet non dare, quomodo detrahere licet? Nec ipſæ leges nos docent, quæ ea quæ detracta ſunt alicui, cum iniuria perſonę, aut rei ipſius cumulo, reſtitui iubent: quò furem à detrahendo aut pœna deterreat, aut mulcta reuocet. Pone tamen quòd aliquis poſsit aut pœnam non timere, aut mulctam illudere, nunquid dignum eſt vt aliquid alteri detrahat? Seruile vitium hoc, & familiare vltimæ conditioni, adeò contra naturam, vt inopia magis hoc extorquere videatur, quàm natura ſuadere. Seruorum tamē occulta furta, diuitum rapinæ publicæ. Quid tam autem contra naturam, quàm violare alterum tui cōmodi cauſa, cū pro omnibus excubādū, ſubeūdas moleſtias, ſuſcipiendū laborē naturalis effectus perſuadeat?

Tom.V. *A furto abſtinere non ſufficit, niſi quis etiam de proprio indigenti dederit. Super epiſtolam ad Epheſ.cap.iiij.*

Qui furabatur, inquit Apoſtolus, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſsitatem patientibus. Vt noui hominis conuerſatio maneat, hortatur ne rurſum ad præterita vitia & peccata redeatur: & nihil proderit nouum dici, quando vetus homo malis operibus approbatur. Non ſolùm ergo Chriſtianus aliena non tollere iubetur, ſed & de labore ſuo penuriam patientibus ſubminiſtrare, vt bonis operibus deditus, repēdat quę prius abſtulerat, & de cætero theſaurizet ſibi in futurum. Qui enim ceſſat à furto, veniam poteſt habere, non gloriam. Quid enim magnum, aut cuius meriti eſt ab alienis temperare? Ad meritum enim proficit, cū quis de proprio tribuit egenis.

Cap.7. Tom.II. FVTVRVM. *Pro præſenti atque præterito ponitur in Prophetis: & apud Deum omnia futura præſentia eſſe dicuntur. Libro primo de fide ſanctæ Trinitatis.*

Hæc conſuetudo prophetiæ eſt, vt quæ futura ſunt, vel quaſi præſentia, vel facta dicantur. Denique in pſalmo xxj. legiſti: Tauri pingues obſederunt me. Legiſti etiam, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea. Quod Euāgeliſta de tempore paſsionis prophetatū eſſe ſignat. Deo enim quæ ſunt futura, præſentia ſunt: & ei cui præcognita ſunt omnia, ventura pro factis ſunt. Sicut ſcriptum eſt: Qui fecit quæ ventura ſunt.

Cap.24. Tom.IIII. GALLVS. *De galli cātu proprietates deſcribit vtiles atque pulchras. lib.v. Hexameron.*

Eſt & galli cantus ſuauis in noctibus, nec ſolùm ſuauis, ſed etiam vtilis, q̇ quaſi bonus cohabitator, & dormientem excitat, & ſolicitum admonet, & viantem ſolatur, proceſſum noctis canora ſignificatione proteſtans. Hoc canente, latro ſuas relinquit inſidias. Hoc ipſe lucifer excitatus oritur, cælúmque illuminat. Hoc canente mœſtitiā trepidus nauta deponit omníſque crebro veſpertinis flatibus excitata tempeſtas & procella miteſcit. Hoc canente deuotus affectus exilit ad precandū, legendi quoq; munus inſtaurat. Hoc poſtremò canente, ipſa Eccleſiæ petra culpam ſuam diluit, quam prius quàm gallus cantaret negando contraxerat. Iſtius cantu ſpes omnibus redit, ægris leuatur incommodum, minuitur dolor vulnerum, febrium flagrantia mitigatur, reuertitur fides lapſis, titubātes reſpicit, errantes corrigit. Denique reſpexit Petrum, & ſtatim error abſceſsit, pulſa eſt negatio, ſequuta confeſsio. Quod non fortuitò accidiſſe, ſed ex ſentētia Domini, lectio docet. Sic enim ſcriptum eſt, quia dixit Ieſus ad Simonem: Non cātabit gallus prius quàm me ter abneges. Bene fortis in die Petrus, nocte turbatur, & ante galli canticum labitur: & labitur etiam tertiò, vt ſcias non inconſulta effuſione ſermonis eſſe prolapſum, ſed mentis quoque mutatione turbatum. Idem tamen poſt galli cantum fit fortior, & iam dignus quē Chriſtus aſpiciat. Oculi enim Domini ſuper iuſtos. Agnouit veniſſe remedium, poſt quod iam errare non poteſt, & in virtutē ab errore mutatus amariſsimè fleuit, vt lachrymis ſuis deleret errorem. Reſpice nos quoque Domine Ieſu, vt & nos propria recognoſcamus errata, ſoluamus piis fletibus culpam, mereamur indulgentiā peccatorum. Cap.25.

Et addit continuando de fletu Petri ſic, pulchrè concludendo ipſum librum. Cap.25.

Ideo conſultò ſermonem protraximus, vt nobis quoque gallus cantaret, & loquentibus ſubueniret, quò ſi quod delictum obrepſiſſet in verbo, culpam Chriſte donares. Quæſo da lachrymas Petri: nolo lætitiam peccatoris. Fleuerunt Hebræi, & per mare ſunt vndis dehiſcētibus liberati: Lætatus eſt Pharao quòd Hebræos tenebat incluſos, & mari merſus cum populo ſuo occidit. Exultauit & Iudas in mercede proditionis ſuæ, ſed ipſius ſe mercedis laqueo ſtrangulauit. Fleuit errorem ſuum Petrus, & meruit vt aliorum aboleret errores. Sed iam tempus eſt, quo finire ſermonem & claudere debeamus. Tempus eſt, quo melius aut tacetur, aut fletur. Tempus eſt, quo celebratur indulgentia delictorum. Nobis quoque gallus ille myſticus in ſacris cantet, quoniam iam Petri gallus in noſtro ſermone cantauit. Fleat pro nobis Petrus, qui pro ſe bene fleuit, & in nos pia Chriſti ora conuertat. Approperet Ieſu Domini paſsio, quæ quotidie delicta noſtra condonat, & munus remiſsionis operatur. Bonus Dominus dimittere ieiunos non vult, ne quis deficiat in via. Si ille dicit: Miſereor huius turbæ, quia triduū eſt, quòd perſeuerant mecum, & non habent eſcam: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via: cuius intenta ſermoni Maria apparatus recuſabat epularum: quantò magis nos conſiderare debemus, quia non multi ſunt, qui in verbo Dei viuunt, & ideo refectio corporis deſideratur? Certè illius triduo noſtrum poſtridie laborioſius eſt. Et ideo qui cum auibus luſimus, cum gallo cantauimus, iam Domini canamus myſteria, & ad corpus Ieſu conueniant aquilæ peccatorum ablutione renouatæ. Iam enim cetus ille magnus verum nobis Ionam reddidit, & gratulemur quod factum eſt nobis veſpere dies quintus, fiat nobis mane dies ſextus.

Libro ſexto eiuſdem, cap.xvj. Cap.4.

Leo gallum, & maximè album veretur.

Libro quinto vt ſuprà.

Sunt aliæ aues ſimplices, vt columbæ: Aliæ aſtutæ, vt perdices: gallus iactantior: pauo ſpecioſior.

Cap.6. Tom.I. GAVDIVM. *Spiritus ſancti gaudium de nobis. Super epiſtolam ad Epheſios, cap.iiij. Require ſuprà in cap. Contriſtatio. Gaudiū verum à conſcientia venit. Libro ſecundo de Cain & Abel.*

Quando enim mens sibi recti est conscia, gratulatur: Vel infusione quadam spirituali repletur animus gaudio, cum alicuius vel studia vel opera Deo probantur.

Tom.I. *Gaudendum est tamen & contristandum in omnibus, & semper secundum Deum. Libro tertio de virginitate, parte tertia.*

Et tamen mœrere pro seculo, gaudere debetis in Domino, tristes ad pœnitentiam, alacres ad gratiam, licet & flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus, oportere gentium doctor salutari præceptione præscripserit. Verùm qui penitus enodare cicatricem omnem desiderat quæstionis, ad eundem cōfugiat Apostolum. Omne, inquit, quodcunque facitis in verbo aut facto, in nomine Domini nostri Iesu Christi gratias agentes Deo Patri per ipsum. Omnia ergo dicta nostra factáque referamus ad Christum, qui vitam fecit ex morte, lucem creauit ex tenebris. Nanque vt corpus ægrotum nunc calidioribus fouetur, nunc frigidioribus temperatur, remediorúmq; mutatio, si iuxta præceptum fiat medici, salutaris est: si contra mandatum vsurpetur, languoris augmentum est: ita medico nostro quicquid penditur Christo, remedium est: quicquid vsurpatur, incōmodum. Debet ergo bonæ conscientiæ mentis esse lætitia, non inconditis comessationibus, non nuptialibus excitata symphoniis. Ibi enim intuta verecundia, illecebra suspecta est, vbi comes deliciarū est extrema saltatio. Ab hac virgines Dei procul esse desidero. Nemo enim, vt dixit quidam seculariū doctor, saltat sobrius, nisi qui insanit. (Colos.3.)

Tom.V. *Gaudendum est de aliorum profectu, vt gaudebat Apostolus de fidelium gratia. Super secundam epistolam ad Corinth. cap. ij. exponens quod sequitur.*

Ideo & scripsi hoc ipsum, ne cum venissem tristitiam haberem à quibus oportuerat me gaudere, certum habens, quia meum gaudium omnium vestrum est. Idcirco se dicit hoc scripsisse, vt postea veniens nō esset, vnde contristaretur sublatis vitiis, sed gauderet cum eis, quasi cum charissimis filiis: vt quia ab infidelibus tribulationibus afficiebatur, ab iis vtique gauderet qui crediderant. Gaudium enim Apostoli, purificatio est populi. Ideo enim gaudet, quia vituperatio non est in eis, quos simul oportet gaudere.

Tom.eod. *Vnde gaudium debet esse commune. Super epistolam ad Philip. cap. ij. exponens de Apostolo id quod sequitur.*

Et si libor, ait, super sacrificium & ministerium fidei nostræ, gaudeo. Si enim oppressus fuerit à perfidis, cur eos congregauerit suæ conspirationi, gratulandum sibi significat: scit enim effectum habere mortem suam. Magna enim mœstitia est, si patiatur quis pro eis in quibus nihil proficit. Quamobrem gaudere se in illis, & eos cō gratulari sibi debere testatur, vt inuicem participes sint gaudij communis & plebs & magister idoneus.

Et ideo de alterius lapsu nemo gaudere debet. Libro secundo de pœnitentia. Require suprà in cap. Dolor. Sed mali econtrario gaudent de ruina bonorū. Lib. de Noe & arca. Require suprà in cap. Error. Gaudendum est in aduersis atque contumeliis. In tractatu de secunda interpellatione Iob. Require infrà in cap. Risus: & cap. Taciturnitas. Sed quòd in tribulationibus sit gaudendum, dicit in libro super Beati immaculati, litera. xj. versu. vj. Require infrà in cap. Persequutio. Gaudium æternum fletibus acquiritur. Lib. primo de viduis parte ij. (Tom.I.)

Sed tristes videtur ducere dies, & lachrymis tempus exigere: Hęc beatior quòd perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit, paruísque momentis tempora acquirit æterna. Quibus bene dicitur: Beatæ tristes, ipsæ enim ridebitis. Quis igitur falsas præsentium imagines gaudiorum, futuræ securitatis præferat voluptati? An despicabilis nobis author videtur ille Dominici corporis author electus, qui cinerem sicut panem manducabat, & potum cum fletu miscebat vt vespertinis lachrymis matutinæ sibi lætitiam redemptionis acquireret? Vnde igitur plurimum gaudere meruit, nisi quia plurimum fleuit, & tanquam lachrymarum pretiosarum futuræ sibi gloriæ gratiam comparauit?

GEMITVS. *In Tractatu super psalmum trigesimum septimum.* (Tom.IIII.)

Rugiebam, inquit Propheta, à gemitu cordis mei. Rugit qui gemitum suum, non verba exprimit. Hæc est ergo illa præclara oratio, quando interpellat pro nobis spiritus gemitibus inenarrabilibus, vt vas electionis asseruit. Hic est gemitus quem non despicit Deus: qui non despicit seruum iuniorem orbatum patre, nec viduam si effundant loquelam. Gemitum ergo ante omnia signum Spiritus sancti Apostolus ponit, vt legimus. Denique custodiamus animæ nostræ ianuas, ne multiloquiis quasi securibus scindatur nostræ confessionis ingressus. Nihil insolens & superbum nostro ex ore procedat, ne securim leuemus aut malleum, quæ nō intrant in Ecclesiam Domini. Claude ianuam cum oras, ne ingerat se spiritus nequam, vt ibi peccatum extorqueat, vbi lucrum volumus pietatis acquirere. Qui sic orat, non est à Domino gemitus eius absconditus. Denique sancti Petri gemitus & cognitus & exauditus est, quando fleuit amarissimé. Vtique non lacrymæ amaræ, sed amarus qui eas fundebat affectus. In ipso perfido Achab gemitus inuenisset gratiam, nisi manens inuidia cumulasset offensam. Non enim perfunctorius gemitus prædicatur, sed qui habet conuersionem. Scriptum est enim: Si conuersus ingemueris, saluus eris. Cōstituamus etiam ante Dominum omne desiderium nostrum. Quid est desiderium? Bonæ enim rei legi desiderium: Desiderio desideraui manducare hoc paschavobiscum. Et ceruus desiderat ad fontes aquarum. Puto autem quòd is qui pœnitentiam gerit, qui se affligit, non bona sua debeat, sed commissa sibi enumerare peccata. Denique versiculis illis (vt arbitror) hoc docemur, quibus ait: Deus vitam meam nuntiabo tibi: posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. Non enim quasi innocentem vitam annuntiat vbi lachrymæ funduntur, quæ solent legationem suscipere pro delictis. Nisi forte sic intelligamus, quòd etsi innocens quisque sit, securus esse non possit, cui sint aduersus grauissimos hostes quotidiana certamina. Et ideo hæc licet læta sit conscientia, tamē pugna lachrymabilis. (Roman.8.)

De hac materia require suprà, in cap. Fletus, & infrà, cap. Lachryma: & cap. Planctus.

GENEALOGIA. *Eas enarrare est inutile. Vnde super primam epistolam ad Timotheū, cap. j. super illud: Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi cum irem in Macedoniam, vt denuntiares quibusdam ne aliter doceant, neque intēdant fabulis & genealogiis, &c.* (Tom.V.)

Filius à Patre rogari non debuit, sed propter charitatis affectum, & vt illi formam humilitatis ostenderet, obsecrat episcopus coëpiscopum suum, ne pateretur Iudæos aliter populum quàm ab Apostolo tradebatur docere, ne oblectarentur fabulis quas narrare consueti sunt Iudæi de generatione suarum originum, de Abraham, Isaac & cæteris patriarchis, & de circuncisione, & iis quę postea tradita sunt à Mose, ne circūuenirentur ad hæc colenda quæ carnaliter data fuerant. Quid enim opus est generationum, quas constat esse infinitas, per traducem facere mentionem, & quid & quatenus factum est sub vno quoque eorum, & non potius compendio per fidem salutem quærere? Inde enim quæstiones oriuntur, cum quid & quando & quomodo, & quare factum est tractatur, quæ res impedit salutem.

GENERATIO. *De generatione quæ in Diuinis. Require suprà in cap. Filius Dei. Sed præter illa dicit lib. ij. super Lucam, duas esse generationes Christi.*

Duæ sunt in Christo generationes. Vna paterna, materna

terna altera. Paterna illa Diuinior: materna verò quæ in nostrum laborem vsúmque descendit. Et ideo quæ supra naturam, supra ętatem, supra consuetudinem fiūt, non humanis asignāda virtutibus, sed Diuinis referenda sunt potestatibus.

Cap.5. Tom.II. *Generatio Diuinitatis Christi vera est, & inenarrabilis: & humanitatis fuit admirabilis. Lib. primo de fide sanctæ Trinitatis.*

Quia vsitatum non reperimus ordinem, acquiesce Arriane præcipuam Filij generationē fuisse. Acquiesce, inquam, & si mihi non credis, erubesce vel Dei vocem dicentis: Cui me similem existimatis? Et iterum: Quia non sicut homo ita & Deus. Etenim si operatio Dei pręcipua est, quia non manibus operatur aliquid, non labore conficit, non diebus absoluit. Ipse enim dixit: & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, cur nō credamus pręcipuam generationem eius esse in Filio, cuius esse pręcipuam operationem in operibus eius agnoscimus? Dignum est certè vt specialiter & pręcipuè videatur generasse filium: Habeat generationis inusitatæ gloriam qui habet potestatis inusitatæ gratiam. Non sola admirabilis ex Patre generatio Christi, admirabilis etiam generatio ipsa eius ex Virgine. Tu illam dicis nostræ similem conceptionis, & ego probo istam nostræ esse dissimilē, imò te ipsum cogam fateri. Dic quemadmodum sit natus ex Maria, quo vsu eum vterus habuerit virginalis: quomodo sine semine viri partus, vnde virgo prægnās, quemadmodū puella mater antè fœta, quàm copulam vxoris experta? causa deerat, & generabatur filius. Vnde ergo legis nouatæ partus? Si igitur in virgine vsus defuit generationis humanæ, quemadmodum in Deo Patre propriæ generationis vsum requiris? Certè vsus in sexu est, quia sexus in carne est. Vbi ergo non est caro, quomodo carnis infirmitatem exigis? Nemo meliorem discutit.

Tom.IIII. *Fuit autem prædicta generatio sine tempore Vnde libro super Beati immaculati, litera xviij. versu ij. Exponēs pro orandi causa illud: Praueni in maturitate & clamaui, dicit sic.*

Græcus dicit ἐν ἀωρίᾳ quod est, ante horam, ante tempus. Qui ergo Dominum deprecatur, non velut pręscripta præcipuè tempora præstoletur, nesciens in obseruationibus Domini tempus esse aliquod, sed semper in ipsis sit. Siue manducamus, siue bibimus, Christum annuntiemus, Christum rogemus, Christum cogitemus, Christum loquamur in corde nostro semper, semper in ore sit Christus. Sed fortè dicas: Quomodo scriptum est: Tempus omnibus: & tempus omni rei sub cælo est? (Eccle.3.) Sed Iesus Dominus supra cælum est, & nullo circunscriptus est tempore. Claudat os suum Arriana perfidia. Tēpus, inquit, omni rei sub cælo: quantò magis sub Deo tēpus, non supra Deum? Generatio ex Patre non habet tēpus: neque enim opus ante authorem, sed author supra operis exordiū. (Ioan.7. Ioan.11.) Fortasse obiiciant, quia dixit, Tempus meum nondum aduenit. Et iterum dixit: Pater, venit hora. Sed hęc hora est passionis. Est etiam tempus virginalis conceptionis: Ecce, inquit, virgo in vtero accipiet: quia virgo sub tēpore, & ideo præscripta ætate cōcepit.

Cap.54. Tom.V. *Iterum lib. ij. supra Lucam.*

Breuiter sanctus Lucas, & quomodo, & quo tēpore & quo loco secundum carnem Christus natus sit explicauit. At verò de cælesti generatione si quæris, lege Euāgelium sancti Ioannis, qui à cælestibus exorsus, ad terrena descendit: illic inuenies & quando erat, & quomodo erat, & quid erat, quid egerat, quid agebat, & vbi erat, & quò venerit, quomodo venerit, quo tempore venerit, qua causa venerit: In principio, inquit, erat verbum: habes quando erat. Et verbum erat apud Deū: habes quomodo erat. Habes etiā qd erat: Et Deus, inquit, erat verbū: Et quid egerat. Omnia per ipsum facta sunt: Quid agebat. Erat lux vera quæ illuminat omnem ho-

A minem venientem in hunc mundum. Et vbi erat: In hoc mūdo erat. Quò venerit: In sua propria venit. Quomodo venerit: Verbum caro factum est. Quando venerit: Ioannes testimonium perhibet de ipso dicens: Hic est de quo dixi: Qui post me venit, ante me factus est, qa prior me erat. Qua causa venerit, Ioannes ipse testatur dicens: Ecce qui tollit peccata mundi. Si igitur generationem vtramque cognouimus, & vtriusque vnam esse causam qua venit aduertimus, vt pereūtis mundi peccata suscipiens, peccati labem & omnium mortem in se qui vinci non posset, aboleret.

Vnde contra Iudæos. Eodem libro. Cap.28.

Quò autem proficit ista cogitatio Iudæorum, nisi vt secūdum scripturas venisse Christus probetur? Etenim qui expectabatur aduenit. Quid autem ineptius quàm quòd is qui in alio æstimatur, in se ipso esse nō creditur? Quem per mulierem esse venturum putabant, per virgi-
B nem venisse non credunt? Quæ Deo secundum carnem dignior generatio, quàm vt immaculatus Dei Filius immaculatæ generationis seruaret in suscipiendo corpore puritatem? Et vtique Diuini aduentus signum in virginis partu, non in mulieris constitutum est.

Tamen diuersimodè est generatio rerum, & per alium modum facta est generatio Christi corporis, libro de incarnatione Domini. Cap.9. Tom.II.

Quæris quomodo hoc probari possit? Etiā in creaturis ostendā diuersam speciē, diuersa initia: in plerisq; & vnam esse substantiam, & de scripturis exempla proferam. Itaque si in iis quæ mortalia sunt, hoc potest conuenire, quemadmodū Patris & Filij & Spiritus Diuinitati legem cuiusdam necessitatis imponunt? Omnia nempe volatilia, quæ eiusdem generis videntur, eiusdem vtique & naturę sunt, vt aquilarum vnum genus & vna natura est, vulturum similiter, & cæterorū secūdum ge-
C nus suum volatilium. Quemadmodū autem cœperint esse volatilia, tres species reperimus, & ortus eorū causas legimus esse diuersas. Scriptū est enim dixisse Dominū: Producant aquę repētia animarū viuentiū & volatilia volātium. Et paulò pòst, cū Paradisum fecisset Deus, & posuisset in eo hominem, scriptū est: Quia figurauit Deus de terra bestias agri, & volatilia cæli. Significatur ergo volatilia hoc loco figurata de terra. Supra quoq; legisti, quia dixit Deus auibus: Crescite & multiplicamini: Vtique ex coitu maris & fœminę generationis incrementa præcipiens. Itaque aduertimus etiā quæ vnius generis sunt, diuerso modo esse cœpisse: alia de aquis: alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione, & vnius tamen hæc esse naturæ, dissimilitudinémque substantiæ non habere. Quid verò tam vnius naturæ, quàm caro nostra, cum Dominici corporis veritate? Diuersis tamen vtraque ducta causis, orta principiis est, &c.

Require suprà in cap. Conceptio. De generatione verò Christi humanitatis longum facit tractatū, declarans du-
D *bia, quæ de generationibus Christi, secundum Euangelium Matthæi & Lucæ possent occurrere. Lib. tertio super Lucam, per totum. Et primò circa principiū proponit quare genealogia Christi per Ioseph debuit enarrari.* Tom.V.

Cur autem Ioseph magis quàm Marię generatio describitur, cū Maria de sancto Spiritu generauerit Christum, & Ioseph à generatione Domini videatur alienus dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret scripturarum, quæ semper viri originem quærit.

Et infrà.

Viri enim persona quęritur, qui etiam in senatu, & in reliquis curiis ciuitatū generis asserit dignitatē. Quàm deforme autem si relicta viri origine, origo fœminæ quæreretur, vt videretur patrem non habuisse, ille totius mundi populis prædicandus?

Et infrà.

Noli mirari quòd Ioseph origo descripta est. Etenim secundum carnem natus vsum debuit sequi carnis:

A & qui in seculum venit, seculi debuit more describi, maximè cum in Ioseph origine, origo etiam sit Mariæ. Nã cum vir iustus fuerit Ioseph, vtique ex tribu sua & ex patria sua accepit vxorem. Nec potuit iustus facere contra id quod lege præscriptum est. Sic enim habes: Quia vnusquisque in hæreditate tribus suæ patriæ adhærebunt filij Israël, nec de tribu ad tribum transibunt, & omnis filia quę habet hæreditatem tribuum filiorum Israël, vni ex populo & ex tribu patris sui erit vxor. Itaque & census tempore ascendit Ioseph de domo & patria Dauid, vt profiteretur cum Maria vxore sua. Quæ ex eadem domo, & ex eadem patria professionem defert, vtique eiusdem tribus & eiusdem patriæ se esse designat.

Et infrà subdit.

Hic quoque aliqui solent serere quæstiones, quòd Matthæus ab Abraham vsque ad Christum quadraginta duas generationes enumerauerit: Lucas verò quinquaginta: B & quòd per alias personas Matthæus, per alias Lucas generationem manasse descripserit: in quo potest iam illud probari quod diximus: quia cum alios Matthæus maiores Dominici generis, alios verò Lucas in ordine generationis texuerit: ab Abraham tamen & Dauid reliquos authores generis vterque signauit. Quod verò per Salomonem Matthæus generationem deriuandam putauit; Lucas verò per Nathan, alteram regalem, alteram sacerdotalem Christi familiam videtur ostendere. Quod non ita accipere debemus, quòd alterum altero verius, sed alter alteri pari fide & veritate concordet. Fuit enim verè & secundum carnem regalis & sacerdotalis familiæ. Rex ex regibus, Sacerdos ex sacerdotibus, licet oraculum non de carnalibus sed de cælestibus exprimatur: quoniam & rex in Dei virtute lætatur, cui iudicium à Patre rege defertur: & sacerdos est in æternum secundum quod scriptum est: Tu es sacerdos in æternum C secundum ordinem Melchisedech. Bene igitur vterque tenuit fidem, vt Matthæus per reges ductam originem comprobaret: & Lucas per sacerdotes à Deo transmissam in Christum seriem generis deducendo, sanctiorem ipsam originem declararet. Simul in hoc quoque vituli figura signatur, quòd vbique sacerdotale mysterium putat esse seruandum. Nec mireris si ab Abraham plures secundum Lucã successores vsque ad Christum sunt, pauciores secundum Matthæum, cum per alias personas generationem fatearis esse decursam. Potest enim fieri, vt alij longæuam transegerint vitam, alterius verò generationis viri in matura ætate decesserint, cum videamus complures senes cum suis nepotibus viuere, alios verò viros statim filiis obire susceptis. Illud quoque aduertimus quòd sanctus Matthęus Iacob, qui fuit pater Ioseph filium Mathan esse memorauit, Lucas verò Ioseph cui desponsata erat Maria, Filium Heli, Heli autem filium Melchi esse descripserit.

Sed quare Lucas à Deo incipit, & in Deum Christi generationem terminauit: ibidem suprà.

D Qui fidei autor est, ipsum asserere scriptura quoque debuit Diuinæ generationis autorem. Vnde & Lucas ad Deum putauit originem eius referendam, quòd verus Christi generator Deus sit: vel secundum veram generationem Pater: vel secundum lauacri regeneratione mystici autor muneris. Et ideo non à primo generationem eius cœpit describere, sed posteaquam baptismum eius explicauit, autorem omnium Deum per baptismũ cupiens demonstrare, Christum quoque à Deo ordine manasse successionis asseruit vniuersa contexens, vt & secundum naturam, & secundum gratiam, & secundum carnem Dei Filium demonstraret. Quod autem euidẽtius Diuinæ generationis indicium, quàm quòd de generatione dicturus, pręmisit Patrem loquentem: Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui?

Sed quare Adam secundum Lucam in Christi generatione. Eodem libro.

Sed nec illud otiosum, quòd Seth præteritus non est, quem posteriorem Adam generatione suscepit: vt cum duæ sint populi generationes, signaretur in typo Domini nostri Iesu Christi, in posteriore potius, quàm in priore generatione numerandum. Iam de ipso Adam, qui iuxta Apostolum figuram accepit Christi, quid pulchrius potuit conuenire, quàm vt sacrosancta generatio à Dei Filio inciperet, & vsque ad Dei Filium deduceretur: creatúsque præcederet in figura, vt natus in veritate sequeretur: ad imaginem factus, præiret, propter quem Dei imago descenderet? Et si mysterium primi discutiamus erroris, lignum scientiæ boni & mali fallente diabolo Heua suadente ille gustauit: vt iste nobis, prius quàm sciret malum, eligeret bonum, diríque serpentis insidias Ecclesia suadente vacuaret, iuxta quod scriptum est: Quoniam prius quàm sciat puer bonum aut malum, nõ credit malitiæ, vt eligat quod bonum est. Et prius quã sciat vocare patrem aut matrem, accipiet fortitudinem † Damasci, & spolia Samarię. († Alias [illegible]tuem.) Hic enim puer est, cuius incunabula Magi spoliis orientalibus referserunt: quia gens ante Christum incredula, de exuuiis idolorum mutata iam fide manubias obtulit Domino triumphales.

Sed quare post Adam non posuit Cain. Ibidem suprà.

Siletur planè parricida fratris. Neque enim rationabile erat vt eum qui percusserat fratrem inter Domini numeraretur autores, cum seruulos iste seruauerit, vt fraterni nominis honore donaret.

Et de Henoch ibidem.

Henoch verò nónne manifestum & pietatis Dominicæ & Diuinitatis indicium est, eò quòd nec mortem senserit Dominus, & ad cælum remeauerit, cuius generis autor raptus ad cælum est? Vnde manifestum est & Christum potuisse non mori sed noluisse, vt nobis mors illa prodesset Et ille quidem raptus est ne malitia mutaret cor eius: Dominus autem quem malitia seculi mutare non poterat, eò vnde venerat naturæ suæ maiestate remeauit.

Et de Mathusala, ibidem.

Nam de Mathusala quid dicam? cuius vltra diluuium numerantur anni, vt quoniam solus est Christus, cuius vita nullam sentit ætatem, in maioribus quoque suis nõ sensisse diluuia videretur?

Et de Noë ibidem.

Noë quoque iusti inter Dominicas generationes cõmemoratio non debuit prætermitti, vt quia ædificator Ecclesiæ nascebatur, eum sui generis autorem præmisisse videatur, qui eam in typo antè fundauerat.

Sed de Abraham qui est primus in genealogia Saluatoris secundũ Matthæum, dicit eodem libro, vbi etiam determinat quare Dauid cum Abraham posuit.

Cur autem sanctus Matthæus ab Abraham generationẽ enumerare cœperit Christi, sanctus verò Lucas à Christo vsq; ad Deum perduxerit, explanandũ nobis videtur. Sed prius cur sanctus Matthæus cũ Abraham cœpit generationis ordinem, nõ ita posuerit, Liber generationis Abrahæ: sed, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: & cur hos duos potissimum Euãgelista nominauerit, nequaquam prætereundum puto. Non enim otiosè fidelissimi autores generis eliguntur, vt intelligamus quòd in ipsa generatione carnis spiritalis magis successio requiratur. Duo sunt enim isti viri in quos manauerũt promissa Diuina. Prior Abraham, qui ante Mosis legẽ, & ante populum Iudæorum propria derelinquens, & cognoscẽs Deum, fidei meruit testimonium, quia credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiã. Qui etiam à Deo accepit oraculum dicente sibi: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris, & veni in terram quam tibi monstrabo: & faciam te in

te in gentem magnam,& benedicam te, & magnificabo nomen tuum,& eris benedictus: & benedicam benedicentes te,& maledicam maledicentes te, & benedicentur in te omnes tribus terræ. Vides igitur congregationes gentium & sacrosanctæ Ecclesiæ cœtum, oraculo Diuino huic primò esse promissum: Ideo is autor generis debuit designari, qui instaurandæ Ecclesiæ responsionem primus emeruit. Dauid quoque merito & ipse autor generis declaratur: quia cum iureiurando responsum, quòd ex ipso secundum carnem Christus futurus esset, accepit. Sic enim scriptum est: Iurauit Dominus Dauid veritatem & non pœnitebit eum, de fructu ventris tui ponam super sedem meam. Et alibi: Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mētiar, semen eius in æternū manebit, & sedes eius sicut Sol in conspectu meo. Et in Paralipomenon: Et erit cum completi fuerint dies & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semē tuum post te qui erit de ventre tuo, & parabo regnum eius: Ipse mihi ædificabit domum, & erigam semen eius in seculum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, & misericordiam meam non dispergam ab eo, sicut dispersi ab iis qui ante te fuerunt. Per Isaiam idem quoque Dominus Deus generationem Domini reuelauit, dicens: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus. Et infra: Et erit radix Iesse, & qui exurget imperare gentibus, in ipso gētes sperabunt. Et alibi: Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cuius principium super humeros eius, & vocabitur nomen eius magni consilij Angelus. Adducam enim pacem super principes & salutem, & magna potestas eius, & pacis eius non erit finis, in sede Dauid, & in regno eius. In quo iuxta Aquilæ quoque interpretationē, non quasi de homine, sed de eo qui vltra hominem esset, videmus extitisse promissum. Idem enim interpretatus est: Puer natus est nobis, filius datus est nobis, & facta est mensura in humero eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, pater seculi, princeps pacis. Eius impleta est disciplina, & pacis eius non est finis, supra sedem Dauid, & supra regnū eius. Omnia conuenire de Christo, euidentibus signatur oraculis, nec posse Diuinæ fructum potentiæ ad Salomonis gratiam deriuari, qui Dauid filius fuit, cuius finis haud dubiè cognoscitur. Finis enim fuit regni Salomonis & pacis, vt Regnorum lectionibus demonstratur. Vnus est Christus, cuius regnum non habet finem. Deinde nullis Salomon gentibus imperauit, Christus verò Ecclesiam de nationibus congregauit vniuersis. Postremò viuente Dauid, & natus est Salomon, & regnum est consequutus. Hic autem qui promittitur, post mortem Dauid surrecturus esse monstratur, sicut habes: quia cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo de semine tuo qui erit ex ventre tuo, & parabo regnum eius. Ipse mihi ædificabit domum, & erigam semen eius in seculum. Nunquid in seculum regnauit Salomon, qui annis tantummodo quadraginta regnauit? Ego ero, inquit in patrem, & ille mihi in filium. Quis est ille proprius Dei Filius, nisi cui dictum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et misericordiam meam non dispergam ab eo, & fidelem eum seruabo in domo mea, & regnum eius vsque in seculum? At verò Salomonem errasse ideo fortasse tam grauiter, ne errarēt homines, & ad ipsum crederetur manasse promissum, Diuinarum serie cognouimus lectionum. Ædificauit enim templum Astartæ idolo propter mulieris amore m, & indignatus est Dominus in Salomonem. Si igitur & viuente Dauid regnare cœpit, sic enim habes: quòd cum nuntiatum esset Dauid regnare Salomonē, adorauit i ex Dauid in cubili suo, & dixit: Benedictus Dominus Deus Israël, qui dedit mihi hodie de semine meo sedentē in throno meo, & oculi mei vident. Si errauit, si offendit vides quoniam promissi series Christum spopondit. Et ideo istos duos generis autores Euangelista delegit: vnum, qui promissum accepit de congregatione populorum: alterum qui de generatione Christi oraculum consequutus est. Et ideo licet ordine sit successionis posterior, prior tamen quàm Abraham in Domini generatione describitur: quia plus est promissum accepisse de Christo, quàm de Ecclesia: quoniam Ecclesia ipsa per Christum. Ergo vnus princeps generis secundum carnem, alter princeps generis secundum spiritum: Alter secundum seminis gratiam, alter secundum populorum fidem. Potior enim qui saluat eo, qui saluatur: & ideo Dauid filius dicitur. Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Eius enim primo loco debuit filius dici cui dari filius est promissus: licet Apostolus etiam Abrahæ Christum esse dicat promissum. Abrahę enim dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dixit, Et seminibus, tanquam in multis: sed sicut in vno: & semini tuo, quod est Christus: vt alteri proprietas generationis, principatus alteri deferatur. Illi delatum est, vt Iesus eius filius diceretur: huic quasi principi familiæ gentiúmque prærogatiua seruatur, vt ab Abraham generationis Dominicæ manaret exordium. Qui enim fidei author est, ipsum asserere scriptura quoque debuit Diuinæ generationis autorem.

Psalm. 131.
Psalmo 88.
1 Paralip. 17.
Isai. 11.
Esa 9.

De ordine verò atque numero ipsarum generationum secundum vtrunque Euangelistam: ibidem infrà sic ait.

Non absurdum autem videtur, quòd geminato mystico numero quaternas denás generationes diuidendas sanctus Matthæus putauit, ab Abraham vsque ad Dauid: à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis: à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, in quo vices mutationum pariter designauit. Ab Abraham enim vsque ad Dauid tempora sine regibus fuit populus Iudæorum. Regnum enim iustum à Dauid cœpit: deinde per reges actum genus omne est Iudæorum, & intemerata vsque ad transmigrationem eorum regna manserunt. Post transmigrationem verò in occasum degenerantis populi nobilitas circuncisa vergebat. De quinquaginta verò generationibus, quas ab Abraham Lucas contexendas putauit, numeri mystici seruata gratia satis claret. Nā & decimus & septimus numerus mysticus est, & tertiò vterque repetitus mysterium signat. Et pentecoste cuius Lucas, & tesseracoste cuius Matthæus sequutus est gratiam, satis súperque mysticum numerum prodiderunt.

De Isaac verò, ibidem infrà sic ait.

Cur autem cùm Isaac generauerit duos, Iacob plures, singulorum tantummodo, quos successionis Dominicæ causa poscebat, fecit scripturæ series mentionem: horum autem vtrunque memorauit, nisi quia hic in vtroque mysterium est?

De filiis autem Iacob ibidem infrà.

Pulchrè autem Lucas, quoniam filios Iacob plures non poterat comprehendere, ne extra generationes euagari superflua serie videretur: licet in aliis, hoc est, longè multò posterioribus, tamē Patriarcharum nequaquam nomina prætermittenda arbitratus sit. Sed præ cæteris eligenda Ioseph, Iudæ, Simeonis & Leui. Quatuor enim genera in his, quorū isti posteri sunt, cognoscimus fuisse virtutum. In Iuda, id est, illo superiore Dominicę per figuram passionis mysterium prophetatum: In Ioseph præcessisse castitatis exemplum: In Simeon vindictam læsi pudoris: In Leui officium sacerdotis. Per Nathan quoque expressam aduertimus Prophetiæ dignitatē, vt quia vnus omnia Christus Iesus, in singulis quoque maioribus genera virtutum diuersa præcederent.

De mulieribus verò quæ in eisdem generationibus numerantur, dicit ibidem suprà.

Ple-

Plerique mirantur cur Thamar mulieris famosæ vt illis videtur, Mattheus commemorationem in dominica generatione contexendam putauerit, cur etiam Ruth, cur eius quoq; mulieris, quę Vrię vxor fuit, & occiso marito in Dauid nuptias cõmigrauit, cùm præsertim Saræ & Rebeccæ, & Rachel sanctarũ fœminarum nusquam fecerit mentionem.

Et subdit de Thamar literalem rationem.

Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar. Non otiosè vtique huius mulieris Euangelista nomen inseruit, de qua diuisè interim tractandum videtur. Primùm enim, si veris intendas animum, non hæc mulier tam famosa, quàm iusta. Non enim temporalis vsum libidinis requisiuit, sed successionis gratiam concupiuit. Erat enim deforme liberos non habere, quod etiam legum ciuilium fuit authoritate mulctatum. Promiserat eam filio suo Iudas, & diu pactarum fœdera distulerat nuptiarum, per moram promissi mortuus est sponsus. B Nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Christi aduentum vernabat gratia. Dolens se sine filiis remansisse, dolum studio generationis commẽta est, & Iudam consilio præuertit, vt se eidem offerret ornatam, postquam defunctam eius cognouit vxorem. Vides vbique mulieris vitam probari, quòd non alienum præripuit thorum, non meretricio studio quasi meretrix adornata est. Non enim vagam captauit libidinem, sed diu soceri fraudata promissis, ex ea familia quam delegerat, conuerso dolo fructum voluit successionis adipisci. Quis vtique castior, illa quæ tandiu expectauit promissum, an ille qui amorem ferre non potuit oblatum? Illa quæ sponsi familiam non refugit, an iste qui meretricem putauit? Illa quæ oram sui corporis volentibus non permisit ad copulam, an iste qui quod studio cœpit erroris, ad successionis gratiam castitate mulieris consummauit? Illa quæ filios non habebat, & tempus conceptionis mora coniugij timebat excludi, illa quæ grauitatẽ maturioris elegit, an iste qui ętatem adolescẽtioris adamauit? Denique ipse confessus est dicens, Iustificata est magis Thamar quàm ego, propter quod non dedi eam Selom filio meo. Itaque illa experiri exactorem ipsum suæ voluit castitatis. Denique nunquam postea virum experta est, amictum viduitatis sumpsit à coitu: Ille vnius horę impatiens, qui annos à puella exegerat castitatis, luctum expulit, vestem mutauit, totondit comam, rogum deseruit, thorum amator ascendit. Sed non ita istam defendimus vt illum accusemus, imò vtrunque excusemus: nõ autẽ nos, sed mysterium quod copulę illius fructus expressit. Generauit enim mulier Phares & Zaram filios, generauit geminos. Vnde non otiosè Matthæus vtrunque signauit, cum Phares tantummodo commemorationem causa deposceret.

Et infrà subdit mysticam seu allegoricam rationem.

Tractauimus moralem locum, quia non opera meretricis exercuit, sed munera fœcunditatis elegit: tractemus historicum, & mysticum ventilemus. Neque enim sine mysterio potest esse, quòd annullum, & monile accepit, & virgam. Non vilis persona quæ meretur accipere ornamentum, signaculum, potestatem, factorum signaculum, pectoris ornamentum, regię libertatis insigne. Ergo vt ordiamur historiam, cum generaret Thamar, legisti quia vnus de vtero eius præmisit manum, quam apprehendens obstetrix coccũ in eam ligauit, dicens: Hic exiet prior. Vt autem reuocauit manum puer in matris vterum, statim exiuit frater eius. Dixit autem obstetrix: Quid incisa est per te sepes? Et vocauit nomen eius Phares. Et post ipsum exiuit frater eius, in cuius manu erat coccum, & vocauit nomẽ eius Zaram. Vides quanta ænigmata mysterium prodant: Manus pręmissa, coccum ligatum, reducta manus, vox obstetricis gemina, quòd prior alter exiret, sepem alter incideret.

A Cur autem alter manum pręmisit ex vtero, alter genitali processit exortu, nisi quia per geminorum mysterium, gemina describitur vita populorum: vna secundum legem, altera secundum fidem: vna secundum literam, altera secundum gratiam? Prior gratia quàm lex, prior fides quàm litera. Et ideo gratiæ typus antè manum pręmisit, quia gratiæ actus antè præcessit: qui fuit in Iob, Melchisedech, Abraham, Isaac, & Iacob, qui per fidem sine lege viuebant. Credidit enim Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Melchisedech quoque sancti gratiam præcedens sacrificij figura monstrauit. Pręuenientes enim legem patriarchę sancti, pręscriptorum vinculis absoluti, libera & consimili nobis Euangelij gratia refulserunt. Iunior horũ frater, secundus ordo pietatis. Primus ergo in patriarchis, secũdus in regibus & sacerdotibus est. Vtraque enim vita secũdum Deum: quia illi quoque qui secundum legem Mosis religiosam & piam militiam militabant, non sunt gratię & honoris exortes, sed prior pietatis fructus in autoribus quàm in hęredibus. Prior enim Zara, qui interpretatione significatur Oriens. Lux enim pietatis veri splendor Orientis est illius vtique, qui dixit: Oriens nomen est mihi, cuius in patriarchis primitus radius lucis illuxit. Hi enim primi vitæ suæ actum in hoc seculo præmiserunt, in quorum manu nostri quoque actus tanquam plenioris corporis, qui adhuc naturæ quodam generantis vtero tenebamur, figura præcessit. Sed media tanquam sepis obiecta est legis obseruatio, & quodammodo vita maiorũ videtur incisa, de qua in typo illa obstetrix fortasse iustitia, quæ nos emissos aluo naturæ matris excepit, dixisse proditur: Hic exiet prior. Et re vera mirabilis erat ille ordo pietatis, non à Mose, nec ab aliquo homine, nec per hominem, sed munere quodam sapientię sponte se infundentis impressus. Prima igitur disciplina pietatis secundum Euangelium, quia per crucem & sanguinem C credimus Christi: cuius Abraham diem vidit, & gauisus est: cuius Noë gratiam in typo Ecclesiæ figuratam, spiritali cognitione præsensit: cuius Isaac vicem in sacrificio non recusauit, quem Iacob cum vinceret, adorauit: cuius Isaias ruborem vidit vestimentorum: Nam secundum Euangelium vita etiam prophetarum est: in cuius sanguine inter excidia mundi publicæ futurum salutis insigne, Rahab illa typo meretrix, mysterio Ecclesia figurauit. Ioan. 8.

Et infrà ibidem de gemellis, in quibus Christi figura præcessit.

Sed ad historiam reuertamur, Quid sibi volunt obstetricis eloquia dicentis, Hic exiet prior: nisi quia eius typum gerebat qui ortu corporis posterior, virtute & veritate primus existens, principatum sibi omnium vendicauit? Inde & Iohannes: Post me venit vir, qui ante me factus est. Quid sibi vult quod coccum in manu eius ligauit, nisi quia typus eius erat, qui crucis indicio suæ, & D sanguinis effusione actum illustrauit humanum? Itaque postquam manum reduxit, quasi incisione facta sepis, exiuit frater eius. Quam quasi medium parietem sepis vel maceriæ Apostolus nominauit, atq; ipse de incisione accepit nomen, Phares enim diuisio est. Vnde & Pharisęi nuncupati, eò quòd à multorum se coniunctionibus separaret. Beatius autem & multò melius fuisset nõ incidi sepem, sed vnam eandem & indiuiduam permanere. Quod fieri potuit si ei vitæ, quæ prior manum misit, hoc est, actum suum ostendit, cõsequens fuisset eius vitæ militia, quæ sequuta est. Multò enim melius, si circuncisus populus vitam maiorum voluisset imitari. Sic enim fuisset: vna sepes, vna maceria, vna ædificatio priorum atque sequentium. Sed quia primum illum vitæ actum posterioris infirmitas non potuit implere, incisione sine dubio facta sepis siue macerię, quæ secundum Dominum ędificata erat, tanquam medius paries interiectus

iectus est, vt illa sepes,hoc est,perpetua atq; continua bonorum morũ ædificatio rumperetur. Sepes enim est qua ager circundatur fructuosus,furis remouetur incursus, quæ culta concludit, deserta secernit. Maceria quoque domum claudit:hæc si maneat,domus tuta est. Denique (Isa.5.) auferam,inquit,maceriam,& erit in direptionem. Optemus vt hæc integra sit maceria domus nostræ, domus spiritalis quæ in nobis est. Non enim ab homine exædificari potest,sed à Deo viuo,qui ait, Et maceriam circũdedi. Perdiderunt igitur salutem,qui maceriam perdi- (Ecclesiast.28.) derunt. Maneat ergo maceria,maneat hęc sepes. Vis scire quàm sit vtilis sepes? Sepi aures tuas spinis & tribulis,& noli audire linguam nequam. Sepes enim ista te defendit à culpa. Ergo Dominus Iesus qui postea secundum carnem venit in lucem,veteris illius munitionem sepis instaurans,in maiorum nos actum,& antiquam simplicitatẽ fidei reformauit. Vnde de eo & propheta dixit: Vo- (Isa.58.) caberis ædificator sepis. Tulit enim illum obicem, qui vnitatem mentis & corporis, seriémque vitæ simplicis diuidebat,atq; ipse factus est pax nostra,qui fecit vtraq; vnum,& medium parietem sepis soluens. Quem parietẽ exponit Apostolus inimicitias esse in carne. Has ergo inimicitias tulit Dominus,& pacem refudit, legémque mandatorum in decretis euacuauit,vt duos conderet in vno nouo homine:in quo non solùm exteriorem & interiorẽ, sed etiã Iudæũ signat & Græcũ, vt esset omnia in omnibus Christus. Dominus enim sabbati superstitionẽ tulit sabbati corporalis,& quasi medium soluit legis parietem,qui nos ab ea pietate, quæ secundum Deum est, decretorum difficultate prohibebat,eò quòd iuxta Mosis legem non erat facile atque possibile gentibus militare Deo,cum inanis superstitio Iudæorum purum affectum gentium,à subeunda obseruatione reuocaret.

Sed de Rahab: eodem libro circa medium.

Rahab illa typo meretrix,mysterio Ecclesiam figurauit,quæ multorum conuenarum copulam non recusat,& quò coniunctior pluribus,eò castior, immaculata virgo sine ruga,pudore integra,amore repleta,casta meretrix,vidua sterilis,virgo fœcunda. Meretrix,quia à pluribus amatoribus frequentatur,cum dilectionis illecebra,& sine colluuione delicti. Qui enim adhæret meretrici,vnum corpus est. Vidua sterilis,quæ viro parere nescit absente:venit vir,& tunc populum plebémq; generauit. Virgo fœcunda,quæ hanc genuit multitudinem cum fructu amoris,sine vsu libidinis.

De Ruth quoque literalem & moralem inducit rationẽ. Eodem libro.

Si igitur Thamar cognouimus propter mysterium inter Dominicas generationes esse descriptam, Ruth quoque sine dubio pari ratione minimè prætermissã æstimare debemus. De qua sensisse videtur Apostolus sanctus,cum alienigenarum vocationem gentium spiritu præuideret per Euangelium esse celebrandam, dicens: quòd lex non sit posita iustis,sed iniustis. Quomodo enim Ruth cùm esset alienigena,Iudæo nupsit? & qua ratione in Christi generatione eius putauit Euangelista copulæ commemorationem esse faciendam, quæ legis serie vetabatur? Nõ ergo quod nõ ex legitima Saluator generatione manauit, videtur esse deforme,nisi ad apostolicam sententiam reuertaris,quia iustis lex nõ est posita, sed iniustis. Hæc enim cũ sit alienigena & Moabitis,præsertim cum lex Mosis prohiberet has nuptias, Moabitásque excluderet ab Ecclesia:Sic enim scriptum est,Moa- (Deuteron.23.) bitæ non intrabunt in ecclesiam Domini vsque ad tertiã & quartam generationem,& vsque in seculum. Quomodo intrauit in ecclesiam,nisi quia sancta & immaculata moribus supra legem facta est? Si enim lex impiis & peccatoribus posita est,vtique Ruth quæ definitionem legis excessit,& intrauit in Ecclesiam, & facta est Israelitis,& meruit inter maiores Dominici generis computari propter cognationem mentis electa,non corporis, ma-

A gnum nobis exemplum est : quia in illa nostrum omniũ qui collecti ex gentibus sumus,ingrediendi in ecclesiam Domini figura præcessit. Hanc igitur æmulemur, vt qua hæc moribus hanc prærogatiuam meruit asciscendæ societatis suæ, sicut historia docet, nos quoque propter morum electionem in Ecclesiam Domini meritis suffragantibus allegamur.

Et infra subdit,narratis gestis & verbis eius ad socrum, allegoricam rationem.

Hos igitur mores atque hanc sanctitatem erga socrũ, pietatem erga defunctum,religionem erga Deum, cum cognouisset Booz proauus Dauid,iuxta Mosis legem & semen defuncti proximi suscitaret,eam sibi elegit vxorem. Refert autem aduertere quòd in agro pleno messis reperta,manipulos, sicut scriptum est, colligens, & socrui fructus reseruans,& non post iuuenem abiit, sed perfectum virum sequuta est, vnde & meruit audire: B Quia mulier virtutis es tu,& quia bene fecisti misericordiam tuam nouissimam,plus quàm primam. Nouissima enim misericordia Ecclesiæ congregatæ præstat priori. Quod breuius hîc comprehendi,quia plenius in libris digessimus,quos de fide scripsi. Appropinquauit enim qui longè erat,quia elongauit qui proximus erat, & calciamentum proximi muliere acquisiuit accepta. Mos enim erat vt qui proximus erat si nollet accipere in coniugium propinquam suam, calciamentum suum solueret,& alij cederet. In quo non mediocre mysteriũ, eò quòd is qui alienigenam in typo sumpsit,euangelizãdi accepit potestatẽ. Denique in typo has fuisse nuptias, testatur benedictio seniorum dicentium: Det Deus mulierem quæ intret in domum tuam sicut Rachel,& sicut Lia,quæ ædificauerunt vtræque domum Israel,& facere virtutem in Ephratha,& sit nomẽ in Beth-leẽ,& fiat domus tua sicut domus Phares, quem peperit Thamar C Iudæ. De semine tuo det tibi Dominus ex hac puella. Et accepit Booz Ruth, & facta est ei in matrimonium,& peperit Obed patrem Iesse, auum Dauid. Rectè igitur sanctus Matthęus per Euangelium gentes ad Ecclesiam vocaturus, authorem ipsum Dominum gẽtilitiæ congregationis alienigenarum generationem secũdum carnem assumpsisse memorauit : vt etiam tũc esset indicium quòd illa generatio ederet gentiũ vocatorem, quem sequeremur omnes ex alienigenis cõgregati,relinquentes paternam domũ,& dicentes ei,qui nos ad cultũ Domini vocaret (verbi gratia) Paulo aut cuicunq; episcoporũ : Populus tuus populus meus,Deus tuus Deus meus. Ergo Ruth sicut Lia & Rachel oblita populũ & domũ patris sui,soluens vinculũ legis ingressa est in Ecclesiam. Soluit enim calciamentũ,qui nõ accepit Eccle- (Exod.3.) siam. Et Mosi dicitur : Solue calciamentũ pedum tuorum:ne ipse sponsus Ecclesiæ crederetur. Solus ipse non soluit,qui verus est spõsus. Et ideo dicit Ioannes : Cuius non sum dignus soluere corrigiã calciamenti eius. Ergo D & hic typus est,eò ꝙ ædificarẽt domũ Israel. Quàm verò cõmemoratio eius Dominicę prosapię fuerit inserẽda,declarat mysterij altioris expressio, qua prophetatũ est ex gnere eiꝰ in Ephratha Christũ esse generãdũ, cũ dicitur: Det tibi Deus virtutẽ facere in Ephratha, & sit nomen in Beth-leẽ. Quæ enim virtus, nisi quæ per Christum gentiũ populos congregauit: Quod autẽ nomen, nisi illud quod Beth-leem patria Dñi secundũ carnem nascẽtis est facta ? Vnde & per Prophetã dictũ est: Et tu Beth-leem Iudæ,nõ es minima inter principes Iuda. Ex te enim exiet princeps,qui regat populũ meum Israël.

De Beth-sabee verò quæ fuit vxor Vriæ,de qua natus est Salomon,dicit eod. lib. Quod require suprà in cap. Dauid.

Concludit autem quo ad mulieres istas quasi similem sententiam cum Hieronymo. Eodem libro.

Videmus igitur mulierum cõmemorationi historiã, moribus mysterium cõuenire. Neque tamen abnuo,cũ Thamar & Ruth defendo, peccatores quoq; inter maiores

iores Dominici generis computatos, quorum cõmemorationem sanctus Lucas declinare desiderans, aliũ quédam successionum ordinem tenuit. Neque Achab, neq; Iechoniam, neque postremò Vriæ vxorem nominandos putauit, vt immaculatam sacerdotalis generis seriẽ declararet. Sed vt illi talis cõsilij sui ratio subsistit, ita etiã sancti Matthæi consilium à ratione iustitiæ non abhorret. Nam cum euangelizaret Dominum secundum carnẽ de Zara esse generatum, qui omnium peccata susciperet, subiectum iniuriis, subditum passioni, ne huius quidem putauit exortem asserendum esse pietatis, vt maculatæ quoque originis non recusaret iniuriam, simul ne puderet Ecclesiam de peccatoribus congregari, cũ Dominus de peccatoribus nasceretur. Postremò vt beneficiũ redemptionis etiam à suis maioribus inchoaret, ne quis putaret originis maculam impedimento posse esse virtuti, nec se insolens de sui generis nobilitate iactaret, néue parentum crimina verecundior erubesceret, cui obumbrandæ originis facultas daretur flore virtutis.

De alijs verò generationibus à Dauid per reges vsque ad Christum, loquitur eodem libro.

Illud quoque non prætermittendum putamus, quòd à Dauid temporibus vsque ad Iechoniam, hoc est, vsque ad captiuitatem, cum decem & septem fuerint reges Iudeæ, quatuordecim generationes sanctus Matthæus posuerit: & rursus à Iechonia vsque ad Ioseph cum viritim generationes duodecim computentur, postea quatuordecim generationes descriptas esse memorauerit. Sic enim habes: Omnes generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim: Et à Dauid vsq; ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim: Et à transmigratione Babylonis vsque ad Christũ, generationes quatuordecim. Et primũ oportet cognoscere quod iam ante diximus, posse plures esse successiones, pauciores generationes. Possunt enim diutius viuere aliqui, & serius generare, aut certè penitus exortes generationis existere. Itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. Vnde Matthæus eos, quos ad generationem non putauit pertinere, præteriit. Nam si propositum esset ei successiones describere, rationabiliter moueremur, cur cùm in Regnorum libris & Paralipomenõ conueniat, quòd post Iorã Ochozias regnauerit & Ioas & Amasias: Amasiæ autem successerit Ozias, sanctus Matthæus tres illos reges prætererit, Ochosiam, Ioas, & Amasiam, & post Ioram Oziam subiecerit: sed nõ eũ in regnũ successione, sed in generatione subiecit. Deniq; generationum relatorem se fuisse memorauit. Potuit autem fieri vt & Iorã tardius generauerit, & Iosaphat serius perceperit regnum, atque ita Ioram patri suo, cui in potestate non successisset, in generatione successerit. Quod verò post Iechoniam duodecim generationes enumerasse videtur Euangelista, si diligenter aduertas, hîc quoque quatuordecim generationum poteris inuenire rationem. Duodecim enim vsque ad Ioseph numerantur, nõ vsque ad Christum. Tertiusdecimus est Christus, sed nihil refert vtrum in duabus generationibus, an in vna mendacium sit. Tamen ne hîc quidem capere aliquem scopulum aut naufragium possis, inuenies veritatem. Duos enim Ioachim, hoc est duos Iechonias fuisse historia indicat: vnum ante transmigrationem, alterum in ipsa trãsmigratione generatum, id est, patrem & filiũ. Ergo pater inter generationes superiores est cõputatus, qui successit Iosiæ: filius inter posteriores, qui successit patri, id est nepos Iosiæ. Duos autem fuisse Regnorũ libri indicant. Sic enim scriptum est: Et imperauit Pharao super Israel, Ioachim filio Iosiæ regnante in Iudæa pro Iosia patre suo, & conuertit nomẽ Ioachim in regnãdo, & vndecim annos regnauit in Hierusalem. Quibus subiecit: Et reliqua verborum Ioachim, & omnia quæ fecit, nónne scripta sunt in libro verborum Regum & in diebus eorum, quibus regnauerunt in Iudæa? Et dormiuit Ioachim cum patribus suis, & regnauit Ioachim filius eius pro eo. Filius decẽ & octo annorum Ioachim erat, & cum regnaret, tribus mẽsibus regnauit in Hierusalẽ, nomen matris eius Mesola: & omnia quæ fecit sub oculis Domini pater eius, & ipse fecit: & in diebus eius ascẽdit Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem. Vides igitur quòd alius fuit Iosiæ filius, alius nepos. Filius ille, cui Hieremias nomẽ imposuit: nepos iste, qui patris vocatus est nomine. Et bene sanctus Mattheus à Propheta noluit discrepare, vt non Ioachim, sed Iechoniam nominaret. Simul, vt supra diximus, maiorem fructũ Dominicæ pietatis astruxit, si generis nobilitatem non in omnibus Dominus requisiuit, sed de captiuis & peccatoribus congruè nasci voluit, qui remissionem veniebat prædicare captiuis. Non igitur suppresit alterum Euãgelista, sed vtrunque signauit quòd vterque Iechonias dictus sit. Ita addito iuniore Iechonia, generationes quatuordecim computantur.

4. Reg. 23.

Sed aliter & quomodo regalis dignitas defecit in populo Iudæorum, & in Christo propriè reseruata est, diffusè & notabiliter deducit. Eodem libro per hæc verba.

De Achab autem satis claret cui vxor Iezabel: & de Iechonia, de quo satis idoneus author est Hieremias, maximi reũ esse delicti, cui etiam quod habuit nomen, eripuit. Et ideo qui Ioachim in Regnorũ libris dicitur, Iechonias ab Hieremia est nominatus, dicẽte eo: Abiectus est Iechonias vt vas, nõ est vsus in eo, propter quod proiectus est ipse & semen eius. Terra, terra audi verbum Domini: Scribe virum istum abdicatum, quia non exurget ex semine eius sedens in throno Dauid, princeps adhuc in Iuda. Eo enim regnante, Iudæam Babylonij vastauerunt, neque postea vnquam de semine eius regnum quisquam in Iudæam potuit obtinere. Postea enim populus de captiuitate dimissus, sub sacerdotibus & tetrarchis fuit. Vnde etiam vsq; ad Christi generationẽ mansere tetrarchæ, ne ipsi quidem, quantum historia docet regalis dignitatem generis reseruantes. Fertur enim ab iis, qui siue argumentati, siue simpliciter docentes, siue verè astruentes tradiderunt nobis, quia Idumæi latrones Ascalonem vrbem Palestinæ ingressi, de fano Apollinis, quod vicinũ erat muris, Antipatrum Herodis cuiusdam Hieroduli filiũ inter alios abduxere captiuum. Quem pater redimere propter paupertatem nequiuit. Is igitur imbutus disciplinis & mysteriis Iudæorum, Hircano Iudææ regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompeium Hircanus legatum direxit: & quia legationis fructu potitus est, per eam gratiam partem regni affectauit. Occiso autem Antipatro propter felicitatis inuidiam, filius eius Herodes postea sub Antonio senatusconsulto Iudæis regnare præceptus est. Cuius Herodes filius & alij tetrarchæ: quod ideo ex Græcorum historiis putauimus transferendum, vt clareat Herodem nullo affinem generi Iudæorum, regnum adulterina fraude quæsisse. Deniq; cõscius ignobilitatis suæ, ne qua posteris suis vel de præscripto veteri quæstio moueretur, scripturas eorum incendit: existimans quòd si iudicia de publico sustulisset, nullis aliis testimoniis clarere possit, quin de Patriarcharum proselytorum veterum genere emanaret. Sed vt pleraq; curæ humanæ sunt cognitionis, & hoc indagini veritatis præiudicare nõ potuit. Ne nobis tamen possit præiudicare videamus, qui veri, regalisq; generis dicimus Christũ, & p veros & nobiles reges actum Dñi genus. Sed vbi adulterina regnũ affectauit propago, successionẽ nobilitatis suæ, non potentiæ, sed generationis ordo seruauit. Tamen ipsum regẽ secũdum honorem seculi non accepimus Christũ. Quomodo ergo, ex fructu vẽtris tui ponam super sedẽ meã? Qũo & Angelus de eo dicit, ꝙ dabit illi Dñs Deus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ? Qũo ergo regnare promittitur, nec ostẽditur? Aut quomodo ex semine Iechoniæ nullus regnaturus dicitur per

Iudæorum regnum in Iechonia defecisse.

per Prophetam? Si enim Christus regnauit, ex semine autē Iechoniæ Christus est, Propheta mētitus est, mentita sunt & oracula. Sed illic futuros ex semine Iechoniæ posteros non negatur: & ideo de semine eius Christus est, & quòd regnauit Christus, non contra Prophetiam est. Non enim seculari honore regnauit, nec in Iechoniæ sedibus sedit, sed regnauit in sede Dauid. Verū cum ipse Iechonias Dauid sedem sederit, quemadmodum soluitur quod dictū est, quia Dauid sedem Iechoniæ posteri non sederunt, cum eadem sedes fuisse videatur amborū? Itaque & nos sedem Dauid fuisse negare non possumus, non eandem tamen regis Dauid sedem Christus, quam Iechonias sedit: nec quisquam alius ex genere Dauid, sedem eius potuit sedere, quàm Christus, quia nec in alio aliquo semē eius æternum est, sed in Christo, sicut Deus ipse reserauit dicens: Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & sedes eius sicut Sol in cōspectu meo. Quem igitur dicit hîc? Nō Salomonē vtique, non Roboam, nō Nathan: sed illum de quo solo potest dicere: Ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexterā eius. Ipse inuocabit me: Pater meus es tu. Ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cæli. Non vtique hunc thronum Salomon sedit: nec Roboam, nec Iechonias. Vis scire quis sederit? Hic est de quo dicit Angelus ad Mariam: Ecce concipies in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur: & dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Si Angelo non credis, ipsi saltem Domino crede, dicenti: Tu dicis, quia rex sum ego. Nunquid ergo & ipse mentitus est, quia regnare se dicit, qui non regnauit in terris? Quomodo scriptura soluitur, quæ eum regnare dixit, & regnare non astruit? In abruptum disputationis venimus, hæremus in vado, & quodam veritatis naufragio fluctuamus. Excitemus igitur Christum, ipsum interrogemus, ipse respondeat. Interrogemus scripturas: inuenimus quia regnum Domini non est de hoc mundo. Ipse enim dixit: Regnum meum non est de mundo hoc. Qui dicit non esse de hoc mundo regnum suum, ostendit supra mundum esse. Ita & erat regnum eius, & non erat: nō erat in seculo, supra seculum erat. Erat ergo regnum aliud veri Dauid, quod solus Christus accepit: & erat semē Dauid aliud, quod in æternū manet, de quo solus generatus est Christus, qui solus verus filius Dauid, cuius & nomen solus accepit, iuxta quod scriptum est: Inueni Dauid seruum meū, oleo sancto meo vnxi eum. Quod vtique nō de Propheta Dauid, sed de Domino dici præmissa declarant. Scriptum est enim: Posui adiutorium super potētem, & exaltaui electum de populo meo. Solus enim potens, solus electus est Christus. Sanctorū enim maius in fide, quàm in generatione semē est. Et ideo Apostolus: Si enim qui ex fide sunt, ij filij sunt Abrahæ.

Psal. 88.

De Ioseph verò qui est in vltimo genealogiæ gradu, qui alium patrem scribitur habuisse secundum Matthæum, & alium secundum Lucam. Eodem libro.

Illud quoque aduertimus, quòd sanctus Matthæus Iacob, qui fuit pater Ioseph, filium Mathan esse memorauit: Lucas verò ipsum Ioseph, cui despōsata erat Maria, filium Heli: Heli autem filium Melchi descripsit. Quomodo vnius duos patres, id est Heli & Iacob? quomodo etiā duo paterni aui Mathan & Melchi? Sed si requiris, inuenies quòd iuxta præscriptum legis veteris, duo fratres diuersos filios vterinos ex vna vxore generauerint. Traditur enim Mathā, qui à Salomone genus duxit, Iacob generasse filium, & vxore superstite decessisse, quā postea Melchi accepit vxorē, ex qua generatus est Heli, rursus Heli fratre sine liberis decedēte, copulatus est fratris vxori, & generauit filiū Ioseph, qui

A iuxta legem Iacob filius dicitur: quoniā semen fratris defuncti frater iuxta legis veteris seriem suscitabat. Ita duorum filius est dictus, nō ab vtroque generatus, sed quia alterius secundū generationē, alterius secundum legem factus est filius. In quo præscriptio legis, futurā perpetuitatem defunctorū seminis nobis esse promissā quia fratris defuncti semen frater suscitabat post mortem. Hoc nō intellexit populus Iudæorū: sed secūdum literam accipiens, gratiā corrupit oraculi. Alius enim frater, qui defunctorū fratrum semen resuscitaret, non frater secundū carnis germanitatem, sed secundum gratiæ puritatem. Et ideo fortasse frater nō redimit, redimet homo: quia nō germanus frater ille, sed Dominus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus resurrectionis gratiam propagauit.

Sed de ipso Ioseph quare esse debuit pater Christi putatiuus. Eodem libro. Require suprà in capite Faber.

B Et primùm omniū neminē mouere debet, quòd ita scriptū est: Qui putabatur esse filius Ioseph. Bene enim putabatur, quia natura non erat. Sed ideo putabatur, quia eum Maria quæ Ioseph viro suo erat desponsata generauerat. Sic enim habes: Nónne hic est filius fabri Ioseph? Nō alienum etiā videtur, vt qua ratione fabrū patrem habuerit, declaremus. Hoc enim typo eum sibi patrem esse demonstrat, qui fabricator omnium condidit mundum, iuxta quod scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terrā. Nam etsi humana non sunt cōparanda Diuinis, typus tamē est integer: quia Pater Christi igne operatur & spiritu, & tanquā bonus animæ faber vitia nostra circundolat, citò securim admouens arboribus infœcundis, secure doctus exigua, culminibus seruare sublimia, rigida mētium spiritus igne mollire, & in varios vsus omne humanum genus, diuersa ministeriorum qualitate formare.

Et quia in generationibus Christi de Elisabeth fit mentio, ideo eodem libro dicit sic.

C Cognata quoque Mariæ inducitur Elisabeth, primò quòd omnes Iudæi cognati, quemadmodum & Apostolus docuit, dicens: Optabam enim anathema esse ipse pro fratribus meis cognatis, secundum carnem, qui sunt Israëlitæ. Cognatæ ergo, quia ambæ Israëlitæ erant, simul & cognatæ, quia ambæ erant ex tribu Iuda. Didicisti ex tribu Iuda Mariā, disce & Elisabeth. Nam exurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione, in ciuitatem, inquit, Iudæ, & intrauit in domum Zachariæ. Cùm enim iuxta tribus suas Moses habitare vnumquenque præscripserit, vtique cùm in ciuitate Iudæ manserit, erat & in tribu Iuda: maximè cum ex genere Elisabeth fuerint sacerdotes, quorum Deus portio est. Simul quàm pulchrū vt cum illa prænuntium Christi, Christū illa generauerit, & altera de sancto Spiritu conceperit, altera sancto repleta Spiritu prophetauerit secundū carnē quòd videantur fuisse cognatæ, quæ secundum Deum spiritalis cognationis consortio nō carebant. Quòd si omnis fœminæ caput vir secundum Apostolum: & sunt duo in carne vna secundum legem Diuinam, vtiq; qui vna caro erant, & vnus spiritus, quomodo poterat fieri vt viderentur patriam & tribum habere diuisam? Accedit & illud, quòd etiam Angelus Gabriel de Domino prænuntiauerat, quòd dabit illi Deus sedem Dauid patris sui. Certum est etiā Mariam de Dauid generatione manasse. Simul etiā dicimus nihil referre quo ordine generationis series exprimatur, cū iter hinc atque inde sit peruium.

D

Sed de generatione rerum dixit, quòd virtus generatiua inest animalibus virtute Diuini verbi. Libro vj Hexameron. Require suprà in cap. Animal. De nostra verò generatione dicit quòd eius causa mulier creata fuit. Libro de Paradiso. Require suprà in cap. Adam & infra, cap. Mulier. Causa humanæ successionis, etiam præsciēs

futuros malos creauit Deus. Eodem libro. Require suprà in capite Adam. Hominũ generatio in mũdo se habet vt in mulieris vtero. Ideo antiqui fuere fortiores & meliores quã moderni, tanquã generati in ætate iuuenili. Libro de bono mortis. Require suprà in cap. Anima humana. De spirituali verò generatione. In tract. de mysterijs, in fine. A

Tom.V. *Require suprà in cap. Baptismus. Propterea dicit super primã epist. ad Timotheum, capite primo, in principio.*

Paulus Apostolus Christi Iesu secundũ imperium Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi spei nostræ, Timotheo germano filio in fide, gratia, misericordia, pax à Deo Patre in Christo Iesu Domino nostro, Patris & Filij imperio Apostolum se factũ ostendit, vt in Deo Patre salutẽ, in Christo Filio eius spem prædicaret, vt quia nemo negat salutẽ esse in Deo, nec quisquã dubitaret spem esse in Iesu Christo, quẽ à mortuis excitatum, exemplũ huius spei dedisse cognosceret. Hoc modo scribit Timotheo vt securus esset de sua ordinatione, quia imperio Patris & Filij electus est ad docendũ. B Quẽ verum filiũ appellat sed in fide, sicut dicit ad Corinth. In Christo enim Iesu, inquit, per Euangeliũ ego vos genui. Hæc vera & firma generatio est, quæ nescit occasum, nescit morbos & pestilentiã, & quæ ignorat famẽ & sitim. Dicit autem in regno Dei nullius egere, quia futura est dono Dei immortalitas gloriosa in regno Dei & Christi, quorũ gratiam & misericordiam & pacem exoptat cum isto manere.

Cap.7. Tom.IIII. *De generatione adoptionis. Libro primo de Abraham.*

Genitus est autẽ Abrahæ filius Isaac, cũ esset annorum centum. Et tu si perfectus fueris habebis posteritatem lætitię, & exultationis hæreditatẽ. Dixit Sara: Risum fecit mihi Dominus. Quicunq; autẽ audierit, congratulabitur mihi. Nõ vtique hoc de hac generatione intelligitur, quæ casibus plerisque obnoxia est, vt interdum melius fuerit nõ generasse, sed de generatione quã vnusquisque peccator agens pœnitentiã, Angelis C solet exhibere lætitiam.

Super cap.1. Tom.V. *Sed qui per adoptionẽ filij efficiũtur ab vnigenito differũt. Vnde super epistolã ad Philippens. exponens illud: Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino &c.*

Manifestum est Deũ Patrem esse, Christũ verò Iesum Dominũ nostrum. Nunquid nõ videtur plus Deũ esse quàm Patrẽ? Sed inter homines in mundo, apud Deũ verò Patrẽ & apud Christum Dominũ concordia est. Hîc enim, hoc est in mũdo ideo plus est dominus quã pater, quia aut & ipsius patris dominus est, aut pater filium nõ suæ cõditioni generat sed alienæ. Deus autẽ sic genuit, vt in eius potestate sint quos genuit, vt nati ingenui, serui tamen eius sint cum hos tradit proprio Filio suo, vt sit Dominus eorũ sicut dicit: Pater quos dedisti mihi tui erãt, & mihi illos dedisti, vt in Patre & Filio serui sint Dei vnius.

GENVS. *Generis huius diuersa sunt principia, sed non natura. Libro de incarnatione Domini. Require in capite præcedenti. Genus significat perpetuitatem successionis. Libro secundo de Abraham. Require in cap. sequenti: & eodem libro. Require suprà in cap. Circũcisio.*

Cap.7. Tom.IIII. *Genus propriũ etiam herbæ seruant seu imitantur, solus homo degenerat, libro tertio Hexamerôn.*

Vtinam imitaremur hanc herbam, de qua ait Dominus: Germinet terra herbam fœni, seminãs semen secundum genus suum & secundum similitudinẽ. Germinemus igitur semen secundum genus. Quod sit genus, audi dicentẽ, oportere nos quærere illud Diuinũ, si quomodo illud tractare possimus aut inuenire, quãuis nõ longè sit ab vnoquoque nostrũ. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut quidã vestrum, inquit, dixerunt, cuius & genus sumus. Secundũ hoc genus seminemus semen, nõ in carne, sed in spiritu. Nõ enim carnalia, sed spiritualia seminare debemus, qui ad vitam peruenire volumus æternã. Quæ sit autem similitudo non ignoras, qui ad similitudinẽ & imaginem Dei factus es. Herba generi suo respondet, tu nõ respondes generi tuo? Tritici granum sparsum terræ, generis sui gratiã reddit, & tu degeneras? Fruges nõ adulterant sui synceritatem seminis, tu adulteras puritatẽ animę, vigorem mẽtis, corporis castitatẽ? Nõ agnoscis opus te esse Christi? Manibus enim suis, vt legimus, te ille formauit.

Non genus, sed virtus facit ad beatitudinem. Libro de Paradiso Require suprà in capite Adam.

GENS. *Super epistolã ad Romanos, cap.ij. exponẽs illud, Cũ enim gentes quæ legem non habent &c.* Tom.V.

Gẽtes Christianos dicit: qui incircuncisi, neque neomenias, neque sabbatum, neque escarũ legem seruãt: & duce natura, credunt in Deum & Christũ, in Patrẽ & Filium. Hoc est legem seruare, Dominũ legis agnoscere.

Per gentes etiã signantur increduli. Ibidem. Require suprà in cap. Credere. Gens magna est Ecclesia. Libro secundo de Abraham. Cap.1. Tom.IIII.

Benedicã, inquit, te, & faciam te in gentem magnam. Immortalitatem spõdet, cum genus promittit. Genus enim immortale videtur esse. Personæ mortales sunt singulorum, vt hominum, vt equorum, vt apũ, de quibus ait quidã: At genus immortale manet. Tamen multò melius quòd gentem magnã dixit, Ecclesiæ perpetuã posteritatem & generationẽ illã supernã, quę verè magna est: vt peccato moriamur, & Deo renascamur.

In tractatu super psalmum primum. Tom.IIII.

Certum est naturæ animã esse pretiosam, quæ ad similitudinem Dei facta, receptionem omnis virtutis admittit: vtpote quæ cognitionis supernæ nõ sunt fraudata cõsortio. Nunc illud superesse arbitramur, quod in multorum ore versatur, qua ratione Deus, cuius sine voluntate nec passer vilissimus cadit, & apud quem capilli capitis numerati sunt, dixerit per Isaiã: Sic omnes Isa.40. gentes vt stillicidium de vrceo, & sicut momentũ stateræ æstimatæ sunt, & vt sputum æstimabuntur. Ita ergo peribunt omnes gentes, sicut stillicidium de vrceo, & vt sputum perit, & ad nullos vsus proficit. Sed tu qui Gene.26. nosti quia gẽtes nõ eousque pro nihilo habet Deus noster, vt & Abrahæ dixerit, Benedicẽtur in te omnes gentes: & per Dauid loquutus est ad Filium, dicens: Dabo Psalm.2. tibi gentes hæreditatem tuã. Et infra: omnes gentes ser Psalmo 71. uient ei: qui legisti, Quia obtulit Filium suum pro omni gente, vt saluos faceret peccatores: debes hoc loco vim Diuinæ sententiæ considerare. Cõtemplatione etenim creaturarum cælestium, quę multæ sunt, sicut cęli (quòd multipliciter maius quàm terra est, vt à plerisq; punctũ cõparatione cæli terra sit existimata) Angelorum, Archãgelorum, Principatuũ, Potestatũ, Thronorum, Dominationum milliũ, & decẽ millium, & innumerabilium milliũ, cõtemplatione ergo horum gentes vt stillicidium de vrceo æstimatæ sunt, cuius est omnis plenitudo. Ex illa igitur plenitudine cęlesti tanquã gutta cadens æstimatæ sunt gentes. Quo modo enim poterãt maximę videri, cum ipsa terra in qua sunt gẽtes minima mũdi portio sit, & omniũ quæ operatus est Deus, tanquã stateræ exigua inclinatio gentes sint? Simul cognosce per hanc staterã omnia Deũ cum iustitia cõdidisse, & in ipsis gentibus inesse quiddã naturaliter, in quo iustitiæ videtur vel exiguum esse momentum. Et sputum ipsum tanquã ex vniuersitate totius corporis interiorẽ existere portionẽ. Magis ergo hîc misericordia prędicatur: quoniam qui venit quærere quod peri erat: nec stillicidium illud quasi vile contempsit, sed alleuauit momẽtum stateræ, & sputo illi substantiã boni corporis donans, dignatus est omnes gentes in vnum corpus Ecclesiæ cõgregare. Inter gentes autẽ & Israël annumerari potest nequaquã expers Diuinæ iustitiæ: quia ipse Moses dixit de Israël: Ecce populus sapiẽs, & disciplinę tenax, gens magna. Et vt scias quia supra meritum nostrũ Dei bonitas redundauit, Apostolus hunc

Prophe-

Propheticum locum interpretatus, ait: Cõclusit Deus omnia incredulitate, vt omnium misereatur. Et subiun xit: O altitudo diuitiarũ sapiẽtiæ & sciẽtiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis cõsiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Hunc autẽ locũ præmittens Propheta, ait: Sic omnes gentes vt stillicidium de vrceo æstimatæ sunt. Et reliqua: vt agnoscas intellectum istum cum interpretatione Apostolica conuenire. Roman. II.

GENTILIS. *Ante fidẽ Christi mortui dicebantur gẽtiles. Super epistol. ad Coloss. cap. ij. Require suprà in cap. Delictũ. Gentilis tamẽ populus Iudaico præponitur, si in Christũ credat. Super epistolam ad Romanos, capite secundo exponens quod sequitur:* Tom. V.

Si autẽ præuaricator legis sis, circuncisio tua præputiũ facta est. Hoc est quod dicit, quia si lex seruata non fuerit, Iudæus gentilis efficitur. Sed circuncisionẽ pro genere posuit Abrahæ, quia ex Abrahã circũcisio. Nec enim poterat ædificare quæ destruxerat. Hoc enim ait, vt doceat tũc prodesse ex genere Abrahæ esse, si lex seruetur, id est si in Christũ credatur qui promissus est Abrahę: quia & suũ meritũ habent iustificati per fidẽ, & honore patrum sublimantur. Omnis enim salus in lege de Christo est. Hic ergo seruat legem, qui credit in Christum. Si autem non credit, transgressor legis est, quia non recipit Christum, quem lex ad iustificationẽ venturum cecinit, quã ipsa dare nõ potuit: & nihil illi proderit dici filiũ Abrahæ, quia hic secundũ meritum filius est Abrahæ, qui fidem sequitur, per quam Deo dignus extitit Abrahã. Vnde ait: Circuncisio tua præputiũ facta est. Id est, gentili similis factus es, nõ credẽs in eum qui in signo circuncisionis promissus est Abrahę. Si igitur præputiũ iustitias legis custodiat, nónne præputiũ illius in circuncisione reputabitur? Iustitia legis fides est Christiana, sicut alio loco dicit: Finis legis Christus ad iustitiã omni credenti. Ideo manifestũ est quia si gentilis credat in Christũ, sit filius Abrahæ qui pater est fidei. Et iudicabit quòd ex natura est prępitiũ legẽ perficiẽs, te qui per literã & circuncisionẽ præuaricator es legis. Credẽs gentilis duce natura in Christũ, cõdẽnat Iudæũ cui lex promiserat Christũ, & aduenienti ei credere noluit. Quãta ergo gẽtilis dignus est gloria, qui per solã naturã intellexit autorẽ, sicut dicit Petrus Apostolus: autorẽ verò vitæ interfecistis? Tãtò magis ergo Iudæus puniendus est, qui neque per naturã, neq; per legẽ Christum agnouit autorẽ. Nõ enim qui in manifesto Iudæus est, neque palàm in carne circuncisio, sed qui in occulto Iudæus est.

Gentilium idololatrarum participationem in moribus & conuiuijs vitare debemus. In sermone quodã de die circuncisionis, qui incipit vt sequitur. Serm. ord. 17. Tom. III.

Est mihi aduersum plerosq; vestrum fratres querela nõ modica, de iis loquor qui nobiscũ natalẽ Domini celebrãtes, gentiliũ feriis se dederũt, & post illud cæleste conuiuiũ, superstitionis sibi prandiũ parauerũt, vt qui antè lętificati fuerãt sãctitate, inebriarẽtur postea vanitate: ignorãtes quòd qui vult regnare cũ Christo, nõ possit gaudere cũ seculo: & qui vult inuenire iustitiã, debeat declinare luxuriã. Alia enim ratio est vitę æternæ, alia desperatio temporalis lasciuiæ. Ad illã virtute ascenditur, ad istam perditione descenditur. Atque ideo qui vult esse particeps Diuinorũ, nõ debet esse socius idolorũ. Idoli enim portio est inebriare vino mentẽ, ventrẽ cibo distendere, saltationibus mẽbra torquere, & ita prauis actibus occupari, vt cogaris ignorare quòd Deus est. Vnde sanctus Apostolus hæc præuidẽs dicit: Quæ portio iustitiæ cũ iniquitate, aut quæ societas luci cũ tenebris, aut quæ pars fideli cum infideli, qui autẽ consensus tẽplo Dei cũ idolis? Ergo si nos sumus templũ Dei, cur in tẽplo Dei colitur festiuitas idolorũ?

A Cur vbi Christus habitat, qui est abstinẽtia, tẽperãtia, castitas: inducitur comessatio, ebrietas atque lasciuia? Dicit enim Saluator: Nemo potest duobus dominis seruire: hoc est, Deo & mammonæ.

GENV. *In libro sexto Hexamerôn.* Cap. 9. Tom. IIII.

Flexibile genu, quo præ cæteris domini mitigatur offensa, ira mulcetur, ꝓuocatur gratia. Hoc enim Patris summi erga Filiũ donum est, vt in nomine Iesu omne genu curuetur cælestiũ, terrestriũ, & infernorũ, & omnis lingua cõfiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. Duo enim sunt quæ præ cęteris Deũ mulcent: humilitas & fides &c.

Quæ require infrà capite Pes. Quædam animalia gressibilia non habent genua. Eodem libro. Require suprà in capite Elephas.

GERMINATIO. *Diuersimodè germinãt plantæ. Libro tertio Hexamerôn: Germinet, inquit, terra herbam fœni secundum genus.* Cap. 8.

B In omnibus quæ dicuntur nascẽtia terræ, primùm germen est: vbi se paululum sustulerit, fit herba: postea fœnum: inde fit fructus. Sunt nascentia quæ radice germinant &c.

Require suprà in cap. Arbor. Homo nõ germinat secundum genus suum. Require suprà in capite Genus.

GESTVS. *Morum gestus quales esse debent, maximè in clericis. Libro primo de officijs. Require suprà in cap. Ambulatio. Quales esse debent ieiunantiũ. Lib. de Helia & ieiunio. Require infrà in cap. Ieiuniũ. Quales esse debent virginum. Lib. secundo de virginitate, parte prima. Require infrà in cap. Maria. Propterea, super secundam epistolam ad Timotheum, in principio.* Tom. V.

Huius rei gratia Apostolum se Christi Iesu Dei voluntate appellatũ signat, vt quæ & quãta promissio in futuro in fide Christi sit edoceret, vt pędicatione eius crementũ faciat in saluandis disciplina Dominica. Idonei enim serui sunt: qui instãtia sua & fide negotia do-
C minorum suorum exaggerant. Quod ideo huic quasi charissimo filio scribit, vt huius rei imitator existat, eadem cæteris tradens, vt per traducem successionem indeficiens sit idoneus doctor, per quem asserta veritas multos acquirat ad vitam promissam.

GIGAS. *Libro de Noë & arca, exponens illud Genes. x. Porrò Chus genuit Nemrod, &c.* Cap. 34. Tom. IIII.

Nunc quæro qua ratione Cham illius improbi filium seniorem scriptura fuisse memorauerit. Duo genera terræ. Vnum velut arenosum & puluerulentum: imò vt expressius dicam, puluis. Aliud genus terræ fructiferum atque fœcundum, hoc est, terra solidior & profunda. Quid igitur improbus nisi puluerem generat, ex quo generatio esse non possit? Ideóq; Propheta pulluerem impiis comparauit, dicens: Non sic impij, non sic: sed tãquam puluis, quẽ proiicit ventus à facie terræ. Eò quòd & secundum altiorem sensum, infœcun-
D da sit impiorũ anima, quę fructus vtiles generare non possit. Qua ratione etiam Chus Nemrod gigantem genuerat, qui erat venator ante Deum? Vnde dictum est, Sicut Nemrod gigas venator ante Deum. Quid igitur aliud puluis & arena generaret, nisi terrenum hominem, eò quòd impius cælestibus terrena præponat? Gigantes enim fabulæ inducunt aduersum superna voluisse pugnare, & terreno ascensu ascendendum ad cęlestia putauerunt. Altiore autem sensu illud signatur, ꝙ qui terrenas diligit voluptates, eas sequitur, & putat iis se posse ad Dei gratiam peruenire, & regnum cæleste huiusmodi erroribus deferẽdum, is aduersum cęlestia cõtumaci præliatur affectu. Propterea in prouerbio est, de eo qui deliquerit, sicut Nemrod gigas venator ante Deũ. Nemrod autẽ per interpretationẽ Æthiops dicitur. Color Æthiopis, tenebras animæ squalorémq; signat, qui aduersus lumen est, claritatis exors, tenebris inuolutus, nocti similior quàm diei.

Venatoris quoque vsus in syluis, inter feras ac bestias conuersatio eius. Irrationabilis ergo miscetur irrationabilibus passionibus, & ea quæ sunt malitiæ agrestis atque præduræ, venator huiusmodi explorare consueuit, atque iis potiri atque delectari. Denique Nemrod huius principium regni Babylon, hoc est confusio, eò quòd malitia & potestas, non in simplicitate & puritate, non in distinctione virtutis, sed in confusione vitiorum est.

Cap.10. Tom.V. GLADIVS. *Distinguitur de gladio. Libro decimo super Lucam.*

Et qui non habet vendat tunicam suam, & emat sibi gladium. Cur emere gladium iubes, qui ferire me prohibes? Cur habere præcipis, quem vetas promi, nisi fortè vt sit parata defensio, non vltio necessaria: & videar potuisse vindicari, sed noluisse? Lex tamen referire me nõ vetat. Et ideo fortasse, Petro duos gladios offerẽti, Satis est: dicit: quasi licuerit vsque ad Euangeliũ, vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio. Multis hoc iniquum videtur, sed nõ iniquus Dominus, qui cum se posset vlcisci, maluit immolari. Est enim gladius spiritualis, vt vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia vestiuntur. Est etiã gladius passionis, vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi sacri corona martyrij: quod ex benedictionibus Dominicis colligere potes, qui summam omnium coronã, si quis persequutionẽ patiatur pro iustitia, prędicauit. Denique vt scias quia de passione loquutus est, ne turbaret discipulorum animos, de se exemplum protulit, dicẽs: Quoniã hoc quod scriptũ est, impleri oportet de me: Quia & cum iniustis deputatus est. Mouet tamen adhuc ꝙ duos gladios discipuli protulerunt, ne fortè vnum noui, alterum veteris testamenti, quibus aduersus diaboli armamur insidias. Denique dicit Dominus: Satis est. Quasi nihil desit ei, quem vtriusque testamenti doctrina munierit.

Tom.IIII. *Iterum aliter de gladio distinguit, in tractatu super psalmum trigesimumsextum.*

Plus adicit, Ecce, inquit, gladiũ euaginauerunt peccatores, extenderunt arcum suum, vt †deiiciant pauperem & inopẽ. Quis est gladius peccatoris, nisi contrarius gladius Spiritus sancti? Docuit hunc scriptura me gladium, docuit Apostolus dicens: Quia habemus loricam iustitiæ, & scutum fidei, & galeam salutis, & gladium spiritus quod est verbum Dei. (Ephes.6.) Ergo verbũ Dei, gladius Spiritus sancti est. Econtrario vtique gladius spiritus nequissimi, verbum est malum. Hoc Petrus Apostolus Ananiam & Sapphiram sermonis sui quodã ense percussit. Hoc gladio Paulus Elymę aduersanti disputationibus suis lumen oculorum eripuit, & noctem cæcitatis infudit. Considera nunc mihi iurgãtes peccatores, atque acerba iactantes, & insolentia criminationum opprobria proferẽtes. Nonne si eos audias, dices, gladium euaginauerunt peccatores? quando sermo turpis tanquam de vagina petulanti ex ore profertur, quẽ cohiberi par fuit & recondi. Similiter vt gladius verbũ Dei dicitur: & idem sermo est peccatoris.

† *Aliàs, deiciant.*

Tom.IIII. *Iterum aliter distinguitur in tractatu super psalmum quadragesimum tertium Require infrà cap. Terra. Gladius dicitur Dei verbum. In tractatu super psalmũ xvij.*

Gladius verbum Dei est validum, & acutius omni gladio acutissimo: de quo gladio audi dicẽtem Mariæ Simeonem: (Luc.2.) Et tuam ipsius animã pertransibit gladius, vt reuelentur multorũ cordiũ cogitationes. Verbo enim Dei omnia reuelãtur, in cuius conspectu nuda & aperta sunt omnia. Anima ipsa videtur, medullæ interioresque cogitationes manifestæ sunt: nec vlla postremò est creatura (vt scriptura dicit) quæ se à cognitione eius abscondat. Ergo vendamus omnia, vt verbum emamus: Christum in nostris visceribus recondamus.

Tom.IIII. *Libro super Beati immaculati, litera xiij, versu ij.*

Manet illi vulnus, cui Christus non resurrexit. O vulnus quod sarciri non possit, nisi forte relinquat subulam, & sumat sibi gladium quo Christi nomen non refutet, vel quo corporalia à spiritalibus, vmbram à veritate distinguat: sumat Dei verbum, gladium bis acutum, vt ex illo Diuino ore doceatur mandatum Domini præscriptum legis agnoscere, quò non temporalis habeat obseruantiam celebritatis, sed salutaria & sempiterna remedia succo gratiæ spiritalis infundat.

De quo gladio loquitur libro tertio de virginitate, versus principium, vbi narrata historia de iudicio Salomonis, sic ait,

Hęc licet in figura superioribus sint facta temporibus, scripta sunt tamen ad correptionem nostram: vt intelligamus prodi omnia posse quæ facta sunt, & omnia composita reuelari. Duæ igitur istæ, quoniam propositum est nobis hoc loco non tractare de mulieribus: duæ, inquam istæ, fides est, atque tentatio. Tentatio, inquam, communis ab initio autor erroris: quæ postquam posteritatem suam carnalis vitio conuersationis & mentis somno amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat, donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? Illa de qua scriptum est: Gladium veni mittere in terram. Est gladius, de quo scriptum est. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Qui autem hic sit gladius, quæ machæra, cognosce. Verbum, inquit, acutum & validum, & penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artuumque & medullarum. Bonus gladius Dei verbũ: bonus gladius, vtpote scrutator cordium & renum, qui mẽdacium à veritate discernat, atque eos quorum animam pertransierit, nõ interficiat, sed reseruet.

GLORIA ET GLORIARI. *Eadem est gloria Patris & Filij. Libro secũdo de fide sanctæ Trinitatis. Require suprà in cap. Filius Dei. Gloria Dei siue Christi est salus fidelium. Super epistolam ad Ephesios, cap. i.* Tom.V.

Laus gloriæ Dei est, cum multi acquiruntur ad fidem: sicut gloria medici est, si multos curet. Ideoque ad gloriam Dei pertinet, quia gentes vocauit, vt salutis suæ medelam consequerẽtur per fidem promissam Iudæis, signum habentes redemptionis atque hæreditatis futuræ, habentes Spiritum sanctum datum post baptismum. Redempti enim hæredes designati sunt, si in regeneratione perdurẽt, vt fides prima veniã, sancta verò conuersatio perdurans cum fide coronam mereatur.

Gloriæ coronam propriè Christus habet. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ decimaquintæ. Require suprà in capite Corona. Gloria æterna est quies beatorum. In tractatu de obitu Theodosii imperatoris. Require infrà in capite Requies. In gloria, perfecta est cognitio & omnis perfectio. Super primam ad Corinthios, cap. decimotertio. Require suprà capite Charitas. Quæ sit illa gloria & quanta. Libro de Isaac & anima cap. vltimo.

Si quis igitur purum illud & incorporeum summũ videre meruerit, quid habet aliud quod desideret? Denique Petrus gloriam resurrectionis Christi vidit, & nolebat descẽdere, dicens: Domine bonum est hìc esse. Et quantò incomparabilior est illa Diuinitatis gloria & lux inaccessibilis, quã si quis viderit quid aliud concupiscat? Non regna, non facultates, honores, gloriam, potestates. Illis enim vti nihil beatitudinis est, hoc vti beatum est, vt illa despiciẽs ad hoc conuersus maneat. Hanc igitur videns pulchram imaginem, ingrediatur intus, foris relinquat vultus corporis. Nã qui intuetur corpora, nõ debet introrsũ intueri, ne more mergentis in gurgite rapiatur atq; absorbeatur, & quasi ꝓfundo demersus nusquã appareat. Fugiamus ergo in patriã verissimã. Illic patria nobis, & illic pater à quo creati sumus, vbi est Hierusalẽ ciuitas, quæ est mater omniũ. Quæ

Tom.V. *Quæ ſit via ad illam perueniendi gloriam. Super ſecūdam epiſtolam ad Timoth. cap. ij.*

Si enim, inquit, commortui ſumus, & cōuiuemus: ſi ſuſtinemus, & conregnabimus. Sic poſſe ad immortalitatem & gloriam Chriſti peruenire ſignat, ſi in forma baptiſmatis manſerimus, vbi omnia delicta moriūtur, vt innouati omnia vetera & crimina fugiamus, vt authoris ſequuti veſtigia, peccatis mortui videamur. Si verò additum fuerit ad cauſam, vt & tribulationes ac preſſuras non ægrè pro nomine Domini patiamur, ſuſtinentes hæc, ſimul cum illo regnabimus. Dignum eſt enim, vt qui pro illo opprobria patitur & exitia, in regno eius glorioſus appareat.

Tom.V. *In vltimo iudicio apparebit, qui ſint gloria digni. Super epiſtolam ad Roman. cap. ij. Require infrà in cap. Iudicium. In gloria erit ſanctorum diſtinctio. Super primā ad Corinthios, cap. xv.*

Quemadmodum ex vna impenſa diuerſa animantium caro eſt: ita & vnius carnis homines, diuerſi B erunt dignitate in reſurrectione, vt talis vnuſquiſque appareat qualis fuerit meriti, quippe cum etiam hîc diuerſitatem corporum videamus. Et corpora cæleſtia, &c. Cęleſtia corpora ſunt reſurgentium, terreſtria autem antè quàm moriantur ſurgāt, vt quia Chriſtus cæleſtis eſt, ex eo corpora cæleſtia dicantur: ex Adam verò qui terreſtris eſt, terreſtria corpora. Alia gloria Solis, alia gloria Lunæ, & alia ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in gloria. Vnius naturę comparatione vtitur ad indiſcretæ ſubſtantiæ reddēdam rationem: quia ſicut Sol & Luna & ſtellæ cùm ſint vnius quidem naturæ, diuerſæ tamen claritatis ſunt: ita & homines cum ſint vnius quidē generis, meritò tamen diſsimiles erūt in gloria, vt claritatis Solis illorum dignitas exæquetur, qui centeſimum numerum habent, qui vt perfecti eſſent primi gradus æmuli fuerunt, de quibus dictum eſt: Tunc iuſti fulgebunt ſicut Sol in regno Patris ſui. Lunari autem claritati hi comparādi ſunt, qui ſexageſimum numerū bonis operibus mercati ſunt, vt ſecundi C gradus meritum haberent. Stellarum autem claritatibus eorum merita comparanda ſunt, qui trigeſimum numerum tertij gradus dignitatē iuſtis laboribus acquiſierunt. Sequentibus verò ſtellis quæ inter claras & obſcuriores mediæ ſunt, peccatores homines cooptandi ſunt, qui de tribus nullius gradibus honorē adipiſci voluerunt. Tetricis autē ſtellis & omnium nouiſsimis perfidorum reſurrectio ſimilis eſt, qui errorem ſequuti ſtellis in errorem ducentibus comparandi ſunt, ſicut dicit in epiſtola ſua Iudas Apoſtolus. Infidelitas enim non poteſt clarā habere reſurrectionē: quia ſicut carbo cinere ſuo coopertus obcæcatur, ita & ij perfidiæ ſuæ errore tenebris circundati luce carebunt.

cap. 6. *De hac gloria beatorum loquitur, libro de bono mortis. Require ſuprà, in cap. Anima humana.* *Tom.IIII.* *Gloriandū eſt in Chriſto qui peccata dimittit. Libro primo de Iacob & vita beata.*

Profuit mihi, cœpi confiteri quod negabam, cœpi delictum meum cognoſcere, & iniuſtitiam meam non operire: cœpi pronuntiare aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti iniquitates cordis mei. Sed & illud mihi prodeſt, quòd non iuſtificamur ex operibus legis. Non habeo igitur vnde gloriari in operibus meis poſsim, non habeo vnde me iactem, & ideo gloriabor in Chriſto. Non gloriabor quia iuſtus ſum: ſed gloriabor quia redemptus ſum. Gloriabor nō quia vacuus ſum peccatis: ſed quia mihi remiſſa ſunt peccata. Non gloriabor quia profui, neque quia profuit mihi quiſquam, ſed quia pro me aduocatus apud Patrem Chriſtus eſt: ſed quia pro me Chriſti ſanguis effuſus eſt. Facta eſt mihi culpa mea merces redemptionis, per quam mihi Chriſtus aduenit. Propter me enim Chriſtus mortē guſtauit. Fructuoſior culpa quàm innocen-

A tia. Innocentia arrogantem me fecerat, culpa ſubiectum reddidit.

In tractatu ſuper pſalmum quadrageſimumtertiū. Exponens illud, Tu es ipſe rex meus & Deus meus &c. *Tom.IIII.*

Ex mādato Dei ſalus homini fide potius quàm operibus quæritur, ne quis gloriaretur in ſuis factis, & peccatum incurreret. Qui autē gloriatur in Domino, fructū pietatis acquirit, & iactātiæ crimen euadit.

Gloriari quis poteſt bene & malè. Vnde ſuper ſecūdam ad Corinthios, capite decimo. Exponens illud: Non in immenſum gloriamur &c. *Tom.V.*

Tanta ſe vti dicit poteſtate, quāta conceſſa eſt ab autore, & hanc menſuram nō egredi. Idcirco nō ſuperba erit gloria, inquit, noſtra quando nō egreditur terminum datæ poteſtatis. Gloriam pro autoritate poſuit, qua vtebatur in correctionibus peccatorum, vt ſaluos eos faceret. Nec tamen ſe gloriari dicit in extollētia poB teſtatis, ſed ad ædificationem illorum. Oſtendit enim poteſtatem: de qua ſi gloriari vellet, non illū puderet, quia data eſt illi à Domino: ſed hîc ſic illa vtitur, vt nō glorietur niſi in profectu credentium, corripiens conſtanter vitioſos, vt glorietur in ſalute eorum, vt poteſtas data ſaluti proficiat nō elationi. Duplici igitur genere non ſe in immenſum teſtatur gloriari, & ſecundū datam poteſtatem ſicut dixit, & quia non vltrà quàm prædicatio eius perſonabat, vēdicabat ſibi autoritatē.

Et infrà ibidem.

Quia illos fundauerat, ideo tāta fiducia ad hos loquitur. Nec enim labore alterius acquiſiti fuerant ad fidē, ſicut in alia epiſtola ait: In Chriſto enim per Euangeliū ego vos genui. Non ergo extra menſurā gloriatur, qui in labore ſuo gloriatur. Spem verò habentes creſcentis fidei veſtrę in vobis magnificari. Quia fructum laboris ſperat quæſitæ fidei eorum, idcirco non negligenter id agere ſe profitetur, ne tædiis & moleſtiis cederet: quia magnificari ſe credit apud Deum, ſi augeantur in fide C auditores eius, ſicut dicit Dominus: Pater ſicut miſiſti me in hunc mundum, & ego miſi eos in hunc mundū, & pro eis ſanctifico me ipſum. Hoc dicit, quia teſtimonium magiſtri eſt in diſcipulis obedientibus. Vnde ait, In vobis magnificari ſecundū regulam noſtrā in abundantia, in regionibus quæ vltra vos ſunt euangelizare. Lętior enim de fide eorum, vltra eos prædicaturū ſe neceſſariò profitetur ad augendam gloriam prædicationis, vbi adhuc nō fuerat prædicatum. Non in aliena regula pręparatis gloriari. Manifeſtū eſt, quia vir prudēs non in iis cōfidit neque gloriam ſperat, quæ in aliorū laboribus conſtant. Ideo & Apoſtolus nō audet in hos qui aliis prædicantibus crediderunt, ne in alienis laboribus gloriari videretur, ſed hoc nititur, vt iis prędicet, quibus nō erat annūtiatum, vt gloriā labori ſuo acquirat. Qui autē gloriatur, in Domino glorietur. Hoc dicto ſignauit ipſam confidentiam & gloriam Domino D dandam, cuius gratia eſt vt qui in poteſtate Euangelica confidit, Deo autore confidat, vt quæſtus omnis negotij Diuini Domino in lucrū veniat. Sed qui nō accepit poteſtatem à Domino, non poteſt in Domino gloriari, quia gloriam ſuam quærit.

Iterum ibidem cap. vndecimo ſuper illud: Iterū dico, ne quis me putet inſipientem eſſe: alioquin velut inſipientē accipite me, vt ego modicum, inquit, glorier.

Nam vera dicturus velut inſipientem ſe dicit: quia videtur ad laudem eius pertinere. Vt & ego, inquit, modicum glorier. Modicum hoc dicit, quod in verbis, nō in ſenſu eſt. Non ergo verè ad gloriam ſuam hæc loquitur, ſed vult illis oſtēdere, quia quos putant glorioſos, nihil plus ab hoc habēt, ac per hoc ſi putātur glorioſi, & ego inquit: Ideo inſipientis hoc eſſe dicit, vt ad laudem ſuā aliquid proſequatur, ſe autē coactū hęc loqui. Dolet enim ei, vt illos putarēt ſublimes hoc contēpto, qui nihil plus ab eo haberēt. Quod loquor, non loquor

A secundum Deũ. Secundũ Deum non loquitur, quia ad carnis tumorẽ hæc pertinẽt: nec de inflatiõe apud Deũ surgit gloria, quia humilitas apud Deum gloriosa est. Sed quasi in insipiẽtia in hac substãtia gloriationis. Nõ plenã dicit insipiẽtiã, sed ex parte, veritas enim est. Sed quia elatio vitiosa res est, ideo quãuis verũ sit quod dicitur, quasi insipiẽtia tamen est vnũquẽque laudare se. Plena autẽ insipiẽtia est, si se falsis quis laudet. Ille enim superbus de vero est, hic stultus de falso. Substantia tamen gloriationis in hac causa carnalitas est, quia sicut flos fœni, ita decidet gloria ista. Quia multi gloriantur secundũ carnẽ, & ego gloriabor. Hoc dicit, quoniã aliqui ex Iudæis credentes præsumebãt sibi quòd essent filij Abrahę: hoc est secundũ carnẽ gloriari, nobilitatem sibi carnis vẽdicare. Inde enim sibi defendunt generis prærogatiuam, quia filij eius dicuntur, qui Deo crediderint, cum anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Si B ergo hæc gloria est, inquit, & ego gloriabor: quia ego sum filius Abrahæ: quia fides est quæ saluat, nõ propago generis Abrahę: ideoq; hęc gloria, carnis est gloria.

Et infrà subdit.

Denique dicit, In quo quis audet? (In insipiẽtia dico) audeo & ego. Hoc est nõ fuisse infirmũ in gloria qua se iactabãt Israelitæ, nec quidẽ ex hac re prudentẽ iudicari, præferre enim se nõ solẽt prudẽtes. In insipiẽtia ergo dicit se audere in eo quod audẽt ij qui se iactant eo quòd sint filij Abrahæ. Vt gloriã eorũ inaniat, imprudentem se pronuntiat, ne illi prudentes viderentur in hac parte aut nobiles.

Tom. V. *De gloria vana, dicit super epistol. ad Galat. cap. vj.*

Inanis gloria est velle vincere vbi præmium non est.

Gloria hominis vana fœno similatur. Lib. tertio Hexamerõn. Require suprà in cap. Fœnum. Gloriæ appetitus fortitudini opponitur. Libro primo de officijs. Require suprà in cap. Fortitudo. Cap. 9. *Gloriantur mali de peccatis. Libro primo de Apologia Dauid.* Tom. IIII.

C Pleriq; in suis lapsibus gloriãtur, & putãt laudi esse quæ criminis sunt. Si alienũ coinquinauit thorũ, & pudicæ fœminæ expugnauit affectũ, si viduę propositum aliqua fraude mutauit: Alius necẽ hominis, latrocinij insidias, & rapto viuere putat esse virtutis. Nõnulli circũuenire ac fallere arbitãtur esse sapiẽtiæ. Ex his nullus potest dicere: Quoniã iniquitatẽ meã agnosco: Sed ille qui potest dolere quod fecerit, cõdẽnare qđ deliquerit, quẽ sua vitia cõpungũt. Vnde & Propheta ait: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõpungimini. Pleriq; equorũ cũ ceciderint, se iactare consueuerũt: & quos casus nõ læserit, iactãdo se debilitant & frangũt. Alij (qualis equorũ Græcorum fertur natura) cũ vel in certamine curuli elisi fuerint, vel fortuitò ceciderint, nequaquã se mouere consueuerũt, & quandam tenẽt quietis & patiẽtiæ disciplinã. His si casus nõ nocuit, quies prodest, certè nõ acerbatur offensio. Nõnne mutis animalibus deteriores æstimãdi sunt, qui se in flagitiis suis iactãt, & putant insigne esse virtutis, vbi lapsus est criminis? Ideo quasi muto dicitur iumẽto: Peccasti, quiesce. Vnde pulchrè addidit: Et delictũ meũ cõtra me est semper. Insipiens enim delectatur erroribus suis, & nouis vetera obumbrãdo peccatis se existimat adiuuari: ideoq. exultat in crimine. At verò sapiens aduersum se iudicat esse delictũ suũ, & tanquã hostiles acies lapsus culparũ suarũ aduersantiũ modo sibi arbitratur obsistere. Quicquid personauerit, quicquid increpuerit, culpa ei ꝓpria semp occurrit. Quicquid intenderit, se nutu, se oculis signari putat. Quicquid fuerit dictũ aut lectũ, in se dictũ putat. Si epuletur, si cogitet, si oret ac deprecetur, ante oculos eius semper error est proprius, & momentis omnibus pulsat culpa conscientiam, nec quiescere, nec obliuisci sinit, velut grauis censor exagitat se terrore perpetuo. Omnia igitur aduersa habet, qui ipse sibi displicet: ipse sui accusator: ipse sui testis est, nec inuenit quo fugiat, qui ipse sibi perurget & stimulat. Sed hoc bonæ mẽtis est vulnus sentire peccati.

Iterũ ad idem est quod dicit lib. super Beati immaculati, litera x. versu vj. Confundantur superbi &c. Tom. IIII.

Superius autẽ idem Propheta: Si reddidi retribuẽtibus mihi mala. Nũquid hîc maledicit ijs qui se iniquè gesserunt? Nõ vtiq;, videbat enim charitatẽ etiam inimicissimis deferendã, cum veniet Euangelij prædicator. Vnde arbitror, quia quasi medicus velit eos ipsos sanare qui læserint, vt iniquitatis suæ contemplatione conuẽti, de propriis flagitiis erubescãt, in quo non solùm Propheticã incipiant probare patientiã, verùm etiam emendare suã insolentiã. Pudor enim plerunque corrector est nostri. Et dum incipit nos pudere cõmissi, ne diutius pudeat, deserere quę erubescenda sunt admonemur. Non ergo maledicit Propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere quid fecerint, vt cũ in suã conscientiã receperint, quãta suorũ sit colluuies delictorum, incipiãt erubescere: erubescentes autẽ post sint prioribus renuntiare peccatis. Consideremus nunc aliquos fornicãtes, inequitantes viduis ac pupillis, aliena rapientes, & in iis nõ solùm erubescere, sed etiã gloriari solere, tanquã vel pulchritudinis, vel potentiæ suę titulos deferẽtes: de quibus bene dixit Apostolus, quòd eorum gloria in confusione ipsorũ: eò detestabiliores ipsis criminibus suis, quòd cùm tanta cõmittant, non confunduntur: verùm eorum si quis postea veniat in Ecclesiã, credat in Dominum Iesum, audiat Euangelium, cõpungatur corde, tunc demũ incipiet quàm atrocia & grauia deliquerit agnoscere, & in iis quæ agnouerit erubescere.

De pœna taliter gloriantium. In tractatu super psalmũ quadragesimumoctauum. Require infrà in cap. Pastor. Tom. V.

GLORIFICATIO. *Idem est quòd clarificatio. Super epistolam ad Hebræos, capite quinto.*

Notandum est quòd glorificare & honorare & clarificare, tria quidẽ verba sunt: sed vna res est, quod Græcè dicitur δοξάζειν: sed interpretũ varietate aliter atque aliter positum est in Latino.

Quid est glorificare Deum. Super primam ad Corinthios, cap. sexto. Tom. V.

Clarificate & portate Deum in corpore vestro. Hoc est clarificare & portare Deum in corpore, vt secundũ legem eius ambulemus. Per legem enim suã ipse videtur in nobis. Portare tamen Deum, hoc est imaginem Dei in rebus bene gestis ostendere.

Vnde ibidem infrà capite decimo super illud: Omnia in gloriam Dei facite.

In gloriam autem Dei aliquid fit, cum in actibus & conuersatione Christiani Deus laudatur.

GRADVS. *Sunt gradus virtutũ & præmiorũ. Lib. v. super Lucam. Require suprà in cap. Beatitudo.*

D GRANVM. *De grano sinapis & tritici. Require sup. in cap. Arbor: & cap. Fides: & infrà cap. Sinapi.* Tom. V.

GRATIA. *Describitur super epist. ad Rom. cap. xj.*

Si, inquit, gratia, iam non ex operibus. Manifestum est, quia gratia Dei donum est, non debita merces operibus, sed gratuita ratione & misericordia interueniente concessa. Alioquin gratia iam nõ est gratia. Verum est, quia si merces, gratia non est. Sed quia merces non est, sine dubio gratia est: quia veniam peccatoribus dare non est aliud quàm gratia, & iis qui non requirunt, sed offertur illis vt credant. Duplex ergo gratia est, quia hoc competit Deo, quia abũdat misericordia, vt requirat quos gratis curet.

Gratiarun distinctio est à Spiritu sancto. Quod diffusè pertractat super primam ad Corinth. cap. xij.

Diuisiones gratiarũ sunt. Nec hoc humanis meritis vult ascribi, sed gratiæ Dei ad omnẽ honorificẽtiã nominis eius. Sicut enim qui Dominũ Iesũ dicit in Spiritu sancto

sancto dicit qualisuis sit, ita & in loco ordinis officij ecclesiastici positus, gratiam habet qualisuis sit: non vtique propriam, sed ordinis per efficaciã Spiritus sancti. Vnde inter initia adiecit: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Idem autem Spiritus, & diuisiones ministeriorum sunt. Per eundem spiritum diuersa dona dicit præstari. Idem verò Dominus, & diuisiones operationum sunt. Iungit nunc Christum sancto Spiritui. Idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Intantum non hoc hominibus dandum, quasi proprium, sed soli Deo asserit, vt etiam donum Spiritus sancti & gratiam Domini Iesu vnius dicat operationem, ne gratia & donum diuisum sit per personas Patris & filij, & Spiritus sancti, sed indiscretę vnitatis & naturę trium vnum opus intelligatur, vt ad vnum omnem gloriam redigat & Diuinitatẽ. Diuisiones autem gratiarum sunt officij Ecclesiæ, non humanis meritis deputatæ. Si enim Spiritus sanctus idem Dominus est, & Dominus idẽ Deus est, tres vnus Deus est. Cum enim Spiritus sancti gloria, & potestas, & natura Dei est, & Dominus Iesus idem est in natura ꝙ Deus est, vnus vtique Spiritus sanctus, & Dominus Iesus, & Pater Deus est. Et singuli enim Deus vnus, & tres Deus vnus. Vno denique operante, tres operari dicuntur, vt Trinitatis ministeriũ in vnius Dei natura & potestate claudatur, cum sit immensum. Vnicuique autem datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem. Hoc est, donum accipit, vt Diuinis retinaculis vitam gubernans, & sibi & aliis vtilis sit, dum exemplum bonæ cõuersationis ostendit. Alij autem datur per spiritum sermo sapiẽtię. Id est datur illi prudentia non ex literis, sed corusco Spiritus sancti, vt cor habeat illuminatum & prudens, & discernat quæ vitanda sunt, quæ sequenda. Alij sermo scientiæ, secundum eundem Spiritum. Hoc est, vt habeat scientiam rerum Diuinarum. Alij fides in eodem Spiritu. Hoc dicit vt fidei profitendæ ac vindicandæ pressa verecundia accipiat facultatem. Alij gratia curationum in vno Spiritu. Idest medelã tribuat infirmis vel ægris. Alij operatio virtutũ. Potestatem dari significat in eiiciẽdis dæmoniis, aut signis faciendis. Alij prophetia. Id est vt Spiritu sancto repletus dicat futura. Alij discretio spirituum. Vt intelligat & iudicet quod dicitur, an Spiritus sancti sit, an mundani. Alij interpretatio sermonum. Alij genera linguarum, scilicet, vt qui per Spiritus sancti maiestatem accipiunt gratiam, possint intelligere diuersarum sermonem linguarum: Interpretari est, vt dicta illorum qui linguis loquuntur vel literis, per donum Dei fideliter interpretetur. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus diuidens vnicuiq; prout vult. Quod superius trium personarum dicit, nunc per vnum Spiritum sanctum agi profitetur, vt quia vnius naturæ sunt & virtutis, quod vnus operatur, operantur tres, vnus tamen est Deus, cuius gratia diuiditur singulis prout vult, non ad meritum magis hominis, sed ad ædificationem Ecclesiæ suæ: vt omnia quæ mundus imitari vult, sed non implet, quia carnalis est, hæc in Ecclesia, quæ est domus Dei, singulorum officiis & dono & magisterio Spiritus sancti indulta, ad probationem veritatis in iis qui cõtemptibiles mundo sunt, videãtur.

Cap. 2. Tom. IIII. *Vnde & in sermone sexto de sacramentis ad neophytos.*

De Spiritu Dei lectũ est: vnus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult. Audi scripturã dicẽtem, quia diuiditur Spiritus pro volũtate sua, nõ pro obsequio. Ergo diuisit nobis Spiritus gratiã prout vult, non prout iubetur: & maximè, quia Spiritus Dei Spiritus Christi est.

Super cap. 12. *Qui habet vnam gratiam non continuo habet omnes. Super primam ad Corinth. vt suprà.*

Non omnes eadem possumus, sed singuli pro qualitate fidei & gratiam habemus concessam. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos.

1. Corinth. 12. Caput itaque in Ecclesiam Apostolos posuit, qui legati Christi sunt, sicut dicit idem Apostolus: Pro quo legatione fungimur. Ipsi sunt episcopi firmante istud Petro Apostolo, & dicente inter cætera de Iuda: Et episcopatum eius accipiet alter. Secundò Prophetas. Prophetas duplici genere intelligamus, & futura dicentes, & scripturas reuelantes, quamuis sint & Apostoli Prophetæ, quia primus gradus omnia subiecta habet. Denique pessimus Caiphas propter quod princeps sacerdotum erat prophetauit, ordinis vtique causa, non proprij meriti. Tamen specialiter erant Prophetæ & scripturarum interpretes, & futura dicentes, sicut erat Agabus qui exitia & vincula huic Apostolo prophetauit futura Hierosolymis, & famem cecinit, quæ facta est sub Claudio. Ideo quanquam sit melior Apostolus, aliquando tamen eget Prophetis. Et quia ab vno Deo Patre sunt omnia, singulos episcopos singulis ecclesiis præesse decreuit. Tertiò doctores. Illos dicit doctores, qui in Ecclesia literis ac lectionibus retinendis imbuebant more synagogæ, quia traditio illorum ad nos transitum fecit. Quartò loco ait, Deinde virtutes, exinde gratia curationum. Potest enim aliquis non esse episcopus & habere ipse donum virtutis sanitatum. Quinto loco donum intellectus tribuit: Opitulationes, & gubernationes. Vt in rebus Diuinis vigilet intellectu: ita tamẽ vt in aliquibus quæ implere non cõceditur ab alio sumat quod debeat, quia totum vni concedi non potest. Sunt & gubernatores qui spiritalibus retinaculis hominibus documento sunt. Genera linguarũ, vt donum sit Dei multas linguas scire. Interpretationes sermonum, vt hoc alicui gratia Dei impartiat, vt linguarum interpretandarum habeat peritiam. Nunquid omnes Apostoli? Verum est, quia in Ecclesia vnus est episcopus. Nunquid omnes Prophetæ? Non est ambiguum non omnibus concedi prophetiam. Nunquid omnes doctores? Ille doctor est, cui conceditur. Nunquid omnes virtutes? Hic potest habere virtutem, cui dat Deus dæmonia eiicere. Nunquid omnes gratiam habent curationum? Quomodo potest fieri vt omnes habeant dona curationũ? Nunquid omnes linguis loquuntur? Non vtiquè nisi qui accipit donum de hac re. Nunquid omnes interpretantur? Ille potest linguas interpretari, cui dat Deus. In supradictum sensum hæc inserenda.

Et addit, quod sine alia gratia, istæ gratiæ gratis datæ non faciunt principaliter ad salutem.

Æmulamini autem dona charismata meliora. Hoc mox in subiectis absoluit. Et adhuc magis excellentiorem viam vobis demonstro. Gradatim illos ad vlteriora prouehit, ostendens illis gratiã supradicti omnis doni quę in hominibus videntur, siue loquẽdi, aut curãdi, aut prophetandi, nõ ad meritũ hominis pertinere, sed ad honorificentiam Dei. Ideóq; nunc viã se illis dicit ostẽdere planiorẽ, qua itur ad cælũ, quæ meritum collocat apud Deum. Nã quia supradicta non semper ad meritũ pertinent, dicit saluator: Multi mihi dicent in illa die, id est iudicij: Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Et quia nõ hoc ad meritũ pertinet, sed officia sunt Ecclesiæ, ad confusionẽ gentiliũ & Dei honorificẽtiam protestandã, dicit eis Dominus: Recedite à me: nõ noui vos operarij iniquitatis. Securi enim ꝙ Dei in illis operatio cernebatur, negligentes erga se fuerunt. Nã & illis septuaginta duobus discipulis gaudentibus ꝙ dæmonia illis subdita fuerãt dicit Saluator? Nolite in hoc gaudere quòd dæmonia vobis subiecta sunt, sed in hoc gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Quare, nisi quia nomini Dei subiecta sunt, non hominum merito? Et quare nunc non ita fit vt habeant homines gratiam Dei? Inter initia fieri oportuit vt fundamenta fidei acciperent firmitatem. Nunc autem non opus est, quia populus populum adducit ad fidem.

Gratiæ ergo diuersæ sunt: & ideo quilibet sua debet esse

contentus, & gratis aliis de ipsa seruire ad salutem. Super Epistolam ad Romanos, cap. xij. Exponens illud: Dico autem vobis per gratiam quæ data est mihi, &c.

A Apertè ostendit hoc debere nos sapere, quod iustitiæ terminos non egrediatur, vt nō nobis solùm vtile sit, sed & nulli obsit. Hæc est enim prudentia, prodesse magis aliquibus quàm obesse, & contentum esse debere sorte qua mensus est Deus merito & fidei vniuscuiusque, nec sibi defendere quod non sibi concessum videt, hoc est, non plus sapere, quia vni totum cōcedi non potest. Nec enim si quis bonæ vitæ est, ex eo sibi etiā doctrinæ prudentiam debet defendere: aut quia peritiam habet legis, leuitarum sibi obsequia vendicare debebit. Hortatur ergo & docet per gratiam sibi datam. Hæc gratia peritia intelligitur disciplinæ Dominicæ, per quam humilitati iustitiæ studendum tradit. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, membra autem omnia nō eadem habent officia: ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem, alter alterius membra. Exemplo corporis docet non posse nos singulos omnia, quia sumus inuicem membra, vt alter alterius, nō egeat. Ac per hoc curam nostri inuicē nos agere debere, nec alterum alij obsistere, quia inuicem officiis nostris opus habemus. Hoc erit diligere Christum, si inuicem se membra exhortentur, vt impleant modū quo corpus in Christo perfectū sit. Habentes autē donationes Dei diuersas secūdum gratiā quæ data est nobis. Nunc autem ipsa officia deputata membris merito fidei enumerat, vt cum viderit membrum quod sibi deputatum officium est, non perstrepat alteri cum viderit aliud traditum: sed congerat, vt corpus Ecclesiæ sit perfectum.

B *Gratia maior post Christi aduentum data est, sed tamen beneficio Diuinæ voluntatis. Super Epistolam ad Hebr. cap. secundo. exponens quod sequitur.* Tom. V.

Contestante Deo signis & portentis & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus. Affluentiam signans gratiarum, quæ non erat apud antiquos, quæ fuit data postquam glorificatus est Iesus. Testatur hoc Euangelista, vbi ait, Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondū fuerat glorificatus. Quòd verò addidit: Secundum voluntatem suam: Diuinæ voluntati atq; eius consilio cuncta contribuit, ne quis in suis meritis confideret quasi diceret. Ipse nouit quid cuiq; prosit, vel cui quid sit accommodum: quapropter ipse gratiā vnicuique secundum suæ voluntatis præscientiam contulit.

Acquiritur ipsa gratia virtute obedientiæ. Libro de Abraham. Tom. IIII.

Audiamus vocem Dei nostri, & obediamus præceptis eius, si volumus apud eum inuenire gratiam.

Gratiam promittit cunctis: pœnam vero minatur paucis. Libro primo de pœnitentia.

Cap. 2. Tom. I. Gratiam promittit omnibus Deus, non omnibus minatur iniuriam. Quod est miserationis exaggerat: quod vltionis extenuat.

Dat tamen gratiam cuilibet ad mensuram. Libro super Beati immaculati, litera vigesima, versu quarto. Tom. IIII.

Examinat Deus & trutinat merita singulorum: & quemadmodum per mensuram dat gratiam, ita per mēsuram dat misericordiam.

Sed ipsam gratiam nullus habet ita modicam, quin superabundet. Libro primo de offfcijs. Cap. 30. Tom. I.

Quod ait Apostolus: Qui multū habuit, nō superabundauit: & qui modicum, non minuit: sic potest intelligi, Non abundas ò homo. Quantum est enim quod accepisti, etsi tibi multum est? Ioānes quo maior nemo est inter natos mulierum, inferior tamē erat eo, qui minor est in regno cælorum. Potest & sic intelligi: Non abūdat Dei gratia corporaliter, quia spiritalis est. Quis eius potest aut magnitudinem aut latitudinem comprehendere quam non videt? Fides si fuerit sicut granum sinapis, montes transferre potest: & non datur tibi vltra granum sinapis. Si abundet in te gratia, est verendum ne mens tua tanto munere incipiat extolli, quia multi sunt qui ab altitudine cordis sui grauius corruerunt, quàm si nullam habuissent Dei gratiam. Et qui parum habet, non minuit: quia non est corporeum vt diuidatur.

Gratia non compatitur secum malitiam vel vitium. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris, cap. decimo. Super psal. Tom. IIII.

Effundite, inquit, coram illo corda vestra. Qui induit fidem, prius perfidiam debet exuere: & euacuare cor suum omni labe malitiæ, vt capax fiat cor eius gratiæ spiritualis.

A gratia est omnis virtus. Lib. primo de Cain & Abel.

Cap. 7. Tom. IIII. Disce nunc quemadmodum vnusquisque moueatur, ne se ipse authorem suorum putet bonorum. Ne dicas, inquit, in corde tuo, virtus mea & potentia mea fecit mihi virtutem hanc magnam: sed in mente tua habebis Dominum Deum tuum, quoniam ipse dat vires vt facias virtutes. Vnde bene Apostolus, quasi legis interpres, non gloriabatur in virtute sua, sed minimum se Apostolorum esse dicebat, & quicquid esset gratiæ Diuinæ esse, non meriti sui, nihilque nos habere quod nō acceperimus. Quid enim, inquit, habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Didicisti ergo humilitatem magis sequi quàm arrogantiam, sedulitatem affectare quàm potestatem. Accepisti salutaria præcepta, noli negligere vtilia instrumenta medicinæ, quibus fibra omnis lethalis vulneris execatur. Ille quoque qui se iustificat, ne infletur cordis sui tumore, & ipse accepit salubre mandatum, in huiusmodi sententiam resultante oraculo: Ne dicas in corde tuo, cū consumere cœperit Dominus Deus tuus gentes illas à conspectu tuo, dicens: Propter iustitiam meam induxit me Dominus possidere terram istam: Sed, propter iniquitates gentium istarum extirpauit illos Dominus à facie tua. Non propter iustitiam tuam: sed propter iniquitatem gentium.

C *Sine gratia nihil boni esse censetur. Super Epistolam ad Hebræos, capit. sexto. Require suprà, in capit. Baptismus.*

Gratiæ tempus ab aduentu Christi incœpisse videtur. Super secundam ad Corinth. c. vj. Exponens quod sequitur. Tom. V.

Obsecramus ne in vacuum Dei gratiam recipiatis. Duplici genere Apostolus humanæ salutis curam subiacere contendit, vt & Dei prouidentiæ deuotus existeret, & ab hominibus charitatis officium exigeret. Tempore enim, inquit, accepto exaudiui te. Hoc scriptum est in Isaia Propheta. Prędestinatam docet gratiam Dei in tempore Christi, sic enim decreuit Deus affluere misericordiam suam, vt in nomine Christi, poscentibus auxilium largiretur. Ecce nunc tempus acceptabile. Tempus adesse dicitur, quo in tempore ad indulgentiā proficere peccatores possent. Tempus adesse dicitur, quo morbis mortalibus medicina posset infundi: & ideo se solicitum esse circa ægroti salutem, ne forte negligentia aliqua medicinæ gratia effectu careret & bonæ voluntatis suæ. Fide ergo & vigilantia sua omnem offensionem negligentibus amputat.

D *Quæ gratia præueniens dicitur, & à sola Dei prædestinatione confertur. Libro secundo de Abraham. Require suprà, in cap. Ecclesia. Apparet quantæ sit efficaciæ ipsa gratia. In fine tractatus de Helia & ieiunio. Require suprà, in c. Baptismus. Potior est enim in effectu gratia quam natura. In tractatu de mysterijs. Require supra, in cap. Eucharistia. Veruntamen vt dicit libro de Ioseph.* Cap. 11. Tom. IIII.

Habemus naturæ argētū, habemus & gratię. Natura opus est creatoris: gratia munus est redēptoris. Etsi nō possumus videre dona Christi, ille tamē donat & operatur occultè: & donat omnibus, sed seruare paucorū est, & nō amittere. Nō omnibus tamē donat omnia. Triticū multis datur, scyphus vni qui prophetico & sacerdotali donatur munere. Non enim omnes, sed Propheta dicit: Calicē salutaris accipiam, & nomē Domini inuocabo.

Cap.32. Tom.I. GRATIARVM ACTIO ET GRATITVDO. A

Qui gratiã recipit, debet rependere. Lib. de officijs.

Quæ legis vel accipis à Domino Deo, operibus exequaris, & collatã in te gratiã officiis repręsentes, vt Petrus & Paulus, qui euangelizãdo, vicem quandã largito- † *Alias, possint.* ri muneris reddiderũt, vt possent† singuli dicere: Gratia autem Dei sum id quod sum: & gratia eius in me egena non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Alius ergo fructum accepti beneficij, vt aurũ auro, argentum argento repẽdit: alius laborem: alius, haud scio an etiam locupletius solum restituit affectum. Quid enim si reddendi nulla facultas suppetit? In beneficio reddẽdo plus animus quàm census operatur: magísque præponderat beneuolentia, quàm possibilitas referendi muneris.

Cap.6. Tom.IIII. *Dicit etiam libro secundo de Cain & Abel.*

Simul omnia fieri iubere potuit Deus, sed distinctionem seruare maluit, quam nos in omnibus imitaremur negotiis & maximè in vicissitudinibus gratiarũ. In quibus non satis est reddere quod acceperis, sed commendare quod reddas. Nam si quis debitum soluat, & in referendo faciat iniuriam creditori, intolerabilius est vtique quàm non reddidisse quod debebat. Non ergo quantitas solutionis, sed animus reddentis & qualitas consideratur & affectus.

Dicit etiam libro secundo de Abraham, cap. tertio.

Ædificauit Abraham aram Domino, qui sibi apparuit. Impressus est enim typus iste validus in anima eius, & manifesta fides veritatis. Suppetit enim grato viro memoria, ingrato irrepit obliuio. Illi hærent à quibus adiuuatur, isti labuntur omnia quæ conferuntur.

Tom.V. *Ipsa gratiarum actio debet reddi Deo salutis gratia. Super secundam Epistolam ad Thess. cap. primo.*

Gratias, inquit Apostolus, agere debemus Deo semper de vobis fratres, &c. Deo se debitores de horum profectu in gratiarum actione profitentur: & vt nõ qualecunque esse debitum ostenderet, sicut dignum est ait, vt pro tam infinito dono satis grandes gratias referendas Deo testarentur.

Cap.22. Tom.IIII. *Gratiarum actio celeriter & sponte fieri debet. Libro de Noë & arca.*

Ædificauit, inquit, Noë arã Domino. Qua ratione suprà Dominus admonuit quæ faceret, & fecit Noë omnia. Hoc autẽ quod non admonitus est fecerit, fortasse requiratur. Sed vtiq; Dominus non debuit quasi auarus mercedem gratiæ postulare, & iustus eam intellexit veram gratiarum actionem esse, quæ nõ iuberetur, sed deferretur: itaque nec dilationem passus est. Etenim grata animi virtus passionem dubitationis excludit, qui autẽ debitum gratiæ vt à se exigatur expectat, ingratus est. Quod autem ædificauit, inquit, Deo, & non dixit, Domino, sed, Deo: secundum nominis interpretationẽ non coacta videtur hęc actio esse gratiarum quasi Domino: sed virtus iusti morigera & grata quasi Deo. Quod imperiale est sequestrauit, quod beneficij nominauit.

Tom.V. *Gratias Deo agere est sanctè viuere. Super Epistolam ad Colossens. cap. tertio.*

Inquit Apostolus. Omne quodcunque facietis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu, gratias agẽtes Deo & Patri per ipsum. Quoniam suprà in corde Deum laudari, & illi gratias referri præcepit, nunc tam in verbo quã in opere totius conuersationis nostræ nomen Domini Iesu laudari & exaltari hortatur, vt cum verba nostra carent reprehẽsione, & opera nostra bona sunt, magnificetur Dominus Iesus cuius magisterio, inuituperabiles sunt discipuli. Tũc enim veras gratias agimus Deo per ipsum, si modum præceptorum eius custodiamus.

Tom.II. *Semper Deo tenemur gratias reddere. In tract. de obitu Theodosij Imperatoris.*

Inuocaui Dominum, non in paucis, sed in omnibus diebus vitæ meæ. Nam certis diebus inuocare non omnibus, fastidientis est non sperantis, & pro vsu affluentiũ commodorum mercedem gratiarũ referre, non pro deuotionis affectu. Et ideo Paulus, inquit, In omnibus gratias agite. Quãdo enim nõ habes quod Deo debeas, aut quando sine Dei munere es, cui quotidie viuendi vsus à Domino est? Quid enim habes quod nõ accepisti? Ergo quia semper accipis, semper inuoca: & quia quod habes à Domino est, debitorem te semper esse cognosce. Malo tamẽ vt quasi diligens q̃ coactus debitum tuũ soluas.

Vnde in quodam sermone quadragesimæ, qui incipit vt sequitur. Ser. ord. 43. Tom. III.

Satis abundéque dixisse me credo superiore Dominica, ad correctionem eorum qui Diuinis muneribus perfruentes gratias non referunt creatori, & vtentes beneficiis cælestibus tãquam ingrati & indigni beneficiorum non remunerantur authorem. Ingrati, inquam, qui B Deũ nec quasi serui metuunt Dominũ, nec quasi filij honorificant vt parentem: Dicit per Prophetam Deus. Si Dominus sum, vbi timor meus? si pater, vbi amor meus? Malach. 1. Hoc est, Si seruus es, redde Domino timoris obsequiũ: Si filius, exhibe patri pietatis affectum. Tu autẽ cũ gratias non agis, Deum nec diligis, nec vereris. Vnde autem contumax seruus, aut superbus es filius? Qui est igitur vtilis Christianus, semper debet patri ac Domino suo laudès dicere, & in eius gloriam omnia procurare, sicut ait beatus Apostolus dicens: siue manducatis, siue bibitis, siue aliquid facitis, omnia in gloriam Dei. 1. Corinth. 10.

Et addit de prandio gratias referendas, &c.

Videte quale viri Christiani voluit esse conuiuium Apostolus, vt magis fides Christi, quàm prandij sagina comedatur, & plus reficiat hominem Dominici nominis frequens inuocatio, quàm epularũ multiplex & copiosa collatio: meliúsq; pascat esurientem religio, quàm sagina. Omnia, inquit, in gloriã Dei facite. Omnes ergo C actus nostros Christo vult socio vel teste compleri, hac scilicet ratione, vt bona ipso authore faciamus, mala propter ipsius contuberniũ declinemus. Erubescit enim mala facere q̃ scit Christũ se habere participẽ. Christus autẽ in bonis adiutor est, in malis noster est cõseruator.

Vnde inuehit contra contrarios mores in quodam alio sermone eiusdem temporis, qui incipit, Frequenter admonui vos fratres, &c. Ser. ord. 42.

Orare autẽ & gratias agere Deo quid sit, plerosq; de vobis etiam arbitror ignorare: qui surgẽtes primo diluculo, non nisi de prãdio cogitent: cum prãderint, somno se tradant: nunquam Diuinitati gratias referentes, quæ illis & prãdium ad refectionem, & somnum dederit ad quietem. Vtique tu Christiane si es vtilis, meminisse debes cuius panem comedis, & ei laudẽ dicere. Dic mihi, nũ si quid de tuo cuicunq; largiris, expectas vt tibi gratias agat, vt benedicat domum, de qua ei humanitas sit tributa? Qui si fortè gratias non agit, quemadmodum à te denotatur ingratus? Ita ergo & à nobis expectat qui D nos pascit Deus, vt pro præstitis ab eo escis illi gratias referamus, & saturati donis ipsius laudes dicamus. Hæc enim beneficiorum est retributio Diuinorum, vt cum refecti fuerimus, bene nos confiteamur acceptos. Cæterùm si accipientes Diuina munera, taciti & immemores fuerimus, tanquàm ingrati & indigni eorum subministratione fraudabimur, vt Deum quem beneficiis non cognouimus, malis ingruentibus requiramus, & aduersis stimulemur ad rogandum, qui prosperis gratias non egimus ad fruendum. Sicut nunc contigit, vt qui in pace pigri fuimus ad laudes referendas, modò in tribulatione trepidi existamus ad pericula deploranda.

Et similiter gratias agere debemus, quando de mane surgimus, & etiam quando sero ad dormiendum imus. In sermone præallegato. Serm. 43.

Cum diluculo surgimus, debemus prius quàm procedamus è cubiculo, gratias agere Saluatori, & ante omnes actus seculi, actus pietatis habere, quia nos quiescentes,

ſcentes & dormientes in lectulis cuſtodiuit. Quis enim niſi Deus dormientem cuſtodit hominem, qui ita reſolutus in ſomnũ, oblitus ſui vigoris humani à ſe alienus efficitur, vt neſciat quid ipſe ſit, vbi nam demoretur, adeſſe ſibi certè ipſe non poſsit? Neceſſarius igitur Deus eſt dormientibus, quia dormientes ſibi adeſſe non poſſunt: & à nocturnis inſidiis genus humanum ipſe cuſtodit, quia id tempus ad cuſtodiendum alter nemo peruigilat. Debeo ergo illi gratiam qui vt ego ſecurus dormiam, ille peruigilat. Ipſe enim nos ituros cubitũ quodam gremio quietis ſuſcipit, & theſauro pacis reconditos ſeruat, & caliginum quadam tuitione in lucem defendit: vt malitia inimicorum hominum repellatur tenebris, quæ non poteſt benignitate depelli, & pacem feſſis præſtet obſcuritas, quam non præſtabat humanitas. Dum enim neſcit homo vbi ſuũ aduerſariũ perſequatur, pacẽ quam volens præſtare noluit, præſtat inuitus.

Et addit.

Debemus ergo ſurgentes gratias Chriſto agere & omne diei opus in ſigno facere Saluatoris. Nónne cũ adhuc gẽtilis eſſes ſolebas ſigna perquirere, quę ſigna quibus rebus eſſent proſpera magna inquiſitione colligere? Iam nunc nolo erres in numero: Scito quia in vno ſigno Chriſti omnium rerum eſt tuta proſperitas. Qui in hoc ſigno iter facere aggreditur, ad cælum vſque perueniet. In hoc igitur nomine omnes actus noſtri dirigẽdi ſunt, & ad ipſum totius vitæ noſtræ commotio referenda, quia ſicut ait Apoſtolus. In ipſo viuimus & mouemur & ſumus. Sed & cum veſpera diẽ claudit, ipſi debemus per pſalterium laudem dicere, & gloriam eius modulata ſuauitate continere, quo operum noſtrorum conſummato certamine veluti victores requiem mereamur, & laboris quædam palma ſit ſoporis obliuio.

Cap.9. Tom.IIII. *Prædicta gratiarum actio eſt voti ſolutio. Libro primo de Cain & Abel.*

Hæc igitur melior votorum ſolutio eſt, ſicut & Dauid ait: Immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſsimo vota tua. Laudare Deum commendare eſt votum & ſoluere. Vnde & Samaritanus ille aliis ante fertur, qui cum leproſis aliis nouem ſecundum pręceptum Domini mundatus à lepra, ſolus regreſſus ad Chriſtũ amplificabat Deum & agebat gratias. De quo ait Ieſus: Non fuit ex illis qui rediret & gratias ageret Deo, niſi hic alienigena. Et ait illi: Surge & vade, quia fides tua te ſaluum fecit. Luc.17.

Cap.7. *Propterea eodem libro.*

Et factum eſt poſt dies, obtulit Cain ex fructibus terræ munus Domino. Duplex culpa. Vna quòd poſt dies obtulit: altera quòd ex fructibus, non ex primis fructibus. Sacrificium autem, & celeritate commendatur & gratia. Vnde præceptum eſt: Si voueris votum, non facias moram reddere illud. Melius eſt enim non vouere votum, quàm vouere & non reddere. Cum enim moram facis, nõ reddis votum. Eſt autem poſtulatio bonorum à Deo cum ſoluendi muneris promiſsione. Et ideo cum impetraueris quod petiſti, ingrati eſt tardare promiſſum. Sed interdum aut negligentibus irrepit obliuio impetratorum, aut tumidis & elatis. Arrogare euentus ſibi, hebetis cordis eſt, & bonum quod agit vel quod à Deo conſequitur, propriis virtutibus vendicare nec authoris deputare gratiæ, ſed ipſe ſe ſuorum bonorum authorem dicere. Tertium genus eſt peccati quidem minoris, ſed ſupparis arrogantiæ, eorum ſcilicet qui datorem bonorum Deum non negant, ſed ea quæ acciderint ſibi per prudentiam ſuã cæterarúmque merita virtutum iure delata arbitrantur. Propterea etiã Diuina dignos habitos gratia, quod nequaquã videren tur indigni, quibus talia Diuinis beneficiis prouenirẽt. Ne quid ergo huiuſmodi accidat, vnde votum tuum tibi in peccatum fiat, lex te informauit atq; inſtruxit, dicente Domino qui legem dedit: Attende tibi ne obliuiſcaris beneficia Domini Dei tui, & non cuſtodias mandata & iudicia & iuſtitias illius quæ ego præcipio tibi hodie, vt cum manducaueris & repletus fueris, & cum domos bonas ædificabis & habitare cœperis in eis, & oues tuæ & boues tui cum repleti fuerint, & cum ære, argento & auro cõpletus fueris, & omnia poſsidere cœperis, & plena fuerint horrea tua, exaltes cor tuum & obliuiſcaris Dominum Deum tuum. Tunc ergo obliuiſceris Dominum, cum oblitus fueris tui. Si autẽ cognoſcas te infirmum eſſe, cognoſces Deum eſſe ſupra omnia, & immemor eſſe non poteris vt ei reuerentiam debitam ſoluas. Deuter.8.

Inducit de gratitudine exemplum de Satyro fratre ſuo, qui Deo gratus erat. Libro de flebili querimonia & exceſſu eiuſdem.

Denique primus ſeruatus ex vndis, & in portum terrenæ ſtationis euectus, præſulem ſuum cui ſe crediderat recognouit, ſtatímque vbi etiam cæteros ſeruulos ſuos vel ipſe liberauit, vel liberatos comperit, negligẽs facultatum, nec amiſſa deſiderans, Dei Eccleſiam requiſiuit, vt ageret gratias liberatus, & myſteria æterna cognoſceret, pronuntians nullum referendæ gratiæ maius eſſe officium. Quòd ſi homini non referre ſimile homicidio iudicatum eſt, quantum crimen & non referre Deo? Eſt ergo prudentis agnoſcere ſeipſum, & quemadmodũ à ſapientibus definitum eſt, ſecũdum naturam viuere. Quid eſt enim tam ſecundum naturam, quàm referre authori gratiam? Aſpice cælum hoc. Nónne authori refert gratiam cum videtur? Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentũ. Mare ipſum cum ſedatum atque tranquillum eſt, Diuinæ ſerenitatis teſtatur indicium: cum mouetur, indignatio ſuperna terrori eſt. Nónne omnes Dei gratiam iure miramur, cũ aduertimus quòd inſenſibilis natura quadam ſenſibili ratione ſuos fluctus coërceat, & fines ſuos vnda cognoſcat? Nam de terris quid loquar, quæ Diuino obediẽtes pręcepto, omnibus ſponte animantibus pabulum ſubminiſtrant, atque id quod acceperint agri, velut creſcentibus vſuris multiplicatum cumulatúmque reſtituunt? Ergo ille, qui natura Diuini rationem operis igneo mentis vigore perceperat, ſciuit primò omnium ſeruatori ſuo gratiam eſſe referendam. Sed quia referre poterat, habere poterat. Eſt enim huiuſcemodi gratiæ vis, vt cum refertur habeatur, & habẽdo referatur. Referebat igitur gratiam, deferebat fidem. Pſal.18. Tom.I.

GRAECVS. *Dicebantur communiter Græci gentiles. Super epiſtolam ad Romanos, cap.j. Exponens illud, Græcis ac Barbaris, &c.*

Græcos gentiles poſuit, ſed eos qui Romani dicãtur, ſiue natione, ſiue adoptione.

Etiam Græci falſos codices habent: ſuper eandem epiſtolam, cap.v.

Sic præſcribitur nobis de Græcis codicibus, quaſi non ipſi ab inuicem diſcrepent, quod fecit ſtudium contentiõnis. Quia enim propria quis authoritate vti non poteſt, ad victoriam verba legis adulterat, vt ſenſum ſuum quaſi verba legis aſſerat, vt non ratio, ſed authoritas præſcribere videatur. Conſtat autem quoſdam Latinos porrò olim de veteribus Græcis translatos codicibus, quos incorruptos ſimplicitas temporis ſeruauit, & probat: poſtquam autem à concordia animis diſſidentibus & hæreticis perturbantibus torquere quæſtiones cœperunt, multa immutata ſunt ad ſenſum humanum, vt hoc contineretur in literis quod homini videretur. Vnde etiam & ipſi Græci diuerſos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quãdo & ratio & hiſtoria, & authoritas conſeruatur. Nã hodie quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, ſic inueniuntur à veteribus poſita, Tertulliano, Victorino & Cypriano.

Eſt tamen Græcus ſermo expreſſior Latino. Libro ſuper Beati immaculati, litera xij. verſu vij. Tom.IIII.

Non

Non possumus in omnibus vim Græci sermonis exprimere. Maior inde Græco plerunque vis & pompa sermonis est.

Tom.II. *Dicit etiam libro de incarnatione Domini.*

Græcorum codicum authoritas potior est.

Lit.17.versu 5. Tom.IIII. GRESSVS. *Animæ gressus dicuntur affectus. Lib. super Beati immaculati.*

Gressus pro profectibus animæ accipiendos frequẽtibus scripturarum testimoniis admonemur. Nã quis tam stolido ingenio qui putet David de pedum suorum corporali gressu esse solicitum, & his Diuinæ directionis auxiliũ postulare? Ille verò vt sanctus vitæ suæ cursum dirigi gestiebat, sicut & alibi scriptura testatur, dicens: A Domino diriguntur gressus viri. Denique ipsius vtamur testimonio, q̃ ait in superioribus: Paulò minus effusi sunt gressus mei: quia zelaui in peccatoribus pacem. Animi sui itaque ostendit claudicasse vestigium, dum pacem peccatorum putat esse mirandam. Videntur quidem habere tranquillitatem, videntur quiete frui: sed non est quies, vbi animus inquietus est, non est ibi tranquillitas mentis vbi animus exagitatur obnoxiæ stimulis conscientiæ. Quomodo securitas, vbi diuersarum est pugna passionum: vbi conflictus grauium cogitationum? Vnde Dominus definiens quid sit pacem habere, ait: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: nõ sicut mundus dat, ego do vobis: ostẽdens pacem quam mundus dat: veræ pacis gratiam nõ habere. Ideóque nõ in homine esse pacem volens docere, addidit: Pacem meam relinquo vobis: Et iterum, Pacem meã do vobis. Denique & Propheta dicebat, Pax, pax: & vbi pax? Manifestũ est igitur eum de titubatione suæ dixisse sententiæ, in qua animus non corpus titubauerat gressu. Et Moses ait: Transiens videbo hoc visum magnum. Etenim vt Deum videret, progressione quadam virtutis ad vlteriora processit. Pastor erat ouiũ, & dux factus est ciuium. Et ad sponsam dicitur in Canticis: Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filia Aminadab: Moduli femorum tuorum similes torquibus operæ artificis.

Prouerb.20. Psalm.72. Ioan.14. Hierem.8. Exod.3. Canticor.7.

Quomodo gressus animæ in sanctis secundum Deũ fuerint directi. Ibidem infrà.

Rectè ergo David petit gressus suos dirigi secũdum verbum Dei, vt fiant & ipsi speciosi, & non dominetur ei iniquitas. Quam iure precatur. Sciebat enim & Abraham gressus suos secũdum præcepta Domini dirigentẽ, & appetitu speciosæ vxoris pudore tentatũ, sed nõ confusum, & vnici immolatione filij postulata patriæ mentis pietate luctatum, sed coronatum: Se quoque in furore Saul, incesto Amon, Absalõ parricidio iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc solo euasisse, quod dirigens gressus suos secundum pietatem Domini à paterno non recessit affectu, intra se gemens crimen incesti, à se relegans odia parricidæ. Filius meus Absalõ, filius meus inquit Absalõ: quis dabit mihi mortem pro te? memor naturæ pietas, † offensi immemor, de quo ante quæsiuit, puérne viuit? Et fortasse quærẽdum sit, qua ratione antè puerum dixit, postea filium nominauit: cur non in vtroque aut puerum dixit, aut filiũ? Si viueret, puer erat, quia parricidio petebat patrem. Non ergo pietatis nomen accipere debebat, sed infirmitatis. Ideóq; vir iustus quod religionis fuit, tacuit: quod infirmitatis, aspersit. Vbi verò est mortuus, apud pium patrẽ personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit.

† Aliàs, & pietatis.

Tom.IIII. *Gressus dirigũtur à Deo causa gratiæ quam dat Deus, In tractatu super Psalmum xxxvj.*

Ipse qui à Domino dirigitur, viam Domini cupiet: quia duce ipso omnis leuatur labor, omnia impedimẽta remouentur, incentiua subministrantur, & ipse Dominus non aspernatur, sed libenter accipit viã viri quem ad virtutem ipse direxerit. Pulchrè autẽ gressus viri diri gi dicuntur à Domino: quia non volentis neque currentis, sed miserẽtis est Dei, sine offensione seruare vestigiũ. Qui enim plantat & qui rigat nihil sunt, sed qui incrementum dat Deus. Ipsi soli gloria virtutũ iure defertur. Denique etiam iustus cadit interdum, sed si iustus est, cum ceciderit non conturbabitur. Quod conditionis est, cadit: quod iustitiæ, resurgit: quoniam iustum Deus non derelinquit, sed confirmat manum eius.

Cap.15. Tom.IIII. GRVES. *Aues sunt gregales. Require suprà, in cap. Auis. In eis politia quædam est, qua humana delineatur. Libro quinto Hexameron.*

Ab iis igitur exordiamur, quæ nostro vsui imitationem dederunt. In illis enim politia quædã & militia naturalis, in nobis coacta atque seruilis. Quàm iniussi & voluntario vsu grues in nocte solicitam exercent custodiam, dispositos vigiles cernas, & cæteris cõsortibus generis quiescentibus, aliæ circumeunt & explorant, ne qua ex parte insidiæ tententur, atque omnem deferunt impigro sui vigore tutelam. Pòst vbi vigiliarum fuerit tempus impletum, perfuncta munere, in somnũ se præmisso clangore componit, vt excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est. At illa volens suscipit sortem, nec vsu nostro inuita & pigrior somno renuntiat, sed impigrè suis excutitur stratis, vicem exequitur, & quam accepit gratiam, pari cura atque officio repræsentat. Ideo nulla desertio, quia deuotio naturalis: Ideo tuta custodia, quia voluntas libera. Hunc etiam volantes ordinem seruant, & hac moderatione omnem laborem alleuant, vt per vices fungãtur ductus sui munere. Præcedit enim vna & præcurrit cęteris pręstituto sibi tempore, & quasi ante signa præcurrit: deinde conuertitur, & sequenti sortem ducẽdi agminis cedit. Quid hoc pulchrius & laborem omnibus & honorem esse communem, nec paucis arrogare potẽtiam, sed quadam & omnes voluntaria sorte transcribi?

Require alia suprà, in cap. Communitas.

Tom.V. GVBERNATIO. *Omnium gubernatio est à Christo: nec minoris est virtutis quam creatio. Super Epistolam ad Hebræos, cap. primo.*

Portans, id est, gubernãs omnia eo verbo virtutis suę, per quod fecit omnia. Non enim minus est gubernare mundum quàm creare. Nam in creando quidem, ex nihilo rerum substantiæ productæ sunt: in gubernãdo verò ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeant continẽtur. Ergo dum hæc omnia reguntur, & ad inuicem sibi repugnantia coaptantur, magnum & valde mirabile plurimæque virtutis Dei iudicium declaratur.

Tom.IIII. *Qualiter in aduersis nos gubernare debemus. Dicit lib. super Beati immaculati, litera octaua, versu quarto.*

Sciens Dominus citò nos frangi solere, ait Apostolis: Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Si te cupiditas appetentiáque tentauerit, lege Euangelium, dicat tibi Christus: Non turbetur cor tuum. Si quis terror ingruerit, dicat tibi Iesus: Non turbetur cor tuum neque formidet. Si qua supplicia persequutor inflixerit, lege Euangelium, dicat tibi Iesus: Non turbetur cor tuum neque formidet. Lege Apostolum dicentem. Indignæ enim sunt passiones huius temporis, ad superuenturam gloriam. Si in mari nauiganti grauis fluctus insurgat, tempestas atra desæuiat, dicat tibi Iesus: Ego sum, noli turbari. Veniens igitur in certamen aliquod magnum & graue, dic prius: Paratus sum & non sum turbatus vt custodiam mandata tua. Et quid dicam de secularibus? Estó paratus, non solùm aduersus ea quæ vides, sed etiam aduersus ad ea quæ non vides. Foris, inquit, pugnæ, intus timores. In te ipso tibi bellum est, bonum est vt in tranquillitate sit animus tuus, & in quadam serenitate. Sed gubernator ille est melior, qui in tempestate nauem gubernat. Rege igitur te ipsum: quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudauerim virtutem gubernatoris qui nullas procellas senserit, & cursum nauigij direxerit, nulla

nulla tempestate iactatus? Sed illum magis laudauerim, A qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus, non timet vel cum eleuatur vndis nauigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudandus est gubernator sui, qui ea quæ aduersa sunt, vincit patientia, virtute superat: secundis non extollitur, aduersis non frangitur. Bellum tibi est etiam aduersus nequitias spirituales. Aduertis cum quantis tibi prælium. Et ideo meditare, & statue animo, vt procedens ad prælia dicas: Paratus sum, & nõ sum turbatus, vt custodirẽ mandata tua.

Gubernare nos debemus sapientiæ gubernaculo. In tractatu super psalmum xxxvj. Tom. IIII.

Iustitiæ forma describitur, & augetur, dicente scriptura: Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabũtur gressus eius. In corde iusti lex Dei est. Quæ lex? non scripta, sed naturalis. Iusto enim lex non est posita, sed iniusto. In corde eius lex est, non perfunctoriè, sicut in labiis Iudæorum. Corde enim creditur ad iustitiam. Qui B credit, & loquitur. Qui autem loquitur, non continuò credit. Denique non credit populus, de quo dictum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Si igitur gentes cum ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi lex sunt, cognoscentes quæ sequi debeant, vel cauere: quantò magis fidelis & iustus, qui ad imaginem & similitudinem Dei viuit, decora nouit & honesta decernere, & vti legitimo quodam naturalis sapientiæ gubernaculo, ne eius supplantentur vestigia, sicut Esaü, quem propter gulæ auiditatem frater supplantauit, vt caderet, atque in mortem vestigia eius effudit? Quò magis iustus est quisque, eò magis illi insidiatur inimicus. Et ideo ait scriptura: Considerat peccator iustum, & quærit perdere eũ: Dominus autem non derelinquet eũ in manibus eius, nec damnabit eum, cũ iudicabitur illi.

GVLA. *Contra Dei legem eius vitium esse probatur, libro sexto Hexameron, cap. ij.*

Simile vanis relationibus exquisitum illud, & accuratum opiparè conuiuium est, in quo phasiani aut turturis species apponitur, & in his pullus manducatur: aut pullus infertur, & ostreis est fartus aut spondulis: aut poculum bibitur, quod diuerso colore atque odore in alienos mutetur sapores; maritima terrenis, terrena maritimis farciuntur. Hoc est reprehendere prouidentiã creatoris qui nobis ad victum omnia donauit, quòd non illa miscuerit. Sed hæc dulcia primò videntur, & postea fiũt amara. Quò enim copiosior fuerit luxuries, eò perniciosior intemperãtia est. Helisæus autem amara apposuit, sed postea facta sunt dulcia. Denique antè in illo cibo mortẽ putabant, postea in eo suauitatis & vitæ gratiam sunt adepti.

Propterea cum dulcibus amara instituit Deus. Libro tertio eiusdem. Require suprà, in capit. Cibus. A diabolo gula consulitur, & abstinentia à Christo. In tractatu de Helia & ieiunio. Cap. 4.

Serpens gulę persuadet, Dominus ieiunare discernit. Denique ipse ait, Ieiunate & orate, ne intretis in tentationem. Itaque gula de Paradiso regnantem expulit, abstinentia ad Paradisum reuocauit errantem.

Gula est inquieta sumptuosa & laboriosa. Ibidem. Cap. 8.

Ieiunium sobrietas mentis est: hoc vigent sensus, in hoc iudicia tractantur, in conuiuio pocula. Ieiunium custodit disciplinam; luxuriam sequitur inopia. Mater est luxuria famis, secũdum propheticum dictum. Ieiunium quietem diligit, luxuria inquietudinem. Obsonator est, qui antẽ quàm luceat, fores pulsat alienas, & tanquam bellum aliquod immineat, excitat dormientes. Turbatum vides, anhelantem aduertis, interrogas quæ causa perturbationis sit. Poscit, inquit, dominus meus, vt vinum melius veneat, quærit vbi durior vulua curetur, vbi iecur mollius, vbi phasianus pinguior, vbi piscis recẽtior. Cursitat per diuersa, & cum inuenerit summo cursu properat. Inquietat dominum somnolentum, auctionatur pretia: si pretium mouerit piscis, nusquam meliorem asserit inueniri, imo deesse. Heri, inquit, tempestas, hodie procella, vix istum potui latentem deprehendere. Multi cõcursant in macello, si tu reddideris, alter plus dabit, & quid exhibebis in prandio? Istius vini ille natalis est, hæc ex illo lacu lecta ostrea, talis fit de singulis iactitatio. Hasta quædam agitatur inter obsonatorem & pastorem. Turbatus addicit patrimonium, rogat adhuc per quos suorum bonorum iura minuantur. Curritur ad coquinã, fit ingens strepitus, fit tumultus. Tota exagitatur familia: maledicunt omnes quòd nulla iis requies. Tandem aliquando da requiem coquo. Instar statuę pincernę dextera summo gelu riget. Ille in frigida exercet manus, illi marmora lauaturi munda pauimenta vino madida, & spinis cooperta piscium: & quanti dum ambulant vulnerantur? In ipso conuiuio clamor epulantium, gemitus vapulantium. Si quis fortè displicuit amicis, illi rident, tu indignaris. Sileat aliquando domus à multis perturbationibus huc atque illuc discurrentium, à sono immoderatorum animalium. Vacet fumo, & semiustulatorum nidore, non coquina, sed carnificina: putes prælium geri, non prandium curari, ita sanguine omnia natant. Malè dominicæ seruitur gulæ, quæ semper expetit, nunquam expletur. Quid enim insatiabilius ventre? Hodie suscipit, & cras exiget. Cum impletus fuerit, disputatur de continentia: cum digesserit vale virtutibus dicitur, quærit luxuriam. Inter pocula philosophia prædicatur: Inter philosophos vina laudantur. Vigiliæ, inquit, & cholera, & tortura viro insatiabili: Manducat, & paulò pòst pœnitet: non illum diutius sua intemperantia delectauit. Eccles. 31.

Exemplificat de diuite epulone. Require suprà, in cap. Ebrietas. Vnde contra eam exempla patent & pro abstinentia. Eodem libro. Require suprà ibidem. Stultus est qui gulam sequitur. In tractatu de Naboth paupere. Cap. 8. Tom. IIII.

C Rectè arguitur stultitiæ, qui in manducando & bibendo locauerit spem suam. Et ideo ei tempus mortis vrgetur, secundũ quod dictum est ab ipsis qui gulæ seruiunt: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Stultus, quia animæ suæ corporalia subministrat.

Gula sumptuosum est vitium, quia ei naturale mare non sufficit. Libro quinto Hexameron. Require infrà, ca. Piscis. Cap. 5.

Finis gulæ qualis sit, patet. Lib. primo de Cain & Abel. Tom. IIII.

Quid thesaurus luxurioso, nisi sumptus luxuriæ? Sed non luxuriosus, sed frugi probatur. Et ideo vtere quasi frugibus quæ tibi apponuntur, vt non cum manducas multum, odibilis fias. Vigiliæ enim & tortura viro edaci. Et infrà: Si coactus fueris in edẽdo, surge & vome, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatẽ. Eccles. 31. Plurimos itaque gula sua occidit, nullũ frugalitas: innumeris vina nocuerunt, nullis parsimonia. Plerique inter epulas fudere animam, & mensas proprio repleuerunt sanguine. Aliis cruditas vocem simul rapuit, & sensum. Et si aliquibus cruditas noxia non fuit, iis ruinam D fecit ebrietas: etsi ipsa crimen non sit, alios ad egestatem redegit. Postremò audi quos Christus excludat. Cum intrauerit, inquit, paterfamiliàs, & clauserit ostium, incipietis foris stare & pulsare ostium dicẽtes: Aperi nobis: & respondens, dicet: Nescio vos vnde estis: recedite à me omnes operarij iniquitatis. Tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vnde estis. Audistis quid de manducantibus dixerit: audi nunc quid de ieiunantibus dicat. Beati qui nunc esuriunt & sitiunt, quia saturabuntur. Et infrà: Væ vobis qui saturati estis, quoniam esurietis. Sed vis manducare, vis bibere? Veni ad conuiuium sapientiæ quæ inuitat omnes cum magna prædicatione, dicẽs: Venite & edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.

Require de hac materia suprà, in capit. Abstinentia. & infrà, cap. Ieiunium.

Gumma

Cap.15. Tom.IIII. GVMMA VEL GVMMI SEV GVTTA. *Arborum gummi differunt forma & virtute naturali. Libro tertio Hexameron.*

Non mirum si cum aqua in se discrepet, discrepent etiam inter se lachrymæ arborum, quæ eiusdẽ aquæ alluuione generantur. Et cùm vna sit omniũ causa, diuersus singulorũ visus, diuersa natura est. Aliã vim habet cerasi arboris lachryma, aliã lentisci. Disparẽ quoque balsami guttam odorata Orientis ligna sudare produ̅tur: Diuersum quoque lachrymarũ genus virgulta ferularũ in Ægypto ac Lybia, quadam vi naturę secretioris illachrymant. Quid autem tibi referam (clementẽ licet esse sermonem) quòd electrum lachryma virgulti sit, & in tantæ materiæ soliditatem lachryma durescat? Nec leuibus id astruitur testimoniis, quando folia aut surculorum minutissimæ portiones, aut exigua quædã animantium genera in electro sæpe reperiantur, quæ videtur, cum adhuc gutta esset mollior recepisse, & solidata tenuisse.

Mirum de electro.

Cap.9. GVTTVR. *Guttur libro sexto Hexameron.*

Guttur est per quod totius corporis vitale commercium, & spiritus huius commeatus infunditur.

Ser.4. versu 1. Tom.IIII. HABERE. *Nihil est quod nõ habeat, qui habet Christũ. Libro de secunda interpellatione Dauid. Require suprà, in capite Dextera. Vnde probat quàm incomparabiliter meliꝰ sit habere Christum per fidem, quam omnia alia. Libro super Beati immaculati.*

Cum Mosi dictum esset, vt populo Iudæorũ per tribus singulas distribueret incolatus, & distribueret singulis tribubus portiones, tribum Leuiticum exceperit Deus, dicẽs: Filiis Leui nõ erit portio, neque sors in medio fratrum suorũ: quia Dominus Deus pars est eorũ. Et alibi: Ego Dominus portio eorũ. Negatur iis omnis terrena diuisio, vt ipsi dum secularẽ sibi non vendicant portionẽ, possessio fiant cælestis. Vel hoc solũ nouerint possidere, hoc est, fidei & deuotionis obsequiũ, multò ditiores, q̃ qui sibi possessionũ suarũ spatia ampla diffundunt. Quantũlibet fines extendãt suos, & terra deficit, & mare includit insanas cupiditates, & pendunt tributa maiora quàm fructus sunt. At verò iste nihil possidens, nulli nisi Deo militat: supra terram eius est portio, non cum terra deficit, non mari clauditur. Cui portio Deus est, totius est possessor naturę. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonũ fructũ, qui nunquã possit perire. Pro domibus satis est sibi vt sit habitatio Domini, & templũ Dei, quo nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosius Deo? Aut quid deest ei viro qui potest dicere, Non contingat mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quẽ mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Non potest in hoc princeps mundi huius sibi consortium vendicare, in quo nihil suum inuenit. Ideóque Dominus qui venit docere vt fieret nobis Deus portio, ait: Venit enim mundi huius princeps, & in me inueniet nihil. Meritóque imitatores nos sui volens esse ait: Nolite possidere aurũ, neque argentũ, neque pecuniã. Vnde Petrus ostẽdens in Deo portionẽ sibi esse, non in seculo, ait: Argentũ & aurum nõ habeo, sed quod habeo do tibi. In nomine Domini Iesu Christi Nazareni surge & ambula: Hoc est, Portio mea hęc est:

Ioan.14.

Act.3.

in portione mea diues sum, in portione mea potẽs sum. Meritò tales præsumo fructus istius portionis, vt salus & vita donetur: quia hoc est istius patrimoniũ portionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo: & surrexit qui erat claudus ab vtero matris suæ. Quomodo ergo poterat Petrus portionis suæ damna sentire, qui naturę dãna reparabat? Quare non habes argentum atque aurum Petre? dic nobis. Dic etiam quid sit istud quod habere te dicis, qui omnia quæ habebas te reliquisse dixisti: Sic enim loquutus es Domino: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: hoc est, non quæsiuimus quæ seculi sunt, non quæsiuimus partem de possessionibus, sed te elegimus portionem. Reliquisti ergo Petre omnia quæ antè habebas: Vnde habes quod habere te dicis? Surgit claudus, & sono tui sermonis erigitur. Sanitatem donas aliis, qui indigebas ipse tuæ salutis auxilio. Reliquisti ergo quæ habebas, accepisti quæ non habebas. Christus tibi portio: Christus tibi possessio est. Illius tibi nomen munificum, illius nomen tibi est fructuosum, illius tibi nomen tributa dependit, & bona tributa non pecuniæ, sed gratiæ. Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non frigore vritur, nõ tempestate quassatur. Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem. Serua portionem quam elegisti. Ea enim est portio, quam terrenæ partes æquare non possunt.

HABITARE ET HABITATIO. *Pisces sunt contenti habitare in loco natali: non homines. Libro quinto Hexameron. Require infra in cap. Piscis. Qui diuersis passionibus differunt, simul habitare non possunt. Libro secundo de Abraham.* Cap 6. Tom.IIII.

Nulla enim spatia possunt satis esse discordibus: Quietis & pacificis, etiã angusta abundãt: dissonis moribus, etiam spatiosa artantur. Et quia à principio dixi mentem hîc formari hominis, quæ à principio imperfecta fuerat, sed per incrementa & gradus quosdam proficit, ideo ait: Non capit eos terra. Hoc est, vna anima motus diuersos non recipiebat naturaliter sibi repugnãtes. Potest tamẽ fieri vt interdũ non omnia in vno eodémq; perfecta sint: possit aliqua vitia sua operire, vel motus suos temperare, si aut plura bona sint quibus pauciora vitia operiat, aut repentinã commotionẽ cõsilio maturiore flectat. Verùm si ex vtraque parte plura cõcurrãt dissona ac repugnantia, habitatio discrepantium virtutum ac passionum in vna anima soluatur necesse est. Figuratè ergo animam secundũ Philosophos terram appellauit. Nam & Salomon ait: Tanquã agricultura homo imprudens: quæ si fœcunda sit, opimis segetum fructibus abscondere potest spinas. Si verò spinæ concurrant aristis, secandi nulla est copia.

Et infrà subdit ibidem. Cap.eod.

Ecce inqt tota terra ante te. Hoc est, si nõ potest cõuenire, cedo omnibus, totũ cape si de loco aut possessione dissensio est. Quòd si moribus non conuenit, discede à me. Quanta autem præmisit ne cogeretur discedere?

Vnde virtus cum vitio habitare non potest. Libro secundo de Cain & Abel. Require suprà in capit. Culpa. Iusti mente in hoc mundo non habitant. Libro prædicto de Abraham. Cap.7.

Ioannes ait: Væ habitantibus in terra. Non vtique omnes homines comprehendit, qui tunc cursum vitæ huius conficerent (Sunt enim & in terris positi, quorum conuersatio in cælis est) sed eos quos terrenæ conuersationis affectus ac huius seculi vicerit gratia. Ergo non habitatores, sed accolæ sumus terræ huius. Accola enim temporalis diuersorij spem gerit. Habitator autem spem omnem atque vsum suæ illic locare videtur substantiæ vbi habitãdum putauerit. Itaque qui est terræ accola, habitator cæli est. Qui autẽ habitator terræ, possessor mortis est.

Et eodem Libro. Cap.9.

Dictum habes ad eum: Sciendo scies quòd peregrinũ

erit semen tuum in terra non sua, & seruitio opprimentur, & nocebũt eis, & humiliabũt eos annis quadringentis. Meritò tenebrosus horror magnus factus est, quia magna oracula deferebãtur, cum de populo seculorum dabatur præceptũ. Quomodo tamẽ facilè capere istud mens humana poterat, maximè quę admonebatur vt in hac peregrinaretur terra? Non enim tam quæ futura erant declarabãtur, quàm præscribebãtur quæ faciẽda forẽt. Peregrinũ, inquit, erit semẽ tuũ: siue quia omnes homines peregrini esse debeamus in hac vita (omnium enim pater est Abraham) siue quia verũ semen Abrahæ peregrinetur in hoc mũdo. Illud enim verũ semen est, de quo dictum est: In Isaac erit semẽ tuum. Denique qui se Abrahæ hæredẽ agnosceret, ait: Aduena ego sum in terra hac & peregrinus, sicut omnes patres mei. Qui enim peregrinus hìc fuerit, ciuis in cælo est. Qui autẽ in hac terra omnẽ animæ suæ substantiã constituendã putauerit, hæreditatémque huius terræ acquirẽdam, sibi exultauerit, à Dei regno excludetur. Vnde Apostolus ad fideles viros & ciues Hierusalem illius quæ in cęlo est, & Ecclesiæ filios dicit: Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei. Non ergo hæc terra nostra est, de qua potest princeps istius mundi dicere, ostendens regna omnia orbis, Tibi dabo potestatẽ hanc si procidẽs adoraueris me, erũt tua omnia quę sibi alieni vendicãt & seruitio opprimũt populum Dei, vt seruis eius nocere, & humiliare conentur sanctos Dei. Denique ipse Filius Dei nihil sibi ex hoc mundo vendicandũ putauit. Vnde ait: Venit huius mundi princeps, & in me inueniet nihil.

Ephes.2. Ioan.14.

Habitatio Christi in nobis magna est fidelitatis. Libro super Beati immaculati, litera octaua, versu primo. Tom.IIII.

Quid enim est quod conferri possit iis de quibus Deus dicit: Et inhabitabo in his? Quid magnificentius cælesti hospitio? Quid beatius possessione Diuina? Et deambulabo in iis, inquit. Alij querũtur de sui ruris angustiis: in te Deo ampla est possessio, in quo deambulare se dicit: hoc est laxæ spatia habitationis inueniẽs, qui terram includit manu. Sic enim scriptum est: Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Cui mundus angustus est, tu ei ampla es domus.

Sed de præparatione habitationis Christi in nobis, loquitur Libro de Isaac & anima, pertractans illud Cant. Cap.6. Tom.IIII.

Tu aperi vt in te Filius hominis reclinet caput, cui non est requies nisi supra humilem & auditum. Audiẽs anima, Aperi mihi: & caput roris plenum: hoc est, tentationibus secularibus: subitò turbata, & quasi surrectura quę surgere iubebatur, ait cum aloën redolet, & myrrha insignia sepulturæ: Exui tunicam meam, quomodo induã eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Veretur enim ne iterum in tentationes resurgat, ne iterum in culpam redeat atque peccatum, & egressus suos virtutúmque processus terrenis incipiat vestigiis inquinare. Certè etiam hoc modo perfectionẽ virtutis suæ indicat, quæ tantam Christi meruit charitatẽ, vt ad eam veniat & pulset ianuam eius, & veniat cum Patre, & cœnet cum eadẽ anima, & ipsa cum eo, sicut in Apocalypsi dixit Ioannes. Etenim cum in superioribus audisset: Ades huc à Libano, & cum aduerteret in carne se Christo adesse non posse, sed tunc adesse, si tunc adesset in spiritu, conformans se ad eius voluntatem vt esset & ipsa conformis imaginis Christi, iam non sentit carnis exuuias, iã quasi spiritus exuens se corporis cõiunctione, iam quasi oblita, & quæ, si velit, copulæ illius meminisse non possit, ait: Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Exuit enim tunicam illam pelliciam, quam acceperunt Adam & Heua post culpam, tunicam corruptelæ, tunicam passionum. Quomodo induam eam? Non requirit vt induat, sed ita signat abiectam, vt iam indumento sibi esse non posset. Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Hoc est: Vestigia mea laui dum egrederer, ac me eleuarem de corporis contubernio, de illa connexione & familiaritate carnalis amplexus, quomodo inquinabo eos vt in corporis claustrũ, & illum tenebrosum passionum eius carcerem reuertantur? Dum hæc illa dicit, misit operationẽ suam verbum tanquam per cauernam, nõ adhuc facie ad faciem misit, tanquam manum. Et venter, inquit, meus conturbatus est super eum. Et surrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham: digiti mei myrrha pleni sunt super manus clausuræ. Quid hoc significet, consideremus. Primùm operibus suis videtur, vt dixit Deus verbum tanquam per cauernam, non plenè atque perfectè: Deinde augetur amor, & conceptus adolescit, atque ex seminibus eius quæ quodam vtero intelligibilis susceperit anima, Diuinitatis eius totam plenitudinem habitantem in eo, corporaliter, vt legimus, videre desiderat. Surrexit, vt propius illud Dei verbum videret. Et in hoc ipso processus eius signatur, quòd surrexit per vigorem atque virtutẽ. Præsentia enim verbi hausit anima virtutem: sicut præsentia Mariæ, cum vtero grauis esset, erudit Ioannem in vtero cõstitutum à Deo vt exiliret in vtero, & exultaret Domini præsentiam recognoscens.

Etiam ad hoc facit quod dicit Libro tertio de virginitate, parte secũda. Require infrà in cap. Quærere. De habitaculis animarum separatarum. Libro de bono mortis. Require suprà in cap. Anima humana. Quomodo moraliter habitationem ædificare debemus. Epistola quarta ad Irenæum. Lib.3.Epist. Epist.12. Tom.III.

Venit in mentẽ illud quod Dominus in manu Aggęi Prophetæ loquutus est, dicens: Si tẽpus vobis est, vt habitetis in domibus cælatis? Quid ergo istud est, nisi in superioribus habitandũ, non vallestribus & subterraneis habitaculis? Qui enim infra terrã habitant, non possunt ædificare templum Dei & dicunt: Non venit tempus vt ædificetur domus Domini: simul quia luxuriosorum est hypogea quærere captantium frigus æstiuum, eò quòd resoluti deliciis æstus aliter ferre ac tolerare nequeant, & ideo requirãt vmbrosa penetralia: vel quòd desidiosi ignaua sub terris agant otia: deinde quòd tenebrosa illos & opaca magis delectent, quibus operari flagitia sua credant, secundum illud: Tenebræ circundant me & parietes, quem vereor? Sed frustra hoc sperant, cùm profunda abyssi & abscondita Deus cernat, & omnia deprehendat antè quàm fiant. At non Helias, non Helisæus in hypogeis habitabant. Denique alter mortuum viduæ filium tulit ad superiora, in quibus consueuerat sedere, & ibi eum resuscitauit. Alteri quoque Sunamitis illa mulier magna (vt scriptura testificatur) in superioribus hospitium parauit, & ibi conciciendæ sobolis, quia non habebat, meruit prærogatiuam, eiusdémque resuscitati pignoris vidit miraculum. Quid de Petro dicam, qui ad horam nonam ascendens in superiora baptizandorum gentium cognouit mysteria? At verò parricida Absalom in valle sibi regis titulum statuit, & in fossam proiectus est, cùm esset peremptus. Ergo sancti ascendunt ad Dominum, flagitiosi ad vitia descendunt. Sancti in montibus, criminosi in vallibus. Deus montium est & non vallium. Qui ergo illic, id est, in domibus habitabant vallestribus, in quibus non habitat Deus, domum Dei in se habere non poterant. Hanc enim Dominus quærebat ab illis domum, vt semetipsos ædificarent, atque intra se Dei templum viuis fidei lapidibus attollerent. Neque enim terrenorum parietum constructiones, & syluestrium ligna culminum desiderabat, quæ cum fuissent, manus diruerat hostilis: sed illud templum quærebat, quod in hominum conderetur mentibus, quibus dicendum foret: Vos estis templum Dei, in quo habitaret Dominus Iesus.

3.Reg.17. 4.Reg.4.

Hæres

Tom.V.

HÆRES ET HAEREDITAS. *Hæres omniũ est Christus. Super epistolam ad Hebr.*

Quid est, Quem constituit hęredem vniuersorũ? Hîc incarnatum dicit Filium, de quo superius loquutus est: sicut etiã de eo in secũdo legitur Psalmo: Postula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã. Non iam portio Domini tantum Iacob, & sors eius Israël, sed omnes prorsus nationes. Hoc est, Hunc filium Dominum cõstituit vniuersorũ. Hæredis autem vtitur nomine, vt duo quedam per hoc astruat & ostendat: quòd proprius sit Filius, & quòd dominationis illi nulla cõtingat omissio. Hæredẽ autẽ omniũ dicit, id est mũdi totius. Deinde ad altiora sermonẽ cõuertit, dicẽs: Per quem fecit & secula. Vt ostẽderet eundẽ nouissimis diebus venisse in mundum, per quem fecit & mundum: magnitudinem eius ostendens, qui fuit noui testamenti lator & autor.

Tom.V.

Hæredes Dei fieri possumus. Super epistolam ad Romanos, cap. viij. Require supra in cap. Filij Dei. Iterum super epistolam ad Galat. cap. iiij.

B

Itaque iam non seruus sed filius. Non est seruus, quia sublatus de potestate legis, socius factus est benedictionis proprij Filij Dei. Si autem Filius, & hæres per Deũ. Dubium non est, quia ideo quis adoptat sibi filium, vt hæredem illum relinquat. Sed hæreditas ex morte alicuius prouenit. Quid est ergo vt mortales eius hæredes dicantur, qui semper viuit? Sed scriptura more nostro loquitur, vt intelligere possimus. Vt enim ostendat daturum patrem filiis de bonis suis, hæc quæ daturus est hæreditatem appellat.

Episto. ad Clemẽtianũ. lib. 9. episto. epist. 73. Tom. III.

Vnde hæreditas est promissa nobis per Christum causa gratiæ. In epistola xij. ad Irenæum.

Non ex lege hæreditas data est, sed repromissione. Etenim Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius, quod est Christus. Lex itaque præuaricationũ gratia posita est, donec veniret semen cui repromissum est. Et ideo conclusa sunt omnia sub peccato vt repromissio ex fide Christi daretur credentibus. Postquã autem venit fides, iam non sub lege, hoc est, sub pædagogo sumus, quia sumus filij Dei, & omnes sumus in Christo Iesu. Si autem sumus omnes in Christo Iesu, ergo Abrahæ semen sumus secundum promissionẽ hæredes. Hæc est Apostolicæ cõclusio sentẽtiæ. Sed occurrit adhuc ei quod poterat etiam Iudæus dicere: Et ego hæres sum, quoniã sub lege sum. Lex autẽ vetus testamẽtũ dicitur. Vbi autẽ testamentũ, ibi hæreditas. Et licet ad Hebręos ipse dixerit, quia testamentum, non valet quãdiu viuit testator, sed eius morte firmatur: tamen quia in Hieremia Dominus loquutus est de Iudęis, & ait: Facta est hæreditas mea mihi sicut leo: hæredes eos negare voluit. Sed sunt hæredes sine re, sunt & cum re. Et dicũtur hæredes testatore viuente qui scripti sunt, sed sine re. Sunt etiam hæredes qui nihil differunt, à seruulo, quoniam sub curatoribus sunt & actoribus. Ita, inquit, & nos eramus Iudæi sub elemẽtis mundi huius seruiẽtes. Postquam verò venit plenitudo temporis & Christus aduenit, iam non sumus serui si in Christum credamus. Ergo dedit illis speciem hæreditatis, possessionem negauit. Habent nomen hæredis, vsum non habent. Quia sicut paruuli hæredes nomen nudum hæreditatis non authoritatem vsurpant, iubendi ius & vtendi non habent, quia plenitudinem suæ ætatis expectant vt à curatoribus liberentur. Sicut ergo paruuli, ita & Iudæi sub pædagogo sunt. Lex pædagogus ad magistrum ducit: magister noster solus est Christus. Nolite, inquit, dicere vobis dominum & magistrum, quia Dominus & magister vester vnus est. Christus. Pędagogus timetur, magister viam salutis ostendit. Timor ergo ad libertatẽ perducit: libertas ad fidem: fides ad charitatẽ: charitas acquirit adoptionẽ: adoptio hæreditatẽ. Ergo vbi fides, ibi libertas: seruus enim sub metu, liber ex fide. Ille sub gratia, ille in seruitute, iste in spiritu. Vbi autẽ spiritus

C

D

A

Domini, ibi libertas: vbi libertas, ibi gratia: vbi gratia, ibi hæreditas: Iudæus autẽ litera nõ spiritu, in seruitute est. Qui non habet fidem, nõ habet spiritus libertatem: vbi autem nulla libertas, nulla gratia: vbi nulla gratia, nulla adoptio: vbi nulla adoptio, nulla successio. Tanquam clausis ergo tabulis cernit hæreditatẽ non possidet: authoritatem non habet lectionis. Nam quomodo dicit, Pater noster: qui verum Filiũ Dei negat, per quẽ adoptiuus acquiritur? Quomodo testamentum nuncupat, qui mortem testatoris negat? Quomodo libertatem vsurpat, qui negat sanguinem quo redemptus est? Hic enim est nostræ pretium libertatis, sicut Petrus ait: Sanguine pretioso redempti estis, non agni vtique, sed eius qui mansuetudine & humilitate tanquam agnus aduenit, & totum mundum vna corporis sui hostia liberauit, sicut ipse ait: Sicut agnus ductus sum ad immolandum. Vnde & Ioannes ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ergo Iudæus hæres in litera non spiritu, tanquam paruulus est sub curatoribus & actoribus. Christianus autem, qui plenitudinem temporis agnouit, quomodo Christus aduenit factus ex muliere, factus sub lege, vt omnes qui sub lege erant redimeret: Christianus, inquam, per vnitatem fidei & agnitionem Filij Dei in virum perfectum, in mẽsuram exurgit ætatis plenitudinis Christi. 1. Petri 1. Ioan. 1.

In epistola prima ad eundem, ante medium. Nempe ad Irenæum, libro 1. epist. episto. 4.

Isaias dicit: Est hæreditas credentibus in Domino: Et pulchrè ait, Est hæreditas. Ipsa enim sola est hæreditas, alia non est. Neque enim cæcus thesaurus hæreditas est: neque caduca omnia hæreditatis habent commodum: sola est illa hæreditas in quibus est portio Deus.

Hæreditas est æqualiter diuidenda filijs, exemplo cornicum. Libro quinto. Hexameron. Require supra in cap. Cornix. Nemo debet iure hæreditario defraudari. In tractatu de Tobia. Cap. 2. Tom. IIII.

Ille Tobias plus honestati quàm pietati consulens, cui sua deerant, alimoniam commendauerat proximo suo, quam toto vitæ suæ spatio in tanta indigentia non poposcit. Vix vbi se fessum vidit & depositum senectute, insinuauit filio, non tam cupiens commendatum reposcere, quàm solicitus ne fraudaret hæredem.

Mali tamẽ dicũtur sine hæredibus esse. Lib. j. de officijs.

De multitudine quoque filiorum, & de indolentia quid loquar? cum se ipse lugeat, & sine hærede futurũ iudicet, cum imitatores successores suos esse nolit. Nulla enim hæreditas peccatoris.

In tractatu de secunda interpellatione Iob. Cap. 5. Tom. IIII.

Describit quàm miserabilis impiorum portio sit. Quòd etsi plures habeant filios, sine posteritate sunt, quibus deest meritorum bonorum successio. Illa enim vera posteritas quæ non in terris, sed in in cælo est. Huiusmodi ergo viris hæreditas inopia est, & mors successio.

Non est hæreditas alienanda. Libro tertio eiusdem. Lib. 3. Offic. Cap. 9. Tom. I.

Quæ fuit sancto Nabuthe causa mortis, nisi honestatis contemplatio? Nam cum ab eo vineam rex posceret, pecuniam daturum se pollicens, indecorum pretiũ pro paterna recusauit hæreditate, maluitque morte declinare huius turpitudinẽ. Non mihi, inquit, fiat à Domino, vt dem tibi hęreditatum patrum meorũ. Hoc est, tantum mihi opprobrium non fiat: non permittat Deus tantum extorqueri flagitium. Non vtique de vitibus dicit. Neque enim vitibus cura est Deo, neque de terreno spatio, sed de iure loquitur patrũ. Potuit vtique & alteram vineam de vineis regis accipere, & in amicis esse, in quo non mediocris seculi huius æstimari solet vtilitas: Sed quod turpe erat, iudicauit nõ videri vtile: maluitq; periculũ cum honestate quàm vtilitatem cum opprobrio. Vulgarem vtilitatẽ loquor, non illam, in qua etiã honestatis gratia est. Denique & ipse rex potuit extorquere, sed impudens arbitrabatur, sed occisum doluit.

Dominus quoque mulieris immanitatem, quæ honestatis immemor, turpe antetulit lucrum, congruo supplicio plectendam annuntiauit.

Tom.IIII. *Et libro super Beati immaculati, litera xiiij. versu vij.*

Et bene ait, Hereditate quæsiui testimonia tua: quoniam sicut antè hæredes fuimus peccatoris, ita nunc hęredes sumus Christi. Illa fuit criminum, hæc est virtutis hæreditas. Illa nos obligauit, hæc soluit. Illa obæratos fœnore delictorum adiudicauit inimico, hæc redemptos Dominicæ titulo passionis Christo acquisiuit. Mala Heuæ successio totum hominem deuorauit: præclara Christi hæreditas totum hominē liberauit. Non ad vnum quidem, non ad paucos, sed ad omnes testamentum suum scripsit Iesus. Omnes scripti hæredes sumus, non pro portione, sed pro vniuersitate. Testamentum commune est & ius omniū: hæreditas vniuersorū & soliditas singulorum. Nouum tamen testamentum singuli adeunt, & omnes possident. Nec minuitur hæredi, quicquid à cohæredibus vendicatur, manet emolumentum integrum, & eò magis singulis crescit, quò pluribus fuerit acquisitum. Alia cōditio est hæreditatis humanæ. Si diuisa fuerint emolumenta minuuntur, & hæredis est damnum ascriptio cohæredis. Christi regnum est indiuisum, indiuisa hęreditas. Quomodo fieri poterat vt diuisa esset hæreditas, cum hæreditatis fructus sit indiuisus, quod est regnum cælorum? Aurum, argentum, prædium, ab homine pluribus derelictum distribuitur, ac secatur, solida ad singulos Christi dona perueniunt: omnes habent & nemo fraudatur. Audiamus igitur commoda hæreditaria. Remissio peccatorum hæreditatis Christi est. Certè solida per singulos & in cōmune est lucratiua. Quibuscunque enim collata fuerit, solida est, nulli decedit, accidit omnibus. Corpori acquiritur, quicquid vnicuique relaxatur. Nam si Angeli super vno peccatore pœnitentiā agente lętatur, quia lucrū suum putant hominis redemptionē: quantò magis lucrum est generis quod est lucrum naturę? Hæreditas nostra Christi est resurrectio. Hanc quisquam damnum suum dixerit, quæ in vno cōmunis gratiæ nomen inuenit? Christus enim resurgens, omnibus surrexit, quoniam per hominem resurrectio mortuorum.

Et infrà.

Meritò ergo vir euangelicus dicit: Hæreditate quæsiui testimonia tua in æternū, quoniam exultatio cordis mei sunt. Quis non exultet, quia cælum & terram hæreditate quæsiuit? quæ duo elementa cōtestatus est etiam Deus cum legem daret, quia quæsiuit Deum, de quo dicit sanctus: Portio mea Dominus. Quæsiuit Dominum Iesum, quæsiuit Spiritum sanctum, & post illa quæsiuit Angelos, & cum illis viuit, nō hodie tantum & cras, sed in æternum: nec vllis pro nomine Domini contristatur iniuriis. Denique gaudebant Apostoli cum verberarentur, cum in carcerem traderentur.

Tom.V. HÆRESIS ET HAERETICVS. *Quis propriè dicitur hæreticus, qui causa obstinationis incorrigibilis est. Super epistolam ad Titum, capite tertio.*

Hæretici ij sunt, qui per verba legis legē impugnāt. Proprium enim sensum verbis legis astruunt, vt prauitatem mentis suæ legis authoritate commēdent. Sciens enim impietas multum valere authoritatem legis, fallaciam sub nomine eius componit, vt quia res mala per semetipsam acceptabilis esse non potest, bono nomine commendetur. Idcirco huiusmodi homines vt inexcusabiles sint, semel corripi oportere. Frequentius enim correpti, exercitatiores fiēt in malo. Cogere autē illos videtur, qui sæpe corripit vt solicitiores fiant ad perditionem multorum, ideo dimittendos, vt negligentiores effecti, soli fortè depereant.

Cap.3. Tom.II. *Et quia hæretici miscent vera falsis, ideo dicūtur caupones mali. Libro tertio de fide sanctæ Trinitatis.*

Arriani velut Iudaici caupones miscēt aquā cum vino: quia Diuinam generationem humanámque confundunt, ad Diuinitatem referētes quod de carne sit dictū.

Hæretici quia falsarij sunt, & corrūpūt scripturas, ideo dicuntur antichristi. Lib. ij. de eadem re. Cap.4.

Adeò sancte imperator, qui credit audit, & audit vt credat. Qui non credit, non audit: sed nec vult, nec potest audire, ne credat. Atque vtinam quod in me est audire vellent vt crederent, audire cum bona voluntate & mansuetudine vt verum quærentes, non veritatē impugnantes. Scriptum est enim: vt nō intendamus fabulis & genealogiis interminabilibus quæ quæstiones magis pręstant quàm ædificationē Dei quę est in fide. Finis autem præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. A quibus quidam ab errantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Alibi quoque idē Apostolus dicit: Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita. 2.Timot.2. Tales deserendos Apostolus dicit: Qui quæstiones serant eos esse hæreticos intelligitur. De quibus & alibi dicit, quòd discedent quidam à fide, intendentes 1.Timot.4. spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum. Et Ioannes dicit hæreticos esse antichristos: Arrianos vtiq; designans. Hæc enim hæresis post omnes hæreses cœpit, & ex omni hæresi venena colligit. Sicut enim de antichristo scriptum est, quia aperuit os suum in blasphemia ad Deum, & cœpit blasphemare nomen eius, & bellum facere cum sanctis eius: ita & isti Filio Dei derogant, nec martyribus pepercerunt, & quod fortasse ille non faciet, scripturas falsauere Diuinas. Itaq; qui dicit quia Iesus non est Christus, hic est antichristus. Qui negat Saluatorem mundi, negat Iesum: qui negat Filium, negat & Patrem: quia scriptum est, Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet.

Similantur etiam hæretici zizaniis: & ideo sunt cauendi. In epistola prima ad Constantium, versu finem, loquens de ciuitate Immolensi, dicit sic. Lib.7.Epist. Epist.44. Tom.III.

Commendo tibi fili Ecclesiam quæ est ad forū Cornelij, quò eā de proximo interuisas frequentius, donec ei ordinetur episcopus. Occupatus diebus ingruentibus quadragesimæ, tam longe nō possum excurrere. Habes illic Illyricos de mala doctrina Arrianorum: caue eorum zizania: non appropinquent fidelibus, non serpant adulterina semina: aduertūt quid sibi propter perfidiā suā acciderit: sibi quiescant, aut veram fidem sequātur. Difficilè quidem imbuti animi infidelitatis venenis, abolere possunt impietatis suæ glutinum, si tamen in iis virus infaustum inoleuerit, nec facilè iis credendum putes. Nerui enim sunt & quidam artus sapientiæ non temerè credere, maximè in causa fidei, quæ rarò perfecta est in hominibus. Tamen si quis est qui licet susceptæ sit infirmitatis, & annuntiantis affectus, purgare habitam de se opinionem velit, permittite vt satisfecisse se putet, indulge aliquantulum. Cuius enim excluditur satisfactio, auertitur animus. Nam etiam medendi periti, cū vident notas ægritudines, vt ipsi appellant, medicinam quidem non adhibent, sed tamen medicinæ tempus expectant, nec deserunt inualidum, sed leuioribus verbis aut quibus possunt palpant delinimentis, ne aut intermissa ægritudo desperatione animi grauescat, aut crudior medicinam respuat, eò quòd ad maturitatem peruenire nequeat, si indigestæ insolens rerum huiusmodi medicus adhibeat manus. Siquidem & pomum cum immaturum exagitatur, citò deperit.

Hæretici vestem Christi conantur diuidere. In sermone quodam super Psal. xxj. qui incipit: Psalmi qui lectus est seriem decursuri. Ser.ordin. Tom.III.

Quòd autem ait: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortem: Hoc factū in Euangelio reperimus, quòd milites quatuor qui crucifix

cifixerunt Saluatorē, in quatuor partes eius sibi diuise-
runt vestimēta. Vestimentū verò eius quod assutum nō
erat, sed erat de superiori contextū, sorte perceperunt.
Quæ igitur ista vestimenta sint, videamus: qui milites,
quódve etiam vestimentum. Vestimēta puto esse Pro-
phetias vnum canentes, & vnum per omnia nuntiātes.
Aduersarij Saluatoris, hoc est peruersi hæretici, qui
quotidie in illum tanquam milites manus impias in-
iecerunt, hoc est, pro sua diuidunt sibi voluntate, &
vnum corporis vestimentum per varia membra distri-
buunt, atque spoliantes Dominum sua falsa dogmata
vestierunt. Vestimentum autem eius quod non erat con
sutum, sapientiam eius cælestem possumus approbare:
quia ait: Sed erat de superiori contextum. Nostra enim
sapientia, hoc est humana, cōsuitur. Assuitur enim cum
liberos damus ad studia Grammaticis, tradimus Phi-
losophis, erudimus vt sapientia in illis quæ non erat,
acquiratur. Domini autem sapiētia non assuta est, non
quæsita. Non enim didicit à magistro, sicut Iudæi di-
cunt: Quomodo hic literas nouit, cùm non didicerit? &
Ioan.7. ipse dicat: Mea autem doctrina non est de hoc mundo,
sed eius qui me misit: Hoc est quod ait, de superiori
contextum: quo vestitu vel quibus omnibus vestimētis
Ecclesia catholica semper amicta est, sicut Propheta
ait: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.

Hac de causa hæretici similantur tineis quæ corrodunt vestes. Libro primo super Lucam, cap. primo.

Scriptum est Euāgelium Lucæ ad Theophilum, hoc
est, ad eum, quem diligit Deus. Si Deū diligis, ad te scri-
ptū est: si ad te scriptū est, suscipe munus Euangelistæ,
pignus amici in penetralibus animi diligenter asserua.
Bonum depositum custodi, per Spiritū sanctum qui da-
tus est nobis frequenter inspice, sæpius discute. Fides pi
gnori prima debetur: fidem sequitur diligentia, ne com
missa tibi pignora tinea aut ærugo consumat. Quod
enim tibi commissum est consumi potest: Euangelium
consumi non potest: Euāgelium bonum pignus est. Sed
vide ne vel in animo tuo illudat aut tinea aut ærugo cō-
sumat. Consumit tinea, si quod bene legeris, malè cre-
das. Tinea hæreticus est. Tinea Fotinus est: Tinea tua
Arrius est. Scindit vestimentum, qui separat à Deo ver-
bum. Scindit vestimentum Fotinus, cum legit: In princi
pio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus
erat. Integrum enim vestimentum est si legas, Et Deus
erat verbum. Scindit vestimentum qui legit: Hæc est au
tem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum:
nisi cognoscat & Christum. Non enim solum Patrem
verum Deum cognoscere, vita æterna est, sed etiā Chri-
stum cognoscere verum Deum, verum de vero, Deum
de Deo, vita est sempiterna. Tinea est Christum cogno-
scere sine Diuinitatis fide aut corporis sacramento. Ti-
nea est Arrius. Tinea est Sabellius. Patitur has tineas spi
ritus fluctuantium. Patitur has tineas spiritus qui non
credit, quia Pater & Filius Diuinitate vnum sunt. Scin-
dit quod scriptum est: Ego & Pater vnum sumus: qui
vnum per discretas substantias diuidit. Patitur hanc
tineam spiritus, qui Iesum Christum in carne venisse
non credit, & ipse tinea est. Ipse est enim, inquit, anti-
christus. Qui autem de Deo sunt, fidem tenent. Et ideo
pati tineam non queunt, quæ diuidit vestimentum.
Omne enim quod intra se diuiditur, sicut & satanæ re-
gnum, non potest esse perpetuum. Est etiam ærugo ani-
mi, cum secularium sordibus cupiditatum religiosæ
acies intentionis obducitur, aut fidei puritas decolo-
ratur nube perfidiæ. Ærugo mentis est regni cupidi-
tas familiaris: Ærugo mentis incuria est. Ærugo men-
tis est appetentia dignitatum, si in his summa spes vi-
tæ præsentis locetur. Et ideo ad Diuina conuersi, acua-
mus ingenium, exerceamus affectū, vt gladium illum,
quem vendita veste Dominus emi iubet, paratū semper
& lucidum, tanquam in vagina mentis reconditū habe-

A re possimus. Arma enim spiritalia, & fortia Deo ad de-
struendas munitiones, militibus Christi debent semper
esse præsentia, ne cum venerit dux cælestis militiæ, situ
nostrorum offensus armorum, à legionum suarum nos
societate discernat.

Et quia fraudulenti sunt, ideo vulpibus similātur. Libro septimo eiusdem.

Vulpes foueas habent: nec obsequium eius admitti-
tur, cuius non probatur officiū. Circunspectū etenim
fidei debet esse hospitium, ne dum infidelibus nostræ do
mus interna reseramus, in alienæ perfidiæ casses impro-
uida credulitate labamur. Sed ne illud improuidè præ-
terisse videamur, cur hîc eos, qui possunt per manus im-
positionem immūdis imperare spiritibus, si in nomine
Iesu faciāt, neget esse prohibēdos? secundū Matthæū au
tem dicat iis: Non noui vos: discedite à me omnes qui
operamini iniquitatē? Aduertere debemus non esse di-
stantiā sensus, sententiarúmque discordiā: sed illud cen
B seri eo, ꝙ nō solū officia in clericos, sed etiā virtutis ope
ra requirātur: tantúmque esse Christi nomē, vt etiā pa-
rum sanctis opituletur ad præsidiū, etsi non opituletur
ad gratiā. Vnde nemo iactare se debet, nec purgati sibi
hominis gratiā vēdicare, in quo æterni nominis virtus
nō aliqua possibilitas humanæ fragilitatis operata sit.
Non enim merito tuo diabolus, sed odio suo vincitur.
Quod potest homo synceram exhibeat fidem, & obser-
uantiam mandatorum religiosa mente custodiat, ne di
catur ei: Vulpes foueas habent. Fallax quippe animal, &
insidiis semper intentum, rapinam fraudis exercet. Ni-
hil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securū, quod
inter ipsa hospitia hominum prædam requirat. Hære-
ticis autem vulpes comparat. Denique cum gentes vo-
cet, hæreticos excludit: Vulpes enim plenum fraudis est
animal foueam parans, & in foueam semper latere desi-
derans. Ita sunt hæretici, qui domum sibi parare nō no-
runt, sed circunscriptionibus alios decipere conantur.
C Iacob domum habitat: hæreticus in fouea est, vt fraudu
lenta vulpes gallinæ illi Euangelicæ dolum semper in-
tendens, de qua scriptum est: Quoties volui congrega- *Matth.23.*
re filios tuos sicut gallina pullos suos & noluisti? Ecce
relinquetur domus vestra deserta. Meritò ergo foueas
habent, quia domum quam habuerant perdiderunt.
Hoc animal nunquam mansuescit. Vnde & Apostolus
ait: Hæreticum post vnam correptionem deuita: neque
vlli vsui est, aut cibo vtile. Non enim de hoc dicit Chri-
stus: Meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei
qui in cælo est. Quinetiam eas à fructibus suis relegat,
dicens: Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vi-
neas: hoc est, quòd minorem vineam, non maiorem ex-
terminent. Et ideo Samson ad caudas earum faces liga-
uit, & dimisit in messes alienigenarum, eò quòd hære-
tici fructus incendere conentur alienos, latratibus ma-
gis sonori, quàm vocibus excitati. Qui enim verbū ne-
gat, nec vocem habet: ad præsens ore liberi, sed in futu-
D rum finem iam vincti, caudæ facibus significantes sui
finis incendium.

Hæretici quia proditores sunt, & credentes decipere se ipsos destruunt & confundunt: ideo assimilantur Iudæ, qui prodidit Christum, & damnauit se ipsum. In sermone quodam de tempore passionis, qui incipit: Ante dies prosequuti sumus sanctæ Susannæ. *Ser. ord. 50. Tom. III.*

Hoc sacrilegi solet iudicium, vt conscius facti, ipse se
damnet, sicut ait Apostolus Paulus de hæretico, dicēs: *Tit.3.*
Hæreticū hominē post vnam & secundā correptionem
deuita: sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & de-
linquit proprio iudicio condēnatus. Ipse enim se dānat
hæreticus, cum de Ecclesia ipse se proiicit, & de cœtu
sanctorū nullo cōpellēte recedit. Ipse enim ostēdit quid
mereatur à cūctis, qui suo iudicio separatur à cunctis.
* Ipse, inquā, se dānat hæreticus, qui sua sentētia proii- *Hæc stellulis cō prehensa periodus nō omnino*
citur de cōsortio Christiano omniúmque vota præue-

niens, sententia suæ voluntatis abiicit*. Tali ergo hæreticus quali & Iudas pœna damnatur, vt idem, sui & reus sit sceleris, & iudex sit vltionis. Tali, inquam, hæreticus quali & Iudas pœna dānatur: nec immeritò: quia Dominum quem ille vendidit, iste blasphemat: quē ille persequutoribus tradidit, quotidie iste persequitur. Persequitur enim hæreticus Dominum cum Diuinitatem ei derogat, & asserit creaturam.

verbis congruit cū nostris exemplaribus, etsi minimum sensu distet.

Propterea hæretici tanquam putrida membra sunt resecādi. Libro super Beati immaculati, litera xiiij. versu quinto. Require infrà, cap. Medicus. Ideo dicit, Libro septimo, super Lucam, cap. xj. (Cap. II. Tom. V.)

Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca quæ non habent aquam quærens requiem, & non inueniens. Hoc de Iudæorum plebe dictum ambigi nō potest, quam Dominus à regno suo in superioribus segregauit. Vnde omnes quoque hæreticos & schismaticos à regno Dei & ab Ecclesia intellige separatos. Et ideo non Dei, sed immundi spiritus omnes schismaticorum hæreticorúmque liquido claret esse conuentus.

Sunt etiam hæretici fugiendi, velut morbo cōtagioso infecti. Libro sexto eiusdem. (Cap. 9.)

Fides in primis Ecclesiæ quærenda mādatur, in qua si Christus habitator sit, haud dubiè sit legenda. Sin verò populus perfidus, aut præceptor hereticus deformet habitaculum vitanda hæreticorum cōmunio, fugienda synagoga cēsetur. Excutiendus pedū puluis, ne fatiscentibus perfidiæ sterilis siccitatibus tanquam humi arido arenosóque mētis tuæ vestigium polluatur. Nam sicut corporeas infirmitates populi fidelis suscipere in se debet Euangelij prædicator, & tanquā propriis inania gesta pulueri comparāda alleuare atque abolere vestigiis, iuxta quod scriptum est: Quis infirmatur, & ego non infirmor? ita si qua est Ecclesia quæ fidem respuat, nec apostolicæ prædicationis fundamēta possideat, ne quā labem perfidiæ possit aspergere, deserenda est. Quod Apostolus quoque euidenter asseruit, dicens: Hæreticū hominem post vnam correctionem deuita.

Ad hoc debet attendere prælatus doctor. Vnde in principio quinti libri de fide sanctæ Trinitatis, sic dicit: (Tom. II.)

Quisnam est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiā suam, vt det illis in tēpore cibum? Beatus ille seruus, quem veniens Dominus eius inueniet sic facientem. Nō vilis hic seruus est, magnus aliquis debet esse. Quis sit iste consideremus. Est Petrus ipsius Domini ad pascendum gregem electus iudicio, qui tertiò meretur audire: Pasce agniculos meos: pasce ouiculas meas. Itaque pascendo bono cibo fidei gregem Christi, culpam lapsus prioris aboleuit. Et ideo tertiò admonetur vt pascat: tertiò vtrum Dominum diligat interrogatur, vt quem tertiò ante crucē negauerat, tertiò fateretur. Beatus ille seruus qui potest dicere, Lac vobis potum dedi non escam: nondum enim poteratis. Nouit enim quos quemadmodū pascat. Quis nostrum hoc facere potest? Quis nostrum potest verè dicere, Factus sum infirmis infirmus vt infirmos lucrifaciā? Et tamen ille tantus ad curam gregis electus à Christo, qui sanaret infirmos, curaret inualidos, hæreticū à cōmisso sibi ouili statim post vnā correctionē repellit: ne vnius erraticæ ouis scabies serpēti vlcere totū gregē cōtaminet. Iubet præterea stultas questiones & cōtentiones vitandas. Quid igitur nos agemus, inter messis antiquæ noua zizania, imprudētes accolæ cōstituti? Si taceamus, cedere videbimur. Si cōtendamus, verendum est ne nos quoque iudicemur esse carnales. Scriptum est enim de huiusmodi quæstionibus, quòd generant lites. Seruum autem Domini non oportet litigare, sed māsuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia docentem eos qui resistunt. Et alibi: Si quis contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Eóque scribere aliquid sentētiæ fuit vt sine stre-

A pitu aliquo impietati hæreticorū nostra pro nobis scripta respondeat.

Concluditur quòd hæresis grauissimum sit peccatum. Libro octauo super Lucam. (Cap. 4. Tom. V.)

Pulchrè autem posuit, Si peccauerit in te: Non enim æqua cōditio in Deum hominémque peccare. Denique Apostolus qui Diuini est verus interpres oraculi: Hæreticum, inquit, post vnam correptionem deuita: quia nō est æquè perfidia vt culpa venialis. Et quoniam plerunque per imperitiam error obrepit, corripiendū præcepit, vt aut pertinacia vitetur, aut prolapsio corrigatur.

Et ideo qui hæreticum defendit hæreticus est. Vnde in concilio Aquilegiensi. In disputatione cum Palladio Ariano refert.

Valerianus episcopus dixit: Mihi quidem videtur quòd qui Arrium defendit, Arrianus est: & qui blasphemias eius non condemnat, ipse blasphemus est.

B *Hoc ideo, quia hæreticorum doctrina est dæmoniorum. Super primam epistolam ad Timotheum, cap. iiij. Exponens illud: Spiritus enim manifestè dicit, quia in nouissimis diebus, &c.* (Tom. V.)

Quæ sibi Spiritus sanctus futura reuelauerit ad instructionem Ecclesiarum & cautelam nō tacet, vt præmonitæ Ecclesiæ, solicitæ sint, ne ab huiusmodi possint circūueniri hominibus. Quid enim tam clarū támque apertum ad euitandos aut magis condemnandos doctrinæ huius pestiferæ viros potuit manifesta voce præfari nisi vt asseuerationem eorum fallacem ac simulatam doctrinam dæmoniorum nuncuparet, vt cum huius asseuerationis sermones audiuntur, à diabolo composita esse doctrina hæc sciretur, quam prædixerat Spiritus sanctus? &c.

Propterea in Epistola secūda prædicti concilij ad imperatores Gratianum, Valentianum & Theodosium contra quēdam Vrsinum, quem causa societatis cum hæreticis eum (Non extat.)
C *condemnat hæreticum, scribit ipsis imperatoribus, vt fauentes catholicæ veritati & vnitati, ipsum hæreticum à sua prauitate compescant.*

Aliud est quo magis angimur. De quo quoniam conuenimus, fuit ritè tractandus, ne posset totum corpus Ecclesiæ toto orbe diffusum & vniuersa turbare. Nam licet frequenter conuenerimus Vrsinum non potuisse obrepere pietati vestræ (quamuis quietum nihil esse patiatur, & inter bellicas necessitates obreptio importuna tentetur) tamen ne sancta mens vestra animíque tranquillitas, quæ omnibus consulere gestit, in portum hominis simulata adulatione flectatur†, deprecandos vos & obsecrandos (si dignanter ducitis) æstimamus, non solùm præcauentes futura, sed etiam præterita, quæ iam ipsius temeritate gesta sunt perhorrescentes. Nam si aliquam viam nactus fuerit audaciæ, quid est quod non ille confundat? Sed si vnius miseratio flectere potest, multò magis vos precatio omniū moueat
D sacerdotum. Quis enim nostrum ei communionis societate iungetur, cum indebitum sibi gradum vsurpare conatus sit, nec iure ad eum potuerit peruenire, & quē importunè affectauit, importunissimè repetere moliatur? Turbarum toties damnatus, incessit adhuc tamen, quasi præteritis non per horrescendus exemplis. Quid quod plerunque (sicut in hoc concilio cognouimus & vidimus) cum Arrianis copulatus atque coniunctus erat eo tempore quo turbare Mediolanēsem Ecclesiam cœtu detestabili moliebatur, nunc ante synagogæ fores, nunc in Arrianorum domibus miscens occulta consilia & suos iungens? Et quoniam ipse apertè in eorum congregationes prodire non poterat, instruens & informās quemadmodum pax Ecclesiæ turbaretur, quorum furore respirabat, quòd eorum posset fautores & socios emereri. Cùm igitur scriptum sit, Hæreticum post vnam & alteram correptionē deuita: cùm & alius vir sancto loquutus Spiritu dixerit declinandas huiuscemodi

(† Alias, feratur.) (Tit. 3.)

e Ioan.3. cemodi bestias, nec salutatione recipiendas atque congressu, quomodo fieri potest vt eum quem societati eorum insertum vidimus, non etiam assertorem perfidiæ iudicemus? Quid etiamsi deforet, tamen totius orbis Romani caput Romanam Ecclesiam, atque illam sacrosanctam fidem Apostolorum, ne turbari sineret, obsecranda fuit clementia vestra: Inde enim in omnes venerandæ communionitionis iura dimanant. Et ideo petimus & rogamus, vt obrependi ei adimere dignemini facultatem.

Debet tamen hæreticus præsentialiter conuinci, & conuictus iudicialiter condemnari. Vnde in epistola quinta ad Theodosium Imperatorem scribens vnà cum Italiæ episcopis inter cætera sic dicit. Neq; hac extat

Fidei tuæ diffusa toto orbe cognitio: nostræ mentis demulsit affectum, eò quòd hæc quoque gloria tuo imperio crearetur, quod vnitatem reddidisse Occidentalium iuxta atque Orientalium Ecclesiis videris: clementiam tuam obsecrandam pariter ac super Ecclesiasticis negotiis instruẽdam nostris literis æstimauimus, imperator tranquillissime ac fidelissime. Dolori enim erat inter Orientales atque Occidentales interrupta sacræ cõmunionis esse consortia. Silemus iam quorũ errore, quorum delicto: ne serere fabulas & alloquia cassa videamur. Nec nos tentasse pœnitet, quod intentatum caderet in culpam. Isto enim sæpe arguebamur, quod post habere Orientalium societatem, & refutare gratiam videremur: laborem quinetiam nobis inducendum putauimus, non pro Italia, quæ iandudum ab Arrianis quieta atque secura est, nec vlla hæreticorum pertubatione vexatur: non inquam, pro nobis: quia non quærimus quæ nostra sunt, sed quæ sunt omnium, & vt ea quæ communionem nostram de Orientis parte turbauerunt, cognoscerentur in synodo, & omnis è medio scrupulus tolleretur. Non solùm enim de his, de quibus clementia tua dignata est scribere, sed etiam de illis qui dogma (quod Apollinaris asserit) in Ecclesiam conantur inducere, nos pleraque mouerunt quę partibus fuerant resecanda præsentibus, vt conuictus in dogmate nouo, & redargutus in errore, nequaquam sub generali fidei lateret nomine: sed illicò, quòd doctrinæ magisterio non teneretur, & officium deponeret & vocabulum sacerdotis, neque fibræ aliquæ post hoc fallere cupientibus, & præstigiarum cõmentata remanerent. Nam qui conuictus non fuerit præsentibus partibus (quod verè augusta principalique responsione tua clementia definiuit) referendæ semper ansam quæstionis arripiet. Ea igitur obsecrauimus sacerdotale concilium, vt nemini liceret mendacium in absentem componere: & in concilio, discuteretur quid esset in vero. Itaque non cadit in eos prauæ intentionis vel facilitatis vlla supicio, qui omnia præsentibus partibus obseruarent. Sanè allegata texuimus, non definiendi sed instruendi gratia. Et qui iudicium petiuimus, non deferimus præiudicium.

Cap.3. Tom.V. *Debet etiam à doctis conuinci & doctè. Libro decimo super Lucam.*

Est & alius Goliæ gladius, aliud diaboli telum, sermo scilicet hæreticorum, quem vir psallere sciens, arripit vt aduersarium vincat: audiens hîc bella, non patiẽs, nec alicuius vento doctrinæ mobilis, inquietus, nesciens famem verbi, & scripturæ cælestis vbertate satiatus, qui vanis hæreticum vocibus personantem lacessere non formidet. Tunc qui est infirmus, expectet, ne præiudicium cæteris faciat congressu impari. Veniat Dauid, cui Christus adaperiat os ad eloquenda mysteria. Veniat ille Nazaræus cuius capillus non cadat, vel nihil habens superfluum quod cadere possit: vel nihil de superioribus virtutibus amissurus, integer sobrietate, fortis in pace, qui sensus omnes vsque in finem & verba custodiat.

A *Hæretici Christi laudibus confunduntur: & ideo more vendentium in templo, de Ecclesia verberibus meritò expelluntur: Qui hoc timentes, ne recognoscantur, sed lateant, sibi nomina permutant. In secunda epistola siue tractatu de basilicis non tradendis contra Auxentium, circa medium.* Orat in Auxentium, lib. 5 epistol. Tom.V.

Audistis nempe legi, quòd cùm Christus pullum asinæ sederet, clamabant pueruli, & molestè ferebant Iudæi. Denique interpellauerunt Dominũ Iesum dicẽtes, vt faceret eos tacere, respondit: Si hi tacebunt, lapides clamabunt. Denique ingressus templum eiecit nummularios, & cathedras, & columbas vendentes in templo Dei. Lectio nempe ista nulla nostra dispositione recitata est, sed casu, quæ præsentibus bene aptatur temporibus. Semper ergo Christi laudes, verbera perfidorum sunt. Et nunc cum laudatur Christus, dicunt hæretici, quia seditio commouetur, dicunt hære-
B tici, quia his mors paratur: & verè mortem habent in laudibus Christi. Quomodo enim laudes eius ferre possunt, cuius infirmitatem prædicant? Itaque & hodie cum laudatur Christus, Arrianorum amentia verberatur. Geraseni præsentiam Christi ferre non poterant: isti peiores Gerasenis, nec laudationem Christi ferre possunt. Vident pueros gloriam Christi concinentes, quia scriptum est: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem: irrident istam ætatulam plenam fidei, cum dicunt, Ecce, quid clamant? Sed respondet his Christus: Si hi tacuerint lapides clamabunt, hoc est, fortiores clamabunt, clamabunt & iuuenes, clamabunt & maturiores, clamabunt & senes. Isti lapides iam solidati ad illum lapidem, de quo scriptum est: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. His igitur laudationibus inuitatus, templum suum Christus ingreditur, & flagellum prehendit, & eiecit de templo nummularios.
C Non patitur enim in suo templo esse eos qui vendant cathedras. Quid sunt cathedræ, nisi honores? Quid sunt columbæ nisi simplices mentes vel animæ fidem candidam & puram sequentes? Ergo ego inducam in templum quem Christus excludit? Iubetur enim exire qui dignitates vendit & honores: Iubetur exire qui vendere vult simplices mentes fidelium. Ergo Auxentius eiicitur, Mercurinus excluditur. Vnum portentum est, & duo nomina. Etenim ne recognosceretur quis esset, mutauit sibi vocabulum, vt quia hîc fuerat Auxentius episcopus Arrianus, ad decipiendam plebem quam ille tenuerat, se vocaret Mercurinum. Mutauit ergo vocabulum, sed perfidiam non mutauit. Exuit lupum, & induit lupum. Nihil prodest quod mutauit nomen, quid sit agnoscitur. Alius in Scythię partibus dicebatur, alius hîc vocatur. Nomina pro regionibus habet. Habet ergo iã duo nomina: & si hinc aliò perrexerit habebit &
D tertium. Quomodo enim patietur vt maneat ei vocabulum ad tanti sceleris indicium? Minora fecit in Scythia, & ita erubuit vt mutaret vocabulum: sceleratiora hîc ausus est, & volet quocunque perrexerit, nomine suo prodi tantorum populorum sanguinem? Manu scribet sua, & potuit consistere animo? Paucos excludebat Dominus Iesus de templo suo, Auxentius nullum reliquit. De templo suo Iesus flagello eiecit: Auxentius gladio. Iesus flagello, Mercurinus securi. Pius Dominus flagello exturbat sacrilegos, nequam persequitur pios ferro: de quo etiam bene dixistis hodie: Leges suas secum ferat. Feret etiamsi nolit, feret conscientiam suam. Et si non feret chartulam, feret sanguine inscriptam animam suam, etsi atramento inscriptam epistolam non fert. Scripta est Iuda culpa tua graphio ferreo & vngue adamantino: & scripta in pectore tuo, hoc est, ibi scripta vnde processit.

Insuper pleni malitiæ, ipsi hæretici se simulant in abstinentia præpollere, vt putentur sancti. Libro de Noe & ar-

ca. Require suprà in cap. Diluuium. Sunt autem ipsæ hæreses, siue hæretici plures, qui omnes velut Cain mala intentione, Deo sacrificant: quod diffusè pertractat in principio libri de incarnatione Domini. Require supra in cap. Abel. Omnes tamen hæreses dum contra veritatem pugnant, se ipsas pugnando debellant. Libro secundo de apologia David.

Tom. IIII.

Fratres dilectißimi, omnes hęreses dū se impugnant, in se recurrunt. Itaque Arriani, dum Patris & Filij separant potestatem, in eum furiosè exitum disputationis incurrunt, vt cum Manichæis eorum concurrat assertio. Illi enim Deum alterum dicunt esse veteris, alterum noui testamenti: Quam prophanam assertionem sancta Ecclesia condemnat, quæ vnum Deum legit, quia vnus Pater, ex quo omnia, & nos in ipsum: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vtique omnipotens potestas & vna Patris & Filij declaratur, vt nec Patrem à noui testamenti gratia secernamus, nec rursus ab instauratione mundi Filium separemus.

Est autem hæresis sicut serpens qui dicitur hydra, de quo fingunt fabulosè ipsi poëtæ quòd amputato vno capite plura in trunco crescebant: ita hæresis in hæreticis est, quòd in vno conuicti alia venena procurant. Vnde libro primo de fide sanctæ Trinitatis.

Cap. 4. Tom. II.

Da veniam sancte Imperator, si ad ipsos paulisper verba conuerto. Sed quem potißimè legam, Eunomiúmne, an Arrium, vel Aëtium eius magistros? Plura enim nomina, sed vna perfidia: impietate non dissonans, communione discordans: non dissimilis fraude, sed cogitatione discreta. Cur enim secum nolint conuenire, non intelligo. Eunomij personam defugiunt Arriani, sed eius perfidiam asserunt, impietatem exequuntur. Aiunt eum prodidisse effusius quæ Arrius scripserat. Magna cæcitatis effusio. Authorem probant, exequutorem refutant. Itaque nunc in plures se se diuisere formas: Alij Eunomium vel Aëtium, alij Palladium vel Demophillum atque Auxentium, vel perfidiæ eius hæredes sequuntur. Alij diuersos. Nunquid diuisus est Christus? Sed qui eum à Patre diuidunt, ipsi se scindunt. Et ideo quia communiter aduersus Ecclesiam Dei quibus inter seipsos non conuenit, conspirarunt, communi nomine hæreticos quibus respondendum est nominabo. Hæresis enim velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis creuit. Et dum sæpe reciditur, pullulauit, igni debita incendióque peritura. Aut velut quædam monstruosi scylla portenti in varias formas distincta perfidiæ, velut supernæ vacuum Christianæ sectæ nomen obtendit. Sed quos in illo impietatis suæ freto miseros inter naufragia fidei reperit fluctuantes, beluinis succincta prodigiis, tetri dogmatis sæuo dente dilacerat. Cuius speluncam sancte imperator, vt ferunt nautæ, cæcis latebris inhorrentem, omnémque eius viciniam ceruleis canibus inter perfidiæ saxa resonantem, clausa quodammodo præterire aure debemus. Scriptum est enim: Sepi aures tuas spinis. Et alibi: Videte canes, videte malos operarios. Et iterum, Hæreticum post primam correptionem deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus.

Cap. 1. Tom. II.

Quod qualiter eorum venenum possit vel debeat euitari, dicit in principio Libri de fide orthodoxa ad imperatorem.

Multas quidem & graues hæreses nouimus à plurimis ebullire, & veneni vice ad intimum pectus canceris sui virus infundere, sed vinci illi vel facilè possunt, vel facilè vitari, quorum propria professione omne consilium pectoris proditur. At verò ij quibus multa nobiscum paria sunt, facilè possunt innoxias mentes, & soli Deo deditas, fraudulenta societate percutere, dum malorum suorum virus per bona nostra defendunt. Nihil enim periculosius iis hæreticis esse potest, quàm qui cum integrè per omnia decurrant, vno tamen verbo, ac si veneni gutta meram illam ac simplicem fidem Dominicæ & exinde Apostolicæ traditionis inficiant. Vnde vehementer nobis cauendum est, ne se vel sensibus vel auribus nostris huiusmodi aliquid latenter insinuent: quia nihil tam cogit in mortem, quàm sub obtentu fidei fidem violare. Vt enim gypsum aqua promixtum, lac colore mentitur: ita hîc per verisimilem confeßionem traditio inimica suggeritur. Quia de re non similitudo confeßionis, sed sensus mentis est ponderandus, quo confesio ipsa confirmatur. Denique si diligentius & accuratius attendatis, cur voluerunt de Euangelica & Apostolica fide, & de patrum traditione substantiæ nomen auferri, proculdubio probatis hæresim Arrianam subtili compendio breuiatam, sublato hoc nomine intromissam. Nec hoc quidem ego suspicione aut opinione collectum affirmo: nec, vti ipsi putant, Academicus disputator asßisto, vt simplices sensus verborum subtilitate contorqueam: sed vt contortos & prauos tenui argumento compositos in lucem cognitionis exponam, quò facilius poßit cognita & comperta iniquitas ab hominibus euitari.

Conclusio ergo est, quòd pura & sana doctrina fidei catholicæ est habenda, & incorruptè custodienda ab ipsis hæreticis, quod pulchrè deducit in fine primi libri de Spiritu sancto in hæc verba. Cap. 20. Tom. II.

Bona aqua est spiritalis gratia. Quis hunc fontem dabit pectori meo? in me saliat, in me influat vitæ largitor æternæ. Superfluat in nobis fons iste, non effluat. Dicit enim sapientia: Bibe aquam de tuis vasis & de puteorum tuorum fontibus, inque plateis tuis superfluant aquæ tuæ. Quomodo hanc aquam tenebo ne effluat, ne labatur? Quomodo vas meum conseruabo ne qua penetrans rima peccati, æternæ vitæ distillet humorem? Doce nos Domine Iesu: Doce sicut docuisti Apostolos tuos, dicēs: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra vbi ærugo & tinea exterminant, & vbi fures effodiunt & furantur. Furem videlicet immundum spiritum esse signat, qui in bonorum operum luce gradientibus non poßit obrepere, in tenebris autem secularium cupiditatum, & intra oblectamēta terrestrium si quem ceperit voluptatum, omni virtutis æternæ flore dispoliat. Et ideo Dominus dicit: Thesaurizate vobis thesauros in cælo, vbi neque ærugo neq; tinea demolitur, & vbi nō effodiunt neque furātur. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit & cor tuum. Ærugo nostra, lasciuia est: Ærugo nostra libido est: Ærugo nostra, luxuria est, quæ flagitiorum sordibus aciem mentis obducunt. Tinea rursus nostra, Arrius est: Tinea nostra, Fotinus est, qui sanctum Ecclesiæ vestimentum impietate sua scindunt, & vnitatem Diuinæ potestatis indiuiduam separare cupientes, sacrilego morsu pretiosum fidei velamen obrodunt. Funditur aqua, si Arrius dentem impresserit: Effluit si aculeum suum in alicuius vas Fotinus infixerit. Vile figmentum sumus, citò vitia sentimus: sed nemo dicit figulo, quid me fecisti sic? Nam etsi vile vas nostrum, aliud tamen in honorem, aliud in contumeliam est. Noli ergo aperire lacum tuum: noli fodere vitiis atq; criminibus: ne quis dicat, Lacum aperuit & effodit illū, & incidit in foueā quam operatus est. Si Iesum quæritis contritos lacus deserite. Christus enim nō ad lacū, sed ad puteū sedere consueuit. Ibi eū Samaritana illa, quæ credidit: illa quæ aquā haurire cupiebat, inuenit. Quāuis mane venire debueris, tamen etiamsi serius veneris, etiāsi sexta hora, Iesum fatigatum ex itinere inuenies. Fatigatus est, sed in te: quia te diu quæsiuit, tua illum tandiu incredulitas fatigauit.

Prouerb. 5.

Non offenditur tamen si modò venias: petit bibere, daturus. Bibit autem non aquam prætermeātis riuuli, sed salutem tuam: bibit affectum tuū, bibit calicem, hoc est passionem illam tuorum criminū redemptricem, vt tu sitim istius mundi sacro potus cruore restinguas. Sic Abraham Deum posteaquam puteum fodit, emeruit. Sic Isaac, dum ad puteum ambulabat, venientem illam in typo Ecclesiæ accepit vxorem. Fidelis ad puteum: infidelis ad lacum. Denique & Rebeccam, sicut legimus, ad fontem petitorem inuenit: & meretrices in lacu Iezabel se cruore lauerunt.

Cap.13. Tom.IIII. HALCYON. *Auis maritima. Libro quinto Hexameron.*

De halcyone sermonem adoriamur: Ea est auis maritima, quæ in litoribus fœtus suos edere solet, ita vt in arenis oua deponat, medio ferè hyemis. Nam id temporis fouendis habet deputatum partubus, quando maximè insurgit mare litoribus, vehementiórque fluctus alliditur, quò magis repentinæ placiditatis solennitate auis huius eluceat gratia. Nanque vbi inundosum fuerit mare, positis ouis mitescit subitò, & subitò cadunt ventorum procellæ, flatúsque aurarum quiescunt, ac placidum ventis stat mare, donec oua fouent halcyones sua. Septem autem dies fotus sunt, quibus decursis, educit pullos, fœtúsque absoluit: illico alios quoque septem adiungit dies, quibus enutriat partus suos, donec incipiant adolescere. Nec mireris tam exiguum nutriēdi tempus, cum absolutio fœtuum tam paucorum dierum sit. Tantam autem gratiam minuscula auis diuinitus indultam habet, vt hos quatuordecim dies præsumptæ serenitatis nautici obseruent, quos & halcyonidas vocant, quibus nullos motus procellosæ tempestatis horrescit. Nónne vos passeribus pluris estis, ait Dominus? Si igitur auis minusculæ contemplatione & insurgit mare, & repentè comprimitur, atque aspera hyemis inter ingruentes procellas tempestatésque ventorum detergit, cæli nubila fluctúsque componit, elementis omnibus subitò fit infusa tranquillitas: quantum præsumere debeas ò homo ad imaginem Dei factus agnoscis: si tamen auiculæ istius fidem studio deuotionis imiteris. Illa tempestates videns insurgere, sæuire ventos, inter hyberni fęua non reuocatur neque reflectitur, sed impellitur. Denique in litore oua sua constituit, vbi ea relabente fluctu madida adhuc arena suscipiat, nec insurgentes fluctus quos immurmurare atque allabi videt, reformidat. Et ne putes quòd ouorum videatur habere contemptum, continuò vbi deposuerit oua, nidificat, & suo partus corpore fouet, nec saluti propriæ alluuione litoris pertimescit, sed secura de Dei gratia ventis se committit & fluctibus. Parum est hoc. Adiungit totidem alios ad nutriendum dies, nec interim turbari tot diebus infidi maris tranquillitatem veretur: tentátque meritum suum naturæ iam solennitate fundatum, & teneros fœtus non latibulis aliquibus abscondit aut tectis, nec includit cauernis, sed nudo & rigenti committit salo: nec defendit à frigore, sed diuino fotu, quo magis cætera despiciat, tutiores fore existimat. Quis nostrum paruulos suos non vestimentis tegat, tectísque abscondat? Quis non claudat eos septis cubiculorum? Quis non ita diligenter vndique fenestris obstruat, ne qua possit aura vel leuiter penetrare? Meritò quod tam solicitè induimus ac fouemus, exuimus eos clemētiæ cælestis inuolucro: halcyon verò auis quos nudos proiicit, eos diuino vestit indumento.

Prognosticon nautarū à natura halcyonis auis.

Luc.12.

HAMVS. *Est Dei verbum. Libro tertio de virginitate, parte quarta. Require infrà, cap. Piscatio.*

Lib.8.cap.2. Tom.V. HARMONIA. *Libro octauo super Lucam, capite secundo.*

Harmonia est cum fistulæ organi per ordinem copulatæ legitimè tenent gratiam cantilenæ, chordarúm-

A que aptus seruat ordo concordiam. Itaque non habent harmoniam suam nuptiæ, quando Christiano viro gentilis mulier non legitimè copulatur. Ergo vbi nuptiæ, harmonia: vbi harmonia, Deus iungit. Vbi harmonia non est, pugna atque dissensio est, quæ non est à Deo, quia Deus charitas est.

HEBRAEVS. *Ab Abraham dicuntur Hebræi: & lingua Hebræa fuit prima. Super epistolam ad Philippenses, cap. tertio.* Tom.V.

Hebræi propter Abraham dicti sunt. Immutata est enim litera propter sonū, vt non vocarentur Abræi, sed Hebræi: vt apud veteres cū diceretur medidie, & esset absurdum, immutata est litera, vt diceretur meridie. Si enim origo ex Abraham est, ex ipso trahi debet & nomen: nō ex Heber, qui sexta est generatione super Abraham. Si enim in Abraham reformari cœpit genus hominum, & ipse est pater fidei, ex ipso & nomen & lingua

Hebræi ab Abraham dicti.

B Hebræa. Prima enim lingua, quæ erat sine nomine, cum huic redditur, ex eo nomen accepit. Nam nulla causa est, vt ex Heber trahat nomē. Abraham tamen Chaldęus fuit: non tamen Hebræi Chaldæam linguam habent.

HELENA. *De ea quæ fuit Constantini mater imperatoris, loquitur. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris. Require suprà in cap. Crux.*

HELIAS. *De Heliæ miraculoso ieiunio, loquitur diffusè in sermone quodam de die palmarum, qui incipit: Propitia Diuinitate ecce iam penè transegimus, &c.* Serm.ord.38. Tom.III.

Superest vt quemadmodum famuli Dei Moses & Helias hunc sacratissimum numerum obseruando gratiam meruerūt, ita & nos hoc ipsum tempus custodiendo mereamur, sitq; similis remuneratio in perceptione præmij, quorum similis est labor in obseruatione ieiunij. Helias enim cum esset clausum humanis iniquitatibus cælum, & nulla mundanis rebus desuper pluuiarum stillaret vbertas, atque omnia longæ siccitatis

C squalore languerent, & esset fames magna generi vniuerso humano, quoniam cælum pluuiam non dabat, nec terra pabulum germinabat: tunc Helias sanctus reserauit ieiuniis suis cælum, terram orationibus fœcundauit: Illius enim siccitatem conuertit in pluuiam: huius sterilitatem resoluit in partum. Tanta enim eius precibus orbem terrarum imbrium largitas irrigauit, vt arida reuiuiscerent, mortua resurgerent, languentja sanarentur. Et ita rebus cunctis fontium quidam meatus infusus est, vt purificatione facta per pluuiam omnia creaturarum vitia lauarentur, atque inundatione illius beneficio totius mundi species innouata consurgeret. Igitur & nos eadem quæ Helias obseruantes ieiunia, adhibitis precibus clausum cælum nostris competentibus reseremus, quatenus illos lauacri salutaris imber illuminet. Clausum est enim illis cælum, quandiu nondum de cælo Spiritus sanctus adueniens eorum corda viuificat, siccitatem quodammodo patiuntur, quia nondum gratia baptismatis irri-

D gantur. Laborant etiam fame magna, quoniam velut esurientes cælestia sacramenta desiderant. Reseremus ergo illis cælum, vt adueniente desuper spiritali pluuia, eorum terra lauacri irriguo satietur, & delictorum sterilitate deposita, incipiant fructus germinare virtutum. Etenim cælestis imber vitia peccatorum diluit, iustitiæ incrementa producit, discutit aridum concupiscentiæ puluerem, lętificat vtilem castimoniæ puritatem, obruit auaritiæ sordidam fecem, nutrit ęternam misericordiæ largitatem. Sicut enim superueniente Heliæ pluuia, omne pabulum terra produxit, ita & superueniente Christi lauacro, omnem iustitiam anima germinauit. Et sicut illic fontes irrigauerunt orbē, vt viuificarentur herbarū mortificata iam semina: ita & fons baptismatis irrigat genus hominum, vt animarū mortificata corda viuificet. Hoc ergo obseruantiū ista ieiunia est

A est meritum, vt orationibus eorum aut innouetur mundus, aut fratres denuò renascantur. Reserandum igitur competentibus nostris est cælum, quoniam adhuc clausum est apud illos. Clausum est enim illis cælum, quoniam misterium nondum peruident Trinitatis. Clauso enim sibi cælo super cælum quid agatur ignorāt, nec scire possunt quæ sit Patris Filiique substantia, nisi prius mundi elementa transcéderint. Tunc enim poterit quis Trinitatis aspicere Diuina mysteria, cum cælos sua virtute apertos habuerit. Sicut beatus Stephanus martyr reserauit, sibi martyrio suo cælos, & stantem vidit ad Patris dexteram Saluatorem, secundum quod ipse ait: Ecce video cælos apertos, & Iesum stantem ad dexterā Dei. Ergo cui clausi sunt cæli, agendum est vt aperiantur, quatinus super cælos posit Christum aspicere. Nā quandiu clausi sunt homini, Christum non potest videre regnantem.

Act.7.

Ser.ord.47. *De raptu Heliæ ad cælum. In sermone quodā de Propheta Helisæo, qui incipit, Mirum forsitan videatur, &c.*

B Frequenter audiuimus Angelos ad homines descendisse, audire etiā cupimus quomodo homines ad cælestia trāsmigrarint. Manifesta res est, & in prōptu posita. Helias magister Helisæi, nónne Angelis ducentibus raptus ad cælum est, & quadriga ignea impositus quasi in quodam triumpho victor ascendit? Victor enim extiterat, nō gentiū barbararū, sed seculariū voluptatū. Siquidem grauiores inimici sunt praui mores, quàm hostes infesti: vt facilius intelligamus hoc tēpore malignitatem hostium vinci posse quàm morum. Ergo Heliā Angeli ad cælum perferunt, Helisæum Angeli in terris custodiunt. Quid mirū si Angeli qui magistrum portauerant, discipulum tuebantur: & notitia quadam obsequia quæ patri exhibuerant, etiā filio deferebant? Ipse enim Heliæ spiritalis est filius, Ipse eius hęres est sanctitatis. Rectè autem Helisæus Heliæ spiritalis filius dicitur, cui ascendens in cælum spiritum duplicem suæ gratiæ dereliquit. Cum enim data esset facultas Helisæo vt peteret quod vellet prius quàm ab eo reciperetur Helias, petiuit vt duplex spiritus Heliæ fieret in ipso. Tunc dixit Helias: Dure petisti, sed fiet tibi: O hæreditas pretiosa in qua plus heredi relinquitur quàm habetur: plus consequitur qui accipit, quàm possidet qui largitur. Pretiosa planè hæreditas, quæ dum à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fœnore duplicatur. Igitur cum Helias simplicem sanctitatis haberet spiritum, Helisæo duplicem reliquit. Mirum ergo in modum plus Helias gratiæ dimisit in terris, quàm secum portauit ad cælos. Et licet ipse ad altiora totus transferretur corpore, apud filium tamen maiore manet sanctitate. De Helisæi autem meritis quid dicamus, cuius hæc prima laus est quòd patrem voluit gratia superare, dum dari sibi amplius postulat, quòd scit apud eum esse qui possidet? Auarus est quidem in petendo, sed idoneus in promerendo. Dum enim à patre plus exigit quàm habebat, facit eum meritis suis plus præstare quàm poterat.

4.Reg.2.

Ser.ordi.84. *Differens tamen fuit ascensus Heliæ ab ascensu Christi. In sermone quodam de sancto Petro, qui incipit: Amarior fortasse fuit nostra prædicatio.*

Ideo nonnulli velut Heliā Saluatorē forsitā putauerunt, quia ad cælos Helias sicut Saluator ascendit. Sed non sicut Helias Christus est. Ille enim ad cælos rapitur, iste regreditur. Ille tanquam infirmus ignea quadriga subuehitur, hic tanquam Deus propria virtute portatur. Ille sicut homo ducitur, hic sicut Saluator ascendit. Ille ducentes sequitur Angelos, comitantes sibi Angelos iste præcedit. Denique iidem Angeli remeātes in terrā à Domino Saluatore dixerunt ad Apostolos: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui receptus est à vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.

Comparat etiam eius currum currui martyrum. Require suprà in cap. Currus.

Ser.ord. HELISAEVS. *In sermone de ipso supra cap. præcedente allegato, qui incipit vt sequitur.*

Mirū forsitan videatur, quod ante aliquot dies sancti Helisæi gratiam describentes, diximus in defensioné ipsius de cælis auxilia descendisse, & armatos equites siue quadrigas ei Diuinitus affuisse, astitisse etiam circa ipsum quadrigam igneam. Magna quidem res, sed in viro sancto miranda non est. Quid enim mirū si is auxilia meretur è cælo, cuius animus semper est in cælo, sicut ait Apostolus Paulus: Nostra autem conuersatio in cælis est? Ergo si nostra conuersatio in cælis est, & cælestium conuersatio potest esse nobiscum: hoc est, vt qui vita viuimus Angelorum, rectè eorum consortium mereamur. Est ergo sanctè viuentibus quædam inter se cognatio, coniunctio atque societas, nec interest vtrum in cælis maneant, an in terris, angelici sint habitus an humani, dummodo in iis sit eadem vita vel sanctitas. Conuersatio enim connectit quos separat elementum, & diuersis licet corporibus diuidantur, iisdem tamen actibus coniunguntur. Atque ideo fit vt sancti sibi quodam consortio cohærentes à se inuicem non discedāt, & modo Angeli ad terras veniant, modo homines ad cælestia transferantur, ac profectu meliore quibus vita communis est, incipiunt illis viuendi etiā elemēta esse cōmunia. Philip.3.

Et addit ibidem de duplici spiritu gratiæ, quem recepit post Heliam. Require in capite præcedenti: & adiungit de miraculo quod fecit in aquis. Require suprà in cap. Aqua. Sed libro tertio de officiis cap. j. singula gesta explicat Helisæi.

C Quoniā plerosq; delectant bellica: Quid est prestātius exercitus magni lacertis, an suis meritis confecisse prælium? Sedebat Helysæus in vno loco, & rex Syriæ magnam belli molem inferebat populo patrum, diuersisq; consiliorum acerbabat fraudibus, & circūuenire insidiis moliebatur: sed omnes eius apparatus Propheta deprehendebat, & vigore mentis per gratiam Dei vbiq; præsens, cogitationes hostium suis annuntiabat, & monebat quibus cauerent locis. Quod vbi regi Syriæ manifestum est, misso exercitu clausit Prophetam. Orauit Helisęus, & omnes eos cæcitate percuti fecit, & captiuos intrare Samariam, qui venerant obsidere eum. Conferamus hoc otium cum aliorum otio. Alij enim requiescendi causa abducere animum à negotiis solent, & à conuentu cœtúque hominum subtrahere se se, & aut iuris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intra vrbem vacare animo, indulgere quieti & tranquillitati. Helisæus autem, aut in solitudine Iordanem transitu suo diuidit vt pars defluat posterior, superior autem in fontem recurrat: aut in Carmelo resoluta difficultate generandi, inopina sterilem conceptione fœcundat: aut resuscitat mortuos: aut ciborum tēperat amaritudines, & facit farinæ admixtione dulcescere, aut decem panibus distributis reliquias colligit plebe saturata: aut ferrū securis excussum, & in fluuij Iordanis mersum profundo, misso in aquas ligno facit supernatare: aut emundatione leprosum: aut siccitatem imbribus, aut famem mutat fœcunditate. Quando ergo iustus solus est, qui cum Deo semper est? Quando solitarius, qui nunquam separatur à Christo?

D HERBA. *Productæ sunt primitus herbæ causa victus animalium. Lib. iij. Hexameron, require suprà in ca. Cibus. Herba statum hominis repræsentat. Eodem lib. require sup. in cap. Fœnum. Herbarum germinatio varia est. Eodem libro, require suprà cap. Arbor. Herbæ nociuæ cum vtilibus oriuntur. Eodem lib. require suprà in cap. Cibus. Herbarum succi non sunt inutiles. Eodem libro in principio.* Cap.8. Tom.IIII.

Quid

Quid enumerem succos herbarum salubres? Quid virgultorum ac foliorum remedia? Ceruus æger ramusculos oleæ mandit, & sanus fit. Locustas quoque folia oleæ arrosa liberant ab ægritudine. Rubi folia superiacta serpenti, interimunt eum.

Rubi foliis serpentem necari. *Cap. 9.*

En infrà subdit in cap. sequenti.

Non solùm igitur nulla in his reprehensio creatoris sed etiam incrementum est gratiarum. Siquidem quod ad periculum putabas esse generatum, ad remedia tibi salutis operatur. Nam & id quod periculi est, per prouidentiam declinatur, & id quod salutis, per industriam non amittitur.

Cap. eod.

Et infra ibidem.

Germinet terra herbam fœni spirans semen secundum genus. Non solùm enim spontaneam alimoniam comprehendit quæ est in herbis & radicibus atque arborum germinibus reliquísque fructibus, sed etiam eam quæ industria comparatur, & cultu rusticani laboris acquiritur. Quàm decorum autem quòd non statim fundere terras semen iussit & fructus, sed primùm germinare, deinde herbescere campos statuit, postea secundum proprietatem sui generis semen adolescere, vt nunquam aruorum vacaret gratia, quæ grato primùm decore vernarent, postea fructuū suggererent vtilitatē.

Cap. 16.

Ad Dei præceptum subitò floruerunt. Libro tertio Hexameron.

Ad verbum Domini, quod omni aquarum cursu est redundátius, subitò creatura virgultorum omnis effloruit. Festinarunt campi non cōmissam sibi frugem edere, ignorata horti olerum genera, florum miracula germinare, ripæ fluminum se vestire myrtetis: properauerunt arbores citò surgere, citò se flore induere, victum hominibus, pecori pabulum ministrare. Fructus communis est omnibus, vsus quoque datus est omnibus.

Cap. 4. Tom. IIII.

HERICIVS. *Libro sexto Hexameron.*

Echinus iste terrenus, quem vulgò hericium vocant, si quid insidiarum præsenserit, spinis clauditur suis, atque in sua se arma colligit, vt quicunque eum contingendum putauerit, vulneretur. Idémque echinus futuri prouidens, geminas sibi respirandi vias munit vt quando Boream flaturum collegerit, Septentrionalem obstruat: quando Noto cognouerit detergi nubila aëris, in septentrionalem se conferat, vt flatus declinet obuios, & è regione nocituros. Vnde dignam Domino laudem propheta detulit, dicens: Quàm magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapiētia fecisti. Omnia penetrat Diuina sapientia: implet omnia, idque locupletius ex irrationalium sensibus, quàm ex rationalium disputatione colligitur. Validius est enim naturæ testimonium, quàm doctrinæ argumentum. Cui animanti incognitum est quemadmodum suam tueatur salutem, si virtus suppetit, resistendo: si velocitas, fugiendo: si astutia, præcauendo? Quis eas vsum medendi, herbarúmque docuit habere notitiam?

Echini terreni cautela. *Psal. 103.*

HEVA. *De causa creationis Heuæ. libro de Paradiso vbi præmittit quæstionem & soluit vt sequitur.*

Cap. 10.

Iterum alia quæstio. Quia dixit Deus non esse bonum solum esse hominem, primo omnium cognosce quia in superioribus vbi hominem finxit Deus de limo terræ, non addit: Vidit Deus quia bonum est: quemadmodum in singulis operibus suis. Nam dixisse illic bonum esse, quia homo factus est, inueniretur hoc esse cōtrarium, vt hìc bonum non esse diceret, cum in superioribus bonum esse dixisset. Sed hoc ibi cognosce, vbi solum Adam fecit. Cæterùm vbi communiter comprehēdit virum & mulierem factos, licet ne ibi quidem dixerit specialiter, tamen quia postea habet: Vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce erant bona valde: euidenter est declaratum bonum esse, quòd vir sit factus & mulier.

Cap. eod.

Et addit, aliam quæstionem proponendo.

Sed ex hac quæstione alia quæstio rursus emersit. A Quomodo enim quando solus factus Adam, non dictum est, bonum esse factum Adam: quando autem & mulier ex eo facta est, tunc esse bona omnia comprehensum est? Licet illic omnem laudauerit creaturam, & vniuersitatis creatio sit probata, quoniam in homine naturæ prædicata communitas est: tamen non videtur otiosum, qua ratione vbi solus factus est Adam, non solùm nequaquam prædicatio boni complacito operi adiecta sit, sed etiam dictum sit, non esse bonum solum hominem, cum sciamus antè quàm fieret mulier non errauerit Adam: postea verò quàm mulier est facta, prior Diuinum præuaricata mandatum, etiam virum suum traxerit in errorem, & incentiuum eius extiterit. Si igitur viro culpæ author est mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta? Verum si consideres quia Deo vniuersitatis est cura, inuenies plus placere Domino debuisse id in quo esset causa vniuersitatis, quàm condemnandum fuisse illud in quo esset causa B peccati. Et ideo quia ex viro solo non poterat humani esse generis propagatio, pronuntiauit Dominus non esse bonum solum hominem. Maluit enim Deus plures esse quos saluare posset, quibus donaret peccatum, quàm vnum solum Adam, qui liber esset à culpa. Denique quia idem vtriusque author est operis, venit in hunc mundum vt saluos faceret peccatores. Postremò nec Cain parricidij reum prius quàm generaret filios passus est interire. Ergo propter generationem successionis humanæ debuit mulier adiici viro. Denique hoc ipsa verba declarant dicentis Dei: Non bonum solum esse hominem. Nam etsi prior peccatura mulier erat, tamen redemptionem sibi paritura, non debuit ab vsu Diuinæ operationis excludi. Quamuis autem Adam non est seductus, mulier autem seducta & in præuaricatione fuerit, salua tamen erit per filiorum generationem, inter quos generauit & Christum.

Subdit de creationis modo, & quomodo creata est in hominis adiutorium. *Cap. eod.*

C Nec illud otiosum, quòd non de eadem terra, de qua plasmatus est Adam, sed de ipsius Adæ costa facta sit mulier: vt sciremus vnam in viro & muliere corporis esse naturam, vnum fontem generis humani: Ideo non duo à principio facti, vir & mulier: neque duo viri, neque duæ mulieres: sed primùm vir, deinde ex eo mulier. Vnam enim naturam volens hominum constituere Deus, ab vno principio creaturæ huius incipiens, multarum & disparium naturarum eripuit facultatem. Faciamus, inquit, ei adiutorium simile sibi. Adiutorium ad generationem constitutionis humanæ intelligimus. Et verè bonum adiutorium. Nam si pro meliore accipis adiutorium, maior quædam in causa generationis operatio melioris reperitur: sicut istius terræ quæ semina primò accepta cohibendo paulatim fœtu suo adolescere facit, & producit in segetem. D In eo igitur adiutorium bonum mulieris, quanquā & inferior dicatur adiutor, vt & in vsu reperimus humano: quia dignitate potiores plerunque adiutorem meriti inferioris asciscunt.

De Heuæ verò peccato, dicit eodem libro, capite sexto Quòd antè & post cognouit se præuaricationis crimine ream.

Denique & mulier serpenti dixit: Ex omni ligno Paradisi comedemus: de fructu autem ligni quod est in medio Paradisi, dixit Deus: Non māducabitis ex eo. Ita ergo sciebat obediendū esse mādato, vt diceret: Ex omni fructu māducabimus, q̄ Domin⁹ imparauerat: de ligno autē quod est in medio Paradisi imperatū dicit à Deo nō esse gustādū, ne morte moriantur. Ergo sciuit non deserendum esse mandatū: Sciuit itaq; malum esse præuaricari: & ideo iustè præuaricata dānatur. Accipe aliud: Si assumptio de ligno scientiæ boni & mali ita operatoria erat vt bonum & malum agnosceretur,

tur,quod videtur scriptura ostendere dum dicit:quia vbi manducauerunt ambo, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt quòd nudi essent: hoc est, aperti sunt oculi cordis,& cognouerunt turpe esse nudos se degere:Sine dubio vbi gustauit mulier de ligno scientiæ boni & mali,peccauit, & se peccasse cognouit. Quæ igitur peccasse se cognouerat,vel virum ad peccati communionem inuitare non debuit. Illiciendo autem virũ, & dando ei quod ipsa gustauerat,non vitauit,sed iterauit peccatum. Nam vtique si verè rationem spectes, eum quem diligebat non trahere ad consortium pœnæ, sed magis ab eo quod cognouerat ipsa esse peccatum, vel insciétè reuocare debuerat. Quamuis videatur hæc mulier sciẽs quòd post culpam in Paradiso esse non posset, metuisse, ne sola de Paradiso eiiceretur. Denique absconderunt se ambo post culpam. Excludendam igitur se esse cognoscens, consortio viri quem diligebat, noluit defraudari.

Et infrà subdit, quòd tam ex inuidia, quàm ex concupiscentia deliquit.

Cap.eod. Vnde quod diximus incentiuũ peccandi, vel ira, vel cupiditas est,vel plerunque formido:licet ex formidine oriatur cupiditas, dum vnusquisque vult vitare quod metuit. Et ideo rectè iracundiam & cupiditatem duorum reliquorum posuimus incentiua vitiorum. Consideremus igitur vtrum Heua his ad vitium stimulis incitata sit. Sed neque irascebatur marito, neque cupiditate victa est, in secundo duntaxat errat, vt edendum viro daret, quod iam ipsa gustauerat. Primò fuerit cupiditas author erroris vt ipsa ederet: sequentísq; fuit causa peccati. Quod enim iam gustauerat desiderare non poterat,& gustando mali fuerat scientiam cõsequuta. Malum igitur quod aduerterat in virum deriuare non debuit, neque coniugem proprium præuaricatorem Diuini facere mandati. Sciens igitur prudénsque peccauit, sciens virum suum traxit in errorem. Alioquin inuenitur falsus esse de ligno scientiæ boni & mali sermo, si etiam postea quàm de ea arbore manducauit, sciẽtiam boni & mali habere non potuit. Quòd si verus est sermo, cupiditatis vtique causam habere non potuit: Licet plerique sic excusandum putent, quòd diligens virum ab eo timuerit separari: & hanc causam cupiditatis prætendant, quòd esse voluerit cum marito.

De hac materia require suprà in cap. Adam.

Cap.17. Tom. IIII. HIRVNDO. *Libro quinto Hexameron. Cuius exemplo pietas circa filios, & tranquillitas animi in paupertate docetur.*

Accipiamus nunc maternæ sedulitatis in filios grande documentum. Hirundo minuscula corpore, sed egregiè pio, sublimis affectu, quæ indiga rerũ omnium pretiosior auro nidos struit, quia sapienter nidificat. Nidus enim sapientiæ pretiosior est auro. Quid enim sapientius quàm vt volandi vaga libertate potiatur, & hominum domiciliis paruulos suos & tecto commendet, vbi sobolem nullus incurset? Nam & illud est pulchrum vt à primo ortu pullos suos humanæ vsu conuersationis assuescat, & præstet ab inimicarum auium insidiis tutiores. Tum illud præclarum qua gratia domos sibi sine vllo adiutore tanquam artis perita componat. Legit enim festucas ore, eásq; luto illinit, vt conglutinare possit. Sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pennarum aquæ infundit, vt facilè iis puluis adhæreat, & fiat limus, quo paulatim festucas, vel minutos surculos sibi colligat, atque hærere faciat. Eo genere nidi totius fabricam struit: vt quasi pauimenti solo pulli eius intra ædes suas sine offensione versentur, nec pedem aliquis interserat per rimulas texturarum, aut teneris frigus irrepat. Sed hoc industriæ officium propè commune multis auibus. Illud verò singulare, in quo est præclara cura pietatis & prudentis intellectus & cognitionis insigne, tum quædam

Hirundinis industria.

A medicæ artis peritia: quod si qua pulli eius fuerint cæcitate suffusi oculos siue compuncti, habet quoddam medendi genus quo possit eorũ lumina intercepto vsui reformare. Nemo igitur de inopia queratur, quòd vacuas pecuniæ proprias ædes reliquerit. Pauperior est hirundo, quæ vacua æris abundat industria. Ædificat, nec impendit: tecta attollit, & nihil aufert proximi: nec indigentia & paupertate ad nocendum alij compellitur, nec in graui filiorum imbecillitate desperat. Nos verò & paupertas afficit, & inopiæ necessitas vexat, & plerosque indigentia cogit in flagitium, impellit in crimen. Lucri quoque studio in fraudes versamus ingenium, aptamus affectum, atque in grauissimis passionibus spem deponimus, fractique animo resoluimur, improuidi & inertes iacemus: cum de Diuina miseratione tunc sperandum amplius sit, cum præsidia humana defecerunt.

B *Cognoscit ista tempus suum melius quàm homo. Libro sexto eiusdem.* Cap.4.

Clamat ipse Dominus in Hieremiæ libro: Turtur & hirundo, & agri passeres, custodierunt tempora introitus sui: populus autẽ meus non cognouit iudicia Domini. Nouit hirundo quando veniat, quando etiam reuertatur. Nouit etiam pia auis annuntiare aduentus sui testimonio veris indicium.

HODIE. *Exponit de Christo quoad incarnationem illud Psal. Ego hodie genui te: Super epistolam ad Hebræos, cap. j.* Tom.V.

Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium. Hoc enim absque vlla dubitatione de incarnatione Filij dicitur. Ideo verbum futuri temporis posuit: Ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium. Quòd verò dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te; apertè manifestat quod id est de quo

C ait, Ero illi in Patrem, ex ipsa Patris essentia sit genitus. Ideo præsenti tempore posuit hodie, quia Deo nihil præteritum vel futurum est, sed semper præsentia sunt cuncta. Potest enim & secundum carnem hoc accipi dictum: quia caro communicat altioribus, sicut & Diuinitas humilibus communicare dignata est. Hoc itaque loco perspicuè duas naturas in Christo ostendit. Hæc verò ad salutis nostræ exempla referamus. Si enim ipse cum Deus esset & Dominus, Deique Filius, non respuit formam serui suscipere, multò amplius nos oportet cuncta perficere quæ iussa sunt nobis, & humilia quæque tolerare. Recordemur Domini dicentis: Cum feceritis omnia, dicite quoniam inutiles serui sumus.

Exponit etiam illud Psal. Hodie si vocem eius audieritis. Ibidem cap. iij.

Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus, Hodie si vocem eius audietis, nolite obdurare corda vestra: Vsque introibũt in requiem meam: Loquutus est beatus Apo

D stus de spe in superioribus: quia oportet nos sperare quæ futura sunt. Spes autem quæ videtur, non est spes. Historia verò quam Propheta hîc rememorat, notissima est. Cum enim egressi essent de terra Ægypti, & multam viam perambulassent, & multa indicia Dei virtutis accepissent in Ægypto, in mari rubro, in eremo, consilium fecerunt mittere speculatores, qui deberent inspicere naturam terræ, quæ promissa est eis. Illi verò pergentes ac reuersi terram quidem valde vberem & optimorum fructuum procreatricem esse dicebant, sed virorum inexpugnabilium esse illam prouinciam & fortium. Israelitę verò ingrati & insensati, quos oportebat vt recordarentur tantorum Dei beneficiorũ, & quomodo eos clausos in medio tanti exercitus Ægyptiorum eripuit de periculis, & fluuiorum fontes sine defectu donauit, & manna tribuit, & alia miracula quę operatus est eis: nec sic quidẽ Deo crediderunt, nec horum aliquid rememorati sunt, sed timore perterriti di-

xerunt

xerũt, Reuertamur in Ægyptum. Deus igitur iratus eis, qui sic cito obliti fuerũt beneficiorum mirabiliúmque eius iurauit vt non intraret generatio illa in requiẽ promissam olim patribus:& sic omnes perierunt in eremo, pręter duos tantummodo. Tres itaque requies Apostolus memorat in hac epistola. Vnam sabbati, qua Dominus requieuit ab operibus suis. Secũdam in Palęstina, in qua ingressi Israëlitæ requieturi erãt ex miseria multa & laboribus. Tertiã, quę vera est requies, hoc est, regnũ cælorum: ad quam quos peruenire cõtigerit, reuera requiescunt à laboribus & difficultatibus suis. De qua hîc Propheta loquitur ad viros Israëlitas dicens: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra: ne similia patiamini qualia progenitores vestri passi sunt, & priuati sunt requie promissa. Aliquando enim audierũt patres vestri vocem illius per Mosem, & obdurati sunt. Ergo tũc per pręconẽ loquutus est, quãdo obdurastis corda vestra: per se nunc loquitur, mollescant corda vestra. Qui pręconem ante se mittebat, ipse per se venire dignatus est. Ore suo hic loquitur, qui loquebatur per ora prophetarum. Ad eius ergo vocem qui pręconem misit, & nũc per se clamat, nolite obdurare corda vestra. Recordamini quomodo obdurati sunt patres vestri, & quomodo non introierũt in requiem promissam, sed amaricati murmurantes cõtra Deum perierũt. Patres vestri erant qui perierunt: nolite imitari eos. Patres vestri erant, sed si imitati eos non fueritis, patres vestri non erunt, quamuis de his nati sitis, scientes quia Deus potens est de lapidibus suscitare filios Abrahæ. Quadraginta annis offensus fui generationi huic. Multis modis eos castigat: ipsi tamen semper corde errauerũt. Quadraginta diebus Dominus in deserto ieiunauit vt triumpharet de eo per quem illi quadraginta annis murmurauerunt contra Dominum in eremo. Pόstque consummatã in passione & resurrectione totã victorię gloriam, quadraginta diebus fuit cum discipulis suis antè quàm cęlum ascẽderet. Primis quadraginta diebus tentationem huius peregrinationis ostendit: posterioribus quadraginta diebus cõsolationẽ quam sancti habituri sunt in patria. Corpus enim eius, id est Ecclesia, necesse est tẽtationes patiatur in hoc seculo: sed nõ deest ille cõsolator qui dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. *Matth. 28.* Quibus iuraui propter infidelitatem suam, non introituros in requiem meam. Loqui Deum, magnum est: quantò magis iurare? Iurationem confirmationem fieri voluit. Per quem iurat Deus, nisi per semetipsum? Non enim habet maiorem per quẽ iuret. Per se ipsum confirmat pręcepta sua: per se ipsum confirmat minas suas. Sicut verum quod promittit, sic certum est quod minatur. Iurauit vt non intrarent in requiem ipsius: & tamen oportet aliquos intrare in requiem ipsius. Illis ergo reprobatis, nos intrabimus, quia si aliqui ex ramis propter dissimilitudinem & infidelitatẽ fracti sunt, nos propter fidem & humilitatem inserimur. Sequitur enim exhortatio Apostolica ad populum de requie introeũda. Dicitur enim: Videte fratres, ne fortè sit in aliquo vestrũ cor malũ incredulitatis discẽdẽdi à Deo viuo. Quippe per duritiã cordis infidelitas nascitur: sicut enim obdurata corpora & dura non obsequuntur manibus medicorum, sic & animæ obduratæ nõ obsequũtur verbo Dei. Si enim patres nostri, inquit, quia non sperauerũt, sicut oportebat sperare, hæc passi sunt, quę legũtur in historia, cuius antè meminimus, & perierũt in deserto propter duritiam cordis: multò amplius vobis talia timenda sunt, sicut illis acciderunt. Ad illos enim sermo iste factus est, qui in præsentia fuerunt vel futuri sunt. Ideo dicit: Hodie. Hodie nanque semper est, donec constat mundus.

Lib. 8. Epistol. Epist. 39. Tom. III. *Hodie & heri etiam exponit allegoricè. In epistola viij. ad Horontianum post medium.*

Quia populus Iudęorum per contumaciam contempsit mandata Dei sui, ait Dominus: Si introibunt in requiem meam. Et ideo aliam Deus pręfiniuit diem, de qua dicit, Hodie si vocem eius audieritis. Duos dies cõprehendit scriptura generales, Heri & hodie. De quibus dicit: Imitamini fidem Iesu Christi, heri & hodie, ipse est & in secula. In superiori die promissio est: in consequẽti solutio. Sed quia hesterna die neque Moses neq; Iesus Naue populum induxit in requiem, hodierna die Christus induxit cui dixit Pater: Ego hodie genui te. Per suã eñ resurrectionẽ Iesus populo requiẽ cõparauit. Reges enim in cælo, nõ in terra est. Reges eñ nostra Dominus est Iesus, qui ait: Hodie mecũ eris in paradiso.

HOEDVS. *Per hœdos intelliguntur Iudæi: per agnos Christiani. Libro septimo super Lucam.* *Cap. 29. Tom. V.*

Nec inuidemus si quis duos fratres istos velit referre ad populos duos, vt sit adolescentior populus ex gentibus, tanquam Israël cui frater maior beneficium paternæ benedictionis inuidit, quod faciebant Iudæi cũ quererentur, quia Christus cum gentibus epularetur. Et ideo mali hœdum odoris sacrificium requisiuerunt. Iudæus hœdũ requirit, Christianus agnũ. Et ideo illis Barrabas soluitur, nobis agnus immolatur. Vnde apud illos fœtor est criminũ, apud nos remissio peccatorũ. Dulcis in spe, suauis in fructu. Qui hœdũ quęruut, expectãt antichristũ. Christus enim boni odoris est victima. Quæri etiã in hœdo videtur, qa Iudęi ritũ veteris sacrificij perdiderunt, vel quia nullius sanguis iis profuit, sicut Christi sanguis Ecclesiæ. Nõ enim redimere eos sanguis sanctorum potuit Prophetarum.

Vnde de synagoga, dicit lib. super Beati immaculati, litera secũda, versu primo. *Tom. IIII.*

Exi ergo nuda pede, & pasce hœdos tuos in tabernaculis pastorum. Quæ sine peccato est agnos pascit, oues pascit: quæ autem peccato obnoxia est, pascat hœdos, qui à sinistris sunt. Non enim potest esse in dextera pastoris boni. Sequatur magis dicentem Petro: Vade retro me sathana. *Marc. 8.* Sequendo Petrus in dextera meruit collocari: Ideóque ei dicitur: Pasce agniculos meos. *Ioan. 21.* Sed quò exeat, audi, ad tabernacula, inquit, pastorum: hoc est, ad gẽtes, ad dispersionem: Ideóque dixit, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis: *Zach. 13.* vt repleatur totus orbis terrarum grege Christi: significans tunc saluam fore synagogam, cum se huic dispersioni, & ipsa sociauerit, qui repleuit omnem mundum. Tabernacula enim pastorum, regna sunt terræ. Ideóque Propheta Dauid nationes annuntians crediturus, ait: Regna terræ cantate Deo.

HOMO. *Hominis dignitas fuit & est in creatione singulari: & in redẽptione vel incarnatione Filij Dei. Libro super Beati immaculati, litera decima, versu primo, super illud: Manus tuæ Domine fecerunt me.* *Tom. IIII.*

In aliquibus tamẽ codicibus inuenimus, Manus tuæ fecerunt me & plasmauerũt me. Nec istud alienũ, quia & Iob dixit: Manus tuæ plasmauerunt me. *Iob 10.* Vnde & hîc edicitur vt meminerit Deus quia puluis sumus, & vberioris gratiæ munus infundat, nec infirmum opus deserat. Gubernator fluctuante nauigio plus laboris impẽdit, quàm cum secũdo remigio labitur fluctu, & ventorum flatũ suo supparo superante præcurrit. Manus tuæ inquit, plasmauerunt me. Manus dicit pluraliter, non manum. At verò alibi ait: Ego manu mea solidaui cælum, & manus mea fecit hæc. In hominis constitutione videtur non abundare, quod toto mundo vt fieret abundauit. Cælum vna manus firmauit vt scriptum est: & vtraque Dei manus hominem figurauit vt legimus. Cælum, non ad similitudinem: homo ad similitudinem, Angeli enim ad ministerium, homo ad imaginem. Esto vt & Angeli ad imaginem, scriptura tamen de homine loquuta est quòd sit ad imaginẽ. Habemus enim aliquid quod Angeli fortasse non habeant. Vbi enim abundauit peccatum, superabundauit gratia. Nobis

natus est Christus ex virgine. Legimus enim, Puer natus est nobis, Filius datus est nobis. Nobis carnem suscepit, imò potius nos in illa carne suscepit, quando Filium hominis in Dei sede cōstituit. Non lego Angelos in Dei sede nisi stantes, nisi ministeriū deferentes. Non lego Angelos, sed homines consepultos Christo, & in Christo corresuscitatos. Deniq; ait Apostolus, quia cōuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis salui facti, & simul suscitauit, simúlq; fecit sedere in cælestibus in Christo Iesu. Filius ergo hominis ad dexteram Dei, non Angelus, non Archangelus, non Cherubim, non Saraphim. Illa laudant, Filius hominis sedet. Filius hominis Angelorum ore laudatur, quòd Angelos malos vicerit, de nequitiis spiritalibus triumphauerit, quæ sunt in cælestibus, quòd fecerit similes Angelorum homines, in quibus antè erant contagia mortuorum. Verbo Domini, inquit, cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Homo quoq; spiritu Dei perfectionem vitæ consummationémque virtutis accepit.

Esaia 9.

Et infrà subdit

Licet pleriq; hunc psalmum ex persona dictum Saluatoris accipiant: Audi quia manus Dei etiam spiritus dicitur. Clamabat Iob, Spiritus Diuinus qui fecit me. Istæ ergo sunt manus, quæ hominem parauerunt, Christus & Spiritus. Ergo Dominus Iesus & corporis author est nostri, qui primū fecit hominem ad imaginem, & postea de luto finxit, & voluit seruare quod fecerat, saluare quod plasmauerat, vt totum hominem saluum faceret. Sicut ipse dixit in Euangelio: Mihi irascimini, quia totum hominem saluum feci in sabbato? Quod specialiter Ecclesia docet, quia non solùm anima, sed etiam caro nostra seruatur. Anima per cognitionē Dei, caro per resurrectionem. Quorum alterum docuit Diuinæ authoritatis sermone: alterū propriæ resurrectionis exemplo. Hic est ergo homo geminæ substātiæ. Alia est enim facti substātia, alia figurati. Ista de Dei spiritu, illa de limo. Propterea ait Iob: Resuscitabit coriū meū, quia quod de limo est resuscitatur. Terra enim in terrā redit: quod autem factum est vt principatum haberet super cætera animantia, id præstantius esse intelligis. Luti etiam bestiis nobiscum commune consortium est, & ideo animæ specialis prærogatiua donata est. Ideo tamē qā cæteris animātibus, sed imperat vt possit imperare, debet Deo esse subiectus. Docetur igitur seruire, vt ad regnū peruenire mereatur. Qui enim seruit Christo, placet Deo. Qui seruit Christo, & placet vtique veritati, & debet nescire mendacium: Qui seruit iustitiæ, debet repellere iniquitatē. Qui seruit luci, debet odisse tenebras peccatorū. Ergo quia corpus infirmū est, vi sitationē Domini postulemus. Vnde Propheta ait: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis &c.

Lib.6 Epist. Epist.38.

Ipse autē homo vltimò post cæteras creaturas creatus est: quod diffusè pertractat in epistola vij. ad Horontianum, sic præmittens:

Moueri te insinuasti mihi, lecto Hexamero quod ipse scripsi, quia cum tantū Diuinæ scripturæ serie vel stilo sermonis mei collatū aduerteres homini, quantum nulli in hac terra animantiū, prius omnia volatilia, vel terrestria, vel quæ in aquis sunt produxerit terra vel aqua, quàm homo propter quē illa creata sunt generaretur. Eiusque rei rationem de me requirere quā & Moses siluerit, & ego non ausim attingere. Et fortè ille oraculi interpres Diuini consilio conticuerit, ne cælestis dispositionis arbitrum se & consiliarium prēstare videretur. Aliud est enim loqui quod infundebatur à Dei spiritu, aliud voluntatem Dei interpretari. Nos autem nō quasi interpretes Dei, sed quasi ex vsu humano rationis seminaria colligētes, existimamus posse nos ex eo quod humano vsui in cæteris rebus ipse Dominus infuderit, opinari, quoniam decuit hominem postremum creari.

Et subdit huius primam rationem, quia inuitabatur ad conuiuium præparatum.

A Etenim qui conuiuium adornant, vt ille euangelicus diues (oportet enim Diuina Diuinis conferamus, quò melius colligere possimus) vtique omnia prius præparat, tauros & saginata occidit, & tūc amicos ad cœnam inuitat. Prius ergo quæ leuiora sunt parantur, & tunc rogatur honoratior. Vnde & Dominus homini antè animalium cæterorum præparauit epulas, tunc ipsum quasi amicum ad suum vocauit conuiuium. Et verè amicum quasi charitatis Diuinæ participem, & hæredē gloriæ. Denique ipse dicit: Amice, quomodo huc venisti ad nuptias? Præcedentia ergo ministeria sunt, amicus autem postremus rogatur.

Et addit secundam rationem, quia prouocabatur ad certaminis exercitium atque præmium.

Accipe aliud, Quid est mūdus, nisi quidā agō plenus certaminū? Vnde & in Apocap. Dominus ait: Vincenti

B dabo coronam vitæ. Et Paulus ait: Certamen bonū certaui. Et alibi: Nemo nisi qui legitimè certauerit coronabitur. Huius agonis instaurator vtiq; omnipotēs Deus est. Qui igitur agonem in hoc seculo suscipit, nónne omnia præparat quæ agoni sunt necessaria, & tunc athletas vocat paratis præmiorū infulis certaturos ad coronā, ne moram patiatur qui vicerit, sed præmio donatus recedat? Præmia ergo hominis, terrarum fructus sunt, & cæli lumina. Illa ad vitæ præsentis vsum, hæc ad spē vitæ æternæ. Quasi athleta igitur postremus ingreditur in agonem, erigit ad cælum oculos, videt quia & cælestis creatura vanitati subiecta est non sponte, sed propter eū qui subiecit eā in spe. Videt quia omnis creatura cōgemiscit expectās redemptionem. Videt quia omnis manet labor. Erigit oculos, videt coronas luminum, Lunæ & stellarum globos considerat. Quonia iusti qui vicerint, erūt sicut stellę in cælo. Et castigat corpus suū, ne sibi aduersetur in certamine: vngit oleo misericor-

C diæ: exercet diurna virtutis palæstra, puluere se oblinit stadij, currit non quasi in incertum, ictus dirigit, lacertos excutit, sed non in vacuum: percutit aduersariū quē nō videt, quia illum solū attēdit, cui cedūt omnes etiā qui non videntur, in cuius nomine potestates aëreę diuerberātur. Ille ergo ictū librat, & Christus percutit. Ille calcē leuat, & Christus in vulnus dirigit. Denique etsi non videbat Paulus quos cæderet, non quasi aëra tamen cædebat, quia in Christi prædicatione omnes spiritales nequitias, quæ sibi aduersabantur conuulnerabat. Non immeritò ergo postremus homo ingressus est stadiū, cū parabatur corona, vt eū præcederet cęlum quasi suū præmium. Sed non solùm aduersus nequitiæ spiritalia quæ sunt in cælestibus, sed etiam aduersus carnē & sanguinē lucta nobis: lucta aduersus satietatem, lucta cū ipsis frugibus terræ, lucta cum vino, quo & iustus inebriatus est, quo etiam integer Iudæorum exercitus supplantatus est, lucta cum feris bestiis, lucta cum volatili-

D bus cæli, quibus caro saginata non redigitur in seruitutem: lucta cum periculis itinerum, periculis fluminum, vt ait Paulus: lucta cum virgultis arborum, quibus cædebantur Apostoli. Vides quanta certamina. Terra ergo exercitium est hominis, cælum corona. Aut quasi amicum igitur præcedere debuerunt ministeria, aut quasi athletam præmia.

Et addit tertiam rationem, quia homo est finis omnium.

Specta aliud. In omnibus rebus præstantiora sunt principia & finis. Si domum consideres, potiora omnibus fundamenta & culmina: si agrum, satio & messis: plantatio & vindemia. Quàm iucunda insitiua arborū, quàm fructus votiui. Ita ergo & cælū primò est conditum, nouissimus homo quasi quædam cælestis in terris creatura. Nam etsi corpore cum bestiis confertur, animo tamen cælestibus annumeratur. Sicut enim portauimus imaginem terreni, ita & portemus imaginem cælestis. Quomodo non cælestis, qui ad imaginem & similitud

litudinẽ factus est Dei? Rectè ergo in constitutione mũdi, primum cælum, & nouissimum cælum, in quo quod vltra cælum est, Deus cæli est. Denique de eo magis accipitur, Cælum mihi thronus. Non enim Deus supra elementum sedet, sed in corde hominis. Vnde & Dominus ait: *Ioan. 14.* Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Principium ergo operis mundani cælum, finis homo. Cælum de mundo, homo supra mundum. Illud enim mundi portio, iste paradisi incola, Christi possessio. Cælum incorruptibile putatur, & præterit: homo corruptibilis habetur, & incorruptionem induit. Illius figura perit: iste quasi immortalis resurgit. Vtrũque manus Domini fecerunt, secundum scripturæ authoritatẽ. *Psal. 101.* Sicut enim de cælis legimus: Et opera manuum tuarum sunt celi: ita & homo dicit: Manus tuæ Domine fecerũt *Psalmo 118.* me, & plasmauerunt me. Similiter quoque enarrãt Dei gloriam, & vt cælum stellarum fulget splendoribus, ita & homines meritorum luminibus micant, quorum opera coram Patre suo lucent, qui est in cælis. Firmamentum cæli supernum illud, hoc quoque non dissimile firmamentum. *Mat. 16.* De quo dictum est: Supra hanc petram ędificabo Ecclesiam meam. Illud firmamentum elementorum, hoc virtutum. Iam illud prestantius, fuxerunt oleũ de firma petra. Petra enim caro Christi, quæ cælum & totum mundum redemit.

Et addit quartam rationem, vt homo teneret virtutis medium.

2. Pet. 1. Quid illa attexam, & quasi toto stadio te vrgeam, quòd hominem Deus Diuinæ fecit consortem naturæ, sicut in epistola Petri legimus? Vnde nõ immeritò quidam ait: Cuius & genus sumus. Dedit nobis de cognatione sua rationabilis, scilicet naturæ vt quæramus illud Diuinum quod nõ longè est ab vnoquoque nostrũ, in quo & viuimus & sumus & mouemur. Cùm itaque contulisset homini quod est gratiarum maximũ, quasi charissimo & domestico animanti concessit ea quæ in hoc mundo sunt omnia, vt nullius indigeret quod esset necessarium vel ad vitam, vel ad bonam vitam: quorum alia ministraret abundantia copiarum terrestriũ ad voluntatis perfunctionem, alia cognitio secretorum cælestium, quæ mentem inflammaret hominis amore & desiderio disciplinarũ, per quas ad sublime illud Diuinorum penetralium possimus peruenire. Vtrunque igitur præstantissimum, vt & subiectas haberet omnes mundi opes, omnia volatilia terrestria, etiam pisces & vsum maris, tanquam rex elementorũ, ac sine labore, suo indigentia, ad imitationem & similitudinem venerandi autoris abundaret omnibus, atque in summa degeret copia, & vias sibi aperiret, gradúsque admoueret, per quos ad cæli ascendat regiam. Cuius difficilis itineris viatorem non facilè reperies, illum virum qui ita sit animi inductione formatus ac voluntate vt minima sibi cũ suo corpore sit familiaritas, neque in vllum ingrediatur vitiorũ contubernium, nullis assentãtium pumicetur sermonibus. Neque in rotis secundorum temporum positus humiles fastidiat, mœsta fugiat, sanctorũ laudes excutiat atque eleuet. Neque gloriæ ardore aut pecuniæ præsumptæ spei omnem exurat cupiditatem. Cuius animum non inflectat mœstitia, non frangat iniuria, nulla solicitet suspicio, libido non excitet, non expugnent passiones corporis, non inquietet vanitatũ appetentia, voluptatũ gratia. Iã si adiungis ei virtutes, castimoniam, sobrietatem ac temperantiã, facilè refrænare potẽs sit immoderatos impetus leuiũ passionũ, mensuráque imponat delectationibus suis & cupiditatibus: æquitate ambigua distinguat, trãquillitate mẽtis dubia cõponat. Et velut cõpositis omnibus corporis & mentis iurgiis, quasi bonus arbiter inoffensam teneat exterioris hominis & interioris concordiam, placidãs eos in semetipso, ac si causa exigat, nullus eum malus consiliarius reuocet metus à passionis corona. Is planè non solùm quasi

A amicus, sed etiam quasi filius assumetur à Patre vt diuitias gloriæ & hęreditatis eius adipiscatur.

Et addit quintam rationem vt homo esset iudex omniũ.

Meritò ergo postremus quasi finis naturæ formatus ad iustitiam intêr cætera animantia iusti arbiter. Et si licet exemplum arcessere, sicut inter homines finis legis Christus ad iustitiam omni credenti, & nos tanquam iumenta contemplatione Domini. Sic enim Propheta ait: κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί, hoc est, Iumentũ existimatus sum apud te. Et quæ tamen comparatio, cum ille percũtes redemerit, nos immolemus: ille seruos ad libertatem vocauerit, nos liberis irrogemus captiuitatẽ? Sed quis similis Deo processit?

Et addit sextam rationem vt homo venerandus esset aliis, tanquam habens eorum dominium.

Processit tamẽ postremus creaturarũ omniũ homo, specie gratus, mente sublimis, vt omni esset creaturę mi- B raculo. In quo ad similitudinẽ æterni Dei νοῦς esset inuisibilis humana specie amictus. Hinc est νοῦς animæ vigor, principatum animæ & corporis sibi quasi rector vendicans: Quam etiam si non vident animalia cætera, tamẽ reformidant, sicut nos Deum, quem quia non videmus, timemus, & eò plus metuimus, quia non videmus. Nãque vt ad imaginẽ eius & ad similitudinẽ, sicut scriptũ est, præsumamus dicere, cũ ille se fundat maiestatis suæ plenitudine, & videat omnia, cælũ, aëra, terras, mare, cõplectens vniuersa, & penetrans per singula, vt eum nihil prætereat, & nihil sit quod non consistat in eo, atque ex ipso pendeat, & ipsius plenum sit, sicut ipse ait: Cælũ & terram ego cõpleo dicit Dominus: Ita νοῦς hominis videt omnia & non videtur, habens sui inuisibilem substãtiã, disciplinis & consiliis ac sensibus comprehendit latentia, penetrat occulta maris, atque omniũ diffusa terrarũ latibula, vtriusq; scrutator naturæ, ad similitudinẽ Dei C summi, quem imitatur & sequitur, cuius imago pro exiguis portionibus in singulis figuratur. Eleuans quoque se in aërem, & eius nubilosa prætergrediens, ad cæli alta se dirigit, studio cognitionis & ardore sapientiæ: vbi paulisper stupefactus admiratione stellarum cælestiũ, & luminũ delectatus claritate, prospiciens desuper mũdana ista, conferens quoque se ad hesperũ atque arcturũ & cæteros illos ἀπλανεῖς πλανήτας, & videns quòd inoffensus sit ille error, quẽ sine errore, quò magis omnia obeant, intexere atque oberrare videantur, maiore se cupiditate attollit ad ipsum gremium Patris, in quo est vnigenitus Dei Filius enarrans secreta Dei, & facie ad faciem postea reuelanda. Hunc tamẽ quibus dignatur, ex parte demõstrat, atque in ænigmate, simúlque de spiritu & vultu suo splendorem luminis, more torrentis effundit, vt eo illuminatus dicat: Et erat ignis flammigerans in ossibus meis, & dissolutus sum vndique, & ferre non possum. Et Dauid ait: De vultu tuo iudiciũ meũ D prodeat. Hoc ergo mentis vigore, reuertar vnde digressus sum, quo & externa subigit, & separata ac distantia videt, & validiora viribus animalia subiicit, tantã cęteris venerationẽ sui infudit, vt certatim quasi regi obediant, voci eius obsecũdent: & cùm sint irrationabilia, rationem agnoscant, & disciplinã eã imprimat quã natura non tribuit. Denique vidẽtes feræ eius mãsuetudinẽ, eius imperio mansuescũt. Sæpe suspenderũt morsus suos reuocãte sono vocis humanæ. Videmus innoxio canũ dẽte lepores sine vulnere capi: Leones quoq; ipsos si vox hominis resultauerit, prędã dimittere: pardos atq; vrsos incitari ac reuocari vocibus: equos plausu hominũ fremere, silẽtio mollire cursum. Denique sæpe sine verbere prætereũt verberatos. Ita vehemẽtius illos incitat linguę flagellũ. Quid verò de muneribus loquar? Nutrit aries vellera vt placeat homini, atque in fluuio mersatur, vt nitorem augeat. Oues quoque meliora pabula legũt, vt suauiore succo lactis fœta distendãt vbera, partus subeũt dolores, vt homini sua munera ferat. Tauri

depreſſo ſulcis per totũ die aratro gemunt. Cameli præter ſubeundi oneris obſequia, tondendos ſe exhibẽt vt arietes, quo velut regi diuerſa animalia tributum ſuum conferant, pendantque vectigal annuum. Equus tãto ſe iactãs equite, glomerat greſſus ſuperbos, atque ad Domini aſcẽſũ dorſa ſinuatus herili terga ſubſternit ſedili.

Et addit ſeptimam rationem, quia tanquam gubernator vltimus venit ad ſuum locum.

Sed ne fortè adhuc moueat quòd nouiſsimus homo factus ſit, idem equus nos doceat nõ ad contemptionẽ referendum eſſe, ſed honorem. Portat posteriorẽ ſuũ, nec deſpicit, ſed reformidat, & per diuerſa eum ſuo circunfert labore. Vno momento homo longinqua obit, circumerrat diſtantia, tum equis ſingularibus, tum quadrigis triumphalibus. Et quoniam triumphales memoraui quadrigas, neceſſe eſt attexã iis currus Heliæ, quibus per aëra vectus eſt: Currus elephantorum, quibus homo victor aſsiſtens cum ſit poſtremus, priores regit. Sic quoque gubernator nauis in puppi ſedet, & totam nauem gubernat. Vnde puto illud, non otioſum eſſe in Euangelio, quòd Dominus Ieſus in puppi dormiebat: Denique excitatus, imperauit vento & mari, & ſedauit tempeſtatem: oſtendens ſe ideo nouiſsimũ veniſſe, quia gubernator veniret. Vnde & Apoſtolus ait: Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem: nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantẽ. Sed non prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpiritale. Et addit, Primus homo de terra terrenus: Secundus homo de cælo cæleſtis. 1.Corinth.15.

Et concludit octaua ratione, quia ipſe homo eſt propter quẽ ſunt omnia, & omniũ vtitur famulatu etiã elemẽtorũ.

Rectè ergo nouiſsimus quaſi totius ſumma operis, quaſi cauſa mundi, propter quẽ facta omnia: quaſi omniũ habitator elemẽtorũ, inter feras viuit, cũ piſcibus natat, ſuper aues volat, conuerſatur cũ Angelis, terrã inhabitat, & cælo militat, ſulcat mare, aëre paſcitur, cultor ſoli, viator profundi, piſcator in fluctibus, in aere auceps, in cælo hæres, Chriſti cohęres. Hæc ſecundũ induſtriã. Accipe etiã quod ſupra hominis ſubſtantiã. Moſes in imo ambulauit mari, in ſummo Apoſtoli: Habacuc ſine pennis volauit. Helias in terris vicit, in cælo triumphauit.

Hominis autẽ dignitas inter omnes creaturas eſt vniuerſaliter cauſa animæ rationalis, lib. vj. Hexam. cap. j. quod require ſup. in cap. Creatura. Etiam ad hominis ſpectat dignitatem quòd omnia animalia ab ipſo domantur & ei ſeruire coguntur. Eodẽ lib. Require ſup. in ca. Elephas. Conſtat prædicta dignitas in dominio dato ſuper cuncta animalia: Quod quidem intelligitur literaliter & moraliter. Lib. de Noë & arca.

Benedixit Dominus Noe & filiis eius, dicens: Creſcite & multiplicamini, & replete terrã, & dominamini eius, & timor veſtri & tremor erit omnibus quæ mouẽtur ſuper terram, & omnibus piſcibus maris. Hæc prærogatiua poteſtatis in cæteris animalibus videtur hominibus attributa & in ſuperioribus partibus. Sed eo loco vbi dixit, quòd Deus hominẽ fecit, dicitur: Maſculũ & fœminã fecit eos, & benedixit eis, dicens: Creſcite & multiplicamini, & replete terrã, & dominamini eius, & poteſtatem habete ſuper piſces maris & volatilia & beſtias terræ & reptilia. Quod ego admonui, vt intelligas hominis geminã generationẽ expreſſam: vnã ſecundum imaginẽ Dei: alteram ſecundũ figmentũ de luto terræ. Denique illa creatio hominis de luto terræ, videtur eſſe facta poſt mũdũ poſtquam requieuit Deus ab operibus ſuis. Serò quodammodo terrenæ ſtatuæ figmentum gignitur. Non erat pluuia ſuper terrã, nec homo operabatur. Tunc de limo terræ finxit Deus hominem, & inſufflauit in faciem eius ſpiritum vitæ, & factus eſt homo in animã viuentem. Ille autẽ ſexto die, quaſi perfecto numero, quo omnia concluſa ſunt opera Dei, quaſi perfecta operatione conſtitutus homo ſecundum imaginem Dei eſt, & cui etiam iſte comparatur, qui in diluuio iuſtus inuentus eſt. Et ideo ſupra terrena omnia eũ cõſtituit Deus, ſicut & illum ad imaginem Dei factum, quia vtrunque à terrenis vitiis temperabat. Ille qui ita generatus eſt, vt nihil terreno deberet contagio: iſte qui in periculis fuerat approbatus, & examinatus in paſsionibus, & repertus quòd in confuſione non fuiſſet obnoxius paſsioni. Altior autẽ ſenſus habet, quòd iuſtus magnitudine & multitudine virtutis augetur atque doctrina, & replet terram, quaſi cor quoddam, in quo ſit receptaculum intelligibilium. Ita nihil vacuum ſapientia eſſe patitur, quod inſipiẽtia poſsit inuadere. Domatis igitur non ſolùm terrenis omnibus paſsionibus, ſed etiam ſenſibus corporalibus, beſtias quoque ſibi quodam terrore ſubiicit & timore, in quibus ſpecies videtur eſſe malitiæ, atque feritatis. Immitis enim & agreſtis omnis malitia, inflatur aereo quodam tumore. Nec illud obſcurum quòd reptilia quædam, lethaliũ quandam habẽt ſpeciem paſsionum, à quibus venenũ quoddam menti videtur infundi. Omnibus ergo his imperat iuſtus, quibus non commiſcetur, ſed coercet ea, ſi mens eius non delectatione, non cupiditate ducatur, non triſtitia & timore frangatur, non etiam luxuria atque deliciis tanquam lubricum & caducũ vitæ huius agat curſum, & continentia ac temperantia abigat à ſe vir ſapiẽs huiuſmodi paſsiones. Sed quia ſubdidit ſtatim: Omnia reptilia quæ ſunt viua erunt vobis in eſcam: Ne fortè te moueat, quia antè de reptilibus diximus venenatis, cognoſce alia eſſe reptilia venenata, alia manſueta. De mãſuetis igitur reptilibus accipe: quæ etſi non omnia ventre & pectore repunt ſicut colubri, exiguos tamen pedes habent, vt repere magis quàm ambulare videantur. Ergo venenatorum reptilium ſimiles immundas in corpore accipe paſsiones, manſuetorum autem decoras. Omnis autem affectus, qui eſt præter deformis delectationis illecebram, paſsio quidem eſt, ſed bona paſsio. Cupiditas mollior eſt, & ira & timor, hæ noxiæ animæ paſsiones ſunt. Affectus autẽ innoxij, paſsiones bonæ ſunt. Et iis viuendi quidam nobis vſus miniſtratur & cauſa, harum cibo vtimur ad vitæ gratiam, harum epulis delectamur.

Eſt etiam hominis dignitas virtus animæ. Vnde lib. ſuper Beati immaculati, litera x. verſu primo. Require ſuprà cap. Anima. Vnde infrà ſubdit ibidem ipſam hominis & animæ dignitatem eſſe cauſa imaginis Diuinæ. Tom.IIII.

Homo quoque ſpiritu Dei perfectionem vitæ, conſummationémque virtutis accepit. Inſpirauit in eum Deus ſpiritum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Vita noſtra ergo incœpit ex inſpiratione Diuina, ſed vita hæc ſeceſsione animæ corporíſque diſſoluitur, inſpiratio autem Diuina non ſoluitur. Et ideo intellige aliud eſſe quod figuratũ eſt, aliud quod factum eſt, vel paratum. Meritóque dupliciter habes ſcriptum de homine. Primùm enim ſcriptũ eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: & dominabuntur, inquit, vel principatum habebũt. Et, Fecit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei. Secũdo autem loco ita ſcriptum eſt: Quia accepit Deus puluerem de terra, & plaſmauit hominem. Vbi puluis, ibi plaſmatio. Vbi autem non puluis, ibi non terra, nõ materia, ſed incorporeũ, ſed admirabile, ibi non materia, ſed immateriale. Quod enim ſecundum imaginem eſt, non eſt in corpore, nec in materia, ſed in anima rationabili. Ibi operatur, ibi oſtenditur homo ad ſimilitudinẽ & imaginẽ Dei vbi iuſtitiæ, vbi ſapientiæ, vbi omnis forma virtutis aſſumitur. Si intelligas imaginem, videbis ad imaginem. Homo enim non eſt imago Dei, ſed ad ſimilitudinem factus. Alius eſt enim imago Dei inuiſibilis primogenitus vniuerſæ creaturæ, per quem facta ſunt omnia. Ille non ad imaginem, ſed imago: tu non imago, ſed

ad

A ad imaginẽ. Habes ergo in tua ſubſtãtia aliquid de imagine & ſimilitudine Dei, quod ſit Diuinæ ſimile imagini: propterea imago ad eum qui eſt ad imaginem venit, & quærit imago eũ qui eſt ad ſimilitudinem ſui, vt iterum ſignet, vt iterum cõformet, quia amiſiſti quod accepiſti. Iuſuflauerat enim tibi Deus, & inſpirationis ſuæ donauerat gratiam, quam tibi tua culpa ſuſtulerat. Factus eras in animam viuentem: Audi quid dicat, non in carnem, ſed in animam viuentem: ſed quia peccator ſignaculum tenere non potuit, & in crimine poſitus non habebat quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum: propterea venit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, vt legiſti in Euãgelio, & à mortuis ſurgens, cùm clauſos diſcipulos reperiſſet, clauſtris ingreſſus eſt manẽtibus, & dixit: Pax vobis: & iterum dixit, Pax vobis. Sicut ergo me miſit Pater, & ego mitto vos. Cúmque hoc dixiſſet, inſuflauit & dixit: Accipite Spiritum ſanctum. Vides ergo quæ manus fecerunt hominem: at quem hominem fecerunt? B Illum vtique quem ſecundum Chriſtum induimus, expoliãtes veterem hominem cum actibus eius, vt induamus nouum, qui renouatur in agnitionem ſecundum imaginem eius qui creauit eum, vbi verò eſt ſeruus & liber, ſed omnia & omnibus Chriſtus. Chriſtum ergo induimus, ſicut & alibi dictum eſt: Chriſtum induiſtis. Accepimus Spiritũ ſanctũ, qui non ſolùm noſtra peccata dimittit, ſed nos etiã facit ſacerdotes ſuos aliis peccata dimittere. Ideo ait Propheta: Tu finxiſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam. Finxit per lutum: poſuit per gratiam ſpiritalem.

Ioan.20. Coloſ.3. Galat.3.

Tom.IIII. *In tractatu ſuper pſal. xlviij. ſuper illud: Homo cum in honore eſſet, non intellexit, &c.*

Quid eſt, non intellexit homo, cum in honore eſſet? Eſt enim honor, quòd ad imaginem Dei factus eſt, factus eſt rationis capax. Comparatus eſt iumentis, quæ ſenſum non habent. Qui autem intellexit, Angelis comparatur. C Et ideo hic bonorum operum claritate magnificatus eſt, ille ſicut equus adhinniens æſtimatur colluuione viuendi, quæ via offendiculum affert in turpitudine & obſcœnitate viuentibus. Inſipientia enim viri contaminat vias eius. Huiuſmodi autem viri viuunt ſecundum appetentiam ſuam, quę offendiculum creat: & poſt offendiculum complacebunt in ore ſuo, ſed non in corde. Non enim boni ſunt de quibus dicitur: Ore ſuo benedicebant & corde ſuo maledicebant.

Pſal.61.

Et quia pars nobilior hominis anima eſt, propterea tanquam a nobiliori debet magis denominari & anima dici, quàm caro. Lib. vj. Hexameron. Quod require ſuprà in ca. Attentio: & in cap. Caro. Eſt etiam huius rei alia ratio, quia propriè ſecundum animã factus eſt ad imaginẽ Dei. Eodem lib. Quod require ſuprà in cap. Filius Dei: & declarat hoc eodem lib. Quod require ſuprà in cap. Anima humana. Eſt inſuper alia ratio, quia homo dicitur ab humanitate, quæ virtus eſt animæ: & quia beatitudo hominis conſiſtit in anima. Eodem lib. quod require ibidem. D *Concludit tamen in tractatu ſuper Pſal. xxxviij.*

Quid enim eſt homo, niſi quia memor eius es? Homo vanitati ſimilis factus eſt. Homo licet in peccato, ſi aliquid habeat probitatis atque virtutis, rectè terrenis animantibus antefertur, & in conſpectu animaliũ quibus eſt præpoſitus, antecellit: in conſpectu autem Dei, tanquam nihil eſt eius ſubſtãtia. Vnde & alibi ait: Quoniã nõ iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis homo viuẽs.

Et in ſignum dignitatis humanæ, homine facto, Deus ſcribitur requieuiſſe: In quo comprehenditur qualis debet eſſe homo, vt in eo quieſcat Deus: & quod Deus fecit eum velut ciuitatem munitam. Lib. vj. Hexameron.

Cap.8. Tom.IIII.

Denique cum feciſſet piſcium beluas, cum feciſſet ferarum genera & beſtiarum, non requieuit: requieuit autem poſtquam hominem ad imaginem ſuã fecit. In quo requieſcat, audi dicentem: Supra quẽ requieſcam, niſi ſupra humilem & quietum & trementem verba mea?

Iſaia 66.

A Eſto ergo humilis & quietus, vt in tuo Deus requieſcat affectu. Qui non requieuit in beſtiis, multò magis non requieſcit in pectore beſtiali. Sunt enim animi beſtiales, ſunt feræ forma hominum indutæ. De quibus dicit Dominus: Attendite vobis à falſis Prophetis qui veniũt ad vos in veſtitu ouium, intus autem ſunt lupi rapaces: In his ergo non requieuit Deus: ſed requieuit in moribus humanis, quos fecit Deus ad imaginem ſuam & ſimilitudinem, quando fecit virum, qui non debet velare caput ſuum, quoniam imago & gloria eſt Dei. Huius viri animæ dixit: Ecce ego Hieruſalẽ pinxi muros tuos. Non dixit, Pinxi ventrem tuum: nõ dixit, Pinxi inferiora tua: ſed dixit, Pinxi muros tuos: valida ſe aſſerens homini murorum dediſſe præſidia, vt ſi peruigil ſpeculatorum in portis ſit, obſidionis poſſit periculum propulſare. Dixit itaque: Non tibi voluptates dedi, non illecebras cupiditatum, non incẽtiua luxuriæ, non alieni B decoris concupiſcentiam: ſed dedi tibi fundamenta muralia, dedi turrium excelſa faſtigia, in quibus conſtitutus expugnari ab hoſte non metuas, nec ingruentiũ legionum terribilia licet tentamenta formides. Denique habes in Iſaia, quia iuſti anima dicit, vel Eccleſia: Ego ciuitas munita: ego ciuitas obſeſſa. Munita, per Chriſtũ: obſeſſa, per diabolum. Sed non debet obſidionem vereri, cui Chriſtus adiutor eſt. Munitur enim gratia ſpirituali, & ſecularibus periculis obſidetur. Vnde & in Canticis habes dictum: Ego murus, & vbera mea turres. Murus eſt Eccleſia: turres eius ſunt ſacerdotes, quibus abũdat, & de naturalibus verbũ, & de moralibus diſciplina.

Matth.7. Canticor.2.

Vnde ita concludit ipſum librum Hexam. in fine.

Cap.10.

Sed iã finis ſermoni noſtro ſit, quoniã cõpletus eſt dies ſextus, & mũdani operis ſumma cõcluſa eſt. Perfecto videlicet homine, in quo principatus eſt animãtiũ vniuerſarũ, & ſumma quædã vniuerſitatis, & omnis mũdanæ C gratia creaturæ. Certè deferamus ſilentium quoniam requieuit Deus ab omnibus mũdi operibus: Requieuit autem in receſſu hominis, requieuit in eius mente atque propoſito. Fecerat enim hominem rationis capacem, imitatorem ſui, virtutum æmulatorem, cupidũ cæleſtium gratiarum. In his requieſcit Deus, qui ait: ſuper quem requieſcam, niſi ſupra humilem & quietum & trementum verba mea? Gratias ergo Domino Deo noſtro, qui huiuſmodi opus fecit in quo requieſceret. Fecit cælum: non lego quòd requieuerit. Fecit terram, Solem, & Lunam, & ſtellas, nec ibi lego quòd requieuerit: Sed lego quòd fecerit hominem, & tunc requieuit, habens cui peccata dimitteret. Aut fortè iam tunc futuræ Dominicæ paſsionis præceſsit myſterium, quo reuelatũ eſt, quia requieſceret Chriſtus in homine, qui requiem ſibi prædeſtinabat in corpore pro hominis redemptione: ſecundũ quod ipſe dixit: Ego dormiui & requieui, & ſurrexi, quoniã Dominus ſuſcepit me. Ipſe D enim requieuit qui fecit: cui eſt honor & gloria, &c.

Cauſa dignitatis ipſius animæ rationalis, ipſe homo non ſubiicitur ſtellis. Lib. iiij. Hexameron. Require ſuprà in ca. Aſtrologia. De ipſo verò homine quo ad corpus, loquitur prædicto Libro vj. quod ideo eius ſtatura eſt erecta, vt non intendat ventri, ſed Deo, & ex hoc non debet beſtias imitari, require ſuprà in cap. Animal. De ipſius etiam ſtaturæ pulchritudine. Eodem libro. Require ſuprà in cap. Corpus humanum. De ipſius corporis debita proportione. Libro de Noë & Arca. Require ſuprà in cap. Arca.

Propterea ipſe homo aliquando dicitur anima, aliquando corpus. Super epiſtolam ad Romanos, cap. viij, exponens illud: Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem viuit propter iuſtitiam.

Tom.V.

Corpus autem dicens, totum hominem ſignat mortuum peccati cauſa, ſicut & à propheta ſub vocabulo animæ totus homo ſignatur, quaſi à parte totum. Ait enim: Anima quæ peccauit ipſa morietur. Nunquid ſine corpore? Hic corpus pro toto homine poſuit: ille autẽ

Ezech.18.

animam. Et alius Propheta carnē dicendo, totum hominem significauit. Ait enim: videbit omnis caro salutare Dei. (Isa. 40.) Quoniam autē baptizato .i. purificato datur Spiritus sanctus, etiā ipsius esse spiritus dicitur. Idcirco cætera hominis ad comparationē eius corpus appellauit. Præterea quòd anima dum peccat caro dicatur: hoc enim vocatur quod sequitur, sicut sæpe iam dixi. Simili modo & Dominus cū in passione sua Diuinitatē suam minimè formidare vellet intelligi, sed hominis esse mœstitiā, ait: Spiritus quidem promptus est caro autem infirma: vt in spiritu Deū, in carne autē hominē signaret.

Sed de veteri homine. Super eandem epistolam, cap. vj. require sup. in cap. Baptismus. Dicitur homo interior & exterior. In tractatu super Psal. xxxvj. Exponens illud: Os iusti meditabitur sapientiam. (Tom. IIII.)

Quod est iusti os quod meditabitur sapientiam, nisi interioris hominis? Duo sunt enim homines in singulis: Vnus interior, alter exterior. Interior cogitat quę mētis sunt, & quæ mētis sunt loquitur: Exterior, quæ sunt corporis. Tamen adueniens Dominus, vtrūque coniunxit, & duos condidit in vno homine, ne diuersis sese impugnēt motibus, sed inuicē volūtatū suarū vnitate socientur. Ideo os iusti meditabitur sapiētiā. Iam enim & ipse exterior homo iusti in interioris hominis transfusus est disciplinā: & in eius conformatus naturam, ipsius exercet officia, vt caro meditetur quod mentis internæ est. Sed ne hoc incredibile tibi videatur, audi Apostolum dicentem, quia Dominus Iesus transfigurauit corpus humilitatis nostrę, vt cōforme fieret corpori glorię suę.

Dicitur etiam homo vetus & nouus causa culpæ & gratiæ super epistolam ad Ephesios, cap. iiij. super illud. Vt exponatis secundum pristinam conuersationem &c. (Tom. V.)

Qui Christū audiuit, hoc didicit vt recederet à cōuersatione pristina, quam veterē hominem nuncupat, propter præteritum ignorantiæ tēpus. Homo itaque vnus atque idem est, qui si pristina vitia sequitur, vetus dicitur: Si autem in nouitate vitæ ambulat, alienus à seculari errore, qui est siue in actu, siue in sensu, rudis dicitur: non vtique substantia carnis aut animæ, sed intellectu & conuersatione vitæ. Corruptus tamen vetus homo dicitur propter adulterū sensum & turpem vitā. Renouamini autem sensu mentis vestræ, & induimini nouū hominē, qui secundū Deū creatus est in veritate & iustitia. Iustum & verū est rectam viam sequi. Hic autē rectam viā sequitur, qui deuotus creatori suo in voluntate eius ambulat, quem gētilitas nescit. Innouatus enim spiritu mentis, nouū hominē dicitur indutus, qui est Christus. Christū enim induitur qui per fidē renatus est in Christo, æmulus est vitæ quā tradidit Christus, vt iuxta Deū creatus videatur. In eo quis creatus est, in quo sapit: & ideo quia veritas & iustitia Dei à gentibus ignoratur. Cum enim credentes Deum agnoscunt creatorem, seruantes mandata eius, & iustitia, & veritate creantur.

De homine verò spirituali & carnali. Lib. de Isaac & anima, require sup. in cap. Caro. Causa fragilitatis ex parte corporis, & mutabilitatis in mente, in quolibet statu homo comparatur fœno. Lib. iij. Hexamer. require sup. in cap. Fœnum. Magis quàm aliqua planta homo degenerat ab origine propria. Eodē lib. require sup. in cap. Germinatio.

Mutatio qualibet ipsius hominis à culpa procedit: Vnde nūquā est immunis ab aduersis. Eod. lib. req. inf. c. Rosa.

Homo aliquando accipitur pro specie. Aliquando pro indiuiduo. In tractatu de obitu imperatoris. Tamen dulcem fructum producere debet, require inf. in cap. Vitis. (Cap. 5. Tom. IIII.)

De hominis vero statu in Paradiso, proponit & soluit quæstiones. Lib. de Paradiso in hæc verba.

Facilis ab hinc præceptorum cælestium series videretur, nisi quæstionem plurimi cōmouerent. Quibus responderi oportet à nobis, ne simplices mētes malitiosa interpretatione traducant. Plerique enim, quorū autor Apelles, sicut habes in tricesimo & octauo tomo eius, has quæstiones proponunt. Quomodo lignum vitæ plus operari videtur ad vitā, quàm inflatio Dei? Deinde si hominē non perfectum fecit Deus: vnusquisque autē per industriā propriā perfectionē sibi virtutis adsciscit, nonne videtur sibi plus homo acquirere quàm ei Deus contulit? Tertiū obiiciunt: Et si homo non gustauerat mortem vtique quam non gustauerat, scire nō poterat. Ergo si non gustauerat, nesciebat: si nesciebat, timere non poterat. Frustra Deus mortem pro terrore obiecit, quam homines non timebant. Discamus igitur quòd ibi lignū vitæ, vbi etiam lignum scientiæ boni & mali, produxerit Deus. Habes enim qa produxit lignū vitæ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, hoc est in medio Paradisi. Apud nos enim intelligitur quòd in medio produxerit. Ergo in medio Paradiso & vita erat, & causa mortis. Intellige quia non homo fecit vitam, sed vel operando, vel custodiendo mandata Dei potuit inuenire. Erat autem vita, sicut Apostolus dixit, abscondita cū Christo in Domino. Homo ergo siue in vmbra vitę erat propter figuram futuram, quia vmbra est hæc, quæ nunc nostra est vita in terra: siue in quodam pignore vitæ erat, quia habebat insufflationem Dei. Habebat ergo pignus immortalitatis, sed in vmbra vitæ positus, absconditā vitam cum Christo in Deo vulgari quodam tactu & aspectu videre & capere non poterat. Etsi nōdum peccator, non tamen incorruptæ inuiolabilísque naturæ vtpote qui postea peccato lapsus est, nequaquam autem adhuc peccator. Denique in vmbra vitæ erat. Qui autem peccatores sunt, in vmbra mortis sunt. Peccator autem populus, sicut Isaias docet, sedebat in vmbra mortis: cui lux orta per Dei gratiam, non per suæ virtutis est meritum. Ergo inter insufflationem Dei & escam ligni vitę, nulla discretio. Nec hominem potest quis dicere plus sibi posse acquirere, quàm Diuina ei largitate collatū est. Vtinam acceptum tenere possemus. Labor etenim noster eò proficit, vt quæ tributa sunt, resumamus. Tertiū illud quod propositū est, quia qui mortē non gustauerat, mortē timere non poterat, facilè ex cōmunis naturæ vsu absolutionem habet. Est enim natura insitum omnibus animantibus, vt etiā quæ nondum sibi nocere experta sunt, quasi noxia reformident. Vnde enim colūbę in ipso ortus sui visu terror accipitris? Vnde lupi ouibus formidabiles? pullis milui? Quòd si in iis quæ irrationabilia sunt animantia quidam de aduerso genere animantium naturalis est terror, vt etiam irrationabilia sensum fugiendæ mortis accipiant: quantò magis in primo homine rationis vtique plenissimo, naturalis quædam opinio mortis debuit esse vitandæ?

Et eodem lib. inf. quærit quomodo Deus præsciens peccaturum hominem, eum creauit: quā quæstionem primò soluit contra Manichæos, qui duo principia asserebant. s. boni & mali: contra arguēs per rationem ducētē ad incōueniēs. (Cap. 8.)

Iterum hinc aliam faciunt quæstionem, vt ad vicem mandati eius quod diximus in hominis opinione consistere, hāc ipsam opinionem impressam à Deo nobis tāquam præscriptum Diuinæ legis accusent. Nouerat, inquit peccaturū hominē qui creauit eū, & has opiniones boni & mali impressit, an nō nouerat? Vt si dixeris quia nō nouerat, alienū à maiestate Dei sentias. Si autem dixeris quia sciēs Deus peccaturū hominē, cōmunes tamē opiniones ei boni & mali impressit, vt propter admixtionē malorū vitæ perpetuitatē seruare nō posset: sicut in illo nō præsagū futuri, ita in hoc nō bonū Deū signare videaris. Atque hinc argumētantur, quia nō est creatura hominis à Deo facta. Nā sicut suprà ostēdimus eos dicere, quod nō est mandatū Dei, sic & hìc dicūt. Nō ergo creatura hominis à Deo, quia Deus malū non fecit. Homo autē opinionē accepit mali, dū à malis præcipitur abstinere. Hoc autē genere aliū bonū Deū, aliū operatorē hominis conantur asserere. Quibus respondēdū est illicò secundum opinionem suā. Si enim hominē nolūt à Deo factum, quia peccator est homo, & hoc refugiunt, ne bonus Deus peccatorem fecisse videatur, quia

non

non putant bonum qui fecerit peccatorem: dicant vtrum operatorem hominis à Deo factum putent. Si enim à Deo factus ille, vt dicunt, operator est hominis, quomodo bonus Deus operatorē mali fecit? Vtique nō bonus. Nam si qui peccatorem facit non bonus, cauendum ne grauius sit operatorē peccatoris fecisse. Debuit enim bonus Deus prohibere natiuitatem eius, qui peccati substantiam habebat inducere. Quòd si dicunt non esse creatum operatorem, requirendū vtrum bonus Deus potuerit inhibere quoquo modo incipientem malitiam, an non potuerit? Si enim non potuit, infirmus: si potuit, & non fecit, non bonus. Ergo si sibi ista non congruunt, nec suæ sibi hæreticorū conueniunt opiniones: requiramus ne fortè rationis fuerit, qua causa Deus siue geniti siue non geniti illius operatoris, sic velit malitiam introire in hunc mundum, cùm possit inhibere.

Et addit, rationem assignando, quæ est responsio atque solutio propositæ quæstionis, quia creauit hominem peccaturum, vt potentia suæ gratiæ siue misericordiæ atque iustitiæ clarius appareret. Cap.eod.

Itaq; seruantes vnum & eundem Deum bonum atq; operatorē, id si possumus astruamus quod gratiæ vtrique conueniat, nec accusationis eorum declinemus inuidiam, qui ita dicunt: Quomodo Deus bonus, qui non solùm passus est introire in hunc mūdum malitiam, sed etiam in tātam confusionem venire permisit? Verū hæc accusatio tunc locū haberet, si ita animæ vim & intimæ secreta mentis inficeret, vt nullo pacto posset aboleri, & immedicabilium vulnerum menti atque animæ nostræ virus insideret: esset enim aptior huius querelæ locus: ꝙ cū omnia posit Deus, hominem tamē perire sit passus. Verùm cū Deus nostri misericors respuēdi erroris remedia reseruauerit, abolendiq; omnis cōtagij nō aboleuerit facultatem: quomodo irrationabile & iniustū est, si permisit nostrū materiale tētari quadā trepidatione fragilitatis humanę, vt fœneratior postea gratia per pœnitentiam delictorum in hominis rediret affectū: & fragilitatis suæ conscius, ꝙ tam facilè à Diuinorum mandatorum serie deuiādo trepidauerit, tanquam clauum animæ fluctuantis mandata cælestia timeret amittere, Diuinæque misericordiæ plus tribuens quod recepit amissum, & sibi aliquid vsurpātis gratiæ ꝗđ reuertit.

Iterum soluit quæstionem quare Deus non benedixit hominem cum cæteris creaturis: cuius rationem assignat, quia hominis benedictio perfecta non erat in exteriori appetentia, sed interius in anima: & hoc scribit in libro de laude virginis perpetuæ, parte secunda. Cap.3. Tom.I.

Cū omnia opera sua laudauerit Deus, cælum, terrā, maria, noctem & diē, quòd iste proficeret ad vsum laboris, illa ad fructū quietis, laudauerit feras, bestias, vbi ad hominem ventum est, solus non videtur esse laudatus, propter quem generata omnia sunt. Quæ igitur causa, nisi forte ea, quia alia in specie sunt, homo in occulto? Nihil in bestiis plus reperias, quàm quod videtur: in homine nihil est inferius, quàm quod videtur: qui cū ex animo constet & corpore, hoc vtique in eo seruit quod videtur, illud autē in eo regit hominem quod non videtur. Meritò ergo alia in exordio laudātur, istius laudatio nō promitur sed reseruatur, qa aliorū gratia foris, hui⁹ intus est. Aliorū in natiuitate, huius in corde. Quid enim tā altū & tā profundū quàm mens hominis, quæ quasi inuolucro quodā corporis regitur & occultatur, vt eam haud facilè quisquam introspicere & speculari queat? Ideo ergo homo non antè laudatur, quia non in forensi pelle, sed in interiore homine antè probādus sic prædicandus est, quem præclare diffiniuit Apostolus Petrus dicens, Abscōditū esse cordis hominem in incorruptione quieti & modesti spiritus qui est ante Deū locuples. Meritò ergo differtur vt sequatur fœnerata eius laudatio, cuius dilatio nō dispendiū sed incrementū est. Nemo ergo se despiciat quasi vilem, nec cōtuitu corpo-

A ris sese æstimet. Nā etsi dixerit sanctus Iob, Nudus exiui de ventre matris meę, nudus & hinc abibo: habuit tamē quo non solùm inter homines, sed etiā apud Deū diues inueniretur. Quid autem locupletius quàm quod ad imaginem Dei est ac similitudinem? Ad imaginem autē interior est homo, nō iste exterior. Ille qui sensu ęstimatur, nō oculis cōprehenditur. Ille ergo nobis expectandus est, qui serius inuestigatur. Ideo Deus non putauit hominis fabricā esse laudandā, quia maior eius in virtute est portio. Præclara quidē species & pręstātior cæteris animātibus: sed irrationabilia specie corporis æstimetur, ea autem quæ rationis plena sunt, communē laudem sequestrent. Homo igitur mihi non tam vultu quàm affectu admirandus emineat atque excellat, vt in iis laudetur, in quibus etiam Deus prophetico iudicio laudatur, de quo scriptum est: Terribilis in consiliis super filios hominum: cuius opera coram Deo Psal.65.
B luceant, qui bona iugibus operibus facta contexat. Et ideo laudatio eius non in exordio, sed in fine est. Nemo enim nisi legitimè certauerit, coronatur. Ideoque sapiens tibi dicit: Ante mortem nō laudes hominē quenquam. Qua ratione hoc dixerit, superioribus docuit dicens: quia in fine hominis nudantur opera eius.

Iterum soluit quæstionem quare Deus noluit hominem esse solum. Libro de Paradiso, require suprà in cap. Heua.

Iterum ibidem quare mulier facta est ex homine, & non econtrario, require ibidem. Sed quare mulier facta ex costa hominis, require infrà cap. Mulier. Similiter quo ad alia de hominis creatione, require suprà in capite Adam.

Hominis honor est, quia ad imaginem Dei factus est. Super Psal. xlvij. require inf c. Imago. Explicitè verò laus hominis est in virtute. Super Psal. j. versu j. require supra in cap. Beatitudo. Homo quilibet, conuincitur esse mendax. Super epistolam ad Romanos, cap. iij. require sup. in cap. Fallere Omnia propter hominem maximè inferiora vi-
C *dentur esse creata: homo verò solùm propter hominē vt probat. Lib. j. de officiis. Quod require suprà in cap. eodē. Ideo homo quilibet non sibi soli, sed aliis intendere debet. Libro iij. eiusdem. Quod require suprà in cap. Commodum. Declarat autem hoc personale exemplum ibidem sequenti cap.* Cap.3. Tom.I.

Hæc vtique lex naturæ est, quæ nos ad omnem astringit humanitatem, vt alter alteri tanquam vnius partes corporis inuicem deferamus. Nec detrahendum quicquam putemus, cum contra naturæ legem sit nō iuuare. Sic enim nascimur, vt consentiāt membra membris, & alterum alteri adhæreat, obsequantur sibi mutuo ministerio. Quòd si vnum desit officio suo, impediantur & cætera. Vt si eruat oculum manus, nónne sibi operis sui vsum negauit? Si pedem vulneret, quantorum sibi actuum profectum inuiderit? Et quantò grauius est totum hominem quàm vnum membrum detrahi? Iam si in vno membro totum corpus violatur, vtique in vno
D homine communio totius humanitatis dissoluitur, violatur natura generis humani, & sanctæ Ecclesiæ cōgregatio, quæ in vnum connexum corpus atque compactum vnitate fidei & charitatis assurgit: Christus quoq; Dominus, qui pro vniuersis mortuus est, mercedem sanguinis sui euacuatam dolebit. Quid quòd etiam ipsa lex Domini hanc formam tenendam edocet, vt nihil alteri detrahas tui commodi seruandi gratia, cum dicit: Non trāsferas terminos quos statuerunt patres tui, cum vitulū errantē fratris tui reducēdū præcipit, cū furē mori iubet, cū vetat mercenariū debita mercede defraudari, cū pecuniā sine vsuris reddendā censet? Subuenire enim non habēti humanitatis est: duritiæ autē plus extorquere ꝗ̄ dederis. Etenim si ideo inops auxilio tuo eguit, qa nō habuit vnde de suo redderet, nónne ipsū est, si sub humanitatis simulatione amplius ab eo poscas, q nō habeb atvnde min⁹ solueret? Absoluis igitur alteri debitorē, vt cōdēnes tibi: & hāc humanitatē vocas, vbi est iniquitatis auctio. Hoc præstamus cęteris animantibus, ꝙ alia

genera animantium conferre aliquid nesciunt. Feræ autem eripiunt, homines tribuunt. Vnde & psalmista ait: Iustus miseretur & tribuit. Sunt tamen quibus & feræ conferāt. Siquidem collatione sobolem suā nutriūt, & aues cibo suo pullos satiant suos: homini autem soli tributum est, vt omnes tanquam suos pascat.

Homo solus inter omnes creaturas inferiores autorem tenetur agnoscere suum: tamen omnia cum ipso pariter in diluuio perierunt. Lib. de Noë & arca. Et addit ibidem, de hominis naufragio. Quod require supra in cap. Diluuium.

Hominis natura Deo magis probatur esse familiaris: & eius natura curam singulariter Deus gerit. Eodē lib. Quod require infra, in cap. Homicidium. Similiter homo piscibus comparatur causa crudelitatis & rapacitatis. Lib. v. Hexameron, require in cap. Piscis. De hominis etiam lapsu, require suprà in cap. Adam: & cap. Anima humana: & cap. Caro. Sed de homine quem Christus assumpsit, require in cap. Affectus: & infrà, in cap. Incarnatio, & in capite Christus.

Tom. IIII. HOMICIDIVM. *Hoc peccatum quàm sit iniquum probatur. Lib. vj. Hexameron.*

Quòd si graue est adulterare opus Dei, quid de illis dicimus qui interficiunt opus Dei, qui humanum sanguinem fundunt, qui vitam quam Deus donauit extorquent qui dicunt, Tollamus iustum, quoniam inutilis est nobis?

Iterum probatur idem causa Diuinæ vltionis. Lib. ij. de Cain & Abel. Et lib. de Naboth paupere quod require sup. in cap. Crudelitas. Similiter lib. de Noë & arca.

Cap. 26. Altiore autem sensu hoc intelligimus, non solùm ab extraneorum, verum etiam à nostris, hoc est, domesticis nobis cogitationibus cauendū. Deinde obseruandū nobis non solùm à malitia mentis: verum etiā ab ipsis sermonibus nostris. Ideóque ait: De multiloquio non effugies peccatum. Ergo hoc signari videtur, non solùm operis nostri, sed etiam sermonis qui est magis domesticus, rationē Domino esse reddendā. Et ideo diligentius considerandū, ne vel sermone vel opere contrahamus offensam: quia sicut ore cōfessio fit ad salutē, sic ore fit lapsus ad mortem. Qui effuderit, inquit, sanguinē hominis, eius effundetur pro sanguine hominis. Non errauit loquutio sed emphasis, id est, exaggeratio facta verborū est, eò quòd is qui effuderit sanguinē hominis, ipse quasi sanguis effundetur, quòd spem ei hęreditatis eripiat: quia sicut sanguis effusus in terram hac atque illac spargitur: ita impiorū anima corporeæ fragilitatis more soluatur: quia & de anima dictum est, mortē eius esse corruptionē, eò quòd gratiæ cælestis munere defraudetur, & velut collisa malitiæ scopulis salubritatis suę corpus immuniat. Mouet etiā plerosque quod dixerit, ad imaginē Dei fecit hominem: & nō dixit, Ad imaginem meā: cùm ipse sit Deus. Sed intellige & Patrē esse & Filiū esse. Et licet per Filium omnia facta sunt, tamē legimus, quia Pater fecerit omnia, & fecerit per Filiū, sicut scriptū est: Omnia in sapiētia fecisti. Siue ergo Pater dicit, Ad imaginē verbi fecit: siue Filius dicit, Ad imaginē Dei Patris fecit. Et ideo familiarē quendā & domesticū Deo demōstrat hominis esse naturā, i. rationabilis hominis secundū quod ad imaginē Dei creati sumus: eáq; causa inultum non esse apud Deū, quod in domesticum animal sibi videat crudeliter & impiè esse commissum. Causa ergo additæ vindictæ facit vt primùm excludamus Philosophorum quorundam opiniones, qui negāt Deum curam habere super homines: Deinde scientes prærogatiuam nostræ vltionis apud Deum manere, neque in alios committamus, quod Diuino iudicio vindicandum sit, neque ipsi mortem vehementius pertimescamus, cum sciamus necati hominis innocentis apud Deum nullum esse contemptum.

Prouerb. 10.

Psal. 103.

Tom. I. HONESTAS. *Honestatis virtus in omnibus præualere probatur. Lib. ij. de officiis, in principio.*

Superiore lib. de officiis tractauimus, quæ conuenire honestati arbitrabamur, in qua vitam beatā positam esse minimè dubitabamus quā scriptura appellat vitā æternam. Tantus enim splendor honestatis est, vt vitam beatā efficiant, tranquillitas cōscientiæ, & securitas innocentiæ. Et ideo sicut exortus Sol Lunæ globus & cætera stellarū abscondit lumina: ita fulgor honestatis: vbi vero & incorruptio vibrat decore, cætera quæ putantur bona secundum voluptatē corporis, & secundū seculum clara & illustria, obūbrat. Beata planè, quæ non alienis æstimatur iudiciis, sed domesticis percipitur sensibus, tanquā sui iudex. Neque enim populares opiniones pro mercede aliqua requirit, neq; pro supplicio pauet. Itaque quò minus sequitur gloriā, eò magis super eam eminet. Nam qui gloriam requirunt, his iam mercēs præsentiū vmbra futurorum est, quæ impediat vitā æternā, quod in Euangelio scriptū est: Amen amen dico vobis, perceperunt mercedē suam: de his s. qui velut tuba canendo vulgare liberalitatē suam quā faciunt circa pauperes gestiunt. Similiter & de ieiunio quod ostentationis causa faciunt, Habent, inquit, mercedem suā. Honestatis igitur est, vel misericordiā facere vel ieiunium deferre in abscondito vt mercedē videaris à solo Deo tuo quærere, nō ab hominibus. Nā qui ab hominibus quærit, habet mercedē suā: qui autē à Deo, habet vitā ęternā, quā prestare nō potest, nisi autor ęternitatis, sicut illud est: Amen amen dico tibi, hodie eris mecum in Paradiso. Matt. 6. Luc. 23.

Differt autem honestas à modestia & decore morum. Libro j. eiusdem, require sup. in cap. Decus. Quod honestū est præeligi debet. Lib. eod. Et lib. ij. eiusdem, quod require inf. cap. Vtilitas. Probat exemplariter, libro iij. eiusdem. Cap. 7.

Quod honestū igitur, & vtile est: & quod vtile, honestum. Et contra, quod inutile, indecorū, quod autē indecorū, id etiā inutile. Quādo maiores nostri seruitio exire potuissent, nisi id nō solùm turpe, sed etiā inutile credidissent, regi seruire Ægyptiorū? Iesus quoque & Caleb missi ad explorādā terrā, vberē quidē terrā, sed à ferocissimis inhabitari gentibus nūtiauerunt. Terrore belli populus infractus, recusabat terræ eius possessionē. Suadebāt missi exploratores Iesus & Caleb terrā esse vtilem: indecorū putabāt cedere nationibus: lapidari potius eligebant, quod minabatur populus, quā decedere de honestate. Dissuadebant alij, plebs reclamabat, dicens: Aduersus diras & asperas gentes bellum fore, cadendum sibi in prælio, mulieres suas & pueros direptioni futuros. Exarsit Domini indignatio vt omnes vellet perdere: sed rogante Mose temperauit sententiam, vltionem distulit: satis esse perfidis supplicij iudicans, vt si parceret interim, nec percuteret incredulos, ad eam tamen terram quam recusauerant, propter incredulitatis suæ pretium non peruenirent, sed pueri & mulieres qui non immurmurauerant, vel sexu vel ætate veniabiles caperent eius terrę promissam hæreditatem. Denique quicunque erant à vicesimo anno & supra, in deserto eorum membra ciciderunt: sed aliorum dilata pœna est. Qui autem ascenderunt cum Iesu, & dissuadendum putauerunt, plaga magna statim mortui sunt: Iesus verò & Caleb cum innoxia ætate vel sexu in terram promissionis intrarunt. Pars igitur melior, gloriā prætulit saluti: deterior, salutem honestati. Diuina autē sententia eos probauit, qui honesta vtilibus præstare arbitrabantur: eos verò condemnauit, apud quos ea quæ videbantur saluti potius quàm honestati accommoda pręponderabant. Nihil itaque deformius, quàm nullum habere amorē honestatis, & vsu quodā degeneris mercaturæ quæstu solicitari ignobili, auaro æstuare corde, diebus ac noctibus inhiare in alieni detrimēta patrimonij, nō eleuare animū ad honestatis nitorē, nō cōsiderare veræ laudis plenitudinem. Hinc nascūtur aucupia quęsitæ hæreditatis, continentiæ atque grauitatis simulation

Cap. 8.

Deut. & hu... militaciones datio et pro... pturis... [illegible]

Cap. 9.

tione captatæ, quod abhorret à proposito Christiani viri. Omne autē quod arte elicitū & fraude cōpositū est, caret merito simplicitatis. In ipsis qui nullū Ecclesiastici ordinis officiū receperint, incongrua iudicatur affectatæ ambitio hæreditatis. In supremo fine vitæ positos suū habere iudiciū, vt libere restentur quod sentiūt, qui postea non sunt emendaturi: cum honestū nō sit cōpendia aliis vel debita, vel parata auertere, cū vel sacerdotis vel ministri sit prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini. Deniq; si nō potest alteri subueniri, nisi alter lædatur, cōmodius est neutrū iuuari, q̃ grauari alterum. *Nota.*

Et infrà subdit ibidem.

Psalm. 7. Proposita igitur forma in sacerdotis officio teneatur, vt nulli noceat, ne lacessitus quidē, & aliqua iniuria offensus: Bonus enim est vir qui dixit: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Quæ enim est gloria, si nos nō lędimus eū qui nos nō lęserit? Sed illa virtus est, si læsus remittas. Quàm honestum quod Dauid cum potuisset regi inimico nocere, maluit parcere? Quàm etiam vtile, B quia successori hoc profuit, vt discerent omnes fidem regi seruare proprio, nec vsurpare imperium, sed vereri? Itaque & honestas vtilitati prælata est, & vtilitas sequuta est honestatē. Parū est quod pepercit: addidit, q etiā in bello doluit occisum, & flebiliter deplorauit, dicēs: Mōtes qui estis in Gelboë, neque ros neque pluuia cadat super vos. Mōtes mortis, quoniā ibi sublata est protectio potētiū, protectio Saül. Non est vnctus oleo, sed sanguine vulneratorū, & adipe belligerantiū. Sagitta Ionathæ nō est reuersa retrò, & gladius Saül nō est reuersus vacuus. Saül & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in vita sua, & in morte nō sunt separati. Super aquilas leuiores, super leones potētiores. Filię Israël plorate super Saül, qui vestiebat vos coccinea vestimenta cū ornamento vestro, qui imponebat aurū super vestimenta vestra. Quomodo ceciderūt potentes in media pugna? Ionathas in morte vulneratus est. Doleo in te frater Ionatha, speciosus valde. Ciciderat amor tuus in C me, sicut amor mulierum. Quomodo ciciderunt potētes, & perierunt arma concupiscēda? Quæ mater sic vnicū defleret filiū, quemadmodū hic defleuit inimicum? Quis gratiæ autorē tātis prosequeretur laudibus, quātis iste persequutus est insidiatorem capitis sui? Quàm piè doluit, quāto ingemuit affectu? Aruerūt mōtes maledicto Prophetico, & Diuina vis sententiā maledicentis impleuit. Itaque pro regiæ necis spectaculo pœnā elemēta soluerūt. Quid verò sancto Nabuthe, quæ fuit causa mortis, nisi honestatis contemplatio? *2. Reg. 1.*

Vnde honestatis causa nullus aliquem decipere debet præsupposito vtilitatis commodo. Eodem lib. Quod require suprà in cap. Fallere. Et adiungit de honestate seruanda in promissis. Require infrà in cap. Iuramentum.

Cap. 13. *Et addidit ibidem exemplum honestatis in Iudith, quæ ipsa virtute triumphauit.*

Ecce tibi Iudith se offert mirabilis, quæ formidatū populis virū Holofernem adiit, Assyriorum triūphali D septū cateruā. Quem primò formę gratia, & vultus decore perculit, deinde sermonis circunscripsit elegātia. Primus triumphus eius fuit, quòd integrum pudorē de tabernaculo hostis reuexit. Secundus, quòd fœmina de viro reportauit victoriam, fugauit populos cōsilio suo. Horruerunt Persæ audaciam eius. Vtique (quod in illis Pythagoræis duobus mirantur) non expauit mortis periculum: sed nec pudoris, quod est grauius bonis fœminis, non vnius ictum carnificis: sed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorū fœmina inter victricia arma, secura mortis. Quantū ad molem, spectat periculi, moritura processit: quantum ad fidē, dimicatura. Honestatē igitur sequuta est Iudith, & dū eam sequitur, vtilitatem inuenit. Honestatis enim fuit prohibere, ne populus Dei se prophanis dederet, ne ritus patrios & sacra proderet, ne sacras virgines, viduas

A graues, pudicas matronas, barbaricæ subiiceret impuritati, ne obsidionem deditione solueret. Honestatis fuit se malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Quanta honestatis autoritas, vt Deū adiutorem præsumeret: quanta gratia, vt inueniret?

Et adiungit de Helisæo. *Cap. 14.*

Quid verò Helisæus nisi honestatem sequutus est, cū exercitum Syriæ, qui ad obsidendum eum venerat, captiuum introduxit in Samariam, cuius oculos cæcitate obduxerat: & dixit: Domine adaperi oculos eorū vt videant, & viderunt? Itaque cum rex Israel percutere eos vellet eamque sibi dari à Propheta posceret facultatem: respondit non percutiendos quorum captiuitatem non esset manu operatus, armisque bellicis, sed magis subsidio alimentorum iuuandos. Denique epularibus refecti copiis, nunquam postea in terrā Israel piratæ Syriæ reuertendum putarunt. Quantò hoc sublimius quàm illud Græcorum: quòd tum duo populi aduersum se de gloria imperióque decertarent, & alter ex his haberet copiam, quemadmodum naues alterius populi clanculò exureret, turpe credidit: maluítque minus posse honestè, quam plus turpiter? Et isti quidē sine flagitio hæc facere nequibant, vt eos qui consummandi belli Persici gratia in societatem conuenerāt, hac fraude deciperēt: quā licet possent negare, non possent tamen non erubescere. Helisæus autem non fraude deceptos licet, sed potestate Domini percussos, maluit tamen seruare quàm perdere: quia decorum foret hosti parcere, & aduersario donare vitam, quam potuisset auferre, nisi pepercisset. Liquet igitur quod decorū est, semper esse vtile. Nā & Iudith sancta decoro cōtēptu propriæ salutis, soluit obsidionis periculū, & publicā honestate propria acquisiuit vtilitatem. Et Helisæus gloriosius ignouit, quàm perculit: & vtilius reseruauit hostes, quàm ceperat.

Et subdit de Ioanne Baptista. *Cap. eod.*

Quid autē aliud Ioannes, nisi honestatem considerauit, vt inhonestas nuptias etiam in rege non posset perpeti, dicens: Non tibi licet vxorem illam habere? Potuit tacere, nisi indecorum sibi iudicasset mortis metu verum non dicere, inclinare regi Propheticā authoritatē adulatione subtexere. Sciebat vtique moriturum se esse quia regi aduersabatur: sed honestatem saluti prætulit. Et tamen quid vtilius quàm quod passionis viro sancto aduexit gloriam?

Et annectit de Susanna. *Cap. eod.*

Sancta quoque Susanna denūtiato falsi testimonij terrore, cum hinc se videret vrgeri periculo, inde opprobrio, maluit honesta morte opprobrium, quàm studio salutis turpem vitam subire ac sustinere. Itaque dum honestati intendit, etiam vitam reseruauit: quæ si id quod sibi videbatur ad vitam vtile præoptauisset, non tātam reportasset gloriam: imò etiam id quod non solùm inutile, sed etiam periculosum foret, pœnam criminis forsitan nō euasisset. Aduertimus igitur, quia id quod turpe est, non posit esse vtile: neque rursus id quod honestum est, inutile: quia complex honestatis est semper vtilitas: & vtilitati honestas. Memorabile ferunt rhetores, quòd dux Romanorum cum ad eum aduersarij regis medicus venisset, pollicens daturum se regi venenum vinctum eum ad hostem remiserit. Et reuera præclarū, vt qui virtutis certamen susceperat, nollet fraude vincere. Non enim in victoria honestatem ponebat, sed ipsam, nisi honestate quæsitam, victoriam turpem pronuntiabat. *Turpe vtile, & contrà.*

Et inducit ad idem de Mose exemplum satis diffusè. *Cap. eod.*

Redeamus ad nostrum Mosem, atque ad superiora reuertamur, vt quantò præstantiora, tantò antiquiora promamus†. Nolebat Ægypti rex populū dimittere patrum: dixit Moses sacerdoti Aaron vt extenderet virgam suam super omnes aquas Ægypti. Extendit Aaron, & conuersa est aqua fluminis in sanguine, & nemo *† Aliâs, ponamus.*

pote

A poterat bibere aquam, omnésq; Ægyptij siti peribant, syncera autem fluēta patribus abundabant. Iactauerūt fauillam in cælū, & facta sunt vlcera, & vesicæ cadentes in hominibus, & quadrupedibus. Deduxerunt grandinem in igne flammeo, contrita erant super terrā omnia. Rogauit Moses, & vniuersa in suā gratiam reuerterūt. Grando sedata est, sanata vlcera, potus solitos flumina præbuerunt. Iterum caligantibus tenebris operta erat terra per triduum, ex quo Moses manum leuauerat, & tenebras infuderat. Moriebatur omne primogenitum Ægyptiorum, cum Hebræorum omnis esset inoffensa progenies. Rogatus Moses, vt iis quoq; exitiis finē daret, orauit, & impetrauit. In illo prædicandum, quòd à fraudis consortio temperauerit: in hoc mirabile, quoniam Diuinitus intenta supplicia, virtute propria etiam ab hoste detorserit. Verè nimiū, sicut scriptum est, mansuetus & mitis: sciebat quòd fidem rex nō seruaret promissis, tamen honestum putabat, vt rogatus oraret, læsus benediceret, appetitus remitteret. Proiecit virgā, & serpēs factus est, qdeuorauit serpētes Ægyptiorū, significans quòd verbum caro fieret, quæ serpentis diri venena vacuaret per remissionem & indulgentiam peccatorum. Virga enim est verbum directum, regale, plenum potestatis, insigne imperij. Virga serpens facta est, quoniam qui erat Filius Dei, ex Deo Patre natus, Filius hominis factus est natus ex virgine: qui quasi serpens exaltatus in cruce medicinam vulneribus infudit humanis. Vnde ipse Dominus ait: Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Denique & alterum signum ad Dominum Iesum pertinet, quod fecit Moses. Misit manum suam in sinum, & protulit eam, & facta est manus eius sicut nix. Iterum misit & protulit eam, & erat sicut carnis humanæ species signans Domini Iesu primum fulgorem Diuinitatis, postea susceptionem carnis, in qua fide credere omnes gentes populósque oportet. Meritò manum misit: quas dextera Dei Christus est, in cuius Diuinitatem incarnationémque si quis nō crediderit, quasi reprobus flagellatur: sicut ille rex, qui quoniam signis non credidit eui dentibus, postea flagellatus orabat, vt veniā mereretur. Quantus igitur honestatis affectus esse debeat, ex his ꝓbatur, & eo maximè quòd se obiiciebat populo dicēs: vt remitteret populo Deus, aut certè de libro viuentium se deleret.

Et addit de Tobia.

Cap. eod. Tobias quoque formā expressit honestatis euidētius, cū relicto cōuiuio mortuos sepeliret, & ad cibos paupe ris mensæ inuitaret inopes: Raguel præcipuè, qui contē platione honestatis cū rogaretur vt filiā suā in coniugiū daret vitia quoque filiæ nō tacebat, ne circumuenire pe titorē videretur tacēdo. Itaque cū Tobias filius Tobiæ posceret vt sibi daretur puella: respōdit, lege quidē ipsi eā deberi tanquā propinquo sed dedisse se eam iā sex vi D ris, & omnes eos esse mortuos. Iustus itaque vir plus alienis timebat, & mallebat innuptā sibi manere filiam, quàm propter nuptias eius extraneos periclitari. Quàm breuiter absoluit omnes quæstiones Philosophorū. Illi de vitiis tractant domorū, tegenda an prodenda à vēditore videantur: hic noster nec filiæ vitia celāda arbitratus est. Et certè non ipse affectabat vt eā traderet, sed rogabatur. Quantò vtique iste honestior sit illis dubitare non possumus, si conferamus, quantò præstantior sit filiæ causa quàm rei venalis pecunia. Cōsideremus aliud quod in captiuitate gestum, summū tenuit honestatis decorē. Nullis enim aduersis honestas impeditur, qui in his eminet, & magis præcellit quàm in prosperis. Inter vincula itaque, inter arma, flammas, seruitutem quæ liberis omni supplicio grauior est, inter pœnas morientium, excidia patriæ, viuorum formidinem, sanguinem peremptorum, non excidit tamen honestatis cura maioribus nostris &c.

Et persequitur ibidem cap. sequenti, de populo qui ductus captiuus in Babylonem, quod require infrà in ca. Ignis.

Et addit ibidem.

Prolixior excursus admirandi gratia mysterij factus videtur dū studemus reuelatum plenius sacramentū pādere, qđ eo vsque plenū honestatis est vt sit religionis plenū. Quanta autē honestatis cura maioribus fuit vt vnius mulieris iniuriam stupro illatam intemperantiū bello persequerētur, & victo populo tribus Ben-iamin obtestarētur in cōiugiū se eis ꝓprias filias nō daturos? Remanserat tribus sine vllo posteritatis subsidio, nisi fraudis necessariæ accepisset licentiam. Quę tamē indul gentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quan do illud hoc solū permissum est vt raptu inirēt coniugia, non connubij sacramento. Et reuera di gnū fuit, vt qui alienum contuberniū soluerant, ipsi nuptiarum amitterent solennitatē. Quàm plena autem B miserationis historia: Vir, inquit, Leuita acceperat sibi Iudic. 19. iugal ē, quam à concubitu concubinam appellatam arbitror: quæ aliquādo pòst quibusdam, vt fieri solet, offensa rebus ad patrem se contulit, & fuit illic quatuor mēsibus. Et exsurrexit vir eius, & abiit ad soceri sui domum, vt cum sua iugali repararet gratiam, & reuocaret eam, ac reduceret. Occurrit ei mulier, atque in domum patris sui introduxit maritum. Lætatus est adolescentulæ pater, venit obuiā, & sedit cū eo tribus diebus, & epulati sunt, & quieuerunt. Et sequenti die surrexit Leuita diluculò, & retentus est à socero vt tam citò non desereret conuiuij iucunditatem. Et alio, & tertio die non permisit pater adolescentulæ proficisci generum suum, donec lætitia inter eos & gratia omnis consummaretur. Sed die septimo cū iam ad vesperū declinaret dies, post mensas & læta conuiuia, cū prætexeret finitimæ noctis viciniam vt apud suos potius quā extraneos requiescendum putaret, nequiuit tenere, & dimisit vnà C cum filia sua virū. Verū vbi facta est aliqua progressio, cū vesper iā propior vrgeret, & appropinquatū foret ad vrbem Iebusæorū, dicente seruulo vt ad eā dominus suus deflecteret, non acquieuit dominus suus, quia nō erat ea ciuitas filiorū Israël: sed intēdit peruenire vsque Gabaa, quæ habitabatur à populo trib⁹ Ben-iamin. Nec erat quisquā qui aduenietes reciperet hospitio, nisi vir peregrinus progressa ætate. Qui cum aspexisset eos, interrogauit Leuitam: Quò vadis, vel vnde venis? Quo respondēte quòd esset viator, & mōtem repeteret Ephrē, & non esset qui colligeret eum, hospitium obtulit, adornauit conuiuiū. At vbi satietas epulandi facta est, & mēsæ remotæ, irruerunt pestilentes viri, & circuerunt domū. Tūc senior filiā suā virginem, & coęqualē eius cum qua cubitare solita esset, offerebat viris iniquitatis, tantū ne vis irrogaretur hospiti. Verùm vbi parū ratio ꝓcessit, & vis præualuit, cessit Leuites iugalem suā. Et cognouerūt eā, & tota nocte illuserunt ei. Qua atrocitate vel dolore victa iniuriæ, ante ostium hospitij quo vir suus diuerterat, proiecit se, atque exhalauit spiritum, supremo licet vitæ munere affectū bonæ coniugis seruās, vt exequias saltem sui funeris marito reseruaret. Quo cognito (ne multis morer) omnis propè populus Israël in bellum exarsit, dubióque euentu cum anceps maneret prælium, tertia tamen præliandi vice traditus est populus Ben-iamin populo Israël, & Diuina iudicatus sententia, pœnas intemperantiæ luit. Condemnatus quoque ne quis ei ex numero patrum filiam suam daret in vxorem. Id confirmatum iurisiurandi sacramēto est. Sed compuncti quòd tam acerbam in fratres tulissent sententiā, ita seueritatē eius tēperauerunt, vt orbatas parētibus virgines in cōiugiū sibi asciscerēt, quorū patres pro delicto perēpti forēt vel raptu copulā sociarēt: qa pro tā turpis commissi facinore, quia alieni matrimonij ius violauerant, indignos se impetrando exhibuere matrimonio. Sed ne periret vna populo tribus, fraud

fraudis indulta est conniuentia. Quanta igitur honestatis cura maioribus fuerit, hinc proditur, vt quadraginta millia virorũ stringerent gladium aduersum fratres suos de tribu Ben-iamin, dum vlscisci volunt iniuriam pudicitiæ, quia temeratores castitatis nõ sufferebãtur. Itaque eo bello cæsa sunt vtrinq; sexaginta quinque ferè millia bellatorum, & exustæ vrbes. Et cum inferior primò fuisset populus Israël, tamẽ nec aduersi metu belli percitus vindicandæ castitatis sequestrauit dolorem. Ruebat in prælium vel sanguine suo parãs commissi flagitij diluere notam.

Cap.eod. *Et adiungit exemplum de leprosis Samariæ: ibidem.*

Et quid mirum si populo Dei decorum illud atque honestum curæ fuit, quãdo etiã leprosis, sicut in libris Regnorum legimus, honestatis non defuit cõsideratio? Fames erat magna in Samaria, quia obsederat eam Syriorum exercitus. Rex militares excubias supra murũ

4.Reg.6. solicitus reuisebat: Interpellauit eum mulier dicẽs: Persuasit mihi hęc mulier vt afferrem filium meum & attuli, & coximus & comedimus eum: & promisit vt & postea etiã suũ ipsa afferret filiũ, & carnes eius simul manducaremus. Nunc filium suum abscondit, & non vult eum afferre. Motus rex quòd non solùm humanis, sed etiã parricidalibus cadaueribus pastę viderentur mulieres, & tam atrocis calamitatis exemplo percitus, Helisæo Prophetæ mandauit necem, cuius in potestate fore crederet vt obsidionem solueret, propulsaret famẽ: vel quia non permiserat regi vt percuteret Syros, quos cæcitate perfuderat. Sedebat Helisæus cum senioribus in Beth-el, & prius quàm introiret regis nuntius, ait ad seniores viros: Si vidistis quoniam filius homicidæ illius misit auferre caput meum? Et introiuit nuntius, & mandata regis pertulit, denuntians præsens capitis periculum. Cui respondit Propheta: Hac hora die crastina mensura similaginis siclo, & duæ mensuræ hordei siclo in porta Samariæ. Et cũ missus à rege nuntius non credidisset, dicens: Si pluerit Dominus de cælo abundantiam frumentorum, ne sic quidem posset effici: dixit Helisæus, Ecce videbis oculis tuis, & inde non mãducabis. Et factus est subitò in castris Syriæ velut quadrigarum sonus, & vox multa equitum, & vox magnę virtutis, atque ingens belli tumultus: & arbitrati sunt Syri, quòd rex Israël in societatẽ aduocasset prælij regem Ægypti, & regem Amorræorum, & fugerũt diluculò, relinquentes tabernacula sua: quoniam verebantur ne improuiso aduentu nouorum opprimerentur hostium, & coniunctis regum viribus non possent resistere. Id incognitum Samariæ erat, quoniam victi metu, & fame tabidi, nec prætendere audebant. Erant autem leprosi quatuor ad portam ciuitatis, quibus vita erat supplicium, & mori lucrum, & dixerũt ad se inuicem: Ecce nos hîc sedemus, & morimur. Si ingrediamur vrbem, moriemur fame: si maneamus hîc, nullum subsidium viuendi suppetit nobis. Eamus in castra Syrię: aut compẽdium mortis erit, aut salutis remedium. Perrexerunt itaque, & intrauerũt castra Syrię: & ecce omnia nuda hostium. Ingressi tabernacula, primò repertis alimentis fugarunt famem: inde auri atque argenti quantum potuerunt diripuerũt. Et cum soli possent prædæ incubare, elegerunt tamen nuntiare regi fugisse Syros, quia id honestum arbitrabantur, quam represso indicio fouere fraudis rapinã. Quo indicio egressus est populus, diripuit castra Syriæ, & commeatus hostium abundantiam fecit annonæ, vilitatem reddidit, vt secundum Propheticum dictum mẽsura similaginis siclo, & duæ mensuræ hordei pari pretio constarent. In hac lætitia plebis nuntius ille, in quo requiescebat rex, constitutus, in porta inter exeuntium festinationem & remeantium exultationem conculcatus à plebe mortuus est.

Cap.7. *Vltimò concludit ibidem de Hester.*

Quid Hester regina, nónne vt periculo suum populũ exueret (quod erat decorum atque honestum) morti se obtulit, nec immitis regis trepidauit furorẽ? Ipse quoque rex Persarum ferox atque tumido corde, tamen decorum iudicauit indici insidiarum, quæ sibi paratæ forent gratiam repræsentare, populúmque liberum à seruitute eripere, eruere neci, nec parcere neci eius qui tã indecora suasisset. Denique quem secundum à se præcipuum inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, quòd dehonestatum se eius fraudulentis consiliis animaduertisset. Ea enim amicitia probabilis, quæ honestatem tuetur: præferenda sanè opibus, honoribus, potestatibus: honestati verò præferri non solet, sed honestatẽ sequi.

Dicit etiam supra primam ad Corinthios, cap. xiiij. Tom.V.

Omnia, inquit, honestè & secũdũ ordinẽ fiant in vobis. Honestè autẽ illud fit, qđ cũ pace & disciplina fit.

HONOR. *Honoris appetitus à dæmonibus suggeritur. Lib. de bono mortis, require sup. in cap. Dæmon.*

Cuius ratio esse potest, quia ad regnum cælorum non peruenitur fastu honoris mundani, sed virtute humilitatis. In sermone quodam qui incipit vt sequitur. Ser.ord.10. Tom.III.

Si diligenter audiuistis Euãgelicam lectionem, intelligere potestis quæ ministris ac sacerdotibus Dei reuerentia debeatur, vel qua ipsos clericos inuicem humilitate se oporteat præuenire. Ait enim Dominus percũctantibus discipulis, quis eorum in regno cælorum maior esset futurus, statuto coram omnibus paruulo: Quicunque humiliauerit se sicut puer iste, hic maior erit in regno cælorũ. Vnde intelligimus, quòd humilitate peruenitur ad regnum: simplicitate penetratur cælũ. Quisquis ergo cupit diuinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur. Quicũque vult fraternitatẽ obtinere, pręueniat obsequendo, sicut ait Apostolus: Honore inuicẽ præuenientes. Vincat eum officiis, vt possit vincere sanctitate. Si enim te non læsit frater, obsequium meretur vt diligas. Quòd si forsitan læsit, magis obsequium meretur vt vincas. Hæc enim nostræ Christianitatis summa est, vt amantibus vicissitudinem, lædentibus patientiam rependamus. Qui enim fuerit patientior ad iniuriam, potentior constituetur in regno. Non enim ad imperium cælorum peruenitur superbia, diuitiis & præfectura, sed humilitate, pauperie, lenitate. Arta autem & angusta via est, quæ ducit ad regnum. Quisquis ergo honoribus inflatus fuerit, & auri thesauris dilatatus, tanquam onustum & impeditum animal per angustum regni iter transire non poterit.

Iustus præ aliis debet honorari. Lib. ij. de officiis. Require infrà in cap. Hospitalitas.

Quia vt dicit super primam ad Thimotheum. Tom.V.

Pręire debent merita, vt accedenti debitus honor tribui videatur.

Propterea honorandi sunt pauperes non spernendi. Lib. super Beati immaculati, litera x. versu ij. require infrà ca. Pauper. Honor non facit hominem meliorem. Super primam ad Corinthios, capite xij. Require suprà in capite Corpus. Honor quantò maior, tantò periculosior. In pastorali. Require suprà in cap. Dignitas. & cap. Episcopus. Dicit & in epistola ad Titianum. Lib.7.Epistol. Epist 53.

Honore auctus, inuidia leuatus est.

Honor tamen dignis conferri debet: ideo in libello contra Symmachum vrbis præfectum. Tom.III.

Deferendum meritis clarorum virorum ego suadeo: sed Deum certum est omnibus præferendum.

Et infrà.

Dignum est temporibus nostris, hoc est, Christianis temporibus, vt dignitas senatoribus Christianis abrogetur, quo gentilibus senatoribus profanæ deferatur voluntatis effectus?

Honor debet diuidi cum labore, exemplo gruum. Libro quinto Hexameron. Require suprà in cap. Dignitas.

De honore à Iudæis ironicè Christo exhibito. Libro decimo super Lucam. Require infrà in cap. Passio Christi.

Hora

HORA. *De hora natiuitatis, libro quarto Hexameron. Quod require supra in cap. Astrologia.*

HOSTIA. *Vnica & perfecta hostia corpus Christi est. Vnde super epistolam ad Hebræos, cap. decimo, exponens quod sequitur.*

Tom. V.

Per singulos annos eisdē ipsis hostiis quæ offeruntur indesinenter, nūquā potest accedentes perfectos facere: alioquin cessarent offerri, ideo quòd nullā haberēt vltra quàm conscientiam peccati, cultores semel mūdati. Sed in ipsis cōmemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Vna est, inquit, ista hostia: illæ autem multæ sunt. Propterea enim nec fortes erant, quia multæ. Quid autem erat multis opus, dic mihi, vna sufficiēte? Proinde quid multę & semper offerebantur, ostēdit nunquam eos purgari. Sicut medicamentum quādo fuerit forte, & salutis efficax, & valens cunctam valetudinem repellere, semel impositum totum operatur. Si ergo semel impositum totum operatum fuerit ostendit eius virtutem, vt non vlterius apponatur. Si verò semper apponatur, manifestum est indicium illud minus præualuisse. Medicamenti quippe virtus illius est, vt semel apponatur, & non frequenter. Sic etiā hic, qua ratione eisdem sacrificiis semper curabātur. Si enim ab omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerret quis sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolutio: quia quotidie iisdem purgabantur hostiis, etiam & ipsi sacerdotes, & populus pariter. In Christo econtrario semel oblata est hostia potēs ad salutem sempiternam. Quid ergo nos? nónne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, & vna est hæc hostia, nō multæ. Quomodo vna est, & non multę? quia semel oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificiū exēplar est illius, idipsum semper offerimus, nec nunc quidem alium agnum cras, aliū hodie, sed semper idipsum. Proinde vnum est hoc sacrificium. Alioquin hac ratione quoniam multis in locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam: sed vnus vbique est Christus, & hîc plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbique offert, vnum corpus est & non multa corpora: ita etiam & vnum sacrificium. Pontifex enim noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit. Ipsam offerimus & nunc, quę tunc oblata quidem consumi nō potest. Hoc autem quod nos facimus, in commemoratione fit eius quod factum est. Hoc enim facite, inquit, in meam commemorationem. Nō aliud sacrificium, sicut pontifex, sed ipsum semper offerimus, magis autem recordationem sacrificij operamur. Ideo ingrediens mundum dicit: hostiam & oblationem noluisti, corpus autē aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato non tibi placuerunt, tunc dixi: Ecce venio. In capite libri scriptū est de me, vt faciam voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostiam & holocaustomata, & oblationes pro peccato voluisti, nec placita sunt tibi quę secundum legem offeruntur: tunc dixi, Ecce venio vt faciā voluntatem tuam Deus. Ablata sunt signa promittētia, quia exhibita est veritas promissa. Ideo holocaustomata & sacrificium noluisti, corpus autem aptasti mihi. Hoc est, Peccatum humani generis legalia sacrificia non potuerunt expiare. Corpus autem aptasti mihi: hoc ex persona dicitur eius qui corpus suscepit nostræ mortalitatis, vt pro nobis haberet quid offerret. Tunc dixi, Ecce venio. Dum tempus fuit vt ablata essent signa, & veritas promissa veniret, tunc dixi, Ecce venio. Ablata hæc, illa oblata. Hæc impleta vbi sunt, sacrificia Iudæorum trāsierunt, & nō sunt in Ecclesia Christi: quia venit ille qui figurabatur illis sacrificiis: de quo in capite, siue in capitulo libri scriptum est. Cuius libri? Vtique psalterij, vbi dicitur: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini voluntas eius. Qui psalmus, capitulum libri totius dicitur à quibusdam. Ideo Apostolus hic dicit, In capite libri scriptum est de me vt faciam voluntatem tuā Domine. Hoc est quod in Euangelio dicitur: Non veni, inquit, facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Aufert primū, vt statuat sequens. Id est primum testamentū quod Mosi datū est in mōte Sinai: vt sequens statuat, hoc est Euāgeliū quod per Christū oblatū est, firmū statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi Iesu semel. Hæc oblatio semel oblata est, sed semper potens abluere omnes credentes, & omnes optātes in ea mundari. Ideo subiunxit plenius, & plenè exponens idē beatus Paulus virtutem hostiæ huius. Et omnis quidem sacerdos præstò est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ núnquam possunt auferre peccata. Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet ad dexteram Dei de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Priores enim ostendit inutiles esse hostias ad integram mundationem: sed formam magis eas esse, & multò minus habere. Sed quia occurrebat ei adhuc, id est si formæ erant, quomodo veritate veniente non cessauerunt neque discesserunt, sed adhuc celebrantur? Adhuc ergo de his ait, ostendens quia non celebrantur, neque velut formæ. Non enim eas acceptabiles habet Deus, & hoc soli habent, qui semper Spiritui sancto restiterunt. Quapropter prophetico testimonio redarguit eos dicens, Holocaustomata & pro peccato noluisti. De nullo alio nisi de Christo hoc dicitur. Et quid mirum, si nunc non est voluntas Dei in sanguine hircorum & taurorum, dum per Prophetam Isaiam dicitur: Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Dum hæc noluisti, tunc dixi, Ecce venio. In qua voluntate salui facti sumus. Quomodo salui facti sumus? Id est per oblationē corporis Iesu semel. Et omnis quidem sacerdos præstò est quotidie ministrans. Ministrare autē famulorum est, sedere autē dominorū. Vnde dicit: Sedet ad dexteram Dei. Quapropter vnam offerēs hostiā quę saluare potest in perpetuū, sedet ad dexteram Patris, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedū eius. Qui sunt inimici eius? Iudæi scilicet, & omnes infideles, qui in die iudicij damnandi sunt ab eo. Et hîc nimietatem potentiæ signat. Non dixit subiiciātur, sed vt ponantur sub pedibus eius. Non igitur efficiamur ex numero inimicorum. Nō enim soli inimici, qui infideles sunt: sed etiam qui vita immunda pleni sunt. Prudentia autem carnis inimica est Deo: legi enim Dei non subiicitur, neque enim potest. Isaia.

HOSPITALITAS. *Lib. j. de Aaraham persuadetur vij. rationibus. Prima est, humanæ recognitionis. Secunda Diuinæ remunerationis: Tertia præsentis vitæ cōditionis: Quarta fortuitæ peregrinationis: Quinta hominū & ferarum naturæ distinctionis. Sexta eximiæ retributionis: Septima ipsius hospitis seu peregrini ignotæ perfectionis: quia forte Deus est, vel vir sanctitatis.* Cap. 5. Tom. IIII.

Disce ergo quàm impiger esse debeas, vt possis præuenire hospitē, ne quis pręueniat, & te boni muneris defraudet. Copia bona est hospitalitas, habet mercedem suā: Primùm humanæ gratiæ: deinde, quod maius est, remunerationis Diuinæ. Omnes in hoc incolatu hospites sumus. Ad tēpus enim habitādi habemus hospitiū. Emigremus properè, caueamus ne si nos duri aut negligentes in recipiendis fuerimus hospitibus, etiā nobis post vitæ istius cursum sanctorū hospitia denegentur. Vnde in Euangelio Saluator: Facite vobis amicos de iniqua māmona, qui vos recipiant in æterna tabernacula sua. Deinde etiam in hoc corpore sitis, plerunque oboritur peregrinandi necessitas. Quod ergo aliis negaueris, id in te ipse decernis: & quod aliis detuleris, eo te facies dignum videri. Si omnes eam sententiam non suscipiendi hospi

A lictis igitur humanis habitaculis, captabimus secessus ferarum, bestiarum cubicula? Sed pauperiem prętendis. Non opes à te hospes requirit, sed gratiam: nõ ornatum conuiuium, sed cibũ obuium. Melior est, inquit, hospitalitas cum oleribus ad amicitiam & gratiam, quàm si vitulos occidas ad præsepia cum inimicitiis. Hæc grata est hominibus, & accepta Deo. Vnde Dominus Iesus in Euangelio eum, quicunq; dederit hospiti potum aquæ frigidæ, cælestium asserit præmiorum non exortem futurum. Deniq; Iacob oues adaquauit Rachel, & gratiã reperit, vxorem acquisiuit. Deinde qui scis an Deũ suscipias, cum hospitem putas? Abraham dum peregrinãtibus defert hospitium, Deum atq; Angelos eius hospitio suscepit: quàuis & cum hospitem suscipis, suscipias Deum. Sic scriptum esse in Euangelio legis dicente Domino Iesu: Hospes erã, & collegistis me: quod enim vni horum minimorũ fecistis, mihi fecistis. Vnius horæ hospitio vidua illa quæ suscepit Heliã, & exiguo cibo perpetuum toto tempore famis inuenit alimentum, & mercedem accipit mirabilem, vt nunquam de hydria farina deficeret. Helisæus quoque defuncti pignoris resuscitatione donata, resoluit hospitij pensionem.

[Prouerb. 15.] [Matth. 10.]

Iterum persuadetur ex merito. In epistola ad Vercellen. Ecclesiam. [Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.]

Hospitalitatem diligite, per quam sanctus Abraham inuenit gratiam. Hospitio suscipere filium Sara meruit effœta iam senectute. Lot quoque Sodomitani excidij euasit ignem, & tu poteris suscipere Angelos, si aduenientibus hospitium tuum offeras. Quid de Rahab dicam, quæ hoc munere inuenit salutem?

Similiter in sermone quodam de Helisæo Propheta. Require suprà in cap. Aqua. & lib. 1. de Officiis. [Cap. 21. Tom. I.]

Commẽdat plerosq; etiam hospitalitas. Est enim publicæ species humanitatis, vt peregrinus hospitio non egeat, suscipiatur officiosè, pateat aduenienti ianua. Quanta gratia & merces est ei, qui hospites & peregrinos suscipit? Valde id decorum totius est orbis existimatione, peregrinos cum honore suscipere, non deesse mensæ hospitalis gratiã, occurrere officiis liberalitatis, explorare aduentus hospitum. Quod Abrahæ laudi est datum, qui ante ianuam suam speculabatur, ne fortè præteriret peregrinus aliquis, & diligentes prætendebat excubias, vt occureret, vt præueniret, vt rogaret, ne transiret hospes, dicens: Domine si inueni gratiam ante te, ne prætererieris puerũ tuũ. Et ideo pro hospitalitatis mercede fructũ posteritatis recepit. Lot quoq; nepos eius, nõ solùm genere, sed etiã virtute proximus, ꝓpter hospitalitatis affectum Sodomitana à se suisq; supplicia detorsit.

Hospitalitas maximè ad sapientes pertinere videtur. Libro secundo de Abraham, in fine. [Tom. IIII.]

Mentẽ quoque sapientis hospitalem esse decet vt etiã aliis impartiat sui gratiã, & prudentię suæ fructum aliis quoque diuidat, atque ita bonis epuletur doctrinę cibis epulúmque eius exhibeat desideratibus. Tunc præterea nesciat nisi secundum naturam viuere, in cuius instituto & ordine Dei lex est. Nulli se transuersali cupiditati misceere nouerit, solius sapientiæ prẹoptet copulã. Mãdatis Dei, seculi istius gloriam, & quandã præsentis laudis hęreditatem præferre nesciat. Atque vt altaribus Domini suas immolet vtilitates, ita iudicij ignẽ non excipiat, neque reformidet, sed magis etiã vt alios excipiat elaboret.

Debet hæc virtus in sacerdotibus esse, & qualis esse debet. Libro quinto super Lucam. [Cap. 9. Tom. V.]

Intrauit Dauid in domum Abimelech sacerdotis, sed nec periculo mortis proposito hospitem recusat, nec declinat exulẽ sanctus animus sacerdotis. Tãta hospitalitatis gratia est, vt libẽter in nos aliena periculo transferamus. Verùm hoc in historia morale, in mysterio propheticum est, quod nec præsumpto futuræ mortis exitio, verùm illud Dauid hospitio suæ mẽtis religiosi excluderent sacerdotes. Nec solùm in eiusmodi domo vatis reperturus docetur Christus hospitium, sed etiã per figuram spiritalis nequitiæ manubias & arma sumpturus. Nam qui Christum recipit hospitio, intelligibilem illum Goliam spoliat suis telis. Quid verò euidentius, quàm quod in Abimelech domo quinque panes petit Dauid, & vnum accipit, demonstrante typo quòd non iam quinque libris, sed Christi corpore cibus fidelibus pararetur, vt Christus corpus assumeret, ne quis fide de fidelib⁹ esuriret? Nec Doeg figura vacat, qui erat custos mulorum: eò quòd nemo alius nisi infructuosi gregis custos, Iudæ typũ proditoris impleret. Iam illud quod Dauid receptione omnem Abimelech domum præter Abiathar principem tunc temporis sacerdotũ Saül persequutus est, ostendit prophetia nobis, quòd nemo possit nocere vero principi sacerdotũ, ꝗ solus est Christus.

Debet & in viduis mulieribus reperiri. Libro primo de viduis, parte prima. [Tom. I.]

B Salubre est igitur præceptum quoque hospitalitatis aduertere, vt hospitibus deferamus, quia nos quoq; sumus hospites mũdi. Quàm verò sancta vidua, quæ cum fame vrgeretur extrema venerationem Deo debitã reseruabat, nec sibi soli vsurpabat alimenta, sed cum filio diuidebat, ne caro pignori superuiueret. Magnum pietatis officium, sed religione superius. Nã sicut neminem filio oportuit anteferri, ita Propheta Dei & filio præferri debuit & saluti. Cùm non exiguum victum, sed vitæ suæ omne subsidium existimanda est detulisse, quæ nihil reliquit sibi, tam hospitalis vt totum daret, tam fidelis vt citò crederet.

Debet esse in omnibus exemplo auium. Require suprà, in capite Ciconia. Hospitalitas ipsa syncerum requirit affectum. In Epistola ad Vigilium. [Lib. 9. Epist. Epist. 70. Tom. III.]

Hospitem doce voluntarium magis quàm ex necessitate esse oportere, ne in hospitio deferendo inhospitalem affectum animi sui prodat, & in ipsa hospitis susceC ptione per iniuriã violetur gratia, sed magis excolatur officiorum vsu & aliquo humanitatis ministerio. Non enim à te munera exiguntur ditia, sed officia volũtaria, plena pacis & conuenientis cõcordiæ. Meliora sunt olera enim cum amicitia & gratia, quàm si exquisitis dapibus adornetur conuiuium, si desit affectus gratię. Legimus perẽptos graui populos excidio propter violata iura hospitij, ꝓpter libidinẽ quoq; cõmissa bella atrocia. [Prouerb. 15.] [Iudic. 20.]

Libro octauo super Lucam. [Cap. 12. Tom. V.]

Et ecce vir nomine Zachæus. Zachæus in sycomoro, cæcus in via. Quorum alterum Dominus miseratus expectat, alterum mansionis suæ claritate nobilitat. Alterum sanaturus interrogat, apud alterum se nõ inuitatus inuitat. Sciebat enim vberem hospitis sui esse mercedẽ. Sed tamen etsi nondum vocem inuitantis audierat, iam viderat affectum.

Qualiter verò hospitalitas exhibenda est. Libro primo de Abraham. [Cap. 5. Tom. IIII.]

D Non sola facilitas susceptionis sed etiam sedulitas suscipientis & affectus quæritur. Vtrunque te Abraham docet. Cucurrit obuiam, rogauit prior, dicens: Domine, si inueni gratiã ante te, ne præterieris seruum tuum. Sumatur aqua, & lauentur pedes vestri, & refrigerate sub arbore, & sumam panem, & manducate, & postea transietis. Propter quod declinastis ad seruum vestrum. Tres videt, & vnum Deum appellat, ipsius solius se seruum fatetur. Deinde conuersus ad duos, quos ministros arbitrabatur, etiam ipsis deferre gestit obsequium: iam non iure debito seruitutis astrictus, sed blando sedulitatis nomine vsque famulatus. Et festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, & dixit ei: Festina, & conspergẹ tres mensuras similaginis, & fac subcineritia. Bonus maritus exortem religiosi muneris esse non patitur vxorem, nec auarè sibi totum munus vsurpat. Rectè igitur & pietatis & verecundiæ causa seruatur. Quod pietatis est, vult esse commune: quod pudoris est, integrum ma-

A net Saræ. Ante tabernaculum vir hoſpitũ explorat aduentus: intra tabernaculum Sara tuetur fœminæ verecundiam, & opera muliebria tuto exercet pudore. Foris maritus inuitat, intus Sara adornat conuiuium. Nec ſolùm ipſe feſtinat Abraham, ſed etiam feſtinandum dixit vxori, ſociam deuotionis oſtendens, nec fide diſparẽ. Conſperge inquit tres menſuras ſimilaginis, & fac ſubcineritia. Græcè ἐγκρύφια dicuntur, hoc eſt abſcondita, eò quòd latere debeat omne myſteriũ, & quaſi operiri fido ſilẽtio, ne profanis temerè diuulgetur auribus. Hoc paſcitur maieſtas Diuina. Hunc epulatur effectum, qui parcus loquendi ſit, nec ſacra in medium ferat.

Cap. 6. *Vnde ibidem infrà.*

Exurgentes autem viri, conſpexerunt in faciẽ Sodomæ & Gomorræ. Sicut viſitatio Domini timẽtibus exhibetur, ita etiam impiis pœna peccati reponitur. Abraham deducebat hoſpites, ad humanitatis gratiam addebat obſequia, Sodomitæ pro pietatis officiis, augebant impietatis flagitia. B

Et infrà.

Offerebat ſanctus Lot filiarum pudorem. Nam etſi illa quoque flagitioſa impuritas erat, tamen minus erat ſecundum naturam coire quàm aduerſus naturam delinquere. Præferebat domus ſuæ verecũdiæ hoſpitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inuiolabilem. Denique illic quoque inoffenſa eſt hoſpitalitas, vbi nec germanitas ſatis tuta eſt.

Cap. 21. Tom. I. *Declarat autem moraliter qualis hoſpes eſſe debet. Lib. ſecundo de officijs.*

Decet igitur hoſpitalem eſſe, benignum, iuſtum, non alieni cupidum, imò de ſuo iure cedentem potius aliqua, ſi fuerit laceſſitus, quàm aliena iura pulſantem: fugitantem litium, abhorrentem à iurgiis, redimentẽ concordiam & tranquillitatis gratiam. Si quidem de ſuo iure virum bonum aliquid relaxare, non ſolùm liberalitatis, ſed plerunque etiam commoditatis eſt. C

Cap. eod. *Et infra ſubdit ibidem.*

In officiis autem hoſpitalibus omnibus quidẽ humanitas impartienda eſt, iuſtis autem vberior deferẽda honorificentia. Quicunque iuſtum receperit in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet, vt Dominus pronuntiauit. Tanta eſt enim apud Deum hoſpitalitatis gratia, vt nec potus quidem aquæ frigidæ à præmiis remunerationis immunis ſit. Vides quia Abraham Deum recepit hoſpitio, dũ hoſpites quærit. Vides quia Lot Angelos recepit. Quid ſcis, an & tu cum recipis hoſpitem, ſuſcipias Chriſtum? Licet in hoſpite ſit Chriſtus, quia in paupere Chriſtus eſt, ſicut ipſe ait: In carcere eram, & veniſtis ad me: Nudus eram, & operuiſtis me. Suaue igitur eſt, non pecuniæ, ſed gratiæ ſtudere. Verùm hoc malum iam dudum humanis influxit mentibus, vt pecunia ſit honori, & animi hominum diuitiarum admiratione capiantur. Inde ſe immerſit auaritia, velut quædam bonorum ariditas officiorum, vt homines damnum putẽt, quicquid D præter morem impenditur. Sed etiam in hoc aduerſus auaritiam, ne quod afferre poſsit impedimentum, proſpexit ſcriptura venerabilis, dicens: Quia melior eſt hoſpitalitas cum oleribus. Et infrà: Melior eſt panis in ſuauitate cum pace. Non enim prodigos nos eſſe docet ſcriptura, ſed liberales.

Prouerb. 15.

Cap. 6. Tom. V. *Sed libro ſeptimo ſuper Lucam, cap. ſexto.*

Iam illa moralia, ne de domo ad domum quis vaga facilitate demigret, vt ſeruemus etiam hoſpitali in amore conſtantiam, nec coalitam amicitiæ neceſsitudinem facilè reſoluamus, pacis proferamus nuntium, vt ipſe primus ingreſſus pacis benedictione celebretur, cibo potúque oblato, oportere nos eſſe contentos: vexilla fidei non premenda, & regni cæleſtis Euangelium prædicandum, excutiendum de pedibus puluerẽ, ſi quis recipiendos ciuitatis hoſpitio non putauerit.

Cap. 9. *Allegoricè autẽ de hac materia loquitur. Lib. vj. eiuſdẽ.*

Apoſtolis primò omnium datur pacis atque cõſtantiæ generale mandatum, vt pacem ferant, conſtantiã ſeruent, hoſpitalis neceſsitudinis iura cuſtodiant, alienum à prædicatore regni cæleſtis aſtruens, curſitare per domos, & inuiolabilis hoſpitij iura mutare. Sed vt hoſpitij gratia deferenda cenſetur, ita etiam ſi non recipiantur, excutiendum puluerem, & egrediendũ de ciuitate mandatur. Quo mandato, non mediocris boni remuneratio docetur hoſpitij, vt non ſolùm pacem tribuamus hoſpitibus, verumetiam ſi qua eos terrenæ obumbrant delicta leuitatis, receptis Apoſtolicis veſtigiis auferantur. Nec otioſè ſecundum Matthæum domus quam ingrediatur Apoſtoli eligenda decernitur, vt mutãdi hoſpitij neceſsitudiniſque violandæ cauſa nõ ſuppetat. Nõ tamen eadẽ cautio receptori mandatur hoſpitij, ne dum hoſpes eligitur, hoſpitalitas ipſa minuatur. Sed hæc vt ſecundum literam de hoſpitij religione venerabilis eſt forma præcepti, ita etiam de myſterio ſententia cæleſtis arridet. Etenim cum domus eligitur, dignus hoſpes inquiritur: Videamus ne fortè Eccleſia præferenda deſignetur, & Chriſtus. Quæ enim dignior domus Apoſtolicæ prædicationis ingreſſu, quàm ſancta Eccleſia? Aut quis præferendus magis omnibus videtur eſſe, quàm Chriſtus, qui pedes ſuis lauare conſueuit hoſpitibus, & quoſcunque ſua receperit domo, pollutis non patiatur habitare veſtigiis, ſed maculoſos licet vitæ prioris in reliquum tamen dignetur mutare proceſſus? Hic eſt igitur ſolus, quem nemo deſerere debet, nemo mutare. Cui bene dicitur: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credimus. Vides exequutorẽ cæleſtium præceptorum, qui quoniam non mutauit hoſpitiũ, cæleſtis conſortium conſecrationis emeruit.

Et libro ſeptimo eiuſdem. Cap. 9.

Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos vbi requieſcant. Nam Filius hominis non habet vbi caput ſuũ reclinet. Non videtur conuenire rationi, vt ſimplicem ſidelémque iſtum arbitremur, qui Domini dignatione reſpuitur, cum indefeſsi famulatus obſequium ſpopondiſſet. Sed Dominus non obſequiorum ſpeciem, ſed puritatem quærit affectus. Denique ſuprà ait: Quicunque receperit puerum iſtum in nomine meo. Quo loco Dominus ſimplicitatem ſine arrogantia docet, charitatem ſine inuidia, deuotionem ſine iracũdia eſſe debere. Nam & pueri mens, prouectioris affectu recipiẽda ſuadetur: quia dum puer nihil ſibi vendicat, formam virtutis exequitur: & ſi rationem neſcit, culpam ignorat. Tamen quia pleriſque non virtus, ſed infirmitas videtur ſine ratione ſimplicitas, vt tu veram recipias admoneris, id eſt, vt exequaris induſtria munus naturæ. Et ideo ait: Quicunque receperit puerũ iſtum in nomine meo, me recipit: &, qui me recipit, recipit eũ qui me miſit. Qui enim imitatorẽ Chriſti receperit, Chriſtũ recipit: & qui imaginem Dei receperit, Deum recipit. Sed quia imaginem Dei non poteramus videre, facta eſt ad nos per incarnationem verbi præſentia, vt reconciliaretur nobis quæ ſupra nos eſt Diuinitas. Quòd autem propenſo ſtudio charitatis Ioannes plurimum diligens, & ideo redamatus plurimum, excludẽdum putat à beneficio eum qui non vtatur obſequio, rectè non reprehenditur, ſed docetur. Non reprehenditur, quia amore faciebat: ſed docetur, vt nouerit infirmorum eſſe firmorúmque diſtantiã. Et ideo Dominus: Etſi fortiores remunerat, tamen non excludit infirmos. Sinite, inquit, eos, & nolite prohibere: qui enim non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt. Bene Domine, nã & Ioſeph & Nicodemus occulti diſcipuli propter metum Iudæorum, in tempore tamẽ ſuum tibi officiũ non negarũt. Sed tamen quia alibi dixiſti: Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt: &, qui mecũ non colligit, diſpergit: aperi nobis Domine ne videatur eſſe contrarium. Et puto quia ſi quis mentiũ cõſideret ſcrutatorẽ, dubitare nõ debeat vniuſcuiuſque factũ mente decerni.

Denique

Denique alij dicit, Sequere me: Alij, vulpes foueas habent. Ille cogitur, iste remouetur: vt scias quia deuotus admittitur, indeuotus excluditur.

HOSTIS. *Hostes apud antiquos vocabantur peregrini: sed in scriptura alienigenæ dicebantur. Libro secundo de officijs. Require suprà, in cap. Bellum. In Epistola ad Valentinianum iuniorem narrat se dixisse & respondisse Maximo tyranno, quòd hostis est qui iniuriam facit, non qui se defendit.* Lib.5.Epist. Epist.27. Tom.III.

Hostem, inquis, peremi. Non ille tuus hostis, sed tu illius. Ille iam non sentit defensionem. Tuam causam considera. Si quis aduersum te hodie imperium in his partibus vsurpandum putet, quæro vtrum te hostem illius dicas, an illum tibi? Nisi fallor, vsurpator bellum infert: imperator ius suum tuetur.

Dicit autem libro decimo super Lucam. Tom.V.

Multò sunt grauiores hostes domestici q̃ extranei.

Et in fine supradictæ Epistolæ. Lib.5.Epist. Epist.27. Tom.III.

Vale imperator & esto tutior aduersus hominem, pacis inuolucro bellum tegentem.

Cum hostibus iustitia est seruãda atque fides. Lib. de officijs, vt suprà, require suprà, ca. Bellum, vbi de hac materia habetur. Et infrà, in cap. Inimicitia, & cap. Pugna. Sed de hostibus spiritualibus, loquitur in sermone quodam de quadragesimæ tempore, qui incipit: Frequenter admonui vos fratres, vt dum licet, & tempus in spatio est. Ser.ord.42. Tom.III.

Sanctus Iob dicit: Piraterium est vita hominis super terram, hoc est, siue q̃ homines in hac vita omnia experiantur mala. Piraterium enim Latinè experimentũ dici potest: seu certè piraterium, q̃ in hac vita circa homines diabolus tanquam pirata desæuiat. Piraterium enim habitaculum piratarum est. Tandiu ergo in piraterio sumus, quandiu in hac carne positi prędonum spiritalium tentationibus subiacemus: quamuis in hac ipsa vita etiã carnales nobis, qui sunt barbari, piratæ non desunt, minus tamen eos timeo, qui etsi auferunt patrimonia, non possunt auferre iustitiam: si aurum tollunt, Christũ certè tollere non possunt: si diripiunt argentum, non possunt diripere Saluatorem. Quis igitur non festinet habere sibi Christum, quem possit ab eo nec prædo diripere, nec hostis auferre, nec captiuitas separare? Qui enim habet Christum, hominem nõ veretur inimicum. Quid enim facturus est sapienti? pecora eius abducet? Hoc etiam morbi lues facere consueuit. Armenta diripiet? Istud damnum abactores tolerando iam didicit. Ipsum fortasis occidit, non illi admouet tædia, sed remouet: hoc enim illi intulit, quod maiore cum molestia febris afferret, præsertim cùm dicat Dominus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animã autem non possunt occidere. Illi ergo spirituales plus metuendi piratę sunt, qui non solùm corpora hominum, sed animas spoliare consueuerunt, qui non tam aurum mũdi, quàm aurum fidei auferre nituntur: qui non tam seculi substantiam, quàm Christi sapientiam deprædantur. Nam ipsi nobis spiritales hostes hos carnales immittunt, vt probemur in tribulatione positi, quàm simus cõfidentes in Deum, quàm de solo ipso remedium postulemus. Sunt enim quidam qui in tribulatione positi dicãt, malis artibus hostes vincere, iisdémque eos artibus superari debere, desperantibus de Deo, à dæmonibus victoriam flagitantes. Miseri homines nesciunt quid faciant, quid loquantur. Dum enim rebus suis metuunt, obliti sunt religionis ac fidei. Qui rebus quidem suas fortè non perdent, sed quod est amplius, suas animas perdiderunt. Dicit sanctus Iob: Si bona excipimus de manu Domini quare non mala tolerabimus? Hoc est, si bonis superuenientibus iucundamur, quare non & aduersis accidentibus confortemur? Aduersa tolerare sapienti virtutis est exercitium, insipienti pręuaricationis occasio.

HVMANITAS. *Quæ fuerit in Christo. Lib. v super Luc. Require inf. in c. Humilitas. & in c. Incarnatio.*

A HVMERVS. *Lib. de benedictionib. patriarcharũ.* Interpretari possumus per Sicimam humeros signari: & per humeros opera. Tom.IIII.

HVMILITAS. *Distinguitur de humilitate. Libro secundo de officijs.* Cap.37. Tom.I.

Scio, inquit Paulus, humiliari. Non ergo indocta humilitas, sed quæ habeat sui modestiam & scientiam, laudi datur. Est enim humilitas formidinis: est imperitiæ atque ignorãtiæ. Et ideo scriptura ait: Humiles spiritu saluabit. Præclarè ergo dixit: Scio & humiliari, id est, quo in loco, qua moderatione, quo fine, in quo officio, in quo munere. Nesciuit pharisæus humiliari, ideo deiectus est: sciuit publicanus, ideo iustificatus est.

Iterum aliter, lib. super Beati immaculati, litera xij. versu iij. super illud: Nisi quia lex tua meditatio mea est, forsitan perissem in humilitate mea.

Humilitas non semper virtutis est, sed etiã afflictionis: hoc est, non semper voluntaria, sed etiam quæ ex necessitate suscipitur, quando aliqua afflictione tẽtamur. Alioquin nemo perit in humilitate, quæ magis seruare consueuit. Tom.IIII.

B

De humilitate afflictionis, loquitur litera xx. versu j.

Vide humilitatem meam, & eripe me: quoniã legem tuam non sum oblitus. Fortasse dicat aliquis: Gloriatur de se Propheta: etsi gloriatur, gloriatur in infirmitatibus suis, in quibus & Apostolus gloriatur dicens: Gloriabor in infirmitatibus meis. Alius in diuitiis, alius in titulis nobilitatis ac prosapiæ suæ, alius in administrationibus & honoribus gloriatur: iustus in humilitate gloriatur. Bona enim gloria Christo esse subiectũ. Vt scias autem quia non iactare se cupiat, sed Domini in se gratiam prouocare, alibi idem Propheta ait: Vide humilitatem meam & laborem meum. Ergo quasi is qui humiliauerit cor suum, quasi is qui plurimum laborauerit, ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur.

C

Constitue aliquem sacerdotẽ pro ministri salute solicitum, quem probatum aduertat Deo: aliquẽ patrem pro filio in ægritudine constituto graui: aliquam fœminam vel pro filio vel pro viro mœstam orationibus incumbentem, fundentem vberes lachrymas, noctibus ac diebus humiliantem se ac sternentem solo, multiplicantem ieiunia, & quod grauius his est, mentis atque animi dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem, dicere ad Dominum: Vide humilitatem meam & erue me. Considera etiam quia spiritali quodam oleo cælestium præceptorum vngit nos atque exercet quotidie scriptura Diuina, & Dominus noster plurimos ad subeunda certamina gestiens prouocare, diuersa posuit præmia coronarum. Considera, inquam, Christi athletam innumeris contentionibus fatigatũ, ac prope iam lassatis viribus resistẽtem, periculi mole turbarum, cum videat sibi non solùm aduersus carnẽ & sanguinem, sed etiam aduersus spirituales nequitias quę sunt

D

in cælestibus esse luctamen, dicere: Vide humilitatẽ meã & erue me, quoniã legem tuam non sum oblitus. Non enim potuit obliuisci, qui secundum eius præcepta certauit. Contuere etiam aliquem in martyrio cõstitutum, frequentibus afflictum suppliciis, retrusum in tenebris, graui fractum pondere catenarum, neruis crura distentum, euisceratum equuleo, exaratum vngulis, candentibus laminis adustum, perseuerantis fidei virum, sed iam tædiantis animi quòd diutius differatur sacræ mortis corona, dicentem: Vide humilitatem meam & erue me: quoniam legem tuam nõ sum oblitus. Non solùm enim in studiis atque propositis, sed etiã in tentationibus humilitatem dici posse, testimoniis scripturarũ docemur.

In tractatu super Psalm. xliij. Tom.IIII.

Humiliasti nos in loco afflictionis. Septuaginta virorum interpretatio est, In loco tentationis. Sed testimonia de scripturis nobis sunt arcessenda Diuinis. Ait enim in Deuteronomio: Si exieris, inquit, in pugnam aduer- Deuter.21.

A ſus inimicos tuos, & tradiderit eos tibi Dominus Deus tuus in manus tuas, & deprædatus fueris ſpolia eorum, & videris in ea deprædatione mulierem bonâ ſpecie, & cohabitaueris cũ ea. Et infrà: Si nolueris eam poſtea, dimittes eã liberã, quia humiliaſti eã. Vides ergo quoniã non natura ſui eã, ſed is qui integritatẽ pudoris eripuit, humiliaſſe prohibetur. Humilitas ergo operis eſt, per quod caro iſta peccati corpus effecta eſt, & locus afflictionis. Iterũ alibi: Si deſpõſata fuerit virgo viro, & inueniens eã homo in ciuitate dormierit cũ ea, educentur ambo ad portã ciuitatis ſuæ, & lapidabuntur: & morietur iuuencula, quia non exclamauit in ciuitate, nec inuocauit hominem qui ſubueniret: & vir, inquit, qui humiliauit vxorem proximi ſui. Et hîc eadem eſt huius cauſa ſermonis, vt à corruptore humiliata dicatur. Tertium quoque habes de hac re teſtimonium, & plura, ſi quæras, tamen de eodem libro audi. Si quis inuenerit virginem quæ non ſit deſponſata, & vim faciens ei dormierit cum ea, & inuentus fuerit, dabit qui dormiuit cũ ea patri iuuenculæ quinquaginta denarios, & erit vxor eius, quia humiliauit eam: nec poterit dimittere eam per omne tẽpus, propter ꝙ humiliauit eam. Ipſe ſermo repetitus eſt, vt intelligas quia non conditio carnis videatur nos humiliare, ſed culpa. Nec tamẽ negare poſſumus ꝙ multis humilietur & caro, loco ipſo, illecebris ipſis, fragilitate quoq; qua patuit errori. Licet enim non à mediocri aduerſario decepta ſit, habebat tamẽ ſui nõ mediocrem gratiã, antẽ q̃ peccatum irreperet: in cõſpectu Dei erat Adã, in Paradiſo vigebat, cæleſti gratia refulgebat, loquebatur cũ Deo. Nunquid eũ humiliatum antè legiſti, niſi poſtquã præuaricatio eũ ſua humiliauit? Cuius vitij hæreditatẽ ad nos vtiq; trãſmiſit, vt in hoc corpore conſtituti nolimus peregrinari de corpore, & adeſſe Deo. Et ideo humiliamus animã noſtrã quę ſe ad Deũ geſtit attollere, ſed corruptibile hoc corpus grauat animam, terrenáq; habitacula præpõderant, vt mẽs deuota Deo frequenter inclinetur ad ſeculum, nec ſe ſubiicere Deo poſsit, quoniam ſubiectionem ſui ſapientia carnis ignorat, quæ noſtrum inuoluit affectum.

Deuteron.22.

B

Ibidem.

C

Hac humilitate Deus humiliat peccatores, vt conuertantur. Libro primo de pœnitentia.

Cap.4. Tom.I.

Quia peccatis noſtris cõtrahimus offenſam, indignatur Deus, vt humiliemur. Humiliamur autem, vt digni ſimus magis miſeratione q̃ pœna. Docet te certè Hieremias dicens: Quia non repellet Dominus in æternum: quoniã cum humiliauerit, inquit, miſerebitur ſecũdum multitudinẽ miſericordiæ ſuæ. Quia non humiliauit toto corde ſuo, neq; repulit filios hominum. Hoc certè in Threnis Hieremiæ legimus. Et ex iis vel cæteris quæ ſequũtur aduertimus, quia ideo humiliat ſub pedes ſuos omnes vinctos terrę, vt iudiciũ eius declinemus. Sed nec toto corde humiliat peccatorem vſque ad terram, qui etiam de terra ſuſcitat inopem, & de ſtercore erigit pauperẽm. Non enim ex toto corde humiliat, qui ſe veniæ reſeruat. Quòd ſi nõ ex toto corde omnem peccatorem humiliat, quantò magis nõ ex toto corde humiliat eum qui non ex toto corde peccauit?

Iterum de quadam humilitate ſpiritus. Ideo in tractatu ſuper Pſalmum quadrageſimum tertium.

Tom.IIII.

Humiliauit ſe Chriſtus, vt diſceres quid ſit humilitas. Denique audi dicẽtem: Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Ille ſe humiliauit vt exalteris. Qui enim ſe humiliat, exaltabitur. Sed non omnes qui humiliantur, exaltabuntur. Multos enim humiliat crimẽ ad ruinam. Humiliatus eſt autem Dominus vſque ad mortem, vt de portis mortis exaltaretur. Ecce vide gratiam Chriſti, vide beneficia eius.

Humilitatis virtus habenda eſt, quia neceſſaria. Libro ſuper Beati immaculati, litera vigeſima, verſu primo.

Tom.IIII.

Vide humilitatem meã & erue me. Nam ſi ſuperbus fuerit, ſi arrogans, ſi contumax, non poterit hoc dicere. Nemo autẽ dicit: Vide ſuperbiã meã: ſed dicit, Vide humilitatẽ meã: vt eius gratia erui ab illo igne mereatur. Eſt ergo humilitas laboris & fatigationis, eſt & humilitas virtutis atque propoſiti, quã & in ſecũdis, & in proſperis & in otio poſitus tenet iuſtus. Nullo licet fractus labore, nullius certaminis dubius euentu, humilem omnibus affectum exhibet: nec ſua extollere ſtudet, ſed magis minuere operis ſui pretium, & meriti ſui gratiã. Audi iuſtum humiliantem ſe. Ego, inquit, ſum minimus Apoſtolorum. Ille vas electionis Diuinæ, ille gentium doctor, minimum ſe eſſe dicit, indignum eius officij nomine quod ſuis operibus præferebat: nihilq; ſibi arrogat, ſed totum gratiæ Dei deputat. Hoc vtique decet iuſtũ. Hac humilitate Abraham pater fidei nũcupatus eſt: qui cum Diuino participaret alloquio, terrã ſe eſſe dicebat & limum. Ipſe quoque Dominus ait: Ego autẽ ſum vermis & non homo, opprobriũ hominum & abiectio plebis, cũ de ſui corporis paſsione loqueretur, qui nõ quæ ſua ſunt quæſiuit, ſed quæ aliorum. Cuius nos imitatores fieri vult Apoſtolus atq; hortatur, dicens: Hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet, nõ rapinã arbitratus eſt eſſe ſe ęqualẽ Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiẽs: nec nos igitur nobilitatẽ generis, nec diuitias requiramus, ſi volumus Chriſtũ ſequi. Exinaniuit ſe cum eſſet in Dei forma: cũ diues eſſet, pauper factus eſt. Noli & tu cõtẽnere plebeiũ, quia nobilis es: Noli deſpicere ſeruum, quia potens es: Noli pauperẽ faſtidire, quia diues es: Nũquid nobilior, nunquid potentior, nũquid ditior es Chriſto? Ille pro te ſuſcepit illa quę tu deſpicis. Ille pro te humiliauit ſe vſq; ad mortẽ, & mortem crucis, vt tuæ lapſum aboleret ſuperbiæ, vt quod per vnius Adæ inobedientiã amiſeramus, per vnius Domini Ieſu obediẽtiã reciperemus.

Gene.18.

Pſalmo 21.

Ideo habenda humilitas, quia vtilis eſſe probatur. Eodem libro, litera decima quarta.

Bona humilitas quæ nihil appetendo, totum quod contemnit adipiſcitur. Ipſe Dominus Ieſus ſe humiliauit, vt nos eleuaret: & humiliauit ſe vſque ad crucem: propter quod exaltauit, inquit, illum Deus, vt in nomine eius omne genu flectatur. Quanta fecit Dominus, audeo dicere, & non flexi ei genu? Sed flexi ei poſtq̃ ſe humiliauit. Sic enim, hoc eſt, per humilitatẽ, per crucẽ ſibi Eccleſiã congregauit. Dauid rex erat, incerta & occulta ſapientiæ ſibi patefacta teſtatur, ſed ideo ſe magis humiliabat. At verò Ezechias cecidit ab altitudine cordis ſui. Ille laudabilis rex, qui de obſidione, de ægritudine beneficiis Domini mirabilibus liberatus, cecidit per ſuperbiam, & gratiam meriti ſuperioris imminuit. Quid fuiſſet Ioſeph, ſi humilis non fuiſſet? Sciuit ſibi ipſe obfuiſſe ꝙ prælatus erat fratribus, etiã pius amor miſeriã prælationis inuenerat. Prælatio armauit fratres, humilitas conciliauit extraneos. Prelatio cõcitauit germanos, humilitas regem ſubditũ fecit, vt verè quaſi ex perſona Ioſeph dictum putemus, quod hic ipſe ſuprà dixit: Humiliatus ſum, & ſaluũ me fecit: quanquã ſi cõſideremus quæ iſte tolerauit, ex perſona ſua eũ dixiſſe reperiemus. Nam Golia ſuperato, occurrerant iuuenculæ pſallẽtes, Saül in millibus, Dauid in decem millibus. Commotum eſt fel regis, & quærebat eum occidere. Et humiliauit ſe Dauid ante Ionathan filium regis, & conuertit eius affectum: vt quẽ ſucceſſorẽ paterni regni poterat habere ſuſpectum, eundẽ aduerſum ſtudia paterna ſeruaret, dicẽs patri: Quid peccas in ſanguinem innocentis? Et id voce extorqueret inuito, quòd non meretur occidi Dauid. Rectè ergo ait: Humiliatus ſum, & ſaluum me fecit. Et iterum cum ad eum Propheta veniſſet, & indignationẽ Dñi in cauſa Beth-ſabee mulieris denuntiaſſet, humiliauit ſe Dauid, & ait: Peccaui Dño. Et dixit Nathan ad eũ: Quoniã pœnituit te, abſtulit Dñs peccatũ tuũ, nõ morte morieris. Bona ergo humilitas. Deniq; humiliatus eſt, & ſaluus factus eſt. Et alio loco cũ propter numeratum populum

D

populum Dominus eſſet offenſus,& miſiſſet Prophetā
Gad qui regi Dauid diceret:Elige tibi quod fieri velis:
Triennio famem ſuper terrā, aut tribus mēſibus fuge-
re te à facie inimicorū tuorum perſequentium te , aut
fieri triduo mortem in terram.Reſpondit Dauid, An-
guſtię ſunt mihi vndique hæc tria.Sed magis incidā in
manu Domini, quoniā magna eſt miſericordia illius
valde,quàm in manus hominū incidā.Et cum dediſſet
Dominus mortē in Iſraël à mane vſque ad horā pran-
dij ſeptuaginta millibus hominū mortuis, reſpexit Da
uid ad Dominū:& cū vidiſſet Angelū ferientē populū,
dixit:Ecce ego peccaui,& ego paſtor malè feci , & iſti
hoc in grege quid fecerūt ? Fiat manus tua in me, & in
domū patris mei.Et ꝓpitius factus eſt Dominus,cū ſa
crificiū recōciliationis Domino eſſet oblatū.Bona igi-
tur humilitas,quę regē plebemq́; ſeruauit. Itaque recō
ciliato Domino ait Dauid:Bonū mihi eſt ꝙ humiliatus
ſum.Bona ergo humilitas,prǽſertim ſi adiūgatur ei de-
uotio volūtaria.Ideoq́ue ſe viuificari ſecundū verbum
petit,vt ſecundum verbum viuat , & omnia cū ratione
faciat,nō ſecundum carnis voluntatē.Vnde myſticum
illud,etiā moraliter accipi poteſt.In principio erat ver
bum,& verbū erat apud Deū,& Deus erat verbū:Hoc
erat in principio apud Deū.Omnia & per ipſum facta
ſunt,& ſine ipſo factū eſt nihil.Et tu imitator eſto Dei:
Quomodo imitator?Nūquid cælū potes facere,aut ter
rā aut mare ? Nō vtique:ſed vt omnia per verbū faci-
as,& nihil ſine ratione : quia nō es irrationabilis ô ho-
mo,ſed rationabilis.

Expoſitione litera 20.

Iterum eodem libro.

Hæc humilitas virtutū omniū caput eſt,quæ totum
velut quoddā noſtrorum actuū fouet corpus. Quāuis
infirmus aliquis ſit,pauper,ignobilis,tamē ſi nō ſe ex-
tollat & pręferat,ipſa ſe humilitate cōmēdat.Si aliquis
prædiues & nobilis, idem ſi nobilitatē generis & diui-
tias ſuas iactet,inſolētia ſibi vilis eſt. Sit aliquis facun-
dus & fortis,qui tumore facūdiæ ac virtutis elatus, plu
rimū ſibi arroget:Nónne ei propter verecundiā & inſi
piens plerunque & inualidus antefertur?Denique Pha
riſæus in Euāgelio cum abſtinēs & parcus eſſet alieni,
liberalis ſui,nō refugus ieiunij,vt ipſe dicebat , tamen
propter iactantiā etiā illa quæ habere poterat , amiſit.
Nihil ei tot genera virtutū vno vitio decolorata pro-
deſſe potuerunt.Publicanus qui nihil enumerare pote-
rat,quod poſſet probari,propter humilitatē tamē iu-
ſtificatus magis quàm,ille phariſęus deſcendit è tēplo,
ſecundū quod ſcriptum eſt in Propheta , quia humiles
ſpiritu ſaluabit.

Tom.IIII.

Valet etiam ad Dei miſericordiam impetrandam.Libro vj.Hexamerôn.

Duo enim ſunt quæ præ cæteris Deū mulcēt,humi-
litas & fides.Spes itaque exprimit humilitatis affectū,
& ſedulæ ſeruitutis obſequiū: Fides ęquat Filiū Patri,
atque vtriuſque eandem gloriam confitetur.

Ser.ordi.89. Tom.III.

Iterum in ſermone de Centurione,qui incipit:Legimus in ſancto Euangelio.

Cū Centurio rogaret Dominū vt de morte erueret
ægrotātē,& vellet Dominus ad domū Cēturionis per-
gere,in qua ſeruulus decūbebat,ait Centurio:Domine
nō ſum dignus vt intres ſub tectum meū.Excuſat igi-
tur Centurio,& ne ſub tectum eius ingrediatur Domi-
nus,indignū ſe dicit.Ecce dignus eſt comes noſter,ſub
cuius tectū hodie Saluator ingreditur. Videamus, ipſa
Cēturionis excuſatio quam habeat gratiam. Ait enim:
Domine nō ſum dignus,vt intres ſub tectum meū: ſed
dic tantū verbo,& ſanabitur. O fides Chriſtiana quæ
cum humilitate totū impetrare cōſueuiſti.Ecce religi-
oſus Cēturio ad capiendā ſalutē dignior fit,dū ſe profi
tetur indignū,& dum ædes ſuas iniurioſas putat magis
eas honorificas fecit & gratas. Magnæ enim & perfe-
ctæ fidei vir, qui intelligeret Chriſtū cælorū eſſe Do-
minū,dum verebatur,ne hoſpitij ſui eū anguſta nō ac-
ciperet.Ergo contradicēte Cēturione nō pergit ad do
mū Dominus. Non pergit Dominus, ſed pergit medi-
cina Domini. Non viſitat ægrum Saluator , ſed viſi-
tat ſanitas Saluatoris

Lib.7.Epiſt. Epiſt.44. Tom.eod.

Debet tamen humilitas eſſe cordialis & vera.In epiſtola prima ad Conſtantium.

Illud quoque præcipuū, ſi pſuadeas vt nouerint hu
miliari,ſciāt verū humilitatis colorē,naturā nouerint.
Multi habēt humilitatis ſpeciem,ſed virtutē nō habēt.
Multi eā foris prætendūt , & intus impugnāt: ad fucū
præferūt,ad veritatē abiurāt,ad gratiā negāt.Eſt enim
qui nequiter humiliat ſe,& interiora eius plena ſūt do
li.Et eſt qui ſe nimiū ſubmittit à multa humilitate.Nō
eſt ergo humilitas niſi ſine fuco,ſine fraude. Ipſa eſt ve
ra, quæ habet piā mentis ſynceritatē. Magna virtus e-
ius.Denique per inobedientiā vnius hominis mors in-
troiuit:& per obedientiā vnius Domini Ieſu Chriſti fa
cta eſt vniuerſorum redēptio. Sciuit humiliari ſanctus
Ioſeph:qui cum eſſet à fratribus in ſeruitutē venditus,
vel à negotiatoribus coēmptus, humiliatus in compe-
dibus,vt ſcriptura dicit,virtutē humilitatis didicit,in-
firmitatē repudiauit.

Eccleſiaſt.19.

Roman.5.

Tom.IIII.

Debet eſſe ſecundum tempus & modum regulata.Vnde in tractatu ſuper pſalmum xxxviij.

Dauid humiliabat in ieiunio animā ſuā: Quomodo
ipſe Dauid ait in poſterioribus: Si nō humiliter ſentie-
bā,ſed exaltaui animā meā.Verùm ex his conſiderat a-
liud eſſe quod ad ſapientiā mentis refertur,aliud quod
ad humilitatē cordis.Sapientia mentis ſublimis eſt: ſa-
pientia autē carnis nō debet inflari. Humiliabat ergo
in ieiunio animā ſuā,vt caſtigandū noſtrę carnis tumo
rē doceret.Exaltabat animā Propheta,per ſublimē Dei
gratiā:quoniā & qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe
humiliat,exaltabitur.Nec ſolū ſuperbus retūditur , &
humilis attollitur digna remuneratiōe meritorū,ſicut
primū eſt intelligēdū:ſed(quia verbū Dei ex omni pte
acutū eſt, velut gladius qui ex ambabus acutus eſt ptī-
bus)ego arbitror poſſe intelligi,quia & qui ſe exaltat,
nouit ſe humiliare:& qui ſe humiliare nouit,etiā exalta
re ſe nouit.Deniq;Paulus oſtendit dicēs:Ego autē didi-
ci in quibus ſū,ſufficiēs eſſe.Scio humiliari, ſcio & abun
dare. Ergo & Dauid nō humiliter ſentiendo de Chri-
ſto , exaltabat animam ſuā:ſenſuſque vigore, fideique
gratiā, virtutē humilitatis pio repræſentabat affectu.
Ideo ergo dicebat:Obmutui & humiliatus ſum & ſilui
à bonis:quia nouerat quādo ſe humiliare deberet , &
nouerat quādo ſilere deberet.Obmutuit ne & ipſa liti-
gioſa cū obiurgantibus cōtentione perſtrepet. Humi-
liatus eſt,vt tumorē deiiceret ſuperborum,vel vt ipſos
quomodo humiliare ſe deberēt, ſuo doceret exemplo.
Siluit à bonis:quia bona cōſcientia nō eget defenſione
verborū,quæ ſuo nixa eſt teſtimonio,ipſa ſui iudex.

Luc.14.

Tom.V.

Ideo humilitas ſoror eſt ſapiētiæ. Lib.ij.de Abrahā.Require infrà in cap.Sapientia. Humilitas laudabilior eſt in digniore quàm in minore. Super epiſtolam ad Philemonem,ſuper illud:Obſecro te de meo quem genui.

Non magnum eſt humilem inclinare ſe : laudabile
verò eſt ſublimem virum humiliare ſe. Ideo Apoſto-
lus rogat eum cui imperandi habet poteſtatem , vt in
omnibus forma ſit ad profectum meritorum.

Et ideo laudans Theodoſium imperatorem,in tractatu de eius obitu,inter cætera ſic dicit:

Ipſe Deus cuſtodit paruulos:aut certè eos,qui ſe par-
uulos humili cōfitētur affectu. Bona igitur humilitas,
quæ liberat periclitātes,iacē:es erigit.Nouit eā ille qui
dixit:Ecce ego peccaui, & ego paſtor malè feci , & iſti
in hoc grege quid fecerūt ? Fiat manus tua in me. Bene
hoc dicit,ꝙ regnū ſuū Deo ſubiecit,& pœnitētiā geſſit,
et peccatū ſuū cōfeſſus veniā poſtulat:ipſe ꝑ humilitatē
puenit ad ſalutē.Humiliauit ſe Chriſtus vt oēs eleuaret.

2.Reg.24.

Ipse ad Christi peruenit requiē, qui humilitatem Christi fuerit sequutus. Et ideo quia humilem se præbuit Theodosius imperator, & vbi peccatum obrepsit, veniam postulauit, conuersa est anima eius in requiem suam.

Ad hoc etiam facit quod dicit super epistol. ad Galat. cap.vj. Require suprà in cap. Contemptus. Libro octauo super Lucam. Tom.V.

Nihil excelsius humilitate, quæ tanq̄ superior nescit extolli, quia nemo id affectat, qđ infra se iudicat.

Similiter eodem lib. Require infrà cap. Puer. Et lib.x. eiusdem. Quod require infrà cap. Prælatus. Hæc humilitas exemplo Christi addiscitur. Libro super Beati immaculati, litera xiiij. versu tertio. Tom.IIII.

Humiliatus sum nimis. Non solùm humiliatum, sed etiam nimis humiliatum esse se gaudet. Beatus qui gloriatur humilitate magis quàm potestate. Potestas decipit, humilitas non destruit. Bona humilitas, quæ etiā in Christo laudē virtutis inuenit. Hanc in illo plus veneror quàm creationem: quia creati ad laborē sumus, redēpti ad quietē. Deniq; ipse aduocās populos ad misericordiā suā de humilitate propria gloriatur, dicēs, Palàm factus sum non quærētibus me, apparui iis qui me non interrogabant. Et alibi: Scapulas meas dedi in flagella, maxillas meas in palmas: faciem autem meam non auerti à confusione sputorum. Rectè ergo Dauid humiliare se voluit, vt tribulationum Christi in seipso quod deesset impleret. Potest & ipse hoc ex sua persona per ôs Dauid loquutus dixisse: Humiliatus sum nimis: qui dixit in Euangelio, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam: Tollite iugum meū super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiē animabus vestris. Discamus ergo ab eo, qui docere nos voluit quod proficeret ad salutem, & nobis dicit: Discite à me. Non est mediocre quod dicit: Discite: & addit, A me discite. Non facilè potest quisquā humilitatē docere inflatus, quāuis sit humana præditus sapientia: Mens tamen inflatur, quā superbia carnis extollit. Et qui paupertate contentus est, nō est cōtētus iniuria: & qui potest ferre verborum pœnas, exagitatur verborum cōtumeliis: & qui potest administrationes contemnere, dolet sibi aliquem honorificentia esse prælatum. Grande est in omnibus humilitatis tenere mensuram. Superbia hominem prima deiecit. Quapropter dum plus volumus, etiam quod minus est solemus amittere. Bona humilitas, quæ nihil appetendò totū quod contemnit adipiscitur. Ipse Dominus Iesus se humiliauit vt nos eleuaret: & humiliauit se vsque ad crucē. Propter quod exaltauit, inquit, illū Deus, vt in nomine eius omne genu flectatur. Quāta fecit Dominus, audeo dicere, & nō flexi ei genu? Sed flexi ei postq̄ se humiliauit. Sic enim, hoc est, per humilitatem, per crucem sibi Ecclesiam congregauit.

Isa.50.

Matth.11.

Similiter ibidem, versu viij. super illud: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas &c.

Qui retributionē bonorum operū sperat à Christo, & ad eum festinat, inclinat cor suum, vt faciat Christi iustitias. Quæ est Christi iustitia? Sine nos, inquit, implere omnē iustitiā, qua peccatū minuitur, culpa laxatur. Et bene ait: Inclinaui, vt nō sit tibi arduū atq; difficile cum mentē tuā quasi ad humilia & plana cōuerteris: aut certè quoniā sapiētia carnis legi nō est subiecta, videtur inclinare cor suum, qui legi facit esse subiectū, extollente se corporis sensu, contuituq; religionis inflectit: atque ille dudū extollēs se frustra, & inflatus mente carnis suæ cum se humiliat inclinat. Humiliauit enim & ipse se Christus, vt nouum conderet testamentū. Cum lego Euangeliū, audio Filiū Dei carnē sumpsisse de Maria, videor mihi cū Christo ipse descendere. Lego enim eū: qui cum esset in forma Dei, semetipsum exinaniuit. Exinaniuit autē, vt formā serui acciperet, & specie inuentus vt homo, humiliauit se vsq; ad mortē. Lego dicentē: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiā. Tollite iugū meū super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Nō dixit, Discite à me, quia gloriosus sum: sed discite à me, quia mitis sum: quod potestis imitari. Nolite vos extollere: nolite exaltare cor vestrū. Docuit me ergo humiliari, & inclinare cor meum ad faciēdas iustitias: nō ad iniquitatē, sed ad æquitatē inclinare propter retributionem. Retributio regnum cælorum, & Paradisi est incolatus.

Et hanc solam quodāmodo virtutem ab eo debemus addiscere, & in ea ipsum imitari. Eodem libro, litera vigesima, veru primo.

Factus est minister omnium Dominus, & autor omnium vapulauit, pedes lauit, crucifixus est, mortuus est. Sed in his omnibus detrimentum nullū video Diuinitatis eius, profectū operationis agnosco. Qui nihil habebat quod ad potestatem suā adderet, habuit quod ad cultum suæ maiestatis adiungeret. Audeo dicere: Operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas recepisset. Itaque nos quidē redemit, sed etiam sibi acquisiuit. Nihil ergo humilitas affert dispendij. Ille qui se exinaniuit, plenus est. Ille qui non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo formā serui accipiens, in gloria est Dei Patris. Suscepi quē nesciebam: agnoui quē nō noscebam: confiteor quē negabam. Ipsi genu corporis flecto, ipsum adoro, quem antè fugiebā. Gratias tibi agimus Iesu Domine, quòd creasti nos: sed creatos feris bestiis, mutis animantibus præfecisti. Maiora sunt visitationis tuæ munera. Visitatos tuæ maiestatis consortiis honorasti, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Suscepto enim corpore, frater es factus, nec Dominus esse desisti. Maiorē redemptionis gratiā præstitisti, quia periclitantes morte propria redemisti, sicut scriptum est, Expedit vnum hominē mori pro populo. Suscitasti mortuos dicens: Soluite hoc templū, & in triduo resuscitabo illud. In illo enim templo Dominici corporis omnibus † ius resurrectionis accreuit. Resurgentes adæquasti Angelis, sicut dixisti: Quoniā quæ non nubunt, neque ij qui ducūt vxores, erunt sicut Angeli Dei in cælo. Postremò ad dexteram Dei in illo Filij hominis solio collocasti, sicut ipse dignatus es dicere: Ex hoc autem erit Filius hominis sedens ad dexteram virtutis Dei. Vnde Apostolus admirans Diuinæ dona pietatis, simul ostendens vnam Patris & Filij esse liberalitatem, ait: Deus autem qui diues est in misericordia, propter multā charitatē qua dilexit nos. Audis in quo debeas homo diues esse, quas habere virtutes? Amorē Dei te probato imitari, beneficia misericordiæ charitatisq; cælestis. Et addidit, Et cū essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo Iesu: cuius gratia estis saluati, & simul suscitauit, simul fecit sedere in cælestibus in Christo Iesu. In Christo vtique honoratur & caro. Ille igitur qui ad dexterā Dei sedet, propter nos humiliatus est. Ideoque dicit nobis: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Non dixit: Discite à me quia potens sum: sed quia humilis corde: vt tu illū imiteris: vt tu ei dicas, Domine audiui vocem tuā, impleui præceptum tuum. Dixisti vt à tè disceremus humilitatem: didicimus, non solùm sermone, sed etiam actu tuo. Feci quod imperasti, vide humilitatem meā. Athleta bonus membra sua monstrat, vt conuersationis suæ approbet disciplinā. Monstrat etiam membra sua tunc, quando post aliqua certamina grauiora iterū certare compellitur, vt iudex videns fessum corpus nequaquā eum certare compellat. Et tu ostende cordis tui humilitatē vt titulos virtutis ostendas. Ostende & corporis tui certamina, vt dicas, Certamē bonū certaui, cursū consummaui: vt vidēs spiritualiter iudex certamina agonē, coronam

† Aliàs, resurrectio accreuit.

Ephes.2.

ronam iustitiæ decernat quoniā legem agonis implesti. A

Similiter super epistolā ad Hebræos, cap. primo. Quod require supra in cap. Hodie. Iterū de Christi humilitate & eius præmio: super eandē epistolam, cap. secundo.

Tom. V. Minuisti eum paulò minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum. Hinc iam Domini Saluatoris humilitas narratur & gloria. Minoratus est enim, non necessitate ministratoria, sed pietatis suæ spontanea voluntate: sicut Apostolus ait: Semetipsum exinaniuit formam serui accipiēs. Sequitur, paulo minus ab Angelis. Qui crucem pro omnium salute suscepit, ex ea siquidē parte creator Angelorum minor factus est Angelis. Bene autem dixit, Paulò minus: quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccatum non habuit. Gloria & honore coronatus est, cum post resurrectionem nimis mirabilem, mundi credulitatem Deus in eo quòd homo factus est, exaltatus accepit. Gloria coronatus est in resurrectione & ascensione, & honore in confessione paternę maistatis. B Et constituisti eum super opera manuū tuarū. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Superius de gloria eius & honore narratum est: nūc ponitur & potestas, vt cognoscatur Christi Domini maiestatis perfectissima plenitudo. Dicendo enim super opera manuū tuarum, omnis illi creatura subiecta monstratur: quia sicut à Domini opere nihil est exceptum, ita nec à potestate Christi aliquid probatur esse diuisum. In eo enim quòd ei omnia subiecit, nihil dimisit nō subiectum ei. Dicēdo enim, omnia: nec terrena videtur excepisse, nec cælestia. Quem prius propter humilitatem carnis paulò minus ab Angelis dixerat esse minoratum, post ascēsionem dicit sub pedibus eius omnia fuisse subiecta, vt ista distinctio & dubietatem titubantibus auferat, & gloriam suæ incarnationis ostendat. Sub pedibus ait, vt omnis creatura meritò ipsum colat atque adorare videatur.

Cap. 6. Tom. IIII. *Iterū in tractatu de mysterijs, circa medium.* C

Cognosce mysterium ipsum humilitatis consistere in ministerio. Ait enim: Si ego laui pedes Dominus, & magister, quantò magis vos debetis lauare pedes inuicem vobis? Cum enim ipse autor salutis per obedientiam nos redemerit, quantò magis nos seruuli eius humilitatis & obedientiæ exhibere debemus obsequiū?

Lib. 4. Epistol. Epist. 44. Tom. III. Psalm. 118. *In epistola prima ad Constantium.*

Expertus omnia, Dauid pulchrè dixit: Bonum mihi quòd humiliatus sum. Quanquā hoc & ad eum possit referri, qui cum esset in Dei forma, facilis inclinare cælos, descendit tamen, & formā serui accipiens nostras portauit infirmitates, qui præuidens sanctos suos, non quasi rapinam sibi propriū honorē assumere, sed subiicere se æquabilibus, & alios sibi anteferre, dixit: Bonū mihi quòd humiliatus sum. Bonum mihi est, quòd me subiecit, vt subiecta mihi sint omnia, & sit Deus omnia in omnibus. Hanc infunde humilitatē singulorum animis, & te ipsum præbe formam omnibus dicens: Imitatores mei estote.

Cap. 19. Tom. V. *Iterū libro quinto super Lucā, agēs de seruo Cēturionis.*

Impleuit præceptū cælesti charitate, qui sic dilexit inimicos, vt morti eriperet, atque ad perpetuæ spem salutis asciceret. Quantū autem Diuinæ humilitatis insigne, vt cæli Dominus nequaquā dedignaretur Centurionis seruulū visitare? Elucet fides in opibus, sed plus operatur humanitas in affectibus. Quod vtique non ideo faciebat, quia absens curare nō poterat, sed vt formā tibi daret humilitatis imitandæ, qua iuxtà humilioribus duceret ac superioribus deferendū. Denique alibi Regulo dicit: Vade, filius tuus viuit: vt scias potētiā Deitatis & humilitatis gratiā. Ibi noluit pergere ne in Reguli filio videretur magis diuitiis detulisse: hic ipse perrexit, ne videretur in Centurionis famulo cōditionem despexisse seruilē. Omnis enim seruus & liber in Christo vnum sumus. Sed vide fidem prærogatiuā esse medicinæ. Aduerte etiam in ipso populo gentili perspicaciam esse mysterij. Dominus pergit, excusat Centurio, militarique tumore deposito reuerētiam sumit, & ad fidem facilis, & ad honorificentiam promptus. Et bene Lucas etiam in occursum amicos dicit esse à Centurione transmissos, ne præsentia sua grauare Domini verecundiam videretur, & officium officio prouocasse.

Fuit autem prædicta humilitas in Christo causa hominis assumpti. Libro secundo de Apologia Dauid. Tom. IIII.

Quod Dauid Hebrei dicunt, Latini humiliatum interpretantur. Quis est autem verè humiliatus, nisi ille qui non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, sed formam serui accipiens, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem? Hic igitur qui significatur Dauid, excelsus per naturā, sed humiliatus per misericordiam: sublimis in Diuinitate, sed mitis in corpore. Itaque vbi humiliatus, ibi obediens. Ex eo enim nascitur obediētia, ex quo humilitas, & in eo desinit. Cū enim obediens dicitur factus vsque ad mortem (mors autem non Diuinitatis sed corporis fuit) nō vtique obedientia Diuinitatis fuit illa, sed corporis: nec humilitas maiestatis illa, sed carnis. Itaque quātum ad susceptionem corporis spectat, Apostolica lectio, in quo Christi fuerit humilitas declarauit: quod verò ad naturam spectat Deitatis, Euāgelica lectione reseratum est: quam pio prosequuti estis assensu, cum audieritis legi, dicente Dei filio, Ego & Pater vnū sumus. Vnum enim Diuinitate sunt Pater & Filius: sed non vnum sunt, corporis sacramentum, & Diuinitatis æternitas. Nec solus tamen Apostolus humiliatum dixit esse Dominum, sed ipse quoque se humilē esse memorauit, dicens: Tollite iugum meum, quia leue est: quoniam mitis sum & humilis corde. Et tamen non sola interpretatione, sed etiam manifesta appellatione signatum est: quia scriptum est, Inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto meo vnxi eum. Et infrà dicit: Pater meus es tu: &, Ego dicam illi, Filius meus es tu. Ergo Dauid quem quęrebamus inuenimus: seruū quidem specie, sed Dominum in veritate.

Vnde non fuit in Diuinitate. In tractatu de obitu Gratiani. Require supra in cap. Anima humana. Sed super epistolam ad Philippens. cap. secundo. super illud: Humiliauit semetipsum &c. Tom. V.

Christus igitur sciens in forma se Dei esse, æqualem se ostēdit Deo: sed vt humilitatis legem doceret, Iudæis se comprehendentibus, non solùm non repugnauit, sed semetipsum exinaniuit, hoc est, potestatem suam ab opere retraxit, vt humiliatus otiosa virtute infirmari videretur. Formam serui accipiens dum tenetur & ligatur & verberibus agitur vsque ad crucem, factus obediens Patri cui se æqualem sciebat. Non sibi defendit æqualitatem, sed subiecit se. Hanc patientiam & humilitatem imitari nos docet, vt non solùm coæqualibus D nō nos anteponamus, verùm etiā inclinemus nos autoris nostri sequuti exemplum. Formam autem Dei non accepisse dicitur, sed esse in Dei forma. Serui autē formam accepisse dum quasi peccator humiliatur. Serui autem ex peccato fiunt, sicut Cham filius Noë, qui primus meritò serui nomen accepit. Nō enim mihi, sicut quibusdam videtur sic formam serui accepisse, dum homo natus est. Vide enim quid dicat. Hoc sentite in vobis quod etiā in Christo Iesu, id est Deo & homine.

Et infrà subdit.

Infirmitatis enim causa, Deum similem dicit factum hominibus: quod in subiectis aperit, dicens: Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortē: mortem autem crucis. Hinc est vnde habitu repertus vt homo est. Retinens enim virtutem suam ne appareret in eo, vt homo visus est, & occisus qui mori nescit. Propter quod & Deus illum superexaltauit, & donauit illi

nomen

nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestriũ & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. Quid & quantũ humilitas mereatur, ostendit: vt magis hanc appeteremus, calcata iactantia. Vnde dicit Salomon: Superbis Deus resistit, humilibus verò dat gratiam. De qua re & Dominus: Qui se, inquit, exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Hæc est ergo humilitas, si sibi quis, nec quod deberi nouit defendat. Denique Pharisæus ille vera de se dicens, exaltasse se dictus est, ac per hoc humiliatus est. Christus autẽ plus fecit, qui cum Deus sit, caro factus hominibus se inclinauit.

Tom. IIII. *Conclusio omnium est, in tractatu super psalmũ xxxvj.*

Immaculati non confundentur in die iudicij: & in diebus famis saturabuntur, peccatores autem deficientes sicut fumus deficient. Græcus habet ἐξέλιπον, hoc est defecerunt. Vides subitò aliquẽ ad potestatis venisse & honoris insignia: sublimẽ iudicas. Vides illi esse successum, nónne dicis de eo, Vbi honoratus & exaltatus est iste? Defecit? Ideo plus dixit Græcus: quia vbi honorari & exaltari quis creditur, ibi defectu proprio præuenitur, vt meatus fluminum preterisse citius quàm venisse comprehendas: & dum ventura operiris fluenta, te adhuc expectante fluxerunt. Contrà autem humiles atque mansueti dum subiiciuntur à diuitibus & opprimuntur, exaltati sunt à sua humilitate, & subitò refulserunt. Ideo Paulus in infirmitatibus sibi placuit, non in virtutibus.

HVMOR. *Require suprà in cap. Ariditas.*

Cap. 5. HYEMS. *Libro quarto Hexamerõn.*

Cum Sol meridianis partibus immoratur, hyems nobis est. Nam cum Sol longius abest, terra rigescit gelu, stringitur frigore, & plurima noctis vmbra terras operit, vt multò prolixiora sint noctis spatia, quàm diei. Hinc causa oritur, vt hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumque fundatur.

Hyems allegoricè sumitur. Libro secundo de Apologia Dauid: inducens illud Cantic. Surge amica mea &c.

Proxima mea, vtique fidei desiderio: formosa, decore virtutis: columba, gratia spirituali. Pennæ enim columbæ deargẽtatæ, æternam illam signant potestatem: & columbæ volatus, sancti Spiritus gratiã declarauit. Vocat igitur eam Christus ad se, vt veniat: quoniã spiritualibus iam pretiis dotata veniebat. Quia ecce, inquit, hyems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra. Videte quemadmodum sancta inuitetur Ecclesia. Hyẽs, inquit, discessit sibi, ne hyemẽ nuda formidet: hyemem non temporis, sed infirmitatis, quæ agrum animæ fœcundũ omni flore dispoliat. Est enim nostra hyems terreni Solis: est hyems mẽtis, quãdo animo frigus illabitur, quando vapor animi vanescit, quando soluitur vigor sensus, quando nimius humor exundat & mentem grauat, quando interior calliginat aspectus. Et ideo ait Dominus: Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Bonum enim vt tunc dies iudicij vel mortis adueniat, cũ viget animi blanda temperies, cũ cæleste mysterium serena luce resplendet, cũ cor nostrũ ardet in nobis. Tũc enim Christus est præsens, sicut testatur in Euãgelio dicentes Amaon & Cleophas, Nónne cor nostrum ardens erat in nobis in via, cum aperiret nobis scripturas?

Et lib. decimo super Lucã. Require suprà in cap. Fuga.

HYMNVS. *Libro de officijs.*

Dixit Propheta: Te decet hymnus Deus in Sion. Hoc est dicere, honestum est vt te timeamus, te diligamus, te deprecemur, te honorificemus. Scriptũ est enim: Omnia vestra honestè fiant. Sed possumus hominem timere, diligere, rogare, honorare: Hymnus spiritaliter Deo dicitur. Hoc tanquam excelsius cæteris est decorum, quod deferimus Deo.

Tom. V. HYPOCRISIS ET HYPOCRITA. *Quàm damnabile vitium sit, humano & Diuino iudicio deducit, Super Epistolam ad Romanos, cap. secundo. Exponens quod sequitur.*

Inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas: In quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Eadẽ enim agis quæ iudicas. Quoniam facientem maligna & consentientem facientibus, morte dignos ostẽdit: ne forte hic qui facit & non consentit facientibus excusare se posse putaret, docet huiusmodi inexcusabilem fore. Non enim iustum est vt hic impunè concedatur, quia per hypocrisim ostendit se non talem, cum peior esse deprehendatur. Fallit enim, vt dum puniendus sit, honore dignus appareat. Scimus enim quia iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Hoc est, non ignoramus Deum de iis iudicaturum in veritate, quando nos ipsi de his iudicamus. Si enim nobis displicet, quantò magis Deo qui verè iustus est, & opus suum zelatur? In veritate ergo cum dicit iudicaturum de iis Deum, terrorem incutit, vt quem hi incuriosum dicunt, iste malos secundum veritatem dicat iudicaturum, hoc est, verisimè reddere secundum mensuram vniuscuiusque, non parcere.

Tom. eod. *Aliqua hypocritarum enarrat mala. Super secundam ad Timotheum, cap. tertio, loquens de Manichæis super illud: Ex iys enim sunt qui penetrant domos &c.*

Quamuis omnibus hæreticis hoc cõueniat, vt subintrantes domos mulieres subdolis & versutis verbis capiant, vt per eas viros decipiant more patris sui diaboli, qui per Heuam Adam circumuenit: Manichæis tamen præ cæteris congruit. Nulli enim tam importuni, tam fallaces, tam captiosi, quàm ipsi: quos cõstat aliud colere, & aliud profiteri: aliud intus gerere, & foris aliud vendicare. Nam sanctimoniam defendunt, & lege sua fauente turpiter viuũt. Misericordiam laudant, cũ inter se iniusti deprehendãtur. Mundũ spernẽdum asserunt, & semper accurati procedũt. In ieiuniis insistere se iactanter prædicant, cũ omnes saginati videantur, tantùm quòd arte quadam pallidi cernũtur, vt fallant. Hęc ergo Apostolus maximè de iis prophetauit, quos constat Apostolorũ tempore nõ fuisse, sicut nec Arrianos: Quippe cũ Diocletianus imperator constitutione sua designet, dicens: Sordidam hanc & impurã hæresim, quæ nuper, inquit, egressa est de Persida. Hi inueniunt mulieres præ vanitate nouũ aliquid desiderãtes audire, & per ea quæ placida sunt, suadent illis fœda & illicita. Cupidæ enim sunt discendi, cũ iudicium nõ habeant probãdi: hoc est semper discere, & veritatis sciẽtiam non habere. Quemadmodũ Iannes & Mambres restiterũt Mosi, ita & hi resistũt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidẽ, sed non proficient amplius. Ignorantia enim eorũ euidẽs erit omnibus, sicut & illorũ fuit. Exemplum hoc de apocryphis est. Iannes enim & Mambres fratres erãt magi vel venefici Ægyptiorum, qui arte magiæ suæ virtuti Dei, quæ per Mosem agebatur, æmulatione cõmentitia resistere se putabant. Sed cum Mosi virtus in operibus cresceret, humiles facti, confessi sunt cum dolore vulnerum Deum in Mose operatum. Vnde similiter & hos non amplius proficere in impietate assertionis suæ dicit, quia imperitia eorum palàm fiet, & seductio: & licet inuiti, confitebuntur tamen suam imperitiam in vltimo.

Require de hac materia suprà, cap. Coniugium. & cap. Hæresis.

34

S. AMBROSII

MILLELOQUIUM.

1

102

102

MELOÃBRºTºI

calibrite
colorchecker CLASSIC